6 M
30 A
25

6
10 N
29

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

II
4
G

II
4
F

6-30.A.25

PLUTARCHI CHÆRONEI GRÆCORUM ROMANORUMQUE

Illuſtrium Vitæ, poſt omnium hucusq; impreſſiones diligentiſſima caſtigatione reſtitutæ.

οὐ βλέπεις, αὐτοῖς τοῖς κακοῖς μάντεσι γέρα

τῆς σοφίας πέρας ἀκρόθινον πέλει

VIRORVM ILLVSTRIVM, QVORVM uitæ hoc præclariſſimo Plutarchi opere deſcribuntur, catalogus.

Ageſilaus.	fol. 213
Agis	132
Alcibiades	35
Alexander Magnus	232
Annibal	86
Antonius	310
Aratus	326
Ariſtides	108
Ariſtoteles	351
Artoxerxes	311
Brutus	178
Cæſar	244
Camillus	56
Carolus Magnus	353
Cato Cenſorius	114
Cato Vticenſis	261
Cicero	291
Cimon	182
Cleomenes	132
Coriolanus	44
Craſſus	203
Demetrius	289
Demoſthenes	288
Dion	271
Euagoras	341
Eumenes	174
Fabius Maximus	69
Flaminius	104
Galba	332
Gracchorum	142
Homerus	341
Lycurgus	13
Lyſander	148
Lucullus	184
Marcellus	80
Marius	166
Nicias	196
Numa Pompilius	19
Otho	338
Paulus Aemilius	121
Pelopidas	74
Pericles	62
Philopœmenes	100
Phocion	254
Plato	347
Pompeius Magnus	218
Pomponius Atticus	344
Publicola	30
Pyrrhus	260
Romulus	6
Scipio Aphricanus	94
Sertorius	177
Sylla	252
Solon	25
Theſeus	1
Themiſtocles	50
Timoleon	216

PEPERCIMVS LECTOR occupationibus tuis, & materiam multiplicem (qualis in hiſtoria ferè occurrit) in Indices aliquot digeſſimus, quo magis autor tantus vſui præſenti tibi foret. Indicum porrò primus res geſtas cõplectitur ipſas, & quicquid hiſtorici argumẽti eſt; reliqui, quos tute reperies ordine, Oracula, prodigia, auguria, ſomnia, prouerbia, leges, orationes, epiſtolas, ſtratagemata, triumphos, ſtatuas, autorum nomina habent.

ABANTVM mores & virtus bellica fol. 1.c
Abantidas tyrannidem occupauit 326.d
Abantidas à quibus interfectus ibidem
Abantis fluuii deſcriptio 224.c
Abodriti populi vbi 355.c
Abodritorum cum Francis fœdus ibidẽ
Abœocretus Bœotiorum dux cæſus. 328.c
Academo Helene proditori viuo honores à Tyndaridis habiti 5.c
Academiam irriguum lucum Cimon fecit 184.d
Academiæ nomen vnde 5.c.348.b
Academiæ quare Lacedæmonii alioqui vaſtantes omnia, pepercerint 5.c
academici vnde nomen ſortiti 348.b
acarnania excurſionibus à Pericle infeſtata 66.a
academia vetus & noua 195.a
acaſtus phthiriaſi interiit 159.b
accilas Hippocr. Syracuſas capit 83.b
accipere non turpe, ſed non accipere melius 132.b
accuſandi ſtudium quibus nominibus laudabile 186.a
acerræ oppidum 81.b
ἀκίνις 22.a
achæi repudiato Philippo Romanis ſe iungunt 105.a
achæis ſuo iure viuere permiſſum. 106.b
achæorum cum Machanida Lacedæmonio bellum 102.a
achæi Elienſe bello premunt 136.b
achæos quàm auxerit aratus, per totam eius vitam vide 330.b
achana menſuræ genus 327.b
achantiorum theſaurus 148.a.150.a
acharius ſenatorius à Marianis interfectus 173.b
achillæ Pompeii cædis cura mandatur. 231.c
achiui ab alexandro tyranno ſubacti. 79.d
ahillis genealogia 342.c
achillis cithra 143.d
achilles quietis impatiẽs 141.b.172.c
achillis & Vlyſſis contentio 215.c
achilles à Paride inter portas interemptus 160.b
achilles in Epiro vt deus colitur ibidẽ.c
achilles cur alexandro felix 234.c
acies thoraci ſimilis 74.d
aciei inſtruendæ ratio 77.b
aconitum athenis raro naſci 301.a
acontius mons 136.b
acteius Trib. pleb. Craſſi in Syriam profectionẽ prohibere conatur. 207.c
acradina Syracuſarum arx à Marcello capitur 83.c.129.a
acrocorinthus mons 328.c
acrocorinthũ vallo & foſſa aratus circundat 331.b
acrocorintho Macedonum præſidia depulit aratus 328.c
acrocorinthum in ditionem antigonus redigit 328.d.332.c
acron Cenīnẽſium rex in agrum Romanum impetum facit 8.d
acron obtruncatur 9.a
acrotatus arei filius, eiusq; obitus. 133.b
acrotatum parens viuus regno expulit. 133.a
acrotati virile facinus 165.c
actæones duo, alter à canibus, alter ab amatoribus diſcerptus 177.d
adan Cariæ regina alex. mater 235.d
ἀδαρεῖν pugna 217.d
adimanthus athenienſium dux 43.c
admetus ab apolline adamatus 19.d
admetus Moloſſorum rex Themiſtocli infenſus 36.b
adoleſcentibus gloriari licet 132.d
adonia Cereris feſta 38.d.199.d
adoptio 1.c
adorandi ritus à Romanis inſtitutus. 22.b
adranus deus 128.a
adriaticum mare vnde dictum 58.b
adranitarum vrbs 128.a
adraſteæ mons 187.d
adraſtum in recuperandis cadaueribus iuuit Theſeus 5.a
aduenæ Roma expulſi 146.b
adulatio quantum rebuspublicis officiat. 301.d.302.a
adulter apud Lacedæmonios nullus. 16.a
aeacus inferorum iudex ibidem.
aeaci templum aeginæ 390.c
aeacidæ ſemideis omnibus anteponendi 342.a
aeacides Pyrrhi parens per ſeditionem expulſis 160.d
aeantis tribus quare Sphragiticis facta ſtata faciant 112.d
aecanorũ vrbs à Camillo capitur 61.b
aedilium duo ordines 167.a
aedylius mons 155.d
aegeæ oppidum 36.c
aegæi à Pyrrho expugnati 165.a
aegeus Pallantidarum inſidias formidat. 1.c.2.c
aegei interitus 3.d
aegeriæ deæ conſuetudine vſus Numa. 19.d
aegina locus 340.c
aegina inſula 385.a
aegina vexatur à Lyſandro 148.c
aeginetarum ager athenienſibus diuiſus. 68.b
aeginã delendã cenſuit Pericles 64.a
aeginetæ in achæos cõceſſerunt 330.b
aeginenſis belli ſeminaria 51.b
aeginenſes ſuam recuperant vrbem. 149.b
aeginẽſes Cato Romanis aſciuit 116.b
aeglæ amore Theſeus ariadnam repudiauit 5.a
aegri quàm ſani facilius credunt 271.d
aegritudo aliquãdo audaciæ cauſa 74.c
aegyptus medicamentorum ſaluberrimorum, venenorumq; præſentiſſimorũ fertilis 198.b
aegyptiæ rotæ 22.b
aegyptiæ regiæ luxus 141.a
aegyptiorum annus menſtruus 25.d
aegyptii reges munuſculis interficiẽdos excipiebant 141.d
aegyptus à Xerxe deficit 55.d
aegypto Cæſar potitus 251.d
aemi rupes mulieres vatidicæ incolunt. 233.d
aemiliorum familia 50.d.121.c
aemilia aphricani vxor 99.d.121.c
aemilius Pythagoræ puer 121.c
aemulos nobis virtutis facimus, quibus ſocus vſi ſumus 151.a
aenaria inſula 172.b
aeneas Palladiũ Troianũ ſuſtulit 59.b
aenobarbi cognomentum 124.d
aemus Thraciæ oppidum 272.d
aequalitas bellum minime efficit 27.a
aer voce ſcinditur 106.b
aerarium in Saturni æde 32.c
aerario ſigilla impreſſa in tumultu agrariõ 143.c
aeropi mors 161.a
aeſchinis cum Platone ſimultas 350.c
aeſchin. quot ſuffragiis abſolutus. 288.d
aeſchines exul Rhetoricam docuit. 289.d
aeſchines Lampræus proditionis damnatus 311.c
aeſchylus à Sophocle victus 183.d
aeſchylus mœrore confectus obiit ibidẽ
aeſionis de Demoſthene iudicium. 288.b
aeſopum Tragœdum in Cicero pronunciatione imitatus 291.c
aeſopus hiſtoricus 29.d
aeſuuius lucus 32.d
aetas quæ pulcherrima 35.b
aethra cum Helena Troiam ducta 5.d
aetoli in Peloponneſum traiiciunt. 134.c
aetoli intra Naupactum obſidentur 107.a
aetolorum agros Demetrius vaſtat. 307.a
aetoli à Demetrio ſuperati 161.c
aetoli antiochi aduerſus Romanos ſocii 106.d
aetoli Flaminii de Philippo victoriam ſibi adſcribunt 105.d

αἴξ 61.b
Afranius Armeniæ præſes 225.b
afranius Parthum fugat 224.d
afranius Sertorii caſtra diripit 180.d
afranii caſtra à Cæſare capta 252.a
agamemnō ſolus vniuerſæ Græciæ dux appellatus 213.c
agamemnonis in caſtris magna peſtis. 341.b
agatharchi pictoris celeritas 65.a
agathocles ferè Carthaginem cepit. 162.d
agathocles inſularum dominus 303.c
agathocles ſæpius à Demetrio victus. 308.c
ἀγνῶν 22.a
ager Romanorum in partes diuiſus. 22.c
ageſilai genealogia 133.a. 212.d 215.c
ageſilai mores & ſtatura 212.d
ageſilaus oratione potens, natura mollis 113.c
ageſilaus liberorum impenſe amans. 78.a. 216.c
ageſilai in patriam pietas 214.c
ageſilai & Lyſãdri amor 151.a. 212.d
ageſilaus qualis in amicorum rebus fuerit. 214.c
ageſilaus laborum patiens 214.d
ageſilao maritimum imperium decernitur 214.a
ageſilaus aſiæ arma infert 186.a
ageſilaus Laconum inſtituta ſubuertit. 134.b
ageſilaus Phrygiam inuadit 213.d
ageſilai aduerſus Perſas expeditio 213.b
ageſilai de Perſis victoria 214.a
ageſilaus in Bœotiam traiicit 215.a
ageſilaus ex Bœotiis ſaucius 76.d
ageſilaus Thebanorum pacem recuſauit 217.d
ageſilaus ceruam in aulide ſacrificaturus prohibetur 213.b
ageſilai cum Thebanis pugna 215.a
ageſilaus Tiſſaphernē acie fudit 324.c
ageſilai cum Pharnabazo colloquium. 214.c
ageſilai de Pharſaliis trophæum ibidē.c
ageſilaus multam ex acarnania prædam reportauit 216.a
ageſilai res multa difficultate geſtæ ſunt. 131.c
ageſilaus maximam potentiā apud Græcos conſecutus 133.a
ageſilaus non ad imperium acceſſit antequam parere didicit 212.d
ageſilaum quid ad imperandum induxerit. ibidem.b
ageſilaus rex declaratur 151.a. 213.a
ageſilaus rex reus Tegeam confugit. 152.c
ageſilaus quare ab Ephoris multatus. 213.a
ageſilaus quas ignomiæ notas incurrerit 218.a
ageſilaus male audit propter crebras in Bœotiam incurſiones 15.c
ageſilai mala valetudo 216.d
ageſilaus in aſia obiit 151.d. 218.d
ageſilaus Ephorus 134.b
ageſipolis rex publica non admodum per ætatem curabat 215.c
ageſipolis Epaminondam Pelopidamq́; liberauit 75.b
ageſiſtratæ interitus 135.d
agileus Ephorus ſaucius 136.d
agidarum regalis apud Lacedæmonios familia 151.c
agidis genealogia 133.a
agidis & Cleomenis amicitia vnde originem traxerit ibidem.
agidis vxor Cleomeni nubit 135.d
agidis & Leonidis diſſidium 134.a
agis rex à Leonida peremptus 218.d
agis exercitui gratus 134.b
agidis de Lycurgo iudicium 134.a
agis Reipub. formam reſtituere aggreditur 133.b. 289.b
agis Lacedæmoniorum rex multatus. 15.a
agis in carcerem conſicitur 155.b
agidem non pœnituit eorum quæ prudenter conſulit 135.b
agidis regis Lacedæmoniorum dictum. 16.c
agis alcibiadi mortem machinatur. 40.c
agis arato auxilium ferre nititur. 134.c
agidis fuga ibidem.b
agis regnantium primus ab Ephoris interfectus 135.c
agis archidami filius ab antipatro interfectus 133.a
agiſias acarnanius proditionis damnatus 111.c
ageſipolis Lacedæmoniorum rex. 133.a
agnonides Phocionis accuſator 260.a
agnonides capite damnatus ibidem.d
agnuſinus Leus præco Theſeo Pallantidarum conſilia aperit 2.b
agos fluuius 148.d
agris diuidendis tres uiri creati 143.d
agrigentum oppidum 131.c
agrigentinorum equites Dionem reducem iuuant 174.c
aiax Telamonis filius 342.c
aiacis filii athenienſes ciuitate donati. 26.c
αἰγίκορεις tribus athenienſis 32.d
αἰμωλία 20.d. 113.a
aidonius Proſerpinæ parens 5.b
aidonius Herculem hoſpitio excipit. 5.d
alaleſmenius menſis Bœotiorum. 113.c
albani populi vbi morantur 224.c
albani a Pompeio deficiunt ibidem
albanorum rex à Canidio proſtratus. 314.a
albinus Cos. Lucaniam vaſtat 253.d
albinus à Pyrrho victus 163.c
albinus vir prætorius ſaxis fuſtibusq́; mactatus 353.d
albuinus Longobardorum rex Galliam citeriorem in deditionem accepit 354.b
vxoris dolo necatus ibidem.
albus pagus 316.d
albus dies vnde dicatur 67.a
alcander iuuenis manſuetudine Lycurgi victus 14.d
alcibiadis nutrix & pædagogus. 35.b
alcibiadis ingenium 198.a
alcibiadis pacis inimicus ibidem.c
alcibiades Laconiſtæ cognomē vnde acceperit 256.d
alcibiadis cum Nicia ſeditio 198.d
alcibiadis ab exercitu reuocatus. 199.d
alcibiadi imperium denuo abrogatur. 43.c
alcibiades reus 41.d
alcibiadi exilium decernitur 41.d. 47.
alcibiades ab exilio reuocatus 42.c. 147.c
alcibiades cum Agidis vxore congreſſus 40.b. 212.a. 151.a
alcibiadis in Sicilia tergiuerſatio. 199.d
alcibiades Cererem violauit 41.d
alcibiades à Tiſſapherne captus ibidē.a
alcibiadis interitus 44.b
alcibiades ab Euripide laudibus celebratus 287.a
alcimenes gloria & genere inter achæos primarius 274.a
alcimeni Epirotæ interitus 303.c
alcmæon Themiſtoclis accuſator. 114.a
alcmanes cantilenarum artifex phithriaſi interiit 158.a
alcmena Rhadamantho nupſit 152.a
alcmenæ cadauer euanuiſſe 11.c
alcyoneus antigoni filius cum Pyrrhi caput attuliſſet à patre verberatur. 166.b
alea Rhadamanthi ſepulchrum 152.c
aleſiam Cæſar capit 248.b
alexāder Magnus genus ab Hercule duxit 232.b
alexandri matris cubiculo anguis viſa. 95.a
alexandri natalis 232.c
alexandri ſtudia & exercitia. 235.d
alexander quibus artibus inſtructus. 283.b
alexandri præceptores 245.b
alexander Iliadem Homeri ſub puluino habuit. 233.d. 259.a
alexander gymnoſophiſtis quæſtiones propoſuit 242.c
alexander quibus moribus virtutibusq́; præditus 232.d
alexandri grauitas ibidem
alexandri de Homero iudicium 236.c
alexandri de Diogene iudicium 234.c
alexandri grauiter dictum 236.d
alexander quos epiſtolis ſaluere iuſſerit. 257.d

alexander

Alexander orante accuſatore alteram au rem occluſit manibus 240.b
Alexandri continentia 255.c. 240.b
Alexander quo pacto Ephæſtionis Crateriq́; ſimultates cõpoſuerit 240.a
Alexander vno equo decem diebus tria milia & ducẽta ſtadia emẽſus 239.b
Alexandrum parens manu petiuit ictu. 233.c
Alexander XV Iannos natus Megarenſes ludit 233.c
Alexander Thebis exercitum admouet. 218.c
Alexander triremes ex fœdere ab Athenienſibus petit 218.c
Alexandri cum Achæis ſocietas 328.d
Alexãder cõtra Indos profectus regios currus cremauit 122.d
Alexandri Macedoni bellum cum Ptolemæo 78.d
Alexandri de Macedonibus victoria. 234 d
Alexandri de Dario victoria 235.e 237.b
Alexandri victoria in Granico 58.d
Alexander primas in re militari Annibale cenſore habet 93.b. 108.a
Alexandri liberalitas ac munificentia. 239.d. 243.b
Alexander Darii vxorem magnifice humauit 237.b
Alexander vinariam concertationẽ propoſuit 243.c
Alexander Eurylochum in ſcorti amore iuuit 239.b
Alexandri neglecta religio 234.c
Alexander inducias violauit 242.a
Alexandrinum bellum nulla neceſſitate geſtum 342.c
Alexander Perſarum aduerſus Græcos imperator dicitur 234.c
Alexander communis Græciæ dux. 303.b
Alexander Aſiæ rex appellatus 237.d
Alexander Iouis Hammonis filius 236.d
Alexander ſuam deridet diuinitatem. ibidem.d
Alexander quibus ex rebus æſtimarit mortalitatem 235.d
Alexandri vulnera 235.c. 236.d 239.d. 241.b. 242.c
Alexander Parthicam ſtolam quare induitus 239.c
Alexandri fortuna vno ſubuerſa momento 125.a
Alexander Macedonum barbas radere iuſſit 1.c
Alexander repudiatis Macedonibus corporis curam Perſis credidit. 243.c
Alexãder Clytinece ſibi mortem conſciſcere volebat 240.d
Alexandri mala valetudo 241.c
Alexandri obitus 244.b
Alexandri mortem mœnia lachrymarunt 80.b
Alexandri ſucceſſores prouincias & imperia diuiſerunt 174.c.d
alexandri ſucceſſores titulos regios ſibi vendicarunt 301.d
Alexander Phæreorum tyrannus Theſſaliæ bellum infert 78.d
alexandri tyranni crudelitas 79.a
alexander tyrannus Pelopidam capit. 78.d
alexander tyrannus Theſſalorum fugam capit 78.d
alexander tyrannus veniam à Thebanis petit 79.c
alexandri tyranni interitus 80.c
Alexander Caſſandri filius à Demetrio obtrũcatus. 161.c. 306.a Ab Antipatro fratre regno expulſus ibidẽ.
alexander Perſei regis filius toreumatibus deditus 126.b
alexander Perſei filius ſcriba magiſtratum Romanorum ibidem
alexander philoſophus gloriæ diuitiarumq́; contemptor egregius 126.b
alexander in philoſophia Craſſi præceptor 204.a
alexandro antonii filio Solis cognomen fuit 314.c
alexander Priami filius Helenam Menelao abſtulit 341.a
alexander Homericus vxoris nomine nobilis
alexandria aegypti ab alexandro condita 236.c
alexandropolis oppidi nomen 142.d
alexas Laodicenus ſecuri ab auguſto perculſus 319.c
alexippus medicus 239.a
allia fluuius 58.d
alliacus dies ibidem
allobroges Romanorum iugum grauiter ferunt 293.b
allobrogum legati à Catilinariis ſollicitantur 293.c
ἁλῶα ſacra 213.d
alphon morbus quo artoxerxes correptus 357.b
alſea capitur 136.d
alyco Megarenſis agri loco vnde nomen. 5.c
alyci Scironis filii interitus ibidem
amantis animus in corpore alieno habitat 116.b
amanus mons 296.b
amazonium locus 4.d
amazones natura viroſæ 4.c
amazonum habitatio 224.d
amazoni belli origo 4.c
amazones vtrum alexandro occurrerint 238.d
ambitioſorum ingenia ad principatus inime ſunt maligna 151.a
ambiendi mos 46.a
ambientes ignaris viæ ſimiles 116.a
ambientes principatus epulum & largitiones publice diſtribuebant. 248.d
ambiorges Gallus à Cæſare deſciuit. 248.a
ambrones Romani vicerunt 269
ambrones magna ſtrage à Mario fuſi. ibidem
ameria Italiæ vrbs 169.a
amicitia nimia odii generandi cauſa. 265.c
amicitia propinquitati fidelior 265.c
amicitiæ regum & tyrannorum quàm ſint fragiles 327.d
aminſum quodam athenienſium colonia 190.b
aminſum Lucullus obſidet 189.a
aminſi oppidi incendium 190.a
amiſtris artoxerxis filia Teribazo nupta 325.d
amomphareti temeritas 112.b
amor deorum miniſterium 20.a
amphares Ephorus agidi parat inſidias. 135.b
amphictyones pro Delphis bellum ſuſcipiunt 26.d
amphicratis rhetoris interitus 190.d
amphipolis à Cimone ſubacta 183.c
amphitheus Lacedæmonios Græciæ bello implicat 151.d
amphiarai laus 109.c
amplexandi cõſuetudo vnde initium ac ceperit 6.b
amulius Numitori fratri regnum abſtulit 6.d
amulius interficitur 6.d
amycla alcibiadis nutrix 15.a. 35.b
amyntas ab antonio deficit 318.a
amyntas Lycaoniæ rex antonio contra auguſtum auxiliatur 317.d
amyntas ad Darium transfuga regi aduerſus alexandrum conſulit. 235.b
ἄνακες 22.a
anacharſis cum Solone conſuetudo. 25.d
anacharſis aliquod ſcite dicta ibidem
anaxam Trœzeniam Theſeus rapuit. 5.a
anapis fluuius 129.c. 274.d
ἀνάκεια 22.a
anatum carnes ſtomacho debili conducunt 109.a
anaxagoras Periclis præceptor 63.c
anaxagoras primus luminis & vmbræ cauſam inuenit 202.a
anaxagoras rei domeſticæ negligentior. 65.d
anaxagoras quare in carcerem coniectus 202.a
anaxarchus æqualium contemptor. 241.a
anaxarchi cum Calliſthene diſputatio. ibidem.
anaxarchus alexandri diuinitatem deridet 237.a
anaxarchus honoratus ab alexandro. 233.c
anaximenes naturæ principia in aere poſuit 350.d
ancharia Octauiæ mater 313.d
anciliæ peltarum genus 21.d. 22.a
ancus Martius Numæ gener 23.d
andocides nobilis genere 41.c

Andocidis ſignum Mercurii 199.e
ἀνδρεία 15.a
androclidē Lacedæmonios Græciæ bello implicaſſe 151.d
androclides capta Cadmia euaſit 75.d
androcides dolo interfectus ibidem.
androclides Cyzicenus pictor Leuctricam pugnam non abſoluit 78.e
androcottus vniuerſam Indiam peragrauit 142.c.
androcratis herois templum 111.d
androgeus in attica dolo ſublatus 2.d
ἀνδρογυνής 24.b
andromachus Timæi hiſtorici pater. 127.d
ἄνεσις 5.d
ἀνίκατος 5.d.22.a
animal quod callidiſſimum 242.d
annibal græcarum literarum doctiſſimus 100.b
annibal parenti Romanis ſe hoſtem fore iurat 86.c
annibal nonum agens annum ſub parente tyrocinia egit 86.b
annibalis ingenium & laborum patientia. ibidem.
annibal qua ætate Imperator declaratus ibidem.
annibalis arcus 93.a
annibal apennini iugum ſuperat 88.e
annibal in Italiam irrupit 81.d
annibal quam propè vrbem acceſſerit 92.a
annibal Saguntum obſidet 87.d
annibal Rom. cædit 84.d.88.c
annibal ſerpentes in hoſtium naues mittit 94.a
annibal aduerſus Corinthios 130.b
annibalis ad Trebiam victoria 69.d
annibalis ad Cannas victoria 69.d
annibalis ad Thraſimenum victoria 88.d
annibal ad Scipionem vſq; inuictus perſtitit 85.d
annibalis animus ad pacem inclinatus 92.d.98.b
annibal ex Italia reuocatus 92.a.98.a
annibalis in caſtris nulla ſeditio 100.a
annibalis temperantia 91.d
annibalis in hoſtes liberalitas 88.d
annibalis in Marcelli corpus humanitas 92.b
annibalis in Flaminii corpus pietas 69.d
annibalis in Bandium Nolanum humanitas 82.a
annibal artaxatam armeniæ metropolim condidit 192.d
annibalis de Fabio & Marcello opinio 71.e.93.a
annibalis de Scipione iudicium 108.a 161.d. de Pyrrho ibidem. de ſeipſo 93.e
annibal uictoria uti neſcit 72.b.90.a
annibali Capuæ ſtruuntur inſidiæ 90.b
annibal victus 71.c.93.a.98.a
annibal alterum amittit oculum 88.d
annibal apud Antiochum exulat 93.b 106.a Apud Pruſiam Bithyniæ regem. 93.a.107.d. apud artaxan armeniorum regem 192.d
annibalis interitus 93.b.100.c.107.d
anius non eloquentia ſed argutiis valuit 144.a
anius contra Sertorium contendit 178.d
annius Marcum Anonium obtruncat. 173.c
annus magnus 154.a
anni ordinatio per Cæſarem 252.c
ἀνοχή 5.d
ἄνω ibidem.
anſeres natura pauidi 60.a
antæus ubi ſepultus 179.a
antæi cadauer LX cubitorum ibidem.
antalcidæ dictum de ageſilao 76.d
antalcida regnante Græci ignominioſam cum Perſis pacem inierunt 324.a
antalcidas ſe vita abdicauit 325.a
antedonem Sylla deleuit 157.c
antenates à Romulo prælio ſuperati 9.b
anteon Herculis filius antoniorum familiæ nomen dedit 310.b
antemocritus athenienſium legatus contra ius gentium à Megarenſibus interfectus 67.c.d
antagoræ Chii cū Vliade Samio aduerſus Pauſaniam coniuratio 113.e
antho amulii regis filia 6.d
antiates quanto ſtudio Coriolanum humauerint 49.d
anticrates Epaminondam machæra trāſfixit 219.a
anticatones Cæſaris 245.a 252.b 296.d
antigona Berenicæ ex Philippo filia Pyrrhi vxor 161.a
antigone ſcortum Phylotam amatorem circumuenit 240.b
antigonis athenienſium tribus 300.c
antigonus quàm iniquo animo Demetrii intolerantiam tulerit 302.a
antigoni pietas in Demetrium patrem 309.c
antigoni in hoſtes humanitas 166.b
antigoni de Pyrrho iudicium 161.d 165.c
antigonus quibus ab Athenienſibus ſalutatus nominibus 300.c
antigonus aratum ad ſe allicit 228.b 322.b
antigonus argiuorum agrum vaſtat 139.d
antigonus apud andrum pugnaturus nō temere ſe periculis obiecit 75.a
antigonus Mithridati necem ſtruit 299.e
antigonus contra Cleomenem Megalopolitanis ſuppetias fert 101.c
antigoni victoria 101.c.306.d
antigonus Spartam occupat 140.e
antigonus vnoculus 177.d.243.c
antigonum mendacii conuictum alexander ab aula eiecit 243.c
antigonus alexandri ſucceſſor 122.b
antigonus Demetrium ſucceſſorem ſibi conſtituit 304.a
antigoni progenies 299.b
antigonus aduerſa valetudine correptus. 140.c
antigoni mors 123.a.140.b
antigonus Doſon 122.b
antigonus Gonatas ibidem.
antigonus Iudæorum rex ſecuri percuſſus. 314.c
antilibanum arabes incolunt 326.a
antilochi de Lyſandro carmina 150.b
antimachus Teius Lyricus 8.a
antimachi poema 131.c
antimachi poeticum ingenium Plato admiratus 150.b
antimachi de Lyſandro poema aboleuit ibidem.
antiochia Mygdonica 193.c
antiochis tribus athenienſis 109.d
antiochi nuptiæ intempeſtiuæ 103.c 107.a
antiochus in Græciam aduerſus Romanos proficiſcitur 93.d
Græciæ ciuitates ad defectionem ſolicitat 106.d Quas à Romanis conditiones acceperit. 93.d.99.b.122.b
Scipioni captum filium remittit 99.a.c
antiochus à Romanis reclusus 120.d 122.c
antiochus Thermopylarum anguſtiis nititur 117.a
antiochus apud Thermopylas victus. 106.a
antiochus à Lyſandro nauali prælio victus 43.b.147.e
antiochus à Philippo belli ſocius aſciſcitur 116.a
antiochus os lapide ictus 117.b
antiochus Seleuci filius à Demetrio in fugam actus 313.b. Nouercæ amore captus inedia ſibi mortem parabat. 306.b
antiochum Commagenem Ventidius in Samoſatis obſidet 304.a
antiochus aſcalonita veteris academiæ princeps 195.b.278.d
antiochus academiam nouam relinquens Stoicam rationem amplectitur 291.c
antiopa vita functa 4.d
antiorus Lycurgi filius 19.a
antipatri cum agide pugna 214.d
antipater quas athenienſibus conditiones obtulerit 259.d
antipater & Craterus Græcia potiti Perdicæ regnum vaſtant 175.a
antipater Græcos in poteſtatem accepit. 59.a.259.e Alexandrum fratrem regno expulit 161.c.305.d
antipatri imperiū quibus nominibus truculentius habitum ſit. 260.a
antipater iniqua poſtulans quale reſponſum à Phocione acceperit 132.d
antipatri parricidum 161.b.305.c
antipatri in Lamiam fuga 259.a

Antipater ad Lamiam obſeſſus 174.d 290.b
Antipater mortuus 260.d
Antipatri de Demade dictum 245.c
antipater Tyrius Stoicus Catoni familiaris 262.b
antipatri ad Bloſſum diſcipulum ſcripta 143.b
antiphon Philippo promiſit ſe naualia incenſurum 288.d
antigonia ciuitas quæ antea Mantinea 332.d
antiſenatus Romæ 154.b
ἀνθεστηριῶν menſis 156.b
antiſthenis dictum in Thebanos 18.d
antiſthenis de Iſmenia dictum 62.a
antiſtia Pompeii coniux 219.c
antiſtia repudiata 220.a
antiſtia appii Claudii uxor 142.d
antonius Cleopatræ nauis 317.d
antoniorum familia ab Hercule nata 310.a
antonius Orator Syllam ſecutus à Mario necatus 310.a
antonius Conſul aduerſus Catilinã mittitur 293.b
antonius Catilinariæ coniurationis conſcius 292.c
antonius Catilinam cum copiis deleuit 294.b
antonii forma & ingenium 310.b
antonii ingenium ſimplex, magnanimitas, & dicacitas ſcurrilis 312.c
antonii in Ciceronem odium 297.a
antonii cum Cicerone pugna circa Byllidem 282.b
antonius ciuilis belli cauſa 310.d
antonius Cicerone autore hoſtis ciuitatis iudicatus 311.c
antonius ab Hircio & Panſa Conſulib. fugatus 311.c
antonii rogatio vt & Cæſar & Pompeius arma deponant 310.c
antonius ad Cæſarem fugit 310.d
antonius Cæſari monarchiæq́; fauens à Bruto ſeruatus 281.b
antonius interfecto Cæſare magiſtratũ abiecit 311.a
antonius quantum ex Cæſaris bonis diripuerit 297.c
antonius Cæſaris decreta pro arbitrio immutauit 201.c
antonius Cæſarem pro roſtris laudans, quantum furorem populo iniecerit 211.b
antonianæ proſcriptiones 318.a
antonius equitum præfectus 310.a
antonius Tribunus & augur 310.c
antonius ducit Octauiam 313.d
antonius à Germania bellum concitauit. 124.c
antonii de Parthis uictoria 314.d. 315.a
antonius imperium deponere iuſſus 317.d
antonius vrbe eiectus 249.b
antonio quot reges contra auguſtum auxiliati fuerint 317.d
antonius hoſtium congreſſum uitans in paludem ſe recepit 284.c
antonii à Domitiano defectio 124.c
antonius cum auguſto in gratiam redit 311.c
antonium milites ad auguſtum tranſeuntes deſtituunt 319.c
antonius Ciceronis manes placauit 312.b
antonii cum Sex. Pompeio fœdus 314.a
antonius licet delicatus, laborum tamen neceſſitate vrgente tolerantiſſimus 311.c
antonii munificentia 310.a
antonii erga archelaum humanitas 309.c
antonius Græcorum adeoq́; athenienſium amator vocatus 312.c
antonii in aſia luxus 312.c
antonius fugientem Cleopatram ſequitur 318.b. 321.b
antonii amor in Cleopatram vnde cœperit 312.d
antonii ſcortatio & crapula 313.c
antonius piſcatur ibidem.
antonii ſacrilegium 312.b
antonii tragica inter ſuos & Cleopatræ filios diuiſio 319.b
antonius filios reges nominauit 316.d
antonii progenies 321.a
antonii teſtamentum 317.b
antonii obitus 320.c
antonii filii liberalitas 313.c
anto. L. ab auguſto Italia pulſus ibidẽ.d
antonius Critici Oratoris filius 313.a
antropatena regio à Parthis vaſtata. 314.d
antyllius Opimii miniſter occiditur 147.a
annulorum numerus qui equitibus Ro. in ſecundo bello punico detrahebantur. 90.c
anytus alcibiadis admirator 35.d
anytus primus atheniis iudicia largitione corrupit 46.b
aous fluuius 104.d
apama artoxerxis filia Pharnabazo nupta 325.d
ἀπελλάζειν 14.a
apelles alexandri corpus pingens colorem non eſt imitatus 232.d
appelliconis Teii bibliotheca Romam perlata 157.b
apenninus aufidio fluuio dirimitur 89.d
apenninum iugum annibal ſuperat 88.a
aperantii à Macedone vexati 116.d
apes ex bobus generari 141.b
aphricum bellum 86.b
aphricanus minor à Scipionis filio adoptatus 99.d
aphricani nomen 94.c. 98.c. 99.b
aphygeorum oppidum obſedit Lyſander 150.c
apollocrates Dionyſii iunioris filius 276.a
apollocrates arce Syracuſana tradita ad patrem Dionyſium nauigat 276.d
apollo vbi genitus 77.a
apollinis Deliaci templum 136.d
apollinis templum Corinthi 331.d
apollinis Tegyræi templum 77.a
apollinis Morii templum 155.d
apollinis Pythii feſtum 407.a
apollinis lauacrum 158.d
apollinis Pythio aureum cratera mittunt Romani 81.d
apollinis ſimulachrum alexãdrinum Tyrii appellabant 228.d
apollo Luculli cœnaculum 194.d
apollodorus Phalerius Socratis æmulus. 267.c
apollonides Stoicus 270.b
apollonia vbi 157.c
apollonia à Leptino per tyrannidem occupata 130.a
apolloniam Cæſar capit. 250.a
apollonius Zenodoti tyrannus 207.c
apollonius Ciceronis Cæſarisq́; præceptor 245.a. 291.c
apologus de ventre & membris 45.a
apologus de ſerpente 132.d
apologus de milite & cornicibus 256.a
apologus Demoſthenis de lupis, ouibus & canibus 289.d
ἀπομαγδαλία 15.a
apophthegmata 53.d
apotheæ locus 16.a
apparitoribus libertis Gracc. vſus 141.a
appiæ coronæ vſus 119.b
appius Claudius Sabinus cum quinque millibus domorum ad Romanos trãſfugit 54.a
appius Claudius plebi infeſtus 47.a
appius Claudius Graccho genero legis agrariæ conſultor 143.b
appius Claudius Cenſuram petit 126.b
appius Claudius Tiberio Graccho filiæ nuptias obtulit 142.d
appius Clodius antiochiæ vrbẽs ſollicitat 190.c
appius Varus Aphricæ præfectus 268.d
aprilis 23.a
apſus fluuius 104.d
aqua quomodo generetur in locis effoſſis 123.a
aquæ ductus primus Romæ 44.d
aquæ ductus priuati Romæ demoliti 118.b
aquilii de reducendis Tarquiniis arguunt. 31.c
aquilius ſolus aufugit 178.d
aquiſgrani Caroli M. regia 355.d
aquiſgrani templum magnificentiſſimum à Carolo Magno conſtructum 357.a
aquiſgrani calidarum aquarum copia ibidem.c
aquitaniæ ſitus 272.c
aquitanicum bellum ibidem.c
ἀρά 5.d

Arabiæ ſolitudinum deſcriptio. 208.c
Arabum reges ſuas fortunas Luculli fidei crediderunt. 192.c
Araris fluuius. 87.c
Arſacis ad Craſſum legati. 207.d
Araterium unde dictum. 6.d
Arati mores. 101.b
Arati educatio, ſtudia, ſtatura, robur, & dicendi genus. 326.d
Aratus maximus picturarum amator. 328.a
Aratus quomodo tyrannidem puer euaſerit. 326.d
Aratus quibus artibus ciuiles ſedauerit ſeditiones. 327.d.
Aratus Reip. amator. ibidem.
Arati in patriam perfidia. 138.b.
Aratus contra Cleomenem proficiſcitur. 136.b.
Aratus Arcadibus bellum infert. Ibidē.a
Aratus ſaucius de Argiuis uictoria decidit. 330.b
Arati fuga ex Corinthio in Sicyoniam. 138.c. 337.c
Aratus à Bitho Demetrii duce prælio ſuperatus. 331.a
Arati ad Ptolemæum difficilis peregrinatio. 328.a
Aratus à Ptolemæi legatis accuſatus. 327.d.
Arati mors & ſepultura. 333.c
Araxis fluuius. 225.b.
Arbocola urbs ab Annibale capitur. 86.c
Arcadicum bellum. 136.a
Arcadiam à Lacedæmoniis deficientem Thebani ad ſe adducunt. 78.b.
arcadiam occupat Demetrius. 303.b.
arcades ab archidamo uicti. 217.c.
arcades glandiphagi dicti. 45.d
arces olim ciuitates appellabātur. 77.b
ἀρχαγέται. 14.a.
archelaus locus. 155.d
archelaus Mithridatis filius mari imperat. 154.c
archelai cum Sylla pugna. ibidem.
archeſilaus Spartanorum rex. 13.d.
archelaus ad Romanos deficit. 187.c
archeſilaus philoſophus. 100.d
archeſtratus rogationem de accuſando Phocide tulit. 260.d
archeſtrati dictum in alcibiadem. 38.c.
archidamiæ Laconicæ mulieris uirilis ſententia. 165.c.
archidamiæ mors. 135.c.
archidamidæ dicta. 16.d. 17.a
archidamus Zeuxidami filius Sparta regnat. 184.c
archidami in Italiam traiectus. 58.a
archidamus in Atticam impetum facit. 68.b.
archidamus arcades pugna ſuperauit. 217 d
archidamum Demetrius in fugam egit. 303.d.
archidamū Lacedæmonii multant quod exiguę ſtaturæ uxorem duxerat. 212.d
archidamus à Meſapiis interfectus. 133.a
archidas tyrannus interfectus. 216.b
archilochi mordacitas. 262.c
archilocho à Muſis honos habitus. 20.a
archimedes mathematicas cogitationes ad machinarū uſum conuertit. 82.d
archimedes ſuam artem ſcriptis commēdare noluit. 83.a
archimedes quale monumentum à ſuis flagitarit. 83.c
archimedis interitus. ibidem.
archita Platonicus. 273.b
architas machinamentorum artem inchoauit. 82.c
ardeatæ Gallos obruunt. 59.b
areopagi inſtitutio. 28.a
areopagitarum potentia ab Ephialte ſublata. 63.d
areopagum Cimō redintegrat. 185.a
acerras annibal diripit. 90.d
areta Dionis uxor in mare uiua demerſa. 131.b
aretæus Dionis filius. 275.b
areus Spartiata Corcyræis auxilium fert. 155.c
areus Lacedæmoniorum rex apud Corinthum defunctus. 133 b
argas Demoſthenis cognomentum. 287.a
argas, id eſt anguis. ibidē. Item legiſlatoris nomen. ibidem.
argēti fodina in agro laureotico. 118.c
argeſtæ uenti. 178.d
argilionis de filio dictum. 17.d
argiuis tyrānide preſſis enſes habere nō licebat. 329.a
argiuorum cum athenienſibus fœdus. 198.c
argiuorum agrum antigonus uaſtat. 139.d
argiuos liberare aratus aggreditur. 329.a
argiui ad Cleomenē defecerūt. 332.a
argiui quare lupum ſculptum in foro habeant. 265.d
argiui uictoria inferiores caput tondebant. 147.b
argiui achæorum Repub. donati. 331.b
argolica ſcuta Romanis olim ī uſu 15.d
argos præter opinionem occupat Demetrius. 303.b
argos Cleomenes capit. 338.c.
argos Pyrrhus capere per uim non potuit. ibidem.
argos à Spartanis deficientes Thebani ad ſe adducunt. 78.b.
ariadna Minois filia Theſei amore capta eum ex Labyrintho liberauit. 3.a
ariadne expoſita. 3.b
ariadnæ ſepulchrum. ibidem.
ariadne Onari Bacchi ſacerdotis coniux. atq; inibi plures & uariæ de ea opiniones habentur. 3.b
ariamenis Xerxis fratris interitus. 53.a
ariarathes Thraciā Macedoniamq; ſubegit. 174.c.
ariarathes rex captus. 174.d.
ariarathem parens Mithridatis ueneno ſuſtulit. 225.a
arideus Philipppi nothus. 233.d
aries unius cornu. 63.c
arimanius Perſicum numen. 55.b
arimanes arabum princeps ad fallendum aptiſſimus. 208.b
arimneſti Plateenſis ducis ſomnium. 111.d
ariobarzanes cum Sylla in gratiam redit, 157.b
ariomandes athenienſium aduerſus Barbaros dux. 184.c
ariouiſti Germanorum regis cum Cæſare ſocietas. 247.b
ariſtarchus Homeri poemata digeſſit, 341.c
ariſtander alexandri aruſpex. 236.b. 237.c
Ariſtei contra Ariſtippum factio. 165.d
ariſtei Proconenſis interitus. 11.e
ariſtides quot. 108.d
ariſtidis tenuitas. 108.c. 114.a. 120.d
ariſtidis continentia. 121.d.
ariſtides libros de luxuria & deliciis cōpoſuit. 211.b
ariſtides Dionyſio negat filiam quā vxorem petierat. 127.b
ariſtidis iuſtitia. 50.b. 53.d
ariſtides conſiliis nō minus quàm armis valebat. 255.d
ariſtides quibus virtutibus prædițus. 51.a
ariſtides ariſtocratiam probauit. 109.a
ariſtides fiſci procurator. ibidem.c
ariſtidis in Marathonia pugna ſtrenuitas. 109.d
ariſtides ad Lacedæmon. legatus. 111.a
ariſtide aduerſus Xerxē imperator creatus. ibidem
ariſtides ſummo fungitur magiſtratu. 209.d. Cenſum ſtatuit. 113.d
ariſtides Græciæ felicitas. ibidem.
ariſtidis cum Themiſtocle æmulatio. 51.a. & ſequentib. 109.a. 120.c. 182.c. 184.a.
ariſtides Themiſtocli reo licet inimico nihil aduerſatus. 125.a
ariſtidis de Themiſtoclis conſilio ſententia. 114.a
ariſtides cum Themiſtocle redit in gratiam. 109.a
ariſtides Themiſtoclis in rebus maximis adiutor. 121.a
ariſtides aliquando commodum nō ex honeſtate metitus. 113.a
ariſtidis repulſa. 51.a
ariſtides repetundarum reus. 110.b. 114.b.
ariſtidis exilium. 52.c. 109.a. 110.a. 120.c.
ariſtides vbi vita functus. 114.b
ariſtidis ſepulchrum. ibidem.

Ariſtidis filiæ è publico elocatæ 114.b
Ariſtippus Platonis & Dionyſii inimicitias prædixit. 228.a
Ariſtippi Cyrenæi cum Platone inimicitiæ 273.a
Ariſtippo Aratus inſidiatur 330.a
Ariſtippus occiditur. 330.c
Ariſtobolus Iudæos concitat 310.b
Ariſtobulus Iudææ rex à Pompeio captus 225.b
Ariſtobulus rex Iudæorum in triumpho ductus 226.a
Ariſtobula Diana 54.b
Ariſtocletus Lyſandri pater 147.b
Ariſtocratia apud Corinthios & Syracuſanos 278.a
Ariſtodemus adulationum optimus fabricator 319.d
Ariſtogiton cum delectus haberetur valetudinem ſimulauit 256.d
Ariſtogitonis orationes nihil niſi arma ſpirabant 256.d
Ariſtomacha Dionyſii Syracuſani vxor. 271.c. 271.d
Ariſtomacha Dionis ſoror viua in mare demerſa 331.b
Ariſtomachus Achæorum imperator cõſtitutus 149.d
Ariſtomachus ex Sicyone exul 327.a
Ariſtomachi ſupplicium 332.c
Ariſtomachus à ſeruis occiditur 329.d
Ariſtomenes trecentos à ſe cæſos Dijs immolauit 51.a
Ariſtomenis regis interitus 135.c
Ariſtonici Maratonij interitus 290.c
Ariſtonē Sylla veneno ſuſtulit 157.a
Ariſtonis ſcite dictum 118.b
Ariſtonus citharœdus Pythia ſexies vicit 150.b
Ariſtophon è foro curiaq; clarus euaſit 155.d
Ariſtotelis genus & patria 351.b
Ariſto. Calliſthenis neceſſarius 241.b
Ariſtotelis facultates 351.c
Ariſtotelis ſedes marmoreæ 233.b
Ariſtotelis vxores 351.c
Ariſtoteles Platone in philoſophia præceptore vſus 351.b
Ariſtotelis ingenium, ſtudia & eruditio. ibidem
Ariſtotelis eloquentia 120.d, 294.b 352.d
Ariſtoteli quantum humanum genus debeat 352.c
Ariſtoteles Alexandri gratia medicinæ operam dedit 233.c
Ariſtoteles Alexādri pceptor 233.b
Ariſtoteles tam amabat Alexāder quàm ipſum parentem 233.c
Ariſtotelis diſcipuli. 351.c. In diſcipulos amor. 351.c. ſcripta quadrifariã diuiſa. 353.a. libri in, numerum digeſti. 172
Ariſtotelis de animo dialogus 228.c
Ariſtotelis metaphyſica 233.b
Ariſtoteles Romam à Gallis capiendam prædixit 59.b
Ariſtotele parere noluit 50.b
Ariſtoteles patriæ leges ſcripſit 351.c
Ariſtoteles arguorum defectionis autor 138.d
Ariſtoteles tanquam Alexandro venenũ parant inſimulatus 244.c
Ariſtoteles reus cauſam deſeruit 351.d
Ariſtoteles exilium ibidem
Ariſtoteles quando diem obierit ibid.
Ariſtotelis teſtamentum 352.c
Ariſtotelia celebritas 351.d
Ariſtotimus tyrannus Acrotatum regem prælio ſuperat 133.b
Ariſtoxenus Muſicus Ariſtotelis diſcipulus 352.c
Ariſtrati imago 328.a
Arius Alexandrinus philoſophus apud Auguſtũ ſũmo honore habitus 320.a
Armeniorum imperium Græcis intolerabile 190.c
Armeniam Canidius ſubegit. 314.b
Armeniam minorem Lucullus accepit 190.a
armiluſtrium Tatii ſepulchrum 10.d
ariminum Cæſar occupat 249.c
Armorum legũq; tẽpus nõ idẽ 250.a
Arnus fluuius 88.d
Arſacidæ ex Ionicis Mileſiacisq; ſcortis pgnati in Parthis regnarunt 211.b
arſamen Artoxerxis filius fratris Ochi inſidiis interiit 326.b
arſanias Armeniæ fluuius 193.a
arſices Artoxerxis nomen 341.c
arſius lucus 322
artabazi fuga 112.d
artagerſen Caduſiorum ducem Cyrus interficit 323.a
artauaſdes Armeniorũ rex Craſſo auxilium pollicetur 208.a
artauaſdes Armenius potentiſſimus copias Antonio iungit 314.c
artauaſdi Herodes bellũ infert 207.a
artauaſdes Tragœdias, orationes atq; hiſtorias poſteritati reliquit. 211.b
artaxata Tigranis regia 192.d
artaxata Armeniæ metropolis ab Annibale condita ibidem
artemidis templum 52.a
artemida Lycurgi in ferendis legibus ſocius 13.d
artemidorus græce eloquentiæ præceptor 253.d
artemon faber loripes 67.a
artemiſii Eubœæ ſitus 51.d
artes ſenſibus ſimiles 293.c
artaudes Armeniæ rex ab Antonio in triumpho ductus 316.c
arthmius Zelites iſamia notatus 51.d
artaxerxes Pelopidam admirať 79.b
artoxerxis genus 321.c
artoxerxis filiæ ac generi 325.d
artoxerxes à patre rex cõſtitutus 321.d
artoxerxis nomina varia ibidem c
artoxerxis in muneribus dandis accipiendisq; facilitas ibid.d
artoxerxis moroſitas ibidem
artoxerxes Lacedæmoniis naues in auxilium mittit 41.b
artoxerxis cum Cyro pugna 322.c
Artoxerxis de Cyro victoria 323.c
artoxerxes filiorum conſpiratione periclitatur 326.a
artoxerxes quandiu vixerit ibid.c
aruerni à Cæſare deficiunt 248.b
aruns Porſenæ filius Romanos auxiliatur 33.d
aruntem Tyrrhenum ad Gallos primum vina detuliſſe 58.b
aſcinarus fluuius 203.a
aſcia Bœotiæ vicus 340.b
aſculum oppidum Pyrrhi pugna nobile 164.b
Aſdrubal fratri copias iungere conatur 92.c Syphaci exercitum iungit ibid.
Aſdrubal quantam ad Metaurum fluuiũ cladem acceperit ibidem
aſellus leonem calcauit 244.a
aſiæ atq; Libyæ terminus 319.a
aſianum dicendi genus 309.c
aſia publicanoq; ſupbia vexata 181.b
aſparagi ſpinæ ab Ioxidibus honorantur. 2.a
aſpaſiam Darius q̃ amauerit 325.d
aſpaſiæ meretricis hiſtoria 66.d
aſpaſia lenocinii accuſata 68.a
ἄσφαλον 6.a
aſpidis morſus ſine dolore extinguit 319.b
aſpis apud Argos locus 138.c. 166.a
aſſentatio regũ ppetuũ malum 93.c
aſſenſus Ciceronis vocabulum 297.a
aſſu populi 155.d
aſſinara celebritas Syracuſanorũ 203.b
aſſus fluuius vbi Cephiſo miſceať 155.c
aſteropeus Ephororum potentiam auxit 138.b
aſteropeius Lycurgum in formanda Republica iuuat ibidem
aſtyphius Poſſidoniates vates 185.c
aſylum Athenis conſtitutum 6.a
aſylum Romanum 7.d
aſylum Chalchicum 134.c
atellani ad Annibalem deficiunt 89.a
athamani à Macedone vexati 106.d
athenarum nomen 4.b
athenienſis quis dicebatur 69.a
athenienſium vrbs à Theſeo amplificata 1.b, 12.c
athenæ in vnã ciuitatem coactæ 4.a
atheniẽſium Reſp. quomodo à Theſeo inſtituta 4.a
athenienſium Reſpub. vt à Pericle fuerit inſtituta 64.b.c
athenienſium tribus vnde nomina acceperint 28.d
athenienſium myſteria quando celebrari ſolita 303.c
athenienſes quibus ceremoniis ſacra in Delum deduxerint. 196.d
atheniẽſiũ in mortales beneficia 184.a
athenienſium magiſtratus ex omni ordine delecti 112.c
athenis quot capita 69.a
athenis gratis mori non licet 261.c
atheniẽſes Lacedæmoniis fortiſſimæ rei geſtæ præmia negant 113.c
athenienſiũ effrenis bellandi libido à Pe-

ricle cohibita 66 b
athenienſium de Republica ſeditiones 26.d. 30.a
athenienſium fœdus cum Minoe 2 d
athenienſes cũ Bœotiis de finibus diſcepant 255.d
atheniẽſes cũ Lacedæmoniis de cõmunibus rebus tractatũ coeunt 66.a
athenienſium Thebanorumq́; principes à Perſis corrumpuntur 215.a
athenas à tyrannide liberat Demetrius. 300.c
athenienſiũ de Xerxe victoria 53.a.b
de Perſis trophæa 114.d
athenienſium de Lacedæmoniis victoria ac trophæum. 40.a.b
athenienſium clariſſimæ aliquot victoriæ κατὰ ἀνεκφαλαίωσιν 58.a.b
athenienſium erga Theſea ingratitudo 5.d
athenæ Ariſtonis dominatione premuntur
athenas Demetrius obſidet 310.c
athenas Caſſander obſidet 302.d
athenienſes vrbem apud Palladem deponunt 52.b.e
athenienſes Cecropiorum poſtulatione multati 119.b
athenienſibus Hercules infenſus 196.e
athenienſes à Gylippo ſuperati 66.c
athenienſium apud Delum clades 36.c
athenienſes à Samiis victi 66.d
athenienſes à Lyſandro maritima pugna ſuperati 148.d
athenienſes Lyſandri conditiones accipiunt 149 c
athenienſium in Sicilia clades 147.e
athenæ ſub Macedonũ ditione 331.a
athenas Aratus liberare nõ ſine calumnia aggreſſus 331.a
athenæ à Sylla captæ 155.e
athenodori in ſcenicis certaminibus victoria 237.a
athenodorus vinculis liberatus 258.a
athenophanes Alexandri corporis curã geſſit 238.a
athyſon fluuius 170.b
athletica quid à militari diſciplina differat 101.a
athon Thraciæ mons 243.d
atoſſa Artoxerxis filia 325.d
atrides 192.a
attalea ciuitas 230.d
attali Philomatri inania exercitia 302.b
attalus Philopater populum Romanum hæredem ſcripſit 144.a
attalus rex ſuo natali obiit 59.d
attali coloſſus tempeſtate proſtratus 317.d
atteones duo ab apro interempti 177.d
attici cognomentum 344.d
atticum mel optimum 278.c
attilia Sarrani filia Catonis minoris vxor 262.c
attilius C. Carneadis & Diogenis orationem vertit 119.b
attilius abſciſſa dextra vmbonem læua tenuit 246.e
atoſſam filiam Artoxerxes vxorem duxit 234.d
atyllus Antonii filius toga virili donatus 319.a
auctionis origo 32.d
auentinus mons 22.b
aues vbi inane eſt volare non poſſunt 105.d
aufidius Manlii riualis inuiſam tranſegit ſenectutem 181.d
aufidus fluuius ſolus Apenninum diuidit 89.d
augurii ſacerdotium 80.d
auaritia Ageſilai 134.c
auaritiæ autor Alexãd. Spartiatis 18.e
AVGVSTI nomẽ licet nuſquam in Plutarcho, aut certe rariſſime reperiatur, tamen ad Cæſaris differentiam ponere viſum eſt.
auguſtus Apolloniæ literis operam dedit 281.e
auguſtus ex Apollonia in patriam redit 206.d
auguſtus à Cæſare adoptatus 281.e
auguſtus hæres à Cæſare ſcriptus 311.b
auguſtus Cæſaris teſtamentum exequitur 281.e
auguſto Cæſari faſces decreti 221.c
auguſtus Romæ ſeditionibus occupatus 311.c
auguſtus ſe totum Ciceroni committit 311.c
auguſtus à Cicerone deficit 311.d
auguſtus Antonio Ciceronem conceſſit necandum 318.a
auguſti cũ Sex. Põpeio fœdus 314.a
auguſtus, Antonius & Lepidus Romanum imperium tãquam hæreditatem inter ſe diuiſerunt 314.a
auguſtus, Antonius & Lepidus triumuiri eorũq; pſcriptiones 312.a
auguſtus Antonio in omnibus ſuperior 314.a
auguſtus plebem contra Antonium incitat 316.d
auguſtus aduerſus Antonium nititur 282.c
auguſti & Antonii naualis pugna 318.e
auguſti de Antonio ad Actium victoria 318.d
auguſtum quibus nominibus Antonius accuſarit 317.d
auguſtus Anto. interitũ defleuit 320.a
auguſtus caſtra in Macedonia amiſit 312.b
auguſtus Hiſpaniam in prouinciæ formã redegit 95.d
auguſti felicitas 314.c
auguſtus Cæſaris nomen ſibi ſumpſit 281.c
auguſti exactiones imodicæ 317.c
auguſti grauiſſima valetudo 312.b
auguſtus menſis 22.a
auguſta Hiſpaniæ à Carolo Magno capta 354.d
auguſtini de Platone iudicium 350.b
autolycus Sinopen muro cinxit. 191.a
aui Corinthi locus. 329.a
aulis Agamemnonis ſacrificio nobilis 213.b
aulus Pompeius Magnæ matris templũ phibẽs febre correptus eſt 169.a.b
aurum Romæ exiguum 56.b
aurum quod ex Medis in Græciam portatum infamia notatur 51.d
aurũ Philippi Græciã ſubuertit 124.d
aurum Lacedæmonii legibus expulerunt 149.d
auſpiciorum captandorũ ratio 81.a
autolycus contra Amazones cum Hercule commilitauit. 192.a
autolicus pugil occiſus 149.d
Αὐτοματίας templum 131.c
auximum ciuitas 219.c
ἄξωνες. 29.b

B

BAbylonia vaporibus vehemẽter obnoxia 239.b
Babylonis hedera nõ naſcitur 239.b
Babyloniam Demetrius occupat 300.b
Βαβύκα pons 14.a
Bacchus quo fonte à nutricibus ablutus 151.d
Bacchi ſacrificia 50.d
Bacchi cultores 282.a
Bacchis. Vide Liber.
Bacchides coma horridi 147.b
Bæus fluuius 178.d
Bætis fluuii oppida vno die à Catone ſolo æquata 116.c
Bagoas ludorum præfectus Alexandro chariſſimus 242.e
Batanæ thermæ 172.a
Baliſſus fluuius 209.b
Balneum generos cũ ſoceris ingredi non licebat 118.d
Balneorum Darii topographia 235.e
Balſamum producit Iudæa 314.c
Bandii Nolani ſtrenuitas 82.a
Bãdius Annibalis humanitate uictus Nolanos ad defectionem incitat 82.a
Bapſitia poriticus 337.b
Barcha Hamilcaris cognomentũ 86.b
Barchina factio Carthaginenſium 86.b
Barſene Alexandri Magni vxor 175.a vbi Iuſtinus Marſinen habet
Batalus tibicen 287.b
Batalus poeta laſciuus ibid.
Batalus Demoſthenis nomen ibid.
Batatii populi 334.c
Bathabaces magnæ matris ſacerdos 169.a
Bauarorum fines 335.b
Beatæ inſulæ 178.d
Beatus quis dicendus 19.c.d
Bebriaci agri deſcriptio 339.b
Βέλλεροι 7.a
Belgæ à Cæſare fuſi 247.e
Belbinæ ſitus 135.d
Belli ianua 23.a
Belli finis in quo poſitus 48.b
Belli fortuna varia 221.c
Bellonæ templum 154.a
Βέλος 7.a
Belluas'ne maiores terra an mare nutriat

triat 242.d
Beneuentanorum deditio 355.b
Beneuolentia ciuium Principis optima cuſtodia 300.a. 329.d. 333.b
Beneuolentiam imperitantes quomodo cōtrahere poſſint 242.d
Berenia Veſtalis 21.b
Berenicida vrbs Epiri 161.c
Berta Heradii Cæſaris filia, Caroli magni vxor 356.d
Beſſi interitus 239.c
Bibliotheca Luculli 194.d
Bibliotheca Pergamena 317.c
Bibulus de abrogādo, Marcelli imperio agit 85.a
Bibulo Cos. faſces effracti 226.c. 265.c
Bibulus Cos. ſtercoris cophino ſuperfuſus 265.c
Bibulus aduerſus Parthos bellum gerit 301.c
Bibuli opuſculū de geſtis Bruti 280.d
Biſaltæ Athenienſium colonia 6.d
Bithynidis fabula 19.d
Bithus Demetrii dux Aratum prælio ſuperauit 331.a
Bithyniæ regni opes 94.b
Blacius Salapiam vrbem Marcello prodidit 91.d
Bloſſyus Cumanus Antipatri philoſophi diſcipulus 143.b
Bloſſyus Cumanus profugus ſibi mortē conſciuit 144.d
Bocchi cum Sylla amicitia 152.d
Bocchus Iugurthæ filiam in matrimoniū collocat 167.d
Bocchus in ſocietatem Romanorum inſcriptus 171.c
Bocchus Iugurthā Syllæ tradidit 153.a 218.c.
Bocchoris in iudicando æquitas 303.d
Boedromia ſacrificia 4.d
Boedromion Iunius menſis 4.d
Boemicum bellum 355.d
Bœotiorum ſacrificandi ritus 213.c
Bœotiorū apud Geræſtū victoria 58.d
Bœotii Megaram obſidens 102.c
Bœotii cum Athenienſibus de finibus diſceptant 256.b
Bœotiorū apud Leuctras victoria 58.d
Bœotii contra Athenienſes bellum concitant 198.c
Bœotii à Leoſthene profligati 266.d
Bœotii iniquis conditionibus Demetrii bellum remouerunt 306.d
Bœotiorum à Demetrio defectio 306
Boiorū ad Annibalem defectio 87.d
Boii Romanorū legatos ceperūt 87.d
Bola oppidum 48.a
Bolani à Coriolano capiunt 48.a
Bonum virum ſolum liberū eſſe 270.c
Boſphoro Cimerico concreto Amazones tranſuectas eſſe 3.d
Bouis pretium apud Romanos 32.b
Bobus cornupetis cornua fœno circunligabantur 204.b
Bottieæi populi 2.d
Βοηδρόμιον menſis 78.b
Brachæ dictum in Annibalem 55.d
braſidæ latrocinia 198.a
brauro Atticæ locus 26.d
brennus Gallorum rex vrbē ingreditur. 59.b
brettiis bellum infertur 128.d
brigæ Bruti milites 285.a
britomartus Gallorum rex oppreſſus 8.b
briomatus Iuſubrum rex tranſpadanam oeam depopulatur 81.b
britones in Francorum poteſtatem peruenere 355.a
brixellum oppidum 338.c
brutius Tarenti præſes Tarētinæ puellæ amore oppidum Fabio prodit 73.b
brutius Surra Archelaum tribus repreſſit prælus 154.c
brutiorum ad Annibalē defectio 98.b
brutus libertatis Romanæ autor 31.a
brutus principatum ad Senatum populumq; Romanum detulit 252.a
brutus geminos filios ſecuri percuſſit 278.d
brutus Emphili liber 278.d
brutus Marcus bonarum artium ſtudiis imbutus 28.d
brutus Athenis philoſophiæ operā dedit 282.c
brutus Platonicis innutritus diſciplinis 271.c
bruti Marci genus 252.a
bruti vxoris pudicitia & fortitudo 271.a.b
brutus ſeditioſus 47.a
bruti in Philippis pugna 283.d
bruti pater Pompeii cauſa interfectus 279.b
bruti & Caſſii cæterorumq; cōtra Cæſarem coniuratio 221.c. 311.a
brutus in Macedonia Auguſtum prælio ſuperauit 310.d
brutus ſeipſum interficit 286.a. 312.b
bucephalus præter Alexandrū ſeſſorem admittebat neminem 233.a
bucephalus Alexandri expirauit 242 b
bullæ vſus, eiuſq; vocis ratio 6.b. 11.a
butes Eionis præfectus ſeſe in ignem coniicit 182.c
byzātinos Philippus debellat 242.c
byzantii ab Athenienſibus deficiunt 42.b
byzantii exules Cato reduxit 266.a
byzantium recuperatur 42.c
byzantium Romanorum imperium trāſlatum 354.b

C

CAbriidū 85.d
Cadmæa Thebarum arx à Phœbida capitur 75.b
Cadus 15.b
Cæcias ventus 180.b
Cæci cognomentum 45.a
Cæcilia Metelli filia Syllæ vxor 153.d
Cæcilia Luculli mater pudicitiam amiſit 185.b
Cæcilius aduerſus Pōpeiū dux 219.d
Cæcilius libertinus cum Iudæis ſentiebat 291.d
Cœlum rerum ſublatarum contentione ſtat 212.d
Cæpio Catonis iunioris frater 262.a
Cæſaris genus ex Venere 229.d
Cæſaris & Marii affinitas 167.b. 244.c
Cæſaris & Pompeii affinitas 265.b
Cæſar Pōpeiā repudiat 206.a. 296.a
Cæſar Calpurniam Piſonis filiam duxit 226.c
Cæſar ſecundum in eloquētia locum obtinuit 240.c
Cæſar pluribus ſimul epiſtolas dictauit. 247.b
Cæſar primus epiſtolarum colloquia excogitauit 247.b
Cæſar primus mortuæ vxoris laudationē edidit 245.a
Cæſar quo animo Anticatones ſcripſerit 252.b. 295.a
Cæſaris χρεῖα 62.d
Cæſar anni curſum ordinauit 252.c.d
C. Cæſaris conſulatus 226.b. 246.b 252.b
Cæſaris Dictaturæ 250.a. 251.d 371.d
Cæſar perpetuus Dictator deſignatus 252.c
Cæſarem milites Imperatorem ſalutant. 246.b
Cæſar rex ſalutatus 252.d. 280.a
Cæſar diadema ſibi impoſitum reiecit. 221.a
cæſar legem agrariam vi tulit 265.d
cæſar à pirans capitur 244 b
cæſar ad Pharum maris periculum vix euaſit 251.c
cæſar pro Gallis contra Germanos bellum gerit 247.c
cæſar primus in occiduū oceanum claſſe ingreſſus 248.a
cæſar ſubacto occidente Aſiam ſubdere conatus 212.c
cæſaris & Syllæ inimicitiarum cauſa 245.a
cæſar vtrum Catilinariæ cōiurationis cōſcius fuerit, incertū 245.c. 279.b
cæſarem Marcellus patriæ hoſtem iudicauit 228.b
cæſar pontē in Rheno extruxit 247.d
cæſar Marcelli theatrum conſtruxit. 86.a
cæſar Roma potitur 228 d
cæſaris in ciuili bello clades & periculū 250.c
cæſaris & Pompeii in Pharſalia pugna 290. & ſequentibus.
cæſar plura prælia geſſit q̄ quiſquam recenſere poſſit 231.c
cæſaris geſtorum catalogus 229.d
cæſaris peregrinatio 252.d
cæſaris in victos clementia 252.b
cæſar de Pompeii interfectoribus ſupplicium ſumit 231.d
cæſar in ſenatu necatur 254.a
cæſaris corpus in foro crematū 311.b
cæſaris interfectoribus honores & pro-

uinciæ decretæ 281.c
cæſari diuinos ſenatus decreuit honores 255.a
cæſaris teſtamentum 281.c
cæſar iunior qui idẽ Auguſtus 280.d
Huius hiſtoriã in Auguſto poſuimus.
cæſarion Cæſaris ex Cleopatra filius. 251.d
cæſarionem Cæſaris filium Auguſtus interfecit 229 d
cæſar Lucius Antonii auunculi nutu necatus 303.b
caius Cornelius Augur Liuii hiſtorici cõterraneus & æqualis 251.b
caius Fannius Conſul creatus 145.d
C. Lælii ex Aphrica præda 96.d
caius Marius vitio Conſul deſignatus, magiſtratu ſe abdicat 81.a
caius Germanici filius cum filio & coniuge trucidatus 321.a
C. Pactianus Craſſo ſimilis Craſſi perſonã agere ab hoſtibus coactus 211.c
caius Villius necatus 144.d
calamitatis miſeriarumq́; cauſæ 254.c
calanum philoſophum Alexander coluit 233.c
calani cognomentum vnde 243.a
calatinorum defectio 90.a
caleni populi 90.b
calidromus montis cacumen 117.a
calydoniã depopulat Aratus 327 a
callias antiſtes 109.d
callias ſacerdos reus factus 114.a
calliæ diuitis parentes 66.d
callicratidis virtutes tanq̃ ſemidei admirationi fuere 147.d
callicrates ſingulari certamine cecidit 199.d
callicratis expirantis dictum 112.b
callicratidas Cyri colloquio excluſus 148.b
callimachus machinarum peritiſſimus 190.a
callimachi epitaphium 318.d
callimedon clàm ſe ex vrbe ſurripuit. 260 d
callimedon profugus Antipatro adhæret 290.b
callini nomen vnde 41.a
callinici nomen 166.c
callippus Athenienſis regnũ præter eius affectauit 131.d
callippus Catinam adortus Syracuſas amittit 278.d
callippus Rhegium occupat ibid.
callipides tragœdus nobilis 215.d
calliſthenes Ariſtotelis neceſſarius. 231.d
calliſthenes Olynthius in cuſtodia phthiriaſi interiit 159.b
calliſtratus Romanorum auaritia interfectus 188.d
calphurnia Cæſaris vxor 246.c
calpurnius Lanarius Salinatoris interfector 178.d
calpurnii vnde dicti 23.b
camarinæi ſe Dioni iungunt aduerſus Dionyſium 274.c
cambyſis exercitus fluctibus periit. 236.c
camelum quando primum Romani viderint 288.b
cameriam capiunt Romani 10.d
camertes ob Cimbricam victoriam ciuitate donati 171.b
camilia Veſtalis 21.a
camilli nomen 166.c
camillus die dicta abſens damnatur 58.a
camilli exilium 59.a
camilli Dictaturæ 56.a
camillus Romam captam recuperat 60.c
camillus Iouis miniſter 20.c
camœnis locus 21.d
campaniæ copia & abundantia 208.d
campaniæ deliciæ q̃ Annibalis exercitũ corruperint 90.d
camulatus bellicoſus à Bruto ad Auguſtum defecit 285 b
canathra quid ſint 215.b
cannenſis clades 71.a. 72.a
canidius vbi terrarum præclare geſſerit 314.b
canidii turpis fuga 318.d
canini amoris miſerabile exemplum 52.c
cannitius Rebulus Conſul 252.c
canis in Lupercalib. imolabatur 10.b
canis capita promontoria 79.d
canis tumulus locus 52.c
canus tibicen 335.d
capenates à camillo victi 56.a
caphias Aratus occupat 135.d
caphiſias Muſicus 161.d
capiduum Galliæ vicus 81.a
capitolium Italiæ caput 60.d
capitolium ab anſeribus ſeruatur 60.a
capitolii ſumptus, incendia, & conſecrationes 61.d, 32.b.c
capitolini Manlii nomen vnde 61.d
capitolini multa 80.d
cappadocia à Pharnace capta 251.d
cappadoces ab Alexandro ſubacti 252.c
cappadocia Eumeni ſorte obuenit 174.c
caprotinæ nonæ feſtum 19.b
capreæ palus ibid.
caprificus 61.b
capſagas oppidum 243.a
caput humanum in Capitolii fundamentis repertum 60.d
carbo tyrannus Cinnæ ſucceſſit 219.c
carbonis flagitioſa dominatio 136.d
carbo à Pompeio damnatus 220.b
cardianis libertas reſtituta 174.d
cares Cyri poplitis venam abſcidit 323.d
cariam colonia ducta 2.a
carilus Lacedæmoniorũ rex 136.d
carinas aduerſus Põpeiũ dux 219.d
carmenta quare Euandri mater dicta 10.a
carmentalia ſacra 10.a
carneadis ſapientia & eloquentia 119.a
carolomãni Frãciæ regis obitus 353.c
caroli Magni ſtatura & mores 356.d
caroli Magni cognomẽtũ vnde 353.b
caroli Magni expeditiones aliquot 353.c & ſequentibus.
carolus Magnus Hieroſolymam à barbaris liberauit 356.c
caroli magni obitus & teſtamentum 357.b
carrhæ vrbs 210.b
carthago Tyriorum colonia 96.c
carthaginenſes iaculari neſcientes breuibus vſi ſpiculis 82.a
carthaginenſium potentiam Pyrrhus euertit 174.c
carthaginenſes à Gelone tyranno victi 130.a
carthaginenſes in Sicilia victi 59.a
carthaginenſium claſſes à Romanis cremantur 98.b
carthaginis euerſio 95.a
carthaginis reſtituendæ negocium Graccho datur 146.a
carthago Cæſaris colonia 252.c
RELIqua vide circa Punicam nomenclaturam
caſilinum oppidum 69.d
caſilinum Annibal obſidet 90.d
caſpium pelagus cur dulcius 237.d
caſſandræ ſepulchrum 133 d
caſſander à Demetrio ex Attica pulſus 310.c
caſſander barbarus Alexãdrum adorãtes irridens pœnas luit 244.a
caſſii ingenium 278.d
caſſius ab Antonio in Syriam miſſus rem præclare geſſit 314.b
caſſius Prætor 279.c
caſſii Scæuæ ad Dyrrhachium pugna fortiſſima 247.a
caſſii priuatum in Cæſarem odium. 337.a
caſſius Epicurus Pompeii ſtatuam adorauit 253.d
caſſius eodẽ pugione ſeipſum interemit, quo in Cæſarem vſus fuerat 284.d
caſtor & Pollux pro Romanis pugnarunt 124.c
caſtorem & Pollucem in Lyſandri naue fuiſſe 149.a
caſtoris & Pollucis templum 39.d
caſtoris & Pollucis picturæ 142.b
caſtoris & Pollucis aurea aſtra 150.a
caſtulon oppidum 92.d
catanæ Siciliæ oppidi gymnaſiũ 158.d
catilinæ inceſtus & parricidium 158.d
catilinæ coniuratio 206.d. 257.b 264.b
catilina cum ſuis copiis funditus deletus 294.b
catina ſe Lamacho dedit 199.d
catonum nomen 114 a
catones qui, & qui Catones ſiniſtri appellati 118.c
catonum genealogia 261.d
catonis proaui fortitudo 114.c

CATO CENSORIVS.

catonis dictio 114.d

catonis ad filium cõmentarii 119.c
cato ſuas hiſtorias maiuſculis exarauit literis 118.d
cato ingraueſcente ætate græcas literas didicit 118.d
catonis grauiter dicta 83.e
cato quib. magiſtratib. functus 115.b
catonis quoties dies dicta 117.a
catonis tyrocinia 114.c.d
cato qualem optauerit militem 45.a
cato plura in Hiſpania oppida cepit q̃ dies fuerit moratus 116.c
catonis poſteritas in quantam generationem Imperatores & Conſules edidit. 119.d. 120.d
catonis obitus 120.b
catonis laudem ſcripſit Cicero 252.b
catonis filii in recuperando enſe ſtrenuitas 118.c. 124.a
catonis filii obitus 120.b

CATO VTICENSIS.

catonis vxores 262.e
catonis mores & ingenium 261.b
catonis continentia 263.e
catonis mira conſtantia 270.a
catonis conſilium oraculum 266.a
catonis in Scipionem liber 269.a
catonis de coniuratis Catilinæ ſententia. 245.e. 264.e
cato Ciceronẽ ridiculum appellauit Conſulem 264.b
cato deorum iracundiam Cæſaris capite expiandam cenſuit 212.e
catonis prima militia 262.e
cato quanta pro libertate patriæ pericula ſubierit 164.e
cato brachium ſaucius fortiter cõtra tyrãnos reſiſtit 266.d
cato lapidibus fuſtibusq; obrutus 265.a
cato à Trebonio in carcerem duci iuſſus. 267.a
catonẽ Cæſar comprehẽdi iuſſit 246.c. 265.d
cato cum in ciuili bello hoſtes occiſos cerneret lachrymans ſeceſſit 250.d
cato ſibi Vticæ mortem intulit 252.a 270.d
cato Ciceronis liber 296.d
catonis laus 118.d
catonis filiæ & pudicitia & fortitudo 271.a
catonis filii fortiſſimus interitus 271.a 285.c
cato Salonius, eiusq; obitus 119.b 120.b
cato Nepos 262.e
catulus capitolium conſecrauit 33.a
catulus victoriæ de Cimbris autor 170.d
catuli Luctatii cũ Craſſo ſeditio 206.d
catuli ſcõma in iudices Clodii 295.a
catulus Alpium barbaros debellauit 153.a
catulus carbonib' ſeſe ſuffocauit 173.e
catulos canum ſimiarumq; non recte præ pueris in deliciis haberi 63.a
cauares 87.c
caucaſus mons, & incolæ eius 224.d
caudußorum regio 325.b
caunii homines abiecti 322.d
cauſæ quæſtio 68.c
cecinnæ & Othonis pugna 340.a
cecropium forum Polygnotus ſuo pinxit ſumptu 182.d
celeres vnde dicti 8.a
celer Remi interfector 8.a
celer Metellus ibid.
cœleſyriam Antonius Cleopatræ donauit 314.c
celeritas non poteſt grauitatem rebus adiungere 64.b
celticæ terræ ſitus 168.a
celtarum armatura 61.d
celtæ vrbẽ capiũt. Vide Galli 21.d
celtarum cædes 62.c
celtica calamitas vnde 21.b
celtoſcytæ populi 168.a
cenimenſibus victis Romanorum ciuitas donata eſt 8.d. 9.a
cennomani Annibalis impetu vrgentur. 88.e
cẽſoria poteſtas 107.e & ſequẽtibus.
cenſus apud Athenienſes maximus 108.a
cenſorinus conſilio & prudentia valuit. 209.b
cenſorinus Syllam repetundarum poſtulat 153.b
cenſorini interitus 209.d
centenius in Lucanis à Pœnis occiditur. 91.a
centaurorum origo 132.e
ceo inſula 279.d
cephecſus Alexã. quercu nobilis 233.e
cephiſus fluuius 155.d
cephiſodori interitus 76.b
ceramicum Athenis ſcortorum diuerſorium 260.d
ceraton ara 3.c
cerberus Aidonei canis 5.d. 6.a
cerberus ab Hercule raptus 196.b
cercyna Libyæ inſula 173.d
cerealia ſacra poſt Cannenſem cladem omiſſa 72.e
cercion à Theſeo interẽptus 2.b. 5.b
celeris Eleuſinæ campus 111.b
cermanus locus 7.c
ceruа alba 179.b
cethegi libidines & flagitia 187.a
cethego coniurato vrbis incendium commiſſum 245.e
cethegi interitus 305.a
chabrias feliciter aduerſus Naxios bellauit 255.b
chabrias dux quando interierit 59.a
chærilus poeta Lyſandro familiaris 150.a
chæronea Plutarchi patria 182.b
chæroneæ nomen vnde 155.d
chæronenſis pugna 77.a
chærophontis clades 198.b
chalcedoniorum cum Athenienſibus fœdus 42.e
chalcedonica pugna 187.d
chalchicon aſylum 134.d
chalcidenſes ſplendida ædificia Flaminio conſecrauere 107.a
chalcodontis phanum 4.d
chaldæos Lucullus ſubegit 190.a
charcitanorum gens 180.b
chares orator non inſulſus 255.b
charetes fluuius 329.d
charibdis periculum 273.b
charicles Phocionis gener 258.d
charidemus Athenieñſis nouarum rerum cupidus. 257.b
charimenis in liberandis Achæis ſtudium
charonitæ 221.b
charopus Machata 97.d
chaſydotas Antonius appellatus 312.c
chelidonis Cleonymi vxor Acrotatum adoleſcentem inſano amore deperit. 165.b
cherroneſum Cimon patriæ vendicauit 184.a
cherroneſum incolentes à Pericle ſeruati 66.a
chios à quo ſit condita 3.c
chii etymon 177.d
chia pugna qua die facta 58.d
chilonis egregia erga patrem & maritum fides 135.a
chileus Themiſtoclis in ſedanda domeſtica ſeditione ſocius 51.d
chimæra in ſacrificiis 17.a
chlæna regia veſtis 2.b
choe menſis Aegyptiorum 8.a
chlœliæ virginis obſidis fortitudo 33.d
chlœliæ foſſæ 48.b
χειμωνίδαι 27.c
chriæ miſtæ paradigma 180.a
chryſa Ilii oppidum 343.a
chryſas Apollinis ſacerdos ibi.
chryſantis militaris diſciplina 36.a
chryſea vlteriora Athenienſes ſubegerunt 184.a
chryſoloras philoſophus ſapientiſſimus. 316.d
chryſogonus Pythionites 88.a
chryſogonus Roſcii accuſator 291.b
chylo grammaticus Catonis ſeruus 118.e
ciceronis genus & cognomentum 291.a
ciceronis prouidentia 346.a
ciceronis eruditio 298.b
cicero pronunciatione primum laborauit 296.a
cicero quæ vocabula latinitate donarit 297.a
cicero in iocãdo nimius 291.c. 298.b
ciceronis ioci 338.d & ſequentibus.
ciceron monarcha & Dictator 298.c
cicero liberator & conditor patriæ ſalutatus 294.a
cicero Catilinariæ coniurationis vindex 206.d
cicero oblatum triumphum renuit 296.b
cicero quibus argumentis Catonem perſuaſerit vt populo cederet 265.d

cicero Auguſti beneuolentiam non ingrate ſuſcepit 297.c
ciceronis cum Attico conſuetudo & affinitas 253.c
ciceronis exiliũ 195.b. 266.a. 295.a
cicero ab exilio reuocatus 226.a. 295.a
Cicer. in Amano mõte victoria 296.b
ciceronem Cæſar obſidione liberare nititur 248.a
ciceronis circa Byllidem pugna cum Antonio 281.a
cicero à Catone periculo liberatus 268.d
cicero occiſus 282.a
cicienſes Cimonis ſepulchrum colunt 186.a
cicilia piratarum fons 179.a
cilices rapinarum audi 179.a
cilles Ptolemæi dux à Demetrio ſuperatus. 300.a
ciliciã depopulatur Demetrius 354.d
cimbricum bellum. 168.a
cimbri Germanis prædones appellati 168.a
cimbrorum de Romanis victoria 58.d
cimbros fugientes mulieres ipſorum manibus ſuffocant 170.d
cimmerii antea, qui poſtea Cymbri ſunt appellati 135.b
cimonis genealogia 182.c
cimon coalemus quare cognominatus 182.c
cimonis vxor ac filii 64.b. 67.c
cimonis facilitas 63.c
cimonis & Luculli elogia 182.c
cimonis exilium 64.a
cimon à Pericle reuocatur 69.d
cimon mare ſubegit 55.c
cimon Scyrum inſulam in ditionem redegit 5.d
cimonis aduerſus barbaros pugna 63.c
cimon Athenienſibus deferendæ vrbis autor & incitator fuit 182.d
cimon Perſas fundit fugatq; 182.b
cimonis inſtaurationes Athenis 184.c
cimonia monumenta 115.d
cimonis obitus 64.c
cinnanus tumultus 313.d
cinna & Marius rerum potiti 205.a
cinna Conſul à Sylla conſtitutus 154.c
cinnæ in ſociali bello crudelitas 188.c
cinna tyrannidem exercens vrbe eiectus. 173.e
cinna errore occiſus 179.c. 204.c 219.c. 254.b. 281.d
circæum Romanorũ colonia Coriolano ſe dedit 48.b
circei fontes 308.b
cirippi nomen 45.c
cirræaton Arpinati villa 166.d
ciſſura fons 151.d
cithæronia Iuno 112.e
cithæronium templum 111.b
cithæronis radix 111.c
cithera inſula à Nicia capitur 197.c
ciuem Romanum indicta cauſa damnare non licet 145.c
ciuitas domiciliorũ cõſtitutio eſt 120.d
ciuitas quæ firmiſſima 164.a
ciuitas quæ optime habitetur 28.c
clanum Lacedæmoniorũ forũ 134.c
claudiorum cognomentum 45.d
claudius Marcellus Britomartum Gallorum regem oppreſſit 9.a
claudius Nero aduerſus Pœnos feliciter pugnat 64.c
claudii Neronis ad Metaurum victoria ibidem.
cleandridem Gylippi parentem repetundarum damnatum eſſe 203.c
cleandrides Pliſtonacis regis moderator 66.b
cleandridis dictum de Alcibiade 36.b
clearchi ignauia 232.b
clearchus vita priuatus 233.d
clemennæ templum 252.c
cleobis & Bitonis pietas 29.d
cleocritus Corinthius Themiſtoclem à Xerxe retrahere molitur 110.c
cleocritus quo pacto Lacedæmoniorum cum Athenienſibus ſeditionem ſedarit 113.a
cleombrotus Lacedæmoniorum rex, eiusq; genealogia 133.a
cleombrotus Lacedæmoniorum rex aduerſus Thebanos mittitur 77.c
cleomb. copiis in Bœotiã traiicit 306.a
cleombrotus incumbentibus ſeſe obiecit hoſtibus 160.b
cleomedis Aſtypalæenſis interitus 11.c
cleomenis genealogia 133.a
cleomeni Agidis vxor nubit 135.c
cleomenis reſponſum ad quendam adoleſcentem 149.c
cleomenes quanta fuerit facilitate & humanitate 137.d
cleomenis conſilium 136.a
cleomenes quõ Remp. inſtituerit 137.b
cleomenes noctu Megalopolim adoritur 100.d
Cleom. quot pſcripſerit. 137.a
cleomenes Aegyptios ad libertatem fruſtra hortatur 141.d
Cleom. ſanguinis fluxu laborat 138.a
Cleom. ſociiq; ſibi mortẽ inferunt 141.d
cleomenis filius ob parentis caſum ſeſe præcipitem dedit ibid.
cleon garrulus rabula 212.a
cleon Halicarnaſſeus Lyſandro orationẽ conſcripſit 151.c
cleon pacem minime tolerabat 198.a
cleonicæ Byzantiæ virginis interitus 183.a
cleonymus rex Lacedæmoniorũ 133.a
cleonymi Spartiatæ ingeniũ & mores 165.c
cleonymi Spartiatæ fuga 305.d
cleopatra Philippi coniunx Alexandri mater 233.c
cleopatra Mithridatis filia Tigranis vxor 190.d
cleopatræ mores & formæ elegantia 313.b
cleopatra Alexãdrini belli cauſa 253.b
cleopatræ amore ardet Antoni⁹ 312.d
cleopatra veneficii ſtudioſa 318.b
cleopatræ interitus 233.d
cleopatræ Antonii filiæ Lunæ cognomen fuit 314.c
cleopatra Antonii filia Iubæ vxor 120.e
cleophãtus Themiſtoclis filius optimus eques, cætera ignauus 56.a
cleoptolemi filia Antiochi vxor 107.a
cleora Ageſilai coniux 215.c
clientes 75.d
cliens nulla lege teſtimonium in patronũ dicere cogebatur ibid.
clinia Arati parẽs Sicyoniorũ præfectus ab Abantida ſublatus 326.d
clinia Imperator Athenienſis 35.a
clini cædes 233.c
cliſtarchus Caſſandri frater Ciliciam prouinciã à regibus accepit 304.d
clitoria Cimonis coniux 185.a
clodius homo ſceleratiſſimus 245.d
clodii in ſororem inceſtus 193.c
clodius in bonæ deæ ſacris deprehenſus 245.d. 244.d
clodius reatu abſolutus 295.b
clodii opera Cicero in Catilinario negocio plurimum vſus 295.a
clodius Ciceronis exulis villas domũq; incendit 295.d
clodii tribunatus 246.d. 266.c
clodius aduerſus gladiatores proficiſcitur 205.c
clodianæ factionis origo 295.d
clodius Pompeii acta ſcindit 295.d
clodii in Põpeium conuicia 226.d
clodia Auguſti vxor 312.a
cluſium à Gallis infeſtatur 58.c
cluſini à Barbaris obſeſſi 21.e
clypeati milites 240.d
clytus ab Alexãdro haſta traiectus ibid.
cnidiis libertas data 251.b
coclitis nomen vnde 33.b
cognomentorum impoſitio 45.d
cognomenta antiquorum Romanorum 33.a
cohors Lacedæmoniorũ quanta 77.a
coitu atq; ſopore Alexander ſuam æſtimabat mortalitatem 235.d
coitus intẽperans infœcundus 16.d
coliades Veneris templum 26.a
collatinus ſe Conſulatu abdicat 26.b
colonia Hiſpaniæ vrbs 334.d
colonis Meſſeniorum vicus 103.d
colophoniis libertas donata 186.d
columna in Iſthmo à Theſeo erecta 4.b
comarũ primitiæ Delphos portabantur 1.c
comæ alendæ cõſuetudo 147.b
comitium locus 8.a
cõprehẽſio Ciceronis vocabulũ 297.a
concionandi modus à Graccho mutatus 145.c
concordiæ templum Camillus ædificaturum ſe pollicetur 60.d
concordiæ templum ab Opimio conſtructum 147.d
conii mel necatu ocyſſimum 278.c
connidæ Theſei præceptoris ſacra 1.e
conon Laconicã maris oram oppugnat 305.d

conõis ad Euagorã fuga 149.a. 343.b
conſa colonia 104.c
conſentia à Pœnis capta 90.d
conſolandi ratio optima 289.c
conſualiorum feſtum 8.d
conſuales primi 30.d
conſul alter quando ex populo creari cœpit 62.d
conſules deſignati gratias populo agebant 122.c
conſus deus eiusq; ara 8.e
contentio virtutis, agniculus 213.a
conuiuium & aciem bene inſtruere animi eiuſdem 149.d
conuiuia qui ſermones deceant 138.d
copillus Tectoſagorum dux à Sylla captus 155.a
coquus optimus labor eſt & parcitas. 235.d
corbis & Orſua patrueles de Hiſpaniæ regno concertantes mutuis ceciderunt vulneribus 96.a
corcyna Ariadnæ nutrix 3.c
corcyrei à Corinthiis premuntur 67.b
corinthii tyrannidis oſores 127.a
corinthus ſuo iure viuere pmiſsũ 106.d
corinthii Syracuſam arcẽ obtinẽt 127.c & ſequentibus.
corinthii à Nicia ſuperati 198.b
corinthii aduerſus Athenienſes bellum concitant 198.c
corinthios Aratus in Achæorum corpus redegit 329.c
corinthus Cæſaris colonia 252.c
corinthii XX talẽtis multati 54.e
corioli Volſcorum oppidum 45.a
coriolani cognomen 45.a
coriolani repulſa 47.b
coriolanus exilio multatur 47.b
coriolanum Volſci proditionis inſimulãt 49.d
coriolani interitus & humatio 49.b
cornea loca 53.a
corneã lãceam in cornũ excreuiſſe 10.a
Corn. Cethegus ſacerdotiũ amiſit 81.b
cornelius Coſſus Tolumnium Hetruſcũ interemit 9.a
cornelia Scipionis filia quibus inſtructa artibus 227.d
corneliæ ad Caium Gracchum filium epiſtolæ 224.d
cornelia Gracchorum mater filiorum curam ſuſcepit 142.e
corneliæ Gracchorũ matris laus ampliſſima 143.a
corneliam Scipionis filiam Pompeius duxit 228.a
cornificius Bruti accuſator 180.b
cornutus ſeruorum fide à Marianis ſeruatus 173.c
corœbus Teleſterii fũdamẽta iecit 65.a
coronius menſis 2.c
corphinium Domitius præſidio tenuit. 249.d
corpora in cœlum tranſmitti non eſſe cõſentaneum 11.c.d
coryna Epidauriis clauã ſignificat 2.a
corynephori 30.b
corynetæ cognomen vnde 2.a
coſconius occiſus 251.d
coſis Albanorum dux à Pompeio occiſus 224.b
coſſinius aduerſus Spartacum Imperator occiſus 205.e
cotta Cenſor 295.a
cotta à Sertorio ſuperatus 179.c
cotta in Galliis periit 248.a
cotyla menſuræ genus 60.a
cotys Paphlagonum rex Ageſilai amicitiam petit 214.a
crabrones ex aſinis generari 142.a
craſſinus in pugna Pharſalica è vulnere cecidit 230.b
craſſi parens, familia, & origo tenuis 203.c
craſſi eloquentia & humanitas 204.a
craſſus fœnum in cornu geſſit 205.b
craſſi diuitiæ 203.d
craſſi auaritia ibid.
craſſi luxus 264.a
craſſi in populum, amicos, munificentiæ. 203.d
craſſi Cenſura 206.a
craſſus põtifex Graccho agrariæ legis autor fuit 143.b
craſſi Conſulatus 206.c & ſequent.
craſſi in permutandis amicitiis perfidia. 221.d
craſſi cum Pompeio diſcordia, & reconciliatio 204.d & ſequentibus.
craſſus Ciceroni inimicus 206.d
craſſum Cicero pro roſtris & laudauit, & laceſſiuit 294.c
craſſus coniurationis Catilinariæ particeps 293.a
craſſo Syria & expeditio in Parthos decreta 227.b
craſſi interitus 210.c
craſſi filii fortitudo 209.e
craſſi filii interitus 296.b
craſtinus Cæſarem ſe vel mortuũ vel viuum laudaturũ vociferatur 251.a
crateri valetudinis cauſa Alexander ſacrificauit 239.a
crateri interitus 239.b
crates philoſophus ad Demetriũ legatus Athenarũ obſidionẽ diſſuadet 308.c
cratini in Periclem cauillũ 65.a
cratippo Cicero operam dedit 294.c
cratippus fugiẽtem Pompeium ad ſpem mitiorem adduxit 230.d
cratiſiclia Cleomenis mater obſidẽ Ptolemæo ſe offert 139.b
cratiſicliæ interitus 142.a
creta piratarum fons 314.a
cretenſium mos, mulieres ſpectaculis intereſſe 3.b
critiæ tyrãni de Cimone iudiciũ 184.a
crimeſius fluuius 131.b
criſpinus Conſul vulneratus vix viuus euaſit 92.e
criſpinus Conſul vulnere obiit 85.c
crœſus Solonem acceſſit 79.c.d
crœſus à Cyro ſuperatus capitur 29.d
crommyon locus 2.b
croſſus raſis nomen 113.d
cruſtumenii à Romulo victi 9.a
cryptia Lycurgi inſtitutum 18.b
cteſias medicus 324.d
cteſias bello quod ſcribit iterfuit 322.d
cteſias ampliſſimis honoribus ab Artoxerxe honeſtatus 323.e
cteſiphonti dies dicta 289.d
cteſippus Chabriæ filius difficillimis moribus iuuenis à Phociõe inſtitutus 255.d
cumas Annibalis obſidione liberat Sempronius Gracchus 90.d
cumæi ab Aetolis expulſi 332.d
cumani populi 90.b
cunax Perſiæ locus 322.c
cunctationem hoſtibus vehementer obeſſe 201.c
cupiditas quid faciat 162.b
curiæ Romanæ quot 11.c
curiæ à Sabinis dictæ 8.c
curio Trib. ple. à Cæſare ære alieno liberatus 228.a
curio ex vrbe eiectus 249.b
curii de Pyrrho victoria 114.d
curius aurum repudiauit à Samnitibus oblatum 114.d
curii intemperantia 310.a
currus fictilis in templo Iouis Capitolini 32.c
curtius Sabinorum princeps. 9.e
curtius lacus ibidem
cyclades inſulæ Archelao Mithridatis filio ſeruiunt 154.e
cydnus fluuius 235.b
cyllaranium gymnaſium 138.b
cyneas Demoſthenis auditor quantum oratione valuerit 161.c
Cyneas Pyrrhi legatus quid de Senatu Romano ſentiat 163.c
cynoſarges gymnaſium 50.d
cynotaphium locus 115.d
cypricum bellum 344.a
cyprus in Perſarum ſeruitutem redacta 342.b
cypri imperium miris modis ab Euagora amplificatum 343.b
cyprum Antonius Cleopatræ donauit. 314.b
cyrenæos legibus cõtinere Plato impoſſibile dixit 349.e
cyrenæorum Rempub. turbatam Lucullus ordinauit 186.c
cyrus triremem ex auro & ebore fecit. 150.a
cyrus Aſpaſiã meretricẽ deperibat 66.c
cyrus Lyſandrum aſſentandi gratia acceſſit 148.c
cyrus inclinatã continuit aciem 160.b
cyrus Tiſafernis crimina apud Lyſandrũ defert 147.d
cyrus apud fratrẽ inſidiaꝝ delatus 321.d
cyri parricidium 342.d
cyri interitus 323.b
cyri epitaphium 323.b
cyrni amnis fontes 224.c
cyrrhei tẽplũ Delphicũ violant 26.d
cyrrhuſticam depopulatur Demetrius. 309.a
cyzicum ab Athenien. capitur 40.d

Cyzicenorum defectio 40.b
Cyzicenorum vrbem Mithridates aggreſſus 187.d
Cyzicenorum in Chalcedonica pugna calamitas ibidem.

D

DActylũ & tribrachũ Ariſtoteles in ſoluta oratione reiecit 352.c
Damagoras naualium certaminum experientiſſimus 187.a
Damon quare in exilium actus 109.a
Damonis Periipoltæ facinus & interitus. 181.d
Damotelis ab Antigono corruptus. 140 b
Damyrna fluuius 131.a
Dandamm philoſophum Alexander co luit. 233.e
Dandarii populi 189.b
Daphnidis fabula 133.d
Dardani à Perſeo occiſi 122.c
Dardanus ex Samothracis Troiã aduectus 59.a
Daricus numus Perſicus 322.a
Darius rex à patre Artoxerxe deſignatus. 325.d
Darii fuga 235.b
Darius Alexãdro cõditiones adeoq; filiam in matrimonium offert 237.a
Darii liberi 221.c
Darii vxor diem obit 237.a
Darii obitus 239.e
Daſio menſe Macedonibus exercitum ducere nefas 235.e
Daſcylitis palus 188.a
Dauni populi 90.b
Δουλεία 4.b
Decelia muris circundata 40.b.42.d
Decemuirorum poteſtas 292.c
Decimas Apollini vouet Camill⁹ 56.b
Decii Bruti in Cæſarẽ perfidia 253.c
Decius Magius Campanus vinctus Anibali à ſenatu ſuo traditur 90.c
Deidamia Perithoi vxor 5.b
Deidamia Aeaci Moloſſorum regis filia Demetrii vxor 303.e
Deidamia vita deceſſit 304.a
Deioneo Eurici filio Periguue in matrimonium ceſſit 2.a
Deiotarus ab Antonio ad Auguſtum deficit 317.d
Deiotarus rex ſenio confectus nouam ædificauit ciuitatem 213.b
Delia pugna quando 152.b
Delius hiſtoricus 217.e
Delitiis indulgere ſeruile 239.d
Deliciæ Romanorum ſerui 317.e
Delo mons 77.a
Delos inſula 196.d
Delphi occupantur ab Onomarcho & Philodino 130.d
Delphicum templum Phocenſibus obtinentibus ablatum 66.b
Delphiniũ pars ciuitatis Athenarũ 2.c
Delphini vis in terra 287.a
Demades ingenio, natura, inſuperabilis orator 287.d
Demades ſæpe Demoſtheni indigẽti ex tempore opitulatus eſt 287.d
Demades ſibi ſæpe cõtraria dixit, Reip. nunquam 34.a
Demadis de pace cum Philippo ſententia. 257.e
Demades Athenienſes Alexandro conciliauit 289.d
Demades Reip. naufragium 209.b
Demades ſepties falſi damnatus 259.a
Demades in ordinẽ coactus 259.a
Demades iuſto ſupplicio affect⁹ 290.d
Demænetus Timoleonẽ accuſat 131.e
Demarathus Corinthius apud Philippũ legatus 253.c
Demarati Corinthii dictũ. 214.d. & ſequentibus.
Demarathi Corithii obit⁹ funusq; 24.d
Demarati Laced. petitio à Xerxe 55.b
Demetriades vrbs 1.b
Demetriadis vrbis nomen 303.d
Demetrias Athenienſium tribus 306.d
Demetrii genus, & forma, & ſtatura. 299.a
Demetrii intemperantia. 300.b. & ſequentibus.
Demetrii liberalitas. 301.d
Demetrii in victos clementia 304 b
Demetrii in machinis comparandis ſolertia. 302.a
Demetrius per epiſtolam à patre reuocatus. 301.d
Demetrius ad liberandam Græciam proficiſcitur 300.b
Demetrii de Ptolemæo victoria 300.b, & ſequentibus.
Demetrii fortuna inſtabilis 215.a
Demetrii obitus 309.d
Demetrii deſultoris ara 300.b
Demetrius Phalereus abſens condemnatus 261.b
Demetrius peripateticus 270.b
Demochares Agidem capit 135.b
Demochares quare in exilium pulſus. 303.b
Democlis pueri pulchritudo & caſtitas mirabilis 303.a
Democritus Abderita platonis tempore floruit 255.b
Demophilus Epicurus à phocionis filio occiſus 261.c
Demophantus Elienſium dux proſternitur. 101.d
Demophõ Theſei ex Antiopa filius 5.a
Demoſtheni genus 287.b
Demoſthenes quomodo naturæ vitia emendarit 287.c
Demoſthenes timidus in dicẽdo 305.a
Demoſthenis dicẽdi vis mirabilis 254.d. & ſequentibus
Demoſthenes gloriam ſibi e foro curiaq; quæſiuit 255.d
Demoſthenis pleræq; orationes ſolam præferunt honeſtatem 288.d
Demoſthenes orationes. 288.d. & ſequentibus
Demoſthenis falſo nomine orationes circunferuntur 288.d
Demoſthe. γυναικοφάγος dictus 288.a
Demoſthenis gloria 288.b
Demoſthenis conſtantia 283.d
Demoſthenis audacia 201.c
Demoſthenes quando ad Rempub acceſſerit 288.b
Demoſthenis fuga 289.b
Demoſthenes infeliciter contra Syracuſanos pugnat 201.c
Demoſthenes vrbe profugus capitis dãnatus. 181.a
Demoſthenis exilium 290 a
Demoſthenis reditus 190.b
Demoſt. obitus; eiq; defuncto honores à populi habiti. 203.c. & ſequẽtib.
Denominatiua vnde ducantur. 166.d
Deophanis virtus 166.b
Dephon Longobardorum rex crudelitate nobilis 354.c
Deſertores quomodo Lacedæmonii mulctarint 307.d
Deſiderius vltimus Lõgobardorum rex à Carolo magno capitur 354.b
Deucalion & pyrrha poſt diluuiũ ad Dodonæum templum profecti 161.a
Deus communis mortaliũ pater 146.a
Deo inuito nihil licet 85.a
Deus nulla re ſimpliciter eget 120.d
De⁹ ex formato mũdo lætitiã cepit 18.b
Dei imago Romanis nulla 20.d
Deos à gratia & ira remotos eſſe Epicureorum dogma 173.d
Deos humano ſanguie nõ placari 78.a
Deorum duodecim templum 199.c
Diis duobus vnum templum conſecrare non licebat 85.b
Deus diuitiarum cæcus 14.d
Dii quatenus humanam iuuare ſoleant induſtriam 48.d
Dii quatenus cum hominibus congrediantur. 19.c
Diacri. 26.d
Diagoras Olympicus victor 80.b
Dialogorum primus inuentor 342.d
Dianæ feſtum apud Syracuſanos 83.b
Diana Anetis 325.d
Dianæ Ariſtobulæ templum à Themiſtocle conſecratum 54.b
Dianæ Epheſinæ tẽplum incendio abſumptum 232.e
Dianæ Eucliæ templum 113.c
Dianæ pellenææ ſimulachri virt⁹ 330.e
Diana priapina 188.d
Diampares Argiuorum portæ 166.a
Διατάγματα 84.d
Dicendi genus moderatum quanti momenti Reipub. adducere ſoleat 292.c
Dictatoris vocabulum vnde 84.d
Dictatoris creandi ratio 80.b.84.d
Dictatoria poteſtas 58.d.71.a.b
Dictatura nõ in annũ cõferebat 231.d
Dictaturam vltra ſex menſes nulli retinere licitum 60.d (89.b
Dictatores Romæ duo quãdo 71.a.b.
Didius prætor 178.a
Dies vtrũ an nox prior extiterit 242.d
Dimnus Chalæſtrinus Alexand. ſtruens inſidias obtruncatus eſt 330.b
Dinarchus ſupplicius affectus 351.c

Dindymenæ

Dindymenæ matris templum 56.e
Dinocrates Meſſenius Romæ temulentus muliebri habitu ſaltauit 107.b
Dinocrates necem ſibi conſciuit 103.d
Diocles Megarenſium princeps à Theſeo deceptus 2.b
Diogenes Cynicus Platonis tẽporibus floruit 347.a
Diogenes Sinopenſis Alexandrum ſibi à ſole paululũ ſecedere iubet 234.b
Diogenis Sinopei in Dionyſii exilium iocus. 128.d
Diogenis dictum 71.b
Diogiton Thebanorum dux 80.b
Dionis opes & ſupellex 273.c
Dion Aſtronomiæ peritus, perterritos lunæ defectu milites oratione roborauit 174.a
Dion pulſo Dionyſio Syracuſis potitus eſt. 126.d. & ſequentibus.
Dionis exilium 273.e
Dioni genus apparuit 271.b
Dionis vxor ſororq; viuæ in mare demerſæ 131.c
Dionyſio humana ſacrificia facta 78.a
Dionyſius virtute immortalitatem aſſecutus 77.a
Dionyſio Omeſtæ ſacra fiunt 53.a
Dionyſius Platonis præceptor 347.a
Dionyſius Magneſius orator 291.c
Dionyſius Chalcus poemata compoſuit 196.a
Dionyſius quid vtilitatis ex Platonis cõſuetudine hauſerit 128.c
Dionyſii ſenioris vxores 349.b
Dionyſius Ariſtidis natam vxorem petit 127.e
Dionyſii liberi 271.c
Dionyſio Siculo Lacedæmonii auxilia mittunt 79.d
Dionyſius Siciliæ tyrannidem occupat 348.d
Dionyſius regno pulſus 126.d
Dionyſius inſtinctu Plato venundatus. 211.c
Dionyſius Platonis necẽ cogitat 349.a
Dionyſius Dionis παῤῥησίαν ſufferebat 270.d
Dionyſii Syracuſani obitus 271.c
Dionyſii ſepultura 80.b
Dionyſius iunior Dionis opera de virtutibus cogitare cœpit 272.e
Dionyſium iuniorem vehemens Platonis amor inuaſit ibidem.
Dionyſius iunior quibus modis Heraclidem euaſerit 273.a
Diophanes Mitylenæus rhetor in Italia exulat 143.b
Diophanes rhetor necatus 145.a
Diopheres Spartæ fatidicus 213.b
Diophanes Achæorum Imperator Lacedæmonios infeſtat 103.c
Diophantus Amphitropæus Ariſtidis accuſator 114.b
Diopheres non quidem forum ſed caſtra ſectatus 255.d
Diphilus ſeruatorum antiſtes 308.b
Diplon portæ Athenienſes 67.d
Diræ quid ſint 207.e
Diſciplina paſſio quædam eſt 262.c
Diuerſa liberalia & amœna Athenis. 184.e
Diuinatio quid 345.b
Diuinum nihil niſi quod ſapientia prædi tum 109.d
Diuitem quem Craſſus dixerit 203.d
Diuitiarum ſtudioſi non pecunias cumulent, ſed cupiditatem minuant 305.a
Diuortium apud Romanos primum. 12.d. 24.d
Dodonæ mulieres 201.a
Dolo gladii genus 143.c
Dolobella repetundarum à Cæſare poſtulatus 245.a
Dolupum mores 183.e
Domitianus Capitolium reſtaurauit, cõſecrauitq; 33.a
Domitianus Septembrem & Octobrem à ſe nominauit 22.d
Domitius Aenobarbus obiit 318.a
Domitium Cato ad capeſſendum Conſulatum hortatur 227.b
Domitius & Meſſala Conſules 227.d
Domitius à Pharnace profligatus 252.b
Dorica Ariſtocratia 345.a
Dorylaus Bœotico agro potit' 136.c
Dorylaus Mithri. dux interfectus 189.c
Doſon Antigonus 122.b
Doſonis cognomentum vnde 45.d
Draconis leges abrogatæ 27.d
Draco cur heroibus conſecratus 142.a
Dromichætes Thrax captum Lyſimachum liberaliſſime dimiſit 309.d
Dromoclides rogabat vt Demetrius tãquam oraculum rogaretur 301.a
Dromoclides orator Athenienſibus perſuaſit, vt Pyræum Munychiamq; Demetrio redderent 305.e
Druentiæ fluminis origo 87.d
Druſus C. Gracchum tãquam ſumptuoſum notat 142.q
Duces quos Ro. antiqui dixerint 8.b
Duris Samius in Periclẽ inuehitur 58.a
Dycelidas Lacedæmonii mimos vocant 215.d
Dymæus Achæorũ Imperator 327.d

E

EBrietatis remedium pulcherrimum. 126.c
Echalanorum in agro telluris hiatus ignẽ ſcaturit 239.a
Ecdelus Megalopolitanus philoſophus Archeſilai auditor 327.a
Ἐχεμυθία Pytagorica 20.d
Edicta 84.d
Ἐδωδή 15.a
Edonides mulieres 232.e
Educatio quantum iuuet 147.b
Eduorum gẽs à Cæſare deuicta 248.e
Egeſiæ Magneſii in natalem Alexandri vociferatio 232.e
Egeſtenſiũ Leontinorumq; legati Athenienſes aduerſus Siciliã cõcitãt 199.b
Eion Athenarum colonia 183.a
Εἴρην ſiue ἴρην 3.d
Elæi oppidi ſitus 148.e
Elatea Phocidis ciuitas 260.d
Eleatici campi 155.e
Ἐλελεῦ, vox in bellicis pæanib. celebris. 3.d.
Elephas Pori miræ & proceritatis & prudentiæ 242.a
Elephantem Pyrrhus primus in Italiam duxit 163.d
Elephantes à Pompeio cæſi 227.b
Eleuſinum τελεστήριον 64.d
eleuſine à Theſeo capitur 2.b
elim à Lacedæmoniis deficientem Thebani ad ſe ducunt 78.b
elii Tuberonis vxor 122.a
elpenor Calcodontis filius 5.d
eloquentiæ ſtudium apud Romanos in pretio 115.b
elpicines cum Pericle fœdus de reducendo fratre 64.b
elpinice Cimonis ſoror qua ignominia Periclem uictorem affecerit 67.a
elpinices Cimonis accuſator 184.d
elymeorũ regis legati ad Põpeiũ 224.d
elyſii campi 178.d
embolimus dies 23.a
empedocles Agrigentinus qua ætate vixerit 347.a
emphilus veteris Academiæ philoſophus. 278.d
emphilus orator de Cæſaris cæde opuſculum ſcripſit ibidem.
encomia poetis quàm oratoribus magis familiaria 341.a
endymionis fabula 19.d
engion Siciliæ oppidum 84.e
ennio Aphricanus familiariter vſus. 100.b
epaminondas magnifice educatus 75.a
epaminondæ tenuis vita 108.d
epaminondas munerũ cõtẽptor 329.a
epaminondæ ludi 107.a
epaminondas philoſophiæ ſtudio quàm re bellica clarior 75.a
epaminondæ mirabilis fortitudo 44.d
epaminondas in Peloponneſum impetum facit 78.b
epaminondas quantum laudis ex victoria de Lacedæmoniis reportauerit. ibidem.
epaminondæ res multa difficultate geſtæ ſunt. 131.c
epaminondas victor neminem occidit. 85.a
epaminondas capitis accerſitus 78.e
epaminondam Thebani publico funere proſequuntur 74.a
epena ciuitas 29.e
ephæus mons 157.d
ephebi primitias comarũ Delphos portabant 1.c
epheſii Decemuiros creant 147.d
epheſus belli officina 84.a
ephetæ Athenien. magiſtratus 28.a
epheſina clades 43.a
ephialtes clàm à Pericle dolo ſublatus 63.e
ephori Lacedæm. magiſtratus 14.b
ephororum origo & nomen 137.a

Ephororũ ritus obſeruãdi ſidera 134.c
Ephori mãcipiis bellũ inferre ſoliti 18.a
Ephororum cædes 136.d
Epicharmi dictum 33.a
Epicles citharista 51.c
Epicurus naturæ principia in atomis conſtituit 350.d
Epicurus voluptatem ſummum bonum ſtatuit 133.b
Epicurus philoſophus grauiſſima penuria familiam fabis æque diſtributis nutriuit. 335.b
Epidaurus à Pericle obſeſſa 68.c
Epicides Athenienſis quæſtui deditus ab imperii petitiõe pecuniis auerſus 61.a
Epigethes captæ mirabile facin⁹ 330.d
Epigonus Colophoniorum tyrannus capitur 277.c
Epimenidis ſapientia 26.a
Epipolin Dionem ditionẽ redigit 374.c
Epirotarum de Macedonibus victoria. 161.d
Epitragia Venus 3.a
Epyxies Perſa Phrygiæ pfectus 55.c
Equites Ro quando in Theatro ſeſſum à plebe ſeiunctũ acquiſierint 292.d
Equites pedibus ſimiles 74.d
Equos Troiæ fatales fuiſſe 177.d
Equus Cæſaris 247.b
Equeſtres ludi 31.d
Eraſtus & Coriſtus Scepſii Platonis diſcipuli 348.c
Eraſtæ Platonis liber 347.b
Erechtheus Athenienſium rex 1.b
Ἐρεσιώνη 3.d
Eriſaces Aiacis filius 26.c
Ἐρμάδης tribus Athenienſis 28.d
Eſon fluuius 123.b
Etheoclis de Lyſandro dictum 150.b
Εὖα 84.a
Euagoræ genus diuinum 342.a
Euagoræ εὐπαιδία 344.b
Euandri tumulus 103.d
Euagoras vt ſibi regnũ cõparatit 342.c
Euangelus Periclis ſeruus frugi 65.d
Euboenſes deficiẽtes inuadit Pericl. 66.b
Eubœam Archelaus ſubiugauit 154.c
Euboicis ſuo iure viuere pmiſſũ 106.a
Eubulus è foro ſibi dignitatem comparauit 255.d
Euclides Socratis diſcipulus Platonis in Geometria præceptor 348.a
Euclides Cleomenis fratris in regno gerendo ſocius 137.a
Eudæmonis cognomentum 46.d
Eudæmo Cyprio morienti Ariſtoteles ſuũ de animo dialogũ miſit 273.c
Eudamidas Agidis parens 133.a
Eudoxus Cnidius Aſtrologus quando floruerit 347.a
Eudoxus machinamentorum artem inchoauit 82.d
Euehon Lampſacenus Platonis diſcipulus 348.c
Euergetæ cognomentum 45.d
Eumenes Alexandri archigrammateus. 174.a
Eumenis de Neoptolemo victoria. 175.b
Eumenes Pergami rex à Pruſia victus. 94.a
Eumenes quo aſtu ſalutem ſibi compararit 174.d
Eumenis teſtamentum 177.b
Eunus belli ſeruilis autor phthiriaſi interiit 159.b
Eunomi parentis Lycurgi interit⁹ 18.c
Εὐπατρίδαι 3.d
Euphranor machinamentorum artifex. 327.b
Euphrantides vates 110.c
Euphratis fontes 224.b
Euphratem Craſſus põte iũxit 207.c
Euphronius Antonii filiorum præceptor 319.c
Euridimon interfectus 202.a
Euripidis Capanei temperantia 75.c
Euripides Platoni in peregrinatione, quam diſciplinæ capeſſendæ gratia ſuſceperat, comes 348.a
Euripidis ciuilium morborum peritiſſimus 153.a
Euripidis carmine Athenienſium plures ſaluati 203.d
Euripidis in Aegypto aduerſa valetudo. 348.a
Euripides tragœdus 79.c
Euritionidæ regalis apud Lacedæmonios familia 151.c
Eurybiades imperat Athenienſi. 51.d
Euryb. Salaminã deſerere cogitat 110.b
Eurydice Demetrii vxor 301.b
Eurylochus Theleſippæ ſcorti amore ægritudinem ſimulauit 259.b
Eurymedon Ariſtoteli diẽ dixit 352.d
Euryptolemus Alcibiadis nepos 42.c
Eutydemus atq; Menander à Syracuſanis ſuperati 201.b
Exercitus inſtructus humano comparatur corpori 74.b
Exilium leuatio inuidiæ 54.b

F

Fabæ albæ ſymbolum 67.a
Fabiorum familia initium ab Hercule traxit 69.c
Fabiorum nomen vnde ibidẽ.
Fabii trecenti in Tyrrheno bello ceciderunt 58.d
Fabius Ambuſtus legatus 11.c.d
Fabius Ambuſtus contra ius gentium in gallos irruit 58.c
Fabii Trib. militum non rite creati 58.c
Fabius Bruto Marci Iunii in Dictatura collega 71.b
Fabius Rullus à populo Romano Maximus appellatus 211.a
Fab. Max. noia, mores, ſtudia, eloquẽtia eruditio, dicendiq; genus 69.c.72.c
Fabius Max. in filii laudẽ funebrem orationem habuit 72.c.73.c.d
Fabius Maximus Pauli Aemilii filium adoptauit. 121.d. & ſequentibus.
Fab. Max. de Annibale victoria 70.a. 71.c
Fab. Max. Tarentum recipit 92.a
Fabius Max. venditis agris ſuis captiuos Romanos redemit 70.d
Fabii Max. votum 70.d
Fabii Max. obitus & honor 74.a
Fabium Max. Cato uitæ exemplum ſibi propoſuit 115.b
Fabii Max. filii Conſulatus 73.c
Fabritii de Pyrrho Albinoq; dictum. 163.d
Facinora pclara cur laudari ſoleãt 341.c
Falerii à Camillo obſidẽtur 56.b
Faliſci à Romanis victi 57.c.d
Fanniæ Minturnẽſis mulieris in Marium officium & humanitas 172.c
Faonius Catonis æmulus 266.c
Faſces laureati Põpei & Luculli 223.d
Faſti dies nefaſtiq; græcorũ 58.d. 59.a
Fatum ineuitabile 152.a
Faunus dæmon 22.b
Fauſtum quem Romani dicant 159.a
Fauſtus Fauſtaq; Syllæ gemelli ibidem.
Fauſtus Syllæ fili⁹ bonis dilapidatis ære alieno oppreſſus 295.a
Fauſtus Syllæ fili⁹ qđ de parẽtis tyrãnide ſibi placeret à Bruto pcuſſus 179.c
Fauſtulus Romuli alumnus 6.c
Fauſtulus tormentis interrogatur 7.c
Februarius 26.a
Febrata dies 10.b
Felicitate pſente nõ ſuperbiẽdũ 124.d
Feretrius Iupiter vnde dicatur 9.a. 8.c
Feretrio Ioui qui ſpolia obtulerint 81.c
Feroniæ luci templum à Pœnis direptum 92.b
Fabii Max. cũ Scipiõe æmulatio 115.b
Fidei templum 22.c
Fidenates à Romulo victi 9.a
Fidenas Romanorũ colonia facta 10.d
Fimbria Mithridatem obſidet 186.d
Fimbrias Flaccum obtruncauit 156.d
Fimbria Lucullum ſibi iungere nequicquam conatur 186.d
Fimbria mortem ſibi conſciuit 157.b
Fimbriani milites relicto Lucullo Clodio adhærent 193.d
Flaccus Munatius condẽnatus 268.a
Flamen Quirinalis 20.c
Flamines ſacerdotes ibidem.
Flaminii imago & ſtatura & ingenium. 104.c
Flamini⁹ Philopœmenis æmul⁹ 106.c
Flaminius à ſacris ſibi tẽperauit 254.d
Flaminius Cenſor 99.b
Flaminio Soricis auditus magiſteriũ equitum deponẽdi cauſam præbuit 81.b
Flaminius contra auſpicia victoria potitur 81.b
Flaminius natura ferox cõtra ſenatus ſententiam infeliciter pugnat. 91.c. & ſequentibus.
Flaminii aduerſus Catonem conſpiratio 119.b
Flaminius Annibalem inſidiis circumuenit 94.a
Flaminius Cõſul aduerſus Macedones fortiter eſt bellum 104.c
Flaminii de Macedonib. victoria 105.d
Flaminii de Gallis victoria 69.d
Flamin. ſeditioſas ſedat ciuitates 116.d

Flaminius

Flaminius græciæ ſeruator ſalutatus. 105.b
Flaminii interitus 69.d. 88.d
Flaminii cadauer diu ab Annibale quæſitum 66.d
Flaminii parma Delphis affixa 106.c
Flaminius Lucius in gallum transfugam ſæuit 118.a
Flaminii Lucii liberalis amor 107.b
Flaminius Lucius ſenatorio loco motus 107.c
Flauii galli laus ampliſſima 315.b
Flora meretrix 179.d
Florentia à Romanis condita 356.b
Florentia à Carolo reſtituta ibidem
Fluminum luſtratio quibus modis fiat. 22.b
Fodii olim Fabii appellati 69.b
Fœneratorum aſiæ crudelitas 187.d
Fœnus quod in primis reprehenſum. 119.a
Fœcialium munus 22.a
Fons Veſtalium 21.d
Fons ad Oxon amnem nihil ab oleo differens 241.c
fortitudo quid 137.a
fortitudo generale virtutis vocabulum. 44.b
fortitudo nulla quæ iuſtitia caret 216.a
fortitudinis ad fortitudinem diſſidens cõparatio 255.a
fortitudo ſola virtutum furentes impetus habet. 163.c
fortium virorum voces etiam in luſu dignum quiddam ſtudio ſeruãt 217.a
fortuna prudentiæ iuſtitiæq́; comes fit oportet 271.c
fortuna facilem ad ſimilitudines edendas materiam habet 141.d
fortuna in vnum hominibus non aufert, quod bene fuerit conſultum 339.c
fortuna quod dedit, vt non dederit efficere non poteſt 174.a
fortuna rerum dominatur 140.b
fortunæ mutatio 124.d
fortunæ templum 49.e
forum Romanum vbi 9.e
frãcorũ reges quodã titulo magis quàm poteſtate regia pollebant 352.b
francorum regnum quantum à Carolo Magno auctum 356.c
francorum magna cædes 355.a
frigore quibus cauſis animantia aliquando deficiunt 277.b
frugalitas quantum per ſe poſſit 121.a
fucos ex equis generari 242.a
fuluia natura feroa 313.d
fuluia Antonii vxor nõ muliebres artes, ſed magiſtratus docta 310.c
fuluia Antonii ab Auguſto Italia pulſa. 313.d
fuluia in Sicyone mortua ibidem.
fuluia mulier Ciceroni Catilinæ detexit inſidias 293.a
fuluius Gracchi in diuidendis agris collega 145.c
fuluius Trib. pleb. Flaminio reſiſtit. 104.c
fuluius in Auentinum montem ſecedit. 147.b
fuluii corpus in Tyberim proiectum. 147.d
fuluii Prætoris exercitus in Apulia delectus 91.b
fuluii Proconſulis legiones ad Herdoneam victæ 91.d
fuluius dux Ro. ad Herdoneam occiditur. ibidem.
funebris oratio prima 32.b
furca 47.d
furcifer ibidem.
furta apud Lacedæm. impunita 16.b

G

GAbinius conſul quibus argumentis Ciceroni perſuaſerit vt Tribunitiæ poteſtati cederet 295.c
Gabinius conſul 226.d
Gabinio conſuli Syria decreta 295.b
gabiis Romulus & Remus literas didicerunt 7.a
gadis Tyriorum colonia 96.a
gaditani ſe Scipioni dedunt 14.e
γαιήοχος 6.a
galata mons Phocidis 260.d
galatæ æſtus & ſitis impatientiſſimi. 210.a
galatæ genus inſatiabile pecuniis. 164.a
galatæ Macedoniæ regũ ſepulchra ſpoliarunt ibidem.
galbæ genus & affinitas 334.b
galba publicum priuato ſemper antepoſuit 336.b
galbæ interitus 337.c
gallici belli ſeminaria 57.a
galli vini ſuauitate capiuntur ibidem.
gallorum tranſitus in Italiam 58.b
galli ab Ardeatis cæduntur 59.e
galli à Camillo fugati 10.a
galli à Camillo ad vnum omnes cæduntur. 59.d. 60.a
gallicum bellũ quãto tempore poſt Punicum primum 80.d
galli ægre ferunt bellum Punicũ diutius in ſuis agris geri 88.c
galli pœnarum tranſitum prohibent. 87.c
galli à Flaminio victi 69.a
gallicum bellum. 271.d. & ſequẽtibus.
gallia citerior gothorum cladibus exinanita 354.6
gandaritarum regis copiæ aduerſus Alexandrum 242.b
ganges fluuius ibidem.
garumna fluuius 353.d
gaugamele oppidum quando conditum eiusq́; nomen 237.d
gedroſæ reges exercitum contra Alexãdrum parant 243.a
gegania Veſtalis. 21.a
gela oppidum 131.e
gela Aeſchyli ſepulchro nobilis 105.b
gelæ populus 224.e
gelanor Argiuorum rex expulſus. 165.d
gelon Carthaginenſes vicit 130.a
gellius & Lentulus Cenſores 222.e
gellio prætore Spartanum exortum eſt bellum 208.a
gelon ſiculus à Dionyſio ſcommate laceſſitus 271.e
gelus tyrannus frumentũ Romanis mittit 46.b.c
generoſo homini quid conueniat 181.b
geneſeos initium in Platonis libris deprehenditur 350.d
genthius Illyricus falſa pecuniarum ſpe à Perſeo deceptus 123.a
genuæ mons 88.a
genutium Trib. pleb. faliſci iurgio inceſſerunt 145.c
geometria à Philoſophia neglecta in militaribus numerata eſt artibus 82.d
γεφυρεῖς tribus Athenienſis 29.d
gepidæ à Longobardis ſuperati 355.b
geradæ dictum 16.a
γέρανος chori genus apud Delios 3.c
germanus locus 6.d
germani ante nouilunium cum hoſte nõ confligebant 247.c
germani Rhenum ad agros gallorũ occupandos transgreſſi 247.d
germani à Cæſare victi & in fugam acti. ibidem.b
germaniam ad bellum concitat Antonius 124.c
geſſatæ 80.d
giſco quidam ab annibale ridetur. 71.d 72.a
giſconis ſententia de renouando aduerſus Romanos bello 92.d. 93.a
gladiatorum ſeditio 206.b
glandiphagi populi 44.e
glaucus Medicus 243.d
glaucus ex Corinthiis genus duxit. 297.e
glereno oppido annibal potitus 88.c
gloriæ templum 85.b
gloriari iunioribus conceditur 132.d
Cn. fuluius proconſul in apulia cum XI tribunis militum Cæſus 84.c
gnoſſum Cretæ vrbem Theſeus inuaſit. 3.a.
gongili Corinthii interitus. 201.a
gonatas antigonus 122.b
gordium Midæ regio ab alexandro capitur 235.a
gordyenorum erga Lucullum ſtudium. 192.e
gorgias Bœotiæ præfectus 76.c
gorgiæ Rhetoris conſuetudinem filio Cicero interdixit 293.a
gorgoleon Spartanorum dux aduerſus Thebanos. 77.a
gorgon s coniugis Leonidæ dictum. 15.d
gorpia menſis Septembris 3.a
gortynæorum cauſa Philopœmen bellum gerit 101.d
gracchus parens plus dignitatis ex virtutibus quàm magiſtratibus habuit. 142.e
gracchi C. in ferendis ſententiis conſue-

tudo 145.d
Gracchi C. publica opera & ædificia. 145.d
gracchus C. ad Carthaginem reſtaurandam proficiſcitur 146.a
gracchus C. ſibi mortem conſciſcere volens ab amicis impeditur 147.c
Gracchi C. corpus in Tyberim coniectum 147.d
Gracchus Tib. quibus conſultoribus legem agrariam aggreſſus 143.b
Gracchum Tiberium quid ad legẽ agrariam ferre compulerit 146.c
Gracchi Tiberii edictum ibidem.
Gracchus cum Scipionibus in gratiam redit 99.b
Gracchus Tyberius in tyrannidis ſuſpitiem venit 222.d
Gracchorum mores 221.d
Gracchi naturæ diſſimiles 221.d
Gracchi doctrina magis quàm natura præualuerunt 221.e
Græcia qualem aeris temperiem habeat. 241.a
Græciæ compedes 106.b
Græciæ confœderati populi contra Philippum 289.a
Græcia Euagoræ opera liberata. 343.c
Græcorum in Perſas expeditio 141.d
Græci quando primum ſub Carthaginẽſibus meruerint 130.d
Græcorum famoſiſſima pax 324.d
Græcorum propria virtus bella componere 212.a.
Græcarum ciuitatum mortuo Philippo fœdus 289.e
Græcorum lingua latinæ olim plurimũ miſta 81.e
Granicus flumen 188.b.
Gratiam gloriæ iungere arduum 50.c
Gubernatoria feſta 3.a
Gyartes Syracuſanus ager fertilis. 276.a
gylippi de Athenien victoria 66.b
gylippus Syracuſanis auxiliatur 200.d
gylippi ſeueritas & cupiditatis opinio. 203.e
gylippi auaritia 132.b
gylippi Lacedæmonii furtum 149.d
gymnica certamina in honorem Androgei 5.b
gymnoſophiſtis ab Alexandro quæſtiones factæ 242.e
gymnopædia feſtum 213.d
gynæcia dea 338.b
gyriſœni Caſtulonenſibus conſpirantibus auxiliantur 178.b
gyriſœnorum vrbs à Sertorio capta. 178.a
gythii obſidio 103.a

H

HAcademia Athenarum ſuburbium. 382.b
Hadrianus fortiter contra Mithridatem rem geſſit 189.c
Hadrianus pontifex à Longobardorum rege preſſus 353.d
haliartia pugna quanto tempore poſt Deliacam 152.b
haliartos Thebani à Lyſandro defendunt 152.a
halicarnaſſus ab Alexandro capitur. 234.d
halicarnaſſum Demetrius ex Ptolemæi manibus eripit 118.c
halis epitaphium 319.b
hamilcar rei militaris peritiſſimus 86.a
hamilcaris opera patria ſeruata 86.b
hamilcaris obitus 86.b
hanno Barchinæ factioni reſiſtit 87.a
hannò Bomilcaris filium Rhodanum tranſmittit 87.a
hanno Romanis obuiam fit 97.b
hanno toga magis quàm armis clarus 87.a
hannò capitur 95.b
hanno occiditur 97.b.c
harmonia omnia conſtare 213.a
harpalus Pythonicam ſcortum deperit. 258.d
harpalo Babyloniæ vrbis colendæ cura mandata 239.b
harpalus Alexandrum fugiens Athenas peruenit 258.c.
harpali mores 258.d
haſdrubal halmicaris gener Carthaginẽſium dux 86.b
haſdrubal hiſpaniæ præficitur 87.b
hecale pro Theſei reditu ſe vouet 2.d
Atq; ibidem hecalus Iupiter, & hecaleſium ſacrificium
ἑκατομβαιὼν menſis 58.d
ἑκατόμβοιον 4.b
hecatompedon regiò 277.a
hecatompedon Athen. templum 115.c
hecatæus rempublicam inſquo dominatu occupauit 174.d
ἑκτημόριοι 27.a
hector Trœzeniorũ vrbem diripuit 5.d
hector ab Achille interemptus 341.e
hecubæ pericula 12.d
hedera quibus in locis naſci ſoleat. 239.b
hegeſtratus quando Athenis regnauerit 30.d
helenam non à Theſeo raptam opiniones 5.b
helena Alexandrum ſequitur 340.d
helenam raptus Atticam bello referſit. 4.d
helena Troiani belli cauſa 310.d
helicon mons 152.b
helicon Cyzicenus apud Dionyſium iuniorem in pretio habitus 273.c
helis Arcadiæ locus 349.a
helius Cimonis filius 184.d
helotæ quales homines 298.a
helotæ à Spartiatis in ſeruitutem actæ. 13.a
helpinicæ Cimonis ſororis monumentum 182.c
helpineca Polygnoto pictori obſecuta 182.e
heluetios victos Cæſar ſuas ciuitates rurſus incolere iuſſit 246.d
heluetiorum oppida vicíq; à Cæſare concremati ibidem.
hephæſtion Alexandri Magni morte quàm fuerit conſternatus 80.b
hephæſtion moritur 243.d
heptachalcum locus Athenis 154.d
heracleum inſula 53.a
heracleam Demetrius in deditionem accepit 302.d
heraclidarum nomen 166.d
heraclidæ quando vixerint 13.a
heraclides Ponticus quando obierit. 59.c
heraclides Syracuſius quis qualis ue fuerit 275.b
heraclides clandeſtinas cum Dionyſio agit pactiones 277.a
heraclidis interitus 278.a
heraclitum Epheſium Plato ſecutus. 347.b
herapolis antea Borbyce dicta 314.c
herciniorum terra 135.b
hercules à Pylio adoptatus 5.d
hercules rudis ac minime lautus 84.a
hercules cum ſuo ſacerdote teſſeris ludit 6.d
hercules quando Theſeo primum viſus 5.a
hercules Theſeo ſemper in ore 1.d
hercules Theſei affinis 1.d
hercules Theſea è carcere liberat. 5.d. 6.a
hercules Proſerpinæ auxilio Cerberum rapuit 196.c
hercules Syriorum res pace firmat 1.d
hercules iniurias vlciſcens vniuerſum orbem peragrauit 202.c
hercules virtute immortalitatem aſſecutus 77.a
hercules pellem leonis indutus 2.a
hercules clauo & pelle leonina ab Omphale exutus 317.d
hercules apud Omphalen ſeruitutẽ ſeruit 1.d
herculea templa 6.a
herculis ſimulachrum à Tarento in Capitolium tranſlatum 73.b
herculis ſacra 3.d
hercules Fabiorum familiæ autor 69.c
herculis columnæ 87.b
herdonea clades 91.d
herennii Mariorum patroni ſemper extiterunt 257.d
herennius atq; Perpenna apud Valentiam fuſi 221.d
hereo potitus Aratus 362.a
hereum Ageſilaus cepit 215.d
hermei Mithridatis ſacerdotis interitus. 189.e
hermandica ab Annibale capitur 86.c
hermia Atarnei tyrannus Ariſtotelem fouet 351.c
hermio Thebanorum tutelare numen. 77.c
hermione in Achæos conceſſerunt. 331.b
hermippus Comicus Aſpaſiã lenocinio

accuſauit 68.a
Hermocratis dictum 203.b
Hermocratis Rhodius Artoxerxis nomine Græcos principes corrumpit. 324.c
Hermocratis Syracuſani filia Dionyſii vxor ſibi mortem conſciuit 272.d
Hermogenes Platonis doctor 257.b
Hermolai aduerſus Alexandrum coniuratio 386.b
Herodes Iudææ rex Antonio cõtra Auguſtum auxiliatur 317.d
Herodes ab Antonio ad Cæſarem deſecit 319.e
Herodotus hiſtoricus Platonis ſeculo floruit 381.b
Herodoti fabula 19.d
Hero Calliſthenis mater Ariſtotelis conſobrina 241.c
Herſilia Romuli vxor 8.c. 12.d
Herſilia hoſtilio nupſit 8.c. 9.c
Heruli Italiam inuaſere 354.b
Heſa fluuius 355.c
Heſiodi parentes 340.e
Heſiodi demortuo Muſæ honorem exhibuerunt 20.a
Heſtienſes Athenarum colonia 66.b
Heſticus Perinthius Platonis diſcipulus. 382.a
Heſychias Palladis ſacerdos 199.d
Heſychias Latinis quies ibidem
Hetruſci Tarquinium reducere nituntur. 32.a
Hetruriæ ciuitatũ defectio ſedatur 85.a
Hetruſci Sardianorum coloni 11.a
Hetruſci Romana inſtituunt ſacra 8.a. 20.a
Hiacynthus ab Apolline adamat' 20.a
Hiarbas rex captus 220.d
Hicetes perfidiæ dignas luit pœnas. 298.a
Hiempſal Hiarbæ in regno ſucceſſit. 271.d
Hierapoleos theſaurus à Craſſo ad ſtateram numeratus 285.a
Hieron Syracuſanorum rex Romanorũ ſocius 81.d
Hieron Niciæ æqualis 197.a
Hieron Thuriorum ciuitatem ædificauit 197.b
Hieron Archimedem à cogitationibus ad corporea traducit 82.d
Hieron quãto ſtudio Archimedem amauerit 82.d
Hieronymus hiſtoricus Demetrii Bœotia præfectus 306.d
Hieronymi tyranni mortem tumultus ſecutus eſt 82.c
Hieroſolyma liberatur à Carolo Magno 356.c
Hildegardis Caroli M. vxor 356.d
Himeræt Demetrii Phalerei fratris interitus 290.e
ἱππάδα τελοῦντες 27.d
Hipparchus Colargeus primus Oſtraco damnatus 199.a
Hipparinus nobilis Syracuſanus Dionis parens & Dionyſii ſocer & collega 271.e
Hippiæ nuptiæ 310.a
ἱππικόν 29.a
Hippo Lucaniæ ciuitas 295.c
Hippo tyrannus capitur 131.b
Hippobotæ ex Chalcidẽſi. exacti 66.b
Hippocrates Syracuſanorum dux fœdera violat 81.e
Hippocrates mathematicus mercaturã exercuit 25.a
Hippocrates à Perſarum rege accitus. 119.c
Hippocrates Cous medicus quando floruerit 347.a
Hippolytam Amazonem Theſeus ſibi iunxit 4.d
Hippolyt' Theſei ex Antiopia fili' 4.d
Hippolytus caſti Pitthei diſciplina dictus 1.b
hippolyti Sicyonii fabula 20.b
hippomachus Alıptes literarum doctor 271.b
hiopomedon Ageſilai filius bellicis operibus inſignis 133.c
hippomedon patrem Ageſilaum periclitantem ſeruat 134.d
hipponicus ab Alcibiade pcuſſus 36.c
hircii & Pãſæ cõſulatus 126.b. 297.b
hircius & Pãſa Coſs. interierũt 312.c
hiſpania in puinciæ formã redacta 95.d
hiſpaniam latrociniis purgauit Marius. 167.a
hiſpania in Francorum poteſtatem quomodo venerit 354.d
ἵστιον 7.a
hiſtoria veritatẽ cõſequi laborioſũ 65.d
hiſtoriam ſcribentes celebribus vrbibus opus habent 287.a
holothronus fluuius 65.d
ὁπλιτεύτρια 28.d
ὁμηρεῖν 340.d
homeri qui dicantur 340.e
homeri genus ibidem
homeri patria 341.a
homerus quo tempore floruerit 13.a
homericum carmen quale 13.e
homorus architectus ſapiẽtiſs. 273.e
homeri opera 341.a
homerus non ſemper probabilia ſecutus 341.d
homerũ quãti Alexãder fecerit 237.b
homeri obitus & epitaphium 340.d
homicidium omne Romulo paricidium 10.e
homines omnes ſub dei ĩperio 236 d
honoris templum 85.b
honorũ cupiditas inuidiam parit 121.b
honoris ſtudium vitandum 153.a
horatius Conſul 32.c
horatii Coclitis memorabile facinus. 33.b
horatius Iouis templum conſecrat. 32.d. 33.a
horologium Dionyſii 275.a. 345.a
hortenſii eloquentia 345.a
hortenſius quibus argumentis Martiam à Catone petierit 264.c
hortenſius Murænam accuſat 296.a
hortenſius ad fratris momentum iugulatus 282.e
horti Luculliani 194.e
hoſtiam Marius per proditionem occupauit 173.a
hoſtienſi in littore Cæſar ſtationes ſtruxit 252.d
hoſtilius Romanorum dux cadit 9 e
humandi modus apud Lacedæm. 18.a
humanitatis certiſſima argumẽta 346.a
humanæ fragilitatis in proſperis rebus obliuio eſt 98 e
hunni qui, & vbi gentiũ fuerint 355.e
hunuldus Aquitaniam ad defectionem compulit 353 c
hunuldus à Carolo magno victus ibid.
hybreæ ad Antonium libere dictum. 312.b
hyble oppidum Lamacho ſeſe dedit. 199.d
hydaſpis fluuius 242 a
hydrophoræ puellæ ſimulachrũ 55.d
hygiæ ſignum 65.b
hymenæus vox nuptialis 8.d
hypareta Alcibiadis vxor, eiuſq; repudium 36.d
hyperbolus ex impudentia potens factus 199.a
hyperbolus Perithœdes 37.e
hyperboli exilium 37.e
hyperides è curia ſibi gloriam quæſiuit. 255.d
hyperides nõ verũ acerbus, ſed vtrum abs re acerbus ſit, iudicari voluit 256.e
hyperides capitis metu ex Athenis ceſſit 259.b
hyperidis Oratoris interitus 259.d
ὑποσπάνιος 47.d
hypotades Platonis diſcipulis 348.e
hypſicratia Mithridatis pellex 224.c
hyrcaniam Alexander ſubegit 239.c
hyrcanum mare cur dulcius ibidẽ.
hyrodes græcarum literarum peritus. 213.d
hyrodes à filio ſuffocatus 211.d

I

IAcchus, id eſt liber pater 259.d
Iactantia comes bene geſtarum rerum 118.b
ialyſi figura à Protogne picta 303.d
iampſæ Nomadum ſex 173.d
ianaſſa Neoptolemi coniux Cleodis filia 160.a
ianus quare bifrons fingatur 23.a
ianiculũ mõtẽ occupat Marius 173.e
iani templum 23.a
iani templum quando clauſum ibidẽ.
ianuarius 22.e.d
ianuarius nunc in Nouembrem, nunc in iunium ab Athenienſibus Demetrii cauſa mutatus 303.e
iapygiam Bottiæi tenuerunt 3.a
iaſon Trallienſis fabularum autor 211.d
iaſoni duci ſoli conceſſum trirẽmi maiori nauigare ad latrocinia arcenda 5.e
iberorum gens 80.d
iberorũ mos, duci ſeſe deuouere 179.d
iberiæ maxima pars poſt Sertorii cædẽ

Pōpeio Metelloq; ſe dedidit 181.c
Icetes à Carthaginēſibus deficit 130.a
Ictinus Parthenona ædificare cœpit. 65.a
Idæi dactyli 22.b
Idas Helenæ raptor 5.b
Idus Romanorum 280.c
Ieræ populi 132.c
Ignatius Imperatorem & exercitum deſerit 131.e
Ignauia etiam fortunata vituperabilis. 124.d
Ignis nobilitas & virtus 59.a.b
Ignis ex Sole incendendi ratio 20.d
Ignis à Romulo conſecratus 10.c
Ignis ꝑpetuus à Numa inſtitutus 59.a
Ignis ꝑpetuus etiā apud Græcos 21.d
Ilæa Athenienſium tribunal 257.b
Ilia, quæ eadem Rhea & Syluia 6.e
Iliadem Homeri Alexāder Magnus ſub puluino habere ſolitus 236.c
Ilicius locus 22.c
Iliturgium in Romanorum ditionem redactum 95.e
Ilium à Thargalione captum 59.a
Illyrii vbi 140.b
Illyrios ſibi iūgere tētat Perſeus 122.e
Illyrii à Parmenione profligati 232.d
Imaginatio ſimilem ſenſibus apparentiā inducit 49.d
Imaginatio ceræ ſimilis 283.e
Imera fluuius 129.d
Imperio ad bene viuendum minime opus 217.d
Imperator capiti ſimilis 74.d
Imperatores quibus potiſſimum nominibus militibus eſſe poſſint admirationi 167.b
Imperatorium nomen apud Romanos inoleuit 356.b
Imperatores Romanorum bini quando cœperint 356.b
Indi ſepulchrum 243.e
Indibilis victus à Scipione ſupplex pacē petit 96.d
Infantes quo pacto venuſti in partu reddantur 15.d
Ingenia præclara vitia iuxta ac virtute producere ſolent 299.a
Iniurias prouocare ex imbecillitate natum eſt 227.b
Inſecabile Ciceronianum 297.a
Inſubres Geſſatis aſſociati 81.e
Inſulæ beatæ 179.d
Inſula Tiberina 31.d
Inſula Siciliæ arx 127.e
Interregnum 19.b
Inuidia iuſtitiæ comes 267.b
Inuidiā in Reipub. adminiſtratione formidare non decet 212.a
Io inſula 340.b
Iobæ regis genealogia 142.d
Iolai in ſepulchro amatores fidem dabant 77.e
Iollas Antipatri filius Alexandri pincerna 264.c
Iollæ cineres diſſipati ibidem
Ionum luxus 40.b
Ioniæ defectio ibidem
Ioppa Theſei vxor 5.e
Ioxides Cariæ coloni eorumq; religio. 2.a
Ioxus Menalippi filius 2.a
Iphigeniæ in Aulide mactatio 163.d
Iphitus ab Hercule interfectus 1.d
Iophon Piſiſtrati tyranni filius 219.d
Iracundi quare ſtrenui iudicentur 47.b
Irenes qui 16.b
Iſæus Demoſthenis præceptor 294.c
Iſauricus pontificatum ambit 245.b
Iſidæ Laced. egregium facinus 218.a
Iſidis templum Peluſii 319.c
Iſmenia optimus tibicen 63.a
Iſmenias Thebanus Perſarum regem adorauit 357.a
Iſmenus fluuius 75.b
Iſocrates quāto pretio docuerit 287.c
Iſocratis ſchola male à Catone audit. 119.b
Iſomantus fluuius 152.b
Iſſorium Spartæ locus 220.a
Iſthmus Corinthiacus 279.c
Iſthmum Corinthiacum Cæſar confodere aggreſſus 252.e
Iſthmia Neptuno celebratur 3.d
Iſthmorum ludi 130.b
Iſtri fontes 87.a
Italiæ gentes contra Romanos inſurgunt 171.e
Italiam qui Barbarorum populi inuaſerint 354.c
Italis nefas ſignum deferere 124.a
Ithnæ ciuitas 209.d
Ithomanta locus munitiſſimus 333.b
Ithomæ Thebanorum colonia 78.a
Ἰοὺ ἰοὺ conſternationis vox 5.d
Iuba rex humaniſſimus 230.c
Iuba rex tumentis ſuperbiæ homo. 269.a
Iuba Iubæ filius dſunctus 243.d
Iucundum quid Homero 245.e
Iudæis cum ſue nihil cōmune 291.d
Iudæa balſamum producit 314.b
Iudicis officium 343.a
Iudices ex equeſtri ordine lecti trecenti. 145.c
Iugurthinum bellum 152.d
Iugurtha a Sylla captus 153.a
Iugurtha aureus à Boccho in capitolio poſitus 171.c
Iulia Marii vxor 167.b
Iulia Cæſaris filia Pōpeii vxor 226.c & ſequentibus.
Iuliæ mirus in Pompeium amor 227.c
Iuliæ Antonii matris in fratrem pietas. 212.a
Iulida Ceus inſulæ pars 286.d
Iulius menſis 23.a
Iulius Vindex Galliæ prætor in Neronē inſurgit 334.c
iulii Calidii poetæ proſcriptio 337.e
iunia familia ab Attico literis celebrata. 346.a
iunia Bruti ſoror Caſſii vxor 279.c
iunius Titus ob ſtuprū à Caligula in carcerem coniectus 344.c
Iuno Githeronia 112.c
iunonis Laciniæ templum 92.d
iunonia Carthago 146.b
iupiter Hammonius à Cimone cōſultus nihil reſpondet 185.d
iupiter Hecalus 2.d
iouis Capitolini tēplū. 33.a.e & ſequē.
iouis Feretrii templū collapſum 346.b
iouis Seruatoris feſtum 290.b
iouis ſtatoris templum 293.a
iouis Olympii templum 199.d
ioui pugnaci Epirotarum reges ſacrificabant 151.b
iuſiurandum Romanorum 22.c
iuſiurādum quod per Imperatores Ro. fieri ſolebat 255.b
iuſiurandū magnū quod fuerit 287.c
iuſtitiæ opus regis proprium 306.a
iuſtitia mendicitatis parens 120.d
iuuenes quàm ſenes cur facilius credant. 261.d
ixionis fabula 132.d

K

Kalendæ Athenienſium 29.b
Kalendæ Romanorum cum Græcis nihil conueniunt 7.d
Κίνοι 90.b
Κνάκιον fluuius 14.a
Κύρβεις 29.b

L

Labeo relicto Cæſare ad Pompeium deficit 229.a
Labienus Parthorū dux Aſiam, Syriam, Lydiā & Ioniam occupauit 313.d
Labienus à Cæſare ad Pompeium deficit 249.d
Labienus occiſus 314.a
Labor mollitiei contrarius 302.b
Labyrinthus Creticus 2.d
Lac quomodo in vberibus generetur, reſoluaturq; 22.c
λακκόπλουτοι 109.d
Lacedæmon. animi magnitudo 113.d
Laconica frugalitas 137.e
Lacedæmoniorum aſpera viuendi diſciplina 81.b.40.a.74.e
Laconica oratio qualis 16.d
Lacedæmoniorum Reſpub. à Lycurgo inſtituta 14.a.15.a.b
Lacedæmonii ſcriptis legibus non ſunt vſi 15.a
Lacedæmonii aurum legibus expulerunt 149.d
Lacedæmonii furta īpunita habēt 16.b
Lacedæmon. agri in cōe diuiſi 14.b
Lacedæmoniorum conuiuia 15.a
Lacedæmoniorum nuptiæ 15.d
Lacedæmoniorum vxores amicis communes 15.d
Lacedæmoniorum virgines nudo femore incedebant 24.b
Lacedæm. cum Bœotiis fœdus 37.d
Lacedæmoniorum tondēdi mos 40.a
Laconica diſciplina militaris 216.a
Lacedæmoniorum enſes breues 16.d
Lacedæmoniorum ſacra bellica 17.b
Lacedæmoniorum reges duo 14.a.b
Lacedæmoniorū ſenatus primus 14.a

Lacedæmoniorū

Lacedæmoniorum cum Athenienſibus annuæ induciæ 25.b.c.198.b
Lacedæmonii inter Athenieńſes & Megarenſes arbitri 26.c
Lacedæmonii ab Academia ſibi temperarunt 5.c
Lacedæmonii Tanagricum agrum inuadunt 64.a
Lacedæmonii à Pelopida victi 77.a 78.a
Lacedæmoniorum ciuitas ſuperbia concidit 133.a
Lacedæmonius Cimonis filius 184.d
Lachares tyrannus Athenienſium factus 304.a
Lachares ab Antonio latrocinii damnatus 218.d
Lachares ſeſe in ſenatu interficit 197.b
Lacritus rhetor 389.d
Lælius vnā tātū cognouit vxorē 262.d
Lælius Caius cur ſapiēs vocitat⁹ 143.b
Læna virtutis argumentum 304.a
Læna regia veſtis 20.d
Lagobritarum vrbs 179.d
Lais Corinthia 44.b
Lais meretrix paruula adhuc captiua ducitur 200.c
Lamachus Athenienſium dux audaculus 38.b.39.d
Lamachus in Siciliam dux 199.b
lamachus ſingulari certamine cecidit. 200.d
lamia mulier tibiarū cātu nobilis 301.c
lamiæ meretricis turpitudo 303.d
lamiacenſium pugna 300.c
lampo vates 63.c
lamprias Plutarchi auus 313.b
lampſacus Themiſtocli à Xerxe donatus 55.c
lampſacena clades 148.b
lamyrus q̄re dictus Ptolemæus 45.d
lancea quos antiquitas donare conſueuerit 11.d.9.d
lanificium mulierum Romanarum opus 8.d
laphiſtus Timoleoni diem dicit 131.d
lapithes cōtra Centauros Theſei ſocius fuit 4.d.5.a
lar 21.c
largitiones quando Romæ cœperint 46.a.b
largitio omnis facile honeſtatis velamen inuenire poteſt 263.c
lariſſa ſe Theſſalis dedidit 78.d
lariſſa ab Ageſilao capitur 304.a
larymnam Sylla deleuit 157.c
laſchenia Mantinea Platonis diſcipula 257.c
latini Græcis vſi noſb. 20.c.81.c.d
latinæ feriæ 62.d
latinum in exercitu flagellis cædi nefas 146.a
latinorum priſcorum cum Romulo amicitia 10.b
latinum bellum 61.a
latini Romanorum auxilium fruſtra implorant 48.a
lauinium oppidum 48.b
laureolici agri argentiſodinæ 197.a
laurentia celebritas 6.d
laurentia Romuli nutrix ibid.
laurentia ſecunda cur à Romanis colatur ibidem
lauronem Sertorius cepit 221.d
lebadia à Lyſandro direpta 151.d
lecus fluuius 277.c
legati Athenienſium qui ſacri habiti ſint. 300.c
legati Romanorum ad Annibalem pro Saguntinis 86.b
legatio Romanorum nec manus nec pedes nec caput habet 116.b
legio Romana 7.c.9.c
legumina antiquitus Athenis in communi gaudio coquebantur 3.d
λειτούργια 11.a
λίτρος ibidem
leleges populi 224.d
lemannus lacus 87.c
lemannorum fines 355.b
lemnus inſula 188.c
lentes apud Romanos funeſtæ 208.b
lentuli conſulatus 218.b
lentulus ad liberandos Bargyliatas miſſus 106.b
lentulus Surra ob mollitiem è Senatu eiectus 393.a
lētulus Surra iudiciū corrupit 293.b
lentulus Surra in carcere ſtrangulatus. 294.a
lentulus Bartiatus gladiatorum familiam Capuæ nutrit 305.b
lentulus Sphinter occiſus 254.a
leochares Alexandri venationem effinxit 239.a
leo Byzantius à ciuibus q̄ cum ciuibus interfici maluit 201.d
leo ab aſello calcatus 242.d
leones à Pōpeio quingēti cæſi 227.b
leonis caput oppidum 55.a
leonina pellis quo nō pertingit, vulpina aſſuenda 148.b
leonati interitus 259.b
leonidæ genealogia 133.a
leonidæ regis dictum 17.c
leonidas pro vniuerſa Græcia ſe deuouet 78.a
leonidas duos ex peregrina filios contra legem ſuſtulit 134.b
leōtidas tyrānus interfectus 76.b
leontis tribus Athenien. 109.d
leontinorum vrbem oppugnat Hippocrates Syracuſanus. 82.c
leophoron via 55.a
leoſthenis orationes cupreſſo ſimiles 259.d.
leoſthenis mors 259.a
leotychida Agidis filius tanquam non legitimus inſimulatur 40.c
lepida Catonis minoris vxor 262.c
lepidus ab Auguſto exautoratus 317.a
lepidus ex mœrore interiit 235.b
lepidus Paulus à fratre Marco ad necem traditus 281.c
leporis carnes ægrotis ob facilitatem cōferunt 319.c
leptim Annibal tenet 92.d
leptinis vxor à Dionyſio in compedibus contenta 272.c
leptinus ſe Timoleoni dedit 150.a
lesbiorum defectio 40.b
leſche locus 16.a.17.d
lettamya victa 58.d
leucanidis palus modo dulcis, modo ſalſus 226.a
leucas communis Corinthiorum ac Cercyreorum colonia 54.c
leucotheæ ſacra 56.d
leuctrum oppidum 77.d
leuctridum monumenta 78.a
leuctrica pugna 207.c
leucus fluuius cæſorum ſanguine completus 124.b
leuctrum Arcadiæ locus 77.d
lex omnium rex 306.d
leges naturæ abrogari non poſſe 26.d
legū armorumq́; tēpus nō idem 249.d
leges aranearum telis ſimiles 25.d
liber pater & bello vti, & ex bello pacem conficere nouerat 299.c
liber pater Athenis in Eleuſinam certo feſto mittebatur 259.d
liberi patris templum 84.a
liberi patris nomina ibidem
liberalia ſacra apud Plateēſes 113.b
libertis obeundi ſuffragii munus quando conceſſum 31.d
libertorum ad manumiſſores ſalutatio 71.c
libertatis templum 295.d
libitina Dea 21.d
libius Poſthumius Latinorum dux 11.d
libyci à Fabio Max. victi 69.d
libyæ atq; Aſiæ terminus 318.d
libyſſa Bithyniæ vicus 94.a
licinia Veſtalis inceſtus rea abſoluitur. 203.d
licinius Macer peculatus reus 292.a
licinius Stolon ſeditiones excitat 62.a
lictores 11.a
lidiadis Megalopolitani obitus 45.b
ligarius à Cæſare abſolutus 280.a
ligurum ſitus 128.a
ligurorum in Romanos odium 88.a
limnæus p̄ Alexādro occubuit 242.c
lindia Palladis templum 85.b
lipareorum triremes Romanorum legatos pro piratis capiunt 57.b
liris fluminis oſtium 221.d
litores 11.a
lituus quid 10.a
liuius Patauinus 251.b
liuonicum bellum 355.d
locridem depopulatur Aratus 228.c
λόγχη 85.a
longobardorum origo 354.b
lucania vaſtatur à Romanis 162.d
luceio Celtiberorum duci Scipio ſponſam reſtituit, eiuſq́; rei talio 95.d
luceres tribus Romana 10.a
lucii erga Antonium fides 318.d
lucilius quantis ſe pro Bruto obiecerit periculis 286.d
lucii Albini ſeruata religio 69.b

lucii Lentuli obitus 322.a
lucius Martius hoſtes victoria exultantes contriuit 95.a
lucius Oſtius Romæ primus parricida 10.a
lucius Quiſtius publicam quietem turbare conatus 187.b
lucius Sext. primus ex popularibus Conſul 62.c
lucius Torquatus Marii filius Ciceronis atq; Attici condiſcipulus 344.c
lucretiæ ſtuprum 31.a
lucretius Conſul creatur 32.d
lucretii Oſellæ interitus 159.a
luculli genealogia 186.a
lucullus quantum in vtraq; lingua valuerit dicendo 186.a
lucullus Syllæ commentaria dedicauit 186.d
luculli conuiuia 194.d
lucullus fœneratorum in Aſia tyrannidem domuit 19.b
luculli de Mithridate & Tigrane victoriæ 59.a
luculli mors 194.d
luculla feſta 190.d
lucumon Gallorum exercitum in Italiam duxit 58.b
luctatius Catulus Cenſor 206.c
luctus ſpatiū quantū Romanis 50.a
ludi puerorum Romanorum quales fuerint 262.a
lugdunum Galliæ vrbs 90.c
lugendi modus 21.c
lunaris luminis vmbræq; cauſam quis primus inuenerit 155.b
lupercaliorum feſtum 106.c
lupi nomen & animali & meretrici commune 6.d
lupus Marti ſacer ibidem
luſitani Sertorio īperiū offerunt 179.a
luſtra caſtrenſia ſub dio fiebant 284.a
luxus in Repub. diminutus 119.a
lycomedes Scyrorum rex 5.d
lycon comœdus decem talenta ab Alexandro accepit 237.a
lycophones 165.a
lycorta Megalopolitanorū īperator Philopœmenis caſum vlciſcitur 104.b
lycurgi duo 13.a
lycurgus quo tempore floruerit ibid.
lycurgi dictio 16.d
lycurgus Rempub. Spartanorum legibus format 13.d. 14.a
lycurgus aurum argentumq; Lacedæmone exterminauit 120.c
lycurgus peregrinos eliminandos cenſuit 134.a
lycurgus Lacedæmon. alendæ comæ autor 147.d
lycurgi ſpontaneum exilium 13.c
lycurgi leges antiquatæ 18.c. 103.c
lycurgi obitus 18.c
lycurgi oſſa cœlo tacta 19.a
lycurgidæ dies ibid.
lycus fluuius 189.a
lyddamius Cimeriorum dux 268.a
lydi ab Aeolis bello preſſi 340.c
lynceus Helenæ raptor 5.b
lyſander pater 147.c
lyſandri mores 150.b
lyſandri dictum 148.b
lyſandri paupertas 147.c
lyſandri aſtuta ſimulatio 147.c
lyſander aurū contra patrios mores Spartam inuexit 149.d
lyſandri potentiam quomodo Ageſilaus ſoluerit 151.b
lyſander Alcibiadi necem ſtruit 43.d
lyſandri interitus eiuſq; monumentum 152.a
lyſandro Græcorum primo ſacra conſtituta 150.a
lyſiades Achæorum imperator factus 330.c
lyſimachi ſuppoſititiæ ad Pyrrhum literæ 161.c
lyſimachus ab Alexandro coactus cū leonibus pugnauit 303.d
lyſimachi in Demetrium inhumanitas 319.c
lyſippi ſtatuarii opera 239.a

M

MAcaria Herculis filia ſacrificium factum 77.d
Macedonibus Iunio menſe exercitū ducere religio 234.c
Macedonum barbas Alexander radere iuſſit 1.c
Macedonibus quantum à Romanis tributum impoſitum 281.b
Macedonum ſepulchrum 279.d
Machærones 218.a
Machæropius Demoſthenis parens. 287.b
Machares Mithridatis filius Lucullo coronam auream donat 191.a
Mæon Lydorum rex Homeri alumnus. 340.c
Magiſterium equitum cum Dictatura æquatum 71.a. 89.c
Magiſtratum petentium mos 4.d. 5.a
Magiſtratu à populo remotus, alium magiſtratum petere non licet 145.b
Magiſtratus Athenienſium 28.d
Magnanimitatis veræ exemplū 135.b
Magneſii à Philippo vexati 106.d
Mago Annibalis frater aureos annulos in curiæ veſtibulo effundit 90.c
Magonis fuga 95.b
Magorū apud Perſas diſciplina 348.b
Maguntiacus pons à Carolo Magno cōſtructus 357.a
Maharbali de Annibale dictum 82.c
Maius Mercurio ſacer. 23.a
Malli Indorum populus pugnaciſſimus 242.c
Mallii rogatio vt Pompeius Lucullo ſuccedat 223.c
Mamerciorum nomen vnde 23.a
Mamercus pro ſe dicturus concionis ſtrepitum ferre non potuit 131.b
Mamerci cū Timoleone ſocietas 128.b
Mamertini Græcos vexant, eorumq; nomen 165.b
Mamertini ius dicendi à Pompeio petunt 143.b
Manchus Arabiæ rex Antonio aduerſus Auguſtum auxiliatur 317.d
Mancipia apud Lacedæmonios ad ebrietatem adigebantur 18.b
Mandonius Hiſpaniæ regnum affectat 96.a
Mandonius victus pacem petit 187.c
Mandroclidas Ageſilai in rebus innouandis ſocius 133.c
Mandroclidas reus 134.b
Manlius in Hetruria exercitum ducens Catilinariū expectat tumultū 293.a
Manipuli vnde appellati 7.c
Manliorum nomen 148.c
Mālii Torquati in filiū ſeueritas 71.a
Mancini fœdus iniquum 142.d
Manlius Antiochū pfligauit 103.c
Manlius Prætor à Boiis magna clade affectus 86.d
Mālius Tyberio Flaminio reſiſtit 104.b
Manlium Craſſus aduerſantem in faciem percuſſit 212.a
Manlius repetundarum reus 261.a
Manlius Capitolium ſeruat 60.a
Manlius Capitolinus de Capitolio præcipitatur 61.c
Mannnea nomen mutauit 242.b
Mannneum bellum 75.c
Marathonium taurum Theſeus Delphico Apollini īmolat 2.d
Marathonis populi nomen vnde 5.c
Marathonia pugna 51.b & ſequent.
Marcelli nomen 166.c
Marcelli ſtudia 80.d
Marcelli animi moderatio 84.a.b
Marcellus enſis à Romanis nuncupatus. 72.c.d. 81.d
Marcellus quanto honore à Syracuſanis acceptus 84.b
Marcellus per interreges Cos. creatur 81.a.b. 104.c
Marcellus tertio Cos. in Siciliam traiicit. 81.b
Marcelli de Annibale victoriæ 82.b
Marcelli ſingulare cum Gallo certamen. 81.b.c. 85.b
Marcellus opima ſpolia Feretrio Ioui vouet ac dedicat 81.b.c
Marcellus deos in triūpho dixit 84.a
Marcelli interitus 85.a. 92.a
Marcelli theatrum 85.d
Marcellus Catonis in Quæſtura collega 263.d
Marcus Antonius ab Antonio obtruncatus 173.c
Meliſſi philoſophi Samiorum Imperatoris victoria 51.a. 66.d. 67.a
Melitus Socratis accuſator vltimo ſupplicio afficitur 347.d
Membrorum denudatio ſine dedecore fieri non poteſt 118.d
Mēmius M. Lucullū accuſat 294.b
Memoria parum valent qui ingenio celeriores ſunt 261.d
Menalippus naſcitur 2.a
Menander Athenienſium dux 43.c
Meneclides rhetor 78.c

Menecrates

Menecrates medicus Iouis nomen affectauit 215.a
Menelai fortuna inſtabilis 308.b
Menenii Agrippæ fabula 45.a
Menippi vxor Periclis nomine male audit 65.e
Menonis mors 234.a
Menœceus oraculi iuſſu necatus 77.d
Menſes Sabini Romanorum accipiunt 10.a
Menſes à Numa ordinati 22.d
Mēſes ſex Acarnanes habuere 23.a
Menſes quatuor habent Arcades ibid.
Menſes Athenienſium 28.b
Mercatura ad qd maxime valeat 25.b
Mercedinus dies 22.d
Mercedonius Intercalaris menſis 252.d
Mercurii domus 4.c
Merionis haſta ærea 83.e
Meſabates Artoxerxis eunuch' quo ſupplicii genere affectus 324.a
meſſana ab Epaminōda ædificata 217.d
Meſſana Athenienſibus ablata 39.d
Meſſeniorum tumultus aduerſum reges ſuos 14.b
Meſſeniā à Lacedæmoniis Pelopidas ad ſe contraxit 78.b
Meſſenem Nabis occupat 102.c
Meſſenus libertas reſtituitur 99.e
Meſſenenſe bellum 137.a
Metagenis Oxypetii opera 65.a
Μεταγειτνιὼν menſis 59.a
Metaurus fluuius Aſdrubalis clade clarus 92.c
Metellus Celer 7.d.45.d
Metellus Pius iam ſenex à communibus mulieribus ſe continuit 119.d
Metellus Numidicus vnde nomen acceperit 166.e
Metelli gloriā Marius intercepit 167.d
Metellus Trib. pl. pro concione Minutii factum laudat 71.a
Metelli repulſa 50.b
Metelli exilium 171.a
Metellus Syracuſis captis ſuper magnificentiā vrbis illachrymat 83.b
Metellus voluptatibus deditus 221.c
Metellus quantum de Sertorio ſuperato gloriatus 180.d
Metellus fulmen Reip. 264.a
Metellus Nepos lenitate & inconſtantia Tribunatu motus 264.d
Μετοίκια Athenienſiū ſacrificia 4.a
Meton aſtrologus 38.d
Metrobius κωμῳδὸς gratia apud Syllam valet 159.b
Metrodori Sceptii eruditio & in dicendo vis 190.d
Metrodori Sceptii interitus 190.d
Metus tyrannidibus pretioſa res 325.e
Midæ interitus 107.d
Miltiadis de Marathone victoria 51.b
Miltiades apud Marathonem princeps. 109.d. 120.c
Miltiadis trophæū Themiſtocli ſomnia adimebat 1.d
Miltiadis vincula 114.b
Mileſii Ariſtidis libri de luxuria & deliciis compoſiti 211.c
Militaris diſciplina quid ab Athletica differat 101.a
Militem ſtipendiariū quare oporteat eſſe diuitiarū ſtudioſum 332.d
Militum officium 45.b
Milites quales Cato optauerit 45.b
Miliarii magnitudo 145.e
Miliarium aureum 337.b
Milo Clodium in ius trahit 295.d
Milo Clodium confodit 296.a
Milta Theſſalus philoſophus ex coniuratis contra Dionyſium 273.d
Milta meretrix 66.d
mimallonæ mulieres 232.e
Mina 27.b
Mindarus Spartiata Athenienſes inſectatur 41.b
Mindarus cecidit 41.e
Mineruæ delubrum apud Platæenſes 112.c
Minoam oppidū Dion cum cepiſſet, Ginalo præfecto reddidit 274.c
Minoes duo 3.d
Minos Iouis diſcipulus ibid.a
Minos legislator ibid.a
Minos legum ſuarum Iouem autorē referebat 20.a
minois fœdus cū Athenienſibus 2.d
minos in theatris cōmicis vexatus 3.a
minos in Sicilia vita functus ibid.c
minotaurus biforme monſtrum 2.d
minturnum oppidum 81.b
minutius magiſter equitum 69.d
minutius magiſter equitum contra Dictatoris mandatum feliciter cum Annibale pugnat 88.e
minutius Fabii in Dictatura collega. 71.a. 88.c
minutius cum Fabio exercitum diuidit. 71.b. 88.d
minutio ſocius auditus Dictaturā deponendi cauſam præbuit 81.b
minutius à Fabio ſeruatus 71.c. 74.b
minutius poſt periculum ſapit 71.e
mithridatis vxores, ſororesq́, earūq; obitus 190.d
mithridaticum bellum 171.d
mithridatea ad Ageſilaū deſciſcit 151.c
mithridates Romanos naualibus terreſtribusq; copiis fatigauit 94.b
mithridates aduerſus Lucullū 108.a
mithridatis cum Sylla fœdus 136.d & ſequent.
mithridatis fugæ. 173.d. & ſequent.
mithridatē ſibi mortē cōſciuiſſe 225.e
mithria ſacra 221.d
mitrobarzanes à Tigrane contra Lucullum mittitur 191.b
mneſiclis architecti opus 65.b
mneſiptolema Themiſtoclis filia ſacerdos 55.b
mneſtheus Athenienſiū rex creatur. 6.a
mneſtheus popularibus infenſus 5.e
mneſthei filii regnum quo priuati erant recipiunt 6.a
Mœnia ciuitates vtrum felices faciant. 149.e
moleſtia à triſtitia proficiſcitur 47.b
mollitiem ex malignitate naturæ non ex deliciis naſci 325.c
moloſſis qui primus poſt diluuium imperauerit 160.e
momius legatus contra præceptum cum hoſte confligit. 205.d Vide ſupra L. Momius
monas 21.c
monetæ templum 61.d
monimæ Mithrid. vxoris obitus 189.d
monophthalmi duces bellaciſſimi 159.d
moroſitatis comes ſolitudo 50.a
mortalis quomodo in deorum numerū referri poſſit 233.c
mortis fuga damnanda nō eſt, cum eſt vita virtutis ſtudioſa 74.e
mors in felicitate beatiſſima 80.a
multa antiquorum Romanorum pecudibus fiebat ibidem
multā remittere nefas 290.a
mulieres quatenus ex Diis concipiant 19.c
mulieres ſub Platone philoſophiæ operam nauarunt 348.e
mulieres ſubita lætitia expirarūt 89.a
mulieres in funere laudari quando cœperint 6.b
mulieres Ro. circa lanificium tantum occupatæ 8.d
mulierum Romanarum honores ac priuilegia 9.d
mulieres Lacedæmoniorū heræ appellabantur 18.a
multitudinis moderandæ ratio 254.d
multitudini nōnihil concedendū ibid.
Munat. Plancus Lugdunum condidit 90.e
munatii cum Catone ſimultas 266.b
mundi medium ignis 21.e
mundus, foſſæ nomen 8.a
munerum efficacia 76.d
munichii fabula 5.d
munychia Athenarum arx 259.a
muræna Tyrannionem Grammaticum manumiſit 190.b
murena Catonem licet aduerſarium à periculo liberauit 265.a
murena ambitus reus 264.a
muralis corona cui donabat. 95.b
muſarum conſuetudo quid fructus afferat 44.a
muſicæ licentia cohibita 134.a
muſica certamina à Pericle iſtituta 65.b
mutii Scæuolæ fortitudo 33.c
mutius Scæuola Iuriſconſultus Graccho legis agrariæ autor fuit 143.b
mutius Iureconſultus phthiriaſi interiit. 169.b
mycalēſis pugna eodem die quo cōmiſſa, Plateis renunciata 125.b
mygdonica regio 193.b
mitylenæum theatrum 225.d
mitylenem ciuitatem Pompeius liberat. ibidem.
myrcha Ariſtidis neptis 114.b
myrtus pacis ſymbolum 84.a

Myus oppidum Themiſtocli à Xerxe donatum 55.e

N

NAbathæi Arabum populi 218.b
Nabis Achæorum Græcorumq́; armis implicitus 102 d
Nabis Lacedæmoniorum tyrannus Meſſenem occupat 102.d
Nabis tyrannus regno eiicit 108.c
Nabis Aetolorũ fraude occidit 102.e
Naphthæ igneam mũdatio & vis 239 a
Narbo Gallica vrbs 353.b
Narnia colonia 104 c
Natalis Romæ 8.b
Naturæ principia in quibus philoſophi poſuerint 314.a
Nauſithei ſacellum 3.b
Naxus ab Athenienſib. obſidione preſſa 154.b
Nealcæ pictoris dictũ 328.a
Neapolitani 90.b
Neapolitanis Marcel. auxiliũ fert 82.a
Neapolis Agrigentinorum 199.d
Nerachus Alexãdri dux exercitum in India amiſit 206.c
Nearcho Pythagoreo Cato familiariter vſus eſt 114.d
Nebulæ Ariſtophanis 347.d
Neleus Codri filius in Ioniam coloniam duxit 340.b
Nemeæ pictura 38.a b
Nemeorũ certamina 101.c. 106 b.d
Neochorus Lyſandri interfector 152.b
Neon Corinthius Syracuſanæ arcis præfectus 129.b
Neoptolemus in Epiro regnauit 144.d
Neoptolemus à Pyrrho in conuiuio occiſus 161.b
Nephalia feſtum 6.d
Neptunus equeſtris 8.c
Neptunus à Trœzeniis colitur 1.d
Neptuno certamẽ à Theſeo iſtitutũ 4.b
Neptuni templum, Calabriæ 290.c
Neptuni cũ Pallade de agro Athenienſium diſceptatio 53.d
Nero Corinthi concionem ad populum habuit 106.b
Nero matrem necauit 230.b
Neronianorum cædes 336.a
Nerui ſyluas incolunt 247 d
Neſtor inſtruendis aciebus non ſatis idoneus 77.e
Niſibis vrbs 193.b
Nicanor Ariſtotelis gener 351.c
Nicanor Seleucus Aſiam habet 116.d
Nike 198.b
Nicerati Heracleotis de Lyſand. poema. 150.b
Nicharchus Plutarchi proauus 319.a
Nicias diis amiciſſimus 198.b
Nicias Lunæ defectu deterritus 202.a
Niciæ in patriam amor 196.c
Nicias minime callidus 211.d
Niciæ ſimulatus furor 83.d
Niciæ tarditas in bello gerendo 46.a
Nicias pacis amantiſſimus 212.a
Nicias præclarus dux 37.b
Niciæ mors 203.e
Nicocles philoſophiæ deditus 344.b
Nicocles Sicyonius tyrannus eiectus 100.d
Nicocles cuniculis ex vrbe euaſit 327.d
Nicodemus Meſſenius victoribus patere vtilius ratus 288.d
Nicogenes ditiſſimus Aeolidum 54.b
Nicomachus medicus Ariſtotelis pater 351.b
Nicomachus Ariſtot. filius 352.a
Niconidis Theſſali machinæ 188.a
Nicopolis ſcortum Syllam hæredem ſcripſit 152.d
Nicoſtrata Euandri mater 10.b
Nigri cognomentum ab habitu 45.d
Niſæam Athenienſes amittunt 26.d
Niſæus Syracuſanorum princeps regno à Dionyſio expulſus 126.d
Nobilitas vera ex virtute 159.d
Nobilitas vera vtrum genere & patria commendetur 287 a
Noctuis Athenienſes numos inſigniebant 67.a
Nolani populi 90.d
Nolam Annibal in deditionem pertrahere fruſtra conatur 90.d
Nolanis Marcellus auxilium fert 82.a
Nola ab oppugnatione Annibalis liberatur 90.d
Nomentanas paludes Cæſar effudit 252.c
Nomen primũ mulieribus Romanis non imponitur 166.e
Nomen tertium vtcũ Romanis proprium ibidem.
Nonacridis aqua venenoſa 244.e
Nora locus 175.d
Norbanus Capuæ incluſus 157.c
Nortomannicum bellum 355.d.
Noui homines 114.a
Nubendi tempus apud Romanos, & Lacedæmonios diuerſum 24 c
Numa rex deſignatus, eiusq́; genus & natiuitas. 19 c.d. & ſequentibus.
Numæ cum Muſis conuerſatio 59.b
Numæ cum Aegeria conſuetudo 94.d
Numa Pythagorica philoſophia imbutus. 19.b 121.d
Numæ iſtituta & ſacra 21.a.d 47.d
Numæ filii 23.c
Numæ obitus & ſepultura ibidem
Numæ monumenta 23.c d
νουμηνία 29.b
Numidarum militaris diſciplina 88.b
Numidicum bellum Romano præludiũ. 119.d
Numidarum rex captus 73.d
Numidæ pugna Minutio ſuperiores 71.c. 88.c.d
Numidæ Annibalis exploratores à Romanis cæduntur 87.d
Numidæ Marcelli cineres correptos diſpergunt 85.e
Numiſtron oppidum 84.c
Numitoris paſtores in Romulum imperiũ faciunt 7.a
Numitor è vita conceſſit 11.a
Numi Romani vetuſtiſſimi boue aut pecude ſignabantur 32.e
Numus Athenienſiũ boue ſignatus 3.d.
Numus Athenienſium noctua ſignabatur 67 a.
Numus Spartæ primus quando 18.c.
Numus ferreus apud Lacedæmonios 14 c
Nundinæ 78.e
Nuptiæ ſecundæ ante decimum menſem nullius erant momenti 313 d.
Nymphæũ Ariſtotelis gymnaſio nobile. 232.d
Nymphidius Sabinus Neronis aulæ præfectus Galbæ ĩperiũ pollicitationibus procurauit 334.a
Nymphidii interitus 335.c
Nympholepti 111.b
Nyſſa oppidum 241.d
Nyſſa Mithridatis ſoror à Lucullo capta. 189.d

O

OBes 14.a
Obeliſci numorum loco apud Lacedæmonios 149.d.
Oboli vnde dicti ibidem.
Occaſio rerum gerendarum gubernatrix 200.c
Ochi immanitas 326.e
Octauia in Marcelli ſponſi honorem bibliothecam conſtruxit 85.d
Octauius legũ obſeruãtiſſimus 172.b
Octauius C. occiſus 254.a
Octonarius numerus qd ſignificet 6.a
Oculorum valetudine laborãtes Solis impatientes ſunt 254.c
Oeconomicæ partes 209.c
Oedippi fons 136.b
Oeneades in mœnia cõpulſi 66.a
Oenetanorum vrbs 55.b
Oneus fluuius 14.a
Oetæus Demõiades ſuadet Pericli agrorum diuiſionem 64 a
Olbius pædagogus 54.d
Olcades ſe Annibali dedunt 86.c
Oleæ ramus lana in ſupplicationibus coronabatur 3.d
Olei vis 120.d
Oleum ad leniendũ corpus mortalibus à deo datum 241.d
Oligarchia quid 14.b
Oliua fons 77.a
Olizonum genis vbi 52.a
Olocrus collis 124.a
Olorus rex Thraciæ 182.e
Olthac⁹ Dãdari⁹ Lucullo iſidiaſ 189.e
Olympias Philippi vxor 232.e
Olympia Ioui celebrantur 4.b
Olympiadarum anni vnde dicti 341.e
Olympici corona ex oleaſtro 267.d
Olympi montis altitudo 12.d
Olympus arboribus conſitus 123.a
Olympus Cleopatræ medicus 320.b
Omphale Herculem claua & pelle exuit 321.b
Onaro Bacchi ſacerdoti Ariadna matrimonio iuncta 3.b
Oneggius mons 354.e
Oneſicritus philoſophus Diogenis Cynici diſcipulus 242.d

Oenopion

Oenopiō Theſei ex Ariadna filius 3.c
Opima ſpolia quæ 81.d
Opimi⁹ C. Gracchi leges abrogat 156.c
ὀπλίτα fluuius 152.b
Opſigonus quis 33.c
Optiletis Mineruæ phanum 14.d
ὀπτίλλοι ibidem
Opuntii ſe Flaminio dedunt 105.b
Oracula formidinis velamenta 289 b
Orationis qđ ſit genus optimū 254.c
Oratoria vis animis hoium iperat 65.c
Oratoribus nō eadem quæ poetis libertas 342.b
Orbitas virtutes nihil impedit 44.b
Orcheſtræ topotheſia 65.a
Orchomenius quo pacto ſplenis morbū ſuperauerit 287.c
Orchomeniorum oppidum à Lyſandro capitur 151.d
Orcomoſion locus 4.d
Oreſtis Cōſulis in Sardiniam profectio. 144.c
Orexartes fluuius 330.c
Ornithus in Cariā coloniam duxit 2.a
Orinx vrbs capit̄ ac diripitur 95.d
Oroandes Cretenſis Perſeum fraudat 124.d
Orphani ad vectigalia coerciti 55.c
Oriodates ob defectionem ab Alexādro confoſſus 241.c
Oriua & Corbis patrueles de Hiſpaniæ regno concertantes mutuis ceciderūt vulneribbus 96.a
Orthia chorus 5.d
Orihopagus locus 156.d
Oſcæ Sertorius pueros edoceri curabat. 179.d
ὀσχοφόρια telebritas 3.d
ὄσχος ibidem
Oſthanes Artoxerxis frater 321.c
Oſtraci 110.c
Oſtraciſmus exilii genus 64.b. 110.a
Oſtraciſmus antiquatus 110.a
Oſcula in congreſſu vnde initium ſumpſerint 6.c
Oſcula manuum non niſi imperatoribus quondam dabantur 262.b
Otacilius à Marcello fratre periculo liberatus 80.d
Othonis conſtantia 339.d
Otho ſeipſum interficit 340.a
Ouatio 84 a
Ouatio & triumphus differunt 206.c
Ouicula Fabius Max. d. cebatur 70.d
Ouis pretium apud Rom. 32.c
Oxus amnis 241.a

P

PAcciacus cum Aſcalio auxiliaretur, à Sertorio necatus eſt 179.a
Pacuuius Campanus Annibalis hoſpes 90.d
Pacuuii Campani filius Annibali inſidiatur ibidem.
Pachetis miſerabilis caſus 114.b
Pachinū Siciliæ promontoriū 274.b
Pachorus Hyrodis filius contra Romanos pugnans interiit 211.c
Pachus Catonis ſeruus ſibi mortem conſciuit 116.d
Pacis vocabulū apud Græcos quid ſignificet 21.c
Pacis belliq; nominibus tanquam numis vtimur 107.c
Pacis ſtudium Græcorū propria virtus. 212.a
Pacorus cum magnis Parthorum copiis in Syria deletus 314.a
Padus Galliæ ora 205.d
Pæan Lyſandri 150.a
Pædagogi nomen honeſtum 233.a
Pædagogus Faliſcæ iuuentutis proditor à pueris virgis in vrbem agitur 57.c
Παιδίον καὶ παιδίος 256.d
Pædonomus iuuētutis Laconicæ præfectus 16.d
Palladium Troianum 59.b
Palladium Athenis 196.d
Palladis diſceptatio cū Neptuno de agro Athenienſium 53.c
Pallas Athenienſium præſes 52.c
Palladis templum Lindi 85.d
Pallantis quīquaginta filii 1.c
Pallantidæ à Theſeo occiſi 2.c
Palilia paſtoralis celebritas 8.a
Palma fons 77.a
Palmæ præmium quando primū propoſitum 3.d
Paludamentū veſtimenti genus 208.d
Palumborū carnes coctu faciles 119.c
Panteæ vxor mortem fortiſſimo viro dignam obiit 141.d
Pammonis locus 77.b
Pamphiliæ excurſio ingentē plurimis hiſtoricis ſcribendi materiam exhibuit. 235.a
Panipilonia Hiſpaniæ vrbs opulētiſſima à Carolo Magno capta 355.d
Panactum Demetrius Athenienſibus reſtituit 303.a
Panathenæa celebritas Atheniēſiū 4.a
Pandion adoptiuus pater Aegei 2.c
Πάνημος menſis Bœotiorum 58.d
Panopeida deperit Theſeus 3.c
Pātauchus Demetrii dux ſingulari certamine à Pyrrho ſuperatus 161.d
Papia Lōgobardici regni caput 354.a
Papyria Pauli Aemilii coniux 122.a
Papyrius Marius à Gallo interfectus cæteris cædis initium dedit 59.c
Paradoxa Stoicorum 264.c
Parali 27.a
Παράσιτοι 29.a
Parens priuatus filio magiſtratui poſthabetur in Repub. 73.c
Parrhaſius Theſei imaginē pinxit 1.c
Parrhiſienſe gymnaſiū à Carolo Magno inſtitutum 357.a
Parricidium Romæ primum 10.c
Paridis iudicium 340.a
Paris ab Achille & Patroclo ſuperatus. 5.d
Parmenio ſegnitiei ab Alexandro notatur 238.a
Παρθένων ἑκατόμπεδον templum 65.a 115.c
Parthi à Cappadocibus Armeniisq; diſſerunt 208.a
Parthorum mos in conflictu 207.d
Partitiones quantū emolumēti adferant cognoſcendis rebus 348.d
Paryſatis Darii vxor 321.c
Paryſatidis ingenium acre ac verſutum. 324.a
Paryſatidis crudelitas ibidem.
Paſaces Cyri equus 324.c
Paſargadis Perſarum reges inaugurabantur 321.d
paſeus à Nicocle interfectus 327.a
paſiphae Minois vxor rem cum Tauro duce habuit 2.b
paſiphaes templum 136.d
paſſarō Moloſſidis regiōis loc⁹ 161.b
patarei ſe ſpōte Bruto dederunt 283.a
patæcus Aeſopi animam habuiſſe dicitur 25.d
patræi ab Aetolis expulſi 332.d
patres quare Romani ſenatores appellati 8.b
patres conſcripti vnde dicti 8.b
patres centū ſexagintaquatuor 32.d
patrēſes Cato Romanis aſciuit 116.d
patria an aliqd felicitati aduciat 105.a
patroclus ab Hectore iterfectus 340.d
patroni 8.b
patroni aduerſus clientes teſtimonia non dicunt. ibidem.
paucorum factio apud Athenien. 65.b
pauli Aemilii liberi 122.d. 125.d
paulus Aemilius quo gradu ad Rempu. acceſſerit 122.a
paulus Aemilius ædilitatem petens duodecim cōpetitoribus prælatus eſt. ibi.
pauli Aemilii liberalitas ibidem.
paulus Aemilius Cenſor quot capita cenſuerit 126.b
paulus Aemilius Lunæ ſacrificat & Herculi 125.c
paulus Aemilius licet minime popularis, à populo tamen maxime amabatur. 126.b
paulo Aemilio Macedonia commiſſa. 124.c
pauli Aemilii aduerſus Ligures expeditio 112.d. 113.a
pauli Aemilii victoriæ 112.d
paulus Aemilius ducentas quinquaginta vrbes cepit 112.d
paulus Aemilius Conſul aduerſus Terētium collegam belligerare à Fabio monetur 71.c. 89.d. 91.a
paulo Aemilio dies dicta 124.c
pauli Aemilii interitus 73.c. 90.b
paulus conſul à Cæſare largitionibus mutatus 218.a
paupertas per ſe nulli turpitudini coniungitur 121.b
pauſanias Lacedæmoniorum dux aduerſus Barbaros 111.c
pauſaniæ auaritia & difficultas 113.c
pauſanias Cleonicen ſibi proſtitutam inſcius confodit 183.a
pauſaniæ quietem Cleonices manes turbant ibidem
pauſanias apud Plateas princeps 120.d

pauſaniæ corona decreta 289.b
pauſanias pditionis reus dãnat 54.b.c
pauſanias medicus 239.a
peculium vnde dictum 52.c
pecuniæ rerum agendarũ nerui 140.a
pecuniã primati ab inferioris loci homine accipere ſordidum eſt habitũ 8 b
pedum à Volſcis capti 48.b
pedeſtris oratio 347.a
pedici 27.d
pedites manibus ſimiles 74 b
pelaſgi in Epirum tranſitus 68 c
pericles ſolis obſcuratione territos metu liberauit ibidem.
pericles non facile ad dicendum pfiliuit 288.a
peleus Aeaci filius cõtra Centauros ſtrenue dimicauit 342.b
pella Macedoniæ ciuitas 243.b
pellices ducẽtæ in caſtris Surenæ 208.c
pelopidarum nomen 166.c
pelopidæ ingenium, educatio & genus 75.a
pelopidæ apophthegma 77.d
pelopidæ in Epaminondam beneuolentia 77.d
pelopidas capta Cadmia ſugit 75.d
pelopidas capitur 79.a
pelopidas Bœotiæ præfectus 76.c
pelopidas offert ſe Theſſalis aduerſus Alexandrũ auxil um latiuum 79.a
pelopidæ de Lacedæmonijs victoria. 68.d.77.a.b.78.b
pelopidas victor neminẽ occidit 85.d
pelopidas iperator nũquã victus 86.a
pelopidas capitis accerſitus 78.c
pelopidæ interitus 80.c
pelops multa ſobole clarus 1.b
peluſium Antonius cepit 310.b
penelope lyſimachi coniux 303.c
peneus fluuius 105.d
πενταπεντασύριγγον 27.d
pẽtaphyla Dionyſii horolgiũ 275.a
peræbis ſuo iure viuere pmiſſum 106.a
perdicæ in Ptolemæũ expeditio 174.a
perdicas animi vires veneno accepto amiſit 244.c
perpenna Siciliã vi occupauit 220.b
perpennã Pompeius occidit 181.d
perhibœa Alacis mater Theſei coniux. 5.a
pericles quantum oratione valeat 63.c
periclis humaniſſima ſimilitudo, qua cæſas arbores renaſci dicebat, homies nõ item 68.b
periclis corporis habitus 63.c
periclis cõiuges & liberi 65.d.66.a
pericles quomodo ad Remp. acceſſerit. 63.d
periclis in aduerſis fortitudo 63.c.d
pericles inuictus pecuniis 65.c
pericles patrimonium ne drachma quidem cumulauit ibidem.
periclis liberalitas ibid.a.b
periclis imatura celeritas 65.a
periclis de Samiis victoria 67.a.b
periclis de Sicyoniis trophæum. 66.a
pericles nouies trophæum ſtatuit 74.a
periclis multa 68.a.114.b
pericles ſe ex vrbe ſurripuit 260.d
pericles Athen. peſtileñtæ cauſa 197.c
pericles peſte correptus obiit 69.b.c
perinthũ Philippus obſidet 243.c
peripateticæ ſectæ autor Ariſto. 350.c
periphetes, cui Corynetæ cognomen, à Theſeo interemptus 2.a
periphoreti fabri cognomentum vnde 67.a
peripoltas vates 182.a
perithoi cum Theſeo amicitia 5.a
perithous à Cerbero interfectus 5.c
peritta Alexandri canis 242.b
perigune Sinnidis filia à Theſeo cõpreſſa 2.a
perſarum inſtitutum, Reges tanquam dei ſimulachrum adorare 55.a
perſarum reges mulieribus aurum diſtribuere ſolebant 243.b
perſica magnificentia 40 b
perſis ab Cyro Medorum imperiũ quæſitum 342.d
perſarum fugæ 111.d.113.c.d
perſarũ inſignes clades 58.d.59.a
perſei ingenium & mores 122.c
perſei erga Illyricum perfidia 122.a
perſeus ſubdititi' Demetrii filius 122.c
perſeus rem Macedonicam auaritia euertit 122.d
perſei de Romanis victoria 122.c
perſei cũ Romanis pugna 123.c.d
perſei in Pellam fuga 124.c
perſeus equino calce percuſſus 123.c
perſeus cum liberis capitur 124.d
perſeus liberiq; eius in triumpho ducuntur 125.b
perſei obitus 125.d.126.d
pertinacia ſolitudinis ſocia 6.a.50.d
peſtis in vrbe Romana ortũ 10.d.11.d 45.d.62.d.68.c
peulia à Pœnis capta 90.d
peſilini montes Spartaci fuga nobiles. 206.b
petrã Arabiæ Põpeius obſidet 225.c
pexodorus Cariæ pfectus Philippi nothum ſuæ filiæ matrĩũ petit 235.c
phæa ſus Crommyonia à Theſeo occiditur. 2.a
phæacus Eraſiſtrati filius I loquẽdo optimus, in dicendo debilis 57.b
phædra Minois filia Theſei coniux 4.d. 5.a
φανομηρίδες 24.c
phaonij in Põpeium officia 230.d
phaonius audax maledicaxq; 229.c
pharaci perfidia 143.d
pharax Dionyſiũ exulẽ fouet 132.b
pharmacuſa inſula 244.c
pharmutus menſis 8.b
pharnabazus Lyſandrum accuſat 150.c
pharnabazi fuga 41.d.44.a
pharnabazus Alcibiadem interfici curat 44.a
pharnaces Armeniam minorem inuadit. 251.d
pharon inſula 245.d
pharſalum oppidum ab Alexandro tyrãno capitur 51.c
pharſalica pugna 229 b & ſequent.
phaſelitas quibus conditionibus Chii Cimoni conciliauerint 184.c
phaylus athleta fortis 239.a
phraortis dolum Antonii 314.a
pheacis ſacellum 3.a
φεάλκ 15.a
pheneum Cleomenes ſub imperium redegit 332.b
pheræus tragicus tyrannus 334.a
pherebœa Theſei coniux 5.a
pherecydes licet peregrinus Lycurgi tamẽ decreto minime expulſus 134.a
pherecydes oraculi iuſſu interfectus 77.d
pherenicus capta Cadmia effugit 75.c
phidias fabrorum præfectus 65.a
phidiæ pictoris opera 63.a.65.a 67 d
phidiæ interitus 67.a.68.a
φιδίτια celebritas 15.a
phila Demetrii vxor veneno ſibi mortẽ conſciuit 308.b
philacium Stratoclis amica 300.d
philadelphi cognomen 45.d
philenorum aræ 87.b
philippides Comicus arcana Lyſimachi nolebat ad aures permittere 301.a
philippus vnoculus 177.d
philippus ſe ſacris initiauit 232.d
philætus fluuius 152.b
philippi manſuetudo 306.d
philippus filium obiurgat quod ſuauiter cecinerat 63.a
philippi in Flaminium iocus 107.b
philippi Macedonis cum Pœnis ſocietas 90.c
philippi de Græcia victoria 59.a
philippus à Romanis victus 105.c 120.a. 122.b
philippus quibus conditionibus pacem cum Romanis pepigerit 106.a
philippo tributus remiſſus 106.d
philippus à Pauſania obtruncatus 270.a
philippus Demetrii filius 122.b
philippus Antigoni filius Arati curæ creditus 333.a
philippus Antigoni filius Demetrii frater rex Macedonum 122.b
philiſtus ob adulteriũ à Dionyſio in exilium actus 271.b
philiſti interitus 275.d
philaidarum curia Athenis 26.c
phileus Aiacis filius 26.c
philocles captiuorum pollices præcidi perſuadet 148.b
philocyprius Cyprii rex 50.a
philodimus Phocenſis Delphos occupat 130.d
philolaus primus Pythagoricorum naturalia edidit. 348.b
philon Academicus Ciceronis in philoſophia præceptor 195.b
philopater populum Romanum heredem ſcripſit 144.a
philopœmenis ſtudium 292.a

philopœmen

Philopœmẽ vicos Megalopolitanos ad defectionem ſolicitat 102.d
Philopœmen Megalopoli cõtra Cleomenem auxilium fert 101.d
Pilopœmẽ priuatus ſine lege Meſſenijs opem præſtat 102.c
Philopœmenis de Machanida Lacedæmonio victoria 102.a
Philopœmen febricitans quanta celeritate patriæ periclitanti ſuccurrerit. 102.d.103.a
Philopœmen capitur 103.b
philopœmen veneno extinctus 104.a
philotas medicus 313.b
philotidis ancillæ virile facinus 61.a
philoxenus Ptolemæi filius Thebanis obſes datur 78.a
phocenſe bellum 288.c
phocenſibus Delphicum templum Pericles reſtituit. 66.b
phocidem Xerxes inuadit 52.a
Phocionis genus obſcurum 345.d
phocion plurimam in dicendo vim habuit. 288 b
phocion nullum ſibi verbum ſtultum excidere optabat 346.d
phócion dicta factaq; multa egregia. 256.a
phocion quid antipatro iniqua poſtulanti reſponderit 130.d
phociõ pauptatẽ ꝓpue excoluit 260.a
phocionis frugalitas 258.a
phocionis conſtantia ibidem.
phocionis humanitas 256.c
phocion, eiuſq; comites indicta cauſa iudicati. 261.a
phœbida principatu deiectus 75.c
phœbida Cadmeam capit ibidem.
phœniciã depopulatˀ Euagoras 343.d
phœnix Achillis præceptor 100.d
phorbas ab Apolline adamatus 20.a
phormio qdã pſente Annibale de re militari ſtultiſſime philoſophatus 100.d
photinus Cæſari inſidiatur 251.c
phraortes Hyrodis filius patre necato regnum occupauit 314.c
phrearius Themiſtoclis pceptor 51.a
phronidis cithara 134.a
phrynichi de non reducendo Alcibiade ſententia 40.d
phthiotæ ab Alexandro tyranno ſubacti. 41.b
phthiotis ſuo iure viuere pmiſſũ 106.b
phthiriaſis qualis morbus, quiq; eo interierint 159.b
φλαξ 14.a
phylotas ſupplicio affectus 240.c
phylotas ſupplicio affectus 240.c
phyſcon vnde dictus 46.d
phytalidæ Oſchophoria ſacra obibant. 4.a.
phytalidæ Theſeũ clemẽter excipiũt 2.c
pictor Fabius Delphos miſſus 72.c
pictores clari 4.c
pictores ex vultu mores hominum effingere ſolent 232.b
picus dæmon 22.b
picus Martis ſacer 6.d
pierionis carmina 240.c
pinariorum nomen vnde 23.c
pindari carminum amator pan 252.c
pindarus amnis 233.c
pinea corona quando in vſu eſſe cœperit. 130.b
pinguia corpora Reſp. inutilia 116.b
pipinus Frãcorum rex primus liberando minandi poteſtatem habuit 307.d
pipinus Caroli magni filius ante patrem diem obiit 357.b
piræum Aratus contra ius gentium aggreſſus 330.c
piraicæ portæ 4.d
piraticum bellum quanto tempore abſumptum 223.b
piratarum è Cilicia origo, audacia, & luxus. 222.c
piratas Cæſar patibulo affixit 244.d
piſaurus vrbs Antonii colonia hiatu terræ abſorpta 317.c
piſander Ageſilaí vxoris frater 304.c
piſander nauali prælio interiit 214.c
piſidem Theſpiũ captum militiæ ducem Demetrius conſtituit 306 a
piſiſtrati coniuges & liberi 119.d
piſiſtratus ad tyrannidem aſpirat 30.a
piſiſtratus rerum potitus 30.c
piſiſtratus legibus Solonis paret ibidẽ.
piſſuthnes Perſa quantum auri Athenienſibus pro Samius miſerit 66.d
pitthetus Theſei maternus auus 1.b
piton platonis diſcipulus 348 c
pitthei ſapiẽtia ab autorib. celebrata 1.b
placentia colonia 87.d
placere omnibus difficile 30.a
platanos Cimon plantauit 184.d
platea mœnibus cincta 211.d.112.a
plateenſium principi ferrum tangere nefas 113.b
plateenſes Ioui liberatori quo die ſacra faciant 113.a
plateenſes qua conſuetudine libent iuris fortiter defunctis 113.b
plateenſes quanta præmia ab Athenienſibus acceperint 113.a
plateenſe prælium 58.d
platonis parentes, adeoq; eius genealogia. 346.d
platonis labiis apes mel inſtillarunt. 347.a
plato mercator fuit 25.b
platonicum epiphonema 23.b
platonis aliquot apophthegmata. 349.d
plato in Eudoxum & Archytam concitus, quòd Geometriæ præſtantiam ſuſtulerint 82.d
plato ludos exhibuit 108.d
platoni ob parrheſiam Dionyſius infenſior. 128.c.d
platonis mors 350.d
Πλατώ 347.b
plebis factio apud Athenienſes 64.c
pleminiu in Locrenſes iniuriæ 251.d
Πλυντήρια feſta 42.a
pleſianactio porticus 182.c
pliſtonax pauſaniæ filius 331.c
pliſtonacis dictum 17.c
pliſtonacis multa 66.b
pliſtonax Lacedæmoniorum rex iunior Cleandridæ conſilio regitur ibidẽ.
plotinus Craſſum iceſtus accuſat 203.c
plutarchus quando Latino ſermoni operam dare cœperit 287.a
podagra balbutiens 157.c
pœnas meritas infligere, quàm iniurias prouocare iuſtius 95.c
pœnitẽtia ẽt i rebus bene geſtis. 127.b
pœnorum victoria 88.c.91.a
pœni ad Beſulam in fugam vertuntur. 100.c
pœnorum clades 83.b.85.a.90.d
Reliqua vide ſupra circa Carthaginẽ.
poetica licentia 341.c
polemon ponti rex Antonio aduerſus Auguſtum auxiliatur 317.d
pollis à Dionyſio corruptus platonem vendidit. 354.c
polybius de reditu agit 116.b.c
polychrita Lyſimachi filia 114 b
polycletus Iunonem Argis fecit 44 d
polycrates Samius tyrannus 148.c
polycrátes Samænã nauem primus ædificauit 67.a
polycritus medicus 234.b
polydectus Lacedæmoniorum imperator. 13.b
polygnotus artem pretio non exercuit. 182.d
polyeuctus grauis & eruditus 255.b
polyeucti de Demoſthene phocioneq; iudicium ibidem.
polymachus Cyri ſepulchrum demolitus. 243.c
polyperchon filiorum Antipatri curator. 260.c
polyſper dux optimus 166.d
polyxenidã Antiochus Romanis obuiam mittit 93.d
polyſtratidæ dictum 17.d
pomaxartes Craſſi interfector 210.c
pomœrium vnde dictum 8.a
pompa omnibus imperat 197.b
pompeiorum nomen 23.c
pompeii nuptiæ 248.b. & ſequẽtibus
pompeii diuortia 158.d
pompeii liberalitas in liberalium artium profeſſores 225.d
pompeii rerum geſtarum catalogus. 225.a.d
pompeius cõtra ſuam ipſius legem Flaccum plancumq; laudauit 228.a
pompeius Cæſarem in ferẽda lege agraria iuuat 246.c
pompeii & Cæſaris pugna 241.d
pompeii fugæ. 230.c.& ſequentibus.
pompeii bona ſub haſta vendita mercatus Antonius 219.b
pompeii interitus 231.c
pompeii annulus leonem enſiferum habuit. 231.c
pomponii Attici patria, parentes, educatio, & ingenium 345.c
Pomponii Attici pietas in matrẽ 346.a
Põpo. Attici frugalitas & mores 345.d

Pomponii Attici humanitas ibidem
Pomponii Attici obitus & ſepulchrum. 255.d
Pons ligneus & lapideus quando conſtructi 21.a
Pontii Comitii præclarũ facinus 59.d
Põtifices vnde dicti, eorũq́; ordo 20.d
Populi fuga 145.c
Poppeia Othonis vxor 336.b
Popularis furor tyrannidi nihil clementior. 277.b
Populari aura ſubleuati quàm pernitioſe ruant 132.d
Porſenæ cum Romanis amicitia. 33.c 35.a
Porſena Romam obſidet 33.b
Porſena caſtra ſua opulenta Romanis relinquit 33.d
Portia baſilica 118.b
Portia Catonis filia Bruti vxor 280.b
Portiæ magnanimitas ibidem.
Ποσειδεὼν menſis 249.d
Poſidonium philoſophum Cicero audiuit 291.c
Poſidonius philoſophus de Pompeio ad Hermagoram ſcripſit 225.d
Poſthumos quos Romani dixerit 45.d
Poſthumius Albinus hiſtoriam græce ſcripſit 116.d
ſententia 294.e
Poſthumius augur à Sylla ſe comprehẽdi petit 254.b
Poſthumius Tubertus conſul 34.a
Potidæa Corinthiorum colonia 67.c
Præceptores parentis loco 201.c
Præcia mulier ciuium Roman. diſcordias componendo multam ſibi conciliauit beneuolentiam 187.b
Præneſtini à Camillo ſuperati 61.d
Præſidium ſacrum 77.b
Prætura vrbana 279.c
Praſii Græcorum more ſacrificãt 242.c
præsbyterorum magiſtratus apud Lacedæmonios 213.d
principis officium 252.c
principia rerum duo 348.b
proconeſus locus 41.c
proculus vnde cognomen ſortitus 45.d
proculi conſilium in leniendo Romanorũ de Romulo deſiderio 11.b. 19.a
procruſtes hoſpitium interfector talionis pœnam luit 2.b
prodici qui Lacedæmoniis fuerint 13.b
promachus palmam in vinaria certatione meruit 243.e
proſerpinæ templum penes Nyſeos. 110.d
proſerpinalia feſta 188.a
Προσηώας Artemidis templum 52.a
protheas vir facetus 238.d
protogenis Caunii pictoris opus. 302.d
prouidentia diuina 242.b
prouocatio à Coſs. ad populum 32.b. 34.d.
pruſia ab Antiochi ſocietate auertitur. 98.d
Pruſiæ bellum cum Eumene pergami rege. 93.d. 94.a
prytaneium Athenis vnum 4.a
pſenophes Heliopolita ſacerdos 30.a
pſittucis inſula 110.e
pſylli homines 293.e
pſytalea inſula 110.e
ptolemæi cũ Demetrio fœdus 161.a
ptolemæi pyrrhi filii interitus 165.d
ptolemæi de Demetrio victoria 299.c
ptolemæi bellum aduerſus Alexãdrum Macedonem 78.d
ptolemæus apud Peluſium aduerſus ſororem bellum gerit 231.a
ptolemæus erga Lucullum liberalitas 186.e
ptolemæus Ceraunius contra Galatas perit 164.b
publicani harpyæ mortaliũ labores depaſcentes 187.c
publicolæ nomen 30.d. 32.a
publicolæ mors, honores, atque ſepultura honorifica 34.b.e
pub. Sulpitius Conſul 268.a
P. Sulpitius Trib. pl. interfectus 344.c
puellarum Laconum exercitatio ac mores. 15.c.d
puerorũ inſtitutio qualis apud Lacedæmonios 15.a
puerorum inſtitutionis pulcherrimũ paradigma 118.d
pulchri promontorium 97.b
punici belli ſecundi ſeminaria 86.b.e
purpura Hermionica 239.b
purpura Imperatorum ornatus 208.d
puteolorum tumultus 259.c
pylon Athenis locus 297.e
pyrenæi montes 87.b
pyrilampus auium nutritor quo nomine male audierit 65.b
Πυῤῥίχη quid 243.e
pyrrhidæ Neoptolemi in Epiro ſucceſſores. 160.c
pyrrhus quantus Annibali videatur. 93.c. 108.a
pyrrhus Alexandro cum contra Antipatrum fratrem auxilia tuliſſet, pro mercede magnam Macedonũ partem ſibi aſſumpſit 305.a
pyrrhus nec victor nec victus quietem agere ſciebat 165.d
pyrrhus in acquirẽdo imperio egregius in conſeruando minime aptus 90.c
pyrrhus per vim Argos capere non potuit. 138.e
pyrrhi de Romano exercitu dictum. 105.b
pyrrhus quo pacto Italia Siciliaq́; deciderit. 114.d. 115.a
pyrrhi interitus 166.b
pythacus tyrannus 27.b
pythagoras quando floruerit 19.b
pythagoras aruſpex 243.d
pythagoras fallax & gloriæ cupidus. 20.d
pythagoras ciuis Romanus 21.a
pythagoricæ diſciplinæ plato nauat operam. 348.a
pythagoræ de deo ſententia 20.d
pythagorici non ſinunt deum per tranſitum adorare. 22.a
pythagoricis quid mundi medium 21.c
pythagoricos nihil literis mãdaſſe 23.c
pytheæ noui hominis importuna dicacitas. 167.d
pytheas orator Athenis profugus Antipatro adhæret 290.b
pythia feſta 215.c
pythodori aduerſus Demetrii petitionem ſententia 303.c
python muſicus 161.a
python Byzantius aduerſus Athenienſes inuectus 288.a
pythonicæ ſcorti ſepulchrum 258.d
pythopolis à Theſeo condita 4.c

Q

Quadragintaremem Pompeius fieri iuſſit 353.b
Quadrantia Clodii ſoror Metelli Celeris coniux 295.a
Quadringentorum ſtatus Athenis deletus. 41.a
Quæſtoris officium 32.c. 34.d
Quæſtoribus ærarii negocia interdicta. 143.c
Quercus fertiliſſima 44.c
Quernea corona cui dabatur. ibidem.
Quintus Aurelius proſcriptus interficitur. 158.b
Q. Cæcilius difficillima natura 344.d
Q. Cæcili⁹ atticũ hæredẽ ſcripſit 345.a
Quintus Capitolinus Dictator 61.c
Quintus Cicero Attici ſororem vxorem habuit 345.a
Q. Ciceronis ob fratrem periculum. 295.d
Quintus Cicero Clodium vincit 226.b
Quintus Fuluius Dictator dicitur 84.d
Q. Sulpit. quare ſacerdotium amiſerit. 81.b
Quintus Valerius philoſophus à pompeio damnatus 219.d
Quiri, id eſt lancea 11.d
Quirini nomen vnde 11.d. 19.c
Quirinus tumulus 11.d
Quirino tertia ſpolia offerebãtur 81.d
Quirites à Curibus dicti 9.d. 11.a

R

RAmnenſes tribus Romana 9.d
Rauenna Galliæ vrbs 166.b
Regia locus Romæ 19.c. 21.a
regiæ virtutes 343.a
regis officium 306.d
regnandi munus dei miniſterium 20.c
regnum humanarũ diuinarumq́; rerum longe pulcherrimum 343.a
regio nomine dignus, qui indicta cauſa non iudicat 7.b
regna à ſancta ſocietate aliena 299.c
regum amicitiæ fragiles 338.c
reges perfidiarum magiſtri 163.c
regibus quod libet licet 240.d
regibus honorum excellentia non ſatis firmum præſidium 304.c
regũm quorundam illiberalia exercitia. 302.b
reges romani exacti 31.a

Regis vocabulum Romanis auribus inſuetum 95.c
Reipublicæ ſtatus non facile permutari poteſt 137.b
Reipublicæ malæ forma 136.a
Reipublicæ Romanæ forma 8.a.b.c.d
Reis quantum legitimi temporis dari ſolitum. 291.c
Reſpublica quæ feliciſſima 349.d.
Remus à Numitoris paſtoribus capitur. 7.b.
Remi in aduerſis magnanimitas 7.c.
Remi interitus. 7.d
Remus Emationis filius 6.c
Remonium Auentini pars 7.c
Repudiũ apud Ro. primũ 12.d. 14.c
Retenſionem ſententiæ Cicero primus dixit. 297.a
Rhea Syluia Veſtalis grauida Romulum ac Remum peperit 6.c
Rhea Sertorii mater 178.a
Rhegium oppidum 40.a
Rhegium Callippus occupat 278.d
Rheginorum duces Carthaginenſibus dolum ſtruunt 127.d
Rhenes inſula 196.a
Rheni fontes 87.c
Ringarium locus 7.c
Riſus templum 136.d
Rhodanus fluuius 178.a
Rhodani origo 87.c
Rhodani oſtia 87.b
Rhodii Romanorum ſocii 93.d
Rhyndacus fluuius 188.b
Rhyntaces auis Perſica 324.c
[illegible] 288.a
Roeſaces à Perſarũ rege deficit 184.a
Rolãdi Frãci viri fortiſſimi iterit° 355.a
Roma Itali filia 6.c
Roma à Romulo condita 1.b
Romæ origo ac nomen 6.b.c
ῥώμη 6.b
Romæ fundamenta iaciuntur. 7.d
Roma quadrata 7.d
Roma à Gallis capta 11.d. 59.a
Romam nunquã in Longobardorũ poteſtatem veniſſe 354.c
Romanus Vlyſſis & Circes filius 6.b
Romanos Sabinorum ſcutis vſos 9.d
Ro. quàm religioni dediti fuerit 81.a.b
Ro. Græciæ rebus incumbunt 103.c
Romani ab ineunte ætate ad ſenectutem triſtia bella geſſerunt 80.d
Ro. ſenatus velut regũ cõſeſſus 163.c
Romani quo die à Cimbris victi 59.a
Romani à Pœnis cæduntur 84.d. 88.c
Romanorũ cædes ad Thraſimenũ 89.a
Ro. exercitus in Apulia deletus 91.d
Romanorum in Lucanis clades 91.d
Romanorũ imperium diuiſum 356.b
Romanorum imperiũ in occidẽte CCC et XXX annis ceſſauit ibidem.
Ro. imperii breuis enumeratio 356.b
Romuli incertum genus 6.c
Romulus & Remus naſcuntur 6.c
Romuli athletica vis 10.d
Romulus tyrannidem ſpirat 11.a
Romulus Feretrio Ioui opima ſpolia obtulit 81.c
Romulus faucius 9.b
Romuli obitus 11.b. 19.b. 61.b
Romuli phanum 11.d
Romus latinorum tyrannus 6.c
roſcius Comœdus apud Syllam valet. 159.b
roſcium comicum Cicero in pronunciatione imitatus 291.c
roſcius pro Pompeio dicturus non auditus eſt 223.a
roſcius paricidii reus à Cicerone defenſus. 45.d
roxanen Alexander amauit 139.d
rubicon fluuius 228.c. 247.c
rufus denominationem ab habitu accepit. 45.d
rufinus quare à ſenatu eiectus 152.c
rumam antiqui mammã dixerũt 6.c.d
rumilia dea 6.d
rumor quomodo ſerpere ſoleat 240.b
rumorum incertorum autores ab Athenienſibus puniti 203.d
rutilius Mithridatẽ aduerſus Romanos oratione ſcripta incitauit 225.a

S

SAbam gymnoſophiſtæ vt ab Alexãdro deficiat ſolicitant 242.c
ſabini Lacedæmoniorum coloni. 8.d. 19.b.
ſabinorũ cũ Romanis fœdus 9.d. 10.a
ſabinarum raptus. 82.c. & ſequent.
ſabinorum cædes 34.a
ſacerdotes militia vacabant 80.d
ſagittarius Perſicum numiſma 214.a
ſagũtinorum cum romanis fœdus 86.c
ſaguntinum excidium 86.a
ſala fluuius 356.c
ſalamis oppidum 52.b
ſalamina à Teucro condita 342.b
ſalamina ab Euag. mœnibus cincta 343.b
ſalaminenſis pugna 58.a. 59.a. 78.a
ſalapiam Marcellus per proditionem capit 91.d
ſalapitani Annibalis inſidias prudenti cõſilio vitant 91.d
ſalii ſacerdotes 21.d
ſalius Pelignorum præfectus 124.a
ſaluius Pompeii interfector à Cæſare interfectus 231.d
ſalutaria ſacra 331.c
ſambuca bellicum inſtrumentum 83.a
ſamæna nauis 67.a
ſamii à Pericle obſidentur 50.d. 51.a
ſamiis potitur Pericles 67.a. 74.a
ſamiorum de Athenienſibus victoria. 66.d
ſamii in crimen contumaciæ vocati. 66.d
ſamothraces 136.d. 137.a
ſandauces Xerxis ſororis filii Libero patri immolati 111.a
ſanguis vtrum animalibus inſit 113.a
ſapiens ſecũdum Platonem optimus dei imitator 350.d
ſappha oppidum 190.d
ſardes Demetrius occupat 308.c
ſarpedon Catonis iunioris pædagogus, verba magis quàm verbera in promptu habebat 262.c
ſaturnus ætatem ſtatuit 113.d
ſaturni ædes ærarium romæ 32.c
ſaturnalia feſta 340.a
ſaturninus legem Agrariam promulgat. 171.a
ſatyrus hiſtrio Demoſthenis actionem emendauit 287.d
ſatyrus vbi captus, eiusq́; forma ac vox. 157.c
ſaufeius philoſophus vendita bona Attici opera requiſiuit 345.d
ſaxones à Carolo M. debellati 354.d
ſaxonum gens ibidem.
ſaxorum ratio quomodo cœlitus cadere ſoleant 149.a
ſcæuolæ nomen vnde 33.c
Σκαιός 33.c
ſcapte Hyle Thraciæ vicus 182.c
ſcedaſi filiarum monumenta 77.d
Σχηθ 63.b
ſcilluſtis inſula 242.d
ſcipio Cornelius magiſter equitũ 56.d
ſcipio Cor. in Iberiam aduerſus Carthaginenſes miſſus 73.c. 86.a
ſcipio P. Aphricani pater poſt multas in Hiſpania victorias occiſus 94.c
ſcipionis matris in cubiculo anguis viſa. 95.a
ſcipionis forma & maieſtas 96.c
ſcipio. dicendi vis ac pronunciatio 94.c
ſcipio dicere ſolebat, ſe nunquam minus ocioſum fuiſſe, quam cum eſſet ocioſus. 99.d
ſcipio patre duce tyrocinia egit 94.c
ſcipio pubeſcente ætate patrem ſeruat. 88.a 94.c
ſcipionis ſimulata religio 94.d
ſcipioni præter ætatem magiſtratus delatus. 94.c
ſcipio ſenatus princeps 98.c. 99.b
ſcipio Aphricanus Cenſor 98.c
ſcipionis Conſulatus 98.c. 96.c
ſcipio Aphricanus Lucii fratris cõtra Antiochum legatus 98.d
ſcipio in Hiſpaniã mittitur 92.d. 95.a
ſcipionem Hiſpani regem ſalutant. 95.c
ſcipio in Siciliam proficiſcitur 96.c.d
ſcipionis victoriæ. 73.d. 93.a. 94.c. d. 98.b. 100.c
ſcipio Aphricani nomẽ à deuicta Aphrica habet. 94.c. 98.c. 99.b
ſcipionibus fatale in Aphrica vincere. 251.d
ſcipionis geſta compendio 96.c
ſcipionis aphricani in annibalem clementia. 108.a
ſcipio virginem captiuam Luceio reddidit. 95.b. 100.d
ſcipionis in hoſtes munificentia. 95.c.
ſcipionis mite in puniendo ingenium. 96.b
ſcipioni aphricano dies dicitur 99.b
Scipio vbi mortuus 13.a. 99.a
Scipionis epitaphium 99.d

Scipionis æmuli ac detractores. 97.a 99.b
Scipio minor Tib. Gracchũ ob Mancini fœdus periclitantẽ auxiliatur 143.a
Scipio minor Carthaginẽ funditus euertit 120.a.b
Scipio Aſiaticus vnde nomen ſortitus. 94.c.99.b
Scipio Aſiaticus cũ in carcerẽ duceretur à fratre Aphricano ereptus 99.b.c
Scipio Naſica vitio conſul deſignatus magiſtratu ſe abdicat 81.d
Scipio Naſica vir optimus indicat° 94.d
Scipio Naſica Perſeũ circũuenit 123.b
Scipio Naſica Carthaginem minime delendam cenſet 120.a
Scipio Naſica legi Agrariæ inſenſus. 144.b
Scipionis Naſicæ mors 145.a
Scipio L. Conſul cõtra Antiochum proficiſcitur 98.d
Scipio Lucius Catoni cauſam affert. 118.a
Scipio Cn. Aphricani patruus interiit. 94.c
Sciraphida Lacedæmoniis auri vſum abrogauit 149.d
Scopæ Theſſali dictum 119.b
Scotuſſa 105.d.122.d
Scyrõ latro à Theſeo è petra deiect° 2 b
Scyri phanum 9.b
Scyrus inſula à Cimone in ditionem redacta 6.a
Scyrus inſula ob rapinas multata 183.c
Scytala laconica 150.c
Scythæ quàm prompti in mittendis ſagittis 209.b
Secundus 45.d
Σεισάχθεια 27.c.d
Seleuci, Ptolemæi & Lyſimachi contra Demetrium conſpiratio 307.d
Seleucus à Demetrio ſuperatus 308.d
Seleucus regijs inſignibus coram Græcis vſus 302.a
Seleucus Demetrii ſororem petit vxorem. 304.d
Seleucus quingentis elephantis ab Androcotto donatus 142.b
Seleuci inhumanitas 304.d
Selybria capitur 42.a
Semp. Cõſuli Aphrica decernitur 87.b
Sempronius Gracchus Cumas Annibalis obſidione liberat 90.d
Sempronii tumultuaria cum Pœno pugna 92.d
Sempronius Longus Scipionis in Cõſulatu collega 98.c
Senatores Lacedæmoniorum 17.d
Senatus vocabulum vnde 8.a
Senatus pricipes qui creari ſoliti 88.c.d
Sentius prætor Macedoniæ 154.c
Sepeliendi modus apud Athenienſes & Megarenſes 26.c
Sepulchra Amazonum 4.c
Sephironis mimographi præceptis vacauit Plato 348.a
Septimius Pompei interfector 231.c
Septimagium 11.a
Sequani quam Galliæ partem incoluerint 248.b
Serbonidis palus 277.d
Serpentes ex humanis medullis generari. 142.a
Seruilius Galba in iudicium adductus. 117.c
Sertorii patria, natiuitas, ſtudia. & tyrocinia 177.d ~~117.d~~
Sertorii mira laborum tolerantia 179.c
Sertorii ſimulata religio ibidem.b
Sertorii interitus 181.d
Seruiliæ impudica epiſtola ad Cæſarem 264 c
Seruilia Bruti mater 278.d
Seruilii Conſulis interitus 90.b
Seruile bellum 222.a
Serui rei familiaris animata inſtrumenta. 204.a
Serui in militiam non conſcribebantur. 167.c
Seruorũ diſciplinæ paradigma 118.d
Serui libertati donati quibus ceremoniis in triumpho duci ſoliti 106.d
Seruos omnes eſſe malos 75.d.132.c
Seſtertium locus Romæ 337.d
ſeſtus Athenienſibus abrepta 149.b
ſexdecimremes Demetrius primus fabricauit 307.c
ſextiæ aquæ 169.b
ſextilius Luculli legatus 177.b
ſextus Aelius Flaminii in Conſulatu collega 104.a
ſexti Pompei fides in Auguſtum & Antonium 313.d
ſicanorum cum Volſcis ſeditio 50.c
ſicilia Proſerpinæ dedicata 13.b
ſiciliæ libertas vendicata 41.a.130.c
ſicinius Themiſtoclis puerorum pædagogus 52.c
ſicyon literis & picturis clara 328.a
ſicyonium agrum Cleomenes infeſtat. 138.d
ſicyonii in Nemea fuſi 66.a
ſicyonios defectionem meditantes Aratus capite multauit 331.b
ſigliuria colonia 33.b
ſignũ prælii qđ antiquitus fuerit 71.d
ſilenus Ponticus 151.d
ſimulachra quando Romæ pingi cœperint 20.c
ſimulachra cur ſonitum aliquando edant 33.a
ſimulachra ſudare lachrymareq; poſſibile. 49.c
ſinnaca montes 210.d
ſinopen captam Autolycus muro cinxit. 191.a
ſippius Roman° luxuria nobilis 271.d
ſiradius tumulus 26.c
ſiris fluuius 163.a
ſiſmatium ſepulchrum adoleſcentũ qui in gymnaſio obruti 184.c
smyrnæ nomen 177.d
smyrna ſub Lydorum imperio 340.a
ſochares Decele° Miltiadi obſtat 183.a
ſociale bellum 154.c
ſocrates quando floruerit 347.b
ſocrates vtrum diues 109.d
ſocrates melancholicus 147.c
ſocrates Alcibiadis in philoſophia præceptor 35.d
ſocratis interitus 347.d
ſolis defectus 11.b
ſolis ciuitas 29.c
ſolonis genus, ætas, & ſtudium 25.a.b
ſolon mercaturam exercuit 15.b
ſolonis ſpontaneum exilium 29.c
ſolonis phanum 26.c
ſolonium Marii ſuburbanum 172.a
ſolonis adoleſcentis interitus 4.a
ſomniorum certitudo 191.a
ſomno dediti manſuetiores 119.a
ſonchis fatalis ſacerdos 29.c
ſophena regio 191.b
ſophocles quando vixerit 347.a
ſophocles Aeſchylum vicit 183.d
ſophocles Aſculapium hoſpitio excepit. 20.a
ſophonisba ſyphaci marito exitii cauſa fuit. 94.d
ſophonisba veneno ſibi mortem conſciuit. 98.a
ſorex mimorum princeps apud ſyllam gratia valet 159.b
ſornatius hoſtes in fugam vertit 189.c
ſoſillo Lacedæmonio Annibal familiariter vſus 100.b
ſoſſis ſyracuſanus flagitiis nobilis 275.d
ſoter vnde cognomen acceperit 45.d
ſous Lacedæmoniorum dux 13.b
spartacus fortiter pugnans occubuit. 206.a
spartiatarum vrbs pædagogus honeſtæ vitæ 18.d
sparta nullis ſepta mœnibus 149.c
spartiatæ quibus remediis ebrietatẽ ſuis exoſam fecerint 299.a
spartana diſciplina 252.c
spartam Antigonus occupat 140.c
spartam Epaminondas obſidet 217.c
spartonis de athenien. trophæũ 215.c
speuſippi mater 346.d
speuſippus Platonis diſcipulus & ſucceſſor. 348.d
speuſippi in Dionyſiũ cõiuratio 274.a
speuſippus agro donatur 273.a
sphacteria inſula 116.a
sphargiticnũ nympharũ templũ 111.b
sphargiticarum ſacra 112.d
spherus Cleomenis in iuuentute Laconica inſtituenda ſocius 157.c
sphinis χρεῖα. 242.a
sphritidates Pharnabazum caſtris exuit. 214.a
sphitridatis Macedonis interit° 234.d
sphodrias ab athen. accuſatus 216.a
spinter Conſul 226.d
spoletum ab annibale obſeſſum 89.a
spoletanus agee Romano pontifici donatus 354.b
spolia opima 9.a
sponſæ Romanorum ſublimes in cubiculum ferebantur 9.b
Spurinæ de Vitellianis victoria 338.d
Sp. Melius tyrannidem affectans à Seruilio

lio Hala interfectus 178.d
Sp. Poſthumius quantũ gloriæ ab exercitũ reportauerit 143.a
Sp. Seruilius primus Romanorum diuortium fecit 12.d. 24.c
Sp. Vectius interrex 20.b
Stagira à Philippo euerſa 351.b
Stagira Ariſtotel. patria exædificata. 233.b
Stallius Epicureus 380.b
Staphylus Theſei ex Ariadna filius 2.d
Staſicrates Anthon mõtẽ in hominis ſtatuam formari poſſe dicebat 243.d
Statili⁹ iuuenis Caton. admirator 270.b
Statyræ Artoxerxis coniugis popularitas 322.b
Statyræ interitus 190.a. 222.c
Stellæ quid ſint 149.a
Stephan⁹ puer Naphtha incẽſus 239.a
Steſilei Chii forma 109.b
Steſimbrotus qua ætate floruerit 182.c
Στίγμα 47.d
Sthenis Himereorum principis fiducia. 220.b
Sthenidis Statuarii opus 190.d
Stilbides vates 202.b
Stilbonis philoſophi fortiſſimum reſponſum 300.c
Stoicæ diſciplinæ acumen 135.d
Stoicorum paradoxa 192.e
Strabônis corpus fulmine ictum 218.d
Strato Rhetor 186.a
Stratocles quibus modis Athenien. animos falſa lætitia ſuſpenderit 300.d
Stratonice ſoluto Seleuci coniugio Antiocho filio nupta 306.b
Stratonici cauillum 18.d
Strotbius Calliſthenis lector 241.b
Strymon fluuius 183.b
Styraces Cretenſes 152.a
Sucron amnis 221.c
Sucronẽſis pugna 180.e
Sueſſani populi 90.b
Sueſſanus Romanorum amicis Mandonius bellum infert 14.a
Sulpitius interrex 227.d
Sulpitius in æde Caſtoris Cõſulibus turbam infert 154.b
Sulpitii Tribuni pl. cædes ibidem.d
Suprema lucus 152.b.c
Surenus Parthorum dux qualis fuerit. 208.b
Surenas dolo ab Hyrode necat⁹ 211.d
Suſas Alexander ſubegit 239.b
Sutrinorum vrbs bis vno die capta, à Camillo recuperata eſt 61.c
Sybaritæ deliciis dediti 74.d
Sycophanta 29.b
Syllæ denominatio 45.d
Syllæ dicacitas 152.d
Syllæ cum Mario inimicitiæ 153.a
Syllæ & Cæſaris inimicitiarum cauſa. 135.d
Sylla vrbem incendit 170.d
Sylla vrbe potitus 158.e
Sylla Capitoliũ inſtaurauit 32.d. 33.a
Sylla templa violat 154.d
Syllæ proſcriptiones 158.d
Syllæ præclara facinora 153.a
Sylla repetundarum poſtulatus 153.b
Sylla in phthiriaſim morbum incidit. 159.d
Syllæ obitus 350.d
Syllæ funus, monumentũ, teſtamentum, & epitaphium 159.c
Syllæ annulus 153.a
Syllani de Catilinæ coniuratis ſententia. 264.b
Synôpes vrbis origo ac nomen 191.a
Syphacis cũ Aſdrubale affinitas 188.a
Syphacis caſtra incenſa ibidem.d
Syphacis cum Romanis fœdus 95.a
Syphacis cum Carthaginenſibus fœdus. 97.a
Syphax in triumpho ductus 98.c
Syracuſarum vrbs Athenis non ferè minor 200.e
Syracuſana arx funditus euerſa 129.d
Syracuſanorum machinæ bellicæ 83.a
Syracuſanorum ariſtocratia 278.a
Syracuſanorum de Athenien. victoria. 202.e
Syracuſanorum naualis de Dionyſio victoria 128.c
Syracuſæ Corinthiorũ colonia 219.e
Syracuſæ à Marcello captæ 86.a. 83.c d.
Syrmus Triballorum rex ab Alexandro ſuperatus 233.d
Syrorum origo 190.d
Syrtes magna 87.b
Syrtis capita 274.e

T

Tacita à Romanis colitur 20.c.d
Tacianus cum decem millibus cæſus. 314.d
tagonius amnis 188.b
tagus fluuius 86.d
ταλαρία 9.a
talea prima ſocrui litem intulit 24.b
tanagra thebarum vicus 348.d
tanagricum agrum Lacedæmonii inuadunt 64.a.b
tapſum oppidum 252.a
tarchetius Albanorum rex eiuſq; fabula 6.b.c
tarentina arcis topotheſia 91.c
tarentinorum vrbs à Fabio Maximo capta 73.c. 85.a
Recuperat̃ p eundẽ 73.a. 74.a. 104.a
tarentinum per proditionem Annibal accipit 91.a.b
tarentini Pyrrhum aduerſus Romanos ducem eligunt. 162. d. & ſequentib.
tarpeia Sabinis arcem prodit 9.b
tarpeia Veſtalis 21.a
tarpeium ſaxum 9.c. 20.b
tarquinii tyrannis 31.a
tarquinius expulſus 144.b
tarquinius ad Porſenã cõfugit 33.a
tarquiniorũ ager Marti cõſecratur. 32.a
tarquinia virgo Veſtalis 32.a
tarraconem Scipio recipit 95.d
taruncius Mathematicus quando floruerit. ibidem.
tatienſes tribus Romana 10.a
tatius Sabinorum dux Romanis bellum infert 9.b
tatii cædes 19.e.d
taure⁹ aduerſæ choreæ priceps 38.b.e
taurini montes ſegnius cuncta producũt. 201.d
taurominium oppidum 127.d
tauri cum Paſiphae concubitus 3.b
taurus Minois dux à theſeo interfectus. ibidem.
taxilles Indiæ princeps 242.a
tegeatarum cum Athenienſibus de honoribus contentio 111.c
elamon Aeaci filius cum Hercule contra Laomedontẽ militauit 342.c
Τελεσίφρων locus 50.d
teleutiæ maritimum committitur imperium 215.c
telluris Olympiæ phanum 4.d
tellus homo beatus 59.c. 34.c
templa quæ à piratis vaſtata 222.d
templa Græciæ incenſa 66.a
tempus pretioſiſſima res 313.b
terentia Ciceronis quantum curæ Reip. nomine ſuſceperit 293.d
terentia difficilis ingenii 295.a
terentii Varronis Conſulatus 71.b & ſequent. 88.d
terentius Guleo à Scipione redemptus. 98.e
teribazi interitus 326.b
termini templum & ſacra 22.c
terræmotus 69.d
terræmotus Agis cubiculo eiectus. 212.d
terra immobilis 21.e
teſſera prælii ſignum edebatur 283.a
teſſerarii qui dicantur 337.a
teſtamentum in procinctu 45.b
teſti vni non eſſe credendum 264.d
teſthæ Dionyſii filiæ virtus ac funus. 273.d
teucridarum genus vnde originem traxerit 342.b
teutones Cimbrorum fratres 170.c
teutrides Germaniæ populi 247.d
thalaſſium vox nuptialis 9.b
thales mercator 25.b
thales ſapientiæ terminos exceſſit 25.c
thaletã Lyricus Cretenſis Spartæ poeticam exercet 13.14.c
thapſacos oppidum 243.a
θαργήλιον menſis 58.d
thargeliæ meretricis hiſtoria 66.c
tharritã Epirotarũ regum primus Græcos mores literasq; coluit 261.a
tharſus Seleuci ſeruit imperio 308.c
theagenes in Cheronæa pro Græciæ libertate cecidit 234.a
theagenis ſororis virile facinus ibidem.
theba Iaſonis filia maritum Alexandrũ morti tradidit 80.e
thebæ tyriorum colonia 96.c
thebæ ab Alexandro captæ 59.a
thebanorũm cum Athenienſib. fœdus. 76.c.d. cum Spartanis 75.c. cum Romanis ſocietas 105.b.e
theleſippa ſcortum 239.c

themiſtocles nouarum rerum cupidus. 51.c.d
themiſtoclis de aſia in europa capienda conſilium. 110.d
Themiſtocli ſapientiæ præmium à Lacedæmonius decernitur 53.c
Themiſtocles quod in cœna lyram recuſauit, habitus eſt indoctior 183.c
Themiſtoclis ſapienter dicta & apophthegmata 54.d
Themiſtoclis & Ariſtidis æmulatio 110.c
Themiſtoclis in Marathonio bello ſtrenuitas ibidem.d
Themiſtoclis exilium 114.b
Themiſtoclis interitus. filii, & ſepulchrũ. 107.d
Theocritus Chius epigrammate in Ariſtotelem inuectus eſt 351.c
Theodorus aruſpex 161.c
Theodoti Chii interitus 232.c
Theomille locus 354.d
Theophraſti oratio ſingulares deliciæ. 294.c
Theophraſti de Demade & Demoſthene iudicium 288.b
Theophraſtus interimitur 329.c
Theopompus Ephoros creat 14.b
Theopompi dictum 35.b
Theoris vatidica morte multata 288.d
Thermodon fluuius 224.c
Theramenis in patriam amor 196.c
Therecyon ſibi mortem infert 141.a
Thermodon fluuius 289.c
Thermopylarum anguſtiæ 117.a
Thesbrotis quis primus poſt diluuiũ imperauerit 160.c
Theſei vxores. quaſq; cõpreſſerit 5.a.b
Theſei facta, quæ Herculis imitatione geſſit 1.d
Theſei cum Perithoo amicitia 5.a
Theſeus cum Hercule aduerſus Amazones militauit 4.c
Theſei inſigne claua 2.a
Theſeus quo pacto è Labyrintho euaſerit 3.a
Theſei exilium 6.a Interitus. ibidẽ. Sacra & ſepulchrum 5.b.c
Theſpis Piſiſtrati Tragœdia 30.c
Theſſalus Piſiſtrati filius 119.d
Theſſali egregii bellatores 236.a
Theſſaliam Pyrrhus inuadit 306.d
Theſſalonica ab Antip. filio necata. 305.d
Thetis Nerei filia Pelei vxor 342.b
Thetis mater Achillis Troianis à Ioue cõtra Græcos auxiliũ iplorat 341.b
Θῦτις 27.d
Thraciæ ſtudia potare & equitare 40.a
Thraſeas Munatii librũ ſecutus 266.c
Thraſibulus Athenas tyrannis liberauit, 75.c
Thieſteum nomen 232.c
Thriaſiæ portæ 67.d
Thucydidis geuealogia 182.c. in patriam amor 196.b factio 63.c ſepulchrum 182.c
Thurii nomen 155.a
Thurium captum ibidem.
Thurius hiſtrio 290.c
Tibarenos Lucullus ſubegit 190.a
Tibia pacis ſymbolum 84.a
Tigellinus Neronem morte dignum fecit, eumq; prodidit 336.2
Tigellini obuius ibidem.
Tigranes rex regum 188.d
Tigranis facete dictũ i Romanos 192.a
Tigranes iunior à Pompeio captus & in triumpho ductus 224.c
Tigranocerta oppidum à Tigrane conditum 191.d
Tigurini penes Ararim à Labieno profligati 247.b
Timæa Agidis Lacedæmoniorum regis vxor quo impudẽtiæ fit plapſa 40.b
Timæus hiſtoricus infans 196.b
Timagoras quàm magnifice ab Artoxerxe exceptus 325.a
Timagoras morte damnatus 79.d
Timandra ſcortum Alcibiadis 44.a
Timocleæ Thebanæ mulieris forte facinus 234.a
Timoclidas Sicyniorũ pfectus 327.d
Timocratis fuga 274.d
Timoleon quo pacto ad Rempublicam acceſſerit 126.d
Timoleonis mors & ſepulchrũ 132.a
Timon μισάνθρωπος. 39.a. 319.a
Timonaſſa Piſiſtrati vxor 119.c
Timonia Antonii domus 319.b
Timonids Leucadius coniurationis aduerſus Dionyſium particeps 274.d
Timophanes Timoleoni fratri moribus & ingenio diſſimilis 127.a
Timonis facellum 137.2
Timothe' Cononis filius honores ſuos fortunæ adſcribi noluit 153.c
Timoxenus Achæorum Imperator pro Arato delectus 150.a
Timoxenus diem obiit 333.a
Tiphonis reſpirationis Aegypti palus. 310.b
Tiſamenus elienſis augur 111.a
Tiſaphernis horti 40.c
Tiſaphernis interitus 325.a
tithoræa ciuitas 155.c
tithrauſtes Athenienſium aduerſus Barbaros dux 184.c
titillius in thraciã miſſus vt Philippi præſidia ſubmoueat 106.b
titinius ſeſe iugulauit 284.d
titulæ ancillæ virile facinus 61.a
titurius in Gallus periit 248.a
titus Crotoniates cum Catilinariorũ literis interceptus 294.a
toga licinia 144.d
tolerini à Volſcis capti 48.a
tolmides Athen. infeliciter pugnat 66.a
tolumnius Hetruſcus interemptus 9.a
tonitru audito cum podulo agi nefas. 266.d
tronianum cum exercitu Sertorius deleuit 179.c
torquati nomen 166.c
tragiæ inſula Periclis victoria clara 66.d
tralles nec Xerxi nec Ageſilao trãſitum concedere voluerunt 215.a
trapezon quondam Macedoniæ imperio non ſubiecta erat 174.d
trebonius Caium Lucium vim ſibi inferentem interficit 246.d
trianus infeliciter contra Mithridatem pugnat 271.c
tribunorum origo 9.d
tribunitia poteſtas 264.a
tribuum Romanorum diuiſio 9.d
trib. pl. de diuidenda Romanorum habitatione agunt 56.a
tribunorum militum origo 56.a
tribus ſingulæ decem curias continuerunt 9.d
tributum ex Macedonico bello Romanis remiſſum 126.b
tripodes Ariſtidis 109.a
tripodis aurei circundatio 25.c
triteus achæorum imperator 327.d
triumphi inſtitutio 9.a
triũphandi ius & obſeruationes 11.a
triumuirorum potentia & proſcriptiones 312.b
trœzenii Cleomeni ſe iungunt 138.d
trœzenii in achæos recepti 329.c
troia ludus equeſtris 261.c
troia ab Hercule euerſa 196.b
troiæ equi tertio perniciei cauſa fuere. 177.d
tuberonũ familia & tenuitas 122.a
tubero prætor Iberia 246.b
tudertum Italiæ vrbs 169.a
tulliola partus anguſtia moritur 297.b
tullus Amphidius Volſcorũ rex 47.c
tullus Volſcorum dux occubuit 50.a
tullus Hoſtilius fulmine ictus 21.b
tumulus ibidem.
tunica rubra pugnæ ſignum Roman. 73.a 229.d
turdetia à Craſſo capta 205.d
turpe nihil qđ vi ac neceſſitate fit 73.a
turpilius falſo accuſatus manſuetudine euaſit 177.c
turris balneorum locus 88.c
tuſcios reliquas gentes anteiſſe ſapientia. 154.a
tuſcorum clades 33.b
tuſculani defectionẽ diſſimulãt 153.d
tyberim Terracinæ mari Cæſar immittere conatus 252.c
tyberis mundatio 247.d
tychon lancea Alexandri tyrãni 79.b
tydeus Athenienſium dux 43.c
Tynnonda tyrannus 27.b
tyrãnio grãmaticus ariſtotelis theophraſtiq; volumina digeſſit 157.b
Tyranni domum qui ingrditur ſeruus fit. 231.c
tyriorum antiquiſſimæ coloniæ 96.c
tyriorum obſidio 236.a
tyron Epiri locus 317.d
tyrrhenum mare vnde dictum 58.b
tyrrhenorum regionem Celtæ ſubegerunt 168.a
tyrtæus poeta bonus ad iuuenũ animos excitandos 136.a
tyrus capitur 236.b. 343.d

Vacuum

V

VAcuum , Ciceroniana vox. 297.a
Vaiſarius Aquitaniæ dux à Pipino ſuperatus 353.c
Valeria Meſſalæ filia Hortenſii ſoror Syllæ nubit 159.b
Valeriæ Publicolæ ſororis in Romanos beneficia 48.d
Valeria Publicolæ filia obſes 33.c
Valerius Flaccus cum Catone Cenſor 117.d
Valerius à populo Romano Maximus appellatus 221.a
Vandali Italiam inuaſere 354.b
Vandali à Longobardis ſuperati ibid.
Varenus P. aduerſus gladiatores Imperator 205.c
Varro philoſophus hiſtoriarum peritiſſimus 8.a
Vaſconia regio 353.c
Vaſcones à Carolo Magno domiti 355.a
Vatinius aſpero fuit ingenio 292.b
Vectigalia ciuium Ro. ſublata 32.c
Vectius à Graccho defenſus 146.a
Veiorum vrbs à Romanis capta 56.a
Velabrum locus 7.b
Velataborum ſitus 355.b
Velia Italiæ locus 126.c
Veliterni ciuitatem ſuam Romanis offerunt 46.d
Veneficorum apud Perſas ſupplicium 324.c
Veneris lucus 3.d
Veneris ſignum in Delo ibid.
Veneris templum 226.b
Veneris Victricis templum 214.a
Venus bellum exoſum habet 84.a
Ventidius parthorum copias profligauit 314.a
Ventidii bellum inter inclyta Romanorũ facta numeratur 314.a
Ventidii Auximo ciuitate per Pompeium eiecti 219.d
Vercellæ locus 170.c
Verecundia non omnem decet ætatem 347.b
Verminæ Syphacis filii fuga 98.b
Verres Romanis ſuis incaſtratus 291.c
Verres Siciliæ Prætor reus ibidem.
Verris filius formam proſtituit 291.d
Verrucoſi Fabii nomen vnde 69.c
Vertingentorix Gallorum imperator ſe Cæſari dedit 248.c
Veſtæ templum 17.a
Veſtales virgines à Romulo lectæ 21.a
Veſtales in clade Gallica fugientes qua religione ab Albino exceptæ 59.b
Veſtales duæ in ſtupro deprehenſæ. 72.c
Veſtes in calamitatibus mutabantur. 61.c
Veturius artifex 27.c
Vibii Siculi erga Ciceronem ingratitudo 301.a
Vibii paciaci ager 204.b
Vibo oppidum 295.c
Vicentiam Longobardi in deditionem compulerunt 354.b
Victoria belli finis 95.c
Victoria bene vti nõ minor virtus quàm vincere 204.a
Vicus publicus phanum in Romæ. 32.b
Viduarum nuptiæ ne deuitarentur cautum 55.c
Vinditius ſeruus coniurationem de reducendis regibus aperit 31.c.d
Vindicta pro manumiſſione 31.c
Vindius interfectus 219.c
Vinaria concertatio ab Alexandro propoſita 243.c
Vino abluebantur infantes 16.a
Vinum quis primus ad Gallos vexerit 57.b
Vinum quadragenarium in Syllæ conuiuio hauſtum 159.a
Virginius Rufus Germanicum exercitum in Galliam ducit 334.d
Virum bonum contumelia affici nõ poſſe paradoxon 71.b
Virtutis quanta vis 99.a
Virtutis laus in actione conſiſtit. 348 d
Virtus laudibus confirmatur 152.d
Virtutis laus 110.a
Virtutis templum 85.b
Vitáne an mors fortior 242.d
Vitellius imperator ſalutatus 33.b
Vitelliani à Spurina victi 338.d
Viuendum quouſq; homini ſit 242.d
Viuentes vtrum an mortui plures ibid.
Vliadis Samii cũ Antagora Chio aduerſus Pauſaniam coniuratio 113.d
Vlyſſes ad repetendam Helenam legatus 341.b
Vlyſſis & Achillis contentiones 213.c
Vlyſſis verſutia 150.c
Vlyſſis haſta ærea 83.c
Volcæ populi 87.c
Volſcorum turpiſſimũ fœdus 49.d
Volſci cæduntur 45.c
Voluptas malorum eſca 90.d
115.a
Vrbes quibus rebus vere tutæ 298.c
Vticæ vrbis ſitus 269.b
Vtile nihil niſi quod honeſtum 113.c
Vulgi fuga feſtus dies 11.d
Vulpecus collis 152.b
Vulturis natura 7 d
Vulturnum oppidum 88.d
vulturnus ventus 90.b
vulturnus fluuius 70.b.d
vultus morum indicium 232.b
vxoria poteſtas 106.d
vxores non eſſe verberandas 128.c
vxores duàs Antonius primus Romanorum duxit 321.b

X

XAnthiorum oppidum 234.c
Xanthii vrgente hoſte incenſaq; vrbe ſeſe in ignem coniecerunt 283.a
Xantippus Periclis pater 63. c
Xantippi canis 52.c
Xantippus canes domeſticos diligenter humari curauit 215.d
Xenogoras Olympi altitudinem menſus 123 b
Xenari de Agide ſententia 136.a
Ξένια, vta 19.a
Xenocles Adramytenus orator 291.c
Xenoclis Cholargei opera 65.c
Xenocrates 166.d. 350.a
Xenocratis Gratiis ſacra facere iuſſus. 350.a
Xenocratis philoſophi autoritas. 348.d
Xenocrates Phocionis præceptor. 255.b
Xenocrati Alexander L. talenta miſit. 233.c
Xenocrates Athenienſium ciuitatem reſpuit 260.c
Xenophantus cantor nobilis 309.d
Xenophon Attica muſa 350.b
Xenophontis ſypoſium 150.c
Xerxes humanus & magnanimus. 321.c
Xerxes tranſitum à Trallibus redemit. 215.b
Xerxis regiam Alexander incendit 239.a
Xerxis de Themiſtocle gaudium 55.b

Z

ZAcynthii Dionem inuadunt. 278.c
Zacynthiorum celebritas 110.a
Zaleucus ſub Mineruæ nomine Bacchanalia inſtituit 21.d
Zama Scipionis & Annibalis pugna clara 93.a
Zarbienus rex Gordyeæ 190.c
Zaretra oppidum Phocion occupat 256.d
Zenodotium oppidum à Craſſo vi captum 207.c
Zeno Stoicus 255.b
Zenon Eleates qualem dicendi artem docuerit 63.b
Zenon Cretenſis ſaltator 324.d
Zephyri venti 178.d
Ζηλῶται 120.b
Zeuxidami progenies 212.c
Zeuxis pictoris dictum 65.a
Zoilus thoracum artifex egregius. 302.c
Zopyrus Alcibiadis pædagogus. 16.a
Zoroaſtræ ſimulata religio 20.a

INDICIS RERVM geſtarum finis.

EN TIBI LECTOR
quæ à iuſto indice ſegrega
turos præmonuimus.

ORACVLA.

AEgeo 1.b
Alexandro 234.b. 236.c.d
Annibali 107.d
Arcadibus 44.d
Ariſtidi 111.a
Aſtypalæenſibus 11.c
Athenienſibus 6.a. 198.c. 199.c
Ciceroni 200.d
Cimoni 185.d
Fabio Maximo 70.a
Græcis 289.a Helenæ 25.c
Homero 340.d
Lacedæmoniis 114.b 151.a
Libyæ 151.d Lycurgo 13.d
Lyſandro 106.b
Marathoni 5.e
Mardonio 112.d
Mileſiis ac Cois 25 c
Pauſaniæ 104.d Pericli 66.b
Philippo 323.a
Platæenſibus 113.a
Publicolæ 34.a Pyrrho 166.c
Romanis 21.a. 55.a
Romulo 7.d Sicyoniis 333.c
Soloni 26.b Tarchetio 6.c
Theſeo 5.a. 4.a
Themiſtocli 40.e

PRODIGIA.

AEacides pro Græcis pugnantes apparuerunt 69.a
Agnus gemellos vtrinq; corymbos habens natus 150.d
Albanus lacus inundauit abſque imbribus 64.d
Antonias Cleopatræ nauis ſub qua hirundines aliæ alias quæ nidificarant expulerunt 318 b
Antonii ſtatua ſudauit 317.d
Apes mel in os Platonis congeſſerunt 347.a
Aquila apum plena conſpecta 285.b
Aquilæ duæ in medio caſtrorum Augusti Brutiq; pugnare viſæ ſunt ibidem
Aquila correptum à milite iaculum in altum tulit 274.a
Aquila in Craſſi exercitu ſua ſponte conuerſa 208.a
Aquiſgrani porticus corruit 357.a
Aues ſolitariæ in forum delapſæ 153.c
Bacchus Athenis vi ventorum in theatrum delatus 317.d
Bos domitus Syracuſis miris tumultuatus modis 276.a
Bos locutus 85.b
Boum capita reſciſa linguas cum gemitu emiſerunt 155.a
Cadauerum ſpectra matronis obuerſata. 29.c
Cæſaris ſtatua in Meſopotamia ad Solis ortum ſe conuertit 338.b
Caſtor & Pollux pugnare viſi ſunt 44.c
Caſtor & Pollux in Lyſandri naue. 149.a
Clearchi corpus vectorum vi puluere obtectum, ibiq; exortis palmis, perbreui lucus excreuit 324.b
Cœlum ſupra Falerios ſciſſum 69.d
Coloſſi Eumenis & Atali Athenis à vento proſtrati 317.d
Cometa Cæſare interfecto apparuit. 345 a
Concentus muſicus Alexandriæ auditus 319.c
Cor Cæſare ſacrificante nuſquam apparuit 254.b
Corui volatu deſtituti ceciderunt 106.a
Corui pullos deuorarunt 153.d
Corui Alexandro duces per loca incognita 237.c
Currus fatali ſorte ad Capitolium ferebatur 32.d
Draco ex templo Athenienſium euaſit 53.a
Draco ſub Spartaci capite apparuit. 205.c
Draco Cleomenis cadauer à volucrum iniuria tuebatur 142.a
Elephantis capite infans natus 85.b
Equus Craſſi furore percitus in flumen ſe præcipitauit 218.a
Felles duo Arato ſacrificanti conſpecti 24.a
Flamma è ſopito ſacrorum igne emicuit 293.d
Flamma è militis manu emicuit 253.b
Flamma in Cæſaris exercitu emicuit. 229.d. 250.d
Flammeum corpus inter Luculli & Mithridatis exercitum elapſum 187.d
Fluuios ſanguine manaſſe 81.a
Formicæ congelatum victimæ ſanguinem ad Cimonem deferunt 185.d
Fulgores cœli nocturni 253.b
Fulmen aram pertuſſit 124.b
Haſtæ ardentes in cælo viſæ 169.a
Herculis phanum Patris fulmine tactum 317.d
Hirci mortalium inſtar conſerere viſi. 157.d
Homines igniti apparuerunt 253.b
Iecur hoſtiæ ſine capite 85.b
Ignis in nauem Timoleonis ſe cœlitus demiſit 127.c
Imber Romanum Pœnumq; exercitum diremit 120.a
Lapas veluti fulmẽ in terra ſtruit 127.c
Lapidibus igneis pluit 69.d
Lumen magnũ ab Eleuſine illuxit 53.a
Lunas tres apparuiſſe 80.d
Lupi Carthaginis terminos detulerunt. 147.d
Mare dulces aquas præbuit 228.d
Minerua ſudans in Ilio apparuit 188.a
Moguntiacus pons incendio conflagraſſe viſus 357.b
Mures ſuſpenſum in templo aurum corroſerunt 153.d
Mures Iouis aurum corroſerunt 85.b
Orphei ſimulachrum curſu darit 234 b
Oues imolandæ Clytum ſecutæ 240.c
Palladis ſimulachrum corui lacerarunt. 196.c
Partus imaturi edebantur 34.a
Pelta aurea è cœlo delapſa 21.d
Pila in templo fulmine tacta 357.b
Piſturus terræ hiatu abſumpta 316.d
Pudibunda vir quidam ſaxo ſibimet exrcauit 199.c
Sanguinis guttæ è cœlo ceciderunt 10.c
Sanguis è ſcutis emanauit 70.b
Saxum ad Aegos fluuium cœlitus delapſum 149.a
Scuta pugnantia inuicem viſa 169.a
Simulachra armatorum virorũ pro Græcis pugnantium apparuerunt 53.a
Solis obſcuratio apud Theſſalos 79.d
Sol pallens imbecillem calorem interfecto Cæſare emiſit 254.b
Spicæ cruentæ apud Antium ceciderunt 69.d
Strepitus nocturni 253.b
Sues ſine auribus in lucẽ editi 274.a
Sydera clauo circũluxiſſe 149.a
Templi Adranitarum oſtia ſponte patefacta 128.a
Terræ hiatus circa Lauernam 153.c
Timoleonis in caput vitta ornata in Delphico templo ſe demiſit 126.d
Tonitrua Syracuſis prodigioſa per. XV. dies 276.a
Tribuni militaris brachium roſea ſuauitate manauit 285.b
Tubarum ſonitus ex aere ſereno increpuit 153.d
Tyberis prodigioſa inundatio 289.c
Victoriæ ſimulachrum Mithridati cœleſtis demiſſum 154.c
Victoriæ ſimulachrum habenas manibus dimiſit 331.c
Vox in Thriaſio agro audita 53.a
Vox in Fortunæ templi cõſecratione audita 48.d
Vox M. Ceditio facta de Gallorum aduentu 57.b
Vultures torquati in caſtris Manlii 169.a

AVGVRIA.

ALexandro 145. 237.d
Arato 33b
Athenienſibus 199.c
Cæſari 250.d
Caſſio 284.a
Ciceroni 295.d
Cimoni 185.d
Craſſo 207.d
Graccho & Corneliæ 141.a
Graccho Tib. 144.c
Herculi 7.d
Mario 167.c
Marcello 81.b
Menelao 341.b
Numæ Pompilio 20.d
Paulo Aemilio 222.c. 125.a
Pauſaniæ 121.a

Pericli

Pericli 63.d
Philippo 105.c
Platoni 347.a
Pyrrho 161.c
Romanis 153.d
Romulo ac Remo 7.d
Syllæ 154.b. 157.d
Tertiæ Aemiliæ 122.c
Themiſtocli 52.d
Timoleoni 127.c
Timoleonis militibus 130.b

SOMNIA.

ADoleſcentis cuiuſdam 303.d
Ageſilai 213.b
Alcibiadis 44.a
Alexandri 236.a
Annibalis 87.c
Antigoni 299.c
Antonii 311.c
Bruti 283.c
Calpurniæ Cæſaris vxoris 254.a
Cimonis 265.a
Cinnæ 254.a
Clyti 249.e
Darii 235.a
Demetrii 304.a
Demoſthenis 290.e
Ephori cuiuſdam 136.b
Eumenis 174.d. 177.b
Gn. Aurelii 312.c
Gracchi. C. 145.a
Luculli 188.c 190.a
Lyſandri 154.e
M. Attorii 284.c
Marii 158.a. 173.d
Marſiæ 272.a
Medii 302.a
Mithridatis 224.a
Onatii Aurelii 206.c
Pelopidæ 77.d
Petrii Naucleri 230.d
Philippi 323.a
Pompeii 229.d
Proſerpinæ ſacerdotum 119.c
Pyrrhi 162.a
Socratis 343.d
Syllæ 158.b
Themiſtoclis 55.a
Titi Latini 47.d
Tyriorum 236.a

PROVERBIA.

ACeto ignem extinguere 14.e
Adamantina vincula 171.d
Aduerſus Lernæam Hydram pugnare 163.c
Alter hic Hercules 5.a
A Muſis ac Gratiis alienus 8.d
Ancora extrema 48.d
Appio egere 130.b
Aqua & igni interdicere 295.c
Argentanginam pati 290.a
Attica muſa 350.b
Bocchoris iudicium 304.a
Caudæ pilos equinæ paulatim vellere 180.a
Coronam capiti contexere 212.a
Cothurnus 119.a
Cretizare cum Cretenſib. 124.b
Domi leones, ſub diuo vulpes 157.d
Duos Alcibiades neq; Attica neq; Græcia tulit 38.d
Eamus Athenas 2.d
Ex ſinu 266.a
Genius malus 283.c
Iacta eſt alea 71.b
In cœlum ferre 130.a
In craſtinum differamus quæ ſerio ſcripta ſunt 76.a
Ineſcare 115.a Vide in Indice, Voluptas malorum eſca.
In ventrem bellare 188.b
In vino veritas 323.d
Ἀκκρόπλουτοι 109.d
Leonina pellis quo non pertingit, vulpina aſſuenda 148.b
Leonis catulum ne alas 38.c
Leonem ſtimulare 257.d
Lydius currus 196.c
Mortui non mordent 230.d
Mulus Marianus 168.b
Nec ſi Cato ipſe diceret 264.a
Nemo bene imperat, niſi aliquando paruerit 303.b
Nequicquã ſapit qui ſibi nõ ſapit 241.b
Ne quid nimis 56.b
Nihil ſine Theſeo 5.a
Nodum ſoluere 244.b
Non per cuniculos 245.a
Noſce teipſum 287.a
Nulla perniciei ratio 175.c
Olet lucernam 288.a
Omnem machinam tollere 151.c
Omnium operum ac munerum 9.d
Oratio omnia conficit 162.d
Periclem peſſime educaſti 63.c
Qui lucerna idigẽt, infundũt oleũ 65.d
Quis laudabit patrem niſi infelices liberi? 326.d
Samiuſq; populus perquã literatus 67.a
Sardi venales 11.a
Sardonius riſus 147.a
Seditione ciuili ſordidiſſimis honores cõtingunt 199.a
Sicula craſſitudo 196.c
Submittere faſces 32.b
Sui cuiq; mores fingunt fortunã 345.c
Sus Mineruam 288.b
Termerium malum 2.b
Terram cœlo miſcere 11.b
Vno digito caput ſcalpere 226.d
Vti foro 285.a

LEGES LICET NVLLO certo perſtringi potuerint ordine, accurata tamẽ diligentia in manipulum coegimus.

LYcurgi leges in vniuerſum 14.b 133.d
Eiuſdem, ne in eundem hoſtem exercitus ſæpius ducatur 15.c
Item de ſucceſſionibus 133.a
Solonis 27.d
Draconis leges ibidem.
Romuli leges 10.c
Numæ leges 20.c
Tribunitiæ leges 65.d
Publicolæ leges 32 c.d
Liuii Druſi 146.c
Sulpitiani flagitioſæ leges 153.b
Gracchi 143.a. 145.b

LEGES SINGVLAE ſingulorum.

AGonis, ne ambitus aut iniuriarum quæſtio niſi apud mille &. xl. iudices fieret 68.a
Cæſaris de agris diuidundis 23.a
Diopithæ, ne quis nouos ſermones de rebus cœleſtibus haberet 68.a
Epitadis Ephori de ſucceſſionibus 133.a
Fannii, S. C. aduenæ Romæ expulſi. 146.b
Marii Cenſorii de eodem magiſtratu denuo non ambiendo 44.c
Marii de ſuffragiis ferendis 165.d
Periclis de nothis 68.d
Phlogidæ Lacedæmonii lege aut vſus repudiatus 149.d
Piſiſtrati 30.c
Pompeii de non lauandis reis 227.d
Straphidæ Lacedæmonii lege aut vſus repudiatus 149.d
Syllæ de gubernatione ciuitatum 158.c
Eiuſdem quæ funerum impenſas definit 159.a

ATHENIENSIVM

De repudii libello 36.d
Quæ peregrinum vetat publicis ludis in theatro ſaltare 260.b

AEGINETARVM, NE quis Athenienſis Aeginam adiret. 349.a

GRAECORVM, quæ non eos qui enſem, ſed qui clypeum amittebant, multabat 74.d

LACEDAEMONIORVM

De regum diſſenſionibus 134.b
Ne quis ex peregrina filios procreet. 134.a
Ne quis Spartanus apud exteros habitet 134.a

ROMANORVM.

De ſacerdotum à militia immunitate. 62.c. 81.a
Ne ſerui conſcribantur 167.c
Quæ decem annos militibus in neceſſitate præſcribit 145.b
Quæ Quæſtori anno finito reditum permittit ibidem.
Quæ ὀνοματολόγους electionibus adeſſe vetat 262.b
De non habitando Capitolio 61.c
Ne patres filios vendant 22 d
Quæ ſupra D iugera habere prohibet. 143.a
Vt triumphaturi extra pomœria expectent 226.a. 265.e

ORATIONVM EXEMpla quæ ſparſim huic operi inſertæ ſunt.

ANaxarchi philoſophi ad Alexandrum 240.d
Anaxilai Byzantii ad Lacedæmonios. 42.c
Annibalis ad populum Carthaginen. 93.a ad milites 84.d
Appii Claudii Cæci in ſenatu aduerſus Pyrrhi pacem 164.c
Arati ad Achæos 139.d. ad Philippum 333.b
Ariſtidis ad populũ Atheniẽſem 109.b ad milites 112.a ad Tegeatas 111.c
Ariſtomachæ ad Dionem 277.d
Arſacis legatorum ad Craſſum 207.d
Brenni Gallorum regis ad legatos Romanorum 58.b ad milites ſuos 60.a
Cæſaris ad Metellum 249.d
Caluæ accuſatorũ ad iudices 114.d
Camilli ad Ardeates 59.d
Caſſii ad Brutum 289.c
Catonis maioris ad Quirites 116.a in ſenatu 116.b
Catonis Vticen. quam Vticæ ad Romanos habuit 269.c
Chilonis leonidæ filiæ 135.a
Ciceronis ad Trib. 292.d
Cimonis pro ſe in iudicio 184.d
Cleomenis Lacedæmonii ad Therycionem 140.d
Cleopatræ ad corpus Antonii 320.c
Clodii ad Fimbrianos 193.c
Clyti ad Alexandrum 240.d
Corneliæ ad Pomp. 230.a
Corinthii cuiuſdam militis ad Græcos ad uerſus Carthaginenſes 129.c
Coriolani ad Tullum Volſcorum principem 47.c Ad Gdinoſos 46.a
Craſſi in comitiis conſularibus 206.d
Ad milites in filii obitu. 178.b
Ad milites de pace cum Parthis facienda 210.a
Cratiſicliæ ad Cleomenem filium 139.b
Dionis ad Dionyſium iuniorem 281.a
Ad Peloponnen. 276.d
Fabii Maximi ad Paulum Aemilium conſulem 71.d
Faliſcorum legatorum ad Senatum Romanum 56.d
Flacci Ordeonei ad milit. 335.d
Gracchi C. ad populum 144.a
Gracchi Tybe. pro Tribunitia poteſtate abroganda 144.b In roganda lege agraria pro pauperibus 142.d
Herſiliæ ad Sabinos 9.c
Liciniæ ad C. Gracchum maritũ 147.b
Luculli ad milites 188.d
Lyſandridis ad Cleomenem 139.b
Marcelli ad milites 84.d
M. Seruilii pro Paulo Aemilio 124.c
Martii ac Pomponii ad Numam 20.a
Menenii Agrippæ ad ſenatum populumq; Ro. 45.a
Metonis Tarentini ad concionẽ 162.c
Militum ad Marium 168.d
Minutii ad milites 71.c
ad Fabium Max. 72.c
Mutii Sceuolæ ad Porſenam regem. 34.c
Niciæ ad Gylippum 103.a
Numæ ad legatos 20.c
Octauiæ ad Auguſtum 314.b
Othonis ad milites 340.a
Pauli Aemilii ad Perſeum captũ 124.d De fortunæ mutatione ad Perſei liberos captos. ibidem. Ad Quirites aduerſus fortunam. 126.a
Perpennæ aduerſus Sertorium 181.b
Phocionis in concilio vt Demoſthenes & cæteri Alexandro ad ſupplicium dederentur 257.c In concilio de ſeruanda Philippo fide. ibidem.
Platonis pro Socrate 348.a
Pompeii ad Tigranem 224.c
Pomponii ad po. Ro. 69.d
Portiæ ad Brutum maritum 280.c
Remi ad Numitorem 7.b
Scipionis Aphricani ad S.P.Q.R. 99.c
Scipionis Naſicæ in ſenatu 120.a
Sertorii ad Perpennæ milites 180.a
Socharis Decelei aduerſus Miltiadẽ pro concione 183.a
Syllæ ad legatos Athenienſium 155.a ad milites 155.d 156.c ad Archelaum 157.a ad Paphlagonios. ibidem.
Theſtæ ad Dionyſium fratrem 273.b
Themiſtoclis ad Eurybiadem 52.d ad Xerxem 54.b
Therycionis ad Cleomenem 140.d
Timonis ad Athen. 319.b
Valeriæ Publicolæ ſororis ad Volumniam 48.d
Volumniæ ad Valerium 49.a ad filium Coriol. ibidem.

EPISTOLARVM paradigmata.

AGeſilai ad Hydrea Carem 214.c
Alexandri ad Antip. 241.c ad Ariſtotelem 233.c ad Craterum Attalum & Alcetam 232.b ad Leonidam 236.b ad Parmenionem 235.c ad Peuceſtam 233.a
Annibalis ad Fabium Max. 72.d
Archytæ ad Dionyſium iuniorem 349.d
Bruti ad Ciceronem 281.c. 282.b ad Atticum 282.b ad Pergamenos 279.a ad Samios ibidem
Cæſaris ad Amintium 252.d
Dionyſii iunioris ad Dionem victorem ſuppoſititia 275.c
Ephororum ad Lyſand. 149.c
Fabricii ad Pyrrhum 163.d
Icetis Leontini ad Corinthios 127.c
Lacedæmoniorum exercitus ad Ephoros 41.d
Lyſandri ad Ephoros 149.c
Lyſimachi ad Pyrrhum ſuppoſititia. 161.c
Mardonii ducis ad Græcos 110.d
Olympiadis ad Alexand. 239.a
Philippi regis ad Ariſtot. 351.c
Scipionis Naſicæ ad regem quendam. 123.b
Syllæ ad Caphim familiarem 154.d

SRATAGEMATA.

ALcibiadis 42.b
Alexandri Mag. 236.b
Annibalis 70.d. 74.b
Cæſaris 230.a
Camilli 61.c
Cimonis 104.d
Demetrii 301
Eumenis 176.d
Hermocratis 102.c
Luculli 187.a
Lyſandri 148.c
Marcelli 84.d
Phraortis 315.a
Parthorum 209.c
Scipionis Aphricani 97.c
Sertorii 180.d
Solonis 26.b
Themiſtoclis 52.c
Timoleontis 128.a

TRIVMPHI.

ANtonii de Parthico bello 316.d
Auguſti 320.d
Bruti de Luſitanis 144.d de bello Alexandrino, Pōtico, & Iuba 252.b de Pompeiu liberis ibidem.d
Camilli de Veiis 56.b de Gallis 60.c de Latinis 60.c
Catōi de Iberiis 116.d
Catuli de Cimbris 170.c
Craſſi de Spartaco ouatio 206.c
Curii tres triumphi 114.d
Fabii Maximi de Pœnis 73.c
Fabii Maximi filii 74.b
Flaminii de Gallis 81.a de liberata Græcia 106.b
Luculli de bello Mithridatico 194.b
Marcelli de Gallis 81.d de Syracuſis 84.a. Eiuſdem in Albano monte ibi.
Marii de cimbris 166.c. 170.d de Iugurtha 153.a
Pauli Aemilii de Perſeo 125.c. 334.a
Pompeii qui nondum pubes 180.a de Hiſpanis ac Sertorio 206.c de bello Mithridatico 226.b
Publicolæ de Sabini 34.b de Hetruſcis 32.a
Publicolæ fratris de Sabinis 33.a
Romuli de Veiis 11.a
Scipionis Aphricani de Pœnis 98.c de Hiſpanis non affectauit 121.a
Scipionis Aſiatici de Antiocho 99.b
Syllæ de Marianis 158.d
Ventidii de Parthis 314.a

STATVAE.

AChillis 220.c

Alcibiadis 20.d
Alexandri tyranni 79.d
Alexandri militum 234.d
Antonii 317.d
Autolyci 190.d
Arati 328.b.331.d
Bruti expulſoris regum 279.d.286.a
Cæſaris 251.a
Catonis Vticenſis 271.a
Cleopatræ 320.c
Cononis 343.c
Corneliæ Gracch. matris 145.d
Demoſthenis 290.d
Ennii poetæ 99.d
Euagoræ 343.c
Eucliæ virginis 113.b
Gelonis tyranni 129.d
Gracchi patris 147.b
Gracchorum 147.d
Homeri 341.a
Horatii Coclitis 33.b
Luculli 182.c
Lyſandri 147.b
Marcelli 85.c
Marii 166.c.245.b
Mercurii ſtatuarum Athenis magna copia 39.a
Neronis 335.a
Pauli Aemilii apud Delphos 124.b
Periclis 63.b
Philopœmenis 104.b
Platonis 252.c
Pompeii 252.c.280.b
Pomponii Attici 344.c
Porſenæ 33.d
Pythagoræ 20.d
Riſus 27.c
Romuli ſtatuæ pedeſtres 9.a.11.a
Scipionis Aphrica. 99.d
Scipionis Aſiatici ibidem
Socratis 257.a
Syllæ 152.d
Theodecti philoſophi 235.a
Xexis 239.b

AVTORES A PLVTARcho noſtro citati.

AEmilius 94.a
Aeſchines 288.b
Aeſchines Socraticus 213.d
Aeſchylus 5.a
Aeſopus 332.a
Alceus 105.d
Alexander Magnus 235.a
Alexander Mindius 168.d
Anacreontes poeta 67.a
Anaxagoras 248.b
Anaximenes 32.a
Androcida 248.c
Andron Halicarnaſſeus 4.b
Antigenes Iſtrus 239.d
Antigonus 9.b
Antimachus 341.c
Antiſthenes 35.b
Antiochus philoſophus 292.c
Antipater 50.c
Antipater Epigrãmatum ſcriptor 341.a
Antiphanes poeta 287.b.288.a
Antiphon 35.c
Antoclides 202.b
Antonius 351.d
Apollodorus 23.a
apollothemis 19.a
aratus 234.d.330.d
archelaus poeta 182.c
archeſtratus 38.d
archidamus 204.a
archilochus 169.d.255.d
archippus 35.b
ariſtarchus 341.c
ariſtobulus 234.b
ariſtocrates 29.a
ariſtophanes 35.b
ariſton philoſophus 51.a
ariſtoteles 35.b
ariſtoxenus 19.a
aſinius Pollio 230.c.251.a
athanes 129.d
athenodorus Sando. 33.c
auguſtus 85.d.282.c
Bacchilides 20.a
Bato Synopeus 234.d
Bibulus 280.c
Bion 4.c
Brutus 278.a
Butas 10.b
Cæſar 247.b.310.d
Caius Acilius 10.b
Calyſius 247.b
Calliſthenes 58.d.77.a
Cato 118.a
Chares Iſangelus 235.b
chares Mitylenæus 241.a
charon Lampſacenus 55.a
chryſippus 326.e
cicero 99.d
clidemus 212.a
clitarchus 55.a.94.b
clodius 19.b
clyſthenes 218.a
Corn. Nepos 244.d.195.b
craterus Macedo. 214.a
crates 341.c
cratinus Comicus 29.b.63.b.66.c
critias 14.d
critolaus 63.d
cteſias 322.d.324.a
cymæus Heraclides 325.b
Dæmon 4.a
Daimachus Platæenſis 34.d
Damachus 249.a
Damaſtes 58.d
Damon 21.c
Demarathus Corinth. 214.d
Demetrius Phaler. 217.c.208.d
Demetrius Magneſ. 288.a
Demochares 290.d
Democritus 221.c
Demoſthenes 37.d
Dicæarchus 3.c.5.c
Didymus Grammaticus 25.a
Dimon 54.a
Dinon 321.c
Diocles 6.c
Diodorus 6.a
Diodorus Coſmograph. 275.d
Diogenes 19.a
Dionyſius Halicar. 9.a
Dionyſius Thrax. 341.b
Dionyſodorus 326.c
Dion 52.c
Dioſcorides 24.d
Diphilus 296.c
Duris Samius 42.c
Ennius 87.c
Epaminondas 83.d
Ephorus 42.c
Epicharmus Comicus 20.d
Eratoſthenes 23.a
Euas Samius 26.d
Euphorion 67.a
Eupolis Comicus 63.b
Euripides 2.b.5.a
Eurychidas 23.a
Fab. Pictor 6.c
Fannius 143.c
Feneſtella 248.d
Ganiſius 247.d
Glaucippus 255.b
Glyceus Samius 303.d
Gorgias Leontinus 184.a
Gracchus Caius 243.d
Hecatæus Eretricus 239.d
Hellanicus 3.a
Hereas Megarenſis 3.c
Hereas 5.c
Heracletus 11.e
Heraclides Ponticus 25.a
Heraclitus 58.d
Hermipppus 13.d
Herodotus 4.c.5.a
Heſiodus 3.a
Hieron 54.d
Hieronymus philoſophus 263.b
Hippias 17.c
Homerus 2.c.2.d
Hyperides 288.c
Ibicus 24.b
Idomeneus 64.b
Iobas 255.d
Ion poeta 63.d.67.b
Iphicrates 75.a
Iſocrates 37.b
Iſtrus 5.d
Iuba rex 9.a
Liuius 82.b
Marſias. 288.a
Melanthus poeta 182.c
Menander 235.a
Menecrates 4.c
Mneſiphilus 52.a
Munatius 266.b
Nauſicrates rhetor 286.a
Neanthes 50.d
Nicagoras 52.b
Nicander 341.b
Nicolaus philoſophus 286.a
Olympus medicus 239.a
Oneſicritus 233.c.239.d
Oppius 220.b
Pæon Amathuſius 3.c
Panætius 209.a.282.a
Pappus Paſiphon 206.a

phanias Lesbius 17.a.62.a.53.a
phanias Epheſius 30.d
panodemus 53.a 185.a
pherecydes 3 b 4.c
phylarchus 58.d.165.c
philippides Comicus 301.a
philippus Iſangeleus 239.a
philippus Chalcidenſis ibidem
Philiſtus 201.a.203.d
Philochorus 3.d 4.b.5.a.d
philon Thebanus 239.d
philoſtephanus 17.d
phrinicus Comicus 39.c
pindarus 17.b.52.a.307.c
piſiſtratus 3.b
piſo 23 b
pyttheus 1.b
plato 12.a 14.a
plato Comicus 37.b.319.a
polemon Periegetanus 327.a
polybius 77.a.85.d.99.d.116.d 123.d
polycrates 239.d
poſſidonius 80.d.83.d.135.a.b
promathio 6.c
ptolemæus Antidides 239.d
Pub. Volumnius 285.b
pyrrhus 164.b
pytheas 289.b
Romarius Rutilius 170.d.225.a
Salluſtius 160.a.188.a
Sapho 306.b
Scipio Naſica 124.a
Sextius Syllas 9.a
Simonides 50.d.131.b.212.b 271.b
Simulus poeta 9.b
Sophocles 24.b.131.c.326.a
Soſibius 27.c
Sotion 242.b
Sphærus 14.a
Steſimbrotus 54.d.64.a
Strabo philoſophus 192.c
Stratocles 94.a
Sylla 153.c.155.d
Tarantius Mathematicus 8.b
Terpandrus poeta 17.b
Teleclides Comicus 197.a
Theocritus 99.b
Theophanes 225.a
Theophraſtus 113.d.179.d
Theopompus 54.d.214.a
Theopompus Comicus 149.b
Thraſeas 273.c
Theſeidos 5.a
Thucydides 37.a.113.c.200.c
Timæus 131.c.196.c
Timocreon Rhodius 54.a
Timonides 275.a
Timon Philiaſius 63.b
Timotheus 214.d
Titus 118.b
Trogus 94.a
Tyro Cicer. libertus 297.a
Tyrtæus 14.b
Valerius Antias 8.d.107.c
Valerius Max. 85.c.286.a
Varro 9.a
Xenophon 13.a
Zenodotus 9.a
Zeno. 18.d

FINIS.

A

PLVTARCHI CHERONEI GRAECORVM ROMANORVMQVE ILLVSTRIVM VITAE.

VITA THESEI

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LAPO FLORENTINO INTERPRETE.

QVEMADMODVM in orbis terræ ſitu deſcribendo hiſtorici ſolẽt, ut ad quæ ipſi cognitione aſpirare non poſſunt, extremis tabularũ partibus ſupprimẽtes, quoſdam adiiciunt locos eſſe uaſtos, arenoſos, & cœlo terraq; penuriam aquarum, aut limum inſuperabilem, aut montem Scythicum, aut aſtrictum frigore pontum: Ita & nobis in hac uirorum collatione, perpetua rerum hiſtoria, quãtum probabili oratione aſſequi potuimus tempora percurrẽtibus, de iis, quæ ſupra ſunt, uere licuit affirmare: antiquiora & uetuſtiora iſta, tragica & monſtroſa, Poëtæ & fabuloſi rerum ſcriptores occupant, nec ultra fidem nec certitudinẽ præ ſe ferunt. Cum igitur Lycurgi legumlatoris, & Numæ regis res geſtas literis mandauerimus: haud ab re fuerit ad Romulum orationem conuertere, quando hiſtoria ipſa ad eius tempora quamproxime acceſſimus. Sed mihi diu cogitanti huic uiro (ut inquit Aeſchylus) quis conueniret, quem illi opponerem, quis dignus† foret comparatione coniungi: uiſum eſt tandem faciendum eſſe, ut à quo celebrata Athenienſium ciuitas amplificataq; eſt, eum cum glorioſiſſimæ atq; inuictiſſimæ urbis Romæ parente cõferrem & compararem. Liceat autem repurgatas ratione fabellas obtemperare nobis, & hiſtoriæ faciem accipere. Sicubi uero ſuperbe ueriſimilitudinem omnem contemnant, nec admittant ullum cum probabilitate commercium, æquis auditoribus opus erit, quiq; benigne & humane† hiſtoriam antiquam exaudiant atq; approbẽt.

Hiſtoria uetuſtiſſima qualis ſimilitudine.

Confeſſione fidem quærit

†φερέγγυος

†ἀρχαιολογίαν.

B Videtur igitur Theſeus multis de cauſis Romulo quamſimillimus extitiſſe: ambo enim cum ſpurii & obſcuri forent, exiſtimati ſunt à diis immortalibus procreati eſſe: ambo etiam bellicoſi ac manu ſtrenui, quod quidem omnes ſcimus, & interim quanta maxime fieri potuit prudentia præſtiterunt. Ex duabus quoq; clariſſimis ciuitatibus, Roma & Athenis, alteram hic condidit, alteram ille nouis colonis compleuit. Fœminarum præterea raptus de utroq; feruntur, neuterq; eorum domeſticam cladem & inuidiam ſuorum effugit: ſed ad poſtremum ambo dicuntur in offenſionem ciuium incidiſſe. Siquid igitur ex iis quæ minus tragice dici uidentur, ad ueritatem conducit, Theſei quidem paternum genus in Erechtheum ac primos indigenas refertur: maternum uero in Pelopem. Pelops enim non opibus magis & copiis, q̃ natorum ſobole cæterorum Pelopõneſi regum potẽtiſſimus fuit, cum filias permultas optimatibus in matrimonio locaſſet, multoſq; in reſpub. paſſim principes diſperſiſſet, è quibus unus Pittheus extitit Theſei maternus auus, qui urbẽ non magnã Trœzeniorum incoluit, ac per id tẽporis omnibus ſapientia & eloquentia plurimum præſtare putabatur. Fuit eius ſapientiæ, ut uidetur, talis quædã uis ac forma, qualem cõplexus Heſiodus cum ſua ſcripta ſententiis referſiſſet, ſapiens in primis eſt habitus. Atq; hanc unam ex Pitthei ſententiis fuiſſe memorant:

Genus.

Eſto ſatis comiti merces promiſſa laboris.

Cuius rei Ariſtoteles philoſophus eſt autor. Euripides etiam, cum Hippolytum caſti Pitthei diſciplinam appellet, hanc eandem de Pittheo opinionem perſpicue atteſtari uidetur. Aegeo uero, cum filiis indigeret, uulgatum illud oraculum Pythiam uatem ceciniſſe ferunt, quo iuſſit, ne cum muliere coiret, priuſquam Athenas accederet. Quod cum non ſatis aperte dixiſſe uideretur, in Trœzenem profectus, de dei reſponſo cum Pittheo cõmunicauit, quod huiuſmodi fuit:

Neue prius uir magne† pedem qui prominet utri
Soluas, Cecropidum quàm ſacram acceſſeris urbem.

†ἀσκοῦ τὸν προὔχοντα πόδα.

Igitur incertum eſt, qua ratione adductus Pittheus, ſuaſionibus aut dolo, ad Aethræ coitum illum impulerit. Cum uero is mulierem compreſſiſſet, reſciuiſſetq; cum Pitthei ſe filia coiiſſe, grauidam factam eſſe ratus, enſem & calceos ſub lapidem eximiæ magnitudinis abditos reliquit, qui intus cauatus erat, ut quæ immiſſa forent, apte capere & continere poſſet: idq; ſolum mulieri factum pateſcit, mandauitq;, ſi ex ea filius naſceretur, & ad uirilem ætatem prouectus, ſaxum ſummouere, & quæ relicta fuerant, tollere atq; aſportare poſſet, eum clàm oĩbus cum his ad ſe rebus mitteret: uehementer

Boccatius li. x. cap. xiix.

enim Pallantidarum inſidias formidabat, quippe qui eum ob ſolitudinem filiorum contemnerent: erant autem quinquaginta ex Pallante filii: ſic diſceſſit. Cum exactis menſibus mulier partu puerum edidiſſet, ſunt qui ſtatim ei Theſeo nomen inditum eſſe affirment, ob inſigniorum corporis poſitionem: alii poſtea Athenis, quo tempore illum in filium accepit Aegeus: quã etiam rem illi θέσιν, id eſt adoptionem, nominant. Cumq; apud Pittheum educaretur, cuſtodem & pædagogum Connidam quendam nomine habuiſſe, cui uſq; ad noſtram ætatem, uno ante Theſei die Athenis arietem immolant: memoriaq; beneficii & honoribus hunc multo iuſtius proſequuntur, quàm Silanionem & Parrhaſium, qui imaginis Theſei pictores ac fictores fuerunt. Vigebat etiam illis temporibus conſuetudo, ut qui ex ephebis exceſſiſſent, delati in Delphos, de comis deo primitias darent. Acceſſit igitur in Delphos Theſeus, & loco etiam his temporibus Theſiæ ab illo nomen manet, ut fertur: anteriorem uero capitis partem ſolam abraſit, ut de Abantibus ſcribit Homerus: atq; hoc tõſuræ genus Theſeis ob illum nuncupatum eſt. Abantes uero primi hoc tondendi more uſi ſunt: quem quidem non ab Arabibus, ut quidam exiſtimant, didicerunt: nec Myſios imitati, ſed quòd natura bellicoſi eſſent, & cominus pugnandi, ac præter cæteros manus cum hoſtibus conſerendi peritiam tenerent, ut Archilochus teſtatur his uerſibus: C

Educatio.

In catalogo nauium.

Nec crebros tendunt arcus, nec uerbera fundæ
Expediunt, ſæuas quoties Mars æquore cædes
Infert, at rigido geritur res cominus enſe.
Hac illi apprime pugna certare periti,
Euboeæ genus acre uirûm belloq; ſuperbum.

Ne igitur ullas hoſtibus ad capiendum anſas darent, tondebantur. Hoc & Alexandrum illum Macedonem cum excogitaſſet, ſuis ducibus imperaſſe ferunt, ut Macedonum barbas abraderent, quippe quæ in præliis anſæ promptiſſimæ forent. Reliquum igitur tempus uerum Theſei ortum Aethra occultum habuit. Erat autem rumor Pittheo autore diſſipatus, illum à Neptuno eſſe generatum: Neptunum enim Troezenii ſumma religione colunt, & eius dei tutelæ eorum ciuitas dedicata eſt, cui & fructuum primitias diligunt, & inſigne in numo tridentem inciſum habent. Cum uero primum illius adoleuiſſet ætas, & unà cum corporis uiribus, fortitudo ac animi elatio, conſilio & ratione firmata apparuiſſet, ſic Aethra deduxit ad lapidem, atque ibi illum de ſuo ortu certiorem fecit, iuſſitq; paterna ſigna ſubducere, & iis acceptis Athenas nauigare. At ille lapidem quidem cum ſubiſſet, facile repulit, nauigaturum uero ſe pernegauit, etſi ſecura nauigatio foret, & id mater atq; auus ſummis precibus ab eo contenderent: difficile enim erat terreſtri itinere Athenas proficiſci, cuius nulla pars à periculo, cæde, ac latrociniis uacua eſſet. Nanq; ea tempora homines tulerũt, manuum quidem operibus, ac celeritate pedum & corporum uiribus, ut uidetur, indefeſſos, inſuperabileſq;, & qui ad nihil æquum aut conducibile naturæ muneribus uterentur, ſed quibus contumelia & intolerabilis contumacia grata foret, gaudentes crudelitate & ſæuitia dominari, atque cogere & peſſundare quicquid incidiſſet. Pudorem quoq; & iuſtitiam, & iuris æqualitatem, & humanitatem, ab ignauia & iniuriarum metu proficiſci, eaq; nihil conuenire iis qui uiribus præſtare poſſent. Ex his quoſdam circuens interemit Hercules ac deleuit: qui uero illum latuerunt, metuq; perterriti ſubterfugere, ut humiles abiectiq; contemptui fuerunt. Poſtea uero quàm Hercules calamitate perfunctus eſt, interfectoq; Iphito diſceſſit in Syriam, atque ibi apud Omphalen diuturna ſeruitute fuit: hæc illi necis ſupplicia ſoluens, Syriorum res ſumma pace ac ſecuritate firmauit. In Græcia uero uitia ac flagitia rurſus reuiuiſcere ac latius manare cœperunt, cum nemo ea reprimeret, nec prohiberet. Erat igitur ea profectio ex Peloponneſo Athenas euntibus, maxime peſtifera ac exitioſa, & ex latronibus quenq; Pittheus qualis eſſet ſingillatim, quibuſq; peregrinos afficeret, in medium referens, ſuadebat Theſeo, mari Athenas accederet. At eius animum iampridem Herculis gloria uirtutis tacite incenderat, eumq; ſemper habebat in ore, & eius res geſtas ac uirtutes narrantibus, promptiſſimum ſe auditorem præbebat, maxime uero ſiquis eum eſſet intuitus, & alicui eius facto & dicto interfuiſſet. Prorſusq; perſpicuum erat idem illi eueniſſe, quod poſterioribus ſeculis Themiſtocli euenit, cum diceret, Miltiadis trophæum ſibi ſomnos adimere: ita illi Herculis uirtutem admiranti, eius res geſtas per noctem ſomnia referebant, ac interdiu ipſum exagitabat, inſtigabatq; æmulatio, eadem facere cogitantem. Erat autem ex matre inter illos affinitas, quòd ex patruelibus nati eſſent. Aethra enim Pitthei filia fuit, Alcmena autem Lyſidices, Lyſidice uero & Pittheus fratres, ex Hippodamia ac Pelope geniti. Perindignum igitur, & non ferendum ducebat eſſe, illum in omnes improbos inuadentem, terram ac mare purgare, atq; tutum omnibus præſtare, ſe uero quæ inſtarent certamina, euitare, atq; per maria effugere, fama & opinione patrem dedecorantem, alia nulla genitori indicia, quàm calceos & enſem ſine ſanguine afferentem, non præclaro aliquo facinore ac rebus geſtis, certiſſima ſigna & notas ſuæ nobilitatis præbentem. Huiuſmodi igitur animo atq; conſilio iter aggreſſus eſt, ut

Prima iuncta

Thucydides à prim. lib. 2.

Studium ad Herculis exẽpli cõparatũ.

nemini

A nemini ipſe inferret iniuriam, uim afferentibus repugnaret. Ac primum quidem in Epidauro † Periphetam, qui claua utebatur, ob id Corynetam, quòd Corynam illi Clauam dicunt, nuncupatum, interemit, cum is illum adortus, tranſitu prohibere niteretur. Claua autem lætatus, accipiéſq; eam, ad armorum ſibi uſum ſeruauit, qua deinceps ueluti Hercules leonis pelle, perpetuo uſus eſt. Itaq; hæc Herculi indicium quoddam erat, qua magnitudine feram ſuperaſſet: Hic uero clauã, cum apud aliũ eſſet, oſtendit à ſe uictam, ſecum uero inuincibilem eſſe. In Iſthmo etiã Sinnim Pityocamptam, quo pacto ipſe multos occiderat, eodem peremit, cum non conſuetudine ulla nec exercitatione ualeret, ſed declaret uirtutem arti omni atq; exercitationi antecellere. Fuit autẽ Sinnidi ipſi filia eximia forma ac magnitudine, nomen erat Perigune, hanc interempto patre fugientem Theſeus ambiens perquirebat. Illa cum in denſiſſimam ſyluam, aſparagoq; ac frutice conſitam ſe conieciſſet, ut erat natura ſimplex, pueriliter admodum illos ueluti exauditυros orabat, ac uota iureiurando adhibito nũcupabat, ſi eam abditam atq; inuiolatam ſeruarent. Reuocante autem Theſeo, ac fidem dante, ſibi curæ fore, nequid detrimenti acciperet, ad eum ſe contulit, ex eoq; grauida facta, Menalippum genuit. Sed Deioneo Euryti Ochalienſis filio in poſterum, permittente Theſeo, in matrimonium ceſſit. Menalippi uero filius Ioxus, Ornitho ſocius deducendæ in Cariam Coloniæ fuit, unde Ioxides appellantur, quibus mos eſt patrius, neq; ſpinas aſparagi, neq; ſtœbã igni cremare, ſed honore & cultu proſequi. Erat quoq; Crommyonia ſus, quam Phæam uocabant, fera ſanè haud contemnenda, ſed pugnax, & ad ſuperandum difficilis: hanc ad rationẽ itineris nihil pertinentẽ, ne uideretur ex neceſſitate omnia gerere, adortus confecit. Simul obiicere ſeſe improbis quidem hominibus, propulſandæ iniuriæ gratia, ratus eſt bonum uirum oportere: cum feris autem generoſis illis prælium inire ac periclitari. Sed quidam Phæam mulierem latrociniis intentam fuiſſe tradunt, capitalem ſanè atq; intemperantem, quæ in his regionibus Crommyonem (id enim loco nomen eſt) incolebat, ſuemq; ex uita ac moribus cognomentum traxiſſe, inde à Theſeo eſſe interemptam. At Scyronem cum iuxta agrum Megarenſium è petra deieciſſet, uita priuauit, qui, ut uulgatior fama tenet, uiatores eò accedentes in prædam uertebat: ut uero quidam autores ſunt, per iniuriam & contumeliam pedes peregrinis protendens, abluere iubebat, ac deinde impellens calcibus, in mare deturbabat. At Megarenſes hiſtorici famæ obuiam euntes, & cum longo ac diuturno tempore (ut inquit Simonides) bellum gerentes, nec latronem nec contumelioſum hominem Scyronem fuiſſe aſſeuerant, uerum latronum hoſtem & euerſo-

B rem, bonorum autẽ ac iuſtorum uirorum amicum. Aeacum enim Græcis omnibus pietate ac religione præſtare iudicatum eſſe, ac Cychreum diuinis honoribus ab Athenienſibus coli. Pelei quoq; & Telamonis uirtutem nemini incognitam eſſe. Scyronem igitur & Cychrei generum fuiſſe, Aeaci uero ſocerum, Pelei ac Telamonis auum, qui ex Endeide Scyronis & Chariclis filia geniti erãt. Haud igitur conſentaneum eſſe, cum improbiſſimo homine optimos uiros affinitatẽ inire uoluiſſe, maxima ac pretioſiſſima dantes accipienteſq;. Verum tradunt Theſeum non quo tempore primum Athenas acceſſit, ſed poſterius, & Eleuſinen cepiſſe, quæ a Megarenſibus tenebatur, Diocle principe fraude decepto, & Scyronem oppreſſiſſe. Ita de his rebus uariæ ſunt contrariæq; ſententiæ. Eleuſine quoq; Cercyonem Arcadem in palæſtra ſuperatum interemit. Ac paulo prouectus cum domuiſſet Procuſten in Hermiona, idem torturæ genus ſubire cogẽs, quod ille hoſpites, è uita ſuſtulit. Hæc Herculis imitatione geſſiſſe uidetur. Nam ut ille, quo pacto ſibi inſidiæ paratæ fuerant, eodem inſidiarum autores perſecutus, Buſirim immolauit, palæſtra proſtrauit Antæum, ſingulari certamine Cygnum ſuperauit, Termerum quoque abſciſo capite interemit, à quo etiam Termerium malum nuncupatum eſſe, memoriæ proditum accepimus. Verberãdo enim caput Termerus eorum qui in ſe incidiſſent, omnes hoc pacto ad exitium morte mq; perducebat: Sic Theſeus ultus facinoroſos euaſit, quæ ipſi per uim in alios patrarant, eadem ab illo reportantes: & quas ſibi excogitarant iniuriæ rationes, iiſdem iuſte ſupplicium luebant. Sed cum Cephiſum attigiſſet, ex Phytalidarum genere homines obuiã prodeuntes primum ſalutarunt, expiariq; ſe petẽtem, de more riteq; expiatum, ut ſacrificia peracta ſunt, conuiuio exceperunt, cum nullus antea itinere humane clemẽterq; accepiſſet. Ad ſextam igitur Iduũ Cronii menſis, qui nunc Aprilis habetur, in patriam rediſſe dicitur. Ciuitatem ingreſſus, inuenit turbationis omnia ac diſcordiarum referta, ac priuatim Aegeum, ac domum totam peſſimo in ſtatu conſtitutos. Nanque Medea Corintho Athenas delata, cum ſuſcepiſſet ſe medicamentis Aegeum curaturam, quo filios procreare poſſet, in eius ſe concubitum dederat: quæ ubi de Theſei reditu prima accepit, imprudente Aegeo, qui ſenex tunc erat, & ob ſeditionem ciuium omnia formidabat, perſuaſit illi, hoſpitem conuiuio exceptum uenenis necaret. Ad prãdium igitur profectus Theſeus, cum non probaret ſe priorem quis eſſet, edicere, uelletq; ei recognoſcendi ſui initium præbere, appoſitis carnibus, cum gladium incidendi gratia diſtrinxiſſet, illi oſtendit: quo ſtatim cognito, Aegeus ueneni poculum deiecit, ac filium appellans amplexus eſt. Tum aduocatis ciuibus omnibus cognitum fecit, prompte libenterq; ob fortitudinem excipientibus. Dicitur cadente poculo uenenum effuſum eſſe,

† Suid. περιφωνεν. Geſta. Ouid.li.7.met. Diod.Sic. lib.5.

Amplificatio à comparatione.

† περίφρακτον. *† ἑρμῶ.*

quo loco nunc in Delphinio † ſepta ſunt. Eam enim urbis partem Aegeus incolebat, & † quandā tem- C
pli partem, quæ ad Orientem ſpectat, in Aegei portis uocitant. At Pallantidæ, quibus ſpes incīſa

Honores inuidia ſecuta, mox inſidiæ.

erat occupandi regni, ſi ſine filiis Aegeus moreretur, poſteaquam Theſeus eſt ſucceſſor patri conſtitu-
tus, ægre ferentes, ſiquidem Aegeus regnet, Pandioni in filium adoptatus, & qui Erechthidarum ge-
nus nulla propinquitate attingeret, ac rurſus Theſeus homo peregrinus & aduena, ad bellū incube-
runt, ac partiti ſuas copias, pars eorum ex Sphettide palàm cum patre impetum faciunt: pars Garget
ti ſe abdentes in inſidiis ſubſederunt, ut diuerſis partibus hoſtem adorirentur. Fuit autem ipſis præ-
co uir Agnuſius Leus nomine, hic Theſeo Pallantidarum conſilia detulit: alle repentino impetu ador
tus eos qui in inſidiis erant, omnes peremit. Qui uero Pallantem ſecuti fuerant, accepto cladis nun-

† Videtur legēdū Παλληνέων.

cio, diſſipato exercitu diuerſi abierunt. Ex eo ferunt † Palleneorum populum Agnuſiorum connu-
biis prohiberi, moremq; hunc apud eos per præconem denunciandi, Audite populе, eſſe ſublatum: ad
enim nomen ob uiri proditionem uehementer oderunt. Inde Theſeus ne ocio deſidiaq; langueſce-
ret, & ſimul gratia & beneuolentia multitudinem deuincire cupiens, contra Marathonium taurum
ex urbe profectus eſt, qui Tetrapolitanis permagna detrimenta attulerat, eumq; captum oſtentandi
roboris gratia, uiuum per mediam urbem egit, & pòſt Delphico Apollini immolauit. At quæ de He
cale, deq; eius hoſpitio fabulantur, haud omnino à ueritate abhorrere uidentur. Hecaleſium enim ſa-

† ἑκαλίσκην fortaſſe.

crificium Hecalo Ioui finitimi populi exhibebant, Hecalemq; ipſam religioſe colebant, † Hecalelam
per diminutionem uocantes, quòd cum iuuenem admodum hoſpitio inuitaſſet Theſeum, ſeniliter
huiuſmodi blanditiis benigneq; excepiſſet. Ad hæc eo ad prælium exeunte, uouit ſe Ioui immolatu-
ram, ſi incolumis rediſſet in patriam: uerum ante reditum illius extincta eſt, & has Theſei iuſſu ho-
ſpitii ac benignitatis gratias reportauit, ut Philochorus teſtatur. Nec ita multo poſt, tertio ex Creta le

Boccat. li. 11. cap. 26. Diodo. 5. circa Thebas ſublatum dicit.

gati de exigendo tributo Athenas acceſſerunt. Nam cum inualuiſſet opinio, Androgeum in Attica
dolo eſſe ſublatum, & Minos ipſe illato bello, multis malis Athenienſes affecit, & infenſum etiam
numen regionem uexauit: ſterilitas enim agrorum ſimul & peſtis uehemens inuaſerat, flumina quo-
que exiccata ſunt. Iubente autem deo placari Minoëm, cum eo firmata pace, atq; ita eos numinis
iram placatum ire, malorumq; exitum habituros, caduceatoribus in Cretam miſſis, qui Minoëm
precibus exorarent, percuſſerunt fœdus hac lege & conditione, ut promitterent ſe nouo quòque an-
no ſeptem pueros, totidemq; uirgines tributi nomine in Cretam eſſe miſſuros, ut plurimi ſcripto-

Egreſſio de Minotauro et Minoe.

res ſentire uidentur. Pueros autem delatos in Cretam, tragœdiis celebratum eſt in Labyrintho à Mi D
notauro eſſe interemptos, aut palantes exituq; prohibitos, ibi interiiſſe. Minotaurum uero ipſum, ut
Euripides tradit, miſtumq; genus prolemq; biformem fuiſſe, dupliciq; natura tauri atq; hominis cō-
poſitum, Verum Philochorus tradit hæc Cretenſibus non probari, ſed Labyrinthum carcerem fuiſ-
ſe, qui nihil aliud haberet incommodi, niſi quod ex eo effugere qui aſſeruarentur, non poſſent. Gym-
nica etiam certamina in honorem Androgei Minos ſtatuit, præmiumq; uictoribus pueros tradidit
tantiſper in Labyrinthi cuſtodia aſſeruatos. Vicit autem prioribus certaminibus Taurus quidem bel-
li dux, cuius per id temporis apud eos potentia permaxima ferebatur, homo haud miti ingenio neq;

De Bottiæis Plinius lib. 4. capite. 12.

manſueto, ſed qui multa in Athenienſium filios per ſummam iniuriam & contumeliam perpetra-
ret. Ariſtoteles quoq; in Bottiæorum repub. pueros minime interimi ſolitos à Minoë, perſpicue affir-
mare uidetur, ſed ſeruorum numero habitos in Creta conſeneſcere, ac Cretenſes uetuſto cuidam uo
to obnoxios, illos hominum primitias in Delphos mittere: cum quibus, dum mitterentur, admiſtos
eorum filios unà emigraſſe. Sed cum ibi uictum ſibiipſis ſuppeditare non poſſent, in Italiam pri-
mum tranſuectos, Iapygiam tenuiſſe, ac deinde profectos in Thraciam, Bottiæos nuncupatos eſſe:
idcirco Bottiæorum uirgines ſacrificio quodam abſoluto canere, Eamus Athenas. Equidem uidetur
reuera difficile, eam ciuitatem inimicam habere, quæ muſica & poëtica præſtet. Etenim Minos per-
petuo male audiuit, & in Atticis theatris aſſiduis probris contumeliisq; uexatus eſt: nec illum ab in-

† ὀαριστὴν Διός.

famia & ignominia Heſiodus uendicauit, cum regno digniſſimum: nec Homerus, cum † Iouis diſci-
pulum & neceſſarium appellaſſet: ſed peruicerunt Tragici, quia pulpito & ſcena plurimam de illo ſæ-
uitiæ & crudelitatis infamiam diſſiparunt. Quanquam Minoëm legumlatorem perhibent, Rhada-

Beneficium in patriam.

mantum uero iudicem eſſe atque cuſtodem eorum, quæ ab illo legibus definita ſunt. Cum igitur ter
tii tributi tempus inſtaret, ac parentes quibus erant impuberes liberi, ſortitos ad tributum dare co-
gerentur, rurſus aduerſus Aegeum ciuium calumniæ & querimoniæ renouatæ ſunt, qui luctu & la-
chrymis inſtarent, rem indignam eſſe, illum caput & cauſam malorum omnium extitiſſe, nunc ſup-
plicii ſolum & animaduerſionis penitus expertem eſſe, ſed ad nothum atq; peregrinum filium re-
gno delato, ipſos legitimis filiis orbatos & deſtitutos contemnere. Hæc Theſeum excruciabant uehe-
menter: quæ minime contemnenda ratus, nec præcipuam ſibi aliquam ſortem petendam, ſed in
communis fortunæ ſocietatem eundum, in medium prodiens ſeipſum ſine ſorte dedidit: ac aliis eius
animi elatio & magnitudo maximæ admirationi fuit, populareq; eius ingenium ſumma beneuo-

lentia

A lentiā & amore proſecuti ſunt. At contra Aegeus ne id ageret orare & obſecrare. Vt uero perſpexit illum nec precibus nec ſuaſionibus cuiuſquam de ſententia dimoueri poſſe, cæteros ſortito elegit pueros. Hellanicus uero ſcribit, non ſortito lectos ciuitatem dedere, ſed præſentem Minoēm ipſum deligere ſolitum, ac primum omnium Theſeum ad fœderis pactionem delegiſſe. Fuiſſe autem huiuſmodi: Athenienſes nauem præbere, conſcendentes autem pueros cum eo nauigare, bellica arma ſecum nulla ferre, extinctoq; Minotauro pœnam finiri. Itaq; ante id tempus nulla ſalus ſperari poterat, quocirca & nigro uelo nauem, ut ad manifeſtam perniciem, emittebant. Eo tempore cum attollere patris animum & ſpe bona confirmare uellet, efferebat ſe, pollicebaturq; Minotaurum ſe domiturum: quare Aegeus uelum aliud album gubernatori tradidit, mādauitq;, ut in reditu, ſeruato Theſeo, album attolleret, interempto autem, nigro adnauigaret, ac cladem à longe ſignificaret. At Simonides non album ait uelum fuiſſe ab Aegeo traditum, ſed puniceum, liquido ilicis frondētis flore tinctum, idq; eorum ſalutis ſignum cōſtitutum eſſe. [Id eſt, cocci ſucco.] Præerat autem gubernator naui Amarſyadas Phereclus, ut Simonides tradit. Philocorus ab Scyro ex Salamine dicit accepiſſe Theſeum gubernatorem Nauſitheum, qui uero proram regebat, Phæacem, cum Athenienſes nondum rebus maritimis intenti forēt. Etenim fuiſſe unum ex pueris Meneſtham, Scyri ex filia nepotem: hæc Nauſithei & Phæacis† [† πρῷρα.] ſacella atteſtari uidentur, quæ à Theſeo ſecus Scyri phanum in Phalero poſita ſunt, ac feſtum diem, quem Gubernatoria uocant, inquit eiſdem exhiberi. Ductis igitur ſortibus, Theſeus acceptis ex Prytaneo iis, quorum nomina exierant, in Delphinium profectus, Apollini pro ſua ſociorumq; ſalute ſupplicationem peregit. Erat autem ea, ex ſacra olea ramus, alba lana coronatus. Inde nuncupatis uotis, octaua Iduum Ianuarii deſcendit ad mare, qua etiam his temporibus puellas placaturas in Delphinium mittunt. Dicitur etiam deum illi in Delphis præcepiſſe, Venerem ducem ſibi aſſumere, & ad obeundum unà munus, prouocare. Poſt hæc ad mare capram immolanti, in caprum ſponte mutatam, ob idq; deam Epitragiam, ab hirco, quod hi τράγον uocant, nuncupari. Vbi uero naue eſt delatus in Cretam, ut ſcriptum à plurimis ac decantatum eſt, ab Ariadna eius amore capta, accepto filo, edoctusq; qua ratione Labyrinthi errores poſſet euadere, Minotaurū oppreſſit, abnauigauitq;, Ariadna & pueris conſecutis. Addit etiam Pherecydes, Cretenſium nauium fundum Theſeum perforaſſe, quo perſecutionem retardaret. Damon quoque tradit ab eo Taurum Minois ducem interemptum eſſe in littore, dum nauali prælio Theſeum à nauigatione prohibere niteretur. Vt uero Philocorus

B prodidit, Minoē ludos celebrante, Taurus cum opinione omnium cūctos deuicturus foret, graui inuidia flagrabat. Eius enim potentia ob morum contumaciam, animos hominum uehementer offenderat. Erat etiam opinio grauior, illum cum Paſiphaē concumbere: quare petenti Theſeo cum eo in certamen uenire, permittit Minos. Cumq; mos eſſet Cretenſibus, mulieres quoq; inſtantibus ludis ſpectare, præſens Ariadna & Theſei aſpectu obſtupuit, & certandi peritiam, qua omnes uicerat, admirata eſt: gauiſus etiam Minos Taurum uictum ignominiaq; affectum, Theſeo pueros reddidit, & ciuitatem tributo liberauit. Sed Clidemus ſeparatim quodammodo ac ſuperflue de his ſcribit, altius repetito principio: fuiſſe Græcis omnibus commune decretum, triremem nullam ullo ex loco nauigare maiorem, quàm ut quinq; hominibus compleri poſſet: duci tantum Argos Iaſoni circumnauigare fas eſſe, ad mare latrociniis liberandum. Dædalum uero naui Athenas fugientem, præter conſtitutionem decreti Minos longis nauibus perſecutus, in Siciliam tempeſtate delatus eſt, ibiq; uita defunctus. Poſtea uero quàm Deucalion Minois filius, hoſtili in Athenienſes animo, de repetendo Dædalo Athenas miſit, ac niſi dederetur, minatus eſt ſe pueros, quos obſides Minos acceperat, occiſurum, clementer & humane huic quidem reſpondent. Theſeus deditionem Dædali deprecatus, utpute patruelis ſui, illi uero genere etiam coniuncti, quippe ex Merope Erechthei filia prognato, ipſe ædificādis nauibus animū adiecit: partim ibi per ſe, procul ab ea uia qua aduerterēt hoſpites: partim in Trœzene per Pittheum, uolens quāmaxime rem latēre. Comparatis igitur completisq; nauibus, Dædalo & exulibus Cretenſium ducibus, omnibusq; imprudentibus, Cretenſibus quoq; amicorū naues eſſe opinantibus, potitus littore, expoſitis ſuis, Gnoſſum ſumma celeritate inuaſit, cōſertoq; prælio in ipſis Labyrinthi portis, Deucalionem comitatumq; eius oppreſſit, cum Ariadna in iis turbationibus cōſtituta fœdus iniit, pueros recepit, & inter Athenienſes & Cretenſes ſocietatem amicitiamq; coniunxit, cum promiſiſſent Cretenſes, ſe nunquam bellum incepturos eſſe. Multæ uero de his opiniones feruntur, uariæq; ſententiæ, ac de Ariadna in primis, quarum pro uera nulla probari uidetur. Nā alii aiunt, eam à Theſeo relictam ſuſpendio uitam finiſſe: alii delatā in Naxum à nautis, Onaroq; Bacchi ſacerdoti in matrimonium datam: ut autem relinqueretur à Theſeo, factū eſſe, quod aliā amaret. [Egreſſio de Ariadna.]

Hunc inſanus amor domuit Panopeidos Aeglæ. Hunc uerſum de Heſiodi poēſi † excepiſſe Piſiſtratum, Hereas Megarenſis eſt autor: quemadmodum rurſus in Homeri νεκυίᾳ, ad gratiam Athenienſium coniecíſſe, Theſea Perithoumq; inſignia pignora diuūm. Nec deſunt qui dicant Ariadnam ex Theſeo Oenopionem & Staphylum peperiſſe, è quibus Ion Chius eſt, qui de ſua patria [† ἐξελεῖν, ἐμβαλεῖν, id eſt, expunxiſſe, ſubſtituiſſe]

ſe uerſus poetarũ quoſdam prout facere uel obſtare gloriæ Theſeiæ uideretur.

ita loquitur: Hanc olim Oenopion Theſides condidit urbem. Quæ autem fabulis maxime celebra C
ta ſunt, in omnium (ut ita dixerim) ore & ſermone uerſantur. Quædam tamen de iis propria à Pæ
none Amathuſio literis prodita ſunt. Ait enim Theſeum cum Ariadna ſponſa in Cyprum ui tempe
ſtatis eſſe delatum: cumq; ipſa è ſalo langueret grauida exiſtens, nec perferre poſſet, eam tantum ex
poſuiſſe, ipſum naui opitulantem, à terra rurſus in pelagus eſſe auectum. Itaq; incolas loci mulieres
Ariadnam excepiſſe, ac propter ſolitudinem mœſtam atq; exanimatam curaſſe: adulterinas etiam ad
eam, ut à Theſeo, detuliſſe literas, in quibus hæc erant, illum de ſuo partu eſſe ſolicitum, atq; prope
diem auxilio affore: defunctamq; uita antequã partu ſoluta eſſet, ad ſepulturam dediſſe: huc poſtea
reuerſum Theſeum dolore confectum, incolis reliquiſſe pecunias, quæ in Ariadnæ ſacrificium eroga
rẽtur. Duo præterea exigua ſtatuiſſe ſimulachra, alterum argenteutu, aurum alterum. In ſacrificio
uero quarta Iduum Gorpiæ, id eſt Septembris menſis, adoleſcentem in lecto iacentem uociferare, cæ
teraq; facere, quæ à parientibus fieri ſolent. Vocare etiam lucum Amathuſios Veneris, in quo Ariad
næ ſepulchrum oſtendunt. Naxii etiam quidam ſcriptores, duos fuiſſe Minoës tradunt, totidemq;
Ariadnas, quarum alteram in Naxo Dionyſio nuptam fuiſſe, Staphylumq; peperiſſe: natu uero iu
niorem à Theſeo raptam ac deſtitutam in Naxum acceſſiſſe, nutricemq; conſecutam, Corcynam no
mine, cuius etiam extare ſepulchrum: eo in loco Ariadnam obiiſſe diem, honoresq; haud prioris ſimi
les eſſe aſſecutam: nam illius celebritatem ludis lætitiaq; agitari, quæ autem in huius honore fiunt ſa

Redit.

crificia, mœrore omnia ac luctu eſſe referta. Ex Creta autem ſoluens, in Delum ſe cõtulit: cumq; deo

† ἀνατεὶς τὸ ἀφροδίσιον

immolaſſet, conſtituto ibi Veneris † ſigno, quod ab Ariadna acceperat, unà cum pueris chorum inſti
tuit, eum quem adhuc Delios obſeruare ferunt, circuitus atq; exitus Labyrinthi hac imitatione recen
ſentes, quæ numeris quibuſdam alternis orbibus orbes impediat. Id autem chori genus γέρανος à De
liis nuncupatur, ut Dicæarchus ſcribit: atq; hunc chorum circa Ceratonem aram celebrauit, ex corni
bus concinnis & inter ſe congruentibus ſiniſtris omnibus ſtructam. Ab eodem ſtatutum in Delo cer
tamen memorant, uictoribusq; tunc primum palmæ præmium eſſe propoſitum. Sed cum Attico
agro appropinquaret, ei ſimul ac gubernatori memoria præ gaudio excidiſſe uelum attollere, quo
eorum ſalutem Aegeo ſignificari oportuit. At illum deſperato filii reditu è ſaxo ſe proiiciſſe, atq; ita
extinctum eſſe. Naue eo aduectus Theſeus, ſolẽnia ſacra quæ in diſceſſu uouerat, diis immortalibus
peregit: de ſalute etiam per præconem Athenas nunciauit. Verum is multos ex regis interitu in ſqua
lore & lachrymis mœſtos offendit: alios etiam (ut credibile eſt in communi ſalute) lætitia exultantes, D
& qui illum certatim plauſu coroniſq; exciperent. Acceptis igitur coronis caduceum coronauit. Re
uerſus autem ad mare, nondum peractis à Theſeo libationibus, extra expectauit, quòd ſacrificiũ tur
bare nollet: quo abſoluto, Aegei mortem nunciauit: illi magno luctu, tumultu & trepidatione in urbẽ
ſe receperunt: unde hodieq; conſuetudo manet, ut in celebritate quæ ὠσχοφόρια à ferendis ramis uo
cant, nam ὄσχος ramus eſt, non nuncius ipſe, ſed caduceum coronetur, & poſt libationes huiuſmodi,
qui interſunt, emittant uoces, ἐλελεῦ, ἰοὺ ἰού, id eſt, eia, heu, quorũ altero in feſtinatione ac bellicis pæa
nibus uti ſolent, alterum conſternationis ac turbationis eſt. Patre igitur ad ſepulturam dato, Apollini
uotum perſoluit nonis Iuliis: eo enim die in urbem ſe incolumes receperunt. quare & legumina ob
eam cauſam aiunt coqui, quòd ſeruati allata ſibi cibaria in unum contulerint, & communi ad coquẽ
dum olla adhibita, congreſſi inuicem atq; epulati ſint. Ereſionam uero, id eſt oleæ ramum lana coro

Herod. in uita Homer. Suid. Εἰρεσιώνη.

natum (εἴριον ſiue ἔριον enim lana eſt) ut tunc, ad ſupplicationem efferunt: uariis autem peractis luſtra
tionibus, ob ſublatam agrorum infœcunditatem cantu proſequuntur,

Ereſione dabis pingues cum ficubus agros,
Et plenas oleo cotylas, redolentia mella
Spumantem pateram, quo uel bene pota recumbas.

Atqui hæc ſacra Herculis exhiberi qui
dam aiunt, hoc pacto ab Athenienſibus enutriti: ſed plures ſuperioribus magis aſſentiri uidentur. Na
uis autem qua cum pueris Theſeus nauigauit, & qua rurſus in patriam ſeruatus eſt, triginta remorũ
fuit, quam uſq; ad Demetrii Phalerei tempora Athenienſes ſeruauerunt, cũ uetuſtis lignis ſubtractis,
alia quotidie noua ac ualida conicerent atq; coaptarent, ita ut poſterius ſermone uſurpata, exemplũ
philoſophis ambiguitatis manſerit, aliis eandem, aliis uero minus eſſe affirmãtibus. Ad hæc Oſcopho
riorum celebritatem agitant à Theſeo conſtitutã. Non enim omnes uirgines ſorte lectas ipſum edu
xiſſe tradunt, uerum ex æqualibus eius ac familiaribus duos adoleſcẽtes, aſpectu quidem pueriles ac
muliebres, animis autem fortes & ſtrenuos, cum balneis calidis à luce ſemotos, unguentis quoq; quæ
ad comã & leuitatẽ corporis coloremq; conducunt, reliquiſq; ornamentis pro facultate immutaſſet,
uocem etiã & geſtum atq; inceſſum edocuiſſet, & quam ſimiles potuiſſet, & nulla re diſſimiles uirgi
nibus reddidiſſet, in uirginum numerũ, celatis ea de re omnibus, conieciſſe. Poſtea igitur quàm reuer
ſus, põpas ac dies feſtos cum impuberibus, ita ut nunc quoq; palmites cum racemis ferẽtes uidemus,
indutus agitaſſe. Portant autẽ ramos ad Dionyſii & Ariadnæ gratiã, admoniti fabula, uel potius quòd
tum

A tum cum redierunt, poma importabantur: & quæ cœnam ferant mulieres adhibentur, & ſacrorum participes fiunt, matres lectarum uirginum referentes. Etenim ad filias accedentes illæ cibos & obſonium afferunt. Fabulæ etiã narrantur, quòd hæ quoq; recreandi ſolandiq; gratia pueris fabulas enarraſſent. Hæc igitur à Demone memoriæ prodita ſunt. Locum etiam ſibi ad tẽplum optauit: domos præterea eas quæ tributum impendebant, ſtatuit ſibi pecunias in ſacrificium pro ratione tributi contribuere, idq; ſacrificium permiſſum ſibi à Theſeo Phytalidæ obibant, hoſpitii benignitatem huius beneficii memoria proſecuti. Poſt Aegei mortem magnum opus atq; admiratione dignũ aggreſſus eſt, omnesq; qui Atticã incolebant, in urbem coaptauit, & in populum omnes unius ciuitatis cõpulit, cũ antè ſparſim uarios habitarent locos, & difficulter pro cõmuni omnium utilitate conuenire poſſent, interdum etiã diſſidentes bello inter ſe decertarent. Igitur omnes per populos ac genera obiens, ſuadere conabatur: priuatis atq; in opibus celeriter eius monitis hortationibusq; audientibus: potentibus uero & factioſis ſpe iniecta, ſine rege rempub. & popularem ſtatum, ſe tantũ belli ducem ac legũ cuſtodem fore: aliis autẽ rebus paritatem atq; æqualitatẽ omnes habituros. Hæc alii ſua ſponte & uoluntate facere adducti ſunt: alii quòd eius potentiam, quæ iam tum maxima erat, atq; animi magnitudinẽ formidarent, obtẽperare ſuaſionibus, quàm ui cogi maluerunt. Cũ igitur ſingulorũ prytanea, curias, ac magiſtratus ſuſtuliſſet, unumq; & cõmune omnibus prytaneum & unum ſenatum conſtituiſſet, quo in loco adhuc etiam licet intueri, ciuitatem Athenas nuncupauit, & Panathenæa, communem celebritatem decreuit. Sacrificia de receptis in ciuitatem Colonis peregit, quæ μετοίκια, id eſt aduentitia, uocant, decimoquinto Calend. Maias, quod ſacrificium uſq; ad noſtram manauit ætatem. Atq; depoſito regno à diis orſus ut ſuſceperat ciuibus ſe facturum, rempub. ſtabiliuit. Nam cum de ciuitatis ſtatu conſultum Apollinem miſiſſet, huiuſmodi ei oraculum ex Delphis allatum eſt:

Aegida Theſeu Pittheidos edite partu,
Ipſe pater multis fines meus urbibus olim
Conſtituit, ueſtraq; dedit ditione teneri.
Tuq; inuicte malis animo ne cede labori,
Vter ut inſanis pelagi iactaberis undis.

Hoc etiam & poſteriori ætate Sibyllam in hanc urbem dixiſſe autumant, cum exclamaſſet:

Ipſe madebis uter, ſed non fas mergier unquam.

Magis uero amplificare uires ciuitatis cum

B uellet, mortales omnes ad eandem uitæ æqualitatem uocauit. Et id: Huc populi omnes accedite: Theſei edictum fuiſſe dicitur, quo ex omnibus populis unum corpus à ſe conſtitui declarauit. Haud tamẽ confuſum populum & indigeſtum ob multitudinem, quæ nullo delectu ac diſcrimine in urbem confluxerat, cõtemnendum putauit: uerum primus nobiles, quos εὐπατρίδας ipſe uocauit, ſeiunxit, tum agricolas & artifices. Nobilibus quidem, tractandi rem diuinam, magiſtratus ex ſuo ordine creandi, adminiſtrandiq; leges, tum pia religioſaq; interpretandi definiendiq; poteſtatem fecit, eosq; cum cæteris ciuibus quaſi ad æqualitatem redegit, cum honore quidem & gloria nobilitas, uſu uero ac neceſſitate agricolæ, multitudine uero artifices ſuperare uiderentur. Quòd autem ipſe primus ad uulgum inclinarit, ut Ariſtoteles inquit, & dominatu ſe abdicarit, declarat Homerus in nauium catalogo, in quo Athenienſium tantummodo populum appellat. Nummũ præterea ſtatuit, bouemq; in eo incidit, uel ob Marathonium taurum, uel ob Minois ducem, uel quòd ad agri cultionẽ ciues prouocare uellet. Ab eo numo dicitur ἑκατόμβοιον, quod eſt centum boum, & δεκάβοιον, quod decem, nomẽ traxiſſe. Sed cum Megarenſium agrum firmiter ad Atticam adiunxiſſet, celebratam illam in Iſthmo columnam erexit, epigrammaq; inſcripſit, quod duobus trimetris regionem diuidebat, inquiens: Quæ ad orientem ſolem ſpectant, hæc non Pelopõneſus, ſed Ionia: Quæ uero ad occidentem, Peloponneſus eſt, non Ionia. Certamen quoq; ab eo primum Neptuno inſtitutum imitatione Herculis. Gloriari etiam quãdoq; eſt ſolitus, ob illum Ioui Olympia, ob ſe uero Neptuno Iſthmia à Græcis celebrari. Quod enim ibidem in Melicertæ honorẽ conſtitutum eſt, noctu agebatur, initiandi magis quàm ſpectaculi aut celebritatis ſpeciem præ ſe ferens. Nonnulli tamen opinantur in Scyronis honorẽ Iſthmia inuenta à Theſeo & inſtituta eſſe, quo ſe à cæde ob propinquitatem expiaret. Scyronem enim filium fuiſſe Caneti & Heniochæ Pitthei filiæ. Alii uero Sinnim, non Scyronem, & huius gratia nõ illius certamen eſſe conſtitutum. Statuit igitur conuenitq; cum Corinthiis, ut Athenienſes ad Iſthmia accedẽtes, tantum in ſpectando † ſedentes præferrẽtur cæteris, quãtum nauis uelum, quæ eò ſpectandi gratia appulſa erat, extẽſum loci occuparet, quemadmodum ab Hellanico & Androne Halicarnaſſeo ſcriptum accepimus. Inde in Euxinum pontum nauigauit, ut Philochorus, & alii pleriq; tradunt: cũ Hercule aduerſus Amazones militauit, ac uirtutis præmiũ Antiopã accepit. Sed plures, è quibus eſt Pherecydes, Hellanicus, atq; Herodorus, aiunt poſt Herculem priuata claſſe Theſeum nauigaſſe, & Amazonem captiuam cepiſſe. Atqui hi quidẽ probabiliora uidentur dicere: alteri enim nemini ex comitibus memoratur Amazon contigiſſe captiua. Bion autem Theſeum ait ea dolo ſubrepta abiiſſe: natu-

† προεδρίαν παρέχειν.

ra enim Amazonas uiroſas eſſe:ita nec Theſeũ cũ agrum inuaderet fugiſſet,ſed munera illi miſiſſe:il- C
lum uero cũ muneribus miſſam mulierẽ adhortatum nauẽ conſcẽdere,ubi conſcẽdit deducta naui di-
ſceſſiſſe. At Menecrates quidã,qui de Nicea Bithyniæ ciuitate hiſtoriã edidit,ſcribit Theſeum cũ An-
tiopa in his regionibus diuerſatũ eſſe:affuiſſe etiam in eius exercitu tres ex Athenis adoleſcẽtes inter
ſe fratres,Euneum,Thoantem,& Soloontem. Hunc igitur cum Antiopã flagraret,celatis aliis,cum
uno ex familiaribus rem cõmunicaſſe:at ille cum de his cum Antiopa in ſermonẽ ueniſſet,illam ho-
minẽ repudiaſſe:rem uero prudẽter ſimul humaneq; tuliſſe,nec Theſeo unquã detuliſſe:at Soloon-
tem ubi de ſpe decidit,proieciſſe ſe in fluuium,interiiſſeq;. Hũc caſum tuliſſe grauiter Theſeum cũ
adoleſcẽtis interitum accepiſſet & cauſam,& quoddam Pythiæ oraculum ad ſeipſum rediens,in men-
tẽ reuocauit:fuiſſe enim ſibi in Delphis à Pythia imperatũ,ſimulac contigiſſet,ut in peregrina regione
angeretur maxime,excruciareturq;,eo tunc in loco urbem conderet,& duces quoſdam relinqueret
ex iis qui eũ conſecuti eſſent.Ex hoc cõditæ à ſe urbi,Pythopoli ab eo nomen eſſe inditum,& propin-
quo fluuio Soloontem,in honorem adoleſcentis:relictos quoque eſſe illius fratres,ut præfectos ac le-

† Ἑρμοῦ οἰκίον uocant, cum deberent Ἕρμου οἰκίον

gumlatores,cumq; his Hermum uirum Athenienſem ex nobilitate,à quo & locum Hermi,id eſt †
Mercurii domum,à Pythopolitanis nuncupari,non recte ſecundam ſyllabam circunflexo accentu no-
tantibus,& gloriam ad deum ab heroë transferentibus. Itaq; hac de cauſa bellum ab Amazonibus
ortum eſt. Videtur autem earum facinus neque humile neque muliebre fuiſſe. Nam nunquam in
urbe caſtrametatæ forent,nec in Pnyce prælium conſeruiſſent,niſi potitæ agro intrepide urbem in-
uaſiſſent. Quare,quemadmodum tradit Hellanicus,Cymmerico Boſphoro frigore concreto,tranſ-
uectas irrupiſſe creditu perdifficile eſt. Quòd autem in urbem caſtra poſuerint,ex nominibus lo-
corum,& interemptarum ſepulchris apparet. Diuturna uero dubitatio & commoratio utriſq; fuit
adoriendi hoſtem:ad poſtremum uero Theſeus cum Phœbo immolaſſet,cum illis conſeruit præ-
lium:quo quidem Iunio menſe depugnatum eſt,in cuius memoriam Boëdromia adhuc,à menſis
nomine Boëdromione dicta,Athenienſes peragunt ſacrificia. Tradit autem Clidemus,cum proſequi
ſingula exquiſitius uellet,Amazonum ſiniſtrum cornu ſe ad locum,cui nunc Amazonio nomen eſt,
cõuertiſſe:dextro autem eas in Pnycen per Chryſam eſſe profectas,cum iis ibi pugnaſſe Athenienſes,
cum à Muſeo in Amazonas incidiſſent:ad hæc & interemptarum ſepulchra in lata uia extare,ea quæ
ad portas ducit,ſecus Chalcodontis phanum.quas nunc Piraicas uocitant,atq; inde ui uſq; ad Eume-
nidas eſſe reiectos,ac mulieribus loco ceſſiſſe. Ex Palladio uero & Ardetto ac Lycio ingruentes,pro- D
puliſſe dextrum earum cornu uſq; ad caſtra,multaſq; illarum cecidiſſe. Sed quarto deinde mẽſe ictũ
eſſe per Hippolytam fœdus. Hippolytam enim hic eam,quam ſibi iũxit Theſeus,non Antiopam ap-
pellat. Quidam ſcribunt cum Theſeo pugna certantem à Molpadia ictam concidiſſe,colũnamq; quæ
ſecus Telluris Olympiæ phanum eſt,huius gratia erectam eſſe. Nec mirum mihi eſſe uidetur,in re-
bus adeò à memoria noſtra propter uetuſtatem remotis,uagari hiſtoriam,nec certitudinis quippiam
habere. Nam tradunt ſaucias Amazones ab Antiopa in Chalcidem clàm miſſas,ibiq; curatas eſſe,&
earum quaſdam ibi eſſe ſepultas,locoq; illi hodieq; Amazonium nomen manere. Verum hoc bellũ
fœdere eſſe compoſitum,& loci eius qui iuxta Theſei phanum eſt,cognomentum,quod Orcomo-
ſion uocant(nos iuriſiurandi locum poſſumus dicere)teſtimonio eſt,& quæ Amazonibus ante The-

† ῥοῦν.

ſei celebritatem ſacrificia diu exhibita ſunt. Oſtendunt quoq; & Megarenſes apud ſe locum † Rhum
appellatum,Amazonum ſepulchrum ex foro abeuntibus rotundum. Dicitur & ad Chæroniã alias
interiiſſe,& iuxta fluuium conditas eſſe,cui ſuperioribus ſeculis Thermodonti,nunc Hæmoni nomẽ
eſt,de quibus in Demoſthenis uita mentio facta eſt. Videntur etiam † nõ ſine clade Amazones Theſ-

† οὐκ ἀπραγμόνως.

ſaliam tranſiſſe. Sepulchra enim etiam his temporibus circa Scotuſæam,& Canis Capita extant.
Hæc de Amazonibus digna memoria uiſa ſunt. Nam quæ de Amazonum motu & inſultu in The-
ſeum facto ob nuptam ei Phædram,conſilio Antiopæ & aliarum unà ſecum iniurias perſequentium,
deq; clade & interitu ab Hercule illis illato,Theſeidos autor literis prodidit,ea commentis fabula-
rum ſimiliora quàm ueritati uidentur eſſe. Antiopa autem uita defuncta,Phædram in uxorem acce-
pit,cum ex Antiopa filium haberet Hippolytum:ut uero Pindarus tradit,Demophontem. Infelicíſ-
ſimum uero Phædræ Hippolytiq; euentum,quoniam hiſtorici de eo à tragicis nihil diſſentiunt,nos
quoq; idem ſentire debemus,ut ab iis omnibus factitatum eſt. Sunt & aliæ de Theſei nuptiis opinio-

† τὴν ἀναξώ

nes à ſcena ſeiunctæ,quæ neque mitia principia,neq; felices exitus habeant. Nam † Anaxam quãdam
Trœzeniam rapuiſſe dicitur,& interfecto Sinne & Cercyone,ipſorum filias ui compreſſiſſe:duxiſſe
autem uxorem Periboeam Aiacis matrem,ac rurſus Phœreboeam & Iopam Iphiclis filiam,& ob
Aeglæ amorem Panopei filiam(ut dicitur)Ariadnam turpiter ab eo repudiatam eſſe criminantur,
& poſt omnia Helenæ raptum,qui Atticam bello uniuerſam referſerit,eiq; exilium ad poſtremum
& cladem conflauerit,de quibus paulo poſterius explicabitur. Sed cum à præſtãtibus uiris multa per
id temporis confecta certamina ſint,nulli interfuiſſe Theſeum tradit Herodorus,Lapithis tãtum ſo-

A ciam fuiſſe, quo tempore cum Centauris pugnatum eſt. Quidam uero affirmant in Colchos cum Ia
ſone profectum, & cum Meleagro ad opprimendum aprum, & ob hoc in cõmunibus prouerbus uſurpari
ſolitum eſſe. Non ſine Theſeo. Ipſum autem nullo ſocio multa ac pulcherrima certamina confe-
ciſſe, eumq; de illo omnium ſermoné, Alter hic Hercules, plurimum increbuiſſe. Adraſto etiá eſt opi
tulatus in recuperádis cadaueribus eorum, qui apud Thebas occiderát, nõ, ut Euripides ſcribit, in tra-
gœdia, ſuperatis prælio Thebanis, ſed cõmuni fœdere firmatis cõditionibus. Hæc à plurimis celebra
ta ſunt, memoriæq; & literis prodita. Philochorus quoq; fœdera de recipiendis cadaueribus prima il-
la fuiſſe teſtatur: uerum ab Hercule primum reſtituta eſſe cadauera, in eius uita ſcribitur. Sepulchra
autem uulgi in Eleuteris extant, ſed principum circa Eleuſiné: idq; à Theſeo ad gratiam Adraſti geſtũ
memoratur. Ab Euripidis uero ſentétia plurimũ diſſentit Aeſchylus in Eleuſiniis, in quibus Theſe-
us hæc dicens íducitur. Amicitiam uero inter eum ac Perithoum hoc tradunt initium habuiſſe. Cum
rumor eius roboris & fortitudinis uehemens foret, cupido Perithoum inceſſit eius rei periculum fa-
cere: itaq; Theſei boues è Marathone expulit: cumq; nunciaretur ſe illum cum armata manu eò aduẽ
tare, minime in fugã ſe dedit, ſed cõuerſus obuiam iuit: ubi uero alterum alter aſpexit, & formæ di-
gnitatem præſtantiamq;, & animi magnitudinem admiratus uterq; eſt, delectatusq; uehementer, ma-
nus conſeruerunt. Sed Perithous prior protédés manum, iuſſit Theſeũ iudicis munus ſuſcipere, & de
boum expulſione cognoſcere ac iudicare: ſe enim haud inuitum quodcunq; ſtatuerit ille ſupplicium
ſubiturum. At Theſeus ſupplicium quidem remiſit illi, & ut ſecum amicitiam & ſocietatem iniret,
hortatus eſt: ſic iureiurando amicitiam firmarunt. Ex hoc cum Deidamiam in matrimonio accepiſſet,
Theſeum orauit ſecum unà proficiſci, regionem uiſere, & ſe in Lapitharũ congreſſum & colloquiũ
dare. Inuitarat etiam ad cœnam Centauros. Vt uero calere res cœpit, & hi laſciuientes petulãtia, cor
ruptiq; uino mulieribus iniecerunt manus, ad reſiſtendum Lapithæ ſe conuerterunt, ac aliis quidem
peremptis, alios bello ſubactos, ſocio & adiutore Theſeo è regione poſtea exegerunt. Sed Herodorus
negat hæc eo pacto eſſe geſta, uerum ait, exorto iam bello Theſeum Lapithis opem tuliſſe, ac tunc pri-
mum ab eo Herculem eſſe uiſum, nec ſine admiratione in eum ab errore ac certaminibus in Trachi-
ne quieſcentem, incidiſſe. Fuiſſe autem eum cõgreſſum honori utriq; ac uoluptati. Attamen arbitror
cuiuis magis probari eorum opinionem, qui dicant eos in unum ſæpius cõueniſſe, & Herculé Theſei
ſtudio & opera initiatum eſſe myſteriis, & ante initiationem expiatũ: quod ita, quibuſdã ab eo rebus
B inuite geſtis, fieri oportuit. Cum uero iam eſſet ad quinquageſimum annum ætate prouectus, ut Hel
lanicus ſcribit, Helenã rapuit, haud ætate ſuadẽte. Vnde hoc quidam crimen, ut maximum ac fœdiſ- *Amplificatio à tempore.*
ſimũ, tegere cupientes, aiunt Helenã non ab eo raptam, ſed ab Ida & Lynceo, atq; apud eum depoſi-
tam & aſſeruatã eſſe, nec Polluci & Caſtori eius fratribus exigẽtibus reſtitutam: uel à Theſeo, permit-
tente Tyndareo, ob metum Enarſphori Hippocoontis filii adhuc penè infantem, ui illata eſſe direptã.
Quæ uero ad ueritatem propius uidentur accedere, & plurimorum teſtimonio nituntur, huiuſmodi
ſunt: Cum Spartham ambo ueniſſent, puellam in Dianæ templo chorũ, quem Orthiam uocant exer-
centem, diripuerunt, effugeruntq;. Miſſis autem ad perſequendum militibus, nondum longe à Tegea
digreſſis, in tuto cõſtituti, Pelopõneſum tranſuecti, in has leges & cõditiones uenerunt, ut cui Helena
ſorte eueniret, is uxorem haberet, atq; alteri ad aliam cõparandam uxorem operam ſuam præſtaret.
In hanc pactionem ductis ſortibus, Theſeo obtigit: itaq; accepta uirgine, quæ nondum nuptui idonea *Intemperantia.*
erat, in Aphidnas detulit, ibiq; cum matre relinquens, Aphidno homini ſibi amicitia coniuncto cõmẽ
dauit, eamq; clam omnibus aſſeruare iuſſit. Ipſe Perithoo beneficii gratiam referens, in Epirum ſimu
lata peregrinatione, cum eo unà profectus eſt, ut Aidonei Moloſſorũ regis filiam raperent, qui coniu *Temeritas.*
gi Cereri nomen indiderat, filiæ uero Proſerpinæ, ac cani Cerbero. Edixerat igitur, ut cum hoc certa
men inirent ii qui filiam petebant, & qui uictor euaſiſſet, acciperet. Sed ubi cognouit Perithoum cum
ſociis, non ut procos, ſed raptores accedere, eos comprehendit; ac Perithoum ſtatim per canem tol-
lendum interficiendumq; curauit, Theſeum in carcerem coniectum cuſtodiis aſſeruari iuſſit. Per id *Inclinatio fortunæ diſſolutiorem uitam ſecuta.*
temporis Mneſtheus Petenſis Ornei Erechthei filii filius, primus ut fertur mortalium inſenſus po-
pularibus & uulgo gratioſis hominibus, eosq; delere geſtiens, nobilitatem iam antea Theſei opes in-
digne ferentem, magis concitauit atque incendit. Indignabantur enim ſe ſingulis erepto principatu
ac regno, in uno oppido occluſos, ab eo ueluti in cuſtodia detineri aſſeruariq;, & omnes ſeruorum lo
co & numero haberi. Nec uero mediocrem Theſeo apud multitudinem cõflauit inuidiam, cum dice-
ret eos umbram libertatis adeptos, ſed re ipſa orbatos patria, ſacris, diisq; penatibus, ut pro multis ac
iuſtis regibus, unius peregrini & aduenæ dominatum perferrent. His motibus permagnum momen
tum ingruens à Tyndaridis bellum adiecit, quod pleriq; opinantur eius quoq; opera & impulſu eſſe
conflatum. Ab inimo igitur iniuria abſtinuere, ſororem tantum reddi ſibi efflagitarunt. Reſponden
tibus uero ciuibus, eam nec apud ſe eſſe, nec ubinam terrarũ relicta ſit, exploratum habere, ad bellũ
incubuerũt. Sed Academus, qui eam Aphidnis occultari ſenſerat, rem indicat: unde & uiuo illi à Tyn-

daridis honores ſunt habiti,& poſterioribus tēporibus inuadētibus ſæpius in Atticā Lacedæmoniis, C
† Ἐχέδημος εἰ ἑκαδημία legit Suidas. agrumq; deuaſtātibus,ab Academia ob† Academū temperatum eſt. At Dicæarchus tradit ab Ecede
mo & Maratho,qui ſub Tyndaridis ex Arcadia meruerant,ab altero Ecedemiam,quæ nunc Acade-
mia eſt,nomē accepiſſe:ab altero Marathonē populū nuncupatū eſſe,cū is ſe ſponte ex quodā oraculo
pro exercitu imolandū dediſſet. Profecti igiť Aphidnas ac prælio potiti,locū euerterūt. Hic' diciť Aly
cus Scyronis filius cōcidiſſe,qui Dioſcuros in militiam conſecutus erat,à quo locum Megarēſis agri,
ſibi condito eius corpore,Alycum nuncupari. Hereas autē ſcripſit,Alycum ab ipſo Theſeo circa Aphid
nas eſſe interemptum:fidemq; ſibi aucupatur ex his uerſibus,qui de ipſo Alyco editi ſunt:

Hunc in Aphidnæa tractantem prælia terra,
Auricomæ Theſeus Helenæ ſuccenſus amore,
Strauit atrox,miſerumq; indigna morte peremit.

Haud tamen uerisimile eſt,matrem & Aphidnas præſente Theſeo in poteſtatē hoſtium ueniſſe. Ca-
ptis igitur Aphidnis,Athenienſibusq; in magno metu ac formidine conſtitutis,Mneſtheus pſuaſit po
pulo,Tyndaridas in urbe accipiendos eſſe,quippe qui cum Theſeo tantum ut cum prædone neſario
bellum gererent,cæterorum uero hominum commodis & incolumitati conſulerent,id quod ſtatim
re & opera probarunt:nam potiti rerum omnium,remiſſis cæteris,initiari tantum myſteriis orarūt,
cum nihilo minus quàm Hercules propinqui ciuitati forent. Atq; hoc illis ſuppetebat ab Aphidno in
† πύλιος. filios adoptatis,ueluti à† Pylio Hercules. Honores quoq; pares deorum imortalium aſſecuti ſunt,&
† ἄνακοι. Vide Suid. † Anaches cognominati,uel ob ceſſationem uacationemq; belli factas,quam Græci ἀνοχὴν uocant:uel
ob curam & diligentiā,quam ne quis detrimenti aliquid caperet,ſuſceperunt,cum tantus præſertim
intra urbem exercitus uerſaretur:quiete enim ſe habent qui curāt aliquid atq; cuſtodiunt,ac reges ob
hoc ipſum anactas uocitant. Sunt etiam qui eos ob aſtrorum aſcenſum anacas nuncupatos putent:nā
ἄνω,quod eſt ſupra,ἀνεκὰς Attici dicūt,& ἀνέκαθεν ἄνωθεν,quod ſignificat deſuper. Aethram igiť The
ſei matrem captiuam in Lacedæmonem abactam memorant,inde in Troiam cum Helena eſſe dela-
tam,idq; Homeri teſtimonio comprobari,qui eam Helenam conſecutam dicit.

Aethram,quam Pittheus genuit,Clymenemq; Boopim.

Quidam uero neq; uerſum hunc probant,neq; ea quæ de Munichio fabulæ habent,quem ferunt ex
Demophōnte ac Laodice clàm editum,in Ilio ab Aethra eſſe educatum. Priuatim uero quædam de
Aethra & ab iis longe aliena,Iſtrus in tertiodecimo Atticarum rerum libro,ut à quibuſdam autori- D
bus accepta,prodidit:Alexādrum Parim in Theſſalia ad Sperchium ab Achille & Patroclo pugna eſſe
ſuperatum,& Hectorē Trœzeniorum urbem captam diripuiſſe,Aethramq; ibi relictam abduxiſſe.
Verum hoc à ratione plurimum abeſſe uidetur. At Aidoneus cum Herculem hoſpitio excepiſſet,&
caſu in Theſei & Perithoi mentionem incidiſſet,& cuius gratia eò acceſſerant,& quas deprehenſi pœ-
nas dederant,uehementer indoluit Hercules,alterum ignominioſe interemptum eſſe,alterum in eā
fortunam calamitoſam ueniſſe. Ac de Perithoo quidem queſtus grauiter eſt,aliud præterea ſibi nihil
Calamitoſus uitæ finis. faciendum putauit. De Theſei uero ſalute cum eo uerba fecit,& ut hanc à ſe iniret gratiam,ab eo plu
ribus contendit. Concedente Aidoneo è uinculis emiſſus Theſeus,Athenas reuerſus nondum eius
amicis penitus ſuperatis:ſic quotcunq; ſibi antea ciuitas delegerat templa,omnia Herculi dedicauit,&
pro Theſeis Herculea nuncupauit,quatuor ſibi tantummodo reſeruatis,ut Philochorus ſcribit. Mox
uero cum priorem ſtatum recipere uellet,& princeps rempub. gerere,in grauiſſimas ſeditiones ac tur
bationes incidit:quos enim ſibi minus offenſos reliquerat,inuenit ſolutos metu ex ipſa licētia odium
concepiſſe:ad hæc magnam populi partem corruptam,& iuſſa,quæ ſilentio obire ſolebat,niſi deleni-
tam blanditiis recuſare:quare cum cogere eſſet aggreſſus,aduerſariorum factionibus uictus,ad poſtre
mum liberos in Eubœam clàm emiſit ad Elpenorem Chalcodontis filium. Ipſe uero Gargetti,ubi
nunc eſt Araterium,quod uocant ἀπὸ τῆς ἀρᾶς,quod eſt imprecatio,factis in Athenienſes imprecatio
nibus,in Scyrum nauigauit,quòd ſibi cum illis hominibus amicitiæ,ut putabat,& paternæ ibi poſ-
ſeſſiones forent. Erat uero per id temporis rex Scyriorum Lycomedes: ad hunc igitur ueniens
agros poſtulabat,tanquam iſtic habitaturus. quidam ferunt Theſeum ab eo contra Athenienſes au-
xilium imploraſſe. Sed Lycomedes ſiue uiri gloriam reformidans,ſiue Mneſthei ſibi gratiam conci
liare uolens,ipſum cum ad regionis fines perduxiſſet,quaſi inde ſibi agros oſtenſurus,ex ſaxis detur-
bauit atq; interemit:quanquam aliqui affirment per ſe nullo cogente,ſed errore loci poſt cœnam,ut
conſueuerat,deambulantem concidiſſe. Et tum quidem eius mors nemini curæ ac ſolicitudini fuit.
Mortui gloria ut reuixerit. Sed Athenienſium rex Mneſtheus creatus eſt:eius filii priuati regno,ſub Elpenore Ilium in expeditio
nem profecti ſunt:illic uero Mneſtheo mortuo ipſi reuerſi Athenas,regnum receperunt. Poſteriori-
bus ſeculis Athenienſes cum aliis de cauſis adducti,ut Heroa proſecuti ſunt:in primis uero quòd cū
Teſtimonium diuinum. in Marathone aduerſus Medos pugnatum eſt,complurimis Theſei ſimulachrū apparuiſſe uiſum,&
ante omnes inuaſiſſe in barbaros. Poſt Medicū uero bellum,imperante Phædone,conſulētibus Phœ-

bum

A bum Athenienſibus, reſpondit Pythia, Theſei oſſa Athenas reportanda eſſe, eaq́; honorificè condita
apud ſe aſſeruanda. Erat autem perdifficile recipere, at ſepulchrũ agnoſcere, barbarorum, qui locũ in/
colebant, aſperitate & imanitate cõmercia prohibente. Attamen Cimonem redacta in ditionem inſu
la, quemadmodum in huius uita proditum eſt, inueniẽdi cupido iceſſit. Viſa igitur aquila tumulum
quendã roſtro fodiẽte, atq; terrã unguibus ſpargẽte, diuino quodã inſtinctu ac animi diuinatione per/
motus locũ effodit: quo facto apparuit magni corporis ſepulchrum, & iuxta, pilum atq; enſis: quibus
triremi Athenas delatis à Cimone, exultantes gaudio, Athenienſes ſplẽdido apparatu & ſacrificiis ac/
ceperunt, ueluti Theſeum ipſum in urbẽ redeuntẽ. Sunt autem in media urbe iuxta noſtrum gymna
ſium ſita: aſylumq́; ibi ſeruis atq; humilioribus fortuna hominibus, & potentiorum opes formidanti/
bus cõſtitutum, quod & Theſeus patronus & propugnator quidam fuiſſet, & humane benigneq́; pre/
ces humilium exaudiſſet. Sacrificium ei præterea maximũ tribuunt ad octauam Iduũ Iulii menſis,
quo die cũ impuberibus ex Creta reuerſus eſt: & aliis præterea menſibus, octauo quoq; die honores il
li & cultus exhibent: uel quòd octauo Aprilis menſis die, ex Trœzene primum ſe Athenas cõtuliſſet,
ut Diodorus †Peregetas affirmare uidetur: uel rati hunc ei numerum magis quàm alium conuenire,
quippe qui Neptuni filius eſſet habitus. Etenim Neptuni celebritatẽ, octauo quoq; die menſis agitãt.
Octonarius enim numerus, cũ ſit primus talus ex paritate cõfectus, & geminum quadratum nume/
rum cum in ſe contineat, ſtabilitatẽ & imobilitatem dei potentiæ ſignificare uidetur, quẽ nos ἀσφάλιον
& γαιήοχον, id eſt, firmum & minus errantem, ac terram continentem, appellare ſolemus.

Aeſtimatio poſt mortem.

Honores diuini habiti

†Περιηγητής

ROMVLI VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE

VRBIS Romæ nomen magnum, maximeq́; gloria apud omnes gentes
peruagatum, à quo & quam ob cauſam inditum ſit, permagna inter ſcri/
ptores diſſenſio eſt. Nam alii tradunt Pelaſgos terrarum orbem longo er
rore peruagatos, plurimisq́; bello domitis nationibus, eã partem Italiæ
tenuiſſe, & ob pugnandi robur, quòd ῥώμην Romã Græci uocant, ſic ur/
B bem appellaſſe. Alii uero, Troia capta à Græcis, quoſdã profugos nactos
claſſem in Hetruriam uẽto delatos, Tyberis faucibus appulſos eſſe, & ex
eorum mulieribus iã nauigatione fatigatis, & à mari abhorrentibus, quã/
dam Romã nomine, quæ nobilitate & prudentia & uſu rerũ anteire ui/
debatur, ſuaſiſſe claſſem incendẽdam eſſe: quod factum uiris mœſtitiam
attuliſſe ab initio, deinde neceſſitate coactos circa palatiũ poſitis ſedibus,
ubi breui res ſupra ſpem ex ſententia cecidiſſet, expertos loci fertilitatẽ, ſuſcipientibusq́; uicinis & fini
timis, cum aliis honoribus affeciſſe Romã, tum urbem ex eius nomine, ut quæ eius rei autor fuiſſet,
nuncupaſſe. Ex eo hodie manere, ut coniuncti & ipſas mulieres & neceſſarios homines amplexi, fron/
tẽ oſculentur. Nam & illas cum naues incendiſſent, his blanditiis uiros deliniſſe, cum ueniam orarẽt,
& eorũ iram placare niterentur. Alii Romam Itali filiã & Leucariæ: alii Telephi Herculis filii Aeneæ
nuptã fuiſſe. Quidam Aſcanii Aeneæ filii, quæ urbi nomẽ impoſuit. Nec deſunt alii, qui affirment à
Romano Vlyſſis & Circes filio, urbem primum habitari cœptã. Alii à Remo Emationis filio, à Dio/
mede ex Troia miſſo. Quorundã etiam ſentẽtia eſt, Romũ Latinorum tyrannum, eum qui Tyrrhe/
nos eiecerat, qui ex Lydia in Theſſaliam, ex Theſſalia in Italiam uenerant, huius rei autorẽ fuiſſe. Nec
uero hi ipſi qui in Romulum, id quod æquiſſimum eſt, & multorum teſtimonio cõprobatum, huius
nominis originem referunt, de illius genere ſatis conueniunt. Nam quidam aiunt, illum Aeneæ filiũ
ex Dexithea Phorbantis filia genitum, infantemq́; in Italiam aſportatum, unà cum eius fratre Remo,
atq; in fluuio exundanti ſummerſis aliis ſcaphis, in qua autem erant pueri ad fluminis ripam depulſa,
ex inſperato incolumes ſeruatos, Romã, quod robur ſignificat, nuncupatos eſſe. Sunt qui hanc ſenten
tiam non probent, ſed ipſi aliam in medium afferant: Romam Troianæ illius filiam cum Latino Te/
lemachi filio nuptã, Romulum partu edidiſſe. Quinetiam affirmant alii, ex Aemulia Aeneæ & Laui
niæ filia à Marte cõpreſſa, Romulum eſſe genitum. Quidam etiam ſunt qui de Romuli ortu fabu/
loſa quædã referre non dubitẽt. Nam dicunt Tarchetio Albanorũ regi, ſceleſtiſſimo & crudeliſſimo
homini, diuinitus monſtrum domi uiſum penè ex facrario ſe attollens ad multos dies manſiſſe. Fuiſ/
ſe etiam Tethyos in Hetruria fatidicum templum, à quo allatum Tarchetio reſponſum, ut monſtro
admiſceretur uirgo. Nam genitum iri ex ea filium, uirtute, fortuna, ac uiribus nomen permaximum
& gloriã habiturum. Quod cum Tarchetius uni ex filiabus expoſuiſſet, imperaſſe ut cum monſtro il
lo coiret: illã cõtempto patris imperio, ancillam in ſui locum ſuppoſuiſſe: Tarchetium re cognita ægre

Incertum unde Romæ nomen.

De origine urbis uide Solinum: de nomine uero Fabi Pictorem. Liuius Dec. i.

Genus incertum.

ſerentem, utranq; in carcerẽ ut morte multaret coniecisſe: ſed uiſum eſt illi per quietem ſe Veſtam uidere, necari puellas prohibentem, telam uero puellis iubentem, ut erant in uinculis, texendam tradere, ea conditione, ut non ante nuberent, quàm eã abſoluiſſent: ita quod illæ per diem texuiſſent, alias noctu Tarchetii iuſſu retexere ſolitas. Ex monſtro uero ancillam geminos peperiſſe, quos Teratio cuidam Tarchetium ſtatim exponẽdos dediſſe: at illum ſecus fluuium infantes depoſuiſſe; ſic lupam cũ eò ueniſſet, admotis uberibus lac ꝓbuiſſe, auibus quoq; uariis cibũ pueris cõportãtibus, quoad bubulcus aſpiciens, admiratusq;, auſus accedere infantes ſuſtulit. Hac illos ratione ſeruatos, cũ primum per ætatem licuit, Tarchetio tetendiſſe inſidias, ac tandem oppreſſiſſe. Hæc à Promathione quodam, qui Italicam ſcripſit hiſtoriam, memoriæ prodita accepimus. Sed ex iis, quæ probabiliora ſunt, & plurimis teſtibus nituntur, certiſſima Diocles Peparethius primus græcis literis illuſtrauit, quem Fabius Pictor plurimis in locis ſecutus eſt. Fuerunt etiam de his contrariæ aliorum ſententiæ, ſed ut quãpauciſſimis expediamus, res ita ſe habet. Ex regibus ab Aenea ortis, in duos fratres Numitorem & Amulium ſucceſſione regnum peruenit: è quibus Amulius cum in duas portiones omnia partitus eſſet, ac pecunias aurumq; ex Troia aduectum regno adæquaſſet, regnum Numitor ſortitus eſt. His igĩ fretus opibus Amulius, & fratre uiribus longe ſuperior, regnum illi facile abſtulit: ac ueritus ne ex eius filia liberi naſcerentur, ut perpetua uirginitate ſpem omnem ſuſcipiendæ prolis adimeret, Veſtæ illã ſacerdotem legit. Hanc alii Iliam, alii Rheam, Syluiam alii appellant: quæ multo poſt tempore, præter legem Veſtalium uirginum, grauida deprehẽſa eſt: quæ ut ne crudeliſſimum ſubiret ſupplicium, regis filia Antho à patre precibus impetrauit, ſed coniecta in carcerem à commercio omnium ſeiuncta diu fuit, ne de partu Amulium celare poſſet. Edidit igitur geminos magnitudine & formæ præſtantia inſignes, ex quo Amulium acrior metus inuaſit, quare ſeruo negocium dedit, pueros † in profluentem mittat. Seruo Fauſtulo nomen fuiſſe tradunt: alii non hunc, ſed eum qui † educauit ita fuiſſe nuncupatum. Deſcendit igitur ad fluuium, atq; ubi aſpexit illum multo fluctu & impetu decurrentem, metuens adire uſque ad iuſtum curſum, in proxima alluuie pueros † exponit: ita eo abeunte tenuis decreſcentis fluminis aqua leniter in ſicco deſtituit: quem nunc locum Germanum uocãt, ſed pridem Germano nomen fuerat, quod germanos fratres uocare ſolent. Nec porrò lõgius ficus Ruminalis erat, uel ob Romulum, ut plurimi ſentiunt, ita nuncupata, uel ob ruminationes armẽtorum, quæ ibi ob frigora captanda in umbram coguntur. Eſt alia quoq; cauſa, quæ uidetur potiſſima fuiſſe, quòd mamma ruma à ueteribus appellata eſt: ac deam aliquam quæ educationi infantium præeſſe putabatur, Rumiliam uocitant, & eius feſtum Nephalia celebrant, lac quoq; in eius ſacris infundunt. Hic infantibus iacentibus lupam ferunt præbuiſſe ubera: ad hæc picum acceſſiſſe, qui ſimul pueros nutriret cuſtodiretq;. Putantur uero ea animalia Marti ſacra eſſe. Picus uero ſemper à Latinis ſummo cultu & honore eſt habitus. Vnde non mediocris fides parienti addita eſt, cum Martem incertæ ſtirpis patrem nuncuparet. Atqui ferunt eam dolo id eſſe perpeſſam, deceptam ab Amulio, qui armatus atq; adortus diripuit. Sunt qui dicant nutricis nomen ambiguitate fabulæ locum dediſſe: nam & feras & meretrices cõmuni uocabulo lupas uocamus: ita Fauſtuli uxori, proſtrato paſtoribus corpore, lupæ cognomen eſſe additum, cum Laurentia ante nuncupata eſſet. Huic ſacrificabant Romani, & † libabat mẽſe Aprili Martis ſacerdos, & Laurentiam eam celebritatem uocitabant. Aliam præterea Laurentiam ex huiuſmodi cauſa colunt. Dum ſacerdos Herculis phani forte (ut fit) opera liber, curaq; ſolutus per templum incederet, compellaſſe deum dicitur, ut unà ſecum aleis luderet, atque ipſe ſi eius rei uictor exiſteret, ſpem daret futuri ſibi cuiuſpiam ab eo ſpectatiſſimi muneris, quod Herculea maieſtate dignum uideretur: ſin ſecus, ſe deo menſam ample magnificeq; ornaturum, mulieremq; eximia pulchritudine † unà accubantem daturum. Hanc conditionẽ depactus, alias pro ſe, alias pro deo teſſeras ſtatuit. Vbi perſpicue ſe uictum agnouit, uolens pacta ſeruare, & impoſitis ſibipſi conditionibus conſiſtere, deo cœnam parauit, Laurentiamq; mulierem ſanè formoſam, non omnino famoſam, ſed celatam & occultam, mercede conductam adhibuit illi in cõuiuium, ſtratoq; in templo lecto, cœnam clauſam intus reliquit, tanquam ad illam deus acceſſurus eſſet. Atque dicitur eam adiiſſe, iuſſiſſeq; in aurora ſe ad forum conferret, & qui primum ſibi obuiam eſſet factus, eum ſibi amicum adiungeret. Prodiit igitur illi obuiam ex ciuibus quidam, ætate longe prouectus, & ſatis locuples ac ſplendidus, ſed filiis inops, & qui uxorem nunquam duxiſſet: huic Tarrutio nomen erat: qui Laurentiam agnouit, amauitq;, & ad poſtremum ſibi ampliſſimarum fortunarum hæredem inſtituit, quarum maximam partem illa plebi Rom. ex teſtamento reliquit. Dicitur autem cum iam eius gloria illuſtris eſſet, & ſancta religioſaq; haberetur, eo in loco euanuiſſe, in quo prior etiam Laurentia condita erat. Ei loco nunc † Velabro nomen eſt, quod incremento ſuperfuſo flumine, nauiculis traiicientes ea parte fori appellerent: traiectum enim uelaturam uocant. Quidã uero dicunt Velabrũ aditum eſſe eum, quo in Hippodromum ex foro itur, quẽ qui ludos exhiberẽt, hinc exorſi, uelis operire ſoliti fuerint: ῥωμαϊστὶ γὰρ βῆλον, ἱστίον καλοῦσι. His igĩ de cauſis, ſecũda Laurẽtia à Romanis colitur. At infantes Fauſtulus,

Margin notes: Genus. — † ῥῖψαι — † ἀνελόμενον — † ἀπεπλάσατο — Liui. Romularem. — νηφάλιοι θυσίαι, οὗ οἶνος οὐ σπένδεται, ἀλλὰ ὕδωρ μελίκρατον. — † χοὰς ἐπιφέρει. — † συγκατακοιμηθησομένην. — † βήλωθρον — Velabri meminit Liuius li. 7. Deca. 3.

C

D

A tes Fauſtulus, magiſter regii pecoris, clàm omnibus ex eo loco aſportauit: ut uero alii, & quidem probabilius dicunt, haud imprudente Numitore, ſed impenſam ad uictum etiam nutritoribus ſuppetente. At etiam Gabios delati pueri, literas aliaq; didiciſſe dicuntur, ut ingenuos decebat pueros.

Educatio.

Appellati etiam à mamma Romulus & Remus, quòd à fera lactari inuenti ſunt.

Nomen.

Ingenium.

Indoles.

Igitur in ipſis corporibus ſpecie & magnitudine, ab infantia ſtatim uim ſuam natura oſtendit, & cum primum adoleuit ætas, in uiros fortes atq; ſtrenuos euaſerunt, in adeundis periculis elato omnino animo atq; interrito. Sed Romulus ut ſuperior conſilio fuit, & ciuilem magis prudentiam habere uiſus eſt, ita in commerciis quæ pro pabulis ac uenationibus cum uicinis incidebant, permulta ingenii ſui documenta præbuit, naturaq; ad imperandum aliis magis, quàm ad parendum, ferri uiſus eſt. Proinde ſe in ſui aut etiā inferioris ordinis homines leniter clementerq; habebant: præfectos autem & legatos ac regii pecoris magiſtros, ut qui ſibi nihilo uirtute præſtarent, deſpiciebant uehementer, neque ira eorum, neque minis quicquam moueri: ſtudiis liberalibus intenti ocium terere, nec inertia ac deſidia corrumpi pulchrū ducere, ſed in negociis & in labore tolerando ſe exercere, ſubſiſtere feras, curſare, in latrones præda onuſtos impetum facere, fures capere, ab inique oppreſſis iniurias propulſare. His rebus magnum iam eorum nomen inter paſtores ferebatur.

Studia iuuentæ.

Geſta.

Exorta uero inter Numitoris Amuliiq; paſtores ob pulſa iumenta ſeditione, eamq; rem illi indigne ferentes, aduerſos cædunt, & in fugam uertunt, ingentem prædam eripiunt. Cumq; quereretur Numitor rem ſe indignam pati, contempſerunt: collectiſq; & in unum coactis permultis pauperibus ac ſeruis, audaciæ & contumaciæ initia ſubierunt.

Occaſio obtenti imperii.

Cum uero ſolenni ſacrificio Romulus intentus eſſet (diuini enim cultus, ceremoniarum, ac uaticinii obſeruantiſſimus erat) Numitoris paſtores ira amiſſæ prædæ inſidiati, in Romulum cum paucis abeuntem impetum faciunt. Sic commiſſo prælio, illatiſq; utrinq; uulneribus, illi uictores Remum comprehendunt: quem cum ad Numitorem captum perduxiſſent, nihil in eum animaduertit, acerbitatem fratris reformidans, ſed illum ſupplex adit orans atque obſecrans, ut de eo ſupplicium ſibi ſumere liceret, ut qui frater eſſet, & ab eius ſeruis iniuria contumeliiſq; affectus. Accedebant Albanorum querimoniæ, ex eius uiri iniuria excitatæ, quòd ſibi miſera atque indigna pati uidebantur. Quibus permotus Amulius eſt, Remuſq; ab eo Numitori ad ſupplicium deditur: quo accepto Numitor domum reuerſus, adoleſcentem mirum in modum admiratus eſt, qui magnitudine corporis & uiribus exuperaret cunctos.

Animi conſtantia.

Diuinum auxilium.

Cumq; ex eo ore atque uultu, quem in perditis rebus ſeruabat, perſpice-B ret eius animi magnitudinem conſtantiamq; in ſtatibus malis inuictam & intactam, tum eius opera ac res geſtas acciperet, figuræ eius & lineamentis reſpondentes, & quod maximum eſt, diuino quodam inſtinctu & numine percitus, rerum magnarum initia nactus, animi iudicio, & fortuna quadam ueritatis, quæ diutius latere non poterat, quis eſſet, & quo pacto genitus foret, rogauit, benigno aſpectu mitiq; uoce ſpem ſalutis iniiciens.

Beneuolentia

Ille parumper lenitate orationis confirmatus, Nihil te, inquit, celabo: etenim mihi regio nomine dignior quàm Amulius uideris eſſe: nam & audis & interrogas priuſquam ad puniendum accedas: ille incognita cauſa me ad ſupplicium dedit. Primum omnium Fauſtulo magiſtro regii pecoris, & Laurentia genitos iam inde ab initio eſſe nos credimus: gemini autem fratres ſumus eodem æditi partu, & apud te in crimen & calumniam & iudicium capitis adducti, de nobiſipſis magna audimus, quæ ſi uera ſunt, periculum docebit. Dubia certe noſtra procreatio fertur eſſe, nutritio uero atque educatio abſurdior quàm pullorum, & quibus expoſiti eramus eſca feris & auibus, ab iiſdem enutriti ſumus, ſummiſſis à lupa mammis, & à pico comportatis cibis, cum in Tyberi in ſcapha iaceremus. Extat adhuc ſcapha, ſeruaturq; æreis cingulis communita, in qua caducæ inciſæ ſunt literæ, quibus in poſterum fortaſſe extincti, & cum nulli iam uſui eſſe poterimus, à parentibus noſtris cognoſceremur.

Miſericordia

Numitor igitur cum & uerba adoleſcentis, & ætatem, & minime ſeruilem indolem conferret, haud eam ſpem ſibi blandientem reiecit, ſed dedit operam ut de his clàm cum filia loqueretur: nam cuſtodiis adhuc aſſeruabatur uehementer. Sed Fauſtulus ut primum Remum captum, & Numitori in cuſtodiam deditum accepit, Romulo rem aperit, ut geniti utq; educati forent, & ad ferendam Remo opem hortatur: nam antea per ænigma confeſſus erat, tantumq; illis indicarat, quantum ſi attendiſſent, putabat eorum animos non mediocriter attolli poſſe. Ipſe cum ſcapha ad Numitorem ex illa occaſione cum magno metu & trepidatione ſe contulit. Sed cum cuſtodibus, qui ad regis portas erant, in ſuſpicionem ueniſſet, deprehenſuſq; ab illis eſſet, & turbato ad reſpondendum mens ſimulatque oratio excidiſſet, detecta eſt ſcapha, quam ueſte inuolutam ferebat.

Fatalis res.

Forte affuit quidam ex iis qui pueros imperio regis exponendos acceperat: hic cum ſcapham tum eſſe intuitus, agnouiſſetq; ex ipſa forma atque ex literis, opinatus id quod erat, haud rem neglexit, ſed ad regem continuo re delata, de Fauſtulo tormentis quæſitum eſt: qui in multis ac magnis cruciatibus habitus, neque inuictus perſtitit, neque coactus omnino confeſſus eſt pueros apud ſe ſeruari, & ab Alba longe inter paſtores eſſe: ſe quoque idipſum Iliæ nunciatum ire, ſe ſæpe uidiſſe ac tetigiſſe, ut eam natorū deſiderio affectā, magis in ſpe bona confirmaret. Quod

igitur turbato animo hominibus,& per metum aut iram quippiam facientibus euenire ſolet,id tum Amulio contigit: uirum enim aliàs quidem probum,ſed Numitoris amicum,in ea trepidatione ad eum rogatum miſit,nunquis rumor aut ſermo hominum ad eum de pueris perlatus foretur uiuerét. Qui ubi eò peruenit,cum uidiſſet iam ferè Remum amplexu & gratulatione à Numitore exceptum,ipſe eam ſpem ſuo teſtimonio firmiorem efficit, hortatusq; eſt ut propere ad res capeſſendas incumberet,& ſe quoque ſocium rei gerendæ & adiutorem præbuit:occaſio etiam ipſa nec tardandi nec differendi facultatem dabat. Nam Romulus iam propè aderat, & unà qui ad eum haud pauci ex ciuibus odio ac metu regis confluxerant. Ipſe etiam ſecum agebat magnam armatorum manum in centurias inſtructam,quarum ſingulas ducebat uir quidam, herbarum faſciculum haſta alligatum præferens, qui poſtea manipuli nuncupati ſunt. Ex hocq; lapſa conſuetudine,uſque ad noſtram ætatem,manipularis in caſtris id nomen manſit. Cum igitur Remus intra urbem ciues ad defectiones impuliſſet,& Romulus cum externis copiis ad eum ſe adiunxiſſet, tyrannus maximo terrore difficultatibusq; ſuſpenſus ac ſolicitus,priuſquam aut molitus eſſet quippiam, aut ſalutare aliquod conſilium caperet,deprehenſus circumuentusq; ab illis obtruncatur. In his igitur,quorum plurima monumentis ſuis commendarunt Fabius ac Peparethius Diocles,qui primus omnium uidetur ab urbe condita hiſtoriam edidiſſe,ſuſpicio quædam fabulæ ac commenti ineſt. Veruntamen à ueritate nobis reiicienda non ſunt,intuentibus quorum operum artifex ſit atque architecta fortuna:ad hæc rem Romanam nobiſcum ipſis animo reputantibus,quæ nunquam eò magnitudinis & potentiæ proceſſiſſet,niſi ex diuina origine primordium accepiſſet. Interempto autem Amulio,rebusq; regni conſtitutis,neque Albam incolere induxerunt in animum,non potiti ante regno,nec ſuperſtite auo regnare. Ita Numitori Albana re permiſſa,debitisq; matri reſtitutis honoribus,decreuerũt in his locis, ubi expoſiti,ubiq; educati fuerant,nouam urbem condere. Hæc probabiliſſima cauſa fuiſſe uidetur. Coegit etiam ita fortaſſe neceſſitas,ob multitudinem ſeruorum ac fugitiuorum qui ad illos confluxerát,quòd aut his diſſipatis,pereundum omnino,aut ſeparatim cum illis habitádum eſſet,quòd rem indignam Albani ducerent,fugitiuos ſecum commiſceri,& in urbem ciues adſcribi: quod in poſterũ ex eo quod de uxoribus eſt actum,magis apparuit: quod eſt non ab iniuria & contumelia,ſed ex neceſſitate & inopia fœminarum profectum: nam raptas in ſummo honore habuerunt. Primis deinde urbi fundamentis iactis,ſacrum quendam locum eò confugientibus perfugium ſtatuentes, Aſylum uocarunt: eoq; omnes ſine ullo diſcrimine exceperunt:nec domino ſeruus,nec debitor creditoribus, nec homicida magiſtratibus debebatur:cum dicerent firmum ac ratum id omnibus Pythico oraculo eſſe oportere. Itaq; quamceleri me urbs hominibus abundabat. Ab initio enim tradunt haud plures mille domos fuiſſe. Sed hæc poſterius. Aggredientibus,ſtatim de loco diſſenſio fuit. Romulus enim locum quem quadratam Romá uocant,condendæ urbi deligi uolebat: at Remus partem Auẽtini locum natura munitum commodiorem ducebat,eiq; poſtea ab eo Remonio cognomen fuit, ſed nunc Rignarium appellant. Conuenientibus autem inter ſe ſecundis auibus diiudicare litem, diuerſa loca ad inaugurandum capiunt. Priori Remo augurio ueniſſe ferunt ſex uultures,cum duplex numerus Romulo ſe oſtendiſſet. Sed dicitur à quibuſdá uere Remum uidiſſe, Romulum uero eſſe ementitum. Sed cum acceſſiſſet Remus,tunc Romulo duodecim apparuiſſe,inde máſiſſe morem Romanis ex uulture ſeruádi. Herodotus autem Ponticus tradit,& Herculem lætari ſolitum, uulture in re gerenda ſe oſtendente. Eſt enim animantium innocẽtiſſimus omnium,cum nihil ueſcatur ex iis quæ ſerunt homines aut plantát aut alunt,ſed ex cadaueribus ſibi eſcam quærat:interficit autem nihil,nec deſtruit,animantium: uolucribus autem ob affinitatem etiam mortuis abſtinet. Aſt aquilæ,noctuæ, & accipitres,uiuas uolucres etiá eiuſdem generis inuadunt atq; interimunt,quanquá ut Aeſchylus inquit, Auem autem ueſcens quæ pura ſit auis? Ad hæc,aliæ in oculis(ut ita dicam)uerſanſ,atq; ubiq; inſpiciendas & ſentiendas ſe offerunt: at uulturem raro eſt intueri,nec eius pulli facile inueniri poſſunt,ut nonnullos in opinionem uanam & ſtultam cõiecerit,ab extra ex alio quodam orbe huc ſe appellere,quòd rarum ſit,nec perpetuo,quemadmodum putant eſſe,quod ſecundum naturam eſt,nec ſua ſponte,ſed diuino aliquo impulſu appareat. Poſtea igitur quàm Remus reſciuit fraudem,grauiter commotus,Romulo fodiente qua urbis mœnia circunducturus erat,ludibrio fratris foſſam tranſiliuit,atq; opus impedire conatus eſt. Sic tandem aiunt quidam illum ab irato Romulo,alii à quodam Celere ex Romuli comitibus,hic eſſe ĩterfectum. Cecidit in ea pugna Fauſtulus & Pliſtinus, qui cum Fauſtuli frater foret,unà Romulum nutriſſe dicitur. Celer autem in Hetruriam receſſit,& ab eo ueloces apud Romanos traxerunt,ut Celeres dicerentur. Quinetiam Metellum tradunt,quòd mortuo patre,ſingulari certamine pugnantium ludum ad paucos dies inſtituiſſet,Romanos admiratos apparatus celeritatem,Celerem appellaſſe. At Romulus poſteaquam ab eo Remus in Remuria unà cum eius nutritoribus ad ſepulturá eſt datus,cõplendæ atq; inſtruédæ urbi animũ adiecit,accerſitis ex Hetruria uiris,qui ſacris quibuſdam ritibus & literis ſingula edocerent atq; exponerent,quéadmodum in myſteriis:

Manipuli unde appellati

Aſylum.

Vultur animantium innocentiſſimus.

Remi interitus.

A in myſteriis: foſſam rotundam effodit in loco, cui nunc Comitio nomen eſt, primitiasq; omnium, quibus lege quidem ut honeſtis, natura autem ut neceſſariis utebantur, in eam depoſuerunt, & ad poſtremum, ex qua quiſq; profectus erat terra, particulam quandam ferens, rõdem conicientes com miſcuerunt. Vocant autem foſſam ipſam eodem quo Olympum nomine, Mundum. Deinde in figuram circuli circunſcripſit urbem. Ipſe autem princeps condendæ nouæ urbis, aratro, uomere æreo præfixo, iunctiſq; ſexu diſpare bobus, ipſe boues Agens, fixis terminis profundum circunducit ſulcum. Qui eum cõſequuntur, his id negocii datur, ut quas aratrum ſuſcitarit glebas, in interiorem partem deuertant, nec ullam dilapſam extra eſſe patiantur. Linea igitur murum diffiniũr, uocaturq; quod intus relinquitur, Pomœrium, detractis per ſyncopã è medio literis, quaſi ponè murum. Quẽ autem locum portis optarint, ibi educto uomere aratrum attollentes, ſpatium quoddam uomere in tactum relinquunt: unde & murus totus, exceptis portis, ſacer putatur. Portas autem ſacras qui putant, res neceſſarias, niſi ante expiatas, importare aut exportare religione impediuntur. Vrbem igitur ad. xii. Calen. Maii condi cœptam eſſe, opinione omnium ſatis conſtat: eumq; diem feſtum Romani agunt, natalem patriæ nuncupantes. Ab initio autem nihil animatum ad ſacrificia adhibebant. Exiſtimabant diem ipſum patriæ origini conſecratum, purum & ſine ſanguine ſeruari oportere. Veruntamen pridie eius diei paſtoralem quandam celebritatem agitabant, quæ Palilia ab illis dicebatur. Nũc igitur Romanorum Calendæ, nulla re cum Græcis cõueniunt. Illum autem diem quo Romulus urbi fundamenta iecit, trigeſimum diem fuiſſe perhibent, in eoq; lunam ex cõgreſſu ſolis defeciſſe, quã uidiſſe Antimachum Teium lyricum, cum tertium in annum ſextæ Olympiadis incidiſſet. Temporibus autem Varronis philoſophi, uiri Romani, & hiſtoriarũ monumentis peritiſſimi, fuit Taruntius uir ei in primis amicus, & tum philoſophiæ, tum mathematicæ in primis ſtudioſus, qui cum ad aſtrologiæ diſciplinam ſe contuliſſet cõtemplationis gratia, & in ea excellere putaretur, huic impoſuit Varro, ut Romuli conceptionem in diem & horam deduceret, inſpectiſq; eius uitæ inſtitutis ac rebus geſtis, ex illis conſequentiam colligeret, ueluti geometricarum propoſitionum reſolutiones præcipiunt. Eiuſdem enim contemplationis eſſe, cognito conceptionis tempore uitam prædicere, & percepta uita procreationis tẽpus perdiſcere. Suſcepit igitur Taruntius munus ſibi à Varrone impoſitum, ac perſpectis uiri ingenio ac moribus rebuſq; geſtis, tum uitæ tempore, ac mortis genere, hiſq; omnibus in unum collatis, ualde fidenti atq; alacri animo oſtẽdit, Romulum primo anno ſecundæ Olympiadis

B à matre fuiſſe conceptum, menſe Choë ab Aegyptiis nuncupato, quem nos Decembrem dicimus, tertio & uigeſimo die, hora tertia, qua ſol defecit omnino: in lucem uero æditum, menſe Thoth, qui September apud nos eſt, ad. xii. Cal. ſequẽtis menſis circa ortum ſolis. Vrbis uero Romæ fundamenta ab illo iacta eſſe quinto Idus Pharmuti menſis, qui Aprilis uocatur à noſtris, inter ſecundam & tertiam eius diei horam: nam urbis fortunam ueluti hominis proprium habere opinãtur tempus, quod ex prima origine ad aſtrorum ortus obſeruatur. Verum hæc huiuſmodiq; ſuperflua nouaq;, magis fortaſſe allicient arbitror lectorem, quàm fabulæ commento offendant. Condita igitur urbe, principio iuuentutem Romanam in militares diuiſit ordines, quorum quilibet peditum tria millia, & trecentos equites habuit, iiq; legiones dicebantur, quòd ex omnibus pugnaces in illis delecti forent: reliquam multitudinem ſeiunxit, eamq; populum nuncupauit. Deinde ex optimatibus centum creauit ſenatores, quorum collegium ex ærare Senatum uocauit. Illi Patres dicti, uel q ii ſolum qui legitimi patres forent, creari poſſent: uel hinc adeo, quòd illi patres ſuos oſtendere poſſent: quòd non multis contigit ex primis illis conuenis. Vel à patrocinio id nomen fluxit, quòd exiſtimarent patronũ quẽdam fuiſſe ex iis qui Euandrum conſecuti ſunt, qui imbecillorum curã ingeſſiſſet, eiſq; præſidio fuiſſet, ab eo huic rei eiuſmodi appellationẽ manſiſſe. Illud mihi ꝓbabilius uidetur, ſiquis opinet Romulum decreuiſſe, primores & potentes oportere paterno officio & indulgentia humiliorum cauſam in fidem ſuam curamq; ſuſcipere: ſimulq; quo cæteros edoceret, ut tutiorem ſibi uitam in eorũ præſidio uiuendam ſtatuerent, neq; quibus uirtute cederent, eorum honoribus angerentur, ſed beneuolo & amico animo in eos forent, patreſq; illos honoris gratia appellarent, & eſſe opinarentur, idcirco eo nomine appellaſſe. Nam & his temporibus exteræ nationes ex ſenatorio ordine patronos ſibi adoptant, eoſq; duces uocant. Ipſi autem Romani Patres conſcriptos id collegium appellant, quod nomen & dignitatis plurimum, & inuidiæ minimum præ ſe fert. Sed ab initio tantum patres dicti, poſterioribus autem temporibus adſcriptis in eum ordinem pluribus, Patres conſcripti uocati ſunt: atq; hoc ſenatorii populariſq; ordinis differentiæ honeſtius nomen fuit. Alios ex multitudine potentes legit, eoſq; patronos nuncupauit, illos autem clientes, magnaq; illos inter ſe beneuolẽtia deuinxit, quæ maximas neceſſitudines productura foret. Hi hominibus oppreſſis & iudicio circũuentis, in obtinendo iure ſuo, & cauſæ actores & patronos & moderatores conſiliorum omnium ſe præbebant: alli uero hos obſeruabant non honoribus tantum, ſed etiam copiis ſuis in filiabus locandis, & in diſſoluendo ære alieno. Patronum quoq; in clientem, & clientem in patronum teſtimonium dicere, lex

Vrbs ut condita. *Pomœrium* *Palilia* *Reſpub. ut ordinata.*

nulla,nec magiſtratus cogebat. At in poſterum manente cæterarum neceſſitudinum iure, primati- C
bus pecuniam ab inferiori loco hominibus accipere,turpe ac ſordidum eſt habitum. Sed hæc de his
Raptus Sabinarum cauſa. ſatis. Quarto autem poſt conditam urbem menſe,ut tradit Fabius,audax illud in raptu mulierum
facinus eſt geſtum: ac perhibent quidam Romulum cum natura bellicoſus foret, adductum non-
nullis oraculis,quibus portendebatur Romam ex fato,ſi bellis enutriretur augereturq́, maximam
euaſuram,ad uim Sabinis inferendam animum intendiſſe. Non enim magnum numerum,ſed tri
Neceſſitas. ginta tantum ab eo uirgines raptas eſſe,ut qui belli magis initium, quàm connubii quæreret. Hoc
parum probabile uidetur eſſe: ſed cum intueretur magnam accolarum uim in urbem conueniſ-
ſe, quorum paucis admodum coniuges forent,plurimi uero qui peregrini & aduenæ pauperes &
obſcuri forent,contemptui erant,nec ſtabiles in fide manſuri putabantur,in ſpem erectus, iniuriam
Sabinis illatam quodammodo communionis & neceſſitudinis coniungendæ principium ſibi quod-
dam cum illis eſſe allaturam placatis mulieribus,ad opus incubuit,aditu ſibi huiuſmodi ratione an
Modus. te munito. Fama uulgata ab eo primum eſt,cuiuſdam dei aram conditam ſub terra inueniſſe, eiq́
deo Conſo nomen indiderunt,ſiue à conſilio quòd conſiliarius foret,ſiue Neptunus equeſtris. Nam
ara eſt in Circo maximo poſita,quæ reliquum quidem tempus latet,in equeſtribus autem certami-
nibus aperitur. Placet tamen aliis,quoniam conſilium arcanum & minime palàm eſſe oportet,ſub-
terraneam haud temere & opertam dei aram eſſe. Vbi uero demonſtrata eſt,magno apparatu ſa-
crificium parat,indiciq́ finitimis ſpectaculum iubet. Multi mortales eò conuenere. Ipſe cum opti-
matibus purpura indutus ſedebat. Erat autem ſignum aggrediédæ rei opportunitatem adeſſe,cum
aſſurgens purpuram in ſinus contraheret,ac rurſus contractam explicaret. Stabant igitur permulti
accincti enſibus, ac regem obſeruabant,qui dato ſigno ad rapiendas Sabinorum uirgines diſcurrunt,
ipſos fugientes incolumes dimittunt. Raptas eſſe quidam triginta tantum tradunt, à quibus & cu-
Non libido. rias nuncupatas eſſe. Valerius autem Antias quingentas uiginti & ſeptem. Iubas autem ſexcentas
octuaginta tres. Sed hoc maxime Romuli cauſa ſuſtentatur,quòd nullam præter unam Erſiliam ce
perit,quæ illos latuerat: quod eſt argumento,eos non iniuriæ & contumeliæ cauſa ad raptũ ueniſſe,
ſed genera magnis neceſſitudinibus inter ſe iungere cogitaſſe. Ipſam uero Erſiliã quidã aiunt Hoſtilio
claro inter Romanos homini nupſiſſe,quidam ipſi Romulo in matrimonium ceſſiſſe exiſtimant,&
ex eo liberos procreaſſe,è quibus filiam unam ex ordine procreationis,Primam ab eo nuncupatam:
filium autem unum ex congregatione ciuium,Aollium,quod græce totum,uniuerſum,ſignificat,po D
ſteriores Abillium appellarunt. Sed hæc Zenodotus cum prodidiſſet,multorum reprehenſiones in-
currit. Vnam longe ante alias inſignem ſpecie ac pulchritudine ab obſcuris quibuſdam hominibus ra
ptam ferunt,in quos cum diripiendæ uirginis gratia ex optimatibus quidam inuaſiſſent, ab illis ne
quis uiolaret Thalaſſio eam ferri clamitatum,iuueni probo ac ſplendido,tum eos audito Thalaſſii no
mine,clamore & plauſu collaudaſſe,quoſdam etiam conſecutos eſſe gratia & beneuolentia uiri,Tha-
laſſium conclamantes,ex quo nuptialem,quemadmodum Græcis Hymenæum, eam uocem fuiſſe.
Nam & illum in muliere ſeruanda optima uſum eſſe fortuna. Sextius uero Syllas Carthaginenſis uir
neq; à Muſis,neq; à Charinbus abhorrens,dixit nobis Thalaſſii nomen Romulum ſignum direptio-
nis dediſſe: igitur omnes ſimili uoce regem proſecutos eſſe,idcirco eum in nuptiis morem eſſe ſerua
tum. Plurimi tamen,inter quos & Iuba,hanc exhortationem & prouocationem ad opus & lanificiũ,
quod Græci ταλασίω dicunt,eſſe opinantur,cum nondum latina uocabula Græcis eſſent confuſa.
Quod ſi ita ſit(quanquam utebantur Romani per id temporis Thalaſſiæ nomine cõmuni cum Græ
cis) probabilior huius rei cauſa & ratio poſſet afferri. Nam cum Sabini hoſtes poſito bello cum Ro-
manis pacem inierunt,percuſſo fœdere conuenerunt de mulieribus,ut nulla alia in re uiris quàm in
iis quæ ad lanificium pertinerent,operam ſuam nauarent. Manſit igitur deinceps ea conſuetudo, ut
qui darent aut acciperent aut intereſſent omnino nuptiis,per ludum ac iocum Thalaſſium uocitarẽt,
atteſtantes ad nullum aliud opus uxorem quàm ad lanificium duci. Obſeruatur etiam his tempori-
bus,ne ſponſa pauimentum pedibus ſuperincedat,ſed ſublimis in cubiculum deferatur, quòd tunc
quoq; in eo raptu ui in cubiculum latas aiunt eſſe. Addunt præterea aliqui autores,quod nubẽtis co-
† αἰχμῇ δο ρατίου. mam † pilo diſcriminẽt,ad illud ſpectare,primas nuptias prælio & hoſtiliter initas eſſe: de quibus co-
Vide p. obl. Plutarchi. pioſe in cauſis à nobis mentio facta eſt. Perpetratum eſt igitur huiuſmodi facinus. xiiii. Cal. Septem-
bris,quo die Conſualia celebrantur. At Sabinis uis hominum permagna erat, incolebant uicos ſine
muris,quaſi id ipſis patrium foret,elato animo & interrito eſſe,qui Lacedæmoniorum coloni eſſent.
Veruntamen intuentes ſe magnis obſidibus deuinctos,& cura filiarum ſoliciti,legatos miſerunt ſup-
plices ad Romulum,orantes & obſecrantes,filias redderet,& uim illatam purgaret,ſic uoluntariam
& legitimam gentibus amicitiam & neceſſitudinem fore. Romulo autem mulieres minus dimitten-
te,ſed ad affinitatem ſuſcipiendam Sabinos adhortante,dum alii conſilio & apparatu belli morá tra
hebant,Acron rex Ceninenſium homo uehemens,& bellicis rebus pariter audax,Romuli facinus ſu-
ſpectum

A ſpectum habens,& quod in fœminas perpetratũ erat,ratus oĩbus meticuloſum,eſſe nec impunitum perferendum,bellum præoccupat,& cum magnis copiis in agrum Romanum impetum facit. Cui fit obuiam Romulus. Cumq; in conſpectum ueniſſent,ex aduerſo ſpectantes, ad pugnam ſe inuicem prouocabant,paratis exercitibus & inſtructis. Romulus igitur uotis nuncupatis,ſi hoſtem fuderit fugaritq;, ſe eius arma ferentem Ioui delaturum:ubi in certamen collatis ſignis deſcendit, regem uictor obtruncat,exercitumq; in fugam uertit,captaq; urbe,captorum iniuria abſtinuit, præterquam quòd iuſſit eos deiectis domibus Romam commigrare,par ius & conditionem cum ciuibus habituros:quæ una res maxime ciuitatem exauxit,quòd eos quos uiciſſet, ſemper ſibi adderet, & in ciues adſcriberet. Romulus autem quo uotum maxime gratum Ioui,& ciuibus ſpectatu redderet iucundum,circumſpiciens in exercitu,quercum grandem præcidit,& inſtar trophæi formauit,Actonis arma ordine ſingula circumpoſuit,aptauitq;. Ipſe ueſte præcinctus,& caput fluente coma lauro coronatus,trophæum ſubrectum dextro humero innixum ſubiens,ibat,uictorioſumq; pæana, exercitu in armis ſequente,ciuibusq; cum gaudio & admiratione ſuccinentibus, canebat. Huiuſmodi igitur pompa triumphis in poſterum exemplum ad imitandum reliquit. Hoc trophæum Ioui ſtatutum, cognomenq; deo additum Feretrio Ioui,à feriendo:hoſtem enim,ut uotis petierat,feriendo oppreſſit. Spolia ipſa opima nuncupata,ut ait Varro,ab opibus: ſed potius ab opere rei geſtæ dicta uidentur,quæ regibus ducibusq; hoſtium ſua manu cæſis,poſteriores duces ferebant. Ac duobus tantum poſt Romulum ducibus opima parta ſunt ſpolia,Cornelio Coſſo, qui Hetruſcum Tolumnium interemit:poſtremo Claudio Marcello,rege Gallorum Britomarto oppreſſo. Coſſus igitur ac Marcellus ipſa opima ſpolia ferentes, quadriiugo curru inuecti ſunt. Romulum uero non recte Dionyſius ait curru eſſe uſum: Tarquinium enim Priſcum Demarati filium in eiuſmodi formam & magnificentiam triumphos ſtatuiſſe perhibent: etſi alii affirment Publicolam primum in curru triumphaſſe. Extant etiam Romæ in promptu quæ ſint omnibus, Romuli pedeſtres ſtatuæ ſpolia ferentes. Poſt eam uero Cenienſium cladem, reliquis adhuc Sabinis in apparatu belli occupatis. Fidenates, Cruſtumenii,& Antenates hoſtiliter in fines Romanos incurſionem faciunt, uictiq; prælio, pariter captis deletiſq; oppidis,& agro diuiſo,Romam habitatum conceſſere. Sed Romulus cum reliquum agrum partitus foret inter ciues,parentibus uirginum quantum poſſidebant reſeruauit, ac ſibi habere iuſſit. His rebus Sabini reliqui grauiter commoti, Tatio duce bellum Romanis intulerunt.

B Erat autem difficilis ad urbem aditus,ob Capitolium quod præeminebat, & præſidium in eo erat, cui Tarpeius præerat,non Tarpeia uirgo,ut quidam dicunt:nec uident à ſe Romulum ſtultum fingi. Sed eius Tarpeii filia Tarpeia arcem Sabinis prodidit,capta ſpe armillarum aurearũ,quas Sabini magni ponderis læuo brachio gerebant. Itaque petiſſe eam ferunt mercedem proditionis, quod in ſiniſtris manibus haberent. Ea inita Tatio conditione, noctu aperta unà Sabinos in arcem accepit. Non ſolum igitur,ut uidetur,Antigonus inquit,ſe proditores dum produnt amare,ubi prodiderunt odiſſe:nec Cæſar cum dixit in Thracem Rhumitaleum, proditionem ſibi placere, proditorem autem odio eſſe:ſed pariter ita cuncti in improbos animati ſunt,qui eorum operam requirunt, ueluti cum felle,ac ueneno quarundam ferarum indigent,dum ea ſibi uſui ſunt, illis delectantur: ubi uero nihil indigent, uitium ipſum oderunt. Sic tum Tatius affectus in Tarpeiam, iuſſit Sabinos omnia ei tradere,quæ in ſiniſtris manibus eſſent: ac ipſe primus armillam detractam & ſcutum unà in eam coniecit,facientibuſq; idem cunctis, auro icta undiq; ac clypeis obruta, multitudine ac pondere ſua ipſa mercede interiit. Tarpeius quoque accerſitus proditionis damnatus eſt, ut Iuba teſtatur à Galba Sulpitio proditum eſſe. Ex aliis qui Tarpeiæ mentionem faciunt, ii longe uidentur à ueritate diſcedere, qui tradunt eam Tatii Sabinorum ducis filiam fuiſſe, ab eaq; cum Romuli nuptias, cum quo ui nupta erat, iniquo animo ferret, hæc omnia eſſe geſta, & eadem in eam à patre perpetrata:quorum ſententiæ Antigonum non pœnitet eſſe. Simulus autem poëta delirat omnino,qui opinatur Tarpeiam non Sabinis Capitolium prodidiſſe,ſed Celtis, eorum regis amore incenſam. Sunt autem eius de illa uerſus huiuſmodi. *Proditiones a marî, proditores uero odio haberi.*

At Capitoli Arcem cuſtos Tarpeia tenebat
Improba,quæ muris non bene fida ſuis,
Celtica dum demens ſequitur connubia regis,
Sceptriferum regum prodidit illa lares.
Hanc non aut Booi,& Celtarum millia gentis,
Abductam ripis conſtituere Padi.
At ſuper inuiſæ manibus detracta puellæ
Arma ferunt,miſeram preſſit acerba dies.

Tarpeia igitur ibi ſepulta, ab eo tumulo nomen inditum manſit uſque ad Tarquinii ætatem, qui cum locum dedicaſſet Ioui, reliquiis aliò tranſlatis, Tarpeiæ nomen ſimul amiſit: præter Capitolii

Tarpeium ſaxum. ſaxum,quod & his temporibus Tarpeium uocant,è quo ſontes deturbari ſunt ſoliti. Capta igitur ar- C
ce à Sabinis, Romulus ira & cupiditate recuperandi ſtimulante animum, in aciem Romanos egit,
quo hoſtem ad pugnam prouocaret. Tatius contra fiducia plenus pugnam ciebat, quòd intueretur, ſi
qua neceſſitas inſtaret, difficile illis eſſe perſugium: quod enim inter Palatinum Capitolinumq́; col-
lem campi erat, acrem graueḿq; pugnam difficultate loci, fugam uero ac perſecutionem in anguſto
perbreuem utriſque allaturum uidebatur. Fuit ibi forte ex alluuione fluminis, qui paucis ante die-
bus locum inundarat, relicta palus profundo limo, haud longe ab ea parte, quam nunc uocant fo-
rum, quæ res nec ſatis apparebat, nec facile uitari poterat, ſed contra cæca & ad cauendum difficilis.
Huc delatis Sabinis, caſu quodam ſuperior eorum res fuit. Nam Curtius inter Sabinos clarus & ela-
ti animi uir, qui princeps ante alios ab arce equo decurrerat, urgentibus Romanis, trepidante equo
ſeſe in paludem coniecit. Ibi aliquandiu plaga & hortatu equum impellens, conatus eſt paludem
exire: quod ubi aſpexit factu impoſſibile eſſe, dimiſſo equo ipſe euaſit: locum deinde Curtium lacum
Lacus Curtius. appellarunt. Hic tum Sabini tanti periculo uiri ſoliciti, acrius ad pugnam incubuerunt. Incertus diu
Mars dubiaq́; uictoria fuit, multis utrinque cadentibus, inter quos Hoſtilius, quem Herſiliæ uirum
Hoſtiliiq́; auum, eius qui poſt Numam regnauit, fuiſſe memorant. Rurſus pluribus breui collatis
prælijs, poſtremum maxime inſigne fuit, in quo Romulus ſaucius ſaxo in capite, parum à cadendo
abfuit: quare præſidio ducis priuata confeſtim Romana inclinatur acies, fuſaq́; amiſſa planitie in pa-
latium fuga conceſſit. Tandem Romulus ſe recipiens ex uulnere, ubi ſuos palantes aſpexit, obuiam
factus, magna uoce reſiſtere atq; iterare pugnam iubet. Sed creſcente magis circa ſe ſubinde fuga, ac
nemine ſe conuertere in hoſtem audente, precatus eſt Iouem uti fugam fœdam ſiſteret, neq; contem-
neret rem Romanam, ſed prolapſam & iacentem attolleret. Abſolutis his precibus permultos ex
aſpectu regis uerecundia cepit, audaciaq́; mutata fortuna fugientibus addita eſt: Reſtitere igitur Ro-
mani, quo nunc loco Iouis Statoris ſitum eſt templum. Itaque confertiſſimo agmine Sabinos adorti
fundunt fugantq́;, & uſque ad locum Regiam nunc dictum, ac Veſtæ templum palantes agunt. Hic
illis prælium redintegrare apparantibus, nouum ſpectaculum, ac longe maius quàm fama fertur,
oblatum eſt. Nam Sabinæ mulieres, quarum iniuria bellum exortum erat, diuerſis ex locis conſpe-
ctæ ſunt, cum clamore muliebriq́; ululatu trepidæ inter occiſorum cadauera & tela uolantia ſe infer-
Sabinarũ mulierũ factum. re, ac ueluti correptæ numine, aliæ infantes pueros in ulnis tenentes, aliæ paſſis crinibus ſciſſaq́; ueſte
ad uiros ſuos & parentes contendere, atque omnes unà, hinc Sabinos, inde Romanos blandiſſimis D
nominibus ſupplices implorabant. Igitur utrique ea re permoti inflexiq́;, pugna dirempta, illas in
medio pugnantium ceperunt, fletusq́; per omnes iuit, & ex aſpectu atque uocibus miſericordia ſu-
biit. Illæ autem magis magiſq́; continuis precibus obſeruationeq́; humili nactæ licentiam ingemina-
bant. Quod enim (aiebant) tantum à nobis eſt admiſſum facinus, ut alia iam mala tanta perpeſſæ
ſimus, alia nunc miſeræ perferamus? Direptæ ſumus ab iis qui nunc nos obtinent, ui ac ſcelere uio-
latæ, raptæ: à fratribus, parentibus, coniunctis, neglectæ tandiu ſumus, quoad magnis uinculis deuin-
ctæ, pro hoſtibus nunc & raptoribus pugnantibus timere, & pro morientibus lugere cogeremur.
Non enim acceſſiſtis uirginibus nobis opem aduerſus iniuriam afferentes, ſed nunc à uiris coniuges,
à liberis matres diuellitis. Acerbius profectò nobis hoc auxilii genus, quàm fuit tunc contemptas &
proditas eſſe, tantus horum in nos eſt amor, tanta ueſtra in uos miſericordia. Quapropter ſi qua uo-
bis alia pugnandi cauſa eſt quàm noſtri, decet iam uos ab armis diſcedere, cum propter nos ſocero-
rum atque auorum nomen aſſecuti ſitis. Si autem noſtra cauſa bellum geritur, ducite nos unà cum
uiris & liberis: & nobis parentes & coniunctos reddite, obteſtamur uos: non coniuges ſimul & na-
tos eripite, nec iterum captiuas abducite. Talia permulta Herſilia deplorante, reliquiſq́; obteſtanti-
bus, depacti inducias, duces in colloquium prodeunt. Mulieres tantiſper ad parentes ac fratres uiros
ſuos ac natos perducunt, indigentibus cibum & potum mittunt, ſaucios domum delatos curant;
oſtendunt ſibi domi adminiſtrationem permiſſam, ſeq́; uiris obſequentibus uti, & ab illis tum ho-
nore omni, tum beneuolentia charitateq́; coli & obſeruari. Ex hoc fœdus percutitur, ut uolentes
apud uiros maneant, cum quibus nuptæ forent, omnium operum ac munerum uacationem, ue-
dicitur præter lanificii habituræ: ciuitatem quoque communem Romani Sabiniq́; habeant, urbiq́;
Romæ à Romulo nomen ſit, Romanis uero à Curibus Tatii patria, Quiritibus: regnum etiam com-
mune utriq; domi militiæq́; obtineant. Quo autem in loco huius fœderis conditiones firmatæ ſan-
ctæq́; ſunt, ei uſque ad noſtram memoriam à coëundo Comitio nomen manſit. Ita geminata urbe,
centum uiri Sabini nominis in ſenatum adſcripti ſunt. Legiones ſingulæ ſex millium peditum, &
ſexcentorum equitum complebant numerum. Eodem tempore in tres tribus tota ciuitas diuiſa,
Ramnenſes à Romulo, à Tatio Tatienſes appellatas: Tertiæ tribus homines Luceres dicti à luco aſy-
li, in quem multi fuga delati ciuitate donati ſunt. Tribus autem tres ipſas fuiſſe numero, nomen ip-
Ordines. ſum declarat: quibus qui præerant, tribunos uocitabant. Singula autem tribus decem continuit cu-

rias.

A rias Eas quidam perhibent à Sabinis mulieribus nomen traxiſſe: ſed hoc mendacium eſſe deprehenditur, nam multis earum à locis nomina impoſita ſunt. Permulti tamen mulieribus honores ſunt habiti à Romanis, ut his tranſeuntibus uia cedere, præſente muliere obſcœnum nihil loqui, nec nudum aſpici, uel cauſam defendere apud eos, qui de cæde iudices conſtituti forent, earum pueros bullam ferre à forma ipſa & figura bullæ perſimili ita appellatam. Regibus autem non ſtatim commune de rebus gerendis conſilium erat, ſed priuatim uterq; inito prius cum centum uiris conſilio, deinde coactis in unum cunctis, conſulta in medium referebant. Incoluit uero Tatius eam urbis partem, ubi nunc Monetæ eſt templum: Romulus uero, quà ex palatio in Circum maximum itur, iuxta quem locum ſunt quos pulchri littoris gradus uocitant. Eodem in loco ferunt ſacram cornum fuiſſe. Addunt enim fabulæ, Romulum eò ſui experiundi gratia † à Loetino lanceam corneam iaculatum eſſe: *† Pluto, ab Auentino.* eam uero defixam altius, annitentibus multis, nunquam conuelli potuiſſe: lignumq; nactum, plantiferam humum, germinibus ramiſq; emiſſis in eximiæ altitudinis cornum increuiſſe. Is locus apud eos qui poſt Romulum ſecuti ſunt, circum parietibus ductis, ut ſanctiſſimum templum in magna religione eſt habitus, ac ſi cui propius accedenti uiſum fuiſſet eam arborem minus frondeſcere & uireſcere, ſed ueluti ſubductis nutrimentis langueſcere ac deficere, paſſim ſibi occurrentibus, id ſtatim clamore ſignificabat: hi uero uelut incendio reprimendo, aquam clamabant, undique concurrebant, plena aqua uaſa ferentes. Cum autem C. Cæſar (ut dicitur) gradus ſtrueret, fabris propinqua arbori loca fodientibus, imprudenter uiolatis admodum ab illis radicibus, omnino languit atque interiit. Menſes igitur Romanorum Sabini acceperunt ſeruaueruntq;. Sed quæ ad hanc menſium rationem attinent, in Numæ uita omnia explicantur, Sabinorum uero ſcutis uſus eſt Romulus, ſuamq; & Romanorum armaturam immutauit. Argolica enim antea ſcuta ferebant. Sacrificiorum autem ac celebritatum ritus uiciſſim obibant, ut quæ utriuſque gentis erant propria, haud tollerent, ſed noua alia inſuper adderent, ut ſunt quæ Matronalia uocant, compoſiti belli monumentum matronis tributa. *Sacra.* Tum Carmentalia. Carmentam quidam proprium hominum procreationis fatum opinantur eſſe, ob id hæc ſacra matres agitare. Alii Euandri Arcadis matrem fatidicam, eam Phœbo dicatam fuiſſe tradunt, & Carmentam, quòd carmine reſponſa ederet, nuncupatam. Nicoſtratæ enim proprium illi nomen fuerat. hæc communior de Carmenta opinio eſt, quæ plurimos autores habet. Nõnulli tamen nomen Carmentæ ſanè haud inepte interpretantur, ut ſit Carmenta, amens & men-

B te carens, quòd numine afflata furere atque inſanire ſit ſolita. De Palilis ſuperius diximus. Sed Lupercalia expiationis gratia inſtituta uidentur: celebrantur enim ea ſacra menſe Februarii atris diebus, quem expiatiuum interpretari quis poſſet. Eam quoque diem Febratam ueteres appellabant. Ac uidetur id ſolenne peruetuſtum Euandrum ex Arcadia allatum inſtituiſſe. hoc uulgatior fama tenet. Poteſt etiam nomen ipſum à lupa dictum uideri. Etenim uidemus lupercos inde curſum incipere, ubi Romulum expoſitum ferunt. Verum eius qui in iis ſeruatur ſacrificiis mos, haud facile cauſam coniectura aſſequi poſſumus. Iugulant enim capras, tum duos ex genere adoleſcentes eò ſiſtunt, quorum alii frontes cultro ſanguine perfuſo tingunt, alii ſtatim lanam lacte madentem admouentes abſtergunt. Oportet etiam abſterſos adoleſcentes ridere, deinde inciſis in corrigias caprarum pellibus diſcurrunt, & ſiqui obſtent ſcuticis cædunt. Mulieres adulta ætate ultro ſe ad uerbera offerunt, ratæ eam rem ad fœcunditatem conducere. Proprium ac ſuum eius celebritatis eſt, ut luperci canem immolent. Butas quidam de Romanorum rebus geſtis fabuloſas cauſas in elegiis edidit. Tradit enim interempto Aemulio, Romulum cum lætitia & gratulatione ad locum cucurriſſe, in quo infantibus lupa mammam ſummiſerat, memoriamq; illius curſus hanc celebritatem referre. Currentes autem ex genere qui impedimento ſunt cædere, ueluti tunc Romulus & Remus ex Alba ſtrictis enſibus decurrerant. Quòd enſem puro ſanguine perfuſum, admouent fronti, illius temporis cædem ac periculum ſignificari. In memoriam quoque nutritionis, lacte expiationem fieri. Sed C. Acilius tradit ante conditam urbem Romuli pecus abactum, illos autem peractis Fauno uotis, nudos ad peruestigandum excurriſſe, ne ſudor impediret retardaretq;. In huius memoriam lupercos nudos diſcurrere. Canem autem (nam ſacrificium expiatio eſt) exiſtimare quis poſſit expiationis gratia immolari: nam & Græci homines ad expiandum canes adhibere ſoliti ſunt, ac multis in locis περισκυλακισμοῖς (quæ ita uocant illi à cane) utuntur. Quod ſi hæc ad lupæ gratiam nutritionemq; ac ſalutem recenſendam agitant, non immerito canis iugulatur: lupis enim inimicus eſt. Ni iam me hercule plectitur animal, quòd lupercos dum currunt impediat. Dicitur etiam ignis conſecrationem à Romulo prius eſſe conſtitutam, cum ſacras legiſſet uirgines, eaſq; ueſtales nuncupaſſet, quòd quidam Numæ attribuunt. Cæteris quoque rebus circa deorum cultum religioneſq; ſtudioſiſſimum diligentiſſimumq; fuiſſe. Ad hæc uaticinii peritum, cuius cauſa lituum manu gerere. Eſt autem lituus inflexus baculus, quo ad inaugurandum ſedentes cœli ſpatia deſignant. Hunc quo tempore urbs *Lituus.*

capta eſt à Celtis, cum in palatio aſſeruaretur, amiſſum ferunt. Deinde eiectis barbaris in alto cinere C intactum igni eſſe repertum, conſumptis cæteris atq; corruptis.

Leges.

Tulit etiam leges quaſdam: è quibus illa uehemens, quæ uxori uirum relinquere non permittit, ſed uiro uxorem repudiare, ſi in ueneficio natorum, aut in adulterio deprehenſa foret, †clàm furtimq; marito. Quòd ſi aliter quis repudiaſſet, eius copiarum partem uxori dari, partem Cereri ſacram eſſe iuſſit, Qui autem cum uxore diuortium faceret, eum ſacrificare dijs inferis.

† κλειδῶν ὑποβολῇ.

Illud etiam Romuli proprium, quòd cum nullam paricidæ pœnam definiſſet, homicidium omne paricidium nuncupari uoluit, quòd hoc impium ac nefarium, illud autem impoſſibile eſſe duceret. Ac multa ſecula uiſus eſt rectè eiuſmodi iniuriam futuram deſperaſſe: nemo enim ſexcentis poſt annis, Romæ tale facinus perpetrauit: ſed poſt Annibalis bellum, Lucius Oſtius fertur primus patrem occidiſſe. Hæc igitur de his dicta ſufficiant. Anno autem quarto Tatii regni, cum propinqui quidam eius in Laurentum legatos incidiſſent, conati ſunt illis ui pecunias auferre: non permittentibus, ſed repugnantibus, eos necauerunt. Igitur tantæ audaciæ facinore perpetrato, Romulus ſtatim deprehenſos in maleficio puniendos cenſuit, ſed Tatius miſſos fecit, liberauitq;. quæ ſola inter eos manifeſta diſcordiarum cauſa fuit: reliquis in rebus ſe inuicem colentes obſeruantesq;, ſummo conſenſu & concordia commune regnum adminiſtrabant. Igitur cæſorum propinqui cum propter Tatium omni ſpe legitimarum pœnarum deſtituti forent, ipſum Lauinii unà cum Romulo ſacrificio intentum adorti oppreſſerunt: Romulum uero ut uirum iuſtum, laudatum ornatumq; Romam dimiſerunt. Ille Tatio quidem honorifice funus faciundum curauit. Sepultus eſt autem in Auentino: ſepulchri locum Armiluſtrium uocant. Cædem tamen penitus ulciſci & perſequi neglexit. Tradunt autem hiſtorici quidam, Laurentum urbem metu perculſam, Tatii interfectores comprehenſos dedidiſſe, ſed à Romulo eſſe dimiſſos, cum diceret, cædem cæde penſatam eſſe: quæ res ſuſpicionem pleriſq; attulit, non inuito Romulo patratum facinus eſſe, ut ſublato regni ſocio ac participe, rerum ſummam ipſe ſolus obtineret.

Aeſtimatio apud ſuos & exteros.

Horum tamen nihil turbauit Sabinos, neq; in diſſenſiones & diſcordias impulit, ſed eorum partim beneuolentia & charitate regis, partim metu potentiæ, partim etiam ut deum ueriti, in eadem admiratione & beneuolentia perſtiterunt. Permultæ quoque exteræ nationes Romulum admiratæ ſunt. Latini etiam priſci miſſis Romam legatis, cum eo amicitiam ſocietatemq; iunxerunt. Inde Romulus Fidenas oppidum Romæ ſanè uicinum cepit repentino impetu, ut quidam perhibent, eò præmiſſis equitibus, iuſſiſq; portarum cardines ſuccidere, & continuo ipſe præter ſpem adortus cepit. Sunt alii tamen qui dicant illos iniuriæ autores fuiſſe, qui facto impetu cum prædam abegiſſent. D Romanum agrum uſque ad ſuburbia multis cladibus affecerunt. Sed Romulus cum ex inſidiis permultos occidiſſet, urbe potitus eſt, haud tamen deleuit, nec ſolo æquauit, ſed bis mille & quingentis colonis Idibus Aprilis eò deductis, Romanorum coloniam fecit. Ex hoc peſtis inuaſit urbem, quæ hominibus abſq; ulla ægrotatione ſubitas mortes inferret: ſterilitas quoq; agrorum & caritas annonæ cum ſumma inopia conſecuta eſt: guttæ præterea ſanguinis è cœlo ceciderunt, ut ad neceſſarias moleſtias ſuperſtitio uehemens hominum mentes occuparet. Sed poſteaquam eadem quoq; mala Laurentibus inciderunt, omnino uiſum eſt, Tatii ac legatorum cæde uiolato iure gentium utrique ciuitati iram numinis expiandam eſſe.

Irati placatioq; numinis exemplum.

Quare deditis cædis autoribus, & ab utriſq; ſupplicio affectis, ab iis malis manifeſte ſe receperunt. Romulus expiationibus ciuitates expurgauit, quas adhuc etiam Ferentinam ad portam obſeruari tradunt. Sed antequam morbo ciuitas liberata eſſet, obſeruata occaſione, Camerini Romanos inuaſerunt, excurſionibus agrum depopulati ſunt, rati eos calamitate oppreſſos, minus ad uim propulſandam ſufficere. Statim igitur Romulus eductis in eos expeditionibus, ac ex pugna potitus uictoria, ſex millia interemit, captaq; eorum urbe, ex iis quos belli calamitas reliquos fecerat, dimidiatos Romam traduxit, ac duplici numero multitudinem Roma Cameriam habitatum deduxit Cal. ſextilibus. Tanta iam uis ciuium Romulo ſuperabat ſexdecim ferè annis à condita urbe. Cum reliquis autem ſpoliis ex Cameria quadriiugum æreum currum deportauit: quod cum in Vulcani templo ſtatuiſſet, ſui quoq; ſtatuam ex uictoria coronatam locauit.

Incrementa imperii.

Sic Romana aucta re firmataq;, uicini populi qui inferiores uiribus erant, in Romanorum ditionem ſe ſubiecerunt, ac ſecuritatem nacti, ſatis ſe habere opinabantur. Potentiores autem inuidia ſimul ac formidine agitati, minime ſibi rem contemnendam ducebant, ſed obuiam Romulo eundum, tantamq; in medio creſcentem molem potentiæ opprimendam. Igitur primi Hetruſcorum Veii, qui amplam regionem habebant, permagnamq; incolebant urbem, bellum inceperunt, repetitis Fidenis, quam urbem ſui iuris ditioniſq; eſſe affirmabant: quod non iniquum modo, ſed etiam ridiculoſum erat, ut qui homines oppreſſos & belli periculis circumuentos auxilio non leuaſſent, ſed delendos hoſtibus prodidiſſent, domos tunc quæ in aliorum forent poteſtate, repeterent. Quare cum eis eſſet à Romulo contumelioſe reſponſum, in duas partes deducto exercitu, altera Fidenas Romanosq; qui ibi erant inuadunt, altera Romulo obuiam fiunt.

A ſiunt. Qui Fidenas ierant duo millia Romanorũ ſuperata in prælio obtrũcarunt, reliquis à Romulo
fuſis octo millia deſiderata ſunt. Rurſus ad Fidenas pugnatum eſt, in quo prælio maxima operis pars
Romuli fuit, qui cum pugnandi artem ſimul & audaciam oſtendiſſet, robore ac uelocitate pedum,
humanam exceſſiſſe uim omnes fatentur. Sed quod à quibuſdam dicitur, admodum fabuloſum atq;
adeo incredibile omnino eſſe uidetur, quatuor & decem millibus in ea pugna cæſis, maiorem dimi-
dia partem, propria manu Romulum obtruncaſſe, qua Meſſeni in Ariſtomenem iactantia utuntur,
qui eum trecentorum à ſe cæſorum ex Lacedæmoniis uictimas Diti immolaſſe dictitant. Fuſis igi-
tur fugatisq; hoſtibus, Romulus iis qui euaſerant libere permiſſa fuga, ipſam urbem citato agmine
petere contendit. illi accepta magna clade perterriti, haud reſtiterunt uiribus, ſed ſupplices Romu-
lum adeuntes, in centum annos cum eo fœdus amicitiamq; iunxerunt, magna agri parte multati,
quam † Septimagium, id eſt, ſeptimã partem uocitant. Vrbibus autẽ ac locis oſtio mariq; propinquis
Romano ceſſerunt, ex optimatibus quinquaginta obſidibus datis. Triumphauit autem de his Romu
lus idibus Octobris. Cumq; magnam captiuorum uim abduxiſſet, fuit in illis Veiorum dux, qui uir
prouecta iam ætate cum eſſet, rem imprudenter uiſus ac præter ætatem imperite geſſiſſe, quare &
his temporibus cum uictimas parta uictoria immolant, ſenem purpura indutum per forum in Ca-
pitolium ducunt, bullamq; ad collum appendunt, indicium atq; inſigne pueritiæ. Præco Sardianos
uenales pronunciat. Hetruſci enim Sardianorum coloni eſſe dicuntur, Veii autem intra Hetruriæ fi-
nes continentur. Hoc extremum eſt bellum à Romulo geſtum. Deinde quod multis uel potius om-
nibus, præter paucos admodum, euenire ſolitum eſt, qui magnis ac ſubitis ſucceſſibus ſe ad poten-
tiam & opes nimias extulerunt, hoc ne ipſe quidem effugere potuit, ſed ſecundis rebus elatus & tumi
dus, animis inſoleſcere, grauius pro populari comitate & affabilitate tyrannicos ſpiritus & minime fe
rendam ſuperbiam & contumaciam ſumere. Id primum ex ipſo habitu corporis & ueſtitu apparuit.
Purpura enim ornatus incedebat, & toga inſuper purpurea, & in ſede conſpicuus ſedens dabat popu-
lo iura, iudiciaq; exercebat. Habuit autem lectos iuuenes ad cuſtodiam ſui corporis, iiq; quod regi
quotidie præſtò forent, à celeritate miniſterii Celeres nuncupati. Præcedebant alii baculis ſummo-
uentes uulgum, loris etiam accincti, ut quos iuberet rex continuo comprehenſos uincirent: ex quo iis
à ligando lictoribus, C interiecto, ut arbitror, hodie nomen eſt: antea enim litores dicebantur: hos
Græci λειτουέργους (λήϊτος enim populus eſt) uocitãt. Poſtea uero quàm auus Numitor Albæ è uita cõ
B ceſſit, regnumq; ad eum hæreditatis iure delatum eſt, popularem rationem ſecutus in medio remp.
poſuit, & ducem Sabinis quotannis creandum ſtatuit. Docuit etiam Romæ optimates ſine rege libe-
ram ac ſui iuris remp. quærere, ut uiciſſim regerent regerenturq;. Non enim ut antea patres publica
munera obibant, nec reip. gerendæ participes erant, ſed nomine tantum atq; habitu inſignes, conſue-
tudinis magis quàm ſententiæ dicendæ gratia in curiam cogebantur, & ſilentio iubentis uerba re-
gis audientes, hoc tantum quod quicquid actum eſſet, priores reſcirent, prælati multitudini diſcede-
bant, ad reliqua minus adhibebantur. Itaque cum ipſe per ſe agro ex bello parto militibus diuiſo,
Veiis reddidiſſet obſides inſciis patribus & inuitis, uiſus eſt ei ſenatus ludibrio eſſe. Ex quo breui
poſt tempore è medio rege ſublato, ſenatus præter ſpem temere in ſuſpicionem & calumniam inci-
dit. Sublatus eſt autem nonis Iuliis, qui tum Quintilis erat, nec quicquam certum aut exploratum
ſcriptoribus de ſua morte reliquit, præter tempus, ut diximus. Multa enim eodem die etiam his tem
poribus in eius cladis memoriam fiunt. Nec mirum uideri debet hoc in Romulo contigiſſe, cum Sci-
pione Africano poſt cœnam domi ſuæ extincto, de mortis genere nullum certum aut ſatis probabile
indicium fuerit. Verum alii opinantur eum, quòd natura ualetudinarius foret, ſua ſponte extin-
ctum: alii ueneno ipſum ſibi mortem conſciuiſſe: quidam etiam aiunt inimicos cum noctu irrupiſ-
ſent, meatus animæ occluſiſſe. Atqui Scipio mortuus palàm in oculis omnium conſpectuq; iacuit, ui-
ſumq; eius corpus, ſuſpicandi omnibus ac diiudicandi facultatem attulit. Romulo autem ſubito ere
pto, nec pars corporis, nec ueſtitus reliquiæ ullæ repertæ. Nec defuit ſuſpicio, à patribus illum impe-
tu facto diſcerptum in æde Vulcani, diſtributaq; ſingulis particula, atque ueſte obuoluta clam omni
bus exportatum eſſe. Sunt etiam qui dicant neq; in Vulcani æde, neq; præſentibus ſolum patribus,
ſed ad Capræ paludem ibi dum concionaretur, ultra quàm dici aut credi poteſt, repente nimbo ac
procella turbari miſceriq; aërem cœptum, magnas mutationes inducere, ſolem in tenebras & caligi
nem conditum eſſe, noctem nec placidam, nec quietam, ſed tonitru magno, flatibus ac turbine incu
baſſe, quibus terroribus uulgum diſſipatum, ſe in fugam dare, patres uero inter ſe coiſſe. Poſtea ue
ro quàm ſedata tempeſtas, ac lux reddita eſt, coacta rurſus in unum multitudo, ſolicita regis deſide
rio ſcrutari omnia, nuſquam inuenire. Prohibere patres, nec ſinere plebem in eo negocio curaq; diu
tius eſſe, ſed hortari omnes Romulum uenerari cultu, ac religione proſequi, ut ad eos raptum, &
ex rege optimo mitem ipſis deum, propitiumq; futurum. His auditis exultare gaudio plebs, & ſpe

Athletica uis Romuli.

Septempagiũ autore Dionyſ.

Quae in triũphis obſeruãtur, unde nata.

Apianus lib. ciuilis belli.

Finis uitæ non uulgaris, in quo diuinitas oſtenditur.

C

bona confirmata Romulum adorare. Extitiſſe autem quoſdam, qui cum aſperius & uehementius factum improbarent, in inuidiam & offenſionem patres adduxerunt, uociferantes decipi ab illis plebem, ſpe uana & ſtulta duci, eorum manu cædem eſſe confectam. Hic Iulius Proculus uir inter patres genere, uirtute, autoritate primus, fidus Romulo in primis, & ex Albanis colonis neceſſitudine & familiaritate coniunctus, procedens in forum, iuratus maximum & ſanctiſs. iuſiurandum, præſentibus cunctis inquit, Romulum ſibi dum iter, è regione obuiam ſe obtuliſſe, ſpecie ipſa & forma inſigni, ut antea nunquam, ornatum fulgentibus armis, ac ſe priorem illum ita allocutum: Qua iniuria o rex, & qua mente impulſus, nos iniquis & improbis criminibus circumuentos, urbem orphanam in luctu & gemitu, in ſqualore & ſordibus reliquiſti? At contra regem reſpondiſſe: O Procule ita dijs uiſum, nos è cœlo demiſſos, condita urbe imperium permaximum & gloriam habitura, rurſus in cœlum reuerti: proinde bono animo ſis, ac Romanis nuncia, uti prudentiam & fortitudinem colant, his artibus fore, ut ampliſſimam inter homines potentiam conſequantur. Ego uobis Quirinus facilis propitiusq; ero deus. His uerbis & uiri autoritate, & iureiurando fide adhibita, ueluti diuino quodam furore afflatis mentibus, nemo contradicere, nemo aduerſari, ſed reiecta omni ſuſpicione & calumnia, inuocare Romulum uotis, deumq; appellare. Hæc igitur ſimilia uiſa ſunt ijs, quæ de Ariſteo Proconeſio & Cleomede Aſtypalæenſi Græci fabulantur. Ariſteum enim tradunt in fullonaria taberna mortem oppetiſſe, poſt peregre quoſdam redeuntes, in illum Crotonem euntem incidiſſe. Cleomedem uero robore & magnitudine eximia fuiſſe: cumq; temerario ingenio foret & furioſo, & multa uiolenter feciſſet, ad poſtremum ludum puerorum ingreſſum, apprehenſam manu columnam quæ tectum ſuſtinebat, inſtantemq; quatientemq;, mediam fregiſſe, ac tectum deieciſſe. Interfectis autem pueris, cum quæreretur ad mortem, in ſepulchrum magnum ſe conieciſſe, & clauſum intus adiectum deſuper operculum adeò tenuiſſe, ut ne à multis quidem ſimul annitentibus ui ulla auelli poſſet. Concisſa igitur arca, neq; uiuum hominem, neque mortuum eſſe compertum. Quare miſſis in Delphos legatis oraculum ſciſcitatum, reſpondiſſe Pythiam: Vltimus heroum Cleomedes Aſtypalæus. Dicitur etiam Alcmenæ cadauer dum efferretur è conſpectu euanuiſſe, lapidemq; in lectica iacentem apparuiſſe: atq; omnino his ſimilia multa ficta & commentitia referunt, ut mortalia ſupra uim naturamq; ſuam efferant, & auguſtiora ac diuiniora efficiant. Negare igitur uirtutem diuinitatis participem eſſe, impium ſimul atque ingeneroſum eſt: terram uero admiſcere cœlo ſtultum. Quare his omiſſis, tutius eſt Pindaro aſſentiri, qui inquit: Corpora hominum po- D tenti more obtemperant omnia, Virtutum æterna memoria permanet. Hoc enim eſt ſolum à dijs unde enim profectum eſt, atque illuc tendit, non cum corpore, ſed ſiquam longe à corpore ſeiunctum ac ſeparatum, purum omnino, carnis expers, atque expiatum fuerit. Ipſe enim animus ſiccus, optimus, ut Heraclitus inquit, cum ſit, ueluti è nube fulgur, ità è corpore euolat: qui autem permiſtus eſt corpori, eoq; oppletus, quemadmodum euaporatio quædam onuſta atque caliginoſa ægre emittitur, ægreq; reuocatur. Haud igitur conſentaneum, bonorum ac fortium uirorum corpora unà cum animis præter naturam in cœlum tranſmitti, ſed animos uirtute excultos exiſtimandum eſt omnino, non repugnante natura, diuino quodam decreto ex hominibus in heroas, ex heroibus in dæmones, ex ijs uero cum penitus ueluti in myſterijs purgati expiatiq; fuerint, depoſita mortali omni ac terrena mole, non ciuili lege, ſed ut ueritas & ratio dictat, in numerum deorum referri, pulcherrimum ac beatiſſimum finem conſequi. Quirinum autem Romuli cognomen martium ac bellicoſum quidam referre exiſtimant: quidam ex eo ductum, quòd ciues Quirites appellarentur. Alij tradunt ueteres lanceam Quirim uocare ſolitos, ac Curete Iunonis ſignum in pilo ſublatum. Ad hæc lanceam in Regia poſitam, Martem uocari: lancea quoq; donari conſueſſe illos, qui in bellis quàm acriter ſtrenueq; pugnantes, fortitudinis laudem meruiſſent: proinde effectum eſſe, ut Romulus ueluti martius quidam deus ac pugnax, Quirinus diceretur. Illius igitur phanum in tumulo Quirino ab eo nuncupato conſtitutum eſt. Dies uero quo conceſſit è uita, Vulgi fugam, ac nonas Capratinas appellant, quòd eò deſcendentes ex urbe, ad Capræ paludem ſacrificia peragant. Exeuntes autem ad ſacrificium, multa ex patrijs nominibus, ut Marcelli ac Caij, cum clamore inuocant, eius diei fugam, alternamq; in urbem reuocationem cum metu ac trepidatione referentes. Nonnulli quoque aſſeuerant, hanc imitationem non fugæ, ſed feſtinationis ac celeritatis eſſe: idq; in eiuſmodi principium referunt. Poſteaquam Galli capta Roma, à Camillo pulſi fugatiq; ſunt, cum ciuitas ea clade attritis uiribus ægre ſe recepiſſet, multi Latinorum Libio Poſthumio duce in eam cum copijs inualerunt. Sic haud procul Roma poſitis caſtris, per legatum Romanis ſignificauit, uelle ſe utriuſq; populi neceſſitudinem & propinquitatem, quæ iam uetuſtate defecerat, renouare per connubia, affinitateſq;, rurſus permiſtis generibus: quòd ſi frequentes uirgines mulierumq; innuptas ad ſe mitterent, pacem illis ſecum & amicitiam fore, ut antea ex ſimili origine cum Sabinis fuerant. His auditis Ro-

mani

Teſtimoniū.

Exemplis ğrit fidem.

Quirini nomen unde.

A mani ſimul & bellum formidabant,& mulierum deditionem nihil mitius captiuitate habere opina-
bantur. Ambigentibus autem illis,ſerua Philotis,ut alii tradunt, Tutola nomine conſuluit,ut omiſ-
ſis cæteris,ad dolum confugerent,eo & bellum,& obſidum quoque dationem euitari poſſe. Fuit au-
tem doli apparatus eiuſmodi,uiros mittere ,qui ſe unà cum pluribus ſeruularum forma præſtanti-
bus ad hoſtes deducerent,tum Philotidem ipſam noctu ignem attollere,Romanos uero armata ma
nu egredi,hoſtibusq; ſomno ſepultis pro uoluntate uti. Hæc ita geſta,addentibus fidem Latinis,Phi-
lotisq; noctu ignem ex caprifico quadam ſuſtulit, circumpoſitis à tergo uelaminibus atque inuolu-
cris,ut ſplendor ignis hoſtibus intercluſus,Romanis tantum appareret. Dato igitur ſigno trepidi exie
runt,& ob trepidationem,qua ad portas inuicem uſi ſunt,ſeipſos ſæpius adhortantes, cæſis repenti-
no & improuiſo impetu hoſtibus,uictoriæ monumentum feſtum diem eiuſmodi agitant, Caprati-
nisq; nonis ex caprifico id nomen manet. Conſtitutis etiam extra urbem ex fici ramis tabernaculis,
ſub his epulum mulieribus præbent,ſeruæq; circum coëuntes ludunt ita, uerberibus ac lapidum ia-
ctu inuicem ſe afficiunt,ut eo tempore pugnantibus Romanis auxilio affuerunt. Hæc haud multi
hiſtoricorum pro ueris admittunt,ſed pluribus diurna nominum commemoratio,& ad Capræ pa-
ludem ut ad mare inceſſus,ad priorem ſententiam magis ſpectare uidetur:ni iam eodem die diuer
ſis temporibus utraq; clades accepta eſt. Fertur igitur Romulus quatuor & quinquaginta annos na- *Vitæ & im-*
tus,trigeſimooctauo ſui regni anno è uita migraſſe. *perii ſpatia.*

ROMVLI AC THESEI COMPARATIO.

QVæ igitur de Romulo & Theſeo auditu digna memoria accepimus, hæc à nobis
expoſita ſunt. Itaque uidetur alter eorum ab initio iudicio ſuo & conſilio, nulla *Cauſæ.*
coactus neceſſitate,ſed cum liceret ſibi in Trœzene regnare potitus regno haud ob- *Voluntas.*
ſcuro,ipſe ſuapte natura magna atque ardua ſpectaſſe: Alter ſeruitutis præſentis,& *Neceſſitas.*
ſupplicii ingruentis metu,illud quod Plato dixit,multa induſtria, ſed timore, ſed
extremi periculi formidine,ad rem ſtrenue gerendam neceſſitate compulſus, for-
tis fuit. Deinde huius opus unius Albæ tyranni cædes maximum memoratur: Il-
lius autem Scyron,Sinnis,Procruſtes, Corynetes, præludia quædam,dum ad maiora ſe compara-
B ret,fuerunt:quibus oppreſſis,magnis tyrannis Græciam liberauit,priuſquam eſſet illis,qui ab eo ſer
uarentur,cognitus. Atque huic declinatis latronum inſidiis maritima tranſuectio tuta patebat: At
Romulus uiuo Amulio incolumis eſſe non poterat. Cui id permaximo argumento eſt, quòd The-
ſeus nulla prouocatus iniuria,pro aliorum ſalute improbis bellum indixerit: Illi autem quoad nihil
à tyranno mali perpeſſi ſunt ipſi,huius in cæteros iniurias omnes neglexerunt. Quòd ſi magnum
uidetur Sabino prælio uulnus accepiſſe, oppreſſiſſeq; Acronem, permultos hoſtes bello domuiſſe,
cum his operibus poſſumus Centaurorum pugnam, & aduerſus Amazones Theſei geſta conferre.
Quod uero Theſeus circa Creticum tributum eſt auſus, cum ſiue belluæ alicui eſcam, ſiue uicti-
mam Androgei ſepulchro,ſiue,quod eſt leuius, ex iis quæ prodita ſunt, ad ſeruiendum apud homi-
nes contumelioſos atque immites,fœdam ſeruitutem ignominioſamq; ſubiturus,ſponte ſe offerés,
cum uirginibus & pueris nauigationem ſuſcepit:quantæ fortitudinis & magnitudinis animi, aut iuſti
tiæ aut ſplendoris & gloriæ,cupiditatis aut uirtutis ſit opus,nullo modo uerbis explicare quis poſſet:
ut mihi non male definiſſe philoſophi uideantur,qui dixerunt amorem miniſterium eſſe deorum, *Plato in Sym*
ad curam & ad conſeruationem iuuenum hominibus exhibitum. Nam Ariadnæ amor nihil aliud *poſio.*
quàm dei opus atque inuentum ſalutis uiri gratia fuiſſe uidetur: nec amantem mulierem culpare,
ſed magis admirari debemus,ſiquidem non omnes uiri & mulieres eo pacto animati fuerint: ſin au-
tem hoc illi tantummodo contigit,iure ego illam quæ miti proboq; ingenio,& bonis fortibusq; uiris
affecta fuerit,à deo amari dignam fuiſſe dixerim. Cum uero uterque natura ciuilis extitiſſet,neuter *Facilitas.*
eorum regium adminiſtrandi morem ſeruauit,ſed eo omiſſo,alter popularem,tyrannicum alter in- *Cupiditas.*
ducentes,ambo contrarias rationes ſecuti,in eandem fraudem deciderunt. Oportet enim omnes
qui in regno conſtituti ſunt,primum omnium regnum ipſum conſeruare: ſeruatur autem nihilomi- *Vide in uita*
nus,ſi in eo nihil fiat quod minus conueniat,quàm ſi conuenientia cuncta agantur. Qui uero aut re- *Lycurgi de*
mittat aliquid,aut intendat,is de regis ac principis maieſtate decedens, & aut multitudini ſeruiens *Eurycione.*
aut ſibi uendicans dominatum,id agit,ut aut contemnatur à ſuis,aut in eorum odium & offenſio-
nem incurrat:attamen uidetur illud ex benignitate & humanitate,hoc ex cupiditate inſolétiaq; pro-
fectum. Quòd ſi non aduerſa omnino fortunæ adſcribenda ſunt, ſed ex moribus ac perturbationi-
bus notanda,impetu quidem animi,& furore ac ira ſubito concitata,quæ ille in fratrem,hic in filium
admiſit,nemo excuſare conetur,ſed principium ad iram impellens,cum magis à culpa uindicat,qui

maiori cauſa ueluti uulnere grauiore accepto, à uirtute deſciuerit. Romulo enim de repub. conſul- C
Conſilium, amor & fortuna. tanti, & publica commoda meditanti, nemo tali in re hanc illi ſubito mentem & cogitationem inci-
diſſe arbitraretur: at Theſeum quæ pauci omnino mortales effugere, amor, ſuſpicio, calumnia mulie-
bris, in filium concitarunt. Quod autem maius eſt, Romuli furor in rem atq; opus erupit, non mi-
tem exitum habiturum: Theſei uero ira uſq; ad uerbum modo & imprecationem ſeruilemq; execra
tionem proceſſit: per cætera apparet adoleſcentem uſum eſſe fortuna: quare in hoc quiuis Theſeo
Difficilius. ſuffragetur. Sed in Romulo illud maximum fuit, tenuiſſima ad res gerendas principia habuiſſe: ſerui
Facilius. enim ac ſubulcorum filii habiti, priuſquam ipſi libertate donati forent, omnes ferè Latinos in liber-
tatem uindicarunt, uno eodemq; tempore plura nomina pulcherrima cōſecuti, oppreſſores hoſtium,
coniunctorum uindices, reges gentium, conditores urbium, non inſtauratores, ut Theſeus, qui ex mul
tis in unum coactis, unam compoſuit ciuitatem, pluribus euerſis, quæ regum priſcorumq; heroum
nomina referebant. Romulus hæc poſtmodum in hoſtes effecit, quos coëgit, euerſis deletiſq; pro-
priis urbibus, ad uictores concedere. Sed ab initio non conditam ante ciuitatem immutauit, neque
exauxit, ſed cum nullam haberet, & ipſe ab integro noua exædificata, ſimul agrum ſibi, patriam, re-
gnum, genus, connubia, neceſſitudineſq; pararet, neque excidit ullam, neque euertit. Erga extorres
autem ac ſede carentes beneficus extitit, quos uolentes in populum & ciues accepit. Latrones & male-
ficos non interemit: at nationes bello ſubdidit, ciuitates in ditionem redegit, de regibus & ducibus
triumphauit. Remi autem cædes haud certum autorem habet, pluribusq; crimen in alios transfertur:
matrem uero ex manifeſta clade exitioq; ſeruauit, auum quoque turpiter ignominioſeq; ſeruientem
in Aeneæ ſedem reſtituit: cumq; illum ſponte multis beneficiis affeciſſet, ne inuite quidem læſit. The
ſei uero de uelo mandati obliuionem & negligentiam, uix arbitror quamlibet longa defenſione apud
diſſolutos etiam iudices parricidii culpam deprecari poſſe. Quod ſentiens uir quidam Atticus, quàm
magnum aggredi uolentibus defenſionis munus incumberet, fingit Aegeum aduentante naue,
cum feſtine ſpectandi gratia ad arcem curreret, prolapſum cecidiſſe, ut qui ſtipatorum ope deſtitu-
tus foret, aut cui ad mare properanti nullus ſeruorum comitatus adeſſet. Quod autem ad fœmina-
rum raptum ſpectat, Theſei facto honeſta defenſio defuit, ac primum quod delinquit in eo genere ſæ
pius: rapuit enim Ariadnem, Antiopen, Trœzeniamq; Anaxam, & poſt omnes, natu iam grandior,
nondum adultam Helenam, ſed infantem, nec ætate nubilem, cum ipſe iam legitimi connubii tem-
pus ſuperaſſet. Deinde quòd cauſa in hoc fœdior rapiendi fuit, non enim Trœzeniorum, Laconum
Amazonum filiæ in procreandis filiis dignæ erant, quæ Athenis Erechthidibus Cecropidibuſq; præ- D
ferrentur. Verum hæc ita geſta, ſuſpicionem præ ſe ferunt, contumeliæ ac uoluptatis gratia eſſe ſuſce
pta. Sed Romulus octingentis aut non multo paucioribus raptis Sabinis, non omnes, ſed unam tan-
tum, ut aiunt, Herſiliam habuit, alias iis qui inter ciues uirtute excellerent, diſtribuit. Deinde hono-
re, indulgentia, liberalitate, quibus in poſterum mulieres habitæ ſunt, uim illam atque iniuriam
opus pulcherrimum maximeq; ciuile, ad eam quæ conſecuta eſt, communionem ac ſocietatem confi-
ciendam fuiſſe declarauit. Sic utranque gentem in unum compulit, inuicemq; admiſcuit, rebuſq;
futuræ beneuolentiæ ac potentiæ fontem atque originem præbuit. Pudoris autem & amicitiæ &
conſtantiæ, quam in nuptiis ſtatuit, tempus eſt teſtis. Ducentos enim & triginta perpetuo deinde an-
nos, neque uir auſus eſt ab uxoris, neque à uiri uxor ſocietate diſcedere. Sed ut apud Græcos homi-
nes rerum cognitione maxime doctrinaq; præſtantes, parricidam primum ac matricidam proferre
poſſunt, ſic apud Romanos omnes peruagatum eſt, Seruilium Spurium primum fuiſſe, qui cum uxo
re infœcunditatis gratia, diuortium fecerit. Huic autem tanto tempori, res atque opera ipſa teſtimo
nio ſunt: nam & regnum utriuſq; gentis regibus commune, & reſpublica generibus ambobus ex eo
connubio eadem fuit. Ex Theſei autem nuptiis nulla amicitia cum aliquo, nec ſocietas Athenienſibus
comparata eſt, ſed odia, bella, ciuium cædes conſecutæ ſunt, atque ad poſtremum amiſſis Aphidnis,
miſericordia hoſtium ſupplices, deoq; implorantes, quæ ob Alexandrum Troiani pertulerunt, uix à
ſe tandem deprecati ſunt. Mater autem Theſei non periculum tātum ſubiit, ſed relicta etiam ac pro-
dita filio, eadem omnia quæ Hecuba, pertulit, niſi iam quæ de eius captiuitate feruntur, ficta & com
mentitia ſunt: quòd ſi hoc mendacium eſt, oportet & aliorum plurima uana exiſtima-
re. Ad hæc quæ de numinis diuinitate memorātur, permultum inter ſe diffe-
runt. Nam Romulus admodum propitiis diis atque auſpicibus ſer-
uatus eſt. Oraculum uero Aegeo datum, ut in peregrina
terra concubitu abſtineret, declarare uide-
tur, Theſeum præter uolūtatē deo-
rum eſſe procreatum.

A

LYCVRGI VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE

Incerta pleraque de Lycurgo.

De LYCVRGO legũlatore nihil(ut ita dixerim)certi narrare licet: cuius quidem & genus,& peregrinatio,& obitus,atq; omne ipſius in ferendis legibus,cõſtituendaq; Republica ſtudiũ,uarias hiſtorias ſortitũ eſt. At ne tempora quidẽ cõſtant,quibus uir ille fuerit. Alii nanq; Iphiti tẽporibus claruiſſe,feriasq; olympicas unà ſecum cõfeciſſe tradunt,quorũ eſt & Ariſtoteles philoſophus,coniecturã trahens ex eo diſco, quo in olympiacis ludis utebant̃:in illo enim Lycurgi nomẽ inciſum conſeruatur. Alii uero ex illorũ ſucceſſionibus,qui Spartæ regnarunt,tẽpus ſupputãtes,ueluti Eratoſthenes,atq; Apollodorus,nõ paucis annis antiquiorẽ prima olympiadæ Lycurgũ oſtendunt. Timæus autẽ ſentire uidet̃, duos apud Spartiatas Lycurgos extitiſſe,haud eodẽ tẽpore,eorũq; utriuſq; res geſtas ob gloriã in alterũ referri,& uetuſtiorẽ quidem nõ porrò Homeri temporibus fuiſſe. Quidã etiã Homerũ illũ uidiſſe ferunt. Xenophon quoq; uidet̃ antiquitatẽ uiri illius aſſerere,in quibus Lycurgũ Heraclidarũ temporibus fuiſſe cõmemorat. Nã genere quidẽ nouiſſimos etiã Spartæ regnantiũ Heraclidas fuiſſe perſpicuũ eſt. Hic autẽ uidetur illos noĩare Heraclidas uoluiſſe,qui primi ſimulq; ꝓximi Herculi extiterunt. Veruntamẽ quanq̃ tanto in errore uerſet̃ hiſtoria, enitemur eos ſequentes,uel qui ꝓbatiſſimis argumẽtis uel teſtibus celeberrimis utunt̃,quæ de hoc uiro p̃ſcripta ſunt in mediũ referre:Cum & Simonides poeta nõ Eunomi,ſed Pritanidis filium Lycurgũ dicit,atq; Lycurgũ & Eunomum plurimi ferè nõ hac generis òrigine perhibẽt,ſed ex Patrocleo & Ariſtodemo inquiunt Soum natũ,ex Soo Eurytionẽ,ex quo Pritanin,ex hoc aũt Eunomũ,ex Eunomo uero Polydecten ex priore uxore,Lycurgũ autẽ iuniorẽ ex Dionaſſa. Vt uero Eutychidas tradidit,eum quidẽ ſextũ à Patrocleo,ab Hercule autẽ undecimum. Ex maioribus autẽ eius Sous maxime illuſtris fuit,quo ĩperãte Helotas Spartiatæ in ſeruitutẽ egere,& agri nõnihil ab Arcadibus abſcindẽtes ſibi aduendicarunt.

Attentio promiſsione.
Genus illuſtre

Maiorum res geſtæ.

Fertur autẽ Soum nuper difficili aridoq; loco à Clitoriis obſeſſum,in ea ueniſſe fœdera,ut partã bello terrã eis relinqueret,ſiquidẽ ipſe atq; ſui omnes ex ꝓximo fonte biberẽt. B Firmatis autẽ iureiurando fœderibus,cõgregatiſq; ſuis oĩbus,illi,qui nõ biberet,regnũ ſe traditurũ pollicitũ eſſe. Cõtinente uero ſe nemine,ſed cũctis potius bibentibus. Soum ipſum poſt oẽs deſcendiſſe,& hoſtibus adhuc p̃ſentibus cũ ſeſe aqua aſperſiſſet,abſceſſiſſe,locumq; tenuiſſe,ꝓpterea quòd non oẽs bibiſſent. Sed tametſi has ob res Soum admirent̃,nõ ab hoc tamẽ,ſed ab eius filio familiã Eurytionidas cognominarũt. Videt̃ enim primus Eurytion nimirũ regiæ poteſtatis faſtum remiſiſſe,beneficiis alliciens populũ,multitudiniq; gratificans. Ex huiuſmodi uero remiſſione populo ad audaciã irritato,poſteris autẽ regibus uel quòd imperio in multos uiolẽtius uti uiderent̃,multitudini exoſis:uel quòd ad gratiã ꝓpter infirmitatẽ multa diſſimulãdo perferrẽt,Sparta ſine legibus,ſine ordine multo tẽpore deguit. Qua tẽpeſtate & Lycurgi patrem imperitantẽ diem obire cõtigit. Dirimens enim quandã tumultuãtiũ pugnã, popinario cultro ictus occubuit,Polydectæ filio,qui erat natu grandior,relicto ĩperio. Quo quidem & ipſo mortuo nõ multo poſt,in regnũ ſuccedere Lycurgum oportebat,ueluti omnes opinabant̃. Atq; priuſq̃ manifeſtum foret,fratris uxorem p̃gnantem eſſe,regnabat:ſed poſtea q̃celerrime hac de re certior factus eſt,regnũ declarauit pueri eſſe,ſiquidẽ mas foret:principatũ uero ipſe tanq̃ tutor gubernabat. Pupillorũ aũt regũ tutores Lacedæmonii Prodicos nominãt. Sed ut mulier clãculum eum acceſſere,uerbaq; de perdẽdo puero,quo illi Spartæ imperãti nuberet,facere,eius quidẽ ingenium Lycurgus exoſus ac deteſtatus eſt:ad ea uero,quæ dicebant̃,cõtradixit nihil,quin laudare & admittere ſimulãs, Nõ oportet,inquit,ꝓabortiuũ partũ atq; medicamentũ ipſa ſibi corporis detrimentũ afferat,periclitetur q;,ſibi enim curæ fore,ut cõtinuo quod naſceret̃,è medio tollat̃. Hoc igit̃ pacto ad tẽpus uſq; pariundi deducẽs mulierẽ,ubi illã pariẽtẽ ſenſit,miſit qui parturiẽti aſſiderent,eamq; aſſeruarent. His autẽ imperat,ſi fœmina naſceret̃,eam mulieribus traderent:ſi mas,eum ad ſe deferrẽt,quicquid rerum tunc ipſe gereret. Accidit autẽ ut mulier ipſo cum principibus cœnante,marem pareret. At miniſtri aderant,qui ad eum infantem deportarunt:quem ille ſuſcipiens traditur dixiſſe ad diſcumbẽtes: Rex natus eſt nobis ô Spartiatæ:ac deinde cũ regio in ſolio reclinauiſſet, Charilaum noĩauiſſe, quoniã qui aderãt hilares oẽs eſſent,admirãtes illi quidẽ tum eius animi magnitudinẽ,tum iuſtitiã. Regnauit autẽ totos menſes octo. Cæterũ erat ſpectatiſſimus apud ciues,pluresq; fuere,qui illi ob uirtutẽ auſcultarẽt,& alacres imperata exequerentur,quàm qui ut regis curatori,poteſtatemq; regiam habenti, obtemperarent. Erat & quædam aduerſus eum inuidia,ac nonnulli quoniam iuuenis in incrementis eſſet,in eum inſidias moliebant̃,præſertim cognati & familiares matris ipſius regis, quæ contumelia

Geſta,in quibus omni uirtutes ĩgentes declarantur.

Incredibilis integritas & magnanimitas.
Pietas in fratrem.

affecta uidebatur, cuiuſq; frater Leonidas, ubi audacius aliquando atq; petulantius in Lycurgum ma- C
Candor. ledixiſſet, ſubdidit, ſe planè accerto ſcire ipſum regnaturum, ſuſpicionem iis præbens, ac Lycurgum
calumnia præoccupans, uelut inſidiis uſum, ſiquid regem pati contigerit. Huiuſcemodi autem uer-
ba quædam etiam à muliere efferebantur: quæ grauiter Lycurgus & permoleſte ferens, ueritusq; oc
Spontaneo exilio malignam ſuſpicionem uitauit culta conſilia, ſtatuit peregrinatione euitare ſuſpicionem, uagariq;, quoad nepos per ætatem ad ſucceſ
ſionem regni prolem conſequeretur. Itaque ſic ſoluens primum in Cretam uenit, ubi reſpublicas re-
gionis diſcens, congreſſusq; uiris primariis gloria, partim ex legibus probauit, accepitq; quaſi domum
translaturus atq; uſurus, partim uero cõtempſit. Præterea uirum unum, qui ſapiens illic ciuiliſq; ha-
Pietas in patriam. bebatur, & gratia & amicitia perſuaſum, Thaletam nomine, Spartam miſit, qui poëta uerſuum lyri-
corum exiſtimaretur, & occaſione quidem & prætextu hanc illi artem exerceret, re uero quæ optimi
legumlatores ſolent, ea ipſe perficeret. Illius enim odæ, quædam erant orationes, quæ modis ſimul
& numeris multum decoris grauitatiſq; habentibus, ad obtemperandum concordiaq; utendum ho-
mines reuocarent. His autem auditorum ingenia ſenſim demulcebantur, & à maleuolẽtia quæ tunc
illis inuicem inerat, rerum honeſtarum ſtudio adſueſcebant. Quamobrem omnes ille quodammodo
honeſtiſſimis Lycurgi inſtitutis præparauit. Ex Creta autem Lycurgus in Aſiam nauigauit, uolens, ut
fertur, Cretenſi uictui tenui quidem illi & ſeuero, ſumptus Ionicos ac delitias, quemadmodum me-
dici ſanis corporibus ſubægra & morboſa ſolent, & conferre, & ita uiuendi atq; rerũpublicarum diffe
Studia. tentiam diſcernere. Quo quidem in loco cũm Homeri poemata primum legiſſet, quæ apud Creo-
Homericum carmen quale. phili filios ſeruabantur, & in his eſſet intuitus ciuile inſtitutum ac eruditionem admiſtam, non mino
re ſectandam ſtudio, quàm aurum, uoluptates, intemperantiamq; libidinis, ea omnia libenter deſcri
pſit & cõgregauit, ut in patriam deuecturus. Erat enim iam pertenuis fama quædam uerſuum apud
Græcos, & quaſdam poeſeos partes ſparſim &, ut acciderat, diuulgatas tenebant haud multi. Eam
Lycurgus uel primus illuſtrem fecit. Aegyptii uero etiam ad ſe ueniſſe Lycurgum putant, & ab aliis
nationibus pugnandi diſcrimen maxime admiratum, id ad Spartiatas tranſtuliſſe, diuiſiſq; fabris &
uulgaribus opificibus, urbanam ueriſſime ciuitatem mundamq; reddidiſſe. Quæ ab Aegyptiis di-
cuntur, hæc eadem & Græcorum aliqui, & ipſi rerum geſtarum ſcriptores teſtantur. Quòd autem
Lycurgus Libyam, Hiberiamq; petierit, & Indiam peragrans Gymnoſophiſtis congreſſus ſit, præter
Aeſtimatio quę abſentis. Ariſtocratem Spartiatam Hipparchi filium neminem dixiſſe cognoſcimus. At Lacedæmonii abſen-
tem Lycurgum deſiderabant, accerſebantq; ſæpennmero, quaſi reges, nomẽ dignitatemq; duntaxat, D
aliud uero quo multitudini præſtarent, nihil haberent: in Lycurgo uero imperatorium quoddã eſſet
ingenium, & uis quæ homines alliceret, & præſtantiores redderet. Verum neque regibus illius uiri
Prudentia. præſentia minus deſiderabatur, quin ſperabant eo præſente multitudinem minus ſeſe ad iniuriam
& contumeliam latum ire. Cum ergo Lycurgus ad hoſce ita affectos reuertiſſet, illico aggreſſus eſt
præſentem mouere ſtatum, rempublicamq; mutare, tanquam nullum neque opus neq; uſus legum
ſingularum eſſet, niſi quis ueluti corpori ægro, & morbis omnifariam pleno, inhærentem ualetudi-
Callido conſilio remp. formare aggreſſus. nis temperiem reſoluens, ac deiiciens medicamentis purgationibuſq;, alterum nouum uiuendi or-
dinem aggrediatur. Cum hoc igitur ſecum cogitaſſet, primum omnium Delphos petiit, & accepta
ſorte, actiſq; ſacrificiis rediit, celebratum illud oraculum ſecum referens, quo & dilectus diis, & deus
potius quàm homo, à Pythia appellatus eſt. Præclarum enim legum inſtitutionem efflagitanti, in-
quit tandem, Deum & dare illam & annuere, quæ longe aliarum rerum publicarum optima foret.
Itaque his elatus, optimates accerſiuit, ac ſimul rem aggredi hortatus eſt, clanculum amicos antea
allocutus. Deinde ſic paulatim cum plures tentaſſet, & rem ipſam aggrederetur, ubi aduenit tem
pus, triginta principes iuſſit, quam primum illuxiſſet, in forum armati procederent, cum ſtupo-
ris gratia, tum & terroris, ſi qui aduerſarentur, quorum uiginti illuſtriores Hermippus perſpicue
ſcripſit. Qui uero Lycurgi facinoris unus omnium particeps, & in ferendis legibus ſocius fuerit ma-
xime, Artemidam nominant. Orto autem tumultu, Charilaus rex metu perculſus, ueluti aduer-
ſum ſe totum negocium inſurgeret, in templum Mineruæ defugit. Deinde perſuaſus & iura-
mentis acceptis prodiit, & eorum quæ gerebantur particeps fuit: quippe qui uſqueadeo miti eſſet le-
niq; ingenio, ut is qui unà regnabat Archeſilaus, aduerſus eos qui adoleſcentem laudibus efferebant,
dixerit aliquando, Quo enim pacto Charilaus uir bonus non ſit, qui ne improbis quidem moleſtus
eſt? Cum multa uero Lycurgus innouaſſet, primum fuit & maximum ſeniorum conſtitutio, quam
Sapientia ex reipu. forma, quam per capita ſcribit. ait Plato tumeſcenti regum imperio admiſtam, & æqualem poteſtatem aſſecutam, ad maximas res
adipiſcendas ſalutem ſimul & ſobrietatem conferre. Suſpenſa enim reſpublica & declinans, nunc ad
reges in tyrannidem, nunc ad plebem in Democratiam, cum ſicuti munimen, ſeniorum principatũ
1. Senatus. in medio ſtatuiſſet, ac neutram eſſet in partem pronior, tutiſſimum ordinem & ſtatum habuit. Sem-
per enim octo & uiginti ſeniores illis tum regibus aſſiſtebãt, ut populari prĩcipatui repugnaretur, tum
uero ne tyrannis fieret rurſum, populi iuribus fauebant. Tot autem eos ſeniores fuiſſe refert Ariſtote-
les. Eorum

A les, Eorum enim qui primi triginta cum Lycurgo extitiſſent, duo id negocii præ metu reliquerunt. Sphærus autem ait, ab initio tot fuiſſe conſilii participes. Eſt fortaſſe & hoc, quòd ipſe numerus per ſe ptenarium quater multiplicatum abſoluitur, & quòd ſuis partibus æqualis poſt ſenariũ perfectus eſt. At mihi uidetur tot maxime ſeniores conſtituiſſe, ut omnes triginta eſſent: octo autem & uiginti regibus duobus his eſſe additos. Vſqueadeo igitur circa hunc principatum Lycurgus ſtuduit, ut ea de re uaticinium è Delphis reportarit, quod ῥήτραν uocant. Id eſt huiuſmodi: Διὸς συλλανίου καὶ ἀθηνᾶς συλλανίας ἱερὸν ἱδρυσάμενος, φυλὰς φυλάξαντα, καὶ ὠβὰς ὠβάξαντα, τριάκοντα γερουσίαν σὺν ἀρχαγέταις κατασήσαντα. ὥρας ἐξ ὥρας ἀπελλάζειν, μεταξὺ βαβύκας τε καὶ κνακιῶνος οὕτως εἰσφέρειν τε καὶ ἀφίστασθαι γαμωδᾶν γοριᾶν ἦμεν καὶ κράτος. In his φυλὰς φυλάξαι, & ὠβὰς ὠβάξαι, multitudinis in partes diuiſionem diſtributionemq́; ſignificat, quarum alias φυλὰξ alias ὠβὰς appellauit. ἀρχαγέται uero reges dicuntur: ἀπελλάζειν autem eſt concionari. Nam publicæ inſtitutionis principium ac cauſam in Pythium oraculum retulit. Sed βαβύκαν & κνακιῶνα, nunc Oenuntem uocant. At Ariſtoteles Gnacioné fluuiũ, Babycam uero pontem aſſerit. Inter hos auté conciones agebãt, cum neq; atria eſſent, neq; alius ullus apparatus. Quare & hæc exiſtimabat ad bene conſulendũ pertinere: contra ea obeſſe, quæ nugaces & molles redderent inani elatione, mentes coëuntiũ: quandoquidé in ſtatuis & picturis, aut theatrorum proſceniis, aut curiarum tectis curioſius elaboratis inſpiciendis cõcionãtes occupãtur. Ex reliqua uero coacta multitudine ſententiã dicere nemini permittebat: quã auté ſeniores regesq́; tuliſſent, decernendi populus ius habebat. Poſtero tamé tẽpore multis nũc remouẽdo, nunc addẽdo peruertẽtibus, uiolantibusq́; ſentẽtias, Polydorus & Theopõpus reges, hæc Rhetræ adſcripſere. Quæ auté populus praue rogarit, ab his ſeniores & Archagetas ſegreges eſſe, hoc eſt, non approbare, ſed oĩno & diſcedere, & populũ dimittere, tanq̃ ſententiã in deterius & uertenté & cõmutantem. Atq; hoc ipſum decretum, numinis oraculum eſſe ciuitati perſuaſerunt, quod hiſce fermè uerbis Tyrtæus teſtatur:

Pythius hæc loquitur, ſunt hæc oracula Phœbi,
   Diſcite ueridici Delphica uerba dei.
Conſilii teneant reges & iuris habenas
   Quĩs curæ eſt Spartæ conſpicienda domus.
Grandæuiq́; ſenes, & qui de plebe creati,
   Sanctarum legum ciuibus inſtar erunt.

B Quanquam hoc pacto inſtitutionem ciuilem Lycurgus miſcuiſſet, tamen qui poſt eum ſecuti ſunt, cum effrenem adhuc & ualidam nimis Oligarchiam (ea uero eſt, in qua pauci dominantur) ferocemq́; ac feruidam uiderent, ut ait Plato, quaſi frenum iniecerunt ei Ephororum poteſtatem, annis maxime à Lycurgo centum & triginta, primum Elato Ephoro conſtituto, Theopompo regnante: qué aiunt cum ab uxore ſibi probro obiiceretur, quòd eſſet humilius regnum filiis traditurus, quàm ipſe accepiſſet, eo igitur maius reſpondiſſe, quo diuturnius. Nam inſolentia cum inuidia ſublata, periculum nullum erat. Quo factum eſt, ne id accideret, quod Meſſeniis Argiuisq́;, aduerſus reges ſuos, qui nihil ad popularem manſuetudinem demittere ſe uoluiſſent, tumultuantibus. Et tum maxime Lycurgi ſapientia prouidentiaq́; perſpicua ac manifeſta fuit, quoties ad Meſſeniorum atq; Argiuorum, qui & cognati & uicini populi regesq́; exiſterent, ſeditiones & rerumpublicarum erumnas oculos cõuertiſſent. Hi nanq; ubi ab initio pari per cætera poteſtate eſſent, & ſortibus tantum anteire illos uiderentur, tum haud diu ſecundis rebus uſi ſunt, ſed regũ iniuria potius, quàm quòd turbæ obedirẽt, præſentem rerum ſtatum perturbantes, demonſtrarunt eum diuino, profecto Spartiatis bono & cõmodo fuiſſe, quiſquis rempublicam apud ipſos primus conſtituiſſet. Sed de his poſtea. Secundum uero Lycurgi iſtitutum ac generoſiſſimum eſt, agri diuiſio. Nam cum inæqualitas nimia & grauis eſſet, plurimiq́; inopes & egeni urbẽ perturbarent: diuitiæ autem in paucos prorſus confluxiſſent, contumeliam, inuidiam, malignitatem, delicias, ac hiſce antiquiores maioresq́; reipublicæ morbos, diuitias ac pauperiem eiecturus, perſuaſit, ut ſolum omne in medio poſitũ à principio diuiderent, & æquali ſortitione pariq́; ſubſtantia inuicem omnes uiuerent: primarum uero uirtute arriperent, quaſi nihil præſtaret, alter alteri, ſuperior'ue eſſet, niſi quãtum rerum turpium uituperatio, & honeſtarum laus diſcernat. Aggreſſus igitur quod dixerat facere, diſtribuit reliquam quidem Laconicam uerſus municipia, ad ſortes triginta millia, quæ uero ad oppidum Spartæ ipſi adiaceret ad nouem millia. Tot enim Spartiatarum ſortes extiterũt. Aliqui auté dicunt Lycurgum ſex millia diſtribuiſſe, ſed tria millia poſtea Polydorũ addidiſſe. Alii uero ex nouẽ millibus dimidiũ Polydoro, & dimidium Lycurgo adſcribũt. Sors auté cuiuslibet tanta fuit, ut reddituũ ferret, uiro quidé frumẽti ſeptuaginta medimnos, fœminæ uero duodecim: & ex liquidis item fructibus pro ratione copiam ſuppeteret. Nam tantum alimenti abunde is fore arbitratus eſt, quod & ad bonam corporis ualetudinem & habitudinem ſatis eſſet, alia uero re nulla indigerent. Narratur autem eum poſteriori tẽpore, cum ex peregrinatione per regionem ipſam nuperrime demeſſam iter aliquando faciens, uideret aceruos, ſimiles & æquales,

Comparatione conſilium Lycurgi in creando ſenatu tollit.

2. Agrorum diuiſio.

Animi fortitudo.

ſubriſiſſe, dixiſſeq; ad aſtantes, Quàm oĩs Laconica multorum fratrum uidetur eſſe, qui eam modo C diuiſerint. Aggreſſus & res mobiles diuidere, quo inæqualitatem omnem & excellentiam tolleret: quoniam intuebatur eos inique ferre manifeſtam ablationem, alia uſus uia è medio ſuſtulit hanc plus habendi cupiditatem. Nam ubi primum numum omnem aureum & argenteum irritum reddidiſſet, ferreũ ſolum utendũ ĩperauit: fecitq; ut ex uaſto pondere & magnitudine ualeret parũ, ita ut decem minarum ſumma, magna domi penu, & iumentis ad agendum egeret. Hoc autem fuſo, plurima iniuriarum genera ex Lacedæmone ſunt eiecta. Quis enim aut furari uoluiſſet, aut corrumpere muneribus, aut alium priuare, aut rapere, quod neque occultare poterat, neque cum uoluptate poſſidere, neque etiam facile conuertere? aceto enim (ut fertur) igniti ferri aciem extinguens, abſtulit ad alias res & uſum & uim, quoniam infirmum & inutile redderetur. Poſt hoc autem eas artes quæ inutiles ſuperuacaneæq; eſſent, ex urbe deiecit. Veruntamen deiiciente etiam nemine, plurimæ cum publico numo excidiſſent, cum res non haberentur in pretio: ferreus enim numus Græcis alus communis non erat, neque pretium habebat, quippe qui ridiculo eſſet. Itaque ex peregrinis & preciosis mercibus nihil eo licebat emi. Neque onus aliquod negociatores in portus inuehebant, neque rhetor in Laconicam ad docendum ibat, neque mendicus uates, neque ſcortorum enutritor, neque qui aurea, neque qui argentea ornamenta laboraret, ceu numus illic non eſſet: ſed ſic paulatim deſertæ, ab iis, à quibus exuſcitarentur alerenturq; deliciæ, ultro defecere: neque iis qui multa adepti eſſent, plus quicquam commodi aderat, cum opibus locus in publico non eſſet, ſed domi occluſæ ocioſæq; tenerentur. Quamobrem expedita neceſſariaq; uaſa hæc, lectuli, & ſellæ, & menſæ apud eos optima fiebant. † Cothonq; Laconicus militiæ (ut ait Critias) maxime probabatur. Nam quas aquas bibere cogebantur, uiſusq; abhorrebat, illius poculi colore occultabantur: & cum turbidæ intus colliderentur, ad oraſq; ſubſiderent, puriores ori admouebantur. Horum uero autor fuerat legumlator. Nam cum inutilium rerum artifices expulſi eſſent, in neceſſariis ipſis decorem artis oſtendebant. Præterea cum magis animo uolutaſſet, & aduerſus delicias bellum aggredi, & diuitiarum deſiderium auferre, inſtitutum tertium, pulcherrimumq; induxit, conuiuiorum apparatum, quo ſimul cœnatum conuenientes ad communia & ordinata obſonia ac cibos, nequaquam domi diſcumberent, aut ſuper ſtrata precioſa menſaſq; magnifice inſtructas, inter opificum & coquorum manus ſub noctem ueluti uoraces animantes impingueſcerent, atque unà corpora moreſq; corrumperent, ad omnem libidinem ſacietatemq; reſoluti: ac per id & multo ſomno, & ca- D lidis balneis, prolixaq; quiete & quodammodo languore quotidiano indigerent. Permagna igitur ea res fuit, ſed longe maior, quòd communi illo cœnandi inſtituto, & facilitate uictus id effecerit, ut neque furto diuitiæ, nec (ut Theophraſtus inquit) honore dignæ, ſed omnino ne diuitiæ quidem haberentur. Nam neque uſus, neque fructus, neque facies omnino aut oſtentatio fuerat magni apparatus, cum unà cum paupere opulentus ad cœnam iret. Itaque celebratum illud emanauit, in una omnium quæ ſub ſole ſunt urbium Sparta, ſeruari diuitiarum deum & cæcum & iacentem, & ueluti pictuiam inanimatam ac immobilem. Neque enim antea cœnatos domi, ad conuiuia uentre pleno licebat ire, ſed diligenter reliqui cum aſſeruantes, qui minus ſecum aut biberet aut ederet, obiurgabant tanquam intemperantem, communemq; ad uictum laſſeſcentem. Quare uel ob hoc maxime inſtitutum, locupletes dicuntur aduerſus Lycurgum exarſiſſe, & in eum uniuerſi clamoribus ac tumultu inſurrexiſſe. Demum uero pulſatus à multis è foro curſu elabitur, & alios ante omnes in templum defugit. Sed unus quidam adoleſcens alias non ignauus, uerum & acer & feruidus Alcander inſtans ac perſequens, eius oculum, cum retro uerteretur, baculo feriens eruit. At Lycurgus nil remiſſior eo dolore redditus eſt, quin aduerſa fronte ſeſe conſtituens, faciem ciuibus cruentam erutumq; oculum oſtendit. Pudore maximo & mœrore intuentes affecti ſunt, adeò ut ei Alcandrum traderent, & ad ſuam uſque domum Lycurgum ipſum ſimul indignantes deducerent. Lycurgus autem illos quidem laudatos dimiſit: Alcandrum uero ubi domum introduxiſſet, mali ei nihil neq; fecit, neq; dixit, ſed dimiſſis conſuetis miniſtris qui ſibi famulabátur, illum miniſtrare iuſſit. Hic autem qui nequaquam eſſet obtuſus, ſilentio imperata exequebatur, ſimulq; Lycurgo aſſiſtens ac ſimul uiuens, in perſpicienda manſuetudine & eius animi affectu, & uitæ ſeueritate, & in perferendis laboribus conſtantia, & ipſe mirifico in eum uirum amore eſt redditus, & ad familiares amicoſq; dicebat, Lycurgum neq; durum, neque elatum eſſe, ſed ſolum manſuetum, atque aduerſus alios mitem. Sic igitur ille cruciatus eſt, & huiuſmodi pœnam ſubiit, ut ex improbo & temerario iuuene in uirum exactiſſimum cõtinentiſſimumq; euaderet. In huius autem erumnæ monumentum Mineruæ phanum Lycurgus ſtatuit, quam Optiletin appellauit: nam oculos illius regionis Dores ὄπτίλους uocant. Aliqui tamen, quorum eſt Dioſcorides, qui Laconicam rempublicam conſcripſit, Lycurgum oculum percuſſum aſſerunt, non autem luſcum factum, ac phanum ipſum deæ ſtatuiſſe in ferendas recuperatæ ualetudinis gratias. Baculum tamen ferre Spartiatæ in concionibus

poſt eam

Induſtria & prouidentia mirabilis.

Vide Suid.

3. Sublatus priuatus luxus unde continentiam temperantiamq; noſſe licet.

A ui legis amplificat pulchre prudentiam.

Teſtimonium publicum.

Inclinatio fortunæ, ubi animi conſtantia notatur.

A poſt eam calamitatem deſtitere. Conuiuia uero Cretenſes ἀνδρεῖα, Lacedæmonii φιδίτια appellant, ſiue quòd φιλίας, id eſt amicitiæ & humanitatis ea ſint, δ pro λ accipientes, ſiue quòd ad tenuitatem, καὶ φειδώ, hoc eſt parſimoniam conſueſcerent. Nihil autem prohibet etiam primam extrinſecus literam adiectam eſſe, ut aliqui dicunt, Editia à diæta, καὶ ἐδωδῆς, quæ uictum ſignificat, nomen trahere. Conueniebant autem quindeni ac paulo hiſce uel pauciores uel plures, ferebant ſinguli farinæ medimnum, ſingulis menſibus, uini choas octo, caſei quinque minas, ficuum quinque ſemis minas, præterea obſonii gratia, perparum quiddam nummorum: ad hæc uero ſiquis ſacrificaſſet, primitias, aut ſi uenatus eſſet, partem prædæ in conuiuium mittebat. Licebat namque domi cœnare, quando uel ſacrificiis quiſpiam eſſet uel uenatione retardatus: cæteros adeſſe oportebat, ac maiorem in modum ea conuiuia diligenter obſeruabant. Itaque Agis rex, cum debellatis Athenienſibus ab exercitu reuertiſſet, & apud uxorem cœnare uellet, portionesque poſtularet, eas tribuni militum mittere noluere. Poſtridie uero cum ſacrificium quod præbuerat, præ ira haud ſoluiſſet, ipſum multauere. Ad ea autem conuiuia ibant pueri, ueluti ad ſcholas pudicitiæ ducerentur, & ſermones ciuiles audiebant, & liberales præceptores intuebantur: iocarique ipſi & comiter ſine ſcurrilitate cauillari, & huiuſmodi cauillos non inique ferre aſſueſcebant. In primis enim Laconici moris uidetur eſſe, iocoſas obiurgationes ferre poſſe. Ei uero qui minus poſſet, licebat recuſare, & alter ab huiuſcemodi ioco deſiſtebat. Ingredientium uero unicuique natu maximus portas oſtendens, per haſce, inquit, uerbum non egreditur. Qui autem ſe conuiuii participem fieri uolebat, ſic probabatur: Singuli † apomagdaliam in manum ſumentes, miniſtro uas ſuper capite ferente, ſilentio quaſi calculum immittebant, qui probaret ſimpliciter: qui uero reprobaret, manu uehementer imprimens: nam quæ apomagdalia preſſa fuerat, perforati calculi uim habebat. Quod ſi uel unam ex his hoc pacto preſſam offenderent, non admittebant ingredientem, quippe qui uellent omnes inuicem ſine offenſa congredi. Qui uero ſic reprobaretur, excadatum (ſic dicere nobis liceat) uocabant, quod cadus uas eſſet, in quod ἀπομαγδαλίας mittebant. Ex obſoniis autem nigrum ius maxime apud eos probatum eſt, ut neque carnes ſeniores indigerent, ſed eam adoleſcentibus cedentes, ipſi iure conſtituto ueſcerentur. Fertur autem quidam ex Ponti regibus emiſſe iuris gratia coquum Laconicum, deinde iure deguſtato moleſte affectum, ac tunc ei dixiſſe coquum: O rex, hoc certe iure homines in Eurota loti, pro obſonio utuntur. Vbi uero modice biberunt, domum abeunt abſque facula. Non enim licet ire præuio lumine, neque hanc, neque ullam aliam uiam,

Tertii capitis reliqua exponit, ex quibus prudentia.

Maſſulam panis inter digitos poſt conuiuiū ſu bacti & conglobati intelligo.

Obiter huius diſciplinæ exemplum.

B quo aſſueſcant etiam in tenebris atque noctu audacter & intrepide proficiſci. Conuiuia igitur hunc habent ordinem. Leges uerò ſcriptas nullas Lycurgus tulit, atque una ex iis quæ ῥῆτραι appellantur, hæc eſt. Nam quæ ſumma maximaque ad reipublicæ felicitatem & uirtutem iudicauit, ea moribus ciuium, & inſtituto uitæ penitus inſita, immota futura cenſuit, & firmum propoſitum, certiſſimum neceſſitatis uinculum habitura: tum diſciplinam qua iunioribus ſingulis etiam ſtudioſe excolendis utebatur, legiſlatoris uim & locum expleturam. Parua igitur iſta, cuiuſmodi pecuniarum cõtractus ſunt, & quæ prout uſus tulit, aliter aliterque pro tempore incidunt, ſatius duxit, nec ſcripta neceſſitate ulla, nec moribus ciuium immotis comprehendi, ſed creſcere decreſcere pro rerum opportunitate ſinebat, prout conſenſus doctorum ſtatuiſſet: totum enim uniuerſæ legitimæ inſtitutionis munus, in diſciplinam reiecit. Legum igitur una fuit, ut dictũ eſt, ſcriptis legibus non uti. Altera uero contra ſumptus immodicos, ut quælibet domus culmen quidem ſecuri, ianuas uero ſerra duntaxat, & nullo alio inſtrumento elaboratas haberet. Quod enim poſteris temporibus Epaminundam dixiſſe ferunt in ſua menſa, tale prandium haud eſſe proditioni obnoxium: hoc Lycurgus primum excogitauit, huiuſmodi domuum delitias, ſumptuoſosque apparatus non admittere: neque profecto quiſquam eſt adeo incultus & rudis, qui in facilem & plebeiam domum importet fulcra argenteis inſtructa pedibus, ſtrata purpurea, calices aureos, & reliquum hiſce cõgruum luxum. Verum neceſſe fuerit æquale cõgruere, & conſimile eſſe domui quidem fulcrum, fulcro autem ueſtem ſtragulam, huic uero reliquam magnificentiam. Ex qua quidem conſuetudine aiunt Leontychidem illum ſeniorem cum cœnaret Corinthi, ſuſpexiſſetque tecti domus fabricam precioſam atque laqueatam, hoſpitem rogaſſe, an apud eos ligna quadrata naſcerentur. Tertiam autem legem Lycurgi fuiſſe prædicant, quæ in eoſdem hoſtis militare prohiberet, ne ſæpius repugnando conſuefacti bellicoſi redderentur. Qua in re Ageſilaum regem maxime poſteriori tempore accuſant, utpote qui continuis & frequentibus in Bœotiam incurſibus ac bellis, Thebanos reſiſtere Lacedæmoniis edocuerit. Quare ſaucium Antalcidas eum intuens, pulchram tuæ doctrinæ mercedem, inquit à Thebanis recipis, qui nolentes ipſos, neque ſcientes pugnandi peritiam docuiſti. Itaque huiuſmodi ſanctiones ῥήτρας nominauit, quaſi ex deo decretæ, & oracula quædam eſſent. Diſciplinam uero cum pulcherrimum opus legiſlatoris iudicaſſet, iam tum ſtatim à principio quæ ad connubia & ſobolem procreandam petinerent, omnia diligens conſiderauit. Non enim (ut ait Ariſtoteles) aggreſſus mulieres pudicas efficere, deſti

Diſciplia muliebris. Ariſt. 7. Poli. c. 17.

tit ob frequentem uirorum militiam, qua omnem illi relinquere poteſtatem cogebantur, ob idq; ma- C
gis quàm par eſſet eis obſequebantur, heraſq; appellabant, quo minus multam licentiam illam mulie-
bremq; inſolentiam refrenaret: quin & harum curam habuit diligentem. Enimuero uirginum cor-
pora curſibus & luctationibus iactibuſq; diſcorum atq; iaculorum exercuit, ut quemadmodum germi-
num radix acre in acribus terris principium ſumens melius germinat, ita & hæ partus robuſte tole-
rantes, honeſte ſimul & facile aduerſus dolores repugnarent. Itaq; delicias remouens, & cibum ſub-
ducens, & omnem fœmineum morem aſſuefecit puellas non minus quàm pueros & uerſari nu-
das, & quibuſdam in ſacris ſaltare & canere, præſentibus ſimul ſpectantibuſq; iuuenibus. Interdum
etiam comiter in ſingulos apteq; obiurgationibus uſæ carpebant ſiqui deliquiſſent: ac rurſus in eos
qui digni eſſent, præconia cantu compoſita dictantes, magnam ambitionem adoleſcentibus, & probi-
tatis ardorem ingerebant. Nam qui laudatus probitatis extitiſſet, & inter uirgines illuſtris habitus,
abibat exultans laudibus. Quæ uero cum ioco & faceta obiurgatione reprehenſiones fierent, nihilo
erant ipſis ſeriis caſtigationibuſq; obtuſiores, utpote quòd ad ſpectaculum cum aliis unà ciuibus tum
reges, tum ſeniores proficiſcebantur. Nudatio illa uirginum nihil habebat turpe, uerecundia enim
aderat, petulantia aberat, ſed ſimplicem quandam conſuetudinem, & robuſtatis ſtudium efficiebat:
atque elationem animi quandam fœmineum ingenium deguſtabat, perinde ac non minus ſibi & uir-
tutis & ambitionis conſortium adeſſet. Vnde & dicere illis ſentireq; licebat, qualia & de Gorgone uxo-
re Leonidæ narrantur. Nam peregrina quadam (ut uidetur) ad eam dicente, Solæ uos Lacenæ ui-
ris imperatis: Solæ enim, inquit, uiros parimus. Hæc igitur ad nuptias alliciebant, pompæ dico uir-
ginum, & æmulationes, & ludi in iuuenum conſpectu, qui non geometricis, ſed cupidineis, ut ait Pla-
to, neceſſitatibus agebantur. Præterea ignominiam quandam iis, qui nubere noluiſſent, Lycurgus ad-
didit. Arcebantur enim in gymnicis ludis à ſpectaculo, per hyemem uero principes iubebant eos in or-
bem nudos forum circumire. Ita uero circumeuntes canebant in ſe compoſitum carmen quoddam,
quo ſignificabatur eos iure pati, quoniam legibus non parêrent. Honore autem & obſequio, quo à
iuuenibus afficiebantur ſeniores, priuabantur. Quamobrem dictum illud in Dercylidam, refutauit
nemo, tametſi probatus ille dux extitiſſet. Superuenienti enim ſibi, quidam ex iuuentute ſubſelli-

Contrahendi nuptias mos.

um haud ceſſit, inquiens, Neque enim mihi tu qui cederet genuiſti. Nubebant autem raptu, neq;
paruas, neque ad coniugium immaturas, ſed adultas ac nubiles aſſumentes. Raptam uero, ea quæ
pronuba dicitur, accipiens, capitis quidem crines prorſus ad cutem adradebat. Virili autem amictu D
calciamentiſq; inſtructam, in torum ſolam declinabat ſine lumine. At ſponſus non ebrius, neque de-
liciis emollitus, ſed ſobrius, ut ſemper, poſteaquam in Phiditiis cœnatus eſſet, ingreſſus, ac ſponſæ cin-
gulum ſoluens, eam ſublatam in lectum transferebat, ibiq; ſecum moratus haud diu, honeſte abibat,
ubi cum aliis iunioribus conſueuerat, dormiturus: idemq; in poſterum agebat, cum æqualibus qui-
dem diem trahens, ſimulq; quieſcens: ad ſponſam uero quadam cum religione clàm pergens, & ue-
recundus & timidus, nequis ex intimis ſe intueretur. Simul enim & ſpōſa moliebatur agebatq;, quo
tempeſtiue & clàm inuicem conuenirent. Et hoc non breui tempore gerebant, ſed quoad etiam ali-
quibus filii naſcerentur, priuſquam interdiu ſuas uxores aſpicerent. Huiuſmodi uero congreſſio non
temperantiæ modo atque pudicitiæ exercitatio quædam erat, uerum & uerecundos corporibus, &
perpetuo quodam amore nouos recenteſq; ad concubitum ducebat: neque ſatietate eos capi, neque
inuerecundis congreſſibus à mutuo affectu refrigeſcere, quin potius ut reliquias ſemper aliquas &
fomentum cupidinis & gratiæ inuicem relinquere ſinebat. Tantum autem & ordinis & pudoris iu-
gali copulæ cum adhibuiſſet, nihilo tamen minus nouam inanemq; ac muliebrem de uxorum pudi-
citia ſuſpicionem amouit, id honeſtum decernens, ſi contumeliam & incontinentiam omnem à cō-
nubio arceret. Filiorum autem & ſobolis ſocietatem dignis hominibus permiſit, eos deridens qui
hæc ueluti quæ admiſceri conſortiumúe admittere nequeant, cædibus & bellis miſcerent. Licebat
enim ſeniori uiro iunioris uxoris, ſiquem ex iunioribus honeſtum ac probum diligeret probaretq;, il-
lum ad uxorem adducere, & ubi eam generoſo illius ſemine compleſſet, ſuum ipſorum quod natum
eſſet efficere. Licebat itidem probo uiro qui fœcūdam aliquam pudicamq; mulierem alteri nuptam
admiraretur marito illius ſuadere, ut cum ea ipſe congrederetur, tanquam in ſolo fertili bonos filios
ſaturus atq; facturus, bonorum item germanos illos cognatoſq; futuros. Primum etenim nō propri-
os patrum, ſed communes ciuitatis filios Lycurgus exiſtimabat. Quare non ex uulgaribus quibuſdam
natos, ſed ex optimis potius ciues eſſe uolebat. Deinde plurimam & fatuitatem ſimul & faſtū in alio-
rum inſtitutis intuebatur, qui hiſce in rebus elaboraſſent. Illi nanque canes & equas, aut gratia, aut
mercede dominis perſuaſis, optimis & præclaris illius generis animalibus ſupponunt, uxores autē tan-
quam præſidio occluſas ſeruant, ex ſeipſis duntaxat eas parere uolentes, ſiue amentes ſint, ſiue confe-
cti ſenio, ſiue ægroti: quaſi filii mali non naſcantur ex iis, qui primi adepti ſunt, & nutriunt, ſi ex malis
naſcantur, & contra probi ſi talem ortum ſortiantur. Hæc autem ita ſe habētia, cum natura, tū mo-

ribus

ribus tantum tunc aberant ab ea quæ poſtea ſecuta dicitur leuitate mulierum, ut omnino incredibile apud ipſos adulterium fuerit. Celebraturq; cuiuſdam Geradæ dictum, hominis Spartiatæ admodum uetuſtiſſimi, qui ab hoſpite rogatus quid apud eos adulteri patiantur, reſpondiſſe dicitur, O hoſpes, nemo apud nos fit adulter. Subdente autem illo, Sic uero fieret? Taurum, inquit Geradas, perſoluet adeo magnum, ut à Taygeto ſeſe inflectens, ex Eurota bibat. Hoſpite uero admirante dicenteq;, qui poſſit fieri tam uaſtus bos? ridens Geradas, Quonã, inquit, pacto adulter queat Spartæ fieri? Hæc igitur de nuptiis traduntur. *Partus nutriendi mos apud Spartiatas* Partus autem nutriendi ius genitori non erat, ſed eum quendam in locum deportabat, quem Leſchen uocant, ubi ſedentes ii qui ex tribulibus maximi natu eſſent, ſiquidem infantem animaaduerterent effictum pulchre ac robuſtum, educari iubebant, ſortem illi ex nouem millibus diſtribuentes: ſin autem ignauum ac deformem, ad Apotheas appellatas exponendum demittebant, locum ſecus Taygetum præcipitem ac præruptum, perinde quaſi eius uita qui minus pulchra ſtatim ab initio, & ad bonam corporis compoſitionem & ad robuſtitatem natura productus eſſet, neq; ſibi utilis neque reipub. foret. Vnde non aqua inſantes, ſed uino, mulieres abluebant, experimentum quoddam ipſorum habitudinis facientes. Dicitur enim comitiali morbo infantes, aut alii ægrotationi obnoxios, admoto mero debilitari ac reſolui: qui autem eſſet firmæ ualetudinis, magis acuere & firmare habitum. Erat autem circa nutrices artificioſa quædam diligentia, ut nullis adhibitis infantiæ pannis, infantes enutrientes ipſos, tum membris, tum ſpecie liberales ac uenuſtos facerent: item & faciles, & nihil delicatioris cibi appetentes, & tenebras minime formidantes, & ad omnem ſolitudinem intrepidos, & difficultatis illiberalis atque uagituum expertes conſtituerent. Proinde quidam etiam exterorum alumnas Laconicas filiis emebant. Et Amycla, quæ Alcibiadem Athenienſem lactarat, Lacænam fuiſſe tradunt. Verum huic (ut inquit Plato) præfecit Pericles pædagogum Zopyrum, qui ab cæteris ſeruis differret nihil. At Spartiatarum filiis Lycurgus neq; emptitios, neq; mercenarios præeſſe pædagogos uoluit, neq; ut cuilibet liceret filium pro uoluntate, uel educare, uel inſtituere, ſed omnes ſtatim cum ſeptimum annum exegiſſent ipſe aſſumens, diſtribuebat in greges, eos unà ſocios atque contubernales conſueſaciebat inuicem ſimul ludere & ſimul exerceri. Principem uero eis præficiebat eum, qui & prudentia cæteris ſociis præſtaret, & pugnando eſſe acerrimus. Hunc intuebantur, huic imperanti obediebant, hunc plectentem libenter perferebant. Itaq; diſciplina erat quædam obediendi exercitatio. Seniores autem eos ludentes obſer-
B uabant, & frequentiſſime dimicationes quaſdam ac contentiones ſuggerentes, non ſuperuacanee diſcebant quale eſſet cuiuſq; ingenium, qui auderet, neq; in certaminibus pugnam abnueret. Atqui literas pro neceſſitate diſcebant. Reliqua omnis diſciplina ad recte obtemperandum, laboresq; tolerandos, & prælio uincendum parabatur. Quare progreſſu ætatis eam iis exercitationem intendebant, ut ad cutem uſq; ſeipſos tonderent, & diſcalciatos incedere, ac frequentius nudos ludere conſueſacerent. Emenſo autem duodecimo ætatis anno, ſine tunica iam degebant, pallium unum in annum capientes. Erantq; corporibus ſqualidi, & qui neq; balneas, neq; unguenta ſcirent, præter paucos quoſdam anni dies, quibus huius indulgentiæ participes fiebant. Curabant autem ſecundum alas & turmas in toris ex arundine conſtructis, quam ipſi ſecus Eurotam naſcentem conuehebant, ſummitatem manibus non ferro confringentes. Per hyemis uero tempus eos, qui Lycophones appellantur, ſibi ſubiiciebant, toriſq; immiſcebant: uidebatur enim ea materia calidi habere quiddam. Iam uero profectioribus ipſis, ſenes qui probos iuuenes adamarent, unà uerſabantur, mentemq; adhibebant, adeoq; unà ad gymnaſia proficiſcebantur, illiſq; tum pugnantibus, tum iocoſis obiurgationibus inter ſeſe utentibus, non ab re intererant, ſed ut qui omnes quodammodo exiſtimarentur eſſe omnium & patres, & pædagogi, & præfecti: proindeq; neq; tempus, neq; locum ullum omittendum uacuum præceptoris inſtitutis atq; ſtudiis. Circa delinquentem præterea & Pædonomus ex honeſtis & bonis uiris conſtituebatur, ac ipſis per turmas præficiebant ex iis, qui Irenes dicebantur continentiſſimum ſemper & bellaciſſimum. Irenas uero uocant eos, qui in annum iam ſecundum è pueris exceſſere, Melirenas autem, natu grandiores inter pueros. Hic igitur Iren, ubi annum uiceſimum attigerit, & præeſt iis qui in pugnis ſubiecti ſunt, & per ſingulas familias iis miniſtris in cœna utitur. Præſcribit autem firmioribus, ut ligna ferant, minoribus uero holera: quæ illi per furtum afferunt, alii ad hortos euntes, alii ad uirorum conuiuia clàm ingreſſi callide & aſſeruanter. Siquis autem fuerit deprehenſus, multis uerberibus flagro afficitur, quaſi negligenter, ineptéq; furari uideatur. Furantur autem ex cibariis quicquid ualeant. Sicq; apte diſcunt inſidias dormientibus tendere, aut negligentius obſeruantibus. At ſi fuerit deprehenſus, multatur tum uerberibus, tum fame. Perquam ſuauis enim iis eſt cœna, ut ſua induſtria inediæ occurrentes, & audere, callideq; rem gerere cogantur. Et hoc quidem caſtigati uictus opus erat. Corporum uero incrementum obiter parari dicunt. Fertur enim in longum, quandoquidem ipſe ſpiritus non retardet, aut laboret præ alimẽti copia, in ꝓfundũ & latitudinẽ preſſus: corporis uero leuitate expediteq; facileq; creſcẽtis, ſupiora petit. Id au-

tem pulchre uidetur facere. Nam graciles habitus & macilenti artuum agilitati facilius cedunt, tumé- C
tes uero & pingues onere ſuo reluctantur: quemadmodum etiam mulieres, quæ cum grauidæ ſunt,
repurgantur, graciles quidem infantes gignunt, ſed uenuſtos & aſpectu gratos ob leuitatem mate-
riæ, quæ ab eo facilius quod formam imprimit, coërcetur. Sed enim cauſam rei huius conſiderare,
fas omnibus eſto. Adeo uero & diligenter & attente pueri furantur, ut narretur quendam, cum uul
pis catulum ſurripuiſſet, pallioloq; inuoluiſſet, eius uentre unguibus & dentibus à beſtia diſcerpto,
omnia latendi gratia tolerantem, obiiſſe. Quod uel ex huius tempeſtatis puberibus credi licet, quo-
rum multos in ara Augurii cæſos uerberibus mori uidimus. Cum autem Iren cœnans diſcumbit, im
perat alii ex pueris ut canat, alii ut quæſtionem aliquam proponat, accurata reſpõſione indigentem,
ut, qui ſit optimus inter uiros, uel quænam ſit huiuſce actio: qua quidem ex re conſuefiebant ſta-
tim ab initio & honeſta iudicare, & de ciuibus diligenter inquirere. Siquis enim quæſitus, quinam
eſſet bonus ciuis, aut quis minus probatus eſſet, hæſiſſet reſpondendo, animi ſignum eſſe arbitraban-
tur degeneris, & qui nulla uirtutis laude tangeretur. Oportebat autem reſponſionem & breuem eſſe,
& celerem, cauſa & demonſtratione concludentẽq; quam ob rem qui minus rite uel negligentius re-
ſpondiſſet, plectebatur, morſum capiens ab Irene in pollicem. Sæpenumero quoque, ſenioribus prin
cipibusq; præſentibus, pueros Iren puniebat, documentum præbens, an recte & ut decet puniret: ne-
que dum eos puniret, prohibebatur. Cum uero pueri abiiſſent, pœnas dabat, ſi aſperius quàm dece-
ret in illos animaduertiſſet, aut contra ſi remiſſe & leuiter. Fiebant autem amatores unà puero-
rum famæ infamiæq; participes. Itaque dicitur aliquando uocem minus ingenuam in pugna puero
emittente, eius amatorem à principibus multatum eſſe. Cum autem amoris uis ita apud eos uige-
ret, ut & præclaras probasq; mulieres, ipſas etiam uirgines amarent, riuales tamen fieri non licebat,
qui eoſdem amaſſent, quin potius eorum amatores mutuæ amicitiæ initium faciebant, perſeuera-
bantq; pari ſtudio, ut quem amarent, optimum redderent. Docebant etiam pueros ea uti oratione,
quæ gratuitatem haberet iucunditati admiſtam, ac ſententiæ plurimum breui ſermone complectere
tur. Enimuero ferreum numum Lycurgus ſtatuit magno pondere minimam uim habere, ut dictum
eſt: at orationis numum contra ex inculta & breui dictione ſententiis affluere plurimum effecit, qui
multo ſilentio pueros grauiter ſciteq; reſpondere molitus ſit. Quemadmodum enim illorum ſe-
men, qui ſe ad coitum intemperantes præſtant, infœcundum ut plurimum & ſine fructu eſt, ſic &
loquendi intemperantia orationem inanem & ſtolidam reddit. Proinde Agis rex, cum Atticus qui- D
dam in Laconicos enſes cauillaretur, quòd parui eſſent, diceretq; facile eos abſorberi ab circulatori-
bus in theatris poſſe: Atqui uix enchiridiis etiam adſequimur, inquit, hoſtem. Ego uero & Laconicam
orationem intueor, quæ breuis uidetur eſſe, maximas res complecti, & auditorum mentem attinge-
re. Etenim Lycurgus ipſe & breuis oratione uidetur eſſe, & per dicteria locutus: ſiquidem & ex com-
mentariis coniectari licet: ueluti reſponſum illud in eum eſt, qui ut popularem in urbe principatum
faceret, eum rogabat: Tu enim, inquit, primus tua in domo huiuſmodi principatum facito. Et illud
de ſacrificiis, ad percontantem quid parua adeo ac uilia ſtatuiſſet: Ne unquam, ait, deum uenerari de
ſiſtamus. Et itẽ illud de athletarum certaminibus. Hæc enim ſola exercere ciues ꝓhibebat, in quibus
manus haud intenderetur. Feruntur & eius ex epiſtolis huiuſmodi ad ciues reſponſiones: Quonam
pacto hoſtium impetum repellere poſſimus? ſi pauperes ſitis, manſeritis, alter altero plus nõ poſſidea
tis. Et rurſum de muris: Nequaquam ea urbs minus circundata muro fuerit, ſiquis eam uiris forti-
bus, non lateribus cinxerit. Hiſce igitur huiuſmodiq; epiſtolis, neq; fidem derogare, neque item adhi
bere facile eſt. Quantæ uero dicendi prolixitas calumniæ foret, dicteria iſta indicare poſſunt. Leoni-
das rex intempeſtiue quodam de rebus non inutilibus uerba faciente: O hoſpes, inquit, non opportu
ne quo oportet uteris. Charilaus uero fratris Lycurgi filius rogatus de paucitate legum ipſius, inquit,
Eos qui non multis utuntur uerbis, neq; multis legibus indigere. Archidamidas autem quibuſdam
Hecatheum ſophiſtam accuſantibus, quòd in conuiuium ſuſceptus nihil dixiſſet, Qui rationem dicẽ
di tenet, inquit, etiam tempus tenet. Quas uero ex commentariis dixi acres ſententias gratiæ coniun
ctas, huiuſmodi ſunt. Demaratus improbo quodam intempeſtiuis in eum interrogationibus cauillan
te, ac idem ſæpius iam rogãte, quis optimus eſſet Spartiatarum: Qui tibi diſſimillimus ſit, inquit. Agis
autem, quodam Helienſes laudibus efferente, quòd pulchre Olympia iuſteq; agerent: Ecquid magni,
inquit, Helienſes faciunt, ſi ex annis quinq; diem unum iuſtitia utuntur? Theopompus uero, cum
hoſpes quidam ſuam in eum beneuolentiam oſtentaret, diceretq; à ciuibus ſuis Philolaconem, hoc
eſt, Laconum ſtudioſum appellari: Pulchrum, inquit, fuerit Philopolitẽ, id eſt ciuitatis amatorem uo-
cari. Pliſtonax autem Pauſaniæ filius, rhetore quodam Athenienſi imperitos Lacedæmonios appel-
lante: Recte dicis, inquit: ſoli enim Græcorum nos nil à uobis mali didicimus. Archidamidas uero
roganti cuidam, quot ſunt Spartiatæ: Tot inquit, ò hoſpes, qui malos ſufficiant arcere. Licet etiam
ex iis quæ iocoſe ab ipſis dicuntur, morẽ ipſorum cõiectare. Cõſueuere nanq; oratione ſuperuacanea
nunquam

Lycurgus oratione breuis

A nunquam uti, neq; pati ut uox efflueret ulla, quæ quoquo modo alicuius contemplationis dignam ſententiam minus haberet. Enim uero cum quidam ad eum audiendum exhortaretur, qui luſciniá imitaretur: Ipſam, inquit, audiui illam. Alius uero cum titulum hunc legiſſet:

Hos auſos quondam tyrannum extinguere Mauors,
In portis Selinus ſuſtulit alta tuis.

Iure, inquit, hi uiri interiere, oportuit enim ſinere dum totus conflagraſſet. Adoleſcens autem pollicenti cuidam ſe gallos ei daturum, qui ad necem uſq; pugnent: Ne tu quidem, inquit, des iſtos mihi, ſed eos potius, qui pugnando necent. Alius uero quidam homines animá agentes ſellis ſedere uidés, Abſit, inquit, ut hic ſedeam, unde ſeniori aſſurgere fas non eſt. Dicteriorum igitur forma erat huiuſmodi. Quare non abſurde inquiunt aliqui, facilius eſſe philoſophari, quàm ſtudere Laconum ſermonem exacte imitari. Diſciplina uero canendi, & carmina, non minus in ſtudio erat, quàm dicédi æmulatio ac nitor. Verum & modulis ſtimulus quidam inerat ad iram concitandum, & ad impetum quaſi furentem quendam atq; ſtrenuum inducendum. Ac dictio erat facilis & uirilis, de rebus honeſtis ſeuerisq;. Nam laudationes eorum erant ut plurimum, qui præclare pro Sparta occubuiſſent. Et illorũ uituperationes, qui metu id agere detrectaſſent, quaſi triſtem uitam miſeramq; uixiſſent. Erat præterea exhortatio quædam & excitatio pro ætatum dignitate ad uirtutem, quarum unum quoddam exempli cauſa non ab re fuerit in medium referre. Tribus enim choris pro tribus ætatibus in celebritatibus conſtitutis, unus quidem ſenectutis incipiés canebat, Nos olim fuimus robuſti iuuenes. Adultæ uero ætatis alter ſubſequens inquiebat: Nos autem ſumus, quod ſi uelis periculum facito. At pueritiæ tertius: Nos autem erimus multis profectò meliores. Nempe ſiquis Laconicis poëmatis animũ intenderit, quorum aliqua ad noſtram uſq; ſeruantur ætatem, & ſenſim progredientes numeros aſſeruauerit, quibus in congreſſu aduerſus hoſtes ad tibiam utebantur, nõ abſurde & Terpandrum & Pindarum muſicæ fortitudinem coniunxiſſe cenſuerit. Ille nanque ſic de Lacedæmoniis cecinit:

Diſciplina Spartiarũ in concionibus.

Hic iuuenem cuſpis uiret & dulciſſima Muſa,
Iudiciumq; patens.   Pindarus uero ait:
Hic & conſilus ſenes,
Et qui decernant prælio,
Belligerum iuuenum ſunt chori,
B Hic arma Muſas addecent.

Iſtos enim & muſicà ſimul erudiciſſimos, & bellicoſiſſimos extitiſſe iudicant. Nam ueluti Laconicus ille poëta inquit,

Serpſit & in ferrum citharæ ſonus ipſe canoræ.

Etenim rex cum prælium initurus eſſet, ſacra Muſis ante perſoluebat, utpote qui diſciplinæ, ut uidetur, iudiciorumq; admonitas uellet, quo & faciles ac promptæ periculis adeſſent, & facinora præliantium memoratu digna redderent. Interdum uero remiſſo iuuenibus duriſſimo uitæ inſtituto, minime prohibebant, ut & coma ſeſe & armis & palliis exornarent: quare gaudebant illi quidem nõ ſecus atq; equis exultantibus, & ſeſe efferentibus ad certamina. Itaq; comam nutrientes continuo ex pubertate maxime in obeundis periculis operam dabát, ut & nitida coma & diſcriminata uideretur, quodam Lycurgi dictum de coma celebrantes, Ea pulchros uenuſtiores fieri, deformes autem ferociores. Præterea inter militandum exercitationibus mollioribus utebantur, ac reliquum uictum neq; ſeuerum adeo, neq; aſtrictum iunioribus præbebant. Itaq; ſolis illis in omni genere exercitationis bellicæ, bellum ipſum quies eſt. Iam uero inſtructa ſimul ipſorum acie hoſtibusq; præſentibus, rex ſimul & capram, quam illi chimeram dicunt, iugulabat, & omnes coronati mádabat, & tibicines Caſtorio modulo ad tibias uti iubebat, ſimul etiam claſſicum pæana exorditur. Itaq; illorum aſpectus & pulcher erat & formidabilis, qui & numero ad tibiam incederent, neq; phalangis ordinem miſcerent, neque animis turbarétur, ſed manſuete & hilariter à modulo in diſcrimen ducerétur. Videtur enim neq; metum neq; furorem nimium in illis oriri poſſe, qui ita ſe habuerint, ſed firmam potius & conſtantem animi magnitudinem ſpei audientiæq; admiſtam, perinde atq; immortali deo præſente ſimulac fauente. Ibat autem rex aduerſus hoſtes coronatum hominem ſecum habens, qui certamine uictor extitiſſet. Ac ferunt quendam cum grandis ſibi pecunia in Olympiis traderetur, eam accipere noluiſſe, ſed labore plurimo aduerſarium luctando ſuperaſſe. Quare dixit ei: Quid tibi ô Lacon, ex uictoria lucri comparaſti? Et illum arridentem reſpondiſſe, Ante regem conſtitutus præliabor aduerſus hoſtes. Cum autem uertiſſent in fugam hoſtem, uiciſſentq;, adhuc inſequebantur, quoad omnino uictoria hoſtium fuga confirmata eſſet, dein continuo redibant, neq; generoſum, neq; græcanicum eſſe ducentes, illos cædere & necare, qui declinarent, cederent, abirent: eratq; non ſolum & honeſtum hoc & maximi animi opus, uerumetiam utile: illi nanq; qui aduerſus eos dimicarent, cum non eſſent ignari à Lacedemoniis illos qui pugnádo reſiſterent, enecari, cedentibus uero parci, fugere quàm manere

conducibilius putabant. Lycurgum autem ipſum Hippias ſophiſta narrat, & bellicoſiſſimum extitiſſe, ac multa militia expertum. C Philoſtephanus uero equitum etiam diſtributiones in Vlamos Lycurgo adſcribit: Vlamum uero, ut ille conſtituit, complecti equites quinquaginta, inſtructum quadrato ordine. At Demetrius Phalereus tradit, nullam prorſus rem bellicam Lycurgum attigiſſe, ſed in pace conſtituiſſe rempublicam. Videtur autem Olympicarum feriarum excogitatio, miti ingenio uiri manſuetiq; fuiſſe. Atq; dicunt quidam (ueluti Hermippus meminit) Lycurgum neq; affuiſſe ab initio, neq; ſocium extitiſſe in iis quæ ſunt ab Iphito conſtituta, ſed interfuiſſe, aliqua ex cauſa profectum atq; ſpectantem. Audiſſe autem uocem tanquam hominis alicuius à tergo illũ increpantis admirantiſq;, quòd ciues non exhortaretur ſimul cum aliis celebritatis participes fieri. Conuerſum autem Lycurgum, cum qui locutus fuerat nuſquam appareret, numen fuiſſe arbitratum, ſic ad Iphitum conceſſiſſe, communiq; ſtudio feſtiuitatem illuſtriorem & firmiorem conſtituiſſe. Diſciplina uero quoad pubertatis annos euaſiſſent, perdurabat. Nemini enim permittebatur pro arbitrio uiuere, ſed in urbe ueluti in caſtris, præſcriptum habebant uictum, & exercitationem circa publica negocia. Atq; omnino exiſtimantes non ſibi pueros natos eſſe, ſed patriæ, eos ſedulò (ni quid aliud facere imperatum foret) inſpectabant, ac frugi aliquid edocebant, aut ipſi à ſenioribus diſcebant. Etenim hæc una ex omnibus, quas ſuis ciuibus Lycurgus fabricauit, & pulcherrima beatiſſimaq; res fuit, copia & ubertas ocii, quibus omnino prohibuit quicquam uulgarium artium attingere. Pecuniarum autem ſtudiũ quòd laborioſam congeriem moleſtamq; contineret, nulla in re neceſſarium erat, idq; ob eam gratiã, quòd diuitiæ prorſus abiectæ eſſent, ac nullo in pretio haberentur. Mancipia uero eorum colebant ſolum, dictoſq; redditus perſoluebãt. Cum Athenis quidam intereſſet iudiciorum tempore, audiretq; ocii multæ quendam obnoxium mœſtum incedere, atque ab amicis deduci, qui & ipſi rem ægre & inique ferrent, orauit qui ei aderant, quis ille eſſet, qui liberalem ſubiiſſet multam. Seruile adeo exiſtimabant ineptam occupationem circa opificia, pecuniaſq; parandas. Quare cum exceſſiſſent numi, exceſſerunt & iudicia itidem, neq; plus cuiquam minus'ue aderat: æqualitas erat in abundantia, & in utilitate ſatietas. Tripudia & feſtiuitates, epulæ, atq; ſtudia circa uenationes, circa gymnaſia, circa publicos conuentus atq; colloquia, modo ni forte militiæ uacarent, per omne iis tempus agebantur. Atqui iuniores ante trigeſimum ætatis annum in forum nullo modo deſcendebant, ſed per cognatos & amatores neceſſaria tranſigebant. Senioribus autem turpe erat, ſi frequentius circa huiuſmodi ſtudia uiderentur, ſed maiorem diei partem in gymnaſiis, & in iis quæ Leſchæ nominantur, uerſabãtur. D In hæc enim loca decore & modeſte conuenientes, ſermones inter ſe conferebant, nulliuſq; rei memoria tangebantur, quæ uel ad rem pecuniariam, uel ad ignobilem uſum ſpectaret. Sed plurimũ illud erat huiuſmodi conuentus opus, ut uel honeſta laudarent, uel turpia uituperarent: idq; cum ocio & riſu, qui comiter ad correptionem emendationemq; deduceret. Neq; enim Lycurgus ipſe ſeuerus immodice fuit, quin & riſus ſtatuam ab illo erectam Soſibius tradit, quippe qui iocum quaſi laboris & aſperioris uictus condimentum, aliquando iniiceret in conuiuiis & huiuſmodi conuentibus. Ad id uero prorſus aſſueſecit ciues, ut neq; uellent, nec ſcirent priuatim uiuere, ſed ueluti apes ad rem communem conſererentur ſemper, & unà omnes circum principem agerent, ſicq; ab ſeipſis fermè afflatu quodam diuino & honoris ſtudio ſeparati, toti ſe patriæ dederent, ut licet etiam ex dictis quibuſdam hoc propoſitum coniectare.

Reipub. amor Spartanis quantus.

Pædaretus enim non electus in numerum trecentorum, abibat ſerena fronte, ueluti geſtiens, quòd meliores ſeſe trecentos haberet ciuitas. Polyſtratidas autem legatione fungens unà cum reliquis ad regis prætores, illis interrogantibus utrum priuatim adſint, an publice miſſi: inquit: Siquidem adipiſcamur, publice: ſi minus adipiſcamur, priuatim. Argileonis uero Braſydæ mater, cum ex Amphipoli quidam Lacedæmonem petentes, ad eam eſſent, ingreſſi, quæſiuit, honeſte'ne Braſydas ac pro Spartæ dignitate occubuiſſet. Illis autem uirum efferentibus ſimulatq; dicẽtibus, Spartam talem alium non habere: Ne dicite, inquit, ô hoſpites, honeſtus enim uir fuit & bonus Braſydas, ſed multos Lacedæmon habet illo meliores. Seniores, ut dictum eſt, Lycurgus conſtituit primum ex iis qui conſilii participes extitiſſent, poſtea uero in demortui locum ſtatuit eum aſſumi, qui uirtute cæteris præſtare iudicatus eſſet, ex illis ſcilicet qui annum ſexageſimum tranſegiſſent. Atq; ex omnibus humanis certaminibus hoc maximum uiſum eſt & apprime expetendum: nõ enim qui inter celeres celerrimus, aut inter robuſtos robuſtiſſimus, ſed qui inter bonos & continentes & optimus & continentiſſimus iudicatus eſſet, habere oportebat totius uitæ uirtutis palmam atq; inſignia, utputa qui haberet totum (ut ita dicam) principatum in repub. cui quidem ipſi poteſtas eſſet & mortis & ignominiæ, & omnino eorum omnium quæ maxima dicuntur.

Deligendi ſenatoris forma quæ Spartæ ris.

Delectus uero fiebat hoc pacto. Concione coacta uiri electi in proximam domum occludebantur, neq; uidentes quenquam ex concione, neq; à quoquam uiſi, ſed clamorem duntaxat audientes concionantium, clamore, ut cætera, competitores iudicabant, non unà omnibus, ſed ſingulis pro ſorte admiſſis, ac ſilentio per concionem euntibus. Qui igitur occluſi eſſent, habẽtes tabellas per ſingulos clamoris magnitudinem ſignabant

bant, ignari cuinam is clamor ſuffragaretur, præterquam ut primus uel ſecundus uel tertius uel quotuſcunq; maxime eorum, qui admiſſi eſſent. Cui uero primus clamor ac maximus ſuffragaretur, hũc A denunciabant. Coronatus autem ille deos immortales circuibat, hunc iuuenes plurimi ſequebantur uirum admirantes, ſummisq; laudibus efferentes. Mulieres etiam nonnullæ uirtutis eius præconia concinebant, uitamq; beatam eſſe prædicabant. Præterea ſinguli neceſſarii cœnam ei apponentes inquiebant, hac menſa honorari à ciuitate. Peracto autem circuitu in conuiuium abibat, & reliqua pro conſuetudine fiebant. Altera uero portione ſibi appoſita, eam tollebat, ſeruabatq;. Ac poſt cœnam cũ ad fores Phiditii domeſticæ adeſſent mulieres, quam ipſe maxime honorare uellet, appellabat, cui portionem illam tradens aiebat, præmium hoc, quod ipſe accepiſſet, ei dare: quare & illa in honore habita, ab aliis mulieribus deducebatur. Atqui humandi etiam munus optime Lycurgus ipſe conſtituit. Primum nanq; omni ſuperſtitione ſublata, haud prohibuit tum cadauera in urbe ſepelire, tum etiam ſecus templa monumenta habere, iuniores huiuſmodi conſpectibus familiares & innutritos ſtatuens. Itaq; neq; turbabantur, neq; horreſcebant mortem, uti ea polluerentur qui uel cadauer tetigiſſent, uel per ſepulchra tranſiiſſent. Deinde nihil cum mortuo ſepeliri permittebant, ſed condentes corpus puniceo amictu & oliuæ fronde circundabant. Neq; licebat mortui nomen inſcribere, niſi aut uiri aut fœminæ, qui pie in bello præclareq; periiſſent. Lugendi uero tempus breue præfiniũt, dies undecim: duodecimo autem poſt celebratum Cereri ſacrificium, ſoluere luctum oportebat. Nihil enim ocioſum erat, nihil remiſſum, ſed rebus omnibus neceſſariis aliquam uirtutis æmulationem atq; deſiderium aut uitii uituperationem admiſcebat, urbemq; reſarciebat exemplorum copia, quibus neceſſe erat, ut qui ſemper adeſſent, eaq; cum lacte biberent, perpetuo profectu agerẽtur, formarenturq; ad honeſtatem. Vnde neque peregrinari uolentibus uagariq; permittebat, utpote qui colligentes peregrinos mores & inepte uiuentium peregrinationes, ac rerum publicarum differentiã conueherent. Quinetiam eos qui nulli in urbem uſui conuenirent, atq; cõfluerent, depellebat, non ut ait Thucydides, quòd metueret ne reipub. gerendæ modum imitarentur, & aliquid quod ad uirtutem accederet, ediſcerent: ob eam rem potius, ne mali cuiuſquam doctores forent. Simul nanq; neceſſe eſt cum peregrinis corporibus etiam ſermones ingredi. Noui autem ſermones iudicia noua afferunt, è quibus neceſſe eſt perturbationes oriri plurimas, atq; uoluntates ad præſentem reipub. ſtatum ueluti ad harmoniam diſſonantes. Quapropter magis oportere arbitrabantur aſſeruare, ne urbs improbis B moribus compleretur, quàm morbidis corporibus extrinſecus aduenientibus. Itaque in his nullum eſt, aut iniuſtitiæ, aut cupidæ prærogatiuæ ueſtigium, quam aliqui Lycurgi legibus crimini dant, tanquam abunde inſtructæ ſint ad fortitudinem, parum autem ad iuſtitiã. Cryptia uero quam ipſi uocant, ea uero à latendo dicitur, ſiquidem & hoc tanquam unum ex Lycurgi inſtitutis eſſe Ariſtoteles tradidit, talem huic uiro famam pariat fortaſſe, qualem & Platoni de Republica. Erat autem huiuſmodi. Hi qui iunioribus præfecti erant, illos poſt temporis multum, qui maxime prudentes uiderentur, in regionem aliò emittebant, gladios ſecum alimentumq; neceſſarium, aliud uero habentes nihil. Illi autem locis incognitis interdiu diſſeminati ſeſe abdebant, atq; quieſcebant. Noctu autem in uias deſcendentes, quem hominem ex mancipiis cepiſſent, obtruncabant. Sæpe etiam per agros proficiſcẽtes, robuſtiſſimos eorum ac fortiſſimos enecabant, quemadmodum & Thucydides in Peloponnenſium tradit hiſtoria, eos qui à Spartiatis fortitudine cæteris præſtare iudicati eſſent, corona inſignitos eſſe, tanquam liberos factos, deorumq; immortalium templa circuiſſe: paulo uero poſt omnes ſupra duo millia periiſſe, ut neq; tunc neq; poſtea quiſquam dicere potuerit, quonam pacto interierint. Ariſtoteles autem maxime inquit & Ephoros cum in magiſtratum conſtituuntur, mancipiis primum bellum denunciare, quo ea interficere fas ſit: & in cæteris quoq; aſpere & dure illis utebantur. Itaq; cogentes huiuſmodi ſeruos permultum potare merum, agebant in conuiuia, ſic enim iunioribus demõſtrabant cuiuſmodi eſſet ebrietas, iubebantq; carmina canere, ac tripudiis exerceri ignobilibus & ridiculi plenis: à liberis autem aliis abſtinere. Aiuntq; ob eam rem poſteriore tempore, cum Thebani in Laconiam duxiſſent exercitum, & quæ mancipia ceperant, canere iuberent Terpandri, Alcmanisq;, & Speudontis Laconis poëmata, noluiſſe, quod dicerent, id nolle dominum. Quam ob rem non male differentiam illi inſpexere, qui aiunt, apud Lacedæmonios & liberum maxime liberum eſſe, & ſeruum etiam ſeruum maxime. Atqui huiuſmodi atrocitatibus manus dediſſe maxime Spartiatas exiſtimo, poſt magnum illum motum quo mancipia cum Meſſeniis conſpiraſſe, & malis plurimis regionem affeciſſe, & maximum in diſcrimen urbem attuliſſe perhibent. Non enim Lycurgo ipſe quidem adſcripſerim execrabile adeo Cryptiæ facinus, ex reliqua eius manſuetudine & iuſtitia coniectans item ingenium, cui numen quoq; ipſum teſtimonium attulit. Cum autem ea quæ maxime neceſſaria & optima Lycurgus conſtituiſſet, in conſuetudinem recepta iam eſſent, abundeq; reſpub. mutata uideretur, & quæ ſeipſam ferre, ac ſuis ſe uiribus conſeruare poſſet, ut ait Plato, deum lætitiam cepiſſe ex mundo formato, peragentiq; primum motum: eodem & ille modo delectatus, cõtentusq; decore

Amplificat à conſilio, pietatem et magnanimitatem.

magnitudine inſtitutionis publicæ, quæ & exerceretur, ſuumq́; curſum peragerer, cupiit quoad humana prouidẽtia præſtari poſſet, & immortalem eam relinquere, immotamq́; apud poſteros. Itaq; C omnibus ad concionem conuocatis, cætera quidem, inquit, mediocriter ſe habere, & ad ciuitatis felicitatem uirtutemq́; abunde: quod autem & primarium eſſet & maximum, non illis edere prius poſſe, quàm Phœbi oraculum adierit. Opus igitur eſſe eos cõſtitutis legibus inſiſtere, nihilq́; immutare, neq; mouere, quoad ex Delphis ipſe reuerterit, tunc enim ſeſe quicquid deo uiſum fuerit facturum. Cunctis uero conſentientibus, & ut iret iubentibus, is iuramenta ſuſcipiens ab & regibus & ſenioribus primum, deinde ab reliquis ciuibus, inſiſtendi utendiq́; conſtitutis legibus ad ipſius uſq; reditum, Delphos petiit. Cum uero ad oraculum perueniſſet, & ſacra deo perſoluiſſet, rogauit, an & pie leges, & ſatis, ad ciuitatis felicitatem uirtutemq́; latæ eſſent. Reſpondente uero numine, & leges pie latas eſſe, & ciuitatem clariſſimam uſq; fore, ubi Lycurgi legibus uteretur, uaticinium ſcripſit, & Spartam miſit. Ipſe autem facto iterum numini ſacrificio, amicos natumq́; complexus, ſtatuit nequaquã amplius remittere ciuibus iuſiurandum, ſed ſuam illic ultro finire uitam, eam ætatem natus, qua & uiuere iam & quieſcere uolentibus tempeſtiuum eſt: quandoquidem & res ſuæ ſatis ad felicitatem habere uiderentur. Ergo ſeſe ipſe interimens dum obiit, ratus iis quidem decere ciuiles uiros operam dare, quo neq; eorum mors uirtute ciuili uacet, neq; uitæ finis ocioſus ſit, ſed in uirtutis parte ac potius actionis conſtituatur. Sibi namq; qui ſuo ſtudio & induſtria pulcherrima facinora confeciſſet, obitum eſſe indubitatæ felicitatis conſũmationem, & ciuibus ſuis earum rerum quas illuſtres in uita bonasq́; pararat, mortem relictum iri aſſeruatricem, utpote qui ad illius uſq; reditum conſtitutis uti legibus ſe iureiurando obnoxios feciſſent. Neque eum ſua fefellit opinio, uſque adeo illa urbs Græciæ præſtitit & tranquillitate & gloria, in quingenteſimum uſq; annum uſa Lycurgi legibus, quas nemo e quatuordecim poſt illum regibus, qui ad Agim uſq; Archidami filium extitiſſent, mouere auſus eſt. Nam Ephororum conſtitutio, non remiſſio fuit, ſed ciuilis inſtitutionis intentio: & quæ cum à populo inſtructa uideretur, effecit optimatum principatum acriorem. Aegide uero regnante, influxit Spartam nummus primum. Poſt nummum uero inſatiabilis cupiditas, diuitiarumq́; deſiderium per Alexandrum inceſſit, quin per Lyſandrum potius, qui cum ipſe pecuniis eſſet inſuperabilis, interſit patriam & diuitiarum ſtudiis & deliciis. Is enim & aurum & argentum ex bello intulit, & Lycurgi leges antiquauit; quibus antea dominantibus, non ciuitatis inſtitutionem Sparta, ſed exercitati magis ſapientisq; uiri uitam habebat. Quin potius ueluti poëtæ fabulantur, Herculem cum pelle & claua terrarum orbem D peragraſſe, ad iniquos immanesq́; tyrannos puniendos atq; plectendos: ita & ea urbs una, ſcutica & pallio Græciæ libenti uolentiq́; imperitans, dominatus iniuſtos ac tyrannos in rebuſpublicis ſuſtulit, bella diiudicauit, ſeditiones perſæpe reſtrinxit ac ſedauit, ſæpe ne uno quidem ad id peragendum clypeo moto, ſed uno legato miſſo, cui extemplo omnes ad imperata obtemperabant, ceu apes apparente duce & concurrentes illi ſimulq́; inſtructæ: uſqueadeo bonis inſtitutis atq; iuſtitia urbs illa florebar. Quamobrem ipſe quidem uehementer eos admiror, qui tum dicere ſoliti ſunt, ſciſſe Lacedæmonios imperantibus parere, imperare autem ignoraſſe. Tum etiam regis Theopompi dictum laudare, qui dicente quodam, eo ſeruari Spartam, quòd reges imperare didicerint: Quin propterea, inquit, potius quòd ciues imperio pareãt. Non enim parere illis patiuntur, qui neſciunt imperare: ſed ut obediant ſubditi, diſciplinæ principis eſt. Nam qui recte ducit, ut recte ſequatur efficit. Atq; ſicuti equeſtris artis effectus eſt manſuetum præſtare & obſequentem equum, ſic & regiæ diſciplinæ munus, obedientes efficere. Lacedæmonii uero non obedientes reliquos, ſed percupidos reddebant, ut à ſe regi, & ſibi obedire uellent. Petebant enim qui ad eos mitterent, non naues, non pecunias ab ipſis, neq; milites. ſed Spartiatam unum ducem. quem accipientes, & honorabant & uerebantur: ueluti Gylippum Siculi, Braſydam Chalcidenſes: Lyſandrum uero & Callicratidem & Ageſilaum omnes qui Aſiam incolunt, ac illos conciliatores ubiq; moderatoresq́; populorum & principum nominabant. Ad totam uero Spartiatarum urbem, tanquam ad pædagogum aut doctorem honeſtæ uitæ compoſitæq́; diſciplinæ aſpectabant. Ad quod quidem Stratonicus facete cauillari uiſus, ſtatuens Athenienſes, iubensq́; & myſteria & pompas agere, Elienſes uero ludos edere, tanquam hoc pulcherrime facientes: Lacædemonios uero, ſi hi peccauerint, cædere. Et hoc ridiculi gratia dictum eſt. Socraticus uero Antiſthenes cum Thebanos ex confecto in Leuctris prælio permultum elatos intueretur, nil eos à pueris differre inquit, qui in eo exultent ſi pædagogum conciderint. Neq; tamen hoc præcipuum inſtitutum nunc Lycurgo fuerat, ut Spartam plurimis imperantem relinqueret, ſed quemadmodum unius uiri uitam, ſic & totius ciuitatis felicitatem exiſtimans ex uirtute effici, & ad eam ſectandam ciuium conſenſu, ad hoc ordinauit ſimul conciliauitq́;, ut & liberales & frugi & continentes, plurimum tempus perſeuerarent. Hoc etiam Plato ipſe reipub. argumẽtum ſumpſit, & Diogenes & Zeno, & omnes deniq; quicunq; hiſce de rebus quicquam dicere aggreſſi laudabiliter ſunt, qui quidem literas & libros ſolum reliquerunt: hic autem non literas & libros, ſed eam rempub. quam re unitati

Obitus, unde mirandus patriæ amor.

Ab euentu ſapientiã oſtendit.

Confutationes q̃ detrahere gloriæ uidentur.

Quid Lycurgo maxime propoſitũ in legibus ferendis, unde ſanctitas uiri patet.

A imitari nemo queat,in lucem attulit:& cum iis,qui ſapientis illam,quæ dicitur,formam uitamq́; fig-
mentum eſſe,nec uſquam in terris exiſtere putant, totam philoſophiæ demonſtraſſet, planè omnes
gloria ſuperauit,qui unquam inter Græcos rempub.conſtituerunt. Quam quidem ob rem & Ariſto
teles ait,minoribus Lacedæmonem quàm par eſſet ꝓſequi Lycurgum honoribus,tametſi maximis
eum proſequuntur. Nam & templum ei condidere,& ſingulis annis,ut deo,ſacra faciebant. Dicitur
autem cum eius reliquiæ domum ueherentur,de cœlo tactas eſſe. Hoc uero non facile alteri cuiquã
ex illuſtribus præterquam Euripidi accidiſſe,& mortuo,& condito in Macedonia ſecus Arethuſam.
Itaq; argumentum ac teſtimonium magnum iis eſt,qui ſunt Euripidis ſtudioſi, illi ſoli poſt mortem
contigiſſe,quæ prius diis immortalibus dilectiſſimo piiſſimoq́; Lycurgo contigiſſent. Lycurgum au-
tem obiiſſe alii Cyrrhæ ferunt,ſed Apollothemis Elin delatum dicit. Timæus uero & Ariſtoxenus
in Creta uita defunctum aiunt, eiuſq́; ſepulchrum Ariſtoxenus à Cretenſibus oſtendi apud Perga-
miam,iuxta uiam quam ξένιον uocant. Filium quoq; unicum reliquiſſe Antiorum dicitur, quo ſine
ſobole mortuo genus defecit. Amici uero ac familiares ſucceſſionem quẽdam atque conuentum qui
in multa tempora perdurauit,conſtituere:& dies quibus conueniebant,Lycurgidas appellarunt. Ari-
ſtocrates autẽ Hipparchi filius inquit,Lycurgi hoſpites,cum is in Creta diem obiiſſet,corpus exuſiſſe;
& cinerem in mare diſperſiſſe. Hoc enim ipſe precatus fuerat,quippe qui cauiſſet,nequando fortaſſe
reliquiis eius delatis Lacedæmonem,& ob id iuramentis ciues ſoluti,quaſi ipſo reuerſo rempub. mu-
tarent. Hæc igitur de Lycurgo perhibentur.

NVMAE POMPILII VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE

EST autem & de Numæ regis tẽporibus quibus extiterit,acris diſſen-
ſio,tametſi in hunc ab initio ſtemmata referri planè uideantur. Sed Clo
dius quidam in temporũ Breuiario(ſic enim fermè liber inſcriptus eſt)
aſſeuerat priſcas illas inſcriptiones in Celticis urbis cladibus periiſſe:quæ Tempus.
uero nunc uidentur,falſò per eos compoſitas,qui gratificari ſtuduerint
iis,qui uetuſtas gentes, illuſtriſſimaſq́; familias, quas nulla neceſſitate
B contingerent,occupaſſent. Cum igitur narretur Numam Pythagoræ au
ditorem fuiſſe,alii quidem omnino putant nihil græcæ diſciplinæ Nu-
mam attigiſſe, ſed natura ſatis ſuopte inſtructum ingenio ad uirtutem
fuiſſe,aut certe Pythagora meliori,Barbaro ſcilicet cuipiam inſtitutionẽ
regis adſcribendam uolunt. Alii uero Pythagoram poſt Numæ etiam
tempora extitiſſe,& ferè quinq; ſeculis poſteriorem eſſe:ſed Pythagoram Spartiatam qui ſtadium in
Olympia uiciſſet,Olympiade ſextadecima,cuius anno tertio Numa in regnum conſtitutus eſt, circa
Italiam errabundum,Numæq́; congreſſum ſimul regnum cõſtituiſſe:quare nonnulla ex Laconibus,
Romanis inſtitutis,doctore Pythagora,admiſta ſunt Præterea Numa fuit Sabinus genere. Sabini ue-
ro Lacedæmoniorum ſe coloniam fuiſſe uolunt. Tempora igitur diligentius exequi perdifficile eſt,& Genus.
ea maxime quæ ex uictoribus Olympiæ ducuntur,quorum deſcriptionem aiunt ſerò Hippiam Elien
ſem edidiſſe,nullo ſubnixum neceſſario ad fidem argumento. Quæ autem nos de Numa memora-
tu digna accepimus,in medium referemus,congruum ſumentes initium. Septimum iam & trigeſi-
mum annum regi Romulo Roma incolebatur. Quinto uero menſis die, quem Nonas Capratinas
nunc uocant,ſacrificium quoddam publicũ pro urbe ſacrificabat Romulus ad paludem, quæ Capræ
appellatur,aderatq́; & ſenatus & populus frequens. Repente uero magna coorta in aëre tempeſta-
te, ac nimbo terram operiente, fragore ſimul ac tonitribus reliqua multitudo perterrita in fugam
paſſim uertitur:Romulus uero è medio euanuit,neq; ipſe poſtea,neq; mortui corpus inuentum. Gra
uis ſuſpicio Patritios attigit, emanauitq́; aduerſus eos rumor in ciuitatem, quòd iam antea regnum
grauiter moleſteq́; ferentes,uolenteſq́; principatum in ſe transferre,regem interemerint. Etenim ui-
debatur iam Romulus & aſperius eis & imperioſius uti. Sed hanc ſuſpicionem obſequiis ſuſtulerunt,
honoribus diuinis Romulum perinde ac non mortuum,ſed meliora ſortitũ fata,proſequentes. Atq;
Proculus uir illuſtris iureiurando affirmauit,uidiſſe Romulum in cœlum cum armis ſublimem fer-
ri,eiuſq́; uocem audiſſe,qua ſe Quirinum iuberet nominari. Alterum uero ciuitatem de rege crean- *Oblati impe-*
do certamen ſeditioq́; uerſabat. Nondum enim aduenæ ueteribus ciuibus ſatis coniuncti permiſtiq́; *rii cauſæ, di-*
erant. Quinetiam ipſa plebs inter ſe fluctuabat, ac Patritii ipſi ob eam contentionem ſuſpecti erant: *ſcordia ciui-*
regnari tamen omnes uolebant. Contentio uero atq; certamen non erat pro uiro ſolum, uerumetiã *lis, & uiri uir*
utro ex genere rex ſumendus eſſet. Etenim qui cum Romulo primi urbem cõdidere, indignum du- *tus.*

cebant Sabinos,qui ad urbis agriq́; portionem admiſſi eſſent,coronari,enimq́; ut eis imperarét, à qui- C
bus ea ſuſcepiſſent. Sabinis quoq; ratio quædam erat haud abſurda,quoniam Tatio rege ipſorũ mor
tuo,nulla in Romulum ſeditione ſunt uſi,ſed eum ſolum imperare permiſere,cum dignũ ducerent
ſui rurſum corporis principem creari. Neq; enim inferiores ſe ad eos acceſſiſſe,ſed adiectione ſua illos
quoq; multitudine roboraſſe,ac ſecum ad ciuitatis dignitatem & amplitudiné promouiſſe. Has igi-
tur ob res illi certabant. Sed ne aliqua perturbatio ob ſuſpenſam gubernationem imperii ex eo certa-
mine oriretur,ſtatuere patres,cum ipſi centum & quinquaginta eſſent,ut ſeorſim quiſq; cum regali-
bus inſignibus & legitima diis ſacra perſolueret,ius diceret,ſex horas noctis & ſex diei Quirino. Et-
enim hæc temporum diuiſio probe utrinq; diſtributa,poteſtatisq́; permutatio,ad amouendam popu
li inuidiam,qui eodem die ac nocte,eundem ex rege priuatum intueretur,recte habere patribus ui-
ſa eſt. Hunc autem principatus modum interregnum Romani uocant. Sed quanquam ita ciuiliter &
& quiete regnare uiderentur,contumelias tamen turbulentosq́; clamores effugere non poterant,per-
inde atq; in paucorum dominatum res transferrent,& in ſeſe ſtatum reipub. traducerét,regnari au-
tem nollent. Ex qua quidem re diſſidentes hæ partes inuicem conſenſere,ut altera ex altera regé de-
clararet. Sic enim maxime quieſcere contentionem poſſe,& qui declaratus eſſet æqualem utriſq; fo-
re. Nam & alteros,ut qui ſe elegiſſent,amaturum:alteris autem,ut cognatis, beneuolum futurum.
Itaq; permittentibus Sabinis regis electionem prioribus Romanis,uiſum iis eſt Sabinum potius eli-
gendum ſeipſis autoribus,quàm Romanum illis deſignantibus. Quam ob rem inter ſe conſultantes
deſignant ex Sabinis regem Numam Pompilium:qui uir tametſi non ex iis fuiſſet qui in urbem rece-
pti ſunt,ita tamen uirtute omnibus probatus erat,ut ſtudioſius etiam Sabini,quàm eligentes ipſi,au
Aeſtimatio. dito nomine regem admitterent. Expoſitis igitur populo quæ decretá ſunt,cõmuni ſententia legatos
ex utraq; parte primarios ad uirũ mittunt,qui ut ueniret ac regnũ acciperet precarẽtur. Erat Numa
illuſtri inter Sabinos urbe Curibus,ex qua ſe Romani ſimul cũ receptis Sabinis Quirites appellarũt,
Pomponii uiri ſpectati filius,è quatuor fratribus natu minimus,eo,diuina ſorte quadam,die natus,
Familia. quo Romulus urbem condidit. Is uero eſt. XIIII. Cal. Maias. Cum autem eſſet ingenio ad omnem
uirtutem accõmodatus,ſeipſum magis etiam per diſciplinarũ laboré philoſophiamq́; excoluit,nõ ani
Ingenium. mi deteſtandas perturbationes modo,ſed laudatá quoq; inter barbaros uim & habendi cupiditatem
Studium. ab ſe amouens,ac ueram fortitudinem libidines in ſeipſo ratione ſuperatutam exiſtimans. Hinc uero
omnes domo delicias ſimulatq; magnificos ſumptus pellens, & omnibus ſe cum ciuibus tum pere-
grinis integerrimũ iudicem & conſultorem utendum præſtans,per ocium autem non ad uoluptates D
ac delicias,non ad quæſtus,ſed ad deorum immortalium cultũ,& ad ipſorũ naturam ac uim,quan-
tum ratione poterat,cognoſcendam ſemetipſo utens,magnũ adeo nomen atq; gloriam adeptus eſt,
ut Tatius qui ſimul cum Romulo Romæ regnabat,ex unica filia quam habebat Tatia,generũ illum
ſibi aſciuerit. Neq; is tamen eo connubio elatus migrauit ad ſocerũ,ſed patrem iam ſeniorem foués
& nutriens in Sabinis manſit,ſimulq́; Tatia priuati uiri quietem, quàm Romæ honorem gloriamq́;
Vita philoſophica. patris gratia maluit. Itaq; tertiodecimo poſt nuptias anno ea diem obiiſſe dicitur. Numa uero cõcilia
urbis deſerés,frequétius in agris morabatur,peragrabatq́; libenter ſolus,& in deorũ lucis,& in ſacris
pratis,ac in deſertis locis uitá degens. Vnde uel maxime quod de dea fertur,initiũ ſumpſit,quòd Nu
ma ille non ſolicitudine quadam animi & errore,hominum ſocietaté reliquerit, ſed quòd honeſtius
Illud de Aegeria mittur exemplis deſendere. conſortiũ deguſtarit,diuinumq́; coniugium meruerit,ac Aegeriæ deæ ſcilicet amanti congreſſus, ac
unà degés,felix uir & diuinarũ rerũ peritiſſimus factus eſſet. Quòd auté hæc multis uetuſtiſſimiſq́;
ſimilia fabulis uidentur,quas Phryges de Atte & Bithynide, de Herodoto & Endymione Arcades,
ac de aliis multis,qui felices quidem extitiſſent,diiſq́; chari haberentur,libentiſſime receperũt,obſcu-
rum certe non eſt:ac dictat fermè ratio immortalem deum non equos,non naues,ſed homines ama-
re,atq; uelle iis qui bonitate præſtant,cõgredi,neq; grauiter ferre, neque aſpernari mirabilis alicuius
uiri ſapientiſq́; congreſſum. Sed quòd illa deo dæmoniq́; ſit cum humano corpore atq; uenuſtate uel
coniunctio uel gratia,id iam perdifficile eſt creditu. Quanquam uidentur Aegyptii non abſurda uti
partitione,qui aiũt,Mulieri quidem ſpiritum dei appropinquare poſſe,& quædam ſobolis principia
ingignere:uiro autem nullum eſſe corporis cum deo neq; cõmiſtionem,neq; cõgreſſum. Ignorát auté
Sit'ne diis cũ hominibus congreſſus. miſtum cui miſcetur,cõmunionem uiciſſim æqualé reddere. At charitaté eſſe deo cũ homine, & ex
hac amoré illum qui dicitur gigni,ad morũ uirtutiſq́; diligétiam,curam,& ſtudiũ,decorũ certe fue-
rit. Neq; errant hoc pacto,qui Phorbanté,Hyacinthum,Admetum,ab Apolline amatos fabulantur:
quéadmodum item & Sicyoniũ Hippolytum fingunt,cui quoties ex Sicyone Cirrham adnauigaſſet,
oraculũ memorát Pythiã reddidiſſe,ueluti deo ſentiéte & promere gaudéte huiuſmodi Heroicũ,

Hippolyti rurſus charum caput æquora findit.

Pindari uero & eius carminũ amatorem fuiſſe Pana,fabulantur. Reddidit item honorem quédam
Vide Suid. & Archilocho & Heſiodo poſt mortem per Muſas numen, Sophocli uero adhuc uiuo Aeſculapium
hoſpitio

A hoſpitio ſuſceptum fama eſt, multas in hanc uſq; diem coniecturas ſeruans. Cui etiam alius deus, ut fertur, ſepulturam mortuo præbuit. Dignum'ne igitur fuerit, qui hæc conceſſerint, iiſdem derogare, ſi & Zaleuco, & Minoi, & Zoroaſtræ, & Numæ, & Lycurgo regna gubernantibus cõponentibusq; reſpub. eodem modo numen congrederetur? An his quidem deos etiam ultro congredi conſentaneũ eſt, ut quo ea quæ eſſent optima & docerent & admonerent: Poëtis uero & Lyricis querulis illis, ſiqui dem hiſce tandem uterentur, ad iocum uti? Quod ſiquis ſecus ſtatuat, illud Bacchylidis, per nos lata eſt uia: Nec illud quidem abſurdum eſt, quod de Lycurgo & Numa aliiſq; ſimilibus uiris narratur, qui ut infrenes difficileſq; multitudines coërcerent, tantiſq; rebuſpub. cõmutationes cõmode inſerrent, æſtimationem à numine ſibi cõmenti ſunt, quæ ipſis illis quorum gratia fingebatur, ſaluti eſſet. Sed enim cum annum iam Numa quadrageſimum ætatis ageret, uenere legati Roma, qui eum ad ſuſcipiendum regnum hortabantur. Verba fecere Proculus & Veleſus, quorum alterum regem à populo creandum expectatio prius fuerat, Proculo quidem Romuli, Veleſo uero Tatii partibus fauentibus. Ergo hi paucis Numam allocuti ſunt. Putabant enim huiuſmodi nuncium gratiſſimum illi fore.

Aetas quãdo imperiu obla tum.

At erat planè opus non mediocre, ſed quod & uerbis multis & precibus indigeret, inducere atq; tranſferre uiri ſententiam, qui in quiete paceq; uixiſſet, ad eius principatum urbis capeſſendum, quæ quodammodo & bello nata & aucta eſſet. Itaque tum eius patre, tum Martio, qui unus ex cognatis eſſet, præſentibus, aiebat: Vt omnis quidem humanæ uitæ mutatio periculoſa eſt. Cui uero neque rerum neceſſariarum quicquam deeſt, neq; præſentium aliquid querimonia dignum ſit, hunc aliud nihil niſi amentia à conſuetis ſtudiis & immutat & transfert: quibus etſi nihil aliud inſit, eo tamen quòd certa ſunt, incertis præſtant. At ne regiæ res obſcuræ ſunt quidem, ſiquis ex Romuli cladibus coniecturã traxerit, quòd & ipſe ſiniſtra ſuſpicione non caruerit, perinde quaſi collegæ Tatio inſidias ſtruxiſſet: ſiniſtram & patribus comparauit, tanquam ab eis interemptus. Atq; Romulum hi deorum ſobolem rumoribus celebrant, & diuinum quoddam eius alimẽtum & ſalutem incredibilem ipſius adhuc infantis narrant. Mihi autem & genus mortale eſt, & educatio eruditioq; ab hominibus, quos ipſi noſtis. Quæ uero de illius uiri moribus laudes referuntur, quem porrò regnaturum petitis, ſunt & multa quies, & philoſophiæ ſtudium: quod quid aliud eſt, quàm amor pacis, rerumq; à bello uacantium, & hominum in deorum ueneratione, ac mutua beneuolẽtia in unum coëuntium, per cætera uel agriculturæ uel paſcuis indulgentium, acerrimus ſanè, & nobiſcum unà connutritus? Vobis autem Ro-

Ad imperandum, quo pacto & quibus de cauſis acceſſerit.

B mani, permultos Romulus fortaſſis inuictos reliquit hoſtes, ad quos arcendos, & ardentis animi urbs rege robuſto indiget. Multa præterea tum bellandi conſuetudo, tum etiam alacritas populo ob ſecundas res ineſt. Neminiq; obſcurum eſt, & incrementa illum, & ut cæteris imperitet, deſiderare. Itaq; ridiculo ille futurus aliis ſit, qui deos colere, iudicium uenerari, uim autem & bellum odio inſequi, eam urbem docere uoluerit, cui militari duce magis quàm rege ſit opus. Huiuſmodi uerbis iure Numa regnum abnuente, tum Romani omni ſtudio etiam atq; etiam rogabant orabantq;, ne rurſum eos in ſeditionem ac ciuile bellum miſceret, cum alter nemo eſſet, in quem ambæ factiones conſentirent. Tum etiam & pater & Martius, ſecedẽtibus illis, priuatim inſtãtes Numæ perſuadebant, ut magnum atq; diuinum munus ſuſciperet. Quod ſi ipſe neq; diuitiarum egeas, quoniam tuo contentus ſis, neq; imperii, neq; ditionis gloriam ambias, quoniam eam meliorem ex uirtute poſſideas: at ipſum regnandi munus dei miniſterium ducens, qui profectò exigit, neque iacere tãtam in te iuſtitiam ocio ſamq; eſſe patitur, ne fuge, neque euita imperium, quod prudenti uiro ad præclaras & magnas res obeundas præſtiterit locum, ubi & deorum immortalium cultus magnifici ſunt, & ad religionem homines manſueſcunt: facillime enim ſimulq; celerrime hi à principe ad honeſtiorem ſententiam traducuntur. Romani & Tatium qui aduena eſſet, imperatorem amplexi ſunt, & Romuli memoriam diuinis honoribus proſequuntur. Quis autem ſcit, ſi & uictorem populum ſatietas belli ceperit? & triumphis prædaq; referti, mitem ducem & iuſti amicum in quiete paceq; deſiderant? Quod ſi etiam nunc prorſus feruidi ſunt, furẽteſq; ad bellum, non'ne melius fuerit alio rſum eorum impetum uertere, cum habenas manu tenueris, ac patriæ te omniq; Sabinorum genti, aduerſus florentem & præpotentem urbem, beneuolentiæ & amicitiæ uinculum præſtare? Accedebant ad hæc, ut fertur, & ſecunda ſigna, & ciuium ſtudium atque deſideriũ, qui audita legatione, illum ire, regnumq; capeſſere, ad ciues beneuolentia charitateq; iungendos, precabantur. Vbi ergo rem probaſſet, diis immortalibus ſacra faciens, ſe Romam contulit. Cui aduenienti ſenatus obuiam populuſq; fit, mirifico illius uiri & incredibili deſiderio. Dignis eum mulieres laudibus inſequuntur, ſacrificia in templis fiunt, lætitia & gaudio complentur omnes, quaſi non regem, ſed regnum potius urbs ſuſceperit. Sed poſteaquam eum in forum conſtituere, Spurius Vectius qui per id temporis ſorte interrex fuit, decretum ciuibus exhibuit, & omnes ſuffragium tulere. Cum autem inſignia imperii ſibi afferrentur, ea ſeruari iubens, inquit deum eſſe conſulendum, quaſi ſibi regnum confirmaret. Auguribus igitur ſacerdotibuſq; aſſumptis, Capitolium aſcendit, id Tarpeium collem tunc Romani appellabant: ubi qui augu-

Imperii quæ auſpicia et ingreſſus.

ribũs præerat, illum uelato capite ad meridiem uertens, ipſe autem retro manẽs, & eius caput dextra C
manu tenens, precatus eſt, & contra quam longiſſime proſpectum oculi ferebant, quæ à diis immorta
libus auſpicia ſigna'ue mitterentur, circumluſtrabat. Silentium ſummum tanta in multitudine fo-
rum tenebat, cunctis euentum obſeruantibus, & de futuro ſuſpenſis: ac mox cũ bonæ aues dextræq;

Diis rex approbatur.

apparuiſſent, inſignia ei tradiderunt. Sic autem regali aſſumpta ueſte, deſcendit Numa ex arce in mul
titudinem: tunc & uoces & acclamationes omnium erant, perinde ut piiſſimum diisq; chariſſimum
regem ſuſcepiſſent. Itaq; aſſumpto imperio, Numa omnium primum trecentorum illorum turmas,

Qua arte ciues ſibi deuinxit.

quibus ad corporis tutelam Romulus uſque utens Celeres eos appellauit, diſſoluit: neq; enim dignũ
putabat, aut credentibus minus credere, aut non credentibus imperare. Secundo autem loco, Iouis,
Martisq; ſacerdotibus à Romulo conſtitutis tertium ipſe Romuli conſtituit, quem Flaminem Quiri
nalem nominauit. Vocabantur antea quoq; ſacerdotes conſtituti Flamines, ab iis qui circum calua-
ria ſunt pileis, quibus ad tegenda capita utuntur, quaſi Pilamenes quidã eſſent, ut tradũt, cum longe
magis tunc quàm hodie, Græcis nominibus Latini admiſtis uterentur. Etenim læнas quibus reges
induebantur, Iuba chlænas eſſe ait: & qui Iouis templo miniſtrat pubeſcentem puerum Camillum
dici, quo modo Græcorum aliqui Mercurium ab obſequio Camillum appellarũt. Cum hæc Numa
ad populi beneuolentiam gratiamq; conſtituiſſet, illico aggreditur urbem, ceu ferrum, ex dura & bel-
licoſa molliorem reddere atq; iuſtiorem. Quam enim Plato exæſtuantem ciuitatem tumentemq; ap
pellat, planè illa tunc erat, quippe quæ ſtatim ab initio audenti elatione quadã proteruaq; audacia eo
rum conſtitiſſet, qui audaciſſimi ſimul & bellicoſiſſimi undiq; confluentes illuc cõmigraſſent: frequẽ-
ti præterea militia bellisq; continuis ad alimentum potentiæ, incrementumq; uſa eſſet: ac ueluti ea
quæ altius ſunt defixa, magis ipſa agitatione firmantur, ex periculis inualeſcere irroboraríq; uidere-
tur. Sic autem elatum & aſperum ingenio populum non minimi neque ignobilis negocii eſſe ratus,
ſi ad pacem traducere atq; transferre poſſet, diuinum auxilium implorauit ſacrificiis plurimis & lu-
dis & tripudiis, quæ ſimul cum grauitate gratam conſuetudinem benignamq; uoluptatem habentia
ipſemet celebrauit, conſtituitq; regens atq; deliniens animorum ferocitatem ac bellandi ſtudium. In-
terdum etiam diuinis quoſdam metris annunciauit, & uiſus numinum monſtroſos, atrocesq; clamo-

Sapiẽtia qualis, et unde accepta, et quanta ea i repub. mutanda.

res ſubigebat, demiſſamq; eorum mentem religione reddebat. Quibus quidem ex rebus potiſſimũ
ille uir ſapientiæ nomen eruditionisq;, tanquam Pythagoræ congreſſus, adeptus eſt. Nam quem ad-
modum illi ad ſapientiam, ita & huic circa gubernandam rempub. magna pars in numinis affinita- D
te, congreſſu & ſtudio uerſabatur. Præterea dicitur faſtum exteriorem & cultum eodem Pythago-
ræ inſtituto ſumpſiſſe. Etenim ille uidetur & aquilam quibuſdam uocibus excantans, superneq; uolã-
tem deducens, manſuefacere ſolitus, & femur aureum ſuboſtendere, dum in Olympiis per celebrita-
tem tranſitũ faceret, aliaq; mõſtroſa eius inuẽta renunciãtur, contra quæ ſcripſit Timon Phliaſius:

Pythagoramq; magum flagrantem nomine famæ
Obſerua, blandis aſſuetum fallere uerbis.

Valer. Max. de ſimulata relig.

Sed Numæ figmentum, deæ, uel montanæ cuiuſdam Nymphæ amor, ſecretusq; ad eum congreſ-
ſus, erat, ut dictum eſt, & communia cum Muſis conſortia. Plurima enim ex uaticiniis in eas refere-
bat: quarum præcipue unam & inſigniter Romanos uenerari docuit, hanc Tacitam appellauit, quo
uidetur Pythagoricam ἐχεμυθίαν, quam taciturnitatem & myſterium dicunt, i. celare & colere uo-
luiſſe. Quæ de deorum immortalium ſimulacris etiam Numa ſtatuit, quamſimillima ſunt prorſus

Cultus numinis.

Pythagoræ documentis. Nam primum principium ille, neq; ſenſui neque perturbationi ſubiectum,
ſed mentem inuiſibilem & increatam eſſe cenſuit. Hic autem Romanos prohibuit exiſtimare imagi-
nem dei, aut hominis ſpeciem aut animalis habere formam. Nec fuit apud eos neq; picta neq; ficta
dei prius ſpecies: ſed in prioribus centum & ſeptuaginta annis templa quidem ædificabant, ſacraq; tu
guria erigebant, ſimulachrum uero nullum corporeum faciebant, perinde atque nefas eſſet deterio-
ribus meliora aſſimilare, neque aliter quàm intelligentia percipi deus poſſit. Sacra quoq; à Numa in-
ſtituta, ritum ſanctimoniamq; Pythagoræ uehementer attingunt. Erant enim ſine ſanguine, eorumq;
plurima ex farina & libo rebusq; uiliſſimis compoſita. Præterea peregrinis aliis coniecturis nituntur,
qui Numam Pythagoræ familiarem fuiſſe uolunt. Quarum una eſt, quòd Romani ſeu reipub. Pytha

Cic. Tuſcu. 4.

goram adſcripſerint, ſicuti Epicharmus comicus quadam in oratione ad Antenorem tradidit, uetu-
ſtiſſimus quidem ille uir, & Pythagoricæ particeps diſciplinæ. Alii uero dicunt, cum quatuor Numa
filios habuiſſet, Mamercum unum propter Pythagoræ filium appellauiſſet. Ab illo autem & Aemy-
liorum familiam, admiſtam patritiis, nominatam ferunt, ſic rege blandiloquium illius uiri, quod
αἱμυλίαν uocant, & in dicendo gratiam appellante. Ipſi etiam audiuimus Romæ è multis narranti-
bus, ut Romanis aliquando oraculo reddito de illius uiri erigenda apud ſe ſtatua, qui prudẽtiſſimus
Græcorum & fortiſſimus extitiſſet, deas in foro æneas imagines ſtatuiſſe, Alcibiadis alteram, alterã
uero Pythagoræ. Hæc igitur concertationibus refertiſſima, & prolixius exequi, & ut uera admitte-

te,iuuenilis eſt pertinaciæ.Numæ autem Pontificum ordinem conſtitutionemq́; attribuunt, aiuntq́; *Feſtel.ti.8.*
A eum horum unum primum extitiſſe. Vocatos autem pontifices alii dicunt,quoniam deos colunt,po *Varro lib.1.*
tentiæ illos ac omnium dominos. Alii uero inquiunt,nomen effictum eſſe ad potentum profligatio *de lingua lati*
nem , tanquam iubente legumlatore ſacerdotes obire potentia ſacra: ſi uero quid maioris impe *na.*
dimenti fuerit,haud calumniante.Plurimi uero,quod nomen rideri ſolet,maxime probant atque cõ
firmant,haud aliud pontifices quàm à pontibus faciundis eſſe uocitatos,à ſanctiſſimis & uetuſtiſſimis
ſacrificiis,quæ ad pontem fierent.Eſſe autem eam obſeruationem & ſtructuram , ut aliud quicquam
ex immotis maxime patriisq́; ſacris,ſacerdotibus delegatam . Nefas enim & execrabile apud Roma
nos exiſtimari,lignei pontis diſſolutioné.Fertur auté lignis oraculi iuſſu omni , prorſus ferro amoto
compingi ſolere: lapideus enim pons diu poſtea extructus eſt ab Aemylio quæſtore. Quinetiam li
gneum poſt Numæ tempora factum & abſolutú dicūt à Martio rege,qui Numæ ex filia nepos fuit.
Maximus uero ex pontificibus ueluti interpretis & prænunciatoris , quin hierophantæ potius ordi
nem & locum tenet,qui quidem non ſolum res quæ publice fiunt,curat,ſed & priuatim ſacrificantes
obſeruat,impedimentoq́; eſt nequis legitima tranſgrediatur , docetq́; qua quiſpiam re ad ueneratio
nem deorum ,aut ad poſtulandam ueniam indigeret.Erat & ſacrarum uirginum cuſtos,quas Veſta
les appellant.Nam Numæ etiam Veſtalium uirginum ſacerdotium,ac prorſus ignis perpetui , quem
hæ tuentur,& cultum & honorem adſcribunt,ſiue ut puram & incorruptam ignis ſubſtantiam inuio
latis item integrisq́; corporibus illis commendaret,ſiue quòd ſterile & infœcundum eſſet,ſcire uirgi
nitati adiungeret.Nempe enim & in Græcia ubi perpetuus ſeruatur ignis,ut Pythiæ & Athenis,non
uirgines ſed mulieres ſolutæ coniugio , eiuſce rei curam & diligentiam habent. Quòd ſi forte quan
doque ignis deficiat , ueluti Athenis Ariſtone imperante ſacram lucernam extinctam aiunt,& apud
Delphos templo à Medis incenſo,& Romæ,tum Mithridatici , tum ciuilis belli temporibus ſimul
cum ara & ignis periit,dicunt nequaquam decere ex altero igne accipi,ſed nouum & peregrinum eli
ci oportere,accenſa ex ſole flamma pura & immaculata. Accendunt q́; maxime uaſis , quæ ſtruuntur
quidem ex latere Iſoſceli trianguli recti,ea cauata,reſpiciunt in unum ex circunferentia centrum.Cū
igitur ſoli aduerſa opponantur,ita ut undique accenſi radii cogantur,connectanturq́; ad centrum , &
ipſum diſcernant aerem attenuatum , & eorum quæ oppoſita fomenta ſunt,leuiſſimas aridiſſimasq́;
partes celeriter accendit ex obiecto corpus,& ictum igneum radio aſſumente.Itaque nihil aliud à ſa
cris uirginibus quàm inextinguibilem ignem aſſeruari quidam putant . Aliqui uero quædam inqui
B unt ſacra eſſe,quæ aliis uidere non licet , abdita,de quibus quæcunq; & audiri & dicere fas eſt,in Ca
milli uita perſcripta ſunt.Primum igitur Geganiam & Bereniam à Numa ſacratas aiunt,deinde Ca
miliam & Tarpeiam,poſtea uero Seruio alias duas numero illi addente,eam in hæc uſq; tépora mul
titudinem duraſſe.His autem uirginibus annorum triginta,ab rege caſtitas præſcripta eſt: ac primū
quidem decennium quæ faciunda ſunt diſcunt,ſecundum uero quæ didicere faciunt,reliquum auté
decénium hæ alias edocent. Tum denium uolenti permittitur poſt id tempus,& nubere,& ad aliam
uitam uerti,ſolutæ iam ſacerdotio,Dicunturq́; haud multæ hanc licentiam libenter amplexæ , neq;
iis quæ eam amplexæ fuerint,ſecundas res contigiſſe,ſed pœnitentia & mœrore reliquum uitæ tem
pus agentes,perhibentur alias in deorum metum religionemq́; iniicere , ut ad ſenium & ad mortem
uſque pudicitiam uirginitatemq́; obſeruent . Illis autem magnos honores reddidit , quorum is eſt,
ut etiam uiuo patre,teſtamentum condere,ac cætera gerere ſine curatore queant , quemadmodum
& trium filiorum matres. Cum faſcibus cum prodeunt deducuntur . Et ſi caſu in quenquam inci *Feneſt.ti.6.*
derint,cum ad letum agitur,necari eum non licet : uerum deierare uirginem oportet , ſe non ultro, *Oui.6.faſto.*
ſed forte,non autem dedita opera & de induſtria obuiam factam. Qui autem occurrerit,cum ipſæ ſe *Gel.1.ca.12.*
retro uehuntur,moritur. Atq; aliorum criminum cauſa puniuntur uirgines uerberibus:interdum & *Plutarch.pro*
nudam pontifex maximus quæ deliquerit,obtenſo linteo in abditiore obſcurioreq́; loco eam plectit. *blem.62.*
Sed quæ uirginitatem prodiderit,uiua ad portam,quam Collinam uocant,defoditur. Quo quidem
in loco ſupercilium eſt intra urbem terreſtre,porrò ſe intendens,quod latinorū idiomate uocatur tu
mulus. Hic ſtructa eſt ſubterranea domus haud magna,in quam è loco ſuperiore deſcenditur. Iacet in
ea ſtratus lectulus & lucerna ardens,primitiæq́; rerum earum quæ neceſſariæ ſunt ad uictum,breues
quædam,panis,aqua in uaſe,lac & oleum,quaſi caueat ipſa domus,ne fame eius corpus itereat,quæ
maximis expiationibus dedicata ſit. Ipſam uero pœnæ obnoxiam feretro impoſitam & exterius ob
tectá lorisq́; ligatá, quo neq; uox queat etiá audiri,per forū uehunt . Silentio accedunt omnes , eamq́;
ſine uoce graui cum mœrore quodá tranſmittunt. Neq; aliud ſpectaculū horribilius eſt,neq; aliū dié
ciuitas mœſtiorem agit. Cum uero ad locum feretrum delatum fuerit,ſolutis à miniſtris uinculis,ſa
cerdotum princeps precatus arcana quædam ,ſublatisq́; ad deos manibus,ante ſupplicium educit eam
capite opertam,conſtituitq́; in ſcalis in domicilium deferentibus . Deinde ipſe cum aliis ſacerdotibus

BIBLIOTECA NAZ. ... VITTORIO EMANUELE

auertitur. Cum autem illa deſcẽderit,& ſcalæ tolluntur,& multa deſuper iniecta humo domicilium C
operitur,adeo ut is locus reliquo tumulo æqualis fiat. Sic quidem quæ ſacram uirginitatem prodide-
re,puniuntur. Verum dicitur Numa Veſtæ templum rotundum condidiſſe,ubi perpetuus ignis ſer
uaretur,imitatus non terræ figuram,quaſi lar focusq; ſit,ſed totius mundi potius,cuius medium Py-
thagorici putant ignis ſedem,& id larem uocant & monadem. Terram uero neque immobilem,neq;
in medio globi poſitam,ſed eſſe circum ignem in gyrum ſuſpenſam. Hæc autem & Platonem iam
cum ſenior eſſet,de terra ſenſiſſe aiunt,nempe quòd in altera regione conſiſteret,mediam uero & ab-
ſolutiſſimam meliori cuidam elemento competere. Pontifices autem & patrios humandi ritus quæ-
rentibus declarant, à Numa edocti nihil huiuſmodi piaculum ducere: quinetiam deos manes legiti-
mis ritibus uenerari,ut qui ea quæ maxime noſtra ſunt,ſuſcipiant: & eam præcipue quam Libitinam
appellant,huiuſmodi ueneratione coli,quæ dea ſit,eorum quæ mortuis iuſta præſtantur, inſpectrix,
ſiue Proſerpinam illam,ſiue (ut Romanorum diſertiſſimi arbitrantur) Venerem crediderimus,in
unam dei uim,quæ ad ortum obitumq; pertinent,haud inepte referentes. Numa quoque & lugendi
modum pro ætatibus temporibusq; ſtatuit. Puerum non lugeri trimo minorem, neque etiam natu
grandiorem plures menſium,quàm uixiſſet annos, ad decem uſque. Et prolixiore fletu ætatem lu-
gere nullam. Sed longiſſimum luctus tempus eſſe menſium decem, quandiu & mortuorum uxores
uiduitatem ſeruant. Quæ uero intra id temporis nupſerit, uaccam prægnantem ex Numæ legibus
immolat. Sed cum alia plurima ſacerdotia à Numa inſtituta ſint, duo adhuc in medium referam,
alterum Saliorum, Fœcialium alterum,quæ uiri pietatem maxime oſtendunt. Enimuero Fœciales
Feneſt. tit. 9. quidam pacis cuſtodes,& (ut mea fert opinio) ab re ipſa nomen capientes,controuerſias uerbo ſeda-
Plutarch. pro bant,cum non permitterent prius militare,quàm omnis iudicii ſpes abſciſſa eſſet. Etenim pacẽ Græ
blem 62. ci uocant, quando uerbo non ui inter ſe utentes,controuerſias ſoluunt. At Romanorum Fœciales
ſæpe ad eos ibant qui iniuriam inferrent, illisq; ſuadebant,ut ſe beneuole & amice gererent. Iis autẽ
inimice ſeſe & pro uolũtate gerentibus,deos teſtati,& multa grauia in eos eorumq; patriam impreca-
ti,niſi iuſte rem aggrediantur, ſic eis bellum indicebant. Fœcialibus uero prohibentibus, aut minus
comprobantibus,neq; militi fas erat,neque regi Romanorum arma mouere, ſed ab his neceſſe erat
initium belli pro iure princeps acciperet,& tum demum communi commodo proſpiceret. Fertur etiã
Celticam illam calamitatem urbi contigiſſe ob hæc ſacra uiolata. Barbari enim Cluſinos obſidebant.
Gel. li. 16. c. 4 Ad quos cum Fabius Amboſtus in caſtra miſſus legatus eſſet,quo pro obſeſſis fœdera iniret,& ei fe- D
rocius reſponſum fuiſſet, ratus ſe legationis munere iam defunctum, iuueniliter ac temere auſus
eſt pro Cluſinis armis ſumptis,barbarorum bellaciſſimum ad ſingulare certamen prouocare. Secun-
da igitur pugna uſus & proſtrauit uirum & ſpoliauit. Qua quidem re cognita,mittunt Romam præ-
conem Celtæ,Fabium accuſantes, quòd præter fœdera,præter fidem, præter indicendi ordinem,
bellum eis intulerit. Tunc uero cum Fœciales ſenatui hominem illum Celtis dandum ſuaderent,re
fugit ad plebem Fabius,uſusq; populi fauore,iudicium & repulit & euaſit. Paulo autem poſt adorti
Celtæ totam urbem,præter Capitolium,in prædam uerterunt,atq; uaſtarunt. Verum hæc in Camil
li uita diligentius tractata ſunt. Salios autem ſacerdotes ex huiuſmodi cauſa conſtitutos dicitur. An-
num iam octauum regnante Numa,morbus peſtifer Italiam occupans,Romam quoque inuaſerat.
Mœrentibus uero cunctis,traditur peltam Aeneam è cœlo delapſam,in Numæ manus decidiſſe.
De ea autem mirabilia quædam fertur regem ex Aegeria Muſisq; audiuiſſe. Peltam enim in urbis
ſalutem miſſam,oportereq; eam aſſeruari,aliis undecim ad illius figuram magnitudineq; & formam
effictis,quo minus ob ſimilitudinẽ,cœleſtis illa inueniri poſſit. Præterea opus eſſe Camœnis locum
eum & quæ circum locũ prata ſunt,ſacrare,quo frequẽter ad ſuum congreſſum ueniant. Fontem ue-
ro qui locum rigat,ſacrum uirginibus Veſtalibus conſtituere,quo inde aquam quotidie ſumẽtes mun
dent,atq; aſpergant templi adytũ. His igitur teſtimoniũ attuliſſe dicunt peſtẽ ipſam,quæ cõtinuo ceſ-
ſauerit. Peltam autem ex eius autoritate atq; imperio effingere artifices cum certaſſent, diffidentibus
deſperantibusq; cæteris, Veturium Mamurium,ex ſummis unum opificibus,uſqueadeo ſimilitudi-
nem effinxiſſe,ſtruxiſſeq; omnes ſimiles,ut neq; Numa iam ipſe dignoſceret. Harum autẽ cuſtodes
ac miniſtros conſtituiſſe dicitur,Salios ſacerdotes. Salii uero uocati ſunt,non (ut quidam fabulantur)
à uiro Samothrace ſeu Mantineo Salio nomine,qui ſaltationem quæ in armis dicitur,edocuerit,ſed
ab ipſo potius tripudio ſaltatorio, quòd uehementius robuſtiusq; per urbem euntes, ſubſaltant,
cum ad menſem Martium ſacras peltas ſuſcipiãt,induti puniceis tunicis,æneis baltheis latisq; ſuccin-
cti,æneas capitum galeas portantes,paruis gladiis arma pulſantes. Reliquum uero ſaltationis pedum
eſt opus. Mouentur enim ſuauiter, conuerſiones ac mutationes in celeri & crebro numero robuſte
& leuiter reddentes. Eas autem peltas Ancilia propter figuram uocant. Circulus enim non eſt,neque
ueluti pelta circunferentiam reddit,ſed exciſuram habet lineæ helicoidis,cuius apices curuaturam ha
bentes

A bentes & denſitate in ſe conuerſæ, figuram recuruam faciunt: aut propter ancona, id eſt cubitum, ad quem circunferuntur. Hæc enim Iuba inquit, cupiens nomen à Græco deducere. Poſſet etiam primũ hoc cognomen ab eo uel motu uel impetu deſcendere, qui ἀνέκαθεν, id eſt ſuperne factus ſit: ſiue ab ægrotantium curatione, quæ ἄκεσις dicitur, & ab αὐχμῶν λύσεως, hoc eſt ſiccitatum ſolutione: præterea & à triſtium amotione, quam ἀνάσχεσιν uocant, ex quo Caſtorem & Pollucem ἄνακας Athenienſes appellant, ſiquidem in Græcum eloquium nomen deducendum ſit. Mamurio autem artis illius ſuæ mercedem fuiſſe perhibent memoriam quandam, per Saliorum carmen ſimul cum pyrrichi modulo abſolutum. Alii Veturium Mamurium qui canebatur, fuiſſe aiunt: alii uero ueterem memoriam. Sed poſteaquam ſacerdotia inſtituiſſet, regiam iuxta templum Veſtæ cõdidit, ubi maiorem temporis partem morabatur, aut ſacris indulgens, aut ſacerdotes docẽs, aut alicui rerum diuinarum ſpeculationi apud eos uacans. Domum habuit alteram ad collem Quirinalem, cuius etiam nunc locum oſtendunt. In profeſtis autem, & omnino in ſacerdotum feſtis, per urbem præcones præcedebant, qui ut quieſcerent, & ab operibus deſiſterent, iubebant. Quemadmodum enim Pythagoricos dicunt, non ſinere homines per tranſitum adorare deos immortales, [illegible]q; orare, ſed cõtinuo ex ipſa domo mente ad id paratos pergere: ita & Numa decere ciues exiſt[illegible]it, neque audire quicquam rerum diuinarum, neque aſpicere per deſidiam atque negligentiam [illegible] uacare à cæteris oportere, mentemq; adhibere, perinde ut rei ad pietatem maximæ: ac deniq[illegible]repitibus, ſtrepitibus, gemitibusq;, & quæcunque huiuſmodi neceſſarios uulgarium artium lab[illegible] conſequuntur, uias uacuas ceremoniis præſtare. Quorum ueſtigium quoddam in hanc uſque d[illegible]ſeruantes, cum Imperator circa auguria uel ſacrificia uerſetur, clamant, Hoc age. Quæ uox quo[illegible]ot [illegible]terfuerint, & conuertit & parat. Erant autem multa illius præcepta Pythagoricis documentis [illegible]imſimillima. Quemadmodum enim monebant illi ſuper choenice ſedendum non eſſe, neque [illegible]ni gladio fodiẽdum, neq; peregre proficiſcentibus retrouertendum, & ſuperis imparia litare, [illegible]s uero paria, quorum ſenſum per ſingula multitudini occultabant: ita quædam Numæ pa[illegible]ituta arcanam rationem habent, ueluti diis libandum non eſſe ex uitibus non putatis, nec fac[illegible]ndum ſine farina, & cum adorant, in orbem ſeſe uertere oportere, deinde uero ſedere. Ac prima quidem duo uidentur manſuetudinem edocere, quaſi ea pietatis pars ſit. Adorantium uero illa uertigo ad mundani circuitus ſimilitudinem fit: aut fortaſſe is qui adorat, quoniam templis ad Orienre[illegible] ſpectantibus auerſatur

B ortum, mutat ſeipſum, & ad deum conuertit, orbem faciens, & abſolut[illegible]cẽm utrinque coniungens. Niſi mediusfidius Aegyptiis rotis ſimile quiddam mutatio illa h[illegible]us ſignificat, docetq;, quaſi nihil ex humanis rebus ſtabile & firmum ſit, ſed utcunque uertat deus [illegible]oluarq; uitam noſtram, id iucunde ac libenter admitti conueniat. Sedere autem cum adorarint, au[illegible]picium eſſe dicunt, quo & ratas preces & in bonis perſeuerantiam fore ſignificatur. Aiunt & actionu[illegible] diuiſionem quietam eſſe: quaſi igitur priori actioni fine impoſito, ſedendum ſit apud deos, quo alterius rurſum ineundæ ab illis ſumatur initium. Poteſt & hoc quoque cum iis quæ diximus congruere, aſſuefaciente nos legumlatore, non eſſe deum interpellandum in occupatione & obiter, ſed cum tempus eſt nobis, & ocioſi ſumus. Ex huiuſmodi uero inſtitutione in rem diuinam adeo urbs ad manſuetudinem & quietem redacta eſt, & ita Numæ uim admirata, ut & abſurdos ac per id fabulis quamſimillimos rumores admitteret, exiſtimaretq; nihil eſſe neque ab ratione alienum, neque quod, ubi ille uellet, minus fieri poſſet. Itaque (ut aiunt) cum nonnullos ciues Numa ad conuiuium inuitaſſet, uaſaq; abiecta, & cœnam admodum uilem ac plebeiam appoſuiſſet, iam illis cœnare incipientibus, ubi ſermonem inieciſſet, quòd ea dea, cui ipſe congrederetur, ad ſe ueniret, ſubito domum precioſis refertã poculis, & menſam omnifariam opſoniis apparatuq; magnifico plenam oſtendiſſe. Verũ omnem id abſurditatem excedit, quod de cõgreſſu cum Ioue tradunt. Fabulantur enim in Auentinum collem, cũ neq; adhuc urbis pars eſſet, neq; habitaretur, ſed largos fontes opacaq; arbuſta in ſe haberet, duos dæmones Picum Faunumq; incedere, per cætera quidẽ ſatyrorũ Titanum'ue generi ſimiles, medicaminum autem ui & diuinis in rebus magicæ acrimoniæ: eos dicunt eodem modo Italiam metientes peragrare, ut ii quos Græci Idæos dactylos appellant. Hos igitur ab Numa captos ferũt, qui uino & melle fontem ex quo bibere conſueuerant, temperarat: captos uero in multas uerti ſpecies, ſuamq; naturam exuere, & mõſtroſas formas uiſuq; terribiles prætendere. Sed poſteaquam tenaci ineuitabiliq; ui ſe cõprehenſos ſenſere cum alia futura multa prædixiſſe, tum eam fulminum luſtrationẽ edocuiſſe, quæ in hanc uſque tempeſtatem per cepas fit & crines & menides piſciculos. Quidam autem dicunt non eos dæmones luſtrationẽ edocuiſſe, ſed ab illis arte magica Iouem accerſitũ: iuare iratum deum Numæ imperaſſe, oportere luſtrationẽ capitibus fieri. Cum uero Numa ſubdidiſſet, cèparum? Iouẽ dixiſſe, hominum. Cum Numa rurſus inuertens præcepti acerbitatem interrogaret, capillis? reſpondiſſe Iouem, animatis. Et tunc Numam, piſciculis menidibus, intuliſſe. Et hæc dicere ab Aegeria edo-

Feneſt.tit. 7.
Ouid.Faſt.3.

Diuina autoritas Numæ.

ctum, atq; deum quidem poſtea ἵλεω, id eſt, propitium abiiſſe, & locum ab illo Ilicium appellatum, & C
ſic expiationem eſſe conſumatam. Hæc igitur fabuloſa plenaq; ridiculis, oſtendunt qua illius tem-
peſtatis homines mente, quaq; ueneratione, quam ſcilicet conſuetudo eis indiderat, diuinitatem pro-
ſequerentur. Ipſum uero Numam adeo diuina in re ſpes ſuas collocaſſe perhibent, ut cum aliquando
ſibi de hoſtium aduentu atq; incurſu nunciatum eſſet, ſubrideret, diceretq;. At ego ſacrifico. Primum
autem ferunt & Fidei & Termini templum condidiſſe, ac Fidem iuſiurandum demonſtraſſe Roma
nis maximum, quo etiam nunc utuntur. Termino uero qui meta quædam eſt & publice & priuatim
ad agrorum confinia, ſacrificant animantia. Et id nunc quidem. Nam apud ueteres incruentum fue-
rat Numæ ſacrificium, quippe qui ſapientiſſime docuiſſet, decere Terminalé deum neçe purum eſſe,
utpote qui pacis cuſtos & iuſtitiæ teſtis ſit. Videtur & omnino hic rex Romanum ſolum terminauiſ
ſe, cum Romulus noluiſſet menſura proprii agri fateri alieni ablationem. Suas enim uinciri uires, ſi
terminum obſeruaſſet: ſin minus obſeruaſſet, ſe iniuriæ argui. At neq; latum ſolum urbi fuerat ab ini
tio, maioremq; eius partem armis ſibi Romulus compararat. Et id omne Numa iis ciuibus qui paupe

Admiranda in coercenda multitudine induſtria.

rie premerentur, diſtribuit, quo & egeſtatem, quæ inferendæ iniuriæ cauſa ſit, tolleret, ac populum
ipſum ad agriculturam uerteret. Sic enim is unà cum ſolo manſueſieret. Nam nihil ex omnibus ſtu-
diis acrem adeo pacis celeremq; amorem efficit, ut uita ruſtica, ubi & bellicæ audaciæ ad defenden-
dam tuendamq; rem propriam, robur perdurat & adeſt, & per iniuſtitiam cupiditatemq; plus aſſe-
quendi licentia exciſa eſt. Quam ob rem cum & agriculturam Numa ſicuti pacis philtrum, immiſcu-
iſſet ciuibus, magiſq; ut morum, quàm ut diuitiarum effectricem, eam artem adamaſſet, in partes
agrum omnem diuiſit, quas pagos appellauit, & ſigillatim qui obſeruarent, quiq; circumirent ſtatuit;
Interdum quoque & ipſe inſpectans, & ex operibus ciuium mores coniectans, alios ad honores & ſecre
ta conſilia promouebat, inertes uero & negligentes uituperans & abiiciens caſtigabat, atque inſtitue-
bat. Ex aliis autem eius inſtitutis, multitudinis pro opificiis diſtributio maxime in admiratione habe-
tur. Nam cum ciuitas duobus ex populis (ut dictum eſt) conſtare uideretur, quin diuiſa potius foret,
ac nullo pacto una eſſe uellet, neque fieri poſſet, ut factio ſimultaſq; deleretur, ſed offenſiones aſſidu-
as & partium contentiones pateretur: cum animo ſecum Numa uerſaſſet, ſolere homines ea corpo-
ra, quæ & diuerſa natura & dura ſunt, perfringendo & diuidendo commiſcere, quippe quæ ex paruí-
tate conueniant illa inter ſe magis, ſtatuit in partes plures cunctam multitudinem reſcindere, ut ex iis
in alias contentiones cum inieciſſet, priorem & magnam illam in minores diſſeminatam penitus tol D
leret. Fuit autem pro artibus ea diſtributio, Tibicinum, aurificum, architectorum, tinctorum, cerdo-
num, coriariorum, fabrorum, figulorum. Reliquas uero artes ſimul colligens, unum ipſum ex omni-
bus corpus reddidit, ſocietates & conuentus, ac deorum honores cuilibet generi pro dignitate impar-
tiens. Tum primum illud amouit ex urbe, dici haberiq; alios Sabinos, alios Romanos, & illos Tatii, ho
ſce Romuli ciues. Itaque ea diuiſio fuit perpulchra quædam omnium inter ſeſe compoſitio atque cō
miſtio. Laudatur etiam ex eius inſtitutis emendatio eius legis, qua patribus filios uendere permitte-
batur, illos interuenientibus, qui uxores duxiſſent, ſi patre approbante iubenteq; nuptiæ factæ eſſent.
Graue nanque & iniquum exiſtimauit, eam mulierem ſeruo cōgredi, quæ ut libero nupta eſſet. Præ
terea cœleſtium rerum ſtudium Numa attigit, non accurate quidem, ſed neq; omnino imperite ta-
men. Nam Romulo regnante, præter & rationem & ordinem menſibus utebantur, alios quidē neq;
dierum uiginti, alios quinque & triginta, alios uero plurium ſupputantes. Lunæ autem ſoliſq; inæqua
litatis cognitionem habebant nullam, ſed unum duntaxat obſeruabant, ut dies trecentos & ſexagin

Macrob. 1. Satur. 13.

ta annus contineret. Numa uero inæqualitatis uiciſſitudinem dierum undecim fieri colligens, ut lu-
naris trecētos quinquagintaquatuor haberet dies, ſolaris uero trecentos ſexaginta quinque, undecim
hoſce dies duplicans, adiecit ad annum in menſe Februario embolemum, hoc eſt intercalarem, quē
Mercedinum Romani uocant. Eratq; dierum duorum ac uiginti. Equidem quam his adhibuit, in-
æqualitatis medela ea tunc fuit, quæ maioribus olim curationibus indigeret. Mutauit & mēſium or-
dinem. Martium enim, qui primus erat, tertium fecit: primū autem Ianuarium, qui erat undecimus
ſub Romulo: duodecimū uero & ultimū Februarium, quo nunc ſecundo utuntur. Multi etiam ſunt
qui duos hoſce menſes additos à Numa inquiūt, Ianuarium atq; Februarium. Ab initio enim decem

Annorum diuerſitas. Pomp. Mela de Aegyptiis.

mēſium in uſu annū extitiſſe, ueluti quidam ex barbaris trium, ex Græcis autē quatuor Arcades, ſex
Acarnanes menſium anno ſunt uſi. Aegyptiis menſtruus annus fuit, deinde menſiū quatuor, ut aiūt:
quare qui uel nuperrime eam regionem incoluerint, uetuſtiſſimi uidentur eſſe, annorumq; incredi-
bili multitudine in familiarum deductionibus differunt, quippe qui menſes in numerum annorum
collocēt. Quòd autem Romani menſes decem in annum ordinarint, & non duodecim, coniecturam
affert ultimi appellatio, eum enim Decembrem etiam nunc uocant. Quod autem Martius primus
in ordine uocabatur, obſcurum non eſt, nam quintum ab illo Quintilem, ſextum Sextilem nomina
bant, ac

A bant, ac reliquos deinceps ſingulos eodem modo. Nam Ianuario Februarioq; ante Martium poſitis, contingebat menſem illum Quintilem dici quidem, ſeptimum uero numerari. Præterea uero non erat à ratione alienum, Martium qui Marti à Romulo ſacratus ſit, primum nominari: ſecundum uero Aprilem, quòd Aphrodiτis, id eſt Veneris habeat cognomentum, quo menſe & deæ ſacrificant, & ad Calendas mulieres myrto coronatæ lauant. Quidam uero non ex Aphrodite nominatum Aprilem dicunt, ſed quemadmodum ſimplex ſe nomen haber, Aprilem menſem uocatum, quoniam uerna temperie arridente, plantarum aperiantur germina. Maium quidem à Maia uocant: eſt enim Mercurio ſacer. Iunium uero ab anni tempore. Sunt etiam qui hoſce ab ætate maiore & iuniore cognominatos dicant. Reliquos autem ſigillatim ab ordine quaſi numerantes nominauere, Quintilem, Sextilem, Septembrem, Octobrem, Nouembrem, Decembrem. Poſtea Quintilis à Cæſare qui Pompeium ſuperauit, Iulius: Sextilis uero ab eo qui Auguſtus cognominatus, ſecundus imperauit, nomẽ accepit. Reliquos autem deinceps duos Domitianus ſuis ſibi cognomentis aſciuit, neque id diu, ſed qui rurſum illo iugulato, ſua reſumpſerunt nomina: itaque alter September, alter October appellantur. Soli poſtremi duo appellationem ab ordine (ſicuti ab initio habuere) ſeruarunt. Qui uero à Numa additi mutati ue ſunt, Februarius quidem, ueluti luſtrationis expiationiſq; menſis quidam ſit, etenim ipſa dictio hoc proprie ſignificat, ac nouo tunc ſacrificant germine, & Lupercaliorum celebritatem, quæ plurimum luſtrationi eſt proxima, peragunt. Ianuarius autem qui primus eſt, ab Iano dicitur. Martium uero, quaſi à Marte cognominatus ſit, eo è prima ſede tranſtulit Numa (ut arbitror) quoniam in omnibus uellet rem urbanam bellicæ in honore præferri. Ianus enim apud uetuſtiſſimos illos ſiue genius ſiue rex fuerit, dicitur ferrum & ſylueſtrem cultum in urbanum ciuilemq; mutaſſe, proindeq; ipſum bifrontem fingunt, tanquam alteram ex altera & formam diſpoſitionemq; reddiderit. Eſt & eius templum Romæ duabus portis, quod Belli ianuam uocant. Legitimum enim eſt ipſum aperiri, cum bellum ſit, in pace autem claudi: quod certe difficile aut etiam raro factum, cum aliquo bello ſemper imperium ſuſpenſum teneatur. Nam cum propter eius magnitudinem barbaris nationibus undique circunfuſum ac ſeptum eſſet, his repugnare cogebatur. Veruntamẽ Auguſto Cæſare imperantẽ, poſt Antonii profligationem clauſum eſt, & antea M. Attilio & T. Manlio cõſulibus, haud multum temporis, deinde continuo ingruente irrumpenteq; bello apertum eſt. At Numa rege neq; ullum diem apertum uiſum, ſed tris & quadraginta annos cõtinuos clauſum manſit, uſqueadeo

B bellicas res undiq; prorſus abſtulit, amouit, perdidit. Nõ enim Romanorum populus modo regis iuſtitia & modeſtia, ad mãſuetudinem ac pacis amorem traductus eſt, uerumetiam urbes uicinas, quaſi aliqua inde ſe aura ſalubri ue ſpiritu ferente, mutationis principium cepit, & in omnes deſiderium influxit tranquille pacateq; uiuendi, & colendæ terræ, & nutriendorum in quiete pignorum, uenerãdorumq; deorum. Feſtiuitates autem & conuiuia, & eorum qui ſecure ſe inuicem adirent, miſtimq; uerſarentur, hoſpitalitates, ac benignæ exceptiones, Italiam tenebant, perinde atq; è fonte Numæ ſapientiæ in omnes honeſta iuſtaq; influerent, & illius animi ſerenitas in uniuerſos diffunderetur. Quapropter & ſuperlationes poëticas ad eius temporis ſtatum congruiſſe dicunt:

Septembrem et Octobrem Germanicum & Domitianum appellauit Sueton.

Liui. 1.

Sapientię Numæ ui, quanta.

Hic ſitus & facto conſumit aranea uido
Ancipites gladios, & longo cuſpide pila,
Nec tuba terribili ſomnos interſtrepit ore.

Nam neque bellum, neque ſeditio, neq; tumultus rege Numa in rep. fuiſſe traditur. At neque aduerſus eum ullæ uel inimicitiæ uel inuidia, ſeu ob regnandi cupiditatem inſidiæ, uirorum cõſpiratio. Sed ſiue deorum metus, qui uiri curam habere uiderent, ſiue uirtutis uerecũdia, ſiue diuina fortuna quædam omni uitio illibatam, purãq; hominum uitam ſub illo ſeruans, perſpicuum exemplum edidit, atque coniecturam Platonicæ illius uocis, quam ille non paruo tẽporis curriculo iunior de repu. emittere auſus eſt: Vnam malorum quietem eſſe ſolutionemq; hominibus, ſi ex diuina quadam ſorte philoſophico animo regia poteſtas coniugatur, quæ uirtutem uitii uictricem ſuperioremq; conſtituat. Sapiens enim ipſe profecto beatus eſt: beati etiam illi ſunt qui uerba ex ore ſapientis profluentia audiunt. Ferè enim neque ulla ui ſibi, neq; minis aduerſus multitudinem opus eſt. Ipſi etiam manifeſto in exemplo, & in clara uita principis uirtutem intuentes, & ultro continentiæ ac ſapientiæ ſtudent, & cum iuſtitia & moderatione ad probatam ac beatam uitam amice inter ſeſe ac concorditer conformantur, ubi totius pugnæ auxiliiq; pulcherrimus finis eſt: atq; is omniũ anguſtiſſimus eſt, qui hanc uitam & hunc effectum ſubditis inſerere quiuerit. Hæc igitur Numa longe melius quàm alius quiſquã uidetur conſpexiſſe. Quos autem filios is habuerit, quaſq; uxores duxerit, diſſentiunt rerum geſtarum ſcriptores. Alii nanque neque aliam eum uxorem quàm Tatiam accepiſſe, neque alterum filium præter unam filiam Pamphiliam habuiſſe dicunt. Alii præter hanc, filios quatuor ei adſcribunt: Pomponem, Pinum, Calpum, Mamercum: quorum quemlibet ſucceſſionem familiæ honeſtiq; generis

Tanti ſucceſſus cauſæ.

ἐπιφώνημα.

Liberi

reliquiſſe. Floxiſſe nanque à Pompone Pomponios, à Pino uero Pinarios, à Calpo uero Calpurnios, C
à Mamerco autem Mamercios: quos ob hanc rem & reges cognominatos eſſe. Tertii autem ſunt qui hos reprehendant, utpote quos familiis gratificatos inquiunt, & his non uera ſucceſſionis ab Numa inſignia addidiſſe. Pompiliam uero non ex Tatia natam, ſed ex altera uxore Lucretia, quam non priua tus, ſed iam rex duxerat. Omnes autem conſentiunt Pompiliam Martio nuptam. Martius uero ex il lo Martio natus eſt, qui Numam ad regnum ſuſcipiendum induxit. Etenim ſecum unà migrauit Romam, & ordine ſenatorio ornatus eſt, ac poſt obitum Numæ cum in regni diſceptationem cum Hoſtilio ueniſſet, ſuperatus ſe uita priuauit. Eius uero filius Martius cui Pompilia nupta erat, Romæ cõmoratus Martium Ancum genuit, qui poſt Tullum Hoſtilium regnauit. Hoc, ut fertur, quinquen ni relicto diem obiit Numa, non celeri, neque repentino obitu, ſed ſenſim ſenis ac lenis deficiens mor bo, ut ſcripſit Piſo. Obiit autem non longe octogenario maior. Oſtẽderunt ex ſepultura uitæ eius deſiderium. Nam tum ſocii & amici populi publicis ſimul concurſibus & coronis ad inferias conuenere, tum Patritii lectum ſuſtulerunt, tum deorum immortalium ſacerdotes & præſentes fuere & deduxerunt, tum denique reliqua turba miſtis fœminis ac pueris, non ut regis ſenioris exequiis aſſiſtentes, ſed ueluti ex clariſſimis aliquem, quem in ætatis flore deſiderarint, ſinguli ſepeliſſent, cum eiulatu & fletibus ſunt ſecuti. Atqui cadauer igni haud dedere, quoniam is cauiſſet, ut dicitur: ſed duabus ar cis lapideis factis, cum ſub Ianiculo condidere, quarum altera habebat corpus, altera libros ſacros, quos ipſe ſcripſerat, quemadmodum tabulas Græci legum conditores conſueuerunt. Cum autem ad huc uiuus ſacerdotes quæ ſcripſerat edocuiſſet, & eis habitum omnium mentemq; impreſſiſſet, iuſſit ſacros libros cum corpore ſepeliri, quaſi non recte inanimis literis arcana ferrentur. Qua quidem ſententia aiunt, neque Pythagoricos literis commentaria præceptaq; mandare, ſed ipſorum memoriam atque diſciplinam ſine ſcriptis dignis uiris inſerere. Cumq; eorum traditio præceptorum, quæ in Geometria ambigua ſecretaq; dicuntur, cuipiam indigno edita eſſet, portendere ſignificareq; dicebant, ut magno quodam & communi malo ac pernicie numen, admiſſum ſcelus atque impietatem ulciſceretur. Itaque magna his uenia danda eſt, qui eodem tempore Pythagoræ Numam in tanta re rum ſimilitudine congreſſum eſſe contendunt. Antias autem tradit duodecim libros de iure pontificio, duodecim uero alios Græcos de diſciplina ſapientiæ, in arcam repoſitos eſſe. Cum autem quadringenti ferè anni præteriiſſent, P. Cornelio & M. Bebio conſulibus, magno imbrium facto impetu, tumuloq; diruto, arcas ui inundationis excuſſas, decidentibusq; operculis, alteram quidem uiſam ina nem prorſus, neque partem ullam, neque reliquias corporis habuiſſe: in altera uero cum libri inuenti eſſent, eos legiſſe dicitur Petilius, qui per id temporis Prætor erat, ad Senatumq; retuliſſe, D
non uideri ſibi neque fas neque pium, ut quæ in libris ſcripta eſſent, audirentur à multitudine, proindeq; delatos illos in comitium igni tradidiſſe. Nempe iuſtos omnis ac probos uiros maior inde poſt obitum laus ſequitur. Inuidia nanque non diu ſuperſtes eſt, ante pleroſque etiam ea interit. Præterea illius gloriam, regum poſteriorum calamitates clariorem illuſtrioremq; fecere. Nã cum quinque poſt illum regnauerint, poſtremus ex imperio excidens in exilio conſenuit. E reliquis uero quatuor, nemo naturali morte defunctus eſt, ſed tres inſidiis circumuenti necati ſunt. Hoſtilius uero Tullus qui Numæ ſucceſſit in regnum, & plurima ex illius honeſtis facinoribus, in primisq; ac potiſſimum pietatem in deos, irriſionibus & contumeliis inſectatus, uti rem inertem & muliebrem, ciues ad bellum uertit. Neque ipſe igitur audacibus hiſce ac ſtultis facinoribus inſtitit, ſed graui & uario morbo mutata mente in deorum metum atque religionem conuerſus eſt, quæ nulla tamen ſimilitudine ad Numæ pietatem accederet. Quinetiam eo magis alios huiuſmodi morbo infecit, quòd fulmine ictus conflagrauit, ut fertur.

Obitus non diſſimilis uitæ ſuperiori.

Honor quis mortuo habi[tus].

Monumenta relicta.

Sententia.

Gloria regũ cęterorũ comparatione.

Valer. Max. lib.1.ca.4. Idem li.9.c.1 Verg.6.en.

NVMAE ATQVE LYCVRGI COMPARATIO.

SEd poſteaquam Numæ & Lycurgi uitam expoſuimus, hiſce in medio poſitis, etſi difficile opus ſit, non tamen piguerit ipſorum differentias colligere. Nam quæ his communia pariaq; ſunt, ex ipſis rebus apparent, ueluti uirorum continentia, pietas, ciuilitas, diſciplina, ut uterque initium unum legum condendarum à diis ſumpſerit. Quibus autem priuatim bonis uterque præſtiterit, primum Numa quidem accepit imperium. Lycurgus uero tradidit. Et alter cepit id haud petens, alter cum poſſideret, reſtituit. Ac Numam quidem ex priuato & peregrino, dominum alii ſibi conſtituere: at Lycurgus ex rege ſeſe priuatum fecit. Pulchrum eſt certe regnum ſibi iuſtitia comparaſſe, pulchrum eſt etiam iuſtitiam regno prætuliſſe. Virtus enim illuſtrem adeo illum reddidit, ut dignus imperio habitus ſit: hunc uero ita magnum effecit, ut imperium contempſerit. Quod autem ſecundum eſt,

Communes uirtutes.

Diuerſa fata, preclara utrinſq;.

A dum eſt, quemadmodum harmonici lyras ſolent, Lycurgus diſſolutam & deliciis deditam Spartam intendit: Numa uero Romæ uehementiam intentionemq́; remiſit. Difficultas quidem operis Lycurgo additur. Non enim thoraces exuere, enſesq́; deponere ciuibus ſuadebat, ſed aurum argentumq́; dimittere, & ſtrata pretioſa, ac menſas eiicere: neque à bellis celebritatum ſacrificiorumq́; cauſa deſiſtere, ſed cœnis compotationibusq́; omiſſis, in armis & palæſtris laborari & exerceri. Quapropter gratia & ueneratione quadam alter omnia ſuadendo perfecit, alter autem inter pericula atque ictus uix obtinuit. Manſueta igitur benignaq́; Muſa Numæ, qui ad pacem & iuſtitiam ciues ex intemperantibus & feruidis traduxit ac leniuit. Si uero quod de mancipiis dicitur, inter Lycurgi inſtituta quis ponere nos coegerit, ſæuiſſimum illud quidem & iniquiſſimum facinus, longe Numam prudentiorem & humaniorem legumlatorem extitiſſe dicemus, qui dum etiam manifeſte ſeruos, cum heris ſimul in Saturnalibus epulari conſuefeciſſet, liberi honoris iis guſtum præbuit. Etenim unum ex Numæ inſtitutis eſſe dicunt, quod ad annuas fruges perfruendas, eos quibus unà operariis eſſet uſus, aſſumeret. Quidam autem monumentum id ſeruari fabulantur Saturnalis illius æqualitatis, quaſi nemo ſeruus, nemo herus, ſed cognati omnes & æque digni putarétur. Omnino autem uidetur ad frugalitatem uterq; & continentiam multitudinem æque egiſſe. Ex aliis autem uirtutibus Lycurgus fortitudinem magis, Numa uero iuſtitiam uidetur coluiſſe, non ob aliam cauſam, niſi quòd ob propoſitarum utrique rerúpub. diſſimilem uel naturam uel conſuetudinem, diſſimili ſtudio opus fuit. Nam neque Numa rem bellicam præ metu diſſoluit, ſed ne ſui iniuriam inferrent: neque Lycurgus ad iniuſtitiam bellicoſos homines inſtruxit, ſed ne iniuriam pateretur. Ambo apud ſuos ciues, & quod nimis eſſet auferendo, quod parum ſupplendo, magnis uti mutationibus coacti ſunt. Atqui diſtributionis in ordines, diuiſionisq́; rerumpub. & popularis nimis Numæ mutatio. & plurimum multitudini grata, qui ex aurificibus, tibicinibus, ac cerdonibus, promiſcuum quendam & uarium admodum populum reddiderit. At Lycurgi auſtera & ſenatoria, quæ in ſeruorum & accolarum manus conuerterit uulgares artes, ciues autem ipſos ad clypeum & haſtam coegerit belli opifices, Martisq́; miniſtros: aliud uero neque ſcientes neque meditantes quàm parère principibus, ex hoſtibus uictoriam reportare. Nam neque rei pecuniariæ ſtudere liberis hominibus licebat, quo liberi prorſus per omnia eſſent: ſed quod ad res parandas pertineret, ſeruis ac mancipiis datum erat, ueluti cœnæ & obſonii miniſterium. Numa uero nihil huiuſmodi diſcernit, ſed militares auiditates abſtulit. Alium uerò quæſtum haud uetuit, neque huiuſmodi amouit inæqualitatem, ſed ad ſummum

B uſque diuitiis progredi permiſit. Et pauperum curam, quorum magna multitudo conflaretur, & in urbem influeret, nullam habuit: cum ſtatim ab initio decuiſſet, cum nondum magna imparitas eſſet, ſed par ſubſtantia, & ſimiles ciues inter ſe forent, eos ſicuti Lycurgus, & inſtruere aduerſus immodicum appetitum, & ea cauere detrimenta quæ non minima ſecuta ſunt, ſed quæ plurimorum maximorumq́; malorum, quæcunque inuecta ſunt, ſemen principiumq́; præbuerint. Soli autem diſtributio neque facta Lycurgo uituperationem affert, neque Numæ non facta. Alteri enim ipſa æqualitas ſedem fundamentumq́; reipub. præſtabat: hæc autem quoniam ſortitio recens eſſet, nullam aliam diuiſionem inducere cogebat, neque mouere primam diſtributionem, quæ uti conſentaneum eſt, ſuis locis maneret. Cum connubiorum educandorumq́; liberorum illa communio, utrique uiro uxoriæ pudicitiæ ſuſpicionem rite ac ciuiliter amouiſſet, non per omnia in eandem rem conſenſerunt: ſed Romanus quidem uir, cum ſatis ſibi filii educati eſſent, alterius ſuaſionibus qui filiis indigeret, uxorem, cuius dedendæ recipiendæq́; ius haberet, cædebat. At Lacon, quæ domi apud ſe eſſet, manente etiam connubio in antiquo iure, uxorem ei impertiebat, qui ad ſobolem ſuſcipiendam ſuaſiſſet. Multi quoque, ut dictum eſt, uel exhortando rogandoq́; eos ultro accerſebant, è quibus putaſſent maxime formoſos pueros ac probos naſci. Quæ igitur alia diſcretio inſtitutionum huiuſmodi, niſi fortis in hiſce ac uehemens erga nuptam æquanimitas? quæ profecto & perturbant plurimos, atque ad uiuendum inter dolores ac zelotypias admodum incendunt & ſtimulant. In illis autem Numæ tanquam erubeſcens & pudibunda † humilitas quædam, ueluti uelamen deſponſionẽ coniuiugii obtendit, & eam communionem intolerabilem fatetur. Præterea & cuſtodia uirginum Numæ, magis ad muliebre ingenium atque uerecundiam cohibita eſt: At Lycurgi uirgo omnino etiam aperta & fœmina, de ſe poetis dicẽdum præſtitit. Nam & φαινομηρίδας à patentibus fœmoribus eas appellant, ut Ibicus: & ἀνδρομανεῖς, quòd uiros inſaniant, ut Euripides inquiens: Domos aperto cum iuuenta femore Peplis ſolutæ deſtruunt eæ funditus. Nempe enim tunicæ uirginalis pinnæ, cõſutæ non erant ab inferiori parte, ſed aperiebantur, ſimulq́; nudabát totum femur inceſſu. Quam quidem rem perſpicue dixit Sophocles hiſce uerſibus:

καὶ τὰν νεοργὸν δ' ᾇς τ' ἄστολος χιτὼν,
θυραῖον ἀμφὶ μηρὸν, πτύσσεται ἑρμιόναν.

Seuerius Lycurgi inſtitutum, ſed æquius.

Contraria facta ex cauſis defenduntur contrariis.

In diſciplina ſexus mulie bris longe Numa præſtat.

† ἀτυφία.

Q̃ũapropter & audaciores dicuntur eſſe, & in ipſos uiros in primis uiriles, utpote quæ tum negociis domeſticis prorſus dominentur, tum in publicis & ſententiam dicant de maximis rebus, & autori/tatem habeant. Numa uero eam nuptis apud uiros dignitatem honoremq; ſeruauit, quam à Ro/mulo habuiſſent, cum raptæ delenirentur obſequiis: ſed pudoris iis plurimum adiecit curioſitatem remouit ſobrietatem docuit, tacere, & abſtemias prorſus eſſe, neque de neceſſariis rebus, abſente ui/ro, quicquam loqui eas aſſuefecit. Fertur igitur, cum mulier aliquando propriam cauſam in foro di/xiſſet, miſiſſe Senatum deos conſultum, quidnam ciuitati ea res portenderet. Atq; obedientiæ qui/dem ac manſuetudinis earum permagna eſt coniectura, malarum memoria. Nam ſicut apud nos hi/ſtorici primos ſcribunt, qui uel ciuilem necem perpetrarint, uel bellum fratribus intulerint, uel pa/trem matrem'ue necarint: ita Romani memoriæ tradiderunt, Spurium Coruinum primum extiti/tiſſe, qui poſt urbem conditam ducenteſimo trigeſimo anno, cum uxore diuortium fecerit, cum nihil prius huiuſmodi factum eſſet. Prima quoque Pinarii uxor Talea nomine, Tarquinio Superbo regnante aduerſus Gitaniam eius ſocrum iurgium fecit: uſqueadeo honeſte ac decore, quæ ad nu/ptias pertinerent, ab legumlatore conſtituta fuerant. C

Nubendi tempus diuerſum et utrinſq; ratio.

Quæ autem de ætate nubili ambo tradiderunt, reliquæ uirginum inſtitutioni congruunt. Nam & Lycurgus maturas illas & uirorum appetentes deſponſat, quo congreſſus expetente iam tum natura, gratiæ ſit beneuolentiæq; principium magis quàm odii ac metus aduerſus illos, ſi ante tempus uiolentur: tum etiam corporibus robur inſit ad conceptus partusq; dolores perferendos, perinde atque ob aliud nihil illis nubentibus, quàm ad ſo/bolem procreandam. Et Romani duodennes & iuniores etiam illas nuptui tradunt, ſic enim maxi/me & corpus & indolem puram & illibatam uiro præſtari poſſe. Itaque liquidum atque perſpectum eſt, illam quidem ad procreationem prolis magis ſequi naturam, ſed hæc ad uitæ cõtubernium mo/ribus formandis accommodatior eſt.

Educandis liberis et uictu præſcribendo Lycurgus melior multo. Ariſt. 8. poli.

Atqui de liberorum gubernationibus & conciliis & inſtitutio/nibus & ſocietatibus, præterea & circa cœnas & gymnaſia & ipſorum iocos, diligentioribus tum ſtu/diis tum ordinibus, Lycurgus præſtantiorem legem quouis alio legumlatore tulit, nihil parentum aut deſideriis aut neceſſitatibus indulgens, ut pro uoto liberos inſtituerent, ſiue quis filium uellet agricolari, ſiue fabricare nauim, aut fabrum docere, aut tibicinem, ceu non ad aliquem unum finem agi ab initio iuuenes deberent, ac moribus iiſdem uti, ſed ueluti uectores in nauim alius alio ex uſu atque ſententia uenientes, in periculis ſolum, priuati metus cauſa, in commune conſulunt, aliàs ue/ro quilibet rem ſuam attendit. D Ac plurimis quidem legumlatoribus indignum eſt crimini dare, ſi/quid aut ignorantia aut imbecillitate omiſerint: Viro autem ſapienti, qui populi nuper conſtituti & ad nihil reluctantis imperium ſuſcepiſſet, cui rei prius ſtudendum fuit, quàm filiis educandis, exercendiſq; iuuenibus, quo neque diuerſi, neque turbulenti moribus fierent, ſed ad unum aliquod commune uirtutis ueſtigium, ſtatim ab initio compoſiti formatiq; inuicem congruerent? Quod cer/te cum in aliis rebus plurimis, tum in conſeruandis legibus Lycurgo profuit:

Ab euentu probat.

minimus enim iuſiu/randi metus extitiſſet, niſi diſciplina & inſtitutione ingeniis puerorum leges ueluti infudiſſet, & cum alimento unà affectum reipub. conciliaſſet. Quo factum eſt, ut ſupra quingenteſimum annum uali/diſſima illius conſtitutionis & maxima perdurarint, quippe cui ueluti color uehemens & acer in/uſtus eſſet. Qui uero ciuilis conſtitutionis finis fuerat, ut in pace & amicitia Roma exiſteret, extem/plo cum Numa unà defecit.

Vis diſciplinæ quanta, perſpicuũ exemplum.

Ac poſt illius obitum, ubi iam templo quod ipſe clauſum uſque tenue/rat, ad bellum, quaſi illic detruſum eſſet, ſedandum placandumq;, utrinque pateféciſſent ianuas, ſan/guine atque cadaueribus Italiam compleuere. Et ne parum quidem temporis pulcherrimus ſtatus iuſtiſſimusq; permanſit, utpote qui diſciplina careret, qua mutuo beneuolentiæ fœdere deuinceren/tur. Quid igitur quiſpiam dixerit, nónne ad ſummum uſque in melius Roma rebus bellicis pro/ceſſit?

Obiectio.

Quæſtio eſt prolixa reſponſione egens, ad eos præſertim homines, qui ſummum bonum in diuitiis & delitiis & imperio magis quàm in ſalute & manſuetudine, & in ea quæ cum iuſtitia ſit fru/galitate, & ponant & locent. Quinetiam id Lycurgo opitulari uideatur, quòd Romani, ubi ſtatum quem ſub Numa habuerant, immutaſſent, mirifice rebus exercuerunt: Lacedæmonii uero quampri/mum Lycurgi ſanctionem exceſſere, è maximis humilimi ſunt effecti, Græcorumq; amiſſo imperio, periclitati ſunt proprium quoque ſolum amittere.

Felicitas Numæ maior, aut certe gratia.

Sed illud in Numa magnum eſt & di/uinum profecto, quòd peregrinus accerſitus in regnum fuerit, & omnia ſua/dendo immutarit, & urbi quæ nondum conſpirarat, dominatus ſit neq; aut armis aut ulla eum ui uti oportuerit, ut Lycurgus aduerſus populi optimates egit, ſed ſapientia tan/tum & iuſtitia cunctos coegerit atque compoſuerit.

A

SOLONIS VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE

ἀξόνων vide Suid.

DIDYMVS grammaticus in commentario † tabularum Solonis ad Aſclepiadem, Philoclis cuiuſdam ſentētiam poſuit, in qua Solonē præter aliorum opinionem, quicūq; Solonis meminerunt, Euphorione patre natum affirmare uidetur. Ex Eceſtide enim ipſum genitū omnes uno ore conſentiunt: qui uir quidem medium ciuium ordinem obtinuit, generis uero nobilitate ciuitatis facile princeps. A Codro enim originem ſanguinis habuit. Matrem autem Solonis tradidit Heraclides Pontius conſobrinam Piſiſtrati matris fuiſſe. Fuit autem inter eos amicitia, tum propinquitate, tum maxime ex uitæ conſuetudine, quibus ferunt quidam Solonem uehementer Piſiſtratum adamaſſe. Qua ex re factum eſt, ut cum poſteriori tempore de Republica in diſſenſionem ueniſſent, nihil durum, nihil immite eorū inimicitiæ importarent, ſed eadē amicitiæ iura in eorum ſemper animis inuiolata manerent. Tātū apud eos prioris amicitiæ recordatio & gratia ualuit, ut incenſam adulto & corroborato igni facem perpetuo ſeruarēt. Solon igitur cum eius pater, ut tradit Hermippus, ad humanitatem ac beneficentiā propenſus patrimonium minuiſſet, nec unquam tamen deeſſent, qui eum ſuis opibus ſuſtentare uellent, ſed ne ab aliis acciperet, pudor quidam deterreret. ut qui ex ea familia natus eſſet, quæ ſubuenire aliis conſueuerat, adhuc admodum iuuenis ad mercaturam ſe contulit. Sunt tamen nonnulli, qui Solonem dicant peregrinationem huiuſmodi ſuſcepiſſe periclitandi atque uidendi magis, quàm lucri cupiditate impulſum. Sapientiæ enim fertur apprime ſtudioſus fuiſſe, quippe qui cum grandior iam natu foret, dicere ſolitus eſt, ſe multa quotidie diſcentem ſeneſcere. Diuitias autem minime mirabatur Solon, ſed aiebat nihil differre eum qui um magnam auri atq; argenti, agri iugera multos item equos & iumenta poſſideret, ab eo cui hæc ſola eſſent, ſcilicet ut uentri, ut lateri, ut pedibus ſit bene, cuiq; ſit amaſius & amaſia, modo huc accedat uigor corporis, tum occaſio ſe addat, quæ concentum harum rerum faciunt. Et alio in loco: Pecu‑

Genus.

Tempus.

Patrimonii.

Studiū ex ſortuna comparatū partim, partim ex natura.

B niası quidem habere deſidero, per iniuriam autem parare nolim: omnino enim in poſterum pœna cō ſequitur. Prohibet autem nihil bonum uirum egregium ciuem nec affluentiæ rerum nimiæ luxurioſæq; ſtudere, nec opportunitatem neceſſitatemq; contemnere. Temporibus autem illis, ut inquit Heſiodus, nullum opus ignominia erat, nec ullus arti delectus atque diſcrimen. Mercatura uero ad Barbarorum neceſſitudines regumq; amicitias comparādas plurimum ualere putabatur: ex eadem quoque homines multarum & maximarum rerum uſum experientiamq; percipere. E quibus nonnullos conditores maximarum urbium extitiſſe, ut Maſſalias primus, qui à Celtis iuxta Rhodanum maxime obſeruantur. Thaletem quoque & mathematicum Hippocratem exercuiſſe mercaturam ferunt. Platoni etiam olei in Aegypto exportationem peregrinationis uiaticum ſuppetiiſſe. Solon igitur ut profuſior, & ſumptuoſior, & mollior eſſet in uictu, utq; liberius ac licentius in ſuis poëmatis de uoluptatibus loqueretur, quàm philoſophum deceret, ex illa mercatoria uitæ ratione accepiſſe dicitur, quæ cum ex multis ac magnis periculis recipit ſeſe, animi quietem remiſſionemq; repoſcit. Quod autem tenuior, quàm locupletior eſſe uoluerit, ex his eius uerſibus perſpicuum eſt:

Defendit conditionem exēplis.

Multi ditantur improbi, Probi autem pauperes fiunt, Verum non permutabimus
Diuitiis uirtutem quidem, Quoniam hoc ſtabile eſt perpetuum, Illud mutatur tempore,
Aliàs aliter ſeſeq; habet.

Ariſt. Polit. lib. 4.

Eius uero poëſis ab initio nihil graue aut ſerium habuit, ſed iocis potius (ut uidetur) referta fuit, ut facile circunfluere atque abundare ocio uideretur. Poſteriori autem tempore ſententiis eam philoſophicis reſperſit. Suis quoque poëmatis ciuilium rerum permultas complexus eſt, nec id tam hiſtoriæ & memoriæ gratia fecit, quàm ut hortationes quaſdam, admonitiones, obiurgationesq; Athenienſibus adhiberet. Pleriq; autem affirmant Solonem tentaſſe leges edere uerſibus. Harum etiam principium huiuſmodi proferunt:

Doctrinæ genus.

Legibus his oro primum rex Iuppiter adſit,
Fortunamq; ferat felix nomenq; ſecundet.

Eam autem moralis philoſophiæ partem, qua ciuilis ratio ac diſciplina continetur, ut plurimi tunc philoſophorum, potiſſimum ſecutus eſt. Sed in phyſicis uehementer ſimplex fuit atque uetuſtus, quantum ex iis eius ſcriptis facile percipi poteſt:

Nube niues tenues & grando gignitur atra,
Et tonitrus alto fulgur ab axe ciet.
Flatibus aſſiduis miſcentur & æquora, quæ ſi

Non moueas, iuſtum nil magis eſſe queat. C

Sapientũ congreſſus.

Atque omnino Thaletis ſapientia tantũ eo tempore uiſa eſt contemplatione terminos neceſſitatis ex-
cedere. Cæteri autẽ philoſophi ex ciuili uirtute ſapientiæ nomen traxerunt. Dicitur autem in Delphis
unà fuiſſe, ac iterũ Corinthi, cum eo ferè omnes cõmuni Periandri accitu conueniſſent, conuiuioq; ab
eo excepti forent. Maxime autẽ eorum gloriam & autoritatem Tripodis circundatio auxit, qui quaſi
circuitu, manſuetudine & quadã pro conſuetudine ſubmiſſione per ſingulos iuit. Dicitur enim Cois
piſcatoriũ rete trahentibus, Mileſios hoſpites iactum emiſſe ſic im manifeſtum: itaq; aureum tripodẽ
reti tractum apparuiſſe, quem ferunt Helenam cum è Troia nauigaret, quodam oraculo admonitã
in his locis depoſuiſſe. Primum igitur inter hoſpites & piſcatores de tripode controuerſia exorta eſt.
Deinde ſuſcipientibus ciuitatibus cauſam, quæ uſq; ad bellum proceſſerat, utriſq; à Pythia reſpõſum
eſt, ſapientiſſimo Tripodem dari oportere. Primũ ad Thaletem Mileſium miſſus eſt, permittentibus
Coisilli uni, ac largientibus id, cuius gratia cum uniuerſis Mileſiis antea bellũ geſſerant. Cũ uero Tha
les ſe ſapientiorem Biantem eſſe affirmaſſet, ad eum eſt delatus, ab eoq; rurſus ad aliũ, ut ad præſtan
tiorem ſapientia uirũ ueniſſe dicitur. Poſtea circumiens, atq; ita per manus reuocatus, ad Thaletum
ſecũdo peruenit. Ad poſtremum ex Mileto exportatus, Thebasq; aduectus, Iſmenio Apollini cõſecra
tus eſt. Verũ Theophraſtus aliter ſentit. Ait enim primũ in Prienam Bianti eſſe delatum, ſecundo in
Miletum Thaleti iuſſu Biantis eſſe miſſum, ſicq; per omnes uadẽs, ad Biantem iterũ reuertiſſe, tan-
dem in Delphos eſſe aduectum. Hæc ſunt igitur omniũ ferè ſermone celebrata. In hoc tantũ diſſen-
tiũt, quòd alii munus pro Tripode, ii quidẽ phialam à Crœſo miſſam Bathidis poculum relictũ fuiſ
ſe aſſeuerant Priuatim uero Anacharſis Soloniſq; ac rurſus Thaletis congreſſus quidã & colloquia hu
iuſmodi fuiſſe memorãtur. Anacharſis enim Athenas Solonis domum acceſſiſſe fertur, oſtiumq; pul
ſaſſe, nunciaſſeq; ſe peregrinũ eſſe, cõiungendæq; cum eo amicitiæ atq; hoſpitalitatis gratia aduenïſſe.
Reſpondente Solone, domi cõmodiorẽ eſſe amicitiæ firmãdæ locũ. Tum igitur Anacharſim dixiſſe

Lucia. περὶ γυμνασίων.

ferunt: Domi amicitiam nobiſcum & hoſpitalitatem ineas. Sic Solon eius ingeniũ admiratus, huma-
niter ac benigne hominẽ accepiſſe, eumq; apud ſe poſtea quoddã tempus habuiſſe, cũ iam publica ne-
gocia tractare & leges deſcribere aggreſſus eſſet. Quæ res cum apud Anacharſim percrebuiſſet, impẽ-
ſam Solonis, operam & ſtudiũ uehemẽter irriſiſſe, quippe qui exiſtimaret ſe iniurias ciuiũ ac cupidita
tes literis coërcere, poſſe, quæ nihil ab aranearũ telis differrent. Sed quemadmodũ illæ, ſic hæ ex captis
debiles atq; imbecillos detinent, à potentibus autẽ atq; locupletibus rumpuntur. Ad hæc Solonem re D
ſpondiſſe dicũt: Cõuentiones tamen & pacta homines ſeruare ſolere, quæ tranſgredi ex contrahenti-
bus nemini cõducat: eodem modo ſe ita ciuibus leges accõmodare, ut eas ſeruare, quàm non, utilius
& ſalutarius omnibus eſſe uideatur. Verũ hæc nõ eum quem Solon ſperarat, ſed quem Anacharſis
coniecerat, exitũ habuerunt. Illud etiã, inquit Anacharſis, ſe maxime admirari, cũ concioni intereſſet,
quòd apud Græcos homines ſapientes dicerent, ſtulti uero iudicarent. Ad Thaletem uero in Miletũ
Solon cũ ueniſſet, admiratũ eſſe, quòd ille nuptias & filiorũ procreationẽ penitus cõtẽpſiſſet. Thale-
tem autẽ tunc quidẽ tacuiſſe, ſed paucis diebus interpoſitis, peregrinũ quendã ſubornaſſe, qui ſe Athe
nis nuper decimo poſt diſceſſum die aduenïſſe diceret, qui rogatus à Solone nũquid noui Athenis eſ-
ſet, ut doctus erat, nihil aliud reſpondiſſe, niſi quòd adoleſcentis cuiuſdam efferretur funus, ac ciuitas
tota conſecuta eſſet, quòd eius pater in uirtute atq; exiſtimatione inter ciues primas obtineret, quem
tunc minime affuiſſe, ſed iandiu ab urbe abfuiſſe diceret. Væ illi miſero Solonẽ dixiſſe. Sed quomo-
do ille uocabatur? Audiui reſpõdiſſe, nomen, ſed memoria excidit, niſi quòd ob eius iuſtitiã ac ſapien
tiã, omnibus eſſet in ore. Sic ſingulis reſponſis, Solonẽ in metũ magis conieciſſe. Poſtremo iam turba
to animo ac ſolicito, ipſum peregrino nomẽ ſubieciſſe, contendiſſeq; ab eo num illi ciui Soloni nomẽ
eſſet. Annuente autẽ homine, cœpiſſe Solonem caput cædere, atq; alia facere & dicere, quæ ab homi-

Nũ procreandi liberi aduerſus Thaletem, pro Solone.

nibus afflictis & calamitate aliqua perfunctis fieri ſolent. Tum Thaletem ridentem his hominẽ aggreſ-
ſum ferunt: Hæc me ô Solon à nuptiis & à procreandis liberis dehortãtur, quæ te hominẽ fortiſſimũ
& conſtantiſſimum infringunt. Sed bono animo, ſpe optima confirmatus ſis, nec huiuſmodi te uerba
cõmoueant, nõ enim uera ſunt. Hæc Hermippus memoriæ mandata affirmat à Patæco quodã, qui
Aeſopi animã habuiſſe dicitur. Demiſſo igitur animo atq; abiecto eſt, qui amittẽdi metu, rerũ poſſeſ-
ſionẽ refugit: ſic enim nec diuitiis ullus, nec gloria, nec ſapientia parta perfruatur, ſi ea quotidie auferri
poſſe pertimeſcat. Etenim uirtutẽ ipſam, qua nulla poſſeſſio maior, nulla iucũdior, uidemus morbis
quibuſdã ac medicamẽtis interdum auferri ſolere. Ipſe autẽ Thales nihil magis ob hoc metu libera-
tus eſt, ni fortaſſe nulla neq; amicorum neq; familiarium neq; patriæ charitate tangebatur: uerũ Cy-
biſtum (ut aiunt) ex ſorore natum ſibi in filiũ adoptauit. Nec enim erat eius animus omnino ab hu-
manitate remotus, ſed ut ad ſentiendũ, cõtemplandum ac memorandũ optime à natura inſtitutus
erat, ita in amore facilis & perhumanus. Infunditur enim ſemper aliquod externum, & naturali qua-
dã ratione ingeritur iis, quibus priuatum aut domeſticũ nihil eſt: ſed ueluti in domum atq; agrũ ua-

cuum

A cuum legitimis hæredibus ſerui alieni atq; inquilini inuadunt & poſſident, atq; unà cum amore curã
quoq; & metum earũ rerum grato animo induuntur. Ex quo intueri licet homines natura duriores
de cõiugibus ac liberis diſſerẽtes, eoſdem tamen in ancillarum filiis ac pellicibus ita animo eſſe fracto,
ut quòd deſideriũ eorum ferre non queant, in morbũ ſæpiſſime incidãt, moriantur q;, & uoces humi-
les & effœminatas emittant. Alii ex canum atq; equorũ interitu turpiter & fœde ad dolorẽ ſe habue-
runt. Alii cum filios gnauos & probos amiſiſſent, ſuum caſum moderate tulere, nec ſunt ob id ad ali-
quã turpitudinẽ deformitatemq; prolapſi, ſed reliquã uitam conſtãter ſapienterq; uixerũt: infirmitas
enim ac debilitas, nõ amor & charitas, infinitos atq; immẽſos dolores & metus affert hominibus, qui
minus exercitati ratione, fortunæ impetũ ferre didicerunt, quibus nec re optata, etiã ſi adſit, perfrui li-
cet, quod amittẽdi in poſterũ metu animo ſemper ſolicito ſint atq; ſuſpẽſo. Decet autẽ nec paupertate
ſibi contra pecuniarũ amiſſionẽ remediũ quærere: nec amicorum contemptu, præſidiũ contra priua-
tionẽ parare: nec filiorũ inopia, orbitati proſpicere: ſed omnia ratione conſilioq; moderari. Sed hæc ad
præſens ſatis ſuperq; eſſe uidẽtur. Cũ uero Atheniẽſibus ex graui diuturnoq; bello, quod cũ Megarẽ-
ſibus pro Salaminiorũ inſula geſſerãt, fatigatis, capitale apud eos eos eſſe cœpiſſet, ſiquis legẽ de uin-
dicãda inſula ferre auderet, eam labem atq; ignominiã grauiſſime tulit Solon. Cũq; intueretur pluri-
mã iuuentutẽ maxime ad bellũ ſpectare, ſed ducẽ ei & autorẽ deeſſe: nam ipſam ne aggrederetur, le-
gis metu deterreri: furere ſe ſimulauit, eaq; fama ex eius domo tota urbe uehemẽter inualuit, Solonẽ
deſipere. Ipſe interim cum elegiam clàm edidiciſſet, exercuiſſetq;, quo memoriter recitare poſſet,
cœno fœdatus repente domo proſiliẽs, magno uulgi concurſu & frequẽtia in forum deſcẽdit, & præ-
conis lapidem conſcendẽs, elegiam adhibitis modis & numeris recitauit, cuius initiũ huiuſmodi eſt:

Ipſe quidem præco chara Salamine relicta
  Aduenio, uerſus concio noſtra feret.

Hoc carmẽ Salamis inſcriptũ eſt, cuius ſunt ſinguli uerſus multo lepòre, uenuſtate, urbanitate refer-
ti. Cumq; iam cantui finem impoſuiſſet Solon, approbantibus eius amicis, ac collaudantibus, in pri-
misq; Piſiſtrato ciues impellente atq; adhortante, Solonis autoritati parere, legem abrogari, rurſus in
bellũ incubuerunt, eiq; Solonẽ ducem præfecerunt. Ex his igitur quæ maxime popularia ſunt huiuſ-
modi fuiſſe ferunt: Solonẽ cum Piſiſtrato in Coliadem nauigaſſe, ubi cum mulieres omnes offendiſ-
ſet ſacra Cereri patrio ritu perſoluentes, hominem fidum qui transfugam ſe ſimularet Salaminẽ mi- *De Coliadis*
ſiſſe, monentẽ Megarenſes, ſi primarias Athenienſium fœminas uellent capere, in Coliadem quãcele- *Veneris tem-*
B riter nauigarẽt. Cum uero hæc Megarenſibus placerent, eò uiros claſſe emiſerunt, Quos ubi cõſpexit *plo, Strab. 9.*
Solon ab inſula eò contendere, mulieres longe abire iuſſit, ex iuuenibus impuberes deligens, earũ ue-
ſtitu, mitris & calciamẽtis ornauit, gladioſq; paruos, quibus cominus uti poſſent, accipientes, occultos *Stratacima*
habere, atq; ita inſtructos ludere in littore, & choreas ducere imperauit, quoad hoſtes deſcẽderẽt, & ca- *elegans So-*
piẽdi nauigii facultatem præberẽt. Quibus ita diſpoſitis, aſpectu decepti Megarenſes, cum ſe propius *lonis.*
admouiſſent, exiliẽtes ueluti in mulieres ſubito inuaſerũt: certatim illi ne quis effugeret, ſed omnes ca-
perẽtur, contẽdebãt: mox inſtructa claſſe inuadẽtes inſulã, in ditionẽ Atheniẽſiũ redegerũt. Alii uero
dicunt hæc nõ eo pacto quo diximus eſſe geſta, ſed ex Delphis huiuſmodi oraculũ allatum eſſe:

Ductores ſupplex heroas uenerabere ſacris,
Quos ager Aſopi gremio complexus amœno
Condit, & occidui proſpectant lumina ſolis.

Solonem uero noctu Salaminem nauigio addu-
ctum, heroibus Periphenio & Cichri hoſtias mactaſſe: deinde quingentos ex Athenienſibus ſequi uo-
lẽtes accepiſſe, facto ante decreto, ut ſi inſulã caperent, in repub. principes eſſent. Sic cum plurimis pi-
ſcatoriis nauiculis, & una triginta remorum cõſecuta, poſt promõtoriũ quoddã ad Euboeam uerſum
in inſidiis ſe collocauit. Quod cum Megarẽſes qui Salamine erant, ex quodã rumore hominũ non cer-
to accepiſſent, ipſos tumultu & trepidatione ad arma cucurriſſe, nauem etiã inſtructã ad ſpeculandũ
miſiſſe, qua appropinquante Solonem eſſe potitũ, Megarẽſibusq; in uincula coniectis, delectos Athe-
nienſiũ in eam impoſuiſſe, iuſſiſſeq;, ut quã occultiſſime poſſent ad urbem curſum arriperent: ipſum
uero cum reliquis copiis aggreſſum, cum Megarenſibus pedeſtri certamine manus cõſeruiſſe: quibus
adhuc pugnãtibus, eos qui naui aduecti erãt, oblata occaſione adortos, urbẽ cepiſſe. Hæc ita geſta eſſe
res teſtari uidetur. Nauis enim quædã Attica primũ ſilentio nauigauit: deinde ubi uocibus & bellico
clamore ſe intulerunt, uir quidam armatus maximo clamore ad Siradium tumulum à terra ingruẽ-
tibus, citato curſu ſe obuiam tulit. Extat autem fanum Solonis iuxta littus poſitũ. Fudit enim eo in lo-
co Megarẽſes, & quos reliquos fecit pugnæ calamitas, inito fœdere miſſos fecit. Verum Megarẽſibus
etiam acrius incumbentibus, multis illatis acceptisq; in bello cladibus, compoſitores & iudices Lace-
dæmonios fecerunt. Qua in cauſa multi aiunt Homeri æſtimationem uehementer Soloni ſuffragatã
eſſe. Nam cum in nauium catalogũ uerſum quendam ipſe conieciſſet: in iudicio recitaſſe:

Bis ſenis Salamine Aiax cum nauibus ibat,

ſoluentes,& ἐκτημόριοι ac mercenarii nuncupabantur:aut uerſuram facientes nexum inibant. Atq; ho-
A rum alii ſeruiebát,alii ad exteras regiones uendendi emittebátur. Permulti auté proprios liberos co-
gebantur uendere(nulla enim prohibebat lex)& exilio creditorum crudelitatem effugere: ſed pluri-
mi eorum ac robuſtiſſimi & ipſi rem innouare aggreſſi ſunt,& cæteros ſolicitabant rem non contem-
nere,ſed unum principem hominem fidum creare,aſſerere eos,qui quòd ad diem nõ ſatis feciſſent,
bonis exciderent ſuis,agrum diuidere,atq; omnino rempublicam immutare. Hoc ex Athenienſibus
hi qui altius perſpiciebant intuentes,Solonem ſolũ ab omni errati ſuſpicione remotũ, nec diuitibus *Opinio.*
iniuriæ ſocium,nec pauperũ neceſſitati obnoxiũ,hortati eum ſunt,ut rempub.capeſſeret,& eas tãtas
diſſenſiones cõprimeret. Phanias Leſbius Solonem ſcribit in utroſq; fraude eſſe uſum pro ſalute cõ- *Induſtria in*
muni. Egenis enim clàm diuiſionem agrorũ,locupletibus uero tabularum ſtabilitaté pollicitũ eſſe. At *componenda*
Solon ipſe ait ab initio rempub. attigiſſe,etſi horum cupiditatem & illorum inſolentiam noſſet. Crea *Repub.*
tus eſt auté † prætor poſt Philombrotum:ei componendarum diſcordiarũ & legum ferendarũ cõmiſ-
ſa poteſtas eſt,diuitibus eum ſummo ſtudio ut locupletem hominem,pauperibus ut probũ uirũ ac- *† ἄρχων.*
ceptantibus. Fertur auté eius quædã celebrata uox, Aequalitatem minime bellũ efficere,idq; opulen
tis inopibusq; placere,cum hi quidem menſura ac numero,illi uirtute & dignitate æquũ ſe habituros *Sententia.*
eſſe opinentur. Vnde cum utriq; in ſpem permagnam adducti eſſent,qui factionibus præerant, Solo-
ni plurimum inſtabant,tyrannidem ultro offerentes,ſuadéteſq; ut audentius ciuitatem in ditionem
acciperet,oblata potiundi facultate. Multi autem è medio ordine ciues,honeſtã ac legitimã ciuitatis
mutationé intuentes,difficultatis plurimũ ac laboris eſſe habiturã,nõ recuſabãt unũ iuſtiſſimũ ac ſa-
pientiſſimum uirum ſummæ rei præficere. Nõnulli etiã tradũt Pythicũ oraculũ huiuſmodi fuiſſe:

Puppe gubernator media ſtans dirige curſus,
Subſidio multi uenient,ne differ Athenis.

Maxime uero eius neceſſarii hominem obiurgabant,quòd ob nomen tyrannidis imperium recuſaret,
quaſi non dominantis uirtute,regni dignitatem ſtatim ſit aſſecuturũ, neq; id prius Euboienſibus uſu
uenerit,qui Tynnondæ,& nunc Mitylenæis,qui Pythaco tyrannidem permiſerunt. Horum nihil So- *Scite & gra-*
lonem de ſententia dimouere potuit,ſed amicis ita reſpondiſſe dicitur: Amœnum eſſe tyrannidem *uiter dictũ.*
locum,uerum exitum non habere. Ad Phocum autem in carmine quodam ita ſcribit:

Quod charæ placuit patriæq; & legibus olim
B Parcere,uiq; ſimul diraq; tyrannide ceſſi,
Nominis infamiam metuens,nunc nulla remordent
Facta animum,præſtatq; reor ſic uincere poſſe.

Ex quo manifeſtum eſt ante conditas leges permagnam illi gloriam acceſſiſſe. Ea uero quæ in eũ mul-
ti,quia oblatam tyrannidem reſpueret,ridentes dixerunt,ita conſcripſit ipſe:

Cerebro Solon caret,caret ille pectore,
Munera deorum quoniam oblata reſpuit,
Prædamq; leuis nactus,non traxit retia,
Mens excidit prorſus,prorſuſq; animus abeſt,
Regnum cepiſſet potius & tantas opes,
Dein uel unum cædi poſt inſtar utris,
Seſe pateretur ac uniuerſum genus.

Hæc de ſeipſo loquentem multitudinem imperitam
introduxit. Atqui tametſi tyrannidem reſpuiſſet,haud tamen in gerendis negociis & adminiſtranda
repub. diſſolutum ſe præbuit,nec potentibus & factioſis ob ignauiã ac mollitiem ſibi concedendum *Grauitas non*
putauit,nec in ferendis legibus eorum,qui eum delegerãt,uoluptati eſt obſecutus,ſed ut optimũ ſibi *philoſophica*
factu uidebatur,medicinã & innouationem rerum omnium minime probauit,metuens ne ſi omnia *ſolũ,ſed ciui-*
penitus irrita feciſſet,turbata ciuitate imbecillior fieret,quàm ut eam rurſus cõſtituere,& in optimũ *lis etiam*
ſtatum uindicare poſſet. Quibus auté dictis exiſtimabat ciues ſibi obtemperantes,& ad ſubeundã ne-
ceſſitaté paratos efficere,ea ipſe quoq; faciebat(ut ipſe affirmat)uim ſimul iuſtitiãq; coaptãs. Quare
cum poſteriori tempore quæſitum eſſet ab eo,num optimas leges Athenienſibus deſcripſiſſet: Qui-
bus ipſi obtemperant,inquit,optimas. Quod autem iuniores dicere ſoliti ſunt,Atheniẽſibus mitibus
nominibus & manſuetis,rerum triſtitiam obtexiſſe,urbaneq; minuendo uim atq; atrocitatem miti-
gaſſe,meretrices ſocias,tributum coordinationem ciuitatis,cuſtodes autem præſidia ciuitatum,carce-
rem uero domum nuncupantes,Solonis autoritate primum conſtitutum eſt,qui remiſſioné æris alie- *Negociorum*
ni σεισάχθειαν,id eſt oneris leuationem appellauit. Hoc enim primum ab eo in repub. conſtitutum eſt; *rationem quo*
cũ debita decreto reſcidiſſet,nec in poſterũ cuipiã licere corpore obligato pecuniã fœnerari permiſiſ- *modo tempe-*
ſet. Etſi quidã prodiderint literis,in quibus eſt Androcion,nõ debitorum remiſſione,ſed fœnoris me- *rarit.*
diocritate leuatos pauperes ſatis ſibi factum putaſſe,& hãc humanitatem ac benignitatem σεισάχθειαν,
Soloné uocaſſe:ad id quòd hoc cõſecratum eſt declarat, quòd menſuris ac numi precio acceſſio facta

eſt. Centũ enim drachmarum minam cõſtituit, cum ante ſeptuaginta & trium foret. Quare cum nu- C
mero quidẽ æquum ſolueretur, pretio uero minus, ſoluẽtibus utilitatis uel plurimũ attulit, detrimẽ
ti autẽ accipientibus nihil. Plurimi item ſunt qui dicãt, abolitionẽ omniũ tabularum σεισάχθειαν fuiſ-
ſe, atq; cum his poëmata magis conuenire uidẽtur: gloriatur enim in illis Solon, ſe prioris agri multis
fixos terminos ſuſtuliſſe, & quod primũ ſeruiens eſſet, nunc liberum. Conſtitutis autẽ ciuibus ad ex-
portãdas pecunias, ab eo munere peregrinos reiecit, qui Attice loqui neſcirent, quippe qui ſæpiſſime
aberrarent: qui autẽ ſeruitute indigna premebãtur, ait ſe libertate donaſſe. Ex hac re plurimũ turba-
tionis ac moleſtiæ Solõ cepiſſe dicitur: ut enim aggreſſus eſt æs alienũ reſcindere, cũ & uerba idonea,
& honeſtũ principium quæreret, cum amicis cõmunicaſſe, quorũ fidei putabat ſe tutò poſſe cõmitte-
Prudentia. re. Feruntur autẽ hi quorũ conſilio uſus eſt, Conon, Clinia, & Hipponicus, inquiens ſe agrum mini-
me mouere, ſed debita reſcindere ſtatuiſſe. Illi autẽ præuenientes ſtatim præoccupanteſq;, multas pe-
cunias à diuitibus fœnore acceperunt, agrumq; ex illis permaximum emerũt. Sic poſtea cognito de-
creto, cum illi fruerentur poſſeſſionibus, pecunias autẽ minus diſſoluerẽt, maximam Soloni infamiã
ac calumniam inuſſerunt, quaſi nõ ipſe iniuria affectus, ſed particeps iniuriæ extitiſſet. Verum eo cri-
mine ſtatim quinq; talẽtis ſe liberauit. Tantum enim ſibi deberi inuentum eſt, quod debitum ſtatim
per legem remiſit. Quidã uero quindecim fuiſſe dicũt, quorum unus Polyzelus eſt Rhodius. At eius
Vulgi inge- amici χρεωκοπίδαι ex debiti deciſione perpetuo nuncupati ſunt. Fuit autẽ eius ratio cum grata nemi-
nium. ni, tum diuitibus permoleſta, quòd tabulas irritas feciſſet: inopibus etiam moleſtior, quòd ſperãtibus
agrũ nõ diuiſiſſet, neq; omnino ut Lycurgus, æquales inter ſe ac ſimiles uiuere coẽgiſſet. Verum ille
cũ undecimus ab Hercule foret, multoſq; Lacedæmoniis imperaſſet annos, ampliſſimis amicitiis plu-
rimum, opibus & autoritate ualeret, his munitis quæ ſibi Reip. cauſa optime ſuppetere eſſet opina-
tus, ui tamen magis q̃ ſuaſionibus uſus, ut oculus ſibi effoderetur, rem omniũ maximã & efficaciſſi-
mam ad ſalutem & concordiã ciuitatis peregit, neminẽ ex ciuibus pauperem nec diuitem eſſe. Hoc
Solon qui & ordine medius erat, & reip. popularis, minime eſt aſſecutus: nihil autẽ eſt auſus ultra præ-
ſentes facultates ſuas, cum ex ſola uoluntate ciuium, qui illi ſe commiſerant, ad rem gerendam eſſet
excitatus. Quod autem multos offendiſſet ſpe & opinione deceptos, ipſe oſtendit his uerſibus:

Quàm blandi fuerant olim, nunc æſtuat ira
Omnibus, atq; hoſtem ueluti me torua tuentur.
Aſt alius ſiquis tali ſit munere functus D
Imperii, haud uulgum potuit cohibere furentem,
Antea turbato quàm lac ſubduceret illi.

Verũtamen cognita ſtatim utilitate, omiſſa priuata calũnia, ſupplicationes publice ſtatuerũt, id ſacrifi-
cium σεισάχθειαν uocitãtes. Solonẽ uero moderatorẽ reipub. & legũlatorẽ deſignarũt, nec illi alia qui-
dem, alia minime, ſed oĩa, magiſtratus, cõcionem, forũ, ſenatũq; permiſerũt, eorũdemq; ſingulis p̃ciũ
& numerũ & tempus præfiniendi, tũ quod ſibi uiſum fuerit abrogãdi probãdiq; poteſtatem. Primũ
Leges. igitur oĩum Draconis leges, p̃terq̃ quæ de cæde erãt, omnes p̃pter aſperitatem magnitudinemq; pœ-
narũ, abrogãdas curauit. Vna enim ferè oĩbus mors pœna definita erat, ut etiã qui ocii dãnati eſſent,
† ἱεροσύλοις capite multarentur: & eis qui holera aut fructus ſurripuiſſent: idem ſuppliciũ ſacrilegis quod † ſpecu-
latoribus & homicidis cõſtitutũ eſſet. Ob quã cauſam illud Demadis laudatur in primis, qui Draco-
nem nõ attramẽto ſed ſanguine leges deſcripſiſſe dixit. Ipſe autẽ Dracõ rogatus, quãobrem plurimas
iniuriatũ capite plectendas ſtatuiſſet: reſpõdiſſe dicitur, ſe parua quidem delicta morte digna cenſere,
Magiſtratus. magnis aũt maiorem pœnã inuenire nõ poſſe. Secũdo, Solõ cũ magiſtratus omnes, ut erãt, locupleti-
Ordines. bus relinquere uellet, reliquã autem reipub. gubernãdæ partem permiſcere, ad quã ante plebs aſpira-
re nõ poterat, ad ciuiũ cenſus ſe cõtulit, & qui in ſiccis atq; humidis quingentis cenſi eſſent, in primo
ordine locauit, & πεντακοσιομεδίμνους uocauit, id eſt quingentorũ medimnorũ. In ſecũdo aũt eos qui
equos alere poſſent, aut trecentis cenſi forent, & hos ἱππάδα τελοῦντας ab eqs nũcupauit. ζευγῖται
uero tertii cenſus hoĩes uocati ſunt, qui tricenorum utriuſq; cenſum explerent. Reliqui θῆτες, id eſt,
debitores aut mercenarii ſunt appellati, q̃bus nullum magiſtratum adire fas erat, ſed cõcionis haben-
dæ & iudicãdi munus in repub. tãtum obibant: quod ab initio nihil, in poſterum autem maximum ui-
ſum eſt. Plurimæ enim cõtrouerſiarum deferebãtur ad iudices. Et q̃cunq; iudiciis magiſtratuũ ſubie-
cit, de iiſdem in forum adeundi uolentibus poteſtatem fecit. Dicitur etiã cum leges obſcuriores tuliſ-
ſet, & q̃ multos cõtrarios ſenſus reciperẽt, uim iudiciorũ auxiſſe. Cũ enim nõ poſſent ius ſuũ legibus
obtinere, ad iudices neceſſe erat ſemp cõfugere, & omnem cõtrouerſiã ad eos deferre, qui quodãmo-
do interpretãdis legibus præeſſe uiderentur. Portendit autẽ ipſe ſibi hoc pacto adæquationẽ legũ.

Quantaq; ſat fuerat populo permiſſa poteſtas,
Nec detractus enim nec datus ullus honos.
Aſt hi diuitiis magnis opibuſq; ſuperbi,

Quis

A Quis ego ſupra equum munera nulla dedi,
Sed ualida amborum muniui pectora parma,
Vincier & neutrũ, uincere nẽ'ue tuli. Magis etiã cum putaret ſubueniẽdũ eſſe imbecillæ mul- *Actiones.*
titudini, oĩbus licere ſtatuit de iniuria alteri illata ſuppliciũ ſumere. Nã ſiue quis uerberibus cæſus, ſi-
ue læſus aliter, ſiue ei uis eſſet illata, licebat alteri cuicunq;, cui facultas & uoluntas foret, rei nomẽ de-
ferre, & iudicio iniuriã perſequi. Aſſueſaciebat enim recte ciues legumlator, ueluti unius corporis in-
cõmoda æque ſentire, eiſq; pariter angi. Huic legi cõſonare eius uerba memorant. Rogatus enim quæ
ciuitas optime habitaretur: Illa, inquit, in qua nulla affecti iniuria, nõ minus q̃ affecti reos peragũt, ul
ciſcũturq; eos qui intulerũt. Cũ autẽ in Areopago ſenatũ cõſtituiſſet ex anniuerſariis magiſtratibus,
ipſe quoq; quòd cũ magiſtratu tũc eſſet, in eo cõcilio fuit. At cum plebẽ ob debitorũ abolitionẽ, infla-
tã & cõfidentẽ uideret, ſecũdũ ſenatũ adiunxit, ex ſingula tribu, quæ quatuor erãt, centũ deligens ui-
ros, quos præire cõſilio multitudini ſtatuit, nec permittere ſine præconſulto de aliqua re ad populum
ferri. Superiorem autẽ ſenatũ, ſpeculatorẽ rerum oĩum ac legũ cuſtodẽ uoluit eſſe, ratus fore, ut duo
bus ſenatibus ueluti anchoris firmata ciuitas, minus ſalo ac fluctibus iactaretur, magiſq; ſe ob eã cau-
ſam ſedatã & quietã plebẽ habiturũ. Vulgatior igitur fama eſt, Areopagitarũ cõcilium (ut diximus) à
Solone eſſe cõſtitutum. Quæ opinio ea re maxime cõprobari uidetur, quòd de Areopagitis à Draco-
ne nulla uſquã mentio facta eſt. Quin apparet eum de rebus capitalibus cum Ephetis ſemper cõmu- *περὶ ἐφε-*
nicaſſe. In tertiadecima autẽ Solonis tabula, octaua lege, ita ipſis nominibus perſcriptũ eſt: Quicunq; *τῶν uide*
ignominia affecti erant ante Solonis magiſtratũ, eis honores capere licere, præterq̃ qui ab Areopago, *Suid.*
aut ab Ephetis, aut in Prytaneo homicidii, aut iugulationis, aut appetẽdæ tyrãnidis dãnati à regibus
eſſent, cũ ea lex lata eſt. Ex his igitur rurſus uidetur etiã ante Solonis magiſtratũ Areopagitas extitiſ-
ſe. Qui enim fuiſſent ante Solonẽ in Areopago dãnati, ſi Solon primus ad Areopagitas iudicia detu- *Anticipatio.*
liſſet, ni iam fortaſſe ex ſcriptorũ defectu obſcuritas quædã exiſtit, ut qui eis criminibus damnati fuiſ-
ſent, de quibus Areopagitæ & Ephetæ prætores iudicarẽt, quo tẽpore hæc lex lata eſt, prohibiti eſſent
honoribus, reliquis oĩbus honore donatis. Sed hæc ipſe uideris. Ex aliis autẽ eius legibus illa præcipue
incredibilis atq; in primis admiranda eſt, quæ honoribus abdicat eum qui orta ſeditione neutram fa-
ctionem ſecutus ſit. Voluit quidem, ut uidetur, neminem cum priuatas rationes in tuto locaſſet, nul
la cõmuni cura ac ſolicitudine contineri gloriantem quòd aliorum incõmodis difficultatibuſq; mini-
B me angeretur: uerum optimis ac iuſtiſſimis uiris eſſe propoſitum, cum aliis pariter periculo ſe cõmitte
re, atq; opem afflictis rebus ferre, magis quàm abſq; periculo quietũ exitum uictoriæ expectare. Illa *Matrimonia.*
uero abſurda atq; ridiculoſa uidetur, quæ permittebat orbæ, ſi qui lege cognationis obtinuiſſet, fa-
ctuſq; eſſet dominus, ad rem autẽ uenereã eſſet minus idoneus, mariti propinquos admittere. Atqui
hanc recte ſe habere quidam putant, contra eos qui coire ipſi nequeunt, pecuniarum autẽ gratia uxo-
res † cognationis lege accipiunt, & lege contra naturam nituntur. Intuentes enim eum qui cum libitũ *Quid ἐπί-*
puellæ, quam lege cognationis ſibi uendicãt, concumbere ſit, aut miſſam facient, aut cum dedecore *κληρος ſit,*
& ignominia retinebunt, cupiditatiſq; pecuniarũ & contumeliæ pœnas dabunt. Illud etiã probatur, *uide Budæũ.*
ut nõ cum omnibus coiret uxor, ſed ex mariti neceſſariis unũ ſibi deligeret, ne alienũ eſſet quod na-
ſceretur, & generis neceſſitatem attingeret. Ad hoc idem illud ſpectat, ut ſponſa cum uiro occludere-
tur, unaq; cotoneo malo pro bellariis ueſceretur, utq; ter in menſe omnino congrederetur uir cũ uxo
re. Nam ſi minus liberi naſcerẽtur, fore putabat, ut huiuſmodi honor ac benignitas uiri aduerſus pu
dicam mulierẽ, permultas frequenter collectas indignationes tolleret, nec ſineret penitus odio abalie
nati animos Ex cæteris autẽ matrimoniis dotes ſuſtulit, tres tantũ ueſtes & quædã paruo empta ua- *Dos.*
ſa, aliud præterea nihil, nuptam ſecum importare iubens. Voluit enim uiri uxoriſq; conſortium non
pretio ac mercede, ſed liberorũ charitate, gratia, beneuolentiaq; coniungi. Dionyſium enim tyrannũ
cum rogaretur à matre, ut quandã ex ciuibus in matrimonium acciperet, reſpõdiſſe ferunt: Ciuitatis
quidem leges abrogari à tyranno, naturæ autem leges cogi nullo modo poſſe, ſi præter ætatem uxori
ſe iunxerit. Hanc autem abſurditatem ac deformitatem ſibi in ciuitatem minime inducendam uide-
ri, nec permittendũ ut affinitates alieno tempore fierent, & quæ neq; gratiæ quippiã, nec officii, nec
finem nuptiarum eſſent habituræ. Itaq; in ſenem, puellam ducentem, à diligente principe aut legũ-
latore id iure optimo dici queat, quod in Philoctetem dictum memoratur: Quàm bene igitur nube-
re potes miſer, ac habitans in thalamo diuitis uetulæ, ut perdices ex concubitu pinguem te compe-
riens, tranſibis ad uirginem ſponſam uiri indigentem. Hæc igitur ſatis ad præſens. Illa uero Solonis
lex laudatur præcipue, quæ prohibet in defunctos maledicta conücere. Nam & piũ eſt, eos ſacros du-
cere qui à uita diſceſſerunt, & iuſtum, iis qui eſſe deſierunt, abſtinere, & ciuilium inimicitiarũ aliquan
do modum ſtatuere, nec in infinitum progredi ſinere. In uiuum autem ſiqui ſacris in locis, uel in iu-
dicio, uel apud magiſtratus, aut cum certaminum ſpectaculum inſtaret, maledictis eſſet inuectus, is *Iniuriarum*
priuatim illi tres drachmas, ærario duas alias ſoluere cogebatur. Nuſquam enim iram continere, *actio.*

imperiti eſt hominis atq; intemperantis: ubiq; uero, difficillimum, quibuſdam etiã impoſſibile eſſe C
uidetur. Decet autẽ in ferendis legibus poſſibilitatis & facultatis rationẽ habere, ſiquis uelit utiliter
Teſtamenta. in paucos, quàm ſine utilitate in multos animaduertere. Illa etiã lex, qua teſtamentis proſpexit, autori-
tatis plurimũ habuit in ciuitate, & ſummo in honore fuit. Antea enim non licebat aliò deriuare hæ-
reditates, uerũ pecunias ſimul & domũ in defuncti familia manere oportebat. Solon autẽ cum permi-
ſiſſet pro uoluntate cuiuſq;, ni ſupereſſent filii, hæredem conſtitui, uiſus eſt amicitiã propinquitati, &
gratiam neceſſitati præferre, pecuniasq; poſſeſſionem eſſe habentium ſtatuiſſe. Nõ tamen temere ac
nullo habito reſpectu, huiuſmodi licentiã permiſit: at ſi non morbo ingraueſcente, aut medicamento-
rum ui impellente, aut uinculis & cruciatu coactus, aut coniugis ſuaſionibus ac blanditiis eſſet addu-
ctus. Exiſtimabat enim, & quidẽ recte & ſapiẽter, præter decus aliquid honeſtatemq; ſuaderi, nihil à
ui ac neceſſitate differre. In eodem uero cum neceſſitate fraudem, in quo dolorem cum uoluptate in
Luctus. cõparatione iungebat. Quæ omnia pariter hominem à mente ac ratione diſtraherent. Egreſſionibus
quoq; mulierum ac fletibus & celebritatibus lege proſpexit, quòd omnem immodeſtiam intemperá-
tiamq; ſuſtuliſſet, exire cum tribus tantum ueſtibus iubens, nec cibum ac potum pluſquã oboli aſpor-
†κάνιτα. tare, nec †calathum cubito maiorem habere, nec noctu iter ſuſcipere, niſi prælato lumine in uehiculo
deferretur. Lacerationes uero ſe cædentium, & quæ luctum prouocare ſolent, ploratus quoq; & la-
mẽtationes flebiles, in alieno funere penitus ſuſtulit: nec immolari bouẽ permiſit, nec pluribus quàm
tribus ueſtibus uti, nec ad aliena monumenta accedere, niſi quo tempore efferretur funus, quorum
plurima ne fiant, noſtris quoq; legibus prohibentur: niſi quòd noſtris legibus illud additum eſt, ut qui
hæc faciunt, à Cenſoribus mundi muliebris, ut molles atq; effœminati homines, & his perturbationi-
bus ac delictis, quæ circa hæc genera ſunt, obnoxii, damnentur. Cum autẽ intueretur urbem refertã
hominibus, qui in Atticã quotidie licentiæ atq; impunitatis gratia confluebant, maximã uero agri par-
tem incultã infructuoſamq; eſſe, & qui nauigationi rebusq; maritimis intenti eſſent, nihil iis importa-
Artes. re conſueſſe, qui nihil contra afferre poſſent, ad artes ciues traduxit. Lege etiã ſanxit, filiũ haud patri
neceſſaria uitæ ſubſidia debere, à quo nullã artem accepiſſet. Lycurgo enim datũ laudi merito eſt, ut
cum urbem uacuam haberet ab omni peregrinorũ & conuenarum cœtu, ac cõmercio, amplam etiam
regionem ac bis totidem ſuppetentem, ut Euripides inquit, ſeruorum præterea multitudinem Lace-
dæmoni circunfuſam, quam optimũ factu erat haud ocioſam dimittere, ſed opere fatigare, & labore
aſſiduo humiliorẽ efficere, ciues ab omnibus illiberalibus artificiis & quæſtibus remouere, cõtinereq;
in armis, & eam unã illis artem diſcendã atq; exercendã proponere. At Solõ leges rebus magis quàm D
res legibus accõmodauit, regionisq; ſitum & naturam contemplatus, quæ uix laborantibus ac agrum
colentibus ad uictum ſufficeret, ocioſam autẽ multitudinem alere nõ poſſet, artibus honorem habẽ-
dum ſtatuit. Areopagitis quoq; negocium dedit, ut unde cuiq; neceſſaria forent, proſpicerẽt, de iner-
tibus ac deſidioſis ſupplicium ſumerent. In eo autẽ uehemẽtiorem ſe præbuit, ut qui è meretricibus
nati eſſent, parentes alere non tenerentur, ut Heraclides Ponticus ſcriptum reliquit. Qui enim in cõ-
greſſione & commercio mulieris decorum non ſeruat, is facile declarat, ſe non liberorum gratia ad
eam rem impelli, ſed uoluptati potius indulgere. Itaque mercede ſe priuat, nec ſibi ius parentis in li-
beros reliquum facit, quibus ipſa procreatione dedecus & ignominiam attulit. Omnino tamen Solo-
nis leges de rebus uenereis, deformitatis plurimum continere uidentur. Mœchum enim interimere
fas eſſe deprehendenti uoluit. Si autem raptæ liberæ mulieri uim attuliſſet, eum decem drachmis
multauit: Sin proſtituiſſet, uiginti drachmarum pœna ſtatuit teneri: præterquam eas quæ palàm uæ-
nirent, dico autem meretrices. Nanque illæ manifeſte ſe permittunt iis, qui pretium afferunt. Su-
ſtulit autem ius uendendi filias & ſorores, niſi qui cum uiro coẽuntem uirginem deprehendiſſet. In
eadem uero re punienda nunc ſe ſeuerum & immitem, nunc clementem & facilem præbere, eiq;
quamcunque ſors attulit pœnam definire, à ratione profectò admodum diſſonare uidetur. Ni iam
quòd numi penuria in ciuitate tum foret, pecuniarias pœnas reddebat penuria ipſa grauiores. Ad
pretia quidem æſtimationesq; ſacrorum pecus computabat, & pro medimno drachmam habebat.
Ei qui Iſthmia deuiciſſet, centum drachmas dari placuit: Olympiam uero quingentas. Qui uero at-
tuliſſet lupum, quinq; drachmas iuſſit accipere: lupam autem, tantummodo unam, ut Phalereus De-
metrius tradit: hoc bouis pretium, illud pecudis eſſe ſtatuens. Quas enim in ſextadecima tabula æſti-
mationes eximiis uictimis præfiniuit, conſentaneum eſt multiplices extitiſſe: attamen eæ quoque
præ illis quibus nunc utimur, exiles parcæq; ſunt. Vetuſta eſt autem conſuetudo Athenienſibus
bellum cum lupis gerere: paſcuo uero agro indulgere quàm agriculturæ, ſatius eſſe ducunt. Eſt
etiam opinio quorundam, nomina tribuum non ab Iouis filiis tribus, ſed à generibus, in quæ
diuiſæ uitæ ab initio ſunt, nomina accepiſſe: bellicum quidem ὁπλίτας ab armis, operis intentum
ἐργάδεις, duarum autem reliquarum, hos quidem qui agrum colebant ab agricultura γεώργας, illos
qui rei pecuariæ operam dabant, αἰγικορεῖς à capris, cognomenta traxiſſe. Sed cum nec perennibus
fluuiis

A fluuiis, nec lacubus quibuſdam, nec uberibus fontibus regio abundaret, ſed plerique Atticorum pu-
teis uterentur manufactis, lege ſtatuit, ut ubicunque puteus publicus eſſet, eo intra ἱππικὸν homines
uterentur: (eſt autem Hippicum quatuor ſtadiorum diſtantia) qui autem abeſſent lõgius, propriam
ſibi aquam exquirerent. Sin autem effodientes decem palmarum profunditate haud inueniſſent
aquam, tunc accipere à uicino liceret ſex hydrias, bis diebus ſingulis. Indigentiæ enim ac neceſſitati
ſubueniendum, inertiæ uero ac deſidiæ minime opitulandum putabat. Definiuit etiam plantationis
prudentiſſime menſuras: cum qui in agro quiduis aliud plantaret, quinque pedibus à uicino abeſſe
iuſſiſſet: qui uero ficum uel oleam, nouem. Longius enim hæ arbores protendunt radicem, nec ſine
detrimento cæteris plantis propius admoueri poſſunt, uerum nutrimentum auferunt, & quibuſ-
dam humorem nociuum tranſmittunt. Scrobes autem & foſſas effodiendi uolentibus poteſtatem *Vide digeſt.*
fecit, modo quantum foſſæ faſtigium foret, tantum abeſſet ab alieno. Quicunque autem apum al- *finiũ regund.*
uearia conderet, hunc ab alterius ante conditis trecentis pedibus abire Solonis lege iubebatur. Ex fru- *tit. ult.*
ctibus autem oleum ſolum ad peregrinos exportari licebat, aliorum nullum ius erat aſportandi: & *Exportatio*
in eum qui exportaret, ſanxit etiam magiſtratum execrationes facere, aut ipſum ærario cẽtum drach- *rerum.*
mas diſſoluere. Ac prima quidem tabula ea eſt, in qua lex huiuſmodi continetur. Nec illis ullam om-
nino fidem adhibendam quis dixerit, qui aiunt ſuperiore ætate ficos etiam exportare non licuiſſe.
Idq; ex eo maxime perſpicuum eſſe, quòd ii qui ficus exportantes oſtendendo detuliſſent, ſycophan-
tæ apud ueteres dicerentur. Noxæ etiam quadrupedum legem tulit, qua canem qui quippiam mor- *Noxę deditio*
ſu affeciſſet trunco quatuor pedum alligatum dedi iuſſit, commentum ad ſecuritatem elegãs. Eſt au-
tem de illa quoq; dubium, qua ex peregrinis, niſi qui perpetuo exilio patria pulſus eſſet, aut qui ad ar-
tem aliquam exercendam cum tota domo diisq; penatibus Athenas migraſſet, neminem ciuitate do-
nat. Hoc autem feciſſe dicitur, non ut cæteros deterreret, ſed ut eos Repu. promiſſa Athenas allice-
ret, & ſimul exiſtimantem eos ciuitati fidos futuros, & qui neceſſitate patriam amiſiſſent, & qui ſua
ſponte & uoluntate reliquiſſent. Illud etiam proprium Solonis inſtitutum putatur, quo † in ærario *† σίτησις ἐν*
epulum præbuit, quod παρασιτεῖν ipſe quaſi accubare uocauit. Non enim eundem permittebat cibari *δημοσίῳ.*
eo loco ſæpius. Si is autem cui ſorte obuenerat, recuſaſſet, plectebatur, quòd illud plus æquo appeten-
tis eſſet, hoc ſuperbi & faſtidioſi nimis, & communia contemnentis putaret. Statuit autem in centum
annos leges omnes ratas haberi, quæ in ligneis tabulis deſcriptæ ſunt, quos ἄξονας appellauit, quorum
B paruæ quidem reliquiæ in Prytaneo ad noſtram uſque memoriam peruenerunt: eos ut Ariſtote-
les tradit κύρβεις nuncupabant. Et Cratinus comicus quodam in loco de Solone & Dracone ait:
Quibus nunc iam legumina & ficus cyrbibus ſiccant? Quidam uero opinantur in quibus ſacra tan-
tum ſolenniaq; continentur, κύρβεις, ἄξονας autem reliquos appellari. Communi igitur iureiuran-
do adſtrinxit ſe ſenatus Solonis leges ratas habiturum: priuatim etiam unuſquiſque prætorum in fo-
ro ad lapidem addito iuramento ſe, ſiquid contra eas conſtitutiones committat, auream ſtatuam põ-
dere ſe æquantem in Delphis poſiturum eſſe dixit. His igitur peractis, cum animaduertiſſet Solon
diſproportionem menſium, & commutationem uarietatemq; lunæ, quæ neq; in occaſu neque in or-
tu cum ſole conueniret, ſed eadem plerunque die & aſſequeretur ſolem, & præteriret eum, ſtatuit tri-
ceſimam & ultimam appellari, eiuſq; partem ante congreſſum lunæ cum ſole, finito menſi, & quæ ſu-
pereſſet, uenienti atq; inſtanti mẽſi deberi arbitratus eſt, ut qui antea id (ſicut apparet) Homerum au-
diſſet dicentem, deſinentis menſis atque inſtãtis. Quæ uero deinceps ſequeretur dies, eam νουμηνίαν, *ὀδυσσ. ξ.*
id eſt Calendas appellauit: nec uiceſimo die menſem finiuit, reliquũq; ſequenti adiunxit, ſed auferens
atq; diſſolués uſq; ad trigeſimum, quatenus luna lucẽ retineret, annumerauit. Latis igit̃ legibus cum
ſe quotidie quidam adirent, qui laudarent, uel improbarent, aut etiam conſulerent ſcriptis adiicere
aliquid aut detrahere, permulti autem adeſſent qui peterent reſponderentq; iubentes, ut quo pacto
ſingula ſe haberent, eorumq; ſententiam edoceret atque declararet, perſpiciens hæc & negare abſur-
dum eſſe, & facere inuidioſum futurum, ſtatuit his ſe difficultatibus liberare, offenſionemq; ciuium
& calumniam effugere. In magnis enim rebus adminiſtrandis difficillimum eſt (ut ipſe inquit) omni-
bus poſſe placere. Itaque quo erroris ſui cauſam tegeret, ſortitus nauis adminiſtrationẽ abnauigauit,
cum impetraſſet ab Athenienſibus, ut ab urbe ſibi decem annos abeſſe liceret. Sperabat enim eo tem-
pore, leges uſu & conſuetudine ciuibus gratiores fieri. Primum igitur in Aegyptum applicuit, ibiq; ali-
quandiu moram traxit, ut ipſe primum affirmat:

Oſtia qua Nili reſonant uicina Canopi.

Quoddam etiã tempus apud Pſenophem Heliopolitam, & Sonchem Saitam eloquentiſſimos & ſapiẽ-
tiſſimos ſacerdotum, philoſophiæ operam dedit, à quibus Atlanticum ſermonem audiuit ut à Plato-
ne ſcribitur, eumq; eſt carminibus græcis conatus exprimere. Deinde in Cyprum delatus, à Philocy-
pro quodam ex eius loci rege honorificentiſſime exceptus eſt, qui paruam ciuitatem à Demophon-
te Theſei filio conditã habitatãq; tenebat, in locis munitis quidem, uerũ difficilibus & incultis poſitã.

Suaſit igitur illi Solon,ut nactus amœniorem locum,ciuitatem eò traduceret,eamq; iucundiorem & C
maiorem pararet:& ipſe ad eam rem adiutorem ſe præbuit,& unà ciuitatem optime & ad diſcipli-
nam,& ad ſecuritatem inſtituit. Quæ tes habitatores complures Philocypro comparauit,& cæteros
De Solis ui de Steph. reges ad æmulationem concitauit. Quare cum Soloni gratiam referre uellet,urbem ante id tempus
Epenam appellatam,ab eo Solos nuncupauit.& ipſe Solon huius conditæ urbis mentionem fecit. In
elogiis enim Philocyprum uocans,ita alloquitur:

Tot ſunt ſceptra Solis tenes per ſecula felix
  Regens,hancq; urbem tum genus hocce colis.
Me Cypris antiquo celeri cum puppe remittat,
  Littore quæ uiolis frondea ſerta gerit.
Et mihi poſt tanto nomen pro munere grates
  Soluat,& in patriam diua ſecundet iter.

Eius autem cum Crœſo cõgreſſum & colloquium,quidam ut ficta temporibus arguere uidétur. Ego
autem famam adeo celebratam & tot grauiſſimis teſtibus cõprobatam,& quæ in primis Solonis mo-
ribus conuenire,& eius animi magnitudine & ſapientia digna eſſe uidetur,annalibus quibuſdã Ca-
nonibus nuncupatis,permittendam non arbitror,quos infiniti penè uſq; in hanc diem emendare co-
nati,repugnantias eorum tollere ullo modo nequierunt. Soloni igitur cum rogatu Crœſi in Sardos
ſe contuliſſet,idem quod terreſtri homini,cum ad mare primum deſcẽdit,eueniſſe ferunt. Ille enim
ut quiſq; ſe obtulit fluuius,mare eſſe ratus eſt. Ita Soloni per aulã tranſeunti,multoſq; ornatu luxuq;
regio inſtructos intuenti,& cum magnificentia quadã & maieſtate,magnaq; ſtipatos turba ſeruorum
& comitum incedentes,ſinguli Crœſus uidebátur,quoad ad eum perductus eſſet,ut quicquid eſſet in
lapidibus pretioſum,quicquid coloris in ueſtibus,quicquid ex auro artificioſe laboratum,quicquid or
natus aut magnificentiæ aliquid præ ſe ferret,quicquid denique optandum foret,id omne regem cir-
cunſtare uiſum eſt,ut ſpectaculum ſplendidiſſimum,ſumma uarietate ornatiſſimum,Soloni oſtende
Contemptus rerum. retur. Poſtea uero quàm Solon harum aſpectu rerum nihil commotus eſt,neq; inquit aliquid eorum
quæ Crœſus expectabat,ut facile appareret prudentibus,eum illa omnia,ut uilia abiectaq;,cõtemne
re,iuſſit ei Crœſus ſuos theſauros aperiri, & cæteram ſupellectilem & magnificentiam regiam nihil
roganti oſtendi neque appetenti. Cœperat enim ipſe ſecum ingenium Solonis agnoſcere. Ad poſtre-
Sapientia. mum rurſus cum perfectis omnibus ad eum reuertiſſet,rogaſſetq; illum Crœſus, num quem alium D
hominem ſe beatiorem uidiſſet:tum Solon,Tellum ſe ſuum ciuem uidiſſe reſpondit. Vt uero expo
ſuit illi Tellum optimum uirum fuiſſe,filioſq; probatiſſimos habuiſſe,& eum integerrime ſanctiſſi
meq; uixiſſe,ſtrenue pugnantem pro patria,parta pugnæ gloria interiſſe,putauit Crœſus urbanitatis
penitus illum & humanitatis expertem,ſi non magna ui auri atque argenti felicitatem metiretur,ſed
plebei hominis & priuati uitam uel interitum potius,tantis opibus imperii anteponendam putaret.
Veruntamen ab eo rurſus contendit,num poſt Tellum alium beatiorem noſſet? Iterum Cleobem
& Bitonem dixit,uiros cum mirifico inter ſe amore, tum in matrem ſumma obſeruantia, qui tar-
dantibus bobus,ipſi iugum currus ſubeuntes,ad Iunonis templum matrem traxerunt,lætam,& ab
omnibus ciuibus felicem habitam. Deinde cum peractis ſacrificiis epulati accubuiſſent, poſt diem
nunquam aſſurrexerunt amplius,ſed defuncti uita,uiſi ſunt in tanta gloria & expectatione,mortem
omnium dolorum & moleſtiarum expertem & uacuam oppetiſſe. At nos, inquit Crœſus ira incen-
ſus,nullum in numerum beatorum reponis? Et Solon cum nec blanditiis & aſſentationibus deli-
nire hominem uellet, nec ulterius prouocare, O rex,inquit,Lydorum, nos quidem Græcos homi-
nes ad alia quæ nobis Deus ipſe mediocria conceſſit bona,& ſapientiæ cuiuſdam fiducia(ut uidetur)
optime confirmatæ,& popularis magis quàm regiæ,nec admodum ob mediocritatem ſplendidæ,
participes fecit,quæ cum perſpiciat uitam hominum uariis fortunæ motibus aſſidue agitari, præſen
tibus bonis efferri non ſinit,nec felicitatem cuiuſquam admirari,quæ temporum mutationi ſubiecta
ſit. Conſequentis enim temporis uarietas ex incerto unicuiq; ſubit. Cui autem felicitatem ſuam deus
ad finem perduxerit,eum nos felicem opinamur. Viuentis uero adhuc felicitas ac periclitantis in ui-
ta, ut decertantis denunciatio uictoriæ & corona,inſtabilis incertaq; eſt. Poſt hæc Solon ſtatim con-
fecto ſermone diſceſſit,cum turbaſſet magis eius oratio Crœſum,quàm admonuiſſet. Per id tem-
poris Aeſopus hiſtoricus forte Sardis aderat eò accerſitus à Crœſo,magniſq; honoribus affectus,Solo
nis cauſa uehementer indoluit,qui ita inhumane à rege eſſet acceptus:cumq; ſolaretur illũ, diceretq;
regum conſuetudine aut quamminime aut quammaxime uti oportere: Immo,reſpondit,mehercu
le aut quamminime aut quamoptime. Sic igitur tunc Crœſus Solonem deſpexit. Poſtea uero quàm
cum Cyro collata acie,prælio ſuperatus eſt,& amiſſa urbe captiuus incendioq; deſtinatus, pyrã inſtru
Val. Max. li. 7. cap. 2. ctam alligatus cõſcendiſſet,ſpectãtibus Perſis ac Cyro,quantũ maxima potuit uoce ter,o Solon,excla
mauit. Admiratus igitur Cyrus,miſit qui rogarẽt,quiſnam hominũ aut deorum is eſſet Solon,quem
in dubiis

A in dubiis caſibus ſolum imploraret. At Crœſus nihil diſſimulans: Vnus eſt, inquit, ex Græciæ ſa-
pientibus, quem ego acceſiui non audiendi aliquid diſcendi'ue ſtudio eorum, quibus maxime indi-
gebam, ſed ut mihi ſpectator adeſſet, teſtisq; eius felicitatis abiret, in qua amittenda plus calamitatis
erat, quàm in conſequenda boni. Verbo enim & opinione bonum erat, re autem uera ea commuta-
ta, omnes eius iucunditates ad intolerabiles dolores & calamitoſas erumnas reciderunt. Atqui is uir
ex illis ſecundiſſimis rebus hæc omnia miſerrima futura coniiciens, conſiderari uitæ exitum iubebat,
nec inflatum opinionibus incertis petulanter & temere exultare. Quæ ubi ad Cyrum perlata ſunt,
ut qui & ſapientior eſſet quàm Crœſus, & Solonis monitum ex præſentibus exemplis comproba-
tum eſſe perſpiceret, nõ ſolum Crœſum miſſum fecit, ſed ſummo etiam honore quoad uixit, apud ſe
habuit. Ex quo uiſus eſt Solon eadem oratione, alterum ſeruaſſe è regibus, cautiorem & prudentioré
alterũ reddidiſſe. At poſt Solonis diſceſſum, Athenis inter ciues grauiſſimæ ſeditiones excitatæ ſunt,
ac Pediorum factioni Lycurgus, Paralorum auté Megacles Alcmeonis filius præfuit: Diacriorum auté
Piſiſtratus, in qua debitorum turba continebat, quæ uehementer diuitibus inimica infeſtaq; erat.
Quare ſtabat quidem adhuc ciuitas ſeruandis inſtitutis Solonis & legibus, ſed rerum nouarum im-
mutandæq; ciuitatis ſtatum cupido inceſſerat, ſuis rationibus melius conſultum iri ea mutatione
ſingulis opinantibus, & aduerſæ factionis ſuperandæ ſpe optima confirmatis. His igitur malis diffi
cultatibusq; turbata ciuitate, Solon reuerſus Athenas, ad honorem ſui, factorumq; uerecundiam con
uertit omnes. Sed ne in Repub. eo quo ſolitus erat ſtudio & aſſiduitate uerſaretur, infirmæ uires
affectaq; iam ætas prohibebat, ſed priuatim principes factionum adiens, à ſeditione abducere ac paca-
re nitebatur. Quam ad rem Piſiſtratus uidebatur apprime Soloni aſſentiri. Etenim in ſermonibus
collocutionibusq;, affabilitatis & humanitatis plurimum habebat eius oratio: apparebatq; eum pau-
perum cauſæ impenſe fauere, ad inimicitias autem clementem ac moderatum eſſe, & quæ illi à na-
tura minus inerant, his aſſimulatis, facile putabatur eos quibus illa inſita atque innata erant, uirtute
ac probitate ſuperare. Itaque oſtendebat ſe æquitatis amantiſſimum ſtudioſiſſimumq;, & præſen-
tis ſtatus mutationem grauiſſime eſſe laturum, obuiamq; iturum, ſiquis ſtudio nouarum rerum
eum mouere eſſet aggreſſus. His igitur moribus decipiebat ciues. Solonem tamen ſimulatum *Sagacitas.*
eius ingenium diu latere non potuit, eiq; inſidiæ Piſiſtrati primum patuere, haud tamen odio eum
proſecutus eſt, ſed leniendo admonendoq; conabatur hominem ex ea mente depellere: ipſoq; Pi-
ſiſtrato ſæpe dixit, & aliis multis audientibus, ſiquis ex eius animo expelleret amorem principatus, &
B dominandi cupiditatem ſanaret, neminem eſſe eo melius ad uirtutem natura inſtitutum, neque pro
biorem ciuem. Cum autem cepiſſet Theſpis tragœdiam edere, ea res ob nouitatem multitudinis ſtu
dia in ſe conuertit: Nondum enim in æmulationem certamenq; ciuium uenerat. Tum Solon innata
quadam audiendi diſcendiq; cupiditate, quotidie magna ætate ingraueſcente, liberali ocio & diſcipli
næ, & mehercule potationibus & muſicæ indulgẽs, Theſpi ſpectatorem præbuit, cum is tragœdiam,
ut mos ueteribus erat, ipſe ageret. Poſt id autem ſpectaculum cum Theſpim appellaſſet, rogauit, num
puderet eum tot præſentibus atq; audientibus talia ementiri: Cumq; ille diceret, haud abſurdum eſſe
eiuſmodi res per iocum dicere ac facere: baculo uehementer terram percutiens, At inquit talem
diſciplinam qui laudamus & ueneramur, in contractibus mox ſentiemus. Vbi autem Piſiſtratus, illa-
tis ſibiipſi uulneribus, curru delatus deſcendit in forum, multitudinisq; animos concitauit, cum dice-
ret ea ſe ab inimicis per inſidias accepiſſe, multosq; ſibi rei indignitatem ægre ferentes, clamitantesq;
comparauit, ad eum accedens Solon aſſiſtensq;, Non recte, inquit, o fili Hippocratis Homericũ Vlyſ-
ſem aſſimulas: eis enim ad ciues decipiendos abuteris, quibus ille ſeipſum cædens hoſtes deceperat.
Iamq; erat Piſiſtrati gratia in prælium deſcenſura multitudo, & populus in cõcionem cõuenerat, Ari *Conſtantia.*
ſtone decernente, ut quinquaginta armati, qui ab armis quibus utebantur Corynephori dicebantur,
Piſiſtrato darentur ad cuſtodiam corporis, aſſurgens Solon contradixit, permulta his ſimilia in medi-
um referens, quæ poſt carminibus edidit:

Aſpicite in linguam & blandi fallentia cunctos
Verba uiri, †qui nos uulpinis paſſibus ambit,
Frigidus at nobis pectora ſanguis agit. *† ὑμῶν εἷς ἴχνεσιν, legiſſe uidetur.*

Sed cũ aĩaduertiſſet pauperes ad gratiã Piſiſtrati ꝓpenſos, rẽ aggredi tumultu & trepidatione, diuites
cõtra metu ꝑculſos diffugere, abiit, inquiens ſe illis prudentioré, his fortioré eſſe: prudentioré quidé iis
qui ré hanc haud ꝑſpicerét, fortioré uero illis qui tyrãnidi quã proſpicerent, quo minus obſtarent, me-
tu prohiberent. Cõprobato autem in plebe decreto, haud ultra ſolicita fuit multitudo de paucis Co-
rynephoris Piſiſtrato decernẽdis. Sed cũ quot uellet nutriret, ſecumq; palàm haberet, paruifecit, quo-
ad arce potitus eſt. Quare turbata ciuitate, Megacles ſtatim cũ Alcmeonidis fugit. At Solon (erat enĩ
iam ualde ſenex) nec adiutores habebat, attamen in forum procedens, ſua oratione partim ciuium
amentiam & ſegnitiem obiurgauit, partim incitare atq; adhortari conatus eſt, ne libertaté abiicerent.

Illud etiam celebratum addidit, Facilius certe illis ante fuiſſe tyrannidem ſurgentem opprimere, nũc C
autem maius glorioſiusq; futurum, confirmatam iam ac corroboratam euertere ac delere. Vbi uero ſibi ob metum nemo mentem adhibuit, digreſſus è loco domum ſe contulit, accipienſq; arma in angiportu ante fores depoſuit: Ego, inquiens, quoad à me fieri potuit, patriæ ac legibus opẽ tuli: ex eoq; in poſterum quieuit. Adhortantibusq; ad fugam amicis, nunquam parẽre in animum induxit, ſed carminibus editis uehementer in Athenienſes inuectus eſt:

Triſtia commiſſa luitis, ſi præmia noxæ,
Ne uos in ſuperos concitet ira deos,
Veſtra uiros auxit quoniam cuſtodia dudum,
Subdita qui uobis ſub iuga colla premunt.

Poſt hæc multis commonefacientibus mortem ſibi à tyranno impendere, quærẽtibusq;, quare fretus ita pro ſalute deſidioſus eſſet, Senectute reſpõdit. Verum Piſiſtratus rerum potitus, ita Solonem obſeruauit, ut in honore habuit, adeo benignum in eum & mãſuetum ſe præbuit, ut & acceſſeret, & ſibi etiam in cõſilium adhiberet, permultaq; ex eius autoritate gereret: etenim plurimas Solonis leges ſeruauit, iiſq; ipſe ante alios parens, amicos parẽre cogebat. Nam cædis in Areopagum accerſitus, modeſte & temperare in ius uenit, ſe defenſurus, † ſed cauſam accuſator deſtituit. Leges etiã ipſe tulit: è quibus eſt illa, quæ iubet, ut qui oculos in bello amiſiſſent, publice alerentur. Atqui hoc antea quo tempore Therſipus cæcatus eſt, decretum à Solone, Piſiſtratum imitatum eſſe tradit Heraclides. Scribit etiã Theophraſtus, ocii legẽ Piſiſtrati, non Solonis fuiſſe, qua & regionem cultiorem, & pacatiorẽ ciuitatem reddidit. At Solon cum Atlanticum ſermonem, quẽ ex ſapientibus Sai, urbe Aegypti, acceperat, rem multæ operæ multiq; laboris Athenienſibus maxime conducibilem ſcriberet, ab incepto deſtitit, non occupationibus, ut inquit Plato, ſed ſenectute potius impeditus, & uoluminis magnitudinẽ reformidans. Ocio enim illum tunc abundaſſe declarant huiuſmodi uoces:

† τὸν ὑπαίτιον κατηγόρος. (margin)
Senecta & obitus. (margin)
περὶ Σαΐος uide Stra. & Steph. (margin)

Dum propero ad ſenium, diſcere multa libet,
Grataq; ſunt Veneris nobis & dulcia Bacchi,
Quæq; uiris Muſæ munera læta ferunt.

Vt autẽ amœnæ & fertilis regionis ſolum deſertum quodãmodo & incultũ, Plato qui Soloni erat ꝓpinquitate cõiunctus, Atlanticã illã materiam excolere atq; exornare cupiens, magnis quibuſdã quaſi ueſtibulis & circuitibus & aulis circundedit eius initium, qualibus nec oratio, nec ſermo, neq; fabula, D
neq; poëſis ulla reperiẽ, ſed cũ ſerò admodũ cœpiſſet, opus id mors uiri anteuertit. Quãto igitur plus ſcripta attulerant uoluptatis, tanto plus eorũ quæ ſupererant deſiderii relictum. Vt enim Athenienſiũ ciuitas Olympiæum, ſic Platonis ſapientia inter multa præclara & eximia hoc tãtum opus imperfectum reliquit. Vixit Solon poſt initium Piſiſtrati tyrannidis, ut Ponticus Heraclides prodidit, multum tẽporis: ut autem Phanias Epheſius ſcribit, minus duobus annis. Comii enim tẽporibus Piſiſtratus ſuaſit tyrãnidem. Hegeſtrati autem ætate, qui poſt Comium regnauit, affirmat Phanias diem Solonem obiiſſe. Eius autem cineris circa Salaminem diſſipatio ac diſperſio, abſurditate rei incredibilis, admodumq; fabuloſa eſſe uidetur. Id autem cum alii homines autoritate digniſſimi literis prodiderunt, tum Ariſtoteles philoſophus in primis ſcriptis ſuis comprobauit.

Vide Platon. in Atlantico, uerſu ultimo (margin)
De templo Iouis Olympii, Plin. lib. 36. cap. 16. (margin)

PVBLICOLAE VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE

Nomen. Genus Liui lib. 1. Dec. 1. (margin)

CVM igitur his moribus præditus fuiſſet Solon, non immerito, ut mihi uideor, cum eo Publicolam comparamus, cui hoc poſterius nomen honoris gratia Po. Ro. inuenit. Antea enim Publio Valerio ei nomen fuerat, quod à progenitore Valerio uidetur inditũ, qui uir unus ex ueteribus illis maxime autor fuit, ut Romani ac Sabini, cum ante hoſtes fuiſſent, in unum populum coirent. Ille in primis ſuadendo regum ſedauit diſcordias, & ad eiuſmodi fœderis pactionem induxit. Huius igitur, ut accepimus, Valerius ex genere neceſſarius, cum adhuc Roma eſſet ſub regibus, diuitiis & eloquentia claruit: quarum cum altera recte ſemper & libere pro æquitate iuſtitiaq; uteretur, quippe qua liberaliter humaneq; ſupplicibus opem ferret, haud dubie uidebatur, ſi res traduceretur ad popularem principatum, primas in repub. partes habiturus. Cũ autem Tarquinius Superbus regno, non uirtute, ſed impietate & ſcelere parto, non regio more, ſed tyranni, cõtumelioſeq; uteretur, eiq; infenſus odio populus, atq; ægre ferens ad defectionem ſpectaret, cui rei Lucretiæ, quæ ſibi ui accepta mortem conſciuiſſet, cõtu-

melia

A melia occaſionem attulerat: Lucius Brutus cum inouandis rebus adieciſſet animum, ad Valeriũ pri Val. Max. li.
mũ rem detulit, eoq; adiutore acerrimo fretus, reges exegit. Et quandiu opinio fuit, populum pro re 4. cap. 4.
ge conſulẽ unum eſſe creaturum, quietus fuit Valerius, eo quòd Bruto magis deberi conſulatum exi-
ſtimaret, qui autor & princeps recuperandæ libertatis fuerat. Cum uero in unius dominio offenderẽ
tur animi multitudinis, uiderenturq; omnes diuiſum imperiũ libentius laturi, & duos cõſules poſce-
rent, ſperantẽ Valerium poſt Brutum creatum iri ſe, collegãq; illi in conſulatu futurũ, fefellit opinio.
Creatus eſt enim pro Valerio, inuito Bruto, Lucretiæ maritus Collatinus Tarquinius, haud quidẽ Va
lerio uirtute ſuperior: ſed patritii metu regum, qui multa extra moliebant̃ quotidie, ciuitatemq; blan
ditiis deliniebant, ſtatuerunt quam infeſtiſſimo illis hoſti, ut in hoc nunquam conceſſuro, conſulatum
mandare. Ha re Valerius uehementer permotus, ſi quòd nulla priuata iniuria à regibus eſſet affectus,
nõ putaretur omnia patriæ cauſa facturus, ſenatu ſe abdicauit, patrocinia renunciauit, & à negociis pu
blicis penitus ſe remouit, ut rumor & cura ſolicitos multos haberet, metuentes ne ob iram additus re
gibus, res omnes, & ciuitatem ſimul nutantẽ euerteret. Poſtea uero q̃ Brutus aliorum quoq; ſuſpicio-
ne offenſus, ſtatuit cæſis hoſtiis iureiurando ſenatum aſtringere, diemq; præfiniuit, Valerius læta ad-
modum fronte deſcendit in forum: ubi cũ iuraſſet primus, ſe animo ſemper infracto in Tarquinios,
propugnatoremq; libertatis acerrimum futurum, uoluptatem ſenatui, & ſpem optimam conſulibus
attulit, ſtatimq; iuſiurandum opera conſecuta ſunt. Legati enim uenerant à Tarquinio cum literis, Liui. lib. 2.
mandatisq; mitibus, & ad demulcendos multitudinis animos accommodatis, quibus ſperabat mul- Dec. 1.
tos, cum ex regis uerbis ducerentur, poſſe corrumpi, ſi uideretur moderate rogando, ſpiritus illos re-
gios, & contumaciam poſuiſſe. Cenſentibus autem conſulibus legatos in concionem producendos
eſſe, non permiſit Valerius, ſed inſtitit uehementer, prohibuitq; hominibus pauperibus, & bellum ma
gis quàm tyrannidem formidantibus, nouitatis initium & occaſionem dari. Poſt hæc legati iterum à
rege aderant, illum regnum remittere, à bello diſcedere, bona tantum amicis ſuis ac familiaribus re-
petere, quibus exilium ſuſtentare poſſent. Inclinantibus iam multis, & Collatino maxime ſuadente,
Brutus uir acer & uehemens ad iram, in forum excurrit, proditorem collegam, materiam & adiumẽ-
tum tyrannidis per gratiam largiri clamitans, quibus indigniſſimum eſſet uiaticum fugæ decernere.
Conuenientibus ad hoc ciuibus, Caius Minutius homo priuatus in concione orationem habuit, Bru-
tum admonuit, Romanosq; adhortatus eſt, prouidendum eſſe, ut bona pro ſe magis contra tyran-
B nos, quàm pro illis contra ſe pugnarent. Viſum eſt tamen Romanis parta libertate pro qua dimica-
rent, bonorum gratia pacem abiiciendam non eſſe, ſed ea unà cum tyrannis exigenda. Erat autẽ Tar
quinius de bonis recuperandis minime ſolicitus, ſed ea petitione experiri populi animos uolebat, &
ſimul proditioni occaſionem parare, quam legati clàm ſtruebant, bonorum prætextu moram trahen
tes, hæc ſe uendere, illa aſſeruare, mittere alia affirmantes, quoad duas domus corruperunt Vitellio-
rum, Aquiliorum uero tres, qui omnes patrueles Collatini conſulis erant. Priuatim etiam Vitelliis
alia cum Bruto neceſſitudo fuit: eorum enim ſororem Brutus in matrimonio habebat. Iamq; ſibi ex
ea filii plures erant, adoleſcentes duo, Titus Tyberiusq;: quos cum Vitellii haberent neceſſitudine in
familiaritatem coniunctos, in ſocietatem quoq; conſilii aſſumpſerunt, ſuadentes ut ſe in genus ma-
gnum Tarquiniorum, & ſpes regias darent, dementiam & duritiam patris effugerent, ſeueritatẽ eius
in improbos duritiam appellantes ſtultitiæ enimuero (qua per ſimulationem propter tyrannorum
metum diu tectus latuerat) cognomentum nè in poſterum quidem effugit. Compulſis autem in ſuã
ſententiam adoleſcentibus, & in colloquium adductis, placuit communi ſententia iureiurando ma-
gno & horrendo omnes adigere, iugulato homine, ſanguinem libare, exta eius attingentes. Ho-
rum gratia in Aquiliorum domum conuenerunt. Fuit autem domus in qua hæc tranſigenda erant,
deſerta & ſubobſcura. Latuit igitur eos ſeruus quidam, cui Vindicio nomen fuit, qui ibi ſe occultarat,
non ex induſtria, nec quòd ea tractari ſenſiſſet, ſed cum intus foret, illis ingredi feſtinantibus, timens
ſe oſtendere, ſubſtitit, & capſa quadam quæ forte aderat, ſe protexit. Quare proſpexit res omnes,
& conſilia eorum excepit. Decreuerunt autem conſules obtruncare, reges nocte in urbem arripe-
re, & hæc per literas legatis traditas Tarquinio ſignificabant. Etenim legati cum ad Tarquinios profici
ſcerentur, & apud Aquilios cœnatum eſſet, tunc coniurationi aderant. Quibus confectis, abeuntibus
illis, Vindicius clàm domum egreſſus, quid conſilii in his rebus caperet, non ſatis ſciebat: dubitabat
enim, nec fas eſſe ducebat, apud Brutũ patrem filios accuſare, aut apud Collatinum auunculum ſoro
ris filios. Priuatum autem neminem Romanum tantis in rebus ſatis fidei habiturum arbitratus,
rem omnem quoad potuit occultam habuit. Impulſus autem conſcientia tandem ad Valerium rem
detulit, adductus maxime facilitate & humanitate uiri, quòd ad eum indigẽtibus facilis eſſet aditus,
eiusq; ſemper domus aperta, aures omnium ſermonibus & querimoniis paterent, ut nec unquam te
nuis cuiuſquam colloquium aut neceſſitatem repudiarit. Vt igitur ad eum Vindicius uenit atq; om-
nia patefecit, Marco eius fratre ſolo & uxore præſentibus, ſtupore affectus ac metu Valerius, non ul-

tra hominem dimiſit, ſed cum domi occluſiſſet, cuſtodiendi fores negocium uxori dedit, fratrem do- C
mum regiam circunſedentem, epiſtolarum curam, ne intercidereut, iuſſit habere, & ſeruos, ſi fieri poſ-
ſet, obſeruare. Ipſe autem cum magno clientum atq; amicorum ſeruorumq; comitatu, qui illi aſſidue
præſtò erant, ad Aquiliorum domum contendit, ipſis abſentibus. Quare ex improuiſo, nemine præ
ſente, impulſis foribus domum ingreſſus, in literas incidit ibi à legatis relictas. Quibus cum eſſet intẽ-
tus, Aquilii citato curſu aduentantes, conſertis ad fores manibus, nitebantur literas auferre. Hi uero
repugnabant, iactisq; ad collum ueſtibus ui ac magno cum labore impulſi impellentesq; per uicos in
forum pertraxerunt. Eadem fermè circu᷑m regiam gerebantur. Nam Marcus aliis deprehenſis lite-
ris quæ ad legatos delatæ erant, ex regia familia quotquot potuit comprehenſos in forum pertraxit:
ubi compreſſo à conſulibus tumultu, Vindicius Valerii iuſſu domo eſt productus, cõſtitutaq; accuſa
tione, literæ apertæ & recitatæ ſunt, nec illi contradicere quicquam ſunt auſi, mœſtitia uero & ſilen-
tium omnes habebat: pauci tamen uolentes Bruto gratificari, exilii apud eum mentionem habebãt,
Collatinusq; ipſe ſpẽ illis clementiæ ſuis lachrymis afferebat, quas Valerius confirmare taciturnitate
ſua uidebatur. Tum Brutus nomine filios ſingulatim appellans, Age, inquit, Tite, age Tyberi, cur nõ
accuſationi reſpondetis? Vt autem ter rogati nihil reſpõdiſſent, ad lictores conuerſus: Veſtrum iam,
inquit, reliquum eſt opus: qui ſtatim comprehenſos iuuenes nudantes, actisq; in tergum manibus, uir
gis ceciderunt: ubi cum alii oculos auerterent, nec atrocitatem tantam aſpicere aut tolerare poſſent,
pater immotos oculos tenuiſſe dicitur, nec miſericordia quicquam de triſtitia uultus & ſeueritate re-
miſiſſe, ſed filiorum ſupplicii ſpectatorem ſe præbuiſſe, quoad lictores ſecuri caput à ceruicibus abſtu-
lerunt. Inde reliquis poteſtatem collegæ traditis, aſſurgens abiit, te eiuſmodi à ſe geſta, quæ nec uolen
tibus laudandi pro dignitate, nec uituperandi cuiquam locum reliquiſſet. Aut enim eius uirtutis celſi
tudo ſedatum animum præbuit, aut calamitatis magnitudo ſenſum doloris eripuit, quorum neutrũ
neq; parum, neq; humani eſt ingenii, ſed aut diuinitatis cuiuſdam, aut immanitatis. Aequius eſt au-
tem pro uiri gloria probare iudicium eius, quàm uirtuti diffidere. Romani enim haud tantam rem
geſſiſſe in condenda urbe Romulum opinantur, quantam Brutum in recuperanda libertate conſti-
tuẽdaq; repub. Igitur poſt eius è foro diſceſſum, diu ex rebus ab eo peractis, ſtupor ſimul & horror in-
ter omnes ac ſilentium fuit. At Aquilii mollitie Collatini confirmati, petierunt ad reſpondendum tẽ-
pus, Vindicium ſeruum ſibi reddi iubentes, nec apud accuſatores aſſeruari. Inclinante ad hæc conſu-
le, dimittenteq; hac conditione concionem, Valerius turbæ permiſtum hominem nõ poterat dimit- D
tere, neque populum dimiſſis proditoribus abire ſinebat. Ad poſtremum itaque cum inieciſſet in hos
manus, Brutum implorabat, Collatinum clamitans rem indignam facere, ſi impoſita collegæ neceſ-
ſitate occidendi liberos, æquum ipſe duceret fœminis per gratiam proditores patriæ & hoſtes con-
cedere. Quibus permoto uehementer conſule, & comprehendi Vindicium iubente, lictores repul-
ſa turba ceperunt hominem, conantibusq; eripere incuſſerunt uerbera. At amici Valerii repugnan-
tes aderant, populusq; Brutum adeſſe iubebat: qui cum iterum rediiſſet in concionem, omnibus au
dire iuſſis, iudicem ſe inquit idoneum de nece liberorum fuiſſe: de cæteris autem, liberis iam ciuibus
ſuffragium permittere: dicat igitur ſiquis uelit, & populo perſuadeat. Atqui nihil ultra uerbis opus
erat, quin omnium ſuffragiis cõdemnati, ſecuri percuſſi ſunt. Collatinus autem, qui iam antea ob ne-
ceſſitudinem & familiaritatem, quæ illi cum regibus intercedebat, in ſuſpicionem uenerat, iam quoq;
nominis inuidia, plebi, cuius animi à Tarquinio uehementer abhorrebant, infeſtus erat. Vbi uero hæc
ita inciderunt, omnibus omnino odio atq; acerbitati fuit. Ita cõſulatu ſe abdicans, ciuitate exceſſit. Sic
rurſus de ſubrogando conſule comitiis habitis, Valerius in Collatini locum ſuffectus eſt, promptitu-
dinis in rempub. gratia. Qui cum dignum putaret, Vindicium gratiam aliquam reportare, eum ſuo
decreto libertate & ciuitate donauit, & ferendi ſuffragii in quacunq; uellet tribu, poteſtate. Aliis au-
tem libertis, obeundi ſuffragii munus ad popularem gratiam longe poſt Appius conceſſit. Manumiſ-
ſioni autem ob eum Vindiciũ, uſq; ad noſtram ætatem, Vindictæ nomen manſit. Poſt hæc, bona re-
Digreſsio. gum diripiẽda plebi ſunt data, domus autẽ & atriũ dirutũ. Ager Tarquinorũ cõſecratus Marti, Mar
tius deinde campus eſt habitus. Forte ibi tum ſeges farris dicitur fuiſſe maturæ meſſis, quẽ campi fru-
ctum, quod ob conſecrationem religioſum putarẽt conſumere cõcurſu facto deſectam cum ſtramẽto
ſegetem, additis eodem cæſis arboribus, in Tyberim coniecerunt, incultumq; penitus infœcundumq;
deo locum dimiſerunt. Frumenti autem acerui in uadis hæſitantis fluminis ſederunt, cæteris deinde
conſequentibus exitu prohibitis, & circu᷑m applicantibus ſe, uirium permultum & firmamenti conge-
ries cepit, quotidie aucta à flumine. Materiem enim multam deferebat, quæ nutrimentum & impe-
dimentum afferebat, ipſæ uero illuſiones ſolum minime mouebant, ſed leuiter premẽtes, eo omnia
comportabant. Ex magnitudine autem & firmitate alia ſuperaddita moles eſt, quæ ex ſuperuenienti-
bus incrementũ accipiẽs, nunc inſula ſacra intra urbẽ eſt, tẽplaq; deorũ in ea, & porticus ſunt, Latino-
rum, lingua, media duorũ pontium dicta. Hoc tamen aiunt quidam non tunc eueniſſe, quo tempore
Tarquinii

A Tarquinii ager cõſecratus eſt, ſed poſterioribus temporibus, cum Tarquinia finitimum ei loco agrum
reliquit. Fuit autem Tarquinia ſacra uirgo una ex Veſtalibus, quæ hoc facto maximos honores con-
ſecuta eſt: in quibus ille fuit honos, quòd ex omnibus fœminis, eius ſolius teſtimonium receptum
eſſet. Permiſſam uero ſibi nubendi licentiam, repudiauit. Verum hæc ita ſe habuiſſe fabuloſe dicun-
tur. Tarquinium igitur fruſtratũ ſpe recuperandi proditione regni, Hetrurii pro parte exceperunt, &
magna ui & copiis reducere aggreſſi ſunt. Contra Romanas copias eduxerunt conſules, ſacriſq; in lo-
cis conſederunt, quorum hunc Arſium lucum, alterum Aeſuuium appellant. Iamq; manus conferre
incipientibus, Aruns Tarquinii filius, & Brutus Romanus conſul, non temere aut fortuitu in ſe inci-
dentes, ſed odio & ira incenſi, hic ut in patriæ hoſtem, ille ut in autorem exilii ſui, citatis equis, furo-
re magis quàm ratione & conſilio concurrerunt, alternisq; ictibus transfixi, moribundi ad terram ce-
ciderunt. Tam crudele autem pugnæ initium non mitior exitus conſecutus eſt, ſed paribus affecto
cladibus utroq; exercitu, imbri pugna dirempta eſt. Dubius igitur animi erat Valerius, cum finis ſibi
prælii eſſet incognitus, uideretq; animos militum ſuis cædibus cõcidiſſe, inimicorum autem detrimẽ-
tis elatos eſſe, ſic confuſa & permiſta ex multitudine ſtrages erat. Ad hæc, utriſq; ſua quæ in conſpe-
ctu erant, angorẽ magis afferebant, quàm opinatæ res hoſtium uictoriam confirmabant. Cum ita igi-
tur pugnatum eſſet, ſuperueniunt tenebræ: quieſcentibusq; exercitibus, commotum eſſe lucum, uo-
cemq; ex eo maximam editam ferunt his uerbis: Vno plures cecidiſſe Hetruſcorum in acie, quàm *Val. Max. li.*
Romanorum. Diuina certe illa fuit uox. Statim namq; Romanis animi creuerunt. Hetruſcos autem *2. cap. 6.*
tantus terror inceſſit, ut egreſſi caſtris diſſiparentur. Qui uero relicti ſunt, nõ multo pauciores quàm
quinq; millia hominum, inuadentibus Romanis capti ſunt, & cætera omnia direpta. Cum uero cada-
uera enumeraſſent, undecim millia & trecenta ex hoſtium acie, ex Romanis autem uno pauciora ſunt
inuenta. Ferunt in hoc prælium pridie Calend. Martias fuiſſe. Triumphauit uero ex eo Valerius pri-
mus ex cõſulibus, curru quadriiugo inuectus. Quæ res pulcherrimum & magnificentiſſimum ſpecta-
culum plebi, ſine ulla inuidia præbuit, & ſine offenſione intuentium. Nõ enim erat eius rei tãta æmu-
latio, nec gloria, ut in multos annos permaneret. Honores à Valerio collegæ habiti ſunt, funusq; eius
quanto cum potuit apparatu fecit, funebremq; orationẽ de eius laudibus dixit, quæ adeo grata iucun-
daq; Romanis fuit, ut ex eo cõſuetudo manſerit, ut qui ſtrenue pugnãdo obiiſſet, ab optimatibus lau-
daretur. Dicitur etiã funebribus Græcorũ orationibus illam uetuſtiorẽ fuiſſe, niſi iam forte antea So-
B lon huius rei autor extitit, ut Anaximenes orator tradit. Verũ ob eam rem maior inuidia Valerio cõ-
flata eſt: ſiquidẽ Brutus, quem patrẽ libertatis exiſtimarat populus, haud dignũ putaſſet ſe ſolũ regna-
re, ſed ſocium ſibi imperii adiunxiſſet: hic autẽ, aiebat, cum ad ſe omnia tranſtulerit, non Bruti conſu-
latũ, nihil ad eum pertinentẽ, ſed Tarquinii tyrannidem ſortitus eſt. Quid opus eſt igit̃ Brutum qui-
dem uerbis extollere, re autẽ Tarquiniũ æmulari, & ex tam magna domo cum faſcibus ſolum deſcen-
dere, quanta illa regis nõ erat, quã demolitus fuerat? Etenim reuera Valerius inſolentius aliquantũ,
prætereq; morem habitabat ſub domũ Vitelliam nuncupatã, iminẽtem foro & deſuper omnia deſpe-
ctantẽ, difficili acceſſu atq; arduo, ut eo deſcendente ipſe aſpectus pompæ magnificus ex loco edito
apparens, regiã dignitatẽ & faſtum præ ſe ferret. Quantũ igitur referat, hominem in magiſtratu & in
maximis ampliſſimiſq; muneribus locatũ, aures habere quæ loquẽdi libertatẽ, uerosq; ſermones pro
aſſentatione admittãt, perſpicue in Valerio licet intueri. Cum enim è ſermonibus amicorum accepiſ-
ſet, ſe improbari iudicio multitudinis, neq; pertinax in eo fuit, neq; ſe admoneri ægre tulit, ſed ſtatim
noctu adhibitis fabris, domum demolitus eſt, ac funditus totam euertit. Quare cum primum illuxiſ- *Val. Max. li.*
ſet, cõſurgentes Romani, aſpicientesq;, uiri animi magnitudinem diligere, admirariq;, & domus de- *4. cap. 1.*
molitionem indigne ferre, eius ſpeciem & magnitudinem deſiderare, quæ quaſi humana quadã for-
te iniuſte ob inuidiam interiſſet. Augebat rei indignitatẽ cõſul, qui uelut eiectus domo apud alios ha-
bitabat. Exceperant enim Valerium eius amici, quoad populus illi locum ædificandæ domus dedit,
domumq; multo illa priore celſiorem ædificauit, ubi nunc phanum, quod uicum publicum uocãt, ſi-
tum eſt. Sed cum ſtatuiſſet cum ſeipſum, tum conſulatum ex formidoloſo placidum reddere, & gra-
tum multitudini, ſecures à baculis ſeiunxit, ſubmiſſiſq; populo faſcibus, in concionem proceſſit, qua
quidem re popularem dignitatem reducere atq; augere uiſus eſt: idq; à cõſulibus poſtea obſeruatum
uſque ad noſtram peruenit memoriam. Verum non ut multitudini uiſum eſt, ſeipſum depreſſit
Valerius, ſed ea moderatione ab inuidia ſe, & offenſione populi liberauit. Sibi autem poſt ex illa re
tantum opum comparauit, quantum ſibi licentiæ abſtuliſſe uidebatur. Incendit enim in ſe ſtudia
uulgi, & ſibi obſequentiora effecit, ut cum uoluptate ei ſe ſummitterent, eius dicto imperioq; parerẽt.
Vnde Publicola etiam, id eſt publica edens, ex eo eſt appellatus: quod nomen in poſterum, dimiſſo
priore uſurpatũ eſt: quare eodẽ & nos deinceps in hominis uita deſcribẽda utemur. Permiſit enim uo-
lentibus ſubrogãdi ei collegæ poteſtatẽ. Ante uero ſubrogationem, cum futuri incertus eſſet, metue-
retq; ne inuidia aliqua aut temeritate aduerſarii in ſe excitarentur, poteſtatem cõſulis, quã ſolus obti-

nebat, in optimis & maximis rebus adminiſtrandis locandam ſtatuit. Primum enim patrum nume- C
rum diminutum expleuit. Alii enim prius regis cædibus ſublati erant, alii in prælio nuper interierãt.
Qui uero ab eo adſcripti ſunt, ſexagintaquatuor & centum fuiſſe tradunt. Latæ deinde ab eo leges,
quarum plurimum roboris plebi adiecit ea, qua permiſit reis à conſulibus prouocationem ad popu-
lum. Secundo, qua ſtatuit capitale eſſe, ſiquis iniuſſu populi magiſtratum adiret. Tertio qua pauperi-
bus proſpexit, & ciuium uectigalia ſuſtulit. Hac enim eos multo promptiores reddidit ad artificia quæ-
ſtusq́; obeundos. Qua uero in eos animaduertit, qui minus cõſulibus paruiſſent, adeo popularis fuit,
ut pro plebe magis quàm pro patritiis lata uideretur, quinq; enim boum & duarum ouium pretiũ
multa fuit: erat uero pretium ouis oboli decem, bouis autem centum. Cum enim nõdum numorum
uſus apud Romanos per id temporis frequens eſſet, pecudibus & iumentis plectebantur ſontes. Ex
quo inualuit, ut patrimonia à pecudibus uſq; in hanc diem peculia dicantur: In uetuſtiſſimis quoque
numis, bouis aut pecudis aut ſuis ſignum inciſum appareat: Ipſis quoq; Romanorum filiis Suillus, Bu-
bulcus, Caprarius item, & Porcius cognomenta fuerint. Sic cum in his legumlator popularis, modera-
tusq́; fuiſſet, in ea modeſtia ſupplicia etiam auxit. Statuit enim lege, fas eſſe tyrannidem appetentem
indemnatum opprimere, percuſſorem autem à crimine cædis alienum eſſe, & purum, ſi probatio-
nes iniuriæ attuliſſet. Cum enim fieri non poſſet, ut qui rem eiuſmodi aggrederetur, lateret omnes
poſſibile autem factu uideretur, uel non latentem, tamẽ ſuperiorem, iudiciorum uim per potẽtiam,
præuenire atq; effugere: præoccupandi iudicium (quod plerunq; uiolentia tollitur) & opprimendi in-
iurium cuilibet ualenti liberam fecit poteſtatem. In quæſtoria etiam lege ferenda maximam eſt lau-
dem conſecutus. Vbi enim opus erat ad bellum pecunias pro facultatibus ciues conferre, cum neque
ipſe id munus obire uellet, & ab eo obeundo amicos dehortaretur, nec omnino publicas pecunias in
priuatam domum inferri æquum duceret, ærarium Saturni ædem conſtituit, quæ hodie etiam ma-
net. Conceſſit autem populo, ut quæſtores duos creare poſſet: creatiq́; ſunt primi P. Veturius, &
Marcus Minutius, & pecuniæ permultæ coactæ: centum enim & triginta millia in ærarium redacta
ſunt, orphanis ac uiduis remiſſo tributo. His ita diſpoſitis, comitiis deinde habitis, collegam ſibi Lu-
cretium Lucretiæ patrem ſubrogauit, cui quòd ſenior eſſet, primo loco cedens, faſces tradidit: qui ho-
nor ab eo primum obſeruatus, ſemper poſtea hodieq́; ſenibus habetur. Sed intra paucos dies Lucreti-
us moritur. Itaq; habitis iterum comitiis, ſuffectus in eius locum eſt M. Horatius, isq́; reliquum con-
Digreſſio. ſulatus tempus Valerio collega fuit. Tarquinio in Hetruria ſecundum Romanis bellum moliente,
magnum ſignum extitiſſe dicitur. Cum enim regnaret adhuc Romæ Tarquinius, templumq́; Iouis D
Capitolini ferè iam ad finẽ perduxiſſet, ſiue uaticinio admonitus, ſiue quòd ei aliter uiſum eſſet, cur-
rum ſuperne fictilem Thuſcis quibuſdam ex Veiorum gente figulis fingendũ mandarat, nec ita mul-
to poſt regno exactus eſt. Cum autem Thuſci currum illum cõtectum in fornacem intuliſſent, aliud
longe euenit, quàm luto in ignem immiſſo accidere conſentaneum eſt: condenſari enim atque coire
expreſſa humiditate ſolet, tunc autem relaxatum eſt & intumuit, eoq́; magnitudinis concepto robore
duritiaq́; ĩcreuit, ut uix ſublato fornacis culmine, deiectisq́; parietibus, ullo modo efferri poſſet. Cum
uero cecinissent uates eiuſmodi currum iis, apud quos aſſeruaretur, felicitatem & imperium diuini-
tus portendere, ſtatuerunt Veii Romanis flagitantibus haud remittendum eſſe, reſponderuntq́; cur-
rum ad Tarquinium, non ad eos qui Tarquiniũ eieciſſent, pertinere. Paucis poſt diebus equeſtres apud
illos ludi agebantur. Hic cum alia ſpectaculo & ſtudio digna ex more affuerunt, tum quod currum
uictorem cum extra hippodromum auriga impelleret illa coronatus, perterriti equi, nulla manifeſta
cauſa, ſed fatali quadam ſorte aut fortuna, cum auriga inſidẽte, citatu omni celeritate curſu, Romam
urſus ferebantur. Vbi uero nulla eius annitentis ui retineri aut retardari poſſent, impetu raptum,
atq; aſportatum uſq; ad Capitolium, ibi hominem iuxta portam deiecerunt, quam Rhatumeniam
nunc uocant. Hoc facto Veii ſtupore ac metu perculſi, figulis currum reſtituendum curarunt. Tem-
Eutropius li. 1 de geſtis Ro. plum quidem Capitolini Iouis, Tarquinius Demarati filius Sabino bello ædificaturum ſe uouerat:
Tarquinius autem Superbus ædificauit, filius uel nepos eius qui uouerat, conſecrationem uero non
obiit: parum enim adhuc abſolutioni deerat, quo tempore tyrannide excidit. Cum igitur templum
omnibus partibus abſolutum eſſet, decoraq́; omnia & ornamenta adhibita, conſecrandi eius Publico-
lam maxima libido inceſſit, ſed pleriq; ex patritiis, ob alios eius honores maximos, qui ex legibus fe-
rendis & imperiis militaribus conſecutus fuerat, inuidia atque æmulatione accenſi, hunc, præſertim
alienum, minime illi addendum exiſtimabant. Itaque Horatio collegæ eius ſuaſerunt, ut Publicolæ
de conſecratione non cederet. Belli igitur neceſſitate Publicolæ incumbente, Horatium conſecratio-
ni ſuffragiis deſtinatum in Capitolium duxerunt, qui præſente Valerio, haud utiq; obtinuiſſent. Alii
referũt, cum eſſent Valerius Horatiusq́; ſortiti, uter dedicaret, expeditionẽ Valerio inuito, ſorte Ho-
ratio conſecrationem obueniſſe. Verum quo pacto ſe habuerit res, ex iis quæ in ipſa cõſecratione eue-
nerunt, coniectari licet. Idibus igitur Septembribus, quo tempore luna plena eſt, congregatis in Ca-
tolio

A pitolio Romanis maxima frequentia, indicto ſilentio, poſtem ex more tenenti Horatio, & dedicationis ſolennia quædam uerba proferenti iam, frater Publicolæ Marcus, iampridem iuxta portas manſiſſet, obſeruato tempore, fœdum nuncium incuſſit: O conſul, inquiẽs, filius tuus ex morbo in caſtris interiit. Quæ res omnibus mœrori fuit. At Horatius nihil commotus, Cadauer igitur, inquit, quò uultis proiicite: ego enim minime luctum admitto: & ſic poſtem tenens conſecrationẽ peregit, & dedicauit templum. Erat autem id nuncium haud uerum, ſed id Marcus fuerat ementitus, quo Horatium ab eo munere deterreret. Mirifice igitur cõſtantem ſe præbuit, ſiue quia non crederet factum, confictamq; rem breui cognoſceret, ſiue quia tantũ roboris animo ineſſet, ut credita re non moueretur. Videtur autem ſecundum quoq; templum ſimili fortuna fuiſſe. Primum enim, ut diximus, à Tarquinio exædificatum dedicauit Horatius, bellis autem ciuilibus igni cõſumptum eſt. At ſecundũ inſtaurauit quidem Sylla, dedicationi autem Catulus inſcriptus, Sylla morte intercepto: Hoc autẽ rurſus in Vitelii ſeditionibus euerſum ac dirutum. Tertio Veſpaſianus ea qua in cæteris felicitate uſus, de integro reficere aggreſſus, opus perfecit. Sed inſtructi deinde à ſe templi euerſionem non uidit, ſed tanto Syllæ fortuna præſtitit, quòd illum mors ante conſecrationem eripuit, hic ante deſolationẽ deceſſit: unà enim cum Veſpaſiani interitu inflammatum Capitolium incenſumq; eſt. Hoc autẽ quartum à Domitiano perfectum & conſecratum eſt. Dicitur autem Tarquinius in fundamenta templi quadraginta millia argẽti librarum impendiſſe. Huius uero quod noſtris temporibus Romæ eſt, priuati hominis ampliſſimæ opes, ſiquis rationetur, ne ad deaurationem quidem ſufficerent, cum duodecim millia talentorum impenſa exceſſerit. Columnæ eius templi ex †Pẽtelesio lapide exciſæ ſunt, craſſitudinemq; habent optime longitudini congruentem. Vidimus quidem ipſas olim Athenis, ſed rurſus Romæ extenuatæ atq; expolitæ, non tantum ex ſculptura ornatus acceperunt, quãtum menſurarum conuenientiæ amiſerũt, cũ ſuo decore & ſpecie uacuæ atq; exinanitæ appareant. Siquis igitur Capitolii ſumptuoſitatem miratur, is ſi unam in Domitiani domo porticum, aut baſilicam, aut balneum, aut concubinarum cœnationem uidiſſet, profectò quale eſt illud Epicharmi contra prodigum dictum: Non beneficus tu quidem, morbo afficeris, dilapidare gaudes: tale aliquid in Domitianum uſurpet: Non religioſus tu quidem, aut honoris cupidus, morbo afficeris, ædificare gaudes, & ut Midas ille, aurea tibi omnia & lapidea eſſe cupis. Sed de his ſatis. Tarquinius igitur poſt magnum illud prælium, in quo filium cum Bruto pugnantem amiſerat, Cluſium ſupplex ad Laërtem Porſenã confugit, qui per id tẽporis & uiribus & uirtute cæteris Italiæ regibus non longiſſime præſtare putabatur. Hic ſe illi pollicitus eſt opem laturum: ac primum Romam de recipiendo Tarquinio legatos

Appian. lib. 1 de bel. ciuil.

† πεντέλισιν

De Epicharmo Diogen. Laer. li. 8. & Suid.

B miſit: quod ubi denegatum eſt à Romanis, indicto ante bello, denunciatoq; tempore ac loco in quem inuaſurus eſſet, Romam magno cum exercitu aduenit. Publicola ſecundo, cum Tito Lucretio conſul eſt deſignatus. Romam autem rediens cum primum Porſenã animi magnitudine ac elatione uellet ſuperare, cum iam diutius ualeret plurimum, Sigliuriam urbem exædificauit maximis ſumptibus, eoq; ſeptingentos deduxit colonos, ut oſtenderet ſe nulla belli cura aut metu contineri. Attamen ab hoſtibus impetu acerrimo facto, reiecta ſunt à Porſena præſidia Romanorum: quibus in fugam conuerſis, parum abfuit, quin inſequẽtem hoſtem ac permiſtum unà in urbẽ recipiſſent, ſed Publicola cum ſubſidio pro portis occurrit, & iuxta fluuium commiſſa pugna, diu hoſtium impetum ſuſtinuit, quoad multis acceptis uulneribus, è pugna reportatus eſt: quod ipſum cum eius quoq; collegæ Lucretio accidiſſet, animi Romanorum uehementer conciderunt, fugaq; ad urbem facta ſalutem quæſierunt. Impellentibus autem per ligneum pontem hoſtibus, magnum periculum urbi, ne caperetur, impendebat. Itaque primus Cocles Horatius, cumq; eo duo, Herminius & †Lucretius, ambo clari genere, ad aditum pontis ſe offerentes, impetum hoſtium ſuo corpore exceperunt. Horatio uero, quòd alterum oculum in bello amiſiſſet, cognomentum Cocles eſt inditum. Quidam tamen id ex ſimitate naſi tractũ autumant, quia ſub ipſa frõte ita depreſſus demiſſusq; erat ut nullũ ferè inter oculos diſcrimen extaret, ipſaq; ſupercilia commiſta inuicem confuſaq; forent. Idcirco uolentibus cum pleriſq; Cyclopem appellare, delapſa loquendi conſuetudo obtinuit, ut iam Cocles à plurimis diceretur. Hic igitur ſtans pro ponte acriter arcebat hoſtem, quoad ſocii poſt ſe põtem interrumpunt: ſic armatus in Tyberim deſiliẽs, Tyrrheno telo ſaucius in nate, incolumis ad alteram fluminis partem tranauit. Eius uirtutem Publicola admiratus, ſtatim Romanis perſuaſit, ut pro domeſticis copiis quantum alicui in die ſatis eſſet ad uictum, tantum ei quiſq; conferret, deinde agri quantum uno die circumarauit, datum, ſtatuaq; eius ærea in æde Vulcani poſita. Sic detrimentum corporis acceptum ex uulnere, ex quo claudus poſtea fuit, his rebus ſolabatur. Imminente igitur urbi Porſena infeſta obſidione, frumenti cum ſumma caritate inopia Romanos inuaſit. Ad hæc, alius Thuſcorum exercitus ſeparatim in agrum Romanorum impetum fecit. Interim Publicola tertio conſul, Porſenæ quidem intrepidæ reſiſtendum eſſe, & urbem ſeruandam putauit: intentus uero in occaſione, repente egreſſus urbem, repentino tumultu Thuſcos adortus eſt, ex quibus in fugam uerſis quinq; millia hominũ

† Liuius habet, Laertius.

occidit. De Mutio autem multæ ſunt uariæq; ſententiæ, quarum eam nos ſequemur, quæ probabi- C
Val. Max. li. 3. cap. 3. lior uidebitur. Erat Romæ adoleſcens nobilis, omni uirtute præditus, & clarus, maxime in rebus bel-
licis: hic cum ſtatuiſſet Porſenam occidere, Thuſco habitu indutus, Thuſcoq; ſermone fretus, penetra-
uit in hoſtium caſtra, ac propè regis tunc ſedentis tribunal cõſtitit. Sed cum regem non probè noſſet,
ſciſcitari autem, quis Porſena eſſet, timeret, unum ex iis qui iuxta ſedebant, quem regem eſſe puta-
bat, pro rege obtruncat: quo facto comprehẽſus à ſatellitibus ad Porſenam eſt ductus, & eius facti cau-
ſa interrogatus. Hic incenſo ad futurum ſacrificium foculo, dextram inicit, quam cum torreret, truci
& horrido ore atq; uultu Porſenam intuebatur, tantiſper dum rex attonitus miraculo, ab altaribus
iuuenem amoueri iuberet: cumq; à ſede ſua enſem illi porrigeret, ille læua extenta (unde etiam dici-
tur Scæuolæ cognomentum traxiſſe, nam σκαιὸν græce læuum & ſiniſtrum ſignificat) recepit, & aie-
bat, ſe à Porſena, cuius metum ipſe dudum exuiſſet omnem uiciſſetq;, nũc uirtute ſuperari: ea igitur
ſe illi per gratiam indicare uelle, quæ nulla neceſſitate aut ſupplicio coactus indicaſſet. Trecenti enim,
inquit, Romani in tuis caſtris errant, qui eoſdem in te animos gerunt, occaſionem temporis obſeruã-
tes: mihi autem ſorte euenit, ut rem primus aggrederer: nec fortunæ tamen ſuccenſeo, quòd meo er-
rore ſeruatus ſit uir probus, & dignus qui amicus magis Pop. Ro. habeatur quàm hoſtis. His uerbis
Porſena fidem habuit, & ad pacem uehementer cœpit aſpirare, pacis conditionibus ultro Romanis
oblatis, non tam (ut mihi quidem uidetur) metu trecentorum permotus, quàm uirtute Romanorũ
& animi magnitudine adductus. Hunc uirum Mutium Scæuolam nuncupatum ab omnibus, Athe-
nodorus Sando, in iis quæ ad Octauiam ſcripſit Cæſaris ſororem, tradit Opſigonum etiam eſſe nun-
cupatum. At Publicola non magis grauem hoſtem Porſenam fore opinatus, quàm ut dignum etiam
Romanorum amicitia iudicaret, non refugit apud ipſum inter Tarquinium & Romanos iudicium
fieri, ſed ſpe optima fretus ſæpe in colloquio hortatus eſt, ut Tarquinium nequitioſiſſimum hominẽ
& iure pulſum regno, argueret. Reſpõdente autem Tarquinio aſperius, nullius iudicio ſe, minimeq;
omnium Porſenæ commiſſurum, ſiquidem factam ſocietatem immutari. quod reſponſum Porſena
ægreferens, & ſimul filio Arunte, ſtudio Romanorum obſecrante, bellum compoſuit, agro à Roma-
nis quantum Thuſcis abſtulerant, captiuiſq; reſtitutis, ac receptis trãsfugis. Horum gratia decem præ-
textati, totidemq; uirgines ex patritio genere obſides dati, in quibus & Valeria Publicolæ filia fuit. His
conditionibus compoſita pace, ſublatoq; à Porſena omni bellico apparatu, per fidem uirgines Roma-
norum lauandi gratia deſcendunt, quà ripa fluminis æqualitate ſua placidum amnem & quiete fluen-
tem reddebat. Vbi cum uiderent cuſtodem neminem adeſſe, nec aliter ſe niſi natãtes euadere poſſe, D
aggreſſæ ſunt natando magnos fluctus & profundos uortices ſuperare. Quidam dicunt ex his unam
Val. Max. li. 3. cap. 2. Chlœliam equo fluuium tranaſſe, aliaſq; ad id facinus adhortatam eſſe. Cum autem ad Publicolam
incolumes ueniſſent, haud admiratus eſt, neq; factum probauit, ſed uehementer indoluit, ſi deterior
Sueto. de uiris illuſtrib. quàm Porſena in ſeruãda fide appareret, & Romanorum fraudem, uirginum audacia tueretur: qua-
re illas comprehendi, & ad Porſenam iterum reduci iuſſit. Hæc cum ante agi ſenſiſſent Tarquinii fa-
miliares, inſidias ducentibus locarunt, & in ipſo tranſitu eos adorti ſunt. Contra ſtantibus autem illis
& ſe acriter defendentibus, Publicolæ filia Valeria per medios pugnantes effugit, quam tres ſeruuli
conſecuti ex eo periculo ſeruarunt: aliæ permiſtæ militibus non ſine magno periculo fuerunt. Quæ
cum apud Aruntem Porſenæ filium increbuiſſent, ſumma celeritate eò cum auxilio decurrit, atq; ho-
ſtibus fuſis Romanos tutatus eſt. Aſt ubi uirgines ad Porſenam perductæ eſſent, quænam fugæ autor
& hortatrix extitiſſet, ſcrutabatur. Audito autem Clœliæ nomine, in eam miti atq; alacri fronte con-
uerſus eſt: tum iubens unum ex regiis equis pulcherrime ornatum ad ſe duci, eum dono uirgini de-
dit. Hoc teſtimonio utuntur ii, qui Chlœliam tantum aſſeuerant equo fluuium traieciſſe: quod alii
tamen nõ probant, ſed, ut aiunt, regem uirile eius facinus præmio decorare uoluiſſe. Poſita autẽ eſt
eius equeſtris ſtatua, qua ſacra uia ad palatium itur, quam quidã nõ Chlœliæ, ſed Valeriæ eſſe aiunt.
Deinde Porſena diſcedens, alio opere ſui animi magnitudinem Romanis oſtendit: iuſſis enim Thu-
ſcis arma tantum accipere, aliud præterea nihil ſecum exportare, caſtra opulenta multo & uario com-
meatu Romanis reliquit. Itaq; mos uſq; ad noſtram memoriam manet, ut cum publice auctionan-
tur, prima quæq; Porſenæ bona per præconem denunciant, honoremq; uiri celebrant, beneficii me-
moria ſempiterna. Statua etiam Porſenæ iuxta curiam poſita eſt ærea. Poſt hæc, Sabinis diſcurſioni-
bus agrum uaſtantibus, M. Valerius Publicolæ frater, & Poſthumius Tubertus conſules creati ſunt.
Cumq; res maxime gererentur ſententia & autoritate Publicolæ, duobus prælиis à Marco bene pu-
gnatum cum Sabinis eſt, quorum ſecundo nemo Romanus cecidit, tredecimq; millibus hoſtium ca-
Plin. lib. 36. cap. 15. ptis triumphauit, eiq; in honorem uirtutis, domus publicis impenſis in palatio ædificata eſt. Cumq;
cæterarum ædium fores intro aperiendo impellerentur, huius domus tantum extra fores aperiendi
uſus erat, ut ex hac honoris conceſſione appareret quotidie domus ea publice aliquid admiſſura. Græ-
cas uero domos eo pacto more Comico, ſuperiori ætate huiuſmodi ferunt, ut intus fores ſuas pulſa-

re ſint

A re ſint ſoliti, quo ſonitu ante fores ſtantibus aut accedentibus ſignificarent illas aperiri, ne illis impulſis in anguſtum deprehenderentur imprudenter, aut incurrerent. Poſteriori anno Publicola quarto conſul deſignatus eſt, expectatioq; belli erat Sabinis Latiniſq; inſurgentibus, & ſimul †religio quædam urbem inuaſerat.

† δεισιδαιμονία.

Omnes enim grauidæ mulieres imperfectos pueros edebant, nec ullus partus ad finem exactis menſibus perduci poterat. Vnde Publicola cum ex libris Sibyllinis Orcum placaſſet, inſtauranſq; quæ ex Pythico quondam oraculo acceperant certaminibus, ſpes ciuitatis ad rem diuinã erexiſſet, toto animo ad ſedandos metus, qui ab hominibus impendebant, ſe conuertit. Magna enim belli moles, magniq; motus ab hoſtibus parari ferebantur. Erat igitur in Sabinis Appius Claudius, uir quidem diuitiis & corporis uiribus clarus, ſed probitatis exiſtimatione & eloquentia regionis illius facile princeps: qui quidem, quod cæteris magnis uiris euenire ſolet, ne in inuidiam uocaretur, euitare non potuit.

Liui. lib. 2. dec. 1.

Caput autem eius inuidiæ atq; atrocitatis erat, quòd pacis autor fuiſſet, remq; Romanã uiribus auxiſſe diceretur, quo ſibi aditum ad occupandum patriam muniret. Hic cum accepiſſet eam famam haud inuita multitudine efferri, uehementerq; à turbatoribus belli premeretur, nec par factioni eſſet, formidans iudicium, collecta magna & clientum & amicorum manu ad tutelam ſui corporis, ſeditionem concitauit, quæ res mora ac dilatio belli Sabinis fuit. Hæc Publicola non ſolum cognoſcere ſtudebat, uerum eos magis magiſq; incendere, factioni adiutor eſſe, certos uiros etiam ad Claudium mittere, qui hæc ex ſe illi nunciarent: Publicolam, illum uirum probum & iuſtum ducere, nec ſe, licet iniuria prouocatũ, ullo tamen malo ciues illius uelle ulciſci: quòd ſi ſaluti ſuæ conſulere in animo eſſet, Romam migraret, & inimicorum ſe inuidia liberaret, à ſe publico honore, pro illius uirtute, & populi Romani dignitate acceptum iri. Hæc Claudio ſæpius cogitanti, ex inſtantibus neceſſitatibus optimum factu uiſum eſt. Sic hortatus amicos, illis alios ſibi adiungentibus, quinque millia domorum unà cum coniugibus ac liberis inde abducens, quod genus in Sabinis minime turbulentum, ſed mitis quietæq; uitæ ſtudioſum Romam traduxit: quibus Publicola humaniſſime acceptis, ad omnia iura ciuitatis & munera conſequenda adiutorem ſe promptiſſimum præbuit. Omnibus eius opera ciuitas & ædes datæ, agerq; trans Anienem ſingulis duo iugera, Claudio uero quinq; & uiginti tradita. Idem quoque inter patres lectus. Hoc illi reipublicæ adminiſtrandæ initium fuit, in quo uir prudens cognitus, haud multo poſt in principum dignitatem peruenit, plurimumq; opibus & potentia ualuit, genus etiam Claudiorum Romæ nulla re deterius reliquit. At rem Sabinorũ ita diuiſam

B eorum ſeceſſione, non ſinebat populares ſeditioſiq; ciues in ocio & pace quieſcere, uerum angebantur in dies magis, indignati ſi Claudius quæ præſens obtinere nequiſſet, ea exul & hoſtis tranſigeret, Romanis, quos ſumma iniuria laceſſiuerant, ſupplicium luerent. Magno igitur exercitu ex Sabinis profecti iuxta Fidenas conſederunt, & in conſpectu urbis in inſidiis locarunt in locis circunclauſis & cõcauis duo millia militum, qui cum primum illuxiſſet, palàm cũ paucis equitibus prædam acturi erant. His erat mãdatum, ut impetu ad urbem facto, retrocederent terga dantes, quoad intra inſidias Romanũ adduxiſſent exercitum. Quibus eodem die ad Publicolam per transfugas delatis, ſtatim contra illorum fallacias ſuas ipſe uires oppoſuit, copias diſtribuit. Gener ipſius †Galbus Poſthumius tria millia peditum agens, ante lucem occupatis tumulis ſub quibus ſubſiderant Sabini, eos præſidio obtinuit.

† Græcũ exemplar habet βάλβος, Liuius, Albus.

Collega autem Lucretius relictus in urbe cum copiarũ parte leuiſſima & fortiſſima, ut Sabinos equites auertentes prædam adorirentur, ipſe cum reliquo exercitu inimicos undique circundedit. Ac forte in aurora obortis nebulis, Poſthumius eos qui in inſidiis erant, ab ipſis tumulis infeſtare telis cœpit: aduerſus uero equites qui præterant, Lucretius ſuos emiſit: Publicola hoſtium caſtra aggreſſus eſt. Sabinorum igitur res ſumma clade & exitio undique petebatur: qui autem cedendo pugnabant, ſtatim Romani obtruncauerunt, cum res multo aliter ac rati fuerant, cecidiſſet. Nam cum aliis alii ſaluti ſe futuros putarent, manendi pugnandiq; curam abiecerunt. Atque hi quidẽ dum effuſi è caſtris ad eos qui in inſidiis erant, illi rurſus ad caſtra curſu ferebãtur, in eos ad quos confugiebant inciderunt, eoſq; ope egentes inuenere, à quibus ipſi auxilium expectabant. Verum ne interirent omnes, quibuſdam Fidenatum ciuitas quæ propè aderat, ſaluti fuit, atque iis in primis qui captis caſtris effugerent: qui uero errore alio lapſi Fidenis aberrarunt, interempti ſunt omnes, aut captiui abducti. Hanc rem (etſi Romani omnes res magnas in fatum autorem referre ſint ſoliti) tam fauſte feliciterq; ſolius conſulis uirtute geſtam prædicabant. Atque etiam ex iis qui conſeruerant manus audire tum primum erat, Publicolam claudos, cæcos & modo non uinctos hoſtes ſuis enſibus obieciſſe, ut illis pro arbitrio uterentur. At populus Romanus ex hoſtium ſpoliis & captiuis, maximis opibus & copiis locupletatus eſt. Sic Publicola habito triumpho, deſignatis poſt ſe conſulibus urbem tradens, ut ſtatutum eſt hominibus, paulo poſt è uita diſceſſit, cum per omnem uitam integerrime ſanctiſſimeq; uixiſſet. Populus uero Romanus, uelut ſi nihil in eum pro dignitate contuliſſet dum uiueret, ſed omnem ei gratiam adhuc deberet, publicum honorem funeri decreuit, ac quadrantem in id funus ornãdum cõtribuit. Mulieres quoq; ſuo priuatim iudicio permotæ, annum integrum ſummo honore & deſiderio uirũ

luxerunt. Sepultus eſt autem, & hoc decernentibus ciuibus, intra urbem iuxta Veliam, eiusq; ſepulchri tota familia particeps eſt facta. Noſtra auté ætate, nemo ex eo genere iſtic ſepelitur: uerum ſiquis moriatur, cadauer eò ferút atq; deponút, ubi quidá facé flagranté fermè ſubicit, mox retrahit, declarás hoc pacto licere quidé ſepelire iſtic, ſed honori parcédú: quo facto, cadauer inde rurſum auferút. C

PVBLICOLAE ET SOLONIS COMPARATIO

NVM igitur in his uiris comparandis priuatim aliquid ſupereſt? nec ad unguem in iis quæ memoriæ mandata ſunt, alter forte quadam alterú eſt imitatus, alter eſt teſtis alterius? Intuere enim eá Solonis ad Crœſum de felicitate legé magis quàm Tello, Publicolæ conuenire. Telli enim quem ipſe mortis opportunitate uirtuteq; & filiorum probitate felicem dicit, neq; filii fuiſſe uſquam inter claros uiros à poëtis memorantur, neq; eiuſdem magiſtratus ullus aut imperiú glorioſum fuit: At Publicola & uiuus opibus & gloria ob uirtutem, Romanorum princeps eſt habitus, & poſt mortem inter clariſſimas familias & genera, Publicolæ, Meſſalæ, ac Valerii ſexcétos iam per annos, præclaræ originis gloria reponuntur. Tellus rurſus ab hoſtibus ut uir ſtrenuus in acie manendo, pugnandoq; mortem occubuit. Contra Publicola interemptis hoſtibus, quod profecto felicius eſt quàm mori, patriam ſua uirtute uictricem aſpiciens, cóſul atq; imperator triumpho honoribusq; auctus, optabilem ac beatum Solonis opinione exitum conſecutus eſt. Ac etiam iis quæ de uitæ tempore in Mimnermo refutando tradit,

Ne mihi ſupremo deſint in funere fletus,
Turbaq; amicorum mœſta fluat lachrymis,

Publicolam felicé teſtatur. Moriens enim nó modo amicis & neceſſariis luctus & lachrymas, ſed etiá triſte deſiderium ſuæ ciuitati reliquit. Nam eú Romanæ mulieres nó aliter gemitu proſecutæ ſunt, ac ſi filium uel fratrem uel cómunem parentem omnium amiſiſſent. Diuinas quidem habere cupio, inquit Solon, per iniuriam conſequi poſſidereq; nolim, conſequitur enim ſupplicium: Publicola uero non modo in parandis diuitiis ab iniuria abfuit, uerúetiam eas in pauperibus iuuandis ſubleuandisq; cóſumpſit. Vt ſi ſapientiſſimus omnium Solon eſt habitus, feliciſſimus Publicola iure exiſtimari poſſit. Quæ enim bona ille uelut maxima optarat, ea conſequi & conſeruare uſq; ad finem Publicolæ cótigit. Sic Solon Publicolam, ille rurſus Solonem illuſtrauit: & exemplum homini rempublicam mo- D deranti præclariſſimú ad imitandum expoſuit, cum conſulatum detracto faſtu mitem & manſuetú conſtitués, ab inuidia atq; offenſione hominum uindicaſſet. E legibus autem Solonis permultas Publicola ad uſum ſuum traduxit. Nam in conſtituendis magiſtratibus poteſtatem plebi reliquit, & crimen deprecantibus prouocationem ad populum, ut Solon ad iudices, dedit. Quòd ſi Senatum nó cóſtituit ut Solon, at Senatorum numerú auxit, ac fermè duplicauit. Quæſtorum quoq; cóſtitutio inde accerſita eſt, ne conſul, ſi uir acer & ſtrenuus eſſet, his occupationibus à cura rerum maiorum abduceretur: nec ſi improbus, rebus pecuniisq; permiſſis, occaſionem ſibi ad inferendam iniuriam oblatá eſſe exiſtimaret. Quod anté ad odium tyrannorú ſpectat, uehemétior nempe Publicola, ſiquidem deprehenſo in tyránide affectanda pœnam conſtituit. Solon autem de indemnato permiſit ſuppliciú ſumi. In quo uero Solon recte ac iure gloriari ſolitus eſt, tyránidem ſibi omnium ciuium conſenſu & uolútate delatam reſpuiſſe, haud eſt id quidem cum Publicolæ facto ullo modo cóparandum, qui nactus tyrannicú principatum, moderatiorem effecit, ac populariorem, nec iis quibus iure poterat, uſus eſt. Atqui id quidem ſenſiſſe Solon uidetur, cú dixit, ita populum optime imperia principis obire, ſi nec ſolutus nimis & liber eſſet, nec ſeruilem in modum depreſſus. Propria autem Solonis remiſſio æris alieni fuit, qua nihil ad retinédam confirmandamq; ciuium libertaté præſentius ac efficacius eſſe potuit. Nihil enim legum æquabilitas proderat, ad quam pauperes prohibebat æs alienú accedere, ſed in quo maxime liberi eſſe uidebantur, in eo maxime ſeruiebant, quòd diuitibus in rebus iudicandis, in gerendis magiſtratibus, in ſentétiis dicendis, eorum nutu ac libidine niterentur. At illud certe præclarius, cum reſciſſioné æris alieni ſeditio ſemper conſecuta ſit, illa tantú ut occulto quodá, ſed ualido ueneno fretus, inſtanté ſeditioné ſopiuit, conceptáq; in rebus labem atq; ignominiá uirtute & autoritate ſua ſuperauit. Verú illa maxima reipub. poteſtate permiſſa, facile Publicola uincitur à Solone. Parebatur enim ei ab omnibus, ipſe uero parebat nemini, ac per ſeipſum nullis adhibitis plurima & maxima in repub. geſſit. Ipſo tamen fine alter felicior ac beatior. Suá enim ipſe rempub. Solon ſublatam & euerſam uiuus aſpexit: Publicolæ autem reſpublica, uſq; ad ciuilis belli tépora ſuum decus & ſpeciem ſeruauit. Hic enim latis ſtatim legibus, eiſq; in lignis ac literis ſine interprete aut miniſtro derelictis, Athenis diſceſſit: Ille manens cum poteſtate in geréda repub. eam firmauit, & tutiſſimú in locú conſtituit. Ille Piſiſtratum cum præuidiſſet, non potuit prohibere, ſed ab ipſa eſt tyrannide inſurgente

uictus:

A uictus. Hic regnum tot iam annos opibus & potentia præſidens eiecit atq; ſuſtulit: uirtute quidem Soloni & uoluntate par, fortuna uero & uiribus ad perficiendum ſuperior. Quod uero ad rationẽ bellicam ſpectat, nec quæ aduerſus Megarenſes geſta ſunt, Daimachus Platæenſis Soloni adſcribit, ut à nobis ſuperius dictum eſt. At Publicola & ipſe manu dimicans, & cum imperio, plurima & maxima bella confecit. Quinetiã & in rebus ciuilibus ille per iocum quodammodo ſimulatione inſaniæ de Salamine ſententiam dixit: Hic autem maximarum rerum ſuſcepto periculo, non dubitauit in Tarquinium inſurgere. Idem cum coniurationẽ detexiſſet, ſumendi ſupplicii, & ne euaderent improbi, prohibendi in primis autor extitit. Nec corpora ſolum tyrannorum de ciuitate eiecit, uerumetiam ſpes omnis tyrannidis in poſterum ſuſtulit. Sic rebus certamen atq; impetum quendam animi & concitationem ad reſiſtendum flagitantibus, acri præſentiq; ſe animo offerens, haud deterior uiſus eſt, quàm inermis in colloquio & cõgreſſu, cedendo & ſuadendo. Quibus rebus Porſenam uirum metuendum & inuictum placatum reddidit, atq; amicum. At enim dixerit fortaſſe aliquis, à Solone Salaminem Athenienſibus amiſſam reſtitutam eſſe, Publicolam uero Romanos parto iam ante agro cedere coegiſſe. Verum decet ſemper præſentium temporum rationem habere. Qui enim rempublicam gerit, dubius quo pacto cuncta tranſigi queant, ſæpe parte remiſſa, uniuerſa conſeruauit, paruaq; iactura facta, maiora conſecutus eſt. Quod Publicolæ tunc uſuuenit. Cum enim ceſſiſſet alieno agro, ſalutem & incolumitatem peperit ciuitati, & quibus magnum fuerat urbem retinere, in eorum poteſtatẽ ſua opera obſidentium caſtra uenerunt, permiſſoq; hoſti iudicio, uictor ea quoq; uictoriæ addidit, quibus amiſſis, optabilis fuiſſet uictoria. Nam æſtimatione uirtutis & probitatis, quam ſibi præter cæteros in conſulatu pararat, præſens bellum deleuit, & belli apparatum Romanis ſummiſit.

BIBL TECA ... MA

ALCIBIADIS VITA

DONATO ACCIAIOLO INTERPRETE.

Nobilitas ex generis celebritate, rebus geſtis maiorũ & conuictoribus.

B ALCIBIADIS genus, ſi maiorum illius memoria repetatur, paternum quidem ab Aiace, maternum uero ab Alcmeonide, quẽ ex Dinomacha genitum aiunt, originem traxiſſe uidetur. Ferũt autem patrem ipſius Cliniam, trireme ſuis ſumptibus ſtipendiiſq; parata, cum aliquãdo Athenienſes propè Artemiſium cum hoſtibus decertaſſent, ingentẽ ex eo prælio gloriam reportaſſe. Deinde in ea pugna quæ apud Coroniam cum Bœotiis commiſſa eſt, dum ſtrenui militis & optimi imperatoris operam nauaret, dignam uirtute ſua mortem oppetiiſſe, atq; poſt eius interitum, Periclem & Ariphronẽ Alcibiadis tutores fuiſſe relictos, uiros ea tempeſtate præclaros, & magna cum †Clinia propinquitate cõiunctos. Tradunt inſuper, quod mea ſententia ueriſſimũ eſt, amicitiam Socratis ad charitatem & gloriam conſequendam, non mediocrem occaſionem Alcibiadi præbuiſſe.

†Xantippo.

Nam Demoſthenis mater, tum Lamachi Theramenis, aliorumq; multorum, qui ea tempeſtate honoribus & rerum geſtarum gloria floruerunt, neq; cognita nobis eſt, neq; cuiuſquã literis celebrata. Alcibiadis uero nutricem quoq; genere Lacænam, nomine Amyclam, & Zopyrum pædagogum fuiſſe accepimus, quia eorũ nomina grauiſſimi autores, Antiſthenes atq; Plato literarum memoria prodiderũt. Verum de pulchritudine Alcibiadis quãta aut qualia à probatiſſimis ſcriptoribus, qui ei æquales fuerũt, prædicẽtur, nemo (ut ego arbitror) mediocriter doctus ignorat. Itaq; aliis omiſſis, illud tãtum dicere auſim, ſua tempeſtate omnibus Athenienſibus, & dignitate oris, & totius corporis forma, unũ Alcibiadem præſtitiſſe. Neq; enim illam Euripidis ſententiam probandam putem, qua aſſerit, adultam hominis ætatem eſſe pulcherrimã: hoc tamen Alcibiadi præcipue eſt largita natura, ſibiq; cũ paucis fuit cõmune, quod non modo in pueritia, aut adoleſcentia, ſed etiã in omni ætatis gradu, maximũ ſemper decorem, ac formoſam hominis ſpeciem prætulit. Addunt præterea quandam ei in dicendo affuiſſe balbutiem, quæ uoci illius ſplendorem, & ſermoni gratiam afferre uidebatur. Ariſtophanes itaq; in iis in quibus mordet Theorum, ſic Alcibiadem balbutiẽtem inducit: †Celnis Theolum caput adulatoris habentem. Et Archippus filium Alcibiadis mordens, Ambulat, inquit, diffluens ueſtẽ trahendo, & ut maxime patri ſimilis eſſe uideatur, frangit neſcio quo pacto ceruicem balbutitq;. Naturã uero Alcibiadis ferocem ac audacem fuiſſe, tum maximis cupiditatibus affectibusq; ſubiectam, ex uarietate &, diſſimilitudine rerum quas poſtea geſſit, facile intelligi licet. Vir enim quieti ocioq; infeſtus, contentioniſq; ſupra modum amator, nihil ſibi in uita expetendum aut magnopere laborandũ putabat, niſi ut dominatu famaq;, & rerum geſtarum gloria cæteris mortalibus antecelleret: quod ſanè ei à primis incunabulis, ut ex cõmẽtariolis puerilis eius inſtitutionis percipi poteſt, inſitum fuiſſe uidetur.

Pulchritudo.

Inſt. lib. 5.

Facundia.

†Pro, Cernis Theorum. ὁλᾷς Θεώλον. ὁρᾷς Θέωρον

Ingenium.

Flagrantiſ. ingenii ſpecie

mina prima ætate q̃dam narrat.

Etenim cum aliquando in palæſtra cum puero quodam luctaretur, iamq́; aduerſarius eum ad terram deprimeret, uolens Alcibiades quocunq; pacto hanc ignominiam euitare, manum illius cepit, dentibusq́; momordit. C Dimittente autem puero Alcibiadem, atq; clamante, tanquam mulieres eum mordere: An, inquit ille, mulierum & non leonum potius, morſus Alcibiadis ſunt? Præterea cum aliquando more puerorum, Aſtragalis cum ſuis æqualibus luderet, ſeq; ad iactum pararet, quòd ſors ad eum iaciendi peruenerat, forte currus per eam uiam, ubi illi ludebãt, onuſtus agebatur. Conuerſus ad aurigam Alcibiades, primum rogare cœpit, ut quouſq; ipſe luſiſſet, currum cohiberet: deinde cum homo agreſtis puerum aſpernaretur, currumq; permitteret ob ruſticitatẽ ſuo more labi, cedẽtibus aliis pueris, ſolus Alcibiades hac (ut ſibi uidebatur) iniuria laceſſitus, ſeſe ante currum extenſum ſupinumq́; proiecit, aurigam iubens eo pacto ſi uellet ulterius pertranſire. At ille pueri audacia multorumq́; clamore conterritus, qui tollere Alcibiadem properabant, currum extemplo cohibuit, iumentaq́; retraxit. Verum poſt hæc Alcibiades cum omiſſis puerilibus ludis, ad liberales diſciplinas animum conuertiſſet, nihil ſibi erat potius, quàm ut magiſtrorum præceptis monitisq́; pareret, corũ doctrina imbueretur, ac in ea omnia diligenter incumberet, quæ uidebantur ad aſſequendam eruditionẽ & excolendum ingenium pertinere.

Amor ad diſcendum.

Artem modulandi tantum illiberalem, & ingenuo adoleſcẽte indignam fugiebat, magisq́; tibiarum cantũ quàm alium ſonum aſpernari uidebatur, Lyram enim neq; ſermonẽ eius auferre dicebat qui illa uteretur, neq; uultum deturpare: Tibias uero & ſodalium colloquia tollere, & tãtam homini deformitatem afferre, ut tibicen quandocunq; os canendo buccasq́; inflaret, uix ab iis etiam dignoſceretur, qui intima ei eſſent familiaritate cõiuncti. Canant, inquit, Thebanorum liberi, loqui enim neſciunt. Nobis autem (ſic enim patres noſtri dicere ſolent) Palladem quæ fiſtulam fregit, & Apollinem, qui & modulatorem fiſtulæ excoriauit, adeſſe ſine inuidia ſinant. Hos Alcibiadis ſermones ioco partim, partim ſerio habitos, ubi inter omnes adoleſcẽtes fama uulgauit, cũctis eius ſententiam ut generoſam & egregiam comprobãtibus, tantæ turpitudini tibicines haberi ſunt cœpti, ut quamprimũ ex omni ingenuorum cœtu communi conſenſu fuſæ ac fugatæ tibiæ ſint. Scribitur in accuſationibus Antiphontis, Alcibiadem aliquando, cum eſſet adoleſcens, clàm domo egreſſum, ſe ad amatorem Democratem contuliſſe, confeſtimq́; Ariphronẽ uoluiſſe eum, quia non repetiretur, publico præconio indagare: prohibuiſſe Periclem. Si enim, inquit, o Ariphron, ignorantibus nobis Alcibiades mortem oppetiit, una ſaltem die eius interitum diuulgari oportet: ſi uero ſaluus atq; incolumis eſt, cur adoleſcentis uitam infami præconio notandam cenſes? Addit etiam ipſe Antiphon, in palæſtra Sibyrtii ab Alcibiade quendam comitum baculo cæſum interemptumq́; fuiſſe. D Verum hæc cum ab inimiciſſimo homine, qui potius infamiam Alcibiadis quàm ueritatem hiſtoriæ perquirebat, mandata memoriæ ſint, neq; perſuaderi nobis, neque credi facile poſſunt. Iam uero cum plerique homines, quorum opes & diuitiæ ea tempeſtate inſignes erant, Alcibiadis amore turpiter deperirent, Socrates philoſophus uir doctus in primis huius adoleſcentis miſericordia motus, ſtatuit egregiam illius

Vide Platonis Alcibia. 1

indolem, quæ tanquã præclara arbos ampliſſimos fructus paritura uidebatur, quãtum in ſe eſſet, malis amoribus auocare, & ad optimam diſciplinam rectamq́; uiuendi rationem traducere. Atq; eo magis id ſibi faciendum putauit, quòd Alcibiadem non alienum ab hac ſententia, ut ſuſpicabatur, inuenit. Nam etſi opulentia, uoluntates multorum, adulationes & alia mala penè inuicta Alcibiadi aduerſarentur, ingenium tamen adoleſcentis, quod in eo uehementer uigebat, breui ſingularem modeſtiã Socratis, uirtutemq́; cognouit. Itaq; diſcendi ſtudio & ſapientiæ amore pellectus, extemplo cunctis

Occaſio quæ appulit ad philoſophiam ſed parũ conſtanter.

amatoribus adulatoribusq́; repulſis, ad Socraticam diſciplinam animum uertit, atq; omnibus poſthabitis rebus, cœpit illius familiaritatem inire, ſermonibus intereſſe, neque à latere ſapientiſſimi uiri unquam diſcedere. Cernebat enim Socratem non gratiam puerorum, ut alii amatores, aut illecebras blandæ uoluptatis conſectari, ſed modeſtiam & uirtutem quærere, atque in eo præcipue laborare, ut ii qui erudiri aut uellent, aut poſſent, omni corruptela inſolentiaq́; depulſa, bonis moribus imbuerentur. Demiſſa eſt igitur ſuperbia galli, ut ille poëta inquit, & alæ ad terram depreſſæ. Alcibiades enim putans Socratis diſciplinam quaſi munus eſſe deorum, ad inſtruendos erudiendosq́; iuuenes miſſum, ſeipſum deſpiciebat, illum admirabatur, uirtutem amabat, uel imaginem potius, ut inquit Plato, gerebat amoris. Verum plerique Athenienſium illud admirari præcipue uidebãtur, quòd cum Alcibiades, nunc cum Socrate ſimul cœnaret, nunc in palæſtra luctaretur, nunc in eodem tentorio moraretur, reliquos amatores qui quotidie eius ueſtigia ſequebantur, negligeret atque contemneret, & erga nonnullos ſupra modum inſolentia uteretur, ueluti aduerſus Anytum eueniſſe aiunt. Is quibuſdam hoſpitibus ad cœnam inuitatis, Alcibiadem quoque, cuius amore non mediocriter deperibat, precibus multis rogauit, ut intereſſe huic conuiuio uellet. Aſpernatus hominem Alcibiades, domum diſceſſit, ibiq́; ebrius factus poſt cœnã cum ad Anytum reuertiſſet, per aulæ oſtium, in eo enim conſtiterat abacus conſtipatus poculis aureis argenteisq́; refertus, capta opportunitate ſeruos celeriter iuſſit, ut eorum dimidiam partem ſubriperent, domumq́; perferrent, quo facto Alcibiades confeſtim

eos

A eos ſubſecutus fugam arripuit. Accuſantibus uero cunctis qui in conuiuio aderant, impudentiam ac
inſolentiam Alcibiadis, ſolus Anytus, Non modo non impudentem, inquit, ſed humanum etiam atq;
liberalem Alcibiadem eſſe aſſeuero, qui cum ſibi liceret omnem hanc ſuppellectilem ſuo arbitratu ca-
pere, dimidiam nobis partem reliquit. Sic ſe grauem Alcibiades omnibus amatoribus difficilemq;
præbebat, præterquam cuidam aduenæ & inquilino homini, qui ut gratiam Alcibiades beneuolen-
tiamq; iniret, omne ſuum patrimonium uendidit, centum ex eo collectas ſtateras ad Alcibiadem de-
tulit, multis precibus rogans ut acciperet. Ridens Alcibiades, ne amatoris munificentiam aſpernari
uideretur, accepta pecunia cum hũc hominem domum perduxiſſet, poſt cœnam aurum ei reſtituit,
iuſſitq; ut ſequenti die in forum accedens publicanorum pretium, qui uectigalia ciuitatis empturi à
præſidibus erant, in auctione ſuo pretio ſuperaret. Renuentem hominem ac tergiuerſantem ob ma-
gnitudinem rei, quæ uires ſuas longe uidebatur excedere, Alcibiades nunc minis, nunc adhortationi-
bus compulit, ut huic ſuæ cupiditati obſequeretur. Nam cum publicanis iandiu Alcibiadi priuatim
ſimultates intercedebant. Aduena igitur ſummo mane in forum profectus, publicanorum pretio
unum adiecit talentum. Hanc peregrini hominis audaciam, ueluti nouam & inopinatam admirantes
publicani grauiterq; ferentes, clamitare cœperunt ut uades aduena iſte præberet, quaſi eum inueni-
re non poſſe arbitrarentur. Horum clamore aduena, qui ſuas uires non ignorabat, ſupra modum
abſterritus, fugam iam arripere uidebatur, cum Alcibiades ad magiſtratum conuerſus, Meus, inquit,
eſt amicus, me (ſi uobis libet) pro familiari meo uadem accipite. Publicani qui nouis emptionibus ſo
liti erant ueteres ſemper diſſoluere, Alcibiadis fallacia cognita, quæ in ſummum diſcrimen fidem for
tunasq; eorum conijciebat, non mediocriter animo defecere. Nullum igitur remedium niſi hunc ho-
minem de medio ſummouerent, ſuis rebus eſſe cernentes, eum orare hortariq; cœperunt, ut pecunia
accepta illinc abiret. Prohibente uero Alcibiade minus quàm talentum accipere, non prius diſceſſit,
quàm publicani, ut Alcibiades uoluit, integrum talentum dederunt. Atq; eo pacto Alcibiades ſine ul-
lo ſuo incommodo peregrino & familiari homini profuit. Verum ea tempeſtate Socrates in erudien
do Alcibiade ſtudium adhibens & diligentiam, multis etiam nobilibus aduerſantibus uiris, adoleſcen
tem ſic ad modeſtiam & temperantiam cõcitabat, ſic ab omni turpitudine deterrebat, ut ille plerunq;
multis cum lachrymis ſe ſalutemq; ſuam Socrati commendaret, nihilq; in uita expetendum arbitra-
retur, niſi quod eſſet cum uirtute & honeſtate coniunctum. Interdum uero etſi erga Socratem ſolum
reuerentiam quandam ſeruare uideretur, tamen ſuperantibus cupiditatibus, rationem continere nõ
B poterat, quin à ſapientiſſimo digrediens uiro, ad uarias illecebras & omnis generis uoluptates dilabe-
retur. Vnde illud Cleanthis memoriæ proditum aiunt: Alcibiadem, inquit, ex auribus tantum à So-
crate, ab aliis uero amatoribus ex multis corporis locis, quæ honeſte nominari non poſſunt, ſolitum
eſſe deprehendi. Erat enim ei ingenium, ut Thucydides iudicare uidetur, ad incontinentiam & luxu-
riam, atque ea omnia, quæ uoluptatem pariunt, uehemẽter procliue, id quod ex inæqualitate uictus
potuit iudicari. Sed inter multos Alcibiadis amatores reperiebantur nonnulli, qui uanis adulationi-
bus ante tempus aures adoleſcentis implentes, aſſerebant ipſum eſſe uirum ad omnia ſumma na-
tum, neminemq; Athenienſium aut animi magnitudine, aut eloquentia, aut ingenio, cum Alcibiade
conferendum. Itaque ſi ad rempublicam gerendam acceſſerit, non modo alios oratores & duces, ſed
ipſum etiam illum de quo tanta fama apud omnes gentes haberetur, gloria atq; potentia ſuperatu-
rum eſſe Periclem. Verum ut ferrum antea mollitum igne, denſari deinde frigore ſolet, ſic inge-
nium Alcibiadis uariis blandimentis in uoluptates delitiasq; prolapſum, cohiberi ſapientia Socratis,
& ad frugalitatem reuocari uidebatur. Nam & hortari adoleſcentem, & monere, etiam liberius accu-
ſare non deſiſtebat, multis uerbis oſtendens nullam in eo prudentiam, nullam modeſtiam, nullum
denique ueſtigium eſſe uirtutis. Itaque eum qui omnem ſuæ uitæ curſum in mollitie corporis, atque
in animi libidine collocaret, non eſſe hominem, ſed monſtrum potius, & immane quoddam animal
appellandum. His utebatur Socrates ad immoderatam adoleſcentis audaciam ac inſolentiam com-
primendam, quæ ea ætate quanta in Alcibiade eſſet, ex iis quæ ſuperius expoſita ſunt, & aliis quæ *Ferocitas.*
ad duci in medium poſſunt, facile intelligi licet. Ferunt enim hunc adoleſcentem, cum ſtatuiſſet gram
maticæ operam dare, nactum eſſe magiſtrum quendam non ſatis eruditum. Ab hoc primum Home
ri poëmata petens, cum ille negaſſet ſe Homeri quicquam habere, non tulit ignorantiam hominis Al-
cibiades, ſed pugno eum percutiens, abiit. Ad alterum deinde profectus, cum ille Homeri librum
habere à ſe emendatum dixiſſet: Et tu, inquit, grammaticam doces, cum ſis aptus ad poëtam tam
egregium corrigendum? Tradunt inſuper Alcibiadem aliquando cum Periclem alloqui uellet, do-
mum illius profectum antequam aulam ingrederetur, reſponſum tuliſſe, eum eſſe magnopere oc-
cupatum: ſecum enim agitare quonam pacto rationem Athenienſibus redderet. Diſcedens Alcibia- *Indoles.*
des, Num, inquit, ſatius eſſet, Periclem cogitare atque perquirere, quomodo rationes non reddat?
Poſt hæc Alcibiades ad bellicas laudes animum uertens, unà cum Socrate, in quo maximam ſemper

Hactenus ingenii ſpecimina, nunc res geſtas adoleſcentis tradit.

C ſpem ſuæ uitæ collocarat, ad Potidæam urbem in exercitum Atheniēſium uenit: pauloq́; deinde acerrima conſerta pugna, etſi ambo egregie feliciterq́; certaſſent, tamen parum abfuit, quin Alcibiades extremam ſuæ uitæ perniciem eo die inuenerit. Vulneratus enim in prælio ſe ulterius tutari nō poterat, cum Socrates extemplo accurrens hoſtes ſummouit, Alcibiademq́; ſeruauit. Quapropter duces exercitus præmium Socrati iuſta ratione debebant. Sed cum gloriæ & dignitati Alcibiadis plurimum fauere uiderentur, cupiens Socrates potius honeſtam illius ambitionem in rebus generoſis atq; præ-

Militia.

claris augeri, quàm ſibi honorem tribui, ante omnes egregium teſtimoniū de Alcibiadis fortitudine tulit, atq; eos duces multis eſt uerbis hortatus, ut corona eum integriſq́; armis donarent. Nec multo tempore poſt, cum Athenienſes in ea pugna, quæ apud Delum cōmiſſa eſt, re male geſta, citato gradu arripuiſſent fugam, Socratem in magno periculo conſtitutum, quòd à tergo multa edita cæde urge-

Fortitudo.

bant hoſtes, Alcibiades ſolus protexit. Sed ante hoc tempus, nonnulla ſunt ab Alcibiade perpetrata, quæ ad hanc hiſtoriam noſtram pertinere uidentur. Hipponicum enim Calliæ patrem, cuius magna Athenis ob diuitias & nobilitatē generis, autoritas atq; potentia erat, Alcibiades nō odio, non iniuria, aut iuſta ulla cauſa laceſſitus, ſed luſu quodam cum ſodalibus inito, pugno percuſſit. Quod ubi editum in populum eſt, & multorum ſermonibus diuulgatum, grauiter ferentibus cunctis clariſſimi ac præſtantiſſimi ciuis iniuriam, Alcibiades pauore confectus poſtridie ſummo mane domum Hipponici proficiſcitur, oſtiumq́; ingreſſus, ubi in conſpectum illius uenit, depoſita raptim ueſte, corpus nudū uerberandum homini obtulit, multis precibus rogans, ut debitis uerberibus cæderet. Hic autem iniuriæ confeſtim oblitus, non modo ueniam Alcibiadi præbuit, ſed, ut pleriq; etiam aſſerunt, in uxorem illi Hyparetam filiam dedit: quanquam nonnulli non Hipponicum, ſed Calliam fuiſſe tradunt, qui dederit filiam, adduntq́; eam Alcibiadi cum decem talentis in coniugium eſſe locatam, ipſumq́; deinde cum Hypareta liberos peperiſſet, alia decem, quaſi hæc antea pepigiſſent, à Callia patre extorſiſſe talenta. Calliam uero poſt hæc ad alias huiuſmodi fallacias euitandas, patrimonii fortunarumq́; ſuarum, ſi forte ſibi ſine prole mori contingeret, populum Atheniēſem inſtituiſſe hæredem. Verum cum Hypareta quæ & uirtutibus & bonis moribus fuerat à primis incunabulis inſtituta, multas contumelias quotidie ab Alcibiade pateretur (erat enim ille ſcortis tum peregrinis, tum urbanis palàm

Incontinentia

manifeſteq́; deditus) non potuit egregia mulier hanc uiuendi rationem à ſua natura alienam ulterius tolerare. Itaq; Alcibiadis domo excedens, ad fratrem, quem unicum ſuis rebus putabat eſſe refugiū, primum ſe contulit. Deinde cum Alcibiades hunc eius diſceſſum, & omnia alia quæ ad illam pertinebant, aſpernari uideretur, rogabat, ut ipſimet, quemadmodum leges iubebant, apud magiſtratum re- D

pudii libellum deponere liceret. Vixq́; ad eum locum ubi magiſtratus cogebatur, peruenerat, cum ſuperueniens Alcibiades, ſpectantibus cunctis coniugem rapuit, eamq́; nemine repugnante, medio foro domum perduxit. Hæc deinde mulier uſq; ad extremum uitæ diem cum Alcibiade uiro permanſit. Defuncta eſt autem ſub idem propè tempus, quo Alcibiades cum ſua claſſe Epheſum nauigauit. Verum Alcibiadis uiolentia, qua in coniuge rapienda uſus fuiſſe uidetur, neque iniuſta à populo Athenienſi habita eſt, neque ab humanitate aliena. Tradunt enim hunc magiſtratum ea ratione inſtitutum fuiſſe Athenis, ut eſſent qui contentionibus diſcordiiſq́; ſublatis, uxorem uiro publica autoritate adhibita, uirumq́; uxori conciliare niterentur. Illud uero ab iis quæ ſunt à nobis ſuperius enarrata, non admodum alienum fuiſſe uidetur. Dicunt enim Alcibiadem inuſitata magnitudine ca-

Leuitas.

nem, quem minis ſeptuaginta emerat, abſciſſa cauda per urbem dimiſiſſe. Hoc cum multis ſtultum atque ineptum uiſum negocium eſſet, monentibus eum amicis, ac ſermones qui de eo circunferebantur enarrantibus, ridens Alcibiades, ſic inquit: Res, ut ego intenderam, ex uoto ſucceſſit. Hanc enim Athenienſibus præbere uolui loquendi materiam, ut eos à peioribus quæ de me dicere audireq́; ſoliti ſunt, nouis his rebus auerterem. Primum uero aditum ad rempublicam gubernandam (ut alia omittamus) ex numerorum largitione, non conſilio aut arte, ſed forte caſuq́; facta, aſſecutum Alcibiadem aiunt. Volunt enim hunc tranſeuntem propè locum quendam, ubi ingens Athenienſium multitudo magno cum ſtrepitu clamitabat, cum percepiſſet quaſdam ibi erogatas eſſe pecunias, indeq́; huius tumultus cauſam prouenire, eò celeriter eſſe profectum, atque numos magna cum liberalitate populo Athenienſi fuiſſe largitum: exceptum deinde plauſu populari, coturnicem quam habebat ſub pallio inconſiderate ob immoderatam lætitiam dimiſiſſe: ad cuius uolatum, cunctis qui ibi aderant, magis quàm antea conclamantibus, nitentibusq́; certatim auiculam gratia Alcibiadis capere, tandem ab Antiocho captam dicunt, ac Alcibiadi reſtitutam, ſummamq́; inde familiarita-

Ad rempub. promouit, caſus, opes, nobilitas & eloquentia.

tem inter eos fuiſſe exortam. Cæterum cum opulentia, genus, amicorum copia, aliaq́; permulta quæ ſine ullo labore fautores ei quamplurimos comparabant, ad dignitatem in republica acquirendam Alcibiadi uehementer conferrent, tamen nihil erat quo ipſe mallet apud populum Athenienſem, quàm eloquentia & dicendi ratione ualere. Nec uidebatur hæc in eo uana eſſe cupiditas. Quanta enim dicendi uis in Alcibiade fuerit, & Comici ipſi teſtantur, & Demoſthenes ac Theophra-

A ſtus locupletiſſimi ſunt autores, quorum alter in ea oratione, quam contra Midiam habuit, uehementiſſimum oratorem Alcibiadem uocat: alter uero, cum in multis aliis, tum in inueniẽdi facultate eum magnopere extollit, tantumq́; ei tribuit in hoc genere laudis, ut cunctis Athenienſibus anteponendũ cenſeat. Erat autem Alcibiades optimus non modo rerum inuentor quæ cauſæ ſuæ conferrent, ſed eorum etiam uerborum fabricator atq; magiſter, quæ cum ipſis ſententiis conuenirent, & ad perſuadendum accõmodata uiderentur. Interdum uero non ſuccedente uerborum copia, ut res exigere uidebantur, reſumere ea quæ antea dixerat conſueuit, ut ſine ulla intermiſſione integra oratio ſequeretur. Sed inter alia quæ de Alcibiade referuntur, & illud quoq; cõpertum habemus, cũ in alẽdis equis, quibus poſtea in Olympia uteretur, tantam curam operamq́; poſuiſſe, ut temporibus ſuis, uel regum uel priuatorum fuerit nemo, qui maxima illa quinquennali celebritate ludorum, ad Olympum ſeptem, ut Alcibiades, quadrigas perduxerit. Thucydides uero qui & Athenienſis fuit, & rerum geſtarũ ſcriptor egregius, ſecundum & quartum in certaminibus illis uictorem fuiſſe Alcibiadem refert. Euripides uero tertiũ adiecit omnem eius gloriæ ſplendorẽ excelluiſſe. Sic enim inquit: Formoſa proles Cliniæ te nunc canã, Quam illo ſuperbam præmiis uidit die, Graiorum Olympia clarus cũ uiceras, Et mox paratas tres quadrigarũ tibi Victorias labẽtium curſu, rotis. Iam uoce præco tunc ad aſtra te tulit, Bis cinctum oliuæ fronde pallentis caput. O gloriam tantã efferentẽ, quod tibi Profecto ſoli, nemini certantium Eueniret Graiorũ Olympia rotis. Huic uictoriæ Alcibiadis magnum decus attuliſſe uidentur honores illi ab Athenienſium hoſtibus magnifice liberaliterq́; tributi. Epheſii enim tentorium ad eum eleganter ornatum, Chii uictimas ſacrificiis, ac pabulum equis, Leſbii uinum, & ea omnia quæ ad celebrandum conuiuium pertinebant, grato animo obtulerunt. Verũ paulo poſt hanc gloriã ex uictoria Olympica partam labefactauit aliquantulum calumnia quædã, in infamiam Alcibiadis liuore & maleuolentia diuulgata. Fertur enim ea tempeſtate fuiſſe Athenis Diomedem quendam Alcibiadi familiarem, qui cupidus Olympicæ uictoriæ conſequẽdæ, eum rogauit, ut publicum currum quem Argis eſſe perceperat, ſui cauſa emeret: ſciebat enim Alcibiadem factione gratiaq́; apud Argiuos uehementer pollere. His auditis Alcibiadem aiunt currum ab Argiuis emptũ, ſibi poſtea adiudicaſſe, nulla Diomedis ratione habita, ſed eo neglecto atq; repulſo querente clamanteq́;, hoc improbi hominis dolum, non familiaris uiri officium eſſe. Dicunt præterea, ut ex oratione Iſocratis pro Alcibiade ſcripta intelligi licet, de hac re quoddam fuiſſe iudicium conſtitutum, in quo

Magnificentia.

B Tiſias, non (ut pleriq; putant) Diomedes, aduerſarius extitit. Poſtea uero quàm Alcibiades exacta iam propè adoleſcentia, ſe ad gubernandam rempublicam cõtulit, extemplo curſum aliorum oratorum ac ducum, qui ſummum in ciuitate gradum occupare properabant, ſic ingenio audaciaq́; ſua repreſſit, ut nemo ea tempeſtate Athenis eſſet, quem illi æque ac Alcibiadem formidarent. Auſus eſt enim nunc aduerſus Phæacum Eraſiſtrati filium, nunc contra Niciam uirum opulentum, & præclarum in militia ducem, acerrimas contentiones certaminaq́; ſuſcipere. Erat autem Nicias maior natu quàm Alcibiades, Phæacus uero propè æqualis, ac tum primo, ut ille, dignitatis fundamenta iacere uidebatur, eiq́; nobilitas generis, aliaq́; permulta ut Alcibiadi, adiumẽto & præſidio erant. In coronis autem ciuium & familiari quotidianoq́; ſermone, elegans admodum Phæacus habebatur & perpolitus, in dicendo uero orator parum uehemens. Vnde Eupolis optimum in loquendo, debilem in dicendo Phæacum ipſum appellat. Fuerunt autem nonnulli qui cum multa de Alcibiade & Phæaco ſcripta reliquiſſent, illud quoque memoriæ prodiderunt, Alcibiadem aliquando uaſa aurea atq; argentea, quæ Athenienſes in pompis ſupplicationibusq́; ferebant, retinuiſſe quædam, hisq́; deinde in quotidianis conuiuiis ſic uti ſolitum eſſe, ac ſi propria ſupellectili uteretur. Erat autem ea tempeſtate Hyperbolus Perithœdes, cuius ut improbi & flagitioſi hominis, Thucydides meminit. Is cum ſtudioſe colligeret ea quæ in alterius infamiam dicerentur, Comicis qui audaciſſime temporibus illis mores hominum increpabant, magnam ſubminiſtrabat uituperãdi materiam. In eo præterea gloriari plurimum uidebatur, quòd gloriam negligeret atque contemneret: quam quidem rem nonnulli audaciam & fortitudinem, ego uero impudentiam & ſocordiam appellandam cenſeo. Hoc igitur miniſtro populus Athenienſis ſæpenumero utebatur ad eos diuulgandos ſermones, qui principum reipublicæ & potentiſſimorum ciuium crimina, uituperationis ac infamiam continerent. Eo igitur tempore ab Hyperbolo multitudinem perſuaſam cuidam principum reipublicæ Oſtracum parare fama uulgauerat. Illud uero eſt exilii genus quo populus Athenienſis potentes ac præſtantes gloria uiros de ciuitate expellere conſueuit, inuidiæ magis ſolatium quàm timori remedium quærens. Alcibiadem hæ inſidiæ quas uni illorum trium machinabatur Hyperbolus, minime latuerunt. Itaq; periculo cognito, Niciam, uel (ut nonnulli alii uolunt) Phæacum allocutus, omni ſimultate poſtpoſita, in eius amicitiam rediit, illiusq́; potentia ſuis uiribus addita tantum ualuit, ut Oſtraci nota in autorem conuerſa, Hyperbolũ Athenis expulerit, nihil minus eo tempore q̃ tale exilium formidantem. Nemo enim ſordidus, neq;

Virilis ætas.

In rep. multis formidabilis.

Cũ ſummis contentio.

Thucy. lib. 7.

Vide in uita Ariſtidis.

Aſtus

ignobilis, aut inſignis infamia uir, ut Plato comicus inquit, cum Hyperboli meminiſſet, conſueuit C huiuſcemodi pœnam ſubire. Digna eſt igitur ille ſuis moribus, indigna uero ignobilitate ſua & ſeruili conditione perpeſſus, cum Oſtraca nobiliſſimorum ciuium, non ſordidorum hominum cauſa inſtituta uideantur. Sed hæc in aliis locis ſunt à nobis latius pertractata. Alcibiadem uero ea tempeſtate

Aemulatio grauis.

gloriæ Niciæ ac potentiæ inuidentem, quam cernebat non ſine magna hoſtium admiratione & ſuorum ciuium beneuolentia ſupra modum augeri, die noctuq; aſſidue angebant curæ, atq; animum ambitione ardentem uariis ſemper conſilus incitabant ad ea omnia machinanda, quibus & autoritatem auferre Niciæ, & dignitatem ſuam amplificare poſſet. Cõtraxerat autem ſummam cum Lacedæmoniis familiaritatem, quia de Spartiatis, quos Athenienſes in inſula ceperant Pylo, bene ac præclare paulo ante meruerat. Verum cum poſtea autore Nicia, pax data Lacedæmoniis eſſet, & captiui libertati reſtituti, obſcurato quodammodo Alcibiadis nomine, magnam eſt Nicias apud Lacedæmonios autoritatem, omnesq; Græcos beneuolentiam conſecutus. Itaq; crebri afferebantur ſermones, quibus Periclem excitaſſe, Niciam ſuſtuliſſe bellum dicebãt, multiq; hoc fœdus inter Athenienſes Lacedæmoniosq; initum, Niceam pacem uocabant. Hæc igitur Alcibiadem æmulatione & gloriæ cupiditate incenſum adeo uehementer urebant, ut nihil aliud agitare moliriq; uideretur, quàm ut hanc pacem, quæ tantam famam Niciæ pepererat, perturbaret, & Niciam ipſum à Lacedæmoniorum gratia beneuolentiaq; auerteret. Ad hoc autem agendum, Argiuorum res & animi à Lacedæmoniis alienati, occaſionem ei & quaſi anſas præbebant. Percipiens enim Argiuos non ſatis Lacedæmoniorum fidei credere, atq; ideo alios ſpectare Reſpublicas, quas arbitrarentur ſine ulla

Impietas in patriam.

exceptione ſuis rebus præſidio fore, occulte principes Argiuorum hortari cœpit, ut relictis Lacedæmoniis ad Athenienſes ſe uertant, ſibiq; perſuadeant, Athenienſes, quos iam pacis cum Lacedæmoniis factæ pœniteret, illis poſthabitis, non modo Argiuos in amicitiam, ſed in ſocietatem etiam ſi uelint, recepturos. Et forte Lacedæmonii per id tempus icto cum Bœotiis fœdere, & Panacto, quem antea locum integrum florentemq; acceperant, deleto penè ac deſerto, Athenienſibus reſtituto, ſic eorum animos irritauerant, ut iam inuiſum Lacedæmoniorum nomẽ, ſuſpectumq; Athenis eſſet. Alcibiades hanc nouandarum rerum occaſionem nactus quotidie alia atque alia diſcordiarum ſemina per ciuitatem ſerebat: Niciam iam aperte palamq; accuſans, quòd hoſtium partem, quam delere ſine ullo diſcrimine potuerat, ſponte ſua intactam dimiſiſſet, partẽ uero captam in populi Athenienſis manibus conſtitutam, non reipublicæ cauſa, ſed ut Lacedæmoniorum beneuolentiam iniret, reddendam liberaliter cenſuiſſet. Adiciebat præterea, in dicendis conditionibus pacis Lacedæmo- D niorum gratia, dignitatis Athenienſium adeo oblitum fuiſſe Niciam, ut non modo æquo, ſed etiam libenti animo paſſus ſit Lacedæmonios, inſciis Athenienſibus, cum Bœotis uel Corinthiis ſocietatem poſſe contrahere: Athenienſes inuitis Lacedæmoniis non poſſe. Dum hæc Alcibiades apud populum ira ac indignatione accenſum, contra Niciam machinabatur, forte Lacedæmoniorum legati Athenas uenerunt, gratos (ut ipſi dicebant) ac beneuolos afferentes ſermones: uulgauerant enim, ſe non modo confirmandi nuperrime ictum fœdus, ſed ſocietatem etiam faciendi, Athenienſes uelint, plenam poteſtatem habere. Primum igitur hi oratores adeuntes ſenatum, cum gratiſſimis uerbis expoſuiſſent mandata, ſic benigna cunctis audientibus uiſa ſunt, ut magnam gratiam apud ſenatores qui frequentes eo die conuenerant, ſuæ Reipublicæ comparauerint. Sequenti die cum alloqui populum uellent, metuens Alcibiades ne eadem oratione auribus multitudinis blandientes, omnia ſua conſilia multo tempore agitata, uno momento peruerterent, argutam fallaciam machinatus, clàm ad eos acceſſit, commemoratiſq; primum multis amicitiæ cauſis, quæ ſibi cum Lacedæmoniis intercedebant, deinde, Quid, inquit, uiri Spartiatæ huius ciuitatis noſtrorumq; hominum mores, ueſtras aures latent? An ignoratis quantum inter ſenatum populumq; Athenienſem interſit? Heſterno die cum frequenti ſenatu tam grata tamq; benigna expoſuiſtis mandata, extemplo prudentiſſimorum hominum mentes, quæ modeſta oratione perſuaderi facile ſolẽt, ut ueſtris ſermonibus acquieſcerent compuliſtis: nunc ſi apud populum qui temeritate & inſolentia quadam loquentiũ uerba metitur, eundem dicendi modum ſeruabitis, in tantam ſuperbiã eorum animos efferetis, ut fruſtra deinde à uobis & ab iis omnibus qui ueſtræ cauſæ fauent, laborandum eſſe uideatur. Iam enim percrebruit, uos ſic ſupplices, ſic demiſſos ad hanc urbem confugere, ut iam imperitæ multitudini perſuaſum ſit, Lacedæmoniorũ Rempublicam, niſi Athenienſium ſocietate fulciatur, ſaluam eſſe non poſ-

Aſtus.

ſe. Agite igitur ſapientia ueſtra, & conſilio amiciſſimi hominis, qui minime huius populi naturã ignorat, credite: populum adeũtes nõ ſic alloquimini ac ſi mãdata libera, & cum omni poteſtate permiſſa ueſtro arbitrio ſint, ut coràm ſenatu pridie egiſtis: ſed hanc ampliſſimã autoritatem prudenti conſilio tegite, ut ſenatus deinde populum minime ueſtris uerbis elatũ, in hanc ſocietatẽ, quam uterq; noſtrũ intendit, perducere ſine labore conatuq; poſſit. Hæc cum dixiſſet, iureiurãdo adactos ut ea omnia ſilẽtio comprimerent,

A tio comprimerent, dimiſit, multa de Nicia adiiciens, quibus & fidem eripuit illi, & ſibi apud eos
gratiam comparauit, admirantes eximiam quandam ac propè ſingularem eloquentiam Alcibiadis.
Poſtero die congregata concione, uenientes Lacedæmoniorum legati, amiciſſime ab Alcibiade hu-
maniſſimeq; rogantur, ut ea quæ uellent, dicerent. Extemplo illi expoſuerunt mandata remiſ-
ſa ſanè ac frigida, longeq; ab expectatione populi, & ea fama quæ uulgata erat, aliena, ſummam au-
toritatem quam habebant tegentes, ut Alcibiadis conſilium ſequerentur. At uero Alcibiades, poſt-
quam illi finem dicendi fecerunt, non ut is qui legatos feſelliſſet, ſed tanquam dolo fallaciaq; de-
ceptus, increpare eos cœpit, duplices, infidos, mutabiles appellans, neque ſancti quicquam in uer-
bis ſuis integriq; habentes. Hinc populus, illinc ſenatus indignabatur, atque hanc legatorum uarie- *Perfidia.*
tatem quaſi deriſionem quandam eſſe putabant. Niciam uero ſtupor ſimul atque mœſtitia occu-
pauerat, admirantem hanc inopinatam legatorum permutationem, ignorantemq; dolum & falla- *Actus ex ſen-*
ciam Alcibiadis. Reiectis igitur ob hæc Lacedæmoniorum legatis, bellum ſubito magnum excitſit. *tentia ceſſit.*
Nam poſt legatorum diſceſſum, extemplo Alcibiades dux militiæ frequenti ſenatu populoq; ele-
ctus, primum ſagaci conſilio nitendum putauit, ut Peloponneſum uariis factionibus laborantem ad
uerſus Lacedæmonios, quoad per eum fieri poſſet, concitaret. Erant enim Argiui, Elii, Mantinen-
ſes, aliiq; populi Lacedæmoniis finitimi, ad ſpem nouarum rerum erecti: quos ſi in huius belli ſo-
cietatem traxiſſet, magnum momentum rebus in Peloponneſo gerendis, allaturum ſe eſſe cerne-
bat. Hos igitur multis modis rationibusq; aggreſſus, tandem compulit, ut armis arreptis ſimul cum
Athenienſibus eandem belli fortunam experiri uellent, ſibiq; perſuaderent hanc expeditionem ad
uerſus Lacedæmonios ſuſceptam, non minus ad ſe, quàm ad Athenienſium rempublicam pertine-
re. Quibus rebus effectum eſt, ut bellum deinde communi conſilio excitatum, ſic propè Spartam
& longe ab Athenienſium finibus gereretur, ut periculoſum Lacedæmoniis foret eo in loco cum ho
ſtibus decertare, magisq; eis extremum patriæ malum formidandum in aduerſo prælio, quàm me-
diocre commodum ſperandum in uictoria eſſet. Verum inter hæc mille uiri ex nobilitate, Republi-
ca Argiua occupata, & populari ſtatu deiecto, cum aduerſus Lacedæmonios prælium commiſiſſent,
fuſi fugatiq; magna accepta clade in urbem pelluntur, ibiq; iterum aduerſus armatam multitudi-
nem, cui ad capienda arma animum fecerat Lacedæmoniorum uictoria, decertandum fore uideba-
tur, cum ſuperueniens Alcibiades multitudinis patrocinio, ſtatum popularem in ciuitatem reſtitu-
B it. Poſt hæc Alcibiades populum Argiuum, de quo tam bene paulo ante meruerat, extemplo ſuis
adhortationibus compulit, ut ab Argis nouis mœnibus ductis, quaſi duobus brachiis iungerent ma-
ri urbem, quo facilius & ciuitatem tueri ab Lacedæmoniis, & tutius ipſi iuuari ab Atheniẽſibus poſ-
ſent. Cum uero idem Patrenſibus ſuaderet, dixiſſe quendam ferunt: Sibi deinde ſi hoc egerint, ca-
ueant Patræ. Illa enim mœnia anſas fore prædico, quibus Athenienſes pro ſuo arbitratu noſtram
capiant urbem. Ad hæc Alcibiades: Forte, inquit, o amice euenire poteſt quod dicis, & ex pedibus Pa
træ à nobis, at uero ex capite à Lacedæmoniis occupari poſſe uidentur. Verum ſi minus hoc præſidii
genus illis placeret, hortabatur ſaltem ut amicitia Athenienſium, quaſi uallo quodam muniti, ſta-
tum ſuum firmarent, Rempublicam tuerentur, †atque pro maiori amoris indicio communem ui *† Eſt non pau-*
uendi rationem ſuſciperent. Quibus adhortationibus perſuaſi Patrenſes, ne aſpernari liberalitatem *lo diuerſa ſen-*
Athenienſium uiderentur, Alcibiadis uoto conſilioq; parentes, pro more patriæ iureiurando promit- *tentia i exem-*
tunt, frumenta, uineta, olіueta, agros deinde Atticos ſic ſe in poſterum habituros, ac ſi ea omnia ſi- *plari greco.*
bi ſuæq; Reipublicæ eſſent communia. Sed dum hæc ſumma cura ac diligẽtia gerebantur, interim ta
men Alcibiadem aiunt, nimium cedentem cupiditatibus ſuis ſolitum eſſe nunc Veneri & Baccho
frequentius indulgere, nunc egregie ſtratis lectis in triremibus pernoctare, nunc purpureis ac pretio-
ſis ueſtibus uti, multa deniq; quæ luxum & pompam immodicam præ ſe ferebant, ingenti ambitio-
ne ſtudioq; perquirere. Quinetiam dicunt inter alia quæ de illo referuntur, clypeum aureum, non pa
trium ullum inſigne, ſed cupidine fulminifero inſcriptum, ſolitum eſſe geſtare. Quibus facile appa-
rebat, animum uiri multis corruptelis à primis incunabulis deprauatum, ad uarias deinde illecebras
& omnia oblectamenta, quæ turpem uoluptatem pariunt, fuiſſe procliuem. Verum nonnulli præſtã
tes uiri & ciues in Republica principes, hanc licentiam Alcibiadis ſupra morem & conſuetudinem ur-
bis elatam, non hominis in libera ciuitate uiuẽtis, ſed tyrannidem affectantis indicium eſſe putabant.
At populi animus qualis erga eum eſſet, probe Ariſtophanes his uerbis oſtendit, cum de Alcibiade lo
queretur: Deſiderat, inquit, populus atq; odit, uidereq; rurſus hominem cupit. Ampliusq; ſuſpicio-
ne grauans, Leonem in republica nutrire non decet: aut ſi nutriatur, eius deinde libidini ſeruiẽdum
eſt. Sed ex altera parte largitiones, ludorum ſumptus, & ingens erga rempublicam magnificentia, qua
maiorum ſuorum gloriã ſuperabat, eloquentia inſuper, rei militaris diſciplina, genus, forma, aliaq;
permulta, quibus Alcibiadem mirifice natura inſtruxerat, eam ſibi gratiam apud populum uendica-
bát, ut multi impura illius facinora & liberũ uiuẽdi modũ æquo animo tolerarẽt, hæc nõ flagitia, ſed

adoleſcentiæ ludos, atque feruentis ætatis laſciuiam nuncupantes, ueluti ea quæ de pictore Aga- C
tarcho, & Taurea illo aduerſæ choreæ principe referuntur, quorum alterum Alcibiades ui domi de
tentum, donec ſuas pingeret ædes, poſtea cum donis dimiſit: alterum uero cum ſe in chorea ſuperaſ-
ſet, uictoria lætitiaq; elatum pugno percuſſit. Item quòd Meliam captiuam extraxit, & congreſſus
ex ea puerulum ſuſtulit. Illud autem permultos offendit, quod Athenienſibus de interficiendis Me
liis, qui capti in prælio fuerant, conſultantibus, præter opinionem omnium Alcibiades cenſuit, ut de
Crudelitas. qualibet ætate ſupplicium ſumeretur. Cum autem Ariſtophon Nemeam pinxiſſet, quæ ulnis Alcibia
De Nemeæ dem geſtaret, cum admiratione plebs ſpectatum concurrebat. Sed hos Alcibiades mores, & impurã
fœminę pictu uiuendi rationem, imperiti homines modeſtis nominibus excuſantes, æquius fortaſſe quàm decuit
ra, uide Plin. tolerabant. Prudentes uero ac inſignes nobilitate uiri, & incontinentiam eius iniquo ferebant animo,
ſed eam tri- & inſuetam liberæ ciuitati audaciam, ueluti ſpeciem quandam tyrannidis perhorrebant. Vnde illud
buit Niciæ. Archeſtrati non abhorrens memoriæ proditum eſt: Duos, inquit, Alcibiades, quaſi unum deſignans
tyrannum, neq; Attica, neque Græcia tulit. Et Timon ille, quem antiqui ſcriptores, ob naturæ aſpe-
ritatem, inhumanum ac inhoſpitalem appellant, Alcibiadi aliquando à concione redeunti obuiam fa
ctus, Macte, inquit, uirtute adoleſcens, autoritate tuam potentiam auge: magnam enim huic reipubli
cæ perniciem augebis. Hæc Timonis uerba quibuſdam ueluti inſana deridentibus, quibuſdam graui-
ter ferentibus, prudentes uiros qui audaciſſimi adoleſcentis & ingenium & animum formidabant,
perturbarunt. Sic igitur ob naturæ uarietatem, alia atq; alia de Alcibiade habebatur opinio. Verum
Egeſtanas & cum Athenienſes, uiuente adhuc Pericle, magis etiam poſt eius interitum, amplificandi imperii cupi-
Leontinos in- di, de ſubigenda Sicilia cogitarent, primum ex alienis diſcordiis (ut plerunque fit) occaſionem nacti,
telligit, Thu- defenſionem eorum ſuſcipiendam putarunt, qui Syracuſanorum uim tolerare non poterant. Itaq;
cyd. lib. 6. pedetentim miſſis antea auxiliis, amicitia deinde ac ſocietate cum illis inita, cum iam aditum ſibi in
Sicilia patefecerant, ut appareret populum Athenienſem fundamenta maioris militiæ iacere, maiusq;
moliri in animo bellum. Hanc populi cupiditaté Alcibiades ſuæ quoq; libidini & ambitioni congruen
tem, quoad per eum fieri poterat, accendebat, rationibus multis oſtendens hanc expeditionem, in-
gens imperium, perpetuam gloriam Athenienſium reipublicæ parituram. Audendum aliquando ul-
terius progredi, nec pedetentim ut antea, ſed totis uiribus aggrediendam Siciliam eſſe. Ipſe uero
longe etiam maiora quàm uerbis proferebat, mente concipiens, non Siciliam, ut plerique finem belli,
ſed alterius expeditionis initium, adeoq; (ſi diis placet) commeatum fore putabat. Iamq; ea occupa-
ta prouincia, Carthaginem deinde, ac Libyam, tum Italiam, Peloponneſumq; animo deſtinabat. At D
Nicias longe aliter ſentiens, magno conatu his conſiliis aduerſabatur, huius expeditionis difficultatem
Syracuſanorum potentiam, uicina bella in medium afferens. Sed æquiori animo uerba Alcibiadis au
diebantur à cuncta penè ciuitate, quæ tanta huius belli cupiditate flagrabat, ut eam in manibus explo
ratam uictoriam habere uideretur. Suadebant enim in theatris ac palæſtris ſeniores uiri, & alii iuuen
tutem ad hanc expeditionem multis adhortationibus cõcitabant: alii Siciliæ formam, ſitumq; Cartha
ginis deſcribebant: alii narrabant exempla maiorum, qui rebus præclare ac magnifice geſtis ampliſſi-
mam gloriam ſuis poſteris reliquiſſent. Fuere tamen duo præſtãtes uiri, Socrates philoſophus, & Me
ton aſtrologus, qui longe à ſuperiori ſentẽtia alieni, ille quidẽ ſolito fortaſſe dæmone, genioq; admo-
nitus, hic uero aut ratione, aut uaticinio quodam compulſus, ciues terrebant, monebantq;, ut ab hoc
tanquam funeſto ac pernicioſo abſtinerẽt bello. Quinetiam Metonem dicunt ſolicitum de periculo
filii proficiſcentis ad bellum, quaſi præſagientem calamitatem futuram, inſaniam ſimulaſſe: alii qua-
dam nocte domum propriam combuſſiſſe, atq; deinde ſua fortuna in concione deplorata, ſic popu-
lum ad miſericordiam cõmouiſſe, ut præter conſuetudinem filium ſuum receperit beneficio popu-
li, ab omni militia ac expeditione exemptum. Cæterum omnium animis in bellum Syracuſanum
conuerſis, Athenienſes nihil ultra differẽdum rati, duces militiæ Niciam, Alcibiadem, ac Lamachum
elegerunt. Renuentem uero Niciam ac tergiuerſantem propter collegarum ſocietaté, populus Athe
Thucyd. 6. nienſis publica autoritate adhibita coegit, imperium ut acciperet, exiſtimans Lamachi ac Alcibiadis
ferocitatem cohiberi tarditate Niciæ, ac temperari modeſtia poſſe. Lamachus enim etſi iam ad ſene-
ctuté uergebat, erat tamen in periculis adeundis longe audacior, quàm ætas ſua poſtulare uideretur.
In medio deinde apparatu belli, tentantem rurſus Niciam hanc expeditionem turbare, Alcibiades
contra enitens ſuperauit, peruicitq;, ut populus Athenienſis totius adminiſtrationem futuri belli, ad
duces quos nuper elegerat magna cum autoritate deferret. Deinde poſt paucos dies, ſatis iam om-
nibus comparatis ad bellum, cum ſoluere à Pyræo pro ſuo arbitratu poſſent, noua repente religio ci-
uitatem inuaſit, nunciantibus cunctis feſta Cereris quæ appellantur Adonia (eo enim tẽpore celebran
tur) multa fœda horrendaq; portendere, & matronis paſſim per urbem ſimilia cadaueribus, quæ du
cuntur ad rogum, ſpectra obuerſari, ipſas ante ſepulchra procũbere magno cũ gemitu, more lugentũ
& funera celebrantum. Adiiciebant præterea, Mercurii ſtatuas, quarum Athenis magna copia erat,
ex omnibus

A ex omnibus locis ciuitatis una nocte fuiſſe deiectas,capitibusq; perfractis,ad terram proſtratas iacere.
Perturbata igitur ciuitate,atq; in id ſolum intenta,ut autores huius facinoris reperiret,incerti rumo-
res famam uulgarũt,hoc Syracuſanorum,quòd coloni eſſent,gratia fuiſſe à Corinthiis perpetratum,
quòd ſperarent à præſenti bello populum Athenienſem,aut retardare aliquandiu,cura religionis in-
iecta,aut auertere penitus poſſe. Quibus nec aſſentiri Athenienſes uidebantur,nec ulla ratione addu
ci,ut crederent Corinthiorum fraude uiolatos eſſe Mercurios,ſed potius ex flagitioſorum iuuenum
corruptela,qui conſueſſent coniuratione inita in ludis & conuiuiis conuenire, hoc impium facinus
prodire arbitrabantur. Et forte per eos dies capti ſunt aduenæ ac ſerui nonnulli,qui coràm ſenatu po
puloq; adducti,huius facinoris culpam in Alcibiadem conferebant,aſſerentes eum habere ſodalium
cœtum,qui domi congregarentur,ueluti in ſcena hiſtriones,ad ſacra Cereris imitanda,& ea referen- *Impietatis in*
da myſteria,quæ magna cum reuerentia celebrari ab Athenienſibus ſolent. Addebant præterea, eos *ſimulatus Al*
inter ſe ceremoniarum munera eſſe partitos, Polytionem quendam eſſe eum qui ſacras teneret tæ- *cibiades.*
das,& Theodorum præconem uocitari, & Alcibiadem ueluti ſacrorum antiſtitem reliquos ſodales
arcana myſteriaq; docere. Hæc ſunt quæ præcipue à Theſſalo accuſatore in Alcibiadem,ueluti impi-
um & execrandum hominem,ſcripta eſſe comperimus. At uero Alcibiadis inimici, Androcles præ-
ſertim qui huic uel maxime infenſus erat,hanc nocendi occaſionem nacti,cum ubique & ueteres illi-
us mores,& anteactam uitam non contentam mediocritate ciuili ad fidem præſentium criminum re
tuliſſent, ſic populum ad iram ac odium concitarunt,ut fautores illius, non ſuſtinentes aduerſario-
rum uim, primum de omittenda Alcibiadis cauſa cogitarent. Deinde cernentes nautas remiges,om
nes denique milites tum domeſticos tum peregrinos aduerſus Alcibiadis inimicos palàm manife-
ſteq; inſurgere,animum rurſus quem propè abiecerant receperunt. Omnes enim auxiliares,ſed præ
cipue milites Argiui, & mille pedites Mantinenſes,ſe ad hanc militiam ueniſſe dicebant,ut Alcibia-
dem terra mariq;,aut nullum alium ducem ſequerentur. Hæc cum uiderent Alcibiadis aduerſarii,
ueriti ne multitudo in expectatione belli erecta horum uocibus,quorum opera niſi bello poſthabito
carere non poterant, ad tollendum iudicium flecteretur,nouis conſiliis uirum aggrediuntur. Inſtru-
unt oratores nonnullos,qui etſi aduerſus Alcibiadem occultas inimicitias exercerent, non tamen
minori odio quàm aperti inimici eum habebant. Hi populum adeuntes ueluti ciues quibus curæ eſſet
Reipublicæ ſalus,multis uerbis oſtendunt,quàm indignum Athenienſiũ prudentia ſit,ſimul & claſ-
ſem ingentem parare,& multitudinem penè immẽſam,cum ex urbanis,tum ex ſociorum copiis col-
B lectam,ad bellum armare grauiſſimum fortaſſe omnium,quæ unquam ea Reſpublica geſſerit,& eo
dem tempore tanti exercitus ducem reum conſtitui,iudicio diſtineri,ac populum Athenienſem,qui
animo Europam Aphricamq; concipiat,in audiendis accuſationibus fruſtra tempus terere. Nauigan-
dum igitur eſſe,quod bene ac feliciter eueniat,& in aliud tempus iudicium differendum. Confecto
enim bello,cum Alcibiades per ocium adeſſe ſuæ cauſæ poterit,iudicium conſtituant,rem cauſamq;
cognoſcant,& opportuno Reipublicæ tempore ſecundum leges ſententiam ferant. Non latuerunt in
genium Alcibiadis hæ inſidiæ,quas inimici,ſub amoris ſpecie,apud imperitam multitudinẽ in ſuum
caput machinabantur. Itaq; precibus,querelis,omni deniq; contentionis genere eniti ad populum cœ
pit,ut de hac accuſatione ante profectionem ſuam decerneretur:indignum eſſe clamitans,ſub reditũ
ſuum integram cauſam reſeruare,& in magnam expeditionem ducem mittere,quem omnes Græci
accuſatorum criminibus obnoxium putent. Quam autoritatem in exercitu habiturum eum credant,
quem milites ignorent,an ut imperatorem,an ut reum ſequantur? Hanc igitur cauſam,inimicorum
odio atq; inuidia excitatam ante omnia cognoſcant,ac ſi Alcibiadem (ut inimici uolunt) nocentem
inuenerint,ei ſecundum leges pœnas conſtituant:ſin uero manifeſte cognouerint,ſe longe ab hoc ſce
lere eſſe alienum,tum in lucem proferant innocentiam ſuam,ut fidenti animo proficiſcatur ad bel-
lum. Non enim decere populum Athenienſem,neq; Reipublicæ expedire,neq; maximis rebus quas
gerere tantis conatibus parent, utile eſſe,ſic ducem Athenienſem in expeditionem accedere, ut ma-
gis domeſticos hoſtes qui poſt tergum relinquantur,quàm externos qui aduerſa frõte dimicaturi ſint,
formidandos putet. Poſt longam contentionem re integra in aliud tempus reſeruata, quia præſenti
bello moram allatura uidebatur,triumuiri iubẽte ſenatu populoq; Athenienſi claſſem conſcendunt,
nec multo poſtea,tempus idoneum ad traiiciendum in Siciliam nacti, dato profectionis ſigno cum
magna ſpectantium uoluptate à Pyræo ſoluunt,ducentes ſecum non multo minus quàm centum &
quadraginta triremes,centum & quinq; millia peditum,tum ſagittarios ac funditores leuis armatu
ræ mille & trecentos,tormẽtorum præterea ac machinarum expugnandis urbibus copiam ingẽtem.
Secundo uento ad Italiam delati,Rhegium,quod ex propinquo Siciliam ſpectat,primo aduentu oc-
cuparunt. Deinde conſultantibus inter ſe de adminiſtratione imminẽtis belli,Alcibiades ſuadẽte La
macho, repugnante uero Nicia,ingenti celeritate in Siciliam traiecit,ac nulla interpoſita mora Cati
nam (id eſt oppidum non admodum longe à Syracuſis ſitũ) prius occupauit,q̃ oppidani aut ſuis præ-

ſidiis urbem tueri,aut accerſire aliunde ſubſidia poſſent.Hoc initio proſpere feliciterq; ſecuto, iam C
ad reliqua peragenda milites Alcibiadis ſeſe parabant,exiſtimantes omnia quæcunq; forent , illo nõ
alio duce,ſuperare & conſequi poſſe,cum triſti nuncio allatum eſt , eum Athenas ad iudicium reuo-
cari.Nam poſt diſceſſum illius maiori parte(ut plerunque fit)meliorem uincente,inimici omni con
tentione adhibita,populum concitarunt ad eam conſpirationem prius inueniendam,deinde extirpã-
dam,quam autore principeq; Alcibiade factam eſſe dicebat.Itaq; cœptum eſt de coniuratis qui inſi-
mulabantur modice primum agitari,deinde creſcente odio atque inuidia,tanta extemplo rabies ciui
tatem inuaſit,ut in quoſcunq; amicos ac ſodales Alcibiadis,ſine ullo diſcrimine ſæuitum ſit . Nulla
enim ſeruata iudicii forma,alii necabantur,alii trudebantur in carcerem,nec quiſquam erat tam inno
cens qui ſi tenuem ſuſpicionem huius criminis incidiſſet,furentis populi manus poſſet effugere . Eos
uero qui primum hanc culpam in Alcibiadem contulerunt,Thucydides prætermiſit.Phrynichus au-
tem comicus,aliiq; nonnulli,Dioclidem ac Teucrum fuiſſe teſtantur,ut ex Phrynichi ſcriptis intelligi
licet : Te,inquit,amiciſſime Mercuri integrum atq; incolumem ſerua,ne,ſi cecideris , & amico infa-
miæ ſis,& Dioclidi præbeas facultatem nocendi.Cauebo,inquit,ne Teucer aduena poſſit obeſſe co-
lono.Sed iam ſatis compertum habemus neminem fuiſſe inter eos,qui Alcibiadem oppugnabant,ſic
ſibiipſi conſtantem,ut aliquid unquam ſtabile aduerſus eum firmumq; protulerit,quin potius omnia
ficta pro arbitrio crimina & commentitia uidebantur. Rogatus quidam accuſatorum,quonam pacto
eum qui Mercurii ſtatuam percuſſerat,conſpexiſſet :reſpondit,ſe beneficio Lunæ percuſſoris uultum
ſacrilegiq; nouiſſe. Verum cum Luna noua,qua tenebræ uigere præcipue ſolent,id facinus perpetra-
tum eſſe conſtaret,ſatis perceptum fuit à prudentiſſimis uiris,eum & pugnantia ſecum loqui, & ma-
leuolentia ad accuſandum Alcibiadem,non ueritate compelli.Populus tamen ſic Alcibiadi erat infe-
ſtus,ut non argumenta,non teſtes,non deniq; hominem ullum,qui illius ſalutem ac innocẽtiam tue
retur,audire æquo animo poſſet:accuſatores contra,atq; eorum crimina in abſentis perniciem fabri-
cata & libenter admitteret,& ſuis ſentẽtiis comprobaret. Quibus rebus effectum eſt,ut amici Alcibia
dis leui etiam ſuſpicione notati furentis populi rabiem metuentes,alii occultis in locis ſe abderẽt,alii
ſalutem adipiſcerentur fuga,nonnulli priuſquam opinabantur oppreſſi in carcerem truderentur . In-
ter quos fuiſſe aiunt Andocidem quendam uirum genere ac maiorum gloria clarum,cuius originem
in Vlyſſem autorem Hellanicus hiſtoricus refert.Hunc populus Athenienſis , quia ipſe multitudinẽ
aſpernabat̃,ut inimicum iam multo antea oderat.Creditũ uero facile eſt,eum in hac cauſa eſſe nocẽ
tem,quia Mercurii ſtatua quædam ampla atq; magnifica domui eius propinqua,cæteris diſiectis atq; D
perfractis,ſola penè intacta permanſerat.Huic ſtatuæ Andocidem ad euitandum ſuſpicionem peper
ciſſe dicebant : unde nomen deinde quod hodie quoque ſeruat,ſortita eſſe uidetur,& à poſterioribus
titulo indicante Andocidis Mercurius uocitata.Huic igitur Andocidi iuſſu populi in carcerem truſo,
Timæus quidam nobilitate impar,prudentia uero audaciaq; ſuperior,in eodem carcere conſtitutus
perſuaſit,ut ipſe unà ſecum aliiq; nonnulli nocentes ſe eſſe confiterentur:manifeſtanti enim ſeipſum,
dicebat,ſecundum legem impunitatem conſtitui.Itaque ſatius eſse paucos optimos ac præſtantes ui
ros,quibus præcipue formidandum erat,mentiendo ſaluti ſuæ conſulere,quàm cum pleriſq; homi-
nibus ſordidis per inuidiam fœde turpiterq; necari.Hoc ſuadente Timæo cum aſſentiretur Andoci-
des in medium prodiens confeſſione ſua aliiq; nonnulli à populo liberantur.Fuerunt autem ab eo &
proprii ſerui,ut maiorem fidem ſuis uerbis acquireret,& pleriq; alii ſocii facinoris nominati , de qui-
bus omnibus præter eos qui fugam arripuere,ſumptum ſupplicium eſt. Poſt hæc populus Atheni-
enſis in Alcibiadem ira ac indignatione conuerſa quoſdam elegit,qui ſalaminiam ad Alcibiadem mit
terent,modeſte alloquerentur,multis rationibus ſuadentes , ut ad diſſoluendum iudicium & dilu
enda crimina quæ ſibi inferebantur,Athenas rediret. Metuebant enim quod erat magnopere formi-
dandum,ne ſi uis ei afferretur,homo ferox ac turbulentus aliquam ſeditionẽ in exercitu concitaret.
Idq; ſi tentare Alcibiades uoluiſſet,facile in hoſtili terra potuiſset efficere.Nã ſua ſponte milites poſt-
quam perceperunt populi Athenienſis edictum,paſſim per exercitum fremebant,clamabantq;,nemi
nem eſſe Athenienſium præter unum Alcibiadem,cuius ductu auſpicioq; bellum Syracuſanum con-
fici poſſet,eo abeunte finiendam militiam eſſe,nec ulterius in ea prouincia tempus eſſe terendum.
Cernebant enim Lamachum uirum impigrum,& in rebus gerendis ferocem,prohiberi autoritate Ni
ciæ,quo minus ſua audacia uteretur.Niciæ uero in bello gerendo tarditatem quãdam eſſe innatam,
quam ſolus Alcibiades potuiſset ſua uirtute atque ingenio excitare . Diſcedens igitur Alcibiades ira
atq; indignatione accenſus , Meſsanam primum quæ certam defectionem parauerat , ex manibus
Athenienſium abſtulit,clàm Syracuſanis rem omnem aperiens,ac detegens eos , qui tradere urbem
populo Athenienſi decreuerant.Deinde cum in Thurios peruenisset,deceptis cuſtodibus è trireme,
qua Athenas ducebatur repente proſiliũt,acceleriter ſe è proſpectu nautarum eripiẽs,cum certo in lo-
co delituiſset,facile perſequentium manus effugit.At uero poſt hæc roganti cuidã,num patriã ſuſpe-
ctam

Salaminia quod genus nauigii ſit, uide Suid.

A ctam haberet, reſpondiſſe aiunt, ſe patriæ plurimum credere, uitæ autem diſcrimẽ ne matri quidem ſuæ cõmittendum putare. Fieri enim ignorantia poſſe, ut nigrum pro albo ferat lapillum. Nec multo poſtea cum percepiſſet, ſe una uoce à populo Athenienſi morte damnatũ: At ego, inquit, oſtẽdam illis Alcibiadem uiuere. Accuſationem uero ſic ſe habuiſſe aiunt. Theſſalus Cimonis, Alcibiadem Cliniæ in iudicium uocat, quoniam contra ius faſq; Cererem uiolauit, cum in propria domo ſodalium cœtum haberet, quorum alii præconis tædaiumq; miniſtri, alii diſcipulorum officio fungerẽtur, ipſe ueluti ſacrorum antiſtes arcana myſteriaq; doceret, atq; hæc omnia faceret contra edicta & leges, quæ olim fuerunt ab Eumolpidis & Eleuſinæ ſacerdotibus conſtitutæ. Athenienſes igitur publicatis Alcibiadis bonis, eoq; abſente damnato, ne aliquid quod aduerſus illum fieri poſſet, intactum relinquerent, decreuerunt ut omnes miniſtri miniſtræq; ſacrorum, Alcibiadem ueluti impium ac nephandum hominem execrarentur. Earum unam decreto populi imperioq; neglecto, dixiſſe aiunt, ſupplicationum ad ſe, non execrationum officia pertinere. Inter hæc Alcibiades ex Thuriis in Peloponneſum profectus, ſe Argos contulerat, atq; inde cum à patria ſuiſq; inimicis oĩa mala expectanda eſſe arbitraretur, fortunam tentandam ratus, ad Lacedæmonios miſerat qui dicerent, ſi publica præſtita fide ſibi adeundi Spartam poteſtatem fecerint, allaturum ſe multa, quæ ad communem utilitatem magnopere pertinerent. Facta poteſtate, Alcibiades etſi antea Lacedæmoniis uehemẽter fuiſſet infeſtus, tamẽ mutata fortuna rerum, comiter hoſpitaliterq; ſuſceptus, primum eos de bello Syracuſano conſultantes multis rationibus compulit, ut Gilippum ducem ad ferendam Syracuſanis opem, contra Athenienſium exercitum mitterent: deinde, ut illinc aduerſus Athenienſes propinquum mouerent bellum: poſtremo, ut Deceliam urbem, quo nihil pernicioſius afferri Athenienſibus potuit, mœnibus circundarent, præſidiiſq; munirent. His atq; aliis permultis breui tempore factum eſt, ut Lacedæmonii nõ modo in publicis rebus, ſed in iis etiam, quæ ad priuatum uiuendi uſum pertinerent, Alcibiadis ingenium admirarentur. Nam cum uiderent ipſum ad tondendam uſque ad cutem barbam more laconico tonſores adhibere, & frigidis balneis uti, & duro pane nigroq; iureueſci, uix adduci poterant ut crederent eum eſſe uirum, quem acceperant in omni deliciarum genere fuiſſe uerſatum. Sed tanta inerat Alcibiadi comitas, atque ad omnia naturalis ingenii dexteritas, ut facile diuerſis contrariiſq; hominum moribus, quod alii ſe aſſequi poſſe diffidunt, ſuum uiuendi modum accommodare uideretur, ceu Chamæleon quidam, quem aiunt, albedine tantum excepta, ad omnes colo-

Incredibilis ingeni uarietas.

B res ſuſcipiendos aptum eſſe natura. Erat enim in Lacedæmonia homo grauis, ſeuerus, & quod apud Spartiatas plurimi fit, pugnator egregius. In Ionia, iners, mollis, ac multis uoluptatibus deditus. In Thracia quoque nunc potando, nunc equitando, incredibili arte barbarorum mores imitabatur. Cum Tiſapherne uero Satrapa diu uerſatus, adeo faſtu, pompaq;, & ornatu omnium rerum cunctos alios excedebat, ut Perſicam magnificentiam, qua illi plurimum ualent, ſuis deliciis ſuperaret. Hæc cum ageret Alcibiades, non mores in alios mores uertebat, ſed natura utens, interioribus cupiditatibus tectis, ſemper ad eorum conſuetudinem, quibuscum uerſabatur, ſuum accommodabat ingenium. Itaque ſiquis ex eo uiuendi modo, quem ille apud Lacedæmonios præferebat, metiri hominem uoluiſset, non filium Achillis (ut ille Poëta inquit) ſed uirum Spartiatam, ſub diſciplina Lycurgi à primis incunabulis inſtitutum Alcibiadem eſse dixiſſet. At uero ex altera parte ſi idem potuiſſet occultum illius ingenium abditamq; naturam diligentius intueri, eam profecto ſententiam protuliſſet, quam de Helena, quæ in funere matris nimium ſuis pepercerat comis, ille Poëta ꝓtulit: Mulier eſt, inquit, quæ ſemper fuit, priſtinum ingenium ſeruans, priſtinamq; naturam. Poſt hæc cum Agis Lacedæmoniorum rex in expeditionem eſset profectus, ferunt Timæam illius coniugem adulationibus Alcibiadis blanditiiſq; pellectam, primum familiariter ſecum fuiſse uerſatam, deinde impudentia ſimul cum amore creſcente, eò temeritatis atq; inſaniæ proceſſiſse, ut cum infantem peperiſſet, ipſum etſi foris Leotychidem, domi tamen præſentibus ancillis, Alcibiadem uocitaret, atq; eius filium eſſe fateretur. Alcibiadem quoque ioco dixiſſe aiunt, non à ſe quæſitam familiaritatẽ Timææ, quo aut contumelia quenquam afficeret, aut uoluptate frueretur, ſed ut liberos, qui deinde Lacedæmoniorum reges futuri eſſent, procrearet. Hæc cum multorum ſermonibus deferrẽtur ad Agidem, tradunt hominem non tam accuſatorum criminibus, qui ſuſpicionem de Alcibiade faciebant, quàm tempore eſſe adductum, ut uiolatam uxoris pudicitiam crederet. Nam antea rex ingenti terræmotu perculſus, relicta in urbe coniuge, decem continuos abſuerat menſes. Poſt hoc tempus natum Leotychidem ſuum filium eſſe negauit, ex quo aiunt illum ueluti à regio ſanguine alienum, ſucceſſione regni à poſterioribus fuiſſe excluſum. Verum inter hæc cum Athenienſes, re male geſta, ingentem cladem in Sicilia recepiſſent, extemplo Chii, Lesbii, Cyziceni, ad ſpem nouarum rerum erecti, uno eodemq; tempore Spartam miſerunt, qui dicerent ſe defectionem à populo Athenienſi facturos, ſi Lacedæmoniorum præſidiis fulciantur. Lacedæmonii uero his libenter auditis, primum una uoce in hanc ſententiam ferebantur, ut cenſerent optimum eſſe Bœotios Lesbiis, Pharnabazum

Exilium.

Defectio ad hoſtes.

Cyzicenis auxilium ferre. Deinde autore Alcibiade conſilio permutato, Chiis primum totis uiribus C
ſubueniendum rati claſſem parant, eamq; magnis copiis refertam, ad tutandum Chium proficiſci iu-
bent. Alcibiades in hanc expeditionem profectus, tunc egregiam operam in bello nauando, nunc La-
cedæmoniorum ducibus conſulendo, tanto detrimento Athenienſibus fuit, ut penè totam Ioniam
ad defectionem compulerit. Dum hæc in Ionia geruntur, interim Agis tum ob inuidiam quæ ani-
mum eius urebat, tum ob uiolatæ uxoris iniuriam, dies noctesq; nihil aliud agitare uidebatur, niſi ut
ruina Alcibiadis odium ſuum reſtingueret. Et iam Spartiatæ nobiliores, qui aliquam dignitatem in
Repub. obtinebant, eodem pacto ut Agis inuidere gloriæ illius ac rebus proſpere geſtis inceperant.
Itaq; perniciem ei communi conſilio machinantes, ad præfectos claſſis in Ioniam mittunt, qui iuſſu re-
Prouidentia. gum Alcibiadem de medio tollant. Sed callido ingenio uir, cum allatæ iniuriæ, & quanta inuidia glo-
riam ſequeretur, non immemor eſſet, ſemper Lacedæmoniorum fidem ſuſpectam habens, in bello
gerendo eorum mandatis obtemperabat, uitam tamen aliaq; ſibi chara neq; illorum fidei, neque arbi-
trio committebat. Cæterum cognitis iis quæ ſibi parabantur inſidiis, extemplo ad Tiſſaphernem Sa-
trapen, ueluti ad ſalutis ſuæ patronum confugiens, barbarum calliditate ingenii, cuius ille erat ſupra
modum amator, ſibi in primis conciliauit. Nulla enim erat natura tam aſpera, tam difficilis, tam ab
humanitate aliena, quam Alcibiades non ſibi beneuolam redderet. Itaq; Tiſſaphernes etſi homo ſu-
perbus eſſet atq; immanis, & ſupra omnes Perſas Græcorum generi inimicus, comitate tamen Alci-
biadis ſagacitateq; pellectus, ſic eum diligebat, ut non minus hominem colere, quàm ab eodem coli
uideretur. Quin etiam hortum quendam omnium ſuorum pulcherrimum, in quo & fontes peren-
Gratia. nes erant, & prata ſalubria, & umbracula regiis ornamentis inſtructa, appellari Alcibiadē iuſſit. Hæc
cum ita eſſent, Alcibiades poſteaquam uidit ſe gratia apud Tiſſaphernem autoritateq; plurimum poſ-
ſe, & amicitiam Lacedæmoniorum cum ob priuatum odium regis, tum ob communem ciuitatis in-
uidiam, in perpetuam maleuolentiam eſſe conuerſam, ſuadere barbaro cœpit, ne Lacedæmonios tan-
tis uiribus, quantis antea iuuerat, aduerſus Athenienſes foueret, ſed paulatim pecuniam ſubminiſtrā-
do, diſcordiarum materiam aleret, bellum quoad poſſet nutriret. Fore enim ut ambæ Reſpub. diu-
turnitate belli afflictæ, ſupplices deinde ad regem ſuum humilesq; confugiant. Tiſſaphernes admi-
rans ingenium ac prudentiam Alcibiadis, ſine ulla exceptione in bello gerendo eius conſilia ſequeba-
tur. Græci autem ſtupebant, quòd cum eſſet Alcibiades tanta cum ignominia pulſus Athenis, indu-
ſtria tamen & calliditate ingenii, eam autoritatem apud exteras gentes aſſecutus foret, ut non modo
Athenienſibus, ſed etiam Lacedæmoniis non mediocri formidini eſſet. Athenis uero paſſim per ur- D
Vulgi incertitudo. bem querebantur ciues, quòd fortem uirum & egregium ducem, alieno Reipu. tempore, de ciuitate
expuliſſent, odio magis atq; inuidia, quàm merito ullo, perniciem ei machinati, paulo poſt in ceruicem
patriæ redituram. Nam etſi per id tempus in Samo res Athenienſium nec proſperæ ſatis, nec aduer-
ſæ admodum eſſent, præfectis claſſis in id ſolum intentis, ut recuperarent nonnulla quæ paulo ante
defecerant loca, & alia quæ defectionem factura uidebantur, in fide retinerent, tamen magna eos in-
ceſſerat cura, quòd crebris nunciis rumoribusq; acceperant, Tiſſaphernem centum quinquaginta tri-
remes in Phœnicia paratas habere, quæ ſi aduerſus Athenas (ut fama erat) à barbaro mitterētur, iam
actum iri de libertate credebant. Alcibiades Athenienſium formidine cognita, celeriter ad præfectos
miſit in Samum, qui dicerent, priuatis ſimultatibus ſe potiorem ſemper habuiſſe Rempu. Nunc cum
ſeruare eam poſſit, paratum eſſe Tiſſaphernem, qui grauiſſimus hoſtis immineat, ab eorum ceruicibus
Thucyd. li. 8. remouere, ſi ex altera parte optimates Athenis, ut uiros fortes decet, Rempu. capeſſentes, imperitæ
multitudinis potentiam deprimant. Aſſentientibus cunctis nobilibus qui res Athenienſium in Samo
regebant, ſuaſionibus conſiliisq; Alcibiadis, unus tantum Phrynichus ſuſpicatus id quod erat, Alcibia-
dem hæc omnia moliri, non tam ut paucorum potentiam in urbe conſtituat, quàm ut inter Senatū
& plebem contentionem inducat, aduerſari aliis cœpit, & huic conſilio quacunq; ratione obuiam ire.
Itaq; Aſtyochum quem Tiſſaphernes ſuæ claſſi præfecerat, occulte monuit, ut ab Alcibiadis dolis inſi-
Fallacia fallaciam. diisq; caueret: ſed duplicata utrinq; fallacia deceptus eſt proditor, cum proditorem deciperet. Timens
enim Aſtyochus potentiam Alcibiadis, quem ſciebat gratia & autoritate apud Tiſſaphernem pluri-
mum poſſe, omnia quæ ſibi à Phrynicho fuerant delata, homini patefecit. Alcibiades his cognitis, ex-
templo miſit in Samum monitum præfectos claſſis, ut à Phrynichi perfidia caueant. Opera enim il-
lius, omnia conſilia quæ pro ſalute Athenarum agitentur, perturbari atq; euerti. Hæc ubi relata ſunt
Athenienſium ducibus, adeo grauiter in Phrynichum exarſerunt, ut communi conſilio conſpirarent
ad hominem ueluti hoſtem & proditorem patriæ perſequendum. Phrynichus ſibi uehementer me-
tuens, antequam opprimeretur aliorum inſidiis, experiri conſtituit an ſuperiori fraudi noua fraude
Calliditas. poſſet occurrere. Itaq; rurſus ad Aſtyochum miſit, qui primum apud eum quererentur, quòd ea om-
nia quæ fidei ſuæ commiſerat, contra ius faſq; prodita Alcibiadi eſſent, deinde operam ſuam magis
quàm unquam antea pollicerentur, ſe etiam paratum eſſe dicētes in manibus ſuis, ſi uelit, claſſem atq;
exercitum

A exercitum Athenienſium tradere. Verum hæc quoq; fraus, cum ab Aſtyocho relata Alcibiadi eſſet, euentum quem Phrynicus animo deſtinauerat, habere non potuit. Nam ubi Phrynicus iterũ ab Aſtyocho ſuas inſidias detectas ſenſit, metuens ſecundam Alcibiadis accuſationem, celeriter ut præoccuparet Athenienſium animos, duces conuenit, monetq; ut militem in armis habeant, ſibi enim compertum eſſe, hoſtes paulo poſt cum omnibus copiis affuturos, eo conſilio ut Athenienſium exercitũ, quẽ illi imparatum atque inermem reperire confidunt, ingenti impetu aggrediantur, atque ſi fieri poſſit euertant. Sub idem propè tempus ad eoſdem duces literæ ab Alcibiade afferuntur, quæ Phrynichum proditionis inſimulabant, monebántq; ut ab fallacia hominis qui tradere exercitum hoſtibus ſimul cũ claſſe parauerat, diligenter cauerent. His literis non crediderunt præfecti claſſis, exiſtimantes ea commentitia eſſe crimina, & ab Alcibiade in perniciem Phrynichi fabricata. Dicunt tamen cum paulo poſtea ſeruus quidam Hermonis Phrynichum peremiſſet, cenſuiſſe Athenieſes eum ob proditionem iure necatum, & interfectori Hermoni ac ſociis eius ueluti benemeritis de Rep. uiris præmia detuliſſe. Poſt hæc amici Alcibiadis qui in Samo claſſem habebant, ſuperiores facti, extemplo Piſandrum Athenas mittunt, qui primores ciuitatis conueniat, atque eos doceat, Tiſſaphernem Alcibiadis opera amicum ſibi ac ſocium fore, ſi illi populari ſtatu deiecto Reip. gubernationem ſuſceperint. Verum Piſandri aduentu quadringenti uiri occupata Rep. præter expectationem eorum qui uerſabãtur in Samo, ſegnius quàm antea gerebant bellum, & Alcibiadis rebus parum fauebant, ſiue non audentes maiorem motum in urbe concire, ſiue arbitrantes ſe Lacedæmonios, qui paucorum ſtatum ſemper adiuuerant, magis pacatos habituros. Sic igitur ſe habentibus rebus, urbana multitudo nonnullorum ſupplicio conterrita, qui fuerant quadringentorum iuſſu necati, quietem actura uidebatur. Hi uero qui apud Samum in exercitu erant, grauiter ferentes hæc, quæ gerebãtur Athenis, nulla interiecta mora, repetere cum omni claſſe Pyræum ſtatuunt, Alcibiade antea duce exercitus appellato, monitoq; ut omnibus rebus omiſſis, ad delẽdam paucorum tyrannidem Athenas ueniret. Cæterum Alcibiades, etſi eorum beneficio dux fuiſſet tot nauium, tantiq; exercitus declaratus, tamen non tam cupiditati illorum, quàm ſaluti patriæ conſulendum ratus, prudentia ſua à pernicioſo incepto multitudinem reuocauit. Vnde aiunt conſenſu omnium fuiſſe poſtea iudicatum, conſilio atque opera Alcibiadis eo tempore ciuitatem ſeruatam. Nam ſi ut conſtituerant, claſſem Athenas & omnem exercitum reduxiſſent, primum Helleſpontum, inſulas, Ioniam deniq; omni præſidio nudatam arbitrio hoſtium reliquiſſent, deinde in urbem, quo nihil funeſtius euenire poterat, ciuile introduxiſſent bellum. Hæc ne

Meritum de patria commendat Thucyd.

B fierent Alcibiades propè ſolus prohibuiſſe uidetur, non modo ſimul totum exercitum leniendo, ſed etiam unumquenq; militem ſeorſum uocando, rogandoq;, ne dum paucorum potentiam delere ſtudent, eodem conatu ciuitatem euertant. Thraſybulus quoque, quem aiunt inter omnes Athenienſes magnitudine uocis plurimum ualuiſſe, unà cum Alcibiade clamando increpandoq; multitudinem leniebat. Nec multo poſtea Alcibiades Phœniſſas naues, quæ à Perſarum rege in Lacedæmoniorũ auxilium mittebantur, calliditate ſua cohibuit, ne ulterius progrederentur, Tiſſapherni ſuadẽs, ut permitteret Græcos cum Græcis dimicantes ſibi mutuo internecionem parare. Nemini enim dubium eſſe, quin Lacedæmonii illius potentia fulti Athenienſium uires euertant: debellatis Athenienſibus, Lacedæmonios non ſolum reliquis Græcis, ſed etiam Perſarum regi formidandos fore. Tiſſaphernes his rationibus perſuaſus, propè Aſpendum claſſem continuit. Quod ubi Athenis nunciatum eſt, tantam repente gratiam apud multitudinem Alcibiadi comparauit, ut eum extemplo quadringentorum ſtatu deleto, in urbe recipiendum cenſerent. Verũ Alcibiades, ne uideretur miſericordia quadam & beneficio plebis fuiſſe in patriam reuocatus, ſtatuit reditum ſuum aliquanto differre, ut ſi fieri poſſit, maiori cum gloria reuertatur. Itaq; paucis nauibus ex Samo profectus, ingenti celeritate in Choam traiecit. Ibi audiens Mindarum Spartiatam Athenienſes cum omni claſſe inſectantem, uerſus Helleſpontum nauigare, extemplo decem & octo triremibus Lacedæmoniorum ueſtigia ſubſecutus, cum Abydum propè ueniſſet, offendit utranque claſſem uehemẽti certamine occupatam. Viſus primum Alcibiades, Lacedæmoniis ſpem, Athenienſibus formidinẽ attulit. Poſtea uero quàm Athenienſes notum conſpexere ſignum in puppi prætoriæ nauis ſublatum, continuo animum quẽ propè abiecerant, receperunt. Redintegrato acrius prælio, Alcibiades ea parte, qua Lacedæmonii ſuperiores uidebãtur, tanto impetu hoſtes inuadit, ut illi prius fermè quàm pugna confereretur, ſuis uiribus diffidentes fugam arriperẽt. Nam in proximum littus, ubi Pharnabazus cum pedeſtribus conſederat copiis, raptim auerterunt claſſem. Inſtabat à tergo Alcibiades nouiſſimum quenq; aggrediẽs. Nec prius à perſequendo hoſte diſceſſum eſt, quàm Athenieſes multis tum uadis, tum ſicco littore interceptis, multis etiam ferro necatis, integram uictoriam reportarunt. Captæ triginta hoſtium naues, & nõnullæ quas Athenienſes pauloante amiſerant, recuperatæ. Trophæum quoq; pro memoria huius uictoriæ conſtitutum. His rebus proſpere geſtis, Alcibiades nullam moram interponendam putauit, quin ad Tiſſaphernem rediret, ſecum ferens egregia munera ac pretioſam ſupellectilem ex hoſtium ſpoliis.

Alterũ in patriã beneficiũ

Tertium.

diligenter collectam. Verum cum Lacedæmonii ante conſertam pugnam de Tiſſapherne cum Perſarum rege queſti magnopere eſſent, quòd magis conſilio Alcibiadis, quàm mandatis ſuis obtemperás, hoſtium rebus faueret, Tiſſaphernes ad hanc ſuſpicionem purgandam, uenientem opportune Alcibiadem capi extemplo iuſſit, & in carcerem condi, nihil minus eo tempore quàm talem iniuriam expectantem. Cæterum poſt paucos dies Alcibiades occaſionem nactus, deceptis cuſtodibus, qui excubandi diligentiam remiſerant, fugam arripiens, ad Clazomenios ſe contulit. Ibi ut Tiſſaphernem calumniis oneraret, paſſim uulgauit ſe eius beneficio eſſe dimiſſum. Profectus deinde in Atheniēſium exercitum, cum cognouiſſet Pharnabazum ac Mindarum cum omnibus copiis ſub Cyzico conſediſſe, extemplo milites ad prælium accendens, multis rationibus compulit, ut illi neceſſarium eſſe putarent, aut nauali aut terreſtri pugna cum hoſtibus decertare. Deficiente enim pecunia, commeatu, & omni copia neceſſariarum rerum, aut dimicare cogebantur, aut cum magno detrimento abire. Alcibiades

Prudētia imperatoria.

igitur in locum quem Proconeſum appellant, cum milite omni deſcendens, iuſſit primum parua nauigia fortibus uiris referta, à magnis nauibus circundari: deinde præfectos diligenter curare, ut hoc pacto inſtructa claſſe, quāto maxime cū ſilentio poſſent, aduerſus hoſtes progrederentur. Et forte ingēs imber grandine miſtus, quo nihil aptius ad fallendum hoſtium proſpectum euenire poterat, opportune cecidit.

Magni ſucceſſus.

Primum Athenienſes, occupante omnia tempeſtate, bene gerendæ rei ſpem propè abiecerant, deinde hortante iubenteq; Alcibiade, ne tantam occaſionem prætermitterent, recreati animo ire ad hoſtes pergunt. Nec multo poſtea mira ſerenitate coorta, claſſem hoſtium ante portum Cyzicenorum conſpiciunt, quæ uidebatur ſoluentis ac abeuntis ſpeciem præ ſe ferre. Veritus Alcibiades, ne hoſtes conſpecta multitudine ſuarum nauium, milites in terram exponerent, & continenti applicarent claſſem, extemplo præfectos iuſſit à tergo ſua ueſtigia pedetentim ſequi, ita ut à ſuis poſtremis nauibus mediocri interuallo abeſſent. Ipſe quadraginta triremibus celeriter ante omnes progreſſus, hoſtem ad pugnam elicit. Lacedæmonii paucitate contempta, fidenti animo prælium ineunt, nōdum alia conſpecta claſſe, aut ſtrepitu nautico exaudito. Poſtea uero quàm alias atque alias ſuperuenientes conſpexere naues, tantus repente terror pauorq; omnes occupauit, ut non modo primum impetum, ſed ne conſpectum quidē aduenientis claſſis ſuſtinerēt. Itaq; in proximū littus effuſam arripuere fugam. Alcibiades centum nauibus ſubſecutus, copiis in terram expoſitis, magnam fugientium partem excepit. Mindarum deinde ac Pharnabazum qui præſtò cum copiis terreſtribus aderant, auxilium ſuis laturi, eodem impetu aggreſſus fudit fugauitq;, nec prius uictoriæ modus impoſitus, quàm Mindarus fortiter pugnans cecidit, & Pharnabazus citato gradu fugam arripuit, Cyzico in poteſtatem hoſtium derelicto: ingens enim hominum copia & prælio cæſa, magna inſuper capta. Nauium uero ne una quidem ex tanto numero euadere potuit. Athenienſes hac tam ingenti uictoria parta, non ſolum confirmaſſe in Helleſponto imperium uidebantur, ſed etiam ex altero mari Lacedæmoniorum uim ac potentiam depuliſſe. Statim poſt hæc, capta eſt epiſtola quædam Laconicis literis ſcripta, qua uicti paucis uerbis calamitatem ſuſceptam Ephoris nunciabant: Perdita ſunt bona, Mindarus interiit, eſuriunt qui ſuperfuerunt uiri. Vos quid ulterius agendum ſit, conſulite. Poſt hæc milites Alcibiadis ſibi aſſumentes huius uictoriæ laudem, ſocietatem aliorum militum, qui Thraſylli regebantur imperio, tolerare non poterant. Nam Athenienſes non multo antea eodem Thraſyllo duce apud Epheſum tam ingentem ſuſceperant cladem, ut ab Epheſiis ſit eo in loco ubi conflixere, trophæum in eum conſtitutum.

Cauti imperatoris exempla.

Hæc exprobrabant illis Alcibiadis milites, uirtutem ſuam ac ſui ducis prudentiam extollentes, eorum ignauiam increpantes, aſſerenteſq; Alcibiadem nunquam fuiſſe prælio ſuperatū, illos uero ductu auſpicioq; Thraſylli ſæpius ſuſos fugatoſq;. Sic igitur inſolentia horum militū euſq; proceſſit, ut neque in acie, neque in caſtris communem cum Thraſylli exercitu gerere militiam uellent. Cæterum cum Pharnabazus reparato exercitu Abydenorum fines eſſet ingreſſus, Alcibiades ad arcendum populationibus hoſtem, cum Thraſyllo obuiam factus, conſerta pugna, hominem in fugam uertit, & cum omni exercitu perſecutus uſque ad noctem fugientium agmen ingenti edita cæde, militem in caſtra reduxit. Ibi utriuſq; ducis milites, quòd communi opera rem feliciter geſſerant, inuicem gratulantes, ſumma lætitia uictoriam celebrarunt, breuiq; tanta concordia coaluerunt omnium animi, ut priſtinæ contentiones beneuolentiam peperiſſe uiderentur. Poſtero die Alcibiades inſigni erecto trophaeo, in regionem Pharnabazi exercitum ducit, ac late depopulatus agros omnis, magna cum captiuorum copia, & omnis generis præda in caſtra reuertitur, dimiſſis antea ſine ullo pretio cunctis quos ceperat ſacerdotibus. Cum uero Chalcidonii ſpem prodendæ urbis Alcibiadi attuliſſent, extemplo ille ad eos profectus, ut autoribus defectionis animum faceret, ad expellendum de ciuitate Lacedæmoniorum præſidium, propè mœnia cum exercitu conſtitit. Certior deinde factus Chalcidonios quæcunq; pretio digna haberent, ſub aduentum ſuum ad Bithynios detuliſſe, parte copiarum ad obſidendam urbem relicta, ipſe in fines Bithyniorum reliquum exercitum ducit, præmiſſo antea caduceatore, ut niſi omnia quæ à Chalcidoniis habuere, ad ſe detulerint, infeſtum

agmen

A agmen in ſuo agro expectent. Metu conterriti Bithynii, extemplo paruerunt mãdatis, amicitia prius cum Alcibiade ac ſocietate inita. Paulopost Alcibiades ad oppugnandam Chalcidonem reuerſus, cum ex ea parte qua mari abluitur, aggrederetur urbem, interim Pharnabazus ut obſidionem ſolueret, cum exercitu uenit, ſtatimq; cum Hippocrate urbis præfecto ſuis copiis iunctis pugnandi poteſtatem fecit, nec Alcibiade detrectante certamen, ad pugnam deuenere. Certatum aliquandiu ancipiti prælio. Demum ſuperato Hippocrate, cum Pharnabazus impetum hoſtium ſuſtinere non poſſet, citato gradu fugam arripuit. Alcibiades poſt hanc uictoriam præfectis Athenienſium ad obſidionem relictis, ipſe in Helleſpontum traiecit, pecuniam qua maxime indigebant, undique coacturus. Accidit autem ut per occaſionem, cui nunquam deerat, Selybriam caperet. Nam autores quidam dedendæ urbis cum Alcibiade conuenere, ut cum media nocte ignem conſpexiſſet, citatum agmen ad portas duceret. Veriti deinde ne unus coniuratorum qui mentem in contrarium uerterat, omnia patefaceret, ante conſtitutum tempus ignem extollunt. Alcibiades conſpecto ſigno triginta tantum uiris aſſumptis, nondum enim exercitum armauerat, quanta maxima celeritate poteſt, ad urbem contendit, iubens alios raptim ſequi. Viginti alii acceſſerant uiri, cum Alcibiades patefacta porta, urbem ingreditur. Interim proditione detecta, Selybriani obuiam denſo agmine ueniebant, parati omni ratione confligere, ut hoſtem de ciuitate expellerent. Hos ubi appropinquare Alcibiades ſenſit, cum pugnam inire tam paucis militibus temerarium eſſe cenſeret, & pedem referre nimium turpe uideretur uſque ad illam diem duci inuicto, extemplo nouo conſilio Selybrianos aggreſſus, caduceatorem miſit, qui tuba ſilentio facto, ſuo nomine eos moneret, ne prius aduerſus Athenienſes arma hoſtilia ferant, quàm animum conſiliumq; Alcibiadis norint. Hoc mandato ſic repreſſi ſunt Selybrianorum conatus, ac ſi omnes Alcibiadis copiæ adfuiſſent in urbe. Protracti deinde Alcibiadis opera utrinque ſermones quouſque armatus exercitus ad urbem peruenit, tum metu uictis Selybrianis, cum fidem Alcibiadis implorarent, liberaliter data eſt pax, & Thracibus imperatum, qui frequentes in exercitu Alcibiadis erant, iandiu ſua ſponte huius imperatoris ſigna ſecuti, ne urbem diriperent. Paucos dies ibi Alcibiades commoratus, accepta pecunia præſidioq; impoſito cum omnibus copiis Chalcidonem reuertitur. Hanc urbem interim Athenienſium duces ad deditionem compulerant, ac fœdere cum Pharnabazo inito conditiones dixerãt pacis, ut Chalcidonii certa pecunia perſoluta, in poteſtate Athenienſium eſſent, & omnis Pharnabazi regio integra ab iniuriis ſeruaretur, ac per eam Athenienſium

Repentinum in rebus periculoſis conſilium.

B legati quandocunq; mitterentur ad regem, commeare libere poſſent. Alcibiadis aduentu fide ultro citroq; data, iureiurando fœdus confirmant. Sic igitur cum Pharnabazo compoſitis rebus, cum Athenienſes ex ea parte magno belli onere leuati uiderentur, præter expectationem percipiunt Byzantios nouandarum rerum occaſionem nactos, defeciſſe. Quod ubi ad Alcibiadem perlatum eſt, extemplo, ille non ignarus, quantum momenti ad res gerendas in celeritate collocatum foret, diu noctuq; non intermiſſo curſu, ad recuperandum Byzantium proficiſcitur. Primo aduẽtu oppidani celerius quàm arbitrabantur oppreſſi, ut in re trepida fit, pauentes per urbem diſcurrunt, deinde alii alios hortantes conſtituunt inter ſe quo quiſq; loco ciuitatem defenderet. Alcibiades econtra ſic terra mariq; Byzantium obſidet, ut nulli aditus, neque exitus eſſent, qui non firmiter ſuis præſidiis tenerentur. Itaque breui tempore factum eſt, ut oppidani debilitati commeatus inopia, famem tolerare non poſſent, nec ſatis ſcirent in tanta penuria rerum, quid ſibi agendum aut parandum foret. Erãt ea tempeſtate Byzantii ciues duo, Anaxilaus atque Lycurgus, qui magis cupiditate ſeruandæ patriæ, quàm ſpe ulla priuatæ utilitatis allecti, de prodenda urbe cum Alcibiade conuenere, tali prius inito conſilio. Ambo enim proficiſcentes in forum, tum ad ea ciuitatis loca ubi aliqua ciuium frequentia erat, paſſim uulgarunt ſe compertum habere Alcibiadem ad comprimendas populorum ſeditiones, quæ magni ponderis eſſent, in Ioniam reuocari. Res à multitudine facile credita, quia eodem die Alcibiades uelis in altum datis, ingenti celeritate uerſus Ioniam nauigauit. Sequenti nocte quanto maxime cum ſilentio potuit, ad occupandam urbem reuerſus, cum iam compoſita omnia ad proditionem eſſent, ipſe cum parte copiarum in terram deſcendit, ex altera parte præfecti claſſis (ita enim conuenerant) portum ingreſſi magno clamore urbem inuadunt. ſimul enim & oppidanis metum, & autoribus dedendæ urbis ad recipiendum Alcibiadem animum faciebant. Primo tumultu Byzantii & externi milites, Peloponneſiaci, Bœotii, ac Megarenſes facto agmine ad portum occurrunt, & hoſtes iam deſcendentes in terram, ingenti impetu in naues compellunt. Iamq; ſperabant defendi Byzantium poſſe, non ſatis gnari eorum quæ gerebantur à tergo. Cum nunciatum eſt Alcibiadem cum armato exercitu urbem ingreſſum, extemplo multitudo omnis relicto portu in ciuitatem regreditur, ad arcendum hoſtem, & opem ſiquam poſſet iam propè captæ urbi ferendam. Primo congreſſu atrox committitur prælium, Alcibiade dextrum, Theramene ſiniſtrum regente cornu, ſtetitq; aliquandiu oppidanorum immota acies. Tandem urgente uehementius Alcibiade hoſtes in fugam uertuntur. Alcibiades urbe uictoriaq; potitus, curam adhibuit, ut omnes Byzantii à cæde, ac eorum bona à direptione nuli-

Stratagema egregium.

C

tum ſeruarentur. Sic enim antea cum Anaxilao Lycurgoq́; conuenerat. Quod quidem ad diluendum proditionis crimen, ipſis deinde non parum profuiſſe uidetur. Nam cum hi poſt hanc deditionem, Lacedæmonem profecti in iudicium uocarentur, Anaxilaum dixiſſe aiunt, nullum turpe facinus à ſe perpetratum. Etenim cum Byzantius, inquit, non Lacedæmonius eſſem, & patriam meam, non Spartam, terra mariq́; obſeſſam uiderem, cernerémq́; præterea omni frumento quod reperiebatur in urbe à Bœotiis, Peloponneſiacisq́; conſumpto, reliquam multitudinem fame perire, ſuccurrendum Byzantiorum filiis duxi. Itaque non hoſtibus ciuitatem prodidi, ſed ab hoſtium cæde, incendio, ac omnibus malis, quæ uicti à uictoribus perpeti ſolent, patriam liberaui, optimatum Lacedæmoniorum ſecutus exemplum, quibus ſemper maximæ curæ fuit, quacunque ratione ciuitatem ſeruare. His auditis, Lacedæmonii Anaxilaum atque Lycurgum omni ſupplicio abſolutos dimiſere. Cæterum Alcibiades tot rebus terra mariq́; feliciter geſtis, cum iam reuiſendæ patriæ incredibili cupiditate traheretur, nihil ultra differendum ratus, claſſem conſcendit, multis hoſtium ſpoliis ac omni armorum genere exornatam. Nam præter ingentem captiuorum copiam, ſupra ducenta nauium roſtra, quæ partim à ſe captæ, partim deletæ prælio fuerant, ſecum habuiſſe Alcibiadem tradunt. Verum

Glorioſus in patriam reditus.
Iuſt.lib.5.

Duris Samius qui originem ſuam in Alcibiadem refert, Callipedem quoque hiſtrionem fuiſſe in naui illius ſcribit, enſe, haſta, cæterisq́; armis, quibus uti in certaminibus ſolent, peregregie inſtructum: & Chryſogonum quendam Pythionicen modulatorem, qui tanta arte remigum manus dirigebat, ut cum illi remorum pulſum cum Chryſogoni cantu coniungerent, iucundam audientibus redderent harmoniam. Addit etiam prætoriam nauim, qua Alcibiades uehebatur, ueluti ex bacchanalibus redeuntem, cum purpureis uelis portum ingreſſam. Hæc ego affirmare non auſim, cum neque Theopompus, neque Ephorus, neque Xenophon, qui grauiſſimi autores fuere, harum rerum quicquam meminerint. Præterea nec tempus illud poſtulare uidebatur, ut Alcibiades ab exilio ueniens Pyræũ cum tanta pompa ingrederetur, & Athenienſium inuidiam concitaret, quam ille etiam in tam ſecunda proſperaq́; fortuna magnopere ſuſpectam habebat. Nam cum portum intraſſet, non prius in terram deſcendere uoluit, quàm ſedens in puppi Euryptolemum nepotem & familiares permultos conſpexit hortantes, ut fidenti animo in urbem ueniret. Inter hæc multitudo omnis obuiam effuſa ſtudio uiſendi Alcibiadem poſt tot uictorias partas, certatim extra ciuitatem exierat, tum ex tanto

Gratia ciuiũ noua.

interuallo primum conſpectus, ora omnium in ſe oculosq́; conuertit: itaq́; ipſum uenientem, cæteris præfectis omiſſis, alii ſalutabant, alii oſculabantur, alii ei deferebant coronas. Senes qui appropinquare non poterant, procul aſpicientes uirum iunioribus oſtendebant. Erant etiam qui præſentem felicitatem cum præteritis calamitatibus conferentes, præ nimio gaudio lachrymas tenere non poſſent. D Multi quoque reperiebantur, qui cum ſermonibus ſuis res anteactas repeterent, palàm faterentur, indigne iniuriam à populo factam, magnoq́; id damno fuiſſe dicerent, quòd Syracuſano bello nec opera nec conſilio talis uiri uſa Reſpub. eſſet. Quid enim Alcibiades ſua uirtute potuiſſet efficere, maniſeſte ex illius geſtis poſſe deprehendi, qui cum Athenienſium Rempub. ſpoliatam imperio maris, terra uero uix ſuburbana tenentem inuenerit, extemplo cum magna hoſtium clade, non modo in priſtinam potentiam reuocauerit, ſed etiam gloria ac magnitudine rerum geſtarum claram florentémq́; reddiderit. Nam plebiſcitum, quo reuocabatur ab exilio confirmatum erat prius, Critia Callæſtro ferente, cuius rei illeipſe in elegis meminit, beneficii eius Alcibiadem ſubmonens.

Primus ab exilio, quod te reuocabat Athenas
Decretum, gaudens expoſui populo,
Intactaq́; fuit hæc tibi lingua fide.

Sic igitur Alcibiades frequenti multitudine conſtipatus, media urbe in forum peruenit. Ibi aduocata concione, leniret primum de exilio queſtus, omnium calamitatum quas fuerat ante perpeſſus, in ſuã malam fortunam maluḿq; fatum contulit culpam. Deinde cùm expoſuiſſet, quò ſtatu rès hoſtium eſſent, ità de bello quod gerendum erat, magno elatoq́; animo diſſeruit, ut Athenienſes cum ingenti aſſenſu uniuerſæ concionis coronis aureis coronarent, præſentemq́; terra mariq́; ducem exercitus de-

Noua autoritas.

clararent, decernerentq́; ut omnibus ſibi reſtitutis bonis, diræ execrationes in ſuum caput iuſſu populi factæ, ab Eumolpidis & præconibus reuocarentur. Quod cum cæteri feciſſent, Theodorus antiſtes, Haud ego uero, inquit, nam nec execraui ſi nihil incommodat urbi. Sed in communi lætitia ciuitatis fuere nonnulli religioſi uiri, quos non tam reditus Alcibiadis, quàm tempus reuerſionis offendit: nam eo die quo ille portum intrauit, feſta πλυντήρια, quæ coli Athenis magna cum religione ſolent, celebrabantur, quibus templi ornamentũ omne deponunt, pauimenta tegunt, & tali die ab omni opere uacandum cenſent. Cæterum Alcibiades cunctis ex ſententia ſuccedentibus rebus, triremibus centum comparatis, ad bellum paulo poſt nauigare decreuerat, cum repente occaſio quædam honeſtæ gloriæ conſequendæ illi oblata, aliquandiu retardauit profectionis conſilium. Nam ex eo tempore quo Decelia urbs mœnibus fuerat à Lacedæmoniis circundata, ſic deinde tranſitus in Eleuſinam

præſidiis

A præſidiis hoſtium tenebantur, ut Athenienſes ad celebranda myſteria ſine ornatu aut cerimonia ulla pompam mari deferendam curarint. Etenim ſacrificia, choreæ, aliaq; permulta, quæ fieri terreſtri itinere ſolita erant, omittebantur. Alcibiades rem quæ ad deorum cultum & gloriam hominum magnopere pertineret, aggrediendam ratus, ſtatuit per medios hoſtes pompam perducere. Cernebat enim aut ocioſe tranſeundum eſſe, ſi Agis Lacedæmoniorum rex certamen detrectaret, aut ſacram pugnam & acceptam deæ in conſpectu patriæ conferendam, in qua eſſet, omnis ciues uirtutis ſuæ teſtes habiturus. Primum igitur cum Eumolpidas & præcones conſilii ſui conſcios feciſſet, quoſdã ſpeculatores in uerticibus montium, qua proficiſcendum erat, collocauit, quoſdam etiam ſacrum agmẽ ad omnes aditus exitusq; explorandos præcedere iuſſit. Ipſe deinde ſacerdotes miniſtrosq; ſacrorũ, armatis copiis ſeptos, ducere cum ſilentio cœpit. Spectaculum egregium & deo dignum pompa illa ac multitudo partim armis, partim ſolennibus ornamentis inſtructa præ ſe ferebat. Cum uero hoſtium nemo obuiam eſſet progreſſus, Alcibiades ſacrificiis & his omnibus quæ ad celebranda myſteria pertinebant rite peractis, ſacrum agmen incolume reduxit in urbem. Hæc res proſpere feliciterq; ſecuta, Alcibiadem in tantam elationem ac ſuperbiam extulit, ut iam ille palàm iactaret, hunc exercitum, qui tandiu ſuo auſpicio militauerat, ſe duce inſuperabilem eſſe. Erant autem ea tempeſtate Athenis multi egeni & calamitoſi homines, qui rerum nouarum cupidi, Alcibiadem hortarentur, ut decretis legibusq; ſublatis Remp. occuparet, ſuo arbitratu ciuitatem regeret, nec inimicorum inuidiam, quam multo antè ſua gloria uicerat, formidaret. Ipſe uero, etſi hanc multitudinem incredibili ſtudio ad ſe confluentem quacunq; ratione foueret, atque his omnibus quorum opes in ciuitate inſignes erant, occupandæ libertatis ſuſpicionem iniiceret, tamen quam mentem ergà tyrannidem habuerit, non ſatis compertum habemus. Illud autem non ignorare uidemur, eo tempore principes ciuitatis, ambitionem uiri ac audaciam formidantes, omni ſtudio contendiſſe, ut ille collegis in imperio quos uellet acceptis, quamprimum urbem excedens cum omnibus copiis proficiſceretur ad bellum. Hæc cum eſſent, Alcibiades idoneam nauigandi tempeſtatem nactus, cum C. nauium claſſe à Pyræo ſoluens, continuato curſu Andrum petit. Ibi fugato Lacedæmoniorum præſidio, cum urbem quæ expugnari poſſe uidebatur, non cepiſſet, inimici Athenis criminandi materiam nacti, huic ſua ſponte Alcibiadem peperciſſe dicebant. Res ab Athenienſibus facile credita, quia tanta de calliditate illius habebatur opinio, ut omnia ab eo minus proſpere geſta, non fortunæ, ſed culpæ potius tribuenda putarent. Itaque cum ante ipſius diſceſſum ſibi in animum induxiſſent, Alcibiadem primo

B aduentu alteram ſaltem Ioniam occupaturum, ubi audiebant ſegnius cuncta ſuccedere, grauiter indignantes aduerſus uirum, huius tarditatis culpam in perfidiam hominis conferebant, non ſatis memores, in quantis difficultatibus Alcibiades uerſaretur, præſertim ob pecuniarum inopiam, qua interdum cogebatur relicta claſſe, cum paucis triremibus prædatum exire, ut exercitum alere & ſuppeditare militibus ſtipendia poſſet. *Perſidiæ rurſus inſimulatur.* Hoſtes uero non ſolum domeſticis opibus fulti, ſed etiam à Perſarum rege commeatu pecuniaq; adiuti maiora facilitate agebant bellum. Harum rerum Athenienſes obliti, ſic abſenti Alcibiadi ſuccenſebant, ut priſtinam maleuolentiam renouare uiderentur. Et fortè per *Opinio.* id tempus propè Epheſum ſuſcepta clades, inimicis illius animum fecit ad impellendam multitudinem, ut Alcibiadi abrepto imperio, ducem exercitus commutaret. Nam cum Lyſander Lacedæmoniæ claſſis præfectus ex pecunia, quam à Cyro ſuſceperat, abunde ſuis militibus ſtipendia perſoluiſſet, nempe beſſem drachmæ pro ſemidrachma, Alcibiades quoque ſtipendiariis ſuis quacunq; ratione ſuccurrendum ratus, ad pecuniam colligendam cum paucis nauibus in Cariam proficiſcitur. Relictus eſt autem præfectus claſſis Antiochus quidam, uir in re maritima ac in nauticis miniſteriis uehementer peritus, ſed diſciplinæ militaris penitus expers. Hunc in diſceſſu ſuo magnopere monuiſſe Alcibiades dicitur, ne abſente ſe, manus cum hoſte confereret. Is uero paulopoſt, illius conſilio neglecto, cum duabus triremibus Epheſum nauigauit. Ibi Lyſandrum qui in eo portu conſtiterat, nunc audaciam ſuam iactando, nunc Lacedæmoniorum ignauiam increpando, prælio laceſſebat. Lyſander primum cum paucis triremibus, deinde cum claſſe obuiam factus, cum abeuntem Antiochum ſequeretur, reliquas Athenienſium naues offendit properantes fugienti Antiocho auxilium ferre. Primo congreſſu facta utrinque poteſtate pugnandi, ad prælium deuenere. Certatum aliquandiu ancipiti marte, demum Athenienſes re male geſta, in fugam auerterunt claſſem. Lyſander multis hoſtium nauibus, magna quoque captiuorum copia potitus, ut magnificentius uictoriam celebraret, trophæum conſtituit. Hæc ubi ad Alcibiadem perlata ſunt, extemplo ille omnibus rebus omiſſis, citato curſu Samum repetit. Ibi collectis nauibus, quæ ex Epheſina ſuperfuerant clade, & ſuæ claſſi adiunctis, confeſtim ad laceſſendum hoſtem progreditur, nullam pugnandi moram facturus, ſi ille quoq; dimicare iuſta acie uelit. Cæterum Lyſander recenti uictoria parta, non ſæpius fortunam tentandam ratus, ſe claſſemq; ſuam in loca tuta receperat. Erat autem ea tempeſtate in exercitu Alcibiadis, Thraſybulus quidam Thraſonis filius, uir domi ac militiæ clarus, ſed Alcibiadi uehementer infeſtus. Is

Athenas profectus, cum aduocata concione quo ſtatu res Athenienſium eſſent expoſuiſſet, multis calumniis Alcibiadem onerauit. Nam pauloante ſuſceptam cladem diſceſſiſſe eum arguebat, cuidam ex compotatoribus ſuis ignobili ac inquilino homini claſſe relicta. Profectum deinde in Cariam non tam ut pecuniam legeret pro alendo exercitu, & ſtipendiis militibus perſoluendis, quàm ut uoluptati atque libidini inſeruiret, & Reip. cura poſthabita, pellicibus, quarum ſibi magna copia erat, operam daret. Itaque diſceſſu ſuo hoſtibus, qui haud procul abeſſent, manifeſtam occaſionem oblatam, ut Athenienſium claſſem inuaderent. Sic igitur ſua culpa rem male geſtam, claſſem diſſipatam, exercitum qui ſupererat licentia laſciuiaq; corruptum. Adiciebat præterea eum habere in Thracia locum quendam mœnibus aggeribusq; munitum, quem ille ſibi, ac ſi patriæ ſuæ diffideret, refugium comparaſſet. His Athenienſes uehementer commoti, abſenti Alcibiadi imperium abrogarunt, aliis ducibus qui exercitui claſſiq; præeſſent, in eius locum ſuffectis. Alcibiades poſteaquam populi Athenienſis decretum cognouit, multitudinis iram & inimicorum maleuolentiam metuens, ſuis nauibus ac militibus qui in omni fortuna rerum ſua ueſtigia ſequebantur collectis, in Thraciam nauigauit. Ibi cum populis, qui ſine rege uiuebant, bellum gerens, cum in agros eorum nihil tale opinantium crebras excurſiones feciſſet, breui omnis generis præda etiam ſuum militẽ locupletauit, multosq; Græcos qui captiui Barbaris ſeruiebant, ab eorum manibus liberauit. Inter hæc Tydeus, Adimantus, ac Menander Athenienſium duces, propè Lampſacum profecti, contra portum, ut decernerent nauali certamine, uel ſi detractaret hoſtis pugnam, timoris confeſſionem exprimerent, inſtructa nauium acie, ſtetere. Sed poſtquam Lyſander à pugna ſuos continebat, Athenienſes ad Capiæ flumina, unde profecti erant redierunt. Ibi cum nullo imperio, nulla militari diſciplina militem coërcerent, & mare importuoſum eſſet, facile hoſtibus bene gerendæ rei occaſionem præbebant. Hanc negligentiam obſeruans Alcibiades, qui ab iis locis haud procul aberat, terreſtri itinere ad præfectos Athenienſium uenit, atque eos docuit, quanto in periculo ipſi unà cum exercitu uerſarentur, quouſque eo in loco continerent claſſem, ubi nec portus nec oppida eſſent, quæ hoſtibus impedimento, ſuis præſidio forent. Accedere etiam ad hæc, quod eorum milites commeatum longe petentes in terram deſcenderent, uagi per agros ſine ullo ordine militari diſcurrerent, naues in nudis littoribus relinquentes, hoſtium arbitrio manifeſte expoſitas. Hæc dicentem monẽtemq; Alcibiadem, ut ex Capræ fluuiis Seſtum abirent, duces Athenienſium neglexere, affirmantes ſibi nunc adminiſtrationem belli, non Alcibiadi eſſe commiſſam. Quinetiam Tydeus contumelus primum, deinde minis acceptum, abire celeriter iuſſit. Diſcedens Alcibiades, paulò poſt nonnullis familiaribus ab exercitu uenientibus, Niſi, inquit, conſilium meum ſpreuiſſent duces, breui Lacedæmonios coëgiſſem aut prælio decertare, aut magna ſuarum nauium parte amiſſa, turpiter fugam arripere. Verum hæc alii iactantis hominis uerba eſſe dicebant, alii contra uehementer probabant, cernentes quanto adiumento Alcibiades Athenienſibus eſſe poſſet, ſi Thracum tumultuariam manum, quam in armis paratam habebat, terreſtri itinere in Lacedæmonios conuertiſſet. Cæterum extemplo poſt hæc quale fuiſſet conſilium Alcibiadis, re ipſa & experientià patuit. Nam ex Athenienſium claſſe magna hominum copia frumentatum egreſſa, cum in agris paſſim uagaretur, Lyſander intentus in omnes occaſiones gerendæ rei, ingenti celeritate hoſtes inuadit, nihil minus eo die quàm Lacedæmoniorum aduentum expectantes: itaq; fuga magis quàm pugna fuit. Naues paulo minus quàm ducentæ, hominum tria millia capta, quos omnes Lyſander necari iuſſit. Conon tantum cum octo triremibus ex illo tumultu ſaluus euaſit. Nec multo interiecto tempore, poſt hanc uictoriam partam, Lyſander occupatis Athenis, longa mœnia dirui, & omnes Athenienſium naues cremari iuſſit. Alcibiades uero poſtquam Lacedæmonios longe terra mariq; dominantes conſpexit, eorum potentiam ſimul & maleuolentiam metuens, ſtatuit in Bithyniam proficiſci. Verum Thraces cum percepiſſent magnam auri uim ſecum Alcibiadem ferre, inito conſilio uirum aggrediuntur, omniq; ei erepta pecunia, ipſum fugientem aſſequi non potuerunt. Pulſus undique Alcibiades, cum multa incommoda ac fortunæ permutationes illius animum tranſuerſum agerent, tandem omnibus conſiliis rationibusq; ſubductis, ad Artaxerxem Perſarum regem confugiendum putauit, ratus non minus gratum aduentum ſuum ei futurum, quàm olim Themiſtocles Xerxi fuerat regi, præſertim cum ad ineundam principum gratiam non deterior Themiſtocle uideretur, & cauſam pro liberanda patria honeſtiorem haberet. Aditum uero ad regem facile per Pharnabazum, cum quo antea inierat fœdus, ſe habiturum ſperabat. Itaque cum in Phrygiam ad eum ueniſſet, comiter hoſpitaliterq; ſuſceptus, barbarum facunde alloquendo, ſibi in primis conciliauit. Athenienſes per id tempus libertate amiſſa, & triginta uiris per Lyſandrum Lacedæmoniosq; conceſſa, ſera tandem pœnitentia cepit, quòd abrogato Alcibiadi imperio, aliis præfectis adminiſtrationem belli detuliſſent. Itaque ab Alcibiade minus erratum fuiſſe dicebant, cum miniſtri culpa nonnullas amiſerit naues, quàm à ſeipſis, qui alieniſſimo Reip. tempore, egregium in militia ducem patriæ ſuæ abſtuleri: illam cuiuſdam calamitatis quæ breui inſtaurari potuiſſet, hanc uniuerſi interitus ciuitatis cauſam eſſe

Imperiũ abrogatur rurſus.

Beneficiũ in patriam ingratum.

C

D

A ſam eſſe habendam. Sic igitur ſimul coëuntes in foro, cum priuatam ſuæ cuiuſq; domus, tum publi-
cam fortunam ciuitatis deplorabant: cunctis tamen ſpes quædam relinquebatur inanis atque incer-
ta, quòd Alcibiade uiuo non penitus actum de libertate credebant. Antea enim Lacedæmoniorum
potentiam ſua uirtute depreſſiſſe dicebant, & nunc etiam æquo animo laturum non eſſe, ut ſe inco-
lumi tanta cum ignominia Lacædemonii trigintaq; tyranni Athenis dominentur. Nec mirandum
erat eo tempore imperitam multitudinem uanis cogitationibus laborantem, omnem ſpem recupe-
randæ libertatis in Alcibiade poſuiſſe, cum contra triginta uiri neminem magis quàm Alcibiadem
metuentes, eum ſolum eſſe arbitrarentur, qui præſentem ciuitatis ſtatum perturbare ac delere poſ-
ſet. Itaque hoc metu curaq; ſoliciti, ubinam ille gentium eſſet, quid præcipue ageret aut moliretur,
ingenti ſtudio perquirebant. Cæterum Critias unus ex triginta tyrannis, huic timori quacunq; ratio-
ne ſuccurrendum ratus, Lyſandrum docuit Lacedæmonios Græciæ principatum retinere non poſſe,
nec præſentem Athenienſium ſtatum firmare, donec turbulentiſſimus homo & acerrimus populi
concitator Alcibiades in uita ſuperſit. Hæc Critiæ uerba parum Lyſandri animum mouebant, niſi
ſu peruenissent à Lacedæmoniis literæ iubentes, ut Alcibiadem de medio tolleret. Hoc autem quæ-
rebant Lacedæmonii, ſiue quia hunc hominem triginta uiri magnopere formidarent, iampridem in-
genium illius in maximis rebus experti, ſiue quia tempus ueniſſe arbitrarentur, in quo grauem pro
illata Agidi iniuria, ab Alcibiade pœnam expeterent. Lyſander iis acceptis literis, extemplo ad Phar-
nabazum in Aſiam mittit, qui eum hortentur, ut hanc rem quæ in ſua poteſtate collocata foret, quan-
ta maxima celeritate poſſet, aggrediatur. Barbarus nullam moram interponendam ratus, Mageo fra
tri & Suſametri patruo negocium dat, ut Alcibiadem quem unà cum Timandra ſcorto in quodam
oppido Phrygiæ eſſe perceperat, interficiendum curent. Sunt autem nonnulli, qui antequam is oppri
meretur, quadam nocte uiſam ei Timandram per ſomnium aiunt, uultum ſibi mulieribus liniamen
tis, coloribuſq; pingentem. Alii uero non Timandram, ſed Mageum fuiſſe dicunt, quem ille cernere *Val. Max. li.*
uidebatur capite ſibi abſciſſo, reliquum corpus igne cremare. Verum ii quibus necandi Alcibiadis ne- *1. cap. 5.*
gocium commiſſum erat, mandata impigre exequentes, cum ad eum locum ubi ille morabatur, mul-
tis cum ſatellitibus perueniſſent, primo aduentu non ſunt auſi Alcibiadem aggredi, ſed totius circui-
tum domus ita cuſtodiis complexi ſunt, ut nemo inde elabi poſſet. Deinde cum undique parietibus
applicuiſſent ignem, Alcibiades re inopinata turbatus, cumulum raptim ex ueſtibus & omni genere
ſupellectilis factum ſuper ignem proiecit, tum chlamyde læuo brachio obuoluta, dextra enſem te-
B nens, antequam flamma ulterius conualeſceret, per medios hoſtes erupit. At barbari non audentes
aut ei uenienti obuiam progredi, aut comminus manum conſerere, procul telis uirum petebant. Itaq;
abundante miſſilium copia, cum ille ulterius ſuſtinere nõ poſſet, tandẽ uulneribus multis confoſſus
occubuit. Hic exitus Alcibiadis Athenienſis fuit, cui poſtea Timandra funus ſatis amplũ atq; magnifi
cum pro ſuis facultatibus faciendum curauit. Huius filiam fuiſſe dicunt Laidem quam Corinthiam
appellabant. Sunt autem nonnulli qui non à Pharnabazi militibus Lacedæmoniorum gratia interem
ptum, ſed à quibuſdam familiaribus cubantem cum eorum ſorore prius inuentum, deinde unà cum
muliere eo pacto quo enarrauimus, necatum Alcibiadem tradunt.

MARCI CORIOLANI VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

MARTIORVM familia Romæ complures ex patritiis illuſtres edi- *† Liuius, Cn.*
dit uiros, ex quibus etiã † Martius Caius nomine nepos extitit, qui poſt *Martius.*
Tullum regnauit Hoſtilium. Martii quoq; fuere Publius ac Quintius, *Genus.*
qui maximum pulcherrimumq; Romæ aquæductum fecere. Itemq; *Iulius Front.*
Cenſorius, quem Romanus populus Cenſorem ſecundo creauit: quo *de aquædu.*
ſuadente, legem decretumq; tulere, necui bis eundem ambire magi- *lib. 1.*
ſtratum liceret. Caius uero Martius de quo iſta conſcripſimus, orbatus *Educatio.*
patre, ſub uidua educatus matre, declarauit uniuerſis orbitatẽ, tametſi
alia etiam habeat incommoda, haud tamen impedimento fieri, quin ex-
cellentiſſimus quiſpiam uirtute uir euadat, cum alioqui ipſa ſe ignobili-
bus criminandam carpendamq; præbeat, quòd eos cura & indulgentia
deſtitutos, corrumpi ſinat. Hic quoque teſtimonio uir adeſt, ſiqua ingenua præſtanſq; doctrinæ in-
digna fuerit natura, illam (quemadmodum malum colendi ſtudium generoſa nacta tellus) utilia ſi-
mul & noxia parturire. In omnibus nanque conſilio gerendis, eius fortitudinem, tolerantiam, & *Animi natu-*
ingentes ad uirtutis opera motus indicauit. Intemperantes item gerens animos, nec uſquam in con- *ra.*

tentione cedentes, neque hominum ſocietati ſe facilem, neque idoneum tribuebat. Cumq́; illum illecebris, laboribus, & pecuniis infractum admirarentur hominem, modeſtum quidem, fortem ac iuſtum appellabant. Verum ciuilibus in negociis inuiſum, minusq́; gratioſum; & nobilitatis ſtudioſum iniquo animo ferebant. Quem uero alium hominis fructum benigna Muſarum affert conſuetudo, quàm ſtudio ac diſciplina manſuefactam naturam, medium ratione certa ſuſcipere, & quod nimis eſt abiicere? Ea igitur tempeſtate rebus maxime bellicis, & diſciplina militari, Romana plurimum florebat gloria. Teſtimonio eſt ipſam uirtutem unico fortitudinis nomine appellatam, idq́; quo proprie fortitudinem uocant, commune generis eſſe uocabulum. Cæterum Martius belli artibus, & decertandi ſtudio uehementer affectus, ab ineunte ſtatim pueritia arma tractare manibus cœpit. Qua in re cognatos armorum uſus præſtò ſibi ac promptos induſtria uendicaturus, nullum eorum quæ comparaſſet opus fore exiſtimans, ad omne pugnæ genus adeo corpus exercuit, ut curſu pernicis, in capiendo atque pugnando ineluctabile pondus habuerit. Quiſquis igitur ſecum de animi præſtantia aut uirtute contendiſſet, ſuperatus, ingens corporis robur indomitum quidem, ac nulli ceſſurum labori cauſam eſſe dicebat. Poſt exactum Roma Tarquinium regem, adoleſcentulus adhuc prima meruit ſtipendia, quo tempore Tarquinio poſt uarios præliorum conflictus, tanquam extremam iactanti aleam, plurimi ſeſe Latinorum aliorumq́; Italorum ſocios aſciuere, ut eum non ſua magis gratia Romam reducerent, quàm ut creſcentem rem Romaná metu ac inuidia deprimerent. In eo bello quod multos excepit euentus, Martius ſpectante dictatore, ſtrenue dimicauit. Is enim cú Romanum ciuem cominus ſuccumbentem uidiſſet, haud cunctatus, eo protecto irruentem confodit hoſtem: quamobrem poſt uictoriam in primis illum Imperator quercea donauit corona. Cuicunque enim ciuem ſeruaſſe contigerat, hæc ex lege corona dabatur: ſiue propter Arcadas is præcipue quercui reddatur honos, quos Glandiphagos diuinum appellare ſolet oraculum: ſiue quòd facilem militi fructum, tum ocyus, tum paſſim quercus exhibebat: ſiue id conueniens ſeruati ciuis exiſtat præmium, quoniam Ioui, in cuius tutela ſunt ciuitates, ſacra quercus eſt. Eſt præterea quercus inter ſylueſtres quidem arbores fructu longe belliſſima atque fertiliſſima, inter mitigatas autem ualidiſſima. Ab ea quoque cibus erant glandes, potus mulſum, obſonium paſtæ ex ea feræ atque alites. Inde quoque magnum uenatoribus inſtrumentum uiſcus extat. In ea pugna Caſtorem ac Pollucem apparuiſſe traditur, ſtatimq́; poſt pugnam ſudantibus equis uictoriam in foro nunciaſſe, ubi nunc ædificatum illis

Liuius lib. 8. Decad. 1.

penes fontem templum eſt. Quapropter ea uictoriæ dies idibus quintilibus Caſtori ac Polluci ſacra ſolenniſq́; ducitur. Cæterum immaturus honos ac dignitas annis collata iuuenilibus, ſi leuia parumq́; ſplendida nacta ſit ingenia, ſolet ipſam ſitim ac faſtiditam quamprimum cupiditatem explere, continuoq́; reſtinguere. Graues & conſtantes animos auget, illuſtratq́; dignitas, qui perinde ac aura inſpirante ad honeſta concitantur opera. Eos enim non tanquam recepta mercede, ſed quaſi dato pignore, ne gloriam deſerant, uerecundia continet, pudetq́; ni propriis ſe geſtis extollant. Hoc pacto ſtimulatus Martius, ipſi ſibi fortitudinis æmulationem propoſuit, inq́; nouis ſemper gerendis ardens egregiis addebat egregia, exuuiasq́; cumulabat exuuiis, ſemperq́; nouiſſimos cum prioribus duces pro ſuæ uirtutis teſtimonio & cumulandis honoribus, habebat. Quamobrem cum multa per id tempus decretarint bella Romani, è nullo ſine corona aut præmio diceſſiſſe Martius uiſus eſt.

Magnitudo et conſtantia animi nulla uulgari gloria contenti.

Cæteris quidem finis uirtutis erat gloria, huic uero gloriæ finis materna exiſtebat lætitia. Id nanque ingenti tum honori, tum felicitati ducebat, ut matri eius audire laudes, & ſe coronis ſpectare præditum contingeret, ac ipſius præ gaudio lachrymantis adſtringeretur amplexibus. Hunc quoque Epaminondas affectum declaraſſe traditur. Is enim ſuam maximi fecit felicitatem, quòd res geſtas in Leuctris, ac uictoriam, ſuperſtites adhuc pater materq́; ſpectaſſent. Enimuero ille utroque læte ac comiter uſus eſt parente, Martius tametſi paternam ſe matri debere reuerentiam putaret, uſquequaque tamen Volumniæ honori ac lætitiæ haud ſatis eſſe potuit: cuius uoluntate atque precibus uxorem duxit, ex qua procreatis liberis, cum matre ſimul habitauit. Inde cum bis in ciuitate magnam ex uirtute gloriam & poteſtatem comparaſſet, diuitibus contra plebem fauente ſenatu, quæ multa à fœneratoribus grauiſſima perpeti uidebatur, coorta ſeditio eſt. Hi enim qui parum poſſidebant, aut pignoris aut uenditionis nomine omnibus fortunis exuebantur: qui uero omnino inopes erant, carceri deducebantur: quanquam plures uulnerum cicatrices, quas ipſi pro patria laborantes inter militandum acceperant, corporibus oſtenderent. Poſtremo cum aduerſum Sabinos bellum ſuſcepiſſent, Marco Valerio imperatore pro illis ex ſenatuſconſulto ſponſore interueniente, diuites ſeſe modeſtius habituros polliciti ſunt. Poſtquam autem eo bello egregie ac proſpère confecto, uictores hoſtium rediere, nihilo cum illis mitius aut clementius à fœneratoribus actum eſt ſenatusq́; meminiſſe conuentorum diſſimulans, rurſus eos in uincula duci, & bonis ſpoliari permiſit. Quocirca ſæuiſſimus in ciuitate tumultus, & inteſtinæ ſeditiones erant. Quæ res cum minime lateret hoſtes, incurſionibus factis agrum igni uaſtabant. Cumq́; conſules eos qui per ætatem ferre arma poterant

Iuſtinus li. 6. Val. Max. li. 3. cap. 2.

A tant, nominatim citarent, neminem eis audiſſe conſtat. Subinde inter primores diſcordia fluctuabat. Exiſtimabát nonnulli diſtrictum illum nimis rigorem aduerſus inopes, aliquantum oportere remitti & agere mitius. Cæteri, quorum & Martius erat, reluctabantur, non æris magnitudinem, uerum tentamen & ſuperbiæ popularis initium animo uerſans, quòd adeo temere contra leges inſurgatur, idcirco ut reſipiſcant ſedandos reſtinguendosq;. Cuius rei gratia cum intra paucos dies ſæpenumero ſenatus cogeretur, nec ullus propterea rebus afferretur exitus, congregati repente pauperes ſe mutuo irritarunt. Inde relicta urbe, in ſacrum montem trans amnem Anienem ſeceſſerunt, ubi quiete reſidendo, uiolentum quidem nihil aut ſeditioſum agentes, ſe à diuitibus urbe eiectos diu clamitabant, aerem, aquam, & ſepolturæ locum ubiq; ſibi præbituram Italiam, nihil amplius & Romam habitantes ſe aſſequi, quàm pro diuitibus militando uulnera & mortes excipiát. Ea res pauorem iniecit patribus. Grandæuos itaque qui placabiliores & plebi chariores erant, oratores mittere placuit. Prior orſus Menenius Agrippa, multa cum plebem orádó, tum pro patribus incuſando, deniq; ſermone circuito uulgatam illam narraſſe fabulam traditur: Omnia, inquit, hominis membra olim aduerſus uentrem conſpiraſſe, eumq; quòd ſolus nihil impertiés ocioſus in corpore ſederet incuſaſſe, cum interea cætera ad cibus explendos appetitus, & labores maximos & miniſteria perferant. Eorum uero fatuitatem uentrem irriſiſſe. Ignorare enim, quod cum in ſe uniuerſum ſuſcipiat nutrimétum, cæteris tamen à ſe diſtributum rurſus emittat. Eadem inquit, rurſus pro uobis ratio ſenatus eſt: quæ enim pro debita rerum diſpenſatione apud eum conſilia ſunt, nobis omnibus ac noſtro uſui & emolumento refert atq; diſtribuit. Ea re conciliati à ſenatu impetrant, ut uiros quinq; deligerent, quorum qui opus haberent, uti patrocinio poſſent: eos nunc Tribunos plebis uocant. Primos igitur creauerunt Iunium Brutum, & Sicinium Bellutum, quos ſeceſſionis duces habuerant. Coacta unum in corpus ciuitate, ſtatim repetitis armis, populus ſeſe ducibus ad belli uſus promptiſſimos tradiderunt. Ea res Martio minime collibuit, quoniam inualeſcente plebe, optimatum dignitas diminuta uideretur. Cum id quoque pluribus ex patritiis haud ſanè placere cerneret, eos tamen ne dimicando pro patria, ſe à plebeis uincere ſinerent, exhortabatur, ne potentia magis quàm uirtute præcellere illis uiderentur. Aduerſus Volſcorum gentem Romani tum belligerabant. Ibi Coriolorum erat oppidum longe dignitate præſtantiſſimum, quod cum conſul Cominius admoto exercitu circunſediſſet, reliqui Volſci terrore perculſi, ſimul undique in Romanos ſubſidium contrahebant, ut pro muris dimicaturi, duobus ex locis in Romanum facerent impetum. Cominius uero conſul diuiſis bifariam copiis, ipſe quidem in aduen-

Liuius lib. 2. Decad. 1.
Appia. lib. 1. bello ciui.

B tantes extrinſecus Volſcos fertur obuius: Titum autem Lartium Romanum ciuem & excellentiſſimum uirum ad urbis obſidionem reliquit. Oppidani diminuto obſidentium numero erumpunt, primumq; commiſſa pugna uincebant, & iam Romanos in caſtra fugabant. Tum Martius cum paucorum manu prorumpens, proſtratis qui ſecum conſeri auſi eſſent, & repreſſo aliorum impetu, ingéti clamore Romanos reuocabat. Erat enim qualem Cato militem optabat, non manu tantum, aut ictu, uerum & uocis ſono, & uultus aſpectu hoſti terribilis, omninoq; inſuperabilis. Conglobatis igitur circa ſe plurimis, pauidi retroceſſere hoſtes: quibus aut contentus Martius perſequitur, & palantes ad portas uſq; fugat, ubi cum crebra è muro miſſilia coniicerentur, perſequi deſtitere Romani. Vt uero refertam armatis hoſtibus urbem unà cum profugiétibus igredi nullus auderet, ac ne in animum quidem induceret, is tamen tum hortando, tum incitando inſtabat, fortunam exlamans fugantibus magis quàm fugientibus urbem reſeraſſe. Paucis inde conſectantibus, repulſo hoſte, ſuperatas ſaltu portas irrumpit, cum nemo primum obſtare, aut illum irruentem excipere prorſus auderet. Poſtea ubi modicos admodum interius repugnantes, aut opem ferentes, & immiſtos hoſtibus ſuos aſpexit, geſtis manuum, pedum agilitate, & animi audacia intra mœnia traditur incredibile confeciſſe certamen. Quos inuadebat, uicti iacebát, alios ad extrema urbis compulerat, feſſi ac deſperati quidam arma proiecerant. Quare ingens Martio oblata eſt occaſio, exteriores intro Romanos admitrédi. Sic igitur redacto in poteſtatem oppido, ubi ad diripiendum & exportandum intentos cerneret plurimos, moleſte ferés uociferabat, Indignum ſe æſtimare, ut dum cóſul ac ciues alicubi fortaſſe collato cum hoſtibus marte dimicét, hi diripiétes obambulent, & prædæ gratia diſcrimen effugiant. Quos ubi ſibi nequaquam obtemperantes animaduertit, delectis qui conſectari uolebant, qua exercitum ire ſenſerat, proficiſcitur: interdum commilitonum animos accédere, & ne cederent exhortari: deos interdú orare, ne poſterior ad pugnam, uerum in tempore aduentaret, ubi cóiunctus ſuis ciuibus, diſcrimen depellere poſſet. Mos tunc Romanis erat, ut in acie conſtituti priuſquam clypeos reciperent, togasq; circumcingerent, tribus aut quatuor audientibus, unà ſine ſcriptis teſtamenta conficerent, hæredemq; nuncuparent. Ea in hoſtium conſpectu actitantes Martius offendit milites. Qui ut primum cum paucis cruore reſperſus ac ſudore plenus uiſus eſt, turbari nónulli cœpere, Poſtquam autem gratulabundus ad conſulem procurriſſet, iunctisq; dextris captum nunciaſſet oppidum, Cominius eum ſalutatum amplexus eſt. Cæteris rem proſpere geſtá tum coniectantibus, tum audientibus, ingés adiecta fi-

Geſta.

Amor in ciues.

ducia,& iam ſignum ad conferendas manus dari magnis uociferationibus orabant. Rogante deín- C
de Cominium Martio,quemnam in modum hoſtilia eſſent,diſpoſita arma, & quonam in loco bel-
laciſſima locata acies: Exiſtimare ſe,inquit,medias Antiatum fortiſſimas eſſe cohortes, qui nullam
ob rem,ſuam remittant audaciam. Peto igitur ac deprecor,inquit Martius, contra iſtos nos in acie
uiros colloca: quod conſul,eius promptitudinem admiratus,fecit. Cum primis pilorum iactibus cur
ſu Martius erupiſſet,nuſquam reſiſtere in fronte Volſci. At cui ſe parti phalangis immiſcuerat,illico
diſcindebat. Multi in eum poſt hæc ſe conuertunt,armis utrinque uirum circumuenientes. Cui me
tuens conſul,quos habebat circa ſe fortiſſimos ſubſidio immiſit. Atrox itaque circa Martium pu-

Vox militis magnanimi.

gna committitur, ubi cæſis breui compluribus, dum à Romanis uiolentius incumbitur,funduntur
hoſtes. In quibus perſequendis intenti Martium orant,ut is labore ac uulneribus æger ſeſe in ca-
ſtra recipiat. Ille,haud eſt,inquit,languere uictoris: continuoq; fugientes inſectatus eſt: reliquus de-
hinc uictus exercitus,deſideratis captisq; plurimis. Poſtera die præſente Martio congregatisq; cæte-
ris,tribunal conſul aſcendens,cum pro re bene geſta meritas ſuperis laudes reddidiſſet,conuerſus ad
Martium,mirum in modum eum collaudauit, cum rerum ſuarum partim ipſe conſul in prælio ſpe

Val.Max.li. 4.cap.3.

ctator affuiſſet,partim ipſe Martius teſtimonium attuliſſet. Poſtmodum cum ex omnibus, tum re-
bus,tum equis,tum captiuis,decem ſibi priuſquam in alios præda diuideretur, deligere iuberetur,
præterea ad eximiæ fortitudinis præmium inſigni donaretur equo, id Romanis approbantibus uni
uerſis,procedens in medium Martius,Conſulis,inquit,laudibus exultare ſe,equumq; ſuſcipere,alia

Continentia.

uero non decus,ſed mercedem ducere,proinde illa ſe mittere,& ſua quemadmodum unuſquiſque
ſorte contentum fore. Præcipue uero unicam,inquit,peto ac obſecro gratiam. Hoſpes mihi & ami-

Pietas in hoſpitem.

cus in Volſcis erat,uir æquitate ac modeſtia clarus,is modo captus,ex locuplete ſolutoq; ſeruus fa-
ctus eſt,ei cum magna malorum moles ingruat,unum ne uenundetur ammonuiſſe ſat erit. Hæc ubi
dicta ſunt,ingẽs Martio clamor obiicitur,pluresq; profecto inuictum magis pecuniis animum, quàm
bellicam eius fortitudinem ſunt admirati. Qui enim ob eius honores inuidia aut æmulatione flagra-
bant,hi uel eo amplioribus dignum iudicabant,quòd oblata contemneret, magisq; qua res huiuſce-
modi paruipendebat,quàm qua meruerat uirtutem amabant. Modeſtus enim diuitiarum quàm ar-
morum,præſtantior uſus eſt: maiusq; opibus non egere,quàm ipſis uti,ornamentum affert. Vbi ſe-
datus militum clamor eſt & tumultus,Cominius excipiens, Commilitones,inquit,hiſce rebus inui-
tum donare uirum non licet,demus uero quod illi datum adimi non poſſit,Coriolani huic cognomẽ

Nomen à re geſta impoſitum.

decernamus,niſi prius id iam illi res geſtæ uendicarunt: hinc Coriolanum tertium nomen aſſecutus D
eſt. Quæ res declarat,proprium ei nomen extitiſſe Caio,alterum uero Martium,familiæ aut com-
mune generis fuiſſe,poſteriori tempore hoc tertium obtigiſſe. Nam à rebus geſtis,aut forma,aut uir-
tute,aut fortuna,quemadmodum & apud Græcos,huiuſmodi indi ſolebant cognomenta. A geſtis

De nominum impoſitione, Plin.li.18.c.3. Macrobi. Sat.lib.1.c.6

quidem denominari liquet,ſicuti Sotera & Callinicum: à forma,ut Phyſconem Grippumq;: à uir-
tute, ut Euergetem & Philadelphon: à fortunæ felicitate, ut Eudæmona, ſicuti Battus Secundus
uocatus eſt. Quibuſdam etiam regibus appellationem præbuit mordacitas,quemadmodum Antigo-
no quidem Doſonem,Ptolemæo uero Lamyrum. Quo genere uſos plurimum Romanos conſtat,
ſicut quendam Metellorum nominauere Vittatum,quoniam cum hulcus haberet, diutius frontem
uitta ligatus obambulabat. Alterum,quòd paucis poſt patris obitum diebus,funebribus ludis, gladia-
torum munus exhibuerit, Celerem uocauerunt, celeritatem ac maturitatem apparatus admirati.
Nonnullos adhuc è naſcendi ſorte nuncupant,ut Proculum,qui abſente patre natus eſt, Poſthumum
qui patre mortuo,Vopiſcum cum ex gemellis alteri ſuperſtiti eſſe contigerit. Ex corporis quoque ha
bitudine denominationes rite imponi ſolent,ut non modo Sylli,Nigri,Rufi, uerumetiam Cæci &
Claudii: neque enim cæcitatem aut aliam quamuis corporis calamitatem per contumeliam arbitra
bantur obiectam,quin eam perinde ac propria audiebant nomina. Hæc tamen ad aliud magis ſcri-
bendi genus attinerent. Finito bello ſeditionem turbulenti rurſus ſuſcitauere ciues, nullam nouam
tamen aut iuſtam habentes criminationem,uerum ex prioribus diſcordiis ac diſſenſionibus, malo-
rum occaſionem contra nobiles nacti. Incultis enim ac inſeminatis maxima parte agris,cum nec aliũ
de commeatum conuectari belli tempeſtas ſiuiſſet,acris annonæ caritas ciuitatem inuaſit, cuius etſi
magna uiguiſſet affluentia,nulla tamen pecuniæ facultas plebi ſuppetebat. Quod ubi ſeditionis auto-
tes uident,uerbis aſperis criminari diuites, quòd inueteratæ memores inimicitiæ eis famem indu-
cerent. Interea ab Veliternis uenere legati, qui urbem tradentes eò demitti coloniam orabant. Cum
enim peſtilens ciuitati morbus ingruiſſet,tãtam hominum ſtragem ac perniciem ædiderat,ut ex uni-
uerſis uix pars decima reliqua ſupereſſet. In tempore igitur Veliternorum neceſſitatem adeſſe pru-
dentiores autumabant,quoniam dubiis in rebus cum factioſorum tumultus increſceret,leuamine in
digebant,ſeditionemq; pariter diſſipatum iri,& ciuitatem perinde ac morboſa & turbulẽta quadam
redundantia expiandam eſſe ſperabãt. Eorum igitur qui ad eam mitterentur coloniã,delectu habito,
conſules

A conſules expeditionem reliquis in Volſcos edixerunt, inteſtinis hoc pacto tumultibus quietem excogitantes, ut cum diuites ac tenuiores, plebeiq́; & patritii inter communia ſimul arma, caſtra, & belli diſcrimina uerſarétur, mitioribus inuicem componerentur animis. At Sicinius & Brutus turbulenti ſanè homines, magis inſurrexere clamoribus, rem crudeliſſimam manſuetæ coloniæ nomine mandari, quòd mendici homines tanquam ad pernicioſam uoraginem in urbem aëre morbido & inhumanis refertam cadaueribus, deducerentur, alienos & letalis quidem ac peſtiferos habitaturi lares. Et quaſi abunde non ſit, quoſdam inedia periiſſe, alios peſtilentiæ obiectare, inſuper ne ullum calamitatis genus ciuitati deſit, quæ locupletum ſeruitio oppreſſa fatiſcitur, ſuſceptum ultro bellum adiiciunt. Plebs huiuſcemodi uerbis inſtigata, neque conſulum delectum inibat, & coloniam detrectabat. Quare ſenatus anceps, cum palàm his plebis ducibus aduerſantem Martium cerneret, qui tumore & elatis iam plenus animis magna patribus admiratione habebatur, coloniam emittit, grauem forte delectis multam, niſi excedant, interminans. Aliis uero militiam detrectantibus, Martius aſſumptis tum clientibus, tum cæteris, quos inducere potuit, in Antiatem agrum incurſionibus factis, annonæ plurimum & magnam pecorum & captiuorum prædam comparans, nulla ſibi prorſus re deſumpta, militibus cuncta ſecum agentibus ac ferentibus, Romam rediit. Quibus inde locupletatis, reliqui poenitentes inuidere Martio, inimicari, eius gloriam ac poteſtatem perinde ac contra plebem augeretur, moleſte ferre. Paulo poſt autem petente conſulatum Martio, multi in eum proni erant, & plebem pudor prohibebat, uirum genere ac uirtute primarium, poſt talia ac tanta beneficia, dignitatis expertem dimittere.

Mos magiſtratū petentiū

Mos erat magiſtratum petentibus, prehenſos dextra ciues benignis orare uerbis, & abſq; interiore tunica in forum opertos ueſte deſcendere, ſiue ut eo habitu ad ſupplicandum humiliores accederent, ſiue ut qui cicatrices haberent, manifeſte ſigna fortitudinis aperirent. Nec uero ob plebis ſuſpicionem ita recinctos, & abſque intima tunica ſupplices ire cogebantur, non enim dignitates argento, aut ullo corruptelarum genere tum impartiebantur. Diu ſiquidem poſt emptio & uenditio illa fera prorupit, & inter concionis ſuffragia ſeſe argentum immiſcuit. Hinc iudiciorum, hinc exercituum corruptela unius dominio ſubiecit urbem. Auro captiua ſeruiunt arma, ut ſapienter dixiſſe uideatur, qui Romanum populum ex eo tum primo periiſſe inquit, qui primus epulum et largitionemq́; dedit. Ea quidem peſtis haud continuo patens, cæterum clandeſtina proſerpens, Romam paulatim inuaſit. Non enim ſcimus quiſnam prior Romæ populo aut iudici largitionem dederit. Primus autem Athenis pecuniam iudicibus contuliſſe traditur Anytus Anchemeonis filius, cum
B circa Peloponnenſiaci fermè belli exitum proditionis Pyli cauſam diceret. Tum incorruptum adhuc
C genus aureum Romano obſeruabatur foro. Cæterum cum Martius plures oſtéderet cicatrices, quas aſſidue per annos tris ac decem egregius bellator acceperat, uniuerſi illius uirtutem tacita ueneratione proſequebantur, deq́; eo conſule deſignando mutuos inter ſe faciebant ſermones. Inſtante comitiorum die, Martius magna ſenatorum frequentia ſtipatus, honorifice forum ingreſſus eſt. Tum manifeſte declaratum eſt, nulla in re tantum ſtudii, curæ atque ſolicitudinis, quantum in Martio geſſiſſe patritios. Quæ res multitudinis beneuolentiam, in odium inuidiamq́; conuertit: quippe timuerant, ſi uir tantæ inter nobiles dignitatis, maxime rei optimatum inclinatus, conſulatum aſſequeretur, ne popularem omnino tolleret libertatem. Ea cogitatione denegato Martio conſulatu, alii deſignantur. Id ægre ſenatus tulit, quòd ipſe magis quàm Martius ea laceſſitus contumelia uidebatur. Martius neque modeſte, neque æquanimiter illum perpeſſus caſum, plurimum iracundiæ ac contumelioſæ indignationis aperuit, ut qui magnos ſpiritus & excelſos foueret animos. Non erat ille uir qui grauitatem ſimul cum manſuetudine, quibus in rebus ciuilis maxime uirtus conſtat, ſtudiorum ratione aut diſciplina temperatam haberet, ignarus ei qui adminiſtrator in Repub. futurus eſt, fugiendam eſſe magnopere pertinaciam, quam Plato ſociam ſolitudinis appellabat, & hominum ſocietates comiter celebrandas, acceptasq́; placide ſufferendas iniurias, quæ res multis ſolet eſſe ludibrio. At ſimplex uſqueadeo auſterusq́; perſtans, uniuerſos ſuperare, ac nemini cedere, omnino fortitudinis officium eſſe cenſebat: cum tamen id ex animi mollitie & imbecillitate proficiſceretur, à quo dum graui laborat ægritudine, furor ex eo facto perinde ac quodam ex hulcere æſtuabat. Perturbatus igitur & acerbiſſime infenſus plebi diſceſſit. Qui uero in urbe & ætate & generis ſplendore florebant, ei uiro mirum in modum cum ſemper affecti, tum uero eo tempore præſtò aderant, ſimulq́; & dolendo, & indigne ferendo, ad nullum honeſtum facinus ipſius animum incendebant. Eis nanq; beneuolus in re militari dux erat atq; præceptor, & dum aliquod ſtrenue opus perfeciſſent, adiecto ſine liuore ſtimulo, ipſos ad uirtutem & gloriá concitabat. Magna interea uis empta frumenti Romam ex Italia conuecta eſt, non minor ex Syracuſis, quam tyrannus Gelo dono miſerat: ea re plurimis ſpes iniecta eſt, & alimentorum penuria ſimul, & diſſenſione ciuitatem liberatum iri. Frequenti igitur curiæ cõfeſtim circunfuſa extrinſecus multitudo exitum expectabat annonæ, cũ liberalẽ eis futurã auctioné, tum impertiendam ſine pretio largitionem ſperantes. Erant ſiquidé qui ea de re

ad ſenatum referebant. At ſurgens Martius, eos qui ad uendicandam plebis gratiam orauerant, ue- C
hementer carpſit, factioſos homines & Reipub. proditores appellans, qui peſtifera temeritatis ac in-
ſolentiæ ſemina, & ſibiipſis noxia fouerent in plebem: quæ dum ex initio germinabant, haud negle-
xiſſe conſilii prudentiæq; fuiſſet, ne facerent: hiſce principiis poteſtatem plebis inualeſcere, & terro-
ri iam eſſe, quoniam quæcunque iis collibuerint, facile impetrant, & ad nullum facinus obeundum
inuiti cogi queunt, eos nuſquam obtemperare conſulibus, ſed indomitos eſſe, & patronos ſuos uo-
care principes. Nam quid eſt aliud, inquit, pro diſtribuendis populo largitionibus ſuffragia decre-
tumq; ſedentes ferre, quod in popularibus Græci principatibus factitant, quàm ad communem
perniciem eorum contumaciam alere? Non enim pro detrectata ſæpenumero militia, & deſtituta
per ſeceſſionem patria, & incuſato ſenatu, gratiam accepiſſe, uerum ſe per metum impune dimiſſos
eſſe, & uos hæc per adulationem tribuentes indulſiſſe, iactabunt: quibus confiſi, nullum aut ſuperbiæ
ſuæ, aut ſeditionis finem facturi ſunt. Cum igitur hoc uehemens quidam furor exiſtat, circunſpecte
agamus, inquit, & tribunitiam illis poteſtatem auferamus, conſularis perniciem dignitatis, ſeditio-
nisq; ciuilis cauſam, quæ non una iam, ut olim, uerum ſciſſa atque diſiuncta, concors nunquam unani-
misq; futura eſt, nosq; non niſi mutuis perturbatos odiis diſceptationibusq; languentes eſſe finet. Ta-
lia permulta dictitans Martius, iuuentutem & uniuerſos ferme diuites, miro concitatos inſtinctu, in
ſuam traxit ſententiam, ſolum hunc eſſe uirum clamantes, qui ciuitatem nullis uinci blandimentis pa-
teretur. Nonnulli tamen grandiores natu, cum euentum proſpicerent, obſiſtebant, hinc enim boni ni-
hil exorturum, quod ipſum ſanè uſu ueniebat. Tribuni namque qui aderant, ubi uictricem Martii ſen-
tentiam intellexiſſent, ingenti clamore procurrebant, turbamq; ad opitulandum ſibi concitabant. In-
de dum Martii uerba in ſenatu habita repeterentur, turbulentiſſima facta concione, ne uulgus ira
præceps contra ſenatum impetum faceret, uix temperatum eſt. Horum culpam malorum in Mar-
tium tribuni referentes, eum cauſam dicturum miſſis lictoribus citant, quos ille per contumeliá habi-
tos à ſe repulit. Inde tribuni cum ædilibus, ut Martium traherét protecti, uirum capiunt. Congloba-
ti uero patritii, fugatis tribunis, ædilibus inuſſere uerbera. Nox rixam diremit. Illuceſcente die, conſu-
les, ut percitum ira populum in forum undiq; concurrentem uident, ciuitati timere cœperunt. Qua-
re coacto ſenatu, de placanda multitudine aut oratione benigna, aut utilibus decretis agitatum. Tunc
enim contentioni dignitatis minime locum eſſe, nec ſi ſaperent, eo tempore pro gloria decertandum.
Id ſæuum ancepsq; tempus clementiam magis, & gubernãdi humanitatem expoſcere. Ea tenuit ſen-
tentia. Progreſſi igitur ad populum conſules benigniſſimam orationem habuerunt, nunc obiecta pla-
cide refellentes, nunc inter monendum modeſtiſſimis utentes morſibus, tum de annonæ pretio ni- D
hil utique cum illis ſe diſceptaturos. Talibus uerbis mitigatus eſt populus: quem cum tribuni leniter
ac moderate audiendo placari cernerent, aſſurgentes, ſenatui temperate quidem agenti æquum eſſe
aiebant cedere populum. At Martium cauſam dicere iubent, ut quem non niſi ad perturbandam
Rempub. populumq; deſtruendum, irritaſſe patres cauſaret, qui citatus parere contempſerit, ædili-
busq; denique in foro per contumeliam uerberatis, inteſtinum, quantum in eo fuiſſet, bellum exu-
ſcitarit, ciuesq; ad arma compulerit. Ea uero idcirco dicebant, ut uel præter naturam ferocem Mar-
tii animum humilem ſummiſſumq; redderent, aut ſi uti moribus pergeret, inexorabilem aduerſus
illum iram exercerent, id enim futurum ſperabant, probe ſiquidem hominis norant ingenium. Ste-
tit itaque ut crimina dilueret Martius, quietem ac ſilentium tenente populo. Cumq; ſupplex expe-
ctaretur oratio, odioſa non ſolum dicendi licentia, & maiori orſus eſt conuicio, uerum & ſono uo-
cis & uultus diſpoſitione intrepidus extitit, ita ut eos aſpernari & paruifacere uideretur. Quapro-
pter exaſperatus populus, ſe illius uerba grauiter & moleſte pati haud diſſimulanter tulit. Audaciſſi-
mus tribunorum Sicinius parumper habito cum collegis colloquio, poſtmodum proclamans in me-
dium, tribunos mortis damnaſſe Martium pronunciat: deinde ædilibus, ut ſtatim correptum è ſaxo
ad ima prouoluerent, edixit: quem cum ædiles arripuiſſent, id plurimis & plebeis etiam hominibus,
tum horrotis, tum ſuperbiæ plenum uiſum eſt facinus. Patritios ingens dolor inceſſit, qui ſiquid opis
afferre poſſint, clamore ac ſtrepitu eminus adorti ſunt. Hi contra, quiſquis manus admouerat arcen-
tes, promiſcuum inter ſe tenebant Martium; nonnulli protenſis ad populum palmis orabant. Poſtquã
in tanto ſtrepitu & tam deformi rerum facie nihil uerba, nihil clamor efficiebant, amici ac neceſſarii
tribunorum, cum non ſine multorum cæde nobilium exigi ad necem Martium poſſe uiderét, eos in-
ducebant, ut pœnæ nouitate & acerbitate ſublata, non indemnatum occiderét, ſed de eo populi ſuf-
fragia ferri ſinerent. Tum deſiſtens ab incepto Sicinius, patritios rogabat, quamobrem uolenti popu-
lo Martium digna luere ſupplicia, ipſi tãtopere illum conarent eripere? Contra illi Sicinium rogabãt,
quid excellentiſſimum Romanum ciuem, cauſa indicta, ad immaniſſimum tamq; nefarium pertra-
herét cruciatum? Tum Sicinius, Ne hãc diſſenſionis ac ſeditionis cũ populo cauſam allegetis, inquit, da-
bitur ei quod deprecamini, fiet de homine iudiciũ. Tibi auté ꝓdicimus, inquit, Marti, tertio ut adſis fo-
ro, quo

ro,quo te nihil aduerſum leges perpetraſſe,ciuibus iudicium de te per ſuffragia laturis, perſuadeas.
Ita ſoluto ac recepto Martio à patritiis,ſumma cum alacritate diſceſſum eſt. Medio autem tertii fori
tempore(nona enim die,quam nundinas uocant,Romani fora conſtituunt) magnam propulſandi
ſpem iudicii præbebat ſuſceptum in Antiates'bellum,quod quia aliquandiu uidebatur duraturum,
futurum ſperabant,ut tabeſcente & ob belli negocia elágueſcente prorſus ira,pacatior redderetur po
pulus. Sed poſtquam finito mox bello rediere,patritii crebros conuentus agere,& conſilia capere,quo
pacto nec Martio deeſſent,nec factioſi rurſus homines turbulentas populi diſceptationes innouarent.
Appius igitur Claudius plebi uehementer infeſtus,& labefactari Rempub. & ſenatoriam deſtrui di/
gnitatem obteſtabatur,ſi contra nobilitatem in populi poteſtatem ſuffragia fieri paterentur. Contra
ſeniores populo gratiores,mite ac humanum ex licentia futurum uulgus aſſeuerabant. Nec enim illis
ſenatum eſſe contemptui,ſed cum ſe floccipendi putent,autoritatem iudicandi ſibi honori ac ſolatio
ducentes,ſimulatque ſuffragia cœperint,omnem depoſituros iracundiam. Martius itaque,cum ma/
gno in ſe ſtudio,tum metu plebis ancipitem cernens ſenatum,tribunos rogat,cuius eum criminis re/
um arguant, aut qua de re cauſam dicturum accerſant ad populum. Perduellionis actionem eſſe
aiunt,ſeq; illum regnum affectaſſe demonſtraturos inquiunt. Tum ſurgens, Iam eo,inquit, cau/
ſam dicturus ad populum, nec ullum iudicii aut ſupplicii genus,ſi conuincar,detrectabo, modo hoc
accuſare,nihil apud concionem ementiti. Eis id conſtanter aſſerentibus,ipſa de re conſtitutum eſt iu/
dicium. Populi deinde facto conuentu,non decuriæ,uerum tribus in ſuffragia ire cogebantur. Pri/
mumq; mendicam ac inertem turbam, & cui nullum honeſtatis inerat ſtudium,antequam locuple/
tes aſſuetos bello clarioresq; ciues,ſuffragia ferre iuſſerunt. Deinde cum in eum minime probaren/
tur obiecta,affectati regni crimen omittitur. Is rurſus memoria repetitus eſt ſermo, quem Martius
habuerat in ſenatu,cum facili uenundari pretio inhibebat annonam,& tribunitiam populo poteſta/
tem intercipere ſuadebat. Dehinc nouum agi crimen cœptum,quod captam ex Antiatum agro præ
dam in ærarium non retuliſſet, uerum ſuis diuiſiſſet militibus. Quæ res Martium uehementer per
turbaſſe traditur, quòd cum in eam ex inſperato incidiſſet, non facile ad perſuadendam multudi/
nem extemporalis ſuppetebat oratio,ſed eo collaudare iam milites incipiente,ingens tumultus exo/
ritur,plures nanque eam detrectarant militiam. Demum euntibus in ſuffragia tribubus, tres illum
perpetuo multarunt exilio. Quod ubi promulgatum eſſet, populus magis profecto quàm ſupera/ *Fortuna ad-*
C tis ullo unquam bello hoſtibus,alacer exultansq; abiit. Senatus uero dolore ac triſtitia grauiter an/ *uerſa.*
gi, iamq; pœnitere & ægre ferre,quod non omnia pertentaſſet,& aſpera cuncta ſubiiſſet, inſolen/
B temq; adeo plebem, tantaq; abutentem licentia contempſiſſet potius quàm pertimuiſſet. Qua in
re ad eos internoſcendos,non opus erat ueſte aut aliis dignitatis inſignibus, ſed confeſtim quiſquis
exultabat, plebeum; quiſquis mœrebat, patritium eſſe conſtabat. Ipſe autem Martius nihilo aut
habitu,aut inceſſu, aut facie contriſtatus,aut humilis, ſolus inter tot afflictos mœroris expers uide-
batur, non illum conſilio aut uirtute caſum æquo ferens animo, uerum indignatione & grauiſſi/
ma perculſus moleſtia,quod à triſtitia proficiſci pleríque ignorant, quæ ſimulac in furorem uerſa
uehementer exarſit, humilitatem ſecordiamq; propulſat. Eapropter qui iracundi furentes'ue
ſunt, efficaces ſtrenuiq; iudicantur, quemadmodum & calidus quem febris occupat, animus quip
pe ipſo altius intendente pulſu attollitur. Quam diſpoſitionem ex tempore Martius declarauit.
Siquidem domum ingreſſus; ut matrem coniugemq; plangore ac ululatu lamentantes ſalutauit,
modeſte præſentem ferre caſum monuit. Mox frequenti cum patritiorum comitatu ſeſe ad por
tas proripuit. Inde nihil uel capiens uel poſtulans, tribus aut quatuor conſectantibus famulis exceſ/
ſit. Paulo poſt cum in agro uerſaretur,multa ſecum,qualia furor miniſtrabat,agitans conſilia, non
honeſtum aut utile,alias'ue utile quicquam,ſed quo pacto in Romanos graſſaretur cogitabat, ut in
eos graue & finitimum aliquod bellum accenderet. Primum itaque cum Volſcis experiri collibuit,
quos & corporibus & opibus pollere ſciebat. Acceptas autem nuper belli clades non tantum eorum
uires attriuiſſe,quantum diſceptandi cupiditatem irritaſſe putabat. Cæterum ex Antio erat oppido
uir ob diuitias ac fortitudinem & generis ſplendorem,regiam in Volſcis nactus dignitatem,† Tullus *† Accius Tul-*
Amphidius nomine,huic ſe magis quàm Romanorum quempiam inuiſum eſſe compertum habe/ *lius, Liuius*
bat Martius. Multoties enim æmulatione iactabundi,ut fortiſſimi iuuenes ſolent, belli gloria & in/ *habet.*
uidia ſtimulati,alternis ſe minis prouocauerant,quæ res præter publicas,priuatas,etiam inter eos au
xerat inimicitias. At uero cum excelſos in Tullo (qui quoniam Volſcus erat Romanos etiam occa/
ſionem cauſamq; præbentes,aliqua clade cupiebat affligere)animos eſſe ſciret,certiſſimum ei reliquit
teſtimonium,quiſquis aduerſus iram reluctari difficile eſſe dixit,quæ perſæpe id quod uult uel mor/
te emptum perſequitur. Accepta igitur ueſte qua ignotus(quemadmodum Vlyſſes)deliteſceret, ho/
ſtilem commigrat in urbem,obuiam euntibus inde plurimis nulli cognitus,erát enim tenebræ, Tulli
domũ adiit,& ingreſſus repente ad focũ operto capite tacitus quietusq; cõſedit. Admirãtes domeſtici,

haud depellere uirum audebant. Erat enim quædam in eo cum ob habitum, tum ob ſilentium ma C
ieſtas. Tullo autem cœnanti rei nouitatem denunciant. Tullus ad eum contendit, quiſq; ſit, aut cuius
rei gratia uenerit, percontatur. Ita retectus Martius parumper immoratus, Si me nondum agnoſcis
Tulle, inquit, aut cernens dubitas, me mei accuſatorem fortuna conſtituit: Caius ſum Martius, qui
plurima Volſcis mala intuli, nec ea me negare Coriolani cognomen ſinit. Haud enim aliud mihi ex
illis laboribus multiſq; periculis præmium, quàm hoc inſigne uobiſcum inimicitiæ nomen compa-
raui: quod cum mihi adimi nequeat, cæteris ſpoliatus omnibus, cum liuore plebis ac inſolentia, tum
optimatum ac nobilium mollitie ac perfidia, exul extrudor: tuorum penatum ſupplex adſum, non
ſalutem aut liberationem expetiturus: quid enim mortem reformidans horſum deferrer? at uolés
ab iis qui me è patria extorrem deiecere, digna recipere ſupplicia, iamq; ab eis, quòd te mihi dominũ
conſtituo, magna ex parte recipiens. Siquis igitur de inuadendis hoſtibus tibi animus adeſt, eia uir ge-
neroſe meis ad id calamitatibus utere, & infelices caſus meos communem Volſcorum felicitatem fa-
ce. Eo enim pro uobis fortius quàm aduerſum uos belligerabo, quo animoſius qui rem hoſtium no-
uere, quàm qui ignorant, bellare ſolent. Quod ſi inceptare non audes, feſſuſq; ſubſiſtis, nec mihi ulla
uiuendi cupiditas ſupereſt, nec tibi me ſeruare conducit, hactenus quidem inuiſum ac inimicum ho-
minem, nunc uero inutilem & omnis prorſus commoditatis expertem. Hæc cum Tullus audiſſet, mi
rum in modum lætatus, iuncta dextra, Surge, inquit, & confide Marti: nobis enim dum te exhibes, in
gens bonum præſtas, ſed maiora profecto ex Volſcis ſperare te licet. Tum Martium in cœna hoſpita-
liter habuit. Poſteris inde diebus inter ſe de bello conſilia conferunt. Ingentes interim ob Martii dã-
nationem inter primores plebeioſq; diſſenſiones Romam perturbabant. Multa præterea tum uates,
tum ſacerdotes, tum priuati homines non contemnenda prodigia nunciabát, ex quibus unum huiuſ-
Liuius lib. 2. Decad. 1. modi commendatum eſt memoriæ. Titus Latinus erat uir haud longe clarus, modeſtus alioqui, nihil
alieni curioſus negocii, non arrogans, minimeq; ſuperſtitioſus. Hic in ſomnis Iouem ſibi adſtantem
cernere exiſtimauit, referre ſenatui iubentem, quòd malum triſtiſſimumq; ſibi pompæ præſultorem
præmiſiſſet. Quod cum primum uidiſſet, non magnopere curaſſe dicebat: uerum ubi iterum ac ter-
tio idem uiſum contempſiſſet, optimi filii interitum cõſpexiſſe, & ſubita membrorum debilitate eſſe
correptũ. Hæc cũ lectica delatus ſenatui ſimulatq; annunciaſſet, illico corporis priſtinum ſenſiſſe uigo
rem traditur, exurgenſq; ſuis abiiſſe pedibus. Quare admirati ſenatores, magnã inueſtigandæ rei cu-
ram ac diligentiam habuere. Ea uero erat huiuſmodi: Quidam ſuum ſeruum cæteris ſeruis cæſum in D
foro uerberibus trucidandum tradiderat: cui dum plagis incumunt, eumq; ſæuis modis & uariis pœ-
narum doloribus afficiunt, pompa forte ſubſequitur. Qui aderát, triſte ſpectaculum & indecoros mo
rus grauiter ferebant, d ſœdebat tamen nemo, ſolummodo in amarulentum adeo tortorem maledi
cta atque conuicia gerebantur. Erat quippe plurima in ſeruos tum temporis humanitas, ob præcipua
illorum miniſteria & uictus communionem. Maxima uero hæc peccanti ſeruo inferebatur pœna,
ut plauſtri lignum cui temo affigitur, ſpectante uicinia ferens, circumageretur: quod ubi factum erat,
infidus & domeſticis & uicinis exiſtimatus, furcifer appellabatur: quod enim Græci ὑπεσύτλω καὶ
ςήριγμα, hoc Romani furcam nominant. Cum igitur Latinus uiſa renunciaſſet, ſenatus dubius in-
quirebat, quiſnam triſtis ille maluſq; præſultor pompam anteceſſiſſet: hic nonnulli indigniſſimos
eius ſerui cruciatus memoria repetiuerunt, quem in foro plagis affectum poſtea necauerát. Compro
bantibus itaque pontificibus, ſumptum eſt de domino ſupplicium, deoq; inſtauratum eſt ſolenni
Vide ſupra in uita Numæ Pom. cum pompa ſpectaculum. Numa quidem cum aliarum rerum, tum pontificii iuris prudentiſſimus
expoſitor, hoc Romanis ad ſummum religionis ornamentum inſtituiſſe uidetur, ut cum principes
aut ſacerdotes rem diuinã faciunt, præco ingenti uoce præcedens clamet: Hoc age: animos ſacrificio ſci
licet adhiberi iubens, nec ullis interiectis operibus, quæ plurima humanis in rebus ui & neceſſitate
quodammodo fieri contingit, diuinus auerteretur cultus. Sacrificia uero, ludos & ſpectacula, nõ hac
tantummodo, ſed puſilla quoque de cauſa inſtaurare Romanis mos eſt: nam olim Thenſam ducen
tibus equis, cum unus eorum attonitus reſiliſſet, auriga habenas manu ſiniſtra corripuit, quocirca eam
denuo pompam inſtaurari decretum. Inferioribus temporibus unicum trigeſies actum accepimus ſa-
crificium, quod aliquis ſemper aut error aut ſcrupulus interceſſiſſet. Talis diuinis in rebus Roma
na religio eſt. Martius autem ac Tullus obnixe cum Volſcorum primoribus clandeſtina ferebant
colloquia, inſtigabantq; ut Romanis, ſiquando mutua fluctuarent ſeditione, bellum inferrent. At hi
moleſte eam orationem admittebant, quoniam annuæ illis cum Romanis indictæ fuerant induciæ.
Belli tamé cauſam poſtmodum præbuere Romani, qui ob cuiuſpiam ſuſpicionem calumniæ, in ipſo
ſpectaculo per præconem indixere, ut urbe Volſci ante ſolis occaſum excederent. Id quidam Martii
dolo ac fraude peractum aſſerit, qui ſubornatum quendam ſenatui nunciatũ miſerat, Volſcis Roma
nos inter ſpectandũ adoriri, urbemq; incẽdere cõſiliũ eſſe. Id igitur de excedendo ſenatuſconſultum,
omnium in ſe Volſcorum uehementiſſimum cõflauit odium. Tullus atrocius rem uerbis attollẽs, in-
ſtigatos

A ſtigatos demum induxit, ut urbes & quantum agri bello eis ademptum erat, à Romanis per legatos repeterent. Auditis Romani legatis, inique ferentes reſpõderunt, priores quidem Volſcos arma ſumpſiſſe, poſteriores ea Romanos depoſituros. Tullus aduocata publice concione, ubi decretum bellum eſſet, accipi Martium conſulit, eiq; depoſitis inimicitiis fidem haberi, ut quod prius bellando non uaſtarit, id nunc propugnando ſummopere iuuet. Accitus Martius habita ad populum concione, nõ minus orando grauis, quàm armis potens, plurimumq; ſapientia & animi magnitudine præſtans habitus, unà cum Tullo dux belli & imperator dictus eſt. Timens igitur, ne dum Volſci neceſſaria bello tardius pararent, ſibi bene gerendæ rei ſurriperetur occaſio, iuſſis principibus & in ciuitate potentioribus cætera comparare atque inſtituere, ipſe nullo militiæ ordine expeditiſſimos ſecum trahens, ex inſperato Romanum repente inuaſit agrum. Vnde tantam prædæ uim abſtulit, ut cum agẽdo, tum ferendo atque uehendo Volſcorum laſſaretur exercitus. Is uero nihili faciebat, quod prædam abunde conuectaret, lateq; uaſtaret agros: cuius uero gratia ea gerebat, permagni exiſtimabat, quod erat, ut carpendos plebi obiectaret patritios. Nam cum aliorum uniuerſa dirueret, ſolos nobilium agros ſumma ope ſeruabat intactos, ac eorum nihil ſinebat intercipi. Quapropter turbulẽtiſſimæ inter eos incuſationes & iurgia excandebant. Hi quidem plebeios iniquiſſime uirum fortem eieciſſe criminabantur: hi contra patritios recrudeſcentibus inimicitiis cõcitaſſe Martium querebãtur, & afflictis bello cæteris, eos ſpectatores ſedere, ac æris fortunarumq; ſuarum cuſtodes nactos, extra belli aleã eſſe. Tum Martius uehementiſſimam ſe rem confeciſſe ratus, quòd ad contemnendos hoſtes audacior iam Volſcus eſſet, prædam tutus abduxit. Vt uero non minus mature quàm animoſe coactæ ſunt ingentes Volſcorum copiæ, partim urbibus præſidio relinqui, partim belligerare Romanis cenſuerunt. Martio autem alterius opitionem imperii ipſi deferente Tullo, ille Martium cum ſe nuſquam inferiorem uirtute, tum uero meliore ſemper belli fortuna uſum affirmans, ducem fore eſſe ſtatuit, ſe interim ciuitatum cuſtodem futurum, & exercitui commeatus & neceſſaria ſuppeditaturum. Quibus rebus acrior factus Martius, in primis Circæum Romanorum coloniam petit, cui ultro in eius poteſtate ſe dedenti, uiolentum nihil intulit. Inde Latinorum depopulatur fines, ubi pro Latinis ſociis pugnaturos Romanos opinabatur. At hi quanquam à Romanis multoties ſubſidium implorassent, tamen ad id ferendum ſegnior erat populus: conſules uero extremo iam conſulatus tempore pugnæ periculum detrectabant, eapropter uacui Latini remiſſi. Martius ad eorum urbes caſtris admotis, Tolerinos, inde Vicanos, Pedanos, Bolanosq; contra ferentes arma ui cepit. Corpora in ſeruitutem redacta, bona eorum direpta ſunt. Qui ad eum inclinabantur, eos magna cura

B protexit, & nequicquam detrimenti eo uel inuito paterentur, ab illorum agro quamlongiſſime caſtra dimouit. Poſtea Bola ſtadiis circiter. C. Roma diſtante potitus, omnibus fermè uſque ad innoxiam ætatem cæſis, ingentem nactus eſt prædam. Tum Volſci qui ad ciuitatem præſidia depoſiti erant, quamprimum cum armis deferuntur ad Martium, hunc unum imperatorem ſolum ſuumq; agnoſcere dictitantes: itaque inclytum eius nomen & gloria admirabili uirtute per uniuerſam ferebatur Italiam, unius tralatione corporis tam inexpectatam rebus allatam eſſe nouitatem. Romana res nullum ſeruabat ornamentum, nulla belli cura, quotidianæ diſcordiæ, ſeditioſæq; contentiones, donec obſidione cingi Lauinii urbem nunciatum eſt. Ibi auita deorum templa Romanis erãt, inde primordia generis, quoniam id primum Aeneas oppidum condiderat, ducebant. Tum mirum in modum populi repentina mutatio, abſurdum uero ac incredibile patritiorum conſilium apparuit. Solicitus enim de reducendo in patriam Martio, cum ſumma ui damnationem eius reſcinderet, patres habito ſuper plebis uoluntate conſilio, id prorſus inhibuere, ſiue ut omnino infeſti populi uotis obſiſterent, ſiue quòd plebis gratia reuocari uirum nolebant, ſiue quòd iam illi graues infenſiq; eſſent, ut qui cum non ab cunctis iniuria laceſſitus eſſet, uniuerſos tamen offenderat, & hoſtem ſe patriæ declararat, in qua & potentiſſimos & præſtantiſſimos condoluiſſe ciues, ſecumq; pariter uiolatos ſciebat. Lata de illius reditu rogatione, abſque ſenatuſconſulto in ferenda lege ac ſuffragiis inanis erat plebis autoritas. Id ubi Martius accepit, acrior ira ſubiit, omiſſaq; obſidione furore ſtimulatus ad urbem ire pergit, & ad †Cloelias foſſas quadraginta ab urbe ſtadiis caſtra locauit. Tum uiſus terribilior, & quanquam ingentes antea tumultus attuliſſet, omnis tamen in præſentia ſedata diſſenſio. Nemo enim aut princeps, aut conſularis audebat de Martii reditu refragari. Cernere erat mulicbres concurſus in urbe, in deorum templis, ſeniorum lachrymas, ſuppliceſq; precatus, cuncta pertrepida, nuſquam ſalutis aut conſilii locus. Tum prudentiſſimum plebis de conciliando Martio cõſilium extitiſſe intelligebãt, incuſando omnino patres, qui, dũ placato opus erat, odium iramq; magis incitarẽt. Legatos igitur ad Martium mittere placuit, qui reditum ei dantes in patriam, inſtantis belli periculo ſolui exorarẽt. Miſſi autem à ſenatu æquales Martii. Hi cum primum Martio occurrerẽt, ſeſe ab eo tum familiari, tum amico, ingenti alacritate ſuſceptũ iri putabant: quod ſecus eſt factum: nã per hoſtiũ caſtra deducti, eum inter confertiſſimam turbam intolerabili grauitate ſedentẽ offendunt. Circũ

† Liuius habet Cluilias

ſtantibus Volſcorum primoribus, legatos cauſam aduentus iuſſit exponere: quam ubi miti (ut decebat) & humana plurimum oratione expoſuiſſent, Martius reſpondit, pro ſe quidē ex acceptis iniurus, acerbe irateq́; , pro Volſcis ut imperator, urbes & quātum agri ademiſſent, reddi iubens, Volſcosq́; ſicut & Latinos ciuitate donari. Nullum enim niſi qui æquis iuſtisq́; conditionibus fiat, firmum ac ſtabilem belli finem eſſe. Ipſis ea de re conſultandi triginta dierum ſpatium dedit. Abeuntibus legatis, inde ex agro caſtra mouit. Hinc Volſci qui eius potentiæ grauius inuidebant, primum crimē nacti ſunt, ex quibus & Tullus erat, priuatim quidem nullis à Martio laceſſitus iniuris, uerum qui humanorum morbus animorum eſt, obſcurata penitus fama ſeſe Volſcis eſſe contemptui mœſtus uidebat, qui omnia ſibi Martium eſſe putabant, reliquosq́; , non niſi quantum honoris & potentiæ Martius erogaret, uſurpare dignum iudicabant. Hinc prima criminationum cauſa occultis in illum modis diſſeminari cœpta. Hinc conſpirantes in eum Volſci ſuccenſebant, ipſumq́; (quia caſtra mouiſſet) proditionis inſimulabant. Nec uero prodita hoſti mœnia eſſe, uel arma, ſed temporis opportunitatem, cuius ea uis eaq́; natura eſſet, ut ſuperiora illa uel conſeruare, uel in perniciem dare poſſet. Non minus q̄ triginta dierum ſpatium hoſti dediſſe, in quibus nihilo maius rebus gerendis momentum acceſſiſſet. Quanquam id temporis interuallum Martius non ocioſus, nec ſegnis exigens, ſocios Romanorum inuadēs, ferro igniq́; uaſtaſſet. Nam ſeptem ingētes & populoſas cepit urbes, quibus nullū Romani ferre ſubſidium prorſus audebant, adeo cunctorum animos terror affecerat, & reſolutorum ac rigentium more membrorū, fractæ uires ad bellum erant. Inſtante die dicta Martius cum toto rurſus affuit exercitu. Miſſi denuo legati orare, ut ira poſita ex agro Volſcos educeret, quæq́; utriuſq; magis in rem uiderent, diceret faceretq́; : nihil metu ceſſuros Romanos eſſe: quod ſiquid æquum Volſcus aut humanū poſtulet, facturos ſe omnia, modo arma deponat. Ad hæc nihil Martius ut Volſcorum imperatorem ſe reſpondere aiebat, uerum uti adhuc Romanum ciuem: proinde monere ſe, orareq́; , ut æquiora ſanioraq́; conſulerent, & ſi eius poſtulata comprobarent, tertio id die reuerſi indicarent, ſin minus, nullam amplius fruſtraneis in caſtra mandatis migrandi ueniam eis fore pernoſcerent. Senatus ubi re infecta redeuntes accepit legatos, perinde ac ſæua ciuitatē tempeſtas ac procella uexaret, tanquam ad extremā anchoram ad numinis opem implorandā confugit. Vniuerſos nanq; ſacerdotes, aruſpices, æditumos, uates, & ex uetuſto Romanorū ritu augures, ſolitis pro cuiuſq; ſacerdotio ornatos inſignibus, ad Martium ire decernunt, orareq́; ac deprecari, ut cum ſuis demum rediens in gratiam ciuibus, impiū adeo bellum abducat. Hiſce uiris intra caſtra ſuſceptis, nihilo mitius aut placabilius egit aut reſpōdit quicquam, ſed eadem quæ antea, aut imperata facerent, aut bellum ſuſciperent. Reuerſis inde ſacer- D
dotibus, ſedatis in urbe motibus, diſponēdas eſſe cenſuerunt per muros uigilū ſtationes, qui ſubeuntes ꝓpulſarent hoſtes. Suam dehinc in tempore ac fortunæ inconſtantia ſpem collocabāt, omnis ſalutaris remedii conſiliiq́; expertes. Cunctā igitur ciuitatē turbatio, pauor, & dirus occupat rumor, quoad, quod ab Homero perſæpe dictum eſt, tale aliquid obuenit, quod nequaq̄ multitudinis animo ſedet. Is enim magnis in rebus & minime uſitatis, hunc in modum inquit, clamatq́; :

Olli pectoribus poſuit dea candida Pallas,
At ſuperum quiſquam mentem conuertit, & indit
Famam animis populi. Item & alio in loco:
Cogitat ut mentem diuorum iuſſa monebant.

Quæ tanq̄ impoſſibilia & haud ſanè credēda fabulamēta, ſunt qui paruifaciāt, cū tamē ea cōuenientia quidē, & ab humanæ cōſuetudinis ratione ꝓfecta, Homerus cecinerit, quippe cū multoties ita dicat:

Iliad. 1. Aſt ego conſilium hoc animis ingentibus orſus. Item:
Sic ait, at triſtis multum turbatur Achilles,
Iliad. 3. Ambiguas forti uerſans ſub pectore curas. Et rurſus: At nihil illa,
Suaſit honeſta animo uerſanti Bellerophonti.

In magnis ſiquidē admirādisq́; rebus quæ impetu & inflāmato quodā indigere uideant instinctu, nō adeo delectū noſtrū eleuari, ſed moueri excitariq́; uoluntatē facit. Nec uero ullos nobis appetitus, uerū appetituū duces ingerit imagines, quibus cū ad inuitum minime opus cogat, fiducia certa, ſpeq́; ſimul adiecta, recuſanti præſtāt initiū. Aut. n. à noſtrarū cauſis actionū atq; principiis, tollēda prorſus diuina ſunt, aut quonā alio modo opem adiumentūq́; ferunt hoībus? Nec enim dii nobis corpus effingunt, nec ad res gerēdas manus nobis & pedes cōponunt ac ꝓmouent, ſed efficaces animi uires atq; delectū, quibuſdā primū imaginibus & cogitationibus excitāt, aut cōtra auertunt ac reprimunt ſiſtūtq́; . Romæ autē matronæ uaria deorū templa tenebāt, plurimæ tamen & lōge quidē clariores, Capitolini Iouis arā ſupplices adorabāt. In quibus & Valeria ſoror Publicolæ, qui Romanis ingentia perſæpe tum foris, tum intus attulerat adiumēta. Publicola iam mortē obierat, quemadmodū in eius uita cō ſcripſimus. Valeriæ autē uita nō dedecus, ſed ſummā potius ſtirpi ſuæ gloriā addebat. Ea igitur repē te quo ſuperius dixi modo concita, & non ſine numine publicæ calamitatis cogitatione tacta exurgit,

ſecumq́;

A ſecumq; cæteras trahens, ad Volumniam Martii genitricē contendit, cuius domū ingreſſa, eam cum nuru ſedentē, paruosq; ſinu nepotes fouentē inuenit. Circūfuſis igitur mulieribus, Volumnia, inquit, tuq; Vergilia, nullo ſenatuſcōſulto aut principū edicto nos matronæ matronas adimus, ſed deus noſtras (ut arbitror) miſeratus p̄ces, hoc iniecit animis, ut horſum tū pro noſtra ciuiūq; ſalute, tum pro ueſtra gloria obſecraturæ ueniremus, clariori profectò, ſi animū induxeritis, futura, q̄ Sabinæ conciliatis ex bello & amicitiā & pacē maritis ac parētibus, uendicarūt. Eia ſupplices unà ad Martiū pergite, ad quē uerū iuſtumq; de patria perſerte teſtimoniū, quòd ipſa licet multis oppreſſa miſeriis, nihil tamen ob iram graue uobis aut infeſtū intulit, quin illi uos reſtituit incolumes, tametſi nullam inde ſit aſſecutura clemētiam. Ea orante Valeria, reliquæ acclamauere mulieres. Tum Volumnia ita reſpondens: Et publicarū, inquit, matronæ calamitatum æqua nobis portio eſt, & priuatis affligimur malis, quæ cum Martii gloriā & uirtutē amiſerimus, hoſtilibus magis armis circunſeptum, quàm ſaluū aut liberū eius corpus aſpicimus. Ingēs uero uobis calamitas incumbit, ſi adeo patriæ uires relāgueſcūt, ut ſuā in nobis ſpem collocarit. Enimuero neſcia ſum quanti nos faciet, qui adeo patriam aſpernetur, ut nihili faciat, quam ſæpe antea matri & uxori & liberis antepoſuit. Verumenimuero ad illum nos deducite, ut ſi nihil aliud, ſaltem pro patria ſupplices expiremus. Tum pueros ac Vergiliam unà cum reliquis ſecum mulieribus ducens, caſtra Volſcorum adit. Earum miſeranda facies hoſti reuerentiā iniecit atq; ſilentiū. Hic Martius in ſuggeſto inter Volſcorū proceres ſedens, ubi eas aduentare mulieres uidit, admiratione eſt captus: cumq; in primis uenientem uxorem noſceret, immoto & obſtinato perſiſtere animo uoluit, uerum cōſternatus affectu, & ad ipſarū confuſus intuitū, haud tulit ut ſe ſedentē adirent, ſed pernici deuolans gradu, obuiam prodiit. Et matre primo diutiſſimeq; ſalutata, inde uxore ac filiis, nullo iam pacto frenare lachrymas poterat. Vt uero dulces incepti ſunt amplexus, uirū parentis amore perinde ac ſecundo fluminis curſu deferri uidiſſes. Cæterū cum inchoantē iam uerba matrē intelligeret, acceptis Volſcorū primoribus, Volumniā talia orantē audiuit: Etſi fili taceamus, ipſe tum ueſte tum miſeri corporis apparatu cernis, qualē domeſticæ rei conditionē tuum nobis cōfecerit exiliū. Exiſtima uero quàm cæteris longe mulieribus infeliciores acceſſerimus, quibus dulciſſimū aſpectum fecit fortuna terribilem: te mihi filium: hunc uero maritum, patriæ muros obſidentem aſpicimus. Et quod cæteris calamitatis & malorum ſolet eſſe ſolatium, deos orare, omnino nobis ablatum eſt: neq; enim uel patriæ uictoriam, uel tibi ſalutem implorare à diis fas eſt, ſed quæ atrociora quiſpiam nobis imprecaretur hoſtis, ea noſtris inſunt precibus. Vxorem enim ac liberos aut patria,
B aut te orbari neceſſe eſt. Ego uero dum hoc uiuēti mihi bellum fortuna diiudicet, haud morabor, neq; niſi poſitis inimicitiis ad pacem atq; concordiam conciliauero, ita ut utriq; potius beneficiū, quàm alteri perniciosum te reddas: hoc tibi perſuade, ſicq; cōfirmatus & paratus accede, ut nō ante hoſtiles patriæ manus conferas, quàm cæſam calcaueris parentem. Nec enim ea mihi expectanda dies eſt, qua filium aut in triumpho tractum à ciuibus, aut de patria triumphantem aſpiciam. Quod ſi pro cōſeruāda patria profligari à te Volſcos exorarem, graue fili iniquumq; tibi fateor immineret conſiliū. Nam neq; ciues perdere bonum eſt, neq; tuos commiſſos fidei perdere iuſtum. Nunc malorū finem imploramus, ſimulq; populis utriſq; ſalutem. Quæ res maximam Volſcis gloriam comparabit, quod cum ingentia nobis bona & uictores quidem tribuerint, nō minus iucundā ipſi pacem & amicitiam ſint cōſecuturi. Quæ ſi effecta fuerint, tu tantorum profecto dux eris & cauſa bonorum: ſin ea infecta permanſerint, utriq; noxam in te ſolum crimenq; reiicient. Cumq; incertus belli ſit euentus, hoc certi ſecum affert, ut ſiquidem uincas, immaniſſimus patriæ uaſtator appellandus ſis: ſin uictus ſuccumbas, ob tuam uidearis iracundiā, benefactoribus & amicis ingentiū origo malorum extitiſſe. Hæc dum oraret Volumnia, nullum reſpondens uerbum Martius, intentis excipiebat auribus. Vt uero deſierat, cū is diuturnum teneret ſilentium, rurſus Volumnia: Quid ſiles, inquit, nate? num iræ receptarumq; iniuriarum memoriæ omnia concedere ſatius arbitraris? an deprecanti talia matri largiri pulcherrimū munificentiæ genus nō eſt? Magni'ne eſſe uiri putas acceptorum meminiſſe malorum? Suſcepta autē à parentibus beneficia eorum cultui ac uenerationi reddere, num excelſo ac bono digniſſimum uiro munus eſſe non cenſes? Cæterum gratiam habere, tueriq; magis quàm tu debuit nemo, cum tamen per acerbiſſimam adeo ingratitudinem eas, & cum permagnas iam patriæ pœnas exegeris acceperisq;, nullas adhuc matri grates retuliſti. Erat uero æquiſſimum atq; ſanctiſſimū, ut abs te uel nulla ingruente neceſſitate, tam honeſta tamq; iuſta poſtulans impetrarem. Quod cum in meam te uerbis ſententiam deflectere nequeam, extremæ iam parco ſpei. Hæc effata, cū uxore ſimul ac liberis pedibus aduoluta procumbit. Tum conclamans Martius: Quibus, inquit, me afficis mater? & iacentem ſuſtulit, & preſſa deſtra ait: Viciſti, patriæ quidem proſperam nimis, pernicioſam autem mihi uictoriam. Abs te tantum ſuperatus abſcedam. Inde ſolus matri ac uxori pauca locutus, eas remiſit in urbem. Deinde ſimulatq; nox abiit, Volſcos abduxit. haud equidem omnes eodem quo prius ſtudio, aut paribus diſpoſitos ſententiis. Hi nanq; uirum & geſtam rem improbare, illi uero quibus ad pacem inclinabatur

Liuius et Vale. Max. aliter Volumniam uxorem, Veturiam matrē fuiſſe ſcribunt.

Val. Max. li. 5. ca. 4. Liuius lib. 2. Decad. 1.

Pietas in matrem.

animus incuſare neutrum. Alii quanquam id ægre perferrent factum, haud tamen Martium impro- C
bum malignum'ue opinari hominem, quoniam tantis fractus neceſſitatibus conceſſiſſet. Contradicen
te igitur nemine, uniuerſi uirtutem magis quàm imperiũ & poteſtatem eius admirantes, ipſum ſunt
conſectati. Romanos autem quantus belli terror ac periculum cunctos oppreſſerit, ex eo ſoluto faci-
le cognoſc: licet. Populus enim ſimulatq; mouere caſtra Volſcos conſpicatur, reſeratis deorum tem-
plis, coronati perinde ac parta uictoria, paſſim immolabant. Præcipue uero in cõpenſandis honore mu
lieribus, ſenatus populusq; lætitiam declarauit, quas ſalutis initium extitiſſe, egregie tum arbitraban-
tur, tum prædicabant. Decretum igitur eſt à ſenatu, ut quicquid illæ uel ad gratiam uel ad decus re-
poſcerent, id conſules effectum darent. Hæ uero aliud nihil quàm fortunæ muliebris templum ædi
ficari popoſcerunt, ſumptum ſe collaturas, ſacrificia & diuinos honores publice ciuitas dedicaret. Pa-
tres earum magnificentia collaudata, ædem publica poſuerunt impenſa. Illæ collata nihilominus For
tunæ ſimulachrum pecunia compararũt. Quod dum conſecraretur, ita locutum Romani memoriæ
prodiderunt: Grata me diis lege, riteq; me matronæ dicaſtis. Eam ſecundo uocem auditã eſſe rumor
eſt. Ardua hæc quidem, & quæ ægre credamus: attamen è ſimulachris ſudorem, lachrymas & cruẽtas
apparuiſſe ſtillas, aut uoces auditas, nequaquã impoſſibile: ligna enim & lapides plerunq; oriundam
ex humore putredinem contrahunt, ſubinde multos ex ſe colores emittentia, uariasq; ex aëre tinctu-
ras ſuſcipientia. Quæ res quo minus deorum immortalium prodigia ſint, nihil impedimento eſſe ar
bitramur. Parte etiam aliqua ſciſſa uiolentius aut disiuncta penitus, gemitui aut ſuſpirio perſimilem
queunt edere ſimulachra ſonitum. Ex inanimis autem articulatam uocem, manifeſta uerba, abſolu-
tamq; aut integram formari orationem prorſus eſſet abſurdum, niſi animam, & deum abſq; corpo-
ris inſtrumentis certa partium ratione compactis, ſonum edere nonnunquam loquiq; conſtaret. At
cum ueriſimili nos teſtimonio multoties urgeat hiſtoria, id profecto eſt, quòd innatus affectus & ægri
tudo quædam, ſimilem ſenſibus rerum apparentiam imaginante animo inducit, quemadmodum in
ſomnis audire non audiendo, & aſpicere non aſpiciendo uidemur. Haud igitur mortalium tollenda
religio eſt. Atqui beneuolentia & pietate ita diuinis afficiuntur, ut nequid ex his deponere aut dimi-
nuere queant, horum fidei permagnum momentũ addit, quod miram dei uim eſſe cognoſcũt. Nec
uero pro noſtra, diuina penſanda potentia eſt, quæ nullo pacto humanæ, uel natura, uel motu, uel ar
te, uel uiribus æquiparanda eſt. Siquid nobis impoſſibile efficiat, aut nobis inexcogitatum excogitet,
abſonum uideri non debet, eo quòd cum omnibus in rebus plurimum ſuperet nos, tum uero in ope- D
ribus maxime diſpar & diſſimilis exiſtat. Verũenimuero (ut placet Heracleto) diuina plurimum ob
incredulitatem ignota deliteſcunt. Ve uero Antium Martius rediit, Tullus in ipſum grauiſſimo ſti-
mulatus odio, ei confeſtim necis molitur inſidias, ueritus ne ſi in præſentia effugerit, non alia ſibi præ
ſtaretur occaſio. Conſpirantes igitur & inſtructos in illum complures incitans, rationem Volſcis red-
dere, & magiſtratu ſeſe abdicare iuſſit. Martius adhuc imperante Tullo, qui maxima inter ciues ſuos
pollebat potentia, priuatorũ ſortem obire metuens, imperio ſe abdicaturum, ſi Volſci edicerent, aie-
bat. Illud enim ſeſe iubentibus uniuerſis ſubiiſſe, neque nunc recuſare, ſi uelint Antiates, rationem
quoque imperii reddere. Aduocata concione, impigri aderant factioſi homines plebem inſtigãtes. Aſ-
ſurgente poſtmodum Martio, ingens tumultus ob præcipuam eius reuerentiam compreſſus, ut in-
trepide diceret, ſiuit. Antiates quoq; primores & qui pace magis lætabantur, aperta dabant ſigna ſe
comiter audituros, & iuſtam prolaturos ſentẽtiam. At uiri excuſationem Tullus extimuit. Erat enim
in dicendo grauiſſimus, & magnam in cauſa dicenda gratiam, priora illi geſta cõparauerant: quin eius
hominis gratiæ magnitudinem, certiſſimo teſtimonio ipſum declarabat crimen. Nec enim alias tan-
tas accepiſſe conqueri potuiſſent iniurias, quòd ſcilicet in ſuam poteſtatem redacta Roma non eſſet,
niſi ut illam ſibi propè ſubiicerent, Martii uirtus effeciſſet. Vlterius itaq; immorari, aut tentandos
eſſe multitudinis animos, audaciſſimi nequaquam cenſuere complices, & ne orans audiretur, ingen-
tes ſuſtulere clamores: Haud paruifaciendum, non negligendum, hunc proditorem Volſcis dominan-
tem principatu ſe abdicare nolle. Tum ſimul adorti, opem ferente nemine, uirum trucidant. Id au-
tem facinus non omnibus collibuiſſe mox declaratum eſt. Ad eius enim corpus honorifice human-
dum è ciuitatibus concurſum eſt. Illius ſepulchrum tanquam præſtantiſſimi & bellatoris & ducis, ar-
mis & ſpoliis exornatum, Romani illius audita morte, nullum aliud uel honoris uel odii ſignum ape-
ruere. Poſtulantibus matronis ut eum decem lugere menſes liceret, conceſſum: qui mos lugendi pa-
trem, filium ac fratrem erat. Id enim longiſſimi ſpatium luctus ab Numa Pompilio inſtitutum erat,
quemadmodum cum res illius ſcribebamus expoſuimus. Inde Volſcorum res e ueſtigio Martium
deſiderauere, Primum namq; inter eos atq; Sicanos tum ſocios tum amicos de imperio orta ſeditio, ad
uulnera uſque cædesq; prouecta eſt. Poſthac prælio à Romanis ſuperati, in quo & Tullus occubuit, &
ſuarum flore copiarum internecioni dedito, turpiſſimum percuſſere fœdus, ubi ex propria libertate
delapſi parere & ſe imperata facturos adſtipulati ſunt.

Comparatio

A COMPARATIO ALCIBIADIS ET MARTII CORIOLANI.

CAeterum expoſitis omnibus rebus, quæ in ſe ſunt nobis cognitione atq; memo-
ria dignæ, nunc operæpretium eſſe exiſtimo, Martii & Alcibiadis mores, naturæ
atque totius uitæ curſum breuibus uerbis conferre. At ſi primum res bellicas cō
ſpicere uolumus, reperiemus pariter ab utriſq;, cum duces exercitus eſſent, multa
præclara atq; egregia facinora edita: niſi quis Alcibiadem in eo anteferendum pu-
tet, quòd plures quàm Martius uictorias, conſecutus, in cunctis certaminibus qui-
bus terra mariq; hoſtes ſuperauit, ſic conſilio, diſciplina atq; ordine militari omnia
geſſit, ut nihil ab eo prætermiſſum eſſe appareat, quod à peritiſſimo, duce expetendū foret. Illud autē
pariter ambobus tribuendum puto, quòd eorum præſentia res ſemper florere augeriq; uidebantur,
abſentia uero aut debilitari, aut corruere. At popularem uiuendi modum adulationibus blanditiiſq;
refertum, quibus ille ad aucupandam gratiam multitudinis ſæpius fortaſſe quàm decuit utebatur, in
Alcibiade pleriq; reprehendunt, in Martio econtra ſuperbiam arrogantiamq; redarguunt, quā ad pau
corum ſemper potentiam conuerſam, odioſam fuiſſe dicunt Pop. Ro. Nos uero ut neutrū in his lau-
dandū, ſic hominem multitudini blandientem minus quàm eandem aſpernantem, uituperandum
cenſemus. Turpe eſt enim adulationibus imperitam multitudinem capere, ut opes quàm maximas con
ſequaris: at populum deprimere, in eum inſurgere, uim quoq; afferre, ut potētia uehemēter excellas,
non ſolum turpe eſt, ſed etiam iniuſtum. Habitus eſt autem Martius moribus integer ac in omni ui-
ta conſtans: Alcibiades econtrà uerſutus, callidus, & in fallēdis hominibus autor egregius. Vnde illius
dolum quo Lacedæmoniorum legatos decepit, quemadmodum tradit Thucyd. amicitiam labefacta
uit, pacem diſſoluit, omnes uituperant: quanquam excitato poſtea ſua opera bello, potentiorē Rem-
pub. reddidit, Mantinenſium ac Argiuorum ſocietate adiuncta. Martium quoq; apud Dionyſiū hi- *Lib.7.et.8.*
ſtoricum in maxima illa celebritate ludorum, qui Romæ inſtaurabantur, cum falſis calumniis popu-
lorum animos cōcitaſſet, autorem fuiſſe comperio, ut graue inter Romanos & Volſcos oriretur bel-
lum. Cauſa uero qua Martius arma hoſtilia in patriam uertit, turpior longe quàm Alcibiadis fuiſſe ui
detur. Non enim contentione diſcordiaq; ciuili, ſed ira ac indignatione quadam, à qua nō eſt cur quiſ-
quam (ut inquit Dion) gratiam ſperet, prouocatus, tum patriam, tum multas Italiæ urbes, quæ nul-
lam in eum culpam contraxerāt, fœde turpiterq; afflixit. Atqui Alcibiades multis iniuriis laceſſitus,
ſuis ciuibus inferens bellum, maximarum calamitatum cauſa fuit: pœnitentibus tamen poſtea nō mo
B do ignoſcebat, ſed etiam periclitantibus ſæpe adiumento ac præſidio erat, & cōmunicando & monen
do & fauendo, planeq; quod Ariſtides feciſſe contra Themiſtoclem fertur, hoc ille contra cæteros pa- *Val.lib.6.*
triæ duces. Martius præterea ciuitatem in primis totam uexauit, cum non à tota iniuriam ſuſcepiſſet, *cap.5.*
ſed maxima atq; optima ciuium pars in eadem cauſa, in qua ipſe fuiſſet, & contētionis & periculi uer
ſaretur. Deinde multis legationibus miſſis, ſupplicationibuſq; decretis, ut unius hominis iram leni-
rent, ſic ſe implacabilem præbuit, ut bellum ſuſcepiſſe uideretur nō quo in urbem rediret, ſed ut fun
ditus ciuitatem euerteret. Præter hæc Martius optime de ſe meritos Volſcos, qui eum exulantem
ſuſceperant, dignitatem ei detulerant, imperium ac totius belli adminiſtrationem commiſerant, in
medio curſu ſecundarū rerum deſeruit. Alcibiades uero ab Argis Lacedæmonem ueniens, priuatus
in urbe, priuatus etiā in exercitu manſit. Et cum egregiam operam in bello nauaſſet, prouocatus La-
cedæmoniorum inſidiis, animum ſimul cum cauſa permutauit. Itaque ad Tiſſaphernem ſe contulit
eo conſilio tantum, ut barbarum qui grauiſſimus hoſtis impendebat, ab Athenienſium ceruicibus re-
moueret, ac urbem Athenarum in quam redire magnopere cupiebat, integrā incolumemq; ſeruaret.
Sed plerique homines qui utriuſq; mores conſiderant, Alcibiadem aiunt nimium cedentem cupidita
tibus ſuis, pecuniam ex corruptelis ſolitum eſſe accipere, eamq; deinde ad uoluptatē libidinemq; con-
ferre. Martii contra integritatē ac animi moderationem ſic ſuis laudibus efferunt, ut ipſum plerunq;
ab iis etiam pecuniis, quæ & honeſte ei deferebantur, & iuſte accipi poterant, abſtinuiſſe dicant. Itaque
in controuerſiis de ære alieno, & nexorum cauſis iudicandis, non lucri ſpe aut cupiditate alicuius cō-
modi conſequendi, ſed arrogantia & aſperitate naturæ difficilis Martius & moleſtus multis habeba-
tur, & quod Antipater in epiſtola quadam de Ariſtotelis obitu ſcribit, potuiſſe uirum etiam parere,
hoc Coriolanus minime callebat. Itaque hi etiam, de quibus ille bene meruerat, hominis moroſitatē,
cuius (ut inquit Plato) comes ſolitudo eſt, iniquo animo tolerabant. Alcibiades uero ſibi omnes homi
nes quibus cum uerſabatur, incredibili arte conciliabat, & in rebus gerendis id aſſequi uidebatur, ut
quod arduum apud mortales putant, gratiam ſimul cum gloria iungeret. Quinetiā cum magnis cala
mitatibus interdum Remp. affeciſſet, ſua tamen affabilitate ſic Atheniēſium animos capiebat, ut illi
iniuriarū plerunq; obliti, imperium ei magna cum autoritate deferrent. Martius uero honorē quæ-
rens ob multa fortitudinis opera ſuæ uirtuti congruentem, aſſequi non modo non potuit, ſed repul-

ſam quoque cum ingenti ignominia tulit. Sic igitur illum gratia hominem ſequebatur, hunc admirabantur omnes, amare nō poterát. Illud autem uere dici poteſt, Martium cum eſſet Romanorū dux, ſemper Romanæ Reipub. obſuiſſe, profuiſſe nunquam: Alcibiadem uero & militem & ducem copiis Athenieſium, maxima ſuæ patriæ commoda attuliſſe. Alcibiades præterea præſens ſemper aduerſarios ſuperabat, abſens inimicorum calumniis criminibusq; obrutus ſine cōtrouerſia uincebatur. Martium & præſentem damnarunt Romani, præſentem quoq; Volſci iniuria necauerunt: quāquam ipſe cauſam ſuccenſendi æquam illis præbuiſſe uidetur, cum id bellum quod publice ſuſceperat, à mulieribus perſuaſus priuatim depoſuit. Illud præterea nō recte à Martio factū eſſe uidetur, quòd potius pietate matris quàm ciuitatis, cuius illa quoq; pars erat, miſericordia motus, patriæ ſuæ ignoſcendū putauit: nam oratorum precibus, ſacerdotum ſupplicationibus ſpretis, qui ſuis inſignibus uelati, ſupplices in caſtra acceſſerant, totius denique Po. Ro. luctu gemituq; neglecto, unius mulieris lachrymis ceſſit, ac ſi patria illius cauſa, non per ſeipſam ſeruari mereretur. Patriæ igitur ſuæ pepercit, neq; à Romanis perſuaſus, contra quos arma ſuſceperat, neque perſuadens Volſcis, pro quibus gerebat bellum. Horum omnium natura hominis inſolens & ſupra modum in rebus gerendis elata, cauſa fuiſſe uidetur: quæ quidem multitudini per ſeipſam moleſta, cum ei bonorum libido cupiditasq; accedit, intolerabilis fieri ſolet. Itaque huiuſcemodi uiri cum in petendis magiſtratibus à populo repellūtur, dolét, indignantur, ferre non poſſunt, nec ſatis meminiſſe uidentur, non tam illos præferri qui uirtute prudentiaq; excellunt, quàm eos poſthaberi, qui neque populum rogandum, neque multitudinem colendam cenſent, ut olim Metello, Ariſtidi, & Epaminondæ eueniſſe aiunt: quanquam hi à populo ſæpe reiecti, non admodum ſuæ Reipub. ſuccenſebát, ſed illatæ iniuriæ poſtea pœnitenté magis quàm unquam antea amplexabantur, nitebanturq; in omnibus rebus gerendis, ut uiros optimos decet, bene de ciuitate mereri. Quid enim ſtultius, quàm multitudiné aſpernantem grauiter ferre, ſi à multitudine negligatur? Alcibiades igitur cernens populum ſæpe gratia flecti, precibus cedere, affabilitate capi, cum in obſeruanda multitudine ſtudium ac diligentiam adhiberet, mirandum non erat, ſi poſtea honoratus gaudebat, poſthabitus autem iniquo animo iniuriam tolerabat. Martium uero ſiue nolentem, ſiue neſcienté colere eos, qui ſuæ ambitioni obſequi poterant, minus grauiter ferre decuit repulſam ſua propè culpā contractā. Atque hæc ſunt quæ in eo uiro reprehēdenda eſſe putamus. Reliqua omnia ſplendida in Martio & ſumma laude digna comperio, ſed præſertim pecuniarum abſtinentiā, ac uitæ integritatem: quibus non cum Alcibiade, qui in his nec continentiæ unquam nec honeſtatis rationem habuit, ſed cum optimo quoque Græcorum conferri poſſe uidetur.

Cicero pro Mur. De Metell. Vale. lib. 7. ca. 5. de ceteris uide poſt Plutarb.

C

D

THEMISTOCLIS VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE

Genus obſcurum.

THEMISTOCLI initia generis parum ſanè glorioſa fuere. Patre enim ipſum Neocle haud claro quidem homine, ex populo Phreario, tribuq; Leontide, ex non iuſta matre natum perhibent, eamq; Threciam genere, Abrotonum nuncupatam. Sed magnū Græcis (ut mihi uere uideor dicere) Themiſtoclem peperit. Phanias autem Themiſtoclis matré tradit non Threciam, ſed Cariam, neq; Abrotono, ſed Euterpæ nomen fuiſſe: Neanthes quoque Halicarnaſſum Cariæ ciuitatem patriam illi adſcribit. Quare in Cynoſarges coēuntibus nothis (id eſt auté extra urbem Herculis gymnaſium, quòd ne is quidé legitimus deus, ſed degener extitiſſet, ob matrem quæ mortalis erat) perſuaſit ingenuis quibuſdam adoleſcentibus, ut in Cynoſarges deſcenderent, atque unà ſecum iungerentur: qua re uidetur nothorum ac legitimorum diſcrimen callide ſuſtuliſſe. Quòd uero Lycomedas generis propinquitate attigerit, ex eo maxime apparet, quod Phlyæ τελεστήριον id eſt, initiandi locus, quod erat Lycomedarum commune, à barbaris antea incenſum ipſe inſtaurauit, & picturis illuſtrauit, ut Simonides tradit. Adhuc etiam puer uehemens admodū, animi plenus atq; ſpiritus fuiſſe dicitur. Cumq; foret natura prudens, elato animo, magna ſemper atq; eximia ſpectabat. Nam cum ei in diſciplinis percipiendis quieſcere, ac animū relaxare liceba, non ut reliqui ſolent pueri, ludis & inertiæ ſe dedebat, ſed excogitandis orationibus quibuſdam, componendisq; aſſidue uerſabatur. Erát autem eæ uel accuſationes cuiuſdam, uel puerorū defenſiones. Vnde & magiſtrum dicere ſolitum quádoq; ferunt: Nihil equidem te paruum o puer, ſed certe magnum aliquod aut bonum aut malū futurum auguror. Nam ad ingenuas diſciplinas illas, quæ ad gratiam & liberalem educationé quærūtur, perdiſcendas, tardo hebetiq; ingenio fuit. Quibus autem ad prudentiā & rem gerendā informantur

Ingenium uehemens, prudens ſublime.

hominum

A hominum mentes,eas certum eſt non eſſe ab eo ſupra ætatem,naturæ bonitate cōfiſo,deſpectas. Ex quo effectū eſt,ut cum poſteriori tempore in iis diſceptationibus,quas liberales & urbanas uocitāt,irrideretur ab eruditis,grauius atq; aſperius ſe defendere cogeretur,cum diceret,ſe lyra canere,& pſalterio uti neſcire,uetuntamen ciuitatem paruam & obſcuram maximam ac clariſſimam poſſe reddere. Etſi enim Steſimbrotus affirmet Themiſtoclē Anaxagoræ audiendi ſtudioſum fuiſſe, & Meliſſo quoq; phyſico operam dediſſe,tēporibus tamen errauit. Cōtra Periclem enim Themiſtocle natu multo iuniorē Samios obſidentem,Meliſſus pro Samiis imperator pugnauit,atqui is cum Anaxagora uerſatus eſt. Magis igitur Mneſiphilo credendum uidetur,qui Themiſtoclem Phrearii auditorem fuiſſe aſſeuerat,qui neque orator fuit,neque phyſicus,ſed eam ſapientiam quam uocant,re autem uera bellicam facultatem,& quandam rerū gerendarum prudentiam & cognitionem profeſſus eſt, Solonis ſectam quadā quaſi ſucceſſione ſecutus,quam poſteriores cum ad uim iudiciariam adiunxiſſent,& à negociis ad uſum dicendi orationesq; traduxiſſent, Sophiſtæ habiti & nuncupati ſunt. Sed ad hunc,cum iam Rem publicam gerere aggreſſus eſſet,ferunt ſe cōtuliſſe. In ipſius autem iuuentutis primordiis,naturæ tantum muneribus adiutus,eloquentiæ uero penitus & eruditionis expers,nec ſatis ſibi cōſtare,nec in iiſdem ſemper conſiſtere uiſus eſt,cum natura ipſa in agendo magnas in utranq; partem mutationes induceret,& ad deterius ſæpe ferretur,ut ipſum in poſterum fateri non puduit, aſperos inquiens & immites pullos in optimos equos euadere,cum idonea illis diſciplina & inſtitutio adhibetur. In quibus autem aliqui fingendo diſſentiunt,à patre illum repudiatum eſſe,& uoluntarium matris interitum ex filii ignominia conflatum,ea & falſa uidentur,& cōtrariæ quoq; autoritates adſunt.

Diſciplina.

Dicunt enim patrem,cum eum à capeſſenda Repub. deterreret,uetuſtas illi triremes abiectas in littore & contemptas oſtendere conſueſſe,quaſi eodem modo à multitudine populi ſtudioſi homines,cum inutiles ſunt,tractarentur. Celeriter autē & audacter uiſus eſt Rempub. incenſus cupiditate gloriæ,attigiſſe. Qua ſtatim ab initio,cum uendicare ſibi ſtuderet principatum,duras inimicitias ſibi potentum & principum ciuitatis conflauit. Maxime uero Ariſtidem Lyſimachi filium contraria in Repub. ſententia aduerſarium habuit,etſi uidetur Themiſtoclis cum eo ſimultas iuuenile initium habuiſſe. Amabat uterq; Steſileam Chiam genere,mulierem ſanè forma præſtantem,ut Ariſton philoſophus tradit. Ex hac poſtea in Repub. perpetua inter eos diſſenſio manſit;quanquam uitæ ac morū diſſimilitudo,non parum eam auxiſſe uidetur. Nam Ariſtides cum uir probus foret & natura mitis & manſuetus,nec ad gratiam aut gloriam inanem Rempub. gereret,ſed ſecuritati ciuium,habita ho-

B neſtatis & iuſtitiæ ratione,cōſuleret,cogebatur cum Themiſtocle qui ſtudio nouarū rerum populum aſſidue concitabat,in certamen contentionemq; deſcendere,eiusq; creſcentem potentiam cohibere. Dicitur enim adeo inflammatus ad gloriam,adeo rerum maximarū ambitione honoris cupidus extitiſſe,ut quo tēpore ſuperatis in Marathone Barbaris,Miltiadis ducis gloria celebrata eſt, iuuenis adhuc cum ad ſe rediens diutius omnia uolutaret animo,& nocturnis uigiliis indulſiſſet,conſueta conuiuia repudiaſſe. Rogantibus uero admirantibusq; eius uitæ mutationem,reſpondiſſe, Miltiadis trophæum ſibi ſomnos adimere. Cum igitur cæteri exiſtimarent à Barbaris in Marathone re male geſta,bellum ſe in poſterum ſuſtuliſſe,Themiſtocles eam rem maiorum certaminum initium ducebat eſſe,ad eaq; obeunda pro Græcia uniuerſa ſe tanquam in palæſtram unxit, aſſidueq; ciuitatem exercuit,quamlongiſſime futura proſpiciens. Cumq; mos eſſet Athenienſibus,magnos ex argentifodinis prouentus in plebem diuidere,ſolus in populum adiens ſuadere auſus eſt,ut ea diuiſio tolleretur,& eæ pecuniæ in triremes ad bellum Aeginenſe parandas atque ædificandas conferrentur. Nam id in primis tota Græcia maximum maximeq; atrox fuit, Aeginetæq; nauali potentia mare quondam tenuere. Quare Themiſtocles,cum non Darium, aut Perſas formidandos diceret(longe enim hi aberant,nec magnum de ſe metum præſentes iniecerant)ſed iræ in Aeginetas,& contentionis ciuiū opportunitatem nactus,ad parandas triremes leuiter eos & facile impulit. Cētum enim ex illis pecuniis triremes ædificatæ, poſt cum Xerxe nauali prælio dimicarunt. Ex hoc paulatim deducendo ad rem maritimam ciuitatem traduxit,ut cum pedeſtribus copiis haud pares Barbaris forent,maritimis uiribus eorum impetus coërcerent. Itaque ex fortibus ſtrenuisq; militibus,& qui digni Græciæ imperio putarentur,nauticos homines,ut inquit Plato,& maritimos fecit,& maleuolis occaſionem ad reprehendendum reliquit,cum dicerent Themiſtoclem haſta & ſcuto ciuibus ſuis adempto,Athenienſium populum ad nautarum opera & remigium traduxiſſe. Eaq; omnia,uicta Miltiadis repugnantis autoritate,ex ſententia geſſit,ut Steſimbrotus affirmat. Quòd ſi his geſtis de uera ac ſyncera gerēdæ Reipub. ratione deflexit,altius perſcrutantium ſit iudicium. Quòd autem tum Græcorū ſalus ex re maritima conſeruata ſit,quodq; Athenienſium ciuitatem dirutam funditus & euerſam triremes uindicarunt,cum alia,tum Xerxes ipſe teſtimonio eſſe poteſt. Integro enim terreſtri exercitu, nulla prælii offenſione,poſt illam naualem cladem in fugam conuerſus eſt,quippe cui minus ad detinendū prælio ſuppeterēt uires,ac Mardonium magis ut perſecutionē Græcorū retardaret,quàm ut eos ſubige-

Studium gloriæ ingens.

Prouidentia.

Facti æſtimatio.

tet, ut mihi quidẽ uidetur, dimiſit. Illius uero in parandis pecuniis ſtudium & diligentiã, alii liberali- C
De liberalitate dubium. tatis & beneficentiæ laudibus deprecantur. Nam munificum quidem uirum & ſplendidũ ad ipſas pe-
regrinorum & hoſpitum inuitationes, ſumptu permaximo aiunt indigere. Alii in deteriorem partẽ
parcitatis atq; exilitatis commemoratione traducunt, quippe quem ferunt etiam cibaria ſibi muneri
miſſa uendere conſueſſe. Cum autem à Philide nutritore equorum dono poſtulaſſet equum, ac ille
ſe largiturum negaſſet, minatus eſt ille, ſe domum eius cõtinuo ligneum equum facturum: obſcure
uidelicet per ænigma minatus, propinquorum crimina & accuſationes in hominem ſe conjecturum.
At ſplendoris & gloriæ cupiditate mortales omnis exuperauit, qui cum iuuenis adhuc eſſet & obſcu-
rus, dicitur Epiclem citharistam, qui tum colebatur ſummo ſtudio ab Atheniẽſibus, rogaſſe, ut apud
ſe artem exerceret, cupiẽs domum ſuam à multis quæri & frequentari. Et Olympiam cum ueniſſet,
cœnarumq; & tabernaculorum apparatu ac cætero luxu magnificentiaq; cum Cimone certaret, inui-
diam in ſe Græcorum & offenſionem concitauit: illum enim iuniorem & ampliſſima familia natum,
eas res omnis decere arbitrabantur: is uero uix dum ſatis notus, ſed qui uideretur minus ſuppetenti-
bus facultatibus præter dignitatem efferri, oſtentationis ac iactantiæ ſubiit nomen. Vicit autem fabel-
las tragœdi ſuppeditando, cum magna iam ſtudia eius certaminis atq; ambitiones forent: tabulamq;
fixit, in qua erat ſcriptum: Themiſtocles Phrearius exhibuit, Phrynichus docuit, Adimantus præfuit.
Attamen gratus multitudini fuit, tum quòd uniuſcuiuſq; nomen memoriter referret, tum quòd in
iure dicendo conſeruandaq; rerum contractarum fide, triſtem & ſeuerũ iudicem ſe præberet, ut fuit
illud in Simonidem Cium, qui ab eo cum ſub ſe militaret, præter æquũ quiddã poſtulauit: Nam neq;
tu, inquit, bonus poëta eſſes, ſi modos & numeros in canendo contemneres: neq; ipſe bonus prætor,
ſi gratiam cuiuſquam legibus anteferrem. Ac rurſus in eundem Simonidem cauillis inuectus, inſani-
re illum dixit cum Corinthios obiurgaret, magnam incolentes urbem, ipſe ſtatuas ex membris ſuis
Aemulus. expreſſas fingi pateretur, qui ita aſpectu eſſet fœdo ac deformi. At poſtremum auctus magnis opibus
& gratia populari, exortis inter eum Ariſtidemq; ſeditionibus, oſtraco ciuitate eiecit. Cum uero iam
Medi deſcenſus imminere ciuitati putaretur, Atheniẽſesq; de imperatore ad id bellum deligendo cõ-
ſilium iniiſſent, ferunt reliquos omnes periculi metu perculſos, munus imperii ſponte recuſaſſe, Epi-
cidem tantum Ephemidæ filium popularem hominem, & dicendi facultate & copia præditum, ſed
luxurioſum & nequam & quæſtui pecuniario deditum, imperii cupidinem inuaſiſſe: cumq; id iam
tum obtenturus ſuffragiis omnium putaretur, Themiſtoclem ueritum, ne ille demandato ſibi impe-
Ambitus laudabilis. rio, Athenienſium res euerteret, pecuniis de ambitione Epicidem deieciſſe. Laudatur autem eius il-
lud in primis, quod in interpretem dicitur feciſſe. Miſſis enim à rege legatis, maris & terræ imperium D
flagitantibus, illum publico decreto comprehenſum iuſſit interimi, quòd Græcorum lingua ad Bar-
barorum nutum & imperium uteretur. Eſt etiam præclarum illud in Arthmium Zelitem, quem
Athenienſes liberosq; eius & genus omne autoritate Themiſtoclis, infamia notauerunt, quod ex Me-
dis aurum in Græciam intuliſſet. Sed omnium maximum atq; illuſtriſſimum, quòd bello tota Græ-
cia compoſito, ciuitates inter ſe pace amicitiaq; coniunxiſſet, perſuaſis omnibus hoſte imminente, do-
meſticas ſimultates in aliud eſſe tempus differendas: quam ad rem conficiendam Chileum Arcadem
adiutorem dicitur habuiſſe. Inito autem imperio ſtatim ciues aggreſſus eſt in naues compellere, ſua-
ſitq; relicta urbe quam longiſſime à Græcia claſſibus hoſtem exciperent: cuius ſententiæ multis recla-
mantibus, in Tempe unà cum Lacedæmoniis expeditiones eduxit, ut pro Theſſalia dimicaret, quòd
nondum ad Medos inclinare uideretur. Poſtea uero quàm inde re infecta abierunt, ac Theſſalis regis
ſocietatem ſecutis, uſq; Bœotiam Medicæ amicitiæ contagio occupauit, magis tum apud Athenien-
ſes Themiſtoclis ad rem maritimam adhortantis ualuit autoritas. Itaque miſſus eſt in Artemiſium na-
uibus, eius loci anguſtias præſidio habiturus, quo in loco Eurybiadi Græcis, maximeq; Lacedæmoniis
imperium demandantibus, Athenienſibus uero quòd reliquos ſimul omnes nauium numero ante-
Induſtria mirabilis, & patriæ ſalutaris. irent, indignum putantibus, aliis concedere. Themiſtocles cognito periculo, ipſe imperium Eurybiadi
tradidit, leniuitq; Athenienſium animos, affirmans ſi ad bellum ſtrenuos ſe uiros oſtenderent, Græ-
corum in ſe ſtudia & uoluntates in poſterum conuerſuros eſſe. Qua una re apparet, eum unum om-
nium maxime autorem ſalutis Græcis extitiſſe, effeciſſeq; ut Athenienſes fortitudine hoſtes, manſue-
tudine autem & facilitate ſocios uiciſſe uiderẽtur. Sed cum iam Barbarorum claſſe ſe ad Aphetas in-
ferente perterritus multitudine nauium quæ in fronte erant, ac aliis ducentis ſupra Sciathon circum
annauigare nunciatis, decreuiſſet Eurybiadis intra Græciæ fines reductis copiis, in Peloponneſumq;
appulſis, terreſtrem exercitum nauibus undique circundare, quòd inexpugnabiles regis maritimas ui-
res duceret. Eo metu ac formidine permoti Eubœi, ne eos desererent Græci atque hoſti proderent,
inito clàm cum Themiſtocle colloquio, magnam ad eum pecuniarum uim per Pelagontem mittunt,
quibus acceptis (ut ſcribit Herodotus) eas Eurybiadi tradidit. Ex ciuibus uero ſibi aduerſante Archi-
Princip. li. 8. tele, qui in prætoria naui Trierarchus erat, quiq; deficientibus ad nautarum ſumptum pecuniis, ad re-

ditum

A diturn properabat, in eum inſenſos iam ante ciues magis Themiſtocles concitauit, adeo ut impetu fa-
cto, cœnam ei diriperent: qua iniuria permoto homine, & indigne ferente, panem illi & carnem in ci- Lib. 1.
ſta, ſummiſſo argenti talento in cœnam miſit, iubens & in præſenti cœnare, & prima luce triremium
curam ſuſcipere: quod ſi recuſaſſet facere: ſe ciuibus delaturum quòd argentum ab hoſtibus miſſum
conditum apud ſe haberet. Hæc ex Phaniæ Lesbii monumentis accepimus. Quæ autem tunc in ipſis
anguſtiis aduerſus Barbaros naualibus prælíis geſta ſunt, haud magnum ad ſummam belli momen-
tum habuerunt, ſed ipſa experientia permultum Græcis profuere, qui in ipſis periculis edocti re ipſa
didicerunt, neque multitudinem nauium, neq; luxus & apparatus, neq; ſignorum fulgorem, neq; cla-
mores iactabundos, neq; barbarica tripudia quicquam formidoloſum habere uiris fortibus, & perite
audacterq; prælium ineuntibus, uerum his omnibus contemptis in ipſa corpora inuadendum eſſe, &
cum ipſis conſertis manibus decernendum. Quam ſententiam Pindarus in Artemiſii prælio ſecutus
uidetur, cum diceret Athenienſium liberos manifeſta libertatis fundamenta ieciſſe. Vincendi enim
initium fiducia eſt. Eſt autẽ Artemiſium Eubœæ ſupra Heſticam littus ad boream uerſum, cui Oli-
zonum gens è regione oppoſita eſt, quæ ſub Philoctete quondam fuit, templumq; in ea haud magnũ
Artemidis προσηῴας, id eſt, orientalis nuncupatæ, & locus circum arboribus conſitus, columnæq; ibi-
dem ex albo lapide erectæ. Lapis autem ipſe manu attritus contracto croceo colore odoréq; quoq; exha-
lat croci perſimilem. In earum una elegum carmen huiuſmodi erat inciſum:

Innumeros Aſiæ populos ex finibus actos,
  Cecropidum ſoboles fudit in hoc pelago,
Ac ubi Medorum bello cecidere cohortes,
  Hæc Phœbe ſtatuit uirgo trophæa tibi.

Extat & in littore ingẽs tumulus, atrum ab imo puluerem ueluti igni aduſtum emittens, in quo claſ-
ſis reliquias & cadauera cremaſſe uidentur. Igitur ut primum ole Thermopylarum pugna nũcium in
Artemiſium eſt allatum, Leonidam oppreſſum, & terreſtri tranſitu Xerxem eſſe potitum, in Græ-
ciam ſeſe receperunt, Athenienſibus ſuper omnia conſtitutis, & ob uirtutem & rerum geſtarum glo-
riam ad præclara omnia obeunda animo ſemper paratis. Themiſtocles uero regionem nanibus am-
biens, qua intuebatur deſcenſum aut præfugium hoſtibus futurum, grandibus literis in ſaxa quæ
partim ibi circa naualia forte fortuna inuenerat, partim quo uenire: aquatum uidebantur conſtitue-
rat, inciſis, Ionibus per literas mandabat, ut ſi fieri poſſet, ad ſe, relictis Barbaris, progenitores ſuos,
B qui periculum pro eorum libertate ſuſcepiſſent, concederent: aut ſi minus id facerent, Barbaris in
prælio cladi ac detrimento forent. His ſperabat ſe aut impulſurum Iones ad defectionem, aut tur-
bationem allaturum, Ionibus Barbaro in ſuſpicionem adductis. At Xerxe Phocidem per Dorida cum
exercitu inuadente, Phocenſiumq; urbes incendio deuaſtante, haud reſtiterunt Græci, nec Athenien-
ſibus quidem rogantibus, in Bœotiam pro Attico agro hoſtibus obuiam iere, ut ipſi in Artemiſium
mari opem tulerant. Cum nemo igitur eorum precibus & gratia moueretur, ſed ad Peloponneſum
omnes intenderent animum, & intra Iſthmum copias omnes cogere properarent, ab alteroq; ma-
ri ad alterum murum perducere, proditos Athenienſes & deſtitutos ab omnibus ira ſimul ac mœſti-
tia cepit. Sed cum minus decreuiſſent cum tanta ui hominum ac multitudine confligere, id tantum
ad præſens neceſſarium erat, relicta ciuitate, naues conſcendere. A qua re uehementer multitudinis
animis abhorrebant, quaſi nihil uictoria, nihil ſalute opus eſſet, deorum immortalium templis, pa-
trumq; monumentis amiſſis. Hic igitur Themiſtocles cum populum humanis conſiliis in ſenten- Calliditas.
tiam ſuam traducere poſſe diffideret, ut in tragœdia attollens machinam, ſignis diuinis, prodi-
giiſq; & oraculis ſolicitare cœpit, ſignum ex dracone nactus, qui uidetur illis diebus ex templo eua-
nuiſſe. Sacerdoteſq; ubi inuenere intactas primitias, quas per diem ei appoſuerant, in populum
nunciarunt, rumore à Themiſtole diſſipato, deam urbem exceſſiſſe, & ad mare ſe illis ducem præ-
buiſſe. Oraculo autem rurſus populum mouere aggreſſus eſt. Lignea, inquit, mœnia nihil aliud ſi-
gnificare quàm naues, atque idcirco Salaminem diuinam non timidam neque infelicem à deo nun-
cupari, ut quæ ex magno Græcorum ſucceſſu cognomen in poſterum eſſet habitura. Sed cum The-
miſtocles ſententia ualuiſſet, decernit urbem Palladi, quæ tutelæ Athenienſium præerat, commen-
dare, iuuentutem omnem in triremes imponere, liberos uero & coniuges, mancipiaq;, ut facultas
eſſet, per ſe quenque ſeruare. Comprobato decreto, plurimi Athenienſium parentes & uxores in Herod. lib. 7.
Trœzenum exportarunt, perhumane excipientibus Trœzeniis. Decreuerunt enim ut hi publice ale- et. 8.
rentur, duobus obolis ſingulo elargitis, puerisq; facta poteſtas, ut undecunque liberet poma accipe- Iuſt. lib. 2.
rent, & pro his magiſtris merces perſoluta eſt. Huius autor decreti Nicagoras fuiſſe traditur. Cum Oroſ. lib. 2.
uero publicæ pecuniæ Athenienſes deficerent, ſcribit Ariſtoteles Areopagi ſenatum cuique munus
militiæ obeunti octo drachmis traditis, cauſam complendi triremes uel potiſſimam fuiſſe. At Cli-
demus hoc quoque à Themiſtocle geſtum aſſeuerat. Deſcendentibus enim in Pyræum Athenien-

ſibus, ait ex Palladio Gorgonis uerticem amiſſum eſſe, Themiſtoclem uero perquirere ac perſcutari C
omnia ſimulantem, uim argenti permaximam inueniſſe in ipſis theſauris reconditam, quo in me-
dium prolato, naues conſcendentibus abunde uiaticum ſuppetiuiſſe. Enauigante autem ciuitate, aliis
miſerabile id ſpectaculum, aliis admirationi eorum animi magnitudo fuit, cùm parentes quidem à
ſe dimittentibus, inflexosq́; ſe ad luctus, lachrymas, complexusq́; illorum præſtantibus, in inſulam di-
ſcederent, multiq́; ex ciuibus infirmis uiribus affectaq́; iam ætate relicti, digni miſericordia uideren-
tur. Erat etiam quædam quæ ſpectantes flectere poſſet animi dulcedo ex cicuribus animantibus, cum
clamore & deſiderio ad littus undique confluentibus, eorum nutritoribus naues conſcendentibus.
In quibus memoratur Xanthippi Periclis patris canis, quòd abeuntis domini deſiderium & ſolitu-
dinem ferre non poſſet, in mare inſiluiſſe, natando triremem aſſecutus in Salaminem eſſe dela-
tus, ibiq́; expirans continuo interiiſſe: quo in loco etiam his temporibus, Canis tumulum uocant,
Charitas patriæ maior q̃ priuata ſimultas. ubi ſepulchrum eius fuiſſe traditur. Iam uero ea magna & præclara Themiſtoclis uidentur eſſe,
quòd cum ſenſiſſet ciues Ariſtidem deſiderare, metu ſolicitos, ne ſe ob iram in barbari amicitiam da-
ret, resq́; Græcorum euerteret (uictus enim à Themiſtocle factione ante initium belli, compulſus in
decennale exilium fuerat) decernit iis licere qui ad tempus exulaſſent ab exilio redire, & cum aliis
ſimul ciuibus libere dicere ac ſentire quæ Græciæ in primis conducerent. Poſtea uero quàm Eury-
biades ob Spartæ dignitatem claſſi præpoſitus imperator, ad periculum ignauus & timidus decreuit
ad Iſthmum claſſem reducere, quò Peloponnenſium exercitus terreſtris coierat, contradixit Themi-
ſtocles, quo tempore celebrata illa dixiſſe proditum eſt. Cum enim dixiſſet Eurybiades: O Themiſto-
cles, in certaminibus qui intempeſtiue aſſurgunt, alapis cædi ſolent. Ita eſt, inquit Themiſtocles, ſed
nec ii qui deſerunt ordinem, coronantur. Tum eo baculum ut cæderet attollente, Cæde, inquit The-
miſtocles, uerum audias. Hic eius manſuetudinem Eurybiades admiratus, dicendi quod uellet pote-
ſtatem fecit: qui cum ad priorem orationem ſe reuocaſſet, aſſurgens aliquis, Hominem, inquit, ciuita-
te orbatum non recte eos qui haberent, ad deſerendas patrias adhortari. Tum Themiſtocles ad eum
conuerſa oratione: Nos, o homo, inquit, nequiſſime, domos & mœnia reliquimus, indignum eſſe du-
centes, inanimatorum cauſa ſeruitutem ſubire: ciuitatem uero nobis ducentæ triremes maximam
Græcorum ciuitatum præſtant, quæ nunc nobis præſidio adſunt, ſalutem per eas retinere uolenti-
bus: quòd ſi nos ob ignauiam prodideritis, ſtatim ſentiet aliquis ex Græcis, Athenienſes liberam ci-
uitatem, & agrum amiſſo haud deteriorem poſſidere. Hæc loquente Themiſtocle, Eurybiadem ad D
ſe redeuntem uehemens formido inceſſit, ne cæteros Græcos delererent Athenienſes atque diſce-
derent. Ad Eretricum autem ab eo ſententia diſſidentem, Etiam uobis, inquit, de bello eſt ſermo,
qui inſtar † Theutidum gladium quidem habetis, cor uero nullum geritis. Produnt quidam auto-
† Sepiarum. res, Themiſtocli de rebus ex ſuperiori nauis tabulato diſſerenti, noctuam uiſam ad dextram na-
uium partem uolatu delatam malo inſidiſſe, quo omne in eius ſententiam ierunt omnes, decerta-
turiq́; nauali prælio parabantur. Sed ubi hoſtium claſſis ad Phalericum delata in Atticam circum-
Herod. lib. 8. ſtantia occupauit littora, & rex ipſe cum pedeſtribus copiis deſcendit ad mare, exercitusq́; omnis
coactis in unum uiribus apparuit, Themiſtoclis ſtatim exciderunt monita, & rurſus Peloponnenſes
ad Iſthmum ſpectare cœperunt, & ſiquis aliter ſentiret aut diceret, grauiter ferre. Decretum eſt igi-
tur ab his proxima nocte diſcedere, gubernatoribusq́; imperata nauigatio. Hic Themiſtocles angi ue-
hementer animo, ſi Græci ab anguſtiis abductis præſidiis, per ciuitates diſſoluantur. Itaque inito ſe-
cum conſilio, quo pacto impedimentum aliquod moliretur Græcis, per Sicinum negocium conficit.
Fuit autem Sicinus captiuus quidam genere Perſa, Themiſtocli in primis charus, quem liberis pæda-
gogum præfecerat. Hunc ad Perſas cum mandatis mittit, ut Themiſtocles Athenienſium dux regis
Commentum callidum. amicitiam patriæ libertati præferens, primus omnium illi nunciet, Græcos ad fugam inclinatos
eſſe: proinde admonet, ne fugiendi illis præbeat facultatem, ſed dum eos confuſio & trepidatio ha-
bet, à terreſtribus copiis longe ſeiunctos adoriatur, & maritimas uires opprimat. Hæc Xerxes ut ab
amico homine dicta accipiens, lætitiaq́; plenus, poſtremo id nauium ducibus ſignificauit, & alias qui-
dem cõplere imperauit, ducentas autem tranſitum paſſim circumeuntes, claudere, inſulasq́; præſi-
dio aſſeruare, nequis ex hoſtibus poſſit euadere. Hæc Ariſtides Lyſimachi filius ut primum agi ſen-
ſit, ad Themiſtoclis tabernaculum uenit, etſi illi eſſet infenſus, ab eo, ut ante diximus, in exilium
pulſus. Obuiam prodeunti Themiſtocli conſilium barbari de circuitione nauium aperit. Ille & uir-
tutem uiri, & probitatem iam ante perſpectam & cognitam habens, & eius tum præſentia maxime
lætatus, quæ per Sicinum egerat, cuncta enarrat, hortaturq́; ut Græcos obiurgando abſterreat, ſtu-
deatq́; unà ſecum efficere, ut in anguſtiis prælium conferatur. Ariſtides igitur laudato Themiſtocle,
alios duces & Trierarchos adiens, ad prælium excitare atque incendere conabatur. Nondum fidem
adhibentibus illis, ecce una Tenedia triremis transfuga, quam Panætius nauarchus habebat, circuitio-
nis nuncia interuenit. Quare ira ſimul & neceſſitas Græcos ad periculum impulit. Prima autem lu-

ce in

A rce in locum editum Xerxes conſcendens deſpiciebat Græcorum claſſem, atq; omnem prælii apparatum, ut Phanodemus autor eſt, ſupra Heracleum, quæ inſula ab Attica anguſto freto diſiungitur: ut uero Aceſtodorus, in finibus Megarenſis agri, in loca quæ Cornua uocant, ſede aurea conſtituta, ſcribisq; permultis adhibitis & negocio illis dato, quæ in prælio gererent, ſingula conſcriberent. At Themiſtocli ad prætoriam nauem hoſtias mactanti, tres eximia forma captiui adoleſcentes producti ſunt, ueſte ſplendida & auro inſignes, hi Sandauces regis ſororis & Autarchi filii dicebantur eſſe: quos Euphrantides uates intuitus, ubi magna & clara è ſacris flamma refulſit, & ſimul ſternutatio ab dextera ſignum dedit, Themiſtoclem manu apprehendens, iuſſit adoleſcentes primitias, uotis nuncupatis, Omeſtæ Dionyſio immolari, ſic ſalutem cum uictoria Græcis fore. Obſtupeſcente autem Themiſtocle reſponſum magnum atque horrendum, ut in magnis certaminibus ac rebus perditis euenire ſolet, multitudo ex improuiſis ac repentinis magis quàm conſultis & cogitatis, ad ſpem ſalutis erecta, una ſimul uoce deum inuocauit, captiuisq; ad aram conſtitutis, uatis iuſſu ſacrificiũ peregerunt. Hæc Phanias Leſbius uir in philoſophia clarus, nec in hiſtoriarum monumentis rudis aut imperitus, literis prodidit. De numero autem barbaricarum nauium Aeſchylus poëta, ut ſciens atq; affirmans in tragœdia Perſis, ſcribit his uerſibus:

Xerxi (etenim noui) mille fuere rates.
At quæ fuga naues præſtarent celeri aliis,
Septem ducentæ, ſic fama frequẽs tenet.

Atticarum uero nauium quæ centum & octoginta erant numero, unaquæq; uiros decem & octo ex tabulatis pugnantes habuit, quorum ſagittarii quatuor, reliqui grauis armaturæ milites. Videtur autem Themiſtocles haud deterius occaſionem temporis noſſe atq; obſeruaſſe, quàm locum, ne ante triremes ſuas opponeret barbaricis, quàm tempus per freta ſecundum uentum & fluctum impellere ſolitum adeſſet, qui græcas, quòd demiſſiores humilioresq; forent, nihil læſit: barbaras uero, inſurgentes puppibus, & tabulatis altis, & onuſtis, dum inferrentur, auertit, & græcis nauibus latera præbuit; Themiſtoclis iuſſu ut prudentis ducis, celeriter ingruentibus: & ſimul quòd eodem tempore Ariamenes Xerxis nauarchus inuiſerat, qui cum nauem magnam haberet, ueluti è turri ſagittis telisq; infeſtabat, uir fortis & inter regis fratres probitate maxime iuſtitiaq; inſignis. Hunc igitur Amenias Decelenſis & Soſicles Pedienſis unà ſe inferentes, ut naues in ſe inciderunt, ac diuerſis proris catenisq; inie

Prouidentia militaris.

De loco & tempore ad pugnam eligendo.

B ctis hæſerunt, illum ſuæ triremi imminentem ſubeuntes, ac lanceis inſtantes, in pontum deturbant: cuius corpus iactatum fluctibus dinoſcens Artemiſia, ad Xerxem detulit. In huiuſmodi fortuna pugnæ flammam magno lumine ab Eleuſine illuxiſſe ferunt, ſonitum quoq; & uocem toto Thriaſio agro ad mare uſq; exauditam eſſe, uelut ex hominibus multis myſticum Iacchum educentibus. Ex multitudine uero uocum referri à terra paulatim nebulam, & in triremes rurſus reuerti decidereq; uiſam. Alii imagines & ſimulachra affirmant ab Ægina apparuiſſe armatorum hominum, manus pro Græcis nauibus attollentium, quos Æacidas eſſe coniecerant, à quibus ante pugnam precibus & uotis implorarant opem. Primus igitur Lycomedes Athenienſis Trierarchus nauem capit, cuius inſignia reſciſſa, poſtea laurigero Apollini conſecrauit. Alii uero barbaros, quorum multitudini pares erãt, eo quòd parte nauium in anguſtiam ſe inferrent, & in ſe inuicem incurſarent, ueſperi, cum uſq; ad id tempus reſtitiſſent, in fugam compulerunt, ut Simonides tradidit, pulcherrima ac celeberrima parta uictoria, qua nullum maritimum clarius opus, neque à Græcis neque à barbaris geſtum memoratur, fortitudine quidem communi ac promptitudine pugnantium, ſed conſilio prudentiaq; Themiſtoclis. Poſt prælium Xerxes re male geſta, adhuc animo plurimum meditatus, aggreſſus eſt pedeſtres copias Salaminem contra Græcos traducere, præcluſo aggeribus tranſitu, qui medii inter Atticam & inſulam erant. Sed Themiſtocles Ariſtidem tentandi gratia compellauit, ſtatuiſſe ſe deductis in Helleſpontum nauibus pontẽ ſoluere, ut (inquiens) in Europa Aſiam capiamus. Quod cum improbaret Ariſtides, diceretq;, nunc quidem cum barbaro luxuria defluenti conſeruimus prælium: quòd ſi in Græcia occluſerimus hominem tot uiribus fretum, & metu periculi in neceſſitatem compulſum, haud ultra ſub tabernaculo aureo ſedens ocioſum ſe pugnæ ſpectatorem præbebit, ſed audebit omnia, & ob periculum omnibus præſtò ſe offerens, quæ prolapſa contemptaq; ſunt, corriget atq; emendabit, & omnino de ſumma rerum ſanius conſilium capiet. Non igitur nobis hic pons, o Themiſtocles, euertẽdus eſt, ſed alio ſi fieri poſſet conſtructo, homo ex Europa celeriter exigendus. Si ergo hæc tibi, inquit Themiſtocles, uidentur conducere, iam illud nobis omnibus cogitandum eſt ac prouidendum, ut ex Græcia quàcelerrime diſcedat. Itaq; eo probato cõſilio, per Arnacẽ ex regis eunuchis inter captiuos inuentum, regi nunciat, Græcos parta mari uictoria, in Helleſpontum qua iunctus erat nauigare, pontemq; ſoluere decreuiſſe: proinde Themiſtocles de regis ſalute ſolicitus, ad mare ſtatim maturare admonet, ac tranſire, quoad ipſe ſociorum perſecutionẽ moraretur. His auditis barbarus, ac metu correptus, cõtinuo ad diſceſſum ꝓperauit. Ac Themiſtoclis Ariſtidisq; prudẽtia in Mardonio maxime ma

Gloria bellica.

Aliud commentum.

nifeſta fuit: ſiquidem exigua manu, ſi cum Xerxis copiis contuliſſes, inito prælio, de rebus omnibus C
in diſcrimen circa Platæas uenerunt. Quo prælio ex ciuitatibus Aeginetas potitos pugnandi laude af-
firmat Herodotus. At Themiſtocli, etſi ob metum inuidiæ recuſanti, primas partes detulerunt om-
nes. Cum in Iſthmum ſe recepiſſent principes, lato ab ara ſuffragio, ſe quiſq; uirtute primum, ſecun-
dum uero Themiſtoclem cenſuerunt. Lacedæmonii quoque Spartam eum deducentes. Eurybiadi
præmium fortitudinis dederunt lauream, ſapientiæ autem Themiſtocli, eumq; præcipuo totius ur-
bis curru donarunt, & Sparta abeuntem, trecentæ naues à Spartiatis miſſæ uſq; ad montes conſecutæ

Ingens ob res geſtas gloria

ſunt. Dicitur Olympiæ inſtante celebritate, cum eo profectus Themiſtocles in ſtadium proceſſiſſet,
contemptis certaminibus omnes oculis in illum eſſe conuerſos, in eoq; ſpectando diem totum con-
ſumpſiſſe, & eum cum plauſu & admiratione oſtendiſſe peregrinis & aduenis. Quare ipſe lætus ad
amicos dixiſſe fertur, tum ſuorum laborum, quos pro Græcia ſuſcepiſſet, fructum ſe ampliſſimum re-
portare. Permagna enim illi gloriæ cupido natura inſita erat, ſi ex iis quæ de illo monumentis litera-
rum produntur, conectare licet. Claſſi enim præfectus neq; priuatim neq; publice ullum obiit mu-
nus, ſed quæ inſtabant, in eam diem qua nauigaturus erat, omnia diſtulit, ut multa ſimul conficiens,
& uarios ad colloquium admittens homines, plurimum opibus & potentia præſtare putaretur. Cum
ad interfectorum cadauera ad mare uiſenda acceſſiſſet, ut armillas paſſim & torques abiectos aſpexit,
præteriens ipſe, amico qui eum ſequebatur, Collige tibi, inquit, tu enim nequaquam Themiſtocles es.
Ad Antiphanem formoſum olim adoleſcentem, qui eum ante ſuperbe admodum & faſtidioſe ac-

Vide Apophthegmata Plutarchi.

cepiſſet, ſed tunc ob eius gloriam obſeruaret, O adoleſcens, dixit, o adoleſcens, ſerò quidem, ſed tá-
men utrique reſipuimus. Dicere etiam ſolitum ferunt, ſe neq; honoribus ab Athenienſibus affici,
neq; apud eos in admiratione eſſe, ſed procella uexatos, imminente periculo, ad ſe ueluti platanum
ſubterſugere, reddita autem ſerenitate, euellere atq; deiicere. Seriphio cuidam in iurgio reſpondit,

Dictu ſapienter.

cum ille dixiſſet, non eum ſua, ſed patriæ gloria ſplendorem aſſecutum: Vera, inquit, Hercule nar-
ras: ueruntamen nec ſi ego Seriphius, ignobilis, nec tu ſi Athenienſis eſſes, clarus unquam fuiſſes. Alio
quodam ex ducibus, quòd aliquod in rempub. beneficium contuliſſe uideretur, elato, & præ Themi-

† ὑστεραίαν

ſtocle ſe efferente, quòd ſuas cum Themiſtoclis rebus geſtis conferendas eſſe diceret, reſpondit: † Ope-
roſum diem cum feſto aliquando certaſſe, dicentem ſe negociis ac laboribus permaximis refertum
eſſe, in illo autem paratis rebus, omnes per ocium frui: Ad hæc feſtum reſpondiſſe: Vera loqueris,
ſed niſi fuiſſem, tu nunquam extitiſſes. Ita ſi tum ipſe à uobis abfuiſſem, ubi nunc uos omnes eſſetis? D

† οὐ ξυφαύντα.

Filium autem quòd matri, & per hanc ipſi quoque patri † in deliciis foret, falſe urbaneq; notans, in-
quit plurimum illum potentia Græcis omnibus antecellere: nam Græcis Athenienſes, Athenienſi-
bus ipſum, ipſi uero illius matrem, matri uero filium imperare. Cum uero in omnibus præcipuum

Val. lib. 7. de ſapienter dictis.

ſibi quoddam uendicare cuperet, agrumq; uenalem proſcriberet, per præconem nunciari iuſſit, pro-
bum illi eſse uicinum. Ex iis qui filiam in uxorem petebant, frugi ac modeſtum antepoſuit locuple-
ti, inquiens ſe uirum pecuniis indigentem magis quàm ſine uiro pecunias quærere. Atq; in ipſis quæ
Apophthegmata illi uocant, falſis uidelicet & dicacibus, eiuſmodi fuiſse memoratur. Fuſis igitur fu-
gatiſq; barbaris, opportunitatem nactus, inſtaurandæ urbi ac muro circundandæ animum ſtatim ad
iecit, cum antea ne impediretur pecuniis, ut Theopompus tradit, cum Ephoris tranſegiſſet: ut au-
tem plurimi ſentire uidentur, dolo fretus, ſimulata legatione Spartam profectus eſset. Cumq; que-
rerentur Spartiatæ oppidum ab illis muro circundari, accuſante Poliarcho ab Æginetis eò de induſtria
miſso inficias iuit, iubens certos homines Athenas ſciſcitatum mitti, ut & tempus unà ex ea cunctatio
ne adiiceret operi faciundo, & ii qui miſſi eſsent pro ſe obſides ſub iure Athenienſium forent: nec eũ
feſellit opinio. Re enim cognita ut erat, Lacedæmonii nulla eum iniuria affecerunt, ſed diſſimulata
ira incolumem dimiſerunt. Ex eo tempore Pyræum, quod perſpexiſset eius loci ingenium & oppor-
tunitatem, ædificare cœpit, atq; animos ad rem maritimam ciuitatis diſpoſuit atq; accommodauit,
contrariam quodammodo ueteribus Athenienſium regibus regendæ ciuitatis rationem ſecutus. Illi
enim, ut fertur, cum in eo uehementer elaboraſsent, ut ciues à mari abducerent, aſsueſacerentq;, omiſ-
ſa nauigatione, arboribus regionem conſerere, fabulæ locum dederunt, Neptunum de agro cum Pal-
lade diſceptantem, cum illa oleam oſtendiſset iudicibus, ab ea eſse ſuperatum. Themiſtocles autem
non, ut Ariſtophanes comicus ait, ad urbem Pyræum adiunxit, ſed ad Pyræum urbem, & ad mare ter-
ram aptauit: quæ res populi opes contra nobilitatem auxit, eumq; audacia & contumacia compleuit,
ad nautas & remiges gubernatoreſq; tranſlatis uiribus. Idcirco & Pulpitum quod in Pnyce ſitum eſt,
ad mare ſpectabat, quod poſt triginta tyranni uerſus continentem conuerterunt, rati ex maritimo im-
perio popularé potentiam conflari, agro auté intentos homines paucorum imperio minus ſe infenſos
habituros. At Themiſtocles ad nauticá maritimamq; potentiam maius quiddam excogitauit. Poſtea
enim quàm Xerxe abeunte in Pegaſas hyemandi gratia, Græcorum claſſis ſubducta eſt, Athenienſi-
bus ad concioné uocatis, inquit ſe habere conſilium reipub. ſalutare, ſed id ſciri non opus eſse. Iuben-
tibus

A tibus autem Athenienſibus cum Ariſtide tantum communicari, ac ſi ille probaret, negocium conſici. Dato igitur illi in conſilium Ariſtide, huic Themiſtocles, excogitaſſe ſe, inquit, Græcorum claſſem incendere: quod ille cum audiſſet, in concionem magna expectatione uenit, dixitq́;, ea re, quam Themiſtocles diceret, nullam ſibi neque utiliorem, neque iniuſtiorem uideri. Quare Athenienſes iuſſerunt Themiſtoclem ab incepto deſiſtere. Cumq́; Amphictyonicis conuentibus Lacedæmonii niterentur ciuitates quæ cum Medo ſocietatem inierant, eo concilio prohibere, ueritus ne Theſſalis & Argiuis ac Thebanis eiectis, ad Lacedæmonios delatis ſuffragiis, res eorum arbitrio gereretur, patrocinium ciuitatum ſuſcepit, Pylagorarumq́; mentes immutauit, cum docuiſſet, unam & triginta fuiſſe ciuitates, earumq́; plurimas tenues, quæ Medico bello conſpiraſſent. Proinde indignum eſſe reliqua Græcia à fœderis ſocietate reiecta, ad duas uel tres maximas ciuitates conſilium deferri. Ex hoc igitur maxime Lacedæmonios offenſos habuit, idcirco honoribus prætulerunt Cimonem, eumq́; in Repub. Themiſtocli aduerſarium excitarunt. Premebatur etiam per id temporis inuidia ſociorum, quòd is inſulas obiens nauibus, ab his pecunias coegiſſet, ut conſtat ex iis quæ ſcribit Herodotus, apud Andrum cum argentum peteret, dicta ab eo & audita. Duos enim, inquit, ad uos adduco deos, uim, ac ſuaſionem. At hi contra duos apud ſe quoque permagnos eſſe deos reſponderunt, paupertatem ac impoſſibilitatem, à quibus prohiberi ſe illi pecunias dare. Timocreon uero Rhodius poeta quodam carmine in Themiſtoclem grauiter & uehementer inuectus, ait illum pecuniis adductum alios quidem fugitiuos reducere, ſe uero hoſpitem & amicum propter pecuniam prodere. Eſt autem carmen huiuſmodi:

Ci. li. 3. Offi.

Lib. 8.

Inuidia conflata ob auaritiam.

Si tu Pauſaniam Xanthippum Leutychidamq́;
Laudes, Ariſtides merito quem ſacra tulerunt
Mœnia Cecropidum, nobis laudetur ubiq́;:
Latonæ quoniam merito eſt inimicus & hoſtis,
Improbus, ac mendax, iniuſtus, proditor idem.
Hoſpitii qui iura ſacri contempſit, & amens
Lalyſum uilis pretii dulcedine captus,
Timocreonta lares uetuit remeaſſe paternos.
At tribus acceptis argenti impune talentis
Aduocat hos, illos patria deturbat inique:
B Et conducta Iſthmi quæſtum feciſſe taberna,
Hoſpitibusq́; iuis gelidas apponere carnes
Auſus, ridicule hi poſitis epulantur, & ipſum
Inde horam uotis nullam ſupereſſe precati.

Multo etiam procacius ac petulãtius poſt eius fugam ac damnationem in Themiſtoclis uitam inuaſit Timocreon, edito carmine, cuius eſt initium:

Muſa hoc Graiugenum carmen uulgato per ora,
Vt decet & fas eſt.

Dicitur autem Medicæ Timocreon amicitiæ inuidia, à Themiſtocle conflata, damnatione in exilium eſſe compulſus. Vbi igitur eandem Themiſtocles infamiam ſubiit, hæc in illum cõiecit. Iam uero ciuibus ob inuidiam atq́; obtrectationem ad eius calumniam inclinantibus, coactus eſt paulo grauius agere, eiusq́; rebus geſtis ſæpius commemoratis in concione, ipſis præſentibus inuidis atque obtrectatoribus dicere: Quid beneficia eiuſdem in uos ſæpe locata faſtiditis? Offendit autem uehementer multitudinis animos, cum Dianæ templum dedicauit, quam Ariſtobulam, id eſt optime conſulentem appellauit, ut qui optime ciuitatis Græcorumq́; ſaluti conſuluiſſet. Secus autem domum in Melita templum ædificauit, quo nunc populi corpora morte damnatorum proiiciunt: ueſtes quoq́; & laqueos eorum qui ſuſpendio interierunt, eòdem efferunt. Fuit in Ariſtobulæ templo Themiſtoclis ſignum, idq́; ad noſtram uſque permanſit ætatem, ac uidetur non animo tantum, uerumetiam ore ipſo ac uultu heroicus extitiſſe. Teſtularum igitur illum ſuffragiis è ciuitate eiecerunt, eiusq́; dignitatem ac nimias opes depreſſerunt, ut ſoliti erant facere in omnes, quorum potentiam grauem & minime ferendam putarent, & popularem æquabilitatem menſuramq́; excedentem. Nec enim eiuſmodi exilium animaduerſio erat, ſed lenitio leuatioq́; inuidiæ, quæ claros uiros, & depreſſos ſemper & ſordidatos eſſe cupit, & in huiuſmodi ignominiam ueluti flatu quodam odium omne & acerbitatem contendit. Exacto igitur urbe Themiſtocle, & Argis moram trahente, Pauſaniæ conſuetudo & commercium aduerſariis eius accuſandi occaſionem præbuit, & à Leobote Alcmeonis filio, tribu Agrauleta, proditionis eſt accuſatus, accuſationi fauentibus Spartiatis. Pauſanias igitur cum proditionem inſtitueret, ab initio celauit Themiſtoclem, etſi inter eos amicitia eſſet. Vt autem uidit hominem ciuitate eiectum, & exilium ſuum inique ferẽtem, in ſpem uenit poſſe hominem ad eius conſilii ſocietatem compellere. Itaque regis literas illi aperuit, eumq́;

Inclinatio fortunæ.

Valer. lib. 5. de ingratis.

in Græcos ut improbos ac nequam homines concitare conatus eſt. Ille repudiatis Pauſaniæ precibus, C
participem ſe ſceleris eius fieri negauit. Verum ea conſilia occulta perpetuo habuit, nec proditionem
indicauit, ſiue eum deſiturum opinatus, ſiue aliter deprehendi poſſe, qui nulla ratione ad res adeo
dubias & incertas raperetur. Sic igitur Pauſania capitis damnato, epiſtolæ quædam his de rebus adin-
uentæ in ſuſpicionem Themiſtoclem adduxerunt, Lacedæmoniis infamiam diſſipantibus, eiusq; no-
men inuidi detulerunt, cum is abeſſet, & priora crimina deprecari per literas niteretur. Cum enim
aduerſarii in eum calumniam conieciſſent, ſcripſit ciuibus, ſe quidem dominandi aliis fortaſſe gratia,
ſeruiendi uero nunquam ſe adduci potuiſſe, ut ſeipſum Græciamq; uniuerſam barbaris atque hoſti-
bus proderet. Attamen populus delatorum impulſu, homines certos ad eum comprehendendum mi-
ſit, ut in iudicium adductus Græcorum ſententiis damnaretur. Quibus præcognitis Themiſtocles
tranſmiſit Cercyram, quæ ciuitas ſibi beneficio deuincta erat. Arbiter enim Cercyreis & Corinthiis
controuerſiarum datus, ſopiuit inimicitias, cum uiginti talentis multaſſet Corinthios, iuſſiſſetq; Leu-
cadem communem utriſq; coloniam in medium ponere. Inde in continentem fuga profectus, Athe-
nienſibus ac Lacedæmoniis perſequentibus, coniecit ſe in ſpes dubias & incertas, ad Admetum Mo-
loſſorum regem ſe conferens: qui cum ab Athenienſibus quiddam petiſſet, à Themiſtocle cum in re
pub. floreret, irriſus uehementer homini ſemper infenſus fuit, putabaturq; iniurias ſi aſſequi poſſet,
haud dubie perſecuturus eſſe. In ea autem fuga & perſecutione ciuilem magis & recentem inuidiam,
quàm ueterem regis iram metuens, hunc ſe credidit, ſupplicemq; Admeto præbuit, proprium quen-
dam regionis morem ſecutus. Arrepto enim Admeti paruulo filio, cum eo in ſacrarium, quod ſum-
ma colebatur religione, ſe coniecit, quod ſupplicandi genus maximum ac fermè ſolum nunquam
repudiandum Moloſſi opinabantur. Sunt igitur quidam qui affirment Phthiam regis uxorem hoc
Themiſtocli ſubieciſſe, & cum eo in ſacrarium perduxiſſe filium. Alii ab Admeto hoc ipſum edo-
ctum Themiſtoclem ferunt, ut expoſcentibus Athenienſibus & Lacedæmoniis ſe excuſaret, & ne
ſupplicem dederet religione diceret impediri. Illuc autem ad ipſum uxorem & liberos clàm Athe-
nis Epicrates Acarneus miſit, quem huius gratia poſtea Cimon in iudicium acceſſitum capitis dam-
nauit, ut Steſimbrotus affirmat. Sic neſcio quo pacto horum oblitus, aut oblitum Themiſtoclem fa-
ciens, in Siciliam ait delatum eſſe, & ab Hierone tyranno in matrimonium filiam contendiſſe, pollici-
tum ſibi in ditionem Græcos ſubacturum: recuſante uero Hierone in Aſiam nauigaſſe. Hæc parū con-
ſentanea uidentur eſſe. Tradit enim Theophraſtus in libris quos de regno inſcripſit, cū equos ad cer- D
tamen in Olympiam Hieron miſiſſet, tabernaculūq; magnificentiſſime inſtructum ſtatuiſſet, Themi-
ſtoclem aduocata concione Græcis ſuaſiſſe, tabernaculumq; tyranni diripiēdum eſſe, equosq; certami-
ne prohibendos. At Thucydides addit ipſum ex Pydna ad alterū mare omnibus ignotum nautis de-
ſcendiſſe, quoad oneraria naue, qua uehebatur, in Naxum uento delata, quæ tum obſidione ab Athe-
niēſibus ꝓmebatur, quo loco metu perterritū domino nauis ſe ac gubernatori aperuit, ac partim preci-
bus & obſecratione, partim minitando falsò ſe illos Athenienſibus delaturū, quòd non imprudentes,
ſed corrupti pecuniis ipſum excepiſſent, coegit eos præteruectos inſulam in Aſiam nauigare. Ex eius
autem bonis permulta clàm per amicos exportata in Aſiam ſecum detulit. Quæ uero prolata in me-
dium ac publicata ſunt, Theopompus centum talenta, Theophraſtus octoginta numero fuiſſe perhi-
bet, cum minus tribus talentis habuiſſet in bonis, priuſquā rempub. attigiſſet. Cum uero in Cymā ꝓ-
uectus, à multis ſe, capiēdi gratia, maximeq; ab Ergotele & Pithodoro obſeruari ſēſit (erat enim uena-
tio maxime quæſtuoſa iis, qui nullum quæſtus à ſe genus alienū putant) propoſitis ducētis per præco-
nē à rege talentis, ei qui hominem ad ſe cōprehenſum perduceret. Aegas igitur, quod oppidum Aeoli-
cū, clàm omnibus fugit, præter Nicogenē hoſpitē ſuum fugæ conſcium, qui Aeolides cunctos diuitiis
& copiis anteibat, & Aſiæ potentibus & factioſis perquā familiariter utebatur. Apud hunc latens pau-
cos dies diuerſatus eſt. Paulo poſt cum ſemel eſſet cœnatus, peracto ſacrificio quodam, Olbius filiorū
Nicogenis pædagogus inſanus ac numine afflatus, huiuſmodi cum clamore effudit uerſum:

Nocti uocem, nocti conſilia, nocti uictoriam dato.

Poſt hæc Themiſtocles per quietem uidere uiſus eſt draconem ſibi uentri obuolutum ac ſurreptan-
tem ſe collo attollere, mox cum primum faciem attigiſſet, in aquilam uerſum, ab hac circumfuſis alis
ſublatum ſe in aerem, deinde quamlongiſſime aſportatum: poſtremo oblato aureo baculo perſi-
mili iis, quos caduceatores ferre ſolent, ſeſe innixum metu omnium ac ſolicitudine liberatum eſſe.
Emittitur igitur à Nicogene, cum huiuſmodi fraudem eſſet machinatus. Barbarorum natio plurima,
maximeq; Perſarum, uehementer mulierum pudicitiam ſuſpectam habet, in eaq; re admodum agre-
ſtis eſt ac difficilis. Non enim coniuges modo, uerumetiā auro emptas & pellices curioſe aſſeruant, &
ne ab aliquo extero uideantur, ſoliciti ſunt, ſic domi aſſidue occluſas habent. In itineribus obeundis,
ſub tabernaculis clauſis undiq; in uehiculis ferunt. Sic igitur inſtructū currū ingreſſus Themiſtocles la-
tus eſt, iuſſis comitibus dicere omnibus occurrentibus rogātibusq;, ſe græcā mulierē ex Ionia ad quen-
dam

A dam ex regis principibus ducere. Thucydides igitur & Charon Lampſacenus tradunt poſt Xerxis obitum, ad eius filium, Themiſtoclem eſſe profectum. Ephorus autem & Dinon ac Clitarchus & item Heraclides, aliiq; complures, ad ipſum Xerxem ueniſſe aſſeuerant. Verum annales magis Thucydides ſequi uidetur, etſi non exquiſite admodum & diligenter editi ſunt. Themiſtocles igitur ereptus periculo ad regemq; profectus, in Artabanum tribunum militum incidit primum. Cumq; diceret ſe Græcum eſſe, & cum rege magnis de rebus communicare uelle, & quæ ille uehementer expeteret. At ille, O hoſpes, inquit, hominum inter ſe leges plurimum differunt, aliaq; apud alios honeſta habentur, ſed omnibus pulchrum domeſtica inſtituta ſeruare ac retinere. Vobis igitur propoſitum eſt libertatem atq; æqualitatem maxime admirari, nobis uero cum multæ atq; pulcherrimæ ſint leges, illa omnium honeſtiſſima eſt, obſeruare regem, ſimulachrumq; dei omnia ſeruantis adorare. Si igitur noſtris legibus parere uolueris, regemq; adorabis, fas erit tibi intueri regem, atq; alloqui: ſin autem tibi alia mens eſt, internunciis tibi cum rege utendum erit. Non enim patrium eſt regi, hominem minus adorantem audire. Hæc ubi audiuit Themiſtocles, Ego, ó Artabane, inquit, gloriam huc & potentiam regis aucturus acceſſi. Itaq; & ipſe obtemperabo ueſtris legibus, poſteaquam amico propitioq; Perſis deo ita uidetur, & mea opera plures etiam ex iis qui nunc regnant, ueſtrum adorabunt regem. Quare nihil eſt cur hoc ſermones noſtros remoretur, quos cum eo collocuturi ſumus. Tum Artabanus: Quem te ex Græcis adeſſe dicemus? nam haud priuatum quendam & obſcurum hæc mens te eſſe declarat. Ad hoc inquit Themiſtocles: Nemo Artabane, ante regem audiet. Hæc à Phania ſic prodita ſunt. Eratoſthenes autem in libro de diuitiis tradidit, per mulierem Eretriacam, qua tribunus utebatur, congreſſum hunc & colloquium inter eos eſſe conſtitutum. Poſteaquam igitur introductus eſt, atque adorato rege ſilentium egit, per interpretem quiſnam eſſet rogatus Themiſtocles, Athenienſis, ó rex, inquit, adſum, exilium à Græcis & perſecutionem perpeſſus: cui cum multa à Perſis mala, tum maiores etiã gratiæ debentˊ, cũ Græcos à perſecutione auocarim; tum cum liberata Græcia & in tuto conſtituta, ineundi aliquam à uobis gratiam facultatem præberet. Mihi omnia præſentibus malis conuenientia adſunt. Nam & paratus acceſſi tibi gratias debere, ſi iniurias remiſeris: ſin minus, iram exorare. Tu autem cum aduerſarios meos teſtes beneficiorum habeas, quibus ego Perſas affecerim, mea fortuna ad illuſtrandam uirtutem tuam magis quàm ad explendam iracundiam fruere. Hinc enim ſupplicem tibi hominem & amicum ſeruabis, inde hoſtem Græcis infeſtiſſimum occîdes. His dictis Themiſtocles orationi ſuæ diuinitatis fidem adiunxit, cum illud apud Nicogenem ſomnium, & oraculum

B Dodonæi Iouis in medium protuliſſet, à quo iuſſus ad dei gentilem accedere, augurari ſe diceret ad illum potiſſimum mitti. Magnum enim utrunque & eſſe & haberi regem. Perſas audita Themiſtoclis oratione, nihil tum illi reſpondit, etſi illius animi elationem ac magnitudinem uehementer eſſet admiratus, ſed conuerſus ad amicos, ut maxima functus felicitate beatum ſe eſſe profeſſus eſt, tum precatus Arimanium ut id hoſtibus ſuis in mentem poneret, ut à ſe eiuſmodi uiros expellerent, diis ſacrificia peregiſſe dicitur, ac pocula ad potum conuerſum ſtatim popoſciſſe. Ad hæc noctu ter inter dormiendum præ gaudio exclamaſſe, Habeo Athenienſem Themiſtoclem. Ac prima luce aduocatis amicis, ipſum ad ſe introduci iuſſit, omni iam ſpe clementiæ deſtitutum, quod intueretur regios ianitores, ſibi, audito præſentis nomine uehementer infenſos eſſe, maledictis etiam laceſſiſſe. Accedebat etiam Rhoxanes tribunus militum, qui ubi ad eum peruenit Themiſtocles, aſſidente rege, aliiſq; conticentibus, ſuſpirans ſummiſſa uoce, O Græce, inquit, uarie ſerpens, huc te regis genius perduxit. Veruntamen cum in conſpectum ueniſſet, ac regem rurſus adoraſſet, contra ſalutatus ac benignis & perhumanis ab eo uerbis exceptus eſt, cum diceret ſe iam ducenta illi talenta debere. Illum enim ſeipſum agentem fas eſſe accipere præmium, quod ei qui duxiſſet deberi per præconem edixerat. Sed multo his plura pollicitus eſt, bonoq; illum animo eſſe, & quæ uellet de Græcis rebus, audacter & libere eloqui iuſſit. Ad hæc Themiſtocles, ſermones reſpondit hominum aulæis uariocoloribus perſimiles eſſe. Etenim ut in illis cum extenduntur, ita & in his formas figuraſq; apparere, contractis autem abſcondi eaſdem atque corrumpi: quare ſibi tempore opus eſſe. Cum ea ſimilitudine admodum lætatus rex eſſet, tempuſq; eum ſibi quantum uellet ſumere iuſſiſſet, annuum tempus flagitauit, in quo quantum erat, percepta Perſarum lingua, per ſeipſumm cum rege nullo interprete in colloquium uenit, exiſtimantibus iis qui aberant illum de rebus Græcorum cum rege commentatum eſſe. Verum cum & circa aulam & circa amicos regis permulta conſilio eius immutata eſſent, magnam ſibi à potẽtibus conflauit inuidiam, ut qui de illis apud regẽ liberius loqui auſus foret. Nam honores ei à rege habiti, permultũ à cæterorũ hoſpitũ honoribus differebant. Venationes enim & domeſtica quoq; ſtudia cum rege ſibi communia erant. Quare & regis matrem adiit, & in eius ſe familiaritatem inſinuauit. Magorum quoq; ſermonibus iuſſu regis interfuit. Poſtea uero quàm Demaratus Spartiata munus à rege petere iuſſus, petiit ut ſibi fas eſſet tiara ſublata in capite, regio more, per Sardos incedere: Mitropauſtes regis patruelis apprehẽſa Demarati manu, Hæc, iquit, tiara haud cere-

Lib. 1.

Grauis fortuna inimico patriæ ſupplicem eſſe cogit

Vt ſeſe inſinuarit hoſti.

Numen Perſicum.

Inſtaurata fortuna.

C

ſbrum quod uelatura ſit, habet: nec tu Iuppiter propterea fores, etiamſi fulmen acciperes. Cum uero rex ex ea petitione ira incenſus Demaratum repudiaſſet, nec cum illo unquam rediturus in gratiam putaretur, Themiſtoclis precibus placatus ac delinitus eſt. Ac ferunt poſteriores reges, quorum temporibus commercia inter Perſas Græcosq; frequentiora fuerunt, quotieſcunque petentes ex

Gratia apud regem.

Græco homine impetrare quid uellent, nunciis ac literis polliceri ſolitos, illum apud ſe magis quàm Themiſtoclem ualiturum. Ipſe autem Themiſtocles dicitur, cum iam permultum opibus & gratia ualeret, à multisq; ſummo ſtudio coleretur, ſplendidiſſime apparata menſa præſentibus filiis, Interieramus dixiſſe, ô filii, niſi interiiſſemus. Tres etiam ciuitates plurimi tradunt illi à rege dono eſſe datas, quæ ad panem uinumq; atque opſonium ſumptus ſuppeterent, Magneſiam, & Lampſacum, ac Myuntem. His alias præterea duas, Cyzecinus Neanthes & Phanias addunt, Percotam & Paleſcepſim, ad ueſtem ac ſuppellectilem, ac cæterum cultum & ornatum. Poſt hæc cum ad res græcas conficiendas ad mare deſcenderet, Epixies uir genere Perſa, ſuperioris Phrygiæ præfectus, diu illi paratas tetendit inſidias, Piſidis quibuſdam dato negocio, ut illum cum in urbe Leonis capite nuncupata diuerſaretur, obtruncarent. At illi fertur meridiano tempore dormienti, deorum mater per ſomnium ſe offerens, O Themiſtocles exclamaſſe, effuge Leonum caput, ne ipſe in leonem incurras. Ego uero pro hoc abs te beneficio Mneſiptolemam miniſtram mihi legi efflagito. Turbatus igitur Themiſtocles ac animi dubius, precatus eſt deam: dimiſſaq; priore uia, quæ Leophoron dicitur, ac alia profectus, cum locum illum declinaſſet, ac iam tenebræ eſſent, tabernaculo mutato caſtra poſuit. Ex iumentis enim tentorium ferentibus unum in flumen decidit: quare Themiſtoclis famuli aulæa madida extenſa ſiccabant. At Piſidæ accincti gladiis oblatam ſibi occaſionem rati, eò ſe intulerunt, ac aulæa quæ ſiccabantur, uiſu decepti ad lunam, Themiſtoclis tentorium eſſe opinati ſunt, ſeq; illum intus quieſcentem inuenturos. Vt autem ad locum propius profecti aulæa deiecerunt, cuſtodes qui aderant in eos impetum faciunt ac comprehendunt. Sic eo periculo liberatus Themiſtocles, deæq; uiſionem uehementer admiratus, in Magneſia templum ædificauit Dindymenæ matri, ac filiam Mneſiptolemam illi ſacerdotem legit. Cum uero ueniſſet Sardos, ac per ocium templorum apparatum ac donorum multitudinem cõtemplatus eſſet, aſpexit in matris deum templo puellæ ſimulachrum ex ære, quam Hydrophoram uocant, duorum cubitorum magnitudine, quam ipſe curandis aquis præfectus Athenis, deprehenſis iis qui aquam aliò traductam ſubduxerant, ex eorum ſupplicio confici & in templo collocari iuſſit. Siue igitur indolens ſigni captiuitatem, ſiue Athenienſibus oſtentare cupiens, quantum apud regem iam gratia & autoritate ualeret, cum Lydiæ præfecto ſermonem contulit, ab eoq; contendit pluribus, ut ſignum illud ſibi Athenas exportandum permitteret. Tum incenſus D barbarus remq; indigne ferens, inquit, ſe de his regem per epiſtolam certiorem facturum. Themiſtocles uero metu perterritus ad mulieres confugiens, pellicibus donis muneribusq; affectis, illum ab ira ad manſuetudinem & clementiam reuocauit: iamq; barbarorum inuidiam reformidans, cæteris in rebus in poſterum cautiorem ſe præbuit. Non enim Aſiam pererrans, ut Theopompus affirmat, ſed Magneſiam incolens, magnis auctus muneribus, iiſdemq; quibus Perſarum principes functus honoribus, permultum temporis liberam ab omni metu uitam ac ſolicitudine uixit, cum rex Aſiaticis turbationibus impeditus, uel minima græcarum rerum cura contineretur. Sed poſteaquam Aegyptus fauentibus Athenienſibus defecit à rege, & Græcorum triremes Cimone duce, ſubacto mari, uſque Cyprum Ciliciamq; inuaſerunt, iuſſit illum Græcis occurrere, ad eorumq; uires quæ quotidie in regis perniciem magis inualeſcebant, reprimendas accedere, Iamq; potentiæ commoræ erant, ducesq; ad bellum cum exercitu miſſi, cum de illis Themiſtocli à rege nuncium eſt allatum, iubente ad bellum Græcis inferendum ſe conferre, ac illi promiſſa perſoluere. Hic illum nec ira concitauit in ciues ſuos, nec tanti honores atque opes ad bello patriam laceſſendam impulerunt, fortaſſe quidem ra-

Pietas in patriam.

tus opus maius quàm à ſe confici poſſet, magnis præſertim tum ducibus abundante Græcia, & Cimonis gloria inter Græcos præclariſſimis rebus geſtis maxime floreſcente. Plurimum uero prioris

Val. li. 5. c. 6.

laudis uerecundia adductus, ex illis moribus conſilium cepit, uitæ honeſtum ac decorum finem imponere. Itaq; cum peractis ſacrificiis in unum conuocaſſet amicos, manuq; apprehendiſſet (ut uulga-

Obitus

tior fama tenet) epoto taurino ſanguine, quemadmodum opinantur quidam, ueneno infuſo, in Magneſia mortem oppetiit, cum quintum iam & ſexageſimum ætatis ſuæ abſoluiſſet annum, eiusq; ætatis plurimũ in adminiſtranda repub. & militaribus imperiis contriuiſſet. Regem uero cum & mortis cauſam ſimul & modum accepiſſet, magis tum hominẽ admiratum ferunt, eiusq; poſtea amicis & familiaribus perpetuo benigniſſime & humaniſſime uſum eſſe. Reliquit autem Themiſtocles ex Ar-

Liberi.

chippa Lyſandri ex tribu Alopecia, Archeptolim & Polyeuctum & Cleophantum, cuius & Plato philoſophus, ut optimi quidẽ equitis, ſed cæteris in rebus ignari atq; hebetis, mentionem facit. Sed ex natu grádioribus Neocles equi morſu interiit. Dioclem uero Lyſander auus ſibi in filiũ adoptauit. Filiæ illi complures fuerunt, quarum Mneſiptolemam ex ſecũda uxore natã Archeptolis ex alia matre frater in

A ter in matrimonio habuit. Italiam uero Panthides Chius duxit uxoré, Sabarim Nicomedes Athenienſis, Nicomatẽ Phraſides Themiſtoclis ex uxore nepos: qui cum poſt illius obitum in Magneſiam nauigaſſet, eam cum fratribus affinitatem contraxit, minimam uero omnium filiorum natu Aſiam educauit. Sepulchrum uiri in foro Magnetum illuſtriſſimum extat. Sed de reliquiis minime Andocidæ fidem habendam puto, qui ad amicum ſcribens ait, illas deprehenſas Athenienſes proieciſſe. Mendacio enim potentes & factioſos aduerſus populum incitare conaẽ. Philarchus quoq; ueluti in tragœdia machiná, hiſtoriá ferè attollit, productis Neocle quodam & Demopoli Themiſtoclis liberis, uim & répeſtatem affectuũ ſuſcitare cupit, quod quidé ab eo fictũ quiuis facile intueri poteſt. At Diodorus hiſtoricus in iis quæ de monumentis ſcripſit, opinione magis adductus, q̃ cognitione aliqua ſcientia'ue fretus, tradidit ab eo quod iuxta Alcimum eſt promontorio iuxta Pyræum portum, extare atq; eminere ueluti quendam cubitum, atque intus qua mare tranquillum eſt, fundamentum eximia magnitudine eſſe, nec procul inde quiddam in ſimilitudiné aræ, hoc ſepulchrum Themiſtoclis fuiſſe. Opinantur autem & Platonem comicum hoc idem ſentire his uerſibus.

Tua tumba apte eſt erecta, mercatoribus
Vbiq; ſalutabitur nauigantibus,
Venientibus abeuntibus ſemper uiris.
Sæpe etiam nauium certamen tuebitur.

Iis uero qui à Themiſtocle originem traxerant, honores quidam in Magneſia uſq; ad noſtram memoriam habebantur, quibus functus eſt Themiſtocles Athenienſis, quo ego apud Ammonium philoſophum familiariſſime amiciſſimeq; ſum uſus.

CAMILLI VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE.

FVRIVS Camillus, de quo multa magnaq; extant ſcripta, ea re uehementer admirandus uidetur, quòd plurima & maxima imperando clara facinora geſſerit, & Dictatura quinquies, triumpho quater potitus ſit,
C ac ſecundus Romæ conditor habitus fuerit. Conſulatum uero nunquam attigit. Huius rei cauſa fuit ciuilis perturbatio, quòd populo aduerſus ſenatum de creandis cõſulibus diſcrepante, tribuni milita es qui exercitui præeſſent, deſignabantur, qui etſi omnia autoritate conſulari adminiſtrarent, tamen minus moleſte magiſtratus propter multitudinem ferebatur. Nam & ſex uiros, & non duos rebus præfeciſſe, leuabat moleſtiam illorum qui principatum paucorum graui animo tulerát. Per ea tempora cum magnopere rerum geſtarum gloria Camillus floreret, iniquum ducebat inuito populo conſulem deſignari, etſi interea Reſpub. comitia conſularia egiſſet. In aliis autem multis uariisq; magiſtratibus talem ſeſe præbuit, quamuis unus imperaret, ut autoritas publica, gloria uero priuata eſſet: quanquam collegas in magiſtratu haberet, quorum alterius modeſtia, quia ſine inuidia imperabat, alterius prudentia, quia primas partes omniũ conſenſu obtinebat, cauſa erat. Nondum enim tunc magno militum apparatu circa domum exiſtẽte, ipſe per ſeipſum ad gloriam primo emerſit. Nam in magno prælio quod gerebatur aduerſus †Secanos & Volſcos, ſub dictatore Poſthumio †Tuberto merens, cum exercitum perequitaret, & uulnus in coxa accepiſſet, haud dolore uictus eſt, ſed euulſo è corpore telo, fortiter cum fortiſſimis hoſtium pugnando, erumpẽtium impetum retruſit, & terga uertere coegit. Deinde alia munera obiuit, & Cenſuram magiſtratum magna eo tempore ſortitus eſt autoritate. Memoriæ traditur, cum ipſe hoc munere fungeretur, pulchro facinori operam impendiſſe. Ferunt enim cum rationibus perſuaſiſſe, tum pœna homines minando deterruiſſe, ut minus uiduarum mulierum nuptiæ deuitarentur, quarum profecto propter bella magnus erat numerus. Magno planè emolumento illud fuit, quod opera orphani qui prius immunes erant, ad uectigalia pendenda coercerentur. Hoc acciderat, quia ob aſſiduam rem militarem reſpub. magnis impẽſis uexabatur, & maxime Veiorum eos ſolicitabat obſeſſio. Hos quidam Oenetanos uocant. Nam hæc urbs Thuſciæ propugnaculum erat, & armis militibusq; æque ac Roma potens. Opũ enim ac deliciarum ſplendore clariſſima, ſæpenumero egregie cum Romanis pro gloria & imperio dimicauerat. Verum ea tempeſtate ingenti uexatione bellorum feſſa atq; attrita, non amplius de imperii excellentia certabat, ſed altis muris longisq; ac duris oppidani urbẽ cingentes, & multa armorum & frumenti, telorumq; ui ac uniuerſi denique apparatus complentes, intrepido animo longam ferebant obſidionem, quæ non minus & laborioſa & moleſta obſidentibus, quàm obſeſſis fuit. Con-

B

Liui. lib. 5. Dec. 1.

†αἰχάνους

†Tuderto.

Geſte.

ſueti enim Romani hyemare domi, nec multum æſtiuo tempore militare, tunc primum à tribunis C
coacti ſunt propugnacula ſtruere, & caſtra in hoſtili agro ſub ipſa æſtate atq; hyeme uallo foſſaq; concludere. Iam ferè ſeptimo belli anno finiente, tanquam duces accuſandi eſſent, quòd molliter obſidionem agere uiderentur, remotis primis ducibus noui tribuni militares ad bellum deſignati ſunt, quorum tunc ſecundo unus Camillus erat: cui cum obtigiſſet in Falerios & Capenates expeditionem ducere, nihil eo tempore in ea obſidione peregit: qui tunc, quod Romanis aliæ inceſſerát curæ, multis iniuriis regionem laceſſentes, & præſertim Tyrrhenum bellum moleſtantes, à Camillo oppreſſi ſunt, & multi in murum contracti in præcipitium dati. Deinde circa paludem Albanam cũ uehementer bellum inſtaret, ſimilis monſtro res ueniens, quia nihil minus credendum erat inter ea quæ admiráda & fide indigna uidentur, quoniam communi cauſa ac ratione naturali careret, terroré iniecit. Erat enim tempus autumnale, & iam æſtas deſierat, quæ neq; imbribus, neq; auſtralibus uentis moleſta ac aduerſa fuerat, ſed multæ paludes Italiæ, ac fluuii, fonteſq; partim omnino, partim ualde exaruerant.

Liui. lib. 5. dec. 1.

Omnes autem fluuii æque ac ſemper humiles ac depreſſi per æſtaté fluebant. Palus uero Albana quæ ex ſemet principium ac finem comparauerat, ſepta montibus altis, nulla de cauſa niſi aucto ſulphure tumebat, atq; cacumina montium ſine agitatione ac fluctu elata leniter attingebat. Quod primum in admirationem paſtores adducebat. Poſtquam autem palus ſeſe nõ amplius capere poſſet, & magnus aquarum fluxus per agros aratos plantaſq; ad mare eſſet, non ſolum animi Romanorum ſtupore perculſi ſunt, uerumetiam omnes qui Italiam incolebant, magna illud portendere cenſebant. Plurimus de hac re in caſtris Romanorum qui contra Veios obſidionem habebant, rumor exortus eſt. Itaque manifeſte illis id quod de palude acciderat, cognitum eſt. Verum ut euenire ſolet in longa obſidione, quòd multæ inter hoſtes conuerſationes oriuntur, factum eſt ut Romanus quidam familiaritaté cum quodam ciue coniunxerit, qui ueterum ſermonum peritia pollebat, & plus aliquid quàm alii, ex uaticinio ſcire uidebatur. Poſtquam igitur Romanns accepit elationem paludis, uiditq; hunc obſidionem deſpicientem deridentemq;, non hoc tantum admirádum, inquit, eueniſſe, ſed his multo abſurdiora ſigna ſæpe imminere, & hæc illi communicaturum ſe pollicebatur, ſiquid remedii in communibus malis adhibere uellet. Cumq; attentas aures homo præbuiſſet, & mutuo ſermone uteretur, tanquam latentia quædam auditurus eſſet, paulatim Romanus ſic fabulans, & illum ſubducens, ut longius ab urbe abierat, cum magnis ualeret uiribus, ſublimem illum rapit, & multis ex caſtris concurrétibus militibus præbuit. Ille coactus ac uidens id quod accidiſſet ſibi fatale & ineuitabile eſſe, occulta D
uaticinia de patria protulit. Inquit enim non prius illam capi poſſe, quàm perfuſam paludis Albanæ aquam hoſtes retro reflecterent, & ne mari promiſceretur, obſtarent. Hæc cum ſenatus acciperet, & de re dubitaret, uiſum eſt in rem fore Apollinis conſulendi gratia quoſdam in Delphum legare. Fuere legati Coſſus Licinius, Valerius Pontitius, & Fabius Ambuſtus uiri magni. Vbi conſuluere, nauibus delati domum rediere, alia uaticinia ferentes, quæ quorundam apud feſta Latina nuncupata negligentiam prædixerant, & aquam Albanam arcere à mari quantum poſſent, ad priſtinumq; meatum reducere iuſſerant: ſi autem hoc minus efficere poſſent, in planicié per foſſas deducere, & in unum congerere. His relatis ab oratoribus, ea quæ ad rem diuinam pertinebant, ſacerdotes abſoluerunt, populus autem ad opera facienda seceſſit, & aquam diuertit. Senatus uero decimo belli anno depoſitis primis ducibus dictatorem Camillum creauit. Ille autem magiſtrum equitum dicens Cornelium Scipionem, primo uouit ſi felicem exitum bellum haberet, magna ſpectacula ſe facturum, & templũ deæ quam Matutam matrem Romani uocant, conſecraturum. Hæc certe ex ſacrificiis quibus colitur, Leucothea uideri poteſt. Etenim ancillam in templum adducentes alapa pulſant, deinde impellunt, & fratrum filios pro ſuis in ulnis gerunt, & circa ſacrificia currunt. Hæc ſimulachra ſunt earum rerum quæ in infantia, & quæ Niọé pellex paſſi ſunt. Poſt uota Camillus aduerſus Faliſcos copias duxit, & hos atque Capenates, qui auxilio illis erant, magno prælio uicit. Deinde ad Veiorum obſidionem flectit iter. Vbi cum durum aſperumq; promontorium intueretur, cuniculos circa urbem in locis qui aditum intra muros præberent, fodiendo parauit, per quos occulte atque profunde ſub terra ad hoſtes ducerentur. Quapropter cum ſpes uiæ ineſſet, ipſe extra pugnam laceſſit, & ad muros hoſtes prouocat. Alii autem clàm per cuniculos irrumpentes latenter in arcem penetrant, quæ erat iuxta templum Iunonis, quod in urbe & magnitudine & religione pollebat. Ferunt contigiſſe eo tempore ducem Tyrrhenum hic ſacrificiis operam impendere, & augurem inteſtina contemplantem altèq; exclamantem dixiſſe, Deum dare uictoriam ei, qui ſacrificia illa ſubſequeretur. Quod audientes Romani qui in cuniculis erant, ſtatim pauimentum fregerunt, & cum clamore atque armorum ſtrepitu egredientes, exterritis hoſtibus ac fugientibus inteſtina rapuerunt, & ad Camillum detulerunt. Sed hæc forſan fabuloſa eſſe uidebũtur. Capta autem urbe, cum Romani incredibiles diuitias prædando agerent ferrentq;, Camillus cum proſpiceret ab arce ea quæ gerebantur, primum quidem collachrymauit, deinde felicem ſe ratus ex præſenti fortuna, manus ad cœlũ ac deos ſupinas

tendens,

A tendens,inquit:Summe Iupiter,cæteriq́; omnes dii humanorum operum iudices,non pro meritis,
ſed pro rerum neceſſitate Romanam fortunam aſpexiſtis,iniquorum ac nefariorum hoſtium ui bena
accepimus.Si autem & nobis æqua præſentis felicitatis ultio debetur , obſecro omnia quæ in urbem
& exercitum Romanorum mala conferenda eſſent,in meipſum paruo malo terminari . Cum hæc
dixiſſet,ut mos eſt Romanis preces agentibus,ſe ad dextram uoluere,circumuertens cecidit . Turba-
tis illis qui aderant,cum reſurgeret,inquit:Quàm bene pro meis uotis ac precibus accidit hoc paruum
malum in maxima bona fortunæ.Direpta urbe,ſtatuit Iunonis ſtatuam Romam,ut uouerat,transf-
ferre.Conueniétibus in hoc artificibus,Camillus deæ hoſtias mactans cum precatus eſſet eam ut Ro
manorum curam ſuſciperet,& unà cum aliis diis Romæ habitantibus,firma ſtabiliſq́; maneret , ferũt
ſimulachrum locutum dixiſſe,hoc uelle atq; aſſerere.Liuius autem inquit,cum ipſe Camillus deæ ſta
tuam contrectaret,& precibus eam prouocaret,quoſdam ex aſtantibus reſpondiſſe,uelle & approba-
re,& Romam prompte profectam eſſe.Qui autem uehementer aſſerendo rei huic admirandæ fa-
uent,ſententiæ ſuæ ſuffragatricem habent fortunam urbis , quam ex paruis minimiſq́; principiis ad
multum gloriæ atq; potentiæ emerſiſſe ſine dea,quæ multis ubiq; ſignis apparuerit,impoſſibile erat.
Itaq; aſſerendo ferunt multoties ſudorem ſtatuam ac ſuſpiria emiſiſſe,quandoq; ſeſe auertiſſe,quan-
doq; expurgaſſe,de quibus multi ex maioribus in hiſtoria ſcripſere . Multa etiam quæ nos accepimus
admiratione digna,commemorare poſſemus,quæ non temere contemni poſſent.Sed huiuſmodi re-
bus permultum credere,uel nullam fidem adhibere,propter humanam imbecillitatem,quæ nec ter
minos,nec imperium ſui habet,& fertur quandoq; ad ſuperſtitionem & ſuperbiam,quandoq; ad cõ-
temptum ſacrorum & inſolentiam rerum diuinarum,periculoſum eſt . Pium autem atq; optimum
eſt,ut Nihil nimis.Camillus,ſiue quòd magno cum labore decimo obſidionis anno urbem hoſtilem
occupaſſet,ſiue ab iis qui eum beatum dicebant,in tumorem atque animi elationem adductus eſſet,
quadrigam albis equis tractam aſcendens,aliiſq́; ſuperbe utens,pro legitimo ciuiliq́; magiſtratu mole-
ſtius & inſolentius triumphauit.Quo triumphandi genere nullus ex ducibus neq; antea,neque exin-
de uſus eſt.Nam putant ſacrum huiuſmodi currum regi patriq́; deorum eſſe celebratum . In hac igi-
tur re quia nondum laute luxurioſeq́; uiuere uſurpatum erat,necnon quod legi de diſſociandis habi-
tatoribus urbis ſe oppoſuerat,apud ciues Camillum quidam calumniis proſequebantur . Rogatio-
nem enim tribuni plebis tulerant,populum atque ſenatum diuiſum habitare,& alterum Romæ du
ctis ſortibus,alterum in captiuam urbem coloniam agere,tanquam opulentiores futuri eſſent , & ex
B duabus magnis pulchriſq́; urbibus altera ditata,unà regionem cuſtodirent. Populus cum iam nume-
ro creuiſſet,munera obibat,& ſuffragium petens in concione frequentes tumultus agitabat. Senatus
atque optimates cenſentes non diuiſionem Romæ,ſed perniciem futuram,ſi populus ſolus admini-
ſtraret:cum hoc indigno animo ferrent,ad Camillum refugium habuere . Ille certamen deprimens,
occaſiones iniiciebat populo atque occupationes,quibus ſemper legem repellebat . His igitur de cau-
ſis mœſtitia afficiebatur Camillus. Sed apertiſſimæ ingenteſq́; inimicitiæ ei contra populum erant ex
ſpoliorum decimis:quæ non abſurdæ fuiſſent , niſi multitudo iuſtiſſimum principium ſuſcepiſſet.
Nam,ut uidetur,Camillus ad Veios expeditionem agens , ſi urbem caperet,huic deæ decimas uo-
uit.Capta autem direptaq́; urbe,ſiue quòd tæderet ciues fatigare impenſis,ſiue quòd obliuio quædã
ex incumbentibus rebus eum cepiſſet,uotum per negligentiam habuit:poſtquam magiſtratum illum
depoſuerat,de hac re ad ſenatum retulit . Augures monebant in ſacrificiis deorum iram apparuiſſe,
quæ propitiatione & gratiarum actione placanda eſſet.Decernente ſenatu prædam non diuidendam
eſſe quidem(nam difficile erat)ſed illos qui in partem prædæ uenerant,iureiurando adſtrictos deci-
mas in medium afferre,multa moleſtia uiolentiaq́; affecti ſunt,cum pauperes eſſent , & multum la-
boribus exhauſti fuiſſent,& ad tantam collationem earum quas compararint poſſederintq́;,cogeren-
tur.His rebus Camillo tumultuante,deficienteq́; probabiliori excuſatione , ad abſurdiſſimam ratio-
nem ſeſe applicuit.Nam profitebatur ſe uoti obliuionem cepiſſe.Illi illud moleſtum ſibi dicebant , ſi
ea,quæ eſſent hoſtium,tunc uouiſſet,nunc ea quæ ciues haberent,ſoluerent.Itaque ut quiſque quan
tum erat æquum in medium contulerunt,uiſum eſt auream craterem in Delphum mittere,ſed par
ua auricopia erat in urbe . Cum illi quibus hæc præcipua cura demandata fuerat , de auro inue-
niendo conſilia agitarent , mulieres inter ſeſe ſua ſponte conſulentes , omnia ornamenta aurea,qui-
bus circa corpus utebantur,in oblationem contribuerunt.Aurum fuit pondere octo talẽtorum. His
mulieribus referens ſenatus honorem,pro earum dignitate decreuit, poſt mortem quemadmodum
pro uiris,ita pro fœminis in funere laudatiuam orationẽ haberi.Non enim antea mos erat apud Ro-
manos mulierem mortuam laudare.Parata autem longa ornataq́; naui,tres ex optimatibus in Del-
phum miſſi ſunt.Hyems erat,& in mari tranquillitas.Sed operæpretium audire quemadmodum il-
li maximum diſcrimen incidentes,ex inſperato ſtatim periculũ euaſere. Nam Liparæorum triremes
circa Aeoli inſulas deficiente uento,eos manus tendentes oranteſq́;,tanquam prædones aggrediũtur,

&capros eductosq; è mari pro piratis habuerunt , resq; & corpora uenundanda ſub corona expoſue- C
runt. Sed tandem cum creditum eſſet uirtuti ac potentiæ unius uiri Timaſithei ducis , dimiſſi ſunt.
Hic paratis ſuis nauibus in Delphum miſit,& ut donaria ſuſpenderentur,operā nauauit , quapropter
ei Romæ condigni honores relati ſunt. Tribunis plebis rurſus de diuidenda habitatione & mittenda
colonia legem excitantibus,bello contra Faliſcos exorto,quod opportune cecidit , uiſum eſt primori-
bus comitia ſecundum legem agere . Itaq; Camillum cum aliis quinque tribunis militum elegerunt,
tanquam res ipſa duce qui dignitate & gloria ac rerum experientia polleret,indigeret. Populo ſancien
te,Camillus ſumptis copiis aduerſus Faliſcos impetum fecit,& Falerios urbem ad bellum munitam
omnibus rebus bellicis habentes,caſtris circuiuit. Quam non facilem captu , neq; eo tempore capien-
dam putauit,uerum quærebat ciues in caſtris retinere,atq; ad bellum exercere,ne domi in ocio uitā
agentes factionibus ſeditionibusq; urbem fœdarent. Recte enim ſemper Romani hoc(uelut medici)
remedio uſi ſunt,ut ciuiles diſcordias ac ſeditiones uitarent,uel extra urbem ea mala ad hoſtes cōuer
terent. Sic certe obſidionem Faleriis deſpicientibus,& ratis undique ſe munitos eſſe , præter eos qui
murorum ſtationes tenebant,cæteri omnes per urbem in ueſtibus uerſabantur:filii autem eorum ad
ludū itabant,& circa muros deambulare atque ſeſe exercere cogebantur. Nam publico doctore,Græ
corum more utebantur Falerii. Volebant enim ab ipſa adoleſcentia filios unà erudiri atque congrega
rí. Hoc modo magiſter ludi inſidias Faleriis tendens per pueros,ſingulis diebus illos primo ſub mu-
ris per pomœrium ſeducebat. Deinde ipſos poſtquam deambulando exercuerat , in urbem reduce-
bat. Poſt paulatim illos ſubducens,audere,tanquam tutò proficiſci liceret,aſſuefecit. Tandem cū om-
nes ſecum haberet,ad præcuſtodias Romanorum profectus,iubet illos ad Camillum deducere . Ipſe
triſtis grauisq; cum in medium ſtetiſſet,ſe puerorum magiſtrum eſſe declarauit , & ut illi gratificare-
tur,curaſſe per pueros,inquit,urbem ſibi tradere. Camillo uiſum eſt rem indignā eſſe, unde præſen-
tibus inquit,iniquum eſſe iniuria ac dolo hoſtes uincere . Nam & leges quaſdam belli inter bonos ui-
ros eſſe,nec tam incendium,quàm prauam & ſubdolam gratiam uitādam eſſe. Sancitum enim erat,
non aliena iniquitate,ſed propria uirtute magnum fortemq; ducem oportere militare . Itaque iuſſit
hominis ueſtimenta ſcindi , & manus poſt terga uincire,pueris autem uirgas flagellaq; dari,ut pro-
ditorem uerberibus afficientes in urbem agerent. Subito Falerii poſtquam proditionem magiſtri lu-
di ſenſerunt,urbe,ut conſentaneum eſt,in tali queſtu ac calamitate occupata,clari homines ac mulie-
res ad muros portasq; pleno gradu ferebantur : ubi cum magiſtrum ludi , quem pueri nudum uin-
ctumq; in urbem ignominioſe agebant,intuerentur , Camillum ſeruatorem atque deum , patremq; D
appellabant. Quare non ſolum parentes ipſi puerorum,uerumetiam cæteri ciues qui hæc intueban-
tur,Camilli æquitatem ingenti beneuolentia admirabantur. Itaque ſtatim congregato ſenatu orato-
res ad Camillum legauerunt,quos Camillus Romam ad ſenatum miſit. Illi cum in ſenatu ſtetiſſent,
inquiunt:Quoniam Romani pluris iuſtitiam quàm uictoriam fecere,edoctos ſe eſſe ut captiui quàm
liberi eſſe malint,confitentes non tam ui Romanorum quàm uirtute ſuperatos eſſe. Senatus ad Ca-
millum illos remittit,ut de hac pro animi ſui ſententia decerneret . Redactis in ditionem Romano-
rum Faleriis,factaq; pace cum omnibus Faliſcis,Camillus uaſa colligere iuſſit,atque diſceſſit. Milites
qui prædarum in Falerios expectabant , poſtquam Romam uacuis manibus redierunt , Camillum
tanquam populus ei odio eſſet,ac pauperum utilitati inuideret,apud alios ciues accuſauerunt . Poſt-
quam de diuidenda habitatione tribuni plebis legem tulerunt ac decretum , rurſus populum ad ſuf-
fragia acceſſunt. Camillus nullius inimicitiis,nullius audaciæ parcens,primus omnium multitudinē
coercuit,ut legem abrogaret. Multitudo contra Camillum ira inflammabatur . Sed cum laboraret
ex filioli calamitate(nam alterum ex filiis morbo confectum amiſerat)nihil tamē iræ in eum dimiſ-
ſum eſt. Quam calamitatem ipſe uir manſuetus atque optimus , haud æquo animo tulit . Sed cum
indicta ſibi accuſatio eſſet,incluſus cum mulieribus propter luctum domi ſe continebat . Accuſator
erat L. Apuleius:criminatio autem de ſpoliorum Tyrrhenorum expilatione . Nam fama erat portas
quaſdam æneas ex Hetruſcis ſpoliis apud eum eſſe inuentas. Populus ira affectus ſtatuebat,quacun-
que ratione contra Camillum decernere. Itaque cum amicos & commilitones Camillus congregaſ-
ſet & collegas,qui non pauci erant,ſummis precibus illos orabat,ne ſe falſo accuſatum , ac ab inimi-
cis deriſum desererent. Amici bene prudenterq; re inter eos agitata reſponderunt , aduerſus accuſa-
tionem eius nullum præſtare auxilium poſſe. Cumq; iudicium ſententiamq; de ſe ſeredam haud ex-
pectare uellet,ductus ira,ſtatuit ex urbe decedere . Familiariter igitur blandeq; appellata uxore ac fi-
lio,tacitus domum uſque ad portam egreditur. Ibi cum ſtetiſſet , conuerſus retro & ad Capitolium
manus ſupinas tendens,deos precabatur , ſi innoxius ob inuidiam populi pœnas luens urbe excide-
ret,quamprimum Romanos pœnitentia capi,& ipſius opera in omnium mortalium aſpectu indige-
ἰλιάδ. α re,atque Camilli deſiderio teneri. Ille igitur quemadmodum Achilles imprecationes uouens aduer-
ſus ciues,abſens damnatus eſt quindecim millibus aſſium,qui numerus ad argēti rationem cōſtituit

A mille & quingentas drachmas. Nam as erat pecunia, & hic ex decem æreis, denarius uocabatur. Nemo fuit ex Romanis qui non putaret Camilli preces ſtatim exauditas fuiſſe, & ultionem de iniuria non quidem iucundam, ſed triſtè ac celebrem & paſſim diuulgatam ſumptã eſſe. Tanta deorũ Romã circundedit ultio, & tam ignominioſa opportunitas belli inuidiæq; ac periculi aduerſus urbem apparuit, ſiue quòd talis fortuna immineret, ſiue quòd deorum opus eſſet, qui de ingratitudine contra uirtutem ultionem non retardant. Primum quidem uiſum eſt ingrediẽte Iulio menſe, magni iudicium mali apparuiſſe, mortem uidelicet cenſoris. Nam Romani putantes cẽſorium magiſtratum ſanctum eſſe, plurimum illi tribuebant. Secundo, ante Camilli exilium, Marcus Ceditius uir nec clarus nec ſenatorius, ſed manſuetus atque optimus apparẽs, rem ſolicitudinis plenam ad tribunos militum retulit: Nam inquit, cum in præterita nocte iter faceret per uiam, quam nouam uocant, quendam alte ſe appellantem audiuiſſe, reſpicientem uidiſſe neminem, audiſſeq; uocem humano ſonitu maiorem, dicentem: Age Marce Cediti ad principes diluculo ueniens inquies, breui tempore in urbe Gallos habituros eſſe. Hæc cum tribuni militum audiſſent, tanquam ridicula ac iocoſa habuerunt, paulo poſt ea quæ in Camillum acta ſunt, euenere. Galli Celtico genere orti, quia domi propter multitudinem haud nutriri poſſunt, foris ſedem ac uictum quærunt: quorum cum multæ eſſent myriades, tum iuuenum bellicoſorumq; hominum, tum liberorum mulierumq; quas ſecum ducebant, quidam ad Boreum oceanum tranſeuntes, ſuperatis Rhiphæis montibus, extrema Europæ occupabant. Quidam inter Pyrenæos montes & Alpes ſedem ponentes, propè Senones ac Celticos diu habitabant. Tunc (ut fama eſt) primum guſtantes uinum ex Italia delatum, ſic illius admiratione ac nouitate ſuauitatis amentes facti ſunt omnes, ut collectis armis ſumptisq; filiis, ad Alpes conceſſerint, quæſierintq; eam terram, in qua huiuſmodi fructus oriretur, aliam autem infructuoſam atque immitem arbitrabantur. Primum qui ad illos uinum detulit, ac in Italiam eos acceſſiuit, Aruntem Tyrrhenum fuiſſe ferunt, uirum & ſplendore & natura præſtantem. uerum hac laborauit calamitate. Curam geſſerat cuiuſdam pueri orphani, qui & opibus & præſtantia formæ, omnes ciues anteibat: nomen erat huic Lucumoni: hic ab ipſa pueritia ſub Arunte uixerat. Et cum adoleuiſſet ætas, domum illius haud dimittens, quia uxorem Aruntis deperibat, fingebat cum eo uitam læte agere uelle. Permultum temporis horum mutuus amor & conſuetudo latuit. Sed cum demum ita ambo amore inflammarentur, ut illum non amplius celare poſſent, iuuenis palàm irruit & mulierem abducit. Ille cum in ius Lucumonem uocaret, uictus cum multitudine amicorum Lucumonis, tum pecuniis, uxorem ſuam deſeruit. Hic igitur rumore accepto de Gallis, ad illos ſeceſſit, atque in Italiam exercitum duxit. Illi irruentes quamprimum uniuerſam antiquamq; regionem Tyrrhenorum ſub eorum imperium ab Alpibus uſque ad utraq; maria redegere, ut ipſius nominis appellatio teſtatur. Nam mare quidẽ Boreum Adriaticum, à Tyrrhena urbe Adria, quæ ad Notum inclinatur, illud uero quod è regione eſt, Tyrrhenum appellant. Per hanc regionem arboribus plenam, multa flumina fluunt, & lætus eſt ager pabulo. Hæc octo & decem pulchras magnasq; urbes habet, & ad quæſtum & ad uictum ampliſſimas. Has Galli Tyrrhenis eiectis occupauere. Sed hæc multo ante geſta ſunt. Ea autem tempeſtate Galli ad Cluſium Tyrrhenam urbem caſtra locauerunt. Cluſini inſtituto refugio ad Romanos, ut legatos literasq; ad barbaros exararent. Legauerũt Romani ex Fabiorum familia tres uiros, qui honore & claritate in urbe inſignes habebantur. Hos Galli ob Romanorum nomen non inhumaniter ſuſcepere. Qui, poſtquam prælium quod ad muros erat ceſſatum eſt, in colloquium cum Romanis uenerunt. Sciſcitantibus Romanorum legatis, qua iniuria à Cluſinis laceſſiti eſſent, quòd illorum urbem obſidione premerent: Brennus Gallorum rex ridens, Iniuria nos afficiunt Cluſini, inquit, cum parum terræ & regionis incolere poſſint, & quamplurima occupare animus ſit, & nobis aduenis multisq; ac egenis nihil impartiri uelint. In hoc planè, ô Romani, uobis iniuriam intulerunt primum Albani, & Fidenates, atque Ardeatæ: nunc autem Veiorum ciuitas, atque Capenates, multiq; Faliſcorum Volſcorumq;, aduerſus quos caſtra mouetis, & ſi uobis ex rebus ſuis non impartiuntur, in ſeruitutẽ agitis, deſtruitis, eorum urbes euertitis, idq; haudquaquam graue nec iniquum ducitis, ſed antiquam legem iubentem res minorum tribui maiori, ab ulque deo incipientem, & ad beſtias uſque finientem, imitamini. Nam hoc naturæ quodam inſtinctu inſitum eſt, uiuendi gratia, plura habere potentiores inferioribus. Deſinite igitur obſidioni Cluſinorum mi ſereri, nec doceatis Gallos optimos ac miſericordes amicos fieri illis, qui à Romanis iniuria affecti ſunt. His rebus cognitum eſt, Brenno ſtare ſententiam bellandi. Legati ex colloquio digreſſi, cum in Cluſium ueniſſent, ſiue ut uires illorum experirentur, ſiue quia bellando ſeſe oſtentare egregium ducerent, Cluſinis ad conferendas contra barbaros manus animos fecere. Impetu facto à Cluſinis cum prælium iuxta muros miſceretur, unus ex Fabiis Quintus Ambuſtus equo inſidens, ſubditis calcaribus contra egregium forma uirum Gallũ multo ante alios præequitãtem irruit. Primo cum ex uelocitate impetus, tum fulgentibus armis faciem tegentibus incognitus fuit. Poſtquã uero uictor euaſerat, & Gallo ſpolia trãſfixo pectore gladio detra-

Liui. lib. 5. Dec. 1.

C hebat, Brennus illum cognoſcens, teſtabatur deos, Quintum Ambuſtum oratorem prælio ſe admiſcuiſſe, & contra ius gentium egiſſe. Quare cum receptui canere iuſſiſſet, præliumq́; ſubito diremiſſet, collectis uaſis, Romam uerſus iter intendit. Sed poſtquam Romam exercitum ductauit, ne uideretur Romanos iniuria laceſſere, at illis nolentibus ſine cauſa bellum mouere, nullis factis incurſionibus, bella indixit. Romæ conuocato ſenatu, multisq́; aliis, geſta à Fabio accuſabantur. Sacerdotes facta re diuina iubebant ſenatum ſcelere in unū tranſlato, cæteros religione liberari. Hos Fœciales Numa Pompilius manſuetudine iuſtitiaq́; rex præſtantiſſimus conſtituit, qui pacis cuſtodes, cognitores, atq; iudices forent cauſarum, quæ iuſtum dicerent bellum. Rem ad populum ſenatu referente, & ſacerdotibus acta Fabii accuſantibus, multi ex ipſis rem diuinam neglexerunt, ac ludibrio habuerunt, adeo ut Fabium cum fratribus eius tribunum militarē etiam deſignarent. Celtæ cum hæc audirent, ferrentq́; grauiter, nihil cōtra egerunt, ſed quamproperè ad ipſorum multitudinem, & ad primarios ipſius exercitus conceſſerunt. Et quanquam uim & animum eorum qui in medio erant, perterreſacerent, qui uiderentur regionem uniuerſam atque urbes celeriter deſtructuri eſſe, nulla in re illos læſerunt, neq; ex agris quicquam uaſtatum eſt, ſed propinquis neglectis urbibus Romam proficiſci, & tantum Romanis bella inferri conclamant, alios autem populos minime hoſtes cenſere. Cum itaque barbari Romam bello infeſtarent, tribuni militares Romanos ad pugnam eduxere, qui numero haud tenues, non pauciores quadraginta millibus erant, ſed inſueta armis multitudo tunc primum arma capeſſerat. Quo tempore nec litato, nec auſpicato rem gerere in memoria fuit, tantum turbationis ad res diſponendas ea obſidione ſuſceptum eſt. Nam ante pugnam ineundam ac pericula aggredienda, deos conſulere mos fuerat, & in minoribus periculis ſæpius monarchos, quos dictatores appellabant, eligere conſueuerant, non ignorantes quantum in ſe utilitatis periculoſa tempora haberent, ſi unus in principatu, una ſententia ac libera, & impuni magiſtratu fungeretur, & in manibus ad res pulchre ordinandas iudicia retineret. At non parum profectò rebus obfuit Romanis Camilli ingrata ſeueritas, qui cum uir grauis eſſet, neq; ad gratiam, neq; blande magiſtratum gerebat. Cum igitur propè urbem ſtadiis nonaginta ueniſſent barbari, haud procul à fluuio qui Allia nuncupatur, qui non longe ab exercitu in Tyberim prorumpebat, conſederunt. Hic apparētibus barbaris, cum male pugnatū eſſet, quòd haud ſtructa acie dimicabant, fuſa extemplo acies eſt. Ad ripam fluminis quo ſiniſtrum cornu defugit, à Celtis magna ſtrages facta. Dextrum autem latus inclinans ſuperiorem partem ex planitie ad colles, minus cædis patiebatur. Hinc multi fuga per agros ſaltusq́; diſſipati ad urbem rediere. Alii omnes qui barbarorum manus euaſerant, ad Veios hoſtium urbem fugam arripuere, tanquam Roma capta eſſet, & Romani omnes ibi trucidati. Fuga uero nocturna fuit. Eo tempore quo pugna commiſſa eſt, inſtabat æſtiuum ſolſtitium circa plenilunium: & ſuperiori die, magna calamitate Fabiana domus perculſa fuerat. Nam trecenti ex eorum familia in Tyrrheno bello ceciderant. Decretum eſt à ſecundo conflictu diem Alliacum uſque nunc à flumine nuncupari. D De nefaſtis diebus, ſiue opus ſit ſiue non aliquos ponere (Heraclitus Heſiodum quoſdam probos, quoſdam malos facientem redarguit, tanquam non teneret naturam omnium dierum eſſe unam, quod alibi dubitauit) in hac re aliqua commemorare exempla forſan haud incongruum erit. Tunc quidem Bœotis inſtante menſe ἱπποδρομίου, at uero ſecundum Athenienſium appellationem, ἑκατομβαιῶνος, quinto die duas contigit clariſſimas uincere uictorias, quæ Græcos liberos reddidere, unam ſcilicet apud Leuctras, alteram uero apud Geræſton. At prius pluribus ducentis annis quando Lettamyam ac Theſſalos uicerūt, Perſæ menſe βοηδρομιῶνος ſexto die, in Marathonis tertio, apud Platæas & apud Mycalen à Græcis ſuperati ſunt. Et uigeſimoquinto die eiuſdem menſis circa plenilunium, Arbelis Athenienſes pugnam Chiam, in qua Chabrias dux erat, uicerunt. In Salamina autem circa uigeſimum diem (ut nos in annalibus legimus) attulit & menſis θαργήλιον barbaris manifeſtum infortunium. Nam Alexander in Granico duces regis eo menſe uicit. Et Carthaginenſes in Sicilia à Timoleone uicti ſunt, uigeſimotertio die huius mēſis, quo tempore uidetur Thargalion repiſſe Ilium, ut Ephorus & Calliſthenes & Damaſtes atque Philarchus in hiſtoria ſcribunt. E conuerſo μεταγειτνιών, quem Bœotii πάνεμον uocant, nō felix Græcis fuit. Nam huius menſis ſeptimo die, in prælio quod geſtum eſt in Cranone Antipatro ſuperati, tandem fugati cæſiq́; ſunt, & prius in Chæronea aduerſus Philippum pugnātes uicti. Eodem die menſis μεταγειτνιῶνος per eundem annum qui cum Archidamo in Italiam traiecerant, à barbaris ibi exiſtentibus necati. Carthaginenſes autem uigeſimumprimum diem huius menſis tanquam plurimas maximasq́; omnium calamitates attuliſſet, infaſtum habent. Sed non me fugit per ea tempora quibus myſteria agebantur, iterum Thebas ab Alexandro dirutas eſſe. Et poſt hæc propugnaculum Macedonum ſuſceperunt Athenienſes circa uigeſimam diem βοηδρομιῶνος, quo tempore clàm Bacchi ſacrificia peragunt. Romani quoq; eodem die prius quidem à Cimbris uicti, Scipionis exercitum amiſere. Sed poſtea Lucullo copias ducente, Armenios & Tigranē uicerunt. Attalus uero rex & Pompeius Magnus eorum natalibus diem ſuum obiere. Sed tamen haud in animo eſt de multis qui ſuis

De nefaſtis diebus Macrob. Satur. li. 1. ca. 16.

periodis

A periodis uſi ſunt ſcribere. Verum Romanis hæc dies una eſt dierum nefaſtorum,& propter hãc quo-
libet menſe duæ alteræ ad plus religionis & labentis ſuperſtitionis,ad ea quæ forte accidunt(ut con-
ſuetum eſt)additæ ſunt. Hæc profectò in libris de Romanis cauſis curioſius digeruntur. Confecto
itaq; prælo ſi confeſtim Galli fugientes Romanos conſecuti fuiſſent,haud prohibuiſſet Romam fun
ditus delere,& omnes qui in ea remanſerant,capere atq; obtruncare. Tantum terroris ex ea calamita
te fugientes,tantumq; turbationis ac amentiæ retro attulerunt. Barbari magnitudinis uictoriæ igna-
ri,conuerſi ex uictoria ad diripienda in caſtris ſupellectilia,facultatem fugiendi ex urbe multitudini
præbuere,& remanentibus præparationis & tutelæ ſpes iniecta eſt. Nam relictis cæteris urbis parti-
bus,Romani Capitolium magna ui magnoq; præſidio telorum munierunt. Primum ex ſacris quæ-
dam in Capitolium ſuſtulere. Virgines uero Veſtales rapto ex laribus igne cum ſacris fugerunt. Sed
à quibuſdam memoriæ traditum eſt,nihil præter æternum ignem eſſe ſeruatum. A Numa enim re
ge tãquam omnium principum eſſet ignis,uenerari inſtitutum eſt. Nam nobiliſſimum quoddã ignis
exiſtit in ipſa natura,& motio quædam eſt,uel cũ motione totius generatio. Alia uero materia quæ
calore uacat,ocioſe ignauiterq; iacens & cadaueri ſimilis,ignis uirtutem tanquã animam cupit,& pau
latim ſuſcepto igne ad agendum quid uel patiendum uertitur. Numa Pompilius uir doctus ac ſapien
tiſſimus,qui in colloquium cum Muſis per ſapiẽtiam ueniebat,ratione quadam philoſophiæ motus,
hunc ſeruari cuſtodiriq; perpetua uigilia,ne corrũperetur,uoluit,tanquam æterna uirtus quæ omnia
ſeruaret,eſſet. Aliqui ferunt,quemadmodum apud Græcos ante ſacras ædes purum ignem poſuiſſe,
& quæ ſunt intus omnibus niſi ipſis uirginibus Veſtalibus,eſſe abſcondita. Magna præterea fuit fa-
ma Troianum illud Palladium quod in Italiam Aeneas aſportauerat,ibi reſidere. Sunt quidã qui de
Samothraciis fabulantes ferunt Dardanum Troiam aduectum cum urbem conderet,ſacrificia egiſſe,
atq; illud conſecraſſe:Aeneam uero in ipſa urbis captiuitate furtim ſuſtuliſſe, ſeruauiſſeq; ad id tem-
poris,quo in Italia urbem condidit. Quidam ut multa in hac re ſcire oſtentent,duo ineſſe nõ magna
dolia ferunt,quorum alterum apertum ac uacuum,alterum plenum ac clauſum:amborum uero aſpe
ctus tantummodo ſanctis uirginibus patere. Sed quidam hos mentiri arbitrantur,quòd puellas mul-
ta ex ſacris corripientes fertur duo dolia abſcondiſſe ſub terra in tẽplo Quirini,unde locus ille adhuc
doliorum appellationem retinet. Virgines maiora ac digniora ex ſacris ſumentes ultra fluuium fuge
runt. Tunc Lucius Albinus uir popularis cum etiã ipſe fugeret,infantes filios,uxoremq;,ac neceſſaria
utenſilia ſecum habens,in curru uehebatur,poſtquam uidit uirgines in ſinu deorũ ſacra inculte feren
B tes,ſolaſq;,ac labore uiæ fatigatas,confeſtim uxorem cum filiis atq; ſupellectilia terra exponit, & illas
currum ingredi,atq; in aliquam Græcorum urbem fugere iubet. Indignum fuit Albini non obſcurã
pietatem atq; honorem erga deos in grauiſſimis temporibus,ſine aliqua memoria præterire. Aliorũ
ſacerdotes deorum ac ſeniores,qui conſulatu & triumpho potiti fuerant, non tulerunt urbem reli-
ctum iri. Qui cum ſacras ſplendidaſq; ueſtes ſumpſiſſent,præſidente Fabio põtifice maximo, pacem
deorum expoſcentes,ſeq; ipſos pro patria fortunæ deuouentes,& fortunæ inſtantes, in eburneis ſel-
lis in foro ornati conſederunt. Tertio die ab ipſa dimicatione Brennus cum exercitu ad urbem aduẽ-
tabat,qui cum portas offenderet apertas,& nullas in muris ſtationes diſpoſitas,primum inſidias do-
lumq; formidauit,admiratus paſſim in urbe ſolitudinem. Sed poſtquam per ſpeculatores rem cogno
uit,per Collinam portam ingreſſus Romam occupauit. Anno trecenteſimo & ſexageſimo ac paulo
plus ab urbe condita,Roma à Gallis capta, ſi fidum eſt aliquam temporum diligentiam ſeruare in
iis rebus,quibus illa rerum perturbatio de aliis nouioribus dubitationem iniecit. Capta urbe,ut cõ-
ſentaneum eſt,celeris de hac re fama per Græciam peragrauit. Heraclides enim Ponticus,qui paulo
ante quàm Roma caperetur obierat,in commentariis de anima inquit,uelperi ſermonem habuiſſe,
quemadmodum Roma græca urbs quæ iacet ad magnum mare,ab exercitu ultra Hyperboreos mõ
tes aduentãte caperetur. Non admiror planè Heraclidem fabuloſum hominem uera oratione de ca-
pienda urbe montes Hyperboreos ac magnum mare extuliſſe. Ariſtotelem autem philoſophum cer-
tò dixiſſe ferunt,urbem à Celtis capiendam,ſeruandam uero à Lucio. Erat hic Marcus,non Lucius
Camillus. Sed hæc coniectura quadam dicta. Cum igitur Brennus,ſeruato Capitolio Romani occu-
paſſet,uidiſſetq; inter tranſeundum per forum,quoſdam uiros inſigni habitu & ſedere & tacere,ma
gna admiratione captus eſt,quòd tanquam nullo reipublicæ uulnere fauciarentur,neque facie,neque
colore mutati ſunt,ſed cum eſſent animo intrepido flexi in ſcabellis quæ ſecum contulerant, ſeſe in-
uicem intuentes ſilentium agebant. Quare hac rerum nouitate admiratio Gallos habuit,& tanquam
de fortioribus dubitarent,diu acceſſu tactuq; abſtinuere. Poſtquam autem quidam fidẽs animi iuxta
Papyrium Marium ſtetit,manumq; manſuete extendens,promiſſam barbam demulſit,Papyrius ſci
pionem in capite feriendo contriuit,barbarus ſtricto gladio illum necauit,deinde cæteros facto impe
tu morti tradiderunt. Et tandem late uagatur enſis,& à nullo reuocatur pectore ferrum. Poſtea irati
contra eos qui in Capitolio erant,domos per multos dies ſpoliant,parieteſq; erui,faces tectis illatæ,

quod Capitolium ſeruantes eorum imperium negligerent,& iactis telis pugnarent. Quapropter ur- C
bem rapina & incendio miſcent, & uirorum ac mulierum ſenumq; ac puerorum atrox edita cædes,
ac multam in medio ſine nomine plebem obtruncant. Longa obſidione, opus Gallis erat uictus gra-
tia frumentatum ire. Itaque diuiſi inter eos, aliqui circa Capitolium cum rege aſſidunt, aliqui regio-
nem peragrantes irruentesq; diuiſim uillas depopulantur. Alii bona fortuna elati ducem ordinemq;
negligentes, ſparſiq; nullo terrore uagabantur. Plurimi ipſorum & maxime ea pars, quæ inſtructior
erat, Ardeam ubi Camillus exulabat,& priuate ocioſeq; uiuebat, ſeceſſerunt. Camillus ſpe quadá con
ſilia agitabat, non de hoſtibus fugandis, ſed ſi daretur opportunitas, quomodo Romanis auxilio eſſe
Liui.lib.5. Dec.1. poſſet. Quapropter cum perſpiceret Ardeatas multitudine quidem ſatis numeroſos, ſed propter im
peritiam mollitiemq; imperatorum, minus audaces, primum ad iuniores orationem habuit. Non cé
ſendum eſſe Gallorum fortitudine Romanos perditos fuiſſe, neque propter ea, quibus in eum nō re-
cte ſenſerunt, illa pati contigiſſe, neque iudicandum operam eſſe eorum, qui ad uincendum nihil præ
buere, ſed putandum id fortunæ oſtentatione accidiſſe. Quare egregium facinus fore, ſi unà cum ip-
ſo diſcrimen, barbarorum aduenarumq; bellum à ſe repellerent, cui uincendi finis idem ſit qui igni,
nempe ſiquod uincitur, totum peſſum ierit. Itaque ſi auderent, habita temporis ratione, tutò uicto-
riam ſe præbiturum. His ſermonibus perceptis à iuuenibus, ad principes urbis uentum eſt. Camillus
ad ſenatores Ardeatas conceſſit. Poſtquam à ſenatoribus in ſententiam Camilli diſceſſum eſt, Camil
lus omnes quibus ad ferenda arma adoleuerat ætas, intra muros collectos ad pugnam inſtruit. Nam
hæc ignota eſſe hoſtibus qui nō lōge ab urbe aberát, meditabatur. Cum barbari per omné regionem
paſſim uagarentur,& multam hominum pecudumq; prædam agerent, intrepide ac petulanter in ca-
ſtris militabant: adueniente nocte, ſomno uinoq; ſepulti, fuſi per caſtra iacebant. De his Camillus per
ſpeculatores certior factus, Ardeatas ducens, poſtquam ſub media nocte per ea loca quæ intererant
ab hoſtibus tacite pertranſiuit, uallum magno clamore ſuperat, & undique tubarum ſonitu omnia
miſcet. Illi per crapulam uix è ſomno à ſonitu ac ſtrepitu excitantur: pauci tamen ipſo in tumultu
expergefacti, ſeſe ad bellum accingentes, tanquam ad ſtragem ſuam niterentur, contra Camillum in-
ſurgunt: quamplurimi autem ex potentioribus ſopore uinoq; grauati cæduntur inermes: quot uero è
uallo noctu fugam corripuere, qui non multi fuerunt, per regionem diffuſi ſub lucem ab equitibus
trucidati. Fama huius rei extemplo diuulgata, multos iam ætate adultos unà collegit, & præſertim
Romanos qui ex pugna quæ apud Alliam fluuium commiſſa eſt, ad Veios confugerát, qui inter ſeip-
ſos lamentantes dicebant, fortem Romanis imperatorem fortunam abstuliſſe, & Ardeatis Camilli D
res bene geſtas ornamento gloriæq; fuiſſe, & urbem quæ talis uiri & mater & nutrix fuit, periiſſe.
Nos uero imperatoris penuria alienis in urbibus ſedentes Italiam deſerimus. Eia ad Ardeatas mit-
tentes, uel ipſorum ducem petamus, uel noſipſi ſumptis armis ad ipſum ueniamus. Non enim am-
plius ipſe à Roma exulat, neque nos patriæ in ditionem hoſtium redactæ quæ nulla eſt, ciues ſumus.
Cum in unum ſententiæ omnium congruerent, Camillum per oratores ſummis precibus ducem ac
ceſſebant. Ille non prius inquit ſe magiſtratum accepturum, quàm ciues qui in Capitolio erát, idipſum
legibus decernerent,& ſe ducem ex conſulto dicerent: eos enim cenſendos patriam ſeruare: qui ſi iu-
beant, uoluntatem ipſorum non grauatim ſeruaturum. Si autem ciues hoc minus agerent, nihil inui
tis illis facturum. Camilli religionem probitatemq; omnes admirabantur. Sed quomodo hæc in Ca-
pitolium denunciarentur, facultas deerat: nam impoſſibile arbitrabantur, hoſtibus urbem habitanti-
bus in arcem mittere nuncium poſſe. Erat quidam adoleſcens Pontius Comitius non ſummo gene-
re, nec tamen obſcuris parentibus ortus, uerum honoris gloriæq; cupidus, hic ſua ſponte ad Capito-
lium iter ſine literis, ne ſi ab hoſtibus interceptus eſſet, Galli mentem conſiliumq; Camilli noſcerent,
ingreditur, qui uili ueſte indutus,& ſub ea ſuberum ferens, aliam uiam intrepide peregit. Cum uero
iam ueſperi ad urbem appropinquaret,& per pontem à barbaris ſeruatum iter negaretur, capiti ue-
ſtem inuoluens, quæ breuis leuiſq; erat, ſubero per aquas nando delatus flumé tranauit,& ad urbem
aſcendit. Qui ſtatim uigiliis inſidentibus fugientibus, quas coniectura & tumultu cognouerat, ad Car
mentalem portam contendit. Hic quid ageretur per ſiléntium diu ſpeculatur. Nam huic Capitolium
maxime & directo incumbit,& petram magno circuitu atq; aſperitate natura ipſa locauit: per eá enim
latenter aſcendit,& eos quibus cuſtodia arcis demandata erat, magno labore per locum uacuum pe-
tit: quos cum ſalutaſſet,& ſuum ipſis nomen indicaſſet, receptus ad principes Romanorum contédit.
Qui ad conuocatum ſenatum ingrediens, ſtatim uictoriam Camilli, quam nondum acceperant, de-
nunciauit: narrauitq; militum ſententiam, ac perſuaſit Camillo dictaturam deferri, cum illum impe-
ratorem tantum expeterent omnes ciues Romani, qui eſſent extra urbem. Illi his auditis, agitato
conſilio Camillum dictatorem deſignant,& Pontium retro eadem uia remittunt. Qui ut prius, bo-
na uſus eſt fortuna, nam eius tranſitus hoſtes latuit. Itaque Romanis qui Roma aberant, nunciat ea
quæ à ſenatu acceperat. Illi libenti animo Camillum pro dictatore ſuſcipiunt. Camillus iam duo

nullia

A millia militum,itemq; plures à ſociis coëgerat,& ad hoſtes aggrediendos præparauerat. Hoc modo ſecundam Camillus dictaturam adiit:qui dum ad Veios contendit,militibus occurrit,& à ſociis tanquam aduerſus hoſtes iturus eſſet,plures milites collegit. Quidam ex barbaris qui Romæ erant, cũ fortè tranſirent per ea loca,quibus noctu Pontius in Capitolium aſcenderat,& ſæpe ueſtigia diſcernerent manuum ac pedum in aſcenſu & regreſſu,ſæpe autem attritam ſemitam atque dilapſus,ad regé hoc referunt. Rex cum ad locum ueniret proſpiceretq;,tunc obticuit. Veſperi autem conuocatis his qui leui eſſent corpore,ac maxime quibuſdam ex Celtis,quiq; ad ſuperandos montes idonei, inquit: Viam nobis incognitam hoſtes ad ipſos oſtendunt ea parte qua nec aſcenſus nec reditus apparet hominibus. Vehementer erubeſcendum eſt,urbem in ditionem noſtram redigiſſe,& hunc locum tanquam inexpugnabilem negligere,ipſis docentibus hoſtibus qua uia arcem aggrediamur. Ea enim parte qua unus facile aſcédit,nec multis ſingulatim difficile,quinimmo mutuo auxilio aditus difficultas leuabitur. Itaq; munera ac honores pro cuiuſq; meritis referuntur. Hac à rege habita oratione,multi ex Gallis alacres ad mandata peragenda ſeſe accingunt,& media nocte per petrá,ac inuia præruptaq; loca taciti in Capitolium ea parte qua aſcenſus mollior uidebatur,euadunt, & iam arcem ſtationesq; dormientes apparant inuadere. Sed nec ab homine,neque à canibus hoſtium ingreſſus perceptus eſt. Sacri anſeres iuxta Iunonis templum inerant,qui antea affluenti cibo paſcebantur. Tunc quia uictus caritate laborabant Romani,neglecti anſeres fame uexabantur. Eſt hoc animal natura pauidú & ſenſu auditúq; acerrimum. Illi propter famem uigilantes ac tumultuantes,ſtatim Gallorum ingreſſum percipiunt. Qui cum inter ſe clangore & curſu feruntur,omnes à ſomno Romani expergiſcũtur. Barbari quia iam non latebant,tumultuádo uiolétius irruunt: Romani arma quæ fors obtuliſſet,rapiũt, & clamorem attollunt. Manlius uir cõſularis,& robore corporis atq; animi magnitudine clarus,omnium primus duobus ex hoſtibus unà occurrens,alterum eleuantem bipennem cæſa manu obtruncat,alterum umbone percuſſum in facie retro per petram præcipitem dedit. Aliis cõcurrentibus Romanis,ipſe inſtans in muro cum iis qui ei aderant,quiq; cõcurrerant,cæteros in fugam egit,cum nõdum multi murum ſuperaſſent,nec quid laude dignum egiſſent. Cum ita periculum euaſiſſent Romani,& iam luceſceret,illum qui uigiliis præerat,è muro ad hoſtes per petram præcipitarunt. Manlio uictori præmium decernitur,& potius dignitati illius,quàm neceſſitati conſultum. Quantũ enim cuilibet dietim ad uictum impartiebatur,illi cõtulerunt. Nam cõſueti farris ſelibras,uini autem quartam partem menſuræ græcæ,quam Cotylam uocant,tribuerunt. Sed Galli,quòd res minus proſpera erat,uictu laborabant. Nam Camilli terrore frumẽtatum ire arcebãtur:necnon peſtis,cum inter

B cadauera,quæ paſſim proiecta iacebant,& ruinas caſtra haberent,tũ altitudo cineris euaporantis flante uento aërem ſiccitate tenuitateq; malum,corpora hominum ex reſpiratione corruperat. Maximé autem huius rei cauſa fuit mutatio uictus,quòd ex locis umbroſis, qui ad æſtiua agenda læta refugia præbent,necnon acceſſus ad humilem depreſſamq; regionem,quæ autumnali tépore ingrata eſt,ueniſſent,illorum ualetudinem cõmouit. Diuturna iam facta Capitolii obſeſſio,ſeptimum mẽſem attigerat. Quare adeo magna hominum pernicies in caſtris orta eſt,ut propter cadauerum multitudiné multa corpora ſepulchrũ deſiderarent. Nec tamen propter hoc melius res obſeſſorum geritur. Fame enim moleſtiaq; illi angebantur,quoniam quod Camillus ageret,cognoſcere non poterát. Nam ex eo quòd intentius barbari præſidia ſtationesq; ad urbem cuſtodiendam locarant,aditus in Capitoliũ negabatur. Quibus rebus ſic ſe habentibus,primum fortuitu per ſtationes de componenda pace uerba fiunt,deinde optimatum ſententia Sulpitius Romanorum tribunus militum ad colloquia cũ Brenno profectus,in pactionem uenit,mille pondo auri pendere,& illos ex urbe regioneq; decedere. Ad hanc rem iureiurando adhibito,& auro delato,Celtæ dum aurum ponderaretur, cum adeſſent, & clàm primum,aperte deinde lancem premerent atq; grauarent,Romani in eos de hac iniuria queruntur. Brennus ridens ponderi gladium atq; cingulum ferreum appoſuit. Sulpitius cum interrogaret, quare hoc? Quid aliud,inquit Brennus,niſi dolor uictis? Qui ſermo in prouerbiũ uſurpatus eſt. Romanorum autem quidam hoc grauiter ferebant,dicebantq; ſumpto auro retro abeundum,& barbarorum expeditionem ferendam. Quidam concedere,nec ad maiorem iniuriam prouocare ſanius arbitrabantur. Nam habita temporum ratione,iniuriam tolerandam eſſe,atq; aurũ conferédum,quánquam non pulchrum,ſed neceſſarium. Cum de his aduerſus Celtas altercatio à Romanis oriretur, Camillus ad portas cum exercitu aduẽtauit. Qui interrogádo,poſtquam de re certior factus eſt,exercitum ut erat ſequi iuſſit. Ipſe cum primoribus properans,ſtatim ad Romanos concedit. Suſceptus honorifice & cum ſilentio pro Dictatoris dignitate,aurũ ex uehiculo arripiens ſeruis cõtulit,Celtas uehiculum atq; lancem capere & abire imperauit,dicens Romanis patrium morem eſſe,nõ auro,ſed ferro patriá tueri. Brenno grauiter hoc ferente,dicenteq; iniuria affici,quòd fœdera uiolarẽtur: Camillus contra inquit,pactiones non ratas,nec legitimas eſſe iniuſſu ſuo factas,cum ipſe Dictator ſit,nec alter ſupra eum magiſtratũ gerat, qui nõ habentibus facultatem paciſcendi cum hoſtibus autoritatem

præbuerit. Nunc quod uelint dicendum, cum legitimus dominus adſit, qui ueniam petentibus datu- C
rus eſt, atq; ſuppliciū, niſi eos pro iure non egiſſe pœniteat. His uerbis Brennus tumultuās bellū acuit.
Itaq; ſtrictis utrinq; gladiis inuicem miſti tumultuando per domos & angiportus, ut res poſcebat, di-
uertunt, cum pro ipſo rei militaris ordine loca occupare non poſſent. Brennus recte ſentiēs, ſtatim nō
cæſis multis, Celtas ad caſtra deducit. Noctu dato ſigno, ut taciti omnes uaſa colligerent, urbem reli-
quit, & iter ſexaginta ſtadiorum profectus, haud longe Sabina uia conſedit. Poſtquam dies illuxit, Ca-
millus egregio cum exercitu Brennum petit, ſecum Romanos tunc magna audacia fretos habens: &
cum iandiu fortiterq; pugnatum eſſet, multa clade occupatis caſtris, Gallos fundit fugatq;. Fugiētiū
quidam à perſequētibus cæſi, quoſdam uero & plurimos per agros palantes, uicinæ urbes uillæq; occi
dere. Sic Romam captam, profecto admirandum: ſed mirabilius per ſeptem menſes ſub ditione bar-
barorum poſitam, ſaluā eſſe factam. Camillus, ut digna res erat, tanquam ille qui amiſſam recuperaſ-
ſet patriam, & in priſtinū ſtatum reduxiſſet, triumphauit. Qui è Roma cum filiis propter bella ſeceſ-
ſerant, ſtatim rediere. Illi uero quos in Capitolio per obſidionem fames penè abſumpſerat, occurren
tes ex ea præſenti & inſperata iucunditate inuicem lachrymantes amplectebantur. Sacerdotes atq; tē-
plorum ædiles omnia quæ in fuga corripuerant ſacra, uel occultando uel ſecum ferendo, ut illa ab
hoſtibus ſeruarent, ciuibus qui illorum deſiderio uidendorum tenebantur, oſtenderunt. Hæc illi læ-
to animo tanquam deos ſuos Romam redeuntes conſpexerunt. Camillus facta re diuina, luſtrataq;
urbe, ac remotis iis quæ indigna uidebantur, ſacra ſuis reſtituit. Famæ templum non immerito eo lo
co, ubi diuina uox cecidit Cedicio Marco, qui exercitū barbarum denunciauit, inſtruxit, ſed magna
cum difficultate, multoq; augurū labore. Vrbes gloria Camilli in fidem Romani populi rediere. Ve-
rum cum opus eſſet urbem omni ex parte corruptā ædificatione inſtaurare, animi moleſtia ad opus
faciēdum multitudinē inuaſit, & ſegnities Romanis inerat, quibus in omniū rerū difficultate poſitis;
tunc ocio ac laboris remiſſione propter recentia mala potius erat opus, quàm moleſtia premi atq; gra
uari, cum neque rebus, neque corporis uiribus ualidi eſſent. Sic igitur conuerſis ad Veios animis, urbē
omnibus rebus ornatam, clàm magiſtratus illis qui in adminiſtranda republica ad gratiam agunt, tra-
debant, & ſeditioſas contra Camillum uoces libenter audiebant, illum honoris gloriæq; ſuæ cauſa ſa-
tis idonea urbe ſe ſpoliare uelle, curareq; ſummo conatu ut diruta loca habitarent, & urbem quam ſe
rè funditus ignis abſumpſerat, renouaturum eſſe, ut non ſolum dux atque imperator Romanorum,
uerumetiam conditor, contempto Romulo, appellaretur. Qua ex re cum magno inuaderetur terro
re ſenatus, ne tumultus urbani fierent, Camillo quanquam inuito in annum Dictaturam prorogauit, D
etſi mos eſſet nullo modo ultra ſex menſes Dictaturam retineri. Senatus uero blandiendo atque ex-
hortando populum placabat, & ſacra patriaq; ſepulchra atque locos ſanctos, quos Romulus, uel Nu-
ma, uel quiuis alius regum ipſis ſacrauerat dedetatq;, oſtendebat, & in primis caput nuper inuen-
tum in Capitolio, dum fundamenta foderent, tanquam fatis datum eſſet, locum illū caput Italiæ fu-
turum, & æternum ignem à uirginibus Veſtalibus cuſtoditum obſcurari rurſus ac reſtingui, relicta
urbe ad dedecus ipſis acceſſurum, ſiue quòd eam ab aduenis habitatam uiſuri ſint, ſiue quòd deſer-
ta pecoribus paſcua ſit præbitura. Hæc cum ad ſingulos priuatim & publice multis perſuaſionibus
apud populum agitarentur, rurſus à multitudine de inſtauranda urbe in querelas itum eſt, & ſum-
mis precibus actum, ne ipſos tanquam ex naufragio nudos egenosq; factos, ad reliqua proſtratæ ur-
bis molienda coërcerent, cum alteram urbem paratam haberent. Camillus ſenatus concilium aduo-
cauit, & multa ipſe pro repub. exhortando diſſeruit, multa etiam alii, quibus orationem in ſenatu
habere libuit. Tandem ipſe aſſurgens Lucium Lucretium, qui primo ſententiam dicere conſueuerat,
iuſſit orationem primum habere, deinde ut ordine ab aliis ſententiæ dicerentur. Facto igitur ſilen-
tio, cum Lucretius principium dicendi aggreſſurus eſſet, forte fortuna centurio ex præſidiis diurnis
cum cohortibus reuertens præteribat, qui magna uoce ſigniferum appellans, inquit: Signifer, ſtatue
ſignum, hic pulchre manebimus. Eodem momento conſilium de futuro, ac incertitudo exortæ uo-
cis fuit, quando Lucretius deum adorauit, ſupplicauitq; cum omnium aſtantium aſſenſu, ut eum
ad id dicendum afflaret, quod bonum, fauſtum felixq; ſenatui, populoq; Romano foret. Admiran-
da fuit ex hoc omine permutatio animorum multitudinis de urbe requirenda, quæ ſeſe exhortan-
do ad opera facienda conſequebatur, ſed non ordine aliquo, aut laboris impartione, uerum ut quiſ-
que paratus erat animo, ducebatur ad loca molienda. Itaque urbem ædificiis dirutam, ciuibusq; de-
ſolatam, celeri ſtudio ac ſolicitudine inſtaurauerunt. Ferunt enim intra annum muris publicis & pri-
uatis ædibus illam fuiſſe renouatam. Illi quibus à Camillo negocium datum erat, ut ſacras ædes
ſuis locis reædificarent; turbatis omnibus rebus, poſtquam in ædem Martis uenerunt, circumeun-
tes palatium, nam & hoc ut alia ferro ac igne dirutum à barbaris apparebat, cum operam purgan-
dis locis & moliendis muris impenderent, forte in baculum Romuli profundiſſimo in cinere de-
merſum incidunt. Hic ambas cuſpides flexas habet: uocatur uero Lituus, & ipſo dum auibus augu-
ria captant,

A ria captant, in deſignandis futuri ædificii locis, iaciendiſq; fundamentis utuntur, quo & Romulus, qui nihil niſi auſpicato faciebat, uſus eſt. Sed poſtquam è conſpectu hominum euanuit, ſacerdotes baculum ſumentes tanquam rem ſacram intactum ſeruauerunt. Cum hoc ab igne ſeruatum offendiſſent, cæteris rebus corruptis, magnam de Roma ſpem ſuſceperunt, tãquam æterna illis ſalus futura eſſet, ſeruato ſigno. Nondum his rebus nauata opera erat, cum unà Secani, Volſciq;, ac Latini in agrum Romanum impetum fecere, & Tyrrheni circa Sutrium, quæ ſocietatem cum Romano populo inierat, caſtra poſuerant. Cum tribuni militum qui belli principatum habebant, apud montem Martium à Latinis ferro fameq; premerentur, & in diſcrimine amittendorum poſiti Romam mitterent, Camillus tertio Dictaturam induit. De hoc bello duplex fama eſt: ſed prius eam quæ uulgatior eſt, narrandam duximus. Ferunt Latinos ſiue ut occaſionem belli quærerent, ſiue ut ſic planè uellent rurſus ſanguinem Romanorum ſuo admiſceri, à Romanis uirgines mulieres petiiſſe. Dubitantibus Romanis quid agendum eſſet, cum nondum horridum bellum ſuſcipere auderent, nec iã uires recuperaſſent, timerentq; ne Latini dum Romana connubia peterent, obſides per inſidias quærerent, ancilla nomine Titula, uel, ut quidam dicunt, Philotida, principes monuit, ut ancillas in morem nobilis ſponſæ ornatas, & maxime eas quæ & pulchritudine & liberali aſpectu exiſterent, cum ea mitterent, reliqua nero ſe curaturã. Principes perſuaſi habito electu ancillarum, pro rei opportunitate & uoluntate illius, illas & auro & ueſte ornatas Latinis qui non procul urbe conſedebãt, miſerunt. Noctu cæteræ ancillæ gladios hoſtibus ſubduxerunt. Titula uero ſiue Philotida caprificum excelſam aſcendens, poſt terga ueſte reiecta, Romam uerſus, quemadmodum cum principibus conuenerat, flammam eleuauit, quod nemini aliorum ciuium conſtabat. Quare poſtquam principes feſtinando milites ad inuicem exhortãtes, & uix in ordinem ſeſe conſtituentes cõuocauere, magno cum tumultu illi ad pugnam egrediũtur. Cum ad uallum ueniſſent hoſtium, qui ſomno ſe dederant, hoc minus expectantes, caſtra occupant, & plurimos ferro trucidant. Hæc nunc Iulii, tunc Quintilis nonis geſta ſunt, & ſolenne illud certamẽ cognomen illius rei factum eſt. Primum enim per urbem congregati ambulantes, multorum nomina, & patria, & communia, magna uoce appellant, ut Caium, ut Marcum, ut Lucium, & his ſimilia, imitantes eam appellationem, qua tunc mutuo compellando ex induſtria utebantur. Deinde ancillæ magnifice ornatæ circumeundo ludunt in occurrentes ſcommatis, certãtq; inter ſe, imaginem eius certaminis quod cum Latinis eſt habitum, effingentes. Cum uero conuiuantur, umbra fici teguntur, & diem illum Capratinas Nonas appellant, ut putant, propter ficum illam quam ancilla aſcendit ac
B flammã extulit. Nam ſylueſtrem ficum caprificum uocant. Verum alii horum plurima in morte Ro-
C muli facta dictaq; eſſe arbitrantur. Eodem enim die ipſum extra portam repente procelloſa caligine circunſeptum, uel ut alii putant, eclipſi ſolis orta, ab oculis hominum euanuiſſe ferunt, eamq; diem ab hoc Nonas Capratinas appellatam: nam αἶγα capram appellant. Et Romulus apud paludem Capream orationem ad ſuos habens euanuit, ut in commentariis rerum ab eo geſtarum ſcriptum eſt. Plurimi ſcriptorum hãc alteram opinionem magis aſſerunt. Camillus tertio Dictator deſignatus, cum accepiſſet tribunos militum atque exercitum obſidione arceri à Volſcis Latiniſq;, nõ ſolum ætate florentes, ſed quoſdam etiam qui iam annis graues erant, ad capienda pro patria arma coegit. Cum igitur longo circuitu ad montem Martium clàm hoſtibus ueniſſet, poſt ipſos caſtra locauit, & per magnos ignes eius aduentum ſignificauit. Romani igitur qui obſidionem patiebantur, audaciores facti, de prouocandis ad pugnam hoſtibus animo agitabant. Latini uero Volſciq; cum de hoſtibus ſuſpicarentur, ſeſe intra uallum magna lignorum oppoſitione tuentur, & undiq; exercitum obſtruunt, ſtatuuntq; uallo clauſi, Tyrrhenorum atque ea quæ è domo futura erãt auxilia præſtolari. Hoc cum Camillus præſciſſet, timens ne id quod hoſtibus, ſibi accideret, ne clauſus ferro teneretur, rerum opportunitatem accelerauit. Cum ingens lignorum adſtaret aceruus, & magna ex montibus flamina ſpirarent, parata ingenti pyra, diluculo copiis eductis, iuſſit quoſdam ſumptis telis, ex una parte, ſublato clamore, contra hoſtes ruere: ipſe ſecum ducens eos quibus negocium erat datum, ignem ea parte ualli proiicere, qua uenti uehementius flaret, opportunitatem temporis expectauit. Pugna atq; ſole uentoq; ingenti exortis, dato irruendi ſigno, repente circũcirca flammas iactant in uallum. Itaq; ſtatim accenſis magnis undiq; obicibus ligneis, nulla Latini medela, nullis præparatis rebus extinguere ignẽ potuere. Sed poſtquã ignis quaſi uniuerſa caſtra corripuerat, cum iam non amplius uires igneas in anguſtiſſimum locum coacti ſufferre poſſent, in armatas acies hoſtium quæ pro uallo adſtabant, ſeſe præcipites iaciunt: horũ paucis fugere licuit. Deprehenſos autẽ intra uallum omnes ignis corripuit, donec Romani uti res hoſtium raperent, flãmas extinxere. His confectis, relicto in caſtris Lucio filio, quem cuſtodem captiuorum hominum ac rerum præpoſuit, ipſe in agrum hoſtilem incurſionem fecit. Et Aecanorum urbe capta, reconciliatiſq; Volſcis, ſtatim copias ad Sutrium ducit. Nõdum uero ea quæ illis acciderant, didicerat, ſed exiſtimans illos à Latinis in rerum diſcrimine clauſus obſidione teneri, auxilia properabat. Illi uero iam hoſtibus urbem tradiderãt. Ipſi autem exceptis ueſtibus cæteris

Prȩclare res geſtæ.

rebus omnibus ſpoliati,cum filiis atq; uxoribus fortunam ſuam deplorantes,Camillo aduentanti oc C currunt. Camillus eo aſpectu miſericordia motus,cum uideret etiam Romanos collachrymantes, atque hunc rerum euentum moleſte ferentes, Sutrinos inhærentes Romanis,ſtatuit ultionis abiecta dilatione,eo die repente ad Sutrium iter corripere. Nam exiſtimabat hoſtes Sutrium urbem ditiſſimam omnes ingreſſos,illam ſine timore incuſtoditam habere. Planè uera animo conſilia agitauit:non enim ſolum eius aduentus regionem,uerumetiam urbem latuit. Itaq; & portas & muros nullis præſidiis ſeruatos occupauit: nam illi per domos ſparſi,uino ac Veneri indulgebant. Poſtquam ſenſerunt urbem ab hoſtibus iam captum iri,ita uehementer crapula grauati paſſim iacebant, ut paucis fugam arripientibus,omnes domi expectantes,& ſeſe hoſtibus præbentes,turpiter ferro perirent. Vrbs Sutriorum quæ bis uno die capta eſt,hoc modo Camilli opera hoſtibus fugatis,à ciuibus recuperata eſt. Hic triumphus non minus ei gratiæ atque gloriæ comparauit, quàm primi illi duo. Nam ciues qui ipſum odio inſectabantur,omnia potius bona quadam fortuna,quàm uirtute geri dicentes, tunc res geſtæ prudentia ac fortitudine Camilli,coegerunt ut uiri gloria extolleretur. Marcus Manlius qui primus Celtas Capitolium noctu aggredientes ex arce expulerat,unde Capitolinus appellabatur, Camillum inuidia odioq; apertiſſime perſequebatur. Hic,cum putaret ſe & gloria & autoritate primum in republica eſſe,& non poſſet Camillum optima natura uirum gloria ſuperare,geſta Camilli ad tyrannidem criminando extorquebat,& multitudinem ac præſertum ære alieno onuſtos per factionem ſibi conciliabat: nam quoſdam in iudiciis contra creditores patrocinio tuebatur,quoſdam uero ui eripiebat,& pro legibus contra eos agi non permittebat. Quare breui multorum,quibus res ampla domi non erat,beneuolentiam ſibi conflauerat:qui audacia petulantiaq; forum uexantes,multum terroris optimatibus iniecerát. Poſtquam eorum cauſa Quintus Capitolinus Dictaturam iniit,in carcerem Manlium detruſit. Sed cum populus in ſignum mœroris ueſtem mutaret, quod uſurpatum erat in magnis publicisq; calamitatibus,ſenatus pertimeſcens ne tumultus in ciuitate oriretur,iuſſit Mãlium dimitti. Manlius dimiſſus nihilo modeſtior erat,ſed inſolentius factiones ſeditionesq; in urbe agitabat. Itaq; Camillum rurſus ad tribunatum militarem ſenatus elegit. Cum igitur contra Manlium accuſationes adducerentur,magnopere accuſatoribus aſpectus obfuit. Nam is locus quo noctu in Capitolium aſcendens Celtas pugnãdo propulſauit,in conſpectu eius dum cauſam oraret,erat:hic ad miſericordiã mouit animos Romanorum. Ipſe enim manus illò extendens,lachrymasq; effundẽs, pugnã illam ante oculos differendo poſuit. Quare iudices pendentes reddidit,& iudicia differenda præbuit, qui ipſum in manifeſto crimine deprehenſum dimittere nolebant,neq; legibus uti poterant, quòd locum in quo pro republica fortiter pugnauerat,ante oculos ſitum habebant. Camillus cum rem pru- D denter perciperet,iuſſit mutato loco iuris,ut extra portã ad lucum Petilium iudicia agitarentur. Vnde cum non eſſet aſpectus ad Capitolium quando de eo iudicia tractarentur,& iudicibus memoria rerum ab illo geſtarum animo excidiſſet,dignum pro meritis ſuis ſupplicium tulit. Manlius igitur dãnatus in Capitolium deductus eſt,& per petram deiectus eundem locum habuit & pulcherrimæ gloriæ,& ingentis calamitatis monumentum. Romani diruta eius domo, ædem deæ quam Monetam appellant,ibi dedicauerunt,ſanxeruntq; decreto publico, nequis in futurum ex patritiis arcem habitaret. Camillus cum iam maturus æui eſſet,& quodammodo inuidiam & odium ſuæ felicitati tanta gloria extimeſceret,ſexto tribunatũ militarem renuit. Sed manifeſtiſſima erat excuſatio corporis mala ualetudo,illis enim diebus in morbum inciderat:nec minus tamẽ magiſtratũ ei populus præbuit, exclamãs,quanquã non equitaret nec arma ferret,tamen in bello eſſet terrori hoſtibus. Itaque tãtummodo præſidere uolens,magiſtratum iniit,& cum uno ex collegis Lucio Furio contra hoſtes pergit. Hi Prænestini Volſciq; erant,qui magno exercitu agros ſociorum Romanorum depopulabantur. Cũ igitur non longe ab hoſtibus caſtra locauiſſet,quanquã pugnandum eſſet, putauit bellum terendum tempore,ut corpus ad conſeruanda prælia roboraret. Lucius collega eius ingenti gloriæ libidine ad pericula aggredienda ſummopere tractus,perſuaſis centurionibus ac turmarum principibus,timens ne inuidia quadam à iunioribus ſibi gloria eriperetur,inuito Camillo in aciem copias eduxit. Ipſe uero quòd mala ualetudine laborabat,in caſtris cum paucis relictus eſt. Lucio prælium uelociter temereq; ineunte,cum Camillus perciperet Romanos in fugã uerſos,ſeſe non continuit,ſed ex toro proſiliens,& per fugientes irruens in hoſtes cum ſeruis ad portas ualli obuiam uadit. Quare ſtatim quidam conuerſi illum ſequuntur,quidam autem extra profecti ante eum ſtantes pugnabant,& ſeſe inuicem hortabantur,non deſerendum imperatorem. Tunc hoſtes ſic à perſecutione deſtiterunt. Poſtri die Camillus eductis copiis,prouocatisq; ad pugnam hoſtibus,egregie ipſos deuicit,& in fugientes facto impetu,uallum occupauit,quamplurimosq; ferro trucidauit. Poſt hæc cum audiſſet ciuitatem Sutrinorum à Tyrrhenis captam,& omnes habitatores,qui Romani erant,iugulatos,eos qui minus apti eſſent ad conferendas manus,Romam dimiſit. Ipſe uero ſumptis iis qui ætate & audacia uigebãt, contra Tyrrhenos qui urbem occupauerant,irruit:quos cum uiciſſet,partim expulit,partim necauit.

A Camillus Romam rediens multaq; ſpolia referens, declarauit prudentiſſimos eſſe eos qui neq; imbe-
cillitatem corporis, neq; ſenectutem pertimeſcerent, ſed uel inuitum & ægrotantem potius, quàm flo-
ridos ætate iuuenes, & magiſtratum ſummis uiribus ambientes, principem belli deligerent eum, qui
imperator & audacia & peritia rei militaris clarus eſſet. Quapropter fama exorta Tuſculanos defice-
re à fide populi Romani, bellum Camillo demandatum eſt. Camillus cum ſibi conceſſum eſſet, ut
unum ex quinque collegis optaret: prætermiſſis aliis rogantibus, Lucium Furium præter omnium
ſpem optauit. Hic erat ille, qui nuper præter Camilli ſententiam pugnauerat, & rem male geſſerat.
Verum cum uellet infamiam ac ruborem huius uiri obſcurare, eum ſibi collegam aduocauit. Tuſcu-
lani ut malefacta diſſimularent, tegerentq;, iam in eos motis à Camillo copiis, ad agros colendos tan-
quam tempore pacis, homines ad opera facienda egredi iubent: portæ patefactæ adſtabant, pueri in
ludo literis indulgebant, populus in tabernis officinisq; artes ſuas exercebat, ciues togati foro uteban-
tur, principes tanquam nec bellum expectarent, nec bellandi ſententia extitiſſet, amicitiam Romanis
pollicebantur. Nec tamen Camillus credidit, quòd illi à populo Romano deſciſcere nõ inſtituiſſent.
Verum cum miſeratus eſſet eorum poenitentiam iuſſit ut ad ſenatum uenirent, ac iram eius placa-
rent: quod ſi factum eſſet, ſe in ſenatus ſententiam conceſſurum, & tanquam eius eſſet omnia crimi-
na urbi remiſſurum. Hæc clara facinora ſexto eius militari tribunatu geſta. Poſt hæc Licinio Stolone
magnas in urbe ſeditiones excitante, contra ſenatum populus ſummis uiribus amittebatur, conſtitu-
tis duobus conſulibus, ut alter popularis crearetur, non ambo patritii: tribuni plebis creati ſunt, nam
multitudo comitia conſularia haberi non permiſerat. Itaque cum res propter contumaciam principa-
tus adminiſtrarentur magnis ſeditionibus, quarto Dictatura, inuito populo à ſenatu Camillo demã-
dabatur: ſed ipſe ad hoc non ſatis prompto animo erat, neque aduerſus homines propter multa ma-
gnaq; bella contumaces ſibi futuros, tanquam pluribus bonis cum his foris quàm cum patritiis do-
mi Rempublicam affeciſſet, contentiones ſuſcipere uolebat, præſertim cum per inuidiam electus eſ-
ſet, ut uel populum uincens opprimeret, uel à populo uictus opprimeretur. Itaq; conatus Camillus
præſentibus rebus repugnare, cum percepiſſet diem quo tribuni plebis legem laturi erant, numerum
militum recenſuit, populumq; ex foro in campum accerſiuit, minaturq; non obedientes magnas poe-
nas daturos. Tribunis populi ex aduerſo Dictatori repugnantibus, indicentibusq; poenam quinq; my-
riadum argenti, niſi decretum ac legem contra populum editam abrogaret: ſiue quòd poenam exi-
B liumq; timeret, ſe iam ſenectute confecto minime dignam, ſiue quòd uires populi immenſas inſupe-
rabilesq; ſuperare poſſe minus confideret, domum cõceſſit, & ſimulata corporis mala ualetudine, Di-
ctaturam depoſuit. Senatus alterum deſignauit Dictatorem. Ille magiſtrum equitum eligens Stolo-
nem principem ſeditionis, cauſa fuit ut ea lex quæ magnopere patritios triſtitia afficiebat, approbare-
tur. Hic enim legem tulit, nemini plura quingentis iugeribus habere licere. Tunc quidem Stolon hoc
decreto clarus habitus eſt, ſed paulo poſt ipſe eo crimine damnatus fuit, quod cæteris prohibuerat, &
ſecundum eã legem, quam ediderat, poenas dedit. Cum iam controuerſiæ de comitiis conſularibus
deficere inceptarent, quòd grauiſſimum genus ſeditionis primas partes in urbe habuerat, & ſenatui
aduerſus populum ſentienti maximas moleſtias præbuerat, clari in urbe rumores nunciantur, Celtas
iterum ab Adriatico mari traiicientes multis myriadibus Romam celeriter contendere. Pariter cum
hoc rumore belli opera inceptantur. Nam in regione iam agri ab hoſtibus uaſtantur, & quibus non fa-
cile erat Romam confugere, ad montes euaſere. Hoc terrore omnis ciuilis ſeditio ſedata. Et cum om-
nium ſententiæ in unum concederent, quinto Camillum uno animo Dictatorem deligunt. Hic iam
ſenectute uehementer ingraueſcebat, & quaſi octogeſimum annum attigerat. Qui cum neceſſita-
tem & periculum animaduerteret, neque gloria ut antea, allectus, neque excuſatione uſus, ſed ſta-
tim ſeſe accingens militum delectum habuit. Animaduertens uiolentum barbarorum robur poſi-
tum eſſe in gladiis, quos barbarico more nulla arte ferebant, & capita humeroſq; cædebant, galeis fer-
reis leuibusq; circuitu plures armabat, ut ipſo ictu gladii debilitarentur atque frangerentur. Clype-
os autem lamina ferrea circundabat, cum ligni uires ſua ſponte ad ictus perferendos minus ualidæ
eſſent. Ipſe milites docuit, ut longis cominus uenabulis utentes, & ictibus gladiorum hoſtilium ſubii-
cientes, impetus ſuſtinerent. Poſtquam Celtæ ad Anienem fluuium caſtra locauerant, ingenti præ-
da onuſti, Camillum eductis copiis in mollibus tumulis undique ferè clauſis, ſtatiua habuit, & pluri-
mam partem caſtrorum celari, paruam uero aſpici poſſe uoluit, ut cum ab hoſtibus tabernacula arduis
in locis inſtructa perſpicerentur, timere uiderentur. Hanc opinionem cum Camillus augendam cenſe-
ret, nulla illis, quos hoſtes depopulati fuerant, auxilia tulit, ſed uallo ſeſe claudens nihil agebat, uſque-
quo pabuli cauſa quoſdam uagos à caſtris progreſſos inceſſanter ad ſummam uſque ebrietatem gulæ
indulgentes cognouit. Tunc cum iam adhuc nox eſſet, expeditos præmittẽs milites, qui barbaris in or-
dinem conſtitutis impedimẽto eſſent, & egrediẽtes turbarent, diluculo exercitum eduxit, & latis in cã-
pis multos forteſq;, non quemadmodum barbari expectabant, paucos atque ignauos, in aciem rede-

git. Hoc primũ animos Celtarum deterruit, quòd Romani ad bellum eos eliciebãt. Deinde quòd expediti milites irruẽtes prius q̃ copiæ in ordinẽ redigerentur, ac per turmas diuiderent, irritarent, & ui ad cõgregatos milites irrumpentes, ſine ordine dimicare cogerent. Tandẽ Camillo iubente ordines ꝑlium cõſerere, illi gladios attollentes celeri curſu ferebant. Iſti autẽ haſtis occurrentes & partes ferreas ictibus ſupponentes, ferrum molle illorũ ac tenue longumq; ſuſtinuerunt. Quare ſtatim flectunt gladii atq; duplicant. Scuta autẽ hærentibus pilis perforata & grauata ſunt. Quapropter priuati ꝓpriis armis barbari, nitebant armis illorũ rem gerere, & pila manibus eruere atq; auferre. Romani animaduertentes eos inermes eſſe, gladiis utebant. Itaq; miſerrima orta cæde, eorum qui erant in frontibus, aliis per cãpos fuga diſſipatis (nã promontoria Camillus occupauerat) caſtra quia incuſtodita erant, quod magna fiducia pugnatũ eſt, non difficulter capta ſunt. Hanc dimicationẽ tertio fuiſſe anno poſt captã Romã ferunt. Romani qui magno barbarorum terrore perculſi fuerant, hac uictoria maximam cõtra Celtas audaciã ſuſcepere, tanq̃ mala fortuna aduerſante, & nõ uirtute ac uiribus primo ab illis uicti fuiſſent. Tantus autẽ tum erat terror, ut lege caueret, ſacerdotes imunes à militia eſſent, niſi urgeret bellum Gallicũ. Hunc itaq; finẽ habuerunt Camilli certamina militaria, cum in hoc magiſtratu urbem Veltras obiter ſine bello cepit. Erga Camillum in repu. maximo odio afficiebat populus, qui potens ex uictoria rediens, annitebat contra legem alterũ ex conſulibus inuito ſenatu popularem eligere. Senatus uero Camillum deponere magiſtratũ non ſinebat, tanq̃ illo Dictatore maiori autoritate pro principatu optimatũ pugnaturus eſſet. Poſtq̃ ſedente Camillo ac in foro iura dicente, lictor tribunorũ populi nomine iuſſit Camillũ ſequi, & tanq̃ illum ducturus manum corpori adduxit, & maximus clamor ac tumultus forum occupauit, ꝓpulſantibus lictorẽ ex ſuggeſto iis qui erant circa Camillũ, multitudine autẽ retro ut traheret dicente, dubiis præſentibus rebus Camillus magiſtratũ nõ depoſuit, ſed aſſumptis ſecum iis qui in cõcilio erant, ſenatum petit, & priuſquã dicere aggreſſus eſſet, ad Capitoliũ conuerſus deos teſtatur, ut ea dicturus ſit quæ tandem bene uertant reipublicæ, & ſi ſeditio ciuilis tollatur, templum Concordiæ ædificaturum ſe pollicetur. Cum multæ in ſenatu uariæq; cõtentiones eſſent, quòd in uarias ſententias ciuiũ mentes trahebant, tandem in hanc ſententiam itũ eſt, ut alter ex conſulibus popularis crearet. Dictator cũ ad populũ hoc nunciaret, ſtatim (ut æquum erat) populus cum ſenatu reconciliatus eſt, & Camillũ plauſu ac clamore domum uſq; remittunt. Poſtridie autem cõgregati decreta tulere, ut Concordiæ, quemadmodum Camillus uouerat in foro & in cõcione, ingens pro rebus bene geſtis templum moliretur. In celebritatibus quas Latinas uocabant, D
addita una die, per quatriduum ſolennitates inſtituerunt, & deinde ſtatim Romanos coronas ferre ac rei diuinæ intendere uoluerunt. Comitiis à Camillo habitis, Marcus Æmilius ex patritiis, Lucius Sextus primus ex popularibus, cõſules deſignati. Res geſtæ à Camillo huiuſmodi exitũ habuere. Anno deinde ſequenti cũ Roma graui peſte laboraret, ex multitudine inumera uis cecidit, ex principibus uero plurimi, inter quos Camillus omniũ annis grauiſſimus, maturo funere obiit, & plus deſiderii ac luctus quàm cæteri omnes, qui ea tempeſtate peſtilentia ceciderant, Romanis reliquit.

PERICLIS VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE

CAESAREM cum peregrinos quoſdam Romæ locupletes homines canum & ſimiarum catulos circunferentes gremio, eiſq; deditos intueretur, interrogaſſe ferunt, nunquid apud illos mulieres liberos parerẽt. Sapiens profecto & digna principe admonitio, qua arguũtur ii qui præter naturam eam indulgentiam & charitatem, quæ maxime debetur hominibus, in feras impenderent. Num igitur quia canum & ſimiarum catuli docilitatis aliquid & attentionis in ſe ad res inſpiciendas habere uidentur, idcirco animus noſter adducitur ratione ad eos reprehẽdendos, qui hoc ad res, nec auribus cuiuſquam nec ſpectatione dignas, contemptis honeſtis & utilibus ſtudiis, abutantur? Nam ſenſui quidem, qui perturbatione ad omne quod ſe offerat atq; occurrat, mouetur, fortaſſe neceſſarium eſt, id quod obiectum eſt, ſiue utile ſiue inutile ſit, contemplari: mente autem & ratione unicuiq; natura eſt datum (ſi uelit) uti, & ſeipſum uertere ſemper & ad id, quod uideatur optimum, facillime immutare. Quocirca decet contemplationes circa optima occupatas tenere, ne contemplentur ſolum, uerumetiam contemplando nutriantur. Vt enim oculis is color eſt congruens, cuius ſpecies ipſa & uenuſtas aſpectum paſcit, ſic oportet ad ea ſpectacula intẽdere animum, quæ ſuo & proprio bono uoluptatem & delectationem præbent. Hæc ſunt in his operibus quæ à uirtute proficiſcuntur,

A ficiſcuntur, quæ aſpectu ipſo æmulationem quandam & ſtimulos ad imitandum iniiciunt. At cæteris in rebus non ſtatim admirationem facti ſequitur, ut ad ipſum opus excitemur, ſed plerunq; etiam contrarium euenire ſolet. Opere enim ipſo delectamur, eius autorem contemnimus ac deſpicimus, quemadmodum in ſuauiſſimis unguentis ac purpuris: iis enim oblectamur, tinctores uero & unguentarios illiberales & ſordidos eſſe ducimus. Ex quo ſapiens illud Antiſthenis, qui cum audiſſet Iſmeniam optimum eſſe tibicinem, At homo nequam eſt, inquit, Non enim, ſi probus foret, tibicen eſſet. Et Philippus cum accepiſſet filium ſuauiter quodam in loco ceciniſſe, urbane eſt obiurgatus; Non te pudet, inquiens, quòd ita pulchre canere ſcias? ſatis eſt enim regi, canentibus aliis audiẽdi ociũ ſupereſſe: ac permultum quidem uidetur impartiri Muſis, ſi cæteris his de rebus concertantibus ipſe ſpectatorẽ ſe præbeat. Ipſum autem per ſe opus explere humilium atque abiectarum rerum, ex labore illis impenſo deſidiam ſuam ad præclara opera & inertiam facile arguit. Nec ullus unquam ingenuus adoleſcens cum Piſæ Iouem eſſet intuitus, Phidias fieri concupiuit, aut Iunonem Argis, Polycletus, nec Anacreon, aut Philemon, aut Archilochus, etſi uehementer eorum opera ſit admiratus. Nõ enim neceſſarium eſt etſi admodum oblectet opus, quod iucundum ſit, idcirco ſtatim artificem eius probari. Vnde ea nihil ſpectantibus utilitatis afferunt, quibus nihil excitantur ad imitandum, nec adducuntur quidem ut eos in ſua familia eſſe concupiſcant. Verum uirtus eiuſmodi eſt, ut ipſis ſtatim rebus geſtis ita afficiat homines, ut non modo admirentur opera, uerum in autores quoq; ſummo ſtudio ac deſiderio incendantur. Nam in bonis quidem externis, poſſidere tantum ac perfrui, at in uirtutibus res ipſas geſtas expetimus. Ad hæc illa quidem nobis ab aliis, hæc autem aliis à nobis ſuppeditari uolumus. Honeſtas enim ad ſe allicit, atq; ad agendum ſtatim impellit, nec imitatione ipſa ſpectatorem probum, ſed ipſo opere conſpecto efficit ut anteponenda cæteris iudicetur. Quapropter nobis quoque faciendum eſſe uiſum eſt, ut uitas clarorum hominum (ut cœpimus) mandaremus literis, & hoc decimo libro Periclis ac Fabii Maximi, qui cum Annibale bellum geſſit, uitam cõplexi ſumus, qui cum cæteris uirtutibus inter ſe ſimiles, tum manſuetudine, iuſtitia, patientiaq; in tolerandis populi motibus, & in collegarum inſolentia perferenda, utiliſſimi patriæ extiterunt. Quòd ſi re ipſa exquirere uolumus ueritatem, ex ipſis quæ de his traduntur, facile eſt iudicare. Pericles enim tribu quidem Acamantides, curia uero Cholargeus, familia autem & genere tum paterno tum materno clarus. Nam Xantippus qui in Mycale regis præfectos deuicerat, Agariſtam ex Cliſthenis genere in matrimonio habuit, qui Piſiſtrati filios expulit, & generoſo animo tyrannidem ſuſtulit, leges etiam

Philippi dictum in Alexandrum.

Genus.

B tulit, optimeq; Rempublicam temperauit, & ad concordiam & ad conſeruationem. Ipſa autem ſtatim per quietem ſibi uiſa eſt leonem partu ædere, & poſt paucis diebus Periclem peperit, ſpecie quidem corporis haud indecora, capite uero oblongo, nec cæteris partibus reſpondẽti. Ex quo omnes ferè eius ſtatuæ uelantur caſſide, quòd uidelicet nollent ſculptores ea re hominem deformiorem uideri. Et Attici poetæ eum σχινοκέφαλον, contumeliæ gratia, appellare ſoliti ſunt, quia σχῖνον ſcyllam interdum uocant. Cratinus igitur, Diſcordia, inquit, & longæuum tempus admiſta inuicem, magnum procreant Titanum, quem Cephalegeretam dei nuncupant: At rurſus: Venis hoſpitalis ac bone Iuppiter. Teleclides uero interdum difficultate rerum dubium, ſedere ipſum ait in ciuitate grauato capite temulentum, nonnunquam ex capite undecimo tumultum magnum excitare. Eupolis autem cum interrogaret de ſingulis principibus qui ab inferis rediiſſent, idcirco Periclem nominatum ultimum eſſe inquit, quia caput inferorum adduxerit. Ipſius autem in Muſicis in præceptorem Damonem plurimi fuiſſe conſentiunt, cuius nomen aiunt correpta prima ſyllaba proferri oportere. Ariſtoteles autem affirmat apud Pitoclem Muſicæ operam dediſſe. At Damon uidetur cum maximus ſophiſta eſſet, quo multitudinem lateret, uim artis, Muſicæ nomine, tegere ſtatuiſſe. Verſabatur autem cum Pericle aſſidue, ut cum athleta ciuilium rerũ gymnaſtes ac magiſter. Haud tamen Damonem lyra potuit occultare, ſed ut homo factioſus & dominandi cupidus, ciuitate eiectus, Comicis materiam præbuit. Plato igitur quendam illum ita rogantem inducit: Primum igitur dic mihi experenti atq; optanti, Tu enim, ut aiunt, ô Chiron, Periclem educaſti. Zenonis etiam Eleatis phyſici, ut Parmenides, auditor fuit, qui artem quandam dicẽdi, quæ ex contradictione in ambiguitatem concluderet, edocebat, ut in his Timon Phliaſius inquit: Magna uis in utranq; partem diſputandi, non captioſa illa Zenonis omnia reprehendentis. Plurimum uero Clazomenio Anaxagora præceptore uſus eſt, qui illi magnificentiã animi, atq; elationẽ grauiorem ad popularem potẽtiam capeſſendam iniecit, eiuſq; ingeniũ maxime excitauit atq; incendit. Hunc eius ætatis homines mentem appellabant, ſiue quòd eius prudentiam in contemplanda cognoſcendaq; rerum natura excellentem & ſingularẽ admirarentur, ſiue quòd rerum principia non in fortuna ac neceſſitate, ſed in mente pura atq; ſecreta ab omni cõmiſtione locaſſet, quæ commiſtis cæteris & concretis, æquales particulas diſtribueret. Hunc uirum cũ in ſumma admiratione Pericles habuiſſet, in eo genere doctrinæ quod ſublime & excelſum uocãt, maxime inſtructus, illã animi celſitudinẽ non modo in uita atq; oratione ſeruauit ab

Corporis habitus.

Inſtitutio

Laer. in Anaxagoram.

Mores.

omni turbulenta & malitioſa ſcurrilitate ſeiunctá, ſed ore quoq; & uultu ipſo triſtior ac ſeuerior fuit, C nulla iucunditate aut uarietate, & qui habitu etiam corporis ab omni animi perturbatione inuictus uideretur: ſono autem uocis & conſormatione maxime placidus atq; ſedatus, ac cæteris quæ ſunt huiuſmodi mirifice perterruit omnes. Igitur ab imperito quodam & intemperato homine per diem totum conuitiis ac maledictis laceſſitus ad porticum ſilentio pertulit, nocte uero modeſte & temperate domum diſceſſit, cum eum maledicus ille ſequeretur, & continue magis maledicendo ferueſceret. Vt autem ad ipſam ianuam uentum eſt, quòd iam tenebræ eſſent, quendam ex ſeruis accepto lumine deducere hominem, & domum ſiſtere iuſſit. Verum Ion poëta dicit morem Periclis in cōgreſſu & conſuetudine ſuperbum inflatumq; fuiſſe, eiq; elationi contentionem & deſpectionem aliorum admiſtam fuiſſe. Laudat autem Cymonis ad omné motum facilitaté. Sed Ionem, qui uirtuté tragica quadam diſciplina præditam eſſe, & ſatyricum quiddam habere uult, omnino omittamus. Eos auté qui Periclis grauitatem & ſeueritaté elatæ opinionis & inflationis nomine criminantur, hortatur Zeno, ut eiuſmodi ſibi aliquam inflationē pergant parare, ut ipſa ſimulatione honeſtorum ſibi æmulationé quandam latéter ſuggerant. Neq; hos ſolum ex Anaxagoræ conſuetudine Pericles fructus percepit, uerumetiam ſuperſtitione ſe liberaſſe uidetur, quæ ad res ſublimes metum inicit ignorantibus cauſas, & circa diuina ob imperitiam pauidis atq; attonitis, quæ phyſica ratio amouens, ſecuram & ſpes optimas afferenté religioné inducit. Dicitur Pericli aliquando arietis caput uno cornu ex agro eſſe delatú, atq; Lamponé uatem cum cornu eſſet intuitus, robuſtum & ſolidum in media fronte ſitum, dixiſſe: Cum duæ eſſent factiones in ciuitate, Thucydidis unam, Periclis alteram, ad eam peruenturum eſſe imperiú, apud quam eiuſmodi portentú eſſet. Tum Anaxagorá aperto capite arietis, offendiſſe cerebrum teſtam non cōpleuiſſe, ſed eſſe acutum in formá oui, & ex omni parte coire ad eum locum, ubi cornu radix eſſet affixa. Quare Anaxagorá primum admirationé præſentibus attuliſſe, ſed paulo poſt Lamponem, cum ſublato Thucydide omnes populi opes ad Periclem delatæ eſſent. Prohibuit autem nihil phyſicum ac uatem ueritaté attingere, cum hic cauſam rei, ille exitum optime percepiſſet. Huius enim facultatis erat, ex quibuſnam id cauſis ortum eſſet, & quo pacto ortum eſſet, contemplari: huius uero cuius gratia, & quid ſignificaret, prædicere. Qui autem cauſæ inuentionem abolitionem ſigni aiunt eſſe, non animaduertunt ſe unà cum diuinis coniiciendi quoq; artem reſcindere, fragores diſcorum, facularum lucem, obumbrationes gnomonis, quorú unúquodq; ex principio quodam & cauſa cuiuſdam rei ſignum eſt factum. Sed hæc quæ ad huius operis ſcriptioné non pertinent, in aliud tempus differantur. D

Iuuenis æſtimatio.

Pericles igitur cum iuuenis foret uehemēter populum uerebatur. Etenim uidebatur Piſiſtrato tyranno forma quidem perſimilis eſſe. Vocis quoq; ipſius ſuauitaté, & uolubilitatem celeritatemq; linguæ, ſenes admodum propter ſimilitudinem extimeſcebant. Cum uero diuitiis, & genere, & opibus amicorum præſtaret plurimum, ueritus teſtæ exilium, nulla ex parte rempub. attigit, in imperiis militaribus uir fortis & expertus. Itaq; poſt Ariſtidis obitum, & Themiſtoclis fugá, cum Cymonem quotidie ferè procul à Græcia peregrina militia detinēret, ſic iam ſeipſum Pericles populo dedit præter eius naturam, quæ minime popularis erat, diuitum loco uulgi & pauperum partes ſecutus, metuens ſcilicet inuidiam & ſuſpicionem appetendæ tyrannidis. Et quòd uideret Cymonem maxime optimatibus ſtudere, & ſumma diligentia obſeruari à nobilitate, ſe ad populum cōtulit, ut ſuarum rerum ſtatum roboraret, & ſibi contra illum opes & potentiam compararet: ac ſtatim in iis quæ ad uitam & uictum pertinent, alium ſibi ſtatuit ordinem.

Autoritas in repub. quibus artibus parta et conſeruata

Vna enim uia tantum in urbe quæ ad forum & iudicium itur, utebatur: cœnarumq; apparatus, & cæteram huiuſmodi omnem uoluptatem & conſuetudiné contempſit ac reiecit, ut tam longo tempore quo in repub. uerſatus eſt, nunquá apud amicum cœnarit, præterquam Euryptolemo nuptias celebrante, uſq; ad libationes cum affuiſſet, ſtatim diſceſſit. Conuiuia enim ad omnem animi elationem deprimendam ualent, nec facile in conſuetudine expectationé grauitatis & ſeueritatis conſeruare. In uera auté uirtute quæ maxime apparent, quæq; in promptu ſunt, omnibus pulcherrima uidentur eſſe, & in bonis & probis uiris nihil eſt quod tam moueat exteris admirationé, quàm congredićtibus quotidiana uitæ conſuetudo. Hic autem populi frequentiam & ſatietatem, quam interuallis explebat, ſugiens, non omni de re dicebat, neq; accedebat in concionem, uerum ſeipſum, ueluti ſalaminiam triremem, ut Critolaus ait, ad res maximas

Ariſt. Poli. 2.

& opportuniſſima tépora reſeruabat: cætera per amicos & oratores alios gerebat, quorum Ephialtem unum fuiſſe ferunt, qui Areopagitarum potétiam ſuſtulit, & magnam (ut inquit Plato) & imoderatá ciuibus libertaté parauit, ex qua populum ueluti equum immité & indomitú, quéadmodum Comici aiút, imperia recuſare, mordere Euboiá, inſulis inſilire. Ad ipſum portò uitæ cultú & apparatú magnitudineq́; animi idoneá orationé, ueluti exædificatú ſibi quoddá organum accōmodans, Anaxagoram frequenter inſulſit, ſuco oratorio philoſophicam diſciplinam uelut permiſcens. Hanc enim mentis altitudinem omni ex parte perfectam & abſolutam (ut diuinus ille inquit Plato) ad ipſam ingenii

In Phædro.

naturæ bonitatem comparauit ſibi ex philoſophia: quam cōmoditatem cum ad ipſam dicendi artem adiunxiſſet,

A adiunxiſſet, permultum cæteris oratoribus præſtitit, idcirco & cognomen ſibi Olympium additum ferunt. Atqui pleriq; ex monumentis locisq; publicis, quibus urbem exornauit, alii ex ui & acrimonia qua præſtitit in adminiſtrãda repub. imperiisq; militaribus, Olympium ipſum nuncupatum eſſe opinantur. Nec immerito quidem uidetur ex multis eius uiri maximisq; ornamentis hác illi gloriam acceſſiſſe. Hoc autem cognomentum ex eloquentia impoſitum declarant poetarum eius ætatis comœdiæ, quorum ſunt illæ tum ſerio tum ioco in eum uirum coniectæ uoces, quibus illum cum concionaretur coruſcationes effundere, ciere tonitrua, horrendum in lingua fulmen gerere dixerunt. Eſt etiam illud Thucydidis Mileſii in Periclis uim dicendi ſalſe urbaneq; dictum. Erat enim Thucydides nobilis uir, qui diu in repub. Pericli eſt aduerſatus. Archidamo enim Lacedæmoniorum rege rogante, uter alteri palæſtra, Pericles'ne, an ipſe præſtaret: Vbi ego, inquit, hominem pugnando deieci, ipſe ſe non cecidiſſe defendens uicit, cernentes è ſententia deiicit. Veruntamen ad dicendum timide accedebat, ut cum ſuggeſtum eſſet aſcenſurus, diis uota faceret, ne quod uerbum ſe imprudẽte aut inuito efflueret, quod ad rem ipſam minus pertinere uideretur. Itaq; nihil ab eo præter decreta quædam, mandatum literis extat. Memorantur autem in hoc ipſo genere perpauca omnino, ut eſt illud quo Æginam ueluti Pyræi lippedinem delendam cenſuit, quoq; ſe inquit proſpicere bellum à Peloponneſo impendere ciuitati. Et cum Sophoclem collegam haberet in prætura, ac ſimul aliquando nauigaſſent, collaudaſſetq; Sophocles formoſum puerum: Non ſolum, inquit, ó Sophocles, prætorem decet manus, uerumetiam oculos continentes habere. Narrat etiam Steſimbrotus eum, cum laudaret illos qui in Samo interierant, dixiſſe, eos ueluti deos immortalitatem eſſe conſecutos: non enim eos oculis, ſed quibus affecti ſunt honoribus intuemur, hisq; bonis quæ aſſecuti ſunt, immortales eſſe coniicimus. Hæc igitur manere eos qui mortem pro patria oppetierint. Thucydides optimatum quandam Periclis Rempubli. ſummatim perſcribit, quæ uerbo quidem Reſpub. foret, re autem regnum, quod uir unus in ea principatum obtineret. Sunt alii quoq; permulti, qui dicant ab eo primum in mores ciuitatis inductum, ut ad captas urbes mitterentur coloni: plebi quo æqua forte ſpectaculis intereſſet ex publico dandi, & æra diuidendi autorem fuiſſe: populumq; ob eam quæ tum uigebat adminiſtrandæ reipub. rationem male aſſuetum, intentumq; largitionibus, atq; immoderatum factum eſſe, qui ante modeſtus & miniſteriis deditus fuiſſet. Licet autem ex ipſius rebus geſtis cauſam huius mutationis intueri. Ab initio enim (ut diximus) ob Cimonis gloriam, blanditiis populum capere atque pellicere nitebatur: uerum copiis diuitiisq; inferior, quibus ille pauperes delinierat, cum
B cœnam quotidie Athenienſium indigenti cuiq; præberet, ſenioribus etiam ueſtes, macerias quoque
C agrorum ſuſtuliſſet, ut ad colligendos fructus uolentibus patẽret aditus: his populari gratia ſuperatus, ab eo ad publicorum diuiſionem conuertitur, Oetæo Dæmoniade ſuadente, ut Ariſtoteles tradidit. Ac celeriter cum ad ſpectationes & iudicia, facta largitione, alisq; præmiis, & chororum apparatibus multitudinem corrupiſſet, eius ope contra Areopagi. ſenatum utebatur, cuius ipſe expers erat, quod neque prætor, neq; theſmotheta ſorte lectus eſſet, neque belli dux. Hi enim magiſtratus uetere inſtituto ſortito capi ſolebant, & per eos comprobati in Areopagum aſcendebant. Quare magis Pericles cum plurimum iam ualeret in populo, concitata ſeditione eum ſenatum delere geſtiebat. Itaque multa ei iudicia per Ephialtem ablata ſunt, & Cimon ut Laconum ſtudioſus, populoq; infenſus, in exilium pulſus, qui pulcherrimas uictorias ex barbaris reportaſſet, pecuniisq; multis & ſpoliis hoſtium urbem locupletaſſet, ut in eius uita ſcripſimus. Adeo munitus erat Pericles opibus & gratia populari. In eiuſmodi exilio, quod Oſtraciſmum illi uocabãt, decennii erat exulibus tempus definitum. Per id temporis cum Lacedæmonii infeſto exercitu Tanagricum agrum inuaſiſſent, occurrentibus ſtatim obuiam Athenienſibus, Cimon ab exilio rediens in acie armata conſtitit, hac opera quidem cupiens Laconicam calumniam purgare, ſi unà cum ciuibus ſe periculis obiectaſſet. Periclis amici, facto impetu, eum ut exulem expulerunt. Idcirco uidetur Pericles decertaſſe fortiſſime in eo prælio, ſplendoreq; & gloria exuperaſſe omnes, quòd ne corpori ſuo quidem pepercisſet. Interierunt omnes in acie Cimonis amici, quos in inuidiam Pericles Laconicæ amicitiæ adduxerat. Ac pœnitentia facti, Athenienſes & Cimonis deſiderium cepit, req; in finibus Atticæ male geſta, & grauiore belli expectatione uehementer ſoliciti erant: quæ cum ſenſiſſet Pericles, impigre ſe ad leniendos multitudinis animos contulit, ipſeq; ſub decreto hominem reuocauit. At ille abiens cum ciuitatibus pacem compoſuit: erat enim cum eo Lacedæmoniis neceſſitudo & amicitia, quemadmodum cum Pericle & cæteris hominibus popularibus, maxime inimicitiæ. Nonnulli tamen aiunt non prius reditum Cimoni à Pericle decretum, quàm ſecreta fœdera per Elpinicen Cimonis ſororem conſtituta eſſent, ut Cimon cum ducẽtis nauibus permiſſo ſibi extra urbem militari imperio, ad regis agrũ occupandum nauigaret, ciuilium rerum adminiſtrationem Pericles haberet. Viſus eſt autem iam ante Elpinices opera, Pericles multum de aſperitate ſua in Cimonem remiſiſſe cum capitis accerſeretur. Erat enim & Pericles eorum unus qui iuſſu plebis Cimonem accuſabant. Itaq; cum eum Elpinice

Cognomen ex rebus præclariſſime geſtis.

Dicendi uis.

Monumenta.

Lib. 2. Principatus in republica

ſupplex adiret,ſubridens,O Elpinice,inquit,uetula es magis quàm res tantas tranſigere queas : ue- C
runtamen ad eius orationem ſe colligens, repudiata accuſatione ex omnibus accuſatoribus minime
Cimoni infeſtus diſceſſit. Quonam igitur pacto Idomeneo credendum putamus,cum Periclem accu
ſet,dicatq; ab eo Ephialtem hominem popularem amicum ſuum, & gerendæ reipublicæ ſocium ac
participem conſiliorum,ob ſuſpicionem atque inuidiam illius gloriæ,dolo eſſe ſublatum? Hæc enim
tam uirulenta neſcio unde colligens uiro obiecit,qui quidem haud irreprehenſibilis per omnia fortaſ
ſe fuit : ueruntamen parum conſentaneum uidetur,hominem magno generoſoq; animo præditum,
tam tetrum & tam crudele in ſe facinus ſuſcepiſſe.Ephialtem igitur cum metuendus nobilitati foret,
& in exigendis rationibus perſequendisq; populi aduerſariis implacabilis inimici,Ariſtodico Tanagri-
co percuſſore clàm per inſidias adhibito,oppreſſerunt,ut Ariſtoteles affirmat. Cymon in Cypro im-
perator diem obiit. Optimates uero cum intuerentur Periclem cæteris ciuibus omnibus maxime opi
bus antecellere,uellentq; illi uirum quendam præpotentem aduerſæ factionis opponere,qui eius li-
centiam reprimeret,ne ſolus omnino rerum libere potitetur,Thucydidem ex tribu Alopetia Cymo
nis affinem conſtituerunt Pericli aduerſaturum : qui cum bellica quidem gloria inferior eſſet quàm
Cymon,forenſibus uero ciuilibusq; negociis longe ſuperior,frequentiusq; urbem coleret,necnõ cum
Pericle ad pulpitum in certamen ſæpe deſcenderet,celeriter contrariam factionem ad reſiſtẽdum ua-
lidam in Repub. ſuſcitauit. Non enim nobiles & locupletes homines diſſipari,nec populo admiſceri,
ut ante à multitudine dignitate ſua ſpoliatos,ſed ſecernens omnium potentiam iam ualidam & cor
roboratam,in unum corpus coegit. Subocculta enim quædã ſimultas ab initio fuit,quæ uelut in fer-
ro quandam differentiam plebis ac nobilitatis portenderet,ſed horum diſſenſione & contentione fa-
ctum eſt,ut altera ex factionibus plebs,altera pauci manifeſte dicerentur. Quare tum Pericles cum po
pulo habenas relaxaſſet,ad popularem gratiam & nutum Rempu. gerebat,quotidie celebre aliquod
ſpectaculum in urbe inſtruere,præbere epulum, celebritatem inducere, nec imperitis uoluptatibus
ciuitatem delinire. Sexaginta autem triremes quotannis emittere,in quibus multi ex ciuibus nauiga-
bant,ſtipendiumq; ſingulis octo minæ erat,qui eas pro meditatione & exercitatione ad nauticam &
maritimam diſciplinam perciperent. Ad hæc mille homines in Cherroneſum miſit, eius loci agrum
ſibi diuiſuros : in Naxum uero quingentos,in Andrum dimidiam horum partem,in Thraciam quin
que millia colonorum dimiſit,Biſaltarum urbem unà cum ciuibus habituros : aliam quoque in Ita-
liam coloniam *Sybarim*,quos Thurios appellarunt. Atque hæc eo conſilio fecit,ut deſidioſo uulgo &
ob ocium rerum nouarum ſtudio erecto ciuitatem leuaret,proſpiceretq; plebis difficultatibus ac ſo-
cios colonis additis, metu præſidioq; ab innouandis rebus prohiberet. Quod autẽ ciuitati magnope- D
re uoluptati,cæteris autem hominibus terrori,& uniuerſæ Græciæ eorum potentiæ & antiquarum
copiarum certiſſimo teſtimonio fuit,id eſt donariorũ apparatus. Hoc maxime ex Periclis actis quæ
in Repub. geſſit, eius inimici atque obtrectatores reprehendere criminariq;,& in concionibus iacta-
re ſoliti ſunt,populum dignitatem ſuam male & flagitioſe tueri, quòd communes Græcorum opes
ex Delo traductas in rem ſuam uerteret. In qua re,quæ honeſtiſſima & probatiſſima inerat ad refel-
lendam calumniam cauſa,barbarorum uidelicet metu inde ſublatas,atque in tuto collocatas, eam re
tulit Pericles. Ac uidetur Græcia maximam contumeliam & ſuperbiſſimam tyrannidem tum perti

Loquitur de Athenienſibus,quibus ſe adnumerare uidetur.

liſſe,cum ea ſpectante,ex iis quæ neceſſario ad bellum impenderat, † illuſtraremus auro & ſuperfluis
ornamentis urbem,ueluti iactabunda & moroſa mulier lapides precioſos,ſigna, & tabulas admirati,
& mille talentis exædificatas naues. Docuit igitur Pericles populum non obligari ſociis ad rationem,
quòd pro iis bellum gererent,barbaroſq; eiicerent,cæteris non equum,non nauem,non peditem,ſed
pecunias ſolum ſoluentibus,quæ non in eorum qui dant,ſed qui accipiunt,poteſtate ſunt, ſiquidem
id,quod acceperant,ſoluiſſent. Oportet autem ciuitatem rebus omnibus neceſſariis ad bellum opti-
me inſtructam eò cætera quæ ſuppetant conferre,quibus paratis gloria immortalis conſequatur. Pa-
randis uero copia large ſuppetat. Suppetere autem,ſi omnigenus quæſtus, omnigena opportunitas
proponatur,omni artificio uariiſq; miniſteriis conſtitutis,quæ cum artem omnem excitent,omnemq;
moueant manum,mercedem uniuerſæ referunt ciuitati,quippe quæ ex his non ornetur ſolum, ue-
rumetiam alatur & ſuſtentetur. Illis enim qui ætate & uiribus præualebant,ex militia opes paraban-
tur. Indigeſtum autem uulgum & ignobilem,cum nec expertem quæſtus eſſe uellet, nec per ocium
deſidiamq; lucrari,ad magnas rerum parãdarum acceſſiones,artificioſaſq; & multi temporis multæq;
operæ indigentes inſtitutiones traduxit, ut nequid minus hi qui domi forent,quàm qui nauigarent,
aut in præſidio eſſent,aut militarent,ex publicis bonis ratione aliqua iuuarentur,participeſq; fierent.
Vbi enim materies erat,lapis,æs,ebur,aurum,ebenum,cupreſſus, ibi quæ hanc tractant & exercent
artes,architecti,fictores,fabri,lapidarii,tinctores,qui aurum & ebur mollirent,pictores quoq;, & qui
acu intexerent,tornarii,exportatoreſq; horum & baiuli,ut mercatores nautæ,& gubernatores,qui ad
rem maritimam ſpectant. Et qui ad terreſtrem rationem attinent,qui currus facerẽt, qui ad iugum
alerent

A aleret equos, aurigæ, & qui funes pararét, lapidarii, cerdones, ſtatuarii, & metallorũ fabri. Vnaquæq; autem ars, ueluti imperator, proprium exercitum ſeruilium & idiotarum hominum uulgus collectum habebat, quorũ corpore ad miniſterium ueluti inſtrumento uteretur. Itaq; uſus & artificia diuiſerunt, diſſeminaruntq; in omnem ætatem atq; ordiné quæſtus & lucri facultaté. Surgentibus autem & ſe paulatim altius attollẽtibus operibus magnitudine quidem ipſa eximiis, forma uero & gratia ſingularibus, nec imitatione ab ullo exequendis, artificibus quoque artes ipſas ingenio ſuo & artificio illuſtrare certantibus, maxime admirabilis erat in his conficiendi celeritas. Nam quorũ ſingula uix uidebantur multis ſucceſſionibus atq; ætatibus confici poſſe, ea uniuerſa una innouatione reipublicæ ad finem perducebantur. Atqui per id temporis ferunt Agatharcho ſe efferente celeritate & facilitate pingendi animalia, audientem Zeuxim dixiſſe, Ego uero in longo tempore. Nam in opere faciundo promptitudo ac celeritas haud poteſt ſtabilem grauitatem & exquiſitam pulchritudinem rebus adiũgere: ac labori tempus impenſum, robur ad conſeruationem & perpetuitaté operis affert. Vnde Periclis opera magis admiranda uidentur breui confecta, quæ tandiu eſſent permãſura. Nam ſpecie quidem & pulchritudine ſingula iam tum ab initio uetuſta erant, flore auté ac uigore uſque ad hanc ætatem recentia ac noua. Sic in illis quotidie quædam nouitas effloreſcit, quæ aſpectum ipſum intactum uetuſtate atque inuiolatum conſeruet, non aliter ac ſi opera ipſa perpetuo quodam ſpiritu atque animo illis inſito alantur & uigeant. His autem omnibus diſponẽdis moderator Phidias & ſpectator interfuit, etſi præclaros artifices opera haberent. Nam quem ἑκατόμπεδον παρθενῶνα uocant, Callicrates & Ictinus ædificare cœperunt. Et Eleuſino templo quo initiatur, quod ipſi τελεςήριον nominant, Corœbus fundamenta iecit, columnasq; inferiores idem erexit, & epiſtyliis iugauit: quo mortuo Metagenes Oxypetius procinctum & ſuperiores columnas addidit. Adyto faſtigium impoſuit Xenocles Cholargeus. At longum murum, de quo Socrates audiſſe ſe refert, cum Pericles ſententiá dixit, Callicrates faciendum conduxit. Inuehitur autem in opus Cratinus, ut tarde cunctanterq; abſolutum. Dudum enim, inquit, uerbis Pericles ædificat, opera autem non attingit. At Orcheſtrá interiori ſitu multis ſedibus & columnis ornatam, tecto uero pronam & decliuem, & uno tantum faſtigio factam (ſimulachrum hoc regii tabernaculi fuiſſe tradunt) duce & autore Pericle conditam eſſe ferunt. Idcirco in Thracibus Cratinus in Periclem iocatur, Schinocephalus hic, inquiens, Iupiter accedit Pericles, Orcheſtram in capite gerés, poſtquam Oſtracon præterit. Ambitione quoque impulſus muſicæ certamé

B in Panathenæis celebrari decreuit. Idem etiá præfectus exhibendis præmiis ſtatuit, quéadmodum & quatenus tibias inflari deceret, aut cantu & cithara uti. Spectabantur uero & tunc & aliis temporibus in Orcheſtra muſica certamina. At arcis ueſtibula quinquénio ædificata ſunt Mneſicle architecto. Fortuna autem admirabilis, quæ circa eam fabricam euenit, indicauit nũquam abfuturá deam, ſed adiumento operi ſemper futuram. Nanque unus ex fabris, qui laborioſiſſimus & promptiſſimus erat, cũ decidiſſet ex alto, langueretq; uehementer, deſperata à medicis ſalute, hac re mirifice dolore cõfecto Pericli dea per quietem ſe offerens curationem oſtẽdit, qua ille uſus hominem ſtatim ad ualetudiné reſtituit. Huius gratia Hygiæ Palladis in arce propè aram ſignum conſtituit, ſicuti antea fuerat, ut fertur. Phidias uero aureum deæ ſigillum finxit, eiusq; ut fictoris in columna nomen erat inciſum. Omnia enim ferè eius conſilio gerebantur, atq; his omnibus, ut diximus, fabris ob Periclis amicitiam præfuit. Atq; hoc alteri inuidiam conflauit, in alterum maledicta excitauit, quòd liberæ Pericli mulieres, cum ad opera irent, receptarentur à Phidia. Et Comici hinc argumentũ ſumentes grauiter in eius petulantiam inuecti ſunt, iniecta calumnia in Menippi uxorem, hominis Periclis amici, ſecũdumq; poſt eum imperatorem locum obtinẽtis: & in Pyrilampi auium nutritiones, cui cum Pericli amicus foret, crimini eſt datum, quòd pauones mulieribus, quibus cum Pericles coiret, ſubmitteret. Verum quis miretur ſatyricos homines & uitæ hominum obtrectantes, ueluti perniciofo quodam dæmone inuidia impulſos, in meliores ubiq; maledicta conicere, cum Thaſius Steſimbrotus deteſtandum facinus ac fabuloſum in filii coniugé contra Periclem conferre non dubitarit? Sic perdifficile ualdeq; laborioſum uidetur, ueritatem ipſam hiſtoria conſequi, quandoquidem & poſteris ex antiquitatis memoria rerum cognitio repetenda eſt, & ii quibus contigit præſentibus res ipſas geſtas intueri, partim odio & inuidia, partim gratia & aſſentatione ueritatem corrumpunt ac peruertunt. Cum autem clamitaret Thucydides, diceretq; Periclem pecunias ac prouentus profundere, populum rogauit in cõcione, nunquid uideretur multa expendiſſe: reſpondente uero, plurima: Sint igitur, inquit, hæc nõ uobis expenſa, uerum mihi, & in ipſis donis meum tantum nomen inſcribam. Hæc dicẽte Pericle, ſiue admirati eius animi magnitudinem, ſiue de operum gloria certarent, reclamarunt, iubẽtes publice ſumptum faceret, nec ulli impenſæ parceret. Ad poſtremum, cum de decennali exilio cum Thucydide in diſcrimen certamenq; ueniſſet, illum eiecit, & contrariam factionem euertit. Poſtquam igitur ſublata penitus ſeditione, & pacata & in unum redacta ciuitate, in ſeipſum omnino Athenas, cõpoſitasq; & ualidas Athenienſium res, tributa, exercitus, triremes, inſulas, remq; omnem maritimam, multas

De Parthenone templo, Plinius lib. 14. cap. 8.

Cic. Offic. 2.

Pli. lib. 34. cap. 8.

ſtem tum ex Græcis tum ex barbaris collectas uires & imperium ex ſubditis nationibus ſuſcepiſſet, C
amicitiis quoq; regum & ſocietatibus principum ſeptus undiq; ac munitus eſſet, non eundem ſe, nec
ut ante mitem & manſuetum populo præbuit, nec uero facile concedere, & frena cupiditatibus &
quaſi flatibus multitudinis relaxare, ſed ex diſſoluta illa & gratioſa populariq; ratione, quemadmo-
dum ex florida & molli harmonia, optimum atq; regium gubernandæ ciuitatis morem in rempubli-
Ars reipublicæ moderandæ. cam reuocauit, eoq; eſt honeſte ac laudabiliter uſus. Maxime quidem docendo & ſuadẽdo agebat po-
pulum: interdum eo coacto & inuito, utilitati publicæ conſulebat, medicorum conſuetudinem imita-
tus, qui in uariis ac diuturnis morbis interdum uoluptates quaſdam cautas, interdũ ſectiones & me-
dicamenta ad ſalutem adhibent. Cum enim uaria illi (ut cõſentaneum eſt homini in numeroſo adeo
populo tantam molem imperii obtinenti) conflarentur incõmoda, ita ſolus omnium inſtitutus erat,
ut ea diligentia ſua ſopiret, & tollere poſſet: maxime uero ſpe ac metu, ut gubernaculis quibuſdã, ela-
tum populum ſibiq; præſidentem reprimens, languentem uero ac labentem excitans, oſtendit ueriſſi-
mum eſſe illud Platonis, oratoriam uim animis hominum imperare, eosq; ad quoſcunq; uelit motus
impellere: & eius opus permaximum in morum & perturbationum cognitione conſiſtere, quæ ſunt
Lib. 2. ueluti quidam accentus & uoces animi, ſuaui pulſu & conſonantia indigentes. Cauſa eſt nõ nuda ora-
tionis uis, ſed ut Thucydides inquit, uitæ dignitas atq; exiſtimatio innocentiæ abſtinentiæq; præclara,
quibus ille ciuitatẽ magnã diuitiis & potentia amplificauit, & ad ſummũ penè perduxit. Qui cũ uiri-
bus multis regibus ac tyrannis excelleret, quod liberorum gratia quidam faciũt, à patre relictum ſibi
patrimonium, ne una quidem drachma cumulauit. Atqui eius potentiam perſpicue declarat Thucy-
dides, criminoſe Comici indicant, cum Piſiſtratidas iuuenes, eius amicos nuncupent. Ipſum autem iu-
rare iubent, ne tyrannide uti uelit, quod ei excellentia quædam & magnitudo ſupra popularem ſtatũ
ineſſe appareret. Teleclides ait Athenienſes illi ciuitatis tributa, ipſasq; ciuitates, has quidem ligare, il-
las ſoluere, lapidea mœnia tum ædificare, tum rurſus eadem deiicere, fœdera, opes, potentiam, diui-
tias quoq;, felicitatemq; permiſiſſe: ſanè non occaſione quadam aut gratia reipub. florente, ſed quadra-
ginta annos Ephialtis, Leocratis, Myronidis, Cimonis, Tolmidæ, Thucydidisq; factionibus Athenis
præfuit. Poſt cladẽ & fugã Thucydidis nõ minus quindecim annis rem tenuit. Et cũ unus eſſet in an-
nuis imperiis magiſtratus & dignitas, eã aſſecutus, ſeruauit ſe pecuniis inuictum: tametſi à quæſtu pe-
cuniario non abfuit omnino, ſed paternas & iuſtas diuitias, ne eas per deſidiam & inertiã amitteret,
Domeſtica diſciplina. neque circa alia occupatus negocii ex illis nimium caperet, ad eam rei domeſticæ rationem diſpoſuit,
quam facillimam diligẽtiſſimamq; putauit. Annuos enim fructus ſimul omnes uendebat, deinde ſin- D
gula neceſſaria ad uictum quotidianum emebat ex foro, ex quo neq; iucundus pubeſcentibus liberis
erat, neque ſumptuoſus in coniugem. Quare improbant illi uehementer nunc quotidianum diligen-
tiſſime collectum ſumptum, cum nihil in adeo magna domo & locuplete redundaret, ſed omnis ſum-
ptus omnisq; prouentus ad menſuram & numerum uocarentur. Is uero qui hanc omnem diligentiã
in ſe ſuſceperat, unus erat ſeruus frugi Euãgelus, homo ſic ut nullus alius idoneus ingenio, aut certe à
† Videntur exemplaria græca uariare. Pericle ad curam rei domeſticæ ſic inſtitutus. † Quæ omnia ab Anaxagoræ ſapientia abhorrebant:
ſiquidem & ipſe rem domeſticam nõ curauit, & agrum incultum pecori paſcendum dimiſit, magnifi-
centia animi & diuino quodam furore correptus. Non eadem eſt enim propoſita uitæ ratio contem-
platiuo, ciuiliq; philoſopho. Verum hic quidem ſine inſtrumento aliquo & materia externa, mentem
ad res pulcherrimas inueſtigandas perſpiciendasq; intendit: alli uero cũ ad uſus humanæ ſocietatis uir-
tutem ſuam accommodet, non ſolum explendæ ſuæ neceſſitatis, ſed aliorum gratia honeſtarum co-
piarum ratio eſt habenda: quod Pericles fecit, qui pauperes multos ſuis copiis ſuſtentabat. Ac etiam fe-
runt Pericle negociis intento, Anaxagoram deſtitutum omni cura, decrepita iam ætate, ſponte mortẽ
fame ſibi conſciſcere parauiſſe: eo nuncio permotum Periclem ad eum ſupplicem cucurriſſe, omnesq;
preces lachrymis adiunxiſſe, non illius, ſed ſua potius gratia, ſiquidem talem in repub. ſocium conſi-
liorum amitteret. Expirantem uero Anaxagoram, O Pericles dixiſſe, & qui lucerna indigent, infun-
dunt oleum. Sed cum Lacedæmonii creſcentes Athenienſium res ægre ferre inciperent, Pericles po-
puli animos excitare, & ad res magnas erigere, decernere etiam, ut omnes Græci ubicunq; uel in Eu-
ropa uel in Aſia habitantes hortarentur, Athenas ad colloquium mitterent, de Græciæ templis incen-
ſis à barbaris, deq; ſacrificiis quæ diis immortalibus uouerant, quo tempore cum barbaris pugnatum
eſt, conſultaturos. Ad hæc, ut firmata pace cõmuni conſenſu tutum omnibus pateret ad nauigandum
mare. In hoc uiginti uiri qui quinquageſimum annum exceſſerant, miſſi ſunt, quorum quinq; Iones
Dorienſesq;, qui Aſiam incolebant, & qui inſulas habitabant uſq; ad Leſbum ac Rhodum, accerſitum
iere. Quinque obierunt Thraciam & Helleſpontum, uſq; Byzantium. Quinque poſt illos Bœotiam,
Phocidem, ac Peloponneſum, inde per Locros ad proximam continentem, in Acarnaniam & Ambra-
ciam miſſi ſunt: reliqui per Eubœam ad Itæos, & ſinum Maleæ, & Phyotas, Achiuos, Theſſalos perre-
xerunt, ſuadentes Athenas proficiſci, & conſiliis intereſſe ad pacandum innouandumq; Græciã. Nihil
autem

A autem factum,neq; ciuitates coiere,Lacedæmoniis aduerſantibus,ut fertur,primumq; in Peloponne
ſo deprehenſi cœpti conatus. Hæc addidi,ut prudentiam eius animiq; magnitudinem oſtenderem. *Prouidentia militaris.*
In imperiis uero militaribus adminiſtrandisq; bellis maxime eius gloria illuſtris fuit,quòd dubiæ ni-
miũm pugnæ periculum non ſponte ſuſciperet,neq; eos duces qui ad eundis periculis clari eſſent,cele
bratiq; ab omnibus,adamauit,neq; ſibi ad imitandum propoſuit,cum ciuibus quotidie diceret,quan
tum in ſe eſſet,immortales eos futuros. Itaq; cum intueretur Tolmidem Tolmei filium ſuperiori fe
licitate eximiisq; honoribus ex bellicis rebus quæſitis nulla oblata opportunitate temporis,in Bœotiã
parantẽ inuadere,ſuadentemq; iis qui iuuenta maxime florerent,ſponte militiæ munus obire,iamq;
ad quinque millia in eam ſententiam traducta, abſque aliis copiis, nitebatur in concione ab incepto,
ſuadendo reuocare,uulgatum illud addens,Si minus Pericli parendum putaret, haud temere face-
ret,ſapientiſſimum datorem conſiliorum tempus expectans. Tunc igitur illi hæc dicenti parum eſt
applauſum,ſed paucis poſt diebus allatum eſt in urbem nũcium,Tolmidem prælio circa Coroneam
ſuperatum concidiſſe,multosq; fortes ciues in ea clade deſideratos eſſe. Quæ res Pericli magnam cũ
beneuolentia gloriam attulit,ut prudenti uiro & ſaluti ciuium conſulenti. Ex eius imperiis illud lau-
datur in primis,quo Græcos homines Cherroneſum incolentes ſeruauit. Nõ enim ſolum mille Athe *Res bello geſtæ.*
nienſium colonis eò deductis ciuitatum animos confirmauit,uerũetiam collem inter duo maria mu-
niens uallis atque aggeribus inſultus Thracum Cherroneſo imminẽtium excepit:graue autem & aſſi
duum bellum excluſit, quo regio perpetuo tenebatur,ob barbarorum uicinitatẽ, latrociniis infeſta.
In eo uero plurimum apud exteras gentes cum admiratione celebratus eſt,quòd Peloponneſum cir-
cumnauigaſſet,ex Pegis Megaricæ centum aduectus triremibus. Non enim ſolum maritimas urbes,
ut Tolmides ante,populatus eſt,ſed etiam lõgius prouectus à mari cum pedeſtribus copiis quas in na
uibus habuit,alios quidem in mœnia repulit metu periculi & terrore perculſos,at in Nemea Sicyo-
niis excipientibus præliumq; ſtrenue conſerentibus fuſis,trophæum ſtatuit. Ex Achaia uero,quæ ami
ca erat,militibus ad ſupplendas triremes acceptis,in oppoſitam è regione continentẽ nauigauit,Ache
loumq; tranſuectus, Acarnaniam excurſionibus infeſtam habuit, Oeneadasq; in mœnia compulit.
Cumq; agrum magnis cladibus uaſtaſſet,populatusq; foret,demum ſoluit, cum magnum terrorem
inieciſſet hoſtibus,uir bello fortis ac ſtrenuus ciuibus uiſus:nulla enim incidit eo duce ciuibus, ne for-
tuita quidem belli offenſio. Deinde magna claſſe optimeq; ornata & inſtructa, græcas quidem ciuita-
tes,quarum ope & ſubſidio iuuabantur,benigne humaneq; tractauit. Vicinis autem barbaris nationi
B bus regibus ac tyrannis oſtendit potentiæ molem,licentiamq; & audaciam quacunque libitum foret
nauigantium,mareq; totum ſub ſuam ditionem imperiumq; redigẽtium. Sinopenſibus tredecim cũ
Lamacho reliquit naues,ac milites contra Timeſilei tyranni uim:ſed illo unà cum ſociis & amicis eie-
cto,decreuit ut ſexcenti Athenienſes uolentes Sinopem præſidio nauigarent,unaq; cum Sinopẽſibus
urbem incolerent,potiti domo & agro quod ante tyranni habuerant. Cæterum præterea nihil cõceſ-
ſit,neq; indulſit libidini & cupiditati ciuium,cum fortuna & uiribus adeo elati animis forent,ut etiã
de recipienda Ægypto, uexandisq; regis maritimis ciuitatibus cogitarent. Multos etiam mala illa &
infauſta Siciliæ inuadendæ cupiditas habuit,qua Alcibiades & eius æquales oratores in poſterum ex-
arſerunt. Erat quoque nonnullis Hetruria & Carthago inſtar ſomnii,quas ſpe & opinione occuparãt,
magnitudine & nomine imperatoris,proſpereq; ad uoluntatem ſuam fluentibus rebus. Verum Peri
cles cõtinuit eiuſmodi excurſionem,& effrenatam rerum cupiditatem fregit cohibuitq;,maximamq;
copiarum partem in rerum partarum cuſtodiam & firmamentum contulit, magnum opus ac diffi-
cile ſtatuens eſſe Lacedæmonios arcere,quibus uehementiſſime infenſus erat. Idq; cum aliis quamplu
ribus declarauit,tum iis potiſſimum quæ in ſacro bello cõtigerunt. Cum enim duxiſſent Lacedæmo
nii expeditiones in Delphos,Phocenſibus templum obtinentibus,Delphis reſtituerunt:hic ſtatim illis
abeuntibus tranſmiſſis eò copiis,rurſus Phocenſes introduxit. Cumq; Lacedæmonii oraculum quod
à Delphis acceperant,in frõte ærei lupi incidiſſent,acceptum & ipſe oraculum in eiuſdem lupi dextro
latere incidi iuſſit. Quòd uero res Athenienſium tota in Græcia optime ab eo adminiſtratæ ſint,ipſa
facta teſtimonio ſunt. Primum enim Eubœẽſibus deficientibus eos cum exercitu inuaſit:nec ita mul-
to poſt allato nuncio Megarẽſes ciuitate exactos,copias hoſtium in finibus eſſe Atticæ,duce Pliſtona-
cte Lacedæmoniorum rege,Pericles exercitum ad Atticum bellũ ſumma celeritate reduxit,ſed præ-
lio abſtinuit,prouocantibus multis ac ualidis hoſtibus. Cum autem animaduertiſſet Pliſtonactem iu-
uenem admodum Cleandridæ cõſilio gubernari,quem ſibi ob ætatem Ephori imperii ſocium & cu-
ſtodem adiunxerant,hunc corrumpere pecuniis aggreſſus,celeriter donis datis muneribusq; perfecit,
ut Attica hoſtes abduceret. Vbi uero exercitus abiit & per ciuitates diſſolutus eſt,grauiter cõmoti La
cedæmonii,pecuniis regem mulctarunt:quas cum ob magnitudinẽ ſoluendo nõ eſſet,ex Lacedæmo-
ne ſeceſſit. Cleandrides autem fugiens rei capitalis damnatus eſt. Hic pater Gylippi fuit,qui in Sicilia
Athenienſes bello ſuperauit:uiſaq; eſt illi gentilem quendam morbum natura, cupiditatem quæſtus

miſiſſe, qua ipſe quoq; turpiter in ſcelere deprehenſus, Spartaq; pulſus, pœnas exilio luit. Sed hæc in Lyſandri uita latius diximus. Pericles, cum in reddenda expeditionis ratione decem talenta quendam in uſum neceſſariũ prolata monuiſſet, populus rite eq; repub. factum cõprobauit, nec ſolicitus nimis in re obſcura perquirenda fuit. Quidam prodiderunt, in quibus eſt Theophraſtus philoſophus, à Pericle decem talenta quotannis Spartam mitti ſolita eſſe, quibus cum principes ciuitatis subornaret, ſopitum bellum tenebat, non pacem quidem mercatus, ſed tempus, in quo per quietem compoſitis paratisq; rebus, robuſtius ad bellum incumberet. Quare ſtatim ad eos qui defecerãt cõuerſus, aduectusq; in Eubœam quinquaginta nauibus & quinque millibus militum, ciuitates in ditioné redegit: ex Chalcidenſibus eos quos Hippobotas uocant, diuitiis & gloria florentes exegit. Heſtienſes uero omnes cũ ex regione expuliſſet, Athenienſium coloniam eò deduxit. Iis autem ſeueriſſime uſus eſt, quod cum nauem Atticam cepiſſent, eius homines obtruncarunt. Poſthac factis cum Lacedæmoniis triginta annorum induciis, nauigatio in Samum decernitur, in crimen uocatis Samiis, quòd iuſſi à bello contra Mileſios diſcedere, nõ paruiſſent. Sed cum dicatur Aſpaſiæ gratia permotus Samios oppugnaſſe, hic iam tempus admonet ut de illa aliquid perquiramus, quæ ars in ea, aut quæ uis tanta fuerit, ut principes ciuitatis caperet, & à philoſophis tantopere laudaretur. Nam fuiſſe illam Mileſiá genere Axiochi filiam, conſenſu omnium ſatis patet. Dicitur autem Thargeliæ cuiuſdam æmulatione, quam unã ex ueteribus ladibus fuiſſe ferunt, per inſidias ac bláditias in maximorum uirorum amicitiá inſinuaſſe. Etenim Thargelia eximia forma & pulchritudine fuit, ad hæc ualebat plurimum ui ſuauitateq; dicendi. Plurimis autem Græcorum ſe expoſuit: omnes uero qui cum ea coierunt, cum rege familiaritate coniunxit, eorumq; freta opibus, femina quædam ſuffudit ciuitatibus Medicæ contagionis. At Aſpaſiam ſunt qui dicant ob eius ſapientiam ciuilemq; diſciplinã ſummo ſtudio à Pericle obſeruatã fuiſſe. Nam & Socrates cum diſcipulis nonnunquam illam adibat. Mulieres quoq; ii qui familiares erãt ei in diſciplinam tradebant, etſi parum pudice uitam inſtituiſſet: ſiquidem apud eam puellæ quædam alerentur, quæ uulgato corpore quæſtum facerent. Ait autem Aeſchines Lyſiclem ouium uenditoré, & obſcuro & humili natura hominem, primũ Athenienſium Aſpaſiæ conſuetudinem habuiſſe poſt Periclis obitum. Et in Menexeno Platonis, etſi prima iocoſe ſcripta ſunt, tantũ tamen hiſtoriæ ineſt; exiſtimatam eſſe mulierculam ob uim oratoriá cum multis Athenienſium cõgredi ſolitam. Apparet igitur hanc Periclis cum Aſpaſia neceſſitudinem amatoriam magis fuiſſe. Erat enim ei coniux generis cõiunctioné propinqua, quam Hipponicus ante uxorem habuerat, ex quo Calliam generauit illum diuitem: ex Pericle uero Xantippũ & Paralum: deinde cum ingrata utriq; foret conſuetudo uitæ, eam haud inuite alteri in matrimoniũ dedit, ipſe deinde accepit Aſpaſiã, quã unice adamauit. Nam & cũ exiret domo & cum ingrederetur (ut aiunt) eam amplexus oſculabatur: & Omphala puella & Deianira ac rurſus Iuno dicebatur à Comicis. Cratinus auté cõtra, pellicem ipſam uocauit his uerſibus:

C

De Aſpaſia, Suidas.

D

Iunonemq; ſibi Aſpaſiam parit & petulantem
Pellicem impudentem.

Videtur & nothum ex hac ſuſtuliſſe, de quo inducit Eupolis in popularibus eum rogantem:

Nothus autem mihi uiuit.

& Pironidem reſpondentem,

Ac iampridem fuiſſet uir, ni iam meretricium malum ſubmetuit.

Atq; ita Aſpaſiam nomine & gloria claruiſſe ferunt, ut Cyrus qui de imperio Perſarum cum rege bello decertabat, chariſſimã ſibi ex pellicibus Aſpaſiam nuncupauerit, cum ei antea Miltæ cognomentum fuiſſet. Erat autem Phocenſis genere Hermotini filia, quæ Cyro in prælio interempto, ducta ad regem captiua, apud eũ plurimum ualuit. Hæc quidem quæ iam è memoria abierant ſcriptorum inopia reieciſſe, ac tacita præteriiſſe, fortaſſe contra humanitatem fuiſſet. Quæ autem in bello contra Samios geſta ſunt, decreto Periclis ob Mileſios, rogatu Aſpaſiæ facta dicuntur. Ciuitates enim de Priena bellum gerebãt. Victores Samii iubentibus Athenienſibus à bello diſcedere, & ſibi iudicium permittere, non paruerunt. Eò igitur Pericles nauigans, paucorum principatum, cui apud Samios ſumma rerum permiſſa erat, ſuſtulit, ex primoribus acceptis obſidibus quinquaginta, totidemq; pueris, eos in Lemnum miſit. Atqui ferunt ſingulum obſidem pro ſe talentum dediſſe, multaq; alia, eos qui ad populum rempub. deferri nolebant. Piſſuthnes etiam uir Perſa, beneuolentia Samiorum decem millibus aureorum ad illum miſſis, ueniam ciuitati orabat, nihil tamen Pericles accepit, ſed ut decreuerat, de Samiis tranſegit, conſtitutaq; populari adminiſtratione, diſceſſit Athenas. Verum illi ſtatim defecerunt, obſidibusq; per Piſſuthnem ſibi furtim reſtitutis, parabantur ad bellum: ex quo Pericles in eos nec quietem agentes, nec metu perterritos, ſed erectis animis maritima pugna dimicare paratos, claſſe contendit. Cõmiſſa igitur acri pugna circa inſulam quam Tragias uocant, uictor Pericles, hoſte fuſo, quatuor & quadraginta nauibus, ſeptuaginta hoſtium naues debellauit, in quarum uiginti, milites uehebantur, in ipſaq; uictoria & perſecutione portu potitus, obſedit Samios. Non tamé illis adeo deciderant animi, quin auderent interdum urbem exire, & pro mœnibus hoſtem excipere. Sed cum maior claſſis ab Athenis acceſſiſſet, ex omni aditu clauſis Samiis, Pericles acceptis ſexaginta triremibus ad Oceanum nauigare

Thucyd. li. 1.

contendit,

A contendit,ut quidam ferunt,Phœniſſis nauibus ſe obiecturus ,quæ in Samum ſubſidio ferebantur,
cum quibus inſtituerat quamlongiſſime prælium conſerere:ut Steſimbrotus autem affirmat , in Cy-
prum miſſus,quod parum conſentaneum uidetur eſſe.Sed quocunq; id conſilio fecerit,parum ei res
ex ſententia cecidit.Nauigante enim ipſo,Meliſſus Ithagenis filius & philoſophus,Samiq; imperator,
deſpecta Athenienſium nauium paucitate,ducumq; imperitia,ſuaſit ciuibus,Athenienſes inſidiis op
primi poſſe.Itaq; conſerto prælio,apud Samios uictoria fuit,qui multis ex Athenienſibus captis,per-
multisq; corruptis nauibus,mari potiti ſunt,resq; ad bellum neceſſarias quibus ante carebant,impor
tarunt.Ab ipſo etiam Meliſſo Periclem tradit Ariſtoteles nauali prælio primum eſſe ſuperatum.Sa-
mii perſecuti contumeliis Athenienſes,captiuis noctuam in frontibus inuſſerunt,nam Samiorum ca
ptiuis Athenienſes Samænam inuſſerant . Eſt autem Samæna nauis quædam prorata mediocriter,
ſed concaua,& in uentris ſimilitudinem formata,ut mare percurrere ac celeriter cõuerti poſſit:ſic di-
cta,quòd in Samo reperta primum,ibiq; à Polycrate tyranno exædificata eſt.Ad hæc ſtigmata aiunt il
lud Ariſtophanis pertinere:Populus eſt Samiorum perquã literatus.Pericles igitur cum primum ſibi
de accepta in exercitu clade allatum eſt,propere auxilium tulit,ſuperatoq; Meliſſo acriter inſtanti,&
in fugam coacto,hoſtes continuo aggere circundedit,quòd ſtatuiſſet impenſa ac tempore magis quàm
uulneribus,ſuperato hoſte,urbem uictoria obtinere.Vbi uero animaduertit Athenieſes pertæſos mo
ræ,ad prælium maxime ſpectare,nec eos à ſe facile contineri poſſe,diuiſo in octo partes omni exerci-
tu,rem traduxit ad ſortem,cuiq; alba faba obueniſſet,epulari atq; in ocio eſſe permiſit,cæteris pugnã
tibus.Idcirco dicitur poſteros,dum uoluptatibus operam darent,album illũ diem ab alba faba nun-
cupare ſolitos.At Euphorion ait,Periclem machinis uſum eſſe,nouitatem ſecutum , præſente Arte-
mone fabro,qui cum loripes foret,ob idq; ad opera lectica delatus,inde Periphoreti cognomentũ tra-
xiſſe.Hæc igitur ex Anacreontis poëmatis arguit Heraclides Ponticus , in quibus Periphoretus Arte-
mon uocatur,permultis,antequam ea Samio bello geſta ſunt,ſeculis.Addit etiã Artemonem ipſum
hominem delicatum ac mollem in uita fuiſſe,metuq; fractum atque ſtupidum,plurimum temporis
domi uixiſſe,duobus ſeruis æreum ſcutum ſupra eius caput ſublatum tenẽtibus,ne quid in eum de-
ſuper caderet:quòd ſiquo caſu cogeretur egredi,lectica tecto adoperta circunlatum ferri ſolitum , ob
hoc Periphoretum nuncupatum eſſe.Nono autem menſe Samii belli,Pericles potitus urbe , mœnia
deiecit,ablatisq; nauibus multis pecuniis mulctauit Samios,quorum partim continuo diſſoluerunt,
partim inita pactione,tempore conſtituto ad diſſoluẽdum dederunt obſides.Quæ Duris Samius ac-
B cuſans,tragicis penè uocibus in Athenienſium & Periclis crudelitatem inuehitur,de qua nulla,neque
à Thucydide,neque ab Ephoro,aut Ariſtotele mentio uſquam facta literis extat.Verum in eo potiſ-
ſimum uanus & mendax fuiſſe uidetur,quòd ab eis ait Trierarchos & milites Samiorum in forũ Mi-
leſiorum adductos,ibi decem dies alligatos tabulis eſſe detentos:cumq; iam parum admodum uitæ
ſupereſſet,iuſſu Periclis eſſe interemptos,lignis confractis capitibus,deinde quorundam corpora abie-
cta,exequiis & extremo honore ſepulturæ caruiſſe. Duris igitur cum neque ubi nulla priuata calami
tas agitur,etiam ueris in rebus ſatis fidei habere ſit ſolitus,magis uidetur hoc loco cladis patriæ con-
tendiſſe,ut hanc Athenienſibus crudelitatis notam inureret.Subacta uero Samo,Pericles ut primum
Athenas rediit,iis qui in bello ceciderant,honorificentiſſime funus faciendum curauit.Cumq; ad mo
numenta pro more eos funebri oratione laudaſſet,ſummam de ſe admirationem præbuit,deſcendẽ
temq; è pulpito aliæ quidem mulieres benigne excipientes,coronis ac uittis quemadmodum uictorẽ
athletam exornabant,at Elpinice accedens propius,Admiranda ſunt,inquit,Pericles,& coronis deco-
randa,qui nos multis & fortibus ciuibus ſpoliaſti,cum nec Phœnicibus,nec Medis intuliſſes bellum,
ut meus frater Cimon,ſed urbem ſociam & neceſſitudine nobis propinquam ſub imperium redactu
rus eſſes.Hæc dicente Elpinice,ſubridẽs Pericles,dicitur ad eam ſedato animo illud Archilochi dixiſ-
ſe:Haud unguentis uetula cum ſis,oblita es.Tradit Ion mirifice elatum fuiſſe Periclem debellatis Sa-
miis,quòd Agamemnon decem annis barbaram urbem,ipſe decem menſibus Ionum primos ac po-
tentiſſimos deuiciſſet.Neque hoc ſibi iniuria aſſumebat,adeo dubia belli fortuna magnumq; pericu-
lum fuit:ſiquidem tradit Thucydides parum abfuiſſe,quin Samiorum ciuitas Athenienſibus impe-
rium maris eriperet.Poſt hæc fluctuante iam Peloponneſiaco bello,ſuaſit populo,Corcyreis auxilium
ferre,cum ipſi à Corinthiis premerẽtur & inſulam naualibus maritimisq; rebus ualidam ſociam ſibi
adiungere,præſertim cum iam à Peloponneſo impendere bellum,& propè inſtare uideretur. Decre
toq; à populo auxilio decem tantum naues miſit , Lacedæmonio Cimonis filio duce illis præpoſito
quaſi contumeliæ gratia:multa enim beneuolentia & amicitia Cimonis familiæ cum Lacedæmoniis
erat.Vt igitur nullo magno aut præclaro facinore à Lacedæmonio in imperio geſto , ex Lacedæmo-
niorum amicitia eum in inuidiam magis & offenſionem adduceret , paucis eum nauibus præfecit,in-
uitumq; & coactum extruſit,& ab urbe quotidie Cimonios procul filios habendos curauit,ut qui ne
ipſis quidem nominibus indigenæ,ſed alieni atque aduẽtitii uiderentur,quòd alteri Lacedæmonio,

C

alteri Theſſalo, alteri Eleo nomen eſſet. Videntur enim omnes matre Arcadia geniti eſſe. Cum igitur Pericles ob decem ei datas triremes male audiret, quòd & parum ſubſidii expetentibus atque indigētibus miſiſſet, occaſionem uero magnam obtrectatoribus ad obiurgádum dediſſet, alias rurſus plures in Corcyram deferendas decreuit, quæ confecto iam prælio, Corcyram appulſæ ſunt. Hác rem ægre ferentibus Corinthiis, Athenienſeſq; in Lacedæmone accuſantibus, acceſſerunt Megarenſes grauiter querentes, præter ius gentium, præterq; Græcorum fœdus, omni commeatu ſe ac portubus Athenienſium prohiberi. Aeginetæ autem quod ſibi male tractari uidebantur, atque indigna pati, incitabant clàm Lacedæmonios, quòd arguere palàm Athenienſes non auderent. Eodem tempore Potidæa ciuitas, quæ ſub iure Atheniēſium erat, Corinthiorum colonia, ob defectionem obſeſſa ab Athenienſibus, maturauit bellum. Veruntamen Lacedæmoniis mittentibus Athenas legatos, regeq; Archidamo permulta ex criminibus refellente, lenienteq; animos ſociorum, haud eſt uiſum quidem aliis de cauſis bellum Athenienſibus eſſe inferendum, ſi adducerentur, ut decretum contra Megarenſes reſcinderent, & cum eis in gratiam redirent. Igitur cum Pericles huic rei maxime aduerſaretur, concitataq; multitudine pertinax contra Megarenſes in ſententia perſtitiſſet, omnem belli inuidiam in ſe uertit: Ferunt legatos ex Lacedæmoniis profectos Athenas, his de rebus in ſenatu dixiſſe, & cum Pericles legem quandam protuliſſet quæ tolli tabulam prohiberet, in qua decretum erat inſcriptum, Polyarcem quendam ex legatis dixiſſe: Tu uero Pericles ne tollas, ſed cōuertas tabulam: non enim hoc fieri prohibetur lege. Quæ oratio cum æqua & probabilis uideretur, nihilo magis Periclem permouit. Suberat igitur quædam (ut uidetur) priuata in Megarenſes ſimultas. Communi autem cauſa palàm crimini dabant, ſacrum eos lucum cæcidiſſe. Decernit igitur legatum ad Megarenſes, eundemq; ad Lacedæmonios, qui apud eos Megarenſes accuſet. Hoc Periclis decretum mite humanumq; uiſum eſt, & æquitatis plurimum præ ſe ferre. Sed cum Antemocritus miſſus legatus culpa Megarenſium, ut ferebatur, interiiſſet, decernit Carinus hoſtiles eſſe inimicitias, nec ante denunciatas & indictas. Quicunque autem poſthac Megarenſis in Attica eſſet deprehenſus, capite plecteretur, militeſq; cū iureiurādo adigerentur, patrio more, adiicerent ſacramento, ſe bis quotannis in Megarenſiū agros inuaſuros. Ad hæc Antemocritus cum humi mandaretur iuxta Thraſias portas, quæ nūc Diplon uocantur, Megarenſes inficias ibant, cauſamq; Antemocriti necis in Aſpaſiam Pericleinq; transferebant. Nitebātur uero peruulgatis quibuſdam Acharnæi uerſibus, qui tum omnibus erant in ore, & in quibus id quodammodo ſignificari uidebatur:

D

Ariſtoph. in Acharn.

Simæthani Megaris ſurreptam quidam ebrii
Iuuenes abigunt, conta Megarenſes turgidi
Ira duo ſurantur ſcorta Aſpaſiæ,
Belli hoc ſcilicet fuit grauis exordium.

Ab initio igitur quo pacto res ſe habuerit, non facile eſt cognoſcere. Quòd autem decretum ſublatum non ſit, Pericle autore unà omnes factum eſſe teſtantur. Præterquam quòd aliqui dicunt eum magnitudine animi & iudicio & conſilio, optima quadam ratione in ſententia permanſiſſe, quod iuſſum Lacedæmoniorum experimentum inconſtantiæ, conceſſionem uero & confeſſionem imbecillitatis eſſe duceret. Alii uero magis ſuperbia quadam & contumacia oſtentandæ potentiæ gratia, Lacedæmonios deſpexiſſe. Verū turpiſſima cauſa omniū, & quæ plurimos habeat teſtes, huiuſmodi fuiſſe dicitur Phidias pictor ſimulachrū, ut diximus, faciédum cōduxerat, amicus Periclis, & ſumma apud illum gratia & autoritate: ob eum inuidia flagrans, nonnullas in ſe inimicitias concitauit. Quidam multitudinis animos in eo tentare aggreſſi, quale de Pericle factura eſſet iudicium, Memnonem quendam ex Phidiæ operariis ſubornatum ſupplicem in forum adducunt, petentem impunitatem iudicii & accuſationis in Phidiam. Suſcipiente autem populo hominem, conſtitutaq; in concione accuſatione, furti quidem facta mentio non eſt. Aurum enim ita ſtatim ab initio ad ſimulachrum accommodarat Phidias, Periclis ſententia, ut facile cum uellet, demoliri atque expendere poſſet: quod & Pericles tum fieri iuſſit: cuius operis gloria Phidiam onerauit inuidia, atque ob id potiſſimum, quod cum in ſcuto deæ Amazonum pugnam effingeret, ſui quoddam ſimulachrum expreſſit, calui ſenis ſaxum ambabus manibus attollentis. Periclis quoque formam pulcherrimam effinxit, cum Amazone conſerentis manus. Habitus autem & figura eiuſmodi, ut haſtam ante oculos Periclis prætenderet: idq; induſtria & ſummo artificio factum, quaſi ſimilitudinem occultare uellet, quæ undique apparebat. Phidias igitur coniectus in carcerem, morbo uitam finiuit. Vt uero alii opinantur, ueneno, inuidiæ Periclis concitandæ gratia, ab inimicis parato. Index uero Memnon, Glyconis decreto, immunitate à populo donatus eſt, mandataq; prætori cura eſt, nequid homo detrimenti caperet. Per id temporis Aſpaſia lenocinii accuſata eſt ab Hermippo Comico. Obiiciebatur enim illi, quòd mulieres liberas cū Pericle coēuntes lecto exciperet. Et Diopithes decretum fecit, ut omnium qui de diis non recte ſentirent, aut de rebus cœleſtibus nouos ſermones inducerent, nomen deferretur, uolens hanc propter Anaxagoram

in Periclem

A in Periclem ſuſpicionem conferre. Iubente autem populo, delationesq; admittente, ſic decretum ſit ratum, Dracontido decernente, ut rationes pecuniarum à Pericle ad prætores referrentur, iudices autem ab ara ferentes ſuffragium in ciuitate iudicarent. Agon uero ex decreto iſtud ſuſtulit, & à mille & quadringentis iudicibus iudicium fieri decreuit, cum quis furti, aut ambitus, aut iniuriarum litem exiſtimari uellet. De Aſpaſia igitur, cum multa deploraſſet præter religionē iudicii, lachrymisq; ſuis & obſecratione iudices ad miſericordiam commouiſſet, impetrauit. Sed cum de Anaxagora eſſet ſolicitus, eum urbe emiſit. Vbi uero ob Phidiam in inuidiam & offenſionem populi incidit, iudicium reformidans, impendens bellum & ardens magis incendit, in ſpem adductus, poſſe hoc pacto crimina diſſipari, & inuidiam lenitum iri, cum in maximis laboribus periculisq;, ciuitas ei ſe uniuerſa ob illius autoritatem atque opes commiſſura eſſet. Cauſæ igitur quibus Pericles non permiſit populum Lacedæmoniis obtemperare, hæ fuiſſe dicuntur: ueritas autem incerta & obſcura eſt. At Lacedæmonii cum intelligerent, eo ſublato æquiores ſe Athenienſes ad omnia eſſe habituros, iuſſerunt eos urbem expiare, quòd piaculo iampridem, ut Thucydides inquit, Periclis genus eſſet obnoxium. Verum ea pertentatio longe contrarium quàm illi opinati fuerant, exitum habuit. Non enim modo ſuſpicionem Pericles & calumniam fugit, uerumetiam maiorem autoritatem & honorem à ciuibus conſecutus eſt, quippe quem hoſtibus odio maxime atque formidini eſſe opinarentur. Quare antequam Archidamus cum Peloponneſiis in Atticam inuaſiſſet, ſignificauit Athenienſibus, ut ſi Archidamus uaſtatis cæteris, uetuſto iure hoſpitii ius belli ſuis agris abſtineret, ſiue ut in urbe occaſionem calumniæ inimicis & aduerſariis daret, ſe agrum omnem atque uillas ciuitati dare ac donare. Igitur Lacedæmonii Archidamo duce, in Atticam cum ſociis magno exercitu impetum faciunt: deuaſtatoq; agro in Acharnitas profecti, ibi caſtra poſuerunt, ſperantes fore, ut Athenienſes ea calamitate permoti haud iniuriam ferrent, ſed continuò in pugnam deſcenderent. Sed Pericli magnum ac periculoſum uiſum eſt, cum ſexaginta Peloponneſiorum millibus (tot enim fuerant qui primum inuaſerant) pro libertate ciuitatis manus conſerere: erectos autem pugnandi cupiditate, labemq; illam & ignominiam indigne ferentes, leniuit oratione, cum diceret cæſas arbores celeriter renaſci, interemptos autem homines recuperare difficillimum eſſe. Populum tamen haud uocauit in concionem, ueritus nequid præter ſententiam facere cogeretur: ſed quemadmodum nauis gubernator ſpirante uento in pelago omnibus rite diſpoſitis rebus, intendens arma artificio ſuo utitur, deſpectis lachrymis precibusq; timentium & nauſeam non ferentium, ſic ille clauſa urbe, præſidiisq; firmata, ſuo iudicio arbitrioq; rem gerebat, clamores & offenſionem hominum paruifaciens, etſi multi ex amicis precibus, ex inimi- *Conſtantia.*

B cis minis & increpatione frequentes inſtarent, plerique obſcœnis cantibus atque cauillis inueherentur in illius præturam, ut ignauam effœminatamq;, & quæ res Athenienſium hoſtibus proderet. Excitabatur etiam Cleon, fretus ira ciuium in Periclem concitata, ad demulcendum multitudinem ſe conferens. Hermippi anapæſticos quoſdam uerſus in eum efferebat: *Videtur eſſe tale quid, nam uariant exempla.*

Non tu Satyrorum rex ſubibis Lanceam?
Aut quid multa grauiter de bello diſputas,
Equitis Pericles robur pollicens boni?
Quid mucro quem cos dura bello ſuſcitat,
Cleonis morſu ardente fractus trepidat?

Verum nihil horum Periclem immutare potuit, ſed miti animo ac ſilentio ignominiam inuidiamq; ſubiens perferebat. Cum .C. nauium claſſem in Peloponneſum mitteret, haud tamen ipſe unà profectus, ſed in urbe aſſidue manens ciuitatem in manibus habuit, quoad Peloponnenſes motis ex Attica caſtris, abierunt. Et cum proſpicere multitudini ſtatuiſſet, quos bello uexatos uidebat, rebus diuidendis refecit, agriq; ſortitiones edixit. Eiectis enim Aeginetis omnibus, diuiſit ſorte eorum agrum Athenienſibus. Quædam etiam ex hoſtium detrimentis conſolatio afflictis rebus afferebatur. Nam claſſis Peloponneſum circumiens, magnā agri partem uaſtarat, uillasq; & paruas quaſdam urbes diripuerat, & ipſe Pericles pedeſtribus copiis facto impetu in agrum Megarenſium, omni ex parte populatus eſt. Sic multis utrinque terra mariq; illatis, multisq; acceptis cladibus, nunquam tam longe Peloponnenſes traxiſſent bellum, ſed celeriter fatigati eſſent, ut ab initio Pericles prædixerat, niſi diuina aliqua uis humanis conſiliis obſtitiſſet. Nam contagioſa lues quæ inuaſit urbem, ſublato iuuentutis flore Athenienſium uires uehementer attriuit. Quibus rebus uexatis peſte corporibus, animis omnes in Periclem exaſperati incenſiq; erant, ac ueluti aduerſus medicum, aut patrem, mentis errore ex morbo contracto, inſurgebant: ſcilicet perſuaſi ab hoſtibus, peſtem ex confluxione in urbem agreſtis uulgi, eſſe conflatam, multis ſimul, ueris tempore, confuſe in paruis domibus feruentibusq; habitaculis ſub tecto & ocioſe uiuere coactis, qui ante puro aeri & aperto aſſueti erant. Huiuſque rei autorem fuiſſe, qui ſuſcepto bello multitudinem ex agro in urbem compuliſſet, nec ullo opere tantum numerum hominum exerceret; ſed inſtar pecudum adinuicem corrumpi ſineret, nec commutare ſe unquàm

aut reſpitare pateretur. His igitur ſanandis hoſtibusq́; reprimendis cum adiecíſſet animum, C. & L. naues compleuit, multisq́; & fortibus ciuibus in eas impoſitis nauigare iam properabat. Ea res cum optima ſpe confirmaret ciuium animos, non mediocrem hoſtibus formidinem tanta potentiæ mole allatura erat. Iamq́; paratis inſtructisq́; nauibus, ſuam triremem Pericles conſcenderat, ecce Solis defectio incidit, inductisq́; tenebris attoniti omnes magno prodigio, animis conciderunt. Cum igitur gubernatorem perterritum atque animi dubium intueretur Pericles, ſublatam ad eius faciem oppoſuit chlamydem, uelatisq́; luminibus rogauit, nunquid horrendum aut horridæ alicuius rei ſignum putaret. Abnuente illo, quid igitur intereſt, inquit, aut quid diſtat hoc ab illo, niſi quod maius quiddam eſt chlamyde, id quod nunc tenebras agit? Verum hæc in philoſophorum ſcholis diſputantur. Itaq́; aduectus claſſe Pericles, aliud nihil uidetur geſſiſſe tanto apparatu dignum: ſed cũ ſacram Epidaurum obſediſſet, ac iam breui deditio factura uideretur, de ſpe magna peſte inualeſcente deiectus eſt, qua repente exorta non ipſos modo Athenienſes, uerumetiam ſiqui modo aliquo ad exercitum propius acceſſiſſent, contagione necabantur. Ex hoc infenſos ſibi Athenićſes lenire, ſpeq́; addita animis excitare atq́; erigere nitebatur. Haud tamen ſuſtulit iram, neq́; ab incepto furore reuocauit, priuſquam ſumptis in manum ſuffragiis, abdicandi eum imperio, & pecuniis mulctandi permiſſa poteſtas eſt: quam mulctam quinque & decem talenta qui minimam ſcribunt, quinquaginta qui maximam, fuiſſe tradunt. Et cauſæ ſcriptus eſt accuſator, ut Idomeneus teſtatur, Cleon, ut autem Theophraſtus, Simmias. Ponticus autem Heraclides Lacratidam fuiſſe aſſeuerat. Publica igitur inuidia ipſa ira ueluti aculeo in illum unà cum plaga dimiſſa à multitudine, celeriter deſitura uidebatur. Verum premebatur domeſticis incõmodis, quòd neceſſariis diuturna diſſenſione laborantibus, ex his non paucos peſte amiſiſſet. Nam maximus natu filius eius Xantippus, & ipſe natura improbus, & uxorem iuuenem & profuſam nactus, Iſandri Epilici filii filiam, patris diligentiam & parſimoniam ægre ferebat, quòd ſibi parce nimis & exiliter ſumptus ſuppeditaret. Mittens igitur ad quendam ex paternis amicis, Periclis nomine argentũ accepit: quo in poſterum repetente, Pericles homini etiam iudicium dictauit. Quare adoleſcens Xãtippus difficultate maxima circumuentus, in patrem maledicta coniicere, & primum domeſtica eius ſtudia ad irriſionem efferre, ſermonesq́; quos cum ſophiſtis conſerebat: Ut cum Epithymitus Theſſalus equum in Pentathlo iaculo interemiſſet, cum Protagora diem totum conſumeret in perquirendo, utrum iaculum, aut qui iaceret, aut ii qui præmia ponunt, rectius mortis cauſa iudicandi ſint. Ad hæc & uxoris calumniam à Xantippo Steſimbrotus ait in multitudinem diuulgatam eſſe, atque omnino inſanabilem uſque ad extremũ uitæ hanc adoleſcenti cum patre ſimultatẽ manſiſſe. In D

Animi in aduerſis fortitudo.

ea enim peſte, cum incidiſſet in morbum Xantippus, interiit. Defuncta eſt etiam Periclis ſoror, ex affinibus quoq́; complurimi, & ii quidem quorum in Repub. plurimum iuuabatur. Nunquam tamen fatigatus eſt, ſed illam animi magnitudinem inuictam ſemper à calamitatibus infractamq́; conſeruauit: nec eum flere, aut funus ducere, aut ad ſepulturam alicuius neceſſarii accedere quiſquam aſpexit unquam, priuſquam Paralo eſſet orbatus, qui ei ex legitimis filius reliquus eſſet. In hoc autem inflexus animo parumper, tolerare tamen ſuo more nitebatur, & ſolitam grauitatem & conſtantiam retinere. Coronam etiam cum mortuo filio attuliſſet, aſpectu ipſo doloris magnitudine ſuperatus eſt: nam & flebilem edidit uocem, & uim lachrymarum emiſit, cum nihil tale unquam in reliqua uita feciſſet. At ciuitas multos ad bellum duces experta, multosq́; oratores, cum nullus nec grauitate, nec autoritate idoneus eſſet uiſus, cuius fidei tantum imperium committẽdum foret, Periclemq́; ipſum ſummo deſiderio ad tribunal prætorium reuocaret, mœſtus atque exanimatus domi iacens, Alcibiade aliisq́; amicis ſuadentibus, eò ſe contulit. Ergo poſtquam plebs ſuam in hunc ingratitudinem repurgaſſet, conuerſus iterum ad Remp. capeſſendam prætor deſignatus, autor legis de nothis abrogandæ fuit, quam ipſe antea tulerat, ne omnino ſucceſſoris inopia, familiæ nomen & genus deficeret. Quæ uero ad legem ſpectant, ita ſe habuerunt. Pericles cum in Repub. maxime floreret multis ante temporibus, filiosq́; legitimos haberet, ut diximus, legem tulit, ſolos Athenienſes haberi, qui ex duobus Athenienſibus nati eſſent. Poſtea uero quàm rex Aegyptiorum quadraginta millia medimnorum frumenti dono Athenienſibus miſit, & ciuibus diuideretur, permultæ ſunt nothis ex ea lege exortæ accuſationes: qui cum antea quidem latuiſſent contemptiq́; eſſent, multi tunc horum delatores extiterunt. Qui igitur damnati iudicio, uenditi ſunt: haud multo pauciores quinque millibus fuerunt. Reliqui qui Athenienſes iudicati in Rep. manſerunt, quatuordecim millia & quadraginta inuenti ſunt. Quare perindignum uidebatur, legem quæ in tot homines ualuiſſet, nunc ab eo ipſo reſcindi, qui tulerat. Sed præſens fortuna domus Periclis afflictæ, qui ueluti contumaciæ elationisq́; ſuæ pœnas luiſſet, flexit Athenienſium animos, exiſtimantium ipſum numinis iram perpeſſum, humana ope ſubleuandum eſſe. Itaque conceſſerunt ei, ut filius nothus in genus adſcriberetur, eiuſdemq́; illi nomen eſſet. Atqui hunc quidem poſteriori tempore in Arginuſis, cum nauali prælio deuiciſſet Peloponnenſes, populus unà cum cæteris ducibus interemit. Ac uidetur tunc quidem peſtis

non

Obitus præclarus. *Iuſtitia et animi moderatio* *Nominis ratio*

A non ui repentina illa ac uehementi Periclem cepiſſe, qua cæteros, ſed quæ remiſſo quodã & tenui morbo per uarias mutationes prouecta longius, ſenſim paulatimq; conficeret corpus, & uim animi ſuperaret. Itaq; Theophraſtus in ſuis libris quos de morali philoſophia edidit, dubitans, nunquid circa animos uertantur mores, & acti corporis doloribus à uirtute deficiant, tradit Periclem cum lãgueret ex morbo, amico cuidam, qui eum uiſendi gratia adierat, incantationes quaſdam pendentes collo à mulieribus alligatas oſtendiſſe, ut appareat hominem peſſime animo affectum fuiſſe, cum eiuſmodi inſanias perferebat. Cumq; iam eſſet morti uicinus, circunſtantes principes ciuitatis atq; ex amicis ii qui ſupererant, in mentionem illius uirtutis uenerunt, quanta extitiſſet, metiebantur res geſtas, trophæorũ numerum recenſebant. Nouies enim uictor pro patria trophæum ſtatuerat. Atq; hæc quaſi illo nihil audiente, ſed priuato omni ſenſu inter ſe loquebantur. At ille ſui adhuc compos omnibus adhibuerat mentem, & in medium locutus, inquit ſe admirari, ſi hæc in eo maxime laude digna & memoria ducerent, quorum fortuna ſibi partem uel maximam uendicaret, & quæ multis iã ducibus contigiſſent: quod autem maximum & pulcherrimum eſſet omniũ, ſilentio prætereirẽt. Nemo enim, inquit, Athenienſis propter me nigram induit ueſtem. Vir igitur admiratione dignus, non ſolum mãſuetudine & clementia, qua ſe turbulẽtiſſimis temporibus magniſq; offenſionibus præſtitit, uerumetiam ob eam animi ſententiam qua erat: ſiquidem ex ſuis rebus pulcherrimum putabat eſſe, in tantis opibus imperii nihil neq; inuidiæ unquam, neq; iracundiæ conceſſiſſe, neq; in aliquem præcipue inimicum crudelem ſe præſtitiſſe. Ac mihi quidem uidetur cognomentum illud præclarum ab adoleſcentia ſibi inditum, hanc unam rem potiſſimum, mite eius ingenium ac uitam in imperio caſtiſſime ĩtegerrimeq; uerſatam, uerum atq; uacuum ab inuidia reddidiſſe. Quemadmodum deorum genus, quòd bonorũ non malorum cauſa ſit, dignum ducimus rerum omnium poteſtatem atq; imperium obtinere, non ut Poetæ nos imperitis opinionibus perturbantes ſuis poematis capiunt, cum locum quem à diis habitari dicunt, tutam & tranquillam ſedem appellant, ad quam neq; uenti neq; tenebræ aſpirare queant, ſed iucunda ſerenitate & pura luce, per omne tempus perpetuo illuſtretur: quòd eiuſmodi uitæ ſtatus immortales & beatos maxime decere uideatur. In ipſos autem deos autumant deſidiam, odia, inimicitias, iram, aliaſq; perturbationes frequenter cadere, quæ ne in homines quidem, ut qui modo aliquid ſapiant, poſſunt conuenire. Sed hæc fortaſſis uideri poſſunt alterius diſputationis eſſe. Res ipſa porrò ingens ſtatim uiri deſiderium, & profundiſſimum ſenſum ciuibus iniecit. Nam homines offenſi potentia eius, ut qua obſcurarentur, eo ſtatim ſublato è medio cum in aliis oratoribus ac ducibus feciſſent periculum, confeſſi ſunt in elatione animi modeſtiam, in manſuetudine uero grauitatem natura eſſe non poſſe. At illas inuidioſas eius opes, quas monarchiam & tyrannidem appellabant, ſalutare præſidium ciuitati apparuit, tanta poſt contagio, totq; ſcelera in Repu. inuaſerunt, quæ ille cohibendo deprimendoq;, ne incurabilia libertate fierent, prohibebat.

B

FABII MAXIMI VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

Genu· *Nomen.* *† Rutiliano forte, aut certe Rullo.*

DESCRIPTIS autem Periclis moribus, quos accepimus, quiq; memoratu digni uidebantur, ad Fabium oratio traducenda eſt. Ferunt una Nympharum hunc genitum eſſe. Quidam uero Herculem apud fluuium Tyberim cum muliere eius loci incola congreſſum habuiſſe aſſerunt, & Fabium uirum optimum, à quo Fabiorum familia Romæ initium habuit, genuiſſe. Quidam autem priſcos huius generis uiros, quòd primum uenandi per foſſas morem induxerunt, à fodiendo Fodios olim appellatos memoriæ tradiderunt: deinde mutatis literis, lapſa loquendi conſuetudo Fabiis cognomen fecit. Cumq; ea familia uiros magnos complurimos produxiſſet, ab † Rylao quodam, qui Maximus ob eius ſplendorem & magnitudinem eſt appellatus, quartus in ordine fuit Fabius Maximus, de quo hæc ſcripturi ſumus. Erat ei cognomentum ex habitu corporis tractum, Verrucoſus, quòd paruam carnis elationem innatam in ſuperioris labii extremitate habebat. Sed & Ouicula, quod paruam pecudem ſignificat, cum puer eſſet, à manſuetudine & grauitate morum cognominatus eſt. Verum ex eo quod quietem atq; taciturnitatem adamabat, & multo cum pudore pueriles uoluptates attingebat, & ſerius ac difficilius diſciplinas percipiebat, ſeſeq; familiaribus facilem obſequentemq; præbebat, in torporis atque inſipientiæ ſuſpicionem apud eos qui minus familiares illi erant, ueniebant. Pauci enim erant, qui interiorem eius latentemq; conſtantiam, & inſitam illi à natura magnanimitatem cognoſcerent. Verum lapſu temporis, repente à negociis gerendis ex-

citatus, id quod facilitatem iudicabant, animi mobilitatem: timorem uero, conſilium: ignauiam ac C tem omnibus in rebus, & quod nihil egregie præter cætera ſtudebat, conſtantiam atque grauitatem eſſe multis declarauit. Nam cum animaduertiſſet Reipub. magnitudinem bellorumq; multitudiné, corpus ad rem militarem, tanquam ſibi hoc innatum eſſet, exercuit: & eloquentiæ ad populum perſuadendum, *Studia* quod maximum eſt uitæ ornamentum atque decus, ſe contulit. Nõ enim promptus ad dicendum, neque omnino ineptus natus erat, ingenium nactus non uulgare, ſed peculiare quoddam *Ingenium* ac rarum, ſchematibus abundans, & grauitate ſententiarum, quas Thucydidis perquam ſimiles fuiſſe aſſerunt. Nam eam habemus orationem laudatiuam, quam poſt conſulatum in funere filii ad populum habuit. Triumphos quinque egit, ſed primo deuictis Liguribus triumphauit. Nam ab eo in acie ſuperati, multos ex ſuis amittentes ad alpes ſeſe receperunt, & miſeri ac rebus ſuis ſpoliati ab Italiæ *Liuius lib. 1. De. 3.* finibus ceſſere. Poſtquam uero Annibal in Italiam irrupit, & primum apud Trebiam fluuium dimicans uictor euaſit, per Tyrrhenumq; agrum prædando iter fecit, terrorem ingentem atque trepidationem Romanis iniecit. Prodigia partim Romæ conſueta ex fulminibus, partim omnino extranea atque horrenda, cecidere. Nam ex ſcutis ſanguinem emanaſſe, & apud Antium cruentas ſpicas cecidiſſe, & lapidibus igneis atque ardentibus aere pluiſſe relatum eſt. Cœlum ſupra Falerios ſcindi uiſum, & multas hinc ſcripturas excidiſſe, in quarum una hæc erant ſcripta, Mars ſua tela quatit. Caius uero Flaminius conſul, uir magni animi, & gloriæ cupidus, magnis ſucceſſibus elatus, quibus fortunæ temeritate, non conſilio, potitus erat, nihil ad hæc trepidare, quippe qui cum à ſenatu reuocaretur, præter collegæ ſententiam, ui facto impetu, Gallos uicerat. Fabium autem prodigia, quanquam multa inſtarent, quòd nulla inerat ratio, minus turbabant, & cum paucitatem hoſtium ac rerum penuriam audiuiſſet, Romanos forti animo eſſe adhortabatur, ſuadebatq;, ex eo quòd Annibal exercitatũ militem ad plurima bella haberet, minime cum illo manus conſerendas eſſe, uerum ſociis præſidia mittenda, & ſic uires Annibalis (ſtantibus ciuitatibus in fide populi Romani) per ſeipſas tanquam ſplẽdentem flammam, quæ modicis lenibusq; fomentis alitur, infirmandas. Sed Flaminium in ſententiam ſuam trahere Fabius non potuit, dicentem non permiſſurum hoſtes Romæ appropinquare, neque quemadmodum Camillus olim, in urbe pro patria dimicaturum. Itaque iuſſi tribunos militum copias educere. Ipſe cum in equo inſideret, equo fremente, nulla manifeſte cognita cauſa (mirabile *Liuius lib. 2, Deca. 3.* dictu) inter currendum corruit in caput. Nec tamen ſententia ſua deſtitit, ſed ut prius conſilium ceperat, Annibali obuiam exercitum ducere, apud lacum Traſimenum in Hetruria copias ſtruxit. Cum milites prælia conſererent, terræmotus factus eſt, qui multarum urbium magnas partes proſtrauit, D auertit curſu rapido amnes, montiumq; ardua loca lapſu ingenti proruit. Quæ prodigia etſi magnopere ſæuirent, nemo tamen pugnantium illa per tumultum acceperat. Ipſe quidem Flaminius poſtquam multa facinora feciſſet & Roma & forti uiro digna, cum multis ex optimatibus oppetiit. Aliorum uero qui fugæ terga dederant, ingens eſt edita cædes, nam quindecim millia hominum eo die cæſa, totidemq; capta ſunt. Flaminii cadauer, quod propter uirtutem illius tumulo mandare atque honeſtare cupiebat Annibal, inter mortuorum funera haud inuentum eſt, & ubi occultum iaceret, omnino Annibalem latuit. Calamitas apud Trebiam ſuſcepta, neque per literas imperatoris, neque per nũcium Romæ recte cognita fuit, ſed dubia atq; incerta opinio mentita eſt. Hanc autem ut primum Põponius prætor audiuit, conuocato populo, neque ambages, neq; captiones memorans, inquit: O uiri Romani, magno prælio uicti ſumus, exercitus proditus, caſtra direpta, Flaminius conſul in acie cecidit. Conſulite igitur de noſtra ſalute. Hæc oratio apud tantum populum, quemadmodum mari uis immanis uentorum incumbens, ita torpore quodam mentes omnium occupauit, ita urbem perturbauit, ut in tanto terrore conſilia hominum rationesq; non ſufficerent. Sed ab omnibus tamen in uná tandem ſentẽtiam itum eſt, dictatorem deſignari oportere, qui fortitudine animi & ſapientia cunctis præſtaret. Hunc uero unum eſſe Fabium Maximum, uirum huic magiſtratui parem & animi magnitudine, & morum grauitate: tum quia animum ad conſilia, corpus uero ad robur in adoleſcentia inſtituiſſet, & audaciam cum prudentia temperaſſet. Poſtquam igitur in unam ſententiæ omniũ congruerunt, *†Li. Marcū* Fabius dictator deſignatus, magiſtrum equitum †Lucium Minutium dicens, primum à ſenatu petiit, ut equo uti ſibi dictatori liceret. Non enim antea equitare dictatori fas erat, ſed per quandam ueteré legé prohibitum fuerat, ſiue quòd maiores uires ineſſe pedeſtribus copiis arbitrarentur, & propter hoc imperatorem in phalange permanere oportere, nec locum deſerere: ſiue quoniá cum ad alia omnia, tyrannica magnaq; ſit eius principatus potentia, in hoc uoluerint dictatorem populo inferioré uideri. Verum Fabius cum uellet in primis principatus magnitudinem ac molem oſtendere, ut magis obſequentes ſibi ciues redderet, in unum collectis quatuor & uiginti lictoribus, progreſſus eſt. Altero ex conſulibus occurrenti per præmiſſum apparitorem iuſſit, ut dimiſſis lictoribus, inſignibusq; magiſtratus depoſitis, ſibi priuatẽ obuiam incederet. Poſt hæc à diis orſus, cum populum edocuiſſet, negligentia ceremoniarum & auſpiciorum, temeritate & inſolentia conſulis, non ignatia militum,

tum,cladem eſſe acceptam,oſtendit hoſtem minime metuendum eſſe , ſed deis honoris propitiatio-
niſq; gratia hoſtias eſſe mactandas,non ut mentibus eorum ſuperſtitionem iniiceret , ſed ut religione
uirtutem confirmaret,utq; ſpe diuinæ opis hoſtilem metum adimeret. Tūc inſpectis multis ex libris
Sibyllinis,ubi rerum Romanarum ſecreta recondita erant,ferunt quædam ibi oracula inuenta eſſe,
quæ ad fortunas & ad res illas geſtas conferebant,& id quod ibi cognitum erat,nō licebat ad alterum
loqui. Progreſſus dictator ad plebem,uouit diis omnem eius anni caprarum,ſuum,ouium , atq; bou
fœturam,quam Italiæ montes,planitieſq;,ac flumina,& prata,ea in regione educarent , ſe mactatu-
rum,& trecenta triginta tria ſeſtertia,totidemq; denarios,adiecta inſuper tertia parte pro Muſicis ſpe
ctaculis faciendis,in ipſa impenſa ſe collaturum . Summa totius eſt,octo myriades drachmarum , &
drachmæ ter mille qoingentæ octoginta tres,& oboli duo. Huius autem numeri rationem & obſer-
uantiam haud in promptu eſt dicere,niſi quis ternarii numeri uim in medium proferre uelit,quod p-
fectus numerus natura ſit,ac primus imparium numerum principiumq; in ſe numeri habeat , primaſq;
differentias,& cuiuſq; numeri elementa commiſta,& inuicem coniuncta concipiat. Fabius igitur cum
erexiſſet ad rem diuinam ciuium animos,ad eam in poſterum proniores ut eſſent effecit. Ipſe uero cū
in ſe uno ſpem omnem uictoriæ locaſſet,ut qui exiſtimaret,deum per uirtutem & prudentiam homi
nibus res ſecundas concedere,ad Annibalem reprimendum ſe conuertit , non eo animo ut dimicare
uellet,ſed ut tempore illius uires attritas redderet,& rerum copiam ad inopiam , & exercitus magni- Conſilium.
tudinem ad tenuitatem reduceret : unde ſemper,quia ſublatus equitatu hoſtis erat rucbatq;,ipſe per
loca edita exercitum ductabat,& poſitis caſtris hoſti imminebat,quoties conſiſteret , conſiſtens ipſe
quoq; : dumq; illa moueret,per montana cum exercitu iter faciebat, & tantum ſe Annibali oſtende-
bat,quantum ex loci intercapedine ad pugnandum inuitus cogi non poſſet. Itaq; hoſtibus tāquam pu
gnaturus eſſet,ea cunctatione terrorem incutiebat . Sic itaq; tempora producentem Fabium omnes
aſpernabantur,& ſordida de eo in caſtris fama uagante,hoſtes eum magnopere formidantem , nul-
liuſq; pretii eſſe arbitrabantur. Annibal uero multa audacia uirum eſſe Fabium cenſebat:nam ſolus il-
le Fabii grauitatem atq; ſententiam bellandi cognoſcebat,animaduertebatq; multa arte ,multa ui , il-
lum ad conſerenda prælia alliciendum eſſe. Res Carthaginenſium aliter iniquo loco ſitas,cum his re-
bus,quas ad bellum portauerant,non dimicando,uti non poſſent,& homines ac res quibus indigerēt
minuerentur,fruſtraq; conſumerentur. Itaq; Annibal omnia tentans , uerſanſq; animum huc atq; il-
luc,tanquam fortis athleta ad omne genus doli ac fraudis,impellendi gratia Fabii ad conſerendas ma
B nus,ut eum ad illud dimicationis traheret,quod præter ſecuritatem rationemq; conſiliorum eius eſ-
ſet,uariis modis illum laceſſebat. At Fabium prudētem fortemq; uirum nullo modo dolis fallere,po-
tuit. Sed Minutius magiſter equitum,homo ferox & importunus,atque temerarius,& lingua imodi-
cus,qui ſtudium atq; auram exercitus quærens,illum inſano impetu & inani ſpe impleuerat,& de Fa
bio turbulentos rumores efferebat. Qui in Fabium per cunctationem maledicta torquebant , Anni-
balis pædagogum appellabant,Minutium uero magnum uirum,& Roma dignum imperatorē præ-
dicabant. Minutius magis in elationem animi atq; petulantiam ductus,illum per montes copias du-
centem deridebat,tanquam qui nihil aliud quàm locum quæreret,unde uelut è theatro , Italiā ferro
igniq; uaſtari milites uiderent. Quin amicos Fabii interrogabat , num Fabius diffiſus terris in cœlum
attollere exercitum uellet,aut caligine & nebulis interiectis,hoſtes effugere. Hæc amicis Fabio nunciā
tibus,ſuadentibuſq; ut potius pericula adiret,q̄ infamiam toleraret,reſpondit : Formidoloſior quidē
nunc uiderer,ſi dum ſcommata conuiciaq; timerem,à meorum ratione conſiliorum diſcederem. Nec
uero turpis eſt metus qui pro patriæ ſalote ſuſcipitur. Verum terror qui ad gloriam hominum & ca-
lumnias,falſoſq; rumores attinet,minime quidem dignus eſt homine huiuſmodi magiſtratum geren
te,ſed eo qui ſeruit illis,qui ipſum male imperare ac dominari ſentiunt. Poſt hæc Annibal in errorem
incidit. Nam cum uellet longius à Fabio exercitum ducere,& in planitiem pabulo exuberantem ueni
re,iuſſit repente poſt cœnam à ducibus in Caſinatem agrum duci. Illi ab Latinorum nominibus,pro
pter Barbaricum idioma,abhorrētes,ad Campaniæ fines,ad urbem Caſilinum exercitum Annibalis
ducunt. Hanc urbē Holothronus fluuius,quē Vulturnum Romani uocant,per medium fluens diri-
mit. Hæc regio mōtibus circunſepta eſt,& ad mare uallis exitū aperit:hic ob circunfuſum fluuium ſta-
gna oriunt,profundiſſimaſq; arenas habent,& ad littus procelloſum ac importuoſum terminant. Huc
cū Annibal cōtēdiſſet,Fabius cognitis uiarū greſſibus,ad fauces quatuor millia militū collocauit , alio
exercitu ſuper alios colles pulchre diſpoſito. Ipſe cū leui expeditaq; armatura,in ultimos hoſtiū irruēs
uniuerſum exercitū diſturbat,& ad octingentos trucidat. Qua ex re Annibal cū uellet ex hac ualle co
pias eripere,cognito loci errore ac periculo,duces in crucem ſuſtulit. Sed per hoſtes loco munitiſſimos
ferro uiam facere diffidebat. Nam cū trepida omnia undiq; ad ſoperandos ſaltus exiſterent,& omni-
no erumpēdum eſſet,ſtatuit artificioſa calliditate hoſtes circūuenire. Itaq; ad duo millia boum,quos
inter cæteram prædam agebāt,capi iuſſit,omniumq; ambobus cornibus faces ardentes ex aridis uir- Aſtutia.

C

nutiſq; uirgis colligari: deinde ortis tenebris, editoq; ſigno, boues per loca arcta ad cuſtodias hoſtium, & ad cacumina montium ab illis quibus res demandata eſſet concitari: quæ dum illi agebant, ipſe quod reliquum erat exercitus, per ſilentium ducebat. Boues uero acti, quouſq; ignis paulatim materiam exarſit, nullo impetu ferebantur. Quo factum eſt, ut in admirationem paſtores ex mõtibus proſpicientes, ea flamma quæ ſummis in cornibus fulgebat, traheret, tanquam exercitus ſub uno multarum lampadum ordine progrederetur. Poſtquam uero exuſtis cornibus ignis carnem tetigerat, & inuſtione uexati capita quaſſabant, ad inuicemq; ſeſe igne repleuerant, ſine ordine gradiebantur, uerum anxii, atque exterriti, curſu per montes diſſipati ferebantur, & frontes ſummasq; caudas incenſas habentes, multum ſyluæ in qua fuga inerat, incendiis miſcebant. Quare Romanis qui ad ſaltus inſidendos montium diſpoſiti erant, horrenda ſpectacula præbuerunt: nam faces illi proſpicere uidebantur, tanquam à diſcurrentibus paſſim hominibus comportarentur. Itaque Romani multo terrore affecti, ne ab hoſtibus hinc atque hinc circumuenirentur, ad maiora caſtra recedentes, tumultuando impedimenta reliquere. Interea ſummis montium iugis à leui Annibalis armatura occupatis, reliquum exercitus multam prædam agens, intrepide montes conſcendit. At Fabius ipſis in tenebris dolos perſenſit: nam quædam ex bobus palantes in conſpectum eius prodiere. Quare metuens ipſa in nocte inſidias, exercitum in acies redactum ſilentem tenuit. Poſtquam lux orta eſt, Fabius in ultimos hoſtium irruit, & per aſpera iniquaq; loca, magno cum tumultu prælia miſcuit; donec ab Annibale miſſi Hiſpani, homines leuiſſimo corpore, celeribusq; plantis, & ad montes ſuperandos aptiſſimi, clamore in grauem armis ſtatariumq; Romanorum militem irruunt, & magna edita cæde, Fabium ad caſtra concedere cogunt. Ex ea igitur re increpationes Fabio ac deſpectio comparata eſt. Nam cum antea pugna abſtinuiſſet, ut conſilio & prudentia Annibalem oppreſſurus, his ipſis uictus ab eo oppreſſusq; uidebatur. Cum autem uellet Annibal in eum magis Romanorum iram incendere, ut ad eius agrum uentum eſt, cæteris omnibus clade atq; incendio uaſtatis, iis tantum abſtineri iuſſit, ac etiam cuſtodes adhibuit, qui inde capere quicquam prohiberent. Hæc Romam perlata maiorem Fabio inuidiam concitarunt, in eumq; ſunt tribuni plebis in concione uehementer inuecti, maxime adiuuante Metello, qui non Fabii inimicitiis, ſed quòd neceſſarius Minutii magiſtri equitum foret, exiſtimabat Fabii calumnias, honorem illi & gloriam eſſe allaturas. Nec populum modo Fabius infenſum habuit, uerumetiam in iram ſenatus incurrit, quòd captiuorum cum Annibale pactionem uehementer improbaret. Conuenerat enim cum eo ut uir pro uiro ex captiuis redderetur. Siqui uero ſupereſſent, ducentæ & quinquaginta in ſingulos, ab iis qui reciperent, ſoluerentur drachmæ. Facta igitur uiritim captiuorum permutatione, ducenti & quadraginta ex Romanis apud Annibalé ſupereſſe inuenti ſunt. D

Horum pretium decreuit ſenatus mittendum non eſſe, ſed Fabium maxime accuſabat, quòd neque honeſte, neq; è Reipub. utilitate, homines qui ob ignauiam prædæ hoſtibus fuerant, redemiſſet: quibus Fabio cognitis, ciuium iram ſedato animo tulit. Sed cum pecunias non haberet, & fallere Annibalem, ac ciuium ſalutẽ hoſti prodere, nullo modo adduci poſſet, filium Romam dimiſit, eumq; agros uendere iuſſit, & ex illis redactum argentum ad ſe in caſtra deferre. Véditis autẽ agris cum celeriter rediiſſet adoleſcens, miſſo ad Annibalé pretio captiuos recepit, è quibus in poſterum permultis reſtituere pretium uolẽtibus, repudiauit Fabius. Poſt hæc ad ſacrificia Romam à ſacerdotibus reuocatus, exercitũ Minutio tradidit, ea conditione, ut neq; hoſtem exciperet inuadentem, neq; cum eo manus confereret. Nec id modo ut imperator mandauit, ſed preces inſuper & admonitiones adhibuit. Quæ ille omnia paruifaciens, inuadendis hoſtibus animũ ſtatim adiecit: & magnam copiarum partẽ ab Annibale frumẽtatũ miſſam, obſeruata occaſione adortus non paucis ex iis qui ulterius militabant interẽptis, reliquos intra uallum fugere cõpulit, metumq; omnibus futuræ obſidionis iniecit: collectoq; in unum Annibal rurſus exercitu, diſceſſu ſecuritati cõſuluit. Quare Minutius immoderatæ elationis & audaciæ repleuit militẽ, ac celeriter Romã maior rebus fama peruaſit. Quod cum accepiſſet Fabius, Minutii ſucceſſum inquit ſe magis formidare, q̃ hoſtem. At plebs gaudio maximo & lætitia concurrit in forum. Et Metellus tribunus ſuggeſtum conſcendens, concionem habuit, qua Minutium ſummis laudibus efferens, non iam deſidiæ & ignauiæ, ſed proditionis Fabium accuſauit. Permultos quoq; ex aliis ciuibus, qui opibus in primis & dignitate præſtabãt, eius facinoris Fabio adiunxit ſocios, bellum ab initio traxiſſe, quo populo poteſtatẽ ſuã eriperẽt, dictatoria tyrãnide ciuitatẽ occuparẽt, quæ res moram & cunctationem conficiens, manendi Annibali facultatem præſtaret. Addebat ad hæc, illi alias ex Libya copias affuturas, ut in ditionem Italiam redacturo. Poſtea uero quàm Fabius proceſſus in concionem, nõ apud tribunum ſe cauſam ſuã defenſurum oſtendit, ſed inquit quamcelerrime ſacrificia & ſupplicationes tranſigi oportere, ut ipſe in exercitum rediens à Minutio pœnas exigeret, quòd contra eius imperium prælium iniiſſet. Strepitus & reclamatio populi permaxima conſecuta eſt, tanquam in mortis periculum Minutius uocaretur. Nam & in uincula conicere, & indemnatum morte mulctare dictatori fas erat, & Fabii iram ex multa mãſuetudine & clementia collectam & cõcitatam, grauem

Fides. Val. Max. li. 3. ca. 8. & li. 4. cap. 8.

A grauem & implacabilem opinabantur futuram. Itaque cæteris metu ſilentibus, Metellus tribunitia licentia fretus (is enim magiſtratus tantummodo, conſtituto dictatore, ſuam retinet poteſtatem, reliquis amittentibus) frequens apud populum inſtabat, & ne Minutii ſalutem proiicerent, precibus orabat, neue committerent, ut quæ Manlius Torquatus feciſſet in filium, eadem is tunc à Fabio pateretur, ut qui ex hoſte lauream & gloriam uictoriæ reportaſſet, ſecuri percuteretur. quin illam Fabio poteſtatem adimerent, rerumq; ſummam Minutio qui ſeruare omnia & poſſet & uellet, committerent. Huiuſmodi oratione uehementer permoti omnes, haud quidem Fabium, etſi premeretur inuidia ciuium, ad deponendam dictatoriam dignitatem cogere auſi ſunt: Minutium uero illi ſocium imperii eſſe decreuerunt, & in bello adminiſtrando parem dictatori licentiam poteſtatemq; habere, rem ante id tempus Romæ inauditam, ſed paulo poſt accepta Cannenſi clade denuo factam. Eo enim tempore Marcus Iunius dictator erat in caſtris, & ad ſupplendum ſenatus numerum, qui multis ſenatoribus in pugna peremptis admodum imminutus erat, alium dictatorem Fabium Buteonem dixerunt. Verum hic ſimulatq; dictaturam iniit, delectiſq; uiris compleuit ſenatum, eodem die dimiſſis lictoribus & reliqua comitum pompa, admiſtus uulgo & in negocüs domeſticis tractandis occupatus, ut priuatus in foro uerſabatur. Minutio ad parem imperii portionem deſignato opinio erat, Fabium tumultuaturum eſſe, ac uehementer miſerum futurum: quòd de eo haud recte iudicatum eſt, nam non ſuã calamitatem illorum inſcitiam exiſtimans, ſapientis Diogenis animum induit, qui quodam ad eum dicente, Hi te irrident: At ego, inquit, minime irrideor: quippe qui eos ſolum irridendos duceret qui uicti cederent, atq; eiuſmodi rebus turbarentur. Ita Fabius eius fortunam temporis, quantum in ſe fuit, ſedato placidoq; animo tulit, ueram ratus eam philoſophorum ſententiam, qui arbitrarẽtur, nec contumelia, nec ignominia bonum & probum uirum affici poſſe. Angebat uero eum Reipub. cauſa uehementer multitudinis temeritas, quæ ſe Minutio commiſiſſet, homini ambitione elato, & non ſanis conſiliis ad bellum incumbenti. Itaq; ueritus ne ille inſanus & opinione inflatus præueniẽs aliquid mali Reipub. importaret, clàm omnibus urbe excedens, in caſtra ſe contulit, ubi Minutium offendit adeo elatum & tumidum, ut ne ulterius quidem ullo modo contineri poſſet. Cæterũ cum plus æqua ſibi parte imperii arrogaret, hoc minime Fabius concedendum putauit, exercitumq; cum eo partitus eſt, melius eſſe ratus, illum parti imperare, quàm præter æquum omnia obtinere. Ac primã & quartam ipſe rerum portionem habuit, ſecundam uero & tertiam illi tradidit, eodem modo diuiſis ſociorum copiis.

Val. Max. li. 2. c. 2. li. 5. c. 8. Liuius lib. 8. Deca. 1.

Animi tolerantia.

Contra habet Liuius.

B Cum uero gloriaretur exultaretq; Minutius, quòd ſummi & maximi imperii columen eius cauſa multum de ſuo ſplendore & dignitate amiſiſſet, admonuit illum Fabius, Non ſibi, ſi ſaperet, cum Fabio, ſed cum Annibale eſſe certamen arbitraretur: quòd ſi cum collega certare ſtatuiſſet, cogitandum tamen eſſe, quòd uictum, & apud ciues cõtumelioſe tractatum, auctus ipſe honoribus ac uictor nulla re ſuperaſſe uideretur, cum eorum ſalutem & ſecuritatem cõtempſiſſet. Ille uero hæc omnia ironiam ac diſſimulantiam ſenilem putauit, acceptiſq; iis copiis quæ ſibi ſorte obuenerant, priuatim ſecedens caſtra poſuit. Annibal haud ignarus harum rerum, inſidias tendebat. Erat tumulus quidam medius inter utraq; caſtra, haud ſanè ad occupandum difficilis, caſtris uero in eo poſitis, munitus ſufficienſq; ad omnia: hinc ſubiecta planities, propter nuditatem plana & æqua à longe intuentibus apparebat: quædam tamen haud magnæ foſſæ & concauitates inerant. Idcirco Annibal, cum eſſet ſibi occupandi tumuli oblata facultas, illum occupare neglexerat, ſed ut dimicandi opportunitas in eo eſſet, in medio illum reliquerat. Vbi autẽ aſpexit Minutium à Fabio ſeiunctum, noctu milites quoſdam per ipſas foſſas & cauernas diſperſit. Deinde cum primum illuxit, haud multos palàm miſit ad capiendum tumulum, ut Minutium de loco in certamen detraheret. Nec eum fefellit ſpes. Nam ab initio Minutius leuem armaturã, nec ita multo poſt milites eò ire iuſſit. Poſtremo cum cerneret Annibalẽ ſubſidium ferre iis qui tumulum inſidebant, cum omni exercitu inſtructis ordinibus procedit, congreſſuſq; è tumulo tela iacientes acri prælio oppugnare cœpit, paria ab illis referens, quouſque Annibal dum perſpicue illum deceptum agnouit, & nuda terga iis qui in inſidiis locati erant oſtendere, ſignum dat. Quo cognito, inſurgentibus undique ſuis, & cum clamore ſe inſerentibus, atque ultimos quoſcunq; cædẽtibus, turbatio magna ac metus Romanos inuaſit. Minutius cum luſtraret oculis omnes duces locum in acie reliquiſſe, & deſperata ſalute in fugam ſeſe uertiſſe, omni animi ſua ferocia cõcidit. Numidæ iam pugna ſuperiores, per planitiem undiq; diſcurrentes, diſſipatos Romanos trucidabant. Cum tanta calamitate Romani laborarent, haud equidem id periculum Fabium latuit, ſed ab initio, ut conſentaneum eſt, futura proſpiciens, inſtructum exercitum in armis habebat, & ſtudioſe curabat, ea quæ gerebantur cognoſcere, nõ quidem per exploratores, ſed ipſe è ſpecula, quam pro uallo habebat, omnia contemplans. Vtq; animaduertit circumuentum undiq; ac turbatum exercitum, clamorq; fugientiũ ad eius aures peruaſit, percuſſo femore, ſuſpiriiſq; ac gemitu, omnibus præſentibus; Prô Hercules, inquit, citius quidem q̃ ſperabã, ſed tardius quàm ipſe maturabat, Minutius ſeipſum perdidit. Signis deinde repente efferri, & copiis ſe cõſequi iuſſis, Nunc nunc ô milites exclamauit, qui-

cunq; M. Minutium memoria tenet, curſum properet. Clarus eſt enim uir, & patriæ ſtudioſus: quòd C
ſi nunc dum properaret hoſtem propellere, ea res minus ex ſententia cecidit, alias erit accuſandi locus.
Itaque primum diſcurrentes Numidas per campum ferociter fundit fugatq;. Deinde contra eos qui à
tergo Romanos inſectabantur irruens, obuios trucidat. Reliqui priuſquam clauderentur à Romanis
superuenientibus, paterenturq; ea, quibus illos affecerant, declinantes propere ſe in fugam dederunt.
Annibal intuitus ſuorum fugam, Fabiumq; proſpiciens ſtrenue egregieq; inter Pœnos pugnantem,
deſuper aduerſus Minutium in tumulo pugnam cohibuit, & receptui dato ſigno, Carthaginenſes in
caſtra reduxit, Romanis quoq; tentoria ſua libenter repetentibus. Ferunt Annibalem è pugna diſce-
dentem, loquentemq; de Fabio ad amicos iocando dixiſſe: Nónne ego uobis ſæpius prædixi, hanc nu
bem, quæ his in montibus ſedebat, tempeſtatem & procellam nobis oblaturam? Confecto præ-
lio, Fabius omnia hoſtium cadauera ſpoliauit atque diſceſſit, nec ſuperbius quicquam eſt aut grauius
de collega locutus. Minutius collecto in unum exercitu, Commilitones, inquit, nihil magnis in rebus
aberrare, maius eſt quàm ab homine effici poſſit. Vbi uero erratum ſit, recte admonentibus obtem
perare, boni uiri & ſapientis eſt. Ego igitur etſi nonnihil fortunæ ſuccenſeam, fateor tamen magnam
me illi gratiam debere. Quæ enim tam longo tempore nondum didiceram, ea me uel parua diei
parte edocuit, ut cum norim meipſum imperandi aliis peritiam non tenere, ſed mihi imperio alteri-
us opus eſſe, ne cum eis de uictoria contendam, à quibus uinci pulcherrimum eſt. Vobis uero aliis qui
dem in rebus princeps dictator eſt, ſed referendæ illi gratiæ, ducem me futurum profiteor, primumq;

Aquila primũ totius legionis ſignũ. Vege. lib. 2. cap. 13. de re mil. Val. max. lib. 5. cap. 2.

ad parendum illi, eiuſq; imperia obeundum me offero. His dictis, imperat, aquilas attollãt, & ſe om-
nes conſequantur. Sic cunctos ad Fabium in caſtra perduxit: ingreſſuſq; ad tabernaculum contendit,
ut omnes in admirationem ſui & dubitationem conuerteret. Hic poſitis in conſpectu ſignis, Fabium
egredientem patrem ſuum magna uoce compellat. Milites quoque, patronos milites ſalutarunt: hæc
autem libertorum ad manumiſſores ſalutatio erat. Facto poſt ſilentio, ſic Minutius Fabium allocu-
tus eſt: Duas eodem die uictorias conſecutus es. Nam & hoſtem fortitudine, & collegam conſilio &
humanitate uiciſti: ac per illam quidem ſeruaſti nos, per hanc uero uos ab hoſte turpiter, à te uero ho
neſte & ſalubriter uictos docuiſti. Patrem te igitur optimum appello. Quo enim digniore te nomi-
ne appellem non habeo. Maiores nanque à me tibi, quàm genitori gratiæ debẽtur, quippe qui ab eo
ſolum procreatus ſim, abs te uero unà cum tot hominibus ſeruatus. Poſt hæc amplexus Fabium oſcu
latus eſt. Erat hoc idem facientes milites intueri. Itaque amplexi inuicem iungebant oſcula, ut læti-
tia ſimul & lachrymis iucundiſſimis caſtra uniuerſa complerentur. Exinde Fabius magiſtratum de- D
poſuit, rurſuſq; conſules deſignati. Quorum primi eum bellandi morem ſeruauerunt, quem Fabium
ſecutum uidebant, ut nunquam collatis ſignis manus cum Annibale confererent, sociiſq; auxilia fe-
rentes, in fide eos & amicitia retinuerent. Cæterum Terentius Varro prouectus ad conſulatum, ho-
mo genere ſanè obſcuro, ſed uita ob populi fauorem, dicendiq; temerariam licentiam inſigni, uideba-
tur ſtatim imperitia & temeritate de ſumma rerum aleam eſſe iacturus. Clamitabat enim in concio-
nibus bellum protrahi, quoad Fabiis ducibus ciuitas ſe committat: cæterum ſe eodem die & hoſtes
uiſurum, & ex illis uictoriam reportaturum. Huiuſmodi uocibus coegit conſcripſitq; copias, quan-
tas nunquam antea in quenquam hoſtem Romani conſcripſerant. Octo enim & octoginta hominum
millia ad prælium coacta ſunt. Permagnum id Fabio, Romaniſq;, qui altius proſpiciebant, uidebatur:
quippe quos haud latebat, tanta iuuentute amiſſa, ciuitatem nullum ſalutis remedium in poſterum
habituram. Quapropter Fabius collegam Terentii, Paulum Æmilium, uirum bellicis rebus ſtrenu-
um, ſed multitudini inuiſum, & à negociis publicis abhorrentem, ex mulcta quadam ad ærarium ei
indicta, attollere iacentem atq; excitare aggreſſus eſt, ut inſaniæ collegæ occurreret, edocens illi non
cum Annibale magis, quàm cum Terentio, pro patria certamen ineundum fore. Maturare enim
prælium hunc potentiæ hoſtilis ignarum, illum ſuæ imbecillitatis conſcium. Mihi uero Paule, inqui-
ens, æquius eſt credere, quàm Terentio, de rebus Annibalis affirmanti, niſi cum eo hoc anno manus
conſerantur, aut illi intereundum eſt, aut hinc cum exercitu diſcedendum, cum nunc etiam cum uin
cere atque dominari uideatur, nemo ex hoſtibus ad eius fidem confugerit, ex copiis uero quas ſe-
cum domo eduxerat, ne tertia quidem pars ſuperſit. Ad hæc Paulum reſpondiſſe ferunt: Mihi qui
dem ô Fabi, cum mearum fortunarum ſtatum conſidero, ſatius eſſe uidetur, hoſtium me telis obii-
cere, quàm in ciuium ſuffragia rurſus incidere. Verum quando Reipu. ea conditio eſt, conabor effice-
re, ut abs te potius, quàm à cæteris omnibus aduerſantibus bonus conſul fuiſſe iudicer. Hac ſententia
confirmatus Paulus exiuit ad bellum. At Terentius cum rem ad alternum diei imperium reuocaſſet,
prima luce apud Aufidum fluuium, Cannaſq;, è regione hoſtium poſitis caſtris, ſignum prælii extu-
lit. Eſt autem id ſignum purpurea quædam ueſtis militaris, ſupra imperatoris tentorium extenſa, ut
inſperata audacia & multitudine hominum, ab initio Carthaginẽſes ingens formido inuaderet, cum
ipſi ne dimidiã eorũ partẽ numero explerẽt. Annibal exercitu armari iuſſo, ipſe cũ paucis in equo hu-
milem

A milem quendam tumulum conſcendit, ſpeculatusq; eſt hoſtes iam ad pugnam inſtructis ordinibus
properantes. Cum autem quidam Giſton nomine ex iis qui aderant dixiſſet, admirabilem ſibi hoſti-
um numerum uideri: contrahens frontem Annibal, Hoc aliud certe te admirabilius fugit. Rogi-
tante uero Giſcone, quidnam id eſſet, Quòd ex hac, inquit, tanta ui hominum nemini Giſconi no-
men ſit. Idq; cauillum præter expectationem incidens, omnibus riſum mouit, ac deſcendentes è tu-
mulo omnibus exponebant, ut inter multos plurimus concitaretur riſus, nec ii qui Annibali ade-
rant, ullo modo ſe recipere à riſu poſſent. Quare Carthaginenſes cum perſpicerent imperatorem in
periculo iocari, & rem paruifacere, audaciores facti ſunt. In prælio conſerendo Annibal aſtutia milita
ri uſus eſt, primo ex loci ſitu, ut terga ad Notum conuerteret: inſtar enim fulminis ardentis cum fra
gore incidens, è locis arenoſis & apertis infeſtum attollens puluerem, ſupra Carthaginenſium agmen
in Romanos agebat, ut turbati frontes auertere cogerentur. Secundo ex ordine exercitus. Nam cum
lectos ex omnibus copiis robuſtiſſimos & bellaciſſimos ex utraque agminis parte locaſſet, ex imbecil-
lioribus compleuit medium, hisq; ueluti roſtro ante aciem proiecto, eſt uſus. Optimis imperatū eſt,
ut cum illos Romani repuliſſent, in cedentesq; delati, recedente medio, ac ſinum contrahente, intra
aciem ueniſſent, ipſi repente conuerſi ex lateribus illos adorirentur, ac circūfuſi à tergo includerent.
Qua una re uidetur magna pars cædis eſſe confecta. Nam ſimulac primum mediū ceſſit, Romanosq;
inſequentes excepit, & acies in lunatum agmen cōmutata eſt, ac lectorum Centuriones † hos quidem
in ſcutum, illos in haſtam conuerti iubentes, in nuda atq; inermia hoſtium inuaſerunt, omnes qui nō
præueniendo circuitionem ante euaſerunt, in medio cæſi ſunt. Fertur & equitibus Romanorum ca-
ſus inopinatus huiuſmodi incidiſſe. Saucius enim, ut uidetur Pauli equus illum deturbauit. Tum ex
iis qui circum adſtabant unus & alter relicto equo Conſuli opem tulit. Hoc intuentes reliqui equites,
rati id omnibus cōmuni iuſſu imperatum eſſe, omnes deſilierūt ex equis, pedeſtriq; certamine cū ho
ſte ſe implicuerūt. Ea re animaduerſa, Annibal, hoc inquit mihi optabilius cecidit, quàm ſi ligatos oſ-
fendiſſem. Verum hæc peregrinæ hiſtoriæ ſcriptores literis prodiderunt. Ex conſulibus Varro cum
pauciſſimis aduectus equo, Venuſiam uenit. Paulus autem in ſtrage atq; fuga illa cōfoſſo plurimis te-
lis corpore uulneri inhærentibus, & animo tanto mœrore æger, ad lapidem quendam conſedit, para-
to ad necem iugulo, ex hoſtibus percuſſorem operiēs. Sed ob uim magnam ſanguinis, quo caput ſimul
atq; facies fœdata erat, haud à multis dignoſci poterat, ut amici eum & ſerui multi incognitum præ
terirent. Solus autem Cornelius Lentulus adoleſcens nobilis cum illum eſſet intuitus, cognouiſſetq;
deſiluit ex equo, ad eumq; perducens ut uteretur orabat, & ſe ſuis ciuibus duce optimo tum maxime
B indigentibus reſeruaret. Ille his precibus obſequi recuſauit, adoleſcentemq; coegit rurſus in equum
aſcendere. Tum iungens dextram, ac ſimul conſurgens, Nuncia, inquit, ô Lentule Fabio Maximo, ac
unà teſtis eſto, Paulum Aemilium uſque ad extremum in eius conſiliis perſtitiſſe, nec ex iis quæ cum
eo ſe facturum conuenerat, quicquam prætergreſſum eſſe, uerum à Varrone primum, poſt ab Anni-
bale ſuperatus eſt. His mandatis Lentulum remiſit. Ipſe cum ſe inter mortuos abieciſſet, deceſſit è ui
ta. Ferunt eo prælio Romanorum quinquaginta millia cecidiſſe, uiuorum quatuor millia capta. Re-
licti uero ex utroq; exercitu poſt conflictum haud pauciores decem millibus. Cæterum Annibalem
tanta re feliciter geſta, adhortantibus amicis fortunam ducem ſequi, unaq; cum hoſtibus fugientibus
urbem irrumpere, quinto enim à prælio die, in Capitolio eſſe cœnaturum: quod cōſilium quanam
ratione auerſatus ſit, non facile dixerim, ſed fortunæ, aut dei cuiuſpiam opera ac impedimento; mo
ra & timor & in hac re accidiſſe uidetur. Quare Barcham Carthaginenſem ira incenſum in Anniba
lem dixiſſe ferunt: Vincere ſcis Annibal, uictoria uti neſcis. Atqui tanta illius uictoriam mutatio
conſecuta eſt, ut cum ante prælium, non urbem, non forum, non portum ullum Italiæ haberet, diffi-
cultateq; atque inopia rei frumentariæ eius exercitus laboraret, nec ab ullius rei certa ſpe orſus, ſed
ueluti magnis prædatoriis copiis, paſſim uagus & errans bellum inferret, tum parum abeſſet, quin
uniuerſam armis Italiam in deditionem ſui imperii coegiſſet. Plurimæ enim ac maximæ nationes ad
eum ſponte confugerunt. Et Capua, quæ aliarum ciuitatum ſplendore & dignitate maxima poſt Ro
mam habebatur, ea ſe dedente potitus eſt. Nec erat modo ea tempeſtate experiri amicos non paruū
malum, ut Euripides inquit, uerum ſapientium quoq; ducum periculum facere. Quæ enim Fabii, an
te pugnam, ignauia atq; ſocordia appellata eſt, poſt prælium ſtatim, nō humana ratio, ſed diuina quæ
dam mens ac felicitas fuiſſe uidebatur, tanto interuallo futura proſpexiſſe, quæ uix ea perpeſſis forēt
credibilia. Quare extemplo Roma in eum omnes ſpes reliquas contulit, & ad eius uiri conſilium non
aliter quàm ad templum, & aram ſanctiſſimam ſe recepit. Idq; ei prima ac potiſſima manendi cauſa
fuit, nec ab eius prudentia diſcedendi, ut in Celticis cladibus. Qui enim illis tēporibus in quibus nul-
lum uidebatur periculum impendere ciuitati, timidus diffidensq; eſt habitus, tum cum omnes in lu-
ctos imēſos & inutiles mœrores ſe cōieciſſent, ſolus omniū gradiebat per urbē, miti ceſſu, ſerena frō-
te, humane ſalutādo. Muliebribusq; ſublatis fletibus, prohibitisq; cōuentibus ad publicū luctū exeun-

† τοὺς μὲν ἐπ᾽ ἀσπίδα, τοὺς δ᾽ ἐπὶ δόρυ. Vocabula ſūt diſciplinæ militaris. Polyb. & Aelian. de inſtruendis aciebus.

tium,ſuaſit ſenatum cogi,& magiſtratus ſpe optima confirmauit. Ipſe robur & potentia ciuitatis erat: C
in eum omnes opes imperii ſpectabant. Portis præpoſuit qui uulgum erumpentem urbemq; deſeré-
tem prohiberent. Fletui locum & tempus definiuit,per domos ad triginta dies flere uolẽti fas eſſe ſta
tuens. Poſt hæc fletus omnis ſoluendus erat,atque his omnibus ciuitas expurganda. Inſtantibus uero
eo tempore Cerealibus,uiſum eſt ſatius eſſe,ſacrificia & pompam omnem omittere,quàm magnitu
dinem cladis,paucitate hominum,mœſtitiaq; oſtendere. Deos enim fortunatorum honoribus lætari.
Quæ uero ad placationes deorum & ad tetra prodigia auertenda uates fieri mandauit,cõfecta ſunt.
Nã Pictor Fabii neceſſarius ad captanda oracula in Delphos eſt miſſus. Ex Veſtalibus uirginibus duæ
in ſtupro deprehenſæ ſunt,quarum alteram,ut mos erat,uiuam humi defoderũt,altera ſibimet ipſa
mortem conſciuit. Maxime uero tum manſuetudo & clemẽtia ciuitatis apparuit,cum Varroni ex fu
ga redeunti,humili habitu & lugubri,ut conſentaneum eſt hominem re turpiſſime & infeliciſſime ge-
ſta redire,Senatus & plebs omnis ſalutabunda ad portas obuiam prodiit,optimateſq; ac Senatus prin
cipes,inter quos erat Fabius,indicto ſilentio Varronem collaudarũt,quòd poſt tam acerbam cladem
de patriæ ſalute non deſperaſſet,uerum adeſſet adhuc rebus ſtrenue gerendis ducem ſe præbiturus,
uſuruſq; legibus,& ciuibus quibus defendi poſſe urbem confideret. Poſtea uero quàm Romani acce-
perunt Annibalem parta uictoria ad reliquam ſubiugandam Italiam eſſe cõuerſum, in ſpem bonam
erectis animis,duces & exercitus emiſerunt. Horum clariſſimi Fabius Maximus & Claudius Marcel
lus fuere,contraria in Repu. ſentientes,ſed pari gloria & nomine. Hic enim,ut in eius uita demonſtra
tum eſt,uir robore & magnitudine animi inuictus ac terribilis,quippe qui & manu ſtrenuus foret, ac
natura eiuſmodi præditus,quales Homerus bellicoſos,atque magno animo homines appellat:impe-
tu & audacia,qui aduerſus Annibalem uirum intrepidum,pari contra uultus audacia fretus, prima
Conſtantia. belli certamina excitauit. Fabius autem prioribus cõſiliis perſtabat,ratus nemine cum Annibale præ
lium ineunte,neq; irritante,ipſummet ſibi detrimento fore,eiuſq; uires bellando attritum ac debili-
tatum iri,ut robur athletici corporis laborioſi nimis celeriter amiſſo uigore perit. Idcirco Poſidonius
hunc ait ſcutum,illum uero enſem à Romanis nuncupatum eſſe. Tolerantiam enim Fabii,ac tute pu
gnandi morem,audaciæ & promptitudini Marcelli admiſtum,ferunt Romanis ſalutarem fuiſſe. Ve
rum Annibal huic quidem uelut torrenti rapido & impetuoſo ſæpe occurrens,repreſſit eius uires,&
disiecit: ab hoc autem ſenſim fluente & ſine ſtrepitu ſe aſſidue inferente,præter ſpem latẽter oppreſ-
ſus conſumptuſq;,in eiuſmodi difficultatem coniectus eſt,ut Marcello pugnante fatigaretur,Fabium
prælio abſtinentem pertimeſceret. Plurimum enim temporis cum his bello decertauit, aut præfe- D
ctis bello imperatoribus,aut proconſulibus, conſulibus'ue creatis. Nam quinquies uterque conſula-
tum geſſit. Marcellum uero quintum conſulem inſidiis circumuentum oppreſſit. In Fabium cum om
nis dolos atque inſidias ſæpius eſſet expertus,fruſtra omnia egit, præterquam ſemel,cum paululum
abfuit,quin eum Punica arte intercepiſſet. Compoſitis enim epiſtolis,quæ ex Metaponti principibus
& primoribus allatæ apparebant,eas tranſmiſit ad Fabium. In iis erat ſcriptum,ciuitatem ſi ille adeſ-
ſet, deditionem facturam, eius conſilii conſciis & coniuratis illum tantum aduentare atque propè
adeſſe expectantibus. His literis Fabius permotus,accepta copiarum parte,eò profecturus erat,ſed de
territus ſiniſtris auibus,conſilium immutauit. Nec ita multo poſt compertum eſt eas literas ab Anni
bale dolo ad Fabium perſcriptas,ab eodemq; illi inſidias ſecus urbem eſſe locatas. Verum ab hac
fraude Fabium fuiſſe ſeruatum deorum beneuolentia quidam arbitrantur. Defectiones autem ciui
Clementia. tatum ac ſociorum motus,exiſtimabat Fabius quiete clementerq; congreſſibus & colloquiis ſedan-
dos ac ſopiendos,nec omnem ſuſpicionem proſequendam,ſuſpectis penitus exhulceratis. Cum ani-
Val. Max. maduertiſſet militem quendam Marſum fortitudine & genere inter ſocios primarium, defectionis
lib. 7. ca. 3. accuſari à quibuſdam qui erant in caſtris,nullam in eum fecit animaduerſionem,ſed confeſſus eſt il-
lum illiberaliter, & præter dignitatem eſſe tractatum: ac primum ſe,inquit,duces uehementer accu
ſare,qui ad gratiam,non pro meritis, honores impertiantur: ſecundo illum, qui nec uerba fecerit,
nec ſe adierit,ſi qua re indigeret. His habitis bellico eum equo donauit,aliiſq; militaribus præmiis or
nauit. Itaq; ex eo tempore hominem ſemper fideliſſimum promptiſſimumq; habuit. Abſurdum
enim ducebat,ſi equi & canes uenatici propter hominum curam atque familiaritatem uictumq; po-
tius quàm uerberibus aut catenis,difficultatem & acerbitatem feritatemq; deponerent: imperantes
uero hominibus,non gratia & manſuetudine,rebelles eorum animos ſibi conciliarent,ſed aſperiores
ſe in eos uiolentioreſq; præſtarent,quàm in caprificos maloſq; ſylueſtres & oleaſtros agricolæ ſoleãt,
qui hos in oleas, illas in malos,alias in ficus colendo moliendoq; paulatim transferunt. Alter Luca-
nus genere per manipularios delatus eſt,quòd à caſtris noctu diſcederet,& ordinem ſæpius deſeruiſ-
ſet. Tum Fabius rogauit,quem uirum illum aliis rebus eſſe perſpicerent. Affirmãtibus cunctis, haud
facile parem illi militem inueniri poſſe,ac ſimul præclara quædam eius facinora in medium referen-
tibus,eius errati cauſam ſcrutatus diligentius, inuenit puellæ amore captum hominem longum ac
periculoſum

A periculoſum iter à caſtris digreſſum ubique ſuſcipere. Miſſis igitur quibuſdam illo imprudente, comprehenſam mulierculam in tabernaculo occultauit. Tum Lucanum ad ſe uocatum, priuatim ac benigne eſt allocutus. Neque latuiſti, inquiens, cum præter patrios mores ac leges extra caſtra ſæpius pernoctares, neque ante cum ſtrenuus eras latere potuiſti. Delicta igitur tibi ob ea quæ fortiter geſſeras, remittantur. Poſthac autem alteri committam cuſtodiam. Admirante uero milite, productam in medium mulierem illi tradidit, hæc intercedet, inquiẽs, te nobiſcum in caſtris eſſe mãſurum: tuq; hoc ipſum opera oſtendes, niſi iam alia turpior exeundi cauſa ſuberat, quam ſimulato puellæ amore, tegere ac occultare uelles. Hæc igitur de hoc memorantur. Tarẽtinorum autem ciuitatem per proditionem antea ab Annibale captam, hoc modo recuperauit. Erat in eius caſtris Tarentinus quidam adoleſcens, qui Tarenti ſororem habebat ſumma erga ſe fide & obſeruantia. Hanc diligebat uir Brutius, unus ex iis qui relicti ab Annibale ciuitati præſidebant. Hoc Tarentino conficiendæ rei ſpem attulit. Communicataq; re cum Fabio, ſimulataq; ad ſororem fuga, ciuitatem ingreſſus eſt. Primis diebus mulierem Brutius non adiit, exiſtimante illa hæc omnia fratrem latere: paulo poſt ſic eam adoleſcens frater alloquitur: Vehemens rumor peruaſit in caſtra, te cum uno ex principibus congredi. Quiſnam is eſt? Si enim uir eſt inſigni uirtute & probitate, ut aiunt, bellum omnia permiſcens paruifacit genus. Turpe autem nihil, quod ui ac neceſſitate fiat, uerum felicitas quædam iudicanda eſt, quo tempore parũ ius ualeat, uim inferente quamhumaniſſimo uti. Ex hoc Brutium mulier accerſit, eiq; fratrem cognitum fecit. Qui cum approbator uideretur eius amoris eſſe, beneuolentioremq; & obſequentiorẽ barbaro ſororem præberet, eum ſibi magis in fidem confirmauit. Quare iniecta illi ſpe maxima præmiorum, quam Fabius oſtenderat, militis amantis animum leuiter immutauit. Hæc à plurimis ſcriptoribus traduntur. Quidam uero mulierem à Brutio amatam ferunt, non Tarentinam, ſed Brutiam genere, Fabiiq; amicam fuiſſe, quæ ut accepit, ſuum ciuem & notum Brutiorum ducem eſſe, rem ad Fabium detulerit, inde habito cũ duce colloquio, ſuaſionibus eduxerit hominem atq; oppreſſerit. Dum hæc aguntur, Fabius ad fraudem uerſus, qua amouere longius Annibalem poſſet, militibus qui Rhegii erant per literas mandat, Brutium agrum excurſionibus uaſtent, Cauloniamq; euertãt. Octo millia militum hi erant, transfugæ plurimi ex iis qui in Sicilia ignominioſe à Marcello habiti erãt, nequiſſimi homines, quos ciuitas ſine detrimento & facile amitteret. Sperabat enim, id quod accidit, iis per dolum Annibali proditis, à Tarento illum ſe auerſurum. Statim enim Annibal perſecuturus eò cum exercitu diſcurrit. Septimo autem die, ex quo Fabius Tarentinos obſederat, habito cum Brutio ante

B colloquio, cum ſorore adoleſcens ad eum in caſtra ſe contulit, edoctus diligenter locum, qua præſidẽs Bruti us inuadentes immiſſurus erat. Haud tamen Fabii in re conficienda ſimplex conſilium fuit, ſed ipſe ad eam partem urbis profectus, ſilentio ſubſedit, reliquus autem exercitus adortus terra mariq;, magno clamore ac tumultu oppugnare urbem cœpit, quoad illuc concurſu Tarentinorum facto, ad repugnandum iis qui mœnibus imminebant, Brutius ſignum Fabio dedit, inuadendæ urbis opportunitatem adeſſe, ille admotis ſcalis murum conſcendens, urbe potitur. Hic uidetur Fabius ambitioni nimium conceſſiſſe. Nam primos omnium iugulari Brutios iuſſit, ne appareret eum proditione urbẽ cepiſſe. Quem tamen falſum habuit opinio, perfidiæ enim & crudelitatis infamiam ſubiit. Interierũt & plurimi Tarentinorum: triginta millia uenundati ſunt: direptaq; ab exercitu urbe, tria millia talentorum relata in ærarium. Vexatis igitur, direptiſq; aliis, dicitur ſcriba à Fabio contendiſſe, quidnam de diis fieri iuberet, imaginibus & ſtatuis uidelicet ita nuncupatis. Ad ea Fabius reſpõdiſſe: Relinquamus Tarentinis infeſtos deos. Attamen Herculis ſimulachrum Tarentum aſportatum in Capitolio iuxta æream ſui equeſtrem ſtatuã locauit. Permultumq; in hoc uiſus eſt à Marcello eſſe ſuperatus, & magis illum uirum manſuetudine & humanitate admirabilẽ reddidit, ut in eius uita ſcripſimus. Annibal uero fertur in ea perſecutione, quadraginta tantũ ab urbe ſtadiis aberraſſe, dixiſſeq; palàm omnibus, Eſt certe alter Romanis Annibal. Tarentinorum urbem, ut ceperamus, amiſimus. Ad amicos autem priuatim, Tum primum dicere ſibi in mẽtem ueniſſe, ut iampridem perſpexiſſet, difficile ipſis eſſe, nunc autẽ impoſſibile præſentibus copiis Italia potiri. Hic ſecundus Fabii triumphus fuit multo clarior priore atq; illuſtrior: qui ut bonus athleta, cum Annibale repetito certamine, facile eius omnia & cõſilia & facta peruertit, cum iam quemadmodum anſæ & amenta firmitudine deſtituerẽtur. Nam pars exercitus luxuria ac delitiis reſoluta erat, pars aſſiduis præliis ueluti defeſſa & fatigata. Marcus quidam Lucius Tarentũ obtinebat, quo tempore ad Annibalẽ defecit: qui amiſſa urbe arcem retinuit, quoad Romani eam receperũt. Hic Fabii gloria uehemẽter augebatur, & ſemel impulſus inuidia atq; ambitione, in ſenatu dixiſſe dicitur: Non Fabium, ſed ſe, recipiẽdi Tarenti cauſam extitiſſe. Tum ridẽs Fabius, Vera, inquit, mehercle narras: nam niſi tu amiſiſſes, ego nunquã recepiſſem. Romani uero cũ aliis honoribus Fabium affecerunt, tum eius filium conſulẽ deſignarunt. Cumq; is magiſtratũ iniiſſet, & quædam ad bellum diſponeret, pater ſiue ætatis uitio, ſiue alia quadam ui morbi, ſiue quòd filium tentare uellet, inuectus equo, per mediũ circundantiũ turbam incedebat. Quem cum uidiſſet iouenis,

Liuius lib. 7. Decad. 3.

Gratia relata pro rebus bene geſtis.

Liuius lib.4. Decad.3.

non tulit, miſſoq; ad eum lictore, patrem deſcĕdere ex equo iuſſit, ac pedibus accedere, ſiquid à magi- C
ſtratu petiturus eſſet. Quod imperium cæteri indigne tulerūt, & in Fabiū omnes oculos animumq;
conuerterant, quem putabant priori gloria indigna pati. Ipſe autem repente ex equo deſiliĕs, equo ci-
tius ad filium properat, eumq; complexus & gratulans, Recte, inquit, fili & ſentis & agis: nec latuit te
quibus imperes, & quantam imperii molem ſusceperis. Sic & nos, & maiores noſtri Romanam ciui-
tatem exauximus, patriæ gloriam ſemper parentibus ac liberis præferentes. Et re uera quidem fertur

Parentum ſplendor.

Fabii proauus maxima apud Romanos gloria atq; potentia fuiſſe: quinquies enim conſulem eſſe crea-
tum, triumphosq; clariſſimos ex infeſtiſſimis hoſtibus reportaſſe, ac filio conſulatum gerenti legatum
fuiſſe ad bellum adminiſtrandum conſtat In triūpho autĕ, cum filius triiugo curru eſſet inuectus, ipſe
equo inſidens cum alia turba ſequebatur, in hoc ſibi ipſi congratulans, quòd eum filium paterno iure
haberet ſubditū, aliorū uero ciuium maximus & eſſet, & diceretur, legibus tamĕ ſe & conſule demiſ-
ſiorem gereret. Verum ille uir non his ſolum admirabilis fuit, cæterum Fabius, cum filiū amiſiſſet, ut
uir ſapiens, & humanus parĕs, caſum ſuum æquiſſime tulit. Laudationem uero, quod munus in fune-
ribus propinqui obeunt, ipſe in foro conſtitutus, pro filio dixit, quam poſtea ſcriptā dedit. Sed poſtea-
quam Cornelius Scipio in Iberiam miſſus Carthaginenſes multis prælijs ſuperatos è prouincia eiecit,
gentibus autem permultis, ac maximis ciuitatibus ad imperium Romanorum adiunctis, præclariſſi-
mis rebus geſtis ciuitatem ornauit, beneuolentiam & gloriam, quantam nemo unquam alter, aſſecu-
tus eſt. Conſul deinde factus, cum proſpiceret populum ſeſe ad Annibalem oppugnandum expetere
atq; efflagitare, ibi cum Annibale manus conferere priſcum nimium & uetuſtum ducens, excogitauit
nauibus Carthaginem petere, & Libycam regionem armis & exercitibus populari, ad idq; populum
pro uirili ſua excitare atq; impellere nitebatur. Hic Fabius omni ratione metum incutiens ciuitati, ut
quæ ab imperito adoleſcente & improuido, in maximum periculum & ultimū diſcrimen uocaretur,
Senatui ne fieret perſuaſit. Populo autem uiſus eſt, ob inuidiam, Scipionis gloriæ obtrectare, ueritus
ne ſi ille magna aliqua re & præclara geſta, bellū id ſuſtuliſſet omnino, aut ex Italia eieciſſet, iners ipſe
& ignauus uideretur, qui tandiu bellum traxiſſet. Ab initio tamen æſtimatus eſt, quod maxime ſecu-
ritati proſpiceret, magnumq; periculum formidaret, ad repugnandū accedere: cum uero intenderet
magis, ac longius proueheretur ambitione quadam & pertinacia, Scipionis curſum ad gloriam impe-
dire uelle uidebatur. Siquidem Craſſo Scipionis collegæ perſuaſit, ut obuiam iret, nec permitteret ut
Scipioni imperiū mandaretur, neq; de dignitate illi cederet, ſed ipſe, ſi uideretur, cum exercitu Car-
thaginem nauigaret. Vt uero non permiſit ei pecunias ad bellum dari, Scipio coactus ipſe belli impen- D
ſam ſuſcipere, ex Ethruriæ ciuitatibus, quibus cum ſibi priuatim amicitia erat, coĕgit pecunias. Craſ-
ſum autem hominem minime contentioſum, ſed mitem & manſuetum, & quòd pōtifex maximus
foret, tum natura ipſa, tum quædam diuina lex facile domi continuit. Quare rurſus obſiſtere Scipio-
ni alia ratione aggreſſus Fabius, iuuĕtutem cum eo ad bellum exeuntem prohibuit, ac remoratus eſt,
in ſenatu & in concionibus clamitans, Scipionem non modo Annibalem fugere, ſed quæ ſupereſſent
ex bello copias ex Italia quoq; abducere, blandiendoq; iuuentutem inani ſpe ducere, eiq; ſuadere, pa-
rentes, coniuges, ciuitatem relinquere, hoſte inuicto ipſis portis aſſiduo imminenti. Quibus perterri-
ti Romani, eas ſolum legiones, quæ in Sicilia erant, Scipioni ad bellum decreuerunt: trecentos præte-
rea ex iis, qui ſub eo in Hiſpania meruerāt, quibus fidis utebatur. Hæc igitur Fabius ex ſua natura &
conſuetudine in Repub. ſentire uidebatur. Sed poſteaquam Scipio traiecit in Libyam, & facta ſtatim
eius admirāda, & res geſtæ maxime atq; pulcherrimæ Romam nunciatæ ſunt, & quæ famæ teſtimo-
nio forent, ſpolia multa conſecuta ſunt. Rex uero Numidarum captiuus, & duorum caſtrorum eodĕ
tempore incendia, interemptioq; multorum, cum hominum & equorum, tum etiam armorum, quæ
in illis apparata erant. Tum Annibal per legatos à Carthaginenſibus reuocatus eſt, iubentibus ſpes il-
las imperfectas dimittere, & patriæ auxilium ferre. Ad hæc, Scipio cum ob eos ſucceſſus omnibus uer-
ſaretur in ore, cenſuit Fabius, Scipioni ſucceſſorem eſſe mittendum. In quo cum cauſam aliam proba-
bilem non haberet, uulgatū illud uſurpabat: Periculoſum eſſe, ſpem tanti imperii unius hominis for-
tunæ committere, difficile autĕ eſſe eundem ſemper ſecunda uti fortuna. Sic ad poſtremum in offen-
ſionem multitudinis incurrit, ut homo moroſus ac inuidus, aut affecta iam ætate timidus, & ſpe bo-
na deſtitutus, ac præter modum Annibalem perhorreſcens. Neq; enim eo cum copiis ex Italia diſce-
dente, etſi confirmatis ciuium animis, tempus quietum atq; indubitatum reliquit, ſed tum maxime
inquit ciuitatis ſtatum laborare, & in ultimum diſcrimen eſſe adductum. Grauiorem nanq; in Libya
pro ipſa Carthagine Annibalem ipſis futurum, exercitumq; Scipioni occurſurum, multorum adhuc
ſanguine imperatorum, dictatorum, ac conſulum madentem. Quare ciuitas his rurſus uocibus ma-
xime perturbata eſt, ut bello in Libyam ſecedente, belli metus Romæ propior factus putaretur. Ve-
rum Scipio haud multo poſt tempore, cū prælio fuſo Annibale Carthaginis occidentis animos & au-
daciam fregiſſet deieciſſetq;, maius ſpe omnium ciuibus gaudium attulit, ac uere imperium Roma-

norum

A norum magno ſalo & fluctibus agitatum, in priſtinum ſtatum & dignitatem uendicauit. Sed Fabius haud quidem uſq; ad belli exitum uita ſuperfuit, neq; audiuit ſuperatum Annibalem, neque patriã magnis & certis ſucceſſibus illuſtratam aſpexit. Quo enim tempore Annibal ex Italia ſoluit, morbo correptus diſceſſit è uita. Epaminondam igitur Thebani, ob inopiam, publico honore funeris proſecuti ſunt. Nihil enim eius mortui domi, præterquam ueru ferreum, inuentum ferunt. Fabio uero haud eſt publicum funus à Romanis exhibitum, ſed priuatim ſingulis ad ſepulturam conferentibus, non ut inopiæ ſubuenirent, ſed ueluti populi parentem ſepultura ornarent, congruentem uitæ honorem in morte, & gloriam conſecutus eſt.

Mors. Valer. Max. lib. 5. ca. 2. Honor mortuo habitus.

PERICLIS ET FABII COMPARATIO.

TAlia igitur de horum uirorum uitis & moribus ex hiſtoriarum monũmentis accepimus. Sed cum multa uterq; & præclara, & ciuilis & bellicæ diſciplinæ exempla reliquerit, age ex bellicis rebus illud primum ſumamus, quòd Pericles populũ fortunatiſſimum ac ſua ætate maximum, ac maxime potẽtia opibusq; florentem nactus, communi fortuna, & uiribus ciuitatis iure ſecurus & felix per omnem uitam fuiſſe uidetur. At Fabius perditiſſimis tẽporibus & alieniſſimis ciuitatẽ capeſſens, non in bonis ſeruauit incolumem, ſed ex malis eripiens, in optimum ſtatum reſtituit. Pericli Cimonis uictoriæ & Myronidis, Leocratiſq; trophæa, ad hæc Tolmidis ſucceſſus plurimi ac maximi, dum Reipublicæ præfuit imperator, ciuitatem celebritatibus & conuentibus publicis ornandam magis quàm recipiendam bello & ſeruãdam tradiderunt. Fabius autem cum fugæ permultæ & clades, multorum etiam interitus, iugulationeſq; ducum atq; imperatorũ, ad hæc paludes campiq; & ſaltus exercituum cadaueribus referti, flumina præterea uſq; ad mare cæde & ſanguine exundantia, ſibi ante oculos uerſarentur, atq; his ſuo tempore illatis à uiuo adhuc hoſte & incolumi, contẽptus omnibus, ad ſubleuandam ciuitatem ſe conferens, haud funditus euerti ſiuit. Atqui uidebitur fortaſſe haud ita difficile eſſe ciuitatem multis afflictam cladibus attollere iacentem, & quæ ob neceſſitatem præſertim conſilio prudentis ducis obtemperet, ut populi ſecundis rebus elati, ſibiq; præſidẽtis, quaſi frenis quibuſdam petulantiã & audaciam cohibere. Quod uidetur Pericli de Athenienſibus contigiſſe. Sed quæ Romanis inciderunt & plurima & maxima mala, magno & inuicto animo hominem oſtenderunt, qui neque turbaretur his omnibus, neq; à priori mente conſilioq; deſciſceret. At Samo quidem à Pericle captæ, Tarenti receptionem licet opponere. Eubœæ uero, Campaniæ ciuitates.

B Ipſum poſtea Tarentum Furius & Appius conſules obtinuerunt. Ex apparatu uero pugna nõ uidetur Fabius conflixiſſe, præterquam ea, ex qua primum triumphauit. Pericles uero ex terreſtribus maritimiſq; prælijs, nouies ex hoſtibus trophæum ſtatuit. Nulla tamen Periclis res geſta memoratur tanta, quanta eſt à Fabio geſta, cum ex Annibalis inſidijs ſeruato Minutio Romanorum exercitum ſeruauit incolumem. Opus enim magnũ, & cum fortitudinis, tum prudentiæ humanitatiſq; fuit. Rurſus Pericli nõ, quemadmodũ Fabio talis bello error obtigit, cum per boues ab Annibale aſtutia ſuperatus eſt, qui caſu & fortuitu in anguſtijs clauſum deprehendit hoſtem, noctu latentem neglexit, & luce uim inferentem, & præuenientem, concertatoremq; ſuperantem. Quòd ſi non præſentia ſolum inſpicere decet, ſed etiam ex futuris optimum ducem conijcere, bellum profecto, quem Pericles præuiderat, prædixeratq; Athenienſibus, exitum habuit. Illi enim plurimis intenti, cupiditate ſuas opes amiſerũt. At Romani contra Fabii ſententiã, Scipione Carthaginem miſſo, omnium rerum potiti ſunt, non fortuna quidem, ſed ſapientia & fortitudine imperatoris, qui hoſtem fudit. Vt huic quidem ſapientis cõſilii patriæ clades teſtimonio ſint, illum male omnino ſenſiſſe ſucceſſus ipſi arguere uideantur. Pariter autem in duce reprehendendum, præter ſpem uel detrimẽtum accepiſſe, uel ſtrenue rem geſſiſſe. Sola enim, ut uidetur, inexperientia gignit audaciam, eademq; fiduciam aufert. Atq; hæc de bellicis rebus ſatis dixiſſe ſit. Quod autem ad Rempub. ſpectat, Pericli bellum uitio maxime datur. Dicitur enim ab eo conflatum, & profectum eſſe cõtentione quadã, ne Lacedæmonijs cedere uideretur. Exiſtimo autem neq; Fabium ipſum ulla conceſſiſſe Carthaginenſibus, ſed magno & generoſo animo, pro imperatoris munere, periculum ſuſcepiſſe. Verum Fabii in Minutium manſuetudo & clemẽtia, Periclis cum Cimone & Thucydide diſſenſionem arguit. Qui uiri optimi cum eſſent, & optimatũ apprime ſtudioſi, pulſi ab eo & in exilium coniecti ſunt. Sed Pericli potentia maior, maiuſq; imperiũ fuit, quibus alios prohibuit duces detrimẽti aliquid re male conſulta ciuitati inuehere. Tolmides tantum eum effugiens, ac uiolenter urgens, Bœotico bello offendit. Cæteri autem illi ſe dederunt, optimq; illius magnitudine, ſe ad eius ſententiã accõmodarunt. At Fabius cum ipſe per ſe eſſet ab omni erraro & offenſione remotus, potentia in prohibendis cæteris inferior fuiſſe uidetur. Non enim tot cladibus perfuncti eſſent Romani, ſi quantum Athenis Pericles, tantum Romæ ualuiſſet Fabius. Iam uero in

Qualis uterque fuerit in bello.

Qualis in Republica.

Magri[ſ]

pecuniis magnificentiam, hic nihil à diuitibus accipiendo, ille multa inopibus largiẽdo, permaximam oſtendit, cum priuatis copiis captiuos redemiſſet. Nec Fabio quidem ampla rẽs erat, ſed ſex tantum talenta. Pericles autem haud facile fortaſſe quis diceret, quantis opibus cum ex ſociis & regibus iuuari locupletariq; liceret, à largitionibus ſe inuictum & incorruptũ ſeruauit. Iam uero cũ Periclis operũ magnitudine, ac templorum ædificiorumq; apparatibus, quibus Athenas Pericles ornauit, quanquã non omnia quidẽ, quæ ante imperatores Romæ erant, decora & ornamenta conferẽda ſunt, præſtantem tamen quandam excellentiam ac eximiam eius munificentia ac liberalitas habere uiſa eſt. C

Facultates.

PELOPIDAE VITA

ANTONIO BECARIA INTERPRETE.

CATO ſenior quibuſdam ſtrenuum hominem audacemq; laudãtibus, plurimum differre inquit, uirtutem magni, uitam non magnifaciẽdam putare. Et recte quidem. Nam cum apud Antigonum quidam confidẽti animo, habitudine tamẽ corporis haud proſpera militaret, interrogatus à rege, quænam eſſet palloris in eo cauſa: quandam ægritudinem incognitam reſpõdit. Poſtquam autem uirtuti affectus rex, ac magnificentia quadam motus, imperauit medicis, ut ſiqua eſſent ad ſalutem remedia, illum curarent: cũ bonæ ualetudini reſtitutus eſſet, non eo amplius ardore atq; impetu periculis ſeſe certãdo obiiciebat. Quapropter admiratus Antigonus eam animi mutationem, non poterat nõ accuſare. Cui ille, nihil cauſam diſſimulãs, Tu me ô rex, inquit, profecto minus audacem reddidiſti, cum ex his malis liberaueris, quibus uiuere paruifaciebam. Ideo & uir quidam Sybaritanus eadem Spartanis uidetur obieciſſe, inquiens: Nõ multum laudis reportare, quòd fortiter bello morti ſeſe obiicerent, ob duros eorum labores, ac uiuendi diſciplinam & aſperitatem. At Sybaritis, cum uirtutis ac gloriæ loco omnibus deliciis ac mollitiei dediti eſſent, non mirum ſi uideãtur uitam deſpicere, qui mortem non timent. Lacedæmonii enim & uiuendum libenter, & moriendum, ſed utrunque cum uirtute cenſebant, ut ex hoc epicedio conſtat:

Hic cecidere uiri, quis nec mors, at neque uita, D
Sed pulchrum, pulchre uiuere, obire, fuit.

Non enim mortis fuga damnanda eſt, ſi ſit uita uirtutis ac honeſtatis ſtudioſa, Neque ulla mortis conſtantia reprehendenda, ſi non ex cõtemptu uitæ proficiſcatur. Vnde Homerus ſemper audaciſſimos ac pugnaciſſimos uiros, optimeq; armatos educit ad pugnam. Græcorum uero leges, nõ qui enſem, aut lanceam, ſed qui clypeũ amittebant, mulcta damnabant, docentes oportere militi magis quì nõ accipiat, q̃ qui det incommodũ, curæ eſſe debere, duci præſertim urbis & exercitus. Si enim, ut Iphicrates inquit, pedites quidẽ manibus ſimiles ſunt, equites uero pedibus, ipſaq; acies pectori & thoraci, capiti autem imperator, nõ exiſtimandum eſt ſiquis ſe temere periculis obiecerit, ſeipſum ſolum negligere, ſed etiam omnium, quibus per ipſum ſalus conſtat, & contra. Vnde Callicratidas uir etſi cætera egregius, non tamen ſapienter auguri reſpondiſſe uiſus eſt. Nam cum iuberet, ut ſibi à morte caueret, quam ſacra portẽdebant: Non in unius, inquit, morte Spartæ ſalut poſitam eſſe. Nam cum pugnaret Callicratidas, unus erat, necnon cũ nauigaret militaretq;. Sed profecto dux omnium cum eſſet, omnemq; totius exercitus potentiam ſuſcepiſſet, neq; unus, neque ſolus erat. Sed melius Antigonus ſenex, cum apud Andrum nauali prælio dimicaturus eſſet, cuidã dicenti, longe plures eſſe hoſtiũ naues: At meipſum, reſpondit, quot eorũ obiicies? magnifaciens profecto, ut decebat, imperii dignitatem, ſi cum experiẽtia & uirtute locata ſit: cuius præcipuũ illud eſt, ſeruare eum, quo ſeruato, cætera conſeruantur. Itaque pulchre Timotheus. Chares enim cũ nonnullas in corpore cicatrices Athenienſibus oſtentaret, ac clypeum ipſum lancea confoſſum: Ego uero, inquit, uehementi pudore affectus ſum, quòd cum obſiderem Samum, propè me cõciderit telum; quaſi meipſo iuueniliter magis uterer, quàm deceret imperatorẽ aut ducem tãti exercitus. Vbi enim periculum imperatoris cõmunem omnibus afferret calamitatẽ, ibi & manu & corpore pro uiribus certandum eſt. Illi quoq; recte ualeant, qui dicunt oportere optimum imperatorem maxime quidẽ ſenectute, aut certe ſeneſcentem mori. Vbi uero parua uirtutem imperatoris gloria, certa autem rerũ omnium pernities, ſi minus illi ex ſentẽtia ſuccedat, conſequatur, quis militis operam ab imperatore exigat ipſius periculo redemptã? Cum igitur Pelopidæ ac Marcelli uitam ſcribere inſtituiſſem, haud alienum eſſe, ut ea prædicerem, exiſtimaui. Hi enim maximi quidẽ ac pugnaciſſimi uiri, pro ſe quiſq; eorum patriã imperatoria laude extollentes, ambo temere cõciderunt. Aduerſumq; grauiſſimos hoſtes uterque bellum gerens, alter quidem Annibalem antea inuictum primus, ut aiunt, in fugã uertit, hic

uero

A uero Lacedæmonios mari & terra ſuperantes uniuerſa acie deuicit. Ambo ſeipſos temere periculis obiicientes uitam amiſerũt, & potiſſimum eo in tempore, quo maxime eorum uita optatiſſima fuit. Propterea nos morum ſimilitudinem ſecuti, eorum uitas memoriæ commendabimus. Pelopidas igitur Hippocli filius, ſpectatiſſimo genere natus, ut & Epaminõdas magnifice educatus, inter Thebanos maxime pollebat. Cumq; adhuc adoleſcens eſſet, nactus ſplendidiſſimam domũ, petentibus, quibuſq; & potiſſimum qui mereri uidebantur, opitulari cœpit, ut uere ſuarum rerum dominus uideretur, nõ ſeruus. Nam quidam ſunt, ut inquit Ariſtoteles, qui ob eorum cupiditatem, ac animi illiberalitatem, minime diuitiis utuntur, alii uero per intemperantiã abutuntur: ſeruiuntq; hi quidem uoluptatibus ſemper, illi occupationibus tranſigunt uitam. Itaque cum plurimi eſſent, qui Pelopidæ gratia & benignitate cõmoti, eius liberalitate ac munificentia facile uterentur, ſolo ex amicis Epaminondæ nunquã ut acciperet quicquã potuit perſuadere. Cuius continentiæ in eo ipſe par erat, quòd & ueſtium tenuitate, & cibi moderatione, tum tolerãtia laborũ, & in fungẽdo imperatorio munere, ſynceritate æque exornatus erat, quemadmodũ Euripides Capaneus, cuius quidem res ampliſſimæ erant, non tamẽ ob eam rerum copiam inſolens aut mollis, quinimmo cui fœdũ ac turpe uidebatur pluribus uti ad corporis cultum, quàm hi qui inter Thebanos minimum poſſiderent. Epaminondas igitur, etſi ex conſuetudine & ex patria hæreditate haud locuples eſſet, longe tamẽ modeſtiorẽ illũ reddebat philoſophia, quod quidem uiuendi genus uſque ab ineunte ætate ſibi delegerat. Sed Pelopidæ quidem clariſſima uxor erat, geniti etiam liberi. Verum nihil minus per omnem uitam Reipub. ſe dans, facultates negligebat. Et cum quidam ex eius amicis dicerent, rem neceſſariam ab eo negligi, accumulandarũ opum ſtudium ſcilicet: Rem ſanè neceſſariã, inquit, huic Nicodemo, oſtendens quẽdam claudum & cæcum. Erant etiam ambo æque ad quamuis uirtutem nati, niſi quòd colluctari magis Pelopidas delectabatur, diſcere autem Epaminondas, ac inter ocium uerſari. Hic palæſtra & uenatione, ille audienda magis philoſophia clarus euaſit. Cũ uero plurima ambo cõſecuti eſſent, quæ illos ad gloriã dignitatemq; euexerunt, nihil tamen dignius laude ac admiratione fuit, quàm quòd inter tot cõmunia certamina, cõmuneſq; magiſtratus ac præfecturas, tãtam ſeruauerint inter ſe beneuolentiam & fidem, eamq; ab initio uſque inuiolatam & incorruptam obtinuerint. Siquis enim Ariſtidis adminiſtrationem & Themiſtoclis, & Cimonis & Periclis, & Niciæ & Alcibiadis principatũ inſpexerit, quàm plena diſcordiæ, inuidiæ, ac ſeditionis ea dignitatis acceſſio extiterit, uertatq; iterum oculos ad Pelopidæ in Epaminondam beneuolẽtiam & ſtudium, hos certe rectius collegas principatus & imperii appellabit, quàm illos, qui cõtinua inter ſe contentione diſſidebãt, non magis ut hoſtes, quàm ut ſeipſos ſuperarent. Cauſa

B enim erat non diſſimulata uirtus, qua non gloriam, non diuitias ex rebus geſtis quærebant, in quibus inſita eſt omnis inuidia ac ſeditio diſcordiaq; ciuilis: tum etiã mutua quædã & ſingularis charitas, qua mouebantur, ut eorum patriam maximam ac clariſſimam efficerent. Ex quo euenit, ut unuſquiſque alterius dignitate quaſi priuata lætaretur. Quam quidem amicitiam exiſtimãt ab illo ad Mantinæam bello cœpiſſe, quod unà cum Lacedæmoniis geſſerunt, quibus cum tum primum amicitia & ſocietate aſtricti fuerant, cũ auxilia Thebani miſiſſent. Inſtructi enim inter acies, & unà pugnantes aduerſum Arcades, Lacedæmoniorum cornu, quod poſt eos erat, iam cedẽte, ambo obuiam hoſtibus ſe cum clypeis obiecerũt. Pelopidas uero ipſe ſeptem à fronte acceptis uulneribus, cum inter hoſtium ac ſuorum cadauera concidiſſet, Epaminondas etſi haud uiuentem redimere poſſe exiſtimaret, irruens tamẽ ſolus aduerſum multos ſe coniecit, ſtatuens mori malle, quàm Pelopidam prolapſum non uendicare. Quo etiam acriter uulnerato, cum in pectore quidem lancea, & in brachio enſe eſſet uulneratus, ex altero cornu Ageſipolis Spartanorum rex exiliẽs, eos præter ſpem ex hoſtium manibus liberauit. Poſtquam uero Spartani ſe ad Thebanos cõtuliſſent, ac inter ſe amicitiæ & ſocietatis fœdera ieciſſent, uerbo quidem amici erant, re autem ciuitatis audaciam pertimeſcebãt, & potiſſimum Iſmenii & Androclidæ ſocietatem & conſuetudinem, in qua erat & Pelopidas, cum hi quidem urbanitate quadam & populari manſuetudine præſtare uiderentur. Archias igitur & Leontidas, & Philippus, & principatu & diuitiis clari, ſed nihil modeſtum ſentientes, Phœbidæ Laconico perſuaſerunt, ut cum exercitu de improuiſo Thebanam arcem, quæ Cadmia nuncupabatur, occuparet, aduerſantemq; unumquenq; eiiceret de ciuitate, eamq; Lacedæmoniis ſubiiceret, occupatam à paucis principatum. Quo perſuaſo, nihil aduertentibus Thebanis, ſtatim ciuitatem inuaſit. Arcem quoque cum tum fortè ſacra quædam celebrarẽtur, facile cepit. Iſmenias & ipſe captus eſt, miſſuſq; Lacedæmonem, paulo poſt confectus cæde interiit. Pelopidas uero, & Pherenicus, & Androclides cum plurimis aliis clàm exeuntes effugerunt. Epaminondas ipſe ea in regione permanſit, tanquam uir deſpectus, minimeq; ad rem aptus ob philoſophiæ ſtudium, ac rerũ inopiam impotens. Lacedæmonii ubi ea ſenſerũt, Phœbidam à principatu deiectum drachmarum decem myriadibus mulctarunt. Nihil minus tamen arcem præſidio tenuerunt: Cæteri igitur Græci eam iniquitatem admirabantur, quòd autorem rei damnaſſent, rem tamen ipſam comprobare uiderentur. Sed Thebanis amiſſa patriæ libertate, cum Archiæ & Leon-

Genus.
Educatio.
Ingenium.

Epaminondæ laus.

tidæ ſeruirent,nulla ſpes relicta erat conditionis mutandæ,ac eiiciendæ tyrannidis, quam uidebant C
ob Spartanorum præſidium diu duraturam,neq; ullo modo finem habituram,niſi quiſpiam alius eo
rum potentiam confringeret,cum uniuerſæ Græciæ terra mariq; principes eſſent. Leontidas quoque
ſentiens eos qui effugerant Athenis uerſari,ac omnibus charos eſſe,maximeq; primatum conſuetudi
ne uti,inſidias illis parare nitebatur,miſſisq; ab eo clàm nõnullis, Androclides dolo interfectus eſt,cæ
teri uero euaſerunt. Literæ etiam à Lacedæmoniis miſſæ,iubentes ne Athenienſes eorum rebelles ac
ciperent,neq; fauerent,ſed eiicerent,tanquam communes hoſtes à ſociis declaratos. Athenienſes uero
pro patria & ingenita ſibi humanitate Thebanos excuſantes, eos potiſſimum qui plebi autores fugæ
fuerant,decreuerunt,ſiquis Athenienſis per Bœotiam in tyrannos arma ferat,Bœotum ſe neminem
nec audituros nec aſpecturos eſſe:nulla alia iniuria affecerunt. Pelopidas uero etſi adoleſcens eſſet,ſin
gulos tamen ex ſuis adibat,habebatq; orationem continue ad eos, quòd neque bonum,neque pium
eſſet,ſeruientem patriam non reſpicere,& ſe ſolum ſeruare,ac lætos uiuere,pendereq; ex Athenien
ſium decretis,ac ueteri eos qui ſemper ſe ſubiecerunt quicunque loquendi & perſuadendi gratia flo
ruerunt:ſed periclitandum eſſe de rebus maximis,proponendum ante oculos exemplum Thraſybu
li,eiusq; audaciam ac uirtutem,quemadmodum ipſe ex Thebis primum motus Athenas tyrannis li
berauit,ita ipſi ex Athenis Thebas in priſtinam redigant libertatẽ. Hæc cum quotidie diceret,perſuaſi
omnes ad reliquos amicos Thebas clàm mittunt, qui illis eorum animum ac conſilium aperirent.
Qui etiam facile aſſenſerunt. Charon uero qui inter alios clarus erat,etiam domum ſponte obtulit.
Hoc idem & Philidas,qui ſcriba effectus erat eorum,qui cum Archia & Philippo præfectis belli mili
tabãt. Epaminondas interim iuuenes Thebanos animo & audacia inflammabat,iubebat enim eos in
gymnaſiis ac palæſtra cum Lacedæmoniis contendere,ac experiri. Deinde ubi uidit eos nemini infe
riores eſſe,quinimmo facile ſæpenumero alios ſuperare,incuſabat eorũ ignauiam,qui eis ſeruire pate
rentur,quos tantũ fortitudine & uiribus antecellerent. Deinde uero dicta ad facinus die,uiſum eſt
exulibus Pherenicum alios cõducentẽ in Thryaſio expectare,& cum paucis poſtea ingredi ciuitatem,
ut ſiquid illis mali eueniſſet,ipſi alios omnes tueantur,ne eorum liberi aut parentes maiorem incide
rent calamitatem. Suſcepit igitur eam rem primus Pelopidas, deinde Melon,Damoclides, & Theo
pompus,uiri ſanè primarii,ſummaq; inter ſe beneuolentia coniuncti,ſemperq; de laude & gloria con
certantes. Hi autem cum eſſent omnino duodecim,amplexi quos relinquebant, præmiſſo Charoni
nuncio,pro tempore accincti ſequebãtur, uenabula ac canes ad uenandum ſecum trahentes,ne quis
obuiam factus poſſet male ſuſpicari,ſed ut uiderentur ſoliti eam regionem peruagari. Vbi uero nun D
cius ad Charonem peruenit,& cæteros in uia eſſe nunciauit,non tamen Charon, tametſi periculum
præ oculis eſſet,de ſententia ceſſit,ſed ut erat uir optimus,ac ſi fuerat pollicitus,ita ſuæ patuerunt fo
res. Hippoſthenidas autem uir quidam haud abiiciendus,quinimmo & amator patriæ,& exulibus be
neuolus,ſed ea animi magnitudine carens,quam & tempus & res ipſa poſtulabat,ſed uelut uertigine
correptus,ad tantam belli iam emergentis molem timide incedebat,uixq; rationis compos cum uide
ret ob eam rem totum Lacedæmoniorum imperium conquaſſari,paucorum exulum ac priuatorum
uiribus,domum abiens quendam ex amicis ad Melonem & Pelopidam tacite mittit,iubẽs eos reuer
ti,& expectare maiorem opportunitatem. Nuncius uero,cui Chlidoni nomen erat,domum petens,
ac educens equum,in quærendo frenõ præ celeritate animo concitabatur. Dum hæſitat mulier,& nõ
habere,ſed uicino datum eſſe reſpondet,iurgia primum inter ipſos oborta, deinde etiam conuicia,
cum & ipſi & mittentibus infauſtum iter imprecaretur: ita plurimam diei illius partem obiurgando
contriuerunt,iterq; prorſus tanquam inauſpicatum intermiſit,& aliò ſe conuertit: tantulum aberat,
quin res magnæ & pulcherrimæ principio ſtatim occaſionem amiſiſſent. Sed Pelopidas interim,& qui
cum eo erant agreſtibus paludamẽtis induti cum iam ad urbem applicuiſſent,adhuc lucente die,diui
ſim alii per aliam ciuitatis partem ingreſſi ſunt. Erant tum fortè obortæ nebulæ quædam cum ingẽ
ti grandine ac nymbis,quibus plerique domum confugerant,quo facilior latendi fuit facultas. Nullus
fuit præterea ex eius rei conſciis,qui eis non pateſaceret fores,ac ipſos ad Charonis domum comita
retur,ubi unumquenq; conueniendi locus conſtitutus erat. Additi præterea iam nonnulli eo in nu
mero erant,uſq; ad octo & quadraginta. Quæ uero ad tyrannos attinebant,ſic ſe habent. Philidas ſcri
ba,ut diximus,Pelopidæ quidem & ſociis fautor & conſcius, eadem die cum Thebani feſta quædam
ac ſolennis ludos celebrare conſueuiſſent, ea ex induſtria Philidas Archiæ & ſociis denunciat, feceitq;
ut maxime dediti uoluptatibus & temulentiæ,faciliorem præberent ad rem inceptandam cõmodi
tatem. Nec iam longe ab ebrietate diſtabant,cum noua quædam nec obſcura quidem de Pelopida ac
ſociis afferuntur,quòd ciuitatem clàm introiſſent. Philidas uero cum occupaſſet ſermonem, Archias
interim quendam ex eius miniſtris ad Charonem mittit,iubens ad ſe uenire. Interim ea abibat dies,
Pelopidasq;,& qui cum eo erant,ſe intus continebant,armati thorace & telo,expectantes opportunita
tem. Cum uero nuncius ianuam pulſaſſet, ac miniſter domus ad uocem accurriſſet, Charonemq; à
præſidibus

A præſidibus accerſiri perterritus diceret, rem patefactam eſſe, de omnibus actum eſſe, omni prorſus ſpe ſublata uindicandæ libertatis, tamen uiſum fuit primo Charonem ad Archiam proficiſci, ſeq; illis quàm maiori animo poſſet inuiolatum ac inſuſpectum præbere. Charon uero etſi uir grauis eſſet, atq; ad omnia pericula audax, uehementer tamen ea inexpectata aduocatione pertimuit, ne aliqua proditionis ſuſpicione inuecta, tot ac tanti uiri eius capite perderentur: atque accerſito ex thalamo filio, qui etſi adoleſcens eſſet, forma tamen ac corporis fortitudine cæteris eius ætatis præſtabat, Pelopidæ in manus tradidit, ut ſiquem dolum aut proditionem eum innectere ſentiret, in illum primo tãquam in hoſtem uerteret gladium. Plurimis tum ob eam Charonis fidẽ lachrymæ obortæ, omnesq; eam profectionem moleſtiſſime tulerũt, quaſi certiſſima res eſſet, ſi iret, apertam incurſurum necem, adeo manifeſtatæ rei ſuſpicione tenebantur: eumq; rogabant, ne filium ſibi adiungeret, ſed è medio impendentis mali amoueret, ut ille & patriæ, & patri, & amicis omnibus ultrices gereret in poſterum manus, ſeruatas modo ac ſurreptas à tyrannorum faucibus. At ille filium minime ablegandum cenſebat. Putabat enim, nullam honeſtiorem ſalutem eſſe ea inuiolata morte, qua unà cum patre atq; amicis huiuſmodi moreretur, deosq; precatus, & amplexus omnes, animumq; addens abiit, diſſimulans fronte & oratione alium ſe Spartanis, quàm eſſet. Eò cum, ueniſſet, Archias & Philidas obuiam facti, Agedum fare, inquiunt, Charon, audiſtin tu aliquos modo introiiſſe ciuitatem, & nonnullos iam illis conſpiraſſe, & latitare inter hæc domicilia? Quibus ille turbatus primum, mox interrogans quinam eſſent ingreſſi, aut apud quos laterẽt, ubi nihil adhuc certi Archiã habere uidit, & à cõſcio nemine rem proditam eſſe crederet, Cauete, inquit, nequa uos inanis fama ſeducat, eam tamen rem perſpiciã accuratius, forte enim opus eſt huiuſmodi ſuſpicionem non negligere. Hæc quoque Philidas ipſe qui aderat cum laudaſſet, Archiam iterum reducens ad pocula plurimo mero exhilarabat, donec eius animũ libidine concitatum in mulieres acriter inflammauit. Vbi uero Charon domum rediit, omnes inuenit paratiſſimos, non ut qui uictoriam aut ſalutem aliquam ſperarent, ſed ut qui clariſſime, ſi pereundum fuiſſet, multa cum hoſtiũ ſtrage perituri eſſent. Aſſalutatisq; omnibus, Pelopidã à cæteris ſemotum, edocuit de omnibus: reliquis uero mentitus eſt, ſimulãs alia ſe cauſa ab Archia accerſitum, quæ nihil ad eam rem pertineret. Itaque elapſo primo periculo, fortuna ſtatim aliud inuexit. Nũcius enim quidam ex Athenis profectus ab Archia Pontifices filio, ad alium Archiam illius cognominem atque hoſpitem literas attulit, nec ſimulatam, neque inanem ſuſpicionẽ afferentes, ſed ſignificatrices planè omnium rerum, ut poſtea cognitum eſt. Archiæ uero tum inebriato literis redditis, nuncius inquit:

B Qui has ad te mittit, ut quamprimum legas iubet, nam de rebus quibuſdam haud contemnendis, ſerioq; ſcriptæ ſunt. Archias uero ridens, In craſtinum igitur, inquit, diem hæc quæ ſerio ſcripta ſunt differamus. Et epiſtolam accipiens ſub lectuli capite locauit, atque iterum Philidam conueniẽs ad colloquendum, ut cœperat, perrexit. Illud uero dictum hucuſque apud Græcos obſeruatum eſt. Vbi autem affuit tempus inceptãdæ rei, omnes bipartiti inter ſe, Pelopidas quidem & Democlides cum ſuis aduerſus Leontidam & Hypatem conuicinos impetum fecerunt, Charon uero & Melon in Archiam & Philippum, muliebribus paludamentis arma celantes, & coronis frondentibus denſisq; ex abiete & pinu capite operti, quæ totam faciem obumbrabant. Ideo qui pro foribus ueſtibuli aſtabant, primum eis applauſum fecerunt, rati mulieres eas aduentaſſe, quas diu expectauerant. Itaque intromiſſi facile qui in Archiam & Philippum ierant, pernotatis primum quibuſque oculis, ac deinde exutis paludamẽtis, cum ſtrictis enſibus in eos crapulantes adhuc impetum fecerunt, ſeq; quales eſſent facile indicauerunt. Paucos quidem Philidas ex iis qui diſcumbebant, agere ſilentium iuſſit. Qui uero ad defenſionem ſe accinxerunt, facile ob temulentiam inter pocula illa ac crateras interfecerunt. Sed haud ita facilis fuit Pelopidæ reliquos inuadendi facultas, cum aduerſus ſobrium & grauiſſimum uirum Leontidam ſe conieciſſet, qui tum forte cum clauſis foribus ſe quieti dediſſet, tardandæ rei materiam haudquaquam expectatam præbebat. Itaque cum diu pulſaſſent, ſeruo tandem uix audiente, ægre patefactæ ſunt fores. Quibus intromiſſis, ac diſtracto ſeruulo, cum primum fores ceſſiſſent, omnes ad thalamum uſque impetum fecerunt. Leontidas uero ex ſtrepitu & curſu ratus animo quod erat, repente è lecto exurgens enſem arripuit, oblitusq; lychnos reſtinguere, qui intus ardebant, ſic ipſi in ſeipſos hoſtes incurriſſent, Pelopidæ ac ſociis in limine cubiculi clara luce, occurrit, Cephiſodorumq; primo irruentem feriens obtruncat: quo mortuo, Pelopidam ſubito inuaſit: ſed Cephiſodorus in medio proſtratus, & anguſtæ fores Pelopidæ impedimento erant. Victor demum Pelopidas Leontida perempto, ad Hypatem ſtatim cum cæteris ſe contulit: nec mora, capta eius domo, fugientem per uiciniam, illum eueſtigio uſque conſecuti necarunt. His peractis cum Meloni ſe coniunxiſſent, nuncios Athenas ad exules, qui ibi remanſerant, mittunt. Inde ciuibus ad libertatem concitatis, hoſtium exuuiis, quæ publicis porticibus appenſæ erant, illos armabant. Inſtrumenta etiam domeſtica in lanceas aut mucrones coaptabant. Quibus multi confeſtim ex ciuitate ingenui adoleſcentes cum armis, & ex ſenioribus primates omnes, qui cum Epaminonda & Gorgia erant, auxilio uenere. Iamq; ciuitas tota

conterrita erat, tumultus ubique exoriri, faces paſſim per domos, & concurſiones ciuium. Nec tamen C
perſtabat multitudo, ſed perterriti cum nihil adhuc certi audirent, diem expectabant. Vnde parum
circunſpecti Lacedæmoniorum principes fuiſſe uidentur, qui non ſtatim neque concurrerent, neque
manus consererent. Præſidium arcis, quod ferè ex mille & quingentis militibus conſtabat, multis ex
urbe ad arcem concurrentibus, clamorem, ignesq; ac turbam undique reuertentem extimeſcens, ſilen
tium egit, & ipſam arcem cuſtodiebat. Orta iam luce, exules qui ex Athenis accerſiti erant, iam & ipſi
cum armis applicuerant, populusq; facta concione, in unum conuenerant. Epaminondas deinde &
Gorgias Pelopidam ſacerdotibus circunſeptum ac coronatum introducebant, prouocantes continue
populum ad tutandam libertatem, & patriæ deos. Quibus aduentantibus omnes cum applauſu aſ-
ſurgebant, eos parentes, ac liberatores patriæ appellantes. Poſtea Pelopidas à Thebanis princeps deſi-
gnatus, unà cum Melone & Charone confeſtim arcem obſedit, tormentaq; undique conſtituens, quo
Lacedæmonios expelleret, ac Bœotiam liberaret, priuſquam ex Sparta ſubſidium acciperent: ac
euſque contendit, donec dimiſſis hoſtibus Cleombrotus, qui aduerſum Thebanos iam agebat exer-
citum, illis propè Megaram obuiam uenit. Sed Spartani ex tribus, qui Thebis præerant, Hermip-
pidam & Harmiſſum ex ſententia interfecerunt. Tertius uero Chryſaoridas ingenti ære mulctatus,
ex Peloponneſo exulauit. Hoc igitur tam excellens facinus, ob uirtutem, ac periculoſam certamini-
busq; refertam uictoriam, haud equidem Thraſybuli diſſimilem, eodemq; caſu, pariq; fortuna admi
niſtratam, germanum illius Græci appellauere: nec poſſent recte alter inter ſe, ob eam rei ſimilitu-
dinem appellari: cum ambo quidem longe aliis inferiores eſſent, primatumq; auxilio priuati, ſolum
conſilio ac animi audacia uincentes, optimarum rerum initium patriæ præſtiterint. Itaque glorioſio-
rem ea rerum nouitas Thebanorum ciuitatem effecit, & Lacedæmoniorum dignitatem multum cō-
Aſtu. minuit ac confregit, qui antea principes terræ ac maris erant. Cuius quidem gloriæ iactura ex ea potiſ-
ſimum nocte cœpit, in qua Pelopidas non præſidium, non mœnia, non arcem deiiciens, ſed domum
duodecimus ingrediens, uincula principatus Spartanorum, ſi licet metaphora uerum dicere, diſſoluit
ac confregit, quæ certe antea indiſſolubilia ac inuicta uidebantur. Sed ea fama commoti Lacedæmo-
nii, cum Bœotiam ingenti cum exercitu inuaſiſſent, Athenienſes, qui antea cum Thebanis fœdus inie-
rant, perterriti à ſocietate deſciuerunt, & quicunque eas partes ſequi uidebantur, aut ære, aut carcere,
aut exilio, aut morte damnabant. Vnde Thebanorum res, amiſſa Athenienſium ſocietate, male ſuc-
cedere uiſæ ſunt. Erat tum forte Pelopidas unà cum Gorgia Bœotiæ præfectus, qui ſentientes ſe nu-
datos Athenienſium ſocietate, uolentesq; iterum eos Lacedæmoniis obiicere, nouam quandam hu- D
iuſmodi uiam inuenerunt. Sphodrias enim qui præerat Spartanorum exercitui, uir ſane ad rem ciui-
lem clarus, alioqui tamen minime grauis, uana ſpe ac inani gloria facile capiebatur. Is relictus fuerat
apud Theſpias cum exercitu, ut deficientes à Thebanis acciperet, ac præſtaret auxilium. Pelopidas ue-
ro priuatum quendam mercatorem ex amicis ad illum ex compoſito mittit, & munera & uerba fe-
rentem, quæ efficaciora erant ad commouendum inſolentis animum, ut ſcilicet ad maiora mallet
animum intendere, & Pyræum capere ex inſperato, quem Athenienſes minime cuſtodirent, neque
Lacedæmoniis cupiendatum Athenarum gratia, charius quicquam futurum, Thebanos autem pro
hoſtibus ac proditoribus habitos ab Athenienſibus, nullum illis auxilium laturos. Hac perſuaſione
captus Sphodrias, noctu clàm in Atticam impetum facit, & ad Eleuſinam uſque cum exercitu pro-
fectus. Ibi cum milites cognita iam re, timere cœpiſſent, iterum in Theſpias reduxit exercitum.
Tum uero Athenienſes in Lacedæmonios commoti, ad Thebanos magna alacritate iterum ſe contu-
lerunt, mariq; undique occupato, omnes ad ſe contrahere conati ſunt, quos cognoſcebant haud bono
cum Lacedæmoniis animo eſſe. At Thebani interim per ſeipſos hoſtem intra Bœotiam adorti, non
tam ingenti pugna, quàm ſtudio & exercitatione quotidie magis ad bellum incendebantur, corpusq;
labori aſſuefaciebant, experientiam ſimul & uſum & audaciam ex eis certaminibus aucupantes.
Quapropter ferunt Antalcidam Spartanum, cum Ageſilaus ex Bœotia ſaucius rediſſet, Optimam
dixiſſe mercedem pro iſta diſciplina accepiſti, Thebanos cum nollent pugnare docens. Nec profectò
Ageſilaus Thebanorum magiſter fuit, ſed ii qui Thebanos in tempore & cum ratione hoſtibus quaſi
catulos ſcienter obiiciebant: unde deguſtata uictoria, paulatim animus, & mox conſtantiæ ſtudium
creuit. Ex quibus non mediocrem laudem & gloriam ſibi comparauit Pelopidas. Ex quo enim pri-
mum eum ducem belli delegerunt, nunquam deſtiterunt, quinetiam illum quolibet anno princi-
pem deſignarent. Itaque omnia quæ ad Thebanos pertinebant, ipſe, uel ſacri præſidii præfectus,
uel magiſter equitum, omnia effecit. Apud Plateas igitur & Theſpias Lacedæmonii accepta cla-
de uicti fugatiq; ſunt: qua in acie & Phœbidas, qui arcem Thebanam ante ceperat, concidit. Plu-
rimos quoque apud Tanagram in fugam uertens, ipſum etiam Pantœdem proconſulem intere-
mit. Sed hæc certamina ut uictoribus animos & audaciam addebant, ſic uictis non omnino ſpi-
ritus illos adimebant. Non enim uniuerſa acie, aut iuſta legitimaq; pugna conſerebant, ſed incur-
ſione &

A ſione & fuga & perſecutione, ubi opportunitas eueniebat, utebantur. Illud uero ad Tegyras, quod formam quandam Leuctricæ pugnæ præ ſe ferebat, maxime Pelopidam gloria erexit, nullam penitus relinquentem locis partem laudis, neque de ſe ambiguitatem, neque etiam hoſtibus excuſationem ullam uictoriæ amiſſæ. Orchomeniorum ciuitati Spartanorum arma ſecutæ, cum præſidio duos manipulos illorum recepiſſet, ſemper inſidias parauit, expectans opportunitatem. Sed ubi ſenſit eos qui in præſidio erant in Locrida conceſſiſſe, ſperans deſertam Orchomenum inuenire, eò cohorte prætoria ac nonnullis equitibus contendit. Quò cum appropinquaret, comperit iam aduentare ex Sparta præſidium, in alterius ſucceſſionem, ſtatimq; per Tegyras reduxit exercitum, qua per colles aditus erat ad planitiem. Nam Mediam uniuerſam Melas fluuius propè ex fontibus in lacus ſtagnaq; nauigabilis perfluens, tranſeundi efficit difficultatem. Paulo hinc templum eſt Apollinis Tegyræi, & oraculum deſolatum, ſed quod uſque ad bellum Medorum, præſidente Echecrato, uaticiniis floruit. Hic quidem ferunt deum natum eſſe. Nam & propinquus mons Delos appellatur, ad cuius radices undæ fluuii franguntur. Poſt templum uero duo mirabiles ſuauitate fontes copiaq; ac frigiditate ſcatent, quorum alterum Palmam, Oliuam alterum uſque ad hæc tempora appellamus: non quòd hæ inter illos arbores ſint, ſed quòd dea circa ea fluenta latuerit. Nam propè eſſe dicunt præcipitem locum, unde illa uiſo apro deciderit. Et ea quæ ad Pythonem & Tityum pertinet, & quæ in ipſius dei generatione facta ſunt, ſatis huic loco quadrant. Sed plurimas in hac re coniecturas relinquo. Neque enim inter eos qui ex mortalibus immortales ſunt facti, id eſt inter heroas, patria religio hunc deum collocat, quemadmodum Dionyſium & Herculem, qui uirtute ſua immortalitatem creduntur aſſecuti: ſed unum eſſe æternorum numinum credit: ſi modo iis credere uoluerimus, quæ de tantis rebus à ſapientiſſimis uiris tradita ſunt. Pelopidæ igitur ac Thebanis eo tempore ex Orchomeno in Tegyras per montana illa concedentibus, Lacedæmonii obuiam facti ex Locride occurrunt. Atque ubi primum per eas anguſtias exercitum traducentes uiſi ſunt, quidam accurrẽs Pelopidæ ſignificauit inquiens, Incidimus in hoſtes o Pelopida: cui reſpondens, Quid ſi potius in nos illi? Equitatum tanquam prælium commiſſurus eſſet, hoſtem à tergo inuadere iuſſit: ipſe armatos, qui non ultra quàm trecenti erant, in anguſtum contraxit, ſperans quacunq; irruat, magnopere hoſtes, qui numero præualebant, perrupturum. Erant Lacedæmoniis duæ cohortes. Cohortem Ephorus quingentos eſſe uiros affirmat, Calliſthenes uero ſeptingentos. Quidam autem alii, quorum & Polybius eſt, nongẽtos. Duces Spartanorum Gorgoleon & Theopompus magna animi audacia contra Thebanos irruerunt: & quia

B fiebat impreſſio iuxta ipſos duces, multaq; utrinque ui & furore, Lacedæmoniorum principes ad primum contra Pelopidam congreſſum cecidere: deinde uulneratis cæſiſq; qui circa illos erant, omnes ſtatim in timorem uerſi, Thebanis utrinque patebant perrumpere aciem ad frontem uſq; conantibus. Pelopidas uero ubi ſenſit perterritos eſſe hoſtes, ducem ſe ſuis præbens irruebat: omnes itaque terga uertere compulit. Nec tamen illos longius inſecutus eſt, quippe qui inſtaurata Spartanorum præſidia, & Orchomeniorum exercitus non procul admodum caſtrametatos timeret. Attamen euſq; fugientes compreſſerunt, dum & uincendi facultas fuit, & uictos hoſtes paſſim diſſiparet. Firmatoq; ibi trophæo, ſpoliatiſq; cadaueribus, cum exuuiis elati domum redierunt. In tot igitur bellis ac tantis rebus à Lacedæmoniis geſtis, ut conſtat, aduerſum Græcos & Barbaros, nunquam antea ſi ſuperiores multitudine fuiſſent, à paucioribus deuictos eſſe traditur, neq; ſi pares aduerſum pares acie inſtructa dimicarent. Quare cum terribiles inſolentesq; eſſent, opinione hoſtes deterrebant, cum dedignaretur pari acie pugnare, aut pari conditione uti. Sed prælium illud tum primo Græcos edocuit, quòd neque Eurotas, neq; is locus qui inter Babycam & Cnacionem eſt, ſolus pugnaces ac belliconſos uiros pariat: ſed illa potius regio, in qua quæq; turpia dedecori ſunt, & quæ ad honeſta quæque iuuenes efficit uoluntarios, qui grauius ferant ignominiam, quàm pericula. Hi enim ſunt qui fortes, & hoſtibus terribiles uidentur. Cohortem uero prætoriam, ut inquiunt, Gorgidas conſtituit ex electis quidem uiris quadringentis, quibus ciuitas exercitationem uictumq; in Cadmea arce Thebana militantibus præbuit: & propterea è ciuitate præſidium uocabatur. Nam arces propriè, qui tunc erãt, ciuitates appellabant. Quidam etiam aiunt, eum ordinem ex amatoribus inter ſe conſtare. Et illud Pammenis circumfertur ioco dictum, ubi inquit Homeri Neſtorem inſtruendarum acierum non ſatis peritum fuiſſe, qui iuſſerit per tribus ac ſocietates Græcorum acies cogendas eſſe. Sic enim inquit: Stet ſocius ſocii uirtute, tribusq; tribulis, immo oportere amatores iuxta ſe ordinare. Nam qui ex eadem ſunt tribu, aut ſocietate, non exactam habẽt in periculis rationem. Hic autem ordo ex amore & beneuolentia conſtitutus, nimirum firmior ac ſtabilior efficitur, cum & qui amant, & qui amantur, facile pro ſe quiſq; præſenti animo ad pericula perſiſtunt. Nec mirandum profectò, cum uel abſentes amatores magis uereantur, quàm alios præſentes: ut ille, qui cum hoſtis inſideret, ut iugularet, ſe uerti prius rogauit, nec in terga ſibi, ſed in pectus enſem infigi, ne amator meus, inquiens, cũ me in terga confoſſum inſpexerit, pudore afficiatur. Dicitur quoq; Iolaum Herculis amatũ, cum ipſo con-

Iliad. 2.

itus r

municaſſe certamina, atque unà cum illo aduerſum alios contendiſſe. Ariſtoteles uero inquit, etiam C ſua tempeſtate in Iolai ſepulchro amatores inter ſe fidem dare & accipere ſolitos fuiſſe. Veriſimile eſt igitur hoc modo ſacrum præſidium appellari, cum & Plato diuinum amicum amatorem uocet. Ferunt hunc ordinem inuictum ac inſuperatum extitiſſe uſque ad eam pugnam, quam in Chæronia geſſerunt, ubi cum Philippus omnes trucidatos aſpexiſſet, traditur eo in loco diu conſtitiſſe, ubi trecenti illi conciderant oppoſiti quiſq; iniectis haſtis, ac inter ſe inter anguſtiſſima ſpatia conferti. Atque ubi audiuit illud fuiſſe ex eis conſtitutum præſidium, qui ita inter ſe amore tenerentur, admiratus lachrymaſſe, ac dixiſſe traditur: Pereant male qui hos quicquam facere aut pati turpe exiſtimant. Denique hæc amatorum conſuetudo non, ut poetæ inquiunt, Thebanis Laii malum primum inuexit, ſed legũlatores eorum naturalem eius gentis audaciam & magnanimitatem ſtatim ab ineunte adoleſcentia remittere & temperare uolentes, crebros ſerio & ioco modulos adhibuerunt, muſicæq; & pretium & prærogatiuam conciliarunt, generoſumq; quendam amorem in palæſtris intercirbant, commiſcentes iuuenum mores. Et ideo rectè eam quæ ex Marte & Venere nata eſt Hermionem deam tutelare numen fecerunt. Nam ubi ineſt belli pugnæq; cupiditas, ibi etiam opus eſt gratia & perſuaſione, ad accuratiſſimam ac ornatiſſimam Rẽpub. conſtituendam, cum uniuerſa ex harmonia quadam & conuenientia conſtare manifeſtum fit. Hanc igitur cohortem Gorgidas in primos duos diuidens, & intra uniuerſam aciem armatorum iniiciens, haud manifeſtam effecit uirorum uirtutem, neque ad communem rem quamlibet eorum opera uſus eſt, quæ diuiſa ac uariis locis diſpartita, impotẽtior erat. Pelopidas uero ubi eorum uirtus apud Tegyras emicuit, cum eo in loco optime dimicaſſent, haudquaquam eos diuiſit, neq; diſtraxit, ſed eis quaſi uno corpore utens, magna ac periculoſa certamina aggrediebatur. Quemadmodum enim equi coniugati celerius quàm ſeorſim impulſi currunt, non tam quod percuſſum aera uiolentia ac impetu ſcindunt, quàm quòd ea mutua concertatio, ac de uictoria contentio, maiores eis animos incendit: ſic fortes uiros æmulatione quadam atque ardore pulchrarum rerum gerendarum certantes utiliſſimos ad commune prælium atque promptiſſimos eſſe putabat. Lacedæmonii interim facta pace cum omnibus Græcis populis, ſolisq; Thebanis iſenſi, Cleombrotum regem cum millibus decem peditum, atque equitibus mille aduerſum eos miſerunt, periculumq; non de iis, de quibus antea Thebanis imminebat, quippe rex deſolatam ſe urbem præbiturum minabatur, timorq; qualis nunquam antea Bœotiam inuaſerat. Tum Pelopidas domo exiens lachrymante uxore, atque orante ut ſeipſum uellet ſeruare: Hæc, inquit, ò mulier oportet ſemper pri- D

Plutarch. in Apoph.

uatis uiris perſuadere, ſed qui magiſtratus gerunt, ut alios ſaluos faciant. Abiensq; in caſtra, & præfectos omnes conueniens, qui antea inter ſe diſſidebant, primum omnium Epaminondæ ad hoc deſtinato, ut cum hoſtibus bellum miſceret, ſententiam ſuam communicauit. Bœotiæ imperator Pelopidas non erat, ſed cum ei plurimum fidei adhiberetur, ut æquum erat homini qui talia urbi ſigna pro libertate dederat, prætoriæ cohortis præfectus erat. Cum igitur conſtitutum fuiſſet cum hoſtibus periclitandum eſſe, atque apud Leuctra contra Lacedæmonios caſtrametati eſſent, Pelopidas terrore cuiuſdam uiſionis magnopere perculſus eſt. Erant enim in Leuctrico agro filiarum Scedaſi monumenta, quæ à loco Leuctrides appellatæ ſunt. Ibi nanque euenit, ut uiolatæ ac interfectæ à Spartanis quibuſdam hoſpitibus ſepelirentur. Quod cum tam nefarium ſcelus patratum fuiſſet, nec pater iuſtitiam à Lacedæmoniis conſequi potuiſſet, execrationes aduerſum illos conſtituens, ſeipſum poſtea ad uirginum monumenta necauit. Oracula uero & deorum uoces Spartanis ſemper prædixerunt, iuſſeruntq; cauere ac obſeruare Leuctricã iram, ne qua inde magna multitudo confluerent, multa cura ac diligentia cuſtodire. Sed nemo erat qui rectè cognoſceret locum, cum & in Laconica iuxta mare oppidum eſſet, quod Leuctrum appellabant, & apud Megalem Arcadiæ ciuitatẽ locus etiam eiuſdem nominis. Verum hoc ſcelus longe Leuctricis erat antiquius. Pelopidas igitur in caſtris ſopitus exiſtimauit eas ſe uirgines conſpicere, circa ſepulchra gemiſcentes, atque execrantes Lacedæmonios, & Scedaſum patrem iubentem eis mactare uirginem flauam, ſi uellet ex hoſtibus capere uictoriam. Quæ res cum uideretur grauis atque difficilis, ſomno exurgens uatibus ac ſociis omnia indicauit. Quorum quidam erant qui dicerent eam rem minime negligendam eſſe. Quidam ex ſenioribus Menœceum illum Creontis filium & Macariam filiam Herculis adducebant. Ex poſterioribus uero Pherecydem ſapientem à Lacedæmoniis interfectum, ac eius pellem ob quoddam oraculum à regibus obſeruatam. Et Leonidam etiam deorũ iuſſu ſeipſum pro uniuerſa Græcia morti deuouentem. Tum etiam qui ſub Themiſtocle immani Dionyſio mactati ſunt ante Salaminæ pugnam naualem, idq; teſtari adeptas poſtea laudes & uictorias. Ac etiam ut Ageſilaus in eiſdẽ locis ubi antea Agamemnon fuerat, cum aduerſus eoſdẽ hoſtes duceret exercitum, cui dea uiſa ab ſe filiam iugulari contendebat, quod quidẽ in Aulide fuit, cum eſſet detentus ſomno: ſed cũ noluerit parere delinitus mollitie, ſine gloria & laude caſtra diſſoluit. Alii uero cõtra, quaſi ea ſacra adeo eſſent barbara ac fera, ut nemini ex ſuperis grata eſſe poſſent. Nõ eni Typhones illos, aut Gigãtes regnare dicebãt, ſed oium deorum

A rum atque hominum patrem. Inferos eſſe qui lætentur hominum ſanguine ac cæde, propterea iniquiſſimum fore ea credere, quinimmo omnino negligenda eſſe, cum ſint eiuſmodi, ut horrorem, ac quandam quaſi impoſſibilitatem præ ſe ferant. Imbecillitate enim & uitio quodam animi, ingenerari ac hærere tam abſurdas ac ſæuas cupiditates. Dum hæc inter primates agerentur, ignaro quid faceret Pelopida, equa quædam repente de grege exiliens per medium diſcurrit exercitum, & in ipſo curſu præ omnium oculis ſubſiſtens uidendam ſe illis præbuit, comis flauis perlucens, audaxq́; , ac inſolens, tum etiam hinnitu ferox. Theocritus autem augur cum primum equam uidit, uerſus ad Pelopidam, En hic tibi ô felix, inquit, præſtò eſt uictima, ne aliam uirginem expectemus, ſed utere hac æquo animo, quam tibi obtulit deus. Atque illam ad ſepulchrum uirginum deducentes, factis ſupplicationibus, coronaq́; eam redimentes, læti omnes equam uirginem litauere, diſſeminantes per caſtra Pelopidæ uiſioné. Inito deinde prælio, cum Epaminondas ex obliquo aciem ſuam aduerſus ſiniſtrum cornu Lacedæmoniorum egiſſet, quo cæteri Græci à dextro hoſtium cornu longiſſime abeſſent, & ipſe Cleombrotum cornu confertim inuadens ui repelleret: Spartani eam rem animaduertétes aciem transferre cœperunt, & dextrum cornu explicare & circunducere, quo Epaminondam multitudine ſubactum circumuenirent. Sed Pelopidas exiliens, ac ſuorum trecentos concitans, Cleombrotum præuenit, aſſuitq́; priuſquam ſuum ille intenderet cornu, aut cogeret milites in unum, & uallaret aciem. Cum non iam perſtarent Lacedæmonii, quinimmo tumultuarentur inter ſe, ſuperueniens Pelopidas, eos contudit. Spartani quanquam omnium bello magiſtri eſſent, & ad nullam rem tam diligenter militem inſtituiſent exercuiſſentq́; , quàm ut ne ſolutis ordinibus perturbaretur: cumq́; ſemper in hoc magiſtris & decanis uſi fuiſſent, ut ubicunque periculum adeſſet, concurrerent, & uiribus coniunctis pugnarent: tamen Epaminondas cum cæteris præteritis in ſolos eos inuectus, & Pelopidas incredibili celeritate ac animo uſus, eorum magnanimitatem & rei militaris ſcientiam confuderunt, adeo ut fuga cladesq́; Spartanorum oboriretur qualis unquam antea. Ideo Epaminondæ duci & rebus omnibus imperitanti, etſi non eſſet Thebanorum præfectus Pelopidas, ſed modicæ tantum parti præeſſet, æqualem tamen de uictoria laudem & gloriam reportauit. Ambo deinde creati principes, facto in Peloponneſum impetu, plurimos ex eis qui à Lacedæmoniis defecerant, ad ſe adduxerunt, Elim & Argos, ac totam Arcadiam, tum etiam ipſius Laconici partem plurimam, quanquam tum acutiſſima erant circa ſolſtitium frigora, ſupererantq́; haud multi dies menſi, qui magiſtratui terminus aderat, munusq́; primo menſe futuro, deſignati imperatores inituri erant. Quare illis qui exercitui præerant, uel imperium deponédum, uel capitis pœna ſubeunda erat. Cæteris ducibus
B hanc legem timentibus, hyememq́; fugientibus, cura ſtudiumq́; fuit, cum exercitu tecta domosq́; repetere. Pelopidas uero unà cum Epaminonda primus omnium ſententiam ferens, ciuibus perſuadebat, in Spartam unanimes impetum facerent. Traductoq́; per Eurotam exercitu, plurimisq́; ciuitatibus captis, totam eam regionem ad mare uſque depopulatus eſt. Septuaginta tum millium exercitus erat, quorum minus quàm duodecima portio ex Thebanis erat. Ea uirorum gloria & fama, quanquam autoritate publica carens, fecit ut confœderati ſociiq́; omnes ſequerentur. Eſt enim prima, ut arbitror, ſummaq́; lex, ut qui ipſus ſeſe tueri oppreſſus non poſſit, eius ad illum natura redeat imperium, qui poſſit. Sed quemadmodum nautæ cum ſit tranquillitas aut littori appropinquant, temere tum ſolent gubernatoribus inſurgere, ubi uero exoritur hyemis & periculum, omnes in eos reſpiciunt, ſuam ſpem uitæq́; ſalutem in illis conſtituentes: ſic Argiui, & Elii, & Arcades, modo parta trãquillitate, in ſubſelliis contendentes de principatu aduerſum Thebanos diſceptabant. In ipſis uero belli fluctibus, ac ubi extabat periculum, ſponte parentes, eos duces æquo animo ſequebantur, qui in hac expeditione totam Arcadiam in unam contraxerant uim. Cumq́; Meſſeniam regionem Spartani antea tenuiſſent, Pelopidas & Epaminondas ueteres Meſſenios ad ſe contraxerunt, & Ithomen coloniam deduxerunt: domumq́; deinde abeuntes per Cenchreorum regionem, Athenienſes à commeatu prohibere ſe conatos, & intra illa loca anguſta ſecum conferre auſos deuicerunt. Quibus quidem rebus geſtis cæteri omnes eorum uirtutem laudabant, atque admirabantur felicitatem. Sed ille inteſtinus ac ciuilis liuor ſimul cum eorum gloria coaleſcens, haud conuenientes, neque ſecundos præbuit ſucceſſus. Ambo enim cum rediiſſent, capitis accerſiti ſunt, quoniam non depoſito magiſtratu eo primo futuro menſe quo lex iubebat, quem βουκάτιον appellant, quatuor item totos menſes præter legem eo functi eſſent, quibus & in Meſſenia, & Arcadia, & Laconica commorati ſunt. Pelopidas quia primus in iudicium accitus, maiora pericula ſubiit: ambo tamen euaſerunt. Epaminondas cum in animum ſibi induxiſſet, magnam partem fortitudinis & magnanimitatis in rebus urbanis tolerantiam eſſe, eam calumniam manſuete ac humaniter tulit. Pelopidas uero cum & natura ferocior eſſet, & ab amicis impelleretur, ut aduerſariorum refelleret iniurias, non ea manſuetudine uſus eſt, hanc refellédæ iniuriæ cauſam nactus. Meneclides rhetor unus ex iis qui cum Pelopida & Melone in Charonis ædes conuenerant, ubi à Thebanis æquam cum cæteris gloriæ partem minime conſecutus eſſet, cũ &

procaci lingua,& malis moribus plurimum ualeret, ſuopte ingenio ad calumniandos optimates ute- C
batur,qui nec etiam poſt criminationem illam Pelopidæ & Epaminondæ quieuit. Itaq; Epaminon-
dam imperio,cæteriſq; urbis muneribus depulit,ac permultum temporis in Repub. oppugnauit. Pe
lopidæ uero apud populum per calumnias inurere maculam non ualuit,ſed omni conatu eum Cha-
roni obiicere tentauit: Eſt enim hoc inuidis commune, ut quibus cum laude certare non poſſunt ipſi,
eos aliis deteriores eſſe demonſtrare conentur. Laudabat ſummopere populo Charonis facta,& eius
imperatoriam laudem,& adeptas uictorias uehemẽter extollebat. Illius uero equeſtris pugnæ,quam
apud Plateas ante Leuctricam uictoriam duce Charone obtinuerunt Thebani, ipſe huiuſmodi mo-
numentum erigere conabatur. Nam Androcides Cyzicenus,cum aliam quandam pugnam depinge-
re populo pactus eſſet,& opus illud imperfectum Thebis reliquiſſet, orta diſſenſione, ac tumeſcente
iam bello, Thebani eam tabulam,quæ non multum aberat à fine, penes ſe cõtinuerunt. Hæc ut Cha-
ronis nomine inſcripto ſuſpenderetur,quo Pelopidæ & Epaminondæ famam denigraret, Menecli-
des agebat. Erat autem temeraria ac ſtulta quidem ea cupiditas honoris, unius ſcilicet facinoris ac ui
ctoriæ,ad tot & tanta certamina. In qua quidem illius uictoria Gerãdam quendam ex Spartanis igno
bilem,ac quadraginta alios cum occidiſſe, nihilq; aliud actum fuiſſe egregium memoriæ traditur.
Hoc decretum tanquam aduerſus leges factum accuſabat Pelopidas, quòd patrium minime Theba-
nis eſſet,priuatum aliquem honorare,ſed patriæ communem uictoriæ laudem conſeruari. Et Charo
nem cum omni æquanimitate extollens,ſine inuidia, in amicitia permanſit. Meneclidem uero ut ca-
lumniatorem ac ſceleſtum uirum accuſans,à Thebanis quærebat, Num boni quicquam eis ullo un-
quam tempore contigiſſet,propter quod Meneclidem pecuniis mulctare opus non fuerit? Quas qui
dem cum exoluere propter magnitudinem non poſſet, poſtremo tentauit conquaſſare ac concitare
Rempub. Hæc quandam etiam habent uitæ & morum rationem. At poſtquam Alexander Pheræo
rum Tyrannus multis Theſſaliæ populis palàm bellum intulit, clàm uero omnibus inſidias parabat,
ciuitates ipſæ Tyrannum formidãtes, legatos Thebas miſerunt, ducem belli & auxilia petentes. Pe-
lopidas Epaminondam uidens in Peloponneſo cum gerentem bellum, ſeipſum ſponte obtulit Theſ-
ſalis, nec animum nec militaris rei inutilẽ eſſe uolens, nec alio duce opus eſſe, ubi Epaminondas præ-
eſſet indicans. Cæteris igitur neglectis ad Theſſalos contendit. Quò poſteaquam cum exercitu pro-
fectus eſt, Lariſſam illico per deditionem accepit, & Alexandrum ad ſe uenientem, quærentemq;
conditionem, tentauit ex Tyranno manſuetum ac æquum principem Theſſalis reddere. Sed erat im
pacabilis ac ferus, cupiditateq; & immani atrocitate uexabatur. Quod Pelopidas moleſte ferens ad- D
uerſus illum uehementer incendebatur. Alexander perterritus, cum ſuis ſtipatoribus fugam cepit.
Pelopidas uero plurimam Theſſalis à Tyranno ſuo libertatem, ac inter ſe concordiam relinquens,
in Lacedæmoniam ſe conuertit. Ptolemæo interim aduerſus Alexandrum Macedonum regem bel-
lum gerente,& utroque Pelopidam ad ſe allicere conante, ut eſſet conciliator, ac iudex, ſociuſq; bel
li, tum etiam ferret auxilium aduerſum eum, qui iniuriam alteri facere uideretur: eam curam mi-
nime reſellit, ſed profectus, ſedatis contentionibus, fugitiuos omnes in patriam reuocauit. Philip-
pum regis fratrem unà cum triginta aliis ex primatum filiis in obſidem accepit, eoſq; cum Thebas ad
duxiſſet, oſtendit cæteris Græcis Thebanos apud peregrinas gentes rerum geſtarum gloria & æqui
tate pollere. Hic eſt ille Philippus, qui poſtea Græcis bellum pro libertate intulit. Tum uero cum eſ-
ſet adhuc puer, in Thebis apud Pammenẽ uictitabat, unde uiſus fuit Epaminondæ æmulator in mi-
litari diſciplina, quam ad illius exemplum comparauit, extitiſſe: ſed in his fortaſſe quæ ad belli impe
riiq; rationem pertinerent, quæ erat ſanè minima portio uiri illius uirtutum, continẽtia autẽ & æqui
tate, tum etiam magnitudine animi ac nobilitate, quibus ille præſtabat in primis, haudquaquam illi
neque natura, neque imitatione conferendus. Poſt hæc rurſus accuſantibus Pheræum Alexandrum
Theſſalis, quòd turbatione ciuitates fatigaret, miſſus ad eos legatus cum Iſmenia Pelopidas, haud fu-
turum bellum ratus, ſine exercitu profectus eſt, ſed Theſſalis pro negocii celeritate uti coactus eſt. Inte
rea rurſus rebus in Macedonia turbatis, Ptolemæus regem interfecit, regnumq; occupauit. Amici ue
ro interfecti regis Pelopidam accerſiuerant. Qui cum in rebus bellicis gloriam quæreret, nec priuatim
milites haberet, conductis quibuſdam, cum his ſtatim aduerſus Ptolemæum profectus eſt. Vbi propè
uentum eſt, Ptolemæus omnes illius milites pecunia corrumpens, illis perſuaſit, ut ad ſe confugeret.
Sed cum eius uiri gloriam pertimeſceret, ei tanquam ſuperiori obuiam uenit, atque amplectens eum
ac rogans, pollicitus eſt principatum interempti fratribus conſeruare, Thebanis uero ex hoſte amicum
futurum: atque Philoxenum filium ſuum obſidem dedit, & ex ſociis quinquaginta. Quos omnes
Thebas Pelopida dimiſit. Sed ægreferens illorum euocatorum proditionem, audienſq; & filios, &
uxores illorum, cum plurima ſupellectile apud Pharſalum urbem eſſe, ratus ſi ea obtineret, ſatis ſup
plicii cepiſſe, quoſdam ex Theſſalia ſibi contrahens, Pharſalum cum his petiit. Quò cum peruenit,
Alexander tyrannus ſeſe illi cum exercitu obuiã tulit. Pelopidas uero ratus eum aduentare, ut ſecum
conueniret,

A conueniret, Alexandro pariter occurrit, tametſi eum immanem & ſanguinolentum ſatis cognoſceret.
Sed tamen propter Thebanorum nomen & ipſius gloriam, parciturum arbitrabatur. Is uero & iner-
mes omnes, ac perpaucos eſſe intuitus, facto impetu facile Pelopidam cum cæteris cepit, & Pharſalum
obtinens, timorem omnibus qui ſub eo erant, incuſſit, tanquam nemini parſurus eſſet poſt tantam pa-
tratam iniquitatem, ſed uſurus ſic omnibus rebus & mortalibus in quos incidiſſet, ut qui uitam de-
ſperaſſet. Thebani igit cum hæc audiſſent, moleſtiſſime ferentes, exercitu ab Epaminonda indignan-
ter repetito, alios declarant principes. Pelopidam uero in Pheras tyrannus abducés, primum adire uo-
létes permittebat, ratus illum uinculis & carcere fatigatum, miſerum mœſtumq; eſſe factum. Sed Pe-
lopidas quicunq; ex Pheræis ad ſe ueniebant, conquerentes de Alexandri moribus, eos continue exci-
tare atq; adhortari, quaſi rex paulo poſt daturus eſſet pœnas. Atq; ad tyránum nuncios mittebat, qui
dicerent, abſurdiſſimum eſſe, miſeros eius ciues, cum nihil errarint, ita indies cruciari ac cædi, ſibi au- *Magna animi conſtantia*
tem parcere, quem maxime cognoſcat ulturum, ſi ſeruetur. Admiratus Alexander eius animi magni-
tudinem, ac loquendi licentiam, Quidnam, inquit, accelerat mortem Pelopidas? Cui ipſe audiens re-
ſpondit, Vt tu dijs & hominibus inuiſus celerius oppetas. Ex eo non eſt paſſus quenquam ad illum ac-
cedere. At Thebe Iaſonis filia, Alexandri uxor, audiens Pelopidæ confidentiam & magnanimitatem,
maxima cupiditate & uidendi illum, & alloquendi capta eſt. Quæ ad illum ingreſſa, cum ut mulier
non ſtatim eam animi excellentiam, atq; incredibilem in tanta calamitate conſtantiam ſenſiſſet, ſo-
lum iuuentutem intuita, & mores, & formæ habitum, quippe qui ueſte, capillo, barbaq; demiſſa, ani-
mi ægritudinem ſignificabat, lachrymare cœpit. Et Pelopidas inſcius primum quænã eſſet obſtupuit.
Vbi uero eam nouit, more patrio eam compellat. Nam & familiaris & amicus erat Iaſoni. Et dicente
illa: Miſeret me uxoris tuæ: & me, reſpondit Pelopidas, tui, quæ cum ſis libera, æquo animo Alexan-
drum feras. His uerbis concitata mulier, tyranni crudelitatem, ſuperbiamq;, & maxime ob iuniorem
fratrem, quo turpiter utebatur, grauiter ferebat. Ideo ſæpenumero ad Pelopidã accedens, atq; ei ape-
riens quibus potiſſimum afficiebatur, implebatur animo atq; audacia tyrannum ulciſcendi. Poſtquam
Thebanorum duces facto in Theſſaliam impetu, re male geſta, & imperitia quadam ac mala fortuna,
turpiter pedem retulerunt, illorum ſinguli decem millе drachmarum pœnas dederunt, Epaminon-
dasq; cum exercitu miſſus eſt. Cuius aduentu Theſſali ſtatim erigi cœperunt, ac in ipſius deditionem
uenire: parumq; abſuit, quin omnes illius tyranni res funditus euerterentur. Tãtusq; terror omnibus
& amicis, & eius ductoribus inceſſit, ut de deſciſcendo à rege omnibus conſilium fuerit, ſpe potius fu-
B turæ felicitatis, cum uiderent regem ipſum quampropere pœnas daturum, q̃ timore Epaminondæ ui-
ctoriæ. Sed Epaminõdas amici Pelopidæ ſalute ſuæ ipſius priuatæ dignitati præponés, ueritusq; ne per-
turbatis rebus Alexander quaſi fera quædã, amiſſa ſpe in Pelopidã irrueret, bellum ſuſpédebat, & cir-
cuiens apparatu & tardatione, paulatim tyrannum protrahebat, ut ne ſuperbiam & confidentiã eius
relaxaret, ſimul ne furoré in amicum laceſſeret, & crudelitatem cõcitaret, cum audiret eius ĩmanita-
tem, omniſq; recti & honeſti cõtemptum, qui homines uiuos ſepeliret, & quoſdam aprorum atq; ur-
ſorum pellibus circundatos, canibus uenaticis lacerandos laniãdosq; præberet. Meliboea uero & Sco-
tuſa ciuitates cum cõuiuia & amicitiã inter ſe exercentes cõueniſſent, acceſitis ſtipatoribus, eorũ ado-
leſcentulos mactauit. Lanceam quoq; qua Polyphronum auunculum morti dedit, cõſecrauit, ac coro-
nis exornans, uelut deo obtulit, Tychonemq; eam appellauit. Tragœdum cum aſpexiſſet Euripidis
Troadas recitãtem, ex theatro proſiliit, & per internuncium tragœdo iuſſit, ne propterea deterius tra-
gœdiam ageret, nihilq; mali ſuſpicaretur: ſe enim haud inde deceſſiſſe quia illum contempſiſſet, ſed
ueritum ciues, ne, cum neminem unquã quos leto dediſſet miſeratus eſſet, Hecubæ & Andromachæ
mala lugere uideretur. Hic igitur & gloriam & nomen tum etiam ſpeciem Epaminõdæ exercitus ob-
ſtupeſcens, ut gallus uictus inclinatis pennis, animos remiſit, accerſitisq; ad ſe nunciis, eos ad Epaminõ-
dam deſtinauit, ueniam petituros Epaminondas autem pacem amicitiamq; cum tali uiro Thebanos
componere non tulit, ſed pactis datisq; triginta dierum induciis, cum Pelopida & Iſmenia redemptis,
exercitum reduxit. Deinde uero Thebani cum ſenſiſſent ab Athenienſibus ac Lacedæmoniis ad ma-
gnum regem legatos proficiſci, pro impetranda cum illo belli ſocietate, cõfeſtim & ipſi Pelopidam ad
illum miſerunt, & id quidem ſapientiſſime, ob eius uiri gloriam ac dignitatem. Cum primum Pelopi-
das regis prouincias attigiſſet, quocunque incedebat, clarus ac ſpectatus omnibus erat. Nam ea rerum
geſtarum gloria aduerſum Lacedæmonios, haudquaquam mediocris aut obſcura, per Aſiæ loca ſe cõ-
iecerat, quinimmo iam per omnium ora, & maxime illius Leuctricæ pugnæ fama uolitabat, ſem-
perq; aliquo nouo facinore addito dignitati, mirifice emicuerat. Poſteaquam autem ad fores cum
Satrapis, principibus, ac ducibus conſpectus eſt, admirationem de ſe ac ſermonem præbuit, quòd ipſe
is eſſet, qui terra mariq; Lacedæmonios fugauerat, quiq; eos intra Getam & Eurotam ac ipſam Spar-
tam compuliſſet, qui paulo ante per Ageſilaum aduerſum magnum regem & Perſas, de Suſis atq;
Ecbatanis dimicabant. His rebus Artaxerxes ipſe congratulabatur, & Pelopidam longe amplius,

quàm opinio erat, admirabatur, eumq́; magnum uideri effecit regis in illum honoris amplitudo, cum C
uellet Pelopidam coli & obſeruari à primatibus. Vbi uero illius aſpexit indolem, atq; orationem au-
diuit, Athenienſium quidem grauiorem, Lacedæmoniorum uero ſimpliciorem, longe maiori illum
beneuolentia complexus eſt, miraq; in eum regia cupiditate affectus, haud ſe continere potuit, quin
illum palàm honoraret. Pelopidam apud alios quoq; legatos palàm magnifice tractauit. Viſus eſt ta-
men Antalcide Lacedæmonio præ cæteris honorem præſtitiſse, cum eam coronam qua ipſe in pota-
tione coronatus erat, unguento tinctam ad illum mitteret. Sed cum Pelopida non uſqueadeo molli-
ter & delitioſe egit, rametſi dona dederit clariſſima quidem ac præſtãtiſſima, ultra quàm quiſquã exi-
ſtimare poſſet, nam dignitates tãtas habuit, ut Græci liberi eſſent, & Meſſenam incolerent, Thebani
uero patrũ regis amici exiſtimarentur. Hæc reſponſa cum accepiſſet, repudiatis omnibus muneribus,
præter ea quæ erant gratiæ ac beneuolentiæ ſignum, rediit in patriam. Quod maxime cæteros lega-
tos ignominia affecit. Timagoram igitur Athenienſes morte damnarunt: quod quidem recte factum
iudicandum eſt, ſi id euenit ob acceptam munerum amplitudinem. Non enim aurum ſolum atq; ar-
Στρῶτες, inquit Suidas ἕτερος. gentum dono acceperat à rege, ſed etiam pretioſiſſimam quandam lecticã, & Strotas ſeruos, quaſi ſer-
uis Græcis ineptis: tum etiã boues octoginta cum bubulcis ipſis, uelut contra morbum quẽdam lacte
bubulo haberet opus. Deniq; uſq; ad mare feretro deuectus eſt, & quatuor talenta uectoribus à rege
ſoluta. Sed tamen uidetur non munera male Athenienſes habuiſſe. Epicrates enim lixa, cum olim à re-
ge donaretur, haud repudiauit, dicebatq; decerni debere, ut pro nouem primatibus, eligerent quoli-
bet anno nouem legatos ad regem ex plebeis ac tenuioribus ciuitatis, ut cum caperent dona ditiores
fierent. Arriſit populus. Sed illud grauiori animo ferebant, quòd rex omnia attribuiſſet Thebanis, cõ-
ſiderantes Pelopidæ gloriã, quantis oratoribus & ſermonibus ſuperior extitiſſet, & potiſſimum apud
eum uirum, qui ſemper ſuperiores in armis colebat. Ea igitur legatio haud mediocrem beneuolentiã
Pelopidæ adiunxit redeunti per Meſſenam, ob impetratam ei & cæteris Græcis libertatem. Cum ue-
ro Alexander Pheræus iterum ad priſtinã illam feritatem rediiſſet, deuaſtaſſetq; haud modicas Theſ-
ſaliæ ciuitates, ſubactis iam Phthiotis, & Achiuis, tum etiã uniuerſa Magnetum gente, ipſæ ciuitates
Thebas legatos miſerunt, ut adducerent Pelopidam, poſtulãtes eum ducem cum exercitu ſibi auxilio
proficiſci. Thebani uero cum eam rem promptiſſime decreuiſſent, paratiſſimiq; omnes ad id eſſent, ac
occupaſſet iã iter Pelopidas, deficere ac obſcurari ſol cœpit, totaq; ciuitas obtegi caligine. Pelopidas au-
tem intuens omnes ea uiſione perterritos, haud cenſuit compellendos eſſe, neq; obiicere periculo ſe-
ptem Thebanorum millia, quos perterrefaciebant tam repentinæ cœli mutationes. Itaque ſeipſum ſo- D
lum tradens Theſſalis, cum trecentis equitibus euocatis, qui illum ſponte ſequebãtur, inuitis uatibus,
ac ſuiipſius amicis, in Theſſaliam profectus eſt. Maximum enim & manifeſtum ſignum ab diis aduer-
ſus ſplendidum uirum uidebatur. Sed ipſe eo erat in Alexandrum ardentior, quòd ipſum antea affe-
cerat iniuria. Sperabat enim domum illius iã prius infectam, penitus oppreſſam offendere, ex iis quæ
Thebe prædixerat. Maximeq; eum concitabat rei pulchritudo, captum cupiditate laudis & gloriæ,
potiſſimum cum Lacedæmonii Dionyſio Siculo tyranno duces & auxilia miſiſſent, qui ex integro le-
ges, munerаq; ciuitatum renouarent: Athenienſes uero ab Alexandro ipſo mercedẽ accepiſſent, ideoq;
Æneam illi imaginem conſtituiſſent, ut eius in Græcos beneficium oſtentarent: Thebani ſoli pro liber-
tate Græciæ, ut iniquos uiolentosq; potentatus delerent, bella ſuſciperẽt. Vbi igitur in Pharſalum ue-
nit, paratis confeſtim copiis acies inſtruxit, ac propè Alexandrum ipſum caſtrametatus eſt. Is uero in-
tuẽs perpaucos admodum ibi Thebanos eſſe, ſeq; duplo plures armatos habere, quàm Theſſali apud
Pelopidam eſſent, obuiam ſe ad Thetidium obiecit. Et eum quidam diceret Pelopidæ, plures eſſe
qui cum tyranno erant, Eo melius, inquit, nobis, nam plures uincemus. Cum autem in planum pro-
cederent, atque uterque ea promontoria, quæ Canis capita uocant, capere peditibus niteretur, altiſſi-
mis collibus obſeſſa, Pelopidas qui ſuperior erat equitatu, ſuos in hoſtium equites dimiſit. Qui cum
magna ui hoſtes repuliſſent, fugientes illos uſque ad planitiem inſecuti ſunt. Alexander deinde, iuſſis
Theſſalis peditibus capere eos colles, cum ii multa ui ad loca illa munita & altiſſima euadere tenta-
rent, ipſe in Thebanos irruens, primos interfecit, alii acceptis uulneribus nihil egerunt. Quod uidens
Pelopidas, reuocatos equites in hoſtium aciem, qua magis conferti erant, irruere iuſſit, ipſe ſe illis cur-
ſu commiſcuit, qui circa colles dimicabant: ſtatimq; arrepto clypeo, & impellens à tergo priores, tan-
tam iniecit omnibus fortitudinem ac animum, ut hoſtibus uiſum ſit & corpore & animo alios exi-
ſtentes adueniſſe. Et iterum quidem tertioq; impetum hoſtium repulerunt. Sed intuentes hos qui-
dem conſtantiſſime colles aſcendere, equitatum uero iam ab inſecutione redire, uerſi † ad eorum la-
† ὡδὶ τὸ σκέλος ποιούμενοι τὴν ἀναχώρησιν. tera irruerunt. Pelopidas uero cum ex edito collium loco uidiſſet hoſtium acies necdum in fugam
uerſas, ſed adhuc reſpirantes aduerſum ſuos, conſtitit, quæritans oculis Alexandrum. Quem ubi aſpe-
xit confidentem animo, atque exhortantem euocatorum aciem in dextro cornu, ira percitus haud po-
tuit ſe continere, ſed accenſus eius aſpectu, ſeipſum ac principatum ſuũ præcipitans, è medio ſuorũ ſo-
lus

A lus exiliit, aduerſus illum uociferans, Tyrannumq; uocans, impetum fecit. Ille uero minime irruentē illum expectans, per aciem fugiendo inter ſtipatores ſe coniecit, delituitq;. Qui Pelopidæ obuiam inter curſitandum fiebant, eius impetu cæſi conſternebantur. Quidam etiam uulnerati poſtea occubuerunt. Interim acceptis à longe nonnullis uulneribus, Theſſali tandem laborantem illum intuiti, repente ex collibus proruperunt. Sed cum iam occidiſſet Pelopidas, eius equites irruentes uniuerſam hoſtium aciem euerterunt, & quantum potuerunt inſecuti, omnia ea loca ſanguine conſperſerunt, plus tribus millibus cæſis. Obitus. Mortuo igitur Pelopida, Thebani qui aderant principis ſui caſum grauiter ferētes, eum parentem ac liberatorem patriæ appellabāt. Nec mirum ſi id Thebani, cum Theſſali ipſi, ac omnes ſocii, præter honores illos, quos ei ultra omnem humanitatem decreuerant, ampliſſimam quoq; de ſe beneuolentiam & amorem oſtenderint. Traditur enim quicunq; ei rei affuerunt, neq; depoſuiſſe arma, neq; equis extraxiſſe frena, neq; uulnus ullum ligauiſſe, dum cecidiſſe audirent, donec in armis ſuper cadauer aſtantes, quaſi adhuc ſenſibile eſſet, circumq; hoſtium exuuias accumulaſſet, atque ſepſiſſet armis corpus, equos ac ſeipſos præter conſuetudinem comis ſpoliaſſe. Quiq; in caſtra redierant, neq; ignem accendiſſe, neq; accepiſſe cibum, atq; in toto exercitu tantam taciturnitatem cum triſtitia ſeruatam, ac ſi non uictores extitiſſent, ſed uicti à Tyranno in captiuitatem ducerentur. Vbi autem inter ciuitates hæc annunciata ſunt, confeſtim primates unà cum adoleſcentibus & pueris, tum etiam & ſacerdotibus, ad decorandum funus affuerunt, coronas, ſignaq; uictoriæ, ac aurea penitus armamenta geſtantes. Cumq; tempus acceſſiſſet educendi funeris, ſeniores Theſſalorum ſe ad Thebanos contulerunt, rogantes, ſepeliendi cadaueris negocium ſibi mandari: unuſq; eorum, O uiri, inquit, amici ac belli ſocii, gratiam hanc à uobis petimus, quæ nobis in tanta calamitate dignitatem afferet & ſolamen. Non enim uiuum Theſſali Pelopidam comitantur, neq; ſentienti reddent dignos honores: ſed ſi & tangere illius corpus, & per manus noſtras honorare, ac ſepelire nobis concedatur, haud uidebimur non habere fidem uobis quòd maior fuerit calamitas Theſſalis quàm Thebanis. Vobis enim ſolum optimo duce contigit priuari: nobis autem & duce, & cum eo patria libertate. Quomodo igitur conſideremus alium à uobis ducem depoſcere, cum Pelopidā minime uiuum reddiderimus? Thebani his in rebus Theſſalis morem geſſere. Quid igitur hoc funere ſplendidius fieri potuiſſe exiſtimandū eſt? & potiſſimum ab iis, qui honorem & dignitatem in ebore, aut auro, aut purpuris minime conſtitutam eſſe opinantur. Quemadmodum Philiſtus, qui Dionyſii ſepolturam, quaſi quendam theatralem ſumptum tyrannicæ Tragœdiæ, laudat atq; admiratur. Alexāder uero ille Magnus cum obiiſſet Hephæſtion, non ſolum equos totondit & mulos, uerumetiam pinnas & propugnacula à mœnibus eri-
B puit, ut & ciuitates uiderentur lachrymare, quòd priſtina pulchritudine, prioribuſq; ornamentis ſpoliatæ nudatæq; eſſent. Hæc profecto herili quodā iuſſu uiolentoq;, & multa cum inuidia odioq; facta, nulla beneuolentia, nulloq; honore, ſed quadā oſtentatione diuitiarum, barbaricæq; ſuperbiæ, & inani ambitione atq; iactantia feruntur. At Pelopidas uir unus popularis in aliena regione peremptus, cognatorum præſentia, & uxoris, ac filiorum deſtitutus, nemine aut rogante, aut cogente, à tot populis, totq; ciuitatibus certatim agentibus coronatus, comitatus, delatuſq;, ueram felicitatem ac beatitudinem cōſecutus uiſus eſt. Nō enim pro ſententia Aeſopi, mors grauior eſt eorum, qui in felicitate moriūtur, ſed potius beatiſſima, quæ in tutiſſimum locum egregia ſua facinora deponit, neq; permiſerit ſe à fortuna ipſa ſuperari. Quapropter optime Lacon ille, qui cum ſalutaſſet uictorem Olympicum Diagoram habentem filios coronatos, & nepotes ex filio filiaq;, Morere, inquit, ò Diagora, in olympum non aſcendes. Siquis autem Olympicas, Pythicaſq; uictorias in unum colligeret, nō puto unicæ uictoriæ Pelopidæ æquandas dignum putaret. Quæ cum omnia fidentiſſime geſſiſſet, indeq; laudem & dignitatem cepiſſet, per uniuerſam ferè eius uitam clariſſimus fuit. Et denique tertiodecimo Thebanorum principatu functus, ut tyrannos confringeret egregie faciens, pro Theſſalorum libertate ac ſalute interiit. Cuius mors ualde ſociorum animos conturbauit, magis autem commodauit. Nam poſteaquam Thebani Pelopidæ mortem acceperunt, ne minimum quidem ultionem differentes, quam primum aduerſum illos exercitum miſerunt peditum quidem ſeptem millia, ac equitum ſeptingentos, duce Malcito & Diogitone. Qui quidem cum deſtitutum magna parte exercitus Alexandrum cepiſſent, coegerunt illum ciuitates Theſſalis reddere, quas antea ab eis abſtulerat: Magnetas uero, & Phthiotas & Achæos liberos eſſe, ac ea loca ſuo præſidio eximere, eumq; iurare ſecuturum Thebanos aduerſum quoſcunq; iuſſiſſent. Sicq; ſatisfactum his ducibus Thebanis. Quam uero pœnam de Pelopida poſtea diis dederit Alexāder, deinceps diſſeramus. Thebe eius uxor ac Pelopidæ propinqua primum quidem ut dictum eſt, ab eo edocta haudquaquam uereri externum tyrannidis apparatum, tametſi eſſet inter arma & gladios, timenſq; propterea eius perfidiam, ac moleſte ferens tātam immanitatem, conuenit demum cum tribus fratribus, Tiſiphono ſcilicet, Pitholao, & Lycophrone, huiuſmodiq; ulciſcendi tyranni uiam ſecuta eſt. Totam etenim eius domum hi occupabant, qui cum illo ad eius cuſtodiam pernoctabāt. Sed thalamus ille in quo dormire maxime conſueuerāt, in faſtigio

erat : atque ante illum cuſtos,canis ligatus terribilis omnibus , præterquam illis qui conſueuerant ibi C
uerſari,& ei qui dabat cibum.Eo itaq; tempore,quo occaſionem captabat Thebe,fratres continuo ha
buit propè ſe in domo quadam proxima latitantes.Ingrediens uero ſola,ut conſueuerat,ad Alexan-
drum adhuc dormientem,& mox rurſum egreſſa familiari cuidam abducere canem imperat , dicens
cupere regem tranquille quieſcere.Ipſa autem ſcalas timens,ne dum adoleſcentes aſcenderent , con-
creparent,lana illas ſtrauit,ac molles reddidit.Ac deinde ſubducens fratres cum enſibus,eosq; conſti
tuens pro foribus,ſola introiuit:eripiensq; enſem qui ſupra eius caput iacebat,indicauit illis, Alexan-
drum ſomno oppreſſum detineri.Cũ uero perterriti eſſent adoleſcentes,ac dubitarent accedere,ipſa
eos increpans,atq; iracunde inquiens,ſe excitaturam Alexandrum,ac omnia illi indicaturam,niſi con-
feſtim accederent : pauidos ſimul ac erubeſcentes eos introduxit,ad lectulumq; cum incenſa lampade
ipſam et illis uiam præſtitit.Ex quibus unus pedes arripiens tenebat : alter uero capite crinibus prehen
ſo,caput reprimebat : tertius feriens gladio interfecit,mortisq; celeritate prius fortaſſe quàm crude-
lem tyrannum par erat,uitam finiuit.Tum etiam primus cui à propria uxore contigit confodi , & qui
cum eius corpus turpiter à Pheræis eiectum ac conculcatum eſſet,digna pati ab omnibus ; ob eius
crudelitatem iudicatus ſit.

MARCELLI VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE

Nomen. MARCVM Claudium quinquies Romanorum conſulem,Marci filiũ
Exercitatio. extitiſſe tradunt,eiq;(ſicuti Poſidonius refert)cognomen quod Martiũ
eſt,primum ex familia fuiſſe Marcello . Exercitatione nanq; bellicoſus
erat,robuſtus corpore,manu potens,natura uir ad dimicandum ardẽs,
& quod illius certamina declarant,acer ac ſtrenuus:ad cæteras uitæ par-
Amor litera-rum. tes humanus atq; modeſtus . Græcæ uero diſciplinæ ac dicendi ſtudiis
eousq; affectus,ut earum rerum peritos honore & admiratione habe-
ret,eas ipſe per occupationes minime aſſecutus,quanquam ad ipſas pe
diſcendas exercendasq; propenſius ferretur.Nam ſi ullis unquam(quẽ-
modum Homerus ait)à deo tributum eſt,ut ab ineunte ætate ad ſene- D
ctutem uſq; triſtia bella tractarent , id uel in primis ea tempeſtate Ro-
manis contigiſſe arbitror : qui cum iuuenilibus quidem annis pro Sicilia cum Carthaginenſibus bello
implicati fuiſſent,adulti uero Italiæ cauſa cum Grallis,ætate maturiori cum Annibale atq; Carthagi
nenſibus iterum bellum geſſere,nullam tamen ob ſenectutem(quemadmodum complures)bellorũ
Peritia rei mi-litaris. requiem nacti,ſemper ad expeditiones resq; militares uirtute & animi nobilitate ducti ſunt. Quibus
in rebus egregie Marcellus excelluit,ad nullum pugnæ genus aut ſegnis aut parum exercitatus,tũ ue-
ro ad certamẽ ſingulare fortiſſimus,quo quidem in genere cum prouocatorem neminem fugeret,cæ-
ſis uniuerſis ſemper uictor euaſit.Fratrem Oracilium ab ſe in Sicilia protectum ab imminenti pericu
lo liberauit,trucidatis qui in eum acri ferebantur impetu.Quapropter iuuenis adhuc coronas,cæte-
Honores & gloria. raq; ab imperatoribus conſecutus eſt præmia.Cumq; gloriæ plurimum comparaſſet, ædilis curulis à
populo,augur à ſacerdotibus deſignatur.Id ſacerdotii genus eſt,cui ex auibus uaticinia contemplari
ac obſeruare mos erat.Aedilitate uero inita,accuſatorem ſe & inuitus quidem egit.Nam cum eiuſdẽ
nominis filium indole ac forma decorum,plurimumq; ob modeſtiam ac morum elegantiam ciuibus
conſpicuum haberet,eum Capitolinus Marcelli collega uir audax ac intemperans,illius amore corre-
ptus appellauit.Cuius conatus cum per ſe puer ab initio propulſaſſet,iterum tentante Capitolino,rẽ
patri detulit.Id grauiter ferens Marcellus,hominis facinus ſenatui renũciat.Capitolinus multas cau-
ſas multaq; cõmentatus effugia,tribunitiã poteſtatem implorat.Tribunis autem eius appellationem
abnuẽtibus,inficiari crimen pergit.Cuius rei quia teſtis aderat nemo,ad ſe acciri iuuenẽ uiſum eſt pa
tribus.Eius ꝓducti cum ruborẽ,lachrymas,& perpetuæ ſimul iracundiæ pudorem imiſtum animad-
uerterent,nullo alio egentes indicio,aduerſus Capitolinum ꝓnunciauere ſententiã,eumq; in exoluẽ
† ἀργυρεῖ· μοιβίον. dis mulctauere pecuniis,quibus † argenteum uas cõparatum Marcellus deorum miniſterio dedicauit.
Poſt primi belli Punici uix dum ſedati uigeſimum ſecundũ annum,Gallici belli primordia Romanos
cõtinuo inuaſere.Iberi nanq; (ea uero Gallica gens eſt)qui uicinam alpibus paſcunt Italiã,quanq̃ ma-
gni ac potentes per ſe,Gallorum tamen auxilium uiresq; cõuocabant,quos mercede militiam agentes
Geſſatas appellabãt.Mirumq; uiſum eſt,& magnum fortunæ beneficium,Gallicum & Libycum bel-
lum nõ eodẽ tempore incidiſſe,ſed Gallos uelut ſtatione occupata,cum Carthaginenſibus bellum in-
ferentibus,prorſus nihil ipſis periculi à Romanis eſſet,deſediſſe:tum autem uictis ſuccedere , & ocio
abundantes

A abundantes uictors prouocare uoluiſſe. Atqui bello finitimo atque domeſtico congreſſus plurimum conducere putabatur & loci propinquitas, & Gallorum dignitas, qui maxime Romanis terrori eſſe uidebantur, ut qui olim ab eis urbe deiecti ſpoliatiq; eſſent: ex quo tempore decretum erat, ut ſacerdotibus militiæ munere uacare liceret, niſi denuo Gallicum bellum ingrueret. Eorum autē formidinē cum ipſe apparatus (nunquam enim tot Romanorum millia ſimul in armis extitiſſe, ac tam nouos ſacrorum ritus factos memoriæ proditum eſt) tum noua illa atq; inſolita inhumanitas circa ſacra declarabat, in quibus cum nihil immane aut inhumanū ab eis antea peractum eſſet, ut qui, Græcanico more maxime pii ac mites rem diuinam curarent, tunc eo ingruente bello, quibuſdam monitis Sibyllinis cedere coacti ſunt. Quapropter duos Græcos, uirum ac uxorem, totidemq; Gallos in foro Boario uiuos defodere, quibus hodieq; Nouembri menſe clàm quidem Græcis & Gallis dantur inferiæ. Principio à Romanis nunc parta uictoria, nunc acceptis cladibus decertatum eſt, quæ res nullum certum attulit rebus exitum. Cum Flaminius ac Fuluius conſules in Inſubres copias haberent, fluuius qui per Picœnum agrum labitur, cruore fluxiſſe uiſus eſt. Tres quoq; lunas penes Ariminum apparuiſſe traditum eſt. Comitiis conſularibus cum augures malis ac infelicibus creatos auſpiciis cōſules affirmaſſent, ſenatus e ueſtigio illos ab exercitu literis miſſis reuocandos curauit, ut redeuntes depoſito ſtatim conſulatu nihil aduerſus hoſtes uti conſules gererent. Receptas Flaminius literas nō prius aperuit, quàm collata pugna, uerſisq; in fugam Barbaris, in agrum eorum excurſionē feciſſet. Redeūti igitur ac multa referenti ſpolia, non proceſſit obuiam populus, quia reuocatus non continuo mādatis obediuerat, uerum ea per ſuperbiā contempſerat. Quapropter ut ei triumphus denegaretur, parum abſuit, quē tamen priuatum egiſſe conſtat. Is tamen antea ſimulatq; collega conſulatu ſeſe abdicare coacti ſunt. Adeo uniuerſa Romanorū geſta referebantur ad deum, ut nec auguriorum, nec patrii moris deſpiciētiam uel in maximis bene geſtarū rerum ſucceſſibus fieri paterentur, maius ſcilicet momentum in religionis obſeruantia, quàm in uincendis hoſtibus ad ciuitatis ſalutem pertinere arbitrantes. Tiberius itaq; Sempronius mira fortitudine & æquitate præditus, plurimæq; inter Romanos dignitatis, cum conſul ſibi ſubrogandos Scipionem Naſicam & C. Martiū deſignaſſet, iiq; iam prouincias obtinerēt, animaduertit ſe, cum libros militariū præceptorum legeret, ſolenne aliquid inſcium prætermiſſe. Id erat huiuſcemodi. Cum quis ex optimatibus in pomœrio domum aut tabernaculum mercede cōduxiſſet, ut in eo pro captandis ſederet auſpiciis, poſtmodum firmis nondum ſignis, ſiqua illum in urbē cauſa retrahebat, primum relinquere oportebat tabernaculum, & alterū ſuſcipere, ex quo nouus auſpiciorum inſtauraretur aſpectus. Hoc latuiſſe Tiberium uidebatur, qui bis eodem uſus tabernaculo

B dictos deſignarat conſules. Animaduerſo poſtmodū uitio, req; ſenatui relata, ſenatus tam paruulum minime contemnendum errorem ratus, ſignificare illis ſtatuit: quapropter hi continuo è prouinciis Romā rediere, ſeq; magiſtratu abdicauere. Hæc tamē poſterius geſta ſunt. Eiſdem fermè temporibus duo illuſtriſſimi flamines ſacerdotium amiſere, Cornelius Cethegus, quòd exta uictimæ non rite admouiſſet, & Q. Sulpitius, quòd ei inter ſacrificandum apex, quem flamines ferunt, è capite delapſus eſſet. Cum Minutius dictator C. Flaminium magiſtrum equitum deſignaſſet, ſtridore ſoricis conſecuto, uterq; dignitatem iuſſus relinquere, alii creati denuo ſunt. Hoc pacto tam accuratam uel in paruis diligentiā obſeruantes, nullum aut nouum, aut non patrium religionis ritum admiſcere uoluerunt. Cum igitur conſulatum Flaminius depoſuiſſet, Marcellus per interreges conſul creatur. Inito conſulatu Cn. Cornelium Collegam ſibi deſignat. Poſtmodum cum multa à Gallis de concordia agitarentur, ad pacem inclinante ſenatu, ad bellum Marcellus multitudinem concitabat. Qua in re haud tamen quo minus pax crearetur, efficere ualuit. Paulo poſt Geſſatæ, ſuperatis alpibus, bellum innouarunt, qui primū caſtra mouentes in Inſubres, eos ſibi ſocios aſciuere, qui triginta millia numero erāt, cum hi longe plures eſſent. Dehinc alacres & elati in Acerras impetum faciunt. Id autem oppidum eſt ſuper amni Pado locatum. Hinc rex eorum Briomatus decem millibus Geſſatarum ſecum aſſumptis, circumpadanā populatur oram. Quæ cū Marcellus accepiſſet, relicto ad Acerras collega, ſimulq; peditatu ac cæteris grauioris armaturæ, & tertia parte equitum, ipſe cum reliquis equitibus & expeditiſſimis militibus fermè ſexcentis ad hoſtes contendit, non noctu non interdiu iter omittens, donec ea decem millia Geſſatarum circa Capidium Galliæ uicum, nuper imperio Romanorum adiūctum, offendit. Vbi nec ſuorū corpora curare, nec ullum quieti tempus dare licuit. Confeſtim enim Barbari cum eum aduētaſſe ſentirent, contempſerunt, quòd pedeſtres quidem copias paucas haberet: equites enim præ ſe nihil ipſi pendebant Galli, ut qui pugna equeſtri præſertim fortiſſimi bellatores eſſent, tum ipſa quoque multitudine Marcellū ſuperarent. Quamobrē ſtatim in eum grauiſſima minitātes perinde ac ui omnia direpturi, duce rege, concitis feruntur equis. At Marcellus ne pauciſſimus ſuorū numerus diffuſis circumueniretur hoſtibus, procul ab equitatu deducto agmine, donec paululum ab hoſte aberat, tenuiſſimo cornu progreſſus eſt: cumq; ad conferendas manus ſuos conuerteret, hoſtium clamore ac ſtrepitu perterritus equus, Marcellum retro uiolenter aufert. Eapropter ueritus nequam

Florus in epitomatis.

ea res Romanis perturbationem religionis obiiceret,retractis ſtatim habenis,equum in ipſos conuer- C
tit hoſtes:& ne caſu magis quàm conſilio eo uſus circuitu uideretur,ſolem ſupplex adorauit. Is enim
in initio pugnæ ſuperos adorare Romanorum mos eſt. Cumq; hoſtibus iam immiſceretur,Ioui Fere
trio opima ex hoſtibus ſe conſecraturum arma uouit. Inter hæc cum illum Gallorum rex conſpexiſ-
ſet,ob inſignia ducem opinatus,ante omnes ei concitato occurrit equo,& quaſſans haſtam uirum cla-
more prouocat. Is erat inter Gallos eximia corporis magnitudine,armatura auro argentoq; ac uariis
Geſſa. diſtincta coloribus,fulguris inſtar perlucida. Quæ ubi Marcellus pulcherrima ex toto cõſpicatur ag-
mine,ea futura meditatus,quæ concepta deo uota perſolueret,uirum adoritur, quem haſta thorace
perfoſſo,ſimul equi uiribus innixus uiuum reſupinat,iterumq; ac tertio uulnere repetitũ ſtatim exa-
nimat. Tum equo deſiliens Marcellus,& exanguis arma manibus tangens,ad cœlum cõuerſus:O ma
gna,inquit,ducum opera & imperatorum geſta bellaq; ac pugnas contuẽs,Feretri Iupiter,te ego obte
ſtor,qui tertius Romanorum dux ac imperator uirum hunc ducem ſimulac regem propria manu cõ-
foſſum occidi:hæc tibi prima opimaq; ſpolia dedico:tu nobis dum ad belli reliquias uertimur, ſimilẽ
præſta ſucceſſum. Tum Romani equites peditibus equitibusq; ſimul immiſſi, pugna cõmiſſa ingen-
tem ac mirandam quodammodo uincunt uictoriam. Cõſtat enim tantum equitatum ac peditatum
non antea,non poſtea uſquam à tam paucis ſuperatum eſſe. Tum cæſis plurimis,prædam & arma ſe-
cum auferens ad collegam regreditur,per id tempus aduerſum Gallos infeliciter dimicãtem,ad Me
diolanum ampliſſimam & populoſiſſimam Galliæ urbem:quam Galli Metropolim appellantes,pro
ea ſtrenue præliantes,obſidione Cornelium circumuenerant. Vt uero redeuntẽ Marcellum,regemq;
profligatum ac necatum ſenſere Geſſatæ,profugiunt. Quapropter Mediolanum à Marcello captum.
Cætera oppida dedentes Galli Romanis ultro cuncta permittunt. Hoc pacto trãquilla ſatis utrinque
Triumphus. pax contigit. Poſt hæc decretus à ſenatu ſoli Marcello triumphus. Qui cum ditiſſimus ſpoliis,ac ingẽ-
tibus captiuorum corporibus ſplẽdidiſſimus duceretur,non magnæ admirationi fuit. Summæ uero
uoluptatis & nouitatis ſpectaculum in eo exhibuit,quod Ioui barbarica deferebat arma. Trunco ſiqui
dem mõtanæ quercus abſciſſo,& in trophæi modum fabricato,affixa quaquauerſum ſpolia impende
bant,ornate plurimum ac decore depoſita. Mox accedente populi frequentia, Marcellus in currum
tollitur. Cuius rerum triumphale ſimulachrum pulcherrima per urbem pompa magnificentiſſime
tranſmiſſum eſt. Ornatiſſimis præditus armis aſſequebatur exercitus,deo ac imperatori condita car-
mina & uictoriæ pæana canentes. Inde procedens & ad Feretrii Iouis templum aſcendens,ea illi ſolẽ
Vide ſupra in uita Romuli. ni dedicatione ſuſpendit:tertius,& ad noſtri uſq; temporis bella poſtremus. Primus enim Romulus D
ſpolia ab Acrone Cæninenſium rege detracta retulit. Secũdus Cornelius Coſſus à Tolumnio Hetru
ſco. Poſt hos Marcellus à Gallorum rege Briomato:poſt quem nullus. Eum uero deum cui hæc tranſ-
mittuntur idcirco Iouem Feretrium(ut quidam aſſerunt)appellant,quòd ſecundum Græcorum lin
guam,quam olim Latinis plurimũ immiſtam fuiſſe conſtat,feretro trophæa ferebantur. Alii ideo ſic
appellatum Iouem dictitant,quòd fulmine feriat:cæteri quòd in bello feriri ſoleat,id exortum nomẽ
inquiunt. Nam & nũc quoq; in perſequendis hoſtibus,dum ſe inuicem milites exhortantur,frequen-
ter ferire iubent. Cæterum quæ ex hoſtibus ceperant,ſpolia uulgo,priuatim uero opima uocitabant.
Numam tamen Pompilium in commẽtariis,prima ſecunda & tertia nominaſſe opima traditum eſt.
Primaq; capta Ioui Feretrio,ſecunda Marti,tertia Quirino conſecrari iuſſit:primo aſſes trecentos, ſe-
cundo octoginta,tertio centum præmium eſſe conſtituit. Obtinebat autem tum opinio,ea tantũmo
do illuſtria eſſe ſpolia,quæ prima in agmine duci dux detraxiſſet. Sed de his hactenus. Ea uictoria &
belli exitus lætinæ tantum Romanis attulit, ut librarum centum aureum cratera Pythio Apollini
Delphos uſq; pro earum rerum gratulatione trãſmiſerint. Sociis quoq; ciuitatibus ampliſſimam exu-
uiarum partem diſtribuere:nec minus regi Syracuſanorum Hieroni Romanorũ amico & ſocio. Cum
Annibal in Italiam irrupiſſet,Marcellus in Siciliam cum claſſe miſſus eſt. Poſt Cannẽſem uero cladẽ,
in qua non pauca Romanorum millia pugnando cæſa ſunt,paucis qui ſalutem fuga compararant,
ſeſe Canuſium recipientibus,ingens erat expectatio,Annibalem confeſtim Romam caſtra moturum:
quod ei attritis Romanorum uiribus optime conduxiſſet. Marcellus ſtatim mille & quingentos ex na
uibus milites urbi præſidio miſit. Poſtea acceptis à ſenatu literis, Canuſium contẽdit,adiunctisq; qui
ibi conuenerant,ne liberum hoſtibus agrum permitteret,deducit ex arcibus. Cæterum poſt excellen
tiſſimos ac fortiſſimos bello uiros interemptos,Romani F. Maximum,plurimæ dignitatis fidei ac ſa-
pientiæ uirum,ueluti cunctatorem,& parum in rebus gerendis audentẽ improbabant, quòd accura-
tus nimium & diligens nequid pateretur aduerſi conſultabat. Eiuſmodi autem imperatorem non ad
ulciſcẽdum,ſed ad tutandum ſatis eſſe arbitrantes,ei Marcellum addidere,ut ad res tute ac caute ge-
rendas ſuam cum illo audaciam efficaciamq; temperarent. Vtrunq; igitur interdum conſulem, ſæpe
alterutrum,nonnunquam conſulem alterum,alterum proconſulem,creatum emittebant. Vt enim
Poſidonius refert,Fabium clypeum,Marcellum enſem appellabant. Solebat etiam dicere Annibal,ſe
Fabium

A Fabium quidem ut præceptorem, Marcellum autem ut pugilem reformidare. Ab illo enim ne mali quicquam perpetraret, cohiberi, ab hoc autem nonnunquam grauiora perpeſſum. Itaque poſt illam uictoriam cum tantum alacritatis & audaciæ ſuis iniectum eſſet militibus, ut longe à caſtris diſperſi ac palantes regionem occuparent, ipſos adortus Marcellus, uires eorũ fregit profligauitq́;. Poſt hæc Neapolim Nolamq́; laturus auxilium ſe conuertit. Cumq́; Neapolitanos in fide permanentes cõperiſſet, eis ſtabilitis, Nolam cõtendit, ubi diſſidentem à plebe ſenatum inuenit, nec plebis animos ad Annibalem inclinatos tractare aut cõponere ſenatus poterat. Erat in ea ciuitate uir & nobilitate primarius, & fortitudine conſpicuus, L. Bandius, qui ad Cannenſem pugnam obtruncatis Pœnorum pluribus, egregie dimicauerat. Eum poſtmodum multis cõfixum ſpiculis inter cæſorum corpora repertum Annibal admiratus, non ſolum abſq; pretio domum remiſerat, uerum & donatum inſuper amicum ſibi hoſpitalitatis iure coniunxerat. Ob cuius gratiam meriti, cum Bandius ad Annibalem prõptiſſime inclinaretur, ad eum quoq; plebem confirmabat, ad defectionemq́; ſolicitabat, Marcellus uirum illuſtrem & in maximis bellorũ caſibus Romanorũ ſocium necare, ducebat impium. Erat præterea ingens in Marcello naturæ humanitas, ſuauitas, lepor, & affabilitas, ita ut quẽuis ad ſe ſua comitate pelliceret. Cum igitur illum Bandius aliquando ſalutaſſet, rogabat Marcellus quiſnam homo eſſet, quãuis illum probe noſſet antea, at ſermonis initium occaſionemq́; quærebat. Eo autem reſpondente, L. Bandium eſſe ſe, quaſi lætatus magnopere admiratusq́; Marcellus, Tu ille Bandius es, inquit, cuius maxima inter Cannarum bellatores fama Romæ eſt, quòd Paulum Aemilium conſulem ſolus non deſerueris, in quem cum denſiſſima conicerentur miſſilia, ea corpore ſubiens excepiſti? Aſſentiente Bandio, & uulnera quædam oſtentante: Talia, inquit, cum in nos amicitiæ ſigna perferres, ad nos cur non confeſtim ibas? An uero nos ad retribuenda amicorũ uirtuti præmia, quibus & penes hoſtes tantus habetur honos, inidoneos cenſuiſti? Hæc benigne locutus, comprehẽſum dextra eximio ad pugnã equo, & quingentis argenti drachmis donat. Quas ob res effectũ eſt, ut Bandius conſtantiſſimus Marcello ſocius propugnatorq́; fuerit, & eorũ qui diuerſæ factionis erãt, grauiſſimus accuſator & uindex. Erant cõplures, qui cum Romani in hoſtes egrederentur, ſarcinas & impedimenta diripere ſtatuerãt. Quod ubi Marcellus accepit, intra mœnia præſidio diſpoſito, & intra portas impedimẽtis locatis, Nolanis per præconem ne muros adirent, inhibuit. Erat igitur in muris armorum ſolitudo. Eapropter tumultuantes in ciuitate ratus Annibal, incircunſpectius ad mœnia cum exercitu properauit. Tum Marcellus patefieri portam iubens, cum ſtrenuiſſimis erupit equitibus, rectaq́; concitus uia cõſeritur hoſtibus. Paulo poſt per alterã portam ingenti curſu & clamore peditatus emittitur. Poſt hæc cũ acies

B. Annibal pararetur, tertia porta recluditur, qua reliqui procurſantes undiq; Pœnis inſperata ſtupentibus incumbunt, cum uix conſertis, nedum ſuperuenientibus reſiſtere poſſent. Hic primum Annibal terga Romanis oſtendit. Pœni itaq; terrore ac uulneribus cõfecti, in caſtra compulſi ſunt. In ea pugna plura quinq; millibus hoſtium deſiderata traduntur: ex Romanis uero non plures quingentis: quãquã Liuius tantam hoſtium ſtragem fuiſſe nequaquam affirmet, ſed ea pugna ingẽtem Marcello gloriam partam, & auctos Romanos animis. Nõ enim cum inexpugnabili & inuicto prorſus hoſte, ſed qui uinci & cladibus affici poſſet, certamen eſſe didicerant. Poſt hæc mortuo altero conſule, Marcellus in demortui locum ſubrogandus abſens, accitus eſt à populo, qui donec ab exercitu rediret, inuitis optimatibus dilata comitia ſunt. Marcellus cunctorum ſuffragio deſignatus conſul eſt. Ob crebra deinde tonitrua cum augures minime læta pronunciaſſent ſigna, palamq́; illum ob plebis metum cohibere torpeſcerent, is ſe magiſtratu abdicauit. A re tamen haud ſe trahens militari, procõſul creatus Nolam ad exercitum profectus, eos qui Punicæ factionis extiterãt, ſupplicio affecit. Poſt hæc Annibal magnas ſecum uires trahens aduentat: cui ex acie laceſſenti minime certandum Marcellus cenſuit. Cum uero maximam copiarum partem prædatum dimiſiſſet, eum perinde pugnam detrectantem Marcellus adoritur. Diſtribuerat autem naualis belli longiora pila militibus, eminusq́; illis ferire Carthaginẽſes docuerat, qui cum iaculari neſciant, breuibus utuntur manu ſpiculis. Idcirco qui tunc manus contulere, terga Romanis dederunt, & irreuocabilem fugere fugam. In eo prælio Pœnorum quinq; millia cæſa, ceciderunt elephantes quatuor, uiui duo capti ſunt: quod autem maximum extitit, Hiſpani equites miſtiq́; Numidæ ſupra trecentos tertio poſt pugnam die ad Marcellum transfugerunt. Is tũc primum Annibali caſus obtigerat, qui ex tam diuerſis multifariisq́; moribus in unum quidem & barbaricum congregatas gentes exercitum, unanimes tandiu conſeruaſſet. Hi igitur Marcello cæteriſq́; ducibus fideles ad omne poſtmodum facinus permanſere. Marcellus tertio cõſul creatus in Siciliam traiecit. Annibalis enim res bene geſtæ Carthaginenſes ad uindicandam iterum inſulæ dominationẽ uehementer extollebant, præſertim cum Hieronis tyranni morte, Syracuſis tumultuatũ ſit. Quam ob rem eò præmiſſus exercitus prætore Appio. Eam cum Marcellus recepiſſet, ei ad genua Romanorum multitudo procumbit. Hi fuerant huiuſcemodi calamitate uſi. Romanorum, qui aduerſus Annibalem ad Cannas in acie pugnauerant, cum nonnulli fugiſſent, tot capti uiui ſunt, utqui pro muro-

rũm cuſtodia locarentur, uix relicti uiderentur. Quos cum Annibal uel modicis pretiis redimi pate- C
retur, tanta Romanis animi magnitudo tãtumq; elati ſpiritus erat, ut ne reciperentur publice decre-
tum ſit, eosq; tum necari, tum extra Italiam uenundari paruifecerint. Qui uero profugerant, in Sici-
liam relegati ſunt, & ne, donec aduerſus Annibalem belligeraretur, in Italiam reportarentur edictũ
eſt. Marcello igitur aduentanti hi ſimul procubuere, ſeq; humi conſternentes probatæ officium mili-
tiæ depoſcebant, clamore maximo lachrymisq; polliceri, ſe ſua declaraturos opera, magis ex infelicita-
te quadam, quàm eorum ignauia eam cladem eſſe factam. Hos miſeratus Marcellus, ad ſenatum lite-
ras dedit, ut eis ad militiæ ſupplementum uti liceret deprecans. Poſt multa in ſenatu agitata, decretũ
eſt, Romanis ad rempub. ignauis minime hominibus opus eſſe. Marcello tamẽ ſi eorum uti opera uo-
luerit, liceat, modo nullam uirtutis gratia coronam aut præmium aſſequerentur. Hoc decretum do-
lore Marcellum affecit, quòd aduerſis ciuium caſibus mederi, & in melius cõſtituere pro eorum mul-
tis ac magnis in rempublicam meritis, haud permitteretur à ſenatuidq; poſt confectum in Sicilia bel-
lum in curia queſtus eſt. Hæ autem in Sicilia res geſtæ ſunt. Marcellus ubi primum ab Hippocrate
Syracuſanorum duce uiolata fœdera comperit, qui occupato dominatu, ut Carthaginenſium gratiã
iniret, complures in Leontinis Romanos interemerat, ui Leontinorum urbem expugnat: oppidano-
rum nemo uiolatus, transfugas, quicunq; in poteſtatem redacti ſunt, uirgis cæſos pœna affecit. Nun-
tius ab Hippocrate Syracuſas mittitur, qui referat Leontinos omnes ad uſq; teneram ætatem à Mar-
cello trucidatos. Qua re accepta tumultuantibus Syracuſanis, aduentat Hippocrates, & urbem occu-
pat. Marcellus motis caſtris Syracuſas profectus, haud procul ab urbe metatus, legatos qui res in Leõ-
tinis geſtas denũciarent, mittit: quod aduerſantibus Syracuſanis, rõduxit partiũam enim Hippocrates
rerũ dominiũ obtinebat. Inde terra mariq; Syracuſas adoritur. Appius quidẽ terreſtres copias admo-
uit, Marcellus ſuper octo iunctis mutuo nauibus, ingentem attollens machinam, inde quinqueremi-
bus ſexaginta omnifariam telorum armorumq; genere refertis, muris adnauigauit, quibus facile po-
tiri, cum apparatus magnitudine atq; ſplendore, tum propria fretus gloria animũ induxerat. Ea uero
præ ſuis machinamentis nihili pendebat Archimedes, quæ olim non uti ſtudio digna opera, ſed uti
quædam geometriæ ludrica extra ordinem uir ille condiderat, præſertim cum regem Hieronem hi-
ſce delectatum cerneret, qui Archimedem ut à cogitationibus ad corporea quicquam artis uerteret,
induxerat, ſicq; rationem præceptorum ad uſum ac neceſſitatem cõuerſam & illuſtriorem redditam
ſenſibus aperuit. Hanc enim uulgatam & paſſim complacitam machinamentorum artem primũ Eu-
doxus & Archytas inchoauere, geometriã uarietate quadam exornantes. Rationes ac difficiles demon- D
ſtrationes occultasq; ſcientiæ propoſitiones per ſenſum ac inſtrumẽtorum exempla edidere: ſicut irra-
tionabilem propoſitionem quæ circa duas medias dicitur, quæq; ad multa præſcripta neceſſariũ quod-
dam eſt elementum, hi ambo in comparandis produxerunt inſtrumentis, ſemiſcriptis quibuſdam li-
neis figurisq; geometricis machinamenta formantes. Poſtquã autem in eos moleſte concitus eſt Plato,
quòd geometriæ præſtantiam ſuſtuliſſent, dum à cogitatione & rebus incorporeis ad ſenſibilia impe-
rite tranſtulerunt artem, quaſi ad uſui uſum, corporea mole & mercenaria indigeret inertia. Hoc pa-
cto organice à geometria auulſa ſecernitur, ac diu à philoſophia neglecta, militaribus annumerata eſt
artibus. Cæterum Archimedes ad regem Hieronem, cui & neceſſitudine & amicitia iunctus erat, ſcri-
pſit, quoduis onus quibuſlibet moueri poſſe uiribus: cumq; ſuæ demonſtrationis ui ſibi fideret, iacta-
re ſolitum aiunt, ſi alteram terram habeat, hanc ad illam ſe tranſlaturum. Id admiratus Hieron, orat,
ut quod proponit, deducat in actum., & magnum quippiam puſillis moueri uiribus indicet. Nauem
igitur onerariam ex regiis mercatus eſt unam, quam ſimulac ſolitum adiecit onus, trahi labore maxi-
mo ingenti hominum manu ſolitam, hominibus multis & pondere impoſito procul aſſidens nullo
corporis nixu, quieta impellens manu, ui quadam multifidæ machinæ, tranquille planeq; quaſi mari
perlaberetur, adduxit. Eo ſtupore perculſus Hieron artis intellecta potentia, Archimedem exorauit,
ut cum ad propugnandum, tum ad laceſſendum omne tormentorum genus bellicorum inſtrueret:
Quibus cum pacificam tranquillamq; omnem fermè uixiſſet ætatem haud fuerat uſus Hieron. At
tum Syracuſanis in tempore & machinæ ſimul & machinator obtigerant. Romanis itaq; terra ma-
riq; urbem adortis, Syracuſanos terror inuaſerat, pauida ubiq; ſilentia, haud enim tanto robori tan-
Liui.lib.4. Dec.3. tiſq; obſiſtere poſſe uiribus exiſtimabant. Vt uero machinas inſtruxit Archimedes, uaria miſſilium ge-
nera & immẽſæ magnitudinis ſaxa incredibili fragore ac celeritate iaculata, aduerſum terreſtres emit-
tebat copias. Qua in re cum nullus omnino ſeſe ab hiſce tueretur molibus, cum confertim proſterne-
retur ut quiſq; incidiſſet, totaq; diſſiparentur agmina, inde trabes è muris repente libratæ, firmiſſi-
moq; deſuper iactatæ pondere, nonnullas in profundum naues præcipitabant, quaſdam ferreis mani-
bus & in roſtri gruini modum, forcipibus per proram in ſublime raptas cum ſuſtuliſſent, in puppim
inmergebant. Aliæ oppoſitis rotatæ machinis, cum ingenti nautarum ſtrage, præcipitibus illideban-
tur ſcopulis. Celſius interdum à mari ſuſpenſa nauis nunc huc nunc illuc agitata horrendum præbe-

A bat ſpectaculum, quoad eiectis prouolutiſq; uacuata uiris, dum quæ ſuſpẽderat catena remitteretur, muris illiſa recideret. Deinde cum ſuam Marcellus machinam iunctis ſimul nauibus muro admoueret (eam autem ob muſici ſimilitudinẽ inſtrumenti Sambucam appellabant) in hanc dum adhuc procul abeſſet, primo unum, dehinc alterum, mox tertiũ decem talentorũ ponderis ſaxa proſiliunt, quæ magno fragore & quodã tempeſtatis impetu irrumpentia, diſiectis clauis ipſius baſim diſſipauere machinæ. Ea coactus neceſſitate Marcellus, nauibus ut abſcederent eueſtigio imperauit, terreſtriq; oppugnationi ſolutionem ſpopondit. Conſilio habito noctu muros inuadere ſtatuunt. Archimedem enim tormenta ut longe telum emittant inſtruxiſſe: at cum interuallum ictus non habeat, eorum omnem conatũ inefficacem futurum. Verumenimuero haud minorem ad hæc dudum antea fecerat apparatum: omnis inſtrumentorum impetus pro ſpatii magnitudine per tela breuia crebroq; repetita, parui ſcorpiones erãt diſpoſiti, qui plurimis frequẽtiſſimiſq; uulneribus ex occulto peterẽt hoſtes. Quapropter cum clanculum muro ſuccedere arbitrantur, miſſilibus occurrunt ingeſtis lapidibus, capite ſaucii & undiq; è muro perinde ac ad perpendiculum collabentibus telis obruti: quod ſi retro cederent, pro ſpatio locata iacula & uaſto cadentia impetu intercipiebant abeuntes. Maxima igitur & uirorum ſtrages, & nauium facta uexatio, cum interim permanſiſſent hoſtes integri. Cuncta enim fermè inſtrumẽta poſt murũ locarat Archimedes. Eapropter grauiſſima ex occulto perpeſſi Romani, aduerſum deos pugnare uidebantur. Marcellus igitur ſuos fabros & machinatores conuiciis carpens, ſimulq; fugiens: Num deſiſtimus, inquit, contra hunc geometrã pugnare Briareum, qui ſedens in littore ludenſq; noſtras naues cum ingenti diſicit ignominia? Ipſos uero fabularũ centimanos ſuperat, tot nos telis uno petens ictu. Et profectò uniuerſi quidem Syracuſani ad machinas pro Archimedis corpore erãt. Qui uero cũcta mouebat uerſabatq;, unicus exiſtimabatur animus. Cæterotũ quidem arma immota quieſcebant, ſolis Archimedis armis percuſſi hoſtes & protecti ciues. Deniq; Marcellus Romanos, qui quoties è muris funem aut malum quendam conſpicarentur, quãpiam in ſe machinã ab Archimede motam arbitratos, implicitos terrore milites clamãteſq; & retro fugientes abducebat. Ab ea igitur oppugnatione omni conatu abſiſtere, & in poſterũ hoſtẽ obſidione cingere ſtatuit. Hoc tam profundæ mentis acumen, & tam immenſum ſpeculandi theſaurum aſſecutus Archimedes, in quibus nõ humanæ, ſed diuinæ potius ſapientiæ gloriam cõparauit, nec unum eorum poſteris ſcripto cõmendare uoluit, uerum ipſam machinamentorũ negociationem, totamq; neceſſitati coniunctã artem minus ingenuã ac mercenariã ducens, ea tãtummodo reliquit quæ ad ſui nominis propagationem pertinere cenſuit, *Archimedis laus egregia.*

B quibus cum pulchritudo ac excellentia, nulla certe ineſt neceſſitatis admiſtio, ac nullis quidem aliis cõferenda, & in quibus cum arte materia certaret, cum hæc magnitudinem & formã, illa acumẽ & uim quandam ingenrem præ ſe fert. Difficiliores enim grauioreſq; in geometria materias ſimplicioribus aut purioribus deſcriptas elemẽtis concipere minime licet: quod nõnulli homines de induſtria, nõnulli laboris aſſiduitate, cum facile & ſine occupatione abſoluere quidq; potuiſſet, factũ autumãt. Quiſquis enim perſcrũtatur, nullam per ſe demonſtrationem inuenit. Vt uero earũ rerum diſciplinã acceperit, planam cõpendioſamq; eius ſcientiæ uiam ab ſe quoq; reperire potuiſſe iudicat. Quapropter iis quæ de ipſo cõmemorari ſolent, habenda fides eſt: propriæ cuiuſdam, ac familiaris amœnitate Sirenis allectum, cibum & corporis curã neglexiſſe. Sæpenumero inuitus ductus ad balnea & unctionẽ, dum perungendus in cratere conſtitueretur, in focis ducebat lineas, mox uncto corpore per corporis unguẽta gometriæ figuras ac liniamenta digito inſcribebat. Tanta eius rei dulcedine capiebatur, ut uere illum Muſarum inſtinctu correptũ dixerim. Is cum multa pulcherrima excogitaſſet, amicos ac neceſſarios oraſſe fertur, ut poſt eius mortem, circundatũ ſphæra cylindrum eius ſepulchro imponerent, inſcriberentq; ambientis ſphæræ ſolidæ, ad contentũ intus cylindrum, quænam exceſſus eſſet proportio. Talis igitur Archimedes, quantum in eo fuerat, ſe ſimul ac urbem inuictam conſeruauit durante obſidione. Marcellus Megarenſium longe Siculorum uetuſtiſſimam urbem cepit. Hippocratis quoq; exercitum dum caſtra penes Acillas poneret, cepit, occiditq; hominũ ſupra octo millia, totamq; fermè Siciliã excurſionibus uexauit, ciuitates ut à Carthaginẽſibus deficerẽt effecit. Vniuerſos autẽ rem acie diſcernere auſos uictor profligauit. Poſt hæc Spartanum Damippum à Syracuſis nauigantem cepit: quem cum Syracuſani redimere uehementer optarent, & illius rei gratia frequẽtiora traherentur colloquia, turrim quandam contemplatus eſt, accurate parum obſeruatam, quæ quoniam cõmodus aſcenſu murus exiſtebat, clanculum excipere uiros poterat. Eò igitur cum multoties collocuturus acceſſiſſet, illius altitudinem coniectura permenſus, ſcalas cõparat. Per id tempus Syracuſani feſtũ Dianæ celebrabant, uino ludiſq; dediti. Qua re Marcellus obſeruata, non ſolum turrim cepit, uerũetiã murum furtim undique armato compleuit milite: quod nõ ante factum oppidani intellexere, quàm dies illuxiſſet, & fractum eſſet hexapylum. Id ubi ſentiũt, moueri ac tumultuari cœptum. Tum Marcellus iuſſis canere tubis, terrorem ingentem ac fugam ingeſſit uniuerſis, nullam non ab hoſte partem occupatam ratus. Fortiſſima uero ac pulcherrima ampliſſimaq; erat Acradina, quæ quod in exterio- *Liui. lib. 1. Dec. 3.*

† Liuius, Neapolim.
Val.li.5.ca.1
Clementia.

ribus urbis partibus murata extabat, nõdum capta reſtabat. † Neam & Tycham nominant. Mox per C
hexapylum ingredientem uniuerſi eius primores beatum uocabant. Is in ſuperioribus locis conſtitu-
tus, ſubiectam oculis magnificentiam ac ſplẽdorem urbis conſpicatus, diutius illachrymaſſe traditur.
Cumq́; ſtatus eius iamiam futurá permutationem animo uerſaret, caſum incumbentem miſeratus
eſt, quòd diripienda à militibus eſſet. Nam cum prædam milites efflagitarent, in eos reluctari prorſus
audebat nemo. Nonnulli delendam incendio, funditusq́; euertendam hortabantur: quem ſermo-
nem nullo pacto Marcellus admiſit. Inuitus tamen ac coactus, bona tantũ ac ſeruos prædam eſſe con
ceſſit. Ingenua uero corpora conſtuprari, aut occidi, aut deniq́; attingi uetuit, nec Syracuſanorũ quem-
piam in ſeruitutem redigi paſſus eſt: qua in re tametſi modeſtius egiſſe uideretur, non miſeranda ta-
men non pati ciuitatem exiſtimabat, in tantoq́; ſucceſſu compatientis ac condolentis animi emerge-
bant indicia, cum ingentem felicitatis ſplendorem paruo momento cernebat extingui. Nam non mi-
nus hanc opulentam, quàm quæ poſtmodum Carthagine ſuſcepta eſt, prædam fuiſſe tradunt. Reli-
quam uero urbem cum paulò poſt proditione cepiſſent, ui totam diripuere, præter gazam regiá quæ
in ærarium tranſlata eſt. Præcipue autem Marcellum caſus Archimedis dolore confecit. Is enim in
cõtemplandis liniamentis, oculis ſtudio ac cogitatione ſimul intentus, non diſcurrentes Romanos, nõ
captam urbem ſenſerat: cumq́; repente miles quidam adſtitiſſet, ſeq́; ut ad Marcellum ſequeretur im-
peraſſet, non ante uoluit Archimedes, quàm rem propoſitam applicata demonſtratione perfeciſſet.
Quam ob rem ira percitus miles, eum nudato mucrone confodit. Alii tradunt Archimedem cũ Ro-
manum ſuſpenſo in ſuam necem gladio conſpiceret, nequam cœpiſſet rem inueſtigatam, imperfectã,
indiſcuſſamq́; relinqueret, moræ paululum oraſſe, eius uero rei ſecurum militem illum obtrũcaſſe.
Tertius de illo iactatur rumor. Ei ad Marcellum horologia, ſphæras, angulos, & quædam alia mathe-
matica ferenti inſtrumenta, quibus ſolis magnitudinem ad aſpectum accõmodare ſolebat, fiunt obuii
milites, eumq́; aurũ uaſe portare rati necauere. Id uero Marcellum ægre tuliſſe, homicidamq́; perin-
de ac cæde pollutũ abominatum eſſe certum eſt. Illius quoq́; neceſſarios honoribus cumulaſſe cõſtat.

Per digreſſionem quædam eius facta quæ ſeueriora uideri poterant excuſat.

Steph. de urbibus.

Cæterum cum Romani bello quidem fortes, & in conferendis manibus ſtrenui ac terribiles haberen-
tur, nullum autem comitatis, clementiæ, urbanitatis prorſus exemplum de ſe exteris nationibus præ-
buiſſent, tũc primo Græcis oſtendiſſe Marcellus uidetur, iuſtitia quoq́; & æquitate præditos extitiſſe
Romanos. Talis enim in hoſte fuit, totq́; ciuitates & priuatos homines tãtis proſecutus eſt beneficiis,
ut quod aduerſum Aetnenſes, Megarenſes, ac Syracuſanos immite perpetratum eſt, corũ magis qui
perpeſſi ſunt, quàm qui intulerunt, culpa geſtum eſſe cenſeatur. E multis unum memorabo. Vrbs eſt D
Siciliæ Engion haud magna, uerum antiquiſſima, & dearum religione celeberrima, quas Materas ap-
pellant, in ea templum eſt quod à Cretẽſibus ædificatum traditur. Haſtæ quædam, ex æreq́; caſſides
oſtenduntur tum Merionis, tum Vlyſſis, qui eas dearum ſimulachris affixerant, inſcripta habẽtes no-
mina. Hæc cum ad res Carthaginẽſium inclinaretur, Nicias in ciuitate uir primarius, ut ad Romanos
animum applicarent, palàm ac intrepide pro concione conſultabat, nonnunquam aduerſariorum ſen-
tentiam arguens: qui hominis autoritatem ac potẽtiam ueriti, illum captum Pœnis tradere delibera-
bant. Quod cum Nicias intelligeret, clandeſtine ſcilicet ſeſe obſeruari, manifeſte in Materas deas cœ-
pit intempeſtiuus ac ineptus obloqui, multaq́; aduerſus earũ diuinitatem ac gloriam, ut incredulus &
contemptor perpetrare, exultantibus mirum in modum inimicis, quòd ſuorum cauſas malorũ præ-
buiſſe uideretur. Inde cum ad eum corripiendum ſe pararent aduerſarii, tantiſper Nicias in concione
ciuium, cum orare ac publica conſultare cœpiſſet, corpus repente demiſit ad terram. Vbi paululum
immorante, magno cum ſtupore ſilentium (uti par erat) exortum eſt: hinc caput attollens, & uoce
ſubtremula grauiq́; circumagitans, acutum paulatim protendit ſonitum. Quare cum theatrum ſilen-
tio & horrore ſimul implicitũ uidiſſet, abiecto amictu & intima abſciſſa tunica, ſeminudus emicãs ad
theatri fores curſu feſtinat, ſe ab Materarũ numine agitatum clamitans. Quem cum religionis cauſa
attingere uel refragari nullus auderet, & proinde uniuerſi cederent, extra portas curſu defertur, nullo
interim lymphantis clamore, aut inſanientis uſus impetu. Huius aſtus conſcia coniux, prius acceptis fi-
liis in dearum templo ſupplex aduoluitur, inde uirum errantem ſe quæſitum ire ſimulans, prohiben-
te nemine tuta ex urbe deceſſit. Eo pacto liberati, Syracuſas ad Marcellum contendunt. Poſtea cum
Engiates ob eorum petulantiam & cõmiſſa facinora, Marcellus uniuerſos ligari, ut eos ſupplicio affi-
ceret, iuſſiſſet, Nicias adſtabat illachrymans, eius manus ac genua complectens, ſuos ciues & in primis
aduerſarios depoſcebat. Qua re placatus Marcellus, miſſos fecit uniuerſos, ciuitatem nulla affecit in-
iuria. Niciæ quoque magnis honorato muneribus, agri plurimum uẽdicauit. Hæc quippe Poſidonius
philoſophus in hiſtoria tradidit. Marcellus ad uicinum ac domeſticũ Romæ bellum accitus, priuſquá
rediret, pulcherrima ac plurima Syracuſis ſigna detraxit, ut cum ſui triumphi ſpectaculum, tum ur-
bis ornamentum eſſent, quæ nihil antea laſciuum aut luxurioſum habebat aut nouerat. Nondum
in eam gratia hæc & uoluptates ſculpturæ penetrauerant, uerum armis referta barbaricis, cruentis

ſpoliis,

A ſpoliis,trophæis,ac triumphalibus coronata monumentis,nullum lætum aut intrepidú,utpote deli-
cioſis nõdum ſpectatoribus,ſpectaculum exhibuerat. Ar ſicut Epaminondas Bœotium agrum Martis
palæſtram,& Xenophon Epheſum belli officinam appellat,ſic Romá tunc belligeri templum Martis Pinda. Od. 2.
(ut Pindarus ait)uocari potuiſſe arbitror. Itaq; cum Marcellus in urbem græcanicæ iucũditatis ſupel- Pythiorum.
lectilem,& uarias aſpectu intuliſſet illecebras,plurimũ plebis fauorem cõparauit. Fabius autem Ma-
ximus ſenatus gratiam cõſecutus,quòd urbe Tarẽtinorũ capta nullũ ex ea ſignũ mouiſſet,aut Romã
trãſtuliſſet,uerum inde pecuniis opibusq; tranſmiſſis,deorũ imagines dimiſerat,id quod ſæpe cõme-
morari ſolet,adiiciens:Hos,inquit,deos relinquamus Tarentinis iratos. Marcellum incuſabãt,primũ Liui. lib. 7.
quòd magnã in ciuitatem conflaſſet inuidiã,cum non homines tantum,uerum deos etiam perinde ac Dec. 3.
captiuos inter triumphandum egiſſet:deinde quòd aſſuetum bello ac rebus ruſticis populum,necdũ
delicias expertũ aut deſidiam,& ut ab Euripide de Hercule dictum eſt,rudem ac minime lautũ, ſed
frugi maxime,ocio nugisq; referſiſſet,qui dum circa artis artificumq; oblectamenta uerſabantur,diei
plurimũ mirando terebant. Attamen gloriabatur Marcellus,quòd Romanos pulcherrima & mirabi-
lia Græcorũ ornamenta quæ ante incognita illis fuerant,uenerari atq; ſuſpicere docuiſſet. Cæterũ cũ
aduerſantibus inimicis ei triumphus negaretur,quia nõnulla adhuc in Sicilia nauanda reſtabant, erat
uero plenus tertius inuidia triũphus,factum eſt ut iuſtum quidem ac integrum in Albano mõte triũ- Liui. lib. 6.
phum ageret,in urbe autẽ minus ſplendidum:quod triumphandi genus Græci [illegible] ouationem Lati- Dec. 3.
ni uocãt:eam non in curru laureatus nec circumclangentibus tubis,at pedes patritiis in calceis,modu-
lantibus tibiis,myrteã geſtans coronã ita peregit,ut nulla belli facies eſſet,ſed omnia iucũdum magis
quàm terribilem præ ſe ferrent aſpectũ. Quæ res ingenti mihi extat indicio,ratione magis quàm ma-
gnitudine rerũ geſtarũ diſtinctos olim fuiſſe triũphos. Nam qui prælio & cædibus hoſtẽ ſuperaſſent, Gell. lib. 5.
Martiũ illum ac terrificũ agentes triumphum,quemadmodum & in luſtrandis exercitibus fit,arma cap. 6.
uirosq; lauro de more coronabant. At qui ſine pugna beneuolentia & comitate perorando rem bene
geſſerant,iis imbellem hãc pacificamq; pæanis cantu pompã lex ſinebat agendam. Tibia enim & myr-
tus arbuſcula,Veneris(quæ dea uim bellumq; maxime exoſum habet)pacis ſymbola ſunt. Cæterum
hoc triũphi genus nõ ab ouatione,hoc eſt clamore Bacchico,ſicuti multi putauere,appellatur ouatio,
tametſi illam ouãtes canentesq; peragant:ſed credunt hoc à Græcis nomen in conſuetudinem deriua-
tum,ſimulq; huius honoris quicquã ad Liberum patrem pertinere,quem Euan & Thriambum nomi-
nant. hoc nequaquã uerum eſt,ſed cum milites in magno triumpho bouem,& cũ hoc immolare ouẽ
B conſueuerunt,inde huic triumphi generi nomen manſit. Operæpretium hoc loco fuerit Spartanorũ
legiſlatorem contemplari,qui contrario Romanorum more ſacrificandum inſtituit. Nam ſiquis Lace-
dæmoniorum dux,quod uellet,dolo aut perſuaſione confeciſſet,bouem mactabat:ſi bello res geſta
fuiſſet,gallum. Hi enim tametſi bellaciſſimi ſint,ampliora tamen magisq; homine digna, quæ ratio-
ne ac prudentia,quàm quæ ui aut fortitudine confecta ſint,iudicabant. Hæc quo ſe habeant pacto cõ-
ſiderari poſſunt. Cæterum poſteaquam Marcellus cõſul quarto creatus eſt,eius inimici Syracuſanos
induxerunt,ut de eo Romam queſtum uociferatumq; uenirent,quod grauiſſimas ab eo res cõtra fœ-
dera & iura ſocietatis paſſi forent. Tum Marcellus rem diuinã in Capitolio faciebat. Sedentibus itaq; Val. li. 4. ca. 1
patribus,Syracuſani ſupplices proſternũtur,dicendi locum & pro uiolata ciuitate iuſtitiam imploran- Liui. lib. 6.
tes. Quod cũ abſentis gratia Marcelli ægre collega pateretur,Syracuſanos arcebat. Id ſimulatq; Mar- Dec. 3.
cellus accepit,ſtatim affuit,& ſella poſita cum ſediſſet,ut conſul ius dixit. Perfectis cæteris deſcendens Animi mode-
è ſella,in eum locum uti priuatus migrauit,quo in ius uocati ſolent,& Syracuſanis de ſe querendi fa- ratio.
cultatẽ præbuit. Qui ubi uiri dignitatem,autoritatem,& maieſtatem,& inuictũ armis ducem animo
uerſaſſent,confuſi perturbatiq; ſunt. Terrorem magis augebat ſplendor purpuræ, qua nec eum aſpi-
cere audebant. Verũtamen aduerſariorum exhortationibus excitati,flebilibus lamẽtis incuſationem
exorſi ſunt,cuius ſumma hæc fuit. Se cum ſocii amiciq; populi Romani eſſent,quod nec etiã ſub reli-
quis imperatoribus pertulerint hoſtes,perpeſſos. Ad ea Marcellus: Eos nihil niſi quod ui & bello ca-
pti,quodq; arceri nequiret,pertuliſſe:deinde eius ſibiipſos captiuitatis autores fuiſſe,qui multis ad pa-
cem cohortanti illos,non obtemperaſſent. Nec enim à tyrannis pugnare coactos,uerum & eos bello
tyrãnidẽ exercuiſſe. His peroratis,cũ patres Syracuſanos de more dimiſiſſent,Marcellus in ſenatu re-
licto collega ſimul exceſſit,ante fores curiæ expectãs,nil aut pœnæ metu,aut in Syracuſanos ira ſolitã
immutauit habitudinem, quin ſumma benignitate & modeſtia ſenatuſconſulti finem operiebatur.
Deinde patrũ decreto Marcellus uictor declaratur. Quapropter Syracuſani ſeſe ad eius genua pro-
iecerũt,lachrymis obſecrantes,ut iram aduerſum ſe præſentes exerceret,reliquam uero miſeraretur
ciuitatem,immortales ſibi gratias pro iſthoc habiturã. Quibus placatus Marcellus, cum iis præſenti-
bus,tum uniuerſis conciliatus eſt Syracuſanis,quos in poſterum perpetuis proſecutus eſt beneficiis. Se- Miſericordia
natus quoque reſtitutã libertatem illis,leges impoſitas, cõpluraq; adiudicata prædia rata cenſuit ha-
benda. Quorum gratia meritorum cum immenſos alios honores à Syracuſanis aſſecutus eſſet, tum

Gratia relata habitusq; honor. decreuere ut quoties Marcellus aut eius quiſpiam poſterorum in Siciliam traiicerent, obuiam Syracuſani coronati prodirent, & diis ſacrificia inſtituerentur. Hinc Marcellus ad Annibalem uertitur, C aduerſus quem cum poſt Cannenſem cladem cæteri conſules ac uniuerſi fermè duces inſtructas conſerere acies nuſquam auderent, & tumultuariis tantummodo prœliis uterentur, ipſe diuerſam aggreſſus uiam uerſabat animo, quemadmodum Annibal poſtquam attritam uaſtaſſet Italiam, nunc poſſet ab Italia profligari. Fabium quoque haud rectè conſulere, qui dum ſemper tutis innitebatur, ut languenti patriæ mederetur, differendum eſſe bellum cenſebat, cū interim labefactatæ uires contabeſcerent: quemadmodum trepidi ac minus audentes medici factitant: qui cum bona ualetudo ac uigor abſumitur, opem ægrotis ſerius afferunt. In primis igitur quaſdam Samnitum ampliſſimas urbes cepit, in quibus ingentem tritici uim repoſitam, & grandem pecuniam, & tria Pœnorum millia, *Liui. lib. 7. Dec. 3.* quæ in eis præſidii cauſa relicta fuerant, inuenit. Poſt hæc cum Annibal Cn. Fuluio procōſule in Apulia cum undecim tribunis militum cæſo, maximam exercitus partem trucidaſſet, Marcellus Romam literas quibus ciues conſolaretur, dedit: mox enim ſe ut ea ex regione Annibalem expelleret, trāſgreſſurum, quemadmodum Liuius tradit. Literæ autem lectæ haud ademerunt Romanis mœrorem, uerum etiam terrorem iniecerunt, eo magis accepta clade impendere diſcrimen ratis, quo Fuluio magis Marcellus præſtabat. Cæterum is quemadmodum ſcripſerat, continuo Annibalem petens, Lucaniam ingreditur. Vbi cum ad Numiſtronem oppidum, Pœnum munitos tenere colles offendiſſet, ipſe plano in loco caſtra poſuit. Poſtridie dum prior ad pugnā copias eduxiſſet, in aciem Annibal deſcendit. Itaque conflixere: ingens atroxq; utrinque prœlium geſtum, neutri uictoriam adiudicauit. Ab tertia enim hora collatis manibus, in multam uix noctem diremptī ſunt. Poſtera die cum primum illuxit, Marcellus productis copiis pro acie per cadauera ſtetit, & ut pro uictoria decertaretur Annibalem prouocabat: qui cum caſtra mouiſſet, ſpolia hoſtium legit, humatisq; ſuis, hoſtem iterum inſequitur: pluribus ſummiſſis inſidiis, in nullas Marcellus incidit, in omnibus tumultuariis pugnis uſque ſuperior: quibus in rebus magna Marcelli laus erat & admiratio. Inſtantibus idcirco comitiis, ſenatus decreuit; alterum potius è Sicilia conſulem, quàm implicitum Annibali Marcellum ſubducere: qui reuerſus, Dictatorem dicere iuſſus eſt Q. Fuluium. Non enim Dictator à populo, aut à ſenatu deligi poteſt, uerum alter conſulum aut imperator progreſſus ad populum, quem cenſeat Dictatorem dicit. Vnde quia dictus ſit, Dictatorem appellant. Nonnulli ab eo nuncupatum Dictatorem aiūt, quòd non populi ſuffragio aut aſſenſu, uerum quod cenſeat autoritate propria imperet: ſiquidem iuſſa magiſtratuum, quæ Græci διατάγματα Romani uocant edicta. Is itaque Marcelli collega è Sicilia reuerſus, cum alium dicere Dictatorem mallet, ne inuitus cogeretur, noctu in Siciliam traiecit. Quam ob D rem Q. Fuluium Dictatorem nominante populo, Senatus ad Marcellum literas dedit, ut hunc diceret. Sic Marcellus dixit, & cito plebis autoritatem adiecit. Ipſe dehinc proconſul deſignatus cum Fabio Maximo ſtatuit, ut is Tarentinos adoriretur, ipſe conſertus Annibali eum diſtraheret, ut quo minus illis auxilium ferret, impedimento eſſet. Tum Cannuſium contendit, Pœnoq; ſæpenumero caſtra permutanti, pugnamq; detrectanti, undique imminebat, tum uallum iacienti acrius leuibus prœliis inſtare. Denique cum ipſum pelliceret, nec pugnam Annibal detrectaret, nox prœlium diremit. Cum primum dies illuxit, Marcellus in armis ſtructa inſpectabatur acie. Quare anxius Annibal coactos ad concionem Carthaginenſes obſecrare, ut pro uniuerſis olim geſtis eam decertarent pugnam. Cernitis, inquit, ut poſt tot partas bello uictorias nulla nobis aut reſpirandi aut quietis facultas adſit, niſi hunc propulſemus hominem. At hiſce adhortationibus prœlium ineūt. Quam quidem ad rem Marcellus intempeſtiuo uſus ſtratagemate, ſuccubuiſſe uidetur. Dextero enim laborante cornu, cū Marcellus ordines in primam ſuccedere aciem iuſſiſſet, turbatis ea mutatione ordinibus, collata eſt hoſtibus uictoria. In ea pugna Romani ad duo millia & ſeptingentos cecidere. Marcellus ubi in uallum rediit, conuocato ad concionem exercitu, multa ſe ait Romanorum arma & corpora, at Romanum uidere neminem. Eis autem ueniam implorantibus, Non uictis, inquit, ſed ſi uicerint daturum, ac ras denuo conflicturum, ut antea uictoriam quàm fugam ciues audiant. Hæc locutus uictas cohortes, pro tritico, hordeo pauit. Quas ob res cum plures ex ea pugna ſummo cum diſcrimine ægre ſe haberent, neminem tamen accepta magis uulnera, quàm Marcelli confecerat oratio. Prima dehinc luce ſignum prœlii rubicunda depromitur tunica. Tum cohortes quæ per ignominiam habitæ fuerant, in primam educi aciem impetrant, reliquas tribuni militum copias productas proxime collocant. Id poſtquam Annibal accepit, Dii boni, inquit, quiſnam hunc tractarit hominem, qui nec ſecundam, nec aduerſam ferre fortunam ſciat? Solus hic ocium nec uincendo præſtat, nec ſuccumbendo ſuſcipit. In *Fortitudo etiam hoſti admiranda* hunc perpetuo uidemur pugnaturi, cui rē tum aduerſe tum proſpere geſta, audaciæ ac fiduciæ maiorem pudor cauſam iniicit. Tunc collatæ copiæ, par utrinque uirorum fortitudo. Annibal contra Romanos in primam aciem elephātos locari iubet: ingenti mox tumultu primi turbati ordines ſunt. Tum Flauius tribunus militū correpto ſigno obuius fertur, & primum elephantem aduerſa percuſ-

A lum haſta uertit in fugam: quare dum ille refugit, proximum primo, dehinc irruentes cæteros con
turbat. Id conſpicatus Marcellus, tumultuantibus concitos pro uiribus inferri iubet equites, ut ip-
ſos longe hoſtibus irritatiores redderet. Sic ſtrenue inuadentes Pœnos uſque in caſtra trucidant. Plu
rimam eorum necem dum necantur caduntq́;, fecere belluæ. Ibi ſupra octo millia deſiderati tradun
tur. Romanorum cæſa tria millia, reliqui omnes fermè ſaucii. Quæ res Annibali requiem ac ſpa-
tium comparauit quam longiſſime nocte inſequenti caſtra mouendi. Marcellus enim cum ob ſaucio
rum multitudinem perſequi nequiret, in Campaniam paulatim duxit exercitum: & dum curaren-
tur milites, ad Sueſſam egit æſtiua. Annibal ut primum ſeſe à Marcello abrupit, liberum recipiens
exercitum, intrepidus circumuagabatur, uniuerſam incendens Italiam. Quapropter aduerſus Ro-
mæ de Marcello rumor diſpergebatur. Eius inimici Publium Bibulum tribunum plebis, qui illum
accuſaret incitabant, uirum utique ferocem & in dicendo grauiſſimum. Is uocato perſæpe ad concio
nem populo, de abrogando Marcelli imperio, & altero ſubrogando imperatore egerat. Aiebat enim
Marcellum paulo bellis exercitum, perinde ac palæſtra fatigatum, ſeſe curandi gratia corporis ad ca
lida conuertiſſe balnea. Hæc ubi Marcellus accepit, relicto legatis exercitu, Romam ad deprecandas
uenit calumnias, quarum paratam in ſe ſententiam comperit. Die ad Circum Flaminium præſtitu
to, ingens eò populi multitudo confluxit. Tum aſcendens Bibulus accuſator extitit. Marcellus pau-
ca ſimpliciaq́; de ſe commemorans refellit. Illuſtriſſimi uero ciuitatis principes plurima de eo dilu-
cide ac liberius prolocuti, orare ne iniquiores hoſte iudices uiderentur, neque formidinis damnare
Marcellum, quem is ſolum ex Romanis ducibus fugiat, ſemper cum eo imperatore pugnam detre-
ctat, cum cæteros laceſſat ad prælium. His peroratis adeo iudicii ſpes fefellit accuſatorem, ut nõ mo
do ab hiſce criminibus inſons Marcellus mitteretur, uerumetiam ipſe quinto conſul deſignaretur.
Inito conſulatu, intentas ad defectioné Hetruriæ ciuitates eius aduentu ſedauit placauitq́;. Poſt hæc
cum ex Siculorum manubiis Gloriæ ac Virtuti ædificatum templum dedicare uellet, à pontificibus
inhibitus eſt, quòd negarent unicam duobus deis ædem haberi poſſe. Quapropter aliam exædifica- Val.li.ca.1.
re cœpit, haud facile ſe impeditum ferens, quaſi id ei dirum eſſet augurium. Multa quoque illum ſi-
gna perturbabant. Nonnullæ enim ictæ fulminibus ædes erant, & mures in cella Iouis aurum corro-
ſerant. Nunciabatur quoq;, bouem humanam emiſiſſe uocem: infantem elephantis capite natum ad-
huc eſſe ſuperſtitem. Quæ cum poſtea libationibus & ſacrificiis expiarentur, male litatum eſt: quare il-
lum Romæ augures detinebant belli cupiditate flagrantem. Neminem enim cuiuſpiam rei deſiderio
B adeo affectum conſtat, quantum ille uir, ut rem cum Annibale ferro decerneret. Hoc illi nocturnum
erat inſomnium, hoc unum cum amicis collegisq́; conſilium, hæc una uox ad deos, ut cum Annibale
ſtructa coniungeretur acie: eumq́; auidiſſimum dixerim, ut intra murum aut uallum quodpiam inclu
ſo utrinq; decertaretur exercitu. Et niſi uir parta inſignis gloria, & quod teſtatur experientia, omnium
imperatorum grauiſſimus idemq́; ſapientiſſimus extitiſſet, ei iuuenile quoddam obtigiſſe uitium, &
præter ingraueſcentem ipſius ætatem glorioſum fuiſſe fortaſſe quis diceret. Supra ſexaginta enim na
tus annos quintum agebat conſulatum. Non tamen prius ab urbe diſceſſit, quàm uatum monitu ſa-
crificia procurationesq́; peregiſſet: quibus rite peractis, cum collega profectus ad bellum eſt. Tum in-
ter Bantiam ac Venuſiam conſidentem offendens Annibalem, eũ ad prælium prouocabat. At ille pu
gnam detrectabat. Cæterum cum ad Zephyrios Locros, conſules partem copiarũ mitterent, idq́; ſen
ſiſſet Annibal, locatis ſub tumulum inſidiis, bis mille & D. Romanos cecidit. Ea res Marcellũ iratum
exciuit ad pugnã: proinde propius admouit exercitũ. Inter amborum caſtra munitus admodum ſurge-
bat tumulus uaria denſus ſylua. Accliues utrinq; ſpeculæ, inde fontani labunt riuuli. Mirari profecto
Romani, quòd hunc tam cõmodum locũ haud prior occupãs Annibal, eũ reliquerat hoſtibus. Verũ
Annibal illum cũ caſtris aptũ, tum uero lõge inſidiis aptioré iudicauerat. Ipſum itaq; ad huiuſcemo-
di tantummodo rei uſum affectans, ſyluam & cauernas iaculatoribus haſtatisq́; cõpleuerat, ratus huc
ob loci commoditatem Romanos ituros. Nec illum ſpes fefellit. Mox enim inter Romanorum caſtra
fremebãt, eum occupari locũ oportere. Ea res cõſules mouit munitiore q̃ hoſtes loco habituros caſtra,
uel caſtello tumulum firmaturos. Marcellus igitur locũ cum paucis ſpeculaturus equitibus, ſumpto
uate imolauit. Primæ iecur hoſtiæ ſine capite fuiſſe aruſpex oſtendit, ſecundæ quàm imenſum caput Val.li.1.c.6.
emicuit. Cætera quoq; uehemẽter mirãda apparuere. Quibus cum prior ille ſolutus eſſe timor uide-
retur, reſpõderunt aruſpices, ſe proinde ueritos turbatosq́;, læta enim poſt fœdiſſima atq; mœſtiſſima
ſuſpicionem abſurdæ mutationis præ ſe ferre. Sed enim fatum non ignis, non ferrea arcebunt mœ-
nia, ut eſt apud Pindarũ. Marcellus ſumpto collega Criſpino, & filio tribuno militum, egreditur cum
equitibus ducentis & XX. ex quibus nullus Romanus erat, Hetruſci complures, Fregellani quadra-
ginta fidiſſimi uſquequaque Marcello. Cæterum inter ſylueſtria obtecti uerticis loca nulli uiſus inſe-
derat ſpeculator, qui omnia in Romanorum caſtris facta proſpectabat. Hic inſidentibus aduentare
Marcellum ſignificat: qui ubi propius illum acceſſiſſe ſciuerunt, repente ex inſidiis prodeunt ſimulq́;

undiq; circunfuſi iaculant̃,feriunt,fugientes inſectant̃,in reluctãtes manus cõferunt. Hi uero ſoli quadraginta fuerãt. Fregellani,qui tertore cõlectos uidentes Hetruſcos,ꝓtegendorũ cauſa cõſulũ pugnã cõmittunt,quoad Criſpinus duobus ictus iaculis uerſo ꝓfugit equo. Marcellũ lata trãſfixit lãcea quã λόγχην Græci uocãt. Tũ perpauci qui ſupererãt Fregellani,ꝓlabentẽ Marcellũ deſerunt,filium uero ſauciũ in caſtra fugientes arripiunt. Cæſi haud plures quadraginta,capti lictores quinq;,equites duodeuiginti. Criſpinus haud multis poſt diebus ex eis uulneribus diẽ obijt. Superiori tẽpore tanta haud unquã Romanis clades obtigerat,uno prælio utrunq; mori cõſulem. Annibal ubi Marcellũ cecidiſſe nunciatũ eſt,cæteris pauci factis,ad locũ cædis aduolat:ubi cadauer nactus,diuq; formã roburq; membrorũ contẽplatus,nihil aut uoce ſuperbũ,aut uultu lætus emiſit,quẽadmodũ nõnulli tam indomito tamq; difficili cæſo feciſſent hoſte,uerũ necis indignitatẽ admiratus ei dempſit annulum. Inde corpus ſplẽdide ac magnifice ornatũ cremauit. Poſtmodũ reliquiis argẽtea in urna cõditis,coronã imponens aureã,filio mittere curauit. Quæ dũ ferrent̃,interuenere Numidæ,qui ut uas corriperẽt,portãtes adorti ſunt:parte alia dũ obſiſtit̃,uiq; pugna cõmittit̃,oſſa diſpergunt̃. Id cũ audiſſet Annibal,adſtãtibus dixiſſe fert̃:Profecto nil fieri deo licet inuito:& affectis pœna Numidis,amplius legẽdas trãſmittẽdasq; neglexit reliquias,quaſi numen aliquod Marcellum ſic uita defunctum indigne,ſepoltura quoq; carere iuſſiſſet. Hæc à Cornelio Nepote atq; Valerio Maximo ſcripta tradunt̃. Liuius autẽ & Cæſar Auguſtus id uaſculũ ad filiũ deportatũ,& ſplendide humatum ꝓdidere. A Marcello cõplura præter ea quæ Romæ extãt,diis dedicata cernunt̃. Nã Catanæ Siciliæ oppidi eius exiſtit gymnaſium: Statuæ ac tabulæ ex iis quas Syracuſis detraxit,in Samothracia poſitæ ſunt ad deos quos Cabiros appellant. Inde Lindi in æde Palladis ibi in Marcelli ſtatua inſcriptum hoc Poſidonius refert:

Claudius hic Romæ quondam memorabile ſydus,
  Marcellus patrum ſtirpe ſatus ueterum,
Septenas moderans per martia geſta ſecures,
  Cædibus hoſtiles ſæpe manus docuit.

Nam huius epigrammatis autor proconſularem dignitatem ab eo bis adminiſtratam quinq; conſularibus annumerauit. Eius clariſſima progenies ad Marcellum uſq; Cæſaris nepotẽ propagatur,quem Octauia Cæſaris ſoror ex C. Marcello ſuſcepit. Hic dum ædilitatem ageret,paulopoſt quàm Cæſaris filiam duxiſſet uxorem,mortem ſponſus obijt. Ad eius autem decus ac memoriam,Octauia mater bibliothecam conſtruxit. Cæſar uero theatrum Marcelli nomine inſcripſit.

COMPARATIO MARCELLI ET PELOPIDAE.

EORVM igitur quæ de Marcello & Pelopida memorant̃,hæc ſunt quæcunq; digna nobis cõmendatione uidebãtur. In naturæ uero & morum ſimilitudine,ubi uelut contertatio quædam uiris inter ſe fuit,hoc ſolum intereſſe uideri poteſt,quòd Marcellus quidẽ in pleraſq; ab ſe deuictas urbes crudelior extitit,Epaminõdas autẽ & Pelopidas neminẽ uictores unq̃ necarunt urbem'ue in ſeruitutẽ redegerunt. & Thebani haud ita ſæuituri,præſentibus illis,in Orchomenios fuiſſe creduntur. In ipſis autẽ negociis magna & miranda ſunt quæ Marcellus aduerſus Gallos geſſit,cum tantam equitum peditumq; multitudinẽ tam parua repulit ſuorum equitum manu,quod haud temere à quoquã alio factum imperatore memoratur,rumq; hoſtium ducem ipſum obtruncauit. Quo quidem genere Pelopidas excidit:nã dum iſtuc conatur,ſublatus à tyrãno eſt,priuſq; cecidit q̃ oppreſſit. Sed tamen huc conferre Leuctricã & Tegyream clariſſimas uictorias licet. Geſtis autem per clandeſtinas inſidias præclare rebus,in Marcello nihil eſt quod conferamus,qualia Pelopidas reditu in patriam,Thebiſq; tyrãnide eiecta,fecit:nam illud omnium quæ geſta clàm & in tenebris doloq; ſunt,facinus,primas lõge tenet. Erat Annibal metuendus grauiſq;,tam profecto,quàm Lacedæmonii tum Thebanis:atqui reſtiſſe tamen illos Pelopidæ,& circa Tegyras & circa Leuctra certum eſt. Annibalem uero Marcellus,quemadmodum Polybius aſſerit,ne ſemel quidem uicit:perſtitiſſe enim uſq; ad Scipionem Annibal inuictus uidetur:quanquam enim Liuio,Cæſari,Nepoti,& ex Græcis regi Iubæ,ſuperatum & in fugam alicubi à Marcello Annibalem uerſum credamus,nihil tamẽ in ea re magni momenti fuiſſe,ſed impoſtum Pœno in illis cõgreſſionibus puto. Fuit tamen non ab re,ſed iure quidem,poſt tot exercitus Romani fugas,poſt tot ducum clades,& uniuerſi illius imperii cõfuſionẽ,ſummæ admirationis res,Romanũ audere Pœni cõgreſſum expectare. Nam qui ex longa trepidatione & metu rurſus ardorẽ militi iniiceret,in hoſtẽ accenderet,ac iam nõ ſperare ſolum,ſed uocare in dubiũ etiam & arrogare ſibi uictoriam ſubrigendo confirmandoq; ſuos doceret,unus uir Marcellus erat. Et cum ita aſſueti cladibus antea ſuis Romani eſſent,ut ſi fugientes Annibalem,effugerent,belle ſecum agi arbitrarentur,effecit ille ut ſalutem ex fuga reportare,miles turpe duceret,hoſti concedendum

A dum eſſe negaret, ſolumq; nõ uiciſſe doleret. Quoniam igitur Pelopidas nunq̃ prælio uictus eſt imperator, Marcellus autem ſæpius quàm nemo ſua tempeſtate cum hoſte congreſſus uicit, uideatur forſan, in eo quòd uinci prorſus neſcit, cum expugnatu difficili Pelopida, multitudine uictoriarum Marcellus æquari poſſe. Equidem Syracuſas hic cepit, ille in Spartam incidit. At difficilius eſt puto Spartæ bellum inferre, & primũ mortalium omnium Eurotá armato exercitu tranſire, q̃ Siciliam capere: niſi quis forſan Epaminõdæ potius facinus eſſe, quàm Pelopidæ, quemadmodum & Leuctra, dicat. Marcelli uero gloriá ſocium neminem habere: nam & Syracuſas ſolus cepit, & abſq; collega Gallos fudit, & cõtra Annibalem nõ ſolum ſubſidium nemine ferente, ſed omnibus etiá dehortantibus ſeſe obiiciens, belliq; formá inſtaurans, primus omnium iſtuc conandi audendiq; Romanis dux & autor fuit. Obitum uero laudo quidem neutrius uiri, ſed doleo & ſuccenſeo caſui indigno, miorq; tot præliis, quot ægre quis numerare poſſit, Annibalem ne uulneratum quidem: atq; in hac diſciplina Chryſantẽ probo, qui cum haſta ſublata inuadere hoſtem uellet, ſigno tubæ reuocatus momento hoſte miſſo, niá ſuete & moderate redibat. Sed tamen uenia dignum Pelopidá, & calor prælio ſuſcitatus, & nõ ignobiliter ad depellendũ periculum ira proliciens, facit. Eſt optimum ſanè, uincẽtem ducem uictoriæ ſuperſtitẽ eſſe ſuæ: ſi cadat autem, cum uirtute uitá, quemadmodum Euripides inquit, finire: ſic enim mors nõ exitium, ſed præclarum opus euadit. Ac præter irã, etiá hoc Pelopidæ patrocinaẽ, quod finẽ belli in eo poſitum animaduertit, ſi tyránus cecidiſſet: unde non oíno ab re tali impetu excitabaẽ: ná difficile eſt alioqui tá ſpecioſam uincendi materiá oblatá repudiare. Marcellus uero, nec ulla magna neceſſitate urgente, nec furore, qui ſæpe loco rationẽ mouet, obtinente, ſed incircunſpecte periculo ſeſe mergens, nõ digna imperatore ruina, ſed præcurſoris aut ſpeculatoris cecidit inſtar, cõſulatus quinq;, triũphos tres, ſpolia & trophæa regibus detracta, pro ſtipendio uitá Carthagini locátibus Hiſpanis Numidiſq; prodens, adeo ſanè, ut illi ipſi tá præclarum ſibi facinus inuiderent, Romanorum præſtátiſſimum uirtute, ſummum poteſtate, illuſtriſſimum gloria, inter exploratores Fregellanos conſumptum eſſe. Oportet autem nõ æmulationem in tãtos uiros inſtitutá nobis eſſe putare, ſed indignationem & libertatem, de his rebus, ... eorum fortitudinem (in qua ſola uirtutes cæteras conſumunt) interpellandi, qui ... animam, ... uitá abiecerunt, quaſi ſibi, non patriæ, amiciſq; & ſociis interirent. Poſt obitum ſocios, pro quibus oppetierat Pelopidas, Marcellus hoſtes, à quibus perẽptus erat, funeris habuit executores. Optabile hoc & beatum, melius autem & maius hoſti uirtutem noſtram etiam infeſtam admirationi eſſe, quàm habere qui nobis beneuolentiæ gratiam reddat: iſtic enim quod commendes, honor eſt ſolus, hic utilitas & uſus magis amatur ipſa uirtute.

B

ANNIBALIS VITA

DONATO ACCIAIOLO INTERPRETE

SI PRIMI Punici belli, quod Carthaginenſes cum populo Romano geſſere memoria repetatur, multi imperatores nobis occurrẽt, qui ex rebus geſtis gloriam cõſecuti, celebrem famam ſuis poſteris reliquerunt. Sed ex Pœnorum ducibus nemo eſt, quem omnes Græci Latiniq; ſcriptores magis extollunt, q̃ Hamilcarem Annibalis patrem cognomento Barchá, uirum ſine dubio præſtãtem, & rei militaris, ut in illa quiſq; ætate poterat, peritiſſimum. Is primum in Sicilia Romanorum impetum, qui multas inflixerãnt ſuæ reip. clades, diutius q̃ par erat, ſuſtinuit. Deinde Aphrico bello, cum mercenarii milites ſeditione facta rem Carthagineſium in extremum periculum cõieciſſent, ſic ſtrenue incẽdium illud reſtinxit, ut ſit omnium ſentẽtia iudicatũ, ea tempeſtate unius Hamilcaris opera patriá fuiſſe ſeruatam. In Hiſpaniá poſt hæc cum imperio miſſus, quo tempore Annibalẽ puerum ſecum duxiſſe traditur, cum multa geſſiſſet memoratu digna, tandem nono anno q̃ in eá prouinciá uenerat, aduerſus Vetheones fortiter pugnans interiit. Poſt Hamilcaris mortem, Haſdrubal eius gener, quem Carthaginenſes fauẽte factione Barchina exercitui præfecerant, octo fermè annos imperium obtinuit. Is Annibalem nõ multo tempore poſt interitũ patris, repugnantibus etiam alterius factionis principibus, in Hiſpaniá uocauit, ut ſicut antea puer uiuente Hamilcare cœperat bellicis artibus erudiri, ſic etiam tunc robuſtiore ætate periculis, laboribus, ac omnibus officiis militaribus aſſueſceret. At uero etſi ab initio memoria patris nõ parum ſibi in exercitu profuiſſet ad fauorem cõciliandum, paulo tamẽ poſtea ſua opera atq; ingenio factum eſt, ut ueteres milites aliorum ducum deſiderio depoſito, hunc ſibi animo ꝓponerent, quem præcipue imperatorẽ deligendum putarent. Omnia enim quæ magno futuro duci expetenda eſſe uidebanẽ, abunde Annibali aderát: quippe erat ei conſi-

Genus illuſtre.

Ingenium

Animus tolerans.

ſium ad egregia facinora promptum. Cõſilio autẽ neq; induſtria, neq; audacia deerat. Nulla pericula, C
nulla incõmoda corporis, quæ cæteros remorari ſolent, & à rebus gerendis abducere, inuictum animi
uirum terrebãt. Vigilare, feſtinare, cuncta obire quæ aut ſtrenuo milite, aut egregio imperatore digna
uidebantur. His artibus Annibal ſub Haſdrubale per triennium meruit. Quo quidẽ tẽpore adeo to-
tius exercitus fauorem ſibi cõciliauit, ut ſtatim poſt Haſdrubalis mortem, ingẽti militum cõſenſu, im-
perator ſit appellatus. Quam prærogatiuam militarem, fauente factione Barchina, popolus Carthagi-
nenſis ſine cõtrouerſia cõprobauit. Sex & uiginti annos cum eſt imperator ab exercitu declaratus, An-
nibalem natum cõperio. Nouem enim anoorum fuiſſe cõſtat, cum eum pater in Hiſpaniã duxit: atq;
ab eo tempore uſq; ad interitum Haſdrubalis, autore Polybio, ſeptem & decem numerantᷓ anni. Ve-
rũ ex quo die Annibal exercitũ ac totius reipu. adminiſtrationem ſuſcepit, nõ lõgam moram interpo-
nẽdam putauit, quin populo Romano, quod multo ante animo agitauerat, bellum inferret. Nã erat
ei indignatio primum aduerſus Romanos, ob Siciliã Sardiniãq; amiſſam, cum omnibus Carthaginen-
ſibus penè cõmunis. Accedebat deinde priuatum odium, & quaſi hæreditarium ab Hamilcare patre
acceptum, quo nemo alter ex Carthaginenſium ducibus nomini Romano fuerat infeſtior. Traditum
quoq; memoriæ eſt, Hamilcarem ſacrificãtem, eo tempore quo in Hiſpaniam profectionem parabat,
Annibalem admodum puerum iureiurãdo obſtrinxiſſe, cum primom per ætatem liceret, populi Ro-
mani fore inimicum. Cuius quidem rei memoria & acerba ſanè recordatio ueluti quædã paterni odii
imago ante oculos iuuenis uerſabatᷓ, animumq; urgebat, ut ea ſemper moliretur, quæ ad euertendum
Romanum imperiũ pertinerent. Præterea factio Barchina frequẽtibus ſtimulis eum incitare nõ deſi-
ſtebat, ut armis & imperio opes quammaximas cõpararet. Hæ igitur tum publicæ tum priuatæ cau-
ſæ cum Annibalẽ hortarentᷓ ad ſuſcipiendum cum Romanis bellum, ferox iuuenis occaſionem nouã-
darum rerum ex tali materia cepit. Erant in Hiſpania per id tempus Saguntini quaſi medii inter Ro-
manorum & Carthaginenſiũ fines, iure fœderis in libertate relicti: hi poſtea ſe totos Romanis addi-
xerant, initaq; ſocietate Romani imperii fidiſſimi cultores habebãtur. Quare Annibal conſtituit ani-
mo, nihil opportunius fieri poſſe ad eliciendum Romanorum irã, ac incẽdium, quod ſibi optatiſſimũ
erat, cõcitandum, ꝗ Saguntinos armis belloq; laceſſere. Sed priuſquã ſocios populi Romani aperte ado-
riretur, ſtatuit in Olcadas alioſq; trans Iberum populos exercitum ducere, ac iis ad deditionem com-
pulſis, aliquam Sagunto nocendi cauſam reperire, qua non tam meditato conſilio à ſe illatum, quàm
à Saguntinis contractum bellum uideri poſſet. Primom igitur Olcadum gente ad deditionem com-
pulſa, Vacceos deinde aggreditur, agros depopulatur, oppida permulta expugnat, Hermãdicam & Ar- D
bocolam urbes opulentiſſimas capit. Ac iam propè omnem regionem in poteſtatem redegerat, cũ ple-
riq; ab Hermandica profugi ſe inuicem confirmãtes aduerſus Pœnom coniurant, multitudinem co-
gunt, exules Olcadum ſocios ſibi adſciſcunt, deinde perſuadent Carpentanis, qui ſibi finitimi erant, ut
communi conſilio Pœnum in reditu ſuo nihil tale expectantem inuadant. Facile in hanc ſententiam
diſcedentes populi bellandi cupidi, recentibuſq; iniuriis laceſſiti, arma capiunt, ac ingenti multitudine
coacta (erant enim ſupra centũ millia) Annibalem redeuntẽ ex Vacceis propè flumen Tagum adori-
untur. Ad quorum conſpectum ſubito conſtitere Carthaginenſium ſigna, totoq; agmine pauor & tre-
pidatio fuit. Nec ambigitur, quin Pœni eo die inſignem cladem accepturi eſſent, ſi repẽtino hoſtium
aduentu commoti, prædaq; onuſti, cum ferociſſimis gentibus conſeruiſſent manus. Sed prouidus im-
perator Annibal hæc animaduertens prælio ſuperſedere ſtatuit, atque ibi caſtra poſuit. Proxima de-
inde nocte quanto maxime ſilentio potuit, copiis amnem traductis, locum ea parte qua tranſitus ho-
ſti facillimus dabatur, ab omni præſidio uacuum reliquit, ut partim ſimulato metu, partim occaſio-
ne oblata, barbaros ad tranſeũdum flumen alliceret. Nec uirum qui aſtutia omnes duces ætatis ſuæ
ſine controuerſia ſuperauit, opinio in decipiendo hoſte conſiliumq; fefellit. Barbari enim natura fero-
ces, multitudine quoq; ſua plus nimio fidentes, dum Carthaginẽſes perterritos eſſe arbitrantur, ma-
gno impetu ſe in aquam proiiciunt. Hos incõpoſitos implicatoſq;, prius quàm omnino flumen tranci-
ant equitibus primum, mox omnibus copiis aggrediũtur Pœni, magnoq; eorum numero interfecto,
reliquos in fugã uertũt. Poſt hãc uictoriam cuncti trans Iberum populi deditionem faciũt, præter Sa-
guntinos: qui etſi Annibalem ſuis ceruicibus imminẽtem conſpiciunt, tamen populi Romani ſocieta-
te cõfiſi, defenſionem ſuſcipiendã putant: Romã quãcelerrime legatos mittunt, qui ſenatum doceãt,
quanto in periculo res eorũ ſint, & aduerſus acerrimum hoſtem iam ſibi uim haud dubie inferentem
auxilium petant. Vix Saguntinorum legati ex Hiſpania diſceſſerãt Romã profecturi, cum Pœnus iã
in apertum bellũ prorumpens, omnibus copiis ad obſidendũ oppugnandũq; Saguntũ acceſſit. Quod
ubi Romã nunciatũ eſt, agitatumq; in ſenatu de ſociorũ iniuria, mitti ſententia decreuerunt patres, ut
P. Valerius Flaccus, & Q. Fabius Pamphilus ad Annibalem mitterentur, ut à Sagunto recederet:
qui ſi non pareret, Carthaginem ire iuſſi ſunt, ad ducem ipſum, pro uiolato fœdere depoſcendum.
Hos oratores auditos eſſe ab Annibale, uanaq; ab eo tuliſſẽ reſpõſa Polybius refert. Liuius contra, nec
auditos,

A auditos, nec in caſtra admiſſos ſcribit. Ambo tamen in eo conueniunt, quamprimum in Hiſpaniam;
deinde in Aphricam profectos, Carthaginem ueniſſe, expoſitiſq; patrum mandatis, ſic aduerſam ha-
buiſſe dicunt factionem Barchinam, ut neglecti deſpectiq; re infecta Romam redirent. Erant omni-
no in ſenatu Carthaginenſium factiones duæ, quarum altera iam inde ab Hamilcare cognomento
Barcha initium trahens, Annibali filio quaſi ex hæreditate obuenerat, auctaq; deinceps in tantas cre-
uerat opes, ut domi foriſq; in omni re decernenda ſuperior haberetur. Altera uero principem ha-
bebat Hannonem uirum grauem ſummæq; in ea Repub. dignitatis, toga tamen magis quàm armis
egregium. In ea tempeſtate qua legati Romanorum Carthaginem uenerunt queſtum de ſociorum
iniuriis, ſolus fuiſſe traditur, qui omni propè repugnante ſenatu, fœdus cum populo Romano ſer-
uandum cenſuit, monuitq; ut ab eo cauerent bello, quod extremam erat ſuæ patriæ perniciem alla-
turum. In quo ſi Carthaginenſes non tam animum Hannonis quàm eius conſilium reſpicere uolu-
iſſent, & pacis potius quàm belli autorem audiendum cenſuiſſent, ſanctius ſibi ſuæq; reipublicæ fo-
ret conſultum. At illi unius iuuenis ſeu furorem ſeu cupiditatem ſecuti, tantorum malorum, quæ po-
ſtea in ſua capita redundarunt, ex eo tempore occaſionem dedere. Quocirca ſapientes uiros & opti-
mos rerumpublicarum gubernatores finem magis in rebus humanis quàm initium ſpectare, & pri-
uſquam ad arma bellaq; prorumpant, experiri omnia conſilio decet. Cæterum Saguntini per id tem
pus quo ab Annibale obſeſſi ſunt, cum præter ius faſq; ſibi bellum inferri uiderent, plures menſes
obſtinatis animis obſidionem tulerunt. Ad extremum multitudine hominum ſuperante Pœno (ad
centum enim & quinquaginta millia habuiſſe in armis creditur) cum iam magna ex parte diruta
mœnia eſſent, excidium urbis expectare maluerunt, quàm in acerbiſſimi hoſtis poteſtatem uenire.
Octauo menſe quàm cœptum oppugnari, captum Saguntum quidam autores ſunt, quibus nec Li-
uius aſſentiri uidetur, nec aliud certum tempus obſidionis illius in medium afferre. At uero expu-
gnatio huius opulentiſſimæ urbis cœptis Annibalis multis in rebus adiumento fuit. Nam ciuitates
nonnullas, quæ punici imperii pertæſæ metum defectionis præbebant, exemplo Saguntinæ cladis
in fide retinuit, militum animos confirmauit, ditato exercitu ingenti præda. Pretioſa munera ex ſpo-
liis Saguntinorum Carthaginem miſit, quibus ſibi primarios obligauit ciues, paratioreſq; reddidit ad
futurum bellum, quod cum populo Romano, non in Hiſpania, ut multi arbitrabantur, ſed in Italia
ſibi erat in animo gerere. Inter hæc legati Romanorum cum in urbem à Carthagine rediſſent; u-
na quæ ibi acceperant referentes reſponſa, & ſub idem propè tempus excidium Saguntinum nuncia
B tum eſſet, ſera tandem populum Romanum pœnitentia cepit, quòd labenti Reip. ſociorum, opemq;
in extremo periculo poſtulanti, non ſubueniſſet. Ita plebs patreſq; incredibili miſericordia moti, ſi-
mul indignatione accenſi, conſules prouincias ſortiri iubent. P. Cornelio Hiſpania, T. Sempronio
Aphrica (hi enim tum conſules erant) cum Sicilia euenit. Legatos deinde Carthaginem mittunt prin
cipes ciuitatis, qui coràm ſenatu poſt longam diſceptationem, de fœderum iure cum ſemina futu-
ræ contentionis quaſi in cōſpectum omnium effudiſſent, magnaq; ferocitate obtuliſſent bellum, Car-
thaginenſes contra non minore audacia oblatum ſuſcepere, malo tamen conſilio, ut poſtea res ipſa &
belli exitus declarauit. Verum Annibal cognitis iis quæ in ſenatu Carthaginenſium acta erant, cum
iam tempus eſſe arbitraretur, ut ſicut ab initio inſtituerat, Italiam peteret, res neceſſarias ingenti ſtu-
dio parat, claſſem inſtruit, ex fidiſſimis ciuitatibus auxilia accerſit, omnes copias Carthaginem no-
uam conuenire iubet. Poſt hæc Gades profectus, ante omnia commodiſſimum eſſe ſtatuit opportu-
nis cuſtodiis Aphricam Hiſpaniamq; munire, ne dum ipſe in Italiam contendit, uacuæ ab omni præ
ſidio Romanis relinquantur. Itaq; in Aphricam primum mittet equites mille & ducentos, peditum
ex Hiſpanis tredecim millia. Deinde ex diuerſis ciuitatibus Aphricæ quatuor millia peditum euocat,
quos Carthaginem tueri iubet, obſides ſimul habiturus & milites. Hiſpaniæ autem præficit Haſdru
balem fratrem, eiq; relinquit L. nauium claſſem, & ad duo millia equitum, peditum uero ad duo-
decim millia. Atque iis præſidiis utranque prouinciam firmat, non quia ea ſufficere arbitraretur ad-
uerſus Romanas opes, ſi moles belli aut in Hiſpania, aut in Aphrica ſuſtinenda foret, ſed quòd hæc ſa-
tis eſſe exiſtimet, ad hoſtem ſuis finibus arcendum, dum ipſe terreſtri itinere exercitum ducens bellū
in Italiam transferat. Sciebat præterea populum Carthaginenſem pro magnitudine imperii facile
poſſe cum uellet nouas copias parare, nec ſolū reficere exercitū domi, ſi opus eſſet, ſed etiā ſupplemē-
tum ſibi in Italiā mittere. Ex quo enim graue ac periculoſum bellum mercenariorū indignatione con
tractum à ſuis ceruicibus depulerāt, Hamilcare primum, deinde Haſdrubale, poſtremo Annibale du-
ce continenter uictores, ita Punicum imperium auxerant, ut ea tempeſtate qua Annibal in Italiam ue
nit, longe lateq; eorum paterent opes. Nam omnem Aphricæ oram, quæ noſtro mari abluitur, te-
nebant, ab aris Philenorum haud multum diſtantibus à magna Syrte, uſque ad columnas Herculis.
Continet ea longitudo duo millia paſſuum. Tranſgreſſiq; paruum fretum, quod Aphricam Euro-
pamq; interiacet, omni propè Hiſpania potiti erant, uſq; ad Pyreneum montem, qui eam prouinciam

à Galliis diuidit. His rebus in Hiſpania atque Aphrica conſtitutis, Annibal Carthaginem nouam re- C
uertitur, ubi iam copiæ inſtructæ paratæq; in armis erant. Quapropter nihil ultra expectandum ra-
tus, aduocata concione, militum animos uerbis confirmat, ſpem magnarum rerum proponit, fertili-
tatem Italiæ prædicat, amicitiam Gallorum commemorat. Demum hortatur ut lætis animis pro-
fectionem ſuſcipiant. Sequenti die à Carthagine mouens per maritimam oram ad Iberum ducit.
Sunt qui proxima nocte quieſcenti Annibali iuuenem admirabili ſpecie uiſum in ſomnis tradunt,
hortantem primo ut ſe ducem in Italiam ſequeretur: deinde cum magno ſtrepitu ſerpentem appa-
ruiſſe raræ magnitudinis: cupientiq; ſcire quidnam id portenderet, uiſum ſibi audire uaſtitatem Ita-
liæ eſſe. Nec mirandum fuiſſet, ſi intentæ Annibalis curæ cogitationesq; uehemẽtes, quibus ille uigi-
lans bellum Italicum agitabat, quaſdam nocturnas peperiſſent ſpecies, nunc uictoriæ, nunc cædis &
incendii, aliarumq; belli calamitatum ſimilitudinem præ ſe ferentes. Fit enim interdum, ſicut Ora-
tor inquit, ut cogitationes ſermonesq; noſtri pariant aliquid in ſomno tale, quale de Homero ſcribit
Ennius, de quo uidelicet ſæpiſſime uigilans ſolebat cogitare & loqui. Annibal ſuperatis Pyreneis iugis,
conciliatisq; ſibi multis donis Gallorum animis, paucis diebus ad Rhodanum uenit. Rhodanus am-
nis non longe ab Iſtri, Rheniq; fontibus ſurgens, octingentis propè emenſis ſtadiis in lacum Leman-
num ſe condit, inde egreſſus in occidẽtem ſe uertens Gallias aliquandiu dirimit, Ararisq; & aliorum
fluminum acceſſione non mediocriter auctus, tandem inter Volcas & Cauares pluribus capitibus in
mare influit. Volcarum gens ea tempeſtate circa utranq; ripam colebat Rhodani, hominum abundã-
tiſſima erat, & inter Gallicas gentes opulentiſſima. Hi primo Annibalis aduentu amnem tranſgreſſi
conſtiterant in ripa fluminis, ut Pœnos tranſitu prohiberent. Nam cæteris pacatis Gallis, hos neque
donis capere Annibal, neq; metu compellere potuit, ut amicitiam experiri quàm uim Carthaginen-
ſium mallent. Igitur dolis cum tali hoſte agendum ratus, Hannoni Bomilcaris filio præcipit, ut occul-
te Rhodanum tranſmittat, & cum parte copiarum Gallos nil tale opinantes adoriatur. Is ut impera-
tum erat, longiore itinere progreſſus, ubi cõmodiſſimum uiſum eſt flumen, traiicit, & circũductis co-
piis prius ad hoſtium caſtra peruenit, quàm planè ab his uideri, aut quid rei gereretur cognoſci poſſet.
Galli clamore à tergo audito, cum neq; conſilii habendi neq; arma capiendi ſpatium daretur, & iam à
frõte inſtaret Annibal, pluribus nauigiis ad traiiciẽdum paratis, ſubito caſtris exceſſere, & quantũ cur-
ſu ac uiribus efficere potuerunt, ſe in præcipitem dederunt fugã. Sic igiť ex aduerſa ripa hoſtibus pul-
ſis, reliquæ Carthaginenſium copiæ incolumes traducuntur. Interim crebri rumores de aduentu An-
nibalis ad P. Cornelium Scipioné, qui paulo ante Maſſiliam uenerat, deferebantur. Quæ ut certius D
cognoſceret conſul, alam lectiſſimorum equitum ad exploranda conſilia hoſtium mittit. Quibus ut
mãdatum erat celeriter proficiſcentibus, quingenti Numidæ equites obuii fiunt, miſſi & ipſi à Pœno
ſpeculatum Romana caſtra. Nulla mora interiecta eſt, quin prælio contenderent. Pugnatum eſt acri-
ter ab utriſq;. Tandem ſuperiores Romani multis ex ſuis amiſſis, pluribus ex hoſtibus cæſis, reliquos
in fugam coniecerunt. Poſt hæc Annibal certior factus quo in loco Romanorum copiæ eſſent, agitare
ſecum cœpit, præſtaret'ne cœptum iter in Italiam proſequi, an aduerſus præſentem conſulem exerci-
tum ducere, & euentum totius rei experiri. Cum multæ utrinq; rationes occurrerent, tãdem fluctuã-
tem animo Boiorum legati in eam partem traxerunt, ut omnibus rebus poſtpoſitis in Italiã cõtende-
ret. Nam Boii iam ante Pyrenei montis tranſitum, legatis Romanorum per fraudem captis, Man-
lio prætore magna clade affecto, ſolicitatis Inſubribus ad Pœnum defecerant, ea præcipue cauſa indi-
gnati, quòd Romani paulo ante Placentiam Cremonamq; colonias miſerant. Itaque horum conſi-
liis perſuaſus Annibal, caſtra mouit, & per ripam Rhodani aduerſo flumine profectus, paucis die-
bus peruenit ad locum, quem Inſulam Galli appellant. Hanc Arar & Rhodanus amnis ex diuerſis
montibus confluentes efficiunt: ibi nunc Lugdunum eſt celeberrima Galliæ urbs, quam longis po-
ſtea temporibus à Planco Munatio conditam fuiſſe accepimus. Hinc profectus Annibal regionem Al-
lobrogum ingreditur, diſcordiisq; duorum fratrum de regno inter ſe certantium ſublatis, per Caſtu-
norum & Vocontiorum fines ad flumen Druentiam uenit. Druentia oritur ex Alpibus, & citato de-
ſcendens curſu in Rhodanum ſeſe effundit, & quia uada frequenter mutat, ægre pedibus tranſiri
poteſt. Eo tamen tranſmiſſo amne per aperta loca quantum facultas dari potuit exercitum ducens,
Alpes petit. Verum in ſuperandis Alpibus tot tantaq; incommoda perpeſſum Annibalem tradunt,
ut quidam autores æquales temporibus eius belli, ex ipſo Pœno audiuiſſe dicant, ſe ſupra trigin-
ta hominum millia, maximumq; iumentorum numerum in tranſitu Alpium amiſiſſe. Non ſolum
enim cum montanis incolis multoties ſibi pugnandũ, ſed etiam aduerſus anguſtias aſperitatesq; uia-
rum ſic ei laborandum fuit, ut quibuſdam locis per ingenita ſaxa igni acetoq; putrefacta ſibi aperue-
rit iter. Quintodecimo die ſuperatis Alpibus in agrum Taurinum deſcendit. Quo mihi ueriſimilius
uidetur per montem Genuæ (ſic enim uulgo appellant) qui ex altero latere flumẽ Druentiã, ex alte-
ro exitum in Taurinos habet, Pœnum tranſiſſe. Poſtquam in Italiã uentum eſt, quæ aut quãtæ copiæ
Annibali

Cel. li. 1. Diui. Liu. li. 1. dec. 3. Val. li. 1. c. 7. Silius li. 1.

Quantis incommodis Annibal ſuperarit alpes.

A Annibali fuerint,quia diuerſa autores retulere,difficile ad fidem eſt exacto affirmare numero. Alii
centum millia peditum,uiginti equitum: alii uiginti peditum,ſex equitũ ex Aphris Hiſpaniſq;. Qui-
dam uero Gallis Liguribuſq; additis LXXX. millia peditum,decem equitum fuiſſe ſcribunt. Sed
credere libet,neque ita magnum illi fuiſſe numerum copiarum,ut aſſerunt primi,poſt tot emẽſa ter
rarum ſpatia,tantaq; detrimenta accepta: neque ita exiguum, ut ſecundi uolunt, cum maximæ res
quas poſtea geſſit,menti occurrunt. Qui uero mediam ſequuntur uiam, probabiliora dicere uiden-
tur, cum ex LXXX. millibus peditum,decem millibus equitum,quæ ex Hiſpania mouit, magnã
partem in Italiam duxerit,ſatiſq; conſtet confluxiſſe ad eum ingentem multitudinem Ligurum Gal-
lorumq;,qui ea tempeſtate non minore odio in Romanos,quàm Pœni ardebant. Cum ex Taurinis
in agrum Inſubrium ueniſſet Annibal,aduerſum habuit P. Corn. Scipionem,qui à Maſſilia ingẽti ce
leritate in Italiam reuerſus,Pado Ticinoq; traiectis,haud procul ab hoſte conſedit, breuiq; interiecto
ſpatio,ambo ii duces alter alterius caſtra ſpeculatum profecti,equeſtre prælium commiſerunt,in quo
aliquandiu pari propè certamine dimicatum eſt. Ad extremum Romani cum uulneratus eſſet con-
ſul,& Numidæ equites paulatim circumeundo à tergo imminerent,pedem referre coacti ſunt. Itaq;
ſenſim cedendo,& conſulem protegendo,ſeſe in caſtra receperunt. Sunt qui ab Aphricano filio iam
tum pubeſcente ſeruatum patrem Cornelium ſcribunt. Quæ quidem laus etſi maxima ſit in tam re
centi teneraq; ætate,non tamen à uero nec à præclaris rebus quas poſtea geſſit,aliena uidet. Hoc præ
lio expertus Scipio quantum equitatu præualeret hoſtis,ſtatuit ſibi ea loca petenda eſſe,in quibus pe-
deſtres copiæ & conſiſtere tutius,& dimicare commodius poſſent. Itaq; ſequenti nocte quanto maxi
me ſilentio potuit,omni exercitu Padum traducto,in agrum Placentinum contendit. Eodem paulo-
poſt T. Sempronius Longus,literis ſenatus ex Sicilia accerſitus,ut ambo cõſules communi imperio cõ
muniq; conſilio Rempub. adminiſtrarent. Annibal etiam poſt equeſtrem pugnam,cum omnibus co-
piis Scipionem ſecutus ad flumen Trebiam conſederat,ſperás propinquitate caſtrorum fore aliquam
dimicandi facultatem,quam ſibi datum iri uehementiſſime cupiebat,non ſolum quia lõgam moram
ſuſtinere non poterat ob commeatus inopiam, ſed etiam quia uerebatur infirmitatem Gallorum,
qui & ſpem nouarum rerum,& equeſtris uictoriæ famam ſecuti, ut facile in ſuam fidem atq; ami
citiam conceſſerant,ſic etiam leui momento fieri poſſe credebat,ut durãte in ſuis ſedibus bello,odi-
um à Romanis in ſe unum autorem belli transferrent. Igitur omnibus modis materiem quærebat,
unde occaſio committendi prælii oriretur. Accidit autem opportune per eos dies,ut Sempronius cõ-
B ſul nactus hoſtium agmen præda graue,palatumq; per agros,inuaderet,in fugamq; conicerer, atque
ex ea re proſpere geſta de euentu totius rei coniecturam faciens,in maximam ſpem ueniret uictoriæ
conſequendæ,ſi iuſta acie confererentur manus. Quare priuſquam Scipio conualeſceret,& noui con-
ſules crearentur,alicuius præclari facinoris edendi cupidus,in certamen prodire decreuit,rem impro
bante collega,clamanteq;,nihil intempeſtiuius agi poſſe,quàm omnibus propè aduerſantibus Gal-
lis,ſummam Reipub. in diſcrimen offerre. Horum diſſenſiones per occultos exploratores defereban
tur ad Pœnum. Quibus cognitis,callidus imperator extemplo locum inter utraq; caſtra ſeptum un
dique & ueſtitum uepribus & dumetis inuenit,ibiq; Magonem fratrem cum delecta manu cõſiſte-
re iuſſit. Deinde equitibus Numidis negocium dedit,ut adirent Romana caſtra,hoſtemq; laceſſentes
ad prælium excitent. Ipſe interim reliquum exercitum cibo potuq; refectum in aciẽ deducit,ut in om
nem occaſionem gerendæ rei intentus paratuſq; in armis eſſet. Sempronius conſul ad primum tu-
multum Numidarum,ſubito equitatum,deinde ſex millia peditum,poſtremo omnes copias ex ca-
ſtris deducit. Erat autẽ brumæ tempus,& ſumma uigebat aſperitas hyemis,in iis præſertim locis quæ
Alpibus Apenninoq; clauduntur. Numidæ ut præceptum erat,citra flumen Trebiam Romanum ſen
ſim trahentes,ubi ad eum locum uenerunt,unde ſuorum ſigna conſpici poterant,ſubito uerterunt in
effuſum hoſtem equos. Eſt enim Numidarum conſuetudo,ut ſponte plerunque cedant, mox ubi ui-
ſum fuerit,ſiſtant,rurſuſq; maiore impetu quàm prius hoſtem inuadant. Sempronius extemplo equi
tibus ad ſubſidia reuocatis,pro neceſſitate temporis aciem inſtruit,pugnam cum hoſte qui omnia ad
futurum certamen præparauerat,commiſſurus. Iam enim cum inſtructis copiis aderat Annibal, ut
præſenti occaſione certandi uteretur. Pugna primum à leui armatura,deinde ab equitatu inita eſt,in
qua Romani equites cum impetum hoſtium ſuſtinere non poſſent,facile ceſſerunt loco. Prælium de-
inde legiones excepere,tanta contentione,tamq; paratis ad dimicandum animis,ut reſiſtere poſſe ui
derentur, ſi eis fuiſſet cum ſolo pedite decernendum. Sed hinc equites elephantiq; terrebant,hinc pe
dites inſtabant acriter pugnantes aduerſus corpora fame frigoreq; confecta. Itaq; magis animis quàm
uiribus hanc molem circunſtantium incommodorum ſuſtinentes Romani,pugnam extraxere,quo-
uſq; Mago ex inſidiis exortus cum clamore ac tumultu incautos inuaſit,& media Pœnorum acies iuſ
ſu Annibalis impetum in Cennomanos fecit. Tunc fuga ab auxiliaribus cœpta Romanorum fregit
animos. Nam ad decẽ millia peditũ ex Romano exercitu fuiſſe dicũtur,qui p medios erumpẽtes ho-

ſtes ſe Placentiam contulere. Ex reliquis copiis fugientes perſecuti maiorem partem conciderunt Pœ- C
ni. Euaſit tamen Sempronius conſul ſummo periculo manibus hoſtium euitatis. Nec Pœnis incruen-
ta uictoria fuit, multis ex ſuis militibus, ac omnibus propè elephantis amiſſis. Poſt hanc pugnam An-
nibal per omnem regionem uagatus, cuncta ferro igniq; uaſtauit, oppida quædam cepit, ac ingentem
multitudinem incolarum nullo ordine militari in certamé euntem, parua manu fudit fugauitq;. Ve-
re primo maturius quàm tempus poſtulabat ex hybernis mouens, cum in Hetruriam contenderet,
& propè Apennini iuga ſæua tempeſtate repulſus, exercitum in agrum Placétinum reduxit, breuiq;
interiecto ſpatio, cum multæ neceſſariæ urgerent cauſæ, rurſus eandem profectionem ſicut inſtitue-
rat, ſuſcipiendam putauit. Nam Gallorum inſidiis propè circumuentus, calliditate ingenii periculum
capitis euitauerat. Aegre enim ferentes Galli bellum in ſuis agris diutius cõſiſtere, unum Annibalem
caput belli petebant. Quo periculo compulſus Pœnus, maturandum ſibi atque in aliam prouinciam
omnem exercitum traducendum putabat. Accedebat præterea, quod ad opinionem gentium, & ſuo-
rum militum alacritatem magni intereſſe arbitrabatur, tantas uideri Carthaginenſium uires, tantum
ducis animum, ut in propinquas Romanæ urbi regiones arma transferre auderet. Quare poſtpoſi-
tis omnibus rebus, caſtra mouit, ſuperatisq; Apennini iugis, per Ligures ea uia qua ad paludes ac pla-
niciem fluminis Arni eſt iter, in Hetruriam deſcendit. Arnus uehemétius excreuerat per eos dies, atq;
omnes circumadiacentes campos aquis inundauerat. Igitur Annibal tantum exercitú ſecum trahens,
priuſquam è paluſtribus locis egrederetur, uitare non potuit, quin ingentem hominum ac iumento-
rum iacturam faceret. Ipſe quoq; dux etſi elephanto, qui unus ſuperfuerat ex multis, eminens uehere-
tur, plures tamen dies ac noctes aeris intemperie uigiliisq; confectus alterú amiſit oculum. Inter hæc
C. Flaminius conſul exercitu à Sempronio accepto Arretium uenerat, inconſulto ſenatu ægreq; feren-
te, quòd relicto Romæ Cn. Seruilio collega, ſine inſignibus, ſine lictoribus, furtim in prouinciam con-
tendiſſet. Hunc uirum natura ferocem plebis fauor ſupra modum extulerat, atq; ita audacem reddi-
derat, ut appareret omnia incaute inconſulteq; acturum. Quod ubi Annibal comperit, commodiſſi-
mum eſſe ſtatuit, ingenium conſulis irritare, conariq; omnibus modis, ut antequam collegæ iungere-
tur, ad pugnam alliceret. Itaq; caſtra mouens, per agrum Feſulanum Arretinumq; magno impetu ua-
gatur, omnem regionem terroribus implet, cuncta ferro igniq; peruaſtat, nec prius populationibus
aut incendiis finem facit, quàm paſſim uaſtatis agris ad montes Crotonenſes, atq; inde ad Thraſime-
num lacum peruenit. Ibi locum contemplatus cum capere inſidiis hoſtem quæreret, propè anguſtam
uiam quæ ad Thraſimenum ducit, ſub quibuſdam tumulis equitatum locat, poſt mõtes leuem arma- D
turam conſidere iubet. Ipſe cum reliquis copiis in planitiem deſcédit, ſuſpicatus (id quod accidit) Ro-
manum conſulem non quieturum. Homines enim furentes ingenio facile ad omnes machinas atque
inſidias hoſtium patent, ſæpeq; ſalutaribus conſiliis ſpretis, ſummam rerum in diſcrimen obiiciunt.
Flaminius ubi paſſim agros ſociorum diripi, frumenta ſuccidi, ædificia incédi ſenſit, ſubito contra om-
nium ſententiam, qui collegam expectandum cenſebant, caſtra mouit, citatumq; agmen ad hoſté du-
xit. Cum occidéte iam ſole ad anguſtias Thraſimeni lacus perueniſſet, eo in loco conſtitit continéti iti-
nere indefeſſus miles. Sequenti die, ſub primam lucem, nulla re antea explorata, ſaltum tranſcendit.
Annibal uero qui omnibus antea præparatis occaſionem expectabat gerendæ rei, ubi in patentiorem
campum Romanum deductum cernit, dat omnibus inuadendi ſignum. Tunc undiq; ſurgétes Pœni,
hoſtem lacu & montibus clauſum adoriuntur, nec ſolum à fronte, ſed etiam à tergo & lateribus in-
ſtant. Contra Romani nullo ordine militari prælium ineuntes, conſtipati cõglobatiq;, in nebula quæ
omnium oculos occupauerat, ueluti in umbra pugnant, ut mirandum fuerit, cum ab omni parte cir-
cunſepti tenerentur, quibus rebus freti tádiu pugnam diſtulerint. Nam ſupra tres horas ita acriter cer-
tatum conſtat, ut neq; maximus terræmotus eo tépore à pugnantibus auditus ſit, nec prius Romana
inclinata acies, quàm manu equitis, cui Ducario nomé erat, conſulem tota acie uolitantem interfectú
fama uulgauit. Tunc Romani ſpoliati præſidio ducis, ac omni ſpe deſtituti, terga uerterunt, alii mon-
tes, alii lacum petentes, quorum multi in fuga ſunt comprehéſi atq; interfecti. Cecidere in pugna ex
copiis Romanorú ad quindecim millia hominú, & ad decé millia uariis itineribus euaſere. Fuiſſe etiá
dicunt ſex millia peditum, qui ab initio pugnæ impetu facto ſaltum ſuperarunt, & in eminenti quo-
Calliditas in effingendis uirtutibus. dam tumulo conſtiterunt: poſtea uero finito prælio accepta à Pœnis fide, proditi fraudatiq; in uicto-
ris poteſtatem uenerunt. Annibal hac ingenti uictoria parta, multos ex captiuis Italici generis liberali-
ter proſecutus, ſine pretio dimitti iuſſit, ut humanitatis & indulgentiæ fama per populos uulgaretur,
Liu. li. 1. dec. 3. & Silius lib. 1. à quibus tamé uirtutibus ingenium eius longiſſime aberat. Fuit enim Annibal ferus ĩmanisq; natura,
& adiunxit etiam à prima pueritia diſciplina, qua non iura, non leges, non ciuiles conſuetudines, ſed
bella cædesq;, & hoſtiles proditiones tractare didicerat. Itaq; crudeliſſimus euaſit dux, & in fallédis ho-
minibus calliđiſſimus. Nam ad decipiendum hoſtem ſemper intentus, quos aperto Marte ſuperare
non poterat, dolis aggrediebatur, ut facile ex præſenti pugna & prælio quod antea cum Sempronio ad
Trebiam

A Trebiam commiſit, poſſumus iudicare. Sed hæc in alium locum differátur. Romani uero ubi Flaminium conſulem uictum cæſumq; cum magna parte copiarum nunciatum eſt, ingens repente luctus ciuitatem inuaſit. Alii publicam, alii priuatá, quidam utranq; calamitatem deplorabant. Miſerabile ſpectaculum erat multitudinis mulierum uirorumq; confluentis ad portas, ut priuatim quiſq; de ſuis neceſſariis certior redderetur. Proditum quoque memoriæ eſt, mulieres duas ſtantes ſolicitis ac pendentibus animis pro ſalute filiorum, cum præter ſpem filii occurriſſent, ſubita lætitia expiraſſe. Sub idem tempus quatuor millia equitum ad Flaminium conſulem mittebátur à Seruilio collega, nondú ſciente prælium ad Thraſimenum factum. Hi in itinere audita ſuorum clade, cum in Vmbriam ſe reciperent, ab equitatu hoſtium excepti ad Annibalem deducuntur. Cæterum cum tot tamq; multiplicibus acceptis cladibus in ſummo periculo res Romana eſſet, placuit extraordinariú imperium quæri. Dictatoremq; creari, quod unum remedium alieniſſimis temporibus reipub. adhiberi ſolitum erat. Sed cum obſeſſis omnibus uiis Seruilius conſul Romam uenire non poſſet, nouo exẽplo populus Romanus Dictatorem dixit Q. Fabium, cui poſtea Maximo fuit cognomen, qui M. Minutium magiſtrum equitum dixit. Erat autem Fabius uir magni conſilii atq; prudentiæ, & ſummæ in repub. dignitatis. Itaq; eo tempore omnes ciues hunc unum intuebátur, iamq; ſibi perſuaſerát eo duce, aut nullo alio, defendi ſtatum ciuitatis poſſe. Hæc ille non ignorans, ingenti cura rebus neceſſariis comparatis ab urbe proficiſcitur, & exercitu à Seruilio conſule accepto, duabusq; legionibus additis, ad hoſtem pergit. Iam Annibal à Thraſimeno lacu recto itinere Spoletú profectus, tentauerat primo impetu ſi id oppidum capi poſſet. Concurſu oppidanorum ad tuéda mœnia facto, cum egregie defenderetur, uaſtatis omnibus eorum agris, uicis, ædificiisq; incenſis, in Picentes, atq; inde per Marſos & Pelignos in Apuliam contenderat. Dictator hoſtem ſecutus propè Arpos haud procul à Punicis caſtris conſedit, eo conſilio ut morando cunctandoq; bellum traheret. Nimia enim ſuperiorum ducum ferocia in eum locú rem Romaná deduxerat, ut à toties uictore hoſte non uinci eo tempore pro uictoria haberetur. Itaq; omnia repente mutauit imperator mutatus. Nam cum Annibal primo in aciem deduceret, deinde quieſcente hoſte omnem regionem popularetur, ut uaſtando in oculis agros ſociorum, Dictatorem excitet ad prælium capeſſendum, nihilomagis motus Fabius ſuos in caſtris continebat. Hanc cunctationem Romani ducis iniquo animo ferens Annibal, frequenter caſtra mutare conſtituit, ut pluribus adeundis locis aliqua uel fallendi hoſtem, uel committendi prælii occaſio oriretur. Quapropter ſuperato Apennino, ex agro Arpinati in Samnium uenit, pauloq; poſt quibuſdam Campanis quos ad
B Thraſimenum captos liberaliter dimiſerat, afferentibus ſpem Capuæ potiundæ, caſtra mouit, perito quodam regionis admonito, ut in agrum Caſinarem exercitum duceret. Similitudine nominis Caſilinum dux itineris pro Caſino accipiens, longe diuerſa uia per Calentinú & Calenum agrum in campú Stellatem Annibalem traxit. Vbi cum ſepta undiq; montibus & fluminibus regio teneretur, cognito errore, Pœnus hominem crudeliter excruciatum necari iuſſit. Fabius per id tempus incredibili patiẽtia uſus, uagari Pœnú permiſit, donec occupato Gallicano & Caſilino mõte, opportuna loca præſidiis firmauit. Quo factum eſt, ut Punicus exercitus propè circumuẽtus, uel opprimi cõmeatus inopia, uel turpi fuga ſibi conſulere cogeretur, niſi Annibal arguta fallacia fruſtrato hoſte periculum euaſiſſet. Ná hac re animaduerſa, cum ſibi opportunú uiſum eſt, imperat militibus ſuis, ut ex agreſti præda, quam abunde in caſtris habebat, ad duo millia boum ad ſe deducant. Horum cornua facibus uinciri iubet, *Calliditas.*
deinde quoſdam idoneos deligit uiros, qui ſub primam uigiliam facibus incenſis ad ſummos montes belluas concitent. Nihil ex iis quæ imperata erant præter miſſum fuit. Agitati boues ardentibus facibus ſumma montium petunt. Copiæ paulatim ſequuntur. Romani qui multo ante firmis præſidiis ſaltus occupauerát, re noua perterriti, & inſidias eſſe rati, ſubito ex opportunis locis diſceſſere. Fabius quoq; Punicam fraudem ſuſpectam habens, cum non ſatis conſtaret quidnam rei eſſet, ſuos in caſtris continuit. Interim Pœnus haud procul ab aquis Sueſſanis, quem locum hac tempeſtate incolæ regionis Turrim balneorum appellant, ſaltum tranſgreditur, atque in agrum Albanum cum omnibus copiis incolumibus ſeſe recipit, breuiq; interiecto ſpatio caſtra mouet, quaſi recta uia Romá petiturus. Sed poſtea conuerſo itinere in Apuliam redit. Ibi potitus oppido Gereno opulento ſanè & abundanti omni copia rerum, hyberna in iis locis habere conſtituit. Nec multo poſt Dictator ſubſecutus, haud procul à Punicis caſtris in agro Larinati conſedit. Inde reipublicæ cauſa Romam acceſitus, cum celeriter ſibi proficiſcẽdum eſſet, magiſtro equitum denunciat, ut ſeſe loco teneret, ne'ue abſente ſe cum hoſte manum conſereret. Nam ſicut ab initio propoſuerat animo, ita etiam poſtea in eo perſeuerandum putabat, ut neq; hoſtem in prælio laceſſeret, neque laceſſitus in aciem deſcenderet. Sed accidit poſt diſceſſum eius, ut M. Minutius præceptorum immemor, hoſtium manum adoriretur frumentatum ab Annibale miſſam, palátemq; per agros cum multa cæde in caſtra conieceret. Extemplo huius rei fama Romá perlata, auctaq; rumoribus, ueluti adeptæ uictoriæ nomen obtinuit, ac ita multitudinis impleuit aures, ut repente ſit magiſtro equitum, quod ante id tempus contigit nunquam, cum

Fabio Dictatore æquatum imperium. Hanc iniuriam ſibi indigno illatã magno animo ferens Fabius, C
in caſtra reuertitur. Iam duo Dictatores uno tempore erant, res ante eam diem inaudita, diuiſiſq; in-
ter ſe copiis, ſicuti conſulibus mos fuit, pari imperio exercitibus præerant. At M. Minutius ex rebus
tantam ſibi arrogantiam ſumpſerat, ut quod uix Annibal toties uictor auderet, auſus ſit quadam die
inconſulto collega certamen inire, ac in eum locum copias ſuas perducere, ubi Punicis inſidiis circum-
uentæ ad arbitrium hoſtium cædebantur, nec ullam euadendi uiam habebant, niſi Fabius publicæ ſa-
lutis magis quàm acceptæ iniuriæ memor, in tempore ſubueniſſet. Nam recentibus copiis certamini
ſuperueniens, haud dubie terruit Pœnum, & facultatem legionibus Romanis dedit, ut ſeſe in locum
tutum reciperent. Maximam hinc uirtutis & prudentiæ famam cum apud ſuos, tum apud hoſtes eſt
Fabius conſecutus. Nam & Annibalem in caſtra redeuntem dixiſſe tradunt, eo prælio à ſe M. Minu-
tium, ſe autem à Fabio eſſe ſuperatum. Et ipſe Minutius cognita prudentia uiri, iuxta Heſiodi ſentẽ-
tiam, meliori parendum ratus, cum omnibus copiis in caſtra Fabii uenit, magiſtratuq́; depoſito, hono-
rificentiſſimis uerbis patrem Fabium ſalutauit, longeq́; is fuit cunctis militibus lætiſſimus dies. Cæ-
terum utriſque exercitibus in hyberna diſcedentibus, poſt longam cõtentionem creati ſunt conſules
noui, L. Paulus Aemilius, & C. Terentius Varro, homo ex infima plebe, populari aura ad cõſulatum
euectus. His conceſſum eſt, ut maioribus copiis quàm conſueuerant priores duces, rem Romanã ge-
rerent. Auctæ legiones, & nouæ quoq; ueteribus additæ. Profecti ad exercitum conſules diuerſi inge-
nii, diuerſam in adminiſtrando imperio rationem ſeruabant. L. Paulus uir prudens, & Fabianæ artis
& conſilii memor; bellum trahere, hoſtem morari, prælio abſtinere: Varro contra, furere, audere, cer-
tamen expoſcere. At breui ſpatio interpoſito, patefactum eſt magna cum calamitate ac pernicie ciuita-
tis, quantum inter modeſtiam Aemilii, & Varronis arrogantiam intereſſet. Nam Annibal inopia fru-
menti timẽs ne aliquis motus in caſtris oriretur, ex Glereno profectus cum calidiora petiiſſet Apuliæ
loca, cum omnibus copiis ad Cannas conſedit: quẽ inſecuti Romani conſules, bina propè poſuerunt ca-
ſtra, ita inter ſe iuncta, ut tantum Aufido dirimerentur amne. Is ſolus fluuiorum, ut tradũt quidam,
Apenninum diuidit, atq; ex ea parte qua montes ad mare inferum ſpectant, oriens, in Adriaticum in-
fluit ſinum. Verum L. Paulus cum uideret Pœnum in aliena morantem terra, non poſſe tot tamq; di-
uerſarum gentium copias diutius ſuſtinere, in eadem ſententia perſeuerabat ut bellum duceret: hanc
unam tutam uincendi uiam, hanc hoſti pernicioſam, ſuæ reipublicæ ſalutarem eſſe cenſebat. Quòd ſi
hoc C. Terentio perſuaſum eſſet, ſatis apparebat à ſedentibus Romanis frangi poſſe Annibalis opes.
Sed uir inquieti animi non ſolum non mouebatur autoritate Aemilii prudentiſſime conſulentis, ſed D
ipſum etiam increpabat, fremebatq; per uulgus, quòd in aciem prodeunte hoſte militem ocioſum in
caſtris cõtineret. Quamobrem cum ueniſſet dies in qua ſumma imperii ſibi obtigerat (uiciſſim enim
exercitibus præerant) prima luce, tranſmiſſo Aufido, ſignum dimicandi proponit inconſulto collega,
inuitoq; magis, quia repugnare non poterat, quàm ſponte eum ſequente. Annibal lætus occaſione pu-
gnandi, quòd omnem dilationẽ ſibi aduerſam eſſe cenſebat, copias amnem traducit, paratiſſimas qui-
dem atq; omni armorũ genere ornatiſſimas. Multa enim ſpolia ex hoſtibus parta materiam præbue-
rant ad ornatum. Erat autem Romanorum acies in meridiem uerſa. Horum oculos occupabat puluis
meridiano excitatus uento, quem incolæ Vulturnum appellant: hoſtes contra ſeptentrionem ſpecta-
bant, atque ita in acie diſpoſiti erant, ut utrunq; cornu tenerent Aphri, in medio cõſiſterent Galli atq;
Hiſpani. Primum à leui armatura, deinde ab equitibus concurſum eſt: & quia exiguum ad peruagan-
dum ſpatium inter amnem peditatumq; relictum erat, atrox magis quàm longum fuit certamẽ. Pul-
ſo tamen equitatu Romano pedeſtris acies prælium excepit, tanto ardore animorũ, ut nullum aliud
tempus ad dimicandum habitura uideretur. Sed nimia uincendi cupiditas ut primo congreſſu initiũ
Pugna ad Cannas. lætum, ſic etiam poſtea exitum triſtem Romanis dedit. Nam Galli atq; Hiſpani, quos in medio loca-
tos ſupra oſtendimus, non ſuſtinentes impetum Romanorum, ſeſe ad Aphrorum ſubſidia recepere.
Romani uero effuſo curſu in hoſtem delati, dum urgendo cedentes in medium coẽunt, occaſionẽ de-
derunt Pœnis ut ex utraq; parte cornua circũducerent. Quingenti quoq; Numidæ equites qui paulo
ante ſimulata fuga à conſulibus fuerant comiter accepti, ac in poſtremo agmine conſiſtere iuſſi, ubi tẽ-
pus uiſum eſt gerendæ rei, à tergo ſeſe oſtendunt, ſubitoq; imprudentes atq; inopinantes hoſtes aggre-
diuntur. Tum undique perturbata Romana acies haud dubiam Pœno uictoriam dedit. Ad quadra-
ginta millia peditum, ad duo millia ſupra ſeptingentos equites, autore Liuio, eo prælio cæſa dicun-
tur. Polybius longe maiorem numerum cæſorum affert. Sed his in medio relictis illud affirmare li-
bet, hac Cannenſi clade nullam maiorem unquam nec primo nec ſecundo Punico bello à Pœno hoſte
illatam eſſe Romanis. Nam in ea pugna cæſus eſt Paulus conſul uir memoria dignus, & uſq; ad ſu-
premum diem omni officio in patriam functus. Seruilius quoq; prioris anni conſul, & alii conſulares,
tum prætores, prætoriiq; uiri, tribuni militum, ac ædilitii quidam, aliiq; permulti honeſtiſſimi ſena-
tores, tum optimorum ciuium exercitus, qui ad ſatietatem crudeliſſimi hoſtis interempti ceciderũt.

A Terentius conſul qui autor fuerat prælii committendi, ubi in omni parte Pœnum ſuperiorem uidit,
ſalutem ſibi comparauit fuga. Et Tuditanus tribunus militum cum magna manu per medios hoſtes
erumpens, Canuſium uenit. Ibi ad decem millia hominū ex manibus hoſtium tanquam ex tempeſta-
te emerſa conuenerunt, ſummaq; imperii omniū conſenſu ad Appium Pulchrum & P. Corneliū Sci-
pionem, qui poſtea hoc bellum confecit, delata eſt. Hunc tandē exitum Cannenſis habuit pugna. Quæ
celeriter Romā perlata, etſi omnē ciuitatem (ut par erat) mœſtitia luctuq; repleuit, ſenatus tamē po-
pulusq; Romanus in tam aduerſis rebus dignitate retenta, non modo de ſeruanda urbe, ſed etiam de
reparando exercitu cogitauit, iuniores ad arma conciuit, nec Siciliam Hiſpaniamq; neglegit, ut hæc cō
ſiderans mirari debeat, tantū ea tempeſtate uel animi uel conſilii in illo ordine populoq; fuiſſe. Nam
ut cæteras omittam clades, ad Ticinum, ad Trebiam, ad Thraſimenum acceptas, hoc poſtremum uul
nus quo penè Romani imperii opes conciderunt, quæ alia gens ſuſtinere potuiſſet? Tulit tamen po-
pulus Romanus, atq; ita tulit, ut neq; induſtria conſilio, neq; conſilium magnitudini animorū defuiſ-
ſe uideretur. Annibal quoq; uictor in reficiendo exercitu tempus terens, ſpatium uictis dedit ad reſpi
randum. Nam ſi extemplo finita pugna, uictorem exercitum Romam duxiſſet, proculdubio aut ſuc-
cumbendum omnino, aut extremum ſubeundum diſcrimen Romanis erat. Huius poſtea tarditatis
ſæpe pertæſum Annibalem tradunt, palamq; conqneſtum, quod conſulentibus quieti militum magis
eo tempore crediſſet, quàm Maharbali præfecto equitum, qui ſubito Romam caput belli petēdum
cenſuit, cunctantiq; Pœno illud uulgatum protuliſſe dicitur: Vincere ſcis Annibal, ſed uictoria uti ne-
ſcis. Verum nō omnia (ut Neſtor ille apud Homerum inquit) data ſunt hominibus ſimul: aliis enim
ars uincendi, aliis celeritas conficiendi, quibuſdam etiam conſeruandi ſtudium defuit. Pyrrhum Epi-
rotarum regem, qui bellum intulit populo Romano, præſtantiſſimum belli ducem fuiſſe accepimus:
hunc tamen memoriæ proditum eſt egregium in acquirendo imperio, in conſeruando uero minime
aptum fuiſſe uirum. Sic etiam alia aliis adfuiſſe, quædam etiam defuiſſe bellicis laudibus digna, per
ueteres hiſtorias cognoſcere licet. Cæterum poſt hoc prælium ad Cānas cōmiſſum, Atellani, Calatini,
Samnites, Brutii præterea, atq; Lucani, aliiq; permulti Italiæ populi fama ingentis uictoriæ moti ad
Annibalem defecerunt. Capua quoq;, quod multo ante concupiuerat Annibal, ueteribus relictis ſo-
ciis, noua ſe ei ſocietate coniunxit; idq; ad opinionem gentium magnum momentū rebus Carthagi-
nenſium attulit. Erat enim ea tempeſtate ualidiſſima urbs multitudine ciuiū incolarumq;, & poſt Ro
B mam florentiſſima omnium Italiæ ciuitatum. Hanc Hetruſcorū coloniam (ut multa quæ de ea refe
runtur, paucis uerbis complectar) Vulturnum primo, Capuam deinde à duce eorū Capio, uel quod
propius uero eſt, à campeſtri agro appellatā conſtat. Circum enim adiacent campi omni fertilitate ter
ræ pulchritudineq; agrorū inſignes, quos κόλπους appellāt Græci. Hāc quoq; regionē ex omni parte illu
ſtres populi cingunt. Nam maritimā oram incolunt Sueſſani, Cumani, Neapolitani. Mediterraneam
à ſeptētrione Calētini, & Caleni: ab oriēte & meridie Dauni & Nolani. Præterea locus ipſe natura mu
nitiſſimus eſt, hinc mari, illinc maximis perpetuiſq; montibus cingitur. Ea uero tempeſtate florentes
mira felicitate Campani, cum uiderent propè ad internecionem Romani imperii pugnatum eſſe ad
Cannas, facile, ut plerunq; fit, ad uictoriā inclinarunt, Annibalemq; uictorem non ſolum ſibi ſocietate
iunxerunt, ſed etiam incredibili honore acceperunt in urbē, ſperantibus ciuibus, cōfecto bello ſe inter
Italos potentia atq; opibus longe primos fore: adeo plerunq; mortales in rebus humanis ſpes ac opi-
nio fallit. Venienti Capuam Annibali ingens multitudo obuiam effunditur, ſtudio uiſendi celeberri-
mi nominis ducem, cuius tot uictoriæ & ſecunda commiſſa prælia in ore atq; oculis omnium uerſabā
tur. Ingreſſus urbem deducitur ad domū Pacuuii familiaris, uiri & potentia atq; exiſtimatione facile
principis Campanorum. Cœna conquiſitiſſimis epulis cōparatur. Ex Campanis ciuibus nemo ad cō-
uiuium adhibetur, præter Vibellium Tauream uirum fortiſſimū, & filium Pacuuii hoſpitis, cui pa-
ter iratum Annibalem eo quod Decium Magium pro Romana ſocietate pugnātem ſecutus erat, ma
gno negocio placauit. Sed operæpretium eſt uidere, quanta & quàm uaria pericula præter opinionē
hominum maximis interdum accidant uiris. Nam is iuuenis licet ſimulatione recōciliatus Annibali,
nocendi tamē occaſionem expectans, dum celebratur omniū ſermone lætitiaq; conuiuiū, patrem in
interiorem partē ædium adducit, eumq; hortatur, ut ſimul ſecum gratiam populi Romani graui pec
cato amiſſam ſummo beneficio redimere uelit. Conſilium deinde aperit quo animū induxerat, Anni
balem patriæ ſuæ, totiuſq; Italiæ hoſtem de medio tollere. Homo qui id autoritatis & parens eſſet,
filii dicto uehementer obſtupuit, iuuenemq; complexus, magno labore, multis cū lachrymis uix tan-
dem exorauit, ut abiecto gladio domi ſuæ hoſpitē tutò eſſe ſineret. Ita Annibal qui ab oceano Hiſpa-
niæq; ultimis oris per ingentia terrarū ſpatia militem trahens, nunc hoſtium telis, nunc Gallorū inſi-
diis petitus euaſerat, parum abfuit, quin unius iuuenis manu inter epulas menſaſq; necaretur. Poſtero
die frequens ſenatus Annibali datus eſt à Campanis, in quo ille gratiſſimis uerbis audientiū impleuit
aures, multa promittens, multa ſuadens, quæ facile credebāt Campani, proptereaq; ſibi opinionis ex-

tore de Italiæ principatu ſperabant. Quare ita turpiter ſe ſubmiſerunt Pœno, ut quaſi libertatis obli- C
ti, non ſocium in urbem, ſed dominiū accepiſſe uiderentur. Quinetiam præter alia, petenti Annibali
ſibi tradi Deciū Magium principem factionis aduerſæ, non modo ſeruili decreto eſt ſenatus aſſenſus,
ſed etiā paſſus eſt, ut ſpectante populo catenis uinctus in caſtra duceretur, uir antiquæ ſocietatis me-
mor, reiq; publicæ magis, quàm barbaris gentibus affectus ciuis. Dum hæc Capuæ geruntur, interim
Mago Annibalis frater Carthaginem profectus feliciſſimæ uictoriæ nunciū ſuis ciuibus detulit, resq;
ab Annibale geſtas magnificentiſſimis uerbis in ſenatu expoſuit, & ad faciendam fidem orationi ſuæ
effundi iuſſit in ueſtibulo curiæ aureos annulos Romanis equitibus ademptos, quorum cumulū alii
modii unius, alii trium modiorū dimidiiq; menſuram exceſſiſſe tradunt. Petitum deinde ſupplemē-
tum, conceſſumq; à ſenatu eſt maiore ſtudio, quàm poſtea miſſum. Nam præſentibus rebus commo-
ti Carthaginenſes, ut initium lætum, ſic proſperum belli finem ſibi animis proponentes, fauendū An
nibali, delectum habendum, perſeuerandumq; in armis cenſuerunt: uno tantum repugnante Hanno-
ne perpetuo hoſte factionis Barchinæ, cuius ſalutare conſilium pacem ſuadens cum aliâs ſæpe, tum eo
tempore maxime poſthabitum reiectumq; à Pœnis eſt. Annibal poſt ſocietatem cum Campanis initā;
ad urbem Nolam exercitum admouit, oblata ſibi ſpe per uoluntariā deditionem illius oppidi potiū-
di. Nec eum fefelliſſet opinio, niſi prætor Marcellus concitatam multitudinem ſubito aduētu repreſ-
ſiſſet, ſuccedentemq; mœnibus hoſtem tribus portis eruptione facta, cum magna cæde in caſtra ade-
giſſet. Hic eſt Marcellus uir bello inſignis & militari gloria clarus, qui primus magnitudine quadam
animi atq; ingenii Annibalem docuit poſſe uinci. Poſt hæc Annibal rem Nolanā in aliud tempus dif-
ferendam ratus, Acerras petit, nullo negocio urbem capit, diripitq;. Maiore deinde conatu Caſilinum
aggreſſus, locum ad nocendum Capuæ peropportunum, cum oppidanos Præneſtinosq;, qui ibi præſi
dio erant, neq; pollicitationibus, neq; denunciatione periculi permouere poſſet, exiguam partem copia
rum ad obſidēdum oppidum reliquit, ipſe reliquum exercitum in hyberna deducit. Capuam autem
locum ſtatiuis deligit, urbem amœnam & omni deliciarum genere abundantem. Ibi miles aſſuetus
ſub diuo uitam agere, frigus, famem, ſitim patienti animo tolerare, cum uariæ ſpecies uoluptatum ſi-
bi quotidie offerrentur, breui ex ſtrenuo ignauus, ex forti timidus, ex ſolerti iners mollisq; euaſit. Cor
rumpunt enim blandæ uoluptates omne robur animi, indolemq; uirtutis, ingeniū labefactant, con-
Voluptas malorum eſca. ſilium eripiunt: quo quid pernicioſius humano generi afferri poteſt? Merito igitur Plato eſcam malo
rum appellat uoluptatē. Et in præſentibus rebus Campanæ delitiæ magis quàm Alpium iuga, quàm
armati Romanorum exercitus, Pœnis obfuerunt. Nam una hyems ſegniter molliterq; acta, tantum D
ualuit ad extinguendum uigorem animorum, ut milites principio ueris in campum progreſſi, omnis
uirtutis bellicæ obliti uiderentur. Annibal exacta hyeme ad Caſilinum reuertitur, ſperans oppidanos
poſt tam longam obſidionem etiam inuitos in ſuam poteſtatem uenturos. At hi etſi omnium rerum
inopia laborarent, tamen conſtituerāt animis extrema etiam experiri, priuſquā ſe crudeliſſimi hoſtis
fidei arbitrioq; permitterent. Quamobrem farre primum, nucibus deinde per Vulturnum à Roma-
nis acceptis, rem eouſq; extraxere, ut confectus tædio Annibal, pactione, quod antea recuſauerat, op-
pidum reciperet. Cæterum hoc bellum in quo mira felicitate omnia propè læta ſecūdaq; euenerant
Pœnis, nulla tot uictoriis intercedente clade memoriæ digna, cœpit per id tempus uarios euentus ua
riamq; rerum conditionem ſortiri. Nam ſocietas inita cum Philippo Macedonum rege, & ſupplemen
tum à Carthagine miſſum, & Petilia, Conſentia, aliæq; in Brutiis expugnatæ urbes, ſpes Carthaginen
ſium confirmabant. Ex altera parte Romani maximis prælis in Hiſpania Sardiniaq; hoſtibus fuſis,
animos uehementer erexerant ad ſpem bene gerendæ rei. Præſtantiſſimos eo tempore quæſiuerant
duces, Fabium Maximum, Semproniū Gracchum, & M. Marcellū uirum omni bellica laude dignū,
qui ita impigre rem Romanam adminiſtrabant, ut ſentiret Pœnus ſibi cum acerrimo ſimul pruden-
tiſſimoq; hoſte bellum eſſe gerendum. Primū enim apud Cumas à Sempronio Graccho magna ſuo-
rum cæde repulſus, coactus eſt obſidionem relinquere: pauloq; poſt apud Nolam iuſta acie cum Mar
cello magnam plagam accepit. Nam ex Romanis citra mille, ex Pœnis ſex millia partim prælio cæſa,
partim in fuga capta dicuntur. Hæc autem pugna quanti momenti fuerit, facile ex eo intelligi licet,
quòd extemplo Annibal Nolæ oppugnatione omiſſa, Apuliam petens, militem in hyberna deduxit.
His factum eſt ut ueluti ex graui morbo reſpirantes Romani ſummis uiribus aduerſus hoſtem con-
tenderent, iamq; non ſolum tueri ſua, ſed etiam aliena aggredi auderent. Maxime uero conuerſi erāt
ad Capuam oppugnandam, refricante animos frequenti Campanorum iniuria, quod extemplo poſt
Cannenſem pugnam alieniſſimo reipub. tempore defecerant ad uictorem Pœnum, multorum bene
ficiorum obliti, quæ olim Romani in eam ciuitatem contulerant. Campani contra ſui delicti conſcii
nouoq; apparatu Romanorum perterriti, ad Annibalem in Apuliam mittunt oratum, ut maxime
neceſſario tempore ſociæ urbi ſubueniat. Is nulla interpoſita mora, ex Apulia profectus, magnis itine
ribus in Campaniam uenit, caſtrisq; ad Tifata ſuper Capuam poſitis, magis diſtulit in aliud tempus,
quàm

A quàm prohibuit imminentem peſtem Campanis. Sed cum crebris excurſionibus per agrũ Neapolitanum uagaretur, oblata eſt illi denuo ſpes Nolæ per proditionem occupandæ. Erat enim in ea urbe, ſicut in pleriſq; Italiæ ciuitatibus, plebs à ſenatu diuiſa. Multitudo auida nouarum rerum, Annibali, optimates meliores conſilio, populo Romano fauebant. Pœno igitur ad occupandam Nolam proficiſcenti, ut aliàs ſæpe, ſic etiam tunc, cum inſtructis copiis Marcellus occurrit, primoq́; congreſſu præliũ committere non dubitauit. In quo ſuperior Romanus tanta alacritate hoſtem reiecit, ut ſatis appareret eo die calamitoſam fuiſſe Carthaginenſibus futuram pugnam, ſi equites diuerſo itinere profecti, ut à Marcello inſtitutum erat, in tempore adfuiſſent. Annibal non ſine magno detrimento copiis in caſtra reductis, paulo poſt ex eo loco proficiſcitur, atque in agrum Salentinum exercitum ducit. Nam quidam iuuenes Tarentini in aduerſis præliis Romanorũ iampridem capti, liberaliterq́; dimiſſi, cum in referenda gratia memores eſſe uellent, ſpem Tarentini recipiendi Annibali fecerât, ſi propius urbẽ exercitum admouiſſet. Quorum pollicitationibus compulſus Pœnus, omnibus modis huic rei ſtudendum cenſuit, ut quod multo ante animo concupiuerat, aliquo maritimo oppido potiretur. Erat autem ex maritimis urbibus nulla alia Tarento commodior ad auxilia ex Græcia accerſenda, & multa in exercitum tranſportanda, quæ in dies ad neceſſarium uſum expetebâtur. Verum etſi aduerſante Romanorum præſidio res in longum protracta ſit, tamen nõ prius ab incepto deſtitit Annibal, quàm Nico & Philomenus autores defectionis prodiderunt urbem. Arx ſolum à Romanis retenta, quæ tribus ferè partibus mari abluitur: reliqua quarta eſt, quæ aditũ habet à terra, quam murus & foſſa muniebat. Ab hac parte Annibal fruſtra expugnationẽ expertus, cum ſtrenue defenderetur, fauces Tarẽtini portus impedire inſtituit, ratus hanc unam ſupereſſe uiam, qua Romani cõmeatu excluſi ad deditionem compellantur. Sed difficile opus apparebat futurum, cum clauſtra portus poſſiderent hoſtes, & naues quibus exitus obſidendi erant, exiguo ſpatio incluſæ tenerentur. Has ex portu cui arx ſupererat, ſubducere oportebat, & in proximum mare deferre. Nemo ex Tarẽtinis reperiebatur, qui rationem huius rei explicandæ in medium afferret. Annibal tantum, cum optarent reliqui, unus uidit, naues machinis ex portu ſubduci, plauſtriſq; impoſitas per mediam urbem ad mare deferri poſſe. Itaq; adhibita ſolertia hominum, paucis poſt diebus ſubductæ naues, in altum delatæ contra fauces portus ſtetere. Annibal recuperata poſt centeſimum propè annum quàm in Romanorũ poteſtatem uenerat, Tarentina urbe, & arce terra mariq; obſeſſa, in Samnium redit. Nam conſules Romani frumentatoribus Campanis oppreſſis direptiſq;, ad Capuam duxerant legiones, ac omnia ſtudia belli in expugnationem eius urbis intenderant. B Quamobrem Pœnus cogitationem Campanæ rei ſtudio ingenti ſuſcipiens, cum omnibus copiis aduerſus hoſtem contendit, breuiq; interiecto ſpatio, non detrectantibus pugnam Romanis, utriq; in certamen progrediuntur, præliumq; inſigne apparebat futurũ, niſi eodem tempore Sempronianus exercitus, qui Sempronio Graccho in Lucanis amiſſo à Cn. Cornelio in Campaniã ducebatur, certãtes diremiſſet. His enim copiis procul uiſis priuſquã diſcerneretur quis eſſet, territi Romani pariter Pœniq;, copias in caſtra reducũt. Poſt hæc conſules ut Capua auerterent Pœnũ, cum diuerſas regiones, alter Lucaniã, alter Cumas petiiſſent, Annibal in Lucanos profectus, occaſionem cepit cum M. Centenio confligendi, qui temeritate atq; audacia inſignis, exercitũ ſibi à ſenatu parum prudenter creditum callidiſſimo hoſti obiecit. Commiſſo prælio Centenius audaciſſime pugnans occiditur, ex reliquis pauci euadũt. Acceſſit tunc ad hoc incõmodum, ut Annibal paulo poſt in Apuliam proficiſcens, alium exercitũ Romanorũ, cui præerat Fuluius prætor, inſidiis circumuentum profligaret, deleretq;. Nam ex uiginti millibus hominũ, cum ad libidinem crudeliſſimi ducis trucidarentur, uix duo millia ſuperfuere. Conſules inter hæc ex diſceſſu Annibalis occaſionem nacti, cũ omnibus copiis ad Capuam redeuntes, undiq; cinxerunt urbem. Quod ubi Annibal cognouit, cum expedito exercitu in Campaniam profectus, primo aduentu caſtra Romanorum inuadit, monitis ante Campanis, ut eodem tempore eruptionem faciant. Imperatores Romani ad primum tumultum hoſtium partitis inter ſe copiis obuiam progrediuntur. Campanis nullo negocio in urbem cõpulſis, durior aduerſus Pœnum dimicatio fuit, qui cum aliâs ſæpe, tum eo die acerrimum imperatorem ſe præſtitit in prælio conſerẽdo. Tentauit etiam ſiqua fallacia capere hoſtem poſſet. Nam cum ſui caſtra Romanorum irrumpere conarentur, miſit quendam latinæ peritum linguæ, qui iuſſu conſulum alta uoce denunciaret Romanis, ut caſtris iam propè amiſſis, in proximos montes cõfugerent. Vox inopinata facile audientes mouiſſet, niſi Romani Punicis dolis aſſueti cognouiſſent fraudem. Itaq; celeriter ſe inuicem confirmantes, hoſtem pedem referre, ſeq; in caſtra recipere coëgerunt. Annibal tẽtatis omnibus modis, cum uideret nullam ſibi facultatem relinqui, qua duces Romanos à Capua remoueret, pro ſociorum periculo anxius, cõfugit ad iam multo ante agitatum, & ueluti ad extremum reſeruatum conſilium. Cunctis enim neceſſariis comparatis, caſtra mouet, & quanto maxime ſilentio poteſt, tranſmiſſo Vulturno amne, per agrum Sidicinum, Aliſanum, Caſſinatem, infeſtus ſignis Romam petit, ratus aut hac uia aut nulla alia, ſolui tam pertinacem obſidionem poſſe. Quod ubi Romã

certis autoribus nunciatum eſt, tantus repente terror inuaſit, ut raro ſit unquã intra mœnia uehemen C
tius trepidatum. Cernebant enim acerrimũ hoſtem, quem toties in magnis reipublicæ malis experti
erant, infeſta iam patriæ ſigna inferre, & quem abſentem ſuſtinere non poterant, præſentem ſenatui
populoq́; Romano ſeruitutẽ minari. Igitur in tam trepida re placuit, ut Fuluius Flaccus alter ex duci
bus Romanis à Capua accerſitus, & conſules noui Sulpitius Galba, & Cornelius Centumalus extra ur-
bem haberent caſtra, & C. Calphurnius prætor ualido præſidio Capitolium tueretur, & hi ciues qui
ſummos magiſtratus geſſiſſent, repentinos tumultus autoritate imperioq́; ſedarent. Annibal cõtinua
to itinere, non prius conſtitit, quàm ad Anienem, tria millia paſſuũ ab urbe poſuit caſtra, pauloq́; poſt
cum duobus millibus equitum ex eo loco profectus, ita urbi appropinquauit, ut à porta Collina uſq;
ad templum Herculis obequitans, ſitum mœniaq́; tam amplæ ciuitatis non ſolum ſpectaret, ſed etiã
ocioſe cõtemplaretur. Quem conſpicatus Fuluius Flaccus, ferre indignitatem non potuit. Itaque cele
riter Romanos equites aduerſus hoſtem immiſit, qui ut imperatum erat, magno impetu prœliũ ineũ
tes, facile ex eo locò ſummouerunt Pœnum. Sequenti die Annibal exercitum ex caſtris educit, aciem
inſtruit, nullam dimicandi moram facturus, ſi allicere hoſtem ad certamen poſſit. Idem Romani faciẽ
dum, & prælium cõmittendum putant. Quarè progrediuntur in campum armatæ utrinq; copiæ, tã-
ta alacritate animorum, ut nullum periculum recuſaturæ uiderentur pro eius diei uictoria conſequẽ
da. Etenim Carthaginenſes de imperio orbis terræ, quod in eo ueluti ſupremo certamine collocatum
putabant: Romani de patria, de libertate, de bonis omnibus, utrum ſua uel in hoſtium poteſtate futu
ra eſſent, paulo poſt dimicaturi erant. Sed accidit res memoratu digna. Nam dum parati in armis ſi-
gnum dimicandi expectant, repente ſuperuenit imber frequentibus procellis effuſus, cuius tãta uis &
aſperitas fuit, ut cogeretur quiſq; militem in caſtra reducere. Proximo quoque die, in quem pugna di-
lata uidebatur, rurſus in aciem utriſq; exeuntibus, ſimilis tempeſtas exoritur, quæ non minus quàm
ſuperior Romanos pariter ac Pœnos afflixit, cõpulitq́;, ut inſtantis dimicationis obliti, de ſalute tan-
tum & fuga cogitarent. Hæc animaduertens Annibal, conuerſus ad ſuos exclamaſſe dicitur, modo ſi-
bi mentem potiundæ urbis Romæ, modo facultatem non dari. Id quoq; turbauit Pœnum, quod ſe
tantis equitum peditumq́; copiis ex propinquo Romam urgente, ſupplementum in Hiſpaniam miſ-
ſum, & agrum in quo ipſe conſtiterat, longe maiore pretio quàm par erat emptũ fuiſſe cognouit. Qua
re indignatione accenſus, argentarias officinas ciuium Romanorũ per præconem uenire iuſſit. Verũ
poſt hæc, ſiue animo reputãs quantæ molis eſſet expugnare Romanam urbem, ſiue inopiam frumen D
ti metuens (decem enim dierum ſecum cibaria tulerat) caſtra mouere conſtituit. Itaq; ex eo loco dece
dens, ad lucũ Feroniæ ſe recipit, ac templum quod ibi opulentiſſimum fuiſſe tradũt, diripit, pauloq́;
poſt in Brutios Lucanosq́; contendit. Quod ubi Capuani cognouere, deſperantes de ſumma rerum,
dederunt urbem Romanis. Sic igitur Capua recepta & in Romanorum poteſtatem redacta, magnũ
momentum apud omnis Italiæ populos, magnumq́; nouarum rerũ deſiderium fecit. Mouit etiam
animos gentium ipſe Annibal hoſtis, qui multa oppida quæ tueri non poterat, malo cõſilio diripi ua-
ſtariq́; iuſſit. Nam ut antea ſæpe uictor, pleriſq; captiuis ſine pretio dimiſſis, multorum uoluntates li-
berali officio deuinxerat, ſic etiã per id tempus inhumana quædam illius crudelitas cauſa fuit, ut mul
tæ urbes Punici imperii pertæſæ in Romanorũ fidem redirent. Quarum in numero Salapiam fuiſſe
tradunt, quæ autore Blacio principe factionis Romanæ, prodita conſuli Marcello eſt, & lectiſſimorũ
equitum ala quæ urbi præſidio erat, propè ad internecionem deleta. Hæc eſt urbs, in qua ſcriptores
nonnulli Pœnum amore cuiuſdam puellæ captum fuiſſe tradũt, & immodicam cupiditatem uiri ca-
lumniis proſequuntur. Alii ſunt, qui huius ducis modeſtiã efferentes, nec primum cum bellum in Ita-
lia geſſit, nec poſtea cum in Aphricam rediit, aut cubantem cœnaſſe, aut pluſquam ſextario uini indul
ſiſſe dicunt. Quidam etiam reperiuntur, qui Annibali crudelitatem, perfidiam, aliaq́; eiuſdem gene-
ris uitia tribuentes, nullam de pudicitia aut impudicitia hominis mẽtionem faciunt. Vxorem tãtum
ei fuiſſe ſcribunt Hiſpani generis ex Caſtulone non ignobili oppido, cui ob egregiam eorum hominũ
fidem, Carthaginenſes indulgebant præcipue, & confidebant maxime. Verum, ut ſupra oſtendimus,
Annibal amiſſa Salapià paulo poſt occaſionem habuit lõge maiorem quàm acceperat, reddendi Ro-
manis cladem. Nam per id tempus Fuluius proconſul apud Herdoneam ſedebat, ſperãs ſe urbe ſine
ullo certamine potiturum. Sed quia nullus in propinquo eſſet hoſtium metus (cõceſſerat enim agrũ
Brutium Annibal) negligenter obibat munera uigiliarum, atque in omni adminiſtratione belli indi-
gnam Romano duci ſegnitiem præſtabat. Hanc negligentiam cum per occultos exploratores cogno-
uiſſet Pœnus, non putauit occaſionem negocii bene gerendi ſibi omittendam eſſe. Itaque in Apuliã
cum expeditis copiis profectus, tanta celeritate ad Herdoneam uenit, ut parum abfuerit, quin Fului-
um nil tale opinãtem in ipſis caſtris opprimeret. Romani tamen ingenti animorum fiducia primum
impetum excipientes, pugnam diutius quàm par erat extraxere. Demum ſicut biennio præterito cir-
ca ea loca duce alio Fuluio, ſic etiam auſpicio huius Fuluii procõſulis uictæ ſuperatæq́; Romanæ legio-
nes profli-

A nes profligantur,& dux ipſe cum magna parte copiarum occiditur. Erat per id tẽpus in Samnio Mar-
cellus conſul,quo cum eſſet nunciata clades imprudentia ducis accepta, quanquam ſerum auxilium
perditis rebus allaturus uidebatur,tamen cupiens quod proximum auxilio erat,detrimentum ſarci-
re,in agrum Lucanum(eò enim poſt uictoriam ſe receperat Annibal)exercitum ducit,caſtriſq; in cõ-
ſpectu hoſtium poſitis,paulo poſt in aciem deſcendit:nec Pœni dimicationem ſibi ſugiendam putát.
Prælium extemplo committitur tanta obſtinatione animorum,ut æquis propè uiribus uſq; ad occa-
ſum ſolis certatum ſit. Nox dubiæ pugnæ finem fecit. Poſtero die Romani iterum in aciem exeũtes,
timoris confeſſionem expreſſerunt hoſti. Annibal enim ſuos intra uallum tenuit,& ſequenti nocte ſi-
lenti profectus agmine,in Apuliam uenit. Marcellus quoq; per ueſtigia ſecutus Pœnum,occaſionem
quærebat,ut aliqua memorabili pugna de ſumma belli decerneret. Iam enim ſibi perſuaſerat, maxi-
me ex Romanis ducibus ſe conſilio,ſolertia,diſciplina,ac omni munere militiæ conferendum Anni-
bali eſſe. Sed tempus iam inſtantis hyemis impedimento fuit,ne iuſta acie cum hoſte cõtenderet. Nam
leuibus quibuſdam cõmiſſis præliis,cum non fatigandi milites fruſtra uiderentur,in hyberna conceſ-
ſit. Principio ueris partim literis Fabii,qui alter ex nouis conſulibus eius anni erat, partim natura ſua
excitatus,celerius opinione omnium ex hybernis egreditur,& aduerſus ſedentem eo tempore ad Ca-
nuſium Pœnum,exercitũ ducit. Factum eſt autem propinquitate caſtrorum & certádi ſtudio,ut pau
cis diebus ter collatis ſignis acie dimicarent. Primo die cum pari propè ſpe uſq; ad noctem perducere-
tur pugna,& ad neutrã partem uictoria inclinaret,utriq; uelut ex compoſito ſe in caſtra recipiunt. Se-
cundo die ſuperior Pœnus duobus propè millibus & ſeptingentis ex hoſtibus cæſis,reliquas copias in
fugam uertit. Tertio die Romani diluendæ ignominiæ cupidi,quam ex proximo detrimento accepe-
rant,primi pugnam expoſcunt,& à Marcello in aciem deducuntur. Cuius ferociam admiratus An-
nibal,dixiſſe traditur,Rem cum eo hoſte ſibi eſſe gerendã,qui nec uictor,nec uictus quieſcere poſſet.
Prælium deinde atrocius quàm ullum ex ſuperioribus fuit,nitentibus Romanis recens incõmodum
reſarcire,Pœnis uero indignantibus,quòd nuper uicti uictores ultro ad pugnam prouocarent. Tádem
Romani à Marcello increpiti monitiq; ut darent operam,ut non ante cladis quàm uictoriæ nuncius
Romam uenirent,gradum acrius intulere,nec prius dimicationi finem fecere,quàm triplicata propè
illata clade,hoſtem in fugam conijcerent. Sub idem tempus ſimili propè ratione qua amiſſum fuerat,
Fabius Maximus Tarentum recepit. Quod ubi Pœno nunciatum eſt,dixiſſe eum tradunt:Et Roma-
ni ſuum Annibalem habent. Sequenti anno Marcellus & Criſpinus creati conſules,omnibus uiribus
incũbentes ad bellum,duos conſulares exercitus aduerſus hoſtem ducunt. Quos Annibal æquo cam
B po ſuſtinere poſſe diffidens,cum aliàs ſæpe,tum eo tempore omne ingenium adhibendum putauit,
ut hoſtem,quem aperto Marte ſuperare non poterat,dolis caperet. Hæc cogitanti lõge maior quàm
auſus eſſet optare,occaſio gerendæ rei obijcitur. Syluestris erat tumulus medius pene inter Punica &
Romana caſtra,ſub quo turmæ quædam Numidarum latebant,iuſſu Annibalis opportunis locis cõ-
ſtitutæ,ut aliquos ex hoſtibus uagos palanteſq; exciperent. Ex altera parte conſules cõmuni omnium
uoce & ſententia moti,uiſendum hunc tumulum,deinde ſi opus foret, occupandum cenſent, ne eo
neglecto potiantur hoſtes,& ſuis deinde ceruicibus immineant. Sed priuſquam exercitum moueant,
ut ſpeculentur naturam loci ambo ex caſtris exeunt,& eò cum paucis equitibus proficiſcentes,incau-
tius quàm tantos uiros decebat,in præparatas inſidias incidunt. Momento temporis circũuenti,cum
neque perrumpere à fronte poſſent,& à tergo cæderentur,neceſſitateq; magis quàm conſilio prælium
ineunt,in quo Marcellus egregie pugnans occiditur,& Criſpinus uulneratus uix tantũ ſpatii adeptus
eſt,ut ſe ex manibus hoſtium eriperet. Annibal poſtquam M. Marcellum, qui maxime ex Romanis
ducibus repreſſerat curſum uictoriarum ſuarum,interfectum audiuit,ſubito in collum ubi pugnatũ
fuerat,tranſtulit caſtra:ibi inuentum Marcelli corpus honorificentiſſime ſepeliri iuſſit. Ex quo percipi
licet,quantum ualeat apud omnis generis homines animi magnitudo excellentiaq; uirtutis, cum in-
teritum præſtantiſſimi ducis ne crudeliſſimus quidem hoſtis honore ſepulturæ paſſus ſit carere. Ro-
mani interim altero conſule amiſſo,altero ſaucio,extemplo ſe in proximos montes receperant, & in
loco tuto poſuerant caſtra. Ipſe autem Criſpinus ad uicinas ciuitates montium miſerat,quia collega
interiſſet,& annulo eius potitus eſſet hoſtis,à literis nomine Marcelli compoſitis ut cauerent. Sala-
piam iam Criſpini nuncius uenerat,cum literæ ab Annibale afferuntur,ſignificantes Marcelli nomi
ne ſe eò proxima nocte uenturum. Salapitani cognita fallacia uiri,nuncioq; remiſſo intentiſſima cura
hoſtium aduentum expectant. Quarta uigilia Annibal ad urbem uenit. In primo agmine locati ex in-
duſtria erant perfugæ Romanorum,ut latine loquentes fidem facerent Marcellum adeſſe. Horum
cum ad ſexcentos oppidani introduxiſſent,clauſa porta reliquas copias telis repellunt,introductos ad
internetionem cædunt. Ita Annibal irriti incepti pertæſus,caſtra mouet,& in Brutios proficiſcitur,
ut Locrenſibus terra mariq; à Romanis obſeſſis auxilium ferat. Poſt hæc ingenti cura patrum ple-

biſq; noui conſules facti duo peritiſſimi belli duces Marcus Liuius,& Claudius Nero,qui partitis in- C
ter ſe copiis in prouincias proficiſcuntur. Claudius in Salentinos,Liuius in Galliam contendit aduer-
ſus Aſdrubalem Barchinum,qui ſuperatis Alpibus,ingētibus peditum equitumq; copiis iūgere ſe fra-
tri properabat. Accidit autem per id tempus , ut Annibal magnis afficeretur incommodis à Claudio
conſule,qui primum in Lucanis,adhibitis etiam Punica arte inſidiis , hoſtem fudit. Deinde in Apulia
propè Venuſiam Pœno congreſſus,tumultuariam pugnam tanto impetu conſeruit,ut magnum nu-
merum hoſtium interficeret. Quo detrimento affectus Annibal,extemplo ad reparandum exercitū
Metapontum ſe contulit:ibi paucos moratus dies,copias ab Hannone accipit & ſuis adiungit,ac rur-
ſus Venuſiam repetit. Claudius nō longe à Venuſia habebat caſtra,& interceptis hoſtium literis cum
Aſdrubalem appropinquare cognouiſſet,dies noctesq; agitabat animo,quibus modis efficere poſſet,
ne tantorum ducum copiæ ſimul iungerentur. Itaq; omni ratione ſubducta conſilium cepit periculo
ſum,ut apparebat,futurum,ſed forſitan eo tempore neceſſarium. Nam ſub legati cuſtodia caſtris reli
ctis,ipſe cum parte exercitus magnis itineribus in Picenum profectus,ſexto die Senam peruenit. Ibi cō
ſules ambo iunctis copiis propter Metaurum flumen Aſdrubalem adorti,ſecundiſſimo prælio con-
flixerunt. Ad quinquagintaſex hoſtium millia eo die cæſa dicuntur,pareinq; propè aiunt acceptæ ad
Cannas,redditam hoſti cladem. At Claudius Nero poſt hanc memorabilem uictoriam non minus ce
leriter quàm profectus erat,Venuſiam repetēs,caput Aſdrubalis propè ſtationes hoſtium poni,capti-
uosq; dimitti iuſſit,qui tantæ calamitatis nuncium ad Pœnum deferrent. Nam eum ignorare com-
pertum eſt quæ parata primum occultis conſiliis , quæ deinde acta proximis diebus fuerant . In
quo mirari libet,callidiſſimi ducis ſolertiam ſic deceptam fuiſſe à Claudio in tam modico caſtrorum
interuallo,ut prius cæſum cum omnibus copiis fratrem,quàm profectum reuerſumq; in caſtra con-
ſulem Romanum ſciret. Verum Annibal hoc tam ingenti non ſolum publico,ſed etiam priuato per-
culſus uulnere , uiciſſitudinem Carthaginenſium rerum ſe agnoſcere inquit , pauloq; poſt ex iis locis
profectus,in agrum Brutium ſe recepit. Non enim latebat peritiſſimum ducem , quātum acceſſionis
Romanæ rei ea plaga ad Metaurum accepta,quantumq; momenti ad ſummam uniuerſi belli factu-
ra eſſet. Ipſe tamen omnibus uiribus,quæ ſibi in Italia poſt tot conſerta prælia , tot expugnatas urbes
relinquebantur,ſimul collectis,inuicto animo per id tempus bellum ſuſtinuit. Et quod mirum cuiq;
uideri debet,exercitum ex Hiſpanis, Aphris, Gallis,atq; ex aliis gentibus mixtum,ſic concordem ſiue
autoritate ſiue prudētia tenuit,ut ne minima quidem ſeditio diſſenſio'ue militaris ſit in caſtris audi-
ta. Nec iam Romani Sicilia,Sardinia,Hiſpaniisq; receptis,hunc hoſtem aut in Italia delere,aut ex Ita D
lia deducere prius potuerunt,quàm in Aphricam mitterent P. Cornelium Scipionem,qui ex propin-
quo inferens Pœnis arma,in tantum diſcrimen rem Carthaginenſem impulit,ut extemplo neceſſita
te coacti Annibalem ex Italia reuocarēt. Erat per id tempus,ſicut ante dictum eſt,in agro Brutio Pœ-
nus,ac excurſionibus magis quàm iuſtis præliis gerebat bellum,niſi quòd aliquando cum Sempronio
conſule tumultuariā pugnam conſeruit,nec multo interiecto ſpatio cum eodem iuſta acie dimicauit.
Primo certamine Pœnus,ſecūdo Romanus ſuperior fuit. Nec iam ultra in Italia quicquam memoria
dignum apud Græcos Latinosq; autores ab Annibale geſtum comperio. Iuſſu enim Carthaginenſium
in Aphricam accerſitus,poſt ſextum & decimum huius Punici belli annum Italiam reliquit,multum
prius de ſenatu Carthaginēſi,multum etiam de ſeipſo queſtus. De ſenatu quidem,quòd ſe tam diu-
turno tempore in hoſtili cōmorantem terra,parum ſupplemento,pecunia , & cæteris rebus,quæ ad
uſum belli expetebantur,adiuuiſſet. De ſe uero,quòd toties Romanis legionibus fuſis cæſiſq; , morā
ſemper poſt uictoriam trahens,ſpatium dediſſet hoſti ad reſpirandum. Memoriæ quoq; proditū eſt,
eum priuſquam claſſem conſcenderet,propè Iunonis Laciniæ templū arcum condidiſſe Punicis Græ
ciſq; literis inſculptū,in quo res à ſe magnifice geſtæ ſummatim continebantur. Decedens autē ex Ita
lia Annibal,ſatis proſpera nauigatione uſus,paucis diebus Leptim tenuit,ac omnibus copiis in terrā
expoſitis,Aſdrumentū primo,atq; inde Zamam profectus,cum cognouiſſet quo in ſtatu res Cartha-
ginenſiū eſſent,cōmodiſſimū eſſe ſtatuit de finiēdo bello conſilium inire. Itaq; placuit ei ut ad Scipio-
nem mitteret,qui ab eo poſtularēt,ut aliquem locū mediū utriuſq; colloquio deligeret,uelle ſeſe de
ſummis rebus cum eo agere. Nec ſatis conſtat utrum iuſſu ſenatus an priuato conſilio id factum à Pœ
no ſit. Colloquii renuendi Scipioni cauſa non eſt uiſa. Quamobrem conſtituto die conuenere in patē
ti campo cum ſingulis interpretibus duo celeberrimi duces & potentiſſimarum gentium imperato-
res,diuerſis ſententiis de pace & bello ſermonem habituri. Nam Annibal maxime ad pacem inclina-
uerat animum,quod cernebat rem Carthaginenſium deteriorē in dies fieri,Siciliam,Sardiniam , Hi-
ſpanias iam eſſe amiſſas,bellum ex Italia in Aphricam tranſlatum,Syphacem potentiſſimum regem
à Romanis captum,omnē ſpem ſalutis in his copiis eſſe repoſitam,quas ipſe uelut diuturni belli reli-
quias ex Italia traieciſſet , quibus ſiquid durius contingeret , uix tantum Carthaginenſibus uel exter-

ni uel

A ni uel ciuilis roboris ſupereſſe, ut ad tuenda Carthaginis mœnia ſufficere poſſet. Igitur longa oratio-
ne uſus, uehementiſſime contendit Scipionem in eam ſententiam trahere, ut pacem q̃ bellum mallet.
Sed Scipio cum in magna ſpe eſſet conficiendi belli, à pacis conſiliis abhorrere uidebatur. Itaq; poſt lõ-
gum ſermonem ultro citroq; habitum, re infecta ex colloquio diſceſſerunt. Nec multo interiecto ſpa-
tio, prælium illud memorabile apud Zamã conſeruerunt, quod ſecundiſſimum Romanis accidit. Pri
mo concurſu, elephanti Carthaginenſium in ſuos conuerſi, equitatum Annibalis perturbarunt, & Læ
lius ac Maſiniſſa ex utroq; cornu pauorem augentes, nullum equitibus ſpatium dederunt, ut ſe ex fu
ga reciperent. Pugnatum eſt tamẽ à pedeſtri acie diu atq; acriter, cum Pœni ſuperioribus uictoriis fre-
ti, in ſuis dextris totius Aphricæ ſalutem collocatam putarẽt, Romani autem animo pares, ſpe etiam
ſuperiores eſſent. Sed Romanis non mediocre momẽtum ad uictoriam fuit, quòd Lælius ac Maſiniſ-
ſa profligatis equitibus, opportune in prælium redeuntes maximum terrorem iniecerunt hoſti. Eorũ
enim aduentu celeriter factum eſt, ut Pœni remittentes ardorem pugnæ, nullum ſaluti ſuæ, præter-
quam in fuga remedium quærerent. Supra uiginti millia hoſtium eo die à Romanis cæſa, totidem ꝑ
pè capta dicuntur. Ipſe Annibal dux ad ultimum euentum pugnæ moratus, è media cæde cum pau-
cis effugit. Accerſitus deinde Carthaginem ut labenti reipu. ſubueniret, oſtendit ſenatui nullam ſpem
in armis ulterius eſſe ponendam, ſuaſitq;, ut poſtpoſitis cæteris rebus, mitteret ad imperatorem Ro-
manum, qui quacunq; ratione poſſent, de pace agerent. Miſſi decem legati, cum pacis conditiones Car
thaginem retuliſſent, ferunt Giſgonem quendam paci aduerſantem, ſententiam dixiſſe de renouãdo
aduerſus Romanos bello: quæ cum à multis audiretur, indignatus Annibal eo tempore ab imperitis
uiris talia iactari, dicẽtem adhuc hominem ex ſuperiore loco deturbauit. Et cum hoc audax negocium
ac libera ciuitate indignum uiſum multitudini eſſet, ſuggeſtum aſcendens, Neminem, inquit, indigna
ri oportere, ſi is qui à prima pueritia à Carthagine ꝓfectus, in bello & armis ætatem egiſſet, urbanas
conſuetudines ignoraret. Poſt hæc de conditionibus pacis ita prudenter diſſeruit, ut extemplo Cartha
ginenſes tanti uiri autoritate commoti, accipiendas eas leges quas uictor & neceſſitas daret, cenſerent.
Fuerunt autem conditiones admodum duræ, quales uictores uictis in extremis rebus imponere con
ſueuere. Sed præter cætera Carthaginenſes annuum ſtipẽdium populo Romano uſq; ad certum tem
pus ſoluere tenebantur. Cum ueniſſet dies in quo prima penſio conferenda Romanis erat, & ingemi
ſcerent omnes ad uocem tributi, ferunt Annibalem commotum inutili lamentatione Pœnorum ri-
ſum effudiſſe, & increpitum ab Aſdrubale Hœduo, quòd in cõmuni totius ciuitatis mœſtitia tam effu
B ſe lætaretur, reſpondiſſe, non lætantis hominis illum eſſe riſum, ſed eorum inanes lachrymas deriden
tis, quæ eo tempore in leuiore malo, quod cuiuſq; priuati ciuis pecuniam tangeret, potius manarent,
quàm antea cum Romani claſſes, arma, & ampliſſimarum uictoriarum ſpolia Carthaginenſibus de-
trahebant, uictiſq; imponebant leges. Non me præterit autores eſſe, qui dicant Annibalem ueritum
ne petẽti Scipioni dederetur, ſtatim re male geſta in Aſiam profugiſſe. Sed utrum ſubito hoc factum
fuerit, an aliquanto poſt prælium illud ad Zamam commiſſum, parum referre arbitramur, cum ſa-
tis conſtet, eum deſperatis rebus in Aſiam profectum, exilioq; mulctatum ad Antiochum perueniſſe.
Fama quoq; haud dubia eſt tam hoſpitaliter tamq; honorifice acceptum eſſe à rege, ut ſtatim publicis
pariter ac priuatis conſiliis adhiberetur. Erat enim Annibalis nomen magna apud omnes gloria: cõmu
nis inſuper accedebat ira, communeq; in Romanos odium, uehemens ſtimulus ad excitandum bel-
lum. Quare opportune acceſſiſſe uidebatur, non ſolum ad inflammandum animum regis, ſed etiam
ad aperiendam uiam gerendi aduerſus Romanos belli, quam unicam tantum eſſe dicebat, ſi arma in
Italiam transferrentur, & Italici generis compararentur milites, quibus ſolis uictrix aliarum gentium
prouincia ſuperari poſſet. Centum nauium claſſem, decem & ſex millia peditum, mille equites pete-
bat à rege. His copiis ſe Italiam intraturum pollicebatur, ac turbaturum Italicas gentes, quas ſciret ob
recentem memoriam Punici geſti belli uehementer horrere Annibalis nomen. Spem inſuper affere-
bat de Punico renouando bello, ſi per regem ſibi liceret Carthaginem mittere, qui factionem Barchi
nam concitarent, atque eorum animos permouerent, quibus imperium populi Romani erat inui-
ſum. Aſſentiente rege, Ariſtonem quendam Tyrium delegit hominem callidum & idoneum ad hoc
negocium conficiendum. Huic magnis præmiis pollicitationibuſq; perſuaſit, ut Carthaginem pete-
ret, amicos conueniret, & mandata quædam uerbis ſuis ad eos deferret. Ita Annibal patria exul per to
tum orbem terrarum aduerſus Romanos concitabat bellum. Nec iam inanes eæ cogitationes uidebã
tur futuræ, ſi Antiochus ut ab initio cœpit, ſic etiam poſtea ei magis quàm adulatoribus & purpuratis
ſuis fidem præſtitiſſet. Sed inuidia quam plerunq; regiæ domus alunt, multos Annibali aduerſarios
peperit: qui cum uererentur, ne callidus imperator his cõſiliis aucupando gratiam regis, in maximum
autoritatis & potentiæ gradum aſcenderet, eum ſuſpectum reddere nitebantur. Accidit etiam per id
tempus, ut P. Villius legatus Epheſum ueniens, frequentem cum Pœno ſermonem haberet, ex quo

facile data eſt obtrectatoribus criminandi facultas, & tanta ſuſpicio de fide Annibalis Antiocho orta, C
ut omnino à conſilio regio excluderetur. Sunt qui dicunt eodem tempore P. Aphricanum unum ex
legatis ad Antiochum miſſum cum Pœno eſſe locutum, & inter alia multa, ab Annibale petiiſſe, ut
ex animi ſententia diceret, quem maximum imperatorum fuiſſe cenſeret: Annibalem autem re-
ſpondiſſe, primo loco Alexandrum Macedonum regem, ſecundo Pyrrhum Epirotam, tertio ſeip-
ſum collocandum uideri. Ad hoc leniter arridentem Aphricanum dixiſſe: Quid cenſeres Annibal ſi
me uiciſſes? Me proculdubio, inquit, cunctis aliis imperatoribus anteferrem. Hoc reſponſum placuiſ
ſe Scipioni ferunt, quòd ſe nec poſthabitum, nec adhibitum in comparationem, ſed ueluti incompara
bilem occulta quadam aſſentatione à Punico ingenio relictum uideret. Poſt hæc Annibal occaſionem
nactus Antiochum alloquendi, iam inde à prima pueritia repetens, ſic ſeipſum purgauit, ſic de odio
ſuo in Romanos diſſeruit, ut in priſtinam gratiam regis, quam propè amiſerat, amicitiamq; rediret.
Itaque rex conſtituerat animo hunc ducem cum regia claſſe in Italiam mittere, ut præſtantiſſimi uiri
& perpetui hoſtis populi Romani, ſicuti iã ſibi perſuaſerat, animũ ingeniumq; experiretur. Sed unus
Thoas princeps Aetulorum huic ſententiæ aduerſatus, ſeu inuidia, ſeu quòd re uera ita agendum cẽ-
ſeret, mutauit animum regis, & hanc deliberationem, quæ magnum momentum ad bellum habitu
ra uidebatur, omnino euertit. Hortatus eſt enim Antiochum ut in Græciam traiiciens, ipſemet rem
ſuam ageret, nec pateretur huius belli gloriam ad alium peruenire. Rex igitur perſuaſus paulo poſt
in Græciam proficiſcitur ad excitandum aduerſus Romanos bellum. Vbi non longo interiecto ſpa-
tio, cum de concilianda Theſſalorum gente communi conſilio agitaret, Annibal nominatim ſenten
tiam rogatus, non tam de Theſſalis quàm de ſumma rerum, ita elato animo diſſeruit, ut approba-
tionem omnium, qui ibi aderant, aſſenſumq; moueret. Non enim de Theſſalis magnopere laboran-
dum, ſed curandum omnibus modis cenſuit, ut Philippus Macedonum rex aut in belli ſocietatem
ueniret, aut neutri parti adhærens dimicationem ocioſus ſpectaret. Adiecit præterea conſilium de
inferendo ex propinquo Romanis bello, ſuam quoque operam ad id conficiendum ampliſſimis uer
bis pollicitus eſt & detulit. Auditus eſt Pœnus ſumma attentione, ſententiaq; illius laudata magis,
quàm poſtea re aut effectu comprobata. Ex quo pleriique mirantur, hunc ducem qui tot annos cum
populo Romano omnium penè gẽtium uictore certauerat, eo tempore poſthabitum eſſe à rege, quo
erat eius opera & conſilium maxime expetendum. Quis enim in toto orbe terrarum callidior impe
rator reperiri poterat? quis ad gerendum cum Romanis bellum accommodatior? Hunc tamen poſt-
habuit rex initio gerendarum rerum, nec multum tempus præteriit, tum cæterorum conſilia deri- D
dens, faſſus eſt unum Annibalem præuidiſſe ea quæ in rem eſſent. Nam cum bellum in Græcia pro
ſpere eueniſſet Romanis, ceſſit ex Europa Antiochus, & Epheſum ſe recepit, ibiq; ſolutus curis pacem
animo deſtinabat, minime credens timenda eſſe in Aſia Romana arma. Nec deerat talia concupiſcen
ti adulatorum aſſentatio, perpetuum malum regum, qui dum ea quæ uolunt, libẽter audiunt, ſe adu
lari ſinunt, & falli æquo animo patiuntur. Sed Annibal cui nota erat potentia Romanorum, & domi-
nãdi cupiditas, regem monuit, ut de omnibus aliis præterquam de pace cogitaret, Romanos crederet
unquam quieturos, niſi cum experti eſſent, an ſicut in Aphrica Europaq;, ita etiam in tertia parte or-
bis terrarum extendere fines imperii poſſint. Motus autoritate uiri Antiochus, extemplo Polyxeni-
dam hominem ſagacem & maritimis certaminibus aſſuetum, aduentanti Romanorum claſſi ire ob-
uiam iuſſit, & Pœnum in Syriam miſit, ut magnam uim nauium compararet. Huic deinde claſſi An-
nibalem ipſum & Apollonium quendã ex purpuratis ſuis præfecit: qui cum audiſſent Polyxenidam
cum Romanis congreſſum haud proſpere rem geſſiſſe, prælium ipſi cum Rhodiis, qui ſocii erãt popu
li Romani, cõmittendum putarunt. Annibal in ea pugna Eudamum præfectum Rhodiorum à ſini-
ſtro cornu inuadens, iam prætoriam nauim circũuenerat, & ſine dubio ſuperior erat, cum ex alio cor
nu hoſtes fugato Apollonio aduolarunt, & uictoriam propè iam certam ex eius manibus extorſerunt.
Poſt hanc naualem pugnam parum feliciter tentatã, nihil ferè memoria dignum ab Annibale geſtum
accepimus. Nam debellato Antiocho, Romani præter alias conditiones quas impoſuerunt regi, An-
nibalẽ perpetuum ſuæ reipu. hoſtem ſibi tradi poſtulabant. Hæc Annibal multo ante proſpiciens, ſu-
bito poſt illam memorabilem pugnam ad Magneſiam cõmiſſam, qua regiæ opes conciderunt, ab An
tiocho diſceſſit, & longis erroribus euagatus, tandem ad Pruſiam Bithyniæ regem confugit, non quòd
in amicitia eius ſpem multam reponeret, ſed quia per orbem terrarum longe terra mariq; dominan-
tibus Romanis armis, locum magis neceſſarium quem poſſet, quàm tutum quem uellet, ſibi peten-
dum cenſebat. Sunt qui uicto Antiocho in Cretam profectum ad Gortynios Annibalem dicunt, ibiq;
extemplo uulgatum eſſe, eum magnã uim auri argentiq; ſecum ferre. Ex quo ueritum ne Cretenſes
ſibi manus iniicerent, tale remedium, inueniſſe ad periculum euitandum. Amphoras plumbo aurato
refertas in templo Dianæ collocari iuſſit, ſimulans ſe earum ueluti theſauri ſui maximam curã ſolici-
tudinemq;

A tudinemq́; habere. Ex altera parte ſtatuas æneas quas pecunia impleuerat, domi abiecit. Dum illi templum cuſtodiunt, ne amphoræ ſe inſcijs auferantur, interim Annibal uelis in altum datis in Bithyniam profugit. Eſt autem in Bithynia uicus iuxta littus maris, quem incolæ regionis Libyſſam appellant, de quo uulgatum carmen circunferri ſolum aiunt: Corpus Annibalis Libyſſa tumulabit terra. Eo in loco diuerſabatur Pœnus, non inerti quidem ocio uitam agens, ſed in nautis, equis, ac militibus exercendis ſtudium adhibens. Dicunt autem ſcriptores quidam, hoc tempore Pruſiam gerentem bellum cum Eumene Pergami rege, qui ſocius & amicus erat populi Romani, claſſi Annibalem præfeciſſe. Hunc uero nouo commento Eumenem aggreſſum, ex nauali prælio uictoriam reportaſſe. Nam priuſquam pugnam inirent, Annibalem tradunt magnam ſerpentum copiam in uaſa fictilia cōieciſſe, deinde inito prælio, dum omnium animos oculosq́; occuparet certamen, uaſa in hoſtium naues inmiſiſſe, atq; eo pacto implicatos hoſtes & re noua perterritos, in fugam uertiſſe. Eius autem ſic geſtæ rei non uetuſtiores annales, ſed Aemilius & Trogus meminerunt. Itaque fides penes autores ſit. Cæterum horum regum contentionibus Romam perlatis, ſenatus Q. Flaminium, cuius ob res in Græcia geſtas celebre nomen eſt, legatum in Aſiam miſit, ut (quantum cōiectura aſſequi poſſum) cum utroque rege de pace ageret. Is cum ad Pruſiam ueniſſet, iniquo animo ferens hominem inimiciſſimum nomini Romano ex tot domitis gentibus populisq́; cæſis ſupereſſe, magna contentione à rege impetrauit, ut ſibi Annibal dederetur. Iam inde ab initio Pœnus leuitatem Pruſiæ ſuſpectam habens, in diuerſorio plures cuniculos fecerat, ſeptemq́; exitus præparauerat ad capeſſendam fugam, ſi qua repentina neceſſitas compuliſſet. Auxerat etiam non mediocriter hanc ſuſpicionem ſuam Flaminii aduentus, quem ſibi tum publice ob commune odium urbis, tum priuatim ob memoriam Flaminii patris ad Thraſimenum lacum interempti, omnium Romanorum infeſtiſſimum eſſe credebat. Ita anxius curis remedia (ut ſupra diximus) ad euadendum inuenerat, parum ſibi aduerſus tantas opes profutura. Cum milites regii frequentes ad eum capiendum miſſi undique cinxerunt domum, ad primum eorum aduentum tentauit Annibal per quam occultiſſimum exitum fugam capeſſere. Vbi eum locum cuſtodiis teneri ſenſit, omni ſpe euadendi abiecta, ſtatuit morte uoluntaria Romanorum manus effugere. Alii ſeruum ab eo iuſſum compreſſa gula ſpiritum intercluſiſſe tradunt. Quidam ſanguinem tauri, ſicut Clitarchus Stratoclesq́; de Themiſtocle finxit, bibiſſe eum dicunt, atque eo potu mortuum concidiſſe. Liuius autem locupletiſſimus hiſtoriæ autor, Annibalem ſcribit uenenum ad ſimiles caſus præparatum popoſciſſe, & penè mortiferam illam potionem te- *Interitus.*

B nentem manu dixiſſe, Soluamus ingenti cura populum Romanum, ubi mortis iam conſumpti ſenis tantum tamq́; præſens deſiderium tenet. Romani patres Pyrrhum Epirotarum regem infeſtis ſignis appropinquantem mœnibus Romanæ urbis à ueneno monuerunt ut caueret. Hi autores fuere, ut regiæ dignitatis iunctæq́; dextræ oblitus hoſpes, hoſpitem ſcelere proderet. His dictis regem Pruſiam multis execrationibus deteſtatum, ueneno ſibi conſciuiſſe mortem L X X. ætatis anno, quidam memoriæ prodiderunt. Defuncti corpus apud Libyſſam collocatum dicunt in lapideo ſepulchro, in quo ſcriptum fuit, Annibal hic ſitus eſt. Sed eius mortis nuncium accipientes Romani, uarie id prout cuiuſque ingenium erat, interpretabantur. Plerique Flaminium crudelitatis arguebant, quòd ueluti præclari cuiuſdam facinoris gloriam adepturus, autor extitiſſet opprimēdi exacta ætate uirum, à quo nullum ulterius periculum reipub. iam propè uictrici omnium gentium timeri poterat. Quidam uero factum excuſantes, Flaminio etiam tribuebant laudi, quòd perpetuum hoſtem populi Romani de medio ſuſtuliſſet: cui etſi uires corporis ac robuſta ætas, non tamen ingenium, conſilium, rei militaris peritia deeſſet, quibus Pruſiam ad arma concitare, Aſiamq́; nouis bellis commouere ac perturbare potuiſſet. Erant enim per id tempus ita amplæ Bithyniæ regni opes, ut non facile contemnendæ uiderentur. Nam poſteris temporibus Mithridates Bithyniæ rex, diu naualibus terreſtribusq́; copiis populum Romanum fatigauit, aduerſusq́; L. Lucullum ac Cn. Pompeium præſtantiſſimos imperatores cum magnis exercitibus in acie ſtetit. Idē à rege Pruſia duce præſertim Annibale timeri poterat. Quare nonnulli ea præcipue cauſa Q. Flaminium opinantur ad Pruſiam miſſum eſſe legatum, ut Annibalis necem ſecretis conſiliis agitaret. Verum credere libet hoc quæſitum eſſe à Q. non tam ut præſenti morte Annibalem de medio tolleret, quàm ut homo qui tot inflixerat ſuæ reipu. clades, Romā uiuus perduceretur, idq́; populo Romano utile, ſibi uero honorificū eſſe cenſeret. Tali genere mortis interiit Annibal Pœnus, uir, ut alia omittam, bellicis ſine dubio laudibus uehementer excellēs, cuius ſiue animus, ſiue ingenium, ſiue egregia rei militaris diſciplina, quanti momenti fuerit in rebus, facile ex eo intelligi licet, quòd Carthaginenſes bello tanta contentione ſuſcepto, non prius ſe uictos confeſſi ſunt, quàm cum fuit Annibal apud Zamam magno illo prælio ſuperatus, ut bellicæ eorum uires ſtetiſſe ſimul cum Annibale duce, atq; unà cum eo conſediſſe uiderentur.

SCIPIONIS APHRICANI VITA

DONATO ACCIAIOLO INTERPRETE

C

CORNELIO Scipioni, qui primus noie uictæ à ſe gentis Aphricanus
Parens. eſt dictus, patré fuiſſe conſtat P. Scipionem uirú patritium, ex nobiliſſi-
ma Corneliorum gente, cú quo primú Romano imperatore Annibal
Pœnus ſigna in Italia côtulit. Is cum multas eſſet in Hiſpania uictorias
côſecutus, reſq; geſſiſſet memoratu dignas, demum quodam prælio ad
uerſus hoſtes inito, dum ſeſe offert ubi plurimus labor, plurimú pericu
li erat, ſubito perculſus ictu occidit. Simili penè caſu Cn. Scipio eius fra
ter paucis poſt diebus fortiter pugnás interiit. Amboq; hi imperatores,
præter terú geſtarú nomen, magnum quoq; fidei, téperantiæ, uirtutis
deſideriú nô modo militibus ſuis qui ſupfuere, ſed etiá Hiſpanis genti-
bus reliquerunt. At uero Cn. Scipionis P. Cornelius Naſica filius fuit,
uir côſularis, triumphaliſq;, qui adoleſcens cum eſſet, pro accipiéda matre Idæa in tota ciuitate eſt uir
optimus iudicatus. Publii auté filii fuere Scipiones duo, egregia ſine dubio ꝓles, quorum alterum ob
Aſiá deuictá Aſiaticum, alterú uero domitorem Aphricæ, ob memorabilem uictoriá de Annibale &
Nomen. de Pœnis, ut ſupra diximus, Aphricanum appellant. De quo hæc ſcribéda ſuſcepimus, nô tam ut eius
nomé à Græcis Latiniſq; ſcriptoribus celebratú his literis fieret illuſtrius, ꝗ ut rerum geſtarú ſeries &
domeſtica diſciplina eſſet noſtra opera in oculis hominú collocata, quá ueluti imaginem p̄claræ uirtu
tis imperatores & duces cú intuerent, imitatione digniſſimá iudicarent. P. Cornelius Scipio iá inde à
pueritia cú eximiæ indolis & ſummæ uirtutis ſpecimé præ ſe ferret, ſub auſpicio patris cœpit diſcipli
Diſciplina. nis militaribus erudiri. Ductus eſt enim in caſtra initio ſecundi Punici belli ſeptimum & decimú agés
annum, ac breui téporis ſpatio factum eſt, ut magná laudé à ſummo uiro & ab exercitu côſequeret,
equitádo, uigilando, omnia militari labore tolerádo. Ea inſuper documenta animi atq; ingenii dedit,
ut gratiá ſimul adipiſceret, & admirationé gentium cômoueret. Ná equeſtri prælio quod ad Ticinum
amnem P. Cornelius côſul cum Annibale cômiſit, interfuiſſe Scipionem côſtat: ꝓditumq; memoriæ
à quibuſdá autoribus eſt, Cornelium patrem ſauciú ac ꝓpè ab hoſtibus circumuentú, à Scipione filio
iá tum pubeſcente fuiſſe ſeruatum. Eo deinde tépore quo apud Cánas cú magna calamitate ac propè
pernicie Romani imperii certatum eſt, cum ad decem millia hoium Canuſium ꝑfugiſſent, & omnes D
uno ore Appio Pulchro, qui ꝓxime ædilis fuerat, & Cornelio admodú iuueni imperium detuliſſent,
declarauit Scipio quáta ſibi uirtus, quátaq; animi magnitudo ineſſet. Ná quibuſdá iuuenibus de relin
quenda Italia agitantibus, in côſultátium cœtum prorupit, ac ſtricto gladio iurare oés coegit ſe remp.
Honores oblati. nô deſerturos. Hæc aliaq; eiuſdem generis, magnitudine quadá animi atq; ingenii ab co iuuene edita,
populú Romanum côpulerunt, ut ei ſupra ætatem, ſupra etiá côſuetudinem, magiſtratus curáq; ma
ximarum rerum deferret. Quippe ante legitimum tépus ædilitaté petens, etſi tribuni plebis aduer-
ſarent, quia nôdum ſatis annorum eſſet, peruicit tamen ut per tribus duceret, atq; extéplo frequenti
bus ſuffragiis Quiritú ædilis curulis eſt declaratus. Cum uero pater patruuſq; duo egregii imperato-
res, breui interuallo in Hiſpania cecidiſſent, curádumq; à populo Romano eſſet, ut aliquis dux ſingula
ri uirtute in corú locum ſuccederet, nemo reperiebat qui ad hoc graue & ꝑiculoſum bellum, poſt tá-
torum iperatorum interitum ꝓficiſci auderet. Itaq; habitis comitiis ut ꝓconſul crearet, cú cæteri reip.
principes in táta facultate ſilerét, unus Scipio quatuor & uiginti annos natus in medium ꝓſiliens ingé
ti fiducia ꝓfeſſus eſt, ſe hoc munus libenti animo ſuſcepturú. Hac fortiſſimi iuuenis audita uoce, nul
la mora interpoſita eſt, quin incredibili ſtudio ſuffragiorú imperium in Hiſpaniá Scipioni decernerét.
Sed paulo poſt ſecum reputantes Quirites aduerſus quos Pœnorum duces, & in quibus regionibus
bellum gerendum eſſet, uix céſebant fieri poſſe, ut imbecillitas ætatis tantá grauitatem rerum ſuſtine
ret. Quare momento temporis quaſi iá decretæ rei centurias pœniteret, magna animorum commu
tatio facta eſt. Quod ubi animaduertit Scipio, ſtatim aduocata concione, ſic de ætate ſua, ac de bello
Animi et corporis habitus quod gerendum erat, diſſeruit, ut ad ſe unum intuendum omnes audientes côuerteret, & ad priſtiná
ſpem bene gerendæ rei populum Romanum animo, aliiſq; uirtutibus ueheméter excellens, ſed præ-
ſtans etiá pulchritudine oris, & totius corporis forma côſpicuus, læta atq; hilari fronte, quæ plurimú
ualent ad gratiam hominum conciliádam. Habebat & in geſtu & in motu ſummam dignitatem. Ad
hæc animi bona muneraq; naturæ, cúm militaris accederet gloria, dubium erat, gratior'ne gentibus
domeſticis uirtutibus, an mirabilior bellicis artibus foret. Imbuerat etiam animos multitudinis ſuper
ſtitione quadá, quòd ſingulis diebus ex quo uirilem togam ſumpſerat, in Capitolium aſcédere, ac ſine
arbitris ædem ingredi côſueuit, ut crederent homines, ſicut iá multo ante Numá Pôpilium ab Aege-
ria nympha,

A ria nympha,ſic etiam ipſum arcana quædam in templo doceri,quæ cæteris non eſſent cõmunia. Præ-
terea ut olim de Alexandro Macedonum rege,ſic ea tempeſtate de Scipione quidam finxiſſe uident̃,
anguem in cubiculo matris frequenter uiſam. Cæterum iis omiſſis P.Scipio ex Italia decedens cum
decem millibus peditum,triginta nauium claſſe(omnes autem quinqueremes erant) in Hiſpaniam
proficiſcitur,ac paucis diebus ad Emporia delatus,copias exponit,terreſtriq; itinere Tarraconem con
cedit. Ibi concilio indicto,legati ex ſociis urbibus frequentes conuenere,qui comiter benigneq; accepti,
grati reſponſa domum retulerunt. Poſt hæc Scipio ingenti cura ad futurum bellum intentus,cõmo-
diſſimum eſſe ſtatuit,reliquias ueteris exercitus quæ uirtute L. Martii ſeruatæ erant,ſuis copiis adiũ-
gere. Nam poſt duorum Scipionum interitum,cum Hiſpaniæ propè amiſſæ,Romanæ legiones fuſæ
fugatæq; eſſent,unus L. Martius Romanus eques,collectis duorum exercituum reliquiis,præter om
nium ſpem exultantes uictoria hoſtes contriuit,bellumq; in Hiſpania aduerſus tres Pœnorum duces
incredibili uirtute induſtriaq; ſuſtinuit. Ad has igitur copias,quæ in hybernis cõſtitutæ erant,cum ue
niſſet Scipio,excitati ſunt oium animi ad ſpem bene gerendæ rei,& ueterum imperatorũ memoria
renouata,ut nemo miles eſſet qui iuuenem intuendo explere deſideriũ poſſet. Ipſe uero collaudatis
militibus quòd de repub. non deſperaſſent,ante omnes L. Martiũ in præcipuo honore habuit,ut oſtẽ
deret uirum qui ſuis uirtutibus confideret,alterius gloriæ non inuidere. Exacta hyeme cum nouum
ueteremq; exercitum ex hybernis deduxiſſet,omnium primũ Carthaginem nouam oppugnare cõſti-
tuit: nulla enim ex Hiſpanis ciuitatibus opulẽtior habebatur,nulla cõmodior erat ad bellum terra ma
riq; gerendum. Quinetiã Carthaginẽſium duces omnẽ apparatum belli,& quicquid pretio dignũ ha-
bebant,in hanc urbem cõgeſſerant: eam quoq; ac eius arcem ualidis præſidiis munierant. Ipſi uero ne
tribus una regio premeretur,diuerſa petierant loca,nihil minus eo tẽpore q̃ Carthaginis oppugnatio-
nẽ timentes. Scipio iam omnibus neceſſariis cõparatis,ad eam obſidendam cum omni exercitu profe
ctus,terra mariq; urbem aggredit̃. Negocium arduum & diuturnum apparebat futurum,quòd urbs
munita erat,& defenſores ita animati,ut non modo tueri Carthaginis mœnia, ſed etiam erumpere
in hoſtem;& caſtra Romanorum aggredi auderent. Verum multa interdum quæ uiribus ſuperari
non poſſunt,ingenio conficiuntur. Compertum habebat Scipio ſtagnũ,quod haud procul abeſt à Car
thaginis mœnibus,æſtu maritimo decreſcere,& uado ea parte tranſiri poſſe,unde ad murum facilius
eſſet acceſſus. Tali occaſione,qua nulla maior ad capiendam Carthaginem dari poterat,utẽdum ratus,
cum tempus commodum uiſum eſt,expediri acies,& diſtributis copiis urbem uehemẽtius quàm un
C quam antea oppugnari iubet. Ipſe interim fortiſſimorum uirorum manum deligit,quibus imperat,
B ut ſuperato ſtagno,in murum ab ea parte quæ minime ſuſpecta erat,euadant. At ii quibus negocium
datum eſt,proſpere traiecto ſtagno cum ex alia parte urbis acerrime pugnaretur,locum,quẽ petebant,
neglectum inueniunt,celeriterq; ſcandentes murum hoſtes à tergo adoriuntur. Oppidani & externi
præſidii milites,quibus tantũ repentini periculi præter opinionem acciderat,extemplo mœnia deſe-
runt,ancipitiq; pauentes malo ſe in fugam coniiciunt. Inſtant tergis Romani,ſubitoq; urbem capiunt,
diripiuntq;: ubi ingens præda,& omnium rerum quæ ad bellum uſui erant,ſumma eſt facultas inuẽ
ta. Scipio ob bene nauatã operam collaudatis donatiſq; militibus,cum ei qui primus murum aſcẽde
rat,muralis corona danda eſſet,& contentio inter duos milites orta omnem propè exercitum in cer-
tamen traxiſſet,extemplo cõcione aduocata,cõpertum ſe habere dixit ambos pariter murum aſcẽdiſ-
ſe,atq; ambos coronis muralibus donandos eſſe. Quo factum eſt,ut omnis cõtentio quæ iam ad ſum
mum peruenerat,tolleretur. Poſt hæc obſides,quorum in ea urbe ingens copia erat,ciuitatibus Hiſpa
niæ reſtitui iuſſit,ex quo maxime humanitatis & clementiæ nomen ſibi cõparauit,multoſq; populos
hac indulgẽtia mouit,ut ad Romanum redirent à Punico imperio. Sed omnium primum eius famã *Continentia*
& beneuolentiam auxit id,quod à cunctis ſcriptoribus ut ſummæ uirtutis exemplum celebratur. Ad- *mirabilis.*
ducta eſt enim in conſpectum imperatoris una ex captiuis uirgo longe ante alias ſpecie ac pulchritudi-
ne inſignis,hanc & Scipio cuſtodiri diligentiſſime,& ſeruari integerrime iuſſit;pauloq; poſt cum deſpõ
ſatam comperiſſet Luceio principi Celtiberorum,ſponſo ad ſe accito(is adoleſcens erat) integram in
uiolatamq; reſtituit. Res eſt profecto celebranda literis, & ipſe Scipio dignus ut tantæ manſuetudi-
nis & continentiæ ab omnibus ſcriptoribus ferat fructum. Huius beneficii memor Luceius,cum libe
ralitatem,modeſtiam,& ſingularem in omni genere uirtutis præſtantiam Romani ducis per ſuos po
pulos diuulgaſſet, paulo poſt cum magna equitum manu in Romanorum caſtra rediit. Carthagi-
nenſium duces Mago,Aſdrubal Barchinus,& alter Aſdrubal Giſgonis filius,Carthagine noua amiſ-
ſa,etſi non ignorabant quantum ad opinionem gentium & ſummam uniuerſi belli eſſet detrimenti
acceptum,tamen rem primo tegere,deinde uulgatam extenuare uerbis quoad poterant nitebantur.
Scipio uero multis populis principibuſq; Hiſpanis,iter quos duo reguli Mãdonius & Indibilis fuere,
ſic adiunctis, cõſtituit animo in ea loca iter facere,quibus in locis Aſdrubalem Barchinum eſſe audie
bat, ut prius cum eo,quàm Mago & alter Aſdrubal ſe ei cõiungerent,decertaret. Aſdrubal Barchi-

nus propè flumen Beſulam habebat caſtra, auidus & ipſe certaminis, & ſuis copiis ſatis fidens. Verum C
ubi appropinquare Scipionem cognouit, ex planitie in tumulum quendam ſatis natura munitum ſeſe
recepit. Quem inſecutæ Romanæ legiones nullam moram interponendam putarunt, quin cedenti
inſtarent hoſti, & primo aduentu caſtra adorirentur. Non ſecus quàm ſi una expugnaretur urbs, cir-
ca caſtra pugnatum eſt. Carthaginenſes natura loci & neceſſitate, quæ etiam ignauos excitare ſolet, fi-
dentes, impetum hoſtium ſuſtinere nitebantur. Romani contra ſpe & audacia pleni acriter dimica-
bant, atq; eo magis, quòd in conſpectu Scipionis atq; omnis exercitus res gerebatur, ut nullum paulo
fortius factum latêre poſſet. Itaq; nõ prius remiſſa oppugnatio eſt, quàm omni conatu annixi Roma-
ni uallum ſuperarunt, pluribusq; locis caſtra irrumpentes in fugam compulerunt Pœnum. Aſdrubal
uero dux priuſquã caſtra in poteſtatem Romanorum ueniſſent, cum paucis militibus fugit. Hoc præ-
lio facto, Scipio conſuetudine ſua omnis captiuos Hiſpani generis ad ſe uocari, & ſine pretio dimitti

In hoſtem liberalitas.

iuſſit. Adoleſcentem ex his regii generis, Maſiniſſæ nepotem, comiter benigneq; acceptum ad Maſi-
niſſam remiſit, magnificentiſſima quoque adiecit dona, ut oſtenderet imperatorem exercitus non mi-
nus liberalitate & domeſticis uirtutibus, quàm bellicis artibus ornatum eſſe oportere. Eſt enim belli
finis uictoria, cuius fructus maxime in liberalitate clementiaq; conſiſtit. Hinc ducum gloria, hinc im-
peratoriæ laudes emanant, ut in præſentibus accidit rebus. Nam Hiſpanorum multitudo, quæ ibi
frequens aderat, hanc indulgentiam Romani ducis admirata, contineri non poterat, quin eum hono-
ris & uirtutis gratia appellaret regem. Sed Scipio hanc uocem Romanis auribus inſuetam ſubito
oppreſſit, nec eum titulum ſibi tribu paſſus eſt, quem optimorum ciuium conſuetudini, & Romanæ
libertati aduerſum eſſe ſciebat. Hortatus eſt tantum Hiſpanas gentes, ut ſi in referenda gratia me-
mores eſſe uellent, fidem in populum Romanum beneuolentiamq; ſeruarent. Dum hæc à Scipione
gerebantur, interim alii duo Carthaginenſium duces accepto nuncio male geſtæ ad Beſulam rei,
iungere copias properarunt: pauloq; poſt Aſdrubali Barchino ſe coniunxerunt, ut communi conſilio
de ſumma belli decernerent. Itaque inter ſe collocuti, poſt longam diſceptationem in ea ſententia
conuenere, ut Aſdrubal Barchinus in Italiam ubi Annibal frater & caput belli erat, tranſiret: Mago
uero & alter Aſdrubal in Hiſpania remanerent, ſupplementum à Carthagine peterent, nec prius
cum imperatore Romano ſigna conferrent, quàm undiq; conuocatis auxiliis ingentes copias cõtraxiſ-
ſent. Poſt hæc petente Italiam Aſdrubale, miſſus eſt ex Aphrica in eius locum imperator Hanno: quẽ
primo aduentu Celtiberiam concitantem M. Syllanus iuſſu Scipionis aggreditur, prælioq; commiſſo
ſuperat capitq;. Erat una urbs, quam incolæ regionis Oringen appellant, opulentiſſima ſanè & accom- D
modatiſſima ad renouandum bellum: ad hanc oppugnandam cum parte copiarum miſſus L. Scipio,
locum munitiorem inuenit quàm ut primo impetu capi poſſet. Itaque corona circundedit urbem,
paucisq; diebus expugnatam direptãq; in poteſtatem redegit. Inſtabat iam propinqua hyems, & tem-
pus admonere uidebatur ut hyberna utrique peterent. Quare his rebus proſpere geſtis, Scipio Tar-
raconem, Mago & Aſdrubal Giſgonis filius ſe ad oceanum receperunt. Sequenti æſtate magna con-
tentione renouato in ulteriore Hiſpania bello, Romani Carthaginenſesq; propè Beſulam congredi-
untur, iuſtaq; acie prælium committunt. In quo poſt longum certamen ſuperior Scipio in fugam
uertit hoſtes, magnoq; numero eorum interfecto, neque ſui colligendi, neque conſiſtendi facultatem
dedit, neque prius uictoriæ modum impoſuit, quàm Aſdrubal & Mago ex continenti pulſi, Gades ſe
recipere coacti ſunt, omnibus propè copiis amiſſis. Erat in exercitu Carthagĩẽſium Maſiniſſa iuuenis
magni animi, magniq; conſilii, qui opportunitate capta clàm cum Syllano congrediendi, primos
aperuit ei amicitiæ aditus, ſiue Scipionis liberalitate allectus, ſiue tempus ueniſſe ratus, in quo uicto-
ribus Romanis adhærendum cenſeret. Hic eſt Maſiniſſa, qui poſtea beneficio Romanorum poten-
tiſſimus euaſit Numidiæ rex, ac multis in rebus populo Romano uſui & adiumento fuit. Cæte-
rum eo anno, qui erat decimuſquartus ſecundi Punici belli, felici auſpicio proconſulis Scipionis, Hi-
ſpania prima ex continentis regionibus uicta, poſtrema tamen in prouinciæ formam redacta ab Au-
guſto Cæſare longo interuallo fuit. Scipio non contentus maximis rebus quas breui tempore in Hi-
ſpania geſſerat, cum iam ſibi Aphricam animo deſtinaret, commodiſſimum eſſe ſtatuit Syphacem
Maſſeſſulorum regem omni arte in Romanorum amicitiam trahere. Itaque explorata uoluntate re-
gis, cum non alienam à ſocietate populi Romani comperiſſet, extemplo omnibus rebus poſtpoſitis,
duabus quinqueremibus in Aphricam cõtendit. Veniebat à Gadibus eodem tempore Aſdrubal Giſ-
gonis filius, ac ueluti ex compoſito hi duo clariſſimi imperatores regem adierunt, certatim quiſq; pro
ſua repub. amicitiam petituri. Syphax hoſpitio ambos comiter benigneq; accepit, operamq; dedit, ut
pariter eadem menſa, eodem cubiculo uterentur, ne alter alteri prælatus in honore uideri poſſet. Tra-
dunt Aſdrubalem præſentis Scipionis animum ingeniũq; admiratum, ſecum agitaſſe, quantũ pericu-
li ex eo uiro ſuæ ciuitati atq; omni Aphricæ immineret. Iuuenem enim acrem & ſummis uirtutibus
præditũ, tum multis præliis uictorẽ eſſe cernebat, nec in tã florenti ætate adduci poſſe credebat, ut pa-

cem quàm

a cem quàm bellum mallet. Suſpicabatur etiam, ne Syphax eius autoritate & præſentia motus, ad Romanos animum inclinaret. Nec iam eum fefellit opinio. Nam Syphax etſi primo aduentu parem ſe utriſq; præbens, ſermoné induxiſſet de finiendo inter Romanos Carthaginenſeſq; bello, tamen poſtea negante Scipione, inconſulto ſenatu quicquam agi de pace poſſe, poſthabendum Aſdrubalem cenſuit, ac deſiderio Scipionis obſecutus, cum populo Romano fœdus iniit. Scipio in Hiſpaniam reuerſus, Illiturgium & Caſtulonem & quaſdam alias ciuitates quæ populi Romani detrectabant imperiú, partim ipſe ui expugnauit, partim auſpicio L. Marcii in ditionem redegit. Et ne tot tantiſq; rebus proſpere geſtis aliquod deeſſet lætitiæ genus, Carthaginem nouam profectus ludos gladiatorum magnifico apparatu fecit, quibus non ſolum ſpectando, ſed etiam pugnando multi clari uiri interfuerunt. Sed ex Hiſpanis duo præter alios inſignes nobilitate principes, Corbis & Orſua, de regno inter ſe diſſidentes, eo die controuerſiam finiere, altero eorum alterius manu interempto. Grauis ſpectantibus eorum dimicatio, grauior etiam (quia patrueles erant) mors interempti fuit. Poſt hæc Scipionem longe maiora quàm ea quæ geſſerat meditantem, aduerſa ualetudo corripuit: cuius fama per Hiſpaniá uulgata, & ut plerunq; fit, ſermonibus aucta, ad ſpem nouarum rerum non ſolum Hiſpanas gentes, ſed etiam Romanorum exercitum, quem ille ad Sucronem reliquerat, cócitauit. Soluta primum militum diſciplina imperatoris abſentia fuerat, mox rumores de ægritudine eius & de periculo uitæ in exercitum delati, tantam ſeditionem motumq; fecerunt, ut quidá contempto tribunorum imperio, hiſq; demum fugatis, duos gregarios milites ſibi crearent imperatores, qui non ſolum nomen imperii à uanis autoribus delatum, ſed etiam faſces & ſecures præ ſe ferre auſi ſunt, adeo furor plerunq; & mala ambitio mortalium mentes exagitat. Nec quieuere Hiſpanæ gentes, Mádonius præſertim atq; Indibilis, qui affectantes Hiſpaniæ regnum, poſt expugnationem Carthaginis nouæ ad uictorem Scipionem defecerant. Deinde Romanorum potentiam longe lateq; diffuſam, iniquo animo tolerátes, aliquam nouandarum rerum occaſionem quærebant. Acceptis autem rumoribus nó ſolum de morbo, ſed propè etiam de morte P. Scipionis, fideq; adhibita, extemplo exercitum compararunt, & Sueſſitanis qui ſocii & amici erant populi Romani, intulerunt bellum. Verum cóualeſcente Scipione, ut ex fama eius mortis falſò credita multiplex tumultus fuerat exortus, ſic cóperta ueritate rei, territi ſunt omnium animi nec quiſquam auſus eſt in nouádis rebus ulterius progredi. Scipio magis externis bellis q̃ domeſticis ſeditionibus aſſuetus, etſi militibus qui deliquerát grauiter ſuccenſendum putabat, tamé ne, dum iræ indulget, exceſſiſſe in puniédo modum exiſtimari poſſet, de hac re ad cõſiliú refert.

B Maior pars in eos à quibus initium tumultus ortum erat, animaduertendú, & reliquis ignoſcendum cenſuit: ſic enim fieri poſſe oſtendit, ut pœna ad paucos, exemplú ad multos perueniret. Hanc ſententiam ſecutus Scipio, extéplo exercitum ſeditionis autorem ad accipiendum ſtipendium Carthaginem nouá acciri iubet. Edicto paruerunt milites, alii ſuam culpá, ut plerunq; ſibi indulgent homines, leuiorem rati, alii Scipionis freti ingenio, quod mite in puniendo eſſe cópererant. Dicere enim ſolitus fuit, malle ſe unum ciué cóſeruare, q̃ mille hoſtes perdere. Vulgatú quoq; erat alium Scipionis exercitum paratú eſſe in armis, & aduentú eorum opperiri, ut omnes copiæ ſimul iunctæ aduerſus regulos in Sueſſitanos ducant. Quáobrem ex Sucrone diſcedentes, magna ſpe ueniæ cóſequendæ Carthaginem uenire. Sed poſtridie eius diei quo urbem ingreſſi ſunt, in forum uocati ac inermes cóſiſtere iuſſi, armatis legionibus circundant. Tum imperator Romanus tribunal aſcendens, uniuerſæ multitudini ſeſe oſtendit ea ualetudine, eo uigore, qualis in pubeſcente ætate unq̃ fuerat. Cócionem deinde habuit lóge acerrimá, & grauiſſimis querimoniis plenam, ut nemo miles ex inermi exercitu eſſet, qui aut à terra oculos erigere, aut dicentis uultum ſuſtinere per pudorem poſſet. Conſcientia enim perpetratæ rei ac ſuppliciorú metus terrebat animos, & optimi ducis præſentia noxiis pariter atq; innoxiis ruboré incutiebat. Itaq; tacito ſilentio torpebant omnia. Poſtea quá finem dicendi fecit, principes ſeditionis in cóſpectum multitudinis producunt. Ibi uirgis cæſi, more maiorum, ſecuriq; percuſſi, horribile ſpectaculum uidentibus præbuere. His rebus ita cópoſitis, Scipio reliquis militibus nouo ſacramento adactis, expeditionem in Mandonium atq; Indibilem pronunciari iubet. Nam hi ſecum reputantes, à militibus Romanis qui caſtrenſis ſeditionis autores fuerant, pœnam eſſe repetitam, omnem ſpem abiecerant ueniæ impetrádæ, atq; ex eo XX. millia peditum, duo millia equitum cóparauerant, ut his copiis aduerſus Romanos pgrederentur. Quod ubi cognouit Scipio, priuſquam augerentur regulorú uires, & plures populi conſpirarent, maturat à Carthagine proficiſci, & quanta maxime celeritate poteſt, ad hoſtem pergit. Reguli loco ſatis munito habebát caſtra, ſicq; ſuis copiis fidebát, ut nec alios prouocare, nec prouocati pugnam detrectare parati eſſent. Factum eſt autem propinquitate caſtrorum, ut paucis poſt diebus a Romanis laceſſiti in prælium deſcenderent, in quo quidem aliquandiu ſumma contentione dimicatum eſt. Tandem Hiſpani à tergo circumuenti, ac in orbem pugnare coacti ſuperantur. Vix tertia pars ex eorum numero aufugit. Mandonius atq; Indibilis nullum remedium perditis rebus eſſe cernentes, legatos ad Scipionem miſerunt, qui ſuppliciter pacem peterent, &

Ingenium in puniendo mite.

ueniam deprecarentur. At Scipio etſi quantum in ſe atq; in populum Romanum facinus admiſiſſent, C
intelligebat, tamen non minus decorum putans hoſtē clementia & manſuetudine ſuperare, q̄ armis,
regulis ignouit, pecunia tantum ut militi ad ſtipendium ſoluerent imperata. Per id tempus Maſiniſſa
à Gadibus profectus in continentem uenit, ut amicitiæ fidem, quam per M. Syllanum abſenti Scipio-
ni obtulerat, præſenti confirmaret, ſimul ut ipſum Scipionem alloquereť, quem ob res egregie geſtas
Formæ maieſtas. præſtantiſſimum eſſe uirum conſtituerat animo. Verum nec iam opinioni Numidæ uirtus P. Scipio-
nis, nec expectationi (ut plerunq; accidere conſueuit) præſentia defuit. Nam præter ingētia animi bo
na, quibus Scipio cæteros alios anteibat, præ ſe etiam ferebat eximiam formam, & omni amplo dignā
imperio. Erat præterea uir benignus in audiendo, facundus in reſpondendo, & in conciliandis homi-
nibus egregius artifex: habitu corporis uirili, cæſarie promiſſa utebatur. Hunc igitur Maſiniſſa ſalu-
tatum uenięs, ut primum conſpexit, ſic uirum admiratus eſſe dicitur, ut nec ab eo dimouere oculos,
nec intuendo explere deſiderium poſſet. Ampliſſimis uerbis ei gratias egit pro nepote ad ſe remiſſo,
& fidem ſe præſtaturum initæ amicitiæ dixit: quam poſtea erga populum Romanum uſq; ad exi-
tum uitæ cōſtantiſſime coluit. Iam uero omnes Hiſpaniæ populi aut imperium aut ſocietatem Ro
manorum acceperant, cum Gaditani idem ſibi licere arbitrantes, ſponte Romanis ſe dedidere: gens
uetuſta origine, &, ſi famæ credere libet, ut Carthago in Aphrica, in Bœotia Thebæ, ita Gadis ad ocea
num colonia Tyriorum fuit. Scipio receptis Hiſpaniis, pulſis Carthaginenſibus, cum nihil relinquere-
tur quod ſibi conſtituendum putaret, L. Lentulo & Manlio Accidio prouincia tradita, Romam re-
diit. Venienti ſenatus extra urbem datus eſt in æde Bellonæ, ubi cum res à ſe per multos annos for-
Geſta quàm breuiſſime. titer feliciterq; geſtas expoſuiſſet, oſtendiſſetq; quatuor hoſtium duces, quatuor exercitus multis præ
liis à ſe uictos, Carthaginenſes ex Hiſpaniis eiectos, nullas gentes in his terris relictas quæ non ueniſ-
ſent in populi Romani poteſtatem, res ampliſſimo triumpho dignas eſſe cēſebat ſenatus. Sed quia ne
mini adhuc contigerat, ut cum proconſul & ſine magiſtratu eſſet, pro rebus geſtis triumphanti inue
hi liceret in urbem, nec patribus uiſum eſt, nec ipſe Scipio magnopere contendit, ut nouo exemplo
morem maiorum ſui cauſa commutarent. Ingreſſus urbem paulo poſt ingenti ſtudio populi Roma
ni conſul declaratur. Tradunt raro unquam frequentiorem multitudinem, non tam ad celebranda
comitia, quàm ad conſpiciendum P. Cornelium Scipionem Romam ueniſſe. Itaq; non ſolum Quiri-
tes, ſed externi etiam homines hunc unum intuebantur, publice priuatimq; dicebant mittendum in
Aphricam eſſe ad inferendum ex propinquo Carthaginēſibus bellum. Idem cum ſentiret Scipio, de
hac re ad populū ſe relaturum ſignificabat, ſi tam ſalutari cōſilio aduerſaretur ſenatus. Quidam enim D
ex patribus, atq; inter eos præcipuæ autoritatis Fabius Maximus huic ſententiæ acriter reclamabat.
Scipio in contrarium nitebatur, rationibus multis oſtendens hac una uia ſuperari Pœnos, & Anniba-
lem deduci ex Italia poſſe, cætera uana eſſe conſilia. Poſt longam altercationem Scipioni Sicilia de-
creta, permiſſumq; à ſenatu eſt, ut ſi arbitraretur utile exq; Repu. eſſe, cum omni exercitu in Aphri-
cam traiiceret. Hoc ſenatuſconſulto in populum edito, ſic erecti ſunt omnium animi ad ſpem magna
rum rerum, ut iam de Aphrica cogitarent, & bellum poſſe confici non diffiderent. Sed Scipioni in re
bus neceſſariis comparandis maxima difficultas proponebatur, cum ob ærarii inopiam, tum ob iuuē-
tutis penuriam, cuius florem præteritæ clades à Pœno illatæ abſumpſerant. Ipſe tamen ne tantæ ex-
pectationi deeſſet, ingenti ſtudio in apparatum belli intēdit. Et adfuerūt ei multi Hetruriæ atq; Vm
briæ populi, quorum alii materiam ad fabricandas naues, alii arma, quidam frumentum ac omnis ge
neris commeatum ad iuuandum exercitum detulerunt. Quadrageſimoquinto die, quod uix cuiquā
credibile uideretur, fabricata inſtructaq; claſſe ex Italia decedens Scipio in Siciliam contendit. At cum
exercitum in ordines redigeret, eos præcipue ſeligendos putauit, qui ſub M. Marcello multos annos
meruerant, ſummamq; ſcientiam rei militaris habere exiſtimabantur. Siculos autem partim autori-
tate, partim gratia impulit ad ſubminiſtrandum auxilium futuro bello, quod in Aphricam transfer-
re cum primum per anni tempus poſſet, omni ſtudio parabat. Tradunt præter alia Scipionem ex ua
riis ciuitatibus CCC iuuenes legiſſe totius prouinciæ nobiliſſimos, ac eis præcepiſſe, ut certa die cum
armis equiſq; adeſſent. Hi ut imperatum erat cum præſtò fuiſſent ad cōſtitutam diem, optionem de-
tulit conſul, qua uel ipſi ſecum in Aphrica militarent, uel totidem aliis ſubſtitutis equos armaq; largi-
rentur, utrum uellent acciperent. Singulis remiſſionē militiæ petentibus, dati ſunt uicarii CCC Ro
mani iuuenes, quos Scipio inermes ex Italia adduxerat, eo conſilio ut Siculorum impēſa, ſicut euenit,
armis equiſq; inſtruerentur. Horū opera multis poſtea certaminibus fideli atq; utili in Aphrica uſus
eſt. Iam tempus hybernorum erat, cum Scipio non ſolum in apparatibus belli, ſed etiam in compo-
nendis Siciliæ rebus curam adhibendam ratus, Syracuſas petit. Vbi cum ex multorum querimoniis
cognouiſſet, ſatis magnam copiam Italicorum militum in eadem urbe uerſari, qui res bello partas, de
inde Syracuſanis per ſenatum reſtitutas retinerent, ſtatim eos partim edictis, partim iudiciis compu-
lit ad ea implenda, quæ ſenatus cenſuiſſet. Qua ex re magnam gratiam & iuſti conſulis famam apud
Siculas

A Siculas gentes eſt adeptus. Interim per C. Lælium multa cum præda ex Aphrica redeũtem certior fit,
Maſiniſſam regem cupidiſſime aduentũ ſuum operiri, monere atq; rogare, ut ſi Reip. cõmodo face-
re poſſit, quamprimũ in Aphricam traiiciat. Idem cupere multos Aphricæ populos, qui odio haben-
tes Carthaginenſiũ imperium, aliquam nouandarũ rerum occaſionem expectẽt. Nec iam ulla Scipio-
nis ſecordia eam profectionem diſtulerat, cum raro quiſquam alter imperator aut efficacior, aut ſoler-
tior in rebus agendis fuerit. Verum Siculæ res & occaſio recipiendi Locros impedimento fuere, quo
minus negociũ pro ſuo arbitratu conficeret. Acceſſit etiam cauſa quædam Pleminii legati, qui Locris
à Scipione relictus, cum omne genus improbitatis, libidinis, auaritiæ in oppidanos exercuiſſet, facile
multitudinem perpulit, ut omnia mallet, quàm impuriſſimi hominis imperium ferre. Miſſi igitur à
Locrenſibus Romã legati cum in ſenatum ueniſſent, & grauiſſimas iniurias à Pleminio acceptas que-
ſti eſſent, ſic patres mouerunt, ut non ſolum in Pleminium, ſed etiã in Publiũ Scipionem atroces ſen-
tentiæ dicerentur. Hinc obtrectatores Scipionis amplam materiã calumniæ nacti, aſſerere non dubi-
tabant, eum cognouiſſe Locrenſium iniurias, Pleminii ſcelera, ſuorũ militum diſſenſiones, atq; omnia
lentius tuliſſe, quàm optimum conſulem deceret. Addebãt præterea exercitũ in Sicilia habere uecor-
dem, & omni diſciplina ſolutum militari, ipſum ducem oſcitantẽ totũ ſe ad uoluptates & ocium con-
tuliſſe. Et præter cæteros Fabius Maximus in Scipionem inuectus ſic modũ exceſſit, ut extemplo re-
uocandum ex Sicilia, abrogandumq; ei imperium cenſeret. Hæc nimis aſpera uiſa omnibus ſententia
eſt. Quamobrem Q. Metelli conſilium ſecuti patres decreuerunt, ut decem legati in Siciliam trãſmit-
tentes, cuncta quæ de Scipione ad ſenatum delata erant, diligenti ſtudio perquirerent: ſi nocẽtem in-
ueniſſent, ſtatim iuſſu ſenatus in Italiam reuocarent: ſin uero falſa eſſent crimina, & uanæ inuidorum
calumniæ, dimitterent ad exercitum, hortarenturq; ut fidenti animo bellũ ſuſciperet. Profecti in Sici-
liam legati, in diſcutiẽdis ſingulis rebus nullam Scipionis culpam inuenire potuerunt, niſi quòd iniu-
rias à Pleminio Locrenſibus illatas nimis leni animo pertuliſſet. Erat enim Scipio in remunerãdo lar-
gus, in puniendo mitis & clemens. Exercitũ uero, claſſem, & omnem apparatum belli cum intueren-
tur, ſic admirati eſſe dicuntur copiam & ordinem ſingularum rerum, ut poſtea in urbẽ redeuntes am-
pliſſimis laudibus P. Scipionẽ efferrent, & reiectis inuidorum calumniis, ad certiſſimã uictoriæ ſpem
ſenatum populumq; Romanũ reuocarent. Cæterũ domeſticis impedimentis ſublatis, aliæ foris ſu-
peruenerunt curæ, quæ non mediocriter animũ Scipionis mentemq; turbarunt. Nam oratores à Sy-
phace miſſi denũciarũt ei, nouum ſibi fœdus cum Carthaginẽſibus ictum, affinitatem cum Aſdruba-
B le contractam, filiam eius ſibi matrimonio iunctam: propterea monere, ut ſi ſuæ Reipublicæ cõſulere
uelit, Aphrica abſtineat, eoſdem enim quos Pœni haberent, ſe amicos inimicoſq; habiturum. Hos le-
gatos Scipio, ne mandata regis efferrentur, extemplo ad Syphacem remiſit cum literis, quibus poſtula-
bat, ut initæ ſocietatis iunctæq; dextræ memor, caueret, nequid nomine Romano & regia fide indi-
gnũ moliretur. Poſt hæc cõcione aduocata, legatos Syphacis ueniſſe in Siciliã dixit, ut ſicut antea Ma-
ſiniſſa, ſic etiã hi nimiam dilationẽ aduentus ſui quererẽtur. Itaq; maturandũ in Aphricam eſſe, atque
ideo cunctis militibus edicere ut arma expediant, & ad profectionem neceſſaria comparent. Hoc edi-
ctum Romani ducis ubi per Siciliam uulgatum eſt, ſtatim multitudo ingens Lilybæum cõfluxit, non
hominũ ſolum qui in Aphricam traiecturi erant, ſed eorũ etiã qui ſpectatum uenerant Romanã claſ-
ſem, qua raro unquam inſtructior aut omni armatorum genere ornatior uiſa fuerat. Ipſe uero Scipio
ſatis iam omnibus cõſtitutis, e Lilybæo ſoluit tanta cupiditate trãſmittendi, ut nulli ei neq; remi neq;
uenti ſatisfacerẽt. Deuectus eſt tamen paucis diebus ad promontoriũ Pulchri, atq; ibi omnes copias in
terram expoſuit. Sed celeriter eius aduentus Carthaginem nunciatus ſic ciuitatem turbauit, ut cõcla-
matum eſſe ad arma, ſtationeſq; in portis muriſq; diſpoſitas, quidam autores ſint. Nam à M. Regulo
uſque ad eum diem. L. propè annorum interceſſerat ſpatium, ex quo nullus imperator Romanus cũ
ualido exercitu terram Aphricam intrauerat. Meritò igitur pauoris ac tumultus omnia erant plena.
Augebat etiam terrorem Scipionis nomen, cui Carthaginenſes quem ducẽ aut opponerẽt, aut parem
arbitrarentur non reperiebant. Aſdrubal Giſogonis filius egregius ea tẽpeſtate imperator habebatur,
quem uictum à Scipione fugatumq; ex Hiſpania meminerãt. In eo tamen atq; in Syphace potẽtiſſimo
rege magnam ſpem ſeruandæ patriæ reponentes Pœni, hunc rogare, illum monere non deſiſtunt, ut
quanta maxima celeritate poſſint, Aphricæ rebus ſubueniant. Sed dum hi copias iungunt, interim
Hanno Amilcaris filius proximam regionem tueri iuſſus, obuiam Romanis progreditur. Scipio po-
pulatis agris, ditatoq; exercitu ingenti præda, propè Vticam cum omnibus copiis conſederat, ut cele-
brem urbem & opportunam ad bellum terra mariq; gerendum, ſiqua uia fieri poſſet, in poteſtatẽ re-
digeret. Et ſub idem tempus Maſiniſſa in caſtra Romanorum uenerat, ardens incredibili cupiditate
belli gerendi aduerſus Syphacem regem, à quo nõ multo antea paterno regno fuerat expulſus. Hunc
Scipio quia iuuenẽ acrem & manu promptũ in Hiſpania cognouerat, priuſquã maiores copiæ à Car-
thaginenſibus cogerentur, ſpeculatũ mittit hoſtium caſtra, atq; ei præcipit, ut omni ingenio adhibito

Hannonem ad pugnã eliciat. Maſiniſſa ut imperatum erat, hoſtem irritando, ſenſimq́; trahendo perducit ad ea loca, quibus in locis Scipio cum armatis legionibus conſtiterat, expectans occaſionem gerédæ rei. Defeſſa iam erat hoſtium acies, cum Romani recentibus copiis obuiam facti, prælium ineunt. Primo congreſſu ſuperatur Hanno, & ipſe cum parte copiarũ occiditur. Reliqui terga dantes, quà poteſt quiſq; fugam per diuerſa petunt. Poſt hanc uictoriam, Scipionem ad oppugnandã Vticam redeũtem, abſiſtere incepto coëgit ſubitus Aſdrubalis & Syphacis aduentus, qui ingentes peditũ equitumq́; copias ſecum ducentes, haud procul à Romanis poſuerunt caſtra. Quod ubi animaduertit Scipio, ſtatim ſoluta obſidione, caſtra in quodam promontorio cõmuniuit, unde procedere obuiã hoſti, & uexare Vticenſes, & claſſem ſubductam tueri poſſet. Cæterũ cum tempus poſtulare uideretur ut hyberna utrinq; peterent, placuit ei ad Syphacem mittere, qui tentarét animũ regis, & quantũ in eis eſſet à Carthaginenſiũ amicitia abducerent. Hunc enim ſciebat Sophonisbæ nuptiis agitatũ, & quaſi muliebribus inſtructũ furiis, eò inſaniæ deueniſſe, ut non modo Romanos non iuuandos, ſed etiam cõtra ſus fœderis oppugnandos cenſeret: quòd ſiqua uxoris ſatietas hominé cepiſſet, iam ad ſanitatem eum reuerti poſſe arbitrabatur. Syphax auditis iis quæ nomine Scipionis ad eum deferebãtur, tẽpus iam eſſe reſpondit, ut non de relinquenda Pœnorum ſocietate, ſed de abiiciendis belli conſiliis agatur, ſe optimum pacis autorem fore pollicetur. Huic ſermoni Scipio aures adhibendas putat, ſolerti animo

Aſtus. rem nouam meditatus. Nam ex omni exercitu ſtrenuos milites deligit, quos ſeruiles ueſtes indutos comitari oratores iubet, & quid fieri uelit oſtẽdit. Hi ut præceptum erat, dum legati & Syphax de cõditionibus pacis inter ſe agunt, & longior conſulto producitur ſermo, ſpeculatum proficiſcũtur hoſtiũ caſtra, omnes aditus exitusq; explorant. Hoc ſæpius facto, ad Scipionem reuertũtur. Certum erat induciarum cõſtitutum tempus, quo elapſo Scipio ſimulat ſe omni ſpe pacis abiecta, arma, claſſem, machinasq; parare, ut quemadmodum antea orſus fuerat, Vticam oppugnatum redeat. Hoc quàm latè per regionem uulgari, hoc ab hoſtibus credi uolebat. Ipſe uero tribunis militum cõuocatis, conſilium ſuum aperit. Docet bina eſſe hoſtium caſtra, paruo inter ſe diuiſa ſpatio, quorũ altera ex lignis hybernacula, altera ex arundinibus contexta habeant, utraq; deleri incendio poſſe. Quamobré Maſiniſſam & C. Lælium ad ſe uocat, atq; eis præcipit, ut intempeſta nocte Syphacem aggrediantur; ignem caſtris iniciant, ſe ex altera parte Carthaginenſes inuaſurũ pollicetur. Hi mandata impigre exequẽtes, conſtituta hora Numidarũ caſtra adoriuntur, & ignem arundinibus applicãt, quæ ſubitò incendium effuderunt, & penè in omnem locum caſtrorum diſtulerunt. Numidæ fortuitum primo incendiũ arbitrati, ad opem ferendam celeriter concurrerunt: mox ubi in legiones hoſtium incidentes trucidari D

cœpti ſunt, ancipiti pauentes metu, ſeſe fugæ mandarũt. Simili penè ratione ab altera parte exercitus cui Scipio præerat; incenſa ſunt Carthaginenſium caſtra, & profligati hoſtes, tanta fugientiũ ſtrage, ut ad XL millia hominum ex Pœnis Numidisq; ea nocte abſumpta quidam autores ſint. Hæc clades Carthaginem delata, ſic terruit ciuium animos, ut alii ex Italia Annibalem reuocandũ, alii pacem petendam à Scipione cenſerent. Sed factio Barchina potens pollensq; cum abhorreret à conſiliis pacis, peruicit ut noui delectus haberentur ad reſtituendũ bellum. Igitur Syphax & Aſdrubal magna multitudine peditatus equitatusq; coacta, celerius opinione omnium exercitum repararunt, atq; rurſus in conſpectu Romanorum poſuerunt caſtra. Qua re cognita, Scipio non cunctandum exiſtimauit, dum milites ſui alacres eſſent & fiduciæ pleni, quin pugna decertaret. Accidit auté ab initio ex propinquitate caſtrorum, ut leuia quædam committerentur prælia: ad extremum uero omnibus copiis cõcurſum eſt, tantusq; ardor Romanorum militum fuit, ut primo impetu Numidas Pœnosq; in fugam conuerterent, magnamq; partem fugientium interficerent. Aſdrubal & Syphax citato curſu ex media cæde profugerunt. Ad quos conſectandos Scipio Maſiniſſam & C. Lælium cum expedito equitatu miſit. Syphax in Numidiam, atq; inde in antiquum regnum profectus, ex omni genere hominũ exercitum coëgit, obuiamq; Maſiniſſæ & Lælio factus prælium committere non dubitauit, malo tamen conſilio, cum eſſet hoſtibus longe inferior non tam dimicantium numero, quàm quòd nec miles cum milite, nec duces cum ducibus erant conferendi. Itaq; à bellaciſſimis uiris facile ſuperatur, & quod Maſiniſſa uix auſus eſſet optare, in prælio capitur, & cum multis nobilibus uiris ad Scipionem perducitur. Ceperat primum lætitia omnium animos, cum Syphacem in caſtra adduci nunciatum eſt: deinde ubi uinctus in conſpectum multitudinis eſt perductus, tanta uiri præſentia, & priſtinæ maieſtatis recordatio, miſericordiam intuentibus mouit. Meminerant enim quàm celebre eius regis nomen, quàm florentes opes & ampliſſimi regni uires paulo ante extiterant, poſtea uero ex tãto faſtigio prolapſum cernentes miſerebantur. Ipſe autem imperator Romanus benigne eum affatus, quæſiuit quænam tãta cauſa animum eius mutaſſet, impuliſſetq; ad inferendum Romanis bellum. Tum rex ueteris hoſpitalitatis, iunctæq; dextræ memor, fidenti animo Scipioni reſpondit, ſe coniugis Sophonisbæ amore captum, tantum facinus quãtum omnes ſcirent, in populum Romanum admiſiſſe, atq; extemplo eas dediſſe pœnas, quas cæteri pro documento habere poſſent, ut in fide atque officio permanerent.

Sed in

A Sed in extremis malis hoc ſibi ſolatii contigiſſe, quòd inimiciſſimum hominem Maſiniſſam, eadé inſania, qua ipſe laboraſſet, correptũ uideret. Nam poſt uictum captumq́; Syphacem, Maſiniſſa Cyrtham caput regni petens, cum urbem in poteſtaté redegiſſet, Sophonisbam multis precibus ſibi blandiétem ardere cœperat, mulieriq́; fidem dederat, ſe eam à Romanorum manibus uindicaturum: & ut id cõmodius præſtare poſſet, nouis nuptiis ſibi deuinctam uxorem duxerat. Hæc celeriter ad Scipionem delata, magnopere hominem perturbarunt. Conſtabat enim auſpiciis Romanorum uictũ Syphacem eſſe, & quæcunq; ſuæ ditionis fuerant ad eorum iudicium pertinere: quòd ſi Maſiniſſa inconſulto Scipione patrocinium Sophonisbæ ſuſcipiendum putarat, ſimul & imperium ducis & maieſtatem populi Romani uiſus fuerat contempſiſſe. Accedebat huic culpæ turpiſſima libidinis cauſa, quæ tanto grauior uideri debuit, quanto erat Romani imperatoris continentia maior, quam Maſiniſſa ante oculos habebat ad imitandum. Nam Scipio præter cætera uirtutis documenta, in omnibus locis quibus hoſtem ſuperauerat, à captiuis mulieribus uictrices ſemper abſtinuerat manus. Indignatus igitur aduerſus Maſiniſſam, etſi primum in caſtra redeuntem præſente multitudine benigne accepit, poſtea tamen ſeiũctum à cæteris ita obiurgauit, ut ſentiret Numida moderatiſſimo ſimul & ſeueriſſimo imperatori ſibi eſſe parendum. Itaq; lachrymans & conſilii inops in tentorium abiit, pauloq́; poſt, cum fidem Sophonisbæ datam præſtare non poſſe cerneret, atq; ex eo grauiter angeretur, uenenũ ei cum mandatis miſit, quo mulier repente hauſto, uoluntariam ſibi cõſciuit mortem. Cæterum Carthaginenſes tot tamq́; multiplicibus acceptis cladibus, cum res in eum locum deductas uiderét, ut iam non de propagando imperio, ſed de ſeruanda patria eſſet cogitandum, Annibalem ex Italia reuocarunt. Qui celeriter in Aphricam reuerſus, ſiue quòd præſentis iuuenis felicitatem horreret, ſiue quòd labéti & penè inclinatæ Reip. diffideret, omniũ primum cum P. Scipione de pace agendum cenſuit. Quapropter petenti locus ad colloquium datus, in quo ſimul congreſſi, longum ſermonem de tollédis cõtrouerſiis habuere. Ad extremum Scipio eas condiriones detulit Pœno, quibus facile apparuit, nõ tædere belli populũ Romanum, & ipſum iuuenem ſpe uictoriæ magis, quàm cõcordiæ deſiderio trahi. Itaque omni ſpe pacis adempta, colloquium dirimunt, atq; in poſterum diem certamen parant duarum nobiliſſimarum bello gentium, duo clariſſimi duces, imperiũ orbis terræ breui ſpatio ſuis Rebuſpub. aut daturi, aut erupturi. Locus propè Zamam fuiſſe traditur, ubi ſupremas uires quaſi in medium effundentes, pugnam memorabilem conſeruere: in qua uictores Romani, primum hoſtium elephantos, deinde equites in fugam uerterunt, demum acrius inſerentes pedem, totam aciem profligarunt. Cæſa aut capta ex Carthaginéſiũ copiis ſupra X L millia hominũ à Romanis ferũt. Annibal ex

Pugna apud Zamam.

B tanta cæde incolumis euaſit, nullo ſtrenui ducis eo die munere prætermiſſo. Nam ſi unquam antea, tum ea pugna acié peritiſſime inſtruxerat, loco ſubſidiiſq; firmauerat, atq; in ipſo certamine dum manus conſerebantur, ſic militibus ſuis officium præſtiterat, ut ſummi imperatoris laudem etiam ab hoſtibus tulerit. Poſt hanc uictoriam, Scipio nactus Verminam Syphacis filium, opem Carthaginenſibus afferentem, fugauit, & uſque ad mœnia portumq́; Carthaginis exercitum admouit, ratus id quod accidit, Pœnos ſupplices ad pacem petendam uenturos. Nam ut ad bella ſuſcipiéda alacer & promptus fuerat Carthaginenſium animus, ſic eo tempore mollis ac minime reſiſtens mens eorum fuit, Annibale præſertim ſuperato, in quo antea omnem ſpem ſeruandæ patriæ collocatam habebant. Itaq; conſternati animo, legatos ad Scipionem mittunt, qui clementiam uictoris implorent, & multis precibus pacem expoſcant. Iam Romæ de prouincia Aphrica contentiones erant, & alter ex nouis conſulibus in exercitum properabat pari imperio ad gerendum bellum: quamobrem ueritus Scipio ne tanti belli confecti gloria ad alium perueniret, æquo animo à legatis Carthaginenſium ſe exorari paſſus eſt. Conditiones igitur pacis Carthaginenſibus datæ ex uictoris arbitrio, & præter alia, omnis claſſis, qua maxime confidebant, adempta. Ea cum cremaretur, tam miſerabile ſpectaculum intuẽtibus præbuit, ut non ſecus in urbe, quàm ſi Carthago à ſtirpe interiiſſet comploratum ſit. Ad quingentas enim naues omnis generis crematas quidam autores ſunt. Verum hæc nos admonere debent fragilitatis humanæ, cuius nimia (ut ille inquit) in proſperis rebus obliuio eſt. Qui enim antea ampliſſimis uictoriis conſecutis, omni propè Italia in ditionem redacta, urbe Roma audaciſſime obſeſſa, imperium orbis terræ animis deſtinabant, nõ multo interiecto ſpatio, in eum locum deducti ſunt, ut omni imperio amiſſo, nihil præter Carthaginis mœnia poſſiderent, éaq; ſeruare poſſe diffiderent, niſi ſalua eſſé fineret hoſtiũ exorata clementia. Poſt hæc Scipio ex ſententia ſenatus, Maſiniſſam regé non ſolũ in patrium regnum reſtituit, ſed adiecta opulentiſſima parte Syphacis regni, præpotentem inter Aphricæ reges fecit: ſingulis deinde pro meritis præmia tribuit. Demum compoſitis Aphricæ rebus, exercitum in Italiam reportauit: ſub cuius aduentũ multi mortales Romani confluxere, ut præſtãtiſſimum belli ducem, poſt tantas res geſtas, intuerentur. Itaq; celeberrimo triumpho urbem eſt inuectus, quem ſecutus eſt Terentius Culeo ſenator pileato capite, quia beneficio eius ex ſeruitute fuerat exemptus. Syphacem uero regem Polybius in triumpho ductum, quidã priuſquam Scipio triumpharet mortuũ

Quingentæ naues Carthaginenſium crematæ.

ſcribunt. Multi antea Punico, & poſtea Macedonico, atq; Aſiatico bello triumphantes, plura uaſa au- C
rea argenteaq; & maiorem copiam captiuorũ præ ſe tulerunt. Sed unus Annibal uictus, & tanti belli
confecti gloria, triumphum P. Scipionis ſic celebrem reddidit, ut facile cæterorum aurũ pompamq;
ſuperaret. Aphrica enim ſubacta, nulla gens poſtea fuit, quæ uinci à populo Romano erubeſceret.
Quamobrem ex hac prouincia gradus imperii in Macedoniam, in Aſiam, atq; in reliquas partes orbis
terræ eſt factus. Cæterum Scipioni, quẽ poſt Aphricam deuictam iam Aphricanũ appellare licet, Ro-
mam reuerſo, neq; ciuiles dignitates, neq; urbani honores defuerunt. Nam cum cẽſorum comitia ha-
berentur, & multi cõpetitores ex ſuperna nobilitate concurrerẽt, ipſe & Elius Petus prælati omnibus
ſunt: creatiq; cenſores, magiſtratũ poſtea ſumma integritate concordiaq; geſſerunt. Sequentes deinde
cenſores alii atq; alii principem ſenatus Aphricanũ legerunt, quod genus honoris iis tantũ uiris defer-
ri conſueuit, qui autoritatem & gloriã maximis in Remp. meritis præſtantiſſimisq; rebus geſtis eſſent
conſecuti. Nec multo interiecto ſpatio, creatus eſt iterum conſul, collegaq; ei datus Sempronius Lon-
gus, Sempronii illius filius, quem Annibal magna affectũ clade ad flumen Trebiam ſuperauit. Hi pri-
mi fuiſſe dicuntur, qui in ſpectandis ludis patres à populo ſecreuerunt, quam ſelectionem plebs Ro-
mana moleſtiſſime tulit, aduerſus cõſules indignata, qui honorẽ ſenatorũ ordinis extuliſſe, ſuum cõ-
tempſiſſe uiſi erant. Et ipſum etiã Aphricanum aliquando pœnituiſſe tradunt, ſe ueteris moris tollẽ-
di, noui introducendi autorẽ fuiſſe. Erant per id tempus quædã contentiones de finibus imperii inter
Maſiniſſam & Carthaginenſes exortæ, ad quas componẽdas, Scipio duoq; alii legati à ſenatu miſſi, cũ
cauſam diſcordiæ cognouiſſent, rem totam integrã ſuſpẽſamq; reliquerunt. Atq; eo cõſilio id factum
dicunt, ut Pœni domeſticis contẽtionibus occupati tenerentur, ne'ue aliis negociis uacare, uel ad ſpem
nouarum rerum erigere animos poſſent. Vigebat enim, cum rege Antiocho bellum, & Annibal Pœ-
nus cum eo erat, qui nunquã ceſſabat in populum Romanũ ueteres hoſtes cõcitare, nouos acquirere,
& omnibus modis Carthaginenſibus ſuadere, ut ſeruitutis iugum ſub titulo fœderis ſibi à Romanis
impoſitũ abiicerent, & regũ amicitiam experirentur. Verũ paulo poſt Romani rebus proſpere geſtis,
Antiocho è Græcia pulſo, cum iam Aſiam animis deſtinarent, Aphricanum intuebantur, ueluti homi-
nem natum ad bella magni ponderis finienda. L. autẽ Scipio & C. Lælius cõſules erant, & uterq; ſibi
Aſiam prouinciam decerni cupiebat. Res arbitrio ſenatus permiſſa erexit ſtudia patrum, ſenatoresq;
dubios reddidit de tantis uiris iudicium facturos. Sed cum apud patres maior Lælii gratia, maior etiã
exiſtimatio eſſet, & ſenatus ad eum inclinaret negociumq; deferret, ſurrexit P. Aphricanus frater ma-
ior L. Scipionis, & illã ignominiã familiæ deprecatus eſt, dixitq;, & in fratre ſuo ſummam uirtutẽ eſſe D
ſummumq; conſilium, neq; ſe ei legatum defuturum. Extemplo hæc uox ingenti patrum lætitia ex-
cepta, omnem dubitationem ex eorũ animis dempſit. Decretum eſt igitur frequenti ſenatu, ut L. Sci-
pio in Græciã aduerſus Aetolos, deinde in Aſiam ſi ei uiſum eſſet, tranſiret, ad inferendũ Antiocho
bellũ, & P. Aphricanũ ſecum duceret, quem Annibali uicto & pro Antiocho in acie ſtanti uictorẽ op-
poneret. At uero P. Scipionis pietatem quis nõ iure miretur? quam non ſolum à prima adoleſcentia
Cornelio patri, ſed etiam L. fratri id ætatis iiſq; rebus egregiam præſtitit. Et quanquam erat Aphrica-
nus, qui Annibalẽ uicerat, de Pœnis triũpharat, omnes belli gloria & uirtute anteibat, imperio tamen
minoris natu ſe ſponte ſummiſit, ut is in honore obtinendæ prouinciæ gratioſo collegæ præferretur.
Ex eo autẽ bello L. Scipio conſul Aphricani conſilio egregio quidem & fideli uſus, maximã gloriam in
patriam reportauit. Nam primum in Græciam traiiciens inducias ſex mẽſium Aetolis dedit, ſuaden-
te Aphricano poſthabitis omnibus Aſiam caput belli peteret. Pruſiam deinde Bithyniæ regem animo
fluctuantem, Aphricani opera ab Antiochi ſocietate auertit. Magnum enim erat Aphricani nomen,
& omnes qui conſulem adibant, rem aliquam impetraturi, eo patrono utebantur. Cum uero in Aſiã
perueniſſet, & legatus Antiochi & Heraclides Byzãtius præſtò fuiſſet, ut de pace ageret, & publice ex-
poſitis mandatis æquas conditiones impetrare non potuiſſet, priuatim ſicut præceptum erat, Aphrica
num adiiſſe traditur, ac multis modis tentaſſe animum uiri, ut in regis deſiderium traheret. Nam &
filium adoleſcentem, quem captum in poteſtate haberet, Antiochum remiſſurum dixit, & Aphrica-
num in totius regni ſocietatem, titulo tantum ſibi reſeruato, libentiſſime ſuſcepturum adiecit. P. au-
tem Scipio ſicut multis aliis uirtutibus, ita fide & probitate præſtans, cæteris poſthabitis filium ut gra
tum munus ſe accepturum reſpondit, & pro priuato officio quã [illegible] in eo eſſet, priuatam gratiam re-
laturum. Sed ante omnia regem hortari, ut abiectis belli cõſiliis, quaſcunq; dederit ſenatus populuſq;
Romanus conditiones accipiat. Paucis uero poſt diebus, Antiochus filium ad P. Scipionem ut pollici-
tus erat, remiſit: quem alii iam inde ab initio belli à Chalcide Oricum petentem, alii paruo nauigio
traiicientem, quidã proficiſcentem exploratum conſilia hoſtium, captum fuiſſe tradunt, atque eo tem
pore ad patrem Eleæ ægrotantem remiſſum dicunt. Ea indulgentia regis, gratiſſima (ut par erat)
Aphricano fuit, uiſuſq; ex longo interuallo adoleſcens, animum eius ſolicitum & corpus ægrum ma
gnopere recreauit. Verum P. Scipio ut aliquod grati animi indicium præ ſe ferret, per legatos qui ad
cum

A eum uenerant, ampliſſimas gratias Antiocho egit pro filio ad ſe remiſſo. Deinde eum monuit, ne prius in aciem deſcenderet, quàm ſe ab Elea in caſtra reuerſum ſciret. Motus autoritate uiri Antiochus, aliquandiu ſe caſtris continuit, & prælium in longum differendum putauit, ſperans per Aphricanum ſe aliquem aditum ad conſulem habiturum. Poſtea uero cum cõſul ad Magneſiam cõſediſſet, & laceſſendo atq; irritando hoſtem ad pugnam exciuiſſet, continere ſe non potuit rex, quin iuſta acie decertaret. Ei prælio inter alios regios duces Annibal Carthaginenſis interfuiſſe traditur. Victus profligatusq; Antiochus cum perditis rebus nullum remedium eſſe cenſeret, ad Aphricanum qui paulo poſt commiſſam pugnam leuatus morbo in caſtra uenerat, confugit, ac per eum à conſule impetrauit, ut de pace agi liceret. Venientibus ergo in caſtra legatis Antiochi, petentibusq; ut regi ſuo ignoſcerent, & quaſcunq; uellent conditiones dicerent pacis, Aphricanum ex cõmuni omnium ſententia reſpondiſſe tradunt, non eſſe conſuetudinem Romanorum, ut uel aduerſis rebus ſuccumbere, uel ſecundis efferri ſciant. Eaſdem conditiones, quas ante uictoriam detuliſſent, ſe deferre, ut Europa abſtineat rex, cis Taurum montem uſq; ad Tanaim amnem poſſeſſionem Aſiæ cedat, in uiginti annos tributum pendat, uiginti obſides ex arbitrio conſulis dedat. Et ante omnes Annibalem Pœnum concitatorem belli popoſcit. Sed is ut in eius uita ſcripſimus, terra mariq; fractas uidens Antiochi opes, ſe manibus Romanorum ſurripuerat, & ad Pruſiam Bithyniæ regem perfugerat. Antiochus acceptis cõditionibus pacis, benigne ſibi à populo Ro. factum dixit, quòd magna cura liberatus, modicis regni terminis uteretur. Ampla enim imperia & nimiæ quæ expetuntur opes, tot tamq; uarias & undiq; circunfuſas moleſtias habent, ut non minus uere quàm eleganter à Theocrito dictum ſit: *Imperia ampla & nimiæ opes multas ſecũ moleſtias habent.*

Non mihi ſint, nec opes Pelopis, nec multa talenta,
Nec celeri curſu uentos ſuperare fugaces,
At uacuo curis liceat cantare ſub antro,
Et procul è ſpecula mare proſpectare profundum.

Conſul debellato potẽtiſſimo rege Aſiæ, celeriusq; opinione omniũ bello maximo confecto, Romam redijt, & ſpecioſo triũpho urbem eſt inuectus. Cognomen quoq; ex deuicta prouincia meruit, ut ſicut ante Aphricanus ob Aphricam, ſic etiã iſte Aſiaticus ob Aſiam ſubactã diceretur. Nec P. Scipio, cuius conſilio. L. frater Remp. feliciſſime geſſerat, expers honorum fuit. Nam paulo poſt duo clari cenſores T. Q. Flaminius & M. Claudius Marcellus eum principem ſenatus tertio legerunt, ſicq; iis duobus luſtris ex quo eſt ab initio conſtitutus, in ea dignitate permanſit. Verum operæpretium eſt contemplari quàm uaria & quàm imbecillis ſit rerum humanarum conditio. Erat ea tempeſtate cumulata omni genere honoris Scipionum, Corneliæq; gentis gloria, & Aphricani autoritas in eum gradum peruenerat, ut non eſſet priuato uiro in libe B ra ciuitate ulterius expetendum. Hanc magnitudinem ſuſtinere non potuit inimicorum inuidia, ſed erupit tandem ea quæ animis latebat, & in tãtarum rerum autores ſeſe effudit. Nam duo tribuni plebis, Porcii Catonis (ut quidam ſuſpicantur) opera concitati, diem P. Aphricano dicunt, & pecuniæ ab Antiocho rege acceptæ, & non in publicum relatæ eum inſimulant. Is ſuæ probitatis conſcius uocanti magiſtratui paret, ac ingenti fiducia animi in forum progreſſus, orationem amplam magnificamq; habet de rebus à ſe pro Rep. geſtis: quarum cõmemoratio non pro gloria, ſed pro ſuo periculo habita, à multitudine quæ ibi frequens aderat, æquis animis recipitur. Inſtant tamen tribuni, multis calumniis hominem onerant, & quaſi culpæ obnoxium ſuſpicionibus magis quàm argumentis accuſant. Sequenti die citatus iterum Aphricanus ad cõſtitutam horam præſtò adeſt, & cũ magno comitatu amicorum per mediam concionem ad roſtra progreditur. Ibi ſilentibus cunctis, Memini, inquit, Quirites, me tali die de Annibale & Pœnis egregiam uictoriam cõſecutum: quamobrem poſtpoſitis litibus hinc eundum in Capitolium cenſeo, ut pro Rep. feliciſſime geſta diuino numini gratias agamus. Proficiſcentem deinde P. Scipionem non modo in Capitolium, ſed etiam ad omnia templa urbis, ſecuta uniuerſa concio eſt, magiſtratu cum ſolis miniſtris relicto. Hæc uelut ultima proſperitatis dies & frequentia hominum, & beneuolentiæ ſignificatione, quacunque antecedenti felicior Aphricano illuxit. Nam poſtea ruri agere uitam procul ambitione ac foro conſtituit. Itaq; Linternum ſe contuliſſe traditur, ſeu uehementi indignatione commotus, quòd poſt tanta beneficia in ciuitatem collata, pro mercede ignominiam reportaret: ſeu quia ſatietate gloriæ captus, generoſius duceret ſponte inimicorum inuidiæ cedere, quàm ut & armis magnitudinem ſuam tueri. Accuſantibus deinde tribunis cõtumaciam uiri, ac L. fratre abſentiæ ſuæ cauſam in ægritudinem referente, unus è tribunis plebis Tiberius Gracchus, cui ſimultates cum Aphricano erant, contra opinionem omnium hanc excuſationem accepit, & Scipionis cauſam modo eũ ſummis laudibus efferendo, modo aduerſarios deterrendo, ſic egregie tutatus eſt, ut poſtea ſenatus frequens, qui hanc iniuriam iniquo ferebat animo, ampliſſimas ei gratias egerit. Sunt autem qui uolunt Publium Scipionem priuſquam Linternum concederet, librũ pro reddenda ratione à L. fratre in ſenatum allatum ſuis manibus concerpſiſſe, atque id nõn fraude aut arrogantia feciſſe, ſed eadem fiducia animi, qua aliquando in quæſtores eſt uſus, cum clauis ad ape-

riendum ærarium contra leges popoſcit, ut neceſſitati Reip. ſubueniret. Quidam etiam dicunt, non C
Aphricanum, ſed Aſiaticum fuiſſe quem tribuni plebis in iudicium uocarunt: & P. Scipionem qui in Hetruria per id tempus erat legatus, hac re cognita celeriter in urbem rediiſſe, & primo aduẽtu cum offendiſſet L. fratrem damnatum, & paratos miniſtros, qui eum uinctum in carcerem ducerent, ſic animo exarſiſſe, ut uiatorem tribunosq; plebis ui à corpore fratris repulerit. Adiiciunt præterea Tiberium Gracchum tribunum plebis queſtum primo, ſolutam eſſe à priuato tribunitiá poteſtatem, deinde poſtpoſitis ſimultatibus, quæ ſibi cum Scipionibus intercedebãt, eorum patrociniũ ſuſcepiſſe, ut tribuni potius à tribuno, quàm à priuato uicti uiderentur. Eodem die ſenatũ in Capitolio cœnã-tem autorẽ fuiſſe ſcribũt, ut Aphricanus minorẽ ex filiabus Tiberio Graccho deſpõderet. Hac ſpõſione facta rediens domum P. Scipio, cum uxori nouam affinitatem nunciaſſet, indignata mulier dixiſſe fertur, non debuiſſe eum inconſulta matre filiam deſpondere, etiamſi Tiberio Graccho locare potuiſſet. Id reſponſum Scipioni iucundiſſimum fuit, cum uidit coniugem in eandem ſententiá, in qua ipſe conſtiterat, de locanda filia incidiſſe. Nec ſanè me fugit hæc quæ modo dixi, nonnullos de Tiberio filio, & Appio Claudio eius ſocero tradidiſſe. Nam Polybius, & alii locupletiſſimi autores, Corneliam, quæ Caium & Tiberium peperit, poſt mortem Aphricani Graccho nupſiſſe ſcribunt. Fuit enim Aphricano Aemilia uxor L. Pauli filia, qui cõſul pro Rep. ad Cãnas occubuit. Ex ea genuit filias duas, quarum maiorem natu P. Cornelio Naſicæ, minorem ſeu in uita ſeu poſt mortem patris, Tiberio certe Graccho nuptam conſtat. De filiis uero pauca reperiuntur, quæ pro certis afferri poſſint. Diximus de adoleſcente ab Antiocho capto, & ad patrem liberaliter remiſſo, de quo nullam poſtea ſcriptores, quod compertum habeam, mentionem faciunt, niſi quòd cum præturam geſſiſſe, & in magiſtratu cõſequendo à Cicereio patris ſcriba adiutum fuiſſe quidá autores ſunt. Proditum quoq; memoriæ eſt, Aphricanum minorem à filio P. Scipionis adoptatum fuiſſe. M. Cicero in eo libro, qui Cato maior inſcribitur, Quàm fuit imbecillis, inquit, P. Aphricani filius is qui te adoptauit. Et in ſexto de Rep. libro pater Aemilius Scipionem filium hortatur, ut ſicut Aphricanus auus colat iuſtitiam & pietatem. De exitu autem P. Scipionis uaria ſcriptores tradidere. Alii Romæ mortuum, elatumq; ſcribunt, & ad fidem huius rei monumentum ad portam Capenam ei factum, & tres ſtatuas ſuperlocatas ferũt, quarum duæ P. & L. Scipionem dicuntur eſſe, tertia Q. Ennii poëtæ. Huic ſententiæ illud Ciceronis conuenire uidetur: Charus, inquit, Aphricano ſuperiori fuit noſter Ennius. Itaq; etiá in ſepulchro Scipionum putatur is eſſe conſtitutus. Alii autores ſunt, & frequentior fama eſt, Linterni Aphricanum mortuum, ibiq; ex ſua inſtitutione ſepultum eſſe, ne patria parum memor beneficiorum, ſuum funus celebraret: monumẽtumq; ei factũ, ac ſtatuá ſuperpoſitá, quá poſtea tẽpeſtate diſiectá Liuius ſe uidiſſe teſtatur: Præterea apud Caietá in marmoreo ſepulchro æneaq; urna hæc inſcripta reperiũtur: D

Epitaphium Scipionis.

Deuicto Annibale, capta Carthagine, & aucto
Imperio, hos cineres marmore tectus habes.
Cui non Europa, non obſtitit Aphrica quondam,
(Reſpice res hominum) quàm breuis urna premit.

Ego uero quæritans quo anno ætatis Aphricanus obierit, LIIII et L annos cum uixiſſe, pauloq; poſt interiſſe, apud quoſdam oratores Græcos inueni. Fuit autẽ uir non ſolum omni bellica laude dignus, ſed etiá domeſticis uirtutibus præſtans, quæ ſic eius animũ ingeniumq; alebant, ut dicere ſolitus ſit nũquam ſe minus ocioſum eſſe, quàm cum ocioſus, nec minus ſolum, quàm cum ſolus eſſet. Interdũ enim multitudinem conſulto fugiens tanquam in portum ſe in ſolitudinem recipiebat. Sed ea erat rerum geſtarum gloria, ut quocunq; proficiſceretur, concurſum omnis generis hominum cõmoueret. Tradit fama cum in Linternum ſeceſſiſſet, prædones quoſdam eum ſalutatum ueniſſe, ut tantũ uirũ intuerentur, dextramq; illius fide & uictoriis præſtantem cõtingerent. Magna eſt enim uirtutis uis, & magna apud omnes gentes, cum non ſolum bonos, ſed etiam improbos ad ſe amandum alliciat.

Virtutis uis quanta.

ANNIBALIS, P. QVE SCIPIONIS COMPARATIO.

IAm uero res admonere uidetur, ut Scipionis & Annibalis geſta, & ea quæ ad domeſticam pertinent diſciplinam, paucis uerbis conferamus. Primum ſi res bellicas conſiderare uelimus, ſatis conſtat ambos fuiſſe ſummos præſtantiſſimosq; belli duces, ac non modo ætatis ſuæ, qua nulla bellaciſſimorum uirorum feracior fuit, ſed etiam ſuperiorum temporum cuilibet regum imperatorum'ue pares. Id autẽ mirari libet, cum potentiſſimos aduerſarios domi haberent, qui omnia ſua conſilia oppugnare nitebantur, tanta eos in externis bellis ſuſtinere aut perficere potuiſſe. Nam ut cætera omittam, P. Scipio aduerſante Fabio Maximo, aliiſq; principibus ciuitatis, quãta contentione perfecit, ut in Aphricam mitteretur ad gerendum ex propinquo Carthaginenſibus bellum.

A bellum? Annibal uero quem aut qualem aduerſarium habuit Hannonem principem factionis aduerſæ? Ambo igitur multis domi foriſq; difficultatibus uictis, non felici quadam temeritate, ut plerisque contigit, ſed arte, ingenio, conſilio, res omni memoria dignas geſſere. Verum Annibalis ferotiam plerique mirantur, qui expugnata Sagunto auſus ſit ab ultimis terrarum finibus in Italiam uenire, ingentes peditum equitumq; copias ſecum ducere, ualidiſſimam Rempub. quam maiores ſui non mediocriter formidauerant, bello laceſſere, multis exercitibus, conſulibus, imperatoribus cæſis, ſub mœnibus Romanæ urbis caſtra ponere, externos reges, longinquas nationes commouere ad inferenda Romanis arma. Hæc qui fecerit, maximum ac fortiſſimum ducem habendum putant. Alii uero in Scipionem conuerſi ſummis eum efferunt laudibus, quatuor nobiliſſimos duces, quatuor exercitus in Hiſpania fuſos fugatoſq;, deuictum & captum ingentis nominis regem enarrant. Poſtremo illam memorabilem pugnam extollunt, qua Scipio collatis ſignis Annibalem profligauit. Nam ſi Fabio, inquiunt, laudi datum fuit, quia non eſt à Pœno ſuperatus, quid de Aphricano dicendum erit, qui celeberrimum ducem magno prælio fudit, & grauiſſimum bellum confecit? Hunc inſuper aperto Marte bella gerere, cum hoſte æquo campo congredi conſueſſe memorant. Annibalem contra inſidiis, dolis, atque omni genere fallaciæ uti ſolitum tradunt. Itaque omnes Græci Latiniq; ſcriptores callidiſſimum ducem appellant. Sunt præterea qui Annibalem laudandum cenſent, quòd tam diuturno tempore, quo bellum cum Romanis geſſit, exercitum conflatum ex omni genere hominum ſic quietum & concordem tenuit, ut nulla unquam in caſtris audita ſeditio ſit. Vituperandum econtra arbitrantur, quòd poſt illam memorabilem cladem Romanis illatam, ſegniter ſit uictoria uſus: quòd Campaniæ Apuliæq; deliciis ſic milites ſuos corruperit, ut non iidem poſtea uiderentur, qui Romanos ad Trebiam, ad Traſimenum, ad Cannas fudiſſent. Hæc cum omnes autores in eo reprehendant, tum perfidiam & crudelitatem maxime deteſtantur. Nam ut cætera omittam, quæ immanitas illa fuit, cum hominis Arpinatis uxorem & liberos in caſtris accitos uiuos combuſſit? Quid de illis dicendum, quos ex Italia decedens in Iunonis Laciniæ delubro necari iuſſit? At Scipionem, ſi ſcriptoribus magis quàm inuidorum calumniis credere libet, moderatiſſimum ducem, nec ſolum in pugna ſtrenuum, ſed etiam poſt uictoriam clementem fuiſſe dicemus. Itaque ſæpiſſime accidit, ut eiuſdem uirtutem hoſtes, miſericordiam uicti, fidem cæteræ gentes experirentur. Iam uero continentia & liberalitas uiri quanta aut qualis fuit, qua in uirginem captiuam, qua in Luceium principem Celtiberorum eſt in Hiſpania uſus? Quod autem ad utrunque attinet,

B ambo liberalibus artibus eruditi, ambo doctorum hominum amatores fuiſſe dicuntur. Tradunt enim ut Aphricanum Ennio, ſic Annibalem Soſillo Lacedæmonio familiariſſime uſum. Sunt etiam qui Pœnum literarum Græcarum non modo non ignarum fuiſſe ſcribunt, ſed in hoc quoque genere laudis tantum ei tribuunt, ut hiſtoriam de rebus geſtis Manlii Vulſonis Græco ſermone ſcripſiſſe uelint. Ego uero M. Tullio libenter adhæreo, qui in libro de Oratore Annibalem dicit audiuiſſe Epheſi Peripateticum Phormionem, de imperatoris officio, & de omni re militari copioſiſſime diſſerentem, pauloq; poſt rogatum quidnam de illo philoſopho iudicaret, reſpondiſſe, non optime græce, attamen græce, Multos ſe deliros uidiſſe ſenes, ſed qui magis quàm Phormio deliraret, uidiſſe neminem. Ambo præterea apti in dicendo. Annibal etiam acutus in reſpondendo fuiſſe traditur. Cum aliquando Antiochus populo Romano bellum illaturus, copias in aciem deduxiſſet, non tam armis quàm auro argentoq; ornatas, quæſiuit à Pœno an ſatis hæ copiæ ſibi uiderentur. Tum ille, ſatis, inquit, ô rex, quamuis hoſtes auariſſimi ſint. Illud autem uere dici poteſt, Annibalem res geſſiſſe magnas, attamen ſuæ Reipub. calamitoſas. Cauſa enim pernicioſiſſimi belli, car ſa peſtis atque exitii fuit. Scipio contra ſic Rempub. ſuam protexit, patriam conſeruauit, imperium auxit, ut qui ea meminerunt, Romam ingratam appellare non dubitent, quæ Aphricanum ſeruatorem urbis cedere ex urbe maluit, quàm paucorum furorem audaciamq; reprimere. Ego uero nec eam ciuitatem gratam appellare poſſum, quæ præſtantiſſimi uiri ſimul & innocentiſſimi tam abiecte ignominiam tulit: nec tam uituperare ſcio, quàm uituperandam cenſerem, ſi ad eam iniuriam inferendam contuliſſet manus. Verum ſenatus, ut omnes autores aſſeuerant, Tiberio Graccho opem Scipionibus afferenti gratias egit: & plebs relictis tribunis qui reum citabant, per omnia templa urbis Aphricanum ſecuta, facile declarauit, quanta beneuolentia, quantoq; honore dignum cenſeret Scipionum nomen. Quod ſi ex talibus indiciis ciuium animi metiendi ſint, non tam ingrata ciuitas in abiicienda beneficiorum memoria, quàm in toleranda iniuria lenis molliſq; cenſenda erit: pauci enim fuere, qui reliquis indignantibus, tale facinus audiendum putarunt. Cæterum uir magni animi Scipio facile contemnens inimicorum inuidiam, cedere ex urbe maluit, quàm inteſtinis diſcordiis ciuitatem euertere. Nec tam ipſe ut Coriolanus, Alcibiades, aliiq; permulti ex antiquorum memoria, infeſta patriæ ſigna inferenda putauit, nec exteras gentes, potentiſſimos reges commouendos cenſuit, ut eorum auxiliis fultus, ei ciuitati uim afferret, quam ſpoliis triumphiſq; decorarat. Quantum enim Romanæ

Lib. 2.

Annibalis reſponſio accurata Antiocho regi facta de eius exercitu, auro argentoq; inſtructo.

A ret, eos interrogabat, niſiquid ex Athletarum arte ad rei militaris exercitationem detrimenti pateretur. Cui illi id quod erat aſſeuerabant, cum omnibus rebus inter Athleticum & militare corpus & uitam intereſſe, tum uero aliam uiuendi formulam, & aliud exercitationis genus eſſe. Pugiles quidem permulto ſopore, aſſidua ſaturitate, agitationibus ad certum modum & ordinem inſtitutis ſuam habitudinem tutari, quæ quouis momento, & noua conſuetudinis excurſione, ad permutationem dubia & periculoſa ſit: Militiam uero nullius erroris expertem, per inæqualia cuncta uerſari, præcipue inopiam ac uigilias tolerare, & facile quidem, ſolitam. Quibus auditis Philopœmen non modo per ſe ſtudium omne pugilum fugit & deriſioni habuit, ſed etiam poſtea cum exercitus ductaret, cum ignominia & probris, quantum in eo fuit, habuit: quippe cum aptiſſima ad dimicationes neceſſarias corpora ineptiſſima redderet, & prorſus inutilia. A pædagogorum uero & præceptorum cura ſolutus, in expeditionibus quas rapinæ populationiſq; gratia in Spartanorum fines, ciues incurſantes faciebant, ita ſeipſum conſueſecit, ut quoties educeretur exercitus, primus, quoties reduceretur, poſtremus uaderet. Vbi uero ocium ab armis eſſet, corpus defatigabat, & aut uenationibus, aut agricultura agile pariter robuſtum'ue comparabat. Agrum enim bonum uiginti ab urbe ſtadia poſſidebat, & eò poſt prandii aut cœnæ tempus quotidie commigrabat, ubi ſuper ſtramenta prout ſeſe obtulerant, ſicut quiuis colonorum, deiectus quieti ſe dabat. Prima deinde luce ſurgens, unà cum uinitoribus aut bubulcis opus aliquod ſuſcipiebat. Inde in urbem denuo commeabat, ubi Reipublicæ negociis, aut cum amicis, aut cum magiſtratibus occupatus erat. Quicunq; illi bellicis artibus parta fuerant, aut in equis atque armis comparandis, aut in captiuis redimendis expendebantur. Rem uero domeſticam ex agricultura iuſtiſſimo ſanè quæſtu amplificare, & collocupletare nitebatur: illud uidelicet inter ſuperuacanea minime ponens opera, uerum maiorem in modum ad officium pertinere ratus, ita rem familiarem poſſidere, ut ab alienorum iniuria manus contineret. Eloquentiæ & philoſophorum operibus aſſiduam curam adhibebat, nec tamen omnibus, ſed quæ ad uirtutem capeſſendam uſui fore iudicabat. Homericis uero figmentis, quæcunq; ad ingenium uirtuti excitandum & ſtimulandum attinere putabat, animum intendebat. Cæterum lectionibus Euangeli, præcipue de re militari, ſtudioſius incumbebat. Hiſtorias Alexandri complectebatur, id ſemper ſecum uerſans, quonam modo ad actionem uerba conuerteret, niſi quippiam ocioſe & infructuoſo ſermone uideret abſolutum. Etenim quæ ad rerum militarium ſpeculationem in talibus pinguntur, prorſus omittens, ex locis ipſis experientiam argumentum'ue captabat. At meditans exercitationem faciebat, procliues locorum deſcenſus, prærupta'q; camporum præcipitia, & quicquid ad fluenta, foſſas, angiportus, caſus, &

B formas in dilatanda, rurſus in contrahenda phalange obuenire poſſet, ipſe ſecum dum iter faceret cõſiderare, aut comitibus proponere ſolitus erat. Hunc ſiquidem uirum pluſquam neceſſe fuerit, rerum militarium ſtudio & ornamentis incubuiſſe, & bellicas arteis perinde ac uariam multimodamq; uirtutis materiã charitate cõplexum fuiſſe cõſtat, quas qui omitterent, uelut ignauos, & ad nihil agendũ natos, contemptui prorſus habuit. Cum Philopœmen annos triginta natus eſſet, rex Lacedæmoniorum Cleomenes Megalopolim noctu repentino adortus impetu, ui deturbatis excubiis & intra mœnia irrumpenſ, forum omne captauerat. Contra Philopœmen auxilium ferens, quanquã ſummis uiribus, magnoq; capitis periculo decertarit, hoſtem tamen reiicere non ualuit. Cæterum ſubducit furtim ex urbe ciues, aduerſus inſectantes armis occurrẽs. Qua in re ita Cleomenem in ſeipſum elicuit, ut amiſſo prius equo, & uulneribus acceptis difficile poſtremus euaſerit. His Meſſanam cõtendentibus, Cleomenes per legatos nunciat locum ſe illis cum pecuniis reddere. Eam conditionem Megalopolitani libenter aſſumebant, in patriã redire properantes. Quod Philopœmen conſpicatus, obſiſtit, inhibuitq; orationis grauitate commonefaciens, Cleomenem haud ſanè oppidum reddere, uerum oppidanos ſibi uendicare, ut firmius oppidum tenere queat. Haud enim abiturum Cleomenem, ubi domicilia & inanes muros ſedendo tueatur, uerum ob ſolitudinem eueſtigio abiturum. Quibus uocibus reditum ciuibus diſſuadens, occaſionem Cleomeni præbuit, ut magna ex parte diruta & uaſtata urbe, grandi pecunia ditatus abierit. Poſtea uero Antigonus rex adiumento futurus aduerſus Cleomenem unà cum Achæis ductauit exercitum. Quo Sellaſiæ colles & aditum occupante, Antigonus admotas propius inſtruxit copias, eo conſilio ut uiribus aggrederetur hoſtem. Erat autem ſuis cum ciuibus in equitum ordine Philopœmen conſtitutus: proxime ſubinde Illyrii: quibus uallantibus pro eorum multitudine ac robore extremum agmen, edictum erat, ut reſidentes quieti perſtarent, donec ab altero cornu rubicundam à rege tunicam in ſublime tolli fariſſa proſpicerent. At conantibus per Illyricos ducibus ui Lacedæmonios aggredi, Achæis autem uti fuerat edictum ordinem reſidendi ſeruantibus, Cleomenis frater Euclidas cognito quòd diſiuncti hoſtes digrederent, leuis armaturæ milites propere circũmittit, quos in Illyricos impetũ à tergo facere, eoſq; diſtrahere imperat, ſeorſum ab equitum auxilio deſtitutos. His igitur iuſſa faceſſentibus, ac perturbantibus rem, cõſpicatus Philopœmen, facilem ratus leuis armaturæ milites aggredi, pſertim cũ ad id cõduceret tẽporis occaſio, primũ

Geſta.

quidem regis præfectis mentem aperit: poſtea ut perſuadere ſe minime poſſe cernit, ſuos ſecum rapi- C
ens ciues hoſtem inuadit: nondum enim ad tantum imperatoris facinus ſatis ampla eius fides erat &
autoritas, quin inſanire dicebatur. Hoſte igitur ab initio perturbato, tum multis cadentibus fugam'ca
peſſente, ut magis regios animaret, & tumultuantibus aduerſariis ocyus immiſceret, equum dimittit.
Ipſe per obliquas conualles, confragoſosq; torrentes in equeſtri thorace, & armatura grauiore difficul-
ter, ac labore quam maximo decertabat, cum interim ſub natibus uno per crus utrunq; telo tranſuer-
beratur. Vehemens quidem plaga, ſed nequaquam letalis erat, ita ut teli cuſpis emineret. Principio igi
tur non ſecus ac colligatus manſit immobilis: ipſius enim iaculi infixa penitus acies, durum ac gra-
uem dum retraheretur, motum faciebat. Verentibus autem qui aderant contrectare, ac ſubinde ar-
dentius ſæuiente pugna, indignatione & ambitione animo diſcruciatus ad dimicandum ferebatur,
progreſſu tandem & alterno crurum motu confracto iaculo, fruſtum utrunq; per ſe iuſſit educi: hoc
pacto liberatus, ſtricto enſe per propugnatores in hoſtem uadebat. Qua ex re non mediocrem præ-
liantibus promptitudinem, & uirtutis æmulationem iniecit. Victor igitur Antigonus Macedones ten
tabat, interrogans quamobrem ſuo iniuſſu equitatum concitaſſent. Quibus reſpondentibus ſe inopi-
nantis & inuitos manum cum hoſte conferre coactos, cum adoleſcens Megalopolitanus prior incurriſ
ſet, ridens Antigonus, Ille, inquit, adoleſcens ampliſſimi opus ductoris effecit. Hoc inſigne facinus plu
rimum gloriæ (uti par erat) Philopœmeni peperit: cumq; Antigonus ut ſecum militaret ſummo ſtu-
dio peteret, ac præfecturam ſimul & grandem pecuniam exhiberet, repudiauit, præcipue quia ſe eſſe
eius ſciebat ingenii, ut aliorum ſubiici ditioni non niſi grauiter & moleſte poſſet. Vitam uero ocio &
ſecordia terere minime uolens, rei militaris gratia in Cretam militatum nauigauit. Vbi aliquandiu
per uaria præliandi genera inter bellicoſiſſimos uiros, continentes & uiuendi norma caſtigatos, ſcien-
tia & exercitatione uerſatus, tanto ad Achæos ſplédore reuerſus eſt, ut quamprimum præfectus equi
tum deſignaretur. Solebant equites, ſiquando in expeditionem eundú erat, puſillis & uiliſſimis equis,
qui forte ad manus obuenerant, uti, ac multoties militiam detrectantes, alios in eorum loco ſuffectos
emittere: quare omnes & bellorum imperiti, & audaciæ prorſus expertes erant. Hæc autem ſuperio
res idcirco ſemper præfecti neglexerant, quia inter Achæos equeſtris dignitas eximia poteſtate, & ho-
noris ac ſupplicii autoritate præcelleret. Tales itaq; Philopœmen accipiens, haud ceſſit, neque omit-
tendos eſſe ſanè duxit. At urbes obiens iuuentutem ad decus & laudem ac magnificentiam uiritim ex
citabat, quosq; neceſſariis indigere cerneret, mulctabat. Vbi uero frequés futurum erat ſpectaculum, D
exercitia, ludos, & mutuas concertationes inſtituere conſueuerat. Paruo igitur tempore mirandum
cunctis robur, & promptiſſimos adhibuit animos, & quod in re militari maximum habetur, agiles
acresq; reddidit, & in acie ambire, circunflecti, equos uerſare, declinare, ſtrenuos habilesq; uſu & indu-
ſtria perfecit, adeo ut totius agminis dexteritas, uarias mutando figuras unius corporis alacritati inter
mouendum ſimillima eſſet. Quibus & ipſe exemplum erat circa Lariſſum fluuium acerrima contra
Aetolos & Elienſes cóſtante pugna. Elienſium equitum præfectus Demophantus in Philopœmenem
citato curſu ferebatur: cuius ille impetum excipiens, & haſta occupans, Demophantum fortiſſimo pro
ſtrauit ictu, quo collabente ſtatim hoſtes fugam faciunt. Itaque iam late Philopœmenis illuſtre nomé
erat, quippe qui neque iuuenibus manu, neque ſenioribus prudentia cederet, uerum in prælio & for-
tis militis operam, & ſapientis ducis officium ſatis ſuperq; fungeretur. Rem Achæorum publicam
primus Aratus ex humili ſanè atque abiecta ad dignitatis faſtigium potentiamq; prouexit: qui conci-
liatis ciuitatibus, Græco ritu & humanis inſtitutis ciuilem induxit ſtatum. Deinde quemadmodum
in aquis, cum pauca quædam & minuta ſubſiſtere cœperunt, reliqua prioribus affluentia ualidiore fir
mamento configuntur, & inter ſe mutuo implicita ſtabilius cohærent: ita cú imbecilla & ad omni-
um incurſum facile ruitura Græcia per ciuitates dilaberetur, conſtantes atque unanimes Achæi finiti
mas ciuitates quaqueuerſum ea tempeſtate alias iuuando, & à factioſis liberando ſuſcipientes, alias
concordia & ciuitatis iure ſecum permiſcentes, uniuerſam Peloponneſum in unum corpus, unamq;
potentiam redigere cogitarent. Cæterum uiuente adhuc Arato, ciuitates magna ex parte morem
Ptolemæo gerentes, Macedonicis ſubiiciebantur armis. Dehinc Antigono & Philippo intra Græciæ
negocia obuerſatis adhærebant. Vt uero Philopœmen ad rerum culmen prouectus eſt, hi contra
potentiſſimos per ſe iam armis pares, externis uti præfectis deſiere. Aratus quidem ad dimican-
dum lentior, iucundiſſima cóſuetudine, comitate, & regiis familiaritatibus maximam rerum partem
abſoluit, ut in eius uita literis commendatum eſt. Philopœmen uero bellator optimus, & ad res ar-
mis gerendas ſtrenuus, itemq; in negociis magnifice adminiſtrandis, & cófectis ſuperiori tempore pu-
gnis, ſecunda uſus fortuna, unà cum potentia Achæis animos extulit, ut qui iam antea ſecum proſpe-
re ſæpiſſime è bello uictoriam reportaſſent. Principio itaq; quæcunq; in acie ſtruenda & armaturarú
formis male ac inutiliter ſe habebant, amouit. Nam ſcutis leuioribus & anguſtioribus quàm ad pro-
tegenda corpora ſatis eſſet, utebantur; haſtilia quoq; longe ſariſſis minora geſtabant. Quocirca eminus
quidem

A quidem pugiles & bellatores erant agiles, cominus autem hoſtibus uſquequaq; cedebant. In acie for-
ma illis ad ſpiram conſueta non erat. Quoties phalange utendum eſſet, cum neque frontem neque
teſtudinem ritu Macedonico haberent, facile detrudi diſſipari'ue cõtingebat. Hæc Philopœmen alio
captans ordine, eis ut pro ſcuto clypeum, pro haſtili ſariſſam capeſſerent, perſuaſit, utiq; galea, thora-
ce, ocreis tecti, ſtatariam gradariamq;, pro curſatili ac tumultuaria, pugnam exercerent. Cumq; om-
nes militari ætate florentes arma induere docuiſſet, primo quidem ipſos eò extulit, ut ſeſe bellis inui
ctos eſſe confiderent. Deinde delicatas & luxurioſas eorum impenſas, ad optimum ornamentorum
genus conuertit. Siquidem facile non erat inane ac fatuum penitus auferre certamen & æmulationé,
hominum diutina iam conſuetudine uelut morbo languentium, ſuperuacuis ſtudentium indumen-
tis, purpura lectos intingentium, in cœnis ac menſarum lautitia plurimum ſibi honoris & gloriæ uen
dicantium. Hos igitur cum à minime neceſſariis ad utilia & honeſta & expolitionis cupiditatem con-
uertiſſet, omnes ita continuo permouit & induxit, ut quotidianis corporum diminutis impenſis, in
militaribus & bellicis apparatibus ſingulari decore perornatos ſpectari cõcupiſcerent. Ita cernere erat
refertas calicibus fractis & pateris officinas. Alii thoracas inaurabant, ſcutis alii & frenis argentum im
primebant, ſtadia domãntibus equos, aut adoleſcentibus arma tractãtibus plena: inter mulierum ma-
nus galearum coni, pennæ uariis diſtinctæ coloribus, equorum uelamina, floridæ militum chlamy-
des. Earum rerum aſpectus maiorem in modum fiduciam adaugens atq; cohortans, ad ſubeundos
terrores, impetum, & ſtrenuos ad pericula ſpiritus ingerebat. Nam luxurioſa illa in reliquis ſpectacu-
lis ſumptuoſitas, delitias attulerat, & mollitiem utẽtibus ſuppeditauerat, ſenſu ipſo cogitationem pũ
cturis & titillatione corrumpente. Huius autem generis inſpectio mentem roborabat, ac uires exacue
bat, quẽadmodũ Homerus nouis ante oculos poſitis armis, Achillem æſtuanté animis, & ad ea tractã
da prorſus ardentem decantauit. Adornatos hunc in modum, nunc cogitando, nunc defatigãdo ipſos
promptiſſime ſanè obtemperantes Philopœmen exercebat. Nam ipſius agminis ordo mirifice dilige-
batur, quia ſolida contraq; uim obfirmata uidebatur. Tantus erat geſtantium ſplendor & pulchritu-
do, ut arma iam ipſa corpori apta, familiaria, & cum iocunditate leuia forent. Bellum itaq; cupiebãt,
& mox cum hoſtibus rem ferro decernere. Eo tempore Achæi aduerſus Machanidam Lacedæmonio
rum tyrannum bellum gerebant, qui ingenti potentia cunctis Peloponnenſibus inſidias moliebatur.
Is ergo ut ad Mantineam incurriſſe renunciatus eſt, Philopœmen illico in eum ſuos educit. Vterq; pe
nes urbem multis peregrinis, omnibus ciuibus ſuas inſtruere copias. Cumq; ad manus eſſet peruen-
tũ, Machanidas externo milite iaculatores Achæorum, & † haſtatos equites in prima locatos acie uer-
B tit in fugã. Cumq; in cõſertiſſimos pugnatores citato gradu proficiſcendum ac perrumpendum eſſet, † ταρεντίνας
inſectãdi cupidus elapſus eſt, & Achæis ordiné ſtatim ſeruantibus, Machanidas phalangem ſuam tur
bauit ipſe. Hũc initio perpetratum errorem, cum res amiſſa & admodũ deleta putaret, Philopœmẽ
aſpectans, negligere ac diſſimulanter ferre, nihilq; grauius ducere uidebatur. Hoſtes autem cõſpicatus
quantũ inſectando aberrauerant, à phalange diſiunctos uacuum præſtitiſſe locum, haud illis incubuit,
cæterum longius abire ſiuit, quibus magno diuulſis interuallo, ſuos mox in grauem armaturã infert.
Cernebat enim Lacedæmoniorum phalangem nudatam ac deſtitutam, rectoq; incurſans curſu inten
dit, ut neq; princeps præſtò adeſſet, neq; pugnã expectarent. Nã cum Machanidã hoſtes fugantẽ inſpe
xiſſent, penes ſe uictoriam eſſe nõ dubitabãt. Philopœmen autem cum hos multa cæde fudiſſet (ſu-
pra enim quatuor millia cecidiſſe dicuntur) reuertentẽ ab inſecutione cum peregrino milite Machani
dã concitatus aggreditur. Ingenti ac profunda in medium arcente foſſa, utrinq; mutuos conatus ede-
bant, ille quidem ut traiiciens fugam capeſſeret, Philopœmen ut impedimento eſſet. Erat autem ſpe
ctaculũ, non uti dimicantiũ imperatorum, ſed uti beliuarum tota in ſe uires neceſſitate uertentium,
cum tanq̃ fortiſſimus uenator Philopœmen incumberet. Vbi robuſtus tyranni equus, animoſus, & cal
caribus cruentis utrinq; ſtimulatus ſaltu tranſuadere auſus eſt, & admoto iam foſſæ pectore priores
figere ulteriori margini tibias enitebatur, interim Simmias & Polyænus qui aſſidue Philopœmeni in-
ter præliandum adeſſe, & latus protegere conſueuerant, infeſtis ambo incurſant haſtis, quos Philopœ
men anteuertens, obuium ſeſe Machanidæ offert, cuius equus cum ante corpus caput attolleret, Phi-
lopœmen ſuo paulisper ſeorſum inclinato, manu telum adigit, & obnixe ſimul incutiens effuſum
ſternit hominẽ. Hoc facto Philopœmenem Achæi Delphis ex ære locauere, & inſigne ipſius facinus,
& expeditionem illã ſingulari admiratione proſecuti ſunt. Cum Philopœmen ſecundum imperator
inſtante Nemeorum celebritate, nõ longe poſt Mantineæ uictoriam, ocioſus per dies feſtos eſſet, tũc
primum Græcis phalangem inſtructam, tum apte compoſiteq; magna celeritate & robore, quemad-
modum exercitus ſolent, motum, oſtendiſſe perhibet. Certantibus inde citharœdis ſpectaculum in-
greſſos ſecum adoleſcentes militaribus chlamydibus & purpureis indumentis ornatos habebat. Cer-
nere erat uniuerſos & corporũ & ætatis uigore florẽtes, magnam erga imperatorẽ uenerationem, &
iuuenilibus animis elationẽ præ ſe ferẽtes, quam multis & claris certaminibus contraxerant. Quibus

nuper intrantibus forte Pylades citharœdus illuſtris Timothei Perſas inceptarat: Hoc duce libertas Græcas ornauerat urbes:cũ uocis magnitudo,& poetici ſtyli pariter altiloquentia decoré mutuum afferrent,omnium ſpectatorum oculi in Philopœmenem cõuerſi,& lætiſſimus undique Græcorũ ſublatus applauſus,cum priſtinæ dignitatis recuperádæ ſpes eſſet iniecta,& ad eam animorum magnitudinem fiducia etiam proxime accederet. Achæorum copiis ad dimicádum & ſubeunda pericula id cõtingebat,quod & equis nouellis uſu euenit,qui conſuetos affectant equites:ſin alium geſtare obtingat, ſtare loco neſciunt,emicant,& nouo quodam modo afficiuntur. Sic & milites ipſi,ſiquidem alter duċtaret exercitum,triſtes erant,illum ſpectabant,illum oculis,illum mente quæritabant:ſin eius modo conſpectus eſſet oblatus,confeſtim oblatam fiduciam,erectos & ad aliquid agendum ſtrenuos animoſosq́; cerneres. Quæ & ipſi hoſtes intelligentes,huius duntaxat imperatoris aſpectum ferre non quibant,ob nominis eius gloriam pauore perculſi,ut ex rebus eorum geſtis manifeſtum eſt. Rex Macedonũ Philippus eò peruenerat opinionis,ut modo Philopœmẽ abeſſet, Achæos denuo nominis ſui terrore ſubigere ſe poſſe putaret:itaq; qui Philopœmenem obtruncarent,clãdeſtinos mittit. Cognitis autem inſidiis,tantum odii apud uniuerſos contraxit Græcos,ut paſſim hominem probro & cõuicio inſectarentur. Bœotii Megaram obſidione cinxerant,cumq́; mox potiundæ urbis ſpe tenerentur, ecce repentinus rumor ingruit,qui confictus erat,adferentem obſeſſis auxilium Philopœmenem propius adeſſe:quocirca hærentes iam mœnibus ſcalas omittentes,fuga capta abſceſſere. Nabis poſt Machanidam Lacedæmoniorum tyrãnus derepente Meſſenem occuparat:Philopœmen per id tempus haud ullarum copiarum dominus,priuatus erat. Orat itaq; Lyſippum Achæorum imperatorem ut Meſſeniis ſuccurrat: quod cum ab eo impetrare nõ poſſet(potitis enim urbe hoſtibus,res omnino perditas eſſe aiebat)ipſe nulla lege,nullo decreto,aſſumptis ſecum ciuibus,opem præſtare cõſtituit. Eum perinde ac præſtantiorem principem ſibi à natura conciliatum uniuerſi ſectabantur. Ergo iam propinquũ Nabis audiens,tametſi caſtra intra muros haberet,haud expectandũ eſſe duxit,uerũ per alias elapſus portas celerato gradũ ſuos eduxit,haud parua ſe uſurum felicitate exiſtimans,ſi profugere contigiſſet. Effugit itaq;,& Meſſeniorũ ciuitas priſtinæ libertati reſtituta eſt. Hæc quidem ad Philopœmenis decus & dignitatem. Ipſum uero Cretam repetiiſſe,ut petentibus Gortyniis belli uſibus ſe ducem exhiberet,crimini datũ eſt,quod uidelicet eo potiſſimũ tempore,quo eius patria ab Nabide bello uexaretur,abeſſet,aut bellũ fugitando,aut honoré apud exteras nationes intempeſtiue quæritando. Adeo auté tunc Megalopolitæ bello uexati ſunt,ut ſe mœnibus tenerẽt,& intercepto ab hoſtibus agro, & ſub ipſas penè portas locatis caſtris,angiportus ſeminare cogerent,cum longinquis interim Cretenſibus imperator belligerãs,ac domeſticum euitans bellum,inimicis in ſe anſas criminationis ſuppeditaret. Erant nonnulli qui dicerent Philopœmenem idcirco ocium ſuum Gortyniorũ poſtulantium uſibus ad bellum cõceſſiſſe,quia Achæis alios deligentibus prætores,priuatam uitam degeret. Ab ocio enim uehementer abhorrebat,præſertim cum imperatorias artes,& militarem uirtutem, ſupra alia omnia uſu & exercitatione tenendã ſibi eſſe cenſeret:ſicut & ſcitum illud de Ptolemæo dicti declarauit. Nam quibuſdã per eximias laudes illum extollentibus,qui exercitum quotidianis exercitiis agitaret,& corpus laborum & armorum ſtudio haud torpere fineret: Quiſnam,inquit,regem admiretur, qui hoc ætatis non re ipſa ſe comprobet ac oſtentet, uerum meditatione & cogitatione ducatur? Hoc igitur Megalopolitani grauiter ferentes, ſeq; proditos arbitrantes,extorrem eum facere conati ſunt. Quod Achæi inhibuere,miſſo Megalopolim † Ariſtæneto prætore,qui licet Philopœmeni aduerſaretur,cum eo de Republica contentionem habere ſolitus,illum damnari minime permiſit. Hác ob cauſam Philopœmen extra ſuos ciues habitus,multos ex adiacentibus uicis ad defectionem concitauit,eos allegare docens,quòd ex initio neque illis tributa pendiſſent, neque Megalopolitanorum legibus tenerentur,neque eorum iuris eſſent. Ea dicẽtibus illis aperte ſe patronum adiutoremq́; præbebat,ſimulq́; in Achæos ſeditioſam ciuitatem perturbabat. Hæc autem poſterius acta. In Creta bellum pro Gortyniorum cauſa gerebat non uti Peloponnenſis,aut ex Arcadia natus homo,non ſimplici quodam & ingenuo bellandi ritu,ſed Cretenſium mores induens, & illorum uerſutias, fraudes,furta, & inſidioſas in eos uſurpans artes, ipſos ad ueram peritiam,inſipienti ac inani calliditate contendentes puellos demonſtrauit. Rebus igitur ibi magnifice geſtis,ſingulari admiratione & nominis claritate celebratus,in Peloponneſum relatus,Philippum à Tito debellatum offendit,Nabim quoque Achæorum atque Romanorum armis implicitum. Aduerſus hunc dux creatus naualem aggreſſus pugnam, Epaminondæ caſum incurriſſe uiſus eſt,ſuæ longe deterius uirtutis opinione ac gloria maritimo congreſſus prælio. Attamen ſunt nonnulli qui Epaminondam ſegniorem idcirco extitiſſe tradunt,ut ſuos deguſtare maris emolumenta ciues pateretur,ne pro ſtatariis militibus, nautas (ut inquit Plato)corruptos ſenſim haberet,& ita ex Aſia & inſulis ultro re infecta reuertiſſe. Philopœmen pedeſtris pugnæ ſcientiam ad conferendum mari quoq; certamen ſat fore ſibiipſi perſuadẽs, exercitatio qualis uirtutis portio ſit,& quãtã oẽs ad res aſſuetis facultaté adhibeat,intellexit. Nõ modo

enim

C

Nabidis bellum meminit Iuſti. lib. 30.

D

Liuius habet Ariſtheno.

A enim in ipſo nauali prælio propter imperitiam minus habuit, uerumetiam quandam nauem famo-
ſam quidem, cæterum ab annis quadraginta peruetuſtam deducens expleuit, qua fatiſcente magnum
nauigantibus diſcrimen importaſſet. Ad hæc cognito quòd hoſtes per ipſius contemptum perinde ac
ex mari prorſus fugati ſuperbe Gythium obſediſſent, confeſtim in eos uictoria ſparſos diſſolutosq;
haudquaquam expectantes annauigat, deinde noctu milites adducens, immiſſis intra tentoria ignibus
& caſtra incendio uaſtauit, & multos obtruncauit. Paucis poſt diebus cum per aſpera quædã loca iter
ageret, derepente Nabis interuenit: quæ res tantum Achæis intulit trepidationis, ut ex locis difficilli-
mis, & in hoſtium poteſtate conſtitutis, ſalutem deſperarent. Paululum inde ſubſiſtens, ac loci naturã
oculis amplexus, ſtruendarum acierum ſolertiam ſummum in re bellica faſtigium obtinere demon-
ſtrauit: paulisper nanq; mota phalange, & ad præſentis loci naturam accõmodata, facillime nullo tu-
multu ancipitem ſtatum ac periculum propulſauit, tum hoſtes aggreſſus late fuſos terga uertere coe-
git. Poſtea uero quàm profugientes non directo quidem ad oppidum curſu, ſed alium alia palantes
& diſperſos cernit (cunctus autem ager propter ſaltus & collis frequentis inuium ſeſe per fluenta ual-
lesq; præcipites præbet) ſuos ab inſequendo reuocauit, & nondum aduesperaſcente caſtrametatus eſt:
cõiiciebat enim hoſtes ſeſe ex fuga in urbẽ ſparſim per tenebras recepturos. Cõplures igit̃ ex Achæis
per ripas & tumulos circa mœnia cum pugionibus ex inſidiis locat: hic plures ex Nabidis commilitoni-
bus cecidere, ut qui minime conferti pariter regrederent̃, ſed ut unicuiq; fuga obtigerat, inſtar auium
ſub ipſa urbe captabant̃, in ipſas hoſtium manus incidentes. Quas ob res cum Græci & ſumma eum
charitate complecterentur, & magnificis intra ſpectacula honoribus afficerent, Titum honoris auidi-
tate flagrantem tacitus dolor inurebat, quoniam Romanum conſulem maiori quàm ex Arcadia na-
tum hominem penes Achæos admiratione dignum iudicabat, cum & beneficiorum magnitudine nõ
mediocriter antecelleret, qui una præconis uoce Græciam priſtinæ libertati reddidiſſet, quæ Philip-
po & Macedonibus ſubiecta ſeruierat. Deinde Titus depoſito cum Nabide bello pacem pepigit. Nec
multo poſt Nabis Aetolorum fraude itᵉrceptus occiditur. Qua ex re Spartæ perturbatione orta, Phi-
lopœmen occaſionẽ nactus cum exercitu eò facit impetum, & alios ui, alios ſuaſione adducẽs, Achæis
ciuitatem conciliauit. Quo facto Philopœmenis nomẽ apud Achæos mirifice illuſtratum eſt, quibus
ex tam præclara ciuitate tantum dignitatis, tantũ poteſtatis uindicaſſet: haud enim parum erat Sparta-
nã ciuitatem Achaiæ partem effeciſſe. Optimates Lacedæmoniorum ſibi deſumpſit, qui ſeſe liberta-
tis cuſtodes & defenſatores habiturum eſſe eum ſperabant. Quapropter uenundatis Nabidis ædibus
B & ſupellectile in uiginti ac centum talenta argentea redactis, eius illi muneris erogandi decretum fece-
re. Miſſi ad eum ciuitatis nomine legati: ubi Philopœmenis integritas, & ab omni labe purus animus
enituit, quippe qui non modo uideri, ſed eſſe uir optimus ſtuderet. Itaque primum Spartanorum le-
gati tali uiro ne uerbũ quidem facere de largitate uoluerunt: ueriti autem inter ſe & reluctantes, ho-
ſpitem eius Timolaum interceſſorem poſuere. Deinde Timolaus ipſe Megalopolim profectus, à Phi-
lopœmene conuiuio exceptus, cœpit grauitatẽ eius ſermonis, & honeſtam ſimulac tenuiſſimam uitæ
frugalitatem intueri. Quibus cum ad inuictos ipſius mores pecuniam nullo pacto penetrare poſſe in-
telligeret, de munere quidem egit ſilentium, ficta uero alia ad ſe ueniẽdi cauſa, ex urbe cõceſſit. Rur-
ſus ac ſecundo miſſus, idem paſſus eſt. Tertio regreſſus, uix affari auſus, q̃ promptus eſſet in eum ciui-
tatis animus explicauit. Philopœmen uerba comiter ac iucunde accipiens Lacedæmona peruenit, qui-
bus conſuluit, ne amicos & bonos uiros largitionibus corrumperent, quòd illorum uirtute uel gratis
frui liceat: ſed improbos, & eos qui ciuitatem in ſenatu & concione quotidianis ſeditionibus & diſcor-
diis perturbant, emendos & corrũpendos eſſe, ut acceptis pretiis, ore compreſſo minus turbatum mo-
ueant. Longe enim præſtantius eſſe hoſtibus dicendi licentiam adimere, quàm amicis. Hunc in modũ
Philopœmenis ad pecuniam ſplendor apparuit. Diophanes deinde Achæorum imperator Lacedæ-
monios nouis ſtudere rebus audiens, eos ſuppliciis afficere uolebat. At illi contra ad bellum intenti,
cunctam Peloponneſum perturbabant. Conabatur uero Philopœmen mitiorem hominem reddere,
iracundiamq; ſedare, temporis conditionem docens, quo rex Antiochus & Romani tam inſtructis in
terra Græcia exercitibus ſublimes animis incumbant. Oportere præfectum eò mentem dirigere, eò
cogitationẽ uertere, domeſtica minime cõmouere, quædam uidentem diſſimulare & obaudire. Dicta
hæc aſpernatus Diophanes, unaq; cum Tito Laconicos fines ingreſſus, cõfeſtim ad urbem cõmeabat:
quod Philopœmen iniquo ferens animo, opus non ſanè legitimum, aut ex æquitatis diligentia, ſed in-
gens ingenti ſpiritu auſus, Lacedæmonem aduentat, & Achæorum imperatorum, & Romanorum
conſulem, homo priuati iuris excludit, ciuiles tumultus ſopit, communem ut antea Lacedæmoniis ſta-
tum iterum inducit. Poſteriore deinde tempore, cum præturam Philopœmen adminiſtrauit, qua-
dam Lacedæmoniorum culpa Spartanos reduxit exules, & Lacedæmonios, ut quidem Polybius ſcri-
bit, octoginta, ut autem Ariſtocrates, trecentos & quinquaginta interfecit, & mœnia diruit, & ma-
gnam agri partem interceptam Megalopolitanorũ iuri adiudicauit: quicunq; à tyrannis Spartana ciui-

tate donati fuerant, omnes in Achaiam migrare iuſſit, tribus millibus duntaxat exceptis. Hos, cum C
ex Sparta diſcedere neglecto imperio noluiſſent, uenundedit. Poſtmodum ueluti inſultans, hiſce pe-
cuniis Megalopoli porticum ædificauit. Satiatus demum & expletus Lacedæmoniis, & indigna op-
preſſos calamitate calcans, immaniſſimum & iniquiſſimum in Rempublicam perfecit opus. Lycur-
gi enim inſtitutione deleta, & omnino ſublata, pueros ac puberes immutata patriæ diſciplina, Achaiæ
moribus & ritu uti coegit. Hos enim inter Lycurgi legem & inſtituta haud unquam mediocre quip-
piam ſapere poſſe. Tunc igitur ex miſeriarum magnitudine Philopœmene quaſi ciuitatis neruos il-
los excidente, manſueti, humiles & demiſſi facti ſunt. Poſt tamen petita ex Romanis uenia, Achaiæ
inſtitutionem fugientes, ritus patrios atque præcepta, ſicut ex tot malis & tam corruptis moribus fas
erat, recuperarunt & reſtituerunt. Romanis deinde aduerſus Antiochum bellum in Græcia ge-
rentibus, Philopœmen angebatur animi, qui eo potiſſimum tempore priuatus, Achæorum dux non
eſſet, quo Antiochus ipſe Chalcide reſidens intempeſtiuis nuptiis & uirginum amoribus ocia tere-
ret, Syriſq; nullo ſparſi ordine ſine præfectis intra oppida ſegnes & delitiis immerſi ſederent. Ad
Romanos igitur dictare ſolebat: Veſtræ quidem inuideo uictoriæ. Nam ſi mihi ut ducatum gere-
rem impræſentiarum obueniſſet, hoſtes omnis intra uinarias tabernas obtruncaſſem. Antiocho de-
inde ſuperato, Romani magis atque magis Græciæ rebus incumbentes, Achæos poteſtate quaqueuer
ſum ambibant. Iam enim primores urbium ſummiſſiores erát, iam magnæ omnium uires fato quo
dam euaneſcebant, iam propè finis aderat, quo fortunæ ambitus aduentabat. Tum Philopœmen bo
ni ac periti more gubernatoris ad undarum incurſum firmiter obſiſtens, tum cedendo, tum ſubincli-
nando moderabatur. Et plurimis diſceptationibus eos quibus & dicendi & agendi uis inerat, ad tutan
dam libertatem allicere conciliareq; omni ſtudio contendebat. Cum Ariſtænetus Megalopolita inter
Achæos promptiſſimus & Romanorum ſemper ſtudēs partium, nulla in rē Romanis aduerſandum,
aut in ſenatu quippiam ingratum agendum eſſe cenſeret, Philopœmen taciturnus audiebat, & dicen
tem grauiter ferebat. Tandem ſtimulante ira, indignabundus ad Ariſtænetum conuerſus, Quidnam
homo, inquit, Græciæ fatum inſpectare properas? Poſt hæc Romanorum conſule Manlio, cum An
tiochum profligaſſet, & Lacedæmoniorum exules reduci ſineret, petente ac idem etiam poſtulan-
te Tito, Philopœmen inhibuit, haud exulibus ſanè obſtaturus, ſed ſibi & Achæis, non autem Titi
uel Romanorum gratiæ factum illud adſcribi uolens. Poſtmodum ipſe creatus imperator eiectos
in exilium reuocauit. Sic in magiſtratibus ex animorum elatione litigator aliqua ex parte atque con
tentioſus erat Philopœmen. Septuageſimum iam natus annum, & octauum iam creatus impera- D
tor, in ſpem deuenerat non ſolum bellorum expertem eam ſe deducturum præfecturam, ſed uitæ
reliquum à rebus gerendis ocioſum & quietum ſibi datum iri. Nam ſicut tabeſcentibus corporum
uiribus, unà & morbi ipſi contabeſcunt; ſic & in Græcanicis ciuitatibus diminuta potentia, contentio
num ſtudia ipſa deſinebant. Verumenimuero ſors inuida, eum perinde ac pugilem egregia curren
di agilitate uolantem, ſub ipſam iam uitæ metam aduentantem præcipitauit, ad terramq; deiecit.
Quibuſdam autem in frequenti conuentu uirum quempiam idoneum ſanè ac imperatorem præ
ſtantem laudantibus, Philopœmen dixiſſe fertur, eius uiri non dignam habendam eſſe mentio-
nem, qui in hoſtium poteſtatem uiuus peruenit. Paucorum interiectione dierum Dinocrates Meſſe
nius homo cum priuatis contentionibus Philopœmeni ſemper aduerſatus, tum uero improbitate ac
flagitiis aliis quoque infenſus, Meſſenem ut ab Achæis deſciſceret, induxerat, & uicum quem Colo
nidem appellant, mox occupaturus & in poteſtatem redacturus nunciabatur. Forte Philopœmen
Argis id temporis febricitabat. Ea ut ad eius aures peruenerunt, Megalopolim plus quadringenta ſta
dia die una cōtēdit: eo ex loco ut ſuccurreret e ueſtigio equites accepit ex ciuibus illuſtriſſimos quoſq;,
iuuenes autem uigenteſq; annis eximia quadam Philopœmenis beneuolentia & pietate ad militiam
ſponte ferebantur. Meſſenem itaq; uerſus equitantes, ad Euandri tumulum obuium habuere Dino
cratem. Marte collato eum fundunt, in fugamq; uertunt. Inde quingenti milites, quibus Meſſenio-
rum fines tueri datum erat, auxilium laturi ſerò aduentant: quos ut aſpectāt ii qui modo ſuperati fu
gerant, ſtatim per colles congregantur. Veritus Philopœmen ne hoſte circunducto clauderetur, ſuo-
rum ſaluti conſulens, reuocatis equitibus per duriſſima loca ſeſe recipit. Ipſe in extremo agmine ſæ-
penumero in aduerſum ſeſe inferebat hoſtem, cunctos in ſe pelliciens, cum tamen congredi nullus au
deret, & uociferationibus circumagitatis curſibus eminus uterentur. Multoties igitur abſiſtens, dum
ſingulos in tutum iuuenes præmittit, inter frequentes ſolus hoſtes deſtituitur. Nec ſic conferre quen-
quam manum cepit audacia, procul tantū ictibus pulſatus, cum ad lapidoſos præcipiteſq; locos urge-
retur, nunc huc nunc illuc crebris perfoſſum calcaribus equum agitabat. Nec uero ſeniles anni aut in-
graueſcens ætas, quo minus ſalutem compararet, ullo ſibi impedimento erat, quippe quam permul-
tum exercitā laboribus, alacrē ſtrenuamq; reddiderat. Verū cum debilitatū ualetudine corpus & iā
graue, peregrini itineris & uiarum lōgitudo fatigaſſet, equus offenſo pede eum deiecit ad terram: quo
caſu

A caſu duro quidem atque aſpero cum uehemens atroxq; capiti dolor infligeretur, aliquandiu intercepta uoce iacuit. Illum igitur hoſtes expiraſſe rati, uerſato corpore ſpolia rapere cœperunt. Poſtquam autem caput attollens oculos aperuit, cateruatim irruentes manus in terga inflexas colligant, & ingenti dedecore & contumelioſiſſimis uocibus hominem ducunt, qui à Dinocrate hiſce ſe probris affectũ iri, ne in ſomniis quidem unquam timuerat. Oppidani hoc accepto nuncio mirum in modum elati, ad portas confertiſſimi congregantur: ut uero Philopœmenem præter gloriæ ſuperioris rerum geſtarum triumphorumq; dignitatem raptatum conſpexere, maxima ex parte obortis lachrymis, eius miſerti condoluere, tam infidam humanarum uirium uanamq; ſortem deuouentes. Sic itaque paulatim beneficus de eo ſermo apud pleroſque ſpargi cœptus, ſcilicet reuocandam eſſe priorum beneficiorum memoriam, & libertatis, quam eiecto Nabide tyranno illis reparaſſet. Pauci Dinocratis gratiæ aſſentantes, torqueri hominem, & ut infeſtum inimicum & implacabilem necari iubebant. Terribiliorem ipſi Dinocrati ſi euaderet fore, à quo tam ignominioſe habitus & in captiuitatem redactus eſſet. Ipſum igitur in ſubterraneum ducunt domicilium, cui theſauro nomen indiderunt, neque auras neq; lucem extrinſecus excipiens. Cumq; fores nullas haberet, ſaxum ĩmane obtrudentes includunt, ibiq; circũm locatis militibus deponunt. Interea equites ut ſeſe ex fuga receperunt, comparentem nuſquam Philopœmenem extinctum eſſe credentes, aliquantiſper ſubſtitere, iactatis late uocibus hominem reuocare, inq; uicem ſermones edere, iniuſtam profecto turpemq; ſibi ſalutem uindicatam, eorum imperatore hoſtibus prodito, qui ipſorum gratia ne propriæ quidem uitæ pepercerit. Deinde progreſſi accurata indagine cuncta perluſtrant, donec illius captiuitate accepta nuncios ad Achæorum oppida dimiſere, qui permagni eam infelicitatem facientes, uirum ex Meſſeniis miſſa legatione repoſcere decreuerunt, exercitum interim apparantes. Hæc quidem apud Achæos agebant. At uero Dinocrates Philopœmeni tempus quammaxime ſalutare metuens, & Achæorum apparatus anteuertere uolens, ubi primum intendentibus tenebris Meſſeniorum uulgus abſceſſit, carcerem aperit, ſeruum publicum intromittit, uenenum afferre iubet, donec illud hauriat præſentem aſtare mandat. Philopœmen chlamyde obuolutus decubabat, non ſopore quidem, uerum triſtitia & mẽtis æſtu detentus. Lumen itaque & hominem propius cum ueneni calice adſtantem conſpicatus, uix animo *Iuſtin. li. 31.* præ debilitate collecto, conſedit, & accepto poculo, ſiquid de equitibus præſertimq; de Lycorta audiſſet, eum percontatur. Reſpondente homine euaſiſſe quamplures, capite annuit, & conſtiter intuens hominem, Recte, inquit, dicis, ſi omni ex parte nobiſcum infeliciter actum non eſt. Nec alia emiſ- *Mors.* ſa uoce uenenum hauſit, ac denuo recubuit, nec ulla potionis perturbatione exhibita, ſtatim adiu-

B uante morbo extinctus eſt. Cum primum ad Achæos de Philopœmenis interitu perlatum eſt, publicus mœror & luctus ciuitates habuit. Iuuentus unà cum urbium primatibus Megalopolim conuenientes, nullam uindictæ moram fecere, ſed delecto imperatore Lycorta fines Meſſeniorum in- *Vltio ſecuta.* greſſi, cuncta ferro igniq; peruaſtant, donec concordi conſilio ciuitas Achæos acciperet. Dinocrates hoſtilem occupans ſæuitiam, necem ipſe ſibi conſciuit. Quicunque occidendo Philopœmenem aſſenſum tribuere, ultro uitam finiere. Quiſquis eum torquendum eſſe cenſuit, eum Lycortas in uincula *Honor habitus defuncto* coniecit. Poſtquam uero eius cadauer combuſtum eſt, compoſitis in urna reliquiis, caſtra mouerunt, non quidem confuſo aut temerario incedendi ordine, ſed triumphali quadam & uictrici pompa ſacris parentalibus immiſta: cernere erat eoſdem & coronis ornatos & lachrymis afflictos, inimicos ipſis in uinculis circunductos. Vrna præ coronarum & tæniarum quaqueuerſum pendentium multitudine, uix apparebat. Hanc ferebat imperatoris filius Polybius, circunſtantibus Achæorum uiris primariis & excellentiſſimis. Milites armis inſignes ornati ſequebantur equis, neque ut in tanti uiri luctu mœrentes, neque ut in uictoria exultantes. Ex mediis urbibus & uicis multi mortales obuiam perinde ac ab expeditione reuertenti prodibant, & beneuole ſalutato urnam attingentes, Megalopolim frequenti comitatu deducebant. Vt uero grandiores natu cum mulieribus ac pueris ſeſe aduentantibus immiſcuerunt, luctus uniuerſi exercitus, ſuſpiria, querimonia, uociferationes perueniebant ad urbem uſque, præ deſiderio caſum hominis non aliter ferentem, quàm ſi cum Philopœmenis iactura, & maieſtatem & faſtigium dignitatis inter Achæos amiſiſſet. Sed pro meritis, ſumma cum gloria humatus eſt circa monumentum Meſſeniorum. Captiui lapidibus obruti ſunt. Cumq; ſtatuæ illius permultæ & ingentes pro ciuitatum decretis honores extarent, Romanus homo in euerſione Corinthi cunctas diruere conatus eſt, illum non ſecus ac ſuperſtitem Romanorum hoſtem atq; maleuolum inſectari geſtiens. Verum eius rei diſſeminato rumore, ac multa in calumniatorem referente Polybio, neq; Manlius neque legati honores clariſſimi uiri deleri paſſi ſunt, tametſi maxima Tito & Manlio impedimenta infeſtus obiecisſet. Etenim illi à commoditate uirtutem, & honeſtum (ut par erat) ab utilitate recte proq; officio diſtinxerunt, cum iis qui de nobis bene meriti ſunt, mercedem & gratiam ab ipſis in quos beneficia collata fuere, bonis autem decus & honorem à bonis referri debere exiſtimarent. Et de Philopœmene quidem hactenus.

TITI Q VINTII FLAMINII VITA C

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

PHILOPOEMENI T. Quintium Flaminium comparamus. Is qua
li ſtatura fuerit, ab ærea imagine cernere licet, quæ Romæ apud Apol
linem magnum è Carthagine aduectum cõtra Circum poſita eſt, Græ
cis inſcripta literis. Natura uero ad iram & gratiam celer fuiſſe tradit,
Ingenium haud tamen ad utranq; rem ſimilis. Nam in puniendo mitis ac mini-
me pertinax, ad gratificandum efficax, & aſſiduus, quibusq; beneficia
contulerat, perinde ac recepiſſet promptus, & perpetua beneuolentia
affectus, quòd hi rem pulcherrimã colendi conſeruandiq; cauſa eſſent.
Honoris & gloriæ cupidiſſimus, præſtantiſſimarum quarunq; & ma-
ximarum rerum autor eſſe uolebat: longe magis beneficium affectanti
bus, quàm erogantibus gratulari ſolitus, quòd illos uirtutis materiam,
hos autem gloriæ competitores duceret. Cæterum cum multa & ingentia Romanos implicarent bel
Diſciplina. la, ſtatimq; ab ineunte ætate iuuentus ad res bellicas inſtrueretur, Titus mores ac diſciplinam aſſecu-
tus militarem, tribunus militum ſub Marcello conſule, in eo quod aduerſus Annibalẽ gerebatur bel-
lo, primam egit militiam. Poſtquam uero Marcellus per inſidias mortẽ oppetiiſſet, capto iterum Ta-
rento, Titus eius prouinciæ præfectus creatus, plurimum gloriæ, ſplendorem uero non minus in ad-
miniſtranda iuſtitia quàm bello comparauit. Quamobrem ad duas colonias, alteram Narniam, alte-
Liui. Coſſam ram † Conſam deducendas, princeps delectus eſt: quæ res ad medias quaſdam & iunioribus tribui cõ-
ſuetas dignitates omittendas, tribunatum uidelicet, præturã & ædilitatem, illum extollebat, ſtatimq;
in petitione conſulatus prona in ſe habuit ſuffragia. Fuluius tamẽ & Mãlius tribuni plebis ei magnope
re reſiſtebant, iniquum eſſe aſſerentes iuuenem uirum ad uſurpandam ſummam dignitatem præter
leges irrumpere, qui ad ſacra Reipublicæ myſteria necdum initiatus acceſſerat. Eapropter ſenatus ſen
tentiam reiecit ad populum. At populus Titum eueſtigio triginta nondum annos natum cõſulem cũ
Liuius lib. 2. decad. 4. Sexto Aelio deſignat. Aduerſus Philippum ac Macedones bellum ſortitus eſt. In quo deligendo, Ro-
manis idcirco rebus fortunæ fauor aſpirauit, quòd Græci homines non tam bello ac uiribus, quàm fa-
cundia & comitate, uincendi captandiq; erant. Quippe Philippo cum ad propulſandam pugnam ſat D
eſſet Macedonicus principatus, ad inferendum etiam ipſa Græcorum potentia, ſuæ omnino phalan-
gis inſtrumentum, durante bello, uires, ſumptus, impenſam, refugiumq; ſuppeditabat. Nec profecto
niſi diſiunctis à Philippo Græcorum auxilus, in eo bello unius prælii opus extitiſſet. Græcia quoque
necdum Romanis inclinata, rebus tum primum gerendis implicita, niſi frugi natura ducem eloquen
tia magis quàm uiribus fretum, quiq; oratione ac lepore tum monendo, tum audiendo homines al-
liceret, & iuſtitiæ uigorem ſeruaret, nacta eſſet, non facile pro ſuis alienigenam optaſſet principatum:
quæ omnia in eo extitiſſe uiro eius geſta declarant. Cæterum cum ſuperiores audiſſet imperatores,
tum P. Sulpitium, tum P. Iulium tarde in Macedoniam profectos, lente quoq; bellum adminiſtraſſe,
eosq; modo pro locis, leuibus præliis, modo pro uiis inter frumentandum à Philippo fuſos, non eos
duxit imitandos. Illi enim cum omnem fermè annum dignitatibus & officiis Reipub. domi conſum
pſiſſent, ad belligerandum poſtmodum ſeſe contulerant. Titus ſui conſulatus annum partim domi,
partim militiæ nequaquam ducẽdum ratus, urbanos magiſtratus ac dignitates omiſit, fratrem Luciũ
claſſis præfectum à ſenatu ſibi in ea expeditione dari impetrauit, deinde ex iis qui in Hiſpania cũ Aſ-
drubale conflixerant, Annibalemq; in Aphrica Scipionis auſpiciis profligauerant, lectis tribus millibus
adhuc ætate robuſtis & ad dimicãdum impigris, tutus in Epirum traiecit, ubi Publium cum copiis ad
Liuius Aous. uerſus Philippum metatum offendit. Contra Philippus ubi † Apſus irrumpit fluuius, pro ſtatione du
dum tenuerat anguſtias: & ne Publius egregium quicquam efficeret, impedimento erat locorum aſpe
ritas. Titus autem ſimulatq; exercitum accepit, dimiſſo Publio, loca exploraturus adit. Ea ſunt nõ mi
nus quàm Tempe munita: cæterum arbuſtorum pulchritudo, quemadmodum illis, & ſpatioſa ſyl-
uarum uiredo, eaq; pratorum amoenitas nequaquam adeſt. Inter magnos & celſos utrinq; montes ua
ſta profundaq; uallis deducitur, per quam curſu atq; celeritate ſimilis Peneo Apſus elabitur, qui om-
nem fermè radicem montis occupans præcipitem anguſtamq; relinquit in ripa ſemitam, haud exerci-
tui tranſitu facilem: ſi pro ſtatione teneatur, omnino inſuperabilem. Erant qui circunducto per Daſ-
ſaretida penes Lyngum tramite, habilem Tito aditum patefacerent. Ille ueritus ne longius à mari ſte-
rilia & inculta ingreſſus loca, detrectante pugnam Philippo, rebus infectis, quod & ſuperiori duci con-
tigerat, mare iterum ob cõmeatus inopiam coactus repeteret, ſumma ope contendit per montis faſti
gia occupare tranſitũ. At ea res nullum belli finem afferre, nihilq; cõducere uiſa eſt. Siquidem Philip-
pus cum

A pus cum cacumina phalange teneret, obliquis undiq; miſſilium atq; ſagittarum ictibus Romanos pe-
tebat. Acri pugna cōmiſſa, ſaucii & exangues utrinq; cadunt plurimi. Accedunt interea paſtores qui-
dam indigenæ, qui per quoſdā neglectos ab hoſtibus anfractus exercitū ſeſe ducturos, & tertio demū
die in ſummis conſtituere montibus pollicebantur. Fidei uero cognitorem confirmatoremq; præſtite
re Charopum Machatan. Is erat inter Epirotas homo primarius, plurima Romanis affectus beneuo-
lentia, clàm eis ob Philippi metum fauens. Cui fide habita, Titus quendam ex tribunis militum cum
peditum quatuor millibus & equitibus trecentis mittit. Paſtores illi reuincti præcedebant. Interdiu
quidem per cauernas & loca ſylueſtria taciti ſedebant, noctu uero per lunam, quæ ſemipleno lucebat
orbe, iter agebant. Titus quibus diebus eos emiſit, ceſſantem tenuit exercitum, adeo ut leuibus præ-
liis excitaret hoſtē. Qua uero die præmiſſi ſeſe collibus deſuper oſtentare milites debebant, cum pri-
mum illuceſcit, uniuerſos & grauis & leuis armaturæ mouet: & tripartito agmine ipſe per anguſtum
fluminis marginem rectas agens cohortes, Macedonibus, qui ſeſe per rupes oppoſuerant, conſeritur,
cæteros, qui duabus illati partibus per locorum aſperitates impigre adoriantur, immittit. Exorto iam
ſole, fumus montanæ more caliginis incertus procul aſcendens emergebat. Is hoſtes (eis enim à tergo
erat) latuit, iamq; occupati montes erant. Romanis inter certandum laborandumq;, fides ambigua
uerſabatur, ſpemq; pro cupiditate ſumebant. Poſtquam uero creſcēs magis atq; magis aërem denigra-
ret, iamq; plurimus ſcandens ſociorum ignis eſſe cernebatur, ſublato clamore acriter incūbunt, ut ho-
ſtem ad ſuperiora iuga pellerent: alii quoq; ſummis de collibus contra inclamitant. Quas ob res in fu-
gam cuncti mox uerſi ſunt. Et quia mōtis iniquitas ultra inſequi uetuit, haud amplius quàm duo mil-
lia cecidere. Romani rebus, ſeruis, caſtriſq; direptis, anguſtiiſq; potiti, inde per Epirum ea modeſtia
eaq; abſtinentia tranſcurrūt, ut cum procul à mari ac nauibus eſſent, nec unius fruges menſis haberēt,
nec emendi facultas adeſſet, ab eius tamen regionis præda multifaria ſibi temperauerint. Philippus
autem fugacis more Theſſaliam percurrens, abductis quidem in montes incolis urbes incendebat: ſu-
pellectilia uero, quæ aut multitudine aut onere relinquebantur, militibus diripienda proponebat, ita
ut quodammodo Romanis regione cedere uideretur. Hæc ubi Titus accepit, egregia quadam liberali
tate milites obſecrabat, ut derelicta ab hoſtibus loca perinde ac propria peragrantes obſeruarēt, cura-
rentq;. Cuius quidem prudentis conſilii & optimæ diſpoſitionis fructum mature ſenſere. Nam cum
primum Theſſaliā attigere, eis ſeſe ciuitates ſponte dedidere. Græci autem qui intra† Thermopylas †πυλῶν.
ſunt, ſpe ac deſiderio afficiebantur erga Titum. Achæi Philippi ſocietate repudiata, cum Romanis bel
lum aduerſus Philippum gerere ſtatuunt. Opuntii uero, cum eorum urbem Aetoli recipere ac cuſto-
B dia tenere concupiſcerent, qui quanquam Romanorū arma iuuarent, eos tamē ſunt aſpernati. Accito
autem Tito ſtatim ſe illius fidei cōmiſerunt. Pyrrhus cum primum è ſpecula ornatiſſimū Romanorū
conſpexiſſe exercitum, dixiſſe traditur, haud barbaricā ſibi uideri illam barbarorū aciem. Eos quoq;
qui obuium primo habuere Titum, eaſdem emiſiſſe uoces oportuit. Ex Macedonibus enim audiue-
rāt barbarici ducem exercitus aduentare, qui armis cuncta proſternēs, omnes in ſeruitutē detraheret.
At poſtea uirum ætatis flore uirentem, aſpectu benignum, Græca uoce ac eloquentia ſuauem, & glo-
riæ haud inanis cupidum conſpicati, ob eius beneuolentiā mirum in modum demulcebātur. Cæte-
ri ciuitates obeuntes, eius hominis ſtudio & amore uniuerſa complebāt, quòd eas iam libertatis ducē
aſſecutas eſſe prædicarent. Poſtquam Philipppum ad pacem inclinatū audiſſet, habito cum eo collo-
quio, pacem illi amicitiamq; populi Romani propoſuit, modo Græcos ab eius præſidiis liberatos, ſuo
iure legibuſq; uiuere ſineret. Quod omnino Philippus facturū ſe eſſe negauit. Apud eos qui rerū Phi
lippi ſtudioſi erant, uulgatum eſt Romanos nō aduerſum Græcos, ſed pro Græcis aduerſum Macedo
nes bella geſturos aduentaſſe. Dehinc cum cætera Tito tranquilla ſuccederent, in Bœotiā ſine ulla bel-
li facie proficiſcenti, primores Thebanorum obuiam prodierant. Hi tametſi Macedonicæ partis per
Brachillelim eſſent, tamen perinde ac utriuſq; fouentes amicitiam, Titum honorifice ſalutatum exie-
runt, quos dextera prenſos benigne admodum allocutus Titus, inter eundum nunc ſumma comitate
percōtabatur, nunc aliquid narrabat, quoad ex itinere ſeſe milites reciperent. Hoc pacto unà cū The-
banis urbem ingreſſus eſt: quem, quanquam id haud ſatis collibuiſſet, arcere tamen ueriti ſunt, quòd
non parua iam militum manus fuerat conſecuta. Titus attamen perinde ac ciuitatem in poteſtate nō
haberet, perſuadere Thebanis cœpit, ut eos ad ſuſcipiendam Romanorum ſocietatem induceret. Ad
idem quoq; faciundum cum rex Attalus orando Thebanos pelliceret, ſupra ſenectutis uires ſuā in di-
cendo potentiā, per quandam laudis & gloriæ cupiditatem oſtentare conatus, ſubita inter orandū ca-
pitis uertigine aut humoris deſcenſu correptus, amiſſis ſenſibus concidit, paulo poſt nauibus relatus in De Attali
Aſiam ſupremum uitæ diem obiit. Thebani Romanis conceſſere. Poſtea Romam exeuntibus à Phi- morte uariāt
lippo legatis, ſuos quoq; Titus mittit, qui durāte bello tempus ſibi prorogari ab ſenatu impetrarent, Liuius lib. 3.
aut ſaltem ab eo pacem fieri decernant: honoris enim percupidus, ne alter ſuffectus ad bellum impe- Decad. 4. &
rator, ſuam illi gloriā interciperet, magis atq; magis uerebatur. Cæterū cum eius amicorū opera Phi- Iuſti. li. 36.

lippus ex ſis quæ poſtularet nihil impetraſſet, eius adminiſtratio belli ac imperium Tito demádatur. C
Qua de re ubi ſenatus decretum accepit, ſpe elatus ſtatim in Theſſaliam ad debellandum Philippum
conciratus eſt, ſupra uigintiſex millia hominum habés, ex quibus peditú quidem ſex millia, equites ue
ro quadringétos tradiderát Aeroli: tantus fermè erat & Philippi exercitus. Poſtquam uero ad Scotuſ-
ſam caſtris caſtra collata ſunt, ubi futurum erat utrinq; periculum, nec, ut fit, trepidabát duces inuicé,
ſed impetu magis & gloriæ cupiditate complebantur, Romani Macedones, quorum in fortitudine ac
uirtute plurimú per Alexandrú nomen erat, uincere contendebát. Macedones ſi Romanos, quos cer-
te Perſis fortiores arbitrabantur, ſuperaſſent, clariorem Alexandro Philippum ſe demonſtraturos eſſe
ſperabát. Titus igitur milites pro cócione hortari, ut fortes ac ſtrenui forét, eos in Græcia pulcherrimo
quidé orbis terrarú ſpectaculo, aduerſus pſtátiſſimos iáiá decertaturos hoſtes. Philippus ſeu forte, ſeu
opera dedita ſepulchrum quoddam excelſum, quod extra uallú prominebat, intempeſtiuus aſcendit,
ex eo priuſquam pugná iniret de more ad concitandos ſuorú animos concionem orſus. Quæ res ubi
dirum animis ac triſte obiecit augurium, turbatus ea die prælio abſtinuit. Poſtridie ante ſolis ortú, ob
mollem ac humidum eius noctis auſtrum uerſis in caliginem nubibus, profundæ campos cópleuerant
tenebræ, ſummis quoq; de montibus inter amborum caſtra craſſus delabebatur aër, qui mox inchoan
te die, locorú faciem obduxerat. Quapropter qui ſpeculandi & inſidiandi gratia utrinq; prodierant,
mox inuicem illabentes, prælium acre committunt, ubi nunc Canis capita appellant. Denſi enim tu-
muli & parui mutuo colles prominét, quibus ex formæ ſimilitudine id nomen extat. Cum inter lo-
corum iniquitates uariæ nunc fugando nunc fugiendo fierent mutationes, laborántibus cedentibusq; è
caſtris amborum emittebátur auxilia. Cumq; inclareſcente iam aëre quæ geſta eſſent cernerent, tota
ſignis ſigna conferunt. Philippus qui dextro præerat cornui, ad teſtudinem ſtructa phanlange, è ſupe-
rioribus locis enixe contra Romanos infertur, cuius grauiſſimú impetú, nec ipſi Romanorú ſtrenuiſ-
ſimi ſufferre poterant. Interea cum ob locorum aſperitatem & montis iniqui iuga, conſtare phalanx,
& denſa prodire acie (qua in re totius agminis uis roburq; conſiſtit) nequiret, turbari ac diſpergi ſini-
ſtrum cornu cœpit: quod ubi Titus animaduertit, deſperata aliorum uictoria, huc ſuos acerrime cóci-
tat. Quippe Macedonibus ut uiri uiris conſererent, impedimento erat armorum onus. Phalánx enim
quoad membra coniuncta perſtant, & teſtudinem uno cóſeruat ordine, ſicut inuictum quoddam ani
mal ſuas gerit uires. Cæterum ea diſſoluta compage, uniuſcuiuſq; robur ac fortitudo propter arma-
turæ genus amittuntur, quæ prius cónexis mutuo partibus uehementer pollebant. His igitur uerſis, D
Romani alios fugientes inſectari, alios inter pugnádum diſcurrétes ex obliquo truncare. Quæ res ita
uictores Macedones profligauit, ut repente proiectis armis fugam capeſſerent. In eo prælio octo mil-
lia hoſtium cecidere, circiter quinq; millia capta. Aetolorum uero culpa Philippum euaſiſſe cótigit, qui
Romanis adhuc hoſtem inſequentibus, prædæ ſeſe ac diripiendis caſtris accinxerant, ita ut redeuntes
illi nihil offenderint. Quamobrem grauiſſimis inter ſe contumeliis tum primum diſceptarunt, ita ut
mœrore deinceps Titum angere non deſiſterent, ſibi totam eius uictoriæ laudem adſcriberent, Græ-
cosq; ita rumoribus occuparent, ut cum Poëtæ id facinus celebrarent, primos Aetolos ſuis carmini-
bus ſcriberent. Ex quibus hoc per cunctorum ora uolitabat epigramma:

Fletibus & buſto indecores terdena uiator
  Theſſaliæ oppetiimus millia in hoc tumulo,
Marte ſub Aetolum domiti & uirtute Latinum,
  Quos Titus immenſa duxit ab Italia,
Emathiæ cladem, trux ſpiritus ille Philippi
  Ceruorum curſu præpete lapſus abit.

Hæc Alcæus in Philippi uituperium edidit, in qui-
bus & cæſorum numerum ementitus eſt. Ea cum paſſim canerentur, Titum quàm Philippum acrius
irritabant, qui Alcæum carpens, hoc carmen ſuis adiecit elegis:

Frondibus & ueteri libro nudata uiator,
  Celſa ſit Alcæo crux ſita in hoc tumulo.

Hæ res Titum qui comparandæ ex Græcis gloriæ
ſummo ſtudio tenebatur, non mediocriter afficiebant. Quapropter neglecti Aetoli in poſterum, cú
ipſe per ſe bellú gerere ſtatuiſſet, grauiter tulere. Poſtea cú per legatos ſecú de pace Philippus ageret,
cæteras Aetoli ciuitates obibant, pacem Philippo uenúdari clamitantes, cum funditus bellú excinde-
re, & ipſius delere imperium liceret, qui uniuerſam ſeruitute Græciam oppreſſerat. Hiſce rumoribus
cum Aetoli ſocios perturbaſſent, ad firmandas pacis conditiones accedente Philippo, omnis exempta
ſuſpicio eſt: poſtquá enim ſe ac regnum Titi & populi Romani poteſtati cómiſiſſet, ictum fœdus eſt:
uerum Titus ei regno Macedoniæ reſtituto, ab Græcia iuſſit abſtinere, mille talétis tributi nomine,
& præter decé naues, uniuerſa claſſe mulctatum. Alterú ex liberis eius Demetriú nomine obſidem ſu
ſceptum Romá miſit. Quo quidé facto, ipſum cómodiſſime uſum tempore, & impendentibus occur
riſſe periculis liquet. Rex enim Antiochus cú poſt res ab ſe magnifice geſtas ingéti parta gloria, & uiri-
bus auctus,

A bus auctis, ad cunctorum principatū oculos adieciſſet, tum uero uehementius aduerſus Romanū in-
ſurgeret imperium, Annibal Carthagine profugus, Romanorū inimiciſſimus, ad eum profectus eſt,
quem per ſe alioqui abunde perſuaſum ad proſequendum fortunæ fauorem & affluentis potētiæ cō-
modum, aſſiduis incitabat ſtimulis. Quibus acute ac ſapienter præuiſis, niſi Titus ad componendā
pacem animum inclinaſſet, uerum intra Græciam contra Romanos Philippus antea ſibi pro cōmuni
cauſa belli ſocium aſciſſet Antiochū, qui ea tempeſtate duo maximi ac potentiſſimi reges erant, profe-
cto non minora quàm ſecūdi belli Punici tempora certamina periculaq; Romanis impēdiſſent. Nunc
uero cum utriuſq; belli mediam, & peropportune quidem, pacem Titus interieciſſet, ita ut priuſquā
quod aduētabat bellum inchoaretur, præſens abſcinderetur, factum eſt ut extrema quidē ſpe Philip-
pum, prima autem priuaret Antiochū. Inde decē ab ſenatu miſſi Legati Tito conſulebāt, ut cæteris li
bertati priſtinæ reſtitutis, Corinthus, Chalcis, ac Demetrias præſidio impoſito ſeruarentur, quo tutio
res aduerſus Antiochū eſſent. Tunc Aetoli per ciuitates apertis calumniis prorumpebāt: Soluit Titus,
inquiunt, Græciæ compedes. Prædictas nanq; urbes eo nomine Philippus appellare ſolebat, Græcos *Liuius lib. 4.*
quoq; percōtabātur, an nunc grauiora quidē aut leuiora quàm olim uincula collo geſtantes gauderēt, *Decad. 4.*
& Titum perinde ac beneficū admirari pergerēt, qui ſolutis Græciæ pedibus, ceruicem nodo perſtrin-
xiſſet. Quas ob res Titus grauiſſimo dolore cōpunctus, legatos crebris induxit precibus, ut hæ etiā ciui
tates, quo pleniſſima gratia & accumulatū foret beneficiū, liberarentur. Itaq; dum agerētur †Iſthmia, *Liui. habet*
& frequēs hominū conuentus ad ludorū ſpectaculum conſediſſet, utpote diuturnis laſſata bellis, Græ *Nemea. li. 3.*
cia in ſpem libertatis pācem feſtis celebrante diebus, iuſſo per tubæ ſonum ſilentio, proceſſit in mediū *Decad. 4.*
præco, & ita proclamauit: Senatus populuſq; Romanus, ac Titus Quintius imperator & conſul, rege
Philippo & Macedonibus debellatis, ſine cuſtodiis, liberos, immunes, ſuo iure uiuētes fore permittūt
Corinthios, Locros, Phocenſes, Euboicos, Achæos, Phthiotas, Magneſios, Theſſalos, Perræbos. Princi-
pio quidem cum non ad omnes ea uox aperte perueniſſet, ingēns ortus eſt in theatro fremitus miran
tium inter ſe hominū, dictaq; ſciſcitātiū, & pronūciari rurſus orantiū. Iterum ſedato tumultu, præco
ita clara pronūciauit uoce, ut per uniuerſos eius præconii clamor iret, ob cuius rei claritatē immēſus
quidā & incredibilis ſtrepitus ad mare uſq; delatus eſt. Nulla inde certatorū habita cura, cuncti aſſur-
gūt, ſtudioq; proſiliunt, & Titi dextram amplexātes, ipſum Græciæ ſaluatorē ac defenſorē ſalutabāt.
Tunc id quod ſæpenumero de immenſa uocis magnitudine cōmemorari ſolet, cernere erat. Corui *Val. Max. li.*
enim qui forte ſuperuolabāt, in ipſum decidere ſtadium, cuius rei cauſa conſciſſus aēr extitit. Nam cū *4. cap. 8.*
uox permagna editur, ipſius ui diſiunctus aēr nullam uolantibus firmitatē exhibet. Verum cū idcir-
B co lubricus factus ſit, aues perinde ac ad inane peruenerint, delabuntur, aut mediusfidius è clamoris
ictu, tāquam ſagitta quadā ſauciæ, exanimes concidūt. Poteſt & quidā aeris, ſicut & pelagi uortex eſſe,
qui uiolento circūagat impetu. Titus tantæ multitudinis frequentiā concurſumq; proſpiciens, niſi ma
ture ſe abduxiſſet, tot undiq; ſimul inundantibus, profecto ſupereſſe nequiſſet. Qui ubi ingruente iā
nocte circa Titi tabernaculū clamare deſtiterunt, amicos aut ciues præ gaudio obuios ſalutabant, am-
plexabantur; ad cœnas unà potuſq; uertebant, tum lætiores, ut fit, longos de Græcia ſermones ede-
bant, quæ libertatis gratia tot confectis bellis, nondū illam iucundius aut ſtabilius eſſet conſecuta, nūc
autē alios nacta propugnatores, nullo fermè cruore aut luctu, præſtantiſſimū bellorum præmiū uen-
dicauerit. Nam cum inter homines fortitudo atq; prudentia perrarum quiddam eſſet, tum ex cæte-
ris honeſtatis partibus lōge rarior iuſtitia erat & æquitas. Siquidē Ageſilai, Lyſandri, Niciæ, Alcibiadæ
bellū quidē adminiſtrare, & terra mariq; dimicātes uincere norant, ſuas autē uictorias ad generoſum
gratificandi & honeſtatis uſum accōmodare neſciebāt. Nam præter res Marathone geſtas, bellum na-
uale Salaminæ, Plateenſe prœliū, Thermophylarum, Eurymedontis, & Ciprica Cimonis opera, uni-
uerſas Græciam pugnas ad ſuam ipſius ſeruitutem perfeciſſe conſtat, & unumquodq; trophæū in ſui
perniciem ac dedecus ſtatuiſſe, ipſamq; ſuorū improbitate ducum, & mutua eorū contentione ſæpiſ-
ſime fuiſſe ſubuerſam. At homines exteri paruam cum Græcis neceſſitudinē & perexilem priſci gene-
ris cōmunicationē habentes, ex quorū uerbo aut conſilio ullam ad Græcos cōmoditatē perueniſſe mi-
randum eſt, ipſos maximis adeo laboribus ac periculis & grauiſſima tyrannorū ditione liberarūt. Ta-
lia per Græcos colloquia manabāt, mox rebus cōſentanea fuere præconia. Simul enim Titus Lentu-
lum ad liberandos Bargylietas miſit in Aſiam, †Titillium in Thraciam, ut ex oppidis ac inſulis Philip
pi præſidia ſubmoueret: Publius† Villius ut cū Antiocho pro liberandis Græcis quos oppreſſerat age *Liu. Thermū.*
ret, traiecit. Titus Chalcidē profectus, inde in Magneſiam nauigans, exploſis cuſtodiis rerū gubernacu *†Iulius.*
la publicarū ſuis reſtituit populis. Ad celebrāda penes Argo Nemea, ludorum præfectus deſignatus,
& magnificentiſſimū edidit apparatum, & ibi rurſus Græcis libertatem præconis uoce pronunciauit.
Ciuitates obiens legum ſanctitatē iuſtitiamq; cōſtituit, illas mutua ſimul beneuolētia & charitate cōci
liauit, diſcordias ac ſeditiones ſedare, exules reduxit. Quibus rebus nō minus quàm uictis Macedo-
nibus lætabatur, ita ut iam pro cæteris beneficiis, perquā minimū accepta libertas cenſeretur. Xeno-

cratem philoſophũ cum olim ad carcerem publicani pertraherent, ex ipſorũ manibus Lycurgus ora- C
tor eripuit, dehinc in eorum petulantiam grauiter animaduertit: poſtmodũ cum in eius filios aliquã-
do Xenocrates incidiſſet, dixiſſe fertur, Filii optimas genitori ueſtro gratias reddo, eius enim opera
laudibus unuſquiſq; proſequitur. Tito autẽ & Romanis, non modo laudibus, uerumetiã fide ac potẽ-
tia dignæ grates agebantur. Non ſolum enim accedentes eorum prætores læte excipiebant, ſed excita-
tæ ultro ciuitates & populi, eius ſe ditioni dedebant. Reges quoq; cum aliorum regum iniuriis uiola-
rentur, ad Romanorum confugiebant manus. Quamobrem factum eſt, ut diis iuuantibus mature
cuncta Romano ſubderentur imperio. Cæterum Titus Græciæ libertate gloriari admodum ſolitus,
cum argenteos clypeos, ſuamq; Delphis parmam affigeret, ita iuſſit inſcribi:

C lara Iouis ſoboles, ſtudium quam mulcet equorum,
Spartani reges Tyndareumq; genus,
Hoc Titus Aeneades ſummo uos munere donat.
Quo duce libertas moenia græca tenet.

Apollini quoq; auream imponens coronam, in hunc modum ſcripſit:

Hæc tibi Latonæ ſtirps ô præclara, corona
Aurea cæſariem contegat ambroſiam,
Quam Titus Aeneadum dux ingens attulit, ipſi
Da pharetratæ uiro fortia geſta cani.

Iam per Iſthmiorum celebritatẽ terrã Græciam priſtina libertate donatã, ſuiſq; reſtitutam legibus,
Corinthiorum ciuitati bis hoc contigit: primũ quidem uoce præconis à Tito, quemadmodũ ſuperius
enarratum eſt: & ætate noſtra iterum à Nerone, dum is in foro Corinthi è ſuggeſto cõcionem habuiſ-
ſet ad populum. Verum hæc poſterius. Titus cum aduerſus Nabin pernicioſiſſimũ flagitioſiſſimumq;
Lacedæmoniorum tyrannum, longe pulcherrimum atq; iuſtiſſimum bellum inchoaſſet, Græcos ad
extremum ſua ſpe fefellit, quòd cum eum capturus exiſtimaretur, haud uoluit, uerum icto cum eo
foedere, Spartam indigniſſima ſeruitute compreſſam reliquit, ſeu ueritus ne diutius durante bello al-
ter ex Roma ſuccedẽs imperator ſuam illi gloriã interciperet, ſeu Philopoemenis honoribus æmulus
& contentioſus. Dum enim Philopoemen uir cum cæteris in rebus Græcorum ſtrenuiſſimus, tum in
eo bello per quædam audaciæ & fortitudinis opera clariſſimus, æqualem Tito gloriã & pares in thea-
tris honores apud Achæos conſequeretur, Titum dolor angebat, indigniſſimum exiſtimantem, ut Ar-
cas homo finitimorum ac exiguorum dux bellorum, ſimiles Romano conſuli & Græciæ propugnato-
ri laudes decuſq; uendicaret. Verumenimuero Titus aliam pro hiſce rebus excuſationem afferebat, D
cernere ſe non ſine magno Spartanorum exitio perditum iri tyrannum. Achæi poſtquam honores illi
complures decreuiſſent, nullus profecto ſuis adæquari poſſe beneficiis uidebatur, unico dũtaxat exce-
pto munere, quod ei præ uniuerſis charum acceptumq; fuit. Id autẽ eſt huiuſmodi: Romanis acceptis
ab Annibale cladibus, cum uenundati & per uaria diſperſi loca ſeruirent, mille & ducenti in Græcia
uerſabãtur. Hi ex eo caſu cum ſemper miſerabiles, tum uero eo tẽpore magis, cum iſti quidem filiis,
alii fratribus, alii familiaribus, & quod acerbius eſt, ſerui liberis, & captiui uictoribus occurrerẽt. Titus
quanquã moleſtiſſime ferret, haud tamen illis quenquam priuandũ eſſe dominum iudicabat. Achæi
cum eos minis quinq; collatis in capita redemiſſent, coactos unum in locum uniuerſos, conſcendenti
nauem Tito reddidere: quapropter ſumma Titus alacritate diſceſſit. Pulchra nimirum hæc clariſſimo-
rum operum præmia ampliſſimum uirum, ciuem ornatiſſimum, & amãtem patriæ decebant. Ea res
Titi triumphus. illius triumpho maximũ attuliſſe ſplendorem uidetur. Hi enim, qui mos ſeruorum eſt cùm liberta-
te donantur, raſis capitibus, pileati in triumpho Titum ſunt conſectati. Specioſius uero ſpectaculũ lõ-
go tranſmiſſæ ordine præbebant eximiæ græcæ caſſides, Macedonicæ peltæ & ſariſſæ. Grandẽ quoq;
† οἱ περὶ τὸν ἱτωνόν. pecuniæ uim in eo triumpho tranſlatam † Hyrcanus perhibet, defecati auri pondo tria millia ſeptin-
genta tredecim, argenti quadragintatria millia ducenta ſeptuaginta, aureos Philippeos quatuordecim
millia D. Præterea mille talenta, quæ Philippus tributi nomine debebat. Ea in poſterum Romani Ti-
to præſertim opitulante ac perſuadente remiſere Philippo, & cum eo decreto ſenatus ſocietatem iun-
xere: filium quoq; obſidem abſoluerunt. Inde cum Antiochus in Græciam ingenti claſſe & magnis co-
piis traieciſſet, ciuitates ad defectionem ſolicitatas ſeditionibus perturbabat. Quam quidem ad rem
Aetolos populi Romani dudum hoſtes ac inimicos, ſocios & cõſpirantes habebat. Hi belli cauſam &
prætextum afferebant Græcorũ libertatẽ: quibus cum liberi forent, huiuſcemodi re haud quaquam
opus exiſtebat. Verum eum ad id honeſtiorem titulum nõ haberent, ipſum pulcherrimo atq; optimo
nomine uti docebant. Eius itaq; motus & potentiæ rumor cũ uehemẽtem Romanis terrorem incuſ-
ſiſſet, † Manius Acilius conſul & imperator, & Titus Græcorum gratia legatus eò miſſi. Ex quibus cũ
Liuius legit Attilius. primum apparuit, cõfirmatiores alios reddidit, alios langueſcentes & dubios, cum ſuam illis beneuo-
lentiam perinde ac tempeſtiuum aliquod medicamen adhibuiſſet, in fide tenuit, & nequa in re pecca-
rent, aut

A tent,aut perfide quid flagitioſeq; perpetrarent,uetuit. Eum tamen effugere perpauci,quos iampridé
ab Aetolis occupatos & corruptis penitus animis contaminatos offenderat. Quibus tametſi Titus
acriter ſucceſſeret,confecto tamé poſtea bello ipſos tueri ipſiſq; propitius eſſe nunquá deſtitit. Poſtquá
Antiochus apud Thermopylas uictus,ſalutem ſibi fuga comparans traiecit in Aſiam,conſul Manius *Liuius lib. 7. Decad. 4.*
Aetolis partim obſidione captis,partim eos Philippo uaſtandos debellandoſq; demandauit. Macedo
tum Dolopas ac Magneſios,tum Athamanos & Aperantos uexare & abigere. Manius poſt direptam
Heracleam,Aetolos intra Naupacton obſidere. Quibus in rebus Titus Græcorú miſericordia cõmo
tus,ex Peloponneſo ad conſulem nauigans,primú increpare quòd ſuarum præmia uictoriarum Phi
lippum ſibi uendicare ſinat,cumq; Macedones gentes plurimas regeſq; ſubuertát,is fruſtra tépus con
terens unum oppidum & per iracundiam quidem obſidione cingat. Inde cum obſeſſi Titum è muris
conſpicati protenſis palmis ſupplices cõuocarent, nullo tunc edito uerbo lachrymis effuſis abſceſſit.
Dehinc iram conſulis placida oratione mitigans,Aetolis inducias ac tempus tantum impetrauit, quo
miſſis Romam legans ab ſenatu clemétiæ nonnihil ac humanitatis exorarent. Plurimum uero labo-
ris & moleſtiarum in exorando pro Chalcidenſibus Manio ſupererat,quibus inſenſus admodú erat,
quod Antiochus uxorem intempeſtiue quidem ac præter ætatem ſuam,ex illorum ciuitate duxerat,
quam conſtante utrinq; bello, is iam natu grandior eximia forma Cleoptolemi filiam adamauerat.
Quæ res Chalcidenſium animos ad Antiochum promptius inclinauerat,& ipſorum urbem ei ad bel
lorum uſus opportunum receptaculú adſciuerat. Antiochus inde è prælio fugiens cum Chalcidé ap-
puliſſet,correptis opibus,cum uxore ac amicis continuo traiecit in Aſiam. Manio igitur per iracundiá
illis exercitum admouenti Titus præſtò aderat,eumq; ſimul & cæteros Romanorú proceres excuſan
do ita placatos reddidit,ut Chalcidenſes omni ſoluti metu,ac liberi omni ſupplicio euaſerint. Quorú
gratia meritorum Chalcidenſium ciuitas quicquid in eorum urbe ſplendide ac magnifice extructum
erat,dedicauere Tito,ubi adhuc talia cerni licet epigrammata:Populus Chalcidenſis hoc Tito Hercu- *Honores diui ni habiti.*
liq; conſecrauere gymnaſium. Alio in loco:Populus Chalcidéſis hoc Tito & Apollini Delphiniú. No-
ſtra etiam ætate Tito ſacerdos publice creari & res diuina fieri ſolet:perfectis libamentis uerſibus edi
tum quendam pæana canunt,cuius reliquas quidem partes ob prolixitatem omiſimus:quæ auté poſt
decantatum carmen dictitent,ſcribenda eſſe cenſuimus:Candidiſſimam Romanorum fidem conſtá-
tiſſimo iureiurando colimus,Iouem maximú,Romam,Titum,ſimul Romaná fidem puellæ canite; *Ιήιος Apollinis epitheton apud Ariſto-ph. ἀπὸ τοῦ ἰὴ ᾄδειν.*
Ieie pæan ô Tite Soter. A cæteris quoq; Græcis digniſſimos honores,& quæ ueros parit honores,mi-
B rificam beneuolentiam ex morum comitate compararat. Etenim ſiquando ob rerum geſtarum glo-
riam cuipiam ueluti Philopœmeni,aut Achæorum duci Diophani diſceptaſſe,aut controuerſiá egiſſe
contingeret,haud propterea graue aut incõmodum aliquid per furorem perpetrabat:uerum oratio-
ne,quæ ciuili & urbana quadam libertate plena erat,tráſigens omnia,acerbus erat nemini. Nonnulli *Libertas dicendi.*
tamé iracundum,& natura leuem exiſtimabát. Cæterum cõſuetudine & familiaritate iucúdiſſimus,
nõ ſine gratia & grauitate facetiis & ſalibus utebatur. Cum Achæi Zacynthiorum inſulá ſuo iuri uen *Dicta facete & acute.*
dicare concupiſcerét,ut eos ab incepto deterreret,periculoſum illis futurum ait, ſi quemadmodú te-
ſtudines,ita illi longius à Peloponneſo caput abducerét. Philippus cum pacem ac fœdera tractare cœ-
piſſet,Titum cum pluribus,ſe uero ſolú aduentaſſe dixerat:cui Titus adiecit, Te quidé ipſum neceſſa-
riis ac familiaribus obtruncatis ſolum reddidiſti. Meſſenius Dinocrates in cõuiuio Romæ temulen-
tus muliebri ſaltarat habitu,poſtera die à Tito ſubſidium inuocabat,quòd ab Achæorum imperio ad
defectioné ſolicitare Meſſaná uerſaret animo. Tum Titus:De iis uiderimus:te uero miror, inquit,cú
res huiuſcemodi moliri audeas,uina tractare,ſaltare,& canere poſſe. Cum Antiochi legati ingentium
copiarum numerum delectumq; apud Achæos permultis nominibus iactitarent, Titus olim ſe cum
hoſpite quodam cœnitantem,inquit,multitudinem carnium admiratum ſubineuſaſſe atque interro-
gaſſe,unde tantam ferculorum uarietatem comparaſſet: ei autem hoſpitem porcina omnia reſpon-
diſſe,uerum ea apparatu,ſaporibus,cõdimentoq; differre. Vos item uiri Achæi cum haſtatos, iacula-
tores auditis,& pedites,ne propterea tantopere Antiochi uires admiramini,quòd eos armorum tan-
tummodo genere differétes,uniuerſos Syros eſſe cõſtat. Poſt res in Græcia geſtas ac bellum cum An-
tiocho confectum Titus creatus eſt cenſor. Is autem ampliſſimus eſt magiſtratus,& quodámodo per-
fectiſſimum Reip. culmé. Huic Marcelli quinquies conſulis filius collega obtigit. Hi quatuor haud il- *Cenſoria dignitas.*
luſtres admodum uiros è ſenatu mouerunt. Vniuerſos cenſos liberis natos parentibus inter ciuium
Romanorú numerum receperunt,à Terentio Leone tribuno plebis coacti,qui maxime ut nobilitaté
offenderet,ad id ſcito confirmandum plebem induxit. Erant eo tempore nobiliſſimi ac excellentiſſi-
mi uiri priuatis inter ſe contentionibus diſceptantes, Scipio Aphricanus & M. Cato, ex quibus ui-
rum optimú ac primarií Scipionem in ſenatu principem perſcripſit. Cum Catone auté huiuſmodi
calamitatis de cauſa acerrimas egit inimicitias. Tito frater erat L. Flaminius,cum cæteris in rebus Ti-
to perquam diſſimilis, tum ob illiberales libidinoſaſq; uoluptates omnis contemptor honeſtatis atq;

decoris. Hic puellū deperibat, adeo ut ſiue exercitus ductaret, ſiue prouincias adminiſtraret, ab eius C
nunquam latere diſcederet. Is ut aliquando Lucium per laſciuiá molliuſculis ad ſe blandimentis alli-
ceret, ſe magnopere illum adamare dictauit, quod tametſi quempiá nunquam truncari uidiſſet homi-
nem, tamen ut eius potius quàm propriæ morem gereret uoluptati, gladiatorum ſpectaculum omi-
ſiſſet. Eo delectatus ſermone Lucius, haud ardua, inquit, res eſt: ego uero tuæ iamiam cupiditati reme
dium ac medelám adhibebo: ſimulq; ex damnatis unum adduci iubens in cōuiuio accito lictore ſecuri
percuti hominé imperauit. Valerius Antias non ad puer, ſed mulieris, cuius amore teneretur, arbi-
trium, id à Lucio perpetratū affirmat. Liuius auté ſcriptū in oratione Catonis aſſerit, Gallum transfu
Lib.9.dec.4. gam cum uxore ac liberis ueniſſe, & ab Lucio inter epulas exceptū, mox ut ſcorto quod ardebat, obſe-
queretur, ab eo propria manu cōfoſſum. Hoc ad exacerbanda Lucii crimina iure dictū à Catone cre-
diderim: ipſum auté occiſum minime transfugá, uerū ex damnatis unum in uincula coniectū extitiſ-
ſe, cum alii complures, tum uero teſtis eſt Cicero in eo qui eſt de ſenectute libro, ubi omnem Catoni
ſermoné & ipſius rei narrationem tribuit. Cato deinde cenſor creatus, ut curiá tam libidinoſis expia-
ret maculis, Lucium quamuis conſularis dignitatis uirum è ſenatorio eiecit loco. Eius ignominiá cum
Titus ad ſe quoq; pertinere arbitraretur, is pariter & frater die Catoni ad populum dicta, lachrymis
ſupplices, Quirites orabát, ut Cato rationé afferret, quamobré illuſtrem adeo familiá tam tetra affe-
ciſſet nota. Cato minime retardatus in mediū cum collega procedens, Titum ſiquid de ipſo conuiuio
compertū haberet, interrogauit: eo negáte Cato rem ad amuſſim expoſuit. Luciū ſubinde percunta-
tus ſi quicq̃ ementiretur, tacente Lucio populus eum iure notatū cenſuit, & Catonem ampliſſima cū
frequentia domū è foro reduxit. Poſtmodū cum Titus fraternū acerbiſſime caſum pertuliſſet, aduer-
ſus Catoné cum eius inimicis conſpirans, quodcunq; is ex ærario conductionis aut emptionis nomine
erogaſſet, irritū fecit, & ſenatus autoritate reſcidit, eumq; ſæpenumero in grauiſſima uocauit iudicia.
Cæterum haud ſcio quàm recte quamq; ciuili more factū, quippe cum propter hominem propinquū
quidem, uerum indignū & meritas dantem pœnas, aduerſus elegantiſſimū principé & optimum ci-
uem capitales inimicitias ſuſcepiſſet. Illi tamen poſtea Romanus populus non mediocrem aliquádo
reſtituit honoré. Nam cum ludi publice ſpectarentur, & patres cōſcripti digniori de more ſediſſent or
dine, Lucius in extrema theatri ſede abiectus humiliſq; conſpectus, populi in ſe miſericordiam cōmo-
uit. Mox itaq; populus id acerbis ferens oculis, crebris eum clamoribus ſuperiorem in partem tranſi-
re coëgit, quem eueſtigio cōſulares inter ſe uiri ſeſſum receperunt. Titus natura uir laudis & honoris
ſtudio inceſus, quoad idoneam belligerádi nactus erat materiam, clariſſimum ſibi nomen cōparauit. D
Poſt conſulatū tametſi nullius rei uſus exigeret, tribunatū militum iniit. Deinde ingraueſcéte magis
ætate, cum magiſtratus gerere deſiiſſet, reliquæ illius uitæ partes per ociū improbátur, ut qui immen
ſa gloriæ cupiditate, & iuuenili quodá animi ardore ſtimulatus ſeipſum cōtinere nequiret. Tali cōtra
Annibalem uſus impetu, plurimá in ſe cōflauit inuidiá. Annibal enim poſtquá ex Carthagine ad An-
tiochum confugiſſet, iſq; poſt cōfectum in Phrygia prælium pacem & libens quidem impetraſſet, rur
ſum longis erroribus exul demum ad Bithyniæ regem Pruſiam ſe cōtulit. Quæ res cum nemini Ro-
manorum eſſet incognita, tamen hominem ſenio & imbecillitate confectum, & ab fortuna deiectum
paruipendebant. Eodem tempore Titus alia de cauſa legatus ab ſenatu miſſus ad Pruſiam, cum ibi di
uertentem, uidiſſet Annibalem, quòd uiueret adhuc, uehementer indoluit. Pruſias qui ſupplicem illū
ſuſceperat, cum pro mutua ipſorum conſuetudine permultis Titum precibus obſecraſſet pro eius ſa-
lute, nihil impetrauit. Cæterū cum uetus quoddam de Annibalis morte hoc pacto uulgaretur oracu-
lum, Corpus Annibalis Libyſſa tumulabit gleba, ille quidé de Libya dictum, & ſe Carthagine uicturū
ac humatum iri ſuſpicabatur. Bithyniæ auté locus eſt in littore, circa húc autem amplus quidem uicus
adiacet, quem Libyſſam appellát, in eo tunc diuerſabatur Annibal, cum ſemper leuitaté Pruſiæ inſi-
dam ducens, tum Romanos reformidás. Quamobrem ipſe domum ibi ſeptenis ſub terra cuniculis,
aliis aliò longe ferentibus, clàm inſtruxit. Poſtquam in ſe factum à Tito audiſſet edictum, per exitus il-
los conatus effugere, in regias incidit cuſtodias. Itaq; mori ſtatuit, de quo ſic nonnulli perhibent. Poſt-
quam eius collum implicuiſſet ueſti, ſeruū ab eo iuſſum genu in aduerſis obluctanté natibus, dehinc
magnis trahenté uiribus obtortam fregiſſe gulam, donec compreſſo necaretur ſpiritu. Alii cōmemo-
Lib 6.dec.4. rant eum Midæ & Themiſtoclis exemplo, tauri cruore hauſto periſſe. Liuius refert ueneū quod ha-
bebat miſcuiſſe, deinde ſumpto poculo, ita dixiſſe, Permagná populi Romani curam ſolicitudinemq;
ſoluamus, qui diuturnū & graue nimis cenſent odioſi mortem ſenis expectare. Nec uero Titus præ-
clarum ex hac uictoria nomen reportabit, haud ſuorum dignitatem maiorum imitatus, qui Pyrrho &
hoſti & uictori impendétes, ueneni inſidias renunciatum miſerūt. Hic uitæ exitus Annibalis fuiſſe tra-
ditur. De cuius morte cum relatū eſt ſenatui, pleriq; Titi facinus ut uacuum & crudele nimium car-
pebant, qui Annibalem ſicut auem quampiá ſenectute nudatá explumem ac mancam & ex ſua man-
ſuetudine uitæ reſeruatá, nulla de cauſa niſi ut illius interitu nomé ſibi ac laudem quæreret, occide-
rat. Tum

A rat. Tum magis atq; magis Scipionis Aphricani clementiã & animi magnitudinem ediſſerebant, cum mirum in modum inuictum & fortiſſimũ prædicantes, qui Annibalem à ſe in Aphrica ſuperatũ, nec ex urbe deturbauerat, nec à ciuibus tradi ſibi poſtulauerat, uerũ ante prælið eum iunctis dextris benigne allocutus, poſt præliũ fœderibus cõpoſitis, nihil in eum audacius cõmiſerat, nec fortunæ hominis inſultauerat. Eos rurſum Epheſi conueniſſe dicitur: ubi cum Annibal digniorẽ deambulãdo locũ primus arripuiſſet, id Aphricanus æquo tulit animo, ut facile nulla cum cõtentione ea fuerit ambulatio. Orta poſtmodum inter eos de ducibus mentione, cum Annibal excellentiſſimum primo ducem, Alexandrum, deinde Pyrrhum, ſe autẽ tertium demõſtraſſet, ſubridens paululũ Aphricanus, Quid niſi te uiciſſem? inquit. Tum Annibal, Nõ tertiũ Scipio, ſed me cæteris ante poſuiſſem ducibus, inquit. *Liuius lib. 5. Decad. 4.* Hæc cum de Scipione mirificis efferrẽtur laudibus, Titum uituperabãt, quòd alieno cadaueri manus intuliſſet. Erant qui id collaudarẽt factũ, Annibalem dum uita ſupereſſet, ignem quendam arbitrantes, cui excitãtis opus eſſet flatibus. Non enim dum uires integræ ac robuſta uigebat ætas eius, corpus aut manus, uerum conſilium atq; rei militaris peritiam terrori Romanis extitiſſe. Accedebant præterea odium & innata quædam acerbitas, quæ res haud ſenectute tolluntur, uerum cum fortuna immutetur, mores ac natura permanent. Qui uero per odium inimicitiasq; diſceptant, etiam uariante fortuna, ad aggrediendũ ſemper aliquid uocante ſpe concitantur. Qua in re Titi teſtimonio erant, Ariſtonicus Citharœdi, à quo per Eumenis gloriã uniuerſa bellis Aſia, defectionibusq; referta eſt: & Mithridates, qui poſt Syllam & Fimbriam, poſtq; tantam exercituum & imperatorum ſtragem rurſum tot terreſtribus maritimisq; copiis aduerſus Lucullũ ſtetit. Nec uero magis quàm C. Marius depreſſus iacebat Annibal, cui regis amicitia familiaritasq; cõtigerat: in nauiũ præterea, equorũ, ac militũ ſtudiis & aſſidua cura uerſabatur. Romani fata Marii dum Aphricã mendicus pererrabat, irridebãt, quẽ poſt paulo, dum ab eo iugularẽtur uirgisq; cæderentur, per ſummã uenerationẽ colentes adorabant. Hoc pacto nihil eſt quod paruũ aut magnum dici queat, uerum unus qui uitæ, idem & melioris fortunæ modus ac finis eſt. Quas ob res nõnulli hæc ab Tito haud ſponte facta cõmemorant, quin miſſum propterea cum L. Scipione legatũ, ut de Annibalis nece tãtũmodo tractarẽt. Nullam amplius à Tito rem domi militiæq; geſtam accepimus, ſed cum tranquille ageret, uita eſt defunctus.

TITI ET PHILOPOEMENIS COMPARATIO.

B MVtuam ipſorum comparationem intueri iam tempus poſtulat. In maximis igitur erga Græcos meritis, neq; Philopœmenem, neq; permultos uiros optimos Tito conferre dignum eſt, quippe cũ à Græcis aduerſus Græcos, à Tito autẽ minime Græco, pro Græcis belligeratũ ſit. Cumq; Philopœmeni ſuis ciuibus ferẽdæ opis nulla facultas præſtaretur, enauigauit in Cretam. Tunc Titus in media Græcia reportata ex Philippo uictoria, & gentis & ciuitates uniuerſas libertate donauit. Quòd ſiquis amborum prælia diligenter exquirat, longe plures à Philopœmene Græcos, dum Achæorum præturam adminiſtraret, quàm à Tito Macedonas, dum Græcis ſuccurrit, deletos inueniet. Quid ipſorũ delicta? Vnius quidem permagna honoris ambitio, alterius uero contẽtionis mira fuit pertinacia. Cumq; ille ad iram facile moueretur, hic inexorabilis erat. Titus enim & Philippo regiam dignitatem conſeruauit, & in Aetolos benignum exercuit animum. Philopœmen inſtigante ira adiacentium tributa uicorum patriæ ademit. Item alter ſemper in eos, de quibus benemeruerat, conſtans ſtabilisq; permanſit, alter ex iracundia inchoatam celeriter gratiam ſoluit. Nanque, cum Lacædemonios plurimis antea beneficiis affeciſſet, poſterius muros ſubuertit, agrumq; uaſtauit, & ipſa denique Reipub. inſtituta permutauit atq; corrupit. Indignatione quoq; ac intẽpeſtiua quadã peruicacia uitam abieciſſe uiſus eſt, qui dum acerbius quàm par erat, in Meſſenem urget impetũ, non more Titi omni conſilio & ratione ad tutelam imperatoris uſus artibus. Sed Philopœmenis peritia, præliorum & trophæorũ multitudine firmior fuit. Illi enim obuenit, ut in bello quod aduerſus Philippũ gerebatur, rem duobus dũtaxat præliis decerneret: hic autẽ infinitas ſtrenue cõmittens pugnas, in decertandi ſcientia ne unam quidẽ fortunæ temeritati dimicationẽ permittendã exiſtimauit. Præterea ille florentiſſima Romanorũ potentia fruens, hic marceſcente iam Græcorum imperio epullulans, nominis celebritatem & gloriam conſecuti ſunt. Quocirca quicquid magnifice confectũ eſt, huius quidem priuatum, illius autẽ cõmune opus cenſeri debet. Ille nanq; bonis & fortibus præfuit, hic præfectus equitũ creatus bonos & fortes effecit. Prælia cum Græcis cõmiſſa acre ſanè non felicitatis, ſed uirtutis argumentũ ac demõſtrationem præbuere. Quod ſi æqualia cætera dentur, uirtutis certe priores partes habet. Nam aduerſus Græcorũ bellaciſſimos Cretas & Lacedæmonios bellum gerens, magis atq; magis uafros dolo, fortiſſimos uero audacia ſuperauit. Ad hæc Titus ex ſubiectis & maiorũ ſuorũ inuentis uictor euaſit, bellandi ſolertia & collocandi agminis inſtructione, ſicut aliunde doctus

acceperat, utens. Cæterum Philopœmen ordinem ad earũ rerum diſtributionem intulit ac uariauit. C Eapropter cõmodiſſimum conſequendarũ uictoriarom artificium, alteri quidem cum nõ adeſſet inuentum eſt, reliquo cum adeſſet, adiumento fuit. Philopœmenis molta & ingentia opera hoſtẽ manu feriẽdo claruere, alterius nulla. Quin Aetolos quiſpiam nomine Archedemus illum carpere ſolebat, quòd cũ ipſe contra pugnãtes Macedonas & cõfertiſſimos hoſtes nudo incurſaret enſe, Titus ſopinas in cœlũ manus tendẽs ſtaret, deos in oota defatigans. Tito & duci & legato, ut honeſta cõficeret, obuenit. Philopœmen nõ ſanè deteriora præſtitit, nec ſe priuatus ſegniorẽ, quàm Achæorum imperator præbuit. Priuatus ex Meſſena Nabin tyrãnũ eiecit, Meſſeniisq; libertatem reddidit: priuatus quoq; Diophanẽ prætorẽ & Titũ aduẽtantes ex Sparta occluſis portis amouit, Lacedæmoniosq; ſaluos fecit. Sic imperatoriũ habẽs ingeniũ, nõ modo pro legibus, ſed & legibus imperare uincẽte otilitate nouerat. Nec ei ut à ſubditis imperãdi officiũ caperet opus erat, ipſis tãtũ ubi tẽpus depoſcẽret uſuro: eum enim, qui pro ſubditis ſaperet, magis quàm qui à ſubditis deligeretur, imperatorẽ idoneũ eſſe exiſtimabat. Generoſi ſanè animi, benigni & perhumani, Titi in Græcos opera fuerũt. Generoſioris animi, fortioris, & libertatis amore facta flagrãtia Philopœmenis in Romanos. Etenim facilius eſt gratiã egenis impartire, quàm potẽtioribus infeſtũ obſiſtere. Poſtquã igitur hũc in modũ excuſſis ac diſquiſitis ambobus ſubobſcurior differẽtia eſt, uide num ſi homini Græco bellicæ peritiæ & imperatoriæ artis coronã, Romano autẽ iuſtitiæ ac bonitatis palmã reddẽtes, arbitri minime cõtẽnẽdi fore uideamur.

ARISTIDIS VITA

FRANCISCO BARBARO INTERPRETE.

Genus.
De fortuna dubitatur.

ARISTIDES Lyſimachi filios ex Antiochidẽ tribu & populo Alopeceno ortus eſt, de cuius fortunis ac facultatibus penes ſcriptores magna uarietas eſt. Sunt enim qui eum ita egregie inopem fuiſſe cõmemorẽt, ut & in ſumma tenuitate uixerit, & uita functus duas filias reliquerit, quæ multis annis nubiles, egeſtatis cauſa ſine maritis fuerunt. Hoc tametſi cõplures patronos ac defenſores inuenerit, cõtra tamẽ in eo libro qui Socrates inſcribitur, Demetrius Phaleteus eum locupletẽ fuiſſe autor eſt. D Apod Phalerios enim fundum, qui Ariſtidis extitiſſe dicitur, cognoſcere ſe refert, ubi ipſe ſepultus eſt. Eius domũ opibus abũdaſſe pleraq; argumento ſibi ſunt, & illud in primis, quod magiſtratũ illum inſignem ſuffragiis ſortitus eſt, qui maximo cenſo cẽſitis obuenire ſolebat, quos qoingentum modium uulgus appellabat. Secundum autem relegatio, quam ὄζος φορισμῶν uocant: nullos enim inopes, ſed ampliſſimo loco natos, & qui ſuperbia ac tumore cæteris anteirẽt, in exilium id genus miſſos eſſe. Tertium & extremum eſt, qòod in Liberi patris templo tripodes uictoriæ uoto ad celebritatem dedicatos reliquit, qui in noſtram etiam ætatem hoc epigrammate ſeruantur:

Antiochis tribus uicit, Ariſtides ludos exhibuit, Archeſtratus docuit.

Hoc tametſi maximi momenti ſpeciem præ ſe ferre uideatur, minimum tamen pondus habet. Nam & Epaminondas, quem omnes mortales à pueritia uitam tenuiter egiſſe ſciunt, & Plato philoſophus, non ignobiles ludos ediderunt, quorum alter per tibicines, alter per chorum puerorum ſpectaculum exhibuit: cum huic Dion Syracuſanus, Epaminondæ uero Pelopidas ſumptus ipſos ſuppeditauerint. Haud iniuria, quando bonis uiris cum amicorum donis, perinde ac inexorabile & †inconciliabile bellum indictum non ſit, ſed cum ab illiberalibus muneribus, quæ lucri quæſtus'ue cauſa ſuſcipiuntur, abhorreant, ſi temporis maturitas obuenerit, ea non repudiabunt, qoæ honori, laudi, ac ſplendori coniuncta ſunt. Panæmus uero Demetrium carpit, qui errore nominis captus, in iis quæ de Tripode ſcripſit mentitus eſt. Nam quæcũque aduerſus Perſas geſta ſunt, uſque ad Peloponneſiaci belli finem memoria repetens, ſolum duos Ariſtidas cum ludos exhibuiſſent uictores pronunciatos fuiſſe tradidit, quorum neuter Lyſimachi filius fuit, ſed alterum quidem Xenophilo patre natum eſſe, alterum uero longe poſteriorem, ut & poſt Euclidem ſcripta declarant, & adſcriptus inſuper Archeſtratus, quem Medicis temporibus nemo, ſed Peloponneſiacis plerique in pretio theatris fuiſſe prodiderunt. Verumenimuero quod à Panætio dicitur diligentius conſiderandom eſt. Oſtraco aotem quiſquis uel gloria uel generis nobilitate oel eloquentia maxime præſtaret, eiiciebatur. Quo in numero Damon Periclis præceptor eſt, qui cum plus ſapere uideretur quàm oporteret, hunc in modum urbe exactus eſt. At Idomeneus ſcriptum reliquit, Ariſtidem non ſuffragiis quæ faba fiebant, ſed Athenienſium delectu, magiſtratu illo functum eſſe: quem ſi poſt Plateenſe prælium geſſit, ut à Demetrio refertur & ueriſſimum eſt, ipſe magna gloria & magnis rebus geſtis, in eo

Vide poſt in uita Dionis.
† ἀκήρυκτον ἀδιάλλακτον

loco

A loco ciuitatis propter ſummam uirtutem conſtitutus eſt, quem reliqui propter diuitias capeſſerent. Sed certum eſt, non ſolum Ariſtidem, uerumetiam Socratem non inopem fuiſſe, à Demetrio proditum eſſe, idcirco quaſi magnum malum paupertas uideretur. Illum enim non ſolum domum peculiari iuri ſuo uendicaſſe, ſed etiam ſeptuaginta minas Critoni fœnoris cauſa mutuaſſe ſcribit. Ariſtides uero, Cliſthenis, qui poſt exactos tyrannos Rempu. conſtituit, factus ſocius, ſupra cæteros, qui ſe ad gubernandas ciuitates cõtuliſſent, Lycurgum Lacedæmoniũ admiratus & imitatus eſt. Eum enim ſtatum maxime ꝓbauit, in quo bonis & optimatibus primus locus eſſet. Aduerſus eum plebs ac multitudo Themiſtoclem Neoclis filium coluit, & gratia & ſtudio ꝓſecuta eſt. Eos à pueris cum unà educarentur, propè ſingulis & iocoſis & ſeriis in rebus ac uerbis contendiſſe, iſtisq; controuerſiis naturã ſuam, mores, inſtitutionem quamprimum detexiſſe, multi autores ſunt. Nam ut hic leuitatem, temeritatem, calliditatem, & in omnes impetum, ſic Ariſtides cõſtantiam, modeſtiã, æquitatem præ ſe tulit, qui nec mendacium, nec intemperantius dictum, nec fraudem, uel ioco probare potuit. Horum inter ſe animos (ut Ariſtoni Chio placet) amoris cõtentio quædam in tãtum promouit. † Steſileũ enim Chium qui ſpecie uultus ac corporis forma primaria erat, uehementius q̃ par erat deperibant: quinetiam poſtquam illius uenuſtas defloruit, graues inimicitias, quas huius leuitate cauſæ inuicem ſuperiori tempore conflauerant, retinuere. Hoc uelut tyrocinio ſimultatis exercitati incenſiq;, conflictationes ſuas ſtatim in ipſam Remp. cõtulerunt. Quocirca Themiſtocles facilitatis artibus inſtructus, grãdem ac popularem potentiã eſt aſſecutus. Itaq; cuipiam eum admonenti optimo iure principẽ Atheniensiũ futurũ, ſi cunctis æqualis & cõmunis eſſet: Nunquã, inquit, ego ea in ſella ſedere cupiã, ex qua mei ſtudioſi nihil amplius à me q̃ alieni habituri eſſent. Ariſtides autẽ, cui propria in Repu. uia cõſtituta erat, animum induxit, primum nulli ſua ſocietate uel obtemperando ad iniuriam patrocinari, uel negando moleſtus eſſe. Dehinc eã amicorum poteſtatem declinauit, qua uelut peccandi licentia pleroſq; fretos obſeruabat. Grauiter enim & uere ſibi perſuaſerat, hoc duntaxat gaudio bonum ciuẽ affici, ſi uita & oratione quæ iuſta & recta eſſet, conſtantiſſime defenderet. Quo uitæ iſtituto parum per deflectere coactus eſt, cum Themiſtocles temeritate quadam ut ei reſiſteret, ac ipſius autoritatem refringeret, multa in Repub. commoueret. Vnde ei aduerſatus interdum, quædam in eum turatus eſt, & ne ab ipſo nonnulla fierent, eo conſilio prohibuit, ut Themiſtoclis poteſtati, quæ multitudinis gratia creuerat, nihil accederet, præſtantius ac ſalutarius ratus, ſi aliqua ex iis quibus cõſtat ciuitatis utilitas, prætermitteretur, q̃ ſi factis ex illius ſententia decretis, ſupra modum potentia Themiſtoclis au-

Vide ſupra in uita Themiſtoclis.

B gereretur. Deniq; cum Themiſtocle autore, commodum ac neceſſarium quippiã deliberatum eſſet, & Ariſtides fruſtra contradixiſſet, haud ſibi temperauit, quin cum ex cõcione diſcederet, clara uoce teſtatus ſit, niſi Themiſtoclem & ſeipſum in barathrum coniicerent, rem Athenienſium ſaluam eſſe non poſſe. Rurſus ad populum rogationem ferens, cum ſibi uehemẽtius repugnatum eſſet, perſtitit: mox conſilii principe populum rogante, cum plurimos in eam ituros planè cognoſceret, quoniam inter altercandum decretum illud Reipu. detrimento futurum animaduertit, rogatione deſtitit. Ad hæc in concione ſæpe per alios ſententiam ſuam intulit, ne perpetua Themiſtoclis altercatio ac diſſenſio communi utilitati impedimento eſſet. Eius in conuerſione rerum urbanarum conſtantia, laude & admiratione digniſſima uidetur. Nec enim ulli honorum gradus, ipſius animi magnitudinem extulerunt, nec ullis caſus aut offenſiones demiſerunt. Vbi ſe ad Remp. contulit, ſibi nimirum perſuaſit, etiã nulla pecuniarum, nulla gloriæ mercede propoſita, in officio permanendum eſſe. Quo factum eſt, ut cũ in theatro uerſus, quos Aeſchylus in Amphiaraum ſcripſit, referrentur,

Neque enim uideri uir, ſed eſſe bonus ſtudet,
Acto profunde ſulco uirtutem colens,
Ex quo præclara conſilia germinant.

omnes in Ariſtidẽ oculos cõuerterent, uelut in eum cui optimo iure in hoc uirtutis genere primas partes ſine cõtrouerſia tribuerẽt. Sic igitur inſtitutus erat, ut non modo popularibus in cauſis, quibus ſe beneuolentia ciuium muniret, acerrimus æquitatis defenſor eſſet, ſed ut eam fortiſſime ac ſeueriſſime tueretur, nullius iracundiam, nullius inimicitiam, nullius deniq; ſimultatem declinaret. Qua de re memoriæ traditum eſt, cum aliquãdo quempiam in iudicium uocaſſet, & ii qui rem illam iudicabant, poſt Ariſtidis accuſationem, reum cauſam dicẽtem audire nollent, quin ſuffragia quibus eum damnarent extemplo poſtularent, aſſurgẽs Ariſtides ſupplex apud iudices interceſſit, ut illum quemadmodum legibus ſtatutum erat, diligenter audirent. Rurſus arbiter inter duos delectus, cum alter ut ipſum in aduerſariũ magis ac magis afficeret, extra cauſam pleraq; illius in Ariſtidẽ maledicta recenſeret, Hæc miſſa faciamus ait, tu uero bone uir ſiquid in te cõmiſit explica, quoniã in præſentia tibi, non mihi iudicium exerceo. Fiſci poſtea procurator deſignatus, non ætatis ſuæ ſolum magiſtratus, ſed & ſuperioris multa quæ ad Rempub. pertinebant, in rem ſuam uertiſſe declarauit: in primiſq; Themiſtoclẽ, qui tametſi ſapiẽs uir, parũ tamen cõtinẽtes manus habuiſſe iudicat. Quapropter collectis operis ſuis Ariſtides ab ipſo accuſatus, & ut Idomeneus refert,

repetundarum iſimulatus eſt. Quæ res cum optimatibus acerba & grauis eſſet, Ariſtides non modo C
illo mulctan no argento liberatus, ſed de integro huic ipſi muneri præfectus eſt, in quo uniuerſam mu
taſſe adminiſtrationis rationem ſimulauit. Iis ſiquidem, qui Reipub. prouentus ſibi per iniuriam uen
dicaſſent, facilem ſe præbebat, ut qui nec eos more ſuo grauiter perſequeretur, nec ut diligentiſſime
rationem redderent laboraret. Quo facto, omnes qui expilatione ciuitatis locupletabãtur, Ariſtidem
ferre in cœlum laudibus, & ſummo ſtudio populo blandiri, ut iterum eum ad hoc munus deligeret.
Qui cum in ſuffragiis, porrigenda manu, magnam ſignificationem uoluntatis declaraturi forent, Ari-
ſtides eos hunc in modum acriter increpuit: Cum probe, inquit, integreq́; Rempub. adminiſtro, exiſti-
mationem meam multis maculis aſpergitis: cum autem urbanis expilatoribus concedo, me quaſi ſum
ma uirum & ciuem admiratione digniſſimum reputatis. Quæ cum ita ſint Athenieſes, iis honoribus
quos mihi nũc decernere cõtenditis, ut ego ſentio, plus mihi dedecoris & turpitudinis affertur, quàm
prius allatum eſt, cum mihi repetundarum mulctam irrogaſtis. Quamobrem magnopere me ueſtrĩ
miſeret, apud quos improbis obſequi glorioſius eſt, quàm fortunas publicas conſeruare. Hæc cum di-
xiſſet, & in huiuſcemodi furta uehementer inuectus eſſet, eos qui ſuæ laudis buccinatores ac patroni
fuiſſent, tacere fecit, ſolidam inde & expreſſam quandam gloriam iuſtiſſimis ex cauſis adeptus. Poſt-
Herod. lib. 5. quam Dathis à Dario miſſus, ſpecie quidem ut Athenienſes, qui Sardis igni uaſtauerant, pœnas darẽt,
re uero ipſa ut Græcos in ius ditionemq́; ſuam redigeret, omnibus copiis in Marathona incubuit, po
pulationibus ac prædis in agros hoſtium impetum fecit. Hoc in bello inter eos quos Athenienſes im-
peratores præfecerũt, dignitate, gloria & potentia Miltiades primas, ſecundas autem Ariſtides partes
habuit. Qui cum ſua ſententia in bello gerendo Miltiadis cõſilium confirmaſſet, magno profecto mo
mento fuit. Duces enim eius collegæ cum ſic inter ſe ſtatuiſſent, ut in ſingulos dies rei ſumma ad unũ
deferretur, ipſe cum ea ſibi obtigiſſet, ius imperii & autoritatem ſuam in Miltiadem cõtulit, & ſocios
principes docuit, melioribus ac prudẽtioribus parẽre, ſine ulla turpitudinis nota, ſalutare ac decorum
eſſe. Hunc in modum animos pacans ac mitigans contentiones, eos induxit, ut quieto animo unà opti
mam ſententiam cõmuniter uſurparẽt. Quod Miltiadis imperium perpetua poteſtate firmiſſimum
reddidit. Vnus enim quiſq; Ariſtidis exemplo, ſe ab hoc collato in diem munere ſpõte abdicans, Mil
tiadi ſuo ex iure conceſſit. Dehinc cum Athenienſes media acie cõſtituti inter pugnandum ualde labo
rarent, & Barbari ſatis ſuperq́; diu Leontidem ac Antiochidem tribum urgerent, Themiſtocles, & Ari
ſtides iuxta ſtructis agminibus, ſtrenue ac fortiſſime dimicauerunt, quorum alter ex Leontide, Ariſti-
des autem ex Antiochi tribu erat. Ii cum Barbaros cedentes in fugam uertiſſent, acri ĩpetu naues ador D
ti ſunt: quæ cum ad inſulas (ut ipſi cernebant) non ſe tranſmitterent, ſed ui uentorum ac tempeſtatis
uexatæ in Atticam terram repente referrẽtur, ueriti ne urbs militibus ac defenſoribus deſtituta in po
teſtatem hoſtium ueniret, in patriam nouem tribus ſubito reducere ſtatuunt, quòd eadem die ma-
gnum itineris ſpatium emenſi conficiunt. Ariſtides ſua cum tribu Marathone cuſtodiæ relictus, ut ea
priuos prædamq́; ſeruaret, opinionem quam de ſuis moribus præſtiterat, non fefellit. Nam cum argẽ
ti & auri uis paſſim & ueſtimentorum omnis generis, ac in tabernaculis innumerabiles pecuniæ & in
nauigiis eſſent, quibus Barbaros nudauerant, nec ipſe contrectare quippiam uoluit, nec ut ab aliis at-
tingerentur paſſus eſt. Quapropter ſubreptiones nullæ factæ, niſi ſiquis eo ignaro nonnihil prædæ
† δᾳδοῦχος ſibi ademerit, ut de Callia † antiſtite traditum eſt. Quem cum Barbarus errore comæ ac coronæ ca
ptus, quaſi regem adoraſſet, comprehenſa dextra, ei ubi magnum auri pondus à Barbaris defoſſum
erat, indicauit. Callias crudelitate ac iniuſtitia, quibus reliquos homines anteibat, fretus, aurum capit,
& hominem ne cæteris referret, immaniſſime necat. Hinc à Comicis cæteri qui ex Calliæ familia fue
re, λακκόπλουτοι, id eſt ex foſſa locupletati cognominati ſunt, cum locum illum notarent, ubi com-
perto auro Callias diues factus eſt. Ariſtides extemplo magiſtratum ſummum iniit. Demetrius autẽ
Phalereus ipſum poſt Platæenſem pugnam, paulo ante mortem, hoc munere functum eſſe ſcribit. In
actis autem poſt Xantippidẽ cuius tempore apud Plateas Mardonius profligatus eſt, eius nominis in-
ter multos neminem accepimus. Cæterum poſt Phanippum, in cuius magiſtratu ex prælio quod apud
Marathona geſtum fuit, uictoriam retulerunt, Ariſtides illico princeps inſcriptus eſt, qui cum omnis
uirtutis, tum maxime æquitatis ac iuſtitiæ apud populum periculum fecit, quæ ad ſummam ſemper
Nomen ex uir- multitudinis utilitatem ac fructum referuntur. Ex quibus Ariſtides quanquam uir inops & plebeius,
tute datum. regium tamen in primis ac diuiniſſimum, iuſti ſcilicet cognomen aſſecutus eſt: quod nullus unquam
rex aut tyrannus appetiuit, ſed urbium expugnatores, fulmina, uictores, aquilas, accipitres appellari
ſe ingenti cum uoluptate uoluerunt, quia uiribus & potentia potius, ut conſtat, quàm uirtute gloriã
conſequi cupiere. Deus, cui ſe ſimillimos efficere ſtudio, cura, opera, conantur, his tribus maxime præ
Virtutis laus ſtare cæteris omnibus uidetur, immortalitate ſcilicet, poteſtate atque uirtute: è quibus nihil uirtute
quia maxime pulchrius, nihil honeſtius, nihil diuinius eſt. Quid ni? nam & inane, & elementa natura ſua non inte-
diuina. reunt. Terræmotus autem, fulmina, uentorum impetus, ac fluuiorũ curſus, ingẽtem poteſtatẽ habẽt.

ſed nihil

ſed nihil diuinum eſſe poteſt, niſi quod prudentia ac ſapientia præditum ius faſq; ſibi compararit.
Proinde cum tria ſint, quibus multi erga deos afficiuntur, beatitudine uidelicet, metu, ac honore,
cum quidem beatum exiſtimant qui eam uitam uiuat, quæ cunctis ſeculis conſequentibus eadem ac
immortalis futura ſit. Propter ſummam uero potentiam non timeri nõ poſſunt. At iuſtitia cauſa eſt
cur amentur, honorentur, colantur. Quæ quamuis ſic ſe habeant, ipſi tamen immortalitatem, quam
natura ſua non patitur, & poteſtatem, cuius plurima pars in manu fortunæ poſita eſt, concupiſcunt:
uirtutem autem, cuius ſolius ex rebus diuinis participes eſſe poſſumus, poſthabent atque abiiciunt,
inſipienter quidem, quoniam illud uiuendi genus, quod maximis copiis, opibus, principatibus niti-
tur, ſi cum iuſtitiæ dignitate coniungitur, diuinum fit: ſin disiungitur, à fera & agreſti uita nihil diſtat.
Hoc igitur fundamentum quamprimum Ariſtidi gratiam & autoritatem, conſequenti uero tempo-
re odium ac inuidiam conflauit, præſertim cum Themiſtoclis ſermones paſſim in uulgus diſſiparen-
tur, quorum ſumma erat, Ariſtidem hac ſua forenſi poteſtate, clàm ſublatis iudiciis, ſine ſtipatoribus
ſibi regnum comparaſſe. Ciuitas quoque uictoria iam inſolens facta, atque maximarum rerum aui-
da, ægre ferebat, cum quoſdam autoritate & gloria anteire cæteros audiret. Itaque poſtquam frequẽs *Fortunæ in-*
undique in urbem conuenit, Ariſtidem Oſtraco in exilium non affectati regni ſuſpicione, ut præ ſe ſe *clinatio.*
rebant, ſed gloriæ illius inuidia relegant. Non enim Oſtraciſmus improbitatis caſtigatio erat, ſed ho-
neſtiore uoce, elationis ac grauioris potentiæ moderatio & pœna dicebatur. Erat ſiquidem humani
liuoris conſolatio, quæ cum haud intolerabilis eſſet, mœrorem ac dolorem, quem cuiuſpiam ampli-
tudo peperiſſet, ſuis ex finibus decem annos exterminaret. Poſtquam autem improbos ac humiles
huic mulctæ ſubiici cœptum, & poſtremus omnium Hyperbolus id genus exilii mulctatus eſt, mos il-
le deſtitit. Eum uero hac de cauſa relegatum nonnulli tradiderunt. Alcibiades & Nicias cum in ciuita-
te plurimum poſſent, magna diſſenſione factionum principes erãt, qui partium ſtudiis quamprimum
proſpexerunt Oſtracum ſcriptionis gratia in eorum alterum peti, unà congreſſi communi conſilio
cum ſuis complicibus egerunt, ut Hyperbolus hoc exilii genere plecteretur. Deinde facti indignita-
tem animaduertens populus, quàm rei magnitudini abiecti hominis damnatio contemptum, & tur-
pes immiſiſſet maculas, deinceps Oſtraci conſuetudinem penitus antiquauit. Fuit autem huiuſmo-
di Oſtraci, id eſt, calculi uiritim in concilio dabantur, & in eis quiſque quem ex ciuibus urbe cedere
uellent, literis indicabant, quem poſtea in unum fori locum cancellis circunſeptum deferebant. Ma-
giſtratus uero, quibus negocium dabatur, primum quidem uniuerſos ſimul recenſebant, qui niſi ſex
millium numerum exceſſiſſent, nihil confectum eſſet: poſtea uniuſcuiuſque calculis ſepoſitis, cum
B quem pluribus ſententiis damnatum cognoſcerent, decem annos extorrem fore declarabant, ea tamẽ
conditione, ut fructus ſuos capere liberum ſibi relinqueretur. Multis itaq; (ut unde diſceſſit reuerta-
tur oratio) in Ariſtidem ſcriptis, ignoratione literarum nõnulli penitus agreſtes, Oſtracum ſuum Ari-
ſtidi, uelut uni ad quem nihil tale pertineret, ut in Ariſtidem ſcriberetur, porrexerunt. Hic cum mul-
titudinis aduerſus ſe concitatæ ſtudium admiraretur, quæſiuit, num ab eo quem in exilium mittere
ſtatuiſſent, mali quicquam perpeſſi eſſent? Cui nihil ſibi mali factum, nec à ſe uirum cognitum eſſe,
ſed moleſte ferre dixerunt, quòd omnibus in locis hunc ipſum iuſtum audirent. Quæ cum accepiſſet
Ariſtides, nihil locutus, illis quemadmodum contenderant, inſcriptum Oſtracum reddidit. Dehinc
concedens ex urbe manus ad cœlum tendens, non ſicut Achilles Græcis iratus deprecatus eſt, ſed ut
Athenienſibus quæcunq; uellent, ſic bene, fauſte, feliciterq; euenirent, ut Ariſtides ſibi nunquam ue-
niret in mentem. Tertio poſt anno, cum Xerxes per Theſſaliã ac Bœotiã ductaret exercitum, & Atticã *Obſtupeſcen-*
adoriri ſtatuiſſet, Athenieſes antiquata lege, exules reſtituere, Ariſtidis cauſa præſertim quem omnes *da in patriam*
ſi cum hoſtium copiis iungeretur, Reipu. pernicioſum fore, & complures eius autoritate & gratia ci- *pietas.*
ues ad Barbarum defecturos formidauerant. Sed eorum quàm falſo metu præoccupatus animus fue-
rit, res hæc teſtimonio erit. Antea enim quàm reditum eius decreuiſſet ciuitas, nihil ſibi fuit antiqui-
us, quàm ut Græcos ad libertatem hortaretur, ſolicitaretq;, & ſtudioſos & ardentes inflammaret. Poſt
reuerſionis ſuæ decretum, Themiſtoclem, cui rerum ſumma cõmiſſa erat, cunctis in rebus cõſilio, ope-
ra, diligentia, iuuit, & communis ſalutis gratia inimiciſſimum ſibi laude & gloria ornatiſſimum ac cu-
mulatiſſimum præſtitit. Cum Euribiades Salaminam deſerere deliberaſſet, & regiæ triremes noctu
tranſuectæ circunſtarent, tranſitumq; ad inſulas corona cinxiſſent, cunctis rei huius ignaris Ariſtides
aditis mille periculis, ex Aegina per hoſtium claſſem traiiciens in tempore profectus eſt. Subinde no-
ctu ad Themiſtoclis tabernaculum uenit, quem ſolum euocatum remotis arbitris, ſic alloquitur: No- *Virtus et pru-*
ſtræ partes ſunt Themiſtocles, ſi ſapimus, ut iam inani ac puerili diſſenſione poſita, nouam de integro *dentia bellica*
rationẽ ineamus, ut ſalutari & honeſtiſſimo certamine cõtendentes, tu quidem imperio ac poteſtate,
ego autẽ miniſterio, Græciam terrã cõſeruemus. Quam ad rem tu ſolus optimam ſententiã attigiſſe
ac probaſſe mihi uideris, cum inter anguſtias de maturando nauali prælio decreuiſti. Quod ſi cõtraria
ſociorum deliberatio nobis eſt, hoſtes, ut augurari cõiectura poſſumus, quodãmodo nobis adiumẽto

ſunt,quorum nauibus uicinum mare à latere,à fronte,ac deniq; omni parte teneretur,ut etiam qui ſua C
ſponte dimicaturi non ſunt,rebus deſperatis ſtrenue ac fortiter manum conſerere neceſſitas cogat.
Eum enim in locũ deducta res eſt,ut nulla fugæ uia reliqua ſit. Ad hæc Themiſtocles: Nolim,inquit,
ò Ariſtides,ut in hac re mecum inito certamine ſuperes,ideoq; nihil prætermittã,quì tecum hoc ho-
neſto contentionis genere decertans,re ac factis ſuperior ſim.Deinde fraudem qua Barbarum circum
uenire machinabatur,patefecit,& ut Euribiadi ſuadeat nullam niſi in nauali prælio ſalutis opem reli-
ctam eſſe,cohortatur:eius enim fidem pluris faciebat. Ex quo Cleocritus Corinthius imperatoribus
in conſilio coactis,cum Themiſtoclem de ſentẽtia deiicere cuperet,dixit,nec ipſi Ariſtidi,qui præſens
tacet,conſilium eius probari. Cui ſic refragatus Ariſtides, Non tacerem,inquit,ſi Themiſtocles quæ
contra Rempu.eſſent,in medium afferret,nec hoc tẽpore eius beneuolentia & gratia,ſed decreti col-
laudatione tacebam. Hæc à Græcæ claſſis præfectis agebantur. Ariſtides autem ut animaduertit Pſyt
taleam inſulam haud ſanè magnam,quæ in tranſitu Salaminis ſita eſt,hoſtium copiis refertam,impo
ſitos leuibus nauibus promptiſſimos in eam tranſmiſit, ubi collato marte Barbaros uicit ac deleuit.
Omnes enim in eo prælio deſiderati,præter nonnullos clariſſimos ac primarios homines,qui uiui ca
pti ſunt. Hoc in numero tres Sandauces ſororis regis filii erant,quos cum Ariſtides extemplo ad The
miſtoclem deferri curaſſet,Euphrantidis uatis iuſſu Omeſtæ,Libero patri ſtatim immolauit. Extre-
ma inſulæ ſtationibus militum communiens,inſidias in illos,qui trãſueherentur,ita diſpoſuit,ut nec
inſultus ſuis cædem,nec hoſtibus fugam afferre poſſet. Hoc in loco quia magnis nauium conatibus ac
ſummis uiribus decertatum eſt,trophæum erexit. Prælio iam confecto Themiſtocles Ariſtidis animũ
tentare uolens,Illuſtres,inquit,res geſſimus confiteor,ſed ut uidere uideor,reſtat,ut illuſtriores con-
ficiamus,ut ſcilicet Aſiam in Europa capiamus:id facile conſequemur, ſi confeſtim ad Helleſpontum
Sagacitas annauigantes,pontem refringemus. His dictis Ariſtides ut hæc miſſa faceret iuſſit,at uero potius quo
pacto quamprimum Medum è Græcia eiiceret,omni cura,induſtria,uigilãtia cogitaret,ne tantus mi-
litum numerus ſublata fugiendi facultate,coactus ad dimicandum conuertatur. Quæ cum audiſſet
Themiſtocles,rurſus Arnacem Eunuchum,unum ex iis,qui uiui in deditionem accepti erant,internũ
cium emittit,ut clanculum regem edoceat,ſe Græcos ad anguſtias tranſmittere,& pontem reſcinde-
re properantes,ut eius ſaluti conſuleret,auertiſſe. Is igitur hoc nuncio accepto cõfeſtim inde caſtra mo
uit,& trepidatione ac metu plenus,quanta celeritate poterat ad Helleſpontum contendit. Quicquid
uero floris & roboris in exercitu fuit(trecenta autem fermè millia militum erant)Mardonio duci re D
liquit,qui firmiſſimus pedeſtribus copiis confiſus,adhuc magno terrori Græcis erat, quibus minita-
bundus hũc in modũ ſcripſit: Viciſtis maritimis lignis terreſtres uiros omni ex parte naualis artis igna
ros. Ecce nunc ampliſſima ac fuſa Theſſalia,atq; Bœotiæ campus,aptiſſima loca ſunt, ubi recta ac iu-
ſta pugna,uera uirtute,magno equitatu ac peditatu de ſumma rerum decernamus. Atheniẽſibus au-
tem regis nomine literas miſit,quibus in fidem ſuam recepit,eorum urbem ferro igniq; paſſim de-
uaſtatam reædificaturum,& ipſis magnum auri pondus daturum,eorumq; ciuitatem totius Græciæ
principem facturum,ſi bello,quod nunc aduerſus Græcos gereret,abſiſterent. Id cum Lacedæmonii
reſciiſſent,magnopere ueriti,legatos Athenas dimittunt,orant ut liberos & uxores Spartã uenire iu-
beant,grandioribus quoq; natu ſe lubenter alimenta ſuppeditaturos. Peruaſtatis enim agris & urbe,
eò res deducta erat,ut populus non modo charitate, uerumetiam fame grauiter laboraret. Quod
quanquam ſic ſe haberet,nihil tamen actum eſt. Hæc enim cum à legatis accepiſſent,grauiſſimã Ari-
ſtidis ſententiam,qua ſic Lacedæmoniis reſponderetur,ſecuti ſunt:Hoſtibus minime ſuccenſere Athe
nienſes,ſi res omnis auro atq; opibus uenales exiſtimẽt,penes quos pecunia nihil pulchrius,nihil præ-
ſtantius,nihil amabilius eſt:ſubiraſci autem Lacedæmoniis,qui neceſſitatem ſolummodo atque ino-
piam,quibus per id tempus laborent,diligenter animaduertant, uirtutem autem ſuam & laudis &
gloriæ cupiditatem obliuiſcantur, cum in animum ſibi inducere contendant, ut ſeruiliter pro cibo
potius quàm pro ſalute Græciæ armis dimicent. Hæc cum Ariſtides ſcripſiſſet,legatis in concilium
Magnificũ ac forte reſponſum. introductis Lacedæmoniis renunciari iuſſit: Athenienſes erga Græcorum libertatem ſic animatos,ut
nullum tantum auri põdus ſupra ſubterq; terram ſit,quo adduci poſſint,ut ipſum ſaluti Græciæ an
teferrent. Mardonii quoque legationi reſpondit: Quouſque hic quem uidetis ſol curſum hunc curre
re perget,Athenienſes cum Perſis belligerabunt,ut abſumptos fines ſuos,& uiolatas ac demolitas ſa-
cras ædes ulciſcantur. Sacerdotes etiam publice execrationes indicere conſtituit,ſiquis caduceatoribus
miſſis de fœderis,pacis,amicitiæ conditionibus cum Medis ageret,aut Græcorum ſocietatem deſero
ret. Mardonio ubi omnis mẽtio pacis excidit,rurſus exercitum in Atticam inducente,Atheniẽſes de-
nuo Salamine reuecti ſunt. Ariſtides Lacedæmonem miſſus,eorum ignauiam,tarditatem,ac negligẽ-
tiam grauiter caſtigauit,quibus factum eſſet,ut barbari de integro Athenas recepiſſent. Poſtremum
orabat, ut Græciæ, quæ reliqua erat ſaluti, ope ac auxilio ne deeſſent. Ephori ea re audita, ſubſe
quenti nocte(nam interdiu hyacinthiorum celebritate ciuitas ludis & ocio teneri uidebat)quinq; mil
lia Spartiatarum,

A lia Spartiatarum,quorum unuſquiſq; ſeptem ſecum hilotes trahebat,inſciis Athenienſibus emittunt. *Vide ſupra in Lycurgo.*
Paulo poſt Ariſtides,cum ſe nihil impetrare cenſeret,aſpere rurſus ſocietatis eos admonens reuertit.
Id cum riſu Ephori exciperent,eumq; garrire & ſomno intẽtum fuiſſe dicerent,ſuum ſiquidem iam
apud Oreſtium aduerſus externos(ſic enim Perſas appellant)proficiſcentem exercitum eſſe. Tũ Ari-
ſtides reſpondere,cauillandi ac ridendi tempus non eſſe,nec ipſos amicos inimicorum loco fallere ac
decipere pulchrum.Hæc ab Idomeneo traduntur. In eo autem decreto quo Ariſtidi aſſenſum eſt,ap-
paret,non ipſum,ſed Cimonem,Xantippum,& Mironidem hoc legationis officio functos eſſe. Cæte
rum Ariſtides omnium conſenſu imperator ad id prælium creatus,cum octo millibus Athenienſium
militum Plateas uenit,ubi cum Pauſania ſe coniunxit:qui quoniam Græcis unus princeps erat conſti-
tutus,maximas undiq;,tum ex Sparta,tum ex cætera Græcia copias contraxerat. Barbaris uero adeo
ſinumeroſa multitudo præſtò fuit, ut nullus penes Aſopũ fluuiũ collatis caſtris terminus eſſet. Sarci-
nas autem & impedimenta cæteraſq; precioſas res in medium coniectas muro quadrato circummu-
nierunt,cuius latera quaquauerſum denum ſtadium longitudine procedebant. Pauſaniæ Græciſq;
communiter Tiſamenus Elienſis augurali ſcientia præditus,portendi uictoriam prædixit,ſi ſcuto po
tius quàm enſe uterentur:præſagiebat enim eos uictores fore,ſi in hoſtem non progrederentur,ſed
ultores barbarorum impetum exciperent. Cum autem Ariſtides Delphos miſiſſet, reſponſum hoc
relatum eſt,Hoc in prælio Athenienſes ſuperiores futuros,ſi uouerent Ioui,Iunoni Cithæroniæ, Pa-
ni,Nymphis Sphragiticis,ſi Semideis quoque Androcrati,Leuconi,Piſandro, Damocrati, Hypſioni,
Actæoni,Polyido ſacta facerent,& in campo Cereri Eleuſinæ atq; Proſerpinæ dicato,periculum intra
fines ſuos facerent.Hoc oraculo renunciato,Ariſtidis anceps cura fuit. Heroes quibus facere impera-
tum erat,autores Plateenſium fuere. Sphragiticarumq; Nympharum antrũ in altero Cithæronis uer
tice extat,quod ad æſtiuum ſolis occaſum uergit,in eoq;(ut aiunt) reſponſa ſuperiori tempore dari
ſolebant,ubi accolarum multos numine afflatos aſſeuerant,quos Nympholeptos,id eſt à Nymphis ca
ptos appellabant. Campus autem Cereris Eleuſinæ uictoriæq; ſignificatio,ſi ſuos intra terminos cum
hoſte pugnarent,iterum Athenienſes in Atticam reuocabat,ac traducebat bellum. Interim Arimne-
ſtus Plateenſium dux per ſomnum à Ioue conſeruatore,quid Græci facturi eſſent interrogari uiſus,
ad Iouem conuerſus hunc in modum reſpondit: Die craſtina,ſumme rex,motis caſtris apud Eleuſi-
nam conſidebimus,quo in loco Pythio freti conſilio,ui & armis manus cum barbaris cõferemus. Cui
tum Iuppiter,eos penitus falli ac decipi dixit,ea ſanè quæ Pythius iuſſiſſet, propè Plateenſem agrum
ſi quærerent inuenturos. His per quietem manifeſte uiſis, Arimneſtus ſomno excitus,& prudentiſſi-
B mos ciues,& ætate maxime prouectos confeſtim acceſſit,quibus cum multis uerbis ultro citroq; con
greſſus,ſub Cithæronem penes Nyſeos uetuſtiſſimum templum ſtare deprehẽdit,quod ut fama eſt,
ipſi Cereri Eleuſinæ atq; Proſerpinæ dicatum eſſet. Id ut proſpexit aſcitum Ariſtidem ad locum de-
ducit,qui natura ſua ad inſtruendam ac diſponendam pedeſtrẽ phalangem iis qui equitatu inferiores
eſſent,cõmodiſſimus erat:quoniam pars una Cithæronis,cõterminos & cõtiguos agros campo,in quo
ſacellum ædificatum eſſet,equitibus inuios & inacceſſos aditus efficiebat. Haud longe hinc Androcra-
tis herois delubrũ fuit,quod nemorũ denſitate & arborum umbra quaſi quadam corona cingebatur.
Vtq; nihil ad uictoriæ ſpem deeſſet,quam oraculum ſibi portendiſſet, Plateenſes Arimneſto legem
ferente,fines ſuos qui ad terram Atticã uergunt,è medio ſublatos Græciæ cauſa Athenienſibus dono
dare decreuerunt,ut intra ſuum agrum,quemadmodum reſpõſis admoniti ſunt,cum hoſte ſigna cõ-
ferrent. Hæc Plateenſium animi magnitudo ac magnificentia tanta omnium gentium prædicatione
celebrata eſt,ut Alexander multis poſt annis Aſia potitus Plateas mœnibus cinxerit, & in Olympicis
ludis per præconem ſic edixerit: Rex Plateenſium fortitudini ac magnitudini animorum hác in præ-
ſentia gratiam refert,quoniam bello Medico agros Græcis adiecerunt,& promptiſſimis animis atq;
corporibus omni ex parte in cõmunem Græciæ ſalutem ſe cõtulerunt. Deinde inter Athenienſes, ut
ad inſtitutum reuertar,& Tegeatas de inſtruendis aciebus orta contentio eſt. Athenienſes enim di-
gnum eſſe cenſere,ut nihil extra ordinem decerneretur,ſed ex more dextrum cornu Lacedæmonii,
ipſi ſiniſtrum haberent. Tegeatæ uero multis uerbis de magnitudine rerũ diſſerere,quas maiores ſui
ſuperiori tempore geſſiſſent. Id cum Atheniẽſes æquo animo ferre non poſſent, Ariſtides aſſurgẽs ta
li oratione uſus eſt: De nobilitate atq; fortitudine Tegeatis reſpondere mihi per hoc tempus nõ licet:
uobis autem & Lacedæmonii & reliqui Græci qui nunc adeſtis,dicimus,quoniam locus nec uirtutem
præſtat,nec adimit,quam uos nobis in acie partem dederitis,eam inſtruere ac tueri conabimur,ne re-
bus antea fortiſſime geſtis dedecori ſimus. Venimus enim huc non ut ſeditionibus cũ ſociis conflicte
mur,uerum ut ſociorum cauſa cum hoſte ſignis collatis decertemus,nec ut parẽtes ueſtros,ſolum,ſed
ut noſipſos laudibus celebremus,& Græciæ hodierna die ſtrenue nauemus operã:in hoc certamen de
ſcendimus,in quo talem ciuitatem,imperatorẽ,militem præſtituri ſumus,qualem græco nomine di-
gnum putare debemus. Secundum Ariſtidis orationẽ imperatores & qui in cõcione aduocati erãt,ad

Athenienſes inclinauere,& eis alterum cornu cõtulerunt. Per id tempus cum res Græciæ fluctuaret, C
& Athenienſium ſtatus multis obnoxius periculis eſſet, homines locupletiſſimi & clariſſimo loco na-
ti, cum belli cauſa in egeſtatem incidiſſent, nouarum rerum cupidi facti ſunt. Indignabãtur enim cum
gloriam & potentiã quibus in ciuitate aliquando floruiſſent, abſumptis ac exhauſtis opibus ſuis periſ-
ſe, & ad nouos homines ſpectatiſſimos deferri magiſtratus cernerent. Quamobrem Plateis quodam
in domicilio frequentes occulte conuenientes, in populi perniciem coniurauerunt, quod niſi ad ſuum
ſenſum ſuccederet, res diſturbare, & barbaris prodere conſtituerant. Dum hæc in exercitu aguntur,
multiq; iam corrupti eſſent, ne huius mali contagio latius ſerperet, ad Ariſtidẽ eorum omnium quæ
acta erant indicium delatum eſt. Qui ubi hunc nuncium accepit, temporis conditione ſolicitus, nec
rem tam fœdam negligere, nec prorſus detegere cenſuit, ne ad multitudinem quoque inteſtina hæc
diſcordia deferretur, iuſtam magis quàm utilem rationem inueſtigauit. Ex multis octo tantum com
prehenſis, ſolum in Aeſchinem Lampræum, & Agiſiam Acarnanium duos cõiurationis principes iu-
dicium latum eſt, qui raptim ex caſtris diffugiebant. Cæteros qui in ea noxa erant dimiſſos bono ani-
mo eſſe uoluit: eis quoque, ut cui erratum ſuum obſcurum eſſe crederent, pœnitẽdi locum reliquit,
adiecitq; hoc prælium iudicem futurum, quo ipſi bene de patria meriti, ab his accuſationibus recte ac
iuſte liberarentur. Poſt hæc Mardonius, qui plurimum Græcis præſtare uidebatur, collectum equita
tum in hoſtes immittens, eorum animos tentabat, qui omnes radicem Cithæronis munitum ac petro-
ſum locum, præter Megarenſes, inſederãt. Hi tribus millibus militum freti campeſtri loco caſtra po
ſuerant, quo factum eſt ut temeritatis ſuæ pœnas darent. Nam frequentem in eos ingruentem equi-
tem, & impetũ undiq; facientẽ cum ſuſtinere non poſſerit, Pauſaniam per nuncium orant, ut integris
ſubſidiariis copiis in prælium ſubmiſſis, pulſos ac cedentes & barbarorum multitudine turbatos tue-
retur. Pauſanias ea re audita anceps fuit, cernebat ſiquidem Megarenſium caſtra ob miſſilium ac ſa-
gittarum denſitatem, quaſi è proſpectu adempta, eoſq; confertos paruum in orbem coactos, quibus
phalanx Spartiatarũ quæ grauis armaturæ eſſet, equitibus hoſtium incumbentibus, opem ferre non
poſſet. Quocirca cohortũ præfectos & duces (multis enim ſtipatus erat) uirtutis & honoris cupiditate
incendit, ut tunc ſponte cum hoſte certarent, & redintegrata pugna recenti milite ad auxilium Me-
garenſibus ferendum procurrerent. Cæteris ob diſcriminis magnitudinem certamen detrectãtibus,
Ariſtides Athenienſes id facturos in ſe recipit. Olympiodorum igitur ultra omnes cohortum præfe-
ctos manu promptiſſimum ſtatim mittit, qui trecentis lectiſſimis militibus & permiſtis ſecum ſagitta
riis præpoſitus erat. His mature paratis ad ſeruandos ſocios curſu properantibus, Maſiſtius inter bar- D
baros præfectus equitũ, uir fortitudine admirabili, & magnitudine ac pulchritudine corporis ſingula-
ri, ut animaduertit, in eos uerſus ſubditis calcaribus quamcõcitatiſſimũ equum immittit: cuius impetũ
excipientibus, collato marte ptinaciter pugnatum eſt. Acrius etiã nitebant, quia hoc præſenti certa-
mine de ſumma rei experimentũ erat. Ruens autẽ equus ſagitta ſaucius Maſiſtium præcipitẽ ad terrã
dedit, qui onere armorũ iacens amoueri nequibat, & incũbentibus Atheniẽſibus ac manu cædẽtibus,
uix cõtrectari poterat, adeo pectus, caput, pedes, auro, ære ac ferro munierat. Hunc tamẽ cum quis eã
galeæ partem quæ ſupereminet oculo aduerſa lancea percuteret, occi dit: cæteri Perſæ dimiſſo cadaue
re fugã cepere. Tum deprehenſum eſt rem egregie geſtam eſſe, nõ multa hoſtiũ occidione (pauci enim
ceciderant) ſed luctu ac clamore barbarorũ audito (nã Maſiſtii obtruncati, dolore ſeipſos & equos ac
mulos tondere, & eiulatu ac planctibus cãpos implere) quibus tẽperare nõ poterant, cum poſt Mardo
nium, uirum uirtute ac potentia præſtãtiſſimum tumultuario illo prælio perdidiſſent. Poſt equeſtrẽ
pugnã multos dies utrinq; nihil actũ eſt. Vates enim ex ſacris, & Perſis & Græcis uictoriam quidẽ pol-
licebant, ſi ſe defendendo rem tranſigerent: turpem fugã autem, ſi primi certamen inirent. Sub idem
penè tempus Mardonius cum paucorum dierum cõmeatus ſupereſſent, quibus aleret tantũ exercitũ
ac ſuſtineret, contra Græcis frequens quotidie multitudo coniungeretur, Mardonius, inquam, hæc ſe
cum agitans animo, non amplius cunctandæ ſed maturandæ rei cõſilium capit. Itaq; prima luce Aſo
pum tranſgrediens, Græcos tale nihil expectantes adoriri ſtatuit. Ducibus quid facto opus erat prima
ueſpera imperatum. Media uero fermè nocte magno ſilentio eques ad exercitum Græcorum uenit;
militibus qui pro ſtatione caſtrorum cuſtodias habebant obuiam factus, iubet ut colloquendi ſibi
cum Ariſtide poteſtas fiat. Cui uocato & quamprimum prodeunti dixit: Alexander Macedo ſum,
qui pro mea erga uos beneuolentia maximum diſcrimen ſubire non timui, ne ſubito hoſtium in-
ſultu uos perturbati minus integris uiribus dimiceris. Mardonius cras de ſumma rei uobiſcum ſi-
gnis collatis dimicabit, nec ut rem maturet ulla bona ſpes aut audacia facit, ſed ulterius prorogandi tẽ
pus rerum inopia non ſinit. Vates etiam diris oraculis ne prælium ineat cohibent, & exercitus omnis
mœrore ac ſtupore confectus eſt: ſed eò neceſſitatis uentũ eſt, ut uel audendo fortuna tentãda, uel diu
tius ſtando extrema fames expectanda ſit. Hæc cum dixiſſet Alexander, Ariſtidem orabat, ut ipſe con
ſcius memoria teneret, & neminem participem faceret. Cui tunc Ariſtides: Iniquum eſſe Pauſaniam
cui ſumma

A cui ſumma rerum cōmiſſa erat, hæc ignorat: cum cæteris autem nullum ſe ante prælium uerbum
facturum: at ſi uicerint (quod dii faxint) omnibus Alexandri uirtutem ac promptitudinem notam fo
re. His ultro citroq; dictis, rex Macedonum equo reuectus eſt. Tum Ariſtides ad Pauſaniæ tabernacu
lum profectus, quo in ſtatu res eſſet, expoſuit: cæteris poſt aduocatis ducibus imperatum, ut quiſque
ſuos in ordinem inſtruerent, & paratos quaſi iam pede collato confligendum eſſet, continerent. Per id
fermè tempus Pauſanias (ut ſcribit Herodotus) Ariſtide conuento, dignũ putabat mutato loco Athe Lib. 6.
nienſes dextro loco conſtitui, & aduerſus Perſas obiici: melius enim cum ipſis decertaturos, cum & eo
rum belligerādi artem experti, & recenti uictoria audaciores eſſent. Se autem ſiniſtro in cornu futurũ,
quo ex loco Græcos, qui Medorum partes conſectarentur, exciperet. Reliqui Atheniēſium principes
ualde ſuperfluis in rebus occupatum, & difficilem Pauſaniam dictitabant, ſi cunctis ſuis in locis dimiſ
ſis, ſolos Athenienſes uelut hilotes ſupra & infra collocaret, & arbitratu ſuo nunc pugnaciſſimæ genti
obiectaret. Ariſtides autem eos magno in errore uerſari docuit. Nam ſi paulo ante cōtendere cum Te
geatis, inquit, ut ſiniſtrum cornu haberetis, ad ueſtram amplitudinem pertinere crediſtis & eis iudi-
cio prælati uos honeſtatos cenſuiſtis, in præſentia Lacedæmoniis ſpōte nobis ex dextro cōcedentibus,
& quodammodo ſummum nobis principatum conferentibus, cur gloriam uobis propoſitam nō ama
tis? præſertim cum in lucro ponere debeatis, ſi non aduerſus tribules & neceſſarios ueſtros, ſed barba-
ros hoſtes uobis à natura datos dimicandum ſit. Hæc cum diſſeruiſſet, Athenienſes ſiniſtram Lacedæ
moniis aciem ſummo ſtudio dare, in dextrā ipſi cōcedere: plurimæ ſe inuicem exhortantium uoces di
ſperſæ, hoſtes aduentare, qui nec armis nec animis ſuperiores illis eſſent, quos apud Marathona profli
gaſſent: eſt eoſdem arcus, eandē ueſtis uarietatem, eundē aureum circa mollia corpora & uiles animos
apparatum: nobis eadem arma, & corpora, & pleriſq; ſecundis prælijs maiorem audaciam. Certamen
uero non agrorum aut urbis cauſa ut maiores noſtri, ſed pro trophæis quæ Marathone ac Salamine cō
ſtituimus, ut non Miltiadis aut fortunæ, ſed Athenienſium potius eſſe uideantur. Interea mutato lo-
co aciem inſtruere, & ſe inuicem componere ſoliciti. Hæc Thebani per transfugas explorata Mardo-
nio renunciant. Qui extemplo ſiue Athenienſes timeret, ſiue cum Lacedæmoniis maiori cum laude
congredi uellet, dextro cornu Perſas aduerſus Lacedæmonios inſtruxit, cæteros uero Græcos qui ſe-
cum erant, aduerſus Athenienſes ſtare iuſſit. Palàm autem mutatione acierum facta, Pauſanias iterũ
in dextrum cornu ſe recepit, & Mardonius ſicut initio habuerat, ut manum cum Lacedæmoniis con-
ſereret, in ſiniſtrum reuertit. Eo die nihil actum. Græcis in cōſilium uocatis longius caſtra mouere ui
B ſum, atq; locum indagare, unde opportunæ aquationes eſſent: propinqua enim omnia fluenta barba
ri fœdauerant, & maximo equitatu occupauerant. Sequenti nocte cum duces ad deſtinatum caſtris lo
cum ſuos agerent, multitudo uix conſtare ac difficile ſubſequi. Vt enim ex prioribus exceſſerunt mu-
nimentis, magno numero uerſus Plateenſium urbem paſſim diſcurrere. Vnde cum ſine imperio pa-
lati diſpergerentur, & tabernacula nullo ordine componerent, non mediocrem tumultum fecere. La-
dæmoniis autem ſolis inuitis obtigit, ut poſtremi cæteris procurrentibus relinquerentur. Amompha
retus uir animoſus, ac in adeundis periculis temerarius, iandiu pugnandi cupiditate ardere & diſcrucia
ri animo, quando huiuſcemodi tarditate prorogari pugnæ tempus intelligeret, caſtrorumq; mutatio-
nem latentem fugam uocitans exprobrare, & apertè dicere, non tergiuerſabor aciē deſerens, ſed meis
commilitonibus hic perſtans Mardonium effuſo impetu properantem excipiam. Cui cum Pauſani-
as occurriſſet, iuſſiſſetq; ut impigre faceret quod conuocata concione Græci faciendum eſſe decre-
uiſſent, Amompharetus ante pedes eius ingens manibus ſaxum attollens iecit, Et hoc, inquit, qui timi
da conſilia ac decreta repudio, ut pugnandi copia fiat, meum ſuffragium eſt. Præſens hic ſtatus Pauſa-
niæ dubitationem incuſſit. Itaque Athenienſes abſcedentes miſſo nuncio rogat ut manerent, & unà
ſecum ita agerent. Alias ipſe copias Plateas ductabat, ut Amompharetum inde ſummoueret.
Dum hæc geruntur, dilucescente iam die, Mardonius aduentans (non enim eum fugerat Græcos
uacuis relictis caſtris exiſſe) ingenti ſtrepitu & clamore barbarorum in Lacedæmonios repente fere-
batur, quòd in Græcos fuga per agros palantes non dimicaturus, uerum ſpoliaturus irrueret, quod
ut contingeret parum aberat. Nam ut id Pauſanias animaduertit, iter continuit, & ſuos in ordinem
redire, quaſi ad prælium, imperauit quidem: cæterum uel iracundia in Amompharetum concitus,
uel repentino hoſtis aduentu perturbatus, Græcis ſignum dare oblitus eſt. Quo facto, nec ſtatim,
nec conferti, ſed rari & ſparſi in ipſo fermè certamine auxilio ueniebant. Vt uero primis hoſtiis lita-
re non poterat, Spartiatas ſcutis ante pedes poſitis, quietos conſidere iuſſit, nec iniuſſu eius, certaminis
ſtudio in hoſtem exire, uerum animum adhibere ſiquid imperaſſet. Eo rurſus immolante, cum equi
tes iactis cominus telis irruiſſent, unus Lacedæmonius ictus eſt. Inter hæc Callicrates, qui auguſta for
ma & corporis magnitudine cæteros Græcos, qui in eò exercitu fuerunt, ſuperaſſe traditur, ſagitta
percuſſus, ac iam moriens, Ego quidem, inquit, mortem non lugeo, quādo domo proficiſcens, ut pro
Græcia morerer huc ueneram, ſed angor animo, quòd nec ſtrenue, nec fortiter dimicans oppeto. Hic

caſus etiam atq; etiam grauis erat, ubi tanta illorum hominum continentia fuit, ut admiratione di- C
gniſſima ſit, adeo ut irrumpentes hoſtes minime propulſarint, ſed eorum impetum, à deo atq; eorũ
duce dimicandi tempus expectantes, ſuſtinuerint, cum tamen interim telis obruti inter ipſos ordines
paſſim ruerent. Monumentis proditum eſt, dum Pauſanias paulìſper extra militum ſtationes rem di
uinam faceret, ac adoraret, nonnullos repente Lydos irrumpentes ſacrificiorum apparatum diripuiſ-
ſe ac diſiecíſſe, quos ipſe & qui latus eius cingebant, cum inermes eſſent, uirgis ac loris percuſſerunt.
Ideoq; nunc Lacedæmone in huius excurſionis memoriam, in ephebos plagis circa aram ſæuiunt, &
deinceps Lydorum celebritatem ſeruant. Quæ cum ita eſſent, mœror ac grauior cura Pauſaniam in-
ceſſit. Cæterum ubi uates ſacrificia inſtaurauit, collachrymans conuerſus ad templum, oculis & mani
bus ad cœlum ſublatis, Iunonem Cithæroniam, & reliquos deos in quorum tutela Plateenſis ager po
ſitus eſſet, obſecrauit, ſi Græcos uictores fore fatatum non erat, ſaltem factis ipſis, re ſtrenue geſta, ho-
ſtibus oſtendát, aduerſus fortes uiros bellicis inſtructos bellum geſſiſſe. Poſt Pauſaniæ orationem qua
auxiliares ſibi deos inuocarat, cum ſacrificia & augures in manu uictoriam eſſe portenderét, omnibus
deinde iuſſis ut aduerſus hoſtem ſtarent, phalanx uni animanti ſimilis uiſa, quòd ferox & horrens to-
tum in audaciam ac uigorem conuerteretur. Tum barbarus cum uiris certamen fore ſenſit, qui non
minus acriter quàm pertinaciter uel in morte pugnaturi eſſent. Quámobrem multas ſagittas in Lace-
dæmonios coniiciunt: qui ſimul ad teſtudinem inſtructi hoſtem aggreſſi, Perſicis repulſis miſſilibus
gradum acrius intulere. Perſarum uultus ac pectora pilis ferientes, compluris non impigre nec incaſ-
ſum cædentes, proſtrauerunt. Nam comprehenſis nuda manu lanceis, plurimas confregere, & intre-
pide nudato ferro procedentes, gladiis & acinacibus diutius ex aduerſo rem geſſere. Athenienſes ue-
ro Lacedæmonios expectantes quieté agere, donec magno pugnantium clamore & Pauſaniæ nuncio
cognita re, mature ad ſubſidium ferendum impetum fecerunt. Eis properantibus, Græci qui Medis
fauebant ſeſe obuios intulerunt. Id ut Ariſtides cernit, cæteris relictus primus procedit, & Græcienſes
deos reſtatus, ipſos magna uoce rogabat, ne ſecum prælium conferrent, neq; ſibi impedimento forét,
neq; prohiberent laborantibus auxilium ferre, qui pro ſalute Græciæ dimicarent. Poſtquam autem
eos ab huiuſcemodi conſiliis alienos, & ſtructis in ſe aciebus infeſtius iter intendere ſenſit, hunc in mo
dum ab inferendo præſidio reuocatus, cum iſtis congreſſus eſt, qui fermè quinquaginta millia fuerũt.
Horum pars maxima cum magis tentaſſent prælium quàm iniſſent, inclinauerunt, & perinde ac bar
baris effuſim iam in fugam uerſis, abſceſſerunt. Pugna uero in primis anceps fuit, ubi Thebani prom-
ptiſſime pugnabant, quorum multitudo non ex ſua ſententia, ſed potentiſſimos ac primarios uiros ſe D
cuta, Medorum partes tuebatur. Sic itaq; diuiſis copiis, collato Marte, Lacedæmonii primum connixi
Perſas cedere coactos auertunt. Mardonius ab Arimneſto Spartiata ſaxo caput ſaucius, ut ab Amphia-
rai oraculo ſibi prædictum erat, occiditur. Illuc enim Lydum hominem, Carem autem alterum ad
Trophonium miſit. Cui Carica lingua uates reſpondit: Lydo uero in Amphiarai templo dormienti,
quidam dei miniſter per quietem aſſiſtere uiſus eſt, à quo illinc Lydus abſcedere iuſſus cum dicto nõ
audiſſet, magno lapide caput ictus uulnerari, deinde mori uiſus eſt. Hæc ita prorſus eueniſſe tradun-
tur. Lacedæmonii lignea intra mœnia fugientes Perſas incluſere. Paulo poſt Athenienſes dare terga
Thebanos coegerunt, ubi trecentos qui primi aduerſus ſe irruerant, inter præliandum obtruncarũt.
His fuſis iam & fugatis, barbaros intra uallum incluſos circunſederi nunciatur. Sic ſalutis occaſione
Græcis relicta, pleno gradu ad hoſtium caſtra ſuccedere, & Lacedæmoniis opem ferre pergũt, qui cir-
ca munimentorum expugnationem per imperitiam tempus terebant. Aduenientes itaq; Athenien-
ſes magna cum ſtrage hoſtium uallum ceperunt. Ex trecentis enim millibus quadragena duntaxat
millia cum Artabazo fugiſſe traditum eſt. Eo prælio ex iis qui pro Græcia pugnauerunt, mille tre-
centi & ſexaginta ad ſummum cæſi, quorum Athenienſes duo & quinquaginta ex Aeantide tribu
fuerunt, quæ (ut Clidemus autor eſt) acerrimam pugnam ediderat. Quocirca tenuit conſuetu-
do, ut ſacra uictoriæ cauſa Pythio reſponſo Sphragiticis Nymphis ſtata Aeantidis tribules facerent,
quibus impenſam reſpublica daret. Lacedæmonii unus & nonaginta, Tegeatæ uero ſex & decem
periere. Mirandum igitur eſt illud Herodoti, quo pacto ſolos iſtos omiſſis cæteris Græcis, manus
cum hoſte conſeruiſſe ſcripſerit, cum & deſideratorum multitudo, & monumenta rerum communi
ter geſtum eſſe bellum teſtimonio ſint. Nec enim aram ſic inſcripſiſſent, ſi cæteris deſidentibus tres
tantum ciuitates decertaſſent:

Victores Danai per Martia geſta fugatis
Perſarum ducibus, generi communia græco
Iſta Ioui ſtatuunt uindicio.

Hoc prælium ſecundũ Athenienſes quartadecima Boedromionis, ſecũdum Bœotios autem ſexta &
uigeſima Panemi menſis factum eſt: quo die noſtra etiam ætate Plateis frequens Græcorum cõcilium
habetur, ubi uictoriæ huius cauſa Ioui liberatori ſacrificatur. Hanc dierum uarietatem nemo miret,
cum ii qui

A cum ſi qui diligentiſſime aſtrorum rationem tenere hoc tempore profitentur, aliud & aliud menſis principium & exitum agant. Subinde momento fermè temporis fortuna Græcorum uerſa. Nam cū Athenienſes Lacedæmoniis, nec fortiſſime rei geſtæ præmiū darent, nec trophæū erigere permitterent, ſed utrinque armati diſceptarēt, magno in periculo res fuiſſent, niſi Ariſtides exercitus duces collegas ſuos mitigans ac cōmonefaciens, præcipue Leocratem & Mironidem cōtinuiſſet, eiſq; ſuaſiſſet, ut eam rem diiudicandam Græcorum arbitrio dimitterent. Hoc loco Græcis ad deliberandum intētis, Teogitoni Megarenſis alteræ dixit ciuitati præmium dandum, niſi hoc iudicio inteſtinum bellum concitare uelint. Poſt quem Cleocritus Corinthius aſſurgēs, quaſi Corinthiis præmiū poſtulaturus ſuſpicionem iniecit, quorū ciuitas poſt Lacedæmonē atq; Athenas, ſumma dignitate nitebatur. Hic autem grauiſſimā pro Plateenſibus orationē dixit, quæ uniuerſis placuit. Conſuluit enim ut eis optime geſtæ rei præmium decernentes, quorum honores utriq; bonam in partem acciperent, graues lites ac controuerſias è medio tollerēt. His expoſitis primus Atheniēſium nomine Ariſtides, deinde Lacedæmoniorū Pauſanias in hanc ſentētiam iuere. Hunc igitur in modū cōciliati, ex manubiis exēpta octoginta talenta Plateenſibus dono dederunt. Quibus æde Mineruæ locata, & ſimulachro conſtituto, picturis delubrum exornarunt, quæ in hoc uſq; tēpus integræ uiſuntur. Trophæa ſeorſum Lacedæmonii, ſeorſum Athenienſes poſuerūt. Poſtea cum de faciundo ſacrificio percōtarentur, Pythius reſpondit: Ioui, in cuius tutela libertas eſt, aram dicanto, ne prius rēm diuinam faciunto, quàm uniuerſæ regionis huius ignem quaſi à barbaris uiolatū extinxeritis, tum purum ex Delphis uelut à cōmunibus laribus accenſum capiunto. Ea de cauſa Græcorū principes eueſtigio circūeuntes, omnes ignes reſtingui coēgere. Euchidas Plateenſis pollicitus ignem ab deo quāta fieri celeritate poſſet delaturū, uelociſſime Delphos perrexit, ubi expiato ac reſperſo corpore, laurea corona redimitus, ex ara igne ſumpto, citato gradu ante ſolis occaſum, uno die mille ſtadium iter emenſus Plateas reuertitur. Hic ubi ciues comiter cōplexus ſalutauit, reddito igne ſtatim in terrā prolapſus haud multo poſt expirauit: cuius cadauer ſublatum, hoc epigrāmate in Eucliæ Dianæ templo à Plateenſibus ſepultum eſt: It Pythium Euchidas & luce reuertitur una. Euclianı multi ſunt qui Dianā putent appellentq;. Nonnulli autē Herculis & Myrthæ filiam, quæ Patrocli ſoror Menetio patre nata eſt. Hæc cum uirgo è uita migraſſet, magno in honore penes Bœotios & Locros fuit, eiq; ara & ſtatua in omni foro dicata, ſponſæ ſponſiq; priuſquā nuptiæ conficiātur, ex more ſacra faciunt. Subinde cum frequentes Græci cōmuniterq; cōueniſſent, Ariſtides decretum ſcripſit, ex cuius autoritate edictum eſt, ut Græciæ principes & legati ad ſacras celebritates publice miſi, quotannis apud Plateenſes concilium haberent, quo in loco Libera-
B lia quinquennali certamine celebrarētur. Expēſam quæ ad hāc rem neceſſaria foret, cōmuni collatione Græcia ſuppeditaret, ſcutorū decem millia, mille equos, naues centum, eius quod aduerſus barbaros geſtum eſt belli memoria: ad hæc Plateenſes qui pro Græcia deo ſacrificarent, ſacroſanctos eſſe. His præcone referente autoritate publica cōfirmatis, Plateenſes promiſerunt ſe Græcis, qui hic ceciderūt & humati eſſent, in perpetuum parentaturos, quod etiam nunc Mæmacterione menſe, quem Alalcomenium Bœotii nominant, ſeruari uidemus. Celebrem enim cœtum ſexto & decimo die ut primū illuxit, emittunt, cui tibicina bellicum canens itineris dux eſt, uehicula myrto, & coronis paſſim cōpleta: taurus deinceps colore fuſco, ſubſequuntur lactis & uini libationes in amphoris, olei quoque ac unguenti Croſſos (id enim uaſis nomen eſt) liberi adoleſcentes deferunt. Nam cum uiri quibus parentationes fiunt, defendendæ libertatis cauſa uita exceſſerūt, nulli ſeruo fas eſt quicquā contrectare, quod ad hoc ſacrorum miniſterium pertineat. Summus deinde Plateenſium princeps, cui nec alio tempore ferrum tangere, nec niſi candidam ueſtem induere ius eſt, puniceā nunc ueſtitus tunicam è curia uas aquarium attollens, nudato pugione per mediam urbem procedit: aqua dehinc ex fonte ſumpta columnas abluens unguento aſpergit: poſtea mactato ante pyram tauro, ubi Iouem & Mercurium infernum adorauit, fortes uiros qui pro Græcia mortem obierunt, ad cœnā & ad iſtas inferias inuitat. Suppoſitum merum cratere temperans libanſq;, Viris, inquit, propino, qui ut fortiter Græcorū libertatē tuerentur fato functi ſunt. Plateenſes hanc conſuetudinem à maioribus acceptam adhuc retinēt. Ariſtides poſtquam Athenienſes in urbem regreſſos, ut ciuitatis ſtatum ad populi ditionem trāſferrent, ſtudioſos animaduertit, plebis ob res bene geſtas meritæ curam ſuſcipere non iniquum ratus eſt. Cū igitur haud facile populum armatum & uictoria exultantē coērcere poſſe uideret, illius ſententiæ autor fuit, quæ rempub. cōmunem fore, & ex omni Athenienſium ordine magiſtratus delectum iri decernebat. Cum Themiſtocles aliquando cum populo agens aſſeueraſſet ſibi conſilium in mentem ueniſſe, quod ſi ſecretò tranſigeretur, ad ciuitatis utilitatem & ſalutem plurimum conferret: Ariſtidi ſoli populus negocium dedit, ut & ad hanc rem diligenter animum intenderet, & ſi è repub. uideretur, probaret. Cui ubi Themiſtocles uerſare animo dixit, nauale Græcorū ſuccendere, quo pacto Athenienſes uniuerſæ Græciæ principes futuros ſperabat: Ariſtides cōcionē habēs expoſuit, Themiſtoclis cōſilio nihil cōmodius eſſe, ſed nihil iniuſtius. Hæc cū audiſſent Atheniēſes, tātū apud eos æquitatis cauſa &

Plateēſes qua conſuetudine libēt uiris fortibus defunctis.

integerrimi uiri cõſtantia pondus habuit, ut Themiſtoclem hac de re nullum deinceps uerbum facere iuſſerint. Poſtquã Ariſtides belli gerendi cauſa cum Cimone imperator miſſus eſt, Pauſaniã ac cæteros Lacedæmoniorum principes ob difficiles mores, ac ferociã in ſocii nominis militem, plurimum in ſe maleuolentiæ ac ſimultatis conflaſſe conſpicatus, benigne, clementer, humaniter, manſuete cum ſociis uerſatus eſt, & Cimonem multa dexteritate ad hominum conſuetudines cõciunum & in expeditionibus æquabilem præſtitit. Quibus ex rebus latuit Lacedæmonios, cum eos non armis, non claſſibus, non equeſtribus copiis, ſed comitate, placabilitate, atq; clementia principatu Græciæ ſpoliabat. Nam cum Ariſtidis æquitas & Cimonis facilitas, quæ apud omnes commendabilia erãt, Athenienſes Græcis charos feciſſent, Pauſaniæ auaritia ac difficultas adhuc chariores reddidit, haud iniuria, quãdo ſociorum primores ſemper iracunde, ſemper aſpere, ſemper contumelioſe alloqueretur, ac multitudinem plagis caſtigaret, & ferream ancoram ceruicibus ſubnectens, uniuerſum diem ludibrio ſtare cogeret: nemini præterea fas eſſe uellet, ut ante Spartiatas legendi ſtramenta, pabulandi, aut aquandi poteſtas eſſet. Quod ne cuiquã obſcurum foret, per ſuos lictores loris uenientes arcebat. Quapropter Ariſtidi quid facto opus eſſet docere, ac increpare uolenti, Pauſanias contractoq; uultu ocium ſibi non eſſe reſpondens, autem minime præbuit. Quocirca nauiũ præfecti & Græcorũ duces, in primis autẽ Chii, Samii, Lesbii cum Ariſtide egerũt, ut ſociorũ cauſam ſuſciperet, eoſq; ſibi deuinciret; quia iãdiu à Lacedæmoniorũ imperio liberari, & ad Athenienſes transferri cuperent. Quibus cum Ariſtides in eorum quidem orationibus neceſſitaté ac æquitatem ſe facile intueri reſpõdiſſet, cæterum ad id conficiendum fide opus eſſe, qua deuincti de integro inceptum irritum relinquere non poſſent, Vliades Samius, & Antagoras Chius coniuratione inter ſe facta, primo incurſu Pauſaniæ triremem à ſe citra Byzantium roſtris incuſſam (reliqua enim claſſem præcedebat) inter ſuas interceperunt. Perculſus ea re Pauſanias, etiã atq; etiam iracunde ſe breui demonſtraturum interminatus eſt, eos nõ in prætoriã nauem, uerum in patriam ſuam impetum feciſſe. Hunc fortuna, qua fretus feliciter apud Plateas rem geſſiſſet, contentũ abire iuſſerũt, qua tãtum ſibi uenerationis Græci tribuant, ut ne æquam ac parem meritis pœnam ab eo exigere uelint. Hoc denique pacto ad Athenienſes defecerunt. Qua in re admirabilem Lacedæmoniorũ animi magnitudinẽ intelligere licet. Nam ut principes ſuos per ſummam peccandi licentiam magis atq; magis corrumpi ac deprauari ſenſere, ſponte principatu cedentes, imperatores ad bellum gerendum mittere deſtiterunt, ſuis rationibus conducibilius eſſe rati, ciues moderatos qui ſanctiſſimis maiorũ ſuorum legibus audirẽt, quàm totius Græciæ principatum habere. Sub idem tempus Græci ducibus quoq; Spartanis belli adminiſtrãdi cauſa pecunias cõferebant. Ab Athenienſibus Ariſtidem petunt, ut eo autore ſingulis ciuitatibus iuſtus cenſus deſcriberetur: hicq; ne muneris cura rei familiari detrimento eſſet, fundum ac fructus ei conſtituere, ut quaſi quædam in ſpecula poſitus, quantum uniuſcuiuſque dignitas & facultas pateretur, æſtimaret. Hic tantæ rei præfectus (quodammodo enim Græcia omnium ſuarũ rerum ei liberũ ius permiſerat) cum ad hoc munus obeundum tenuis extitiſſet, tenuior ea quoq; æſtimatione reuerſus eſt, ut nõ modo iuſtiſſime ac integerrime officio ſuo ſatisfaceret, ſed apud omnes quorum cẽſum deſcripſit, charitatis facilitatiſq; perpetuũ monumentũ reliquerit. Quippe ut ueteres ætaté Saturni, ſic Athenienſium cenſum ab Ariſtide ſtatutum diuinis laudibus celebrãtes, quandam Græciæ felicitatem appellabãt, præſertim cum paulo poſt duplex, deinde triplex factus ſit. Quem enim Ariſtides quater centies & ſexageſies talentũ expleuit, huic Pericles tertiã fermè partem adiecit, principio belli. Thucydides autor eſt, à ſociis ſexcenta talẽta ad Athenienſes perueniſſe. Pericle uero uita functo, duces populi cenſum urgentes, ad mille & trecentum ſummam talentũm retulerunt, nõ quia uel belli diuturnitas, uel aduerſa prælia tantum ſumptum, tantum diſpendium poſtularent, ſed ut in plebem publicum æs diuiderent, & ſtatuas & ſacras ædes magnificentiſſime appararent, ciuitates exhauriebant. Quocirca cum Ariſtides propter cenſus coaptationem, ingentem & admirabilem eſſet gloriam conſecutus, magnopere Themiſtocles irriſiſſe fertur, quaſi id in quo exiſtimationis ſuæ fundamentum ieciſſet, non uiri ſed ſcrinii, tuto aurum ſeruantis laus eſſet. Quo in loco Ariſtidem parum apposite ulciſci uiſus eſt, qui ſua loquẽdi libertate fretus, ſic paulo ante Themiſtoclem increpuerat. Hic enim cum hoſtium conſilia ſcire, ac præſagire ſummam imperatoris uirtutem eſſe definiret: Ariſtides, Hoc neceſſarium eſt, inquit, ô Themiſtocle, ſed manus abſtinentes habere, pulcherrimum & ueri imperatoris munus eſt. Ariſtides Athenienſium nomine iuratus, cæteros Græcos ſacramento adegit, utq; rectum fœdus firmaret, poſt execrationes quas in perfidos fieri mos erat, ignitos ferreos orbes in mare coniecit. Magna poſtea ut apparet cõuerſione rerum facta, Athenienſes tenaciorem imperandi rationem ordiri coactos, ipſe ut peierationem in caput eius uerterent, iuſſit, & quæcunq; ad ſalutem & publicam utilitatem conducerent, facere non dubitarent. Itaque non ab re Theophraſtus ſcriptum reliquit, in cunctis quæ uel ad ſuam rem familiarem, uel priuatim ad ciues pertinerent, nunquam eum ab æquiſſimi hominis officio defuiſſe. In iis uero quæ ad rempublicam ſpectarẽt, aliquando ut patriæ rationem haberet, quæ ſalua honeſtate nõ

nunquam

Arte deuinci ſubditos.

Vide ſupra in uita Periclis.

C

D

A nunquam ſaluari non poterat, à uitæ ſuæ curriculo deflexiſſe. Nam cũ uiolatis conuentis ex Delo theſaurum Athenas delatum iri decerneret, monentibus Samiis reſpondiſſe fertur, Id de quo uerba facturus erat, tametſi non æquum, commodum tamẽ eſſe. Ciuitate denique tot mortalium ab eo principe conſtituta, inops eſſe perſeuerauit, nec minori ſtudio ex paupertate, quàm ex trophæis, gloriam aſſequi contendit. Quod uel hinc facile demonſtrauit. Callias daduchus (id autem ſacerdotii nomen eſt) ſibi neceſſitudine coniunctus, inimicorum poſtulatione capitis reus factus eſt. Qui poſtquam ſatis multa de accuſatione dixiſſent, extra cauſam tali oratione uſi ſunt: Ariſtidem Lyſimachi filium, cuius ſummam dignitatem uniuerſi Græci admirãtur, ſeueriſſimi iudices planè cognoſcitis. Eius quatenus res domeſtica ſit, certò ſcio, pro ueſtra prudentia cogitatis, cum ipſum trita adeo lacerna indutum, in luce omnium, in oculis ciuitatis uenire intueamini. Quis tam male de rebus ſentit, ut non intelligat eum, qui aperte frigus patiatur, domi fame, ac multis quæ ad uitam neceſſaria ſunt, etiã atque etiam laborare? Hunc tamen ſummum uirum patruelem ſibi à natura datum; uxore ac liberis & egregia paupertate grauatum, Callias Athenienſium omnium ſine controuerſia ditiſſimus contemnit: cuius tamen opera, fide ac diligentia, ſæpenumero & intra hos cancellos patrocinio fructum eſt ampliſſimum conſecutus. Hanc orationem cum ingenti acerbitate; ut ex murmure Callias animaduertit, iudices accepiſſent, Ariſtidem uocat, rogat ut grauiſſimo ſuo teſtimonio iudicibus certum ac exploratum faciat, cum ei multa dediſſet, & ut acciperet oraſſet, ut caperet nunquam adduci potuiſſe, ſed iſtuc ſemper reſpondiſſe, magis ſe inopia, quàm Calliam maximis opibus gloriari par eſſe: pluriſmos paſſim inueniri, qui fortunas quibus abundant, uel turpes, uel inhoneſtos in uſus collocent: at qui paupertatem generoſe ferant pauciſſimos: paupertati uero dedecori eſſe, quiſquis inuitus ſit pauper. Hæc cum Ariſtides ſumma cum dignitate Calliæ teſtificatus eſſet, ex iis, qui aderant, nemo fuit quin eo cõſilio diſceſſerit, ut inops quemadmodum Ariſtides, quàm locuples ut Callias, eſſe mallet. Hæc ex monumentis literarum quæ Aeſchines Socraticus commendauit, accepimus. Plato uero tantum Ariſtidi tribuit, ut præ cæteris cunctis clariſſimis uiris qui Athenis floruerunt, eum ſolum exiſtimatione, laude, admiratione dignum demonſtrauerit, cum Themiſtoclem, Cimonem, Periclem, porticibus, pecuniis, multis denique deliramentis ciuitatem compleſſe, hunc unum ſolida & expreſſa uirtute ad rempub. ſe contuliſſe contenderit, qui ſuæ manſuetudinis & moderationis erga Themiſtoclẽ grauiſſimum ſæpe periculum fecit. Nam cum in cunctis publicis muneribus eo uno omnium inimiciſſimo uteretur, & exul ipſius artibus, opera, calumnia, ciuitate ceſſiſſet, oblata ſibi eadem malefa-
B ciendi occaſione, officium ſuum tamen & decorem ſeruauit, Themiſtocli ſiquidem maieſtatis ad populum arceſſito, quaſi triſtem ſuorũ temporum memoriam oblitus, nullo loco aduerſatus eſt, quin potius, tametſi Cimon & Alcmæon aliiq; quamplures accuſationi ſtudioſe ac diligenter incumberẽt, ſolus Ariſtides inuentus eſt, qui nec re nec uerbo quicquam fecerit, unde afflictis inimici rebus uoluntatis fructum capere uideretur, ſicut & priſtinæ illius felicitati nũquam inuidiſſet. Ariſtidem cum in Pontum reipublicæ cauſa traieciſſet, nonnulli ultimum ibi uitæ diem obiiſſe: quidam autem admodum grandem natu magno in honore ac admiratione ciuium habitum, Athenis fato functum eſſe prodiderunt. Cæterum Craterus Macedo de eius morte quædam huiuſmodi refert: Secundum Themiſtoclis exilium contumelioſiore iam plebe facta, uberrima calumniatorum multitudo pullulauit, qui cum potentiſſimis ac optimis uiris diem dicerent, eos plebis inuidiæ potentia & ſecũdis rebus inſolentis obiectabant. Ex hoc fuiſſe numero Ariſtidem ſcribit: qui Diophanto Amphitropæo accuſatore ſubornato, repetundarum conuictus eſt; quod cum tributa redimeret ab Ionibus, magnam argenti uim recepiſſet. Hic condemnatione aduerſus eum lata, cum quinquaginta minas ſoluendo non eſſet, transfretauit, deinde circa Ioniam uita exceſſit. Craterus nullum huius rei argumentum ſcriptum reliquit; ſed nec cauſæ nec decreti, curioſiſſime licet id genus rerum ſcribat, etiam autoribus citatis. Reliqui autem (ut ita dicam) omnes qui plebis aduerſus imperatores errata literis mandauerunt, Themiſtoclis exilium, Miltiadis uincula, Periclis mulctam, & Pachetis miſerabilem caſum, qui in forenſi ſuggeſto conſtitutus, ut ſe conuictum iri conſpicatus eſt, ſibiipſi mortem conſciuit, pleraque id genus in unum locum collecta in uulgus efferunt. Ex oſtraciſmo quoque Ariſtidem urbe exactum, nulla autem huiuſcemodi damnatione affectum eſſe commemorant. In Phalero etiam ſepulchrum eius oſtenditur, quod ei publice conſtructum ferunt, cum adeo inops eſſet, ut ſuo ſumptu ſummo die efferri non potuerit. Filias de publico elocatas, & dotem trium millium drachmarum plebiſcito decretam: Lyſimacho quoque filio argenti minas centum, & totidem conſiti agri iugera populus erogauit, & quotidie quatuor drachmas adiecit: quod plebiſcitum Alcibiade referente factum eſt. Lyſimachus uita functus (ut Calliſthenes autor eſt) Polychritam filiam ſuperſtitem reliquit. Huic tantum alimenti quantum Olympionicis populus decreuit. Demetrius Phalereus, Hieronymus Rhodius, muſicus Ariſtoxenus, & Ariſtoteles (ſi librum qui de nobilitate ſcriptus eſt, inter ueros eius codices recẽſuerimus) Myrthani neptem Ariſtidis Socrati illi ſapienti qui aliam uxorem habebat, matrimo-

nio iunctam eſſe memoriæ tradiderunt:cum illam ea potiſſimum ratione ceperit, quia ob fortuna- C
rum tenuitatem non modo in uiduitate relinqui, uerumetiam rebus ad uitam neceſſariis carere per-
cepiſſet. His autoribus Panætius in his quæ ab eo de Socrate ſcripta ſunt, commode ac grauiter contra
dixit. Cæterum Phalereus in Socrate, Lyſimachum Ariſtidis ex filia nepotem, eximie pauperem fuiſ-
ſe memoria tenere ſe refert:qui penes Bachatum(ſic enim uocant)reſidens, ex quadam tabella ſom-
nia coniectans, alimenta ſibi ſuppeditabat. Quo rogationem ferẽte, populus matrem ipſius, matriſq;
ſororem in ſingulos dies triobolo donauit. Cæterum lege à Demetrio lata, decretum factũ eſt, utriq;
mulieri publice drachmam dari. Nemini mirum uideri debet, populum tantam eorum qui in urbe
uerſarentur curam egiſſe:qui cum audiſſet apud Lemnum Ariſtogitonis ex filia neptem infimo ſtatu
eſſe, & anguſtia rei domeſticæ marito collocari non poſſe, Athenas reuehi iuſſerit, & hominem hone-
ſtiſſimo loco natum ei maritali copula deuinxerit, prædiumq; quod Potamico populo adiacet, dotis
nomine dederunt. Quapropter ciuitas multis humanitatis & benignitatis monumẽtis, quæ nec æta-
te noſtra intermittit, ab omnibus optimo iure & diligitur, & admiratione digna iudicatur.

MARCI CATONIS VITA

FRANCISCO BARBARO INTERPRETE.

MARCVM autem Catonem genere Tuſculanum fuiſſe, & priuſquam
Genus ad militiam atque rempub. ſe conferret, in agro paterno circa Sabinos
uixiſſe, memoriæ traditum eſt. Cuius cum maiores prorſus ignobiles
M:iore. eſſe uiderentur, ipſe Cato Marcum patrem, ut uirum bonum, fortem,
ac in re militari uerſatum efferret laudibus, Catonem etiam proauum
ſæpenumero per præmiorum onera ab imperatoribus laudatũ, & quin
que bellantium equorum, quos inter dimicandum amiſerat, pretiũ for-
titudinis ſuæ teſtimonium à populo ſibi reſtitutum refert. Cum autẽ
ex more Romani eos qui generis gloria carentes à ſeipſis initium cape-
rent nominis ſui, nouos homines quemadmodum & ipſum Catonem
appellarẽt, ipſe ad gloriam quidem ac magiſtratus ſe nouum eſſe, rebus
Nomen. uero geſtis ac uirtute maiorum uetuſtiſſimum prædicabat. Principio autem, tertio nomine non Ca- D
to, ſed Priſcus uocabatur:conſequenti tempore Cato ei ex uirtutis cognomẽtum extitit. Nam Romani
eum in quo multarum rerum uſus ac experientia ſit, Catonem nominant. Fuit hic de quo uerba faci
Corporis forma. mus Cato, ſpecie ſubrufus & glaucus, ut poëta quiſpiam haud amice ſcribẽs his uerſibus expreſſit:

Porcius hic mordax glaucis ſubrufus ocellis,
Plutonia moriens exulat arce miſer.

Verumenimuero corporis habitum à puero & à labo
Robur. ribus & moderate uiuendi ratione, ex rei militaris conſuetudine, ad robur & bonam ualetudinem cõ
ſtantiſſimum nactus eſt. Orationem tanquam alteram perſonam magno ſtudio, magna cura compo-
Oratio. nebat, quaſi omnibus qui grauibus in rebus non per ſecordiam, ſed cum dignitate uerſarentur, neceſ-
ſarium id inſtrumentum eſſet. Quocirca paſſim per accolarum uicos & caſtella ſe dicendo exercebat,
quiq; ſua indigeret opera, deerat nemini. Qua in re tantum ualuit, ut primum promptiſſimus diſce-
Mores. ptator, poſtea eloquentiſſimus orator iudicatus ſit. Omnes præterea quibus cum uiuebat, tantam in
eo morum grauitatem & animi magnitudinem animaduertebant, ut magnis operibus & magnificen
tiſſima quadam repub. dignum arbitrarentur. Non ſolum enim forenſibus in cauſis ab opera merce-
naria ſe liberauit, ſed nec eam gloriam magnifacere uiſus eſt, quam ex huiuſcemodi contentionibus
conſequi poſſet. Longe uero magis cum adhuc eſſet adoleſcens, ex pugnis quibus cum hoſte manum
conſereret, & bellicis artibus laudem uendicare ſibi cupiens, multis aduerſis uulneribus cõfoſſum cor
Adoleſcentia. pus habuit. Ipſe enim ſe ſeptem & decem annos natum prima tum meruiſſe ſtipendia dicit, cum An-
nibal ſecundis prælijs uſus incendebat Italiam. Inter dimicandum autem talem ſe præſtitit, ut manu
quidem pugnator egregius, in ſtataria uero pugna immobilis ac conſtans, oculis, frõte, uultu terribilis
uerbis minax eſſet. Aſperitate præterea uocis utebatur, cũ & ſibi recte ſuaſiſſet, & cæteros admone-
Vox aſpera. ret, plerunq; huiuſcemodi res hoſtibus maiorẽ terrorem inferre, quàm enſes. Cum iter faceret, ipſe-
met arma uno ſubſequente miniſtro ferebat, qui ſecum ea quæ uitæ neceſſaria erant comportaret.
Huic uel prandium uel cœnam miniſtranti, nunquam Catonem ſuccenſiſſe aut maledixiſſe, quin eũ
plurimum iuuiſſe, & unà minima quoq; paraſſe, ſiquando à militia uacatio illi libera eſſet data, prodi
tum eſt. In exercitu ferè ſemper aqua utebatur:quòd ſiquando uehementi calore percitus ſitiret, ace-
to frequenter hauſto ſitim ſedare:uel ſiquando uires priſtinas deſideraſſet, uegetandi corporis cauſa,
leuiuſculi nonnihil uini delibare conſueuerat. Penes agrum ſuum, cuius M. Curii uilla fuit, qui tertiũ
triumpha-

triumphauit. Hác cum ſæpenumero peteret,& tenuitatem agelli & domicilii frugalitatem contépla-
retur,cepit eum illius uiri cogitatio,qui tametſi princeps inter Romanos eſſet, & ferociſſimas gentes
ſubegiſſet,Pyrrhumq́; de poſſeſſione Italiæ reieciſſet,agellum tamen hunc foderet,& poſt tres hone-
ſtiſſimos triumphos,ædiculam hanc incoleret. Vbi cum illum ad focum ſedentem,& rapas coquétem *Frugalitatis*
legati Samnitium offendiſſent,magnum auri pondus dabant. Quo quáprimum repudiato,illis auro *& continen*
minime opus eſſe inquit,quibus cœna huiuſcemodi ſatis eſſet,quiq́; aurum habentes uincere lóge pul *tiæ exemplú.*
chrius,quàm aurum habere iudicarent. Hæc ſecum animo uerſans Cato,diſcedebat domum ſuam,
agros,ſeruos,& uitæ formulam diligenter intuens. In opere faciundo ſtudioſior erat,& luxum etiam
atq; etiam omni ex parte circuncidebat. Cato cum adhuc admodum adoleſcens ſub Fabio Maximo
qui Tarentum recepit,militaret,Nearcho Pythagoreo philoſopho & hoſpite familiariter uſus eſt, cui *Studium phi-*
ut honeſtiſſimorum ſtudiorum ſocietate coniungeretur,ſummopere contendit,à quo & complura ac *loſophiæ.*
cepit,quæ & à Platone uſurpabantur,qui uoluptatem maximam malorum eſcam appellabat, & pri-
mariam animo noſtro calamitatem accedere cum corpori coniungitur:depurationem autem & diſſo-
lutionem aſſequi,cum cogitationes eam à corporis cupiditatibus ſeparant atq; diſiungunt. His ab ip-
ſo planè perceptis,Cato longe magis frugalitatem ac continentiam animo cóplexus eſt. Eum ſerò græ
cas literas didiciſſe pleriq; autores ſunt. In ſumma enim ſenectute græcos libros in manum ſumens,
breues ex Thucydide cómentariolos,plures autem ex Demoſthene confecit,quos in cauſis orádis ma-
gno ei uſui fuiſſe conſtat. Scripta quoq; ſua græcis & ſen tentiis & hiſtoriis diſtincta frequenter exorna-
uit. Pleraq; grauiter & ſapienter ad uerbú è græco in latinum traduxit. Erat per id tépus Romæ Va-
lerius Flaccus,cum patritio genere,tum poteſtate primarius,qui cum uirtutem à natura datam ſaga-
ciſſime odorare poſſet,magna beneuolentia liberaliter inſtitutos educabat,& ad gloriá promouebat.
Hic fundo M. Catonis uicina prædia nactus, à ſeruis & familiaribus ſingulari cum admiratione mo-
deratiſſimum ac operoſum eius uiuendi genus accepit. Catonem enim ut primum illuxiſſet, in forú *Tolerantia la*
deſcendere aiebant,quiq́; eius fide ac induſtria uti uellent præſtò eſſe. Cum autem domum reuertere *borum.*
tur,hyeme quidem tunica demptis manicis indutum,æſtate uero nudum labore cum ſeruis certare,
quibus cum ſedere ſolitum,eodem pane eodemq́; uino ueſci. Eius cum multis in rebus æquitaté,mo
derationem,graues cómemorantibus illis,ac ſapientes ſententias percepiſſet,ad cœnam uocari homi
nem iuſſit,quo deinceps uſus,manſuetis atque urbanis ipſius moribus,ſicuti uirgulto,cultura & præ
clara loci conditione opus eſſe animaduertit. Quamobrem Catonem induxit,animauitq́;,ut rem Ro
manam attingeret. Eò igitur profectus nonnullos ſtatim adeptus eſt,quos & uirtutis ipſius admiratio
ne,& forenſi patrocinio ſui ſtudioſos fecit. Cumq́; Valerius multum dignitatis ac poteſtatis in Cato-
nem contuliſſet,Cato primum tribunus militum,deinde quæſtor factus eſt. Poſtero autem tempore
cum iam late clarus eſſet,& cognitus foris,maximis in magiſtratibus Valerio comes fuit, conſul poſt
illum,& ſecundo prætor deſignatus. Ex maioribus natu Fabium Maximum delegit, cui quoniá glo- *Fabiú propo*
ria,rebus geſtis,potentia,primoribus urbis anteiret,ſe totum dedicauit. Illius mores & uitam uelut *ſitú habuit ui*
pulcherrimum bene uiuendi exemplum ſibi proponens,eius ueſtigia ingreſſus eſt. Hac de cauſa Sci- *tæ ſuæ exem*
pionis illius maioris,qui cum nondum ex adoleſcentibus exceſſiſſet,per quandam æmulationé aduer *plum.*
ſus Maximi autoritatem cótéderet,inimicitias & ſimultates parturiſecit. Cum quo,bello Punico quæ-
ſtor miſſus,ubi ſplendidos illius ſumptus & largitiones in exercitum animaduertit, in Scipioné mul-
ta cum libertate locutus eſt,non quòd impenſam plurimi faceret, ſed quòd maiorum continentiam
corrumpi quereretur,cum militem ad uoluptates,ad delicias,affluenti rerum uſu conuerſum cerne-
ret. Ei cum Scipio,ſe quæſtore nimium diligenti nequaquam egere reſpondiſſet,ſed qui plenis ad bel
lum uelis ageretur,& ciuitati rerum geſtarum,non pecuniarum rationem deberet,Cato Sicilia exce-
dens,unà cum Fabio magnis ad ſenatum clamoribus uenit,Scipionem inconſulte publicum æs effun
dere,& in palæſtris ac ſpectaculis iuueniliter exerceri,quaſi nullum iſtic imperium gerat,ſed ludos fe-
ſtos agat. Quamobrem ſenatui tribunos plebis ad eum dimitti placuit, qui ſi uera fuiſſe accuſationú
capita reſciſſent,ipſum Romam reducerent. Cæterum Scipio uictoriam in apparatu belli ſignificans,
per ocium quidem cum amicis conſuetudine comis ac iucúdus,in re autem ſeria & magna, cum pro-
pter munifice ac liberaliter expendendi ſtudium nunquá ſegnis uiſus eſſet,ènauigauit ad bellum. Ca
to,quoniá eloquentia plurimum poterat,uulgo Romanus Demoſthenes dicebatur. At ipſius uita lon *Eloquentia.*
ge clarior ac ſpectatior erat. Fuit per id tempus eo in loco propoſita dicendi facultas,ut ad hanc iuué-
tus ipſa magno ſtudio uelut ad commune certamen ferretur. Qui uero priſtinú illud & laborioſum
uitæ genus ſuſtineret,& tenuem cœnam,incoctum prandium,hirtam ueſtem,plebeiam domú liben
ter amplecteretur,quiq́; ſuperuacaneis rebus non indigere, quàm hanc minime neceſſariam ſupelle-
ctilem poſſidere præclarius putaret,ea tempeſtate rarus erat. Nam imperii magnitudine,priſcam illá
ſeueritatem ac puritatem minime reſpub.retinebat,quæ ditionis amplitudine,multas & cóſuetudi-
nes,& uariis ex gentibus exempla uiuendi ſuſciperet. Quocirca iuſtis ex cauſis uniuerſa ciuitas in Ca-

C

Animus infractus.

tonem uerſa uehementer admirabatur, cum reliquos uel laboribus fractos, uel uoluptatibus eneruatos, hunc utrinque inuictum eſſe intueretur. Nec id ſolum adoleſcens laudis & honoris cauſa faciebat, ſed poſt conſulatum & triumphum iam grandæuus, ut uictor athleta conſuetas exercitationes perpetuo ſeruauit, à quibus non prius deſtitit, quàm è uita migrauit. Nunquam enim ueſte maiore centum drachmarum ſumptu uſum ſe refert. Et imperator & conſul eodem uino quo & operarii uſus eſt: pulmentum ad cœnam ex foro aſſibus triginta comparare ſolebat: nec id uoluptatis ſuæ, ſed cõmunis utilitatis cauſa fecit, ut rei militari corporis uigor ſufficeret. Cum Babylonia ſupellex hæreditatis iure fortunis ſuis acceſſiſſet, ut quamprimum uenúdaretur, curauit. Nullam eius ullam tectorium habuiſſe, nec ullum mancipium ultra mille quingentas drachmas emiſſe dicit, quaſi non delicatis & formoſis, ſed colonis ac robuſtis, & ſtabulariis & bubulcis ſibi opus eſſet, quos deinde ſenectute confectos non paſci, ſed inutiles uendi oportere iudicauit. Præterea nihil bene conſtare quod ſuperfluum eſſet, adeoq; quodcúque non eſſet opus, etiamſi minimo id redimi poſſet, nimium eſſe aſſeuerabat. Paſcuum & ſeminarium agrum, quàm floreum & irriguum maluit. Hæc nonnulli nimiæ partis in rebus diligentiæ tribuunt, quæ plerique in eam partem accipiunt, ut in emendandis ac moderandis cæteris factum putent. Verum illud inſtitutum equidem nimis rigidum dixerim, quo ſeruos ſenio debilitatos, quemadmodum iumenta eiicere ac uendere cõſueuit, quaſi commoditate è medio ſublata nihil humanitatis ipſis hominibus debeamus, cum latiorem benignitas, quàm iuſtitia locum ſibi uendicet. Natura nanque nobis datum eſt, ut in homines duntaxat iuſtitia legitime utamur: in eos autem quibus aut gratia aut beneficio deuincti ſumus, etiamſi rationis uſu priuati ſint, manſuetudo uelut ex abundanti quodam fonte defluat. Equis enim & canibus cum confractæ labore uires ſunt, nõ modo pabula, ſed etiam quædam ſenectutis indulgentia à bono uiro debentur. Athenienſes cũ † Hecatonpedon exædificarent, quotquot ex mulis egregie laborem toleraſſent, uinclis ſolutos libere paſci ſiuere: quibus quodammodo libertate donatis cum ſponte quiſpiam ad operam deſcenderet, & iumentis, quæ currus ad arcem urbis uectarent, exhortãns ſpecie ducis præcurreret, ut publice ad extremum uitæ finem nutriretur, decreuerunt. Ad hæc equarum Cimonis ſepulchra, quibus Olympia tertium uicit, penes ipſius monumentum uidentur. Quid quod etiam canes familiares ac domeſticos cum alii multi, tum Xantippus ille priſcus diligentiſſime humandos curauerunt? Is enim canem qui eo tempore quo ciuitas urbe relicta, Salamina tranſmittebat, triremi ſecum enatauerat, in arce ſepeliuit. Cui loco etiam ætate noſtra Cynotaphium cognomentum eſt. Indecorum enim eſt, nos animatis uelut calceis aut uaſis uti: quæ ubi uſu fracta & attrita ſunt, abiicimus. Quod ſi nulla alia ratione, ſaltem exercendæ humanitatis cauſa noſmetipſos conſuefaciamus oportet, ut in hoc genere manſueti, faciles, iucundiq; ſimus. Nam (ut de meipſo dicam) nec bouem laboribus ſocium ſenectutis iam urgentis gratia uenderem, nedum hominem grandem natu ex loco in quo educatus eſt, & ex inſtituta uiuendi conſuetudine, uelut ex patria relegatum, iis pariter qui emunt, & iis qui uendunt inutilem factum, parua pro ſtirpe uænire oportere cenſeam. Cato uero huiuſcemodi rebus gloriari ſolitus, equũ quo conſul in rem militarem uſus eſt, in Hiſpania reliquiſſe ſe dicit, ne uecturæ illius reipublicæ rationem redderet. Quæ ſiue magnitudini animi, ſiue tenuiſſimæ diligentiæ tribui debeant, iudicio diſputari poſſet. Inter cætera uero, continentia Cato magnopere admiratione dignus fuit: nunquam enim imperator, & ſui & contubernalium commeatus cauſa, nunquam inquam amplius quàm tres tritici medimnos Atticos in ſingulos menſes, & pro iumentis in ſingulos dies unicum & dimidium hordei medimnum cepit. Hic cum Sardiniam prouinciam obtinuiſſet, ſua parſimonia plurimum à cæteris qui ante ipſum præturam illam adminiſtraſſent, differre ſe demonſtrauit. Nam ut illi publicis tabernaculis, lectis, ueſtimentis, magnifico apparatu, numeroſa ſeruorum ac amicorum multitudine, conuiuiis, graues erant: ſic ipſi nullam ad rem publico ſumptu opus fuit. Cum urbes adiret, ſine rheda proficiſcebatur: unus autem publicus miniſter ueſtem & cymbium ferens quo cum ſacrificaret, ſequebatur. In his adeo tenuis, adeo facilis ſubditis uiſus, alia ex parte grauem & elatum ſe gerebat. Nam & ad ea quæ ad iuriſditionem ſuam pertinerent inexorabilis, & in his quæ ad imperium ſpectarent adeo ſeuerus & integer fuit, ut nunquam populi Romani maieſtas illis terribilior, nunquam charior extiterit. Ipſius orationis genus haud ſanè diſſimile fuiſſe perſpicuum eſt. In eius enim ſermone, comitate grauitas, terrore iucunditas, & ſalibus auſteritas condiebatur. Huius oratio (ut de Socrate Plato ſcribit) grauis & ſapiens habebatur. Qui ſi exterius in congreſſu ſpectaretur, nullius dignitatis imaginem, ſed ſatyricum carpendi ſtudium præ ſe ferebat: ſin interius, ſeriis & dignitate rerum refertus erat, ut iis quibus cum loqueretur lachrymas mouere, & animum quò uellet trahere poſſet. Quocirca haud ſatis ſcio, quid nonnullis in mentem uenerit, ut genus dicendi quod à Catone uſurpatum eſt, Lyſiæ conferrent. Verum hæc uiderint qui uarias orandi formas diiudicare ſuum eſſe officium putant. Nos breuia quædam ſcribemus quæ memoriæ prodita ſunt, cum longe ſignificantius ac apertius ex ſermonibus, quàm ex lineamentis oris (ut plerique arbitrantur) de moribus hominum

Frugalitas.

Digreſſio qua Catonis inhumanitatem coarguit.

† Templũ Athenis alio nomine πεντηκοντάπεδον dictum ſuid.

D

Continentia.

Integritas.

Oratio foris mordax, domi placidior.

A minum cenſeamus. Hic aliquando cum populum Romanum importune tumultuantem, à partiendo ac diuidendo frumento auertere ſtatuiſſet, hunc in modum orſus eſt: Difficile quidem eſt Quirites, ad carentem auribus uentrem uerba facere. Ciuitatis rurſus mores increpans, inquit: Laborioſum eſt illam rempub. ſaluam fore, ubi piſciculus pluris quàm bos uenit. Romanos etiam multis pecudibus conſerre ſolebat. Nam & illæ ſingulæ nemini obtemperant: uniuerſæ autem gregis principem ſequuntur. Sic & uos, ab iis quos priuatim nequaquam conſiliarios habere uelletis, hic frequentes coacti, agi æquo animo permittitis. De uxoria poteſtate ſic eum locutum accepimus: Omnes homines uxoribus imperant, nos omnibus hominibus, nobis autem uxores. Hoc enim eſt ex eorum genere quæ à Themiſtocle grauiter ac prudenter dicta ſunt. Nam cum ſibi filius matris interceſſione pleraque iuberet, O uxor, inquit, Athenienſes Græcis imperant, ego Athenienſibus, tu mihi, tibi filius. Quare licentiam moderetur, qua fretus imprudens plus poteſt quàm uniuerſa Græcia. Populum Romanũ Cato non modo purpuræ, ſed ſtudiis atque exercitationibus conſerre magiſtratus dixit. Quẽadmodum enim tinctores eum maxime colorem inducunt, quo paſſim delectari mortales intuentur: ſic adoleſcentes ea magno ſtudio diſcunt & conſequi cupiunt, quæ uos honore ac laude digna iudicatis. Eos exhortabatur, ut ſiquidem uirtute ac moderatione magni facti eſſent, ne ad deteriora ſe conuerterent: ſin incontinentia ac improbitate amplitudinem eſſent conſecuti, ad meliora ſe conferrent. Satis enim exploratum habebat, ſuperioribus illis rationibus eos non mediocres honores adeptos eſſe. Qui ſumma cura ac diligentia ſæpe magiſtratus ambirent, eos uelut ignaros uiæ dicere ſolebat, ne errarent lictores quibus cum incederent, ſemper quæritare. Ciues grauiter increpabat, qui eoſdem frequenter publicis muneribus præficerent. Sic enim uel non multifacere principatum uidemini, uel non multos qui principatu digni ſint exiſtimatis. Ex inimicis cum quiſpiam turpiter ac ignominioſe uiueret, Huius mater, inquit, cum deos immortales precatur, ut hic ſibi uita functæ ſuperſtes ſit, execrari non orare ſe putat. Paternum quidam ſundum maritimum uenundederat, quo facto Cato magis atque magis ſe mirari ſimulauit, quòd longe amplius ipſe quàm mare potuiſſet, nam quæ uix pontus alluebat, iſte facile abſorbuit. Cum Eumenes rex Romam ueniſſet, & à ſenatu comiter ac honorificentiſſime ſuſceptus eſſet, & clariſſimorum circa eum ciuium frequentia certatim uerſaretur, Cato non obſcure tantum erga regem ſtudium ſuſpectum habens, eum declinabat: dehinc cum ipſi diceretur, Eumenem frugi uirum amiciſſimo animo in rempub. Romanam eſſe, Eſto, inquit, cæterum hæc ipſa bellua, rex ſcilicet carniuora eſt. Neminem ex regibus qui perbeati putantur, inuenies, quem Epaminondæ, Pericli, Themiſtocli, Marco Curio, & Hamilcari cognomento

B Barchæ optimo iure conferre poſſis. Inimicos inuidia ſibi affectos dictitabat, quia quotidie noctu exurgens rei ſuæ familiaris rationes negligeret, ut reipub. dignitati ac commodis omni cura uigilantiaq; conſuleret. Dicere quoque ſolebat, ſe gratia quam ex benefactis expectaret, priuari malle, quàm pœnam non dare, quæ ex malefactis ſibi deberetur. Omnibus qui ab officio deſtitiſſent, ſe duntaxat excepto, facile ignoſcendum eſſe iudicabat. Poſteaquam tres in Bithyniam legati Romæ delecti ſunt, quorum unus podagra, alter capite uulneribus confoſſo, tertius uecordia laborare uidebatur, ridens Cato, Populus Romanus, inquit, legationem emittit, quæ nec pedes, nec caput, nec cor habet. Scipio Polybii gratia ſuper iis qui ex Achaia relegati fuerant, cum Catone collocutus eſt. Poſtea cum multus ſermo de illorum reditu in ſenatu haberetur, & alii quidem reditum ipſis in patriam decernerent, alii uero accuratius quàm par erat contradicerent, hunc in modum Cato diſſeruit: Quaſi nihil habeamus quod dignum factu ſit, uniuerſum diem de græculis ſenibus altercando conſumimus, ac ſi multum interſit, utrum penes nos, an in Achaia ſepeliantur. Quibus ſimulac ex ſenatuſconſulto domum reuerti conceſſum eſt, Polybius in ſenatum introduci moliebatur, ut exulibus illis, qui grauiſſimi ordinis decreto in patriam redibant, priſtinos honores & magiſtratus reſtitueret. Qua de re cum Catonis ſententiam rogaret, ſubridens Cato reſpondit: Polybium quemadmodum Vlyſſem in ſpeluncam Cyclopis redire uelle, ut pileum & cingulum, quæ illic oblitus erat, repeteret. Affirmabat præterea ſtultos prudentibus uiris maiori emolumento eſſe, quàm prudentes ſtultis. Nam qui prudentia ualent, illorum errata facile deprehendere ac uitare: ſtultos uero quæ à prudentibus recte facta ſunt, imitari non poſſe. Se quoque longe plus adoleſcentibus delectari, quorum uultus rubore prius quàm pallore perfunderetur. Eo milite ſibi opus non eſſe, qui inter eundum manus, inter confligendum pedes agitaret, quiq; ſtertendo quàm hoſtibus inclamitando longius ſentiretur. Cum in pinguem quempiam acerbe maledictis inueheretur, quibus in rebus huiuſcemodi corpus ciuitati fructuoſum ac commodum eſſet, rogabat, cuius inter guttur & inguen cuncta ſub uentris ditione poſita forent. Libidinoſo cuidam inter familiares ſuos eſſe cupienti, conceſſurum ſe negauit, quoniam cum eo uiuere non poſſet, qui melius ac ſubtilius palato quàm corde ſentiret. Animum eius qui amoribus teneretur, in alieno corpore uiuere dicebat. Tribus item in rebus per omnes uitæ ſuæ partes pœnitentiam egiſſe: primum ſi mulieri quicquam arcanum aliquando crediſſet: ſecundum, ſi aliquo nau

Libere ſcitèq; dicta.
Plu. in Probl.
[…]lorus in epi tomat. lib. 10.
[…] uarii re[…] nituerit [...]tonem.

tranſmiſiſſet quò pedeſtri itinere ſibi proficiſci licuiſſet:tertium,ſiqua dies ei per incuriam inanis efflu
xiſſet. Deprauatum quoque quandoque ſenem conſpicatus, Te magnopere,inquit,rogo,ut cum ple- C
raq; turpia ſenectutem circumueniant,des operam ne te autore malignitatis acceſſio fiat. Ad tribu-
num plebis qui in ſuſpicionem ueneficii uenerat, iniquam legem ferentem, Adoleſcens,ait,nondum
ſcio,utrum haurire quod miſces,an approbare quod ſcribis, deterius ſit. Cato cuiuſpiam qui multis
intemperantiæ ac impotentiæ notis inuſtus erat probris uexatus, Impar mihi tecum,ait,certandi con
ditio eſt: nam ut & male audire & male dicere tibi facillimum ſimul ac promptiſſimum eſt, ſic mihi
maledicere inſuaue,& male audire inſuetum eſt. Quæ uel ab ipſo dicta prudenter uel reſponſa acu-
te mandata literis extant,huius generis ſunt. Verumenimuero cum Valerio Flacco,cuius amicitia &
conſuetudine familiariſſime utebatur,conſul deſignatus citeriorem Hiſpaniam ſortitus eſt. Huius
ubi complures populos in poteſtatem redegiſſet,complures dexteritate atque humanitate ſibi uendi-
caſſet, aduentantibus multis ac maximis barbarorum copiis eo in diſcrimine res erat,ut turpiter uim
Liuius lib. 4. Dec. 4. inferri poſſe putaretur. Quamobrem Celtiberos finitimos ad belli ſocietatem acceſsiuit,quibus du-
centa ſubſidii gratia talenta ſtipendii nomine depoſcentibus,cæteri quidem minime tolerandum eſſe
cenſebant,Romanum auxilia barbarorum tutelæ ſuæ cauſa mercede conducere. Tum Cato,nec gra
ue nec durum eſſe reſpondit:nam ſi uiciſſent,non ſuis opibus, ſed hoſtium facturum ſatis: ſi uicti eſ-
Geſta. ſent,nec eos qui repeterent,nec à quibus reperi poſſent,ſuperſtites futuros. Hanc pugnam,cum ſum
ma ui conflictum eſſet,uicit,magnoq; cum ſplendore reliqua procedebant. Omnium urbium muros
quæ intra Bætim amnem ſunt,à Catone uno die ſolo æquatos fuiſſe,Polybius autor eſt. Has pluri-
mas & multitudine & genere militum munitiſſimas extitiſſe conſtat. Ipſe Cato plura ſe oppida ce-
piſſe,quàm in Hiſpania dies egiſſe commemorat:eaq; haud ſanè iactantia eſt, ſiquidem re uera qua-
dringenta numero fuerunt. Milite itaque ex ea expeditione locupletato,ſingulas etiam argenti libras
uiritim diuiſit,illud adiciens,melius eſſe multos ex Romanis argentum,quàm paucos aurum haben
tes in urbem reuerti. Ex captiuis hoſtium rebus,præter cibum & potum,nihil ad ſe perueniſſe dicit.
Abſtinentia. Quod ab ipſo factum eſt,non quòd cuiquam uitio daret,ſi huiuſcemodi oblata occaſione,commodis
ſuis fortunisq; ſeruiret,ſed quia ipſe cum uiris optimis mallet de uirtute,quàm cum ditiſſimis de pe-
cunia,& auariſſimis de lucri quæſtusq; cupiditate certamen inire. Nec ſeipſum modo, uerumetiam
miniſtros ſuos ab omni prædæ noxa liberos ſeruabat. In caſtris quinque ſecum ſeruos habuit, quo-
rum uni Pacho nomen fuit. Is tres puellos ex captiuis qui ſub haſta ueniebant, emit: quod cum re-
ſciſſet Cato,præ timore Pachus antequam ad eius conſpectum ueniret, ſibimetipſi mortem conſci-
uit:ſic ſeruis deinde uenditis,pretium eorum Cato in ærarium retulit. Hunc cum adhuc in Iberia eſ- D
ſet,Scipio maior inimico animo inſectabatur,& rebus ipſius feliciter geſtis impedimento eſſe cupiés,
ut in illa prouincia ei ſuccederet,perfecit. Subinde ut quamprimum Cato magiſtratu decederet,ma-
gno ſtudio contendit,ipſe uero cum quinque militum cohortibus & quingentis auxiliaribus equiti-
bus Lacentanos ſubegit,ſexcentos transfugas in manū ſuam redactos ultimo ſupplicio affecit. Qui-
bus ex rebus infeſtum ſibi Scipionem mordens Cato, ſic Romam maximam fore per ſimulationem
dicebat,ſiquidem claro loco nan primas uirtutis partes ignobilibus minime concederent,& plebei or
dinis homines,quorum in numero ipſe eſſet, cum genere & gloria primariis de uirtutis laude certa-
rent. Quocirca cum pleraque aduerſus eum Scipio moliretur,ſenatus decreuit, nequid eorum quæ
à Catone cōſtituta eſſent,permutaret,aut abrogaret. Huius magiſtratus initio,Scipionis potius quàm
Catonis amplitudini ac autoritati detractum eſt. Nam ita quietæ res fuere,ut cum nihil memorabi-
Triumphus. le gereretur,per ocium mora ſegnis militibus eſſet. Cato ubi triumphans urbem inuectus eſt,aliud ui
uendi genus quàm cæteri ſolent, inſtituit:qui non uirtutis, ſed gloriæ cauſa, magno ſpiritu conten-
duntq; cumq; triumphos,conſulatus,ac ſpectatiſſimos honores adepti ſunt, ad uoluptatem atq; ocium
deinceps ſe conuertunt,& ea uitia quæ à reipub. dignitate & communi utilitate ſeiuncta ſunt. Non ſic
Cato,non ſic uirtutis neruos remiſit,ſed tanta cura & uigilantia,quanta qui primum reipub procura
tionem ſuſcipiunt,& honores & magiſtratus ſitiunt,cupiditate incredibili quandam aliam rationem
de integro ingreſſus eſt. Vt enim amicis & ciuibus uſui eſſet,neque patrocinii, neque militiæ labores
unquam repudiauit. Tiberium ſiquidem Sempronium conſulem,qui circa Iſtrum & Thraciam du-
† Attilio. ctabat exercitum,legatus iuuit:deinde cum Manlio † Accilio tribunus militum aduerſus Antiochum
illum magnum in Græciam uenit,qui tantum Romanis terrorem quantum nullus alter poſt Anni-
balem,iniecit,Aſiam ſanè quantamcunque Nicanor Seleucus habebat,uniuerſam fermè ſub nutum
ditionemq; ſuam recipiens. Simulac plurimas feroces ac pugnaciſſimas barbaras nationes domuit,ela-
tus animo cum Romanis belligerare cogitabat,quoniā eos ſolos dignos ratus eſt,quibus cum de impe
rio armis decerneret. Is nequaquā indecoram belli cauſam cōmentatus,Græcos ſcilicet præter neceſ-
ſitatem & uſum,Romanorum beneficio iam à Philippo & Macedonibus liberatos,ac ſuis priſtinis le
gibus uiuentes,cum copiis in Græciā tranſmiſit,quæ per id tēpus incertis fluctibus iactabatur, quod

partium

A partium duces regiis pollicitationibus animos innouandarum rerum cupiditate ſuſpenſos, in deteriorem partem excitaſſent. Quamobrem Manlius ad ciuitates legatos mittere. Titus quoque Flaminius (ut in eius uita ſcripſimus) multas ciuitates quæ res nouas moliebantur, ſine tumultu continere ac ſedare. Cato Corinthios, & Patrenſes, ac Aeginenſes Romanis aſciuit. Permultum etiam temporis Athenis conſumpſit, cuius adhuc oratio quædam extare fertur, quam græce ad populum habuit, quaſi miro quodam amore ueterum Athenienſium uirtutibus affectus, ſingulari cum uoluptate urbis pulchritudinem ac ciuitatis amplitudinem ſpectarum ueniſſet. Id autem falſum eſt, per interpretem enim cum illis locutus eſt: quanquam ita græce ſciret, ut interpretis officium minime ſibi neceſſarium eſſet. Latinis literis adeo contentus fuit, ut eos non magnopere probaret qui græca admirarentur: & Poſthumius Albinus, qui græce ſcriberet hiſtoriam, ueniam deprecatus, morſibus eius uacuus non fuerit, ſed audierit ignoſcendum eſſe, ſi Amphictyonum decreto coactus, illas res geſtas ſcribere adortus eſſet. Acerrimam eius in dicendo celeritatem magnæ Athenienſibus admirationi fuiſſe traditum eſt. Nam quæcunque ipſe breuiſſima oratione expediret, interpres multo uerborum ambitu uix renunciabat. Quocirca rati ſunt Græcis quidem ſermonem ex labiis, Romanis autem ex corde proferri.

Orationis mira celeritas.

Antiochus ubi Thermopylarum anguſtiis ualido præſidio firmatis, uallo & muro locum, qui natura ſui iniquus & difficilis erat, ſtationibus etiam armatorum obiectis communiſſet, quaſi opinione ſua iam bellum exploſiſſet, confidebat. Quo factum eſt, ut à fronte quidem fauces expugnare Romanus penitus deſperaret. Illum uero Perſarum circuitum uerſans animo Cato, noctu quibuſdam acceptis copiis ire pergit. Cæterum cum ſuperiorem ſemitam primi tenuiſſent, captiuus quidam itineris dux, errore uiæ captus militi dubiis in locis ac præcipitibus cõſtituto, mœrorem ſimul ac pauorem iniecit. Conſpicatus hoc diſcrimen Cato, cæteris omnibus quiete iuſſis manere, & L. Manlio uiro ad conſcẽdendos montes aptiſſimo comite aſcito, per loca confragoſa laborioſum & multis obiectum periculis iter ingreſſus eſt: nocte enim intempeſta nihil lucente luna proficiſcentibus, oleaſtris, ſaxis, aſpretis late diſperſis, ſingularis incertitudo & obſcuritas proſpectum ademerat, donec in tramitem incidere, cuius, ut aſſequebatur coniectura, in hoſtium caſtris finis erat. Tum ubi ſigna nonnullis apertis ac conſpicuis truncis appoſuere, quæ ſupra Calidromum (id enim cacuminis nomen erat) eminerent, ad ſuos reuerſi ſunt.

Li. li. 6. dec. 4

Mox ad inſignis illas notas copias adducentes eum ingreſſos callem, cum paulum proceſſiſſent, eo deficiente conuallis quædam excepit, ubi denuo uniuerſi metu ac trepidatione uix mente conſtabant, ignari quòd propè hoſtem eſſent. Diluceſcente iam die, & uox quædam audiri uiſa, & repente

B Græcorum uallum deſpici cœptum, qui præcipites illas rupes cuſtodes ſeruabant. Hoc loco firmatis cohortibus, Cato Firmianis ad ſe uocatis, quorum perpetua fide ac prompta opera uſus erat, hiſque extemplo dicto parentibus, hunc maxime in modum loquitur: Vnum ex hoſtibus ut uiuum in manum meam adducatis opus eſt, qui me doceat, quibus hæc prima cuſtodia data ſit, quanta hoſtium multitudo, quæ omnium diſpoſiuo, quis ordo, quis apparatus quo nos excepturi ſunt: ad eum corripiendum, tota in celeritate ac audacia ſpes eſto: eodem modo leones inermes fiducia & ſpe pleni horrenda immanium ferarum luſtra ingredi ſolent.

Frontinus li. 1. de explorandis conſiliis hoſtium.

Quæ cum dixiſſet Cato, Firmiani, ut erant, per montes ad ſpeculatorias cuſtodias diſcurrunt, quibus irruentibus, omnes tale nihil expectantes tantus undique pauor inuaſit, ut quid in rem eſſet ignari paſſim fuga diſperſi ſint. Ex his unus ipſis cum armis prenſus in manus Catonis defertur, à quo explorat, cum reliquæ copiæ in anguſtiis cum rege ſedeát, ſexcentos Aetolos ibi delectos eſſe, qui extremas collium partes pro ſtatione tenerent. Horum ſimul negligentia Cato & paucitate contempta, extemplo iuſſis canere tubis, ingentii clamore ac ſtrepitu primus ſtricto pugione ſuos admonuit: quos cum ex præruptis montibus repente inuectos cernerét, in regia caſtra fugientes, omnia tumultu ac terrore cõplent. Manlius interim munimenta, quæ fauces illas tutabantur, uniuerſo admoto exercitu ex inferioribus oppugnabat. Tũ Antiochus os lapide ictus excuſſis dentibus doloris acerbitate equum auertit. Exercitus nulla ex parte uim Romanorum ac impetum ſuſtinere, ſed effuſa fuga terga dare, & per ancipites ſaltus paluſtri limo & uoraginibus inuios ac præruptos & lubricos colles iter habere. Ad hæc intra anguſtias illas inuicẽ occurrentes, ita circũfuſo undique terrore ac hoſtili ferro obtorpeſcere, ut Romanus eos paſſim cæderet. Cato uſquequaque minime parcus ſuarũ laudũ prædicator, à iactãtia, quæ res magnifice geſtas ſequeretur, non abhorrebat, tũ hiſce præclaris factis ſuis magnũ cumulum adiecit. Iis enim qui eum inſectantẽ ac cædentem hoſtes uiderát, dixit, nullo pacto tantũ populo Ro. Catonẽ, quantũ Catoni populum Ro. debere.

Iactantia comes bene geſtarum rerũ.

Ipſe quoque Mãlius conſul ardentẽ adhuc ex uictoria Catonẽ aliquãdiu cõplexus, ſingulari cum lætitia clara uoce teſtatus eſt, neque ſe, neque uniuerſum popu. Ro. maximis ac immortalibus Catonis beneficiis meritam laudem & gratiá referre poſſe. Haud multo poſt Cato certus rerũ geſtarũ nuncius Romã miſſus, proſpera nauigatione Brunduſiũ traiectus eſt. Illinc autem ſoluens, uno die Tarentum delatus, quatuor cõſequentes iter habés, quinto Romã ab ora maritima profectus, primus uictoriã nũciauit: quare gaudio & ſacrificiis ciuitatẽ refer ſit, eique magnos ſpiritus iniecit, ut maria, ut terras ſuo uẽdicare poſſet im-

perio. Hæc fermè bellicis artibus egregie à Catone acta ſunt. Accuſationes ac uituperationes in im- C
probos reipub. partes ſingulari quidem ſtudio dignas eſſe ratus, & accuſantibus aliis opē tulit, & quoſ
dam qui in iudicium uocarent, ut Petilium in Scipionem, comparauit: quem cum amplitudine fami
liæ, & uera animi magnitudine calumnias calcare percepiſſet, miſſum fecit, quoniam quod in eius per-
niciem conſtituiſſet, conſequi deſperaret. Lucium autem fratrem inito cum accuſatoribus conſilio,
grandi ære in publicum referendo mulctauit. Quod cum luere non poſſet, niſi ipſum prouocatio ad
tribunos plebis ægre liberaſſet, in uincula coniectus eſſet. Cum adoleſcens quidam patris iam uita fun
cti inimicum ignominia affeciſſet, cum deinde per forum deambulantem obuium ſibi factum Cato
comiter complexus, Aequum eſt, inquit, non agnis, non hœdis, ſed æmulorum lachrymis ac dam
nationibus ſic exequias parentum celebremus. Quæ quamuis ita ſe haberent, calumniarum tamen
in Repub. expers non fuit: nam ubicunque inimicis accuſationis argumentum accuſationemq; præ
ſtabat, in cauſa dicenda magno cum diſcrimine uexabatur. Fermè enim quinquagies ei diem dictam
eſſe ferunt. Poſtremo ſex & octoginta natus annos accuſatos, uulgatum illud dixiſſe fertur, Difficilli-
mum eſſe, cum inter alios homines uixeris, penes alios de his criminibus reſpondere, quæ ab aduer-
ſariis obiecta ſunt. Nec in ea ætate forenſibus cauſis ac contentionibus modum ſtatuit. Nonageſimo
† Liuius legit Sergium. enim anno † Seruilium Galbam ad populi iudicium adduxit: ex quo ſatis conſtat, ipſum uelut Ne
ſtorem patriæ operam nauaſſe, dum tertiam uiueret ætatem. Is enim, ut diximus, Scipioni maio
ri inferior, ſuis in Repub. conflictationibus in Scipionem uſque perrexit minorem, filium Pauli, qui
Perſeum & Macedonas bello uicit, illius autem adoptionis iure nepotem. Annos decem Cato poſt
conſulatum Cenſuram ambiuit, quæ cum omnium magiſtratuum facile princeps ſit, uniuerſæ rei ſu
Cenſorum poteſtas. premum & perfectiſſimum locum habet. Hæc cum alias res, tum uero ut mores uitasq; diſcutiat,
plurimo imperio ac poteſtate eſt, ut quæ de nuptiis, de liberorum procreatione, de uiuendi ratione,
de conuiuiis diligenter inquirat. Nullam denique omnium cupiditatem ac inſtitutionum eſſe, quam
adoriri ac indagare non oporteat. His enim putabant longe facilius quàm publicis muneribus, aut
iis quæ in oculis omnium fiunt, hominum mores eum poſſe deprehendere, qui ſeueritate diſci-
plinæ, nequis ad uoluptatem uerteretur, cuſtodiret, & acerrime coerceret nequis patriam ac conſue-
tam uiuendi diſciplinam tranſgrederetur. Ad hoc igitur munus alter patritius, alter uero plebeius
deligebantur, quos Cenſores appellabant. His licebat & integrum erat, è ſenatu eos eiicere, & illis
equum adimere, qui flagitioſe ac intemperanter degerent. Ipſi quoque ſacrificiorum pretia curabant,
& deſcriptionibus genera, & Reipub. officia diſtinguebant. Multas præterea poteſtates hic magiſtra- D
Li. li. 9. dec. 4 tus habet, quapropter in petitione Cenſuræ nobiliſſimi & primores patrum Catoni obſtiterunt. Pa-
tritii quidem inuidia ſtimulati, cum hoc pacto nobilitati maxime detractum iri putarent, ſi ignobili
loco nati quamprimum ſummum honoris gradum obtinerent: tum etiam uehementer commoue-
bantur in quibus ex multorum malefactorum conſcientia & priſci moris tranſgreſſione, uiri auſte-
ritas terrori erat, quam difficilem & inexorabilem fore ſibi ſuadebant, ſi cenſorii muneris ius & au-
toritas acceſſiſſet. Idcirco ſtudiis partium ex compoſito paratis, ſeptem candidati in campum dedu-
cti cum Catone, magna contentione petierunt. Hi quidem bona ſpe multitudinem colere, ut quæ
mollem & uoluptuoſum iam magiſtratum expeteret. Contra Cato aliam petendi rationem ingre-
di, nullam facilitatis aut comitatis ſignificationem præ ſe ferre, uerum potius ex ſuggeſto in impro-
bos minitabundus, aperte & palàm teſtari, ciuitati maxima expiatione opus eſſe. Huc in modum po
pulum rogare, ut ſi prudentes eſſent, non blandiſſimum, at aſperrimum medicum deligerent. Se qui
dem illum eſſe: alterum autem ex patritiis Valerium Flaccum, quo uno collega delitias ac mollitiem
uelut hydram excidens atq; concremans, ut opinio ſua ferebat, operæpretium quid facturus erat: cū
cæteris uero minime ſibi liberum fore pro dignitate reipub. adminiſtrare, quoniam optimos præce-
ptores formidarent. Qua quidem in re populus Romanus magnis ſanè principibus dignus, ſic excel-
ſo animo fuit, ut nec rigidos, nec elatos Catonis mores extimeſceret, uerum cæteris omnibus popu-
laribus, & qui cuncta ad gratiā facturi uidebantur, repulſis, cum Catone Flaccum cenſorem deſignarit,
cui non uelut candidato, ſed iam principi & imperitanti paruit. Cato L. Valerium Flaccum collegam
amiciſſimum ſenatus principem deſcripſit, è quo cum alios complures, tum Lucium Quintium Fla-
minium eiecit, qui ſeptem annos antea conſul fuerat, & quod longe ſibi glorioſius fuerat, T. Flaminii
frater, qui armis Philippum debellauerat. Cauſam autem cur è ſenatorio loco motus ſit, hanc acce
Supra in uita Flaminii. pimus. Lucius adoleſcentem liberali forma ſcortum deperibat, quem ſemper comitem ſecum habu-
it. Is cum Lucius imperator rem gereret, & honore & gratia apud eum tantum potuit, quantum qui-
cunq; ſuperiori tempore beneuolentia & familiaritate illi deuinctus eſſet. Penes ipſum igitur conſu-
lari prouinciæ præfectum aliquando in conuiuio ex more diſcumbens, multis blandimentis Lucium
qui uino facile uincebatur, alliciebat: quem cum à ſe diligi plurimis uerbis oſtenderet, hoc teſtimonio
uſus eſt: Omnibus domi gladiatorio ſpectaculo intētis, cuius tametſi uiſendi deſiderio afficerer, quod
obtruncari

A obtruncari nunquam hominem uiderim, tamen ſub ipſum ſpectaculum ad te properaui. Lucius autem indulgens amator cum parem illi gratiam referre uellet, Huius, inquit, rei cauſa ne mecum ſubtriſtis ſis, hoc enim mœrore te quamprimum liberabo. Extemplo igitur unum ex iis qui rei capitalis crimine damnati erant, ad ſe in conuiuium adduci imperat, & accerſito cum ſecuri carnifice, amaſiolum denuo rogitat, utrum hominem percuti ſpectare cuperet: qui cum ſe uelle reſpondiſſet, collo caput eximi iuſſit. Ad hæc quæ plurimi tradiderunt, accidit Ciceronis teſtimonium, apud quem in dialogo de ſenectute Cato talia diſputat. Liuius autem eum qui interfectus eſt Gallum transfugam fuiſſe, nec Lucium feriendi negocium carnifici dediſſe, ſed propria manu in corpus illius ſæuiſſe commemorat, idq; in oratione Catonis ſcriptum extare. Moto itaque Lucio ex ordine ſenatorio, Titus frater id ægre paſſus ad populum confugit, rationem offerre iubens, cur adeo ignominioſe fratrem eieciſſet. At ille cum conuiuii turpitudinem expoſuiſſet, & Lucius negaret, ad iuſiurandum à Catone reuocatus tergiuerſatus eſt. Id ubi multitudo perſpexit, dignas dediſſe pœnas ſciuit. Deinde cum ſpectaculo ciuitas frequens intereſſet, Lucius conſularem locum prætergrediens, procul conſedit. Qua re populus uehementer miſericordia commotus, magno plauſu reuerti, & in honeſtiore ſede collocari coegit, quaſi quoad ſibi liceret, quod in eum factum eſſet, emendaret, & uulnus quod inflixerat, hoc ſtudio, hoc beneuolentiæ teſtimonio mitigaret. Manlium quoque uirum clariſſimum, conſulem futurum, è ſenatorio loco mouit, quod interdiu præſente filia diſſuauiaſſet uxorem: quem cum increparet, teſtatus eſt ſe nunquam, niſi cum aliquando tonaret, ſuam complexum: unde per iocum dixiſſe fertur, tonante Ioue ſe beatum eſſe. Lucius etiam Scipionis Aphricani frater Catoni cauſam attulit, ex qua ſibi ſingularem inuidiam contraxit: haud enim æquitate cauſæ, ſed Aphricani contumelia potius, à Lucio Scipione uiro triumphali equum ademiſſe creditus eſt. Ad hæc moleſta magnopere multos eius ſeueritas affecit, qua ſumptuoſos apparatus, quos nemo penitus reſcindere potuiſſet, circuncidebat, quoniam plurimos in ciuitate luxuries iam ægros reddiderat ac propemodum labefactauerat. Vt igitur in omnes animaduerteret, coegit ueſtis, carpenti, mũdi muliebris, & domeſticæ ſupellectilis decuplum amplius in cenſum referri, quàm earum rerum pretium ſineret, ſi mille quingentas drachmas exceſſiſſet: alioqui in animum induxerat, ut maiori cenſu grauati, plus in ærarium conferrent. Inſuper tria ſingulis millibus æra attribuit, ut cum frugi uiros & moderatos ſibi fortunis pares, pauciores pecunias in fiſcum perſoluere cernerent, à luxu deſiſterent. Grauiter autem Catoni ſuccenſebant quicunque ut inſtituerant laute uiuẽtes, tributi noĩe ſuas

B opes exhauriebãt, aut qui delitias quibus capti & demulcti erant, propter pecuniarũ collationes exuebant. Leges enim quibus diuitiarum oſtentatio interdicitur, nonnulli diuitiarum ademptionem eſſe arbitrantur. Eas autem nequaquam rebus quæ ad uitam neceſſariæ ſunt, ſed ſuperuacaneis oſtentari. Quapropter omnium conſenſu Ariſtonem philoſophum maxime admiratum ferunt, homines potius ſuperfluis fortunæ bonis, quàm neceſſariis ac commodis beatos ſeſe putare. Vnde Scopas Theſſalus, cum quiſpiam familiaris ab eo quicquam aſſequi contenderet, quod neque neceſſarium ſibi, neque ualde commodum eſſet, Huiuſcemodi rebus, inquit, & felix ſum & locuples; ſuperuacuis inquam, & uſui minime neceſſariis. Sic uehemens opum ſtudium nequaquam nobis à natura datum, ex uulgari & aliena opinione introductum eſt. Quæ quanquam ita eſſent, Cato tamen tales incuſatores nihili faciens, etiam atque etiam ſeuerius animum intendit. Aquæductus enim quibus aquam publicam priuatim in domicilia & hortos ſubductam uſucapiebant, abſcidit: & quæcunque in loca publica porrecta eſſent ædificia, diruit ac demolitus eſt. Operarias artes ad mercedem prauam cõtraxit, uenditionibus ſupremo pretio uectigalia æſtimauit. Ex quibus haud mediocris in eum delata eſt commoditas. Qui uero cum Tito Flaminio ſentiebant, aduerſus Catonem conſpirantes, impenſas & ſacrarum ædium & urbanorum operum locationes, uelut inutiles irritas fecerunt. Tribunos etiam plebis impudentiores, & ad omne facinus propenſiores ſolicitauere, ut Catonem ad populum prouocantes, duobus talentis mulctarent, eiq; in apparatu baſilicæ magnis altercationibus refragati ſunt, quam ex ære publico uicinam foro ſub curiam à ſe in ædificatam Porciam baſilicam appellauit. Populus mirum in modum Catonis cenſuram gratam habuit: cui cum ſtatuam conſularem in templo Sanitatis collocaſſet, nec Catonis præturas, nec imperia, nec triumphum, ſed hunc titulum inſcripſit: Rem Romanam iam prolabentem & in deterius uerſam, Cato creatus cẽſor modeſtiſſimis inſtitutis, optimis moribus ac præceptis priſtinum in locum reſtituit. Huiuſcemodi honoris ambitioſos initio contempſit, eos namq; ignorare dicebat, quòd fabrorum aut pictorum operibus gloriarentur, cum honeſtiſſimas pulcherrimasq; eius imagines populus Romanus animis circunferret. Nõnullis admirantibus, quod ignobiles & mediocres homines ſtatuas haberent, Cato uero nullam: Quæri, inquit, malo, quamobrem Catonis ſimulachrũ hic nõ poſitum ſit, quàm cur poſitum ſit. Neminẽ præterea bonũ ciuẽ laudari ac celebrari paſſus eſt, niſi id cõmuni utilitati cõiunctũ eſſet. Plurimum uero, præter cæteros, de ſeipſo prædicauit: cui magno illud argumẽto eſt, quòd qui in uita de officio defeciſ-

Vulgi inconſtantia

Luxũ in rep. ut diminueret

Scitũ Ariſtonis dictum.

Cato haud ſane detrectator laudũ ſuarum. ſent,ſiquando reprehenderentur,eos minime uituperatione dignos,quia Catones non eſſent,dicere C
ſolitum referunt. Illos etiam qui eius acta,nec magna cura,nec ſingulari diligentia imitari conarẽtur,
ſiniſtros Catones appellare. Vniuerſum ſenatum periculoſis reipub. temporibus,in ſe,ut in ſæua tẽpe
ſtate uectores in gubernatorẽ,oculos cõuertere. Quapropter eo abſente,res grauiſſimæ ſæpe in aliud
Liuius. tempus prorogari. Quæ non ſolum ſuo,ſed aliorum quoq; teſtimonio uera fuiſſe conſtat. In ciuitate
igitur cum uitæ inſtitutione,eloquentia,ætate multum anteiret,magnos honores ac ſingularẽ digni-
Vita priuata tatem conſecutus eſt. Fuit bonus in liberos parens,in uxorem maritus frugi,& rei pecuniariæ procu-
rator non uulgaris. Nanque huiuſmodi curas cogitationesq;, non perinde ac paruas & humiles,à ſe
alienas iudicauit. Quàobrem oportere arbitror,ut quæcunq; de his ab ipſo bene conſtituta ſunt,ſum
Vxor. matim dicam. Fœminam quæ longe magis generis antiquitate,quàm diuitiis polleret,uxorem cepit:
quanquam autem utranque grauem & moleſtam cenſeret,tamen honeſto loco natam, natura magis
turpitudinem uereri,& ad ea quæ recta eſſent,marito obſequentiorẽ fore cogitabat. Eos qui uel uxo
rem uel liberos uerberaſſent,quaſi in ſanctiſſima deorum templa manus intuliſſent, impios eſſe pu-
tabat:eumq; maiori laude dignabatur,qui bonum maritum ſe ageret,quàm qui in ordine ſenatorio
Laert, lib. 2. magnus eſſet. Quocirca Socratis illius priſci nihil amplius admiratus eſt, quàm quòd difficilem &
contumacem coniugem,& inſanos liberos nactus,cum eis comiter atque humaniter uixiſſet. Vbi Ca
to filiolo auctus eſt,niſi reſpub. impedimento eſſet,nullum officium ſibi antiquius duxit, quàm ut in
Filius. tempore quo infans lauaretur,& uelamentis inuolueretur,uiſendi cauſa domum ueniret. Hunc ſuo
lacte uxor aluit,quem ut ſeruorum beneuolentia & charitate muniret,ancillarum puellos interdum
Filium inſtituit ipſe. uberibus ſuis admouit,haud ignara quanta neceſſitudine plerique cibo ſodalitio conuincti ſint. Cato ue
ro filium quamprimum per ætatem intelligere potuit,literis erudiuit,tametſi Chilonem gratiſſimũ
ſeruum grãmaticum haberet,qui tum pluribus pueris ludum aperuerat,ĩdignum (ut ipſe perhibet)
ratus,natum ſuum,ſi diſcendo tardiuſculus eſſet,ab eo qui ſeruiret,reprehendi ac aurem diſtorque-
ri. Doctrinæ huius quoq; cauſa,mancipio debere gratias noluit. Ideoq; ipſe literarum præceptor fuit,
ipſe leges edocuit,ipſe exercendi corporis magiſter,non modo iaculandi,tractandi arma,equitãdi,ſed
etiam pugno dimicandi,& calorem & frigus tolerandi,ac rapidos gurgites & aſperrimos fluuios tran-
ſeundi artes inſtruxit. Ipſe etiam propria manu hiſtorias maiuſculis literis exaraſſe teſtatur, ut domi
maiorum uirtutis exempla filiolo uſui & adiumento forent. A uerborum turpitudine,præſente pue
ro,ſic temperauit,quaſi Veſtalibus uirginibus arbitris locuturus eſſet. Nec cum eo unquam lauit, id
quod à Romanis factitatum eſt. Generos enim cum ſoceris balneum ingredi uitio dabant, quoniam D
membrorum nudationem inſpectantibus illis cum decore fieri non poſſe iudicarẽt. Poſtea cum à Græ
cis Romani nudari didiciſſent,ipſi ſubinde Græcos,ut id cum uxoribus uſurparent,docuerunt. Om-
nia igitur quæ ad ingenium & ſolertiam pertinerẽt,Cato qui filium perinde ac pulcherrimum quod
dam opus ad uirtutem formabat ac effigiabat,ex ſententia perfecit. Cum uero corpus natura mollius
quàm ut laboribus ſufficere poſſet,appareret,ſtricte ac caſtigate leges uiuẽdi ei remiſit. Qui quanquã
natura talis eſſet,ſtudio tamen & induſtria adeo in re militari ſtrenuus fuit,ut in ea pugna qua Pauli
Aemilii auſpiciis aduerſus Perſeum dimicatum eſt,maxima cum laude certauerit. Vbi cum ictu pu-
gio reiectus ob ſudorem manu excidiſſet,mœrore affectus ad familiares ac contubernales conuerſus,
inclamitans cum eis in confertiſſimos hoſtes ſe coniecit. Tum magna dimicatione,magna ui, nudato
loco,inter armorum & cadauerum quæ utrinque ceciderant aceruum,gladium uix inuenit. Hæc cum
Paulus imperator animaduertiſſet,magna cum admiratione delectatus eſt. Quædam inſuper Cato-
nis ad filium extat epiſtola, in qua eius cupiditatem ac uehemens in enſe recipiendo ſtudium ma-
gnopere laudat. Hic adhuc adoleſcens Tertiam Pauli Aemilii filiam Scipionis ſororem cepit uxo-
rem,cum non tam patris dignitate,quàm ſua ſingulari uirtute,clariſſimæ adeo gentis affinitatem ſi-
bi cõparaſſet. Talis deniq; uir fuit,ut ſedulitas,induſtria,diligentia,quibus eũ pater excoluit, ipſius ex
pectationi reſpondiſſe uideatur. Multos ſeruos Cato ex captiuis emit,pueros præſertim, ut aptius &
facilius uelut catulos & pullos educare ac erudire poſſet. Hos ſic inſtitutos accipio, ut minime alie-
Diſciplina ſeruorum. nam domum niſi Catonis aut uxoris iuſſu introirent. A quibus cum quæreretur,quidnam Cato fa-
ceret,nihil niſi neſcire ſe reſpondebant. Oportebat (ut ſibi perſuaſerat) ſeruos domi uel aliquod ne-
ceſſariũ munus obire,uel quiete corpus reficere. Quapropter eis magnopere delectari ſolitus eſt,quos
ſomno deditos uideret,quod ipſos mãſuetiores & præſtantiores futuros,q̃ multis uigiliis affectos pu
taret. Seruos congreſſus & coitus cauſa in grauiſſima facinora illabi ratus,ſtatuit ut definito ære,cum
ancillis congredi poſſent:cum cæteris autem mulieribus ne liceret,interdixit. Horum incuriam atque
imprudẽtiam in iis quæ ad cibum ſpectarent,initio cum tenuis adhuc & inops militaret, moleſte nun
quam tulit. Indecorũ enim uentris aut gulæ cauſa graues lites & cõtrouerſias cum pueris & miniſtris
habere aiebat. Poſtea uero fortunis auctus,cum amicorum & collegarũ conuiuium celebraret, conti-
nuo poſt cœnam eos loro caſtigauit,qui ab obſequio aut apparatu per negligentiã defuiſſent. Præterea

qui

A qui mutuæ ſemper inter ipſos ſeditiones eſſent, efficiebat, quod illorum uoluntatem animorumq́;
conſenſum & ſuſpectum haberet, & maiorem in modum formidaret. De ſeruis qui capitalis noxæ rei
eſſent, præſentibus cæteris iudicium agi, & de damnatis ſupplicium ſumi uoluit. Dum accuratiſſime
prouentus ad intentiſſimam formam referret, agriculturam † delectationem potius quàm fructum † διαγωγὴν
æſtimabat. Vt autem tuto in loco fortunas ſuas collocaret, paludes, lacus, aquas calidas, loca fullona-
riæ accommodata, prædia quæ cum opere ruſtico facile colerentur, cum ſua ſponte ſyluis & pabulatio
nibus referta eſſent, comparabat, ex quibus multum pecuniarum caperet, eisq́; Iuppiter (ut ipſe dice
re ſolebat) nocere non poſſet. In re nautica eo fœnore utebatur, quod in primis reprehenſum eſt. Iu-
bebat enim quibus mutuo dederat, ut multos communiter in ſocietatem aſciſcerent, qui quinqua-
ginta numero facti, totidem diſpertiti nauibus, ipſe extra uſuram partem unam per Quintium liber-
tum capiebat, qui cum iis qui fœnori obnoxii erát, enauigabat. Erat enim haud uniuerſam in ſortem,
ſed magno cum emolumento paruam in rem diſcrimen. Seruis etiam lucri cupidis argentum præbe-
bat, ut pueros emerent, quos impenſa Catonis educatos ac inſtructos poſt annum uenundabant. Ex
his Cato compluris detinuit, pretio quantum qui maximo emiſſet ſupputando. Cum huiuſcemodi
quæſtus ſtudium filio perſuadere conaretur, non uiri, uerum uiduæ mulieris eſſe dixit, extenuatas fa
cultates dimittere. Illud autem longe magis eius animi uehementiam declarat, quòd illum homi-
nem admirabilem ad gloriam, ac diuinum appellauit, qui rationes ſuas ampliores quàm accepiſſet, re
linqueret. Ea tempeſtate qua Cato iam grandis natu erat, Carneades Academicus & Diogenes Stoi-
cus philoſophus legati Athenis Romam uenere, ut Athenienſium ciuitatem quingentis talentis qui-
bus Cecropiorum poſtulatione à Sicyonis indicta cauſa mulctata fuerat, liberarent. Mox adoleſcen-
tes huiuſcemodi legatos uiſendi & ſalutandi gratia frequentes conuenerunt, quos cum diſputantibus
interfuiſſent, laudibus & admiratione extollebant. Carneades præcipue gratioſus habitus eſt, in quo
ſic ſumma uirtus cum ſumma æſtimatione iungebatur, ut maxima comitate deuinctis auditori-
bus, quemadmodum ſpiritu, ſic rumore ciuitas ſubito compleretur, unius græci hominis eloquen-
tia pariter ac ſapientia ſingulos demulceri ac teneri, & incredibili quodam ſtudio iuuentutem cunctis
poſthabitis uoluptatibus ac reliquis exercitationibus, quaſi diuinitus afflatam ad philoſophiam con-
uerti. Quod cum cæteris Romanis iucundum ſpectaculum eſſet, quando complures adoleſcentes
optimis græcis artibus erudiri, & cum ſpectatiſſimis uiris uerſari cernerent, principio ipſe Cato hu-
iuſcemodi doctrinæ ſtudiis uniuerſam ciuitatem abundare grauiter ferebat. Verebatur enim ne ad
B hanc humanitatem conuerſa iuuentus, ſic dicendi laude duceretur, ut rerum gerendarum ac mili-
tiæ gloriam contemneret. Vbi uero philoſophorum nomen paſſim per urbem celebrari cœptum
eſſet, & uir clariſſimus C. Attilius magno ſtudio exorato ſenatu, primam eorum orationem uerbis
latinis interpretatus eſſet, Cato ſecum ſtatuit, uniuerſos philoſophos quadam honeſtatis ſpecie Ro-
ma dimitti. Quocirca in curiam ueniens primoribus patrum grauiter queſtus eſt, quòd diuturno
tempore infecta re legati in urbe ſedeant, qui tanto ingenio, tanta facultate dicendi ſunt, ut facile quæ
cunque uelint perſuadeant. Quamobrem Reipub. ſaluti conducere quoddam ſenatuſconſultum
mature decerni, quo hinc abeuntes ad ſcholas reuertantur, ubi liberos Græcorum ſuis artibus inſti-
tuant, Romani uero adoleſcentes more maiorum legibus & principibus obediant. Huius ſenten-
tiæ autor fuit Cato, non quia Carneadi (ut nonnulli ſuſpicabantur) infenſus eſſet, ſed quia philo-
ſophiæ penitus aduerſus, omnem græcam doctrinam, quantum in ipſo erat, inſectabatur. Quippe
cum Socratem loquacem & uiolentum hominem appellaret, qui cum in patria ſua plus poſſe quàm
leges paterentur affectaret, priſcos mores ac ueteres conſuetudines antiquare, ciuesq́; ſuos ad contra
rias priſtinis inſtitutis opiniones traducere molitus eſt. In Iſocratem inuectus, eius in ſcholis diſcipu-
los conſeneſcere aiebat, ut apud inferos cauſas quas in fidem ſuam recepiſſent, patrocinio tuerentur.
Ad hæc cum Græcorum ſtudia ad filium maledictis inceſſeret, qui curam & uigilantiá ad Græcas ar-
tes contulerat, grauiori ſono uocis, quàm ſibi per ſenectutem liceret, quaſi numine afflatus oraculum
ederet, Romanos tunc imperio ſpoliatú iri dixit, cum ſe græcis literis dediſſent. Cæterum hæc ipſius
maledicta falſa atq; inania fuiſſe, cõſequens tempus oſtendit. In quo cum ciuitas rebus geſtis ampliſſi-
ma facta eſſet, omni cõmendatione humanitatis græcarum diſciplinarum etiam atq; etiam infloruit.
Nec Græcos philoſophos ſolum Romæ, uerum medicos odio & ſuſpicione proſecutus eſt. Cumq́; il-
lud Hippocratis, qui à rege Perſarum multorum pollicitatione talentorum accitus, nunquã barbaris
Græcorum hoſtibus ſui facultatem facturum dixerat: Hoc, inquit, cõmune medicorum iuſiurãdum
eſt. Quapropter filium aſſidue iuſſit tales homines declinare, ſcriptum apud ſe cõmentarium eſſe di-
cés, quo pacto uel incolumis ſeruari, uel ægritudine liberari poſſet. Siquis ex familia aduerſa ualetudi-
ne laboraret, neminé unquam per inediam ſeruaret: at oleribus, & leuiſſima, uelut anatum, palumbo
rũ, ac leporis carne domeſticos infirmos alerat. Hæc enim cum cocta facilia ſtomacho ſint, ægrotis con
ferre, niſi quòd manducantes per mille ſomniorũ ſpecies uerſari cõtingat. Hac itaq; ipſa uiuẽdi ratio-

C ne fretum, cum ipſum quidem optime ualiturũ, & ſuos incolumes aliquandiu conſeruaturum. Sibi tamen non parum inuidiæ conflauit, dum uxorem & filium perdidiſſet. Ipſe uero corpus robore firmiſſimum nactus, adeo proſpera ualetudine diutiſſime fuit, ut etiam grandæuus mulieri magnopere cõgrederetur, & huiuſcemodi cauſa, præter ætatem, uxorem ceperit. Nam ubi Pauli filiam Scipionis ſororem filio coniugem dedit, ipſe uxore deſtitutus cuiuſdam puellæ coitu quæ ad eum uētitabat, utebatur. Id facile per anguſtias domus perceptum eſt. Filius cum mulierculam impudentius ac tumultuoſius ad patris thalamum profectam intellexiſſet, uerbum nullum fecit, ſed quaſi rei turpitudine affectus, grauius in eam oculos cõiecit. Quod ſimulac cognouit Cato, nulla ex parte queſtus, uultu ac fronte nullum ueſtigium doloris expreſſit. Cæterum cum ex more grege amicorum ſtipatus in forum deſcẽderet, à Salonio ſcriba, qui cum cæteris eum domo deducebat, magna uoce accito, ſciſcitatus eſt, utrum filiolam mariro collocaſſet: quo nihil adhuc actum eſſe, nec ſe niſi ex cõſilio ipſius facturum reſpondente: Videor, inquit, idoneum tibi generum inueniſſe, cuius niſi grandiorem ætatem repudies, cætera (ut ſpero) facile ꝓbabis. Tum Salonius Catonem cohortatus eſt, quo puellæ cogitationem ſuſciperet, & arbitratu ſuo collocaret: quæ in clientelam ipſius recepta, gratia, fide, opera eius indigebat. Nihil tardatus Cato, ſe eam ſibi coniugem expetere indicauit. Quocirca Salonius primum non minus obſtupuit; quàm poſtea lætatus eſt. Catonis enim ætas annis iam grauis, & familiæ dignitas, quæ conſulares ac triumphales imagines præferret, à puellæ ſuæ nuptiis aliena uidebantur.

Secũda uxor

Verum Catonem ſerio locutum perſpiciens, libenter ei filiam deſpondit. Deinde in forum procedentes, mox ſponſalia rite fecerunt. Hæc res ubi ad Catonem filium perlata eſt, accerſitis ſociis

Gellius li. 13. cap. 18.

patrem conuenit, rogauitq́; num qua in re offenſus, indignabundus ſibi nouercam induxiſſet. Cui Cato: Meliora dic, inquit, fili chariſſime. Omnia ſanè tua, iocunditate me quadam afficiunt, & quòd tibi ſuccenſeam nihil eſt, ſed huius rei conſilium cepi, cum multos mihi quidem natos, patriæ uero tibi perſimiles ciues relinquere cuperem.

Plutarch. in apophtheg.

Hac ratione ſuperiore tempore Piſiſtratus Athenienſium tyrannus (quemadmodum literis proditum eſt) pubeſcentibus iam liberis Argolicam ſuperinduxit coniugem Timonaſſam, ex qua Iophon & Theſſalus editi ſunt. Ex his nuptiis Catoni filius, ex matre cognomento Salonius ortus eſt. Alter uero maior natu cum imperatorem gereret, extremum obiit uitæ diem: cuius ut uiri optimi Cato pater ſæpe ſuis in libris meminit. Huius mortem modeſte ac ſapienter tulit, & conſequenti tempore nihilominus Reipub. intentus fuit. Nec enim ut L. Lucullus poſt, & Metellus Pius, onere iam urgentis ſenectutis ſe à communibus muneribus uelut graui aliquo miniſterio abdicauit. D Nec ut antea Scipio Aphricanus liuore, quem in ſe maximarum rerum geſtarum gloria conflauerat, permutato uiuendi ordine, rebus urbanis prætermiſſis, reliquum ætatis in ocio egit. Cæterum ſicut Dionyſius tyrannidem honeſtiſſimas exequias, ita Cato decoram ætatis iam ſeneſcentis occupationem Reipub. ratus, laxamentis & quibuſdam quaſi iocis in contexendis libris, & agricultura, quotieſcunque ſibi uacuum tempus daretur, utebatur. Varios & ſermones & hiſtorias cõſcripſit, reiq́; ruſticæ curam ac ſtudium adhibuit. Antequam uirilem togam ſuſciperet, duobus duntaxat prouentibus, agricultura ſcilicet, & parſimonia uſum ſe refert. Tunc ex urbe in uillam ſe recipiens, rationibus & ſtudiis ſuis conſuluit. De agricultura quoq; librum edidit, in quo de placentis conficiundis, & aſſeruandis fructibus pleraque ſcripta ſunt. Quo in loco adeo laudis auidus uiſus eſt, ut in ſingulis proprius, elegans, copioſus eſſe uoluerit. In agro quoque abundantes cœnas inſtituit, uicanos & accolas æquales & familiariſſimos ſuos paſſim conuiuas habuit. Cuius conſuetudo non modo coætaneis comis uerumetiam adoleſcentibus grata & iucunda fuit, ut qui per longam experientiam multis in rebus & memoratu dignis ſermonibus obſeruaretur. Ipſe menſam maxime amicorum parentem atque procreatricem exiſtimauit, ubi ciues bene de Repub. meritos oratione ac prædicatione ornare ac celebrare conſueuit. Cunctos autem obliterare, quos improbos uel inutiles iudicaſſet. Id adeo diligenter à Catone uſitatum eſt, ut nullum eorum uel laudi uel uituperationi aditum ad conuiuium præſtiterit. Extremum quod in repu. fecit opus, Carthaginis euerſio ac deſolatio fuit. Hanc etſi manu & opere Scipio minor exciderit, conſilio tamen & ſententia Catonis aduerſus eam ex huiuſcemodi cauſa bellum ſuſceptum eſt. Is ad Carthaginenſes & Maſiniſſam Numidiæ regem armis inter ſe diſceptantes miſſus eſt, ut controuerſiarum cauſas inſpiceret. Maſiniſſa quidem ab initio populi Roma. ſtudioſus erat. Carthaginenſes uero poſt cladem qua à Scipione duce fuerant uicti, graui ſtipendio mulctati & imperio exuti, inducias agebant. Ciuitatem itaq; præter ſenatus expectationem, nec multis affectam incõmodis, nec humiliatã inuenit: at militari iuuentute, diuitiis, armis, bellico apparatu florentiſſimam, & moderatum nihil animo uerſantem offendit. Quapropter haud tempus eſſe putauit, Romanos de Numidarũ aut Maſiniſſæ fortunis ac legibus decernere: niſi enim urbem antea inimiciſſimam, iam uero copiis ſuis auctam & ad defectionem ſuſpenſam ſummis uiribus opprimant, futurum ut æque grauia pericula denuo Romani incurrãt. Magno igitur ſtudio reuerſus docuit ſenatum ſuperioribus cladibus Carthaginenſes prudentiores, quàm infirmiores

eſſe,

A eſſe,nec tam armis débilitatos,quàm bellicis artibus inſtructiores factos eſſe. Bellum Numidicum Romano quoddam prælndium extare. Pacem atque induuas duelli prorogationem rectius appellari poſſe:ad quod gerendum nihil præter tempus expectari. Aphricanas ſubinde ficus quas clanculum ſubter togam de induſtria detulerat, palàm oſtendit. Quarum magnitudo ac pulchritudo cum admirationi multis eſſet, Fundus, inquit, ex quo hæc lecta ſunt poma, trium dierum nauigatione ab urbe Romana diſtat. Illud uehementius cum de totius ſumma tei ſententiam diceret, acclamaſſe fertur: E repub. mihi uidetur Carthaginem deleri. A quo quidem cum P. Scipio Naſica diſſentiret, perrexit, in hunc modum contrariam ſententiam tueri, ut ſemper haberet in ore: E Repub. mihi uidetur Carthaginem non deleri, potiſſimum quoniam populus Romanus ob felicitatem elatus & inſolens, per multa iam flagitia contineri non poſſet, qui ſecundiſſimis adeo rebus fungitur, ut quo impetus animorum ferat, eò ui ac impotentia perueniat. Hunc ergo metum quaſi frenum quoddam multitudinis temeritati moderatorem & ſalutarem impendere cupiebat. Carthag nenſes enim quemamodum Romanos profligare non poſſent, ſic cōtenmi non debere. Id autem periculoſiſſimum Catoni uiſum eſt, cui ſatis exploratum erat, populum Romanum debacchari, & uariis in erroribus per multam licētiam uerſari, dum ciuitatem magnitudine præſtanti inimiciſſimam haberet, quæ ſuis fracta malis moderatior ingruat. Nec profecto timere non poterat, donec eo in loco reipub. ſtatus eſſet, ut quoad domi male uiueretur, foris terror ſublatus eſſet. Hoc pacto tertii & ultimi belli Punici Cato autor fuit, cuius ipſe in principio mortuus eſt, cum multa ſapienter ac diuinitus de eo uno prædixiſſet, cui potiſſimum illius urbis excidendæ palmam ſeruari animo multos annos ante præuiderat. Hic tūc erat adoleſcens & tribunus militum. Profectus tanta prudentiæ ac in dimicando uirtutis ſigna declarauit, ut his Romam perlatis Homericum illud Cato cecinerit:

Ille ſapit ſolus, reliqui uelut umbra uagantur. Ὀδύσ. x.

Hoc eius oraculum paulo poſt re ipſa uerißimum fuiſſe Scipio confirmauit. Cato progeniem hanc ſuperſtitem reliquit, unum ſcilicet filium, quem (ut ſuperius dictum eſt) ex poſteriore uxore natum, cognomento Salonium appellauit, unumq; ex defuncto filio nepotem. Salonius quidem dum imperator eſſet, mortem obiit. Eius filius Marcus conſularem dignitatem adminiſtrauit. Iſte Catonis philoſophi uirtute ac gloria ætate ſua clariſſimi auus fuit.

COMPARATIO ARISTIDIS AD CATONEM SENIOREM.

CVM de iis quæ mentione digna uidebantur, expoſuerimus, ſi totam unius uitam uniuerſæ alterius conferamus, quoniam multis egregiis in locis pares ſunt, quibus in rebus uarietas ac diſſimilitudo ſit, difficile percipiemus. Si utranque particulatim, quaſi carmen aut pictam tabulam ſyncero & ſubtili iudicio diſcernere uoluerimus, diſpiciemus eſſe utrique commune, quod ſua uirtute, ſuis optimis inſtitutis innixi, magna cum gloria ad rempub. acceſſerunt, quanquam nec maiorum ſplendor, nec externarum rerum facultas eos promoueret. Ariſtides, ut nobis cōiectura colligere licet, cum necdum Athenæ magnopere creuiſſent, & opes ciuitatis mediocritatem æqualitatemq; ſeruarent, factionum principibus & imperatoribus obſiſtens, clarus ac ſpectatus ciuis factus eſt. Eo ſanè tempore quo florere in repub. cœpit, quingentùm medimnum cēſus maximus erat. Secundus autem trecētùm equeſtris ordinis hominibus. Tertius & extremus ducentùm fuit, iis quos ζευγίτας appellabant, attributus. Cæterum Cato cum paruo ex municipio & ruſticana uiuendi cōſuetudine in uaſtum quaſi pelagus ſe imitteret, rem Romanā ingreſſus eſt: quæ tunc haudquaquam ut patrum memoria Curios, Fabritios, Hoſtilios, ex agris duces deligebat, nec inopes & operarios ab aratro & ligone primores & primarios ciues in curiā accerſebat: uerū quæ generis nobilitatē, diuitias, largitiones, ambitionē more ſuo magnifaciebat, & tumore iam & imperio freta, candidatorum ſtudio p faſtidium quoddam delectabatur. Haud ſimile fuit Themiſtoclem inimicum habuiſſe, qui minime ſplendore generis clarus mediocribus fortunis nitebatur. Tria enim uel quinque, ſummum, talētùm poſſediſſe tradit, cum initio ad rempub. ſe cōiecit: & cū Scipionibus Aphricanis, Seruiis Galbis, Quintiis Flaminiis pro ſummo loco ciuitatis iniiſſe certamen, cui nihil momēti, nihil facilitatis, niſi iuſtitiæ cauſa, & loquendi libertas aditum daret. Ariſtides quoq; Marathone, & rurſus Plateis unus ex decem imperatoribus deſignatus fuit. Cæterum Cato ſecundus conſul, & aduerſis ac refragantibus multis, prætereritis ſeptē clariſſimis & nobiliſſimis uiris cōpetitoribus, ſecundus cenſor factus eſt. Ariſtides nulla in re quæ magnifice geſta ſit, primas partes habuit. Miltiades enim apud Marathonē, apud Salaminā Themiſtocles princeps fuit. Apud Plateas Pauſanias (ut refert Herodotus) omnium pulcherrimā uictoriam uicit. Cum Ariſtide autem de ſecundis etiam Sophanes, Aminiæ, Callimachi & Cynegiri diſceptant, qui in his certaminibus fortiter ac ſtrenue depugnauērūt. Cato uero nō ſolum cum im-

Origo.

Dignitates.

Res geſtæ.

perio in Hiſpania conſul,& manu & prudentia cæteris anteire iudicatus eſt,ſed etiam tribunus mili- C
tum circa Thermopylas alterius auſpiciis uictoriæ gloriam adeptus eſt,cum Romanis aduerſus Antiochum magna clauſtra recluſerit,& aduerſus regem,qui ſolum ante ſe proſpectabat, à tergo partem exercitus clàm circunducens oppugnauerit: ea enim uictoria quæ ſine cõtrouerſia Catonis opus fuit, Græcia excedere coegit Aſiam. In quam item Scipioni patefecit aditum. Bellicis in rebus ambo foris

Fortuna. inuicti fuere,ſed in Repub. domi non ſic. Ariſtides enim à Themiſtocle urbe eiectus exulauit. Cato uero tametſi cunctos potentiſſimos & primarios ciues inimicos haberet, uſque ad ſenectutem uelut athleta decertás,omni ſe caſu & calamitate uacuum liberumq; ſeruauit,cum ſæpiſſime publicis in iudiciis aduerſarios accuſaſſet,ac pro ſe quoque cauſas dixiſſet. Multos quidem oppreſſit,ipſe uero exiſtimatione uitæ ſuæ optime inſtitutæ,ac eloquentia commodiſſimo ad res tranſigendas inſtrumento munitus,ab omnibus accuſationibus abſolutus eſt. Quare quidem iuſtis de cauſis longe magis caſu aut fortuna factum eſſe quis dixerit,nequid ei præter ſuam dignitatem accideret. Præclarum hoc uel Antipatri teſtimonio,qui Ariſtotelem philoſophum uita iam functum,præter cætera perſuadẽdi uim habuiſſe perſcripſit. Nullam perfectiorem uirtutem quàm ciuilem conſequi mortales poſſe,certum eſt,cuius non parua pars à multis autoribus ratio rei familiaris ponitur. Ciuitas enim quædam domiciliorum conſtitutio eſt. Hæc cum ſit caput,moribus ciuium bene compoſitis publicis in rebus uires ac robur capit. Hinc Lycurgus argenti & auri quicquid Lacedæmone fuit abigẽs ac exterminans, uſu ferrei numi igne deprauati introducto, ciues cura domeſtica minime liberauit: ſed præter cæteros legiſlatores proſpexit,ut omnes delitiis,ſimultatibus,diuitiarum affectionibus circunciſis,ea quæ ad neceſſitatem & commoditatem uitæ conducerent, facile conſequerentur. Pauperem etiam ſine laribus, ſine penatibus,& mendicum familiarem plus in Repub. quàm opu-

Domum ut uterq; admi niſtrauerit. lentum & inſolentem timendum eſſe iudicauit. Cato itaque tantum in hoc genere ualuit, ut non minus prudenter & accurate priuatis negociis,quàm publicis præfuiſſe cenſeatur. Nam & fortunas ſuas ampliores fecit,& pleriſque in primis utilibus unum in locum quaſi ſub uno aſpectu poſitis, de re domeſtica & ruſtica poſteris præceptionem reliquit. Cæterum Ariſtides tenuiter uiuens, æquitatem ac iuſtitiam falſis criminibus ſubiecit,cum eam domorum perniciem & mendicitatis parentem appellaret,cæteriſq; potius,quàm his in quibus eſſet,commodam putaret. Multa tamẽ ab Heſiodo, ut nos ad iuſtitiam pariter ac ad diligentem rei domeſticæ rationem cohortaretur,dicta ſunt,& in ſegnitiem,ac omni opere liberam uacationem,uelut iniuriæ principium acriter inuectus eſt. Vnde præclare in hunc modum Homerus ſcripſit: D

Od ar. ξ.

Non mi operis ſtudium aut augendi cura peculi,
Quo pulchros alerem natos:ego ſemper amaui
Remigio celeres undis agitare carinas.
Prælia cum iaculis colui uolucreſq; ſagittas.

quaſi domeſticæ facultatis ſecuros ac negligentes, per iniuriam fieri diuites admoneret. Nam ut phyſicis placet,nihil oleo ſi corporibus exterius admouetur,ſalutarius: ſi interius,nihil pernicioſius eſt. Sic iuſtos aiunt cæteris omnibus emolumento eſſe, cum ſibi ac ſuis facultatibus per incuriam detrimẽto ſint. Hac re ciuilis Ariſtidis dignitas poſteris eius interciſa fuit,ſi,quemadmodum à multis proditum eſt,neq; de dote filiabus,neq; de funere ſibi relinquendo cogitauit. Econtra Cato,cuius domus ad quartum uſque genus Romæ imperatores & conſules edidit. Eius enim nepotes ac pronepotes ſummis magiſtratibus functi ſunt. Ariſtidis autẽ, qui Græcorum princeps fuit,ſtirpem ingens paupertas partim ad coniectorias tabulas reiecit,partim cum extremæ mendicitatis onus ferre non poſſent,ad ciuitatis largitionem ſupplices manus ſubiicere coegit. Quo factum eſt,ut occaſione è medio ſublata,nihil à poſteris ſuis ſplendide,nihil magnifice geſtũ ſit. Aut quid ſi hoc totum in controuerſiam uocetur? Paupertas quidem per ſeipſam nulli turpitudini coniungitur:quòd ſi negligentiæ,intemperantiæ,luxus,imprudentiæ ſpeciem præ ſe ferat,probro ac uituperatione non uacat. Cæterum in uiro modeſto,induſtrio,iuſto ac forti, qui omni cum laude in repub. uerſetur,graue magnitudinis animi teſtimonium eſt. Quis enim putet magnas res poſſe cõficere,qui in humiles cogitationes animũ demittit? Nec profecto multos iuuabit indigentes, qui multis indigeat. Ego magni momenti uiaticum in repub. non diuitias,ſed † per ſe ſufficientiam exiſtimo.

† αὐτάρκειαν. Quæ quia luxurioſum omnem apparatum repudiat,nullius uoluptatis cauſa grauiſſimum ciuitatis munus intermittit. Deus ſiquidem nulla re ſimpliciter eget. Hinc illam hominis uirtutem,cui minimum alterius acceſſio neceſſaria eſt,perfectiſſimam ac diuiniſſimam putamus. Nam ut corpori optima ualetudine temperato,nec luxurioſo ueſtitu,nec deliciis opus eſt,ſic uita & domus quæ bene ualent,non exquiſitis,ſed uilibus copiis contentæ ſunt. Neceſſitatis enim rationem habere pro facultatibus oportet. Velut ſiquis plurimas opes cumulat,cum pauciſſimis utatur ei,& multa deeſſe conſtat: uerum ſiue non utitur apparatu rerum quas appetit,uanus eſt:ſiue appetit, obſtat autem per auaritiam ſibi quo minus fruatur,miſer. Ideoq; libenter à Catone quærerem: Si diuitiæ in uſum aliquem referuntur,

A ſeferuntur, quodnam ei ornamẽtum attuliſſent, qui in maxima copia mediocriter ac tenuiter uixit?
Si uero (quemadmodum par eſt) in primis ſplendidum putamus quocunq; pane contentum eſſe, &
eo uino uti, quod operariis & ſeruis cõmune ſit, nec purpura nec tectorio domus egere, nihil horum *Ariſtidis fortunam tenuiorem excuſat.*
Ariſtides, nihil Epaminondas, nihil M. Curius, nihil C. Fabritius, quod natura poſtularet, reliquere,
ſed ea poſſidere uoluerunt, quorum uſum improbarent. Quid opus tanta cura, tanta uigilantia, tot
unius aſſis cauſa loqui & ſcribere, quo pacto quis breui locuples fiat, ei qui ſic frugi ſit ut & obſonium
ſibi iucundiſſimum rapis manu ſua appararet, & eius uxor pinſendi munus à ſua dignitate alienũ nõ
putaret? Non ab re frugalitas per ſeipſam plurimum poſſe fertur, qua fit ut ſuperuacaneorũ rerũ ap-
petitu & cogitatione liberemur. Quapropter Ariſtidem in Calliæ iudicio dixiſſe perhibẽt, eos probe
paupertate erubeſcere, qui præter uoluntatẽ pauperes eſſent: qui autẽ ex ſententia, ut ipſe, optimo iu-
re gloriari. Ariſtidis profectò tenuitatem in deſidiam referre ridiculum eſt: qui nõ modo ſi quicquam
turpe aut indecorũ perpetraſſet, uerum ſi barbarũ unum ſpoliaſſet, aut unum hoſtiũ tabernaculũ iu-
ri ſuo uẽdicaſſet, facile locupletari potuiſſet. Hæc hactenus M. Catonis imperia maximis rebus nullũ *Geſtorũ utriuſ maior utilitas.*
fermè momentũ attulerũt. Ariſtide uero rem gerente, Marathona, Salamina, Plateæ, pulchritudine,
ſplendore, magnitudine inter res à Græcia magnificentiſſime geſtas, facile ſibi principatũ obtinuere.
Nec Antiochus dignus eſt qui cum Xerxe conferatur, nec urbium eis liberũ mœnia ſolo æquata, cum
tot myriadibus, qui pedeſtribus naualibus'ue pugnis ceciderunt, cõparanda ſunt. In quibus Ariſtides
nulli uirtute ſecundus fuit, ſed gloriã & coronas quemadmodũ diuitias aſpernatus, facile laudis cupi-
dis cõceſſit, quibus omnibus ſine dubitatione anterior ibat. Catonẽ equidẽ nõ accuſo, qui primũ ſibi
locũ in omni genere uirtutis attribuit, cũ ipſe in quadã oratione ſeipſum collaudare nõ minus defor
me eſſe, quàm uituperare demõſtrauerit. Quæ cũ ita ſint, eius qui ut alterius teſtimonio laudetur nõ
indiget, uirtus meo iudicio perfectior eſt, quàm qui ſeipſum laudibus effert ac prædicat. Nã ut ii qui
à ſtudio ambitionis remoti ſunt, honeſtiſſimũ præſidium & non mediocre ad ciuile ac facile uiuendi
genus uiaticũ adepti ſunt: ſic qui honoris cõtentioni ac cupiditati conflictantur, difficiles extant. Quæ
res omniũ maxime liuorẽ atq; inuidiã parit. A quo alter prorſus liber fuit, alter ſatis ſuperq; labora-
uit. Ariſtides quidẽ Themiſtoclis maximis in rebus ſocius & adiutor fuit, eiusq; principatũ ac dignita-
tem quaſi ſtipator quidã tutatus, Athenas erexit. Cato uero Scipioni refragatus, illius aduerſus Car-
thaginenſes imperiũ penè ſubuertit atq; labefactauit, quo Annibalẽ inuictum uicit & profligauit. Mul
tas deniq; calumnias cõmẽtatus, eũ de ciuitate eiecit, & L. fratrem turpiſſima repetũdarũ mulcta cir
B cũuenit. Continentiã autẽ à Catone plurimis & pulcherrimis laudationibus exornatã, Ariſtides purã
& immaculatã omni ex parte ſeruauit. Cæterũ Catonis nuptiæ præter ætatem ac dignitatẽ ſuã cele-
bratæ, nec exiguas, nec leues ei maculas aſperſerunt. Nam ualde indecorum uidebatur, quòd iam grã
dæuus adoleſcenti filio & nurui, clientis qui magiſtratui ſeruiens publice mercedem merebatur, filiã
uxorem adduxiſſet. Verum ſiue uoluptatis cauſa fecerit, ſiue ſcorti gratia ira percitus filio ſuccenſue-
rit, & res ipſa & occaſio turpitudini cõiũcta fuit. At ea excuſatio qua per diſſimulationẽ cũ filio uteba
tur, uериſimilis nõ eſt. Siquidẽ tales liberos certo iudicio relinquere cupiebat, initio generoſam fœmi
nã ſibi matrimonio coniugẽ facere par erat, non autẽ donec occultũ fuit, cũ ea muliere per libidinem
congredi, quæ ſibi iure copulata non eſſet. Quod ubi perſpicuum factum eſt, ſocerum ſibi fecit eum,
cui facillime dicto ſuo parere, non autem præſtantiſſimum generum deligere propoſitum fuit.

PAVLI AEMILII VITA

LEONARDO ARETINO INTERPRETE.

VT VITAS ſcribere aggrederer, alii in cauſa fuere: ut porrò perſcribe
rem animumq; iam ad eã rem adhiberem, autor etiã egomet mihi fui,
ſic in hiſtoria uelut in ſpeculo uitam ad illorũ uirtutes quomodocunq;
expolire, & cõparare conatus. Eſt enim conuictui & conuerſationi ſimi-
lis res, cum apud nos ceu diuertẽtem unumquenq; procerum illorum,
hiſtoria duce, hoſpitio accipimus, acceptum contemplamur, quantus ſit,
qualisq;, ex omnibus maxime illuſtria, maxime ſcitu digna decerpentes.
Quid per immortales, aut iucundius, aut ad inſtaurandos mores effi-
cacius eſſe poteſt? Democritus igitur curandum eſſe dicit, qui auſpicata
nobis uitæ exempla cõquiramus, ac domeſticis propeq; ſumptis, & frugi
magis, quàm prauis infauſtisq; proficiamus, dogmate nõ ſano, ſed quod
in innumerabiles nos ſuperſtitiones abducat, in philoſophiam illato. Nos uero in hoc hiſtoriæ ſtudio
& lectionis uſu ſic nos comparemus, ut impreſſa ſemper probatiſſimorum optimorumq; uirorũ ani-

mis noſtris memoria,ſiquid prauum,aut uitioſum,aut illiberale nobis eorum quibus cum neceſſario C
agemus,obtulerit cõgreſſus,id expellere & profligare ſenſim placideq́;,mente noſtra ad pulcherrima
uirtutum exempla reuocata,queamus:qualia tibi nunc Corinthii Timoleonis,& Aemilii Pauli uitam
paramus,uirorú non ſolum inſtitutis,ſed animi dotibus ſimilium,& in quibus dubium ſit, magis'ne
fortuna an prudentia,præclaras res geſſerint. Aemiliorum familiam in urbe Roma patritiam ſanè ac
uetuſtam fuiſſe plurimi tradunt:quòd uero primus qui nomen ei familiæ reliquit,M.Aemilius pro-
pter ſermonis lepiditatem,quam αἱμυλίαν Græci uocant,appellatus,Pythagoræ philoſophi puer fue
rit,nõnulli ex iis tradunt,qui doctriná Numæ Pompilii regis in Pythagoram autorem referunt. Ex
hac igitur familia multi præſtantes uiri & claritaté aſſecuti,uirtutem feliciter adamarunt. Sed L.Pau
li aduerſa apud Cannas fortuna prudentiam ac fortitudinem eius oſtendit. Nam poſtquá collegam
ſuum à conſilio dimicandi remouere ſuadendo nõ potuit,inuitus licet,pugnæ quidem particeps,fu-
gæ uero nequaquá particeps,ſed autore periculi ac pugnæ fugam arripiente,ipſe manés aduerſus ho-
ſtes pugnando interiit. Hic filios habuit Aemiliam,quæ Scipioni magno nupta fuit, & Paulú de quo
hæc ſcribimus,qui in ætate florenti gloria & uirtute clarorú uirorum effulſit,non ea ſecutus quæ túc
cætera iuuentus ſequebatur,nec per eandem uiam ingreſſus. Non enim ſe in cauſis orandis,nec in ſa-
lutando ac prenſando homines,quibus artibus pleriq; fauoré ſibi popularem captabant, cum tamen
ad utrunq; foret non ineptus,exercuit,ſed ut præſtantiorem utiq;,fortitudinis & integritatis gloriam
Ad rempubli cam quo gradu acceſſerit.
ſibi quærere ſtuduit. Primum è magiſtratibus ædilitaté petés,duodecim cõpetitoribus,quos omnes
poſteris téporibus conſules fuiſſe tradút,ſuffragiis populi Romani prælatus eſt. Augur deinde factus,
ſic patriis moribus intendit, ſic ueterú circa diuina obſeruantiá diſciplinamq́; cognouit,ut nominis &
honoris duntaxat gratia concupitú prius,auguratum inter ſupremos magiſtratus habendum oſtende
rit,philoſophis aſtipulatus,qui religioné ſcientiam cultus diuini eſſe definiunt. Cuncta enim faciebat
cum peritia & ſtudio,eiq; uni rei cæteris omiſſis,cum in hoc erat,animú intendebat,nihil prætermit-
tens uel addens,ſed & aduerſus collegas ſemper etiam pro minimis inſiſtens,& docens,quòd,etſi ma
xime quis rem diuinam facilem exiſtimet,& ſine querela negligentiæ,tamen nequaquá eſſe ferédam
Grauitas ingenii.
ciuitaté,quæ illá negligi patiatur. Neminem enim ab initio magno exceſſu rempub. turbare, ſed ma-
gnarú rerum cuſtodiá tollere,qui in paruis ac minimis diligentiá abiecit. Eo modo diſciplinæ milita-
ris ac morum cuſtodem & obſeruatorem ſe præſtitit,non gratiá militú captans in exercitu,nec,ut ple-
rique illius ætatis homines,ſecúdos magiſtratus per gratiam priorum ſibi cõparás, ſed ueluti ſacerdos
aliorú ſacrorum circa mores dux & exemplar cuiq; exiſtens ſic adminiſtrabat,ut ſecundarú partiú exi- D
ſtimaret,hoſtes uincere,primarum uero,ciues dirigere. Durante aduerſum Antiochú bello,& peritiſ-
ſimis rei militaris hominibus ad illud cõuerſis,alterum ab Heſperia exortú eſt bellum,magnis in Ibe
ria motibus ſuſcitatis. Ad hoc bellum Aemilius miſſus,nõ cum ſex,ut cæteri prætores,ſed cum duo-
decim ſecuribus,ita ut dignitas conſularis imperio eius ineſſet. Bis ſignis collatis hoſtes ſuperauit,in-
terfecitq; circiter XXX hominú millia:manifeſteq́; apparuit,uictoriam ex induſtria eius partam fuiſ-
ſe,habilitate locorú,& tráſitu amnis,facilitatem uincendi militibus præſtantis. Vrbes uero CCL in
deditioné recepit,pacatamq́; prouinciam relinquens,ne una quidem drachma ditior quàm profectus
fuerat,reuerſus eſt. Erat & in cæteris haudquaquá pecuniarum ſtudioſus,ſed ſumptuoſus ac liberalis:
Vxor.
nec multa habebat,ſed cum dos mulieri reddenda fuit,uix patrimonium eius ſuffecit. Vxor fuit illi
Liberi.
Papyria Mnaſonis uiri cõſularis filia,quam poſt longum coniugii tempus repudiauit, licet pulcherri-
mam ſobolem ex ea ſuſcepiſſet. Hæc enim glorioſiſſimum Scipioné & Maximum Fabiú pepererat.
Quæ auté cauſa diuortii fuerit,non extat,ſed uidetur aliqua efficax ratio affuiſſe. Illud auté conſtat,
cum amici familiareſq; diuortiú grauiter improbantes,Aemilio dicerét,non'ne hæc modeſta non'ne
formoſa, non'ne fœcunda?' porrexit ille pedé & calceú oſtendens, Non'ne pulcher hic calceus,non'ne
nouus eſt?' inquit,ſed nec quiſquá ueſtrú nouit,qua ex parte meú contorquet pedé. Sic enim ſe res ha-
bet. Magna quidé plerunq; & manifeſta errata mulierum,cauſam diuortii præſtiterunt. Nonnunquá
tamen ex quadam diuerſitate morum,frequentes & paruæ offenſiones latenter exortæ,uiros ab uxo
ribus alienarunt. Poſt diuortium Papyriæ,aliá uxorem accepit,ex qua cum duos filios ſuſcepiſſet, eos
quidem domi habuit, alios uero duos priores maximis & clariſſimis domibus per adoptionem inſe-
ruit:quorum maior à Fabio Maximo quinquies conſule,minor à Scipione Aphricano adoptatus, Sci-
pio appellatus eſt. Ex filiabus uero alteram M.Catonis filius,alteram Elius Tubero uxorem accepit.
Erat auté Tubero uir optimus,magnæq́; in repub.autoritatis,ſed ita tenui patrimonio,ut ſex & decé
uiri ex Tuberonum familia omnes ſimul in unis ædibus & quidem modicis,cum coniugibus & libe-
ris habitarent. In has ædes Pauli Aemilii bis conſularis & triumphalis filia deducta eſt,in eiſq; habita-
uit:nec puduit eam paupertatis uiri,ſed uirtuté admirata eſt,per quá pauper erat. At uero ætatis no-
ſtræ fratres cognatiq;,niſi regionibus & fluminibus & muris cõmunia diuidant,niſi magnis ſpatiis in-
teriacentibus ſeparentur,litigare inuicem non ceſſant. Hæc ſecum cogitandi conſiderandiq; facultaté
historia

A hiſtoria præbet, iis qui cõſilium quærunt. Conſul autem factus Aemilius, bellum geſſit aduerſus Li-
gures, homines bellicoſos & ob uicinitatem Romanorum bellandi peritos. Incolunt enim extremam
Italiæ oram, quæ ad Alpes pertinet, ipſarumq; Alpium quantum Tyrrheno abluitur pelago, & cõtra
Libyam conſurgit, permiſti Gallis & Iberis maritimis, tunc autem prædatoriis nauigiis mare uſq; ad
Herculeas columnas infeſtabant. Cõtra eos igitur Aemilius conſul cum octo millibus militum miſ-
ſus. Hac paucitate copiarum aduerſus triginta millia hoſtium conflixit, eisq; in fugam uerſis, & intra
mœnia compulſis, ſpem bonam humanitatis præſtitit: neq; enim uolebant Romani Ligurum gẽtem
omnino delere, ſed ueluti ſpem ac præſidium aduerſus gallicos tumultus qui Italiæ continuæ immi-
nebant, relinquere. Aemilii igitur fiducia adducti Ligures, naues & oppida illi dederunt. Ipſe uero di-
rutis mœnibus, nec genere ullo iniuriæ aliter illato, urbes quidẽ reſtituit, naues uero omnes ademit,
nec illius multitudinis nauigium ſupra triſcalmum eis reliquit. Homines autem tam mari quàm ter
ra à Liguribus antea captos, ciues peregrinosq; liberauit. Hæc in primo cõſulatu digna memoratu ab
eo geſta. Sequenti uero tempore cum ſæpius conſulatum petiſſet, nec ſuffragia ciuiũ uotis eius reſpõ-
derent, quaſi ſpretus ac repulſus, quietem ſibi agendam putauit, ſolum auguriis & erudiẽdis filiis in-
tentus. Docuit autem ipſos & Romanam diſciplinam, quam ipſe doctus erat, & græcas inſuper artes:
non enim ſolum grãmatici, ſophiſtæ, & rhetores, uerumetiã fictores, pictoresq;, & equorum, canũ, ue-
nationumq; magiſtri circa adoleſcentes uerſabantur. Ipſe uero pater, niſi quid publici muneris impẽ-
diret, eorum exercitationibus ſtudiisq; intererat, miro amore erga natos affectus. Ea tempeſtate bel-
lum aduerſus Perſem Macedoniæ regem pop. Ro. gerebat. Duces uero ad id bellum miſſos preme-
bat infamia, quòd eorũ ignauia imperitiaq; turpiter ac ridicule res gererẽt, ſuſtinerentq; potius quàm
inferrent bellum. Nuper enim Romani Antiochum ultra Taurũ depulſum, Syriaq; incluſum, quin-
decim millibus talẽtis pacem redimere coëgerant, ac paulo ante in Theſſalia Philippum profligarãt,
& Græciam à dominatu Macedonũ liberauerant. Vicerant etiam Annibalem, cum quo nullũ utique
regem conferendum bello exiſtimabant. Non ergo ferendum uidebatur, ut contra Perſem ex æquo
pugnarent, tandiu cum reliquiis profligati patris reſiſtentem. Ignorabant enim Macedonicã rem poſt
Philippi profligationem multo quàm ante fuerat, ualidiorem effectam fuiſſe, de qua altius paulo re-
petitis rebus pauca narrabo. Antigonus, qui inter Alexandri ſucceſſores potentior fuit, quiq; etiam ge-
nere ſibi regium nomen uendicabat, filium habuit Demetrium. Hic Antigonum filium, qui Gona-
tas cognominatus eſt: ille alterum Demetrium genuit, qui & ipſe breui tempore regnauit, & filiũ reli-
B quit Philippum puerum. Veriti igitur principes Macedonum ne defectu regis turbarentur res, Anti-
gonum nepotem eius, qui obierat, induxerunt, traditaq; ei uxore Philippi matre, primo tutorẽ & du-
cem, poſt ipſius benignitatem experti, etiam regem appellarunt. Fuit autem eidem cognomen Do-
ſon, quod multa promitteret, pauca impleret. Poſt hunc regnans Philippus ab ipſa adoleſcentia egre-
gie floruit, fuitq; de illo expectatio, quaſi in antiquum culmẽ reſtituturus Macedoniam foret, & Ro-
manorum potentiam, quæ ſuper alias creuerat, depreſſurus. Sed hic ingenti pugna apud Scotuſſam à
Q. Flaminio ſuperatus tunc ſeſe contraxit, Romanorumq; poteſtati omnia permittẽs, mediocri mul
cta contentus remanſit. Poſtea uero pœnitentia ductus, ac exiſtimans Romanorum nutu regnare, ca-
ptiui delicioſi eſſe potius, quàm uiri alte ſentientis & animum habentis, mentem ad bellum conuer-
tit, clamq; & aſtute rem præparauit. Vrbes enim omnes, quæ in itineribus littoribusq; erant, debilita
ri ac exinaniri patiens, ut ſic omnino ſuſpicionẽ auferret, contemnereturq;, magnas ſuperioribus Ma-
cedoniæ partibus copias parauit, mediterranea oppida, caſtellaq;, & urbes armis, opibus, hominibusq;
muniuit, exercuitq; obſcure atque latenter. Armorum quantum triginta millibus ſufficerent, iacebat:
octingenta uero millia modiorum tritici intra muros aſſeruabat: pecuniarum tantum coëgerat, quan-
tum decem annis ſufficere conductorum militum ſtipendio poſſet. Sed ipſe antequam ea quæ agita-
bat animo, ad effectum produceret, dolore & pœnitentia quòd Demetrium filium ob calumniã fra-
tris iniuſte necauiſſet, uitam amiſit. At Perſeus qui ei ſucceſſit, ſtatim unà cum regno inimicum aduer
ſus Romanos animum patefecit, nequaquã idoneus ad tantam molem belli ſuſtinẽdam, ob ſecordiã
& morum improbitatem, multaq; alia uitia, inter quæ auaritia plurimum dominabatur. Et creditur
quidem nõ legitimus filius, ſed ſubdititius fuiſſe, genitrice Gnathænia Argolica Medica, & ex hoc ma
chinatus Demetrii mortem, ne domus legitimo ſucceſſore cognito alienum reiiceret. Sed quanquam
ingeneroſus ipſe & humilis, tamen ob robuſtas regni opes longo tempore aduerſus Romanos reſti-
tit, ducesq; eorum conſulares & exercitus & claſſes contriuit. Nam P. Licinio qui primus Macedoniã
ingreſſus eſt, equeſtri certamine ſuperato, duo millia & quingentos ex Romanos occidit, ſexcentos
autem uiuos cepit. Apud Oreum uero ex inſperato ſtationem Romanorum aggreſſus, uiginti ma-
gnas naues onuſtas, & alias multas ui cepit. Hoſtilium uero circa Elimæam reiectum per Theſſaliam
irrumpere conantem, ad pugnam prouocando conterruit, ac in eo ipſo bello, quaſi parum ſibi nego-
tii & facile contemnendum à Romanis eſſet, contra Dardanos cum exercitu profectus decem millia

hominum occidit, prædaq; ingenti ditatum exercitum reduxit. Concitauit & Galathas circa Iſtrum C
incolentes (Baſternæ hi nominantur) gentem pugnacem & equitatu maxime ualentem. Illyrios etiā
ſibi coniungere per Genthium regem tentauit: fuitq; rumor, barbaros mercede adductos per inferio-
res Galatiæ partes iuxta Adriaticum ſinum Italiam irrepturos. Hæc Romæ nunciata, effecerunt, ut
homines reiecta potentium gratia, uirum idoneum tantis rebus gerendis huic bello præficerent. Hic
erat Paulus Aemilius ætate quidem ſenior (quippe ſexageſimum iam agebat annū) ſed robuſto cor-
pore, & filiorum adoleſcentium, amicorumq; & neceſſariorum multitudine circūſeptus, qui omnes
uoluntati pop. Ro. ad conſulatum ipſum inuitantis parere Aemilium ſuadebant. Ipſe uero à princi-
pio cunctatus, ſuaſiones reiiciebat, eorum ſtudium & cupiditatem arguens, quaſi ſibi non expediret
conſulatum gerere. Sed tandem concurſu populi, qui ſingulis diebus ad eius ianuam conueniebat, &
ad deſcendendū in forum prouocabat, uociferabaturq; confirmatus, ad petendum deſcendit, nec in
eius petitione tam affectare conſulatum, quàm ciuibus ſuis uictoriam repromittere uiſus eſt. Deſi-
gnatus fuit conſul cum ſumma ſpe ac uoluntate pop. Rom. nec expectatum ut ſortito fieret, ſed ſta-
tim Macedonia prouincia ei commiſſa, bellumq; demandatum fuit. Ferunt, cum ipſe poſt hæc domū
magna ciuium frequentia reductus, Tertiam filiam adhuc paruulam lachrymare conſpexiſſet, eamq;
complexus cauſam luctus peteret, reſpondiſſe illam, quia Perſeus mortuus eſſet: erat autem catulus
puellæ ſic nominatus. Tunc Aemilius: Accipio, inquit, omen filia. Dii bene uertant. Hæc Cic. orator
in libris de diuin. ſcribit. Cum uero mos eſſet, ut qui deſignati conſules erant, gratias populo agerēt,
benigneq; alloquerentur, Aemilius aduocata concione inquit, ſe primum quidem conſulatum, gra-
tia ſui ipſius, ſecundum uero, gratia populi Rom. qui id flagitabat, petiſſe. Itaque ſe nullas eis habere
gratias, quinimmo ſi cenſerent id bellum melius per alium geri poſſe, læto animo ſe conceſſurum:
quòd ſi in ipſo fiduciam haberent, ne turbarent, nec uerba facerent, ſed cum ſilentio quæ opportuna
forent, ſubminiſtrarēt. Nam ſi imperatori imperare uellent, magis quàm ante ridiculos in ſuis expe-
ditionibus futuros. Per hæc uerba plurimū autoritatis ſibi apud pop. Rom. comparauit, magnamq;
expectationem præbuit futuri euentus, lætantibus cunctis, quòd gratioſos adulatores tranſgreſſi, ui-
rum elegiſſent, qui fiduciam ſui prudentiamq; haberet. Ita in uincendo & aliis dominando pop. Rom.
ipſe uirtutis & honeſtatis ſeruus erat. Aemilius, Paulus, ut ad bellum profectus eſt, quòd facilitate na-
uigationis uſus tute ac celeriter ad exercitum peruenerit, felicitati eius imputo: ſed quæ in bello geſ-
ſit, partim audaciæ & promptitudini eius, partim rectis conſiliis, partim amicorum obſequiis adſcri- D
bo: nec uideo cur felicitati tribuendum ſit, ubi boni conſilii & conſtantis animi rationem uidemus: niſi
fortaſſe quis dicat, Perſei auaritiam Aemilio bonam in rebus agendis fuiſſe fortunam, qui rem Mace-
donicam magnifice roboratam, per auaritiam eneruauit ac ſubuertit. Accedebant ad eum ex Baſter-
nis decem millia equitum, totidemq; transfugæ, uiri ſtipendia facere conſueti; quibus nec agrum co-
lendi, nec nauigandi, nec paſcendi pecoris ſcientia erat, ſed unum opus artemq; unam dūtaxat norāt,
pugnare ſcilicet ac uincere: qui poſtquam cum exercitu regis circa Medicam coniuncti fuerunt, proce-
ris corporibus & mirabili uirtute, ferocia, atq; ad pugnam tanta ſpe Macedones implerunt, ut exiſti-
marent Romanos nullo modo expectaturos pugnam, ſed uel ad ipſum aſpectum & motum terribi-
lem & inſuetum conterritos, eſſe fugituros. Hanc igitur ſocietatem auxiliumq; tanta ſpe plenum, Per-
ſeus ob puſillanimitatem auaritiamq; abiecit. Nam cum à ſingulis ducibus mille poſtularetur, ad auri
magnitudinem exclamans, ſtulto conſilio abdicauit, prodiditq; ſocietatem, quaſi non aduerſus Roma-
nos bellum gereret, ſed pro Romanis pecuniæ parceret, ueluti illis cum quibus bellum gerebat, ratio-
nem redditurus de his quæ in bello ipſo abſumpſiſſet: & præceptores habuit eos, qui alio quàm † decē
millium apparatu, collecti & negociis dediti aderant: ille uero contra tantas uires, contra bellum cui
tantum erat inſumptum, occurrēs, aurum metitur, obſignatq;, ueluti alienum attingere ueritus. Atq;
hoc fecit non Lydus quidam, nec Phœnix, ſed qui Alexandri ac Philippi uirtutes per conſanguinitatē
ſibi uendicabat, qui res pecuniis, non rebus pecunias emi exiſtimantes, omnia poſſederunt. Dictū eſt
enim apud antiquos, non Philippum, ſed Philippi aurum Græciam ſubuertiſſe. Et Alexander contra
Indos profectus, cum uideret exercitum grauem onuſtumq; Perſica gaza, primum ipſe regios currus
cremauit, deinde alios monuit ut idem facerent, leueſq; & ſine impedimentis ad hoſtes euaderent.
At Perſeus pluris exiſtimans aurum, quàm ſeipſum ac filios & regnum, noluit pro ſalute ſua paucas
abiicere pecunias, ut cum multis diuitiis aſportatus captiuus locuples, Romanis oſtenderet, quāta fre-
tus parſimonia aurum eis cuſtodiſſet. Nec ſolum Galatas auertit, ſed etiam Gēthium Illyricum, quē
ſub ſpe trecentorū talentorum in ſocietatem belli aſciuerat, cuius legatis cum pecuniam numeraſſet,
& aſſignādam permiſiſſet, ac ipſe Genthius his confiſus in ſocietatem belli ueniſſet, facinus indignum
ac impium molitus eſt Perſeus. Captis enim Romanorum legatis, & in uincula coniectis, quoniā ſpe-
rabat ea de cauſa ad confectionem belli non amplius peregrinis opus fore, in tantas cōpactum inimici-
tias Gēthium dimiſit, & contra fidem pecunias abnegauit, & paulo poſt ipſum cum liberis & coniuge

† *Legiones credo intelligit.*

A regno pulſum à L. Anitio prætore contra eum miſſo deſpexit. Aduerſus hunc igitur talem hoſtẽ profectus Aemilius, ipſum quidem contempſit, potentiã tamẽ eius copiasq́; admiratus eſt. Habebat enim quatuor millia equitum, peditum uero in phalangem redactorum circiter quadraginta millia, cũ his copiis iuxta littus ſub ipſo Olympo mõte conſederat, locis & natura inuiis, & ab ipſo dedita opera undique ſeptis, aggeribusq́; munitis, ratus productione temporis & inopia rerum ſe conſulem fatigaturum. At Aemilius ea quidem induſtria erat, ut nihil intentatum relinqueret. Et milites quidem (nam hoſtem non metuebant) & qui ſe conſiliis admiſcentes rem perturbabant, increpuit, eisq́; edixit, ne ſe ſuperuacuis onerarent curis, ſed corpora ſua duntaxat armaq́; curarent, ut ſic præſtò forent, cum tẽpus poſceret, uterenturq́; gladio Romano more, cum dux iuberet. Nocturnas autem uigilias ſine armis fieri iuſſit, ut magis attente uigilarent, & metu hoſtium, ſublata reſiſtendi fiducia, aduerſus ſomnum pugnarent. Cum uero exercitus aquarum penuria laboraret (nam paucis in locis, & ea ipſa mala, in ipſo littore ſurgebat) proſpiciens Aemilius magnum multisq́; arboribus contectum montem Olympum ſupereminentem, atque coniectans ex uiriditate ſyluarum latices aquarum ſubeſſe, lacus & exitus pluribus locis ſub ipſo monte confodit, qui ſtatim affluenti aqua repleti fuerunt. Atqui negant quidam aquarum fontes his locis ſubeſſe ex quibus fluunt, nec patefactionem eruptionemq́; eſſe earum, ſed generationem atque concurſum illic fieri liqueſcentis materiæ. Liquefieri autem denſitate ac frigiditate humidam diſtillationem, cum ex abditis fluit. Veluti mulierum ubera non quemadmodum uaſa ſunt lactis fluere parati, ſed conuerſo in illa nutrimento lac faciunt, & emittunt: ſic frigida & cauernoſa terræ loca aquam non continent latentem, neq; ſinus habent fluxus & undas ex præparato ac ſubiecto manantes principio, ſed ſpiritum & aërem premendo condenſandoq́; in aquam cõuertunt: uerũ enim dum loca fodiuntur, magis emergit ac profluit, propter contractionem, quemadmodũ ubera manu agitata magis reſoluuntur. Qui hæc dicunt, materiã tradiderunt ambigendi, utrũ ſanguis animalibus inſit, an ad ipſa uulnera ſpiritus cuiuſdam aut carnis mutatione generetur ac profluat. Arguuntur autem ob flumina dum fodiuntur metalla ſub terram reperta, non paulatim collecta, ut deceret, ſi generationem ſubitaneam haberent, ſed pleno gurgite fluentia, & nõnũquam ex petra per uim fracta fluxus aquarum exiliuit ac ſubinde deſiit. Sed hoc ſatis. Aemilius quoſdã dies quietem egit, & tradunt in magnis exercitibus ita propinquis nunquam tantam fuiſſe quietem. Cum uero omnibus agitatis perquiſitisq́; unã duntaxat uiam qua ad hoſtes iri poſſet, per Perræbiam & Pythium, & petram ſine cuſtodia relictam, cõperiſſet, plus ſpei quòd nõ cuſtodiebatur, quàm deſperationis ob aſperitatem locorũ aſſumens, retulit ad conſilium, quid ſuper hoc agendũ eſſet. Primus omnium qui

Aquæ quomodo generetur in locis effoſſis.

B aderant Scipio Naſica, qui poſtea princeps ſenatus fuit, negociũ ſuſcepit, ut per ea loca ad hoſtiũ caſtra euaderet. Secundo loco Fabius maior inter Aemiliũ filios (& erat admodũ adoleſcens) præſtò ſe obtulit. Eos collaudatos Aemilius dimittit, militesq́; illis dat, nõ quot Polybius ſcribit, ſed quot ipſe Naſica ſe accepiſſe dicit in quadam epiſtola, quam de his ad quẽdam regem perſcribit, inquiens: Erãt extra ordinem ſociorum & latini nominis tria millia, ſiniſtrum uero cornu circiter quinque millia. Præterea C C X X equites, & Cretenſes Thracesq́; permiſti ducenti. His copiis Naſica acceptis, uerſus mare iter tenuit, atq; ad Heraclium caſtra poſuit, quaſi nauibus circũferri ad hoſtem deberet. Sed cum cœnauiſſent milites, & iam tenebræ forent exortæ, patefacto primoribus conſilio, per cõtrariam partem longe à mari eos ducit, ac totam noctem profectus ſub ipſum Pythium conſedit. Hic Olympi mõtis altitudo ſupra decem ſtadia attollitur, idq́; ſignatur epigrammate in hunc modum:

Olympi montis altitudo.

Montis Olympiaci culmen quà mœnia Phœbi
 Bis quinis ſtadiis uerticibus ſuperat,
Deprehendit relegens iter hac idem & monumentum
 Filius Eumeli, Xenagoras poſuit.

Atqui dicunt geometræ, neq; altitudinem montis, neque profunditatẽ maris ultra decem ſtadia protendi. Xenagoras tamẽ non temere, ſed certa ratione & inſtrumentis uidetur menſuram poſuiſſe. Naſica igitur in hoc loco pernoctauit, Perſeo nihil tale ſuſpicante, utpote qui Aemilium quieſcentem ſuo loco cernebat. Cretenſis quidam transfuga circũuentionem Romanorum patefecit, ad cuius nũcium turbatus Perſeus, caſtra quidem non mouit, ſed decem millia cõductorum militum alienigenarum, & duo millia Macedonum, Milone duce, ad ea loca transmiſit, qui præuenire & ſyluas occupare properent. In hos dormientes adhuc impetum ab Romanis factum Polybius tradit: ſed Naſica acrem pugnam in montibus cõmiſſam, magnumq́; periculum fuiſſe ſcribit, & ab ſeſe quendã Thracem in manus profectum mucrone transfixum cecidiſſe. Superatis itaq; hoſtibus, & Milone abiectis armis turpiter fugiente, perſecutus Naſica ſimul milites ad quem uolebat locum perduxit. Magna ex hoc trepidatione apud hoſtes exorta, rex confeſtim retrorſum caſtra mouit, non ſatis bona ſpe, ſed aut ibi ante Pydnam ſubſiſtere, & fortunam experiri pugnæ neceſſarium erat, aut diuiſo per urbes exercitu, bellum ſuſtinere. Amici regem ad pugnam cohortabantur, abundare illum multitudine hominũ,

C eoſq; pro coniugibus & liberis fortiter pugnaturos, rege ipſo præſente, & ſe periculis obiectante. His rationibus confirmatus, ſe ad prælium comparauit, & loca delegit opportuna, ac duces præfecit, quaſi confeſtim pugnaturus. Locus planitiem habebat phalangi aptam & tumulos frequentes, ut ex alio in alium leuis armaturæ miles progredi, & ſeſe recipere ualeret. Eſon per medium fluebat amnis & Leucus, qui licet non nimium profundi (æſtatis enim tunc erat extremum) uidebantur tamen quoddam impedimentum Romanis allaturi. Sed poſtquam Aemilius cum Naſica ſe coniunxit, & uerſus hoſtem ire perrexit, conſpecta multitudine & ſtructura ad pugnam, parumper ſubſtitit, ſecum ipſe cogitans. At iuuenes qui aderant pugnæ auidi, ad ipſum properantes, ne tempus tereret, rogabant. Maxime uero omnium Naſica ob recenté uictoriam elatus, Aemilium perurgebat. Sed Aemilius ridés,

Peritia militaris. Si tua, inquit, iuuenta mihi foret: at multæ quidem uictoriæ eorum qui uicti ſunt errata docétes, prohibent me ex uia contra phalangem inſtructam paratamq; dimicare. His ſimul dictis, eos qui prima in fronte erant, in cohortes ordinari, ut ſic ſpem pugnæ aduerſariis non auferret, poſtremos caſtra munire, & uallum iacere iuber, atque inde ſine aliquo tumultu intra uallum omnes reduxit. Ea nocte cum iam cœnaſſent, & quieti ſomnoq; indulgerent milites, luna obſcurari cœpit, ac deficiéte lumine, multiſq; coloribus mutata, tandem nuſquam apparuit. Romanis, ut conſuetudo eſt, tinnitu æris lumen eius reuocantibus, & ignes multis facibus ad cœlum tollentibus, nihil ſimile à Macedonibus factum, ſed metus & horror caſtra eorum habebat, ac ſermo clàm per multos ierat, defectũ regis per id oſtentum ſignificari. Aemilius autem licet non ignarus uariorum defectuum, & quomodo luna in umbrã terræ delata certis ſpatiis abſconderetur donec iterum reluceſceret, tamen ut religioſus ſacrorum cultor, ut primum lunam deductam proſpexit, undecim tauros ei mactauit. Inde prima luce Herculi ſa-

† οὐκ ἐκαλλιέρει. haud auſpicata ſacra expertus eſt uſq; ad uigeſimamprimam hoſtiam. Vide Suid. cra faciens, †non litauit uſque ad uiginti hoſtias: in uigeſimaprima apparuerunt ſigna, uictoriam reſiſtentibus promittentia. Sacro igitur centum boum, & ludis deo uotis, aciem per primores ſtrui iuſſit, ipſe declinationé ſolis expectans, ne aduerſus milites impediret, tépus trahebat, ſedés in tabernaculo, ex ea parte qua ad hoſtes reſpectus erat, aperto. Circiter horam uero nonã, alii dedita ab Aemilio opera, ut ab hoſtibus initium pugnæ foret, equum effrenum immiſſum, & ex huius perſecutione principium prælii exortum: alii dum pabulatu redirent Romani, impetum in iuméta factum à Thracibus dicunt, his ſeptingentos primum Lygures auxilium impigre tuliſſe, aliis deinde aliis ſuccurrentibus, quouſque pugnari iuſto prælio cœptum ſit. Aemilius igitur ueluti gubernator præſenti tempeſtate ac motu caſtrorum, magnitudinem futuri certaminis iam inde proſpiciens, ex tabernaculo proceſſit, ac legiones adiens pro tempore cohortatus eſt. At Naſica per ea loca in quibus pugnabatur obequitans, D cernit hoſtem quantum nunquam antea, pugnam capeſſere. Primi erant Thraces, quorum aſpectum inquit ſe permaxime horruiſſe, homines proceris corporibus, albis ac lucétibus ſcutis, armatura ocrea-

Thraces. rum, nigras induti tunicas, graues enſes & rectos ab dextris humeris quatiétes. Iuxta Thraces códucti milites ſubibant, quorum uaria erant & permiſta tela. Tertium erat agmen Macedonum delectorũ. Hi fulgebant auratis armis, & nouis ac rutilantibus ſagis: quibus conſtitutis in ordinem, ſplédore quidem campum, clamore autem adhortantium etiam colles compleuerant. Tanta audacia & impetus annitentium, ut prima cadauera non amplius duobus ſtadiis longe à Romanorum caſtris accumberent. Facto primo impetu conſpexit Aemilius, Macedones qui in agmine erant, ſariſſas in clypeos Romanorum adigentes, nec ita cominus pugnantes, ut gladiis attingi poſſent, nonnunquam uero reiectis peltis, uno omnes ſigno ſariſſis incumbere, ac Romanas acies propellere. Hoc igitur robur phalangis & impetum cernens, obſtupuit, formidauitq;, & poſtea quidem commemorare crebro ſolebat, ſe nunquam ſpectaculum terribilius conſpexiſſe: ſed tunc hilarem ſe ac lætum pugnantibus oſtendens, abſque caſſide & thorace obequitabat. Perſeum uero ſcribit Polybius, dum iniretur præliũ, præ metu in urbem ſe retuliſſe, uelato receſſu, quaſi Herculi ſacra facturus, qui ignaua ſacra ab ignauis nõ recipit, neque contra fas uota exaudit. Fas etenim non eſt, neque eũ qui non iaculatur, ſigno potiri: neq; eum qui non permanet, uincere: nec eum qui nihil agit, bene agere: neque malum, felicem eſſe. Sed Aemilii uotis aderat deus. Orabat enim uictoriam belli, arma uibrans & pugnans. Scribit tamé quidam Poſidonius qui ſe illis temporibus ac rebus interfuiſſe affirmat, & hiſtoriam huius belli pluribus libris explicuit, Perſeum non timore, nec per occaſioné ſacrificii acie exceſſiſſe, ſed quòd ei pridie equino calce percuſſum crus fuerat, & in prælio, quanquam non bene haberet, & ab amicis prohiberetur, inermem ſeſe phalangi permiſcuiſſe: ubi cum uaria utrinque uolitarent tela, ferreum pilum incidiſſe in ipſum, ex tranſuerſo in latus dextrum, citra uulnus præteriſſe, carnem tamen ita perſtrinxiſſe, ut multo tempore nota remaneret. Hæc Poſidonius de Perſeo tradidit. Romani cum aduerſus phalangem acriter reſiſterent, nec propellere eam poſſent, Salius Pelignorum præfectus raptum ſignum in hoſtes proiecit. Pelignis uero (neque enim fas Italis ſignum deſerere) ad eum locum impetum facientibus, graue erat certamen, magnumq; utrinque diſcrimen: nam hi perfringere ſariſſas enſibus, & ſcutis repellere conabantur, & ipſis quidem manibus apprehendebant: illi impetu ſariſſarum annixi, &

Romanos

A Romanos cũ ipſis armis transuerberantes, nec tegmẽ enim clypei, nec thorax reſiſtere poterat, corpora
Pelignorum †ſupra caput proiiciebãt, nulla ratione, ſed ferarum ritu, ſe in uulnera mortemq́; certiſ-
ſimam præcipitantium. Sic iam qui primo loco pugnabant confectis, mota eſt loco ſecunda acies, nec
tamen fuga erat, ſed relatio pedum uerſus collem, qui Olocrus appellatur, adeo ut Aemilius hæc cer
nens, ueſtem præ dolore abſciderit, ut Poſidonius ſcribit. Sed cum loca iniqua eſſent, & ob id phalanx
utpote in longum protenſa continẽtiam non haberet, ſed quibuſdam in locis rupta atq; inflexa foret,
ut conuenit in magno exercitu ac uariis pugnantium inſultibus, Aemilius re animaduerſa cohortes ce-
leriter diuiſit, eaſq; non aduerſus totam phalangem una pugna, ſed ſpatia quæ inter hoſtium aciẽ ua-
cua erant occupare, & pluribus ſimul locis manus conſerere iubet. Hoc primores ab Aemilio, ac mili-
tes à primoribus docti, ut primum ſubeuntes intercepecunt loca aliorum, ex obliquo nuda fodientes
latera, alios circumuenientes, robur & commune phalangis opus ſtatim deperiit. In congreſſibus au-
tem, in quibus uir aduerſus uirum, aut pauci aduerſus paucos certabant, Macedones paruis gladiolis
pedeſtria ac ſolida Romanorum incaſſum ferientes ſcuta, ac leuibus ipſi peltis aduerſus graues ictus
gladiorum pondere, & ui ad corpus uſque per omnia arma deſcendentium, reſiſtere nequeuntes, uer
tebantur. Hic dum acriter pugnaretur, M. filius Catonis, Aemilii gener, cum multa fortitudinis ac au-
daciæ facinora pugnando ediđiſſet, tandem gladium amiſit. At ipſe utpote adoleſcens alti cordis mul
tiſq; diſciplinis nutritus, & magno patri magnæ uirtutis opera reddere obnoxius, nequaquam ſibi ui-
uendum exiſtimabat, ſi eius ſpolio potirentur hoſtes. Itaque per prœlium diſcurrens ubi quem ami-
cum aut familiarem conſpiceret, eum ſibi conuocabat: Per hunc modum collecta iuuenum manu,
impetum facit, multiſq; uulneribus & cædibus hoſtem repellunt, nudatoq; loco gladium quærunt:
quem poſtquam tandem in magno armorum ac cadauerum aceruo inuenerunt, exultantes lætitia,
rurſus maiori impetu in hoſtes feruntur; ac tandem delectorum acies (tria millia hi fuerunt) dum
acriter reſiſtunt, & ordinem ſeruant, ad unum interficiuntur omnes: aliorum uero fugientium ma-
gna fuit ſtrages, ut campus quidem undique cadaueribus, Leucus autem fluuius ſanguine complere-
tur. Tradunt in ea pugna ſupra uigintiquinque millia hominum cæſa fuiſſe Macedonum: Romano-
rum uero, ut Poſidonius ſcribit, centum, ut autem Naſica, octoginta ceciderunt. Celeriter autem hæc
pugna tranſacta eſt. Hora enim nona pugnari cœptum, decima uictoria parta, reliquum diei in perſe-
quendo hoſtem conſumptum. Perſecuti autem per centum & uiginti ſtadia, nocte iam facta redierũt,
aderantq; obuiã miniſtri cũ luminibus, læti atque exultãtes magno clamore, ad ſua quenq; tabernacu-
B la hederæ & lauri ornata ſertis reducebãt. Sed in cæterorũ lætitia ingens ipſum ducẽ habebat luctus,
quoniam ex duobus filiis qui cum eo militabant, iunior nuſquam apparebat, quem maxime amabat,
& quem uirtute inter fratres præſtare cernebat: quod autem audax & gloriæ cupidus, & tunc etiam
admodum adoleſcens erat, omnino eum temere hoſtibus pugnæq; permiſtum periiſſe ſuſpicabatur.
Ad luctum ducis uniuerſus exercitus hoc ſentiens commotus eſt, & ex cœna proſilientes, partim ad
ipſum ducem, partim ad perquirendum adoleſcentis corpus inter cadauera cum luminibus cucurre-
runt. Mœſtitia exercitum, clamor campos habebat, Scipionem uocitantium. Nam ab ipſa pueritia in-
ter cæteros adoleſcentes natura longe excellebat, dabatq; expectationem futuræ tam domi quàm mi-
litiæ probitatis. Diu perquiſitus conclamatuſq;, ſerò tandẽ cum iam deſperatus eſſet, cum tribus aut
quatuor familiaribus plenus recenti hoſtium ſanguine à perſecutione redibat, tanquam generoſus ca-
tulus, ob auiditatem pugnandi tractus. Hic eſt ille Scipio, qui Carthaginẽ, Numantiamq; euertit, uir-
tute ac potentia ætatis ſuæ longe princeps. Aemilio itaq; inuidiam præſentis felicitatis in aliud tẽpus
fortuna differens, tunc plenam ex uictoria lætitiã præſtitit. Perſeus ex Pydna in Pellam aufugit, equi-
tatu adhuc ſibi integro. Sed cum pedites, ut ignauos & proditores, equites obiurgarent, rixaq; exorta
eos ferirent, & ex equis deturbarent, ueritus eam turbam Perſeus, è uia declinauit, ac purpuram, ne
conſpicuus ob eam foret, ſciſſam ante ſe poſuit, & diadema in manibus geſtabat. Vt uero deſcẽdit ex
equo, & ipſum manu trahebat, ex amicis alter per occaſionem quaſi ſolutum religaret calceum, alter
equum ſtabulari fingens, alter potu indigere, non tantum hoſtes quàm ipſius inſolentiam metuentes
(quærebat enim in eos referre crimen, cur uictus eſſet) aufugerunt. Cum uero iam ſub nocte Pellam
ueniſſet, ac duos præfectos ærario Euctum & Eudæum obuiam ſibi uenientes, & partim reprehendẽ
tes, partim intempeſtiue conſultantes, ipſe propria manu citato equo ambos necaſſet, nullus ex ami-
cis apud eum remanſit, præter Euandrum Cretẽſem, & Archedamum Aetolum, & Memnonẽ Bœo-
tium, Ex militibus etiam nulli præter Cretenſes remanſerunt, non beneuolentia aut fide, ſed auro re-
gio quemadmodum apes ceræ inhiantes. Promiſerat enim illis in prædam multa pocula, crateraſq;,
aliamq; auri & argenti ſupellectilem, in ratione quinquaginta talentorum. In Amphipolim inde pro-
fectus, ac poſtea in Alepſum, metu aliquantulum remiſſo in familiarem recidit auaritiæ morbum.
Querebatur enim apud amicos, quòd quædam Alexandro magno pocula per ignorationem Cretẽſi
bus dediſſet, rogabat multis lachrymis ut ſibi redderentur, pecuniamq; pro eis pollicebatur ſe datu-

† & Tarraci norũ. uidetur legendũ τας ἐσχατῶν.

rum. Nec latuit illos qui probe ipſum norant, aduerſus Cretenſes Cretica arte uti: eos uero qui hæc C
crediderunt decepit, & poculis receptis nihil reddidit, ſed amicis auferens triginta taléta quæ mox ho
ſtes habituri erant, in Samothraciam nauigauit, ubi ad templum confugiens aſylo ſe tutabatur. Mace
dones ſemper aliã's fidi regibus dicuntur fuiſſe, ſed tunc ueluti fulcimento fracto omnes ſimul ruen-
tes infra duos dies totam Macedoniam Aemilio dediderunt. Videtur hoc atteſtari illis, qui felicitate
quadam res illas geſtas affirmant. Atteſtatur & illud quod in Amphipoli accidit; nam ibi ſacra faciéte
Aemilio, fulmen aram percuſſit, ſácraq; combuſſit. Sed omnia ſigna quæ ſupra memorauimus, longe
ſuperat famæ miraculum, quæ quarta poſt prælium die profligatum eſſe Perſeum Romæ uulgauit.
Populo enim Romano ſedente in ſpectaculo equeſtrium ludorum, ſubito rumor à prima theatri par-
te manauit, Aemilium ſuperatis magno certamine hoſtibus totam Macedoniá cepiſſe: iſq; ſermo con
feſtim per totum diffuſus theatrum, lætitia, exultatione & gratulatione ciuitatem repleuit. Poſtridie
cum eius famæ certus non extaret autor, reſedit. Paucis uero poſtea diebus cum certiſſimus nuncius
ueniſſet, miraculi fuit loco res antea Romæ audita, quæ in médacio ueritatem habuerat. Dicitur etiá
eius pugnæ quæ à Romanis apud Sagram cõmiſſa eſt, ea ipſa die in Pelopõneſo famá fuiſſe, & Plateis,
eius quæ in Mycale. Tunc quoq; cum Romani Tarquinios Latinosq; profligarunt, conſpecti ſunt pau
lo poſt ab exercitu uenientes uiri duo proceris ac uenuſtis corporibus, ea quæ in prælio geſta fuerant,
nunciantes, creditumq; eſt fuiſſe illos Pollucem & Caſtoré: ac primus qui obuiauit in foro equos mul-
to fluentes ſudore ſiccátibus, cum illa quæ de uictoria núciabant non crederet, ipſi leniter arridentes,
barbam eius manibus attrectaſſe dicitur, & ex fuſca in flauam cõuertiſſe, atq; hoc modo & aſſertioni
ſuæ fidem, & uiro cognomentum Aenobarbi fecerunt. His uero omnibus id quod ætate noſtra cõti-
git, fidem arrogat. Nam cum Antonius à Domitiano defeciſſet, magnumq; à Germania bellum con-
citaſſet, Romæq; trepidaretur, ex inſperato fama uictoriæ apud populum Romanum uulgata eſt, An
tonium ipſum cum omnibus copiis interiſſe, tantamq; habuit fidem hic rumor, ut multi ex primori-
bus immolarent. Sed cum paulo poſt autor nuncii quæreretur, inuentus eſt nemo, ſed alter alterum
allegabat: tandem uero quia in plebem ueluti in uaſtum quoddam pelagus ſermo inferebatur, appa-
rebatq; nullú certũ habuiſſe principiũ, ſubito huiuſmodi fama prolapſa ceciderat. Sed poſtea Domi-
tiano cum exercitu ad bellum proficiſcenti, in ipſa uia certus núcius & literæ de uictoria aduerſus An
toniú habita uenerunt. Dies pugnæ idem fuerat, quo Romæ uictoriá fama uulgauerat, ultra diſtátiá
uiginti millium ſtadiorum. Hæc ita fuiſſe nemo ætatis noſtræ ignorat. Cũ igitur in Samothraciá ſeſe
Perſeus recepiſſet, Cn Octauius Aemilii legatus ad ea loca profectus, à uiolatione quidé aſyli ob ho- D
norem deorum abſtinuit, à fuga tamen ac demigratione Perſeum arcebat. Sed ille clàm per Oroandẽ
Cretenſem lembum quendam habenté latenter pactus ut aſportaretur, cum aurum & argentũ ad lit
tus præmiſiſſet, Oroádes arte Cretica fretus gazam quidem ſuſcepit, ipſum uero Perſeum cú liberis
& coniuge ac neceſſariis noctu ad mare certa hora uenire iuſſum, anticipata nauigatione reliquit. Per-
ſeus igitur qui paulo ante miſerabiliter conſtrictus erat propter anguſtiá feneſtræ, ex qua cum liberis &
coniuge laborũ inſuetus euaſerat, miſerabilius in ipſo littore afflictus eſt, cum Oroandem iam altum
tenentem aſpexit, & iam dies illuxerat. Itaque omni ſpe orbatus, unà cũ coniuge fugit ad muros, nec
latuit quidem Romanos, ſed præuenit. Natos autem capiens Ionicõmiſit quidam antea Perſei fami-
liaris, tunc proditor, Romanis tradidit, per quos coactus eſt ueluti feræ captis earum pullis in manus
uenire, & ſuum corpus iis permittere qui natos tenebant. Fiduciá auté ſuper omnes in Naſica habés,
illum ut ſe ei dederet, uocabat. Sed cum Naſica non adeſſet, queſtus fortuná ſuam, tandem neceſſita-
te compulſus ſe Cn. Octauio tradidit, tunc maxime patefaciés eſſe in ſe uitium quoddá auaritia igno-
bilius, cupiditatem ſcilicet uiuendi, per quam miſericordiam, quæ ſola cadentibus à fortuna non au-
fertur, amiſit. Orans enim ut ad Aemilium duceretur, cum id factum eſſet, & Aemilius utpote uiro
ex alto dignitatis gradu prolapſo aſſurgeret, & obuiam cum amicis procederet, ac ad illius caſum illa-
chrymaret, Perſeus turpiter in terram procumbens, & genua Aemilii amplectens, uoces emiſit dege-
neres, quas non tulit Aemilius, nec audire preces ſuſtinuit, ſed triſti uultu illũ intués, Quid fortuná,
inquit, crimine liberas, ſic te gerens ut non præſentis, ſed ſuperioris fortunæ indignus exiſtimeris?
Cur meam deturpas uictoriam, & res à me geſtas imminuis, oſtendens teipſum degenerem, nec ullo
modo tanti, qui aduerſus Romanos dignus hoſtis fuiſſe uidearis? Virtus profectò cadentium magná
habet reuerentiæ partem etiam apud hoſtes: ignauia uero etiam ſi fortunata ſit, tamen uituperatio-
ne non caret. His ſimul dictis, attollens Aemilius eum ac dextera capiens, illum Tuberoni tradidit.
Ipſe uero natis ac generis & aliis neceſſariis iuuenibus in parté ſeuocatis, multo tempore ſecú tacitus
ſtetit ut plerique ex, iis qui aderant mirarentur: exorſus deinde ſermonem de humanarum rerum
conditione, An debet quiſquam, inquit, præſenti felicitate confiſus ſuperbire, quòd gentem, aut ciui-
tatem, aut regnum aliquod ſubegerit? præſens quidem fortunæ mutatio exemplum nobis ante ocu-
los ponit communis imbecillitatis humanæ, & nihil durabile nec firmú eſſe docet. Quod enim tem-
pus confi-

A puſ cõfidendi hoſbus eſſe poteſt, cum etiá eo tempore cum aliis dominanť, fortuna maxime ſit formidáda, quæ lætis rebus tandem ĩmiſceat calamitaté? Alexandri ſucceſſioné, qui in altiſſimum dignitatis culmé euaſit, unius horæ particula euerſam cõſpicitis. Nónne tot exercitibus, tot equeſtribus pedeſtribusq; copiis nuper circundatum regem, nunc ꝓſtratum & euerſum, ex manibus hoſtium cibum atq; potú dietim capere cernétes, ob uictoriá partá inſoleſcere deſinetis? nónne humiles uos ac remiſſos præſtabitis, ſemp cum tremore expectátes in qué finem ꝑſentis felicitatis inuidiá fortuna conuertat? Multa huiuſmodi diſſerens Aemilius iuuenes dimiſit, mirum in modú iactantia ac ſuperbia eorum tanq̃ freno quodá repreſſa. Poſt hæc exercitum ad quieté, ſe auté ad ſpectaculum Græcarum ciuitatum cõuertit, populos releuauit, reſpu. eorum ſtabiliuit, muneraq; eis dedit, aliis frumentum ex regiis horreis, aliis oleum: tantum enim repertum tradunt, ut rogantes ſumentesq; prius defuerit, q̃ loca in quibus poſitum erat, uacua fierét. In Delphis ſup columná magná quadratá ex candidis lapidibus cõpactá, ſuper quá Perſei ſtatua ex auro poni debuerat, ſuá poni iuſſit: ná uictos uictoribus cedere æquũ erat. In Olympia illam celeberrimá emiſit uocé, quòd Homeri Iouem Phidias effinxiſſet. Inde cum decé legati Roma ueniſſent, Macedonibus agros reddidit, & ciuitates ſuis legibus reliquit. Cétum talenta populo Ro. pédere iuſſit, qui ſupra duplum regibus pendere cõſueuerant. Spectacula uero multiformia, & certamina, & ſacrificia, & inſup epulum ac cœnas edidit, ſuppeditáte copia rerum ex regia. In quibus ordiné ornatumq; prenſationes, & gratulationes, & cuiq; ſecundú dignitatem beneuolentiæ ſenſum ſic diligéter & curioſe oſtendit, ut Græci admirari cõpellerenť, q̄ nec iocos expertes ſtudii accurationiſq; reliquerit, ſed tantis rebus geſtus etiá minima diligenter curaret. At Aemilius ob hoc ipſum gaudebat, q̄ in magno ſplendidoq; apparatu dulciſſimú ipſe ſpectaculum ꝑſentibus erat. Ex admirátibus eius curioſitaté dicere ſolebat, eiuſdé eſſe animi, & acié & cõuiuium bene ſtruere, illá ut formidoloſus hoſtibus, hoc ut amicis gratus eſſet. Laudata eſt magnitudo animi ac liberalitas eius, q̄ multum auri, multumq; argenti ex regia gaza coactũ nec aſpicere quidé uoluit, ſed quæſtoribus negocium dedit, ut in publicum referrét. Libros dútaxat regios natis literarum ſtudioſis deligere cõceſſit. In donádis uero militibus quorú opera in bello claruerat, Tuberoni genero phialá quinq; talentorum pondo largitus eſt. Hic eſt ille Tubero, qué diximus cum ſexdecim cognatis, modicis ædiculis & paruo fundo uixiſſe, ideóq; argentú ferunt primum in Aemiliorum familiá deueniſſe, uirtute & honore partum. Cumq; omnia bene ordinaſſet, cõplexus Græcos & Macedones, ut memores forent libertatis quam à populo Ro. habebant, ac ut eá concordia & beneuolentia conſeruarent, hortatus, in Epirum tráſiuit ex decreto ſenatus, militibus prædá in his partibus cõceſſurus. Vt autem omnes ſimul ex

Aemilii ſtatua in Delphis.

Animi eiuſdem eſſe & aciem & conuiuium bene ſtruere.

B inopinato inuaderet, ex quaque ciuitate primores uiros decem ad ſe uocauit, iuſſitq; ut argentum & aurum quod in templis domibus'ue foret, ſtatuta die conferrent, ſinguliſq; cuſtodes dedit ex tribunis militibuſq;. Quo facto, milites prædatum diſcurrere iuſſit, ita ut una hora centú quinquaginta millia hominum captiua, ſeptuaginta uero urbes direptæ fuerint. Ex hac tanta uaſtitate non plus quàm undecim drachmas in ſingulos milites perueniſſe dicunt. Hæc Aemilius cõtra naturam ſuam mitem & bonam perpetratus in Oricum deſcendit, atq; inde in Italiá cum exercitu tranſgreſſus, per Tybrim nauigauit in prætoria naui ſexdecim remis, ornata armis ac ſpoliis hoſtium. At milites clàm ĩfenſi, quòd nõ tantú ꝑdæ quantum cupiebát ex regiis pecuniis ſuſcepiſſent, Aemilium criminabanť ſupbe & imperioſe in bello ſe geſſiſſe. Quod cú ſentiret Sergius Galba Aemilii inimicus, qui tribunus in eo exercitu fuerat, illos cõcitauit, ut triumpho aduerſarenť. Sic igiť calumniis in Aemiliú iactatis militibuſq; ad maiorem indignationé cõpulſis, poſtulauit à tribunis plebis aliam diem ad dicendum, quádo illius quatuor horæ duntaxat ſupereſſent, nec tam breui tempore explicari cauſa poſſet. Sed cum non aſſentirentur tribuni, ac iuberent ut ſiquid Galba dicere uellet, tunc præſens diceret, exorſus plenam cõuicii orationé, tempus diei conſumpſit, & ob noctem tribuni cõcionem dimiſerunt. Milites apud Galbam concurſu facto, albeſcente die Capitolium occuparunt, ibi nanq; tribuni concionem habituri erant. Inde cum prima luce in ſuffragium iretur, prima tribus Aemilio triumphum denegauit: quá ré cum & patres & pars plebis grauiter ferrent, & fraudari triumpho Aemiliú indignarenť, cætera multitudine inutiliter uerbis querente, primores ſenatus ſe inuicé caſtigabant, & niſi ſceleri & petulantiæ militum obuiareť, eorumq; audacia reprimereť, nihil nõ attentaturos poſthac prædicabant. Facto igitur agmine, ad tribunos irrúpunt, petuntq; ut ſuffragia parumper demorenť. Subſiſtétibus itaq; cunctis ac ſilentio facto, M. Seruilius uir cõſularis qui uigeſies tricies ſingulari certamine pugnauerat, & ſemper hoſtem trucidauerat, tunc pro Aemilio aſſurgens dixit, qualis imperator fuerit Aemilius Paulus, tunc maxime ſe intelligere, quando ita improbo ac malo milite fretus, res tamen ampliſſimas geſſerit. Admirari auté ſe, ſi ab Illyrio ac Libya triumphis populus Ro. contentus, Macedoniæ regem, & Alexandri & Philippi gloriam Romanorum armis ſibi captiuam duci paruipendant. Eſſe uero abſurdum, quòd nuper cum uictum eſſe Perſeum incerta fama uulgaſſet, ſupplicationes diis immortalibus, ut hæc uera forent, præſtiterint: reuerſo autem iperatore populi Ro. cum certa uictoria, & deos

honore, & ſeipſos lætitia ac feſtiuitate priuare uelint, quaſi ueriti magnitudinem rerum geſtarum, C aut ſpeciem regis intueri. Atqui præſtabat ob illius miſericordiã, inquit, quàm ob inuidiam ducis triũphum impediri. Vſqueadeo corruptos eſſe mores ac prolapſam diſciplinam, ut Sergius Galba homo nitida cute, & corpore propter continuam umbram molli, nec unquam uulnus perpeſſo, de re militari ac de fortitudine & ignauia imperatorum uerba facere audeat contra eos, qui uulneribus in nutriti ſunt. Et ſimul hæc dicens pectus aperuit incredibili cicatricum multitudine repletum, ac deinde conuerſus, nonnullas ex his partibus quæ non ſatis decore nudari poſſunt, compreſſit. Tu, inquit, ob hæc rides Galba: ego autem glorior apud populum Romanum, nam pro his noctu dieq́; militando hæc uulnera ſuſcepi. Sed age uoca iſtos in ſuffragium, ego autem deſcendens ſequar eos, ut cognoſcam improbos & ingratos ciues. His uerbis ita decidiſſe ac repreſſos fuiſſe illorum animos, ut ſtatim omnes tribus Aemilio triumphum decreuerint. Triumphum uero in hunc modum egiſſe dicitur.

Triũphi Aemilii qualis ordo & pompa fuerit.

Populus Romanus nitidis ueſtibus ornatus, in equeſtribus theatris quos circos appellant, & in locis circa forum ad hoc ipſum ex ligno fabricatis, & in aliis urbis partibus per quas tranſiturus erat, ſeſe ad ſpectandum triumphum comparauerat. Omnia urbis templa erant aperta, & fertis uaporibusq́; repleta ſuauibus. Multitudo miniſtrorum baculos manibus geſtantium, ex medio dimouebant turbas, & uias puras apertasq́; præſtabant. Pompa autem in tres dies diuiſa fuit. Prima enim dies uix ſignis tabulisq́; & coloſſis transmittendis ſuffecit, quæ uehiculis ducentis quinquaginta portabantur. Secunda die pulcherrima & ornatiſſima Macedonum arma multis curribus delata fuerunt, ſplendentia ære & ferro abſterſo, atque ita diſpoſita, ut caſu maxime cecidiſſe uiderentur, galeæ, ſcuta, thoraces, ocreæ, & Cretenſes peltæ, & Thraciæ cetræ, pharetræ, & equorum frena, ac enſes nudi per hæc iacentes, & ſariſſæ infixæ, ita ut nec uictorum quidem abſque metu foret aſpectus. Poſt hos armorum currus, tria uirorum millia ſequebantur, qui numiſmata ferebant argentea uaſis trecentis quinquaginta. Vas erat quodlibet trium talentorum. Quatuor uiri ſingula uaſa portabant. Alii crateras argenteas, & phialas, calicesq́; ornatiſſimos & ingentes certo ordine deferebant. Tertia die prima luce tubicines non mite nec ſuaue, ſed bellicum ſonantes primi ibant. Poſt eos centum & uiginti boues auratis cornibus ducebantur, uittis ornati & fertis; ducebant eos adoleſcentes ſuccincti ad immolandum, & pueri aureas & argenteas patinas ſacrificii gratia deferebant. Poſt eos ſequebantur qui aurea numiſmata gerebant in uaſis trium talentorum, ut ſupra de argẽteis numiſmatibus dictum eſt. numerus uaſorum fuit octoginta minus tribus. His ſuccedebant qui auream phialam decem talentorum, quàm Aemilius ex lapillis effecerat, item qui Antigonea, & Seleucia, & Thericlia, & Perſæi uaſa portabant: poſt hæc Perſei currus & arma, & diadema ſuper armis poſitum: deinde poſt modico D interuallo, nati regii ducebantur, & cum ipſis alumnorum & magiſtrorum & pædagogorum lachrymans turba, qui & ipſi manus tendebant ad ciues, & pueros eadem facere & precari docebant. Erant maſculi duo & una fœmina, nõ ſatis infortunium propter ſuam ætatem intelligentes, quæ res magis homines ad miſericordiam cõmouebat, multiq́; lachrymas ciues ad illorum aſpectũ demiſerũt, fuitq́; lætitiæ & doloris plenum ſpectaculum, donec infantes tranſierunt. Ipſe autem Perſeus poſt filios & miniſtros ibat fuſca ueſte amictus, & crepidas more patrio habens, propter magnitudinem malorum ad omnia trepidus, ac mente turbatus. Poſt eum ibat amicorum & familiarium mœſta turba, miſerabiliter ipſum intuentes lachrymantesq́;, ut etiam plerique ex Romanis lachrymare ob miſericordiam compellerentur. Atqui poſtulaſſe Perſeum ab Aemilio ferunt, ne in triumpho duceretur. Sed Aemilius ignauiam eius irridens reſpondiſſe fertur, olim id in ipſius poteſtate fuiſſe, ac etiam tũc eſſe oſtendens morte hanc ignominiam eſſe fugiendam: quam nõ ſuſtinuit uir ignauus, ſed uana quadam ſpe ductus, pars ſuorum ſpoliorum eſſe maluit. Poſt eum deferebantur aureæ coronæ, quibus Aemilium, uirtutis gratia, Græcæ donauerant ciuitates. Erat numerus coronarũ quater cẽtum. Deinde Æmilius ipſe ſequebaẽ ornatiſſimo curru inuectus, uir & citra huiuſmodi honorem ſpectaculo dignus, purpurã aurocontextam indutus, & lauri ramum dextera gerens. Ferebant & laurum milites, currum Æmilii ſecundũ legiones, cohortes, & manipulos, ſubſequẽtes, partim carmina patria ſalibus permiſta & riſu, partim Æmilii laudes cãtantes, quem intuebanẽ & admirabanẽ omnes, nec quicquã ex iis quæ hominum optanda forent, ſibi deeſſe arbitrabantur, niſi forte dæmonium aliquod magnificis & ampliſſimis rebus ſortem habet detrahendi, ac ita miſcendi humanam uitam, ut malorum omnium nullo modo ſit expers, ſed iuxta Homeri ſententiam, cum iis optime actum eſſe uideatur, quos fortuna ad utranque partem conuertit. Erant Aemilio quatuor filii, duo in adoptionem aliarum familiarum dati, Scipio uidelicet & Fabius: duo etiam in poteſtate retenti, quos ex alia uxore poſtea ſuſceperat. Horum alter quinq; diebus ante triumphum mortuus eſt, ſexdecim annorũ ætate: alter qui duodecim annorum erat, tertia die poſt triumphum deceſſit. Nec fuit quiſquam ciuis, qui hunc filiorum Aemilii caſum non dolenter ferret, horrens fortunæ crudelitatẽ, quæ non uerita ſit tantũ luctũ in domum lætitia, feſtiuitate & gloria plenam induxiſſe, lachrymasq́; & dolores & luctus uictoris, gaudiis,

A gaudiis,& triumpho admiſcuiſſe. Aemilius tamen recta ratione fretus, fortitudinem & conſtantiam non ſolum aduerſus arma & ſariſſas, ſed aduerſus omnem fortunam pariter habendam ratus, ea moderatione mortes filiorum tulit, ut ſecundis aduerſa, & domeſtica publicis obſcurata, dignitatem & magnitudinem rerum nequaquam deturparent. Primi ex filiis qui defunctus eſt ſtatim poſt funus triumphauit, alio deinde poſt triumphum defuncto, populum Roma. in concionem uocauit, ibiq; uerba fecit non hominis qui indigeret conſolatione, ſed qui planè ciues ſuos ob eius incommodum lugẽtes conſolaretur. Dixit enim humanarum quidem rerum nihil ſe unquam pertimuiſſe, ſed diuinarũ, ut infidam & uanam rem ſemper fortunam expauiſſe, ac præſertim in tanta obſecundatione præſentis belli tantoq; proſperitatis curſu, mutationem quandam & refluxum continuo formidaſſe. Vnius, inquit, diei ſpatio, Ioniũ à Brunduſio tranſgreſſus Corcyræ applicui. Quinta deinde die in Delphis ſacrificio peracto, aliis quinq; diebus copias ex Macedonia ſuſcepi, luſtratoq; exercitu, ac rem gerere adortus, quintadecima poſt hoc die bellum confeci. Suſpecta mihi erat fortuna propter tantam proſperitatem: & cum uictorem exercitum, & ſpolia, & reges captiuos rediens deportarem, in ipſa nauigatione aduerſum aliquem caſum formidaui. Sed cum iam ſaluis rebus icolumiſq; ad uos delatus, urbem lætitia & feſtiuitate compleri aſpicerem, adhuc fortunam ſuſpectam habui, quam ſciebam nihil purum, nihil ſine inuidia hominibus gratificari conſueſſe: nec animus meus pro Repu. prius timere deſtitit, quàm aduerſus caſus me priuatim iuaſit. Optimos filios quos mihi ſolos delegerã ſucceſſores, continuatis propè funeribus extuli. Nunc autem ſine periculo eſſe uideor, ac bonam ſpem mihi propono, & arbitror iam populi Romani fortunam ſine labe permanſuram, quando ſatis inuidiæ mihi ac meis pro anteriori proſperitate illa infixit. Nec eſt iam inſigne minus humanæ fragilitatis exemplũ is qui triumphauit, quàm is de quo triumphatum eſt. Perſeus ſiquidem etiã uictus filios habet, Aemilius autem uictor ſuos amiſit. Huiuſmodi generoſam ac magnificam orationem non ficte, ſed ex uero animo, ferunt Æmilium in concione habuiſſe. Pro Perſeo autem omni ſtudio adnixus nihil obtinere potuit, ut ex carcere in lætiorem ac minus ſordidum traduceret locum, ubi cuſtoditus quemadmodum pleriq; tradunt, mœrore animi cõfectus eſt. Alii mortis eius nouum ſcribũt modum: nam milites cuſtodiæ pertæſos, & aduerſus eum infenſos, poſtq̃ aliter nocendi & affligendi poteſtatem non habebant, ſomno arcere cõſtituiſſe, & uices inter ſe partitos diligẽter obſeruaſſe ne dormire poſſet, quoad per hunc modum cõfectus interiit. Interierunt & filiorũ duo. Tertio uero Alexandrum noĩe ingenioſum circa toreumata & ſubtilis diligentiæ opera fuiſſe tradunt, doctumq; etiã latinas literas & ſer-

B monem Romanũ, ſcribam fuiſſe magiſtratuum, ſeq; in eo miniſterii genere aptum in primis ac perurbanũ præſtitiſſe. Ob res in Macedonico geſtas bello, ſumma populi Ro. gratia Aemilio acceſſit. Tantũ enim auri argentiq; in ærarium Aemilius retulit, ut nullum tributum perſolui à ciuibus opus fuerit uſq; ad Hirtii & Panſæ conſulatũ, qui circa primum Cæſaris & Antonii bellum cõſules fuerunt. Illud quoq; admirabile eſt, ac præcipuum Æmilii factũ, quod quãuis egregie cultus obſeruatuſq; à plebe Ro. tamen in optimatum perſeuerauit partibus, nec ob gratiam plebis quicq̃ dixit aut fecit unquã, ob quod popularis haberetur. Quod utiq; poſteriori tempore Appius Claudius Scipioni exprobrauit. Cum enim ipſi duo totius ciuitatis ampliſſimi uiri cenſuram peterent, Appius ſenatum & optimum quenq; ſecum trahebat: hæ nanq; Reipub. partes Appiæ familiæ ueteres erant. At Scipio & ipſe per ſe potens & ſtudio plebis Romanæ plurimum utebatur. Deſcendentem igitur in forum ſtipatum hominibus ingeneroſis quidem ac ſeruilibus & maxime turbulentis popularibuſq;, qui ambiendo & clamãdo cuncta uiolenter exequebantur, ut conſpexit Appius, magna uoce, O Paule, inquit, Aemili, nónne etiam apud inferos, ſiquis illic noſtrarum rerum ſenſus eſt, indignaris quòd filium tuum † Mallius tonſor & Licinius declamator ad cenſuram perducunt? Sed Scipio extollendo populum Ro. eius ſibi beneuolentiam compararat. Aemilius autem licet aſſertor optimatũ eſſet, nihilominus à plebe magis amabatur, q̃ iis qui maxime popularem ſe præſtabat: quod animaduerſum eſt, præter cæteros honores, in cenſura ſibi demandata, qui magiſtratus maxime omnium reuerentiæ eſt plurimæq; poteſtatis, cum aliis rebus, tum ad morum emendationẽ. Nam in ſenatu remouere immeritos poteſt, & principem perſcribere, auferre equos, notare infamia, cenſum augere, luſtrũ condere. Cenſa ſunt autẽ ſub Æmilio cenſore ciuiũ capita CCCXXXVII. millia. In ſenatu M. Aemilium Lepidũ prætulit, qui quater antea princeps fuerat. E ſenatu tres amouit. In recẽſendis equitibus Romanis etiam mediocritatem ſeruauit tam ipſe q̃ collega eius Martius Philippus. Sed cum cẽſurã iam magna ex parte geſſiſſet, in morbũ incidit, ab initio quidẽ periculoſum, tractu autẽ temporis abſq; periculo, attamẽ longũ atq; moleſtũ. Fretus inde cõſilio medicorum, cum Veliã (is eſt Italiæ locus) nauigaſſet, ibiq; plurimũ tẽpus in oris maritimis, quietiſq; regionibus morã traxiſſet, deſiderabat præſentiã eius populus Ro. ac ſæpe in theatris uoces gliſcentiũ uidere illũ emittebant. Itaq; cum ſatis conualuiſſe uideret, & ſacrificia quædam neceſſaria inſtarẽt, in urbem rediit, curauitq; ſacra egregie unà cum cæteris collegis, circunfuſo ac plaudente Roma. popu. Poſtridie ipſe pro ſua ualetudine ſacra fecit, quibus confectus,

Vera magnanimitas.

† αἰμίλιος ὁ κῆρυξ.

Cenſura.

reuerſus domũ,cum accubuiſſet,priuſq̃ ſentiretur quicq̃,mente alienatus eſt, ac ſubinde tertia die è C
Obitus. uita migrauit,nullius earũ rerum expers quæ ad ſelicitatẽ pertinere putantur. Nam & funus eius ita
celebratũ eſt,ut optimus ac beatiſſimus ornatus adeſſet. Hoc autẽ erat non aurum,nõ ebur,non ma-
gnificentia ſumptus apparatusq́;,ſed beneuolentia,charitas,gratia,non ſolum ciuium,uerumetiã ho-
ſtium. Quotquot enim aliquo caſu Romæ aderãt ex Iberia,Liguria,Macedonia , iuniores quidẽ na-
tu robuſtis corporibus feretro ſubeuntes ipſum extulerunt,maiores autẽ ſequebanť uocitantes bene-
factorẽ & ſeruatorem ciuitatum ſuarum. Nõ ſolum enim in uictoria ſeſe mitem & humanum præſti
tiſſe dicitur,ſed in omni reliqua uita eos tutatus eſt,& ueluti pro domeſticis ac neceſſariis habuit. Pa-
trimoniũ uix trigintaſeptẽ nullium reliquiſſe traduntːin hoc ambos ſibi filios hæredes inſtituit. A Sci
pione tamen qui erat minor natu integra hæreditas fratri conceſſa eſt,cum ipſe in familiã Aphricani
locupletiorem adoptatus tranſiſſet. Tales mores uitaq́; Pauli Æmilii fuiſſe dicuntur.

TIMOLEONIS VITA

ANTONIO TVDERTINO INTERPRETE

ANTEQVAM Timoleon in Siciliã traiiceret,res Syracuſanorum ſic ſe
habebat. Poſtq̃ Dion tyrannum Dionyſium expulit,ſtatimq́; dolo inter
fectus eſt,inſurgentibus ad libertatem qui cum Dione ſenſerãt, parum
abſuit quin ex malorum ingruentium multitudine , ac tyrannorũ fre-
quenti mutatione,urbs derelicta ac deſerta fuerit. Reliqua quoq; Sicilia
turbulenta atq; tumultuoſa exiſtens,iam omnino propter inimicos ſine
Repub. erat. Nã plurimæ ciuitates,potentioribus urbis res nouas aggre
dientibus,à Barbaris atq; militibus ſine ſtipendio merentibus , faciliter
occupabantur. Dionyſius decimo poſt exilium anno aduenas milites cõ
ducens,Niſæumq́; tunc in Repub. principẽ expellens ,rem iterum ag-
greſſus,tyrannũ ſeſe Syracuſanis ex integro conſtituit. Admirandũ pro
fecto paruum exercitum è tyrãnide Dionyſium tunc omnium tyrannorum maximum expuliſſeːad-
mirabilius uero,exulem ipſum atq; deiectum tyrannidem recuperaſſe . Itaq; Syracuſani qui in urbe
erant,in ſeruitutẽ redacti eo crudelius à tyranno opprimebantur,quòd nuper exilium calamitatesq́; D
animũ uehementer exaſperauerant. Optimates ac nobiles ad Icetem Leontinorum principem diuer
tunt,ducemq́; ſibi in bello eligunt,quanquam nec meliorem,nec fortiorem cæteris belli ducibus eſſe
cognoſcerent,ſed ad quem alium confugerent,quem'ue ſibi imperatorem dicerent,nõ habebant. Ac
cedebat etiam quòd genere Syracuſanum arbitrabanť,necnon quia copias in tyrãnum aptiſſimas bel
licoſiſſimasq́; ſibi comparauerat. Interim Carthaginenſibus magna claſſe in Siciliam traiicientibus,Si-
culi timore perculſi in Græciam legationem mittere,& à Corinthiis auxilium petere decernunt,non
ſolum amicitia freti,neq; quòd ab illis ſæpe beneficiis affecti,uerumetiam quòd perſpicuum erat, Co
rinthios libertatis amatores,& tyrannorum oſores ſemper extitiſſe,ſuſcepiſſeq́; ſæpius maxima bella
non regnandi aut auaritiæ,ſed Græcorũ libertatis gratia. Icetas uero qui militiæ cauſam tyrannidem
fecerat,non Syracuſanam libertatem , occulte apud Carthaginenſes hoc aſſerebat , Syracuſanos au-
tem manifeſte laudabat. Et quoſdam in Peloponneſum legauerat , non quòd illinc auxilia optaret,
ſed quòd,ut conſentaneum erat,ſi Corinthii propter Græciæ turbationes atq; tumultus auxilia nega-
rent,ſperabat facilius ad Carthaginenſes rem traducturum,& ſociis in bello contra Syracuſanos uti,
quàm contra tyrannum. Hæc paulo poſt in lucem emerſerũt. Nam cum legati rediſſent,Corinthio-
rum nomine retulerunt,Corinthios ſemper externarum ciuitatum & maxime Syracuſanorum pro
eorum conſuetudine curam ſuſcepiſſe,nec forte fortuna tunc aliquo Græcorum bello uexari, uerum
in pace ac ocio uitam ducere,quare ex animo ac prompte auxilium illis præſtaturos eſſe. Itaq; cum de
imperatore eligendo conſultarent,magiſtratusq́; alius alium prout quiſq; eminere uidebatur , nomi-
Occaſio acce narent,unus ex multitudine aſſurgens,Timoleonem Timodimi,filium qui nondum in Rep. emerſe
dendi remp. rat,nec ut emergeret,nec ut imperator crearetur unquam animo uolutarat,nominauit. Verũ numi-
ne quodam afflante hominem,ut uideť,ſtatim bona fortuna in ſuffragiis reddẽdis,cæteriſq́; in rebus
gratam atq; propitiam ſeſe præſtitit,uirtutiq́; hominis ornamẽto fuit. Timoleon profecto in urbe cla
ris parentibus ortus,patre Timodimo,matre Demariſtia , tam manſueto mitiq́; ingenio natura fuit,
ut contra tyrannos,contraq́; improbos haud maximo inflammaretur odio. In bello etiã adeo honeſto
ingenio utebatur,adeo quieto,ut multam in iuuentute prudentiam,multam in ſenectute fortitudi-
nem in rebus agendis oſtenderet. Fratrem uero Timophanẽ maiorẽ natu omnino ſibi diſſimilem ha
buit. Qui cum temerarius maloq́; animo eſſet,& regnandi cupidus,ſemp minus honeſtis amicis ac ſa-

tellitibus

A tellitibus ſeſe ſtipauerat. Quem cum audaci animo, promptiſſimoq; in aggrediendis periculis eſſe ci-
ues perſuaderentur, tanq̃ bellicoſum uiſum ac ſtrenuum, militarem ſibi ducem elegerunt. Et his in
rebus Timoleon ſuum præſtitit officium. Nam cum ille uitia diſſimularet atq; tegeret, ut minus ſtul-
la apparerent, operam dabat, & urbanitate ac facetiis exornando augebat, fugabatq; ubi paulo plus re-
tegerentur. In bello quod contra Argiuos Pleoneosq; gerebatur, cum Timophanes equitibus præeſ-
ſet, Timoleon uero peditibus, Timophanes equo excuſſus obtritusq;, magnum incidit in periculum.
Nam ſociis partim fugientibus, partim præſenti animo utentibus, pauci contra multos manus conſe-
runt, ipſumq; magno cum periculo defendunt. Quod poſtquam Timoleon perſpexit, accurrens ut au-
xilium afferret, Timophanemq; proſtratum ſcuto protegens, multis telorum uulneribus, multis per-
cuſſionibus, cum armis, tum in corpore acceptis, cum labore inimicos fugauit, fratremq; redemit.
Deinde Corinthii timentes ne idem quod prius à ſociis paterentur, ut ciuitatem amitterent, quadrin-
gentos aduenas milites alere, hisq; Timophanem præficere decernunt. Timophanes uero iuſti con-
temptor atq; honeſti, ſtatim operam dedit, ut ciuitatem ſub eo male afficeret, multosq; ex primori-
bus ciues indemnatos necaret, & ſeſe tyrannum declararet. Quam rem cum Timoleon ægro animo
ferret, & illius uitium ſuam calamitatem eſſe duceret, illi perſuadere conatus eſt, ut hãc inſanam ani-
mi cupiditatem exueret, & malefactorum erga ciues emendationem quæreret. Neglectus Timoleon
atq; expulſus, cum ex neceſſariis Aeſchylum, uxoris Timophanis fratrem aſſumpſiſſet, ex amicis uero
augurem cui Theopompus Satyro, Ephorus autem atq; Timæus Orthagoræ nomen fuiſſe ſcribit,
paucis diebus elapſis, rurſus ad fratrem aſcendit, illi cum circunſtarent, Timophanem ut emendatio-
nis ſignum oſtenderet, ſuppliciter rogabant. Vbi primum illos ridiculos habuit, deinde rem grauiter
ferens ad iram conuerſus eſt, Timoleon paululum ſeceſſit, & ſeipſum tegẽs, lachrymas effudit. Illi au-
tem ſtrictis gladiis ſubito Timophanem interficiunt. Quod poſtquã in uulgus paſſim diſſipatum eſt,
optimates urbis odium Timoleonis in tyrannos, atq; magnanimitatem laudibus extollebant: quoniã
etſi optimus eſſet, fratremq; amaret, tamen patriam neceſſitudini, honeſtum atq; iuſtum utilitati præ-
poſuiſſet: fratrem quandiu de Repub. bene meritus eſſet, ſalute donaſſet, cum uero patriæ inſidias tẽ-
deret, in ſeruitutemq; redigeret, morte mulctaſſet. At qui in populari ſtatu uitam agere nequibant,
pendere à potentibus aſſueti, magnum quidem gaudium magnamq; lætitiam ſimulabant: ſed Timo-
leonem cõuicio inſectantes, impieq; ac crudeliter egiſſe prædicantes, dolore mœſtitiaq; afficiebantur.
Timoleon poſtquam accepit matrem animo angi, & graues uoces horrendasq; execrationes in ſe ef-
B fundere, eam conſolaturus acceſſit. Cuius aſpectum cũ illa nullo modo ferre poſſet, oſtia clauſit: qua-
re Timoleon multa animi ægritudine affectus, ac mente alienatus, eo animo diſceſſit, ut mortẽ ſibi *Recte facta*
inedia aſciſceret. Qui etſi eum amici ſalutarent, amicasq; exhortationes in medium adducerent, & ne- *non ſatis con-*
ceſſitatem homini afferrent, ſtatuit priuatim uiuere, & ab ipſa Repub. ſeſe abdicare: ac principio nun- *ſtanter ſuſce-*
quam in urbẽ proficiſcebatur, ſed extrà humanum cõſortium errans per deſertos agros uerſabatur. Adeo *pta.*
cõſultationes atq; deliberationes quæ in rebus agendis ſtabiliſſimum robur à ratione atq; philoſophia *Grauis ſen-*
nõ ſumpſerint, faciliime à contingentibus laudibus ac infamia quatiuntur atq; feruntur. Oportet enim *tentia.*
operationẽ ipſam nõ ſolum honeſtate iuſtitiaq; præditam eſſe, ſed etiã opinione, ex qua aliquid opera-
ri cõpellimur, ſtabiliſſima, ut operatio noſtra cõſenſu omnium cõprobetur. Neq; ſimiles illis qui uen-
tri gulæq; dediti ſunt, uideamur, ut quemadmodum hi celeri auiditate ac odore ſuauium ciborum al-
lecti, & ad repletionẽ uſq; ſatietatemq; adducti, ſtatim abhorrent atq; ſtomachantur, ita nos quoq; poſt
nauatam operam, labefactata propter imbecillitatem honeſti opinione atq; phantaſia, pœnitentia tri-
ſtitiaq; afficiamur. Nam pœnitẽtia, ipſa res etiã bene geſta deturpatur. Electio autem, quæ ex certa ſcien-
tia certaq; ratione proficiſcitur, nullã ab errore ſuſcipit mutationem. Quapropter Phocion Atheniẽſis
rebus ab Leoſthene geſtis aduerſatus, ubi illum uelut de bene geſta re gratulari, & Athenienſes Ioui
Martiq; hoſtias mactare, & uictoria lætari atq; gloriari uidit, Vellem, inquit, geſta eſſent hæc & illa cõ-
ſulta. Ariſtides quidem Locrus ex Platonis familiaribus unus uehemẽtius atq; grauius. Nam cum ſu-
perior Dionyſius unam natarum eius in uxorem peteret: reſpondit, ſuauius ſibi fore illam mortuam,
quàm tyranno nuptam aſpicere. Paulo poſt cum Dionyſius eum morti damnaret, & contumeliæ
cauſa illum interrogaſſet, ſi quemadmodũ prius de collocatione filiæ ſentiret: reſpondit, rerum geſta-
rum mœſtitia affici, dictorum autem nulla pœnitentia detineri. Hæc forſan maiori perfectioriq; uir-
tute geſta ſunt. Timoleon ſiue fratris morte, ſiue matris pietate animi angeretur, adeo mente fractus
erat, adeo attritus, ut uiginti ferè annis extra humanam conſuetudinem uiuens nunquã Rempub. at-
tigerit. Cum igitur de imperatore deſignando ſuffragio in concione quæreretur, & Timoleon nomina-
retur, populo eum prompto animo amplexante, aſſurgens Telecrides, tunc in ſenatu & potẽtia &
autoritate clariſſimus, hortatus eſt Timoleonem, circa res agendas & bonum & generoſum ſe præbe-
ret. Si enim ſtrenue te geſſeris, inquit, ſuſtuliſſe uidebere tyrannum: ſi ignauiter, fratrem. Parata claſ-
ſe collectisq; militibus ut nauigaret, literæ Icetis noĩe Corinthiis redduntur: in quibus literis eius proditio

atq; perfidia ſignificabatur. Nam ubi primum legatos emiſit, Carthaginenſibus ſe adiunxit, & palàm C
cum illis agebat, ut Dionyſio ex Syracuſis expulſo, ipſe tyrannidem occuparet. Timens ne prius Co-
rinthiorum copiæ in Siciliam aduentarent, & ſpem rerum gerendarum fruſtrarent, literas Corinthiis
in quibus hæc extabant ſcriptas tranſmiſit: Non opus eſſe labores & expenſas ſummo cum periculo
facere, in Siciliam nauigando, præſertim Carthaginenſibus aduerſantibus, & mare nauium multitu-
dine cuſtodientibus, quos ipſe coactus, Siculis cunctantibus, ſocios ſibi ad oppugnandum tyrānum ad-
iunxiſſet. Lectis literis Icetes primum à Corinthiis infans atque imperitus circa rem militarem habi-
tus eſt: deinde omnes ita ad iram cōtra ipſum prouocati ſunt, ut quamceleriter Timoleoni uiaticum
ac nauigationis præparationem ſtruxerint: paratiſq; nauibus, paratiſq; iis quæ proficiſcentibus militi
bus neceſſaria erant, Proſerpinæ ſacerdotes in ſomnis uidere ſibi uiſæ ſunt, deas in peregrinationem
quādam ire, & cum Timoleone in Siciliam nauigare. Quapropter Corinthii ſacram triremem inſtru
ctam dearum cognomento appellarunt. Timoleon in Delphum traiiciens, facta re diuina cum in tem
plum Apollinis atq; in adytum ueniſſet, miraculum ſibi euenit: nam uitta quædā coronis & trophæis
inſignis de ſuſpenſis donariis defluxit, & caput Timoleonis ut à deo coronatus ad res gerendas præ-
mitti uideretur, coronauit. Cum itaque naues decem haberet, Corinthias ſeptem, Corcyreas duas,
unam Leucadam, iter ingreſſus eſt. Cui noctu pelagus aſcendenti, & ſecundis uentis mare percurren-
ti, repente cœlum ſcindi uiſum eſt, & ſupra nauem multum lucidiſſimumq; ignem effundi. Deinde
cum lampas quali in myſticis ſacrificiis utuntur, eleuaretur, & curſu Italiam uerſus dirigeretur, quo
nautæ maxime intenti erant, in terram ueluti fulmen irruit. Quare Timoleonem augures docuere,
hoc approbationem teſtimoniumq; ſacrorum eſſe ſummorum, & quòd deæ Timoleoni auxilio profi
ciſcebantur, ex cœlo ſignum iubarq; dediſſe, eſſeq; Siciliam Proſerpinæ dedicatam, quoniam illic ra-
ptam fuiſſe homines fabularentur, & inſula tanquam nuptiali dono, in ipſis nuptiis donatam extitiſſe.
Hæc deorum ſigna ita militum animos ad ſpem fiduciamq; erexerunt, ut celeri curſu emēſo pelago,
in Italiam delati ſint. Illa uero quæ ex Sicilia nunciata ſunt, Timoleonem dubium atque ſolicitum,
milites autem mœſtos reddidere. Nam Icetes uictum à ſe Dionyſium atque fugatum in arce, quæ in
ſula cognominatur, obſidebat, & capta maiore urbis parte, illam muro ac foſſa circundederat. Cartha
ginenſes autē hoc agere iuſſerat, ut ne Timoleon Siciliam inuaderet, quo longe depulſis illis, ipſi mox
inter ſe inſulam partirentur. Interea Carthaginēſium cum uiginti triremibus legati ad Timoleonem
captandi fallendiq; gratia nauigarunt, qui fraudulenter atq; improbe callida conſilia machinati, Timo
leonē rogabant, ut pro communi omnium pace, Icetæ ſeſe ſocium adiūgeret, nauibus ac militibus B
Corinthum remiſſis, quod bellum propemodum eſſet confectum. Præterea Carthaginenſes tranſi-
tum in Siciliā, ſiquis per uim moliatur, ſint prohibituri. Poſtquam Corinthiæ naues ad Rhegium ap-
pulerunt, & ea quæ per legatos expoſita erant, accepere, & Phœnices non longe nauigantes conſpica-
rentur, affecti iniuria dolebant, contraq; Icetem omnes odio ferebantur, necnon pro Siculis, quos ma
nifeſte intuebantur Icetæ præmium proditionis, Carthaginenſibus mercedem tyrannidis futuros,
timor inuaſit. Impoſſibile enim uidebatur hoſtes ſuperare poſſe, cum perſpicerent longe plurimas
naues Barbaris, Icetæ multo maiores copias eſſe quàm ſibi. Tamen Timoleō cum legati ac principes
Carthaginenſium ſibi obuiam darentur, manſuete ſermonem cum illis habuit, dixitq; obedire ſe uel
le: quid enim perficere non obediens poſſit? ſed cupere hæc coràm Græca & eadem utriq; exercitui
amica Rheginorum urbe peragi tranſigiq;, atq; ſua etiam id intereſſe, & illos minus inficiaturos quæ
de Syracuſis attuliſſent, uniuerſa Rheginorum multitudine uelut in teſtimonium adhibita. Hæc illis
ita locutus eſt, quo facilius traiiciendi conſilium diſſimularet, in quo etiam Rheginorum duces unà
dolum fabricabant. Barbarorū enim inciuilitatem pertimeſcentes omnes, optabant ut Siciliæ re-
gnum penes Corinthios eſſet. Itaque aduocata concione, portas clauſerunt, ne ad aliud agendum ci-
ues progrederentur, ſed ad cœtum uenientes, diu concionem detinerent, & alter alteri nullo fine
dum tēpus tererent materiā dicendi præberet, donec Corinthiorū triremes paratæ eſſent, & Cartha
ginenſes qui exiſtimabant præſentem Timoleonem paulo poſt orationem habiturum, ſine ſuſpicio
ne detinerent. Poſtquam Timoleon clàm certior factus eſt de diſceſſu triremium ſuarum, unam au-
tem ſibi relictam eſſe, ſtantibus circa ſuggeſtum Rheginis, qui huius rei conſcii erant, diſcedens per
turbam tranſiuit, & in mare deſcendit, atque in Tauromínium Siciliæ oppidum celeri curſu nauiga
uit, ibiq; ab Andromacho in Repu. principe, qui iam ad ſe illum accerſerat, ſuſceptus eſt. Hic ea tem
peſtate omnium potentum iuſtiſſimus unus fuit in Siculis. Timæi qui hiſtoriam ſcripſit pater erat.
Enimuero ſuos ciues legibus ac iuſtitia gubernabat, & contra tyrannos apertiſſimas inimicitias exer
cebat. Itaque urbem Timoleoni tāquam aſylum præbuit, & ciuibus perſuaſit, ut unà cum Corinthiis
pro Siciliæ libertate bellū ſuſciperent. Dimiſſa igitʳ concione, cum Timoleon diſceſſiſſet, Carthaginen
ſes qui Rhegii morabantur, ſic decepti grauiter ferre, Rheginos admonere, quòd ſi Phœnices ſint, iis
qui per fraudem abierunt, inimicentur. Quare Tauromínium ad triremes legatum mittūt, qui An-
dromachum

A dromachum inimice ac barbarice alloquatur, diraq; minetur, in urbe ſtatim Corinthios eiiciant. Is in-
ter orandum ſupinam manum oſtendens, & mox conuertens, talem urbem futuram edixit. Quod
cum legatus apud Andromachum feciſſet, Andromachus ridens nihil aliud reſpondit, niſi manum ut
ille nunc ſupinam, nunc conuerſam extendens, diſcedere iuſſit, niſi uellet nauem pro tali talem fieri.
Icetes interim cum diſceſſum Timoleonis audiuiſſet, atq; timuiſſet, multas Carthaginenſium trire-
mes accerſiuit. Ex qua re cum Syracuſani à Carthaginēſibus portum, ab Iceta urbem occupatam eſſe,
arci Dionyſium dominari, Timoleonem uero tanquam tenuiſſimæ oræ ac finibus Tauromnio par-
uo Siciliæ oppido imbecilli ſpe paruisq; copiis affixum uiderent, ſalutem deſperabant. Nam mille ſe-
cum milites Timoleon habebat, & iis nihil alimenti, nihil rerum neceſſariarum amplius aderat. Præ-
terea ciuitates plenæ, & contra belli duces exaſperatæ, nihil iam illis fidei tribuebant, præſertim pro-
pter Callippi & Pharaci perfidiam: quorum alter Athenienſis, alter Lacedæmonius cum dicerent pro
Siciliæ libertate ſe aduentare, ut monarchias delerent, optabiliores Siciliæ illas ſub tyrannide calami-
tates eſſe docuerunt, & longe feliciores uideri eos qui ſub ſeruitute agerent, quàm qui afferrent liber-
tatem. Itaq; Timoleonem haud meliorem illis expectabant, ſed rurſus eadem ſophiſmata, eaſdem ca
ptiones ſibi afferre, ſpem optimam beneuolentiamq; pollicentem. Itaq; de rebus nouis male ſentiē-
tes, Corinthios à ſe omnes Siciliæ ciuitates præterquam Adranitæ excludebant. Hi enim paruam ur
bem habitantes, & deum Adranum, qui maximo in honore per uniuerſam Siciliam habebatur, colen
tes, inteſtinas ſeditiones agitauere. Nam partim Icetem & Carthagnēſes, partim Timoleonem accer
ſentibus, contingit forte fortuna, ut ſtudio uterq; ſuo eodem tēpore potiretur. Verum Icetes quinq;
millia militum, Timoleon uero non plures quàm mille & ducentos habebat. Quos cum Taurominii
accepiſſet, quod ab Adrano quadraginta ſtadiis ac trecentis diſtat, primo die non multam uiæ partem
occupauit. Poſtridie per loca ſenta ſitu & aſpera iter ingreſſus, per uniuerſumq; diem proficiſcens, iam
inclinato die accepit Icetem ad urbem appropiquaſſe, & iamiam caſtrorum loca metatum fuiſſe. Qua *Stratageme*
ex re centuriones & cohortis duces, ut promptioribus ad pugnam militibus uterentur, corpora refice *forte.*
re iubebant. Timoleon autem ipſos adiens, docuit ne iſta fierent, quinimo ſtatim milites ducerent, &
hoſtes incautos, imperitosq; inuaderent, qui ut conſentaneum erat, nuper labore uiæ defeſſi, in tento-
riis ocio atq; ſomno operam impenderent. His dictis ſumptisq; militibus tanquam manifeſte uicto-
riam præſagiret, primus ad hoſtes contendit. Milites audaciores facti, ad illos qui paucioribus triginta
ſtadiis aberant, Timoleonem ſequebantur. Illi ut primum Timoleonem aduentare ſenſerunt, impe-
tu ab eo præuenti ac turbati fugam arripuere, itaq; occupatis caſtris nō plures trecentis ferro occubue
B re, capti autē uiui bis totidem fuere. Adranitæ apertis portis Timoleonem petūt pugnæ tempore, cū
horrore atq; admiratione oſtiis templi ſponte patefactis, deum pili cuſpidem concutientē, multumq;
ex eius facie ſudorem emanantē uiſum narrabant. Hæc, ut uidetur, nō ſolum præſentis pugnæ ſigna
fuere, ſed futura etiam bella, quibus hoc uelut auſpicium fuit, portendêre. Nam & aliæ ciuitates de-
cretis ſubito legationibus, Timoleoni ſeſe urbem agrosq; dedere. Mamercus quoq; Cataniæ tyránus
uir ſanè clarus in bello, & qui magnum argenti pondus & auri habebat, cum Timoleone ſocietatem
iniit. Dionyſius qui non multum abfuit ne militibus præda fuiſſet, Mamerco bello maior & armis,
ſpe omni abiecta, Icetem turpiter uictum neglectui habens, Timoleonem admirans, illi & Corinthiis
legatos miſit, ſeq; ipſum atq; arcem dedit. Timoleon inſperatam fortunam amplexus, Euclidem Tele
machumq; Corinthios homines in arcem cum quadringentis militibus, ſed non unà, neq; palàm pro-
ficiſci iuſſit. Nam occupato ab hoſtibus portu, impoſſibile uidebat eò poſſe perueniri. Itaq; clàm atq;
paulatim ad Dionyſium ueniūt, & arcem ac ſupellectilem omnem quæ belli uſu foret, in poteſtatem
ſuam redigunt. Magnus profecto equorum numerus, magna telorum multitudo, uniuerſa etiam ma
chinarum uarietas inerat. Armorum quoq;, quæ diu repoſita erant, adeo affluens atq; opulentus ſer-
uabat theſaurus, ut ſeptuaginta hominū millia ad bellum illis armari potuiſſent. Militum quidem,
quos quemadmodū cætera, Timoleoni Dionyſius præbuit, duo millia. Ipſe autem ſumptis pecuniis,
ſumptisq; quibuſdā ex amicis, clàm Icete nauigans, ad Timoleonē in caſtra delatus eſt. Quem ſtatim
Timoleon, ut priuatū ac deiectum hominē, cum una naui paucisq; pecuniis in Corinthum tranſmiſit.
Qui in tyrannide maxima atq; clariſſima natus, decem annis antequam à Dione expelleretur, duode
cim autem poſt Dionis mortē regnauit. Sed hoc uniuerſum tempus in bello contriuit. Quæ uero in
tyrannide cōmiſit, quæq; paſſus eſt indigne, diligenter accurateq; in Dionis uita perſcripſimus. Nam
filiorum pubeſcentium mortes, filiarum uirginum conſtuprationes inſpexit, ſororem & eandem uxo
rem uiuam ab hoſtibus fœda libidine uiolentiaq; deturpatam, & cum filiis in mare demerſam. Dio-
nyſius poſtquam in Corinthum nauigauit, nemo ex Græcis erat, qui & uidendi illum, & alloquendi *Memorabile*
deſiderio non teneretur. Alii propter odium lætitia affecti, aſpiciendi gratia congredientes, ludibrio *fortunæ ludi-*
illum fortuna deſtitutum habebant. Alii ad mutabilitatem fortunæ conuerſi cōdolebant, & multarū *brium Diony*
rerum humanarum imbecillitatem, multá occultarum diuinarumq; cauſarum potentiá animo uolu- *ſius.*

tabant. Nullum enim ea tempeſtas uel naturæ uel artis ullum protulit opus tantum, quantum illud C
fortunæ, cum qui paulo ante Siciliæ tyrannus eſſet, Corinthi in myropolio & obſoniorum foro ſede-
ret, uinum quod cauponæ dediſſent, biberet, in publico cum mulierculis formam proſtituentibus al-
tercaretur, ambubaias cantibus inſtitueret, & cum illis de concinnitate in theatricis cãtionibus magno
cum ſtudio decertaret. Quidã ideo hæc fieri à Dionyſio coniecturis aſſequebant, quòd homo ignauus
ac perdito ingenio illecebris deditus eſſet. Quidam uero ne Corinthiis terrori exiſteret, ſed ſeſe negli-
gendo animi moleſtiam & minus ſecundam fortunam diſſimularet, tyrannidisq; recuperandæ ſuſpi-
cionem tolleret, & ſic præter naturam in ocio magnam fingeret ſimplicitatem. Verum multa ab eo
dicta memoriæ traduntur, quæ generoſi ſapientisq; animi ſigna potius eſſe uidentur, quàm inſulſi.
Nam cum in Leucada (quæ Corinthiorum colonia eſt, quemadmodum Syracuſæ) relegaretur, eadẽ
pati inquit, quæ adoleſcentes qui peccaſſent. Quemadmodum enim illi ſi peccauerint, hilari uultu fra-
trum conſuetudine utuntur, patres autem ob pudorem fugiunt, ſic ei accidere, qui in Metropoli ui-
tam agens uerecundia quadam detineretur, in Leucade uero cum uoluptate uitam traheret. Cum
etiam Corinthi miles quidam ſtipendiarius contra philoſophorum familiaritates, quibus in tyranni-
de ſeſe uehementer oblectarat, acrius inueheretur, & eum rideret, tandemq; interrogaret, quid utili-
tatis conſuetudine Platonis cepiſſet: Num tibi nihil adiumenti ſuſcepiſſe uidemur, inquit, ſic fortu-
næ mutationem tolerãtes? Præterea Ariſtoxeno muſico & quibuſdam aliis interrogantibus, qua cau-
ſa aduerſus Platonem iniquior aliquãdo fuiſſet: reſpondit, Tyrãnidem multorum quidem malorum
plenam eſſe, nullum tamen habere maius, quàm quod eorum, qui amici uocantur, nemo apud tyran-
num libera oratione utatur, ac per hos Platonis beneuolẽtia priuatum ſe fuiſſe. Inſuper cum quidam
uideri argutus & ſalſus uolens, ad Dionyſium tanquam ad tyrannum ingreſſus, pallium excuteret:
Dionyſius contra belle hominem notans, hoc idem ut ille egrediens faceret monebat, nequid ſubtra-
heret diſcedẽs. Philippus Macedo cum inter pocula ſermonem de poematis tragœdiisq; ſenioris Dio-
nyſii per luſum intuliſſet, & dubitare ſe fingeret, quodnam illi tempus ad ea ſcribenda ſuppetiuiſſet:
haud male Dionyſius occurrebat, Hoc, inquiens, quod tu & ego, & quotquot beati uobis uidemur, to-
tum circa cullulos conſuminius. Sed Plato Dionyſium Corinthi non uidit, acciderat enim ut paulo an-
te diem ſuum obiret. Sinopeus uero Diogenes Dionyſio obuiam factus primum, Quàm indignus,
inquit, Dionyſi iſta es uita. Cum ille gradum ſiſteret, diceretq;: Recte tu o Diogenes, qui cõdoles huic
noſtræ calamitati. Quid, inquit Diogenes, dolere me tecum putas? immo doleo, quod tale mãcipium D
cum ſis, dignum quod ſtudiis tyrannicis uelut aptus aliquis paterfamilias uitam exigat, hic per ocium
& uoluptates nobiſcum agas. Itaq; iſtæc mihi intuenti, uoces Philiſti, quibus filias Leptini ex tyranni-
de tanquam ex magnis bonis ad uitam priuatam deductas, lamentando conſolabatur, mulieris alaba-
ſtros & purpuram & aurum deplorantis uidentur. Verum hæc à propoſito noſtro haud aliena ſunt,
nec auditoribus, modo non alio feſtinantibus aut occupatis, inutilia putamus. Sed Timoleonis bona
fortuna non minori admiratione proſequenda eſt, quàm Dionyſium infortunium. Nam poſtquam
in Siciliam aſcendit, intra quinquaginta dies arcem Syracuſarum in poteſtatem ſuam redegit, & Dio-
nyſium in Peloponneſum trãſmiſit. Vnde Corinthii maiori manu coacta, duo millia peditum, & du-
centos equites Timoleoni miſerunt: qui uſq; ad Thurios delati, cum iſtuc tranſitu ſe præcludi animad-
uertiſſent, claſſis enim Carthaginenſium ingens eas oras tenebat, & occaſionem neceſſario iſtic conſiſtẽ-
do præſtolarentur, ad præclarum facinus ocium cõuerterunt. Thuriorum enim urbem interea dum
illi inferendo Bretiis bello operam dant, occupatam, perinde ac patriam ſuam ſumma fide & ſynceri-
tate cuſtodiebant. Icetes interim arcem Syracuſanam obſedit, prohibuitq; ne Corinthiis frumentum
importaretur, & in Adranum duos milites qui Timoleonem per inſidias ferro trucident, ſubmittit.
Timoleon eo tempore apud Adranitos ſine aliqua ſuſpicione ſacrificiis intẽtus, nulla militum ſeſe ſti-
pauerat cuſtodia. Qui ab Icete patraturi necem miſſi fuerant, ubi audiuerunt Timoleonem diuina fa-
cturum, in templum intrant, gladios ſub ueſtibus occulentes, inter eos qui ad aras ſtabãt ſeſe admiſce-
re, pedetentimq; propius accedere, & paulo poſt rei inceptandæ ſtatuto tempore, alter eorum Timo-
leonis ſocio in capite gladium criſpat, quo cadente, nec qui uulnus inflixerat, nec qui una uenerat, perſti-
tit, ſed ille cum gladio fugiens in altam quandam petram deſiliuit, hic uero aram amplectens Timo-
leonem obſecrat, ſi ueniam det, rem omnem aperiturum. Qua impetrata, ſummã rei aperit, docetq;
ut ab Iceta miſſi ſint eum interfecturi. Interea quem ſocii ex petra ad Timoleonem trahebãt, nullam
intuliſſe iniuriam clamabat, uerum merito hominem interfectum, cum ille apud Leontinos patrem
necauiſſet. Quam rem teſtimonio quorundam aſtantium comprobauit, qui magnopere machinamẽ-
ta fortunæ admirabantur, quæ per cauſas alias alia mouens ac longius omnia colligens, & iis quæ plu-
rimum abeſſe & nihil inuicem commune habere uidẽtur, omnia concinnans, mutuis ſemper rerum
principiis & finibus utitur. Itaq; decem minis hominem Corinthii donauere, quòd numini Timoleo-
nis curam habenti, animi affectu recte inſeruiuiſſet, & conſilium quod in animo multo ante habuiſſet,

in nauanda

A in nauanda opera nõ abſoluiſſet, ſed priuata cauſa fortuito illius uitam ſeruauiſſet. Quibus rebus præſens bona fortuna in ſpem optimam futurarum rerum animos hominem coniecit, quod Timoleoné ut pium ſanè ſanctumq; uirum comitantibus diis, ad Siciliæ auxilium ac libertatem ueniſſe proſpicerent. Icetes uero poſtquam præter animi ſui cupiditatem conamina eius accidiſſe uidet, & Timoleoni multos adhærere, ſeipſum accuſans, quod tales tantasq; Carthaginenſium copias habeat, & ipſis non ſtrenue, non impigre, ſed tantis uiribus ſociorum clàm utatur, cum uniuerſa claſſe ducem acceſiuit. Magonem. Mago cum centum & quinquaginta nauibus portum petit atq; occupat, qui ſexaginta millibus militum Syracuſas ingreſſus, caſtra in urbe poſuit. Cuius claſſis adeo magna inter nauigandú eſſe uidebatur, ut omnem priſcam futuramq; barbariem in Siciliam traiicere putares. Enimuero Carthaginenſibus in Siciliam ſuperiori tempore infinita bella gerentibus, nunquam Syracuſas capere data copia eſt. Sed tunc Icetæ recipientis tradentisq; opera Syracuſas Barbarorum caſtra iam facta intueri licebat. Corinthii qui in arce erant, in ſumma rerum difficultate poſiti, rebus ad uictum neceſſariis deficientibus, occupatoq; à Carthaginenſibus portu, continuo circa murum tumultuarias pugnas ac uniuerſa bellandi genera ſummis uiribus committebant. Sed Timoleon à cymbis paruisq; nauiculis frumentum ex Catania transmiſit. Quæ ut barbaricas triremes uitarent, per æſtum fluctusq; curſum tenebant. Quas Icetem ac Magonem intuentes, capiendi Cataniam cura atque libido ceperat, quòd inde Corinthiis neceſſaria in arcem aſportarentur. Itaque ſumptis qui uirtute bellica cæteris præſtare uidebantur, ſolutisq; ex portu nauibus, Syracuſis abeunt. Neon Corinthius, qui arcis præfectus erat, cú uideret hoſtes cuſtodiæ gratia relictos ocioſe negligenterq; ſe in urbe cuſtodienda habere, ſubito ruit in urbem, & partim cæſis, partim dare terga coactis, Syracuſarum partem, quam Acradinam uocant, occupauit, atque in ſuam poteſtatem redegit. Quæ cum cæteris partibus urbis melior uiſa eſſet atque munitior, & quodammodo pluribus urbibus compoſita atque ſtructa, necnon fruméti ac rerum omnium abundans, minime hunc locum reliquit, nec pedem in arcem retulit, ſed uacua atque deſerta loca muro circundans, coniuncta arci Acradina, cuſtodia illum muniuit. Mago atque Icetes qui iã propè Cataniam uenerant, per nuncium ex Syracuſis rerum facti certiores, multo dolore, multaq; animi ægritudine ad Syracuſas reuertuntur, qui neque operam ſuam pro animi cupiditate nauarunt, & Syracuſas quæ in manu erant, amiſerunt. Sed hæc prouidentiæ, uirtutiq; an fortunæ tribuas, dubium uideri poſſit: hæc uero quæ deinceps à Timoleone geſta ſunt, omnia bona quadam eueniſſe fortuna uidentur. Corinthii milites, qui apud Thurios morabantur, timentes Carthaginéſium triremes, quæ

B eorum diſceſſum cum Hanone obſeruabát, & multis diebus pelago uentis agitato, partim ui, partim ſponte cedentibus Barbaris, per Bractios pedeſtri itinere profectu ad Rhegium uenerunt, adhuc fluctibus mare agitantibus. Princeps igitur nauium Carthaginenſium, qui nihil minus quàm Corinthios expectabat, deſidere putans, aſtutum ſibi conſilium inueniſſe uiſus, coronari nautas, ſcutis Græcis naues inſtrui & purpura iubens, Syracuſas nauigauit, magno applauſu arcem ſubiens, uictos ab ſe Corinthios, quos traiicientes occupaſſet, clamans, obſeſſos hoc ſcilicet pacto turbaturus. Interea cum ille his nugis, & hac decipiendi arte uteretur, Corinthii qui per agrum Bractiorum in Rhegium uenerát, ubi cum uentis tum nauibus maria uacua uident, ſummam coeli ſerenitatem nacti, ſummamq; maris quietem, quamprope re naues ingreſſi in Siciliam delati ſunt, & tanta ſecuritate atque ſerenitate uſi, ut inter nauigandum extra naues equos nantes habenis traxerint. Quos omnes cum Timoleon ſuſcepiſſet, & ſtatim Meſſanam urbem cepiſſet, bona fortuna magis quàm exercitu confiſus, ad Syracuſas ſtructis pergit ordinibus. Nam ſecum non plures quatuor millibus militum habebat. Quod cum Magoni denunciaretur, tumultuari ac timere, & magis ex hac occaſione in ſuſpicionem uenire. In locis limoſis circa Syracuſas multam ex ſtagnis atque fluminibus, quæ in mare prorumpunt, aquam ſuſcipiétibus, anguillarum multitudo paſcitur, ita ut lata piſcari uolentibus præda adſit: hic dum utriuſque exercitus ſtipendiariis militibus ocium dabatur, unà piſcabantur, utputa Græci, & inter quos nulla priuata inimicitia interceſſiſſet, extra aciem unà deambulando fabulabantur, in acie uero ſtrenue & pro ſua dignitate manus conſerebant. Tunc cum ſimul piſcarentur, uillarum magnificentiam admirátes, de maris præſtantia ſermone inſtituto, quidam ex Corinthiorú militibus ita locutus eſt: Et uos Græci, in hac urbe tanta magnitudine, totq; ornamentis elaborata, barbaris hominibus crudeliſſimis ſummo ſtudio ut barbaros mores inferant, cum nobis propinquiores ſitis, operam auxiliumq; accommodatis, aduerſus quos, ut multæ Siciliæ pro Græcis obiectæ eſſent, uoto potius expetendú fuit. Quid? putatis eos qui hunc exercitum collegerunt, abuſque columnis Herculeis atque à mari Atlantico, ut pro Icetis gloria pericula aggrediantur huc acceſſiſſe? quòd ſi recto ducis officio Icetes uteretur, nõ patres expuliſſet, neque contra patriam hoſtiles milites collegiſſet, ſed honoris & gloriæ quantum ſatis erat aſſecutus fuiſſet, Corinthiis atque Timoleoni obediſſet. Ex his uerbis tumultuantibus in caſtris ſtipendiariis militibus, Magoni ne inſidiæ ſibi tenderentur magna eſt iniecta ſuſpicio. Quapropter cú Icetes ne diſcederet illum obſecraret, doceretq; quanto hoſtes uiribus ac fortitudine anteirent, & Ti-

moleonem magis uirtute atq; fortuna; quàm militum multitudine ipſos ſuperare, Mago ſtatim caſtra mouens, & Siciliam ex manibus dimittens, turpiter ac temère in Libyam contendit. Poſtridie Timoleon aderat paratus ad pugnam. Poſtquam uero Magonem corripuiſſe fugam acceperunt, & deſerta nauibus maria animaduertere, ridiculam habuere Magonis fortitudinem. Itaque circumeuntes indicanti quò Carthaginenſium claſſis aufugiſſet, in urbe per præconem præmia poſuerunt. Sed Icetes adhuc etiam bellandi cupidus, intentusq; animo, cumq; hæ partes quas occuparat munitæ, & expugnatu difficiles eſſent, nondum de capienda urbe deſperabat. Timoleon copias ſuas diuidens, quas maiori uirtute eſſe animaduertit, quà Anapis præterfluit, ingruere iuſſit. Eas autem, quarum Corinthius dux erat Hyſias, ab Acradina aggredi urbem iuſſit. Tertiam uero militum partem, quã Dechus atque Demaratus nouiſſime ex Corintho præſidio adduxerant, ad ſummum ſubduxerunt. Equidẽ quòd eodem tempore irruptione ab omni parte facta, & Iceta conuerſo fugatoq; urbs prorſus capta & momento in poteſtatem redacta hoſtibus elabentibus ſit, militum & imperatoriæ uirtuti adſcribere decet: quòd uero Corinthiorum nemo ceciderit, nemo uulnus acceperit, ſingulare opus Timoleonis fortuna oſtendit, perinde ac illa æmulationem cum uirtute uiri ſuſcepiſſet, quo felicitatẽ uiri magis qui audiant quàm laudes ipſius mirarentur. Non enim ſolum per omnem Siciliam atque Italiam fama cucurrit, ſed & uniuerſa Græcia facti egregii magnitudinem perſonabat, & ita res, ita fortuna celeritatem quandam rebus bene geſtis appoſuit, ut Corinthiorum ciuitas, quæ adhuc an in Siciliam ſui appuliſſent incertior eſſet, eadẽ die ſaluos in inſulam ueniſſe, & hoſtes uictos eſſe audiuerit: adeo ſucceſſerat res, tantam celeritatem ſucceſſibus adiunxerat fortuna. Timoleon arce in poteſtatem ſuam redacta, nec eius præſtantia quemadmodum Dion commotus, haud illi ob loci pulchritudinẽ uel ſtructuræ opulentiam magnificentiamq; pepercit, ſed ſuſpicionem quæ illi exitio fuit obſeruans, publico præconio Syracuſanis ſignificauit, ut cuicunque uolenti ad delendum tyrannorum receptaculum ferro adeſſe, liceret. Poſtquam omnes aſcendiſſent, eamq; diem, hoc ipſum præconium, principium libertatis feciſſent, non ſolum arcem, ſed domus ac ſepulchra tyrannorum funditus euertunt. Deinde popularem ſtatum præſtantiorem tyrannide ducens, adæquato loco, ut ciuibus gratum faceret, forum quo iura dicerentur exædificari iuſſit. Vbi uacuam ciuibus urbem animaduertit, quòd alii in bello & ciuili ſeditione periſſent, alii tyrannos fugiſſent, & in foro propter ſolitudinem ita magna atq; profunda excreuiſſet ſylua, ut lætus pabulo ager eſſet, & equicolæ in herbis altos ſomnos caperent, cæteræ quoq; urbes præter admodum paucas, ceruis agreſtibusq; ſuibus plenæ eſſent, & ante urbẽ circumq; D muros in ſuburbanis homines ocioſi perſæpe uenarentur, habitantium etiam in præſidiis atque in caſtris nemo obediret, neque in urbem, horrore quodam atq; odio in ſubſellia, in forum, ex quibus plurimi tyrannorum ipſis pullularant, aſcẽderet, uiſum eſt Timoleoni & Syracuſanis, ad Corinthios ſcribere, ut ex Græcia Syracuſas coloniam mitterent, quòd urbs ciuibus uacua eſſet, & magnam ex Libya bellum expectarent, cum audirent corpus Magonis, qui ſeipſum morte affeciſſet, iratos Carthaginenſes propter male adminiſtratum bellum cruci affixiſſe, ipſos autem ut uerno tẽpore in Siciliam traiiciant, magnas parare copias. Timoleonis nomine redditis literis, ubi Syracuſanorũ legati Corinthios rogauerunt eis Syracuſanam ciuitatem curæ eſſe, & iterum in prouinciam coloniam mittere. Corinthii nulla auaritia, nulla urbis dominatione allecti atque impulſi, quamprimum per Græciam ſacris in certaminibus ac magnis in nundinis per præcones denunciant, Corinthios Syracuſarum tyrannidem abolere, Syracuſanos cæterosq; extorres Siculos ad libertatem inuitare, & Syracuſis uolentem habitare, iuſte ſancteq; in libertate ſuis legibus parta ciuitate uiuere poſſe. Deinde per Aſiam atque per inſulas, ubi paſſim multos ex Siculis uitam agere audiuerant, nuncios mittunt, hortanturq; omnes in Corinthum traiicere, ſe naues, commeatus, auxilia, atq; duces præbituros eſſe, necnon Syracuſis tutos ſaluosq; poſituros. His rebus Syracuſani magno erga Corinthios amore affecti, honeſtiſſimis pulcherrimisq; laudibus in cœlum efferebant, quoniam libertatem atq; ſalutem adepti, tyrannorum iugum, Barbarorum crudelitatem euaſiſſent. Qui igitur Corinthum uenerunt, cum perpauci eſſent, Corinthios rogauere, ut ex Corintho cæteraq; Græcia ſocii ſibi adiungerentur. Itaq; non pauciores decẽ millibus Syracuſas nauigarunt, ubi iam ex Italia atque Sicilia Timoleon multos in unum collegerat, quibus ſexaginta millibus exiſtentibus, ut retulit Athanes, Timoleon urbem diuiſit atq; partiuit, & domos mille talentis uendidit. Primoribus uero domos, quas illorum eſſe cognouit, reddidit & populo: cui adeo res anguſta erat, & ad bellum & ad cætera, ut ſtatuæ uenderentur, ita ſententiis uariantibus, & accuſatione ſuper unaquaq; inſtituta, quemadmodum cum homines iudicio rei peraguntur. Gelonis autem antiqui tyranni ſtatuam, cuius memoriam cum beneuolentia, tum honore proſequebantur, quòd Carthaginenſes apud Imeram fluuium uiciſſet, populi ſententia ſeruauere. Itaque cum ciuitas reuireſceret, & ciuibus undique confluentibus repleretur, cupiens Timoleon uniuerſæ Siciliæ libertatem uendicare, & ad unum tyrannos excindere, ad cæteras urbes exercitũ ductauit, & Icetem à Carthaginenſibus deficientem, ut arces demoliri promitteret, & apud Leptinos priuate uiuere coëgit. Lepti-

A git. Leptinus qui Apolloniam, multaq; alia finitimorum oppidula per tyrãnidem occuparat, uim ue-
ritus, Timoleoni ſeſe dedidit, quem data uenia, Corinthum Timoleon mitti iuſſit. Nam Siciliæ ty-
rannos in exilio atque calamitate Corinthi uitam uiuere, pulchrũ Græcis ducebat ſpectaculum. Sed
cum ſtipendiarii milites merendo bellica præda frui potius, quàm in ocio degere optarent, ipſe Syra
cuſas contendens, urbanis rebus animum applicuit unà cum legiſlatoribus Cephalo atque Dionyſio,
qui ex Corintho uenerant, firmiſſimam honeſtiſſimamq; Rempublicam compoſiturus: Demarchum
atque Demaretum aduerſum Carthaginenſium ditionem emiſit. Qui deficientibus multis ex bar-
baris ciuitatibus, non modo in rerum copia abundabant, uerumetiam pecunias ex captiuis raptas ad
bellum parabant. Interim Carthaginenſes cum ſeptuaginta millibus militum, & ducẽtis triremibus,
ac mille nauibus in Siciliam traiiciunt, in quibus multum frumenti, machinarum, currus, cæteraq; ad
bellum neceſſaria deferebantur. Quorum omnium adeo ingens numerus erat, ut nõ amplius in bel
lo particulatim congreſſuri eſſent, uerum ex uniuerſa Sicilia Græcos ſimul eiecturi. Tantis enim uiri-
bus hic exercitus erat, ut ad capiendos Siculos, quamuis unanimes ac fortiſſimos, ſufficeret. Annibal
atque Bomilcar, qui claſſi præerant, audientes ditionem Carthaginenſium infeſtari, ſubito contra Co
rinthios atque Timoleonem impetu quodam ac celeritate feruntur. Syracuſas nuncio perlato ſic ma-
gnitudine exercitus ciues ſunt perculſi, ut ex tot myriadibus hominum Syracuſanorum uix ter mille
ſumptis armis adeſſe Timoleoni auderent. Nam ex quatuor millibus militum ſub ſtipendio meren-
tium, mille inter eundum timore ſeceſſerunt, cum Timuleonem non ſanæ mentis, ſed inſanum eſſe
dicerent, quòd præter ætatem quinque tantum millia peditum habens, & mille equites, cõtra ſeptua
ginta millia concurrere audeat, & à Syracuſis octo dierum iter exercitum abducere, unde nec ſalutis
fugientibus nec ſepeliendi morientibus facultas daretur. Hi quòd animum ſuum ante prælium dete
xiſſent, multum Timoleoni profuerunt. Cæteros autem milites poſtquam perſuaſionibus exhorta-
tionibusq; firmiter ad prælium induxit, ad Crimeſium fluuium, quò Carthaginenſes uenturos audi-
uerat, adduxit. Cum collem ſuperaret, unde inimicorum caſtra uideri poſſent, mulis appium ferenti-
bus obuiauit, quod infauſtum milites augurium putauere, quoniam appũ coronas ſepulchris impo-
nere uſurpatum eſſet. Vnde hoc prouerbium natum eſt, Appio egere qui periculoſe ægrotet. Poſt-
quam igitur Timoleon ueſtigia preſſit, & falſa opinione ac mala ſpe liberos facere uellet, cum alia
quæ id tempus poſtulabat, tum ante uictoriam ipſis coronam oblatam & ſua ſponte in manibus eſſe
docebat. Nam apud Corinthios in Iſthmiis ludis, corona appia, ut patria & ſancta coronabantur: &
B tunc in Iſthmiis ludis quemadmodum nunc in Nemeis, corona appia utebantur. Pinea autem non
diu eſt ex quo in uſum uenit. Cũ igitur Timoleon, ut dictum eſt, hoc pacto militi obuiaret, & ex appio
ſumeret, primo ſeſe, deinde duces qui circa ipſum adſtabant, cæterosq; coronauit. Augures cum duas
aquilas uolantes proſpicerent, quarum altera draconem unguibus confixum ferebat, altera uolãs hor-
rende clamabat, militibus illas oſtenderunt. Itaque omnes ad preces & obteſtationes deorum ſunt
conuerſi. Erat anni tempus æſtatis ferè medium, ac ſub finem menſis Maii iam ad ſolſtitium uerge-
bat, nebula quam flumen exhalabat, ita planiciem omnem obtexerat, ut inimicos intueri non liceret,
niſi quòd quidam ſonitus indiſcretus atque commiſtus de uertice collis à Corinthis audiebatur, quã
quam cominus caſtra iacerent. Poſtquam Corinthii collem aſcenderunt, atque ſteterunt, ſcutaq; colli-
gendi ſua cauſa depoſuerunt, iam ſole uapores attrahente, aër ſpiſſus ac turbidus factus, mõtium ſum
mitates obtenebrauit: locis autem inferioribus nebula expurgatis, Crimeſius fluuius apparuit, & Co-
rinthii hoſtes traiicientes intuebantur. Qui quoniam in prima fronte ad pugnam currus collocabant,
ſtuporem res afferrebat, & poſt hos infinitos milites alba ſcuta habentes, cum ſplendore apparatus,
tum ordine ac incedendi tarditate, Carthaginenſes per coniecturam eſſe animaduertunt. Deinde cæ-
tera multitudine cum impetu ac tumultuatione confluente, & flumen traiiciente, cum Timoleon ui-
diſſet tot iam in flumine eſſe, quot cum ipſi manus conferere uellent, monuiſſetq; milites, ut phalan-
gem diſſolutam in flumine proſpicerent, cuius pars flumen euaſerat, pars egrediebatur, Demaretum
iuſſit acceptis equitibus contra Carthaginenſes irruere, & ordines eorum qui nondum in aciem reda-
cti erant, turbare. Ipſe autem ex colle in planitiem deſcendens, miſtim nonnullos ſtipendiarios mili-
tes cum Siculis in utroque cornu cõſtituit, & in medio Syracuſanis atque electiſſimis fortiſſimisq; ſti-
pendiariis militibus ſtipatus paululum greſſum continens, quid equites agerent obſeruauit. Poſt-
quam illos uidit præ curribus ante aciem diſcurrentibus manus cum hoſte conſerere non poſſe, ſed
continuo coactos circumuolare, & crebras incurſiones facere, ſumpto ſcuto ingẽti clamore ut ſe ſeque-
rentur milites hortatus eſt: nunquam enim maiore uſus uoce creditur, ſiue quòd affectu quodam ac
ardore ad bellum intentus baccharetur, ſiue quòd numen quoddam, ut tunc uiſum eſt, in eo loque-
retur. Cum pedites ultro reſponderent hortarenturq;, ut ſine mora prælium capeſſeret, equitibus ſi-
gnum dedit, ut in cornua extra ordinem curruum in hoſtem impetum facerent. Ipſe quoque colle-
ctis propugnatoribus ſigna dari imperans, Carthaginenſes aggreditur. Illi primis cõgreſſibus præſenti,

animo obſtiterunt, & tum quia corpora thoracibus ferreis atque æreis galeis induti erant, tum quia C
ingentibus ſcutis tegebantur, iacula reſilire cogebãt. Itaque poſtquam gladiis res agi cœpta eſt, & non
minus ingenii, quàm corporis uiribus agebatur, ſubito ex montibus ſtupenda tonitrua ſonuere, & ar-
dentia fulgura cœlo delapſa ſunt. Deinde ubi nebula, quæ colles & montium cacumina tegebat, ad lo
cum pugnæ acceſſit, atque nymbus Græcos à tergo, Barbaros in faciem atque oculos pulſabat, procel
la ſimul humida, delataq; aſſidua à nubibus flamma, quæ multum quidem, & præſertim iis qui re-
rum imperiti erant, aduerſabantur (nam non parum nocumenti tonitrua ac ſonitus armorum, quæ
à pluuia & grandine pulſabantur, attuliſſe uidentur, cum imperatorum iuſſa nec audire, nec exequi
milites poſſent) Carthaginenſibus non expeditis, ſed multis armis utentibus, ut diximus, cœnum ma
ximum inferebat impedimentum. Sinus ueſtimentorum qui multa aqua repleti erant, dum manus
conſererent, ipſos graues ineptosq; reddebant, idoneos autem, ut à Græcis ſuperarentur, &, ſi cade-
rent, releuari ex cœno nullo modo poterant. Nam fluuius Crimeſius cum iam aquarum irruptione
magnopere excreuiſſet, ac tumuiſſet, propter traiicientium multitudinem aggere erupit, & planities
quæ ad fluuium erat, ex multis faucibus currentibus aquis, quæ non ſuo tramite ferebantur, repleta
eſt. A quibus quidem aquis Carthaginenſes inuoluti, maxima cum difficultate liberabantur. Tãdem
enim inundatio & aquarum fluctus inſtaret, & Græci primam illorum aciem, uiros quadringẽtos pro-
ſtrauiſſent, in fugam Carthaginenſium multitudinem uertunt, quorum multi in planitie compre-
henſi periere, multos flumen traiicientibus obuios trahens præteruehensq; perdebat, plurimos col-
lem petentes, uelites curſu intercipiebant. Ferunt itaque inter decem millia hominum, qui deſiderati
ſunt, tria millia ex Carthaginenſibus cecidiſſe, quibus nec generis ſplendore, nec diuitiarum amplitu-
dine, nec gloriæ claritate alteri ſuperiores Carthagini erant. Quæ res adeo magnam urbi inflixit cala-
mitatem, ut nunquam antea una in pugna ex Carthaginenſibus tot occubuiſſe à maioribus memoriæ
traditum ſit. Nam ut plurimum Libycis, Iberis, ac Numidis in bello uſi, aliena calamitate uicti, ſupe-
ratiq; fuerant. Quantus mortuorum ſplendor in uita fuiſſet, quanta gloria, Græci ex captis ſpoliis co-
gnouerunt. Tanta enim auri atque argenti copia fuit, ut ab iis qui ſpolia extraxerint, de ærea atque fer
rea ſupellectile rarus ſermo haberetur. Nam & caſtra, & iumenta, impedimentaq; ceperant. Ex capti-
uis autem magnam partem milites expilauere, qui in commune quinquies mille inuenti ſunt. Ex cur-
ribus capti ducenti. Vnde pro Timoleonis tentorio poſita coadunataq; multiplicia ſpolia, pulcherri-
mum certe ac magnificentiſſimum præbebant ſpectaculum, inter quæ mille thoraces, cum arte, cum
pulchritudine præſtantes, & decem millia ſcutorum ſuſpendebantur. Pauci enim multos ſpoliarant. D
Itaque Græcis magnam prædam aſſecutis, uix tertio die poſt pugnam trophæum abſoluitur. Timo-
leon una cum uictoriæ fama præſtãtiora arma, quæ hoſtibus detraxerat, Corinthũ mittit, ut patriam
ſuam omnibus hominibus, qui in ea ſola clariſſima Græciæ templa cernerent, non Græcorum aut fi-
nitimorum ornata ſpoliis triſtem memoriam facientibus, ſed Barbarorum, charam atque amabilem
redderet, quæ pulchris inſcriptionibus, uincentium fortitudinem atque iuſtitiã declararent: Quoniã
Corinthii atque Timoleon imperator Græcos in Sicilia à Carthaginenſium manibus liberarint, diis
hæc munera ſuſpenderunt. Poſt hæc Timoleon milites ſtipendiarios, qui Carthaginenſium ditionem
modis omnibus depopularentur, in agros inimicorum dimittit. Ipſe uero Syracuſas contendit, & mil
le milites, qui ab eo ante pugnam ſeceſſerãt, è Sicilia cedere iuſſos à Syracuſis antequam ſol occideret
abire coëgit. Qui ad Italiam nauigantes, Brettis præda fuere, quas pœnas proditionis diis ſoluerunt.
Cum Icetes atq; Mamercus Cataniæ tyrãnus, ſiue inuidia ſecundæ fortunæ Timoleonis, ſiue timore
quodã, parum æquũ tyrãnis futurũ rati, ſocietatẽ cũ Carthaginẽſibus iniiſſent perſuaſiſſentq; ut exer-
citum atq; ducem mitterent, niſi uellẽt omnino ex Sicilia pelli, Giſco cum ſeptuaginta nauibus uenit,
& milites Græcos conduxit, quanquam antea ſub Carthaginenſibus Græci nunquam meruiſſent. Sed
tunc Carthaginenſes uehementer illos admirati ſunt, & fide digniſſimos atq; bellicoſiſſimos omnium
hominum eſſe putauerunt. Cum autem in Meſſana urbe cõmuniter omnes cõſpiraſſent, quadringẽ-
tos milites aduenas à Timoleone auxiliarios miſſos interfecerũt. Qui autẽ circa Ieras, quas uocãt, quæ
ſub Carthaginenſium imperio erant, inſidias poſuere, milites ſtipendiarios cũ Eutimo Leucadio me-
rentes necauere. Ex quibus maxime Timoleonis ſecundam fortunam claram fieri contigit. Nam hi
ex illis erant, qui cum Philodimo Phocenſe & Onomartho Delphos occuparant, & cum his ſacrilegio
communicarant. Qui cum omnibus odio eſſent, atq; ut execrabiles obſeruarentur, circa Peloponne-
ſum oberrantes à Timoleone capti ſunt, cum militibus tum deficeret. Cum autem in Siciliam profi-
ciſcerentur, quoties unà cum Timoleone certaminibus aderant, uictores ſemper euaſere. Cum uero
poſt plurimas maximasq; pugnas, & ad alias obeundas auxiliarii mitterẽtur, & cæſi & interfecti ſunt,
at non unà omnes, ſed diſcretim. Verum antea Timoleonis proſpera fortuna eos tutata eſt, quæ effe-
cit, ne aliquo modo per punitionem malorum, bonis etiam detrimentum impenderet. Itaque deorũ
beneuolentia erga Timoleonem non minus in uitandis aduerſis, quàm in agendis proſperis admira-
tione

a tione digna eſt. Multi Syracuſanorũ cõtumelia à tyrannis affecti indignabãtur. Nam Mamercus quod
milites ſtipendiarios uicerat elatus, poëmatibus & tragœdiis in eam rem ſcriptis hoſtibus inſultabat:
qui ſcuta in honorem deorum ſupenſa, elegiaco carmine & ſuperbo & cõtumelioſo inſcripſit.

Inſignes oſtroq́; auroq́; ebore atq; electro,
Vicimus hos clypeos, ſimplicibus clypeis.

His actis cum Timoleon in Calabriam caſtra moue-
ret, Icetes in Syracuſano agro diſcurrere, prædari, depopulari, iniuria afficere. Deinde Timoleonem
paucos habentem milites patuifaciés, in ipſam Calabriam exercitum duxit. Timoleon ubi illum iter
præoccupare perſenſit, cum equitibus peditibusq́; Icetem uerſus proficiſcitur. Icetes cum hoc ſen-
ſiſſet, audiſſetq́; Timoleonem iam Damyriam flumen tranſiturum, circa flumen repugnaturus caſtra
firmauit, cui cum traiiciendi difficultas, tum præruptæ utrinque atque præcipites ripæ animos facie-
bant. Timoleonis duces cum præclara quadam pugnandi libidine tenerentur, & contentio quædam
ineſſet, dum nemo poſtremum traiiciendi locum atque aggrediendi hoſtem habere uellet, dilata pu-
gna eſt aliquandiu. Nam unuſquiſque primo ordine ſeſe dignum exiſtimabat. Quare impetu quodã
traiicientes dum ſeſe, depellunt præteruehunturq́;, nullum in tranſitu ordinem ſeruabant. Cum Ti-
moleon rem ſortibus decernere uellet, & ducum ſingulorum anulos in chlamyde ſua coniectos per-
miſcuiſſet, primus quem ab urna extrahi contigit, trophæi inſignia habebat. Quod poſtquam iuuenes
animaduerterunt, non expectata ſorte reliqua, cum gaudio atq; clamore, ut quiſque ſtabat, flumen ir-
rumpit, & manus cum hoſte conſerit. Illi cum uires Græcorum ferre nõ poſſent, & dimiſſis armis fu-
gerent, mille in bello occidere. Paulo poſt Timoleon motis aduerſus Leontinos caſtris, uiuũ cepit Ice-
tem, necnon Eupolemum eius filium, atque Euthimium præfectum equitum, quos uinctos ſibi mili
tes adduxere. Icetes atque adoleſcens ut tyranni ac proditores morte mulctati ſunt. Euthimus uero
uir clarus in bello atque audax, propter blaſphemiam quandam aduerſus Corinthios, miſericordiam
minime conſecutus eſt. Ferunt enim Corinthiis contra Leontinos militantibus, in Corinthios concio-
nem ad populum habentem dixiſſe: Quòd Corinthiæ mulieres domo aliquando egrederentur, nihil
metuendum eſſe. Multi eo ingenio & ea natura ſunt, ut iniuria laceſſiti, moleſtius uerba quàm facta
ferant. Grauius enim contumeliam quàm detrimentum ferendum eſſe arbitrantur. Et hoc, iniuriã
quidem factis repellere, tanquam neceſſarium bellantibus conceſſum eſt. Blaſphemiæ autem excellẽs
odium uel malitiam habere uidentur. Cum igitur Timoleon Syracuſas contendiſſet, Syracuſani uxo-
rem Icetis ac filias in concione ad iudicium deductas morte damnarunt. Et uidetur hoc geſtorum Ti
b moleonis turpiſſimum eſſe. Nam ſi ille hoc diſſuaſiſſet ac prohibuiſſet, nunquam mortem obiiſſent.
Sed uidetur Timoleonem illas neglexiſſe, & uoluntati ciuium, qui Dionem, à quo eiectus Dionyſius
expulſusq́; fuerat, uindicare quærebant, proieciſſe. Icetes enim hic ille erat, qui Aretam Dionis uxo-
rem, ſororemq́; Ariſtomacham, & filium adhuc puerum in mare uiuos demerſerat, de quibus in Dio
nis uita perſcripſimus. Poſt hæc cum aduerſus Mamercum apud Cataniam caſtra poſuiſſet, & in fugã
illum uertiſſet, ſupra duo hominum millia ferro necauit, quorũ magna pars erat ex Phœnicibus, quos
Giſco auxiliarios miſerat. Deinde Carthaginẽſes regionem intra Lycum Timoleonem occupaturum
timentes, cum eo pacem ineunt atque componunt, ut ex ea migrare Syracuſas uolentibus, ſupellecti-
lem ac familiam reſtituant, cum tyrannis ſocietatem ne ineant. Mamercus cum de re ſua male ſpera-
ret, in Italiã, ut Leucanos contra Timoleonem atque Syracuſanos adduceret, nauigauit. Poſtquã autẽ
qui cum eo erant cum triremibus remenſo pelago in Siciliam ſeſe retulere, & Timoleoni Cataniã tra-
diderunt, ipſe coactus in Meſſenam urbem ad Hipponem tyrannum fugam arripuit. Hanc Timoleo
ne mari terraq́; obſidione premente, cum Hipponem fugiẽtem naui milites cepiſſent, quem Mamer-
tini unà cum filiis à literarum magiſtris abductis tanquã pulcherrimum ſpectaculum ad cruciatus in
theatrum rapuerunt atque interfecerunt, Mamercus Timoleoni ſeſe dedit, ut iudicium, non accuſan-
te Timoleone, Syracuſis ſubiret: Nam cum Syracuſas deductus fuiſſet, & ad concionem ueniſſet, com-
poſitam iandiu ab ſe orationem dicere aggreſſus eſt. Cum autem tumultum ferre nõ poſſet, & inexo-
rabilem concionem animaduerteret, proiecto pallio per mediũ theatrũ curſu delatus, ſubſelliã tãquã
uim ſibi illaturus capite pulſat. Verum huiuſmodi mortem obire non contigit, ſed ulterius uitã agẽs
eandem pœnam quam prædones, dedit ac perſoluit. Hoc igitur modo Timoleon tyrannos & hoſtes
extirpauit atque deleuit, & uniuerſam inſulam, quam rebus aduerſis incultam atque horridam ab in-
colis acceperat, ita placabilem, ita deſiderabilem reddidit, ut quam prius ciues deſeruerãt, aduenæ ha
bitaturi accederent. Nam Agrigentum & Gelam magnas in Sicilia urbes poſt Atticum bellum à Car-
thaginenſibus depopulatas atque euacuatas, tunc habitari & frequentari contigit. Alteram enim Me
gelus atque Pheriſcus ex Helica uenientes, & ueteres ciues adducentes, alteram Grogus ex Chio naui
gans habitauit: quibus in urbe domos inſtaurantibus, non ſolum ex tanto bello ſecuritatem ac trãquil-
litatem Timoleon præbuit, uerumetiam alia multa uelut coloniæ deducendæ dux quiſpiam prom-

ptiſſimo animo gratificatus eſt. Aliis quoque omnibus diſpoſitis,nõ bellorum propulſio , non legum C
compoſitio,non regionis habitatio,non Reipublicæ diſpoſitio bene ſe habere uiſa eſt , quam ipſe non
attigiſſet atque ordinaſſet,& tanquã omnium architectus abſoluto operi gratiam dignitate ſua appo
ſuiſſet. Cum igitur multi & magni uiri ex Græcis,qui rerum geſtarum ſplendore illuſtres erãt , huius
tempore florerent,inter quos Timotheus & Ageſilaus & Pelopidas erant,necnon Epaminondas,quẽ
præcipue Timoleon ſibi imitandum proponebat,res eorum geſtæ,ſplendorem uiolentia & laboribus
permiſtum habuerunt ,ut pleræque reprehenſione & pœnitentia non caruerint. Timoleonis autẽ fa-
ctorum,cæde fraterna,quanquã neceſſaria,una excepta,nullum eſt , cui non illud Sophoclis(ut autor
eſt Timæus)deceat acclamare,O dii quæ Venus aut quis Cupido huic inſidet? Quemadmodũ enim
Antimachi poëma,& Dionyſii pictura,quæ apud Colophonios ſunt,uim ac neruos habentia,elabora-
tis quidem,ſed coactioribus ſimilia ſunt:Homeri autem carmina,& Nicomachi pictura,præter alias
uirtutes,hoc etiam nomine grata ſunt,quòd ultro facileq; fluxiſſe uideantur:ſic Epaminõdæ atq; Age-
ſilai res militares multo labore,multaq; cum difficultate ab eis geſtæ ſunt:Timoleonis uero res belli-
cæ diligenter iuſteq; inquirentibus atque animaduertentibus,multam in conſequenda uictoria facili-
tatem habuiſſe apparebunt,& non fortunæ,ſed felicis cuiuſdam fortunatæq; uirtutis fuiſſe opus. Et
ille omnia ab eo fauſte acta ad fortunam referens,cum ad amicos,quos Corinthi habebat , literas de-
diſſet,& orationem apud Syracuſanos habuiſſet,gratias deo habere ſæpius inquit,quoniam cum ſaluã
Siciliam eſſe uellet,ſe decreto & ſuffragiis populi imperatorem deſignauit. Templum quod domi con
didit,αὐτοματία,hoc eſt fortunæ,domũ uero ipſam ſacro numini conſecrauit. Habitauit autẽ ædes,
quas ei tanquã de re militari benemerito Syracuſani donauerant. Verum ex Corintho acceſſita uxo-
re ac filiis,plurimum temporis in agro pulcherrimo atque amœniſſimo,quẽ ab eiſdem acceperat,ocio
ſe uitam duxit. Non enim Corinthum rediit,nec Græcorũ tumultui ſeſe admiſcuit,neque ciuili inui-
diæ ſe præbuit,ut plurimi imperatorum ambitione honorum atq; potentiæ inexplebili tanquam in
ſcopulum impegerunt,ſed ibi rerum geſtarũ memoria lætus durauit atque permanſit. Ex quibus ma
ximum ſibi gaudium afferebatur,tot urbes tot hominum millia intueri,quibus ipſe uiuendi felicitatẽ
comparauerat. Sed quoniam iuxta Simonidem,nõ ſolum galeritis omnibus criſtam , ſed Rebuſpub.
etiam omnibus ſycophantam ineſſe oportebat,duo ex primoribus Laphiſtius ac Demænetus Timo-
leonem inuaſerunt. Laphiſtius in quadam cauſa ad fideiuſſionem coëgit. Timoleon uero tumultuanti
bus & uim in Laphiſtium molientibus ciuibus,reſtitit,ob hoc tot labores iãtaq; pericula ſe ſubiiſſe di-
cens,quo unicuiq; Syracuſanorum legibus uti liceret. Demæneto autẽ ipſum multas ob res,quas du- D
ctando gubernandoq; exercitu geſſiſſet,accuſanti,nihil accuſatori reſpõdit,ſed diis,inquit,gratias ago,
cum quod uoce expetiui,Syracuſanos inſpicio legum & libertatis iam dominos. Poſtquam igitur ma-
iora pulchrioraq; facinora quàm quicunq; tum erant geſſiſſet,ſolusq; iis laudibus,quas uulgo celebrãt
in hominum conuentibus Græci,præſtaret,& malis quibus Græcia uetus pullulabat,fortunæ benefi-
cio præſeruatus purusq;,Barbaris & tyrannis terrorem ac fortitudinem oſtendiſſet, Græcis autẽ atq;
amicis iuſtitiam & manſuetudinem,necnon ciuibus abſque luctu & lachrymis plurima trophæa com
paraſſet,Siciliam uero quæ octo annos aſſiduis malis uexata fuerat,ab omni labe purgaſſet,iam gran-
dior æuo cum ex oculis laborare cœpiſſet,tandem cæcus factus eſt. Nec ullam uel ſibi uel fortunæ hu
ius rei culpam attribuebat,ſed gentile ſibi hoc,ac paternum,& pro ætate accidiſſe aiebat. Ferunt enim
multos ex ſuo genere iam ſenio confectos ſimili morbo laboraſſe. Athanes autem refert,cum Timo-
leon aduerſus Hipponem atque Mamercum militaret , oculos uitiatos , & cæcitatem manifeſtam
omnibus fuiſſe , non tamen propter hoc obſidione pedem retuliſſe , ſed cum pergeret , tyrannos
cepiſſe . Poſtquam uero Syracuſas rediit , ſubito monarchiam depoſuiſſe,& ciues uitaſſe , rebus ge-
ſtis ad ſummum gloriæ perductis. Equidem quòd ille ſine animi moleſtia calamitatẽ illam tulit , mi-
nus fortaſſe mirum:quòd autem Syracuſani honore & beneuolẽtia uirum iam cæcũ coluerint,admi
ratione hoc dignum. Qui rus ac domum eius petentes,aduenas hoſpites,ut benefactorem ſuum ac pa
triæ patrem aſpicerent,ſecum ducebant,lætantes atque gaudentes,quòd apud eos diem ſuum obire
elegiſſet,& claros ſplendidoſq; apparatus,quos ſibi in ſuo reditu Græci re bene geſta præpararant,ne-
gligeret. Cumq; multa in huius laudem dicta fáctaq; extarent,erat hoc inter cætera nõ minimũ,quod
populus Syracuſanus decreuit,ut quandocunque belli neceſſitas aduerſus exteros incidiſſet,nõ aliun
de quàm ex Corinthiorum urbe imperator eligeretur. Illud etiam quod in concionibus in honorem
eius factum eſt,pulchrum erat ſpectatu. Nam cum de rebus paruis conſultãdum eſſet , inter ipſos de-
cernebant:cum uero grandia diſceptarentur,illum acceri ſiri iubebãt. Ille per forum in lectica delatus,
ad theatrum proficiſcebatur , & dum ueheretur,ut ſedebat populus eum una uoce humaniſſime ap-
pellabat,atque ſalutabat:ipſe identidem faciens & paululum immoratus , pauluſumq; laudibus præ-
ſtitis auribus auditisq;,deinde ad ea quibus de conſulebatur,reſpondebat. Vbi hæc ſuffragiis agitata,
iterum

A iterum per theatrum à miniſtris eius delatus erat:ciues autem illum diſcedentem uoce atque plauſu dimittentes,iam reliquum quod Reipublicæ erat, decernebant. In tali ſenectute tanquam pater patriæ honore ac beneuolentia nutritus,leui morbo quem ſenium adiuuabat,mortuus eſt. Itaque Syracuſani diem funeris protrahunt,ut ipſis quæ ad funus pertinebãt præparandi facultas,peregrinis autem atque finitimis proficiſcendi opportunitas daretur. Præparatis omnibus quæ honeſtandi funeris gratia erant,delecti iuuenes feretrum ſubiere,& per regiam Dionyſii tunc ſolo adæquatã iter habuere,multis millibus hominum atque mulierum coronas albasq; ueſtes habẽtium præcedentibus, quorum ſpecies feſti ſimilitudinem gerebat: uoces autem lachrymis commiſtæ illum beatum dicentes, non honoris aut adminiſtrationis alicuius retributionem,ſed deſiderium atque gratiam uere beneuolentiæ oſtendere uidebantur. Tandem poſtquam collapſi cineres & flamma quieuit. Demetrius,qui ea tempeſtate uocis magnitudine præcones omnes anteibat,huiuſmodi præconium diuulgauit:Populus Syracuſanus Timoleonem Timodimi filium ducentis minis in funere honeſtauit,necnõ per omne æuum muſica,equeſtria,ac gymnaſtica certamina illi honoris gratia inſtituit,quoniam profligatis eiectisq; Siciliæ tyrannis,debellatisq; Barbaris,necnon repletis magnis deſertisq; urbibus,leges Siculis edidit. Deinde ſepulchrum in foro ſtructum porticu circundant,palæſtras ædificant, gymnaſium adoleſcentibus faciunt, Timoleoneumq; appellant. Ipſi deinde utentes & Republica,& legibus quas Timoleon ſancierat,diu optimam atque felicem Rempublicam habuere.

TIMOLEONIS ET AEMILII COMPARATIO.

TAles igitur teſtantibus literis cum ſint,patet in eorum comparatione non magnũ eſſe diſcrimen. Bellum utrique cum inclytis aduerſariis, illi cum Macedonibus, huic cum Carthaginenſibus fuit. Victoria utriuſque famigerata,huius quidẽ Macedonia capta,& ſucceſſione,quæ iam inde ab Antigono in ſeptimum uſque peruaſerat regem,extirpata:illius uero omni tyrannide ex Sicilia ſublata, & uniuerſa inſula in libertatem reſtituta:niſi quis fortaſſe hoc contendendũ putet, quòd Aemilius in Perſeum integrum,uictoremq; populi Romani,Timoleon uero in Dionyſium omnia iam deſperantem,& uiribus contritum,incidit. Atqui contra,multos hic quidem tyrannos,magnamq; Carthaginenſium uim,tumultuaria manu uicit:non uiris,quemadmodum Aemi-
B lius,exequi & capeſſere imperia paratis,ſed gregario,& incompoſito, & uoluptatem per caſtra ſectari conſueto,milite ſtipatus:in rebus enim æque fortiter geſtis,apparatus non æque ſplendidus, imperatoris cauſam commendat. Iam cum incorruptus & integer in rebus gerendis eſſet uterque,legum & diſciplinæ patriæ beneficio Aemilius,Timoleon uero ſtudio & diligentia ſua,talis euaſit,cuius rei argumentum ſit,quòd eo ſeculo Romani in uniuerſum omnes compoſiti,& moribus inſeruientes, legum ciuiumq; imperio tenebantur. Græcorum uero nemo quiſquam Siciliam attigit tum imperator non ſtatim corruptus,uno Dione excepto:quanquam etiam hunc plerique regnum appetiuiſſe,& Laconicum quoddam imperium ſomniaſſe putent. Timæus uero Gylippum etiam turpiter & ignominioſe à Syracuſanis, eius in adminiſtrando bello auaritiam & inexplebilitatem deteſtantibus, dimiſſum ſcribit. Pharax autem Lacedæmonius & Calippus Athenienſis,quæ præter ius & fas affectatione regni perpetrarint,proditum eſt multis. Tametſi non temere tantarum rerum dominos regni cupiditas inceſſit,nam ille Dionyſiũ,ut Syracuſis exulem fouebat, Callippus ſub Dione ſtipendiariorum militum agmen ducebat. Timoleon autem,rogantibus flagitantibusq; Syracuſanis, ſumma cum poteſtate miſſus,& quem potentiam non quærere(cum à uolentibus ultro offerretur)ſed habere decebat,expeditionis & imperii ſui finem,tyrannorum excidium fecit. Illud autem Aemilii dignum admiratione eſt,quòd tantum regnum euertens,ne drachma quidem facultates ſuas auxit,ſed nec inſpexit nec attigit opes tantas,multa licet aliis donaret. Neque hoc dico qui reprehendendum Timoleonem putem,quia domum,quia prædium à Syracuſanis accepit:haud enim accipere turpe eſt, ab huiuſmodi præſertim,ſed non accipere melius. Hæc enim uirtutis uis eſt, non ſolum illicitis, ſed licitis etiam in rebus,liberam & inuictam ſeſe præſtare. Quòd ſi, ut corpus, æſtum frigusq; ferre ſuetum, utriſque uicibus tolerandis idoneũ,inuictius eſt,ſic animi ſyncera ſanitas & uis eſt,quam nec ſecunda fortuna per inſolẽtiã mollit remittit'ue,nec calamitas deiicit,Aemilius certe longe præſtat,qui graui fortuna & acerbo liberorum caſu, nihilo minor abiectior'ue, quàm ſecundiſſimis rebus fuit: Timoleon autem cum fortiter & generoſe tyrannum fratrem perdomuiſſet, non æque dolorem ſuſtinuit, ratione adhibita,fortiter,ſed pœnitentia doloreq; abiectus,annis uiginti forum & tribunal nõ uidit. Decet autem fugere turpia quidem,& uereri:at uero ad omnem ignominiam commoueri,ut ſimplicis & probi fortaſſis eſt animi,ita anguſti & parum generoſi.

AGIDIS ET CLEOMENIS VITA C

ANTONIO TVDERTINO INTERPRETE.

IXIONIS fabulam qui contra inanis gloriæ ſectationes compoſitam arbitrantur, nihil abſurdum aut alienũ à ratione ſenſiſſe uidentur. Vt enim illum pro Iunone quam amabat, nubi permiſtũ, centauros ex eius concubitu genuiſſe tradiderunt: ſic hi gloriam quaſi uirtutis imaginem amplectentes, nihil ſyncerum aut ſibiipſi conſentiens operantur, ſed affectibus uariis irretiti, & modo has modo illas perturbationes ſequẽtes, idem pati manifeſte uidentur, quod Sophoclis bubulci ab ouium gregibus perferre queruntur. Sic inquiunt enim:

Nanque his ſeruimus nos, domini ſimus licet;
Eſtq; auſcultare neceſſe uel ſilentibus.

Quis igitur hoc idem illis euenire negabit, qui ad arbitriũ uulgi Remp. gubernantes, infimis etiã quibuſq; ſeruire cõguntur, ut principes ac ductores populi nuncupentur? Velut enim qui ſtãtes in prora nauis, mentẽ aſſidue atq; oculos ad puppim, ubi gubernator ſedet, intẽtos habent, omniaq; ad illius nutum atq; arbitriũ peragunt, eodem modo qui Reip. gubernandæ rationem ad gloriam dirigunt, miniſtri quidem ſeruiq; multorũ euadunt, nomen uero duntaxat principum ſortiuntur. Atqui perfecte bonũ uerisq; uirtutibus inſtructũ nihil hac externa gloria indigere manifeſtũ eſt, niſi quatenus per eam maiorẽ fidem acquirens, aditum ad res gerẽdas habeat faciliorẽ. Quòd ſiquis adoleſcentior ambitionis amore teneatur, huic ego permittendum arbitror, ut ex bonis operibus quæſita gloria ſeſe exornans, paululum ſe iactaret, efferatq;. naſcentes enim in his & tum primum pullulantes uirtutes, tum honeſtatis innata cupiditas, laudibus confirmatur, ut Theophraſtus inquit. Ipſi etiã ad reliqua ſuſcipienda procliuiores efficiuntur, ſi prudenter moderateq; fuerint laudati. Nam ſupra modũ laudare, cum ſemper & ubiq; ſit inutile, tum in ambitione ciuili perniciosiſſimum eſſe conſtat: ſic enim illi magna licentia potiti ad manifeſtam deducentur inſaniã, quoties nõ ipſum bonum ſuapte natura glorioſum, ſed quod maxime glorioſum ſit, id quoq; maxime glorioſum eſſe ſibi perſuaſerint. Quod igitur Antipatro reſpondit Phocion, cum aliquid minus honeſtũ ab eo petiſſet Antipater, Nõ (ille inquit) Phocione amico ſimul, & adulatore uti potes. Idem ad multitudinẽ D uulgi dicendum uidetur, non eũdem principem, & aſſeclam habere poteſtis. Alioquin idem euenire neceſſe eſt, quod fabuloſe cuidam ſerpenti contigiſſe narratur, cuius aliquãdo caudã ferunt aduerſus caput ſeditione facta petiſſe, ut ſibi uiciſſim quandoq; ducem reliqui corporis eſſe liceret, nec ſemper caput ducem ſequi cogeretur. Igitur accepta poteſtate, fiebat ut & ipſa ſine intuitu ſeſe mouens grauiter offenderet, & caput inſuper, quod cæcum ſurdumq; ducem præter naturæ inſtitutũ ſequebatur, in eandem ſecum perniciem traheret. Hoc idem permultos in adminiſtranda Repub. ad multitudinis arbitrium reſpiciẽtes paſſos fuiſſe reſpicimus, qui temere populari aura ſubleuati, eò imprudẽtes deuenere, unde nec ſe tutò recipere, neq; peruerſum iam Reipub. ordinẽ corrigere poſſent. Hæc pauca nobis cõtra gloriam dicere libuit, quam plerique ex arbitrio multitudinis captare laborant. Facile enim quã habeat uim, ex iis quæ Tiberio & C. Græcis contigerunt, animaduertimus. Hos enim egregia ſtirpe oriundos, ſub optima diſciplina educatos, pulcherrimum quoq; nactos Reip. ſtatum, nõ tam gloriæ immoderata cupiditas perdidit, quàm ignominiæ nõ illiberali ex cauſa natus metus. Nam cũ ciuium beneuolentiam ſuis meritis nacti fuiſſent, hanc turpiter amittere (ut par eſt) uehementer illos pudebat. Itaque benignis erga populum inſtitutis ſibi delatos honores ſuperare certabant: at uiciſſim populus gratiam benefactis illorum referens, maiores etiam ob idipſum honores illis deferebat. Hac igitur inuicem æmulatione beneuolentiæ ſtudio flagrantes, in eam conditionem rerum imprudentes deuenere, quas cum perficere non poſſent, quod ſatis honeſtæ non uiderentur, eas etiã omittere turpiſſimum arbitrabãtur. Verum hoc melius tute ipſe hiſtoriam legens diiudicabis. Comparationẽ uero his opponimus Lacedæmoniorũ regum Agidis & Cleomenis, qui & ipſi populum ſtudioſe fouentes, cum Remp. pulchre iuſteq; ex multo tempore inſtitutam ſuſcepiſſent, potentioribus ciuitatis aduerſari cœperunt, quòd illi diuitiarum quibus aſſueuerant abundantiam relinquere minime uellẽt. Et Lacedæmonii quidem reges fratres inuicem non fuere, ſed quod eadem in Reipub. gubernatione ſenſerunt, fraternam propemodum beneuolentiam contraxiſſe uidentur, ab huiuſmodi cauſa principium capientes. Cum primum diuitiarum nimia cupiditas Lacedæmoniorum ciuitatem occupauit, atque ex illarum poſſeſſione ſuperbia, ex uſu autem luxuria & mollities animos inuaſit, repente maximis bonis priuata ciuitas concidit, multaq; præter dignitatem abiecte nimis atque humiliter operata, ad ea tempora deuenit, quibus Agis & Leonidas reges in ea ſunt conſtituti. Horum Agis ex Euda-

Populari aura ſubleuati quam ſubito & pernicioſe ruant.

midum

A midum familia oriundus, ſextus numeratur ab Ageſilao, qui cum in Aſiam penetraſſet, maximam eſt inter Græcos potentiam conſecutus. Ageſilai nanque filius fuit Archidamus, qui apud Mandonium Italiæ ciuitatem à Meſapiis eſt interfectus. Archidami uero filius natu maior Agis dictus eſt, minor autem Eudamidas eſt nuncupatus. Hic fratre ab Antipatro apud Megalopolim interfecto, cum ille non relictis filiis deceſſiſſet, regnum occupauit. Huius filius fuit Archidamus, ex quo alius rurſus Eudamidas genitus eſt, huius Agidis pater, de quo nunc ſcribere inſtituimus. Leonidas uero Cleonymi filius alia ex familia ortus, octauus à Pauſania cenſebatur, qui in pugna apud Plateas Mardonium ſuperauit. Pauſanias enim filium habuit Pliſtonactem, qui alterum genuit Pauſaniam. Cumq; hic Lacedæmone Tegeam confugiſſet, Agiſipolis eius filius natu maior regnum occupauit, cui ſine liberis defuncto, Cleombrotus frater iunior in regno ſucceſſit. Hic duos procreauit filios, Agiſipolim & Cleomenem. Ex his Agiſipolis non diu regno potitus abſque filiis deceſſi. Cleomenes autem illi ſuccedens ex duobus filiis quos habebat, Acrotatum maiorem natu uiuens adhuc è regno pepulit, regnumq; Cleonymo filio iuniori reliquit: in quo non diu potuit permanere, ſed Areus Cleomenis ex Acrotato nepos regnauit. Poſtmodum Areo apud Corinthum defuncto, Acrotatus eius filius regnum poſſedit. Hic ab Ariſtotimo tyranno circa Megalopolim prælio ſuperatus interiit, grauidam ex ſeſe uxorem relinquens, quæ cum puerum peperiſſet, Leonidas Cleonymi filius pupilli tutelam ſuſcepit. Inde priuſquam ad uirilem ætatem puer deueniſſet, interiit, & per hunc modum regnum ad Leonidam peruenit, non ſatis reliquorum ciuium moribus congruentem. Quáquam enim propter communem ciuitatis labem omnium animi in deteriorem partem flecti cœpiſſent, quidam tamen erat in Leonida uiuendi modus egregie à cæteris differens, utpote qui diutius in Satrapum aulis uerſatus, præcipue Seleucum coluiſſet, ex quo faſtum quendam non ſatis Græcorum moribus conuenientem, & nimiam imperandi licentiam haudquaquam legibus congruam, traxiſſe conſtabat. Agis autem ingenuitate animi atque prudentia non hunc modo longe ſuperauit, ſed omnes qui poſt magnum Ageſilaum regnarunt, plurimum exceſſiſſe perhibetur. Hic in ſummis delitiis ab Ageſiſtrata matre, & auia Archidamia nutritus, quæ apud Lacedæmonios ditiſſimæ habebantur, antequam uigeſimum attigiſſet ætatis annum, delitias atque omnem uoluptatem abhorrere monſtrauit, maximeq; formoſitati, qua plurimum excellebat aduerſatus, cultum omnem atque ornatum fugiebat, lautiores epulas, & balneorum uſum, & Laconicam qualis tunc erat uiuendi conſuetudinem grauiter accuſans. Quinetiam illud frequenter habebat in ore, nequaquam ſe regno potiri uelle; ſi non per il-

B lud antiquas leges & priſtinos uiuendi mores in patriam reuocaret. Labis autem huius & ueluti morbi principium accepiſſe Lacedæmoniorum Reſpub. uidetur, ex quo primum ſoluta per ipſos Athenienſium poteſtate, auro atque argento ſeſe ac domum expleuere, cui Lycurgus quendam numerum in ſucceſſionibus ſeruandum præfinierat, cum pater hæreditatem filio relinquere cogeretur. *Cauſa labefactatæ Lacedęmonioru͂ reip.* Eiuſmodi igitur ordo atque æqualitas multis malis ciuitatem ſeruauit incolumem. Verum Epitades quidam uir in ciuitate potens; ſed moribus inſolens, cum Ephorus eſſet, exorta aduerſus filium contentione, rogationem tulit, ut liceret cuique & domum & hæreditatem ſuam cui libuiſſet relinquere. Is igitur propriæ iracundiæ indulgens legem tulit, quam cæteri cupiditatis gratia ſancientes, optimam uiuendi ſoluerunt diſciplinam. Ex eo enim qui in ciuitate potentiores erant, propinquos è ſucceſſionibus pellentes, omnes fermè ad ſe facultates breui tempore coegerunt. Vnde paupertas repente ciuitatem inuaſit, ex qua ſeruitus quædam & à bonis operibus uacatio popularium mentes inceſſit, tum odium quoddam ex inuidia aduerſus ditiores coorta. Cumq; Spartiatæ circiter ſeptingentos relicti eſſent, ex iis centum fermè agros atque omnes fortunas poſſidebant: cætera multitudo egens atq; abiecta, in urbe manebat ocioſa, extrema bella ſegniter & inuite gerens, ſemperq; ad ciuiles motus intenta, & concitandæ ſeditionis tempus obſeruans, præſentium rerum mutationem facere cupiebat. His de cauſis permotus Agis, rem optimam qualis & ipſe erat, perficere aggreſſus eſt, omnes uidelicet ad æqualitatem redigere; atque urbem hominibus replere. *Agis reip. formam reſtituere aggreditur* Iuuenes igitur quamprimum præter omnium ſpem, illi paruerunt, ſtudioſe cum illo ad uirtutem ſeſe accingentes: & cum ueſte pariter uiuendi conſuetudinem, ad libertatem reſpicientes, permutarunt. Seniorum uero maior pars, quòd in hac ueluti labe diutius permanſiſſent, non ſecus ac ſerui in fuga deprehenſi ad dominum, ſic ad Lycurgum reduci reformidabant, ac propterea Agidem præſentium rerum conditionem deplorátem, cupientemq; in antiquam uiuendi dignitatem Spartam reſtituere, grauiter accuſabant. Lyſander uero cognomento Libius, & Mandroclidas Ephæis filius, atq; inſuper Ageſilaus negocio ſuſcepto, adoleſcentis ambitionem magis magiſq; incitabant. Horum Lyſander magnæ apud ſuos ciues autoritatis habebatur. Mandroclidas uero orationis uehementia inter omnes Græcos excellens, aſtutiã ſummam non mediocri permiſtam audaciæ habere putabatur. Ageſilaum autem regis auunculum ſatis oratione potentem, uerum natura mollem & pecuniæ cupidum filius concitabat Hippomedon: qui bellicis operibus inſignis, magnam inter æquales laudem fuerat & gloriam conſecutus. Verum nõ alia

magis cauſa impuliſſe uidetur Ageſilaum,ut ſeſe rebus innouandis admiſceret,quàm æris alieni ma- C
gnitudo,quo ſe facile ſolui ſperabat,præſenti ſtatu ciuitatis immutato. Agis ut primum igitur Ageſi-
laum ſibi conciliaſſe animaduertit,non ultra cunctandum arbitratus,matrem quoq; ſuam,quæ Age-
ſilai ſoror erat,in ſententiam trahere aggreſſus eſt. Ea ſiquidem clientum,obæratorumq;, & cognato-
rum multitudine plurimum potens in ciuitate,Reipub. quoque adminiſtrationem quadam ex parte
attingere non dubitabat. Hæc primo filii propoſitum audiens,à tali ſententia iuuenem deterrere co-
nata eſt,tanq̃ inania quædam ſupraq; uires agere cupientem. Vbi uero Ageſilaus illam cohortatus be-
ne de ſucceſſu rerum ſperare perſuaſit,filii uoluntati facile acquieuit, cum præſertim ex altera parte
filius inſtaret rogans,ut facultatibus quas haberent,ad gloriam & honorem adipiſcendum uti ſe pate-
retur,quòd alios reges diuitiis adæquare impoſſibile ſibi eſſet: ſingulos enim Satrapum familiares ac
ſeruos,præterea qui Ptolemæi,Seleuciq; tutores eſſent,omnes qui unquã Spartæ regnauerint reges,
lõge diuitiis ſuperare. Quòd ſi ipſe modeſtia ac magnitudine animi illorũ delitias ſupergreſſus,æqua-
bilitatem atq; concordiam in ciuitatem reduxiſſet,fore ut boni ueriq; regis nomen & gloriã cõſequa-
tur. His adhortationibus mulieres impulſæ adeo priſtinam ſententiam mutarunt,ut ipſæ quoq; glo-
riæ cupiditate flagrantes,ultro iuuenem ad rem peragendam impellerent,atq; honeſtatis amore tan-
quam diuino quodam numine afflatæ,Agidem properare aſſidue hortarentur: quinetiam conuocatis
amicis conſilium aperientes,illos ad ferendum auxilium hortabantur. Idem quoque mulieribus aliis
prædicabant,cum ſcirent Lacedæmonios mulieribus obſequentes,non minus publica quàm priuata
conſilia cum illis ſolitos cõmunicare,atq; ad agendum etiam ſocias adhibere. Erat autem per id tem-
poris diuitiarum maxima pars apud mulieres,quod ſanè plurimum ad rem peragendam difficulta-
tis Agidi afferebat. Reſiſtebant enim mulieres,non modo propter delitiarum quibus aſſueuerant cu-
piditatem,uerumetiam quòd potentia & honore quem ex diuitiarum poſſeſſione cõſequebantur,eo
modo priuari ſe penitus animaduertebant. Omnes igitur ad Leonidam conuerſæ,quod is maior na-
tu eſſet,hortari ut ſe Agidis cõſiliis opponeret,eiuſq; impediret conatus. Et exoptabat ſanè Leonidas
ferre diuitibus auxilium,ſed ueritus potentiam plebis,quam rerum mutationem affectare cognoue-
rat,nihil palàm contra Agidem tentare auſus eſt,ſed clanculum perturbare illius incepta conabatur,
& crebris illum apud diuites calumniis criminari,dicens illum eorum bona quaſi tyrannidis merce-
dem pauperibus diſtribuere,& agrorum diuiſione ac miſſione debitorum,plures ſibi ſatellites,quàm
Sparte ciues comparare. His tamen nihilo deterritus Agis,ut Lyſander Ephorus crearetur effecit: quo
facto ſtatim contra ſeniores rogationem tulit,in qua capita præcipue continebantur huiuſcemodi,ut D
debitoribus omne penitus debitum dimitteretur,& agrorũ per hunc modum partitio fieret,ut quic-
quid agri intra conuallem,quæ Pellenæ adiacet,uſque ad Taygetam & Sellaſiam continetur, in qua-
ter mille & quingentas partes diuideretur. Quod uero extra hos terminos relinquitur, in partes quin-
quies mille tribueretur,& hæc quidem colonis qui arma ferre poſſent aſcriberentur, illa uero iis qui
urbem incolerent Spartiatis,quorum numerum ex finitimis accolis expleri poſſet,eos legendo qui li-
beraliter ingenueq; nutriti,ætate ac robore corporis uigerent. Hos in quindecim claſſes oportere di-
ſtribui,quarum aliqua ducentos duntaxat,aliqua uero quadringentos uiros contineret, atq; ii uiuen-
di conſuetudinem ſeruare cogerentur,quam olim maiores Spartiatarum habuiſſe conſtaret. Latam
perſcriptamq; rogationem cum ſenatus minime comprobaret,Lyſander populo ad concionem uoca-
to,multa pro ſuadenda rogatione uerba fecit. Poſt eum Mandroclidas & Ageſilaus oratione habita
admonebant,ne propter hominum paucorum luxuriam & delitias, & antiquam Spartanorum di-
gnitatem iacentem negligi paterentur. Et cum antiqua deorum oracula in memoriam reuocarent,
iubentia ipſos auaritiam tanquam rerum omnium pernicioſiſſimam cauere, tum nouiſſime ex Pa-
ſiphae reſponſum acceptum diligenter animaduerterent. Huic templum erat & ſacrificium † in ur-
be conſtitutum: ipſam uero nonnulli unam ex Atlantiadibus ex Ioue genitam fuiſſe tradunt, quæ
Hammonem peperit. Alii uero Caſſandram Priami filiam eo in loco mortuam atque ſepultam hoc
nomine uocatam fuiſſe perhibent,quòd omnibus petentibus oracula præberet. Philarchus autem re-
fert Amyclæ filiam Daphnem,cum Apollinem uim afferre uolentem aufugeret, in plantam fuiſſe
conuerſam,atq; ab eodem deo diuinandi accepiſſe poteſtatem. Ab hac igit̃ plurimis Spartiatis reſpon-
ſa fuiſſe tradebantur,iubentia cunctos ad æqualitatem redigi ſecundum legem quam de hoc ipſo Ly-
curgus tulerat. Poſt illorum orationem,Agis ipſe rex in medium progreſſus,quantum eſſent utilita-
tis allaturi ciuitati,ſi hanc rogationem cõfirmaſſent,breui oratione monſtrauit,ac ſe primum omniũ
facultates ꝓprias in medium ponere uelle,nõ ſanè exiguas ob agrorum multitudinẽ,quos partim ad
colendum,partim ad paſcenda pecora idoneos haberet,inſuper talenta ſexcenta argenti ſignati. Idem
quoque matrem atque auiam,amicos præterea & domeſticos omnes,quos ditiſſimos eſſe Spartiata-
rum conſtaret,facere paratos eſſe. His auditis,obſtupefacta multitudo adoleſcentis regis magnanimi-
tatem admirabantur,ſummaq; propterea gratiam eſt à populo conſecutus, aſſerentibus cunctis,uix
tandem

† οὐ θαλαμίαις, credo legendũ, οὐ θαλάμαις, quoniam Stephanus urbem eſſe Meſſeniæ ſcribit.

A tandem poſt annos trecentos, hunc ſolum qui merito Spartanorum rex dici poſſet, inuentum eſſe. Leonidas autem tunc maxime ſummis uiribus contra Agidem nitebatur, non ignorans, ſi comprobata eſſet rogatio, fore, ut ipſe quoq; eadem facere coactus, non idem apud ſuos ciues gratiæ eſſet habiturus: ſed cum omnes ciues diuitias proprias in medium cõtuliſſent, ei ſoli gratias à populo referẽdas, qui huius rei princeps atq; autor extitiſſet. Igitur ſpectãtibus cunctis, Leonidas Agidem rogauit, num uirum iuſtum ac ſtudioſum fuiſſe Lycurgum putaret? Id cum aſſentiret Agis, Quando igitur, inquit, aut debitorum dimiſſiones Lycurgus conſtituit, peregrinos adminiſtrandæ Reipub. uoluit eſſe principes? quippe qui non ſatis fore ſaluam ciuitatem arbitratus eſt, niſi peregrini ex ea pellerẽtur. Ad hæc Agis: Nil mirum eſt, ĩquit, uiri Spartiatæ, ſi apud exteros educatus atq; eruditus Leonidas, utpote qui ex Satrapum aulis ſumpta uxore filios procrearit, Lycurgum atq; eius ignoret inſtituta, qui debitum atq; uſuram unà cum nummis expulit è ciuitate: peregrinos quoq; eiiciendos cenſuit, qui non eam quã ipſe inſtituerat, uiuendi normam & inſtitutum ſeruare uellent, nõ ſanè corporibus illorum hoſtis exiſtens, ſed uiuendi eorum modum reformidans, ne ciuibus ſuis permiſti, eos quoq; luxuriæ & diuitiarum inficerent cupiditate. Conſtat enim eundem ipſum Terpandrum atq; Thaletem, tum etiam Pherecydem, quanquã peregrini eſſent, libenter habuiſſe in ciuitate, quod eadem ſecum philoſophari atq; ſentire illos animaduertit. Tu uero qui eũ plerunq; laudare conſueuiſti, q cum Ephorus eſſet, duas ex nouem chordis, quas in cithara muſicus Phronides habebat, dolabra abſcidit: tum eos qui poſteris temporibus idem in Timotheo fecere: quonã pacto uituperare nos audes, qui mollitie atq; luxuria, rum ſuperbia atq; cupiditate purgare Spartam ſtudioſe conamur? quaſi illi non ob hanc cauſam in muſicis cantibus licentiam ac uoluptatem nimiam compeſcere uoluerint, ne ab huiuſmodi cantibus deliniti ciuium animi, ad eos mores uitamq; prolaberentur, quæ diſſonam ſibiipſi atq; diſcordem ciuitatem efficeret. Ex eo primum omnis ad Agidem applicuit multitudo: diuites autem Leonidam ſequebantur, ne ſe in tanto diſcrimine deſertos eſſe pateretur orantes: iidem etiam ſeniores quorum maxima erat in cõſultando autoritas, ut rogationi aduerſarentur compulere. Quapropter euenit, ut rogationem pars maior abrogaret. Inter hæc Lyſander adhuc in magiſtratu conſtitutus, Leonidam è ciuitate pellere tentauit, legem quandã peruetuſtam aduerſus illum excitans, quæ prohibebat, Heraclidem quempiam ex peregrina muliere filios procreare. Eadem quoq; plectendum capite ſtatuebat eum qui Sparta diſcedens apud exteras gẽtes habitaſſet. Hæc aduerſus Leonidam proferri Lyſander inſtituit. Ipſe autem unà cum reliquis collegis cœleſte ſignum obſeruabat. Erat autem huius rei conſuetudo quædam talis: Singulis enim nouenniis Ephori noctem ſerenam & luna carentem obſeruantes, taciti B ſub diuo conſidebant cœlum reſpicientes. Siquando igitur ſtella ex parte aliqua diſcurrens in oppoſitã ſeſe partem contuliſſet, indicium id eſſe putabant, reges aliquid contra deos immortales deliquiſſe, ac propterea magiſtratu illis interdicebant, quoad ex Olympia aut Delphis referretur oraculum interdictis regibus afferens auxilium. Hoc igitur ſibi ſignum apparuiſſe Lyſander prædicans, Leonidæ diem dixit, productis teſtibus obiiciens illum ex Aſiatica muliere duos filios procreaſſe, atq; inde crebris iniuriis contumeliiſq; ab uxore laceſſitum rediiſſe in patriam, & regnum per id temporis forte ſucceſſoribus uacuum occupaſſe. Inſuper Cleombroto perſuaſit ut regnum quod ad ſe iure pertineret, repoſceret. Erat autem Cleombrotus Leonidæ gener, ex regia ſtirpe generis originem ducens. His rebus perterritus Leonidas, cum ſtatuta die uocatus ad iudicium nõ ueniſſet, abſens regno priuatus eſt, atq; in eius locum Cleombrotus rex inſtitutus. Poſtquam Lyſander peracto tempore magiſtratu deceſſit, Ephori, qui illi in magiſtratu ſucceſſere, Leonidam ſupplicem miſerati, Lyſandrum & Mandroclidam in iudicium uocauere, quòd aduerſum legum inſtituta, debitorum miſſiones & diuiſiones agrorum fieri decreuiſſent. Illi igitur imminens periculum formidantes, regibus perſuaſerunt, ut communi cõſenſu in idem tendentes, Ephororum decreta irrita facerent. Inerat enim peruetuſtum ſanè inſtitutũ, ut ſiquando reges inter ſe diſſiderent, in eius ſententiam quæ utilior uideretur, decreta fierent, quamuis altero aduerſante. Quòd ſi cõmuni conſenſu aliquid ambo reges ſtatuiſſent, contra hoc pugnare nemini licere. Siquis uero aliquid facere tentaſſet, hunc contra leges facere uideri. His igitur permoti rationibus ambo reges, amicorum multitudine coacta, in forum deſcendentes Ephoros è ſellis deturbant, Ephoris aliis in eorum locum ſuffectis, è quorum numero fuit Ageſilaus. Inde armata multitudine ad eos qui in carcere erant ſoluendos proceſſere. Ob hoc iam terribiles aduerſariis facti plurimos interfecturi putabantur: quod tamen longe ſecus euenit. Nemo enim illorum iuſſu interfectus eſt. Quinetiam Tegeam proficiſcẽtem Leonidam, cum miſſi ab Ageſilao milites occidere ſtatuiſſent, Agis id præſentiens, alios qui eum tutarẽtur celerrime ſubmiſit, quiq; eum circunſtãtes Tegeam uſq; incolumẽ perduxere. Rebus igitur in hunc modum conſtitutis, cum iam omnia proſpere ſuccederẽt, ac nemo iam cœptis obſiſtere auderet, Ageſilaus unus cuncta ſubuertit, pulcherrimã legem, & Laconum moribus maxime congruentem, ob turpiſſimũ auaritiæ morbũ corrumpẽs. Nam cum ipſe præ cæteris agros quamplurimos eoſdemq; pulcherrimos poſſideret, inſuper magno ære alieno eſſet ob-

Supra in uita Lycurgi.

Secta urbs à rogatione.

ſtrictus,cum neque creditoribus ſoluere, nec agros quos habebat dimittere uellet , Agidi perſuaſit,ſi C
utranq; rem eodẽ tempore efficere aggrederetur,æris ſcilicet alieni miſſionem,& diuiſionem agrorũ,
nimis illum ciuitati nouationis allaturũ:quod ſi primo debitorum miſſione facta,iis qui agros poſſidẽt
indulgere uiſus fuerit,fore paulo poſt ut animis iam ab odio quodãmodo reſidentibus,facile diuiſio-
nem agrorum ,adiuuãtibus illis cõficiat. Hæc & Lyſander ab Ageſilao deceptus fieri ſuadebat. Itaq; ta-
bulas quibus debitorum noĩa continebant omnes in forum quod Clarium appellant,cõportare iuſſi
ſunt,hiſq; in unum coaceruatis ignis iniectus eſt . Exorta igitur flãma cum diuites ac fœneratores qui
adſtabant triſtes abirent , Ageſilaus quaſi calamitatibus illorum inſultans,nunq̃ ſe clarius lumen aut
ignem puriorem uidiſſe iactabat. Inde cum plures diuiſionẽ quoq; agrorum fieri poſtularẽt , regeſq;
etiã id fieri oportere cenſerent,Ageſilaus cauſas quaſdã cunctandi in medium ꝓferens,& alias ex aliis
iugiter nectens,euſq; tẽporis rẽ differendo ꝑtraxit,quod Agis ab Achæis Lacedæmonum ſociis accer-
ſitus,in expeditionẽ ꝓficiſci coactus eſt. Ætoli nanq; per id temporis opibus florentes,per Megarenſes
in Pelopõneſum traiecerunt:quorum uiribus obſiſtere cupiens Aratus Achæorum imperator,ſtudio-
ſe copias parabat,atq; Ephoros miſſis literis,huius rei fecerat certiores:qui amore beneuolentiaq; in ſo-
cios cõmoti,Agidem repente ferre auxilium cõpulere,præſertim cum Lacedæmonum iuuẽtus prõ-
ptiſſime militiam poſceret. Iuniores igit̃ è quibus maxime cõſtabat exercitus,tum quidem pauperes,
attamen ære alieno ſoluti,ut oſtendimus,cum poſt reditũ ex militia,diuiſionem agrorum faciendã
ſperarent,mirabili quodã modo Agidem obſeruabant,eiq; in omnibus libenter obſequebant̃ , adeo
ut finitimis populis admirabile uideret̃,quòd illos nemini nocentes manſueteq; & ſine ullo ꝓpemo-
dum ſtrepitu ꝑ Pelopõneſum facientes iter intuerent̃:multiq; Græcorum uetuſta tẽpora in memoriã
redigentes,mutuo ſeſe interrogabãt,qualem fuiſſe Laconici exercitus obſeruantiam putandum eſſet,
cum Ageſilaum,aut Lyſandrum,aut ueterem illum Leonidam habebãt ĩperatores , quandoquidem
erga impuberẽ adhuc imperatorẽ tanta ſit exercitus reuerentia & obſeruatio. At uero adoleſcẽs ipſe
frugalitate & laborũ tolerantia,cum ueſtium atq; armorum ornatu nihil à quouis gregario milite dif-
ferret,mirabile in ſe cunctorũ ſtudium cõcitabat:ditioribus tamen haudquaq̃ hæc rerũ placebat ꝑmu-
tatio,uerẽtibus ne finitimis populis motus cauſam huius exẽpli nouitas præſtaret. Interea penes Co-
rinthum Arato cõgreſſus Agis,cum de belligerãdi ratione cõſultarent,prõptitudinem quandã nõ le-
uitati ꝑmiſtam,& audaciã nequaq̃ rationis expertẽ ſibi ineſſe mõſtrauit. Dicebat enĩ ſibi optimũ uide-
ri,ut hoſtibus intra illorũ fines bellũ ĩferrent nec ꝑmittendũ ut Pelopõneſi clauſtra ĩgrederent̃:ſe ta- D
men in cunctis Arati cõſiliis obtemperaturũ,utpote ætate grandioris ac ĩperatoris Achæorũ , quibus
ipſe nõ ĩperaturus,ſed auxilium laturus aduenіſſet. Verum de his Bato Sinopeus aliter ſcripſit . Tra-
dit enim Agidem Arato iubente noluiſſe pugnare:ſed hunc ego Arati ſcripta de rebus his rationem
afferentis legiſſe nõ arbitror. Scribit enim Aratus,cum omnes ꝓpemodũ fructus ab agrorum cultori-
bus in loca tuta cõuecti ſint,lõge ſibi melius uideri hoſtes intactos relinquere,q̃ pugnãdo ſummã to-
tius rei in diſcrimen adducere. Poſtq̃ igit̃ Aratus hoſtium cõgreſſum deuitãs collaudatos ſocios dimi-
ſit,Agis magna in ſe admiratione cõcitata,domum rediit. Et iam Spartæ tumultus haud mediocris,
mágnaq; rerum cœpta erat perturbatio. Ageſilaus enim Ephorus iterum creatus,nullis erga ciues in-
iuriis abſtinebat,dummodo pecunias quacunq; ratione pararet. Itaq; menſium tredecim exegerat tri-
buta,quãuis aperte legibus id agere prohiberetur,nulla temporum neceſſitate poſcente. Poſt hæc illo-
rum quibus iniurias attulerat metu perculſus,cum ſe omnibus odioſum eſſe animaduerteret, mili-
tes cum armis cuſtodiæ cauſa circa ſe habere cœpit,quibus ſtipatus ueniebat in curiam ,è regibus alte-
rum penitus contemnens,Agidem uero affinitatis potius q̃ regni cauſa mediocriter honorans . Itaq;
uixdum finito magiſtratu,rationem inibat,ut in ꝓximum quoq; tempus Ephorus crearetur. Ea res
inimicis ꝓperandi cauſam attulit,quo ĩminens ab eo periculum euitarent. Facta igitur conſpiratione
Leonidam palàm è Tegea reuocantes in magiſtratu cõſtituere,lætis animis negocium ſpectante mul-
titudine,quòd ob ꝓhibitam ab Ageſilao agrorum diuiſionẽ,ſeſe deluſos deceptoſq; fuiſſe putabant.
Attamen Ageſilaum filius Hippomedõ,qui ꝓpter eximias uirtutes cunctis ciuibus chariſſimus erat,
clanculum è periculo ſubtractum ſeruauit incolumẽ. E regibus autem Agis quidem in aſylum quod
†Chalchicon appellant,Cleombrotus autem in Neptuni templum confugit . Huic iratior Leonidas,
omiſſo tunc Agide,ad eum capiendũ cum armatis militibus acceſſit,iuſte ſe illi iraſci clamitãs , quòd
cum gener eius eſſet,inſidiis cõparatis exutum regno etiã è ciuitate pepulerat. Ad ea Cleõbrotus ni-
hil reſpondere ualens , tacitus incertuſq; conſilii ſedebat. Chilonis erat Leonidæ filia quæ cum pater à
Cleõbroto damnatus eſt,grauiter illius iniuriã ferens,auxiliũ afferre conata fuerat,& à uiro diſcedẽs,
atque apud patrem habitans,opera ſua quoad poterat,illius leuabat calamitatem. Illo autem ex urbe
depulſo diſcedente,mœſta lugubriſq; & aduerſus Cleombrotum indignabunda uixerat. Ea tunc igi-
tur in contrarium uertente fortuna,apud patrem pro uiro ſupplicare cogebatur . Itaq; inter paruos
alios filios media ſupplexq; manus tendens apud eum cõſedit. Admirãtibus cunctis mulieris tum be-
nignitatem,

Agis exercitiũ gratus, & quas ob artes

†χαλκιοικόν

A nignitatem, tum pietatem erga uirum præcipuam, atq; ob idipſum lachrymantibus, ipſa ut erat peplũ incõpoſitò trahens, comis nullo ornatu aut ordine fluentibus, Hunc mihi, inquit, habitum atq; hanc formam ò pater, nõ Cleombroti miſericordia impoſuit, ſed luctus qui poſt exilii tui calamitatem perpetuus mihi comes adhæſit. Vtrum igitur decet, uictore te rege, & in patriam reſtituto, in huiuſmodi ſqualore uerſari? an uero ſplendidas & maieſtate regia dignas ueſtes accipiẽtem, paulo poſt uirum, cui uirgo etiam nupſi, interemptum aſpicere? Qui niſi filiorum atq; uxoris lachrymis flexerit ſeueritatẽ tuam, maiores etiã q̃ tu ipſe uoles temeritatis ſuæ poenas dabit, ſiquidem me, quã uehementer amat, in conſpectu ſuo morientem uiſurus eſt. Qua enim iam ultra fiducia inter cæteras mulieres mihi uiuere licet, quippe cui nec apud uirum, nec apud patrem ſupplicanti miſericordiæ locus ullus relinquit? Verum ea me conditione genitam puto, ut & uxor & filia ſemper apud meos miſera atq; contempta fore debeam. Quòd ſiqua eſt idonea ratio deprecandi, illa me tunc uſam fuiſſe arbitror, cum uiri iniuſtitiã accuſans, illius erga te ſæuitiam deteſtabar: ſed tu nunc omnes eius iniurias iuſtiſſimas fuiſſe cõprobas, ſiquidem regnum tanti faciendum eſſe demõſtras, ut eius potiundi cauſa, & generos & filios necare fas eſſe arbitreris. Hæc magna cum grauitate locuta Chilonis, faciẽ ſupra Cleombroti caput depoſuit, oculos uero lachrymis & niecrore graues in eos qui circũ adſtabant defixit. Leonidas uero pauca cum amicis locutus, Cleõbrotum exulem eſſe iuſſit: filiam autem ut ſecum maneret orabat, ſe uſqueadeo ei deditum agnoſceret, ut uiro qui tam grauiter contra ſe deliquiſſet, ſui gratia pepcerit. Nec tamen id filiæ perſuadere potuit, ſed ſurgenti uiro filiorum alterum in manus tradens, alterum uero ipſa ex manu ducens, aram dei iuxta quam cõſederant uenerata, unà cum uiro è templo digreſſa eſt. Magnum profecto uirtutis exemplum, ut niſi penitus inanis gloriæ tumiditate Cleombroti mẽs obcæcata eſſet, ſibi felicius exilium q̃ regnum, ob talem mulierem exiſtimare debere. Pulſo igĩ Cleõbroto Leonidas, Ephoris quoq; magiſtratu ſe abdicare iuſſis, aliiſq; in eorũ locum ſuffectis, ipſe ĩſidias Agidi parare adortus eſt, ac primo lenibus uerbis hortari, ut omni tempore depoſito ſecum unà regnare uellet. Facile enim à ciuibus ueniã ĩpetraturum, q̃ intelligant eum cum ꝓpter adoleſcentiã, tum ꝓpter ambitionem ab Ageſilao fuiſſe deceptum. His uerbis cum nihilo magis è ſententia dimoueretur Agis, atq; in ciuitate uitã duceret, Leonidas apte illum inſectari deſtitit. Verum Amphares & Demochares, unaq; cum his Arceſilaus, frequẽter illum adire, mutuo itaq; cum eo loqui aſſueuerunt, & iam eouſq; familiaritatis ꝓceſſerant, ut è templo digreſſum, ad balneum quod nõ ꝓcul aberat, plerunq; deducerent, atq; inde lotum rurſus uſq; ad templum proſequerent. Erãt enim iampridem ob diuturnam

B conſuetudinem ſumma illi familiaritate coniuncti. Præcipue uero inter cæteros Amphares, qui ueſtes plerunq; ab Ageſiſtrata dono capiens, conuiuio quoq; ab eadem perſæpe excipiebatur. Is maxime inſidias Agidi comparans, uehementer Leonidã atq; Ephoros, è quorum numero ipſe erat unus, contra Agidem irritabat, mulieribus facile ſe Leonidam placaturum eſſe dictitans. Cum igitur Agis aſſidue ſe intra templum contineret, niſi cum forte ad balneum, quod antea diximus, proficiſceretur, ibi eum deprehendere cum extra templũ eſſet, ſtatuerunt. Igitur lauantem illum aliquando conſpicati, redeuntem poſtea ad templum obuiã facti ſalutauere, atq; inito (ut antea conſueuerãt) ſermone, iocis riſuq; fraudem diſſimulantes perducebant. Cumq; ad obliquum uiæ quæ ad carcerem ducit perueniſſent, Amphares qui ob magiſtratum quem gerebat, Agidi inter eundum propius adſtabat, apprehenſa ueſte, ego te, inquit, ad Ephoros Agis deduco, rationem eorum quæ in magiſtratu geſſiſti dicturum. Demochares uero & robore & magnitudine corporis præſtans, ueſte circa eius collum obuoluta, reluctantem trahebat. Cæteri uero ad id negocium præparati tetro proſequebantur. Cumq; nemo auxilium ferre auderet, omnium ope deſtitutus in carcerẽ coniectus eſt. Iamq; Leonidas mercenarios milites cum armis ducens aderat, & totam domum armatis circunſepſerat. Ephori autem ad Agidẽ ingreſſi cum ſenatoribus aliquot, quos unà ſecum ſentire nouerant, ut iudicii ſpeciem quandam præberent, iuſſerunt Agidem de rebus à ſe in adminiſtranda Republica geſtis dicere, Cum ad hæc Agis, illorũ cognita ſimulatione, ſubriſiſſet, Amphares impudentiæ illum ſe dixit accuſare: alius uero, quaſi euadendi periculi occaſionem mõſtrare uolens, interrogauit, an quæ geſſerat, ab Ageſilao & Lyſandro coactus geſſiſſet. Cum ille ſe à nemine coactum ea geſſiſſe fateret, ſed Lycurgi amore atq; admiratione cõmotum eandem Reipublicæ gubernandæ rationem inire uoluiſſe: rurſus idem Ephorus, an talia ſe aggreſſum fuiſſe poeniteret interrogauit. Agis uero nulla ſe tangi poenitentia pro his dixit, quæ prudenter honeſteq; conſuluiſſet, quamuis mortem ſibi ea de cauſa ſubeundam animaduerteret. His auditis Ephori morte damnatum, ut in Decada ipſum deducerẽt, miniſtris præcepere. Eſt autem Decas in carcere locus, in quo morte damnatos ſtrangulari conſuetudo fuit. Animaduertens autem Demochares, miniſtros Agidem attrectare non audere, necnon & conductos milites id muneris refugere, quod nefas arbitrarentur corpori regio manus afferre, ipſe minitabundus & aduerſus illos conuicia iactans, in eum quem diximus locum Agidem traxit. Et iam captiuitatis huius ad populũ fama peruenerat, & fluctuantis multitudinis ſtrepitus ante carceris ianuã audiebat: iamq; Agidis mater

Chilonis egregia erga patrem & maritum fides.

Veræ magnanimitatis exemplum.

Decas.

& auia ad carceris fores peruenerãt, clamoribus atq; ululatibus petẽtes, ut Lacedæmoniũ regi apud C
ſuos ciues dicẽdi cauſam poteſtas fieret. Quibus rebus Agidis hoſtes perterriti ſuppliciũ de ipſo ſume
re ꝓperabant, ueriti ne futura nocte frequentior cõueniens multitudo è carcere ipſum diriperet. De-
ductus igitur ad ſuppliciũ Agis, cum lictorem plorantem, & circa opus titubantem animaduertiſſet,

Agidis & interitus, & admiranda uirtus.

Omitte pro me has lachrymas amice inquit: ſic enim iniuſte, contraq; ciuitatis leges moriens, lõge me
lior ſum, quàm qui me nuper damnarunt: atq; hæc dicens ultro collum laqueo inectendum præbuit.
Amphares poſt hæc ad carceris ianuã ueniens, cum Ageſiſtratam ob doloris magnitudinem humi pro
ſtratã offendiſſet, propter eã quam ſecũ habuerat familiaritatẽ, manu illã ſubleuans, nihil eſt, inquit,
quod de Agide pertimeſcas, nulla enim ei uis aut crudelitas affertur, quinetiã ſi placet ad filiũ ingredi
potes. Ipſa uero ut matremquoq; ducere liceret rogante, nihil, inquit Amphares, ipſam etiã tecũ du-
cere prohibet. Ambas itaq; de manu ſumens cum introduxiſſet, carceris fores poſt ſe claudi imperat,
& Archidamiã ſanè præcedere iuſſit, mulierẽ iam propemodũ ſenio confectã, ſed quæ maximo hono
re, ſummaq; apud ciues dignitate, & de publicis rebus perita haberet. Hanc igitur, ut dixi, præceden-

Luctuoſum exemplum.

tẽ cum interfici Amphares p̄cepiſſet, Ageſiſtratã ad filiũ ingredi iubet, quæ ut primo locũ ingreſſa eſt,
humi iacentẽ filiũ, ac matrem mortuã quidem, uerum adhuc è laqueo pendentẽ cõſpexit, atq; ipſa mi
niſtros adiuuãs cum ꝓpriis manibus è laqueo matrem depoſuiſſet, iuxta Agidis corpus extenſam cõ-
poſuit, utrunq; una & eadem cõtegens ueſte. Tum ſupra filii corpus ꝓcumbens, diuq; faciem illius ex-
oſculata, Nimia fili in patriã charitas nimiaq; humanitas ac mãſuetudo te ſimul, inquit, & nos ꝑdidit.
Amphares autẽ ab oſtio carceris iſta ꝑſpiciens, ac ſimul uoces exaudiens, locũ in quo ipſa erat igreſſus,
iracundia exæſtuãs, quòd talia, inquit, filio ſuaſiſti Ageſiſtrata, eadẽ tu quoq; es paſſura: & Ageſiſtrata
ſeſe laqueo ſubmittens, in hoc duntaxat, inquit, Spartæ utilis fui. Cum tãti ſceleris fama in populum
manaſſet, & tria eſſent elata cadauera, nõ tantũ apud ciues poterat timor, quin palàm de iis quæ geſta
fuerãt quererentur, atq; apertum odium in Leonidã, Amphareniq; demõſtrarent, nihil ſceleſtius, nihil
magis impium Spartæ geſtũ eſſe dictitãtes, ex quo Dorii Pelopõneſum tenuero. Lacedæmoniorũ enim
reginæ in pugna quidẽ obuiãtes hoſtes temere manus afferre audere, ſed retrocedere potius cõſueuiſ-
ſe, regiã maieſtatem uenerantes. Itaq; cum permulta aduerſus Græcos Lacedæmonii bella geſſerint,
unũ duntaxat Cleombrotũ ante Philippi tempora in Leuctris uulneratũ occubuiſſe memoriæ prodi
tũ eſt. Meſſenii uero Theopõpum quoq; ab Ariſtomene interfectum aſſerunt: quibus minime aſſen-
tiuntur Lacedæmonii, neq; enim interfectũ, ſed uulneratum duntaxat fuiſſe perhibẽt. Verum hæc am
biguitatis nõnihil habent, ſed Spartæ quidem primum Agidem ex iis, qui regnarunt, ab Ephoris inter D
fectum fuiſſe cõſtat, opus ſanè pulcherrimum & Sparta dignũ in ciuitate moliri auſum, cum & in ea
eſſet adhuc ætate conſtitutus, in qua homines ſiquid errauerint, facile ueniam conſequi ſolent: atq; ab
amicis potius q̃ inimicis accuſandus, quòd & Leonidam periculo liberauerit, & tãtum cæteris adhibue
rit fidei, quòd eſſet ingenio mitis ac perhumanus. Interfecto Agide, Leonidas fratrem eius Archida-

Cleomeni Agidis uxor nubit.

mum quòd repente ex urbe auſugerat, comprehendere non ualuit. At uero Agidis uxorem cum in-
fanti filio relictam, cum ex mariti domo inuitam abſtrahi iuſſiſſet, Cleomeni filio quanq̃ admodum
adoleſcenti in matrimonium dedit. Neq; enim illam alteri nubere uolebat, quòd cum eſſet Gilippi fi-
lia, magnas ex illius hæreditate diuitias poſſidebat. Præterea corporis forma cæteris ætatis ſuæ mulie
ribus præſtare dicebatur. Hæc igitur Cleomeni coniuncta quamuis extremo odio Leonidam odiſſet,
ſummo tamen amore & beneuolentia Cleomenem cõplexa eſt: qui & ipſam mutuo diligens non pa-
rum eius ſortem miſerabatur, ſiquando Agidis memoria incidiſſet, atq; eo magis illam amabat, quo ma
gis defuncti uiri memoriã colere animaduertebat. Itaq; ſæpius illam de rebus ab Agide geſtis interro-
gabat diligenter, iis quæ ab ea dicerentur mentẽ adhibens, cum Agidis mentem conſiliaq; referret. Erat
autẽ gloriæ appetens, magnanimuſq; natura Cleomenes, ad frugalitatem uero modeſtiamq; non mi-

Animi natura

nus Agide ꝓcliuis cautione uero ac manſuetudine nequaquam par, ſed inerat animo ſtimulus & appe
titus quidam uehementior ad id quod honeſtum ſibi uidebatur, aſſidue ipſum compellens. Itaq; opti
mum fore putabat, ſi uolentes ciues ad honeſtam uiuendi normam redigere poſſet: ſin minus, non ab
ſurdum eſſe arbitrabatur, ipſos per uim ad meliores mores compellere. Nec ſanè placebant ei deſidia
uoluptaſq; ciuitatis, quibus plerosq; deditos animaduertebat. Regis uero mores nulli negocio animũ
intendentis (modo nequis ocium cui uacabat interpellaret) præterea deliciarum proſecutionem ſum
mopere damnabat. Nam ex hac regis negligentia fiebat, ut publicarum rerum cura poſthabita, quiſq;
lucro & cõmodis propriis indulgeret. Exercitationis uero modeſtiæq; iuuentutis, præterea æqualita-
tis ac fortitudinis, quæ oĩa ſimul cũ Agide interierant, ne meminiſſe quidem ſatis tutum putabatur.
Traditur adoleſcentem adhuc Cleomenem philoſophiæ operam dediſſe, cum Spherus quidam Bo-
riſthenes Lacedæmonem ueniens erudiendis adoleſcentibus uacaret. Hic Spherus inter Zenonis
Citiei diſcipulos princeps habebatur. Hic igitur magnitudinem animi ac fortitudinem quam in Cleo
mene deprehenderat uehementer amans, magis magiſq; illius ambitionem excitauerat. Nam Leo-
nidam

A nidam illum uetuſtiorem memoriæ proditum eſt, interrogatum aliquando, qualis ſibi poeta fuiſſe ui
deretur Tyrtæus, reſpondiſſe, bonum ad iuuenum animos incitãdos. Illius enim carminibus permo
ti, tanquam aliquo furore correpti, nullis parcentes periculis in pugnas ruunt. Verum Stoicorum di-
ſciplina acumẽ habet quoddã, quo magna & acuta ingenia facile ad ſecuritatem eriguntur, ita ut nihil
pertimeſcere cõſueſcant: quòd ſi in facilem ac mãſuetum animum inciderit, illum in proprio bono cõ
ſeruat atq; corroborat. Igi? poſt Leonidæ mortem cum regnum Cleomenes ſuſcepiſſet, ciues omni-
no moribus ſolutos animaduertit, cum diuites luxuriæ deliciisq; uacantes Reipu. curationem contẽ Forma malæ
nerent: plebs autem erga priuatas res male ſeſe habens, ad bellum penitus inutilis, procul ab omni di Reipub.
gnitatis aut honoris cura uitam duceret: & regiæ quidem poteſtatis nomen apud ſe eſſe conſpiciebat,
poteſtatem uero omnium rerum ſtatum permutare cõſtituit. Erat ei inter amicos præcipuus quidã
nomine Xenarus, qui cum illum in adoleſcentia adamaſſet, quod inſpirare appellant Lacedæmonii,
poſtea ſemper in eius permanſerat amicitia. Huius igitur animum explorare cupiens Cleomenes, cõ Conſilium
ſilium diſſimulãs rogitabat, qualis illi rex uiſus fuiſſet Agis, & quo pacto, quorumq; conſilio eã Reip. Cleomenis.
inſtituendæ uiã ingreſſus eſſet. At Xenarus primo nõ inuitus talia meminiſſe, & libenter ſingula quo
nam pacto geſta eſſent enarrare. Poſt ubi Cleomenem his rebus magis permoueri atq; adhibere ani-
mum intellexit, quòd eadem ſæpius narrata rurſus etiam peteret audire, iratus ei quaſi non ſatis mẽ
tis compos eſſet, paulatim ſeſe ab eius colloquio conſuetudineq; remouit, nulli tamẽ diſſenſionis cau-
ſas aperiens. Igi? abnuente negocium Xenaro, Cleomenes alios quoq; amicos idem animo habituros
exiſtimans, ipſe intra ſe rei totius peragendæ modum componere ſtatuit. Cumq; in bello faciliorem
quàm in pace ad res permutandas occaſionem fore putaret, aduerſus Achæos ciuitatem concitauit,
ipſis ultro calumniæ materiam ſubminiſtrantibus. Aratus enim plurimum inter Achæos ea tempe
ſtate potens, Peloponneſum omnem in unam conferendi tributi redigere ſocietatẽ conatus eſt, atq;
hunc ſibi multorum laborum & diuturnæ militiæ finem propoſuerat, putans ita demum ab externis
hoſtibus Peloponneſios inſuperabiles fore. Cum huic reliqui fermè omnes aſſentirentur, Elienſes, La
cedæmoniiq; aduerſabantur, & præterea Arcadum pars, quæ Lacedæmoniis fauebat. Igitur poſt Leo
nidæ obitum, Aratus Arcadibus bellum intulit, eos maxime qui Achæorum finibus adiacent cladi-
bus premens, Lacedæmonios uero & Cleomenem quòd eſſet admodum adoleſcens, contemnebat.
His de cauſis Ephori cõmoti Cleomenem cum exercitu miſere, ut Palladis templum in Belbina poſi
tum occuparet. Illinc enim in agrum Laconicum ingreſſus patet, & tum forte Lacedæmoniis de eo
B loco aduerſus Megalopolitanos erat diſceptatio. Hunc igitur locum Cleomenes occupatum cum mu
ris præſidiisq; muniſſet, Aratus nulla prius belli denunciatione facta, noctu exercitum ducens in Te-
geatas & Orchomenios proficiſcitur, ſperans per proditiones eas urbes occupare poſſe. Verum prodi
toribus ob timorem promiſſam operam haudquaq̃ præſtantibus, Aratus eodem quo uenerat itinere
regreſſus eſt, putans profectionem hanc ob celeritatem latère. Ad hunc Cleomenes ironia quadam &
diſſimulatione utens, tanquam ad amicum ſcripſit, rogãs quam in partem noctu duxiſſet exercitum.
Ad hæc Aratus reſcripſit, nunciatum ſibi eſſe, uelle Cleomenem Belbinam munire, ſe uero ut id pro
hiberet noctu cũ exercitu profectũ. Ad ea Cleomenes alio miſſo nuncio, ſe quidem iis quæ ille reſpõ
diſſet fidem adhibere inquit, ſed rogare, niſi quid forte ſit impedimento, ut reſcribat quanam de cau-
ſa laternas ſecum & ſcalas detuliſſet. Ad hoc dictum ſubridens Aratus, qualis iſte eſſet adoleſcens in-
terrogauit. Tum Democrates Lacedæmoniorum exul, Ego tibi, inquit, ſiquid aduerſus Lacedæmo-
nios moliris, properandum cenſeo, antequam pullus hic per ætatem aculeo uti poſſit. His peractis,
Cleomeni cum paucis admodum equitibus, & peditibus trecentis in Arcadiam ad concitandum bel
lum profecto: Ephori magnitudinem belli formidantes, ut retrocederet imperarunt: quorum ille
præceptis cum paruiſſet, Aratus repente Caphias occupauit. Tum Ephori Cleomenem rurſus ad ea
loca exercitum ducere præceperunt: qui cum Methydrio capto Argolicum agrum peruaderet,
Achæi uiginti millium peditum, & equitum mille exercitum emiſere: quibus copiis Ariſtomachus
præerat imperator: qui cum apud Palãtium ſeſe Arato coniunxiſſet, Cleomenes pugnandi copiam
hoſtibus fecit. Verum Aratus eius audaciam reformidans, imperatorem à certamine deterrẽs, retro-
cedere hortatus eſt. Quapropter multis probris ab Achæis laceſſitus, à Lacedæmoniis uero deluſus
atq; contemptus abiit, quòd eos tantopere metuiſſet, cum non amplius quinq; millibus militum per
id temporis in exercitu habuiſſent. Ex hoc magna Cleomenes audacia uir haberi cœpit. Ipſe quoq; ma
iore iam inter ciues fiducia uerſaba?, cum pleriq; illius geſta cõſiderãtes, ueterum regũ ſibi uenire in
memoriã aſſererent, ſub quibus Lacedæmonii nunq̃ de numero hoſtiũ, ſed ubinã cõſediſſent, percon
tari ſoliti fuerunt. Poſt hæc Elienſibus ab Achæis bello preſſis, Cleomenes auxilium ferens, primo ad
uentu circa Lyceũ Achæorum exercitum fugauit, & fugientes inſecutus permultos occidit, plurimos
etiam uiuentes cepit, atq; ita fuſus fugatusq; exercitus eſt, ut Aratum in ea pugna cecidiſſe apud ple-
roſq; fama uulgauerit. Verum ipſe diligenter occaſione captata, repente ex pugna Mantineam ſe cõ-

tulit,atq; eam urbem nihil tale ſuſpicantibus ciuibus,improuiſo adortus cum occupaſſet,præſidiis fir C
mauit. Igitur Lacedæmonii cum belli cœpta haudquaquam ſuccederẽt,Cleomenem eorum quæ in
exercitu geſſerat rationem reddere poſtulabant. His cauſis permotus Cleomenes, Archidamum Agi-
dis fratrem Meſſana Lacedæmonẽ reuocare conſtituit,quòd ad eum ex altera familia ſucceſſionis iu
re regnum ſpectabat,exiſtimãs ita demum Ephororũ poteſtatem imbecilliorem futuram,ſi regnum
omni ex parte perfectum ſtabilitumq; fuiſſet. At ii qui interficiendi Agidis cauſa fuerant, ueriti ne re
gnum capiente Archidamo,perpetrati ſceleris pœnas darent,clanculum uenientem læti excepere,atq;
in urbem deductum interfecerunt,ſiue inuito Cleomene,ut Philarchus arbitratur,ſiue amicorum cõ
ſiliis perſuaſo. Magna etenim facinoris huius culpa in eos redundauit,quòd Cleomenem huic ſceleri
per uim aſſentiri coegiſſent . Poſt hæc rurſus ad permutandum ſtatum ciuitatis intendens animum,
Ephoris pecunia delinitis,ut ſibi exercitum decernãt perſuadet,multos ſibi per matris humanitatem
liberalitatẽq; cõcilians:ea ſiquidem pecunias aſſidue filio ſubminiſtrans apud omnes gratiam inire co-
nabatur:quinetiam quo maiorem filio cõciliaret beneuolentiam,quanq̃ penitus à nuptiis eius animus
abhorreret,tamen uiro qui plurimũ per id temporis in ciuitate poterat,in matrimonium iungi paſſa
eſt,ut per eum ſtabiliorẽ filio potentiam cõſtitueret. Educens igiť exercitum Cleomenes Leuctra Me-
galopolitani agri regionem occupauit. Aduerſus hunc Achæi Aratum cum exercitu ꝓficiſci iubent,&
ſub ipſa urbe ſtructis aciebus cum dimicaſſent,parte duntaxat exercitus Cleomenes ſuperatus eſt: nã
uallem quandã ſatis ꝓfundã Aratus Achæos tranſire pſequẽdi cauſa ꝓhibuit. Id Lidiades Megalopo
litanus cum animaduertiſſet,ira ſimul atq; indignatione percitus,equites qui ſecum aderant cohorta
tus in hoſtes emiſit:qui dum fugientes perſequunť,incauius in locum multis arbuſtis uinetiſq;,præ-
terea foſſis & murorũ ruinis impediniſſimum deuenere:quod ubi Cleomenes animaduertit, Taren-
tinos & Cretenſes milites impeditos hoſtes inuadere iubet,à quibus Lidiades cum omni equitatu cir-
cũuentus fortiter dimicans occubuit. Hac uictoria ſublati Lacedæmonii magno clamore in Achæos fe
rebanť. Cumq; non procul iam abeſſent,omnem exercitum in fugã uertere,in qua cum plurimi etiã
cecidiſſent,reliquorum corpora ad ſepulturam petentibus hoſtibus conceſſit Cleomenes, uerum Li-
diadæ cadauer ad ſe portari iubens,cum purpureo amictu coronaq; ipſum ornaſſet , ad Megalopolis
portas deferri præcepit. Hic Lidiades uir magna uirtute atq; animo fuit,qui etiam depoſita tyranni-
de,ciuibus in libertatem reſtitutis perſuaſit,ut ſeſe ac ciuitatem Achæis permitterent. His itaq; geſtis
Cleomenes maiora iam animo percipiens,nõ dubitabat quin facile Achæos eſſet ſuperaturus,modo
rebus domi pro ſuo arbitrio uti poſſet. Igitur Megiſtonum uitricũ ſuum admonet,opus eſſe,ut pul- B
ſis è magiſtratu Ephoris,& priuatorum ciuium fortunis in commune poſitis,atq; omnibus ciuibus ad
æqualitatem redactis,totius Græciæ principatum Lacedæmoniis uendicent . Quibus ille cum facile
aſſentiretur,paucos præterea ex amicis huius conſilii participes aſſumpſit. Talia meditãte Cleomene,
forte accidit ut ex Ephoris cuidam in Paſiphaes templo dormienti ſomnium appareret huiuſmodi. Vi
debatur enim quo in loco Ephori iuri dicendo cõuenire aſſueuerant, unam duntaxat ſellam exiſtere:
quatuor autem quæ antea fuerant,deiectas eſſe:quo ſpectaculo cum ipſe attonitus miraretur,uocem
è templi adyto uiſus eſt audire,quæ diceret,hoc Spartæ fatale eſſe. Hæc ut geſta fuerant, cum Epho-
rus Cleomeni nunciaret,primum quidem turbatus Cleomenes,ne forte ſui tentãdi gratia hæc ab Epho
ro fingerenť , ſuſpicabatur. Poſtquam uero nihil illum mentiri animaduertit,maiori fiducia deſtina-
tum iam animo opus aggrediens,quotquot in ciuitate ſuſpectos habebat,& quos cœptis ſuis cenſebat
aduerſari,ſecum in exercitu ducens,Iream & Alſeam Achæorum ciuitates cepit,& frumẽti plurimũ
Orchomenium importari iuſſit. Inde contra Mantineam duxit exercitum. Itaq; multis magniſq; ne-
gociis ciues implicans,& modo huc,modo illuc rapiens exercitum,effecit ut magna pars illorum quos
ſecum duxerat,ultro ab ipſo peterent,ut in Arcadia ſubſiſtere liceret. Poſt hæc mercenarios milites ſe
cum ducens,Spartam rediit,atq; in itinere plurimos quos ſibi fidos eſſe nouerat,conſilia cum ipſis cõ
municando,rei gerendæ ſocios adiunxit,tantaq; celeritate iter illud confecit,ut penè cœnãtes oppreſ
ſerit Ephoros. Cum enim ciuitati iam propinquaret,Euryclidam ad locum ubi Ephori cõuiuabantur,
præmittit,quaſi noua quædam ab exercitu nunciaturum. Tirychium uero & Phœbim,ac duos ex iis
qui ſecum fuerant educati,quos Lacedæmonii Samothracas appellant,cum paucis militibus ſubſequi
iubet. Cumq; adhuc Euryclidas apud Ephoros in colloquio uerſaretur,ſuperuenientes qui à Cleome
ne miſſi fuerant,nudatis gladiis Ephoros inuaſere. Itaq; primus omnium Agileus in ipſo impetu gra-
uiter ſaucius cum ſeſe mortuum ſimularet,diu immobilis humi proſtratus iacuit , demum nemine
animaduertente,in ſacellum Timori dicatum,quod triclinio proximum erat,clãculum ſe proripuit.
Id cum ſemper aliàs clauſum eſſe conſueuiſſet,tunc forte quadam,Agilei bono omine,patebat. In id
ingreſſus Agileus,oſtio clauſo delituit. Quatuor uero ĩterfectis Ephoris,ſupra decem etiam ex iis qui
auxilium ferre uoluerant cecidere. Eorum uero qui inermes quietiq; ſpectabant , nemini omnino uis
eſt allata,nec uolẽtium ciuitate egredi quiſquam prohibitus eſt,quinetiam Agileus poſtridie à ſacello
digreſſus ,

A digreſſus, ueniam meruit. Sunt autem apud Lacedæmonios non timori tantũ, ſed morti etiam, & riſui, & aliis huiuſcemodi affectibus templa dicata. Timorem autẽ non ſicut alios dæmonas uenerantur, quos tanquam noxios abeſſe procul à ciuitate uolunt, ſed Rempub. maxime timore cõtineri arbitrantur. Idcirco Ephori cum primo ineunt magiſtratum, ut Ariſtoteles inquit, dimiſſo per urbem præcone, ciuibus præcipiunt, ut ſinguli barbam circa mentum tondeant, & legibus obſeruandis intendãt animum, ne fortè contra quempiam ſæuire cogantur. Atqui, ut arbitror, de tondẽda barba præceptũ eò ſpectat, ut iuniores etiam in rebus minimis obtemperare magiſtratibus aſſueſcant. Quinetiam fortitudinem non carentiam metus, ſed ignominiæ ac turpitudinis, timorem quendam exiſtimaſſe priſci uidentur. Qui enim maxime leges timent, ii aduerſus hoſtes audaciſſimi ſunt, & aſpera arborioſaq; perpeti minime formidant, qui male audire plurimũ, timẽt. Recte itaq; dixiſſe uidetur ille inquiẽs:

Hinc timor, aſt illinc pudor urget. Homerus quoq; dicentem inducit Helenam
O metuende mihi ſemper, ſemperq; uerende Chare ſocer. Et alibi
Hi taciti; ducem ueriti.

Nam uereri timereq; præcipue multitudinis eſſe uidetur. Propterea Lacedæmoniis iuxta Ephororum triclinium Timoris ſacellum poſitum eſt. Poſtridie Cleomenes octoginta ciues proſcriptos in exilium miſit, diſiectiſq; Ephororum ſellis, unam dũtaxat ſtare permiſit, in qua ſedens ipſe iura populo dicturus erat. Poſt hæc aduocata concione, de iis, quæ ab eo fuerant acta, diſſeruit, & à Lycurgo narrandi principium faciens, dixit eius regis temporibus ſeniores quoſdã regibus ad conſultandum adhibitos fuiſſe, atq; eo pacto diu Rempublicam diligenter adminiſtratam nullo alio eguiſſe magiſtratu. Procedente uero tempore cum bello Meſinenſi magno ſanè ac diuturno reges ad exercitum impliciti tenerentur, nec domi iuri dicundo uacare poſſent, quoſdã ex amicorum numero à regibus fuiſſe delectos, qui domi apud ciues interea regis uicẽ gerentes, Ephori ſunt appellati, diutiuſq; hanc permanſiſſe conſuetudinem, ut Ephori pro miniſtris regum haberentur: inde paulatim omnem in ſe tranſtuliſſe potẽtiam, eoq; iam licentiæ perueniſſe, ut ſeorſum à rege magiſtratum proprium Ephoriam conſtituerint. Eorum uero quæ antea dixiſſet ſignum eſſe, quòd accerſentibus regem Ephoris, nec primæ nec ſecundæ uocationi rex paret. Tertio uero uocatus, exurgẽs ad eos proficiſcitur. Ac primum quidem Aſteropeium quendam fuiſſe, qui maxime Ephororum potentiam auxerit, quem multis poſt Lycurgum ætatibus hunc magiſtratum geſſiſſe conſtat. Verum ſe arbitrari ſatius fuiſſe potentia quam habebant, uti moderate, quam omnem ſibi licentiam arrogantes, legitime à Repub. inſtitutam legis poteſtatem ſoluere conari, quod eos iam ſæpenumero tentaſſe nõ eſt obſcurum, cum regum alios è ciuitate pepulerint, alios indicta cauſa extremo affecerint ſupplicio: quod

Ephororũ origo et occaſio.

B ſanè haud quaquam ultra fuerat tolerandum, ut pulcherrima diuiniſſimaq; omnium quæ unquã Spartæ fuerint poteſtas, horum ſuperbia licentiaq; interiret. Quod ſi mihi, inquit, ſine cuiuſquam cæde licuiſſet inueteratos ciuitatis morbos ſanare, nimios uidelicet ſumptus atque delitias, inſuper æris alieni magnitudinem atque uſuras, tum his etiam antiquiora mala, diuitias ac paupertatem, feliciſſimum utique regum omnium me fuiſſe arbitrarer, quod tanquã medicus abſque dolore patriæ mederi potuiſſem. Nunc autem neceſſitatis huius Lycurgum teſtem imploro, qui cum neque rex eſſet, nec ullũ omnino gereret magiſtratum, ſed priuatus, regnum occupare uolens, cum armis in cõcionem proceſſit, cuius timore perterritus Carilus rex confugit in templum. Inde quod erat ingenio mitis, & amator patriæ, repente Lycurgo in rebus agendis ſocium ſeſe præbuit, eumq; in permutando ſtatum ciuitatis adiuuit. Satis igitur ipſa re comprobauit Lycurgus, non facile poſſe abſque ui & timore ſtatum ciuitatis permutari: quibus ego tamen modeſtiſſime uſus ſum, eos duntaxat eiiciens è ciuitate, quos Lacedæmoniorũ ſaluti impedimẽto futuros eſſe cognoueram. At uero omnes qui ſunt in ciuitate oportet agros reliquaſq; fortunas in commune conferre, atque omne æs alienum debitoribus condonare. Præterea ex peregrinis eos eligere, qui nobiſcum unà in ciuitate habendi ſunt, ut hoc pacto optimi omnium euadentes Spartiatæ, ciuitatem à periculis tutari poſſint, utq; Aetolis & Illyriis prædas è Laconica abigendi finem imponamus, ſiquidem ipſi ob id duntaxat talia audent, quòd uacuam defenſoribus regionem conſpiciunt. His dictis primus ipſe fortunas omnes in medium contulit. Idem & uictricus eius Megiſtonus, & amicorum cæteri, quos omnes ſubinde ciues ſubſecuti ſunt. Ager etiam omnis æqua in ſingulos portione diuiſus eſt, cuius partem his etiã quos in exilium miſerat, adiudicauit. Tum ciues omnes in certos diſtribuit ordines, ac rebus iam quiete conſtitutis, colonis, quos fidiſſimos eſſe arbitrabatur, quiq; ingenio præſtabant, ciuitatem ſuppleuit, & militum quatuor millia ex uſdem conſcripta docuit pro lanceis, ſariſſis uti, quas utraque manu & geſtare & torquere aſſuefecit. Præterea clypeum nõ ex annulo ſuſpenſum, ſed brachio inſertum geſtare docuit. His peractis ad iuuenum diſciplinas & uiuendi normam inſtituendam cõuertit animũ, in quo Sphæro præcipue adiutore uſum fuiſſe tradunt, & repente gymnaſia palæſtraſq; ſatis congruo erexit ornatu. Pauci igitur neceſſitate coacti, ſed hi etiam quamuis inuiti, uerum pars maior uolens, in generoſam & ueterem Laconicam uiuendi conſuetudinem rediere. Quinetiam quo Monarchiæ nominis inſolentiam leniret, Euclidem

fratrem ſecum regnare iuſſit,& tũc dũtaxat apud Spartiatas duos ex eadẽ familia regnare cõtigit. Re C
bus igitur urbanis ita ut diximus conſtitutis,cum audiſſet Aratum atque Achæos maxime per id tem
poris arbitrari,Cleomenem propter regni nouitatem ab urbe nequaquam diſceſſurum,ne tanta rerũ
perturbatione commotam atque adhuc ſuſpenſam relinqueret ciuitatem,non indecorum,nec inutile
fore putauit,ſui exercitus promptitudinem & ferocitatem hoſtibus oſtentare. Igitur agrum Megalo-
politanum ingreſſus,lateq; cuncta populatus,ingẽti præda ditatum exercitum reduxit,cum plurimũ
detrimenti hoſtibus intuliſſet. Inde uenientes Meſſana bacchanalium artifices apprehendens,conſtitu
to pro temporis & loci opportunitate theatro,in hoſtili terra minas conferens quadraginta, per inte-
grum diem ludos inſtituit,eoſq; ſedens ipſe ſpectauit,non quòd ſpectaculi admodum uoluptate aut
cupiditate teneretur,ſed tanquam hoſtium dedecori inſudans,ac ſimul licentiam & contemptũ oſten
tans ſuum. Conſtat ex regiis Græcorum exercitiis hunc ſolum neque mimos aut pſaltrias,neque fidi-
cinas habuiſſe,ſed omni penitus adulatione ac ſcurrilitate,omniq; petulantia carebat,cũ iuuenes per-
diſcendis moribus,ſenes uero iiſdem edocendis operæ plurimum ac temporis impertirent: quòd ſi
quando relaxationis aliquid affectarent,eam facetiis liberalibus; iociſq; non turpibus inuicem certan-
tes aſſequebantur, quod uel maxime Laconum eſſe uidetur. Quid uero utilitatis habeat huiuſmodi
iocandi genus,in iis quæ de Lycurgo ſcripta ſunt,enarrauimus. Verum inter omnes rex ipſe cæteris
erat præceptor egregius,modeſtam & frugalem uitam ducens,nihil faſtus aut deliciarum habentem,
ac uelut optimum exemplum uiuendi,quod ſibi ad res gerendas adiumenti plurimum attulit. Siquis
enim alios ad reges acceſſerit,non tam diuitiarum & luxus magnitudine obſtupeſcet, quàm ſuperbiã
atque inſolentiam oderit,quibus faſtidioſe atque aſpere in eos qui ſua opera indigent, uti conſueue-
runt. Qui uero Cleomenem adibant,cum tamen rex dici ſimul & haberi uellet,non purpuram, non

Cleom. quãte fuerit facilitas atque humanitas.

laticlauum,non tricliniorum aut ſellarum ingentes apparatus conſpiciebant,non lictorum aut ianito
rum turbam,non ſcribarum multitudinem,qui diu multumq; rogati uix tandem per literulas reſpõ
dere dignantur: ſed ipſe breui tunica amictus,ultro ſeſe uenientibus offerens aderat,petentibus comi
ter benigneq; reſpondens,ſummaq; humanitate & loqui & audire paratus. Itaque inter populares ho
mines utcunque ſors tuliſſet,humaniter benigneq; uerſatus,charus acceptuſq; omnibus erat, ſolũ hũc
dignum qui ab Hercule natus exiſtimetur dictitantibus. Cœnandi uero quotidianus apparatus uno
duntaxat poſito triclinio erat,iſq; exiguus ſanè, Laconicæ parſimoniæ conueniens. Quòd ſi ſeniores
quoſdam aut hoſpites conuiuio adhibuiſſet,lecti alii duo ſternebantur,ac paulo lautius miniſtri men-
ſam ſtruebant,non aromatum dulcedine,aut uariorum ſaporum genere conditis dapibus, ſed tantũ
ut copia largior paulo,& uinum aliquanto ſuauius eſſet. Nam amicorum cuidam aliquãdo ſubiratus D
eſt,quòd hoſpites conuiuio ſuſcipiens,uinum nigrum duntaxat,& panem duratum igni appoſuiſſet,
ſicut in Lacedæmonum celebritatibus,quam Phiditiam nuncupant,fieri conſueuit. Non enim opor-
tere,inquit,erga hoſpites tam exacte Laconicum morem ſeruare. Sublatis autem mẽſis, tripes æneus
cum æneo cratere qui uino plenus erat inferri conſueuit. Duæ prætetea ex argento phyalæ cotylas
binas capientes,& argentea pocula admodum parua: his quantum cuique libuiſſet bibere licebat: nolẽ
ti autem nemo poculum porrigebat. Aurium uero oblectatione nec aderat ſanè,neque admodũ ex-
petebatur. Ipſe enim ſermone ſuo potationes oblectare conſueuit,nunc ab aliis quippiam interrogãs,
nunc aliquid ipſe narrans,quod nec ſeria grauitate uacaret,& eſſet grata feſtiuitate iocoq; non petulã-
ti conditum. Largitiones autem quibus alii reges ad capiendos homines uti conſueuerunt,iniuſtas pe
nitus ac rege indignas arbitrabatur: at ſermone blando atque humanitate complecti homines, præte-
rea fide atque integritate ad ſe amandum eoſdem allicere,honeſtiſſimum & maxime regi conueniẽs
exiſtimabat. Primi igitur Mantinenſes ipſum noctu uenientem in urbem introduxere, præſidioq;
Achæorum deiecto,ſeſe atque urbem illius arbitrio permiſerunt,quibus ipſe Rempub. & reges reſti-
tuens,eadem die Tegeam eſt profectus; & paulo poſt per Arcadiam iter faciens; Pheras Achaiæ urbẽ
peruenit,eo propoſito,ut uel pugna cum Achæis decertaret, uel Aratum pugnam detrectãtem quaſi
uictum ſuperatumq; ex Achaia pelleret. Erat autem Arati apud Achæos potentia maxima. Igitur po-
pulariter egreſſis in campum Achæis,cum caſtra in Dimis Hecatombœum poſuiſſent,accedens Cleo
menes medium ſe inter Dimas & hoſtium exercitum collocauit. Inde audacter Achæos prouocans,
ut ſecum congrederẽtur,effecit: ipſiſq; ſuperatis,& in fugam uerſis,plurimos in pugna interfecit, mul-
tos etiam uiuentes cepit. Poſt hanc pugnam motis ad Langum caſtris,atque inde Achæorũ pulſo præ
ſidio,ciuitatem Elienſibus reſtituit. Sic igitur afflictis Achæorum opibus,cum ſingulis annis exercitũ
educere Aratus conſueuiſſet,tunc militiam recuſabat,excuſationes quaſdam ſanè inualidas petẽtibus
atque hortantibus Achæis prætendens: quod ipſum non ſatis honeſte facere uidebatur,qui in tempe-
ſtate gubernaculum deteriori concederet,& traditam ſibi à ciuibus negligeret poteſtatem. His audi-
tis Cleomenes,miſſis ad Achæos legatis nihil aſperum aut ſuperbum poſtulabat. Verum paulo poſt
alios ſubmittens,ut ſeſe in eius dederent poteſtatem, ſibiq; principatum concederent ciuitatis pete-
bat,aliud

A bat, aliud nihil eis allaturum eſſe promittens. Nam & captiuos reddere, & ademptos agros reſtituere ſe uelle dicebat. Cum ad ea conſultanda inducias Achæi poſtulaſſent, & Cleomenem in Lernam ad colloquium uocarent, quòd ibi totius gẽtis concilium indixerant, accidit ut cum in itinere aquam bibiſſet Cleomenes, ſanguinis fluxu repente commoto, propemodum ſuffocaretur, & uocis uſum penitus amitteret. Quapropter nobiliores ex captiuis ad Achæos remittens, & colloquio in aliud tempus dilato, ipſe ad curandam ualetudinem Lacedæmonem ingreſſus eſt. Creditur hanc uiri cunctationem extremam rebus Græciæ perniciem attuliſſe, quæ illius ductu & auſpicio, præſentibus malis liberari, & certe Macedonum ſuperbiam atque auaritiã euitare facile poterat. Aratus enim ſiue quòd Cleomeni diffideret, ſiue quòd eius formidaret potentiam, ſiue quòd illius inuideret felicitati, quã illum præter ſpem auctum animaduertebat, cum ſibi etiam turpiſſimum fore putaret, ſi diuturnam gloriam, & Græciæ principatum, quem annos tres & triginta tenuiſſet, ſubito ab adoleſcente ſibi eripi pateretur, principio Achæos quin ſe Cleomeni coniungerent, per uim prohibere conatus eſt. Poſt ubi parum id ſuccedere animaduertit, quod audacia Cleomenis Achæi perculſi, nequaquam ab eo deſciſcere auderent, præſertim cum nihil iniuſtum petere uideretur, ſi in antiquum uiuendi morem Lacedæmonii Peloponneſum redigere tentarent, animum ad opus conuertit, cum omni Græco homine indignum, tum ſibi propter res domi foriſq; geſtas turpiſſimum minimeq; conueniens. Id autẽ erat, ut Antigonum in Græciam reuocaret, & Macedonibus impleret Peloponneſum, quos inde adoleſcens ipſe pepulerat, Corinthi arce ex eorum manibus liberata. Cumq; regibus omnibus infenſus eſſet, tum præcipue Antigonum ipſum maledictis probriſq; lacerare conſueuerat, ut ex eius adhuc monumentis apparet, quibus multa ſeſe egiſſe, multa etiam fuiſſe perpeſſum pro Athenienſium ſalute teſtatur, ut eorum ciuitatem cuſtodia Macedonum liberaret: quos tamen in patriam ſuam atque intra domeſticos parietes tunc armatos inducere properabat, ne Spartanorũ regem ab Hercule ortũdum, qui uetuſtum patriæ morem uiuendi in uſum reuocans, tanquam diſſolutam harmoniam moderabatur, & ad ſanctas modeſtaſq; Lycurgi leges & uitam reducebat, Sicyonum & Tritææorum regem ſcribi diciq; pateretur. Cumq; Laconici uictus ac ueſtitus aſperitatem refugeret, & id quod inter Cleomenis inſtituta tanquam duriſſimum accuſabat, diuitiarum & paupertatis adæquationem, diademati purpuræq; Macedonicæ, & imperioſis Satrapum iuſſis ſeſe atque Achaiam omnem ſubdere non dubitabat: ac ne Cleomenis præceptis obtemperaret, Antigono ſacra facere, coronatuſq; pæana decantare in eius honorem, qui apoſtematis morbo paulo poſt interitus eſt, poterat ſuſtinere.

Leui momento totius Græciæ commodum ingens impeditum.

Arati perfidia in patriam.

B Verum hæc non accuſandi Arati gratia ſcripſimus: fuit enim uir alioqui Græcia dignus, & ſummis uirtutibus præditus: ſed ut humanæ naturæ imbecillitatem miſerantes explicaremus, quæ nec etiam tantis ornata uirtutibus & tam ſanctis moribus inſtructa, fructum inuidia carentem efferre poteſt. Interea cum Argos ad conuentum peragendum Achæi ueniſſent, eodemq; Cleomenes è Tegea mouens properaret, magna erat ſpes omnium, fore ut quæ agenda erant, inter eos componerẽtur. Igitur Aratus conuentionibus cum Antigono iam peractis, ueritus ne ſi Cleomeni multitudinem alloquendi poteſtas fieret, aut ui, aut ſuaſionibus in ſuam ſententiam traheret, Achæos à Cleomene petere compulit, ut uel triginta obſidibus acceptis, ſolus ipſe ad colloquẽdum ingrediatur ciuitatem, uel ad gymnaſium, quod Cillarabium appellant, extra ciuitatem cum exercitu ueniens colloquatur. His mandatis auditis, Cleomenes magna ſe iniuria ab illis affici querebatur, quòd oportuerat talia ſibi ſtatim à principio mandari, non cum iam ad portas eorum eſſet, promiſſis fraudantes uenientem expellere. Epiſtolam quoque ſuper hac re ad Achæos miſit, cuius maxima pars accuſationem Arati continebat. Multa etiam Aratus econtra de Cleomene apud plebem conqueſtus, omnium animos à conditionibus pacis alienauit. Miſſo igitur præcone, Cleomenes repente bellum Achæis indixit: ex quo magna apud Achæos exorta eſt rerum permutatio, multæq; ab eis ciuitates defecere, cum plebs agrorũ partitionem, & debitorum miſſionem ſperaret, primores multis de cauſis Aratum grauiter ferrent, nõnullis etiam ei propterea infenſis, quòd Macedones in Peloponneſum traducere tentaret. His rebus confiſus Cleomenes, exercitum in Achaiam traiecit, primoq; aduentu Pellenem Achæorum præſidio pulſo occupauit. Inde in Pheræos & Penteleos mouit caſtra. At Achæi proditionem Corinthi formidantes, equites plurimos, atque unà cum his externos milites, quos Argis habebant, ſubtractos è ciuitate ad cuſtodiendum Corinthum miſere. Ipſi uero per Nemeam deſcẽdentes, Argos ducebant exercitum. At Cleomenes id quod accidit arbitratus, fore, ut magnam turbationem incuteret, ſi urbem imperita multitudine refertam & theatrorum ludis aſſuetam improuiſo adoriretur, noctu ciuitatis mœnibus admouit exercitum, & penes locum, quem ipſi Aſpidem appellãt, murorum partem quæ theatro adiacet occupauit. Eſt autem locus aſper ſanè ac deuius. Quem cum occupatum Argiui ſenſiſſent, ita omnes animo perculſi ſunt, ut nemo ad reliquam ciuitatem tutandam adhiberit mentem, ſed præſidium accipere atque obſides dare ſeſe paratos eſſe nunciant: urbem uero illius permittere poteſtati, præterea ſocietatem cum Lacedæmoniis inire uelle. quæ res non parum ſanè ad Cleome-

nis gloriam & potentiam augendam profuit. Nunquam enim priores Lacedæmoniorum reges eam C
urbem capere potuerunt. Quinetiam Pyrrhus imperatorum omnium bellicoſiſſimus habitus, per
uim illam ingreſſus, tamen capere non potuit, ſed in ea occiſus, omnem etiam quam eatenus adeptus
fuerat poteſtatem amiſit. Omnes igitur Cleomenis uehementiam & fortitudinē mirabātur. Cumq́;
ridentes antea non ſuo ingenio, ſed Lycurgi Soloniſq́; præcepta imitatum, & debitorum dimiſſionem
& diuiſionem agrorum Spartæ conſtituiſſe dicerent, tunc ipſum ſubito apud Lacedæmonios permu-
tationis cauſam fuiſſe palàm fatebantur, quos uſqueadeo impotentes antea fuiſſe conſtabat, ut Aeto-
li fines Laconicos aliquando ingreſſi, quinquaginta millia ſeruorum abduxerint. Vnde facete dictum
ſenis cuiuſdam Lacedæmonii refertur, Plurimum Laconicam regionem hoſtibus debere, quòd ſe tā-
ta leuaſſet multitudine. Tunc non magno temporis interiecto ſpatio, patriis tantū legibus moribuſq́;
reuocatis, cum in antiquis ueſtigiis uiuendi non ſecus ac ſi adeſſet Lycurgus conſiſteret, eò gloriæ for-
titudiniſq́; proceſſerant, ut ſibi totius Græciæ principatum deſtinarent. Captis Argis, Phliontes, &
Cleonæi, ſubito ſeſe Cleomeni tradidere. Forte per id temporis Aratus Corinthi uerſabatur, quoſ-
dam qui Lacedæmonum partibus ſauere dicebantur adhibitis quæſtionibus perquirens. Igitur de
Argorum captiuitate nuncio accepto, cum ciuitatem omnem ad Cleomenem inclinatam depellen-
dis Achæis agitare ſenſiſſet, ciuibus in curiam conuocatis, ipſe clanculum inter homines dilapſus ad
portam ciuitatis peruenit, ibi paratum iam antea equum conſcendens Sicionem confugit. Scribit Ara-
tus omnes Corinthiorum equos uſque ad necem fatigatos, cum ipſi inuicem decertarent, ut alter alte-
rum ad nunciandum defectionem Argos præueniret, & à Cleomene accuſatos eſſe Corinthios, quòd
Aratum non cepiſſent, ſed permiſiſſent abire incolumem. Præterea Megiſtonum à Cleomene ad ſe
miſſum fuiſſe, petentem ut Corinthi arcem, quam Achæorum præſidio tenebat, magna pecunia acce-
pta ſibi traderet: ſe uero ad ea reſpondiſſe, id ſibi eſſe conſuetudinis, ut diuitias habere quàm ab eiſ-
dem haberi malit: atque hæc Aratus ipſe ſcripta reliquit. Interea Cleomenes Argiuorum urbe reli-
cta, Trœzeniis, Epidauriis, atque Hermionibus in amicitiam aſcitis, Corinthum ueniens, arcem foſſa
ualloq́; circundedit, cum illam ſibi Achæi tradere noluiſſent. Arati uero amicos & curatores qui Co-
rinthi erant, in urbe permanere iuſſit, omnem ab illis iniuriam prohibens, & domos fortunaſq́; om-
nes illis intactas relinquens. Tritimallum quoque Meſſinenſem cum his mandatis ad Aratum miſit,
ut ſi ita ſibi uideatur, cōmuni Achæorum Lacedæmoniorumq́; præſidio munitam Corinthi arcem
cuſtodiant, priuatim, ipſi Arato duplum quàm à rege Ptolemæo acceperat, ſtipendium pollicens. His
reiectis conditionibus, Aratus repente filium ac præterea è nobilitate adoleſcentes aliquot pro obſidi- D
bus ad Antigonum mittit, ſimulq́; Achæis perſuadet, ut uenienti Antigono Corinthi arcem ſeſe da-
turos polliceantur. Quibus rebus permotus Cleomenes, infeſto agmine Sicyonium agrum ingreſ-
ſus, omni clade belli populatus eſt. Res inſuper quæ Arati fuerant, Corinthiorum decreto ſibi tradi-
tas, dono ſuſcepit. Inter hæc Antigono magnis copiis Geraneam ingreſſo, non uniuerſam Iſthmum,
ſed loca tantum opportuna uallo foſſaq́; munire Cleomenes decreuit, & locorum opportunitatibus
utendo magis ipſos conterere Macedones, quàm aperto marte cum phalange pugnare ſtatuit. His
igitur artibus utens in magnam anxietatem Antigonum compulit: neque enim paratum antea fru-
mentum exercitui ſuppetebat, neque tutò rapere licebat commeatus, Cleomene ſemper collatis ca-
ſtris imminente. His igitur anguſtiis preſſus Antigonus, intempeſta nocte mouens caſtra per Lycæum,
è Cleomenis manibus dilabi fruſtra tentauit, militibus aliquot in ipſo tumultu amiſſis. Qua uictoria
elatus Cleomenes cæteriq́; qui circa eum aderant, ad capiendum cibum diſcurrere, contemnentes pe-
nitus Antigonum, qui aſperrimis locis incluſus, urgente neceſſitate inania quædam agitare animo ui-
debatur. Statuerat enim in promontorium, quod Hireo imminet, motis caſtris, omnes copias naui-
bus Sicyonem traducere, quod opus & temporis longitudinem & non mediocrem apparatum ef-
flagitabat. Eadem die nuncii ab Arato miſſi ad Antigonum uenere, petentes ut omni ſtudio Argos
pergere properaret: ſtatuiſſe enim Argiuos à Cleomene deficere. Huius autem defectionis princeps
Ariſtoteles erat, qui facile multitudinem concitarat, indignatam quòd ſperatam debitorum dimiſſio-
nem Cleomenes non inſtituiſſet. Igitur acceptis ab Antigono mille & quingentis militibus Aratus in
Epidaurum uenit, ſed eius aduentum Ariſtoteles non expectans, conuocatis factionis ſuæ ciuibus, præ-
ſidium, quod in arce erat, expugnare adortus eſt. Iamq́; aderat Sicyone Timoxenus cum Achæorum
copiis auxilium ferens. Hæc ſecunda uigilia cū eſſent Cleomeni nunciata, iracundia percitus, Megiſto-
num quamprimum ferre auxilium Argiuis imperat. Is enim plura Cleomenem pro Argiuis fuerat
deprecatus, ſuadens ut illorum fidei permitteret ciuitatem, quinetiam uolentem ſuſpectos quoſdam
è ciuitate pellere prohibuerat. Hunc igitur cum duobus millibus armatorum proficiſci iubens, ipſe
aduerſus Antigonum conſtitit, ſimul Corinthios in fide continens, nec ſuis rebus diffidere ſuadens:
nihil enim aduerſi Argis cōtigiſſe, ſed tumultum duntaxat ab hominibus paucis eſſe concitatum. In-
terea ueniens Argos Megiſtonus cum in pugna occubuiſſet, uix qui in præſidio erant conſtituti, arcem

A tari poterant. Itaque frequentibus nunciis ad Cleomenem miſſis, propere afferre auxilium poſtula-
bant. Veritus igitur Cleomenes ne Argis potiti hoſtes aditus ſibi in patriam intercluderent, atque im-
pune Laconicam regionem populati, Spartam defenſoribus uacuam obſiderent, Corintho exercitum
abducens repente ciuitatem amiſit. Nam ſubito poſt eius diſceſſum ingreſſus Antigonus præſidiis il-
lam firmauit. Ipſe uero Argos ueniens, & per muros ciuitatem ingreſſus, primos qui pro muris in ſta
tione erant loco deiecit. Inde fornices qui circa Aſpidem erant demolitus, pugnam cum fautoribus
Achæorum qui intus erant, conſeruit. Poſt hæc ſcalis admotis interiora urbis loca occupauit, cum ſa-
gittariis Cretenſibus in prima acie conſtitutis, defenſores in propugnaculis conſiſtere non permitte-
ret. Poſtquam autem Antigonum cum phalange è ſublimi loco in planos campos deſcendentem con
ſpexit, equitatum uerò curſu effuſo ciuitatem petere animaduertit, diffiſus illam ultra iam tutari poſ-
ſe, ſuis omnibus ad ſe conuocatis incolumis abiit, penes muros ciuitatis iter faciens. Cumq; rebus ma-
ximis breui temporis ſpatio potitus eſſet, quippe qui omnem ferè Peloponneſum ſubegerit, breuiori
etiam tempore eadem omnia amiſit: militum nanque magna pars quamprimum abeuntem deſerue-
re, cæteri non multo poſt urbes in quibus præſidii cauſa locati erant, Antigono tradiderunt. Tantis
belli anxietatibus preſſus, cum Tegeæ reliquias copiarum colligens ſubſtitiſſet, ſub fermè crepuſculo
nuncii Lacedæmone uenientes nihilo minorem calamitatis nûcium attulere, unice ſibi dilectam uxo-
rem interiiſſe: quam uſqueadeo amauiſſe conſtat, ut in medio uictoriarum curſu plerunque ab exer-
citu diſcedens, Spartam ad eam uiſendam redire conſueuerit. Nam cum Agidis cuius antea uxor fue-
rat ueneratione, tum uirtutibus propriis quibus erat ornata, ſupra quàm dici poteſt, illam amabat:
quanquam igitur magno dolore perculſus, ut par eſt adoleſcentem præſtâtiſſima pulcherrimaq; uxo-
re priuatum, non tamen mœrori ſuccubuit, nec perturbationi rationem atque animi ſubdidit magni-
tudinem, ſed uocem atque habitum eundem ſeruans, quæ agenda opus eſſent ducibus partitus: cum
Tegeatibus quod optimum fore cenſebat pro illorum ſalute conſuluiſſet, Lacedæmonem regreſſus
eſt. Ibi poſtquã cũ matre & filiis defunctæ uxoris caſum conqueſtus eſt, ad publicas curas animũ con-
uertit. Inter hæc Aegypti rex Ptolemæus nûciis literiſq; ad Cleomenem miſſis, auxilia aduerſus An
tigonum ultro pollicebatur, ſi matrem ſibi ac liberos pro obſidibus mittere uellet. Eam rem diutius
Cleomenes matri aperire ob uerecundiam diſtulit, ſæpiuſq; prodendæ rei cauſa ad illam accedens,
cum in eius conſpectum ueniſſet, ſilentium tenebat, ita ut mater hoc animaduertens ab amicis eius
quidnam hoc rei eſſet ſciſcitaretur, tum ipſum bono animo eſſe iubẽs hortaretur, audacter quicquid
B uoluiſſet ab ea petere. His igitur hortationibus tandem motus Cleomenes, audacia ſumpta rem om-
nem patefecit. Tum ſubridens mater, Hoccine, inquit, erat, mi nate, quod toties dicere aggreſſus for-
midabas? atqui magis decuit quamprimum nauibus corpuſculum hoc impoſitum quocunque libuiſ-
ſet mitteſſe, præſertim ſiquid ex ea re utilitatis Spartæ prouenturum arbitrareris, nec eatenus expe-
ctandum quoad ſenio confectum tabeſceret. Cuncti igitur læto animo profectionem comprobantes,
pedibus in Tænarum iere. Ibi priuſquam nauem conſcẽderet, Cratiſiclia Cleomenem ſolum in Ne-
ptuni templum adductum complexa ſæpius atque exoſculata, ubi pietate commotum animaduertit,
Age, inquit, Lacedæmoniorum rex, caue nequis è templo digreſſos lachrymantes, aut indignum ali-
quid Sparta facientes animaduertat. Hoc enim duntaxat præſtare nos poſſumus, in cæteris uero ea
fortuna, quam dæmon dederit, ſequetur. His dictis facie ad nauim conuerſa paruum Cleomenis fi-
lium manu trahens conſcendit, gubernatoremq; ſubito curſum dirigere iuſſit. Poſtquam in Aegyptũ
ueniens Ptolemæum ab Antigono legatos ſuſcipere, ac ſecum de conditionibus faciendis agitare com
perit, Cleomenem uero nunciantibus quibuſdam audiuit noluiſſe uocantibus ad pacem Achæis aſ-
ſentiri, quòd matris cauſa iniuſſu Ptolemæi bellum finire non auderet, ſcribens ad eum iuſſit, ne quæ
Sparta digna eſſent, quæq; in rem ſuam conducerent, facere cũctaretur, ne'ue ob unius aniculæ atque
infantis unius cauſam, tantopere Ptolemæum formidaret. Inter hæc Antigonus Tegea occupata,
Mantineam inſuper atque Orchomenium diripuerat. Ita intra Laconicos fines coarctatus Cleome-
nes, ſeruis omnibus qui minas quinque Atticas contuliſſent, libertatem propoſuit, & per hunc mo-
dum quingentis talentis coactis, hominum duo millia ritu Macedonico armauit, quos Antigoni Ar-
gyraſpidis opponeret. Inde ad opus maximum profecto atque omnibus inexpectatum intendit ani-
mum. Megalopolis erat ciuitas, quæ nihilo Sparta minor, aut uiribus inferior, nullius imperio ſubdi-
ta in libertate degebat. Habebat autem ab Antigono atque Achæis auxilia per id temporis miſſa, cum
ſubſiſtens in Pleuris Antigonus, maxime ut ab Achæis uocaretur, optabat, quod tandem adnitẽtibus
præcipue Megalopolitanis eſt aſſecutus. Hanc igitur diripere Cleomenes ſtatuens, cum nihil celerita-
te utilius fore intelligeret, milites quinque dierum coacta cibaria deferre iubet, ac totius exercitus ro-
bur in Sellaſiam ducens, tanquam fines Argolicos inuaſurus, repente in Megalopolitanum agrũ tra-
iecit. Cumq; apud Rethium poſitis caſtris milites cibum capere iuſſiſſet, confeſtim per Heliconem du-
cens, ciuitati admouit exercitum. Cumq; haud procul abeſſet, Panthæum cum duabus Lacedæmonũ

cohortibus præmittens, turrim quam defenſoribus uacuam eſſe intellexerat, occupare iubet. Ipſe ue- E
ro cum cæteris copiis raptim ſubſequebatur. Verum Pantheus non modo præmõſtratum à Cleome
ne locum, ſed magnam quoque murorum partem deſertá comperiens, quæcunque poterat loca præ
ſidiis firmans, magnam murorum partem deiecit. Cuſtodes autem quotcunque obuios habuit, inter-
fecit. Interim aduenienscum copiis Cleomenes, antea quàm id ciues ſentirét, milites intra ciuitatem
deduxerat. Ita uix tandem uulgata inter ciues calamitate, nonnulli rerum ſuarum quicquid in manus
uenerat aſportantes fugiebant. Quidam uero ſumptis armis, ad propellendos hoſtes ferebantur. Ve-
rum id fruſtra ſæpius experti ſunt. Fugientibus autem Cleomenes uim ullam afferri prohibuit. Itaq;
uix mille in pugna cecidere, cæteri uero cum coniugibus ac liberis Meſſanam profecti ſunt. Aliquot
etiam ex iis qui arma ſumpſerant, ſalute impetrata uiui in hoſtium manus deuenere, ſed hi pauci
admodum fuere, inter quos præcipui Lyſandrides & Thearides, uiri cum generis nobilitate, tum opi-
bus atque potentia in ciuitate principes habiti. Eos cum milites qui ceperant agnouiſſent, ſubito ad
Cleomenem perduxere. Igitur Lyſandrides procul adhuc Cleomenem conſpicatus, magna ipſum uo
ce compellans, In manibus tuis poſitum eſt, inquit, Lacedæmonum rex, facinus omnium quæ unquã
geſſeris præclariſſimum, ac præcipue rege dignum perpetrare, unde etiam laudem ab omnibus maxi
mam conſequeris. Intelligens autem eius mentẽ Cleomenes, quidnam hoc eſt rei Lyſandrides inquit,
an me ciuitatem uobis reddere cenſes oportere? Sanè, inquit, idipſum tibi cenſeo faciẽdum, nec talem
tamq; præclaram ciuitatem euertendam, uerum his implẽdam uiris, qui ſocii fideles atque amici per
petuo ſint futuri: quod tibi proculdubio eueniet, ſi Megalopolitanis patriam reſtituens, eius populi ſal
uator merito nuncupaberis. Poſt huius uerba Cleomenes cum aliquantulum tacitus perſtitiſſet. Per-
arduum eſt, inquit, huic rei confidere, ſed uincat malo ſemper apud me gloriæ, quàm utilitatis cupidi
tas. Poſt hæc uiros quos antea diximus, ſed cum his unà præconem ſuum Meſſanam dimiſit, qui Me-
galopolitanis ciuibus nunciẽt, patriam his conditionibus ab ſe reſtitui, ut ab Achæis diſſidentes ſocii
atque amici Lacedæmoniorum eſſe pergant. His tam benigne tamq; humaniter à Cleomene conceſ-
ſis, Megalopolitanos uti Philopœmenes non permiſit, eos ab Achæis deſciſcere prohibens, & in Cleo-
menem calumnias iactitans. Aiebat enim ipſum non quo ciuitatem reſtituere uellet talia polliceri, ue
rum ut omnes ciues captiuos habere poſſit. Hæc apud uulgus iactans Philopœmenes, Lyſandridem
& Thearidem Meſſana excedere iuſſit. Hic Philopœmenes inter Achæos facile princeps maximam
apud omnes Græcos gloriam adeptus eſt, ut ſeorſum de illo ſcribentes docuimus. Ea poſtquam Cleo
meni ſunt nũciata, cum eatenus ciuitatem ab omni clade ſeruaſſet incolumem, ut ne minimum qui- D
dem à quoquam diripi paſſus eſſet: tunc ira exaſperatus, fortunas omnes militibus diripiẽdas conceſ-
ſit: ſtatuas uero & pictas tabulas quibus ea ciuitas abũdabat, Lacedæmonem portari iuſſit. Vrbem ue-
ro locis pluribus ac maxima quæque ædificia ſubuertit, quædam etiam iniecto igne cremauit. Inde
propere Lacedæmonem reuerſus eſt, ueritus ne per eius abſentiam Antigonus Achæiq; Laconicam
inuaderent: uerum illi nihil tale aggreſſi ſunt, quod habendo concilio fuerant occupati. In eo cũ Ara-
tus de ſumma rerum dicturus pulpitum conſcendiſſet, chlamyde circa faciem obuoluta, diu tacitus
atque immobilis conſtitit: admirantibus cunctis, atque ut loqueretur hortantibus, Megalopolis, in-
quit, è Cleomene deiecta corruit. His auditis, repente concio ſoluta eſt, omnibus tum facti magnitu-
dinem, tum celeritatem admirantibus. Verum Antigonus ſiqua poſſet ratione tantæ cladi auxilium
ferre cupiens, militibus ut ad ſe conuenirent imperauit: qui cum tardius ex hybernis acceſſiſſent, illis
in agro ubi conſtiterant manere iuſſis, ipſe non multos ſecum milites ducens, Argos profectus eſt.
Quapropter alterum Cleomenes cœptum, de quo paulopoſt dicere aggredimur, quidam temere
atque incaute ſuſceptum arbitrantur. Verum id Polybius magno conſilio ſummaq; prudentia ge-
ſtum fuiſſe teſtatur. Nam cum Macedones per ciuitates in hybernis diſperſos animaduerteret, Anti-
gonum uero Argis cum amicis duntaxat & mercenariis militibus admodum paucis hybernantem, in
Argiuorum agros impetum fecit eo conſilio, ut uel permotum uerecundia Antigonum ad pugnan-
dum eliceret, uel in campum prodire non auſum, inimicorum quos Argis habebat, calumniis obno-
xium faceret. Quod ſanè haud aliter quàm ſperauerat accidit. Nam cum Argiuorum agri late uaſta-
rentur, cunctaq; rapinis aut incendio perirent, Argiui concurſu ad ædes Antigoni facto, ſummis cla-
moribus poſcebant, ut uel ipſe ad pugnam tutandosq; agros prodiret, uel ſi timore prohiberetur, ſal-
tem melioribus principatum concederet. Verum Antigonus ut peritum imperatorem decebat, non
temere periclitari, nec ſuam ſociorumq; ſalutem fortunæ caſibus credere uolens, quanquam multis
probris contumeliisq; laceſſitus, tamen immobilis in ſententia perſtitit. Ita Cleomenes uſque ad ci-
uitatis muros ducto exercitu, uerbis quoque grauioribus in hoſtes inſultans, eodem quo uenerat iti-
nere retroceſſit. Nec multo poſt cum Antigonum Tegeam profectum comperiſſet, ut ipſe Laconi-
cum agrum adoriretur, ipſe diuerſis itineribus à læua exercitum ducens, iterum Argis improuiſus
apparuit, atque omnia late populatus, frumenta quæ iam ad maturitatem uergebant omnia uaſtauit,

A non falcibus aut gladiis ea metens, ſed ingentibus lignis in frameæ formam fabricatis, milites in itinere quaſi ludentes uniuerſa frumenta conterebant. Cumq; ad gymnaſium quod Callaranum dicitur, perueniſſent, milites ignem tectis inicere uolentes à Cleomene ſunt prohibiti, ut facile appareat, ipſum non ſua ſponte, ſed iracundia exaſperatum, ea quæ crudelius apud Megalopolim geſſerat, perpetraſſe. Poſt hæc ubi Antigonum Argos redeuntem ſaltus omnes colleſq; præſidiis occupaſſe cognouit, ut illum diſceſſu prohiberet, quaſi id nihil ad ſe pertineret contemnere ſimulans, miſſo præcone claues Heræi ad ſe mitti poſtulabat, ut ſacris deo peractis abire poſſet: atque ita uerbis hoſtes deludens, cum rem diuinam ante fores templi peregiſſet, in Phliunta exercitum duxit, atque inde præſidio deiecto Orchomenium deſcendit, non modo à ciuibus ſuis, uerumetiam ab hoſtibus magni conſilii atque animi uir, & maximis rebus dignus iudicatus: quippe qui unius duntaxat ciuitatis opibus fretus, contra Macedonum opes, contraq; Peloponneſios omnes bellum ita gereret, ut non ſolum belli cladibus intactos ſuos fines ſeruaret, ſed ultro hoſtiles agros populatus, ciuitates etiam ualidiſſimas caperet: quod profecto non mediocris & animi & uirtutis eſſe conſtat. Sed qui primus pecunias rerum agendarum neruos eſſe dixit, præcipue ad res bellicas reſpiciens ea dixiſſe uidetur. Nam & Demades iubentibus Athenienſibus deductas triremes nautis militibuſq; complere, cum pecunias nullas haberent, Omnino pecuniis primum, inquit Demades, opus eſt. Fertur etiam ueterem illum Archidamum Peloponneſiaci belli principio conferenda tributa inter ſocios partiri iuſſum ac conſtituere, idem dixiſſe. Atenim bellũ non menſurato atque ad ordinem inſtituto ueſcitur cibo. Sicut igitur bene exercitato ad laboris tolerantiam corpore, Athletæ procedente tempore quanquam egregie arte inſtructos, atque ad numerum ſe mouentes aduerſarios uel ipſo pondere grauatos ſuperant, pari ratione Antigonus multas diuerſis ex locis uires colligẽs bellum facile tolerabat, ita ut demum ſuccumbere Cleomenem neceſſe fuerit, cui uix tantum aderat facultatum, ut conductis militibus ſtipendium, ciuibus autem uictum ſuppeditare poſſet, cum alioqui domi proſperius Cleomeni, quàm Antigono res ſuccederent, barbaris per abſentiam regis occaſione inuenta, Macedoniam inuadentibus. Illyriorum enim qui Macedoniæ ſupereminent, non paruus exercitus Macedoniam populabundus intrauerat, quorum aduentu perterriti, Macedones Antigonum ex Peloponneſo reuocare cogebantur: quod ſi hæc paulo ante pugnam Antigono nunciata fuiſſent, repente Achæos ualere ſinens, in Macedoniam diſceſſiſſet: ſed quæ maxime rerum humanarum dominatur fortuna, breui admodum ſpatio temporis, quas uires habeat, quantumq; in rebus poſſit, oſtendit. Nanque poſt commiſſam in Sellaſia pugnam, cum & potentiam & ciuitatem Cleomenes amiſiſſet, ſubito
B nuncii ex Macedonia ſuperuenere, qui Antigonum in patriam reuocabant: quæ res miſerabiliorem etiam Cleomenis effecit calamitatem. Nam ſi biduo duntaxat pugnam tergiuerſando diſtuliſſet, nihil omnino pugnare opus fuerat, ſed abeuntibus Macedonibus qualemcunque libuiſſet pacem cum Achæis facere potuiſſet. Verum ipſe (ut antea diximus) ob pecuniarum inopiam ſpem omnem in armis habens, coactus eſt, ut Polybius refert, cum uiginti duntaxat millibus armatorum aduerſus triginta millia hoſtium decertare, qua in pugna nullis ipſe periculis parcens, imperatorem ſeſe cunctis admirabilem præſtitit, ciuibus quoque operam ſuam egregie nauantibus. Quinetiam conductos milites pro armorum qualitate, contra grauem phalangis armaturam non ſegniter aut abiecte pugnaſſe conſtat. Philarchus autem proditionem quoque huic pugnæ interceſſiſſe teſtatur, quæ maxime Cleomenis opes fregit. Nam Antigonus Illyricos & Acarnanes clanculum ex acie ſubductos, cornu cui frater Cleomenis Euclides præerat, ex aduerſo circumuenire iubet. Verum Cleomenes ex ſpecula quadam Antigoni exercitum diligentius intuens, cum Illyriorum atque Acarnanum arma nuſquam conſpiceret, ueritus ut res erat, eos ab Antigono in inſidias miſſos, Damotelem ad ſe uocatum iubet, ut clanculum & ipſe ex acie diſcedens omnia circunquaque loca, præſertim uero à tergo ſpeculetur. Is iam antea ab Antigono pecunia corruptus, cum mandata negligenter executus eſſet, recte ſe habere cuncta ad Cleomenem refert. Ipſe igitur his tantum qui ex aduerſo in acie ſtabant profligandis intentus, cum Spartiatarum globo in Macedonum phalangem inuehitur, referentibus pedem acriter inſtans: quos fugientes cum ſtadia penè quinque inſecutus eſſet, Euclidem in altero cornu, ut diximus, pugnantem ab inſidentibus circumuentum animaduertit, atque ad eum conuerſus: Cede, inquit, cede chariſſime frater, Spartiatũm pueris mulieribuſq; perpetuo celebrande. Atque omnibus qui pro Euclide pugnabant interemptis cum uictores hoſtes aduerſus Cleomenem ruerent, animaduertens milites ſuos timore turbatos nuſquam conſiſtere audere, fuga ſibi ſalutem quærere coactus eſt. Fertur in ea pugna magnum conductorum militum numerum cecidiſſe. Spartiatas autem ducentos duntaxat ſuperfuiſſe cædi, cum ad ſex millia in acie conſtitiſſent. Poſt eam pugnam cum ſe in urbem reciperet Cleomenes, obuiam factos ciues admonebat, ut Antigonum in ciuitatem ſuſciperent, ſe uero quod optime Spartæ futurum arbitraretur, aut uiuendo aut moriendo facturum eſſe dictitabat. Cumq; mulieres iis qui ſecum è pugna confugerant, obuiam fa-

ctas, arma eximere atque ad reficiendum corpus potum præbere conſpiceret, ipſe quoque domum ſuam ingreſſus eſt: cumq́; ad eum puella quam Megalopoli ductam poſt uxoris mortem apud ſe habuerat, accurriſſet, uelletq́; labore fatigatum reficere, ipſe neque ſitiens bibere, neque feſſus arma deponere uoluit, uerum, ut erat thoracem indutus, altera manu columnam ex tranſuerſo complexus, illiq́; inuitens facie ſupra cubitum depoſita parumper corpore quieuit. Mente autem per uaria conſilia diſcurrens, cum plurima ſecum agitaſſet, tandem conuocatis amicis, in Gytheum deſcendit, atque inde naues iampridem ad hos caſus paratas unà omnes conſcendentes abierunt. Inter hæc Antigonus Spartam inuectus ciuitatem occupauit, ac ciues humaniter benigneq́; alloquitur, nihil eis de priſtina dignitate minuens, & omnem iniuriam contumeliamq́; ab eis prohibens, legibus ſuis & inſtitutis uti conceſſit. Cumq́; diis ſacra feciſſet; tertio poſtquam uenerat die ex urbe diſceſſit, quòd iam nuncios accepiſſet Macedoniam à barbaris incendio rapinaq́; uaſtari. Iamq́; cum aduerſa deprehenderat ualetudo, quæ ad phthiſin non paruo catarrho permiſtam trahere uidebatur, non minus tamen ob hoc domeſticas clades illatas ulciſci properauit, donec maxima potitus uictoria, & barbarorum ingenti numero interfecto, ut generoſum regem decebat, clariorem mortem obiret. Nam Philarchus in media pugna cum clamore pectus rupiſſet, expiraſſe tradit. Quidam uero poſt uictoriam lætitia elatum cum ingenti uoce exclamaſſet, O lætum pulchrumq́; diem, repentina febre correptum, cum diſruptis uenis ſanguis abundantius flueret; ſuffocatum interiiſſe. Atque hæc de Antigono dixiſſe ſufficiat. Interea Cleomenes Citheris diſcedens, atque inſulam alteram prætereuectus, Aegialiam tenuit. Cumq́; Cyrenem proficiſci ſtatuiſſet, amicorum quidam Therycion nomine, uir cum in rebus agendis prudens, tum in periculis obeundis celſo atque inuicto animo; uerum paulo iactantior & ſuarum uirtutum oſtentatoris igitur ſecreto aduocatum Cleomenem huiuſmodi uerbis allocutus eſt: Pulcherrimam ſanè, ô rex, inquit, in pugna moriendi occaſionem amiſimus, quanquam plurimi nos iactantes audierint, nunquam fore ut niſi mortuum Spartiatarum regem Antigonus ſuperaret. Nunc igitur altera nobis moriendi præbetur occaſio, ſuperiori quidem & gloria & uirtute ſecunda. Quonam enim quæſo nauigamus, fugientes quod in manibus adeſt, ut longe poſita proſequamur? Si enim forte turpe non eſt ab Hercule oriundos Philippi Alexandriq́; ſucceſſoribus ſeruire, longe profectò nauigationi parcere potuimus in Antigoni manus noſmet dedentes, quem Ptolemæo tanto præſtantiorem eſſe putandum eſt, quanto Macedones Aegyptiis præſtare creduntur. Quod ſi eos qui nos armis ſuperarunt, nobis dominari indignum ducimus, cur eum qui non uicit, dominum uolumus nobis imponere, ut duo nobis merito obuci poſſint, & quòd Antigonum fugiamus; & quòd aſſentari Ptolemæo inducamus animum? An forte matris tuæ cauſa in Aegyptum eundum cenſebimus, iucundum illi futurum ſpectaculum, cum inter Ptolemæi mulieres oſtendet filium ex rege ſeruum, & exulem factum? Cur non potius dum noſtrorum enſium dominamur, adhuc patriam intuentes tantas linquimus calamitates, ut inter eos numeremur, qui in Sellaſia pro Sparta pugnantes occubuere? An potius in Aegypto ſedebimus interrogantes quem Spartæ Satrapam Antigonus præfecerit? Talia dicenti Therycioni in hunc modum reſpondiſſe Cleomenem ferunt: Inter humana omnia facillimum, quodq́; omnibus maxime in promptu eſt, mortem homo perdite proſequens, fortis eſſe nonnullis fortaſſe uidereris, cum re uera turpior hæc quam tu laudas fuga ſit, quàm cum nuper ex pugna profugimus. Nam multi ſæpe meliores nobis ſeſe hoſtibus dedidere, cum aut in aduerſam fortunam incidiſſent; aut alia ui quadam compulſi id agere cogerentur. Qui uero labores, aut erumnas, aut ignominiam ſupra modum formidat, is à ſua mollitie ſuperari ſe non animaduertit. Oportet enim ſponte conſcitam mortem, non fugam negociorum, ſed actionem quandam eſſe. Turpe eſt enim ſibi ſoli uiuere ac mori ad quod tu profectò nos cohortaris, properans præſentes calamitates effugere, cum tamen hanc mortem nihil honeſtum aut utile ſequatur. Ego autem & te & me ſimul oportere arbitror ea quæ de patria adhuc ſperare licet non relinquere: ubi uero omni ſpe deſtituti erimus, facillime quandocunque libuerit mori poterimus. Ad ea nihil reſpondens Therycion, ubi primum è conſpectu Cleomenis diſcedere potuit; ad littus deſcendens ſeipſum iugulauit. At Cleomenes ab Aegialia diſcedens, Libyæ applicuit, & regiis famulis comitatus Alexandriam profectus eſt. Ibi cum primo in conſpectum regis uenit, communi atque erga cæteros conſueta humanitate exceptus eſt. Poſt ubi uirtutis ſuæ indicia proferens, maximi conſilii uir eſſe apparuit, & in quotidiano ſermone Laconicam integritatem gratiæ cuidam liberali permiſtam, ſeruans ingenuitatem haudquaquam ſuperbam, nec rurſus propter fortunæ mutationem abiecto animo, aut nimis humili conſpectus à rege, longeq́; melior iis qui ad uoluptatem atque aſſentationem omnia loquebantur iudicatus eſt. Itaque uehementer puduit regem, quòd talem uirum auxilio deſtitutum opprimi ab hoſtibus paſſus eſſet, quodq́; Antigono tanta gloria tantaq́; potentia augeri præbuiſſet occaſionem. Illum itaque maiori honore atque humanitate complectens, pollicitus eſt uirorum pecuniarumq́; auxilia daturum, ut cum iis in Græciam ueniens, amiſſum regnum recuperare poſſit.

Antigoni mors.

Luxus regiæ Aegyptiacæ.

C

D

A poſſit. Tunc uero talentorum uigintiquatuor ſtipendium ſingulis annis dari conſtituit, quibus ſi-
bi amiciſq; ſumptus abunde poterat ſuppeditare. Verum Cleomenes magnam eius pecuniæ partem
in iis qui ex Græcia profugi in Aegyptum ueniebant adiuuandis conſumebat. Et ſenior quidem
Ptolemæus antequam Cleomeni promiſſa perſolueret, uita functus eſt, & poſt eius obitum, regia in
multam laſciuiam luxumq; prolapſa, nimiamq; in mulieres conuiuiaq; intemperantiam, ſolitus quoq; *Luxus regię Aegyptiacę.*
erga Cleomenem cultus deſtitui cœptus eſt. Ipſe enim rex mulierum uiniq; cupiditate uſqueadeo
corruptus tenebatur, ut cum maxime ſobrius & ſeriis rebus peragendis intentus eſſet, inter præcipua
opera poneret Bacchanalia celebrare, ac manu tympanum geſtantem, amicos in regiam ad ea peragē
da conuocare. Summis autem regni rebus adminiſtrandis præerant Agathoclia regis amaſia, eiuſq;
mater, præterea Oenantes regiarum pellicum gubernator. Attamen cum primo regnum accepit,
Cleomene indigere uiſus eſt. Timens enim fratrem natu maiorem Ptolemæus, quod per matrem
plurimum apud milites poſſe uidebatur, eius interficiendi conſilium iniit, atque inter conſultores in-
timos Cleomenem adhibuit, qui ſolus, cæteris conſilium regis probantibus, obuiam ire, ac tantum fa
cinus prohibere auſus eſt, aſſerens regem potius oportere pro ſalute rerum ſuarum nouos, ſi fieri po
teſt, fratres comparare, quàm eos, quos habeat, interficere. Inter amicos regis qui plurimum autorita
te poſſet Soſiuius erat. Is cum aliquando regi diceret, non tutò ſe poſſe mercenariis militibus crede-
re, quoad frater ille maior in uita ſuperſit: adſiſtens Cleomenes, Nihil eſt quod huius rei cauſa timea-
tis, inquit: mihi enim ſuper tria millia ſunt clientum atque hoſpitum in Peloponneſo, qui omnes (ſi
modo annuero, præſtò cum armis aderunt. Hæc oratio tum quidem Cleomeni beneuolentiæ fidem,
& potentiæ comprobationem apud regios homines præbuit: poſteriori uerò tempore cum Ptolemæi
mollities in dies augeſcerent, timor quoque ſimul augeri cœpit, quod in talibus rebus accidere opor-
tet. Vbi enim ſumma rerum omnium negligentia oboritur, ibi timorem quoque & in maxima
etiam ſecuritate diffidentiam oboriri neceſſe eſt. Hæc igitur formidabilem cultoribus aulæ regiæ Cleo
menem reddidit, quem tantum clientibus atque hoſpitibus poſſe intellexerant. Itaque plerique au-
diebantur querentes, non rectè ſatis leonem hunc inter pecudes uerſari: quod ueriſſime dictum iu-
dicauit, ſiquis domus regiæ mores intueatur. Itaque naues & exercitum petenti concedere Ptolemæ
us noluit. Cumq; obiiſſe Antigonum Cleomenes audiſſet, Achæos autem Aetolico bello implici-
tos teneri, exiſtimans rerum conditionem ipſum expoſcere, domumq; reuocare, dum tanta rerum
uarietate omnis agitaretur Peloponneſus, à rege petere inſtituit, ut ſoli cum amicis abire liceret: quod
B etiam impetrare nequaquam potuit, cum regis alloquendi poteſtas non eſſet, qui aſſiduo inter mulie
res choreis & cantibus intentus uitam duceret. Soſiuius autem qui ſummæ rerum præerat, uaria ſe-
cum agitans, arbitrabatur Cleomenem contra uoluntatem ſuam illic detentum intractabilem metu-
endumq; fore, dimiſſum uero nihilominus timendum, quòd eſſet uir audax & magnis rebus geren-
dis idoneus, regiæ præterea domus imbecillitatem morboſq; optime noſſet: neque enim munera il-
lius animum flexerant, ſed ueluti ſacer taurus, quanquam abunde intra parietes nutritus, in ſummis
deliciis habeatur, magis tamen conſuetam uitam exoptat, & currendi ſaltandiq; deſiderio tenetur, &
ſacerdotum attrectationem non facile ſuſtinens, ipſis etiam ſeſe terribilem præſtat. Eodem modo de-
liciæ mollitieſq; regiæ haudquaquam Cleomeni placebant, ſed ut de Achille ſcribit Homerus, tabeſcē
bat animo in ocio permanens, & tumultum clamoremq; bellicum exoptabat. Inter hæc Nicagoras
Meſſenius Alexandriam appulit, uir quidem Cleomeni infenſus, uerum illi amicum eſſe ſimulās. Is
cum agrum pulcherrimum iampridem Cleomeni uendidiſſet, pretium nunquam acceperat, quod
Cleomenes in belli ſumptibus omnem pecuniam abſumpſerat. Huic igitur nauem egredienti Cleome
nes cum forte iuxta portum deambularet occurrit, & ſalute data atq; accepta, quænam illum cauſa in
Aegyptum adduxiſſet, interrogauit. Cum ille pulcherrimos equos & bello maxime idoneos aduexiſ-
ſe reſponderet, ſubridens Cleomenes, Mallem, inquit, mimos & cinædos attuliſſes, hæc enim maxi-
me nunc regem delectant. Quo audito riſu cōmotus Nicagoras ab eo diſceſſit. Nec multo poſt rurſus
Cleomenem conueniens, Nunc, inquit, cum omni moleſtia uaces, debitum mihi ſoluere decens eſt,
niſi forte nimia tributorum penſione grauaris. Tum Cleomenes: Atqui nihil omnino mihi ſupereſt,
inquit, eorum quæ dediſti. His uerbis commotus Nicagoras, Cleomenis in regem dictum ad Soſiuiū
detulit: quod ille iucunde ſe accipere ſimulans, iam tum Cleomeni inſidias machinari cogitauit: ue-
rum maiori occaſione regem aduerſus Cleomenem incitare uolens, Nicagoræ perſuaſit, ut diſcedens
epiſtolam aduerſus Cleomenem ſcriptā relinqueret, quòd ſtatuiſſet exercitu nauibuſq; à rege acceptis
Cyrenem occupare. Hac perſcripta epiſtola, Nicagoras nauigauit. At Soſiuius poſt dies quatuor qua-
ſi nuperrime acceptam epiſtolam ad Ptolemæum deferens, uerbis quammaxime potuit, adoleſcen-
tis animum in Cleomenem concitauit. Inde communi conſenſu ſtatuerunt, in magna quadam do-
mo Cleomenem includere, ubi in cæteris ſuo more uiuendi licentia perfruens, exitu tantum prohibe
retur. Erat hoc ſanè Cleomeni permoleſtum, ſed futuri mali timor ipſum magis angebat. Erat inter

amicos regios quidam Chryſermi filius Ptolemæus nomine, plurimum amicitia apud regem potés, C is antea libenter congreſſu colloquioq; Cleomenis utens, magnam ſecum ob diuturnam conſuetudinem familiaritatem contraxerat. Is igitur à Cleomene accerſitus, ad colloquium uenit, ſuſpicionem eius quoad poterat uerbis extenuans, & regem excuſans. Inde poſt longum ſermonem diſcedens Ptolemæus, non animaduertit Cleomenem inter amicos uſque ad ianuam domus ſe proſequentem: quapropter cuſtodes grauiter obiurgans arguebat, quod tam uaſtam belluam, tamq; cuſtoditu difficilem, adeo negligenter cuſtodirét. Ea uerba cum audiſſet Cleomenes, priuſquam Ptolemæus animaduerteret retrocedens, omnia ſicut acta fuerant ad ſocios retulit. Cuncti igitur omni quam antea habuerant ſpe deſtituti, atque ad iracundiam concitati, quonam pacto Ptolemæi iniurias ulciſcerentur, conſultabant, utq; mortem rebus geſtis & Sparta dignam obirent, nec expectarent quoad uelut pinguefactæ uictimæ apud aras mactarentur. Neque enim tolerandum uidebatur, Cleomenem qui oblatas ob Antigono forti & bellicoſo uiro conditiones, repudiaſſet, tunc ocioſum mitrati regis ceſſationem ab aliis muneribus expectare, quoad ſcilicet tympanum deponere, & finire thiaſum eos iubeat, quos ad ſe interficiendum mittere uelit. Poſtquam igitur tali conſilio talia ſibi agenda ſtatuerunt, cum forte Canopum ſeceſſiſſet Ptolemæus, primo quo pacto cuſtodia euaderent, conſilium inierunt.

Conſuetudo Aegyptiaca

Erat apud Aegyptios reges conſuetudo, ut qui interficiendi cauſa in cuſtodia tenebátur, pridie quàm interficerentur, cœnam & munuſcula quædam ex regis aula miſſa acciperent. Ea munera Cleomenis amici clanculum magnitudine & ſplendore aucta intulerunt, carceris cuſtodibus deceptis, qui illa à rege miſſa arbitrabantur. Eorum munerum magnam partem Cleomenes corona ſuperimpoſita cuſtodibus donauit, & ipſe cum amicis accumbens ſpectantibus illis epulatus eſt. Fertur autem citius aliquantulo quàm ſtatuerat negocium ſuſcepiſſe, quòd familiarem quendam huius rei conſcium cum muliere quam amabat extra carcerem tunc eſſe cognouit. Veritus igitur ne per ipſum res patefieret, cum iam meridies aduenìſſet, & cuſtodes uino grauatos capere ſomnum animaduerteret, indutus tunicam, chlamyde uero circa ſiniſtram obuoluta, unà cum amicis eodem modo inſtructis è carcere exiliuit. Erant autem omnes numero tredecim, inter quos Hippotas cum eſſet altero pede claudus, primo quidem impetu unà cum reliquis carcere egreſſus eſt. Poſtquam uero ſui cauſa ſocios tardius progredientes agnouit, iuſſit ut ſe prius interficientes abirent: neque enim æquum eſſe tantæ rei agendæ occaſionem ob unius inutilis uiri ſalutem amitti. Forte ciuis quidem ante carceris fores equo uehebatur, huic equo Cleomenis ſocii Hippotam, priore equite deiecto, impoſuere. Inde per uicos plateasq; diſcurrentes, ciuium multitudinem ad libertatem uoca- D bant, quibus tantum duntaxat roboris inerat, ut Cleomenis uirtutem atque audaciam admirantes laudarent, ſequi uero aut auxilium ferre nemo auderet. Cum igitur Chryſermi Ptolemæum è regia forte uenientem offendiſſent, in eum facto impetu, tres Cleomenis ſocii obtruncant. Inde alterum Ptolemæum qui cuſtodiendæ ciuitati præfectus erat, curru aduerſus eos uenientem diſſipatis comitibus, & in fugam uerſis, detractum è curru interficiunt. Poſt hæc ad arcem ciuitatis iter dirigunt, carcerem qui propè erat, refringere meditati, ut eorum qui illic detinebantur ad rem peragédam opera uterentur. Sed cuſtodes carceris tumultu audito, fores antequam eò peruenirent clauſas munietant, ita ut id quoq; cœptum irritum caderet. Tunc incertus cõſilii Cleomenes, huc illuc errabundus ciuitatem peruadebat, & nemine ad ferendum auxilium procedente, ſed ob timorem ab eius conſpectu fugientibus cunctis, Nihil mirum eſt, inquit, ſi talibus uiris qui libertatem negligunt, mulieres etiá dominantur. Inde ad amicos conuerſus hortabatur ut rebus antea geſtis dignam mortem oppetere uellent. Et primus quidem Hippotas ab adoleſcente quodam, cum id ab eo petiſſet, uulneratus interiit.

Cleomenis et ſociorum ſibi conſcita mors

Poſt hunc aliorum quiſq; prompto atq; intrepido animo ſeipſum iugulauit, præter unum Panteũ, qui primus in occupanda Megalopoli murum conſcenderat. Hunc forma corporis inſigné & cõſilio ac robore præſtanté uehementer amauerat Cleomenes, & tunc ei præceperat, ut non antea ſibi ipſi manus afferret, q̃ ſe ac cæteros omnes mortuos cõſpexiſſet. Omnibus igitur iam humi proſtratis, accedens Panteus ſingulorũ corpora pugione perfodiens ſcrutabatur, nequis forte uiuens eũ lateret. Poſtquam uero cæteris tentatis ſolus intentatus reſtabat Cleomenes, ad eum quoq; accedens pedis plantam pugione percuſſit. Cumq; illum faciem ad ictum uertiſſe conſpiceret, propius accedens atq; exoſculatus, iuxta conſedit. Poſt ubi illum quoq; expiraſſe cognouit, eius cadauer circumplexus ſeipſum iugulauit. Cleomenes igitur cum annos ſexdecim Spartæ regnaſſet, uir qualem antea diximus, in hunc modum uita functus eſt. Fama igitur huius rei per urbem diffuſa, Cratiſicha quanquam ingentis generoſiq; animi mulier, ad tantæ calamitatis nunciũ mente excidere uiſa eſt. Itaq; Cleomenis paruos filios circumplexa, eiulatu ingenti Cleomenem deplorabat. Verũ ex pueris qui natu maior erat, ſummas ædium partes conſcendens, nemine tale aliquid ſuſpicante, ſeipſum è tecto præcipitauit: & quanquam tali caſu grauiter afflictus eſſet, non tamen interiit, uerum ſeſe alleuans ingenti gemitu querebat, quod tantos dolores morte finire non potuiſſet. Cum hæc Ptolemæo nunciata eſſent, Cleo-

menis

A menis corpus pelle nudatum ſublime appendi iuſſit, filios autem eius ac matrem cæteraſq; mulieres interfici, inter quas erat Pantei de quo antea diximus, uxor, corporis forma, & uirtute animi præclariſſima, quæ cum primo connubii tempore uirum ſupra quàm dici poteſt, adamaſſet, nunquam ob fortunæ uarietatem quicq̃ de illius amore mutauerat. Ea igitur cum uirum è patria diſcedere uelle intellexiſſet, unà ſecum enauigare uolens à parentibus prohibita, atq; in cuſtodia detenta fuerat. Verũ paulo poſt cum equum & aliquantulum pecuniæ clanculum paraſſet, noctu è ciuitate diſcedens celeriter Tænarum peruenit: an nauem quæ Ægyptum petebat conſcendens ad uirum peruenit, cum quo moderate fortunam exilii perferens, hilariter iucundeq; uitam duxit. Hæc igitur cum unà Cratiſiclia ad ſupplicium traheretur, illam manu deducens & peplum ſubleuans, bono animo eſſe hortabatur: quæ & ipſa ad mortem intrepida, nihilq; animo deiecta, unum duntaxat miniſtros rogabat, ut antea ſibi mori liceret, q̃ pueros interfectos ìtueretur. Poſtquam uero ad ſupplicii locum deuenere, miniſtri pueros primum ſpectante Cratiſiclia, ſubinde ipſam quoq; interfecerunt, cuius in tãtis calamitatibus hæc una uox audiebatur, Quonam o filii abiiſtis? Sola iam Pantei ſupereat uxor, quæ robore & proceritate corporis præſtans, mulieribus cum morerentur ueſtes circa corpus (ne turpiter iacerẽt) tacita ac ſine gemitu componens, egregie ſingulis pro rerum conditione ſuam operam præſtitit. Ea igitur cum ſe ſolam ſupereſſe animaduerteret, ſeipſam quo mori uolebat habitu componens, neminem ad ſe accedere, aut corporis partem aliquã præter iugulum, nudam aſpicere paſſa eſt, ac mortem fortiſſimo etiam uiro dignam obiit, cum à nemine poſt mortem corpus uelari, aut alio pacto componi petiſſet: quippe cum moriens eum ornatum atq; id uelamentũ corpori prætenderat, quod uiuens ſua conſtãtia atq; ĩtegritate cõparauerat. Lacedæmoniarũ igitur mulierum tragica (ut ita dixerim) in extremis temporibus cum uiris certatio, uirtutem à fortunæ iniuriis tutã atq; inuiolabilem eſſe declarat. Poſt dies uero non multos accidit, ut qui Cleomenis corpus cruci affixum ſeruabant, nunciarent ſeſe draconẽ permagnum uidiſſe, qui cadaueris corpus circũplexus, ita illius faciẽ tegebat, ut nullam auem ad eã depaſcendã accedere pateretur. Qua de cauſa reuerentia quædã & diuinitatis opinio regi accesſit. Igitur mulieres ſacra quædã ad expiandũ facinus inſtituere, quod uirum diis amicum ſupraq; humanam ſorté aliquid habentẽ interfeciſſent. Paulatim inde in uulgus huius rei fama percrebuit. Itaq; concurrentes ad eum locum Alexandrini ciues, heroem fuiſſe Cleomenẽ, & deorum filium prædicabãt. Nec antea huiuſmodi ceſſauit opinio, q̃ à ſapientibus uiris huius rei cauſa prodita eſt. Tradunt enim, ſicut ex bobus apes, ex equis fuci, ex aſinis crabrones germinantur, ita humana corpora, & præſertim medullas, humoremq; ex eis profluentem, ſerpentes producere. Itaque non abſque ratione permoti antiquiores, heroibus draconem conſecrarunt.

Cratiſiclia Cleomenis matris & filiorũ ac fœminarũ Spartiatarũ mors.

Draco cur heroibus conſecratus.

TYBERII ET CAII GRACCHORVM VITA

LEONARDO ARETINO INTERPRETE

DE AGIDE & Cleomene quæ dicenda fuerunt ſuperius enarratis, nũc in Romanorum partem non minores habituram caſus, Tyberii & Caii Gracchorum hiſtoriam opponemus. Pater his fuit Tyberius Gracchus, cui quanquam duobus conſulatibus, duobuſq; triumphis, & inſuper cẽſuræ gloria inſigni, multo plus tamen ex uirtutibus eius quàm ex magiſtratibus atq; honoribus aderat dignitatis. Itaq; Corneliam Aphricani eius qui Annibalem ſuperauit, filiam, licet non amicus, ſed aduerſarius in Repu. foret, uxorem habere meruit, quam uſqueadeo dilexit, ut duobus in lecto anguibus comprehẽſis, cum aruſpices eius rei gratia acciti, nec ambos quidem interfici, nec dimitti ambos permitterent, ſed ſi maſculus necaretur, Tyberio, ſi fœmina, Corneliæ mortem portendi affirmarent, ob amorem uxoris, & ſimul quod maiori natu præmoriendum ſibi arbitrabatur, maſculo angue necato fœminam emiſiſſe, atque ita ut aruſpices prædixerant, nõ multo poſt ipſum interiſſe ferunt, duodecim filiis ex Cornelia relictis. Cornelia uero puerorum atque domus cura poſt mortem uiri ſuſcepta, eum amorem erga filios, eamq; diligentiam ac magnitudinem animi præſtitit, ut non male conſuluiſſe Tyberius uideretur, pro tali uxore morte prærepta. Nam & Ptolemæi regis nuptias reſpuit, cum ille regni & diadematis communicationem offerret: & in uiduitate perſeuerãs, cæteris pueris amiſſis, unam ex filiabus quæ Aphricano minori poſtea nupſit, & duos ex filiis, de quibus hæc ſcribimus, Tyberium & Caium ſuperſtites ſic ſplẽdide educauit, ut cum magnitudine indolis cæteros omnes Romanos ſine controuerſia anteirent, doctrina tamen quàm natura præualuiſſe uideãtur. Cum uero ut in Pollucis & Caſtoris imaginibus picturiſq;, diſſimilitudines quædam inter pugi

lem & curſorem in ipſa eorum ſimilitudine appareant, ſic iſtorum adoleſcentium dum ad liberalita- C
tem, temperantiam, intelligentiam, & magnanimitatem ſimiliter feruntur, magnæ in adminiſtratio-
ne Reipu. & in cæteris rebus uel proſperis uel aduerſis diſſimilitudines apparuerint, non alienum exi
ſtimo eas præmittere. Tyberius igitur uultu & aſpectu & motu corporis mitis ac placidus erat, Caius
autem uehemens & ingentis ſpiritus. Itaque Tyberius locum pulpiti, in quo aſcendens conſtiterat, ho
neſte decoreq́; in dicẽdo ſeruabat. Caius primus Romanorum per pulpitum ambulaſſe, & togam ab
humeris diſſoluiſſe dicitur: ut de Cleone Athenienſi ſcribunt primum concionatorum reſcidiſſe inuo
lucrum pallii, & coxam percuſſiſſe. Sermo autẽ erat Caii quidem terribilis, & ad indignationem pro-
prus, Tyberii uero dulcis, & ad miſerationem aptior. Oratio præterea in Tyberio dilucida & planè
elaborata, in Caio efficax & redundans. Eodem modo in uictu & menſa Tyberius facilis & modi-
cus, Caius ſi ad alios comparetur, continens auſterusq́;: ſi uero ad fratrem, ſumptuoſus & nimius.
Obiectum eſt ei à Druſo, quòd Delphines argenteos emiſſet pro ſingulis libris mille ducentarum
quinquaginta drachmarum. Mores item eodem modo ut de oratione oſtendimus. Tyberius mitis
& placidus, Caius acer & uehemens, ut ſæpe in dicendo ira efferri, & ad iurgia ac maledicta irritari, ora
tionemq́; perturbare conſueuerit. Itaque huius exceſſus remedium machinatus, Licinium quendam
haud inſulſum ſeruum poſt ſe in pulpito collocabat, qui quoties exaſperari, ac longius ob iram pro-
trahi uocem ſentiret, uocali organo, quo notas deducere ſolent, mollem emittebat ſonum, quo ipſe
admonitus, & quaſi ex certamine reuocatus uehementiam illam atque contentionem nimiam remit-
tebat. Diſſimilitudines quidem igitur inter eos tales erant. Audacia uero in hoſtes, iuſtitia in ſubdi-
tos, diligentia in magiſtratibus, abſtinentia & integritate iuxta inſignes. Aetate nouem annis Caium
Tyberius anteibat, quæ res potentiam eorum diuiſam temporibus nec in unum robur concurren-
tem facilius labefactari permiſit, magnumq́; ad res gerendas ſublato mutuo auxilio attulit detrimen
tum. Seorſum igitur de utroque dicendum eſt, ac primo de Tyberio qui prior fuit ætate. Ille igitur
ſtatim à pueritia ita clarus atque inſignis fuit, ut confeſtim in collegio augurum fit receptus ob uirtu-
tem magis quàm ob nobilitatem. Oſtendit uero Appius Claudius uir conſularis atque cenſorius,
princepsq́; ſenatus, & magna per id tempus autoritate excellens. Nam cum augures unà cœnarent,
compellans Tyberium, eiq́; gratulatus, filiæ nuptias obtulit: quas cum adoleſcens læto animo ſuſci-
peret, ſponſione ſic facta, rediens domum Claudius, ab ipſa ianua ſtatim uxorem Antiſtiam magna
uoce appellans, Claudiam uiro ſe ſpopondiſſe nunciauit. At uero Antiſtia ſtupens, Quid hoc feſtina D
tionis eſt? inquit. Num ædepol Tyberium Gracchum illi ſpõſum tradideris? Nec ſanè me fugit hæc
quæ modo dixi, nonnullos de Graccho patre & Aphricano tradidiſſe; ſed plures ita tradunt ut nos
ſcripſimus: & Polybius poſt mortem Aphricani nupſiſſe Corneliã Graccho affirmat, ex ſententia ami
corum omnibus prælato, cum à patre inupta indeſpõſataq́; relicta eſſet. Prima Tyberii militia ſub mi
nori Scipione in Aphrica fuit, in qua cũ ipſi duci contubernalis eſſet, natura ipſius celeriter cognita, &
ad imitationẽ uirtutũ traditus, cõfeſtim modeſtia atq; fortitudine cæterã iuuentutem egregie ſupera
uit, primusq́; omniũ murum hoſtium cõſcendit, ut Fannius teſtat̃, qui ſe quoq; unà cum Tyberio aſcẽ
diſſe, atq; eius muneris participem fuiſſe ait. Itaq; & præſens exercitui plurimũ charus fuit Tyberius,
& abiens deſiderium ſui apud milites ingens reliquit. Poſt hanc militiam quæſtor Romæ creatus, cũ
C. Mancino cõſule uiro haudquaquam improbo, ſed tamen ignauiſſimo omnium Romanorum du
cum, cui ſorte euenerat, contra Numantinos profectus, in grauibus aduerſisq́; caſibus non ſolum inge
nium ac magnitudo animi eius emicuit, uerumetiam quod mirabile eſt, incredibilem erga imperato-
rem ſuum reuerentiam ſeruauit, cum ipſe conſul præ magnitudine calamitatum nec ſe quidem eſſe
conſulem meminiſſet. Victus enim ingentibus prælis, tentauit noctu aufugere. Quod ubi hoſtes co-
gnouerunt, occupatis propere caſtris, & fugientem exercitum perſecuti, extremisq́; eorum cæſis, reli-
quis uero circumuentis & in loca inuia compulſis, eò rem perduxere, ut conſul deſperatis rebus, cadu
ceatorem ad perendam pacem hoſtibus mitteret. At illi ſe credere nemini præterquam Tyberio aſſe
rẽtes, ut ipſe ad eos mitteretur poſtularunt. Hoc uero cũ ipſius Tyberii fama, quæ apud hoſtes quoq;
peruaſerat, tum etiam Gracchi patris memoria faciebant, qui aduerſus Iberos bellum gerens, pacem
cum Numantinis firmauerat, eamq́; ſemper apud populum recte iuſteq́; defenderat. Miſſus igitur ad
hoſtes Tyberius partim ſuadendo, partim recipiendo, fœdus firmauit, ac per eum modum uiginti
millia Romanorum ciuium abſq; auxiliariis & aliis qui extra ordinem ſecuti erant, ſeruauit. Cum ue
ro inter cæteram prædam quam hoſtes captis diripuerant caſtris, tabulæ quoq; Tyberii rationes quæ-
ſturæ cõtinentes amiſſæ fuiſſent, recordatus earum Tyberius, ac plurimi faciens eas ſecum deferre,
hoſtibus iam domum reuerſis, cum quatuor familiaribus Numantiam profectus, ac iuxta urbem cõ-
ſiſtens principibus Numantinorum ad ſe uocatis, rogauit ut ſibi tabulas reddi iuberent, ne inimico-
rum calumniis obnoxius fieret, ſi rationem adminiſtratorum reddere nequiret. At Numantini occa
ſionem ſibi præſtitam lætati, ab eo poſtularũt ut urbẽ introiret, deliberabundumq́; adeũtes, ac manu

Tyberius in augurũ collegio receptus.

prenſantes

A prenſantes orabant ne ſe amplius hoſtes,ſed amicos putaret,fideretq́;. Viſum eſt igitur ſibi ut urbem
intraret,cum tabularum recuperandarum gratia,tum ne diffidentia hoſtes irritarentur . Ingreſſus
itaq; urbem primum conuiuio liberaliter acceptus,deinde tabulæ reſtitutæ : data inſuper ei poteſtas,
ut quicquid uellet arbitrãtu ſuo ex præda deferret,nihil præter thus ſacrificii cauſa paratum aſſum-
pſit. Vbi uero Romam rediit,ac fœdus iudicio omnium uelut dedecus Romani nominis improbare
tur,cenſentibus cunctis ut more maiorum in bello aduerſus Samnites olim ſeruato,conſul cum quæ
ſtore ac tribunis militum nudi hoſtibus traderétur,milites,quorum pleriq; ex plebe Romana erant,
ad Tyberium concurrentes,& fœda ipſa in conſulem,ſalutaria uero & in ipſis malis remedia in Ty-
berium referentes,tandem effecerunt,ut Tyberii gratia,quæ apud populum Romanũ maxima erat,
cæteris quoque præter unum Mancinum parceretur . Videtur autem & Scipio Aphricanus potens
per id tempus in Repub. Tyberio ad ſalutem profuiſſe,ſed nihilominus aduerſus Scipionem quere-
læ iactabantur,quod non & C. Mancinum conſulem ſeruaſſet,quòd fœdus Numantinum per homi
nem ſibi familiarem & affinem firmatum improbari paſſus eſſet. Huiuſmodi autem querelæ quoniá
ab amicis ſtudioſisq; Tyberii emittebantur,offenſam quandam ac ſimultatem inter Scipionem & Ty
berium contraxerunt. Nihil tamen maioris momenti ea res habuit . Atque ego puto,ſi fuiſſet domi
Aphricanus tempore contentionum illarum,quas poſtea Tyberius ſubiit,ipſum non ſic fuiſſe peritu-
rum. Sed quo tempore de lege agraria à Tyberio certatum eſt,eo tempore Aphricanus apud Numan
tiam bellum gerebat. Motus eſt autem Tyberius ad eam legem ferendam iſta de cauſa. Romani quá *Vide Appe.*
rum uicini agri hoſtibus adimebant , partim nenundare , partim in publicum redigere,ac egenis ciui- *li. 1. ciui*
bus pro modica penſione utendum tradere conſuerunt . Sed cum cœpiſſent diuites eas penſiones
augere,pauperesq; excludere,lata eſt lex,quæ ſupra quingenta agri iugera ciuem Romanum habere
prohibebat. At ea res paucos annos aduerſus locupletes auxilio fuit . Nam primo ſubditis ad condu-
cendum perſonis fraus legi fiebat,deinde aperte iam per ſeipſos diuites propriis nominibus occupa-
re agros cœperunt. Ita ergo exagitatis hominibus neque militiæ dare nomina , neque filios extollere
cura erat,eoq; proceſſura uidebatur res,ut breui exhauſta liberorum multitudine,ſeruis ac barbaris
per quos diuites colebant agros,tota Italia compleretur . In hac igitur parte Reipublicæ primus C.
Lælius Scipionis amicus ſuccurrere inſtituit ,ſed aduerſante locupletum factione , ueritus turba-
tionem atque diſcordiam ciuitatis,ab incepto deſtitit,ob eamq; rem ſapiens eſt poſtea uocitatus. At
uero Tyberius ut primum tribunus pleb. creatus eſt,eam actionem ſuſcepit autoribus(ut plerique
ſcripſerunt) Diophane rhetore Mitylenæo tunc in Italia exulante , & Bloſſyo Cumano Antipatri
B Tarſenſis philoſophi diſcipulo,ad quem ſunt quædam ab Antipatro ſcripta . Nonnulli Corneliam
matrem aſſerunt ſæpius obiurgando natos, quòd ipſa Scipionis Cornelia non Gracchorum uulgo
appellaretur,adoleſcentem impuliſſe ad hanc actionem ſuſcipiendam. Alii ob æmulationem Spurii
Poſthumii æqualis ſui , quem ab exercitu rediens auctum potentia ac celebritate nominis offendit,cu
pidinem inceſſiſſe Tyberium credunt , inſigni aliqua & memorabili actione præcellere . Caius uero
frater in oratione quadam ſcribit Tyberium Numantiam proficiſcentem,dum per Tuſciam iter fa-
ceret , ſolitudine liberorum & inductione ſeruorum proſpecta , tunc primum ad legem agrariam,
ſibi quidem funeſtam , animum intendiſſe. Plurimum uero ipſum plebs Romana impulit per lite-
ras in fornicibus & monumentis ac parietibus inſcriptas,efflagitans ut agros publicos egenis adem-
ptos reſtitueret . Non tamen per ſeipſum legem ferre aggreſſus eſt , ſed præſtantiſſimorum uiro-
rum conſilium adhibuit:inter quos Craſſus pontifex maximus,& Mutius Scæuola iuriſcõſultus,qui
per id tempus conſul erat,& Appius Claudius ſocer,fuerunt. Nec uidetur lex ulla aduerſus tantam
iniuriam mitius ac lenius perſcribi potuiſſe . Nam quos oportebat pro iis quæ contra leges fecerant
pœnas ſubire,& quos iniuſte tenuerant agros cum perceptis fructibus reddere,eos accepto pretio
dimittere,& egenis ciuibus tradi iubebat . Sed ea lex ut plebi grata , ſic animos locupletum offen-
dit. Itaque ob auaritiam legem,ob iram uero atque inuidiam autorem obtrectantes,plebem deter-
rere cœperunt,quaſi ea lex euerſionem Reipub. libertatisq; produceret. Sed fruſtra id conati . Nam *Facundia*
Tyberi facundia quæ malam etiam cauſam ſuſtinere potuiſſet , tunc iuſtam honeſtamq; dicendi ma- *Tyberii.*
teriam nacta,ſuperior inexpugnabiliſq; euadebat. Pauperum enim adſtante plebe cauſam agens di-
cere ſolebat,Feras quidem beſtias luſtrum atq; tectum quò ſe recipiant in Italia habere,illis uero qui
quotidie pro Italia pugnent atq; intereant,præter aerem,ignemq;,nihil in Italia eſſe,ſine lare,ſine ſe-
de cum liberis coniugibusq; uagari. Mentiri autem imperatores Romanos,cum milites hortantur ut
pro aris atque focis adnerſus hoſtes depugnent : carere enim iis Romanos;ciues , non lares paternos,
non monumenta maiorum eos tenere , ſed pro aliena luxuria opulentiaq; pugnare , pro aliis uul-
nera ac mortes ſubire,dominos orbis terrarum uerbo quidem appellari , re autem uera terræ gle-
bam non habere. His & huiuſmodi uerbis in concionibus grauiter & cum iuſta indignatione iactans,
& plebeio fauore receptis,nullus aduerſariorum ualebat reſiſtere. Quare omiſſa contentione uerbo-

Tribunorum plebis poteſtas.

rum, ad M. Octauium adoleſcentem grauem atque honeſtum Tyberiiq́; familiarem, locupletes con- C
fugerunt. Erat autem Octauius & ipſe tribunus plebis, qui licet ab initio ob amicitiam Tyberii re-
cuſaret aduerſus eam legem intercedere, tamen poſtea multitudine rogantium uictus interceſſit. Eſt
autem tribunorum plebis maxima in prohibendo poteſtas. Vno enim prohibente, nihil alii etiam
ſi complures ſint, efficere poſſunt. Irritatus ergo ob interceſſionem Tyberius, lege illa priori mite
& humaniter ſcripta reiecta, aliam plebi magis gratam legem promulgauit, ut agri qui contra leges
poſſeſſi erant, dimitterentur, nulla mentione pretii facta. Erant igitur quotidie inter Tyberium
Octauiumq́; in concione certamina, in quibus licet ſummo ſtudio ardoreq́; contenderent, nihil ta-
men contumelioſum unquam, nec uerbum quidem non probum ab alterutro decidiſſe ferunt.
Non ſolum etiam in ludis (ut uidetur) uerumetiam in contentionibus atque iris probitas naturæ
educatioq́; modeſta conſpicitur. Conatus eſt Tyberius ſi poſſet M. Octauium interceſſorem, quo-
niam & ipſe multum publici agri poſſidebat, ab incepto mouere, reſtitutione agrorum ſuorum ex
propriis facultatibus, licet non admodum ſplendidis, oblata. Per quam oblationem cum nihilo magis
Octauius deſiſteret, Tyberius edicto ꝓpoſito, omnes urbanos magiſtratus agere quicq̃ inhibuit, priuſq̃
de lege agraria ad populum referretur. Aerario autem ſigilla impreſſit, ac per quæſtores quicquam
depromi aut importari uetuit, pœna adiecta ſiquis contra egiſſet. Qua conterriti magiſtratus ſingu-
li propria officia dimiſerunt. Ob hoc edictum locupletes cuncti ueſtes mutauere, & mœſti ac ſordida
ti circuibant forum, nec ſecus paratis clàm percuſſoribus, necem Tyberio machinabantur. Ille uero
palàm gladium, quem dolonem uocant, accinctus ambulabat. Sed cum adeſſet comitii dies, populo
Gracchum ad rem perficiendam uocante, locupletes omnibus locis occupatis, magnam præbuerunt
turbationem. Sed nihilominus Tyberius multitudine fretus, cum dimouere eos poſſet, & iam id fa
cere aggrederetur, Manlius & Fuluius uiri conſulares Tyberium adeuntes, & manu prenſantes,
precibus & lachrymis orant, ne hoc agere uelit. At ille quantum nunquam antea periculum atten
dens, & ſimul reuerentia tantorum uirorum permotus, quid ſe facere uelint, percontatur. At illi
non eſſe ſe tantæ rei conſilio idoneos affirmantes, ut ſenatus arbitrio permitteret, ſuaſerunt. Ve-
rum ubi frequens ſenatus ob potentiam locupletum nihil perficere ualuit, conuerſus ad rem non le
gitimam neque humanam, Octauium amouere tribunatu inſtituit. Ac primo quidem mulus uer-
bis ſuppliciter eum rogauit ut ab incepto deſiſteret, populoq́; Romano concederet iuſta poſtulanti,
& parua pro magnis laboribus periculiſq́; habituro. Deinde ut ille hoc negauit, non poſſe ambos
in eodem magiſtratu æquali poteſtate præditos, de maximis rebus contendentes, ſine bello euade- D
re, cæterum unam ſe medicinam intueri inquit, ut alteruter eorum magiſtratu abrogaretur. Itaque
de ſe primo Octauius referret, ſtaturum populi Romani iudicio, ſtatimq́; ſi iuberet tribunatu abitu-
rum. Hoc quoque repudiante Octauio, ſe de illo relaturum eſſe dixit, niſi ſententiam mutaret. His
ſimul dictis concionem dimiſit. Poſtea uero die reuocata concione, rurſus Octauium uerbis mouere
conatus eſt: quibus fruſtra conſumptis ad populum tulit de Octauii abrogatione, ſtatimq́; tribus in
ſuffragium ire iuſſit. Erant tribus quinque & triginta, quarum cum decem & ſeptem iam Octaui-
um abrogaſſent, unaq́; duntaxat reſtaret ad rem perficiendam, paulumper ſiſtere iubens, iterato ad
Octauium conuerſus eſt, rogans atque obteſtans, ut ab interceſſione deſiſtere uellet, néue ſibi hanc no
tam inuri pateretur, ſimulq́; ſpectante populo Romano ipſum reuerenter complexus deprecabatur.
His precibus Octauium nonnihil motum ferunt. Nam & impleſſe oculos lachrymis, & aliquanto
cum ſilentio ſteuiſſe tradunt. Sed ubi ad locupletes proſpexit (aderant enim in concione) quaſi uere-
cundia adductus generoſe reſpondit, ut quod uellet Tyberius exequeretur. Eo igitur abrogato popu
li iuſſu, miſſus à Tyberio libertus apparitor de tribunali illum detrahere uoluit. Concurſus à locu-
pletibus ac plebe factus, rixaq́; ſic exorta, quòd indignum ſpectaculum uideretur Octauium à lictori-
bus contumelioſius auelli, Octauius per tumultum euaſit. Liberto autem (nam libertis apparitoribus
Gracchus utebatur) lumina effoſſa. In hoc lex agraria fertur, treſq́; uiri ad agros diuidendos creantur,
Tyberius ipſe legis autor, Appius Claudius ſocer, Caius Gracchus frater, non præſens ille tunc, nam
apud Numantiam cum Scipione militabat. In locum autem Octauii Mutius quidam Tyberii clien
tulus in tribunatu ſuffectus. Quibus rebus perculſi locupletes, & Gracchi potentiam ueriti in ſenatu
aduerſabantur, petentiq́; ex more tentorium publicum, quo in diuiſione agrorum uteretur, aliis
etiam leuioribus ex cauſis ſæpe conceſſum, denegarunt. Expenſas uero in ſingulos dies nouem nu-
mos ſtatuerũt, autore Naſica, qui propter multitudinem poſſeſſionum legi agrariæ infenſus, uel acer
rimum inimicum ſe Tyberio præſtabat. Plebs autem multo magis & ipſa exarſerat aduerſus locuple
tum iniurias, ac repente quodam ex amicis Tyberii defuncto, ſigniſq́; ueneni apparentibus, magno
concurſu atq́; clamore plebis funus celebratum. Cadauer enim igne diſruptum tantam uim putridi
humoris effuderat, ut flamma extingueretur, nec inſtaurato igne cremari potuit, priuſquã in alium lo
cũ transferretur: tandem omni arte adhibita uix fieri potuit, ut ignis cadauer attingeret. Ad hæc Tybe

rius ut

A rius ut magis plebem irritaret, ueſte mutata, natos in concionem adduxit, & quaſi ſibiipſi diffideret, eorum ac matris ſalutem plebi commendauit. Poſt hæc Attali Philopatri defuncti teſtamento à Pergamenis Romam tranſmiſſo, in quo popu. Roma. hæres ſcriptus fuerat, ſtatim Tyberius ad populum tulit, ut regia pecunia ciuibus Romanis, quibus agri dabantur, pro cultura aſſignaretur. De oppidis autem quæ Attali fuiſſent, nihil ad ſenatum, ſed ad popu. Roma. pertinere prædicabat. Hoc uel maxime ſenatum offendit. Itaque Pompeius in ſenatu aſſurgens, ſe uicinum eſſe Tyberii, ac ob id exploratum habere inquit, diadema & purpuram ex regia gaza per Eudemum Pergamenum Graccho delatam, tanquam Romæ regnaturo. Q. uero Marcellus Tyberium obiurgauit, quo'd patre Graccho cenſuram gerente, quoties redirent à cœna Romani ciues, lumina extinguere ſolebant, ne conuiuiis ac uoluptatibus nimium dediti uiderentur: cum filio autem audaciſſimi ac perditiſſimi ex plebe homines pernoctare conſpiciantur. Titus Annius neq; ſapiens neque humanus uir, cæterum interrogare ac reſpondere promptus, cum dixiſſet Tyberium collegam ſuum ſacroſanctum uiolaſſe, ac Tyberius aduocata confeſtim plebe Annium accuſaret, inferior & eloquentia & autoritate Annius ad ſuas argutias confugit, ac ut paucis audiretur ante accuſationem obſecrans, concedente Tyberio, ſic interrogauit: Si tu, inquit, Tyberi, condemnare me uelis ac propellere, egoq; de tuis collegis aliquem appellabo, an illum mihi auxiliari uolentem abrogabis? Ad hanc interrogationé dicitur Tyberius quanquam diſertiſſimus ac promptiſſimus erat, obmutuiſſe. Tunc igitur concionem, quam Annii accuſandi cauſa uocauerat, re infecta dimiſit. Sentiens autem illa quæ circa abrogationem Octauii geſta erát, non ſolum potentibus, uerumetiam multitudini moleſta ac grauia uideri, pollutam ac deiectam tribunitiam poteſtatem, quæ ſacroſancta hactenus fuerat, arbitrantibus, orationem habuit, cuius non ab re fuerit ſententias paucas hic annotare, ut copiam ac facundiam eius uiri intelligere ualeamus. Eſſe quidem ſanctum & inuiolabilem Tribunum pleb. ex eo, inquit, quo'd plebi conſecratus, eiusq; innititur poteſtate. Itaq; ſi aduerſo animo iniuriam plebi faciat, eiusq; robur impediat, aduerſeturq;, ipſum per hoc ſe priuatum reddidiſſe, cum ea non agat pro quibus honor ſibi fuerat demandatus. Nam & Capitolium euertere, & naualia incendere tribunum plebis ſiquis ſinat, non ob hoc tribunum plebis eſſe deſiſtere, ſed malum tribunum eſſe: quo'd ſi plebem oppugnet, nequaquam tribunum remanere. Eſſe uero pergraue, ſi cõſul à tribuno pleb. in carcerem duci poſſit, ipſe autem tribunus à plebe deponi & abrogari nõ poſſit, cum poteſtate cõceſſa ſibi à plebe contra atq; data fuerat, abutat. Conſulem nanq; & tribunum plebis à populo Ro. creari. Regiá quidem poteſtatem omnes omnino magiſtratus com-

Tyberii oratio pro tribunitiæ poteſtate abrogand.

B plexam, & inſuper maximis ſacerdotiis conſecratam fuiſſe, ſed nihilominus Tarquinium exactum à populo Romano, & propter unius regis ſuperbiam, regium nomen, ſub quo Roma condita atq; adaucta fuerat, omnino extinctum fuiſſe. Quid ita ſanctum ac religioſum, ut uirgines Veſtales? tamen ſiquã ipſarum deliquerit, uiua ſuffoditur. Deſinunt enim ſacroſanctæ & inuiolabiles eſſe, dum aduerſus deos delinquunt, per quos ſacroſanctæ & inuiolabiles habebantur. Nec ergo tribunum plebis, ſi plebem offendat, inuiolabilem ac ſacroſanctum eſſe per plebem amplius dignum eſt, cum qua pollebat potentia, eam ipſe ſuſtulerit. Atqui ſi iuſte tribunatum adeptus maiori parte tribuum decernente, quomodo non iuſtius ſibi auferretur, cunctis tribubus abrogantibus? Nihil eſſe uſque adeo ſacrum ac religioſum, ut res deorum immortalium numini dedicatas, attamen illas mutari & transferri poſſe iuſſu populi Romani nemo unquam dubitauit. Licuiſſe ergo populo Romano & tribunatum plebis quaſi munus quoddam dedicatum in alium transferre: quod autem tolli ac transferri poſſit, uel ex eo parère, quo'd ſæpe iam qui habuerunt, ſe ab eo magiſtratu iureiurando excuſauerant. Hæc & ſimilia Gracchus diſſerebat. Poſt hæc amicis minas ac factionem aduerſus eum initam ſentientibus, alioq; tribunatu opus fore ad ſalutem Gracchi cenſentibus, rurſus multitudinem aliis legibus per quas tempora militiæ detrahebat, & iudicibus tunc ſenatoribus æquum numerum ex equeſtri ordine admiſcebat, excitare, & aperte iam ſenatus potentiam concione magis quàm iuſtitia aut honeſtate oppugnare aggreſſus eſt. De his rebus cum ad populum referret, cerneretq; aduerſariorum partem ſupereſſe, quoniam non ſatis frequens multitudo conuenerat, concionem dimiſit. At poſtridie mutata ueſte in forum deſcendens, lachrymans ac miſerabilis, ac ſe metuere affirmans, ne inimici noctu aggreſſi eum necarent, ſic homines commouit, ut frequens multitudo circa domum eius præſidii cauſa excubias agerent. Prima uero luce, aues augurandi cauſa delatæ ſunt, quibus oblata eſca, nulla ipſarum præter unam prodiit, etiam cauca uehementer agitata, nec iſta ipſa quæ prodierat eſcam attingere uoluit, ſed ſublata ala ſiniſtra & collo producto rurſus in caucam ſe recondidit. Hoc ſignum propter id quod prius euenerat, magis Tyberium commouit. Erat enim illi galea qua in præliis utebatur magnifice ornata atq; inſignis, in ea angues oua pepererát, iamq; fœtus formati erant, quod accedente auium ſigno magis formidinem incuſſerat. Proceſſit tamen conuentione populi circa Capitolium audita, & domo egrediens pede limen offendit, adeoq; percuſſio uehemens fuit, ut unguis maioris digiti ſcinderetur, ſanguisq; profluens per calceum emanaret. Profectus inſu-

per aliquantulo, coruos ad ſiniſtram in ſtillicidio pugnantes conſpexit, lapiſq; ab altero coruorum dimotus, iuxta pedes eius in magna turba prolapſus eſt. Hoc non ſolum Tyberium, ſed etiam audaciſſimos eorum qui aderant, turbauerat. Verum Cumanus Bloſſyus tunc forte præſens, & pudẽdum & dolendum eſſe inquit, ſi Tyberius Gracchi filius, Scipionis nepos princepsq; populi Ro. ab uno coruo deterritus, ciues deſerat ſuos, nec uocatus exaudiat: nec inimicos tamen hoc in riſu poſituros, ſed quaſi regnet, & delicijs deditus ſit, calumniando occaſionem habituros. Interea nonnulli à Capitolio decurrentes, properare eum iubebant, utpote rebus proſpere ſuccedentibus. Profectus itaq; primo congreſſu præclare acceptus eſt. Nam & popularis plauſus apparenti ſublatus, prompteq; uia cõceſſa, globo etiam circundatus, nequis appropinquare poſſet. Deinde per Mutium tribus uocari coeptæ, ſed tamen per tumultum qui ab extremis oriebatur, fieri quicquam non potuit, miſtis atque incertis omnibus pellentium ac retinentium fluctuatione. Inter hæc Flauius Flaccus ſenator in eminentem locum euadens, ubi præ clamore ſtrepituq; multitudinis exaudiri uox non poterat, manu ſignificauit, uelle ſe cum Tyberio loqui. Iuſſu itaq; Tyberi per multitudinem receptus; ubi ad eum peruenit, nunciat diuites poſtquam conſulem mouere nequibant, conſilium de nece eius per ſeipſos agitare coepiſſe, eaq; de cauſa ſeruos ac libertos cum armis habere. Hæc ubi circunſtantes Tyberium audiuerunt, ſubito togis accinguntur, haſtilibusq; quibus multitudinem repriment de manibus miniſtrorum ablatis, fractisq;, ſeſe ad reſiſtendum propere compararunt. Sed illi qui longius aberant, hanc præparationem admirantes, cum quid ea res ſibi uellet percõtarentur, tangens caput ſuum Tyberius, periculum ſibi imminere ſignificabat. Hoc ſignum inimici maligne interpretati, quaſi regem diadema petere illum ſenatui nunciarent: ob quem nuncium cum omnes perculſi eſſent, Naſica prius cõſulem ut libertati ſuccurreret cohortatus: deinde ubi à conſule grauiter reſponſum eſt, nec ſe autorem fore inteſtini belli, nec quenquam Romanum ciuem ſine iudicio necaturum, ſi tamen aliquid decernat populus Romanus à Tyberio coactus, id ſe pro lege non habiturum. Proſiliens Naſica, Quando, inquit, conſul ciuitatem prodit, qui leges ſaluas eſſe cupiunt, me ſequantur. Hæc dicens licinia toga ſupra caput poſita, in Capitolium ire pergit, alijq; poſt eum toga circa brachium inuoluta ſecuti ſunt. At multitudo ob reuerentiam ampliſſimorum uirorum, aditum negare minime auſa, ſeſe retrahens comprimebat. Tulerant ab initio ij qui cum Naſica cæteriſq; aduenerant, fuſtes & clauas: inde uero ſubſelliorum fragminibus pedibusq; reuulſis, obuios ferientes, contra Tyberium euadebant. Cæde itaq; & fuga Tyberii ſociorum facta, cum ipſe Tyberius curſu euadere properaret, toga per quendam retentus, cecidit: ſurgenti uero P. Saturninus unus ex principibus pede ſubſelli caput percuſſit. Hic primam, ſecundam uero L. Rufus, de qua etiam gloriari ſolitus erat, plagam inflixit. Et alii uero circiter triginta mactati fuſtibus & lapidibus omnes, ferro autem nemo. Hanc primam poſt exactos reges contentionem fuiſſe tradunt, quæ ſanguine & cæde ciuium finiretur. Nam alias quidem nec paruas, neque paruis de rebus agitatas ita tranſegerunt, ut cedere magis inter ſe metu quidem plebis ſenatus, plebs autem pudore ac reuerentia patrum, quàm certare uiderentur. Et in hac ipſa contentione facile ceſſurus uidebatur Tyberius, ſi uerbis & autoritate eum flectere perrexiſſent. Et certe primo impetu in ipſum facto, perfacile ceſſit abſque pugna & uulneribus reſiſtendo illatis. Sed ira potius, atque odio locupletum, quàm ob eas quæ iactabantur cauſas, perpetrata cædes Tyberii uidetur fuiſſe, cuius magna fuerit coniectura, quòd in ipſum etiam mortuum crudeliter ſæuierunt. Non enim tolli corpus, nec fratri uel ad nocturnam ſepolturam poſtulanti cõceſſerunt, ſed in Tyberim unà cum aliis cadaueribus proiecerunt. Nec finis hic erat, ſed amicorum ac familiarium eius alios indicta cauſa in exilium pepulerunt, alios captos duriſſime trucidarunt: inter quos C. Villius in culeo cum anguibus inſutus necatus eſt. Necatus etiam Diophanes rhetor. At Bloſſyus Cumanus Tyberii familiaris ad conſules perductus, cum de rebus geſtis interrogaretur, ſe Tyberii iuſſu cuncta feciſſe reſpõdit. Ad hæc Naſica: Quid ſi te capitolium incendere iuſſiſſet, an id quoque feciſſes? Nunquam iuſſiſſet hoc, inquit, ſed ſi iuſſiſſet, paruiſſem. Nã pro utilitate popu. Roma. nec aliter unquam erat iuſſurus. Hic Bloſſyus tunc euadens in Aſiam ad Ariſtonicum fugit, rebusq; Ariſtonici deinde profligatis ſibiipſi mortem cõſciuit. Poſt mortem Tyberii, ut plebis dolor leniretur, ſenatus diuiſionem agrorum impugnare deſtitit, permiſitq; ut loco Tyberii alium eligerent ad agros diuidendos. Electus eſt igitur P. Craſſus Gracchorum affinis: filiam enim Craſſi, C. Gracchus uxorem habebat. quanquam tradit Cornelius Nepos non Craſſi, ſed Bruti, qui de Luſitanis triumphauit, filiam, C. Graccho nuptam fuiſſe: ſed plures ita tradũt, ut modo diximus. Sed cum grauis plebi foret Tyberii mors, & iam uindicta accuſatoresq; contra Naſicam pararentur, ſolicitus de ſalute Naſicæ ſenatus, liberam ſibi legationem in Aſia decreuit. Non enim obſcura erant populi Romani odia, ſed clamabant obuii, maledictiſq; inceſſebant, tyrannum cæde tribunitia foedatum pollutumq; & inexpiabilem uocitantes. Naſica igitur quanquam maximo ſacerdotio illigatus, tamen ea de cauſa Italiam dimiſit, ac ubi in Aſiam peruenit, haud multo poſt circa Pergamum interiit. Nec mirum ſi uſqueadeo Naſicam oderat populus Romanus, cum

Tyberii interitus.

Apianus principio lib. primi belli ciui.

C

D

Scipio

A Scipio ipſe Aphricanus, ſumma alias gratia fretus, parum abfuerit quin omni beneuolentia & charitate populi Romani deſtitueretur, quòd apud Numantiam cæde Tyberii nunciata ſibi, carmē Homeri pronunciauit in hanc ſententiam:

Sic pereant alii qui talia facere pergent.

Quodq; in concione rogatus, quid de morte Tyberii ſentiret, non placentem dedit reſponſionem. Ex quo factum eſt, ut plebs illi concionanti obſtreperet, quod antea fecerat nunquam, & ipſe ad maledicta in plebem irritatus eſt: de quibus in Scipionis uita ſigillatim diximus. C. autē Gracchus ſiue inimicos ueritus, ſiue ut inuidiam illis accumularet, ſtatim poſt mortem Tyberii fratris, omiſſo foro ſe in ocium tradidit, quaſi & tunc miſere & in futurum abiecte uitam acturus, ut etiam quibuſdam de ſe præſtaret ſermonem, quaſi ea damnaret quæ Tyberius geſſerat. Erat autem per id tempus admodum adoleſcēs. Nam Tyberium conſtat ante trigeſimū ætatis annum interiiſſe, quo, ut ſupra diximus, nouem annis Caius minor erat. Sed procedente tempore, cum mores in eo graues, & à pigritia, mollitie, auaritia, uoluptatibus alieni apparerent, facultasq; dicēdi ad rempub. comparata, ſtatim creditum eſt illum nequaquam in poſterum quietem acturum. Nam in defenſione cuiuſdā amici ſui Vectii nomine ita excelluit, ut cæteri oratores nihil à pueris differre uiderētur, multitudoq; eo dicente mirabili lætitia plauſuq; exultaret. Quibus rebus perculſa nobilitas, multa iam inde agitare cœpit, & ante proſpicere, quemadmodum efficere poſſet, ne C. Gracchus tribunus plebis crearetur. Forte euenit ut quæſtor in Sardiniam cum Oreſte conſule nauigaret. Id enim munus Caio forte impenſum inimicis eius gratum fuit, ſibi uero non ingratum, utpote qui noſſet non inferiorem ſe bello eſſe quàm in foro. Præterea adhuc roſtra ſuggeſtumq; perhorrens, nec plebi amicisq; rogantibus denegare ſuam operam uolens, omnino profectionem illam libenter ſuſcepit. Atqui opinio magna obtinuit C. Gracchum ſummi & abſolutum fuiſſe popularem, multoq; in ea re iudicio populi Tyberium fratrem anteiſſe: quod uerum non eſt, ſed neceſſitate potius compulſus, quàm iudicio animi, ſe ad rempub. contuliſſe uidetur. Scribit Cicero orator, C. Graccho omnes magiſtratus repudianti & in ocio uiuere cupienti, fratrem Tyberium in ſomnis uiſum dixiſſe: Quid tardas Cai? nulla eſt fuga, ſed ambobus unam uitam & unam mortem pro populo Romano certantibus fata ſtatuerunt. Cum uero in Sardiniam ueniſſet, ibi omnifariam uirtutē oſtendens, audacia quidem in hoſtes, iuſtitia in ſubditos, beneuolentia & obſeruantia erga conſulem, cæteram iuuentutem, temperantia autem & induſtria etiam ſeniores anteibat. Vehemēti atque peſtifera hyeme exercitum opprimente, cum conſul à ciuitatibus ueſtem militibus peteret, & illæ miſſis ad ſenatum legatis, ſe à

B præſtatione ueſtium excuſarent, nec aliunde ueſtiendi exercitum facultas conſuli permitteretur, magnoq; ob eam rem milites afficerentur incommodo, adiens ciuitates Caius effecit, ut ipſæ ſponte ſua ueſtem exercitui donarent. Ea Romæ nunciata, cum popularis gratiæ uiderentur, initio ſenatum turbarunt, & prius quidem ex Libya uenientes Micipſæ legati ingrate accepti fuerant à ſenatu, quod dicerent Micipſam C. Gracchi gratia frumentum in Sardiniam miſiſſe. Vt igitur Gracchum diutius in Sardinia detinerent, ut militibus ſucceſſores mitterentur, utq; Oreſtes conſul in Sardinia remaneret, decreuerunt, ut ſic Caius quoq; remanere compelleretur. Sed ille re intellecta, ſtatim ob iram è Sardinia nauigauit, Romæq; ex improuiſo conſpectus, non ſolum inimicis, uerumetiam amicis reprehēſionis cauſam aduerſus ſe præſtitit, quòd cōtra maiorū exēpla quæſtor ante cōſulem è prouincia deceſſiſſet. Attamen cum de ea re apud cenſores accuſaretur, ratione habita ſic mentes omnium mutauit, ut magis iniurias paſſum iudicarent. Duodecim ſe annos militaſſe oſtendit, cū lex cæteris decem in neceſſitatibus definiat. Quæſturam per triennium geſſiſſe, cum lex finito anno reditū quæſtori permittat. Se unum plenos loculos pecuniarum extuliſſe, uacuos reportaſſe, cum alii potato quod extulerāt uino, plenas auro atque argēto amphoras reportarint. Poſt hæc rurſus accuſatus eſt quaſi particeps Fregellianæ coniurationis: in qua cauſa cum omnem ſuſpicionē à ſe repuliſſet, purumq; & inſontē eſſe cōſtaret, ſtatim tribunatum petere properauit. In quo licet uniuerſa nobilitas ipſum oppugnaret, tamē multitudo tāta in urbem ex Italia cōfluxerat, ut domus, tectaq; deeſſent, nec turbam capere comitiū poſſet, ex tectorisq; atque tegulis ſuffragia præſtarentur. Hoc dūtaxat conando aſſecuta nobilitas eſt, ut non primo, quemadmodum ſperabat, ſed tertio loco tribunus crearetur. Poſtquā tribunatū iniit, ſtatim primus omnium collegarū apparuit: nam eloquentia egregie præditus, & ob ea quæ paſſus fuerat acer & audax, ex quacunq; cauſa in complorationem Tyberii fratris ſermonem traducebat, cōmemorans, quæ tunc facta fuiſſent, atque inde oſtendens maiores contra Faliſcos bellum intuliſſe, quòd Genutium quendam tribunum plebis iurgio inceſſiſſent: & M. Vectium ultimo ſupplicio affectum, quòd tranſeunti per forum tribuno plebis de uia nō ceſſiſſet. At iſti, inquit, ſpectantibus uobis Tyberium mactauerunt, & per mediam urbem tractum ex Capitolio in Tyberim proiecerunt. Amici quicunque capti, ſine iudicio necati ſunt. Atqui more maiorum, ſiquis capitali iudicio accuſatus, non ueniat ad ſe defendendum, tamē eum domi ante ianuam conſiſtens nomenclator tuba citat, nec ante contra ipſum fertur ſententia. Ita caute & diligēter maiores noſtri iudicia moderati ſunt. His ille uer-

bis multitudine concitata, & erat quidem magnæ uocis, & in dicendo firmiſſimus, duas tulit leges: al- C
teram, ut qui magiſtratu per populum remotus eſſet, facultatem alterius magiſtratus ineundi non ha
beret: alteram, ut ſiquis in magiſtratu conſtitutus ciuem Romanum ſine iudicio necaſſet, in eum po-
puli animaduerſio foret: quarum altera M. Octauius qui Tyberio rogante tribunatum dimittere iuſ
ſus fuerat, notabatur: altera in Popilium, qui prætor amicos Tyberii in exilium pepulerat, iudiciú pa-
rabatur. Sed Popilius ſtatim per fugam ſibi conſuluit. Octauium uero ipſe Caius ob Corneliæ preces
ſeruauit, lege abrogata: nec ingratum fuit populo Romano, cum diceret in concione, ſe Corneliæ ma-
tri precanti ſalutem Octauii conceſſiſſe. Nec ſanè ipſa Cornelia minus ob uirtutem filiorum, quàm
ob memoriam Aphricani patris à populo Rom. colebatur, cui etiá cum poſtea ſtatua decerneretur,
ſic ſcriptum eſt: Corneliæ Gracchorum matri. Narrantur autem multa uenuſte & oratorie de Corne
lia matre à Caio dicta aduerſus quédam inimicorum. Tu, inquit, Corneliam uituperare audes, quæ
Tyberium peperit? Cumq; inimicus ille de mollitie notaretur, Qua ratione, inquit, te cum Cornelia
cõparas? an tu peperiſti ut illa? Atqui nemo ciuis ignorat, diutius illam ſine uiro fuiſſe, quàm te uirú.
Multa huiuſmodi ex orationibus ſuis ſumi poſſunt, in quibus mordacitas uerborum apparet. Leges
præterea tulit populares aduerſus potentiam ſenatus, ueluti de coloniis deducendis, de ueſtibus pu-
blice militibus dandis ſine ſtipendiorum diminutione, de minoribus decem & ſeptem annis ad mili
tiam non cogendis. Tulit & de ſuffragiis ſociorum, pares Italos & ciues conſtituens. Tulit & frumen-
tariam legé de annona pauperibus aſſignanda. Tulit de iudicibus deligendis. Nam cum ſoli antea ſe-
natores iudicarent, ob eamq; rem à plebe timerentur, trecétos ex equeſtri ordine iudices adiecit, pa-
rem ſenatoribus numerum ſtatuens. Hæc lex potentiam ſenatus magna ex parte præcidit: atq; in ea
lege ferenda, & alioqui egregie diligentia uſum ferunt, & primum omniú qui ante ſe fuerant ita con-
cionatum, ut non ad ſenatum & comitium, ut mos erat, ſed ad forum conuerſus perſiſteret, quod po
ſtea ſemper in dicendo ſeruauit. Atqui ex hac parua re magna in republica mutatio oriebatur, tradu
cta dignitate ad populum, quaſi nõ de ſenatu, ſed de populo Romano is qui oraret, cogitare deberet.
Cum uero plebs non ſolum eam legem ſuſciperet, uerumetiam Caio poteſtatem daret ut ex equeſtri
ordine quos uellet iudices eligeret, tunc quaſi regia ſuffultus potentia, etiam à ſenatu in dicendis ſenté
tiis obſeruabatur. Quoties uero ſententiam dicebat, ſemper aliquid decorum ac præclarú deferebat,
quale fuit decretum eius de frumento à Fabio miſſo. Fabius enim proprætor ex Hiſpania frumétum
transmiſerat: at Caius ſenatui perſuaſit, pretium ciuitatibus reddendum eſſe, Fabiumq; reprehenden
dum ut grauem prouincialibus, & nimis dure imperátem. Ex quo ſenatuſconſulto magnam ſenatus D
laudem aſſecutus eſt. Decreuit etiam colonias deducendas, uiasq; muniendas, rem frumentariá pro-
curandam, atque his omnibus dum agerentur, ipſe magiſtratum gerés, indefeſſo ſtudio, ac necubi de-
ficiens præerat, tanta ac tam mirabili uigilantia & celeritate, ut ad ſingula duntaxat uideretur intétus,
adeoq; ipſe unus omnia obibat, ut etiam acerbiſſimi inimici obſtupeſcere cogerétur uirum per omnia
efficacem atque inuictum. Delectabat uero populum Romanum ipſius aſpectus. Semper enim illum
turba ingens ſequebatur operariorum, fabrorum, legatorum, magiſtratuum, militum, ſtudioſorum,
quos omnes benigne alloquens, & in humanitate grauitatem conſeruans, ſeq; unicuique illorum decé
ter impertiens, calumniatores oſtendit eos, qui ſe ut ſuperbum aut inhumanum criminabantur. Ma
xime uero diligentem circa uiarum procurationem ſe præſtitit, tum utilitatis cauſa, tum etiam orna-
tus. Rectis quidem regionibus uias deduxit, & eas partim lapide inciſo ſtrauit, partim arenæ muni-
uit aggeribus, iniqua adæquans, & quantum ualles torrenteſq; abrumpebant, pontibus æquali altitu-
dine ac procliuitate coniungens, pulcherrimam operis ſpeciem oſtendit. Dimenſo præterea uiarú ſpa-
tio, ſingulis miliariis (eſt autem miliarium paulo minus quàm octo ſtadia) columnas lapideas ſpatii ſi-
gna præferentes conſtituit. Alios inſuper lapides parum inter ſe diſtantes ex utraq; uiarú parte diſpo-
ſuit, ut ex illis faciliter & ſine ſaltu in equos eſſet aſcenſus. Ob hæc cú à populo Romano laudaretur,
omniaq; concedere ſe paratum oſtenderet, dixit in concione ſe pro his rebus gratiam petiturum: quæ
ſi concederetur ſibi, pro ſummo beneficio acciperet, ſi negaretur, non grauiter ferret. Hæc uerba expe
ctationem dederunt, quaſi conſulatum petere uellet. Inſtantibus igitur cõſularibus comitiis, cunctiſq;
in expectationem adductis, prodiit Gracchus in campum unà cum amicis, C. Fannium ad conſulatum
petendum adducens, pro eoq; rogans, deſignari conſulem fecit. Ipſe uero Gracchus tribunus plebis ſe
cundum creatus eſt, plebe id iubére, ſine ulla ipſius petitione. Sed cum animaduerteret ſenatum ſibi
infenſum, Fannium uero conſulem ob idipſum minus potentem, quòd ſibi amicus putabatur, rurſus
aliis legibus promulgatis, animos plebis ſuſcitauit, colonias Tarentum atq; Capuam mittendas, & La
tinos in cõmunionem ciuitatis uocandos decernens. At ſenatus metuens ne omnino inexpugnabilis
fieret Gracchi potentia, nouum & inuſitatum remedium adinuenit. Vt enim ſtudia hominum ab il-
lo diuerteret, multas contra bonum æquumq; plebi concedere decreuit, per hunc modum: Erat Li-
uius Druſus collega in tribunatu, uir claro loco natus, & ingenio, eloquentia, diuitiis plurimum pol-
lens. Huic

Leges à Gracco latę.

A lens. Huic ſenatus perſuadet, ut unà ſecũ aduerſus Caium inſiſtat, ſine ulla plebis offenſa, ſed ea ple-
bi miniſtrans, pro quibus aduerſus eam reſiſtere pulchrum eſſet. Permittens igitur tribunatum ſuum
Druſus arbitrio ſenatus, leges tulit, nec præclarum aliquid nec fructuoſum reipublicæ cõtinentes, ſed
unum duntaxat agentes, ut C. Gracchus uoluptate & gratia apud plebem ſuperaretur. In qua re ſeip-
ſum arguit ſenatus, non res à Caio geſtas moleſte ferre, ſed perſonam eius oppugnare uoluiſſe. Nam
Graccho duas colonias decernenti reſtiterunt, quaſi populum exhauriret. Liuio autem duodecim co-
lonias, & tria millia ciuium in ſingulas earum deducendas cenſenti, libétiſſime aſſenſerunt. Et rurſus
Graccho pauperibus agrum diuidenti, & penſionem reipublicæ ob id ſoluendam cenſenti, quaſi gra-
tiam plebis aucupanti, aduerſati ſunt. Liuius autem etiam penſionem remouens, eis placebat. Caius
paria ſuffragia Latinis concedens, ſenatum offendit. Liuio autem, ne liceret quéquam Latini nominis
in exercitu flagellis cædi legem ferenti, auxiliati ſunt. Illud tantum utilitatis in rebus Liuii fuit, quòd
quoties de his rebus ad populum ferret, prædicebat ſe ea dicere ex conſenſu & approbatione ſenatus:
quæ res populum in gratiam ſenatus reducebat, antiquarum contétionum deleta memoria. Maxime
uero Liuio profuit ad autoritatem & gratiam, quòd nunquam propriæ commoditatis cauſa legem tu-
liſſe apparuit, nec deducendis coloniis præeſſe uoluit, ſed alios præfecit, nec pecunias tractauit, cũ ipſe
Caius pleraque eorum quæ decernebat, per ſeipſum exequeretur. Poſt hæc Rubrio quodam Gracchi
collega referente, cum plebs ſciuiſſet ut Carthago à P. Scipione nuper euerſa reſtitueretur, & ſorte Ca-
io eueniſſet, ut ea de cauſa Libyam nauigaret, etiam maior tunc Druſus per abſentiam Caii factus, ma-
xime Fuluianis creuit calumniis. Erat enim Fuluius C. Gracchi familiaris, & in diuiſione agrorũ colle-
ga, uir ſeditioſus, & ſenatui inuiſus, nec plebi charus propter ſuſpicioné, quod fama erat, ſocios ad defe-
ctionem ſolicitaſſe. Quibus ſine probatione argumentoq; iactatis, ipſe Fuluius fidem non ſani neque
quieti animi oſtendebat. Ea res Gracchi potétiam minuit, ut illius inuidiæ ſocii. Et cum Scipio Aphri-
canus ſubito defunctus eſſet, ſignaq; nõnulla plagarum & uiolentiæ (ut in eius uita ſcripſimus) in ipſo
mortuo apparerent, maxima de Fuluio ſuſpicio fuit, utpote inimico, & ea ipſa die contra Scipioné pu-
blice inuecto. Attigit uero etiam C. Gracchum ea ſuſpicio, ac tam graue facinus in ſummum uirum &
principem ciuitatis perpetratum, non modo ultione, ſed redargutione etiam caruit, quoniam plebs
ſolicita de ſalute Gracchi, ne ille forſan particeps necis inueniretur, iudicium diſſoluit. Sed hæc prius
facta erant. In Libya uero dum Carthaginem, quam Iunoniam appellauit, Gracchus reſtituit, permul-
ta impedimenta à genio loci tradunt oppoſita. Nam primum ſignum ui uentorum correptum, cum
B ſignifer ualide reſiſteret, fractum eſt: & ſacra altaribus impoſita ſurgens procella diſſipauit, & extra ter-
minos deſignatæ urbis abiecit. Ipſos præterea terminos lupi inuadentes ac turbátes longe detulerũt.
Attamé Gracchus omnibus conſtructis atque ornatis, ſeptuageſimo die poſtquam Roma diſceſſerat,
in urbem reuerſus eſt, audita Druſi aduerſus Fuluium inſectatione, & rebus urbanis præſentiam eius
efflagitantibus. Nam L. Opimius uir potens in ſenatu, qui prius in petitione conſulatus ſuccubuerat,
C. Graccho Fannium in comitiis præferente, tunc iterum petens, multis adiuuantibus, ſi conſul fieret
potentiam Gracchi, quæ iam quodammodo conſenuerat, ob multitudinem ad gratiam plebis, ipſo
concedente ſenatu, tempub. gerentium, depoſiturus uidebatur. Poſtquam igitur Romam rediit, quo
popularior foret, ex palatio ubi prius habitabat, in locum foro propinquum, ubi cõplures egeni & te-
nues ex plebe homines habitabant, immigrauit. Deinde cũ alias promulgaſſet, leges, ob quas frequens
concurſus ad eum fiebat, ſenatus Fannio conſuli perſuaſit, ut omnes præter urbanam multitudinem
urbe depelleret. Facto igitur per præconem mandato, duro quidem atque inſolito, ut nullus ex ſociis
atque amicis populi Rom. per eos dies Romæ adeſſet, oppoſuit Caius edictum, per quod conſulem
quidem reprehendit, ſociis autem ſi manerent, opem ſe laturum aduerſus inſolentiam conſulis polli-
cebatur, quod tamen non fecit. Nam cum cerneret quédam ex hoſpitibus ac familiaribus ſuis per ap-
paritores cõſulis trahi, permiſit, nec reſtitit, ſiue uiribus ſuis diffiſus, ſiue, ut ipſe inquit, nolens princi-
pium pugnæ cupientibus aduerſariis præſtare. Et forte euenerat, ut collegas etiam ſuos per id tépus
haberet infenſos ex huiuſmodi cauſa. Futurum erat in foro gladiatorum ſpectaculum, & magiſtratuũ
plerique conſtructis circa forum ad ſpectandum locis, ea mercede locabant. Hæc loca Caius per edi-
ctum purgari iuſſit, ut plebs ſpectare ſine mercede ualeret. In quo cum ſibi non pareretur, expectata
quæ certamen præcedebat nocte, conſtructiones ipſas per operarios & fabros ſuos demolitus, uacuum
ad ſpectandum multitudini locum oſtendit. Quod factum ut plebi gratum fuit, ſic collegas ab eo tã-
quam agreſti ſuperboq; alienauit, atque ex ea re tertium tribunatum creditur amiſiſſe, ſuffragiis quæ
plurima præſtabantur, maligne & fraudulenter per collegas occultatis. Sed hæc non ſatis clara ſunt.
Tulit uero hanc repulſam grauiter & iniquo animo. Aduerſus inimicos ridentes inſolentius quàm par
erat inclamauit, eos Sardonium riſum ridere, ignaros quàm magnis tenebris ex ſuis actis circunfun-
dantur. Cum autem Opimius conſul factus multas ex legibus à Caio latas abrogaret, & Carthaginé
in alium locum transferendam decerneret, atque ea faceret, ut Caius irritatus, necis ſuæ occaſionem

præſtaret, primo tempore tolerantiam habuit: ſed ubi familiares, amiciq́;, & in primis ipſe Fuluius in- C
citare eum cœperunt, contracta multitudine aduerſus conſulem reſiſtere ſtatuit. Ad quam rem tra-
dunt matrem Corneliam ipſum adiuuiſſe, latenter multitudine cōducta ex agris, in urbem ſub meſ-
ſorum ſpecie transmiſſa, ut in ipſius Corneliæ epiſtolis ad filium ſub ænigmate ſcriptum legitur: licet
tradant nonnulli Cornelia repugnante hoc à Caio factum. Quo die Opimius de abrogandis legibus
erat relaturus, prima luce ab utriſque Capitolium occupatur. Ibi dum conſul ſacra feciſſet, miniſter
quidam Antyllius nomine inteſtina aſportans, illis qui circa Fuluium erant, dixit: Cedite bonis ciui-
bus mali ciues. & adiungunt quidam ipſum in obſcœnam figuram brachium nudum ſimul his dictis
per iniuriam oſtendiſſe. Hic ergo ſtatim occiditur magnis ſtylis, ea de cauſa, ut dicitur, comparatis. Ea
cædes populum quidem turbauit, ducum uero ipſorum uaria mens fuit. Nam Caius quidem indo-
luit, & eos qui id fecerant, reprehendit. Opimius uero quaſi occaſione parta, ad ulciſcendum ſuos co-
hortatus eſt. Imber ea die certamen diuiſit: poſtridie uero ſummo mane cōſul ſenatum in curiam uo-
cauit, atque dum ibi de republica agitur, quidam ut ordinatum erat, Antyllii corpus feretro impoſitū
cum planctu & lamentatione in forum ſecus curiam ipſam detulerunt. Simulāte conſule id ſe admi-
rari, ſenatus progreditur, poſitoq́; in medio eorum feretro, ueluti ſuper magnum facinus patres inla-
mant. At multitudinē indignatio habebat, quòd Tyberii Gracchi tribuni plebis in Capitolio nuper
occiſi corpus in Tyberim proiectum fuerat, miniſtrum uero Antyllium, qui etſi nō iure necatus eſſet,
iuſtas tamen præſtiterat irarū cauſas, in foro circunfuſi ſenatores populi Romani deplorarent, eumq́;
oſtenderent ad necem reliquorum ciuium, qui plebem Romanam defendebant. Senatus poſt hæc in
curiam reductus decernit, ut Opimius conſul uideat, nequid reſpublica detrimenti capiat. Ille ſtatim
iubet, ut ſenatus arma capiat, utq́; equites Romani ſinguli binos ſeruos cum armis poſtridie adducāt.
At Fuluius contra ſe parare, & plebem colligere incepit. Sed Gracchus ipſe foro abiens, iuxta patris
Gracchi ſtatuam conſtitit, atque eam diutius cum ſilentio intuitus, tandem flens ſuſpiransq́; diſceſſit.
Ob hoc multi ex plebe homines in commiſerationem adducti ac ſeipſos caſtigantes, quòd hominem
derelictum proditumq́; patiantur, proſecuti cuſtodiæ cauſa, circa ædes eius pernoctarunt, non pota-
tionibus & clamoribus intenti, ut ii qui circa Fuluium excubabant. Nam illi ebrietatibus & tumultu
noctem tranſegerunt, ipſo Fuluio in primis laſciuiente, & contra ætatem ſuam multa dicente, agen-
teq́;. At apud Gracchum nihil ſimile, ſed tanquam in publica calamitate mœſti & futurum ſpectan-
tes, partitis uigiliis excubabant. Albeſcente igitur die, Fuluius uix è ſomno propter uinolentiam exci-
tatus, ſuos armat ſpoliis Galatarum, quæ domi ſuæ ex triumpho ſupererant, ac ſubito minaci clamo- D
re in Auentinum montem euadit. Caius uero nec armare quidem ſe uoluit, ſed tanquam in forum
iturus, togatus proceſſit, paruo duntaxat accinctus gladio. Exeuntem domo uxor in ueſtibulo proſe-
cuta, atq; altera manu natum tenens, altera uirum apprehendens, inquit: Non te Cai nūc in roſtra tri-
bunum plebis & legumlatorem transmitto, nec ad bellum glorioſum, in quo etſi aliquid accidat, ad-
uerſi, ſaltem honeſtū mihi luctum relinquas: ſed Tyberii fratris tui interfectoribus te obiicis inermē.
Recte id quidem, ut patiaris magis, quàm agas. Vicerunt enim peiora, ut & ferro iudicia peraguntur.
Si apud Numantiam frater tuus occubuiſſet, ut corpus ad ſepulturam reddidiſſet hoſtis. Nunc autem
& ego fortaſſis fluuio quodam aut mari te proſequi compellar, obſecrās an ſicubi in his tuum corpus
appareat. Quid enim aut diis aut legibus quis credat poſt Tyberii mortem? Hæc deplorātem Liciniā
diſſoluens ſenſim à complexu Caius, unà cum amicis ſilens ire perrexit. At illa ueſtem eius capere gli-
ſcens, ſolo procubuit ſemianimis, donec miniſtrorū manibus ſublata, ad Craſſum fratrem delata eſt.
Fuluius ubi omnes in unum conuenerunt, uoluntatem Gracchi ſecutus, iuniorem filium cum cadu-
ceo in forum transmiſit. Erat hic adoleſcens egregiæ formæ. Qui cum honeſte ac decore cum lachry-
mis de concordia ad ſenatum & conſulem locutus eſſet, ac pleriq; eorum qui aderant ad concordiam
flecterentur, Opimius conſul non nunciis, inquit, ſenatui perſuadendum, ſed deſcendendū ex Auen-
tino, ac ſe iudicio ſenatus ut obnoxios ciues ſubiiciendum eſſe, atque ita ueniam poſtulādam. Et ſimul
adoleſcenti edixit, ut uel cum iis rediret, uel omnino non rediret. Caium itaq; tradunt uoluiſſe in fo-
rum deſcendere, ut ſenatui loqueretur: ſed cum id cæteri non probarent, rurſus adoleſcens à Fuluio
cum mandatis haud diſſimilibus remiſſus eſt. At Opimius pugnandi auidus puero ſtatim in cuſtodiā
tradito, contra Caium & Fuluium profectus cum multitudine armatorum & ſagittariorum Creten-
ſium, ferit aduerſarios ac perturbat. Factaq́; exinde fuga Fuluius in quoddam balneum ſe coniecit, ac
paulo poſt deprehenſus unà cum maiori filio occiditur. Caium uero nullus ea die pugnantem conſpe-
xit, ſed ea quæ gerebantur permoleſte ferens, in templum Dianæ ſe retulit, manusq́; ſibiipſi afferre cū
uellet, à Licinio & Pomponio fidiſſimis familiaribus ſuis prohibetur: hi nanque præſentes gladiū ade-
merunt, & ad fugam cohortati ſunt. In quo loco dicitur Caius in genu procumbens, & manus ad deā
tendens precatus fuiſſe, ut populus Romanus pro tanta ingratitudine ac proditione nunquam à ſer-
uitute eximeretur: palàm enim cuncti ipſum deſeruerant, quamprimum fuit eis per præconem im-

punitas,

A pnitas, ſi inde diſcederent, conceſſa. Fugientem ergo Caium aduerſarii proſecuti, cum iuxta pontem
ligneum iam aſſequerentur, familiares duo quos ſupra memoraui, illum procedere ac maturare fu-
gam iubent: ipſi uero in ponte ipſo ruentibus aduerſariis ſe obiicientes, non prius quenquam tranſire
permiſerunt, quàm ipſi pugnantes occiſi ſunt. Cum Caio ſeruus unus aufugerat. Philocrates. At cũ
uniuerſi certatim eum ad fugam hortarentur, nemo tamen auxilium præſtaret, nec petenti equum
quiſquam concederet, & iam aduerſarii adeſſent, præripit ille ſe in ſacrum deorum nemus, ibiq; occi-
ditur per manus Philocratis ſerui, qui primo dominum, deinde ſeipſum peremit: quanquam tradũt
nonnulli ambos in manus inimicorum uiuos perueniſſe, ſed ſeruum dominum cõplexum non prius
diuelli potuiſſe, quàm ipſe cæderetur. Caput Gracchi tradunt abſciſſum primo ab alio, deinde ab ami
co quodã Opimii Septimuleio nomine per uim ablatum. Nam promiſſum erat in principio pugnæ,
ut qui Caii & Fuluii capita referret, æquum auri pondus ex publico acciperet. Relatũ eſt igitur à Septi
muleio pilo transfixum, ſtatera deinde impoſitum librarum decem & ſeptem ac dimidiæ pondus tra
xit, Septimuleio improbe machinato, nam detracto cerebro, plumbum infuderat. Qui uero Fuluii
caput retulerunt (erant nanque ex tenuioribus) nihil omnino reportarunt. Corpora Caii & Fuluii &
aliorum omnium (circiter enim tria millia cæſa fuerant) in Tyberim proiecta, bónaq; eorum publica
ta. Edictum eſt mulieribus ne lugerẽt. Dos Liciniæ uxori adempta. Crudeliſſimũ uero omnium in eo
fuerant, quòd Fuluii iuniorem filium concordiæ ſequeſtrem, quem paulo ante diximus à conſule ca-
ptum & in cuſtodiam traditum, cum is nec in prælio fuiſſet, nec manus in arma intuliſſet, tamen poſt
uictoriam acerbiſſime necauerunt. Super omnia tamen plebem affixit templum Cõcordiæ ab Opi-
mio conſtructum. Iactatio enim quædam uiſa eſt atque ſuperbia, & quaſi de nece Romanorũ ciuium
triumphus. Itaq; per noctem ſub ipſius templi hypogrammate quidam ſcripſerunt hunc uerſum:

Opus uecordiæ templum Concordiæ facit.

Hic tamen Opimius, qui primus in conſulatu Dictatoris poteſtate fretus eſt, quiq; ſupra tria millia C.
Gracchum, & Fuluium Gracchum, quorum alter conſularis & triumphalis, alter ſuæ ætatis uirtute &
gloria princeps fuit, indemnatos occidit, furti crimine nõ caruit. Nam miſſus poſtea legatus ad Iugur-
tham Numidiæ regem, & pecunia corruptus, cum ſummo dedecore in iudicio cõdemnatus, infamis
conſenuit, inuiſus ac ſpretus à populo Romano, qui etſi iuxta res ipſas perculſus metu ſe contraxerat,
tamen paulo poſt deſiderium & beneuolentiam Gracchorum aperte oſtendit. Nam & ſtatuas illorũ
poſuit celeberrimis urbis locis, & ubi illi occiſi fuerant, ſacella ædificauit, coluitq;, & ſacrificia quotidie
B in his fiebant, procumbebatq; multitudo, ut deorum templis. Ipſa etiã Cornelia mater dicitur, & cæ-
tera omnia quæ fors attulerat, generoſe tuliſſe, & de ſacellis ipſis dixiſſe, dignas eorum corpora ſepul-
turas habere. Ipſa uero circa Miſenos uitam duxit, nihilo de priore cõſuetudine immutata. Erat ei in-
gens amicorum multitudo, & ea de cauſa frequens hoſpitalitas. Nam è Græcia eruditi homines, & à
cunctis regibus dona ferentes referentesq; nuncii, domum eius frequentabant. Fuit illi dulciſſimum
patris Scipionis facta commemorare, mirabiliſq; cum de filiis loqueretur, atque illorum caſus facta
referret, indolentia, quaſi fabulam quandam rerum antiquarum enarraret. Vnde quoſdam ſuſpica-
ri coëgit, ne ob ſenectutem & doloris magnitudinem ſenſum amiſiſſet, ipſos nimirum abſque ſenſu,
non intelligentes quantum generoſitas naturæ & educatio laudabilis proſit hominibus aduerſus do-
lorem moderate perferendum, quodq; fortuna aduerſus uirtutem bona cuſtodientẽ interdum præ-
ualet, ſed in cadendo moderationem animi ferentis aduerſa non aufert.

LYSANDRI VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE

ACANTHIORVM Delphis theſaurus inſcriptionem huiuſmodi ha
bet: Braſidas & Acanthii ab Athenienſibus. Hinc factum eſt ut multi ſta
tuam quæ foribus applicita intra templum poſita eſt, Braſidæ eſſe pu-
tarint. Eſt autem Lyſandri, ad uiuam eius imaginem expreſſa, denſa cæ
ſarie, & ritu ueteri promiſſa barba; generoſum quendam in modum.
Neque enim, quemadmodum putant quidam, Argiuis cũ magno præ-
lio ſuccubuiſſent, ob cladem acceptã capur tondentibus, aduerſarii Spar
tani uictoria exultantes comam alere cœperunt. Nec Bachiadis Corin-
tho Spartam fugientibus, quòd promiſſa coma horridi triſteſq; aſpectu
admirationi Spartanis eſſent, cœpta tum ali Spartæ coma eſt: ſed ex in-
ſtitutis Lycurgi ad Lacedæmonios peruenit, quem dictare ſolitum aiunt, eorum qui honeſta facie fo-
rent, accedente coma decorem magis augeri, at iis qui deformes eſſent, ex ea plus terroris ineſſe. Ly-

Val. Max. li. 4. cap. 7.

C. Gracchi mors.

Capitis ...

ſandri pater Ariſtocletus ex proſapia minime ſanè regia, cæterum ex Heraclidarum genere natus eſſe dicitur. Lyſander in rei familiaris educatus anguſtia, ſeſe patriæ legibus obtéperantem ut quiſquam alius præbuit, nec minus fortem & omni uoluptate ſuperiorem, niſi ſiqua ex honore & rebus recte ac magnifice geſtis efferebatur. Hoc uoluptatum genere adoleſcentes ſuperare Spartana ciuitas turpe nequaquam exiſtimat. Pueros enim ab ineuntibus ſtatim annis aliquo affectionis ſtimulo ad gloriã duci uolunt, ut ita & uituperatos dolor angat, & laudes ad maiora prouehant. Quem uero hæc ipſa non tãgunt ac permouent, ut ab honore alienum, & ad uirtutem omnino ſecordem & ignauum aſpernantur. Itaque Lyſandro honoris cupiditas & contentionis ſtudium à Laconica diſciplina permanſit innatum. Quibus in rebus eius natura magnopere incuſanda non eſt. Ad colendos autem urbis primores ſupra Spartani hominis morem pronus uidetur extitiſſe. Ad tolerandum inſuper magiſtratuum pondus uocante neceſſitate, facilis, quod ad rei ciuilis aptitudinem aliqui non mediocrem particulam faciunt. Ariſtoteles cum melancholicorum demonſtret ingenia, ut Socratis, ut Platonis, ut Herculis, Lyſandrum non ſtatim, ſed ætate iam grandiore in melancholiam incidiſſe ſcriptũ reliquit. Eius eſt maxime proprium, quòd cum paupertatem moderate tulerit, nullo in loco uictus, aut corruptus pecunia, patriam tamen diuitiis & diuitiarum auiditate imbuerit: quam cum opes minime mirantem admirarentur omnes, eam intercepit admirationem poſt Atheniense bellum, ingentem auri atque argẽ-

Plutarchus in Apophtheg

ti uim introducens, cum interim ſibi ne unam quidem drachmam reliquam faceret. Dionyſius tyrãnus ingentis pretii ex Sicilia tunicas ad eius filias miſerat, quibus repudiatis, Vereor, dixit, ne per has longe deformiores appareant. Non longe poſt ad eundem tyrannum miſſus eadem ex urbe legatus, duabus ad ſe miſſis ab illo ſtolis, ut utram uellet filiæ deferendam eligeret: Illam ipſam melius delecturam inquit: & acceptis ambabus abſceſſit. Poſtea cum Peloponneſium bellum diutius duraturum uideretur, & Athenienſes poſt acceptam cladem in Sicilia confeſtim ex maris imperio eiectum iri ſuſpicio eſſet, nec multo poſt omnimoda rerum deſperatione laboraturos: Alcibiades ab exilio reuocatus & rerum ſummæ præfectus, magnam adeo fecit mutationem, ut naualia certamina æquatis iam uiribus conſtituerit. Pauore igitur Lacedæmoniis rurſus iniecto, promptis animis ad id bellum recentes facti, cum & imperatore grauiſſimo, & apparatu ualidiore indigere uidebantur, ad maritimum imperium Lyſandrum emittunt. Profectos Epheſum ciuitatem ſibi quidem amicam, & Laconicas partes promptiſſime fouentem inuenit: cæterum per id tempus infelicem, & ne barbaricis Perſarum moribus efferaretur periclitantem, quippe cui Lydia circunfuſa frequentes immiſceret conuenas, & duces ibi regii diutius ocia tererent. Itaque iaciens ibi uallum, & onerarias undique naues contrahens, magnumq; ad ædificandas triremes apparatum ordiens, Epheſiorum portus mercaturis, forum negociatoribus, domos atque artificia opibus lucriſq; referſit. Ex illo primum tempore ipſius amplitudinis ac magnificentiæ, qua ciuitas in præſentia uiget, ab Lyſandro ſpes exorta eſt. Accipiens deinde regis filiũ

Iuſtinus li. 5.

Cyrum Sardis ueniſſe, ut in eius colloquium ueniret, aſcendit, ſimul & Tiſaphernis crimina deferret. Cui cum edictum eſſet, ut Lacedæmoniis auxilio eſſet, ac ex mari Athenieſes ſummoueret, remiſſior & minime promptus uidebatur, quo Alcibiadi morem gereret; & ad ſoluendam naualem potentiã tenuiter ac maligne neceſſaria ſuppeditabat. Cupiebat & Cyrus Tiſaphernis operas uitio dari, & turpes de illo rumores diſpergi, cum propter hominis improbitatem priuatas cum illo inimicitias exerceret. Hiſce de cauſis & aliis item rationibus, tum uero ſingulari cõſuetudinis comitate charus, & adoleſcentem magis alliciens, eum ad bellum firmius animauit. Cyrus illum, cum diſcedere uellet, conuiuio accipiens obſecrabat, ut nullas eius liberalitates munificentiasq; repudiaret, ſed quicquid optaret, explicaret, ac peteret, nullam repulſam paſſurus. Excipiens Lyſander, Quandoquidem, inquit, Cyre, tantum promptitudinis habes, peto atque hortor, ut ſtipendio nautico unum adiungas obolum, ut pro ternis obolis quaternos captare liceat. Cyrus igitur hominis magnificẽtia delectatus, ei decem daricorum millia dedit. Ex quibus additum nautis annumerans obolum, & ſplendoris plurimum uendicauit, & breui tempore hoſtiles naues euacuauit. Nam ad eos qui maiorem mercedem exhibebant, frequentes commigrabant, quiq; manſerant & ſegnes erant, & ſeditiones agitabant, & mala ductoribus quotidie ingerebant. Lyſander licet auulſis & detrimento affectis hoſtibus, nauali tamen pugna confligere auſus non eſt. Alcibiadem enim ſtrenuum & acrem uirum, & nauium multitudine ſuperiorem, & ad uniuerſa maritima & terreſtria ad id tempus prælia inuictum reformidabat. Poſtquam Alcibiades è Samo Phocæam enauigans, claſſis præfectum reliquit Antiochũ, Antiochus habito quaſi per contumeliam Lyſandro, factus audacior, duabus aduerſus illum triremibus in Epheſiorum portum annauigat, & magnis riſibus ac plauſu inſolenter uſus, curſum præter nauale duxit. Id ferens indigne Lyſander, non multas ab initio triremes deducens, inſectari cœpit Antiochum. Subinde ferentes auxilium conſpicatus Athenienſes, reliquas implet: nauali denique pugna conſerta, uictor Lyſander quindecim captis triremibus, trophæum erexit. Ea re ira concitatus in urbe populus, Alcibiadem exauorandum cenſuit, qui dehinc ab iis qui circa Samum ſtatiua habebant militibus ignominioſe habitus,

A bitus,& male de ſe audiens,in Cherrhoneſum ex caſtris nauibus profectus eſt. Hanc pugnam,licet re
geſta nequaquam ingentem, fortuna ipſa per mortalium ora propter Alcibiadem uolitare faciebat.
Lyſander ex urbibus accerſitus Epheſum,cum nonnullos audacia & ſpiritu ſupra uulgus elatos cerne
ret,occulta ſeminabat initia,ut quemadmodum poſtea factum eſt,decemuiratum crearent, & rebus
nouandis intenderent. Nec minus ſolicitabat ac irritabat, ut ſubtiliter conſpirantes ſic rebus animos
adhiberent,ut in deſtruendis Athenienſibus, ſimulq; ex urbibus expellendis illos per eorum patrias
potentiam uendicaturos intelligerent. Horum fidem re ipſa quibuſq; præbuit,amicos atque hoſpites
ad imperia,ad res ampliſſimas,ad honores prouehens,proq; illorum auaritia uiolandi iuris & pecca
torum adiutor & ſocius. Quocirca omnes illi mentem attendere,gratioſi in eum uideri,illius deſide
rium præ ſe ferre,illo uictore & imperium obtinente,nihil non aſſecuturos ſperare. Eapropter claſſis
præfectum Callicratidam Lyſandro ſuccedentem ab initio uidebant inuiti,neque ſui mores imperii
ſimplices quidem & Dorico ritu ueros approbabant,cum poſterius dato de ſe periculo,uir præſtan
tiſſimus & iuſtiſſimus apparuiſſet. Cæterum huius uirtutem nõ ſecus ac in ſemidei cuiuſdam ſtatua
pulchritudinem admirati,illius ſtudium in amicos,charitatem & utilitatem quæritabant,adeo ut eo
nauim conſcendente,præ mœrore lachrymas effunderent. Eos adhuc in Callicratidam inuiſos magis
reddebat,quòd ex argento etiam in nautas à Cyro tradito,quod reliquũ fuerat,Sardis remiſit,eumq;
petere ſi uellet,& de alendo milite cogitare iuſſit. Enauigaturus denique illum teſtatus eſt,ſeſe nauales
ita copias tradere,ut in poteſtate mare habeant. At ille ſuperbam & inanem hominis iactãtiam redar
guere uolens. Tu igitur læuorſum captata Samo,& circa Miletum nauigatione deflexa,illic mihi tri
remes tradito. Nam ſi mari imperamus,hoſtem in Samo commorantem ut nauigando formidemus
opus non eſt. Cui Lyſander: Naues ipſæ non meo quidem,inquit,ſub imperio,uerum ſub tuo ſunt.
Quo dicto in Peloponneſum contendit,magna perplexum ambiguitate relinquẽs Callicratidam: nec
enim ullas ſecum ex domo pecunias deferens acceſſerat,nec ex oppidis propter eorum inopiam ac te
nuitatem tributa colligi patiebatur. Reſtabat igitur ut ſicut Lyſander fecerat,eũtes ad regias fores du
ces peterent. Quã quidem ad rem uir ille ineptiſſimus erat,qui ingenuus & animo excelſo præditus,
omnem ex Græcis in Græcos cladem honeſtiorẽ exiſtimaret, quàm barbaris adulari, & eorum fores
adire,qui præter magnam auri uim nullum bonum habeant. Vrgente tamen neceſſitate Lydiã aſcen
dens,Cyri regiam petiit,referri iubens Callicratidam claſſis præfectum cum eo collocuturum aduẽ
taſſe. Ei ianitore quodam dicente, Nunc Cyro,ô peregrine,nequaquam ocium eſt, ipſe enim potat.
B Callicratidas magna quadam ſimplicitate reſpondit: Graue profectò nihil eſt,hic enim ſtans quoad po
tet expectabo. Tunc ruſticus exiſtimatus,& à barbaris deriſioni habitus,abſceſſit. Secundo reuerſus
cum intra fores non admitteretur,moleſte ferens,in Epheſum abiit,multa imprecatus iis mala, qui
barbarorum deliciis illecti,eos per opulentiam incontinenter laſciuire docuiſſent,deosq; præſentibus
teſtatus eſt,ſe quamprimum Spartam tetigerit,omnem daturum operam,ut in gratiam Græci priſti
nam reuertãtur,quo barbaris terrori ſint, & in mutuam cædem illorum potentiam implorare deſi
nant. Verum Callicratides pro Spartana dignitate gerens animos,cum æquitate, magnanimitate,ac
fortitudine excellentiſſimis Græcorũ par eſſet,paruo deinde tempore nauali pugna ſuperatus,in Ar
gennuſis eſt deletus. Rebus retro ferri cœptis,ſocii miſſa legatione Spartam, claſſis ducem Lyſandrũ
depoſcebãt,uti ſub eo imperatore negocia ardẽtius amplexuri. Eadẽ & Cyrus flagitãs miſerat. Vetãte
uero lege bis eundem claſſis præfectum fieri,cum Lacedæmonii morem ſociis gerere uellent, præfe
cturæ quidem nomen Araco cuidam impoſuerant: cæterum Lyſandrum uerbo quidem legatum,re
autem uerà cunctorum ſummæ præficiunt. Plurimis igitur qui in rebus publicis uerſabãtur, & in eo
rum urbibus multum poterant,dudum exoptatus aduenit. Spes enim iniecta erat,eius opera amplio
res illorum potentias futuras,re populari omnino diſſoluta. Qui uero ſimplices ac generoſos impe
ratorum mores amabant,Lyſandrum quoties Callicratidæ cõpararetur,uerſutum,captioſumq; cen
ſebant. Qui res bellicas uariis tractans modis,ipſam quoq; iuſtitiam utilitate amplificabat,alioqui cõ
modis ut honeſtate utens,& uera mendaciis non natura præſtantiora exiſtimans,utriuſque pretium
atque honorem neceſſitate definiebat. Quiq; Herculis progeniem ſine fallaciis belligerare dignum iu
dicabant,eos irrideri iubebat. Quò enim leonis pellis non attingeret,inſuendam eſſe uulpinam. Hu
ius generis ſunt,quæ in Mileſios feciſſe dicitur. Amicis atque hoſpitibus popularem potentiã ſeſe diſ
ſoluturum eſſe promiſerat,ſimulq; aduerſam factionem eiecturum. Mutatis interim ſententiis,cum
pacatis animis inimicitias depoſuiſſent,aperto quidem uultu,& gratulari,& conciliandis opem affer
re ſimulabat,clàm uero conuiciis & maledictis ad inuadendam multitudinem inſtigabat. Vt autem
inſurgentium tumultũ accepit,e ueſtigio auxilium importaturus oppidum irrumpens,quos rerũ no
uarum ſtudioſos habebat obuiam grauiorẽ tono uocis increpabat,& aſperrime perducebat ut ſuppli
cium illis inflicturus,alios confidẽtiores eſſe iubebat,ut eo præſente graue nihil expectaturos. Hæc ip
ſa ſimulator tam uarie fingebat,ne qui dominatione populari potẽtes erant,euaderent, ſed circa ur

bem reſidentes, cæderentur: quod & euenit, ſiquidem uniuerſi fide Lyſandri dictis habita, ſunt inter- C
fecti. Androclidæ ſermo memoriæ proditus eſt, permultā Lyſandri ad iuſiurandum leuitatē arguēs.
Is enim, ut aiunt, iubebat pueros quidem aſtragalis, uiros autem iureiurando fallere, Polycratē Samiū
tyrannū imperator non recte profectò imitatus. Haud enim Laconicū, ſed contumelioſius eſt deis ſi-
cut & hoſtibus uti. Nam quiſquis abiurat, hoſtem quidem formidare, deum uero negligere cōfitetur.
Cyrus Lyſandro Sardis acceſito, ut ei iuueniliter aſſentaretur, ipſius gratia nonnulla præſtare præ ſe
tulit, quædam ſubinde pollicitus, ſi pater minime traderet, uel domeſticā ſupellectilem ſuppeditatu-
rum. Quod & ſi cuncta deſuerint, aureū & argenteum ſecturum eſſe ſolium, unde populis ius dicere
conſueſſet. Deniq; in Mediam ſuum profectus ad patrem, ciuitatū tributa illi ſuſcipienda deſignauit,
& eius fidei proprium cōmendauit imperium, gratum in primis habēs, & omni rogatu ab eo uehemē
ter contendens, ne ſuum ante reditum cum Athenienſibus nauali certamine dimicaret, aduenturum
nāque magnam ſecum claſſem ex Cilicia & Phœnice ducētem. Lyſander cum neq; pari multitudine
pugnare, neq; tot cum nauibus ocioſus ſedere poſſet, nōnullas in poteſtatem redegit inſulas. Aeginam
quoq; ac Salaminam adiens, incurſationibus uexauit. Dehinc deſcendit in agrum Athenienſem ubi ſa-
lutato Agide, quia ex Decelia uenerat, pedeſtribus copiis uires maritimas oſtēdere uoluit, quibus ma-
ris ditionem obtinebat. Tamen interea doctus inſectantes illum Athenienſes aduentare, alio per inſu-
las curſu effugit in Aſiam. Deſtitutum offendens Helleſpontum, Lampſacenos aggreſſus eſt nauibus.
Thorax quoq; pedeſtres ſimul expeditas muris admouit copias. Vrbem itaq; capiens ui, prædam mili-
ti cōceſſit. Attica uero claſſis centum & LXXX triremium eo tempore penes Elæūtem Cherroneſi
oppidum ſtabat in ancoris. Audita Lampſacena clade confeſtim Seſtum aduehuntur, inde frumenta-
tum euntes, ad Aegoſpotamos nauigant è regione hoſtium, adhuc circa urbem Lampſacum cum claſ-
ſe ſtationem habentium. Atticæ claſſis & alii multi ductores erant, & Philocles, qui populum induxit
oratione ſua, ut captorum in pugna hoſtium dextræ manus pollicem præciderent, ut cum haſtā ferre
nequirent, remū tamen agere poſſent. Eo die ceſſatum eſt à prælio. Poſtridie pugnam inire ſperanti-
bus, Lyſander cum alia uerſaret animo nautis edixit & gubernatoribus, ut perinde ac circa diei ortum
futuro certamine triremes conſcenderent, & ſilentio ſedentes & ordine edictum expectarent. Itidem
& pedeſtres copias ſtructas in littore conquieſcere iubet. Exoriente ſole Athenienſes directis in hoſtem
frontibus totam claſſem concitant. Quibus prouocantibus, Lyſander aduerſas tenens proras frequen-
ti bellatore completas, intendentibus iam tenebris non tamen ſe in altum eduxit. Ad primas deinde
naues ſcaphas ſummitens ordine conſidere & conquieſcere iuſſit, & nullum edentes tumultum, nul- D
lo pacto exire obuiam. Hunc in modum circa crepuſculum concedentibus retro Athenienſibus, nul-
lum dimiſit ex nauibus militem, niſi duas aut tres triremes, quæ explorandi gratia miſſæ, deſcenden-
tem ſpecularentur hoſtem. Poſtero die, tertio item & quarto idem factitatum eſt. Ea res magnā Athe-
nienſibus iniecit audaciam atq; cōtemptū, perinde ac hoſtibus terrore compreſſis. Alcibiades interim
(nam is circa Cherroneſum ſuam intra arcem uitam trahebat) ad Athenienſem equo peruectus exer-
citum, duces increpuit: primum quòd male & minime tutò caſtra in littoribus locaſſent, quæ & ſtatio-
ne carerent, & ad uentorum impetus exponerentur. Deinde peccare illos, quòd è Seſto exercitui ne-
ceſſaria capiant, cum oportuiſſet mox, poſteaquam nauigatione Seſtum circuiſſent, intra portum aut
urbem ſeſe procul ab hoſtibus conſtituiſſe, qui ſub unius ductu atque auſpicio imperatoris tantum in
portu habeant exercitum, qui dato ſigno ſtatim omnia ad timorem imperata perficiant. Quæ cum
edocuiſſet, non modo non obtemperarunt, uerumetiam Tydeus contumelioſe reſpondens, Non tu
quidem, inquit, ſed alii imperatores adſunt. Alcibiades igitur aliquam inter eos proditionem ſubeſſe
ſuſpicatus, abſceſſit. Die quinto annauigantibus ruſum Athenienſibus & remeantibus, ut conſueue-
rant, ſumma cum negligentia, pariq; contemptu, Lyſander ſpeculatoris emiſſis nauibus eorum præ-
fectis imperat, ut cum primum egreſſos proſpexerint Athenienſes, retro omni celeritate remigent,
cumq; medio in traiectu fuerint, æreum de prora ſcutum attolant, irruptionis ſignum. Ipſe interim
gubernatores & triremium præfectos adiens prouocabat, incitabatq; ut remiges & cōmilitones ſtru-
ctos continerent, ſigno dato, omni promptitudine ac robore in hoſtes inferrent. Sublato è nauibus ſcu-
to, è prætoria naui tuba inſonuit, in altum ſe ſubuehunt, & incurſionem faciunt: peditatus in littore
certatim aduolans, promontorium petit. Hoc autem intercedens utriuſque continentis ſpatium quin-
decim ſtadiorum eſt. Id uero ſtudio & promptitudine nauigātium eueſtigio corripitur. Conon Athe-
nienſium imperator primus è continenti annauigantem derepente claſſem proſpiciēs, mœrore claſ-
ſis uexatus uociferari ut conſcenderent, uocare alios, obteſtari, nonnullos coactos inſerre. Diſſipatis
autem hominibus nihil ſtudio proficiebat. Nam ut primi exierant, ſtatim ut qui nihil expectabant,
aut in rebus emendis uerſabantur, aut in agro deambulabant, aut intra tentoria ſopiti iacebant,
aut parandis prandiis incumbebant, longe à futuri cogitatione per ducum imperitiam exiſtentes.
Clamore ac ſtrepitu illato aduentantium iam hoſtium, Conon octo ſublectus nauibus, in Cyprum
ad Euago-

A ad Euagoram fugiens enauigauit. Cæteræ aut uacuæ captæ aut refertæ, cõſtractæ. Homines inermes atq; diſperſi cum auxilium ferrent, ante naues cæſi, uel ſi fugam capeſſerent, deſcendentibus in terrã hoſtibus necabantur. Capta tria hominum millia cum ducibus, & claſſis uniuerſa, præter oram maritimam ac naues quæ cum Conone ſalutem fuga compararunt. Inde religatis poſt ſe nauibus cum caſtra diripuiſſet, Lyſander cum tibiarum cantu & pæanis Lampſacum reuertitur, re ampliſſima minimo labore confecta, & una hora longiſſimo, tempore & fortunis euentiſq; diuerſiſſimo à prioribus, ac incredibili maxime bello contracto: quod bellum poſt infinitas certandi formas, & rerum geſtarum permutationes, complures quàm antea Græciæ duces conſumpſit, & unius uiri conſilio & grauitate trucidandos dedit. Quocirca nonnulli hoc opus diuinitus factum exiſtimauere, Caſtorem & Pollucem in Lyſandri naue utraq; ex parte extitiſſe, & quo tempore portum erumperet ſydera clauo circunluxiſſe aſſerentes. Quidam & lapidis caſum ad earum rerum euentum prodigio fuiſſe ferunt. Nam ut conſtans multorum eſt opinio, miræ magnitudinis ſaxum ad Aegoſpotamos è cœlo delatum eſt, quod & ætate noſtra oſtenditur, id præcipua religione proſequentibus Cherroneſi incolis. Anaxagoram quoq; prædixiſſe traditur, quod eorum quæ cœlo infixa ſunt corporum, lapſu quodam & agitatione facta, unius effracti caſus futurus eſſet & abiectio. Aſtra etiam haud eo in loco eſſe quo apparent. Nam cum ſaxea ſint & grauia, ætheris quidem reſiſtentia & reflexione ſplendere: cæterum per uim adſtricta trahi uertigine ac circuitionis tenore, ſicuti cum frigida & ponderoſa ab rerum primordio ſecernebantur à toto, ne huc deciderent & continerentur. Alia quædam quàm hæc credibilior eſt opinio, aſſerentibus nonnullis, ut radiantes ſtellæ nequaquam ſint ignis ætherei fuſio & diſtributio in aere, qui circa incenſionem ipſam extinguitur: nec aeris in ſuperiore parte multitudine ſoluti ſuccenſio & inflammatio: uerũ cœleſtium corporum iactus & caſus, uelut quadam tenoris inclinatione, motionis auerſæ exagitationibus delatorum, nec ad habitatos terræ locos, ſed ferè exterius in mare magnum excidentium nos latère. Cæterum Anaxagoræ teſtis accedit Damachus in iis quæ de religione tradit, quòd ante illius lapidis caſum, quinq; ac ſeptuaginta dies aſſiduos corpus igneum eximiæ magnitudinis uelut flammea nubes cœlo ſpectabatur, minime quietum, ſed multimodis perfractis agitationibus delatum, ſicut abſciſſæ auulſæq; ignis formæ motu & errore paſſim perlatæ, in modum radiãtium ſtellarum fulgurant. Poſtquã deiectum eſt ſaxum, incolæ metu ac pauore ſedato conuenere. Nullum ignis aut opus aut ueſtigium cernunt: lapis alioqui grãdis quidem iacebat, cæterũ illius igneæ figuræ & (ut ſic dixerim) ambitus partem nullam habebat. Vnde Damacho diſcretis opus eſt auditoribus liquet. Si uerus eſt ſermo, eos uehementer arguit, qui petrã aliquo ex colle uentis & tempeſtati-

B bus effractã dicunt, inde more turbinis derelictã, ubi primum circumuoluens agitator ille deſtitit, diſſolutuſq; eſt, eiectã decidiſſe. Niſi forte quòd multos per dies apparuit, re uera ignis extitit, ſed extinctum atq; corruptum aeri mutationem in uẽtos motuſq; uiolentiſſimos præbuit, à quibus ut ſaxum ipſum abiiceretur obuenit. Hæc alio ſcribendi genere diligentius excutienda ſunt. Lyſander uero cum tria captiuorum millia morte damnatos à collegis intelligeret, Philoclem eorum imperatorem accerſens rogauit, quanam ſe dignum pœna cenſeret, cum talia ciuibus aduerſus Græcos cõſilia tribuerit? At ille nulla ex parte ad calamitatẽ demiſſus, iuſſit, eos ne incuſaret, quorũ nemo iudex adeſſet, ſed ea uictor ageret, quæ uictus paſſurus erat. Deinde lotus ſplendida ſumpta læna ante alios ciues ut iugularet ꝓceſſit, quẽadmodum Theophraſtus ſcriptũ reliquit. Poſt hæc ad oppida nauigãs Lyſander quoſcunq; obuios Athenienſes haberet, Athenas abire iperauit. Nulli enim ſe uenia cõceſſurum, ſed trucidaturũ quotquot extra urbẽ offenderet. Hæc uero idcirco faciebat, & uniuerſos intra urbem cõpellebat, ut cum in ciuitate fames cõfeſtim inualeſceret ac inopia, in obſidione nullas moleſtias exhiberent, per rerũ copiã facilius tolerantes. Deſtructis populis & rebus eorum publicis, in ſingulas unũ duntaxat ac Lacedæmonium gubernatorẽ dimiſit. E ſocietatibus autem quæ per urbes eius opera congruebant, decem ex ſuis præfectos impoſuit. Hæc ipſe & per hoſtiles & per ſocias ciuitates peragens lentam nauigationem ducebat, ſibi Græciæ principatum quodammodo inſtruens. Haud enim primates aut locupletes ad præfecturas deſignabat, ſed in ſodalitia & hoſpitalitates res ipſas gratioſe cõferebat, honoris ac ſuppliciorum dominos autoreſq; conſtituens. Compluribus etiam præſens ſedibus, & amicorum ſuorum inimicos ex urbibus eiiciens, iudicium haud ſanè benignum de Lacedæmoniorum imperio Græcis exhibebat. Theopompus igitur comicus delirare uiſus eſt, qui cauponarum & uina uendentium mulierculárum ſimiles Lacedæmonios dixit, quòd cum Græcis libertatis guſtum propinaſſent, acetum inſtillarunt. Illico enim moleſta & acerba erat præguſtatio, cum Lyſander nullam populis adminiſtrandarum rerum autoritatem permitteret, & paucis confidentiſſimis quidem & contentioſiſſimis, ciuitates manu & potentia tenendas committeret. In his nõ multo tempore moratus, miſſis Lacedæmoniam legatis, nunciat ſe cum ducentarum nauium claſſe annauigare: deinde circa terram Atticam ſe cum Agide ac Pauſania regibus coniungit, tanquam eueſtigio urbem capturus. Repugnantibus uero Athenienſibus, aſſumptis nauibus, rurſus traiiciens in Aſiam, cæterarũ pla-

Lyſandri uictoria uel itima contra Athenienſes

Dioge. Laert. lib. 2.

nè ciuitatum ſtatum diſſoluit, conſtitutis decemuiris, multis ubiq; iugulatis, multis exilio mulctatis, C
uniuerſis eiectis Samiis ciuitates in exulum poteſtate poſuit. Abrepta Athenienſibus Seſto, prohibitis
habitare Seſtianis, gubernatoribus & nautarum hortatoribus agrum & urbem fruendam depaſcen-
damq; tradidit. Quam ad rem refragati primo Lacedæmonii, Seſtianos in agrum denuo reduxerunt.
Illa Lyſandri opera cuncti iucunde ſpectauere Græci. Aeginenſes longo poſt tempore ſuam recupera-
re urbem, Melios & Sicyonios in propria reſtitutos domicilia, expulſis inde Athenienſibus & oppida
reddentibus. Audiens autem Athenienſes, inualeſcere intra urbem fame male habere, ad Piræum na-
uigat, ubi inductam neceſſitate ciuitatem ad pacem, imperata facere coegit. Operæpretium eſt Lace-
dæmonios audire dicentes, Lyſandrum ad Ephoros hoc pacto ſcripſiſſe: Captæ ſunt Athenæ. Ad quẽ
ſic reſcripſerunt Ephori: Sat eſt captas eſſe. Hic ad decorem fictus eſt ſermo: uerax autem ab Ephoris
decretum hunc in modum ſe habet: Primores Lacedæmoniorum decreuere, Piræo & longis muro-
rum turribus eiectis, ubi ex uniuerſis exieritis urbibus, ueſtram poſſidere terram. Hæc ipſa cum fece
ritis, pacem habere, quæ opus ſunt exhibete. Remiſſis exulibus de nauium multitudine quicquid deli-
beratum fuerit facite. Athenienſes Theramene Anconis filio ſenatum habente hanc Lacedæmoniis ac-
ceperunt epiſtolã, quo tempore Cleomenem ab iuuene quodam ex factioſis interrogatum fuiſſe tra-
dunt: Num aduerſus Themiſtoclem & dicere & facere auderet, muros Lacedæmoniis tradere nequic
quam reformidans, quos ille inuitis Lacedæmoniis altius ædificauerat? Cui Cleomenes, Nihil aduer-
ſum Themiſtoclem, inquit, adoleſcentule facio: nam quos ille muros ad ciuitatis ſalutẽ ædificauit, nos
ad ſalutem diruemus. Quòd ſi mœnia felices ciuitates efficiunt, infeliciſſimam eſſe Spartam neceſſe
erat, cum nullis ſepta ſit mœnibus. Itaq; cum Lyſander uniuerſis nauibus duodecim duntaxat exce-
ptis, & muris Athenarum potitus eſſet XVI. Martii, quo & penes Salaminem nauali certamine Bar
barum deuicerant, ſtatim de permutando reipublicæ ſtatu conſilium agitauit. Quam rem cum Athe
nienſes aſpere & contumacibus ferrent animis, miſit qui denunciarẽt, fœdifragam à ſe ciuitatem eſſe
deprehenſam. Ipſam enim præteriiſſe dies, quibus diruendi fuerant muri, quos adhuc ſtare cerneret.
Alteram igitur in illos de nuo latam eſſe ſententiam, ut qui conuenta diſſoluerint. Sunt qui de ciuita-
te in ſeruitutem redigenda re uera ſententiam inter ſocios propoſitam fuiſſe dicant, quo quidem tem
pore Thebanum Erianthum autorem extitiſſe, ut urbe diruta agrum pecori paſcendum relinquerẽt.
Poſtmodum coactis ad conuiuium ducibus, Phocenſis quidam tibicen Electram cãtabat Euripidis, cu-
ius initium eſt: Tuas agreſtes Electra petii domos Agamemnonis gnata: ad cuius cantum fractis cuncto
rum animis miſerabile uideri facinus eam uaſtare ac delere urbẽ, cuius ĩmortalis extet gloria, & quæ
tam claros in lucem uiros extulerit. Lyſander igitur Athenienſibus ad omnia ſummiſſius inclinanti- D
bus, permultas ex urbe, uniuerſas ex caſtris tibicinas accerſit, quibus iterum modulantibus, muros à
fundamentis eruit, & triremes cremauit, ad tibiam coronatis intereaq; ludentibus ſociis, perinde ac dies
illa principium libertatis afferret. Cõſeſtim etiam reipublicæ ſtatum permutans, triginta quidem in-
tra urbem, decem uero in Piræo præfectos inſtituit, præſidium arci & Callibium Lacedæmonium gu
bernatorem impoſuit. Hic poſtea cum Autolyco pugili, de quo Xenophontis conditum eſt ſympoſiũ,
ſublato fuſte plagam inflicturus eſſet, is eleuatis in ſublime cruribus, pronum euertit hominem. Quod
cum Lyſander nimus moleſte ferret, ipſum inſuper redarguit Callibium, his adiectis uerbis: Ignora-
re Callibi uideris, quod in liberos geris imperium. Paulo deinde poſt triginta ut Callibii gratiã inirent,
Autolycum occiderunt. Poſtea uero Lyſander in Thraciam enauigans, grandem pecuniã, dona coro-
naſq; ſuſcepit, cõpluribus (ut par erat) conferentibus in eum, ut uirum potentiſſimum & quodam-
modo Græciæ dominantem. Ex quibus quæcunque ſuperuacanea fuerant, per Gylippum, qui in Si-
cilia ductarat exercitum, Lacedæmonem tranſmiſit. Gylippus diſſutis (ut aiunt) ſacculis, non medio-
crem ex ſingulis pecuniã ſubducens, denuo conſuit, ignorans ineſſe unicuiq; literulas numerum ſigni
ficantes. Spartam itaq; profectus, cum ea, quæ ſubduxerat, domi ſub tegulis clàm occultaſſet, ſacculos
Ephoris tradidit, ſigilla cõmonſtrans. At illi cum recluſiſſent, dubitationem res afferebat, quòd argen
ti numerus cum ſcriptis diſſonare uideretur. Seruus interim Gylippi ueniens factum ſubambigue in
dicabat, multas ſub tegulis cubare noctuas. Eo nanq; tempore ut plurimum, Athenienſium gratia,
noctuæ num[i]s inſigniebantur. Gylippus igitur poſt res ab eo præclare ac magnifice geſtas, turpe ac in-
dignum facinus adortus, è Lacedæmone ſponte commigrauit. Quocirca Spartani qui plurimum ſa-
pientia pollebant, eo facto pecuniæ uim uehementiſſime formidantes (haud enim infimos iam ciues
attigerat) Lyſandrum carpentes, Ephoros obteſtabantur, ut uniuerſum argentum atq; aurum perin-
de ac peſtes introductas abiicerent. Itaq; latam eſſe in ſenatu rogationem (ut Theopõpus autor eſt)
ferente Sciraphida, uel (ut Ephorus tradit) Phlogida, aurum atq; argentum intra urbem ſuſcipi non
licere, patriæ autem ritu nummis utẽdum. Hi ferrei principio fuerant, ſed igniti aceto cuncti ne in uſus
fabriles accommodarentur, ac iunctura molles & ad incidendum prorſus inutiles redderentur, dein-
de graue pondus portatuq; difficile magno ex numero atq; mole puſillum ſanè pretium ualẽs. Apud
prius

A prius ſeculum ſic omnino habuiſſe uerisſimile eſt, ut numorum loco ferreis uterentur uirgulis, id eſt
obeliſcis: plerique & æreis, à quibus hoc etiam tempore numorum aceruum obolos uocari certum eſt, *Oboli unde*
& obolos ſex unam conficere drachmam, quia tot manus ipſa complecteretur. Cæterum contradicen- *dicti.*
tibus Lyſandri familiaribus, & ſummo ſtudio contendentibus ut pecuniæ in ciuitate manerent, decre-
tum factum eſt, huius quidem generis numos in fiſcum referendos eſſe. Quod ſiquis priuatim poſſi-
dere deprehenſus fuiſſet, ei capitis ſupplicium definitum: quaſi Lycurgus numos quidem, non autem
numorum auaritiam pertimuerit, quam non tantum priuatis interdicta poſſeſſio inhibebat, quantum
ciuitati conceſſa ingerebat, quippe ipſo uſu dignitatem æmulationemque ſuſcipiente. Haud enim id ut
inutile priuatim contemnere facile erat, quod publice in pretio habere contuerentur: nec ad domeſtica non
conducibile arbitrari, quod communiter & probari & amari conſpicerent: quin longe citius à communi-
bus exercitiis ad priuatorum uitas, conſuetudines, moresque manant, quàm ſingulorum affectiones, ci-
uitates rerum turpitudine ac flagitiis impleant. Partes enim cum toto pariter uerſari uerisſimilius eſt,
quando uergit in peius. At delicta partis ad totum, multa ab iis qui recte ualent, intenta habent adiu-
menta. Illi quidem ne pecunia ciuium domos irrumperet, metum, legemque uelut cuſtodem adhibue-
runt: animos uero ut inconcuſſi & ad argenti cupiditatem infracti manerent, minime conſeruauerunt,
iniecto cunctis diuitiarum amore, perinde ac honeſtum quiddam & ampliſſimum foret. Hæc cum
alio quodam in genere ſcribendi uerſaremur, de Lacedæmoniis attigimus. Lyſander æream ſui ſingu-
lorumque præfectorum ſtatuam è manibus poſuit in Delphis, & aurea Caſtoris & Pollucis aſtra, quæ an-
te res Leuctricas euanuerunt. In theſauro Braſidæ & Acanthiorum triremis ex auro & ebore compo-
ſita duorum cubitorum erat, quam Cyrus ei uictoriæ monumentum miſerat. Alexandrides Delphis
ſcriptum reliquit, eo in loco Lyſandri depoſitum eſſe talentum argenti, & minas duas & quinquagin-
ta, præterea ſtateres undenos: qua in re minime cum cæteris concordat hiſtoricis, qui de hominis pau-
pertate confeſſa ſcripſerunt. Ea igitur tempeſtate Lyſander quantum priſcorum nemo Græcorum,
potentiſſimus, & elatione & poteſtatis magnitudine uiſus eſt uti. Nam ut Duris tradit, illi primo Græ-
corum perinde ac deo, per ciuitates & aræ & ſacrificia conſtituta, eique ante omnes pæanes decantati ſunt.
Ex quibus unus huius generis initium habuiſſe memoratur: Almæ Græciæ imperatorem à latiſſima Spar-
ta diuinis celebremus cantibus Io Pæan. Samii ut dicata Iunoni templa Lyſandria uocarentur, ſenatuſ-
conſulto decreuere. Chœrilum poetam ſuo ſemper adiunctum lateri habuit, ut res quas geſſerat uer-
ſibus exornaret. Antilochus mediocria quædam de illo carmina ediderat, quare delectatus Lyſander
B muneris gratia pileum impleuit argento. Antimachus autem Colophonius & Niceratus Heracleotes
Lyſandria poemata certatim agebant. E quibus cum Nicerato coronam donaſſet, Antimachus dolo-
re percitus, ſcriptum à ſe carmen aboleuit. Tunc iuuenis adhuc Plato Antimachi poeticum admiratus in-
genium, qui ſuperatum ſeſe moleſte ferebat, reuocatum mitigabat, ignaris ignorantiam malum eſſe præ-
fatus, quemadmodum cæcitatem non uidentibus. Ariſtonus citharœdus cum ſexies Pythia uiciſſet, ut Ly-
ſandri gratiam iniret, ei pollicitus eſt, ſeſe cum denuo uictoriam reportaret, Ariſtonum Lyſandri ſer-
uum præconio declaraturum. Ambitioſus Lyſandri animus primoribus & ſui ordinis hominibus gra-
uis tantum erat. Cum autem elationis pariter ac moleſtiæ plurimum & mores & ambitio per familia-
res contraxiſſent, in eo neque honoris, neque ſupplicii uulgaris modus inerat. Hoſpitalitatis & amicitiæ
præmia proponebantur, urbani ſine interpellatione potentatus, & dominationes indiſcuſſæ. Vna ue-
ro explendæ iracundiæ uia erat, inimicum extinguere, cui ne ulla quidem fugiendi licentia præſtaba-
tur. Poſteriori tempore latentes Mileſios in medium produci cupiebat, qui quoniam populi partes pro uirili
defenſabant, ueritus ne quo pacto effugerent, neminem uiolaturum iureiurando affirmauit. Hi uero
cum fide habita perueniſſent, † factionis ſuæ hominibus iugulandos tradidit, haud octingentis paucio- † ὀλιγαρχικοῖς.
res. Aliis etiam in oppidis innumerabiles plebeiorum cædes fiebant. Iam enim non priuatis ipſius cau-
ſis trucidari uidebantur, ſed pleriſque ſimultatibus, & compluribus auaritiis eorum, qui ubiuis gentium
erant amicorum morem gerebat, & opem ſimulac operam impendebat. Quocirca Lacedæmonius
Eteocles frequentem conſecutus eſt laudem, cum dixit, Bene actum cum Græcia, quòd duos minime
Lyſandros protulit. Hoc idem (ut autor eſt Theophraſtus) de Alcibiade ab Archiſtrato dictum eſt.
Cæterum ibi contumelia, mollities, & contumacia moleſtiam maxime pariebat: in Lyſandro autem acer-
bitas morum grauem pariter ac terribilem potentiam efficiebat. Lacedæmonii cæteris Lyſandrum incuſan-
tibus, nequaquam animum uehementer adhibuerunt. Vt uero Pharnabazus poſt multas eius iniurias
uiolentius agrum uexantis Spartam miſiſſet accuſatores, indignabundi Ephori unum ex amicis & ſociis
ducibus Thoracem, quem priuatum argentum poſſidere deprehenderunt, ſupremo affecere ſuppli-
cio. Lyſandro uero miſſa Scytala ut Spartam adueniret, edixerunt. Scytala talis eſt. Cum Ephori claſ-
ſis præfectum, aut imperatorem emittunt, duo teretia ligna & longitudine & craſſitudine diligenter adæ- *De Scytala*
quant, adeo ut deraſa uiciſſim congruant, è quibus cum alterum ſibi reſeruent, alterum tribuunt diſce- *Laconica Gel*
denti. Hæc autem ligna Scytalas appellant. Cum igitur arcanum aliquid & arduum ſignificare cupiunt, *li. li. 17. ca. 9.*

chartam inſtar lori prolixam & anguſtam Scytalæ ſuæ circumuoluunt, nullumq́ꝫ facientes interuallū C
undiq́ꝫ ſuperficiem charta occupant, quo facto quæcunque uoluerint circumplicata Scytalæ charta de-
ſcribunt. Dempto dehinc codicillo ad imperatorem abſq́ꝫ ligno ſcripta mittunt: quæ cum is accepit
(alioqui lectitari nihil ualet, adeo literis hinc inde diſſipatis, ut nullum prorſus contactum habeant)
ſua ſumpta Scytala, codicillum ſic præciſum circumplicat, adeo ut circunductione ſimilem in ſeriem
conſtituta uerborum continuatio reperiatur. Codicillus ſicut & lignum Scytala uocatur, ut à menſu-
ra menſuratum dici plerunq́ꝫ ſolet. Lyſander allata ſibi ad Helleſpōtum Scytala perturbatus eſt, præ-
cipue accuſationes Pharnabazi reformidans, ſtudium & accuratam adhibuit operam ut in eius collo-
quium ueniret, quo mutuas controuerſias ſolueret. Conuenientibus illis Lyſander precibus orabat,
ut literas ad magiſtratus daret; perinde ac nullis uiolatus iniuriis & nullas accuſationes afferens: & pro
fecto in Creticum Pharnabazum Cretica ſeſe uti uerſutia uidebatur ignorare. Omnia enim ſeſe factu
rum eſſe recipiens, aperte quidem pro Lyſandri precibus conſcripſit epiſtolam, aliam uero clanculum
conſcriptam ibidem habuit. In imprimendis autem ſigillis literas alternans nihil aſpectu differentes
quas occulte ſcripſerat, Lyſandro dedit. Itaq́ꝫ Lacedæmoniam perueniens, & ſic in prætorium de mo
re profectus, Pharnabazi literas reddit Ephoris, uehementiſſimam criminum ſuorum partem amo-
tam exiſtimās. Pharnabazus enim magnæ Lacedæmoniis charitati erat, ſupra omnes regios profecto
in Spartanos promptiſſima uſus opera. Poſtea uero quàm Ephori lectam epiſtolam Lyſandro cōmon
ſtrauerunt, planè intellexit non ſolum Vlyſſem uerſutum eſſe. Tum admodum perturbatus abſceſ-
ſit. Paucis poſt diebus magiſtratus adiens, oportere ſe dixit ad Hammonis templum aſcendere ſacrifi-
ciorum gratia faciendorum, quæ ante bella deo uouerat. Sunt qui in ſomnis Hammonem illi adſtitiſ-
ſe dicant, dum Aphygæorum oppidum obſideret in Thracia. Quapropter perinde ac iubente deo ob
ſidione omiſſa, Aphygæis ut immolarent Hammoni præcepit: & ut ſuſcepto in Aphricam itinere deū
placaret, ſummo nixus eſt ſtudio. Plurimi tamen deum ſibi prætextum duntaxat feciſſe autumabāt.
Alioqui Ephoros metuens, domeſticum minime iugum ferens, & alieno parere imperio haud ſanè to
lerans, errare & aliquandiu luſtrare terras magis appetebat, quemadmodum equus in liberis paſcuis
& pratis apertis ad præſepe rurſus & ad ſolitas reductus operas. Quam uero peregrinationis cauſam
Ephorus ſcriptis mādauit, paulo poſt explicabo. Vix autem ac difficulter impetrans ut ab Ephoris di-
mitteref, enauigauit. In eius peregrinatione cōmuni conſenſu reges effecere, ut eiectis illius amicis res
urbanæ populis reſtituerenſ. Ciuitates enim per ſodalitia ab eo detentæ prorſus erant, & Græcia ſuæ
dominationi erat obnoxia. Quas inter res iterū concitato tumultu, cum Athenieſes aduerſus triginta D
è Phyla impetu facto uictores eſſent, reuerſus extemplo Lyſander Lacedæmoniis perſuaſit, ut paucis
intra ciuitates factioſis auxilium mitterent, populosq́ꝫ uaſtarent. In primis triginta tyrānis ad belli ſub
ſidium centū talenta mittunt, imperatoremq́ꝫ Lyſandrum. Reges cum inuidia, tum metu ne denuo
Athenas in poteſtatē redigeret, ut eorum alter exiret decreuere. Egreſſus igitur eſt Pauſanias, uerbo
quidem ut opem tyrānis contra populum afferret, re autem uera, ut bello finem imponeret, ne per
amicos Lyſander Athenarum dominationē denuo uendicaret. Hoc itaq́ꝫ facile perfecit. Nam concilia
tis inter ſe Athenieſibus, & ſeditione ſedata, Lyſandro ambitionem eripuit. Paruo poſtmodum inter-
iecto tempore cum deſciſcerent Athenienſes, culpatus eſt Pauſanias, ut qui populum paucorum domi
natione ueluti freno antea coercitum liberans, contumelioſe ſuperbeq́ꝫ ſæuiendi copiam ei feciſſet.
At Lyſandro gloriā, hominis factum adiecit, qui non ad aliorum gratiam, non ad ſimulatā oſtentatio
nem; ſed ad rei Spartanæ cōmoda ſeuerū agitaret imperium. Erat quidē audax alloquio, & repugnan
tibus terribilis. Cum Argiui de agri finibus ambigerent, ac Lacedæmoniis iuſtiora ſeſe dicere cenſerēt,
enſe cōmonſtrato, Qui huius, inquit, eſt dominus, optime de agri finibus dixerit. Megarenſis homo
quodā in cōuentu orationis confidentiā in eum utebatur. Cui Lyſander, Aduena, inquit, tua ciuitatis
indiget oratio. Bœotios neq́ꝫ amicos planè, neq́ꝫ aperte hoſtes interrogabat, rectis'ne, an inclinatis per
ipſorū agrum haſtis incederent. Poſtquam incumbentibus Corinthiis mœnia prætergrediens langui-
diores ad inuadendum cernit Lacedæmonios, interim lepus foſſam tranſire uiſus eſt, Nō pudet uos,
ait, eius generis hoſtes pertimeſcere, quorū mœnibus per ſecordiam lepores indormiunt? Cum ſupre
mum uitæ diem rex Agis obiiſſet, Ageſilao fratre relicto, ſimul & Leotychida filio eius credito, Age-
ſilai Lyſander amator, ei ſuadebat ut regnum occuparet, uelut legitimus ab Herculis progenie ortus.
Leotychidæ calumniā infigebat, quòd ex Alcibiade procreatus eſſet, qui occultos cum Agidis uxore Ti
mæa congreſſus habuiſſet, quo tēpore profugus Spartæ uerſabatur. Agis autem, ut ferunt, rem diu-
tius animo uerſans, ut quæ nequaquā ex ſe grauida foret, Leotychidam per cōtemptum habebat, & re
liquum tempus eum palàm abdicabat. Poſtea uero ꝙ morbo correptus ad Hereā urbem delatus eſt,
urgente iam morte, tum adoleſcentuli precibus, tum amicorum ſuaſionibus exoratus, in complu-
rium conſpectu Leotychidam filium ſuum declarauit, obſecratisq́ꝫ præſentibus ut ad Lacedæmonios
earum rerum teſtimonium afferrent, uita exceſſit. Ii quidem Leotychidæ teſtes affuerunt. At Ageſi-
lao

A lao homini ſanè ſplendido & Lyſandri opibus freto, Diophites uir illuſtris detrimento erat, huius ge-
neris oraculum in Ageſilai claudicationem adducens:

Magna licet iactes Sparte; iam mente reuolue,
Ne pedibus ualidam te perdat regia clauda.
Tempore te longo labor inſperatus habebit,
In te letalis bellorum corruet unda.

Multis ad oraculum inclinatis, & ad Leotychidam uerſis, Lyſander Diopithen haud rectè oraculũ in-
telligere dixit: nec ſiquis offenſi pedis Lacedæmoniis imperet, deum indignari, aut moleſte ferre, ue-
rumenimuero claudũ imperium fore, ſi ſpurii maleq́; ꝓgeniti inter Heraclidas regnum teneant. Hæc
locutus, ut qui potẽtiſſimus eſſet, in ſuã omnes induxit ſententiã, qua rex creatus Ageſilaus. Tum ſta-
tim Lyſander quo expeditionem in Aſiã ſuſciperet, incitabat, ingentẽ illi ſpem ſubiiciens, ſi Perſicum
uaſtaret ſperium, uir futurus eſſet ampliſſimus. Datis in Aſiã ad familiares literis, iubebat ut in bel-
lo aduerſum barbaros ducem à Lacedæmoniis depoſcerent Ageſilaum: qui obtemperãtes rogaturos
Lacedæmonem mittunt oratores. At Lyſandri opera nõ minus regia poteſtate bonum Ageſilao ui-
deť extitiſſe. Cæterum ambitioſorum ingenia cum alioqui ad principatus maligna nõ ſint, nõ paruũ
ex inuidia quã ad pares ꝓpter gloriã gerunt, impedimentũ ad res gerendas habent. Nã quibus ſociis
& adiutoribus uti licet, eos æmulos & aduerſarios in uirtute ſibi faciunt. Ageſilaus igiť inter triginta
cõſiliarios Lyſandrum adduxit, ut eo amicorũ uel ꝑcipuo uel primo uteret. Poſtq̃ autem in Aſia cõſti-
tutus, mortales ad eum pro parua familiaritate rara faciebant colloquia, Lyſandrum autẽ amici cum
pro multa illa priſtina cõſuetudine colerent, ſuſpecti uero pertimeſcerent, & ad fores cõmeabãt, & ua-
dentem cõſectabanť, quemadmodum hiſtrionibus in tragœdiis frequenter obuenit, ubi nuncii cuiuſ-
dã, aut ſerui perſonã gerens collaudať, & priores partes agit: qui autem diadema geſtat & ſceptrum,
per crebros etiã clamores nõ audiť: ſic & cõſiliario tota imperii dignitas inerat, cum ipſi regi nomen
poteſtatis inane relinqueret. Hæc igiť tã incõcinna honoris auiditas aliquo pacto demulcenda erat, &
Lyſander uſq; ad ſecundum poteſtatis gradum remittendus: uirum autem & beneficum & amicum
oĩno reiicere & per cõtemptum habere, Ageſilao indignum erat. Primum quidem nullã ei rerum ge-
rendarum occaſionem præbuit: poſtmodum ſi quibus operã ac ſtudium dantem Lyſandrum ſentiſce-
ret, eos rebus omnibus infectis remittebat, & muneris quãuiliſſimi uotorum cõpotes. Sic eius poten-
tiam tacite diſſoluens & extinguens, ſimul cunctorum ſeſe impotentem Lyſander intellexit, ſuumq́;
B amicis ſtudium obeſſe, ipſe opem tribuere deſiit, ad ſeq́; ne accederent neu colerent, obſecrabat: cum
rege haberent colloquia, & iis qui maiorem in præſentia cõmoditatem afferre pro acceptis honoribus
poſſent. Hæc cum audiſſent multi, ſuis pro negociis moleſti eſſe deſtitere, cæterum nõ obſequia, non
honores omittere, quin ſeu deambularet, ſeu in gymnaſiis uerſareť, frequentes adire. Quæ res longe
magis Ageſilao quàm antea mœrorem incutiebant, & ex honore ſtimulabat inuidia. Quapropter cũ
militibus multis principatus & rerum gubernandarum officia tribueret, Lyſandrum diuidundis car-
nibus præfectum deſignauit. Deinde cõtumelioſius aſpernatus, ad Ionas cõuerſus, Ite, inquit, & meũ
carnis ſectorẽ colite. Itaq; Lyſander cum Ageſilao ſermones haberi oportere cenſuit. Fit igiť breuis La-
conico more diſputatio: Num Ageſilae bene noſti minores amicos reddere? At ille: Si uelint me ma-
iores effici. Qui uero meas opes amplificauerint, eos in partem uocare par eſt. Cui Lyſander: At for-
ſan Ageſilae, tibi magis dictum q̃ mihi perpetratum eſt. Te autem oro & externorum hominum gra-
tia, qui coniectos in nos habent oculos, in eo me imperii tui ordine conſtituas, ubi minus quidem inui-
ſum, magis autem tibi cõmodum fore cenſueris. Eam ob rem legatus ad Helleſpõtum miſſus eſt: qui
tametſi Ageſilao ſuccẽſeret, neceſſaria tamen agere non neglexit. Mithridatem Perſen uirum ſtrenu-
um exercitusq́; ductantem inimicum Pharnabazi cum ad deficiſcendum induxiſſet, ad Ageſilaum per-
duxit. Ad nullum alium belli uſum habitus, progrediente tempore Spartam ignominioſe nauigauit,
litem in Ageſilaum fouens, & uniuerſam maiori quàm antea odio perſequens rempublicam. Rebus
ad permutationem & nouationem cõparatis ac inſtructis manum adiicere inſtituit cunctatione ſubla-
ta. Erat autem huiuſcemodi. Heraclidarum genus, qui in Pelopõneſum reuocati ſe Dorienſibus imi-
ſcuerant, ampliſſimum & illuſtre Spartæ florebat. Haud unicuiq; illorum regalis faſtigii erat commu-
nicata ſucceſſio. Duabus tantum è familiis reges deligebantur, quas Eurytiontidas appellabant, & Agi-
das. Ex reliquis nullus per generis nobilitatem plusquàm alter in rebus urbanis habebat uirtutis: ho-
nores potentibus omnibus erant propoſiti. Horum cum Lyſander eſſet, ubi ad ingentem rerum ge-
ſtarum gloriam ſublimior factus, & poteſtatem & amicos permultos comparaſſet, indolebat cum ciui-
tatem ſua opera late propagatam cerneret, regnantibus aliis gubernari, quos tamen nulla ex parte ſe
præſtantiores eſſe perſpiceret. Decreuit igitur regiam dignitatem duabus è familiis traducens, Hera-
clidis omnibus communem reddere. Sunt qui dicunt, non Heraclidis, ſed Spartiatis, ut non Hercu-
lis nepotibus, ſed iis, qui per uirtutẽ cenſerẽtur, id præmium proponeretur, qualis extiterat Hercules,

quem uirtus ad diuinos perduxit honores. Quòd ſi hunc in modum regni iudicium fieret, ſpes erat C
iniecta, nullum ante ſe delectum iri Spartiatam. Primum igitur negocium aggreſſus, per ſe ciuibus per-
ſuadere paratus erat, orationē pro materia meditatus, ei à Cleone Halicarnaſſeo meditatam ac con-
ſcriptā. Deinde rei tam nouæ tamq́; inuſitatæ magnitudinē ante oculos proponens, audaciori indigen-
tem auxilio, omnem, ut in tragœdia dici ſolet, in ciues machinā attollens, Pythicas ſortes & uaticinia
compoſuit & adornauit, quaſi nullum ſibi fructum Cleonis allatura foret eloquentia, niſi dei metu &
ſuperſtitione prius obſtupefactos ciues occupaſſet, & ſic ad orationem adduxiſſet. Pythicum, ut Epho-
rus inquit, corrumpere conatus oraculum, & Dodonæas puellas Phereclis interceſſione ſuam in ſen-
tentiam alliciens, reiectus eſt. Tum ad Hammonis templum conſcendens, colloquio cum uatibus ha-
bito, magnā uim auri obtuliſſe traditur: quod indigne ferentes illi, quoſdā miſere Spartam, qui Lyſan-
drum accuſarent. Eo abſoluto Libyos diſcedentes dixiſſe cōmemorant: Nos, ô Spartani, rectius facie-
mus iudicium, cum apud nos Libyam habitaturi ueneritis. Vetus erat nanq; oraculū, Lacedæmonios
Libyæ fore cultores. Vniuerſas autem inſidias, ſiniſtrumq́; figmentum conſcribamus, quòd nō à uili-
bus cœpit exordium, ſed ut in deſignatione mathematica, multas & ingētes aſſumpſit materias, & ad
concluſionem per præmiſſas graues difficileſq́; progreſſum. In ea ratione uirum hiſtoricum philoſo-
phumq́; ſequemur. Mulier quædam in Pōto ex Apolline grauidam ſeſe prædicabat, cui (ut par erat)
multi fidem abrogabant, multiq́; adhibebant. Cum ea puellum peperiſſet, cōplures nobiles alēdo ſtu-
dium & curā diligenter impertierunt. Puello quadā ex cauſa Sileno impoſitum eſt nomen. Hoc acce-
pto Lyſander initio, reliqua ſuis texuit artibus, nō paucis aut cōtemptis ad eā fabulam uſus adiutori-
bus, qui procreationis pueri rumorē ſine ulla ſuſpicione ad fidem ac ueriſimilitudinē adducerēt. Aliū
quoq; ex Delphis ſermonē allatum Spartā diſiecerunt diſſeminaruntq́;, uetuſtiſſimas quaſdam ſortes
in arcanis ſcriptis à ſacerdotibus ſeruari, quas neq; cōprehendere neq; legere cuiquam fas eſſet, niſi qui
ex Apolline ortus aduenìſſet longo poſt tempore, qui obſeruantibus indubitabile ſignum præſtaret,
eas capeſſeret tabellas quibus inſcriptæ ſortes erant. His ex compoſito comparatis Silenus cum aduē-
taſſet, ſortes ut Apollinis filius petiit: ſacerdotes qui rei operam conferebant, ſingula diligenter inda-
gare, & de origine accuratius ſciſcitari. Poſtremo fidem adhibentes, Sileno uti Apollinis filio ſcripta
commonſtrare, qui præſentibus multis lectitauit cum alia complura uaticinia, tum idipſum de regno
cuius gratia figmentum erat inſtitutum, præſtare, ac fructuoſius eſſe Spartanis, ſi ex optimatibus re-
ges deligerent. Cum iam Silenus adoleuiſſet, & ad rem gerendam accederet, ecce Lyſander ab actione D
fabulæ corruit, minorum ignauia, & unius puſillanimitate ac trepidatione complicis, ut primum ſub-
eundum erat opus. Nihil tamen uiuente Lyſandro deprehenſum eſt, ſed poſt eius mortē. Ante enim
quàm Ageſilaus rediret ex Aſia functus eſt uita in Bœotium incidens bellum, uel illud potius in Græ-
ciam importans. Nam utroque diuulgatur modo, & culpam nonnulli Lyſandro, quidam Thebanis at-
tribuunt, alii communem faciunt, Thebanis crimini dantes ſacrorum diſſipationem. In Aulide An-
droclides quoq; & Amphiteus regia corrupti pecunia bello Græciæ Lacedæmonios implicarant: un-
de facto in Phocenſes impetu, eorum agrum populauerant. Lyſander indignanter ferre dicit, quòd
ſoli Thebani ex bello decimam uendicarent, reliquis ſociis tacite ferentibus, & Spartam miſſas ab Ly-
ſandro pecunias iniquo animo tuliſſent. Orta præſertim indignatio, quòd Athenienſibus datum eſt
ex triginta tyrannis libertatis initium: quos cum Lyſander conſtituiſſet, Lacedæmonii terrorem eis &
potētiam addiderunt, facto decreto, ut quiſquis ex Athenis fuga ſeſe ſubduceret, undiq; duceretur in
uincula: quòd ſiquis obſtaret ducenti, eum hoſtis loco haberi. Thebani contraria iis faciunt decreta, cō-
uenientia ſanè atq; germana rebus ab Hercule & Libero patre geſtis, omnia tecta omneſq́; Bœotiæ
urbes Athenienſibus pro neceſſitate patentes eſſe. Siquis fugitiuo dum traheretur auxilium non attu-
liſſet, condemnationis nomine talentum ſolueret. Siquis aduerſus tyrannos per agrum Bœotiū Athe-
nas arma deferret, Thebanos obaudire ac diſſimulare. Quibus in decretis adeo humanis uereq́; græ-
cis facta ſcriptis haud reſponderunt: nanque Thraſybulus reliquiq́; cōſpirationis ſocii Phylan occupan-
tes, è Thebis primum fecerunt impetum, Thebanis arma pecunias, latendiq́; & inchoandi facultatem
parantibus. Has in Thebanos cauſas Lyſander accipiens (iam enim moroſus, & atra bile per ſenectutē
inualeſcente iracundus) Ephoros incitabat, & ad mittendum in eos præſidium perſuadebat. Accepto
igitur imperio, eduxit exercitum. Poſteriori deinde tēpore Pauſaniā regem cū copiis emiſit, qui circun-
ducto per Cithæronem exercitu, agrum Bœotium irrupturus erat. Lyſander per Phocenſes cum
magna militum manu uenit obuius. Orchomeniorum oppidum ultro cedens accepit. Inde pro-
greſſus Lebadiam diripuit. Datis poſtmodum ad Pauſaniam literis, ut ſe cum illo ex Platæis ad
Haliartum coniungeret (ipſe enim cum ſolis ortu ad Haliartiorum mœnia ſtationem habiturus
erat) literæ ad Thebanos referuntur, tabellario in quoſdam ſpeculatores incidente. Cum Athenien-
ſes auxilium attuliſſent, urbe illorū præſidio credita, Thebani cum prima quies mortalibus incipit,
egreſſi, paulo poſt Lyſandrum præueniunt, Haliartum cum parte copiarum ingreſſi. At ille exerci-
tum

A tum ſiſtens quodam in tumulo, Puſaniam præſtolari decreuit. Mox progrediente die, moræ prorſus
& quietis impatiens, acceptis armis, & ſocus adhortatus, recto curſu phalangē ducit ad muros. Theba-
ni qui foris permanſerāt, læuorſum urbem habētes, in nouiſſimos pergunt hoſtes, ſub fontē quē Ciſ-
ſuſam appellant indigenæ, ubi nutrices infantem in lucem editum abluiſſe Bacchū in fabulis tradit.
Nā & colore uini ſplendet, aſpectuq́; trāslucidus & potu dulciſſimus eſt. Nec ꝓcul hinc Cretenſes pul
lulant † ſtyraces, quæ Haliartii ea Rhadamanthum incoluiſſe loca faciunt indicia, eiusq́; ſepulchrum † ςύραξ,
cōmonſtrant, quod Alea uocāt. Extat iuxta & Alcmenæ monumētum, quam ibi humatā eſſe memo- λούδρος,
rant. Poſt enim Amphitryonis interitum Rhadamantho nupſerat. Thebani qui intra oppidum erāt, θυμίαμα.
ſtructa cum Haliartiis acie, quietem aliquantiſper agebant. Vbi uero Lyſandrum unà cum primori-
bus mœnibus ꝓpinquantem aſpiciunt, reſeratis derepente foribus irruunt, ipſumq́; cum augure pau-
cisq́; aliis obtruncant. Plurimi nanq; ad phalangē ſeſe fuga recipiunt, nō remittentibus inde Thebanis,
quin urgentibus undiq;, uniuerſi in tumulos terga fugæ uertunt. Mille ex eis cecidere: deſiderati ſunt
& Thebanorū trecenti, qui cum hoſtibus ad aſpera & munita loca permiſti cōtenderant. His dabatur
crimini, ꝙ Laconicā fouerent factionem. A quo cū omni ſe ſtudio diſſoluere & ciuibus purgare cōcu-
piſcerent, nulli parcentes diſcrimini inter inſectandum mortē oppetiere. Pauſaniæ è Platæis Theſpias
cōmeanti caſus in itinere nunciatur, qui ſtructa acie petit Haliartum. Venit & Thraſybulus è Thebis
Athenienſes ſecum ducens. Conſilium de repetendis per inducias mortuis agitante Pauſania, Spartia
tæ natu grandiores inter ſe grauiter & indigne ferebāt, & regem adeuntes teſtati ſunt, minime per in
ducias repetēdū eſſe Lyſandrū: at per arma, pro cadauere ſuſcepto certamine ac uictoria comparata,
ſic uirum ſepulturæ mandandum: quòd ſi ſuperati fuerint, pulchrum & honeſtū fuerit eo in loco ſuo
cum imperatore pariter occumbere. Hæc orātibus ſenioribus, Pauſanias arduum opus eſſe cernēs, ui-
ctores nuper ſuperare Thebanos, ſub muros etiam Lyſandri corpus collapſum, adeo ut corporis recu
peratio abſq; induciis uel uictori difficilis redderetur, miſſo præcone & īduciis confectis, reduxit exer
citum. Qui Lyſandrum deferebant, ut primum Bœotiæ confinia præterire, in amicorum ſociorūq;
agro Panopæorum condiderunt, ubi ex Delphis Chæroniam euntibus ſecus uiam monumentum eſt.
Eo in loco cum exercitus ſtatiua haberet, quidam Phocenſis alteri qui prælio nō interfuerat certamen
expoſuiſſe dicitur. Cum Lyſander Opliten traieciſſet, hoſtes impreſſionem fecere. Admiratus Sparta
nus Lyſandro familiaris, rogat quemnam Opliten eſſe diceret: id enim ignotum ſibi nomē eſſe. Vbi
primi noſtrorum ab hoſte cæſi ſunt propè urbem fluentū eſt, quod Opliten appellant. Id cum Spar-
tanus audiſſet, obortis lachrymis, Quàm ineuitabile homini fatum eſt, dixit. Erat Lyſandro datum
B oraculum, hunc ſe in modum habens:

Opliten iubeo te deuitare ſonantem,
Terrigenam qui pone ſubit cum fraude dracona.

Quidam Opliten non propè Haliartum fluere aſſerunt, ſed propè Coroniam torrentem eſſe, qui in
Phliarum fluuium penes oppidum infertur, quem cum ueteres ὁπλίαν, ætatis noſtræ homines Iſomā
tum nuncupant. Qui uero Lyſandrum interemit, Haliartius erat Neochorus nomine: inſigne clypei
draconem habuit, hoc ut aſſequi coniectura licet, portendit oraculum. Bello quoq; Pelopōneſiaco The
banis in Iſmenia ſortem datam memoriæ proditur, quæ ſimul & Deliacam pugnā prædiceret, & hāc
ipſam Haliartiam anno trigeſimo poſteriorem. Ea huius generis ſors eſt:

Qui inſidiare lupi catulis uitato Supremam,
Et collem Orchalidem, hunc uulpes non deſerit unquam.

Proximum Delio lucum Supremam appellauit, ubi Bœotia Atticæ confinis eſt: Orchalidem uero
collem quem nunc Vulpecum uocant, ad Heliconem in Haliarti partibus ſitum. Cæterum hoc mor
tis genere abſumpto Lyſandro, Spartiatæ adeo grauiter tulere, ut reum capitis regem iudicauerint.
Cuius rei iudicium minime ſubire decernens, in Tegeam fugiens ſeſe recepit, ubi ſupplex in Miner-
uæ templo uitam duxit. Defuncto Lyſandro, ipſius detecta paupertas clariorem effecit principatum,
quippe qui tantis ex pecuniis, tanta ex potentia, tanta ex ciuitatum ingentisq́; adeo imperii procura-
tione, ne puſillum quidem in argenti ratione domum ſuam illuſtrarit, ut autor eſt Theopompus: cui
laudanti magis quàm carpenti fides uidetur adhibenda: ſiquidem uituperare quàm laudare iucundi-
us. Poſteriori tempore, quemadmodum tradit Ephorus, cum Lacedæmone diſceptatio inter ſocios
agitaretur, & proinde inſpiciundæ forent literæ, quas apud ſe Lyſander habebat, eius domum pro-
fectus Ageſilaus, codicem inuenit, in quo illa de reipublicæ ſtatu conſcripta erat oratio: Ab Eury-
tiontidarum & Agidarum manibus auulſo regno, in medium ponendam, & optimatibus faciendam
delectionem. properans orationem ad ciues efferebat, ut Lyſandrum oſtenderet qualis ciuis fuiſſet.
At uir pruden Lacratidas per id tempus Ephoriæ princeps, Ageſilaum non oportere air Lyſandrum
effodere, ſed o rationem ſecum infodere, quæ tanta eſſet ſuadendi arte & aſtutia compilata. Reliquos
tamen honores Lyſandro tametſi uita functo reddidere: & filiarum ſponſos cōdēnarunt, qui eas poſt

Lyſandri obitum, cum inops eſſet inuentus, repudiauerunt, quòd illum cum diuitem exiſtimaſ- C
ſent, coluiſſent, iuſtum uero & bonum uirum & pauperem cognoſcentes deſeruerint. Erat enim
Spartæ & cœlibi, & tardiori marito, & malo marito indicta pœna, cui eos præſertim ſubigebant, qui
pro bonis & propinquis locupletum affinitates quæritabát. Hæc quidem de Lyſandro hunc ſe in mo
dum habentia ſumus proſecuti.

SYLLAE VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

LVCIVS uero Cornelius Sylla patritia procreatus eſt familia, ex cuius
maioribus Rufinus conſularem geſſit dignitatem. Huic tamen longe
maiorem ex ignominia, quàm ex honore nobilitatem affuiſſe perhibét:
etenim ſupra libras argenti concaui decem poſſediſſe, idq; prohibente le
ge, deprehenſus, è ſenatu erectus eſt. Poſteriores inde humili diutius
in fortuna permanſerunt. Ille etiam Sylla haud amplo ſanè in patrimo
nio educatus, ab adoleſcent ia penes alios habitãs nõ grãdé pro domicilio
mercedé ſoluebat, ſicut poſteriori tempore cú indigne ſecundam ade-
ptus fortunam putaretur, ei obiectum eſt. Glorianti ſiquidem, & Aphri
canam poſt uictoriam militiamq; magnificis utéti uerbis, quidam ex ho
neſtiori ordine dixiſſe fertur: Quonam modo uir bonus eſſe potes, qui
cum nihil à patre tibi relictum ſit, tot ac tanta poſſideas: Nam cum rectus ille ac nitidus uiuendi mos
haud amplius permaneret, iamq; deliciarum & luxurioſi apparatus æmulatione ſuſcepta, è maiorum
curriculo deflexiſſet, par tamen conuicium ponebatur, & ſuorum facultates amittere, & paterná mi-
nime paupertatem conſeruare. Potitus poſtea rerum Sylla cum multos occideret, & libertini generis
homo quendam ex proſcriptis occultare diceretur, & proinde è ſaxo præcipitandus eſſet, obiecit Syl-
læ, quòd unà ſimul in domo diutius uitam agitaſſent, cum interim ipſe quidem pro ſuperiore habita-
culo duo millia nummûm, ille autem pro inferiore tria millia mercedem afferret. Itaq; inter utriuſq;
fortunam mille nummos interfuiſſe, qui drachmas Atticas ducentas & quinquaginta ualebant. Hæc
quidem de antiqua Syllæ fortuna memoriæ produntur. Eius autem corporis ſpecié aliam ſtatuæ ipſæ
declarant: glaucos oculos cum uehementer acerbi ac ſæui eſſent, color in facie terribiliores reddebat D
aſpectu. Rubor enim ſparſim imiſtus albedidini efflorebat, quam quidem ad rem & coloris nomen in
ditum fuiſſe dicunt. Quidam etiam ex dicacibus Syllam Athenis mordés, Sylla, inquit, morum eſt fa-
rinis inſperſum. Huius generis de homine indicus uti nequaquam abſurdum eſt, quem adeo in exer-
cendis ſalibus natura ſtudioſum extitiſſe ferunt, ut ab ineunte ætate plurima cum ignominia ſodali-
tia cum mimis atq; ridiculis petulanter habuerit. Poſtea uero quàm in rerum omnium dominatu con
ſtitutus eſt, è ſcena ſpectaculisq; impudentiſſimos cogens, inter potandum quotidianis dicacitatibus
certabat. Quæ cum ab eo grandiori ætate patrari, & dominantis inſuper dignitati probrum ac dede-
cus afferre uiderentur, compluta negligenter omittebat, quæ ſtudio indigebant ac diligentia. Cœnan
ti ſiquidem Syllæ nullus circa ſeria uſus erat. Verum cum alio tempore impiger & eximia ſeueritate
eſſet, ut primum in ſodalitia & compotationes abierat, uno impetu mutationé capeſſebat, ut mimis
& ſaltatoribus manſuetus ad omnem familiaritatem pronum ſe obnoxiumq; ſubiiceret. Huius tá ſo-
lutis moribus animi ad amores leuitas, & ad illecebras præcipitium, à quibus ne prouectioribus qui-
dem annis ſeſe reuocauit, occaſionem præbuere. Metrobium ſcenicum à iuuenilibus annis magno
amore complexus, longius prouectus eſt, eo in dies ſecum floreſcente morbo. Nam cum initio pu-
blicam quidem, cæterum locupletem mulierem quam Nicopolin appellabant, deperiret, à qua dein-
de conſuetudine & formæ gratia mirifice amatus erat, ab ea cum uita excederet, hæres eſt relictus. No
uercæ quoq; hæreditatem ſortitus eſt, quæ illum perinde ac filium diligebat, quibus ex rebus iam me
diocres ad eum opes peruenerant. Quæſtor deinde Mario primum gerenti conſulatum deſignatus,
cum eo ad bellum Iugurthinum nauigauit in Aphricam. Profectus igitur ad exercitum cum alias ad
res ſpectatum ſe præbuit, tum uero bona uſus occaſione, Bocchum regem Numidarum intima ſibi
deuinxit amicitia. Ipſius namq; legatos cum à Numidis latronibus euaſiſſent, ſingulari comitate exci-
piens, ornatos muneribus tutiſſimo etiam adiuncto comitatu remiſit. Forte Boccho Iugurtha gener &
inuiſus & formidoloſus erat. Quo per id tempus profligato & ad ſe confugiente, Syllam acciuit. Ab
illo enim quàm à ſe, Iugurtham & comprehendi & tradi malebat. Ea re Mario communicata, paruã
militum manum aſſumens magnum diſcrimen adiit. Namq; homini barbaro & aduerſus neceſſarios
infideliſſimo de altero capiendo fidem adhibens, eius manibus ſeſe commiſit. Bocchus tamen accepta
ab utroq;

A ab utroq; poteſtate, cum de frangenda in alterum fide in neceſſitate ſe cõſtituiſſet, poſt multos mẽtis æſtus, prioris proditionis ſentẽtiam cõprobauit, & Iugurtham Syllæ tradidit. Eo de negocio Marius quidem triumphum egit: cæterum tam præclari facinoris gloria quæ propter inuidiam Marii Syllæ adſcribebatur, tacitum Mario mœrorem importabat. Sylla enim ipſe natura iactabundus, & ex humili ac ignota uita, per ora ciuium tum primum uolitare incipiens, guſtata honoris dulcedine, ad id ſtudium & auiditatem progreſſus eſt, ut in annulo inſculptam eius rei geſtæ circumferret imaginẽ, eoq; continue uteretur. Erat autem ſculptura, Bocchius qui Iugurtham traderet, Sylla qui ſuſciperet. Hæc Mario triſtitiam afferebant. Syllæ autem minorem quàm ſuam eſſe inuidiam exiſtimãs, illo ad rem militarem uſus eſt plurimum. Siquidem conſul ſecundum creatus Syllam legatum habuit. Tertium uero conſul, militum tribunum, ipſius opera multa utilia edens facinora. Legatus enim Tectoſagorũ ducem Copillum cepit. Tribunus militum Marſos populoſiſſimã ſanè gentem ad Romani pop. amicitiam ſocietatemq; perduxit. Marium poſtea ſibi infeſtum, necdum ullas rerum gerendarum occaſiones libenter omittentem, quin ad augendam fortunam incumbẽtem ſentiens, Catulo Marii collegæ ſe dedit, uiro quidem bono, uerum ad certãdum hebetiori, à quo maximas ad res atq; primarias fidẽ conſecutus, ad potentiam pariter & gloriam proceſſit. Is magnam incolentium Alpes barbarorũ partem debellauit. Ingruente deinde commeatus inopia, Sylla curam ſuſcipiens tãtam effecit copiam, ut Catuli milites & maxima in abundantia agitarent, & inſuper Marianis exhiberent. Qua in re Mariũ uehementi dolore affectum fuiſſe dicitur. Hæc igitur inimicitia breuem adeo iuuenilemq; prius materiam exordiumq; capeſſens, mox per ciuilem cruorem inexpiabileſq; ſeditiones degraſſata, ad tyrãnidem uſque, ac rerum omnium confuſionem progreſſa eſt. Quod Euripidem ſapientem hominẽ & ciuilium morborum peritiſſimum, demonſtraſſe ferunt, qui honoris certamen & ſtudium, quaſi numen aliquod utentibus peſſimum atque pernicioſiſſimum, deuitandum eſſe præcepit. Sylla gloriã ex re bellica ad ciuilia negocia iam ſibi ſatis eſſe exiſtimãs, cum militaria poſt facinora ſtatim popularibus rebus ſeſe tradidiſſet, præturam urbanam petere cœpit, quam aſſequi non licuit. Cuius ipſe rei culpã in plebem reiecit. Plebem enim, inquit, cum ſuam in Bocchum amicitiã animaduertiſſet, uenationes ſplendidas & aduectarum ex Aphrica belluarum dimicationes expectaſſe, ſi ante præturam ædilitatẽ adipiſceretur: itaq; alios prætores deſignaſſe, ut ædilitatem coactus ipſe exerceret. Cæterum Sylla ueram repulſæ cauſam minime confiteri uidetur, quod & re ipſa comprobatur. Anno enim poſt, tum colenda plebe, tum largitionibus animos adducens populi, præturam adeptus eſt. Eo igitur præturam

B gerente, cum indignabundus Cæſari ſua ſe in illum poteſtate uſurum eſſe dictitaret, ridens Cæſar, Recte, inquit, tuum putas eſſe magiſtratum, quem tuis habes pecuniis comparatum. Poſt eam præturam in Cappadociam cum exercitu mittitur, ſpe quidem ut Ariobarzanem reduceret in regnum, re autem uera Mithridatem reprimeret, qui non minorem quàm antea poſſidebat potentiã, ac regnũ cõplectebatur. Non magnas itaq; ſecum adducens copias, cæterũ prompta ſociorum uſus opera, multis in Cappadoces, plurimis in Armenios auxilium ferentes ẽditis ſtragibus, Gordium eiecit, Ariobarzanem regem declarauit. Syllæ ad Euphratem moram trahenti, regis Parthorum Aeſacii legatus Orobazus in colloquium uenit, cum nullum antea Romani & Parthi cõmercium habuiſſent. Hoc etiam ingentis fortunæ Syllæ factum uidetur, quòd Parthi amicitiam ſocietatemq; petẽtes, ad illum potiſſimum Romanorum principem congreſſum habuerunt. Tres eo tempore ſellas propoſitas ferunt, unã Ariobarzani, alterã Orobazo, tertiam Syllæ, unde amborũ medius reſidens ius diceret, quam ob cauſam poſtea rex Parthorũ necauit Orobazum. Syllam nonnulli tanquã barbaros ludibrio per delicias habentem, probare: alii difficilem & intẽpeſtiui honoris ambitioſum increpare. Memoriæ proditum eſt, uirum quendam genere Chalcidenſem ex iis qui cum Orobazo deſcenderant, Syllæ uultũ ſæpius contemplatum, & ad corporis atque animi motus haud incurioſe incumbentem, quin ad artis materiam hominis ingenium attentius conſiderantem, dixiſſe: Neceſſe eſt hunc maximum fieri uirũ. Miror etiam nunc, inquit, quomodo ne cunctorum primus ſit, tandiu patiatur. Redeuntem inde Syllã Cenſorinus repetundarum poſtulauit, quòd ex amicorum ſociorumq; regno magnam contra legem pecuniæ uim compilaſſet. Nec tamen contra in iudicio ſtetit, ſed ab accuſatione deſtitit. Excãdeſcebat interim Mariana ſeditio, nouam quandam ex congeſtis à Boccho honoribus nacta materiam. Is ut populum Romanum delinimentis coleret, ſimul & Syllæ gratiam aucupatus, triumphales in Capitolio poſuit imagines, aureuſq; inerat Iugurtha ab eo Syllæ traditus. Ea re grauiter inſtigatus Marius, cũ ſtatuas detrahere niteretur, ac reliqui Syllæ ſubuenirent, incenſa quantum antea nunquam amborũ ſtudiis ciuitate, ecce ſociale bellum dudum gliſcens aduerſus urbem exarſit. Quo quidem in tumultu maximo uarioq; & plurima Romanis mala grauiſſimaq; pericula importante, Marius grande nihil oſtentare ualens, argumento fuit, uirtutem bellicam uigore pariter ac uiribus indigere. At Sylla complurima celeberrima edẽs facinora, imperatoris gloriam reportauit, magni quidem penes ciues, maximi autẽ penes amicos, feliciſſimi uero penes hoſtem. Quibus in rebus illud Timothei Cononis

Sociale bellũ

filii nequaquam paſſus eſt. Nam cum inimici præclara ipſius facta fortunæ adſcriberent, & in tabulis C
dormiente illo, fortunam urbibus retia circúponentem pingerent, ille acrius irritari, & fingentibus
grauiter ſuccenſere, quaſi rerum ab ſe geſtarum gloria priuaretur. Aliquando autem ab expeditione
re bene geſta remeás, ad populú conuerſus, Viri Athenićſes, inquit, huius rei bellicæ nullam ſibi par-
tem fortuna uendicat. Ipſam deinde fortunam aduerſus ambitioſum adeo Timotheum iuueniliter
irritatam ferunt, ut nullum deinceps inſigne facinus ab eo patratum fuiſſe conſtet, ſed iniquis bellige-
rantem prorſus auſpiciis, & populo ſemper aduerſatum, ex ipſa demum patria eiectum profugiſſe.
Sylla uero non modo eius generis felicitatem, ac fortunæ fauorem libenter admiſit, uerumetiam in
maius extollens, & bona in ſe fortunæ diuinitus data magis ac magis illuſtrabat, ſiue per iactantiam
id faceret, ſiue de his ita ſentiret. Etenim ſuis in commentariis ſcriptum reliquit, cum conſultaſſet,
quæ contra animi ſui ſententiam pro tempore audacius aggredienda eſſent, ſecundiora ſibi eueniſſe.
Rurſus cum ſeſe ad fortunam quàm ad bellum melius à natura inſtitutum eſſe dicit, plus fortunæ ui
detur quàm uirtuti tribuiſſe, & omnino ſeipſum in fortunæ poteſtate poſuiſſe: quippe qui cõcordiæ,
quam cum Metello ſocero & eiuſdem ordinis uiro habuit, cauſam diuinæ cuidam fortunæ attribuit:
magnæ enim ſibi moleſtiæ futurum illuſtrem hominem, qui in communicando principatu tantam
benignitatem exercuit. Lucullum etiam in commentariis, quos ad illum inſcripſit, commonefacit, ni-
hil tam ſtabile ducere, quàm quod noctu ſibi numen imperaret. Cum ad bellum ſociale magnis cum
copiis mitteretur, circa Lauernam uaſtum terræ hiatum extitiſſe ſcribit, è quo lucidú emerſiſſe igné,
magnamq; in cœlo flammam perſtinſſe. Conſultos uates dixiſſe, quòd uir bonus ſingularis aſpectu,
ac præſtantiſſimus principatum geſſerit, præſentes tumultus ſedaturus ſit. Hunc ipſum ſe Sylla fuiſ-
ſe edicit: non uulgari enim aſpectu eſſe, flauo colore comæ, uirtuti ſe non eſſe dedecori, ſibi teſtimo-
nio eſſe tot ingentia facta. Hæc quidem de diuinitate. Reliquis in moribus tanta inæqualitas, ut ſecũ
diſcrepare uideatur: rapere multa, largiri plura, honorare indignos, uiolenter agere, colere quorum
Ingenium ua rium. indigeret opera, ludibrio habere ſupplices, adeo ut neſcias utrum contemptoris, an aſſentatoris habue-
rit ingenium. In puniendo quanta fuerit diuerſitas, hinc iudicaueris: nonnullos leuibus quidem ex
cauſis torſit: rurſus maximas iniurias æquo tulit animo: inexpiabiles ob cauſas reconciliatus eſt facile:
minimis ex noxiis & abiectis, cædes bonorumq; publicationes fecit. Sylla itaque cum ingenita ferue-
ret iracundia, durum & ultionis auidum ſe præbere. Vbi uero per rationem abiiceretur acerbitas, ad
utile ferri. Cum eius milites in hoc ipſo bello ſociali Albinum uirum prætorium legatum ſaxis & fu
ſtibus mactaſſent, tantam iniuriam impunem præteriit. Gloriabundus etiam diuulgabat, ſe illis ala-
crioribus ad pugnas uſurum, peccatum per fortitudinis opera emendaturis. Accuſatoresq; nihili facie- D
bat. Nam cum Marium deleſſe, & ſociali bello finem impoſuiſſe cenſeret, ut aduerſus Mithridatem
imperator crearetur, exercitum delinimentis alliciebat. Profectus in urbem, conſul cum Q. Pompe-
io deſignatur, & iam quinquagenarius erat. Tunc & celebratiſſimum fecit connubium, Cæcilia Me-
telli pontificis maximi filia in uxorem accepta. Qua in re cum plebei multa decantarent, multi primo-
res indolebant, eum tali muliere cenſentes indignum, quem conſulatu dignum cenſuerant, ut Titus
inquit. Non modo autem hanc duxit uxorem, ſed priorem Iliam, cum adhuc pubeſceret, quæ & illi
filiolam enixa eſt. Poſt illam Aeliam. Tertiam Cæliam, quam ut ſterilem ſummo cum honore, donis
adiectis repudiauit. Paucis poſt diebus ducta Metella, haud recte Cæliam improbaſſe uiſus eſt. Metel-
lam quidem aſſidue tantopere coluit, ut cum populus de reducendis Marianis exulibus ſtuderet, Syl-
la uero pernegaret, Metella rogantibus illis opem attulerit. Sylla quoque captis Athenis acerbius ſæ-
uiſſe creditus eſt, quòd de muro ſalibus & conuiciis Metellam fuiſſent inſectati. Sed hæc poſterius.
Tum ad futura parui conſulatum exiſtimans, ad Mithridaticum bellum mente & cogitatione deflà-
grabat. Contra Marius ob gloriæ ſtudium & honoris inſaniam in affectiones minime ſeneſcentes in-
ſurgebat, uir & corpore grauis, & proximus per ſenium multis iam defatigatus, tam lõginquis & tráſ-
marinis inhians bellis. Cumq; Sylla ad reliqua negocia iam properaret in caſtra, Marius domi perſtás
perniocioſiſſimam illam ſeditionem fabricauit, tantis cauſam cladibus, quantis Romanam ciuitatem
uniuerſi nequaquam hoſtes afflixerant, ſicut & diuinis præmonſtratum eſt ſignis. Haſtæ quibus uexil-
Prodigia q̃ bellũ ſociale præceſſerũt. la geſtantur, per ſe ignem emiſerunt, qui ægre reſtinctus eſt. Tres corui pullos in uiam productos de-
uorarunt, eorumq; reliquias intra nidum retulerunt. Mures ſuſpenſum in templo aurum corroſe-
rant, è quibus æditui quandam caſſe fœminam ceperunt. Ea ibidem quinque enixa muſculos, tres
abſumpſit. Quod autem maximum fuit, ex aëre ſereno & omni prorſus carenti nebula, tubarum ſo-
nus increpuit, acutas & lugubres intendens uoces, adeo ut cuncti præ magnitudine timoris uecordes
comprimerentur. Thuſci uates alterius generis permutationem, & transferendum ordinem porten-
di cõmonſtrabant. Octo enim cuncta eſſe genera moribus & uitæ inſtitutis inuicem differentia. Vni-
cuique temporis definitum eſſe numerum à deo, anni magni ambitu perfectum, qui cum finem ha-
buerit, inſtante iam altero, admirádum è terra uel cœlo moueri ſignum, adeo ut curioſis earũ rerum
peritis

A peritis eueſtigio declaretur, ut homines aliis moribus,& uitæ rationibus uſuri in lucem iam producti
ſint, qui diis aut maiori aut minori quàm ſuperiores curæ ſunt. Cætera in ipſa generum permutatio-
ne magnas innouationes capeſſere, diuinationemq; magnis interdum honoribus excreſcere,& ipſis nũ
cupationibus aſſequi, cum plura & manifeſta ſigna à deo ipſo præmittantur. In altero rurſus genere
humilem ſtatum eſſe rudemq; ut plurimum,& qui per incerta & obſcura quædam inſtruméta res fu-
turas attingat. Hæc quidem,à Thuſcis qui ratione ac ſapientia reliquis antcibant, diſſerebantur. Seden
te ſenatu in templo Bellonæ,& ſuper hiſce rebus operam uatibus dante, paſſer inſpectantibus cunctis
inuolauit, ore cicadam gerens, cuius eiectam partem reliquit, partem etiã tenens abſceſſit. Hinc augu-
res ſeditionem, agreſtium aduerſus urbanam & forenſem turbam dimicationem coniectabant. Hanc
enim ſicut cicadam uocalem canoramq; eſſe, ruſticam uero ex aruis. Marius itaque tribunum plebis *Sulpitius tribunus pleb. homo ſceleratus.*
Sulpitium aſſumit, hominem nulli flagitioſiſſimo ſecundum. Ne requiras quonam modo altero im-
probior fuerit, cum ſeipſo fuerit ſceleratior, crudeliſſimus,& nimia incitatus audacia pariter & auari-
tia, quocunque turpitudo & mala cuncta uocaſſent, nihil penſi habere, nihil cogitare, Romanam rem-
pub. libertis & inquilinis in propatulo uenundare, pretia poſitis in foro menſis dinumerare. Tria ho-
minum millia gladios tenentium nutrire, equitum iuniorum manum ad omnia promptiſſimorum,
ad corporis ſui cuſtodiam habere. Hos Antiſenatum appellabat. Is lege promulgata, nequis ordinis
ſenatorii ultra duo millia drachmarum æs alienum conflare poſſet, cum uita exceſſit, trecentas myria
das debiti nomine reliquit. Hic à Mario dimiſſus in plebem cum omnia ui & ferro inſtituiſſet, cum *Apianus li. 1. belli ciuilis.*
alias leges flagitioſas ſcripſit, tum illam, quæ bello aduerſus Mithridatem gerendo imperatorem Ma
rium præficiebat. Quare indicto à conſulibus iuſtitio, concionem habentibus illis in æde Caſtoris, Sul
pitius turbam inferens,& aliorum complurium ſtragem edidit,& Pompeii conſulis filium adoleſcen
tulum medio in foro confodit. Ipſe uero Pompeius fugam capeſſens ſeſe abdidit. Sylla in Marii do-
mum pertractus, iuſtitium ſoluere coactus eſt. Pompeio deinde prætore creato, Sulpitius conſulatum
quidem Syllæ minime abſtulit, cæterum exercitum in Mithridatem deſtinatũ Mario attribuit. Itaq;
tribunos Nolam confeſtim emittit, qui acceptum exercitum deducant ad Marium. Præueniens auté
Sylla militibus acta renunciat, quod ut accepere, uenientes tribunos iactis lapidibus obruerunt. Ma-
rius intra urbem Syllæ amicos interficit, bona diripit, fugas inde cerneres ac transmigrationes ex urbe
in caſtra, ex caſtris in urbem. Senatus non ſuis, ſed Marii atque Sulpitii trahebatur edictis. Audiés Syl
lam ad urbem aduentare, duos prætores Brutum & Seruilium miſit, qui Syllam reuocarent: quibus
aſperiora Syllæ facientibus uerba, milites ad eos mactandos incitati,& effractis faſcibus, paludaméti
B exuerunt,& multas per contumelias uexatos remiſerunt. Hinc mœror ingens aderat, cum prætoriis
ſpoliati inſignibus cernerentur, intolerandam iam immedicabilemq; diſcordiam renũciantes. Marius
igitur apparatum agebat. Sylla uero ſex plenos ducẽs ordines à Nola, cum collega caſtra mouebat: qui
cum milites ad inuadendam urbem uideret impigros & ardentes, anceps erat,& ſecum formidãs pe-
ricula uerſabat. Augur Poſthumius poſt ſacrificia ſignis intellectis, in Syllam manum utranque tẽdẽs,
Colligari me iube, inquit,& ad cõfectum uſque prælium diligentius aſſeruari: niſi enim omnia tibi &
mature & proſpere perfecta obuenerint, etiam extremum ſupplicium ſubire non recuſo. Ferũt & dor-
mienti Syllæ uiſam eſſe deam, quam Romani eximia ueneratione colunt, accepta ex Cappadocibus
diſciplina, ſiue Luna ſit, ſiue Minerua, ſiue Bellona, hanc ſibi adſtitiſſe Sylla æſtimauit,& poſito in ma-
nibus fulmine, nominatim ut ſuos feriret inimicos imperaſſe, eosq; percuſſos collabi atque deleri. Eo,
ex inſomnio ſpe plenus, cunctis collegæ eius expoſitis, Romam ductabat exercitum. Inter eundum cir
ca oppidum †Tritipa legati fiunt obuiam, ſuppliciter orantes, ne impetu irrumpat urbem: iuſta enim *†πικίνας.*
omnia mox illi decreto ſenatus adfutura. Quapropter ut Sylla caſtra locaret, conuenit, locumq; me-
tiri duces exercitus pro more iuſſit. Cui adhibita fide diſceſſere legati. Illis abeuntibus, ſtatim L. Baſil-
lum,& C. †Micinium ſubmiſit, qui portam occuparent, montemq; ſimul Exquilinum. Ipſe deinde *†μόμμιον.*
omni ſtudio iter adiungebat. Baſillo per captam irrumpente portam, populus inermis iniectis de mœ
nibus ſaxis & tegulis curſum cõtinuit,& ad muros repreſſit. Quod Sylla conſpicatus (iam enim aduẽ
tarat) domus incenderent clamitabat, ipſe primus facem tenens ardentem uiam inibat, tum ſagitta-
riis, ut in ſuperiora tecta tela ignita nullius habita ratione iacerent, edixit, affectus ira,& omnibus in
rebus furori ſeſe regendum committens: qui dum hoſtes tantum aſpectat, non amicos, non conſan-
guineos, non familiares ulla in mentione aut miſeratione ponens, per incendia diſcurrebat, ſontem
inſontem' ue neminem internoſcens. Inter hæc pulſus ad telluris ædem Marius, per præconem ſer-
uos ſpe libertatis accerſebat. Aduentante deinde ſuperatus hoſte, conceſſit ex urbe Sylla coacto ſena-
tu, Marium,& paucos alios, in quibus & tribunum plebis Sulpitium, reos mortis decernit. Cæterum
Sulpitius ſeruo prodente cæſus eſt, quem Sylla prius libertate donatũ præcipitauit è ſaxo. Mario autẽ
grandem præconio indixit pecuniam, ingrate ſanè,& ciuili nequaquam de more, quippe qui paulo an
te in Marii poteſtate domũ ſuæ cũ dediſſet ſe, tutus dimiſſus erat. Quod ſi à Mario Syllam à Sulpi-

tio necari permiſſum eſſet, ipſi rerum omniū potiri licuerat. Et tamen ueniam impartiuit paucis poſt C
diebus eadem occaſione praeſtita, ſed eandem nequaquam aſſecutus eſt clemētiam. Quibus ex rebus
Sylla ſenatum magno dolore clàm afficiebat. Populi autem maleuolētia & odium operibus minime
obſcurum obiiciebatur; qui Nonium eius nepotem & Seruium, cum magiſtratus Syllæ fauore pete-
rent, repulſos ac ſugillatos habuit, aliis ſubinde creatis, quorum honores præcipue Syllæ indignationi
fore rati ſunt. Quibus ille magnam ſimulabat lætitiam, quòd is populo libertatis fructus eſſet, cum
quæ uellet libere faceret. Populare etiam odium colere adortus, ex aduerſa factione conſulem conſti-
tuit L. Cinnam, execrationibus ac iureiurando præoccupans, ſuis eum rebus ſtudio ac beneuolentia
conſulturum. Is Capitolium aſcendens lapidemq́; manu tenens iurauit ei, deinde præſente multitu-
dine imprecatus eſt, niſi amorem in illum beneuolentiamq́; ſeruaſſet, non ſecus ex urbe extrudi ac la-
pis è manu. & lapidem abiecit in humum. Inito conſulatu confeſtim Syllæ decreta reſcindere aggreſ-
ſus, in Syllam accuſationem inſtruxit, Tribuno etiam plebis Virginio diem dixit. Eum Sylla cum ſedi-
bus iudiciariis omittens, aduerſus Mithridatem traiecit. Diebus quibus ex Italia Sylla mouebat exer-
citum, cum alia complura Mithridati circa Pergamum miſſa diuinitus ſigna traduntur, tum uero co-
ronatum uictoriæ ſimulachrum, quod Pergameni quibuſdam ſuperne machinis in eum demittebāt,
cum ferè caput attingeret effractum, coronamq́; multa per fruſta humi per theatrum eſſe collapſam.
Quæ res uulgo quidem terrorem, Mithridati autem non parum mœroris incuſſit, tametſi per id tē-
pus res ſupra ſpem illi ſuccederent. Ipſe enim intercepta Romanis Aſia, regibusq́; Bithynia & Cappa-
docia expulſis, Pergami conſederat, amicis opes, potentatus, ac regna diſpertiens. Filiorum eius unus
antiquū principatum in Ponto ac Boſphoro ſupra Mæotim, obſtantibus nullis, obtinebat. Alter Aria-
rathes Thraciam & Macedoniam magno ſubegerat exercitu, aliaq́; alii loca duces magnas habentes co-
pias in poteſtatem redigebant. Ex quibus maximus Archelaus uniuerſo mari nauibus imperitabat,
Cyclades inſulas in ſeruitutem trahebat. Reliquas omnes quæ intra Maleam ſitæ ſunt, ſimul & Eu-
bœam ipſam ſubiugarat. Inde concitatus ab Athenis uſq; Theſſaliam omnes à Græcis gentes ad deſe-
ctionem ſolicitauit, circa Chæroniam paulū quiddam nactus obſtaculi. Hic nanq; Brutius Surra, Sen-
tii prætoris Macedoniæ legatus ſeſe tulit aduerſum, uir & fortitudine & ſapiētia ſingulari. Ille Arche-
lao torrentis inſtar per Bœotiam ruenti uehementius occurrens, tribus apud Chæroniam præliis de-
certans eum repulit, & ad mare denuo repreſſit. L. deinde Lucullo imperante ut aduentanti Syllæ ce-
deret, & decretum illi bellum permitteret, ſtatim ad Sentium relicta Bœotia copias reduxit, quanquā D
res illi ſuper uota ſecundæ fluerent, & Græcia propter hominis bonitatem ac modeſtiam familiarius
ſeſe ad permutationē haberet. Hæ quidem res à Brutio præclariſſime geſtæ ſunt. Reliquæ ciuitates
miſſis legatis Syllam uocabant. Athenis autem, quæ Ariſtionis dominationem pati cogebantur, colle-
cto robore incubuit, eisq; capto Piræo obſidionem circū poſuit, omnibus inſtans modis & uaria cōmit-
tens prælia: quòd ſi tempus non magnum tolerare inſtituiſſet, nullo cum diſcrimine ſuperiorem cape-
re urbem potuiſſet, eum fame ac neceſſariorum inopia ad extremum iam perducta diem eſſet. Ve-
rumenimuero cum rerum nouarum metu Romam feſtinaret, multis cum periculis, multis cum pu-
gnis, ingentibus impenſis, omni ſtudio bellum illud urgebat. Cui præter reliquum apparatum, machi-
namentorum decem muliorum iugorum millibus quotidiana impendebatur opera. Vt uero defice-
re materia cœpit (nam alia excindi opera, alia ſuis effringi ponderibus & aſſiduis hoſtium iactibus in-
cendi) ſacros aggreſſus eſt lucos: ipſum etiam ſecuit Lyceum & Academiam, cuius ſuper omnia ſubur-
bana denſiſſimum erat arbuſtum. Cum ad uſus belli pecuniæ urgeret inopia, ad mouenda Græciæ
ſeſe conuertit aſyla, quæ in donariis ornatiſſima & precioſiſſima tuerant, tum ab Epidauro tum ab
Olympia ad ſe deferri iuſſit. Delphos etiam ad Amphictyones literas dedit, præſtare ipſas dei pecu-
nias ad ſe portari; aut enim tutius ſeruaturum, aut ſi neceſſarios ad uſus conſumpſiſſet, non paucio-
res ſanè reſtituturum. & Caphin Phocenſem ex familiaribus unum miſit, cui ut ſingula pondere ſuſci-
peret mandata dedit. Tum Caphis Delphos profectus, aliquid ſacrorum tangere ueritus, corā Am-
phictyonibus neceſſitatem multis teſtatus eſt lachrymis: aſſerentibusq́; nonnullis, ſeſe citharæ ſonitum
intra ſacrā ædem audiſſe, Caphis ſeu dictis fidem adhiberet, ſeu Syllæ religionem uellet incutere, ad
eum renunciauit audita. Cui per facetias Sylla reſcribens, Miror, inquit, Caphi, ignorare te non qui-
dem indignantis, cæterum exultantis indicium tantum eſſe. Quocirca perinde ac deo ſumma cū hila-
ritate pecunias tribuente, tu quoq; confidentius accipe. Cætera quidem clàm Græcis emiſſa ſunt: do-
rum uero quod unum egregiis muneribus reliquum erat, cum & pondere & magnitudine tollere iu-
menta nequirent, Amphictyones coacti conſciderunt. Qua in re tum Flaminium, tum Manlium Ac-
cilium, tum Paulum Aemilium memoria repetierunt: quorum hic eiecto è Græcia Antiocho illi, de-
bellatis Macedoniæ regibus, non modo à Græcorum templis ſibi temperauerāt, uerumetiam dona
illis, honorem, & ornamenta complura adiecerant. Atenim illi modeſtiſſimorū hominum qui taci-
tas magiſtratibus manus præbere didicerāt, duces legitimi, animo quidē reges, ſumptibus autē tenues

A ac perparci, mediocribus ac taxatis utebãtur impenſis, cum interim militem per aſſentationem ſibi cõ-
ciliare, quàm hoſtem reformidare deformius ducerent. Huius uero tempeſtatis imperatores uiolen-
tia magis quàm uirtute faſtigiũ uendicantes, & in mutuam perniciem armis indigentes, factioſe ipſos
etiam hoſtes in expeditionibus cogebantur allicere. Deinde ut commilitonum operas emerent, cum
grandes ad illorum uoluptates ac libidines conſumerẽt opes, uenalem ſeſe patriam facere non intelli-
gebant, & ut in meliores dominationem exercerent, flagitioſiſſimorum ſeruitio ſeſe obnoxios redde-
re. Hæc Marium eiecerunt, hæc eum rurſus aduerſus Syllam reduxerunt. hæc Cinnanos in Octauii,
hæc Fimbrianos in Flacci necem ſuſcitauerunt. Sylla non minima dedit initia ad eos & corrumpẽdos
& concitandos, qui ſub aliorum eſſent imperio, cum ſuis ſumptuoſas largitiones ſuppeditaret. Vnde
cum cæteros ad proditionẽ, ſuos certe ad prodigalitatem corruptione incitaret, grandi ſemper illi pe-
cunia opus erat, ad tantam præſertim obſidionem. Ad capiẽdas enim Athenas grauis quædã & inexo-
rabilis cupiditas hominem habebat, ſeu uetuſta urbis gloria incenſus, illud umbratile bellum ſuſcepiſ-
ſet, ſeu furioſius conuicia morſusq; ferret, quibus eum atq; Metellam paſſim de muris irridens & in-
ſultans tyrãnus Ariſtion irritabat, homo & flagitio pariter ac crudelitate compoſitum habens animũ.
Is quicquid Mithridaticis ex morbis atq; uitiis effluxerat, in ſeipſum exceperat, & ciuitatem quæ infi-
nita bella compluresq; tyrannidas, inteſtinasq; diſcordias ſicuti mortiferam ægrotationẽ euaſerat, ad
extremum tempus adduxerat. Tritici medimnus mille drachmis in urbe uænibat. Reliquis morta- *Caritas anno*
libus naſcentia circum arcem gramina paſcentibus, coctosq; calceos & uaſa cõmanducantibus, ipſe iu- *næ ingens.*
giter diurnis compotationibus per laſciniã petulantiſſime ſaltans, ridiculos in hoſtem factos à ſe uer-
ſus uſurpabat. Cum ſacram deæ lucernam per inopiam olei extinctam audiſſet, nihili fecit. Sacerdoti
quæ dimidiũ frumenti ſextarium petierat, piper miſit. Senatoriæ dignitatis uiros, ac ſacerdotes ſup-
pliciter orantes, ut miſericordia ciuitatis motus pacem cum Sylla fœdusq; faceret, iniectis ſagittis diſ-
ſipatos ſubmouit. Tandem ſuis ex compotoribus duos aut tres, qui de pace agerent, ægre miſit: qui cũ
nihil ſalutare poſtulantes, ſed Theſeum, Eumolpum, & res aduerſum Medos geſtas inani quadã oſtẽ-
tatione prædicarent, Abite ô beati homines, inquit Sylla, & iſtas uobiſcũ orationes recipite: haud enim
capeſſendæ ſtudioſus diſciplinæ à Romano pop. Athenas miſſus ſum, cæterum ut rebelles euertam.
Interea ſeniores quidam cum in Ceramico uerba inter ſe facerent, inuehi cœperunt in tyrannũ, quòd
muri cuſtodiam circa heptachalchum (is intra urbem locus eſt) negligentius faceret, qua impetu facto
facilis hoſti pateret aſcenſus. Is exceptus ſermo deinde renũciatur ad Syllam. Quod nequaquã aſper-
natus, noctu locum captu facilem ſpeculatus, rem ipſam aggreſſus eſt. Ipſe Sylla in cõmẽtariis ſuis re-
B fert, M. Teium qui prior in murum euaſerat, cum occurrenti hoſti uiolentius galeæ ictum inflixiſſet,
gladium infregiſſe, haud tamen ceſſiſſe loco, ſed perſtantem tenuiſſe. Ea igitur ex parte Atheniẽſes na-
tu grandiores urbem captam fuiſſe cõmemorabant. Ipſe uero Sylla inter Piraicam & ſacram portam
muro effoſſo, & æquato ſolo, nocte irrupit media, terrore maximo, cum tubæ cornuaq; ſtreperent, &
copiæ quas ad cædem, ad rapinam immittebat, per angiportus militari clamore ſtrictis gladiis ferren-
tur. Innumerabiles obtruncati. Cruoris unda & magnitudo ipſis etiã nunc locis definitur. Nam præ-
ter urbis reliqua cadauera, occiſorum circa forum numerus uniuerſo intra Diphilum Ceramico cõti-
nebatur. Tradunt & multi ſuburbium per portas inundaſſe. Cum hũc in modum tot interfecti ſint,
non pauciores extitere qui patriæ iam extinguẽdæ miſericordia & deſiderio, ſibi necem ipſi conſciue-
rint: hoc enim optimates pertimuiſſe, ac ſalutem deſperaſſe fecit, quòd nullam in Sylla clementiam,
moderationemq; crederent. Cæterum Midias & Calliphon exules, precantes ac genibus obuoluti, &
ſenatores commilitones eius ne ciuitatem deleret petiere. Ad quos ille, collaudatis Athenienſibus pri-
ſcis, ultione iam expletus ac ſaturatus, Donare ſe, inquit, multos paucis, uiuosq; defunctis. Sylla Athe-
narum urbe potitus eſt, ut ipſe in cõmentariis ſcriptum reliquit, Calend. Martiis, qui dies ad ἀνθεστη-
ριῶνος menſis exordiũ maxime concidit, in quo multa ad imitationes illius ac diluuii memoriã per-
nicioſamq; ſtragem forte patrantur. Vrbe capta, tyrannus in arcem confugiens obſidione cingebatur.
Eius operis cura Curioni demandata, poſt longi temporis tolerantiam, premente ſiti, in deditionẽ ue-
nit, & ſtatim ſigna diuinitus affuere: qua enim die atq; hora illum Curio deducebat, tot ex ſereno nu-
bila concurſarunt, tanta uis erupit imbriũ, ut arx inundaret. Nec diu poſt Piræus in Syllæ poteſtatem
uenit, cuius pars maxima incẽdio uaſtata, ubi & Philonis armamẽtarium opus ſingulari admiratione
proſequendum. Interea Taxilles Mithridatis præfectus ex Thracia & Macedonia cẽtum millibus pe-
ditum, equitum decem, & falcatis curribus nonaginta deſcendens, Archelaum adhuc circa Munychiã
ſtantem in ancoris arceſſit, neq; mari decedere uolentem, neque ad conferendã cum Romanis manũ
acrem ſtrenuum'ue, ſed ad conterendum belli tempus, & commeatus eis intercipiendos. Quæ Sylla
longe melius illo cõſpicatus, è locis ſterilibus, quæ uel pace uix alere poſſent exercitum, in Bœotiam
caſtra mouit. Per eius rei conſilium compluribus errare uiſus eſt, quoniam relicto Athenienſi agro,
aſpero quidem, & equis inuio, in planos ſeſe campos & patentes Bœotiæ locos iniecerit, cum equiti-

bus & curribus cerneret robur conſtare barbaricum. Verum famem, ut dictum eſt, inopiamq; deui- C
tans, Martis diſcrimina ſectari coactus erat. Rurſus ei terrorem Hortenſius importabat, homo impe
ratoriis inſtructus artibus, & certandi percupidus, quem ad Syllam ex Theſſalia copias adducenté in-
ter anguſtias Barbari inſidiantes ſeruabant. Eapropter in Bœotiam Sylla mouerat. At Caphis noſtris
fauens partibus, deceptis per alios tramites barbaris, ſub Tithoræam per Parnaſſum deduxit Horten
ſium. Erat autem haud tantæ quátæ hac tempeſtate amplitudinis ciuitas, ſed exciſum in præcipiti ru-
pe caſtellum, quo Phocenſes cum irrumpentem Xerxem fugerent, ædificato ibi loco, ſalutem ſibi cō-
pararunt. Hic caſtris poſitis Hortēſius die quidem reiecit hoſtem, noctu uero ad Patronidem per aſpe-
ra deſcendens loca, occurrenti tum exercitu Syllæ ſeſe coniunxit. Commiſti collem quendá qui è cam-
pis Eleaticis medius eminet, occupant: ſolum ſanè fertile ac rerum ubertate commodū, in cuius radi-
ce aquarum abundantia erat, hunc Philobœotum appellant. Eius naturam Sylla mirifice ſitumq; col-
laudat. Caſtrametantium paruus hoſtibus uiſus eſt numerus. Equites enim mille & quingenti, haud
plures erant, pedites quindecim millibus pauciores. Quo circa reliqui duces Archelaum uel inuitum
induxerunt, ut acie ſtructa, copiæ deſcéderent. Cernere erat campum equis, curribus, clypeis, ſcutiſq;
refertum, uoces ac ſtrepitus ipſe minime capiebat aer. Cum tot pariter gentes inſtructæ conſtarent,
tam ſumptuoſi præterea apparatus, ac ſpiritus iactantia pleni, elatæq; ceruices, fruſtra nō erant, nec ad
ſtupefaciendum mutiles: arma quoq; radiantia auro & argento decora, & Medicarum Scythicarumq;
ueſtium colores luculentiſſimo ære ferroq; permiſti, dum agitarentur, inſtar ignis terribilé incutiebát
aſpectum. Eas ob res intra uallum Romani ſeſe comprimebant, ita ut Sylla nulla eis ratione pauoré
poſſet adimere. Violentius itaq; refugere, nec ullo pacto quietem agere, grauiter uero ferre, & conui-
ciis Syllam inſectari, qui Barbaros aſpernans ridenſq; ſpectaret. Hæc tamen ipſa res maxime omniū
Syllæ profuit. Etenim Romanos contemnentes aduerſarii, confuſos admodum uertere ordines, cum
alioquin ob præfectorum multitudinem nequaquam ducibus audirent. Nam cum pauci tolerâter in
caſtris ſe tenerent, maxima turba direptionibus & rapinis inéſcata, complurium dierum uiam longe
à caſtris palantes uagabantur. Tum Panopæorum oppidum excidiſſe dicuntur, & Lebadæorum ur-
be direpta, oraculum depeculatos fuiſſe, nullo interim imperante duce. Sylla cū in eius oculis tot ur-
bes delerentur, mœrore anxius & indignabūdus, nullo interim ocio militem lāgueſcere patiebatur:
at nunc ex alueo Cephiſum togebat auertere: nunc nulli conceſſa quiete, ingentes cauare foſſas: quòd
ſiquem cedere animaduerteret, inexorabilis caſtigator inſtabat, ut labore ad tāta defatigati opera, ani-
mo belli diſcrimina libentius amplexarentur: quod & euenit. Cum enim tertio poſt die laborantibus D
illis Sylla præteriret, ſeſe ut in hoſtes ducerentur magno clamore precabátur. Quibus ille, Haud iſtud
profecto pugnare uolentium, ſed laborare nolentium prælium eſt. Sin ueracertandi cupiditas ineſt, il-
luc uenite dixit armati. Cōmonſtratq; ubi ſuperiori tempore finitimo fluuio arx fuerat, tunc auté ur-
be deleta, præruptus ac ſaxeus teſtabat tumulus, ab Aedylio monte diſiunctus, quâtum flumé Aſſus
continet, qui ſub radicem montis Cephiſo commiſtus, ſimulq; uiolentior factus, munitiorem caſtris
reddit tumulum. Quò cum ferreis inſignem clypeis hoſtem feſtinantem Sylla conſpiceret, locum ca-
pturus præuenire contédebat. Itaq; prompta militum uſus opera, potitus eſt monte. Inde retruſus
Archelaus aduerſus Chæroneam fecit impetum. Chæronenſes qui cum Sylla militabant, eum ſuppli-
citer orabant, ne conſeruandæ ciuitatis curam abiiciat. Gaminium igitur tribunum militum cum co-
horte ſtatim mittit Chæronenſibus omiſſis, qui tametſi cuperent, Gaminium tamen celeritate conſe-
ſequi nequibant: adeo bonus, & Chæronenſibus ad eorum ſalutem animoſior atq; ſtrenuior extitit.
Iobas non Gaminium, ſed Hercium miſſum fuiſſe dicit. Noſtra itaq; ciuitas eò deducta periculorum
euaſit incolumis. A Lebadia & Trophonio ſortes uictoriam portendentes, & ſecunda Romanis mitte-
bantur oracula, de quibus per incolas plurimus ſermo manat. Vt autem à Sylla undecimo commenta-
riorum ſcriptum eſt, Quintus Titius, inter eos qui per Græciā negociabantur non ignobilis, poſt par-
tam in Chæronea uictoriam ad eum profectus, annunciat ſecundam & pugnam & uictoriam à Tro-
phonio eodem in loco non diu poſt ſignificari. Poſt hunc quidam in ordine militans Saluenius nomi-
ne, à deo prædictum eſſe retulit, qualem Italicis, talem & illis rebus futurum finé. Vtrique de dei re-
ſponſo hæc ipſa prædicabant. Se enim ſimilem Ioui Olympio uenuſtatem & magnitudinem uidiſſe
cōmemorabant. Vt uero Sylla traiecit Aſſum, ſub Aedylium profectus uicina Archelao caſtra poſuit,
qui per id tempus inter Acontium & Aedylium penes Aſſios (ſic enim appellant) munitiſſimum iece-
rat uallum. Locus in quo tentoria fixit, in hunc uſque diem Archelaus ab illo nominatur. Sylla diem
unum intermittens, Murenam uno cum ordine, ac duabus cohortibus reliquit, qui confuſum turba-
ret hoſtem. Ipſe in Cephiſi ripis immolauit, quo facto in Chæroneam pergit, ut acceptis inde copiis,
Thurium ab hoſtibus captum inſpiceret. Eſt autem cacumen aſperum multis frequens anfractibus,
quod uocamus Orthopagum: ſub flumen, Apollinis Morii Thuriiq; templum eſt. Id deo à Chæronis
matre Thuria inditum eſt cognomentum. Chæronem autem Chæroneæ habitatores induxiſſe rerū
ſcriptores

A ſcriptores prodiderunt. Nonnulli aſſerunt bouem, quam Pythius Cadmo ducem exhibuit, eo in loco
primum comparuiſſe, & ab ea locum appellatum. Thur ſiquidem Phœnices uaccam nũcupant. Ad-
uentanti Chæroneam Syllæ tribunus militum urbis præfectus præſidio, inſtructos armis ducens mi-
lites obuiam prodit, lauream geſtans coronam. Susceptis & appellatis benigne militibus, cum ad ingre
diendum periculum adhortaretur, duo Chæronẽſes ei ſuperueniunt homines, Homoloichus & Ana-
xidamus, qui accepta parua militum manu Thurii præſidium obtruncaturos ſe pollicebantur. Occul
tam enim Barbaris eſſe ſemitam, quæ à Petrocho penes Muſæum ſupra uerticem ducat ad Thuriũ,
qua commeantes, facto in eos impetu, facile iactis ſuperne ſaxis exploſuros in plana. Gaminio de ho-
minum fide ac fortitudine teſtem ſe præbente, Sylla rem aggrediẽdam imperauit. Tum acies inſtruit,
& diſpartitis in utrunque cornu equitibus, ſibi quidem dextrum, Murenæ uero ſiniſtrum attribuit.
Galba & Hortenſius legati inſtructas habentes cohortes poſtremi ſuccedebant, ne circunductio ab ho-
ſte fieret obſeruantes: hoſtes enim cõplurimis equitibus, & leuis armaturæ peditibus cornu & inflexũ
& agile apparare ſpectabantur, ut cum longius reduxiſſent Romanos, circundarent. Interea Chæro-
nenſes cum accepto à Sylla Ericio duce, clàm Thurium circuiſſent, ſeq; deinde oſtentaſſent, ingens tu
multus & Barbarorum fuga fit, tum plurima cædes inuicem. Nec enim permanſere, uerum per pro-
na delati propriis incumbebant iaculis, ſeq; mutuo pellentes in præcipitia dabant: hoſtes è ſuperiori-
bus inſtabant, & nuda cuncta feriebant. Hoc pacto ad Thurium tria millia cecidere. Ex fugiẽtibus par
tem Murena inſtructis ſuis excipiens truncat ac delet. Reliqui intra ſuorum caſtra compulſi phalange
fuſim irruentes, pauore late ac turbatione cuncta replebant, quodq; non minimum ſtragis importa-
uit, ducibus moram intulerunt. Mox enim Sylla copias turbatis inuehẽs, interuallumq; celeritate cor
ripiens, omnem falcatis curribus uim intercepit, & momentum, cui maxime currendi longitudo ro-
bur immittit, & ex agitatione uehementem præbet impetum. Spatii uero breuioris ictus imbecilles
ſunt, & obtuſi, ſicuti tela quæ tenorem ac uim non accipiunt. Quod eo tempore barbaris obtigit: prio
res nãque currus lentius agitati, & debiliter inuecti, à Romanis plauſibus retrudebantur & riſu, qua-
le ſpectaculum curſus equorum præbere ſolet. Hinc robur pedeſtre irrumpit inuicem, barbaris qui-
dem longas ſariſſas protendentibus, & clypeorum ſerie phalangem inſtructã ſeruare conantibus: Ro-
manis autem cum pila deiecíſſent, gladios nudantibus, & ut confeſtim quantum ita concitabat manũ
conſererent, ſariſſas repellentibus. Nam ſeruorum millia quindecim ſtructa cernebant in fronte, quos
regis præfecti uno præconio liberos dictos inter militares ordines locarant. Tunc Romanum quẽdam
B Centurionem dixiſſe ferunt, ſeruis duntaxat ad Saturnalia licentiam impartitam eſſe ſcio. Hos ipſos
denſitate ac frequentia tarde repulſos, & præter ingenium manere auſos, Romani ſagittis & †glandi- †σιγγάσφοι.
C bus innumeris terga uertere & aciem turbare cogunt. Archelao dextrum cornu ut circundaret refe-
rente, Hortenſius ex tranſuerſo inuolans, curſu delatas immiſit cohortes. At illo confeſtim duo ex
ſuis equitum millia conuertente, à multitudine repreſſus Hortenſius, ſe ad montana ſubtrahebat, à
legione ſenſim abruptus, & ab hoſte circuncinctus. Id ubi Sylla reſciit, nondum marte cõſerto à de-
xtro cornu, ſubſidium allaturus inſequitur. Archelaus hoſtis aduentum ex puluerís nube ſuſpicatus,
Hortenſio libenter omiſſo, in dextrum cornu flexit iter, unde Sylla fecerat impetum. Illud enim ab
imperatore deſertum facile ſeſe capturum in ſpem uenerat. Similis & aduerſus Murenam Taxilles
ferreis munitum ſcutis peditatum induxit. Quocirca uocibus bifariam illatis, & tumulis clamorem
referentibus, anceps Sylla ſubſtitit, utra in parte præſens potius adeſſet. Suam tandem aciem reci-
piens, Murenæ ſubſidio quatuor cum cohortibus miſit Hortenſium. Ipſe uero quinta ſubſequi iuſſa,
ad cornu dextrum pleniore greſſu pergit ire, iam aduerſus Archelaum conſtanter pro dignitate pu-
gnans. Vt autem apparuit Sylla, uiolentius incumbẽtes uincunt, uictos ad fluuium uſque, & ad Acon
tium montem effuſa fuga perſequuntur. Murenæ tamen periculum minime Sylla cõtempſit, ſed ad
ferendum concitatus auxilium, ubi eos quoque uictores aſpexit, rurſus ad inſectandum conuertitur.
Multi barbarorum cæduntur in campo, plurimi dum uallum petunt, obtruncantur. Ex tot millibus
decem tãtum millia in Chalcidem elapſa ſunt. Sylla refert ſuis ex militibus conquiſitos eſſe quatuor-
decim, ex quibus cum adueſperaſceret, duos adueniſſe, idcirco trophæis Martem Victoriam & Ve-
nerem inſcripſit, perinde ac in eo prælio non minus felicitate, quàm ſolertia & potẽtia rem bene geſ-
ſerit. Hoc quidem trophæum de campeſtri pugna erexit, qua primum Archelaus uſque ad †Medum †μούλαν.
fluuium inclinauit. Alterum eſt ad cacumen Thurii de circundatis Barbaris, Græcis inſcriptum lite-
ris, Homoloichum & Anaxidamon bellatores præſtantiſſimos ſignificantibus. Huius pugnæ uicto-
riam Thebis celebrauit, ædificata circa Oedipi fontem ara: iudices Græcos aliis ex oppidis acceſſens,
quando cum Thebanis ſimultatem exercens dimidium illorum agrum abruperat, & Apollini Pythio
& Ioui Olympio conſecrarat, iuſſit utrique deo pecunia ex fructibus reddere, quam ipſe rapuerat.
Audiens poſtmodum Flaccum ex aduerſa factione conſulem electum, Ionium mare cum exercitu
traicere, uerbo quidem contra Mithridatem, re autem uera contra Flaccum ipſum, ut ei ſe ferret

obuiuum, in Theſſaliam caſtra mouit. Et cum penes Meliteam urbem eſſet, crebri afferuntur nuncii, C regias copias haud ſanè minores quàm antea, relictos à tergo locos denuo populari. Nanque Dorylaus ingenti nauium apparatu delatus ad Chalcidem, in quibus octoginta hominum millia in armis ſpectata, & ex omni multitudine Mithridatico exercitu præſtantiſſime inſtructa ducebat, mox Bœotiam incurſarat, agroq; potitus erat. Is ut Syllam eliceret ad prælium promptam exhibebat operam, Archelao nequaquam audiens, ne id faceret obſiſtenti, rumores de priore pugna diſſeminans, tot uirorum millia nō ſine proditione deleri potuiſſe. Mature igitur Sylla reuerſus, Archelaum uirum ſingulari prudētia præditum, & Romanæ uirtutis etiam atque etiam expertiſſimum eſſe Dorylao demonſtrauit. Nam propè Tilphoſium in Syllam incidens, primus erat qui diſſuaderet ne prælio decerneretur, at impenſis & tempore bellum terendum. Spem tamen nonnullam præbuit Archelao propinquus Orchomeno locus, in quo locata caſtra fuerant, iis ad decertandum mirum in modum idoneus, qui equeſtribus copiis pollerent. Ex agro nanque Bœotico uniuerſo, quæ pars pulchritudine ac magnitudine excellit, maxime ea ad Orchomeniorum urbem pertinet. Ea tantum planities diffunditur arbuſtis uſque ad paludes uacua, in quibus Melas fluuius aſſumitur, ſub Orchomeniorum urbem emergens, magnus quidem & ſolus è Græciæ fluminibus à fonte nauigiorum patiens, & æſtiuum circa ſolſtitium, inſtar Nili incrementa ſuſcipiens: eadem quæ in illo naſcuntur & ipſe producit, præterquam ſiqua fructum non ferunt, aut non augeſcunt. Cæterum longe non excurrit, maxima ex parte in occultos continuo lacus aut ſyluas extinguitur: nō magnam uero partem Cephiſo conmiſcet, quo in loco præcipue lacus, ut uidetur, commodam conficiendis tibiis producit arundinem. Locatis igitur proxime caſtris, Archelaus quidem ocioſus erat: at uero Sylla foſſas utrinq; cauat, ut ſiqua præſtaretur facultas, è ſolidis locis & equorum curſui aptis ad paluſtria hoſtes excluderet. At illi morarum impatientes, ut primum à ductoribus emiſſi ſunt, tam effuſa uelocitate curſitant, ut non modo qui operibus deſtinebantur, uerumetiam perturbati ordines plurimi fugam capeſſerent. Vbi deſiliēs ab equo Sylla, correpto ſigno, per medios antesignanos in hoſtem conuolat, & uociferatur, Mihi quidem, inquit, ô Romani milites hic pulchrum eſt mori, uos autem cum rogabimini, quonam in loco imperatorem ueſtrum prodideritis, dicere mementote in Orchomeno: quo dicto reuocati ſunt. Mox etiam duabus cohortibus à cornu dextro ſubſidium afferentibus incurſans, uertit hoſtem. Reductis paululum deinde militibus, prādium cum dediſſet, rurſus ab hoſte uallum foſſa muniebat. At illi denuo inſtructiores quàm antea impetu deferebantur. Vbi Diogenes Archelai priuignus, cum in dextro cornu pugnā cieret, cunctorum admiratione ſpectabilis, occidit. Romani ſagittarii cum incumbentibus aduerſariis quò ſe uerterent non haberent, collectas manu ſagittas ut enſes infligentes conſauciabant. Deinde intra uallum incluſi, per mortes ac uulnera miſerabiliter pernoctabāt. Sylla rurſus cum illuceſceret, D adductis ad uallum militibus foſſam agitabat. Erumpentes deinde complurimos commiſſa pugna dare terga coëgit, ad quorum trepidationem conſiſtente nemine uiolentius incumbens caſtra obtinet. Lacus & paludes adeo cruore cadaueribusq; repletæ, ut hac etiam ætate barbaricos arcus, galeas, fragmēta thoracum ferrea, gladios cœno immerſos offendant, cum poſt eam pugnam anni fermè ducenti elapſi ſint. Res quidem ad Chæroneam & Orchomenum hoc pacto geſtæ memorantur. Cum Cinna & Carbo Romæ in clariſſimos uiros flagitioſe ac imprudenter agerent, complures ab eorum dominatione fugitantes in Syllæ caſtra perinde ac portum ſeſe conferebant. Paruo deinde tempore, quædam apud eum ſenatus forma creata erat. Metella cum pueris clanculum ſe ægre ſubducens, ad ipſum quoq; profecta nunciat & domum & uillas ab inimicis incenſas: proinde ut domeſticis opitularetur ſupplex orabat. Quas ob res cum Sylla fluctuaret ambiguus (nec enim patriæ uaſtitatem negligenter tolerare poterat, nec bellum Mithridaticum, opus tam arduum imperfectum relinquere cogitabat) Archelaus Deliachus mercator aduenit, ſpes nonnullas & ſermones à regio ferens Archelao: quæ res adeo Syllæ complacita eſt, ut & ipſe ad Archelai colloquia properantius uenerit. Ad mare circa Delum conuenere, ubi templum eſt Apollinis. Prior Archelaus orſus, petebat ut Aſiæ ac Ponti rebus omiſſis, Sylla ad Romanum enauigaret bellum, quantum pecuniarum triremiumq; & copiarum à rege uellet accipiens. Tum excipiens Sylla, Mithridatis, inquit, ſecurus eſto. Tu uero in eius locum regnum aggredere, & inita cum populo Romano ſocietate naues trade. Archelao autem regis proditionem abomināte, Sylla ſubiecit: Tu cum ſis Archelae Cappadox, & barbari regis ſeruus, ſeu mauis amicus, ad bonorum talium adeptionem turpitudinem ſubire nolis: mihi autē qui ſum & Romani populi imperator, & Sylla, de proditione uerbum audes facere? quaſi non ille ſis Archelaus, qui nuper ex Chæronea ex centum & uiginti millibus militum minima cum manu ſalutem fuga cōparans, & biduum in Orchomeniorum paludibus latitans, inacceſſibilem pro interfectorum multitudine Bœotiam dereliqueris. Archelaus mutata poſt hæc ſententia, caput inclinat, & ad preces uerſus, obteſtatur ut bellum finiat, & Mithridati ſe cōciliet. Sic inuitatus rem Sylla ſuſcipit, fœderaq; conficiūtur, ut Mithridates Aſiam Paphlagoniamq; dimittat: Bithyniam, Nicomediam, Cappadociamq; cedat Ariobar-

zanis

A zani: duo talentûm millia Romano pendat populo: ſeptuaginta naues æratas cum apparatu & ar-
mamentis exhibeat: Sylla reliquum illi regnum ſtabiliter aſſerat, & regem populi Romani ſocium
decernat. His conuentis atq; confixis, flexo curſu per Theſſaliam & Macedoniam ad Helleſpontum
iter facit, Archelaum honorifice comitem habens. Eo nanq; penes Lariſſam in aduerſam incidente, &
quidem grauiter, ualetudinem, ſiſtit iter, & de hominis ſalute non ſecus ac unius ex ducibus & cômi-
litonibus ſuis curam diligentiamq; ſuſcepit. His rebus in Chæronea geſtis criminationem iniecerũt,
perinde ac ibi non ſine uitio decertatum ſit: quodq; Sylla cæteros Mithridatis amicos quos captiuos
habebat reſtituens, Ariſtonem duntaxat tyrannum ueneno ſuſtulit, qui cum Archelao ſimultatem
exercebat, præſertim cum decem millia agri iugera in Eubœa Cappadoci data forent, & Romano-
rum amicus ac ſocius inſcriberetur à Sylla quas res in commentariis Sylla refellit. Tunc aduentanti-
bus à Mithridate legatis, cum alia quidem ſuſcipere eum dicerent, Paphlagonia uero ne Mithridatẽ
ſpoliaret, obſecrarent, de nauibus quoque haud omnino conſentirent: indignabundus Sylla, Quid di-
citis? inquit: Mithridates ad uindicandam Paphlagoniæ poſſeſſionem ſtudet, & de tradendis naui-
bus it inficias, quem caput in limaturum ego ſanè exiſtimabam, ſi dexteram illi manum relinquerem,
qua tantum ciuium Romanorum numerum trucidauit. Atqui alterius generis uoces emittet illico,
ubi ipſe in Aſiam traiecero. Nunc Pergami ſedens bellum, quod nequaquam aſpexerit, imperatoriis
diſponat artibus. Itaque legati pauore perculſi quietem ſeruabant. At Archelaus Syllæ preces affere-
bat & iracundiam mitigabat multis cum lachrymis, dextram eius attingens. Deniq; ut ad Mithrida-
tem legati remitterentur perſuaſit. Pacem enim per eius ſententiam confecturos, quod ſi non exoret,
ſibiipſi mortem conſciturum. Eo igitur has ad res emiſſo, ipſe agrum Medicum inuadens & multa
depopulatus loca, rurſus reuertit in Macedoniam. Deinde Archelaum apud Philippos admittit cun-
cta recte habere nunciantem, opus autem eſſe penitus, ut ſecum Mithridates in colloquium ueniat:
cuius rei Fimbrias potiſſimum cauſa erat, qui cum alterius factionis principem Flaccum obtruncaſſet,
Mithridatis duces ſuperans, aduerſus eum cômeabat. Quæ Mithridates pertimeſcens, Syllæ potius
familiaritatem amicitiamq; delegit. Proinde in Troadis Dardano conuenerunt: Mithridates quidem
ducentas uniremes habens, ex pedeſtribus uero copiis XX armatorum millia ac ſexcẽtos equites, cur-
ruſq; falcatos plurimos: at Sylla cohortes quatuor equiteſq; ducentos. Cum Mithridates obuiam pro-
diſſet, ac dextrã protendiſſet, Sylla percontatus, Bellóne, inquit, finem imponis iis conditionibus quas
confeſſus eſt Archelaus? Tacente rege, Sylla, eos, inquit, quibus pace opus eſt, uerba prius facere côue-
nit. At uictoribus ſilentia tenere ſatis eſt. Poſtquam Mithridates purgationem ſuam orſus, belli cauſas
B partim in deos uertere, partim in ipſorum culpam Romanorũ referre conatus eſt: excipiens Sylla, du-
dum, ait, aliis renunciantibus audieram, nunc autẽ ipſe intelligo, quàm ſingulari Mithridates polleas
eloquentia, qui tam flagitioſis in rebus, tamq; impiis, prætextu & ratione probabili minime caruiſti.
Cum autem quæ acerbiſſime ab eo patrata fuerant confutaſſet, & accuſando improbaſſet, denuo ro-
gauit, num quæ cũ Archelao pacta côuentaq; ſint, abſoluat. Illo eum in modum facturum ſeſe reſpon-
dente, familiariſſime ſalutauit, & amplectens exoſculatus eſt. Inſuper Ariobarzanem & Nicomedem
reges adducens conciliauit, in gratiamq; reuocauit. Mithridates itaque nauibus ſeptuaginta traditis,
ſagittariiſq; quingentis, ut in Pontum enauigauit. Eam pacem milites grauiter & iniquo ferebant ani-
mo, ſiquidem regum omnium iniuſtiſſimum, qui uno die centum & quinquaginta Romanorum mil-
lia paratis iugulari fecerat inſidiis, tantis opibus & ſpoliis datis, ex Aſia uelis aſcendere indignum cen-
ſebant, quam annos iam quatuor populationibus collectiſq; tributis exhauſerat. Quod cum Sylla ſen-
ſiſſet, eam facti defenſionem afferebat, quòd Mithridati ſimul & Fimbriæ, ſi in ſe conſpiraſſet, bel-
lum nequiret inferre. Inde aduerſus Fimbriam incitatus, qui penes Thyatira caſtra habebat, iacto pro-
xime uallo caſtra foſſa circumcinxit. Tum Fimbriani milites è caſtris ſolis elapſi tunicis, Syllanos fa-
miliariter amplexati, operum adiutores ſe fecerunt, promptiſſimam impartientes operam. Eam con-
ſpicatus Fimbria permutationem, & cum Sylla in gratiam redire poſſe deſperans, intra uallum ne-
cem ſibi conſciuit. Sylla duobus millibus talentũm uniuerſam condemnauit Aſiam. Priuatim au-
tem cum contumeliis, tum obſidione immorantium domos abſumpſit. Edictum enim erat, ut ho-
ſpes diuertenti apud ſe militi quatuor tetradrachma præberet indies, cœnam inſuper ei & quotcunq;
familiares inuitaſſet: Centurioni drachmas quinquaginta in dies ſingulos. Veſtem aliam cum domi
uerſaretur, aliam cum prodiret in publicum. Cuncta dehinc cum claſſe diſcedens Epheſo, die tertio
intra Piræum iecit ancoras. Vbi cum ſacris initiatus eſſet, ſibiipſi peculiarem Apelliconis Teii biblio-
thecam exemit, in qua omnia fermè Ariſtotelis & Theophraſti uolumina fuerant, quorum notitia nõ-
dum aperte manarat in uulgus. Ea Romam delata, maximam partem à Tyrannione grammatico di-
geſtam in numerum fuiſſe traditur. A quo Rhodium Andronicum cum eſſet facile nactus, exempla-
ria in medium poſuiſſe, & quæ nunc feruntur, tabulas exſcripſiſſe. Cæterum uetuſtiores Peripateti-
ci per ſe quidem eximii, & doctrinarum ſtudioſi uidentur, uerum in Ariſtotelis ac Theophraſti ſcri-

ptis non multis ſanè aut multa cum diligentia uerſati propter Nelei Sceptii hæredem, cui Theophra C
ſtus ſuos codices legarat. Qui deinde ad imperitos homines, quos nulla honoris & laudis cura tange-
bat, peruenerant. Syllæ moram circum Athenas trahenti, dolor cum ſtupore pedibus atq; moleſtia in
† ψελλισμόν cidit, quem Strabo † balbutientem podagram appellat. Quapropter Ad ipſum enauigans calidarum
uſum aquarum habuit, per ocium ſimul & illecebras ſcenicis cum hiſtrionibus diem exigens. Per lit-
tus deambulanti piſcatores quidam eximiæ pulchritudinis piſces attulerunt: quo munere plurimum
delectatus, ut Halæenſes eſſe cognouit, An, inquit, quidam ex Halæenſibus adhuc ſuperſtites reſtant?
Poſt partam enim ex Orchomeni prælio uictoriam, in perſequendis hoſtibus tres unà Bœotiæ urbes
deleuerat, Antedonem, Larymnam, & Halæas. Hominibus uero nullam metu uocem edere auſis,
ſubridens Sylla, lætos abire iuſſit. Haud enim cum uilibus aut neglectis, quæq; reiici debeāt, adueniſ-
ſe. Eam ob rem Halæenſes ſpe pleni in unum congregati, urbem denuo reperiſſe dicūtur. Sylla per
Theſſaliam & Macedoniam ad mare deſcendens, mille ac ducētis nauibus à Dyrrhachio Brunduſiū
Plin. lib. 2. traiicere parabat. Proxima eſt Apollonia, quam penes eſt Nymphæum ſacer locus è uirēti colle ac pra-
cap. 106. tis, ignis fontes effundens aſſidue per ſparſos riuulos defluentes. Hoc in loco memoriæ proditum eſt,
Strab. lib. 7. ſomno preſſum Satyrum fuiſſe captum, qualem poetæ ac pictores effingunt. Is perductus ad Syllam
complures per interpretes quiſnam eſſet interrogatus, nihil quod poſſet intelligi uix uociferatus eſt.
At uocem aſperam equi præſertim hinnitu, & hirci balatu permiſtam edens, cum Syllam obſtupefe-
ciſſet, datis comitibus dimiſſus eſt. Sylla cum tranſmiſſurus eſſet milites, ac uereretur ne ubi prehen-
diſſent Italiam, quiſq; per urbes dilaberetur, primum quidem iurarūt per ſe manſuros, nullamq; ſpō
te ſua Italiæ uaſtitatem importaturos. Poſtmodū cum grandi pecunia illi opus eſſe cōſpicerent, unuſ-
quiſq; ſuis rebus primitias adimens pro facultate ad Syllam conferebant. Quas tamen Sylla minime
ſuſcipiens, collaudauit. Tum adhortatis & accenſis animis aduerſus imperatores X V & quidem (ut
ipſe inquit) inimiciſſimos, quadringentas & quinquaginta cohortes habentes traiecit, cum antea deus
illi felices rerum ſucceſſus manifeſtiſſime portendiſſet. Nam eo circa Tarentum qua traiecerat immo
† λημνίσκων lanti, iecur extrema ſui parte laureæ coronæ formam habens inſpectum eſt † corymbo pēdente gemi
no. Pridie quàm Campaniam ingrederetur, duo eximiæ magnitudinis hirci penes Ephæum mōtem
conſerere conſpecti ſunt, omnia quæ inter pugnandum euenire mortalibus ſolent, nunc inferentes,
nunc tolerantes. Erat autem uiſio, quæ paulatim à terra eleuata quaquauerſus per aerem diſpergeba-
tur, obſcuris idolis perquam ſimilis: poſtmodum euanuit. Nec diu poſt Mario iuniore & Norbano cō D
ſule magnas inducentibus copias, Sylla cum neque aciem, neque turmas ſuorum inſtruxiſſet, commi-
nus ſtrenuitatis robore & audaciæ uſus impetu, in fugam conuertit hoſtes, & ſeptem millibus cæſis,
intra urbem Capuam Norbanum incluſit. Hanc extitiſſe cauſam inquit, ut per oppida milites nō diſ-
ſoluerentur, ſed coniuncti aduerſarios aſpernarentur, tametſi multo amplior eſſet numerus. In Syl-
uio ſeruum Pontii numine afflatum ſibi obuiam ueniſſe ſcribit, qui diceret ſe à Bellona miſſum, ut
belli potentiam atq; uictoriam nunciaret: quod ſi non maturaret, Capitolium incēdio periſſe. Quod
ipſum & qua die prædictū ab homine fuerat obuenit, Ea uero fuit pridie nonas Quintiles, quas nūc
Iulias uocamus. Marcus etiam Lucullus ex Syllanis ducibus unus, ad Fidentiam ſedecim cohortes ad
uerſus hoſtiles quinqnaginta inſtruens, fiſus militum ſtrenuitate, è quibus tamen cum inermes per-
multos haberet, tardior ſubdubitabat. Eo deliberante, è propinquo prato mollis aura frequentiſ-
ſimos exercitui flores incutiens, & ſua ſponte manentes inſperſit, & adeo ſuper ſcuta & galeas intu-
lit, ut hoſtis coronatos exiſtimaret. Ea re animoſiores facti conſerunt manus, uictoresq; decem &
octo millia trucidant, & hoſtem caſtris exuunt. Hic eius Luculli frater erat, à quo poſteriori tempo
re Mithridates atque Tigranes debellati ſunt. Sylla multis adhuc exercitibus & ingentibus copiis cir
cunfuſos undique ſibi hoſtes uidens, potentiæ fraudes adiunxit, alterum ex conſulibus Scipionem ad
pacem inuitans, qui cum acciperet, plures in unum conuentus colloquiaq; fiebant. Sylla uero ſem-
per aliquam alliciendi rationem iniciens & occaſionem, Scipionis commilitones per ſuos corrumpe
bat: qui ad fraudandos & omni incautos ratione demulcendos homines, quemadmodum & eo-
rum ductor, exercitati erant. Hoſtilia nanque ingreſſi caſtra, illis immiſti, nonnullos confeſtim argen
to, quoſdam pollicitationibus, alios blandimentis & ſuadendi ſuauitate pelliciebant. Poſtremo
Sylla cum cohortibus X X. propius aduentante, nonnulli Scipionianos ſalutant. Illi autem ſalute
reddita, ad illos accedunt. Scipio intra tentorium ſolus relinquebatur. Sylla cum cohortibus X X.
perinde ac manſuefactis auibus aduerſus inimicorum X L luctatus, cunctos ſuos reduxit in caſtra.
Quo tempore Carbonem dixiſſe memoriæ proditum eſt, quòd cum aduerſus uulpem atque leo-
nem Syllæ animum incolentes belligeraret, maior ex uulpe ſibi mœror inferretur. Poſt hæc Ma-
rius L X X X V cohortes circa ſignum habens, Syllam prouocabat ad prælium. Is autem eo die ad
ineundum certamen promptiſſimus erat. Quieſcenti enim huiuſce generis obuenerat inſomnium.
Seniorem nanque Marium diu uita functum filio Mario ſuadentem admonentemq; exiſtimarat, ut
dicm

A diem qui inſequebatur cautius euitaret, uti permagnam ſibi infelicitatem importantem. Quocirca Sylla ad conſerendam manum ardentior, Dolobellam procul inde metatum accerſit. Incumbẽtibus hoſtibus, & uiam intercludentibus, Syllani ſuſcepto ut uias ſternerent prælio, laſſitudine frangebant, frequens ſimul pluuia operibus ingruens maius illis malum iniecit. Ea propter centuriones Syllam adeuntes ſuppliciter orabant, ut aliud in tempus prælium differret. Milites pariter per laborem eiectos, & humi quieſcentes, ac ſcutis incumbentes oſtentabant. Quod ſimulac inuitus Sylla conceſſit, dato locandis caſtris edicto (iam uallum iacere priuſquam reuocaretur exercitus, & foſſam ducere cœperant) ecce Marius ſuos elatus infert inter propugnatores adequitans, tanquam cõfuſis ordinibus & tumultuoſe perturbatis, cuncta diſſipaturus. Vbi fortuna uocem inter ſomnos auditam Syllæ perducebat ad exitum: cuius ita militibus aſtitit, qui operibus intermiſſis, fixiſq́; ante foſſam pilis, gladios ſtringunt, ſublatiſq́; militari de more clamoribus, manum cum hoſte conſerunt. Marianorum, cum diutius ſubſiſtere nequirent, terga uertentium ſtrages permagna fit. Marius ſeſe Præneſte fuga ſubtrahens obſeratas iam portas offendit, fune ſuperne demiſſo cum ſe incinxiſſet receptus eſt in murum. Nonnulli, è quibus eſt Feneſtella, aſſerunt ne prælium quidem ſenſiſſe Marium: cæterum cum per uigilias ac labores humi incumberet in umbra, dato iam pugnæ ſigno ſopori ſe dediſſe, poſtea fuga iã facta, ægre ſe excitatum. Eo in prælio Sylla ſcriptum reliquit, tres ac uiginti duntaxat amiſiſſe, cum ex hoſtibus X X millia obtrúcarit, octo autem millia in poteſtatem uiua redegerit. Eodem etiam modo reliqua per eius præfectos Pompeium, Craſſum, Metellum, Seruilium, proſpere cedebant. Hi enim aut nihil, aut parum incurrentes aduerſi, ingentes hoſtium copias deleuere, adeo ut Carbo, qui contrariam factionem unus continebat, ab eius exercitu fugam noctu faciens, tandem in Aphricã naui ſeſe receperit. Certamine extremo quin ante Romanas portas Samnis Teloſinus, qui Syllæ laſſo uelut inſidiator incumbebat, proſterneretur parum abfuit. Magnam ſiquidem is manum adunans, Lãponio Lucano ſocio ſecum adſcito, Præneſte iter accelerabat, ut ab obſidione Marium eriperet. Cum autem uir bellicoſus & ingentium præliorum expertiſſimus, Syllam à fronte, Pompeium à tergo in ſe incurſantes intellexiſſet, ante retroq́; compreſſus, noctu caſtra mouit, in ipſam Romam uniuerſo cum exercitu conuolans. Nec multum defuit, quin Romam omni præſidio nudatam offenderet. Decem ſtadia propè portam Collinam ſuos continens Sylla, ſtationem poſuit, ĩgenti gloria elatus ac ſpe, quòd tot taleſq́; duces imperatoriis artibus & uaframentis illuſiſſet. Vt primum illuxit, flore iuuentutis aduerſus illum adequitante, cum alios permultos, tum Appium Claudium uirum generoſum ac ſtrenuum proſternit. Orto intra urbem (ut par erat) tumultu, ſimul & ululatu muliebri atq́; diſcur-

B ſu, ueluti ab hoſte uiribus urbe capta, primus Galba præmiſſus à Sylla ſummo ſtudio cum equitibus ſeptingẽtis aduentans cõſpicit, qui facto tanto tẽporis interuallo ut equis ſudorem refrigeraret, rurſus deinde frenis impoſitis, e ueſtigio cum hoſtibus conſerit. Sylla interim apparuit, qui primoribus prandiũ capere iuſſis, cõfeſtim aciem inſtituit. Dolobella & Torquatus ut impetum contineret, multis inſtabant precibus, ne domitos defatigatione homines periculis ſupremis obiiceret: haud enim Carbonem aut Marium, uerũ Samnites atq́; Lucanos acerbiſſimas inimicis & hoſtibus animis nationes aduerſus Romã ſimul inſtare: quibus reiectis, tubas pugnæ ſignum & inuadendi initium canere iuſſit. Dies iam horã uergebat in decimã, cum decertantibus qualiter nunq̃ aliàs, dextrum cornu cui Craſſus præerat ſplendidã uictoriam reportabat. Siniſtrum uero laborabat, & male habebat. Cui cum Sylla albo inſidens equo, & pedũ uelocitate præſtãti, & inde notior, opem ferret, duo in eum hoſtes iamiam dimiſſuri haſtas intentabãt, quos minime quidem præuidit ipſe, uerum ſtabulario equo plagas intorquente, tantum ablatus præuenit, ut haſtarum cuſpides penes equi caudam collabentes humi defigerentur. Traditum eſt Syllam cum quandam Apollinis imagunculam è Delphis nactus eſſet, eam inter præliandum ſinu ſemper ferre ſolitum, hanc eo tempore exoſculatũ & hiſce uerbis eſſe allocutum: O Apollo Pythie, qui felicem Syllã Cornelium tot ex præliis illuſtrẽ ampliſſimumq́; ſuſtuleris, hic in patriæ portis ſuis cum ciuibus fœdiſſime pereuntẽ abiicies? Huiuſcemodi uocibus cũ Sylla deum inuocaſſet, nõnullis ſupplicẽ obuolutum, aliis minas incuſſiſſe, quoſdam increpaſſe: ſiniſtro deniq́; cornu cõfracto, inter fugientes permiſtum intra uallum ſeſe recepiſſe, magno & amicorum & familiarium amiſſo numero. Ex urbe non pauci qui ſpectatum aduenerant, conculcati & extincti ſunt, adeo ut ciuitas deleta putaretur. Cumq́; multi Præneſte ex fuga trucidarentur, Marius ab obſidione ferè ſolutus eſt, iubentibus iis Lucretiũ Oſellam, quem obſidioni Sylla præfecerat, mox caſtra mouere, tanq̃ Syllæ rebus in perniciem datis, & in hoſtium poteſtate exiſtente iam Roma. Profunda iam nocte, quidam in Syllæ caſtra à Craſſo miſſi perueniunt, ſibi ac ſuis cœnam depoſcentes. Fuſis enim & fugatis Antemnam hoſtibus, ibi locaſſe caſtra, quo accepto nũcio, cum iam aduerſariorum eſſet latiſſime ſtrages edita, ſub auroram profectus eſt Antemnam. Ad eum tribus millibus caduceatorẽ mittentibus, tutum illis futurum promiſit, ſi aliquo hoſtium exercitum incommodo afficerent. Quibus pollicitationibus cum crediidiſſent, facto in reliquos ĩpetu, multi mutuis uulneribus cæſi ſunt. Hos tamen &

Crudelitas immanis Syllæ.

alios qui ſupererant ad ſex millia in Circo congregat, ſenatum in æde Bellonæ uocans. Eodem tem- C
pore & Sylla orationem in ſenatu exorſus eſt; & quibus negocium datum erat, ſex illa millia trunca-
bant. Cum tot millibus paruo in loco iugulandis fremitus deſerretur, attonito ſenatu, ipſe nihilomi-
nus imutato atq; conſtanti uultu orationem continuans, ſenatum dictis eius intẽtos adhibere animos
edicit, nec quæ foris gerantur perinde ac ſuperuacanea curioſius perſcrutari, ſe nanq; iubente caſtigari
pleroſq; flagitioſos. Nemo Romanus tam tardo extitit ingenio, cui non cognitu facile fuerit, eum ha-
bitum potius tyrannidis commutationem, quàm liberationem fuiſſe. Marius quidem cum initio gra
uis eſſet, per potentiam auxit, non autem mutauit ingenium. Sylla uero principio ſumma cum mo-
deſtia, & ciuili de more, ſua in fortuna uerſatus, eam de ſe præbuit opinionem, ut fautor optimatũ
& utilitatis publicæ ſtudioſus princeps foret, qui quidem ab ineunte etiã ætate riſibus deditus fuerat,
& ſic ad miſericordiã flexibilis ut ei facile oborirent lachrymæ. Quas ob res magnis potentatibus iure
calumniam impreſſit, quippe qui mores in priſtino uiuendi ritu permanere non ſinant, & uecordes,
molliculos, ac humanitatis reddant expertes. Hoc igitur ſeu naturæ commotio ſit, & à fortuna facta
cõmutatio, ſeu ſubiacentis malitiæ in licentia reuelatio, alio quodam tractatu & facultate definiendũ
eſſet. Sylla ad iugulandum uerſo, & cadaueribus iam urbe repleta, cum cædes neq; numerum neque
modum haberent ullum, multi quibus nullæ cum Sylla res erãt, priuatis inimicitiis ſunt interempti,
ſic ſuis permittente & gratificante Sylla. Tunc iunior quidam C. Metellus Syllam in ſenatu rogare au
ſus eſt, Quis malorum finis erit? Quonam uſq; progrediens icumbentium gladiorum requiem expe-
ctare iubes? haud enim ſupplicium ab his deprecamur ut quos necari inſtituiſti, ſed ambiguitatem ab
iis quos cõſeruare decreuiſti. Reſpondente Sylla, necdum ſibi compertum eſſe quos dimittat: Metel-
lus ſubiecit, Itaq; declara qui ſunt quos pœnis affecturus es. Id ſe facturum Sylla dixit. Quidam non
Metellum, ſed Ofidium ex aſſentatoribus hoc dixiſſe aſſerunt. Sylla igitur extemplo octoginta ꝓſcri-
pſit, nulli ſenatorum cõmunicato conſilio. Omnibus ægre ferentibus uno interiecto die ducentos ac
uiginti alios adiecit. Deinde tertio non pauciores rurſus adiunxit. Super his cum concionem haberet,
quotcunque memoria tenuiſſe contigit, eos proſcribere ſe inquit, quos uero in præſentia delet obli-
uio, denuo proſcripturum. Qui proſcriptum acceptaſſet, ſalutiq; conſuluiſſet, humanitati pœnã mor
tem definiuit: non fratrem, non filium, non parentes excepit: qui necaſſet, cædis mercedi duo talenta
conſtituit, ſeu dominum ſeruus, ſeu patrem filius itereniiſſet. Quod autem omnium iniuſtiſſimum
exiſtimatum eſt, proſcriptorum filios ac nepotes honore priuauit, omnium bona publicauit. Nec Ro-
mæ ſolum, uerumetiã in omnibus Italiæ oppidis proſcriptiones fiebãt, neq; deorum templa, neq; ho-
ſpitales penates, neq; paternum domicilium à cædibus purum erat. In uxorum ſinibus mariti, in ma- D
trum liberi confodiebant. Fuere & qui per iracundiam occiderentur, alii per inimicitiam, nulla ſanè
portio præ iis qui pecuniarum gratia obtruncarent. At enim interfectoribus ipſis dicendum obuenie
bat, hunc quidem domus interemit ampliſſima, illum hortus, alium aquæ calidæ. Q. Aurelius nullis
ſe prorſus negociis implicans, tantumq; ad ſe malorum cõmunicationem pertinere arbitratus, quan-
tum infelicibus aliis cõdolere fas eſſet, forum ingreſſus ꝓſcriptorum noĩa perlegebat. In quibus cum
ſeipſum comperiſſet, Væ mihi miſero, inquit, Albana me uilla perſequitur: paululumq; procedens à
perſecutore iugulatus eſt. Interea Marius cum in hoſtium poteſtatem ueniret, ſibi ipſe mortem cõſci
uit. Sylla dehinc Præneſte ueniens, priuata uiritim iudicia faciens cruciatus inferebat. Poſtea quaſi nõ
eſſet ocium, cunctos unum glomerans in locum, millia duodecim trucidari iuſſit, ſoli præſtans liber-
tatem hoſpiti. At ille generoſa nimiũ uſus uoce, nunq̃ ſalutis gratiã ſum habiturus, ait, ſi extinctori pa
triæ permiſcear: & ſponte ſua cum ciuibus obtruncatus eſt. Maximæ nouitatis L. Catilinæ uiſum eſt
facinus. Is enim rebus nondũ iudicatis, fratrem occiderat. Tunc magnis precibus Syllã obſecrat, ut ho
minem in ꝓſcriptorum numerum redigat, perinde ac uiuus eſſet, proſcriptusq; fuit. Huius rei gratiã
Syllæ referens, quendã M. Marium aduerſæ factionis hominem cõfudit, & Syllæ in foro ſedenti ca-
put eius attulit: ad ꝓximum deinde Apollinis lauacrũ accedens manus abluit. Præter hæc funera, &
alia mœrorẽ hominibus inferebant. Seipſum enim dictatorem dicens, id magiſtratus genus ad annos
centum ac uiginti deſumpſit. Factorum omniũ ab eo per ſenatuſcõſultum ei attributa licentia. In po
ſterũ quoq; data poteſtas necis, cõfiſcationis, ſortitionum, poſſeſſionis, populationis, auferendi regni,
cõferendi unicuiq; collibuiſſet. Publicatarum uenditiones ædium adeo ſuperbe, adeo imperioſe facti
tabat in ſuggeſto confidens, ut longe magis in largiendo, quàm in ſpoliando iniuſus & acerbus eſſet. Ve
nuſtis mulieribus, fidicinibus, hiſtrionibus, libertinis, monſtris, gentium agros; urbium prouentus
elargiebatur, nonnullis inuitarum coniugia fœminarum. Cum Pompeiũ magnum affinitate intima
ſibi deuincire uellet, cum uxore diuortiũ facere imperauit, & Aemiliã & Scauri & Metellæ coniugis
ſuæ filiam à Magno Glabrione diſtractã ac prægnantẽ locauit. Adoleſcentula uero cum penes Pom-
peium pareret uita exceſſit. Lucretio Ofellæ qui per obſidionem Marium expugnauerat, cõſulatum
petẽti, Sylla impedimẽto erat. Ille autẽ ſolicitatus à multis in forũ uenerat, quẽ miſſus à Sylla cẽturio
iugulauit:

A iugulauit: ipſe in Caſtoris æde ſedens è ſuggeſto cædem ſuperne ſpectabat. Capto à circunſtantibus centurione, & ad tribunal adducto, tumultuantes ſilere iubens, Ego, inquit, hoc mandaui: & ut centurio dimitteretur imperauit. Triumphus eius cum magnifico ſumptu & regiorum nouitate ſpoliorum excellentiſſimus, tum exulibus iucundus, ornatiſſimum præbuit ſpectaculum. Ciues enim & gloria & potentia longe primarii coronati ſectabantur, conſeruatorem patremq; Syllam uocitantes, perinde ac eius opera in patriam reuerſi uxores ac liberos receperint. Cunctis unum coactis in locum in media concione rerum à ſe geſtarum rationem reddidit. Nec minore ſtudio fortunatos euentus, quàm fortia facta denumerauit, & tandem felicem ſeſe propter ea appellari iuſſit. Ad Græcos ſcribés, aut ſententiam dicens, ſe uenuſtum appellabat. Hunc & in modum apud nos in trophæis inſcriptus eſt, L. Cornelius Sylla uenuſtus. Metella quoq; gemellos enixa, marem quidem Fauſtum, fœmellam uero Fauſtam nominauit. Felicem enim atq; hilarem Fauſtum Romani uocant. Tantam profecto nō geſtis, ſed felicitati fidem præſtabat, ut poſt tot ab eo peremptos cum rerum innouatio permutatioq; fieret in urbe, ſeſe magiſtratu abdicauerit, & conſularibus comitiis in populi poteſtate conſtitutis nec ipſe prorſus acceſſerit, & uolentibus expoſitum corpus exhibens, uti priuatus medio uerſaretur in foro. Præter eius ſententiam audaciſſimus quidam inimicitias ſecum exercens, cæterum uir clariſſimus M. Lepidus conſul deſignandus erat, non ſanè propter eum, uerum Pompeii gratia, qui maximum ei ſtudium impendens, ingentes populo preces adhibuerat. Itaque cum ea lætum uictoria Pompeiū Sylla cerneret, diſcedentem ad ſe uocans, Quàm honeſtum eſt, inquit, tuum illud ô adoleſcens in ciuitate facinus, quo ſtolidiſſimum hominem Lepidum priuſquam omnium præſtantiſſimum Catulum renunciaſti? Tibi tamen haud dormiendi tempus eſt, qui antagoniſtam fortiorem tibi ipſe delegiſti. quod quidem Sylla perinde ac uates præſagiuit. Etenim Lepidus extemplo contumacius ad ſæuitiam uerſus, in Pompeium belligerans perſtitit. Sylla ex uniuerſis fortunis Herculi decimam ſacrificans, opipara populo fecit conuiuia, in quibus tam ſuperuacaneus ac redundans in neceſſariis apparatus extitit, ut plurima omnis generis condimenta cibariaq; deiicerentur in fluuium, & quadragenarium ac ſupra uinum potaretur. Inter conuiuia multos celebrata dies, Metella morbo extinguebatur. Prohibentibus amicis ne Sylla prorſus eam adiret, aut ædes funere contaminaret, is ſcripto ad illam repudio, uiuentem adhuc alterum in domicilium transferri iuſſit, & hoc legitimum ſumma cum diligentia per ſuperſtitionem ſeruandum curauit. Legem autem prius à ſe latam, quæ funebres definit impenſas, omnino transgreſſus eſt, nullis parcens ſumptibus. Inſtitutum etiam à ſe de cœnarum

B tenuitate ac parſimonia modum exceſſit. Inde compotationum & conuiuiorum laſciuia & dicacitate conſolatus eſt luctum. Paucos poſt menſes gladiatorum ſpectaculum edidit. Locis necdum diſtinctis, ac promiſcuis in theatro uiris ac mulieribus, decoram ſpecie fœminam & genere illuſtrem propè Syllam ſedere contigit. Erat enim Meſſalæ filia, oratoris Hortenſii ſoror, Valeria nomine, ei cum marito diſcordia nuper obuenerat. Ipſa poſt Syllam accedens, atq; manum applicans, trahenſq; ueſtis fugam, ſuas tranſiuit in ſedes. Inſpectante intentioribus oculis Sylla, & admirationis ſigna præ ſe ferente, Nihil, inquit, ô Dictator grauius ſuccenſe, uelim & ego paululum tuæ felicitatis portionem capere: & ſanè non iniucunda ad Syllæ aures peruenit oratio, ſtatimq; prurientis dabat indicia, miſſo nanq; nuncio, mulieris nomen, proſapiam, uitamq; edoctus eſt. Dehinc alter in alterum iactabát oculos, uiciſſimq; uerſabantur uultus aſſidui, nec pauciores molliculorum riſuum collationes erant: poſtremo nuptiarum conſenſus & pactiones, nullam fortaſſe Valeriæ increpationem afferétes. Sylla uero tametſi pudicam maxime ac generoſam, nō tamen ex pudico ac honeſto uxorem cepit initio, oculis & oratione uenuſtula ſeductus inſtar adoleſcentuli, à quibus turpiſſimi & procaciſſimi motus natura excitari ſolent. Verumenimuero cum hanc etiam domi haberet, ſodalitia cum mimimis mulierculis, citharœdis, ſcenicis hominibus agitabat, & ſtratis humi tapetibus interdiu compotationes celebrabat. Qui enim plurimū apud Syllá ea poteſtate poterant, ii erant, Roſcius comœdus, Sorex mimorū princeps, Metrobius † Bacchanaliorum cantor, quem licet cutis nitore delapſo, amoribus omnino complecti pergebat, nec ea de re ibat inficias. Vnde leui nimirū ex cauſa incipientem morbū aluit, & per inteſtina hulcus inaſcés diutius non intellexit, inde caro corruptione contracta in pædiculos tota cōuertebatur, adeo ut cum permulti die ſimul ac noctu interemptí, præ iis qui innaſcebantur interceptorum nulla pars erat. Tunicæ omnes, thermæ, lauacra, dapes, illius exundantis ſordis implebantur, táta uis epullulabat. Quocirca ſæpenumero per ſingulos dies ingrediebatur aquam, ut per inundationes membra emundaret. Nulla uero erat utilitas: celeriter enim inaleſcebat permutatio, & pædoris magnitudo omnia purgamenta ſuperabat. Ferunt ex antiquiſſimis Acaſtum Peliæ filium hoc morbi genere, quem Phthiriaſim appellant interiſſe: ex poſterioribus autem Alcmanem, qui mirificus componendis cantilenis artifex fuit: & Pherecydem rerum diuinarum ſcriptorē, & Calliſthenem Olynthium dum carceris cuſtodia teneretur. Præterea & Mutium iuriſconſultum. Quod ſi eorum etiam mentio facienda eſt, qui nulla ex re bona nobiles tamen euaſere, traditum eſt eū qui in Sicilia belli ſer-

† λυσιῳδός

Sylla in phthiriaſim morbū incidit.

uiſis autor fuit, Eunum noíe & fugitiuum ſeruum, deinde captum, Romamq́; perductum, ex phthiriaſi mortem obiſſe. (C) Sylla nõ modo ſuum præuidit interitum, uerumetiam quodammodo eum ſcripris cõmendauit. Nam uigeſimumſecundum commentariorum librum biduo antea quàm mortuus eſt ſcribendi finem fecit. Vbi Chaldæos ſibi prædixiſſe affirmat, quòd ei cum beate uixiſſet, in ipſo felicitatis uigore moriendum eſſet. Scribit etiam filium qui paulo ante Metellam expirauerat, per ſomnum ſibi uiſum uiliſſimo indumento ſibi aſſiſtentem, patrem ſuppliciter obſecrantem, ut ab his ſe curis abſolueret. Euntem cum eo ad matrem Metellá, quiete & omni negociorum abiecta cura cum illa uitá duxiſſe. Haud tamen Reip. ſtudio ſeſe retraxit. Decem enim prius q̃ mortem oppeteret diebus, orto Puteolis inter incolas tumultu, reuocatis in gratiá animis, legem de gubernatione ciuitatú illic cõſcripſit. Pridie cum principem Granium qui æs grande publice debebat, minime idcirco ſoluere uelle intelligeret, quia ipſius præſtolaretur interitum, acceſito intra cubiculum homine miniſtros circumlocauit, & eis ut Granium ſuffocarent edixit. Inter uociferationes & animi cruciamenta, effracto apoſtemate, cruoris gurges erupit, inde uiribus deſtitutus acerbe nocte producta, uitá emoriuit. Duos ex Metella relíquit infantes. Ná poſt ipſius obitum, Valeria filiolam peperit, quam Poſthumá appellauerunt. *Poſthumi qui dicti.* Quos enim poſt parentis interitum naſci contigit, eo nomine Romani uocant. Multi facto conuentu concitari, Lepidum adierunt, ut corpus à cõluetis obſequiis arcerent. Põpeius uero licet Syllæ ſuccenſens (ſolus enim ex amicis in teſtamento præteritus erat) quoſdá precibus & gratia, alios minis reprimens, comes cadauer Romam deduxit, & funeri præſidium pariter & honorem exhibuit. Tantá à matronis uim odorum allatam eſſe dicitur, ut præter eos, qui in lecticis decem atq; ducentis comportabant, quædam iuſtæ magnitudinis imago Syllæ formaret, & thure cinamomoq; ingentis pretii lictor formaret. Sub ſolis ortum cum nubilus dies eſſet, & cœleſtes expectarent aquæ, hora uix nona cadauer extulerunt. Clari deinde flatus exoriente procella, quæ rogum multas exuſcitaret in flammas, ante pluuias elatum eſt corpus. Tabeſcête iam rogo, & ſopitis ignibus, multus effuſus eſt imber ad noctem uſq; perdurant, ut eius fortuna & ſepeliendo corpori comes permanſiſſe uideatur. Monumentum in campo Martio ſitum eſt. *Epitaphium Syllæ.* Inſcriptio ab eo cõſcripta hunc in modum ſummatim relicta fertur. Nemo me amicus beneficentia, nemo inimicus in ferenda iniuria ſuperauit.

LYSANDRI SYLLAEQ'VE COMPARATIO.

QVando & huius percurrimus uitam, iam comparationem ipſam aggrediamur. Itaque permagnos euaſiſſe cum amplitudinis initium in ſe ſuſceperint, fuit utrique cõ (D) mune peculiare Lyſandri eſt, à uolentibus ſanisq; ciuibus quoſcunque adeptus eſt magiſtratus accepiſſe; neque uiolenter ab inuitis quippiam extorſiſſe, aut præter leges ualuiſſe. Seditione ſummos ſortitur honores, ſicut tum Romæ corrupto populo & ægrotante Republica alius alio ex loco potentior oriebatur. Et profecto mirandum non erat, ſi tunc Sylla dominationem uſurpabat, cum Glauciæ Saturniniq; ex urbe Metellos explodebant, conſulum filii in concionibus obtruncabantur, argento atq; auro militibus emptis arma capeſſebant, igni ac ferro ſuperatis uiolentius aduerſariis leges ferebant. Nec eum incuſo, qui ut plus cæteris poſſet in huiuſmodi rerum perturbationibus accuratam dederit operam, uerumenimuero non id optimum pono ſignum, eum præſtantiſſimum eſſe, qui in urbe tam infelici priores partes geſſerit. At qui à Sparta præſertim tam bonis eo tempore legibus inſtituta modeſtiſſimaq́, ad ampliſſima miſſus eſt imperia reſq; gerendas, is fermè optimorum optimus, priorum primus iudicatus eſt. Quibus ex rebus alter ſæpius à magiſtratu ſe abdicans, ſæpius illum recepit. Virtutis enim manebat honor, qui principatum obtinebat. Alter dictator ſemel delectus exercitus, decem aſſiduos annos, nunc conſulem, nunc proconſulem, interdum dictatorem ſeipſum faciens, ſemper uero tyrannus permanſit in armis. Lyſander ut explicatum eſt, ciuitatis gubernacula minore quadam ratione magiſq; legitima quàm Sylla permutare conatus eſt. Suaſione, non armis, nec ſimul uniuerſa deſtruens ſicut ille, uerum regalem ſtatum ad meliora dirigens, quod & natura profecto iuſtum uidebatur, ut & optimus ea in urbe regnum haberet, quæ Græciæ principatum non generis nobilitate, ſed uirtute comparauerat. Nam quemadmodum uenator non canis prolem, ſed canem, & equitandi ſtudioſus nõ equi fœtú, ſed equũ quæritat (nam ex equo mulum ꝓcreari cõtingit) ita & adminiſtrádæ ciuitatis curioſus errabit omnino, ſi ciuitatis principem non quis, ſed à quo ſit inueſtigauerit. Ipſi utiq; Spartiatæ regnátes nõnullos deiecerũt, ꝓinde ac minime regales, uiliſſimos, ac nihili faciundos. Quòd ſi flagitia cum ipſa etiam generis nobilitate ignobilia & honoris expertia ſunt, neq; uirtus à nobilitate, ſed ex ſe honorem uendicat: iniuſtitiam nonnulli pro amicis, quidam uſq; ad amicos patrauere. Plurima Lyſandrum propter amicos peccata commiſiſſe confeſſum eſt, plurimas pro illorum potentia & dominatione cædes confeciſſe. At Sylla per inuidiam non paruam exercitus partem Põpeio abſcidit. Dolobellæ claſſis præfecturá quam tribuerat conatus eſt eripere. Lucretium Ofellá cũ pro multis & magnis

A magnis officiis cõſulatum peteret, ſe ĩſpectâte iuſſit occîdi, ut per amiciſſimorum necem, honorem ac
metum in ſeipſum oĩbus incuteret hoĩbus. Rurſus uoluptatum ac pecuniæ ſtudium in uno quidem
principe digná, in altero autem tyrãno cõuenientem electionem oſtẽdit. Vnus enim nihil incontinẽs,
nihil iuuenile in tanta rerum licentia ac poteſtate feciſſe uidetur, & ſi quiſquam alius, ipſe ſanè uulga-
tum illud effugit, domi quidem leones, ſub diuo autem uulpes: adeo modeſtá & laconicam caſtiga-
tamq; uitæ regulá in omni actione præ ſe tulit. Alter neq; per inopiam cum adoleſcens eſſet, neq; per
ætatem cum ſeneſceret, ad uoluptates moderatior erat, uerum cum & amoribus & adulteriis indul-
geret, (ut ait Salluſtius) de re uxoria & temperãtia leges ciuibus inducebat. Quibus ex rebus tãtopere
mendicá urbem, & pecuniis exinanitá reddidit, ut & ſociorum & amicorum ciuitatibus libertatem, &
legum ſuarum uſus argento uendiderit, tãetſi pretioſiſſimas & ampliſſimas ædes quotidie redigeret
in fiſcum, & præconis uoce ſubhaſtaret. At enim dilapidatarum opum & aſſentatoribus profuſarum
modus nullus aderat. Nam quæ uiro aut parſimonia erat habẽda intra ſodalitia gratiaſq; uinarias, qui
in aperta populi corona ingentia bona cuidam amicorum ptetio, ut obuenerat, uẽdens, à præcone p-
nunciari iuſſit. Alio id excedente pretium cum præco additamentum prædicaſſet indignabundus in-
quit, O ciues amici grauia patior atq; tyrãnica, quoniá pro meo arbitratu mea diſponere ſpolia mihi
nõ licet. Lyſander etiá & collata ſibi munera unà cum aliis miſit ad ciues. Nec opus hoc probo. Forſan
enim hic tantum Spartæ dãnum pecuniarum adeptione dedit, quãtis ille Romá eripiendo nõ afficie-
bat incõmodis. At quãtopere uir ille diuitias cõtempſerit, ſignum hoc facio. Proprium quippiam erga
ſuá urbem obuenit utriq;. Sylla multa refertus ĩtemperãtia & ſumptuoſus homo, ad ſobrietatem ci-
ues reuocabat. Lyſander à quibus ipſe uitiis abſtinebat, iis ciuitatem replebat. Peccabãt igit̃, ille quidẽ
quòd ſuis erat legibus deterior, hic autẽ quòd ſeipſo deteriores ciues eius efficiebat. Spartá enim hiſce
indigere docuit, quibus ipſe nequaq̃ ĩdigere didicerat. De rebus quidem urbanis hactenus. De bellicis
autem & geſtis ab ĩperatore negociis, Sylla neq; trophæorum multitudine, neq; periculorum magni-
tudine ullo cõferri pacto cum quoquá poteſt. Is quidẽ uictorias duas ex duobus præliis naualibus re-
portauit. Adiiciam & Athenarum obſidionem, opus haud ſanè arduum, cæterum gloria illuſtre. Res
uero in Bœotia & ad Haliartum ſiniſtra quadá fortaſſe fortuna geſtæ ſunt, uel iniquo potius cõſilio,
cum pximum è Plateis auxiliũ & aduentantem magnis cum copiis regẽ non expectauerit, uerum ira
& ambitione intempeſtiuá ad muros fecerit ĩpeſſionem. Vnde cum gregarii homines exiliſſent, eum
nulla difficultate deprehenderunt. Nõ enim quemadmodum Cleombrotus in pugna Leuctrica in-
B cumbentibus ſeſe opponens hoſtibus, nec ſicut Cyrus, nec uelut Epaminondas inclinatá cõtinens aciẽ
& uictoriá confirmans, letali concidit uulnere. At enim hi quidem, regum & imperatorum mortem
obiere. Lyſander autem ſcutifer, aut cuiuſdam præcurſoris inſtar ſeſe cum ignominia perdens, priſcis
Spartiatis atulit teſtimonium, qui recte murales oppugnationes euitabant, in quibus non ſolum uiliſ-
ſimis ab hominibus, ſed etiam à pueris & mulierculis uirum fortiſſimum conſauciari ac necari contin-
git, ſicut Achillem à Paride inter portas interemptum fuiſſe ferunt. Quot ex acie ſtructa uictorias Syl-
la retulerit, quotq; hoſtium millia dederit in ſtragem, haud numeratu ſanè facile. Ipſam bis Romam
cepit, Piræum Athenienſium portum non ſanè ſicuti Lyſander, ſed multis magniſq; præliis occupa-
uit, cum è terra ad mare eieciſſet Archelaum. Magnum eſt etiam tales aduerſarios imperatores ha-
buiſſe. Delitias nanq; iocumq; arbitror, aduerſus Antiochum, Alcibiadis gubernatorem nauali de-
certaſſe pugna, & Philoclem Athenienſis plebeculæ ducem defraudaſſe, ignobilem acutæ linguæ
hominem, quos neque Mithridates ſtabulario, neque Marius lictorum ſuorum cuipiam conferri di-
gnum cenſuiſſet. Vt autem alios principes, conſules, duces factione primarios omittam, qui cõtra Syl-
lam arma tulerunt, quiſnam ex Romanis Mario terribilior? aut ex regibus Mithridate potentior? aut
ex Italis Lamponio & Theloſino bellicoſior? Ille tamen exul hunc quidem eiecit, alterum parère coe-
git, alios neci dedit. Quod autem dictorum omnium maximum eſt (ut mea fert ſententia) Lyſander
domeſtico ſuorum auxilio præclara omnia geſſit opera. Cæterum Sylla cum exul eſſet, & ab inimicis
ſeditione implicitus, quoq; præſertim tempore eius uxor expellebatur, ædes diruebantur, amici ne-
cabantur, is in Bœotia cum innumerabilibus hoſtium millibus belligerans, adeundis pro patria peri-
culis trophæa conſtituebat. At Mithridatis ſocietatem & aduerſus hoſtes copias impertiens, nulla ex
parte mollitus inclinauit, aut humanius habuit, quin ne compellauit quidem, nec dextram prius ap-
plicuit, quàm ex eo præſente audiſſet, ut & Aſiam relinqueret, & naues traderet, & regibus cederet,
Bithynia Cappadociaq; relicta. Quibus nullum animo præclarius facinus, aut maiore ſpiritu Sylla cõ-
feciſſe uiſus eſt, quòd Rempub. priuatæ prætulerit, & generoſi more canis, qui non prius arreptam
mordicus feram interimit, quàm obluctantem laſſarit hoſtem, ad ſuas ulciſcendas concitatus eſt iniu-
rias. Super omnia & res Athenis confectæ aliquod ad morum comparationem momentum habent.
Siquidem Sylla raptá urbẽ, quæ pro Mithridatis potẽtia & ĩperio bellũ ſuſceperat, libertate donauit,
& ſuis uiuere legibus permiſit. Lyſander autem tanto principatu ſpoliatam & imperio, miſeratus nõ

eſt. At ſtatu populari ſublato, flagitioſos & immaniſſimos in ea tyrannos inſtituit. Conſiderandi iam tépus eſt, ne in proferéda ſententia à ueritate multum aberremus. C Plura præclara eſſe facinora quæ Sylla patrauerit, pauciora quæ Lyſander perperam egerit. Alteri quoq; continentiæ atq; modeſtiæ, reliquo rei militaris & fortitudinis principatum reddimus.

PYRRHI VITA

LEONARDO ARETINO INTERPRETE.

THESPROTIS & Moloſſis poſt diluuium Phaëtonta primum imperaſſe tradunt, unum ex iis qui cum Pelaſgo in Epirum tranſierát. Alii uero Deucalionem & Pyrrham ad Dodonæum templum profectos in Moloſſis reſediſſe putát. Sequéti uero tempore Neoptolemus Achillis filius in ea loca populo deducto, regionem tenuit, ac ſucceſſores reliquit reges, Pyrrhidas ab eo cognominatos. Nam & ſibi Pyrrho fuit puerile cognomen, & unum ex legitimis filiis ex Lanaſſa Cleodis, qui Hylli fuit, filia ſuſceptis, Pyrrhum nõiauit. Ex hoc autem Achilles in Epiro ut deus colitur, lingua eorum Aſpetus appellatus. Sed qui medii uſq; Tharritã reges fuerunt, nec ſatis noti ſunt, & barbarie efferatos fuiſſe credunt. Tharritam uero primum ſcribunt Græcis moribus, literiſq; & humanis legibus ciuitates cõpoſuiſſe, atq; exinde claritatem aſſecutú. Tharritæ filius fuit Alcetes, Alcetæ Arymbas, Arymbæ & Troiadis Aeacides. Hic Phthiam Menonis Theſſali filiam, uiri circa Lamiacum bellum clari, & ſummæ omnium ſociorum poſt Leoſthenem autoritatis, uxorem accepit, ex qua Deidamiam & Troiada filias, ac Pyrrhum procreauit. Seditione uero exorta, Aeacide exacto, cum Moloſſi Neoptolemi filios reduxiſſent, Aeacidæ amici interfecti ſunt quotquot remanſerunt. Pyrrhum auté filium infantem adhuc ab inimicis quæſitum Androclides & Angelus clàm ſubtractum aſportarunt, paucos ſeruos, & nutricem pueri ſecum trahentes. Cumq; fuga ob huiuſmodi turbam, quæ neceſſario trahebatur, laborioſa ac tarda foret, hoſteſq; aduentarent, puerum Androcleo & Hippo & Neandro adoleſcentibus fidis & robuſtis tradiderunt, iubentes ut in Megaras locum Macedoniæ properarent. D Ipſi autem partim repugnando, partim rogando, uſq; ad ueſperas perſequentes remorati ſunt. Deinde celeriter ueſtigia eorum qui Pyrrhum ferebant proſecuti, cum propè iam putarent omne periculũ euaſiſſe, ſubito impedimentum obiectum eſt fluuii, qui iuxta urbem labitur, grauis quidem uiſu ac trãſire conantibus aſperi, & omnino inſuperabilis. Ingens enim ac turbidus ingenti pluuia fluebat, noxq; formidabiliora omnia faciebat. Diffiſi igitur per ſeipſos puerum & mulierem traducere poſſe, hominibus quibuſdam ultra flumen commorantibus puerum oſtendétes, clamore atq; prece auxilium poſtulabant. At illi ob ſtrepitum ac fragorem aquarum exaudire uocem nequibant, eratq; mora quædã ac trepidatio horum clamantium, illorum percipere quid clamor ipſe ſibi uellet non ualentium, donec quis querno cortice ex arbore dempto indigentiam ac fortunam pueri fibula perſcripſit, & ſaxo alligatum trans flumen proiecit. Quidam autem dicunt compactum corticem tragula iaculaſſe. Poſtquam uero ii qui trans flumen erant lectis literis quantam celeritatem tempus exigeret cognouerunt, cæſis arboribus, & ſimul connexis, flumen tranſierunt, ac forte euenit ut primus eorum qui tranſierát Achilles nomine Pyrrhum ſuſciperet. Alios item alii ut caſus tulit detulerunt. Per hunc modum periculo inſequentium curato, in Illyricum ad Glauciam regem peruenerunt. In cuius præſentia cum puerum expoſuiſſent, atq; ipſe Glaucias ob metum Caſſandri quem Aeacidæ inimicum fuiſſe ſciebat, deliberabundus aliquandiu perſtaret, puer humi reptans, & Glauciæ pedibus ſeſe admouens, & apprehenſa ueſte ad genua eius conſurgens, riſum prius, deinde commiſerationem excitauit, quaſi precator & lachrymans ſalutem ſuam Glauciæ commendaret. Tradunt quidam non Glauciæ ueſtem, ſed aram deorum à puero apprehenſam: quæ cum res diuina Glauciæ uideretur, non ſolum eum ſuſcepit, & unà cum filiis educauit, ſed & filiam ei uxorem tradidit. Nec quærẽtibus inimicis, nec ipſi Caſſandro ducenta pollicenti talenta puerum dare uoluit, ac duodecim annorum factum, copiis in Epirum traductis in regnum paternum reſtituit. Fuit autem in Pyrrho tremendi magis quàm moderati principis aſpectus. Nec plures habuit dentes, ſed unum atque integrum os deſuper quaſi leuibus quibuſdam rimulis in dentium figuram diſtinguebatur. Splene laborantibus mederi uidebatur galli ſacrificio albi facto, & reſupinis iacentibus dextro pede preſſis: nec quiſquam adeo uilis aut adeo pauper erat, cui huiuſmodi auxilium poſtulanti denegaret. Præmium uero huius medelæ poſt ſacrificium gallum capiebat, idq; ſibi iucundiſſimum erat. Ferunt eius pedis maiorem digitum uim quandam habuiſſe diuinam, ita quod cum eius mortui reliquum corpus crematum eſſet, digitus ille

Pyrrhus aſpectu formidabilis.

integer

A integer illæſusq; ab igne permanſit. Sed hæc poſtea. Septimumdecimum ſuæ ætatis annum agens cũ regnum ſtabiliſſime tenere uideretur, forte euenit, ut cum uno ex Glauciæ filiis cum quo ſimul educatus fuerat, qui tunc uxorem acceperat, proficiſceretur: eo abſente, Moloſſi rurſus inſurgentes amicos Pyrrhi expulerunt, ac regia gaza direpta ſe Neoptolemo tradiderũt. Sic igitur regno ſpoliatus, ac deſertus ab omnibus, ad Demetrium Antigoni ſe contulit. Nam Demetrius ſororem Pyrrhi Deidamiã uxorem habebat, quam adhuc paruam Alexandro Rhuxanes promiſſam, rebus illius fractis iuſtæ iam ætatis Demetrius acceperat. In magna uero illa apud Hypſum pugna, qua ab omnibus regibus terræ certatum eſt, Pyrrhus affuit admodum tunc adoleſcens. Pro Demetrio pugnans hoſtes aduerſus ſe cõſtitutos in fugam uertit, conſpicuusq; inter pugnatores longe apparuit. Victum autem Demetrium non deſeruit, ſed & urbes Græciæ fideliter ei cuſtodiuit, & fœdere cum Ptolemæo inito, obſes pro Demetrio in Aegyptum nauigauit. Poſtquam uero in Aegyptum peruenit, ſæpe in gymnaſiis uenationibusq; audaciæ ac fortitudinis opera regi oſtentando, & Berenicen quam maxime potentem, inter coniuges regias uirtute præſtare uidebat, egregie obſeruando colendoq;, promeruit ut inter multos regios adoleſcentes prælato Antigona Berenicis filia ex Philippo, anteaquam Ptolemæo nupta foret, ſuſcepta ſibi uxor traderetur. Fuit autem Pyrrhus ut deſpector inferiorum, ſic potentiores cõmodi ſui cauſa adire promptus: uictu ſplendido, ſed moderato. Poſt has uero nuptias etiam magis quàm ante claruit, & annitente uxore, ut cum copiis pecuniiſq; in Epirum pro recuperatione regni mitteretur, obtinuit. Fuit autem eius in Epirum aduentus gratus ob Neoptolemi odium, qui grauiter uiolenterq; regnabat. Veritus tamen ne ad aliquem potentiorem regum Neoptolemus conuerteretur, fœdus cum eo firmauit ſuper regni ſocietate: ſed procedente tempore non deerant, qui clàm eos irritarent, & alterutrum in ſuſpicionem adducerent. Quæ tamen cauſa maxime Pyrrhum commouit, tale principium dicitur habuiſſe. Mos erat regibus in Paſſarone (is eſt Moloſſidis regionis locus) Ioui pugnaci quotannis ſacra facere, ibiq; iuſiurandum Epirotis præſtare recipereq;: hi ſecundum leges ſe gubernaturos regnum, illi regiam poteſtatem legitime conſeruaturos promittebant. Ad hæc peragenda aderant ipſi reges munera accipientes donanteſq;. In his itaque Gelon quidam Neoptolemo in primis fidus, Pyrrhum benigne adiens duobus boum iugis eum donauit. Hos boues Myrtilus, qui uino præerat, à Pyrrho poſtulauit: Pyrrhus donare noluit, ſed alteri conceſſit. Quod cum grauiter ferret Myrtilus, capta hinc occaſione, Gelon ipſum ad cœnam uocat, ſuadetq; ut ſuſceptis Neoptolemi partibus, ueneno Pyrrhum necare aggrediatur. Id Myrtilus cum ſibi placere oſtẽdiſſet, polliceretur q; facturũ, cũcta ut erant Pyrrho ſuggeſſit. At ille cupiẽs rem quãpluribus eſſe notã, ut ſic redargui clarius poſſet,

B Alexicratem poculorum magiſtrum participem facinoris acciri iubet. Quo facto ad Gelonẽ per Myrtilum deducto, cum ipſe Gelon per hunc modum deciperetur, Neoptolemus falſa ſpe ductus, & inſidias recte procedere credens, rem non conticuit, ſed cum lætitia ad amicos protulit, & apud ſororem Cadmiam aliquando exhilaratus, de his rebus loquacitate uſus eſt, cum audiri ſe à nemine putaret. Nullus enim aderat præter Phanaretem Sammonis magiſtri pecoris uxorem, quæ conuerſa ad parietem in lectulo quodam dormire uidebatur. Sed Phanarete omnibus auditis, poſtridie ad Antigonam Pyrrhi uxorem cuncta quæ Neoptelemum dicentem audierat, detulit. Pyrrhus ergo his cognitis, tũc quietem egit, ſed paulo poſt in ſacrificio ad cœnam uocatum Neoptolemum occidit, intellecta Epirotarum uoluntate, quorum magnam partem ſibi fauere ſentiebat, iubentes ut anticiparet Neoptolemum de medio tollere, nec parte regni contentus foret, ſed naturam ſuam maiora flagitantem ſequeretur. Poſt hæc memor Berenices & Ptolemæi, filium ſibi natũ ex Antigona Ptolemæum, & urbem in Cherroneſo Epiri à ſe conditam Berenicida nominauit. Dehinc cum multa & magna concepiſſet animo, ac prius propinquis maxime intenderet, Macedoniæ ſe inſeruit per hunc modum. Antipater primus ex Caſſandri filiis Theſſalonicam matrem necauit, & Alexandrum fratrem regno expulit. Hic ad Demetrium miſit petentes auxilium, & ſimul Pyrrhum uocauit, ſed Demetrium aliis negotiis remorantibus, ſuperueniens Pyrrhus ſocietatis præmium petit Nymphæam urbem, & maritimam Macedoniæ oram, & ſubactarum gentium Ambraciam, Acarnaniam, Amphilochiam. Quibus ab adoleſcente conceſſis, ea Pyrrhus loca præſidiis ſuis firmauit, reliqua uero ab Antipatro abducere, & Alexandro acquirere perrexit. At Lyſimachus cupiens quidem Antipatro ſuccurrere, ſed aliis impedimentis prohibitus, literas Ptolemæi nomine, cui nihil denegare Pyrrhum ſciebat, falſò tranſmiſit, per quas poſtulabat, ut Pyrrhus trecentis talentis ab Antipatro acceptis exercitum deduceret. Eas literas cum diſſoluiſſet Pyrrhus, ſtatim fallaciam animaduertit. Non enim ſcriptum erat, ut conſueuerat, Pater filio Sal. ſed, Ptolemæus rex Pyrrho regi Sal. Lyſimachum itaque iurgatus cum nihilominus pax ei placeret, ac eius firmandæ cauſa reges cõueniſſent, capro, tauro, & ariete ſacrificii cauſa adductis, aries ipſe repente nulla adhibita opera mortuus eſt: ob quod ſignum licet ab aliis deriſum, Pyrrhus firmare pacem noluit, monitus à Theodoro aruſpice, hoc uni ex tribus regibus mortem portendi. Sic igitur infecta pace, cum res Alexãdri ſtabilitatem iam accepiſſent, Demetrius aduenit, & quo-

nſam non indigente, nec uocante tunc Alexandro ueniebat, ſuſpectus ſtatim fuit eius aduentus. Pau- C
cis denique diebus unà commorari inſidias in alterutrum tendere cœperunt, ſed præuenit Demetri-
us, adoleſcenteq́; obtruncato rex Macedoniæ appellatur. Erant & prius Demetrio aduerſus Pyrrhũ
querelæ & diſcurſiones quædam ex Theſſalia factæ, innatusq́; potentiis cupiditatis morbus uicinita-
tem ſuſpectam infidamq́; faciebat, præſertim poſt Deidamiæ mortem. Tunc itaque Macedoniá am-
bo obtinentes, & in idem permiſti, maiores diſcordiarum occaſiones cõtraxerunt. Cum igitur Deme-
trius fines Aetolorum ingreſſus Aetolos ſuperaſſet, Pantaucho duce cum parte copiarum ibidem reli
cto, ibi aduerſus Pyrrhum contendit. Nec ſecus Pyrrhus ubi hæc audiuit, contra illum properauit. Sed
cum diuerſis itineribus procederent, ambo tranſierunt: Demetrius quidem in Epirum, & prædam
abduxit, Pyrrhus uero uſque ad ea loca ubi Pantauchus erat progreſſus, pugnam conſeruit. Magnum
fuit in eo prælio militum certamen, ſed maximum ipſorum ducum. Nam Pantauchus audacia, ro-
bore, & arte pugnandi, omnes qui apud Demetrium erant, ſine controuerſia antecellens, magnitudi-
ne animi & fiducia uirtutis adductus, Pyrrhum in congreſſum prouocauit. Ipſe tamen Pyrrhus nulli
inferior, & Achillis gloriam per uirtutem magis quàm per genus ſibi uſurpare ſtudens, per anteſigna
nos aduerſus Pantauchum diſcurrit. Infeſtis itaque primo haſtis concurrunt, deinde cominus ui atq;
arte gladiis utebantur. Tandem Pyrrhus accepto quidem uno uulnere, duobus illatis, altero ſecundũ
femur, altero ſecundum collum, uertit Pantauchum, proſternitq́;, non tamen interfecit, amicis illum
rapientibus. Epirotæ ob uictoriam regis exultantes, eiusq́; uirtutem admirati, phalangem Macedonũ
perſregerunt, fugientesq́; perſecuti, multis cæſis, quinque millia Macedonum uiua ceperunt. Hæc pu
gna non tantum odii ac inimicitiæ aduerſus Pyrrhum pro iis quæ paſſi fuerant, Macedonibus attu-
lit, quãtum gloriæ & admirationis uirtutis eius præſtitit iis, qui præſentes in prælio pugnam eius con-
ſpexerunt, acritate uultus & uelocitate manuum perſimilem magno Alexandro Pyrrhum æſtimanti-
bus, uiolentiæq́; & procellæ certandi, quaſi umbras & imitationes quaſdam conſpexiſſe. Alios reges
purpura ac ſatellitibus & iactatione ceruicis occupatos eſſe, ſolum Pyrrhum armis & uirtute magnũ
Alexandrum referre aiebant. Et ſanè quanta peritia rei militaris fuerit in Pyrrho, ex iis quæ in ea fa-
cultate ſcripta reliquit, intelligi poteſt. Ferunt Antigonum interrogatum, quis ducum ſibi optimus ui
deretur: reſpondiſſe, Pyrrhum, ſi ſeneſceret, omnium ſuæ ætatis ducum ſibi optimum uideri. Sed hic
ætati ſuæ duntaxat eum prætulit. At Annibal Carthaginenſis, omnium omnino ducum primum pe
ritia & ſagacitate Pyrrhum, Scipionem ſecundum, ſe tertium iudicauit, ut in Scipionis uita perſcripſi-
mus. Hanc uero diſciplinam ſemper uigilantiſſime meditatus fuiſſe Pyrrhus uidetur, ut omniũ ſcien D
tiarum maxime regi congruentem, cæteras uero nihilo exiſtimaſſe. Quodam autem cõuiuio Python
an Caphiſias melior ſibi muſicus uideretur interrogatus, dicitur reſpondiſſe: Polyſperconta ducẽ ſibi
meliorem uideri, quaſi ea duntaxat regem quærere & intelligere deceret. Fuit autem Pyrrhus mitis
ac facilis, promptus uero & liberalis ad gratias rependendas. Acropi mortem permoleſte tulit, illum
quidem humana perpeſſum affirmans, cæterum ſeipſum cruciare, & improbum ducere, quòd diffe-
Dicta facete. rendo ac tardando gratiam uiuẽti non rependerit. Creditam enim pecuniam hæredibus creditorum
ſolui licere; at gratias niſi ſciẽtibus, iis quibus debentur, perſoluerit, ut honeſtus & gratus offenditur.
Ex Ambracia ut quendam maledicum pelleret precantibus, reſpondit, potius ad paucos illic manens,
quàm circumiens apud multos de nobis obloquatur. Quoſdam qui per uinolentiam iurgia in eum ia
ctauerant, ad ſe poſtea deductos rogauit, an illa aduerſus ſe dixiſſent: reſpondente uero quodam ex
ipſis, ita ô rex, & plura etiam dixiſſemus, ſi plus uini adfuiſſet: ridens Pyrrhus ſtatim eos dimiſit impu-
nes. Vxores potentiæ ac rerum gratia multas accepit poſt Antigonæ mortem. Nam & Autoleontis
Pannoniæ regis filiam, & Bircennam Bardyllii Illyrici, & Lanaſſam Agatoclis Syracuſani, dotem affe-
rentem Corcyram ab Agatocle captam. Ex Antigona quidem Ptolemæum, ex Lanaſſa uero Alexan
drum, ex Bircenna Helenum filios ſuſcepit, omnes manu promptos ac bello feroces, ſtatim à pueri-
tia ad hoc ipſum innutritos. Dicitur cuidam ex filiis puero adhuc patrem roganti, cui nam regnum
relinqueret: reſpondiſſe, ei ex uobis qui gladium acutiorem habebit. Sed hoc nihil differt ab illa tragi-
ca deteſtatione, Acuto ferro diuidant fratres domum. Adeo fera & inhumana regnandi cupiditas eſt.
Poſt hanc pugnam Pyrrhus cum magna gloria & celebritate nominis ac lætitia in Epirum reuerſus,
cum Aquila ab Epirotis ſalutaretur, Per uos, inquit, aquila ſum, qui me ueſtris armis tanquam alis in
altum extuliſtis. Deinde cum audiſſet Demetrium grauiter ægrotare, celeriter Macedoniá quaſi præ
dam abacturus ingreſſus, parum abfuit quin totum regnũ acquireret. Vſque ad Edeſſam enim profe
ctus eſt, nemine obuiam prodeunte, multis uero ad eum deficientibus ac iuuantibus, donec ob magni
tudinem periculi Demetrius contra ualetudinem ſuam excitatus, & per duces ac familiares copiis cõ-
tractis, aduerſus Pyrrhum ſurrexit. Ille autem quia magis prædatoria manu quàm exercitu uenerat,
non ſuſtinuit, ſed fugiens partem copiarum paruam amiſit. Non tamen quia faciliter repulerat eum
Demetrius, ideo Pyrrhum contempſit, ſed cum ſtatuiſſet res magnas aggredi, & paternum recupe-
rare impe-

A rare imperium & a ſ hæc centum millia militum & quingentas naues compararet, non uoluit cum
Pyrrho bellando tempus terere, nec uicinum grauem impigrumq; Macedoniæ hoſtem relinquere, *Exercitus De metrii centum millia militũ, et quingentas naues habens*
ſed pacem cum eo firmauit, ut contra alios reges uadere poſſet. Facta igitur pace, cum magnitudo ap-
paratus, ac mens Demetrii ſimul conſpiceretur, conterriti reges per literas ac nuncios Pyrrhum ſolici
tabant, mirari ſe affirmantes, ſi facultatem nocendi Demetrio præclare nactus eam omittat, & cum
ipſum aliis bellis occupatum perturbatumq; Macedonia expellere poſſit, tempus expectet, quo cum
illo aucto potentia ac uacuo cæterorum impedimentorum, pro aris ac focis Moloſſorum decertet,
præſertim qui nuper ſibi Corcyram & eius uxoré abſtulerit. Nam Lanaſſa Pyrrho infenſa quòd alus
uxoribus magis deditus uideretur, in Corcyram abiit, Demetriumq; quem maxime indulgenté mu-
lieribus audierat, ad nuptias uocauit. Ille ueniens uxorem Lanaſſam accepit, & Corcyram ſuis præſi-
diis occupauit. Hæc reges ad Pyrrhum ſcripſerunt, & ſimul ipſi dum circa apparatus belli Demetrius
immoratur, nouare res cœperunt. Nam Ptolemæus magna claſſe Græcas adiens urbes, à Demetrio
eas ſeduxit. Lyſimachus uero ſuperiorem Macedoniæ partem per Thraciam ingreſſus populauit. Et
Pyrrhus ſimul inſurgens Berœam inuaſit, ratus quod euenit, Demetrium contra Lyſimachú obuiam
euntem, inferiorem Macedoniæ parté ſine præſidiis reliquiſſe. Ea nocte uiſum eſt Pyrrho ſe ab Ale-
xãdro magno uocari, atque adeuntem iacentem conſpicere, uerbisq; humanis & amicabilibus recipi.
Et cum inter cætera diceret Alexander auxilium ſe Pyrrho impigre laturum, fretus audacia Pyrrhus,
& qua ratione, inquit, imperator qui ægrotus iaces, me iuuare poteris? Ad hæc Alexander, ſe uel no-
mine duntaxat id facturum promittens, equũ aſcendiſſe, ducemq; ſe Pyrrho præſtitiſſe uiſus eſt. Hoc
itaque ſomnium erexit Pyrrhum, quamobrem ſubito exercitu traducto, Berœam inuaſit, ibiq; parte
copiarum relicta reliquos ſequi iuſſit. At Demetrius his cognitis cum præterea in caſtris tumultũ Ma
cedonum cerneret, formidauit ulterius contra LPſimachum exercitum ducere, ne ob propinquitaté
regis Macedonis originem & gloriam habentis milites ad ipſum deficerent. Itaque contra Pyrrhum
utpote alienum & Macedonibus peroſum ſe conuertit. Sed poſitis iuxta caſtris, multi ex Berœa uenié
tes Pyrrhum laudibus extollebant, bello inuictum ac præclarum uirum, humanum uero ac benignũ
erga eos, quos uiciſſet, prædicantes. Summittebat quoſdam & ipſe Pyrrhus, qui ſe Macedonas ſimulã-
tes dicerent, adeſſe tempus ut ex graui Demetrii dominatu ad uirum benignum & amatorem mili-
tum tranſirent. His plerique Macedones mentem præſtabant, ac uidere Pyrrhum quæritabant. Pyr-
rhus autem ſtabat detracta caſſide, ac rurſus eam capiti imponebat, ut inſigne hircinorum cornuũ no-
ſceretur. Macedones teſſeram petere, alii quernas ſibi coronas facere cœperunt, quod & Pyrrhi mili-
B tes ea fronde coronatos cernebant. Iam quidem ipſi Demetrio dicere auſi erant, ipſum recte factur ũ,
ſi cederet, ac regnum dimitteret. Itaque Demetrius motum exercitum cernens, atque ob id conterri-
tus, clàm aufugit, cauſia quadam & ſimplici chlamidula ſ uccinctus. Pyrrhus autem in caſtra receptus
rex Macedonum appellatus eſt. Sed adueniente poſtea LPſimacho, & commune opus Demetrii pro-
fligationem prædicante, ac diuidendum inter eos regnum cenſente, quod nondum ſatis credebat Ma
cedonibus, Pyrrhus iuxta Lyſimachi poſtulata regnum & urbes diuiſit. Hoc tunc bellum diſtulit, ſed
paulo poſt ſenſerunt non ceſſationem inimicitiæ, ſed indignationum ac diſcordiarum principium per
diuiſionem iniſſe. Quorum cupiditates enim non pelagus, non montes, non deſerta ſolitudo, nõ qui *Cupiditas quid faciat.*
Aſiã Europamq; diuidunt, termini definiunt, eos ſe contingentes ac permiſtos quieſcere nullo modo
eſt exiſtimandum, ſed pugnabunt ſemper, inſidias atque inuidias ingenitas habentes. Pacis & belli no
minibus tanquam nummis ut contigit utuntur, non ad iuſtitiam, ſed ad commoditatem, tunc melio
res cum aperte bellum inferre fatentur, quàm cum iniuriarum ceſſationem amicitiam uocant. Oſten
dit id Pyrrhus, iterum contra Demetrium uires tanquam ex infirmitate aliqua colligentem, pro auxi-
lio Græcarum urbium profectus. Nam cum Athenas ueniſſet, & arcem ingreſſus deæ Palladi ſacra fe
ciſſet, atque eadem die ex arce deſcenderet, Gratam, inquit, ſibi fuiſſe Athenienſium fiduciam, quam
eos de ſe habere conſpexerat: cæterum ſi ſaperent, nulli poſthac regum portas aperirent. Deinde cum
Demetrio pacem fecit, ac paulo poſt ille in Aſiam profectus rurſus cum Lyſimacho in gratiam reuer-
ſus, Theſſaliam Demetrio abſtulit, melioribus utens Macedonibus in bello quàm in pace, & ipſe om-
nino nequaquam ad quietem natus. Tandem Demetrio in Syria profligato, Lyſimachus iam à cæteris
bellis ocioſus & quietem agens, aduerſus Pyrrhum contendit, eumq; apud Edeſſam ſuperatũ ad ino-
piam commeatuum redegit, ac ſubinde per literas ac nuncios ad principes Macedonum ſcriptas, per-
abſurdum eſſe inquit, ſi peregrinum hominem, cuius maiores ſemper Macedonibus ſeruiſſent, domi
num habere contenti, Alexandri amicos familiareſq; repellant. Quibus uerbis cum multi permoue-
rentur, conterritus Pyrrhus, cum Epirotarum ac ſociorum manu abiit, amiſſa per eum Macedonia
modum, per quem antea ipſam quæſierat. Vnde nec accuſare populos ad utilitatem ſuam ſe mutan-
tes regibus licet. Nam populi in hoc ipſos reges imitantur, perfidiarum ac proditionum magiſtros, qui
cum maxime lucrari putant, qui minime iuſtitia utatur. Tunc itaque in Epirum amiſſa Macedonia

reiecto, cum quiete & pace uiuere ſortuna dabat. Sed ipſe ſi non inferret aliis, nec ab aliis pateretur C
moleſtias, nauſeam ratus, inſtar Achillis tolerare quietem non poterat, ſed tabeſcebat animus illic ma
nens, pugnamq; & bellum cupiebat. Suſcepit igitur nouarum rerum huiuſmodi materiam. Romani
aduerſus Tarentinos bellum gerebant. Hi cum nec bellum ſuſtinere, nec deponere ob ſuperbiam ac
prauitatem principum ſuorum ualerent, Pyrrhum ducem ad bellum uocare ſtatuerunt, utpote inter
cæteros reges magis ocioſum, & rei militaris peritiſſimum. Huic ſententiæ licet per maiores natu gra
uioresq; reſiſteretur, tamen qui bellum cupiebant in cōcionibus plus poterant. ſtrepituq; & ui audiri
bonos & prudentes uiros non permittebant. Quo in tempore quidam Meton nomine uir urbanus,
ea ipſa die qua decretum de Pyrrho uocando ſciri per populum debebat, & multitudo in concione ſe-
deret, accepta corona & lampade, quaſi ebrius, tibicine ducente ludibundus in concionem peruenit:
utq; fit in turba populari, aliis applaudentibus, aliis ridentibus, & ut procederet in medium, inuitanti-
bus, proceſſit ille, & quaſi cantaturus aſtitit. Sed ubi ſilentium nactus eſt, Viri Tarentini, inquit, bene
facitis, qui iocari & ludere uolentibus dum licet permittitis. Si tamen ſapitis, cuncti hac ludorum liber
tate fruemini antequam Pyrrhus adueniat. Nam tunc non noſtro, ſed ipſius arbitrio uiuendum erit.
Hæc uerba multos ex Tarentinis commouerunt, murmurq; fuit per concionem laudantium appro-
bantiumq;: ſed qui Romanos timebant, ne facta pace dederentur formidantes, populum increparūt,
quòd ita inhoneſte ſe deludi paterentur: & ſimul his dictis Metonem concione propellunt. Decreto
igitur per hunc modum firmato, oratores cum donis ad Pyrrhum tranſmittuntur, non ſolum Tarēti-
norum, uerumetiā Italicorum, qui dicerent ſe duce indigere ſapienti & magnæ autoritatis. Nam co-
pias ſatis ingentes ſibi in Italia affuturas, ex Lucanis, Meſſapiis, Samnitibus, equitum eum X X pedi-
tum C C C L millia habiturum. Hæc non ſolum ipſum Pyrrhum extulere, ſed etiam Epirotas ad mi

Cyneas uir magni ingenii.

litiā promptiores fecerant. Erat quidā in Theſſalia Cyneas uir magni ingenii, & utpote qui Demoſthe
nis auditor fuerat in imitationē eius traditus, maxime uim dicendi illius aſſequi uidebatur. Hic apud
Pyrrhum degens, cum ſæpe ad ciuitates tranſmitterentur, uerum eſſe oſtendit id Euripidis dictum:
Omnia conficit oratio, quæ hoſtile ferrum conficere non poteſt. Nam Pyrrhus ipſe dicere ſolebat, plu
res à Cynea oratione, quàm à ſe armis urbes eſſe partas. Itaque ipſum ſemper in honore habuit ma-

Cyneæ ad Pyrrhum de abſtinendo ab Italia ſermo.

xime, uſuſq; opera illius plurimum eſt. Hic igitur Cyneas Pyrrhum ad Italiam inclinatum cernens,
nactus illum aliquādo ocioſum, in huiuſmodi ſermonem adduxit. Egregii quidem bello Romani eſſe
dicuntur, multiſq; bellicoſis gentibus imperare: quòd ſi eos ſuperare dii nobis dederint, quid tūc age-
mus Pyrrhe? Ad hæc Pyrrhus: De re haudquaquam obſcura, inquit ô Cynea percontaris: neque enim D
barbara nobis, neque Græca ciuitas illic reſiſtere ualeret Romanis ſuperatis, ſed haberemus confeſtim
Italiam totam, cuius minime magnitudinem & potentiam te ignorare arbitror. Parumper ergo com-
moratus Cyneas, Enimuero cum Italiam ceperimus, inquit, quid tunc agemus? Et Pyrrhus nondum
mente eius intellecta, Proxima, inquit, Sicilia eſt inſula felix ac populoſa, capi uero facilis ob ſeditiones
ac diſcordias ciuitatū. Recte dicis, inquit Cyneas: ſed an finis militiæ nobis erit Siciliam cepiſſe? Deus
modo, inquit Pyrrhus, uictoriam præſtet: nam his ueluti præludiis utemur ad res maximas conficien-
das. Quis enim ſe Libya abſtineat & Carthagine, quā nuper Agathocles clàm ex Syracuſis profectus
exigua claſſe paulo abfuit quin caperet? His autē uictis, nullus nobis reſiſteret hoſtis. Ita eſt, inquit Cy-
neas. Conſtat enim quòd & Macedoniam recuperare, & Græciæ dominari certiſſime cum hac potētia
licebit. Sed uictis omnibus ac ſubactis quid faciemus tandem? Et Pyrrhus ridens, Ocium, inquit, age-
mus, & quotidiana feſtiuitate mutuiſq; ſermonibus lætitiaq; perfruemur. Cum ad hæc Cyneas Pyr-
rhum adduxiſſet, At quid uetat o rex, inquit, quo minus nunc iſta lætitia & feſtiuitate & ocio perfrua
mur? Adeſt quippe nobis ſine labore facultas eorum, ad quæ per ſanguinem, moleſtias & pericula no-
ſtra, & aliorum, peruenturi ſumus. His Cyneas uerbis turbauit potius regem, quàm ab incepto retra-
xit, ſpem eorum quæ conceperat deponere nequeuntem. Primo igitur Cyneam cum tribus millibus
militum Tarentum miſit. Deinde multis ratibus & omnifariam nauigiis ex Tarento delatis, uiginti
elephantes, equitum tria, peditum uigintitria millia, ſagittariorum duo millia, funditores quingētos
impoſuit. Hoc apparatu nauigans, cum medium teneret Ionium, rapitur uento Borea intempeſtiue
exorto, claſſis, per mare diſiecta, naueſq; diuerſæ aliæ in Libycū ac Siculum pelagus delatæ ſunt, alias
ſummam Iapygiam ſuperare nequeuntes nox ſimul & procella in loca aſpera cæcaq; illidens omnes
confregit, præter regiam nauim. Hæc enim nautarum & gubernatorum magna ui aduerſus uēti im-
petum nitentium, tandem littus uerſum adigitur, & dum obliquum habuit uentum, magnitudine
ac robore reſiſtebat euadebatq;. Sed poſtquam à terra ueniens procella ferire proram cœpit, ac pericu
lum erat ne fatiſceret, & ſe mari ſæuienti uariiſq; agitato uentis permittere terribiliſſimum omnium
uidebatur, Pyrrhus ſeſe ex naui in mare deiecit, ſtatimq; circa ipſum familiariū amicorumq; erat cer-
tamen: ſed nox & fluctus cum magno fragore ac uiolentia opus difficile auxiliantibus faciebant. ataque
uix tandem luce exorta, uento deficiente, ad terram peruenit, corpore quidem exhauſto penitus, ſed

robore

A robore animi inuicto. Meſſapii, in quorum littora euaſerat, promptiſſime ad opem ferendam conue-
nerunt, & ſimul naues quædam Pyrrhi tempeſtate ſuperſtites aduenerunt, in quibus erât equites per-
pauci, peditum uero circiter duo millia, elephanti duo. Cû his itaque copiis profectus, militibus quoq;
à Cynea obuiam ductis, Tarentum intrauit: primoq; tempore nihil inuitis Tarentinis agere cœpit,
quoad nauibus ex mari ſeruatæ copiæ conuenere. Tunc autem uidens populum ſua ſponte nec ſerua
re ſeipſum, nec ſeruari ab alio poſſe, ſed tanquam illo propugnaturo domi ſedere, balneis conuiuiisq;
indulgentem, clauſit gymnaſia & deambulatoria, in quibus ſpatiantes, pro rebus uerbis militabât, po
tus uero & laſciuias intempeſtiuas inhibuit. Delectum habuit ita acrem, ut multi imperium ferre in-
ſueti ex urbe migrarent, ſeruitutem uocantes, non uiuere ad uoluptatem. Sed cum Albinus Roma-
norum conſul cum magno exercitu aduentare, & iam Lucaniam uaſtare nunciaretur, quanquam nô-
dum adueniſſent ſociorum eius copiæ, tamen indignum ratus id tolerare, Pyrrhus cû exercitu obuiâ
profectus eſt, præmiſſo caduceatore ad Romanos, ſi uellent ante bellum, ſe iudice & mediatore, cum
Tarentinis de iure cauſam decerni. Reſponſo autem à conſule dato, Romanos nec elegiſſe Pyrrhum
iudicem, nec formidare hoſtem, tunc progreſſus inter Pandoſiam urbem Heracleamq; caſtra poſuit.
Ibi cum audiret Romanos trans flumen Sirin caſtra habere, ſecus ipſum amnem ſpeculâdi gratia obe-
quitauit, ordinemq; & formam caſtrorum cuſtodiasq; & diſciplinam Romanorum admiratus, Hæc,
inquit. Barbarorum diſciplina Barbara non eſt, ſed opera eorum uidebimus: ac de futuro iam ſolicitus
expectare ſocios ſtatuit. Aduerſus autem Romanos ſi forte tranſire amnem tentent, ſtationem oppo-
ſuit. At Romani ut ille expectare decreuerat, ſic ipſi præuenire feſtinantes, tranſire flumen cœperunt
uado pedites equitesq; pluribus ſimul locis. Itaque Græci metuentes ne circumuenirentur, ſe retraxe-
runt: & Pyrrhus ut hæc ſenſit turbatus, ducibus pedeſtrium copiarum mandauit, ut confeſtim arma-
tos milites in ordinibus continerent. Ipſe autem cum tribus millibus equitum profectus eſt, ſperans
tranſeuntes adhuc & ſparſos Romanos ſine ordine inuaſurum. Sed poſtquam clypeos multos pro flu
mine ſtantes, equitesq; in ordine obuiam prodire conſpexit, primus in hoſtes delatus, armis atque or-
natu egregie inſignis, gloriam & famam uirtutis ſuæ rebus ipſis aſſeruit. Manus enim & corpus exhi-
bens prælio, & contra hoſtes fortiter pugnans, prouidentiam tamen boni ducis nô omittebat, ſed ubi-
cunque auxilio opus erat, accurrens, rectis conſiliis bellum gubernabat. In ea pugna Leonatus Mace-
do uirum Italicum conſpicatus in Pyrrhum intentum, ſemperq; contra ſtantem, & ſimul ſe mouen-
tem, Cernis, inquit, ô rex barbarum illum quem niger equus pedibus albis portat? is magnum quid-
B dam agitare animo uidetur: nam te ſolum intuetur, & tibi ſoli intendit. Et Pyrrhus ad hæc: Fata qui-
dem ô Leonate nemo poteſt effugere. Verum enim nec iſte nec alius quiſquam hoſtium in manus no
ſtras ueniſſe gaudebit. Adhuc loquebantur, cum Italus citato equo infeſta haſta Pyrrhum inuadit, nô
tamen regem percuſſit, ſed equum, & ſimul à Leonato ipſius equus percutitur, ambo in terram ceci-
derunt, ſed rex à ſuis protectus aſportatur, Italus uero pugnans confoditur. Erat hic genere Ferenta-
nus præfectus turmæ, nomine Oplacus, hoc docuit regem magis cauere. Itaque cum equites aſpiceret
impetum ferre non poſſe, phalangem inſuper accitam oppoſuit. Ipſe chlamyde & armis uni ex amicis
Megacli traditis, atque illius aſſumptis incognitus ad prælium reuertitur. Reſiſtentibus autem acri-
ter Romanis, diu anceps fuit prælium. Septies enim dicuntur pepuliſſe ac pulſi eſſe. Nam permutatio
armorum, quæ ad ſalutem regi plurimum contulit, paulominus rem ſubuertit, uictoriamq; hoſtibus
præbuit. Certatim enim ad cædê eius, qui arma regia geſtabat, concurſum eſt: ſed ante omnes Dexter
quidam nomine illum proſtrauit, caſſideq; & chlamyde detracta, ſe Pyrrhum occidiſſe clamitans, &
ſpolia oſtentans, ad conſulem properauit. Erat ob hoc Romanis lætitia, Græcis uero ſecordia atq; for
mido, donec Pyrrhus intellecta re, per aciem diſcurrens nudo capite ſe militibus oſtendit. Tandem ue
ro equis Romanorum ob elephantos conterritis, ac ſeſſores inde efferêtibus, immiſſus à Pyrrho Theſ
ſalus equitatus Romanos cum magna cæde in fugam uertit. Dionyſius nô multo pauciores X V mil
libus ex Romanis cecidiſſe ſcribit. Hieronymus ſeptem millia ſolum. Ex his autem qui cum Pyrrho
erant Dionyſius X I I I millia: Hieronymus pauciores quatuor millibus cecidiſſe tradit: optimos cer-
te ex amicis & ducibus, & quibus maxime utebatur fidebatq; Pyrrhus, eo prælio amiſit. Sed tamen ca
ſtra Romanorum cepit illis deſerentibus, & urbes ſociorum recepit, ac regionem multam populatus
eſt. Tantum enim proceſſit, ut non amplius trecentis ſtadiis Roma abeſſet. Poſt pugnam Lucanorum
atque Samnitum copiæ ad eum uenerunt, quos licet de tarditate reprehenderit, tamê gaudere & ma-
gnificare uidebatur, quòd ipſe cum ſuis & Tarentinorum duntaxat copiis magnum Romanorû exer
citum ſuperaſſet. Romani Albinum non reuocarunt, quanquam dicatur Fabricius dixiſſe, non Ro-
manos ab Epirotis, ſed Albinum à Pyrrho ſuperatum fuiſſe, arbitratus non eſſe uictum exercitû, ſed
ducem à duce arte ſuperatum. Supplemento igitur habito, & inſuper amplificato numero militum,
nulla mentio pacis à Romanis facta eſt: quæ res Pyrrhum in admirationem conuertit. Viſum eſt igi-
tur Pyrrho ut prior ad eos mitteret, experireturq; an pacem uellent. Non enim eſſe præſentis poten-

tiæ ſuæ urbem Romanam capere poſſe, amicitiã uero & pacem glorioſam ſibi poſt uictoriã iam partã C
fore exiſtimabat. Miſſus itaque Cyneas à rege cũ primoribus ciuitatis locutus eſt, dóna<sq;> ipſis & eorũ
uxoribus transmiſit: accepit autem nemo, ſed reſponderunt omnes uiri mulieresq́; ſi pax publice fie-
ret, & ſua omnia regi afferre. In ſenatu uero multa præclare & humaniter dicta ſunt à Cynea, cum &
liberationem captiuorum, & auxilium ad ſubigendam Italiam populo Romano Pyrrhus offerret;
ac pro his nihil aliud quàm amicitiam ſibi, Tarentinis ſecuritatem poſtularet. Et conſtabat Senatores
ad pacem inclinari, uictos iam ſemel magno prælio, & ſecũdam Pyrrhi uictoriam ob ſuperadditas Ita
licorum copias metuentes. Cum Appius Claudius uir ampliſſimus quidem, cæterum ſenectute & or
bitate oculorum à Reip. muneribus ceſſans, auditis iis quæ à rege nunciabantur, ac rumore obtinen-
te ſenatum pacem eſſe decreturum, tolerare non potuit, ſed in curiam ſe deferri iuſſit. Latus igitur
in lectica per forum, ubi ad ianuam curiæ peruenit, filii ſimul & gener ſuſcipiẽtes ipſum ſtipantesq́; in
ſenatum duxerunt. Factum eſt ſilentium ad præſentiam tanti uiri. Ille autem ubi ſuo loco cõſtitit, ita

Appii Claudii Cæci oratio.

dicere orſus eſt: Antea quidem, inquit, P. C. hanc meam oculorum fortunam permoleſte ferebã, nunc
autem doleo atque angor quòd non ultra cæcitatem ipſam, ſurdus etiam ſim, ne turpes conſultatio-
nes ac ſententias ueſtras, quæ huius urbis gloriam ſubuertunt, audire compellerer. Vbi eſt enim illa ia
ctantia, quam crebro uerbis uſurpare ſoletis, affirmantes, Si Magnus Alexander in Italiam profectus
nobiſcum adoleſcentibus, aut cum patribus noſtris tunc florentibus conſeruiſſet bellum, nequaquam
eum nunc ut inuictum gloriam habiturum, ſed aut fuga aut morte ſua maiorem huic urbi gloriã no-
menq́; relicturum fuiſſe? Hanc igitur inſolentiam uerborum nunc rebus oſtẽdite: Chaones & Moloſ-
ſos, qui ſemper Macedonum præda fuere, & Pyrrhum regem eorum formidatis, unum ex Alexãdri
ſatellitibus, quem ſemper ſecutus eſt ac coluit, & nunc non magis Tarentinis auxilium ferens, quàm
hoſtes domi fugiens, in Italia uerſatur, auſus profiteri principatum in Italia cum hac potentia, quæ ad
paruam Macedoniæ partem conſeruandam ſufficere non ualuit. Non itaque hũc remouebitis ſi ami
cum feceritis, ſed alios inuitabitis per contemptum noſtri, quaſi ſuperare nos facile ſit, ſi Pyrrhus abi-
bit nedum pœna non dara eorum quæ contra nos fecit, uerumetiam mercede accepta fœderis co au-
tore cum Tarentinis Samnitibusq́; recipiẽdi. Hæc Claudii uerba ad ſtudium belli animos traduxere.
Itaque Cynea dimiſſo reſponderunt, Pyrrhus Italia excederet, tũc ſi uellet de amicitia ac ſocietate uer
ba faceret: quoad uero in armis adeſſet, populum Romanum aduerſus eum belligeraturum, etiam ſi
mille Albinos pugna ſuperaſſet. Dicitur Cyneas interea dum hæc agerentur cupiditate cognoſcendi,
moribus ac inſtitutis Romanis ſtudium impartiſſe, atque de ea re cum optimis uiris locutus Pyrrho
poſtea retuliſſe, cum alia multa, tum ſenatum Romanum multorum regum ſibi conſeſſum uideri.
De multitudine autem populi formidare ſe inquit, ne aduerſus quandam Lernæam Hydram pugna D
re uideantur. Supra duplum enim plures quàm antea pugnaſſent, cõſuli decretos, & multiplos in-
ſuper ex iis qui arma ferre poſſent, ſupereſſe. Poſt hæc legati ad Pyrrhũ pro captiuis redimendis miſ-
ſi, inter quos C. Fabricius fuit, cuius Cyneas retulerat maximam apud Romanos mentionem habe-
ri, ut uiri boni quidem atque bello egregii, cæterũ uehementer pauperis. Huic igitur rex ſeorſum blã-
ditus, ut pecuniam à ſe caperet ſuadebat, non ob aliquam turpem cauſam, ſed ob amicitiæ & hoſpita-
litatis indicium. Renuente autem Fabricio, tunc quidem deſtitit: poſtridie uero ipſum terrere uolẽs,
utpote qui nunq̃ antea elephantum uidiſſet, iuſſit dum ſimul loquerentur, maximum elephantũ poſt
aulæam iuxta ſe conſtitui, ac deinde ſubito aulæa ſublata, elephas ex improuiſo conſpectus proboſci-
dem ſuper caput Fabricii extulit, ac uocem terribilem aſperamq́; emiſit. At Fabricius tranquille con-
uerſus, leniterq́; arridens inquit, Nec heri aurum, nec me hodie beſtia permouit. In cœna autem apud
regem acta, cum multi ac uarii ſermones inciderent, plerique uero de Græcia ac de philoſophis, forte
euenit ut Cyneas Epicuri mentionem faceret, memorans ea, quæ ab Epicureis dicuntur de diis im-
mortalibus, ac de Rep. ut nonnulli finem bonorum in uoluptate ponentes, curam Reip. fugiendam
cenſent, utpote felicitatis corruptionem: deos autem à gratia atque ira longiſſime remotos, nec ullam
de nobis curam ſuſcipientes, in otioſam uitam & plenam uoluptatum coniiciant. Etiam ipſo dicente
Fabricius exclamans, O utinam, inquit, hæc Pyrrho & Samnitibus cordi ſint, quãdiu aduerſus nos bel
lum gerunt. Sic itaque mentem uiri rex admiratus, magis ac magis optabat pacem quàm bellum cum
Romanis habere, & Fabricium priuatim rogauit ut facta pace, unà ſecum eſſe uellet, primus amico-
rum & ducum ſuorum futurus. Ad hæc dicitur Fabricius ſubmiſſa uoce reſpondiſſe, At ne hoc qui-
dem tibi ô rex conducit. Illi enim ipſi qui te nunc admirantur & colunt, ſi me experiantur, à me po-
tius quàm à te regi optabunt. Pyrrhus non tyrannice neque ſuperbe uerba Fabricii ſuſcepit, ſed quan-
ta magnitudine animi Fabricius foret ad amicos protulit, & captiuos illi credidit ſoli, ut ſi non decer-
neret pacem ſenatus, poſtquam cum parentibus ac domeſticis Saturnalia peregiſſent, ad eum remitte
rentur. atque ita factum eſt: poſt feſtiuitatem aduerſus non redeuntem pœna mortis per ſenatum de-
creta. Deinde cum Fabricius conſulatum iniiſſet, ueniens quidam ad eum in caſtra epiſtolam detulit à
medico

A medico regis perſcriptam , in qua offerebat ſe Pyrrhum ueneno necaturum , ſi præmium traderetur
ſibi abſque ullo diſcrimine bellum pro Romanis concienti . At Fabricius iniuriam hominis deteſta-
tus,& collega in eandem ſententiam adducto,Pyrrhum ſtatim per literas monuit,ut inſidias medici
caueret.Literæ huiuſmodi fuere:C.Fabricius & Q. Aemilius conſules,Pyrrho regi Salutem . Neque
amicorum neque hoſtium fortunatus exiſtimator eſſe uideris:cognoſces enim , cum hanc epiſtolam
ad nos tranſmiſſam perlegeris,te bonis quidem ac iuſtis uiris bellum inferre , malis uero atque iniu-
ſtis confidere.Hæc autem non tui gratia nota facimus tibi,ſed ne mors tua nobis calumniam afferat,
quaſi uirtute nequiremus,te ſuperare dolo contendiſſe . Acceptis itaque Pyrrhus Fabricii literis , me-
dicoq́; conuicto , & ſupplicio iuſte affecto , ad retributionem beneficii captiuos omnes gratis Fabricio
Romaniſq́; reſtituit,ruſuſq́; Cyneam miſit pro pace firmanda . At Romani nec gratias ab hoſte , nec
mercedem accipere uolentes,parem Tarentinorum atque Samnitum captiuorum numerum Pyrrho
remiſerunt . De amicitia uero & pace nihil agitari permiſerunt , priuſquam rex ipſe tum armis atque
exercitu,cumq́; his quas ſecum ex Græcia duxerat naues,ex Italia nauigaſſet . Procedente itaque bel-
lo,rurſus apud Aſculum urbem cum Romanis pugnatũ eſt. In ea pugna compulſus rex ad loca aſpe-
ra & flumen graue atque limoſum,cum elephanti impetum capere nequirent , multis uulneribus ac
magna ſuorum cæde uſque ad noctem dimicauit : nox prælium diremit . Poſtridie uero æquioribus
locis ſtructa acie,& aſperioribus ſaltibus præſidio occupatis,miſſiſq́; inter elephantos iaculatoribus ac
ſagittariis,denſo agmine Romanos inuaſit. At Romani nequaquam à loco ut pridie adiuti , ſed æqua
planitie contra frontem uenientes,cum priuſquam adeſſent elephanti,pedites profligare properarẽt,
grauiter aduerſus ſariſſas cum gladiis pugnabant nullo labori parcentes,uulnerare ac cædere hoſtem
intenti,nullam prorſus rationem habebant . Tandẽ poſt longum tempus dicitur fuga ex ea parte qua
rex premebat fieri cœpta. Sed plurimum elephanti ſuo robore atque audacia perfecerunt,nequeunti
bus Romanis uirtute uti , ſed quaſi uiolentia cuiuſdam ſuperuenientis fluctus ac terræmotus in fu-
gam compulſis. Fuga uero non longa,ſed in caſtra fuit. Hieronymus ſex Romanorum millia eo præ
lio cæcidiſſe tradit. A Pyrrho autem in regiis commentariis relatum eſſe dicit,tria millia & quingen-
ta quinque deſiderata. Dionyſius tamẽ nec duas apud Aſculum pugnas , nec ſuperatos tradit Roma-
nos. At ſemel duntaxat uſque ad occaſum ſolis pugnatum , uix tandem prælium diremptum uulne-
re,cum Pyrrhus haſta brachium transfixus eſſet,& impedimenta Samnites diripuiſſent. Cecidiſſe au-
tem & à Pyrrho & à Romanis ſupra X V millia hominum,& utrinque pariter à pugna ceſſatum. Di-
citur Pyrrhus in recenſendo numero militum ſuorum dixiſſe , Si alia item pugna Romanos uiceri-
B mus,omnino periimus. Maxima enim pars militum quos ſecum adduxerat,interierant,& præterea
amici atque duces omnes præter admodum paucos:alios quos uocaret nulli erant,& ſimul ſocios mi-
nus impigros cernebat. Romanis uero quaſi ex fonte quodam domi manante celeriter caſtra replebã-
tur,nec ſuperati remittebant animum,ſed magis ad prælium incedebantur. His difficultatibus circũ-
uentus,in nouas rurſus ſpes incidit:ſimul enim ex Sicilia & ex Græcia uiri ad eum uenerũt,alii Agri-
gentum,Syracuſas,& Leontinos offerentes,roganteſq́; ad pellendũ Sicilia Carthaginenſes , inſulamq́;
à tyrannis liberandam ſibi auxilium ferret:alii ex Græcia nunciabant Ptolemæum Ceraunum contra
Galatas profectum cum exercitu periſſe,maximeq́; id tempus flagitare,ut cupiẽtibus Macedonibus
adeſſet. Queſtus itaque aduerſus fortunam quòd plurium ac magnarum rerum occaſiones unum in
tempus conieciſſet,& quaſi utranque in poteſtate ſua haberet,alteram ſibi perire arbitratus,delibera-
bundus atque anceps aliquantum perſtitit. Tandem uero ad Siciliam utpote materiam rerum gran-
diorum propter propinquitatem Libyæ afferentem conuerſus,ſtatim Cyneam miſit ciuitatibus , uti
conſueuerat,ex parte ſua præfaturum. Ipſe autem præſidio apud Tarentum relicto,Tarentinis id gra
uiter ferentibus,& aut aduerſus Romanos bellum gereret unà ſecum qua de cauſa uenerat,aut qua-
lem acceperat urbem talem relinqueret , poſtulantibus , nullo benigno dato reſponſo , ſed quieſcere
eos,& expectare tempus iubens , in Siciliam nauigauit . Vt primum Siciliam attigit,ciuitates ſecun-
dum ſpem antea præſtitam,ſeſe illi dediderunt. Eorum autem ad quæ ui & armis opus fuit , nihil à
principio reſtitit,ſed cum triginta millibus peditum,duobus millibus quingentis equitibus,ac ducen
tis nauibus Carthaginenſes aggreſſus eorum potentiam euertit. In expugnatione Erycis munitiſſimi
oppidi,& magnis Carthaginenſium præſidiis firmati,integra ſe armatura induit , & mœnia ſubiens
ludos Herculi uouit,ſi daret ſibi ut genere ac fortunis ſuis ea die ſe dignum pugilem oſtenderet . In-
de ſcalis admotis,primus omnium mœnia conſcendit. Reſiſtentium uero,qui multi erant , alios ab
utraque parte muro deiecit,alios circa ſe gladio necatos coaceruauit. Ipſe quidem illæſus , & terribili
ac truci aſpectu,illud Homericum probauit recte ac perite dictum : Fortitudinem ſolam inter cæte-
ras uirtutes ſæpe furentes quoſdam impetus habere. Capta urbe,uota deo perſoluit , ſpectaculumq́;
omnifariam ludorum exhibuit . Mamertinos deinde,qui circa Meſſanam incolentes Græcos uexa-
bant,ac pleroſque ex his uectigales ſibi fecerant,aggreſſus(erant autem hi barbari,multitudo ingens,

Earũdem literarum exemplum ex Cl. Quadrigario ſcribit Gel.li.3.ca.8

& bello ferox, ex quo Latina lingua à Marte nominabantur) publicanos eorum necauit: ipſis autem C
pugna ſuperatis, præſidia multis ex locis deiecit. Carthaginenſibus pacem poſcentibus, pecuniamq́; &
claſſem pro amicitia offerentibus, reſpondit, unam eſſe pacis uiam, ſi omiſſis omnibus citra Libycum
mare terminos caperent. Succeſſibus autem & magnitudine rerum elatus, cum ſpes eorum pro qui-
bus à principio nauigarat, reſponderet, primamq́; Libyam concupiſceret, atque ea de cauſa ad implen
das quas habebat naues remiges cogeret, non benigne, ſed imperioſe ac ſuperbe ciuitates premebat.
Sic ergo contra conſuetudinem ſui initũ in quo egregie mitis ac placidus, nulliq́; moleſtus fuerat, de
populari tyrannus factus, ingratitudinis ac perfidiæ notam contraxit. Sed hoc ciuitates quanquã gra-
uate, tamen quando neceſſe erat, tolerabant. Verum cum Thœnonem & Soſtratum principes Syra-
cuſanorum qui autores fuerant ciuitatem ei tradendi, adiutoresq́; in cunctis per Siciliam fuerant, ſuſ-
pectos haberet, nec ſecum ducere nec domi relinquere uellet, ac Soſtratus quidem metu aufugiſſet,
Thœnon uero ab eo interſectus fuiſſet, non pedetentim, neque parumper mutati animi, ſed repente
aduerſus ipſum Siculorum odia exarſerunt, ac ſtatim aliæ ex ciuitatibus Carthaginenſibus, aliæ Ma-
mertinis ſe coniunxerunt. Cernens defectiones & conſpirationes contra ſe initas Pyrrhus, literis Sam
nitum & Tarentinorum acceptis, qui uix reſiſtere bello poterant, & excluſi regionibus auxilium roga-
bant, occaſionem hinc arripiens abeundi ex Sicilia, quaſi non metu, nec deſperatione rerum Sicularũ,
ſed opitulationis cauſa, receſſit. Re autem uera cum Siciliam ueluti nauem tempeſtate agitatam tene
re non poſſet, & occaſionem abeundi quæreret, ſeipſum rurſus in Italiam proiecit. Ferunt cum abiret
Siciliam reſpexiſſe ac dixiſſe: O qualem Carthaginenſibus & Romanis pro hac inſula relinquimus pa-
læſtram. Et hoc quidem ut coniectatus eſt, ita euenit. Barbaris autem in ipſo receſſu inſultantibus,
Carthaginenſibus uero nauali prælio in ipſo portu laceſſentibus, compluribus ex nauibus ſuis amiſ-
ſis, in Italiam peruenit. Mamertinorum haud pauciores decem millibus primo tranſgreſſu ſignis col-
latis dimicare cum non auderent, iniquis locis, impetu contra regem facto, totum exercitum turbaue
re. Ibi duo elephanti, & multi ex iis, qui poſterius claudebant agmen, oppreſſi. Ipſe rex à fronte diſcur
rens aduerſus homines bello aſſuetos, magno cum periculo reſtitit: uulnere autem in capite accepto
cum paulo ex pugna ceſſiſſet, etiam magis extulit hoſtes, quorum unus præ cæteris ferox, procero
Pyrrhus Barbarũ ſe prouocantem in partes diſcidit. corpore, & ſplendidis armis, ſuperba uoce, regem ſi uiueret in certamen prouocabat. At Pyrrhus ob
hæc irritatus, iraq́; incenſus, & ſanguine fœdatus, trucíq; aſpectu terribilis, in pugnam rediit, & Barba-
rum illum conſecurus ita caput percuſſit, ut ui ictus & uirtute gladii, uſque ad partes inferiores pla- D
ga deſcenderet, cederentq́; hinc inde diuiſæ corporis partes. Hoc Barbaros continuit ne amplius per-
ſequerentur, quaſi ſupra humanam uim Pyrrhum admiratos, conterritosq́;. Ipſe uero quod reli-
quum erat itineris ſecure profectus, Tarentum peruenit, peditum X X. equitum tribus millibus ſe-
cum adductis: ſtatimq́; optimoquoque ex Tarentinis delecto, aduerſus Romanos qui tunc in Sam-
nio caſtra habebant, contendit. Samnites multis iam præliis ſuperati, & ſpe ſimul cum rebus amiſ-
ſa, ſimulq́; ob nauigationem in Siciliam aduerſus Pyrrhum infenſi, minus frequentes ad eum uene-
runt. Sed Pyrrhus omnibus copiis bifariam diuiſis, & partim in Lucaniam miſſis, ut alterum conſu-
lem demorarentur, ipſe contra M Curium apud Beneuentum caſtra habentem exercitum duxit.
Curius uero, quòd & collegæ aduentum expectabat, & ſimul auguriis pugnare uetantibus, pugnam
detrectabat. Præparans igitur Pyrrhus ante eum opprimere, quàm collega aduentaret, fortiſſimis mi-
litibus, & bellaciſſimis elephantibus delectis, noctu caſtra ex ſuperiori loco aggredi contendit. Vaden-
tem longam uiam & ſyluis denſam lumina defecerunt, erroróq; factus, ortaq́; exinde mora dies albe-
ſcere cœpit, & ab Romanis conſpicitur ex montibus deſcendere. Primo itaque trepidatum eſt in ca-
ſtris, ſed tamen peractis ſacris, neceſſitate cogente, Curius caſtra egreſſus primos inuadit, eosq́; in fu-
gam uertens omnes conterruit, ut etiam complures ibi caderent, & quidam ex elephantibus cape-
rentur. Hæc uictoria Curium extulit, ut ad iuſtam deſcenderet pugnam. Itaque prodiens in aper-
tum, & ſigna conferens, partim hoſtes in fugam uertit, partim & ipſe elephantorum impetu ad ca-
ſtra repulſus eſt. At milites præſidio caſtrorum relicti, qui frequentes pro uallo ſtabant, à conſule uo-
cati, impetu de ſuperiori loco facto, beſtias in fugam per ſuos retrouertere coëgerunt: quæ res uicto-
riam Romanis tradidit, & ſimul principatum. Nam gloriam quaſi inſuperabiles ex illa uictoria na-
cti, confeſtim Italiam, & paulo poſt Siciliam ſubegerunt. Per hunc modum Italia Siciliaq́; decidit
Pyrrhus, ſex annorum tempore in illis abſumpto, & rebus quidem attenuatis, ſed robore animi in-
uicto: famam ex eo bello nactus, quaſi peritia rei militaris & fortitudine atque audacia plurimum
inter ſuæ ætatis reges præcelleret, ſed quæ poſſidebat, ſpe illorum quæ nondum habebat depen-
deret, nihilq́; eorum quæ ad tuendum iam parta attinent, conſeruaret. Itaque aſſimilauit ipſum
Antigonus luſori, qui & multa & bene iaciat, ſed cedentibus uti neſciat. Reuerſus in Epirum
cum octo millibus peditum & quingentis equitibus, cum pecuniam non haberet, bellum quæ-
rebat unde exercitum alere poſſet. Igitur ad eas quas antea habebat copias quibuſdam Galatis
adiunctis,

A adiunctis, Macedoniã ingreſſus eſt, quaſi prædam exinde abducturus. Sed cum frequẽtes cepiſſet ur-
bes, militumq; duo millia ad eum defeciſſent, amplificata ſpe, aduerſus Antigonum Demetrii filium
Macedoniã tunc obtinentẽ duxit, ipſumq; inuadẽs iuſta acie dimicauit. Qui extremũ Antigoni clau-
debant agmen (Galatæ erant) fortiter reſtiterunt, uehemẽtiq; exorta pugna, ferè omnes à Pyrrho oc-
ciduntur. Duces uero elephantorũ circũuenti, ſeipſos ac beſtias dediderunt. Itaq; acceptis his, & fortuna
magis q̃ cõſilio fretus, phalãgem Macedonũ inuaſit. At Macedones metu ac trepidatione pleni, ſeſe ab
impetu pugnaq; cõtinuerunt, ac fide per primores accepta, ſe Pyrrho tradiderunt. Antigonus uero p-
fugiens quaſdam maritimas urbes retinuit. Sed Pyrrhus in huiuſmodi fortuna magnum aliquid ſibi
ad gloriam per ea quæ circa Galatas egerat peractum exiſtimans, ornatiſſimis ac ſplendidiſſimis eorũ
ſpoliis in templo Itonidis Mineruæ ſuſpenſis, hoc carmen inſcripſit:

Hæc de pugnaci Galatarum munera gente
Moloſſus Pyrrhus fixit captiua Mineruæ,
Cum totum Antigoni robur totaſq; ſubegit
Pugnando turmas. nec id eſt mirabile, nanq;
Egregii bello & clari ſunt ſemper in armis Aeacidæ.

Poſt pugnam confeſtim urbes ſuſcepit. Aegæis uero expugnatis, & in aliis durus fuit ac moleſtus, &
in eo potiſſimum, quòd ibi præſidium Galatarum quos ſecum habuerat, cuſtodiæ cauſa, dimiſit. Ga-
latæ genus inſatiabile pecuniis, ſepulchra regum quæ ibi erant fodere nequaquam ueriti, aurum & or-
namenta opima ſubtraxerunt, oſſa uero per ſuperbiam abiecerunt. Hoc Pyrrhus leuius quàm dece-
bat tolerare uiſus eſt, ſiue ob alia impedimenta differens, ſiue ob timorem, quòd Barbaros ad ſuppli-
cium cogere formidabat. Itaque in ipſum redundauit infamia. Nõdum ſatis firmæ res Pyrrhi in Ma-
cedonia erant, cum ipſe ad alias rurſus ſpes mentem conuertit. Cleonymus erat Spartiata regio gene-
re exortus, cæterum quòd uiolentus ac ſuperbus uidebatur, nec beneuolentiam nec fidem apud Lace-
dæmonios habebat. Itaque eo excluſo, Areum regnare iuſſerant. Hæc erat uetus eius indignatio ad-
uerſus ciues. Vxorem uero accepit Chelidonida Leotychidæ, forma præſtantem, & regio item gene-
re exortam. Hæc Acrotati Arei filii adoleſcentis inſano amore correpta, triſtes ac infames nuptias
Cleonymo præbuit: non enim latuit quenquam Spartiatarum ab uxore ſpretus. Sic igitur dome-
ſticis rebus ſimul & publicis inſenſus, ira atque indignatione concitus, Pyrrhum contra Spartam in-
duxit uigintiquinque peditum, duo millia equitum, elephantos uigintitres habentem. Itaque ex ma-
B gnitudine apparatus ſtatim conſtitit, non Cleonymo Spartam, ſed Peloponneſum totam ſibi affecta-
re, quanquam uerbo quidem Lacedæmoniorum legatis apud Megalopolim negauit. Ait enim ſe ue-
niſſe, ut ciuitates ab Antigoni dominatu liberaret, ſeq; natos ſuos minores, ni quid prohibeat, Spartã
miſſurum, ut Laconicis moribus erudirentur, & hoc præ cæteris haberent regibus. His ſimulationi-
bus obuios decipiens, quamprimum Laconicam attigit, prædam & rapinam late exercuit. Incuſan-
tibus autem legatis, quòd non indicto bello eos inuaſiſſet, At nec uos, inquit, Spartiatæ, quod facturi
eſtis aliis prænunciatis. Inde Lacedæmona exercitum admouit, quam cum Cleonymo placeret pri-
mo aduentu inuadere, ueritus, ut ferunt, Pyrrhus ne milites urbem noctu ingreſſi diriperent, exer-
citum continuit, inquiens hoc poſtridie ſe facturum. Ea dilatio ciuitatem ſeruauit. Nam Spartiatæ
quidem pauci erant & imparati, Areus ipſe non aderat, ſed in Creta Corcyræis bellantibus auxilium
tulerat. Pyrrhus igitur neminem ſibi repugnaturum exiſtimans, iuxta urbem caſtra poſuit. Cleonymi
uero domum amici clienteſq; ſic ornauerant ac parauerant, quaſi Pyrrhus apud eum cœnaturus eſſet.
Per noctem Lacedæmonii primo decreuerant fœminas omnes in Cretam mittere, ſed ipſæ con- *Spartanę mu-*
tradixerunt, quarum Archidamia cum gladio in ſenatum uenit uiros iurgata, ſi uiuendum fœ- *lieres quam*
minis putent Sparta euerſa. Deinde contra hoſtium caſtra uallum ex curribus foſſæ immiſſis, uſque *tutandæ pa-*
ad rotarum medium educto aggere, facere ſtatuerunt, unde ſtationem ab impetu elephantorum tu- *triæ operam*
tam habentes reſiſtere poſſent. Hoc facere incipientibus, uenerunt uirgines ac mulieres, hæ quidem *nauarint.*
palliolis cinctæ tunicas, illæ uero ſolis indutæ tunicis, unà cum ſenioribus, id opus conficiendum ſu-
ſcepturæ: eos qui pugnaturi erant, quietem agere corporaq; curare iuſſerunt. Ipſæ inſuper tertiam
partem foſſæ fecerunt: erat latitudo ſex cubitorum, profunditas quatuor, lõgitudo ſeſqui propemo-
dum ſtadii, ut Philarchus ſcribit: ut uero Hieronymus, aliquanto minor. Poſtridie ſummo mane cum
hoſtes mouerentur, mulieres arma telaq; uiris miniſtrantes, pugnare uiriliter hortabãtur, quòd dulce
quidem in oculis patriæ uincere eſſet, præclarum uero in manibus matrum ac fœminarum interi-
re. Chelidonis autem ſeorſum ab aliis laqueum parauerat, ne urbe capta in poteſtatem Cleonymi ui-
ua perueniret. Pyrrhus cum robore armatorum in ipſa fronte aduerſus confertos Spartiatarum clype-
os per ipſum aggerem haudquaquam ſatis firmum propter recentiam operis, impetum fecit. Ex alia
parte Ptolemæus filius cum duobus millibus Galatarum atq; Chaonum delectorũ replera foſſa, cur-
rus tranſgredi nitebatur. Currus alte defoſſis in terrã rotis & inter ſe connexi, non ſolũ trãſire conan-

tibus aditum non permittebant, ſed & Lacedæmoniis grauem ac difficilem defenſionem reddebant. C
Sed cum Galatæ rotas euellere, & in flumen trahere conarent̃, conſpicatus periculum Acrotatus ado
leſcens per urbem diſcurrit, ſecumq; trecentos homines rapiens, Ptolemæum minime hoc ſuſpican-
tem per quædam conuexa abiens circumuenit, extremoſq; adortus, ab oppugnatione ualli in ſe pu-
gnam uertere coegit: impeditos inter currus & in foſſas ruentes magna cæde propellit. Spectauerant
ſeniorum & mulierum turbæ Acrotatum egregie pugnantem: itaque cum paulo poſt per urbem ad
ſtationem ſuam reuerteretur ſanguine madens, & uictoria exultans, celſior ſanè ac pulchrior Lacænis
uidebatur, & Chelidonidis inuidebant amori. Seniorum uero nonnulli ſequebantur, clamantes, Va-
de age Acrotate, tibi habeas Chelidonida, Modo quoq; probos natos patriæ crea. Ab ea etiam parte
qua Pyrrhus erat, multi ex Lacedæmoniis egregie pugnarunt, & in primis Phyllius poſt plurima forti
tudinis opera & magnam hoſtium cædem, cum ſentiret multitudine uulnerum ſe deficere, loco ſuo
alteri tradito, inter ſuos cadere prouidit, ne corpus eius hoſtes haberent. Nox tandem oppugnationẽ
diremit. Ea nocte per quietem Pyrrhus talem habuit uiſionem. Videbatur ſibi Lacedæmona fulmini
bus à ſe miſſis percuſſam conflagrare totam, ſeq; ob id factum mire lætari. Præ gaudio itaque excitus
è ſomno, milites arma capere iuſſit, & amicis ſomnium enarrauit quaſi urbem expugnaturus. Cui
cum alii uehementer aſſentirent, cõgauderentq;, Lyſimachus non placere ſibi uiſionem reſpondit, ſed
uereri ſe ait, ne quemadmodum loca de coelo tacta remanent auia, ſic Pyrrho ingreſſus in urbem de-
negari à diis immortalibus oſtendatur. At Pyrrhus hæc ut uana atque indocta aſpernatus, fiducia ple
nus, luce prima milites in oppugnationem adduxit. Lacedæmonii uirtute mirabili reſiſtebant, & ade-
rant mulieres tela, uina, & cibaria miniſtrantes, uulneratoſq; ſuſcipiẽtes. Macedones qui cum Pyrrho
aderant, foſſas implere materia armiſq; cadaueribus inuectis conabantur. Ad hoc cum Lacedæmonii
concurrerent, cernunt Pyrrhum inter currus ipſos equo prouectum, magna ui anniti ut urbem irrum
pat. Clamore ab ea parte exorto, & concurſu in eum facto, dum adigit equum in hoſtes Pyrrhus, Cre
tenſi telo ſub uentre equus percutitur: quo ex uulnere concitus, moribundus in loca ardua ac lubrica
Pyrrhum proſtrauit. Tumultuantibus autem circa ipſum ſociis, accurrentes Spartani telis in eos miſ-
ſis omnes depulerunt: ex hoc & cætera ceſſauit pugna. Sperabat tamẽ Pyrrhus Lacedæmones qui pe-
nè omnes uulnerati, & complures mortui erant, remiſſuros tandem animos. Sed bona eius urbis for-
tuna, ſiue hominum uirtutem experiri, ſiue quantam ſummo in diſcrimine haberet poteſtatem oſten
dere uolens, cum iam parum ſpei Lacedæmoniis ſupereſſet, Aminiam Phocenſem unum ex ducibus
Antigoni cum militibus conductis ex Corintho auxilium ferentem adduxit. Nec multo poſt Areus D
rex his cognitis, ex Creta propere rediit, militum duo millia ſecum ducens. Itaq; mulieribus domum
remiſſis, nec amplius eis permiſſa defenſionis cura, & ſenioribus qui arma neceſſitate cogente accepe-
rant dimiſſis, ipſi pugnam ſuſceperunt. At Pyrrhum maior habebat cupiditas ob ea, quæ ſuperuene-
rant auxilia urbis expugnandæ. Sed cum nihil proficeret, multis plagis acceptis, tandem ab oppugna-
tione deſtitit, prædaq; ex agris abacta ibi hyemare cogitabat. Sed fatum uitari nequaquam poteſt. Ar-
gis enim Ariſtei contra Ariſtippum factio erat. Cum ergo Ariſtippus Antigoni amicitia frui uidere-
tur, Ariſteus Pyrrhum uocare Argos properabat. At Pyrrhus alias ſpes ex aliis ſemper inuoluens, &
ſucceſſibus quidem ad alia capeſſenda elatus, quæ autem aduerſa euenerant, aliis corrigere & emenda
re cupiens, nec timens, nec uictus quietem agere ſciebat. Confeſtim igitur Argos cõtendit. Areus mul
tis inſidiis diſpoſitis, uiaq; qua maxime difficilis erat occupata, Galatas & Moloſſos qui extremũ clau-
debant agmen laceſſebat. Pyrrho ex ſacris rite peractis dictum per aruſpices erat, iacturam cuiuſdam
ex neceſſariis ea die cauendam eſſe: ſed ex tempore ob tumultum mente ſeductus, iuſſit Ptolemæum
filium laborantibus auxilium ferre. Ipſe propere anguſtiis exercitum educebat. Acri autem pugna
circa Ptolemæum exorta delectorum Spartiatarum, quorum dux erat Eualcus, & inuicem implica-
tis, Orœſus quidam Cretenſis uir robuſtus ac manu promptus, ex obliquo diſcurrens, acriter pugnan
tem adoleſcentem tranſuerberat, proſternitq;. Ad cuius caſum cum fuga ſuorum facta eſſet, ſequen-
tes Lacedæmonii uincenteſq; in apertam planitiem parum caute ſe effuderunt. In eos itaque Pyr-
rhus audita filii morte, dolore & ira incenſus, ſe cum equitatu Moloſſorum conuertit. Ipſe ante om-
nes prouectus cæde ac ſanguine Lacedæmoniorum cuncta repleuit, ſemper quidem inuictus ac ſum-
mus bello uir, ſed tunc priora omnia fortitudinis opera longe ſupergreſſus. Citato autem in Eual-
cum equo parum abſuit, quin Eualcus qui obliquus erat, manum Pyrrhi qua habenas tenebat, ampu
taret, & certe ipſas habenas p̃ſcidit. Sed Pyrrhus cum illũ trãſfodiſſet, ex quo proſiliuit, ac pedes dimi
catis, totam ſuper uno Eualco pugnantem delectorum cateruam occidit. Per hunc modum magno
ſtetit Lacedæmoniis ambitio ducum, qui cum finem iam cepiſſet bellum, gloriam uincendi ſeque-
bantur. Pyrrhus uero quaſi luſtrationem quandam filio ſoluiſſet, & funebre ſplendidum celebraſ-
ſet certamen, magna doloris parte in ultione relicta, Argos cum exercitu contendit. Cognito autem
Antigoni aduẽtu, qui arduis locis ſupra planitiem inſederat, ipſe circa Naupliam caſtra poſuit. Sequẽte
uero

A uero die, per caduceatorem ad Antigonum miſſum, ut in campum deſcenderet & pugna decerneret prouocauit. Ad hæc Antigonus reſpondit: Militiam ſuam non magis armorum quàm temporum eſſe: Pyrrho autem ſi uitæ ſuæ tædeat, ſatis multas uias ad interitum patere. Ambobus autem oratores ex Argo uenerunt, rogantes ut urbem dimitterent ad neutrum eorum pertinentem, ambobus amicam. Antigonus uerbis eorum motus, filium ſuum obſidem Argiuis tradidit. Pyrrhus autem promittebat quidem ſe abiturum, ſed cum fidem non haberet eius promiſſio, ſuſpectior erat. Hic dum ſacra faceret Pyrrhus, capita boum iam receſa linguas cum gemitu emittere conſpecta ſunt. In Argo autem Lycei uates cucurrit, clamitans cæde & cadaueribus plenam urbem ſe uidere. Per obſcuram noctem Pyrrhus mœnia ſubiens, per portam, quam Diampares uocant, apertam ſibi ab Ariſteo, Galatas in urbem præmiſit. Et fuit ſilentium quoad forum Argiuum occuparunt, nec quicquam Argiui ſenſerant. Sed cum tandem elephantos adductos porta non caperet, atque ob id turris ablata reponeretur, & utpote in tenebris mora ac ſtrepitus fieret, Argiui rem ſentientes ad Aſpidem & alia munita urbis loca concurrunt, miſſoq; ad Antigonum nuncio, ipſum in urbem uocarunt, qui ueniens propè mœnia ſubſedit. Milites autem & filium cum ualido præſidio in urbem tranſmiſit. Venit etiam Areus Lacedæmonius, mille Cretenſes ac Spartiatas ſecum agens: & ſimul omnes in Galatas impetu facto haud ſegniter conturbarunt. Pyrrhus autem cum clamore urbem circa Cylarabim ingreſſus, cum à Galatis alacriter reclamaretur, coniectans laborantium ac trepidantium eſſe ſigna, pperare ſuos iuſſit per cloacas & aquæductus, quibus urbs plena eſt, cum ſummo periculo equites impellens. Erat autem maxima incertitudo uiarum atq; clamorum, erroreſq; ut in nocturno prælio, per loca arcta atque incognita: nec ulla ducum moderatio aut opera præ tenebris & ambiguitate eſſe poterat, ſed perſtabant ambo diem expectantes. Cum itaque iam illuceſceret, Aſpis armis hoſtibus referta, ipſo aſpectu Pyrrhum deterruit, & ſimul in foro inter cætera ornamenta lupum æneum & taurum quaſi præliantes conſpicatus perhorruit, ueteris oraculi memor, ſibi fatum impendere extremum, cum lupum cerneret aduerſus taurum pugnare. Hæc Argiui ob antiqui facti memoriã ſculpta in foro habebant. Nam Danao primum eas partes adeunti, lupum aſſerunt uiſum aduerſus taurum pugnantem: poſuiſſe uero ſe lupum, qui aduena incolas inuaderet. Sic pugnæ ſpectato euentu, cum lupus uiciſſet, Apollini uouiſſe Lycæo, ac ſubinde rem capeſſentem ſuperſuiſſe, Gelanore qui tunc Argis regnabat expulſo. Hæc erat cauſa cur in foro Argiuo lupi ac tauri imago poſita eſſet. Ob illorum igitur aſpectum Pyrrhus, & ſimul quòd ea quæ ſuperauerat nõ procedere cernebat, turbatus,
C pedem referre ſtatuit: ſed cum anguſtias portarum formidaret, ad Helenum filium, qui cum magna
B extra mœnia ſedebat manu, mittit, murum diruat, & exeuntes excipiat, tueaturq;. Dum uero properat ac trepidat is qui miſſus erat, nec quicquam rectè nunciat, adoleſcens per errorem cum reliquis elephantis & militibus delectis per portas auxilium patri laturus denſo agmine ingreditur. Iam Pyrrhus retrocedere cœperat, & quandiu forum permiſit copias ſubducere, egregie hoſtes repreſſit. Sed poſtquam ex foro in angiportum, quo ad portam iter erat, deſcendit, in hoc u qui auxilium ferre ueniebant, obuiam facti, eius ſubductionem impediunt. Nam & partim eo clamante non exaudiebant, partim etſi parere uellent, ab extremis uenientibus impellebantur, & maximus elephas in ipſa porta caſu ex trãſuerſo proſtratus exitum prohibebat, alter uero ex iis qui iam intrauerant, cui Victori erat nomen, proſtratum uulneribus gubernatorem recipere quæritans, ſe inter eos qui pedem referrebant, admiſcuit, hoſtes & amicos pari impetu conculcans, donec repertum gubernatoris cadauer proboſcide ſublatum, ac dentibus ambobus ſuſceptum reportauit, ac ueluti furens obuios quoſque necabat. Sic ergo inter ſe preſſis & complicatis nihil agi poterat, ſed tota multitudo ueluti in unum corpus conflata erat, nec ulla pugnandi repugnandi'ue facultas dabatur. Si gladius promptus aut haſta deflexa erat, per multitudinem eximi non poterat, nec in uaginam reponi: ac per eum modum non in hoſtium, ſed in ſuorum tela compulſi necabantur. Pyrrhus igitur cum hunc æſtum fluctuationemq; uideret, inſigne quo galea eius conſpicua erat detractum cuidam ex amicis tradidit. Ipſe autem equo confiſus, in eos qui inſequebantur hoſtes impetum fecit. Ibi haſta percuſſus, cum per thoracem non magnum, nec mortale uulnus accepiſſet, in percuſſorem (is erat Argiuus, nec claro natus loco, ſed pauperis aniculæ filius) equum adegit. Mater forte deſuper unà cum cæteris fœminis pugnam ſpectabat, quæ cognito filii periculo, & ob id formidans, ambabus manibus tegulam ſublatam in caput Pyrrhi demiſit. Eo ictu caſſide percuſſa, & ſpondylis ſecundum ceruicem attritis, lumina eius defecerũt, prolapſiſq; habenis ab equo delatus iuxta Licymnii monumentum incognitus ferè omnibus cecidit.

Pyrrhus ictu tegulæ à fœmina deiectæ occidit.

Sed Zopyrus quidam Antigoni miles duobus aut tribus comitatus cum ipſum cognouiſſet, in ueſtibulum quoddam protraxit incipientem iam ſe ex ictu recipere. Ibi cum Zopyrus ceruicem inciſurus gladium eduxiſſet, ita torue ipſum proſpexit Pyrrhus, ut illum ad tremorẽ præ metu cõpelleret, nec rectè, ſed ad os & mentum uix tandem ceruicem ſecaret. Iam res pluribus nota erat, cum Alcyoneus Antigoni filius adiens caput petiit, quaſi cogniturus, idq; acceptum ad patrem ferre properauit. Is tũc

unà cum amicis ſedebat:qui poſtq̃ caput aſpexit cognouitq́;,filium baculo percuſſit,ac repulit,barbarũ C
& pollutum appellans. Ipſe chlamyde ante oculos obducta lachrymauit,Antigoni aui & Demetrii pa
tris recordatus domeſticorum exemplorum uolubilis fortunæ.Caput itaq; & corpus Pyrrhi magnifi
ce cremauit.Cum uero Alcyoneus ſordidatum cõueniſſet Helenum,eumq́; benigne & humaniter pa
tri adduxiſſet,cõſpiciens eum Antigonus,Melius,inquit,nunc q̃ prius à te factum eſt fili,ſed ne nunc
quidem ſatis,qui hanc ueſtem nõ abſtuleris,ob quam nos qui uiciſſe uidemur,magis dedecorat q̃ ſe.
Poſt hæc adoleſcentem complexus ad priorem habitum ornatumq́; reſtituit,& in Epirum remiſit. Er
ga amicos quoq; Pyrrhi benignus fuit,caſtrorum atq; exercitus uniuerſi potitus.

CAII MARII VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

NEC Caii Marii,quemadmodum neq; Q. Sertorii,qui Iberos in ius di-
tionemq́; populi Ro.redegit,neq; L.Monii,qui Corithum deleuit,ter
tium nomẽ dicere poſſumus.Nam Achaicus huic,ut Aphricanus Scipio-
ni,ut Metello Numidicus,ex re geſta cognomen fuit.Ex quo magnope-
re Poſidonius reprehenſione dignos putat eos , qui cenſent tertium no-
men Romanis proprium eſſe,ut Camillum,ut Marcellum,ut Catonẽ.
Nam qui tantummodo duobus nominibus nuncupantur,nomine care
rent . Errat autem,quòd hac ratione rurſus ipſe ſine nomine mulieres
eſſe uoluit.Nulli enim mulieri primum nomen imponitur,quod pro-
prium apud Romanos Poſidonius eſſe arbitratur.Cæterorũ uero aliud
cõmune à cognatione ductum eſſe,ut Pompeios,ut Manlios,ut Corne
lios,tãquam ſiquis Heraclidas & Pelopidas diceret.Aliud uero denominatiuum,appoſitum ex rebus
geſtis,uel ex natura,uel ex aliqua figura & modo corporis putat,ut Macrinum,& Torquatum,& Syl
lam,ut eſt Mnemon,Grypus,& Callinicus.Id genus argumenta innumerabilia conſuetudinis incon-
ſtantia ſuppeditat.Marii ſtatuam marmoream multam præ ſe ferentem rigiditatem & acerbitatẽ,
moribus eius ſimilem Rauẽnæ,quæ urbs in Gallia ſita eſt,uidimus.Nam durum atq; bellicoſum ani
mum ei natura effinxerat.Qui cum magis ad rem militarem quàm ad Rempub.ſe contuliſſet,pote D
ſtatem nactus,impotenti ira ferebat.Fertur quidem neq; literas Græcas didiciſſe,neq; ullis in ſtudiis
Græcis præceptoribus uti uoluiſſe,tanquam ridiculum eſſet literis,quarum magiſtri aliis ſeruirẽt,ope
ram impendere.Poſt ſecundum triumphum cum in templo quodam rem diuinam faceret,& Græca
ſpectacula adhiberet,in theatrum ingreſſus,tantum conſedit,ſtatimq́; diſceſſit.Quemadmodum igit
Plato Xenocrati philoſopho qui triſtior natura uidebat,ſæpius dicere cõſueuerat,Rẽ ſacrã,ò bone Xe
nocrates,Gratiis perage:ita ſiquis ſuadendo,Mariũ Gratiis literisGræcis cõciliaſſet,nunq̃ puto p̃clariſ
illis bello paceq́; geſtis ab ſe rebus,coronidẽ tã turpẽ impoſuiſſet,ira & ambitione fœda,tũ cupiditate ha
bẽdi inemendabili,in ſenectã crudelẽ & feritatis plenã,uelut in ſcopulum impingens.Hæc profecto ex re-
bus ipſis noſſe ſtatim licet.Marius lõge obſcuro genere ortus,patrẽ Marium,matrem Fulciniã,paupe
res hoĩes atq; mechanicos habẽs ſerò urbẽ inſpexit,& ſtudia urbana deguſtauit.Reliquo tẽpore in uilla
Citræatone,quæ erat in agro Arpinati,uitã ab urbanis uenuſtiſq; uiuẽdi moribus alienã,ſed modeſtã
& priſcis uiuẽdi inſtitutis ſimilẽ egit.Cũ primũ in Hiſpania militaret,Scipione Aphricano Numantiã
obſidente,& fortitudine cæteris adoleſcentibus p̃ſtaret,Scipionẽ eius p̃ſtantia minime latuit,nã mu-
tationẽ diſciplinæ militaris quã corruptis tum exercitibus Scipio induxit,facile amplexus eſt Marius:ac
fertur,cũ hoſte cõgreſſus,illũ in cõſpectu imperatoris cõfeciſſe.Quapropter ad alias dignitates cõtinuo
ſub Scipione provectus eſt.Cumq́; poſt cœnã de imperatoribus ſermo fieret aliquãdo,& quidam ex præ
ſentibus,ſiue ſerio ſiue ioco Scipionẽ interrogaret,quem poſt ſe ducem Ro.populus habiturus uide-
ret:Scipio leniter p̃cuſſo Marii humero,hunc fortaſſis,inquit,tã facile hic etiam à teneris pro magno
uiro agnoſci,ille ex initio euentum cõiectare ualebat.Fertur hac Scipionis uoce tanquam diuino quo-
dã oraculo Marium in magnã ſpem erectum,ad Remp.animum applicuiſſe,& tribunatum Cæcilio
Metello,cuius domum ipſe à pueritia ac pater eius magno ſtudio colebant,iuuante adeptum. In tri-
bunatu cum legem quandã de ſuffragiis ferendis tuliſſet,qua potentum uires in reddendis ſuffragiis
ac in magiſtratibus deſignandis minui uidebant,conſul Cotta ſurgens,ſenatui perſuaſit , ut contra le-
gem certaret,Marium ad promulgationis legiſq́; latæ rationem reddendam euocaret . Marius uero
ingreſſus non ut iuuenis,aut qui nuper Remp.attigiſſet,rudis quiſpiam,ſed tantum ſibi promittens,
quantum poſtea res geſtæ declararunt,in carcerem abducturum ſe Cottam minatus eſt,niſi legi ſub-
ſcripſiſſet,Cotta uero cum ad Metellum confugiſſet,& eius ſententiã rogaret,Metelluſq́; cõſuli ſub-
ſcriberet,

Grecas literas cur non didicerit Marius.

A ſcriberet, accito lictore prehendi Metellum Marius iuſſit: cumq; ad Tribunos Metellus prouocaret,
nemo ſubſidio fuit: itaq; ſenatus cedens locum fecit legi. Marius magnifice ad concionem reuerſus, cū
neq; terrore neq; reuerentia flectēdus uideretur, & terribilis aduerſus ſenatum inſurgeret, ſtuderetq;
auram atq; fauorem populi conſequi, legem ſanciuit. Verum mox alio facinore, hāc de ſe opinionem
commutauit. Nam cum lex ferretur de diuiſione frumenti, ciuibus ſeſe opponens, utriſq; pari poten-
tia fortiter operam ſuam dedit, tanquam nemini præter æquitatem gratificaturus eſſet. Poſt tribuna
tum, maiorem ædilitatem petiuit. Duplices enim erant ædiles: alteri Curules, qui magiſtratus nomē A ediliū duo ordines.
habebant: alteri minores, quos populares uocabant. Eodem die de utroq; magiſtratu eligendo ſuffra
gia habebantur. Marius repulſam in maiori ædilitate petenda paſſus, ſtatim ſurgens alteram petiuit:
& quia arrogans ac contumax eſſe uideretur, utraq; excidit. Ita uno die, quod nulli alteri acciderat, bis
repulſam eſt paſſus. Hæc res non parum illam animi ſublimitatem fregit. Paulo poſt cum prætu-
ram peteret, paululum abſuit quin repulſam pateretur. Cum autem ultimus eſſet qui per ſuffragia
mitteretur, de ambitu accuſatus eſt. Huius rei coniecturam ſuſpicionemq; maximam præbuit Caſſii
Sabaconis miniſter, qui intra cancellos inter ſuffragia ferentes, conſpectus eſt. Nam Sabacon familiari-
tate Marii plurimum utebatur. Accitus igitur à iudicibus, reſpondit, æſtuantem ſe frigidam poſtulaſ-
ſe, ad ſeruum qui poculum habebat ueniſſe, deinde ſtatim cum bibiſſet abiiſſe. Igitur à Cenſoribus po
ſtea è numero ſenatorum deiectus eſt, cum dignus uiſus eſſet, qui uel propter mēdacium, uel propter
intemperantiam damnaretur. Contra Marium Caius Herennius teſtis adductus, non eſſe moris pa-
trii, inquit, patronum aduerſus clientes teſtem adduci, uerum lege patronos hac neceſſitudine rele-
uari. Sic enim Romani qui cauſam pro alio recipiunt, appellabant. Nam parentes Marii, ipſumq; Ma
rium Herenniorum familiæ clientes ſemper fuiſſe conſtabat. Recipientibus autem iudidicibus teſti-
monium, Marius ipſe contradixit, quando tum cum primum magiſtratus declaratus eſſet, cliens eſſe
deſiiſſet, quod non erat in uniuerſum uerum. Magiſtratus enim non quiſuis patrocinio liberat eos qui
ſe contingunt genere, ſed ædilitas illa curulis. Veruntamen primis diebus cum non admodum cauſa
Mario ſuccederet, & aduerſos iudices haberet, tandem exiſtentibus ſuffragiis paribus, præter omniū
opinionem, iudicium euaſit. In prætura mediocrem ſe geſſit. Poſt præturam ulteriorem Hiſpaniam
ſorte aſſecutus, eam prouinciam latrociniis repurgaſſe fertur, indomitam adhuc moribus & feram, &
tunc Iberos prædari non amplius honeſtum putauiſſe. Cum Rempu. tractaret, neq; diuitias, neq; elo
quentiam, quibus qui tunc primi in urbe erant populum ducebant, comparauerat. Ipſam autem ani-
mi altitudinem, ac in rebus gerendis aſſiduitatem, & dexteritatem morum, cum plebs amplecti uide
B retur, facile honoribus augebatur. Quare clariſſimas nuptias ſibi comparauit, & Iuliam inſigni familia
Cæſarum ortam, uxorem duxit: cuius Cæſar, qui poſtea ſeditione ciuili inter Romanos potētia & au
toritate omnium longe clariſſimus fuit, ſororius nepos erat. Hic Marium, ut in rebus ab eo geſtis ſcri-
ptum eſt, propter familiaritatem imitandum ſibi duxit. Temperantiam tolerantiamq; fuiſſe in Ma-
rio aſſerunt. Exemplum eſt, quòd cum ex ambobus cruribus laboraret, & plena uaricibus haberet, fer
retq; ægro animo illarum deformitatem, medicum ſibi ad alterum crus adhibuit, & inter medendū
nec ſe mouit, nec ſuſpiria emiſit: ſed cum tacitus fixiſq; oculis inſpiciendum ſe exhiberet, moras quaſ-
dam dolorum inter incidendum perferre non formidauit. At medico alterum crus curare uolēti, mi
nime aſſenſum præbuit, dicens remedium iſtis doloribus indignum. Poſtquam Cæcilius Metellus ad
uerſus Iugurtham imperator factus eſt, legatū Marium in Libyam adduxit. Maximis rebus geſtis &
ampliſſimo honore potitus Marius, Metellum colere quemadmodum cæteri, & inſeruire renuit, no-
lenſq; à Metello legatus uocari, ſed à fortuna in pulcherrimam occaſionem & maximum negociorum
theatrum induci, omnem uiri fortis ſtrenuiq; operam oſtendit, & multa in ipſo bello diſcrimina ſub-
iens, nullum ex magnis laboribus exhorruit, nullum ex paruis ſe indignum exiſtimauit. Sed cum præ
ſtantes uiros cōſilio & prudentia excederet, cùm militibus uero de frugalitate & tenuitate tolerantiæ
certaret, multum ab illis beneuolentiæ ſibi comparauit. Prorſus enim eſt laboris ſolatium, collaborā-
tem non inuitum habere. Videtur enim uim atq; neceſſitatem auferre. Iucundiſſimum quidem Ro-
manis ſpectaculum erat, Imperatorem panem eundem edere cum militibus, more omnium uel in ſo
lo iacere, uel pratis, uel in foſſis, uel in aggeribus ducendis, operam communem præſtare. Magis enim
admirantur duces periculis ac laboribus participantes, quàm pecunias honoreſq; diſtribuentes: & ma-
iori amore in eos afficiuntur, qui unà laborem inire uolunt, quàm qui ignauiæ patrocinantur. Cum
Marius rem militarem hoc modo adminiſtraret, repente nomen & gloria eius Libyam, Romamq; cō
pleuit. Nunciabant enim milites Romanis per literas, nunquam finem habitura bella contra Bar-
baros, niſi C. Marium conſulem crearent. His rebus uehementer Metellus animi angebatur, & præ-
ſertim eo quod in Turpilium actum eſt. Hic enim uſq; à parentibus hoſpes erat Metelli, & aduerſus
Teutones unà militauit, principatum & curam architectorum gerens, Vaccamq; urbem maximam
præſidio tenens, nulla in re ciues moleſtia affecerat. Sed cum putaret uſui fore ſi manſuetudinem atq;

humanitatem, inſcius in hoſtium manus perueniret: ciues enim Iugurthæ urbem tradidere, Turpillum C
uero illæſum ſaluumq; dimiſere. Quare proditionis accuſatum, Marius unus inter eos qui laturi de
illo ſententiam erant, infeſtius oppugnauit, plurimosq; alios in eum concitauit, ut contra uoluntatem
Metelli Turpilius capite plecteretur. Paulo poſt cum appareret Turpilium falſo accuſatum, alii unà
cum Metello caſum grauiter ferebant: Marius uero lætus, & rei gerendæ occaſionem oblatam eſſe
ratus, non erubuit dicere, diras ob hoc ſe ultrices Metello influxiſſe. Deinde apertas inter ſe inimicitias
exercebant. Fertur Mario præſenti Metellum per cõtumeliam dixiſſe, Romam generoſe traiicere pa
ras, & conſulatum petere? non ſatis tibi eſt ſi huius mei filii competitor futurus ſis? Erat tunc filius
Viginti annorum, teſte Saluſtio. Saluſt. Utice factum refert. Metello ualde adoleſcens. Sed Mario Romã properante, poſtq̃ Metellus magnam temporis interca
pedinem obiecit, cum iam duodecim dies intereſſent, ad petendũ cõſulatum ipſum dimiſit. Marius
autem celeribus itineribus biduo & una nocte à caſtris ad mare in Itycam profectus, antequam naui
garet, rem diuinã peregit. Tunc uatem dixiſſe ferunt, ſecundas res magnitudine incredibiles omniq;
ſpe meliores Mario portendi. His uerbis Marius ſublatus, & mare quatuor dierum curſu legens, cõ
feſtim à populo, qui eius deſiderio tenebatur, cõſpectus eſt, & à quodam Tribunorum plebis ad popu
lum ductus, multis contra Metellum calumniis magiſtratum petiit, promittens ſe uel è medio ſubla
turum, uel uiuum Iugurtham capturum. Poſtq̃ orationem ſplendidã habuit, ſtatim copias ad bellũ,
& præter legem aut cõſuetudinem, ſeruos & rei familiaris tenuitate laborantes cõſcripſit, quos ſupe
riores imperatores reiecerant: nam arma uſqui idonei ad res uidebantur, ſtrenuis hominibus dabãt,
cum ſuas quiſq; facultates pignori opponere uideretur. Hæc ſanè in Marium calumniæ ferebantur:
Val. Max. lib. 3. ca. 1. uoces uero quæ ſuperbe contumelioſeq; à Mario effundebantur, optimates triſtitia afficiebant. Nam
exclamabat Marius, trophæum eſſe cõſulatum ſuum, aduerſus nobilium diuitumq; luxum partum,
ſeq; propriis uulneribus, nõ monumentis mortuorum, neq; alienis imaginibus gloriaturum. Et ſæpe
Albinum & Beſtiam, uiros ex claris familiis ortos, ſed eoſdem imbelles, & qui ꝓpter imperitiam rem
in Libya infeliciter adminiſtrarãt, appellans, rogauit num arbitrent̃ maiores ſuos Mario q̃ ipſis ſimi
lem nepotem relinquere uelle, cum illi quoq; nõ propter generis claritatem, ſed propter uirtutem &
egregia facinora gloriã cõſecuti fuiſſent. Hæc nõ temere, neq; petulanter à Mario dicta ſunt, neq; fru
ſtra inimicitias contra potentiores exercere uolebant. Nam populus qui ſenatus iniuria lætabatur, in
ſolentia uerborum Marii, animi magnitudinem metiens, Marium laudibus extollebat, irritabatq; ne
uera loqui contra ſenatum deſineret, & plebi grata perageret. Poſt in Libyam traiecit. Metellus inui
dia uictus & animi æger, quod iam ipſius opera confecto bello, & excepto corpore rebus omnibus Iu
gurtha ſpoliato, Marius palmam & triumphum ſuſcepturus ueniret, ſua ignominia laude ipſi quæſi
ta, illum ad ſe accedere nõ expectauit, ſed diſcedens, Rutilio legato, qui exercitum Mario traderet, ne D
gocium dedit. At in fine rerum ultio quædam exorta eſt contra Marium. Sic enim Sylla gloriam ſe
cundarum rerum Marii, quẽadmodum Marius gloriã Metelli intercepit. Verum hoc quo pacto con
tigiſſet, paucis memorabo, nam ſingula ut habeant, ex ipſius Syllæ uita cognoſci poteſt. Bochus qui ſu
perioribus Barbaris imperabat, Iugurthæ filiam ſuam in matrimonium collocarat. Qui cum bellum
gereret pertimeſcens ne Iugurthæ imperium excreſceret, illi non multum præſidii præſtabat, homi
nis perfidiam prætexens. Sed poſtquam Iugurtha errando fugiendoq;, tandem omnes ſpes ſuas in Bo
chum coniecerat, ac ad illum ſupplex confugit, Bochus pudore potius quàm beneuolentia, Iugur
tham apud ſe recepit, atque tenuit, ad Marium palàm quidem & intrepide pro ſe ſcribens, quaſi tra
diturus non eſſet, ſed clàm inſidias Iugurthæ tendens. Lucium itaque Syllam Marii quæſtorem, qui
in eo bello multa in ſe officia contulerat, ad ſe acceſſebat. Poſtquam uero Sylla ad Bochum acceſſit,
mutata ſententia huius conſilii, pœnitentia Barbarum cepit, & per multos dies huc atque illuc ani
mum uertens, cõſilio agitabat, utrum Iugurtham Syllæ traderet, an Syllam retineret: tandem ad pro
ditionem animum adiecit, & Iugurtham manibus Syllæ uiuum tradidit. Hinc graues illæ inter Ma
rium & Syllam ac nefariæ ſeditiones, quæ ferè Romam funditus euerterunt, primordia habuere.
Nam multi qui contra Marium propter inuidiam ſentiebant, Syllæ opera captum eſſe Iugurtham
prædicabãt. Sylla ſphragide ſignabat, cuius ſculptura Iugurtham à Bocho traditum repræſentabatur,
atq; ea ſemper utebatur, Marium ambitioſum hominem & durum in odiis exercendis, qui neminem
ſibi ſocium gloria ferebat, irritans: inimicis illius hunc impellentibus, qui primas maximasq; belli lau
des Metello, ſecundas autem & ultimas Syllæ tribuebãt. Itaq; populus qui in primis Marii partibus
fauebat, perculſus terrore, Marium deſerebat. Verum ſubiti inopinatiq; ab occidente rumores, qui
iam omnem Italiam peragrauerant, hanc inuidiam & odia, calumniasq; Marii momẽto diſſipauerũt.
In primis cum copia optimi imperatoris deeſſet, agitabatur cogitatione ciuitas, quem conſulem dice
ret, qui tantam belli tempeſtatem profligare poſſet: cum nemo ex illis qui diuitiis inſignes erant, neq;
ex illis qui claro genere originem traxerant, comitia conſularia adire uellet, ſed omnes Marium abſen
tem conſulem ꝓnunciarent. Itaq; cum nuper nunciatum eſſet, Iugurtham captum, adeo fama ingens
exorta

A exorta eſt de robore & multitudine Teutonorũ atq; Cimbrorum, ut fidem Romani principio nõ ha-
berent. Paulo poſt minor fama ueritate comperta eſt. Nam hominum arma ferentiũ triginta myria-
des domo egreſſæ. Turba uero puerorum ac mulierum, quæ ſedẽ atq; urbes quærebat, in quibus ha-
bitare poſſent, multo amplior erat. Quemadmodum Celtas ante ſe audierant, Tyrrhenorũ optimã
Italiæ regionem in ius ditionemq; ſuam redegiſſe. Illi quidem ex eo quòd agrum ſuum nunquã exie-
rant, & remotiſſima regione uenerant, unde, qui'ue eſſent, non conſtabat, qui tanquam nubes in Gal-
liam, Italiamq; irruperant. Sed Romani ex eo arbitrabantur populos Germanicos eſſe eius generis, q
ad Borealem Oceanum ſedem habet, quòd homines magno corpore, horrẽdisq; oculis eſſent, & quòd
apud Germanos Cimbri prædones appellarentur. Quidam ferunt Celticam terram propter magni-
tudinem regionis ab extremo mari à ſeptentrionalibus climatibus ad Orientem uerſus Mæotim flu-
uium cõuerſam, Ponticam Scythiam attingere, & hinc gentiũ cõmiſtionem factam eſſe. Hos nõ uno
impetu, nec continuo, ſed quolibet anno Veris tempore, ſedibus relictis, ultra ſemper progrediendo,
uix longo tempore ui belli ſedes ſibi & ſolum parare. Quapropter ſigillatim multa nomina cum ha-
beant, Celtoſcythæ communi nomine appellabant. Alii tradunt, Cimmerios primum à priſcis Græ-
cis cognitos, non magnam totius fuiſſe particulam, & hos fuga uel ſeditione quadam à Scythis com-
pulſos, in Aſiam à Mæoti flumine, Lygdamio duce, traieciſſe. At plurimi ipſorum, & illi qui in armis
præſtantiores erant, ad ultimos populos, qui ſunt ad mare extremum, conceſſerunt. Hæc regio opaca
& ſyluoſa eſt, & propter altitudinem ac ſpiſſitatem arborum ſole omnino carens: hinc uſq; ad Herci-
niorum terrã pertingere, & cœlum ſortitos eſſe, propterea quòd polus altitudinem ob inclinationem
circulorũ, quos ambitu ſol ſcribit, ſuſcipiens, parum abeſſe eo puncto, quod in uertice cœli eſt, uidea-
tur: diesq; breuitate & longitudine pares cum noctibus eſſe, & tempora pariter diſtribuere. Inde Ho-
mero cum de mortuis fabularetur, copiam ad ſcribendũ ſuppeditatam. Hinc igit Barbari in Italiam
cõceſſere, antea Cimmerii, tunc autem Cimbri, ſed non à moribus, appellabant. Verum hæc cõiectu-
ra magis q̃ certa ratione hiſtoriæ traduntur. Multitudinem porrò haud minorem, ſed maiorẽ quàm
diximus fuiſſe, à multis proditum eſt, qui animo & audacia præſtantiſſimi, & manuum uirtute, ac ce-
leritate, & impetu egregii in bello, fulguri ſimiles uidebantur. Itaq; ipſorum impetum nemo ſuſtine-
re poterat, ſed quæcunq; illis occurrebãt, prædæ inſtar agebant ferebantq;. Nam multi magniq; exer-
citus Romani duces, qui ultra Galliæ Alpes copias eduxerant, turpiter uicti fuerant, qui uel maxime
imperitia ſua calamitatem exitiũq; Romã adduxerunt. Primo debellatis omnibus quæ obuiaſſent, &
B præda ingenti cõparata, ſtatuerunt nuſquam ſedem ponere, priuſquam Romã euertiſſent, atq; Italiã
prædando diripuiſſent. Hæc cum Romanis denunciata eſſent, Marium multis hortationibus ad con-
ſulatum accerſerunt, cõſulemq; ſecundo deſignauerunt. Et quanquã propter abſentiam lex eum exclu-
deret, & tempus ut iterum aſſumi ad magiſtratum poſſet nõdum impleretur, plebs inuitis omnibus
qui obſtabant, Marium adire magiſtratum iuſſit. Putabat enim leges non hoc primum cõcedere uti-
litati, nec minorem cauſam eſſe, quàm cum Scipio aduerſus leges conſul iterum crearetur, ut qui non
ſuæ tum urbi periculum arcere, ſed alienæ, nempe Carthagini inferre exitium ſtatuiſſent. Cum ſic
ſancitum eſſet, Marius ex Libya accitus, & cum exercitu in Italiã delatus, kal. Ianuariis, quibus apud
Romanos principium anni inchoatur, conſulatum iniit, & triumphum egit, incredibile ſpectaculum
Romanis Iugurtham captiuum oſtendens. Viuentem, adeo uarium atq; callidum hominem, adeo
fortunæ mutationibus aſſuetum, tanta uerſutia, tanta animi magnitudine præditum, ut nemo cre-
deret, unum in Romanorum poteſtatem peruenturum: ſed excidit tum, ut dicunt, triumpho conſpe-
ctus, calliditate ſua. Cui poſt triumphum in carcerem deiecto, quidam ueſtimentum uiolenter lacera-
uerunt, alii uero dum inaures ui auferre certarent, auriculam unà dilacerarunt. Detruſus autem nu-
dus in barathrum, perturbatione plenus, obtrectans, Hercules, inquit, quàm frigidum ueſtrum eſt bal-
neum. Sed hunc ſex dies colluctãtem cum fame, & uſq; ad ultimam horam deſiderio uitæ ſuſpẽſum,
condigna pœna ſuis crudelitatibus confecit. In triumpho auri ſeptem & tria millia pondo delata fuiſ-
ſe feruntur. Argenti autem non ſignati quinq; millia ſeptingenta ſeptuagintaquinq; pondo. Numiſ-
matum uero, drachmarum ſepties mille, & uiginti octo myriades extitiſſe. Poſt pompã Marius ſenatũ
in Capitolium cõuocauit, & ſiue ignorãtia, quòd eum mos patrius fugeret, ſiue quòd fortuito ſic face-
ret, inciuilius habitu triũphali ingreſſus eſt. Sentiens autem ſenatum ægro animo illud ferre, ſtatim aſ-
ſurgens, ſuſcepta prætexta, ad concionem rediit. In militia autẽ ut rite uires ſuas curſu, & uariis lõgisq;
itineribus exerceret, pondera eadem ferebat atq; hanc ſibi diætam ſponte qui præſtituerẽt, laboresq;
& iuſſa imperatoris libenter aggrederent, muli Mariani uocabantur. Sed quidam huius appellationis
aliam fuiſſe cauſam ferunt. Cum enim Scipio eo tempore quo Numantiã obſidebat, nõ ſolum arma, *Muli mariani*
equos, ſed etiam mulos & currus luſtrare uellet, quo omnia & exercitata & parata haberet, Marium
ferunt pulcherrimum equum, ac mulum habitus bonitate, ac manſuetudine roboreq; lõge aliis præ-
ſtantem adduxiſſe. Quæ res cum probaretur imperatori, multotiesq; laudibus iteraret, milites obli-

que & per irriſum commendare aliquem uolentes,qui aſſiduos labores ferret atq; aggrederetur,mu- C
lum Marianum uocitabant. Videtur autem fortuna plurimum Mario aſpiraſſe. Nam dum Barba-
rorum impetus uelut refluxu quodam etiam in Hiſpaniam uſq; diffluit,tempus ipſe interim & exer/
cendi corpora ſuorum,& animos cõfirmandi habebat,& quod maximum eſt,qualis imperator eſſet,
militibus oſtendendi.Nam illa principis rigiditas & ſeueritas in puniendo,neq; errare,neq; inobediẽ
tes eſſe milites aſſuefaciebat,& unà cum iuſtitia ſalutis ſpem promittebat.Mox ad illam uehementiã
atq; aſperitatem uocis & uultus feritatem paulatim aſſuefacti,non ſibi,ſed hoſtibus terribilem eſſe iu
dicabant.At magnopere militibus placuit æquitas illius in iudicádo,de qua illud exemplum legitur.
Caius Luſius eius ex ſorore nepos præfecturam quãdam habens ſub eo militabat,qui ad alia uir haud
impiger uidebatur.Hic pulchritudine captus,adoleſcentulum quendam nomine Trebonium ſub eo
merentem adamabat:cuius animum cum multoties tentauiſſet,neq; eo potiri poſſet,tandem noctu
miſſo miniſtro,Trebonium ad ſe accerſiuit. Adoleſcens accitus cum non liceret non parere iuſſis ſui
ducis,Caium adiit,ac intra tentorium uim afferre conantem,ſtricto gladio interfecit.Hæc Mario ab-
ſente facta ſunt.Cum rediiſſet,iudicii diem Trebonio dixit.Poſtquã animaduertit Trebonius à mul
tis ſe accuſari,neminem autem cauſam ſuam agere,ipſe audacter aſſurgens,rem omnem expoſuit,te-
ſtimoniaq; habuit,quibus conſtabat multoties illum Lucii uoluntati obſtitiſſe,nec unquã muneribus,
quæ multa dederat,ut corpus proſtitueret adduci potuiſſe.Admiratione captus Marius,iuſſit pro uir
tutis remuneratione,coroná,quæ more patrio propter inſignia facinora datur,afferri,ea Trebonium
coronauit,tanq̃ in tempore pulcherrimis exemplis indigẽte,pulchrum facinus peregiſſet.Hoc Romæ
nunciatum,permultum ad cõſequendum tertio cõſulatum Mario contulit.Et cum Barbaros uerno
tempore ad futuros expectarent,nolebant Romani per ullum alium imperatorem,quàm per Mariũ
contra illos dimicare.Atqui non ita celeriter,ut opinio ferebat,Barbari affuere,ſed iam tempus cõſu/
latus Marii finitum erat.Cum iam comitia cõſularia inſtarent,& huius collega diem ſuum obiiſſet,re
linquens in caſtris Manlium Acilium,ipſe Romam cõtendit.Multis bonis uiris conſulatum petenti-
bus,L.Saturninus,qui inter Tribunos plebis plurimum apud populum ualebat,& quẽ Marius uene-
rabatur,pro Mario in cõſulem eligendo orationem habuit.Cum Marius fugiendorũ laborum gratia
magiſtratum recuſaret,tanq̃ non indigeret,proditorem patriæ Marium dixit,quòd in tanto rerum
periculo imperium renueret.Sed non latebat audientes Saturninum haud perſuaſum ficta ad Mariũ
proloqui.Verum cum populus Romanus perſpiceret,ea tempora Marii fortitudine & fortuna ege-
re,illi quartum conſulatum demandauit, Catulumq; Luctatium uirum in honore apud optimates D
habitum,& multitudini non inuiſum,collegam tradidit.Marius audiẽs iam hoſtes appropinquare,cõ
feſtim alpes traiecit:munitis caſtris apud Rhodanum fluuium,earum rerum quæ eſſent ad uictũ atq;
uſum militarem neceſſariæ,magná copiam comportari iuſſit,ut nunq̃ præter utilitatis rationem,p-
pter indigentiam rerum neceſſariarũ cogeretur in aciem deſcendere.Itinera quibus cõmeatus cõpor/
tarentur,quæ ante exercitui ad mare perlonga erãt,operam dedit ut facilia atq; expedita eſſent. Oſtia
Rhodani propter maris impedimentum ſuſcipientia multam congeriem & aceruos arenæ cum ingẽ
ti cœno,ut cum minori difficultate,breuioriq; nauigatione frumenta comportarentur, idonea naui/
bus agendis reddidit hoc pacto.Nam huc uacuo tum exercitu diuertẽs,foſſam latam, profundamq;,
in quam exhauriri magna parte flumen poſſet,effodit,& ad mare perduxit,qua profundum nauiũq;
capax,ſed quietum,ac uentis fluctibusq; tutum,littus erat.Ea ab illo cognomentum etiam nunc ſer-
uat.Barbari partitis copiis, Cimbri quidem per Noricos contra Catulum,ut itinera illa per uim occu
parent,proficiſci ſtatuerunt:Teutones autem & Ambrones per Lingones contra Marium contende-
bant:& Cimbri,quidem diutius cunctabantur,Teutones uero & Ambrones ſtatim ſeſe expedientes,
traiicienteſq; locum qui in medio erat,multitudine infiniti,& facie deformes,uoce uero & plauſu om
nibus diſſimiles apparuerunt.Cum planiciem omnem circundaſſent,cáſtraq; poſuiſſent, Marium ad
pugnam prouocabant.Marius quidem hoſtem non cõtemnens, intra uallum milites cõtinebat,teme
rarioſq; acriter redarguit,& irmere atq; manus conſerere uolentes,patriæ proditores appellauit.Ná,
inquit,non pro uictoria aut triumpho certandum eſſe,ſed ut tanta belli tempeſtate , tantoq; fulmine
propulſato,Italiam ſeruarent.Ad duces,& ad eos qui in magiſtratu erant,priuatim hunc ſermonem
habuit.Milites uero ſupra uallum conſiſtens,hoſtes intueri iuſſit,ut formam illorum tolerare,& uo-
cem longe ferinam,& à Latinorum lingua abhorrentem,perferre poſſent,atq; apparatus inceſſuſq;
perdiſcerent.Qua re breui effecit,ut ea quæ horrenda uidebantur,domeſtica eſſe milites putarent.
Iudicabat enim nouitatem multarum rerum quæ nuſquam ſint, falſum hominibus terrorem affer-
re:aſſuetudinem autem eorum quæ natura horrenda ſunt,timorem cohibere.Horum itaque quoti-
dianus aſpectus,non ſolum trepidationem auferebat, uerum ad Barbarorum minas ac ſuperba &
intoleranda uerba animos militum irritabat,atq; inflámabat,cum nõ ſolum agerent,traherẽt,circũ-
circa omnia hoſtes,ſed uſq; ad ipſum uallũ ingenti cum petulátia & audacia irruerent.Quare uoces &
queſtus

A queſtus militum contra Marium in hæc uerba efferebantur: Qua noſtra ignauia Marius nos à conſe-
rendis cum hoſte manibus, tanquam mulieres ſub cuſtodia ianitoris clauſas prohibet? Hac poſtquam
nos qui libertate fruimur, iniuria afficit, interrogemus, an alios expecter, qui pro libertate prælium ag-
grediantur. Verum tanquam operariis in foſſis fodiendis, ac exhauriendo cœno, diuertendiſq; flumi-
nibus, noſtra opera utitur. Ad hæc, ut apparet, multis laboribus nos exercuit, & huiuſmodi operibus
ſeſe in conſulatu ciuibus, oſtẽtans, calamitatem Carbonis atq; Cepionis, quos hoſtes deuicerãt, perhor-
reſcit, qui & gloria & uirtute à Mario longe ſuperantur, longeq; deteriores copias ſecum duxerant.
Sed dũmodo in dimicationem deſcenderetur, pulchrius eſſet rem male agere, quàm ſedẽdo pati an-
te ora ſociorũ agros igni & ferro uaſtari. Hæc Marius cum audiret, lætabatur, & placabat eos, ut qui
non diffideret illorum uirtuti, ſed qui auſpiciis locum tempuſq; pugnæ opportuniſſimum captaret.
Nam mulierem quandam Syram, nomine Martham, quam uaticinari aiebant, in lectica ſtantem ho-
norifice circunduxit, & ſacrificia ea iubente celebrauit. Hanc ſenatus antea rogari de his rebus uolentẽ,
& diuinorum notitiam profitentem, expulit. Sed poſtquam ad matronas cõmeans periculum artis fe-
cit, præſertim uero apud Marii uxorem cum eſſet, & gladiatoribus tum congreſſuris, qui uictor abitu-
rus eſſet, prædiceret, uxor Marii hanc ad illum miſit, ac eam Marius admirabatur: & in lectica plerũ-
que aduehebatur. Et cum ſacrificia adiret, duplici purpura induta, haſtam uittis atq; coronis ligatã fere-
bat. Hoc ſpectaculum multos dubios reddidit, num Marius perſuaſus captuſq; præſtigiis, an ex com-
poſito ac ſimulans anum produxiſſet. Illud de uulturibus admiratione dignum Mindius Alexander
ſcribit: nam duo circa exercitus ante prælium aſſidue cõparebant, ſequebanturq;, noti torquibus fer-
reis: hos torques cum milites captis auibus appendiſſent, illas rurſus dimiſerunt: ex quo uultures mili-
tibus uelut notis extra caſtra quocunq; egreſſis, obuios ſe læti & tanquam boni quiddam allaturi inge-
rebant. Sed cum prodigia multa contigiſſent, alia quidem uulgaria fuerũt. At ex Ameria & ex Tuder-
to Italiæ urbibus renunciatum eſt, noctu per cœlum haſtas ardentes & ſcuta principio errantia uiſa
fuiſſe, deinde adinuicem irruentia, more hominum pugnantium acie, impetu facto. Tandem his cedẽ-
tibus, illis inſequentibus, omnes uerſus occaſum abiiſſe. Per ea tempora adueniens Bathabaces Peſſi-
nunte, Magnæ Matris ſacerdos, nunciauit deam in tẽplo ex adytu ad ſe locutam, uictoriam belli præ-
dixiſſe: ſenatuq; fidem habente, & templum præmii loco matri deum decernẽte, cum Bathabaces ad
plebem hæc relaturus eſſet, A. Pompeius trib. prohibuit, impoſtorem appellans, petulãter pulpito re-
pulſum. Verum fidem orationi hominis præſtitit, quòd diſſoluta concione Aulus domum haud re-
dire potuit, & adeo uehemẽs febris eum occupauit, ut omnibus appareret intra ſeptimum diem obi-
B turũ eſſe. Teutones Marii caſtra occupare aggreſſi, cum in multa tela è uallo iacta incidiſſent, & quoſ-
dam eorum amiſiſſent, ſtatuerunt ulterius procedere, uti Alpes intrepide tranſcenderent. Itaq; inſtru-
cti caſtra Romanorum præteriere. Tunc profectò lõgitudine ordinis incedentium, & temporis, ingen-
tem hominum uim eſſe apparuit. Fertur per ſex integros dies iuxta uallum Marii tranſeũtes, per ri-
ſum Romanos interrogaſſe, ſiquid mandare ad uxores Romam uellent, ſe enim confeſtim apud illas
futuros. Poſtquam barbari uallum prætericrũt, tumultuario bello illos Marius inſecutus eſt. Nã pro-
pè ſemper poſitis munitiſſimis caſtris, loca difficilia ut tutus pernoctaret, uallo muniebat. Sic progre-
dientibus barbaris, & ad aquas, quæ Sextiæ nuncupantur, unde non multum uiæ ad Alpes intererat,
peruenientibus, Marius hic cum hoſte manus conſerere ſtatuit, & locum caſtris munitiſſimum, aqua
uero haud abundantem occupauit. Volebat, ut fertur, hac quoque re milites ad conſerendas cum ho-
ſte manus proniores reddere. Multis hoc moleſte ferentibus, dicentibuſq; ſiti laborare, oſtendẽs Ma-
rius manu fluuium quendam, qui iuxta barbarorum caſtra defluebat, inquit, illinc potum ſanguine
emendum. Illi contra: Cur igitur non propere contra illos irruimus, dum ſanguis ſupereſt, nec pror-
ſus exhaurimur? Marius uoce ſummiſſa, Primũ, inquit, caſtra munitiora habeamus. Milites etſi mo-
leſte id ferrent, tamen Mario aſſenſere. Sed turba miniſtrorum cum nec ipſi nec iumenta aquam ha-
berent, aquæ deſiderio collecta, ad fluuium ueniens, partim bipẽnibus, partim ſecuribus, partim gla-
diis & pilis unà cum hydriis manus armauerat, tanquam niſi ferro & Marte aquas rapere nõ poſſent.
Cum his principio pauci hoſtium prælium cõmiſerunt. Nam barbarorum plerique prãdebant, poſt-
quam illic lauiſſent. Hi uero tum lauabant. Nam plenus hic locus calidis aquis eſt, & partim barbaros
loci amœnitate & admiratione captos exultanteſq; Romani confecerant, ſed ad clamorem plurimi
concurrerunt. Mario difficile erat milites ſeruis ſuis timentes coërcere. Hoſtes bellicoſiores, à quibus
Romani Manlio & Cepione ducibus ante uicti ſunt, Ambrones appellabantur. Hi ſoli multitudine
ſupra triginta millia erant, qui ſatietate uentris graues ac ſuperbi, prouocati ad arma capienda concur-
rebant. Sed neque temerariis neque furioſis curſibus ferebantur, neque incerto clamore gradiebãtur,
uerum arma rhythmo & conſonantia quadam pulſantes, atque unà omnes gradientes, Ambrones,
Ambrones ſæpe iterabant, ſiue ut ſemetipſus conuocarent, ſiue ut hoſtibus aperta & nota appellatio-
ne terrorem inicerent. Ligures primi Italorum ſeſe opponentes, poſtquam conuenerunt, & illos cla-

mantes audiuere,contra patria appellatione clamabant ipſi quoque. Nam ſeipſos gentili appellatione C
Ligures uocant. Itaque inuicem & crebrius priuſquam in dimicationem uenirent, pariter conclama-
bant. Quare utrinque ſuos imperatoribus appellãtibus, & de uocis magnitudine inuicem certãtibus,
clamor animos militum irritauit atq; prouocauit. Sed Ambrones fluuius diuulſit. Neque enim ordi
nem tranando ſeruarunt. Liguribus uero pleno gradu contra priores repente irruentibus ad prælið
ueniebatur. Romani Liguribus ſubſidia ferentes, deſuperq; in barbaros impetum facientes, in fugam
hoſtes uertunt, & multi circa fluuium detruſi, inuicemq; ſauciati, flumen cæde & cadaueribus opple-
uerunt. Eos qui tranauerant, non auſos ſeſe conuertere, uſque ad currus atq; caſtra perſequendo Ro-
mani interfecere. Hic mulieres gladiis & ſecuribus obuiam euntes, horrendeq; inclamantes, bellanti-
bus ſe immiſcebant, & fugientes atque inſequentes ulciſcebantur, hos quidem ut proditores incuſa-
bant, in illos autem ut hoſtes irruebant. Quæ cum inuicto animo eſſent, uulnera, cædeſq; in corpore
uſque ad mortem tolerantes, nudis manibus gladios atq; clypeos Romanis eripiebant. Hoc certamen
quod præter fluuium patratum eſt, fertur fortuito potius quàm imperatoris conſilio confectũ fuiſſe.
Poſt ubi Romani Ambrones multa ſtrage oppreſſerant, & Marius receptui canere iuſſit, iam orta no-
cte, haud potatione aut pæanis carminibus circa tentoria, uel inter cœnãdum, ſalibus ſomno'ue, quæ
aliarum uoluptatum hominibus ſuauiſſima eſt, noctem ob tantam uictoriam peregere, ſed uel maxi-
me eam noctem turbulentam atq; timendam putauere. Nam caſtra nec foſſa nec uallo ſepiuerant, &
multæ barbarorum myriades inuictæ ſupererant. Ambrones qui aufugerant, noctu gemitus ingentes
emittebant, qui neq; clamoribus, neq; gemitibus humanis ſimiles erant, ſed frendentis beſtiæ, quæ in
plagas incidiſſet. Stridor flebilibus minis cõmiſtus ex tanta multitudine uidebatur, & undiq; per mõ-
tes ac ſpeluncas planitieſq; horrendum quiddam reſonabat, Quapropter cum terrore ingẽti Marius,
timore Romani perculſi eſſent, turbulentam eam noctem & inſomnem peregerũt. Atqui præter opi
nionem res cecidit: nam nec noctu quicquam barbari facientes, acies in ordinem redactas tenuere. In-
terea Marius ad quaſdam concauitates circũm ſyluas, quæ ſupra capita barbarorum imminebant, &
ad ualles arborum denſitate umbroſas, Claudium Marcellum in inſidiis conſidere cum tribus milli
bus militum iubet, imperatq; ut à tergo pugnantibus ſeſe oſtentet. Cæteros uero cibo & ſomno cura-
tis corporibus, poſtquam dies illuxit, ante uallum in aciem reduxit, & equites in planitiem præmiſit.
Teutones uiſis hoſtibus haud expectauere Romanos, dum in planitiem deſcenderent, & ex æquo præ
lium miſcerent, ſed repente ac per iram ſumptis armis in tumulum irruunt. Marius circunquaq; du-
ces præmittens, ſtare & expectare hoſtem hortabatur: & cum propius accederẽt, primo iacula, deinde D
gladios ſtringere, & ſcuta ſcutis pulſare iubebat. Nam cum locus illis eſſet iniquus, nec impetũ ictus,
nec uim militum conglobatio corporibus conuertentibus agitantibuſq; ſeſe, propter inæqualitatẽ ha-
bere potuiſſet, hæc & monuit Marius, & primus omnium obſeruauit: neq; enim quoquam militum
corpus deterius exercebat, & confidentia omnes præcellebat. Vt igitur Romani uiderunt deſuper
hoſtes impetu ferri, paululum tergiuerſati, in planitiem ceſſere. Et iam primis in acie ſtantibus, ſcu-
torum colliſio & clamor oriebatur apud eos, qui in extrema acie erant. Nam tempus Marcellum non
latebat, clamore ad ſuperiora perlato. Itaq; curſu atq; impetu à tergo in hoſtes prorũpit, ultimoſq; pro
ſternit atq; trucidat. Hi à fronte ingruentes aciem ſtatim uniuerſam turbabant. Itaq; copiæ hoſtium
duabus ex partibus turbatæ paſſim funduntur atq; fugantur. Nam utrinq; perculſi barbari, non diu
uim impetumq; ferre potuerunt, uerum derelicto acierum ordine uertũtur in fugam: quare uel uiui
capti, uel trucidati ex barbaris circiter decem myriades fuere. Tentoria & currus cæteraq; uſui milita-
ri opportuna omnia, exceptis quæ ſubtracta erãt, Mario cõmuni militum ſuffragio data: quod munus
ſplendidum licet, cum haberet, nihil habere tamen tanta uictoria dignum, propter periculi magnitu-
dinem uidebatur. Quidam uero de ſpoliorũ largitione & occiſorum numero aliud ſenſere. Ferũtur
Maſſilienſes oſſibus uineas ſepſiſſe: terrã in qua cadauera diffuſa iacebãt, ſuperuenientibus imbribus,
ita pinguedine oppletã eſſe putredine cadauerũ, quæ terram ipſam ſubierãt, ut incredibilem fructuũ
copiam coloni ex agris extulerint. Quod Archilocho fidem facit, qui huiuſmodi re agros pingueſcere
dicit. Illud autem ueritati non diſſimile eſt, tempore belli inuſitatos imbres de cœlo uenire, ſiue deo
purgante ac diluente terram puris & cœleſtibus aquis, ſiue quòd ſanguine hominum atq; putrefactio-
ne euaporatio humida ac craſſa exhalat, quæ aërem alioqui mobilem, & leui cauſa uehemẽter permu
tabilem cogit. Poſt pugnam Marius armorum atq; ſpoliorum quantum deuictis barbaris detraxerat,
pulchriora atque integra ad triumphum delegit: cæteris in pyra quadam ingenti collectis, rem diuinã
fecit, circunſtante in armis coronato exercitu. Ipſe præcinctus, ut mos erat, & purpura indutus, cum fa
cem ardentẽ ſumpſiſſet, & utriſq; manibus ad cœlum extuliſſet, uelut pyram incenſurus ſtabat. Mi-
lites interea equis adactis, & celeri curſu Marium petebant, & ſilentibus cunctis & in expectatione cõ-
ſtitutis, ſummis uiribus omnes accelerabant. Poſtquam uero propius acceſſerant, equis deſilientes, de-
xtras Mario dantes iungebant, & quintum conſulatum denunciantes, de hac re poſt literas Romam
mittebant,

A mittebant. Magno gaudio militibus itaq; exultantibus, & plauſum percuſſis armis facientibus, corona
laurea rurſus Marium coronantibus, Marius accenſa pyra ſacrificia peregit. Verum quæ rerum huma
narum nullam magnam felicitatem moleſtiæ expertem eſſe ſinit, quæ uaria ac inſtab.lis, uitam huma
nam nunc ſecundis rebus, nunc aduerſis, ſeu fortuna, ſeu inuidia deorũ, ſeu neceſſitas naturæ, permi
ſcet, Mario poſt paucos dies de Catulo eius collega, tanquam in lucido ac ſereno die nebulam quandã,
timorẽ atq; tempeſtatem Romanis imminere nunciauit. Nam Catulus qui cõtra Cimbros copias du
xerat, deſperabat illos ab Alpiũ trãſitu arceri poſſe, ne ſi in multas partes exercitus diuidendus eſſet,
propter imbecillitatem atq; tenuitatem copiarum ſuperaretur. Itaq; ſtatim in Italiam ad fluuiũ Ati
ſonem deſcendens, ibiq; conſidens, utrinq; ea loca quibus aditus eſſet, muniuit, & uadum uallo coniũ
xit, ut iis qui eſſent ultra flumen auxilio eſſe poſſet, ſi barbari propter meatus anguſtiã in propugna-
cula impetum inferre molirentur. Sed his tantus inerat deſpectus hoſtium atq; audacia, ut robur atq;
animi elationem magis oſtentarent, quàm id quod in uſum ac neceſſitatem ueniret, efficerent. Nam
nudi niue contegi ſuſtinebant, & per glacies & altiſſimas niues ad ſumma aſcendebant. Vt uero ſum-
ma montium occupauerãt, lata ſcuta corporibus ſupponẽtes, quæ lapſus ueloces ingenteſq; habebãt,
per prærupta atq; præcipitia deſcenſu ferebantur. Poſtquã propè flumen caſtra poſuere, & tranſitum
ſpeculati peruium iam reddere conabantur, tumulos qui iuxta erant inſtar gigãtum demolientes, ſi-
mul arbores euulſas atq; montium præcipitia, & terræ aggeres in fluuium cõportabant, fluxum aqua-
rum frangere, uaſtiſq; roboribus defixos palos & pontem deturbare, ſecundo flumine miſſis actiſq; co
nati, multi ex militibus Romanorũ terrefacti, maioribus derelictis caſtris, ſeceſſere. Hic Catulus (ut
imperatorẽ optimum decet, qui gloriam ſuam ciuium gloriæ poſtponat) uirtutem animi ſui oſtenta
uit. Nam poſtquam ut perſtarent perſuadere militibus non potuit, proſpexitq; magno terrore caſtra
moueri, iubens aquilam ac ſigna attolli, ad primos curſu contendit, & prima acie conſtituit. Volebat
enim ſibi & non patriæ turpitudinem aſſignari, uideriq; Romanos non fugam capere, uerum ſecedẽ
tem ducem cõſequi. Barbari traiecto Atiſone propugnaculum Romanorũ occupauere, & Romanos
ibi exiſtentes uiros fortes ac pro patria digna pericula aggreſſos admirati, induciis poſtulantibus, ſub
ænei tauri iuramento conceſſis, dimiſerunt. Hunc captum poſt pugnã trophæi loco in domum Catu-
li delatum fuiſſe tradunt. Regionem nullis præſidiis munitã late ac paſſim barbari populabantur. In-
terea per literas accitus Marius Romam profectus, arbitrantibus cunctis ipſum acturum eſſe trium-
phum, decernente ſenatu haud triumphare uoluit, ſiue quòd milites aut ſocios uictoriæ ea gloria pri-
B uare nollet, ſiue ut in præſentiarum plebem cõfirmaret, & partam recenti clade gloriam fortunæ ur-
bis uelut depoſitũ cõmitteret, quam ſi denuo uiciſſet, magno cum fœnore eſſet recepturus. Poſtquã
C pro tempore orationẽ habuit, ad Catulum profectus, multis illo confirmato, milites ex Gallia accerſi-
uit. Deinde traiecto Eridano barbaros ab Italia arcere pro uiribus nitebatur. Ex hoſtibus quidã erant
qui cenſerent expectandos eſſe Teutones, admirabanturq; quòd moram traherent, atq; ita prælium
differebant, ſiue quòd ignorarent illorum cladem, ſiue quòd fingerent. Nam qui renunciarant cæſos
eſſe, graui pœna ab illis afficiebantur. Itaq; legati ad Marium ex Cimbris miſſi à Mario poſtulabant,
ut regionem atq; ſufficientes ad habitandum urbes ipſis ac fratribus traderet. Cum Marius interroga-
ret, qui eſſent, quos fratres appellarent: reſpõdentibus eſſe Teutones, cæteri quidem riſu tenebantur,
Marius uero ſalibus utens, inquit: De fratribus cedat ex animis cura, nam illi regionem apud nos ha-
bent, ſemperq; habituri ſunt. Legati ironiam intelligentes, Marium conuiciis aggrediebantur, nempe
pœnã mox Cimbris daturum, Teutonibus autem ubi primũ adueniſſent. Atqui adſunt, inquit Ma-
rius, & haud decet hinc uos ſoluere priuſquam fratres ſalutetis. His dictis, iuſſit Teutonorum reges
uinctos adduci, nam illos fugientes Sequani in Alpibus exceperant. Poſtquam hæc Cimbris renuncia-
ta ſunt, repente Marium tacite caſtra cuſtodientem petunt. Fertur Marium in ea pugna rationem ue
nabuli nouam excogitaſſe. Nam haſta ipſa lignea quæ ferrum ingreditur, antea duabus fibulis cohære
bat. Marius alterã ut erat ſeruauit, alteram tollẽs, clauum ligneum non magnum pro altera accõmo
dauit, hoc ſtruens, ut incidens hoſtili ſcuto uenabulum non hæreret recta, ſed oblique figeretur ligneo
clauo fracto, trahereturq; haſta ob cuſpidem flexam retenta. Boorix Cimbrorum rex cũ paucis exer-
citum adequitans, Marium prouocabat, tempus atq; locum, quo de regione cum hoſtibus in dimica-
tionem ueniret, conſtituere iuſſit. Marius cum diceret, nunquam Romanis de more fuiſſe de prælio
adeundo conſiliariis hoſtibus uti, gratum tamen hoc Cimbris fecit, ut tertio die in planitiẽ apud Ver
cellas ad dimicandum deſcenderetur. Nam hic locus Romanis ad equitandum, Cimbrorũ uero mul-
titudini ad iactantiam ſuam idoneus erat. Seruantes igitur indictum pugnæ diem Romani, in aciem
copias ſtruxere. Habebat Catulus uiginti millia & trecẽtos milites, Marius uero duo & triginta millia,
qui media acie Catulũ cinxere, ut Sylla qui in eo ꝓlio aderat, literis mãdauit. Scribit enim Mariũ ſpẽ
omnem in cornibus poſuiſſe, & ut ſolus uictoria potiretur, & Catulus excluderetur, nec hoſtibus per-
miſceretur, ſinuaſſe mediam aciem, quemadmodum fit cum lõgiores frontes ſunt, copiis recte inſtru-

ctis:atque idipſum de Catulo ſcribitur, malignitatem in ea re Marii accuſantem, ab ignominia ſe de- C
fendiſſe. Cimbrorum autem pedeſtris armatura pariter diuiſa, ex munimento ſilentio procedebat,
æquabiliter frontem trahens. Quodlibet enim latus per ſtadia triginta porrigebatur. Equites, quorũ
numero quinque & decem millia erant, fulgentibus armis equis inſederant. Nam galeas ornatas hor
rendis hiantium animalium formis ferebant, quas quia criſtis pennatis faſtigiabant, uidebantur altio
res: etiam thoracibus ferreis, ſcutiſq; albis protecti, multo ſplendore fulgebant. Teli genus erant, bina
manibus iacula. Cum in hoſtes irruerent, magnis grauibuſq; machæris manus conſerebant. Tunc au-
tem Romanis non à fronte ſeſe opponebãt, ſed ad dextram inclinari, inferentes ſe, paulùlum in me-
dium quod inter ipſos & peditum aciem intererat, quæ ſtructa ad ſiniſtram fuit, progrediebantur.
Quanquam uero duces Romani dolum barbarorum animaduertiſſent, continere tamen militẽ non
poterant. Nam cum quidam fugere hoſtes clamaſſet, ad perſequendum omnes excitabantur: hic bar-
barorum peditatus uelut pelagus uaſtum ſeſe mouens, aduen iebat. Marius manus lauans & in cœlũ
tollens, ſolennia hecatombes ſacrificia uouit. Catulus identidem ſublatis in cœlum manibus, diem il-
lum Fortunæ ſacram uouet. Fertur Marium rem diuinam agentem, inſpectis hoſtis, magna uoce cla-
maſſe, Mea uictoria eſt. Poſtquam ad prælium itum eſt, rem admiratione dignam Mario contigiſſe,
Sylla literarum monumentis tradidit. Puluere enim, quemadmodum uerisimile eſt, in cõcurſu acie-
rum ingẽti excitato, & uelut nube aciebus utriſque inuolutis, quia prior impetum fecit, copiis ad perſe
quendum intentis, fronte hoſtium aberrauit, præteruectuſq; diu mediis campis deſtituebatur. Catu-
lus interea forte fortuna in hoſtem incidens prælium cum ſuis, inter quos etiam Sylla ſe fuiſſe ſcribit,
totum ſuſtinebat. Sol & æſtus hoſtium oculis obiecti, præſidio Romanis erant. Illi enim ad perferen-
da frigora duri, quòd umbroſis in locis atq; frigidis, ut aiunt, nutriti, grauiter æſtum ferebant, ſudorẽ
magno cum anhelitu è corporibus emittentes, ſcutis ora tegebant. Nam poſt æſtiuũ ſolſtitium, ut fe-
runt Romani, triduo ante Cal. nũc Auguſti, tunc Sextilis, dimicatum eſt. Puluis etiam Romanis ani-
mum uireſq; auxit, quòd multitudo Cimbrorum uelut nube tecta, conſpici nequibat. Ergo curſu Ro
manus incitatus, ut quiſque ſeſe obtulit, ita cominus adoriebatur, ex ipſo conſpectu nullo antea metu
concepto. Erat autem ea Romanorũ tolerantia, ut anhelantem ſudantem'ue militem, in tanto æſtu
& curſu, nemo uiderit quenquam, id quod etiam ab ipſo Catullo illam militum uirtutem extollen-
te proditum ſcribunt. Itaq; maior atq; bellicoſior pars hoſtium illic cæſa eſt. Erant enim centuriones
quominus acies diſſolui poſſet, longis catenis inter ſe per balteos traiectis coniugati atque cõnexi. Itaq;
Miſerandum ſpectaculum. in fugam coactos perſecuti, in miſerandum ſpectaculum inciderunt. Nam mulieres quæ ad currus ni-
gro amictu ſtabant, fugientes neci tradebant. Quædam enim uiros, quædam fratres, quædam paren-
tes & filios infantes manibus ſuffocantes, ſub currus ac iumentorum pedes deiiciebant, ſeipſas autem D
gladiis iugulabant. Vnam ferunt è ſummo temone ſuſpenſam, pueros laqueo talis ſuis alligatos appẽ
diſſe: uiros autem arborum penuria alios cornibus, alios cruribus boum, fune colla alligauiſſe, deinde
ſtimulo, quem manu ferebãt actis bobus, tractos expiraſſe. Etſi hoc modo barbari necem ſibi inferrẽt,
capti tamen ex iis ultra ſex myriades, cæſi autem bis totidem fuere. Opum quãtum aderat, Marii mi
lites diripuere. Spolia autem & tubæ & ſigna in caſtra Catuli delata feruntur, ut appareat Catulũ ui-
ctoriæ autorem extitiſſe. Cum inter milites Marii & Catuli de uictoria contentio oriretur, ita conue-
nit, ut legati Parmenſium qui tum aderant, de hac re iudicium ferrent. Hi ducti per cadauera hoſtiũ
à militibus, conſpexerunt iaculis militum Catuli barbarorum corpora eſſe confoſſa. Dinoſcebãtur ex
inſculpto nomine Catuli tela. Verum famã & gloriam huius rei totam Mario propter primam uicto-
riam & nomen imperii tribuebant. Populus præſertim tertium Romæ inſtauratorem Mariũ appel-
bat, quòd non minori diſcrimine tunc Romam ſeruauiſſet, quàm Gallico bello. Itaq; læti omnes Ro-
mani cum filiis atq; uxoribus Mario & diis domi libabãt. Qui cũ Mario ambos triumphos uni offer-
rent, non tamen hoc Marius eſt obſecutus: ut enim in ſecundis rebus manſuetum ſe præberet, cũ Ca-
tulo triumphare inſtituit, tum propter milites, qui in hoc conſpirarãt, ut ſi Catulus honore excludere
tur, nec ipſi triumphum cõceſſurum. Quinquies itaq; Marius conſulatu functus eſt. Sextum ſic ut ne-
mo alius primus ambiuit, obſequiis populi beneuolentiam captaturus. Ad gratiam enim multitudi-
nis inclinabat, non ſolum præter ordinis dignitatiſq; magnitudinem, ſed præter animi etiam naturã
uideri facilis populariſq;, cum minime eſſet, uolens. Fuiſſe enim putant in repub. & in tumultu popu-
lari ob gloriæ cupiditatẽ timidiſſimum, & animum quem inuictum bello gerebat, in cõcionibus pro-
pter laudes & uituperationes quaſlibet etiam amittebat. quanquã fertur, cum mille homines Camer-
tes qui egregie in prælio pugnauerant, ciuitate donaſſet, & quidam id accuſaſſent quòd contra legem
uideretur reſpondiſſe, ob ſtrepitum armorũ auditurum ſe legem non eſſe. Sed uidetur tumultum &
clamorem concionis potius expauiſſe. In re militari propter uſum atq; rerum peritiam, autoritatem
ac potentiam habuit. In republica cum primis excidiſſet, fieri maximus, non optimus uir eſſe uolens
ad multitudinem confugit. Omnibus igitur optimatibus ſeſe opponens, præſertimq; Metellum cui
male

A male gratiam reddiderat,formidans,qui eo ingenio erat ut uirtute ſua contra multitudinis capta-
tores ſtaret,urbe uirum eiicere cogitabat. Quod ut conficeret,Glauciam & Saturninum homines auda
ciſſimos,qui multitudinis inopis atq; ſeditioſæ beneuolentiam conflauerant,familiares ſibi faciẽs,per
ipſos legem tulit,& turbam militum extollens,concionibus admiſcuit,& per ſeditionem Metellũ op
pugnauit. Sed ut à Rutilio ſcriptũ eſt,ueritatis ac probitatis alioqui ſpectato uiro,priuatim uero Ma-
rio infenſo:cum Marius ſextum cõſulatum peteret,per tribus argentũ ſpargens,atq; ſuffragia emẽs,
magiſtratu Metellum excluſit,Valerium autem Flaccum miniſtrum potius quàm collegam in conſu
latu habuit. Nemini eorum qui ante Marium conſulatum adierant, præterquam Valerio Coruino,
toties conſulatũ populus Romanus libere,nec ullo cuiquam in gratificandi ſtudio contulit. Ferũt au-
tem inter primum illius & ultimum cõſulatum quinq; & quadraginta annos interceſſiſſe. Marius ue
ro poſt primum eodem fortunæ impetu quinq; conſulatus peregit:& in poſtremo dum Saturnino ni-
mis ſtudet,qui Numium tribunatum petentem necauerat,permultam ſibi inuidiam conflauit. Satur
ninus deinde tribunus legem agrariam promulgauit,& ut ſenatus in illam iuraret, identidem tulit,
nempe ut iis quæ plebs decreuiſſet,ſtaret,nec quicquam reluctaretur. Marius hanc rogationis partẽ
in ſenatu ſimulanter accuſabat,& recipere ſe negabat,nec alium recepturũ quenquam credere qui ſa-
piat:niſi enim mala ſit,non fuiſſe per uim ſenatum adigẽdum,ultro bonis aſſentire ſolitum. Hæc ita
monebat,longe interim aliud ſtruens,inſidias enim Metello ineuitabiles parabat:uirtutem enim do-
lum eſſe ratus,& parum curans ſi quæ apud ſenatum diſſeruiſſet,poſt diffiteretur: Metellum autem
uirum conſtantem eſſe perſuaſum habens,& qui iuxta Pindarum,magnæ uirtutis principium eſſe ue-
ritatem putaret,in odium plebis implacabile hominem adducebat. Atque id quidem ſic accidit. Me
tello iuſiurandum detrectante,ſenatus dimiſſus eſt:poſt uero paucos dies Saturnino conuocante ſena
tum in concionem,cogenteq; illum ad iuſiurandum,Marius orationem habiturus,ſilentibus cunctis,
atque in illius ſententiam erectis,longum uale ſenatui dicens,qui fuerat uerbis huius confiſus,nõ tam
latum ſe collum habere inquit,ut rei tantæ aduerſetur,iuraturumq; ſe dixit,legiq; obſecuturũ,ſiqui-
dem ea eſſet lex. Hunc enim colorem tanquam impudentiæ prætextum appoſuit. Populus propte-
rea quòd iuraſſet lætus applauſit,atque collaudauit. Optimates ex eo quòd Marius fefellerat, nec in
ſententia ſteterat,graui mœrore atque odio afficiebantur. Itaque omnes plebem pertimeſcentes præ-
ter Metellum,ſtatim iuſiurandum præſtiterunt. Metellus, etſi orarent ſuppliciter amici ut iuraret,
nec ſeipſum ineuitabilibus malis opponeret,quæ Saturninus non iurantibus meditaretur, ſententia
dimoueri non potuit,nec ad iuſiurandum acceſſit,ſed ita perſtitit,paratus omnia potius moleſta fer-
B re,quàm in aliquam turpitudinem labi. Ex concione uero digreſſus,iis qui aderant,fœdum eſſe ſce-
lera perpetrare dicit,honeſte uero agere ſine periculo,omnibus commune:cum diſcrimine uero, hoc
proprie boni uiri officium eſſe. Saturninus cõſules per præcones Metello aqua igniq;,& domicilio in-
terdicere iuſſit:& aderat fex plebis tollere uirum parata. Metellus optimis uiris ad ſe concurrentibus,
non permiſit ſua cauſa ſeditionem exoriri,uerum optima ratione uſus,urbe egreſſus,inquit: Vel ego
in patriam reuocabor cum melius reſpublica habebit,& plebs reſipiet: uel ſi eodem modo habebit,
abeſſe præſtiterit. Metellus autem quanta apud omnes beneuolentia atque honore in diſceſſu fuerit,
& quam Rhodi cum philoſophantibus conſuetudinem habuerit,rectius in rebus ab eo geſtis dicetur.
Marius uero Saturninum pro iſto obſequio omnia iam audentem negligere coactus, nõ uidit facinus
committere ſe non tolerandum,dum ille cæde & armis palàm ad tyrannidem & reipublicæ euerſio
nem properabat. Optimates enim reuerentia,multitudinem autem beneficio afficiens,facinus tan-
dem prorſus illiberale & perfidum commiſit. Nam cum ad ipſum ſub noctem primores ueniſſent,
hortarenturq; contra Saturninum,clàm his porta alia Saturninum admiſit. Deinde apud utroſq; uẽ-
tris fluxum prætexens,nunc ad hos,nunc ad illum,per modum diſcurrens,eos in ſe mutuo cõcitauit.
Itaque ſenatorio ac militari ordine congregato,arma in forum ferri iuſſit,& illos in Capitolio ſiti fati
gatos in poteſtatem ſuam coẽgit:nam aquarum ductus deiecit. Illi de ſalute deſperantes Mariũ aduo-
cauerunt,& ei ſub publica fide ſe tradiderunt. Poſtquam nullo conſilio ſaluti illorum adeſſe potuit,
in forum profecti trucidantur. Hac re & optimatibus & populo inuiſus,cum Cenſorum creandorum
tempus inſtaret,& Marius cum magiſtratum petiturus eſſe crederetur,non comparuit,ſed multo in-
feriores legi paſſus eſt,ueritus ne repulſam pateretur:gloriabatur tamen nolle multorum inuidiá in-
currere ſe,aliorum moribus & uita cenſendis. Cum decretum eſſet de Metello ab exilio reuocando,
poſtquam omni conſilio & cura fruſtra repugnaſſet,tandem eam rem deſperans intermiſit. Cum po
pulus alacriter legem ſanciret,Marius ne Metellum in urbe uideret,adducta in medium cauſa,quòd
ad peragenda matri deorũ uota profecturus eſſet, quanquá aliam mentem peregrinationis haberet,
quam populum latere uolebat,in Cappadociá atque Galatiam traiecit. Bello enim aſſuetus, & togæ
paciq; minime idoneus,laudẽ quam hactenus bello quæſierat cũ perſpiceret ocio & quiete paulatim
imminui,primordia ac ſemina nouarũ rerũ quærebat. Sperabat enim regibus irritatis,& Mithridate

rege belli gloria cupido excitato, ſtatim contra ipſum ducem ſe futurum, & urbem nouis triumphis, C domum quoq; ſpoliis Ponticis atq; regiis gazis oppleturũ. Quapropter Mithridate proſequente ſummo cultu & honore Mariũ, nec geniculatus regi, nec loco cedens ſubmittens'ue ſe, Vel maius, inquit, ô rex, Romanis poſſe aſſueſcito, uel quod imperant abſque controuerſia exequere. Exterritus hac uoce Mithridates eſt, hactenus fama tantum, tunc uero etiam re Romanorum libertatem diſcens. Reuerſus Romam Marius, propè forum ædes exædificauit, ſiue, ut ipſe ferebat, quod ſui ſtudioſos atq; cultores longius ſe comitari ac moleſtia affici nollet, ſiue quòd putaret hanc occaſionem ſibi dari, ut à pluribus etiam aliis limina eius frequentarentur: ſed hæc fingebat: nam & aliorum gratia, & quòd ciuilem conſuetudinem odiſſet, uelut bellicum aliquod inſtrumentum, tempore pacis ab omnibus negligebatur. Et cæteros minus moleſte ferebat: Syllæ autem cum primis infenſus erat, quem primores ob inuidiam Marii euexerant. Fuerunt illi cum Mario inimicitiæ, primus ad rempublicam gradus. Nam poſtquam Bochus Numida in ſocietatem Romanorum adſcriptus, uictorias triumphales in Capitolio erexit, & apud has aureum Iugurtham Syllæ manibus ab ſe traditum conſtituit, ea res Mariũ in iram atque contentionem commouit, quòd Sylla eam ſibi gloriam arrogaret. Itaque ſtatuas deiicere parabat, Sylla contra. Hinc ſeditio quanta nũquam antea incumbebat, quam bellum ſociorũ ſubito aduerſus urbem exortum, continuit atq; repreſſit. Nam bellicoſiſſimæ Italiæ gentes cõtra Romanos inſurgebant, ac paulùlum abſuit quin imperium confudiſſent. Nam non modo armis & corporibus multũ ualebãt, uerumetiam per fortes & excellentes imperatores bellum gerebatur. Fuit hoc bellum uarietate calamitatum & fortunæ mirabile, in quo quãtum gloriæ & opum Sylla comparauit, tantũ Marius amiſit. Nam ignauia atq; inertia Marius in congreſſionibus, ac omnibus in rebus tardus uidebatur, ſiue quòd ſenectus calorẽ extinxiſſet, cum iam ſupra quintum & ſexageſimũ annum ætatis eſſet, ſiue quòd, ut ipſe ferebat, & neruis laborans, & officio corporis in rebus agendis minus uti ualens, militiam præter uires & robur obiret: tamen eo tempore magno prælio uictor ſex millia hoſtium trucidauit, nec ullam omnino hoſtibus occaſionẽ reliquit. Qui cum uallo munitus eſſet, & ludibrio habitus, prouocatusq;, nunquam à recto conſilio irritatus diſceſſit. Fertur quidam Publius Silon, qui uoce & uiribus multum inter hoſtes pollebat, ſic Marium prouocaſſe: Si magnus es imperator, ô Mari, deſcẽde ad cõſerendam manum: reſpondiſſe Marium, Tu quoq;, ô Silon, ſi magnus imperator es, inuitum me ad pugnam compelle. Rurſus cum hoſtes opportunitatẽ rei faciendæ Mario dediſſent, timẽtibus Romanis, poſtquam utrique ſeceſſerunt, conuocatis ad concionem militibus, Haud ſcio, inquit, commilitones, utrum hoſtes effœminatiores, an uos appellem, quòd neque illi terga ueſtra, neq; uos illorum habenas uidere ſuſtinuiſtis. D Tandem tãquam minus idoneus ad rem, propter corporis imbecillitatem militia ſe abdicauit. Poſtquã bella iam ſedata erant in Italia, & multi Mithridaticum bellũ per factioſos homines tribunos Romæ iterum ambirent, præter omnium expectationem Sulpitius tribunus plebis homo temerarius, Marium proconſulem contra Mithridatem declarauit. Populus in duas partes diſceſſit, partim Marium, partim Syllam ad principatum eligentes, Mariom ad thermas Baianas curandi corporis gratia, quod ſenectute & fluxibus (ut ipſe ferebat) confectum erat, proficiſci iubens. Nam ibi apud Miſenum magnificas ædes atq; effœminatiores quàm talis uiri dignitas, qui tot bella geſſiſſet, pateretur, habebat. Hãc Cornelia ſeptuaginta millibus ſeſtertium ſemis emiſſe fertur, paulo poſt L. Lucullus, quingentis millibus ac ducentis: ita repente ſumptus aucti, & tãtum ad luxum tam breui momento acceſſit. Itaque Marius nimis ambitioſe iuueniliterq; ſenectutem atq; corporis imbecillitatem amoliens, quotidie in campum deſcendebat, & corpus cum adoleſcentibus exercens, agilem ad arma ferenda, idoneum ad equitandum ſeſe efficere nitebatur, quanquã ſenilis moles non leuem, ſed grauem redderet. Quidam capti uoluptate exercitationum Marii, ad iſta ambitioſa certamina inſpicienda accedebant. Bonos uero hæc intuentes, eius ambitionis atque inſatiabilis cupiditatis miſerebat, quod cum ex paupertate diuitias, ex humilitate altitudinem conſecutus fuiſſet, terminum felicitatis non aſpiciebat, neq; in ocio rebus præſentibus fruebatur, ſed ita agebat, tanquam omnium indigens eſſet, cum Archelao & Ptolemæo Mithridatis ſatrapis dimicaturus, & in Cappadociã ac Euxinum pontum, ut triumphis & gloria ſenectutem extolleret, traiecturus. Equidem quas ille ad hæc excuſationes afferebat, ipſum delirantem oſtenderunt. Aiebat enim, ſe præſente uelle filium ad rem militarem exerceri. Hæ res hulcera ac latentem diu urbis morbum reſciderũt. Nam Marius aptiſſimum inſtrumentum, Sulpitii temeritatem, ad cõmunem pernitiem inuenit, qui inter alia cum admiraretur atq; imitaretur Saturninum, timiditatem ac tarditatem eius accuſabat: ipſe uero haud tardus ſexcentis equeſtribus uiris tanquam ſatellitibus, quos præſidia contra ſenatum eſſe dicebat, ſtipatus incedebat. Cum concionem uocaſſet egreſſus, armatus contra conſules ruit, quorum alterius ex foro fugientis captum filium iugulauit: Syllam autem fugientem, & ædes Marii ingreſſum, qui inſequebãtur currentes prætueriere. Sed ferunt eum per aliam portam à Mario tutum emiſſum, ad exercitum contendiſſe: At Sylla in Cõmentariis ſuis non ad Marium confugiſſe ſe ſcribit, uerum cum abducen-

dum ſe

A dum ſe coniectaret, quòd circundatus nudis gladiis à Sulpitio inuitus ſuffragiũ reddere coactus eſſet, dum ille ad Marium contendit, atque hinc ad forum redit (ſic enim putabatur) interea ſeſe expediuit. His actis Sulpitius uictor Mario prouinciam decreuit ſuffragiis. Cum Marius iam ad expeditionem accinctus eſſet, duosq; tribunos militum à Sylla exercitum accepturos legaſſet, Sylla cui erant triginta millia equitum, & non minus quàm quinque millia armatorum, exhortatis militibus & tribunis militum, trucidatisq; legatis Marii obuiam uenientibus, contra urbem copias duxit. Marius quoque ex amicis Syllæ multos necauit. Cum ob militiam libertate ſeruos donaſſet, tres duntaxat comparuere. Marius poſtquam paululum Syllæ irruenti obſtitit, eueſtigio ui ſuperatus fugam arripuit. Qui cum eo erant, ut primum urbe expulſus eſt Marius, ſparſi ſunt paſſim noctu, ipſe ad quoddam eius ſuburbanum Solonium euaſit. Filium uero ad loca Mutii ſoceri ſui, quæ non multum diſtabãt, neceſſaria ſumpturum miſit. Ipſe autem Hoſtiã ingreſſus, amico quodam Numerio ſibi nauem apparante, non expectato filio, ſed aſſumpto Granio eius priuigno, nauem conſcendit. Adoleſcens poſtquam ad uillam Mutii peruenit, parauitq; ea quæ ferenda ſibi erant, cum altero die abiturus eſſet, nõ omnino hoſtes latuit, ſed equites quidam ex hoſtibus coniectura quadam ducti, ad uillam Mutii properant. Hos cum ille, cui agrorum cura erat, proſpexiſſet, Marium in curru fabas portante celauit, & iunctis curru bobus, atque equitibus obuiam profectus, in urbem currum aduexit. Sic Marius domũ uxoris delatus, ſumptis quæ uolebat, noctu ad mare peruenit, & nauem ingreſſus in Libyam traiecit.

Appianus ſex legiones ſcribit Syllam habuiſſe.

Marius uero ſenior poſtquam ſecundo uento iuxta Italiam delatus eſt, Geminium quendam ex potentibus Tarracinæ, ſuum inimicum, pertimeſcens, nautas monuit, ut à Tarracinæ littoribus longius nauigarent. Illi pro uoluntate Marii agere uolebant: ſed cum uentus aliunde oboriretur, & iam ingẽs tempeſtas mari incumbere cœpiſſet, neque ſcapha undis agitata ſuſtineri poſſet, & ægre Marius grauiterq; propter agitationem haberet, uix iuxta Circeum applicare potuerunt. Sæuiente mari, relicta re frumentaria egreſſus Marius, nullo certo propoſito errabat, & ut fit in magna turbatione, ex præſenti ſtatu uelut peſſimo fugam ſemper meditari, & ſpem in ignota ponere. Poſtquam Mario ſociisq; terra hoſtilis, mare aduerſum, hominibus ocurrere periculoſum, non occurrere propter penuriã magis periculoſum erat, tandem quibuſdã paſtoribus obuiauere. Hi rogantibus, quòd copia dãdi deerat, nihil præbentes, cum Mariũ nouiſſent, monuere quãcelerrime fugam arriperet, nam paulo ante equites Marium quærentes diſcurrentesq; conſpexiſſe ſe ferebant. Cum omnium rerum penuria laboraret, & præſertim famem ſocii tolerare non poſſent, à uia diuertens in profundum nemus ſeſe proripuit, ingentiq; cum moleſtia ibi pernnoctauit. Poſtridie fatigatus fame, priuſquã occumberet omnia B experiri animo inſtituens, ad littora diſceſſit, hortabaturq; ſocios multis precibus, ne in ultima ſpe, ad quam ſeruari ſe antiquorum augurum reſponſo credebat, deſererent. Nam cum ualde adoleſcens eſſet, & in agris uerſaretur, nidum aquilæ ſeptem pullos habentem domum retulit. Parentes hoc magna cum admiratione intuentes, augures conſuluerunt. Illi reſponderunt, Marium clariſſimum uirũ futurum, maximum principatum atque imperium ſepties habiturum. Hæc planè Mario quidam ſic accidiſſe ferunt. Quidam uero, eos qui & tunc, & in altera fuga Mario de hac re fidem habuerũt, rem ualde fabuloſam ſcripſiſſe dicunt. Aquila enim geminos tantũmodo pullos parit, & Muſæũ de aquila ſcribentem dicentemq; tres pullos parere, duos autem excludere, unum uero alere, mentitũ aſſerunt.

Ariſtot. li. 6. de animalibus.

Marium in hac fuga atque extrema rerum difficultate multoties dixiſſe ferunt, non dubitare ſe quin ſeptimum conſulatum ſit conſecuturus. Cum iam uiginti ſtadiis à Minturno Italiæ oppido abeſſent, turmam equitum in ſe irruentem, & duas naues onerarias forte errantes proſpexere. Vnuſquiſq; igitur pro uiribus pedum corporiſq;, ad mare ſeſe coniecere. Qui iuxta Granium erant, altera nauiũ in inſulam Enariam appellatam, quæ in conſpectu erãt, traiecerunt. Ipſum uero Mariũ difficilemq; portatu, duo ſerui uix & difficulter per mare ferentes, in alteram nauem impoſuerunt. Cum iam equites inſtarent, iuberentq; nautas nauẽ ad littora appellere, uel eiecto Mario, quo uellent nauigare, Marius cum ſupplex multis lachrymis atq; precibus ad pedes nautarum ſe proieciſſet, principes nauis huc atq; illuc agitato conſilio, equitibus reſponderunt, ſe Marium in mare non immerſuros: ſed cum equites indignarentur, rurſus in aliam uerſi ſententiam, terræ propinquauerũt, & iuxta Liris fluminis oſtium paludoſum ancoras proiicientes, Mariũ hortabantur curandi corporis gratia egrederetur, expectaretq; auras & ſecunda flamina, ea affutura cum uentus à mari langueſceret, & paluſtria nebulam expirarẽt. Mario his uerbis perſuaſo, & ad terram in quodam ceſpite à nautis expoſito, longe aliter q̃ in animũ ſibi induxerat, accidit. Illi eueſtigio nauem repetentes, retractis ancoris fugã capeſſunt. Nam nec prodere Marium hoſtibus pulchrum eſſe, nec contra facile ſeruari poſſe uidebãt. Itaque cum deſertũ ſe ab omnibus uideret Marius, in littore diu mutus iacebat: ac uix tandẽ collectis uiribus, miſere per inuia profectus, poſtquam profundas paludes & foſſas aquarũ cœno oppletas peruaſit, ad tugurium ſenis cuiuſdam lacunas purgantis peruenit. Hunc poſtquam ad pedes eius ſupplex procubuit, orabat ut ſuæ ſalutis autor exiſteret: quòd ſi præſentem aduerſamq; fortunã euaderet, magna eius officii præ-

nia conſecuturum. Senex ſiue quòd antea Mariũ nouiſſet, ſiue quòd ipſo aſpectu ut præſtantẽ uirũ C
admiraretur, inquit, tugurii copiam ſibi facturum, & ſi idcirco erraret quo hoſtes fugeret, eum alio in
loco obſcuriore & minus cognito celaturum. Cum Marius rogaret ut id faceret, ductus à ſene in quã-
dam paludem, in loco concauo iuxta fluuium introiuit, & ſenex eum calamis atque aliis leuibus uir-
gultis texit, quibus grauari non poſſet. Paulo poſt Marius ſtrepitum atque tumultum è tugurio audi-
re cœpit. Nam cum ex Terracina à Genúnio multi ad eum inſequendum miſſi fuiſſent, quidam for-
te ſortuna hinc atq; illinc eò uenientes, ſenem clamoribus perterrebát, quòd hoſtem Romanorũ ſuſce-
piſſet atq; occultaſſet. Marius exiliens cum ſe nudaſſet, in paluſtrem atq; cœnoſam aquam ſeſe demit-
tens, deliteſcebat: uerum non latuit hoſtes: extractus hinc ab hoſtibus nudus & cœno oppletus ad Min-
turnẽſes abreptus eſt, & principibus urbis traditus. Nam per omnem urbem edictum ierat, ut publice
Marium inſequerentur, & captum necarent. Tamen de nece conſilia prius agitare principes uoluere,
& Marium in cuſtodiá Fanniæ, quam illius inimicã ob uetus quoddam odium arbitrabantur, tradide-
runt. Hæc Fannia uirum Tinnium habuerat, ac cum odia inter eos orta eſſent, dotem ampliſſimam
Fannia repoſcebat: contra maritus illam adulterii accuſabat. Marius ſextum tum agens conſulatú, iu-
dex in hac re præerat. Ergo ubi in iudicio Fanniam non ſatis quidem continentem fuiſſe animaduer-
tit, ſed quia talem eſſe Tinnius cum ſciret, uxorem duxerat, & conuixerat diu, utriq; indignatus, mari-
tum reſtituere dotem iuſſit: ipſam propter turpitudinem damnatam, uſura in ſemiobolos multauit.
Fannia uero neutiquá offenſæ mulieris animum tum retinebat, ſed ut Marium proſpexit, atq; ſuſce-
pit, conſolando diligenter eum curauit, tantú aberat ut uindictá cogitaret. Marius quoq; illam laudi-
bus proſequens, bono animo eſſe iuſſit, optimum ſeſe omen uidiſſe: hoc huiuſmodi fuit. Poſtquá Ma-
rius in domum Fanniæ adductus eſt, patentibus portis aſinus foris ad propinquũ fontem delatus, cur-
rebat, & Marium uelut admiratione quadam & gaudio intuens, conſtitit è regione primum, mox cla-
ra uoce emiſſa, lætitia iuxta Mariũ exultauit. Marius iſta animo coniectans, magis, inquit, mari quàm
terra à numine ſalutis ſigna ſibi portendi, cum aſinus aridum cibum negligeret, ab eo ad aquam diuer-
teret. Hæc cum ad Fanniam dixiſſet, interquieſcens oſtium iuſſit claudi. Poſtquam à principibus & à
ſenatu Minturnenſium de Mario conſilium agitatum eſt, tandem in hanc ſententiam ceſſere, ut con-
feſtim Marius necaretur. Ex ciuibus qui rem conficeret neminem habuere, ſed eques Gallicus genere,
uel Cimbrus (nam de utriſq; legimus) aſſumpto gladio Mariũ petit. Cubiculum ubi Marius ſeruaba-
tur ſub obſcurum erat. Hic fertur ingentem flammá ex oculis Marii apparuiſſe militi, magnamq; uo-
cem ex loco opaco auditam: Tu homo necare C. Marium audes? Barbarus repente proiecto in mediũ D
gladio, porta erumpit, exclamatq;, Non poſſum C. Marium morti tradere. Hac re omnes terror ingẽs
inuaſit: deinde ſeipſos accuſantes, quòd ingratũ iniquumq; conſilium contra eum cœpiſſent qui Italiã
ſeruarat, cui opem non ferre nefas eſſet, pœnitentia ac miſericordia in Marium ducti, Eat, inquiunt,
exul quò uelit, alibi fatum ſubiturus: nos uero uota faciemus, ne dii nobis iraſcantur, quòd Mariũ ege-
num ac pauperem urbe eiicimus. Hac mente collecti Minturnenſes ad Marium cõtendentes, eumq;
circunſtantes, unà ad mare proficiſcũtur. Cum alius aliud obſequi prompto animo curaret, omneſq;
properarent, temporis quiddam interceſſit. Lucus enim qui Marica dicitur (è quo ſiquid ſemel illatũ
ſit, referre quicquam fas non eſt: quod religioſæ incolæ obſeruabant) cœpto ad mare itineri obſtabat:
quòd ſi lucum circuirent, longius fuit cunctandum. In iſta deliberatione tantiſper hærebant, dum ſe-
nex quiſpiam nullũ inuium iter eſſe clamaret, per quod Marius ſaluaretur. Primus itaq; Marius, quæ
res portandæ ad nauem erant, ſubiens per eum locum euaſit. Hac promptitudine cõfeſtim omnibus
unà proficiſcentibus, & Belæo quodam nauim Mario exhibente, poſtea omnia hæc ut geſta fuerát, li-
teris mandauit, & in tẽplo tabulis inſcripta ſuſpendit. Hinc Marius ſecundo uento nauigans, forte ad
inſulam Enariam appulit: ubi cum Granium cæteroſq; amicos conueniſſet, unà in Libyam traiiciebát.
Sed aquæ penuria defatigati, Siciliam apud Ericinam coacti petere. Romanorũ quæſtor ea loca cuſto-
diens, paululum abfuit quin Marium cõprehenderet. Interfecit uero ex iis qui aquatũ conceſſerant
decem & ſex. Marius feſtinanter recedens, & pelagus legens, Meningamq; inſulam petens, hic primũ
de ſalute filii & Cethegi audiebat. Hinc abeuntes ad Iampſam Nomadum regem auxilia imploraturi
contendunt: cum quibus ubi paululum animi reſumpſit Marius, audere cœpit ex inſula Carthaginẽ
contendere. Sextilius homo Romanus in Libya prætorem tum agebat. Hic quáquá neq; officio, neq;
iniuria à Mario affectus eſſet, tamen miſericordia moueri, ut aliqua in parte auxilio eſſet, uidebatur.
Statim Mario cum paucis in Libyam diſceſſuro, lictor occurrens, atq; in conſpectu ſtans, Sextilius præ-
tor, inquit, o Mari, in Libyam uenire te prohibet. Si autem huic edicto non obtemperaueris, ſe decre-
tum ſenatus uindicaturum, & te pro hoſte Romanorum habiturũ. Hæc cum Marius accepiſſet, mœ-
rore animi uoce intercepta, cum lictorẽ torue intueretur, permultum temporis proloqui non potuit.
Cũ ille interrogaret, quid prætori renunciandũ eſſet, ab imo pectore ſuſpirás, Referas, inquit, C. Ma-
rium in ruinis Carthaginenſibus exulem ſedentẽ, abs te uiſum, haud male & urbis eius caſu, & fortu-
næ ſuæ

A næ ſuæ mutatione, uelut exemplo Sextilium admoniturus. Interea Iápſas Nomadum rex cum du-
bia conſilia animi agitaret, Marium minorem & ſocios honore afficiebat quidem: uolentes autem abi
re, in medium cauſa adducta, morá nectens non ſinebat. Nec obſcurum erat, hac mora exitium moli
ri. Verum hic accidit, quod ad ſalutem opportunum uidebatur. Nam Marii iunioris cum elegãti for
ma eſſet, una ex pellicibus indignum caſum lugebat. Hic luctus principium, occaſioq; amoris fuit: ac
primum quidem repellebat mulierem, ſed ut fugæ nullam aliam eſſe uiam animaduertit, & officia il
lius in ſe ſtudioſius, quàm illiberalem uoluptatem redimeret, eam benigne allocutus, & ab ipſa emiſ-
ſus unà cum amicis ad Marium ſeniorem fugam arripuit. Poſtquam autem conuenere, penes mare
congredientes, ſcorpionibus dimicantibus occurrunt. Hoc malum omen cum Marius eſſe duceret, re
pente nauem ingreſſi, ad inſulam Cercinam, quæ non multum à continente diſtat, traiecerunt. Mox
paululum progreſſi, equites qui à rege ad locum unde abſceſſerant, miſſi erant, adproperantes cerne-
bant. Hoc diſcrimen inter maxima Marius numerauit. Romæ fama diſſipata erat, Syllá in agro Boco
tio Mithridati bellum inferre. Conſules inter ſe agitantes ſeditionem, ad arma uenerunt: & Octauius
uictor euadens, Cinnam tyrannidem exercere conantem, urbe eiecit, & loco eius Cornelium Meru-
lam conſulem ſuffecit. Cinna autem per reliquá Italiá copias cogẽs, aduerſus illos arma ferebat. Hæc
cum Marius accepiſſet, e ueſtigio nauigandum putauit. Qui ſumptis quibuſdam equitibus Mauruſiis
ex Libya, necnon quibuſdá ex iis qui Italia ceſſerant, utriſq; nõ amplius mille exiſtentibus, ad Telamo
nium Tyrrhenum oppidum hinc egreſſus appulit: hic ſeruos libertate donauit. Colonis gloria Marii
excitis, & ad mare cõcurrentibus, perſuaſiſq; iunioribus, magná manum breui Marius collegit, & qua
draginta naues armauit. Cum animaduertiſſet Octauium uirum optimum, & æquis legibus impera
re uolentem, Cinnam uero ſuſpectum Syllæ, & arma cõtra inſtantem rempub. ferentem, huic cum
exercitu ſe ſocium adiungere animo inſtituit. Itaq; nunciauit cõſuli, pro uoluntate imperii eius omnia
facturum. Cinna cum eum ſuſciperet, ꝓconſulemq; appellaret, & faſces atq; alia magiſtratus inſignia,
mitteret, hæc ornamenta fortunæ ſuæ nõ conuenire Marius inquit. Vili nanq; ueſte, & prolixa barba
intonſiſq; capillis ſemper uſus fuerat ab eo die quo Roma effugit. Iam ſeptuageſimum annum agens
tardo ingreſſu accedebat, miſerabilem ſe oſtendere uolens: huic uero luctui & triſtitiæ, uultus terribile
illud Mario cõſuetum inerat, translucebatq; moeror, qui animum nõ humiliorem, ſed exhulceratum
ferumq; magis redditum mutatione rerum uidebatur. Poſtquam Cinnam ſalutauit & milites acceſ-
ſit, ſtatim ad negocia peragenda animum applicuit, & magnam rerum mutationem fecit. Primum
enim, præciſa nautis penſione, & mercatoribus prædando ſpoliatis, pretia rebus conſtituit ipſe. Dein-
de ad maritimas urbes nauigans, illas excidit: & tandem Hoſtia per proditioné occupata, res ciuium di
B ripuit, & plurimos necauit. Cum ponte flumen coniunxiſſet, cõmeatum hoſtibus qui per mare adue-
hebatur, præcidit. Deinde ad urbem contendens, non tantum imperitia atq; negligentia Octauii, quá-
tum inutili cura ſeruandarum legum, montem Ianiculum occupauit. Quin multis hortátibus ut ad li
bertatem ſeruos uocaret, quo leges diligentiſſime coleret: ſe patriá non daturum ſeruis reſpõdit, à qua
C. Marius arceret. Poſtquá uero Metellus eius Metelli filius qui à Mario expulſus in Libya milita-
bat, Romæ eſſet, & multo præſtantior imperator Octauio uideret, milites dimiſſo Octauio ad illum
cõtendunt, rogant imperium capeſſeret, & urbi ſaluté uendicaret. Longe enim peritum ducem atq;
præſtantiorem ad bellandum uincendumq; ſibi aſciſcere uolebant. Metello hoc moleſto animo feren
te, ac dicente ut ad conſulem cõcederent, ad hoſtes ceſſere. Metellus de repub. difidens, abeundi conſi
lium cepit. Octauium Chaldæi ac uates quidam ſuis perſuaſionibus Romæ detinuerunt, táquam ibi
manere & nuſquam diſcedere operæpretium eſſet. Hic uir cum inter alia Romanarum obſeruantiſ-
ſimus legum eſſet, & præſertim formam conſulatus circa mores patrios ac leges tanquam ad præſcri-
ptum ímobiliter cuſtodiret, imbecillitate quadam rempub. gubernauit, qui plurimum temporis per
præſtigiatores & uates potius quàm per uiros in republica & in re militari uerſatos, imperium admi
niſtrauit. Hunc priuſquam Marius aduentaret, à ſuggeſto deuulſum, uulneribus confoſſum præmiſ
ſi milites trucidauerunt. Fama eſt diagramma Chaldaicum in ſinu eius repertum fuiſſe. Hæc res mul
tú admirationis in ſe habuit, quòd ex duobus clariſſimis imperatoribus, Marius qui uaticinia non con
temnebat, ſecundas res habuerit, Octauius uero mortem obierit. Cum hoc modo reſpu. ſeſe haberet,
ſenatus frequens per legatos Cinnam & Marium orabat, uti ciuibus ueniam impartirent. Itaq; Cinna
tanquá conſul in ſella conſulari ſedens, atq; iura dicens, legatis humaniſſime reſponſa præbebat. Ma-
rius uero cum iuxta ſellam tacitus adſtaret, apparebat ſemper rigido ac retro eius aſpectu & facie, e ue-
ſtigio inaudita cæde urbem repleturus. Poſtq̃ ſurrexere, Cinna militibus ſeptus incedebat. Marius ue
ro cum apud portas ſtetiſſet, per indignationem ludens, exulem ſe eſſe inquit, & patria pro legibus ar
cerisſiquis opera ſua indigeret, opus eſſe legem ueterem, quæ ſe eieciſſet, noua lege antiquare, ut ſe ui
rum iuſtum liberá rediſſe in urbem oſtéderet. Populum in forum accerſiuit, & priuſquá tres aut qua-
tuor tribus ſuffragia miſiſſent, dimittés, ſimulationé illam atq; fucatá de exilio orationé miſſam fecit:

cum ſatellitibus,quos ex præmiſſis ſeruis Bardæis delegerat,deſcēdit.Hi quidem aut iubente Mario, C
aut inuente,multorum ſtrage manus ſuas inquinauere. Tandem Acharium uirum ſenatoriū atq; mi
litarē occurrentem Mario,& nō ſalutatum,coràm gladiis cōfecerunt. Signum enim dederat,uti om-
nes quibus ſalutatus nō reſpondiſſet,reſalutaretq;,necarent. Quare amici mœſtitia ſimul & horrore
animo agitabant,quoties hoīes ſalutādi cauſa acceſſiſſent. Multis interfectis,iam Cina quidē ſatiatus
plenusq; cædibus erat,Marius autem animum in dies magis efferatum habens,cædemq; ſitiens,om-
nia ſuſpecta ſcrutabat. Itaq; omnes uiæ,uniuerſa urbs,inſequentum,& uenantum,fugientum,latitan
tumq; plena erat:confundebat hoſpitalitatis & amicitiæ fides,nihil amplius q̄ cætera fortunæ habēs,
paucíq; fuere,qui ad ſe fugientes non ꝓderent amicos. Itaq; admiratione ac laude digni fuere Cornu
ti cuiuſdā ſerui,qui cum in ædibus herum ſuum occuluiſſent,cadauer quoddam ex multitudine cæ-
ſorum ſurreptum collo ſuſpendentes,atq; aureum annulum apponentes,illū ſatellitibus Marii oſten
derunt,cadauereq; ornato quaſi herum ſepelierunt,nec quiſquā animaduertit. Cornutus à ſeruis in
Galliā delatus eſt. M. Antonius orator in optimum amicum inciderat,ſed inuidit fortuna. Nam uir
quidā & pauper & popularis,cum læto uultu uirum Romanorum primum Antoniū ſuſcepiſſet, ad
uicinum cauponem emendi uini gratia ſeruum miſit. Cum ſeruus uinum diligentius deguſtaret,ſua
uiusq; rogaret,caupo quæſiuit,quid eſſet cur nouum cōmuneq; uinumq; faſtidiret. Ille cum incōſul-
to ac ſimpliciter,tanq̄ ad familiarem & ad amicum hoīem loquere,herum apud ſe M. Antoniū Ma
rii gladios fugientē ac latentē habere dixit:caupo impius ac nefarius,ut abiit ſeruus,ad Marium cœnā-
tem e ueſtigio cōtendens,M. Antonium ei ſe traditurum pollicet. Marius poſtq̄ hæc accepit,fertur ue
hementer exclamaſſe,& manibus ꝓpter lætitiam plauſum feciſſe,paululumq; abfuiſſe,quin ipſe exur
gens ad locum ubi erat Antonius cōcederet. Amicis ne pergeret eum arcentibus,cum militibus An-
nium mittit,ut ſtatim Antonii caput referret. Vt igit ad locum uentum eſt,ad portas ſubſiſtens An-
nius,milites per ſcalas thalamum irrumpere iubet. Illi ut coràm Antonio ſteterunt,alter alterum ad
cædem prouocabat. Antonius orare incipiens,adeo ſuauis ac dulcis & iucunda erat eius oratio ad mi-
lites,ut necem tantiſper deſiſteret. Nemo enim ex militibus Antonium tangere, aut torue aſpicere
audebat,ſed defixo in terram uultu,omnes collachrymabant. Sic cum imoratio redeundi à militibus
facta eſſet,Annius aſcendens,Antonium orantem,milites uero deterritos atque ab eo perſuaſos of-
fendit. Itaque conuicio acriter illos inſequens,atque irruens ipſe Antonii caput detruncauit. Catulus
Luctatius,qui Marii collega fuerat,& de Cimbris cum eo triumphum egerat,poſtquam Marium pro
ſe rogantibus reſpondiſſe comperit,mori oportere,incluſus domi accenſis carbonibus ſe ſuffocauit. B
Truncatis corporibus in uiam proiectis calcatiſq;,homines non miſericordia,ſed horrore atque tremo
re ipſo aſpectu omnes afficiebantur. Sed quod magno præcipue dolore populum excruciabat, erat D
Bardæorum petulantia. Nam poſtquam dominos iugulauerant,in exercenda Venere pueris pro mu
lieribus utebantur,& matronis uim adferebant. Qui omnia diripientes, & rapina & cæde pertur-
bantes,inhiberi non poterant, quouſq; à militibus Cinnæ & Sertorii in caſtris dormientes impetu fa
cto,ad unum omnes necati ſunt. Interea tāquam omnibus commutatis,undiq; fama orta eſt, Syllam
bello Mithridatico confecto & prouinciis occupatis,cum magna manu Romam contendere. Hic ru-
mor effecit,ut ferrum à cæde nefanda paululum arceretur,quòd bellum in ſe Romani ingens conuer
ti arbitrarentur. Itaq; Marius ſeptimo conſul deſignatus eſt:& cum Cal. Ianuariis,quæ principia ſunt
anni,magiſtratum iniſſet,Sextum Lucinum quendam præcipitem dedit,quòd ipſi & urbi ad futuras
calamitates magnum portentum eſſe putabatur. Ipſe autem Marius iam laboribus corporis & animi
ſolicitudine tanquam exhauſtus ſubactuſq;,ac ad tanta munimina noui belli nouorumq; certaminū
perterritus,quòd multa pericula expertus fuerat,hac in re animi ferociam amiſit,facile intelligens nō
cum Octauio aut Merula,inſtabilis ac ſeditioſæ turbæ ducibus,rem ſibi futuram,ſed cum Sylla, qui
ipſum ante expulerat patria,nunc autem Mithridatem ad Euxinum pontum fugere compulerat,Ro
mam repetente. Huiuſmodi mentis agitationibus uexatus Marius,cum ante oculos longos errores,
exiliaq; ac pericula maris & terræ adduceret,in uarias dubiaſq; partes diſtrahebatur;& nocturnis tur-
bulentiſq; inſomniis terrebatur. Videbatur enim quendam continuo audire dicentem, Nec tutus ſu-
beas abſente cubile leone. Sed maxime uigilias pertimeſcens,intempeſtis potationibus atq; ebrietati-
bus præter ætatis dignitatem indulgebat,per ſomnum animi cogitationes uitaturus. Tandē cum qui
dam renunciaret ea quæ apud mare gerebantur,nouis timoribus perculſus,partim futura timēs,par-
tim tanquam præſentium pondere oppreſſus,leui cauſa accedente,ut Poſidonius ſcribit,in morbum
laterum incidit. Et cum iā in malam ualetudinem incidiſſet,ſecum diſſerebat de rebus ab ſe geſtis. C.
autem Piſo uir hiſtoricus memoriæ literarum tradidit,Marium poſt cœnā cum amicis deambulan-
tem in ſermonem de rebus ab ſe geſtis ueniſſe,& à primordiis incipientem,ſæpiuſq; de utraq; fortu-
na diſputantem dixiſſe, Non ſanæ mentis hominem eſſe,qui fortunæ ſeſe cōmitteret. Poſt hæc appel
Marii obitus latis læto uultu qui aderāt,cū per ſeptē dies decubuiſſet,diem ſuū obiit. Quidā ferunt eius ambitio-
nem

A nem in eo morbo omnino detectam, in abſurdā dementiam abiiſſe. Putabat enim ſe in bello Mithridatico ĩperatorem eſſe. Deinde quēadmodum in ipſis prælijs ſolebat, uarios geſtus motuſq́; ingẽti clamore & aſſiduo plauſu reddebat, adeo ingens earū rerū cupiditas ex ambitione & inuidia hominē ceperat. Quocirca ſeptuagita annos natus, primus mortaliū, qui ſeptimum cõſulatum attigiſſet, domo & opibus collectis, quæ multis regibus ſuffeciſſent, fortunā ſuā crudelem appellabat, quo'd priuſq̃ cõſilia ac deſideria ſua peregiſſet, mortẽ obiret. Plato quidem cum mortis tempus iſtaret, ſuo genio atq; fortunæ gratias egit: primum, quo'd homo & nõ beſtia: ſecundo, quo'd Græcus & non barbarus natus eſſet: tertio, quod in Socratis tẽpora icidiſſet. Ferunt Tarſenſem Antipatrum cum ſub mortem in ſermonem ueniret de iis quæ ꝓſpere ſibi ſucceſſerāt, haud oblitum fuiſſe nauigationis, quā domo Athenas habuerat, ut qui omnia bonæ fortunæ dona cum gratia accipienda ducens, memoria uſq; ad uitæ finem tenuiſſet, qua nullum theſaurū hominibus natura meliorem ĩpartiuit. Eorum uero qui ĩmemores & ignaui ſunt, ſemper res geſtæ unà cum tempore effluunt. Quapropter nihil retinentes, bonorū uacui, ſpei autem pleni, præſentibus rebus neglectis, ad futura oculos intendunt: nam quod promittit fortuna, prohibere poteſt: quod dedit, ut nõ dederit, efficere non poteſt. Sed tamen hoc quod fortuna prius dedit, tanq̃ alienum abiicientes, illud ipſum incertum ſomniant, atq; hoc recte illis accidit. Nam priuſquam diſciplinā atq; ſapientiæ ſtudia, ad firmanda tutandaq́; bona externa uelut fundamenta petunt, hæc bona fortunæ cumulant, cõmodaq́; ex illis ſuſcipientes, explere inſatiabilem animi cupiditatem nõ poſſunt. Mortem igit' obiit Marius ſeptimo & decimo ſeptimi cõſulatus die, quæ ſtatim Romam magno gaudio atq; exultatione affecit, quod graui tyrānide liberata fuiſſet. Sed tantum crudelitatis Marius iunior ſenioris Marii filius oſtendit, primores atq; optimates trucidādo, ut intra paucos dies reuiuiſcentem ſenis tyrannidem Romani ſentirent. Qui cum audacia inſignis eſſet, & pericula intrepide adiret, principio filius Martis uocitabatur: mox ex rebus geſtis deprehenſus, filius Veneris nuncupabatur. Tandem cum in Præneſtina urbe à Sylla obſideretur, extrema omnia tentās ut euaderet, cum nullo modo effugere poſſet, ſeipſum necauit.

Plato iamiam moriturus e tribus rebus fortunæ gratias egit.

EVMENIS VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

B EVMENI Cardiano patrem fuiſſe Duris hiſtoricus ſcriptum reliquit, qui in Cherroneſo propter rei familiaris anguſtias ex uehiculis uictum quæritaret: Eumenem tamen in literarum ſtudiis ac palæſtra liberaliter eruditum. Is cum puer eſſet, eò Philippum aduentaſſe: qui dum per ocium, puerorum & adoleſcentum Cardianorum luctas & certamina ſpectaret, inter illos ſtrenue obuerſatum Eumenē, eius prudentia & fortitudine delectatum Philippum, illum ſibi deſumpſiſſe. Verumenimuero longe probabiliora dicere uidentur, qui Eumenem hoſpitii & amicitiæ paternæ cauſa à Philippo ad altiora prouectum perhibent. Mortuo Philippo, cum inter æquales Alexandri nemini prudentia aut fide ſecundus haberetur, Archigrammateus, id eſt ſcribarum princeps, uocabatur. Ex iis qui Alexandro amicitia & conſuetudine iunctiſſimi eſſent, adeo ampliores conſecutus eſt honores, ut in expeditione Indiæ magnis cum copiis per ſe imperator emitteretur, & Perdicæ præfecturam acciperet, cum & in Ephæſtionis uita functi locum Perdicas ſucceſſiſſet. Quocirca Macedones regis præfectum ſtipatoribus Neoptolemum deriſioni habebant, quo'd extincto Alexandro dictitarent, illum quidem clypeo atq; haſta, Eumenem uero ſtylo ac tabellis ſequi ſolere. Siquidem Eumenem cū aliis honeſtiſſimis rebus, tum uero ea dignitate affectum, ut neceſſitudine matrimonii ſibi deuinctum faceret. Cum enim Alexander primus in Aſia mulierem Barſinem Artabazi filiam cognouiſſet, ex qua filium Herculem ſuſceperat, huiuſce ſorores, alterā quidem Apamiam Ptolemæo, alterā Barſinē Eumeni tradiderat, quo tempore etiam reliquas æqualibus ſuis Perſicas uirgines in coniugium diſpartiens collocabat. Verum interea Alexandro plerunq; aduerſatus, Ephæſtionis gratia magnum ſæpe periculum adiit. Principio cum Ephæſtion quandam Euio tibicini domum tribuiſſet, quam ante Eumenis ſerui occupauerant, indignabundus Eumenes ad Alexandrum unà cum mœrore ueniens uociferari cœpit, quo'd abiectis è manibus armis, tibia canere quàm tragice quid agere præſtaret. Id autē moleſte ferens Alexander, Ephæſtionem conuiciis inſectatus eſt. Cæterum mutata ſtatim ſententia, grauiter ſuccenſuit Eumeni, quo'd propter contumeliam qua erat affectus, magis q̃ libertatem loquendi, eo ſermone uſus eſſet. Deinde Nearchum ad exterius mare cum claſſe dimittens, ab amicis pecuniam conquirebat. Erat enim per id tempus inanis regia. Eumenes igit' trecenta petitus talēta, cē-

tena duntaxat exhibuit, tenuiterq́;, & magno cum labore ſuis ex diſpenſatoribus eam ſummam cor- C
raſiſſe affirmauit. Cæterum Alexander ea neq; īprobans, neq; ſuſcipiens, ſeruis ut occultos ignes taber
naculis eius ſubiicerent, edixit. Volebat enim ut cum ex incendio exportaretur argentum, homo fal-
lax deprehenderetur in crimine: prius tamen q̃ afferre opem ualerent, exuſtum eſt tabernaculum.
Quæ res Alexandro pœnitendi cauſam attulit, eius cōſumptis igni codicibus. Quod autem auri & ar
genti ex flamma in unum conflari, poſtea in unum compertum eſt, mille talentûm ſummam exceſ-
ſit, ex quibus ne minimam quidem partem accepit. Cæterum datis ad cunctos prætores & prouincia
rum præſides literis, ut incenſorum exemplaria librorum ad ſe mitterētur, effecit, quæ omnia iuſſus
accepit Eumenes. Rurſus inter ſe & Ephæſtionem orta de munere quodam contentione, cum mul-
ta male audiſſet, multaq; male dixiſſet, eo quidem tēpore nihil à rege minus accepit. Paulo uero poſt,
ut primum Ephæſtion exceſſit è uita, rex dolore uehementer afflictus, cum omnes uiuenti inuidos, ac
mortuo inſultātes grauiſſimis & aſperrimis uerbis īſectabaſ, tum uero maximas in Eumenē ſuſpicio
nes agitabat, illa ſæpenumero conuicia & diſceptationes obiectans. At ille callidus, & ad perſuadendū
idoneus, ut unde perniciem ſenſerat inde ſalutem cōpararet, nouam aggreſſus eſt rationem. Ad eam
enim gratiam & honores confugit, quos in Ephæſtionem Alexander factitabat. Eius nanq; generis de-
cora excogitabat, quæ defunctum honeſtare poſſe uidebantur, plurimas ad inſtruendum ſepulchrum
effuſiſſime, ac promptiſſimo ſanè animo pecunias impertiens. Poſt Alexandri mortem, orta inter mi-
lites & æquales eius ſeditione, iis quidem Eumenes conſilium ac ſententiam impertiebat, cum tamē
oratione cōmunis & priuatus eſſet. Haud enim ſibi, homini ſanè peregrino, cōuenire putabat, de Ma
cedonum cōtrouerſiis anxius curioſiusq; inquirere. Reliquis ſubinde ex Babylonis inſtructis æquali-
bus, ipſe relictus in urbe, plurimos peditum leniit, & ad res cōponendas mitiores reddidit. Poſtea ue-
ro q̃ duces in mutuā deuincti cōcordiam priſtinos depoſuere tumultus, & prouincias imperiaq; diui-
Iuſti.lib 13. ſerunt, Eumenes Cappadociam, Paphlagoniā, & ſubiectam mari Pontico regionem uſq; Trapezuntē
ſuſcepit, quæ nec dum Macedonico ſuberat imperio. Eam enim Ariarathes rex habebat. Itaq; decre-
tum eſt, ut Leonatus & Antigonus manu magna deductum Eumenē illius præfectum regionis decla
rarent. Cæterum Antigonus iam elatus, & omnia per contemptum habens, Perdicæ ſcripta neglexit.
Leonatus uero Eumenis gratia expeditionē ſuſcepta, ex ſuperioribus locis deſcendit in Phrygiam. In-
terea Hecatæus Cardianorum tyrannus Leonato cōgreſſus orabat, ut Antipatro & Macedonibus ad
Lamiā obſeſſis opem afferret. Quare ad traiiciendum permotus, ſecum etiam inuitabat Eumenem,
quem per id tempus cōciliabat Hecatæo. Erat enim inter eos ſimultas, quam in patria propter urba- D
nas cōtentiones cōtraxerant. Nā multoties Eumenes Hecatæum, quòd remp. per iniquum occupaue
rat dominatum, palàm accuſarat, Alexandrumq́; ad reſtituendam Cardianis libertatem prouocaue-
rat. Quapropter tunc Eumene illam aduerſus Græcos expeditionem recuſante, præſertim cum ſeſe
Antipatrum reformidare diceret, ne dudum illi inimicus, & nunc morem gerens Hecatæo, ipſum ne
caret, Leonatus ei fidem habens, ſuum cōſilium haud aperuit, uerbis quidem ſeſe opem afferre dicti-
tans. Macedoniæ principatum ſtatim ut traieciſſet, uendicare cōſtituerat. Subinde nonnullas Cleopa-
træ (ea autem Alexandri Magni ſoror erat) commonſtrat epiſtolas, quibus futura uxor eum palàm ac
cerſebat. Verum Eumenes ſeu Antipatrum pertimeſceret, ſeu Leonatum inſanum ac incerto uehe-
mentiorīq; refertum animo cognoſceret, ſuis acceptis militibus nocte diſceſſit. Habebat enim trecē-
tos equites: ex his autem quos à pueritia inſtruxerat Alexander, ducentos armatos: in argenti uero
rationem talentûm quinq; millia. Hoc pacto fuga ſeſe ad Perdicam ſubtrahens, ac Leonati cōſilia de-
tegens ſtatim apud illum ampliſſimus factus eſt, & in principandi ſocietatem aſcitus. Haud lōge poſt
cum militaribus copiis in Cappadociam & præſente & exercitum ductāte Perdica deductus eſt. Tum
capto Ariarathe rege, & regione in poteſtatem redacta, Eumenes præfectus deſignatur. Dehinc urbes
amicis cōmendat, cuſtodes imponit, quiq; iuri dicendo & rebus adminiſtrandis præeſſent, ex ſenten-
tia reliquit. Cum interim Perdicas omnem rerum earum curam abiiceret, eo exercitum ducente unà
profectus eſt Eumenes, omni illum indulgentiæ cultu proſequens, cum nulla ex parte cæteris poſte-
riorem regibus ſe eſſe cuperet. Cæterum Perdicas cum ea quæ inſtituerat per ſeipſum tranſigere poſ-
ſe confideret, quæ autem reliquerat, impigrum ac fidelem conſeruatorem poſtulare cenſeret, ex Cili-
cia remiſit Eumenem, uerbo quidem ut ſuam ad præfecturam reuerteretur, re autem uera ut per-
turbatam à Neoptolemo & ſibi finitimā Armeniam pacatam præberet. Hunc autem quanquam in-
ſolentia quadam & inani tumeſcentem animo, ſuauiſſimis tamen uerbis & morū facilitate retinere tē
tabat Eumenes. Cumq; phalangem Macedonicam elato ſpiritu ac ferocem inueniſſet, ut equeſtri ro-
bore quaſi firmamento inſtructiorem redderet, potentiſſimos incolarum equites tributorum uacatio
ne ac immunitate donauit, tum ſuis quos fide ſpectatos habebat, equos emptos impertiit, eorum qui-
dem animos honoribus ac donis incitans, corpora uero nunc in mouendo, nunc exercendo, ad perferē
dos labores impigra efficiens, adeo ut tum ſtupore, tū audacia Macedones afficerent, cum trecentorū
& ſex

A & ſex millium equitum circa Eumenem numerum breui conſpicerent. Poſteaquam Antipater & Craterus Græcia potiti, Perdicæ regnum uaſtaturi in Aſiam traiecerunt. Cum irruptionem in Cappadociam facturi nunciarentur, Perdicas expeditionem in Ptolemæum, cui Ægyptus ſorte euenerat, agẽs, Eumenem omnium quæ in Armenia, quæq; in Cappadocia fuerant copiarum ducem & imperatorem creauit. Hiſce de rebus literas edidit, quibus Alcetam fratrem ac Neoptolemum Eumeni parere, Eumenem autem rebus pro arbitrio uti iubebat. Alcetas itaq; ſeſe arma ſumpturum haud diſſimulanter negauit. Eos enim Macedones, qui ſecum militarent, cum Antipatro dimicare uereri, Craterum autem propter charitatem etiam ſuſcipere paratiſſimos. At uero Neoptolemus proditionem quam ne occultare quidem potuit, in Eumenem ordiebatur. Vocatus quoque non ſolum non audiuit, ſed etiam aduerſos inſtruxit milites. Hic primum Eumenes ſui apparatus & prouidentiæ fructũ collegit. Siquidem uicto eius peditatu, per equites Neoptolemum uertit in fugam, omnes eius ſarcinas corripiens: tum ad inſectandum profuſæ phalangi cum totis adequitaſſet uiribus, uictos poſitis armis iurare coegit cum eo ſe militaturos. Neoptolemus igitur paucis ex fuga collectis, ſe ad Craterum & Antipatrum recepit. A quibus ad Eumenem miſſi legati, ut ſe cum illis coniungeret, prouocabant. Frueretur quidem quos ex præfecturis percipiebat fructibus, militias ab eis atque agros habiturus, Antipatro amico pro hoſte futuro accederet, nec Crateri familiaritatem in inimicitiam conuerteret. Quibus auditis Eumenes, Minime fieri poteſt, inquit, ut nouam in præſentiarum cum Antipatro cree tis amicitiam, cum quo ueteres inimicitias gero, quando illum amicis tanquam hoſtibus uti uideo, ſeq; ut Perdicæ Craterum conciliet, & ad æqua omnia atq; iuſtiſſima coniungat paratum: ei prætereaqui pro dominantis auaritia ulla ſit oppreſſus iniuria, quoad ſpiritus ſuos regat artus, futurum auxilio, corpusq; ac uitam potius poſiturum eſſe, quàm fidem. His attente acceptis, Antipater de rerum ſumma conſilium agitabat. Neoptolemus ad eos confugiens, de prælio certiores facit, & cum utrunq;, tum uero Craterum ut auxilium ſibi ferat, orat. Eum nanq; tam magno Macedonibus eſſe deſiderio, ut modo pileum eius ſpectent, & uocem exaudiant, ad eum non mediocri uẽturos impetu. Sanè enim grande Crateri nomẽ erat, & in eum poſt Alexãdri mortem multitudinis animi mira charitate inclinabantur. Tenebat ſiquidem memoria, eum quamplures in Alexandrum inimicitias pro eorum ſalute ſuſcepiſſe. Cumq; procliuius ad Perſicos ritus deferretur, obſtitiſſe, ac ciuibus ſuis quos per mollitiem & inſolentiam contumelioſe tractatos cernebat, præſidio fuiſſe. Quocirca miſſo tunc in Ciliciam Antipatro, Craterus cum magna copiarum parte, & Neoptolemo, contra Eumenem profectus eſt, ratus inſectaturum, & neminem expectantem, ac ex recenti uictoria inter pocula cum diſſi-
B patis obuerſatũ ſeſe facturum incurſum. Qua quidem in re quòd Eumenes illius p̃ſenſerit impetum, ocyusq; ſeſe inſtructum p̃ſtiterit, uti intenti & uigilantis imperatoris, ita ſummi ſanè acuminis indiciũ quis facere poſſit. Cæterum etiam quæ ſibi aduerſa erãt, hoſtibus eorum occultaſſe, & eam cõmilitonibus ſuis opinionẽ incuſſiſſe, ut ſe cum Cratero prælium inituros eſſe neſcirent, hoc ipſum peculiare ĩperatoris officium fuiſſe dixerim. Rumorẽ itaq; diſſeminat, Neoptolemum ac † Tigrẽ cum Paphlagonum & Cappadocum equitatu rurſus aduentare. *† τίγρις.* Cum caſtra noctu mouere iſtituiſſet, in ſomnis noua quædã occurrit imago. Videre nanq; uidebat geminos Alexãdros inter ſe ad dimicandum inſtructos: cum uni uterq; phalãgi præeſſet, alteri deinde Mineruã, alteri Cererẽ ſubſidio aduẽtaſſe. Acri cõmiſſo p̃lio, ſuperatos quibus ſocia Minerua fuerat. Tum uictori Cererẽ ſpiceam itexuiſſe coronã. Ex re igiť ipſa ſomnium cõiectans, ad ſe ꝑtinere iterpretatus, ſe quidem pro fertiliſſimis agris, & magnã per id tempus & bonam in ſpiceis uaginis frugem habentibus dimicare: omnes enim ſeminati erant, & paſſim ſpecioſam ubertim pubeſcentium camporum faciem ipſa pax præbebat. Ad id autem confirmatior factus eſt, ubi aduerſariis ſignum belli Mineruã & Alexandrum eſſe certior eſt factus. Quãobrem ſuis Cererem & Alexandrum belli ſignum exhibens, omnes ſpicarum ſertis illigatos arma ſpicis iubet inuoluere. Multoties impulſus eſt, ut ſuis ducibus & præfectis militaribus aperiret, quibus cum bellandum eſſet, ne ſolus tantæ neceſſitatis arcanum celatum comprimeret, conſilio tamen perſtare & menti periculum credere ſatius uiſum eſt. In Craterum neminem quidem Macedonum, ſed mercenarios equites mille ac uigintiquatuor è regione locat, quibus Artabazi filius Pharnabazus, & Phoenix Tenedius præerant: quos ut primum hoſtes in conſpectum ueniſſent, incitatis ferri curſibus iubet, atq; nullis editis uocibus, non regrediendi ſpatio dato, non miſſo ſuſcepto'ue præcone, manum derepente conferre: ualde enim pertimuerat, ne Macedones cognito Cratero ad eum transfugerent. Ipſe ex equitum robore trecentis in agmine iſtructis adequitat, in cornu dextro Neoptolemum inuaſurus. Vbi autem medio ſuperatos tumulo proſpectum ſui hoſtibus præbuit, citatum uehementiſſime faciunt impetum. *Pugna inter Eumenem & Neoptolemũ.* Ea res magnum Cratero ſtuporem icuſſit, qui multa in Neoptolemum acerbe & cõtumelioſe iuectus, quòd ab eo die de Macedonum defectione fraudatus eſſet, ſuos ad capeſſendũ fortiter pugnã adhortatus icurrit. Primus igreſſibus & quidem grauiſſimis cũ poſt fractas haſtas ſtrictis decertare gladiis cœpiſſent, Craterus haud ſanè dedecori fuit Alexãdro. At uero

proſtratis plurimis,multoties etiam uerſis in fugã aduerſariis,cum ex Thrace quodam ex tranſuerſo C
adequitante conſauciaretur,ex equo delapſus eſt. Quod cum cæteros trãſcurrentes latuiſſet, Gorgias
dux Eumenianus agnouit. Is ab equo deſcendens,corpori iam male ſe habenti,& per acerbos dolores
pereunti,cuſtodem ſe conſtituit. Dum hæc aguntur,Neoptolemus & Eumenes mutuis inter ſe odiis

Eumenis & Neoptolemi pugna ſingularis.

& diutina flagrantes ira cõgrediuntur:duobus quidem cõcurſibus cum ſe minus cõſpectaſſent,tertio
cogniti nudis enſibus ſublato clamore ſtatim equos in ſe cõcitant: quibus more triremium in ſumma
colliſis,manibus ſe mutuis lora omittentes captant,caſſides detrahunt,thoraces ex humeris diſcerpũt.
Sic igitur in mutuos laniatus intenti,ſubterfugientibus equis ad terrã corruunt. Ibi diu multumq́; lu-
ctantes,Eumenes exurgenti prius Neoptolemo ſub genu uulnus inflixit:quo debilitatus, alteri inni-
xus totis ſe uiribus in arduum & erectum tollens,Eumenem petit:ictus tamen haud lætiferos incu-
tiens,accepta in ceruice plaga,protenſus concidit. Eumenes ueruſtis odiis & iracundia probris carpere,
& arma ei detrahere:uerum ille gladium adhuc tenens ſenſim ſub thorace Eumenem in inguine con-
ſauciat. Vulnus non ſanè ꝓfundum ex imbecillitate terroris plus habuit,q̃ detrimenti. Raptis dehinc
ex interfecto ſpoliis,ꝓpter crurum & lacertorũ uulnera ſe grauiter habebat. Reiectus tamen in equũ,
perſtantibus adhuc in unum hoſtibus,alterum inſectatus eſt cornu . Cæterum audita Craterì morte,
celer aduolans,ubi ſpirantem adhuc intelligẽtemq́; cõſpexit,deſcendit,& multis lachrymis iniecta de-
xtra,multa inuectus in Neoptolemũ,& ſuam uehementer ſortem,& ꝓpriam miſeratus eſt neceſſita-
tem,per quam eò deductus eſſet,ut uel tam fœda homini per amicitiam cõſuetudinemq́; cõiuncto in
fligeret,uel ab eo pateref. Eumenes hoc prælio decem fermè poſt alterum diebus uictor,magnam ex
eo ſibi gloriam & amplitudinem cõparauit,quòd nõnulla per ſapientiam,quædam per fortitudinem
cõfeciſſet. Plurimã etiã penes hoſtes & ſocios inuidiam & odium planè cõtraxerat,quòd uir peregrinus
atq; aduena,armis & manibus Macedonũ primarium ex eis & ſplendore p̃ſtantiſſimum cõfodiſſet:q̃
ſi prius de Crateri cæde ad Perdicã peruenisſet,nemo illum inter Macedones potentia ſuperaſſet. Bi-
duo autem poſtq̃ Perdicas per ſeditionẽ in Aegypto eſſet obtruncatus,huius p̃lii rumor in caſtra de-
latus eſt. Quocirca indignati ſtatim Macedones,Eumenẽ mortis reum faciunt,& ſuſcepti in eum bel
li ducem unà cum Antipatro Antigonũ creant. Eumenes poſtmodum in regia equorum armẽta quæ
circa Idam paſcebantur,incidens,ſumptis ad uſum equis,rationem magiſtris pabuli deſcriptam miſit,
Quo audito,riſiſſe ferunt Antipatrum,tantã Eumenis prouidentiã admirantem,qui regis de rebus
rationẽ aut redditurũ,aut accepturum ſperarit. Cupiebat autem Eumenes circa Sardes uictorioſo po-
tens equitatu,intra Lydiæ cãpos depugnare,ſimulq́; ſuas Cleopatræ copias oſtentare glorians . Ea de- D
inde rogitante(pertimuerat enim ne Aliquam ex Antipatro criminationẽ culpam'ue capeſſeret) ſupe
riorẽ petens Phrygiã intra Celænos hybernauit. Vbi cum Alcetam Polemonem & Docimũ de impe-
rio cõtra eum contendentes offendiſſet,Hoc illud eſt,inquit,quod dici ſolet,nulla pernicici ratio eſt.
Deinde pollicitus intra triduum ſtipẽdium militibus redditurum,uillas eis & nutiora agri loca mor-
talibus pecoribusq́; referta uendidit. Qui autem emerant centuriones reliquorumq́; ordinum præſe
cti,ſuſceptis ab Eumene inſtrumentis & machinamentis,illa ui & obſidione expugnantes,ex rebus ca-
ptiuis debitam militibus mercedẽ impertiunt. Hæc res adeo magnam Eumeni beneuolentiam cõpa-
rauit,ut cum epiſtolæ caſtris aliquãdo ab hoſtibus diſiectæ comparuiſſent,quibus centũ talẽtita & am
pliſſimos illis pollicebanf honores,qui Eumenẽ trucidaſſent,maiorem in modum Macedones inſtiga
ti ſunt. Decretum igif faciunt,ut ex principalibus mille milites ad corporis cuſtodiam cõſtituanf,eun
tibus in orbem pro ſua uice uigiliis. Illi ſubinde eos ab Eumene honores magna cum charitate capie-
bant,quos regum familiares aſſolent . Eumenes nanq; purpureos apices & chlamydes,quod quidem
apud Macedones egregium regis munus habetur,donare poterat. Quibus tenue ac puſillum eſt inge
nium,hi à ſecundo ſucceſſu rerum leuitate ac elatis extollunf animis,ita ut cum rebus ab excelſis cõ
uerſos in ſe habent oculos,magnitudinis aliquid & excellentiæ nacti uideanf. Verum autem magnus
animus & cõſtans,afflictis magis rebus aduerſiſq́; dignoſcitur:qualis Eumenes fuit. Nã in cõſiliis Cap-
padociæ proditione ſuperatus fugatusq́; ab Antigono,non ante fugientem ad hoſtes proditorem omi
ſit,quàm patibulo captum ſuffixerit. Is ex fuga cõtrario inſectantibus curſu clàm iter conuertens , ad
pugnæ locum profectus,caſtra poſuit,ubi collecta interfectorum corpora ex effractis circumiacentium
uillarum foribus cõcremauit,cõditisq́; ſeorſum primoribus,ſeorſum plebeiis,omnes aggerans tumu
los inde diſceſſit,ut adueniens poſtmodum Antigonus,hominis audaciam & conſtantiam admiratus
ſit. Poſtea in Antigoni ſarcinas & prædam incidens,plurima quidem ingenuorum corpora , plurima
quoq; ſeruorum,ingentes opes ex tantis præliis & diſcurſionibus coaceruatas,cum reliquit , eas facile
diripere poſſet,ueritus eſt,ne tantis locupletati ſpoliis commilitones ad fugam grauiores,, & ad ſub-
eundos errores molliores fierent , & ad tolerandum tempus,in quo omnem ſpem belli collocauerat,
tandem repreſſurus. Antigonum. Vbi uero ita præſentes & ad diripiendum propinquas opes cerneret,
ut Macedones aperte inhibere graue ſit,equis obiicere pabulum,& corpora curare iperat,ut ſic in ho-
ſtes

A ſtes cõmearent. Clàm deinde ad Menandrum ſubmittit, qui ſarcinis hoſtilibus ꝓfectus erat: Magnam
ſe de illo pro ueteri cõſuetudine atq; amicitia curá ſuſcepiſſe: ꝓinde animaduertere monet, ut quáce-
lerius liceat, ex inferioribus locis ad incurſiones expoſitis, ad ꝓximas montis radices cõcedat, quæ nul
los equites, nullos circumacti agminis incurſus admittat. Id autem periculum ut primum Menander
intellexit, abſceſſit. Eumenes miſſis palàm ſpeculatoribus, armari milites, & frenari equos iubet, per-
inde ac ducturus in hoſtẽ. Vt autẽ Menandrum ad iniqua cõſugiſſe loca à ſpeculatoribus renunciatũ
eſt, Eumenes ingenti ſimulato mœrore, ſuos itroduxit. Hæc ad Antigonum poſtmodum teſtãte Me
nandro, Macedones Eumenem magnopere collaudaſſe, & mitiores in eum animos ſuſcepiſſe feriur,
ꝙ cum eorum liberos in ſeruitutẽ redigere, & uxores ꝓbro habere potuiſſet, pepercıſſet, omiſiſſetq;.
Quibus Antigonus: Ille, inquit, ò beati homines, haud noſtri ſanè cura res noſtras omiſit, uerumenim
uero ne ſuæ cõpedes fugæ adicerent, ꝓtimuit. Dehinc circũuagari & ſubterfugere coactus Eumenes,
magnæ ſuorum cõmilitonum parti ut abirent, perſuadebat, ſiue quòd illis timeret, ſiue quòd trahere
ſecum eos cõſilium nõ eſſet, quos ad cõſerendã quidem manum perpaucos, ad occultandum autem
fugã pernimios intelligeret. Tum fugiens ſeſe cum quingentis equitibus & peditibus ducentis ad No-
rã recipit. Is autem in Cappadociæ ac Lycaoniæ cõfinibus locus eſt. Hinc denuo quicunq; ſe ex amicis
& iniquitatis locorum, & duriſſimæ uitæ impatiens, miſſum fieri orauit, benigne ac gratioſe allocutus
abire ſiuit. Aduentãs poſtmodum Antigonus, Eumenẽ ante obſidionem ad colloquium uocauit. Cui
Eumenes ita reſpõdit: cõplures familiares Antigoni & duces eſſe, ſecum uero ex eis quorum ipſe de-
fenſor eſſet, eſſe neminem. Quocirca ſi colloquia fieri cupiat, obſides ad ſe mittat. Cum autem Anti-
gonus ſibi, ut potentiori, Eumenem uerba facere iuberet, Nullum, inquit, meipſo potentiorem eſſe
arbitror, quoad huius gladii fuero dominus. Antigono tamen nepotem Ptolemæum, ꝓut popoſce-
rat Eumenes, eum ad locum mittente, deſcẽdit, ubi per mutuos cõplexus amice & familiariter data
acceptaq; ſalute, congreſſi ſunt, ut qui plurimo uſu & cõſuetudine inuicem functi eſſent. Inter multa
colloquia cum Eumenes nullã de pace aut ſui tutela mentionem introduceret, cæterũ præfecturas ſi-
bi firmari, aut reſtitui dona poſtularet, præſentes cœpit admiratio, ingẽti hominis ſpiritu & animi ro
bore delectatos. Frequens ſimul Macedonum concurſus factus eſt, qui aſpectandi hominis deſiderio
afficiebãt. Etenim poſt occiſum Craterum, nulla de altero tanta in caſtris crebuerat oratio. Verum
Antigonus aliquid illi uiolentum metuens, primum quidẽ aduentãtes clamore ſubmouere, & irruen
tes ferire ſaxis, deniq; manibus amplexatus Eumenem, repulſa per ſatellites turba eum uix in tuta re-
ſtituit. Dehinc circunductis ad Noram muris, & relicto ibi præſidio, reliquum abduxit exercitũ. Ob-
B ſeſſus igiť Eumenes cũ in loco præter annonã quidẽ aquas & ſal quod eſui eſſet nihil haberet, nec con-
dimentum quod apponeret, tamen hiſce de rebus hilarem ſociis uiuendi cõſuetudinem inſtruxit, eos
ad ſuæ menſæ & cõuiuii admittens eſcas, quas interim lepòrum & ſermonum gratia & comitate cõ
diebat. Erat autẽ Eumenis aſpectus perquam ſuauis, nõ ut hominis bellicoſi & plurimum armis at- *Eumenis aſpectus, ſtatura, & facundia.*
triti, at perpolitus & iuuenili decore inſignis, uniuerſa ſtatura membris ac proportione ſanè mirifica,
perinde ac ſingulari artis diligentia comparatis. Vim quoq; nõ magnam orandi conſecutus, facundus
tamen & dulcis erat eloquio, quẽadmodũ ex eius epiſtolis cõiecturam fieri licet. Durante obſidionis
tempore, plurimis omnium locus anguſtiſſimus ſuos magno afficiebat detrimento, pabulum & ipſi
& equi per ſummum ocium capiebant. Cum igitur Eumenes ne per deſidiam intabeſcerẽt, remediũ
adhibere uellet, & ad fugam quodãmodo expeditos, ſiqua obueniret occaſio, reddere, habitaculum cu
bitorum quatuordecim longitudine, quod eo in loco erat ampliſſimum, ad hominum deambulatio-
nem deſignauit, ubi corpus agitare iubebantur. Equos autem ad tectum magna per lora collo religa-
tos, rotiſq; in ſublime ſuſcitatos erigebat, ita ut poſterioribus quidem pedibus terræ niterentur, ante-
rioribus autem ſumma uix ungula pertingerent. Quibus hunc in modum ſuſpenſis, ſtabularii nunc
clamore nunc ſcutica inſtantes, adeo inſtigabãt, ut animus & indignatione referti, poſtremis quidem iſi
lirent pedibus: dumq; altiores humi ſiſtere concupiſcerent, ſolum pulſantes, totumq; corpus agitan-
tes, plurimo cum anhelitu ſudorem effunderent. Ea res ad roboris & uelocitatis exercitium ſanè non
incõmoda. Hordeaq; minutim attrita in eſcam obiiciebant, ut & citius conficeret, & melius digererẽt.
Interea per obſidionis moram, Antigonus uita functum in Macedonia cum accepiſſet Antipatrum,
& propter Caſſandri & Polyperchontis ſeditiones res perturbari, non parua ſanè ſpe uniuerſum ani-
mo complexus imperium, ad res gerendas adiutorem Eumenem habere ſtatuit. Quocirca miſſo Hie
ronymo, inducias cum Eumene fecit, prius tamen iureiurando propoſito: quod cum emendaſſet Eu
menes, apud obſidentes Macedones iudicium faciendum permiſit, uter eorum maiori æquitate præ
ditus eſſet. Antigonus enim, quo ſe à religione liberaret, initio facta de regibus mentione, reliquum
in ſeipſum obſtringebat iuſiurandum. Eumenes autem primam quidem poſt regum nomina in iure
iurando conſcripſit Olympiadem: poſtmodum ſeſe non ſoli quidem Antigono beneuolum fore iura
tus eſt, neq; ipſius hoſtẽ pro hoſte, & amicum pro amico habiturũ eſſe, ſed & Olympiadi ac regibus ſa-

cramentum referebat. Ea cum iuſtiora cẽſerentur, Macedones adacto in hæc uerba Eumenis ſacramẽ C
tum referebat. Ea cum iuſtiora cenſerent, Macedones adacto in hæc uerba Eumenis ſacramento, obſi
dionẽ ſolutã fecere, ad Antigonum ut idem iuramenti genus referret ipſe Eumeni, mittentes. Eume
nes interim quos ad Norã Cappadoces habebat obſides reſtituit, acceptis pro redemptione iumentis,
equis, & tentoriis. Tunc cõgregatis militibus qui ex fuga palantes in regione uagabant, ad mille cõuo-
cauit equites, quos fugæ ſocios habens, ob Antigoni metũ euaſit. Ille enim ſuſcepta iuriſiurandi emẽ
datione, nõ ſolum Eumenem denuo angi obſidione iubebat, uerumetiã acerbiſſimas Macedonibus
literas miſit in fugientem. Ad Eumenem in Macedoniã referunt epiſtolæ ab iis qui augeri Antigoni
pertimeſcebãt imperium. Obteſtabat Olympias, ut ueniens Alexandri filiolum multorum obiectũ
inſidiis educandum caperet. Polyperchon autem & Philippus rex uolebant, ut ꝑpoſitus Cappadociæ
copiis cum Antigono belligeraret, ſimul ex Indorũ donariis & theſauris ad rerum ſuarum reſtitutio-
nem quingenta talenta caperet, ad bellicos autem uſus quãtumcunq; cuperet: quibus de rebus & An-
tigeni & Theutamo ducibus Argyraſpidem literas miſerant. Acceptis illi literis, uerbis quidem Eume
nem humaniter ac benigne ſuſcipiunt, cæterum liuore & cõtentione referti, priorem ferre Eumenem
indignabant. Eorum inuidiã placauit Eumenes, cum perinde ac nihilo indigens, nil pecuniarum acce-
pit. Ad ambitioſas autem eorum cõtentiones, cum neq; præeſſe ualerent, neq; ſubſequi uellent, hunc
in modum ſuperſtitionem induxit. Alexandrum enim, inquit, uiſum in ſomnis apparatu regio taberna
culum cum ſolio cõmonſtraſſe, dixiſſeq;, hic cõſedentibus & iuris dicundi locum habentibus adero,
opemq; ſimul afferam, modo omnium à me cõſiliorum & inſtituẽdæ rei principium capiatis. Hæc fa
cile Theutami & Antigenis animum induxerunt, ad eum nullo aduentare pacto uolentium, cum Eu-
menes etiã pro alienis aſpectari foribus indignaret. Quocirca regio tabernaculo ac ſolio in ſomnis de-
nunciato hunc in modum collocato, illic cõſilium magnis de rebus habituri cõgrediebant. Illis deinde
ad ſuperiores euntibus regiones, Peuceſtas amicus exiſtens, ac cæteri ſatrapæ cum obuiaſſent, ita co-
pias in unum corpus adunarunt, ut cum armorum multitudine, tum apparatus ſplendore Macedo-
nes cõfirmauerint. Hi poſt Alexãdri mortem, ob dominandi licentiã enerues & uiuendi cõſuetudine
deliniti, cum tyrannicorum ſpiritus barbarorum arrogantia inutritos in unũ cõtuliſſent, inter ſe qui-
dem moroſi ac diſcordes erant. Macedones quidem effuſis blandimentis, ſumptuoſis conuiuiis, & ſa-
crificiorum impenſis delinientes, paruo quidem tempore caſtra ipſa quaſi quaſdã nundinas & prodi-
galitatis receptaculum reddiderunt, inq; deligendis ducibus omnia tumultu & factionibus, quemad-
modum inter populares principatus fieri ſolet, permiſcebãt. Eumenes cum illos ſeſe quidem mutuo
aſpernantes uideret, propter metum autem, ſi ulla præſtaret occaſio, de ipſius nece cogitantes, ſe argẽ-
ti penuria teneri cõmentus eſt, & ab his potiſſimum qui ſimultates in eum exercebant, plura mutua
tus eſt talenta, quo & maiorem erga illum fidem haberent, & à ſe de mutuata pecunia ſoliciti, manus D
2 cõprimerent. Quamobrem effectum eſt, ut alienas opes ſui corporis præſidia habuerit, ſolus tutelam
ac ſalutem accipiendo conſecutus: quam ut adipiſcantur cæteri, magna impendere ſolent. Macedonũ
tamen animi ſuorum gratia largitorum per imenſam quandã licentiã corrumpebant, circa illorũ fo-
res frequentes obuerſabantur, latus ſtipabant, ac duces extollebant. Poſtea uero quàm Antigonus ma
gnas ſecum trahens copias nõ longe metatus eſſet, tum res ipſæ quaſi uocem edentes uerum inuocare
imperatorem, nec ſolum ſubditi Eumeni auſcultare, uerumetiã in pace ac deliciis ampliſſimus quiſq;
cedere, ſeſe dedere, & tacitus adſcriptum ſibi ſeruare locum. In traiiciendo Paſitigre fluuio, cum cæte-
ri qui pro ſtatione erant nihil ſenſiſſent, ſolus Eumenes Antigoni ſuſtinuit impetum, & collato Mar-
te, ſtratiſq; cõpluribus cadaueribus, flumen oppletum eſt, quatuor millia in poteſtatem redacta. Præ-
cipue uero Macedones in aduerſa eius ualetudine quid de illo ſentirent, declarauerunt, cum cæteros
in apparandis ſplendide cõuiuiis & celebritatibus, ſolum autem Eumenem in adminiſtrandis princi-
patibus & re bellica ualere dictitarent. Nam cum Peuceſtas eis in terra Perſica opipare epulum præ-
buiſſet, arietem uiritim ad ſacrificãdum impartiẽs, ampliſſimum fore ſe in ſpem uenerat. Paucis poſt
diebus militibus iter in hoſtem agentibus, Eumenes ad euitandas uigilias tacite ab exercitu, ob pericu
loſam quandã ægrotationem, forte in lectica ferebatur. Paululum progreſſo hoſtes derepente ſupera-
tis quibuſdam collibus apparuere in planum deſcendentes. Inſtructa igitur acie incedẽtibus, ut primũ
auratis in armis ad ſolem ſplendor enituit, ac belluæ cum turribus, & purpureæ ueſtes inſpectæ ſunt
(is enim uadentibus in prælium ornatus eſt) primi iter cum clamore ſiſtunt, Eumenẽ uocitare, haud
enim longius ꝑgrediendum, niſi exercitum ducet Eumenes. Deinde fixis humi telis, ſe quidem ut
maneãt mutuo adhortant, duces uero ut quieſcant, neq; ſine Eumene aut pugnã, aut ullum cum ho
ſte ineundum eſſe periculum. Quo accepto, Eumenes incitatis lecticariis, curſu delatus ex utraq; lecti
cæ parte ſummouit aulæum, magna lætitia manum protendens. Id cõſpicati milites continuo uerbis
Macedonicis cõſalutant, receptiſq; clypeis & ſariſſis, inſtrepentes uociferant, perq; uices, quaſi præſen-
te iam imperatore, hoſtem prouocãt. Antigonus ægrotum ex caſtris Eumenem audiens male ſe habẽ
tem

Eumenes quo
astu salutem
sibi compara
uerit.

A tem deſerri, reliquos nullo negocio propter illius ualetudinem diſſipari poſſe cenſuit: quocirca ſuos ad pugnam feſtinabundus eduxit. Vt uero adequitans inſtructam hoſtium aciem formamq́; compoſitã aſpexit, ſtupore affectus diutius ſubſtitit, cum interim à dextro in ſiniſtrum cornu cõportari lecticam cerneret. Magnum itaq;, ut aſſolet, riſum edens Antigonus, ad amicos hæc inquit: Illa nobis exaduerſo nimirũ lectica uidetur inſtructa: ac ſtatim relictis copiis caſtra locauit. Alia ex parte paululũ denuo reſpirantes, ad factiones reuocati ſuis cum ducibus laſciuiam agentes, uniuerſum fermè Gabenorum agrum ad hybernandum inter ſe diuiſerunt, ita ut primorum à poſtremis tabernacula mille ſtadiorũ ſpatio abeſſent. Quibus de rebus factus certior Antigonus, per compendioſam quidem, cæterum aſperam, difficilem, & aquarũ indigam conuerſus uiam eo ſcilicet motus eſt. Spe enim ducebatur, ſi diſperſos per hyberna milites adoriretur, fore ut ea hominum multitudo ſuis haud facile ducibus iterũ adſciſceretur. Is ubi inhabitatum ingreſſus eſt agrum, terribiles uenti & immenſa frigora, exercitu perturbato, iter non mediocri ſanè detrimento rapuerunt. Ad hanc igitur rem ignes quamplurimi neceſſario fuere adiumento, quocirca hoſtes non latuit. Tum barbari, qui montes inhabitabilem reſpicientes agrum incolunt, tantam incendiorum multitudinem admirati, nuncios ad Peuceſtam cum curſoriis mittunt camelis. Quod ut intellexit, terrore exanimatus, cum & cæteros eodem modo habentes cerneret, citatus in fugam, reliquos inter eundum repertos milites ad fugiendũ permouit. Eumenes autem omnibus pauorem ac perturbationẽ ademit, hoſtium uelocitatẽ ſtatim repreſſurũ ſe eſſe pollicitus, ut triduo expectatione tardius aduenirent. Illis itaq; perſuaſis tum nuncios dimiſit, quibus ut copiæ ex hybernis quamprimum congregarentur, iubebat: tum ipſe cum reliquis exequitans ducibus, locum qui deſerta permeantibus ſpectari poteſt, procul amplexus & dimẽſus, incẽdia permulta caſtrẽſi more per intercapedines fieri præcepit. Ignibus deinde ex collibus ad Antigonianos cõparentibus, dolor & anguſtia cepit Antigonũ. Exiſtimauerat enim hoſtes cũ iampridẽ eius aduẽtũ ſenſiſſent, obuios fieri. Ne igitur itineris labore laſſatus attritusq́; manũ cum hoſtibus cõſerere cogeretur, expeditus quidem & per bona eductus hyberna, omiſſo uiæ cõpendio per uicos urbesq́; tacitus copias abduxit. Interim ex hoſtibus, ut aſſolet, occurrente nullo, audiens poſtmodũ ex incolis nullũ ibi fuiſſe exercitũ, at loca duntaxat ignibus referta, imperatoris Eumenis arte deluſum ſe eſſe cognouit. Quod grauiter ferẽs, ut aperto Marte decerneret ſæpius admouit copias. Coactis interea militibus, maxima eorũ pars Eumenis ſapiẽtiã admirari, & ſoli imperiũ deferre. Eam ob rem principes Argyraſpidum Antigenes & Theutamus dolore ac inuidia cõmoti, inſidias tendere, & cõuocatis præfectorũ ac principũ cõpluri-

B mis, modũ ac tẽpus necandi Eumenis cogitant. Decernunt igitur omnes, ut ad huius uſum prælii reſeruatus, cõfecto ſtatim prælio trucidetur. Cæterũ Eudamus elephãtũ præfectus, ac Phædimus, rem decretam Eumeni denũciant, nulla mediusfidius in Eumenẽ beneuolẽtia aut charitate, uerũenimuero pertimuerunt, ne mutuatas Eumeni pecunias amitterent. Eumenes illis collaudatis, tabernaculum ingreſſus, ſeſeq́; intra belluarũ conuentũ uerſari præfatus, teſtamenta conſcripſit, ac codicillos deſcriptos conſcidit & diſperſit. Nolebat enim poſt eius mortẽ ullis ex literis accuſari, & crimina de rebus occultis conflari. His itaq; diſpoſitis deliberare cœpit, uictoriam'ne aduerſariis dimitteret, an per Mediam fugitans & Armeniã, in Cappadociã proficiſceretur. Nihil autẽ in amicorũ præſentia firmũ decernit, ſed permulta mouẽs animo, ſeq́; pro fortunis in partes uerſans uarias, aciem inſtruxit, Græcos exhortatus & barbaros. Phalanx deinde & Argyraſpides eum bono animo eſſe iubent, tanquã ſuum hoſtibus haud expectaturis impetum. Philippi ſiquidem & Alexandri ueterani fuerãt, quaſi quidam inuicti bellorũ pugiles, & ad id uſq; tempus intrepidi, multi annos ſeptuaginta nati, nullus autẽ ſexagenario minor, quapropter Antigonianos tali clamore compellabant: In parentes ô mala capita delinquitis: inq; eos cũ indignatione irrumpentes, ſuſtinente nullo, uniuerſam diſſipant phalangem, manu obtrũcantur plurimi. Hac quidẽ ex parte ſumma ui prorſus ſuperatus eſt Antigonus, equitatu tamen uictor euadebat. Cunctum etiã Peuceſtæ apparatum ſarcinasq́; diripuit, cum ſegniter ac remiſſe prælium iniiſſet. Se autẽ Antigonus cum terror uocaret ad uſum belli uigilantẽ ac intentũ exhibuit, opportunitatẽ ex loco nactus. Aperta enim erat ac uaſta planities, nõ ſanè pinguis, nõ aſpera, nõ ſolida, ſed arenoſa & ſqualenti referta ſalſugine. Ea tot equorũ, tot mortalium pulſata curſationibus, ſub ipſum pugnæ tempus puluerem calci inſtar exhalans aërem inalbabat, qui oculos turbidus inuolueret. Hoc igitur occultatus Antigonus, hoſtiles facilius ſarcinas & bona in ſuã poteſtatẽ redegit. Statim poſt pugnã Theutamus legatos res ſuas repetitum mittit. Antigonus Argyraſpidis has res redditurum ſe, & cæteris in rebus benigne cum illis comiterq́; acturũ pollicitus eſt, ſi Eumenem ſibi traderent. Argyraſpides abominandum cepere conſilium, ut uiuum Eumenẽ in hoſtili manu ponerent: principio nullam per ſuſpicionẽ ſeſe propius applicant, obſeruantq́;. Nõnulli pro rebus amiſſis delamentabantur, alii bono eſſe animo tanquam uictorem iubebant, alii accuſabant duces: tandem irruentes, ei pugionem detrahunt, & reflexa in manus zona colligant. Poſtquã miſſus eſt ab Antigono Nicanor ut illum ſuſciperet, ductus per Macedones Eumenes, ut ſibi exercitũ alloqui liceret, orat, non ut precibus aut

C

Eumenis capti ad milites oratio.

excuſationibus uteretur, cæterum de illorum cõmodis uerba faceret. Silentio facto in edito quodã loco conſtitutus, colligatas protendit manus: Ecquidnam, inquit, ô Macedonum peſſimi, de uobis Antigonus trophæũ erexit, quale ipſi de uobis erigitis, cum imperatorem ueſtrum uinctum captiuumq́ dedistis? Non'ne graue & periculoſum erat, ut uictores uos propter rerũ ueſtrarum iacturã uictos eſſe fateremini? quaſi uero in pecuniis atq; opibus, non armis uictoria ipſa conſiſtat. Quinetiã pro ueſtrarum redemptione ſarcinarũ imperatorem ueſtrũ mittitis. Ego quidem inuictus, atq; hoſtium uictor à uobis trahor, ab iis qui mihi ſocii ſunt in pernitiem datus. Voſq; per caſtrẽſem Iouem, per iuriſiurãdi præſides deos oro & obteſtor, hic me inter uos occidite, cum apud Antigonum obtruncatus opus ueſtrũ futurus ſim. Nec ullas quidem querimonias edet Antigonus. Illi ſiquidem non uiuente, ſed defuncto Eumene opus eſt. Quòd ſi ueſtris parcitis manibus, una ſoluta ſat erit, ut meis rem ipſe conficiam. Si autẽ gladium mihi non creditis, obſtrictum feris obiicite. Quod cum perfeceritis, uos uti ſanctiſſimos uiros & in ducem ueſtrũ æquiſſimos, iureiurãdo ſoluo. Hæc cum oraret Eumenes, cætera multitudo dolore compreſſa collachrymabat. Argyraſpides autẽ ducendum eſſe, & contrariam maniaq; iactanti minime adhiberi animos oportere clamabant. Haud enim indignũ facinus eſſe, ſi Cherroneſiaca pernities lugeat, cum innumerandis Macedonas bellis defatigauerit. Id autẽ grauiſſimum eſſe, ſi præſtantiſſimi Alexandri ac Philippi milites tot antea per labores agitati, ſuis bellorũ præmiis in ſenectute priuentur, ab aliis cibos capientes, cum ſuæ interim uxores tertiam iam noctem cum hoſte cõcumbant. Poſt hæc Eumenem maturato curſu ducunt. Antigonum globũ ueritus (nemo enim in caſtris relictus erat) decem ualidiſſimos emiſit elephantos, frequentiſſimosq; Medos & Parthos haſtatos, qui multitudinem ſummouerent. Eumenem autem propter ueterem amicitiã & familiaritatem in ſuum uenire conſpectũ minime ſuſtinuit. Iis qui aſſeruandum acceperant, quonã pacto cuſtodiendus eſſet rogantibus, Vt leo, ut elephantus, inquit. Non longe tamen poſt miſeratus eum, & grauiores dimiſit catenas, & cõſuetum dedit ſeruũ, qui illum perungeret, & ex amicis quiſquis interdiu ſecum uerſari, & neceſſaria illi deferre uellet, & adire ſiuit, agitans pluribus diebus de illo conſilia & ſermones, & pollicita faciebat. Cum Demetrius eius filius & Nearchus Cretenſis maiorem in modũ de eius ſalute contenderent, incumbentibus eius morti unà cæteris omnibus, ferunt Eumenem cuſtodem ſuum Onomarchum aliquando interrogaſſe: Quamobrem Antigonus hoſtem atque inimicum in poteſtatẽ habens nec mature necat, neque generoſe liberat? Cui cum Onomarchus cõtumelioſe dixiſſet, Non in præſentiarũ equidẽ, uerum in prælio animoſus ad mortem eſſe debuiſti: ſubiecit Eumenes, Et ita mediusfidius per id tempus fui, ab his percontator, inquit, qui mecum manum conſeruere. Verum præſtantiori concurriſſe nemini me ſcio. Tum Onomarchus, Quandoquidem præſtantiorem non comperiſti, cur eius expectandum eſſe tempus non exiſtimas? Antigonus ubi neci Eu- D
menem dedere conſtituit, ei cibum ſubduxit. Ita bidui aut tridui inedia ad ſummum uitæ diem adducebatur.

Eumenis interitus.

Cum autem caſtra repente mouenda forent, intromiſſo homine eum iugularunt. Deinde Antigonus corpus amicis traditum cremari permiſit, ſimulq́; reliquias in urna argentea compoſitas, ad uxorem & liberos reddendas miſit. Eumene hunc in modum expirante, proditorum ſuorum ducum atque militum nulli alii uindictam fortuna conceſſit: uerum Antigonus ipſe Argyraſpidas & impios homines & immaniſſimas belluas propulſans & abiiciens, eos Ibircio Arachoſiæ procuratori tradidit, ut quouis modo homines ita diſperderet, ac in pernitiem daret, ut nemini in Macedoniam abire aut græcum cernere pelagus liceret.

SERTORII VITA

LEONARDO ARETINO INTERPRETE

NON eſt fortaſſe mirandum, per infinitũ tempus, alibi aliter fortuna influente, res humanas in eundem ſæpius caſum deferri. Siue enim quod ſubiacentium rerum multitudo terminata non eſt, abundantem & facilem habet fortuna ad ſimilitudines edendas materiã: ſiue quòd ex quibuſdam terminatis numeris ſeries rerum connexa exiſtit, neceſſariũ eſt ex illarum diſcurſu ſæpe eadem euenire. Cum uero quidam huiuſmodi fortunæ opera quæ ratione & conſilio factis ſimilia uidẽtur, hiſtoria adnotarint, ueluti ex duobus Atteonibus, quorum alter Syrus, alter Arcas fuit, utrunq; ab apro interemptum fuiſſe: duorum Actæonum, alterum à canibus, alterum ab amatoribus diſcerptum: duorũ Scipionũ, ab altero uictos Carthaginenſes, ab altero funditus euerſos: Troiam ob Laomedontis equos primum ab Hercule, deinde per ligneum equum ab Agamemnone, tertio propter equum qui in porta conſiſtens

Ilienſibus

A Ilienſibus claudere uolentibus impedimento fuit, à Charidemo duce captam fuiſſe. Duarum ciuita-
tum quæ olentiſſimarum plantarum nomina habent, Chio ſcilicet ac Smyrna, in altera natum fuiſſe
Homerum, in altera deceſſiſſe: Age & hoc adiungamus, qui duces maxime bellaciſſimi fuerunt, eos al
tero caruiſſe oculo: Philippum, Antigonum, Annibalem, & Sertorium de quo iſta ſcribimus, quē Phi
lippo continentiorem in mulieres, Antigono fideliorem in amicos, Annibale placabiliorem in hoſtes
fuiſſe nemo inficias iuerit: ingenio autē nulli eorū inferiorem, ſed fortuna omnibus ipſis, qua ſemper
magis infeſta quàm hoſtibus uſus, ſe peritia Metello, audacia Pompeio, fortuna Syllæ, potētia Roma-
no populo, exul & barbaris imperitans adæquauit. Huic autem præcipue omniū Græcorum Eume-
nem Cardianū aſſimilabimus. Nam imperioſi ambo, & cum dolo bellaces, extorres ſuarū ciuitarū.
duces alienarum fuerunt. Ambo præterea fraude ſuorū ad extremum necati. Q. Sertorii genus non
obſcuriſſimū fuit ex Nurſia urbe Sabinorum. Educatus autē honeſte ſub matre uidua, ſummo amo-
re coluiſſe illam uidetur. Matri nomen Rheam fuiſſe tradunt. Exercitatus uero in cauſis orandis, potē
tiam quandam in ciuitate adoleſcens adhuc ſibi per eloquentiam comparauit, licet poſtea rei militaris
ſplendida opera, illum ad ſe totum attraxerint. Prima eius militia ſub Scipione fuit, & aduerſus Cim
bros tunc Galliam ingreſſos cum ab Romanis male pugnatum eſſet, amiſſo equo, & uulnere inſuper
accepto, Rhodanum amnem cum thorace & ſcuto per aduerſus fluctus plurimū natando traiecit, ita
robuſto & exercitato erat corpore. Poſt hæc ſub C. Mario duce aduerſos eoſdē hoſtes militauit: quo
in tēpore cum Cimbri tanto terrore tantaq; multitudine Italiam intraſſent, ut uix quiſquam Roma-
nus inueniretur, qui ordinem ſeruare, aut duci parere uellet, Sertorius ipſe intrepidus caſtra hoſtium
ingreſſus eſt, Celtica ueſte, & quadam eorum linguæ notitia ad cōgreſſus obuiantium fretus. Per hūc
modum conſiliis ordinibusq; eorum exploratis, ad Mariū rediit, eiusq; rei gratia ab eo donatus eſt. In
reliqua uero expeditione multa prudentiæ & fortitudinis opera oſtendens, famā & gloriam ſibi cōpa
rauit. Poſt Cimbricum & Teutonicū bellum, ſub Didio prætore trib. militū in Iberiam miſſus, in ur-
be Caſtulone cum hybernaret, & milites utpote in magna rerū copia conſtituti petulantia uterentur,
ac ſæpe ebrii eſſent, oppidani conſpiratione facta, & auxilio ex uicina Gyriſœnorū urbe per noctē in-
tromiſſo, hoſpitia militū inuadentes eos trucidare adoriuntur. At Sertorius cum paucis prolapſus, &
quotquot effugiebāt ex militibus in unum collectis circuiuit urbem, ac per ipſam portā qua paulo an-
te hoſtis clàm eruperat (eam nanq; apertā reperit) ingreſſus, nec ſtationibus ut antea barbari fecerant
neglectis, ſed diligenter in ipſa porta diſpoſitis, urbeq; ſubinde omnibus locis occupata, cūctos qui per
ætatem ferre arma poterant, trucidauit, ac milites arma & inſignia hoſtiū ſibi aptare iubet, ſeq; ad eā
B urbē ſequi, ex qua auxiliū Caſtulonenſibus uenerat. Sic ergo illos ſpecie armorū deceptos ciuibus ſuis
obuiam effuſos repente occupat, multisq; circa portas mactatis reliquos in deditionē accepit, uenunde
ditq;. Ex hoc Sertorius magnam in Iberia famā aſſecutus, ut primū Romā rediit, quæſtor Galliæ quæ
circa Padum eſt, deſignatur, & quidem opportuno tēpore. Inſtante enim Marſico bello, delectum mili
tum & armorum præparationem ſibi cōmiſſam tanta celeritate diligētiaq; peregit, ut uiri impigri, &
in rebus agendis maxime efficacis, ex ea quæſtura gloriam reportarit. Nec tamen ad honores licet di-
gnitatesq; prouectus militarem audaciam remiſit, ſed in prælus ſine ulla exceptione corpus ſuum peri
culis obiectans, & fortitudinis opera manu propria edens, tandem alterū amiſit oculum. De quo etiā
gloriari ſolebat, quòd alii non ſemper uirtutis ſuæ teſtimonia ſecum deferrent, ſed torques & haſtas,
& coronas domi relinquerent, ſibi uero bellicæ laudis inſignia cōtinuo adeſſent, eoſdemq; haberet for
tunæ & uirtutis ſuæ inſpectores. Tribuit ei & populus Ro. pro his rebus magnifice geſtis honorē. Ve-
nientē ſiquidem in theatrū, populari plauſu & multis cōmendationibus eum excepit: quod genus hono-
ris nec ſenioribus quidem & clariori proſapia ortis facile tribuebatur. Cum tamen tribunatū peteret,
non obtinuit, Sylla per factionē ipſum oppugnāte: eaq; uidetur fuiſſe cauſa, cur Sertorius Syllam ode-
rit. Mario deinde pulſo, Syllaq; ad Mithridaticū bellum profecto, cū Octauius conſul in partibus Syl-
lanis perſeueraret, Cinna uero eius collega res nouare adortus, partes Marii ſibi aſciſceret, Sertorius
Cinnæ adhæſit; ea potiſſimū ratione, quòd Octauium hebetiorē, & Marii amicis minime fidentē cer
nebat. Cōmiſſa itaq; in ipſo foro inter conſules pugna, Cinna & Sertorius ſuperantur, pelluntur q; ex
urbe, haud paucioribus quàm decem millibus in pugna ipſa amiſſis. Poſt hæc militibus qui circa Italiā
erant collectis, cum ſufficiens robur contra Octauium ſibi cōparaſſent, Marius ex Aphrica nauigauit:
quem ut priuatū ſe conſuli offerentem cum alii recipiendum cenſerent, Sertorius diſſuaſit, ſeu ueri-
tus ne Syllæ autoritas præſente uiro maioris autoritatis minueretur, ſiue ne Marius ob ſæuitiā & irā
modum in uictoria ſeruare neſcius, cuncta euerteret. Differebat ergo Sertorius, parum iam negocii ad.
plenam eis uictoriam ſupereſſe, quòd ſi Marium reciperent, totam apud illum confecti belli gloriam
futuram, grauemq; & infidum fore poteſtatis ſocium. Cuius cum rationibus Cinna ſe aſſentiri dice
ret, cæterū neſcire qua fronte Mariū repudiare poſſet, præſertim in ſocietatē belli à ſe uocatum: reſpō
dens Sertorius, At ego, inquit, ſuopte conſilio ueniſſe Marium putabam, non à te uocatū. Itaq; cū de-

Monoculi duces bellaciſſimi.

eo recipiendo uel non recipiẽdo conſultares,quæ optima rebat oſtendi. Tu uero ſi eum uocares,ne in C
cõſultatione quidem an recipiendus foret,ponere debuiſti,ſed ultro recipere,cum fides tua illi tradi-
ta cogitandi ac deliberandi rationem excludat. Sic igitur Mario ab eis recepto , diuiſis trifariam copiis
bellum confecerunt,& cum in uictoria Marius ipſe & Cinna omnia crudelitatis exempla proderent,
Sertorius ipſe nec trucidaſſe quenquam ob iram,neq; cõtumeliam alicui intuliſſe dicitur,ſed ea con-
tinuo improbaſſe quæ Marius fœde crudeliterq; faciebat,& apud Cinnã interceſſiſſe,ut moderatius
uictoriam exerceret. Tandem uero ſeruos quos Marius in bello quidem ſocios,poſt uictoriam uero ſa
tellites ac miniſtros tyrãnidis habuerat ſuæ,cum partim illius iuſſu,partim ex ſeipſis cuncta fœde ac
uiolenter agerent,dominos mactarent,dominorum uxoribus per uim cõmiſcerentur , pueros etiam
conſtuprarent,indigne ferens Sertorius,nec ulterius id tolerandum ratus contra eos impetum fecit;
omnesq; ad unum(ſupra quatuor enim millia ſeruorum erant,& caſtra in campo habebant)trucida-
uit. Deinde cum C. Marius diem obiiſſet,& Cinna paulo poſt interfectus fuiſſet,ac Marius adoleſcẽs
inuito eo contra leges conſulatũ occupaſſet,Carbones uero & Narbonii & Scipiones aduerſus Syllam
redeuntẽ male reſiſterent,ac partim ignauia ducum,partim proditorum malignitate res corrumpe-
rentur,nec Sertorius ipſe quanquã præſens,propter improbitatem eorum qui plus poterant,emenda
re res poſſet,ac tandem Scipio ſub ſpe pacis à Sylla deceptus,exercitũ amiſiſſet,deſperatione rerũ ur-
banarum adductus,in Iberiam contendit , eo conſilio ut partium ibi ſuarum refugium compararet.
Graui autẽ atq; aduerſa tempeſtate delatus per loca mõtuoſa & aſpera,tranſitum à barbaris pecunia
redemit. Quod cum ſocii indigne perferrent,ac turpe eſſe dicerent,ſi populi Rom. proconſul barba-
ris tributũ perſolueret,Tempus ſe redimere,inquit,quo nihil carius eſſe conſueuerit magnarũ auidis
rerum uiris. Sic igitur barbaris pecunia placatis,in Iberiã tranſiuit. Suſcipiens autem prouinciã multi
tudine quidem populorum florentem,ſed auaritia & ſuperbia magiſtratuũ male diſpoſitam,familia
ritate & conuerſatione potentes , tributorũ releuatione populos in ſuam beneuolentiam conuertit.
Inter cætera gratiſſimum prouinciæ fuit,quòd à receptione militũ homines liberauit : in ſuburbanis
enim milites hybernare iuſſit,tabernaculis ſibi pro tempore inſtructis,ipſeq; ante omnes ita fecit. Nõ
tamen ad gratiam prouincialium omnia gerebat,ſed armatis quotquot in Iberia habitabãt Romanis,
tormentaq; omnis generis machinatus,ciuitates ſub imperio continebat . Humanus quidem in pace,
ſed in bellico apparatu terribilis. Vt uero L. Syllam audiuit Romam ingreſſum,Mariiq; & Carbonis
partes delatas eſſe,ratus confeſtim ducem aliquem cum exercitu contra ſe uenturũ , Pyrenæi iuga per D
Iulium Salinatorem cum ſex millibus militũ occupauit. Nec multo poſt C. Annius à Sylla miſſus ade
rat,qui cum inexpugnabilem Salinatorem cerneret,ſub ipſis montibus cum exercitu ſubſedit. Salina-
tore autẽ per dolum à quodam Calphurnio cognomine Lanario interfecto , cum Sertoriani milites
Pyrenæi deſeruiſſent arcem,tranſgreſſus Annius magna manu contra Sertoriũ contendebat. At Ser-
torius cum nõ tantas haberet copias ut Annio reſiſtere poſſet,cum tribus millibus hominum Cartha-
ginem nouã aufugit,indeq; nauibus mare ingreſſus,Libyæ apud Maruſiam applicuit. Hic ſine ſtatio-
nibus aquatum egreſſi milites,à barbaris impetu facto,multi necantur. Inde rurſus in Iberiã rediens,
cum repelleretur à littore,Cilicibus piratis ſibi coniunctis,in Pityuſam inſulam ſuperato Annii præſi-
dio quod illi præerat,deſcendit. Nec multo poſt ipſe Annius uenit cum multis nauibus , & quinque
millibus militũ,contra quem Sertorius nauali prælio,quamuis eas naues haberet quæ nõ ad pugnã,
ſed ad uelocitatem fabricatæ erant,pugnare aggreſſus,ſurgente zephyro,& pelago agitato,pleriſq; Ser
torii nauibus ob leuitatẽ per tranſuerſum in ſcopulos delatis,ipſe cum paucis terra ab hoſtibus,mari
autem à uentis cum excluderetur,decem continuos dies infeſtus undis agitatus,uix tandẽ fluctus ſu-
perauit. Ceſſante uento,ad inſulas quaſdam aquarũ expertes delatus eſt:ex quibus poſtea nauigãs, Ga
des tranſuectus,extremam Iberiæ oram tenuit haud multum ſuper Bætidis fluuii oſtia,qui Atlanti-
cũm intrans mare nomen circumiacent Iberiæ tradit. Hoc in loco nautæ quidam Sertorio obuiã fiũt,
Inſulæ beatæ tunc forte redeuntes ex Atlanticis inſulis,quas beatas uocãt. Duæ quidem hæ ſunt paruo inter ſe di-
uiſæ mari,decem millibus ſtadiorum à Libya diſtantes. Imbres illic rari,mediocreſq;:uenti autẽ plu-
rimum ſuaues,ac roriferi:ſolum uero pingue,nec arari modo plãtari'ue facile,ſed etiam ex ſe abſque
ullo humano ſtudio fructum producit,dulcem quidem , & ocioſam multitudinẽ nutrire ſufficientẽ.
Aër ſyncerus ac tẽperatus,& mediocri mutatione per tẽpora contentus. Nãqui à terra perflant uenti,
boreaſq; & aquilo,propter longinquitatẽ uaſta & inania incidentes ſpatia fatigantur,& deficiunt prius
quàm ad eas inſulas peruenerint : Qui uero à mari perflant Argeſtæ & zephyri,refrigerantes raros
quidem & temperatos imbres ex pelago afferunt . Plurima uero per humiditatem aëris cum ſumma
facilitate nutriunt,ut etiam apud barbaros increbuerit fides,ibi Elyſios eſſe campos,& beatorum do-
micilia ab Homero decantata. Hæc igitur cum audiſſet Sertorius,mirabilis eum cupido cepit inſulas
eas adire,incolereq;,& illic quiete uiuere ſine magiſtratibus & bellorum curis . Cuius animum cum
intuerentur Cilices,homines nequaquam pacis aut quietis,ſed rapinarum auidi,ſtatim in Libyam na-

A uigarunt, Aſcalium Iphthæ filium in Mauruſiorum regnum reducturi. Nec tamen ob hoc Sertorius
defecit animo, nec ſibi quieſcendum putauit, ſed hoſtibus Aſcalii ferre auxilium decreuit, ut ii, qui ſe-
cum erant, inuecta aliqua ſpe nouarum rerum continerentur. Cupientiſſime itaque Mauruſiis adue-
niens, Aſcalium debellauit, obſeditq́; . Ad quem liberãdum cum Pacciacus à Sylla miſſus ueniſſet, Ser
torius ipſum aggreſſus, Pacciacum quidẽ necauit, exercitum autem ui cepit. Tigennam uero oppidũ
in quod Aſcalius & fratres confugerant, expugnauit. Ibi ſepultũ eſſe Antæum incolæ tradunt, eiusq́; *Strab.lib.7.*
monumentum cum propter magnitudinem aſſerentibus barbaris fidem nõ præſtaret, Sertorius per-
fodit, repertoq́; ibi corpore ſexaginta cubitorum, obſtupuit, inſtauratoq́; tumulo, famam eius hono-
remq́; adauxit. Fama eſt apud Tigennitas, Antæi uxorem Tigennã nomine, poſt mortem uiri ab Her
cule cognitam Syphacem genuiſſe, qui poſtea illis in locis regnans urbem de matris nomine condidiſſe
dicitur. Ex Syphace natum poſtea Diodorũ tradunt, cui græcum habenti exercitum ex Olbianis My-
cenæisq́; ab Hercule his in regionibus relictis, magna pars Libyæ paruit. Hæc dicta ſint gratia Iobæ
omnium regum in hiſtoria præſtantiſſimi, cuius origo à Diodoro & Syphace tracta eſſe memoratur.
Sertorius cum omnia uictor ſuperaſſet, Mauruſiis qui ſeſe illi crediderant, abſque ulla fraude urbes,
& imperium, & pecunias reſtituit, nec quicquam niſi quæ illi ſponte dabant, retinuit. Inde cum iam de
receſſu cogitaret, legati Luſitanorũ uenerunt, rogãtes ut imperium eorum acciperet. Omnino enim
uiro aliquo rei militaris perito magnæq́; autoritatis, ob eum qui imminebat à Romanis metum, indi
gentes, in Sertorium propter egregiã eius famam conuerſi erant. Etenim dicitur Sertorius neq; uolu- *Sertorii laus à uirtutibus.*
ptate neq; metu ſuperari facilis fuiſſe, fortiſſimus in aduerſis, modeſtus uero in ſecũdis, ſubitis impro-
uiſisq́; in caſibus ita conſtans & audax, ut omnes ſui temporis duces anteiret. In cunctis uero quæ ſiue
ingenio, ſiue aſtu conficiuntur, occupatione locorum, & præuentione hoſtium, celeritate, fallaciis, cir-
cũuentionibus & dolis, quoties expediret, profundiſſimus artifex: in remunerando largus, in puniẽdo
mitis & clemens: quãquam id quod ad extremum in obſides Iberorum peregit, arguere uideatur ip-
ſum non mitem, neq; placidum natura, ſed arte & conſilio temporis cauſa ſimulatum fuiſſe. Mihi ue
ro meram uirtutem & ratione ſtabilitã fortuna nunquam in contrarium mutare poſſe uidetur. Bo-
nas tamẽ uoluntates & naturas laudabiles nihil prohibet magnis aduerſitatibus contra merita contin-
gentibus immutari, quod equidem Sertorio eueniſſe credo, rebusq́; aduerſis irritatum, cõtra iniurias
malignantium acerbius inſæuiſſe. Tunc ergo ex Libya in Luſitaniã profectus, & dux cum imperio fa-
ctus, prouinciã ſtabiliuit, & Iberiam proximam eius imperio adiunxit, pleriſq; ſponte ſeſe illi dedenti-
bus, maxime propter humanitatem eius, & efficaciã in agendo. Sunt quoq; ab ipſo nõnulla altiori fal-
B lacia & arte perfecta, in quibus illud præcipuũ, quod de ceruа narratur. Id autem habebat hunc in mo
dum. Erat eius regionis uir quidam plebeius Spanus nomine, is cum inter uenandum in ceruam non *Val. Max. li. 1. cap. 3.*
ita pridem enixam incidiſſet, ipſam quidem haud aſſequebatur. Hinnulum autem, cuius ratum inſue
tumq́; colorem (erat enim candida tota) mirabatur uehementer, dum acrius perſequẽdo inſtat, capit.
Cum autẽ forte fortuna Sertorius tum iis in locis morã traheret, & eiuſmodi munuſcula quæ uel ex
uenatione uel agris afferrentur haud grauatim acceptans, benigne admodum hoc pacto ſibi gratifican-
tes remuneraret, Spanus hinnulũ illi donat, quem Sertorius acceptũ paulatim manſuefacere illico cœ-
pit, temporisq́; progreſſu adeo cicurẽ & hominibus familiarem reddidit, ut uocantẽ eum exaudiret,
& uadentem ſequeretur, nec ſtrepitum caſtrorum, nec militum clamorẽ formidaret: paulatim apud
barbaros homines & religioni pronos iactare cœpit, donũ id eſſe Dianæ ſibi transmiſſum, mũltaq; ex
occultis per illam edoceri. Videbat enim eiuſmodi præſtigiis & ſuperſtitionibus barbaros facile capi.
Quoties igitur hoſtes ingreſſos fines, aut urbem aliquã cepiſſe occulte præſenſerat, in ſomnis dictum
ſibi à cerua ſimulabat, ut copias in armis haberet. Rurſus uero ſi uictoria aliqua ſuorum ducum defe-
rebatur, occultato nũcio ceruã coronabat, ſibiq́; ab ea fauſte nunciatũ, & ob id diis ſupplicandum eſſe
dicebat, quaſi feliciter aliquid geſtum audituros. Per hanc artem illos ſibi magis ac magis parere com-
pellebat, ueluti non hominis alienigenæ, ſed dei cõſiliis ducerentur. Et ſanè huic famæ res ab eo geſtæ
atteſtabantur. Cum duobus enim millibus & ſexcentis, quos Romanos uocabat, ſeptingentis Aphris
admiſtis, in Luſitaniã uenerat: ubi ad has copias quatuor millibus Luſitanorum peditũ & ſeptingentis
equitibus adiunctis, aduerſus quatuor duces Romanũ bellum geſſit, ſub quibus erant peditum millia
centum uiginti, equitum ſeptem millia, ſagittariorum & funditorũ duo millia, urbes innumerabiles,
cum ipſe non niſi uiginti urbes in ſua ditione ab initio haberet. Tamen cum hac tanta copiarum tenui
tate, non ſolum gentes magnas, & urbes multas ſubegit, ſed & miſſos cõtra eum ab Romanis duces,
Cottam quidem apud Mellariam nauali prælio ſuperauit: Phidium uero prætorem Iberiæ iuxta Bæ
tidem profligauit, interfecitq́; in ea pugna duo millia Romanorũ ciuium, Domitiũ & Luciũ procon-
ſulem Iberiæ contriuit, Troianum à Metello miſſum cum toto exercitu deleuit. Ipſum quoq; Metel-
lum uirũ ſuæ ætatis ampliſſimũ in tantam cõpulit neceſſitatem, ut Lucius Lollius ex prouincia Nar-
bonenſi ei auxilium ferre cogeretur, & Pompeius Magnus ex urbe cum ſumma feſtinantia mittere-

tur ut Sertorio reſiſteret. Neq; enim habebat Metellus quò ſe uerteret cõtra hominé infeſtæ audaciæ, C
& non iuſta acie, ſed tumultuariis certaminibus, & uariis ſemper artibus inſultantem expedito ac leui
exercitu. Ipſe ſtabili ac pedeſtri aſſuefactus pugnæ, & cum eo exercitu qui manus cõſerere, & robore
decertare egregie doctus erat: cæterum mõtes ſcandere, & ſe ſuccingere, & perſecutiones fugasq; inceſ-
ſabiles, & difficultates inediæ inquietudinisq; tolerare, inſtar Sertorianorum militũ, nequaq̃ potens.
Accedebat ad hoc, quòd Metellus ipſe iam grádior natu, ex multis ac magnificis geſtis ad quieté ac uo
luptuoſam uitá declinabat, cõgrediebatur auté cũ Sertorio recẽtis ſpiritus tiro, cui corpus mirabiliter
diſpoſitũ erat ad robur, & celeritatem, & laborũ tolerátiam. Vino enim nec dum quieté ageret indul
gebat: ac difficultates maximas, ad longas itinerationes, ad continuas uigilias, ad uenationes per aſpera
quæq; atq; inuia aſſuefactus, ex quibuſcũque locis inuadendi euadendiq; peritiá habebat. Ex quo fie-
bat, ut Metellus facultate pugnandi non præſtita, omnia quæ uictis euenire ſolent pateretur, hic auté
pugná detrectando ſuperaret: neq; enim aquatũ nec pabulatum exeundi facultatem inimicis præſta-
bat, mouere caſtra prohibebat, caſtrametatos uexabat, quòd ſiquá urbé obſidere pergerét, ipſe ſuperue
niens obſidétes obſidebat, ut uicti tædio qui cum Metello erant, quò ſe uerterent, aut ubi conſiſterét
neſcientes, clamarent ut Metellus ipſe ſingulari certamine cum Sertorio (eum nanq; Sertorius prouo
caret) dimicaret, dux cum duce, & Romanus cum Romano. Detrectátem uero pugnam Metellũ,
ut ignauũ ſpernebant. Sed ipſe Metellus hæc dicentes merito contemnebat. Ducem enim, ut inquit
Theophraſtus, nõ militis, ſed ducis obire morté decet. Cum uero animaduertiſſet Metellus Lagobri
tas, qui non paruam opem Sertorio afferebant, ſiti faciliter expugnari poſſe (unum enim duntaxat pu
teum intra urbé habebant) ſuburbanas uero & circũmœnianas obſeſſor aquas poterat auferre, aggre-
diebatur urbem ea ſpe, ut duorũ ſpatio dierum ablatis aquis ea potiturus eſſet. Itaq; militibus edixe-
rat, ut quinq; dierum cibaria ſecum deferrent. At Sertorius celeriter cognita re auxiliatus, duo millia
utriũ impleri aqua iuber, pollicitusq; pro quoque utre certa argenti pondera. Multis ex Iberis, multis
etiam ex Mauruſiis negocium ſuſcipientibus, delectis uiris robuſtis ac uelocibus mandat, ut cum aquá
inferant, tum inutilem bello turbam, ut diutius potus ſufficiat reliquis, educant. Quod cum intellexiſ
ſet Metellus, & iam deerant cibaria, Aquilium cũ ſex millibus militum frumentatũ mittit. Huic ue-
ro redeunti Sertorius inſidias tendit, in eumq; redeunté tria millia militũ à tergo ex quadá ualle exci-
tat, ipſe à fronte obuiam factus uertit Aquilium, profligatq;. Ex militibus qui cum Aquilio erant par-
tim capti ſunt, partim necati. Aquilius amiſſo equo armisq; ſolus effugit. Quo facto cõfeſtim obſidio-
nem relinquere Metellus, ac turpiter nimiũ à Sertorianis deriſus, abire coactus eſt. Sertorius cũ ob hu D
iuſmodi opera plurimũ à Barbaris amaretur, tum etiá quòd Romanis armaturis ordinibusq; & ſignis
feritatem ipſorum auferés, pro prædatoria manu ingenté exercitum effecerat, inſuper argento & auro
liberaliter uſus, galeas militum, clypeosq; ornabat, docebatq; ut chlamydibus pictis floridisq; uteren-
tur, ad hoc donás & prouocás, homines ſibi beneuolos faciebat. Maxime auté beneuoléntiam ſibi cõpa
rauit ex iis quæ circa puerorum eruditionem machinatus eſt. Nobiliſſimis ſiquidé adoleſcentibus in
Oſcam urbé conuocatis, præceptores eis tradidit græcarũ ſimul & latinarũ literarũ. Per qué modũ re
quidé uera obſides habebat, ſpecie auté erudiebat, quaſi cum uiri forent, in partem adminiſtrationis
& imperii eos ſuſcepturus. At patres eorum uehementer gaudebant, cernentes filios prætextatos hone
ſtiſſime ad magiſtros euntes, & Sertorium pro eis ſalaria pendentem, ac ſæpe ipſos examinantem, &
præmia doctioribus tribuentem, bullasq; aureas donantem. Quanta uero beneuolentia prouinciales
erga Sertorium affecti eſſent, uel ex illo intelligi poteſt, quòd cum mos eſſet Iberis, ut qui duci ſe de-
uouerant, unà cum illo morerentur, atq; ob eam cauſam cæteris quidem ducibus pauci admodũ ami
ci adeſſe conſueuiſſent, Sertoriũ multa hominum millia deuota ſequebantur. Et dicitur iuxta quan-
dam urbem ſuperantibus hoſtibus, ſeſe neglexiſſe Iberos ut Sertorium protegerent, nec prius de ſalu
te propria cogitaſſe, quàm Sertorium humeris aſporatatũ in tuto poſuiſſent. Nec ſolum Iberis, uerũ-
etiam Italis charus erat Sertorius. M. Perpennam igitur eiuſdé factionis hominé cum multis pecuniis
& magnis copiis in Iberiá profectũ, & per ſeipſum ſeorſum aduerſus Metellum belligerare cupienté
grauiter ferebát milites, plurimusq; ſermo apud eos de Sertorio erat, ita ut Perpennam nobilitate ge-
neris & diuitiis tumenté perureret. Cum ergo nunciatum eſſet Pompeium montes Pyrenæos tran-
ſcendere, Perpennæ milites raptis ſignis magno clamore poſtulare cœperunt, ut ad Sertorium duce-
rentur, & niſi eos duceret Perpenna, ſe relicturos eum teſtabátur, iturosq; ad uirum qui & ſeipſum &
eos ſeruare poſſet. Qua neceſſitate adductus Perpenna, copias ſuas (tres etenim ſupra quinquaginta
cohortes habebat) Sertorio coniunxit. Sertorius auté omnibus trans Iberum amnem ad eum concur-
rentibus, multitudine quidem abundabat, nam confluebatur ad eum undiq;, ſed erat, ut fit, barbara
turba, quæ feritate & ſuperbia cuncta turbaret, nec expectaret iuſſum ducis, ſed ſua temeritate in ho-
ſtes ferretur. Primum igitur Sertorius rationibus ac uerbis inſtruere eos conatus eſt: deinde ut uidit ip-
ſos nihilominus temere properantes, ſtatuit ſic eos obiicere hoſti, ut non omnino frangerentur, ſed

Sertorii mira laborum tolerantia.

plagas

A plagas acciperent multas, ſperans per hoc ipſis de reliquo manſuetioribus uſurũ. Geſta itaq; re, ut ipſe cogitauerat, ſuccurrit in tempore, & fugientes ſuſcepit, reduxitq; in caſtra, ac poſt paucos dies, ut mentes eorũ erigeret conſolareturq;, aduocata totius exercitus cõcione, duos equos adduci iuſſit, alterum macie ſenioq; confectum, alterum fortem & nitidum, caudamq; habentem magnam. Adſtabat autẽ iuxta gracilem illũ uir magnus & robuſtus, iuxta nitidum uero & fortem uir paruus & imbecillis. Dato autem ſigno uir ille magnus, ut ei præceptũ erat cauda gracilis equi ambabus manibus capta, euellere ſetas omnes uno impetu adnixus eſt: paruus contra uir nitidi equi caudam paulatim uellebat. Tandem uero ubi ille fruſtra ſimul totam caudam trahens, ſibi quidem moleſtias inanes, circunſtantibus uero riſum præbens defeſſus eſt, & ille paruus euellendo paulatim ſingulas ſetas caudam fortis equi ſpatio perbreui nudauit, tunc aſſurgẽs Sertorius, Videtis, inquit, commilitones, ingenium plus poſſe quàm uires. Multa enim quæ uno impetu ſuperari non poſſunt, paulatim ſuperantur. Omnia nanq; uincit ſtudioſa ſedulitas, nec eſt ulla tam magna potentia, quam non exuperet tempus, fidele auxiliũ eorum qui aptitudinem eligunt, intempeſtiue autem properantibus inimiciſſimum. Hæc Sertorius ad conſolationem ſimul diſciplinamq; Barbarorum de tempore diſſerebat. Non paruæ admirationis inter cætera eius egregia rei militaris opera illud habitum eſt, quòd in Characitanos, ut uocant, edidit. Ea eſt gens ſupra Tagonium amnem, non oppida neq; uicos habens, ſed mõtem iuſtæ magnitudinis, antraq; & concauitates ad boream uerſus. Cæterum omne circa ſolum argillam continet, & terram facile ab æſtu putreſcentem puluerulentamq;, neq; ſupergredientes ſuſtinere idoneam, & modice cõtacta uelut cinis diffunditur. In eas ſpeluncas Barbari, quoties belli terror imminet, confugere, ſuáq; aſportantes ſecure degere cõſueuerãt, quaſi nulla uis nocere eis poſſet. Euenit igitur Sertorium per id tẽpus à Metello pulſum, haud procul ab eo monte caſtra habere: quem cum Barbari ueluti uictũ contemnerent, ſiue ob iram, ſiue ne fugere uideretur, prima luce obequitans ſitum naturamq; loci contẽplabatur, qui cũ nullũ penitus aditũ haberet, uaniq; omnes eſſent conatus, cernit ex ſolo magnã uim pulueris in eos deferri. Etenim ſpeluncæ, ut diximus, ad boream conuerſæ ſunt, & uentus ab Arcto ueniens, quem Cæciam uocãt, maxime contra eos perflat. Tunc igitur licet æſtas foret, uehemẽs & arctæ glaciei liquefactione nutritus, dulciſſime flabat, ipſos & pecora per diẽ refrigerãs. Hac igitur re animaduerſa, Sertorius iubet milites puluerulentã ac cineroſam terrã confodere, & cõtra ipſum mõtem cumulum agere: quem Barbari putantes ad expugnationem aggerem ſtrui, ab initio deriſerũt. Sertorius cum uſq; ad noctem milites in opere habuiſſet, eos in caſtra reduxit. Poſtridie prima luce aura le-

B nis perflare cœpit, & ſubtiliſſimũ puluerem deferre, deinde ualido flante uento, milites aggerẽ quatere, ac nõnulli cum equis ingreſſi perequitare, ut puluis altius inſurgeret, cœperunt: quicquid inſurgebat pulueris uentus arripiens in Barbarorum habitacula deferebat; quæ cum ad eam partem dũtaxat qua uentus flabat aperta eſſent, ſubito fauces repletæ, ſpirituſq; præcluſi ſunt. Itaq; uix duos dies tolerantes, tertia ſeſe Sertorio dediderunt, non tãtum inde cõmoditatis, quantum gloriæ cõſecuto, quòd ea quæ armis ſuperari nõ poſſent, ingenio confeciſſet. Quãdiu Sertorius aduerſus Metellũ bellũ geſſit, ob ſenectutem potius, & innatã Metelli tarditatẽ, ſuperior eſſe æſtimabatur: ſed cũ iam aduerſus Pompeium mõtes Pyrenæos transgreſſum decertaret, poſitiſq; iuxta caſtris, omnẽ rei militaris experientiam inferendo repellendoq; pericula oſtenderet, ac etiã aduerſus Pompeium ſuperior eſſet, tunc maxime fama Sertorii claruit, ut etiam Romæ opinio eſſet, cunctos eius ætatis duces in bello gerẽdo Sertorium antecellere. Neq; enim tũc parua erat Pompeii fama, ſed maxime floruerat ob res ſub Sylla geſtas ab eo, ob quas etiam Magnus meruerat appellari, & per quas nondum pubes triumphauerat. Vnde primo eius aduentu in Hiſpaniã, multæ ciuitates quæ antea in partibus Sertorianis erãt, in Põpeium cõuerſæ defectionis impetum ceperant, quarũ tamen conſilia repreſſit, id quod præter omniũ ſpem circa Lauronum oppidum euenit. Sertorio nãque eos obſidente acceſſit Pompeius cum omnibus copiis, auxilium iis qui obſidebantur laturus. Ibi cum Sertorius opportunũ aduerſus urbem tumulum occupare uellet, & Pompeius prohibere niteretur, ac præueniens Sertorius in eum locũ milites deduxiſſet, Pompeius facultatẽ ſibi præſtitã rei gerendæ, & hoſtem medium inter urbem ſociorũ & ſua caſtra incluſum cõſicere poſſe ratus, lætitiã ſuſcepit, oppidaniſq; per nũcium edixit ut bonam ſpem haberẽt, intuerẽturq; pro mœnibus ſedentes, ipſum Sertoriũ non obſidenrẽ, ſed obſeſſum. At Sertorius hæc audiens riſit, & Syllæ diſcipulo (ſic enim Pompeium uocitabat) ſe oſtenſurum inquit, oportere ducẽ poſt terga magis quàm ante ſe proſpicere. His ſimul dictis, ſex millia militum in primis caſtris unde profectus ad occupationẽ tumuli præceſſerat, à ſe relictos oſtendit, ut Pompeii, ſi ſe aggrederetur terga inuaderẽt. Quos cum Põpeius uidiſſet, nihil eſt auſus attentare, ne circũueniretur formidans. Sed cum erubeſceret ſocios in periculo conſtitutos deſerere, præſens eorum euerſionem aſpicere coactus eſt. Oppidani enim amiſſa ſpe ſe dediderunt Sertorio, qui eis quidem pepercit, & omnes dimiſit, urbem autẽ incendit, non ira, neq; crudelitate (minime enim omniũ ducum hic uir indulgebat iræ) ſed dolore & uerecundia eorũ qui Pompeium admirabantur, ut uulgaretur inter barbaros,

Val. Max. li. 7. cap. 3.

Sertorii machinatio ad domandos barbarorum animos.

quod præſens Pompeius quaſi ad incendiũ ſociæ urbis calefactus auxilium ferre amicis nequiuiſſet. C
Victorias igitur Sertorius multas tulit, in quibus ſemper euenit ut ipſe inuictus eſſet, eosq́; qui iuxta
ſe erãt incolumes ſeruaret. Inſtaurationes uero ac remedia in rebus aduerſis magis clarã eius uirtutem
faciebant. Veluti in ea pugna quæ apud Sucronem contra Pompeium cõmiſſa eſt, & rurſus in ea, quæ
†του ῆιου apud †Turiam aduerſus Metellum ſimul & Pompeiũ. Dicitur autem in illa pugna quæ apud Sucro-
nem fuit, Pompeius manus conferere properaſſe, ne Metellus particeps uictoriæ foret. Et ipſe quidem
Sertorius cupiebat antequã Metellus coniungeretur, contra Pompeiũ dimicare. Sed tamen inſtructa
acie, inclinato iam ſole præliari cœpit, ratus aduenis & locorũ inſcijs hoſtibus, tenebras & ad fugã & ad
inſectationẽ impedimẽto futuras. Ac forte euenit, ut contra eam partẽ qua Sertorius erat, non Pom
peius, ſed Afranius pugnaret. Nam Pompeius dextrũ cornu, Afranius ſiniſtrũ regebat. Cum ergo au
diſſet Sertorius ſuos qui contra Pompeiũ ſtabant, ſuſtinere Pompeii impetum non poſſe, dextro quod
ipſe ducebat cornu aliis cõmiſſo, celeriter accurrit, ac ſuis in ordinem reductis Põpeianos uictoria exul
tantes inuaſit, fugauitq́;, ita ut Põpeius ipſe penè interficeretur, proſtratusq́; ex equo & uulneratus nul
la alia cauſa euaſit, quàm quòd milites Sertoriani capto Pompeii equo, aureis phaleris magnificentiſſi-
me & pretioſiſſime ornato, dum ſimul de præda cõtendunt, Pompeius ipſe interlapſus aufugit. Afra
nius uero qui ab alio erat cornu, ut Sertorius abiuit, aduerſarios ſuperauit, & uſque ad caſtra perſecu-
tus caſtra diripiebat: non enim ſciebat Pompeii fugã, nec milites à rapina continere poterat. Inter hæc
Sertorius uictor redibat, & contra Afranium impetu facto, milites eius uarie diſperſos occidit, ſupe-
ratq́;. Deinde cum ſentiret Metellum cum alio exercitu aduentare, præliũ diſſoluit, reuocatisq́; ſuis,
At ego, inquit, puerũ hũc, niſi ueniſſet anus illa, caſtigatum uerberibus domũ remiſiſſem. Per id tem-
pus cerua illa de qua diximus, nuſquã apparente grauiter angebatur Sertorius. Ea nanq; fictio ad cõti-
nendos in fide barbaros plurimũ ualebat, tunc maxime conſolatione aliqua indigẽtes. Sed paulo poſt
inuẽta à quibuſdam per noctem, & colore cognita, ad Sertoriũ reducta eſt. Sertorius illis necui dicere-
tur, magnã pecuniã pollicitus, ceruã in ſecreto loco cõtinuit, & poſt paucos dies profectus ad tribunal,
exhilarata facie, quaſi fauſtum aliquid Iberis quod in ſomnis uidiſſet, nũciaturus, cum ſuggeſtũ aſcen-
diſſet, cerua à cuſtodibus ut mandatũ erat dimiſſa, curſu ad ſuggeſtum (ibi nanq; Sertoriũ aſpexerat)
ſe contulit, caputq́; inter genua eius ſubmiſit, oreq́; illius dexteram tetigit, cõſueta quoq; prius hoc idẽ
peragere. Cui cum blandiretur Sertorius illachrymaretq́;, primum admiratio habuit milites, deinde
plauſu & gratulatione, ut diuinũ & cœleſtibus amicũ hominem, Sertoriani laudauerũt, ipſi autẽ in læ
titia ac bona ſpe erant. In agro Sagũtino in extremas neceſſitates cõpulſis hoſtibus, tandem pugna de-
cernere coactus eſt, dum frumentatũ proficiſcerentur. Pugnatum eſt egregie ab utraque parte, quo in
prælio Memmius uir omniũ qui apud Pompeiũ erãt præſtãtiſſimus, interfectus eſt. Vicit autem Ser- D
torius, & multa hoſtium ſtrage uſq; ad Metellum peruenit. Hic dum Metellus ſupra ætatem uiriliter
reſiſtit, pilo percutitur: quod & qui uiderant & qui audierant ex Romanis, grauiter ferentes, ac turpe
rati ducem ſuum deſerere, per iram cõuerſi Metellum protexerunt, magnaq́; ui adniſi, Sertorianos in
fugam uertunt. Facta itaq; conuerſione uictoriæ, Sertorius ut ſuorum fugæ conſuleret, aliumq́; ſibi
exercitũ clàm cõpararet, in urbem montuoſam ſe recepit, portaq́; obſtruſa, & mœnibus undiq; muni
tis, ſe obſidendum præbuit, callido conſilio, ut Romani circa oppidum intenti, & potiri poſſe confiſi,
cætera negligerẽt, nec inſtaurari copias prohiberent, aut uictos perſequi curarẽt. Miſerat enim Serto-
rius duces ad eas ciuitates quæ ſibi parebant, pro delectu habẽdo, dederatq́; illis in mandatis, ut cũ ſa-
tis copiarũ congregaſſent, certiorẽ ipſum facerent. Quod cũ eſſet factũ, abſq; ulla difficultate ex obſeſ
ſa urbe aufugiens ſe ſuis cõiunxit, rurſusq́; cum magna manu profectus, mari & terra hoſtẽ uexabat:
terra quidem inſidiis, circuitionibus, & omniũ locorum tentationibus improuiſis: mari autem præda
toria claſſe ſic littora infeſtans, ut deficiente cõmeatu, duces ſeſe diſiungere, ac alter in Galliam tranſi-
re, alter circa Baccæos hyemare cum ſumma penuria cogerẽtur. Vnde etiam ad ſenatum ſcripſit Põpe
Florus in epitom. ius, niſi pecuniæ ſibi mitterẽtur, milites è prouincia deducturũ, ſe iam dum Italiã protegat, ſuum pa-
trimoniũ cõſumpſiſſe. Fuitq́; Romæ opinio, Sertorium prius quàm Pompeium in Italiam rediturũ,
in tantũ præſtantiſſimos belli duces Sertorii aſtus perfregerat. Oſtendit autẽ Metellus quanti Serto-
riũ faceret. Nam publice præmia ſtatuit, ſiquis eũ necaret, centũ argenti talenta & uiginti millia agri
iugera, ac ſi exul foret, reductionẽ & ueniam: niſus proditionibus cõſequi quod bello non poterat. In-
ſuper cum aliquãdo aduerſus Sertoriũ ſuperior in Pugna fuiſſet, ſic gloriatus eſt, ſic ſeipſum extulit,
ut imperatorẽ appellari, & feſtis ac ſacrificiis à ciuitatibus ſe recipi ſuſtinuerit, & ſerta capiti impoſuiſ-
ſe, & cõuiuia in ueſte triũphali egiſſe dicatur. Victoriæ inſuper pictæ agibilibus inſtrumẽtis circũfere-
bantur, coronas & trophæa auræa geſtãtes, & chori puerorũ ac mulierũ eius laudes canẽtes obuiabãt:
Pro quibus planè ridiculus erat Metellus, ſi eum quẽ fugitiuum Syllæ & reliquias Carbonianæ fugæ
nũcupabat, ſic gloriabatur ceſſiſſe. Magnanimitatis uero Sertorii illud fuerit, quòd pulſos ex urbe ſe-
natorios qui penes eum degebant, ſenatum nuncupabat, ducesq́; & quæſtores ex eis deligebat, & pa-

trus

A triis legibus cuncta adminiſtrabat:deinde quòd armis,pecuniis,& urbibus Iberorum utés,nullam eis
poteſtatem cōcedebat,ſed prætores & magiſtratus omnes ex Romanis creabat,quaſi nō Iberos contra
populum Ro.augeret,ſed libertatem populi Ro.aſſerere uellet.Etenim erat Sertorius patriæ ama-
tor,affectusq; humane ad reditum.Sed in aduerſis duriſq; tēporibus fortem ſe præſtabat,in uictoriis
autem ad Metellum Pompeiumq; mittebat,ſe paratum offerens depoſitis armis priuatim in urbem
redire uelle,ſi ſibi permittatur.Malle ſe enim Romæ ignobiliſſimum ciuem,q̃ exulem,omnium alia
rum ciuitatum imperatorem nuncupari.Dicit̃ enim non minime cupiuiſſe reditum ſuum , ob amo-
rem matris,ſub qua orphanus educatus mirabiliter erga illā affectus erat . Cuius morte poſt,cum ab
amicis in Iberia ad imperium uocaret̃,audita,parum abfuit quin mœrore interiret.Septem nanq; cō-
tinuis diebus nec teſſerā dedit,nec ab amicorum quopiā cōſpectus eſt.Vix tandem annitētibus iis qui
ordinem ducebant,ſuaderi potuit ut exiret,ac ſe militibus oſtēderet,& rebus quæ feliciter ꝓcedebāt
uti uellet.Ob quæ multis uiſus eſt uir natura mitis,& ad quietem aptus,ac præter uoluntatem coa-
ctus ſe bellis ac imperiis immiſcere,& cum ſecure uiuere ſibi non liceret,ſed ab aduerſariis cōpelleret̃,in
arma neceſſariā corporis tutelā diuertiſſe.Declarāt etiā magnanimitatem eius res cum Mithridate ge
ſtæ.Nam cum Mithridates ex Syllano cōflictu ueluti ad ſecundam luctationem aſſurgens,Aſiam inua
ſiſſet,& magna Sertorii fama iam cuncta penetrante,rumoribuſq; de eo ab Heſperia in Pontum per
nauigātes delatis omnia cōplerent̃,cupido cepit Mithridatem legatos ad Sertorium mittere,maxime
ab adulatoribus incitatum,qui Sertorium Annibali,& Mithridatem Pyrrho cōparantes,negabant po
pulum Ro.cōtra tam ſublimia ingenia tantaſq; potentias bifariam inuadentes reſiſtere poſſe, peritiſſi
mo rei militaris duce cum maximo rege cōiuncto.Miſit igit̃ Mithridates in Iberiam literas Sertorio,
& legatos mādata perferentes,per quos offerebat ſe pecunias & naues Sertorio daturum: petebat ue-
ro ut Aſia ꝓuincia,de qua Romanis in fœderibus cum Sylla factis cōceſſerat,ſibi redderet .Aduocato
itaq; cōcilio quē ſenatum appellabat Sertorius,cum de hac re ad eos referret,cenſentibus cunctis obla
tiones regias læto animo recipiendas eſſe,titulum uero inanem eorum quæ in ſua poteſtate nō forēt,
pro iis quorū plurimum indigebāt cōcedendum:nō tulit Sertorius,ſed Bithyniam,inquit , & Cappa-
dociam occupanti Mithridati nō inuidere gentes parere aſſuetas,nec quicquam ꝑtinentes imperium
populi Ro.Quòd ſi ꝓuinciam populi Ro.iuſte partā ipſe occuparit,& dum eam teneret à Fimbria
depulſus ſit,& in fœdere quod cū Sylla iecerit illā dimiſerit,hanc,inquit,ſe nō laturum ut iterū uſur
pet.Etenim ſuis uictoriis rē Romanam augeri debere,non autem per ipſum diminutionem fieri Ro manæ reipu.Generoſo quidem homini cum honeſtate uincere optandum eſſe,cum turpitudine ue- *Generoſo homini quid conueniat.*
B ro nec ſalutē quæri deberi.Hæc Mithridati renunciata plurimum terruerunt:& dicit̃ dixiſſe ad ami-
cos:Quid cenſeret Sertorius ſi Romæ in palatio ſederet,quando nunc in Atlanticum depulſus mare,
terminos regno noſtro imponit,& imminentibus Aſiæ bellum minat̃?Inita eſt tamen inter eos confœ
deratio,ut Mithridates Cappadociā & Bithyniam haberet,utq; Sertorius ducem ſibi & milites tranſ-
mitteret,ipſe autem Sertorio naues quadraginta,& tria millia talenta præberet.Et miſit quidē Serto
rius in Aſiam M.Marium prætorem,uirum ſenatoriū ordinis,& ipſum exulantem,quem urbes qua-
dam Aſiæ intrantē cum faſcibus & ſecuribus ipſe Mithridates ſequebat̃,illum tanq̃ maioris poteſta-
tis præmittens.Ab eo prætore quædam ciuitates liberatæ ſunt,quibuſdā tributa remiſſa Sertorii gra
tia.Quæ res Aſiam ſuperbia & auaritia publicanorū dudum uexatā,ad ſpem nouarum rerum & Ser
torii deſiderium erexit.In Iberia uero ampliſſimæ dignitatis homines qui cum Sertorio erant, ut pri-
mum ſpes magna affulſit,metuſq; euanuit,inuidia aduerſus illum inceſſit,cupidoq; mala inuaſit ani-
mos.Ante omnes M.Perpenna nobilitate familiæ & ingenii uanitate principatum affectans , ſermo-
nes haudquaquā ſanos inter amicos diffudit:Quiſnam,inquit,dæmon improbus de malo in peius nos
cōtinuo differt?Totius ſimul orbis dominātū Syllæ parere domi manentes īdignum putauimus, huc
autem ꝓfecti uoluntarie ſeruimus,& Sertorii exilium tanq̃ ſatellites cuſtodimus , deriſi ab omnibus
ob inane ſenatus nomen,in quo mandatis,cōtumeliis,& laboribus Sertorii non minus q̃ Iberi aut Lu
ſitani,obnoxii ſumus.His & huiuſmodi uerbis cōcitati quidam Sertorio infenſi erant,nō tamen aper-
te,nam formidabant eius potentiam,ſed clàm res corrumpebant,& ſubditos per acerbitatem puni-
tionum ac tributorum onera quaſi Sertorio iubente ad defectionem concitabant.Ex quibus rebus
ciuitates quædam à Sertorio deſciuerunt,& turbis quibuſdam exortis,qui ad eas ſedandas compri-
mendaſq; mittebantur,fomenta diſcordiarum exaugendo multis bellis & ſeditionibus regiones im
plicuerunt,effeceruntq; ut in dies minus Sertorio pareretur.Et hæc quidem indignatio ex priori hu-
manitate Sertorium contra pueros Iberorū,qui in Oſca erāt,irritauit,ut alios necaret,alios uenderet.
Perpenna uero cum multos ſibi aſciuiſſet , Manlium quendam ex Sertorianis ducibus ad hoc ſibi *Coniuratio*
adiungit.Hic tum forte adoleſcenti cuius amore detinebatur,hæc omnia pandit , & hac ſpe elatus, *Perpennæ &*
cæteris amatoribus omiſſis,ſibi uni ſe addicere hortatur,maximam confeſtim potentiam habituro. *cæterorum in*
Adoleſcens cuidam Aufidio amatori qui ſibi gratior erat,hæc aperuit. Quæ cum audiſſet Aufidius, *Sertorium.*

obſtupuit,nam & ipſe unus ex coniuratis erat:ignorabat tamen Manlium iſta ſentire. Perpennam ueto,Gracinum,& quoſdam alios,de quibus ſibi notum erat,nominante adoleſcente conturbatus,ſermonem abrupit,& inſanum contemnendumq́ Manlium dixit,qui ita uanas fictiones inducat. Ipſe autem ad Perpennam profectus,rem prout audiuerat,& quanta celeritate opus foret,expoſuit. Rem igitur aggreſſi conficiendam,nuncium induxerunt uictoriam quandam unius ex Sertorianis ducibus,& cædem magnam inimicorum ſignificantem. Ad quem exhilaratus Sertorius cum immolaſſet,Perpenná ipſum & alios qui aderant(hi erant omnes coniurati)ad cœnam inuitat,exoratq́. Mos erat Sertorio in conuiuiis plurimam ſemper honeſtatem decoremq́ ſeruare,nec uidere quicquam turpe ,nec audire ſuſtinebat,docueratq́ omnes ſuos ab omni maledicto ac iurgio abſtinere,ſed placide ac modeſte ioco uti. Tunc igitur in medio conuiuii rixæ initium quærentes,aperte uerba turpia flagitioſaq́ iactabant,& ficta ebrietate multa ſceleſte agebant,ut Sertorium prouocarent. Sertorius uero ſiue quòd grauiter ferebat inconcinnitatem eorum,ſiue quòd ipſorum mentes ex tarditate loquendi, & incõſueto contemptu animaduerteret,mutato diſcumbendi modo,ſe ſupinum diſpoſuit ,quaſi uidere nec quicquam uellet,nec audire. Perpenna autem phialam meri in medium proiiciente , & ſtrepitu inde

Sertorii interitus.

facto,quòd erat ſignum coniuratis datum,Antonius qui ſupra diſcumbebat,gladio Sertorium percutit:conuerſi uero ad plagam,& inſurgere conantis in pectus ruit,manusq́ ambas capit ne reſiſtere ualeret: per hunc modum à multis confoſſus occiditur. Maxima Iberiæ pars Metello & Pompeio poſt mortem Sertorii ſeſe tradidit. Eos qui manſerunt Perpenna ſuſcipiens,aduerſus inimicos bellum gerere adortus eſt. In quo ſtatim ſui experientiam dedit,ut uiri,nec ad parendum,nec ad imperandum apti. Nam fretus Sertorii apparatibus,aduerſus Pompeium congreſſus,breui ſuperatus fuit,& captus. Nec ultimam quidem fortunam ingenue tulit,ſed cum haberet Sertorii literas,Pompeio promiſit uirorum conſularium & qui plurimum Romæ poterant epiſtolas propria manu ſcriptas,per quas cupidi nouandarum rerum Sertorium in Italiam uocabant,ſe oſtenſurum. Sed Pompeius non ut iuuenis,ſed ut grauis & prudentis animi uir,eas quidem literas nec legere ipſe uoluit,nec à quoquam ut legerentur permiſit,ſed ipſas omnes in unum collectas cremauit. Quod eius factum multo ciues periculo,& magnis nouitatibus patriam liberauit. Perpennam inſuper ſtatim occîdit , ueritus ne uulgatis quorúdam nominibus,turbationes & ſcandala orirentur. Reliquorum uero qui Sertorianæ necis cõſcii fuerant,alii ad Pompeium deducti mactati ſunt,alii in Libyam profecti,à Mauruſiis interfecti fuerunt : nec quiſquam eorum euaſit,præter unum Aufidium Manlii riualem. Hic enim ſiue latens,ſiue neglectus in quadam barbara uilla,inops inuiſusq́ conſenuit.

EVMENIS SERTORII'QVE COMPARATIO.

HAEC ſunt quæ de Sertorio ac Eumene digna memoratu ſuſcepimus. In quibus comparandis illud utriq́ commune,quòd & externi,& alienigenæ,& extorres,uariis gentibus,bellaciſſimis exercitibus,& ampliſſimis copiis,uſque ad exitum præfecti fuere. At peculiare quidem eſt Sertorio,quòd ei uniuerſis à ſociis, dignitatis gratia,collatus eſt principatus. Eumeni uero,quòd cum permulti de imperio diſceptarẽt,priores ad ſe partes ex rebus ipſis aſſumpſit. Præterea qui iuſto ſubeſſe principi uoluerunt,alterum ſecuti ſunt:qui autẽ ipſi principes eſſe nõ poterãt,alteri ad utilia parebant. Romanus enim Iberis & Luſitanis,Chærouenſis uero Macedonibus imperitabat. Ex quibus cum illi iandudum Romanis ſeruirent,hi cunctos in ſeruitutẽ hoïes deducebant. Ad hæc Sertorius cõſilii & rei militaris admiratione,cæterum Eumenes ob ſcribæ officium in cõtemptu habitus, ad impetatoris peruenit dignitatem. Eumenes non modo paruis quæ ſibi adeſſent ad poteſtatem occaſionibus uſus eſt,ſed etiam maiora quædam habuit impedimenta. Nam & qui aperti ſibi eſſent aduerſarii,& qui occultas ei tenderent inſidias,complures habuit. Nõ ſic alter,cui cum nemo palàm , pauci poſtremo ſocii clàm inſurrexere. Quamobrem huic quidem hoſtes periculorum exitum attulerunt:illi autẽ inuidi ex uictoria periculum importarunt. Quæ ad militandi negociũ attinent,inter ſe paria ſunt,alio tamen modo. Cõtentionis enim ac bellãdi ſtudioſus fuit Eumenes,comitatis & quietis Sertorius amator. Quoniã alteri cũ tutã & honorificã uitã(modo ſeſe eminus cõſtituiſſet) agere liceret, aduerſus primarios & optimates,alteri cõtra eos qui ſibi pacis iterceptores erant,bellum fuit. Eumenẽ ſiquidẽ Antigonus cum de rerũ faſtigio inter eos cõtentio eſſet,ſecundo cõtentum ordine , libens utiq́ ad uſus regni aſciuiſſet:Põpeius Sertorium ne ocioſam quidem uitã agere permittebat . Idcirco illi ut initio ſpõte regnaret,obuenit:huic uero ne oppugnaret ut iuitus iperaret . Qui maiores tutelæ fortunas anteponit,is bellorum auidus habendus eſt:at bellicoſus,qui tutelam bello uendicat . Rurſus extingui contigit,huic quidem ut nihil ante præſenſiſſet , illi uero ut necem continuo expectaret: è quibus alterum benignitatis eſt(amicis enim fidem habere uidebatur)imbecillitatis alterum, quoniã

cum

A cum ſalutem fuga comparare uellet, comprehenſus eſt. Alteri mors nullo dedecore uitam maculauit, qui ab amicis ea paſſus eſt quæ nullus hoſtis inferre potuit. Alter cum prius quàm in captiuitatem ueniret, fugam capeſſere nequiuerit, & poſtquam in captiuitatem uenerit, uitá retinere cupiuerit, mortem nec bene uitauit, nec recte tulit, qui ſupplex atq; orans hoſtem qui corpus duntaxat in manu habere uidebatur, ſui quoq; animi compotem fecit & dominum.

CIMONIS VITA

LEONARDO IVSTINIANO INTERPRETE.

PERIPOLTAS uates ex Theſſalia Opheltam regé ſuosq; in Bœotiá populos deducens, familiam multis deinde téporibus nobiliſſimá ex ſe reliquit. Plurimi ex ea Chæroneá urbem incoluerút, ubi primum expulſis ui barbatis cõſedere. Ex hac ſtirpe quãplures & natura pugnaces atq; uiriles in Medicis incurſionibus, prælisq; Galaticis negligentia ſui cecidere. Superſtitit adoleſcens quidam parentibus orbus, Damon, cognomine Peripoltas. Is & uenuſtate formæ, & animi elatione æqualium ſuorum nemini cõcedebat, durum alioqui & indocile ingenium nactus. Romanus quidá (is forte per id téporis cohortis militũ; præfectus Chæroneæ hybernabat) in huius iam adoleſcentis libidinem exardebat. Cum itaq; nequicq̃ & prece & largitionibus hunc ſibi pellicere atq; cõciliare tétaſſet, neglectis tandé iuribus urbis, haud à uiolentia téperaturus eſſe uidebat. Erat enim noſtra tunc patria nec multitudine ciuium, nec diuitiis abundás. Damon effrenata uiri ꝓcacitate irritatus in hunc iraſci, poſtremas illi extruere íſidias atq; parare, ex æqualibus ſuis haud plures q̃ ſex & decem delegit, ꝙ parua cõplicum manu occultius id facinus patrari poſſe ſperabat. Hi cum plurimá bibendo nocté cõtriuiſſent, ſimulac illuxit, facie prius caligine fauillaq; illita, in forum armati irrũpunt. Ibi Romano inter ſacrificandum, & cõpluribus qui ſecum aderãt trucidatis, cõfeſtim ex urbe diffugiunt. Tumultu orto, cú frequens Chæronenſium cõcilium ueniſſet in curiá, in hos reos animaduerſum eſt, atq; pœna capitis dánati. Hoc decretum Chæronenſium cauſam maxime tuebat apud Romanos. Vrbis deinde principes (ut cõſuerunt) ueſperi cõcœnantes, Damon cum ſuis in curiá irruétes cum necauiſſent, iterum ex urbe ꝓfugiunt. Lucius Lucullus per eos forte dies iſtac ſuas copias ꝑterducens cú has Romanorum cæ

B des accepiſſet, ſigna firmauit. Summa deinde diligentia cauſam percõtatus, cum cõperiſſet nõ modo inſontem ciuitatem, uerumetiam iniuriis affectam, ſuſceptis militibus ſuum cum exercitu iter proſecutus eſt. Damon uero excurſiones in agros facere, regioné prædari atq; diripere, & iam urbi ipſi periculo maximo imminere. Tunc oppidani eum dolo ſubducere aggreſſi, ſimulata uenia reditum in urbem ei decernunt, miſſisq; ad eum legatis patriæ reſtituunt. Ita in urbem regreſſus, gymnaſii præfectus extéplo declaratus eſt, inde eum in thermis ſe ungentem íterfecere. Eo loco horrẽdæ ſpecies diu uiſæ, ſuſpiria (ut à patribus noſtris accepimus) exaudita. Eapropter thermarum fores obſtructæ atq; obturatæ: & nunc quoq; eius loci uicini turbulétiſſimas ibi uoces & ſimulachra circunferri arbitrant. Huius familiæ homines (ſuperſtát enim aliquot circa Stirin Phocidis inter Aeolios uerſati) Caliginatos cognominát, quòd Damon caligine litus in Romanorum cædé ſæuierit. Erát Orchomenii nõ modo Chæronenſibus finitimi, ſed odio pariter ac ſimultate infenſi. Hi Romanũ quendam calumniatoré in Chæronenſes mercede cõcitant, qui eis de trucidatis Romanis diem diceret. Hic ad prætoré Macedoniæ querelam deferens (nec enim in Græciam Romani prætores miſerãt) haud ſecus q̃ in uirum unum uniuerſum in urbis nomen inuehebat. Qui contra pro Chæronenſibus cauſam dicebát, Luculli teſtimoniũ inducere. Hic ſup ea re per ꝑtorias literas rogatus, omnem, ut erat, ei ſeriem planè expoſuit. Hoc ꝑſidio Chæronéſes cú è tanto totius urbis periculo euaſiſſent, ſtatuá lapideá in foro penes Liberũ patré publice Lucullo decernunt. Nos itaq; tãetſi multa iterim ætas effluxerit, Lucullo tamé gratias debere exiſtimamus. Atqui ea quæ corpus aut uiri effigiem imitetur, longe clarioré ſtatuá arbitrati, quæ & mores eius declaret atq; igeniũ, aggrediemur in his clariſſimorũ hoium cõtentionibus huius quoq; uiri res geſtas referre. Neq; tamen ob gratiá quicq̃ hiſtoriæ ueritati detrahemus. Sola etenim rerũ cõmemoratione officio noſtro ſatisfeciſſe uidebimur, quádo ne ipſe quidé æquum duxiſſet, pro uero erga nos teſtimonio fictá de ſe mercedem ſuſcipere, mendacé ſcilicet rerũ ſuarũ expoſitionem. Cæterum ut pictores cum pulcherrimas deſcribunt imagines, multaq; formæ gratia perornatas, ſi quippiá ineptulum illis inſit, neq; oíno prætermittere, neq; penitus exculpere dignũ cenſent: ſic quoniam humanis in rebus non modo difficile, ſed impoſſibile penè arbitramur, omni ex parte integram puriſſimamq; hominis uitam poſſe conſtare, igitur ſi quid uel caſu aliquo, uel temporum neceſſitate, non

integre factum clariſſimis rebus ītercidat, haud multa id diligētia inſigniri oportet: quinimo idipſum magis defectum quendā uirtutis, ꝗ̄ nequitiæ uitium iudicare par eſt, humanæ ueneratione naturæ adductos, quæ nihil decorum ad ſummā natum uirtutē pfecte integreq́; pducit. Videbať itaq; cōſiderā- C

Cimonis & Luculli elogia. tibus nobis Cimoni permaxime cōferendus eſſe Lucullus. Dux enim uterq; bellicæ rei peritiſſimus, & in barbaras gentes clariſſimi ambo. Mites in repu. multas ab īteſtinis ſeditionibus reſpirationes patriæ pbuere, celeberrima inſup trophæa illuſtriſſimasq; de hoſtibus retulere uictorias. Nō enim Græcorum Cimone prior, nō Romanorum quiſpiā Lucullo, in tā remotas orbis terrarum regiones īfeſto exercitu pfectus eſt, Hercule ac Libero patre exceptis, ſiue etiā Perſei in Æthiopes, Medos, atq; Armenios, aut Iaſonis uerisimile aliquod facinus ſeculis ab illis ad noſtrā uſq; ætatē memoriæ delatum eſt. Hi pterea ambo bellis pariter īfectis, militia exceſſere, cōfractis duntaxat hoſtium uiribus, non tamen deletis penitus. Maxime uero in colendis hominibus, comiterq́; apud ſe ſuſcipiendis, par quædā fuit humanitas atq; munificētia: ſimilis quoq; in uita ſplendor urbanitasq́; facile cōſpiciebať: & alias fortaſſe prætermittimus conuenientias, quas ex eorum uita rebusq́; à ſe geſtis perfacile intelligere poterimus. Cimoni Miltiades pater fuit, mater uero Hegeſiphyle, Thracia genere, Olori regis filia, ut in Archelai Melanthiiq́; poematis ad ipſum Cimonem cōſcriptis traditum eſt. Vnde & Thucydidi hiſtorico, genere quidem Cimoni neceſſario, Olorus pater fuit, ad Olorum regem ceu ad pgenitorem ſuū referens nomen. Is Thucydides Chryſia circa Thraciā eſt adeptus, fertūrq́; in Scapte-Hyle (hic Thraciæ uicus eſt) diem ultimum obiiſſe. Eius ſepulchrum, cum reliquiæ in Atticam traductæ fuerint, in Cimonio conſpicitur, penes Helpinecæ Cimonis ſororis monumentum. Atqui Thucydides tribu quidem Alimuſius, Miltiades uero Iaceades fuit. Miltiades itaq; cum quinquaginta talentorum damnatus eſſet, in uincula coniectus moriť. Cimon adoleſcens admodum cum Helpineca ſorore innupta à patre ſuperſtes, primo quidē ætatis ſuæ flore maximam ſibi in urbe infamiam comparauit, quòd incōtinens, uinolentus, & auo ſuo Cimoni natura perſimilis eſſet, quem ob amentiam Coalemum cognominatum fuiſſe ferunt. Steſimbrotus uero Thaſius, qui per illa fermè Cimonis tempora fuit, neque muſicam eum didiciſſe tradit, neq; aliā ex liberalibus diſciplinā, quibus Græci nauare operam conſueuere, cæterum à lepòre dicacitateq́; Attica penitus abhorruiſſe. Moribus ſuis affuiſſe ingenuitatem quandam, in primisq́; ueritatis cultum, ut Peloponneſiaco magis ꝗ̄ Attico fretus uidereť ingenio. Deiectus, incompitus, maximis in rebus optimus, quemadmodum Euripidis Hercules. Hæc de Cimone ex Steſimbroto conſcripta accepimus. Creditum uero eſt adoleſcentem eum haud à ſororis cōſuetudine abſtinuiſſe, neq; eam pudicam alioqui fuiſſe Helpinecam, quinimo obſecutam ultro Polygnoto pictori ferunt. Eapropter cum in Poecile porticu, tunc Pleſianactio appellata, Laodicen inter Troianas pingeret mulieres, Helpinecæ ſibi imaginem præpoſuiſſe. Is uero Polygnotus nullo artem pretio exercebat, nullá'ue mercede adductus, ſed ob gratiam tantummodo erga urbem porticum illam rerum ſcriptores pinxiſſe tradidere. Et poeta Melanthius id inſinuans ait: D

Sumptibus ipſe ſuis ornauit templa deorum,
Cecropiumq́; forum, heroum certamina pingens.

Sunt qui Helpinecam non clàm, uerum cum Cimone palàm concubuiſſe dicant, quòd marito ſe digno diu ob inopiam coniugari non poſſet. Demum Calliæ nupſit, cui quòd inter Atheinenſes diuitiis opulentus, atque illius amore captus alienum pro damnato patre æs perſoluere ſpopondiſſet, haud inuitam Helpinecam Cimon uxorem dedit. In mulieres uero intemperantis ingenii fuit.

Cimon in mulieres intemperans. Etenim Melanthius poeta elegis in Cimonem ludens, Aſteriam commemorat genere Salaminiam, Mneſtram quoq; mulieres ſummo ſtudio coluiſſe. Idem etiam intelligi licet, quòd uxoris Iſodicæ Euryptolemi filiæ mortē periniquo moleſtoq́; animo tulerit, ſi id conicere à conſcriptis ad eum pro leuandis lachrymis leniendoq́; dolore elegis par eſt, quarum autorem Panætius philoſophus arbitratur Archelaum phyſicum extitiſſe, à temporibus haud inepte coniectans. Cæteri uero Cimonis mores & generoſi & gratia quadam admodum affluentes. Neque enim Miltiadi audacia concedentem, neq; prudentia Themiſtocli, ambos tamen iuſtitia & æquitate ſuperaſſe conſtat: uirtute quoque militari haud inferior, quanquam iuuenis adhuc armorum experientia imperitus, rebus urbanis maxime præcellebat. Etenim Medis ingruentibus cum Themiſtocles Athenięſi populo ſuaderet deſerta pro Salamine urbe ac agris in naues arma transferre, totamq́; belli molem mari gerendam eſſe, aduertens Cimon pleroſq; eius rei ſtupore examinatos, ſumpto equeſtri freno per Ceramicum forum exultans cum ſociis in arcem conſcendit, illud deæ Palladi oblaturus, quod nauali deinceps, nō equeſtri certamine opus eſſet. Donato itaq; freno, cum ex his clypeis qui circa tēplum appenſi erant, unum acce-piſſet, habita prius deæ ſupplicatione ad mare deinde contendit. Viſum eſt id facinus haud paucis audaciæ dediſſe principium. Fuit quippe ſpecie & forma non negligendus Cimon, ut Ion poeta tradit, corporis ſtatura mediocri, habebatq́; multa & criſpa coma ſuffultum caput. In eo uero certamine cum acriter ſtrenueq́; dimicaſſet, maximā ſibi in urbe gloriā cum ciuiū beneuolentia cōparauit. Iam multi

eius

A eius uirtute ad eum conuenire, animum ingenti laude attollere, iubereq́ꝫ digna Marathone iam
eum excogitare. Atqui cum ſe ad capeſſendas dignitates in Repub. contuliſſet, à populo qui iam
Themiſtoclis faſtidio abundabat, perhumane admiſſus eſt. Fecerant eum populo charum compoſi-
ti mores, manſuetudo quædam atque humanitas, familiare ac urbanum uiuendi genus. Neque pa-
rum illius dignitati conduxit, quòd Ariſtidi Lyſimachi filio mores ac eius ingenium conſpicanti
aptiſſimus is uiſus eſt in faſtum audaciamq́ꝫ Themiſtoclis obiiciendus. Medis uero è Græcia fu-
gientibus, cum nondum ad Athenienſes Græciæ principatus traductus eſſet, ſed adhuc penes La-
cedæmonios ac Pauſaniam ſumma rerum conſtaret, naualibus copiis dux eſt declaratus. Primum
quidem in ea militia ciues ſuos ſummo ſtudio exercebat, ut præter cæteros longe primarii orna-
tiſſimiq́ꝫ in armis conſpicerentur, atque promptiſſimi. Pauſanias interea literis clàm ad Perſicum
regem datis, de proditione cœpit cum barbaris agere. Is in ſocios temerarius & crudelis, multa per li-
centiam impie ſuperbeq́ꝫ nefanda patrarat. Cimon occaſionem nactus, ſocios iniuriis indigne affectos
ad ſe benigne pellicere, humane colligere atque ſolari, ut ſenſim non ui, aut armis, cæterum arte
atque ingenio fretus patriæ uendicauerit Græciæ principatum. Hoc humanitatis ſtudio plurimi ſo-
ciorum à Pauſaniæ inſolentia abhorrentes, Cimoni Ariſtidiq́ꝫ eos perhumane fouentibus adhære-
bant. Ephoris deinde ſcribunt, conſulunt, monent, ut Pauſaniam domum reuocent, quòd iam Spar-
ta per ignominiam neglecta, turbulentusq́ꝫ rerum ſtatus in Græcia uideretur. Ferunt uirginem quã-
dam Byzantiam Cleonicen nomine clariſſimo genere ortam, à Pauſania in libidinem acceſſitam, pa-
rentes uero ui pauoreq́ꝫ conſternatos, pudicam ei uirginem proſtituiſſe. Hanc Pauſaniæ domum ob-
ſcura nocte ingreſſam, ſumpto ab iis qui thalami foribus præerant, lumine, ſilentio ad cubile acceden-
tem incaute ceſpitaſſe, euerſamq́ꝫ cum ſtrepitu lucernam ſopitum iam Pauſaniam excitaſſe. Is hoſtili-
bus ſe inſidiis circumuentum arbitratus, ſtricto gladio inſcius in uirginem ruens eam confodit. Cleo-
nices deinde manes omnem Pauſaniæ quietem adimere atq́ꝫ turbare, eiusq́ꝫ umbra frequẽter ſibi per
ſomnium uiſa irate dictitare heroicum illud:

I, iuris te pœna uocat mortalibus horror.

His itaq́ꝫ geſtis cũ indignitate ſceleris, tum uirginis pietate concitati in Pauſaniam ſocii, illum ſolicitan-
te Cimone Byzantii obſident, eumq́ꝫ mox urbe eiiciunt. Is tunc inde diffugiens uirgineis manibus ad
modũ uexatus, in Heracleã ad necromanticum ſe oraculũ cõtulit, ubi reuocata Cleonices anima, ſup-
plex infeſtæ uirginis iram lenire nitebat: quæ in cõſpectu adueniens confeſtim, inquit, his malis libera-
B tum fore, cũ in Spartana urbe cõſtiterit. Ea ſermonis ambiguitate uiſa eſt hominis mortem prædixiſ-
ſe. Multi profecto hanc rerum ſcriptores hiſtoriã tradidere. Sociis itaq́ꝫ ad Cimonem iam coactis, no-
biles quidam Perſarũ uiri regisq́ꝫ neceſſarii, qui ea forte tẽpeſtate Eionem urbem Strymoni fluuio ad-
iacentem detinebant, uicinis Græcorum coloniis uim intulerant. Quod ubi Cimoni nunciatum eſt,
cõfeſtim cum copiis in Thraciam enauigauit. Ibi primum cum Perſis conſerto prælio, fuſum fugatũq́ꝫ
hoſtem in urbe cõcluſit. Thracum deinde agris unde per Strymonem urbi cõmeatus aduehebãtur de-
ſolatis, cæteraq́ꝫ regione undiq́ꝫ obſeruata, tantam obſeſſis rerum inopiam, tantam iniecit famem, ut
Butes eius præſidii pro rege præfectus deſperatione rerum in urbem ignem immiſerit, multaq́ꝫ opũ
ui in eo congeſta, ipſe cum amicis ſemetipſum eodem præcipitarit. Potitus urbe Cimon cum iam plu-
rima à Barbaris igni abſumpta eſſent, nullã propemodum ex ea prædã abegit. Regio illa ferax ſuapte
natura pulcherrima erat. Ab Athenienſibus eò colonia deducta. Tres inde lapideos Mercurios Athe-
nienſis populus Cimoni decreuit, quorum primo ſic erat inſcriptum:

Magnanimi uirtute uiri, qui Strymonis olim
Ante fluenta genus Medorum intra Eionis arcem
Confecere fame, gelidi quoq́ꝫ numine Martis
Cædibus hoſtili fœdarunt ſanguine terram. Secundo:
Hæc ducibus magnis patriamq́ꝫ tuentibus armis
Cecropiam, decreta manet clariſſima merces.
Ventura his laudem ſtudiis accenſa iuuentus
Promptius ardebunt patrios defendere muros. Tertio:
Atridis clara hinc Meneſtheus agmina ducens,
Venit ad excelſæ ſacra olim mœnia Troiæ.
Carmine & hunc magni celebratum conſtat Homeri,
Inſtruxiſſe acies, Danaumq́ꝫ ornaſſe phalangas.
Quis modo pro tantis haud æquum cenſet Athenis
Viribus, ingenio, ſtudiisq́ꝫ excellere belli?

In his tametſi haud uſquam Cimonis nomen declaratum ſit, maximum tamen honoris ſplendorem
præ ſe ferre uidebant. Neq́ꝫ enim eiuſcemodi Themiſtocles, aut Miltiades quippiam conſecuti ſunt.

Quinimmo huic uirentem pro parta uictoria coronam poſtulanti, Sochares Deceleus è media concione exurgens obſtitit, ſi non gratam, quæ tamen populo probaretur, ſententiam dicens: Cum enim ò Miltiades, inquit, ſolus pugnando de Barbaris uictoriam conſecutus fueris, & te unum tunc honorari æquum cenſeto. Quod igitur tanto ob ipſius facinora Cimon honore habitus fuerit, ob id arbitror contigiſſe, quoniam ſub cæteris quidem ducibus iniurias ultro illatas Athenienſes propulſabant : hoc uero uno & hoſtes uincere, & aduerſas urbes infeſto agmine petere, & hoſtiles agros deuaſtare, & ipſam denique Eionem & Amphipolim ſubigere incolereq; potuerunt. Scyrum quoque inſulam tali à Cimone occaſione ſubactam incoluere. Dolopes eam inſulam habitabant, uiri agrorum cultus parum ſtudioſi, ſed ueteres nauigantium prædones. Hi neglecto tandem hoſpitalitatis iure atque officio, neque ab iis qui crebro honeſteq; in ea inſula uerſabantur abſtinuere, cæterum Theſſalos quoſdam inſtitores quæſtus gratia eò profectos deprædati in uincula coniecere. Theſſali confractis uinculis cum ad Amphictyonicum iudicium confugiſſent, raptæ urbs illa pecuniæ multata eſt. Ciues eas non ex ærario publico, ſed ab iis qui rapuiſſent, res repeti debere contendebant. Ea ſententia trepidi raptores, clàm Cimonem literis accerſebant, ut cum claſſe ueniens inſulam à ſe in deditionem acciperet. Traiciens eò Cimon, cum inſula Athenienſium imperium ſubiiſſet, Dolopes inde expulit, cōpoſitisq; rebus, tutum nauigantibus Aegeum præſtitit. Ferunt Theſeum priſcum Aegei filium ex Athenis profugum trāſfretaſſe in Scyrum, ibiq; à Lycomede rege ob trepidationem dolo fuiſſe interfectum. Quod ubi accepiſſet Cimon (habuerunt enim reſponſum quoddam Athenienſes, Theſei iubens reliquias in urbem reduci, proq; dignitate illum uelut heroem uenerari) ſummo ſtudio cœpit indagare ſepulchrum. Ignorabatur ubinam Theſeus iaceret, quòd Scyrii ſemper id celaſſent, prohibuiſſentq; antea id corpus perquiri. Monumento ſumma tādem diligentia uix comperto, oſſibusq; in prætoriam triremem magnifice ſplendideq; ornatam impoſitis, ea Cimon induxit in patriam poſt annos fermè quadringentos. Hæc res ampliſſimam ei apud populum gratiam conciliauit, atque in eius memoriam inſtitutum eſt celebre illud uulgatumq; tragœdorum certamen. Nam cum primam Sophocles iunior adhuc fabulam dediſſet, iamq; multa contentio, multusq; ſpectantium hominum conuentus adeſſet, Aphepſion præfectus non alios in hoc certamine iudices ſortiri uoluit, cæterum in theatrum unà cum reliquis belli ducibus aduentans Cimon, cum diis cōſueta ſacra libaſſet, ab Aphepſione ibi detentus eſt, ſacramento inde adactus cum ſingulis ex omni tribu ſedere atq; iudicare iuſſus eſt. Hi uiri decem fuere, quorum dignitate atq; præſentia ingentem hæc concertatio ſplendorem eſt conſecuta. Viciſſe Sophoclem tradunt, uictum uero Aeſchylum, & graui mœrore affectum inique id tuliſſe, parumq; deinde temporis commoratum Athenis, ob iram diuertiſſe in Siciliam, ubi moriens propè Gelam ſepultus eſt. Ion uero adoleſcentulus adhuc Athenas ueniens unà cum Cimone penes Laomedontem concœnaſſe ſe tradit, poſtremisq; poculis iam libatis, iuſſum Cimonem non iniucunde cantaſſe. Ea re omnium qui aderant conſenſu ſupra Themiſtoclem laudatus eſt, quòd ille neq; cantare neq; fidibus didiciſſe, uerum ampliſſimam ſe ſcire opulentamq; Rempub. facere iactaſſet. Inde uero (ut in conuiuiis par eſt) cum ad res Cimonis defluxiſſet oratio, plurimaq; ibi geſta clariſſime cōmemorata fuiſſent, prudentiſſimū ipſe de ſe facinus narrare orſus eſt. Multos ex Seſto atq; Byzantio captiuos Barbaros Athenienſium ſocii cum cepiſſent, omnem diuidendam prædam Cimonis arbitrio conceſſere. Hic uero partiens, cum hinc nuda corpora, illinc uniuerſa barbara ſpolia ſtatuiſſet, accuſabant ſocii partes, quòd iniquæ eſſent. Facta deinde poteſtate ut utrā uellent, ipſi deligerent, Athenienſesq; quamis altera ſatis contentos fore, Herophyti Samii ſententia, omnem ornatum barbaramq; ſupellectilem ſocii elegerunt, captiua Perſarum corpora Athenienſibus relinquentes. Diſcedens tunc Cimon ridendus quippe partitor uiſus eſt, qui aureas armillas, bullas, torques, candyas, purpuram, magna operæpretia retuliſſent : contra uero Athenienſes nuda Perſarum corpora, nulli ſatis apta labori ſuſcepiſſent. Continuo uero pleriq; captiuorum cum amici, tum familiares atq; domeſtici ex Phrygia Lydiaq; deſcendentes, adeo eos ingenti pretio redimerunt, ut cum ea pecunia ad educādas quatuor menſes nauales copias Cimoni abunde ſuffeciſſet, multum præterea auri ex ea redemptione in publicum ærarium eſſet congeſtum. Cimon itaq; ſpoliis iam hoſtium militiæ partis opulentus ac locuples, ut honeſto belli iure eas ſibi diuitias comparauerat, ita pulchrum in ciues eas liberaliter partiri duxit. Primum amotis undiq; agrorum ſuorum ſeptis, egenis ciuibus hominibusq; peregrinis poma frugesq; inde aſſumere licebat impune. Parabat quotidie ingens domi conuiuium, ſi non apparatus ſplendore excellens, abundans tamen, & quod uel multos homines affatim paſcere poſſet. Eò pauperes quicunque uellent libere conuenientes, educationem inde per ocium ſibi uendicabant, ut rebus tantum urbanis intenderent. Cæterum Ariſtoteles non id omnibus Athenienſibus datum eſſe, ſed ex Laciadis contribulibus ſuis uolenti cuilibet licuiſſe tradit. Comitabātur præterea Cimonem familiares quidam iuuenes eiq; conſuetis his ſingulis pulchra ueſte amictis imperatum erat, ut ſiquis grādior natu ſordide ob inopiam indutus cum Cimone forte cōgrederet, ueſtem cum illo permutarēt,

Marii obitus

Inſignis liberalitas ac munificentia.

Viſum

A Viſum eſt hoc munificentiæ genus plurimum in ſe maieſtatis habere. Iidem etiam copioſe ſecum nu-
mos deferentes, ſiquidem in foro uirum indigna oppreſſum egeſtate conſpicerent, quamproxime
accedentes pecuniam ei clàm in manibus deponebãt. Quæ iam Cratinus comicus in Archilochis me
moriæ mandaſſe uiſus eſt his uerbis:

Nanq; & ego Metrobius uitam uolui ſcriba
Primo & ſummo Græcorum cum duce Cimone
Tranſigere, placida & frui ſenecta.
Aſt illud eripuere nobis prius fata.

Et Gorgias Leontinus Cimonem inquit ſibi diuitias
cõparaſſe, ut uteretur, uſum uero fuiſſe ut honorem cõſequeretur. Critias uero unus ex triginta tyrã
nis, elego, diuitias Scopadum, moresq; animumq; Cimonis, atq; trophæa ſibi regis Ageſilai, flagitabat.
Etenim Spartanum Lychã celebrem quidem inter Græcos uirum haud aliunde cognoſcimus, q̃ quod
in gymnicis ludis ac exercitus externos conuiuiis excipere ſolebat. Iam uetus illud Atheniẽſium in ho
ſpites ſtudium atq; humanitas, Cimonis munificentiæ concedebat: illi enim unde ciuitas plurimum
ſibi gloriæ deberi arbitrabatur, Græcis hominibus educationis ſemina impartiti ſunt: fontium quoq;
ac ignis uſum hos quibus opus erat homines edocuere: hic uero intra priuatos lares perinde ac in publi
cum quoddam urbis diuerſorium ciues excipiens, frugibus etiam agrorum ſuorum & primis & exi-
miis quibuſq; pulchritudine uel peregrinis quoq; hoibus per omnem anni horam ultro oblatis indul-
gebat, ut propemodum uiſus ſit, fabuloſa illa Saturni tempora in uitam deintegro excitaſſe. Qui falſò
hanc ampliſſimam liberalitatem in populares factiones aſſentationesq; transferunt, contrariis uiri fa-
ctis redarguunt. Hunc enim, optimatum imperio more Laconum obtinẽte, Themiſtocli plebis uires
ultra q̃ æquum eſſet attollenti, planè cõſtat unà cum Ariſtide acerrime obſtitiſſe, ac in Ephialtem ite-
rum qui populari gratia Areopagi potentiã diſſoluere nitebatur, grauiſſime fuiſſe iuectum. Expilatio
nibus quoq; publicis & largitionibus penitus abſtinentem omnia caſte integreq; in Repu. obiiſſe, tãetſi
præter Ariſtidem ac Ephialtẽ uniuerſos primores ea peſte uideret eſſe cõtactos. Ferunt præterea Roë
ſacem quendã barbarum, qui à rege Perſarum deficiens cũ plurima ui auri Athenas ſeſe contulerat, à
calumniatoribus laceratum in Cimonis confugiſſe tutelam, tuliſſeq; illi domum dona phialas duas,
quarum altera aureis Daricis, altera argẽteis plena erat. Conuerſum uero ad eũ Cimonem ſubriſiſſe,
rogaſſeq; barbarum, utrum mercenarium Cimonem, an amicum habere mallet: cum reſpondiſſet il-
le, amicum, Abi hinc igitur, inquit, tuáq; hæc munera defer. Ego enim amicitia tua fretus, hiſce cum
opus fuerit liberaliter utar. Maximá interea Athenienſium duces ſimultatem penes ſocios ſibi cõſci-
B uerant. Hi enim longa militia feſſi, cum nil præter quietem & ocium in colendis agris cuperent, maxi
me quia Barbaros inde ſummotos tumulti nihil inferre cernebant, ſicut integre uectigalia perſolue-
bant, ſic neq; nauium, neq; indictum militum numerum conferebant. Athenienſium ducibus ea res
permoleſta erat, adeo ut ab iis qui uel militum, uel numerum nauium non compleuiſſent, in iudiciũ
uocatis ſumerent pœnas. Cæterum ab his tantum eſt uiſus diſſentire Cimon, ut neminem Græcorũ
in uiolentiam militiam traxerit, ſed pecuniam modo nauesq; uacuas ab iis qui detrectabant arma acci-
piens, emeritos eos exautoratosq; faciebat. Patiebatur enim illos ocio allectos domi torpere, ut qui
ante pugnaces uiri fuiſſent, iam ad agrorum cultum quæſtusq; dulcedinem uerſi, imbelles ſolutiq; ob
delicias, ab armorum uſu penitus abhorrerent. Athenienſes uero ad militiam uiciſſim conſcribens
atq; exercens, haud multum poſt temporis id effecit, ut uel ſociis ipſis, quorum mercede atque pecu-
nia militauerãt, imperarent. Etenim crebra nauigatione, labore aſſiduo, multo deniq; armorum uſu
tantum illis terrorem incuſſerant, ut ſenſim pro ſociis tributarios eos ſeruosq; haberent. Perſici uero
regis ſuperbiam nemo ſuper Cimonem depreſſit atq; contudit. Eiectum enim Græciæ finibus eueſti
gio ſubſecutus, antequam ille aut pauore reciperet animos, aut res barbaras componere poſſet, hæc
quidem ſubuertit atq; dirupit, illa uero à rege deficientia in Græcorum ditionem adegit, adeo ut om
nem Aſiam ab Ionia uſq; Pamphiliam Perſicis preſidiis atq; armis deſolatam fecerit. Nunciatum eſt
deinde magno regis exercitu ingẽtiq; claſſe obſideri Pamphiliam. Quod ubi accepiſſet Cimon, cupiẽs
maritimæ aditum oræ quæ intra Chelidonios iacet, hoſtibus terrore præcludere, à Cnido & Triopio
cum ducentis triremibus enauigauit. Hæ fuerãt à Themiſtocle & ad celeritatem, & ad gyrum aptiſſi
me fabricatæ, quas Cimon latiores faciens, curricula quoq; per tabulata diſpoſuit, ut multo milite re
fertæ acrius in hoſtem inueherent. In Phaſelitas itaq; primum profectus eſt. Hic cum Græci eſſent, de
defectione cum eis, deinde de admittenda claſſe actum eſt: utrunq; pariter eſt negatum. Cimon uaſta-
tis agris, ad urbis mœnia ſigna mouet. Chii in ea expeditione cum Cimone commilitabãt, qui officio
ueteris erga Phaſelitas amicitiæ freti, cum Cimonem leniendo, tum codicillos ſagittis alligatos ſuper
mœnia tranſmittendo, eos tandem conciliauere, ea conditione ut decem talentis perſolutis, in Bar
baros ſecum armati commilitarent. Ephorus Tithrauſtem maritimis regiis copiis, terreſtribus Phe-
rendacem duces fuiſſe tradit. Calliſthenes uero Ariomandem Gobryæ filiũ ſummæ rerũ pfuiſſe au-

tor eſt, detrectantemq́; cum Græcis congreſſum, penes Eurymedontẽ ſucceſſiſſe, ubi octoginta prope C
diem Phœnices naues expectabat è Cypro. Quas cupiens eo prælio excludere Cimon, maturius iſtru
cta claſſe in hoſtem ſubuehitur, ut ui, ſi illi recuſaſſent, ad cõſerendas manus compelleret. Illi ne ui co
gerentur ad decernendum, intra flumen receperunt claſſem. Quod ubi inſequẽtes uiderunt Atheniẽ
ſium naues, & ipſi tandem ad pugnam uerſi dimicaturi in hoſtem ueniunt, ſexcentis ut Phanodemo,
ut uero placet Ephoro, quinquaginta nauibus ac trecentis. Nil tantis copiis dignum nauali ab eis certa
mine geſtum eſt. Nam mox proram in terram dãtes proximi quiq; è manibus deſilierunt, & in caſtra
(nam ea propè locata erant) ſe recepere. Deprehenſos uero Barbaros omnes unà cum nauibus perdi
derunt. Hinc ingentem fuiſſe barbaram claſſem conïicere par eſt, quãdoquidem multis in fugam uer
ſis, multisq́; alliſis nauibus atq; confractis, ducentas tamen captiuas Athenienſes cepere. Pedeſtres ue
ro Barbarorum copiæ inſtructa acie ad littus deſcendunt. Conſtitit paululum Cimon deliberabun-
dus, terreſtri'ne prælio ſibi decernendum eſſet, quòd iam ſuos pugnando defeſſos, hoſtes uero inte-
gros & numero ſuperiores cerneret. Tandem ſuos conſpicatus & robuſtitate uirium & proximæ ui-
ctoriæ gloria elatos, atq; cominus cum Barbaris manum cõſerere cupientes, peditem nauali adhuc cer
tamine ſudantem in terrã explicat. Clamore deinde ſublato citato agmine in hoſtem ruunt. Conſti-

Pugna Cimonis aduerſus Barbaros

terunt Perſæ impetum ſtrenue excipientes. Atrox inde initur prælium cum ingenti optimatum atq;
primorum Athenienſium ſtrage. Anceps diu certamen fuit, & Barbari tandem fuſi, pars cæſi atq; tru
cidati, pars cum tentoriis multarum refertis opum capti ſunt. Cimon itaq; ut ualidiſſimus certator, bi
nos uno die ſubiens ſponte conflictus, hoc pedeſtri quidem apud Salamina, illud ad Plateas nauali pu
gna trophæum duabus uictoriis ſuperauit. Ad octoginta deinde Phœnices naues ſeu ad huiuſce belli
reliquias conuerſus, ad Hydropem, quò eas applicuiſſe audierat, ire pergit. Nondum quicquam de re
liquis copiis hoſtibus allatum fuerat, ſed integro animo & elato ad exercitum recenti clade confectum
tendebãt. Eapropter ſubito ac inſperato uictorum pauore perculſi uniuerſa claſſe amiſſa, cæſi atq; ob
truncati ſunt. Ea clades tantam Perſico regi trepidationem incuſſit, ut uulgatiſſimas illas pacis condi-
tiones acciperet: Temperaturum à Græco mari quantum eſt equi curſus: intra Cyaneos atq; Cheli-
donios longa naui ferroq; roſtrata non fore nauigaturum. Atqui Calliſthenes non illa pacis fuiſſe fœ
dera tradit, ſed Barbarum reuera id ſponte feciſſe, cladis illius terrore conſternatum, tantumq́; dein-
de à Græcia abſtinuiſſe, ut cum Pericles primo quinquaginta, trigita iterum Ephialtes nauibus in Che
lidonios nauigaſſent, nullas obuiam habuerint Barbarorum naues. Cratero uero in decretis, quæ ipſe
collegit, eas cõditiones inter pacis fœdera cautas fuiſſe placet. Ferunt etiam ꝓpterea pacis aram Athe D
nis dedicatam fuiſſe, & Calliam legatum maximo honore habitum. Venditis deinde hoſtium ſpoliis,
cum iam ærarium eo bello ſatis opulentum eſſet, in alios publicos ſumptus pecunia erogata, & murus
ad Notum uergens arci exædificatus eſt. Dicunt quoq; muros longos, quos Scelea uocant, poſtea qui-
dem abſolutos fuiſſe. Prima uero eorum fundamenta paluſtribus locis, multaq́; pluuiarum congerie
limoſis ieciſſe Cimonem, plurimo cæmento grauibusq́; lapidibus palude compreſſa, omnemq́; eius
ſumptum propriis opibus exoluiſſe. Primus quoq; diuerſoria, quæ liberalia ac amœna uocant, quæ ne
paulo poſt magnifice celebrata ſunt, urbem perornauit. Platanos plantauit in foro. Academiam uero
quæ arida prius fuerat & ſculta, irriguum lucum effecit, ſua opera puriſſimis alueis umbroſisq́; deam
bulacris elaboratum. Et iam Perſæ quidem ope à Thracibus implorata, Cherroneſum deſerere recu-

Cimonis inſtaurationes Athenis.

ſabant, neq; multi faciebant Cimonem qui ab Athenis cum paucis admodum triremibus eò nauiga-
rat. Quatuor itaq; ipſe nauibus hoſtes adortus, tres atq; decem illorum triremes cepit, expulſisq́; in-
de Perſis cum Thraces etiam late fudiſſet, uniuerſam tandem Cherroneſum patriæ uẽdicauit. Thaſii
præterea qui ab Athenienſibus deſciuerant, nauali certamine profligati, tres eorum atq; triginta naues
captæ, & ciuitas per obſidionem in poteſtatem redacta. Chryſæa quoq; ulteriora, omnemq́; cui præ-
erant Thaſii regionem Athenienſibus ipſe ſubegit. Illinc erat facilis in Macedoniam tranſitus, & mul
ta uendicandi agri occaſio. Quocirca accuſatus eſt, eum agere id noluiſſe Alexandri regis mercede ſub
ductum: eorum tamen qui in ſe conſpirauerant, calumnias euaſit. Cum uero cauſam pro ſe apud iudi
ces ageret: Non ego, inquit, quemadmodum cæteri, ut colantur pariter ac dona capiãt, Ilones aut Theſ
ſalos, locupletiſſimas gentes hoſpitio habeo, cæterum Macedones & colo & diligo, eorum ſugalitatem
modeſtiamq́; imitatus, cum quibus nullas prorſus opes cõferendas eſſe arbitror. Lætor uero plurimũ
iudices, quòd hoſtili gaza ciuitati noſtræ diuitias compararim. Steſimbrotus uero Elpinicen ad fores
Periclis, (is erat uehementiſſimus Cimonis accuſator) ſupplicem ueniſſe autor eſt, illumq́; ſubriden-
tem, Conſenuiſti dixiſſe, conſenuiſti ad huiuſmodi res obeundas o Elpinice. Mitiſſimum tamen in Ci
monem fuiſſe deinceps, nec ultra quàm ſemel duntaxat, & tunc quidem leuiſſime illam cauſam con-
tra Cimonem peroraſſe, tandemq́; ea occaſione abſolutum fuiſſe Cimonem. Dehinc quoad in urbe
aderat, potentiſſimus in Repub. factus diſſipabat conſilia plebis, quæ in optimates inſurgens, uniuer-
ſam urbis potentiam cunctosq́; magiſtratus in ſe uſurpare tentabat. Rurſum uero ubi cum claſſe ex
urbe

A urbe profectus eſt, plebs deintegro in animos erecta, omnẽ priſtinũ Reipub. ſtatum patriasq́; , quibus præſide Ephialte regebantur, conſuetudines euertere, curias ex Areopago omnes fermè præter paucas ſuſtulerũt. Iamq́; iudiciorum autoritate in ſe uſurpata, uidebatur ſtatus urbis in plebeios integre defluxiſſe. Poterat tũc plurimum in urbe Pericles, à quo & plebs ſummo ſtudio fouebatur. Reuerſus in urbẽ Cimon dignitatem tanti conſilii proſtratam indignatus, priſtinũ Areopagi ſtatum integrare adortus eſt, & ad optimates ſummã rei traducere. Tunc rerum nouarum autores exclamare, populũ in eum irritantes laceſſere, crebro ei obiicere flagitium in ſororem, uocitareq́; eum Lacedæmoniis fautorem. Inter quæ uulgo iactabãtur illa ab Eupolide tradita de Cimone: Malus quidem nõ fuit, uinolentus uero, ac negligens, & quandoq; iacebat in Lacedæmone, hanc tamen Elpinicen relinquens ſolã. Si uero ſegnis, ſi immodeſtus tantas domuit urbes, toties de hoſtibus uictorias retulit, quis modo inficiabitur, ſi is & ſobrii & uigilantis fuiſſet ingenii, nemini ſuperiorũ Græcorum, aut qui deinde fuere, rerum geſtarum gloria cõceſſurum fuiſſe? Lacedæmonem profecto ab initio coluit atq; amauit, & geminos filios uno ſibi partu ex Clitoria editos, alterum Lacedæmoniũ, Helium alterũ nominaſſe, Steſimbroto placet: proinde Periclem maternum ei genus improbaſſe frequenter. Diodorus uero † Coſmographus, præter eos, tertiũ quoq; Cimoni ex Iſodice Euriptolemi Megaclei filia gnatum fuiſſe tradit Theſſalum nomine. Nõ autem minimas eorum quos cõſecutus fuerat, magiſtratuum partes Lacedæmoniis ipſe debebat. Iam enim Themiſtocli maxime infenſi curabãt, ut omnis urbis autoritas, omnis potentia in adoleſcentem Cimonem conflueret. Primum quippe Atheníenſis populus id probare atq; iucunde conſpicere, quòd permulta propter illum emolumẽta Athenienſibus Lacedæmonii cõtuliſſent. Nam cum res Attica plurimũ augeretur, & bellicis rebus pulchre proſpiceret, id quiete Lacedæmonii Cimonis gratia atq; autoritate tulere. Eius enim ductu atq; auſpiciis plurimæ Græcarum rerum gubernabantur, quòd ſociis quidem comem atque benignum, & gratiſſimũ ſeipſum Lacedæmoniis exhibebat. Poſtea uero quàm res Atticæ ſuis uiribus nitebãtur, uigilans Cimonis erga Spartanos ſtudiũ Athenienſes faſtidire. Etenim cũctis in rebus Lacedæmonem extollens, ſiquando ſuos aut improbare aut irritare uolebat, dictare ſolitũ ſcribit Steſimbrotus, Nõ utiq; Lacedæmonii tales: & inde quoddã penes ciues ſuos odium atq; ſimultatem ſibi cõflauerat. Maximã uero omnium, quas unquam ſubierit, calumniam hinc ortam fuiſſe conſtat. Regnabat quartũ in Spartanis annum Archidamus Zeuxidami filius Terræmotu facto omniũ ante eam ætatẽ memorabilium maximo, ingentibus Lacedæmonia tellus hiatibus ſoluta eſt. Concuſſis Taygetis mõtibus, quidã eorum uertices patefacti, uniuerſa ciuitas diruta atq; cõfuſa, domos ſingulas præter quinq; cum ingenti fragore & ruina proſtrauit. Exercebantur tunc forte in medio porticus puberes ſimul atq; adoleſcẽtes. Ante eam terræ con- *Terræmotus atque hiatus apud Lacedæmonios factus.*

B cuſſionem leporem quendam in cõſpectu eius aduenifſe ferunt. Hunc adoleſcẽtes (ut erant) unctos ioco extra gymnaſium inſectatos fuiſſe, puberes uero qui intus ſe continuerant, ruina gymnaſii obrutos omnes ad unum pariter periſſe, eapropter eorũ ſepulchrum & nunc quoq; Siſmatiũ appellatum eſt. Aduertens itaq; Archidamus in tãta totius urbis confuſione atq; ruina imminentẽ perniciem, & ciues paſſim ſolutos priuatarum dũtaxat rerum ſaluti intentos eſſe, aduentũ hoſtium tuba undique ſignificari facit, ciues armatos quamprimũ ad ſe cõuenire iubet. Tota in huius unius conſilio uiſa eſt pendere tum Spartanæ urbis ſalus. Vicini nanq; homines concurſione undiq; ex agris facta, direpturi ruinæ reliquias ueniebant, qui armatos iam ciues inſtructoſq́; conſpicati, terga dãtes in proximas quiq; ſe urbes recipiũt, inde finitimos populos obeundo ad prædam dirutæ urbis ſolicitare. Multis & Meſſeniis maxime ea res cum placuiſſet, omnes in Spartanos arma ſuſcipiũt. Lacedæmonii Periclidam Athenas mittunt, opem atq; auxilium à ſociis imploraturũ, quem ſcribit Ariſtophanes comicus palladium aris inſidentẽ punicea in ueſte exercitũ poſtulare. Ephialtes itaq; id protinus prohibere, obteſtariq́;, ne ullam aduerſariæ urbi opem ferrent, at ſinerent Spartanorũ faſtum atq; ſuperbiã conculcari atq; iacere. Cimonem uero Lacedæmoniorũ ſalutem patriæ cõmodis & incremẽto prætuliſſe, ſuaſiſſe populo de auxilio ſociorũ, atq; profectũ deinde cum haud parua militum manu in Lacedæmoniorũ ſubſidium Critias autor eſt. Ion uero eius orationis meminit, qua maxime ciuium animos in ſuam ſententiam cõciliauit, hortatus ne Græciã claudã paterẽtur, ne'ue ſocietate iam copulatã illis urbẽ per contẽptum negligerent. Profectus itaq; Lacedæmonẽ Cimon, cum copias præter duceret per Corinthũ, inuectus eſt in eum Lachartus, quòd inexploratis eius loci ciuibus illac exercitum traduceret, neq; enim decere illũ alienum pulſantẽ oſtium ingredi priuſquã dominus iuberet. Et Cimon, Cæterum nõ uos, inquit, ô Lacharte, Cleonenſiũ ac Megarenſiũ pulſantes oſtia, ſed armis ac ui confringentes, in eorum domos irruiſtis, arbitrati iis qui uiribus præualent, omnia aperta eſſe debere. Hæc fertur Cimonis in Corinthum haud magis mordax quàm opportuna reſponſio, ſtatimq́; cum copiis exceſſit. Acciti iterũ à Lacedæmoniis Athenienſes cõtra Meſſenios & Helotas Ithomam habitãtes opẽ tulerũt. Maximus inerat illis in armis ſplẽdor atq; prõptitudo. Quos ſuſpicati Lacedæmonii tanq̃ nouarũ rerũ cupidos, ſolos ex omnibus ſociis ea militia abdicare. Illi, ut par erat, indignati abſcedẽtes, iam palàm in omnes

† περιηγητής.

Spartanarũ partiũ fautores difficiles eſſe,& leui in Cimoné occaſione capta,exilio damnatum relegarunt in decé annos. Erat enim decennale tempus præfinitũ tum omnibus qui temporario tantũ exilio damnabantur. Lacedæmonii interea expeditioné ingreſſi,liberaturi poſtremo Delphos à Phocenſibus,in Tanagra caſtra locant,quibus cominus dimicaturi Athenienſes occurrunt. Cimon armatus ad Atticum exercitũ ueniens tribui ſuæ Oeneidi ſe adiũxit,ardétiſſimus unà cum ciuibus ſuis patrias iniurias uendicare. Cæterũ conciliũ in quo quingenti erant cõſcripti uiri, cum id pauide accepiſſet(aduerſa enim factiõ eum iſtuc ueniſſe clamitabat,Attica turbaturum agmina,atq; patriã Lacedæmoniis ſubacturũ)extemplo in nullos ordines Cimonem admitti iubet. Diſcedẽs ille è caſtris,Euthippũ Anaphlyſtium, cæterosq; quos Lacedæmoniorũ fauor ſuſpectos fecerat,hortatur ut in hoſté forti animo pugnent,uelintq; opera atq; uirtute apud ciues ſuos ab hac ſe nota purgare. Hi cum omnem Cimonis armaturã penes ſe detinuiſſent,in turmas diſtribui,tam acriter,tam cõſtanter aduerſus hoſté dimicando cõſtitere,ut cum centum eſſent,nemo tamen ex pugna uiuus emerſerit. Magna hæc uirtus,ingens iſtorum ſalutis deſideriũ Athenienſiũ excitauit,pœnituitq; quod falſas atq; iniuſtas tantis uiris cauſas iniecíſſent. Subinde & ipſi Cimoni cõciliati ſunt, cum ſociorũ ſuorũ cæde,tum gerendarũ rerum opportunitate adducti. Ingenti nanq; ſtrage in Tanagra profligati,cum primo uere infeſtũ Peloponnenſium exercitũ trepidi expectarẽt,Cimoné ab exilio reuocant,qui Pericle ſibi decretum conſcribẽte,in patriã eſt reuerſus. Tales tunc ciuiles erant diſceptationes, mutuæq; ciuium iræ adeo menſuratæ,ut pro publicis utilitatibus facile pacari poſſent,& ipſa ambitio cunctos animi impetus excedens, ipſi tamen patriæ pietati penitus cuncedebat. Cimonis itaq; opera id bellũ diſſolutũ eſt,& urbes inuicé cõciliatæ. Pace perfecta,animaduertẽs Cimon iuuẽtuté Atticã domi nõ poſſe quieſcere,cæterũ & militia nutriri,& augeri gliſcenté,timens ne bellãdi cupiditate in proximos Græcos arma mouerẽt,ne'ue ad inſulas aut Pelopõneſum ingenti claſſe conuerſi cauſas inteſtini belli,aut ſocialiũ criminationũ origines in urbes excitarẽt,ducẽtas armauit naues,omné bellorũ cupidiné in Cyprios aut Aegyptios profuſurus,ſimul ut inquietos Athenĩéſes pugnãdo cõtra Barbaros exerceret,& diuitiis ab hiſce qui natura ſibi inimici erant cõparatis,honeſte Græciam locupletaret. Omnibus itaq; iam paratis,cum in littore nauales conſtitiſſent copiæ,horrenda Cimoni ſpecies in ſomnis uiſa apparebat,canem quandam in eum laceſſitam latrare,inter latrandũ uero humana uoce admiſtum hunc uerſum edidiſſe, C

I mihi teq; meis catulis facturus amicum. Cimoni quidnã hoc phaſma portenderet ambigẽti, Aſtyphilus Poſſidoniates uir uaticinii peritus,eiq; familiaris,mortem ait hanc ſibi ſpeciem præſagire, hoc modo coniectans:Canis huic,in quem latrat,hoſtis eſt, hoſté uero nõ alia quiſpiam re magis quàm morte lætũ facit. Illa demũ miſta uox,Medum hoſté deſignat,quòd Medorũ dux Græcis pariter ac Barbaris uiribus immiſtus eſt. Sub hanc ſpeciem ecce & aliud ei dum Libero patri ſacrificaret,prodigiũ uiſum. Cum enim uates de more uictimã cecidiſſet,id ſanguinis quod iam humi congelatũ erat, formicarũ caterua paulatim corripientes ad Cimoné deportabant,& circa pedis pollicem extendẽtes, diu huic rei intentæ ſingulos latuere. Simul itaq; cum Cimõ huic miro formicarũ ſtudio mentẽ adhibuiſſet,aderat,& ſacerdos iecur uictimæ ſine capite ei oſtentans. Hæc cum ſic obtigiſſent, enauigauit tamen Cimon,qui tãti apparatus militiam honeſte detrectare nõ poterat. Sexaginta itaq; nauibus in Aegyptũ trãſmiſſis,ipſe cum reliquis ea maria perluſtrans, regiã claſſem in qua Phœniſſæ & Ciliciæ naues erãt,profligauit. Circũiacentes deinde urbes ſubegit,& in Aegyptios omné belli cõuerterat molem. Nihil humile amplius ei in animo reſidebat,cæterum in ingentes atq; ampliſſimas ſpes mentem attollens,uniuerſi Perſici regis imperiũ delere parabat. Simulabat quammaxime ingentis ſpiritus uirum Themiſtocles,quem tantã apud Barbaros gloriã atq; autoritatem conſecutũ audierat,ut rex Perſarum in Græcos arma moturus,uniuerſis ſuis copiis eum ducẽ declaraſſet. Themiſtocli uero ad mortem ſibi ſponte conſciſcendã haud parũ id acceſſiſſe ferunt,quòd inſuperabili Cimonis uirtute atque fortuna,in Græcarũ rerũ deſperationé deuenerat. Cimon itaq; ingentes certaminum moles ſtruens, circa Cyprum nauales cõtinens copias,ad Iouem Hammoniũ quoſdam ex ſuis mittit, ſecretũ quoddam à deo ſciſcitaturos. Ignoratur enim prorſus quidnã id eſſet quod ſcire cuperet,nec uero deus ulla ei reſponſa tulit. Vt primũ enim eò uenere,iuſſit eos iſtinc abſcedere, Cimoné enim ipſum iam penes ſe exiſtere aſſeuerabat. Hæc illi audientes confeſtim ad mare deſcendũt, & cũ deinde in Græcorũ caſtra ueniſſent,quæ circa Aegyptũ locata erant,cognita Cimonis morte,req; ipſa cũ Hammonis collata reſpõſo,intellexerũt planè eum de uiri morte uaticinatũ fuiſſe,tanq̃ iam penes deos immortales ipſe cõmoraretur. Obiit itaq; dié dum Cicium obſideret,aduerſa(ut plurimis placet)corporis ualetudine captus. Quidam uulnere,quod aduerſus Barbaros pugnans acceperat, eum confectũ fuiſſe tradunt. Moriens uero ſuis imperauit,ut celato eius interitu,copias cum claſſe in urbem reducerẽt,obtigitq; ut cum neq; hoſtes neq; ſociorum quiſpiã id ſenſiſſet,liberi ac tuti in patriã remearent,duce(ut Phanodemus inquit)Cimone,qui triceſimũ ante diem è uita migrarat. Nil poſteaq̃ is mortuus eſt,ab ullo Græcorũ imperatore magnifice in Barbaros geſtũ,cæterũ ad factiones & diſcordias cõuerſi,cum D

nemo

A nemo manus afferret in medīū,ab externis bellis penitus diſceſſi ſunt. Ea re maximū in reſumendis
uiribus monumentum Barbaris præſtitere,& Græcis rebus quantā iacturā intulerint,uix dici poteſt.
Haud paulo uero poſt hunc Ageſilaus Aſiæ inferens arma,breue cum his ducibus qui pro Perſico re-
ge maritimas oras tuebantur,bellum geſſit,& cum nil adhuc clare,nil magnifice geſtum eſſet,ſeditio-
ne tumultuq; aduerſæ factionis reuocatus abſceſſit,in mediis ſociorum ac amicorum urbibus publica
nos Perſarum qui tributis populum uexabant derelinquens,in quas dum Cimō uiueret,nec Perſicus
modo tabellarius deſcendebat, nec equus intra quadraginta ſtadia ad mare conſpectus eſt. Reliquiæ
uero eius in Atticam traductæ fuerunt,quod monumenta teſtantur,quæ & nunc quoq; Cimonia ap
pellata ſunt. Colunt uero & Cicienſes quoddam Cimonis ſepulchrum,ut Nauſicrates rhetor tradit:
quibus in famæ terræq; ſterilitate à deo aliquando imperatum eſt,ne Cimonem negligāt,ſed ut deū
uenerentur accolant. Atque eiuſmodi quidem Græcus ille dux fuit.

LVCII LVCVLLI VITA

LEONARDO IVSTINIANO INTERPRETE

LVCII Luculli auus fuit uir cōſularis,auunculus autē Metellus is,qui
Numidicus eſt cognominatus. Parentū eius hic quidē furti dānatus eſt,
Cæcilia uero mater amiſſa pudicitia parū in urbe gloriæ eſt conſecuta.
Lucullus ipſe adoleſcens,cum priuatus nullū adhuc in Repub. magiſtra-
tum geſſiſſet,Seruilio auguri,qui patrē accuſauerat,diem de publicæ pe
cuniæ peculatu dixit. Viſa eſt ea res clariſſima Romanis,& omniū lau-
data cōſenſu. Id enim accuſandi ſtudiū uel ſine priuata occaſione, haud
ignobile uidebatur,quinimmo plurima delectatione eos mirari lauda-
req; iuuenes conſueuere,quos ſceleſtis ac flagitioſis hominibus,ceu feris
generoſos catulos acerrime cernerēt incūbentes. Ingenti itaq; in eo iudi
cio orta cōtentione,cum uulnerati quidā,aliquot præterea fuiſſent occiſi,euaſit tamē accuſationē Ser-
uilius. Tantā uero Lucullus Græcis pariter ac Latinis literis operā dedit,ut uel in utriſq; poſſet aptiſſi
me ornateq; dicere,& Sylla rerū ſuarū cōmētaria inſcripſerit ad Lucullū,ad eū qppe qui elegātius eā
a hiſtoriā diſponere poſſet. Nō erat eius ſermo ut multorū eſt,in curia modo,roſtris, aut ſubſelliis,ſed
B in omni publica priuataq; re promptiſſimus atq; diſertus,neq; forū uelut irretitus Thynnus pelagus,
perturbabat:inde uero egreſſus,aridus,ſine eloquio cōfectus. Cæterū ornatiſſimus illis diſciplinis quas
liberales uocāt,omne ſuū ſtudiū adhuc adoleſcēs accōmodauit. Grādior uero ætate factus cū ob eam
potiſſimū diſſenſionē quā aduerſus Pōpeiū habuit,omni prorſus animum ambitione in tēpore abdi-
caſſet,à diuturnis laboribus ad ociū atq; quietem,ad nobiliſſima philoſophiæ ſtudia ſe conuertit,& in
eius cōtēplatiuo genere,ceu in iucūdiſſimo quodā diuerſorio quieſcebat. Quāta uero ei fuerit in di-
cēdo facultas,hinc arbitror poſſe perfacile iudicari. Ferūt enim Hortēſiū cauſidicū & Siſennā hiſtori-
cū ex ioco quodā in rem ſeriā(ut fit plerunq;)cōuerſos,cū Lucullo adoleſcēte cōpoſuiſſe,ut poëmate
orationeq; græca pariter ac latina propoſitis, eo quē ſors dediſſet ſtylo,eaq; lingua tenerēt Lucullus
Marſicū cōſcribere bellū. Obtigitq; ei ſorte Græca oratio. Defluxit enim ad nos uſq; Marſici belli hi-
ſtoria graio ſermone cōtexta. Multa uero Luculli in Marcū fratrē inſignis beneuolētiæ argumēta Ro
mani tradidere. In primiſq; id memoriæ mādatū eſt,quòd maior natu cū eſſet,ſolus tamē nullum in
Repub. magiſtratū inire uoluit,uerū legitimā fratris moratus ætatē,ut eius quoq; ratio haberi poſſet,
tātā ſibi hac humanitate apud populū gratiā cōciliauit,ut uel abſens unà cū fratre ædilis declaratus eſ-
ſet. Multa pterea iuuenis adhuc in Marſico bello audaciæ,multa grauis cōſilii facinora declarauit. Et
Sylla eius cōſtātia humanitateq; ductus,tātum illi autoritatis atq; uirtutis tribuebat,ut ubi quid forti-
ter,clare,ſtrenue agēdum eſſet,Luculli potiſſimum quoad uixit opera uterēt. Datum eſt ei in Pelopō
neſo ſignandi numi negocium in Mithridatico bello, qui & Lucullеus diu ab illo eſt appellatus, cele-
remq; ob neceſſitatē in bello uſum accepit. Dehinc Sylla Athenieſi agro potitus,cum maritimum an-
nonæ aditum hoſtili claſſe ſibi pcluſum cerneret,Lucullum in Aegyptum & Libyā,unde quāmaximā
ſibi claſſem cōpararet,traiicere iuſſit. Is rigēte tunc maxime hyeme,tribus cum Græcis myoparonibus
& biremibus æqualibus ferme Rhodiis ab Athenis enauigauit,nō horridi modo & efferueſcētis pela- Μυοπάρων πλοῖον γοργὸς Suidas.
gi,ſed multarum quoq; hoſtilium nauium periculū ſubiēs quæ per licentiā uagabant. In Cretā itaq;
Lucullus ueniēs,eā ſibi cōciliauit,& Cyrenæos diuturnis tyrānidibus belliſq; cōfractos cum ad ſe rece
piſſet,icōditā atq; turbatā eorū Rēpub. ordinauit. Tunc illū meminiſſe ferunt eius ſentētiæ,quā olim
in Cyrenæos diuine dixerat Plato. Rogātibus enim illis,ut leges ſibi cōſcriberet,uelletq; eorum ciuita- Platonis diui na ſententia.
tē in optimæ cuiuſpiā Reip. formā cōſtituere: Difficillimum eſſe,inquit,Cyrænеos ampliſſima fortu-

na ſolutos legibus continere. Nil enim imperatu difficilius eſſe eo homine, quē proſpera fortuna extu C
lerit. Neq; iterum regi quippiā leuius illo, qui aduerſis fuiſſet caſibus depreſſus atq; cōtractus: quæ res
perfaciles inſtituēti Lucullo præſtitit Cyrenæos. Inde uero traiiciens in Aegyptū, maxima nauiū ſua-
rum parte amiſſa, ipſe cū reliquis in Alexādriā clariſſime deuectus eſt. Etenim aduētanti ei uniuerſa
Liberalitas Ptolemai erga Lucullū. claſſis magnifice perornata obuiā tanq̄ regi enauigauit. Aliud ſubinde adoleſcētulus Ptolemæus ſin-
gulare Lucullo ac inuſitatū humaniſſimæ beneuolētiæ ſtudiū declarauit. Nam intra regiā eum cū fa-
miliariter, tū ſplēdidiſſime eſt hoſpitatus, quo nemo ante Lucullū ſuperiorum ducū honore à Ptole-
mæo donatus fuerat. Cibariorū uero nō quātū parari cæteris cōſueuerat, ſed quadruplū Lucullo da-
bat, tametſi nil amplius ipſe, q̄ quod modeſtiſſimo uiro dignū eſſet, acciperet. Pretioſiſſima quoq; uel
octoginta talētorū munera recuſauit. Ferunt autē nō Memphim, nō aliud quippiā in Aegypto mira-
bile uoluiſſe cōſpicere, ociosi enim & delicati peregrini id eſſe, nō eius qui ſuū imperatorē ſub dino ſub
hoſtiū mœnibus cubantē, in tāto rerū diſcrimine reliquiſſet. Lucullus itaq; cum tumētē Ptolemæū in
Romanorū ſocietatē allicere nequiuiſſet, naues tamē quæ ſuā nauigationē tutarent uſq; in Cyprum,
ab illo quàm liberaliter datas accepit, recedētiq; plurima Ptolemæus clariſſima beneuolētiæ inſignia
demōſtrauit. Donauit eum poſtremo pretioſiſſima pulcherrimaq; ſmaragdo auro alligata, quā Lucul
lus penitus recuſaſſet, niſi rex ꝓpriā illi lapidi inſculptā oſtēdiſſet imaginē. Verebat enim ne quod ani
mi magnitudine faceret, ſi ad inimicitiā Ptolemæus trāſtuliſſet, nauales ſibi pararet inſidias. Profectus
igit ab Alexādria Lucullus, cæteraſq; maritimæ oræ urbes adiēs, à ſingulis quæ modo piraticā nō exer
cebant, naues accepit. Coacta itaq; claſſe cū tutò traieciſſet in Cyprū, ibi hoſtes intra littoris ſinus abſcō
ditos inſidias ſibi tendere, cumq; obſeruare accepit. His allatis, Lucullus cōfeſtim machinis cōparatis,
naues in terrā ſubducere iubet. Literæ deinde ad urbes uicinas datæ, quibus ꝓximū uer moraturum
ſeſe dicebat, cōmeatuſq; ad augendā fidē, & cætera ad hybernādū neceſſaria poſtulabat. Hoc interim
ſpatio, cum ſecundas ſibi auras afflare cōſpexit, deductis repente nauibus, claſſem in altū recepit. Inter
diu demiſſis cōtractiſq; uelis, ignaro hoſte pernauigauit. Nocte uero quamalte ſublatis armamentis, in
Rhodum integra claſſe applicuit. Nauibus ibi à Rhodiis receptis, Cois atq; Cnidiis nōmodo de deſe-
ctione ab rege, ſed ut in Samnios quoq; arma mouerēt, ſuaſit. Omnes deinde ex Chio expulſi, & Co
lophonios rapto Epigono eorum tyranno libertate donauit. Ea forte tempeſtate Mithridates deſerto
Pergamo, intra Pitanen ſeſe receperat, ubi à Fimbria terra obſeſſus atq; concluſus, ad mare (quod uni-
ca ſalutis ſpes erat) cōuerſus, quāmultas poterat naues ad cōtrahēdā claſſem undiq; acerſebat. Deſpe-
rabat enim cum Fimbria ſigna cōferre, uiro cum ſumma audacia, tum recentis fortuna uictoriæ me- D
tuēdo. Fimbria cui nullæ aderant maritimæ uires, hæc cōſpiciens, Lucullum ſibi adiungere pergit. Mit
tit igitur quāprimum qui eum orent, moneant, ſupplicent, ut uniuerſa cum claſſe adueniat, uelitq; ſe-
cum infeſtiſſimum regē omnium Romani populi inimiciſſimum perdere atq; delere. Nō patiatur cla
riſſimū tot laborū, tot certaminū, tot deinde periculorū præmiū, Mithridatē iā intra retia cōpulſum,
ac propè captum Romanos euadere. Si enim is in Romanā poteſtatē ueniret, neminē omniū tātū glo
riæ, tātū ſibi laudis uēdicare, quàm ille, qui uel fugā eius unū modo perditis rebus cōſilium inhibuiſ-
ſet, aut cepiſſet fugientē. Ab ſe nanq; terris expulſum, undiq; ab illo mari cōcluſum Mithridatē, am-
pliſſimā utriq; gloriā allaturum. Huiuſce tātæ rei magnitudinē, Syllæ ad Orchomenum atq; Chæro-
neam ſumma Romanorum laude celebrata facinora extincturā. Videbātur hæc omnia ab ratione nil
diſſentire, neq; dubium erat, ſi obſecutus Fimbriæ Lucullus, nauibus quæ parum aberant eò tradu-
ctis portus fauces occluſiſſet, id bellum penitus cōfici potuiſſe, Romanos quoq; innumeris, quas dein-
ceps ſubiere, calamitatibus fore ſolutos. Non placuit ea res Lucullo, aut quia legatus iura Syllæ erga ſe
omni cōmodo priuato publicoq; ꝓtulerit, ſiue quòd Fimbriā ſuæ gloriæ ſocium recuſarit, ſceleſtum
quippe hominē, ac dominādi cupidum, uiri & ſibi amici & imperatoris recēti cæde fœdatum: ſeu po-
tius quòd diuina quadam fortuna Mithridati tunc parcēs in deſtinatum ſibi tēpus debellādum ſerua-
uit. Vnde & liberā hoſti fugā, & Fimbrianum militē ludibrio Barbaris eſſe effecit. Ipſe uero primum
circa Lectum (hic Troadis locus eſt) regias ſibi naues obuias ꝓfligauit. Neglecto deinde Neoptolemo,
qui cum maiori ſe Tenedi claſſe tenebat, cōfligere cum illo inſtituit. Cōſcendēs itaq; in Rhodiā quin-
queremem, cui Damagoras præerat, uir & lōga naualium certaminum experiētia doctiſſimus, & ſum
ma cum Romanis beneuolētia cōiunctus primus omnium in hoſtes deuehit: Neoptolemus uero gu-
bernatori ſuo imperat, ut in occurrentē nauē quāmaximo poſſit impetu ruat. Damagoras pōdus ad-
uerſæ nauis ferriq; roſtri aſperitatē reformidās, proris cōcurrere recuſauit, itaq; cōuerſam nauē retro
inhibuit, ut ceu fugiens impetum quāægre in puppim exciperet. Ictus eo cōſilio leuiſſimus fuit, & in
his fermè nauis partibus quæ mari cōtegebant. Aderāt interea reliquæ naues, & Lucullus unà cōuer
ſus, & uerbis & opera militum animos ad pugnā accendit. Cōſerto prælio, cùm multa egregie pugnā
do feciſſet, hoſtes tādem in fugā cōuertit, & Neoptolemū ipſum eſt inſectatus. Syllæ deinde per Cher
roneſum trāſituro cōgrediens, liberato itinere exercitum eius tutò traiecit. Fœdere icto Mithridates
in Euxinum

A in Euxinum Pontum profectus eſt. Sylla uero uiginti milliũ talentorum dãnata Aſia, colligendi mu-
nus Lucullo cõmiſit, ut inde numos cuderet. Is itaq; in tam graui acerboq; negocio, nõ integre modo
ac iuſte, ſed adeo prudẽter, benigne, humane uerſatus eſt, ut pro Syllæ difficultate afflictis urbibus, uel
maximum ipſe ſolamen fuerit. Atqui Mitylenæos pro iis quæ in Mariũ ipſi peccarant, & pœnas dare
uolebat, impares tamẽ criminis grauitati, nõ tamẽ id Mitylenæi paſſi ſunt. Quod ubi Lucullo allatũ
eſt, multã uidelicet Mitylenæus detrectare, claſſem cõfeſtim illò admouit, collatisq; utrinq; ſignis, ho-
ſtem uictoria ſuperatum in urbe cõcluſit. Caſtris deinde ad obſidendã urbem poſitis, hac arte atq; in-
genio Mitylenæos occupauit. Interdiu nanq; ut ſe hoſtes cõſpicere poſſent, ad Elcam enauigauit, no-
cte uero ad obſidionẽ fruſtrato hoſte egreſſus, locatis circa urbẽ inſidiis quieſcebat. Mitylenæi poſtri-
die Romanũ abeſſe rati, temere fuſeq; ad diripienda Romana caſtra diſcurrũt. Prodiẽs ex inſidiis Lu
cullus, & diſſipatũ hoſtem adortus, plurimos captiuos habuit, quingentos hoſtiũ pugnãdo trucidauit.
Sex millia mancipiorũ, aliaq; innumerabilis præda inde abacta. Ab Italiæ uero miſeris calamitatibus,
quas Sylla Mariusq; triſti ac flebili plurimorũ clade mortaliũ intulere, Lucullus cœleſti quadam ſorte
rebus Aſiæ immoratus fermè abſtinuit. Nec tamẽ minorem apud Syllã, quàm cæteri, & gratiã & di-
gnitatẽ eſt cõſecutus, cæterũ cõmentaria rerum ſuarum, ut diximus, ob ſummã cum autoritatẽ, tum
in eum beneuolentiã, ei inſcripſit. Et moriens, poſthabito Pompeio, Lucullũ filii tutorẽ teſtamẽto in-
ſtituit, eamq; uiſum eſt flagrantiſſimis ad gloriã iuuenibus primã ſuccendẽdæ diſcordiæ facem fuiſſe.
Mortuo Sylla, habitis non multo deinde comitiis unà cum M. Cotta conſul eſt declaratus, circa cente-
ſimã & ſeptuageſimãſextã Olympiadem. Videbatᷣ multis Mithridaticũ bellũ ſuſcitãdum eſſe, & M.
Cotta non dimiſſum, ſed intermiſſum eſſe dicebat. Conſulibus itaq; ſortiri prouincias iuſſis, Gallia ci-
ſalpina Lucullo ſorte obuenit, parumq; læto animo id accepit, quòd prouincia latã cõparandæ ſibi glo
riæ materiã nõ haberet. Stimulabat permaxime ingentis ſpiritus uirũ Pompeius, qui rebus à ſe geſtis
in Hiſpania tantũ ſibi laudis uendicarat, ut ſi motus Hiſpaniæ quieuiſſent, Mithridaticum bellũ om-
nium ſibi cõſenſu decernẽdũ eſſe uideretᷣ. Proinde cum pecunias ille petiiſſet, ſcripſiſſetq; ſenatui, niſi
mitterẽt, relicta Hiſpania atq; Sertorio, omnes in Italiã copias reducturũ, Lucullus ut quãprimum ei
mitterentᷣ effecit, ne ulla penitus occaſione Pompeius Romã ſe cõſule remearet. Nec erat neſcius, ſi tã
to ille cum exercitu aduentaſſet, omnẽ in ſe urbẽ fore conuerſurũ. Cethegus præterea, qui iam propè
Romanæ libertatis dignitate extincta, omnia ad gratiã obeundo princeps in Repub. uidebatᷣ, Lucullo
infenſus erat, quòd is obſcœnã Cethegi uitã, libidinũ, flagitiorũ, errorum, ſcelerũ plenã faſtidiret. Lu
B cii uero Quintii factioſi hominis, qui decreta Syllæ antiquare, qui motus in Rep. excitare, qui urbis tur
bare quiete tentabat, multa priuate, publice multa cõmonefaciens, temeritatẽ audaciamq; cõpreſſit;
C ſeditioſumq; uiri impetum pro ciuitatis ſalute cohibens, ingentiũ calamitatũ radicem extirpauit. Ro
mæ interea nunciatum eſt, Octauiũ qui Ciliciã habebat, è uita migraſſe. Multi eã prouinciã cõpetitu
ri Cethegũ, cuius ampliſſima in ea re uidebatᷣ autoritas, ſumma cũ diligẽtia colebãt. Lucullus tametſi
Ciliciã nõ multi faceret, omne tamen ingeniũ, omne adhibuit ſtudiũ, ut ea ſibi prouincia decernere-
tur, arbitratus ſi Ciliciã Cappadociæ propinquã tenuiſſet, fore ut alter nemo ad Mithridaticũ bellũ
deſtinãdus eſſet. Cũ itaq; multa tentaſſet, rem deniq; à ſuo prorſus ingenio alienã adortus eſt, eamq;
magis uilem aut abiectã, q̃ potiũ da ea prouincia opportunã. Mulier erat in urbe Precia nomine, nulli
& uenuſtatᷣe formæ, & uerborũ lepore ac comitate concedens, nil tamẽ uita impuriſſimo quopiã ſcor
to præſtabat. Hæc ex frequenti nobiliſſimorum iuuenũ cõgreſſu, geſta in Repub. perdiſcebat, ciuium
diſcordias cõponebat, amicitias cõfirmabat: hiſq; artibus pariter cum placidiſſima corporis atq; uerbo-
rũ gratia, ampliſſimã ſibi in urbe beneuolentiã conciliarat. Vbi uero Cethegũ, qui ſumma florebat glo
ria, urbẽq; ſuo nutu ductitabat, inſano æſtuãtem amore ſibi deuinxit, iã in Preciã omnis penitus Rei
publicæ potentatus cõfluxerat. Nihil enim nõ interueniente Cethego in ſenatu & in populo decerne-
batᷣ: neq; Cethego quippiã probatũ erat quod Precia nõ iuſſiſſet. Hãc Lucullus cũ donãdo, tum pluri
mũ blãdiendo ſubducens, nõ enim inflatæ ambitioſæq; mulieri parua uidebatᷣ merces, ſi tãtus eã uir
publice coluiſſet, cõtinuo Cethegũ & fautorem & prima ſibi ferentem ſuffragia eſt adeptus. Ciliciam
uero ꝓuinciã conſecutus, neq; Preciæ deinceps, neq; Cethegi patrociniũ poſtulauit. Ampliſſimo nanq;
omniũ conſenſu, Mithridaticũ ei bellum deferebatᷣ, quod ab altero nemine ea res clarius, fortius, ac-
curatius geri poſſet. Pompeius enim cõtra Sertorium in Hiſpania, Metellus ætate mala cõfectus erat,
qui duo duces de militari cũ Lucullo uirtute certare uidebãtur. Atqui Cotta eius collega patres obeũ-
do, ſolicitãdo, ſupplicãdo, ad Propõtidem obſeruandã, debellãdamq; Bithyniã miſſus eſt. Lucullus cũ
una modo, quã ipſe per ſeſe ſcripſerat, legione traiecit in Aſiã. Eò deueniens, alterum ſibi aſciuit exer
citum. Hi erãt Fimbriani milites appellati, qui diuturnis delitiis inueterataq; habendi cupiditate cõta
beſcebant, qui effrenata peccandi licentia atq; libertate ſine duce diu ſoluti fuerãt. Flacco enim conſule
& imperatore, duce Fimbria, interfecto, ipſum deniq; Syllæ Fimbriã prodidere, uiri ſeditioſi, intracta
biles, iniqui, cæterum fortes & continuo armorũ uſu pugnaciſſimi. Hos itaq; ſibi Lucullus adiungens,

breui temeritatem eorum adeo contudit, ut tunc primum & uerum ducem & fortiſſimũ imperatorem experirentur. Cum per cætera & ſuperiori tempore magis affectarent imperium, quàm caperẽt, longa conſuetudine ad uoluptates propendentes, ægre nec diu admodũ cum Lucullo commilitarũt. Hæc de Romanis hactenus: nunc res hoſtium edifferamus. Mithridates itaq; ceu Sophiſtarũ plurimi, iactabundus primum atq; elatus, cum inani atq; ignauo exercitu, ſummo tamen armorũ ſplendore conſpicuo, in Romanos profectus eſt. Vbi uero nõ minori cum ignominia quàm periculo euadens cũ hoſtibus iterum pugnaturus erat, non uariæ populorum multitudini, non barbaris multiplicium linguarum minis, non gemmis denique auroq; ornatis armaturis potiundæ uictoriæ ſpem cõmiſit, quia hæc quaſi uictorum manubias nil momenti geſtantibus attuliſſe ſenſiſſet: cæterum pro his Romanos enſes, ualidiſſimosq; clypeos fabricari iubet. Nõ amplius ornatos equos, ſed domitos militiæq; inſtructos admittit. Peditum centum uiginti millia Romano more in ordines diſtributa, decem & ſex equitum millia in armis habuiſſe conſtat, præter falcaros currus, quos centum fuiſſe tradunt. Naues præterea non deauratis tentoriis fulgentes, neq; delicatarum pellicum balneis elaboratas, ſed armis, miſſilibus telis, opibus refertas parauit. His cum copiis traiciens in Bithyniam, ab urbibus benigne iterum exceptus eſt. Non enim has modo, ſed uniuerſam Aſiam intolerabili ueteriq; peſte euerterãt Romani fœneratores & publicani, quos poſtea Lucullus uelut Harpyas labores mortalium depaſcentes eiecit. Tunc uero placide monendo conatus eſt rapacem eorum ingluuiem aliquantulum delinire, sedauitq; populorũ motus, qui iam penè omnes Romani fœnoris onere defecturi uidebantur. Hæc dum geruntur à Lucullo, Cotta gloriæ ſibi cõparandæ occaſionem ratus, cum Mithridate decernere ſtatuit. Certo ſibi nunciatum erat aduentare Lucullum, & iam in Phrygia caſtra poſuiſſe. Sed ne ille huius triumphi, quem Cotta manibus tenere arbitrabatur, aliquam ſibi laudem uendicaret, cũ hoſtibus ſigna conferre quamcelerrime feſtinauit. Terra mariq; profligatus Cotta, ſexaginta cum omni milite naues, & quatuor præterea peditum millia in ea pugna amiſit. Et ipſe in Chalcedone concluſus unicã ſalutis ſpem in Lucullo poſuerat. Erant nõnulli qui Cotta neglecto, Lucullũ ulterius progredi ſtimulabant, quòd Mithridatis regnum omni præſidio deſolatum, facillime capi poſſet. Hæc maxime militum ſententia erat. Nec enim pari poterant animo tolerare, ſi Cotta non ſuam modo, ſuorumq; militum perniciem procuraſſet, ſed ipſis quoq; impedimento foret ad tantã ſine ulla pugna uictoriam capeſſendam. Lucullus itaq; militibus ad concionem uocatis, cum multa clariſſime diſſeruiſſet, tãdem ſe malle, inquit, uel unum ab hoſtibus Romanorũ eripere, quàm omnes ſibi res hoſtium uẽdicare. Et Archelao iterum qui in Bœotia pro Mithridate præfectus defecerat ad Romanos aſſeueranti, ſi in Põto Lucullus cõſpiceretur, omnia pariter Romanum imperiũ ſubitura: Non ego, inquit, Archelaë uenatoribus audacia cedo, ut relictis feris, ad uacua illarũ luſtra progediar. Hæc ita dicens in Mithridatem ducebat exercitum. Triginta non ultra peditum millia, equites bis mille quingentos in armis habuiſſe conſtat. Cum itaq; in hoſtiũ conſpectu caſtra locaſſet, ingentes eorũ copias admiratus, tutius à prælio ſi poſſet abſtinere cenſebar, & moram trahẽdo rem gerere. Marius autẽ quem Sertorius ex Hiſpania cum copiis ad Mithridatem transmiſerat, cũ occurriſſet, laceſſitus ad prælium Lucullus copias in aciẽ pugnaturus educit. Datum erat utrinq; pugnæ ſignum, cum nullo prorſus indicio præcedente, ingens flammeum corpus, aëre repente confracto intra duos exercitus eſt elapſum. Erat id corpus forma quidem dolio, argento uero ignito colore perſimile. Subitus itaq; tãti prodigii pauor certamen diremit. Hoc circa Otrias (hic Phrygiæ locus eſt) eueniſſe traditũ eſt. Lucullus ſubinde hoſtiũ multitudine cognita, nullas opes, nullos humanos apparatus ad eam diu nutriẽdam ſuffecturos eſſe cenſebat, præſertim ſi aſſidens ipſe, frumentandi facultatẽ hoſtibus ademiſſet. Rem itaq; graui conſilio indagare adortus, unum ex captiuis ſibi adduci iubet. Rogat primũ quot cum hominibus Mithridates caſtra cohybernabat, poſtea quãtum ſibi cõmeatus in tentorio reliquiſſet. Cum ille ad ſingula reſpondiſſet, amoueri iubet, & ſecundum deinde, ac tertium pariter percontatus eſt. Hoſtiũ deniq; numero cum cibariorum quantitate collato cõperit nõ ultra q̃ trium aut quatuor dierũ cõmeatum hoſtibus ſupereſſe. Ea re Lucullus ad cunctationem maxime confirmatus ingentem cõmeatuum copiã intra uallũ congeri iubet, ut abũdãtia ſua obſeſſum hoſtem inedia debellaret. Mithridates interim Cyzicenos, qui in Chalcedonica pugna decẽ naues, triaq; hominum millia cum maximo rei ſuæ detrimẽto amiſerãt, inſidiis occupare aggreſſus eſt, Lucullumq; maxime latere cupiẽs prima ſtatim uigilia noctis, quæ tenebroſa & humida erat ſilentio caſtra mouit. Ad urbẽ itaq; prima diei luce adueniens, propè Adraſteæ montẽ ſigna firmauit. Accipiẽs id Lucullus, & confeſtim citato greſſu Mithridatẽ ſubſecutus, lætatusq; quòd in hoſtem incompoſito agmine non incidiſſet, in uico qui Thracia dicitur, locauit exercitũ. Hunc in locũ omnia prorſus itinera confluebant, quibus frumẽtatũ pabulatumq; hoſtis exire cõpellebatur. Quare Lucullus proxima iam uictoria mente cõcepta, ſpem ſuã ad leuandos militum animos exprimere cenſet. Poſitis itaq; caſtris, ut primũ ab opere ceſſatum eſt, milites ad concionẽ uocat. Ibi cũ ſuũ cõſiliũ honeſte ac magnifice laudaſſet, promiſiſſetq; ſine ulla ſuorũ cæde uictoriã de hoſtibus propediẽ

Prodigiũ corporis flammei inter duos exercitus elapſi.

C

D

A daturum, milites optime ſperare iuſſos à concione dimiſit. Mithridates decé caſtris à terra Cyziceno-
rum urbé aggreſſus, cum illú quoq; maris meatum, quo à continenti ciuitas diuiſa erat, nauibus occlu
ſiſſet, urbé utrinq; obſidione tenebat. Cyziceni uero ad tuendá urbem, ad propulſandos hoſtium im-
petus, ad ſeruandá ſocialem Romanorú fidem, uſq; ad ultimá ſui pernitiem conſtantiſſimi erát. Hac
tamen una cura aliquantulum angebantur, quia ubinam Lucullus eſſet, penitus ignorabant. Poterant
quippe Romana caſtra ſatis ab urbe uideri: cæterum doloſi hoſtes, ut oppidanis pauorem incuterét, ad
Romanos conuerſi, Videtis'ne illos aiebant? Armeniorú atq; Medorum eſt ille exercitus, quos Tigra
nes in auxilium Mithridati transmiſit. Cyziceni uero tantarum copiarum admiratione ſtupétes, nul-
lum amplius Romanum auxilium expectabát, quia tam ingenti armorum horrore undiq; circúfuſo,
omnis ferendæ opis facultas Lucullo adempta eſſet. Primus igitur ab Archelao Demonax immiſſus
præſentiá Luculli Cyzicenis enunciauit. Non ſatis tamen huic nuncio creditú eſt, ſed Archelaum ad
leuandos eorú animos id commentari arbitrabantur. Adoleſcenté ſubinde qui captiuus è caſtris ho-
ſtium fugiens ueniebat, ſtudioſe conueniunt, rogantq; ut ubiná Lucullus eſſet, ediſſerat. Subriſit ado-
leſcens, quia iocari eos æſtimabat: ut uero ſerio quæritantes animaduertit, Romano eis uallo manu ſi-
gnificato, priori Cyzicenorú animos audacia integrauit. Stabant tunc forte in Daſcylitide palude cô-
plures ſcaphæ, harum maximá Lucullus admotis machinis in terrá ſubduci iubet, inde plauſtris im-
poſitam ad mare cum transuexiſſet, q̃ multos capere potuit milites eam ingreſſos proxima nocte fru-
ſtratis hoſtium uigiliis, in urbem immiſit. Nec humana magis quàm cœleſti ope leuatos ea tempeſtate
Cyzicenos fuiſſe ferút. Sed cum aliis multis, tum hoc uno læto prodigio optimum rerum euentú ſpe-
rare ſunt iuſſi. Aderant Proſerpinalia feſta, nec boué nigrá, qualis in his ſacris mactari ſolebat, ob circú- *Proſerpinalia*
fuſum hoſté parare potuerant, ſed pro boue, placentam altaribus offerendá conficiunt. Victima uero *feſta.*
quæ ad hæc ſacra quotannis educabatur, unà cum reliquis ciuiú armentis, in ulterioris ripæ pabulis pa
ſcebatur. Hæc itaq; quo die Proſerpinalia agebátur, à cætero grege ſecreta ſola tranauit ad urbé, & ſeſe
ſponte altaribus mactandá admouit. Dea deinde ipſa Ariſtagoræ populi tabellioni per ſomniú uiſa,
Ego modulatoré, inquit, Lybicú in Pôticú tubicinem inductura adueni, itaq; ciues integro animo eſſe
iube. Cum uero nemo ambiguá deæ uocem ſatis interpretari poſſet, ubi primú illuxit, tam uehemen
tes undiq; tam rapidi uentorú turbines oborti ſunt, ut ſublatis in cœlú fluctibus mare funditus euer
teretur. Mithridatis machinæ quæ ad oppugnandá urbé mœnibus admotæ fuerant (miranda profe-
cto Niconidi Theſſali opera) horrendo primú ſtrepitu atq; ſtridore ruiná proximá præſignabant. Re-
pens ſubinde incredibilis impetus à Noto turbo exortus, cætera cú ſubito machinaméta diruiſſet, li-
B gneam quoq; turrim centú cubitorú altitudinis côcuſſam deiecit. Ferunt Mineruá eo tempore mul-
tis in Ilio per ſomniú apparuiſſe plurimo ſudore madenté, & côſciſſum peplum oſtentantem dixiſſe,
quòd Cyzecenis nuper auxiliata ueniret. Quocirca Iliaci columná ſtatuere, in qua huiuſce rei memo-
ria literis mádata erat. Iam ultimo omniú ſupplicio fame Mithridatis abſumebatur exercitus. Ipſe ta-
men penitus tantæ cladis ignarus (nam aſſentiádi cauſa ſui duces id eum celarant) ad expugnationé ur
bis, quæ ſpe diutius protelabatur, omnes curas ſuas intenderat. Vbi uero nunciatú eſt omniú cômea-
tuum inopiá eò creuiſſe, ut ab humanis carnibus nô abſtineret, ingens ampliſſimæ gloriæ ſperatæq;
uictoriæ expectatio ſibi côtinuo decidit, quia nô armis Lucullus, nô acie, nô côgreſſu certaret, ſed in uẽ
trem (ut aiunt) omni belli mole côuerſa, extremá ei famis cladem inferret. Itaq; cum Lucullus in op
pidi cuiuſdá obſidione cum parte exercitus teneret, Mithridates inutilé pedité, omnemq; fermè equi-
tem cú ſarcinis in Bithyniá repente dimiſit. Lucullus his auditis, côfeſtim nocte adhuc in caſtra reuer-
ſus, mane cum decé cohortibus & omni equitatu fugiétes inſectatur, táto gelu tantaq; niue obrutus,
ut quidam milites intolerabili rigore côfecti in itinere defecerint. Cú reliquis Lucullus aſſecutus circa
Rhyndacum fluuiú hoſté tam late fuſeq; profligauit, ut accurrentibus ex Apollonia mulieribus, & ſar
cinas rapere, & interéptos Barbaros ſpoliare licuerit. Multis itaq;, ut pat eſt, trucidatis, ſex tamé equo-
rum, quindecim uirorú millia, cum innumerabili iumentorú multitudine capta. Hanc tantá prædá
ante hoſtium caſtra præteruehens Lucullus ad ſuos reuerſus eſt. Salluſtium uero mirari ſoleo, qui Ro-
manos tunc primum camelos uidiſſe ſcribit, arbitratum forte, nô eos primú qui cum Scipione Antio-
chum deuicere, neq; iterum qui cum Archelao ad Orchomenú & Chæroneá nuper conſeruerunt, co-
gnouiſſe camelum. His itaq; geſtis, rebus, ſuis côſulere ſola fuga Mithridates inſtituit. Itaq; moræ atq;
retardationis cauſas poſt ſe Lucullo extruens, Ariſtonicum præfectum claſſis ad Græcum mare præ-
miſit, cumq; is quam proxime enauigaturus eſſet, eum per proditioné Lucullus in poteſtaté redegit cú
decem aureorum millibus, quibus aliquid ſibi Romani exercitus conciliare poſſe ſperabat. Mithrida-
te interim ad mare profugiéte, copiarú ſuarú duces terreſtri itinere exercitum abducebant. In quos
Lucullus ad Granicú flumen incidens, captis quampluribus, uiginti hoſtium millia trucidauit. Ferũt
auté ex omni & miniſtrorú & militú turba, circiter tercentena millia eo prælio fuiſſe deſiderata. Lu-
cullus ſubinde in Cizicum ſe côferens, cum ingétes honores modeſtiſſimaſq; uoluptates apud libera-

tos ciues aſſecutus eſſet, claſſém deinde cōparat in Helleſpontum celerrime profecturus. Troadé ue- C
ro deuectus, dum Veneris in templo contubernaret, dormienti ferunt nocte deam in ſomniis uiſam
dixiſſe, O leo quid dormis? catulos ſectare propinquos. Exurgens continuo, accerſitis ad hæc no-
cte amicis, cum quid ſibi cōtigiſſet, exponeret, aderát pariter ab Ilio nuncii, qui dicerent tres & decem
regias quinqueremes in Lemnum annauigantes ad Achæorum portus fuiſſe cōſpectas. In altum eue-
ſtigio cum claſſe receptus, capta prætoria quinquereme, atq; Iſodoro præfecto claſſis interépto, in alias
aduerſis proris ſubuehitur. Cæteras in littore firmabat ancora, & cum trepidi Barbari accurrenté con-
ſpexere Lucullú, nauibus extemplo in terram ſubductis per tabulata diſpoſiti pugná ineunt. Locorú
iniquitate Romanus aliquantú cladis acceperat: nō enim loci ſitus hoſtem circúueniri, neq; cum naui-
bus in terram ſubactis cominus pugnare Romanorú nauium magnitudo præſtabat. Lucullus tádem
qua protenſa erat aliquantulum in altú inſula, expeditos milites in terrá demittit. Hi à tergo hoſtem
adorti, cum multos trucidaſſent, cæteros terrá fugiétes, præciſis retinaculis nauium, delapſas rates in-
uicem collídere compulerunt, & in oppoſita Romanorú roſtra decidéres confringere. Multa in ea pu-
gna Barbari cecidere. Inter captiuos autem & ipſe qui à Sertorio cum copiis uenerat Marius depreché-
ſus eſt. Altero enim oculo priuatus erat, & ineuntibus prælium Romanis imperatum fuerat, à cæde
cuiuſq; qui altero careret oculo abſtineri, ut Marius ignominia primo contumeliſq; affectus, mortem
deinde oppeteret. His geſtis ad inſectandum Mithridatem Lucullus celerrime ſe conuertit. Sperabat
adhuc circa Bithyniam eum offendere à Bochonio obſeruatú, quem ipſe Mithridatis fugam impedi-
turum, cum aliquot nauibus miſerat Nicomediá. Cæterú Bochonius tanta re neglecta, initiatus in Sa-
mothrace, ac feſtis immoratus, haud in tempore affuit. Mithridates uero ne ſe anteq̃ in Pontum appli-
cuiſſet, Lucullus aſſequeretur, omni diligentia, ſtudioq; circa nauigationem accelerabat. Ingenti uero
tempeſtate oborta aliquot nauiú ſuarú alliſæ ſunt, aliæ uertiginoſo pelago abſorptæ, & omne littus ta-
bulis, quas minute perfractis nauibus procella hincinde diſiecerat, diu opertú fuit. Iam Mithridati po-
ſtremum imminebat periculum, neq; enim oneraria in qua erat nauis cú ſua tum æſtus magnitudine
in terrá aduehi, neq; gubernatori in tanta fluctuú agitatione ſatis poterat audire. Sed cum imbibito pe-
lago grauis, nō admodú exhauriri poſſet, ipſeq; ob id in piraticum myoparonem conſcendens, corpus,
uitam, ultimamq; fortuná piratarú perfidiæ credidiſſet, in Ponticá tádem Heracleá præter omnium
ſpem euaſit. Iam apud Romanos patres ampliſſimam Lucullus omniú ſententia laudem eſt conſecu-
tus. Noluit enim cum poſſet ex ſenatuſcōſulto ad gerendú id bellú tribus talentorú millibus claſſem
comparare, quin literis ad ſenatum datis, ne id fieret uetuit, ſe enim præter omné ærarii ſumptú ma- D
ritimú confecturú bellum, nec amplo apparatu, ſed ſolum ſociorú nauibus Mithridatem omni pela-
go exacturú. Atqui creditum eſt cœleſtis numinis ope eam ſibi Lucullú gloriá peperiſſe. Ferút enim
Priapinæ Dianæ indignatione, tam uaſtam Ponticos tempeſtaté inuaſiſſe, quia hi ſpoliato templo deæ
quoq; ſtatuam abſtulere. Erant cōplures qui hoc bellú aliquanto differendú cenſebant, quorú negle-
cta ſententia Lucullus in ipſos regios fines per Bithyniá & Galatiá induxit exercitú. Tanta uero ei fuit
in itineris principio cōmeatuum egeſtas, ut Galatarú qui ſinguli ſingulum tritici modiú geſtarent, tri-
ginta millia ſecú ducere cōpelleretur. Progrediens uero ac omnibus late potitus tam ingenti omnium
rerú copia affluebat, ut in caſtris bos una drachma, mancipiú uero quatuor uéderetur, reliqua præda
aut paſſim relinquédo, aut effuſiſſime diſſipádo neglecta, quia iam ditatis omnibus, nil amplius apud
quéq̃ deponi ſolebat. Latiſſimis itaq; excurſionibus, uniuerſa uſq; ad Themiſcyrá Thermodōtianoſq;
campos regione uaſtata, iam in Lucullum inſatiabilis auaritia milites ſtimulare, incuſare eú, quòd tot
ſibi conciliatis urbibus, nullam penitus per uim cepiſſet, noluiſſe ad locupletandos milites uel unam
ſibi urbé diripiendá permittere. Cæterú irati dicebant, Amiſo opulentiſſima fortunatiſſimaq; ciui-
tate, nec longiori obſidione expugnabili derelicta, age milites tuos per Tibarenorú Chaldæorúq; de-
ſerta Mithridatem debellaturos. Contemnebat Lucullus has effrenatas pernicioſaſq; militum uoces,
quia non in tantá ut demum euaſit deſperationé, eorum iram conuerti poſſe ſperabat. Maxime uero
apud eos purgatú ſe eſſe curabat, qui ſummá eius prudentiá in tarditatem transferentes accuſabant,
quòd tandiu circa negligendas urbes ac uicos immoratus, inſtaurandarú uirium facultaté Mithridati
præſtaret. Quibus ille, Hoc idem, inquit, arte, ſtudio, induſtria ſuperſedens expecto, ut Mithridates
cōparatis copiis maioriq; in certando q̃ fugiendo ſpe poſita, Romaná cominus uirtutem audeat expe-
riri. Videtis ne, inquit, ei patere immenſam terram penituſq; deſertam uaſtitatem à tergo? Nunquid
uicinum Caucaſum nō uidetis? nunquid pleroſq; celſos montes, qui non Mithridatem modo, ſed in-
numerorum propè regum fugam tuerentur atque celarent? Non multis præterea diebus à Cabiris
in Armeniam iter conficitur, ubi Tigranes nunc ſedet, rex quippe regum, qui tanta potentia ur-
get, ut ab Aſia Parthos arcens, Græcas in ipſam Mediam ciuitates traducat, qui Syriæ imperat atque
Paleſtinæ, qui ortis ex Seleuco regibus interfectis, filias eorum atque uxores captiuas impune tra-
bit. Hunc Mithridatis generum, num fugatum hominem, ſupplicemq; ſocerum neglecturum fore
ſperamus?

A ſperamus? In nos profecto iratus arma mouebit,& dum celerem conabimur eiicere Mithridatem, ir/
ritati quoq; Tigranis uires experiemur. Nam ipſi indicendi Romanis bellum cauſas diu quærẽti, quæ/
nam dignior, ſanctior, honeſtior quærenda erit, quàm pro uiolato rege, pro neceſſario, pro ſocero, bel
lum mouere? Deſinamus itaq; ignauum Mithridatem monere cum quibus ſibi ſocus bellum nobi/
ſcum gerendum ſit, qui niſi compulſus, ſummam ſibi Tigranis auxilium implorare ignominiam arbi
traretur. Dandum eſt illi ſpatium, danda eſt facultas, ut ex proprio regno ſibi uires comparet, cauen/
dumq; magis eſt, ne iunctus ſibi Medis atque Armeniis, ſuum cum illis tueatur imperium, quàm in
eis quos ſæpe deuicimus Colchis, Tibarenis, ac Cappadocibus confiſus in medium certamen ueniat.
His potiſſimum ductus Lucullus ad Aminſum diu conſedit, lentamq; obſidionem de induſtria pro-
trahebat. Exacta deinde hyeme, relictoq; Murena ad Aminſum obſidendam, ipſe cum reliquo exerci
tu in Mithridatem profectus eſt. Is ad Cabira ſtatiua habuerat, & iam cum Romanis congredi ſtatu-
ens, quia quadraginta ſibi peditum, quatuor equitum millia coegiſſet, Lycum flumen traiecerat. Inde
Romanis in pugnæ diſcrimen uocatis, cum equites utrinq; concurriſſent, ſuccumbens Romanus, diu
ſtare non potuit. Captus eſt in eo congreſſu Pomponius uir inſignis, qui cum acceptis uulneribus ad
Mithridatem ductus fuiſſet, rogareturq; ab eo, an curatus ei futurus eſſet amicus: Si tu, inquit Pom/
ponius, Romanis amicus fueris: ſin minus, me quoq; inimicum habebis. Mithridates clariſſimam ui-
ri conſtantiá admiratus, ab omni penitus in eum iniuria temperauit. Lucullus uero cum hoſtem equi/
tatu ſibi præſtantem cerneret, æquos iam campos extimeſcebat, neq; tutum uidebatur per montana
capeſſere iter, quod longum, ſylueſtre, ac propè inuium eſſet. Deliberanti itaque ſibi aliquot interea
Græci, qui quodam in ſpecu fugientes capti fortaſſe fuerant, adducuntur. Cæteris grandior ætate Ar/
temidorus exercitum Romanum ducturum ſe pollicet, ubi & caſtra tutò locari poſſint, & caſtellum
quoddam Cabiris ſupereminens ſitum erat. Præſtita ei fide, Lucullus prima ſtatim uigilia noctis, in/
cenſis ignibus, caſtra mouit. Et itineris anguſtias tutò præteriẽs cum promiſſum ſibi locũ tenuiſſet, in
ea parte locauit exercitum, ubi & pugnaturo copias in aciẽ educere, & quieſcenti hoſtium inſultus ne/
gligere impune licebat. Stabant ambo exercitus, & neuter incertam pugnæ fortunã experiri audebat.
Ferunt autẽ barbaris ceruum quendã inſectantibus, forte obuiam fuiſſe Romanos, occurrenteſq; con
feſtim iniiſſe certamen. Augebatur continuo utrinq; pugnãtium numerus, & cum Luculliani tandem
uicti terga dediſſent, Romani milites ſuorum fugam ex uallo indigne conſpicientes ad Lucullum cõ
currunt, orantes ut in aciem ducantur, & pugnæ ſignum quamprimum dari iubeat. Lucullus uero
B ſuos docere cupiens quale quantumq; in belli diſcrimine ſit momentum prudentis ducis aſpectus atq;
præſentia, bello quieſcere iubet, & ipſe continuo in campos deſcendens, ac primis ſuorum fugientibus
obuiam factus, ſiſtere fugam imperat, ac ſecum in hoſtem reuerti. His itaq; reliquiſq; fugientibus in
Barbaros deinde conuerſis, haud multo labore fugatus hoſtis in caſtra redigitur. Inde uero ad ſuos re
diens, conſueta quadam eos qui fugerant ignominia affecit. Illos enim interioribus tunicis ſolutis idu
tos, ſub oculis militum duodecim pedum foſſam cauare iuſſit. Erat ea tempeſtate in Mithridatis exer
citu Olthacus quidam ex Dandariis homo primarius. Sunt autem Dandarii genere ex his barbaris *Dandarii po-*
qui circa Mæotidem habitant. Hic ſiquidem Olthacus uir erat impiger atque promptiſſimus, & *puli circa cau*
qui difficillimis arduiſq; in rebus & audacia & conſilio egregie uti ſciret, potiſſimumq; in colendis ho *caſum. Steph.*
minibus comitas quædam atque urbanitas ſumma cum diligentia ei erat innata. Hic aduerſus Dan/
darium quendam contribulem ſuum mutua æmulatione accenſus, uterque primos ſibi laudis locos
uendicare certabat, Mithridati pollicetur ingens atque ſtrenuum (ſi modo fortuna faueat) facinus pa
traturum, Lucullo uidelicet mortem inferre. Mithridates cum Olthaci animum ingenti laude extu/
liſſet, iram in eum ex compoſito ſimulauit, fictaſq; ignominias ſimulato furori adiecit. Olthacus inde
fugiens cum ad Romanos, ad quos etiam celebris eius fama peruenerat, ſe contuliſſet, ab Lucullo per
humane exceptus eſt, qui Olthaci prudentiam ſtudiumq; erga ſe ac diligentiam admiratus, tanto
eum honore habuit, ut in conuiuio atque conſeſſu eum plerunque ſocium non recuſarit. Dandarius
tandem præſtitã ſibi occaſionem ratus, miniſtros ſuos equum extra uallum educere iubet, & ipſe me
ridie motus, cum Romanos paſſim ſolutos hinc deambulare, hinc quieſcere cerneret, ad imperatoris
prætorium ire pergit. Liberum ſibi patere aditum arbitrabatur, quia iam Lucullo plurimum conſue/
uerat, & aliis de rebus ſecum habere ſermonem ſibi operæ eſſe ſimulabat. Patuiſſet ꝓfecto aditus, niſi
qui iam plurimos duces perdidit, ſomnus Lucullum tũc forté ſaluaſſet. Dormiebat enim ipſe, & Me
nedemus unus ex cubilis cuſtodibus, Non in tempore, inquit, aduenisti Olthace, Lucullus enim longa
uigilia tãtiſq; laboribus laſſatũ corpus iãiã quieti reddidit. Olthacus ſi ſpõte nõ liceat, per uim in præ/
torium irrumpere minat, quia in re opportuna maturato ſibi cõſilio opus eſſet. Iratus Menedemus,
Nõ equidem arbitror, inquit, Luculli ſalute quippiã opportunius eſſe: quo dicto impetũ Olthaci amba
bus ab ſe manibus ꝓpulſauit. Ille iam excitata re trepidus extra uallũ tacito ſeſe recepit, & citato equo
ad Mithridatem infecto negocio reuerſus eſt. Sic ipſum profecto tempus ad res gerẽdas quẽadmodũ

& medicamenta maximum uitæ mortiſq; momentum affert. Poſt hæc Sornatius à Lucullo cum de- C
cem cohortibus frumentatum emiſſus ad occurrentem ſibi Menandrum unum ex ducibus Mithri-
datis conſtitit, conſertoq; prælio, poſt ingentem hoſtium cædem eos in fugam conuertit. Hadrianum
iterum Lucullus cum copiis frumentatum emiſit, ut commeatuum copia Romani milites abunda-
rent. Mithridates ea re ſibi nunciata, Menemachum atq; Mironem cum plurimo equite peditéq; Ha-
driano occurſuros immittit. Hos uſqueadeo aduerſo Marte rem geſſiſſe ferũt, ut omnibus cæſis duo
tantum cladis nuncii ſuperſtiterint. Tantæ ſtragis magnitudinem Mithridates occultam eſſe cupiebat,
neq; fuiſſe ingẽtem, neq; aliam ob rem quàm imperitia ducum eueniſſe dicebat. Verum Hadrianus
hoſtium propè caſtra, multa commeantibus ſpoliisq; referta plauſtra ſummo cum ſplendore præterue-
hens, tantum Mithridatis mœrorem, militibus tantum metum ac trepidationem iniecit, ut non am-
plius manendum eſſe uideretur. Duces itaq; ſoli ſuas opes per ocium aſportabant. Prohibiti uero mi-
lites cum ſibi ſuiſq; rebus nequicquam tentarent fugiendo conſulere, inteſtinus tumultus caſtrorum
portis oboritur. Diripiuntur principum opes, & iam ſæua habendi cupiditas in eorum cædes armaue-
rat milites, ubi Dorylao duce ob ſolam qua indutus erat purpuram trucidato, Hermæus quoq; ſacer-
dos ante caſtrorum portas conculcatus interiit. Ipſe uero Mithridates non famulum, non ſtabulorum
tantum miniſtrum, non equum regium expectans, fugienti turbæ immiſtus è caſtris erupit. Sed Ptole-
mæus eunuchus eum in tantis fugientium fluctibus deuolutum tandem conſpiciens, ſuum cui inſede-
rat equum ei dedit. Aderant à tergo Romani quamproxime incumbentes, & celeritate quippe præ-
ſtantes Mithridatem ipſum cepiſſent, uerum cæca militum auaritia quæſitum tot laboribus, tot peri-
culis, tot denıq; præliis hoſtem Romanis eripuit, & Lucullum ipſum dignæ partæ uictoriæ præmio
fruſtratum fecit. Iam enim ad ipſum Mithridatis equum deuentum erat, ſed onuſtus auro mulus, ſi-
ue ſponte ſeu Mithridatis induſtria, inſequentibus Romanis obiectus, eos ab inſectatione aliquanto
continuit, & ad diripiendum aurum certatim intenti, fugiendi ei ocium præſtitere. Neq; id modo de-
trimenti auariſſima militum fames Lucullo attulit, uerum Calliſtratum etiam qui alta Mithridatis
arcana ſciebat, cum ad ſe duci iuſſiſſet, & milites inter ducendum quingentos aureos ſuccinctos ei ſen-
ſiſſent, prædæ cupiditate illum interfecere. Nihilominus tamen Lucullus hoſtium caſtra quibus poti-
tus erat, militi diripienda conceſſit. Ob eam fugam & Cabira & plurima circum caſtella capta, ingen-
tes theſauri comperti, & multi Græci, multiq; Mithridatis cognati qui carcere detinebantur, laxati.
Quibus cum iandiu ſe periiſſe iudicarent, non liberatos modo, ſed renatos denuo, atque ſecundam
quandam ſe uitam Luculli clementia conſecutos eſſe uidebatur. Nyſſa quoq; Mithridatis ſoror tunc D
capta fuit, & meliori quippe ſui fortuna. Nam reliquæ regiæ ſorores ac mulieres, quarum ſaluti quia
in Pharnacia per ocium obſeruabantur, tutiſſime conſultum eſſe apparebat, miſerabiliter interiere,
quibus Mithridates fugiens Bochidem eunuchum triſtem earum mortis nuncium miſit. Erant inter
cæteras duæ ipſius regis ſorores, Statira atq; Roxana, quæ annos ferè quadraginta natæ uitæ uirgini-
tatem euſq; ſeruarant. Duæ præterea eius uxores genere Ionicæ, Verenica ex Chio, Monima uero
Mileſia. Huius celeberrimus erat in Græcia ſermo, regi ſe in libidinem accerſenti ſpretis quindecim
aureorum millibus noluiſſe parère, donec uxorem ſibi aſcitam miſſo diademate eam reginam appel-
lauit. Hæc diuturnis lachrymis atq; mœroribus triſtem duxerat uitam, miſeramq; ſuam fortunam
deluſerat. Execrabatur mœſta uenuſtiſſimum pulchritudinis ſuæ florẽ, qui ſuperbum pro marito do-
minum, pro regia atq; penatibus, barbarã ſibi cuſtodiã ac propè carcerem cõparaſſet, & relicta Græcia
ubi tot ſibi ſplẽdidiſſima fortunæ munera affluebant, pro ſperatis bonis inane quaſi ſomnium ſuſce-
piſſet. Hæc itaq; Monima, cum adueniens in Pharnaciam Bochides regiis mulieribus imperaſſet, ut
quod cuiq; facillimũ & gratum eſſet, id ſibi genus mortis eligerent, auulſum à capite diadema cũ collo
circũligaſſet miſera ſe ſuſpẽdit. Et cum corporis grauitate laqueus ille cõfractus eſſet, O execrãdum, in-
quit, diadema, neq; in tam triſti mihi miniſterio ꝓfuiſti. Et cum ſuper illud ab ſe deiectũ iſpuiſſet, Bo-
chidi cõtinuo iugulandam ſeſe cõmiſit. Verenica uero ueneni ſibi paratum calicẽ cum eius matre, quæ
ueneni partem ſupplex orabat, partita eſt. Et cum ex illo utraq; bibiſſet, debiliori profecto corpori, &
mala ætate cõfecto, ueneni uirtus abunde ſuffecit: Verenica autẽ, quia minus q̃ ad extinguendum ſa-
tis fuerat hauſiſſet, & uiuentẽ contorquebat uirus incendio ſæuiens, à Bochide celere ſuffocata interiit.
Ferũt etiam uirgines illas Mithridatis ſorores hauſiſſe uenenum: Roxanam quidem iratam extremas
fratri miſerias fuiſſe imprecatam: Statiram uero nil crudele, nil ignobile locutam, fratrem ſummope-
re laudaſſe, quòd ille in tanto ſuæ uitæ diſcrimine, haud ſororum dignitate neglecta, liberas eas atq;
inuiolatas occumbere maluiſſet. His rebus apud Romanos nunciatis, Lucullus ingenti miſericordia
eſt affectus. Moto itaque deinde exercitu, caſtris ad Talaura conſedit, ubi cum accepiſſet Mithridatem
iam illac quarto iamprimum die tranſgreſſum, ad Tigranem in Armeniam confugiſſe, ſigna con-
uertens, Chaldæos Tibarenoſq; ſubegit, & accepta minori Armenia cum partas urbes atque caſtella
compoſuiſſet, Appium ſubinde ad Tigranem legatum mittit, qui Mithridatem iure belli ſibi depoſce-
ret. Ipſe

A ret. Ipſe uero ad Aminſum profectus, ſuos nondum ciuitatem expugnaſſe inuenit. Præfectus enim eius præſidii Callimachus, uir omnis machinarum generis peritiſſimus, callidiſſimusq; ad propulſandas obſidiones, multas quarum poſtea pœnas dedit, Romanis calamitates intulerat. Lucullus itaq; uiri aſtum aſtu ſuperandum ratus, qua maxime diei parte milites ocio & quiete redintegrari conſueuerant, ſilenti agmine inobſeruatam urbem repente aggreſſus, non multa muri parte potitur. Callimachus re cognita, confeſtim urbem incendit, ſiue ne Romani ingenti præda locupletarentur, ſiue ut fugiendi ſibi moliretur facultatem. Nam Lucullani milites ad ſolam prædam intẽti, ampliſſimam omnibus fugiendi licentiam præſtitere. Iam late diſcurrens flamma undiq; mœnia peruaſſabat, & Lucullus tantæ urbis excidium miſeratus, creſcentem flammam ſedare atque extinguere hortatur. Cum autem omni propè milite deſertus ſolus id fruſtra tentaret, receptui cani iubet, ut nobiliſſimam urbem tam fœdo, tam miſerabili ſpectaculo liberaret. Milites ſpreto ducis imperio nil ſegnius ad exportandas incendii reliquias incumbebant, ſed armorum ſtrepitu atque fragore omnia cõplentes, quocunq; ſpes ipſa rapinæ ducebat, cum lampadibus facibusq; incaute indagantes, plurimas ipſi domos incendio abſumpſere. Lucullum uero poſtridie urbem ingreſſum ad amicos hæc uerba lachrymantem dixiſſe ferunt: Ego equidem cum antea Syllam beatum perſæpe dixerim, tum maxime hodierno die feliciſſimam uiri fortunam admirari cõpellor, qui cum uoluiſſet Athenas ſeruare potuerit. Aſt me, inquit, qui ſummo ſemper ſtudio uirtutes eius fuerim imitatus, ad Mummii famam fortuna conſtituit. Sub hæc dicta cum effuſiſſimo imbre diuina quadam ſorte extinctum eſſet incendium ipſe reparandæ urbis deſiderio accenſus, plurima eorum quæ ceciderant, de integro præſens ædificauit. Fugientes Aminſenos humane ſuſcepit, & alios Græcos qui uoluerunt, urbe donauit, regionemq; centum uiginti ſtadiorum huic urbi adiecit. Erat hæc ciuitas ad mare ſita, in quam Athenienſes, dum eorum maxime florebat imperium, & maris principatum obtinebant, olim deduxere coloniam. Quare plurimi Ariſtonis tyrannidem fugientes eò profecti, & in urbem aſciti, ibi habitauere: quibus euenit, ut dum propriis à domicilus fugerent, alienam Rempub. nanciſcerentur. Eos uero qui tanto incendio ſuperfuere, non pulchra modo ueſte; ſed ducentis quoque drachmis ſingulos Lucullus donauit. Tunc Tyrannionem grammaticum captum fuiſſe ferunt, quem Murena ſibi dono petens ac conſecutus liberum fecit, tanto munere prorſus illiberaliter uſus. Non enim pro rei dignitate actum eſſe Lucullus arbitrabatur, hominem ſcilicet artibus, diſciplinis, literarumq; ſtudiis præditum, ſeruum primum, liberumq; deinde fieri. Auferebatur enim præſens libertas ſimulatæ ac apparentis munere libertatis. Cæterum non hic ſolum uiſus eſt Murena imperatoriis in laudibus Lucullo concedere. Bellicis à rebus ocioſus Lucullus ad componendas leuandasq; urbes Aſiæ ſeſe conuertit, quæ omni iam extincto iure, nefandis innumerisq; calamitatibus perdiu oppreſſæ fuerant. Has fœneratores & publicani à ſe conculcatas uſqueadeo dilacerabant, ut priuatim ingenui liberi, filiæq; uirgines, publice uero donaria, picturæ, deorumq; ſtatuæ uenderentur. Hoc autem illis tributi uice impoſitum erat, ut addicti ſeruirent, & quæ longe difficiliora turpioraq; uidebantur, uincula, cathenas, carceres, tormenta ſubire, ſole ſub ardenti laboribus obrui, & rigidiſſima hyeme in luto glacieq; uerſari compellebantur, ut his cum rebus ſimplex ſeruitus comparata, pax quædam, fœnoriſq; leuamen uideretur. Hæc tãta mala, has ingentes urbium calamitates miſeratus Lucullus, oppreſſos alieno ære haud multo poſt his legibus liberauit. Primum enim nõ ultra centeſimã iure fœnoris deinceps repeti poſſe inſtituit: oẽs deinde uſuras ſolito antiquo more maiores abſcidit. Poſtremo, quod maximum fuit, neminem imperat fœneratorem ultra quartã fructuum debitoris poſſe accipere. Qui uero ſummæ fœnus ipſum æquaſſet, utroq; priuatum eſſe. His decretis uniuerſum æs alienum ante quadriennium perſolutum eſt, & liberi homines ſuis rebus integre fruebantur. Hanc peſtem induxerant ea uiginti talentorum millia, quibus Sylla grauauerat Aſiam. Et cum duplum mutuantibus redderetur, ad centum iam & uiginti millia ſumma conſcenderat. At fœneratores Luculli iuſtitiam aduerſam ſuæ rapinæ peninique ferẽtes, Romam profecti, abſentem calumniari, quoſdam factionũ principes multa in eum concitare mercede. Non enim erat exigua eorum Romæ autoritas, quia ære ſuo multos ſibi patritios obnoxios fecerant. Atqui Lucullum non liberatæ modo gentes, ſed cæteræ quoq; prouinciæ ingenti laude extollebant, celebrabant, uenerabant. Deſideratiſſimus erat omnibus, perbeatam eam urbem arbitrãtibus, cui talem ducem conſequi contigiſſet. Interim Appius Clodius (huius ſoror nupta erat Lucullo) ad depoſcendum Tigranem miſſus, fallaci longiſſimoq; multorum dierum itinere per ſuperiorem regionem à Barbaris uiatoribus circunducebatur. Cum uero libertus quidam genere Syrus, rectã ueramq; demonſtraſſet uiam, illi ſeſe ducendum credidit. Barbaris itaq; eorumq; perplexo itinere relictis, paucos intra dies traiecto Euphrate, in Antiochiam circa Daphnen applicuit, ibi Tigranem quaſdam in Phœnicia oppugnantem urbes operiri iuſſus, multos interea potentiſſimos principes quibus infenſa erat inſolentia Tigranis, ſibi tacito conciliauit. Inter hos fuit Zarbienus rex Gordyeæ. Aliquot præterea ciuitates, legatis clàm ad Appium miſſis, Romanum imperium expetebant. Quibus Appius an-

Liberalitas Luculli.

Fœneratorũ Aſiæ crudelitas.

B

pliſſimam Luculli open pollicitus, in præſentia eas quieſcere commonebat. Difficillimum enim erat C ac intolerabile Græcis Armeniorum imperium, & ipſius regis potiſſimum aſperrima tumidiſſimaq́; ſuperbia. Quæ ſumma fortunarum omnium copia eò licentiæ creuerat, ut quæcunq; populi aut amare, aut mirari conſueuiſſent, his ipſe perinde ac non ſua modo, ſed propter ſe quoq; facta exiſtimaret, ſuo arbitrio prorſus abuteretur. Tenui nanq; ac modica omnium expectatione incipiens, multas ſibi gentes ſubegit. Parthorum uires ipſe ſuper cæteros depreſſit atq; contudit, & Græcis impleuerat Meſopotamiam, multos ex Cilicia, multos ex Cappadocia euulſos homines eò traducens. Arabes quoque Scenitas ex Ethis amouit, & quo illorum opera facilius uteretur, uicinos ſibi conſtituit. Miniſtrabant ei permulti reges, quorum alii uelut pediſſequi aut ſatellites aſtabant, hi equitanti pedeſtres interiores tunicas induti occurrebant, ſedenti uero aut iura danti, connexis inuicem brachiis circumſtabant. Id quod potiſſimum miſerrimæ quædam uidebatur ſeruitutis imago, quaſi data domino libertate, corpus etiam ad patiendum paratius quàm ad agendum ei præberent. Hanc itaque Appius inauditam aſperrimamq́; ſuperbiam ulla ſine formidine aut ſtupore conſpiciens, ubi dicendi ſibi facultas affuit, ueniſſe ſe, inquit, aut abducturum Mithridatem, qui iure belli Luculli debebatur triumphis, aut Tigrani bellum indicturum. Tigranes profuſa facie, fictoq́; riſu eam orationem audire conatus, non tamen celare potuit, quin tanta ſe adoleſcentis audacia alienatum omnes agnoſcerent. Hanc enim primã liberam audierat uocem poſt quinq; ac uiginti quos ipſe rexerat, imo oppreſſerat, annos. Appio igitur haudquaquam Mithridatem dedere uelle reſpondit: Romanos uero, qui primi bellum indixerint, ſe fore ulturum. Iratus etiam in Lucullum, quòd regem tantum, non regum regẽ ſe in epiſtola ſalutaſſet, reſcribens non eum imperatorem uoluit appellare. Appio deinde ingentia munera recuſanti multo plura remiſit: ne tamen inimicitia quadam Appius id feciſſe uideretur, unica phiala ſumpta, reliqua Tigrani dona reliquit, & ad imperatorem ſuum citato greſſu contendit. Tigranes poſt Mithridatis cladem nõ eum uidere, neq; affinem ſibi uirum tanto imperio, tãtis ciectum fortunis alloqui dignum cenſuerat, cæterum ſummo dedecore ignominiaq́; paluſtri quodã in loco ſeruatũ cum antea neglexiſſet, indicto ſibi bello, quãprimum ad ſe magnifice perhumaneq́; accerſiri iuſſit. Primos cõgreſſus in purgandis mutuis ſuſpicionibus cõſumpſere, omnes inimicitiarum cauſas in amicorum capita coniicientes. Tunc Mettodorum Scepſium accuſatum fuiſſe ferunt, uirum in dicendo non iniucundum, & multarum diſciplinarum ſcientia ornatum, tanta uero Mithridatis amicitia beneuolentiaq́; fretum, ut uulgo regis pater appellaretur. Hunc ſiquidẽ Mithridatis legatum ad Tigranem ſolicitandum in Romanos tranſmiſſum, ab ipſo Tigrane rogatum fuiſſe conſtat, quidnam hac de D re ipſe ſibi conſuleret. Metrodorus uero, ſiue Mithridatis odio, ſiue Tigranis utilitate adductus, Ego, inquit, ut legatus opẽ afferre, ut uero cõſiliarius prorſus abnegare ſuadeo. Nõ tacuit hæc Tigranes, ſed nil mali Metrodoro ob id accidere poſſe ratus, Mithridati cũcta expoſuit. Quare Metrodorus Mithridatis imperio poſtremis cõfeſtim ſuppliciis affectus interiit. Pœnituit maxime Tigranem, quòd ea reuelaſſet: quanquam enim nõ potiſſima ipſe eius exitii cauſa uidebatur, tacito tamẽ atq; diuturno Mithridatis in illum odio faces adiecit. Etenim iandudum hominem oderat, id quod ex arcanis quibuſdam literis interceptis cognitum eſt, in quibus Metrodorum interfici iubebatur. Funus eius ſplendidiſſimo apparatu à Tigrane celebratum eſt, ut quem uiuum prodiderat, ampliſſima mortuum magnificentia proſequeretur. Occubuit & apud Tigranem Amphicrates rhetor (ſi par eſt eum quoque uirum propter Athenas commendare memoriæ.) Ferunt eum in Seleuciam ſuper Tigridem profugiſſe, ibiq́; rogatum, ut diſciplinam ſuam publice docere uellet, per arrogantiam reſpondiſſe, Peluim Delphini non eſſe capacem. Et cum deinde ad Cleopatram Mithridatis filiam uxoremq́; Tigranis ſe contuliſſet, magnam ilico calumniam incurriſſe, iuſſumq́; ob id ab omni Græcorum congreſſu penitus abſtinere, ſeipſum confeciſſe mœrore. Huius quoque funus in Sappha oppido à Cleopatra magnifice actum eſt. Iam res Aſiæ ſumma moderatione compoſitas in pace Lucullus ocioq́; firmarat, & ad ſpectacula pro tantis uictoriis agenda conuerſus, Epheſi ubi ſe continebat, pompas, celebritates, Athletarum certamina, gladiatorioſq́; ludos inſtituit, omneſq; Aſiæ urbes uſqueadeo in ſe cõuertit, ut cum ab illis ſumma integraq́; beneuolentia coleretur, tum etiam in ampliſſimum eius honorem Lucullia publice fuerint celebrata. Appio interim à legatione reuerſo, cum bellum in Tigranem ducendum eſſe uideretur, Lucullus in Pontum traiiciens, collectis copiis ad oppugnandum non tam Sinopen, quàm regios quoſdam Cilices, qui eam detinebant, conſedit. Hi multis Sinopenſibus trucidatis, nocteq́; urbe incenſa, fugerunt. Quod ubi Lucullus animaduertit, in urbem ingreſſus octo millia eorum qui ſupererant, interemit, ciueſq; proprios in penates reſtituens, haud paruam eius urbis diligentiam habuit, hac maxime uiſione admonitus. Videbatur enim quendam in quiete ſibi locutum dicere: Progredere Lucullo paulum, aduentat nanque Autolycus tecum familiariter congredi cupiens. Exurgenti ſibi haud ſatis intelligere uidebatur, quidnam ſpecies illa portenderet. Sed eo die capiens urbem cum enauigantes Cilices inſectaretur, iacentem ſtatuam in littore

A tore maris conſpexit. Nam cum Cilices eam nauibus impoſituri ſecum ex urbe tuliſſent, præuenti à Romanis, in littore deſeruerant. Erat ea ſtatua ex egregiis operibus Sthenidis, & Lucullo nunciatum eſt, Autolyci, qui Sinopen muro cinxerat, id ſimulachrum eſſe. Fama eſt Autolycum Deumachi filiũ fuiſſe, eius qui in expeditione contra Amazones cum Hercule commilitarat. Hunc unà cum Demoleonte Phlogioq; inde profectum alliſam nauem in Cherroneſo circa Pedalium amiſiſſe, ipſum deinde cum ſociis agmine facto Sinopen expulſis Syris cepiſſe. Nam eam urbẽ Syri tenebant, à Syro Apollinis, ut aiunt, & Sinopes Aſopidis filiæ nato, trahentes originem. Hæc audiens Lucullus Syllæ præceptum confeſtim in memoriam reuocauit, qui ſe in commẽtariis eius commonuerat, nil certius, nil credi dignius eſſe, quàm quod per ſomnium fuerit præſignatum. Nunciatum eſt interea Mithridatem atq; Tigranem, ut Aſiam præoccuparent, copias ſuas citato agmine per Lycaoniam in Ciliciam ducere. Miratus eſt Lucullus Tigranis ſententiam, quòd in Romanos arma moturus, nõ ſuas cum Mithridatis uiribus coniunxiſſet, dum illius maxime florebat imperium, permiſiſſe prefligari cum atq; deuinci, & nunc oppreſſis illius rebus atq; confractis, cum Romanis bellum inire, recuſaſſe potentiſſimũ in bello ſocium, qui cum perdito ac propè deleto ancipitem rerum fortunam ſubire uellet. Atqui Machares Mithridatis filius, qui Boſphorum ea tempeſtate tenebat, arbitratus iam omnia ſuperiori bello fuiſſe confecta, coronam mille aureorum dono Lucullo mittit, oratq; in amicitiam, populiq; Ro. ſocietatem aſciri. Lucullus deinde relicto Sornatio cum ſex millibus militum ad Ponticarum rerum præſidium, ipſe cum duodecim equitum, tribus non amplius peditum millibus ad ſecũdum bellum profectus eſt. Videbatur id conſilium plurimum in ſe periculi, parum rationis habere, in pugnaciſſimas gentes proficiſci, in tot equitum millia, in uaſtam regionem, ac profundiſſimis fluuiis montibus perpetua niue obrutis, circumſeptam. Proinde milites cum his de rebus, tum etiam peſſimis eorum moribus arma detrectabant, militiam recuſabant, & ducem inuiti penitus ſequebãtur. Romæ uero factioſi homines criminandi occaſionem ſibi arbitrati, exclamare, obteſtari, uocitare, Lucullum uel præter omne Romanæ rei emolumentum ex bello bellum exuſcitare imperandi cupidine, haud unquam arma deponere, non fatigari, non quieſcere, non ſaturari, ut publico periculo priuatas ſibi diuitias comparet. Atqui Lucullus nil minus intenſo itinere ad Euphratem ueniens, turbidiſſimum, multiſq; tumentem aquis fluuium comperit. Eam rem quia ſibi moræ, & militibus laboris cauſa foret, moleſte conſpexit. Dum lintres itaq; ad traiiciendum amnem, conſuraſq; inuicem trabes parari iubet, ueſpere defluere flumen incipiens, uſqueadeo proxima nocte exhauſtum eſt, ut mane perſpecto alueo, tutò uadari poſſet. Accolæ regionis paruulas aliquot inſulas in fluminis uado mirati, Lucullum uenerabãtur;
B quia cum id antea rariſſime contigiſſet, tum mirum etiam uidebatur, profundiſſimum aquis flumen tam celerem, tam ocioſum, tam ſecurum Lucullo tranſitum præbuiſſe. Sibi uero traiicienti dexterum continuo prodigium uiſum eſt. Conſueuerant ſacratæ Perſicæ Dianæ boues in ulterioribus Euphratis pabulis educari, quam maxime deam indigenæ Barbari ſumma ueneratione colebant. Hæ lampadis charactère inſignitæ, liberæ, ſolutæq; omnem regionem diuagabantur, feroces inſuetæ, & quæ nõ ſine multo labore captari poſſent. Vna ex his quandam ad petram, quam deæ dicatam dicunt, inter traiiciendum adueniens, cum ſuper ea ſtetiſſet, demiſſo capite, perinde ac iugo domita fuiſſet, ſeſe Lucullo ſacrificandam obtulit. Euphrati quoque taurum pro tranſitu immolauit. Eo die ſtatiua hoc loco habita: poſtridie uero ſublatis ſignis, per Sophenam regionem progreditur, ſine omnium prorſus iniuria, qui bona cum pace exercitum admiſiſſent. Et militibus ad opulenti cuiuſdam oppidi oppugnationem incenſis, Taurum procul oſtentans, Illud, inquit, oppidum milites prius nobis exuperandum eſt. Hæc enim præmia uictoribus propoſita iacent. Deinde citato agmine cum Tigridem traieciſſet, in Armeniam induxit exercitum. Primum Tigranes nuncium qui aduentum ſibi Luculli attulerat, ſecuri percuti iubet. Proinde cæteri ſaluti propriæ conſulentes, properantem hoſtem miro ſilentio perferebant: & ipſe hoſtili iam incendio circunfuſus, rerum ſuarum cura neglecta, omnia prorſus ignorabat. Totas aſſentatoribus patefecerat aures, à quibus non falſi minus, quàm grati blandiq; ſermones afferebantur, ſe magnum ducem æſtimare Lucullum, ſi etiam Epheſi Tigranem expectaſſet, ſiq; tam ingentem hoſtium multitudinem uel conſpicere ſuſtinens, non primo ſtatim aſpectu ex Aſia fugeret. Vſqueadeo neque cuiuſquam datum eſt corpori, multam intemperantiam integre poſſe perferre, neque animo uulgari in tanta bonorum omnium ubertate à rationis uſu non deuiare. Primus tandem omnium Mitrobarzanes uicinum ſibi hoſtem incumbere declarauit, nec gratam tamen audaciæ ſuæ mercedem retulit. Confeſtim nanque Tigranes ipſum cum tribus equitum millibus plurimiſq; peditibus in Lucullum emittit, imperatq; ut cæteris Romanis conculcatis, ſolum imperatorem uiuum ad ſe deducat. Omnia nondum Lucullus metauerat caſtra, ſed cum pars militum adhuc in itinere aduenirет, ecce ſpeculatores adſunt, qui properare cum copiis barbarum exploratum habere ſe dicunt. Submutuit Lucullus, ne miles extra ordines ſolutus atque diffuſus, Barbari celeritate opprimeretur. Quare ipſe ad locanda muniendaq; caſtra manẽs, Sextilium legatum cũ mille

Sthenidis huius meminit Plini. lib. 34. cap. 8.

C

ſexcentis equitibus, totidem fermè peditibus, ac leuis militibus armaturæ in hoſtem præmittit, iubetq́; quàm proxime ad Barbaros accedentem detrectare certamen, donec omnem exercitum compoſitum eſſe acceperit. Paruiſſet imperio Sextilius, ſi non ingruentis Barbari temeritas manum conſerere compuliſſet. Collatis itaque ſignis, Mitrobarzanes pugnando cecidit, & cæteri terga dantes, præter paucos admodum omnes in fuga occubuere. Ea clade Tigranes relictis Tigranocertis, ingenti ab ſe cõdita urbe, ad Taurum inclinauit, eò ſuas copias undiq; coacturus. Lucullus uero eam hoſti facultatem adimendam ratus, Murenam emittit turbaturum caſtra Tigranis, unaq́; conuenientibus eò Barbaris itinera præciſurum. Sextilium uero magnæ Arabum manui, quæ ad Tigranem accedebat, occurrere iubet. Is itaq; in Arabes, dum caſtra locarent, irrumpens, eos ingenti ſtrage profligauit. Et Murena pariter Tigranem inſecutus, ubi ad aſperam anguſtamq́; uallem uentum eſt, qua Barbaræ copiæ traducebantur, præſtita ſibi occaſione tranſeuntem paulatim exercitum adoritur. Tigranes confeſtim ſarcinis omnibus præ ſe poſitis, citata fuga Romanis euaſit: multi Armenii cæſi, plures tamen capti ſunt. His proſpere geſtis, Lucullus ſublatis ſignis cum exercitu profectus ad obſidenda Tigranocerta conſedit. Erant hac in urbe plurimi Græci à Cilicia, plurimiq́; Barbari à ꝓpriis & ipſi ſedibus illò traducti, Arabeni, Aſſyrii, Gordyeni, Cappadoces, quos euacuatis patriis atq; exhauſtis, natali ſolo priuatos ad eam urbem traxerat habitandam. Erat inſuper opibus donariiſq́; ciuitas illa conferta, quæ & priuati homines & primarii, ad augendam urbis magnificentiam, gratiamq́; ſibi regis conciliandam, Tigrani contulerant. Quare Lucullus ad obſidionem eius maxime intendebat, haud inſcitè conüciens irritatum Tigranem ira potius q̃ conſilio deſcendentem in campum, à prælio non fore têperaturum. Atqui Mithridates multa nunciis, literis multa cõmonefaciens, à Romanorum congreſſu Tigranem penitus abſtinere orabat, nullum tutius, nullum probabilius, nullum felicius pugnæ genus, q̃ fame cum Lucullo pugnare. Adeſſe ſibi equites, quibus omnem ab Romano exercitu cõmeatum arcere poſſit. Taxiles etiam, qui ſecum cõmilitabat, ſuapte ſponte permotus, ſupplex Tigranem orare, rebus ut ſuis ſine pugna conſuleret, & inuictas acies, inuictos Romanorum animos euitaret. Hæc Tigranes conſilia perbenigne primum audiebat: aſt ubi omnes Armeniorum, omnes ſibi Gordyenorum uires aduenerant, aderantq́; cum regibus ſuis, Medorum, Adiabenorumq́; ingentes exercitus, multi quoq; à Babylonio mari Arabes, multi à Caſpio Albani, & Albanis Iberes adiacentes, nec pauci deinde eorum qui circa Araxen ſoluti ſine rege uerſantur, partim gratia, partim mercede conuenerant, iam ſpe, audacia, barbaricisq́; minis, conuiuia regis iam adeo plena erant, & ipſa etiam concilia, ut ipſe Taxiles ſolus Tigranis ſententiæ aduerſatus, uix capitis periculum euitarit. Credebatur Mithridates clariſſimi facinoris inuidia iam quaſi partam diſſuadere uictoriam, & ipſum Tigranes conſulto morari uoluit, ne præſens ſibi partem ſperatæ gloriæ uendicaret. Vniuerſo itaq; cum exercitu motum iactabũdum in amicos dictitaſſe proditum eſt, perquam moleſto ſe animo eſſe, quòd cum Lucullo ſolum, non uniuerſis cum Romanorum ducibus unà collectis ſibi decernendum eſſet. Neq; inſana prorſus, omnemq́; præter rationem uidebatur uiri temeritas, cui tot populi, tot reges, tot peditum legiones, & equitum millia animos attollebant. Sagittariorum & funditorum enim uiginti millia ſecum habuit, equitũ quoq; quinquagintaquinq; millia, quorum ſeptem decemq́; millia cataphracti erant, ut Lucullus ipſe ſenatui ſcripſit. Peditum uero cum in cohortes, tum in legiones diſtributorum, centum quinquaginta millia. Item qui uias ſternerent, qui pontes fabricarent, qui exhaurirent flumina, qui ſyluas conciderent, reliqua'ue bellorum machinamenta conficerent, trigintaquinq; millia fuiſſe conſtat. Qui à tergo locati, & ad hoſtem aſpectu deterrendum, & ad confirmandos militum animos plurimum conducebant. Vbi uero ſuperato Tauro ſedentem ad Tigranocerta Romanum deſpexit exercitum, ipſeq́; in eminenti loco manifeſte apparuit, tunc barbara oppidanorum turba ingenti clamore ſublato aduentanti regi ſummo cum ſtrepitu applaudere, tantas Romanis copias ex mœnibus oſtentare, minariq́; illis extrema ſupplicia. Lucullus cum de pugna confeſtim ad milites retuliſſet, pars obſidione deſerta totum exercitum in Tigranem ducendum eſſe cenſebat, pars nullatenus ab obſidione diſcedẽdum eſſe, quo minus à tergo tanta oppidanorũ turba relicta eſſet. Neutra per ſe Lucullo ſententia placuit, ambas uero cõiunctas laudauit. Diuiſis itaq; copiis Murenam cum ſex peditum millibus ad obſidionem reliquit, & ipſe cum cohortibus quatuor uiginti, in quibus peditum decem millia, ſagittarii atq; funditores circiter mille, & equites erãt uniuerſi, in hoſtem profectus latiſſimo in cãpo iuxta fluuium caſtra locauit. Viſus eſt Tigrani puſillus admodum is exercitus. Et aſſentatores præſtita ſibi iocandi occaſione, hi Luculli temeritatem deridebant, illi ſuper Romana ſpolia, quaſi iam parta eſſent, iecerant ſortes. Et regum cæterorumq́; principum unuſquiſq; ei ſoli pugnæ negocium decerni orabat, regem uero eiuſce ſpectaculi, ludiq́; ſpectatorem ſedere. Tũc Tigranes & ipſe urbanum quippiam facetumq́; in medium afferre cupiens, uulgatiſſimum illud dixiſſe fertur: Eos ſi legati uenirent, ſatis multos quidem, ſi uero pugnaturi, perpaucos admodum eſſe. His itaq; ſalibus Barbari iocabantur. Lucullus uero poſtridie prima luce armatos milites in aciem deducit. Erant barbara caſtra iuxta flumen, ad orientis plagam

D

Exercitus Tigranis ducentorũ & quinquaginta millium.

Tigranis facetum dictum.

A plagam locata,& Lucullus ſublatis ſignis,qua ad occaſum flumen ſe incuruans facile tralici poterat,ci-
tato agmine declinabat. Credebatur ipſe metu ſecedere,quare Tigranes accerſito Taxile,Vides'ne,ri-
dens inquit,inuictas Romanorum acies fugere?eas num uides? Et Taxiles : Vellem,inquit, ò rex,ut
quod temere augurraris,pro meliori tua fortuna id eueniret. Cæterum non ſplendida ueſtis,non terſi
clypei,non impoſitæ capitibus galeæ,non deniq; exempta uaginis arma,conſueuerunt fugientium ha
bitus eſſe,ſed pugnaturi militis eſt ille ſplendor properantis in hoſtem . Vix ea dixerat,cum iam fir-
mari primas Romanorum aquilas conſpexere,aciesq; ad traiiciẽdum turmatim diſponi. Tunc Tigra
nem ceu longa uix crapula excitatum,bis uel ter clamaſſe ferunt,In nos ꝑperant ò uiri,ingentiq; ſtre
pitu atque tumultu turmas in acie diſpoſuiſſe. Siniſtrum cornu Adiabeno regi, dextrum Medo con
ceſſit,medium uero ipſe tenuit. Cataphracti equi fermè omnes in fronte locati. Romanis iam ad traii
ciendum paratis,pars militum obſeruãdum eſſe monebat illum unum ex nefaſtis diebus,quos atros
Romani uocant , quo Scipio cum Cimbris congreſſus Romanum exercitum perdidiſſet . Quibus
Lucullus celebratam illam hominum memoria uocem edidiſſe fertur:Ego enim,inquit, commilito-
nes hunc diem ex atro feliciſſimum Romanis faciam. Erat autem pridie nonas Octobris . Et milites
ſubinde hortatus,cum fluuium traieciſſet,primus omnium properabat in hoſtem. Erat ipſe ferreum
thoracem indutus,ſplendidum atque ſquamoſum,quo ſuper punicam geſtabat epheſtridem . Tunc
ſtrictum enſem militibus oſtentabat,quaſi docere uellet,ex propinquo collato pede cum hoſte pugnã
dum eſſe,qui non cominus,ſed eminus telis,miſſilibus,ſagittis rem gerere didiciſſet . Citato agmine
in barbaram turbam ruendum eſſe clamabat,ut celeritate ſua milites ſagittandi hoſtibus ſpatium in-
terciperent. Hæc dicens cum aliquantulum progreſſus eſſet,cataphractos equites,quorum celebris in
exercitu erat fama,ſub tumulo quodam locatos eſſe aduertit. Erat eius tumuli quatuor fermè ſtadio
rum aſcenſus perfacilis atque tutiſſimus,& in uertice ſpatioſa planities ad omnem militiæ uſum accõ
modata. Lucullus itaq; Thraces Galloſq; quos ſecũ habebat equites,in cataphractos ex tranſuerſo rue
re,gladiiſq; contos eorum truncare iubet. His enim confiſis,omnem eorum uim extinctam eſſe , nõ
ſibi conſulere,non prodeſſe ſociis,non hoſtes deniq; lædere poſſe,cum pondere, tum armorum ine-
ptia nullam eſſe penitus ſine contis eorum operam,ſed muro incluſis ac circunſeptis penè ſimiles appa
rere. Ipſe deinde cum duabus cohortibus pedes in tumulum contendebat. Cæteri milites laborantis,
armati, progredientiſq; ducis reuerentia moti,ſubſequebantur. Capto tumulo,cum eminentiori eius
in loco ſtetiſſet,ingenti uoce proclamans,Vicimus,inquit,uicimus commilitones. Subinde commone
B factis militibus,nil iaculis opus eſſe,ſed ſtrictis enſibus petendas eſſe ſuras,ac hoſtium femora, quæ ſo
la cataphracti armis nudata negligunt ,acies in hoſtem deducit. Nulla tamen his artibus atq; cõſiliis oc
caſio data eſt,quia cataphracti,ne Romanum quidem impetum excipientes,prius q̃ iniretur certamen
clamore ſubita cum fuga ſublato,ſeſe,grauiſſimoſq; armis equos inter peditũ agmina turpiſſime præ
cipitabant. Sic nullo illato uulnere,nullo prorſus cruore conſpecto,tot hominum millia,tãtæq; copiæ
profligatæ ſunt. Confeſtim itaque ingens editur cædes non tam fugientium quàm cupientium fuge
re barbarorum. Haud enim facile fuerat in tanta ſtipatarum profundiſſimarumq; acierum multitu-
dine perplexos euadere. Tigranes ubi primum hoſtibus dari terga proſpexit,deſertis ordinibus, cum
paucis admodum in fugam erupit,& filio quem communi ſorte,miſerandaq; fortuna oppreſſum ui-
derat,auulſum è proprio capite diadema lachrymans dedit,hortatus alterum tenere iter,ac ſuæ ſalu-
ti maturare conſilium. Adoleſcens quia indignum ſuperſtite patre religare ſibi diadema cenſebat , fi-
deliſſimo cuidam ex ſuis cuſtodiendum commiſit. Neq; hunc fortuna liberum ab hoſtibus eſſe ſiuit,
ut captiuus ad Lucullum deductus,inter tot barbara ſpolia ,Tigranis quoque diadema deponeret.
Peditum in ea fuga ultra centum millia occubuiſſe proditum eſt,equites paucos admodum effugiſſe.
Romanorum uulnerati centum,quinq; interfecti ſunt. Hanc pugnam in libro de Diis immortalibus
cõmemorans Antiochus philoſophus,nullam prorſus talem ſolem unquam uidiſſe ſcribit . Strabo ue
ro,alter & ipſe philoſophus,in hiſtoriarum commentariis Romanos inquit erubuiſſe , deriſiſſeq; ſe-
metipſos,quòd in tam uilia mancipia ferrum ſumpſiſſent. Et Liuius Romanos aſſerit nullis unquam
hoſtibus quibus cum ſigna contulerint,copiarum numero uſqueadeo fuiſſe inferiores. Vix enim uige
ſimam eorum qui uicti ſunt partẽ uictores extitiſſe. Clariſſimi quoq; omnium Romanorum duces,
& qui diuturno bellorum uſu peritiſſimi uidebantur,ingentibus Lucullum laudibus extollebãt , qui
duos florentiſſimos potentiſſimoſq; reges duabus maxime contrariis rebus,mora ſcilicet ac celeritate
confeciſſet . Mithridatem enim cum uigebat,plurimum cunctando deuiciſſe , Tigranem autem op-
preſſiſſe celeritate. Et quod paucis unquam ducibus contigiſſe accepimus,ad agendum cunctatione,ad
tuendum audacia uſus eſt. Atqui Mithridates calliditate potius ac uerſutiis,quàm ſignis collatis Lucul
lum , ut conſueuerat,rem geſturum arbitratus , ad Tigranem feſtinare neglexit,ſed lento procedẽs
itinere,cum aliquot in eum Armenii attoniti trepidiq; incidiſſent , coniectura rem ipſam auguratus
eſt. Pluribus deinde & nudis & ſauciis obuiam ſibi factis,audita clade,ad quærendum Tigranem con-

uerſus,deſertum,humilem,abiectum miſerabiliter cum inueniſſet,nullis eum(ut ille ſe quondam) C
conuiciis improbauit,ſed equo deſcendens,& communes ſecum miſerias collachrymans,cum melio-
ra eum ſperare iuſſiſſet,ingentem ei famulorum ordinem uel maximo rege dignum adiunxit. A mo-
bo deinde ad contrahendas nouas copias animos erexere. Profligato Tigrane,confeſtim inter Græcos
Barbarosq; qui Tigranocertis erant,ſeditio orta eſt. Lucullus reliquo exercitu eò admoto cum urbem
à Græcis accepiſſet,ſeruatis theſauris cæteram urbem militi diripiendam cõceſſit,in qua præter alias
ingentes opes,octo millia talentorum fuiſſe cõſtat. Octingentæ præterea drachmæ ſingulis ex hoſtiũ
ſpoliis,militibus datæ ſunt. Erãt ea tempeſtate Tigranocertis plurimi ludorum artifices,quos undiq;
Tigranes ad ſe inſtitutorum ſpectaculorum cauſa conuocarat. His Lucullus ad præparandos pro par-
ta uictoria ludos atq; ſpectacula magnifice uſus eſt. Græcos poſtea donato uiatico,& Barbaros pariter,
quos modo Tigranes inuitos habitatum eò traxiſſet,propriis patriis reſtituros dimiſit. Quare una ciui-
tate ſoluta,plurimæ redditis ſibi ciuibus,deintegro refectæ ſunt,à quibus Lucullus perinde ac nouus
earum conditor colebatur. Alia quoq; ornamenta pulcherrima ad uiri gloriam acceſſere. Non enim
bello magis quàm pietate,iuſtitia,humanitate,liberalitate,clemẽtia,cæteriſq; id genus uirtutibus,ſu-
premas ſibi partes laudis appetebat. Neque hæc diuinæ optimæq; inſtitutæ mentis inſignia cum belli-
cis conferenda cenſebat,ubi cum haud parum militibus,tum fortunæ plurimum deberi gloriæ iudi-
catur. Quanti uero momenti,quantæ laudis ei fuerint ſuperiores illæ uirtutes,quibus præter omnẽ
armorum operam,omnes urbes,populos,reges ſibi conciliauit,ediſſeramus. Etenim Arabum reges
eum adeuntes,accepta pace,omnes ſuas fortunas Luculli fidei crediderunt. Sponte ſua Sophenorum
gens accepit imperium,& Gordyenorum populos uſqueadeo ſui deſiderio inflammauit,ut relictis p-
priis ſedibus,unà cum liberis atq; uxoribus eum,ſi paſſus eſſet,ſubſequi peroptarent. Tantá uero iſto-
rum in Lucullum beneuolentiam hinc ortá fuiſſe perhibent. Zarbienus enim eorum rex cum mole-
ſtum Tigranis haberet imperium,ad Appium,ut diximus,clàm de ſocietate cum Romanis ineunda
retulerat, necdum in Armeniam Romani eruperant,cum Tigranes detecta re, Zarbienum pariter
cum liberis atq; uxore necari iuſſit. Lucullus maxime affectum ſe uiri morte oſtẽdit,ut in Gordyeno-
rum regionem adueniens,Zarbieni funus ampliſſimo cum ſplendore celebrarit. Rogum eius auro,
purpuraq; regali,& Tigranis ſpoliis perornatum,præſens ipſe cremauit,poſtremaſq; unà cum uiri ne-
ceſſariis atq; amicis parentans libationes,æqualem ſuũ populiq; Romani ſocium uocitabat. Iuſſit præ-
terea pretioſiſſimum illi fabricari ſepulchrum. Nam & ingentem uim auri & argẽti in Zarbieni the-
ſauris ipſe comperetat,& frumenti in horreis congeſti decies trecenta millia modiũ m. His tantis opi- D
bus milites locupletati,& Lucullus plurimum miratus eſt,quòd nulla pror ſus ex ærario publico drach-
ma ſuſcepta,ipſe ſuis ſumptibus bellum conficeret. Dum hæc geruntur,legati ab rege Parthorum ue-
niunt,amicitiam populiq; Romani ſocietatem petentes. Placuit ea poſtulatio Lucullo,& ipſe quoque
Partho legatos ab ſe remiſit,qui poſteaquam ad illum uentum eſt,nõ cum Romanis modo,ſed clàm
etiam cum Tigrane de ſocietate Parthum agere deprehenderunt,mercedemq; commilitandi Meſopo-
tamiam ab illo petebat. Quæ dum Lucullo fuiſſent allata,neglectis Mithridate atq; Tigrane,quaſi iã
oppreſſis ac propè deletis,Parthorum uires tentandas iſtituit,& Romana in eos arma ducenda, egre-
gium arbitratus ſi uelut certator in palæſtra tres uno belli impetu reges ſuperaret,& trium clariſſimo-
rum maximorumq; ſub ſole ducum,inuictus uictor euaderet. In Pontum itaq; ad Sornatium & cæ-
teros ibi præfectos mittit,qui nunciarent eos quamprimum omnibus eius præſidii copiis,aſcenſuro ſi-
bi per Gordyenam occurrere. Illi cum iampridem intractabiles, difficillimoſq; milites agnouiſſent,
tum maxime in præſentia detecta eorum intemperantia,non uerbis,non prece,non imperio, non mi-
nis,ſolutiſſimos homines in militiam compellere potuerunt,clamantes & obteſtantes ſe nõ amplius
iſtic manſuros,ſed relicto Ponto abituros ſeſe quò quiſq; decerneret. Hæc ad Lucullum renunciata,
uulgata per militum ora,præſentem quoq; exercitum fœde reſponſionis exemplo corrupere. Iam
enim opibus,iam delitiis,ad arma pigerrimos,turpiſſimi ocii cupido Lucullianos inuaſerat. Aſt ubi te-
metariam Ponticorum loquendi licentiam accepere,eiuſmodi homines uiros appellare, illos imitan-
dum eſſe dicere,& feſſis iam pugnando militibus ultimam quietem deberi,multa ſeſe trãquillo ocio
digna propria uirtute elaboraſſe. His uocibus fœdioribuſq; uulgatis,ſuſceptum Lucullus Parthicum
bellum dimiſit,ad ipſum Tigranem media iam æſtate egreſſus. Taurinis ſaltibus ſuperatis, cum cam-
pos tunc primum uirentes conſpexiſſet,quia rigore cœli ſegnius ea regio cuncta producit, commea-
tuum inopiam expectabat. Deſcendens tamen propulſatis Armeniis,qui bis aut ter tumultum magis
quàm prælium excitarant,quacunq; inceſſerat uillas intrepide populabatur,& frumẽto quod Tigra-
nes congeſſerat,in poteſtatem ſuam redacto,quam ſibi uerebatur,hoſtibus egeſtatem iniecit. Poſitis
itaq; caſtris, & uallo foſſaq; circumductis,ap peruaſtandam in conſpectu hoſtium regionem exibat.
Vbi uero fugatos toties Barbaros nequicquam ad prælium laceſſitos quieſcere uidit,ſublatis ſignis ad
Artaxata Tigranis regiam,in qua & liberi eius infantes erant & mulieres,ire pergebat,id unum conſi-
lium ratus

A ſtum ratus quo laceſſitus Tigranes in certamen ſubduci poſſet. Fama eſt Carthaginenſem Annibalem
proſligato à Romanis Antiocho, ad Artaxan Armeniorum regem ſe cõtuliſſe, multa illum clariſſima
egregiaq́; utiliter edocuiſſe, cõſideraſſeq́; inter cætera aptiſſimum quendam natura locum, ſqualidum
tamen atq; neglectum, in quo figuram urbis deſcripſerat. Eò deinde adductum Artaxan, monſtrato
ei ſitu, ad condendam urbem facile inflammaſſe, & iam paratis omnibus Annibalem ipſum operi ab
rege præfectum, nobiliſſimam atque ingentem urbem ædificaſſe, quæ nomen ab ipſo rege ſortita, to-
tius Armeniæ metropolis declarata eſt. Profectum in hanc urbem Lucullum Tigranes tolerare non
potuit, ſed coactis copiis, quartis caſtris haud procul conſtitit ab Romano exercitu, Arſaniam fluuium
in medio intercipiens, quem petituri Artaxata Romani traiicere cogebantur. Lucullus peractis deo-
rum ſacrificiis, perinde ac uictoriam in manibus tenuiſſet, traducto exercitu, duodecim cohortes in
fronte, totidem à tergo locauit, ſubſidia contra circuitum hoſtium peropportune diſtribuit. Multas
enim equitum turmas Tigranes in fronte poſuerat, in primisq́; ſagittarios, Mardorum equites, & Ibe-
res haſtatos, in quibus ſuper cæteros mercenarios milites Tigranes rerum ſuarum momentum eſſe
credebat. Nullum tamen clarum ab his facinus geſtum eſt, ſed Romanis cum equitibus æquo fermè
Marte pugnantes, ingruentis Romani peditis impetum non ſuſtinuere, ſed hinc atque hinc in fugam
citati Romanum equitem traxere ad ſe ſectãdum. Primis itaque diſſipatis ordinibus, Tigranes inſtru-
cto reliquo equitatu, in hoſtem progreditur, quorum ſplendoré multitudinemq́; cum Lucullus ſubti-
muiſſet, confeſtim inſectantibus ſuis receptui cani iuſſit. Deinde conferto agmine, primus ipſe unà cũ
optimatibus in Barbaros ruit tanto impetu, ut prius quàm manum conſererent, hoſtis ſola trepida-
tione deuictus, unicam in fuga ſalutem ſibi quæreret. Tres erant in eo exercitu reges, ſed turpiſſime
omnium Ponticus Mithridates aufugit, cum ne primum quidem Romanorum clamorem ſuſtinere
potuerit. Lucullus uniuerſam proximam noctem ad inſectandum hoſtem abſumpſit, & capiendo,
cædendo, prædando, Romani milites defeſſi ſunt. In ſuperiori nempe certamine plures, in hoc uero
nobiliores Barbaros & cecidiſſe, & fuiſſe captos Liuius autor eſt. His Lucullus tantis elatus uictoriis,
ad ſubuertendum penitus Barbarum aſcendere inſtituerat. Autumnale tunc erat æquinoctium, &
omnium ſpe celerius rigidiſſima è cœlo frigora cecidere, omnia niue obruta erant, & ſiquando ſere-
nus aderat aër, tum gelu, tum pruina humana corpora perrigebant. Difficillimus erat equis ob extre-
mam frigiditatem fluminum potus, difficillimus erat eorum tranſitus, quia concretis in glacié aquis,
glacies ipſa tranſeuntium grauitate confracta, aſperitate ſua equorum tibias neruosq́; cruentabat. Syl-
ueſtria deinde ac anguſta itinera, tellus humiditate abundans, cadentes è cœlo niues, & ipſa in madi-
B diſſimis locis acerba pernoctatio, difficillimam ac propè intolerabilem militiam faciebant. Paucis
itaque poſt pugnam diebus milites Lucullum ſecuti, cum aſperitatem itineris recuſarent, primum per
tribunos militum, ne longius procederetur, cum fruſtra rogare, deinde conuentibus hincinde factis,
inter ſe murmurare, nocte in tentoriis crudelitatem ducis inſimulare, omniaq́; infeſtiſſimis uerbis
fœdoq́; tumultu implere. Videbantur Lucullo res in ſeditioſam ſpectare perniciem, proinde ſingu-
los adeundo milites perhumane prenſare, ſupplicareq́;, tolerantiam in fortiſſimos homines inducere,
alteram in Armenia Carthaginem uelle delere, eius hominis opus qui tot clades populo Romano
intulerit: de Annibale enim loquebatur. Poſtquam omnia Lucullus fruſtra tentari uidit, inuitus re-
tro ducebat exercitum, & ſuperato per alios ſaltus Tauro, in eam regionem deſcendit, quam Mygdo-
nicam uocant, feraciſſimam atque apricam. Vrbs erat in ea, tum opibus, tum hominum multitudine
opulenta, quam Barbari Niſibin, Græci Mygdonicam Antiochiam appellant. Huic nempe Guras Ti-
granis frater præerat. Summa tamen machinamentorum peritia res belli Callimachus gubernabat,
is qui multos ad Aminſum Romanis labores intulerat. Itaque ad obſidendam hanc urbem Lucullus
ultimo conatu conſedit. Et cum paruo illam tempore ui cepiſſet, Guram, qui ſeſe Luculli humanita-
ti commiſit, perbenigne ſuſcepit. Neglecto uero Callimacho, qui tuendæ ſuæ uitæ cauſa abditos pol-
licebatur maximarum opum reuelare theſauros, in pedicas coniectum ſeruari iuſſit, pœnas daturum
eius incendii, quo Aminſenorum urbe uaſtata, liberalitatis humanitatisq́; ſuæ in Græcos declarandæ
occaſionem extinxerat. Fortunam hucuſque indubie cum Lucullo commilitaſſe uiſum eſt, proſpe-
rasq́; ſemper eius cõſiliis auras præſtitiſſe. At deinceps tametſi egregiam prudentiſſimi magnanimiq́; *Fortunæ Lu-*
uirtutem imperatoris oſtenderit, tanquam aduerſo ſemper ſpirante flatu in altum fruſtra contende- *culli mutata.*
ret, nullam tamen eius res geſtæ gratiam, nullam prorſus gloriam habuere, cæterum ſuperiores illæ
quas omnium mortalium conſenſu ſibi uendicauerat laudes, propemodum defluxere. Neque mini-
mæ proximæ infelicitatis cauſæ ei ſunt aſcribendæ. Non enim quo decuit ſtudio, æquali'ue comitate
militarem multitudinem colebat, quia uniuerſas ſeruientium uoluptates ad ignominiam perniciemq́;
imperantis ſpectare exiſtimabat. In primis uero id ei plurimum obfuiſſe conſtat, quod æqualium ſuo-
rum, & qui in exercitu magiſtratum gerebant, quanti par fuerat, neminem faciebat, ſed neglectis om-
nibus, nullum ſecum conferendum eſſe arbitrabatur. Hæc ſola inter tot tantasq́; ornatiſſimi uiri uir-

tutes mala ſediſſe ferunt. Etenim modeſtiſſimum atque magnanimum,& in dicendo fuiſſe grauiſſi- C
mum,paremq; togatum & armatum,domi,militiæ,pace & bello , ſplendorem habuiſſe prudentiæ.
Primam militaris huius odii atque intemperantiæ facem in Cyziceno bello ſtatim arſiſſe , Salluſtio
placet,& ad Aminſum inualuiſſe potiſſimum,quòd duo hyberna illos intra uallum agere compuliſ-
ſet. Accendebant eos & reliqui hybernãdi labores:ſiue enim in hoſtili,ſiue in ſociali regione ſteriſſent,
ſub diuo ſemper uniuerſi milites contubernabant,neque ſemel modo ullam in pacatam urbem Lu-
cullus cum exercitu eſt ingreſſus. His militum odiis Romæ uulgatis, Luculli aduerſarii accenſos lõga
inuidia animos eleuare,& procaciter eum inſimulare,quòd auaritia,immoderataq; imperandi cupidi
tate,bellum produceret:& cum fermè Ciliciam, Aſiam, Bithyniam, Paphlagoniam , Galatiam , Pon-
tum, Armeniam uſque ad Phaſidem occuparet , ad diripiendam quoque Tigranis regiam contendiſ-
ſet,quaſi ad ſpoliandos,non debellandos reges eſſet emiſſus. Has atrociſſimas uoces Lucium Quintiũ
unum ex Romanis ducibus in primis iactaſſe ferunt:cuius maxime ſtudio ac uigilantia cum de his re-
bus ad ſenatum relatum eſſet,placuit abrogari Lucullo imperium,eam alteri decerni prouinciã,mul-
toſq; eius exercitus milites emeritos fieri atque exauctorari. Acceſſit huic & maior altera rebus Lucul
li peſtis. Pub. Clodius cum Lucullo cõmilitabat,uir nefarius,ſceleſtus,ſuperbiſſimaq; temeritate im-
butus,& qui libidini ſuæ in ſororem,quæ Luculli uxor erat,intemperantiſſimam mulierem indulſiſ-
ſe fertur. Is,cum non quantum ſibiipſe cõcedebat honoris ab imperatore aſſequeretur(primas enim
maximarum rerum partes ſibi iure deberi arbitrabatur)Fimbrianos milites pellicere,plurimumq; ſi-
bi conciliare adortus eſt. Quod ubi ſatis ei ſucceſſiſſe apparuit,quamprimum illorum animos ab Lu-
cullo alienare,ſummumq; illis faſtidium imperatoris inducere . Neque difficile fuerat homines diu-
turna conſuetudine factioſos tum pollicitando,tum blandus inſerendo ſermones corrupiſſe. Hi enim
erant,qui duce Fimbria Flaccum conſulem occidentes,eum ſibi delegerunt imperatorem. Quare Clo
dium amicum militum appellantes periucunde complectebantur . Simulabat enim eorum ſe maxi-
me miſereri,quòd magnis bellis,maioribus periculis,maximis denique laboribus,nullus modus,nul
la uſquã requies adeſſet:ſed omni cum gente bellãdo,orbem terræ pererrando,bellis bella finiendo,
miſeram uitam tererent , nullam tam onerosa militia dignam expectantes mercedem . Non milites
amplius,ſed Luculli diuitiarum defenſores atque cuſtodes eſſe , quibus tot camelos , tot plauſtra,au-
reis gemmariſq; poculis plena,imperatoris auaritiæ tuendum eſſet. Iam Pompeianos milites in popu-
lum redactos,cum liberis atq; coniugibus felicem regionem,urbeſq; opulentas per ocium poſſidere.
Non Mithridatem,non Tigranem,pluuiis,niue,pruina,gelu obrutos per uaſta deſerta ſectari , regias D
Aſiæ diruturos,ſed profugorum bellum in Hiſpania,ſeruile in Italia gerere . Erit'ne igitur tantis un-
quam noſtris laboribus modus? num quieſcemus? num ceſſabimus? num ociabimur aliquando? inq;
poſterum ei noſtra corpora imperatori conſeruabimus,qui maximum ſui ornamentum eſſe,commi
litonum diuitias atq; felicitatẽ iudicet? Hac peſte corruptus exercitus,neq; in Tigranem proficiſci uo-
luerunt,neque in Mithridatem:ex Armenia in Pontum priſtinum ſibi uẽdicaturus imperium uenie-
bat,& hyemis acerbitatem inſimulantes,circa Gordyenam hyberna trahebant , ſummo Pompeium
ſuper cæteros duces deſiderio expectantes,Lucullo in prouinciam ſubrogandum. At poſtquam nun
ciatum eſt Mithridatem profligato Fabio,in Somatium atque Triarium uires ſuas inducere,ſola uere
cundia compulſi Lucullum milites ſequebantur . Triarius confeſtim quaſi uictoriam in manibus ha-
buiſſet,quo ſibi totam laudem uendicaret,priuſquàm Lucullianus adeſſet exercitus,conſerto prælio
ingentem cladem accepit. Proditum eſt enim ſupra ſeptem Romanorum millia occidiſſe,centuriones
centum & quinquaginta,tribunos militum ſupra quatuor & uiginti,& Romana caſtra in Mithridatis
poteſtatem ueniſſe. Paucis poſtea diebus Lucullus adueniens , Triarium ab iratis militibus ad suppli-
cium quæſitum abſcondit. Ad Mithridatem ſubinde cõuerſus,eum in certamen cum ducere laceſſen
do fruſtra tentaſſet,quia is Tigranem cum multis ad ſe copiis deſcendentem expectabat,occurrere Ti
grani pugnaturus inſtituit,antequam hi duo ſimul iungerentur exercitus. Sublatis itaque caſtris Fim-
briani milites tumultu in itinere facto,ordines ſuos deſeruere , quaſi nouo ſenatuſconſulto ea militia
exauctorati eſſent,& decretis iam aliis ducibus prouinciis , haud amplius ad Lucullum ſpectaret im-
perium . Nil fuit profecto quod non Lucullus ad ſedandos flectendoſq; militum animos,poſthabita
maieſtate imperii,humiliter experiretur,ſingulos orando,prenſando,leniẽdo,ſordida cum ueſte deie
ctus elachrymabat. Illi tanti ducis lachrymis precibuſq; neglectis,uacua marſupia abiicientes , ſolum
cum hoſtibus pugnare iubebant,à quibus ſolus ipſe locupletari didiciſſet. Tandem flexi aliorum mili
tum precibus,Fimbriani cum Lucullo pepigere,ſecum ſe proximam moraturos æſtatem,& ſi nemo
interim pugnaturus occurreret,liberos atque ſolutos eſſe . Has tam anguſtas conditiones Lucullum
aut ſubire oportuit,aut deſertam omni præſidio Barbaris dimittere regionem. Continebat itaque il-
los,non ad pugnam modo,neque ad militare quippiam facinus deinceps educens,ſed ſola eorum ex-
pectatione contentus,Cappadociam à Tigrane ſolutiſſima licentia depopulatam patiebatur . Suſtine-
bat tacitus

A bat tacitus in priſtinas ſeſe Mithridatem uires erigere, quem ipſe pridem ſenatui ſcripſerat debellatũ.
Et ob id aderant ei legati ab Roma miſſi, ut res Ponticas ceu planè Romano imperio uendicatas com-
ponerẽt: qui eum nõ modo Ponti, ſed ne ſui quidem exercitus dominum inuenere, à debacchatis mi-
litibus abiectiſſimum atque neglectum. Quibus tantum erga imperatorem ſuum incontinentiæ, tan
tum petulantiæ fuit, ut æſtate cedente, armati ſtrictis enſibus remotiſſimos, & qui nulli uidebantur
hoſtes, ad prælıũ prouocarent, deinde pariter conclamantes, & crebris inanem aërem ictibus ferientes
è caſtris egrederentur, obteſtati id omne quod cum Lucullo pepigerant, tempus effluxiſſe. Relictos
autem milites Pompeius literis ad ſe accerſebat. Iam enim ad Mithridatem, Tigranemq; debellãdos,
dux Romæ fuerat cum plebis, tum factioſorum principum ſuffragiis declaratus. Enimuero ingratiſ-
ſima ſenatui optimatibusq; ea res uidebatur, & ampliſſimis Lucullus meritis ſuis haud digna, quia nõ
belli, ſed triumphi ſucceſſorem acciperet, neque imperium aut magiſtratum, ſed mercedem, præ-
mium, fructumq; rerum à ſe geſtarum ſubrogato duci concederet. Tum etiam ab his maxime qui
aderant proſtrata Luculli dignitas atque fortuna, non ſine multa miſericordia conſpici potuit. Non
enim honoris, non autoritatis, non imperii eius erga milites ullum propemodum ueſtigium appare-
bat. Omnes edicto Pompeii ab Luculli congreſſu prohibebantur: nulli penitus parere licebat iis rebus,
quas ipſe decem pariter cum legatis inſtituerat atque conſcripſerat, ſed iam omnes in Pompeium qui
multis florebat copiis conuerſi, ſuis audiebant edictis. Communibus itaque tandem amicis intercedẽ-
tibus, hi duo duces in uico quodam Galatiæ pariter conuenere, ubi habito familiari congreſſu ſuper
rebus à ſe magnifice geſtis, ambo uiciſſim congratulati ſunt. Grandior erat ætate Lucullus, cæterum
dignitas Pompeii cum pluribus imperiis, tum duobus triumphis amplior erat atque inſignior. Lau-
reatos propter uictorias faſces uterque præ ſe ferebat, ſed longo Pompeii itinere per loca ſqualida atq;
inculta lauri iam circa faſces aruerant. Quod ubi Lucullianı lictores aduertiſſent, ex propriis quas & — *Laureati faſces Pompeii & Luculli.*
recentes & uirides habebant, lauris liberaliter contulere. Id Pompeii amici in bonum omen uerterũt:
etenim reuera Luculli res geſtæ illius imperium perornarunt. Nil tamen habitus ſermo pacatum, nil
amicum inter eos adduxit, ſed alienatis magis animis cũ mutuo diſceſſiſſent, Pompeius omnia illius
inſtituta antiquauit omneſq; præter mille ſexcentos, quibus cum ille triumphare poſſet, milites ſibi
aſciuit. Nec ii quoque læto animo cum Lucullo manſere. Sic igitur Lucullo aut ingenium, aut ipſa
fortuna in re omnium maxime imperatori neceſſaria, aduerſabatur. Quæ una ſi eius fortitudini, ui-
gilantiæ, prudentiæ, æquitati, cæteriſq; clariſſimis ac ſingularibus ornamentis acceſſiſſet, non Euphra-
B tes in Aſia, ſed mare Hyrcanum, ipſiuſq; Aſiæ fines Romanum terminaſſent imperium. Quãdoqui-
dem cæteras gentes Tigranes ab ſe debellatas ante contuderat, & Parthorum uires non ſub Lucullo
quantum deinde ſub Craſſo ualidæ unitæq; floruerant, ſed bellis inteſtiniſq; ſeditionibus diſſipatæ,
neque Armeniorum iniurias potuerãt ulciſci. Equidem conſiderãti mihi uideri ſolet, hiſce rebus, qui-
bus Lucullus ingentia patriæ commoda comparauit, cæteros duces plurimum intuliſſe detrimenti.
Quid enim aliud quàm parta in Armenia uicina Parthis trophæa, quàm Tigranocerta, quàm Niſibis,
quàm ingens præda inde Romam abacta, quàm captum denique diadema Tigranis, Craſſum ad po-
tiundam Aſiam extulit atque accendit, arbitratum nil aliud quàm prædam atque ſpolia Barbaros
eſſe? Verum ubi in Parthorum ſagittas armaq; incidiſſet, facile declarauit, non mollitie aut hoſtium
imbecillitate Lucullum, ſed fortitudine, audacia, conſilio, tantas retuliſſe uictorias. Sed de his aliàs.
Regreſſus itaque Romam Lucullus M. fratrem offendit à C. Memmio accuſatũ ſuper iis quæ quæ-
ſtor ſub imperatore Sylla geſſerat. Et cum Marcus id iudicium euaſiſſet, Memmius omnem iram in
Lucullum conuertens populum incitabat, multa eum præter autoritatem conſularis imperii, præter
ſenatuſconſultum multa feciſſe, protraxiſſeq; bellum diutius dictitabat. His uocibus adductus popu-
lus triumphum Lucullo negabat, & cum res in maximum ueniſſet certamen, primores patrum & po-
tentiſſimus quiſque in Republica, quibus Luculli dignitas chara erat, tribubus ſeſe miſcentes uix po-
pulo de concedendo Lucullo triumphum perſuaſere. Non itaque uelut aliqui, aut longitudine pom-
pæ, aut rerum expoſitarum multitudine, admirandum tumultuoſumq; triumphum egit, ſed quam-
pluribus hoſtium armis regiiſq; machinis cum circum Flaminium perornaſſet, clarum ſuopte ſplen-
dore id ſpectaculum uidebatur. In pompa cataphractorum equitum pauci, decem falcati currus pro- — *Luculli triumphus.*
cedebant. Ex regiis ducibus atque amicis ſexaginta captiui. Naues longæ atque roſtratæ decem ſupra
centum unà deferebantur. Ipſius deinde Mithridatis aureum ſimulachrum ſex pedum longitudinis,
& clypeus quidam pretioſis lapidibus perornatus. Viginti præterea argenteis uaſis plena uehicula, au-
reis uero & poculis & armis atque nummis, duo ſupra triginta conferta erant. Hæc omnia ab homini-
bus deducebantur. Octo uero muli lecticis aureis onuſti erant, defecato uero argento ſex & quinqua-
ginta. Alteri præterea centum ſeptemq; muli argenti & numiſmatum paulo minus uicies & ſeptua-
ginta millia ſeſtertiũm deportabant. Ferebantur & ipſi libri, in quibus quantum Pompeio ad pirati-
cum bellum, quantum in ærarium publicum pecuniæ ipſe contulerat, inſcriptum erat. Singulis præ-

terea militibus noningentas quinquaginta dediſſe drachmas. Vrbem denique uicinoſq; uicos magni- C
fico epulo excepit. Repudiata deinde Clodia peſſima incontinentiſſimaq; muliere, Seruiliam Catonis
ſororem duxit. Nullo hæc in flagitio ſuperiore purior erat, niſi quòd fratrum calumniam non ſubie-
rat. Eius tamen faſtidium atque intemperantiam Catonis reuerentia diu perpeſſus, tandem repu-
diauit. Iam Luculli præſentia ampliſſima ſpe animos patrum impleuerat. Videbatur enim uirum
tanta rerum à ſe geſtarum gloria, autoritateq; florentem, Pompeii audaciam comprimere atque ty-
rannidem, & optimatum amplitudinem poſſe tueri. Cæterum, ſiue quòd iam ægrotam patriam,
pronamq; in futuram ruinam cerneret, ſiue (ut quibuſdam placet) ſatis ſibi uendicatum gloriæ arbi-
tratus, à diuturnis laboribus atque periculis, quorum plerunque infeliciſſimi eſſent exitus, ad litera-
rum ocium, ſtudioſam'ue quietem reliquum uitæ conferre uoluerit, à Republica ſponte ſe abdica-
uit. Sunt itaque qui hanc Luculli ſententiam laudandam plurimum arbitrentur. Non enim in Marii
calamitates atque miſerias decidiſſe, qui poſt Cimbricas uictorias, illaq; maxima clariſſimaq; facinora
nullum ad cuſtodiendos iam partos honores modum ſtatuere iudicauit, ſed inſatiabili gloriæ impe-
riiq; ambitione ſenex cum ineuntibus Rempublicam iuuenibus contendens, ſeſe in res turpiſſimas,
rebuſq; miſerias turpiores præcipitauit. Et Ciceronem poſt pernitioſiſſimam Catilinæ conſpiratio-
nem diuino ſuo ingenio à communi clade depulſam, priuatum conſeneſcere præſtitiſſe. Et Scipio-
nem adiecta Carthagini Numantia, quieuiſſe. Etenim finita quadam modeſtia ciuiles ambitiones eſſe
moderandas. Nec minus quàm Athletas in palæſtra, ciues in Republica damnandos eſſe, qui nullum
momentum, nullum tempus, nullam quietem perpetuis laboribus intermittunt. Craſſus uero atque
Pompeius hanc nouam Luculli inſtitutionem accuſare ſolebant, quòd in uoluptates atque luxuriem
ſeſe demiſiſſet, quaſi non militaribus ciuilibuſq; negociis aptior, quàm ocio atque delitiis ætas illa fuiſ-
ſet. Mihi uero Luculli uita ueteribus ſimillima comœdiis uideri ſolet, quarum primæ partes rebus
domi militiæq; geſtis, poſtremæ uero conuiuiis, potationibus, cantu procaci, facibus, omniq; luſus ge-
Luculli delitiæ. nere continentur. Ego enim ſumptuoſa illa ædificia, ingentes balneorum atque deambulacrorum ap-
paratus, picturas, ſtatuas, omneq; eiuſmodi rerum ſtudium, ad luſum arbitror referēda, quas ipſe res
permaximis ſibi ſumptibus comparauit, & opibus quas ſibi permultas honeſtiſſimo militiæ iure uen-
dicarat, affluentiſſime utebatur. Tanta uero in noſtram uſque ætatem eius delitiæ opinione omniū
efferuntur, ut inter ornatos ſumptuoſiſſimoſq; regum hortos Lucculliani dinumerentur in primis.
Quid de his operibus quæ iuxta mare circa Neapolim magnifice ſplendideq; conſtructa ſunt, iudican-
dum arbitramur? ubi altiores profundis foſſis tumulos ipſe ſuſpenderat? ubi maritimas ædes, eaſq;
pulcherrimas atque ampliſſimas ædificarat? ubi diſcurſus maris, piſcoſoſq; riuos ædibus circunduxe-
rat? Quæ ſingula cum Stoicus Tubero haud ſatis mirari potuiſſet, Xerxem eum ex togato homine ap- D
pellauit. Erant illi præterea ædes in Tuſculano ſpatioſis thalamis deambulacriſq; perornatæ, è quibus
ceu è ſpeculis undique circunſpici poterat: in quas Pompeius adueniens, accuſauit Lucullum, quòd ad
æſtatem optime accommodatas, inhabitabiles hyeme feciſſet. Cui ridens Lucullus, Num tibi, inquit,
Pompei minus quàm grues aut ciconiæ mentis habere uideor, ut non pariter cum tempore habitatio-
nem quoque permutem? Cum uero prætor quidam purpureas celebrãdi ſpectaculi cauſa ab eo chla-
mydes petiiſſet, inſpecturum ſi domi haberet, daturumq; liberaliter ſi adeſſent reſpōdit. Poſtridie ue-
ro roganti Lucullo quot ſibi chlamydibus opus eſſet, cum centum ille ſufficere reſpondiſſet, ducentas
ei dari Lucullus iuſſit. Proinde Flaccum poëtam dixiſſe ferunt, non eas ſe putare diuitias, quarum re-
poſita atque celata non plura eſſent iis quæ palàm conſpicerentur. Erant autem Lucullo conuiuia no-
Conuiuia Luculli lautiſſima. uo ſemper diuitiarum ſplendore parata, non modo purpureis ſtratis, poculis auro gemmiſq; elabora-
tis, choris, cœtibus, ſceniciſq; recitationibus admiranda, ſed uarietate quoque ac multitudine epula-
rum, & ingentibus abundantiſſimiſq; bellariorum apparatibus. Quibus rebus illiberales eum homi-
nes beatum appellabant. Pompeium aduerſa corporis ualetudine captum magnifice de Lucullo locu-
tum fuiſſe tradunt. Nam cum medicus eum turdos comedere iuberet, & miniſtri (quia æſtas eſſet)
alibi quàm apud Lucullum domi nutritos reperi poſſe negarent, uetuit Pompeius ut inde aſſumerē-
tur, & ad medicum conuerſus, Si Lucullus, inquit, delicatus non eſſet, num forte Pompeius non ui-
ueret? quare alia dari ſibi iuſſit, quæ aliunde facile comparari poſſent. Hunc tantum Luculli luxum
Cato, cui tum erat ſumma & amicitia & familiaritate coniunctus, uſque adeo iniquo ferebat animo;
ut cum adoleſcens quidam in ſenatu longam & importunam de modeſtia & parcitate orationem age-
ret, exurgens Cato, Tacebis'ne, inquit, hodie diues ut Craſſus, uiuens ut Lucullus, loquens ut Cato?
Quidam etſi dictum id in curia fateantur, à Catone tamen fuiſſe negant. Lucullus uero non uolupta-
tem modo, ſed laudem quoque his ſibi ſumptibus quæritabat, quod quidem conIicere ex his par eſt,
quæ de illo ſunt mandata memoriæ. Ferunt enim Græcos quoſdam homines qui Romam aſcende-
rant, apud illum multis diebus conuiuatos fuiſſe. Qui cum rurſus inuitarentur, Græca quadā parſi-
monia in uerecundiam ductos, recuſaſſe uocationem, indignum ducentes ſi propter ſe tantis quotidie
ſumptibus

A ſumptibus conuiuia pararentur. His uocibus riſiſſe Lucullum, dixiſſeꝗ; Nonnulla profecto ex his pro-
pter uos fiunt ô uiri Græci, cæterum plurima propter Lucullum parari iubeo. Cum enim forte ne-
mine apud eum cœnante, unica ſibi menſa dapesꝗ; modeſtæ paratæ eſſent, diſpenſatorem domus ad
ſe uocatum, obiurgauit. Cui ille, Non putabam, inquit, cum ſolus cœnaturus eſſes, ſumptuoſo tibi
opus eſſe conuiuio. Quid ais, Lucullus inquit: an ignorabas penes Lucullum hodie cœnaturum eſſe
Lucullum? Itaque cum totam iam urbem harum rerum crebra fama perуaderet, Lucullum tunc for
te per ocium in foro ſedentem Pompeius Ciceroꝗ; conuenere. Hic nempe in primis ſibi familiaris
erat atque amicus: Pompeio uero, etſi ante quadam ſimultate ob Mithridaticum bellũ mutuo aduer
ſarentur, & loqui tamen familiariter, & conſueuiſſe ſolebat. Cicero itaque ſalutato Lucullo, Nunquid
diſputare de philoſophia iuberet, rogabat: cumꝗ; ille reſpondiſſet, iubere maxime, & adeſſe ultro etiã
iuſſiſſet, Volumus, inquit, apud te cœnare hodie, ſed ea conditione, ut nil noui noſtri cauſa parari iu-
beas. Subrecuſabat id Lucullus, & in poſterum diem differri conuiuium poſtulabat: illi uero neque
differre, neque alloquendi ſecretò familiares ſuos facultatem ſibi facere uoluere, ne aliud domi para-
ri iuberet conuiuium. Hanc tamen ei poſtremo ueniam præſtitere, ut ipſis audientibus cuidam ex fa-
miliaribus ſuis id ſolum diceret, In Apolline cœnabitur hodie: ea ſola uoce fefellit eos. Id enim erat
unum ex maximis eius cœnaculis eo nomine appellatum. Singulis enim (ut uidetur) cœnaculis, &
conuiuii pretium, & ſplendor apparatus definitus erat. Quamobrem famuli audito loci nomine, cõ-
feſtim intelligebant quantis ſumptibus, quali ornatu, quo'ue ordine conficiendum eſſet conuiuium.
Conſueuerat autem pretii quinquaginta millium in Apolline cœna parari. Quæ cum ſic eo quoque
die acta fuiſſet, mirabatur ſtupore quodam Pompeius in tanta epularum abundantia celeritatem ap-
paratus. His itaque in rebus Lucullus maximas opes tanquam barbaras & bello partas parum utili-
ter conſumebat. Nil minus tamen diligentiæ ad ea ſibi comparanda adhibuit, quæ ſtudioſo ac litera-
tiſſimo homine digna eſſent. Etenim plurimos pulcherrimeꝗ; ſcriptos coëgit libros, quorum profe- *Bibliotheca*
cto uſus maiorem ſibi, quàm ipſa poſſeſſio gloriam uendicabat. Studioſo enim cuique, & bibliothe- *Luculli.*
cæ, & quæ circa eas erant ſcholæ atque deambulacra, libere perpetuoꝗ; patebant, quo ſe Græci cum
per ocium licuiſſet, uelut in amœniſſimum quoddam Muſarum diuerſorium, conferre ſolebant, ibi
loquendo, legendo, diſputando diem iucunde terebant. Et Lucullus plerunque ubi eruditiſſimos ui-
ros diſputare uidiſſet, eò ſe potiſſimum ingerebat. Si qua etiam ope illis in Republica opus fuiſſet, au-
tore Lucullo quamprimum aſſequebantur, ut uix credibile ſit, quod fuerit illud, quantum'ue, in Græ
cos homines ſtudium atque humanitas: fouebat eos, colebat eos, conuiuiis excipiebat eos, & proprios
lares liberam Græcorum Romam uenientium aulam faciebat. Omne uero philoſophandi genus fa-
B miliariſſima quadam cognitione complexus eſt. Academiam tamen à principio ſummo ſtudio &
amore colebat, non eam quæ noua eſt appellata, quanquam tunc maxime & Carneadis ſcriptis, &
Philonis doctrina floruerit, ſed ueterem, cuius tunc erat princeps Aſcalonita ille Antiochus, uir &
acris ingenii, & dicendi rationis peritiſſimus eruditiſſimusꝗ;. Hunc Lucullus ſummo ſtudio ſibi in ami
citiam conciliatum ſocium uitæ fecit, & Philonis auditoribus ſe oppoſuit. Horum unus M. Cicero *Cicero.lib.4.*
erat, qui cum elegantiſſimum ſuo more in ueterem academiam librum ſcripſiſſet, in quo eius ſectæ *Acad.quæſt.*
partes Lucullo, ſibiipſi contrarias laudandas conceſſit, & Lucullus eapropter liber ipſe inſcribitur.
Erant enim mutua inter ſe beneuolentia iuncti, & conſiliorum in Republica ſocii. Non enim ſe Lucul
lus penitus abſoluerat à Republica, ſed primos inter urbis principes locos atque honores, quia in his
plurimum moleſtiarum atque periculi eſſet, Craſſo dimiſit, atque Catoni. Hos enim duos poſteaquã
ſupremas ipſe partes in ſenatu recuſaſſet, hi quibus Pompeii potentia ſuſpecta erat, libertatis princi-
pum tutores effecerant. Ob amicorum patrocinia deſcendebat in forum: in curiã uero ſiquod Pom-
peii, ſiquam extinguere audaciam aut ambitionem oporteret. Etenim decreta, quæ debellatis ille regi
bus inſtituerat, antiquari fecit, quam'ue militibus ſcripſerat largitionem, ſocio Catone dari prohibuit.
Quamobrem Pompeius in Craſſi & Cæſaris amicitiam, potius uero cõiurationem confugiens, cum
armis & militibus totam ferè urbem impleſſet, eiectis extra forũ Lucullo atque Catone, decreta ſua
promulgari fecit. Eius indignitatem rei cum periniquis, ut par erat, animis optimates ferre uiderẽtur,
Brutium quendam Pompeiani in medium produxere, quem Pompeio inſidiantem deprehendiſſe di
cebãt. Hic in ſenatum deductus, alios quoſdam Romanos accuſauit, in populo uero Lucullum ipſum
adiecit, quem inſidiarum autorem in Pompeii caput fuiſſe aſſeuerabat. Nullã uero fidem cum teſtis
leuitate, tum uerborum inconſtantia, ea ſibi accuſatio uendicauit, ſed cum mercede omnes eũ uirum
in Lucullum ſollicitatum eſſe cenſerent, tum paucis poſtea diebus additum ſceleri ſcelus rem maxime
patefecit. Inuentum eſt enim Brutii cadauer eiectum è carcere, quem naturali ualetudine confectum
eſſe dicebant, ſed interfectum à Põpeianis recentes uibices, & ſugillationis ueſtigia declarabant, ne per
ipſum etiam accuſatorem res unquam in lucem produci poſſet. Ea res plurimum à Republica Lucul-
lum abduxit. Sed Cicerone poſtremo ſumma cum indignitate ex urbe eiecto, miſſoꝗ; in Cyprũ Ca-

tone, ab omni publica cura prorſus ſeſe abſoluit. Ferunt autem eum ſub mortem aduerſa mentis ua C
Luculli mors letudine captum, paulatim contabuiſſe. Porrò Cornelius Nepos non ætate mala, neque naturali mor bo, ſed medicamentis à Calliſthene quodam liberto ſuo corruptum in id incidiſſe prodidit. Calliſthe nem enim (quo magis ab illo amaretur) quæ uim amatoriam habuerint pharmaco quædam ei propi naſſe, Lucullumq; tantum à rationis uſu abſuiſſe, ut uel eo uiuente omnis rei familiaris cura Marci fratris conſilio fuerit gubernata. Mortuo autem eo, haud aliter ac ſi in medio & bellicarum & ciui lium rerum flore curſuq; oppetiiſſet, ſummo cum luctu concurrebant omnes, & nobiliſſimis ab ado leſcentibus delatum in forum corpus, ſepeliri uolebant in campo Martio, ubi Sylla iacuerat, nemi ne ex Luculli neceſſariis id expetente: haud enim facilis apparatus ille fuiſſet. Quare Marcus frater multis à populo precibus impetrauit, in agro Tuſculano Luculli funera celebrari. Ipſe ingenti fra tris mœrore affectus, non multum deinde temporis ſuperuixit, ſed bona cum eius ætate atque glo ria, uita quoque pariter eſt extincta.

CIMONIS LVCVLLIQVE COMPARATIO.

EGo itaque Luculli mortem perbeatam maxime opportunamq; iudicandam arbi tror. Non enim quam Romanæ libertati infenſa fata moliebãtur, fœdam, lachry mabilem, miſeramq; Reipublicæ peruerſionem uidit, cæterũ liberã adhuc, ægro tam tamen atq; labantem patriam cum uita reliquit. Idq; in primis omnium Lu cullo Cimoniq; cõmune fuit, quandoquidem & iſte nondum turbatis, ſed uigen tibus adhuc Græciæ rebus diẽ obiuit. Non tamen, ut ille, à Republica ſolutus atq; diuerſus, ſed pariter cum uita & imperium & Cimonis militia cecidere: neq; ab ar mis, honoribus, atq; trophæis, uelut in portum quendam ſeſe in potus comeſſationesq; contulerat, ceu mordaciter in Orpheum ait Plato, arbitratum eos qui bene honeſteq; uixiſſent, apud inferos præmiũ manere crapulam ſempiternam. Ocium uero atque tranquilla quies & clariſſimum literarum ſtudiũ honeſta cum uoluptate coniunctum, digniſſimum grandiori ætate uiro, & à ciuilibus bellicisq; mune ribus abſoluto, ſolatium uideri debet. Verum ab ingenti rerum geſtarum gloria in luxum uolupta temq; defluxiſſe, & reliquum uitæ in iocis atque delitiis, uelut imperiorũ uictoriarumq; Veneris fe ſta egiſſe, hanc haud pulchram uitæ mutationem exiſtimo, neque Xenocratem imitantis, ſed ad Epi curi ſententiam potius inclinantis. Nec parum mirari ſoleo, ſiquando cum primis ultimas eorum æta D
tis partes ipſe contulero. Etenim illis morum iuuentus prorſus contraria fuit: Cimonis quidẽ infamis atque ſoluta, Luculli uero temperans & erudita. Melior is itaq; eſt, qui in meliorem uitæ inſtitutionẽ conuertitur: & longe laudabilius eſt id ingenium, ubi areſcentibus uitiis, uirtutes continuo floreſcunt. Atqui amplas diuitias pari ſibi ratione quæſitas, non pari tamen ſplendore erogauerunt. Quis enim auſtralem arcis murum, quem Cimonis opibus abſolutum fuiſſe cõſtat, Luculli thalamis atque tumu lis piſcoſis riuulis circumſeptis, quos ipſe circa Neapolim barbaris manibus exædificauit, nõ digne an tepoſuerit? Quis præterea cum Cimonis, Luculli menſam contulerit? cum officioſa & humaniſſima, luxurioſam atq; regalem? Hæc enim ad paucorum delitias ingentes diuitias effundebat, illa modeſtis ſumptibus enutriebat quotidie multos. Sed pro temporum tamen uarietate res ipſæ compenſandæ ſunt. Incertum fuerat enim ſi publicis à laboribus atq; magiſtratibus in tranquillam ocioſamq; ſene ctutem defluens Cimon, faſtigioſam laſciuamq; duxiſſet uitam, præſertim cum uiri ingenium nõ ab immoderato uini uſu, non à mulierum amoribus, non ab omni deniq; uitæ feſtiuitate abhorruerit. Cæterum maximarum rerum aſſiduæ meditationes atq; conſilia, & bellorum tum crebra pericula, tum innumerabiles penè labores, cæterarum uoluptatum impetum intermittunt, in his potiſſimum animis, qui generoſa quadam nobilitate ad capeſſendã gloriam nati ſunt. Nemo uero tam ſubtilis cri minum inquiſitor, non uitiorum quiſquam tam acerrimus accuſator eſſe potuit, ut ſi dum imperium bellumq; gerebat Lucullus, diem ultimum obiiſſet, uel unam huic uiro calumniam potuerit inuenire. Sed de ipſorum uita ſatis. Bellicis uero in rebus ambos terra mariq; clariſſimos duces fuiſſe cõſtat. Cæ terum ſicut athletas eos qui eodem die una palæſtra luctaq; coronãtur, inſueta rei magnitudine uicto rias uocant: ſic Cimon uno die pedeſtri naualiq; trophæo coronans Græciam, iure ſuo in bellicis arti bus primas ſibi partes uẽdicare uidetur. Patriæ deinde Cimon, Lucullo uero patria imperium dedit. Et hic ampliſſimus Romæ ſocialiũ uiribus urbium res maximas geſſit: ille uero ſubiectã imperio Græ ciæ patriã uſqueadeo extulit, ut ſuperatis hoſtibus nõ eam modo liberam fecerit, ſed ſibi quoq; tum Græcarum tum hoſtiũ rerum ſummam adiecerit. Perſas enim deuictos ab acceſſu maris prohibuit. Suaſi ab eo Lacedæmonii Græciæ ſponte imperio conceſſere. Si maximũ præterea imperatoris offi cium ducimus, obedientiã ſibi militum cum beneuolentia comparare, profecto Cimon Lucullo ante ponendus erit, quandoquidẽ iſtum milites ſui neglexerint, illum uero ſocii ſumma cum admiratione

fuerint

A fuerint ſecuti. Ab iſto ſui defecerint, ad illum alieni confugerint. Et hunc deniq; milites quibus cũ ad bellum egreſſus erat, regredientem deſeruerint: ille uero domum redierit princeps eorũ, quippe quorum ſub imperio primum enauigarat, tria omnium difficillima, cum hoſtibus pacem, cum Lacedæmoniis concordiã, inter ſocios imperium aſſecutus. Florentiſſima uero imperia regeſq; delere potentiſſimos uterq; adortus, in ipſo penè rerum ac bellorum culmine cecidere. Cimon nempe aduerſa ſolum fortuna præoccupatus: nam & imperator & in maximo gloriæ flore extinctus eſt. Luculli uero caſum non ita in fortunam transferam, quin ipſi aliquam eius rei cauſam aſcribendã arbitrer. Siue enim ignarus, ſiue negligens id egerit, ſummo ſibi detrimento fuiſſe quis dubitat, quòd militum audaciam, temeritatem, auaritiam, uerba, ſeditiones non compoſuerit? quæ omnia fortunæ peſtis monuméta præ ſe fere bant. Sed id propemodum Cimoni quoq; cõmune fuit. Etenim ciuibus ſuis inuiſus, relegatus exulatur, ne decem annos eius (ut inquit Plato) uocem audirent. Nobiliſſima enim & ſumma uirtute ornata ingenia, quia non ad uoluptaté conſilia ſua referunt, multitudini perraro placere conſueuerũt. Si uero publicos errores hominum peccandiq; licentiam comprimere ſtudeant, ad intolerabile ſui faſtidium uulgus accendunt, perinde ac medicorum uincula, quæ tametſi ad pulchrum naturæ ordiné membra componant, toleratu tamen difficillima ſunt. Quamobrem omni fortaſſe eiuſmodi crimine tantos uiros abſoluere dignum fuerit. Atqui multo longiora Lucullus itinera cum copiis ſuis emẽſus eſt, & in remotiores orbis terrarum regiones penetrauit. Primus enim Romanorum omnium cum exercitu Taurum ſuperauit, Tigrim traiecit, Aſiæ regias, ipſo ſub hoſtiũ aſpectu, Tigranocerta, Cabyra, Sinopem, Niſibim cepit, diripuit, incendit. Omen Aſiam ſeptentrionalem uſque ad Phaſidem, oriẽtalem uſq; ad Mediam, auſtralem uſque ad rubrum mare Romano adiecit imperio. Et potentiſſimi reges tot à ſe uictoriis profligati, nil prorſus aliud quàm nuda corpora referentes, in uaſtas ſolitudines ſyluaſq; inacceſſibiles, & nullo antea humano ueſtigio præſignatas, ceu feræ aufugerunt. In hoc autem Lucullus maxime præferendus eſt Cimoni, quòd Perſæ ceu nil graue à Cimone paſſi, cõtinuo in Græcos arma mouerunt, & ingentem eorum exercitum in Aegypto uicerunt, fuderunt, trucidarunt. Cæterum poſt Lucullum, quid Tigranes memoria dignum egit? quid Mithridates? cum is ſuperioribus cladibus obtritus atq; confractus, ne ſemel quidem aduerſus Pompeium copias ſuas extra uallũ educere auſus fuerit, ſed ſola fuga ſaluti ſuæ conſulens in Boſphorũ ſeſe receperit? Tigranes uero cum nudus atq; inermis corãm Pompeio ſupplex humi procubuiſſet ſublatum propriis manibus è capite diadema ad illius pedes depoſuit, neq; tam Põpeii uirtute quàm Luculli uictoriis in eius ſpectaculi miſeriam corruit, & regni inſignia quaſi prius ablata tunc ſibi reſtituta iucunde ſuſcepit. Clarior is itaq; imperator dicendus eſt, cuius ceu pugilis artibus, uirtute, ingenio, induſtria, uigilãtia, aduerſarii uires magis contunduntur. B Cimon præterea his cum hoſtibus bellum geſſit, quorũ ſub Themiſtocle, Pauſania, & Leotychida aſperrimis cladibus uires animiq; ceciderant. Quare & ſuis uictoriis id plurimum cõduxiſſe par eſt. Nam facillime, confractis animis, corpora debellari ſolét. Lucullus uero cum Tigrane immenſo imperio, innumeris copiis, ampliſſimis opibus, clariſſima uictoriarũ gloria florenti, congreſſus eſt. Si hoſtium deniq; numerũ utrinq; conſiderare uelimus, tanto Lucullo Cimon erit inferior, ut nõ modo non par, ſed ne cum illo quidem conferendus eſſe uideatur. Vtriq; tamẽ perſpicuum eſt afflaſſe cœleſte numen, præmonuiſſeq;, Lucullum quidem quæ adoriri, illum uero quæ obſeruare debuerit, & ambos deorum ſuffragiis in tam ſublime gloriæ faſtigium euaſiſſe.

NICIAE VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE

QVONIAM, ut arbitror, non abſurde Niciam Craſſo, & Parthicos euẽtus caſibus Siculis conferre poſſe uidear, admonẽdos putaui, ſiqui fortè ad hæc legenda acceſſerint, ne me erga Thucydidem, qui de his rebus ornatiſſime atq; accuratiſſime ſumma cũ uarietate & copia ſcripſit, eodẽ eſſe animo arbitrentur, quo Timæus olim fuiſſe perhibetur, qui cũ Thucydidem grauitate ac uehementia facile ſuperare poſſe præ ſe ferret, & Philiſti hiſtoriã tanquã rudis & inepti ſcriptoris aſpernaretur, in iis præſertim quæ ab illis ornate copioſeq; ſcripta fuere, ipſe tamen uſqueadeo contẽnendus apparet, ut non pedes (quod Pindarus inquit) Lydium currum ſequi uideatur, ſed planè infans atque ridendus euadat, atq; ut Diphilus inquit, ſupra modũ pinguis, & Sicula craſſitudine delibutus appareat. †Sæpe enim ad ridenda quædã ac leuia, minimeq; ad hiſtoriæ contextũ pertinẽtia digreditur, ueluti cum Atheniẽſibus aduerſum fuiſſe refert, quod Nicias imperator declaraturus militiam obtrectaret, cui à uictoria cognomen

eſſet autẽ cũ ꝓpter deiecta Mercurii ſigna, dæmones Athenīēſibus portẽdiſſe dicit, multa illos ab Her- C
mocrate Hermonis filio aduerſa paſſuros ĩ bello. Scribit inſup cõſentaneũ ſibi uideri, Herculẽ Syracu-
ſanis eſſe ꝓpitiũ ob Proſerpinã, cuius ope & auxilio Cerberũ rapere meruit: Athenīēſibus uero infenſũ
eſſe, quòd Egeſtæos Troiana ſtirpe oriundos ſeruaſſent, cũ ipſe Laomedonte regnãte Troiã euertiſſet.
Verũ eiuſdem, ut arbitror, prudẽtiæ eſt Philiſti hiſtoriã emendare, & Platonis & Ariſtotelis, quod idẽ
fecit, dicta reprehendere. Mihi uero æmulationes in ſcribendo cõtentioſæ penitus homine libero in-
dignæ uideri ſolent, ac Sophiſtis præcipue cõuenire, quos etiã ſi contentionis tãtum cauſa ſcribere pu-
tem, demẽtes eſſe cenſebo. Sed quoniã quæ à Thucydide & Philiſto ſcripta ſunt, prætergredi nõ licet,
præſertim quæ uitã hominis & mores continere uidentur, quàbreuiſſime illorũ ſcripta percurrens,
carptim quæcũq; mihi neceſſaria fore putauero aſſumã, ne nullo prorſus ſtudio curaq; hæc attigiſſe ui
dear: reliqua uero quæ plurimos latent, atq; ab aliis ſparſim narrata ſunt, maxime uero priſcis monu-
mentis & decretis cõtenta in unum colligens, conabor hiſtoriã contexere non inutilẽ, ut arbitror, futu
ram, ſed quæ ad uitæ mores recte inſtituendos plurimũ ualeat. Primũ igitur Ariſtotelis de Nicia teſti-
monium referendũ cenſui, qui tres optimos Athenis ciues, ac ſumma in patriã charitate & beneuolẽ-
tia affectos fuiſſe refert, Niciam Nicerati, Thucydidem Mileſiũ, & Thetamenem Agnonis filios: licet
hic poſtremo loco nõ iniuria ſit collocandus, cum propter generis obſcuritatem, tum quòd inſtabilem
ſemper in adminiſtranda Repub. ſententiã habuit, & modo has, modo illas partes ſecutus eſt, ita ut co
thurni etiã cognomẽ acceperit. E duobus reliquis Thucydides quidẽ natu maior erat, múltaq; ſimul
cum Pericle per ea tẽpora ciuitatis principe, optima atq; præclara erga Rẽpub, operatus eſt. Nicias autẽ
quáuis admodum adoleſcẽs, tamẽ adhuc Pericle ſuperſtite, dignitatis aliquid & autoritatis meruit. Nã
& præturã cum illo geſſit, & in magiſtratibus plurimis illi plerunq; ſucceſſor delectus eſt. Poſt mortẽ
uero Periclis non ambiguæ primæ in Repub. partes ad eum delatæ ſunt. præcipue ab iis qui in ciui-
tate diuitiis, & nobilitate præſtabant. Huius enim potentiam Cleonis audaciæ atq; ſuperbiæ oppone-
re conabãtur. Nec tamẽ alienã ab illo uolũtatẽ Nicias habuit. Cum enim Cleon ſeniorũ maxime par-
tes foueret, mercede etiã illorũ animos corrũpens, tamẽ his ipſis quibus tãtopere ſtudebat gratificari,
odioſa ſuperbia illius erat. Idcirco Niciæ potentiã extollere nitebãtur, qui licet etiã paulo ſeuerior ha
beretur, non tamẽ grauis erat aut auſtera nimis eius ſeueritas, ſed comitate quadã & urbanitate cõdi-
ta, præterea timoris & cautionis ſimilitudine ad ſui amorem multitudinem alliciebat. Cumq; natura
formidoloſus admodũ eſſet atq; remiſſus, in bellicis quidẽ rebus fortunæ proſperæ euentus illius ti- D
miditatem occultauit. In Repub. uero adminiſtranda abiectio animi, præterea mitis erga calũniato-
res tolerantia, manſuetudinẽ quandã popularem præ ſe ferre uidebatur, multumq; ſibi fauoris & be
neuolentiæ à multitudine conciliabat, cuius maxime proprium eſſe uidetur, magnos & audaces in Re
publica uiros odiſſe, timidos autẽ magnos efficere, quod maximi etiã honoris loco plebs reponat, ſi ſe
magnis uiris contemptui nõ eſſe animaduertat. Pericles igitur uirtute & orationis uehementia pluri-
mum pollens, in ciuitate magnus habebatur, nec ullius artis quæ ad mulcendos multitudinis animos
ualeat, ignarus putabatur. Nicias uero harum artiũ expers, diuitiis autẽ egregie abundans, illarũ auxi
lio populi fauorem ad ſe traducebat. Cumq; facilitate Cleon & ſcurrili quadam urbanitate Athenīē-
ſium beneuolentiam comparaſſet, Nicias minime ſe his artibus ualere ſentiẽs, uariis ſumptibus ad uo
luptatem excogitatis, gratioſum ſe ad populũ reddere meditatus eſt. Atq; in hoc omnes quicunq; an-
tea fuerant, aut hactenus poſt ipſum extitere, gratia & liberalitate ſuperauit, ita ut multa etiã ad no-
ſtram ætatem eius monumenta ſuperſint, uelut Palladium adhuc in arce conſtitutum, & † in templo

† *Videtur aliud paulo eſſe apud Plutarch.*

Dionyſii, ſtatua eius inter feſtos tripodes recubantis. Sæpe enim ſpectaculis feſtiſq; populo exhibẽdis
cum certaſſet, reliquos omnes facile ſuperauit, nec ab ullo fuit ipſe aliquando ſuperatus. Traditur in
ſolenni quodam ſpectaculo Niciæ ſeruum adoleſcentem forma præſtantiſſimum, & Dionyſii habitu
inſignem, ad populũ proceſſiſſe: cumq; ab omnibus clamor & plauſus ſublatus eſſet adoleſcentis orna
tum & pulchritudinem admirantibus, aſſurgens Nicias, Neſas, inquit, eſſe arbitror uiri Athenienſes
ſeruire hunc adoleſcentem, qui tanto omnium conſenſu deo perſimilis iudicetur: propterea liberum
illum eſſe iubeo. Memoratur præterea magnifice præclareq; in Delum ſacrorũ facta deductio. Cum
enim chori in honorem Apollinis carmina quædam cantaturi à ciuitatibus Græciæ in Delum quotan
nis mitterentur, conſueuerant utcunque ſors tuliſſet nauigantes nullo ordine turbæ incompoſite ob-
uiam procedenti carmina referre, coroniſq; ac ueſtibus nulla adhibita reuerentia ſumptis, temere ad
deum ſalutandum accedere. Nicias uero huius ſacri deducendi gratia ab Athenienſibus in Delũ miſ-
ſus, cum omni choro in Rhenen Delo finitimam inſulam deſcendit, ſacrificia cuncta, atq; apparatum
ſecum deducens. Nocte deinde pontem quem certa menſura ſpatii auro uariiſq; picturis atq; aulæis
egregie ornatum Athenis ſecum portauerat, è nauibus educens Rhenen Delo coniunxit, cum non
magno admodum inter ſe ſpatio inſulæ diſtent. Poſt hæc inſequentis diei principio, per eum quem
dixi pontem uniuerſam pompam & chorum mirifice inſtructum ſuauiſſimis cantibus in Delum
traiecit:

a traiecit:inde ſacrificiis ac certaminibus conuiuiiſq; peractis, ex ære ingentem palmam eius rei monumentum futurum deo cõſtituit, & decem drachmarum millibus agrum mercatus deo ſacrificant, ac Delios iuſſit eius agri prouentus capientes annua ſacra deo facere, múltaq; bona precatos Niciæ ſplẽdidiſſima conuiuia celebrare. Hæc omnia in columna inſcribi curauit, eamq́; ueluti eius monumenti cuſtodem in Delo reliquit. Sed non multo poſt uentorum impetu palma deiecta, ſtatuam etiam quæ in proximo locata erat, ſubuertit. Atq; hæc illum uulgaris gloriæ & ambitionis gratia, tum popularis fauoris aucupandi feciſſe non immerito forſan ſuſpicari quiſpiam poſſit: quanquam omnem uitam ac mores non alienos à religione ſemp fuiſſe animaduertat: diuina uehementer obſtupeſcebat, & ut Thucydides ſcribit, obnoxius afflatui: ſcribitur enim in quibuſdam Paſiphontis dialogis, ſingulis diebus ſacra facere ſolitum fuiſſe. Domi quoq; uates habebat, quos aſſidue de Reipu. futuris euentibus conſulere ſimulabat: priuatis autem de rebus quærebat maxime, præſertim uero de argenti effoſſione, quidnam ſibi auſpicia caſurum portenderent, accurate ſciſcitabatur. Nanq; argenti fodinam in agro Laureolico habebat maximi ſanè prouentus, uerum ſummi periculi ac laboris opus, in quo magnam ſeruorum turbam aſſidue fatigabat. Itaq; plurima diuitiarum ſuarum pars argento atq; pecuniis continebatur, & propterea multos circa ſe continue petitores habebat, è quibus nemo fermè abibat uacuus. Non minus enim iis à quibus mali quippiam timeret, q̃ iis qui de ſe benemeriti eſſent, tribuere cõſueuit. Itaq; plurimis hominibus facultates eius utilitatem afferebant, malis quidem timoris cauſa, bonis autem ob ingenitá in omnes humanitatem & liberalitatis ſtudium. Quarum rerum à poetis comicis teſtimonia ſumere licet. Teleclides enim ſycophantam quempiam talia dicentem inducit: Caricles miná uná tradere noluit, ut eius malefacta ſilerem, qui matri filiorú primus è marſupio natus eſt. At Nicias Nicerati filius quatuor dedit: cur uero dederit etſi optime norim, nequaquam tamen efferre uolo, eſt enim mihi peramicus. Ille uero apud Eupoliden in Marica pauperem quendam & ocioſum inducens, ſic inquit: Quandiu eſt quod non fuiſti apud Niciam? Immo ne uidi quidem, niſi nuper in foro ſtantem. Vidiſſe ſe homo Niciam dicit? Aut quî uidiſti, niſi forte prodens hominem rogaſti, ecquis deprehenſum audiuerit Niciam? Quanquam ò ſtulti homines uos uirú optimú in crimine deprehẽdatis? Ariſtophanes auté Cleon minitans ſic inquit: Cæteris oratoribus† gulam præcindá, Niciá uero cõterrebo. Phrynichus etiá uehementer pauidum ac demiſſo animo fuiſſe his uerbis illum oſtendit, de quodá amico ſic loquens: Hunc ego ciuem optimum fuiſſe, neq; humilem aut abiectum uixiſſe quẽadmodú Niciam, cõpertum habeo. Ex hoc igitur & calumniatoribus obnoxius, neq; conuiuia cum æqualibus celebrare, nec aliqué ſermonis & quotidianæ cõſuetudinis ſocium habere auſus eſt, ſed cú magiſtratum aliqué gereret, in curia ſemper ad noctem uſq; permanebat, atq; in ſenatum primus cú

b ueniret, oium poſtremus digrediebať. Cum uero nullo munere publico fungeretur, difficillimus ad eius colloquium patebat aditus, quòd ſe domi clauſum plerunq; contineret: amici uero pro foribus adſtantes, & accedentibus obuiam procedentes, Niciæ ueniam dari precabátur, quòd publicis occupationibus impeditus, aures illis præbere nõ poſſet. Erat inter eius familiares præcipuus Hieron quidam, qui maxime illius gloriam & dignitaté augebat, plurimo tépore illius domi nutritus, unaq; ſecú muſicæ & literarú diſciplinis inſtitutus. Hic ſe Dionyſii filium aſſerebat, qui Chalcus cognominatus eſt, & poemata nõnulla cõpoſuit, quorú aliqua ad noſtrá uſq; ætaté permanſerunt. Hic etiá coloniæ quæ ab Athenienſibus in Italiá miſſa eſt, ductor cõſtitutus, Thuriorum ciuitaté ædificauit. Is igiť Hieron obſcura uatum reſpõſa Niciæ interpretari cõſueuerat, atq; rumores in populo uulgauerat, Niciam laborioſe admodú atq; oneroſe, ob nimiá, quam pro ciuitate geſtabat ſolicitudinem, uiuere, quippe qui in balneis etiá atq; inter cœnandú, Reip. aliquid profuturú cogitare nunquá deſiſteret, & priuata etiam negocia ꝓpter publicorum munerum adminiſtrationé negligeret, nec ſomnum etiá capere propter curarum poſſet anxietatem, & ex hoc imbecillo atq; inualido corpore effectú, neq; amicis congredi neq; ullam cum eis uoluptaté capere poſſe, quorum etiá cõmoda atq; utilitates Reipub. cauſa contemnere cogereť: nõ idem faciens quod pleriq; cõſueuerunt, qui amicos ex publico ditátes, quæſtui ſimul ac ludibrio Rempub. habent. Hæc palàm dictitare atq; in uulgus iactare conſueuerat: & profecto Niciæ uita ferè talis erat qualis ab illo prædicabatur. Itaq; frequenter illud Agamemnonis habebat in ore: Põpa eſt quæ per omné nobis uitá imperat, cui autem ſeruimus, plebs. Cum permulta in Repub. nõ recto iudicio fieri animaduerteret, populumq; non tam grauibus ac ſapientibus uiris, præ iis qui plurimum dicendi audacia præſtarent, fauere, excellentem uero gloriam aut prudentiam inuiſam populo atq; ſuſpectam eſſe conſpiceret, quod Periclis damnatio, ac relegatio Damonis, & erga Antiphontem Rhamnuſium ſumma diffidentia teſtabatur, quæcunque ad eum laboris aut periculi nimium habitura imperia deferebantur, repudiabat. Maxime in hanc ſententiam Lachitæ exemplo confirmabatur, à quo Leſbus capta eſt, qui cum è bello rediens geſtarum à ſe rerum rationem in ſenatu reddidiſſet, educto gladio, ſeipſum interemit, ut inimicorum calumnias euitaret. Cum uero neceſſitate cõpulſus adminiſtranda quædá ſuſciperet, exercitus ſaluti atq; incolumitati in primis cõſulebat, ac

Vide Suid. in λαρυγγιῶ.

ſiquid præclarum gerere contigiſſet,eius gratiam non uirtuti ac prudentiæ ſuæ , ſed fortunæ magis C
aut deorum benignitati acceptam referens , gloriam ſuam quamminime poterat inuidiæ obnoxiam
facere conabatur. In quo præclare ſibi conſuluiſſe aliorum caſus docuerunt. Cum enim multa Reipu
blicæ aduerſa ſub unum ferè tempus contigiſſent, multæq; in ea perturbationes extitiſſent, ipſe om-
nium expers atque immunis euaſit,quod facile per ſingula eius temporis geſta recenſentibus apparet.
Nam clades quam à Chalcidenſibus in Thracia Athenienſes accepere , ſub Calliade & Chærophonte
imperatoribus contigit. Ab Aetolis uero accepta calamitas eſt,cum dux exercitus Demoſthenes eſſet.
At cum in Delo mille hominum Athenienſium cecidiſſet,Hippocratem fuiſſe imperatorem nõ am-
bigitur. Inductæ uero intra ciuitatem peſtilentiæ in Periclem cauſa refertur , qui belli effugiendi gra-
tia multitudinem omnem ex agris in urbem conuocaret:quapropter illi & locorum inſolentia,& ur-
bani uictus deſuetudine tabefacti,peſtem ſubito in ciuitatem concitarunt. Horum igitur,ut antea di-
xi,malorum omnium ne minima quidem ſuſpicio Niciam attigit. Itaque ſemper in ciuitate perman-
ſit incolumis. At uero militiæ geſta præclare multa ab eo ſunt. Nã imperator contra Lacedæmones
creatus Cithera inſulam cepit,Laconicæ regioni adiacentem,& tunc à Lacedæmoniorum colonis inhabi
tatam. Plurimas etiam in Thracia quæ ab Athenienſibus defecerãt,ciuitates recuperauit. Cumq; Me
garenſes intra mœnia compulſos clauſiſſet,primo quidem Minoam inſulam cepit,nec multo poſt il
linc diſcedens Niſæa potitus eſt. Inde in Corinthium agrum progreſſus,ingẽti prælio illos ſuperauit,
multisq; uirorum millibus interfectis Lycophronem etiam imperatorem occidit. Cumq; illinc diſce
dens,& iam aliquantum itineris progreſſus amicorum duo cadauera iſepulta reliquiſſe meminiſſet,
agmen uniuerſum ſiſtere iuſſit,atq; ad hoſtes præconem miſit,qui mortuorum cadauera ad ſepultu-
ram repeteret. Neq; illam ſeu legem ſeu conſuetudinem ueritus eſt,qua cõmuniter ab omnibus iudi
catur,illos hoſtibus uictoriam tacito conſenſu tribuere,qui corpora ad ſepulturam repetere cogunt.
Itaq; trophæi ſtatuendi quibus id euenerit imperatoribus facultas adimit: Qui enim uicerint, poten
tiores eſſe iudicantur:itaq; eos precario quicquam ab inferioribus petere abſurdum uidetur. Attamẽ
Nicias uictoriæ opinionem & gloriæ negligere maluit,q̃ ſuorum ciuium corpora inhumata relinque-
re. Poſt hæc aduerſus Lacedæmonios ꝓfectus,eorum maritimã regionem populatus eſt , ſuperatisq;
copiis quæ ſibi obuiam uenerant, Thyream occupauit,quam per id tempus Aeginenſes tenebant,atq;
omnes captiuos athletas perduxit. Cum omnis Peloponneſus conſpiratione facta,terra mariq; Athe-
nienſibus bellum propterea intuliſſet,quòd Demoſthenes locum quem illi Pylon appellant,muro fa-
bricato clauſiſſet,ingenti prælio cõmiſſo quadringenti fermè Spartiatæ milites in inſulam quæ Spha-
cteria dicitur confugerunt. Hos capere uehementer optabant Athenienſes,uerum ardua ſanè ac per-
difficilis obſidio futura uidebatur,cum propter locorum aſperitatem & aquarum penuriã,tum quòd D
maximam atq; ad res gerendas aptiſſimam æſtatis partem in his locis conſumendam fore uidebant,
hyeme uero locorum præſidio tutos cernebant hoſtes futuros,cum nulla ex parte facilis ad eos aditus
pateret. Hæc igitur Athenienſium animos diſtrahebant,& ſeſe grauiter accuſabant,quòd miſſos à La
Thucyd.li 4. cedæmoniis de pace legatos repuliſſent: cuius rei Cleon in Repu. adminiſtranda Niciæ aduerſarius
fuerat autor . Is enim cum Lacedæmoniorum opibus fauere Niciam, ſed eorum quoq; amicitiam
affectare conſpexiſſet,populo perſuaſit, ut pacis conditiones repudiarent. Sic igitur circa Sphacte-
riam iam pridem cœpta obſidio in longum duratura uidebatur , multaq; toleratu grauiſſima obſi-
dentem exercitum perpeti continuo nunciabatur,magnaq; in Cleonem ea de cauſa ſuſcitabatur indi
gnatio , quam ille omnem in Niciam retorquebat,aſſerens illum timiditate atque mollitie implici-
tum,ut obſeſſi tales uiri è manibus dilabantur effecturum: quòd ſi ſibi imperatorem fieri contigiſ-
ſet , non tandiu tergiuerſandi ſpatium illos habituros fuiſſe . His uocibus Athenienſium aliquot
permoti , Quin tu igitur,aiebant,etiam nunc ad rem conficiendam proficiſceris? Ipſe etiam Nicias aſ-
ſurgens, Atqui tibi licet,inquit,me annuente expeditionem hanc ſuſcipere , & ſimul quotcunque ue-
lis copias aſſumere,nec ſemper uerbis duntaxat audacem te præſtare,nullum Reipub. cauſa pericu-
lum ſubire uolentem. His dictis grauiter permotus Cleon,primo quidem pudore detentus hoc à ſe
munus repellere conatus eſt. Inde cohortantibus uehementer Athenienſibus,grauius increpante Ni-
cia,ambitionis etiam ſtimulis agitatus,militiam ſuſcepit,ac ſimul temporis ſpatium præfiniuit , iura-
tus itra uigeſimum ex quo nauigare cœpiſſet diem,aut omnes illos ad quos oppugnandos pergebat,
ſe interfecturum,aut uiuos & captiuos Athenas ducturũ eſſe. Magno igitur ab omnibus riſu iuramen
tum eiuſmodi exceptum eſt,quòd illum nemo præſtare id poſſe cõſideret,ac inſuper eius leuitatem
furoremq; admirarentur,quem & alias non ſine maxima iucunditate ludibrio habere conſueuerant.
Fertur enim cum aliquãdo cõcionem habiturus populum cõuocaſſet,illiq; frequentes coiſſent , ac per
multum temporis ſpatium ſedentes expectaſſent,illum tandem coronatum aduenifſe,atq; ut in po-
ſterum diem concionem differrent hortatum eſſe,neque enim ocium ſibi illa die ad id peragendum
ſuppetere,quòd hoſpites conuiuio accepturus,ſacraq; diis immortalibus facturus eſſet. Ita Atheniẽſes
riſu

A riſu excitato,nihilq; ea de cauſa turbatos,ſoluta concione abiiſſe. Is igitur (ut antea dixi) imperator ad
eius inſulæ oppugnationem creatus,proſpera fortuna uiſus eſt. Nanque Demoſtheni ſuccedens intra
præfinitum à ſe temporis ſpatium omnes qui pugnæ ſuperfuere Spartiatas , armis ademptis , capti-
uos Athenas duxit . Quæ res magnam Niciæ ignominiam attulit , ſiquidem non abiectione clypei,
ſed longe deteriori timiditatis argumento imperandi curam ſe neglexiſſe patefecit,nec ueritus eſt ho-
mini in adminiſtranda Repub.aduerſanti tam præclari facinoris patrandi occaſioné præſtare, ultroq;
tantæ rei præficere imperatorem. Igitur non iniuria ab Ariſtophane in comœdia quæ Auis inſcribit
hoc pacto notatur:Nam hercle res ut ne ſternemus poſtulat,nec amplius cunctemur more Niciæ. Idé
in Ruſticis,ubi agri cultorem quendam talia dicentem facit:Ego quidem colendis agris intendere cu-
pio. At quis te prohibet? Vos. Sed mille drachmas daturum me polliceor,ſi à gerendis magiſtratibus
efficiatis immunem. Nos uero ac libenter quod polliceris accepimus. Duo millia etenim erunt drach-
matum,iis quas Nicias etiam pro imunitate dedit,connumeratis. Nec parum ſanè ciuitati ea res attu
lit detrimenti,quandoquidem gloria & potentia Cleonem euſque auxit,ut faſtu & audacia intolera
bilis factus,& Niciæ ſidentius aduerſari,& in ciuitate res haudquaq; probandas tentare ſit auſus. Oran *Vide in uita Gracchi.*
di uero grauitatem omnem atq; ornatum ſubuerrit,cum primus iter orandum uociferari,& ueſtem
ab humeris reiicere,ac femur percutere;& per pulpitum inter dicẽdum excurrere cœpit,ex quo ſum
ma in poſterum licentia,& qui omnia turbauit decori cõtemptus,apud hos qui Rempub. adminiſtra
bant inſecutus eſt. Etiã Alcibiadis nomen inter Athenienſium principes eminere cœperat,nõ malum
illud quidem,ſed quemadmodum Aegypti regio cum ſit feraciſſima,medicamenta profert ſaluberri
ma,uenena etiam pernicioſiſſima fundens,ita Alcibiadis ingenium,cum egregie in utranq; partem ex
celleret,magnarum in Repub. nouationum occaſionem præſtaturum uidebatur. Quæ res Niciæ plu
rimum attulit impedimenti,Cleonis etiam inimicitiis implicito,quo minus perfectam ciuitati quie-
tem & tranquillitatem tribuere poſſet. Cum enim laudabiliter id agere aggreſſus eſſet,repente Alci-
biadis faſtu atq; ambitione ad bellum exire coactus eſt. Qua de re latius dicere aggrediar,altius aliquá
tulum principio repetito. Qui pacem Græciæ non æquo animo tolerabant,duo præcipue Cleon &
Braſidas,quorum alterius uitia bellum occultabat,idemq; alterius uirtutes reddebat illuſtriores. Atq;
huic latrocinia & ſcelera plurima,illi uero egregia quædã facinora perpetrãdi occaſionem bellum pbe
bat. Hi cũ apud Amphipolim pugnantes ambo cecidiſſent,Nicias egregiã ad res gerendas occaſionem
ſortitus,Spartiatas iãdudum pacis auidiſſimos Athenienſibus cõiungere aggreſſus eſt. Cumq; Atheniẽ
B ſes proxima clade debilitati,nõ amplius belli fortunam tentare auderent,& utriq; iam feſſi fatigatiq;
manus præberent,ſtudioſe Nicias efficere conabatur,ut ambo in amicitiã pacemq; coeuntes,non mo-
do ſibiipſi,ſed uniuerſæ Græciæ aliquando malorum finem imponerent,pacemq; etiã poſteris ſeculis
duraturam firmarent. Atq; ad hoc ſtatim ſeniores ac locupletes,omnes, uniuerſam præterea agrico-
larum turbam paratiſſimam habuit;reliquos uero ſiqui duriores inueniebãtur,priuatim Nicias admo
nens,ac Reipub. conditiones & ſtatum edocẽs,tardiores ad belli cupiditatem efficiebat. Iamq; Athe-
nienſium animos ad pacem propenſiores intuitus,Spartiatas ut optime de pace ſperarent,iugiter hor
tabatur:nec illi uerbis eius ac pollicitationibus diffidebant,cum ob præclariſſimas quæ in eo uiro uir
tutes eminebant,tum quòd eos qui in Pylo capti fuerant,ſummo ſtudio & humanitate iam inde ab
initio complexus,captiuitatis infortunium ſua cura & diligentia toleratu facilius illis reddiderat. Igi-
tur inducias annuas primo inter ſe pepigere,quo tempore conuiuia & potationes inuicem permiſti ce
lebrantes,quietis & ocii indies cupidiores fiebant. Ac talia quidem carmina paſſim decantari audie-
bantur:Iaceas utinam haſta mea quamdiutiſſime,atque aranearum telis operiare. Tum illud in ore
frequenter habebant: Eos qui in pace ſomnum capiunt,non tubarum ſtrepitus,ſed gallorum excitat
cantus. At talia quædam dicentes ſummo plauſu & hilaritate ab omnibus excipiebantur. Contra ue-
ro ſi quos talia dicentes audiſſent,ter nouem annis bellum hoc duraturum eſſe oraculis prædictum,
grauiter obiurgabant. Itaq; tacito inter ſe conſenſu,pacem firmaſſe uidebantur,iamq; finem malis im
poſitum eſſe prædicabant,& magnum apud omnes Niciæ nomen habebatur,quòd uir eſſet diis ami
ciſſimus,nec ſine deorum numine à re omnium præclariſſima,uictoria ſcilicet,propter inſignem re-
ligionem ac pietatem,ſortitus nomen putabatur. Nam græce νίκη uictoria nuncupatur. Atque om-
nium idem conſenſus erat,ut Niciæ pacem,Periclis bellum proprium opus eſſe arbitrarẽtur, cum hic
minimis perſæpe de cauſis in maxima bella & calamitates Græciam conieciſſe uiſus ſit,ille uero gra-
uiſſimas etiam iniurias ſuos ciues obliuiſci perſuadens,amicitiam cum hoſtibus conciliauerit. Propte-
rea tunc ſuo opere ac labore perfectam pacem ex autoris nomine Niceam appellabant. Cum iã igitur
de pacis conditionibus inter utroſq; populos conueniſſet,atq; captiuos homines agroſq; & ciuitates in
uicem captas utriq; reddẽdas ſtatuiſſent,forte diſcerni placuit,quinã priores in reddẽdo eſſe deberẽt.
Tunc Nicias clãculum pecuniis exhibitis,eos qui ducendis ſortibus præerãt,corrupit. Itaq; priores red
dere Lacedæmonii cõpulſi ſunt,ut in ſuis hiſtoriis retulit Theophraſtus. Interea Corĩthii atq; Bœotii

non æquis animis quæ ab Athenienſibus geſta erant ferentes, bellum excitare conabantur. Idcirco Ni/ C
cias Lacedæmonios atq; Athenienſes hortatus eſt, ut nuper ab eis inſtitutæ pacis, fœderis quoq; uincu
lum & firmamentum ſuperadderent, ſeſeq; firmiores aduerſus hoſtium inſultus redderent. Vtrique
igitur eius monitis & hortationibus obtemperātes, fœdus inter ſe iunxere. Hæc Alcibiadi nequaquam
placebant, alioqui ocii paciſq; inimico, & tunc uehementer Lacedæmoniis inſenſo, quos omni cultu ac
beneuolentia Niciam cõplecti, ſe uero negligere atq; cõtemnere animaduertebat. Palàm igitur paci ob
ſiſtere primo auſus nihil pfecit. inde cum Athenienſes Lacedæmoniis ſubiratos animaduertiſſet, & ſe
graui iniuria affectos querentes, quòd ſoli cum Bœotiis fœdus iniſſent, tum etiã quòd Panelum atq;
Amphipolim urbes ex pacis cõditionibus debitas nõ reddidiſſent, præclaram nactus occaſionem cau
ſas quàmaxime poterat exaggerare nitebatur, & grauiſſimis uerbis in Lacedæmonios populũ irritabat.
Tandẽ legatos Argiuorum accerſens, ut fœdus cum Athenienſibus facerent perſuaſit. Quæ cum La/
cedæmoniis cõperta eſſent, legatos cum ſumma omniũ poteſtate Athenas miſerunt, qui ſtatim ſena/
tum adeuntes omnia ſe quæ illis placuiſſent, facturos polliciti ſunt. Veritus igitur Alcibiades ne populi
fauorem pollicitationibus eiuſmodi ſibi cõciliarent, legatos arte quadam huiuſmodi fefellit. Cuncta
enim quæcunq; poſcerent ſeſe facturum ſpopõdit, ſi modo iureiurando præſtito pollicerentur, nunq̃ ad
populum palàm facturos, ſe cum libera poteſtate miſſos ueniſſe, ſic enim impetraturos eſſe quod po/
ſtulaſſent. Inde perſuaſos his uerbis legatos in concionẽ deduxit. Atq; ut primum in totius populi cõ/
ſpectum uenere, maxima uoce, ut ab omnibus audiretur, interrogauit, an omnium quæ agi oporteret
liberam poteſtatem habentes ueniſſent. Id illi cum apertiſſime negaſſent, ad ſenatum conuerſus Alci/
biades, eiuſq; fidem obteſtatus, hortabatur legatos à ſe quàprimum dimitterent, neq; eorum uerbis
poſthac fidem aut auditum præberent, quos tam aperte mentitos audierint, ſibiq; ipſis contraria di/
ctitantes: nam antea liberam ſe poteſtatem habere uulgauerant. Perculſis autem ſtupore atq; admira/
tione legatis, cum eos Nicias excuſare minime poſſet, ſed ipſe quoq; mœrore perſtaret attonitus, popu
lus quamprimum aduocãdos Argiuos, & fœdus cum eis firmandũ cenſebat, idq; ſummo cõſenſu de/
creturi ſubito fuerant, niſi ea de re cõſultantibus ingens ſuperueniſſet terræmotus, qui quaſi auxilio
Niciæ à diis miſſus, concionem diremit. Poſtridie cum populus frequens in concionem ueniſſet, ſum/
ma cõtentione Nicias uix efficere potuit, ut ab eo quod de conuocandis Argiuis prædicabant, deſiſte/
rent, ſibiq; interim proficiſcendi Lacedæmonem facerẽt poteſtatem, cum ſe omnia quæ opus eſſent,
curaturum polliceretur. Veniens igitur Lacedæmonem Nicias, honorifice admodum ac perbenigne
ſuſceptus eſt, quòd eum uirum alioqui optimum, tum ſuis partibus præcipue fauentem accepiſſent. D
Attamen cum ii, qui Bœotiorum partibus magis inhærebant, in Reip. adminiſtratione præualerent,
nihil eorum quæ petebat, conſecutus, infecto negocio Athenas rediit, ubi ſumma cum ignominia &
maledictis plurimis acceptus eſt. Ipſe uero Athenienſium iracundiam & dolorem formidabat, quòd
ſuis præcipue cohortationibus impulſi, uiros qui apud Pylum capti fuerant, Lacedæmoniis reddidiſ/
ſent, quos Lacedæmoniorum omnium nobilitate, opibus, affinitate, præſtantiſſimos fuiſſe conſtabat.
Nihil tamen grauius in ipſum Athenienſes conſuluere, præterquam quòd Mantineos & Ethenſes La
cedæmoniorum rebelles unà cum Argiuis in fœdus aſciuerunt, ac Pylum prædatores miſerunt, qui

Oſtracſmus quid ſit.

Laconicam circa regionem uaſtarent, ex quo bellum ſubito inſecutum eſt. Cum cœpta inter Alcibia/
dem Niciamq; ſeditio ualidior indies fieret, Oſtraciſmi faciendi dies appropinquabat. Hoc tanquam
purgandæ ciuitati medicamento ad cõſtitutum tempus uti populus conſueuerat, atq; illum qui ſupra
reliquos ciues, uel gloria, uel diuitiis, uel potẽtia excelleret, ita ut ſuſpectus in ciuitate haberetur, in de
cenniũ extra ciuitatẽ relegabat. Magnus igitur utrunq; timor inuaſerat, quaſi haud dubie in eorum al
terũ Oſtraciſmi ſors caſura eſſet. Nanq; Alcibiadis uitam faſtidiebant omnes, atq; horrebãt audaciã,
ut planius in iis, quæ de ſuis moribus tractãt, perſcripſimus. Niciam uero cum diuitiarum magnitudo
ſuſpectum faciebat, tum eius in omni uita quæſita ſolitudo, & morum inſolentia, nihil humanitatis
ac comitatis habens, ab animis populi reddebat alienum. Cumq; ſæpius uulgi cupiditatibus aduerſa/
tus, quis inuitos ſalutaria quædã facere cõpuliſſet, grauior tamen & aſperior toleratu uidebatur. Atq;
(ut omnia paucis cõplectar) iunioribus erat & belli cupidis cõtra pacis amatores & ſeniores omne cer
tamen, cum utriq; aduerſus eum quem oderant Oſtracum uertere conarentur. Verum illud per id
temporis euenit quod uulgari etiã pverbio dici ſolet, ut in ſeditione diſcordiaq; ciuili, plerunq; ſordi/
diſſimis etiã uiris honoribus potiri cõtingat. Populus enim omnis bifariã diuiſus, ad publicos honores
aditum ſceleſtiſſimis atq; impudẽtiſſimis uiris patefecit, inter quos pcipuus Hyperbolus erat, uir non
ex potẽtia ſortitus audaciã, ſed ob impudentiſſimã audaciã factus potens, quiq; propter eam quam in
Repub. gloriã nactus eſt, ciuitatẽ uniuerſam ignominia affecerit. Hic igitur per id temporis ab omni
ſe procul Oſtraci ſuſpicione abeſſe putans, quippe qui grauiſſimo quoque ſupplicii atq; ignominiæ ge/
nere dignior eſſet, ſperabat cũ illorũ alter è ciuitate pulſus foret, ei qui reliquus ſupfuiſſet, aduerſariũ
ſeſe & factionis principẽ conſtituere, ſumma enim uoluptate ſeditionẽ fouebat, atq; aduerſus utrunq;
tacite

A tacite populum concitabat. Igitur Niciæ atq; Alcibiadis familiares huius hominis peruerſitatem con-
ſpicati, & per clandeſtina colloquia multa ſuper hac re communicantes, finem ſeditionibus imponere
ſtatuerunt. Itaq; communi conſenſu effecere, ut illorum neuter, ſed qui medius inter utroſq; ſurrexe
rat, Hyperbolus urbe pelleretur. Ea res primo uoluptaté riſumq; populo præbuit, quem tamen haud
ita multo poſt in indignationem conuertit, quòd eius ſupplicii dignitatem imminuiſſe uideretur, in ui-
rum ſordidiſſimum abutens. Ineſſe enim huic ſupplicio autoritatis aliquid arbitrabantur, & Thucy-
didi quidem, aut Ariſtidi, atq; horum ſimilibus, Oſtraciſmum pro ſupplicio rectiſſime dari: tam ſor-
dido autem tamq; ſceleſto homini, honoris potius & arrogantiæ aliquid afferre, ſi non flagitiis ac ſcele-
ribus ſuis meritas pœnas patiatur, ſed ea tantum ueluti caſtigatione notetur, qua optimi etiam uiri
interdum affici cõſueuerunt. Et hoc Plato alicubi comicus de illo ſic dixit: Quidnam hic operatus eſt
ut uiris primatibus digna pateretur, ſe autem ac flagitiis ſuis indigna? neque enim uirorum talium cau-
ſa Oſtraciſmus inuentus eſt. Atq; in hoc uiro finis per Oſtraciſmum puniẽdi quenq; factus eſt. Nemo
eſt enim poſt ipſum tali pœna damnatus, cum Hipparchus Colargeus tyranni cognatus primus hoc
ſupplicii genere dánatus fuiſſet. Atq; fortunæ ludum iudicatu ſané difficillimum hac in re animad-
uertere merito quis poteſt. Si enim cum Alcibiade concertans Nicias, Oſtraciſmi ſubiiſſet periculum,
aut aduerſario ſuperato magna cum laude & gloria domi futurus erat, aut anteq; in aduerſos immen
tis fortunæ caſus incideret, optimi imperatoris exiſtimatione retenta, ex urbe diceſſiſſet. Neq; uero
me latet aliter Theophraſtum his de rebus ſcripſiſſe, & nõ Nicia, ſed Phæace aduerſus Alcibiadem cer
tante, Hyperbolum relegatum fuiſſe. Verum plurimi hiſtoricorum atq; iidem ꝓbatiſſimi, ſic ut à no
bis expoſitum eſt tradidere. Cum Egeſtenſium & Leontinorum legati Athenas ueniſſent, hortantes
ut exercitus in Siciliá ad eius dominium capeſſendum mitteret, contra nitens ſumma cõtentione Ni
cias ab Alcibiade ſuperatus eſt. Ille enim cum populus uocaretur, omnium animos ingenti ſpe cõple-
uerat, & quaſi labe quadam & contagione infecerat ad bellum capeſſendum, ut iam in palæſtris & cir
culis conſidentes ſeniores, nihil aliud in Siciliæ formam atq; ſitum, & circunſtãtis maris naturam, por
tus præterea, & locorum quæ ad Libyam uergunt, diſpoſitionem in ore haberẽt: neq; enim tam victo
riæ præmium Siciliam futuram exiſtimabant, q̃ ad ulteriora ꝓcedendi facultatem præſtaturam eſſe,
daturamq; aditum unde Carthaginẽſibus bellum cõmodius inferre poſſent, quibus ſuperatis, totius
maris quod intra columnas Herculeas continetur, facile ſe potituros ſperabant. Cum igitur ad bellũ
C ſuſcipiendum oium animi propenſi eſſent, Nicias eorum ſtudiis aduerſari conatus, paucos admodum
atq; inualidos ſententiæ ſuæ fautores inuenit. Qui enim diuitiis & opibus poterant, quanq; pacem &
B ocium affectarent, palàm tamen id profiteri non audebant, popularis infamiæ rumorem uerẽtes, ne
priuati cõmodi rationem publicæ gloriæ anteferre, magisq; impenſæ uitandæ cauſa, quàm pro Rei-
publicæ utilitate talia conſulere uiderentur. Nicias uero quamuis omnium auxilio deſtitutus, nun-
quam è ſententia dimoueri potuit. Sed cum iam bellum Athenieẽſes decreuiſſent, ſeq; cum Lamacho
& Alcibiade eius belli duces declaraſſent, rurſus aduocata concione aſſurgens, maximaq; uoce popu-
lum obteſtatus, bellum diſſuadere conatus eſt. Poſtremo grauioribus uerbis Alcibiadis auaritiá & am
bitionem accuſauit, quòd priuati honoris & lucri cupiditate impulſus, tam difficili tamq; arduo bel-
lo ciuitatem implicare non dubitaret. Traditur omnes fermè ſacerdotes publicos atq; aruſpices huic *Portenta quę*
expeditioni aduerſatos eſſe, & dira omnia portendi nunciaſſe. Verum Alcibiades cum domi priuatos *expeditionem*
haberet uates, ex uetuſtiſſimis illos aiebat monumentis comperiſſe, magná Athenienſibus gloriam è *Athenienſiũ*
Siciliæ rebus portendi. Quidam etiam ab Ammonis oraculo uenientes reſpõſum acceptum ferebát, *in Siciliam*
haud ita multo poſt fore, ut Syracuſani omnes in Athenienſium poteſtatem deuenirent. Qui uero ad *præceſſerũt.*
uerſa prodigia comperiſſent, metu perterriti proferre illa nõ audebant. Attamen quæ palàm in om
nium oculis obuerſabantur, occultari aut diſſimulari minime poterant, qualis Mercurii ſignorum de
uaſtatio fuit, quæ omnia una atque eadem nocte membris pluribus mutilata fuiſſe conſtat, præter
unum quod Andocidis appellabatur, monumentum quidem Aegeidos tribus, uerum quia iuxta An
docidis domum poſitum eſſet, eiuſmodi nomen ſortitum eſt. Accedebat quòd apud duodecim deo-
rum templum uir quidam repente in medium altare proſiliens, cum illud ſemel circunluſtraſſet, ſa-
xo ſibimet pudibunda execauit. In Delphis autem Palladis aureum ſimulachrum æneæ palmæ ſuper
poſitum ſtabat, quod Athenienſes pro re bene ac feliciter aduerſus Medos geſta cõſtituerant. Hoc die
bus plurimis corui roſtro unguibusq; petentes quodammodo lacerare conabantur, ac palmæ fructus
qui ex auro fabricati erant, partim uorantes abſumpſere, partim ui conuulſos deiecerunt. Verum hæc
à Delphicis hominibus Syracuſanorum gratia impulſis, Athenienſes ſimulata fuiſſe criminabantur.
Cumq; eos oraculum iuſſiſſet ſacerdotem Palladis, qui Clazomenis erat, ducere, cui nomen erat He-
ſychias, quod latine quies interpretatur, illi confeſtim Clazomenis ſacerdotem accerſerunt, non ſatis
ut uidetur dei percepta ſententia, iubentis ciuitatem præſentium rerum ſtatu contentá, quiete agere.
Melon igitur quidá aſtrologiæ peritiſſimus, ac per id temporis in magiſtratu cõſtitutus, ſiue artis ſuæ

peritia,ſiue eorum,quæ ſupra retuli,portétorum ſignis admonitus,ſiue humana prudentia fretus,ut militiæ uacationem impetraret,furere ſe ſimulauit,ac propriam domum incendit. Quidam uero ſurorem ſimulaſſe negant,ſed cum domum cõſulto incendiſſet,tum prodiiſſe in concionem, múltaq́ de domus iactura conqueſtum petiiſſe, ut filio cui propriis ſumptibus inſtructa triremi in Siciliam proficiſcendum erat,militiam remitterent. Socrati etiam qui ſapiens per id temporis habebatur,dæmonium,cuius plurimũ familiaritate utebatur atq; colloquio,prædixiſſe ferunt,expeditioné illam Reip. pernicioſam futuram:idq́; Socratem ad amicos detuliſſe,indeq́; ad plurimos eiuſcemodi emanaſſe ſermones. Illud præterea nõ mediocriter pleroſq; turbauit,quòd per eos dies quibus è portu claſſis nauigauit,mulieres Athenienſes forte Adoni ſacra celebrabant,atq; idcirco multis in partibus ciuitatis cadauerum ſimulachra,& ſepulchrorum imagines poſitæ erant,circa quæ plangentium mulierum greges uerſabantur. Multos igitur hoc omine turbatos dixiſſe conſtat,uereri ſe ne tantarum uirium tam præclariſſimus apparatus breui ſordeſceret,citoq́; ſplẽdorem omnem & robur amitteret. Sed hæc hactenus. Nũc ad Niciá reuertamur,quem quòd talibus cœptis obſiſtere ſit auſus,neq; inani ſpe tumefactus,neq; imperandi periculo deterritus fuerit,nec rurſus potentiæ magnitudine inſolens redditus, optimi ac moderati uiri officio functum eatenus fuiſſe conſtar. Sed poſtq̃ neq; populum à belli ſtudio auertere,neq; imperandi laboré effugere ſe poſſe conſpiciebat,cum de utroq; ſumma cõtentione laboraſſet,ſibiq; populus reluctanti & multo magiſtratus gerendi onus ĩpoſuiſſet,non ultra cunctari aut remiſſe quippiam agere oportuit,uerum ſummo ſtudio ac diligẽtia quæ ad profectionem opus eſſent expedire,nec tanquam delitioſum puerum,relicta poſt ſe littora è naui proſpicientem,collachrymare,múltaq; quòd ſuis monitis non paruiſſent Athenienſes,continuo deplorantem, collegarum ſimul ac militum animos reddere languidiores. Non mediocriter præterea & ſuæ gloriæ & ciuitatis interfuiſſet,ſi quamprimum Siciliam attigerat,omnem belli impetum in hoſtes effundens,fortuná ipſam bene agendo ſuperare tentaſſet:quod ſecus omnino ab eo geſtum eſt. Cũ enim Lamachus recto curſu petere Syracuſas,& quáproxime ciuitati bellum admouere ſuaderet, Alcibiades uero ſolicitatis primo finitimis urbibus,& ad deditionem quaſcunq; poſſent compulſis,tum demum Syracuſas aggredi oportere cenſeret,Nicias ab utroq; diſſentiens,Siciliam nauibus luſtrari cenſebat, ac poſtquá hoſtibus armorum ac triremium apparatum oſtendiſſent, Athenas redire optimum putabat, cum Egeſtenſibus quaſi deguſtationem quandam ſuarum uirium præbuiſſent. His ille conſiliis paſſim uulgatis, uehementer animorum ardorem extinxit,& militum obtudit audaciam. Nec ſanè multo poſt,cum Athenienſes Alcibiadem ad iudicium reuocaſſent,nomine quidem cum uno tantum collega,re uera autem ſolus imperator relictus ſedens ac circumnauigans, plurimum etiam conſultando temporis abſumens,non antea deſtitit tergiuerſari,quàm ſuorum animos deſidia ac deſperatione torpeſcere, hoſtium uero excitari audaciam,& quem ex primo aduentu conceperant timorem deponere coëgit. Neque enim mediocriter perculſi fuerant Syracuſani,cum adhuc apud claſſem Alcibiade exiſtente,ſexaginta naues urbem circunſiſtere conſpexerunt,quas in ipſis portus faucibus in ordinem ſtructas firmauerant,atque ex his decem portum explorandi cauſa intrare iuſſerunt. His etiam mandatum,ut Syracuſanis per præconem bellum indicerent,ſi diutius Leontinos domo prohiberent,nec in proprias ſedes remeare paterentur. Ab his nauis una Syracuſarum capta,quæ à templo Iouis Olympii, quod ſatis longo ſpatio Syracuſis aberat, ueniens tabulas ferebat,in quibus ciuium oĩum Syracuſanorum quicunq; arma ferre poſſent,nomina inſcripta erant. Has iãpridem compoſitas & in Iouis templo reconditas tabulas ad ſe tunc Syracuſani mitti iuſſerunt,ut eorum qui ad urbis cuſtodiá haberent idonei,numerum exquirere,ac recenſere poſſent. Igitur eiuſmodi tabulæ ad Athenienſium imperatores delatæ,atq; inter milites paſſim uulgatæ,maiorem in modum uatum atq; aruſpicum mentes turbauere,quòd ex hoc iam oraculum fide perfinitum arbitrabãtur,quod Athenienſibus prænunciarat,fore ut aliquando Syracuſanorum oĩum Athenienſes potirentur. Non tamen ad hoc intendiſſe uidetur oraculum,ſed eius temporis habuiſſe rationem,quo Athenienſis Calippus Dione interfecto, Syracuſarũ imperium occupauit. Interea cum Alcibiades(ut antea retuli)ab Atheniẽſibus reuocatus ab exercitu diſceſſiſſet,ſummá rerum oĩum poteſtaté penes Niciá remanſiſſe conſtabat. Lamachus enim etſi aliquãto iuſtitia atq; animi fortitudine præſtaret,in bello tamen ſupra etiam q̃ ſatis cautus,nec ſe fortunæ caſibus facile credens habebatur,paupertate uero eouſq; inſignis,ut quoties illum Athenienſis populus imperatorem crearet,aliquantulum pecuniæ ad pallium & crepidas comparandas decerni opus eſſet. Nicias autem cum propter diuitiarum magnitudiné,tum ob egregiam rerum à ſe geſtarũ gloriam,maximæ apud exercitum autoritatis habebatur. Sophocles igitur cum in exercitu quippiam in commune ducibus,quorum ipſe natu maximus erat,conſultaretur,& à Nicia primus ſententiam dicere iuſſus eſſet,reſpondiſſe fertur: Maximus ego quidem natu ſum,ſed tu honoratiſſimus. Tũc igitur Lamachum non imperii ſocium,ſed ueluti eius imperio ſubditum nactus,ſegniter cunctãterq́; bellum protrahens,& quam procul ab hoſtibus Siciliá nauibus circumuectus,illorum animos auxit & audaciam.

Vide ſupra in uita Alcibiadis ubi hic locus aliter eſt redditus. Sententia uera ſuperioris & huius loci eſt, celebratũ ἀδώνια fuiſſe, in quibus luctus quiſpiam funebris repræſentabatur, atq; eam rem pluribus uiſam inauſpicatam, cũ tanti exercitus diſceſſus in ἀδώνια, id eſt, lugubre feſtũ incidiſſet.

A audaciam. Inde ad Hyblem paruum ſanè oppidum exercitu admoto, armis illud expugnare non ualuit, ſed uocatos ad colloquium oppidanos ut ſeſe dederent exhortando perfecit: ex quo non minus apud ſuos milites, quàm apud hoſtes contemptui habitus eſt. Poſt hæc exercitum Catinam ducens, cum illi ſeſe ſponte dedidiſſent, nihil memoratu dignum geſſit, niſi quòd Hyccarenſem agrum à Barbaris tum poſſeſſum populatus eſt. Vnde & Laidem famoſiſſimam poſtea meretricem, tunc uero paruulam admodum puellã inter alios captiuos abductam, & in Peloponneſum deuectam fuiſſe tradũt. Cum iam maior æſtatis pars trãſiiſſet, & fama indies increbreſceret Syracuſanos animis & uiribus auctos contra Athenienſes ultro uenturos eſſe, iamq; caſtris obequitantes hoſtium milites ſciſcitarentur utrum apud Catinenſes manſuri, an domum reducturi Leontinos in Siciliam ueniſſent, uix tandem compelli Nicias potuit, ut Syracuſis claſſem admoueret. Itaq; ut adueniens caſtra metari ſine hoſtili impedimento poſſet, & illorum uires (ſiqua daretur occaſio) perfringeret, uirum quendam transfugæ ſpecie Catina miſit, qui Syracuſanos moneret, ſi hoſtium caſtra defenſoribus uacua inuadere, atque omnibus eorum armis & impedimentis potiri uellent, conſtituta die Catinam properarent. Fore enim ut cum plurimum Athenienſes in urbe uerſentur, Syracuſanorum amici eorum aduentu cognito portas urbis clauſas occupent, & naualibus ignem iniiciant, ita ancipiti periculo diſtractos Athenienſes neutram in partem ſufficienter laturos auxilium, atq; ad hoc multos peragendum cõparaſſe, nec aliud quicquam præter eorum aduentum expectari. Hoc omnium quæ in Sicilia Nicias geſſerit præclariſſimum extitit facinus. Nam cum Syracuſanos omnibus copiis Catinam petentes, & urbem defenſoribus uacuam accepiſſet, claſſe Syracuſas proficiſci, & portum obſidere iuſſa, ipſe terreſtri itinere Syracuſas ducens, omnem circa regionem occupauit, nulloq; aduerſante ponendis caſtris eum locum delegit, qui ab hoſtili inſultu tutiſſimus eſſet, atque unde facillima in hoſtes eſſet eruptio futura. His peractis cum iam Syracuſani domum inſtructis ordinibus remearent, ipſe quoque copias in aciem eduxit, ac pugna ingenti pro ciuitate commiſſa, uictoriam haud dubie reportauit: paucos tamen ex hoſtibus interfecit. Equites enim ſeſe uictoribus obiicientes, inſectationem prohibuere. Poſt hæc cum flumini ſuperimpoſitos pontes reſcindi Nicias iuſſiſſet, Hermocrates in Syracuſanorum cõcione de præſentium rerum ſtatu diſſerens, non diffidere ſuis rebus Syracuſanos hortabatur, perridiculum eſſe dicens ſi in caſtris tunc exiſtens Nicias pontibus deiectis pugnandi uideatur occaſionem effugere uelle, cum Athenis uſq; Syracuſas pugnandi tantum cauſa nauigarit. Atq; permagnum ſanè aduerſi prælii caſus terrorem Syracuſanis incuſſerat. Ideoq; cum antea quindecim uiros bello adminiſtrando præfeciſſent, tres inſuper adiiciendos cenſuerunt, eisq; liberam omnium poteſtatem populus

B tribuit, cum eos prius iureiurando adegiſſet, ſe quamprimum belli finis adeſſet, magiſtratum depoſituros. Dum hæc Syracuſis agebãt, Athenienſes milites Iouis Olympii phanum maximis opibus (ut fama ferebat) inſigne, ſumma cõtentione diripere affectabant. Id Nicias alias ex aliis cauſas nectẽs, quoad poſſet in lõgum ꝓtrahere, ac ꝓhibere nitebat, maxime ueritus ne cum aurum atq; argẽtum quod illic eſſe plurimũ ferebat, milites diripuiſſent, minimum quod in publicã redigeret utilitatem, omnis uero perpetrati ſceleris ad ſe redundaret infamia: quod ab eo rectiſſime ꝓuiſum eſſe dubitare nemo poteſt. Poſt hæc uictoria quam præclariſſimam habuerat uti neſciens, non multos dies circa Syracuſas moratus in Naxum ad hybernandum conceſſit, maximos Reipu. ſumptus, utilitatem uero perexiguã afferens. Aliud enim nihil effecerat omnino, quàm quod deficientes ad ſe ciuitates aliquot in fidem ſuſceperat. Igitur elati animis Syracuſani, omnem quæ Catinæ adiacet regionem populati, caſtra etiã Athenienſium quæ non procul ab urbe poſita erant, incendere. Horum malorum culpam omnes in Niciam referebant, qui periculorum rationibus ſubducendis occupatus, cum etiam minima quæq; caueret, rerum gerendarum gubernatricẽ tẽporis occaſionem præterfluere ſinebat. Nam in ipſo rei peragendæ curſu nemo illum iure potuit unquã reprehendere. Fuit enim in agendo accuratus ac diligẽs, ſed cui maxima deeſſet audacia. Igitur cum ex hybernis Syracuſis admouere ſtatuiſſet, tanta celeritate naues deduxit atq; compleuit, ut cum epiſtolas de diſceſſu ſuo perſcriptas deprehendiſſet, famam ipſam aduentu ſuo ſupauerit. Itaq; auxiliares hoſtium copias ĩprouiſo aggreſſus in fugã uertit, ac trecẽtos ex eis milites cepit, & equitatum rebus omnibus egregie inſtructum, ita ut penè inſuperabilis uideretur, perfregit, atq; inutilem in poſterum reddidit, paruoq; tempore Syracuſas muro circunſepſit. Quæ res præcipue Syracuſanorum animos debilitauit, ſuos uero milites alacritate atque audacia compleuit. Eſt enim Syracuſarum urbs Athenis non ferè minor, ad claudendum uero longe difficilior, cum propter camporum inæquabilitatẽ, tum ꝓpter adiacentium paludum frequentiam & maris propinquitatem. Nec uero ad extremã conſumationẽ tã præclarum opus deduci potuit, ſed paulum in medio ſpatii relictum eſt, cum & alioquĩ Nicias ei rei non multum impartiri diligentiæ conſueuiſſet, & tunc morbo quem Phrenitin appellant correptus, imperatoris munus exequi non ualeret, atque opus imperfectum relinquere cogeretur. Admirari ſatis hoc loco non poſſum imperatoris diligentiã, & erga milites amorẽ præcipuũ, & militum ergã imperatorẽ obſeruantiã in omni tempore pſtitã, quo

Frontinus aſcribit Alcibiadi.

apud Syracuſas proſpero euentu bellum geſſere. Quorum ſplendore captus Euripides, poſtq̃ omnes C
uicti ſuperatiq; cecidere, tale in ipſos edidit epigrãma: Hi uiri de Syracuſis octies uictoriã reportarunt,
donec utriſq; dii æqua ſorte ꝓpitii fuere. At uero nõ octies tantum, ſed longe pluries ab Athenienſi-
bus fuiſſe ſuperatos Syracuſios, ſiquis recte cõſideret, iudicabit, anteq̃ illis uel fortunæ ſæuior poteſtas,
uel deorum numina aduerſarent. Cum Athenienſes uehementius animus & audacia creuiſſent, Nici-
as quáuis aduerſa ualetudine oppreſſus, attamen quæcunq; poſſet in exercitu munia obibat, atq; om-
nibus rebus ſupra uires etiam præſtò aderat: quòd ſiquando morbus ingraueſcens acrius torqueret, in
tra munitiones cum paucis admodum ſeruis ac familiaribus ſe cõtinebat. Lamachus autem exercitus
curá gerens, aſſidua quidé, ſed tamen leuia cum Syracuſanis prælia faciebat, qui & ipſi murum alterũ
aliquáto ſpatio ab urbis mœnibus diſtanté & Athenieſium muro oppoſitum ſtudioſiſſime extruebát,
unde Athenienſium opus impedirent, ac ſe ꝓhiberent circumuallari. Cumq; ſuperiores prælio Athe
nienſes fugientes Syracuſanos effuſius ꝑſequeretur, in integrum & tunc aduenientem equitatum in-
cidere. Ducebat hunc prætor Callicrates, uir & animo & bellicæ uirtutis gloria præſtátiſſimus, qui cũ
forte agmen præcederet, Lamachum ad ſingulare certamé ꝓuocauit. Igiť ei cõgreſſus Lamachus gra-
uiſſimo uulnere ſaucius, nihilo leuius hoſti cum inflixiſſet uulnus, mutuis uulneribus ambo cecidere.
Eius corpore & armis potiti Syracuſani, effuſo curſu Athenienſium muros & caſtra petebant, ubi Ni-
cias penè ſolus abſq; copiis & auxiliis infirmo etiam corpore uerſabatur. Hic urgétis impetus neceſſita
te excitatus, & iminentis periculi magnitudinem animaduertens, familiares ac ſeruos omnes qui ſecũ
aderant, iuſſit, quicquid lignorum ante muros machinarum parandarum cauſa conuectũ fuerat, atq;
ipſas etiam iam fabricatas machinas in aceruum cõiectas incendere. Atq; eo cõſilio irruentium Syra-
cuſanorum ipetum cohibuit, ſibiq; ac muris tum etiá rebus omnibus atq; impedimentis Athenieſium
ſalutem attulit. Nam cum flámam excitatá conſpexiſſent Syracuſani, ſubito retrouerſi diſceſſere. Inte
rea Nicias ſolus relictus imperator, ingenti ſpe atq; animo gerẽdum bellum ſuſcepit. Ná & urbes mul
tæ Syracuſanorum ad eum defecerant, & undiq; nauigia ad exercitum uenientia frumẽtum & omni-
fariam generis cõmeatus abunde ſuppeditabát. Proſperis enim rebus permulti reperiuntur fautores.
Etiam Syracuſani ſeſe ulterius poſſe tutari diffidentes, quibus conditionibus pacem à Nicia petituri
eſſent, cõſultabant. Dum hæc in Sicilia agerenť, Gylippus à Lacedæmoniis miſſus auxilio nauigabat,
atq; itinere circumuallatá muris urbem & fuſos prælio Syracuſanos maximis urgeri difficultatibus ac
cepit. Itaq; cum uniuerſæ Siciliæ iam potiri Athenienſes arbitrareť, eo tamé cõſilio reliquum iter per
agere cõſtituit, ut ſaltem Italas urbes Siciliæ finitimas ab Athenienſibus tutareť, quanq̃ hoc ipſum per
difficile futurum exiſtimaret. Magna enim apud omnes fama ĩcrebuerat, Athenienſes oium circa re-
gionum imperio facile potituros, quòd exercitum optimum haberent, & ducem cum felicitate, tum D
rei militaris peritia & prudentia ĩſuperabilé. At uero Nicias præſentium rerum ſucceſſibus ſupra mo
res ſupraq; naturá factus audacior, nullá aduenientis Gylippi rationem ducebat. Augebant autem ani
mos eius clãdeſtina per óccultos interpretes cum Syracuſanis quibus habita colloquia, qui etiam fre-
quentius indies nuncios ſubmittentes, certis conditionibus urbem ſe dedituros pollicebanť. His igiť
pollicitationibus fidens Nicias, neq; munire cuſtodiis aditus, neq; Gylippo uenienti præſidia oppone
re curauit, ſed cum illum penitus negligeret, & nullius momẽti ducendum arbitraretur, Gylippus nõ
ſentientibus fermè hoſtibus, Siculum fretum prætereuectus eſt, & q̃ procul Syracuſis copiis expoſitis,
quacunq; poterat ratione milites undiq; cogere, exercitum augere, ſummo ſtudio laborabat. Horum
omnium inſcij Syracuſani, quippe qui nihil huiuſmodi expectarét, populum ad concioné uocauerát, ut
de quibus cõditionibus pax à Nicia eſſet petenda, referrent, ac primum omnium legatos ad petendas
inducias repente mittendos cẽſebant, antequam penitus ab Athenienſibus circumuallarentur: parũ
enim perficiendo operi deerat, idq; breui ad exitum deduci poſſe uidebatur, cum iam omnis ad extru
endum materia præparata atq; in unum coacta eſſet. Dum hæc Syracuſis agerentur, Gongilus Corin
thius à Gylippo miſſus, cum una tantum triremi nauigans Syracuſis appulit. Ad eum magna repente
frequentia cõcurſum eſt: cumq; aduentus ſui cauſam ſciſcitarentur, ſe à Gylippo miſſum aiebat, ut do
ceret eum breui cum maximis copiis affuturum auxilio. Id quanq̃ lætis animis omnes audiſſent, non
tamen uerbis eius fidei ſatis adhibuere, quoad nuncius alter ſuperuenit à Gylippo mandata ferens, ut
uenienti ſibi obuiam Syracuſani procederent. Eo nuncio cuncti alacriores animis facti, cõfeſtim arma
ſumpſere. Iamq; inſtructum agmen, & ad pugnandum (ſi ſors tuliſſet) expeditum ducens Gylippus
aderat. Aduenienti ſeſe cum exercitu Nicias oppoſuit. Cumq; inſtructæ utrinq; ſtarent acies, Gylip-
pus in Athenienſium cõſpectum depoſitis armis ꝓgreſſus, per præconé edixit, abeundi licentiam ſeſe
Athenienſibus præſtare, ſi relicta Sicilia atq; omnibus inde præſidiis deductis, diſcedere uelint. Qui-
bus uerbis ne reſpondere quidem Nicias dignatus eſt: milites uero illorum audaciam deridentes ſciſci
tabantur, in unius'ne iam attritæ chlamydis & Laconici baculi aduentu, ſpei tantum ac fiduciæ Syracu
ſani poſuiſſent, ut repente Athenieſes cõtẽnerent, quo paulo ante meminiſſe poſſent lõge ualidiores,
ac melius

A ac melius comatos e Lacedæmone uiros trecentos captiuos,& in uinculis habitos ultro Lacedæmo-
nijs reddidiſſe. Timæus etiá in ſuis hiſtoriis refert,non multi à Siculis Gylippú exiſtimatú,poſtquam
lucri cupiditaté,& ſordes ſummamq; in rebus minimis curioſitaté aduerterunt,multaq; in ueſté quá
ſordidam & ſemilaceram geſtabat,& comarum prolixitatem etiá iocatos. Idem deinde ſcribit,ut pri-
mum cóſpectus eſt,homines plurimi tanquá minores aues noctuæ circúfuſos,habitus nouitaté & cul
tus neglectum ſpectaſſe,& promptiſſime imperata feciſſe:quæ mihi uerisimilior ſentétia uidetur,eſſe
cum in chlamyde una & ſolo baculo ciuitatis Laconicæ ſpecié & dignitaté contemplarentur. Siquidé
totius perfecti belli gloriam ei uni acceptá Syracuſanos retuliſſe,non modo Thucydides,uerú & Phili
ſtus uir Syracuſis oriundus teſtatur,qui eius belli negociis adminiſtrandis non ocioſus ſpectator inter-
fuit. Prima tamen pugna res Athenienſiú ſuperior extitit,nam & in fugam uertere Syracuſanos,& ex
eis aliquot,inter quos Gongilum Corinthium,interfecere. Poſtridie uero quantum in bello rei mili-
taris peritia ualeret,apertiſſime Gylippus declarauit. Iiſdem enim militibus,& eodem uſus equitatu,
atq; in eodem loco depugnans,aciei tantum ordine cómutato,Athenienſes ingenti prælio ſuperauit,
& fugientes uſq; ad caſtra inſecutus eſt. Inde Syracuſanos ad opus quoddam faciendum conuertit,&
cæmento & lapidibus ſuſceptis,quos ad murorum extructionem Athenienſes comportauerát,crebra
iuxta illú,qui ab ipſis Athenienſibus conſtructus murus fuerat,propugnacula excitauit,cóſtructumq;
murum pluribus in locis interrupit,atque ita longo tempore multoq; labore exhauſtum Athenienſi-
bus opus inutile reddidit,quod æque uictis atq; uictoribus prodeſſe uideretur. His ſucceſſibus elati
Syracuſani,ne maritimis uiribus inferiores eſſent,claſſem parare cóſtituerunt. Igitur paſſim demiſſos
equites,homines quoſcunque ſors obtuliſſet,capere atque ad naues ducere iuſſerunt,eoq; pacto uiro-
rum magnum ſatis numerum parauere. Inter hæc Gylippus terreſtri itinere exercitú ducens,Syracu
ſanorum ciuitates obibat,atq; undiq; augédo exercitui ſupplementa contrahebat,omnibus prompto
ac libenti animo propter eximias eius uirtutes obtemperantibus. Hæc ubi Nicias animaduertit,cum
ſubito tantá permutationem rerum factam intueretur,per literas Athenienſium ſenatum monuit,ut
uel exercitú alium in Siciliam mitterent,uel eum qui ibidem eſſet,deduci iuberent,ſibi uero ut mili-
tiæ uacationé præſtarent,ſummis precibus rogabat. Atq; iampridem nouas in Siciliam mittere Athe-
nienſes decreuerant,ſed bene feliciterq; ex rebus geſtis inuidia in Niciam excitata,quo minus mitteré-
tur impedimento fuerat. Tunc igitur auxilia propere ſubmittenda omnes ſummo cóſenſu arbitrabá-
tur,atq; ita Demoſthenem quamprimú tranſacta hyeme cum magna claſſe in Siciliam traiicere decre
B uerunt. Interim uero Eurymedonté in medio etiam hyemis proficiſci iuſſerút,qui exercitui pecunias
deferret,& ſimul Niciá certioré faceret,ſenatú Eutydemo & Menandro,qui tunc in exercitu erant,
imperii iura cum Nicia adæquaſſé,ut æqua poteſtate omnes quoad noua ſuperuenirét auxilia,exerci-
tui præeſſent. Interea Nicias terra mariq; ſummo ſtudio bellú gerens,maritima pugna fuerat ſupera-
tus:quáuis & hoſtiles naues aliquot perfregiſſet,nonnullas etiá demerſiſſet laceratas. Terra uero,cum
obſeſſo Plemyrio opé ferre properaſſet,Gylippi celeritatem præuenire non potuit,qui improuiſo ag-
greſſus oppidum ceperat,múltaq; ſimul nauium armamenta & pecunias ingentes,quas illic Athenié
ſes quaſi tutiſſimo in loco depoſuerant,multosq; in expugnatione uiros interfecit,plures etiam uiuos
cepit. Maximum uero Athenienſibus attulit detrimentum conuehendorum commeatuú ſublata fa
cultas. Nam tenentibus Plemyrium Athenienſibus,perfacilis erat atq; tutiſſima commeatuum Athe
nis deuectio. Contra autem cum ab hoſtibus teneretur,maximas præbebat difficultates,cum aſſidue
paratam claſſem quæ uenientes naues exciperet,Syracuſani detinerent. Hæc omnia cum uehemétius
Niciæ animum ſtimularent,tum illud grauiſſime torquebat,quòd cum ſe maritima potentia ſupe-
riorem agnoſceret,non æquo animo ferre poterat ſe ab hoſtibus in eo pugnæ genere fuiſſe ſuperatú,
nec id ſibi tam uirtute hoſtium,quàm temeritate ſuorum contigiſſe animaduertebat,qui perſequen-
di cupiditate incenſi,derelictis ordinibus cuncta turbauerant. At uero hoſtium duces proxima uicto-
ria ferociores redditi,egregie inſtructa claſſe,& ad pugnandum parata,ſingulis diebus in cóſpectu ade
rant. Verum Nicias non amplius in mari decertandum putabat,extremæ dementiæ eſſe dictitans,ſi
cum ornatiſſimá claſſem quam Demoſthenes ducturus eſſet,paulo poſt affuturam compertú habeát,
tamen cum paucis neq; ſatis firmis nauibus fortunæ ſeſe dubiis caſibus credere malint. Eutydemi ue-
ro ac Menandri omniumq; qui horum partibus fauebant,longe alia mens atque cupiditas erat. Nam
cum ſe nuper in imperio conſtitutos animaduerterent,nimia flagrantes ambitione,præclarú aliquid
ante Demoſthenis aduentum edere cupiebant,& tacita quædam ſuberat aduerſus Niciæ gloriá æmu
latio,quam ſupergredi,uel æquare ſaltem,non mediocriter affectabant. Huic tam immenſæ cupidi-
tati prætextum ciuitatis gloriá proponebant,quam pollui immo funditus euerti dictitabant,ſi quo-
tidie adnauigantes Syracuſanos & ſtudioſe pugnam depoſcentes formidarent. His rationibus multi-
tudinis animos concitantes,maritimo prælio dimicare ſtatuerunt. Ab Ariſtone Corinthio guberna-
tore,qui læuo claſſis cornu præerat(ut inquit Thucydides)aſtu circúuenti,à Syracuſanis ſuperati fue-

re, plurimoſq; in ea pugna milites amiſerunt. Hac de re Nicias maximo animi dolore torquebatur, C
quòd & antea cum ſolus imperium adminiſtraret, non ſatis proſpero euentu rem geſſiſſet, & tunc col
legarum errore & cupiditate coactus, non potuiſſet in ſententia permanere. Interea Demoſthenem
cum claſſe iam ſupra portum delatum conſpiciunt, quæ cum eſſet apparatu rerum omniū magnificē
tiſſime inſtructa, & amicis aſpectū præbebat iucundiſſimum, & ſummum inimicis terrorem incutie
bat. Nauibus enim tribus ſupra ſeptuaginta, armatorū militum quinque millia, iaculatorum uero ac
ſagittariorū funditoribus quibuſdam admiſtis tria fermè millia impoſita uehebantur. Armis uero ac
militaribus ſignis, præterea nautarum ac tibicinum turba ab eo exornatæ triremes erant, ut ſcenici ap
paratus magnificentiam præ ſe ferrent, atq; hoſtibus maxime formidabiles apparerent. Igitur exterri
ti animis Syracuſani, nullum iam malorum finem, nullas poſthac futuras pacis conditiones cum Athe
nienſibus ſperabant, ſed iam extremā ſortem atq; urbis amiſſionem animo concipiebant. Niciæ uero
non admodum diuturna lætitia fuit, quam ex tantatū uirium ſumpſerat incremento. Nam cum pri
mum Demoſtheni congreſſus eſt, nimiā eius audaciā & feſtinationē deprehendit. Iubebat enim ꝗce
lerrime aduerſus hoſtes dimicare, & rei totius euentū experiri, atq; ita captis Syracuſis domū remea
re. Huius audaciam admiratus Nicias, orabat nequid temere, nequid immature aggredi præpararet,
cunctationem uehemēter hoſtibus obeſſe, quòd neq; ſumptus diutius tolerare propter pecuniarū ino
piam poſſent, & à ſociis non multo poſt deſertū iri neceſſe eſſet. Itaq; ſi cunctādo bellum protrahatur,
maximis circūuentos difficultatibus, conditiones rurſus componēdæ pacis quæſituros eſſe, ſicut & an
tea factitarent. Et iam non pauci inter Syracuſanos ei ērāt, qui clandeſtinis nunciis admonebant Niciam
ut nullo modo remitteret obſidionē, iam enim ingentibus neceſſitatibus urbē laborare, & Gylippum
quotidie apud omnes intolerabiliorē fieri. Itaq; ſi uel paululum augeri cōmeatus penuria cœpiſſet, fo
re ut nemo difficultates eiuſmodi tolerare diutius poſſit, ſed conditiones pacis quaſcunq; accepturos
eſſe. Hæc Nicias partim ambagibus obuoluta & ueluti per ænigmata proferebat, partim quòd edēda
non arbitraretur, taciturnus obſeruās, timiditatis de ſe opinionē militibus dabat, qui idē quod antea
cōtigiſſet uenturū rurſus improperabant, ut cūctatione & formidine omne amicorū robur omnemq;
uigorē extingueret. Itaq; relicto illo, Demoſthenis omnes imperiū & ſententiā ſequebātur. His rebus
uix tandē expugnatus Nicias, eorū uoluntatibus ad extremū conceſſit. Itaq; Demoſthenes noctu exer
citum educens, in hoſtiū proximas ſtationes impetu facto, plurimos ne ſentientes quidē interfecit, eos
uero qui contra pugnare auſi ſunt, facile in fugā conuertit. Cumq; hactenus res egregie ſucceſſiſſet, fe
licitatis modū ſeruare neſciens, non antea cedentes inſequi deſtitit, quàm ad Bœotiorū ſtationes per
uentum eſt. Hi primi hoſtibus concurrere, & præliū tentare auſi ſunt, multiſq; Athenienſium interfe
ctis, atq; ingenti clamore ſublato, reliquā caſtrorū partē tumultu ac formidine compleuere, cum aliī D
fugā arriperent, aliī ſeſe ad pugnandū pararent. Verum hi à fugientiū turba, quæ maior erat, impedi
ti, nihil conſilio aut ratione gerere poterant, cum nec hoſtium, nec amicorū, nec fugientium, aut inſe
quentiū diſcrimen ullum habere poſſent. Cæca etenim perturbatio metu atq; ignoratione permiſta,
uarie ſingulorū animos agitabat. Quinetiā ipſius uiſus erat incerta fides, cum nec admodū profundas
tenebras & lumen incertū luna præberet, quippe quæ medio curſus ſpatio ſuperato iā ad occaſum pro
peraret, & corporū atq; armorum multitudine repercuſſa, infirmum debilemq; redderet intuitum.
Tum uero metus omnia maiora demonſtrare ſolitus, nihil non formidandū eſſe ſuadebat, quin ipſos
etiā Athenienſes hæc ipſa in maximas cōiecerāt difficultates. Fortè etiā ita in acie cōſtiterāt Atheniēſes,
ut eis luna à tergo luceret, itaq; lōgos præ ſe iaciētes umbrarū tractus, armorū fulgorē, & numerū ſuo
rū ipſimet occultabāt. At contra aduerſis clypeorū umbonibus lunæ radii repercuſſi, & hoſtiū maiorē
uideri numerum, & armorum claritatē lucidiorem efficiebant. Tandem ſummo conatu irruentibus
undique hoſtibus, in fugam conuerſi Athenienſes, cum ſuis, tum hoſtium uulneribus confecti magna
pars cecidere, alii per abruptas & præcipites rupes deuoluti miſerabili clade periere, multos etiam
uiarum errore per agros uagantes exorta demum luce inſecuti equites interfecere. Fuit autem inter
fectorum numerus circiter duo millia: eorum uero qui pugnæ ſuperfuerūt, pauci admodum cum re
centibus armis in caſtra rediere. Nicias igitur haud inopinata clade perculſus, Demoſthenis feſtinatio
nem accuſabat. Ille uero quibus poterat rationibus à ſe culpam dimouens, ut repente è Sicilia decede
rent ſuadebat. Neque enim alium Athenis exercitum aduenturum, neq; his copiis quas tunc haberēt,
hoſtes ſuperari poſſe ſperandum uideri. Quinetiam ſiqua fortuna illos ſuperare concederet, loca tamē
permutari opus. Peſtilens enim atq; inſalubris regio ferebatur, ea præſertim anni tempeſtate. Nanque
autumni principium aderat, multiq; iam tunc in exercitu cœperant ægrotare, atq; omnes non æquo
animo militiam tolerabant. Niciæ uero quanquam præſentium rerum conditio minime placeret, ta
men de diſcedendo ſententiam nullo modo probabat, non tam Syracuſanorum arma, quam ſuorum
ciuium iracundiam pertimeſcens, quorum grauiſſimas accuſationes & calumnias iam tunc ante oculos
conſtituebat, atque ab his nihil dum in Sicilia permaneret, ſciebat eſſe formidandum, aiebatq; ſiquid
omnino

A omnino aduerſi ſubeundum eſſet, malle ſe hoſtium manu, quàm ciuium iudicio interire: non eadem
ſentiens quæ poſteris temporibus Leonem Byzantium in concione dixiſſe ferunt: Ego quidem à uo-
bis ciues mei quàm uobiſcum interfici malo. Itaque de permutanda regione, caſtriſq; quamcommo-
diſſimis locis ponendis, ſtatim ſibi ad milites referendum uidetur. Inter hæc Demoſthenes nihil cala-
mitatis proximæ clade deterritus, Niciam accuſare nunquam ceſſabat, paſſimq; multos per exercitū
milites mittebat, qui illius cunctationem ſegnitiemq; increparent, quòd Syracuſiorum quorundam
pollicitationibus credens, deludi ſe atque contemni non animaduerteret, atque propterea tanta con-
cione diſceſſum non probaret. His igitur dictis ad extremum permotus Nicias, diſcedendi ſibi conſi-
lium placere dixit, & militibus ut ſe ad nauigandum expedirent imperauit, præſertim cum noua Sy-
racuſanis auxilia ſuperueniſſent, & peſtis quotidie apud exercitum ingraueſceret. Inde cum iam om-
nia ad nauigandum parata eſſent, neq; id hoſtium quiſquā præſenſiſſet omnino, quippe qui nihil tale
ſuſpicarentur, noctu forte luna defecit, ex quo uehemētius Nicias omneſq; milites turbati ſunt, cum
propter cauſarū ignorationem malum aliquod ſibi hoc defectu portendi arbitrarentur. Solem enim
circa triceſimam à coitu diem, luna interueniente obſcurari, tum etiā multi ſciebant: ipſam uero lunā,
quænam res incidens, aut quonam pacto, plenam, ſubito luce deſtitueret, & colorem ex certo & fulgi
do incertū induceret, haud facile coniectatu fuit. Itaq; magnæ alicuius impendentis calamitatis ſignū
hoc à deo miſſum interpretabantur. Primus autē qui lunaris luminis atq; umbræ cauſam deprehēdit, *Anaxagoras,*
ac literis mandare auſus eſt, Anaxagoras fuit, qui neq; multo ante ea tempora claruerat, neq; in uul- *primus lumi-*
gus adhuc opinionis eius fama prodierat, ſed inter paucos admodum uerſabatur, qui nō ſine metu ta- *nis & umbræ*
lia proferre audebant. Neq; enim facile de rerū natura ſermones populus admittebat, ſed eiuſmodi *cauſam inue-*
ſtudiis deditos homines inani labore tempus conterere arbitrabantur, cum in his rebus perquirēdis la *nit.*
borarent, quas nil in ſe rationis habere, ac nullatenus ab hominibus prouideri poſſe putabant: tum ue-
ro talia quærentes impietatis crimine ſuſpectos habebant, quaſi diuinum numen quibuſdam neceſſi-
tatibus ac terminis circumſcribere uolentes. Itaq; & Protagoram Athenis pulſum fuiſſe conſtat: & Ana
xagoras in carcerem ductus, uix à Pericle quamuis maxima contentione laboraſſet, ſeruari potuit. So-
crates licet harum rerum ſcientiam non profiteretur, tamen propter philoſophiam damnatus interiit.
Poſteris uero temporibus egregia apud omnes opinio de Platone uulgata, cum propter admirabilem *Socrates ob*
uitæ ſanctimoniam, tum quòd diuino numini tanquā præſtantiori naturæ neceſſitates obtemperare *philoſophiam*
dicebat, omnem philoſophiæ calumniam abſtulit, & auditoribus ſuis omnia quaſi arcana naturæ pate *damnatus.*
fecit. Igitur eius amicus Dion è Zacyntho contra Dionyſium nauigaturus, nihil è ſententia dimotus
eſt, cum forte per id tempus etiam luna defeciſſet, ſed audacter cœptum opus proſequens, uicto atq;
B expulſo tyranno Syracuſis potitus eſt. Sed nos ad inſtituta redeamus. Forte ita caſus tulit, ut nullum
tunc peritum uatem apud ſe Nicias haberet. Stilbides enim, cuius opera & conſilio plurimum uteba
tur, & magnam ſuperſtitionis illi partem auferebat, paulo ante interierat, atq; ſignum illud fugienti-
bus proſperū magis quàm aduerſum, ut Philochorus inquit, non recte interpretabantur. Rebus enim
quas cum metu & formidine gerimus, quo facilius latere poſſint, amiciſſimæ tenebræ putantur, con-
traq; maxime obeſſe lucem arbitramur. Præterea in tertium modo diem ſiquid circa ſydera accidiſ-
ſet, procurabatur, quemadmodum in Exegeticis Antoclides ſcribit. Atqui Nicias alterū lunæ circui-
tum expectandum cenſuit, non animaduertens mox in priſtinam claritatem reuerſuram, cum eā cœ-
li partem quæ terræ interuentu adumbrata tenebatur, pertranſiſſet. Itaq; omnibus ferè rebus inter-
miſſis, ſacra quædam immortalibus diis faciens, eouſq; deſedit, quoad ſuperuenientes hoſtes illum fer
mè oppreſſere, qui maximis terra mariq; copiis inſtructi adueniebant, & terreſtri quidem exercitu mu
rum & caſtra Athenienſium obſedere, nauibus uero in latum ordinem directis, portus fauces occupa-
uerant. Nam innumerabiles undique conuenerāt naues, & piſcatorias etiam cymbas pueri compleue-
rant. Itaque portus aditibus occupatis, Athenienſes probris omnibus atq; conuiciis laceſſebāt. Interea
adoleſcens Heraclides claris admodum parētibus oriundus, triremi qua uehebatur aliorum ſtationes
prætergreſſus, in Athenienſes licentius inſultabat. Hunc Atheniēſis una nauis inſecuta, retro ad ſuos
fugientem comprehendit. Eius igitur periculo commotus Poliuchus auunculus, cum triremibus de-
cem quibus præerat, in altum delatus, auxilio uenit. Tum cæteri de Poliuchi ſalute metuentes, uno
conſenſu aduerſus hoſtes proceſſere, pugnaq; ingenti commiſſa, longe ſuperiores fuere Syracuſani, &
Eurymedon unà cum aliis præclariſſimis uiris interfectus eſt. Ex hoc magno timore perculſi Atheniē
ſes, non ultra in his locis permanendum uociferabant, ſed ut terreſtri itinere ſe deducerent, ab impe-
ratoribus flagitabant. Nam portus fauces (ut antea diximus) Syracuſani eo modo clauſas tenebāt, ut
nulla penitus abeundi facultas daretur. At uero Nicias eiuſq; familiares, horum ſententiæ nequaquā
concedendum putabant. Graue enim admodum uidebatur, onerarias naues ac triremes circiter ducē
tas hoſtibus relinquere. Igitur ex omni exercitu robuſtiſſimis militibus lectis, præcipue uero ſagitta-
riis & iaculatoribus, decem ſupra centum triremes Athenienſes compleuere. Aliæ nāque propter ar-

mamentorum penuriam nauigationi inutiles habebantur. Inde reliquam exercitus turbam iuxta ma- C
re in ipſo littore Nicias conſtituit, deſertis maximis caſtris quæ iuxta phanum Herculis poſita fuerant.
His itaque compoſitis ſeſe ad nauigationem comparabat, exiſtimans nullum Syracuſanos impedimen-
tum allaturos, quòd nautarum ductores ob conſueta quædam Herculi perſoluenda è nauibus deſcen-
diſſent. Verum illi cognito Niciæ conſilio, repente ad naues redierant, præſertim cum uates portendi
uictoriam nunciaſſent, quia non ut inferrent bellum, ſed ut ulciſcerentur illatum ad pugnam uenie-
bant. Idem etiam Herculem ipſum, cuius tunc ſacra celebrabantur, factitaſſe, qui illatas iniurias ulci-
ſcendo uniuerſum orbem peragrauerat. Syracuſani igitur his admonitionibus excitati, alacri animo
pugnam iniere, quæ maximo ardore animorũ, ſummaq; ut nunquam antea contentione geſta, nõ ſpe-
ctantes minus quàm pugnantes ob uarios rerum euentus diuerſis perturbationibus afficiebantur, qui
de propria ſalute ſoliciti, exitum rei ſedentes expectabant. Ita dubio Marte aliquandiu pugnatum eſt,
multasq; in utranq; partem uarietates fortuna præbuit. Tandem ſuperati Athenienſes fuere, quibus
ſuimet apparatus non minus quàm hoſtis attulit detrimenti. Cum enim naues omnes in aciem ſtru-
xiſſent, ipſæmet ſibi inuicem concurſantes turbationem ingentem concitabant, grauibus præterea na-
uibus contra leues & expeditas, & ad omnem motum aptiſſimas pugnabant. Inſuper lapidibus tãtũ,
nec ullo alio telorum genere Syracuſani utebantur, qui quoquomodo iacti eſſent, uel ſuo tantum põ-
dere grauiſſimos ictus infligebant. Athenienſes uero iaculorum & ſagittarum contorſione certabant,
quas recte dirigere maritimorum fluctuum concitatio prohibebant. Id Ariſto Corinthius gubernator
præſtantiſſimus Syracuſanis conſilium dederat, atq; ipſe inter primos acerrime dimicans interfectus
eſt, iam uictores Syracuſanos relinquens. Nanq; in fugam Athenienſes conuerſi, magna ſuorum parte
amiſſa, ad littus remeabant. At maritimæ fugæ ſpe ſublata, terreſtri quoq; itinere nullã aut ſanè per-
difficilem euadendi uiam cernebãt. Igitur animis fracti, neq; hoſtes cum relictas in littore naues abdu-
cerent prohibuere, neq; ſuorum ciuium corpora ad ſepulturam petierunt, quòd eos longe maior an-
geret ſolicitudo, illorum ſcilicet qui ægroti aut uulnerati uiuẽtes adhuc relinquendi erant. Quæ om-
nia ante oculos poſita cum intuerentur, longe tamen deteriorem conditionem iudicabãt ſuam, quàm
eorum qui pugnantes in acie cecidiſſent, cum & ſibi tandem poſt innumeros labores ac dolores exhau-
ſtos, eædem tamen eſſent ſubeundæ calamitates. Poſt hæc uariis ſententiis agitatis, omnes in hoc unũ
conſenſere, ut proxima nocte quàm occultiſſime fieri poſſet, diſcederẽt. Id cum Gylippi milites animad-
uertiſſent, & Syracuſanos epulis ac potationibus ob partã uictoriam deditos, neq; monitis perſuaderi, D
neq; facile imperio cogi ad arma capienda poſſe cõſpicerent, ſeſe ad inſequendos hoſtes parabant: neq;
enim longiorẽ cunctationem, cum illi iam abire cœpiſſent, cauſa poſtulabat. Verum Hermocrates hu-
iuſmodi fraudem machinatus iam cœptã profectionem retardauit. Viros enim quoſdã ad Niciam ire
iuſſit, qui ſe ab illis miſſos dicerent, quibus cũ clãdeſtinos habere ſermones Nicias (ut antea diximus)
conſueuerat, atq; eorum nomine admonere ne proxima nocte diſcederent, Syracuſanos pluribus lo-
cis inſidias poſuiſſe, atq; aditus omnes militibus ſeptos teneri. Hoc nuncio facile deceptus Nicias, no-
ctem illam in caſtris ſubſtitit, ne iterum nocte pugnare cogeretur. At Syracuſani repente luce exorta,
anguſtos quoſque ac difficiles aditus cæſis arboribus deſuper congeſtis lapidibus obſtruxere, atq; om-
nes fluuiorũ alueos clauſerunt, ponteſq; illis ſuperpoſitos reſcidere: quæ uero per apertos campos fere-
bant itinera, armatis equitibus obſederunt, ita ut nullus omnino abſque pugna euadendi locus Athe-
nienſibus pateret. Quapropter cum per omnem diem illum ac noctem etiam inſequentem in eiſdem
locis permanſiſſent, poſtera luce non tanquam hoſtile ſolum relinquentes, ſed ueluti è ſedibus patriis
migrarent, flentes mœſtiq; caſtra mouerunt, quod iam rerum omnium penuria oppreſſi, nõ ultra in
locis illis permanere poſſent. Grauiorem uero diſceſſum faciebat ægrotorũ ſauciorumq; multitudo,
quam in caſtris relinquere cogebantur. Attamen hæc tolerabilia quoquo modo putabant, præ illorũ
quæ ſe paſſuros arbitrabantur grauitate. Cumq; multa paſſim in exercitu miſeranda conſpicerentur,
nullum triſtius tamen aut miſeratione maiore dignius ſpectaculum, ꝗ Nicias ipſe cernebatur, qui nõ-
dum ſatis ex aduerſa ualetudine recreatus, famem etiam tolerare cogebatur, cum minima quæq; ad
uictum neceſſaria iam deeſſent: attamen ea perferebat, quæ ne robuſtiſſimis quidem corporibus mili-
tes poterant tolerare, cum conſtaret omnibus, non ſua gratia, nec quia laboribus oblectaretur, iſta face-
re, ſed ne militibus mœrore ſuo triſtitiam augeret. Et cum in communi omnium luctu lachrymiſq;
interdũ & ipſe collachrymare cogeretur, facile apparebat non tam ſui cauſa moueri, quàm cladis igno-
miniæq; imminentis exercitui, quem ipſe gloria & opibus florentem reducere in patriam poſſe ſpera-
uerat. Nec eius tantum aſpectus miſericordiam concitabat, uerum & concionis ſuæ recordatio, quam
Athenis uehementiſſimam habuerat, cum populum à ſuſcipiendo bello dehortaretur: tãto enim in-
dignior præſenti calamitate putabatur, quanto magis contra ſententiam ſuam nauigare coactus fue-
rat. Quinetiam diis ipſis tacite quodãmodo ſuccenſebant, animaduertẽtes uirum pietate ac religione
inſignem, nihilo meliori conditione eſſe quàm eorum qui tunc in exercitu militarent, ſceleſtiſſimum

A queneꝙ,& flagitiis omnibus inquinatiſſimum. Ipſe uero frontis hilaritate & cõmuni ſalutatione, tum
dexteræ ad obuios quoſꝙ porrectione, calamitatis ſuæ ſortem diſſimulabat, & ſe quã optimo eſſe ani
mo ſignificabat, atꝙ ſæpe cum hoſtibus congreſſus, ſæpe etiam hoſtili manu uulneratus, octo dies uni
uerſi belli molem ſuſtinuit, quoad imperator alter Demoſthenes cum omnibus quas ſecum habebat
copiis ab hoſtibus circũuentus captusꝙ eſt. Nam cum ſe ita circũſeptum undique animaduertiſſet, ut
nulla euadẽdi poteſtas eſſet, nudatũ gladiũ in pectus adegit. Nec tamẽ eo uulnere mori potuit, quòd
repente ſuperuenientes hoſtes gladium è uulnere deduxerunt. Hæc poſtquam à Syracuſanis nunciata
ſunt Niciæ, atꝙ ipſe miſſis ad inſpiciendum equitibus, captam exercitus partem comperit, Gylippum
ſummis precibus rogabat, ut abeundi è Sicilia poteſtate Athenienſibus facta, obſides acciperet, quoad
Syracuſanis tantũdem pecuniæ ſolueretur, quantum in eius belli ſumptibus exhauſiſſent. Has condi
tiones cuncti nõ accipiendas cenſuere, & contumeliis affectos legatos, minis etiam ſuperadditis dimi
ſerunt. Non tamen his malis deiectus animo Nicias, quãuis omnia ad uictum neceſſaria deeſſent, pro
ximam noctem & ſequentis diei maximam partem ſupra omnium opinionem tolerauit. Inde ad flu
men, quod Aſſinarum uocant, traiiciendi cõſilio mouit caſtra, cumꝙ iam permulti flumen ingreſſi eſ
ſent, hoſtes ſuperuenere, & diſperſos ac palantes cum offendiſſent, magnam ſtragem ediderunt. Non
nulli etiã Athenienſium propter ſitis quam diu tolerauerant magnitudinem, quaſi furentes in flumi
ne ſeſe præcipitabant. Et miſerabilis erat ſanè rerum facies, cum alii in medio flumine iugularentur,
alii permiſtum aquæ commilitonum ſanguinem potarent. Tandem Nicias ad Gylippi genua procũ
bens, Miſerere, inquit, uictor, non mei quidem, qui per haſce calamitates & infortunia nomẽ & famã
peperiſſe mihi perennem uideor, ſed Athenienſium reliquorum, Marteḿꝙ cõmunem, & belli uariã
fortunam reminiſcere. Neꝙ enim te latet quàm clementer Athenienſes contra Lacedæmonios uicto
ria uſi ſunt. Talibus uerbis deprecante Nicia, cõmotus cum aſpectu tum oratione Gylippus, apprehen
ſa dextra, illum ſubleuauit, cæterisꝙ parci iuſſit. Sciebat enim per omne tẽpus ipſum Lacedæmonio
rum partibus fauiſſe. Præterea maximã ſibi gloriam fore putabat, ſi duos clariſſimos imperatores ca
ptiuos Lacedæmonẽ duceret, propterea quãuis ſerò, ut à cædibus abſtineretur imperauit. Iam enim
maior occiſorũ numerus erat, quàm eorũ qui ſuperſtites remanſerant, quanꝙ permultos milites ipſi
clàm è turba captiuos ſubripuiſſent: omnibus inde qui cædi ſupererant in unum coactis, ac ſpoliatis,
ingentes arbores quæ plurimæ in ripa fluminis aderant, captiuorum ſpoliis exornarunt. Poſt hæc Syra
cuſani coronati omnes, tum equis etiã ſuis coronis impoſitis, captos uero ex hoſtibus equos detõſis cri
nibus ducentes, in urbẽ uelut triũphantes rediere, ſuperato tandẽ certamine omniũ quæ inter ſe Græ
B ci certauerint ſplendidiſſimo, ſummoꝙ labore ac præclara ſuæ fortitudinis ſignificatione uictoriã con
ſecuti. Poſt hæc Eurycles Syracuſanorũ prætor totius populi necnon etiã ſociorũ aduocata concione,
rogationẽ huiuſmodi tulit: Primo, ut dies in quo Nicias ſuperatus eſſet, ſacer atꝙ ab omni opere im
munis haberet, utꝙ ſacra diis immortalibus quotannis eius uictoriæ gratia fierent, & celebritatẽ hãc à
fluuii nomine Aſſinarã nuncuparent. Eſt autẽ dies hic quartus ſupra uigeſimũ eius menſis quẽ illi Car
nium, Athenienſes Metagitnionẽ uocant, latine uero Maiũ arbitror appellari. Tulit præterea ut ca
ptiui omnes, qui Athenienſiũ ſerui aut ſocii extitiſſent, dimitterẽtur incolumes. Ipſi uero Atheniẽſes
& Siculorũ quicunꝙ in eorũ exercitu capti fuiſſent, per lapidicinas ad opus faciendũ diſtributi, ſum
ma diligentia obſeruarentur. Imperatores uero ultimo afficerẽtur ſupplicio. Huic rogationi cum ue
hementer populus aſſentiretur, aſſurgens Hermocrates, Nõ minoris, inquit, uirtutis eſſe arbitror Sy
racuſani, parta uictoria bene uti, quàm uincere. Verũ eius oratio ſtrepitu ac tumultu repreſſa eſt. Gy
lippus uero iampridẽ Syracuſanis odioſus, cum propter acerbã nimis in imperando ſeueritatem, tum
propter inſitũ Lacedæmoniis omnibus faſtũ, cum ſibi Athenienſium imperatores dari expoſceret, nõ
modo non auditus, ſed conuiciis etiã laceſſitus, & contumeliis grauibus affectus eſt. Huius gloriæ atꝙ
autoritati plurimũ obfuiſſe Timæus refert cupiditatis opinionẽ, & animi tenuitatem quandã de mi
nimis etiã atꝙ uiliſſimis rebus ſolicitã, quos morbos uelut hæreditarios à patre accepiſſe cõſtat. Cleã
dridem enim Gylippi patrẽ ferunt, acceptis aliquando à Syracuſanis muneribus aufugiſſe, eundemꝙ
cum mille talenta à Lyſandro miſſa Spartam deferret, triginta ſurripuiſſe tradũt, atque in intima do
mus parte defodiſſe, demumꝙ re per indices patefacta, ſumma cũ ignominia reſtituere coactum eſſe.
Verum hæc in iis quæ de Lyſandro ſcripta ſunt, latius enarrantur. Demoſthenẽ ac Niciam non fuiſſe
à Syracuſanis interfectos Timæus refert, quãuis illi ita fieri decreto etiã facto ſtatuiſſent, ut Philiſtus
& Thucydides ſcripſere. Sed cum Hermocrates nondum concione dimiſſa ad eos occidendos profici
ſceretur, occurriſſe quendã carceris cuſtodem ait, ac retuliſſe, propriis manibus illos ſibimet conſciſſe
mortem. Eorum ſanè corpora ante fores carceris proiecta diutius iacuere, ut cuiꝙ aſpiciendi poteſtas
fieret. Accepi autem in hodiernũ etiam diem clypeum Syracuſis in templo eius poſitũ, quem Niciæ
fuiſſe dicunt, auro purpuraꝙ mira arte intexta ornatiſſimum. Athenienſium qui per lapidicinas diſtri
buti fuerant, magna pars cũ morbo, tum uictus aſperitate interiere. Nihil enim præterꝙ hordei duas,

Demoſthenes cũ omnibus ſuis copiis à Syracuſiis captus.

Victoria bene uti, non minor uirtus, quàm uincere

& unam aquæ cotylas(id auté menſuræ genus eſt)in ſingulos dies accipiebant. Multí quoq; à cuſtodi C
bus clanculum ſubrepti,atq; ad colendos agros dimiſſi ſunt. Pleriſq; etiam abeũdi facultas tacite per-
miſſa,nonnulli quoq; pro ſeruis uenditi,quibus equi characterem in fronte inurebant, quod ſeruitu-
tis uolebant argumentum eſſe. Sed ingenuitatis & pudoris quam præ ſe ferebant ſignificatio, eorum
plurimis adiumento fuit,empti enim aut ſubito à dominis manumittebantur,aut in magno honore
habiti apud dominos permanebát. Aliquot etiam propter Euripidé poëtam ſaluté adepti ſunt,cuius
præ cæteris Græcorũ poëtis carmina Siculi admirabantur,& ſiqua à captiuis ullis audire poterát,libé
riſſime perdiſcebant. Multi igitur captiuorum Athenas reuerſi,Euripidem ſalutatum accedebát,ſuis
ſe carminibus ſaluatos eſſe dictitantes. Alii enim cum illa dominos docuiſſent,ſubito ab eiſdem mer-
cedis loco manumiſſioné acceperant:quidá uero poſt cõmiſſam pugnam uarias per ciuitates diſperſi,
uictũ carminibus eiuſmodi decantandis quæſiuerant. Athenas auté ferunt tantæ calamitatis nuncium
ſerò admodũ perueniſſe,ac primo propter autoris nunciantis uarietaté,minime adhibitá fidem fuiſſe.
Hoſpes enim forte in Piræum diuertens,cũ in tonſoria taberna conſediſſet,de iis quæ in Sicilia cõtige
rant,quaſi iampridem Athenienſibus nota eſſent,condolens referebat. Ea cum tonſor audiſſet,citato
curſu in urbem ueniens,rem omnem ad magiſtratus detulit. Inde per uniuerſum populũ ſermones
eiuſmodi manarunt,ita magno tumultu ac perturbatione exorta,ut in re tanta cõtingere neceſſe eſt.
Magiſtratus populo conuocato tonſoré in cõcionem introduxit,qui interrogatus unde hæc audita re-
ferret,cum certi nihil reſpondere uideretur,in carceré coniectus eſt,eo conſilio,ut grauioribus poſtmo
dum ſuppliciis afficeretur,quòd de tantis rebus incertos rumores in uulgus proferens,ſeditioné pro-
pemodum in ciuitate concitaſſet. Atq; ita ſanè longo ſpatio ſeruatus eſt,quoad certi nuncii ſuperuene
re,qui rem omnem quo geſta fuerat ordine expoſuerunt. Adeo Atheniéſibus incredibile uidebatur,
ea Niciam fuiſſe perpeſſum,quæ ipſe multo ante uentura prædixerat.

MARCI CRASSI VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE

MARCVS Craſſus patrem habuit cum honoribus plurimis,tum triũ-
pho cenſuraq; inſignem. Parua in domo tenuiq; cenſu unà cum duobus
fratribus parce admodum educatus eſt. Hi uiuis adhuc parentibus cum D
uxores duxiſſent,una tamen domo & menſa ſimul omnes utebátur,ut
uel maxime ea de cauſa uideatur in omni uictu modeſtiá & frugalitaté
Craſſum conſecutum. Poſtmodum altero è fratribus mortuo, Craſſus
illius uxori congreſſus,filios aliquot procreauit,nulli Romanorũ ea etiá
in re moderatũ ſe præbédo inferior. Nec multo poſt accuſatus eſt,quòd
cum Licinia ueſtali uirgine rem habuiſſet,quæ tamen facile iudicio libe-
rata eſt,quáuis grauiter Plotinus quidá accuſationem urgeret. Erat huic
mulieri ſuburbanũ egregie ornatũ,quod cum paruo pretio ad ſe trahe
re Craſſus optaret,humilius colere mulierem,eiq; quoad poterat gratificari cœpit. Quapropter facile
in eam quá dixi ſuſpicioné incidit. Sed cum res ut erat iudicibus innotuiſſet,& auaritiæ potius q̃ amo-
ris cauſa factũ animaduerterent,facile ſuis ſententiis Craſſum liberarunt, qui non antea cœptũ erga
Liciniá cultũ omiſit,quàm concupitæ rei potitus eſt. Apud Romanos omnes conſtat uirtutes quas plu
rimas Craſſus habebat,unius auaritiæ ſordibus obſcuratas fuiſſe. Hoc enim in ipſo præcipuum uitiũ,
cætera quæ in eo erát,longe ſuperauit. Cuius rei clariſſimũ teſtimonium præbet magnitudo diuitia-
rum quas breui admodũ tempore ſibi cõparauit. Nam cum trecenta ſolum talenta ex paterna hære-
ditate accepiſſet,prius tamen quàm aduerſus Parthos exercitũ duceret,ſeptem millium & centũ talé
torum ſummam coëgiſſe tradunt,cum etiá decimam facultatum ſuarũ partem Herculi conſecraſſet,
& publicum epulũ dediſſet populo,ac tres minas in ſingula ciuium capita contuliſſet. Harum diuitia-
Munificentia in populum. rum maximá partem(ſi uerũ proferre licet)ex ciuilibus bellis atq; incendiis cõparauit, calamitatibus
publicis ad priuatas utilitates abutés. Cum enim Sylla uictor urbe potitus interfectorũ à ſe ciuiũ bo-
Diuitias quõ compararit. na quaſi prædam,& iuſto bello ex hoſtibus captam uenderet,cuperetq; quáplures ex potétioribus ci-
uibus illarũ quaſi contagione inquinare,nihil unq̃ Craſſus uel largitionis uel emptionis nomine accipe
re recuſauit. Multas præterea ciuitatis partes incendio conſumptas,& deformes tantũ parietes,quaſi
domuũ cadauera derelicta cum uidiſſet,quotquot earum potuit paruo admodũ pretio mercatus eſt,
cum illarũ domini partim metu,partim egeſtate compulſi,nihil petenti negare auderent. Hoc itaque
pacto magná urbis parté ſui iuris fieri contigit. Seruos præterea circiter quingentos emit fabrilis artis
& architecturæ peritos,nec his tamé niſi ad propriæ domus extructioné uſus eſt,ſed ciuibus ædificare
uolentibus,

A uolentibus, eorum operas mercede locabat, ac ſimul areæ ſpatium cuique pro arbitrio ſuo ad ædificandum uendebat. Cumq; ſignati argenti maximam copiam, & agros mirifice cultos, & in eis cultorum ingentem numerum poſſideret, minimi tamen hæc omnia facienda uidebantur, præ maxima ſeruorum turba quos uariis artibus inſtructos habebat, lectores, ſcribas, pictores, argentarios, procuratores, menſarios, quos ipſemet ſumma diligentia curare, & diſcentibus aſſiſtere, pleroſque docere cõſueuit. Aiebat enim præcipuam domini curam erga ſeruos eſſe oportere, cum ſint rei familiaris tanquã animata inſtrumenta. Atque hoc recte Craſſus & iudicare & dicere uidebatur. Aliis enim in rebus adminiſtrandis familiarium ac domeſticorum opera uti decet, ipſos uero ſeruos ac domeſticos curare, proprium domini munus & officium putandum eſt. Oeconomicæ enim diſciplinæ pars quæ circa inanimata uerſatur, pecuniæ tantum parandæ ſtudium continet: quæ uero circa homines gubernandos intendit, politicam quandam ſcientiam ſapere uidetur. Illud uero non recte ab eodem dici cõſueuerat, Neminem omnino diuitem aut dici aut exiſtimari debere, qui facultatibus propriis exercitum alere non poſſit. Bellicorum enim ſumptuum nullus eſt modus, nulla menſura bellum nutritur, ut inquit Archidamus. Itaque diuitiarum quæ ad illud alendum ſufficere ualeant, infinitam eſſe magnitudinẽ oportet. Laudabilior itaque illa Craſſi ſententia uidetur, qui cum agri quatuordecim iugera ſingulis amicorum donaſſet, permultos tamen his minime contentos & plura quærentes animaduertiſſet, illorum cupiditatem caſtigans, Nemo, inquit, Romanorum ſit, qui parum ſe poſſiddere arbitretur, cum tantum habeat ſoli, quod ad uictum præbendum abunde ſufficiat. Erat Craſſus in amicos liberalis, adeo ut omnibus ſemper eius domus pateret, pecunias inſuper ſine ullo ſœnore mutuo traderet, quas tamen ab eiſdem cum repetendi tempus aderat, adeo acerbe exigere conſueuit, ut magis plerunque gratis eas accepiſſe noceret, quàm ſi ab aliis ad uſuram & fœnus eas accepiſſent. Ad cœnas atque conuiuia populares homines ut plurimum ex media plebe uocare conſueuit, cum eſſet in omni uictu (ut antea diximus) frugalis & modeſtus. Fuit autem rhetoricæ facultatis perſtudioſus, ac uehementer circa illam elaborauit. Cumq; ad dicendum non ſatis idoneus natura uideretur, ſtudio tamen ac diligentia tantum profecit, ut eos etiam qui natura aptiſſimi ad eam diſciplinam habebantur, facile ſuperaret. Nullam enim cauſam adeo tenuem, aut tam contemnendam fuiſſe tradunt, ad quã peragendam impræmeditatus accederet. Cumq; Pompeius perſæpe, ac Cæſar, Cicero etiam nonnullas à ſe cauſas quaſi parum ſe dignas reiicerent, ipſe earum patrocinium ſuſcipiebat. Quamobrem à populo maximam gratiam conſequi meruit, quòd in cauſis accuratus & diligens, præterea facilis ad opem in-

Craſſi liberalitas.

Rhetoricę artis ſtudium.

B digentibus ferendam haberetur. Su'mmaq; in appellandis ciuibus ac ſalutandis humanitas gratiſſimũ illum populo faciebat. Nemini enim tam ſordido tamq; humili Romanorum occurrebat, cui ſalutatus ipſe ſalutem non redderet, ac proprio nomine compellaret. Fertur etiam hiſtoriarum fuiſſe peri-

Humanitas.

C tiſſimus, atque in philoſophiæ ſtudio plurimum temporis & operæ poſuiſſe, cum maxime Ariſtotelis diſciplinam ſectaretur, in qua præceptorem habuit Alexandrum uirum temporibus illis celeberrimum, quiq; humanitatis & contemnendæ gloriæ præclariſſima exempla de ſe præbuit, in ea quam cum Craſſo habuit conſuetudine. Nec enim iudicari facile poteſt, utro tempore pauperior uixerit, an cum primo ad Craſſum acceſſit, an cum poſtea in eius amicitia ac familiaritate permanſit. De quo hoc unum dixiſſe ſatis erit, quòd cum nunquam à Craſſo diſcederet, ſolusq; ex amicis aliquando cum illo peregre profectus eſſet, in itinere pileum popoſcit, eumq; ſtatim ex itinere reuerſus Craſſo reſtituit. O ſummam atque admirabilem uiri continentiam, qua paupertatem ſummã ipſe in egeſtate cõſtitutus, rem haudquaquam uulgarem aut contemnendam eſſe putauit. Sed de his aliâs. Cum Cinna & Marius rerum potiti, non ad patriæ utilitatem, ſed ad inimicorum ultionem & optimatum perniciem uictoria uti uelle uiderentur, & iam plurimos ex nobilitate occidiſſent, inter quos Craſſi pater ac frater fuere, uix Craſſus ipſe quamuis adhuc adoleſcens mortem effugit. Nam cum ſe undique cuſtodibus ſeptum diligentius tyrannorum iuſſu ad mortem obſeruari ſentiret, tribus tantum comitibus & decem ſeruis aſſumptis, ſumma celeritate in Hiſpaniam conceſſit, ubi iampridem ſub patre imperatore militans permultos ſibi amicos comparauerat: quos cum uehementer Marii timore perculſos offendiſſet, eiusq; abſentis imperium non ſecus atque inſtantis perhorrentes, nulli eorum ſeſe credere aut aperire auſus eſt, ſed in Vibii Paciaci cuiuſdam agrum, qui mari finitimus erat, ſecedens, in ſpeluncã quæ maxima in eo erat, delituit. Inde cum iam quæ ſecum tulerat alimenta deficerent, unum è ſeruis ad Vibium mittit, qui illum, quonam pacto erga ſe res habebat certiorem faceret. Eo nuncio accepto uehementer lætatus Vibius, diligentius locum in quo delituerat, & ſociorum numerum percontatus, ipſe quidem ne rem patefaceret, ad eum uiſendum non acceſſit, ſed ſeruum eius agricultorem iuxta locum in quo Craſſus latebat adducens, ſingulis diebus paratã cœnam eò deferre præcepit, eaq; ſupra ſaxum (quod ibi aderat) poſita, cum ſilentio diſcedere iubet, nec quis accepturus eſſet, aut qua de cauſa id fieret ulterius exquirere: & mortem delicti pœnam futurã minatus eſt, ſiquid ultra quàm

præceptum fuerat attentaſſet, recte uero mandata exequenti libertatis præmium pollicitus eſt. Erat C
ſpelunca non procul à mari conſtituta, quam rupes ingentes ac locis pluribus rimoſæ claudebant, te-
nue lumen ac leuem auram ſuſcipientes. Intus uero latitudo maxima pandebatur, plúraq; inter ſe
peruia & quaſi induſtria fabricata habitacula. At nequid omnino deeſſet quod uſui neceſſarium fore
uideretur, perennes aquarum fontes ex præruptis ſaxis decurrentes interfluebant, atq; inde per ſciſ-
ſuram petræ qua maxime lumini parebar ingreſſus, in mare deferebantur. Aër uero intus tenuis &
purus, denſitate petræ humidum omne & defluens in fontem exprimente. Hoc itaque in loco cum
Craſſus habitaret, quotidie quæ ad uictum neceſſaria eſſent deferebantur à uiro, quinam eſſent qui
cibos acciperent, penitus ignaro. Nec enim eos qui in ſpelunca erant conſpicere poterat, cum tamé ipſe
ab eiſdem optime cerneretur, qui aduentus eius tempus & horá diligenter obſeruabant. Atq; omnia
non modo ad uſum, ſed ad uoluptatem quoque ſufficientia abunde ſuppeditabantur. Cumq; in om-
nibus quoad poſſet Craſſo gratificari Vibius niteretur, cumq; in adoleſcentiæ medio conſtitutum ani
maduerteret, ut uoluptatum etiam quas ætas illa deſiderat copiam præſtaret (nam neceſſitatem ul-
tra nihil miniſtrare, coacti magis quàm liberi officii uidetur) ancillas duas egregia forma & ætatis flo-
re præſtantes ad eam ſpelúcæ partem quæ ad mare conuerſa eſt, ducit, & per abrupta ſaxa aſcenſum
demonſtrans, maximis præmiis propoſitis ſpeluncam audacter ingredi iubet. Eas igitur per abruta ſa-
xorum uenientes amici qui cum Craſſo erant conſpicati, primo ne proditus ac pateſactus eſſet locus
timuere. Deinde quidnam quæréres, aut cuius rei cauſa ueniſſent percontati, cum illæ, ut à Vibio in-
ſtructæ fuerant, dominum illic latentem ſe quærere reſpondiſſent, intelligens Craſſus Vibii erga ſe
colendum amorem ac diligentiam, læto animo puellas ſuſcepit, ac deinceps reliquum omne tempus,
quo in ſpelunca uerſatus eſt Craſſus, ſecum permanſere, ſæpius ad Vibium ſiquid uſus poſceret man-
data deferentes. Ex eis unam iam ætate confectam ſe uidiſſe Feneſtella teſtatur, ſæpiusq; hæc omnia
ut acta fuerant, ordine ab eadem narrata audiſſe. Octo igitur menſes eo modo Craſſus in ſpelúca deli
teſcens, permanſit. Poſtea cum de Cinnæ morte nuncium accepiſſent, ſpelunca digrediens, magno ad
eum facto concurſu ſumma alacritate exceptus eſt. Inde duorum millium & quingentorum homi-
num exercitu coacto, plurimas Hiſpaniæ ciuitates perluſtrauit, & earum unam Malacam nomine mi
litibus diripiendá conceſſit, ut quidam hiſtorici tradidere, quamuis ipſe talia negare, grauiterq; aduer-
ſus eos qui id diſſererent, iraſci cõſueuerit. Poſt hæc nauibus collectis in Libyam traiecit, & ad Metellú
Pium, uirum per id temporis inſignem ſe cõtulit, qui cum exercitu ualidiſſimo Libyam tenebat. Nec
diutius ibidem commoratus, ſeditione cum Metello facta ad Syllam profectus honorifice admodum
exceptus eſt. Cumq; in Italiam redire Sylla ſtatuiſſet, omnes qui ſecum erant adoleſcentes negocio ali
quo implicare cupiens, alia aliis peragenda mandauit, Craſſum uero in Marſos ad parandam expedi-
tionem proficiſci iuſſit. Cumq; ab eo Craſſus in itinere cuſtodes peteret (erat enim ei nõ procul ab ho D
ſtibus iter faciendum) ſubiratus aliquantulum Sylla, ego tibi, inquit, cuſtodes eſſe iubeo patré & fra-
trem tuum, amicos inſuper & affines, quos iniuſte à communibus hoſtibus interfectos ad præſens ul-
ciſci cõtendimus. His uocibus uehemẽter accenſus & irritatus Craſſus, à Sylla digreſſus eſt, & per me-
dios fermè hoſtes ad quæ tendebat loca profectus, ualidiſſimum coẽgit exercitum, cuius egregia opera
Sylla poſtmodum maximis in periculis uſus eſt. Atq; ex his rebus quas circa Syllam uterq; geſſit, lau-
dis & gloriæ adipiſcendæ cauſa æmulationem inter Craſſum & Pompeium exortá ferunt. Erat enim
Põpeius minor natu q̃ Craſſus, patre inſuper ortus infami, quiq; extremo odio ciuibus ſuis peroſus
fuerat. Nihil tamen his aduerſantibus indies maior & clarior habebâtur, & ei Sylla honores plurimos
q̃uis admodum iuueni exhibebat, quos æqualium ſuorum nemini fermè uel paucis omnino impende
re conſueuerat. Nam & uenienti Pompeio aſſurgere, & caput aperire, & imperatoré appellare digna-
batur. Quæ res Craſſum uehementer angebat, atq; eius indies augebat indignationem, quamuis me-
rito præferendus Pompeius iudicio omnium uideretur: primo quòd in rebus gerendis nõ ſatis exper
tus Craſſus habebatur, tum quòd magnam ſuis factis gratiam innata ei uitia adimebant, auaritiæ ſoli
cer morbus, & in minimis etiam rebus ſupra quàm ſatis eſſet habita ratio utilitatis ſuæ. Cum enim †
τουρδετίων Tudertum Vmbriæ ciuitatem cepiſſet, multa clanculum ſurripuiſſe compertus eſt, ex quo magnam
Syllæ indignationem in ſe contraxit. In ea uero pugna quam maximam & eandem extremam Sylla
circa Romam pugnauit, cum ea parte cui Sylla præerat, loco mota acies pelleretur, Craſſus alterius
cornu præfectus egregie aduerſarios ſuperauit, fugientesq; ad noctem uſque inſecutus eſt: inde in ca-
ſtra reuerſus uictoriæ nũcium ad Syllam miſit, qui rem omnem quo geſta fuerat ordine enarraret, ac
militibus ſuis ab eodem cœnam expoſceret. In proſcriptione quoque ciuium Romanorum & bono-
rum publicatione, magnam infamiam ſubiit, res multas ac præclaras exiguo admodum pretio merca
tus, & munera ab omnibus acrior exigens, ſiqui ulla de cauſa eius opera indigerent. In Bruttis uero
diuitis cuiuſdam bona proſcripſiſſe fertur propter quæſtum, ignaro ac minime id iubente Sylla, qui

cum

A cum re iam peracta negocium reſciuiſſet, grauiter indignatus, nullum ad negocium publicum deinceps Craſſum adhibere conſtituit. Erat autem ingenium quòd adulando facile omnes mortales perſuadere poſſet, & idem adulatoribus maxime obnoxium. Fertur & hoc illi natura inſitum fuiſſe, quòd cum eſſet ipſe omnium auariſſimus, grauiter tamen maledictis auaros inſectari, & odiſſe ſui ſimiles homines conſueuit. Vehementer autem eius animum cruciabant ingentes honores ad Pompeium delati, & aſſidua ſine interuallo magiſtratuum gerendorum conceſſa poteſtas, & antequam in ſenatu legeretur permiſſa triumphandi licentia, Magniq; à ciuibus ultro cognomen delatum. Itaque cum aliquando ex Romanis quiſpiam dixiſſet, iam adest Pompeius Magnus, Et quantus nam? inquit arridens cum indignatione Craſſus. Cum ſe igitur militari gloria inferiorem animaduerteret, ciuilibus ſtudiis quammaximam poſſet autoritatem & potentiam comparare nitebatur. Itaque potentibus omnibus præſtò aderat, officiis, patrocinis, pecuniarum etiam mutuis dationibus quoſlibet ex populo adiuuans, ut ſibi uires & gloriam quæreret, quibus Pompeii conatibus poſſet obſiſtere. Magnam enim Pompeius à militibus, quibus præfuerat imperator, beneuolentiam conſecutus erat, & abſentis nomen indies maius habebatur, ob inſignem rei militaris peritiam. Præſens uero nonnunquam à Craſſo in honorum petitionibus ſuperatus eſt, propter ſummam quam ſua præſentia concitabat inuidiam, cum ex forma & habitu corporis faſtus quandam ſignificationem præ ſe ferret, nec facile multitudini congrederetur, operam uero ſuam ac patrocinium difficilius cuiquam præſtaret, quaſi uires ad res maiores obeundas ſortitus, quàm ut ſupplices aut damnatos in iudicio defenderet, Craſſus autem in his ſtudiis aſſidue uerſabatur, & frequens in concione ac foro aderat, atque omnibus facilem & peraffabilem ſe præſtabat, adeo ut in medio rerum gerendarum curſu, popularitate humanitateq; illius difficultatem ſuperaret. Corporis autem dignitas ac ſermonis elegantia, tum frontis hilaritas quædam facile ad ſe amandum homines alliciens, par in utroq; fuiſſe traditur. Ambitio quoque & honorum cupiditas eadem æmulationis cuiuſdam, non tamen odii aut maleuolentiæ cauſas præbuit. Dolebat enim frequenter Craſſus, Cæſarem ſibi Pompeiumq; in honoribus præferri. Nec eam ſanè inter ſe animorum alienationem diſſimulare penitus poterant. Itaque Cæſar in Aſia à prædonibus captus, & in uinculis & cuſtodia detentus, magna uoce ut pleriſq; audiretur, clamauit, Quantas inquiens Craſſe prædonibus habebis gratias, cum de captiuitate mea certior factus fueris? Non multo tamen poſt amicitia coniuncti ſunt, & inuicem in gratiam rediere. Cumq; in Hiſpaniam Cæſari profecturo pecuniæ quas exercitibus daret defeciſſent, fœneratoribus tantum pecuniæ Cæſaris nomine credere recuſantibus, atque ea de cauſa profectionem differre Cæſar cogeretur, Craſſus octingentorum ac triginta talentorum ſponſor fœneratoribus interceſſit. Cumq; uniuerſa ciuitas in partes diuiſa eſſet, quarum una Cæſaris, altera Pompeii, tertia Craſſi appellabatur: nam Cato magis iuſtitiæ & bonitatis opinione, quàm potentia ualebat: cum omnes qui optimi ac ſapientes habebantur, Pompeii partes ſequerentur, turbulenti uero & qui maximam in ciuitate licentiam habere cupiebant, Cæſaris conatibus fauerent, Craſſus inter utroſque medium ſeſe gerebat. At modo huius, modo illius partibus inhærens, ſæpe in Reipub. adminiſtratione mentem ſententiamq; mutauit, cum nulli in amicitia ſatis firmum, nec rurſus aſperum nimis inimicum ſe præſtaret, ſed facile admodum ac leui momento, ut magis in rem ſuam conferre arbitrabatur, amorem ſimul & odium permutabat. Itaque eorundem hominum patronum & accuſatorem, & legum eandem ſuaſorem & diſſuaſorem breui temporis interiecto ſpatio fuiſſe compertum eſt. Timore autem magis quàm gratia ad populum poſſe exiſtimabatur, quapropter ſolicitudines maximas incutiebat iis, qui ſub ſua poteſtate tenebantur, quoties magiſtratum aliquem gereret. Vnde & Sicinius multa in quoſcunque probra iacere conſuetus, aliquando rogatus cur ſoli Craſſo in conuiciis parceret: Fœnum enim, inquit, in cornu gerit. Mos autem Romanis fuit, ut cornupetarum boum cornua fœno circumligarent, quo obuiam procedentes ſibi ab illis cauendum eſſe monerentur. *Plutarchus in proble.* Interea gladiatorum ſeditio per id temporis excitata eſt, & eorum per omnem Italiam diſcurſus prædabundus inſecutus, quem pleriq; Spartacum bellum appellarunt, atque illum huiuſmodi habuiſſe principium ferunt. *Bellum Spartacum.* Lentulus quidam cognomine Bartiatus magnam gladiatorum familiam Capuæ nutriebat, quorum maxima pars ex Galatia & Thracia erant oriundi, non ob aliquod perpetratum ab ipſis ſcelus, ſed tantum propter emptoris impietatem neceſſario gladiatoriam exercere coacti. Ex eis ducenti fugiendi conſilium cum iniiſſent, antequam fugæ cõſtitutus dies adueniſſet, proditi ac patefacti fuere. Duo tamen & octoginta, cum reliqui timore impliciti cunctarentur effugere, atque è coquinaria taberna ueribus ac bipennibus abreptis, cum cætera arma deeſſent, è ciuitate digreſſi ſunt; forteq; in curſus gladiatorum armis onuſtos, quæ ad aliam ciuitatem deferebantur, incidere. Illa igitur auidiſſime rapientes ſeipſos armarunt, cumq; munitum locum quendam occupaſſent, tres inter ſe duces conſtituere, quorum primus Spartacus uocabatur, uir ex Thracia oriundus, ac non minus prudentia quàm

corporis robore & uiribus præſtans,facilitate inſuper ac manſuetudine , cum uirtutibus omnibus C
ſupra fortunæ & conditionis ſortem ornatus, ut græcus potius quàm barbarus uideri poſſet :
Fertur cum primum Romam uenalis delatus eſt, draconem ſub dormientis eius capite in ſpiram
complicatum apparuiſſe : quem Thracia indem mulier conſpicata , cum uaticinandi peritiſſima ha
beretur, & Dionyſii ſacris eſſet initiata, ſignum hoc eſſe dixit magnæ cuiuſdam & formidabilis po
tentiæ futuræ , quæ exitum habitura eſſet fortunatum . Eam ſemper ad ſe mulierem & conui-
uiorum deinceps & itinerum comitem Spartacus habuit . Concurſu igitur primum ab iis qui Ca-
puæ fuerant ad Spartacum facto,ac ſubinde paulatim confluente multitudine , cum eis armorum
copia ex oppidis quæ ceperant ſuppeditaretur, gladiatoriis armis tanquam barbaris & inutilibus
abiectis , ſeſe militaribus armis inſtruxere . Aduerſus eos cum tribus millibus armatorum Clo-
dius miſſus imperator in monte quodam aſperrimo deprehenſos obſedit . Erat mons undique ua
ſtis atque abruptis rupibus ſeptus , in quem una tantum ex parte peruius aditus, atque is ſatis an-
guſtus patebat. Eum locum Clodius egregie cuſtodibus operibusq; muniuit, reliqua ut dictum eſt,
abſciſſæ rupes ac præcipites claudebant,quæ cum dumis aſperrimis,tum agreſtibus maxime uitibus
ueſtitæ,digreſſum penitus negare uidebantur . Verum qui obſeſſi erant , cum iam acrius neceſſita-
te rerum omnium premerentur , cum cæſos uitium palmites mutuis nexibus colligaſſent, ſeſe per
abruptas rupes expeditos dimiſere , uno tantum derelicto , qui digreſſis cæteris arma paulatim cum
deiecisſet , ipſe quoque ad ſuos deſcendit incolumis . Inde Romanos nihil tale ſuſpicantes circum-
uecti à tergo inuaſerunt,ac repentino timore perculſos facile in fugam uertère , caſtra quoque nul
lo fermè labore ceperunt . Huius uictoriæ fama uulgata , multi ad Spartacum undique ex agris
confluxere paſtores , bubulci, uiri audaces ac celeres,è quibus aliquot Spartacus armis inſtructos in
milites elegit,quoſdam uero inermes & expeditos ad præcurſandum eſſe uoluit . Romani interea
P. Varenum ſecundum aduerſus Spartacum imperatorem fecere,cuius legatum Furium cum duo
bus millibus armatorum proficiſcentem aggreſſi hoſtes in fugam uerterunt . Inde Coſſinium alte
rum legatum maioribus copiis contra ſe miſſum obſeruans Spartacus, quòd ſe apud Salinas plerun-
que lauare conſueuerat , non multum abfuit quin uiuum atque inermem caperet : cumq; exercitum
deducens incolumis uix periculum euadere potuiſſet, hoſtes impedimentis omnibus ſunt potiti. In-
de Spartacus fugientem exercitum proſecutus, magnam ſtragem intulit . Ipſe etiam Coſſinius in ea
pugna occiſus eſt. Poſtremo imperatorem ipſum Varenum leuioribus antea prælis nonnullis ſupe- D
ratum, una tandem ingenti pugna uicit atq; fugauit, & lictores omnes , atque equum quo imperator
ipſe uehebatur, cepit. Tantis igitur proſpero euentu rebus geſtis, magnum iam atq; terribile apud om
nes Spartaci nomen habebatur . Ipſe uero ſecundis rebus modum adhibere uolens, cum eſſet ſuarum
uirium conſcius, non eouſq; cunctandum arbitrabatur, quoad omnem in ſe Romanorum potentiam
concitaret. Itaq; ad Alpes exercitum admouere conſtituerit, eo conſilio, ut ſuperatis Alpibus exercitū
dimitteret, atq; alii in Galatiam, alii in Thraciā ad ſuas quiq; domos remearent. Verum milites mul-
titudini iam & uiribus ſuis fidentes, eius uerbis obtemperare noluerunt, ſed mediam peruadentes Ita
liā, incendiis & populationibus cuncta uaſtarunt. Quod poſtquam Romæ auditum eſt, indignatione
maxima patres atq; omnem populum attendit, non tantum rei turpitudine atq; indignitate commo
tos, ſed imminens etiam Reipub. periculum formidantes . Itaq; tanquam ad maximum ac difficilli-
mum bellum conſules ambos proficiſci decreuere , quorum Gellius copias Germanicas, quæ propter
contemptum & iniurias à Spartaco ſeceſſerant, ſubito aggreſſus in uniuerſum cōtriuit. Lentulus uero
alter cōſul circunducta exercitus parte medios hoſtes clauſiſſe putabat, uerū illi à tergo cōſulem ador-
ti, cōmiſſa pugna legatos ſuperarunt, & caſtra cum omnibus ſimul impedimētis cepere . Inde ad Alpes
(ut antea ſtatuerant) proficiſci cōtendunt, quibus uenientibus Caſſius qui circa Padum oram Galliæ,
cum decem millibus prætor obtinebat, obuiā profectus eſt, ac pugna cōmiſſa, pluribus è Romanis in-
terfectis, Caſſius ipſe uix euaſit incolumis. Hæc Romam ut geſta fuerant per nuncios delata , magna
aduerſus conſules iracundia ſenatum incendere, atq; illis bello abſtinere iuſſis, Craſſum imperatorem
contra Spartacum delegit, cuius gratia & amicitia nobiles quidam adoleſcentes commoti , cum eo ad
exercitum ire comites ſtatuerunt. Profectus igitur Roma Craſſus, in agro Piceno ſubſtitit, uenientem
Spartacum ibidem excepturus. Interea Momium legatum cum duabus legionibus hoſtem à tergo cir
cumuenire iubet, & eius ueſtigia quammaxime poſſet ſequentem à pugna ſeſe penitus abſtinere præ
cepit. At ille cum primum ad hoſtes peruenit, magna ſuarum uirium opinione inflatus, pugnā conſe-
ruit, in qua multis Romanis cæſis, reliqui abiectis armis fugientes euaſere: qui cum ad Craſſum perue
niſſent, grauiter admodum ſummaq; ignominia excepti ſunt, ac Momius præſertim, qui pugnādi au
tor extiterat. Militibus tamen Craſſus iterum arma concedens, ſponſores ab eis ſeruandorū armorū
poſtulauit, & ex eis quingentos qui primi fugā in acie ceperāt, quiq; aliis timēdi fuerāt autores, in quin
quaginta

Oroſius lib. 5.cap.24.

A quaginta decurias partitus eſt, inde ex earum qualibet unum ſorte delegit, quem in totius exercitus
oculis ultimo affecit ſupplicio, peruetuſtum ſanè Romanorum puniendi morem in conſuetudinem
reuocans, qui non minorem damno ignominiam continet, plurimumq́; aſpicientibus horrorem incu-
tit. Eo modo confirmatis militum animis ad hoſtes exercitum ducit. Spartacus uero ſub eius aduen-
tu per Lucaniam paulatim retrocedens, ad mare ſe contulit. Forte per id temporis piratæ Cilices in
ſiculo freto uerſabantur, quorum opibus & auxilio Spartacus fidens, duo millia è ſuis in Siciliam tranſ
mittere cogitauit, qui uix dum ſopitum illic ſeruile bellum excitarent, quod ſanè non multis egere ſti
mulis uidebatur. Pacta igitur mercede, Cilices quicquid uellet ſe facturos ſpoponderunt. Inde merce
dis parte & muneribus inſuper acceptis, abrupta quam dederant fide abierunt. Spartacus igitur ea ſpe
deſtitutus, rurſus à mari digrediens in Rheginorum Cherſoneſo exercitum ſtatuit. Igitur adueniens
Craſſus, & loci naturam diligenter contemplatus, Iſthmum muro claudere, & illos à cõtinenti diſiun
gere ſtatuit, ut ſimul hoſtibus egrediendi facultatem, & militibus ſuis ocium adimeret. Erat opus ma
gnum ſanè atque difficile: attamen gloriæ cupiditate incenſus Craſſus, rem tantam aggredi non dubi-
tauit, ac breui temporis ſpatio ex tranſuerſo Iſthmi, utrinq; ad mare pertingentem triginta ſtadiorũ
foſſam, quindecim pedum latitudine, atq; altitudine totidem duxit, ſuperq́; eam murum cõſtituit, ro
bore atq; altitudine mirandum. Ea primo Spartacus contemnere, ac nullius omnino momenti duce
re ſimulabat. Inde uero deficientibus cõmeatibus cum iam nihil in Cherſoneſo ſupereſſet quod ad ui
ctum ſuppeditaret, noctem obſeruans nebulis obſcuram, & uehementer uentorum flatibus turbulen
tam, non magnam foſſæ partem abſciſſis arborum ramis ac ſuperiniecto aggere compleuit, atq; eo pa
cto iam tertio Romanos exercitus fruſtratus euaſit. Quod poſtquam Craſſus animaduertit, citato iti-
nere abeuntis ueſtigia proſecutus eſt, ueritus maxime ne Romam petendi uoluntas illum & animus
ſubiret, cum præcipue ad id agendum impelli uideretur, quòd ſibi magis indies ſingulos uires augebã-
tur, cum plurimi ex Craſſi militibus propter ortam ſeditionem ad eum confugiſſent, multi etiam ex
finitimis agris ad illum confluerent. Interea Spartacus iuxta Leucanidis paludem conſederat, quam
uariatis temporum uicibus modo dulcem atq; potabilem, modo ſalſum atq; amarum præbere ſapo-
rem ferunt. Apud hanc igitur Craſſus hoſtes aſſecutus, eos à palude ſubmouit, atque eorum uagas di
ſcurſiones & cædes aduentu ſuo compreſſit. Cumq́; arduum omnino atque difficile uideretur Sparta
cum ſuperare, quòd ille fugiendo magis quàm pugnando bellum gereret, & modo nuſquam conſpe-
ctus, ſubito inſperatus adeſſet, Romam literas ad ſenatum miſit, opus eſſe dicens Lucullum ex Thra
cia, & ex Hiſpania Pompeium accerſiri. Ipſe interim quoad poterat ante eorum aduentum bellum cõ
ficere nitebatur: nec etiam ignorabat his aduenientibus perfecti belli gloriam ad ſe non peruenturam.
B Cum igitur omnino ſibi pugnãdum eſſe ſtatuiſſet, militibus quibus C. Caſſius & Cannitius præerãt,
& ſeorſum à reliquo exercitu caſtra habebant, præcipit, ut cum ſex millibus armatorum locum quen
dam inſidiis aptiſſimum occuparent, ibiq́; quamocultiſſime poſſent deliteſcerent. Illi uero diligenter
admodum mandata ſeruantes, cum galeas frondibus operuiſſent, ne illarum fulgore deprehendi poſ
ſent, ad conſtitutum locum deuenere: nec eos omnino quiſquã præter duas mulieres conſpexit, quæ
cum rem ad hoſtes detuliſſent, in extremum diſcrimen illos adduxiſſent, ni ꝓpere Craſſus cum exer
citu ſuperueniens aſperrimam pugnam iniiſſet. In qua duodecim millibus ac trecentis hoſtibus cæſis,
duos tantum à tergo uulneratos fuiſſe compertum eſt, reliqui conuerſis in Romanos frontibus, & in
acie ſtantes cecidere. Spartacum uero poſt eam pugnã ad Petilinos montes fugiẽtem, Quintus Craſ-
ſi legatus, & Scroſa quæſtor perſecuti ſunt. In eos Spartacus magna ui cõuerſus, omnes in fugam uer
tit, & grauiter ſaucius quæſtor uix è manibus hoſtium à circunſtantibus ereptus eſt. Hæc res egregie
ac proſpero euẽtu à Spartaco geſta, euerſionis ſuæ cauſam præbuit. Fugitiuorum enim ſeruorum ma-
nus, quæ maxima ſub eo militabat, nimium iã de ſuis uiribus ſperare auſa, ulterius iam fugiendo bel
lum gerere, & imperatoris dictis parẽre ĩdignabatur. Cumq́; in tuta iam loca euaſiſſent, præfectos ut
ſe retro per Lucaniam contra Romanos ducerent cogere, ut quamprimum ſoli Craſſo congrediendi
copia fieret. Iam enim adeſſe Pompeium nunciabatur, multiq́; eorum qui Romæ comitiis aderant,
eius belli uictoriam Pompeio deberi dictabant, quòd ſtatim ſuo aduentu bellum confecturus putare-
tur. Coactus his de cauſis pugnare Craſſus, cum locandis caſtris foſſam & aggerem ſtatueret, irruentes
magno impetu ſerui, intentos operi milites inuaſere, ac primo leuis pugna cœpta eſt, inde ſuperueniẽ
tibus utrinque militibus, augeri prælium cœpit. Tãdem urgenre neceſſitate Spartacus copias omnes
in aciem deduxit. Cumq́; ſibi ex aſtantibus quidam equum adduceret, gladium educẽs, uictor, inquit,
plurimos & optimos ex hoſtibus equos habiturus ſum, uicto autem ne huius quidem mihi opus erit.
His dictis, equum gladio tranſuerberatum interemit: inde in Craſſum per conſertiſſimos hoſtes
ruens, multis perfoſſus uulneribus, Craſſum contingere minime potuit. At uero centuriones duos
qui iuxta illum aſtabant interfecit. Tandẽ omnibus qui ſecum aderant in fugã uerſis, cum ſolus dere-
lictus fuiſſet, ingenti circa eũ globo Romanorũ facto, multis undiq; irruẽtibus telis laceratus eſt. Itaq;

cum Craſſus bellum tam graue confeciſſet,corporis etiam proprii ſubiiſſet periculum,non tamen Pō C
peii gloriam potuit obſcurare,nam qui Craſſi opibus aduerſabantur , res quoad poterant geſtas uer-
bis minuere tentarunt,& Romam ad ſenatū ſcripſere,non niſi fugitiuos aliquot aperta pugna à Craſ
ſo fuiſſe ſuperatos.Pompeius igitur de Hiſpania atque Sertorio ſplendidiſſimum triumphum duxit,
Craſſo autem permiſſum,ut ouans urbem intraret.Nam iuſtum triumphum ne ipſe quidem ſibi de-
cerni poſtulabat,quòd perindignum eſſe uidebatur de ſuperatis ſeruis triumphare. Quid uero trium
phus ab ouatione diſtet,& unde utriuſq; dictum ſit nomen,in ea quam de Marcello ſcripſimus uita,
diſputatum eſt.Poſt hæc autem cum ad conſulatum Pompeius Romam accerſeretur , Craſſus uero
collegam ſe illi fieri uehementer cuperet,nec omnino propter eam quam ad populum habebat gra-
tiam diffideret,attamen quo facilius quod optabat aſſequeretur,ſuppliciter ad hanc rem peragendā
à Pompeio auxilium implorauit,qui etſi Craſſo non mediocriter infenſus eſſet,ſtudium tamen ſuum
& operam egregie impendit,atq; in concione palàm retulit,non tam ſe de adipiſcendo conſulatu ſoli-
citum eſſe,quàm ut Craſſum in eo magiſtratu collegam habere liceat. Ambo igitur conſules facti non
diu in eam quam ſimularant beneuolentia permanſere , ſed in omnibus rebus inuicem diſſidentes
fermè deſertam eſſe Remp. paſſi ſunt,eaq; de cauſa nihil ab eis in cōſulatu memoria dignum geſtum
eſt,præterquam quòd Craſſus Herculi ſacra faciens,populo Romano epulum publice dedit,& in tres
menſes ſingulis uictum diſtribuit. Cum iam ad finem perueniſſent conſulatus,& comitiorum haben
dorum cauſa in campo Martio conſediſſent,Onanus Aurelius uir quidem ex equeſtri ordine oriun-
dus,uita autem omnino rudis atq; agreſtis habitus,maxima celeritate in forum accurrēs clamauit,Io
uem ſibi in ſomnis uiſum monuiſſe,ut hoc palàm ad populum ferret,ne ante conſules magiſtratu ſe
abdicare paterentur,quàm ſimul in gratiam amicitiamq; rediſſent. Hæc ille ſumma uoce cum è pul-
pito uociferatus eſſet,ac populus in gratiā redire cōſules iuberet,Pompeius nec uoce nec loco muta-
tus eſt. At uero Craſſus aſſurgens,& collegæ ultro dextra porrecta,nihil humile,inquit,arbitror , aut
parum me dignum facturum Quirites,ſi prior ad amicitiam gratiamq; cum Pompeio conciliandam
ſurrexero,quem uos adhuc impuberem Magnum cognominaſtis , cuiq; nondum in ſenatorum ordi-
nem aſcito,triumphum decreuiſtis. Atq; hæc à Craſſo in conſulatu geſta ſunt,quæ quidem digna me
moratu uiſa fuerint. Cenſuram uero ab omni officio immunem atq; ocioſam geſſit. Neq; enim ſenatū
luſtrauit,nec equitum notauit,quenquam,aut eorum omnino rationem habuit,non etiam ciuium ca
pita cenſuit. Et in eo magiſtratu collegam habuit Luctatium Catulum,uirum Romanorum omnium
manſuetiſſimum . Itaque cum Craſſus initio magiſtratus acerbiſſimum ſe futurum declaraſſet , &
Aegyptum tributariam Romanis facere tentaſſet. ſumma audacia Catulus obſtitit , quapropter orta
inter eos ſeditione,ſponte ſua non multo poſt ambo ſeſe magiſtratu abdicarunt. Coniurationis eius, D
quæ Catilina autore cœpta,omnem penè funditus euertit Rempublicam,conſcium atq; participem
fuiſſe Craſſum non parua ſuſpicio fuit. Nam ex coniuratis quidam magna uoce Craſſum compellans
auditus eſt,attamen eius uerbis nemo fidem adhibuit. Et M. Cicero coniurationis index aperte ſatis
in oratione quadam,in Craſſum & Cæſarem cōiurationis illius non minima ex parte cauſam refert,
eam tamen orationē nunquā,niſi poſt utriuſq; mortem edere auſus eſt. In illa uero quā de ſuo cōſula
tu habuit,Craſſum ad ſe noctu ueniſſe refert,epiſtolam à Catilina miſſam tenētem,qua illum quaſi
conſcium ad firmandam cōiurationem hortabatur. Atq; hac de cauſa ſemper in poſterum Ciceronis
inimicus Craſſus eſt habitus. Quòd uero palàm illum non inſectaretur,filius impedimento fuit , qui
cum ſtudiorum ac diſciplinæ amantiſſimus eſſet,uehementer Ciceronem diligebat,eiuſq; congreſſu
ac familiaritate plurimum utebatur,adeo ut cum exilio damnatus eſſet Cicero , Publius Craſſi filius
unà cum eo ueſtem mutauerit,atq; alios adoleſcentes complures idem facere cōpulerit. Tādem uero
patrem etiam Ciceroni cōciliauit. Cum Cæſar è prouincia reuerſus conſulatum petere ſtatuiſset, ani-
maduertiſsetq; Craſsum & Pompeium inuicē conſulatus gratia certaturos,ipſe ne alteri fauens alteri-
us in ſe offenſam cōtraheret,ſumma cōtentione illos inter ſe cōcordes facere laborauit,admonens ni-
hil aliud inter ſe diſsentiētes efficere,q̃ ut Ciceronis,& Catuli,atq; etiam Catonis uires ac potentiā au
geant,quorum opes nullum pondus habituræ ſint,ſi ipſi inter ſe concordi animo atq; ſententia, ami-
corum atq; affinium adhibitis auxiliis,Rempublicam gubernare uoluerint. His illi ueriſſimis rationi
bus cōmoti rurſus in gratiā & concordiam rediere. Itaq; horum trium ueluti quadam cōſpiratione fa
cta,inuicta quædam & inexpugnabilis conſtituta eſt potentiæ magnitudo,quæ ſenatus & populi Ro-
mani uires comminuit atq; perfregit. Nec tam illorum uires Cæſar confirmare tētauit,quàm eorum
opibus ſeſe tutiſſimum ac maximū cōſtituit.ſtatim enim utriuſq; conſenſu creatus conſul , magnum
in populo nomen & gloriam conſecutus eſt. Nam cum egregie conſulatum gereret , imperator fa-
ctus & prouinciam Galliam ſortitus , quaſi in arce ciuitatis ab eiſdem impoſitus eſt . Ipſi uero ſe
pro arbitrio facturos nullo aduerſante opinabantur,ſi Cæſaris quammaxime potentia augeretur . Et
Pompeium quidem imenſa ambitio ad hæc incitabat:ad Craſſi uero ueterē auaritiæ morbū,triūpho-
rum ac

Cæſaris, Pompeii, & Craſſi amicitia.

A rum ac trophæorum ſumma cupiditas acceſſerat, quam præclariſſima, Cæſaris geſta omnium fama &
conſenſu celebrata excitauerant, quibus ſeſe inferiorem eſſe, cum cæteris in rebus ſuperior haberet,
haud æquo animo ferre Craſſus poterat, nec ante cupiditati huic finem impoſuit, quàm ſe ad turpiſ-
ſimam mortem ſumma ignominia ac detrimento populi Romani præcipitauit. Nã cum Cæſar è Gal
lia Luciam ueniſſet, multi ad eum uiſendum Roma profecti ſunt, iter quos etiam Pompeius & Craſ-
ſus uenere, multaq; inter ſe remotis arbitris collocuti, maiora iam animis concipientes, ut omnem in
ſe Romani imperii potentiam transferrent agitare cœperunt, quod ita ſe demum conſequi poſſe arbi
trabantur, ſi Cæſar quidem ut cœperat cum imperio in armis permaneret, Craſſus uero atque Pom-
peius quicquid ſupereſſet, exercitum, & reliquas prouincias inter ſe partirentur. Ad quod una tantum
patère uia uidebatur, ſecundi ſcilicet conſulatus Pompeio Craſſoq; petitio, cui maxime Cæſarem fa-
uere poſſe animaduertebant. Hac igitur ingredi cum ſtatuiſſent, Romani Cæſar ad amicos hac de re
literas ſcripſit, & ex militibus quamplures ut comitiis intereſſent eodem miſit. Multi enim ex iis qui
ſub Craſſo militabant, eadem de cauſa Romam uenere. Quapropter magna apud omnes ciues eſt
exorta ſuſpicio, & iam creberrimus in populo rumor uerſabatur, quem illi inter ſe diuturnum con-
greſſum feciſſent, nihil Reip. bonum aut ſalutare futurum cõtinere. Cum in ſenatu Marcellus ac Do
mitius Pompeium rogaſſent, in proximis ne comitiis conſulatum petiturus eſſet, ille dubium reſpon
ſum dedit, forte, inquiens, petam, forte non petam. Rurſus uero idem interrogatus, à bonis, inquit, ci
uibus petã, à malis uero minime. Cumq; hæc ſuperbe nimis & ambigue reſpõſa uiderent, multasq;
audientium animis ſuſpiciones inferrent, Craſſus eadem rogatus, ſiquidem, inquit, Reipublicæ profu
turum eſſe iudicauero, petam, ſin minus, à petitione deſiſtam. Hoc eius reſponſo nonnulli excitati, pe
tere eum & ipſi ſtatuerunt, inter quos præcipue Domitius extitit. Nam cum alii Pompeii Craſſiq; mi-
nis & occultis denunciationibus territi ab incepto deſtitiſſent, Domitius Catonis hortationibus cõfir-
matus in ſententia perſtitit, cum illum Cato ſuis uiribus non diffidere, ſed audacter pro communi li-
bertate contendere iuberet. Neq; enim conſulatum, ſed tyrannidem Põpeium Craſſumq; petituros
deſcendere, nec uero magiſtratus aut honores, ſed prouinciarum atque exercituum diripiendorum fa
cultatem affectare. Hæc atq; huiuſmodi Cato palàm ad populum uociferãs, inuitum penè Domitium
candidatum in comitia deducebat, quem primo aduentu multi comitiis aſſurgẽtes circunſtetere. Nec
parua ſanè admiratio pleroſq; tenebat, quænam cauſa ad ſecundã conſulatus petitionẽ duos illos prin
cipes ciuitatis impelleret. Deinde cur ambo, tum etiam cur penè ſoli peterẽt, cum in ciuitate cõplures
B eſſent, digni qui cum Craſſo aut Põpeio magiſtratum gererent. Hos rumores cum Põpeii fautores ac-
cepiſſent, candidatorum neminem palàm prohibere ſunt auſi, ſed occultis artibus inuadentes illos ab
incepto deſiſtere compulerunt. Domitium uero noctu cum amicis in campum deſcendentem aggreſ-
ſi, ſeruum qui lumen præferebat trucidarunt, multiſq; ex circunſtãtibus uulneratis, inter quos etiam
Cato fuit, reliquos intra domum retruſere, & cuſtodibus ne egredi poſſent circa fores appoſitis comi
tia habuere, quibus Pompeius & Craſſus conſules renunciati ſunt. Qui deinde initio magiſtratus ar-
mati rurſus in domum uenientes, nonnullis eorum qui ſuis uoluntatibus aduerſabantur interfectis,
& Catone extra concionem eiecto, Cæſari imperium in luſtrum alterum prorogauere. Sibi uero Sy-
riam & Hiſpaniam prouincias decreuerunt, quas forte demum inter ſe partiti ſunt, & Syria quidem
Craſſo, Pompeio uero Hiſpania obtigit. Fuit autem omnibus iuſſa Pompeii ſortitio, neq; enim illum
procul ab urbe abeſſe multitudini placebat, & ipſe magno uxoris amore incenſus domi plibenter uer
ſabatur. Craſſus uero ſua forte uehementer exultans, nihil ſibi per id temporis fortunatius accidere
potuiſſe arbitrabatur, tanquam in alieno ſolo magis quàm domi, & in externis potius rebus quàm in
domeſticis inuenturus quietem. Multa igitur inania ac puerilia præter autoritatis & ætatis dignitatẽ
iactans, cum minime ad ea uitia natura propenſus eſſet, non Syriam aut Parthos felicitatis ſuæ termi
nos ſtatuebat, ſed quaſi puerilem ludum fuiſſe dictitans Luculli aduerſus Tigranem, & Pompeii con
tra Mithridatem bella peracta, ad Bactra uſque & Indos ultimos extremi fines oceani ingentem ani-
mi ſpem prolatauerat. Itaq; cum tãta flagraret Craſſus eundi cupiditate, multi profectioni eius aduer-
ſabantur, quòd nihil ea lege quæ de conſulatu eorum lata erat, de peregrinis bellis gerendis cautum
eſſet. Magna præterea ſuſpicio pleroſq; tenebat, cum tantopere ad hoc bellum Craſſus properaret, tũ
quod etiam è Gallia Cæſar ad Craſſum ſcribens pluribus uerbis animi fortitudinẽ laudabat, ac ſum-
mo ſtudio ad peragendum opus hortabat. Hæc igitur (ut ante dixi) populo ſuſpectam Craſſi profe-
ctionem faciebant. Itaq; cum iam egreſſurus eſſet, †Acteius tribunus plebis profectionem impedire ατήϊος.
aggreſſus eſt, multoſq; ſecum è populo fautores ducebat, qui grauiter indignabãtur, quòd Craſſus im
perandi cupiditate ad eos populos oppugnandos proficiſceretur, qui amicitia & ſocietate cum populo
Romano coniuncti eſſent. Horum igitur uim Craſſus pertimeſcens, Põpeium ut ſecum progredere
tur, orabat. Magna enim erat Põpeii apud multitudinem autoritas. Itaq; cum plurimi Craſſo aduer-
ſari, & uoces edere grandiores inciperent, placido uultu atq; hilari fronte reſpiciens ad eos Pompeius,

tumultum omnem ſedauit, ita ut facile abeuntibus iter præſtarent. Acteius tamen obuiam ueniens, C
uoce primum retinere Craſſum, atque obteſtari nitebatur. Inde ubi ſe nihil eo modo proficere ani-
maduertit, uiatorem ad Craſſum comprehendendum miſit. Id cum alii tribuni prohibuiſſent, Acte-
ius in urbem citato gradu accurrens, in uia per quam Craſſus iter facturus erat, ſuccenſam cratem con
ſtituit. Cumq; ad eum locum Craſſus perueniſſet, aſſiſtens Acteius, & ſacra quædam ac libationes fa-
ciens, diras admodum atque horrendas execrationes obnunciauit, deos quoſdam inauditos antea &
Diræ quid ſint. horrendos nomine appellans. Has imprecationes Romani diras appellant; & iam quaſi uetuſtate ob-
ſoletas hanc uim obtinere aiunt, ut qui illis obnoxius fiat, grauiſſimas pœnas dare cogatur, & maximo
infortunio affici neceſſe ſit. Quamobrem non temere in quenquam, nec leuibus de cauſis illarum uti
obnunciatione conſueuerunt, multiq; propterea Acteium grauiter incuſabant, quòd ob eam quam
priuatam cum Craſſo ſimultatem gerebat, tanta mala Reipublicæ eſſet imprecatus, eamq; tam dira
atq; inexpiabili religione aſtrinxiſſet. Attamen Craſſus Roma profectus, Brunduſium uenit: cumq;
nōdum ſatis ab hybernis tempeſtatibus mare pacatum eſſet, cunctari tamen, aut diutius moram tra
here noluit, ſed milites quamprimum nauibus impoſitos traicere properauit, & nonnullis nauibus
amiſſis, reliquum ſupplemētis firmatum exercitum per Galatiam ducebat. Cumq; Deiotarum regem
extrema iam ſenectute confectum, nouam tamen urbem ædificantem comperiſſet, talibus uerbis in
eum iocatus eſt, O rex, inquiens, quidnam hoc eſt negocii, quod tibi duodecima iam diei hora cum
adſit, nouam urbem ædificare incipis? Ad hæc ſubridens Deiotarus, Tu uero, inquit, imperator cum
ſis, haudquaquam ſatis, ut uidetur, matutinus, tamē in Parthos cum exercitu properas. Sexageſimum
autem per id temporis annum ætatis ſuæ Craſſus agebat, ſed longe uetuſtiorem præ ſe ferebat æta-
tem. Cum itinere confecto, in hoſtiles terras perueniſſet, eam rerum conditionem offendit, quæ ma-
xime eius animum ad ſpem ſummam incendere atq; inuitare poſſet. Primum enim ponte ſuper Eu-
phratem conſtituto, facile uniuerſum traiecit exercitum, & multas Meſopotamiæ ciuitates ultro ſeſe
dedentes in fidem recepit. Vnam uero quæ Zenodotium à Græcis dicta eſt, cui tyrannus Apollonius
dominabatur, per uim captam opibus exuit, & captiuos omnes uēdidit. Cumq; ob id à militibus im
peratorem ſe appellandum fore putaſſet, eumq; ſpes fruſtrata eſſet, incredibile eſt quātum animum
demiſerit, quamq; ad maiora etiā capeſſenda languidior factus ſit. Inde ſeptem peditum millibus &
equitibus mille in præſidium ciuitatibus quæ ad ſe deſciuerāt, impoſitis, ipſe in Syriā ad hybernādum
cōceſſit, filium ibidē moraturus, qui è Gallia à Cæſare ueniens mille equites lectos, & alias quaſdā co-
pias deducebat. Atque id primum inter Craſſi errata connumeratur, cum plurima in ea expeditione D
deliquerit. Nam cum maturato opus eſſet, & Babyloni, aut Seleuciæ primis Parthorum ciuitatibus
exercitum admouere, atq; hoſtes imparatos inuadere, dum inani ocio tempus conterit, colligendi ani-
mum, ac ſeſe parandi ſpatium hoſtibus dedit. Omne autem quod in Syria temporis uerſatus eſt, co-
gendis pecuniis magis quàm militari diſciplina exercitum coercendo conſumpſit. Neque enim recen-
ſendis armis, aut militum corporibus aliquo ſtudio exercendis intendebat, ſed acerbius à ciuitatibus
exigens uectigalia, & omnium etiam minimorum rationem ſubducens, quanto poterat ſtudio pecu-
nias coaceruabat: theſaurum uero qui in Hierapoli poſitus latebat, ad ſtateram libramq; numerabat.
Cumq; finitimis populis atque principibus, militum, quos ad ſe mitti uellet, numerum imperaſſet, ac
cepta pecunia, militiam illis remittebat. Itaque ſegniter omnia ac ſumma negligentia miniſtranti, pro
digia etiam non ſatis fauſtum euentum portendere. Quorum prima eademq; clariſſima ſeu Venus
ſeu Iuno ab incolis dea nuncupata, quæ naſcentibus rebus principia cōferre putatē, haud obſcuris am-
bagibus dignoſcenda monſtrauit. Nam cum peractis ſacris eius templum Craſſus egrederetur, filius
ante fores templi offenſo grauiter pede proſtratus concidit, quem ſtatim pater eodem caſu lapſus ſe-
cutus eſt. Cum iam ex hybernis copias educeret, legati ab Arſace breuia quædam in hanc ferè ſenten-
tiā mandata portantes ſuperuenere: Siquidem à ſenatu populoq; Romano miſſus contra nos exercitū
ducis, ingens profecto bellum & ſummo odio atq; oīno infenſis animis gerendum cenſemus. Quòd
ſi aduerſante atq; inuita patria (ut audiuimus) priuatæ tantum cupiditatis ac lucri cauſa Parthis intu
liſti bellum, & iam regionis noſtræ particulam occupaſti, non ſanè tuas uires aut exercitum magnifaci
mus. Itaq; moderatius tecum acturum, & ſenectutis tuæ rationē habiturū Arſacē nunciamus, & Ro-
manis condonaturum uiros quos in Meſopotamia incluſos magis quàm aliena cuſtodientes habeat.
Hæc ſibi ab Arſace nunciarent atque ſciſcitarentur, mandata fuiſſe. Ad ea indignatus & iactabundus
Craſſus, in Seleucia ſe reſponſum his mandatis daturum dixit. Tunc Agiſis legatorum unus qui cæte
ros ætate & autoritate anteibat, ſublata manu mediā palmā oſtentans, Prius in hac palma ſetæ naſcen
tur, inquit, quàm tibi Seleuciam cōſpiciendi ſit poteſtas. His dictis legati diſceſſere, & Hyrodē regem
adeuntes, uirum per ea tempora bellicæ uirtutis gloria inſignem, ad bellum capeſſendum compulere.
Interea milites nonnulli ex urbibus, quæ in Meſopotamia Romanorum præſidiis tenebantur, ad ex-
ploranda hoſtium cōſilia dilapſi, haud aſpernanda quædā ad Craſſum detulere. Hoſtiū enim multitu

dinem

A dinem innumeram parari nunciabāt, quorum extremum robur ac fortitudinem in urbium expugna/
tione experti eſſent, & quemadmodum fieri ſolet, omnia in deteriorem partem amplificātes: dicebāt
enim Parthos inſtantes non effugi, fugientes comprehendi non poſſe: tela autem oculorum aciem an/
teuertentia, priuſquam unde emiſſa ſint cōſpiciantur, obuia omnia penetrare: equites uero cataphrat/
tos, alios omnia proſternere, alios omnem impetum ſuſtinere. Hæc in exercitu paſſim audita uehemē/
ter animos Romanorum turbarunt, atque omni ſpe & audacia deſtitutos reddidere. Nihil enim an/
tea Parthos ab Armenis aut Cappadocibus differre putabant, quos quanquam depopulatos, ſubige/
re tamen Lucullus deſperauerat. Cumq; præcipuam belli difficultatem itineris longitudinem & ho/
ſtis perpetuo fugitantis perſecutionem putaſſent, ſubitum & inexpectatum periculum tanto iam ma
ius uidebatur, ita ut multi Romanorum, ac præcipue Caſſius quæſtor, Craſſum ab incepto deſiſtere
ſuaderent. Multa etiam uates in ſacris dira portendi nunciabant. Quibus omnibus neglectis, Craſſus
his ſolis aures præbebat, qui aduerſus hoſtes quamprope ducendum exercitum eſſe ſuadebant, ma/
ximeq; in hac eum ſententia rex Armeniorum Artauaſdes confirmauit, qui ſex millia lectorum equi
tum ducens ad Craſſum in caſtra uenit, eos circa ſe cuſtodiæ tantum cauſa ſemper tenere dictitans.
Decem millia inſuper cataphrattorum equitum ducturum ſe pollicebatur, ac peditum electorum tri
ginta millia, quos aſſidue domi nutriebat. Is Craſſo perſuadere nitebatur, ut per Armeniam ducens
in Parthos traiiceret, facile enim ſe commeatuum copiam præſtiturum. Iter præterea tutiſſimum fo/
re per aſſidua undique altiſſimorum montium iuga, ut quæ equitibus, quibus Parthi præcipue uale/
bant, inuia eſſent & inacceſſa. Hac Craſſus benigne auxiliorum pollicitatione ſuſcepta, ac regis erga ſe
beneuolentia collaudata, per Meſopotamiam traducere exercitum conſtituiſſe reſpondit, quod illic
magnam & optimam copiarum ſuarum partem dimiſiſſet. His igitur auditis, rex domum diſceſſit.
Craſſus uero ex hybernis exercitum mouit. Cumq; ad fluuium quēdam perueniſſet, ac milites facto
ponte traiicerent, miræ magnitudinis exorta tonitrua, & in aduerſa militū ora micantia fulgura, quaſi
tranſitu prohibere milites uidebantur. Ventorum inſuper magno impetu ruens procella, pontem
quem ad traiiciendum militem artibus iunxerat, diſiecit, & pluribus in locis perfregit. Caſtris etiam
ponendis deſtinatus locus duobus fulminibus percuſſus eſt: equus præterea imperatorius egregie pha
leris præ cæteris ornatus, quaſi percitus furore quodam, ſumma ui contranitente auriga in fluuium
deſiliit, ac ſubito fluctibus obrutus, & aſtantium oculis ſubreptus, nuſquam apparuit. Traditur etiam
primam aquilam quæ in exercitu ferebatur, ſua ſponte cogente nemine eſſe cōuerſam. Mox poſt tra
iectum, cum neceſſaria militibus diſtribuerentur, contigit forte omnium primo lentes ac ſalem dari,
B quæ inter funeſta habere, & mortuis offerre Romani ſolent. Cumq; Craſſus apud exercitum concio/
nem haberet, uox quædam excidens ei totius exercitus animos uehementer turbauit. Iubebat enim,
ut quem in fluuio pontē fabricauerant, ſubito reſcinderent, nequis eorū penitus regredi poſſet: cumq;
debuiſſet uerbum, quod exciderat, & quo militem perterritum offenſumq; intellexit, reuocare & de
clarare, per faſtum neglexit. Præterea cum Craſſus, ut moris erat, ſacrificio inſtituto luſtraret exerci/
tum, porrecta ab aruſpice uiſcera è manibus cecidere: quod cum grauiter omnes qui aſtabant pturbaſ/
ſet, arridens Craſſus, talia nobis, inquit, incōmoda ſenectus affert, attamē arma nunquam è manibus
ceciderunt. His peractis Craſſus ſecundum flumē ducebat exercitum. Erant autem peditum legiones
ſeptem, & equitum quatuor millia, ac totidem uelites. Interea exploratorum qui præmiſſi fuerant ali
quot ad exercitum redeuntes, nunciāt regionem ſe ubiq; hominibus uacuā comperiſſe, plurima uero
quaſi fugientium equorum offendiſſe ueſtigia. Hoc nuncio magnopere lætatus Craſſus, paſſim apud
milites Parthorū ignauiā & imbecillitatem criminabatur, quaſi manus conſerere, aut ſecum cōgredi
trepidantium. At uero exercitus principes qui Craſſo aderant, longe cōtraria ſentire, ac iugiter admo
nere, ut in ciuitate aliqua earum quas ſuis præſidiis firmatas habebat, exercitum ex itinere fatigatū re/
ficeret, quoad certi aliquid exploratū de hoſtibus haberet: ſin minus id cōſiliu placeret, ſaltem iuxta flu
minis ripam iter faciens ad urbem Seleuciam duceret, ſic enim facile commeatus copiam fore: tutius
quoq; iuxta flumen iter facturum, cum nullæ ex parte fluminis eſſent inſidiæ metuendæ. Cum Craſ
ſus huiuſmodi ſententias agitaret, & quid ſibi potiſſimum agendum eſſet, conſuleret: Arimanes quidā
Arabum princeps ad eum uenit, uir quidem ad fallendum aptiſſimus, & omnium quæ contra Craſ/
ſum fortuna parauerat ultimum ac ſupremum exitium futurus. Hunc multi eorum qui ſub Pōpeio
militauerant, amicum illius fuiſſe recordabantur, & quaſi Romanorum amatorem præcipuum cole/
bant. Is tunc à Parthorum regibus ad Craſſum miſſus fuerat, ut eum procul à flumine dimoueret, &
in uaſtas ſolitudines & patentes campos deduceret. Omnia enim Parthi facere ac perpeti malebant,
quàm cominus collato pede cum Romanis pugnare. Arimanes igitur ad Craſſum ueniens (ut erat
in dicendo promptus, atq; ad perſuadendum aptiſſimus) Pōpeium uehemēter laudare, ac patrem, &
benefactorem appellare cœpit. Tum Craſſi uires ac potentiā extollere, cunctationem uero ac moram
in apparando exercitu accuſare, quaſi armis utendum arbitraret, ac non potius manuū & pedū uelo/

citate contra eos uiros qui cum omnibus rebus ſuis, ac liberis etiam & coniugibus in Scythas aut Hyr- C
canos fugere præ timore iampridem cogitauerint. Summa igitur uelocitate properandum, ut priuſq;
omnes uires in unum Parthi coegiſſent, manus conſereret. Surenam enim & Sillacē cum magnis equi
tum copiis ad reliquum exercitum proficiſci, quos facile ſi uelit itercipere poſſet, cum alteri Parthorũ
exercitui eorum aduentus ignotus ſit. Hæc autem omnia falſò nunciabat. Hyrodes enim ac Surenas
ſtatim ab initio copias inter ſe ita partiti fuerant, ut Hyrodes Artauaſdi Armeniorum regi bellum in
ferret, Surenas uero contra Romanos proficiſceretur. Id nõ ea de cauſa (ut quidam ferunt) Hyrodes
inſtituerat, quòd Romanos contẽneret, Craſſo præſertim imperatore, qui tunc facile inter Romanos
princeps eminebat, ſed periculi magnitudinem reformidans cum Artauaſde bellum gerere maluit:
Surenam uero Romanas uires experiri. Erat Surenas non humili ſanè aut obſcuro loco inter Parthos
oriundus, ſed qui diuitiis, genere atq; gloria ſecundus à rege numerabať, corporis autem robore ac for
titudine ætatis ſuæ Parthorum omnium potẽtiſſimus, forma uero ac magnitudine corporis ſupra cæ
teros omnes admirabilis, magnaq; in caſtris pompa & apparatu utebatur: ſiquidem mille cameli impe
Pellices ducentę in caſtris Surenæ. dimentis, quæ ſuo duntaxat uſui ſeruiebant, onuſti, quacunq; iter faceret ſequebantur. Ducebat etiã
pellices circiter ducentas. Mille præterea cataphrattos equites, ac totidem leuiter armatos, cuſtodien-
di corporis gratia, circa ſe continue detinebat, peditum uero ac ſeruorum ingẽtem numerum. Iam ab
initio autem illud à maioribus uelut hæreditarium acceperat, ut ei qui Parthorũ rex eſſet declaratus,
regium diadema primus ipſe imponeret. Hic pulſum domo Hyrodem in regnum reſtituit, eiecto re-
ge qui per fraudem Parthorum regnum occupauerat: primusq; in pugna quæ apud Seleuciam geſta
fuit, ciuitatis murum cõſcendit, atq; urbem ipſam captã Hyrodi tradidit. Annum tum agens nõdum
tricesimum, cõſilio nõ minus & calliditate q̃ robore ualebat, quibus rebus Craſſum, cui antea quidem
propter audaciam faſtumq;, tum uero ob metum ac calamitates imponere perquã facile erat, ſupera-
uit plurimum. Interea ſuis artibus Arimanes à flumine procul diſtractum Craſſi exercitum in paten
tes campos ac uaſtas deduxerat ſolitudines, uia quidem leni primo ac perfacili, ſed quæ indies aſperi-
or atq; intolerabilior fieret. Iam enim in arenas profundiſſimas ueniebant, & campos aquis, herbis, ar
boribusq; carentes, quorum nullus uſquam terminus conſpiciebatur, ut non ſolum itineris labore ac
ſiti conficerentur, uerum intuitu ipſo miſerabili deficerent, cum nullus uſquam tumulus, nullus flu-
uius, non denique uireſcens aliquod germen aut herba appareret, ſed uaſtæ tantum ſolitudines æſtu
intolerabili eos exciperẽt. Tunc igitur Arabis dolos ac fraudes agnoſcere qui cum Craſſo erant cœpe- D
re. Legati etiam ſub id tempus ab Artauaſde Armeniorum rege ſuperuenerunt, nunciantes Artauaſ
dem ingenti bello ab Hyrode oppreſſum auxilia mittere nequiuiſſe: uerum pro ueteris amicitiæ ac
beneuolentiæ iure monere atque hortari Craſſum, ut relicto quo cœperat itinere, per Armeniam pro
ficiſceretur, atq; coniunctis ſecum copiis contra Hyrodem bellum gereret: quòd ſi id facere nollet, cã-
peſtria ſaltem in proficiſcendo loca uitaret, & quam proxime uicinis mõtibus iter faceret. Ad ea Craſ-
ſus ira atq; indignatione furens nihil aliud reſpondit, q̃ ſibi tunc ocium non dari ut Armeniis digna re
ſponſa præberet, uerum non multo poſt in Armeniam ſe uenturum, ut debitas proditionis pœnas à
rege repoſceret. Hoc tam ſuperbe tamq; inhumaniter reſponſum omnes qui cum Craſſo aderant, per
indigne tulerunt, & uerbis quoad poterant ipſius iram lenire conabãtur: ſeorſum autem grauiter Ari
manem accuſabant, Quis te, dicentes, malus dæmon ſceleſtiſſime nobis propoſuit? qui quaſi uenefi-
ciis quibuſdam atq; incantationibus imperatoris mentem peruertiſti, ut per uaſtas ac deſertas ſolitu-
dines iter faceret, non quaſi Romanus ac diſciplinæ militaris peritus imperator, ſed tanquam latronũ
ac fugitiuorum ductor. Hæc in ſe uulgo iactari cum barbarus audiſſet, ut erat igenio & calliditate prõ
ptiſſimus, uarie pro cuiuſq; moribus talia iactantibus reſpondebat, & aliis quidem auxilium leuamẽq;
polliceri, alios uerbis lenioribus conſolari, nonnullos etiam grauius accuſare, quoſdam uero iocis ac ſa
libus aggredi: An uos, inquiens, per Campaniam facturos iter putabatis, ubi & fontium & riuorum
ingens copia uos exciperet, balneis quoq; multifariam emanãtibus, & uariorum fructuum copia abun
daretis? non uos in Aſſyriorum atq; Arabum fines perueniſſe meminiſtis? His atque huiuſmodi uer-
bis diutius exercitum atque imperatorem fruſtratus, antequam dolus palàm cunctis innoteſceret, fu-
gam arripuit, non occulte quidem à Craſſo digrediens, ſed ad hoſtes ſe profecturum dictitans; ut eos
artibus quibuſdam ac dolis peruertens, facilius in eius manus ac poteſtatem deduceret. Fertur eo die
Craſſum non purpureum (ut Romanorum imperatorum mos erat) ſed nigrum paludamentum in
dutum ad milites proceſſiſſe, idq; admonitum ab amicis ſubito permutaſſe. Signa uero cum ſignife-
ri uelut affixa uix ui eruere poſſent, Craſſus id cõtemnens profectionem feſtinabat, legionem ut equi-
tatum ſequeretur, cogens. Interea ex iis qui exploratum præmiſſi fuerant, citatiſſimo curſu pauci qui
dam redeuntes nunciant, cæteros qui ſecum ierant, ab hoſtibus interfectos fuiſſe, ſe uero illorum uix
potuiſſe manus effugere, eosq; magno impetu ad pugnandum paratos irruere, & numero & robore
formidandos. Hoc nuncium uehementer animos militum perturbauit. Craſſus uero ſtupore ingẽti
ac repentino

A ac repentino tumultu uix mentis compos, huc atque illuc furibundus excurrens, uix ſatis imperatoriū munus exequebatur. Primo igitur milites in ordine ſtatuens, ut horum uoluntati morem gereret, quamlatiſſime poterat aciem extendit, & campi quamplurimum complecti nixus eſt, ne facile ab hoſtibus circumueniri poſſet: equites præterea in cornibus utrinque collocauit. Inde mutato conſilio copiisq; contractis, agmine quadrato utrinq; exercitum inſtruxit, & uniuerſam aciem in ordines duodecim partitus eſt, atq; turmam equitum cuique ordini tribuit, ne qua pars equeſtris eſſet expers auxilii. Cornu autē unum Caſſio dedit, alteri uero iuniorem Craſſum filium ſuum præfecit, ipſe mediam tutandam accepit. Sic igitur inſtructi Romani procedentes ad fluuium qui Baliſſus dicitur peruenere, cuius occurſus exercitui pergratus extitit ingenti æſtu atq; ſiti laboranti, quam diu propter aquæ inopiam perpeſſus fuerat. Plurimi igitur duces qui cum Craſſo erant, ibidem caſtra ponere ac pernoctare ſuadebant, quoad de uiribus & numero hoſtium certi aliquid explorarent, utq; in diem poſterum pugna differretur hortabantur. At Craſſus filio & iis qui ſecum erant equitibus, ab ordinibus non diſcedere, atque in acie ſtantes cibum capere iuſſit. Interim non penitus diſſolutis ordinibus, nec ſatis ad pugnam rurſus dum inſtructis, ſedato gradu ductabat exercitum, quoad hoſtes improuiſo ante oculos apparuere, neque numero primum neque aſpectu formidabiles. Hos de induſtria Surenas ante acies incompoſitos præmiſerat, & ueſtibus aut pellibus ſuperiniectis armorum fulgorem iuſſerat occultare. Vt primum igitur Romanis appropinquantes pugnandi ſignum ab imperatore acceperunt, horrēdo clamore uniuerſos campos compleuere. Neque enim cornibus aut tubis ſeſe ad pugnam animare Parthi conſueuerunt, ſed annulis cauis corio ſuperinducto tympana ferrea circundant. Hæc multi ſimul pulſant, reſonat graue & horribile, nam ferino latratui tonitruisq; ſimile quiddam pulchre permiſtum reddunt. Hoc igitur ſonitu Romanorū animis perculſis, cum ueſtes quibus arma tegebant deieciſſent, galeas ac thoracas Margiano ferro micantes ſubito oſtendere: equi etiam ferreis atq; æneis tegumentis protecti apparuere. Surenas uero inter cæteros magnitudine ac ſpecie præſtans, Medorū more atque habitu ornatus, longe mollius quàm uirum deceat perfricata facie, atq; ad normam diſcriminatis comis uerſabatur, cum Parthorum cæteri ſicut Scythæ penitus incultis atq; intonſis de induſtria crinibus utantur, quo aſpectu etiam & facie maiorem uidētibus terrorem incutiant.

Parthorū pugnam ineūtiū mos.

Cum iam igitur ad manus uentum eſſet, primo grauibus contis Romanorum aciem propellere Parthi tentauerūt, ſed poſtquam clypeorum denſatam teſtudinem, ac uirorum ſtabilem & ad pugnandum firmiſſimā aciem conſpexere, retrocedentes tanquam turbato ordine diſſipati, quàm poterant occultiſſime circumuenire aciem tentauerunt. At Craſſus primo leuiter armatos milites in hoſtes emiſit, qui multis ſagittis uulnerati ſubito retroceſſere, & reliquis turbationis atque timoris dedere principium, cum telorum

Pugna inter Parthos & Romanos.

B ingentum impetum ac uires intuerentur, quæ perfoſſis armis totum etiam corpus penetrabant. Atq; adeo uiris denſata erat Romanorum acies, ut ne uolenti quidem errandi ſagittādo poteſtas eſſet. Itaq; procul aſtantes Parthi uim maximam ſagittarum effundebant, quæ fortium atq; magnorum arcuum uiribus contortæ, grauiſſimis Romanorum corpora uulneribus ſauciabant, ac forte perimebant miſerabili. Stantes enim in acie uulnerabantur, nec manus cōferendi facultas aderat. Siquando enim in hoſtes impetū feciſſent, illi ſubitò terga uertentes fugiebāt, nec fugiētes minus quàm ſtantes inferebant calamitates. Nanq; in fuga etiā ſagittas emittere Parthi conſueuerunt, idq; poſt Scythas omnium optime facere norunt. Romani igitur quoad eos pharetras exhauſiſſe putarunt, immota acie permanſere. Cum uero camelos plures ſagittis onuſtos animaduertere, ut affatim quibus tela deeſſent, ſuppeditarentur, nec ullum Parthis ſagittandi finem affuturum, uehementius trepidare ac ſuis rebus diffidere cœperunt. Quod pergrauiter ferens Craſſus ad filium nuncium miſit, iubens ut impetu facto Parthorum aciem perrumpere conaretur, priuſquam corona ab eis circumuenirentur. Iam enim plurimum obequitauerant Parthi, & circūuenire Romanos parabant. Audito igitur patris monitu iuuenis mille ac trecentos equites capiens, inter quos & illi erant qui à Cæſare fuerant miſſi, quingentos inſuper ſagittarios, & ſcutatorum cohortes octo, & quamlatiſſime poterat illos circumducens, in hoſtes impetum fecit. Parthi uero ſiue præ timore ad ſuos reuerſuri, ſiue ut filium quamprocul à patre diſiungerent retrouerſi, fugam arripuere. Tum ſpei & alacritatis plenus adoleſcens, fugiētes hoſtes magnis increpare uocibus cœpit: Quin ſtatis, inquiens, & uirorum congreſſum non toleratis? Erant unà cum adoleſcente comites † Cn. Plancus & Cenſorinus, quorum hic quidem conſilio atque prudentia, ille robore & animi magnitudine plurimum poterat: præterea beneuolentia & ætatis æqualitate coniunctiſſimi erant adoleſcenti Craſſo, nunquam illum caſu aliquo deſerere parati.

Μεγάβακχος

Magno igitur impetu equitibus hoſtes inſequentibus, ne pedites quidem ocioſe ſequebantur, ſed alacritatis & ſpei magnitudine incenſi illorum penè celeritatem adæquabant, & ad omnes caſus paratiſſimi aderant, ac ſe iam fudiſſe hoſtes ac uiciſſe arbitrantes, euſque perſecuti ſunt, quoad non ultra fugientibus Parthis, tandem illorum dolos ac fraudes agnouere. Conuerſi enim in eos Parthi qui eatenus fugam ſimulauerant, atque undique ſuperuenientes alii, ſeſe ad pugnam parauerunt, atq; equites cataphrattos Romanis equitibus

opponentes,reliquum equitatum nullo ordine paſſim Romanis circũfudere . Ita undiq; per planiciẽ C
diſcurrentes,ingentem uim pulueris excitabant,ut neque ſe mutuo uidendi,nec inuicem colloquẽdi
Romanis facultas eſſet,ſed mutuis etiã uulneribus ſeipſos interimerent. Multi etiam attrahendi ſpi-
ritus anguſtia penè ſuffocati,& ſagittis inſuper confoſſi,miſerabiliter in puluere uolutabãtur. Nec uul
neratis eximendi teli poteſtas aderat,ſiquidẽ curuatis uncis inſtructæ,ſagittarum cuſpides nõ ſine ma
xima neruorum & carnium laceratione diuelli poterant:cumq; multi admodum eo pacto interficerẽ
tur,cæteri metu atq; horrore torpebant. Cumq; pedites Publius in cataphractos equites impetum fa-
cere hortaretur,implicitas manus clypeis oſtentãtes,pedes uero arenæ cumulis altius inhærẽtes,neq;
ad pugnandum,neq; ad inſequendum ſatis idoneos ſe eſſe monſtrabant. Quapropter ad equites con-
uerſus Publius,eos quanto potuit impetu in hoſtes immiſit . Erat autẽ pugnandi forma omnino di-
ſpar,cum Galatarum milites,quorum præcipue uiribus Romani nitebantur,paruis & debilibus ha-
ſtis ferreos thoraces,aut ex corio fabrefactos incaſſum peterent,ab hoſtibus uero grandioribus contis
petiti nuda:penè corpora ad ictus præberent. Qui uero grauiter armati pugnabant,contorũ ictibus ex
equis deiecti,immobiles humi iacere cogebantur. Multi etiã ſponte ſua ex equis deſilientes media il-
lorum uiſcera perfodiebant,qui uulneris dolore perciti huc illuc furibundi currentes , ſeſſores pariter
& hoſtes conculcando perimebant. Interea Galatæ æſtu & ſiti,quorũ ea gens eſt impatientiſſima,ue-
hementer deficiebant,& ex equis plurimi contos in aduerſos ruentes perierant. Acriter igitur in ſtan-
tibus Parthis,referre pedem cogebantur,& ſeſe in ſecundam aciem recipere, præſertim quod Publiũ
grauiter uulneratum,& iam in extremis laborantem ex hoſtiũ manibus eripere conabantur . Itaq; tu-
mulum aliquanto ſupra reliquam planiciẽ eminentem conſpicati,ad eum cõfugere,& equis in mediũ
coniectis,clypeis uero quaſi pro muro exteriori ex parte circumpoſitis , facilius Barbarorũ impetũ ſe
euaſuros eſſe arbitrabantur. Verum id longe ſecus illis euenit. Nam cum in edito loco conſtituti eſ-
ſent,primi nequaquam poſteriores occultare aut protegere poterant , ſed omnes pariter propter loci
inæqualitatem,in hoſtiũ conſpectu poſiti,ac nullo tegmine protecti patebãt ad uulnera:fugiendi præ-
terea nulla dabatur facultas. Itaque paſſim ſagittis confoſſi interficiebantur,ea tãtum de cauſa iniquo
animo mortem oppetentes,quòd manus conferendi poteſtas non aderat,ſed tanquã ignaui ac deſides
trucidabantur. Erant circa Publiũ Græci duo,Hieronymus & Nicomachus,qui per id temporis Acar
nis habitabant:hi Publium quibus poterant rationibus hortabantur,ut ſecũ in ciuitatẽ Romanis ami-
cam,quæ Ithnæ uocabatur,atq; inde non procul aberat,fugam arriperet. Quibus ille collaudatis,nul D
lum eſt,inquit,tam graue mortis genus,quod iã Publius reformidet , aut cuius metu uiros optimos,
Publii Craſſi filii interitus. qui pro me in acie ceciderũt,relinquere uelim. Poſtea illos amiciſſime amplexatus à ſe dimiſit:ipſe ue
ro manus ambas grauiter uulneratus,cum illis uti non ualeret,armigero transuerberãdum latus præ
buit. Eodem modo Cenſorinum obiiſſe ferunt. Plancus uero ſibipſi mortem conſciuit. Idem & opti-
matum ferè omnes fecere. In reliquos autem Barbari irruẽtes,multos contis uulneratos interfecere,
adeo ut uiuos non amplius quingentis in hoſtium poteſtatem ueniſſe tradant. Parthi demum Publii
& optimatum qui ſimul ceciderant capita contis ſuperfigentes,magna celeritate ad Craſſum conten-
dere:qui poſtquam à filio fugatos hoſtes audierat,eos qui ſecum aderãt audaciores factos animaduer
tens,quoad poterat ſuos in unum cogens in patentiſſimos campos dimiſerat,filium ab inſectatione ho
ſtium iamiam rediturum expectans. Interea citatiſſimo curſu nuncii à Publio uenientes aderãt,ſum-
mo illũ in diſcrimine uerſari afferentes,ni magna ſubito mittantur auxilia. Atq; hos iam ſerò ac penè
re confecta ueniſſe conſtat. Primi enim quos miſerat Publius ut imminens periculum nunciarent , ab
hoſtibus intercepti fuerant:poſteriores quoq; cum in hoſtes incidiſſent,uix eorum manus effugere po-
tuerunt. Multa igitur Craſſum turbabãt,ita ut mente nihil proſpicere aut recte conſulere poſſet. Nã
& de totius pugnæ metuebat euentu,& filio quoq; opem ferre cupiebat. Tãdem uero in unum uires
cogere ſtatuerat,ut filio q̃celerrime ferret auxilium. Vix ea ſatis animo firmarat, cum ſubito clamore
horriſono cuncta complentes hoſtes adueniunt , & maximus tympanorũ ſtrepitus Romanorũ aures
circũſtrepebat,atque id alterius pugnæ initium fore arbitrabantur. Illi uero Publii caput haſtæ infi-
xum portantes aderant,& Romanis quãproxime accedentes,contumelioſe quonã ortus genere Pu-
blius fuiſſet,ſciſcitabantur:neq; enim ex imbelli atque ignauiſſ. patre tam generoſum,atq; omni uir-
tute præditum filiũ ortum eſſe poſſe. Hoc tam diri ſpectaculũ ſupra omnia quæ in ea pugna calami
toſa cõtigerant,Romanorũ animos perfregit,nec tamẽ ad iram & ultionẽ (ut par erat) excitabantur,
Craſſi fortitu do in morte filii. ſed horrore ac timore perculſi obtorpuerant. At Craſſus nihil tanto dolore deiectus,omnium quæ in
bello geſſerit,præclariſſimũ hoc uirtutis teſtimoniũ præbuit:omnes enim ordines circũuectus, Me-
us eſt hic priuatus dolor Romani clamitabat , mea hæc calamitas,meus hic ac proprius luctus,publi-
ca uero ciuitatis ſalus & gloria in ſalute ueſtra poſita eſt : quòd ſiqua uos tanto taliq; filio patris orbati
miſeratio tangit,hanc in ulciſcendis hoſtibus patefacite,auferte ab eis tanto ſcelere partam lætitiam,
uindicate tam efferã immanitatem,nolite malis ſuccumbere,aut animos demittere. Et ſiqua uos ma-
gnarum

a gnatum rerum gloria permouet, recordemini, neq; Tigranem à Lucullo, nec à Scipione Antiochum
ſine cæde & uulneribus fuiſſe ſuperatos. Ducite in memoriá, maiores noſtros mille nauium pro adi-
piſcenda Sicilia iacturam feciſſe: multosq; in Italia duces, imperatores, atque exercitus amiſiſſe, quorũ
nulli niſi relicto ſpiritu uictoriam hoſtibus concedere uoluerunt. Nec uero tam fortunæ proſper euen
tus Romanorum potentiam auxit, quàm egregia uirtus, ac ſumma in laboribus aſperisq; rebus tolerã
tia, aduerſis caſibus ſuccumbere neſcia. Hæc atque huiuſmodi uociferans Craſſus, ac milites excitans,
non multum animos commoueri illorum ſenſit: cumq; illos clamorem tollere iuſſiſſet, poſtquá diſſo
num ac debilem ſublatum audiuit, grauiter exercitus ignauiam accuſans, rebus iam ſuis diffidere cœ-
pit. At Parthi clamore ingenti excitato pugnam renouarunt, atque ex tranſuerſo latere inuecti equi-
tes ſagittarum copiam immenſam profudere. Qui uero in prima acie pugnabant, contis ingentibus
aduerſos ferientes in anguſtum ſpatium Romanos cogebant, è quibus pauci admodum in unum con
globati in confertiſſimos hoſtes irruere, & cominus pedem conferre tentabant, uerum iaculorũ ac ſa-
gittarum multitudine obruti, partim etiá contis transfixi cito periere. Tantus enim erat telorum im-
petus, ut idem ſæpe iaculum eodé ictu duos etiá uiros interficeret. Hoc itaq; modo pugnantes Barba-
ri, cum uſq; ad finem diei certamen protraxiſſent, diſceſſere, unius noctis ſpatiũ ad lugendum filium
Craſſo concedere ſe uelle dictitantes, niſi melius ſaluti ſuæ conſulturus, ad regé ultro uenire quàm ui-
ctus perferri malit. Ne procul tamen ab hoſtibus conſtituti noctem cantibus & tibiis inſomné duce-
bant. Romani uero multis curis anxũ, neque ſepeliendis mortuis animum adhibere, neque faucis cu-
randis intendere, ſed quiſq; propriam ſortem ingemiſcens, magno cum timore futurum diem expe-
ctabant, tandemq; ex eo loco migrare ſtatuerunt, ſed magnam atque ambiguam curam ſauciorũ mul
titudo præbebat. Nam neque ſecũ deferre poſſe animaduertebant, quòd magnam fugientibus morã
& impedimentũ allaturi eſſent: nec relinqui facile poſſe uidebantur, quòd clamore atque uociferatio-
ne abeuntes alios eſſent proditur. Craſſi præterea, quamuis malorũ omniũ cauſa eſſet, uocem ac iuſ-
ſum omnes deſiderabant. At ipſe ſolus in abdito atq; obſcuro loco iacebat, ingens uulgo inſtabilis for
tunæ, ſapientibus auté ſtoliditatis & ambitionis futurus exemplũ: quibus uiciſſim agitatus, non ſatis
eſſe putabat, ſi inter tot hominũ millia præ cæteris excellentiſſimus haberetur, ſed quia duobus tãtũ
aliquanto uidebatur inferior, omnia ſibi deeſſe arbitratus, tantas res aggredi non dubitauit. Tunc igi-
tur Caſſius & Octauius ipſum circũſtantes excitabát, & bono animo ut eſſet hortabantur: qué poſtquá
omnino fractum & deſperanté animaduerterunt, ipſi centurionibus atque ordinũ ductoribus conuo-
catis, poſtquá abeundi conſiliũ ab illis probari ſenſerunt, quáto poterant ſilentio caſtra mouere. Et res
primo quidé egregie procedebat: at poſtquá ſaucii & ii qui ad proficiſcendum inhabiles erant, ſe dere-
B linqui atque hoſtibus prodi intellexere, clamoribus atque ululatibus omnia complerunt. Magna igi-
tur proficiſcétes turbatio, multusq; terror procedétes inuaſit: itaq; ſæpe uelut imminentibus hoſtibus
uertebant ordines, ſæpe etiam quaſi paulo poſt pugnaturi ſtruebant aciem. Sauciorum auté quicunq;
uadentes ſequebantur, alios ſuſcipiebant, alios quos tollere non poſſent, relinquebant, atque ita maxi-
mam profectioni tarditatem afferebant. Inter hæc Ignatius cum trecentis equitibus, quibus ipſe præ-
fectus erat, media nocte Carrhas Meſopotamiæ urbem prætereuectus, Romano ſermone cuſtodes ap
pellans, Pomponio urbis præfecto nunciari iuſſit magno prælio Craſſum cum Parthis conflixiſſe. Nec
plura locutus, aut ſe quiſnam eſſet prodere uolens, citato curſu ad ponté quem ſupra fluuium reliquẽ
rant, peruenit, ſeq; ac ſuos ſeruauit incolumes: attamen iuſta reprehenſione non caruit, quòd imperato
rem atque exercitum deſeruiſſet. Nec ſanè parũ eius uox Craſſo attulit adiumẽti: cum enim Pompo-
nio renunciata fuiſſet, nihil illá proſperi fuiſſe arbitratus, propter nuncii breuitatem ac feſtinationem,
ſuos quáprimum arma capere iuſſit. Atq; ut primum Craſſum aduentare ſenſit, obuiam progreſſus
illum excepit, & caſtra intra urbé ponere ſuaſit. Parthi autem quáuis nocturnam Romanorum fugam
ſenſiſſent, non tamen illos noctu inſequi uoluerũt, ſed cum iam dies illuxiſſet, primo ad caſtra Roma-
norum uenientes, quatuor millia fermè ſauciorum qui relicti fuerant, interfecere, multos deinde per
deſertos campos errantes conſecuti peremerũt: quatuor etiam cohortes quæ itineris errore à reliquo
exercitu diſceſſerant, & legato Varguntino duce tumulum quédam ocupauerant, omnes perdidere,
præterquam uiginti uiros, qui nudatis gladiis per medios hoſtes uadentes, cum illi eorum audaciam
& fortitudinem admirarentur, Carrhas incolumes peruenere. Interea falſus ad Surenam rumor dela
tus nunciarat, Craſſum cum totius exercitus robore fugam arripuiſſe, reliquam uero inutilem turbá
atque imbellem Carrhis conſediſſe. Ratus igitur uictoriæ præmiũ è manibus ereptum eſſe, nec tamé
rumoribus ſatis credens rei ueritatem perquirere conſtituit, ut quid ſibi potiſſimum agendum eſſet,
ſtatuere poſſet, an ſcilicet intra Carrhas Craſſum obſideret, an uero Carrhis omiſſis Craſſum inſecta
retur. Igitur ex familiaribus quédam utriuſque linguæ peritum ad muros ciuitatis ſubmittit, qui Su-
renæ nomine Craſſum aut Craſſium ad colloquium uocet. Hæc cum amici qui circa Craſſum erát ac
cepiſſent, læto animo colloquii oblationem ſuſcepere. Nec multo poſt duo Arabes à Barbaris miſſi

ad muros uenerunt, qui ſe Craſſum & Caſſium egregie noſſe aſſeuerabant. Hi cum muris ſuperſtan- C
tem Craſſum fuiſſent conſpicati, dicunt Surenam ſacris faciendis occupatum nunciare iuſſiſſe, pacem
ſe cum Romanis facere uelle, cumq; regis amici Romani habeantur, nihil aliud ab eis petere, quàm ut
relicta Meſopotamia diſcedant, hoc enim utriſq; magis expediens uideri, quàm extremam pugnandi
neceſſitatem experiri. Has Caſſius ſuſcipiendas conditiones arbitratus, locum & tempus, in quo Sure-
nas & Craſſus ad colloquendú coirent, ſtatuere iubebat: ad ſe ita facturos Barbari dictitantes abiere. Su-
renas igitur cum Craſſum in ciuitate clauſum accepiſſet, ſeſe ad obſidionem parans, poſtero die inſtru-
ctos milites ad pugnandum ad mœnia duxit, qui multa in Romanos conuicia iaciẽtes, ita demum pa-
cem impetraturos prædicabant, ſi Craſſum & Caſſium uinctos Surenæ tradidiſſent. Itaque metuen-
tes Romani, & Carrhenſium fidei non ſatis credentes, quid ſibi agendum eſſet uehemẽter dubitabãt.
Nam ab Armeniis, quæ ſola ſperari poterant, auxilia expectare, longum ſanè nimium uidebatur: itaq;
fugam omnes (ſiqua inſciis Carrhenſibus euadendi præberetur occaſio) ſuadebant. Inter hæc Andro-
machus uir omnium perfidiſſimus, cum eiuſmodi conſilia Romanos agitare ſenſiſſet, ad Craſſum ue-
niens ſe itineris ducem fore pollicetur. Hoc igitur duce Craſſus noctu cum exercitu ciuitatem egreſ-
ſus eſt, nec eorú quicquá omnino Parthos latuit, cú omnia ad illos Andromachus detuliſſet, ſed quia
Parthis religioſum noctu pugnare. noctu pugnare religioſum apud Parthos habetur, nihil ſe loco mouerunt. Verum Andromachus núc
huc, nunc illuc agmen circúducens, nec quicquá tamen in itinere progrediés, & alias aliis cauſis nectés,
tandem in altas paludes & loca magnis anfractibus circúſepta, eos qui ſecuti fuerant perduxit. Multi
enim iam ab initio nihil recte ab Andromacho fieri ſuſpicati, & itineris perplexitaté ueriti, modo huc
modo illuc agmen circumuertentes, ipſum proſequi nolueránt: ſed Caſſius retrò unde diſceſſerat Car-
rhas redierat. Cumq; Arabes quos itineris duces habebat, ibidem moram trahere iuberent, quoad lu-
na Scorpii ſignum relinqueret: at ego, inquit, Sagittarium magis formido. Inde in Aſſyriá cum quin-
gentis fermè equitibus traiecit. Plurimi uero fidos itineris duces ſortiti, ad montes qui Sinnaca uocá-
tur peruenere, ibiq; tutò conſtituti diem expectarunt. Fuerunt uero ad quinque millia hominum qui-
bus uir optimus Octauius præerat. Craſſum uero inſidiis Andromachi oppreſſum, tum anguſtiis &
circunſtantis paludis impedimento circumuentum ſuperueniens dies offendit. Aderát cum illo cohor-
tes quatuor, ac pauci admodum equites, ac lictores quinque. His copiis comitatus, cú iam duodecim
tantum ſtadiis abeſſe hoſtes nunciarentur, & ipſe ab Octauio procul abeſſet, in tumulum quendá con-
ſcendit, equitibus ſanè inacceſſibilem, & longo uertice Sinnacis coniunctum atque ſubiectum, ita ut ab D
his qui cum Octauio erant, facile conſpici poſſet, qui cum imminens periculum Craſſo intuerẽtur, pri-
mus Octauius magna uoce milites compellans, reliqui deinceps alter alterius ignauiam caſtigantes, è
ſuperiori loco impetu facto, hoſtes loco dimouerunt. Craſſumq; in mediam receperunt aciem, & cly-
peatis militibus extrinſecus quaſi pro muro conſtitutis non prius ad imperatoris corpus tela peruen-
tura clamitabant, quàm omnes ad unum ſagittis confoſſi cecidiſſent. Surenas igitur magno ſuorú de-
trimento futuram eſſe pugnam conſpicatus, ſimulq; noctis aduentú pertimeſcens, ac ne Romani mõ-
tes capeſſerẽt ueritus, ubi difficilis admodú eſſet inſecutio, dolis iterum Craſſum ſtatuit circúuenire.
Quoſdam igitur ex captiuis dimittens, in Romanorum caſtra nunciare iubet, audiſſe ſe huiuſmodi
apud Parthorum principes haberi colloquia, nequaquam regi placere inexpiabile cum Romanis bel-
lum eſſe, ſed pacem facile conciliari poſſe, modo Craſſus regis amicitiam non aſpernaretur. Interea
Surenas à pugna ſuos reuocauerat, & cum primoribus in aduerſum tumulú profectus, remiſſum ar-
cum ante pedes proiecerat, & inermem dexteram protendés nomine Craſſum appellabat, atq; ut ſe-
cum loqui uellet hortabatur. Eatenus enim regis uires illum expertum fuiſſe, nunc autem benignitaté
& manſuetudinem ſua cum ſalute (ſi uoluerit) experturum. Has uoces magna cõtentione Surena cla-
mitante, omnes qui cum Craſſo aderant lætis animis excepere. At Craſſus nihil eorum fidei creden-
dum ratus quorú ſæpius iam eſſet perfidiam expertus, cum tam repentinæ mutationis nullá ſubeſſe
cauſam animaduerteret, pugnæ intentos milites ſuos eſſe iubebat. Illi uero unà reclamare, atque in
Craſſum conuicia iacere cœperunt, eius ignauiam accuſantes, qui ne inermibus quidem hoſtibus con-
gredi audeat, quibus armatis eos uelit obiicere trucidandos. Cum ad ea reſpondere Craſſus pararet,
ac reliquum diei ſpatium tolerare precaretur, quoad ſuperueniente nocte in montes euadendi dare-
tur facultas, ubi locorum præſidio tuti futuri eſſent, ac manu ſimul uiam oſtentaret, qua non procul
in pacata loca & amica tranſitus pateret, beneq; de ſalute ſua ſperare hortaretur, illi altius iam uociſe-
rari. Túc perterritus metu Craſſus, eorum parere uoluntati, & ad colloquium proficiſci ſtatuit, atque
inter eundum ad ſuos conuerſus, Octaui, inquit, tuq; Petroni, cæteriq; quotquot adeſtis Romani ci-
ues, profectionis meæ neceſſitatem conſpicite, meq; meorum militum uiolétia ad hoc fuiſſe coactum
mihi teſtes apud deos atque homines eſtote. Verum ſuperſtites dicite, non me à meis ciuibus prodi-
tum, ſed hoſtili fraude deceptú interiſſe. His dictis cœptum iter ad hoſtes proſequebatur. Tunc Octa-
uius quiq; ſecum aderant, ſolum proficiſci non ultra ſuſtinuere, ſed è tumulo deſcendentes illi ſe co-

A mites adiunxerunt, ſequentes autẽ unà lictores Craſſus à ſe remouit. Cumq; non multum ſpatii pro-
greſſus eſſet, duo ex miſto Parthorum & Græcorum genere oriundi illi obuiã uenere, atque ex equis
deſilientes perbenigne Craſſum græco ſermone ſalutarunt, & aliquos præmittere hortati ſunt, qui Su
renam & omnes qui cum eo aderãt, inermes aduentare intuerentur. Ad ea Craſſus, Si uel minimam,
inquit, uitæ meæ rationem duxiſſem, nunquam profecto me ueſtris manibus aut fidei credidiſſem.
Duos inde fratres Roſcios nomine præmiſit, intuituros quot ſecũ comites Surenas duceret, & ſimul
aliquid ad eum nunciare mandans. Eos ad ſe cum ueniſſent, deprehendi & uinctos retineri Surenas
iuſſit. Ipſe interea cum Parthorum optimatibus equo inſidẽs ad Craſſum ueniebat. Cumq; iam haud
procul abeſſet, Quidnam hoc rei eſt, Surenas inquit, pedes'ne cũ Romanus imperator gradiatur, ego
equo uectari patiar? His dictis, equum Craſſo adduci iubet. At Craſſus illum conſcendere nolens, ne-
mo, inquit, noſtrorum aberrauit, cum primo uterque more & conſuetudine ſeruata, ad colloquium
uenerit. Tum Surenas, certum iam nobis cum Hyrode fœdus ac pacem eſſe minime ambigatis Ro-
mani uelim, ſed ad proximum fluuium deſcendentes æquas pacis conditiones perſcribamus oportet,
neque enim omnino pactorum memores eſtis Romani. His dictis dexteram porrigens, cum Craſſus
equum à ſuis poſceret, nihil opus eſt illo Surenas inquit, hunc enim & uelocitate & pulchritudine præ
ſtantem tibi rex Hyrodes dono mittit, & ſimul equum phaleris aureis atq; aureo freno inſignẽ addu-
ci iubet, atq; in hunc Parthi qui circum aderant penè ui ſublatum Craſſum impoſuere, inde ſtimulis
equũ grauiter urgere cœperũt. At Octauius prius habenis cõprehẽſis equum retinebat, itidemq; Pe-
tronius facere cœpit. At cæteri quicunque ex Romanis aderant, globo facto, Craſſo circũſtetere, equũ
ſæpius perfodere conati, & ſimul Parthos qui utrinque Craſſum urgebant, quoad poterant ſubmouẽ-
tes. Turba itaque primo & contentio, poſt etiam pugna exorta eſt. Nam Octauius Barbari principis
aurigam gladio traiicit, poſt uero Barbarorum alius aſſiſtens Octauium perfodit. Petronius autẽ qui
thoraca indutus proceſſerat, multis incaſſum Barbarorum telis petitus incolumis tamen ex equo pro-
ſiluit. At Craſſum Parthus quidam Pomaxartes nomine interfecit: licet alii nõ ab hoc interfectũ Craſ-
ſum, ſed iacenti cadaueri caput ac dexteram abſciſſam tradant: quanquam hæc conIicere magis quàm *Craſſi interitus.*
pro ueris aſſerere licet. Nam eorum qui pugnæ interfuerunt, alii circa Craſſum pugnantes cecidere,
alii ſtatim pugnæ exorto principio, retro in tumulum unde diſceſſerant rediere. Ad quos Parthi uenië
tes Surenæ nomine referunt, Craſſum quidẽ meritas audaciæ ac ſceleris pœnas dediſſe, reliquis per-
benigne ſalutem indulgeri, ac liberos abire permitti. Eorũ uerbis nonnulli fidẽ adhibentes, cũ è tumu-
B lo deſcendiſſent, à Barbaris capti, & in uincula coniecti ſunt. Alii noctis aduentum in tumulo expectã
tes, paſſim per agros, ut cuique uiſum eſt, ſeſe ſparſere, quos errantes Arabes equites inſecuti cecide-
runt, ita ut pauci admodum incolumes ſuperfuerint. Feruntur in eo bello uiginti fermè hominum
millia interempta, & decem millia capti fuiſſe. Poſt hæc Surenas Craſſi caput & dexteram ad Hyro-
dem, qui tunc in Armenia bellum gerebat, miſit: quoſdam uero Seleuciam proficiſci iuſſit, qui non oc-
ciſum, ſed uiuum captum eſſe Craſſum paſſim uulgarent, & illum non multo poſt Seleuciam capti-
uum uenturum. Interea pompam ridiculam ſanè, uerum magno rerum omnium apparatu cõſtituit,
quam ignominiæ cauſa appellauit triumphum: Quendam enim ex captiuis C. Paccianum nomine,
facie & habitu corporis Craſſo perſimilem, Parthicam ueſtem indutum equo inſidentem circumagi
iuſſit. Huic perſonam Craſſi gerenti omnes qui circumaderant parere, & imperatorẽ appellare præ-
cipit. Ante ipſum tibicines & lictores aliquot camelis uehebantur, ſacculos quoſdam faſcibus appẽſos
geſtantes. His proxime ſublimibus haſtis infixa nobilium Romanorum capita portabantur. Poſt hæc
Seleuciæ meretrices ueniebant, multa in Craſſi molliciem & imbecillitatem incõditis quibuſdam car-
minibus decantantes. Seleuciorum deinde ſenatum Surenas cogẽs, libros quoſdam oſtendit Ariſtidis,
qui Mileſii appellantur, de luxuria & delitiis compoſiti: atque multa in mores Romanorum conuicia- *Mileſii libri. Ariſtidis de luxuria & delitiis compoſiti.*
tus eſt, qui nec etiam in exercitu talibus laſciuiis abſtinerẽt, atque eiuſmodi ſecum libros in caſtris etiã
geſtarent: fuerunt enim inter Roſcii cuiuſdam impedimenta reperti. Seleuciis ſapiens uir Aeſopus eſt
uiſus, cum Surenam contemplarentur, qui ante quidem peram Mileſiacæ intemperantiæ, pone uero
luxum Parthicum, tot concubinarum uehiculis ſecum trahebat, prorſus Echidnarũ ſerpentumq; mo-
re, fronte terribili & fera, haſtis, arcubus, equis præcincta, tergo uero caudaq; phalangis, in ſcorta, tym-
pana, cantica, nocturnas cum meretricibus excubias deſinente. Dignus erat Roſcius quidem reprehen-
ſione: ſed impudentes Parthi, dum Mileſios notant, cum Arſacidæ in Parthis multi regnarint ex Ioni-
cis Mileſiacisq; ſcortis prognati. Interea Hyrodes pacem cum Artauaſde Armeniorum rege compo-
ſuerat, eiusq; ſororem Pachoro filio coniugem deſponſauerat, multaq; inuicem conuiuia ſumma la-
ſciuia ac maximo rerum omnium apparatu celebrabant, plurimaq; in Græcorum more cãtantes. Ne-
que enim græci ſermonis ac literarum Hyrodes ignarus erat. Artauaſdes uero tragœdias etiam ſcri-
pſit, & orationes plurimas edidit, hiſtorias etiam compoſuit, quarum aliqua in hodiernum uſq; diẽ
manſerunt. Cum nuncius à Surena miſſus, qui Craſſi caput ferebat, ad Hyrodem perueniſſet, forte

regem conuiuio accumbentem offendit, & Iaſon Trallienſis fabulatum actor, remotis iam menſis, Euripidis quiddam ex Bacchis de Agaue recitabat. Cumq; ab omnibus ſumma iucũditate ac lætitia probarentur, Sillaces Craſſi caput in medium proiicit, & magno clamore à Parthis propter lætitiam ſublato, Sillacis regis iuſſu à famulis ſella eſt admota. Iaſon uero dimiſſis quæ tunc in manibus geſtabat luctus inſignibus, Craſſi capite in manibus ſumpto, quaſi furens debacchari cœpit, ac uelut afflatus ſic carmen finiuit, uerſus è tragœdia huiuſmodi decantans, Capreolum è montibus domum referimus felicem prædam. Atque hoc ſpectaculo uehementer omnes qui aderant gauiſi ſunt. Multis inde alternis uerſibus decantatis, quidam ex iis qui chorum agebant magna uoce clamauit, Meus eſt hic honos: tunc in medium proſiliens Pomaxartes, qui forte inter cœnãtes aderat, Craſſi caput in manibus ſumpſit, ac ſe maxime talia uerba decere teſtatus eſt. Hyrodes igitur præmia quæ pro talibus geſtis more patrio præberi conſueuerunt, liberaliter illi largitus eſt, Iaſonem uero talento donauit. Hunc finem igitur Craſſi expeditio quaſi tragœdia quædam ſortita eſt. Non tamen ita multo poſt & immanitatis Hyrodes, & perfidiæ Surenas debitas pœnas dedere. Nanq; Hyrodes Surenæ gloriæ inuidens eũ dolo peremit. Ipſe autem cum filium Pachorum bello à Romanis ſuperatum amiſiſſet, morbum incidit hydropicum, cui filius alter Phraates inſidias machinatus, uenenum quaſi medicamẽtũ ad leuandum morbum tradidit, quod cum profuturũ ægritudini uideretur, iamq; corpus nonnihil cõualeſcere cœpiſſet, breuiſſimã interficiendi uiã aggreſſus, propria manu ſpiritu præcluſo illum ſuffocauit. C

NICIAE ET CRASSI COMPARATIO.

Reliquum, ut de Niciæ & Craſſi inter ſeſe comparatione pauca dicamus. Ac primũ quidem Niciæ opes cum Craſſi opibus collatæ, minus reprehenſibiles euadũt, per ſe licet probari ſatis non poſſint, quarum maximam partem uel ſceleratorum hominum, uel barbarorum uinctorum opera quæſiuit, quorũ pleroſque in ipſo opere, aut morbus, aut ulcera contracta conſumpſerunt. Quod ſi cum iis quæ Syllana proſcriptione comparauit Craſſus, palàm uelut agricultura quadam uſus fecit, conferamus, iam æquiſſimæ erunt. Maximorum autem criminum, quibus obnoxium fuiſſe Craſſum permulti aſſerunt, quæq; ipſe acerrime denegare conſueuit, ne minima quidem ſuſpicio Niciam attigit. Neque enim lucri cauſa ſententiam in ſenatu dixiſſe, aut facinoroſos homines ſubtraxiſſe iudiciis, aut ſociis auaritiæ cauſa bellum intuliſſe, aniculas circumeundo captaſſe, ne calumniator quidem ullus unquam Niciam inſimulauit. Quòd uero maximam pecuniam timiditatis cauſa calumniatoribus Nicias dederit, etſi Pericli aut Ariſtidi non conueniẽs opus eſſe merito uideri poteſt, ei tamen neceſſarium fuiſſe iudicabitur, cum ad tolerandas inimicitias in Repub. nõ ſatis animi ac roboris à natura ſortitus eſſet. In eo quoq; Lycurgus orator multis poſt annis gloriari etiam auſus eſt, cui cum ab aduerſario fuiſſet obiectum, quòd ſe pecuniis à calumniatore redemiſſet, minime inficiatus eſt, ſed inter orandum maxima uoce populum appellans, Bene ſe habet, inquit, uiri Athenienſes, quandoquidem per tot annos in Reipub. adminiſtratione uerſatus, non accepiſſe me, ſed dediſſe pecuniam obtrectatores criminantur. In ſumptibus faciendis melior, & ad ciuilem uſum accõmodatior Niciæ quàm Craſſi ratio uidetur. Ille enim in exhibendis populo ſpectaculis, & in deorum cultu celebrando, & gymnaſiorũ & palæſtrarum conducendis præceptoribus pecunias maximas erogauit. Hic autẽ tam multis hominũ millibus publice epulum dedit, ac inſuper ad quotidianũ uictum copiã ſuppeditauit, ut omnes in unum coacti Niciæ ſumptus, ne minima quidẽ ex parte ſint Craſſi ſumptibus comparandi. Igitur cum horum uirorũ mores animaduertam, uehementer ab illis diſſentire cogor, qui uitium inæqualitatem mentis ac diſſidentiam eſſe negant, cum tamẽ hoſce homines uideant tam turpiter in parandis diuitiis uerſatos, in erogando tam faciles ac benignos eſſe. Et de diuitiis quidẽ hactenus. In Reipub. uero adminiſtratione nihil unquã callide, nihil iniuſte, nihil uiolenter à Nicia factũ reperitur, ſed cum eſſet Alcibiadis potentia & fraudibus circumuentus, ſumma cum modeſtia ad populum quaſi iniuriarũ uindicem futurum confugit. Craſſi uero magnã in permutandis amicitiis perfidiam deprehendere licet. Conſulatum autẽ per uim uſurpaſſe, ne ipſe quidẽ negare conſueuit, quippe qui milites mercede conduxerit, qui Catoni atque Domitio manus afferrent. In ferenda quoq; de ſortiendis prouinciis rogatione, cũ multi uulnerati fuiſſent, quatuor etiã interfecti, Craſſus ipſe (quod ſupra à nobis omiſſum eſt) Luciũ Manlium rationi aduerſantem pugno grauiter in faciẽ percuſſit, multoq; ſanguine fœdatũ coëgit è turba diſcedere. Atque ut Craſſus uituperãdus uidetur, quòd uiolentũ quendam ac tyrapnicũ in adminiſtrãda Repub. morẽ teneret, ſic Nicias pauidus & ſupra quàm deceret formidoloſus, & uiliſſimis quibuſdam hominibus obnoxius, iuſta profecto reprehenſione nõ caret. Accedebat ad hæc, quòd non aduerſus Cleonẽ paruis de rebus Craſſo certamen erat, ſed aduerſus recentiſſimam Cæſaris gloriam, & tres Pompeii triumphos decertans, nulli eorũ cedens, utrũque

A ſuperare nitebatur. Et Pompeiũ quidẽ cẽſoria dignitate ſuperauit, quòd magnã proculdubio laudem
meretur. Oportet enim in maximis rebus & Rerũpub. adminiſtrationibus, non penitus inuidiam for
midare; ſed magno animo ad præclariſſima quæq; adniti, & uirtutis ac potentiæ magnitudine inuidiã
ſuperare. Quòd ſicui penitus omni periculo carentẽ ſecuritatem, atq; animi requiem ſectari placet, &
Alcibiadis in cõcione uehementiã reformidat, aut in Pylo Lacedæmonũ erumnas, aut in Thracia Per-
diccæ labores extimeſcit, latiſſimus in ciuitate patet campus ad ociandũ, ubi ignauus cõſidens atq; ocio-
ſus ſegnitiei coronã ſuo capiti contexere poſſit, ut ſophiſtarũ quidã dicere conſueuerũt. In quo genere
forte Niciam aliqui connumerarẽt, fuit enim pacis & ocii amantiſſimus, & ſoluendis aut componẽdis
bellis aptiſſimus, quæ uirtus propria Græcorũ eſſe uidetur. Atq; in hoc nulla ex parte Nicias eſt Craſ-
ſo comparãdus, qui Caſpiũ pelagus, atq; Indicũ oceanũ, Romani imperii terminos fore deſtinauerat.
Neque uero decet cum te uirtute ac potentia ſuperiorem intelligas, deterioribus cedere, neque prin-
cipatu indignos uiros ad gubernandã Remp. adſciſcere, neq; maximis de rebus improbis atq; infidis ui
ris fidem præſtare. In quibus omnibus deliquiſſe Niciam non obſcurũ eſt, qui Cleonem garrulũ ſanè
& clamoſum rabulam, impudentiſſimũ præterea atq; audaciſſimum uirũ, magni exercitus imperato
rem deligi fecit. Nec Craſſi in bello Spartaco celeritatem laudo, qui feſtinationis magis quàm ſecurita
tis rationẽ habens, manus conſerere properauit, ne ſuperaduenìens Põpeius perfecti iam propemodũ
belli gloriã auferret, ut Momius Metello apud Corinthũ bellum gerenti abſtulerat. Sed illud Niciæ
non paruũ delictũ uideri debet, qui non aduerſariorũ opibus aut potentia deterritus, ſed militandi
laborẽ ac periculũ reformidans, maluit cum res ſuas in tuto collocaſſet, Rempub. deſerere, quàm ſuo
periculo ſalutem Reip. quærere. quãuis Themiſtoclis factũ probari poſſit, qui bello Perſico, cum non
idoneũ imperatorẽ creatum animaduerteret, atq; illũ rei gerẽdæ imparem iudicaret, ne demẽs unus
atq; improbus uir totius ciuitatis ſalutẽ in diſcrimen abduceret, pecunia data, ſeſe ut imperio abdica-
ret effecit. Cato autẽ quo tempore motus maximos ac perturbationes Reipub. inſtare cõſpiciebat, tri-
bunatum petiuit, Nicias uero contra Minoam & Citheram ac Mileſios imperatorẽ ſe fieri paſſus, con
tra Lacedæmonios bellum gerere noluit, ſed imperatorium exuens paludamentũ, Cleonis dementiæ
atq; audaciæ, uiros, arma, naues, & totius Reipub. imperium cõmittens, non modo propriã gloriam,
ſed defenſionem patriæ atq; ſalutem neglexiſſe uidetur. Quapropter non ita multo poſt inuitus atq;
reluctans contra Syracuſios bellum gerere coactus eſt, cum nõ utilitatis aut dignitatis cauſa, ſed animi
mollitie atq; deſidia, quantũ in ſe eſſet, obſtare uideretur, quominus potentiſſima Siciliæ ciuitas Athe
nienſium imperio ſubiiceretur. Quanquã hoc non minus ignauiæ ac ſecordiæ, quàm immenſæ uirtu
tis & bonitatis teſtimonium uideri poteſt, quòd cum ſemper à bellis gerendis fuerit alienus, eum qui
B ſemper imperandi munus detrectauerit, nunquam populus quaſi uirum optimũ ac peritiſſimum du
cem ad maxima quæq; bella ſuffragiis deligere ceſſauit. At Craſſo, cum belli ſemper & imperii fuiſset
auidiſſimus, nunq̃ niſi bello ſeruili, populi ſponte imperiũ accipere contigit, quod per id tẽporis Põp.
Metell. atq; ambo Luculli bellis aliis impliciti tenerentur, & tunc tamen opibus & potentia magnus
Craſsus habebatur. Verum illud comici poëtæ dictum præclare ei conuenire etiam amiciſſimi fatebã
tur: Virum illum magis cæteris in rebus, quàm in clypeo geſtando optimum eſse. Neque ſatis tamen
hæc opinio Ro. profuit, amicorũ multitudine, & ambitionis exceſsu, maximũ exercitum ei tradere
coactis. Athenienſes quidẽ inuitum ac renitentẽ Niciam ad bellum impulere. Craſsus uero inuitos ac
abnuentes Romanos eduxit ad bellum, & propter hunc quidem ciuitas, ille autẽ propter ciuitatẽ ma-
ximum infortunium ſubiit. Atq; magis in his rebus laudare Niciam, quàm uituperare Craſsum licet.
Ille enim prudentis imperatoris ratione utens, ſuorum ciuium ſpem non fruſtrabatur, ſed metus cau
ſa, ut à Sicilia abſtinerent, hortabatur. Hic autem tanq̃ facillimum opus bellum Parthicum aggreſsus,
uehementer quidẽ ab eo quod propoſuerat, aberrauit, magno tamen animo concepiſse iudicatus eſt.
Cumq; Cæſar occidentis populos Celtas, Germanos, & Britaniam inſuper domuiſset, ipſe ad orien-
tis imperium comparandũ intenderat animum, & Aſiam omnẽ Romanis ſubdere conabatur, quod
etiam Pompeius affectabat. Lucullus uero utriq; aduerſabatur. Itaq; cum Pompeio Aſiæ imperium à
populo mandaretur, ſenatus obſtitit. Cæſarem quoq; cum trecenta Germanorum millia cecidiſset,
Cato hoſtibus dedendum, atq; eius capite omnẽ deorum iracundiã, ob uiolata fœdera contractã, ex-
piandam cenſuit. At uero populus Catonis ſententia cõtempta, quindecim dierum ſupplicationes in
eius uictoriæ honorem decreuit. Quantam igitur futuram lætitiam, quántaq; ſacrificia arbitramur, ſi
Craſsus ex Babylone literas ad ſenatũ mittens, Mediam, Perſidem, Hyrcaniã, Suſas & Bactra Roma-
norũ prouincias eſse nunciaſset? Oportet enim (ut Euripides inquit) eos qui in ocio degere, quiq; ſuis
rebus eſse contenti nequeunt, quando aliis iniuriam inferre uolunt, non Scandeam aut Mendim uil-
liſſimas inſulas inuadere, nec patriam fugientes Aeginetas, & tanquam aues regionem mutantes per-
ſequi, ſed magna iniuſtitiæ præmia quærere, quibus iuſtitiæ facta iactura non quidẽ paruæ aut contẽ-
nendæ rei penſetur. Nec illi ſatis recte iudicare uidentur, quicum Alexandri laudent expeditionem,

Craſſi audent uituperare conatus. Neq; enim decet ex euentu rei iudicia facere. Sed nos ad inſtituta C
redeamus. Niciam permulta in bello præclara facinora edidiſſe conſtat, multis enim prælijs hoſtes ſuperauit, & à capiendis Syracuſis paulum abfuit. Nec quæ tanta errata ſunt, omnia eius culpa euenere, magnum enim rebus gerendis aduerſa ualetudo impedimentũ attulit: plurimum etiam ciuium, qui domi erant, inuidiam accuſare licet. Craſſus autem propter innumeram erratorum multitudinem, nullum fortunæ uituperandæ locum reliquiſſe uidetur, atq; ſola eius apparet accuſanda ſtultitia, quã non tantũ Parthorum uirtute, quantum aduerſa Romanorum fortuna ſuperatam fuiſſe putandum eſt. Præterea cum nullum diuinationis ſignum Nicias aliquando neglexerit, hic autem omnia penitus deorũ portenta contempſerit, utriuſque idem fermè exitus fuit. Difficilis ſanè res ad iudicandũ, licet illi minus uituperandi uidentur, qui peruicaciæ & ſuperbiæ crimen fugientes, ueterũ opinionẽ atque autoritatem ſecuti, propter nimiam religionem delinquunt. In morte uero Craſſus laudabilior, qui nunquam timori aut labori ſuccumbens, ſed amicorum precibus & uoluntati obtemperans, tum etiã hoſtili fraude deceptus interiit. Nicias autem turpi & infami ſpe ſalutis ductus, ſupplex ad hoſtiũ genua procumbens, turpiorem ſibimet ipſe mortem effecit.

AGESILAI VITA

SIMONE GRYNAEO INTERPRETE

ARCHIDAMVS Zeuxidami filius cũ magna Spartæ gloria regnaſſet, è duabus uxoribus Lãpride Eudocimi, & Eupolia Meleſippidæ filia, filios totidẽ, ex illa quidẽ Agim, ex hac multo iuniorẽ Ageſilaũ reliquit. Sed regnũ cũ lege cõpeteret Agidi, uixit Ageſilaus uelut priuatim. Diſciplina (ſic uocant) Spartana fuit, illa difficilis & laborioſa, qua capeſſendis imperiis pulchre iuuenes inſtituũtur: unde Simonidi hominũ domatricem Spartã uocari putãt, ut quæ ipſo diſciplinæ genere legibus audiẽtes cicureſq; ciues ſuos reddat, uelut equos, principio ſtatim domãdo. Hanc tam ſeuerã diſciplinã, deſtinatis imperio regiis liberis quãquã lex remittit, tamẽ & hoc Ageſilao peculiare fuit, quod ad imperandum nõ prius acceſſit, quàm obſequi imperio didiciſſet. Vnde multo cõmodiſs. ſub- D
ditis principẽ fuiſſe tradũt, imperioſo ſublimiq; natura ingenio, iis quas è diſciplina cõtraxit, popularitate humanitateq; coniũctis. Habuit autẽ quo tẽpore inter æqualiũ greges (ſic enim uocant) puer agebat, Lyſandrũ amatorẽ, impenſe ingenii eius elegantiã admirantẽ. Nam cũ ambitione & audacia longe cæteros anteiret, haberetq; primas in rebus omnibus uellet, ac præditus uehemẽtia quadam & impetu, uinci cõgiq; neſciente uideretur, tam mãſueto, tam obſequẽti cõtra ingenio fuit, ut nihil metu, pudore omnia faceret imperata, magiſq; reprehenſione cõmoueretur, quàm ullo grauaretur labore. Tibiæ uero iacturã, illa corporis florentis ætas facile texit: quã cum alacriter ferret, etiã ſeipſum ſcommate interdũ ultro petens, & malo ſe nõ mediocriter leuauit, & indolẽ laudis cupidã reddidit perſpectiorem, nullos aut labores, aut negocia, propterea quòd claudus eſſet, detrectando. Ex ipſius uero mẽbris ſimilitudinẽ expreſſam nullã habemus: haud paſſus eſt enim, ut qui moriẽs etiã, ne quo typo uel alioqui imitatione, forma corporis exciperetur, edixit. Fuiſſe autẽ ſtatura parua ferũt, & forma deſpicabili, ſed hilaritas alacritaſq; uiri, & illa quotieſcunq; locus tuliſſet urbanitas, poſtremo omni mœſtitia & aſperitate uocis uultus carens, effecit ut eadem ad extremã uſq; ſenectã gratia, præſtantes forma pulchritudineq; uiros æquaret. Nã, ut Theophraſtus ſcribit, Archidamũ ipſum, quòd ſtaturæ perexiguæ fœminã matrimonio ſibi copulaſſet, Spartani multarũt, cum non reges ſed regunculos progigni ſibi quererẽtur. Agide uero regnante, cum exul Alcibiades, Sicilia Spartam ueniens, iſtic aliquandiu uerſaretur, rem cum Timæa Agidis uxore habuiſſe creditus eſt. Nam agnoſcere ſe partum Agis ipſe negabat, ut quẽ eſſe Alcibiadis diceret: & Timæam haud ægre probrũ tuliſſe. Duris eſt autor, cum domi non Leotychidam, ſed Alcibiadẽ inſuſurrare pediſſequis pueruli nomen ſoleret. Sed & Alcibiades ipſe nulla contumelia, ſed ambitione factum alicubi confitebatur, cum relinqui ex ſe cupere diceret, cui Sparta obtemperaret. Agim igitur metuens Alcibiades Lacedæmone diſceſſit: puer uero ſuſpectus patri ſemper fuit, caruitq; legitimorum liberorũ cura. Sed enim ægrotanti ipſi cum ad pedes lachrymans ſeſe iuuenis prouoluiſſet, ut filius multis audientibus appellaretur, impetrauit. Agide mortuo cũ Lyſander nauali prælio Athenienſibus ſuperatis, plurimũ Spartæ poſſet, Ageſilaum ad imperãdum induxit, Leotychidæ notho homini regnum minime competere ratus. Pleriq; uero ciuiũ etiã reliquorũ, Ageſilaum, tum ob uirtutes ipſas, tum propter educationẽ diſciplinamq; communem ſtudioſe colebant, iuuabantq;. Erat autem Diopethes fatidicus quidã uir Spartæ, & ueterum oraculorum plenus,

A quiq; ſapere in his rebus & excellere plurimum uideretur:is Spartano imperio claudum regem præfi-
ci fas eſſe negabat, oraculum in ea cauſa defendenda huiuſmodi proferens:

Sis inuicta licet tibi dico Sparta cauebis,
Ne claudo uictrix patiare incommoda regno,
Includent ſubiti,multo te tempore morbi,
Et ſæuo bellum proſternens omnia fluctu.

Lyſander contra, Si omnino moueat oraculum Spartanos, Leotychidam cauendum eſſe potius. Deū,
ſiquis cum rex ſit, claudicet, nihil curare: ſed ſi legitimus non ſit, ſi Herculis ſanguine non natus, hoc
claudum regnum eſſe. Ageſilaus etiam nothum eſſe Leotychidam Neptuni teſtimonio confirmabat,
quòd Agim terræmotu deus cubiculo eiecißet, ac decimo poſt ampliusq; menſe Leotychidas eſſet na-
tus. Hoc pacto & his cauſis Ageſilaus rex declaratur, opesq; Agidis cum ipſo ſtatim imperio accipit,
Leotychida tanquam illegitimo hærede pulſo. Verum cum huius ex matre familiares bonos uiros, ac
tenues uehementer eſſe uideret, dimidium facultatum reſtituit, beneuolentiam ſibi gloriamq; pro in-
uidia & inimicitia parans, & quod Xenophon ſcribit, obſequẽdo patriæ eò perueniens autoritatis, ut
omnia pro arbitrio cõſtituere iam poſſet. Adeo tum penes Ephoros & ſenatores poteſtas omnis erat:
quorum cum illi tantum annuo, ii quo minus infinita regibus poteſtas eſſet, perpetuo magiſtratu fun-
gerentur (ut ſupra in Lycurgo docebamus) domeſticã quandam inuidiam iam olim à principio ſena-
tus regesq; inter ſeſe fouebant. Ageſilaus aliam rem aggreſſus, nõ obiicere ſeſe, diſſentiréue, ſed obſe-
qui, nil inconſultis his auſpicari, quoties uocaretur non greßim, ſed feſtinanter adeſſe, pro tribunali ſe-
dens, ingredientibus Ephoris aſſurgere, ſenatori nouo lænam bouemq; uirtutis argumenta donare.
Qua quidem arte qui ſuſpicere & euehere ſenatorum dignitatem exiſtimabatur, potentiam ſibi, re-
gno amplitudinem maiorem, utrunq; ad iſtam beneuolentiam mox conſecuturum, ſuſpicante nemi-
ne clàm comparauit. Erga ciues reliquos inimicum ſe quàm amicum præſtitit iculpatiorem, ut qui in-
iuria inimicum afficeret neminem, amicis ſæpe in re non ſatis honeſta ſeſe daret: illos ſiquid præclare
feciſſent, honore ſuo fraudare turpe ducens, hos ſiquid turpe deſignaſſent, ne reprehendere quidem
auſus, quin iuuabat, ſucceſſibus etiam iſtis exultans, & peccabat unà, ac turpe nihil arbitrabatur), quod
obſecutus eſſet amico. Factioſos errantesq; ciues cum facilius q̃ quiſquam uel Ephorus uel ſenator mi-
ſeraret, ac ſupplices nõ grauatim etiam iuuaret, uulgi animos in ſe paßim cõuertit, & ſtudiis oium fa-
cile deuinxit. Quod Ephori cum animaduertiſſent, quia ſuſpectam iam potentiam illam habebãt, ho-
B minem multarunt, cauſa ſubiecta, quòd ciues cõmunes uendicaret ſoli ſibi. Queádmodum enim phy-
ſici putant, lite cõtentioneq; de rebus ſublatis, futurum ut coelum ſtet, ortus uicesq; rerum interquie-
ſcant, concentu qui in ipſis reperiatur omnia interpellante ſiſtenteq;: ſic Laconicus ille legiſlator cõté-
tionem æmulationemq; uelut igniculum uirtutis quendam, Reipub. intuliſſe uidetur, ſemper eſſe:
quod inter ſe ciues boni contendant uelitenturq; uolens, illam uero priuſquam conuicta ſit, ultro ſpõ-
teq; cedentem gratiam, uelut ignauam inertemq; repudiauit. Quod etiam Homerum uidiſſe putãt,
ut qui nunquam Vlyſſe & Achille mirandis inter ſe uerbis uſque ad conuicia euectis, exultãtem Aga-
memnonem induxiſſet, ni magnum ex ea quæ inter ciues eſt ſimultate, commodum Reipub. proue-
nire crediſſet. Quæ quidem nemo fortaßis eſt, qui in uniuerſum recipienda putet. Ingens ciuibus
malum cõtentio eſt, quoties efflagrauit. Ageſilao cum haud pridem imperium ſuſcepiſſet, ex Aſia re-
uerſi quidam, Perſarum regem magnis copiis Lacedæmonios mari prohibere accinctum nunciabant.
Lyſander itaque rurſus Aſiaticam expeditionem agitando, & iis quos iſtic rebus reliquerat præfe-
ctos, quia miſere & per uim urbibus pulſi, partim etiam trucidati fuerant, auxilium moliendo, Age-
ſilaum, ut ei militiæ animum adiiceret, pro Græciaq; pugnaret hortabaẽ: quod ita futurum putabat,
ſi, mox in Aſiam traiiciens, regem celeritate præuertiſſet. Græcos interea qui Aſiam incolebant miſſis
literis ſubornat, Ageſilaum ſibi ducem petant. Ageſilaus in concionem progreſſus, ſic bellum ſuſcepit,
ſi, quorum uti cõſilio poſſet, Spartani homines triginta, rerum belliq; periti, diſciplinæ Spartanæ mili-
tes electi mille, ſociorum ſex millia, ſibi adiungantur. Lyſandro negocium conficiente, hæc ut ita fie-
rent, ſcitum fuit. Ageſilaum cum triginta uiris ſtatim emittunt, inter quos Lyſander primus erat, nõ
tam priuatam gloriam potentiamq;, q̃ Ageſilai amicitiam ſecutus, ut cui plus in hac profectione, ſi re-
cte ſucceſſiſſet, quàm in adminiſtrando regno ſitum uidebatur. Copiis igitur ad Ergeſtũ collectis, ipſe
cum amicis in Aulidem proficiſcebaẽ, ubi cum pernoctaret, in ſomnis quendam uidere uiſus eſt hoc
pacto ſe compellantem: Neminem unum Græciæ totius eſſe ducem antea declaratum, quàm Agamé-
nonem quondam, & nunc te ô Lacedæmoniorum rex Ageſilae, noſti puto: & quia iiſdem impe-
ritas, iiſdem bellum infers, eodem ex loco ad bellum excitaris, ueriſimile eſt, ſacra etiam eadem te fa-
cturum, quæ hinc ille nauigans fecit. Hic tametſi ſubiret mactationis eius Ageſilao, qua filiam ille ua-
tum perſuaſione ſacrificauit, nihil cõterritus eſt tamen, ſed ſurgens, amicis re cõmunicata, ita ſe deam
honoraturum dixit, quomodo ueriſimile ſit gratum ei futurũ ſi ſit dea: ſcitiã uero haud imitaturum;

ſceluſq; ducis. Ceruam igitur inſpectis extis offerri à uictimario ſuo iuſſit, non eo modo quo fieri à C
Bœotiis ſolet. Quam rem cum principes Bœotiorum intellexiſſent, commoti, mittunt qui Ageſilao
interdicant, ne contra quàm leges & conſuetudo patriæ ſit, ſacrificet. Hi & interdixerunt, & aris impo
ſita piecerunt. Ageſilaus perturbatus ſoluit, & Bœotiis ſuccenſens, & ſpe propter omen dubius, quòd
nihil præclari futurum, & expeditionem haud rite ſucceſſuram ſuſpicaretur. In Epheſum uenienti ſta
tim Lyſandri potentia & autoritas ingens illa, moleſta grauiſq; fuit, cum illius limina magna aſſidue
frequentia tererentur, illum omnes ſectarentur & obſeruarent, uelut nomen tituloſq; tantum impe-
ratoris Ageſilaus lege ſuffragante ferret, Lyſander uero re ipſa dominus omnium, omnia faceret &
imperaret. Nemo ſanè in Aſiam ex Græcia miſſus imperator, maior illo terribilior'ue fuit, nec maio-
ribus uel beneficiis ſocios, uel cladibus hoſtes affecit quiſquam, quorum omnium recens apud homi-
nes memoria extabat. Ad hæc cum ſimplicem Ageſilaum lenemq; & popularem, Lyſandrum eadem
ubiq; uehementia, eadem aſperitate, eodem orationis compendio præditum uiderent, ei ſoli per om
nia inſeruiebant, ſolum auſcultabant. Vnde triginta illi quos Ageſilaus ſibi coaptarat, primum rem in
digne ferre, ſeruos ſe dicere Lyſandri potius, quàm conſiliarios regis. Mox Ageſilaus ipſe, quanquam
minimu inuidus, aut iſtis Lyſandri honoribus iniquus, ſed quòd miro gloriæ ſtudio flagraret ueritus, ne ſi
quod præclarum ſe facinus obtuliſſet, totum pro magnitudine famæ nominiſq; ſui Lyſander præri-
peret, conſilium cepit, ac primum quidem illius in dicenda ſententia ſtudiis palàm repugnabat, ut qui-
bus ille in rebus plurimum eſſe momenti cenſeret, eas negligens hic repudianſq;, pro his alia ſubſtitue
ret, mox eos qui ſe uel appellatum, uel rem neceſſariam petitum conueniſſent, quos plurimum illo
fretos ſciret, infecto negocio dimiſit. In iudiciis eodem pacto, quos ille calumniaretur, hi ut ſuperiores
eſſent curabat: contra quibus illum fauere prodeſſeq; cupere conſtaret, difficile multam effugiebant.
Atque hæc cum non temere, ſed uelut ex compoſito, eodemq; ſemper pacto fierent, olfaciens cauſam
Lyſander, & apud amicos rem iam non diſſimulans, propter ſe multari milites dixit, hortabaturq; ut
euntes regem placarēt, eos deinde colerent, qui ſe plus poſſent. Hæc cum dicere facereq; Lyſander in-
uidiæ conciliandæ cauſa uideretur, grauius illum mordere Ageſilaus uolens, quæſturæ diſtribuenda-
rum carnium, honorifice quidem illi, ſed huius gloria longe inferiori, præfecit, addiditq; audientibus
multis, Nunc igitur abeuntes hunc meum mihi quæſtorem placate. Quam rem uehementer ille do
lens, Belle igitur, inquit, Ageſilae noſti amicos extenuare tuos. Noui, inquit, ſed eos qui me maiores
eſſe uolunt. Atqui, inquit ille, pulchrius fortaſſe abs te iſta dicuntur, quàm in me quadrent: prouin- D
ciam igitur locumq; da, ubi ſine moleſtia prodeſſe tibi queam. Poſt igitur ad Helleſpontum miſſus
Mithridatem uirum Perſam ex Pharnabazi prouincia, magnis cum facultatibus equitibuſq; ducentis
Ageſilao adduxit. Magiſtratum uero non abdicauit, ſed grauiter reliquum uitæ tempus ferens auel-
lere ab iſtis duabus familiis regnum, & in medium Spartanis omnibus reuocare cogitabat; ac uidetur
magna ſanè Reipub. mutatio ex illius ſimultate impendiſſe, ni morte dum in Bœotia militat occupa
tus, prius uppeteret. Adeo ſi quod nimius eſt, ambitioſa ingenia non cauent, plus mali patriæ ſuæ dant,
quàm boni. Nam Lyſander quanquam erat intolerabilis, nimis quàm tempus illud ferebat ambitio-
ne euectus, tamen remedium Ageſilaus aliud accommodatius meliuſq;, uiro præſertim illuſtri & glo
riæ tantum ſtudio delinquenti, adhibere potuiſſet: ſed eodem morbo uidetur, ille quidem quantum
ſummo imperio deferendum eſſet, neſciuiſſe, hic familiaris hominis inſcitiam ferre nequiuiſſe. Poſt
hæc cum Tiſaphernes primum quidem metuens ſibi, inito cum Ageſilao fœdere cōfecturum ſe apud
regem diceret, quî urbes Græcæ ad ipſum liberæ redirent, mox uiribus ut putabat, idoneis inſtru-
ctus, bellum inferret, haud grauatim Ageſilaus rem tulit, tum quòd magna expeditionis eius expe-
ctatio foret, tum quòd turpe duceret cum decem millibus hominum Xenophontem ad mare ueniſſe,
regis copias pro arbitrio ſtrauiſſe: ſe duce, Spartaq; & mari & terra regnante, nullum oſtendi præclarū
facinus patriæ poſſe. Igitur cum talionem reddere perfidiæ Tiſaphernis uolens, iter in Cariam pro-
nunciaſſet, ac barbarus ſtatim copias omnes eò collegiſſet, ipſe mouēs Phrygiam inuaſit, ubi cum mul
tis urbibus captis opes ampliſſ. quæſiſſet, amicos docuit, qui fœdus uiolet, diuinam aduerſus ſe iram
prouocare, hoſtem uero qui fallat, & iuſte facere & glorioſe, ac cum uoluptate lucrum referre. Equita
† ἄλαβα tu cum longe inferior eſſet, tempore ſacrorum quæ † inuiolata uocant, Epheſum reuerſus equitatum
hoc pacto contraxit. Ditioribus ni ipſi militarent, equum ſingulis equitemq; imperabat: qui cum mul
ti eſſent, ſubito equeſtres copias plurimas & bellicoſas pro armatura leui qua prius utebatur para-
uit. Nam militare uolentes à nolentibus conducebantur, item equitare uolentes ab iis qui nolebant:
Agamemnonis exemplo, qui belle feciſſe uidebatur, equa ſtrenua uirum ignauum diuitemq; commu
tans & militia excludens. Captiuos qui ſub haſta uæniebant, nudos produci iuſſit, ac ueſtes quidem
cum multi emerent, ipſos uero quòd albis corporibus & mollibus eſſent, utputa ſub umbra uerſati, ri
ſu miles, tanquam imbelles & inutiles excepiſſet, aſtans Ageſilaus, His cum certabitis, inquit, illa uero
præmia certantes referetis. Iam hoſtilem agrum inuadendi tēpus erat, cum in Lydiā pronunciaret, nō
amplius

A amplius Tiſaphernem ludens: ſed ille dum Ageſilai conſilium ex ſuperiore dolo metitur, ſeipſum fallens, Cariam petiturum ſperabat, equitatui, quo carere hoſtis uidebatur, non ſatis acceſſam. Verum cum hic quemadmodum prædixerat in plana quæ iuxta Sardis ſunt, exercitum duxiſſet, coactus eſt Tiſaphernes repente ſubſidium ſuis ferre, equitatuq; præmiſſo, eos qui extra ordines proxima depopulabantur, contriuit quidem. Sed Ageſilaus equitem hoſti adeſſe ſolum, ſibi uero prompta omnia uidens, prælium maturabat, equitatum, expeditis admiſtis, ire quamcelerrime & obiicere ſe hoſti iubet, ipſe cum phalange ſequebatur. Barbari cum ſtatim inclinaſſent, inſecutus eques Græcus caſtra eorum cepit, multosq; necauit. Ab iſto prælio non ſolum uniuerſam illam regis oram pro arbitrio depopulabantur, ſed Tiſaphernes perditus homo & uniuerſo Græcorum generi infeſtus, ad pœnam depoſcebatur. Statim enim rex Tithrauſtem miſit, qui Tiſaphernem quidem capite plexit, Ageſilaum uero ut abducto exercitu domum rediret, magnam auri uim pollicens, mittensq;, cohortabatur. Ageſilaus pacis conciliandæ autoritatem penes ſe non eſſe, ſed penes patriam, opes uero magis exercitui ſe quærere quàm ſibi reſpondit: ad hæc præclarius uideri ſpolia, quàm munera Græcos ab hoſte referre: uerum gratificari tamen Tithrauſtæ uolens, quòd hoſtem Græciæ cõmunem Tiſaphernem morte mulctaſſet exercitum in Phrygiam abduxit, uiatico triginta talentorum ab illo accepto. In eo itinere cum eſſet, literas Sparta accipit, in quibus ei magiſtratus maritimum etiã imperium decernebat, quod nulli antea contigit unquam, eratq; ſine dubio maximus iam Ageſilaus, & omnium qui tum uiuebant mortalium, quemadmodum Theopõpus ſcribit, clariſſimus. Equidem cumq; plus ex uirtutibus ſibi, q̃ propter imperium uendicaret, maritimã tamen rem Piſandro cõmittens, uidetur parum feciſſe cõſulte, quòd multis tum & natu & rerum peritia maioribus p̃ſentibus, haud patriæ rationem habẽs, ſed affinitatis uxoriſq;, cuius frater Piſander erat, gratiam capitans, maritimũ iuueni ĩperium demandarit. Interea ipſi exercitum in ſubiectã Pharnabazo ꝓuinciã traducenti, nõ ſolum large omnia ſuppetebãt, ſed facultates ad hoc etiã exaugebantur. Igit̃ in Paphlagoniam progreſſus, Paphlagonum regem Cotym, qui amicitiã eius ꝑpter ipſius fidem uirtuteſq; ultro affectabat, ſocium ſibi deuinxit. Sphitridates autem ubi primum à Pharnabazo ad Ageſilaum feceſſit, unà ſemp proficiſcebat̃, unà ſemper militabat. Habebat hic filium Megabetem pulcherrimum, quẽ puerum uehementer Ageſilaus amabat: habebat & filiã uirginem pulchram, ætate iam nubilem, hanc ut Cotys uxorem duceret, effecit. Hinc mille equitibus, expeditis uero duobus millibus à Cote acceptis, in Phrygiam reuerſus, Pharnabazi ꝓuinciam paſſim uaſtabat. Is ad hoſtilẽ aduẽtum nec ſubſiſtebat, nec præſidiis ſeſe credebat, ſed pretioſam charamq; ſupellectilem omnem aſſidue apud ſe habens, tergiuerſabatur fugitabatq;, alibi & alibi ſubinde latitans locorũ, donec obſeruans illum Sphitridates, Eripida Spartiata comitãte, caſtris exuit,

B opibus omnibus potitus. Hic cum acerbius quæ de præda Sphitridatis milites ſurripuerant, Eripidas peruestigaret, & reſtituere barbaros cogeret, omnibus inſpectis excuſſiſq;, ſic Sphitridatem offendit, ut momento Sardos ad Paphlagonas abiret. Eam rem Ageſilaus acerbiſſime tulit. Dolebat generoſum uirum Sphitridatem, & cum hoc uirium non parum alienatum eſſe: pudebat ſordium & illiberalitatis, à qua & ſe & patriam, ſummo ſemper ſtudio tuebatur: præſertim amor pueri grauiter uirum urgebat, profunde iam conceptus, tametſi præſente, quia tumidiore ſemper utebatur, euincere malum haud leuiter adnixus eſt. Ac ferunt cum aliquando ſalutatum oſculatumq; uenientem auerſatus eſſet, & ille pudore ob eam rem perfunderetur, ac ſalutatione in poſterum abſtineret, ꝓcul iam eum compellans, uehementer doluiſſe Ageſilaum, pœnituiſſeq; oſculi repudiati, & mirari ſimulaſſe, unde fieret quòd Megabetes oſculum iam nullum offerret. Cumq; familiares in ipſo culpam eſſe dicerent, qui non ſubſiſtat, ſed fugiat oſculum pulchri illius, abhorreatq;, quando nunc etiam perſuaſus ille intra complexum ueniat, inquiunt, modóne rurſum detrectes? Ad hæc aliquandiu apud ſe cogitabundus tacituſq; Ageſilaus, non eſt cur illum perſuadeatis, inquit: nam ego decertaturus hoc rurſus certamen uideor iucundius multo, quàm ſi omnia quæ ſub conſpectum ſunt, in aurum mihi uideá e ueſtigio conuerſa. Sic igitur Ageſilaus erat Megabete præſente, abeunte uero ſic efflagrabat, ut difficile creditu ſit, reuerſum ab oſculo fuiſſe repulſurum. Poſt hæc in colloquium uenire Pharnabazus cupiebat, Apollophane quodam Ciziceno communi hoſpite utroſq; inducente. Ageſilaus cum iam ueniſſet, ſub umbram, qua plurimum graminis erat, porrigẽs ſeſe, Pharnabazum ibi præſtolabatur: qui ubi uenit, uillis mollibus & uariegatis tapetiis ſuffultus, ita iacentem Ageſilaum uidens, ſe quoq; in herbã qua forte locus erat, abiecit, tametſi ueſtem tum coloribus, tum ſubtilitate mirandam indutus. Vbi ſe ſalutauere, Phárnabazus multa non ab re cõmemorabat, quòd qui ſæpe magniſq; in rebus, illo præſertim aduerſus Athenienſes bello, Spartanis præſidio fuiſſet, nunc ab iiſdem bello peteretur. Ageſilaus ubi quos ſecum duxerat Spartanos, oculos ob pudorem in terram figere, & animi dubios eſſet uidit (iniuriam enim Pharnabazo fieri putabãt) Nos, ĩquit, ò Pharnabaze, & amici regis antea cũ eſſemus, amice rebus illius utebamur, & inimici nunc cum ſimus, utimur inimice, ac per teipſum, quem de numero regiarum poſſeſſionum eſſe uelle uidemus, illum non iniuria perſequemur. Verum quocunq;

dic ſocius amicusq; Græcorum potius quàm mancipium regis eſſe uoles, hanc phalangem, hæc arma, c
has naues, & nos denique ipſos tuarum poſſeſſionum cuſtodes futuros ſcias, libertatisq; , qua ſine ho-
minibus pulchrum aut expetibile nihil eſt in uita. Ad hæc Pharnabazus paucis reſpondens, Ego, in-
quit, ſi rex alium præfecerit imperatorem, ueſter ero: ſin me, non alium, etiam atque etiam curabo quì
fortiter uos repellam, peſſimis modis pro rege mulctem. Hæc audiens Ageſilaus gauiſus eſt, dextráq;
prehendens, ac ſimul ſurgens, Vtinam, inquit, ô Pharnabaze, talis cum ſis, nobis amicus potius quàm
inimicus eſſe pergas. Pharnabazo cum amicis iam diſcedente, relictus filius ad Ageſilaum accurre-
bat, ridensq;, Hoſpitem, inquit, faciam te Ageſilae: iaculum, quod manu tenebat, ei dans: quod cum
Ageſilaus accepiſſet, aſpectu ſtudioq; pueri lætatus, circunſpicit, an uſquam ſit unde pulcher genero-
ſusq; adoleſcens remunerari poſſet. Videns autem Adæi, qui tum à tabellis erat, equum phaleris quá-
maxime excultum, ſtatim reductum eum puero dedit, ac deinceps haud unquam rem deſiit memi-
niſſe: progredienteq; tempore, cum domo fratribus conſpirantibus eiectus iuuenis eſſet, ac fugiens in
Peloponneſum ueniſſet, cauſam huius diligenter curauit, etiam amoribus implicitum iuuans. Athle-
tam ille puerum Athenienſem amabat, qui poſtquam adoleuiſſet ferocior aliquanto factus, parum
aberat quin in Olympicis ordine moueretur. Igitur ad Ageſilaum Perſa confugit pro puero rogans.
Hic uero gratificari homini etiam hoc uolens, magno tandem negocio rem confecit. Erat per cætera
iuſtitiæ uehementer tenax, obſeruansq;, ſed in amicorum rebus putidum eſſe, tergiuerſantemq;, ſeue-
rioris iuſtitiæ allegationem putabat. Epiſtolium ipſius ad Hidrea Carem circunfertur huiuſmodi: Ni
ciam, ſiquidem nihil commiſit, dimitte: ſi commiſit, nobis dimitte: ſumma, dimitte. Magna igitur par
te talis Ageſilaus in amicorum rebus fuit. Interdum tamen utilitatem reſpexit potius, præſertim (quê
admodum declarauit) ſicubi feſtinantius caſtra moueret, haud magnam laborantis amici rationem ha
bens. Nam ille ipſe cum aliquando caſtra mouentem quiddam flagitaſſet, conuerſus, Non poſſum, in
quit, rebus ſimul & tibi ſeruire. Sic enim Hieronymus philoſophus ſcribit. Iam annus expeditionis ſe
cundus agebatur, cum magna Ageſilai gloria, admiranda continentiæ, frugalitatisq; & moderationis
fama paſſim obtineret. Nam in caſtris uſque manſit, etiam tum abſens, cum ſumma ſeſta, & quæ pau
ci mortales uiderunt, domi peragerentur, teſtes & ſpectatores ſacrorum eſſe uolens deos. Inter tot ue
ro militum millia, uix cuiuſquam lectum uiliorem Ageſilai lecto uidiſſes. Frigus æſtumq; ferre ſic po
terat, ut ſolus eo ſemper cœlo quod deus contemperaſſet uteretur. In primis uero iucundum Græcis
Aſiam habitantibus ſpectaculum fuit, cum graues & intolerandos antea, copia luxuq; diffluentes, re-
gis præfectos, homini linea uiliq; ueſte obambulanti, trepidos, humileſq; ſeruire uiderent, ad unum D
breueq; Laconis uerbum attemperantes ſeſe, ac ſubito transformantes. Multis itaque illud Timo
thei in mentem ueniebat, Mars tyrannos, aurum Græcia non curat. Igitur Aſia commota, & undi-
que ad ſe deficiente, urbanis iſtic rebus citra negocium, citra ciuium exilia conſtitutis ornatisq;, progre
di longius decreuit, belloq; à maritimis ſociiſq; Græcorum urbibus tralato, de corpore iam & Ecbata-
na Suſianaq; felicitate cum rege certare, ocium quo ſedens ille bella Græcis diſpenſabat, libertatis au-
toribus inſidiabatur, principio ſubducere. In hoc tam præclaro inſtituto cum eſſet, Epicydidas
Sparta ueniens, graui Græcorum bello patriam urgeri, ipſum per Ephoros, quo rebus iſtic ſub-
ſidio eſſet, domum reuocari nunciabat. O barbara Græci mala commiſcentes. Nam quo alio no-
mine inuidiam & illam Græcorum inter ſe tum conſpirationem uocemus, qua fortunam ſurgen-
tem, arma in Barbaros conuerſa, bellum Græcia eliminatum, rurſus in ſua uiſcera conuerterunt.
Haud ſentio enim quod Demaratus Corinthius ille, magna Græcos uoluptate deſtitutos eſſe pu
tans, qui in Darii throno ſedentem Alexandrum non uidiſſent. Sed lachrymaſſe non ab re puto
quiſquis tum cogitauit, hoc & Alexandro & Macedonibus, eorum ſcelere permiſſum fuiſſe, qui
præſtantiſſimum tum quenque ducem, ciuilibus odiis ad Leuctra, ad Coroneam, ad Corinthum,
in Arcadia prodiderunt. Ageſilai geſtorum nullum eſt hoc in patriam reditu, aut pium, aut excel-
lens magis, neque exemplum uel iuſtitiæ, uel obedientiæ maioris extat. Nam ſi Annibal fortuna
iam non benigna ſatis utens, & Italia uix iam tutus conſiſtens, ægre bello ſuisq; domum reuocan
tibus parebat, Alexander uero etiam ridebat, audita enim Antipatri cum Agide pugna, Videtur, in
quit, dum nos hic Darium uincebamus, in Arcadia murium conflictus aliquis fuiſſe: an non felicem
Spartam iudicemus, cui honoris tantum tribuit Ageſilaus, tantam legibus reuerentiam, ut quem tan-
ti ſucceſſus, tantæ uires, tam certa ſpes longius inuitabant, omnia mittens, abiiciensq;, momento quo
nuncium accepit, ſolueret cum propter infecta negocia deſideriũ ſui relinqueret omnibus incredibile,
Phæacenſis Demoſtrati uocẽ, qua cõmunibus quidem in rebus Lacedæmonios, ſuis uero Athenienſes,
præſtantiores ille iudicabat, falſam eſſe docens. Nam qui regem ducemq; optimum ſeſe declararat,
idẽ priuatim uti uolentibus, amicum & familiarem exhibuit multo iucundiorem. Perſici numiſmatis
genus eſt, ſagittarium inſculptum habẽs. Ageſilaus cum ſolueret, decem millibus ſagittariorum Aſia
ſe per regẽ expelli dicebat, tantum enim pecuniarũ Athenas Thebasq; miſſum, & principibus datum,
populos

A populos eos aduerſus Spartam concitauit. Helleſponto traiecto per Thraciam iter tenens, nulli barbarorum ſeſe ſubmittebat, ſed mittens, unumquenq; per hoſtium an amicorum terram iter faceret rogabat: ac cæteri quidem omnes peramice exercitum ſuſcipiebant tranſmittebantq;, ſoli Tralles, à quibus etiam Xerxen redemiſſe donis tranſitum ferunt, centum argẽti talenta, totidemq; fœminas mercedem poſtulabant. Ille ridens, quin mox adſunt & accipiunt, inquit, pergensq; multos illorum prælio fudit, ſtrauit. Eodem pacto ad regem Macedonum mittens, cum ille uelle reſpondiſſet: Velit, inquit, at nos porrò pergamus. Rex audaciam miratus, metuensq; ſibi, uelut amicum mouere iuſſit. Agros Theſſalorum quòd eſſent hoſtibus confœderati, paſſim uaſtabat. Lariſſam amicos Xenoclem & Scythen miſit de fœdere tractaturos: qui cum capti uinctiq; detinerentur, cæteri quidem exercitum admouendum, urbemq; obſidendam putabant: ipſe uero cum nolle ſe totam Theſſaliam capere diceret, altero legatorum amiſſo, urbem tamen in fidem ſuam recepit. Nec eſt cur quis illam Ageſilai clementiam miretur. Nam cum pugnam ingentem ad Corinthum habitam, ac hominum ut uſquam clariſſimorum magnam ſubito uim deſideratam audiret, pauci licet Spartani, hoſtes uero plurimi concidiſſent, nec gratulatus eſt, nec exultauit quicquam, ſed grauiter ingemiſcens, Heu patriam, inquit, quæ tantum uirorum perdit, qui ſi nobis uiuant, quantum uſquam Barbarorum eſt, excindere potuiſſent. Proximi Pharſalii ſequebantur, qui cum aſſidue exercitum infeſtarent, ipſe quingentis cum equitibus impetu facto, in fugam eos conuertit, trophæumq; ſub Narthacio erexit, ultra quàm dici poteſt ea uictoria gratulatus, quòd equitatu quem ipſe erudiuerat ſolo, eos qui plurimum ſibi equeſtribus præliis tribuebant perdomuiſſet. Hoc in loco Diphridas Sparta ueniens, Ageſilao occurrebat, recta Bœotiam inuadere iubens: quod quanquam propter militum paucitatem in poſterum facere Ageſilaus decreuiſſet, nihil tamen recuſandum magiſtratui putans, ac ſuis diem illã, quam propter Aſiam reliquiſſent, adeſſe prædicens, duo millia militum qui pugnæ Corinthiorum nuper interfuerant acciuit. Interea Spartæ in gratiam ipſius præconium edebatur, ecquis dare iuuenum nomen, adeſſeq; regi uellet. Cumq; læti omnes nomina dediſſent, ſenatus quinquaginta ualidiſſimos fortiſſimosq; delectos ad illum tranſmiſit. Ageſilaus poſtquam Pylas iam exceſſit, & Phocydam regionem amicam peragrauit, primum in Bœotiam traiecit. Ibi cum iuxta Chæroneam caſtra poſuiſſet, eodem tempore & ſolem minus quàm parte dimidia deficientem uidit, & nauali circa Cnidum prælio, uictum à Pharnabazo & Conone Piſandrum, occubuiſſe audiuit. Doluit quemadmodum par erat, tum propter urbis, tum propter uiri caſum: uerum ne triſtitia terrore'ue miles iamiam pugnam initurus conſterneretur, contra referre, qui à mari uenerant iuſſit, nempe uictoriam maritimam eſſe partam.

B Ipſe corona impoſita progreſſus, ob nuncium lætum ſacra fecit, familiaribus epuli parte miſſa. Mouens autem in Chæroneam quamprimum hoſtes conſpexit, ſimul ſe conſpectum animaduertens, aciem ſtruens, ſiniſtrum Orchomeniis cornu dedit, ipſe tenebat dextrum. Thebani uero dextrum tenebant ipſi, ſiniſtrum Argiuis dabant. Pugnam illam ſcribit Xenophon, ſic ut nullam unquam fuiſſe peractam: aderat enim Ageſilao, pugnam obiens unà cum ex Aſia traieciſſet. Primo igitur congreſſu, nec impetus uiolentior, nec certamen longius fuit, ſed & Thebani Orchomenios ſtatim pepulere, & Ageſilaus Argiuos. Vtrique uero cum laborare ſiniſtra cornua cognouiſſent, ſeſe conuerterunt. Hic abſque periculo potuerat uictoria parari, ſi Thebanorum aciem redeuntem declinare uoluiſſet Ageſilaus, & in fugam actos iam Argiuos cæde perſequi, ſed ira, laudiſq; ſtudio flagrans, obiecit ſeſe uiris, repellere per uim, ſummaq; uirtute conatus. Illi haud ſegnius hoſtem excipiebant, præliumq; toto exercitu uiolentum oriebatur: uiolentiſſimum uero iuxta ipſum, inter quinquaginta illos Spartanos iuuenes collocatum, quorum alacritas & ſtudium ſalutare, planeq; in tempore adfuit regi. Nam ſummo ſtudio licet, nec ullo periculo parcentes, pro rege certarent, ſeruare tamen inuulneratum nõ potuere: multas ſiquidem per arma plagas, cum toto paſſim corpore, haſtis gladiiſq; infixis, accepiſſet, uix uiuum eripuerunt, ac obiicientes ſeſe, ſuiſq; corporibus illum communientes, multos hoſtium ſuſtulerunt, multos ex ſuis amiſerunt. Quoniam uero difficillimum fuit acie conuerſa, pellere Thebanos, facere coacti ſunt, quod principio nolebant: nã acie laxata tranſitum obnitentibus præbuere, mox tranſmiſſos, cum negligentius ordines cuſtodirent, ſecuti iuxtaq; inhærentes, latera eorum cædebant. Thebani non fuga, ſed recedendo Heliconem petunt, ea ſibi pugna uehementer gratulantes, qua inuicti à ſe quidem ſtetiſſent. Ageſilaus quanquam diſſertum uulneribus corpus habẽs, non ante in tabernaculum ſe recepit, quàm ad phalangem perlatus, congeſta in armis cadauera contemplatus eſſet. Hoſtibus quotquot ad templum confugerant, parci iuſſit, eſt enim haud procul Itoniæ Mineruæ ſacrum; & trophæum iuxta, quod Bœotii iã olim Spartone duce, Athenięſibus iſtic prælio uictis, Tolmidæq; interfecto, cõſtituerunt. Poſtero die ubi primum illuxit, coarguere Thebanos uolens, ſi iterare certamen pergant, milites coronari, tibiis canere, trophæum adornari, ſtatuiq;, uelut uictores iuſſit. Vbi uero hoſtes poſtulatum cadauera ſuorum ſupplices uenere, ille pactis induciis cõceſſit, atq; in hunc modum uictoria cõfirmata, Delphos perlatus eſt, quo tẽpore Pythia celebrabant,

ſacraq; deo magnifice fecit, decima ſpoliorum Aſiæ parte, quæ centum talentorum fuit, oblata. Domum reuerſus magno ſtatim in pretio charusq; ciuibus, propter uitã cultumq; fuit. Neq; uero, quod pleriq; ducum ſolent, rediit ex peregrinatione nouus, alienis'ue moribus ſic immutatus, ut domeſtica uel faſtidiret, uel ſuperbius penſicularetur, ſed perinde ac qui Eurotam nunquam tranſgreſſi fuerant, boni omnia conſulens, non cibum, non balneum, non famulitium uxoris, non ſplendorem armorũ, non domus ſupellectilem mutauit, ſed ne fores quidem, peruetuſtæ cum eſſent, adeo ut ab ipſo Ariſtodemo poſitæ uiderẽtur. Atq; ut Xenophon ſcribit, Canathrum nihilo pretioſius filia eius habebat,

Canathra

quàm quæuis alia. Canathra uero ſunt uulturum ceruorumq; ligneorum imagines, in quibus puellulæ uulgo ad pompam ſacrorum deferebantur. Porrò filiæ nomen Xenophon non tradit, idq; Dicæarcho dolet, nec Ageſilai filiæ, nec Epaminondæ matris nomina nobis conſtare: uerum ex actis Laconicis deprehendimus nos, Ageſilai coniugem Cleoram, filias Apoliam & Prolytam fuiſſe uocatas. Cernere haſtam ipſius etiam hodie Spartæ ſitam licet, nihil ab aliis differentem. Sed iam cum ciues quoſdam, equos ludis Olympicis alere ſolitos, nimis ex ea re contumaces eſſe uideret, Cyniſiam ſororem curru ſedere, & Olympia certare perſuaſit, monſtrare Græcis uolens, non uirtute, ſed ſumptu uictoriæ genus hoc parari. Xenophontem ſapientem illum ſtudiis deditum, cum apud ſe haberet, hortatus eſt ut liberos ſuos Spartam uocatos iſtic educaret, rem omnium pulcherrimam, imperare, & imperiũ capeſſere percepturos. Mortuo Lyſandro, ac factione quam ille ex Aſia rediens aduerſus eum concitarat, ingenti deprehenſa, oſtendere uolens qui uir Lyſander uiuens fuiſſet, orationem quam Cleon ſcripſerat Alicarnaſſeus, Lyſander pro concione de nouanda Rep. pnunciaturus fuerat, in libello quodam relictam, & ab ſe inuentã, edere in publicum decreuit. Verum cum ſenex quidam orationem relegiſſet, & eloquentiæ uim ueritus, non Lyſandrum eruendum, ſed orationem cum ipſo ſepeliendã eſſe cenſuiſſet, deſtitit, acquieuitq;, ac ne complices quidem ipſos multauit, ſed ex his pleroſq; uel negociis, uel copiis militum aſſidue præfectos, quales eſſent re ipſa coarguebat, etiã cæteris malitiam eorum & arrogantiam conſpicuam reddens. Mox in iudicium pertractis, patronum propugnatoremq; ſeſe præbebat, ex inimicis familiares & obſtrictos faciens, & ad ſe transferens, adeo ut aduerſarium iam in Rep. planè nullum haberet. Nam rex alter Ageſipolis, ut qui patre fugitiuo, & ætate prorſus iuuenis, ingenio uero miti & eleganti foret, publica non admodum curabat, quanquam etiam hunc cicurem reddebat. Nam reges, quoties domi ſunt, in commune eodemq; triclinio conuiuantur. Adoleſcentem igitur amoribus implicitum cum noſſet (ut erat) mentionem ſemper aliquam de florida id genus ætate inferre, eodemq; iuuenem prolicere, coamare, operamq; locare: nihil enim turpe flagitioſum'ue Laconici amores habent, ſed pudorem, ſed ſtudium, & ardorem uirtutis docent, quemadmodum in uita Lycurgi oſtendebamus.

Feciſſe ſcribit Xenophon.

Igitur cum plurimum iam in Republica poſſet, Teleutiæ uterino fratri, ut res maritima committeretur effecit. Hinc Corinthum profectus, ipſe terra, Teleutias mari, quæ ad Lecheum longa moenia tendunt, aggreſſi cepere, ac Argiuos Corinthum tum cuſtodientes & Iſthmia forte celebrantes, cum ſubito ſeſe oſtendiſſent, re diuina nondum prorſus peracta, & ſupellectile uniuerſa relicta, templo pepulere. Hic cum qui Corintho ad Ageſilaum exules profugerant, unaq; in exercitu tum aderant, precibus inſtitiſſent, ut ipſe quoq; Iſthmia celebraret, hoc quidem non fecit, ſed ipſis celebrantibus & ad finem conficientibus adfuit, ac ut impune liceret curauit. Hinc ſoluens, cum ludos Argiui inſtauraſſent, & quidem uiciſſent rurſum, quidam qui pridie uicerant tum uicti, nihilominus inter uictores referrẽtur, magnam Argiuos ea re declarare timiditatem aiebat, quod cum tanti ludos ſacraq; facerent, pro eis certare, & armis conſiſtere auſi non fuiſſent. Equidem de factis & id genus rebus omnibus ſic ipſe ſtatuebat, ut modum cuſtodiendum eſſe putaret, quippe qui ludos patrios ſpectaculaq; ſolitus ſit exornare, & præſens magno ſemper ſtudio, magna cum alacritate adeſſe, non puerorum, non uirguncularum certamina negligendo, cum cætera quæ pleriq; mirantur, ne noſſe quidem ſatis uideretur. Erat Callipides nobilis tum inter Græcos nomine & fama tragoedus, quiq; admirationi omnibus eſſet, is Ageſilao occurrens, primum compellabat, mox per circumſtantes turbulentius inferens ſeſe, coràm oſtendebat, arriſurum ultro ſperans: tandem cum nihil dũ profeciſſet, Non me noſti rex, inquit? Hic Ageſilaus, Tu uero non Callipides Dycelidas es inquit? (ſic enim mimos Lacedæmonii uocant.) Cum hortarentur, ut eum qui luſciniam uoce repræſentabat, rurſus auſcultaret, recuſauit, ipſas audiui inquiens. Menecratem habuit medicum, qui cum propter latam alicubi deploratis morbis opem, Iuppiter uocari coeptus eſſet, nimiſq; petulanter cognomentum ſibi uẽdicaret, & iam ſic ſcribere ad ipſum regem auderet, Menecrates Iuppiter Ageſilao gaudere: hoc pacto reſcripſit: Ageſilao rex Menecrati ualere. In agro Corinthiorum cum uerſaretur, & Hereum cepiſſet, captiuaq; militibus omnia trahentibus tenentibuſq;, ſpectator adeſſet, ſuperuenientibus forte Thebanorum legatis, quam urbem ſemper oderat, intereſſe putans, ſi contemptius eos acciperet, ac ob id accedentes non audire, non uidere ſimularet, res ei indigna quædam euenit. Nondum enim digreſſis legatis, aderant qui circumuentas ab Iphicrate apud Lecheum cohortes nunciabãt. Erat

autem

A autem magna cladès,& quæ longo tempore Spartanos eſt inſecutà,multoſq́; uiros egregios amiſerũt, partim grauioris armaturæ,quos oppreſſerant ſcutati:partim Lacedæmonios,quos mercenarii milites obtruncarant,exiluit:repente ſubſidium ſuis laturus. Sed ubi actum eſſe animaduertit,Herœum rediens adeſſe legatos iubet,reſpondere iam uolens:illi uero cum eadem illuſione utentes , iam nil amplius de pace inferrent , ſed ut Corinthum tranſitus permitteretur orarent , excandeſcens, Siquidem amicos uidere ueſtros,de uictoria exultantes,uultis,me' duce,cras uobis tutò licebit , inquit : ac unà poſtridie ducens , & regionem ipſam populabatur , & ad urbem Corinthum exercitum admouit. Cumq́; ſatis ignauiam hoſtium,pugnam detrectantium , declarauiſſet , legatos dimiſit : milites cladi cohortium ſuperſtites,ad ſe recepit, Spartamq́; abduxit,antelucano mouens,noctu ſubſiſtens,cum Arcadum inuidiæ malitiæq́;,inſultandi occaſionem nullam relinquere uellet. Hinc in Acarnaniam cum Achæis,quibus id gratificatur , cum exercitu tranſiuit,unde multam prædam reportauit,ipſis etiam acie fuſis . Ac flagitantibus Achæis ut apud ſe hybernaret,quòd hoſtes eo pacto ſatione prohiberi poſſe uiderentur,contra cenſuit,bellum ſi conſitos habeant agros , magis formidaturum : quod etiam euenit. Nam exercitu paulo poſt redeunte , Achæis Acarnani ſe conciliarunt . Porrò cum Conon & Pharnabazus rei maritimæ Perſarum præfecti,Laconicam maris oram grauiter oppugnarent,& Athenienſium urbs,Pharnabazo ſumptum ſuppeditante , uallo cingeretur ,pacem cum Perſa facere Spartanis eſt uiſum. Antalcydam igitur ad Teribazum mittunt, Græcos qui Aſiam incolebant, & pro quibus enixe Ageſilaus decertarat,regi turpiſſime & ſceleratiſſime dedentes. Cuius quidem infamiæ labes Ageſilaum minimum contingit,ut cui infenſus Antalcydas erat,pacemq́; unus omnium uel maxime fecit,quod auctum iri eo bello Ageſilai gloriam,ipſum clariſſimum maximumq́; fore uereretur. Atqui nihilominus Ageſilaus tamen,cum Mediſare quiſpiam Lacedæmonios obieciſſet , Magis, inquit, Medi Lacedæmoniſant : ac pacem recuſantibus Græcis quibuſdam cum bellum minaretur denunciaretq́;,omnes in eo permanere coegit,quod æquum Perſa iudicaſſet. Fecit id propter Thebanos, ſperans ſi libertatem Bœotia recuperaſſet,illorum uires debilitatum iri,quod paulo poſt declarauit. Poſtquam enim Phœbidas rem ingentem auſus, fœderum & pacis tempore Cadmæam , Thebanam arcem cepiſſet, Græciq́; ſimul omnes ſuccenſerent,Lacedæmonii indignarentur , præſertim qui aduerſarii Ageſilao tum erant,Phœbidam iram rogantes quonam id iubẽte feciſſet,cum ille Ageſilaum inſinuare uideretur,non ueritus eſt palàm Phœbidæ aſtipulari,rem ipſam ſiquid utile habeat inſpiciẽdam eſſe dicere,recte tum poteſtatem ſumi,& imperium nõ expectari,cum quod utile patriæ ſit,of-
B feratur. Tametſi iuſtitiam aliàs oratione perpetuo præferret,uirtutum primã eſſe diceret , nulli uſui fortitudinem futuram,quæ iuſtitia careret, hæc ſi publice colatur,nihil opus illa futurum. Cumq́; monerent , hæc ita magno regi placere,Nil, inquit, maior eſt ille me,niſi ſit iuſtus etiam magis:recte præclareq́; putans,iuſtitia uelut menſura quadam quantum quiſque præcellat regum exiſtimari debere. Epiſtolam igitur quam rex facta iam pace, de priuatis ad eum rebus miſit , ne accipere quidem uolebat, priuata amicitia nulla opus eſſe reſpondens, ſi publica cuſtodiatur. Sic erat oratio,res longe diuerſæ,nec illud propoſitum tenebat, ſed ambitionis contentioniſq́; ſtudio plerunq; abreptus, illa præſertim contra Thebanos non ſolum Phœbidæ factum defenſabat,ſed ut in ſe culpam illam Sparta reciperet effecit,& arcem nomine publico teneret,rebus cæteris Archidæ & Leontidæ,quorum conſilio Phœbidas arcem ingreſſus occuparat, permiſſis. Erat igitur ſtatim ſuſpicio opera Phœbidæ, ſed autore Ageſilao rem eſſe factam, ac negocia quidem mox inſecuta ſuſpicionem reddidere confeſſam. Nam cum Athenienſes præſidium eieciſſent,& urbem, Archida & Leontida nomine quidem ducibus, ſed re ipſa tyrannis , interfectis, libertati reſtituiſſent, iniuriarum prætextu, bellum ipſis ſtatim indixit. Cleõbrotus iam mortuo Ageſipolide regnabat:is acceptis copus in Bœotiam traiecit:nam Ageſilaus, quòd annum à prima iuuẽta quadrageſimum exegiſſet,& militiæ immunitatem legibus iam aſſecutus eſſet,hanc expeditionem ob ignominiam libenter declinauit,ne qui paulo ante Phliaſius propter fugitiuos bellum intulerat,nunc ob uindicandos tyrãnos multare Thebanos, merito ab omnibus argueretur. Erat autem Sphodridas Lacon factionis Ageſilao contrariæ, Theſbis præfectu , ìgenio haud ignauo quidem abiectóue uir, ſed qui maiore ſemper fiducia quàm conſilio niteretur. Is præclari nominis famam affectans , ac Phœbidæ gloriam, quam quia Thebas inuaſiſſet, ingentem putabat, ob oculos habens , ac facinus multo præclarius futurum ſibi pollicens, ſi Piræum ipſe cepiſſet, ex continente claſſem ſubito intendere , mari Athenienſes prohibere cogitauit. Tametſi commentum hoc Pelopidæ & Gelonis Bœotiæ ducum fuiſſe uelint, cum quoſdã trãsfugiendi ſpecie ſubmiſiſſent, qui Sphodridam laudantes tollenteſq́;, quod eſſe ſolus hoc tã præclaro conatu dignus uideret̃ , ad ſuſcipiendũ negociũ incitarent , improbum æque facinus & iniquũ, & ad quod nec animus illi ſatis firmius, nec fortuna benigna ſatis erat. Nam in Thraſium campum, quo noctu cum Pelopida coniunctos oportebat, clara iam luce uenere,& ignem ab Eleuſinæ ſacris cum milites uidiſſent, horruiſſe & expauiſſe dicuntur ipſe, animũ & audaciã illam, cum iam latere non poſſet, abiecit, ac leuẽ iſtinc prædã agens, turpiter

& inglorie Theſpias eſt reuerſus. Miſſi Spartam Athenis ſunt qui hominem accuſarent, uerum accuſa C
tore non erat opus, ultro Spartani iudicium capitis Sphodridæ dictarant: quod ille quidem ſubire de
creuit, iram ueritus ciuium, qui reuerentia Athenarum uideri iniuria affecti uolebant, ut ne iniuriam
feciſſe uiderentur. Sphodridas igitur filium habebat Cleonymum, eleganti forma puerum: eum Ar/
chidamas Ageſilai filius adamabat. Hic illi tum, ut uerisimile eſt, de patre periclitanti ſubſidium fere/
bat, tametſi palàm conficere quicquam aut amicum iuuare nō poſſet, erat enim aduerſarius Ageſilao
Sphodridas: ſed poſtquam Cleonymus inſtitit hortando lachrymandoq́; ut Ageſilaum patrem placa
ret, quem Sphodridas maxime terribilem ſibi putabat, diem unum & alterum reueritus metuenſq́;
patrem, tacite ſequebatur: uerum ubi iudicii iam dies inſtabat, compellare auſus, Cleonymi pro patre
preces oſtendebat. Ageſilaus cum amare Archidamum noſſet, iam olim haud arguebat, erat enim de
Cleonymo etiamnum puero magna ſpes, uirum ut quenquam alium præclarum futurum. Tum ue
ro nihil Archidamo ſupplicanti conceſſit, unde coniici uel præſidii, uel gratiæ ſpes aliqua poſſet, tantū
conſideraturum ſe dicens, quod bonum rectumq́; foret, abibat. Perculſus Archidamus ad Cleonymū
deinceps non accedebat, quod antea quidem ſingulis etiam diebus ſæpiuſcule ſolitus erat. Ex eo magis
iam illi Sphodridæ ſalutem deſperabant, donec amicus Ageſilai quiſpiam Etymocles, ubi in commu/
ne de ea re conueniſſent, Ageſilai ſententiam oſtendit, facinus eum peſſime odiſſe quidem, ſed Spho/
dridam uirum bonum iudicare, urbemq́; uideri eiuſmodi militibus habere opus. His etiam uocibus
addere animum Archidamo uolens ſæpe utebatur, ac iam Cleonymus Archidami ſtudium ſentire,
& amici ſumpta fiducia, opem conari cœperunt. Erat impenſe liberorum amans Ageſilaus, ferturq́; fi
liolis puerulis adhuc arundine obequitando domi colludere, amicum qui forte interuenerat, ut ne
cui diceret, monuiſſe, priuſquam ipſe quoq; liberorum parens euaſiſſet. Sphodrida igitur abſoluto, &
Athenienſibus ut primum audiuiſſent, ad bellum conuerſis, audire peſſime Ageſilaus, propter abſur/
dam puerilemq́; animi cupiditatem cœpit, quòd iuſtum iudicium interueniſſet, urbem ſceleris ingen
tis ream Græcis faceret. Filium Cleōbrotum cum minus aptum bello uideret, neglecta qua prius mi/
litiam detrectabat lege, in Bœotiam ipſe traiecit, ac multum incommodi Thebanis dedit, multum ac
cepit item: unde uulnerato dixiſſe Antalcydam ferunt, Debita Ageſilae refers ex Thebanis præmia,
belligerari nolentes, imperitosq́; homines belligerari docens. Nec ab re Thebani ſeipſis fuiſſe tum ſu/
periores bellicis artibus creduntur, aſſiduis Lacedæmonum contra ſe expeditionibus uelut exercitati.
Lycurgus igitur uetus ille, trium quas uocant legum, tertia, in eundem hoſtem ſæpius exercitum duce D
re uetat, ne belligerari ſcilicet hoſtis doceretur. Erat autem & ſociis Ageſilaus permoleſtus, quòd nulla
cauſa publica legitima'ue, ſed ira quadam & contentione perdere Thebanos cogitaret: itaq; nihil obſta
re dicebant, quo minus militando conſumerentur, qui huc illuc ſingulis annis tanti tam paucos ſequi
neceſſe haberent. Ageſilaus quàm parum ipſorum multitudine fideret, docere uolens, uſus eiuſmodi
commento fertur: cōſidere ſocios omnes in unum permiſtumq́; iuſſit, Lacedæmonios item, ſed ab his
ſeorſim. Mox per præconem ſurgere figulos primum, ab his ærarios, hinc lignarios fabros, deinde do
mificos, ordineq́; cæterorum opificiorum ſectatores omnes iuſſit, ac iam tota propemodum ſociorum
multitudo ſtabat, cum Lacedæmoniorum, quibus opificiis lege interdictum eſt, nemo dum ſurrexiſ/
ſet. Hic Ageſilaus, Videtis, inquit, ſocii, quāto plures nos milites mittamus? Cum exercitum ex Bœo/
tia Megaris reducens, in arcis baſilicam aſcendiſſet, uulſio & dolor ingens integram illam tibiam ſubi
to inuaſit: mox cum grauiter intumuiſſet, & ſanguinis plena uideretur, cruciatumq́; ob inflammatio/
nes uehementem exhiberet, medicus Syracuſanus quidam, uenam quæ ſub talo eſt, incidit, ac dolores
quidem ceſſarunt: uerum ſanguine uberius profluente, & ſiſti iam nequiente, plurima animi defectio,
& periculum graue circumſtetit uirum: tandem ſanguine repreſſo Lacedæmonem perlatus, multo tē
pore non ſatis cōmode ualebat, militiā uero non poterat obire prorſus. Multæ tum undiq; Spartanis
calamitates mari, terra incidebant, quarum Leuctrica maxima fuit. Vbi primum acie uicti Thebanis
Lacedemonii ſuccubuerunt, omnes pacem cum omnibus ineundam eſſe cenſuerunt: undiq; legati ex
Græcia Spartam inducias facturi conuenere, quorum de numero Epaminondas etiam fuit, eruditio/
ne & philoſophiæ ſtudiis clarus, ſed qui militaris rei ſpecimen nullum tum dediſſet. Hi cum cæteros
quidem omnes inclinatos Ageſilao uideret, ſolus quid ſentiret libere pronunciauit, oratione non pro
Thebis, ſed pro communi Græcia in medium illata: bello, unde cæteris omnibus exitium eſſet Spar/
tam augeri docens: pacem uero ſi durare uelint, ex æquo iuſtoq́; conciliandam eſſe iubens. Cui uirocū
uehementer intéros eſſe, fauereq́; Græcos Ageſilaus uideret, interrogauit, num & Bœotiam iuris eſſe
ſui æquum iuſtumq́; cenſeret: atq; illo mox libere uiciſſim interrogante, num ipſe Laconicam liberam
degere æquum putaret, exiliens iratus Ageſilaus, clare dicere iuſſit, liberam'ne Bœotiam dimittat il/
lo rurſum idipſum obiiciente, Laconicam'ne liberam ipſe dimittat, adeo exaſperatus Ageſilaus eſt, &
reſponſo offenſus, ut ſtatim nomine Thebanorum albo pacis expuncto, bellum ipſis denunciarit. Græ
cos cæteros conciliatos abire iuſſit, pace conciliata partim, partim bello inrcōciliabili ſuſcitato. Erat hoc
tempore

A tempore Cleombrotus in Phocide cum exercitu, eum ſtatim Ephori traiicere in Bœotiam & Thebis exercitum admouere iubent, ipſi interea paſſim mittentes ſociorum auxilia contrahebãt, qui tametſi bello grauarentur, tamen contradicere, aut iugum excutere nondum audebant. Hic quanquam multa inauſpicata ſigna ederentur, & Protheus Lacon palàm reclamaret, tamen bellum Ageſilaus non remiſit, ſed perfecit, ſperans reliqua Græcia libera uniuerſa, Thebanis uero cõmuni fœdere ſecluſis, tempus eſſe quo multari commode poſſent. Eam porrò profectionem ipſa feſtinatio declarat, ira magis quàm ratione ſuſceptam. Nam quartadecima Martii menſis die, fœdera ſunt Spartæ facta, mox Aprilis quinta clades in Leuctris accepta, cum dies non amplius uiginti interceſſiſſent. Mille Lacedæmonii cecidere, cecidit Cleombrotus rex, & iuxta fortiſſimus quiſque Spartanus, inter quos & Cleonymum Sphodridæ filium pulchrum illum, cum tertio pro rege dimicãdo proſtratus eſſet, ac toties surrexiſſet, fortiter pugnando occubuiſſe ferunt. Hæc tam inopinata clades cum Lacedæmoniis incidiſſet, Thebanis uero ſucceſſus, quo nemo Græcus aduerſus Græcum belligerando, glorioſo magis eſt uſus, nihil tamẽ digna minus admiratione, digna minus ſtudio, Sparta uicta, quàm uictrix fuit. Ac ut Xenophon ſcribit, fortium uirorum uoces & geſtus etiam in uino, etiam in luſu, dignum ſtudio quiddam ſeruant, præclare iudicans. Equidem nõ minus immo magis operæpretium eſt, uiri fortes ut ſeſe reſtante fortuna gerant, quem uultum ſeruẽt, quas uoces edant, cogitare. Feſtum urbs tum forte agebat, & peregrinis erat plena, puerorum chori (γυμνοπαιδίαν uocant) nudi inter ſe ſpectãre theatro certabant, ubi qui cladem à Leuctris afferebant, ſobito interuenere. Ephori quanquam iam tum primum cæſos, rem & exercitum amiſſum eſſe innotuiſſet, nec chorum diſcedere, nec quicquam de feſto publice mutari paſſi ſunt, ſed domatim nominibus interfectorum ad cognatos miſſis, ipſi ſpectaculum ludumq; reliquum confecere. Poſtera die cum iam omnibus & qui cecidiſſent, & qui ſuperſtites eſſent conſtaret, interfectorum patres, affineſq; & familiares, in forum progreſſi, uultu integro, lætoq; & geſtiente, datis dextris accipiunt ſeſe: ſuperſtitum uero uelut in luctu, cũ uxoribus domi ſe continebant, aut ſi egredi res poſtulaſſet, & habitu, & uoce, & uultu deiectis contractiſq; uiſebantur. Iam matronas uidere audireq; magis operæpretium erat; cum illa reuerſum ex prælio filium torue iracundeq; ſuſcepiſſet, hæ cum cecidiſſe ſuos audirent, etiam in ſpectaculo ſurgentes ſancte ſtudioſeq;, tanquam commune gaudium proteſtantes, ſeſe ſalutaſſent. Verum cum multum ſociorum defeciſſet, Epaminondas uero ſucceſſu ſublatus Peloponneſum inuaſorus uideretur, in mentem oraculi tum illius de claudo multis ueniebat, eratq; plena perturbatione & pauore urbs, quòd diuinitus affligi uideretur, quia integrum regem regno pulſum orbo, claudoq; poſtpoſuiſſet: quæ res in primis documẽto fuit, monita deorum diligentius conſideranda obſeruandaq;. Contra uero propter ipſius gloriã uirtuteſq; & au-
B toritatem, non ſolum rege duceq; bello, ſed in ciuilibus etiam difficultatibus medico & arbitro utebantur. Nam cum iis qui prælio conterriti fugerant, quos deſertores uocant, propterea quòd multi eſſent potenteſq;, res nouas ueriti, poſitas legibus pœnas infligere cunctarentur, non ſolum enim magiſtratu omni repellunt, ſed uxorem nec dare cuiquã horum, nec ipſis ducere licet, obuios quiſque cũ uult, cædere poteſt, ipſi ſqualidi abiectiq; circumeunt iſta ſuſtinentes, pallia cõſuta colore tincta ferũt, barbam radunt partim, partim nutriunt. Erat graue tot illos per urbem oberrantes deſpicere, cuſtodire ſine magno præſidio minus licebat. Ergo legiſlatorem Ageſilaum creant. Hic uero nec rogans, nec derogans legibus quicquam, in concionem progreſſus, dormire leges ea die ſinendas, ab ea uero deinceps die, ratas habendas eſſe dicebat, ſimul & leges urbi, & uiros honoribus ſuis aſſerendo. Volens autem præſentem iuuenum triſtitiam diſcutere, in Arcadiam traiecit, ac congredi quidem acrius imprudentiarum cauit. Oppidulum uero Mantineorum quoddam cepit, ac oram eam percurrens, arrectiorem fiducia patriam fecit, ut quæ non omnino deſperaſſe uideretur. Ex hoc Epaminondas Laconicam agmine ſociorũ accinctus inuaſit, armaturæ grauis milites non pauciores quadraginta millibus habẽs, quos leues & inermes ad prædam intenti multi ſequebãtur, ut ſeptuaginta millium hominũ agmen in Laconicam, tum feciſſe impreſſionem credatur. Tempus ex quo Dores Lacedæmona habitabãt, annorum non minus ſexcentorum interceſſerat, in quo uniuerſo tum primũ hoſtes in ea regione cõſpiciebantur, antea nemo fuerat auſus. Sed impopulatam hactenus & intactam inuadentes igni ferroq; omnia uaſtabant, omnia diripiebant uſq; ad flumen, uſq; ad ipſam urbem, nemine obuiam eunte. Nã Ageſilaus, quemadmodum Theopompus ſcribit, tanto flumini, iãtæ belli tempeſtati Lacedæmonios ſeſe obiicere non eſt paſſus, ſed interiora urbis præcipuaq; tantũ cuſtodibus armatorum cingẽs, minas inſultuſq; Thebanorũ nominatim ſe prouocantium, & pro regione, certare tot malorũ autorem belliq; facem iubentium, fortiter perferebat. Nec minus illi intra mœnia tumultus, clamores & diſcurſus uirum conturbabant, ſenũ rem perferre tantã, mulierum compeſci nequeuntium, ſed ubiq; tum ad clamores tum ad ignes hoſtiles furentium. Haud mediocriter uero gloriæ ſuperioris recordatio cõtriſtabat, quòd urbis quam maximam acceperat potẽtiſſimamq;, huc redactam gloriam, huc incluſum nomen uideret. Nam & ipſe gloriari ſolitus fuit perſæpe, ſumum hoſtilem Spartanæ fœminæ nullũ

Fugitiuos in bello quomodo tractarint Spartani.

unquam uiſum. Et Antalcydas uir Spartiata cum Athenienſis quidam cum ipſo de fortitudine diſce- C
ptaret, diceretq́; ſæpe, Spartanos à Cephiſio flumine repulſos, At nos, inquit, ab Eurota uos repulimus
nunquã. Haud diſſimiliter Argiuo cuidam Spartanus, quãquã inferioris notæ homo, reſpondit: Nam
ille, multi ueſtrum, cum diceret, in Argolide ſepulti iacent: At ueſtrum, inquit, in Laconica nemo. Et
Antalcydã quidẽ Cytherã liberos ſuos metu perculſum tum expoſuiſſe ferunt. Ageſilaus uero tranſi-
re flumen, & iam urbem inuadere hoſte conante, pro ſummis tantũ mediisq́; urbis locis, cæteris om-
nibus relictis aciem ſtruxit. Excreuerat tum, & ſeipſo maior niuibus auctus Eurotas fluebat, plusq́; ne-
gocii frigiditate, q̃ impetu hoſti faceſſebat. Traiicientem primum omnium Epaminondam conſpicati
quidam, Ageſilao monſtrauere, ac ille, quemadmodũ fertur, oculorũ acie diu in illum intenta, & quo-
cunq́; ſe uertiſſet circumacta, nihil quàm hoc unum dixiſſe fertur, O magnificum uirũ. Sed quia intra
mœnia cõgredi, trophæumq́; ſtatuere cupiẽs Epaminõdas, prouocare & elicere nõ potuit Ageſilaum,
rurſus hinc mouens regionem uaſtabat. Interea Spartæ ſeditioſi quidam iam olim & improbi homi-
nes circiter ducenti, concurſo facto Cereris templum Iſſorium munitũ & expugnatum difficilẽ locũ,
occuparunt, quos cum ilico depellere Lacedæmonii ſtatuiſſent, Ageſilaus ſtudiũ ueritus rerum noua-
rum, cæteros quidẽ omnes quieſcere iuſſit, ipſe inermis uno duntaxat familiari aſſumpto, iſtuc perre-
xit, ſecus, clamans mandata eos percepiſſe, neque enim huc, nec omnes conuenire iuſſos eſſe, ſed alios
illuc (locum alium mõſtrans) alios aliò. Hi nemini dum fraudem cõpertam arbitrati regis uoce gau-
debant, diuulſiq́; quo iuſſerat ille diſceſſerũt. Iſſorium igitur ſtatim accitis aliis occupans, complicum
circiter quindecim noctu necauit. Detecta eſt alia maior etiã coniuratio conciabulumq́; hominũ Spar-
tiatarum, qui de rebus nouis quandã in domũ conuenerant clàm, quos iudicio ſiſtere in tanta rerum
perturbatione, aut inſidias diſſimulare difficile fuit. Igitur habito prius cum Ephoris cõſilio, & hos in-
dicta cauſa necauit, cum nemo prius Spartiata morte multatus indicta cauſa fuiſſet. Eodẽ tempore
cũ accolæ ſacramento aſtricti, & Spartanæ diſciplinæ milites haud pauci ex urbe ad hoſtem transfugiſ-
ſent, diluculo ſtrata illorũ familiares ſuos accedere, & arma tollere celareq́; iuſſit, quo minus animad-
uerti multitudo fugitiuorum poſſet. Receſſiſſe autẽ ex Laconica Thebanos alii hyeme iam oborta uo-
lunt, cum Arcades abire ſpargiq́; nullo iam ordine cœpiſſent: alii poſtquam tres iſtic perpetuos men-
ſes cõſtitiſſent, ac omnia prius depopulati eſſent. Theopompus autem ducibus Bœotiis abire iam pa-
rantibus ueniſſe Phrixum Spartiatam uirum ſcribit, ab Ageſilao talẽta decem afferentẽ, diſceſſus mer-
cedem, ut profectioni quam dudum animo deſtinaſſent, ab hoſte uiaticũ ſuppeteret. Quod quidem D
haud ſcio qui ſcriptores cæteri ignorarint, ſolus animaduerterit Theopompus. Quod uero ſuperſtes
ex tanto tum malo permanſerit Sparta, omnes Ageſilaum in cauſa fuiſſe fatentur, qui contentione
ambitioneq́; congenitis ſibi cupiditatibus repreſſis, ſapienter uſus eſt rebus. Vrbis uero gloriam poten
tiamq́; ex tanto caſu recuperare non ualebat, cuius uelut corporis ſani quidem, ſed dimenſa nimis, ni-
mis addicta uictus ratione utentis, leue momentum, leuis error, præter ſolitum incidens, uniuerſam
felicitatem euertebat, non ab re. Nam cum eſſet ad pacem uirtutemq́; & cõcordiam optime Reſpub.
conſtituta, poſtquam regna & imperia ſibi adiunxit, quibus ad bene uiuendum minimũ opus eſſe Ly-
curgus putarat, grauiter impegit. Ageſilaus militiam iam omnem propter ſenium penitus abdicarat,
filius autem Archidamas, auxiliis à Siciliæ tyranno acceptis, Arcades pugna quam ἀδάκρυν, id eſt, ſine
lachrymis uocant, ſuperauit, ubi ex ſuis neminem amiſit, hoſtium uero plurimum cæcidit. Vrbis im-
becillitas ab ea pugna maxime eſt animaduerſa. Adeo enim Spartanis uincere res erat cõſueta, ut nec
diis quidem antea parta uictoria ſacrificaretur, gallo duntaxat excepto, nec uictoribus acclamaretur,
nec allato uictoriæ nuncio, immodice, quemadmodũ fit, exultaretur. Etiam in illa Mantineã pugna,
qua de Thucydides ſcribit, primum uictoriã nuncianti magiſtratus ex publica comeſſatione nihil aliud
quàm carnem euangeliũ miſit. Tum uero uictoriæ fama allata, & Archidamo redeunte nemo conti-
nuit ſeſe, ſed pater ipſe Ageſilaus, lachrymis gaudio obortis occurrit: occurrebat magiſtratus, turba ſe-
num mulierumq́; ad Eurotam deſcẽdit manus tollens, ſuperis gratias agens, quòd ignominia Sparta
pulſa, clariſſima ſeſe lux rurſus oculis omnium conſpicienda præberet, cum antea uiri, ſicubi rem mi-
nus fortiter adminiſtraſſent, ne intueri quidem matronas ſuſtinerent. Iam uero Meſſana ab Epaminõ-
da ædificata, & ciuibus ueteribus iam undique commigrantibus, cum nec congredi Spartani auderẽt,
nec prohibere poſſent, acerbe contra Ageſilaum inuehebantur, quod regionem, nihil hominũ multi-
tudine Laconica inferiorem, ſed inter Græcas præcipuam, & quam tot annis tenuiſſent, ipſo regnante
amitterent. Vnde pacem à Thebanis oblatam Ageſilaus recuſauit, ac dum, quam re ipſa Thebani re-
gionem tenebant, ipſorũ eſſe fateri non uult, pro qua contendebat, non ſolum non aſſecutus eſt, ſed
Spartam ipſam dolo hoſtium circumuentus propemodum adiecit. Nam cum Mantinei rurſus à The-
banis deficientes Lacedæmonios uocaſſent, ſentiens Epaminondas Ageſilaum cum copiis egreſſum, &
iſtuc feſtinantem, clàm Mantineis noctu Tegea mouens Spartã cum exercitu perrexit, prætereunsq́;
Ageſilaum parum abfuit quin uacuã cepiſſet urbem. Sed cum, ut Clyſthenes ſcribit, Euthynus The-
ſpienſis,

A ſpienſis, ut Xenophon, homo quidam Creteuſis, Ageſilao rem nunciaſſet, equitem repente præmit-
tens, qui domi relictos præmoneret, ipſe ſecutus Spartam uenit, cum paulo poſt Thebani Eurotá traii
cientes, urbem ſummis uiribus aggrederentur. Supra ætatem Ageſilaus ſeſe tum geſſit. Non enim ut
prius, cauere iam aut intra munitiones confugere ſinebat res, ſed deſperationem, ſed audaciam flagita
bat, quibus cum reliquo tempore núquam nec fiſus, nec uſus eſſet, tum ſolis periculum depulit, & ex
Epaminondæ manibus patriam extorſit, trophæum ſtatuens, pueriſq; & matribus omnibus præcla-
ram generoſæ educationis mercedem, Lacedæmonios patriæ referentes oſtendens. In primis Archi-
damum glorioſe decertantem, tum animi ui, tum corporis agilitate celeriter, qua acies nutabant, per
angiportus diſcurrentem, ubique paruo comitatu, magnis hoſtium cateruis ſeſe obiicientem: Iſidam
uero Phœbidæ filium non ciuibus ſolum, ſed ipſis etiam hoſtibus ſpectaculum iucundum exhibétem.
Erat hic inſigni proceritate & forma, ætate uero qua dulciſſime florentes homines, cum ex iuuenibus
in uiros euadunt. Nudus ille & ueſtibus & armis, corpore perunćto, haſtam altera, altera gladium ge-
tens euolabat domo, per mediam pugnantium aciem ſeſe ferens, mox quendam ex hoſtibus obuium
cum proſtrauiſſet, reuerſus, uulnus nullum accepit, ſeu numine quodam uirtutis ergô protegente, ſeu
quòd diuinius & ultra hominem quiddam ineſſe hoſtes putarent. Ob hoc facinus primum ab Ephoris
coronatus fertur, mox mille drachmarum multam ſoluiſſe, quòd inermis tanto ſeſe periculo cómi-
ſiſſet. Paucis diebus poſt ad Mantineam congreſſi, cum Epaminondas primam aciem repuliſſet, & iá
ad perſequendum hoſtem incumberet, ſuoſq; hortaretur, Lacon Anticrates excipiens ingruentem,
quemadmodum Dioſcorides tradit, haſta traiecit. Lacedæmonii uero etiam nunc eius familiæ homi-
nes Machærioas uocant, quòd illum machæra Anticrates percuſſiſſe credatur, adeo illum uiuétis Epa-
minondæ metu diligebant, mirabanturq;, ut ipſi honores & munera, generi uero immunitas, plebi-
ſcito decerneretur, quam noſtra etiam tempeſtate Callicrates familiæ eius uir quidam Spartæ tenet.
Poſt pugnam mortemq; Epaminondæ, pace iam cum Græcis facta, ſedibus eiicere Meſſenios Ageſi-
laus aggreſſus eſt, quòd ius ciuitatis non haberent. Sed cum cæteri Meſſenios præſtito ab ipſis iuramé-
to, recepiſſent, ſeceſſione facta, Lacedæmonii bellum ſoli intulerunt, recuperari poſſe Meſſenam ſpe-
rantes. Violentus igitur rigiduſq; & inexplebili bellandi cupiditate præditus Ageſilaus uidebatur, cō
ditiones omnes recuſans & reſcindens. Ad hæc, inopia pecuniarum etiam amicis grauis, undique mu
tuari, undique corradere coactus, ubi finem malis imponere iam decebat; & non imperium uniuer-
ſum, tantum præſertim, urbis, terræ, maris abiicientem, pro Meſſenæ opibus redditibuſq; tantopere
B ſæuire. Plus ignominiæ habuit quòd Tacho Aegyptio militum profecto ſeſe dedit, cum indignú om-
nes iudicarent uirum Græcum, inter primos ſemper habitum, & qui gloria terrarum orbem comple
uiſſet, homini regis deſertori ac transfugæ barbaroq; corpus elocare, nomen & gloriam pro opibus ué
dere, rem mercenario & conductio militi uix dignam, octogeſimum annum cum exceſſiſſet, & corpus
omne uulneribus differtum haberet: etiamſi præclarum pro Græcorum libertate bellum ſuſcipiatur,
reprehenſione tamen ætatem & ambitionem iſtam non carituram: ſuum eſſe præclaris factis tépus,
immo uero menſura tantum pulchra turpiaq; inter ſe facta differre. Has ille uoces nihil curabat, nec
eſſe præter dignitatem ullum officium publicum arbitrabatur: magis ſe ſuaq; gloria indignum, domi
deſidere, mortem per ignauiam expectare. Mercenario igitur ex ea pecunia, quá Tachus miſerat, colle
cto, & nauibus impoſito, ſoluit, conſiliarios triginta Spartanos ut prius ſecum habens. In Aegyptum
ut primum appulit, ex regia familia & proceribus præcipui quique ad nauem aderant ſalutarú. Erat
apud cæteros etiam Aegyptios ſtudium ingens & expectatio propter nomen gloriamq; uiri, ſpectarú
omnes accurrebant. Vbi uero ſplendorem nullum, nullum apparatum, ſed hominem ſenem in her-
ba circa littus porrectum, deſpicabili exiguaq; ſtatura, horridula uiliq; ueſte indutum conſpexerunt, ri
dere & illudere geſtiebát, cum illud quod in fabulis eſt, parturire montem, inde muſculum edere, ani-
mos omnium ſubiiſſet. Magis inde hominis inciuilitatem mirabantur, ubi muneribus allatis addu-
ctiſq; farinam, uitulos, anſeres accepit: bellaria, unguenta repellebat. Cumq; rogarent & cogerent acci-
pere, ſeruis ea dare ferentes iuſſit. Papyro coronario impenſe oblectatum fuiſſe, ac id genus coronarú
ob leuitatem poſtulaſſe, & uſum eſſe, Theophraſtus ſcribit. A rege digreſſus, cum Tacho ad expeditio
nem iam inſtructo, in colloquium uenit, nec quéadmodum ſperabat, uniuerſo exercitui dux eſt præ-
fectus; ſed mercenariis tantum: claſſi Chabrias Athenienſis, cum omniú imperator eſſet Tachus. Ma-
le res Ageſilaum habebat, quanquam ferre ſuperbiam & arrogantiam præterea Aegyptii, licet inui-
to, neceſſe foret. Contra Phœnicas igitur nauigat unà præter animi naturam & dignitatem, priores il-
li cedens perferenſq; tantiſper, dum occaſio ſeſe obtuliſſet. Erat Nectanabes conſobrinus Tacho, qui
ipſe quoque copiarum partem ducebat, is ad defectionem Ageſilaum ſolicitabat, mox ab Aegyptiis
rex declaratus, ad ſe uocat, rogans ut auxilio ueniret: uocat & Chabriam, ingentia utriſque dona pro-
mittens: quæ cum Tachus animaduertiſſet, & precibus pariter inſtitiſſet, conatus eſt Chabrias Ageſi-

laum in amicitia Tachi hortando ſuadendoq; retinere. Sed Ageſilaus, Licet, inquit, ô Chabria, qui pro C
te ueniſti, conſiliis utare tuis: ego quem ducem Aegyptiis patria miſit, haud rectè fecero, ſi bellum in-
feram iis, quibus ſocius ſum adiunctus, niſi id rurſum patria mandet. Hæc reſpondens uiros Spar-
tam mittit, qui Tachum accuſent, Nectanaben prædicent. Miſerunt etiam illi ipſi, hic quidem ut qui
iam olim ſocius amicuſq; ſemper fuiſſet, ille tanquam beneuolus, beneuolentiam maiorem aduerſus
urbem mox declaraturus. Legationibus auditis Spartani palàm quidem Aegyptiis ſic reſponderunt:
Ageſilao curæ rem futuram: ipſum uero Ageſilaum uidere iubent, qui Spartæ commodum procu-
retur. Ageſilaus mercenario milite à Tacho abducto, ad Nectanaben tranſit, prætextu patriæ, cuius id
intereſſe dicebat, excuſans rem, quæ ſi prætextum tollas, proditio rite uocari poſſit. Lacedæmonii ue-
ro honeſti partem primam utilitati patriæ tribuentes, ius aliud nec accipiunt, nec norunt, quàm unde
Sparta capere poſſit incrementum. Tachus igitur à mercenario deſtitutus mox fugit. Interea Mede-
ſias rex alter creatur. Nectanabi fortiter ſeſe opponens. Is centum millium hominum exercitu colle-
cto ueniebat. Nectanabes animare Ageſilaum aduerſus multitudinem tantam uolens, multos eſſe,
quidem, ſed turbam confuſam & rudem, ac propter imperitiam minime metuendam iudicabat.
Atqui ego non multitudinem, inquit Ageſilaus, ſed imperitiam metuo, quæ decipi minus poteſt.
Doli contra ueniunt, quàm expectabat, & quàm erat ab eo qui depellit periculum, præuiſum: iam
qui nihil expectat, nihil cogitat, præripit occaſionem dolo, ut colluctanti momentum, is qui nuſquam
ſeſe mouet. Dum hæc fiunt, legationem Medeſias ad Ageſilaum mittit, uirum ſolicitaturus. Necte-
nabes igitur grauiter ſibi metuebat, cumq; congredi quamprimum uellet, & non protrahere bellum,
cum hominibus imperitis quidem ſuſceptum, ſed qui multitudine circumuenire, uallo includere,
præoccupare, & præuertere multa poſſent, magis iam ſuſpectam Ageſilai cunctationem habebat, ac
metu in locum quendam munitum & ingenti uallo circundatum diſceſſit. Ageſilaus fidem ſibi non
haberi, tametſi permoleſte ferret, tamen quia ad alteram rurſus partem deficere, aut infecto nego-
cio domum redire pudebat, ſecutus regem intra munimentum ſeſe coniecit. Mox hoſte ſuperue-
niente, & urbem circumuallante, rurſus obſidionem Agyptius timens, pugnareq; uolens, Græ-
cos quidem ad prælium paratos intentoſq; habebat, commeatus enim regioni non admodum ſu-
pererat: ſed Ageſilaus à pugna prohibens ſuos, multo iam deterius audiebat, ac palàm regis pro-
ditor appellabatur. Tulit calumnias facile, tum quòd intentus circumueniendis hoſtibus eſſet. Con-
ſilium erat huiuſmodi: Foſſam iuxta mœnia profundam hoſtes agebant, eo propoſito qui peni-
tus urbem circundarent: cumq; iam extrema propemodum coirent, & per circulum acta ſibi occur-
rerent, noctem expectans & armari Græcos iubens, uocatum Aegyptium ſic compellauit: Expecta-
ta nobis ſalutis hora, ô iuuenis, hæc eſt, quam prodere nolens, pugnam hactenus detrectaui: nunc D
quoniam ſalutem ſuis nobis manibus hoſtes, foſſa tanta circumacta, ultro moliuntur: nam ab-
ſoluta pars, multitudinem eludet: relicta, locum ex æquo decernendi præſtat: age nunc, age for-
tis uir eſto, & curſu ſequens, ſimul & te & exercitum ſalua: hoſtis aciem noſtram ſuſtinere, ſi à fron-
te obiiciat ſeſe, non poteſt, latera uallum claudit, eaq; parte nocere multitudo non ualet. Mira-
tus iuuenis prudentiam uiri, & medio ſeſe Græcorum agmini permittens, prælium committit,
hoſtem momento in fugam uertit. Ageſilaus iuuenem nactus tum obſequentiorem eodem aſtu,
uelut luctæ genere eodem, hoſtes rurſum cæcidit. Nunc enim fugam ſimulans, nunc tanquam con-
greſſurus ſeſe oſtendens, nunc exercitum longius circunducens, in locum quendam ab utroque la-
tere foſſa circundatum hoſtem abduxit, & multitudinem illorum, fronte phalangis ſuæ, pro lo-
ci magnitudine explicata occluſit: ubi cum circumueniendi occaſionem omnem ademiſſet, ali-
quandiu reluctantes in fugam egit ac multos interfecit, cæteri per fugam diſperſi, alius aliò per-
uaſit. Ex eo tempore bene iam res Nectanabis habebant, eſſeq; firmæ cœperunt, ac cum Ageſi-
laum magno ſtudio complecteretur, precibus inſtitit, ut apud ſe hybernare: ſed ille domum fe-
ſtinans, & inopiam patriæ, quæ mercenarium exercitum alebat, reuelare uolens abiit, amice ma-
gnificeq; demiſſus. Præter honores enim & munera cætera, ducenta ac triginta argenti talenta pa-
triæ ſubſidium reportauit. Verum tempeſtate oborta, nauibus circa Libyam ad locum quendam
perlatus, quem Menelai portum uocant, mortuus eſt, cum annos quatuor & octuaginta uixiſ-
ſet, unum & quadraginta Spartæ regnaſſet, plures quàm triginta potentiſſimus idem & maximus
totius propemodum Græciæ dux & imperator, uſque ad Leuctricam pugnam habitus eſſet. Erat
conſuetudo Spartæ cæterorum quidem corpora, ſi peregre oppetiiſſent, iuſtis peractis funere dein-
ceps, regum uero domum referre. Spartani igitur qui tum aderant cera corpus perfuſum, cum mel
non eſſet, Lacedæmonem retulere. Regnum Archidamo filio ceſſit, ac in ea familia uſque ad Agi-
dem permanſit, quem patriam diſciplinam reuocare conantem Leonidas rex peremit, cum quin-
tus ab Ageſilao regnaſſet.

A

POMPEII VITA

ANTONIO TVDERTINO INTERPRETE

ERGA Pompeium mox ex ipſo initio uidetur populus Romanus affectus, quemadmodũ Prometheus Aeſchyli aduerſus Herculem. Apud enim Aeſchylum liberatus ab Hercule Prometheus inquit: Inuiſi patris hoc mihi dulce eſt pignus. Nullum quippe aut maius odium aut acrius, Romani in alium ducem oſtẽderunt, quàm in Patrem Pompeii Strabonem. Dum enim uixit, eius potẽtiam armis partam extimuere: nam uir fuit bellicoſiſſimus. Cum uita ceſſiſſet fulmine ictus, elato funere, eius cadauer è lecto abſtraxere, ac in ſummis probris habuere. Non tamẽ populi beneuolentiam, aut citius inceptam, aut ualidiorem in rebus lætis, aut in labentibus diuturniorem Romanorũ quiſquã habuit, quàm Põpeius. Illi odii cauſa una eſt habita inexpletà auaritia. Huic beneuolẽtiæ plures, uitæ continentia, armorum peritia, linguæ perſuaſio, morum fides, & conueniendi modeſtia. Vnde abſq; triſtitia neminẽ rogauit, abſq; alacritate nulli eſt obſecutus. Aderat enim eius gratiis nihil cũ faſtu dare, nihilq; niſi ample ſuſcipere. A pueritia ipſa aſpectũ habuit nõ mediocriter populari gratiæ accommodatum, & qui uocem ipſam anteiret. Quod enim in eo amorẽ alliciebat, non ſine dignitate & pergrata humanitate fuit. Cum iuuenili floreret ætate, extemplo mores & uerendi & regii eluxere, niſi ipſius coma paululũ protenſa. Ex oculorũ lineamentis ac lenitate, ad ſimulachra regis Alexãdri, licet dictu magis quàm proſpectu, ſimilitudinẽ reddidit. Vnde in ipſo initio non defuere plerīq;, qui Alexandri nomen ei adiicerent. Quidam etiã poſtea per iocum Alexãdrum eum appellauere. Ex quo L. Philippus uir conſularis in quadã Pompeii defenſione, Nihil, inquit, ſeſe indignum agere, cum ſit Philippus, ſi Philalexandros ſit. Floram meretricem dicunt iamiam ſeneſcentem grate atq; pie ſemper meminiſſe cõſuetudinis quam cum Pompeio habuerat, dicentẽ quod ab ipſius cõcubitu ſine morſu abire eum nõ erat. Narratur præterea eam retuliſſe, Geminium Pompeii familiarem, quòd amore ſuo flagraret, ſolicitando moleſtias plurimas ſibi intuliſſe: ſed ea reſpondente ob Pompeiũ haud illi obſecuturam, Geminius Pompeio rem aperit: qui obſecutus Geminio, deinde conſuetudine & aſpectu Floræ abſtinuit, licet ſedulo eam amare uideretur. Quod Flora nõ meretriciò dolore tulit, ſed ex ingenti mœſtitia, uiriq; deſiderio, nõ paruũ tempus elanguit. Hoc ſcortũ aiunt formoſitate ſua adeo effloruiſſe, adeo etiã fuiſſe celebre, ut cum Cæcilius Metellus ſtatuis picturiſq; Caſtoris & Pollucis tẽplum ornaret, illius ſimulachrũ pulchritudine inſigne affixerit. *Flora meretrix formoſiſſima.*

B

Demetrii coniugẽ, qui Pompeii libertus plurimum apud ipſum poterat, qui'ue cenſum trium millium talentorum reliquerat, Pompeius præter naturæ ſuæ mores, non humane, non liberaliter habuit, timẽs ne ab illius pulchritudine, quæ uulgo inexpugnabilis habebatur, uictus uideretur. Sic ergo Pompeius, cum in his longe prouidus per cautusq; eſſet, non tamen ab æmulis effugit inſaniam, ſed in nuptiis male audiebat, quòd earũ gratia in Republica ad multa conniueret, múltaq; omitteret. De uiuendi ſobrietate atq; facilitate hoc ex eo memoratur. Medicus languenti ipſi & ad cibum ſe male habenti, turdum dari mandauit: hunc autem cum uenalem non inuenirent (nõ enim tum eos ferebat tempus) cognitũ à quodam eſt, apud Lucullum ipſos inueniri poſſe, qui eos per integrũ annum alebat. Ad quæ inquit Pompeius, Sine Luculli illecebris ipſe non uiuam? Inde demiſſo medico, ex cibis facillime comparatis quoddã ſumpſit. Sed hic poſtea adhuc omnino adoleſcens ſub patre militans, qui aduerſus Cinnam ductabat exercitũ. L. Terẽtium comitem contubernalemq; habuit. Hic Terentius pecuniis à Cinna perſuaſus, Pompeiũ ipſe interfecturus erat: ſocii uero eius, imperatoris tentoriũ incenſuri. Cuius rei indicium cum circiter cœnã à Põpeio haberetur, nihil exterritus eſt, ſed per hilaritatẽ potumq; Terentiũ habens, mox ut ad quietem uertendũ fuit, clàm è ſtatione ſe proripuit, latuitq;. Præſidium deinde cum circa patrem locauiſſet, accubuit. Terentius ut opportunitatem adeſſe exiſtimauit, enſe ſtricto imminens Pompeii ueluti dormientis lecto, quamplures fruſtra per ſtragula adegit ictus. Inter hæc ob odium ducis fit maximus motus, & ad defectionẽ magnus militũ impetus, contubernia paſſim diripientium, átq; arripiẽtiũ. Dux tumultuantiũ metu coràm haud profectus, Pompeius in mediũ ſeſe ingerens, illachrymanſq; furori finem orare, tandemq; ante ualli ipſius portã ſe proſternens, ſe obicem furentibus dare, cumq; gemitu ſeſe peſſundari ab egredientibus iubere. Quilibet ergo pudore captus ceſſit, omneſq; præter octingentos milites mutatis animis tum duci conciliati ſunt. Defuncto Strabone patre, extemplo Põpeius peculatus accuſatus eſt. Qui cum plurima ex ablatis reperiſſet, libertũ etiã unum, nomine Alexandrum, qui multa ſurripuerat, prætoribus detexit. Ipſe ob retia quædam uenatoria, libroſq; quos ex Aſculo rapuiſſet, criminabatur. Sed hæc capto Aſculo ab ipſo patre ſuſceperat, quæ poſtea amiſit in

reditu Cinnæ, cum illius ſatellites Pompeij domũ diripuiſſent. In huius cauſæ iudicio in accuſatorem C
non pauci Pompeio cõcertauere, inter quos & perſpicax & præter ætatẽ adeo compoſitus uiſus eſt, ut
cum gloria gratiã beneuolentiamq; reportaret. Ex quo Antiſtius prætor, qui cauſæ præſidebat, Pom
pei beneuolentia captus, eius filiã uxorem ſpopondit, deinde pro eo neceſſarios amicosq; perorauit.
Quod cum ſuſcepiſſet Pompeius, & occulta quædam fœdera inter ipſos inita eſſent, tamen ex dilige
tia ſtudioq; Antiſtij, pleroſq; res ea nõ latuit. Sed cũ ſententias tandẽ iudicũ efferret, turba ueluti præ
monita nuptiale illud uerbũ Thalaſſium ex uetuſto ritu acclamauit. Mos hic inde initium cepiſſe me
moratur, cum Sabinæ quæ ad Romana ſpectacula uenerant, à primoribus urbis raptæ fuiſſent, igno
biles quidã uiri opiliones ac bubulci puellam permagnam eximiæ pulchritudinis adducentes captam,
ne à quoquã è primis obuiã forte facto præda ſpoliarentur, curſitando Thalaſſium acclamauere. Erat
Thalaſſius uir inter omnes notiſſimus, atque lepidiſſimus, unde eius nomine audito cum plauſu læ
titiaq; exultabant omnes, alacri clamore Thalaſſium repetentes. Ex hoc dicunt cum Thalaſſio id coniu
gium maxime felix fuiſſet, uoce hac fauſtum ſimileq; connubiũ cum riſu iocoq; nouis nuptis optaſſe. Is
his quæ feruntur ex clamore Thalaſſij, hoc magis credendũ eſt. Paucis deinde diebus poſt Pompeius
Antiſtiam duxit. Ad exercitũ Cinnæ profectus, ex illato quodam crimine, falſo licet, calumniaq; me
tu actus clàm inde abſceſſit. Quo in exercitu haud eſſe cognito, crebruit inter milites rumor, quòd
adoleſcentẽ Cinnas interfeciſſet, quare qui ueteri odio in Cinnam æſtuabant, impetum in eum fece
re. Diffugiens ergo Cinna à quodam cõprehenſus eſt, qui inſidias ipſi locauerat, qui'ue ſtricto enſe cõ
perſequebatur. Captus ante genua perſecutoris procubuit, ſignumq; quod pretij permagni habebat,
illi obtulit. Sed ille inſolenter nimis, Non, inquit, uenio fideiuſſionem obſignaturus, ſed de ſcelerato
& iniquiſſimo tyrãno uindicaturus; moxq; eum trucidauit. Cæſo Cinna, Carbo crudelior quàm Cin
na tyranni rebus ſucceſſit; tumq; ob præſentia mala deſideratus à pleriſq; & Sylla erat: nõ enim parũ
fore bonum exiſtimabant, quod mutaretur dominus. Eò nanq; ciuium clades urbem impulerant, ut
deſperata libertate ſeruitutem mitiorem quærerent. Pompeius hac tempeſtate apud Picenum diuer
tebat. Poſſidebat illic agros, præterea quod maius erat, beneuolentiã ac amicitiã ciuitatũ, quam à pa
tre ſibi relictam conſuetudine præſentiæ ſuæ adaugebat. Illic itaq; aſpiciens ciuium optimos clariſſi
mosq; propria deſerere, & undiq; in caſtra Syllana ueluti ad portum quendam confluere, ſeſe indignũ
ratus eſt, quod ueluti fugitiuus, conſilij expers, præſidiiq; inops quietem ageret, ſed tanquã uir cui be
nemerita aderant, cum copijs ſplendide ad Syllam iret. Picenum igitur omne cõmouit, prætentans ui D
rorum animos. Sed hi auide ei paruere, proq; Carbone profectos haud admiſere. Qua in re dicente
Vindio quodã, quòd ex ludo pædagogi Pompeius populi princeps confeſtim emicuiſſet, adeo illorũ
mentes indignatione motæ ſunt, ut impetu in eum facto, ipſum necauerint. Poſt hæc Pompeius iam
tum tertium & uigeſimum annum agens, prætor à nullo deſignatus, in Auximo ciuitate quippe am
pla, ſeipſum in ſubſellio, medio in foro poni iuſſo cõſtituit: deinde geminos fratres Ventidios, qui pri
mores in ea urbe fuerant, qui'ue Carbonis partes aſſerebant, cum ciuitate damnatione ſua eieciſſet;
delectũ militum habuit. Centuriones hinc decurionesq; iuxta militiæ rationẽ & ordinem cum præfe
ciſſet delectui, cæteras circum ciuitates pari opera ambiuit. Ex quo cum cederẽt ij qui hactenus cũ Car
bone ſenſerant, & uoluntarij alij ſe cum Pompeio cõmitterent, parua mora legiones tres comparauit.
Quibus cum cõmeatum, iumenta, currus, cæterosq; apparatus neceſſarios apparuiſſet, ad Syllam cõ
tendit, non quippe properans, quod ea latere haud optabat, ſed in itinere ipſo moram agens, acerrimo
hoſtes inſequendo. Præterea quocunq; per Italiam iret, omnium animos ſolicitabat, ut à Carbone deſi
cerent. Tãtiſper igitur tres ſimul duces, ſimulq; hoſtes in Pompeium ſurgunt, Carinnas, Cœlius, Bru
tusq;. Hi nõ ab una fronte impetũ parant, ſed tripartito agmine Pompeiũ ambire conãtur, ueluti ip
ſum ſuaq; laceraturi. Non extimuit tamen ille, ſed cunctis copijs aduerſus Bruti agmen equitatũ edu
xit, in quo ducis partes ipſe egit. Cæterum cum pariter & ab hoſte Gallicus equitatus irruiſſet, præfe
ctum equitum unum, eundemq; robuſtiſſimũ præueniens Pompeius, eum graui haſta ictum ſtrauit.
Cæteri tum in fugam uerſi, peditatum adeo turbauere, ut idem omniũ fugæ eſſet impetus. Ob hæc
ducibus in ſeditionẽ uerſis, quò ſors dedit abierunt omnes. Pompeio diſſipatis metu hoſtibus ceſſerũt
ciuitates. Deinde cum Scipio qui tum erat conſul, Pompeiũ adoriretur, antequã phalanges ſub ictum
telorum iſſent, milites Scipionis Pompeianis ſalutatis à duce defecerũt, Scipioq; ipſe fugam arripuit.
Carbone demum iuxta Arſum fluuium frequentes equitũ alas aduerſus Pompeium cõcitante, cũ ro
bore obiectus illi Pompeius, terga dantes omnes in anguſta quædam equiti inuia perſequẽdo egit. Ex
quo illi ſalutis ſpe amiſſa, cum armis & equis ſe dedidere. Hæc ad aures Syllæ nondum peruenerant,
ſed ad primum nuncium rumoremq; Pompeio timens, tot tantiſq; ducibus hoſtibusq; implicito, ap
properat auxilium laturus. Pompeius appropinquare Syllam cum audiſſet, omnes copias in armis mi
litariq; apparatu eſſe iuſſit, uti pulcherrime ſplẽdideq; ſe uenturo imperatori oſtentẽt. Præmia nanq;
magna, honoresq; amplos ab eo ſperabat, quibus etiã maioribus poſtea potitus eſt. Vt ergo Sylla ue
nientem

A nientem Pompeium aſpexit,militesq́; incredibili adſtare robore,& ob pugnas ſtrenue geſtas elatos,hi
laresq́; eſſe,equo exiliens,& imperator de more appellatus,Pompeiú & ipſe imperatoré contra ſaluta
uit:quod præter omniú ſpem fuit ut uiro iuueni necdum in ſenatum admiſſo,id nomen Sylla cõmu
nicaret,pro quo cú Scipionibus Mariisq́; certauerat. Cætera colloquii ac beneuolétiæ Syllæ haud fue
re his diſſimilia,ſubaſſurgétis aduenienti Pompeio,caputq́; enudantis,quæ erga alium haud facile fieri
cernebantur,licet iuxta ſe plures & optimates uiri tum circumadeſſent. His tamé Pompeius nihil ela
tus eſt,ſed confeſtim in Celtiberiam mittitur,quam prouinciam habebat tum Metellus,nihilq́; in ea
apparatu ſuo dignum egerat. In hac prouinciæ deſignatione ferunt Pompeium dixiſſe , æquú nõ eſſe
uirum ſenioré & gloria clarum priuari exercitu,ſed ſi Metellus annuerit iuſſeritq́; ut curæ ſocius ſit,
tum ſe id prompte ſuſcepturum. Quod cum ſuſcepiſſet Metellus,eumq́; proficiſci ſcriptitaſſet,Pom
peius prouinciá adortus præclaris ſuis geſtis floruit:uires præterea Metelli,quas hactenus feruétes au
dacesq́; pugnando habuerat,tum ob ſenectá extinctas excitauit calefecitq́; : quemadmodú æra ab igne
liquefacta ſi frigido firmioq́; æri infundantur,magis magisq́; ignes illud molliunt diſſoluuntq́;. Sed ut
in athleta qui princeps inter fortiſſimos habeatur,agonesq́; undiq́;glorioſe uicerit,nulla habetur ratio
puerilium certaminum,quæ alicuius memoriæ digna non exiſtimantur : ſic geſta quæ tum geſſit Põ
peius per ſeſe admiranda ſtupendaq́;,præ magnitudine copia'ue eorum quæ poſtea egit,obſcurata ac
obruta ſunt . Ea igitur proſequi timeo , ne his immorádo initiis,ab illis abſcedamus quæ ampliſſima
mores & habitum uiri maxime oſtendant. Cum ergo uiciſſet Italiam Sylla,ac dictator fuiſſet appella
tus,cæteros quidem exercitus ſui præfectos inſigniuit meritis,hos ad diuitias,alios ad dignitates,ma
giſtratusq́; prouehés,alios ut quenq; decuit,abunde donis erexit . Pompeii uero uirtutem admiratus,
magnumq́; præſidium ſibi fore eum exiſtimans,affinitate ipſum iungere ſibi curat . Cui rei cum Me
tella uxor ſuo nutu conſilioq́; faueret,Pompeio ſuadent,ut Antiſtia demiſſa, Aemiliam Syllæ priui
gnam è Metella Scauroq́; genitam ducat. Hæc nuper uiro copulata fuerat,& ex eo grauida erat . Vn
de hoc coniugium tyrannicum magisq́; tempeſtati Syllanæ congruens quàm Pompeio uiſum. Ad ip
ſum ergo per domeſticum quendam Aemilia ducta eſt,repudiata Antiſtia improbe miſereq́;,quæ nu
per ob uirum orbata patre fuerat. Iugulatus nanq; Antiſtius nuper in ſenatu exiterat,quod ob Pom
peium Syllanam factionem ſequi uidebatur. Hoc repudiú cum Antiſtiæ mater agnouiſſet , mortem
ſibi conſciuit. Vnde noua quædam in tragicorú materia hæ nuptiæ uiſæ ſunt , cum etiam nupta ipſa
apud Pompeium mox ex partu obiiſſet. Inter hæc Perpenna nunciatur occupauiſſe ui Siciliam , & in
Syllanam factionem inſulam hanc propugnaculum quoddam præparari , Carbone illic cum claſſe in
ſtructo,& Domitio in Aphricam irruente,aliisq́; etiam illuc fugitiuis affluétibus magnis atq; præcla
B ris uiris,quotquot Syllanam proſcriptionem præuenere. Ad hos motus comprimendos cum amplo
apparatu Pompeius miſſus eſt. Ex quo extemplo Perpenna Sicilia ceſſit,Pompeiusq́; ciuitates afflictas
ad ſe recepit , easq́; omnes præter Meſſanam clementiſſime habuit . Mamertinis enim ius dicendi à
Pompeio petentibus,ex eorú inſtitutis antiquis à populo Romano conceſſum, Non deſinitis , inquit,
Pompeius,inſtituta recitare ſuccincti gladiis? Viſus etiá Pompeius in carbonis clade immitius ſe extu
liſſe. Si enim oportebat(quemadmodú forte oportuit)eú occidere,extemplo captú perdere debuit,
iubentisq́; id opus uideri potuerat. Sed Pompeius illum uinctum produxit in mediú,uirum triplici in
ſignem cõſulatu,eumq́; coràm ſtantem ipſe tribunitio ſubſellio ſedens dánauit , hoc grauiter qui ade
rant indigneq́; ferétibus. Dánatú deinde procul abductú interfici iuſſit. Hic quippe Carbo cú ad cædé
duceretur,fertur(ut enſem ſtrictum ſibi imminere conſpexit)locum & horam perbreuem oraiſſe,
quod onere uentris moleſtaretur. C. Oppius uir Cæſari conſuetus,memorat Pompeium etiá minus
pie Q. Valerium habuiſſe. Cum enim ipſum nouiſſet uirum philoſophum,in primisq́; eruditum,ut
coràm adductus eſt,factis ſimul quibuſdam ſpatiis,& percontante Pompeio,illoq́; reſpondente,mox
ſatellitibus iuſſit,ut inde abductum occiderent. Sed Oppio de hoſtibus Cæſaris aut beneuolis narrá
ti nimium percaute credendum eſt . Pompeius hoſtes Syllæ gloria claros ac manifeſte comprehenſos
neceſſariis affecit ſuppliciis:alios quotquot licuit,latere paſſus omiſit,quoſdam etiam non ſine præſi
dio ſuo abire iuſſit . Himereorú urbem cum multare cenſuiſſet,quia cum hoſte ſenſerat, Sthenis eius
populi princeps petita ad defenſioné uenia,Non,inquit,Pompeium iure facturum,ſi nocentes dimit
tat,& condemnet innocuos. Hunc auté cum interrogaſſet Pompeius,quem nocentem diceret , Meip
ſum,inquit,qui beneuolis ciuibus meis hæc perſuaſi,inimicos uero coëgi. Admiratus tamen Pompe
ius uiri fiduciam ac dignitaté,eum crimine primum liberat,cæterosq́; deinde omnes. Poſt hæc audiés
Pompeius milites ſuos cum iter agerent,inepte & abſq; ordine ire,omnium gladios obſignauit , quiq́;
ſignum non obſeruabat illæſum,multabatur . Dum hæc in Sicilia ciuiliter adminiſtrat , decretum ſe
natus ac à Sylla literæ datæ,quibus iubebatur in Aphricam traiicere , omniq́; manu oppugnare Do
mitium,apud quem omnes hæ cõuenerant copiæ,cum quibus nuper Marius ex Aphrica in Italiá re
diens rerum potitus erat,tyránus ex exule factus. Extemplo igitur Pompeius omni apparatu in expe

ditionem extructo, præfectum Siciliæ Mummium ſororis ſuæ uirũ inſtituit, eq; inſula ipſe ſoluit cũ C uiginti & centum nauibus longis, onerariisq; ad frumentum, tela, pecunias, atq; machinas octoginta. Hæ cum partim ad Vticam, partim ad Carthaginem applicuiſſent, ſeptem millia hoſtium ad Pompeium defecere, qui & ipſe ſex integras legiones ducebat. Rem hic perridiculam ei obtigiſſe memorant. Quidam enim milites (ut aliquando aſſolet) cum obruto cuidam theſauro incidiſſent, frequẽtes pecunias inde nacti ſunt. Eo cognito uiſum reliquis omnibus eſt, eum locum plenum eſſe pecuniarũ, quas Carthaginenſes quondam exactis cladibus terra condidiſſent. Ex quo pluribus diebus nulla ſuorũ militum opera frui Pompeius potuit, omnibus ad perquirendum theſaurum uacantibus. Subridens uero eos ambibat, aſpiciens tot ſimul uirorum millia ea loca perfodere, éaq; undiq; incredibili fermè impetu euertere. Feſſi tandem & ſpe eluſi, ſeſe ut quocunq; dux eos ducere uellet, præbuere, ut qui ſtultitiæ ſuæ pœnas dediſſent. Domitius autem contra inſtructo exercitu uallem quãdam grauẽ & aſperrimam ſuperaturus, ab imbre ualidiſſimo uentoq; qui matutinus ſpirabat, detentus eſt. Vnde ea die pugna deſperata à Domitio ad ſtationes reditũ eſt. Sed Pompeius ratus id tempus ſibi cõducere, agmine citato uallem euadit. Tum hoſtes tumultu facto, nullo ordine manere, neq; omnes planè ſubſiſtere. Ventus præterea circuminſtabat, procellamq; coràm propellabat. Nihil tamen minus & ea hyems Romanum perturbauit, quòd ſeſe mutuo aſpicere haud poterant. Ipſe etiam Pompeius, quod fermè incognitus fuiſſet, ferè periit, quòd roganti militi ſignum tardius dediſſet. Cum hi tamen cæde multa hoſtem urgerent, ferũtur enim ex uiginti millibus hoſtium tria tantum millia effugiſſe, Pompeius imperator appellatus eſt. Sed dicente eo honorem hunc haud ſe ſuſcepturum, quouſq; uallum hoſtile ſtaret, ſiq; dignum ſe tali appellatione exiſtimarent, illud deiicerent, mox impetu facto, in uallũ irruere. Quo in conatu Pompeius priori periculo monitus, abſq; galea certauit. Vallum tandem captũ eſt, periitq; Domitius. Ciuitatum aliæ confeſtim paruere, aliæ ui captæ. Hiarbas rex tum comprehẽſus, qui cum Domitio bellũ inierat, cuius ſceptro deinde Hiempſal ſucceſſit. Proſpera ergo fortuna Pompeius fretus, ac robori militum fidens, Numidiam impetit, in qua; quod diebus pluribus peragrãdum erat, agmine concitato excurrens, ea ſubegit omnia quibus obuiam eſt factus. Cumq; Barbaris eius regionis populum Romanũ extimeſcendum oſtendiſſet & potentiſſimum, neq; feras aiebat, Aphricã incolentes, oportere felicitatis roborisq; Romani expertes linqui. Vnde in uenationibus leonũ elephantumq; dies, licet non multos, triuit. Omne uero belli Aphricani tempus atq; uictoriæ ex quo dominis hoſtibus regionẽ ſubegit, quadraginta dierum fuit. Quo in ſpatio frequens etiam inter reges factus arbiter, D multa iudicauit, annum tum quartum & uigeſimum agens ætatis. Reditu in Vticam facto literæ ei à Sylla ſunt redditæ, quibus iubebatur uti reliquo dimiſſo exercitu, cum legione ſucceſſorẽ expectaret: in quibus tacite ipſe triſtatus eſt, ægreq; id tulit, ſed manifeſto totus exercitus indignatione eſt motus. Deinde orãte Pompeio iuſſa perfici, obtrectare Syllam cœpere, Pompeiumq; haud permiſiſſe ut abſq; ſeſe abire ſperaret, tyranno credendum nõ eſſe aientes. Tentauit primo Pompeius eorũ animos mollire, admonereq; uti iuſſis cederent: ſed poſtquã ſuadere id nequiuit, è ſubſellio deſcendens in ſtationẽ mœſtus illachrymansq; ceſſit. Sed arreptum milites in ſuggeſto reponũt. Hac in altercatione plurima diei pars abſumpta, iubentibus illis manere eum ac imperare, Pompeioq; contra exhortante ut Syllæ iuſſis abſque ſeditione cederent. Tandem non deſinentibus illis, ſed acrius urgentibus, precesq; cũ clamore admiſcentibus, iurauit Pompeius ſeipſum interfecturum, ſi uim afferrent: quo etiam pacto eos uix acquieſcere coẽgit. Cæterum ad Syllam primum nuncium allatum eſt, Pompeiũ defeciſſe: in quo ad domeſticos uerſus dixiſſe fertur, fato utiq; ſibi imminuiſſe, ut ſeni cum pueris certandum eſſet. Quod ob Marium iuniorem etiam dictum commemorant, à quo grauia quammulta pertulerat, & fermè ad extrema fuerat compulſus. Re poſtea certius cognita, compertoq; ut aduentẽtem Pompeiũ undique uiri omnes exciperent, exq; beneuolentia cum ampla pompa proſequerentur, præuenire eũ accelerauit. Profectus ergo & illi obuiam factus, quamlætiſſime dexteram iunxit, cumq; ingenti uoce Magnum ſalutauit, iuſſitq; omnibus qui tum aderant, ut ſimiliter Magnum eum appellarent. Alii dicunt cognomen hoc primum in Aphrica ab uniuerſo exercitu illi inditum, deinde uim atque conſuetudinem ex hac Syllæ affirmatione habuiſſe. Pompeius tamen ipſe omnium poſtremus, longoq; tempore poſt proconſul in Iberiam aduerſus Sertorium miſſus, ſe in epiſtolis ſuis actisq; Magnum Pompeium inſcripſit. Iamiã enim ex ipſa conſuetudine id cognomen inuidia carebat. Vnde merito quis admirari maxime poteſt, Romanorum priſcos non hos ſolos qui præclara confecerant bella, quíue ſtrenue manu uſi fuerant, ſed eos etiam qui Remp. conſiliis uirtutibusq; ſuis decorarunt, huiuſmodi cognomentis ſæpe exornauiſſe. Duos enim populus Romanus cognominauit Maximos: Valeriũ quòd patres à plebe diſſidentes conciliauit: Fabium Rullum, quòd diuites quoſdam uiros ex libertis genitos è ſenatu amouit. Pompeius deinde triumphum petit, cui ſe obiicit Sylla. Conſuli enim aiebat, aut duci, triumphum lege tantum permitti. Vnde ſuperior Scipio magnis & arduis præliis cum in Hiſpania ſuperauiſſet Carthaginenſes, triumphum non poſtulauit. Non enim tum erat conſul, aut id bel-

Põpeius Magnus appellatus.

A lum ſuis gerebatur auſpiciis. Addebat præterea Pōpeii triumphum, qui uix pubeſcebat, qui'ue ob æta
tem necdum in ſenatu admiſſus fuerat, omnino gloriam inuidioſam illi pariturum, principatumq; ſuū
ab uniuerſis ciuibus ægre perferendum. Hæc aduerſus Pompeium Sylla colloquebatur, ueluti ubi nō
aſſenſurus, ſed contentione ſua impediturus rogationem. Non tamen ob hoc territus Pompeius eſt,
ſed reputare Syllā iuſſit, plures eos eſſe qui orientem uenerarent Solem, q̃ occidentem, ueluti poten
tia ſua tum creſceret, Sylla uero minui & extingui uideret. Quæ Sylla planè non animaduertit, ſed
cum adſtantes uidiſſet & ex uultu & ex geſtu in admirationem actos, quid dictum eſſet rogauit. Quo
cognito, admiratus Pompeii fiduciam, bis acclamauit, Ergo triumphato. Qua in re cum īdignatio plu
res caperet, grauiterq; id ferret, optans Pompeius grauiori mœſtitia eos afficere, conatus eſt curru qua
tuor elephantibus ducto triumphum ducere. Inter enim alia quæ ex Aphrica adduxerat, horum non
nullos captiuos duxerat: anguſtiori tamē porta urbis prohibitus, equis uſus eſt. Inter hæc milites quòd
non potirentur quæ ſperauerant, cum moleſtiores fierent, & appararentur ad tumultum, nihil curæ
ſibi eſſe Pōpeius inquit, triumphum mittendum magis q̃ eis blandiēdum. Ex quo Seruilius homo cla
rus, qui'ue Pōpeio in triumpho obſtiterat, tunc inquit ſe uidere Pōpeium merito magnum, & trium
pho digniſſimū. Manifeſtum quippe tum etiā fuit, Pōpeium ſi uoluiſſet, in ſenatu tū potuiſſe admit
ti, ſed neglexiſſe hoc fert, rem glorioſam cupiens ex minus glorioſa uenari. Nō enim ꝑclarum id erat,
ante ætatē ſenatoriā dignitatem eū aſſequi, ſed ꝑglorioſum & ſplendidum, uirum nōdum ſenatoriū
triumphum agere. Quod etiā ei popularē beneuolentiā q̃ multā attulit. Peracto enim triumpho, copio
ſus plebis numerus Pōpeium inter equeſtres iuuentum laudibus maioribus ornare, eiq; cōgratulari. Syl
la uero tum quidē triſtari, īſpiciens ad quē potentiæ cumulum atq; gloriæ ille aſcendiſſet, ſed pudore
captus impediendi ſilentiū agebat. Vi tamen & inuito eo Pōpeius Lepidum ad cōſulatum euexit. Co
nuicia quippe habuerat, & plebis ſuffragia quæ ſibi ipſi inuigilabant, Lepido inclinauit. Quo facto cum
aſpexiſſet Sylla Pōpeium multitudine ſeptum ꝑ medium abire forum, Video te, inquit, adoleſcēs ob
uictoriā lætari. Quomodo nō magna & pulchra hæc ſunt, Catulo uirorum optimo, Lepidum oīum
peſſimum cōſulatu prælatum fuiſſe, te ſuffragia etiam ꝑbente? Caue ne dormias, quin rebus animad
uerte. Validiorem enim aduerſarium tibi conſtituiſti. Maxime etiam oſtēdit Sylla ſe minus beneuole
cum Pōpeio habere ex teſtamēto. Aliis enim munera legauit, alios filii curatores inſtituit, ſed Pōpeiū
omnino omiſit. Tulit tamen hoc Pōpeius modeſte nimis, placideq;. Vnde obſtante Lepido cæteriſq;
nōnullis, ne in campo Martio Sylla tumularet, neue publica efferretur impenſa, Pompeius præſidio
ſuo gloriam ſimul defenſionemq; funeri attulit. Defuncto Sylla poſtq̃ ciuium præſagia ac coniectatio
nes palàm fuere, & Lepidus cōſeſtim ſe Syllanæ factioni caput præſtituit, nec id ficte, aut ſimulate, ſeu
B indagine quadā, ſed palàm arma efferendo, prioris ſeditionis reliquiæ, quandiu exangues Syllam præ
terierant, ab ipſo collectæ cōmotæq;. Eius collega Catulus ſaniorem urbis partem patrumq; plebiſq;
aſſerebat, homo enim erat autoritatis, integritatis, æquitatis, tum ciuium oīum primus. Videbat au
tem hic uir ciuilibus negociis q̃ rei militari cōmodior, & res ipſæ deſiderare Pompeium agnoſcebant.
Quare Pompeius qui extemplo bonis ſeſe addiderat, aduerſus Lepidum dux declaratur. Hic enim iā
tum in Italia multa occupauerat, & citeriorē Galliā per Brutum ſuperatam ui detinebat. Cætera Pō
peius facile uicit. Sed cum rediret, Brutum per longiuſculam moram Mutinæ obſedit. Quo in ſpatio
Lepidus ad Romam uectus extra mœnia locatus ſecundum cōſulatum petit, metu ac tumultu non
paruo intra urbē iniecto: pauorē tamen hunc Pompeius per epiſtolā ſoluit, nuncians ſe abſq; cōgreſſu,
hoſtium uictorem eſſe. Nam Brutus ſeu ſponte, ſeu à militibus proditus, mutatis ad defectionem ani
mis, ſalutem ſuam militumq; Pompeio commiſit. Deinde equitibus quibuſdam præmiſſis, ad quod
dam caſtellum iuxta Padum abſceſſit, eoq; poſt diem unam cum Geminius Pompeii iuſſu peruenif
ſet, Brutus occiſus eſt. Cuius cædis Pompeius crimen haud euitauit. In ipſo enim mutationis initio
ad ſenatum ſcripſerat, Brutum ſe uoluntarium dediſſe: deinde confoſſo eo, alias per epiſtolas acrius
Brutum criminabatur. Ex hoc Bruto genitus eſt Brutus ille, qui cum Caſſio in Cæſarem cōſpirauit,
uir quippe patri ſimilis, qui nec pugnans, nec uita feſſus obiit, ut antea diximus. Amiſſa igitur Italia Le
pidus in Sardiniam fugit, ubi morbo correptus ex mœrore interiit, mœſtior non ex aduerſa, ut aiunt,
fortuna, ſed quòd in literulam quandam incidit, ex qua adulteram uxorem agnouit. Cæterum Serto
rius qui tum Hiſpaniā tenebat Lepido diſſimilis, ac timendus Romani populi hoſtis erigitur, ueluti
ultimus inteſtini belli morbus Pompeio deſtinaretur. Multos enim minores duces cum ſuperaſſet
Sertorius, Appio Metello tum implicitus erat, uiro quidem claro ac bellicoſo, ſed qui tunc ob ſenectæ
grauitatem pigrius pugnandi occaſionem conſequebatur. Celeritate quippe & impetu Sertorii, belli
commoda plerunq; Metello ablata, ex improuiſo enim & tanquam ad latrocinium Sertorius Metel
lo obiiciebatur. Præterea inſidiis ac incurſionibus uirum inquietabat, legitimorum Athletam certami
nū, & exercitus grauis, firmiq; ducem. Pōpeius itaq; cum in armis eſſet, animum inclinabat ad præfi
dū Metelli ſeſe deſtinandū. Quod ſuadēte Catulo à ſpe nō abfuit, ſed in armis circa urbē ſedulo eſſe,

ſubinde moræ cauſas nectens, quouſq; exoptata ei cura mandata eſt, L. Philippo in ſenatu oráte. Qua C
in re fertur cum inter patres admitaretur quis, rogaretq; Philippum, an dignum exiſtimaret Pompeiũ
proconſulem in Hiſpaniá mittit: Non proconſulem, inquit, ſed pro conſulibus: ueluti tum uterq; con-
ſul nullus eſſet. Cum Hiſpaniam Pompeius attigiſſet, qualia ad iunioris ducis rumorem cõtingere aſ-
ſolent, uulgo efferebantur, ſuiq; ſpe ſibi hominum animos conciliabat. Populos Sertorio parum bene-
uolos cum ſolicitaret, & quoſdam ad defectionem cum adduxiſſet, fertur Sertorius inſolentiſſime
ſcomma id protuliſſe, Virga & loris opus ſibi eſſe ad puerum, ni uetulam extimeſceret, de Metello ſe
ne locutus. Hæc uerbo licet iactitaret, facto tamen prænimium erat ſolito cautior, metuq; Põpeii cau-
tius in hoſtem ferebatur. Metellus enim, quod incredibile fermè erat, deliciis omnibus ac uoluptati
propemodum frena laxabat, ingensq; in ipſo ſuiſq; rerum erat mutatio ex ſubito luxu, magnoq; im-
penſæ profluuio. Vnde creſcebat Pompeii gloria ac beneuolentia, in ea diſciplina milites tenentis, quæ
haud permagno egebat ſumptu. Natura enim ſobrius fuit, & cupiditatibus longe abſtinens. Cæte-
rum (eſt enim fortuna belli uaria) non parum indoluit Pompeius Sertorium Lauronem urbem ui
cepiſſe, exiſtimarat enim ſe hoſtem circumuenturum, in quem hac gloria elatus multa iactauerat, cum
confeſtim ipſe circumobſeſſus eſt. Caſtra ergo mouere extimeſcens, urbem ſuo in conſpectu inflam-
matam aſpexit. Cum Herennium atq; Perpennam uiros præclaros magnosq; apud Sertorium du-
ces, qui ad eum confugerant, illiq; ſe belli addiderant ſocios, apud Valentiam urbem fudiſſet, ultra de
cem millia hoſtium cæcidit. Qua elatus uictoria, mox in ipſum feſtinat Sertorium, ne gloriam Metel-
lo impertiretur. Iuxta ergo Sucronem amnem ſole iam urgente, copias ad pugnam ambo inſtruxere
duces, timentes utriq; ne prælium præueniret Metellus: Pompeius ut certaminis ſolus gloriam habe-
ret, Sertorius ut cum ſolo pugnaret. Commiſſa itaq; pugna eſt, tandemq; æquo marte direpta. Vterq;
enim alterum cornu ſtrauit. Verum ex ducibus maiori gloria eluxit Sertorius. Nam ſolus aciem oppo
ſitá in fugam uertit. Et Pompeii cornu uir permagnus in peditatu Sertorii, tamẽ eques aggreſſus, poſt-
quam cum Pompeio ipſo ad ictum enſium uenit, uterq; gladius diſſimili tamẽ plaga in manum utri-
uſq; corruit. Pompeius ſauciatus tantum eſt, ſed hoſti manus amputata. Hic tamen, cum in ipſum ple-
riq; è Pompeianis impetum facerent, & ſuorum fuga iam cœpta eſſet, ſe ex inſperato recepit, equo ho-
ſtibus dimiſſo, phalerisq; auratis ac ornatu quo ampliſſimo fulgebat: quæ cum ſortirentur milites, nõ
abſq; mutua militum pugna relicta ſunt. Quamprimum uero poſtea illuxit dies, ambo duces iterum
ſtruxerunt acies, primæ pugnæ uictoriã quiſq; ſuam fuiſſe aſſerens. Sed aduentu Metelli ſoluto exer
citu abiit Sertorius. Hi digreſſus cõgreſſusq; iterum uirorum horum extitere. Sæpius enim Sertorius
nunc ſolus errare, nunc ueluti turbulentus torrens quindecim fermè millibus militum coactis in acie
ſtructa eſſe. Pompeius ea peracta pugna cum obuiam Metello fuiſſet, iamiam conuenturus, lictori fa- D
ſces ſummittere iuſſit, Metellum ueluti ampliori dignitate uenerandum ſibi cõcilians. Sed ille id ue-
tuit, & in hoc & in cæteris omnibus æquus bonusq; uir, niſi ſibi plus dari paſſus, ꝗ quod ueluti conſu-
lari uiro & ſeniori ſignum, cum æquum imperium eſſet, ab ſe uno ꝓdiret. Perſæpius tamen binis me-
tabantur caſtris: ſeiungebat enim ipſos hoſtis uarius uagusq;, ac parua in mora ſolitus ſe diuerſis in lo-
cis oſtendere, & eos ab uno prælio confeſtim in aliud traducere. Tandem hos duces Sertorius cõmea-
tu prohibens, undiq; regionem depopulatus, præterea quòd pelagi eſſet potentior, utrunq; coegit ea
parte Hiſpaniæ quam obtinebant excedere. His itaque anguſtiis uicti in aliena prouincia ſe recepere.
Cæterum Pompeius cum priuatim quammulta ad hoc bellum expoſuiſſet, pecunias à ſenatu poſtu-
lat, addens, ni mittant, ſe cum copiis in Italiam reuerſurum. Lucullus tum conſulatum gerebat, qui
uir licet à Pompeio diſſentiret, quoniá tamen in Mithridaticum mitti bellum affectabat, in nutrendis
ſtipendiis ſtudet, timens ne Pompeio redeundi materia eſſet, qui dimiſſo Sertorio etiá quærebat Mi-
thridatem inuadere regẽ gloria ſplendidum, hoſtemq; (ut uidebatur) perfacile tractádum. Inter hæc
Sertorius moritur, à domeſticis dolo cæſus, inter quos Perpennas excellentior eſt habitus in illum &
alia's id perficere conatus, ſed eiſdem quibus Perpennas inixus uiribus, eiſdemq; apparatu ac partibus
ſtudens, quo id fieri cõmode poſſet non habuit. Pompeius igitur extemplo exercitum eduxit, cogni-
toq; quod Perpennas rebus excellentiſſime tumeret, decem cohortes in eſcam hoſtium iuſſit paula-
tim per agros in aſpectu Perpennæ euagari. Ex quo cum Perpennas rerum inſcius illas paſſim inſeque
retur, Pompeius ſtructa acie irruens, commiſſa pugna omnium uictor fuit. Pleriq; hic primorum tùc
abſumpti. Perpennam ad ſeſe ductum Pompeius occidit, non ingratus, aut eorum immemor quæ in
Sicilia obtigerant, quemadmodum à nonnullis criminatus eſt. In huius captura maxima arte in om-
nium ſalute Pompeius eſt uſus: Perpennas enim cum in poteſtatem literas omnes cæteraq; Sertorii
monumenta habuiſſet, epiſtolas quorundam clariſſimorum ciuium Romanorum propalauit, qui ad
res urbis innouandas clanculum ſtudentes, in Italiam Sertorium uocabant. Pompeius ergo timens ne
Pompeii continentia. ex his maiora ſuſcitarentur bella, quàm quæ iam reſtinxerat, Perpennam trucidauit, & epiſtolas om-
nes minime inſpectas incẽdio tradidit. His peractis Põpeius cum apud Iberos diuertiſſet quouſq; tu-
multus

A multus oppreſſiſſet ſeruos,incendiaq; rerum extinxiſſet,in Italiam duxit exercitum, peroportune utiq; delatus,cum bellum ſeruile iam tum maioribus uiribus fluctuaret. Vnde Craſſus qui dux id gerebat bellum,manus conſerre accelerauit,lætoq; euentu potitus eſt;hoſtium duodecim millibus atq; trecentis gladio cæſis. His tamen præclaris geſtis fortuna quæ Pompeium ſibi adoptauerat, Põpeium abeſſe noluit,cum hoſtium quinq; millia qui à pugna euaſerant,illi uincendos reſeruauit: quibus abſumptis Pompeius ad ſenatum ſcripſit,Craſſum in acie gladiatores fudiſſe,ſe uerò bellum ab imis extirpaſſe. Norat enim Romæ ingenti aſſenſu hæc audiri celebrariq;. Hiſpaniam atq; Sertorium nemo uel iocando alius præter Pompeium uiciſſe dicebatur,eiusq; omne id fuiſſe opus aſſerebatur. In hac tamen tam excelſa uiri & gloria & expectatione,ſuſpicio metusq; fuit ne exercitum dimiſſurus eſſet, ſed planè per exempla Syllæ dominationem armis occupaturus:quare non pauciores ob metum,q̃ ob beneuolentiam obuiam ei ſalutatum prodibant. Sed poſtq̃ eam ſuſpicionem ab animis illorum exuit, ſe aiendo poſt triumphum uelle exercitum ponere,unũ obtrectatoribus locũ tantũmodo liquit,ſeſe magis plebi q̃ ſenatui patribusq; dedere. Sylla nempe cum dignitatem ſenatus oppreſſiſſet,ſtatuit Põpeius obſequiis ſuis gratiam plurimam uenari. Quod utiq; clare compertum erat. Nõ enim in ſamius quicquam animi plebis exoptare uiſi,quàm dominationem illam iterum aſpicere. Vnde hoc ciuilis adminiſtrationis tempus longe fortunatum Pompeio fuit,qui nullo munere alio beneuolentiam plebis recuperaturus erat,ſi eam alius quis ei præripuiſſet. Decreto autem ſecundo triumpho ac conſulatu, non ob hanc magnitudinem præſtans uiſus eſt, ſed illud eximii ſplendoris inſigne habitum eſt, quod Craſſus tum uir omnium ditiſſimus,eloquentiſſimus,maximusq;, qui Pompeium ipſum cæterosq; omnes faſtu exuperabat,conſulatum petere non ante eſt auſus,quàm petendi ueniam à Pompeio efflagitaſſet. Qua in re Pompeius ſumme lætatus eſſit,materia ante diu perquiſita, qua benigne cum illo ageret. Dexteram ergo Craſſo cum auide iunxiſſet,plebis ſuffragia illi orauit,manifeſte nuncians, ſe non minus gratum habiturum ſe Craſſi collegam creari,quàm magiſtratum aſſequi. Cum ambo tamen conſulatum iniſſent,contentiones graues inter ipſos diſſenſionesq; uariæ emerſere. Apud patres potentior erat Craſſus,ſed apud plebem Pompeius. Tribunatum namq; plebi reſtituit iudiciaq;, quæ ad equeſtres iterum tranſlata fuerant. Dulciſſimum etiam plebi ſpectaculum ipſe fuit,cum benè actæ militiæ iudicium ſubiiſſet. Mos namq; Romæ apud equeſtres eſt,cum per legitimum tempus à quoquam militatum ſit,equum per medium forum duci coram uiris duobus publice præſidentibus, quos Cenſores nuncupant,illisq; quemlibet ducum ac iperatorum ſub quibus militatum ſit, recenſeri,deinde Cenſorum iudicio ſubiici,qui iuxta cuiusq; meritum,uel laudem,uel infamiam tribuunt.

B Huic præfecti curæ tum erant Cenſores Gellius & Lentulus,uiri dignitate ornatuq; inſignes, inſidebātq; curuli. Ad hos cum equites quidam ſubituri iudicium ritu prodiſſent,cognitum eſt Pompeium in forum deſcendere,qui alia ſui magiſtratus inſignia ſecum afferens,equum tamẽ manu perducebat. Vt uero appropinquans notior eſt factus,iuſſit lictores cedere,equumq; iuxta curulem ſiſtit. Erat tum ingens populo admiratio ac ſilentium. Cenſores ad tantæ rei conſpectum & reuerentia & lætitia opprimit. Deinde eorum alter qui ſenior erat,incipit:Interrogo te Pompei Magne,militias omnes iuxta diſciplinam abſoluiſti? Tum Pompeius permagna uoce, Omnes,inquit,iuxta diſciplinam militarem abſolui,omnesq; ſub meipſo imperatore. Quod cum audiſſet circunfuſa plebs,acclamauit. Nõ enim ob ingentem lætitiam iam tum uoces teneri poterant. Vnde ſurrexere Cenſores, domumq; illum proſecuti ſunt,plaudenti plebi aſſequentiq; congratulantes. Iamiam cum conſulatus propè inſtaret finis, & cum Craſſo diſcordiæ in diem auctæ fuiſſent, Cn. Aurelius uir ex ordine equeſtri natus,cui per ocium uita fuerat,frequenti in concione pro roſtris inquit: Per quietem Iouem ſibi locutum,iuſſiſſeq; uti conſulibus referret,ne antea magiſtratu ſe abdicarent,quàm in mutuam beneuolentiam rediiſſent. Quibus expoſitis,ſtans Pompeius ſilentium duxit. Craſſus porrecta Pompeio dextra colloquium hoc cœpit: Nihil o ciues,nihil mihi puto turpe,nihilq; me indignũ exiſtimo,ſi priorem me Põpeio ingero,quem uixdum pubeſcentẽ uos Magnum appellauiſtis,cui'ue nõdum in ſenatum admiſſo binos decreuiſtis triumphos. Ex hoc in amicitiã redintegrati magiſtratu ſe abdicauere. Craſſus quẽ uiuendi morem hactenus tenuerat illum planè ſeruauit. Pompeius defenſionum cauſas quibus permultis uexabatur,repulit,forumq; paulatim deſeruit,& in curiam perraro proficiſcebatur. Cum multis uero ſemper priuatim erat,nec ei ferè ſine magno comitatu exiſtenti obuiam fieri licebat,ipſumq; cõſpicere. Suauiſſimus multis & in ampla corona ſemp dulciſſimus inſpectus eſt,uenuſtatẽ uultu grauitatemq; præferẽs. Cum multis autem cõuenire publicis in locis,& cõſuetudine publica frui,haud oportere exiſtimabat ad dignitatem illæſam ample tutandam. Vita namq; togati ciuis gloria armorum efflorentis,ad ignobilitatem atq; contẽptum lubrica eſt,præterea populari æqualitati iniquior. Hi enim quemadmodum in exercitibus,ita & in foro ſe primos eſſe dignum exiſtimari iudicant,ſed uulgus id quidem minus. Igitur intolerabile eis fit,nihil eos apud turbã præualere:in foro enim cum uirum bellis præclarum triumphisq; ornatum ſuſcipiunt,cõſuetudine ac familiaritate mãſuetũ ipſum efficiũt,

eumq; deiiciunt. Homini uerò qui ab hac uulgi frequentia ſe abſtineat, partæ gloriæ decus potentiaq; C
abſq; inuidia conſeruatur. Hoc res ipſa poſt paruum tempus planè aduerſus Pompeium oſtendit. Pi-
ratarum hanc; uis id edocuit. Hæc è Cilicia primum erupit, initium paruum & fermè incognitum na
ctaſaſtum uero & audaciam bello Mithridatico ſumpſit, regiis freta remigis. Romani deinde exules
ob inteſtinum bellum cum uſq; ad portas ipſius urbis irruerent, paulatim illi allecti productiq; ſunt.
Deſerto mari præſidiis, hi iam non ſolum nautas inuadere auſi, ſed inſulas, urbes, littoraq; ampla
infeſti tenuere. Vnde iam homines diuitiis clari, & genere ſplendidi ac dignitate in primis habiti, ad
hæc latrocinii cōmercia ingreſſi, ſe ſocios addidere, ceu gloriam quandam decusq; hoc facinus pareret.
Erant iam in locis pluribus ipſorum piratarum ſtationes, naualia, maritima etiam præſidia munita.
Ad hos iam totæ confluebant claſſes non tantum ex ſtrenuorum uirorum copiis, non ex gubernato-
rum artibus, non ex ipſarum leuitate atq; celeritate nauium, uel exercitatione timendæ, ſed quod ter
rorem exuperabat omnem, incredibili luxu faſtuq; intolerabili execrandæ. His enim aurati erant ru-
dentes, uela purpurea, remi ſubargentei, ueluti nequitiam hanc delitiis omnibus obtegerent, facinusq;
ſuum egregia ambitione exornarent. Buccinæ, cantus, ebrietates, per omnia paſſim littora audiri, in-
genuorum corporum principumq; rapinæ; & captiuarum urbium redemptiones undique aſpici,
quæ omnia in contumeliam dedecusq; imperii Romani eſſe. Ad hoc tam nefandum latrocinium
naues ultra mille haberi, captæ ciuitates ab ipſis quadringentæ teneri. Templa hactenus inuiolata, aſy-
la, adytaq; uaſtare, Clarium, Didymeium, Samothracium, in Hermione phanum Telluris, in Epidau
ro Aeſculapii, & in Iſthmo & Tænaro atq; Calauria Neptuni, in Actio & Leucade Apollinis, i Samo
Argisq; ac Lucania Iunonis. Ipſi noua quædã ſacra apud Olympium agere, myſteria cum arcano quo
dam ritu iniere. Horum quæ apud Mithrum adhuc ſeruantur, hinc initium accepiſſe memorant. Cō-
tumelias Romanis & alias plures contulere. E pelago enim egreſſi uias eorum quaſdã infeſtauere præ
da, nōnullas uillas ipſi urbi uicinas uaſtauere. Prætores duos Sextilium & Bellinum, in ipſis prætextis
cum miniſtris lictoribusq; ac cæteris eius magiſtratus inſignibus, captiuos abduxerunt. Filiam etiã An
tonii triumphalis uiri in agrum euntem rapuere, quam multo cenſu poſtea redemptam reddidere.
Hoc autem maxime contumelioſum habitum eſt. Aliquando enim è captiuis quis cum ſe Romanum
eſſe diceret, nomenq; proferret, terrore metuq; ingenti ſimulato ſentiur percuſſi, coràm captiuo proci-
dere, ueniamq; perhumiliter petiere. Perſuadebatur tum captus, & ſupplices illos orãteſq; aſpiciẽs læ-
tabat. Inter hæc alii calceos, alii togam ipſum induere, ne forte iterum incognitus fieret: cumq; per nō
modicum ſpatium uiro per ludibrium ſic freti fuiſſent, ad medium tandem pelagus ſcalas extende- D
bant, iubebantq; illum has lætantem aſcendere, abireq; nolentem impulſu ipſi ſuo obruebant. Occu-
parat potentia hæc paſſim omne interius mare: unde nemini cōmercia libera, ſed omnia inuia, omnia
clauſa erant. Maiorem tum in modum anguſtia uictus ad animaduerſionem tantæ rei Romanũ im-
pulit, ipſaq; annonæ charitas, ac expectatio in diem peior animos mouit ad Pompeium mittendũ, qui
piratis mare expurgaret. Sabinus igitur uir Pompeio beneuolus rogationem tulit, qua non naualis pu
gnæ princeps creatus eſt, ſed imperator poteſtate ampliſſima in homines uniuerſos, omni prouocatio-
ne libera. Iuxta enim legem maria omnia uſq; Gaditanum fretum in prouinciam illi ceſſere: præte-
rea quicquid continentis, quod à littoribus quingentis abeſſet ſtadiis, quod ſpatium perpauca Roma-
ni imperii loca exuperabant. Vnde maximi populi, maximæ nationes, potentiſſimi reges ſub eius im-
perio includebantur. Ad hæc uiros quindecim ſenatorios poteſtas eligendi data, quos quocunq; opor
teret, fas fieret legatos deſtinare. Deinde cenſum ex ærario uectigalibusq; in poteſtatẽ habere. Ducen
tæ hinc naues, quas delectu militum remigibusq; communiret. Hæc recitata cum fuiſſent, auidiſſime
à plebe ſuſcepta ſunt: maximis uero patrum optimisq;, hoc omni inuidia maius uiſum eſt, metuq; di-
gnum, immenſam poteſtatem licentiamq; tribuere. Vnde præter Cæſarẽ rogationi obſtitere: is enim
legi ſuffragia tulit, partim ob Pompeii gratiam, ſed plebi ab initio ipſo obſequi cupiens, illamq; ſibi cō
ciliare. Alii Pompeium probris lacerare. Vnde alter conſulum dicere, Pompeium per exempla Ro-
muli gradientem, eundem finem non euitaturum. Quæ cum plebi nota forent, fermè conſul diſcer-
ptus eſt. Catulo autem rogationi aduerſanti, primo ob pudorem à plebe ſilẽtium factum eſt: ſed poſt
quam is permulta benigne & abſq; inuidia in Pompeium oraſſet, dixiſſetq; ſententiam, uti uiro parcẽ-
dum, neq; eum tot periculis totq; bellis obiiciendum, adderetq; præterea ſi Pompeium amitterent, in
quo alio ſpes reponerent, unanimiter indignati ſunt, omneſq; una uoce inter ipſos murmurauere. Ca
tulus deinde plebe haud perſuaſa conticuit. Inde Roſcius cum orare cœpiſſet, à nullo auditus eſt. Di
gitis uero is oſtendit Pompeium non primum, ſed ſecundum ducem creandũ eſſe. Ex quo ferunt ple-
bem indignatione motã ita acclamauiſſe, ut ſuperuolans coruus oculis captus in medium forum cecí
derit. Vnde manifeſte noſcitur ex aeris ſciſſione, ex qua forte uacuũ fit, uolatilia haud labi, ſed potius
ab ictu uocis percuſſa, cum uehementior pulſu ueloci in aerem perfertur. Ex his tamen ſoluta frequẽ
tia eſt. Qua deinde die cum pro lege promulganda iterum conueniſſent, Pompeius in agrum profe-
ctus eſt.

Piratarum è Cilicia origo audacia et luxus.

Templa uariis in locis culta.

A ctus eſt. Cum uero legem intellexiſſet promulgatam, noctu in urbem rediit, inuidiam ex incredibili multitudine quæ ſibi obuiam fieret, uitans. Vt autem illuxit dies, in medium profectus ſacra egit. In concionem deinde productus, operam dedit ut alia legi adderentur, apparatu propemodum duplici. Quingentæ etenim naues ei completæ, peditum centum & uiginti millia, equitum millia quinq;. E ſenatu præfectos legatosq; quatuor & uiginti ipſe delegit. Quæſtores duo traditi. Ob hæc, uenalia quæ in pretium æquius iam tum redacta fuerát, lætæ plebi ſermonem præbuere, quòd ſolo Pompeii nomine bellum diſſolutum eſſet. Nihilominus maria partitus Pompeius, omne interius pelagus in tribus & decem regionibus diuiſit, & parti cuiq; naues ducemq; dedit. Vnde copiis circunlocatis piratas inſecutus, uenatoris exemplo aggregatos ambiuit. Sed illi diſiungi accelerantes, ueluti alueare ab omni parte Ciliciam repetunt, aduerſus quos Pompeius ipſe ſexaginta nauibus lectis inſtructis fertur. Non tamen in ipſos antea nauigat quàm omnino cætera ipſorum latrocinia deleuiſſet, máreq; Tyrrhenum, Libycum, Sardoum, Cyrnæum, Siculumq; luſtrauiſſet. Quæ omnia diebus quadraginta confecit, ſeſe labori inde feſſo ſubiiciens, præfectiſq; utens diligentiſſimis. Interea in urbe conſul Piſo iracundia atque inuidia permotus, apparatum naualem ſoluit, militesq; ſtipendiis liberat. Vnde Pompeius claſſe ad Brunduſium miſſa, per Hetruriam Romam accedit. Eius in aduentu omnes undiq; à mœnibus urbis effuſi ſunt, ueluti non paucis ante diebus eum fuiſſent proſecuti. Culmé uero lætitiæ ipſis fuit tantæ uictoriæ inſperata celeritas, omniumq; commeatuum copia. Ex Pompeii profectu fermè Piſo conſulatu ſe abdicare coactus eſt, Sabino iamiam rogationem ſcriptam afferente. Sed hoc uetuit Pompeius: qui cum etiam alia quædam benigne clementerq; egiſſet, ut opus fuerat, Brunduſium delatus hinc nauigat. Inde tempori rebusq; ſolicitus, cum ciuitates cæteras prætermitteret, Athenas tamen inſalutatas non dimiſit. Vrbem enim ipſam ingreſſus, rite rem ſacram egit, & populo pro concione habito extemplo abiit, lectis duobus uerſibus ſibiipſi in foribus urbis iſcriptis. Horum alter qui in aſpectu interioris urbis erat, latine tranſlatus hic fuit:

Quantum ultra uiros cernis, tantum deus ipſe es.

Alter qui ab exteriori parte ualuæ figebatur, ſub his erat uerbis:

Te miramur, & te uidemus, comitamur, colimus.

Cæterum cum piratas quoſdá adhuc per maria uagátes precibus uictus clementer habuiſſet, eorumq; nauibus corporibusq; deditis, nihil eos offendiſſet, reliqui ſpe ducti alios euitauere duces, Pompeioq; petito, cum liberis cõiugibusq; ſe illius poteſtati mádauere. His omnibus ĩpunitas data, perq; hos maxime uiros ueſtigia reliquorũ hoſtium latebræq; perſcrutatæ, ueluti qui ſeipſos certe cognoſcerét. Plurimi tamen horum, & hi potentiſſimi, proles ſuas ſubſtantiasq;, præterea turbá bello inualidá in præ-
B ſidiis caſtelliſq; munitiſſimis apud Taurum monté cõdiderunt, ipſiq; munitis nauibus apud Coraceſium Ciliciæ aduenienté Põpeium excepere, cum quo inita pugna ꝓfligati, obſeſſi ſunt. Tádem ſumma ope ſalute petita, ſeſe ac urbes, inſulasq;, quas præſidiis arcibusq; firmiſſimas, præterea acceſſu difficillimas tenebant, dedidere. Cõfectũ itaq; hoc bellum eſt, horum latrociniis undiq; abſumptis, haud lõgiori trium menſium ſpatio. Naues cæteras quam multas, roſtratas uero nonaginta cepit. Viros qui plures uiginti millibus erant, perdere non cenſuit: mittere uero ſparſos qui egeni & bellicoſi ſe iterum iungerent, armarentq;, haud utile exiſtimauit. Ratus igitur hominem natura animal nõ indomitum, nec oĩno inſatiabile, ſed qui præter ingenium malitia uteretur, qui'ue ex locorum & uictus mutatione máſueſceret, quemadmodũ feræ quæ ex cõſuetudine uitæ mitioris aſperitatem ac ferociam ponunt, uiros ſtatuit è pelago ad terreſtrem uictum traducere, illosq; ad agrorum cultum habitationemq; urbium, quæ dulcioris uitæ ſunt, aſſueſacere. Quoſdam ergo ipſorum paruæ & ſubdeſertæ quædá ciuitates Ciliciæ ſuſcepere, ipſiſq; regionis ſuæ loca promiſcue partita ſunt. Soliorum urbem propemodũ à Tigrane Armeniorum rege ciuibus uaſtatam Pompeius aſſumés, illorum multos in ea locauit. Multis etiam Dimen ciuitatem Achæorum, tum cultoribus uiduam, & agri ubertate fœcundam, coloniá dedit. Hæc nónulli obtrectatores tamen improbauere, & geſta quæ Metellus in Creta egerat, licet etiam Metellum ipſum minus amarent, laudibus efferebant. Is enim Metellus illius neceſſarius qui æquo imperio cum Pompeio in Iberos pugnauerat, à ſenatu fuerat prius in Cretam miſſus, quàm aduerſus piratas Pompeius deſignarètur. Hæc enim inſula poſt Cilices fons ſecundus piratarum erat, multosq; in ea prædones à ſe comprehéſos Metellus perdiderat, multiq; etiam tum in ea adhuc erát ſuperſtites, qui obſeſſi & in deditionem Pompeii ueniri efflagitantes, ſupplices ad inſulam Pompeium aduocabant, ueluti ea prouinciæ ſuæ pars foret, & undiq; ſub maritimo eius imperio decerneret. His igitur in curam ſuſceptis, Pompeius Metello ſcribit uti ab eorum impugnatione ſeſe abſtineret. Ciuitatibus etiam inſulæ mandat ne Metello pareát: legatũ præterea è præfectis ſuis L. Octauium cõmittit. Quo Cretá appulſo, mœnia obſeſſorum piratarum cum præſidiis ingreſſus, cũ ipſis aduerſus Metellum pugnat, ſeq; non ſolum grauem atq; moleſtum hoſtem Metello præbuit, ſed Pompeium uirũ ridiculum oſtendit, qui cum ſceleſtis & nefandis uiris nomen ſuum imacularet, & gloriá ueluti uene-

no quodam inficeret, ex ambitione & immoderata in Metellum inuidia. Nõ enim aiebant Achillem C
uiri opus agere, ſed inſani cuiuſdam adoleſcentis & omnino ad gloriam attoniti, cum cæteros prohi-
beret ferire Hectorem, ne eſſet prærepra cædis ſibi laude, ſecundus. Pompeium uero dicebant, rom-
monium hoſtium ſalutem eſſe ut triumphum Metello auferret imperatori claro, & cui in ea ipſa cu-
ra labores permulti obuenerant. Non tamen ceſſit Metellus, ſed obſeſſos ad deditionem compulit,
deq; eis ſupplicium ſumpſit. Octauium uero in caſtris per contumeliam & ignominiam habitum po
ſtea dimiſit. Hoc confecto bello, & Pompeio ad urbem Romam reducto, cum deinde per ocium uici
nas ambiret ciuitates, Mallius tribunus plebis rogationem tulit, uti quotquot loca in prouíciam Lu
cullus obtinebat, ea omnia Pompeio obuenirent, cum omnibus illius copiis. Præterea Bithynia, cui
tum Glabrio præerat, accepta, aduerſus Mithridatem regem atque Tigranem dux belli gerendi Pom
peius declararetur, additis etiam ſibi maritimis uiribus, naualiq; apparatu, quemadmodum proximo
piratico bello ſortitus fuerat. Quod nihil erat aliud quàm uniuerſum Romanum imperium ſub uni
us poteſtate fieri: prouincias enim quæ ſibi ex priori lege minime obuenerant, Phrygiam, Lycaoniam,
Galatiam, Cappadociam, Ciliciam, Colchidem ſuperiorem, ac Armeniam ex noua legis rogatione ob
tinebat. Quibus addebantur exercitus & copiæ omnes, quibus Lucullus Mithridatem atq; Tigranem
fermè debellauerat. Hac in rogatione cum Lucullus rerum à ſe geſtarum gloria priuari uideretur, &
magis ſucceſſorem triumphi, quàm belli cenſeretur habiturus, nulla promulgãdæ legis apud optimos
ratio acceptabatur. Iniuſta enim & iniqua eum uirum perpeſſurum norant. Præterea potentiam Pom
peii grauiter ferebant, ueluti in manifeſtam euaſuram tyrannidem. Cõſtituerunt igitur inter ſeſe pri
uatim promulgationi obſiſtere, neq; ferre libertatem publicam prodi. Verum cum rogationis dies af
fuiſſet, alii plebis metu animis fracti ſilentium egere: ſed Catulus multa in legem inuehens, legemq;
diſſuadens, non uno crimine ſæpius pro roſtris acclamauit, iubendo & hortando patres uti maiorum
exemplo mentem repoſcerent ob libertatem publicam uendicandam. Promulgata tamen omnibus,
ut fertur, centuriis lex eſt, & omnia quæcunq; armis belloq; hactenus Syllæ delata fuerant, ſub pote-
ſtatem Pompeii congeſta ſunt. Hic tum ab urbe abſens, cum decreta hæc ex literis ſenatus accepiſſet,
circumgratulantibus amicis, ſupercilium contraxiſſe fertur, crúreq; à ſe percuſſo, ueluti qui dominari
grauiter ferret, principatumq; abhorreret. Heu infinita, inquit, certamina, quàm ſatius fuerat ignobi-
lem naſci, ſi à militari cura nunquam deſinẽdum eſt, ſiq; hac exutum inuidia, in agro degere cum uxo
re ſas non ſit. Quo in ſermone eius proximi ironiam non admiſere, ſed cum noſcerent dominãdi cu- D
piditatem natura illi inſitam, fomitem eſſe contentionis aduerſus Lucullum exortæ, ſumme lætaban
tur, illum ſimulare dolorem exiſtimantes. Et quippe res ipſa eius animos extemplo detexit. Quocun
que enim literis confeſtim miſſis, milites ad ſe uocare curauit, principeſq; ac reges omni ſtudio ſibi
allexit. Regionem hoſtilem ambiens, nihil ex Luculli actis immotum liquit. Multas pleriſque re-
miſit, aliis præmia abſtulit, & omnino ſingula agebat, quæ palàm Lucullum nullius fuiſſe autori-
tatis oſtenderent. Quæ cum quereretur Lucullus cum utriuſq; beneuolis, uiſum ſalubre eſt ut ambo
conuenirent. Vnde iuxta Galatiam conuentum eſt per imperatores maximos, qui maxima præclare
geſſerunt. Lictores laureas & erectos faſces utrinq; ferẽtes, alteri alteris occurrerunt. Lucullus ex amœ
nis & umbroſis acceſſerat locis, Pompeius per aridam & arboribus ſterilem tellurem forte erat profe-
ctus. Lictores ergo Luculli cum uidiſſent Pompeianorum frondes pallere, fermeq; eſſe aridas, è uiren
tibus ſuis recentibuſq; Pompeii faſces exornauere, currumq; illius frondibus impleuere. Quæ permu
tatio portendere uiſa eſt, Pompeium proficiſci præmia atq; uictoriam Luculli ſibi acquiſiturum. Erat
quidem Lucullus in ordine conſulatus Pompeio prior, ac ætate ſenior, ſed Põpeii dignitas clarior, duo
bus inſignis triumphis. In prima tamen ſalutatione, ſicut decuit, amice comiterq; mutuo locuti ſunt.
alter alterius lætari geſtis, eaq; extollere, & ſtrenuitati congratulari. Verum inter longiorem oratio-
Pompeii & Luculli inimicitiæ nem, ambo in nihil modeſtum, nihil ſalubre irruere. Hic Lucullum auaritiæ incuſat, Lucullus Pom-
peium ambitionis, ſicq; in aperta proditum eſt iurgia, ut uix ab amicis diſiuncti fuerint. Lucullus Ga-
latiam ueluti prouinciam à ſeſe captam adminiſtrauit, munera honoreſq; quibus uoluit partitus. Põ-
peius haud longa diſtantia metatus caſtra, prouinciã parère illi uetabat, militeſq; præterea omnes præ
ter mille ac ſexcentos illi abduxit. Hos ob animorum pertinaciam ſibi inutiles, & Lucullo difficilio-
res fore exiſtimauit. Luculli præterea factis detrahens, illum dicebat tragicum & umbratile quoddam
bellum cum regibus geſſiſſe, ſibi uero certam atq; ſobriam hoſtium uim ad expugnationem reſerua-
tam eſſe, cum Mithridates ad clypeos, ad enſes, & ad equos confugiſſet. Ad quæ Lucullus, ſimulachra
& umbras belli Pompeium acceſſiſſe expugnaturum aiebat, ſuetum ueluti uolucrem alieno cadaue-
ri celerem aduentare, reliquiiſq; bellorum inſurgere. Sic enim Sertorio, & Bruto, & Spartanis inſurre-
xiſſe eum dicebat, cum alia Craſſus, alia Metellus, alia Lepidus bella ſtrenue geſſiſſent. Vnde ſe non
admirari inquiebat, ſi homo ille gloriam Armeniorum & Ponticorum certaminum extenuaret,
quòd ſeipſum fugato quidem hoſti triumphum geſſerat. Poſt hæc Lucullus inde traiecit. Pompeius
uero

A uero poſtquam tota claſſe omne pelagus quod inter Phœniciam & Boſphorum panditur præſidiis firmaſſet, aduerſus Mithridatem contendit, qui cum triginta millibus peditum duobusq; equitum millibus munitus erat, ſed qui pugnam conſerere haud audebat. Eius aduentu Mithridates editum atq; inexpugnabilem quendam collem, in quo cum copiis forte inſederat, ex aquatū anguſtiis liquit. Hūc Pompeius mox occupat, coniectanſq; ex fruticibus natura ibi pullulantibus, præterea ex recentibus ſpiſſiſq; foſſis, locum ſubterraneis manare fontibus, iuſſit undiq; eum fodi. Ex quo cōfeſtim exercitui aquandi copia data, admiratusq; Pompeius eſt omni in tempore hoc Mithridatem latêre potuiſſe. Deinde hoſtem circumueniens muro cinxit. Sed ille poſtquam quinq; & quadraginta diebus clauſus fuiſſet, clanculum cum robore effugit, imbellibus ægriſq; ante cæſis. Hunc inſecutus Pompeius, eum ad Euphratem adeptus eſt, cáſtraq; illi uiciniora poſuit. Deinde extimeſcens'ne præueniret ille, Euphratemq; tranſiret, mediam per noctem copias aduerſus hoſtem producit. Quo ſcilicet tempore ſerunt Mithridatem per quietem imminens iamiam fatum manifeſte præcognouiſſe. Videbatur enim ſecundo uĕto ponticum nauigare pelagus, & iam inſpecto Boſphoro congratulari nauigantibus, ueluti ex certa atque præoptata communi ſalute alacrior: deinde extemplo ab omnibus deſertus parua quadam ſcapha uehi uiſus. Qui dum talia in ſomnio agitaret, à proximis cum tumultu expergefactus eſt, Pompeium imminere ferentibus. Neceſſitate ergo inire pugnam pro ipſis uiſum eſt caſtris. Quare cum produxiſſent copias duces, acies ſtruxere. Sed Pompeius hoſtium apparatu cognito, dubitauit ob nocturnas tenebras ſe periculo obiicere. Quamobrem cenſuit ſalubrius fore, hoſtem circumambire, ut fugam intercluderet, deinde prima luce omnibus copiis eos adoriri, ſpei certus (quoniam exercitu præualebat) ſe illos expugnaturum. Dum hæc mente agitat, ſeniores caſtrorum tribuni militum moram pugnandi improbant, Pompeiumq; exorant uti pugnæ ſignum canat, non enim omnino nox tenebroſa erat, ſed luna in occaſum uergens adhuc tenuem licet corporum umbram porrigebat, quod quippe regis milites magis magiſq; eluſit. Dum enim eos miles Romanus inuadit, habens à tergo lunam iam ſubeuntem occiduum, corporum umbræ quamlongiſſimæ in aduerſos protendebantur hoſtes. Vnde illi diſtantiam Romani irruentis haud clare intueri poterant, ſed in umbras pro corporibus miſſilia iactantes, fruſtra utebantur uiribus. Quod cum Romanus intellexiſſet, ingenti clamore in ipſos concitatius irruit, eoſq; nihil manere auſos, ſed terga præbentes ita paſſim cæcidit, ut longe ultra decem millia hoſtium trucidata fuerint, caſtra præterea capta. Ipſe Mithridates ab initio ipſo prælii cum octingentis equitibus in confertiſſimos ſeſe hoſtes intulit, eoſq; euaſit. A quo diſiunctis cæteris, palatiſq;, ipſe cum ſociis tribus relictus eſt, inter quos erat Hypſicratia eius pellex, fœmina quidē ſemper uirilis, audaxq;, ob quod Hypſicratem rex eam appellabat. Hæc tum uiri Perſici habitum habens

B equumq;, neq; ex longo curſu corpore fatigabatur, neque ad regii corporis curam regiſq; equi ſegnior, quouſque ad caſtellum Inoram, in quo regis gaza condebatur, peruentum eſt. Hinc Mithridates ueſtes haud ignobiles ſumens, eas partitus iis eſt qui ex fuga ad eū concurrerant. Proximo præterea cuiq; mortiferum ſerre uenenum dedit, ut nemo niſi uoluntarius in poteſtatem hoſtium ueniret. Deinde ad Tigranem regem in Armeniam mouit. Sed ille cum à Mithridate deſciuiſſet, & talenta centum pretium ipſius cædis ſtatuiſſet, Mithridates fontes Euphratis exuperans, fugam per Colchidem agit. *Mithridatis fuga.* Pompeius tum Armeniam petit à Tigrane iuniore accerſitus. Hic enim iam à patre defecerat, iuxtaq; Araxem fluuium obuiam Pompeio eſt factus. Id nanq; flumen ex eiſdem quibus Euphrates oritur locis, ſed ad ortum ſolis uerſus, in mare Caſpium effunditur. Hi ergo unà progredientes, & caſtella urbeſq; paſſim captabant. Rex uero Tigranes à Lucullo fermè in extrema deductus, audita Pompeii clementia moribusq; urbanitate egregia refertis, in aulam arcemq; regiā neceſſarios & quoſq; proximos locat, ipſeq; ut Pompeio ſe dedat adit. Vt Pompeio caſtris regem iamiam adeſſe nunciatum eſt, lictores duo Pompeiani egreſſi, ipſum ab equo deſcēdere, pedeſtremq; proficiſci iubent. Neminem nanq; aiebant Romanis caſtris equo inſidentem tempore aliquo inſpectum. His facile paruit Tigranes, præterea enſem, quem tum exuebat, illis tradidit. Tandem cum ante ora Pompeii acceſſiſſet, è capite corona ſumpta, eam iuxta illius pedes propere ponit, deinde, quod turpiſſimum fuit, ſe ad genua Pompeii declinabat ni præueniſſet Pompeius, qui eum dextera porrecta erexit, iuſſitq; apud ſeſe æqua cum ſella inſidere. Filio deinde in parte altera locato, ipſe medius. Cæterum, inquit, Lucullum incuſare liceat, ab illo nanque Syria, Phœnicia, Cilicia, Galatia, Sophene uobis ablatæ ſunt: quæ ab eoipſo uobis conſeruari fas fuit, ea integra habetote, multa ſex millium talentorum ob uiolatum fœdus Romæ ſoluta. Sophene præterea filium regnare iubeo. His Tigranes grate acquieſcens, clementiam approbat. Inde Romanis regem eum ſalutantibus lætior factus, ſe dono daturum pollicitus eſt militi argentei numi dimidium, centurioni argenteos denos, tribuno militari talentum. Quæ filius cum ægre perferret, ad cœnam uocatus, Non, inquit, ſibi opus eſſe Pompeio, qui tam magna impenſa hæc exiſtimaret. Romanorum alium ſe facile inuenire poſſe ait. Quibus dictis extemplo uinctus eſt, & ad triumphum decretus. Paruo deinde tempore poſt Phraartes Parthicus ad Pōpeium miſit, adoleſcentē

repetens ut ſibi generum, addens ſe dignum exiſtimare Romanos imperii ipſorum finem in Euphra- C
te ponere. Ad quæ Pompeius reſpondiſſe fertur, Tigranem patri magis curæ fore, q̃ ſocero, finem au
tem Romani imperii ſeſe æquum impoſiturum. Præſidem hinc Armeniæ cum ſtatuiſſet Afranium,
per occulta Caucaſi montis loca Mithridatem proſequit. Maxime in his finibus gentes Albani & Ibe
ri ſunt. Sed Iberi montem incolunt Taurum, & in Pontum uſq; uergunt. Albani Eoum tenent, & ad
mare Caſpium inclinantur. Hi primum poſtulanti Pompeio tranſitum dedere: deinde cum in regio
ne exercitum hyems comprehendiſſet, Saturnalibus diebus Romanos inuadunt, non pauciores qua-
draginta millibus amne Cyrno exuperato, qui ex Iberorum montibus cadens, Araxe ab Armenia la-
bente ſuſcepto, duobus & decem oſtiis in Caſpium pelagus funditur. Pompeius licet impedire poſſet
ne fluuium euaderent, id neglexit, tranſitumq; tacite pertulit. Poſt capto tempore, in confertos eos ir-
ruens, cum ſtrage maxima eos in terga coegit. Rege deinde pacem orante, legatis miſſis Pompeius in-
iuriam mittens, fœdus percuſſit. Hincq; in Iberos contendit, qui neq; pauciores numero, & longe Al
banis bellicoſiores habiti, qui'ue enixius Mithridatis gratia in Pompeium bello accingebátur. Hi quip-
pe non Medis, Perſis'ue unquam paruere. Macedonum etiam dominationem euitauere, Alexandro
q̃ citius Hyrcaniam egreſſo. Hos tamen Pompeius acri commiſſa pugna fudit, cæſiq; ex eis ſunt ad no-
uem millia, capti ad millia decem. Quibus expeditis dum in Colchos fertur, apud Phaſim amnẽ Ser-
uilius ei occurrit cum nauibus quas ad Ponti præſidium habuerat. Verum hic Mithridatis fuga, quod
inter Boſphoranas ac Mæoticas gentes ſe proripuiſſet, Pompeio anguſtias plures intulit. Albanos præ
terea à Pompeio defeciſſe nunciatum eſt, in quos & iracundia & indignatione Pompeius uerſus, Cyr-
num uix aſtu arteq; exuperat. A barbaris enim lõgiſſima eius ripa ſudibus ualliſq; præmunita fuerat.
Vnde aquarum anguſtia, quibus Pompeium intercludebant, fermè inuium præbebat iter. Sed Pom
peius decem millibus utrium aqua plenis caſtra in hoſtes mouit, quos tandem apud Abátem fluuium
ad ſexagita millia peditum, & equitum duo & decem millia nactus eſt armatos uiliſſime, ferarũ quip
pe dorſa pleriſq; pro armis habita. Horum dux regis frater erat, & Coſis nomine appellabatur. Is com
miſſa pugna impetu ſeſe in Pompeium agens, telo qua duplex erat thorax Pompeium ferit, ſed Pom-
peius ferro ſtricto eum adortus occîdit. In hac pugna dicuntur Amazones barbaris cõmilitaſſe, à mõti
bus profectæ, qui fluuio Thermodonti ſuperiacẽt. Dum enim Romanus miles in ſpoliis barbarorum
obuerſabat, Amazonicæ peltæ cothurniq; reperti ſunt, muliebre tamen corpus nullum inuentum.
Amazonum habitatio. Hæ Caucaſum montem habitant qua parte ad Hyrcanum ꝓtenditur pelagus, nõ Albanis finitimæ,
ſed Gelæ ac Leleges media utriuſq; gentis tenent. His illæ quotannis ad menſes binos eodem repeti-
to loco apud Thermodontem admiſcentur. Deinde digreſſæ, & ad propria reditu acto, ſolitam uitam
repetunt. Expedita ea pugna, Pompeius in Hyrcaniá ad mare Caſpium caſtra mouit, ſed cum ab opta D
to trium dierum itinere iam abeſſet, ex copia peſtiferorum reptilium retro actus, in minorem Arme-
niam iter tenuit, in quam cum Elymeorum Medorumq; reges ad eum legatos miſiſſent, amice reſpõ
ſum tulerunt. Parthum uero quòd in Gordianum hoſtiliter excurriſſet, infeſtaretq; Tigranis populos,
per Afranium cum copiis miſſum fugauit, eumq; uſq; Arbielitica perſecutus eſt. In his prœliis quot-
Continentia Pompeii. quot ex Mithridatis pellicibus captæ fuiſſent, nulli ſe miſcuit Pompeius, ſed omnes aut eorum paren
tibus aut neceſſariis illibatas remiſit. Pleræq; autem filiæ aut coniuges magnorum ducum aut princi-
pum erant. Stratonice uero quæ maxima in primis dignitate præcellebat, quæ'ue ditiſſimá omnium
arcem, gazaq; ingenti refertam curæ habebat, hiſtrionis cuiuſdam haud aliàs hominis fortunati, ſenis
autem filia fuit. Hic quòd eam regio potui aſſidere noſſet, regemq; in ea oblectari, ipſam ei adduxit.
Ex quo lætior factus Mithridates quietem duxit, ſenem autem omiſit mœſtum grauiterq; ferẽtem,
quòd rex eum nihil grate clementerq; habuiſſet. Is tamen ut circiter primam lucem ſomno experre-
ctus eſt, apud ſe interius uidit menſas argenteis atq; aureis uaſis onuſtas: ſtrepitu etiam ſeruorum, eu
nuchos atq; domeſticos intellexit ueſtes ingentis pretii ad ſeſe ferre, præterea equum ante portas ſplẽ-
dide ſibi ornatum adſtare, ueluti ex amicis regis & ipſe eſſet. Credens ludibrium hoc eſſe iocumq;,
cum impetu portas ad fugam poſcit, ſed ipſum præuenientibus ſeruis, dicentibuſq;, quod diuite quo-
dam nuper defuncto, rex illius domum ei donauerat, quodq; ea omnia paruæ eſſent primitiæ reliqua
rum diuitiarum, uix perſuaſus, purpuream ueſtem induit. Equum deinde inſiliẽs, per urbem ibat cõ-
citatius, ea omnia ſua eſſe clamitans. Inde ad irridentes uerſus, non id mirandum eſſe dicebat, ſed po
tius quòd obuios lapidibus non feriret, præ alacritate inſaniens. Huius generis huiuſq; ſanguinis Stra
tonice fuit. Hanc ille ciuitatem Pompeio poſtea tradidit: munera præterea multa adiecit, quorum om
nium Põpeius ea tantum quæ ad ornatum ſacrorum, & ad triumphi decus fore aſpexit ſumens. Stra
tonicen reliqua habere permiſit. Rege pariter Iberorum ſpondam, menſam, ſedemq;, quæ ex auro
erant, ad Pompeium mittente, oranteq; ut ipſas uſui ſuo ſumeret, redigendas in ærarium quæſtori-
bus dedit. In noua eiuſdem loci arce quibuſdam arcanis ſcriptis epiſtoliſq; Mithridatis Pompeius in-
cidit, quæ cum affectum regis aperirent, non ſine uoluptate à Pompeio perlecta ſunt. Ibi enim com-
mentaria

A mentaria deprehenſa uenenorum, quibus & multos, & ipſius filiū Ariarithem necauerat. Alcæū præ-
terea Sardianum, quòd in gitatione equorū is regem improbauerat. Somniorū etiam interpretatio-
nes repertæ, partim quæ ipſe rex, partim quæ fœminæ quædam uiderāt. Præter hæc impudicæ quæ-
dam epiſtolæ Monimes peramatæ mulieris ad eum, quædā regis ad ipſam datæ. Memorat Theopha
nes in his repertā eſſe orationē, qua Rutilius Mithridatem exhortabatur ad cædem Romanorū qui
tum in Aſia fuerant. Quod pleriq; planè exiſtimabant aſtum Theophanis fuiſſe, non ob Rutiliū, quē
Theophanes odiſſe non uidebatur, ſed decentius ob Pompeium, cuius patrem Rutilius in eius hiſto-
ria uirum iniquum oſtēderat. Cæterum Pompeius hinc ad Amiſum profectus ex ambitione in odio-
ſum affectum incidit. In multis enim improbarat Lucullum, inquiens uiuente hoſte non decere pro-
uinciam ordinari, munera honoreſq; partiri, quæ confecto bello uictores facere conſueuiſſent. Quæ
& ipſum apud Boſphorum Mithridate præualente & maiores ſtruente copias, prouincias ordinaſſe,
muneraq; diuiſiſſe, ac ſi bello finē dediſſet, egiſſe contigit, multis ducibus multiſq; principibus, duode
cim præterea barbarorum regibus ad ipſum confluentibus. Vnde & horum gratia ad Parthorū rēgē
ſcribens, cum quemadmodū cæteri regem regum appellare haud dignatus eſt. Ipſum etiam cupiditas
quædam inuaſit Syriam occupare, atque per Arabiam mare rubrum attingere, ut undique qui orbem
cingit oceanus trophæis ſuis impleretur. Etenim primus in Libya uſque exterius progreſſus eſt pela-
gus. In Hiſpania apud Atlanticum mare fines Romani imperii protendit. Tertio hic Albanos perſe-
quens fermè ad Hyrcanum pelagus progreſſus eſt. Veluti ergo orbis ambitum cōiuncturus, exercitū
mouit. Mithridatem nanque armis male comprehendi poſſe uidebat, illumq; fuga quàm prælio gra-
uiorem. Ex quo ratus ualidiorē illi hoſtem famem futuram quàm exercitum, nauales copias inſtituit
aduerſus negociatores qui per Boſphoranū nauigarent fretum, necemq; in comprehenſos edixit. Dein
de frequētibus copiis exercitus ſui aſſumptis, iter cœpit. In quo obuiā his factus qui cū Triario aduer-
ſus Mithridatem infeliciter dimicauerant, qui adhuc inhumati fuerāt, eos ſplēdide decoreq; tumula-
uit. Quod cum neglexiſſet Lucullus, non iniuria odii materiā eſt nactus. Inde cum Afranio duce, Ara
bas qui iuxta Amanum incolunt, in poteſtatē egiſſet, & inde deſcendiſſet in Syriam, regionem hanc
ueluti legitimis carentem regibus prouinciā populi Romani egit. Hinc Iudæa ſubacta, regem eius Ari
ſtobulū cepit, ciuitates etiā quaſdam condidit, aliaſq; ſeruitute liberauit, earum tyrannis ſupplicio af-
fectis. Plurimum autem tempus triuit, dum arbiter inter urbes regeſq; iudicat. Quas in partes ipſe nō
ibat, beneuolos eò deſtinabat, ut ad Armenios Parthoſq;, qui de finium litibus iudicarent. Tres enim
B arbitros eò miſit ad eos cōciliandos. Magnā enim uim tum nomen Pompeii habebat, nihil etiam mi-
nor & uirtutis & humanitatis rumor, quibus omnibus plurima domeſticorum atq; beneuolorū ſuo-
rum delicta obtegebantur. Non enim à natura ipſi datum prohibere, aut ſuppliciis delinquētes affice-
re. Seipſum iis, cum quibus uerſabatur, talem præbebat, ut eorum cupiditates graueſq; affectus tole-
raret facillime. Qui plurimū apud ipſum poterat, Demetrius libertus perhibetur, nō in cæteris adole
ſcens inurbanus, ſed nimium fortuna inſolēter uſus. De eo hoc memoratur. Cato philoſophus adhuc
annis iunior, ſed expectationem permagnam de ſe præbens, famaq; iam inſignis & dignitate, in Antio
chiam profectus eſt, cupidus abſente Pompeio eam urbem ſtudioſe diligenterq; inſpicere. Hic, quēad-
modum ſemper conſueuerat, tum etiam pedes ibat, eius proximis qui iter illud ſecum agebant, equo
inuectis. Cum autem ante eius urbis portas hominum cohortem in niueis aſtare ueſtibus uidiſſet, &
à parte altera ephebos, ab altera pueros inter ſeſe lectos, indignatione motus eſt, exiſtimans hæc ob ho
norem quendam ſibi apparari, qui horum nihil optaret, nihilq; præſciſſet. Comites tamē ab equis iuſ-
ſit deſcendere, ſecumq; ire. Cum uero appropinquaſſet, tum iuuentutis illius magiſter, qui ea omnia
componebat, coronam uirgamq; gerens, obuiam uenientibus factus, ubi Demetrium dimiſerint ro-
gat, & quando ipſe uenturus ſit. Tum Catonis beneuoli in riſum omnes effundi. Cato, ô miſeram, in-
quit, ciuitatem: aliud nil reſpondens præteriit. Sed aliis quidem hunc Demetrium Pompeius minus
inuidioſum reddidit, faſtum eius illecebraſq; indignatione nulla perferens. Dicitur enim cum Pom-
peius ſæpius in amicorum crebris ſalutationibus ſtaret, ac alios atq; alios immorando ſuſciperet, illū
tum molliter inſolenterq; iacuiſſe, caput uſq; ad aures obtegentem. Hic nōdum in Italiam profectus,
amœniſſima Romæ ſuburbana eſt nactus, præterea diuerſoria pulcherrima, hortos etiam pretii mul
ti poſſedit, qui Demetrii nuncupati ſunt. Atqui Pompeius ipſe uſq; ad tertium triumphum modice *Horti De-*
atq; incompoſite habitauit. Pulchrum deinde cum illud theatrum à Romanis longe diffamatum con *metrii.*
ſtruxiſſet, ſplendidiorem domum ueluti à theatro appendicem ædificauit, qua etiam ab inuidia inta-
ctus eſt. Vnde poſt Pompeii exceſſum, eius domus poſſeſſor eam ingreſſus in admirationem uenit, ro
gauitq; ubi Pompeius Magnus cœnauiſſet. Hæc ita ferūtur. Cæterum rege eorum Arabum qui apud
Petram Arabiæ circum incolunt, nulla hactenus exiſtimatione Romanorum facta, non paruum tum
in modum metuente, ſcribenteq; quòd in omnibus obſequi Pompeio ſtatuiſſet, Pompeius uiri men-
tem experiri uolens, caſtra ad Petram mouit, non ſine fermè omnium querelā. Putabant enim Mi-

thridatis perſecutionem Pompeium euitare,& in Mithridatem ipſum fore dignius ut totis uiribus cō C
uerteretur,ueterem ſcilicet & præcipuum hoſtem,qui,ut nunciabatur,redintegratis animis uiribusq;
per Scythas ac Peonas in Italiam expeditionem præparabat. Sed Pompeius exiſtimans ſeſe aut facile il
lius potériam abſumpturū ſi pugnandi,copia fieret,aut fugientis poteſtatem habiturum,nolebat fru
ſtra in perſequendo tempus terere. Vnde alia bella non obtrectabat,nec inuitus moram trahebat. Ve
rum fortuna omnia ſoluit. Non enim à Petra longius aberat,cum poſitis caſtris in equeſtre certamen,
quod iuxta exercitú ludi gratia agebat,apparuere tabellarii,qui literas læta nunciantes è Ponto afferē
bant. Cogniti extemplo hi fuere grata nunciare ex iaculorum cuſpide,lauri enim frondibus coronabā
tur. His uiſis,milites quamprimū ad Pompeium curſitare,ipſumq; præcingere. Sed eo agonem imper
fectum deſerere nolente,cum acclamarent illi,equo deſiliit,literasq; ſuſcepit. Eminentior tum aberat
ſuggeſtus,& miles in illius ſtructura haud peruenerat. Fieri quippe is ſolet,exciſum ceſpitem exciſo ac-
cumulando ceſpiti. Propere ergo iumentorum ſellas afferens miles,editum erexit tumulum,quem
cum aſcēdiſſet Pompeius,ex literis recitat Mithridatem per filii Pharnacis ſeditiones mortem ſibi con
ſciuiſſe,ac omnia quæ ipſe poſſederat,Pharnacē ſibi ſortitum,deq; his geſtis Pharnacē ad ſe,Romamq;
ſcriptitaſſe. Quibus auditis,omnis exercitus(ut fas fuit)ſumma alacritate effuſus eſt. In ſacris deinde
conuictuq; obſeruari cœptum,uelut in uno Mithridatis pectore,innumeri hoſtes extincti eſſent. Pom
peius poſtquam uidit geſtis & expeditioni ſuæ fermè ex inſperato caput datum,confeſtim ex Arabia
exercitum mouit,ſtatimq; medias egreſſus regiones ad Amiſum peruénit,ubi munera quammulta à
Pharnace ſplendidius ornata accepit,multa etiam corpora ex regiis aſſumpſit. Ipſum etiam Mithrida
tem apprehendi iuſſit defunctum,& ex facie ipſa haud planè notum, latuerat quippe miniſtros illius
cerebrum liquefactū fuiſſe. Ab exploratoribus tamen ex cicatricibus plene præcognitus. Ipſe uero Pō-
peius illum minime intueri tolerauit,ſcelus abominans,defunctū ad Sinopen miſit. Quam uero por-
tabat ueſtem armorumq; magnitudinē,ſplendoremq;,admiratus eſt. Gladii thecam quadringentorū
impenſa talentorum inſtructam Publius furatus,eam Ariarathi uendidit. Cidarim Caius Mithridatis
cōmenſalis,clàm Fauſto Syllæ filio petenti dedit. Erat hæc admirandi & incredibilis operis. Hæc tum
Pompeium latuere,à Pharnace uero poſtea comperta re,qui hæc abſtulerunt pœnis affecti,Pompeius
rebus illic cōpoſitis pacatisq; iter ſumpſit,feſtos continuò agens dies,ad Mitylenē profectus,Theopha
nis gratia ciuitatē liberat,ibiq; ſcenicos poëtas inſpexit,iam tum ipſius geſta materiam habentes. Hic
theatri formā admiratus,eius ſimilitudinem typumq; ſtylo expreſſit,perſimile Romæ conditurus,li-
cet maius atque ſpecioſius. Cum Rhodi adeſſet,profeſſores liberaliū omnes audire curauit,& præce-
ptori cuiq; talentum dono dedit Hinc Poſidonius philoſophus ad Hermagoram oratorē ſcripſit,Pom
peium ſe audiuiſſe,ſingulaq; uir ille narrauit,quæ tum in ea cōditione qua ſita fuere. Eadem in Athe- D
nis circa philoſophos egit. Inde ad ornatū urbisq; eius architecturam quinquaginta talentis dimiſſis,
in Italiam feſtinat,ſperans omniū ſplendidiſſimus illā attingere,optans domi ſe ſuos aduentum eius
optantes uiſurum:ſed quod fieri ſolet plerunq; inter præclara hominū geſta,ut fortuna ſemper infau-
ſtum quiddam afferre curet,id iandiu præparatū fuerat ad illius reditū triſtius agendū. Mutia enim
poſt Pompeii abſceſſum ignominia domum turbauit,Pompeiusq; dum in remotis ageret,id neglexit,
ſed Italiam cum iam attingeret,impenſiori cura rumori inſiſtens,quod(ut opinandū eſt)cauſam ma-
gis apprehendit,repudiū illi dedit,neq; tunc neq; poſtea cur eam repudiaſſet,faſſus. Huius tamē rei
cauſa apud epiſtolas Ciceronis patet. Cæterum de reditu Pompeii uarii rumores urbem compleue-
re,tumultusq; hinc non paruus exortus,quòd ducturus hic in urbem eſſet exercitū,& monarchia extē
plo ineunda. Craſſus etiam liberis pecuniisq; ad ſe receptis ab urbe abiit,ſeu uero cōpulſus metu, ſeu
(ut magis creditum eſt)ad præſtandum rumori & obtrectationi fidem,inuidiamq; in Pompeiū exa-
ſperandam. Pompeius autem Italiam ingreſſus,militibus ad concionem uocatis,cum eos ornaſſet lau
dibus,rei accommodata locutus,per ciuitates ac municipia diſiungi iuſſit, & ad propria quenq; uerti,
admonens tamen triumpho omnes conuenire. Sic ergo ſoluto exercitu, admiratio omnium animos
oppleuit. Ex quo cum uiderent urbes Pompeium Magnum armis poſitis cum paruo proximorū ſuo
rum comitatu prodeuntem,nec expeditionem eam præferentem,beneuolētia effuſe eum maioribus
copiis Romani aſſecutæ ſunt,enixius paratæ,ſeu mouere bellum ipſe cuperet,ſeu rebus ſtuderet in-
nouādis. Ex lege deinde cum cautum eſſet,neminem ducem ante triumphum urbem ingredi,ad ſe-
natum oratum mittit,uti conſularia comitia differrentur, ut liceat præſenti ſibi cum Piſone comitia
inire. Cui rei cum obſtitiſſet Cato,Pompeius animis fruſtratus eſt. Admiratus autem Catonis auda-
ciam atq; conſtantiam,quibus manifeſte æquitatis gratia uſus ille fuerat, ipſum ſibi affinitate coniun-
gere curauit. E ſorore ergo Catonis cum eſſent geminæ,ſibi alteram,filioq; alteram uxorem poſtulat.
Sed Catone rem ſuſpectam habente,ueluti perditionis ſuæ materiam,quòd illius affinitas dolo com
pararetur, coniux ſororq; id grauiter tulere,Pompeium Magnum affinem haud repellendum aien-
tes. Inter hæc optauit Pompeius ad conſulatum Afranium prouehere. Vnde pro inclinādis ſuffragiis,

Gladii Mithridatis theca pretioſa.

Pompeii liberalitas in liberalium artiū profeſſores.

argentum

A argentum centuriis impenſum eſt, idq́; ſuſcepiſſe eos qui tum ipſius Pompeii hortos ingreſſi eſſent, cognitum eſt. Itaq; cum res hæc paſſim uulgarétur, in Pompeium obloqui cœptum, quòd ampliſſimum eum magiſtratum, in quo tot ſtrenua egiſſet, uenalem illis inſtitueret, qui uirtute aſſequi eum nō poſſent. Hæc Cato mulieribus refert, oſtenditq́; in quam incidiſſent contumeliam, ſi cum Pompeio affinitatem iniſſent: quibus auditis petiuere ueniam, planè ſalubrius Catonis fuiſſe conſilium faſſæ. Cæterum triumpho, licet eum in binos dies partitus eſſet, non ſatisfecit tempus, ſed apparatuum tot in eo prætermiſſa ſunt, quot alteri triumpho ſat fuiſſent, præ illorum dignitate ornatuq́;. Ex prænotatis autē literis clare cognoſcere erat, ex quo genere gentium triumpharet. Erant quippe regiones hæ, Pōtus, Armenia, Cappadocia, Paphlagonia, Media, Colchis, Iberia, Albania, Syria, Cilicia, Meſopotamia. Prætærea hi qui circa Phœniciam & Palæſtinam incolunt, Iudæi, Arabes: piratarum etiam quotquot genera terra mariq; debellata erant. Inter hæc notabantur caſtella haud pauciora quàm mille capta, ciuitates fermè noningētæ, piraticæ naues octingentæ: urbes præſidiis Romanis firmatas eſſe undequadraginta. His quoque addebatur uniuerſa Romanæ urbis tributa ante id bellum quinquagies decies centena millia fuiſſe: cum his uero quæ populo Romano ipſe quæſiuit, octuagies & quinquies decies centena millia. In ærarium præterea uaſa, aurum, argentumq́; ſignatum ad uiginti millia talentorū, præter quæ militibus diuiſa ſunt, quorum qui minus accepit, mille & quingentos æreos tulit. Captiui poſt principes piratarum in triumpho ducti, Tigranis Armenii filius cum uxore filiaq́; ipſius regis, Tigranis Coſmiæ coniux, Rex Iudæorum Ariſtobolus, Mithridatis ſoror cum liberis quinq;: Scytharum quoq; quammultæ mulieres, Albanorum & Iberorum ac regis Comagenorum obſides ducti. Trophæa quoq; quamplura notata, omnia præliorum munera æqua, quæ aut ſe duce, aut per legatos adeptus erat. Maximum uero ac ſplendidiſſimum fuit, & quod Romanorum nemini hactenus obtigit, quod trinum è trina uniuerſi orbis parte triumphum duxit. Nam licet tres ex hac una parte antea triumphauerint, ipſe tamen primum ex Aphrica, ſecundū ex Europa, tertium hunc ultimum ex Aſia ducens triumphum, quodammodo uiſus eſt ex uniuerſo ambitu orbis triumphaſſe. Eius tum ætatē, qui ipſum Alexandro perſimilem dicunt, eumq́; illi in omnibus æquare innituntur, nondū quatuor & triginta annorum fuiſſe tradunt: ſed quod eſt uerius, quadrageſimū tum attingebat annū. O quàm ipſi ſatius, ſi quouſq; Alexandri fortunam nactus fuit, uita exceſſiſſet: ulterior enim ætas felicitatis ipſi inuidas, & clades quoq; intolerandas attulit. Quam enim potentiam ex eius uirtute digne comparauerat, hac iniquius in alios utens, quantum uirium illis ipſis addebat, tantum gloriæ ſibi abſtulit: unde inſcius robore ac magnitudine ſua clàm repulſus. Quemadmodum enim cum ualidiſſimæ ac munitiſſimæ ciuitatum partes hoſtes admittunt, adiiciunt hoſti robur, ſic ex Pompeii potentia elatus Cæ-

Triumphus.

Pompeii aduerſæ fortunæ primæ cauſæ.

B ſar, his armis quibus in cæteros utebatur, eiſdem Pompeium autorem euertit. Res nāque ſic acta eſt. Lucullus ex Aſia cum rediiſſet, à Pompeio per contumeliam habitus, à ſenatu ſplendide exceptus eſt. Qui deinde ab optimis monitus, Pompeio etiam præſente animum ad Rempublicam iniecit: huius enim robur ac natura ipſa iamiam obtundi, fugereq́; negocia, inerti ocio opumq́; delitiis dedita. Cum autem Pompeium inquietare cœpiſſet, & rectà in eum uerſus, acta quæ Pompeius reſciderat, ſanciri obtinuiſſet, Catone ſecum in ſenatu certante, reiectus Pompeius confugere ad tribunos plebis coactus eſt, & ſeſe adoleſcentibus addere. Horum in primis deteſtandus, & omniū audaciſſimus erat Clodius, qui Pompeio ſuſcepto, eum plebi ſubiecit. Inde per medium forum eum habens iuxta ſeſe, præterq́; dignitatem ipſum circunducens, in ſuffragiis eo utebatur, & in gratia blandimentisq́; plebis: mercedē etiam ab ipſo expoſtulauit, ueluti non ex probris, ſed ex beneficiis Pompeius obnoxius illi foret. Solutum id poſtea pretium eſt, cum Pompeius Ciceronem uirum ſibi amicum atq; beneuolū, & qui plurima Pompeii arbitrio in Repub. geſſerat, neglexit. Cum enim Cicero extremo in periculo Pompeii oraſſet auxilium, ille Ciceronem coràm uenire haud paſſus eſt, ſed ueſtibulo accedenti clauſo, ipſe poſtico egreſſus clàm eſt. Inde Cicero iudicii metu in exilium abiit. Inter hæc Cæſar militia functus Reipub. ſeſe ingeſſit. Vnde hic rerum ſtatus, tum beneuolentiā maximam, & in poſterum potentiā permagnam ei attulit, Pompeium uero maxime oppreſſit. Conſulatum deinde Cæſar petit: qui animaduertens Pompeii Craſſiq́; contentiones, quodq́; ſi alteri ipſorum amicitia iungeretur, alteri inimicus fieret, ad amborum conciliationem uertitur, opus aliâs pulchrum ciuileq́;, ſed ex uili cauſa compoſitoq́; dolo patratum. Vrbis enim potentia, quemadmodum in cymba, cuius onera utrinque æquata ſint, in unum congeſta unaq́; facta, robur omne ciuitatis, quod in diuerſis altercationibus ſcindebatur, Cæſari addidit. Ex quo Cato in ciuili poſtea bello inter Cæſarem & Pompeium conflato, falli eos dicebat, qui horum diſcordias dicerent cauſam euerſionis Reipublicæ eſſe: non enim illorum ſeditionē, non illorum inimicitiam, ſed illorum conciliationem atque concordiam, primum & maximum hoc ciuile malum urbi peperiſſe. Cæterū Cæſar conſul deſignatus, confeſtim ad pacandos inopum & egenorū animos conuerſus, de deducendis coloniis, agriſq; diuidendis rogationem tulit, egrediens quodammodo magiſtratus dignitatem, & ad tribunatum conſulatum ducens. Cui rei cum collega Bibu-

lus obſiſteret, & Cato in ſuffragiis ualidiſſime cum Bibulo ſentiret, Cæſar maniſeſte ad roſtra Pompe- C
ium produxit, ibiq; eum appellans, ab ipſo quæſiuit an legem probaret. Annuente Pompeio, Quid,
inquit Cæſar, ſiquis aduerſus promulgationem uim afferat, non'ne ad plebem auxilium laturus acce-
des? Accedam equidem ait, & aduerſus eos qui cum enſibus uobis minitentur, enſem & clypeum fe-
ram. Hoc dicto, Pompeius uſq; in eam diem neq; acerbius quicquã dixiſſe, neq; feciſſe uiſus eſt. Vnde
eius beneuoli purgare eum parati, uerbum illud aiebant ex improuiſo Pompeium effudiſſe. Poſt hæc
tamen maniſeſte cognitus eſt omnino in Rep. ſe tradidiſſe Cæſari: Iuliam etiam Cæſaris natam Scipio
ni pactam, iamq; nuptui ducendam, id minime ſperans, poſt dies paucos Pompeius uxorem duxit, &
ad pacandam Scipionis iracundiam, filiam Fauſto Syllæ filio antea locatam, ipſi tradidit. Ipſe uero Cæ
ſar Calpurniam duxit Piſonis filiam. Ex hoc tempore Pompeius replens urbem militibus, rem omnẽ
ui tenuit. Deſcendente in forum Bibulo cũ conſularibus inſignibus, Lucullo ac Catone comitantibus,
irruentes hi deſuper faſces illi effregere. Ex his etiam aliquis fimi cophinum in uerticem & ora Bibuli
iecit. Duo præterea tribuni, qui comitando præceſſerant conſules, ſaucii. Sic ergo ab his foro deſerto,
atq; ab aliis qui legem impugnaturi erant, de diuidundis agris promulgatum eſt. Ex quibus animi ple
bis illecti, ad omnia illorum geſta quieſcere, nihilq; animo obſeruari cœptum, ſed ſilentio rogationes
quaſq; perferre, ſententiiſq; annuere. Acta ergo quibus Lucullus in Pompeium altercabatur, reſciſſa,
Decreta Cæſari utraq; Gallia cum Illyricis ad quinquennium in prouinciam ceſſit cum quatuor legio
nibus. Creati in proximum annum conſules ſunt, Piſo Cæſaris ſocer, ac Gabinius, uir inter omnes Põ
peii adulator egregius. His perfectis Bibulus ſe domi claudens, octo menſibus conſulatus curam omi-
ſit, literas uero dabat obtrectans crim inansq; Cæſarem Pompeiumq;. Cato ueluti ueris admonitus
ſomniis, & diuinatione certa, imminentem urbi atq; Pompeio cladem prædicere in ſenatu. Lucullus
curis feſſus quietem agere, ueluti Reip. ineptus ciuis. Ex quo id à Pompeio manauit, commodius eſſe
ſeni delitiis obuerſari, quàm Reipub. adminiſtrationi. Exemplo tamen & ipſe amore ſpõſæ lenitus,
nuptæ quammaxime ceſſit, in agris hortiſq; cum ea uicitans, neglecto foro & Reip. cura. Vnde Clo-
dius tum tribunus plebis audaciſſimus, intentus rebus, illum omittit. Cum enim eieciſſet urbe Cice-
ronem, & Catonem captata præfecturæ materia, in Cyprum deſtinaſſet, Cæſaremq; expeditionem
in prouinciam agentem uideret, plebemq; in omnibus haberet obſequentem, cum in eius gratiam ſuo
in magiſtratu ſtuduiſſet, extemplo quædam ipſius Pompeii acta reſcindere conatur. Qua in re Tigra-
nem, quem è uinculis diripuerat, comitem habet. Beneuolis præterea quibuſdam Pompeii crimen im- D
cit, in ipſis Pompeii potẽtiam experiri uolens. Demum cum Pompeius defenſioni cuidam forte adeſ-
ſet, Clodius ſceleratorum & impudicorum hominum multitudine ſeptus, in edito loco ſe collocat,
deinde ſic rogat: Quis imperator impudicitia laborat? quis uir uirum quærit? quis uno digito caput
ſcalpit? Ad quæ illi ueluti chorus quidam cum plauſu, diſcutiente Clodio togam, ad unumquodque
magno clamore, Pompeius, reſpondent. Hæc ingenti mœſtitia Pompeium afficiunt, inſolitum male
de ſe audire, & huiuſcemodi pugnæ inexpertum. Triſtabatur etiam magis, quòd ſenatum nouerat hac
in cauſa contumelia lætatum, Ciceronianæ proditionis pœnas exprobrantem. Hinc cum in foro pla-
gas uſque ad uulnera prodiſſe contingeret, & quidam ex domeſticis Clodii, turba ſummota ſe ad Pom
peium tuliſſet, gladium à circunſtãtibus inferre cognitus, Pompeius quouſque Clodius magiſtratum
eum geſſit, in forum haud ingreſſus eſt. Cauſam abſentiæ Pompeius hanc ferebat. Sed Clodii iurgia
& obtrectationes, certior erant (ut fertur) teſtis, ut Pompeius in publicum non prodiret. Domi ergo
ſe continens, cum amicis conſultabat, qua ratione iracundiam ſenatus poſſet exuere. Dicente Culleone
Iuliam dimittendam eſſe, & ab amicitia Cæſaris ad ſenatum redeundum, non acquieuit. Iis uero qui
cenſebant Ciceronem ab exilio reuocandum, quòd uir eſſet Clodio inimiciſſimus, ſenatuiq; pergra-
tus, annuit. Vnde Ciceronis fratrem cum in medio foro magna manu produxiſſet, cæſis ibi quibuſdã
nonnulliſq; ſauciis, Clodium ſuperauit. Quare Cicero ex S.C. rediit, qui confeſtim Pompeio ſenatũ
conciliauit, qui'ue deinde pro lege orãs frumentaria, quodammodo iterum omnis terræ omniſq; pe-
lagi populo Romano ſubiecti poteſtatem Pompeio integram dedit. Ea enim lege portus omnes, nego
ciatorum conuentus, frugum diſpenſationes, & unico nomine omnia nautica, atque terreſtria Pompe
io ſubdita. Clodius legem hanc à ſenatu non prodiſſe ob annonæ caritatem aiebat, ſed anguſtiam an-
nonæ emanaſſe ut lex promulgaretur, ueluti non ferente Pompeio potentiam ſuam extingui, ſed ex
nouo quodam magiſtratu excitare eam ſemper quæritante. Alii dicunt hoc conſulem Spinterem ma
chinatum eſſe, conantem ad magiſtratum promouere Pompeium, ut ipſe ad regem Ptolemæum au-
xilio mitteretur. Verum Canidius rogationem ad tribunos ple. tulit, uti Pompeius ſine exercitu cum
gemino lictore ad Ptolemæum cum Alexandrinis conciliandum deſtinaretur: cui rei Pompeius non
grauiter hæſiſſe uiſus, ſed ſenatus id omiſit, cauſa honeſte reddita, quòd uiro timeret. Cæterum in ſe-
natu & apud forum proiectæ quædam literæ repertæ ſunt, quibus notabatur, Ptolemæũ orare, uti
pro Spintere Pompeius dux ad ſe mitteretur. Timagenes uero Ptolemæum ſponte inquit fugiſſe &

Lex de agris diuidendis lata à Cæſare.

relinquiſſe

A reliquiſſe Aegyptum Theophanis ſuaſu, qui materiã quærebat ut ſenatus Pompeiũ cum exercitu eò
deſtinaret, noua bellandi cauſa perquiſita. Sed hoc ipſe aſtus Theophanis non tam credibile fecit, quã-
tum natura ipſa Pompeii incredibile, qui ambitionem non tam uafram, neque tam ſeruilem habebat.
Deſignatus itaq; Pompeius rei frumentariæ dux, diuerſa in loca legatos amicosq; mittit. In Siciliã ipſe
atq; Sardiniam, deinde in Aphricam nauigans, unm permagnam frumenti apparuit. Repetiturus Ro
mam, cum mare procellis infeſtaretur, & gubernatores ſe alto committere timerent, primus nauem
ingreſſus ancoram ſolui iuſſit, clamitãs, Nauigare eſt neceſſe, uiuere neceſſe nõ eſt. Hac audacia & ani
mo uſus, læta cum fortuna omne forum frumento, & omne mare nauibus impleuit. Vnde & cæte-
ris extra urbẽ incolentibus hic apparatus ſuperabundans etiam fuit, uelut è fonte quodam immẽſa fru
menti copia manaſſet. Inter hæc res Gallica maxime Cæſarem extulit, qui in remotiſſimis locis cum
eſſet, & bellum aduerſus Belgas Britanosq; conſereret, ob dignitatem & humanitatem ſuam non ani-
maduertente Pompeio, apud populum grauiſſimarum etiam Reip. rerum curam gerebat. Corpore
quidem circa rem militarem nõ aduerſus Barbaros, ſed ueluti uenator in agonibus ſe frui uidebatur,
& ſeſe inexpugnabilem timendumq; præparare. Aurum præterea, argentumq;, ſpolia, cæterasq; diui-
tias ex hoſtibus partas (tanta horũ aderat copia) magno in numero Romam miſit. Horum deinde lar
gitionibus animos ciuium tentans, ædilibusq; ad ſpectacula tribuens, prætoribus quoq; atq; cõſulibus
eorumq; donans uxoribus, multos ſibi allexit. Quare in reditu ſuperatis Alpibus, cum apud ciuitatẽ
Lucanam hybernaret, omniũ uirorum & matronarũ magnum numerum eò acceſſiſſe memorant, cũ
plauſu lætitiaq; ingẽti ſe offerentiũ. Conſulares uiri eò profecti ſunt ducenti, inter quos Pompeius &
Craſſus fuere. Proconſulum quoq; ac prætorum centum & uiginti faſces ante Cæſaris fores inſpecti.
Alios quippe omnes ſpe doniſq; repletos Cæſar dimiſit: cum Craſſo autẽ atq; Pompeio fœdus initũ,
uti petant ipſi conſulatum, Cæſarq; eis auxilio ſit, ad ſuffragia frequẽtes mittens milites. Deinde cum
declarati cõſules fuiſſent, ut extemplo prouincias exercitusq; decernerẽt, Cæſariq; Gallias in aliud obſi
gnarent quinquennium. Hæc cum uulgarentur, grauiter ab optimis habita. Ex quo Marcellinus ma-
gna in populi frequẽtia ambos coràm interrogat, an conſulatum proximis in comitiis petituri eſſent.
Cui cum à pleriſq; reſpondere iuberentur, prior inquit Pompeius, ſe forte petiturum, aut nõ. Craſſus
mitius reſpõdiſſe fertur: inquit enim ſe facturum, quod in uſum Reip. fore exiſtimaret. Marcellinus
itaq; cum non eſſet æquo in Pompeium animo, ſed uehemẽs obtrectator fieret, quòd minus grate re-
ſponſum ſibi fuiſſe uidebatur, omniũ, inquit Pompeius, Marcellinum iniuſtiſſimũ eſſe, gratiam nõ ha
bet quòd ex muto eloquens factus ſit, & ex famelico crapulã exhalans. Cæteris deinde à petitione con
ſulatus abſtinentibus, L. Domitium Cato exhortatus eſt ne cederet. Non enim pro magiſtratu, aiebat,
B ſed pro libertate publica cum tyrannis eſſe certamen. Vnde Pompeii fautores hunc Catonis tonũ ex-
timeſcentes, & ne omnis ſenatus illi inclinaretur, plebiſq; immutarentur animi, non permiſere Domi
tium in forum deſcendere, ſed uiros armis munitos mittentes ipſi obuiam, Melitum qui cum lampa-
de præibat, trucidauerunt, aliosq; uerterunt in fugam. Cato fugientiũ ultimus dextrum cubitũ ſau-
cius abiit, uictus dum Domitium palàm uindicat. Hac igitur uia dominationẽ aggreſſi, non honeſtius
cætera adminiſtrarunt. Sed primum cum Catoni præturã populus decerneret, ſententiamq; profer-
ret, Pompeius incuſatis auguriis concionẽ dimiſit. Antiam poſtea & Vatiniũ corruptis largitione cen-
turiis elegerunt. Deinde tribuno plebis Trebonio rogationẽ tulere, uti Cæſari (hoc enim ei ex priuato
fœdere debebãt) ſecundũ quinquenniũ in Gallias decerneretur, Craſſo Syria & expeditio in Parthos,
ipſi Pompeio Aphrica & utraq; Iberia cũ quatuor legionibus. Quibus peractis, Pompeius ex his legio-
nibus petenti & oranti Cæſari duas ad bellum Gallicum conceſſit. Craſſus conſulatu dimiſſo, in pro-
uinciam profectus eſt. Pompeius conſtructo theatro, gymnaſia alia atque alia, ſed in eius conſecratione
muſicũ exhibuit, uenationes præterea, quibus quingenti leones cæſi, elephãtes deinde, horrendũ quip
pe dirumq; ſpectaculum. Ex his iterum in admirationẽ populi atque beneuolẽtiam ductus permagnã
in ſe conflauit inuidiam, quòd ueteribus amicis militiã prouinciasq; decernens, ipſe per amoena Italiæ
loca tum hic tum ibi uxori cedebat. Non enim ſiue amans ſiue amatus diſiungi patiebatur. Hoc quip-
pe ferebatur uulgatumq; erat, ſpõſam uirum prænimium amare, quæ immature carere eo nequibat.
Sed huius cauſa fuiſſe uidetur uiri continentia, qui non niſi illi admiſceretur. Modeſtia etiam conſue-
tudinis domeſticæ, res quippe pergrata, & qua mulierum genus maxime oblectatur. Continentiæ ue
ro credẽdum erat, ni Flora ipſa ſcortũ periurio criminetur. Fertur comitialibus ludis, cum ſaucii qui- *Iulie mirus*
dam cæſiq; nonnulli ad Pompeium ueniſſent, eumq; ſanguinis contactu cruentaſſent, ueſtem mutan- *amor in Pompeii maritũ.*
dam petiiſſe. Qua in re cum tumultus ſeruorũ illam portantium, curſusq; permagnus fieret, ſponſa
quæ tum erat grauida, toga inſpecta cruenta, collapſa ſemianimis eſt, uixq; id tulit. Ex hac turbatione
metuq; immature ferunt partum editum. Qui ergo Cæſaris atque Pompeii amicitiam querebantur,
mulieris amorem maxime incuſabant. Iterum ea grauida facta fœminam peperit, atque è dolore pa-
tiendi mortẽ obiit. Nata etiam non multos poſt dies matrem ſecuta. Pompeius cum coniugem apud *Iulie mors.*

Albanum tumulare appararet, à plebe coactus in campum Martium funus extulit, in quo magis ſpō- C
ſæ miſeratio cognita eſt, quàm Cæſaris, ſeu Pompeii gratia. Verum ex duobus his magis abſenti Cæ-
ſari, quàm præſenti Pōpeio honores tribui uiſum eſt. Confeſtim enim tumultuari ciuitas cœpit. reſq;
omnes inſano diſcordiq; ſermone uerſari, ueluti hactenus magis occuluiſſet ingenium, quàm extinxiſ-
ſet uirorū horum affinitas. Non multū deinde poſt Craſſi clades apud Parthos accepta Romæ nuncia
tur. Is quippe cum magnus eſſet obex belli inteſtini, defunctus uiris frena laxauit. Ambo enim eum ti
muerant, eoq; uiuente quiſq; uiro inſidebat: ut uero fortuna obſtaculum illud certaminis abſtulit, ex-
templo (ut inquit comicus) alter in alterum ungitur, & in arena manus fricat: tam parum fortuna hu
manæ naturæ confert. Ea enim nihil cupiditatem implet, ubi tanta imperii amplitudo diuerſarumq;
magnitudo nationum locorumq; duobus ſat non eſt uiris. Audientes legenteſq; omnia ab eis triparti-
ta quondam fuiſſe, ac unumquenq; ſua ſortitum acquieuiſſe, Romanū imperium ſibi non ſufficere ar
bitrati ſunt. Atqui Pompeius pro cōcione inquiebat, magiſtratum omnem ſe antea aſſecutum quàm
ſperauiſſet, eumq; depoſuiſſe citius quàm ſperatum eſſet. Et Hercule certiſſimum ſibi teſtimonium
erant exercituum dimiſſiones. Cum uero Cæſar copias dimiſſurus non uideretur, quærebat Pompe-
ius publicis magiſtratibus aduerſus Cæſarem ſe munire, aliud nihil tamen innouabat, uolens omnino
uideri ſe non credere, ſed deſpicere magis ea negligereq;. Cæterum ut dilata comitia ſunt, ciuibus lar-
gitione corruptis, Pompeiusq; interregnum deſpexit, rumor extemplo ad dictatorem exortus in urbe
eſt. Hunc Lucilius tribunus plebis primū efferre eſt auſus, plebi ſuadens uti Pompeium dictatorē de-
clararent. Verum cum his obſiſteret Cato, Lucilius ferè ſe tribunatu abdicare coactus eſt. Pompeium
tum amicorū multi excuſauere quòd magiſtratū illum nō quæſiuiſſet, pro eo nil obſecrauiſſet, eumq;
haud uoluiſſet. Quæ cum laudauiſſet Cato, Pompeiū exhortatus eſt, ad Reipub. curam recapeſſendā.
Ob quæ ueritus Catonem ille, ad priorem ornatum urbis uerſus eſt, creatiq; cōſules ſunt Domitius ac
Meſſala. Sed cum poſtea res ad interregnum rediſſet, ſermoneſq; multi de dictatore iterum excitaren
tur, uim extimeſcens Cato, cenſuit legitimum quendam magiſtratum Pompeio dandum, & imperā
illam dictatoris potentiā atque tyrannidem abolēdam. Qua in re Bibulus Pompeio inimicus prior in
ſenatu rogationem tulit, ut unicus conſul Pompeius decerneretur: aut enim, inquit, Reſpub. ab inſtā-
te turbine ſalua fiet, aut optimo parendum erit. Hæc ſententia cum propter oratorem monſtroſa ui-
deretur, ſurgens Cato, expectationē præbens quòd Bibulo contradicturus eſſet, ſilētio acto, eidem in-
nixus eſt, à ſeſe illam inquiens minime afferendam fuiſſe, ſed ab alio illatam comprobare, iubereq; in D
ipſam iri, quemcunq; magiſtratū magis eligens, quàm neminem, Pompeiumq; exiſtimans ea tempe-
ſtate ſalubrius, quàm alium eſſe profecturum. Quo à ſenatu ſuſcepto, decretum eſt uti Pompeius con
ſul creatus ſolus magiſtratū gerat, ſicq; collega opus eſſet, non ante duos menſes, experimento doctus,
collegam ſumeret. Sic ergo per Sulpitium interregem Pompeius conſul factus, Catonem grata bene-
uolentia ſalutat, gratias ſe illi habere faſſus, eumq; orauit ut priuatim in eo magiſtratu conſilii curam
ſecum gereret. Sed Cato Pompeium gratias ſibi habere haud dignum exiſtimauit, ob eum enim nihil
ſe dixiſſe reſpondit, ſed ob Reipub. cauſam. Priuatim uero rogatus conſultor fieri, etſi minime id ro-
getur, publice ſe dicturū inquit, quæ in Rempub. fore iudicauerit. Huiuſcemodi in omnibus erat Ca-
Cornelia à Pompeio ducta. to. Pompeius in urbem profectus, Corneliam Metelli Scipionis filiam duxit, non uirginem, ſed uiduā
nuperrime relictam à Publio Craſſi filio, qui apud Parthos defunctus eam uirginem duxerat. Aderāt
quippe puellæ, præter etiam formoſitatem, multæ amoris gratiæ. Circa enim literas pulchre perita,
circa fides, circa geometrica: præterea conſueuerat philoſophis ſeſe ſaluberrime præbere. Mores dem-
de omni faſtu & importunitate mundi, quæ duo iunioribus obuerſari fœminis ſolent in eaſdē diſci-
plinas ductis. Pater & genere & gloria haud pudendus. Id tamen coniugiū, quia incongruum ætate ui-
debatur, multi improbauere. filio enim Pompeii illam fore magis copulandam ea ætas admonebat.
Honeſtiores uero ciues rem Romanam tum procellis uectam à Pompeio deſpici aiebant, quē popu-
lus liberatorem urbis conſtituerat, eumq; unicum ei curæ præfecerat. Sed ipſe ſertis, inquiebant, coro-
natur, nuptiaſq; celebrat; cum conſulatum ipſum rem infortunatam ſibi fore exiſtimare deberet, qui
haud ſibi ita præter legem mandatus eſſet, ſi floruiſſet patria. Cæterum cum in reos ambitus ac ex lar-
gitione corruptos præſideret, leges ſcribens per quas iudicia ferebantur, in cæteris ſe honeſtum inte-
grumq; ſeruauit, præſidium ornatumq; ſimul, quietemq; in curia, ſuo conſenſu, ſuiſq; armis præbēs
in Scipione tantū ſocero, qui tum damnari uidebatur, crimen non effugit, apud enim ſeſe ſexaginta ac
trecentis iudicibus domi conuocatis auxilium illi attulit. Quare accuſator ab rei impetitione deſtitit,
cum Scipionem uidiſſet medio in foro à iudicibus præconitatum. Iterum & male de ſe Pompeius au-
diuit, quòd cum leges ſtatuiſſet ne pro reis laudes fierent, ipſe ad iudices ingreſſus eſt Plancum lauda-
turus. In quo Cato (erat enim ex iudicū numero) aures manibus obſtruens, non uelle, inquit, ſeſe ha-
bere laudes, præter legem auditurū: unde Cato prius quàm ſententiam ferret, eiectus eſt. Plancus ta-
men iudicum ſententiis eſt damnatus, non ſine Pompeii rubore. Poſt paucos etiam dies Hypſæus ui-

conſularis

A conſularis iudiciũ uitãs, cognito Pompeium ad cœnam lorum proficiſci, eius genibus accubuit, cumq́; obſecrare cœpit. Sed Pompeius cum faſtu eum præterijt, illum, inquiẽs, cœnã ſibi diſperdere, aliudq́; concluſit nihil. Sic ergo iniquior eſſe uiſus, probris laceratus eſt. Cætera autem omnia ordine compoſuit, collegamq́; ſibi locerum ad reliquos quinque menſes delegit. Deinde decreto ſenatus prouinciæ ſibi in aliud quadriennium datæ, milleq́; talenta quotannis ſumere, quibus exercitum teneat, alatq́;. Quibus cognitis, amici Cæſaris dignum exiſtimauere & de Cæſare rationẽ habẽdam eſſe, qui pro Romano imperio tot bella tractabat. Aut enim dignum eum dicebant ſecundo potiri conſulatu, aut militiæ tempus ſibi prorogandum, ne dux alius ei ſuccedens gloriam laborũ ipſi auferret, ſed ipſe honoris præmia iniret. Circa id cum altercatio orta eſſet, Pompeius ueluti ex beneuolẽtia pro Cæſare inuidiã eſſet excuſaturus, ſe literas habere à Cæſare inquit, quibus optabat ſucceſſorem, & ſe ab expeditione liberari. Ius tamen petendi conſulatum dari ſibi licet abſenti, æquum eſſe cenſere. His cum obſiſteret Cato, Catoniſq́; factio, iuberentq́; Cæſarem dimiſſo exercitu priuatum accedere, atque id demũ commode obtinere poſſe, Pompeius nulla contentione facta, ſed ueluti ictus, ſuſpicionem de ſe maiorem præbuit, quòd ægre in Cæſarem ſentiret. Miſit deinde pro legionibus quas Cæſari cõmodauerat, eas repetẽs, rebus Parthicis ſimulatis. Sed Cæſar licet noſſet quibus ex cauſis milites repeterent, ipſos remiſit grate ampleq́; donatos. Inter hæc cũ Põpeius apud urbẽ Neapolim cũ uitæ periculo elanguiſſet, cõualuit. Hinc Praxagoræ ſuaſu eius urbis ciues ſacra pro ipſius ſalute duxerũt, quos cum imitarẽtur finitimi, & deinde cum res hæc ſic Italiam omnẽ ambiret, & quæq; magna & quæq́; parua ciuitas dies quãplures feſtos egit: præterea undecunq; ſibi ſic obuiam proditum eſt, ut pro numero nullus ſatis eſſet locus, ſed uiæ, oppida, portus omnes paſſim uictimis ac libantibus repleri. Multi præterea fertis ornati ſub lampadibus eum ſuſcepere, flores in eum iacere, gradientemq́; uſque comitari. Vnde ipſius cultum profectumq́; pulcherrimũ ac ſplendidiſſimum ſpectaculũ inter alias belli cauſas non minimã fuiſſe ferunt. Subijt enim faſtus illi exuperans cum magnitudine ſimul lætitia omnem agendorũ rationem. Præterea felitates gẽſtaq; ſemper tuto in loco ponens, obq́; id deſinens cautior eſſe, in impurã audaciam contemptumq́; incidit de Cæſaris uiribus, quòd non armis, non aliquo induſtrio opere ſibi opus foret, ſed multo facilius Cæſarem eſſet abſumpturus, quàm eum antea ſublimauiſſet. His addebatur Appii reditus, qui legiones Cæſari cõceſſas Pompeio è Gallia adduxerat. Is enim maxime res Gallicas Cæſaris extenuauit, & in Cæſarem maledicacem exercuit linguam, ipſumq́; Pompeium dicebat ſuarum ſe uirium nominiſq́; ignarum eſſe, qui alijs armis in Cæſarem muniretur, quẽ eiſdem

Sacra habita ob Pompei ſalutem.

B Cæſaris copijs perditurus erat cum primum inſpiceretur, tãtum eſſe odiũ aiebat quod milites in Cæſarem ſeruabant, tantumq́; eſſe deſideriũ quod aduerſus Pompeium tenerent. His ergo Pompeius elatus eſt, ac huiuſcemodi contemptus ob ingentẽ fiduciam ita plenior factus eſt, ut eos qui bellum extimuiſſent, eluderet. Cumq́; dicerent quidã, ad inuaſionẽ Cæſaris ſe non uidere, quibus uiribus ſe Põpeius tueatur, ſubridens uultuq́; protuſior, eos haud id curare admonuit. Cum enim, inquit, terram Italiæ pede pulſabo, ſcatebunt pedeſtres equeſtreſq́; copiæ. Sed Cæſar ualidius iamiam rebus imminebat, qui cũ nondũ longe Italiam attigiſſet, ſedulo ad urbẽ deſtinabat milites, ut comitiis adeſſent. Multos hic tum ciues pecuniis ſibi allexit, multos etiam primorũ munere placauit. Inter quos Paulus conſul ob mille & quingenta talenta mutatus eſt, & Curio tribu. plebis à Cæſare ingenti ære alieno liberatus, ac M. Antonius ob amicitiã Curionis eorũ quæ Curio debebat particeps. Improbatus tum inter hæc Cæſar eſt, quòd cum quis ex iis qui ab ipſo uenerant, ſtans iuxta ſenatũ audiſſet quòd Cæſari prorogatio non daretur, manu enſis capulo percuſſo inquit, At hic dabit gladius. Hæc itaque acta, apparatuſq́; in hanc mentem inclinabantur, Curionis tamen ſententiæ preceſq́; pro Cæſare magis populares uideri. E duobus enim unum æquum fore cenſebat, aut à Pompeio repetendum exercitum, aut Cæſarem ab expeditione non reuocandum. Aut enim priuatos iuxta eos perpeſſuros dicebat, aut æmulos in his quæ publice obtinent quieturos. Sed hic alterum inualidum facere moliens, quã timet potentiam geminat. Ad hæc cum conſul Marcellus, prædonem appellaret Cæſarem, iuberetq́; eum à ſenatu hoſtem iudicari ni arma ponat, Curio comite Antonio ac Piſone ſenatum redarguere ſtatuit. Iuſſit enim eos qui cenſerent Cæſarem tantum arma ponere, Pompeiumq́; in magiſtratu eſſe, è loco transferri, & maior eorum numerus in alteram curiæ partem tranſlatus eſt. Poſt autem cum iuſſiſſet transferri eos qui cenſerẽt ambos pro armis amouendos, nulloq́; eſſe in magiſtratu, pro Pompeio duo et uiginti tantũ ſenſere, Curioni uero omnes hæſiſſe uiſi. Ex quo hic ueluti uictor ſplendidus lætuſq́; ad plebẽ prouectus eſt, atque ab ea cum plauſu iniectuq́; ſertorũ florumq́; ſuſceptus. Pompeius tum in ſenatu non aderat: exercituum enim ducibus urbem ingredi haud mos fuit. Marcellus inter hæc ſurrexit, ſe inquiens ſedendo orationes non audire. Deinde cum uideo, inquit, decem legiones iã Alpium iuga exuperantes, uado & ipſe uirum miſſurus, qui pro patria eis obuiatur. Hinc ueſtes ueluti publico in luctu mutauere. Marcellus autem ad Pompeium per forum graditur, ſenatu ſubſequẽte, qui corãm illo cõſtitutus, Iubeo te, inquit, Pompei patriam defendere, fruiq́; præparatis copiis, & alia

rum delectum habere. Eadem dixit Lentulus, alter in proximum annum tum conſul deſignatus, Pō- C
peius inde cum cœpiſſet delectum agere, alii nō paruerunt, alii (& hi pauci) ſegni fragiliq́; animo dictis
acquieuerunt, plerique uero militiæ ſolutionem acclamare. Antonius enim Cæſaris epiſtolam inuito
ſenatu apud plebem recitauit, affectus populari gratiæ accōmodatos continentem. Orabat enim am-
bos prouincias excedere, & exercitibus dimiſſis ſub plebe ambos conſtitui, plebisq́; iudicio ſubiici. Len-
tulus iam inito conſulatu ſenatum haud habebat. Ciceroq́; nuper è Cilicia profectus, conciliationē am
borum agitabat, ut Cæſar Gallia decedens, reliquo dimiſſo exercitu, cum duabus legionibus apud Il-
lyricos alterum expectaret conſulatum. Quibus dedignante Pompeio perſuaſi ſunt beneuoli Cæſaris
alteram legionem etiam dimitti, ſed aduerſante Lentulo, iterumq́; acclamante Catone falli eos, Pom
peium decipi, concordiæ finis nemo datus. Dum hæc aguntur, nunciatur Cæſarem Ariminum ciui-
tatem amplam Italiæ apprehendiſſe, ac palàm cum omnibus copiis Romam impetere. Sed hoc fal-
ſum erat: proficiſcebatur enim maiorē non habens manum quàm trecentorum equitum, & quinque
millium peditum. Alias enim copias quæ trans alpes tum erant, non expectauerat; irruere extemplo
turbatis rebus improuiſisq́; magis eligens, quàm tempus hoſti præbuiſſe ad pugnæ apparatū. Ad flu-
uium igitur Rubiconē profectus, qui prouinciæ ſuæ limes erat, ſilentio ſubſedit mente anceps, ſecum
enim uoluebat magnitudinē audaciæ. Deinde ueluti qui in uaſtam profunditatem à præcipitio ſe in-
ducunt, animo muſſans, & ad ingentē rem ſtupidus, cum ad adſtantes uerſus, hoc ſolum græce excla-
maſſet, Iacta alea, ſic exercitum traiicit. Huius rei rumor cum primū in urbem irruiſſet, eamq́; palàm
compleuiſſet, metus tumultusq́; qualis nunq̄ antea terrorem paſſim iniecit. Patres extemplo ad Pom
peium delati, omnesq́; magiſtratus ſimul concurrere adēſſeq́;. Deinde interrogante Tullo de exerci-
tu, deq́; apparatu, & Pompeio ſubtrepide aiente à Cæſare profectos præſtò ſe habiturū, putareq́; prio-
rem delectum quem celere egerat, ad numerū fore triginta millium, exclamauit Tullus, eluſiſti nos
Pompei, legatosq́; ad Cæſarem mitti cenſuit. Phaonius uero in cæteris homo haud improbandus, ſed
licentia atque iurgiis quamſæpe conatus audaciam Catonis imitari, tum iuſſit Pompeium terrā pede
pulſare quas promiſerat copias conuocantē. Quā intemperantiā Pompeius modeſte tulit. Cato, inde
cum Pompeium admoneret eorū quæ in ipſo initio de Cæſare ſibi prædixerat, reſpondiſſe Pompeius
fertur, diuiniora illa fuiſſe quæ Cato uaticinatus fuerat, ſed mitius ab ſe peractum extitiſſe. Hinc Ca-
to ſententiā dixit uti Pōpeius dux imperatoria poteſtate deligeretur, addens huiuſcemodi uirorū eſſe
magna efficere mala, eademq́; fugare. Hic autem extemplo in Siciliā profectus eſt. Eam enim prouin-
ciam ipſe ſortitus fuerat, aliorumq́; quiſq; ut ſors dedit aliam ſibi deſignatā petiuit. His ergo omni fer
mè Italia commota, quid agendū eſſet, cuiq; in dubio erat. Alii fuga Romā repetiuere, alii ab urbe fo
ras efferri, linquentes urbem tot procellis tantoq́; turbine infectam, habentemq́; quod in uſum foret, D
perfragile, quod uero euitandū, ualidius, ducibusq́; ipſis perdifficile. Non enim fas erat metum ſolue
re, neque ſinebat quis ratione Pompeiū uti, ſed omnis qua perturbatione affectus fuerat territus, aut
mœſtus, uel anxius, eadem illū opprimebat, eademq́; die diuerſa innitebatur in conſilia. De hoſtibus
nil Pompeio audire certū erat, cum nunciarent multi quæ caſu percepiſſent, deinde quòd poſtea re ali
ter comperta, negaretur fides. Ergo cum ſtatuiſſet huiuſce turbationis certior fieri, omnes iubēs patres
ſe ſequi, præmonito quòd qui remanſiſſet, uir Cæſaris exiſtimaretur, urbem circiter diluculū liquit.
Conſules tum nullis peractis ſacris, quemadmodū in bellorū auſpiciis fas erat, effugerunt. Inter hæc
ipſa pericula conſideratus Pompeius eſt magna uirorum beneuolentia. Cum enim multi obtrectarēt
militiam, repertus nemo eſt qui ducem odiſſet, ſed certū erat plures eos eſſe qui Pompeium lingue-
re haud poſſent, quàm qui ob libertatem tutandam fugerent. Paucis inde diebus poſt, Cæſar Romæ
cum caſtra admouiſſet, eam apprehendit: qui cæteris placide benigneq́; pertractatis, uni tantum Metel
lo tum tribuno plebis, quòd ex ærario Cæſarem aſſumere cenſum uetuiſſet, necem cōminatus eſt, mi
nisq́; addidit orationē etiam aſperiorem. Inquit enim, non magis id ſibi dictu quàm factu graue. Ergo
Metellum cum inde amoueri coēgiſſet, capto pro opportunitate cenſu, Pompeium perſequitur, eum
ab Italia eiicere properans, antequā ex Hiſpania copiæ illi coniungerentur. Pompeius autem Brundu-
ſio ſuſcepto, potitus claſſe, conſules confeſtim traiicit, cumq́; cōſulibus cohortes triginta Dyrrahchium
præmittit. Scipionem uero ſocerum, ac Cn. filium in Syriam miſit ad claſſem conſtruendam. Ipſe ual
lo Brunduſii portas muniens, præterea in mœnibus inſtituens leuis armaturæ quàmmultos milites, iu-
bensq́; Brunduſinos abſque metu domi eſſe, omnem interius ciuitatem effodit, uallauitq́;, acutisq́; ſu
dibus impleuit omnes ipſius uicos, præter duos per quos ipſe ad mare deſcēdit. Tertia deinde die cæ-
teram multitudinem in nauibus magno ſilentio locatam habuit, quo facto, murorum cuſtodibus da-
to ſigno, cum eos accelerantes ſuſcepiſſet, extemplo cum omnibus nauigat. Cæſar cum derelicta ab
hoſte mœnia uidiſſet, fuga intellecta, parum fermè abfuit, quin in ſudes foſſasq́; præceps inferretur.
Sed rem aperientibus Brunduſinis, Cæſar inſpecta ciuitate, circumq́; ambita, ſoluiſſe omnes in-
uenit præter milites paucos, qui cum duabus superſederant nauibus. Alii hunc Pompeii abſceſ-
ſum inter

A ſum inter eius præclara rei militaris opera reponunt. Sed Cæſarem admiratio cepit, quod Pompeius
qui ciuitatem permunitã habebat, qui'ue copias expectabat ab Hiſpania, pelagiq; tum erat poſſeſſor,
ita Italia relicta abſceſſiſſet. Incuſat & ipſum Cicero quòd Themiſtoclis militiam magis imitatus eſſet
quàm Periclis, cum res ipſius, huius magis quàm illius geſtorum ſimilitudiné gererent. Inter hæc Cæ
ſar quoniam tempus aduerſum extimeſcebat, ſtudioſiſſima pacis opera oſtendit. Capto quippe Nu-
merio Pompeii beneuolo, Brunduſium eum iuſſit, rogans æquo ei iure conciliari, ſed Numerius cum
Pompeio abnauigauit. Cæſar igitur diebus ſexaginta Italia abſq; cæde potitus, de perſequendo hoſte
conſultat: ſed defectu claſſis mutatis animis, caſtra ad Hiſpaniam mouet, optans copias quæ illic Pom-
peio militabant ad ſeſe ducere. Dum hæc aguntur, magnæ uires Põpeio conuenere. Vis enim mariti-
ma fermè inexpugnabilis affuit: quingentæ naues ad pugnam expeditæ, & in ampliori numero ſpe-
culatoriæ lyburnæq;: equitum Romæ ac Italiæ flos millia ſeptem, non genere, non opibus, non digni
tate infimus: peditatum uero, quod is promiſcuus erat, & egebat exercitationis, in Iberia ſubſidés exer
cebat, non quidem piger, ſed ueluti prima florens iuuentute, gymnaſiis frui. Magnũ quippe tum erat
ad animorum fiduciam, Põpeium Magnum aſpicere duodeſexaginta annos natum pedites primo,
deinde equites in armis exercere, nudareq; perſtrenue enſem equo curréti uectum, condereq; perop-
portune: præterea in iaculatu non agilitaté tantum, ſed robur ꝓcul iacula torquendo oſtentare, quem
ex iunioribus pleriq; haud exuperabãt. Ad ipſum confluxerunt & reges, & nationum principes, atq;
à Roma tot primorum, ut circa ſe numerus perfecti ſenatus eſſet. Acceſſit & Labeo Cæſare relicto,
cum quo lõga fretus amicitia in Gallos militauerat. Deide & Brutus, eius Bruti filius qui in Gallia cæ
ſus fuerat, uir quidem magnanimus, & qui Põpeio nil de acceſſu prædixerat, anteaq; Põpeium nunq̃
ſalutauerat, ceu patris interſectoré, ei tum ille ſeſe ſubiecit ut duci qui pro libertate patriæ arma ſum-
pſiſſet. Cicero etiam licet aliter ſcripſiſſet, cenſuiſſetq;, tamen pudore eſt captus, nõ eſſe in eorum nu-
mero, qui pro patria ſe periculis obiicerent. Delatus & Seſtius huc eſt, homo ætate decrepitus, cui alte-
rum in Macedonia crus mutilatum fuerat. Huic cum ipſum eluderent cæteri, riderentq;, Pompeius
primo in cõſpectu aſſurrexit, occurritq;, magnum exiſtimãs ſibi teſtimonium fore, uiros ꝑter ætaté ui-
resq; pro libertate cõmune periculum cum ipſo ſubire. Habito deinde ſenatu, & Catone ſententiã di
cente, cum ſtatuiſſent neminem ciuem extra aciem interimendum, neque ciuitatem Romæ ſociam
diripiendam, tum magis Pompeii partes à mari cœptæ. Quibus enim belli nullum commercium
erat, ut quòd procul incolerent, aut quòd ex eorum fragilitate negligerentur, hi tamen animis, fauo-
re, & oratione, æquitati concertare, putantes deorum hominumq; hoſtem illum eſſe, qui cum uolun-
tate Pompeium uictoré eſſe non optaret. Nihil tamen minus & Cæſar beneuolum ſeſe uincendo præ
B bere, qui Pompeii copias cum in Hiſpania ſuperauiſſet, captiuasq; duxiſſet, earum duces abire dimi-
ſit, militesq; ſibi adiunxit. Deinde iterum Alpibus exuperatis Italiam percurrens, ad Brunduſium de
latus eſt, cum iam dies breuiſſimi anni forent. Pelago hinc ſuperato ipſe ad Nericum mouit, Iubiumq;
uirum Pompeio amicum captum eum habens ad Pompeium mittit, eum prouocans uti in unum am
bo conueniant, tertia inde die copias omnes ſoluturi, amiciq; facti iureiurando obnoxii in Italiam re-
deant. Hæc Pompeius dolum iterum eſſe exiſtimauit, celerq; ad pelagus profectus loca omnia oppi-
daq; apprehendit, quæ uel receptacula ad pedeſtres copias haberent, uel ſtationes aut ſigna quædã nau
tis eſſent. Vnde quocunque ſpirante uento, aut frumentum, aut milites, aut pecuniæ Pompeio affere
bantur. Cæſar interim terra mariq; locorum anguſtiis oppreſſus, neceſſitate uictus pugnam exopta-
bat. Hinc aggreſſus ſæpius hoſtium munitiones, eosq; laceſſens leuibus præliis, pleraſque earum ce-
pit. In his & obtigit ut ferè peſſundatus Cæſar fuerit, omnemq; amiſerit exercitum, Pompeio ſtre-
nue certamen ingreſſo, ac uſque omnium fugam cum cæde duorum millium perſequente. Qua in re
cum ui irruere, aut congredi, aut non timere neſciuiſſet Pompeius, Cæſar dixiſſe fertur, ea die uicto
riam apud hoſtem fuiſſe, ſi uincentem hoſtem habuiſſet. His itaque Pompeii milites elati, rem om-
nem ferro decerni ſtudebant. Pompeius regibus, ducibus, uiribusq; externis ueluti confectum eſſet
bellum nunciauit: à periculo autem pugnæ longe abhorrebat, putans & tempore & anguſtiis ſeſe ui
ros expugnaturum, uiros armis inuictos, ſuetosq; annis quammultis ſimul uincere, & ad aliam mili-
tiam erroresq; ac mutationem, caſtrorumq; foſſas, murorumq; erectiones ob ſenectam tardos, obq;
id congredi manumq; conſerere celeres. Nihil minus parumper antea Pompeius ad ſuos uerſus, ut ma
nerent exhortatus eſt. Cum uero poſt pugnam Cæſar ob anguſtias commeatus caſtra mouiſſet, & per
Tamanos Theſſaliam peteret, Pompeianorum animi haud amplius contineri potuere, ſed fugere
Cæſarem clamantes, alii ipſum mox perſequendum, alii in Italiam tranſeundum cenſebant. Seruos
alii amicosq; Romam deſtinauere ad domos iuxta forum conducendas, ueluti confeſtim magiſtratus
ituri. Voluntarii etiã multi Lesbum ad Corneliã nauigare, nunciãtes bellum finé habere. Illuc enim
Põpeius ipſam ſubdeſtinauerat. Frequéte uero ſenatu Afranius ſententiam dixit, Italiam fore tenen-
dam, eam enim eſſe maximum belli præmium, ſtatimq; iis qui eã habuiſſent aiebat addi Siciliã, Sardi-

Pompeii uirtus in re bellica.

niā, Corſicam, Hiſpaniam, Galliamq́; ꝓterea oēs ipſius patriæ preces plurimum ad Pōpeium ferri, ma C nus ꝓpemodum ad eum ꝓtendētis, pulchrumq́; nō eſſe eam deſpicere ꝓpulſatam, famulantéq́; ſeruis & tyrannorum adulatoribus. Ipſe uero Pompeius non ſplēdoris ſui exiſtimabat, Cæſarē fugiētem non perſequi, fortuna id dante: ꝓterea indignum iniquumq́; cenſebat Scipionē linquere aliosq́; conſulares uiros circa Græciam ac Theſſaliā confeſtim in poteſtatem Cæſaris uenturos cum cenſu copiisq́; permagnis. Romæ ſatis eos curā gerere inquiebat, qui remotiſſimis locis bellum pro ipſa gererent, ut quieta malorūq́; expers libera uincentē expectaret. Hæc cum ſtatuiſſet, Cæſarē perſequitᷓ, animi quidē certus pugnam non inire, ſed obſidione ambire hoſtem, ꝓpiusq́; inſequendo eum anguſtiis cōmeatus conterere. Hoc enim maxime ſibi conducere & alia ex cauſa putabat. Sermo enim inter equites ſparſus erat, quòd confeſtim profligato Cæſare oporteret illum priuatum eſſe. Dicunt alii Pōpeium huius rei metu nullam re alicuius digna opera Catonis uſum fuiſſe, ſed quòd in Cæſarem proficiſcens, maritimi apparatus præfectum eum liquiſſet, trepidus ne Cæſare cæſo, ab eo cōfeſtim cogeretur magiſtratum ponere. Quietus ergo cum hoſtes inſequeretur, in crimine obtrectationeq́; erat, quòd non contra Cæſarem militiam duceret, ſed in patriam ſenatumq́;, ut omni in tempore dux eſſet, & abeſſet nunq̃ ab iis qui eum dominari optabant, ac miniſtrorum ſatellitumq́; uſu. Domitius autem Barbus Agamemnonē eum & regē regum ſemper appellare ſolitus, inuidia ipſum perurgebat. Phaonius præterea non minus infeſtus erat, uir ſummæ audaciæ & male dicaci lingua potens: Viri enim, acclamabat, hoc non licebit anno ficus in Tuſculano carpere. Lucius etiā Afranius is qui in Hiſpania copias amiſit, ꝓditionis haud intactus, Pompeium tunc aſpiciens pugnā detrectare, mirari ſe eos dicebat, qui eum incuſabant, cur ad iſtitutorē ꝓuinciarum ꝓfecti non pugnent. Hæc huiuſcemodiq́; alia multa oblocuti, Pōpeium uirum fama & pudore aduerſus notos inferiorē ui cōpulere, ut optatibus & illorum ſpei obſequeretᷓ, optimamq́; ſuam rationem omitteret, quod non unicæ nauis gubernatori, nedum tot militū & copiarum ampliſſimæ poteſtatis duci tolerandum fuerat. Hic quippe medicos qui nunq̃ cupiditati obſequerentᷓ laudās, lōgiori ipſe militiæ ceſſit, ueritus ne in ſalute mœſtior fieret. Qua enim ratione diceret quis illos fuiſſe ſoſpites, cum alii iamiam conſulatus, ac ꝓturas alii per caſtra circunducti ambibant? Scipioni ac Spinteri Domitioq́; de pontificatu Cæſaris cōtentiones altercationesq́; ac cōciliabola erant, ueluti aduerſus ſeſe Tigranes Armenius, aut Nabathæorum rex militaret, non Cæſar ipſe, Cæſarisq́; illius copiæ, cum quibus mille urbes ui cepit, regionesq́; trecentas ſubegit, à Gallis Germanisq́; pugna inuictus, qui prælia plura geſſit, q̃ recenſere quiſquam poſſet, qui decies centena millia hoſtium D perſequendo cepit, centena rurſus in acie cecîdit. Hi tamen tam pugnam exoptare auſi, tumultuq́; eminere, cum in Pharſalicum campum deſcendiſſet, Pompeium ſenatum habere coegerūt, in quo Labienus equitum præfectus pro roſtris primus ſe iurauit nō antea à pugna reuerſurum, q̃ hoſtes in fugam egiſſet. Eam & omnes ſententiam iureiurando affirmauere. Cæterum per quietem uiſum Pompeio eſt, ad theatrum ſe proficiſci, inq́; eo plebis uulgus ſibi longe applaudere. Ipſe Veneris uictricis templum multis exornare ſpoliis uidebatur. Ex quibus præbuere hæc fiduciam, hæc terrorem iniecere, trepido ne generi Cæſaris, quod à Venere ductum eſt, gloria ſplendorq́; ex ſeſe fieret. Seduli deinde per tumultum ſtrepitus eum à ſomnio excitauere. Vltima hinc uigilia ipſo in diluculo quietem permagnam agente, in caſtris Cæſaris ingens flamma emicare uiſa, ſupra Pompei exercitum aduolauit. Hoc ſe uidiſſe Cæſar affirmat, cum uigilias circumambiret. Prima deinde luce cum uaſa colligi iuſſiſſet, & contubernia raperent milites, ac impedimenta præmitterent, aduenere exploratores nunciatum, ſe arma multa aſpexiſſe in hoſtium caſtris circunferri, motumq́; ac tumultum eum uirorum eſſe qui ad pugnam mox exituri eſſent. Poſt hos affuerunt alii afferentes iam primos in aciem ſtrui. Tum Cæſar exoptatam inquiens adueniſſe diem, in qua cum uiris, non cum inedia, non cum egeſtate pugnandum eſſet, extemplo corām contubernio tunicam rubram poni iuſſit. Hoc enim Romanis pugnæ ſignum eſt. Milites id cum aſpexiſſent, cum clamore atq́; alacritate dimiſſis contuberniis ad arma inferuntur. Ducibus deinde deſignatæ intentis aciei, quiſq́; ueluti chorus quidam abſq́; tumultu cum meditatu quieteq́; inſtruitur. Pompeius dextro præſidet cornu, quod Antonio oppoſitum erat. Mediā aciē Scipioni ſocero locauit. Aduerſus Albinum Luciū ſiniſtrum cornu, L. Domitius tenuit, quod robore equitum maxime cæteris præſtabat. Huc enim confluxerunt omnes ueluti irrupturi in Cæſarē, & legionē decimā percuſſuri (ut plurimus erat rumor) bellicoſiſſimā, in qua Cæſar ipſe inſtructus pugnare cōſueuerat. Sed Cæſar cum ſiniſtrum hoſtium cornu conſpexiſſet tot munitum equitibus, timēs armaturæ ſplendorē, ſex cohortes è legionibus eductas legioni decimæ à tergo locauit, iuſſitq́; eas quietē agere, hoſtibusq́; ignotas eſſe. Sed cū irruerēt equites, ꝓ ꝓpugnatores egreſſos admonuit, quòd neq́; ut ſolitū eſſet iacerent pila feſtinantes, quemadmodum robuſtiſſimi ad ſtringendos enſes, ſed ferire altius eos iuſſit, oculosq́; frontesq́; hoſtium ad uulnera ꝑetere. Non enim permanſuros eos fulgētes floridosq́; iſultatores, inquit, neq́; cōtra ferrum iſpecturos in oculos illatū. In his obſeruabatᷓ tum Cæſar. Pompeius uero acies ab æquo animaduertens, ut hoſtes nouit cum ſilentio congrediendi tempus ex

Tunica rubra ſignum pugnæ Romanis

Cæſaris aſtus

A pus ex ordine expectare, ſuumq́; exercitum ſine ſtrepitu non eſſe, imo turbulentum & impitia tumul
tuantem, extimuit ne in ipſo pugnæ initio penitus diſſolueret. Vnde acierum primos monuit, ut in
cōgreſſu ſtantes manenteſq́; ſolidiſſime hoſtes exciperent. Cæſar uero ſtratagema improbat. Plagarū
enim ictus impetu curſuq́; illatos ſubſiſtendo reſtingui inquit, inſultumq́; in multorum congreſſu ho-
ſtium furore ac impetu uectum augere ex clamore curſuq́; animos, quo ablato molliri ac refrigerari
uiros. Cum Cæſare ferunt uiginti & duo millia militum, cum Pompeio uero multo plures q̃ bis toti-
dem fuiſſe. Signo igiť ab ambobus ex utriſq; caſtris dato, & tuba ut infererent manus iam canere cum
coepiſſet, è turba quiſq; uni ſibi intentus erat. Pauci uero & hi ciuium Romanorum primi, & ex Græ
cis qui aderant quidam, extra aciem quāprimum periclitatio iminuit, ambitionem contētionemq́; me
ditari icepere, quo ardorem dominandi afferrent. Cognata etenim arma, acies fraternæ, ſigna cōmu-
nia, unius ciuitatis robur copiæq́; inter ſeſe irruere, planè oſtendentes humanum ingenium cupidita-
te actum, cæcum quidē, furioſumq́; eſſe. Quiete enim ſi dominari, fruiq́; rebus iam comparatis uoluiſ
ſent, plurimam optimamq́; terræ ac pelagi partem habuiſſe licebat. Si trophæorum ac triumphorum
amori quid ultra tribuere exoptatum eſſet, erat & ſitim reſtinguere Parthorum Germanorumq́; bel-
lis. Multum in Scythia opus ſupererat, multum & in India, & ad cupiditatem explendā nō glorioſa
materia Barbaras nationes aſſueſacere. Aut qui Scytharum equi, aut quæ Parthorum ſagittæ, aut quis
Indorum cenſus ſeptuaginta uirorum millibus ferro inſtructis obſtitiſſet, Pōpeio & Cæſare ducibus,
quorum nomen prius apud eos auditum fuerat q̃ Romanum? Sic īmiſtas, ſic uarias feraleſq́; nationes
uictores ſuperauiſſent. Sed hic ut ſimul pugnarent, tum ambo cōuenere, nō ipſorum gloriam ob quā
patriæ pepercerant, miſerati, qui uſq; in eam diem iuicti appellabanť. Eorum enim affinitas, & Iuliæ
amores, ac illæ nuptiæ exēplo doloſæ, ſuſpectæq́;. Pignora nanq; opportunæ tū conuentionis, nō ue-
ræ cuiuſdam amicitiæ illa fuere. Vt ergo Pharſalicus campus uiris equis armiſq́; completus eſt, & ab
utriſq; ſigna pugnæ data, prior è Cæſaris phalange procurrit C. Craſſinus uiginti alarum ductor, qui *Pugna inter*
permagnam ſpem uictoriæ Cæſari dedit. Quem ut primum Cæſar è caſtris uectum proſpexit, eum *Cæſarem &*
appellans, quid de pugna ſentiret interrogat. Tum ille dextram protendens clamauit ſplēdidius, Vin *Pompeium.*
ces Cæſar, me autem hodie aut uiuum aut mortuum laudabis. Horum itaq; memor, impetum in ho
ſtes fecit, multoſq́; ipſorum ſtrauit, in confertiſſimam aciem inuectus. Cum tamen certando ad enſes
peruentum eſſet, pluribus cæſis, innitentem eum contra, obuioſq́; concidentem ſubſiſtēs quis, per ora
enſem illi adegit, cuius cuſpis per ipſam euaſit ceruicem. Craſſinus itaq; cū è uulnere cecidiſſet, æquo
marte pugnari coeptum. Dextrum uero cornu Pompeius nondum eduxerat, ſed oculos circumuol-
uens, equitumq́; operam expectans īmorabatur. Illi autem iam turmas produxerant circum obſeſſu-
B ri(ut putabant) Cæſarem, ac equites prima in fronte inſtructos, qui pauci propemodum erant in pha-
langem inpingunt. Sed à Cæſare dato ſigno, equites quidem redeūt: præmonitæ autem cohortes, tria
millia uirorum ad circulationem mox ꝑcurrere, hoſtiq́; aduerſari, equitiq́; obſiſtendo quemadmodū
prædocti fuerant, longis iaculis frui, fronteſq́; hoſtium oculoſq́; petere. Tunc illi ueluti huius pugnæ
oīno iperiti, qui ue id pugnandi genus haud expectarant, ꝑſtiuerantq́;, nihil audere, nihil plagas in ore
oculiſq́; adactas tolerare, ſed auerſi manibus ꝓtegendo oculos foede terga ꝓbuere. Hos fugientes Cæ
ſaris copiæ neglexere, confeſtimq́; in peditatum eruperunt, qua maxime parte cornu hoſtium equiti-
bus nudum circumambire cingereq́; eos ſatagebat. Sed hi pariter eorum irruptionem utrinq; actam,
præterea impetum decimæ cohortis Cæſaris à fronte uectum haud tulere, conſiſtereq́; non auſi ſunt,
uidentes in ſe id quod inferre aliis ſperarent: hoſtes quippe circumuenire, ſeſe tum perpeti. His in fu-
gā itaq; uerſis, ut uidit puluerem Pōpeius, cladem q́; equitum cōiectauit, quo animo fuerit difficile di-
ctu eſt. Similis autē inſano attonitoq́; eſt uiſus, nedum magnum Pōpeium ſe exiſtimaret. Nemine in-
de ſalutato in caſtra abiit, nimium poetico illi congruus, Iuppiter ipſe pater currus exterruit alto Aia
cis, ſtetit ille amēs, clypeumq́; tumentē Tergore ſepteno poſt terga imania iecit, Hincq́; oculos uoluēs
moeſtus ſe uertit ab armis. Talis ſtationē ingreſſus Pōpeius ueluti inuitus occubuit, quouſq; ulciſcen-
do plurimi cum fugientibus ſimul concidiſſent. In his uocem tunc tunicá hanc emiſit, Ergo ad caſtra.
Aliud nil locutus ſurgit, ueſteq́; ſumpta præſenti cladi accōmodata, caſtris egreſſus eſt. In fugam & cæ
teræ legiones uerſæ, cædeſq́; in caſtris permagna facta miniſtrorum, eorumq́; qui cōtubernia defende
rent. Milites tantum ad ſex millia cecidiſſe refert Aſinius Pollio, qui in ea cum Cæſare militauit. Ca-
ſtris direptis hoſtium ignorantiā leuitateq́; admirari fuit. Omne enim cōtubernium myrto coronaba
tur, omne ſtratum floribus plenum, menſæ uaſis graues, crateres uina undiq; ſpumātes, apparatus or
natuſq́; litantium, ac feſta ducentiū magis is erat, q̃ uirorum ad certamen ſe præparantium. Sic ergò
inani ſua ſpe eluſi perditiq́;, & inſanæ cuiuſdā temeritatis pleni, ad pugnam ꝓfecti fuerant. Pompeius *Pōpeii fuga.*
cum parum à caſtris progreſſus eſſet, equum dimittit, paucos ꝓpemodū uiros circa ſeſe habēs, ut per-
ſequentes clàm euitaret. Abibat & cum ſilentio ac meditatu grauis, quēadmodum uirū eſſe decet an-
nis quadraginta uincere ac ſubigere omnia ſolitum, & conflictus atq; fugæ tum primum in ſenectute

experientia captantem. Is tum etiam cogitans ex quot certaminibus belliſq; hora una amiſiſſet auctam C
gloriam atq; potentiam, quibus paulo antea tot armis, tot equis, tot claſſibus ſeptus fuerat, abiit ita te
nuis nudus, ut inquirentes planè lateret hoſtes. Lariſſam tranſgreſſus ut ad Tempe peruenit, ſe in ora
proſternens, ſitibundus è fluuio hauſit, indeq; exurgens per Tempe graditur, quouſq; ad mare delatus
eſt. Hic in tugurio quodā piſcatorio per reliquā noctis partem cum quieuiſſet, circiter diluculum cym-
bam fluuialem īgreſſus eſt, aſſumptiſq; in ea qui eum ſequebant̄ ingenuis, ſeruos iuſſit ad Cæſarem
ire, nihilq; timere: deinde iuxta littus delatus, per maximam nauem onerariā īſpicit, ſolui iamiam pa-
ratam. Huius gubernator Romanus erat, homo haud nimium Pompeio cōſuetus, ſed aſpectu notus,
Petitius noie. Huic ꝓxima nocte obtigerat per quietem Pompeium uidiſſe, non quem ſæpius aſpexe-
rat, ſed humilem mœſtumq; ſecum colloquentem. Quod nautis, quemadmodum de huiuſcemodi re
bus ſermo fieri ſolet inter homines ocioſos, uix narrauerat Petitius, cum extemplo nautarum quis ſe
uidere inquit fluuialem ſcapham à littore adremigare, præterea quoſdam ueſtem excutere, manuſq;
ad ſe ꝓtendere. Subſiſtens igit̄ Petitius cōfeſtim Pompeium qualem in ſomniis uiderat agnouit. Ge-
nas inde ꝑcuſſus, nautas iuſſit ſcapham excipere, dexteraq; ꝓtenſa Pompeium appellat, iam ex geſtu
percipiens infelicitatem, uiriq; mutationem. Nullis deinde precib. factis, nullo acto colloquio, ſed ſu-
ſceptis quotquot cum ipſo adire Pōpeius iuſſerat (Lentuli quippe utriq; aderant ac Phaonius) nauem
ſoluit. Suſceptus & parum poſt rex Deiotarus eſt, in littore certare cognitus. Cæterum cum cœnæ tē-
pus affuiſſet, & apparuiſſet gubernator quæ tum aderant, uidens Phaonius Pompeium abſq; ſeruorū

Vnctio ante cœnam.

miniſterio ſeipſum abluere, ꝓcurrit, eūq; abluit, unxitq;. Deinde in poſterum ei ſedulo eſſe, eiq; ſerui-
re quemadmodum ſerui dominis, uſq; ad pedum purgationem, cœnæq; apparatū haud deſtitit. V n-
de liberalitatem miniſterū nudi ac infecti aſpiciens quis, O, inquit, generoſis q̄ decora ſunt omnia. Sic
ergo ꝑter Amphipolim nauigans, ad Mitylené tranſiit, optans Corneliam filiumq; īde ſuſcipere. Cum
inſulæ hæſiſſet iuxta littus, ad ciuitatem nuncium mittit, non qualem expectabat Cornelia ꝓ iis quæ
ob gratiam ſcripta nunciataq; ſibi fuerāt. Sperabat enim ex bello apud Dyrrhachium geſto opus Pom-
peio tantum unum ſupeſſe, Cæſarem fugientem pſequi. In quibus eā obuerſantē comprehendit nun
cius, qui ſalutare eam minime cōpos, ſed plurima malorumq; maxima lachrymis magis q̄ uerbo expri
mens, feſtinare ipſam iuſſit, ſi Pompeium aſpicere optaret, naui ſola, eaq; aliena inuectum. Hæc cum
Cornelia audiſſet terræ ſeſe ſtrauit, multaq; in horā amēs mutaq; iacuit. Poſt uix compos mentis cum
facta eſſet, noſſetq; id tempus non querelarum nec lachrymarum eſſe, per urbem ad pelagus ꝓcurrit.
Pompeio inde obuiam ei facto, eaq; ulnis ſuſcepta ſordida terræq; illabente, Video, inquit, uir nō tuæ
fortunæ opus, ſed meæ, una te naui uehi, qui ante Corneliæ nuptias quingentis nauibus hoc adnauiga
bas pelagus. Quid me īſpicere ꝓfectus es? Quid me iuiſæ nō liquiſti fortunæ, quæ teipſum clade tan- D
ta ípleui? q̄ felix quippe fuiſſem mulier, ſi ante Publii obitum, cui uiridis ſponſa fui, uitam amiſiſſem.
Innocens poſt illum quemadmodum preces optarunt, mori debuit; ſed Pompeio. Magno ut miſera
fierem, ſeruata ſum. Hæc Corneliā dixiſſe aiunt. Quibus Pōpeius, unā quippe fortunam reſpōdit Cor
nelia meliorē quæ te æque decepit agnouiſti, quòd ea me ꝑ maius tempus q̄ mores eius ſint, expecta-
uit. Sed & iſta hoīes ferre oportet, fortunamq; etiā experiri. Non enim deſperandum eſt, ex his cladi-
bus illā erepturā uirū in hæc īfauſta ꝓcipitatū. Cæterum Cornelia ſeruitia pecuniaſq; è ciuitate petitas
nacta eſt. Mitylenæi Pōpei ſalutato, ad urbem eū ingredi petiuere enixius, quibus nō annuit, ſed eos
uictori parēre ſuaſit, inq; eo fidere: clementē enim æquumq; eſſe Cæſarem īquit. Inde ad Cratippum
philoſophum uerſus (deſcenderat enim ille è ciuitate deſiderio Pōpeii) poſt querelas breuia de ꝓuidē
tia ītulit. A quibus ſubterfugiens Cratippus, eū ad ſpem mitiorem adduxit, ne auſterus, néue cōtradi
cendo maioris mœſtitiæ cauſa illi fieret. Interrogabat enim Pōpeius de ꝓuidentia; illeq; cōtra oſtende
bat ob Reip. mala in monarchiā res Romanas labi oportere. Deinde quo, inquit, Pōpei, quóue ſigno
aſſerimus, melius tecum fortunā egiſſe, ſi Cæſaris uictor fuiſſes? Sed hæc quidē mittenda ſunt, quóue
etiā modo ſe deorum facta nunc habeāt. Pōpeius ſuſcepta cōiuge amiciſq; nauigat, ſeſe figens in locis
hærenſq; ad aquandum cōmeatumq; captandum cōmodis. Primā autem ciuitatē Attaleam Pamphi-
liæ īgreſſus eſt poſt eius fugam, ubi triremes quædam ſibi obuiam è Cilicia aduenere, militeſq; hic q-
dam aggregati ſunt, ꝑterea iterum ordinis ſenatorii uiri ſexaginta. Inde audiens claſſem adhuc ſoſpitē
eſſe, Catonéq; militibus multis ad ſe collectis in Aphricā traiicere, lamentatus cum amicis eſt, ſeipſum
incuſans quòd inuitus cum peditatu cōcurriſſet, quodq; ualidiores copias abſq; pugna nulla in re ami-
ſiſſet, quodq; claſſem nullo ſtatuiſſet in loco, ut ſi aduerſa terreſtris pugna fuiſſet., extēplo maritimas
uires, copias, roburq; tam ingens contra oppoſuiſſet. Nullum enim Pōpeii maius crimen, neq; Cæſaris
ſtratagema melius fuit, quàm id prælium à maritimis abſtraxiſſe auxiliis. Nihil tamen minus coa-
ctus ob præſentem rem quid decernere agereq;, ciuitates circū nunciis ſolicitat, quaſdam ipſe acce-
dit, pecunias perquirens, ſupplementumq; ad naues. Cæterum hoſtis ingenium ac celeritatē extime-
ſcens, ne apparatu præriperetur inuaſus, abſceſſum fugamq; præmeditatur. Prouinciarum nulla tuta

cognita

A cognita eſt fuga uiris animo cuncta euoluentibus. Regionum Pōpeius ipſe aſſerebat, Parthicam impræ
ſentiarum ad ſe ſuſcipiendum aptiſſimã eſſe, eamq; ſe pfragilem recreare, iterumq; erigere poſſe, plu-
rimisq; copiis in hoſtes armare. Alii in Aphricã ad regẽ Iubam mentem īclinauere. Theophani Lesbio
inſanum quiddã uidebat̃ Ægyptum linquere, triũ dierum nauigatione abſentem, Ptolemæumq; nõ
adire, ætate quidem puerum, ſed beneuolentia beneficiisq; à patre ſuſceptis Pōpeio obnoxium. Inſa-
num pterea uiſum eſt ſe Parthis cõmittere generi infido, uiroq; Romano quõdam affini, apud quem
ſi ſecunda pati poſſet, cæteris prior haberet̃, nõ fidere, eiusq; modeſtiã experiri nolle, ac Arſacem ma-
gis dominum ſibi cõſtituere, qui Craſſum uiuentem ferre nõ potuit. Deinde iniquum cenſebat coniu
gem iuniorem ad Barbaros duci è Scipionis genere ortam, quod cum cõtumeliis ac impudicitia æque
licentiam metit̃. Si enim hæc nil patiat̃, dummodo pati poſſe uideat̃, pergraue eſt inter eos ipſam ob-
uerſari, qui facere iniuriam poſſe uideant̃. Hoc ſolum (ut aiunt) Pōpeium ab itinere Euphratis auer-
tit, ſiquidem Pompeii ratio, nõ fortuna ipſa iter illud animaduertiſſe potuit. Igitur ut decretum eſt in
Aegyptum fugere, è Cypro triremem Seleuciæ cum coniuge ſoluit. Comitum hi in longis pariter
nauibus, alii in onerariis ſimul uehi. Pelagus hinc tutò præteriit. Audiens inde Ptolemæum apud Pe-
luſium cum exercitu eſſe, aduerſus ſororem bellum gerentem, eò erigit̃, nuncio ad regem exorãdum
præmiſſo. Ptolemæus pernimis erat iunior, ſed qui regnum adminiſtrabat Photinus, ſenatum primo
rum coegit. Erant enĩ hi primi quos ipſe uolebat, quibus coactis, quid quiſq; ſentiret dicere iuſſit. Gra
ue quippe tum fuit de Pōpeio Magno cõſulere Photinum eunuchum, & Theodorum Chium pcepto
rem in facultate oratoria mercede cõductum, Achilamq; Ægyptium. Excellentiſſimi ii quidẽ cõſulto
res inter cubicularios cæteros alumnosq; tum erant. Pōpeius horum decretum ancoris infixis iuxta re
gionem innixus expectabat, indignus quippe ob ſalutis gratiam Cæſari deberi. Aliorum ſententiæ in-
ter ſeſe ita diuerſæ prolatæ ſunt, ut hi Pompeium expelli iuberent, hi pulchrum dicerent uirum ſuſci-
pi. Ad quæ Theodotus eloquentiæ uim oſtentans, neutrum ſatis tutum fore demonſtrauit. Si enim
ſuſcepiſſent, ſe Cæſarem hoſtem habituros, Pōpeiumq; dominum aiebat. Si repuliſſent, cum Pōpeio
eiectionis crimen ſubituros, Cæſari cauſam perſecutionis pbere: optimum itaq; eſſe uirum accitum oc
cidere. Beneficium enim, inquit, hinc Cæſari ſe allaturos, metuq; Pōpeii ſeſe liberaturos. Addidit præ-
terea ſubridens (ut aiunt) hoĩem mortuum nõ mordere. Hæc cum decreuiſſent, Achilæ facinoris cu-
ra mandata eſt. Hic Septimium quendam ſub Pōpeio duce quondam tribunum militum, & Saluium
centurionem cum aſſumpſiſſet ſocios, præterea tres aut amplius quatuor ſatellites, puppem ad Pom
B peium mouit, ad quem tum è ſuis cõnauigantibus primi præſtantioresq; omnes deſcenderant, ut rem
euentumq; aſpicerent. Hi ergo ut claſſem nõ regiam, non cultam, non iuxta Theophanis ſpem Pom-
peium recipiendum uiderunt, ſed paucos admodum homines una in ſcapha adremigare, confeſtim id
uilipendium habuere ſuſpectum, Pōpeiumq; admonuere uti nauem in interius ageret pelagus, donec
extra periculum eſſet. Interea ſcapha iam cum ppior eſſet, præueniens Septimius ſurgit, Romanoq;
eloquio Pōpeium imperatorẽ appellauit. Achilas Pōpeio græce ſalutato, ipſum admonet in ſcapham
conſcendere: limum enim eſſe quãmultum, inquit, nec pfundum quod triremi ad nauigandum ſup-
petat, cum mare perarenoſum ſit. Vix hæc dixerat, cum naues quaſdam regias inſtructas aſpexere, lit-
tusq; ab armatis obtineri, unde cuncta fore inuta ad regreſſum cognoſcebant̃. Præterea ob abſceſſum
erat & pcuſſorib. ius, perſtare in ſcelere infidelitatis atq; nequitiæ pſequẽdæ. Corneliam ergo quæ iam
uiri finem lamentabat̃, Pōpeius cum ultimo cõplexus eſſet, duos centuriones in ſcapham igredi iuſſit,
& ex libertis unum Philippum, ſeruumq; Scynem noĩe. Inde cum Achilæ comites dextris eũ ſuſcipere
appararent, ad uxorem filiumq; uerſus, Sophocleum illum iambicum ptulit, Quiſquis domum ty-
ranni proficiſcitur, fit illius ſeruus, licet liber fiet. Hæc poſtrema ad ſuos locutus, ſcapham ingreditur.
Continuo inde ſpatio à trireme ad littus interpoſito, ut uox nulla pia humanaq; inter nauigandum
ad ipſum eſt acta, ad Septimiumq; inſpiciens, Non ego te, inquit, cõmilitonem quõdam meum agno
ſco? Ille nulla ſalutatione data, nulloq; grato colloquio, tantum capite annuit. Deinde cum iterũ mul
tum fieret ſilentium, Pōpeius paruo in libello orationem ab ſe græce præſcriptam ad Ptolemæum
oraturus legere incepit. Vt littori ppius fiunt, Cornelia quæ in triremi Pompeii anxia erat, finem ta-
cite animaduertens, cum multos aſpexiſſet ex regiis deſcendere, ueluti ob gratiam ſaluteſq; uiri cõue-
niſſent, fidere īcepit. Inter hæc Pōpeius cum Philippi forte manum apprehẽdiſſet, ut facilius ſurgeret,
Septimius tergo inſtans, prior enſe eum transfigit, inde poſt eum Saluius, poſtq; Achilas gladios nuda
uere. Pōpeius utraq; manu toga ſuper frõte obducta, nihil ſeipſo idignum aut locutus eſt, aut fecit, ſed
tantum ſuſpirans ſe ictibus præbuit: unde ſexaginta annos natus, uitamq; claudens diem natalem ſuũ *Interitus*
inſequenti. Qui in nauibus erãt, ut aſpexere cædẽ, ululatu ad littus uſq; emiſſo, ancoris celerrime edu *Pompeii*
ctis effugere. In pelago altius petito, uentus adeo uehementior flauit, ut ab Aegyptiis perſequi ſata-
gentibus auerterentur. Cæterum Pompeii caput ab humeris uulſum, reliquum uero corpus è ſcapha
nudum in littus eiecere, ac in ſpectaculum cuiuſq; reliquere. Iuxta autẽ id pmanſit Philippus quouſq;

adſtantium oculi abũde implerent. Is poſtea mari ipſum cum circumabluiſſet, quadam ſuimet tunica id circumuoluit. Deĩde cum cæteris caruiſſet, littore circũinſpecto, reliquias paruæ ſcaphæ reperit, ueteres quidẽ, ſed quæ corpori nudo ſatis eſſent, quæ'ue neceſſariam pyrã itegro totoq́; cadaueri haud præbuiſſent: hæc cum afferret ille, ſtrueretq́;, homo occurrit Romanus ætate iam ſenex, qui'ue primas militias quondã iuuenis cum Põpeio ſimul peregerat: hic quis homo, inquit, es qui magnũ tumulare Põpeium accingeris? reſpõdente illo, ſe libertũ eſſe: ſed nõ tibi unico, dixit, hoc decus obtinget, at me huius piiſſimæ ſortis in partẽ habebis, ne in oibus peregrinationẽ meam pro multis miſeriis cõquerar. Huic ergo cum occurrerim, palpare me hoc finito, manibusq́; meis circumuoluere maximum Rom. oium imperatorem. Sic tumulatus Põpeius eſt. Poſtera uero die L. Lentulus horum ignarus è Cypro nauigans iuxta littus uectus ut funereã pyram inſpexit, Philippumq́; iuxta iſidere, nõdum eo ab aſpectu cognito, Quis utiq́;, inquit, fatis hic peractis quieſcit? paruperq́; amens factus, ductis poſt ſuſpiriis, forte, inquit, tu hic es magne Põpei. Deinde paulum tum deſcẽdiſſet, comprehenſus obiit. Hic magni Pompeii finiſ. Cæterum non multo poſt Cæſar in Aegyptũ perturbatam prouinciam profectus, afferentem Pompeii caput ut ſcelus execratus eſt, oculosq́; ab ipſo auertit: gemmam uero Pompeii cum ſuſcepiſſet, illachrymauit: eius gemmæ ſignum erat enſifer leo. Achilã autem, atq́; Photinum iugulauit. Ipſe rex pugna uictus, iuxta fluuium euanuit: Theodotus ſophiſta Cæſaris ſupplicium euaſit. Aegyptũ enim cum effugiſſet, humili miſeroq́; in geſtu pererrauit odii metu. M. Brutus is qui Cæſarem occidit, eum apud Aſiam inuentum cõprehendit, omniq́; cruciatu afflictum trucidauit. Pompeii reliquiæ ad Corneliam delatæ apud Albanum poſitæ ſunt.

COMPARATIO AGESILAI ET POMPEII.

SIc uitæ ſunt, diſcrimina nunc pcurramus. Primum, ad iſtã potentiã gloriãq́; Pomp. integritate puenit, Syllæ patriã tyrannide liberanti, pclaris in rebus amicus. Ageſilaus dum ad ĩperium cõtendit nec fas nec ius reſpicit, pulſo Leotychida uelut notho, quem filium frater Agis legitimum declararat, uoce numinis cõtempta, quæ claudum regno phibebat. Iã Põpeius Syllã & uiuentẽ coluit, & mortuum ueneratur, corpore ipſius à Lepido per uim extorto, & Fauſto filio in generum accito. Ageſilaus contra, leui'cauſa contumelia Lyſandrum affectum reiecit. Quanquam nõ minus in Syllam Põpeius cõtulit beneficii q̃ accepit, cum Ageſilaum Lyſander, & Spartæ regem & Græciæ fecit impatorẽ. Circa Rempub. legesq́; quæcunq́; tranſgreſſus Põpeius eſt, pleraq́; Cæſaris & Scipionis coniunctorum neceſſitate cõmiſit. Ageſilaus uero Sphodriã, ob Athenienſium iniuriã capite plectendum, filii amoribus ĩdulgens iudicio ſubtraxit. Phœbidã, Thebanum fœdus uiolantẽ, eadem cauſa palàm & enixe defendit. Summa quicquid iniuriarum Põpeii in ſuos eſt, pudore iſcitia'ue ſuſceptum, hoc uniuerſo Spartanos hic, per iram & ambitionem affecit, graui Thebanorum bello moribus iſtis ſuſcitato. Quod ſi tribuere quid in his erroribus fortunæ licet, cõucere Põpeii fortunam poterat nemo, cum Ageſilaus Lacedæmonios quòd regnum claudum puidebant ſuffugere non pateref: haud defuit enim Leotychidæ, ſexcenties licet illegitimus & regno alienus argueref, quin Eurytioni genuinum regẽ, Spartæq́; prout oraculum iuſſit, rectipedem ducem exhiberet, niſi propter Ageſilaum Lyſander oraculo tenebras offudiſſet. Ei uero, quòd de Leuctricæ pugnæ deſertoribus reſpondens, quieſcere leges eo die iuſſit, ſimile ne Põpeii quidẽ, tam exprompt um in Rep. factum ullum habemus. Cõtra enim, ne his quidem legibus quas ipſe tulit, teneri Põpeium uolebat, quoties oſtentare potentiã libuiſſet: ille uero legum, quas ĩuiolatas eſſe iuſſit, pro ciuium ſalute ſoluẽdarum, uiam talẽ iuenit, qua nec reis illæ nocerent, nec ſi nõ noceãt, ſoluerenf. Cui facto etiã hoc inimitabile cõnumeremus, quòd mandatum patriæ cum primum accepit, inchoata per Aſiam negocia momento linquens, abiuit, non quẽadmodum Põpeius iis modo rebus unde gloriam occuparef, patriam iuuans, ſed hanc ppoſitã ſolam habens, tantã potentiam gloriamq́; dimiſit, quantam nemo poſt prius'ue, Alexandro habuit excepto. Sed iã bella & expeditiones cõferamus, equidem trophæorum numero, uirium'ue multitudini, quas Põpeius cumulauit, aut multitudini pliorum quibus uictor toties fuit, ne Xenophõ quidẽ ipſe puto, uictorias Ageſilai collaturus fuiſſet, pter cæteras licet præclaras naturæ dotes, hoc illi peculiare conceſſum ſit, quidlibet de hoc uiro ſcribere dicereq́; poſſe. Plurimum autem illa in hoſtes clementia differre uidenf. Nam hic quidẽ dum ſubiicere Thebas, Meſſenam excindere uult, illam gentis totius matrem, hanc ſolam tum patriæ ſupſtitem, parum abfuit quin Spartam amiſiſſet, certe principatu Græcorum excidit: ille uero piratis etiam, ſupplicibus modo, habitandas urbes dedit. Tigranem triumpho deſtinatum, ſocium adiunxit, æternam quàm unius diei memoriam malle dicens. Quòd ſi primas imperatoriæ uirtutis, ſummis tantum belli caſibus tribuere par eſt, longe poſt ſe Lacon Romanum relinquit, ut qui ſeptuaginta millibus hoſtium, patriam iuadentibus, nec reliquit nec deſtituit ſuos, paucos

licet

A licet armatos habẽs,& eos haud pridem ad Leuctra uictos. Pompeius uero, Cæſari quinq; tantum mil
libus & trecentis unum Italiæ oppidum occupanti, ſtatim urbe ceſſit, ſeu metu, tá paucos illos ignobili
ter formidans, ſeu falſò plures eſſe cõiectans. Ad hæc, ſuis tantum liberis uxoreq; cõiunctis, oĩum uero
cæterorum deſertis fugitabat, cum uel pro patria pugnando uincere, uel meliori, cui præſertim & fa
miliari cedere decuiſſet. Nũc uero cui prorogare ꝓuinciam, decernere cõſulatum graue putabat, eius
uoces, dum urbem ꝑdidit, audire neceſſe fuit, cum uictor diceret, Tribunum & cæteros omnes capti
uos eſſe ſibi. Quod igitur maximum boni ducis officium ſemper fuit, ut ſi uiribus ſupior ſit, ad præ
lium hoſtem cõpellat, ſin inferior, ut ne cogi poſſit ꝓcuret, hoc Ageſilaus ſtrenue ſeruans, iuictum ſeſe
dedit. Similiter Pompeium Cæſar, qua fuit inferior, nequid is incõmodi daret, fugiebat: qua ſuperior
erat, ſic illum adortus eſt, ut ſemel terreſtri prælio congreſſum, de rebus omnibus coegerit periclitari,
opum, fori, maris, iſta pui cacia momento potitus, quas ille res æque ſine p̃lio retinere potuiſſet. Quod
factum ſiquis excuſare pergat, magis dignum reprehenſione facit. Iuuenem enim tumultu & clamori
bus cunctum cõmoueri, & à ꝓpoſito certo cõcedere, ut ueriſimile, ſic eſt uenia dignum: Pompeium ue
ro, magnum illum, cuius exercitum patriá Romani, caſtra ſenatum, huc quiſquis nõ cõfugiſſet, prodi
torem uocabant, penes quẽ unum imperium eſſet, cuius ductu ſemper res præclare ceſſiſſent, quis fe
rat, cum Phaonii & Domitii ſcõmatis, Agaménon ſcilicet ne uocaret, tantum nõ coactus, omne pro li
bertate principatuq; periculum ſuſceptum neglexit? Qui ſi ſubitarum rerum aſſiduas uices cogitaſſet
ſolum, principio ſtatim, pro patria pugnãdo ſeſe oppoſuiſſet, nec turpe putaſſet, ſi fuga Themiſtocleo
cõſilio ſuſcepta, paululum in Theſſalia cunctãdo ſubſiſteret. Neq; uero ſtadium hoc, hoc theatrum,
Pharſalios inquá campos, pro impio decernentibus, ſic oſtenderat deus, ut uelut p̃conis uoce, ad con
greſſum citatus, uel ꝑdire uel alteri coroná cedere neceſſe foret: ſed multos cápos, urbes innumerabi
les, terrá uniuerſam, opportunitas maritimæ rei p̃bebat, imitari modo Maximũ illum, Marium'ue,
aut Lucullum, aut Ageſilaum ipſum deniq; uoluiſſet. Nam is haud minores Spartæ tumultus, Theba
nis ut pro regione certaret ꝓuocantibus, tolerauit, calumniarum & reprehẽſionis in Ægypto plurimũ
ſubiuit, ſtultum regem ferẽdo, & quieſcere iubendo, dum exequi rectiſſima cõſilia poſſet, unde nõ ſo
lum inuitos Ægyptios, Spartamq; ex tanto rerum diſcrimine tutam ſeruauit, ſed trophæum etiá ui
ctis Thebanis intra mœnia erexit, nõ aliunde uictoria parta, q̃ quod ad certum exitum hortãtibus ſe,
nõ obtẽperaſſet, à quibus laudẽ poſtea, ſeruatis, igentem reportauit, cum Pompeius eoſdẽ quibus inci
tantibus obſecutus eſt, errorum ſuorũ graues habuerit iſectatores. Tãetſi deceptum quidã à Scipione
ſocero putent, cum is allatá ex Aſia pecuniã iteruertere conatus p̃lium maturaret, tanq̃ nullo ad ꝓtra
hendum bellum ſumptu iam amplius ſuppetente. Quod ut uerum ſit, nihil moueri tamen debuit i
B perator, aut rationibus falſis ad ꝑdendum tantas res induci. Hactenus hæc ita habẽt. In Ægyptum ue
ro fuga coactus ille uenit: hic nec coactus nec honeſte ſatis, quippe qui pecuniam, unde bellum Græcis
inferret, inter Barbaros corrogaturus erat. Deniq;, quæ res merito propter Pompeium Ægyptiis obii
ciunt, eaſdem iſti obiiciunt Ageſilao. Nam eorum ille perfidia periit, circumuentus, quibus ſeſe crede
bat, hic fidem ſuam ſecutos deſtituit, ſeceſſione à ſociis ad hoſtes facta.

ALEXANDRI MAGNI VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

REGIS Alexandri Cæſariſq; qui Põpeium ꝓfligauit, uitam in hoc uo
lumine ſcribere orſi, ob ꝓpoſitá rerum geſtarum magnitudinem, nihil
aliud q̃ excuſationẽ lectori præfari uiſum eſt, ut ſi amputatis plurimis,
haud unamquãq; rerum famoſiſſimarum in numerum explicamus, ne
nos carpat, quippe cum nõ hiſtorias, ſed uitas pſcribere in animo ſit. Præ
terea nõ uſquaq; clariſſima geſta uirtutẽ flagitiaq; declarant, uerũ exi
gua perſæpe res, ac uerbum, locuſq; quiſpiam, mores magis aperit, q̃ ho
ſtes infiniti prælio cæſi, ingentes acies, & oppida expugnara. Quemad
modum igitur pictores neglectis cæteris partibus, ex facie ac uultus for
ma, unde morum indicium extat, ſimilitudines capiunt, ſic & nobis in
dulgendum eſt, ut animorum ſigna ineamus, per ea utriuſq; uitá ſignifi
cantes, eorum amplitudines ac res bellicas aliis relinquentes. Porrò credendum eſt paternum Alexan
dri genus ab Hercule per Caranum, maternum uero ab Aeaco per Neoptolemum extitiſſe. Philippus
cum adoleſcens eſſet, unà cum Olympiade in Samothracia ſacris ſe initiaſſe traditur, quá puellam pa
rentibus deſtitutam adamarat, eamq; Arybba fratre cõſentiente, cõnubio ſibi cõiunxiſſe. Illa igitur de
ſponſata, ante eá noctem, qua in cubiculo ſe uiro cõmiſcuit, exiſtimauit facto tonitru ſibi in uterũ ful

men illabi,ex cuius ictu cum magnum emicuiſſet icendium,poſtea in late diffuſas flámas abiit. Philip C
pus quoq; poſt nuptias per quietem uiſus eſt coniugis aluo inſignem affixiſſe bullam, cuius ſculptura,
quemadmodum is exiſtimauerat,leonis habebat imaginé. Ob quod ſomnium cum cæteri quidé con
iectores attentiori cuſtodia obſeruandá eſſe Philippo cõiugem interpretarenť, Ariſtander Telmeſeus
grauidá eſſe mulierem affirmauit:haud enim ſolere uacua ſigilla rebus affigi,animoſum quoq; & leo
nis natura ꝑditum infanté parituraá. Quondá iuxta dormientis corpus Olympiadis draco accubuiſſe
Iuſtinus in fi ne duodecimi — cõſpectus eſt,quæ res amorem charitatemq; Philippi uehementer extinxiſſe dicíť,adeo ut illius perſæ
pe cõcubitus euitauerit,ſiue aliquas magias & ueneficia reformidans,ſiue illius cõſuetudinem & cõru
bernium cuiquá deo ex quadam religione permittés. Alii ſunt qui de hiſce rebus ſic perhibeant. In ea
regione mulieres uniuerſas,quas Dodonas ac Mimallonas cognominár,ex uetuſto ritu Orphei ac Bac
chi numinibus afflatas,multa ſicut Edonides,& quæ Aemi rupes incolunt Threſcæ,perpetrare,à qui
bus Threſceú,hoc eſt deos ample ſeduloq; uenerandi nomen exortum uideť. Olympias hiſce afflari
numinibus auidiſſima,eorum ſolennia ſacra horribiliori quodá modo atq; barbarico ꝑducebat. Ad
Thiaſos enim eximiæ magnitudinis & máſuefactos quidé trahebat angues, qui multoties per hede-
ras & myſtica ſlabentes uentilabra,fœmineosq; thyrſos atq; coronas amplexi,uiros terrore ſimul ac
ſtupore afficiebant. Philippus autem cum poſt illa cauſa Chæronem Megalopolitanum Delphos mi
ſiſſet,hoc à deo relatum eſt oraculum:Iubere eum Hámoni rem diuiná facere,& húc in primis deum
uenerari,ipſum ex oculis alterum amiſſurum,quo in draconis forma cõcumbétem deum Olympia-
di per ianuæ rimá aſpexerat. Olympias quoq; (ſicut inquit Eratoſthenes) ſoli proficiſcenti in expedi-
tionem Alexandro,genituræ detexit arcana. Proinde dignos genitore animos fouere iuſſit. Alii tra-
dunt ipſam id deuitaſſe,ac dicere ſolitam, Non deſinet Alexander inuiſam me Iunoni facere. Natus
igitur eſt Alexander circa idus Auguſti. Ipſo natali die templum Epheſiæ Dianæ concrematum, eſt ſi
cut Egeſias ille Magneſius uociferatus eſt,cuius adeo truculenta extitit inclamatio,ac frigida,ut ipſum
extinguere debuerit incendium. Iure enim Dianæ templú arſiſſe aiebat,quæ in Alexandri ortu obſte
tricando fuiſſet occupata. Vniuerſi uero magi ac ſacerdotes Epheſii alias per hoc incendium portendi
calamitates præſagientes,percuſſa facie uociferantes diſcurrebant,ea die magnam Aſiæ peſtem ſimul
aç perniciê exoriri. Eodem fermè tempore cum Philippus Potidæam cepiſſet urbem,terni ad eum ſi-
mul afferunť nuncii,& Illyrios ab eius duce Parmenione ingenti prælio ꝑfligatos,& ſuum ad Olym
pia uictorem equum extitiſſe,tertius natum Alexandrum eſſe. Quas ob res lætum Philippum uates D
magis ac magis ad ſpem erexere,quòd infantem tribus ortum uictoriis,inſuperabilem futurum affir
mabant. Corporis ſtaturam egregie à Lyſippo factæ declarant imagines,à quo ſolo dignum duxit eſ-
Val. Max. li. 8. cap xi. — fingi. Eum multi cum amici,tum ſucceſſores poſterius ſunt imitati. Ceruix quidé ad læuam paulum
acclinatior,humectantes etiam oculos mirificus ille artifex diligenter conſeruauit. Apelles auté cum
fulmen geſtanté pingeret,haud colorem imitatus eſt,ſiquidem fuſcum & facie ſordidum fecit,quê co
lore candido fuiſſe perhibent. Miſtus candori rubor uultum ipſius ac pectus illuſtrabat. In Ariſtoxe-
ni tõmentariis legimus eius membra atq; os tam ſuauiſſimum odorem exhalaſſe,ut & interiores tu-
nicæ mirabili fragrantia cõplerentur. Cuius rei cauſa fortaſſe fuit quædam corporis temperies inna-
to calore feruentis. Cum enim (ut Theophraſtus æſtimat) humor à uapore digeritur,ſuauis gignatur
odor oportet. Eapropter arida atq; torrida orbis terrarum loca plurima & præſtantiſſima ferunt aro-
mata. Sol enim putredinis materiam humorem exhaurit,qui rebus abundat extrinſecis. Alexádrum
ab ipſo calore corporis bibacem iracundumq; fuiſſe tõſtat. Eius adhuc adoleſcentuli effulſit modeſtia,
qui cum cæteris quidem in rebus exertus ꝑpenſusq; ferretur,ad corporis uoluptates continens atque
ímotus omnino perſtabat,eas multa cum temperantia attingés. Honoris cupidus,præter ætatem gra-
uitatem quandá & animi magnitudinem ſapiebat. Non enim qualibet ex re omne gloriæ genus, qué
admodum Philippus,affectabat,qui dicédi uim à ſophiſticis cõparabat ornamentis,tú curules Olym
piorum uictorias numis inſignibat. Cum ex æqualibus nõnulli ex eo percontarentur,ad Olympicum
nunquid ſtadium libens decertaret (plurimum enim pedum celeritate pollebat) Libens equidem,in-
quit,ſi decertaturos mecum reges habiturus eſſem. Is autem quanq́ ab omni prorſus athletarum ge-
nere auerſum alienatumq; habuiſſe uideatur animum,plurima tamen non tragœdorum modo,tibi-
cinum,ac citharœdorum,uerumetiam heroicorum uatum edidiſſe certamina traditur, uenationes
item multifarias,& clauarum pugnas. Pugilum uero & pancratiaſtarum ſpectacula non magno ſtudio
curauit. Olim cum forte abſente Philippo legati à Perſarum rege ueniſſent,eos cum hoſpitio,tum cõ
ſuetudine captos iucundiſſima ſibi familiaritate cõiunxit,admiráteſ q; is nihil aut puerile aut humile
ſciſcitareť,uerum aut uiarum lõgitudines,aut ſuperiorum modos itinerum ſedulo ꝑquirebat,mul-
ta nunc ſuper rege qualis in hoſtes eſſet,nunc ſuper Perſis,quæ uires,aut quæ eſſet potentia cogitabat.
Quas res admirati legati,& late diffuſam Philippi grauitatem nihil præ huius pueri alacritate ac ma-
gnificentia ducere. Quoties à Philippo aut nobile quoddá captum oppidum,aut memorabili prælio
parta

A parta uictoria nũciabatur, haud magnopere lætabatur, cæterum ad ſuos aiebat æqualis. Omnia ô pue
ri genitor occupabit, ita ut ne uobiſcum grande ullum ac inſigne facinus oſtentare mihi ſit reliquum.
Non enim ipſum ulla illecebrarũ aut pecuniæ, ſed ſola uirtutis ac gloriæ cupido tenebat, quoq; maio
res à patre facultates acciperet, eo ſe minora geſturum exiſtimabat. Quocirca creſcente dominio, gerẽ
darum rerum exhauſtam ſibi materiam ratus, nõ opes, non delitiarum uſus, uerum certamina & pu-
gnas ardebat, & unde ſibi gloriam compararet, principatũ affectabat. Quamobrem ipſius cura cõplu-
ribus (uti par erat) nutritoribus, pædagogis, ac præceptoribus mandata. Præerat uniuerſis Leonidas,
uir cum morum ſeueritate conſpicuus, tum Olympiadi neceſſitudine iunctus. Is cum pædagogus no
men honeſtum alioqui atque clariſſimum abhorreret, à cæteris cum ex hominis dignitate, tum uero
ipſa neceſſitudine alumnus ac dux Alexandri uocabatur. Lyſimachus autem natione Acarnan, & re &
nomine pædagogus erat. Qui cum nihil aliud urbanitatis haberet, niſi quòd ſe Phœnicem, Alexãdrũ
Achillem, Philippum uero Peleum nuncupabat, amabatur, & iam ſecundũ proinde ſibi locum uendi
carat. Inde cum Philonicus Theſſalus Bucephalum Philippo tribus ac decem talentis emiſſet, experiũ-
di gratia ductus in campum equus ferox admodum & rebellis uiſus eſt, ut qui neminem ex his qui cir-
ca Philippum uerſabantur, tergo ſeſſorem admitteret, nec plaudentis uocem ſufferret, cunctos paſſim
reiiciens. Id grauiter tolerante Philippo, equumq; perinde omnino ac indomitum abiici mandãte, Ale
xander cum forte adeſſet, qualem, inquit, equum negligunt, dum eo per imperitiam ac mollitiem uti
nequeunt? Quod dictũ primo Philippus tacitus tulit. Eodem ſæpius obloquente, ægreq; ferẽte, Ma-
iores natu increpas, ait, tanquam & prudentior & in hoc domando equo longe potentior? Tum ille,
hunc ſaltem, inquit, me cõmodius q̃ cæteri pertractaturũ affirmo. Cui Philippus: Sin id non feceris,
quam pro hac inſolentia pœnam lues? Ego Iouem obteſtatus, inquit, equi pretium ſoluam. Sublato
riſu, ſimulac inter eos argenti modus definitus eſt, feſtinabundus Alexander correptũ habenis equum
contra ſolem conuerſum ſtatuit. Animaduerterat enim equũ dum prolapſam ante ſe umbrã agitari
conſpiceret, perturbari. Inde ipſo nonnihil molliter circũ ducto, blandeq; iuba manibus attrectata, ubi
nihilominus animoſum afflantemq; naribus cernit, reiecta ſenſim chlamyde ſe iuueniliter attollit,
equumq; ſecutus aſcendit. Quem nullis fatigatũ uerberibus aut calce, cum loris attractis minas nihil
curaret, & magnopere curſum appetere cerneret, laxat habenas, & ipſum acrius uociferãs infeſtis urget
calcibus. Tacitum primo Philippũ angebat ſolicitudo: ut uero lætus & geſtiens uerſas retorſit habenas,
cæterorũ quidem ingens clamor inſequitur, pater uero præ gaudio illachrymaſſe traditur, deſcenden
tisq; caput oſculans dixiſſe, Aliud tibi par iam regnũ quære, nec enim te iam Macedonia capit. Cæte-
B rum cum iam peruicacis Alexandrũ ingenii, & ne ui ſuperaretur ſummopere contendentẽ cerneret,
qui tamen ad uirtutem ratione facile induceretur, perſuadendo magis quàm imperando ſecũ agere
nitebatur. In eo quoq; cõmonefaciendo ac erudiendo paruam muſicæ ac liberaliũ artium præceptori
bus fidem habens, quòd ei maiori quadam opera ac diligentia, & (ut Sophocles inquit) freno pariter
& clauo multiplici opus exiſteret, acceriſit cunctorum illuſtriſſimũ & clariſſimũ & doctiſſimum philo-
ſophorũ Ariſtotelem, pulchra quidem illi, & pro ipſius dignitate diſciplinæ pretia conſtituens. Deſtru
ctam enim ab ſe Ariſtotelis urbem Stagirã exædificauit, ciuesq; tum diſſipatos tum ſeruos reſtituit. Eis
igitur ſcholam ac gymnaſium in Nympheo circa Miezam oppidũ aſſignauit, ubi uſque in noſtrã æta-
tem Ariſtotelis ſedes marmoreæ, umbracula, & deambulationes uiſuntur. Conſtat autẽ Alexandrũ
non ethicæ tantũ ac politicæ, uerumetiã occultæ magiſq; arduæ diſciplinæ præcepta comparaſſe, quã
peculiariter contemplatiuæ cognitionis ſcientiã appellantes, haud multitudini impertitam edocebãt.
Etenim cum iam Alexander tranſiſſet in Aſiam, & nonnullos de hiſce rebus ab Ariſtotele libros editos
accepiſſet, ad eum quandã de philoſophia paulo liberius ſcripſit epiſtolã, cuius hoc extat exemplũ. Ale
xander Ariſtoteli felicitatem. Haud abs re recte factum eſt, quòd ſpeculatiuas edidiſti diſciplinas. Qua
enim in re cæteris iam nos præcellemus, ſi ea quibus eruditi ſumus ſtudia omnibus cœperint eſſe cõ-
munia? Mallem enim ſingulari diſciplina, quàm poteſtate præſtare. Vale. Hanc gloriæ cupiditatẽ ita
conſolatur Ariſtoteles, ut qui eos libros editos perinde ac non editos excuſaret. Et profecto Metaphy-
ſicorum opus cũ ad docendũ, tum ad perdiſcendũ nihil utilitatis habens, iis qui ex initio eruditi ſunt,
exemplar quoddã perſcriptũ eſt. Ariſtoteles autem Alexandri gratia præcipuũ medicinæ ſtudiũ ope-
ramq; dediſſe uidetur. Eius enim artis non ſolum contemplandæ ſtudioſus extitit, uerumetiã ægrotã
tibus amicis opem attulit, & remedia quædã ac ciborũ obſeruationes inſtruxit, ſicut ex ipſis percipi li-
cet epiſtolis. Idem & diſcendi & legendi cupidus, Iliadem quam rei militaris uiaticũ exiſtimare ac ap-
pellare ſolebat, Ariſtotele exponente perdidicit, eam ſemper unà cum pugione ſub puluino iacentẽ)
quemadmodũ Oneſicrates tradit) tenere ſolitus. Cũ in ſuperioribus locis librorũ copia ſibi deeſſet,
eaq; cauſa dimiſit Harpalum, à quo Philippi codices, multas Euripidis, Sophoclis, & Aeſchyli tragœdias
accepit, præterea Teleſtæ & Philoxeni dithyrambos. Principio Ariſtotelem ſumma proſequens admi-
ratione dicere ſolebat, ſe illum non minus quàm genitorem amare: ab hoc enim uiuendi, ab illo autẽ

Leonidas Alexandri alũnus.

Lyſimachus pædagogus

Bucephalus Alexãd. equis

Gellius li. 2. cap. 1.

Iliadem Homeri Alexan. ſub puluino tenebat.

bene uiuendi rationé & cauſam ſe aſſecutum. Poſterius autem concepta de illo ſuſpicio eſt, nullo tamé C
eum affecit incómodo, uerum cum uehemens illa iucunditas & immenſus amor remitteretur, aliena
ti animi ſigna proferebat. Ille tamé ingenitus pariterq; innutritus philoſophiæ zelus ardorq;, haudqua
quam ex pectore dilabebatur. Cuius rei teſtimonio eſt, redditus honos Anaxarcho, & miſſa Xenocra
ti quinquaginta talenta. Item Dandamis & Calanus, quos ſtudioſiſſime coluit. Inde bellum aduerſus
Byzantios gerente Philippo, Alexandro tum ſextumdecimú ætatis annum agenti, rei Macedonicæ ac
regni adminiſtratio relicta eſt. Tunc deficientes ab eo, Megaréſes prælio fudit. Capto mox oppido, ex-
pulſis ui barbaris miſtos ad id habitandum induxit incolas, ciuitatem Alexandropolim appellauit. Ei
quoque pugnæ quæ contra Græcos geſta eſt in Chæronea, cum copiis affuit, primusq; cõtra ſacrá The
banorum cohortem irrupiſſe dicitur. Hodie quoq; uetuſta penes Cæpheſum quercus oſtenditur, quá
proinde Alexandri quercum uocant, quòd ibi caſtra poſuiſſe fertur. Nec longe Macedonum extat ſe-
pulchrum. Quas ob res Philippus ſumma erga filium, ut æquum eſt, beneuoléntia affectus erat: quáma
xime uero lætari, quòd Macedones Alexandrum quidem regem, Philippum auté imperatorem uo-
cabant. Cæterú cum ex amore ac nuptiis Philippi domeſticæ ſeditiones exorirentur, ita ut regia uxor
& cæteræ mulieres ægre ſe inuicé ferrent, magnæ interius querimoniæ, iurgia, ac diſcordiæ uerſaban-
tur, quas Olympiadis aſperitas, zelotypia, & animorum ferocitas augebat, Alexandrumq; laceſſebat.
Aptiſſimamq; præſertim inter Cleopatræ nuptias inimicitiarú cauſam adhibuit Attalus, quam cum
immaturá Philippus adamaſſet uirginem, mox uxorem duxit. Auunculus enim puellæ Attalus in ip-
ſo conuiuio temulentus Macedones exhortabatur, deos orarent ut ad regni ſucceſſioné legitimus ex
Philippo & Cleopatra crearetur hæres. Quare excandeſcens Alexáder, O improbú caput, inquit, nos
uero tibi nothi uidemur? ſimulq; in eum raptum miſit poculú. Inſurgens inde Philippus contra Ale-
xandrum nudato mucrone fertur: fauente utriq; fortuna tum furore, tum uino, ictus inanis excidit.
Tunc Alexander cõuiciis adortus, hic eſt ille, inquit, uiri, qui ex Europa in Aſiam tranſitú inſtruens, &
ex toro in proximum transgreſſurus torum, pronus concidit. Poſt eam uinariá diſceptationem, Alexá
der ubi receptam ſecum Olympiadem in Epiro reliquit, ipſe in Illyriis obuerſabatur. Ea tempeſtate
Demaratus Corinthius hoſpes Philippo perquàm familiaris, ingenuá quandam dicendi præ ſe ferens
audaciam ad eum peruenerat. Quem poſt iunctas dexteras blandosq; ſermones interrogante Philip-
po, quonam modo Græci mutuam inter ſe agerent concordiam, Tua minimú intereſt, inquit, Philip-
pe Græciæ curam ſuſcipere, qui tot diſcordiis atque calamitatibus propriá cumulaſti regiam. Quocirca D
reſipiſcens Philippus Demaratum miſit, qui precibus Alexandrú reuocauit. Inde cum Pexodorus Ca-
riæ præpoſitus per amicitiam inita cum Philippo ſocietate, maiorem natu filiam Arideo Philippo filio
coniugem dare cõcupiſceret, in Macedoniam miſit Ariſtonicum. Eam ob rem cum amici, tum mater
ingentes cum Alexandro ſeditiones & colloquia ſerebant Philippum enim ſplendore nuptiarú & re-
rum amplitudine ad capeſſendum regnum Arideum confirmare. Quibus rebus perturbatus Alexan
der, Pantomimú tragœdiarum Theſſalum mittit in Cariam, qui Pexodorum inducat ut repulſo Ari
deo, qui & nothus ſit & minime mentis compos, id ſecum matrimoniú conficiat. Ea res Pexodoro lõ
ge magis quàm prior eſt complacita. Id ubi Philippus ſenſit, amicum quendam admodú familiarem
ipſis, Philotam Parmenionis filium, ſecum aſſumens, cubiculú ingreſſus Alexandri illum acriter obiur-
gauit, & aſperis carpſit conuiciis, degenerem & præſentibus indignum bonis appellans, qui Cario ho-
mini & barbari regis ſeruo ſe generum fieri affectet. Dehinc ad Corinthios ſcribit, ut ad ſe uinctum pe
dicis Theſſalum mittant. Cæteros auté æquales Harpalum, Nearchum, Phrygium, Ptolemæú ex Ma-
cedonia coëgit excedere, quos poſterius Alexander reuocatos per ſummos habuit honores. Cæterum
cum Pauſanias Attali & Cleopatræ conſilio conſtupratus, nullam aſſequi poſſet ultionem, Philippum
obtrúcauit. Cuius cædis uel maxima in Olympiadem cauſa relata eſt, quòd furenté adoleſcété exhor
Iuſti. lib. 9. ta ta magis atque magis laceſſiſſet: nonnulla etiá Alexádrum attigit calúnia. Nam dum poſt id ſtuprú
obuiú ſibi Pauſaniam multa conqueſtum habuiſſet, illud Medeæ iambicú protuliſſe traditur: Socerú
ſimul maritumq; ac ſociam tori. Conſcios tamen inſidiarum poſtea perquiſitos pœnis affecit. Eo dein
de foris abſente, cum Olympias Cleopatram ſuis manibus crudeliſſime necauiſſet, indoluit. Alexan-
der annos uiginti natus plenum inuidia & grauiſſimis odiis ac periculis undique circúſeptum aſſecu-
tus eſt imperium. Nec enim uicinæ Barbarorum prouinciæ & nationes modeſte ſeruitutem ferebát.
Auita uero dominia patriosq; principatus affectabant. Occupata enim armis Græcia, Philippus nul-
lum eius componendæ pacandæq; tempus nactus, cæterum mutatis tantummodo perturbatisq; re-
bus & ingenti procella per inſuetas nouitates fluctuantibus diem obierat. Ea tempeſtatis conditio cú
grauem Macedonibus metú incuteret, opus eſſe cenſebant ut Alexander Græciæ rebus omiſſis, uim
nullis afferret, & Barbaros qui ab eo deſciuerant, per comitatem ac clementiam ad ſe reuocaret, nouá-
darum rerum initiis pro tempore captatis. Huic aduerſatus ſententiæ Alexander, regnum potius au-
dacia & animi magnitudine tueri & conſeruare ſtatuit. Siquid enim excelſi & elati animi remiſiſſet,
mox ſe

A mox ſe à cunctis peſſundatum iri. Itaque Barbarorum motus ac bella cum exercitu aduolans confe-
ſtim ad Iſtrum uſque compeſcuit, ubi Syrmum Triballorũ regem cõmiſſo ingenti prælio ſuperauit.
Poſtmodum cum Thebanos ad defectioné concitari, ſociosq; illis Athenienſes accepiſſet, per Thermo
pylas ſtatim copias adduxit, ſeſe uirum pro Athenienſium muris declaraturum dictitans, quem De-
moſthenes puerum quidem dum in Illyriis ac Triballis uerſaretur, mox uero in Theſſalia adoleſcen-
tulum appellare ſolebat. Thebanorum igitur muris admotus, eis ut facti pœniteret ſpatiũ exhibens,
Phœnicem & Prothyrem ſibi tradi poſcebat, ac modo ſibi conciliarentur, libertate donatos per præco
nem declarabat. Contra Thebani Philotam & Antipatrum depoſcebant. Inde quiſquis liberam uellet
eſſe Græciam, ſocias ſibi iungere acies publico monebant edicto. Tum Alexander Macedones ad bel
lum inſtruxit. A Thebanis aduerſum hoſtes & longe quidem plurimos, ſummis uiribus ac uirtute im
pigre decertatum eſt. Interim Macedonibus qui cuſtodiæ Cadmeæ arcis præerant, à tergo inuaden-
tibus, circumuenti Thebani in ipſa pugna cecidere. Capta ciuitas & direpta, urbs euerſa funditus eſt. *Thebæ captæ ab Alexand.*
Qua quidem in re ea ſpes, idq; conſilium extitit Alexandro, ut huiuſmodi caſu ac terrore perculſi cõ-
preſſiq; Græci, quietem agerent, cum alioqui incuſantibus Thebanos, ſociis moré gerere, gratificariq;
concupiſceret. Phocenſes ſiquidé & Platæenſes Thebanorum inſimulatores aduentaſſe conſtat. Præter
ſacerdotes auté, hoſpitesq; Macedonum, ac Pindari ſtirpé, quiq; defectionem illam diſſuaſerant, uni- *Iuſti. lib. 11.*
uerſos triginta millia numero uenundedit, plures ſex millibus oppetiere. Dum grauiſſimis ciuitas ca-
lamitatibus agitaretur, Thraces quidá excita Timocleæ domo, clariſſimæ ſanè ac pudicæ matriſfami-
lias fortunas diripuerunt. Illorum uero dux ipſam per uim conſtupratam diligenter interrogabat, ſicu
bi aurum aut argentum defoſſum haberet. Ea uero ſe habere confeſſa, ſolú perduxit in hortum, & pu
teum oſtendens, ibi capta urbe, inquit, pretioſiſſimas ſe opes depoſuiſſe. Inclinatũ Thracem, locumq;
accuratius conſiderantẽ, ponè conſtituta mulier uoluit in præceps, eumq; ſaxis frequenter iniectis exa
nimat. Illa dehinc à Thracibus ad Alexádrum in uinculis producta, aſpectu quidé ac inceſſu maximæ
dignitatis & amplitudinis ſigna dabat, ſecura & inter duces intrepida: ſciſcitáti poſtea regi quænam fo-
ret matrona, Theagenis ſororé ſe fuiſſe reſpõdit, qui in Chæronea imperator inſtructis aduerſus Phi-
lippum aciebus pro Græciæ libertate ceciderat: cuius reſponſioné clarumq; facinus admiratus Alexan
der, liberam cum filiis abire iuſſit. Cum Athenienſibus pacem egit, quanquam Thebarũ caſum haud
modeſte ferentibus. Cũ enim ſolennia inſtarent myſteria, eius cauſa mœroris omiſſa ſunt: quiq; Athe
nas confugerant, ſumma humanitate ſunt excepti. At ſiue leonis more iam furore ſaturatus, ſiue cru-
deliſſimæ rei clementiſmam gratiam adiicere uoluerit, non ſolum nihil Athenienſibus ſuccenſuit, ue-
rumetiam res Græcorũ curæ habere iuſſit, ſolos enim ſiquid ei aduerſi accideret, futuros Græciæ prin
B cipes. Eum quoque poſterius Thebanorum ſæpenumero calamitas afflixiſſe dicitur, eorumq; complu
ribus ſummam clementiam impartiſſe. Cliti uero cædem inter uina perpetratam, itemq; repudiatos
in India Macedones, ut qui imperfectam adhuc militiam detrectarent, ipſiusq; gloriam abiicerent, ad
Liberi patris iras omnino referre ſolebat. Hoc ſanè conſtat, neminem Thebanorum poſthac ei uacuas
adieciſſe preces. Hæc quidem de Thebis. Cæterum coactus in Iſthmo Græcis, ac expeditionem in Per-
ſas decernentibus, Alexander imperator appellatus. Qui cum pluris philoſophos & primarios in ciui-
tate uiros ſibi obuios & congratuláτes habuiſſet, idem facturum Diogenem Sinopenſem exiſtimauit,
qui per id tempus Corinthi uerſabatur. At is paucifaciens Alexandrum, in Cranio diuerſorium habe-
bat. Quò tum pergens Alexander, ad ſolem apricantem offendit. Ille ut tam illuſtris aduentare uiros
uidit, paulum ſedit, Alexandrum ſuſcipiens. Eodem familiariter ſalutato, rogat Alexander, rei ne cu-
iuſquam indigeat. Cui Diogenes, parumper, ait, à ſole mihi ſecedas. Qua in re quòd is regium ſplẽdo-
rem amplitudinem'ue nihili fecerit, adeo delectatum admiratumq; ferunt Alexandrum, ut eo diſce-
dente cum amici irriderent & per iocum morderent, dixerit: Ego profectò niſi Alexander eſſem, Dio
genes eſſe uellem. Volens auté illius gratia expeditionis diuinum conſulere oraculum, Delphos uenit.
Tum forte nefaſti dies agebantur, in quibus ne fari quidem illi mos eſt oraculo. Quamobrem cum ip
ſam primo uatem reluctantem, ſeq; lege tuentem oraſſet, ipſe inuitam trahens templum aſcendit. Ea
uero ſtudio ac hominis importunitate uicta, inuictus es, inquit, fili. Qua uoce accepta Alexáder, haud
alio ſibi opus eſſe uaticinio dixit, uerum aſſecutum ſe quod ab ea cupiebat oraculum. Eo deinde ad
exercitum proficiſcéte, cum alia deorum uiſa prodigia, tum uero Orphei ſimulachrum, quod in Libe
thris ex cupreſſo extat, per id tempus ſudoré emiſiſſe traditur. Vniuerſos eo prodigio terrefactos bo-
na ſpe eſſe iuſſit Alexander, ſempiternæ nanque memoriæ illius geſta futura, ſudorem enim maxi-
mum & laborem poëtis ac muſarum cultoribus allatura. Copiarum numerum qui minimum aſſe-
runt, tricena millia peditum, ac equitũ quinque fuiſſe tradunt: qui uero plurimum, peditum quatuor
& tricena millia, equitũ autem quatuor extitiſſe ſcribunt: quibus Ariſtobulus non niſi ſeptuaginta ta-
lentorum cõmeatum fuiſſe prodidit. Duris triginta ſolummodo dierum cibaria. Oneſicritus etiam
ducenta æris alieni talenta conflaſſe Alexandrum. Qui tametſi tot compreſſus rerum anguſtiis tam

ardua moliretur, non ante nauem cōſcendiſſe traditur, quàm rebus amicorum penſitatis, huic quidē G
agrum, illi uillam, alteri domorum prouentum, nonnullis portoria elargitus eſt. Abſumptis iam &
fermè diſtributis regiis opibus, quid tibi rex ſupereſt? Perdicas inquit. Cui Alexander, ſpes, ait. Tum
Perdicas: Hæc nobis cōmilitonibus tuis futura cōmunis eſt. Obſignatum igitur ſibi prædium recuſan-
te Perdica, quidam identidem ex amicis ſactitarunt. Cæterum quiſquis aut acceperit, aut poſtularit,
ei promptiſſimo gratificatus eſt animo. Rebus hoc pacto Macedonicis conſumptis partitisq́, tali conſi-
lio ac animi diſpoſitione concitus Helleſpontum traiecit. Inde petens Ilion, perfecto ſacrificio, Miner-
Alexan. Achillem felicem cur appellauerit. uæ ſemideisq́ parentauit. Deinde ad Achillis ſtatuam unà cum ſociis unguēto delibutus nudusq́ de
more circumcurrens, eam coronis ornauit, felicem illum appellans, quòd uiuo quidem tam fidū ami
cum, mortuo autem tam magnum contigit habuiſſe præconem. Eum ciuitatem poſtmodum perlu-
ſtrantem ac uiſentem interrogauit quidam, Alexandri'ne Paridis citharam uidere cuperet: eam mini-
me ſibi curæ eſſe reſpondit: Achillis uero citharam quæritaſſe, qua ille fortiſſimorū geſta uirorum, &
res inclytas decantare ſolebat. Interea cum Darii præfecti magna manu coacta acies pro Granici tranſi
tu, perinde ac Aſiæ portis diſpoſuiſſent, intrare uolentibus nō niſi prælio cōmiſſo irrumpere licebat.
Subinde profundi ac undoſi amnis impetus & ripæ ulterioris aſperitas, quæ non ſine collato marte ſu
peranda erat, plurimos terrore confecerat. Quidam etiam † Iunii menſis obſeruandam religionē exi-
† Δαισίου. ſtimabant, quippe cum eo tempore exercitum deducere haud Macedoniæ regibus mos ſit. Quā rem
facile correxit Alexander, ipſum ſecundū uocitari Maium edicens. Cumq́; Parmenio ea minime ten-
tare pericula ſineret, quòd id quamſerū tempus eſſet, futurum, inquit, ut Helleſpontus erubeſceret,
ſi eo ſuperato Granicum extimeſceret. Quo dicto raptis ſecum tribus ac decem ordinibus equitū, flu-
men irrumpit. Vbi cum ſeptos armis equites contra prærupta loca hoſtilesq́; ſagittas urgeret, raptante
ac obruente fluminis uortice, amentia magis furere quàm ratione aut conſilio militiā gerere uideba-
tur. Poſtquā euaſit, uix dū ripam ſummo labore ac difficultate tenuerat (erat enim locus cum udus,
tum cœno lubricus) cum e ueſtigio confertim aduerſus irruentes, prius q̄ ſuos pro acie locare facultas
eſſet, conſerre manum coactus eſt. Illi enim clamore incumbentes, equosq́; equis cōferentes, haſtis age
bant, quibus fractis mucronibus decertabatur. Cæterum aduolantibus in eum plurimis (erat enim
tum pelta, tum caſſidis iuba inſignis, quam circū candidiſſimæ utrinque mirū in modum pennæ ſur-
gebant) ab unius iaculo ſub thoracis lamina ictus, haud ſauciatus tamen eſt. Inde cū Rhœſacem ſimul
ac Spithridatem regis præfectos in ſe concitos ferri cerneret, deuitato Spithridate, Rhœſacē petit, cui D
cum thoracem induto haſtā infregiſſet, gladium criſpat. His itaq; conſertis, ex obliquo adacto Spithri-
dates equo auide inſurgens, conū barbarica bipenni diſſipat altera penna deiecta, cuius ictui penè ceſ-
ſit galea, adeo ut crines altera bipennis pinna perſtrinxerit. Spithridatem alteram librantē plagam ma
gnus ille Clitus occupat, & mediū telo transfigit. Rhœſaces quoq; Alexandri gladio uulneratus exani
mis cecidit. Inter huiuſmodi rerum diſcrimina equeſtri pugna conſtituta, traiecerat phalanx Macedo-
nica, pedeſtresq́; ſimul aderāt copiæ, quocirca haud diutius, quanquā acer, ſtetit hoſtis, at cuncti terga
uerterunt, Græcis duntaxat exceptis: hi ſtipendiarii quidem milites in quendā euadentes tumulum,
Alexandri fidem implorabant. At ille furore magis quàm conſilio eos adortus, equum non Bucepha-
lum quidem, gladio per ilia transfixum amiſit. Ibi plurimus ſauciorum & cadentium numerus fuit;
quippe cum deſperatis ac bellaciſſimis uiris collata pugna fuerat. Siquidē barbarorū militum uiginti
millia, duo equitum & quinquaginta cecidiſſe traduntur, cum ex Alexādri exercitu quatuor & trigin
ta cæſos cōſter, ex quibus nouem pedites, Ariſtobolus refert. Ei æreas ſtatuas Lyſippi opus attolli iuſ-
ſit. Ex hac uictoria Græcis exuuias impartitus, Athenienſibus quidem trecentos ex captiuis clypeos
transmiſit, cæteris paſſim ſpoliis plus ſatis ambitioſe hoc iuſſit inſcribi: Alexander Philippi, & abſq; La
cedæmoniis Græci, hæc ab incolis Aſiæ Barbaris. Pateras uero hoſtiū, purpuras, cæteraq; id genus ad
matrem fermè cuncta transmiſit. Ea pugna magnū ad res Alexandri momentū peperit. Sardis enim
maritimi Barbarorum imperii tutamen & propugnaculum cepit, multaq; ad ſe alia tranſtulit. Solæ
contra illum Alicarnaſſus, & Miletus perſtabant, quas inde ui adortus cepit. Subactis finitimis omni-
bus, dubius animi ad ea quæ gerenda ſupererant fuit. Interdū enim contra Darium ſummo ſtudio fe
rebatur, ut de rei ſumma periculum faceret, interdū maritimis intentus erat, ut in eis primum exerci
tatus ac ſtabilitus ipſum poſtmodum inuaderet. Lyciæ fons iuxta Xanthiorum oppidum extat, è quo
per incrementum funditus uerſo tabellas quaſdam æreas ſua ſponte dilapſas fama eſt, in quibus anti-
quiſſimarum characteres literarum indicabant, regnum Perſarum à Græcis deſtructum periſſe. His
elatus maritimam oram ad Phœniciam uſq; & Ciliciam ſubigere maturauit. Excurſio uero Pamphi-
liæ ingentem plurimis hiſtoricis ſcribendi materiam ad immenſum uſque ſtuporē exhibuit, quòd diui
na quadam ſorte mare ipſum alioqui ſæuum ſemper & procelloſum ceſſerit Alexandro, cum rariſſi-
me contingere ſoleat ut præcipitia præruptaq́; iuga glacie modica tenuiq́; contegantur. Declarauit id
Menander in comœdia, dum admirandū facinus alludens ait, Quàm Alexandroſum hoc, inquit, ſi

quempiam

A quempiam quærito,Is ultro præſtò fiet mihi,Siquem maris ſuperarier locũ iam oporteat mihi. Hu-
ius continuo facilis reddatur tranſitus. Alexander autẽ in epiſtolis ſuis nihil tale monſtri ſimile perſcri
bẽs,ſe per cognominatã ſcalam iter habuiſſe,perq́; Phaſelidem trãſiſſe aſſerit. In qua urbe complures
nerſatus dies,cum interea loci Theodecti præmortui(erat autẽ Phaſelide oriundus(erectam in foro
ſtatuam cõſpexiſſet,ibi poſt cœnam mero perfuſus laſciue ſaltauit,multasq́; ſparſit coronas,nõ ingra
tum homini per iocum reddens honorem,quem inter philoſophiæ ſtudia ſub præceptore Ariſtotele
ſocium habuerat. Poſt hæc rebelles cepit Piſidas,Phrygiã domuit,& oppidum Gordium antiqui Mi-
dæ regiam,ubi uulgatum illud ex Corni libro innexum plauſtrum aſpexit,de quo ex Barbaris paſſim
creditus ſermo manarat,quiſquis eius nexum ſoluiſſet, illi orbis terrarum imperiũ fata portendere.
Cum igitur cæca nexuum capita, obliquisq́; inter ſe ſpiris obuoluta Alexander ſoluere nequiret,no-
dum gladio cecidit. Quo itaq; cæſo,multo apparuiſſe tradunt capita. Ariſtobolus autẽ facillime ipſos
ſoluiſſe nodos affirmat dempto ſiquidem clauo quo temoni iugum annectitur,mox iugũ ſubduxiſſe.
Hinc Paphlagones Cappadocesq́; ſubegit. Audita interim Menonis morte,qui clariſſimus claſſis. Da
rii præfectus per multas turbas & obſtacula Alexandri uictorias retardabat,de ductando ad ſuperio-
res partes exercitu ſeſe magis magisq́; cõfirmauit. Hæc agente Alexandro,Darius magnitudine copia-
rum elatus,è Suſis caſtra deducit. Sexcenta enim hominum millia agebat. Cõfiſus etiam ſomnio quo-
dam traditur,quod ad gratiam magis quàm ueritatem coniectores expoſuerunt. Viſa enim late fuſo
igne Macedonica phalanx depaſci,Alexãderq́; ſibi miniſtrare,ea amictus ſtola,quam ipſe olim regi ſer
uiens geſtare ſolebat. Eum poſtea cum Beli templũ intraſſet,è conſpectu euanuiſſe. Hiſce rebus portẽ
diſſe deum opinor illuſtriſſima atque famoſiſſima futura Macedonum geſta, Alexandrũ regno Aſiæ
potiturum,quemadmodũ ex † miniſtro rex factus Darius uendicauerat,cæterum uitam naturę ſum †ἀσχάνδαι.
ma cum gloria relicturum. Maior item illum ſpes extollebat,quòd Alexãdro in Cilicia diutius cõmo
ranti timiditatem obiectabat. Cõmorandi uero cauſa erat aduerſa ualetudo, quam immenſi labores
adduxerant:uel(ut quidam perhibent)Cydnus amnis, quem gelidiſſimũ is ſe lauandi cauſa intraue-
rat. Ad cuius quidem remediũ cæteris deſperantibus medicis,& quauis ope ualidius imminere peri-
culum ratis,& re in contrarium uerſa,calumniam Macedonũ reformidantibus,Philippus Acarnanus *Curtius lib. 3*
acceſſit,qui tametſi dura impendere animaduerteret,tamen amicitia fretus,qua in eo regis diſcrimi-
ne non cõmune etiam per extrema experimentorum genera ſuſcipere periculum iniquum ducebat,
remediis adortus eſt,eiq́;(modo perferat)ad pugnam proximam anhelãti,breui ſalutem potionibus
B pollicetur. Interea ex caſtris à Parmenione miſſa redditur epiſtola,qua regẽ ab inſidiis Philippi caue-
re admonebat. Magnis enim largitionibus à Dario corruptum eſſe,deſponſatã præterea habere eius
filiam ut Alexandrũ necaret. Quam ubi perlegit,nemini ex amicis & familiaribus indicatam,ſub pul
uino collocat. Ingrediẽtibus autẽ familiaribus,ſimulq́; Philippo calice potionem afferente, Alexander
tradita illi epiſtola, poculum intrepidus ac ſecurus cepit. Præcipuæ uero admirationis ſpectaculum
erat,cum eo legente poculum hauriret,inde mutuo haud eodem ſe geſtu cõſpicerent. Alexandri qui-
dem erga Philippũ amœna & aperta facies,beneuolentiam fidemq́; declarabat: ille autem ea percitus
calumnia,nunc inuocatis numinibus obteſtatisq́;,manus tendebat in cœlum, nunc lectulo collabens
Alexandrum ſibi audire,& bono animo eſſe ſolicitus orabat. Ea uis medicaminis interius recepta,ini-
tio corpus ita depreſſit afflixitq́;,ut intercepta uoce,& intercepto ac perexili admodum ſenſu,illũ fer-
me animus deficere uideretur. At paruo poſt tempore priſtina ſalute recepta,collectisq́; uiribus,Ma-
cedonibus uidendum ſe præbuit. Non enim prius ſeſe diſcruciandi finem facturi uidebantur. Erat in
caſtris Darii transfuga Macedo Amyntas nomine,haud Alexandri naturæ inſcius. Is ubi feſtinantem
Darium,ut Alexandrum inter anguſtias adoriretur,cernit,ſupplex deprecatur ut ingẽtibus copiis ad-
uerſum paruam manum prælium initurus in latiſſimis locis & planiſſimis campis hoſtem expectet.
Vereri ſe Dario reſpõdente,ne Alexander ac hoſtes effugiant:huius rei gratia ſolue metum,inquit,il-
le enim ad te ultro aduentabit,aut in præſentia fortaſſis aduentat. Haud tamen regi placuit Amyn-
tæ conſilium,uerum in Ciliciam caſtra mouit. Alexander contra illum contẽdit in Syriam. Noctis te-
nebris haud obuii inter ſe facti,ubi illuxit reuertuntur. Quam rem hunc in modum obtigiſſe lætus
Alexander,hoſtem in anguſtiis obuium habere curabat. Nec minus exultabat Darius, quòd eductis
iam ex montium faucibus copiis,prior caſtrorum loca metauerat. Iam enim ipſorum cõmoditatem
locorum intellexerat,quod ea cum mari ac mõtibus uicina,tum influenti Pindaro amni equitatui mi-
nus idonea peragrarat,cæterũ quaquauerſum confragabilem hoſtium paucitati ſitum habebant. Ale
xander locum ſuppediante natura longe melius quàm fortuna præbuerat,ad quærendam uictoriam
acies inſtruxit. Barbarorum numero inferior,ne ab eis circũuenıretur,ad dextrum hoſtiũ cornu obli-
que læuum opponens,in fugam Barbaros conuertit. Vbi inter primos prælium capeſſenti mucrone *Curtius lib. 4*
coxa uulneratur,& ut Chares prodidit,à Dario. Eos enim manibus congreſſos refert. Alexander au- *Iuſtin. li. 12.*
tem cum de ea pugna ſcriberet Antipatro,à quo uulnus acceperit haud ſignificauit,cum tamẽ fauciam

gladio coxam ſine periculo fuiſſe ſcribat. Ea glorioſa extitit uictoria, quippe cum cæſa, tum capta de- C
cem & centena millia hoſtium. Dariũ per quatuor aut quinque ſtadia fuga præripuit. Cæterum illius
curru arcuq; potitus, rediit in caſtra, ubi Macedonas immenſas Barbarorum diuitias cum ferẽtes, tum
congerentes inuenit. Qui quo expeditiores ad præliũ eſſent, omnia fermè Damaſci impedimẽta appa
ratumq; reliquerant. Tentorium Darii pecunia ſplendidiſſimisq; ornamentis ac pretioſa ſupellectile
refertum excerpſerant Alexandro. Inde exutis armis balneum intrans, eamus, inquit, in Darii balneo
ſudorem pugnæ loturi. Cui familiaris quidam, minime per Ioue inquit, Darii, aſt Alexandri: fortunas
†μυσόλκια. enim uicti & eſſe & dici bona uictoris oportere. Cæterum † aquarum ductus, hydrias, peluis, & alaba-
ſtros, cuncta auro lita plurima conſpicatur, & uelut unguenta ac aromata diuinum quendam interius
ſpirabant odorem. Poſt hæc ſublime cubiculum magnifice conditum ſubiens, ubi ſtratum, menſas, cœ
naculum, miroq; inſtructa ornamento omnia perſpexit, ad ſocios conuerſus, Hoccine, inquit, impera-
re erat? Ei poſtmodum cœnaturo nunciatur, matrem ac uxorem Darii geminasq; ſimul filias uirgines
captiuas adduci, easq; uiſo curru & arcu, Darium periiſſe ratas, plangere lamentariq;. Alexander diu
cunctatus, ipſarum magis ſortem miſeratus, quàm ſuis elatus ſucceſſibus, per Leonatũ renũciat haud
interiiſſe Darium, neque illis Alexandrũ timendum eſſe, ſe enim cum Dario pro regno dimicare, eas
omnia quæ ex Dario imperante, inſignia dignitatis aſſecuturas. Quæ cum mulieribus & captiuis qui-
dem clemens & amœna apparuiſſet oratio, non minoris humanitatis opera reſpõderunt. Quoſcunq;
enim Perſas uoluerunt, ſumptis ex præda ueſtibus & ornamentis, ſepeliendi poteſtatem dedit. Nihil
cultus aut honoris priſtini illis ademit, quin longe magnificentiores ſolito rerum uſus habebãt. Quod
uero pulcherrimum & gratia regali digniſſimum extitit, mulieres ingenuas modeſtiſſimasq;, & capti-
uas quidem, nihil ex eo turpe uel audiſſe, uel intellexiſſe, uel expectaſſe contigit, nec eas perinde ac in-
tra hoſtium caſtra, uerumetiã in ſacris ædibus caſtisq; uirginum cubilibus conſeruatas, & nullius pro-
ſpectas oculis uixiſſe. Et profecto Darii coniugem uniuerſas decore ac forma reginas anteiſſe, quẽad-
modum & Darium cunctos ſpecie ac proceritate uiros ſuperaſſe, memoriæ traditum eſt, ſimillimasq;
parentibus fuiſſe puellas. Alexander ſeipſum magis quàm hoſtes domare regium opus exiſtimans, nõ
has aut quampiam ante nuptias, præter Barſenen attigit. Hæc poſt Memnonis obitũ uidua Damaſci
capta eſt, mulier græcis erudita literis, moribus ſuauiſſimis, patre Artabazo regia ſtirpe edito. Hanc
Alexander incitante Parmenione, genere quippe & pulchritudine egregiam cõpreſſit, ſicut tradit Ari-
ſtobulus. Cæteras cum Alexander captiuas aſpiceret, dicere per iocum ſolebat, dolores oculorũ Perſi
Mira continentia. cæ ſunt puellæ. Contra dum earum formis ſuæ continentiæ & modeſtiæ ſpecimen oſtendebat, ipſas
uelut exanimes ſtatuas prætermittebat. Præfecto claſſis Philoxeno apud ſe Tarentinum Theodorum
eximia facie duos pueros uenales habentem diuertiſſe ſcribente, & num emere uellet percõtante, per- D
ſæpe uociferans æquales rogauit, quidnam olim tam obſcœnũ de ſe Philoxenus animaduertiſſet, ut
hæc illi probra compararet. Scribens etiã ad Philoxenum poſt multa in illum maledicta & conuicia, ip-
ſum cum ſuis mercibus Theodorũ malam in rem mittere iuſſit. Quendam etiã adoleſcẽtẽ Agnonem
nomine, cum ei ſe egregia forma Crobylum ex Corintho emere, & ad illum deferre uelle ſcripſiſſet,
ingentibus affecit conuiciis. Damonem & Timotheũ Macedonas quorundã ſtipendia ſub Parmenio-
ne merentiũ uiolaſſe mulieres audiens, ad eum ſcribens mandat, ut ſi conuicti ſint, eos tanquã perni-
cioſas humano generi belluas ſæuis trucidet modis. In ea epiſtola hoc pacto de ſe uerbũ ex uerbo ſcri-
pſiſſe liquet: Ego enim Darii uxorẽ nedum aſpexiſſe aut aſpicere decreuiſſe, ſed eorum qui eximiam
illius formam prædicant, ne uerba quidem admiſiſſe comperiar. Seq; duabus potiſſimũ rebus morta-
litatem ſuã intelligere aiebat, ſopore ac coitu, tanquã ſola naturæ infirmitas laſſitudinẽ ac uoluptates
pareret. Ventris quoq; cibiq; temperatiſſimus fuit, quod cũ multis aliis, tum uerbis ſuis ad Adan de-
clarauit, quam ſibi in matrem aſſumptã Cariæ reginam deſignauit. Illa enim ut maiorem in eum cha-
ritatem oſtenderet, multa obſonia & delicata ferculorum condimenta, poſtremo ſolertiſſimos coquos
ac piſtores ad eum tranſmittente, his haud ſibi opus eſſe dixit. Nam meliores ſe coquos, quos ſibi Leo-
nidas pædagogus comparauerat, habere: ad prãdia enim nocturna itinera, ad cœnas uero prandiorum
parcitatem. Idem cum lectũ ingrederetur, diſcuſſis accurate ueſtibus, num quicquã hic, aiebat, ſuper-
uacanea refertum mollitie mater adminiſtrauit? Ad uinum quoq; lõge minus quàm credebatur pro-
nus. Quod ſecus idcirco creditum eſt, quod maius colloquendo quàm potando tẽpus ad unumquẽ-
que calicem protrahebat, ſemper longius ſermone deducto, & hoc quidem dum multo ocio facultas
eſſet, quippe cum à rebus gerendis illum non uinum, non ſomnus, non iocus, non nuptiæ, non ſpecta-
culum quẽadmodum cæteros imperatores abſtraxerit. Indicio eſt breuiſſima quam uixit ætas, quã
infinitis omnino rebus ampliſſimisq; referſit. Cum uacuus erat, primum ubi exurrexiſſet, peracta re
diuina, ſedens prandebat. Poſtea diem aut uenatu conſumebat, aut componendis rebus impartiebat,
aut militibus ius dicebat, aut lectitabat. Sin haud nimis urgentem uiam uaderet, interdum aut ſagitta-
re, aut concitatos currus aſcendere deſcendereq; perdiſcebat. Multoties etiam uulpes ioco uenabatur,
aueſq;,

A. aueſq́; ,ſicut per eius † diaria percipi licet. Cæterum metatus ubi ſe unxerat ac lauerat, cum præpoſitis coquorũ atque piſtorum de ſumendis epulis rationẽ habebat, ſerò poſtmodum ac multam in noctem cœnaturus accumbebat. Mirabilis autem illius cura & reſpectus in diſtribuendis dapibus fuit, nequid inique aut parum accurate partitus uideretur. Potum, ſicut prædictũ eſt, longius inter confabulandũ producebat. Idem nullius iucunditatis expers cum cæteris in rebus, tum conſuetudinis comitate uniuerſis excellens regibus, iactantia & elatione infeſtus ad arrogantiam uſque uti miles quiſpiam ferebatur, ita ut aſſentatoribus ſeſe calcandũ & equitandũ fermè permitteret, quæ res gratiſſimos eius familiares ferè perdidit, qui neque adulatoribus reluctari, neq; ipſum offendere uolebant. Illud enim turpitudinem, hoc uero diſcrimen afferebat. Interdum cum ſe poſt potum lauiſſet, quieti ſe ad meridiẽ uſque dedebat. Nonnunquã etiam totum dormiendo diem agebat. Exquiſitorũ quoq; ita ciborũ abſtinens, ut ſæpenumero cum rariſſima ad eum ex mari opſonia, aut piſces deferrẽtur, eis inter amicos partitis, nihil ſibi reliquũ faceret. Cœnarũ magnifici ſemper apparatus, & aucto pariter imperio ſumptuoſiores. Poſtremo cum ad decẽ millia drachmarũ proceſſiſſent, ibi modus factus eſt, & iis qui Alexandrum inuitabant, præfinita ſumma. Poſt cõmiſſam in Iſſo pugnã Damaſcum mittit qui pecuniã, ſupellectilem, liberos, uxoreſq́; Perſarum ad eum redigerent. Ex quibus maximam in equites Theſſalos ad id de induſtria miſſos portionẽ contulit, quòd uiri ſtrenui & egregii bellatores eſſent. Reliquũ etiam ditauit exercitum. Tum primum Macedones guſtato auro, argento, mulieribus, & Barbarorũ deliciis, ueluti canes odorata ſemita uenari, ac per ueſtigia Perſarũ opes indagare cœperunt. Poſt hæc Alexãder ad occupandum maris imperium uerſus, Cyprum, & cunctam, excepta Tyro, Phœniciã, tradentibus regibus recepit. Tyrum obſidere ſtatuens, aggeribus & machinis ducentiſq́; triremibus à mari menſibus ſeptem cinxit. Interim per ſomnũ uidit Herculem poſtquam illum crebro uocaſſet, è muro ſibi dexteram porrigẽtem. Compluribus etiam Tyriorum in ſomnis Apollo dixiſſe uiſus eſt, ſe ad Alexandrũ proficiſci. Non enim ſibi quæ in ciuitate perpetrarentur placere. Eapropter perinde ac trãſfugam hominem planè deprehẽdiſſent, eius ſimulachrum catenis, ac clauis ad baſim alligatum Alexãdrinum appellabant. Aliud dormienti Alexandro euenit inſomniũ, uidere ſe Satyrum exiſtimabat, qui procul ei iocabundus applauderet, cumq́; ipſum capere uellet, fugiebat. Poſtremo cum multa uerſatus oraſſet, in manus uenit. Conſulti uates partito nomine longe credenda dixerunt: Sa, hoc eſt tua, Tyrus eſt. Adhuc fontem ipſum oſtẽtant, quem penes Alexander Satyrum cernere uidebatur. Ea durante obſidione, in Arabes qui Antilibanum incolunt, expeditionem egit. In qua ob Lyſimachum

B pædagogum non paruum uitæ periculum adiit. Subſecutus enim eſt, cum ſe Phœnice neque peiorẽ neq; natu maiorem eſſe diceret. Poſtquam ad montes uentum eſt, miſſis equis pedes ire cœpit, & iam cæteri procul abſceſſerant, cum intercipientibus tenebris ac propinquis iam hoſtibus, Lyſimachum ætate grauem, ac labore feſſum, nunc hortando, nunc iuuando haud deſerere ſuſtineret, longe ab exercitu (quod minus intellexerant) cum paucis relictus eſt comitibus, ita ut per frigus immenſum horrentibus in locis noctem exegerit. Tum multa ſparſim eminus inimicorũ conſpicatus incẽdia, ut aliqua ex parte Macedones in rerum inopia conſolaretur, corporis agilitate & quotidiano cõfiſus labore, ad propiores curſu peruenit. Ibi duobus aſſidentibus foco Barbaris enſe obtruncatis, torre correpto reuertitur ad ſuos. Magno itaq; igne facto, nonnulli ex hoſtibus metu attoniti terga dedere, quidã eos aggreſſi uertuntur in fugam, reliquum noctis ſecuri duxere. Hæc quidẽ Chares refert. Tyriorum obſidio talem habuit euentũ. Cum Alexander poſt multa prælia maiorem copiarũ partem quieti dediſſet, paucis tamen, ne ocioſus foret hoſtis, pro murorum ſtatione relictis, aruſpex Ariſtãder mactatis hoſtiis ſigna perſpexit, quibus audacior factus ad circunſtantes præſagiit, eo prorſus menſe ciuitatem in eorũ poteſtate futuram. Quare cum ingenti cachinno irridere cœpiſſent (ea enim extrema mẽſis dies erat) ſubdubitantẽ cernens hominẽ Alexander, ut qui eius plurima ſemper fecerat uaticinia, eam nondum trigeſimã, ſed uigeſimã ſextam adnumerari iuſſit. Deinde ſigno tuba dato, enixius quàm antea cõſtituerat, muros adoritur. Qua re ſtrenue inchoata, & exercitu ad ferendum auxiliũ mature concurrente, cum deſperatio Tyrios frangeret, ea die potitus oppido eſt. Poſt hæc Alexandro ampliſſimã Syriæ urbem Gazam expugnanti, auis quædã ex alto demiſſa, ceſpite perſtrinxit humerum. Ea deinde cum ſuper quodã machinamento conſediſſet, inter funium nodos incauta complicatur. Quamobrẽ Ariſtãder humeri uulnus, & potiendæ uictoriam ciuitatis uaticinatus Alexandro eſt, itaq; euenit. Inde cum Olympiadi, Cleopatræ, amiciſq́; hoſtilis exuuias mitteret, ſpei cuiuſdã puerilis ætatis admonitus, Leonidæ pædagogo quingenta thuris, & centena myrrhæ talenta transmiſit. Olim cum Alexander inter ſacrificãdum utraque manu thura uaporandis deis exciperet, tum Leonides, Alexãder, ait, cum ferentibus aromata terris imperitabis, hoc pacto copioſe adeo uaporibus, at in præſentia rebus utere parcius. Tum igitur Alexander ad eum ita ſcribit: Ad te thus myrrhamq́; abunde transmiſimus, ut cum deis parcus eſſe deſinas. Delato ad eum ſcriniolo, quo nulla inter opes Darii ſumptuoſior & ornatior fuiſſe res uidebatur, amicos ſciſcitatur, quidnam in eo pretioſum digne collocandũ exiſtiment. Mul-

† ἐφημερίδων.

Curtius li. 4.

tos eius uſus aliis demonſtrantibus, hic optime, inquit, Iliadis Homeri cuſtodiæ dabitur. Hanc quippe rem complures haud paruæ fidei autores affirmant. Cæterum ſi uera ſunt quæ Alexandrini Heraclidem ſecuti tradiderunt, non ſegnem, non conſilio uacuũ cõmilitonẽ Homerũ Alexandro fuiſſe cẽſuerim. Nam potitus Aegypto, de urbe græca condenda, quam magnificã, populoſam, & ab ſe cognominandã relinqueret, agitabat. Quã quidem ad rem magnũ ſoli ambitum, quãtum ſuperiori tẽpore nullus, architectorũ conſilio metatus erat. Dehinc noctu per quietẽ mirabile uidit inſomniũ, uirum cum canitie plurima, tum ſtatura uenerandum aſtare ſibi exiſtimauit, hos illi uerſus recitantem:

Præterea undiſono quædam iacet inſula ponto,
Quam Pharon appellant, Aegyptia littora contra.

Conſeſtim igitur conſurgens Pharum adit, quæ illa tempeſtate paululum ſupra Canopicũ oſtium inſula erat, nũc uero per aggerem in cõtinentẽ recepta: ea inſtar coronæ Iſthmios erat, parem quaquauerſum latitudinẽ habens. Ingens ipſa lacum & † moriens mare portus amplectitur. Egregiam loci naturam contemplatus Alexander, Homerus profecto, inquit, cum cæteris in rebus admirabilis, tum ſapientiſſimus extitit architectus. Dehinc urbis formã pro illius loci ſimilitudine deſignari iuſſit. Quam ad rem tellus cum alba deeſſet, in nigri campi planitie gyratum farina ſignũ deducunt, cuius actæ rectius uelut ex fimbria lineæ chlamydis inſtar interiorem efficiunt urbem. Eius formam ſumma cum delectatione ſpectante rege, infinitæ multitudinis & generis omnifariam aues è proximo lacu ac flumine in eum repente locũ nubis in modum prouolant, ita ut nihil farinæ relinquerent. Id Alexandrum perturbauit augoriũ, aſt illum bona ſpe eſſe aruſpices monent. Ab eo enim urbem condi, quæ feraciſſima uariis hominibus futura ſit educatrix. Poſt hæc cõmiſſa operis cura ipſe ad Iouem Hammonem pergit, longũ ſanè iter, durũ ac laboris plenũ, gemino præſertim diſcrimine, aquarum inopia, qua non paucorũ ſpatio dierum deſerta regio eſt: alterũ, ſi per apertam & profundã euntibus arenam rapidus incumbat auſter, quemadmodũ de Cambyſis exercitu traditur. Is enim ingẽtes arenarũ aceruos attollens fluctuante planitie quinquaginta hominũ millia obruta necauit. Hæc cũ uniuerſi fermè animaduerterent, Alexander tamen quicquid inceptaret deterreri non poterat. Fortuna enim ſuis propitia conatibus, promptiores ei reddebat animos, & donec agenda nauarentur, inuicta ferebatur animoſa cõtentio, qua non hoſtes modo, uerum & loca & tempora uiolẽtus urgebat. In ea profectione multa pro incommodis aſſecutus eſt adiuuantia, quæ à Ioue miſſa fuiſſe poſteriora confirmant oracula. Quin ea quodãmodo fidem ipſis uendicant oraculis. Primum quidẽ aquarum multitudo & diuturni imbres à Ioue demiſſi ſatis ſoluere metum, & humectantibus arenis ſiccitatem extinxerunt, quibus in ſe condenſatis, & ſuaues ſpiritus, & purior impendebat aër. Inde cum ductores confuſas amiſiſſent metas, iamq; errare cœpiſſent, diſperſis ex ignoratione comitibus, coruos qui præuolantes eis iter monſtrarent, & tardius ſubſequentes præſtolarentur apparuiſſe conſtant. Quod uero longe mirabilius eſt, tradit Calliſthenes noctu palantes cantu ac uocibus ad ſequenda comitũ ueſtigia reuocaſſe. Superato denique deſerto, ut templum intrauit, Hammonis antiſtes illũ Iouis perinde ac patris nomine ſaluere iuſſit. Illo rogante num quiſquã ex patris interfectoribus impunis effugerit, ſaniora loqui iubet antiſtes. Nec enim parentem illi mortalem eſſe. Mutato dehinc ſermone, cunctos'ne Philippi interfectores ultus ſit, percontatur, & datum'ne ei ſit, ut uniuerſos ditione mortales ſit moderaturus? Cui & hoc ipſum dari, & plene peractam Philippi ultionem eſſe diuinum reſpondit oraculum. Quamobrẽ pretioſis deũ donariis, & pecuniis ipſos ditauit antiſtites. Hæc ſunt quæ de Hammonis ſortibus plurimi tradiderunt ſcriptores. Alexander autem ſcribens ad matrem, ſe quædam occulta inquit accepiſſe uaticinia, eaq; cum redierit ad eam ſolam explicaturum. Aſſerunt quidam, ſacerdotẽ dum græce ipſum ſalutaret, & blandius παιδίον, hoc eſt filiole compellare uellet, per barbariſmum pro ν, abuſum σ, παιδίος, id eſt Iouis fili pronunciaſſe. Illum uocis errorem Alexandrum libẽter perinde ac omen audiſſe. Quocirca cõfeſtim uulgatum eſt, eum ab oraculo Iouis filiũ appellatum. Pammonem quoq; Aegyptium philoſophum cum audiuiſſet, illud maxime probaſſe fertur, quod dicebat omnes homines ſub dei imperio eſſe. Principatum autem obtinere, ac imperitare, diuinum quiddam affirmabat. Quibus de rebus acrius etiã philoſophari ac diſputare ſolebat, deum cõmunem quidem mortalibus patrẽ, optimũ quenque peculiarem ſibi filium adoptaſſe. Cæterum Alexãder cum ſe deo genitum perſuaſum haberet, in ipſos inſolentior erat Barbaros. Ad Græcos uero modeſtius ac parcius de ſua diuinitate ſermonem habebat, excepto dum ad Athenienſes pro Samo ſcriberet: Ego quidem, inquit, haud liberam uobis tam inclytam ciuitatem tradidiſſem, quam ab eius tunc domino, quem parentum meum appellabant, ſuſceptam habetis. Philippum intelligens. Poſtremo cum ſagitta ſaucius doloris acerbitate collaberetur, Amici, dixit, hunc planè cruorem mortalium, at non diuorum uulnera ſpargunt. Dum ingens tonitrus conſternaſſet uniuerſos, forte præſens Anaxarchus ſophiſta. Tu quoque Ioue genitus num quicquam tale perages? Ad quæ ridens ait, Nolo uti iubes, amicis eſſe terrori, qui meas per contemptum cœnas habes, quod non ſatraparum capita, ſed piſces in menſa mihi cernis appoſitos. Et

profecto

† πλωτάσιον.

Val. Max. li. 1. cap. 4.

Iuſtin. lib. 1.

Corui Alexãdro duces per loca incognita.

A profecto Hephæſtioni miſſis à rege piſciculis Anaxarchus eum protuliſſe ſermonem traditur, tãquam eos aſpernaretur & carperet, qui per magnos labores & pericula, illuſtres & claras res pſequentes nullam aut perexiguam ſibi uoluptatem comparantes, nihilo magis quàm reliqui iucunditatis fructum adipiſcuntur. Ex iis quæ ſuperius enarrata ſunt, liquet Alexandrum non per ſuperbiam aut contumeliam, ſed diuinitatis opinione cæteros ſubiugaſſe. In Phœniciam ex Ægypto reuerſus ſacra diis feſtosq; dies celebrauit. Tum ſtata certamina & ludos ſcenicos edidit, non apparatu modo, ſed etiam certantibus permagnificos. Eis præfecti ſunt Cypriorum principes, quemadmodum & Athenis qui tribus ſortiuntur. Decertatum eſt mirifice ac ſplendide à Salaminio præſertim Nicocreonte & Solio Paſycrate. His ut nobiliſſimis præeſſent hiſtrionibus ſorte obuenit, Paſycrati quidem Athenodoro, Nicocreonti autem Theſſalo, cui ſtudioſiſſime fauebat Alexander, nec tamen ſuum ante ſtudium patefecit, quàm omnibus ferè ſuffragiis uictor Athenodorus declaratus eſt. Tunc abiens ſe quidem iudices approbare dixit, uerumenimuero ne ſuperatum uidiſſet Theſſalum, regni portionem perlibenter amiſſurum fuiſſe. Poſtea uero cum Athenienſes Athenodorum quòd Dionyſius non interfuiſſet, multaſſent, eo regem ut pro eo ſcriberet obſecrante, id facere noluit, at multam remiſit. Cum Lycon Scarphei filius lepida quædam ageret in theatro, inter recitandum comœdiam uerſum quo decem talentorum petitio ſignificabatur, inſeruit. Quod ridens Alexáder, ea præberi iuſſit. Deinde miſſi à Dario legati pro redimendis captiuis, cum regis literis peruenerunt, quibus decem millia talentorum, cunctam quæ intra Euphratem eſt regionem, ac filiæ matrimonium pollicebatur, tum amicum ſe ſociumq; futurum. Quibus inter amicos ſuos communicatis, Parmenio, ſi Alexander, inquit, eſſem, has ego conditiones accepiſſem. Cui ſubinde Alexáder, Et ego mediusfidius ſi Parmenio. Alexander itaq; Dario ut ad ſe ueniret reſcripſit, cuncta apud ſe humanitatis opera conſecuturus: quod ſi recuſauerit, ad eum mox ſe profecturum. Et cõfeſtim incepti piguit, quod eo in itinere uxor Darii dolore partus correpta diem ſuum obiit. Cuius rei mœrorem nec diſſimulanter tulit, quia maximam benignitatis ſuæ declarandæ occaſionem amiſiſſe uidebatur. Ipſam igitur magnificis humauit impenſis. Erat inter eunuchos reginæ cubicularios unà captiuos, quidam Tyreus noīe, is ex caſtris pfugus ad Darium equo prouolans, uxoris obitum renunciat. Quo nuncio accepto, Darius cum per multas lachrymas caput planxiſſet, Pro Perſicam, inquit, fortunam, ſi regis uxorem eandemq; ſororem captiuam non modo uixiſſe, ſed etiam deceſſiſſe regiis priuatam funeribus contigit. Excipiens Tyreus, At enim mi rex, ait, pfecto funeris gratia & cuiuſq; pro regia dignitate honoris nihil quòd peſſimam Perſarum fortunam

B incuſes habes. Nanque Statiræ reginæ ſuperſtiti, itemq; matri & puellis nuſquam priſtinus opum ac rerum uſus, ſplendorq; defuit, niſi ut tuæ claritatis lumen aſpicerent, quod denuo potens reſtituet Oromaſdes. Nec ea moriens ullius generis ornamentorum expers fuit, quippe cum ipſius obitum hoſtiles etiam lachrymæ decorarint. Alexander enim ſicuti prælio terribilis, ita parta uictoria clemens. His rebus auditis Darius animi ægritudine ac perturbatione uexatus, indigniſſima ſuſpicans, eunucho ad intimam tentorii partem adducto, Niſi tu quoq; cum ipſa ſimul fortuna, inquit, Macedonicæ factionis es, ſi me tuum appellas herum, per hoc ingens te ſolis iubar ac regalẽ dextram obteſtor ac oro, hæccine minima ſunt Statiræ mala quæ lugeo, an illius uiuæ longe magis miſeráda perpetimur, & ultra dignitatem ſæuior nos afflixit calamitas, quòd inſuper in crudelem acerbumq; hoſtem incidimus? Nam quod honeſtatis & caſtimoniæ ſignum eſt, uirum ætatis integræ hoſtis uxorem tam multis honoribus decoraſſe? Eo adhuc loquente, Tyreus ad eius ſe pedes demittẽs, ut meliora diceret ſupplex orabat, ne & iniuriis Alexádrum laceſſeret, neu defunctæ uxori eidemq; ſorori turpes inureret maculas, neue afflictis in rebus maximo ſeſe ſolatio priuaret, quòd præſtantiorem q̃ creauerit natura uictorem habuiſſet. Verumenimuero admiratione proſequendum Alexandrum, quòd maiorem ergà Perſarũ mulieres continentiam, q̃ in uiros fortitudinem declararit. Eaq; ſimul & cæteram Alexandri modeſtiam terribili iureiurando confirmauit. Tum ad familiares egreſſus Darius, tenſis in cœlum palmis ita oraſſe fertur: Natales regaleſq; dii date obſecro, ut quemadmodum lætiſſimam olim fortunã accepi, ita reſtitutã ac diuitiis incolumẽ poſteris relinquã, quo parta uictoria quas ab Alexádro per domeſticorũ erumnã gratias accepi, æquali perſoluã merito: quod ſi deorum ira fatale hoc tempus ingruit, quo pmutandum iam Perſicum ruet imperiũ, neminẽ niſi Alexandrum in Cyri ſolio ſedere precor. Hæc plurimi ſcriptores ſic dicta factaq; cõmemorant. Alexander omni intra Euphratem regione ſubacta, contra Darium decies centenis millibus militum deſcendentem caſtra mouit. Interim iocoſum quippiá in exercitu fieri renuciatur, Cõmilitones in geminas ſe per iocum partes diuiſiſſe, atq; utriq; ducem ac imperatorẽ præfeciſſe, uocaſſeq; alterum Alexandrũ, alterum uero Dariũ. Cumq; mutua certaminis præludia primum glebis, dehinc pugnis inchoaſſent, eò diſceptationẽ excanduiſſe, ut iam à multis per ſaxa ſudeſq; res agi cœpta ſit, ita ut ne ſedari quidẽ poſſet. Tum Alexander ipſos imperatores ſingulari prælio decertari iubet. Ex quibus ipſe quidem Alexandrũ, Darium uero Phylotas armauit, inſpectante rem exercitu quaſi quoddã futurorum auſpicium. Acri pugna commiſſa, is quem

Vale. Maxi. lib. 6. cap. 4.

Alexandrum appellabant, uictor euaſit. Is igitur ab Alexandro duodecim uicis & Perſica ſtola dona- C
tus eſt. Hæc Eratoſthenes ait. Ingens dehinc cum Dario prælium non in Arbelis, ut quidam perhibẽt,
uerum in Gaugamelis cõmiſſum eſt. Id autem uocabulum Cameli domum ſignificat, quam olim rex
quidam cum hoſtium manus dromedario effugiſſet Camelo, ibi condidiſſe traditur, & ad eius curam
& impenſam quorundam uicorum prouentus deſtinaſſe. Menſe Iunio cum Athenis myſteria inchoa
rentur, luna defecit. Vndecima poſt nocte in mutuo conſpectu conſtitutis exercitibus, Darius ſuas in
armis copias tenuit, eaſq; lampadibus obibat. Alexander quieſcentibus Macedonibus, ante tentorium
cum Ariſtandro uate ſacra peragebat, & hoſtias Phoebo mactabat. Vt uero familiares ſui grandiores
natu, tum uero Parmenio, omnem qui inter Niphatem & Gordianorum montes iacet agrum, Barba-
rorum collucere facibus uident, præterea incertum quendã clamorem terribilemq; ex caſtris tumultũ,
uelut ex uaſto reſonare pelago, eorum multitudinem admirati, colloquia inter ſe habuerunt, ingens
quippe ac arduum opus impendere, ſi aperto cõgreſſuri marte tam magnam capeſſere pugnam aude
rent. Inde perfectis ſacris regem adeunt, utq; hoſtem noctu inuadat hortantur. Hoc enim modo ma-
ximum impendentis pugnæ terrorem per tenebras occultaturum. Ille uero uulgatum illud, Non ego
uictoriam furor, ait. Quod dictum nõnulli iuuenile nimis ac inane iudicabant, quòd in tanto rerum
diſcrimine cauillaret. Quidam in præſentia ſpe ac fiducia elarum, recte futurorum euentum diuinaſ
ſe putabant, nec ullam Dario præbere occaſioné uoluiſſe, ut ſuperatus aliam denuo bellandi fiduciam
attentaret, in hoc noctẽ incuſaturus ac tenebras, quemadmodum ſuperiori prælio mare, mõtes, & an-
guſtias increpauerat. Nec enim inter tot copias tam lata regione ualẽtem Darium, armorũ, aut hoĩum
inopia pugnã detrectaturum, niſi aperta cõgreſſione ſummis dimicando uiribus uictis ſpem ac feroces
Iuſtinus li. 11 deponerent ſpiritus. Illis poſtmodum diſcedẽtibus, rex intra tabernaculum accubuit, ubi in reliquum
noctis præter cõſuetudinem ſuã tam ꝓfundo preſſus ſopore dicit, ut ipſi ductores mirarent, & illuce-
ſcente iam diluculo, militibus ut corpora cibo curarent, edixerunt. Poſtea ſolicitante tempore, ingreſ-
ſus Parmenio cum lectulo aſtetiſſet, bis illum terq; noĩe cõpellauit. Quẽ experrectum hoc modo per-
contatus traditur: Quidnã hoc malum, inquit, quaſi nõ iã iam dimicaturus maximo prælio, ſed uictor
eſſe uidearis, tanto ſomno ſecurus dormis? Tum ſubridens Alexander, nónne nos ait uiciſſe putas, qui
peregre ac per abrupta loca detrectantem pugnã Darium perſequi deſinimus? Non ſolum igitur ante
prælium, ſed & in ipſo diſcrimine, magnam animi conſtantiam ac fiduciam ſui declarauit. Nam cum
Bactrianorum equitatus contra Macedones magno impetu & ſummis ferretur uiribus, in ſiniſtro cor D
nu cui præerat Parmenio, ingenti fluctuatione dimicatum eſt. Subinde Mazeus ex acie miſerat equi-
tes qui impedimentorum & ſarcinarum cuſtodiæ relictos adorirentur. Turbatus igitur utrinque Par
menio, ad Alexandrum qui renunciet mittit, niſi ex prima aciei fronte fortes e uestigio auxiliarii ad
poſtremos ſuccedant, uallum, res, ac impedimenta diripi. Per id fermè tempus Alexãder ſuis ad egre
diendum ſignum dabat. Tum accepto Parmenionis nuncio, illum deſipere, nec animi conſtare di-
xit, ac per conſternationem obliuiſci, quòd uictores quidem hoſtium fortunas uẽdicant. Victis autem,
non ſupellectilium, non pecuniæ, non mancipiorum habendam eſſe curam, ſed quo pacto ſtrenue di-
micando glorioſam mortem oppetant. Hæc ubi ad Parmenionem reſponſa dedit, galeam impoſuit.
Aliam quidem armaturam intra tentorium induerat, Siculum in primis amiculum, inde lintheum
thoraca duplicem, quem ex Iſſi ſpoliis acceperat. Ferrea caſſis erat puro lucidior argento, Theophili
opus, ceruicis tutamen ferreum gẽmis inſertum. Enſis cum tẽperatura, tum leuitate mirandus, quẽ à
†κιτιέων †Cypriorum rege dono ſuſceperat, eo cum pugnas obibat, uti ſolitus. Inſigne enim ferebat balteum,
egregia magis illius arte quàm cætera delectatus armatura. Antiqui nanq; opus Heliconis erat. Idem
præterea ob ciuitatis Rhodiorum gloriam, à qua eo donatus fuerat, geſtare uidebatur, cum ipſo etiã
inter præliandum uteretur. Cæterum Alexander donec aut acies inſtrueret, aut milites adhortare-
tur, aut concionem haberet, aut luſtrans obequitaret, ut Bucephalo parcius uteretur, alium ſumebat
equum, quoniã is ætate iam grãdior erat. Cum igit congrediendum eſſet, eo abducto, ſtatim aſcendit,
ac ire pergit, magna ad Theſſalos ac Græcos habita prius oratione. Qui ubi robur animis addiderunt,
ſeſe in Barbaros agi certatim clamitant. Tũ haſta in læuã recepta, dextera (ut Calliſthenes tradit) deos
precatus eſt, ut ſi uere Ioue natus exiſtat, ſuis auxilium atq; robur addat. Vates Ariſtander candido in-
dutus amictu, & coronam geſtans aureã ſecum cominus equitans, ſublimẽ ſupra Alexandri uerticem
aquilam oſtendit, aduerſus hoſtes recto uolatu delabentem. Eo auſpicio plurimum ſpei & alacritatis
cunctis increuit, quare ſeſe inuicem exhortari equites in hoſtes curſu ꝓcedere: undantẽ uero phalanga
Pugna inter Alexandrum et Darij Perſarũ regem. diceres. Ante primã congreſſioné inclinati Barbari, fugientibus uictores inſtant. Alexãder ad mediam
aciem ubi Darius erat, uictos inſequitur. Ipſum enim eminus conſpicatum inter confertiſſimos regiæ
cohortis emicantem agnouit, uirum formoſum, procerum, ſublimi curru incedentem, & rutilantium
equitum caterua ſtipatum, qui circa currum pro acie ſtabant parati hoſtem excipere. At cominus terri
bilior conſpectus Alexander, ubi fugientes uſq; ad hoſtilem globum perſecutus, etiam conſiſtere auſos
territ.

A terruit. Strenui ac fortiſſimi ante regis ora cæſi, mutuoq́; cadentes fugam inhibebant, ita ut conglobata morientium agmina equos circũuallarent. Dario grauiſſima cuncta obuerſabantur oculis: cæſa manus quam circa ſe præſidii cauſa locauerat: currus omnino ĩmobilis uerti nequibat, tanta obtruncatorum ſtrages rotas immerſerat. Equi etiam tot inſerti cadaueribus ſaltibus aurigam deturbarant. Inter hæc Darius relicto curru armiſq́;, effœtã (ut fertur) equam aſcendens, ſalutem fuga comparauit. Qui tamen haud euaſurus uidebatur, niſi denuo miſſi à Parmenione equites Alexandrum reuocaſſent, ingentes enim inuehi adhuc copias, necdum hoſtes ſeſe dedere. In eo prælio ſunt qui ſegnem imbellemq́; fuiſſe Parmenionem carpant, ſiue langueſcente iam ob ſenectutem audacia, ſiue quòd (ut Calliſthenes refert) creſcentem Alexandri potentiam & grauiter & inuide ferebat. Quamobrem mœſtus Alexander diſſimulato militibus dolore, ut à cædibus temperaretur, nec inſequi uelle ſe finxit, & perinde ac iam pugnam nox dirimeret, receptui cecinit. Inde cum laborantibus auxilium laturus pergeret, in itinere profligatos omnino hoſtes fugatoſq́; accepit. Huius prælii exitu omne Perſarum imperium funditus excidiſſe creditur. Tum Alexander Aſiæ rex appellatus, ſacrificia magnificis ſtruxit impenſis. Dehinc amicis diuitias, domos, ac principatus largitur: maxima etiam in Græcos utens munificentia, uniuerſas aboleri tyrannides, reſtitui omnibus libertatem, ac ſuis uiuere legibus iubet: præcipue Plateenſium urbem exædificari mandans, quòd eorum patres olim pro tuenda libertate ſe ſocios Græcis aſciuerant. Ad Crotoniatas quoq; in Italiam magnam exuuiarum partem tranſmiſit, ob Phayli decus & gloriam impigri & fortis athletæ, qui Medico bello cum Græcos cæteri deſtituiſſent Itali, propria triremi Salaminã nauigauit, illius periculi cõmunicationẽ ſuſcepturus, adeo omnia uirtutis opera ſummo ſtudio & beneuolentia obſeruabat. Poſtmodum Babyloniorum regionẽ igreſſus, oĩbus in poteſtatẽ redactis, ibi in Ecbatanorum agro telluris hiatum aſſidue ignem tanq̃ ex fonte ſcaturientẽ miratus eſt. Haud ꝓcul inde Naphtha magno inundat fluctu, qui bitumini perquã ſimilis, tantã cũ igni cognationẽ habere uidet̃, ut priuſquã flãmam attingat, per ipſum luminis ſplendorem, medium perſæpe aerẽ incendat. Cuius uim atq; naturam uolẽtes oſtendere barbari, cum angiportum qui ad regiũ ducit domicilium, ea re pauliſper irrotaſſent, primo crepuſculo extrema in parte cõſtituti, faculas guttis admouere. Vixdum primis incenſis, haud ſenſim flãma depaſcens unico mentis intuitu finẽ ſua ſit alterius, ita ut angiportus perpetuum foret incendium. Erat Atheniẽſis quidã noĩe Athenophanes, qui regis quidem corpus unguento ac lauacris curare, animum uero per iocos & oblectamenta ducere ſolebat. Is cum intra balneum adſtantem Alexandro puſionem, cui nomẽ erat Stephano, aſpectu quidem ridiculum ac ſuauiſſime cantantem aſpiceret, uis, inquit, rex hoc in Stephano pharmacum experiamur? Si enim eo incenſo extingui nequeat, pollentẽ utiq; ac inexpugnabilẽ illius eſſe naturã affirmauerim.

B Quam quidem ad rem impigrum ſe præbente puero, uixdum peruncto ac lumine contacto, tanta emicuit è corpore flamma, tantumq́; pullulauit incendium, ut ancipitem Alexandrum ſubtrepidaſſe conſtet: quod niſi forte complures aquæ uaſa manibus tenentes affuiſſent, non ante ferri auxilium potuiſſet, q̃ totum ignea uis occupaſſet, cum hoc etiam modo pueri corpus undiq; inardeſcens, maximo labore uix potuerit extingui. Verum membris poſt hæc debilitatum uixiſſe certum eſt. Iure igit̃ nõnulli fabulæ fidẽ facientes, hoc eſſe uenenum affirmant, quo Medea uulgatam in tragœdiis coronã & pallium perunxiſſe tradit̃. Nec enim ab eis ſponte ſua ignem emicuiſſe, niſi cum admota flamma celeri tractu clandeſtina irrepſit. Radios enim ac fluxus igneos longius allatos, aliis quidẽ corporibus lumen tãtummodo atq; calorẽ conſtat adiicere, aliis uero pinguem quendam ac perpetuum habẽtibus humorẽ ſiccitatem afferre ſpirabilẽ: hi collecto feruore celeriter in eis mutant materiã. De huius generatione dubium eſt, ſi potius æſtuãs per id humidum flãma ſufflat, quæ ex illa tellure pinguẽ igni genamq́; habet naturã. Eſt enim Babylonia uaporibus uehementer obnoxia, ita ut poſitæ humi ſæpè hordea in ſublime proſiliant, quaſi ea loca languore quodã tumentia ſalientem pulſum habeant. Incolæ quoq; per æſtus imenſos ſuper plenis aqua utribus ſomnos capiunt. Harpalus, cui eius urbis expoliẽdæ cura relicta fuerat, regias ac deãbulationes græcis ornarat arbuſculis, cum cæteræ adoleuiſſent, ſolam hederã nunq̃ tellus adoptauit, at cõtinuo necauit, quòd illã minime ferret temperiẽ: illa nanq; feruida regio eſt, hæc uero locis amica frigidis. Has quidẽ excurſiones cum modeſte fiunt, minus forſan importuni carpunt. Alexander ſubactis Suſis, ex regia quadraginta millia æris talenta, itemq́; pretioſam ſupellectilem cepit, cuius inexplicabilis omnino numerus. Ibi & Hermionicæ purpuræ quinque millia talenta reperta traduntur. Ea ab annis fermè ducentis repoſita, nouum adhuc & recentem floris ſeruabat colorem. Cuius cauſam fuiſſe perhibent, quòd rubræ quidẽ tinctura melle, candidæ autem albo fiat oleo, in his enim cum par tempus habent, purus ac lucidus ſplendor cernitur. Dinon refert eos reges ex Nilo atq; Iſtro aduectam aquam ſolitos gazæ recondere, ut hoc pacto regni magnitudinem aſſererent, cum omnium domini apparerẽt. Cæterum cum Perſidis fines, cum locorum aſperitate, cum impigertimis Perſarum aditũ ſtatione tenentibus, Alexãder intrare nequiret (iã enim Darius effugerat) ducẽ quẽdã nactus eſt, qui eum paruo itroduceret circuitu. Is geminæ nationis homo,

Darii fuga.

Strabo li 16.

Babylõiæ tractus uaporibus maxime obnoxius.

patre quidem Lycio, matre uero creatus Perſica. De quo cum adhuc puer Alexander eſſet, Pythicum C
prædixit oraculum, proficiſcenti in Perſas Alexandro ducem ſore Lycium. Ibi locorum potitus, ingē-
tem captorum hominum cædem commiſit, quos idcirco ſuo iuſſu necatos ſcribit, quòd ita ſibi ad rem
conducere exiſtimabat. Ibi quantum Suſis, tantundem pecuniæ comperiſſe ſe refert: Diuitias uero &
reliquum inſtrumentum, mulorum iuga dena millia, & quinq; camelorum uexiſſe dicuntur. Dein in-
gentem Xerxis ſtatuam conſpicatus, quam intra regiam irrumpentium multitudo ignominioſe ſub-
uerterat, ad eam ſubſtitit, & perinde ac uiuentem allocutus, Vtrum'ne, inquit, propter eam quam ad
uerſus Græciam expeditionem egiſti, collapſum te ſinemus? an propter animi tui magnitudinem,
aliasq; uirtutes iacentem attollemus? Deniq; diuturno ſecum ſilentio meditatus exceſſit. Inde militū
corpora curare uolens (hybernum enim tempus erat) quatuor ibi menſes egit. Cum Alexander ſub
aurea primum regii tribunalis teſtudine conſediſſet, Corinthius Demaratus ei beneuolus, & paternus
olim amicus, ſenilibus effuſis lachrymis ad eum ita locutus fertur: Quàm magna Græci uoluptate pri
uati, quibus antea quàm in Darii throno ſedentem ſpectauerint Alexandrum, expiraſſe cōtigit. Hinc
Darium inſectaturus amicis ſe per iocum largiore præbuit uino. In ea laſciuia mulieres accitæ à ſuis
amatoribus affuere, inter quas famoſiſſima Thais, genere Attica, quam inferiore tempore regnās Pto
lemæus ſcortū habuit. Ea Alexandrum nunc lepide collaudans, nunc ioco demulcens, inter poran-
dum in quendam incidit ſermonem, qui tametſi patriæ ſuæ ritum cōſuetudinemq; decerneret, haud
muliebris tamen extitit animi. Eorum enim laborum quos in Aſiam peragrando pertulerat, illa ſe
die gratiſſimum ſuſcepiſſe fructum dixit, quòd intra ſuperbiſſima Perſarum palatia tam delicatum
conuiuium celebraſſet: at uero longe maiorem ſibi uoluptatem futuram, ſi Xerxis regiam, qui ſuas
olim concremarat Athenas, ipſa quoq; per hilaritatem incenderit. Tum ſpectante rege, ipſa facem accē
dit, ut diuulgaretur, quòd quæ cum Alexandro fœminæ fuerant, maiorem pro Græcia ultionem acce
piſſent, q̄ ſuperiores illi tum maritimarum, tum terreſtrium copiarum duces. His dictis plauſus ſimul
ac tumultus exoritur. Sociis inde ad tam magnum facinus exhortantibus, concitatus Alexander exi-
liit, & coronatus lampada tenens ductor erat, cæteri clamore ac petulantia conſectantes regiam incen-
dentes circuibant. Quod ubi ſenſere Macedones, alacres cum facibus cōcurrerunt. Sperare enim eum
iam rebus patriæ animum aduertiſſe, nec amplius inter barbarē obuerſari debere, atq; ob id ignibus
atria uaſtari. Hæc quidā iniuſſu regis, quidā ita ut dictum eſt, perpetrata memorant. Atenim mox pi-
guiſſe, ac reſtingui incendium iuſſiſſe, haud incertum eſt. Cæterum cum Alexander natura munificē- D
tiſſimus eſſet, eo magis liberalitatē auxit, quo latius ipſum propagauit imperium. Aderat quædam in
dandis alacritas, qua ſola gratificari beneficus poteſt. Qua de re pauca, uerum egregia, meminiſſe ſat
erit. Pæonum ductor cum hoſtis à ſe truncati caput ei oſtēdiſſet, ô rex ait, his apud nos donis pretium
aureum ſolet eſſe poculum. Tum ridens Alexander; uacuum quidem, inquit, aſt ego id mero plenum
tibi propino. Dum quidam ex Macedonibus mulum regium ferentem aurum ageret, defatigatumq;
iumentum eſſet, is ſublatum onus ferre cœpit. Quē ſub pondere preſſum cōſpicatus Alexander, ubi
re cognita depoſiturum uidet hominem, ne reliquo defatigeris itinere dixit, hoc ad tuum deferes ta-
bernaculum. Deniq; renuentibus q̄ poſtulantibus triſtior, ad Athenieſem Phocionē ſcribens, eum mi-
nime exiſtimaturum deinceps amicum aſſeruit, ſi ſua repudiet munera. Serapioni cuidam adoleſcen
ti qui pila ſecum luſerat, quia nihil popoſcerat, nihil exhibuit. Poſt ludēte Serapione, iacta ad cæteros
pila, mihi nequaquā præbes dicēti regi, nō petis Serapion inquit. Huic cum arriſiſſet, quammulta elar
gitus eſt. Erat Protheas quidā uir ſanè facetus, & in ſympoſiis haud illepidus, cui cum Alexander ſuc-
cenſere uideret, obſecrantibus amicis, ipſoq; collachrymante, ſecum in gratiam rediſſe dixit. Tum il-
le, quoddā mihi primæ fidei pignus præſta, confeſtim ei quinq; erogari talenta iuſſit. Quantas autem
familiaribus, & his quos ſui corporis præſidio habebat, ampliſſimas facultates impartierit, Olympia-
dis ad eum declarat epiſtola: In amicos beneficia confer, & gloriæ ſplendore augeat in præſentia uni-
uerſos tibi pares reges efficis, quib. cum multas amicitias comparas, teipſum deſtiturum reddis. Talia
cum perſæpe ſcriberet Olympias, is occultas ſeruabat literas, ſemel duntaxat excepto cum Hephæſtiō
ſolutam de more illi lectitaret epiſtolam, haud palàm ihibuit, uerum dempto ſibi annulo, illius ori ue
lut ſigillum appoſuit. Inter Darii proceres dignitatis ampliſſimæ Mazeus extiterat. Huius filio quam
dam habenti præfecturam, alterā adiecerat Alexander: quā recuſans adoleſcens, Mi rex, inquit, olim
unicus erat Darius, tu compluris Alexandros effeciſti. Parmenioni Bagoi domiciliū uendicauit, in quo
ex Suſiorum manubiis mille talentùm ueſtē offendiſſe traditur. Scribens ad Antipatrum, ut exquiſitā
corporis ſui cuſtodiā haberet admonuit, quòd ei īſidias parari diceret. Ad matrem cōplura tranſmiſit
munera, quā nimium gerēdis implicari negociis, & bellicis immiſceri rebus uetuit. A qua cum grauius in
creparetur, ipſius aſperitatē æquo perferebat animo. Semel quoq; ſcriptam ab Antipatro cōtra matrē
prolixam epiſtolam lectitans, ignorare dixit Antipatrum, quòd unica matris lachryma inumeras dele
ret epiſtolas. Suos poſtea delitiis ac illecebris omnino ſolutos ſumptuoſiſmeq; uiuētes animaduertens,
ex quibus

Liberalitas ac munificentia.

A ex quibus Teium quidem Agnonem argenteos ſub creſpidis ferentem clauos, complures Leonato camelos puluerem ad gymnaſia ex Ægypto uſque transferentes, Phylotam cum uenaturus erat, per ſtadia centum aurea & pretioſa diſponentem tabernacula, plures etiam inter ungendum ac lauandum pretioſis odoribus quaſi oleo utentes cubicularios ſecum ac unctores circumagere, cunctos benigne ac philoſophorum more obiurgatos, hunc in modum admonuit: Mirari ſe, inquit, eos tot tantiſq; confectis certaminibus, haud meminiſſe, quòd ii qui alios fatigant, mollius defatigatis ipſis dormiant, neq; cernere ſe Perſarum moribus ſuos æquiparaſſe. Seruile quippe amare delitias, apprime regium inſudare laboribus. Quonam modo ſuum quiſpiam curabit equum, aut haſtam exercebit, aut caſſidem induet, cum per deſuetudinem ne chariſſimum quidem corpus manibus attingat? An ignoratis hunc eſſe uictoriæ finem, ne hoſtium mores ac opera in nos tranſtuliſſe uideamur? Eos magis ad uirtutem inflãmabat, cum uel militia, uel uenationibus cunctos in perferendis malis ac laboribus ſuperaret. Cũ Alexander eximiæ magnitudinis leonem ſterneret, Spartanorum legatus qui forte aderat, pulchrum erat mediusfidius, ait, Alexander, ut pro imperio cum leone decertaſſes. Hanc uenationem æreis conflatam imaginibus Craterus Delphis appendit. Canes autem inerant, & leonem Alexander adoriens, & Craterus adiutans, quorum partem Lyſippus, partem Leochares effinxit. Hoc pacto Alexander ut ſe ſimul laboribus exerceret, ac ſuos ad uirtutem incitaret, cum multa ſubiret diſcrimina, eius amici fortunis elati, illecebriſq; ac ocio magis intẽti, tot militias peregrinationeſq; moleſte perferre, inde ſenſim ad contumelias & maledicta tendere. Quæ ille per quandam manſuetudinis abundantiam modeſte ac comiter tolerabat, regium eſſe affirmans, ut à quibus male audias, in eos magis ſis beneficus. Quæcunq; in amicos uel puſilla contulit, ea ingentis beneuolentiæ honoriſq; extant indicia. Ex quibus pauca expoſuiſſe ſat erit. Cum Peuceſtas urſi morſu uulneratus, id quidẽ aliis, Alexandro uero minime ſignificaſſet, ad eum multa conqueſtus ſcripſit: At nunc quonam te habeas modo ſcribe, inquit, & ſiquis ſociorum inter uenandum te deſtituerit, ut debita luat ſupplicia. Abſenti ob res gerendas Hephæſtioni ſcripſit, dum ipſe ac nõnulli Ichneumonem per iocum infeſtarent, Craterum Perdicæ iaculo occurrentẽ in utraq; coxa uulnus accepiſſe. Audiens ex ægritudine quadã priſtinæ reſtitutum incolumitati Peuceſtã, Alexippo ſcribens medico magnas egit gratias. Dum Craterus aduerſa ualetudine teneretur, ob quoddam inſomnium nõnulla pro ea ſacra peregit, eumq; ut itidem faceret, admonuit. Pauſaniæ quoq; medico, cum Cratero pararet elleborum, poſtquam pro animi ſolicitudine multa ſcri-

B pſiſſet, quo pacto antidotum ꝓpinaret admonuit. Hephaltem & Ciſſum qui primum Harpali fugã nunciauerat, in uinculis habuit, quòd ipſos de eo uiro falſa oblocutos diceret. Cum infirmis ac ſenectute confectis remeãdi poteſtatem faceret, Eurylochus Aegæus ſe inter ægrotos inſcripſit: poſtmodum

C ubi nulla infirmitate detineri deprehenſus eſt, amore Theleſippæ captum ſe confeſſus eſt, eamq; diſcedentem ad mare uſque conſectari uelle dixit. Eius fœminæ conditionem percontatus Alexander, ut ingenuum eſſe ſcortum accepit, nos, inquit, Euryloche in hac peramanda ſocios habes, proinde aut largitionibus, aut uerbis, ut ad permanendum inducas uide, quãdoquidem ex libera ortã affirmas. Hunc ſæpenumero uirum admirari licet, quòd amicorum gratia, pro rebus huiuſmodi operam & accuratã quidem in ſcribendis dederit epiſtolis. Qualia hæc, cum Seleuci puerum qui in Ciliciam profugerat, diligẽtiſſime iuſſit inquiri. Peuceſtam quoq; laudibus proſecutus eſt, quòd Crateri ſeruum Niconem comprehendiſſet. Seruus quidam in aſylo reſederat, quam ob rem ad Megabyzum literas dedit, ut illum è templo ſi queat elicere, corripiat, intra ſacram ædem nullam uim afferat. Principio cum in cauſis capitalibus ius diceret, orante accuſatore, altera manu aurem ſolebat occludere, ut ipſa reo omnis expers calumniæ conſeruaretur. Poſteriori tempore ad calumnias quanquam falſas ac ueriſimiles uehementer excandeſcebat, præcipue cum de ſe male audiebat, ita ut ſæuiens inexorabiliſq; deſiperet, adeo uitæ ac imperio gloriam anteponebat. Inde cum tertio congreſſurus prælio aduerſus Darium caſtra moueret, is captus à Beſſo nunciatur, tum præter ſtipendia Theſſalis duum millium talentum munus erogans, eos domum dimittit. In perſequendo autem Dario aſperis atq; longiſſimis exactis itineribus (uno enim decẽ diebus tria millia & ducenta ſtadia equo emenſus eſt) uniuerſum fermè exercitum per loca præſertim aquarum expertia labor affecerat, ubi quædam Macedonum manus mulis aquæ plenos ex fluuio ſubuehens utres, Alexandro fit obuiam. Quem urgente in meridianum tempus die, ob ſitim ægre ſe habentẽ conſpicati, extemplo impletam aqua galeam attulerunt. Ei deinde percontanti ad quos eos perferrẽt lances, ad ſuos reſpõdere liberos, quos ſi nunc amiſerimus (tibi modo uita ſuperſit) alios creandi facultas erit. His auditis ubi galeam in manus cepit, circunſpiciens, quos circa ſe haberet equites, demiſſo capite & fixis in potum oculis, inguſtatã reddidit lymphã, ꝓbatiſq; uiris, ſi ſolus bibero, inquit, hos mœror inſtigabit. Eius continentiã & animi magnitudinẽ cũ inſpexiſſent equites, eundum eſſe magna cum ſpe certatim acclamarunt, ſtatim calcaria equis ſubdunt. Non enim laborem perferre, non deniq; mortalitati ſeſe obnoxios exiſtimare, donec talẽ eis regem adeſſe cõtigerit. Vna itaq; cunctorum ſedulitas & animi promptitudo fuit. Cæterum cum ſexaginta tantũmodo

Curtius li. 7.

uiro

(ut aiunt) uiri, ſuſa iam; Darii caſtra irrupiſſent, diſiectum grande auri & argenti pondus calcātes, multos quoq; puerorum & mulierum currus aurigis deſtitutos aſpernati, proceres ſolummodo fugientes, in quibus Darium eſſe arbitrabantur, perſequi contendunt. C Vix tandem compluribus confoſſum uulneribus Darium in uehiculo iacentem ſereq; expirantem offenduntaiscum frigidam aquam præbente Polyſtrato potaſſet, quiſquis es mortalium, inquit, hoc mihi extremum uniuerſæ calamitatis genus accidit, ut pro tanto in me beneficio dignas tibi referre grates nequeam, at referāt Alexāder, Alexādro uero dii, pro eius ſumma in matrem, uxorem, ac liberos meos humanitate ac clementia, cui hoc dextræ pignus pro me dabis. Hæc dicentem accepta Polyſtrati manu, uita deſtituit. Ad eum perueniens Alexander, ipſius caſum per maximam doloris acerbitatem haud diſſimulanter tulit, demptaq; ſibi chlamyde illius corpus ornauit. Poſtremo in poteſtatem redactum Beſſum grauiſſimo cruciatu diſſipauit, proceris nanque in unum curuatis arboribus, cum utrique corporis partes alligaſſet, eos tanto concitatas impetu remiſit, ut laniata paſſim membra diſiecerint. Tum Darii corpus regiis ornatum inſignibus ad matrem deferri iuſſit. Eius fratrem Exathrem magna ſibi familiaritate deuinxit. Inde cum robuſtiſſimis copiis profectus ſubegit Hyrcaniam, ubi maris ſinum haud Ponto minorem, cæteris autem maribus dulciorem conſpicatus, cum nihil ex eo certi perdidiciſſet, quandam Mæotidis paludis partem eſſe cogitauit. Huius tamen rei ueritas haud latuiſſe phyſicos uidetur, qui diu ante illam Alexandri expeditionem memoriæ prodiderunt, ex quatuor exterioribus oceani, qui mediterraneum irrumpunt, ſinibus, Hyrcanum pelagus quod Caſpium uocant, propinquum magis eſſe boreæ.

Curtius li. 6. Ibi cum quidam ex inſperato Barbari ſtabularios inuaſiſſent, equum abduxere Bucephalum. Quam rem immodeſte adeo tulit, ut niſi reſtituiſſent, ſe cunctos eorumq; liberos obtruncaturum per præconem interminatus ſit. Quocirca equum mox referentes, ſuasq; ciuitates in eius poteſtatem ponentes affuere. Quos omnes benigne allocutus, equi captiui præmia reddidit. Hinc caſtra mouit in Parthiam, ubi intentus ocio, barbaram primo ſtolam induit, ſiue ut probatis illorum legibus ipſos per quandam ſibi conſuetudinem conciliaret, quòd ad mitigandas hominum mētes plurimum patrii moris ualeat conſuetudo, ſiue ut hoc pacto Macedonum tentaret animos, quos paulatim ad ſpernendos patriæ ritus aſſuefacere nitebatur, quo illum adorari modeſtius perferrent. Nunquam tamen ut Medorum amictum barbarum nimis & ab ſe alienum aſſumeret induci potuit, ſemper Anaxyridas, Candin, Tiaramq; repudians, at medium quendam inter Perſicum & Medum habitum aptiſſime tēperans, qui ut illo iucundior, hoc ita erat auguſtior. Eo primum uſus eſt in Barbarorum conuentu, ac domi cum æqualibus, dein paſſim ſeu equitaret, ſeu ius diceret, eodem ſpectabatur ornamento. Quod quanquam Macedonibus triſte ſpectaculum eſſet, reliqui tamen eius uirtutem ingenti admiratione proſequentes, quædam illi ad uoluptatem gloriam'ue concedenda exiſtimabant. Is quan- D quam accepto nuper in tibia ſagittæ uulnere, ita ſaucius abierit; itemq; lapidis ictu percuſſus in collo, adeo ut oborta caligo diu oculos oppreſſerit, haud tamen ſibi temperauit, quo minus audentius ante alios pericula primus iniret. Superato Orexarte fluuio, quem is Tanaim exiſtimabat, Scythas fudit, & ad ſtadia centum uſque fugauit, ulterius inſequi fluxu uentris inhibitus. Ibi occurriſſe illi Amazonem multi perhibent, ex quibus ſunt Clitarchus, Polycritus, Oneſicritus, Antigenes Iſtrus. Ariſtobolus autem, Chares Iſangeleus, Ptolemæus Anticlides, Philon Thebanus, Philippus Iſangeleus, præterea Hecatæus Eretrieus, Philippus Chalcidenſis, & Duris Samius, id figmentum fuiſſe referunt, quibus teſtimonium Alexander uidetur afferre, qui cum ad Antipatrum uniuerſa perſcriberet, Scytharum regem ſibi filiam deſpondiſſe ait: Amazonem uero ne commemorant quidem. Poſteriori tempore cum regnanti Lyſimacho quartum librum Oneſicritus, in quo de Amazone illa perſcriptum eſt, legeret, Lyſimachus paulum ſubridens dixiſſe fertur: Et tunc utique ego aderam. His quiſque fidem aut habeat, aut deroget, haud Alexandrum propterea uel minori uel maiori admiratione proſequetur. Veritus autem ne Macedones in poſterum militiæ pertæſi fatiſcerent, cætera quidem dimiſſa multitudine, ipſe cum flore copiarum X X. M. peditum, & tria equitum ſecum ducens, in Hyrcaniam proficiſcitur. Quibus pro concione habitis, nunc ſe Barbaris uelut in ſomnis oſtendiſſe ait: qui ſi perturbatis tantummodo Aſiæ rebus abierimus, in nos illico tanquam in mulieres impetum facient. Verumenimuero quiſquis abire cupiat, excedat inquit, obteſtatus ſe amicorum; eorumq; qui eam ſecum perferre expeditionem uelint, uiribus, uniuerſum terrarum orbem Macedonum imperio ſubditurum. Hæc epiſtola quadam ad Antipatrum his fermè uocabulis conſcribuntur. Additur præterea cunctos milites quocunque terrarum ageret ſecuturos ſeſe libenter acclamaſſe. Hi cū Alexandri conatus animo ſuſcepiſſent, reliqua ductu facilis turba conſequitur. Tum ritum indigenarum propenſius imitatus, ad Macedonicos quoq; tranſtulit mores eorum temperata cōmunicatione, facilius beneuolentia q̄ ui rerum imperium comparare ratus, præſertim cum procul abeſſet. Itaq; triginta puerorum millibus delectis, eos græcarum diſciplina literarum inſtrui, & Macedonico more armorū uſibus uerſari præcepit, cōpluribus ad eam rem magiſtris īſtitutis. Roxanen cōſpicuæ formæ mulierē

olim

A olim in conuiuio conſpicatus adamauit, quòd rerum gerendarum propoſito maxime conduxiſſe ui
ſum eſt. Eius enim matrimonium ſublatos ad ſpem Barbaros plurimum Alexandro fide beneuolen-
tiaq; cõiunxit, in quo tanta uſus eſt caſtimonia, ut cuius unicæ amore fœminæ uictus erat, eam nõ niſi
cunctis ſolenni more peractis attigerit. Eas res cum ſummus eius amicus Hephæſtion approbaret, pari
busq; uteretur ornamentis, Craterus autẽ in retinendis patriæ moribus pergeret, per illum Barbaris,
per hunc Græcis & Macedonibus reſponſa dabat, iusq; dicebat. Deniq; cum Hephæſtiona uehemen-
ter amaret, Craterum honoraret, illum quidẽ Alexandri, hunc uero regis amicos uocare ac exiſtima-
re ſolebat. Quapropter cum multas haberent ſimultates, ſæpenumero diſceptabãt. Semel in terra In-
dia nudatis enſibus cõferre manus cœperant: ſuccedentibus dehinc ad ferendum utriq; auxilium ami
cis, celeriter interuenit Alexander, & Hephæſtionem apertis carpſit cõuiciis, uecordem, inſanũq; uoci
tans, qui dempto ſibi Alexandro, nihil ſe prorſus eſſe intelligat. Seuocatum quoq; Craterum per acer-
biſſimas habuit cõtumelias. His inde conciliatis, Hãmonem cæterosq; deos obteſtatus, ſe illos cuncto-
rum amiciſſimos hominum habere iureiurando confirmauit. Verumenimuero ſi eos in poſterum di
ſceptare ſenſerit, utrunq; aut qui inchoarit necaturum. Quamobrem hi poſtea quicquam neq; per io
cum dixiſſe, neq; inuicem perpetraſſe traduntur. Erat Parmenionis filius Phylotas ampliſſimæ inter
Macedonas dignitatis, ut qui fortiſſimus ac robuſtiſſimus haberetur, & munificus ac benignus, quan-
tum poſt Alexandrum nemo. Cum ex familiaribus quidam argentum ex eo peteret, isq; erogari præ
cepiſſet, ſe diſpenſator habere negauit. Cui Phylotas, quid ais, inquit? neque poculum neque ueſtem
habes? Elatione animi, diuitiarum amplitudine, corporis ornamento, & uitæ modis ſupra priuato-
rum morem odioſius utebatur, ita ut per quendam excelſi faſtum animi, ĩſipidumq; ac ingratum con
ctis inceſſum, magnam ſuſpicionem inuidiamq; contraxerit. Quocirca ei nõnunquam Parmenionem
dixiſſe fertur, paulo mihi deterior eſto. Cæterum hic Alexandro iampridem in ſuſpicionem uenerat,
nam poſt ſuperatum in Cilicia Darium, correptamq; Damaſci prædã, cum multa captiuorum corpo-
ra referrentur in caſtra, comperta eſt ſerua quædam genere Pydnæa, facie decora, nomine Antigone.
Hanc Phylotas aſſecutus, cum inter potandum ſibi, ut adoleſcens amicæ, multa rei familiaris magni
fice geſta paulo liberius iactaret, quicquid ſtrenue factum eſt, ſuum aut patris opus eſſe demonſtra-
uit. Alexandrum quoque quem adoleſcentulum uocitabat, per eos nomen tenuiſſe regium. Id ubi
mulier amatori cuidam renunciaſſet, ille alteri, ut fit, denique ſermo manaſſet ad Craterum, ille mu-
lierem adduxit ad Alexandrum. Qua audita, iubet ut cum Phylota conſueta facere pergat, ex eo quic
B quid excuſſerit, ad ſe renunciatum eat. Neſcius Phylotas huiuſcemodi ſe circumuentum inſidiis, contu
bernium frequentabat Antigones, multa interim contra regem uerba per indignationem atq; iactan-
tiam ineptiſſime profundens. Alexander, tametſi aduerſus Phylotam id perquam efficax uehemẽsq;
foret indicium, tacitus tamen perferre, ſeq; cohibere ſtatuit, ſeu magna in ſe Parmenionis beneuolen-
tia fretus, ſeu ingentem ipſorum gloriam ac potentiam reformidans. Ea tempeſtate Macedo quidã ex
Chalæſtra nomine Dimnus capitales Alexandro ſtruebat inſidias. Quam quidem ad rem iuuenili
ætate Nicomachum, cuius amoribus tenebatur, ſocium adſciſcebat, quod ille aſpernatus, rem fra-
tri Cebalino aperit. Qui procedens ad Phylotam, ſe introduci rogabat ad Alexandrum. Ipſe uero ne
ſcio quid cogitans (incertum enim eſt) eos minime introduxit, quòd regem maiora quædam agitare
negocia diceret. Quod & ſecundo factum eſt. At illi ob Phylotæ inſolentiam ad alium ſe uertunt, à
quo mox ad Alexandrum admiſſi, cum primum Dimum accuſaſſent, Phylotæ factum indicant, quòd
à ſe bis appellatus eos uſq; paruipenderit. Ea res Alexandrum uehementer inflammauit. Miſſus dein
de ut captum ageret Dimnum, ipſum reluctantẽ ſeq; defendentem obtruncat. Quare magis atq; ma
gis Alexander excanduit, quoniam illum hoc pacto ne ſuæ detegerentur inſidiæ effugiſſe ſuſpicaret.
Mox ubi acerbiſſimum in Phylotam odium patefecit, illius inimicos exciuit, palàm dictitantes eam
regis ignauiam eſſe, ſi Dimnum Chalæſtrinum hominem tãtum in ſe facinus audere putet, cæterum
eum miniſtrum quendam, immo uero maioris inſtrumentum fuiſſe potentiæ. In illis eam diſcutien
dã eſſe coniuratiõe, quibus ut celaretur plurimum cõducebat. Cum ad huiuſmodi ſermones atq; ſu-
ſpiciones regiæ patuiſſent aures, inumerabiles aduerſus Phylotã calumniæ afferebantur. Captus itaq;
Phylotas in quæſtionibus habitus eſt præſentibus amicis, extrinſecus autẽ è tabernaculo audiente Ale
xandro. Quo ad Hephæſtionem miſerabiles ac ſupplices emittente eiulatus, dixiſſe ferunt Alexan-
drum: Cum mollis adeo effœminatusq; eſſes Phylota, tanta receptabas facinora? Occiſo Phylota, e ue-
ſtigio miſſus in Mediã Parmenio ibi interficitur, uir complurium rerũ geſtarũ Philippo ſocius, qui ſo-
lus autem ex natu grandioribus præcipue Alexandrum ut in Aſiam tranſiret, accenderat. Ex tribus li
beris quos in ea expeditione habuerat, duo pridem ante ora parentis prælïãdo cæſi, ipſe unà cum ter
tio periit interemptus. Eas ob res cum multis Alexandri familiaribus, tum Antipatro uehemens ter
ror incutitur. Aetolis ultro citroq; data acceptaq; clandeſtina fidei pignora. Hi ob deſtructos Oenia-
das Alexandrum extimeſcebant. Qui eius deſtructione gentis audita, Ætolos nõ Oeniadũ filiis, uerũ

ſibi ſupplicia daturos obteſtatus erat. Haud longe poſt Clyti caſus conſequitur, quem ſiquis accurate C
intellexerit, maioris ſæuitiæ q̃ Phylotæ factum iudicabit: ſin tempus cauſamq́; ratione perpenderit,
Iuſtinus li. 12 non magis conſilio, ſed infelicitate perpetratum inueniet, cum per iram ac ebrietatem ſuo fato Cly/
Curtius li. 8. tus materiam occaſionemq́; præbuerit. Hoc modo geſta res eſt. Quidam ex ora maritima græca ad re
Vale. Maxi. gem poma detulerant, quorum cõſpicuam maturitatem admiratus, Clytum ut cõmonſtraret & im/
lib. 9. cap. 4. pertiret accerſit. Ille ſacrificia peragebat, quibus omiſſis regem adiit. Tres illum oues ex imolandis ho
ſtiis cõſequuntur. Quod prodigium cõſpicatus Alexander, accitis ariolis Ariſtandro & Cleomãti Spar
tano aperit. His dira portendi affirmantibus, illicet pro Clyto iſtaurari ſacrificium iuſſit. Tertio ſiqui
dem ante die horrendum per quietem uiderat inſomnium. Exiſtimarat enim Clytum inter Parme/
nionis liberos atris ſedere ueſtibus, omneſq́; exanimatos. Necdũ litato, Clytus poſteaq̃ Caſtori & Pol/
luci Alexander imolaſſet, uenit ad cœnam. Poſtq̃ exempta uino ſitis eſt, Pranichi, uel (ut quidã aiunt)
Pierionis carmina decantabãtur, quæ ille contra ductores Macedonum nuper à Barbaris profligatos,
per riſum & ignominiam ediderat. Quam rem cum natu grandiores moleſte ferrent, poetãq́; ſimul
& cantorem per contumelias interpellarent, Alexander & nõnulli cum eo magna cum uoluptate au/
dientes, canentem exhortabant. At Clytus iam uino grauis natura ferox & indomitus, id ægre tolera
bat, indignũ eſſe affirmans, inter hoſtes Barbaros, maledictis carpere Macedonas, uiros ipſis longe præ
ſtantiores irriſoribus, tametſi minus ſecunda fortuna obtigerit. Tum Alexander, nihil à ſe diſcrepare
Clytum, inquit, qui Macedonum formidinem, minus ſecundã appellet fortunam. Inſurgens Clytus,
hæc, inquit, formido te diis genitum, iamq́; Sphithridatis gladio terga uertentem, læto eripuit. Te Ma
cedonum cruor, te uulnera hæc eò peruexerunt, ut Hãmonem uſurpans genitorem Philippum aſper
neris. Inflãmatus his Alexander, Cum hæc de nobis infandum caput obloqueris, Macedones ad ſedi/
tionem inſtigans, alacrem te futurum exiſtimas? Tum Clytus, neq; uero in præſentia ſumus alacres,
inquit, Alexander, talia laborum præmia conſecuti. Felices uero quibus ante contigit oppetere q̃ Ma/
cedones Medorum uirgis percuſſos, noſq́; ut ad regem admitteremur Perſas obſecrantes, aſpicerent.
Hæc atq; talia Clyto liberius dictante, cæteri qui Alexandrum circunſteterant, exurgere & conuiciari,
longæui autem ſenes exorientem ſedare tumultum. Conuerſus ad Xenodochum Cardianum, Arte/
miumq́; Colophonium Alexander, nónne Græcos inter Macedones, inquit, tanq̃ ſemideos inter bel/
luas ambulantes cernere uidemini? Clytus haudquaquam obſecutus, Alexãdrum quodcunq; uelit in
medium proferre iubet, at uiros ingenuos & loquendi fiduciam habentes, ne in conuiuium uocesait,
uerum cum Barbaris atq; mancipiis uitam exigas, qui zonam perſicam candidumq́; adorent amicu/ D
lum. Irarum impatiens Alexander, cum proiecto pomo Clytum percuſſiſſet, gladium perquirebat,
quem ſatelles quidam Ariſtophanes prior ſubduxerat. Inde cum cæteri precibus detinerent, proſilit,
Macedonico ſermone clypeatos uocans milites. Id uero ingentis ſignum tumultus erat. Subinde iuſſo
canere tibicini perinde ac tardius agenti tubamq́; detrectanti, pugnis inſultauit. Is poſtremo collauda/
tus eſt, quòd potiſſimum ne caſtris tumultuaretur obſtitiſſet. Clytus cum nullo pacto cederet è tricli/
nio, uix tandem ab amicis exploſus, ſubinde per alias irrupit fores, iambicum illud ex Andromacha
Euripidis per ſummam contentionem temeritatemq́; pronuncians, Heu quàm truces in Græciam
mores ueniunt. Alexander arrepto ex ſatellitis manu ſpiculo occurrentem ſibi Clytum, iamq́; aulæũ
ianuæ ſubducentem tranſuerberat. Eum ingenti clamore ac ſuſpiriis corruentem, ſtatim defecit ani/
mus. Alexander ubi ſecum facinus reputans, tacitos cernit aſtãtes, ex occiſi uulnere telum raptum edu
ctum, in ſuum uertiſſet iugulum, ni ſatellites correptas ipſius manus à cæde retraxiſſent, ipſumq́; ui
intra cubiculum intuliſſent. Eam noctem nunc uociferans, nunc lamentãs, ſæuis exegit luctibus, adeo
ut malis feſſus nullis editis uocibus, poſtridie iaceret elinguis, graues tantum emittẽs gemitus. Ipſius
æquales ea ueriti ſilentia in cubiculum irrumpunt, ubi cæterorum quidem uerba minus admittebat.
Cum autem uates Ariſtander tum ex ſomnio Clyti, tum aliis ex prodigiis, ea iampridem ex fatorum
ſerie obtigiſſe memoraſſet, ſedari nonnihil dolor uiſus eſt. Quamobrem intromiſſus eſt Calliſthenes
Ariſtotelis neceſſarius, & Abderita ſimul Anaxarchus. Calliſthenes quidem honeſtatis rationibus per
quandam ſuauitatem adortus, ſermone circunducto mœrorem leniter excerpebat. Anaxarchus prin
cipio quandam philoſophandi uiam ſibi uendicauerat, qua inſolens & æqualium contemptor exiſti/
mabatur. Is igitur quam primum ingreſſus clamitabat, Hiccine eſt Alexander, quem cum orbis terra/
rum ſuſpiciat, more mancipii luget abiectus, hominum leges & ignominiam reformidans, quibus ipſe
ſe legem & iuſtitiæ metam conſtituiſſe debuerat, per illam quam uictor obtinet maieſtatem, non au
tem inanis cuiuſdam gloriæ cupiditate uictum, ſeruilem animum induere? An ignoras, inquit, pro/
inde fas iuſq́; cominus aſſidere Ioui, ut quicquid leges perpetrauerint, licere iuſtumq́; eſſe intelligas?
Hac uſus oratione Anaxarchus ægrum quidem regis leuauit animum, at ipſius mores compluribus
in rebus nefarios magis mollioreſq́; reddidit, eiq́; miro ſe modo deuinxit, Calliſthenis cõſuetudinem
alioqui ex illius ſeueritate ingratam reprobans. Olim cum inter cœnandum de anni partibus, & cœli
temperie

A temperie orta diſputatio eſſet, dicentibus hic aſperiora quàm in Græcia ad hybernandũ loca eſſe, Anaxarchus per contentionẽ aduerſabatur. Tum Calliſthenes, Atqui hæc illis longe frigidiora confitearis oportet, inquit: iſtic enim lacerna uelatus uniuerſam exigebas hyemem, hic autẽ tribus inuolutus tapetibus accumbis. Ea res Anaxarchum acriter irritauit, reliquos uero ſophiſtas & aſſentatores dolore inurebat. Qui cum ab adoleſcentibus propter ſermonis elegantiam ſummo ſtudio coleretur, non minus natu maiores oblectabat, quòd ad bene honeſteq; uiuendũ ſeipſo contentũ uirum cernerẽt: ſuæ quoq; peregrinationis uulgatam occaſionem confirmabat, quòd reducendorũ ciuium, inhabitandæq; cauſæ patriæ, per quandam animi magnificentiã ad Alexandrum cõmigraſſet. At enim ob eius gloriã & opinionem inuidioſus obtrectatoribus inter ſe obloquendi materiam præbuit. Nam quopiam inuitatus perſæpe repudiabat: in ſodalitiis per grauitatem atque ſilentium nullum probare factum, nihil deniq; placere ſignificabat. Itaque Alexandrum ei dixiſſe tradunt: Odi ſapientem, qui ſibi ſapiat nihil. In ipſo conuiuarum cœtu iuſſus aliquando inter pocula laudes explicare Macedonum, tanto eloquentiæ fluuio rem ipſam exornaſſe fertur, ut ſurgentes uniuerſi ſecundo in eũ plauſu coronas ſparſerint. Tum Alexander, Profecto quiſquis (ut ait Euripides) per pulchram nactus eſt in dicendo materiam, ei haud immenſum eſt opus bene ornateq; dicere. Cæterum quo magis eloquẽtiæ tuæ uires oſtentes, inquit, ipſos accuſa Macedonas, ut hi ſua noſcentes errata, uiros ſeſe meliores inſtituant. Calliſthenes igitur cum ad palinodiam ſeſe conuertiſſet, multa Macedonum delicta liberius explicans, propter Græcæ ſeditiones atque diſcordias Philippi auctum imperium fuiſſe demonſtrat: *Calliſthenis eloquentia.*

Venit honos ſceleri miſera ut diſcordia regnet.

Quæ res aduerſus illum acerbam grauemq; Macedonum conflauit inuidiam. Tum Alexander Calliſthenem non orandi grauitatem, ſed ſummum contra Macedones odium comparaſſe inquit. Hæc quidem Stroibum Calliſthenis lectorem Ariſtoteli narraſſe prodit Hermippus. Poſtmodum Calliſthenes cum alienatum ab ſe regis amorem intelligeret, ei bis ac ter hunc protulit uerſum:

Occidit & Patroclus uir te præſtantior olim.

Non ab re igitur Ariſtoteles dicere ſolebat, Calliſthenem magnam in dicendo potentiam aſſecutum, mentis inopem eſſe. Cum ergo quadam philoſophiæ acrimonia & rigiditate adorandum diſſuaderet Alexandrum, ſolus ea palàm dictitabat quæ Macedonum proceres apprimeq; ſeniores per grauẽ animi indignationem taciti perferebant. Quare cum illum adorandi morem auertiſſet, effectum eſt, ut magna quidem Græcos, maiori autem Alexãdrum infamia liberarit, ſibi perniciem comparans, ui magis quàm perſuaſione regem abſterrere conatus. Chares autem Mitylenæus memoriæ prodidit, Alexandrum in conuiuio quodam cum epotauiſſet, phialam cuidam ex familiaribus porrexiſſe, qua recepta, illum ad lares uerſum ſurrexiſſe, primumq; ut epotaſſet adoraſſe, poſtea exoſculatum Alexãdrũ
B diſcubuiſſe: quod cum omnes ordine feciſſent, Calliſthenem accepta phiala poſt potum ut regem oſcularetur acceſſiſſe, qui cum Hephæſtione colloquens minus animaduerterat. Tum Demetrius cognomento Phydon ad regem, Ne oſculare, inquit, te enim ſolus hic haud adorauit. Quapropter Alexãder oſculum deuitaſſe fertur: at Calliſthenes alte uociferans dixiſſe, Vno igitur minus habens oſculo diſcedam. Talibus alienati ſignis animi habita Hephæſtioni fides eſt, cum Calliſthenẽ quidem adorare pollicitum, promiſſa uero mentitum diceret. Inde Lyſimachi & Agones inſtare, qui uirum affirmabant ad labefactandas imperii uires procaciter obeuntem. Ad illum concurrere adoleſcentes, illi fauere, ſolum hunc inter tot millia ingenuũ appellare. Idcirco deinde aduerſus Alexandrũ Hermolai coniuratione detecta, illud ei uerisſimilius obiectare crimen uiſi ſunt. Siquidem percontanti cuipiam, quonam modo illuſtriſſimum ſe uirum faceret: ſi illuſtriſſimum interemeris, inquit. Dumq; ad perpetrandum facinus Hermolaum exhortaretur, ne aurea fulcra formidaret admonuit, uerũ ſe hominem morbos ac uulnera patientem inuadere reminiſceretur. Ex ipſis autem Hermolai complicibus neminem uel extrema neceſſitate adduci potuiſſe conſtat, ut quicquam aduerſum Calliſthenem loqueretur. Alexãder quoque ad Craterum, Attalum, & Alcetam ſtatim ſcribens, ait: Adoleſcentes quidem habitos in quæſtionibus eas res incepiſſe confeſſos, ſe uero conſcium habuiſſe neminem aſſeuerantes. Poſtremo ſcribens ad Antipatrum, poſt multa Calliſthenis conuicia, iuuenes quidem, inquit, ex Macedonibus ſaxis obrutos, ipſum autem philoſophum, quiq; illum emiſerunt, quiq; meos intra oppida ſuſceperunt inſidiatores, ego ſupplicio afficiam. In quibus ſe contra Ariſtotelem aperte detexit, apud quem ob generis propinquitatem educatus erat Calliſthenes, eius ſiquidem mater Hero conſobrina fuit Ariſtotelis. Ipſum ab Alexandro cruci ſuffixum uitam finiſſe quidam perhibent: alii in uinculis morbo correptum expiraſſe. Chares refert eum poſteaquam captus eſt, ut coràm Ariſtotele in ſenatu condemnaretur, ſeptem menſibus in compedibus obſeruatum: cumq; Alexander apud Mallos Oxydracas circa Indiam uulnus accepiſſet, Calliſthenem ob nimiam aruinam contracto pedore ac ſordibus ſupremũ obiiſſe diem. Hæc poſteriori tempore contigerunt. Demaratus Corinthius ætate iam confectus, ſtudio ac uoluptate profectus ad Alexandrũ, cum illum uiſeret, quàm magna priuatos amœnitate Græ-

Curtius lib. 8

Hermolai coniuratio in Alexandrum.

Strabo li. 15.

cos, inquit, quibus priuſquam in Darii ſolio ſedentem conſpexiſſent Alexandrum, uita exceſſiſſe conti C
git. Nec amplius regiæ fructum beneuolentiæ conſecutus, aduerſa correptus ualetudine diem ſuum
obiit. Eum Alexander funere extulit magnificentiſſimo: exaggeratus eſt ei ab exercitu tumulus ambi-
tu quidem ampliſſimo, altitudine uero octoginta cubitorum: reliquiæ autẽ ornatiſſima quadriga ad
mare uſque delatæ ſunt. Deinde caſtra moturus in Indiam, cum prædæ magnitudine onuſtum tar-
dumq; cerneret exercitum, ut primum illuxit dies, ſuos ac familiarium currus paratos priores incen-
dit, poſtea cæteros Macedonum ſubiectis urere flammis edixit. Cuius rei cum grande primo conſiliũ
uideretur, maior extitit euentus: paucis enim dolore perculſis, cæteri perinde ac numine afflati uoces,
clamoresq; alacres attollere, uſibus tantum neceſſaria capere, reliqua uelut ſuperuacanea ſuccendere.
Quæ res impetu alacritateq; refertum magis atq; magis Alexandrum concitauit. Iam enim ſuis eſſe
terrori cœperat, inexorabilis ad errata caſtigator. Nam quendam ex æqualibus ſuis, Menandrum no
mine, caſtelli cuſtodiæ præfectum, ob deſertam ſtationem nece multauit. Orſodatem barbarũ qui
ab illo defecerat, ipſe ſagitta confixit. Interea ouis quædam agnum qui colore ac forma tiaræ capite, ge
melloſq; utrinq; corymbos habebat, enixa eſt. Id abhorrens prodigium, quibuſdam Babylonijs quos
ea de cauſa de more ſecum ducebat, purificandum ſe præbuit. Tum ad amicos non ſui, uerum ipſorũ
cauſa turbari atque ſolicitari dixit, ne poſt ſe uiliſſimum ac degenerem quempiam regni faſtigio fortu
na præficiat. Qua in re haud tamen diutius animi pendens extitit, poſtea enim lætius apparens pro-
digium, omnem ſoluit triſtitiã. Cum enim ſarcinarum cuſtodiæ uir præfectus Macedo Proxenus no-
mine regio locum tabernaculo propè Oxon amnem foderet, pinguis fontem liquoris aperuit. Quo
primũ hauſto, clarus ac lucidus ſcatens, non odore, non guſtu quicquã ab oleo differre uidebatur, quin
eiuſdem omnino ſplendoris ac pinguedinis: quoq; magis mirere, oleam illa nuſquam fert regio. Oxi
quoque fluminis adeo pinguis aqua traditur, ut qui in eo loti fuerint, cutim eis ac corpus inungat. Ex
eo autem prodigio quantum admirandæ uoluptatis Alexander ceperit, in iis quæ ad Antipatrũ ſcri-
bit, maxime declarat, qui hoc à dijs immortalibus quàm amplum ſuſcepiſſe munus exiſtimat. Vates
autem eam expeditionem, tum clariſſimam, tum aſperam & caſibus refertam ſignificabant. Oleum
nanque ad leniendum corpus à deo tributum eſſe mortalibus. Multa igitur illi inter pugnas obtigere
diſcrimina, grauia recepta uulnera, uehementiſſimam quoq; ſuis perniciem inopia rerũ attulit. Aſpe-
ra cœli intemperies magna ex parte confecit exercitum. At ille, cum fortunam audacia, uireſq; uirtu-
te ſuperare ſtudio gloriæ niteretur, nihil fortibus indomitum, nihilq; munitum ſatis ac tutum contra
audentes ducebat. Cum Siſimethris urbem rupis inacceſſæ obſidione cinxiſſet, triſtes conſpicatus mi- D
lites, percontatus Oxiarten dicitur, quid animi geſtaret Siſimethres: reſpondente Oxiarte, timidiſſimũ
illum eſſe hominem: petram, inquit, capi facilem nobis refers, quandoquidẽ immunitum ac imbecillẽ
ipſius inquis eſſe principem. Ita factum eſt. Ea enim, perterrefacto minis Siſimethre, potitus eſt. Cum al-
teri in rupe quadam oppido iuuentutem Macedonicam admoueret; quendam Alexandrum nomi-
ne compellans, Tua intereſt, inquit, uel ipſius uirtute cognominis, ſtrenui geſta militis cõficere. Dehinc
cum ipſe fortiſſime dimicans adoleſcens oppeteret; non mediocriter animum perculit Alexandri.
Poſtmodum in aggredienda Niſa dum pauore torpent milites; ſiquidem profundum ei oppido flu-
men allabitur, enicat Alexander, & ô deterrimus, inquit, ego, qui nunquam nare didici; moxq; rapto
incumbens clypeo traiecit. Ibi cõſumato prælio ex obſeſſis urbibus ſupplices aduenere legati, qui pri-
mum in armis terribilem conſpicati uirum, ſtupore perculſi ſtetere, allata poſtmodum ſella, grandæuũ
quendam nomine Acuphin ſedere iuſſit. Tum eius ſplendorem ac clementiam admiratus Acuphis,
interrogat quidnam facturi tuam aſſequi beneuolentiam poſſimus? Cui Alexander, Si ſuum te ciues
principem creauerint, & ad me centum præſtantiſſimos miſerint uiros. Tum ridens Acuphis, Maiori
cum dignitate imperabo, inquit, ſi nequiſſimos ad te miſero. Erat præterea Taxiles inſignis uir ſapien
tiæ, ſub cuius imperio maior Indiæ pars, quam uniuerſa ambit Aegyptus, tenebatur, pingue ſolum pa
bulo, & lætus ager frugibus. Hic cum ſalutatum ueniſſet Alexandrum, Quid mutuo decertãdum eſt
nobis bello, inquit, ſi non aquã aut neceſſarium nobis cibum intercepturus aduentaſti; pro quibus duo
bus ſtrenuos ac ſapientes belligerare uiros decet? Equidem ſi te ditior aut locupletior ſum, in dandis
ad te beneficiis paratus aduenio ſin inferior exiſto, tua in me confer officia. Ego uero dignas habere ti-
bi gratias non recuſo. Ea re lætatus Alexander, uirum comiter amplexus, Atqui putas, ait, ſine bello
hac ſermonum familiaritate nos amicitiam aſſecutos? Atqui ne ſuperes faxo. Ego enim hoc uno tecũ
bellandi genere enixiſſime decertabo, ne quamuis frugi uir & conſpicua benignitate exiſtas, in gratifi-
cando uincar abs te. Inde Alexander multis ex illo ſuſceptis, pluribus uero redditis muneribus, poſtre
mo mille ei æris talenta trãſmiſit. Quæ res ſuorũ animos uehementi dolore conficiens, maiorem in
modum pronas in ſe Barbarorum mentes effecit. Poſtquam ſtipendiarii quidam & bellaciſſimi Indo-
rum milites eorum præſidio ciuitates egregie tutarentur, magnas Macedonum copiis ſtrages inferen
tes, Alexander cum eis intra quoddam oppidum pactis inducis, poſtmodum abeuntes in poteſtatem
redactos

A redactos cæcidit ad unum. Id quidem facinus bellicis illius rebus alioqui iuſte & regia cum dignitate
confectis, quandam inuſſit maculam. Non minori illi impedimento quidam fuere philoſophi, qui fa-
uenteis Alexandro reges deteriorem in partem uertebant, & ingenuos quoſdam populos ad defectio-
nem ſolicitabant, proinde complures illorum ſuſpendio affecit. Bellum autem quod aduerſus Porum
geſſit, ſuæ declarant epiſtolæ. Scribit enim, cum inter caſtra medius fluat Hydaſpes, Porum elephan
tibus pro fronte locatis tranſitum aſſidua ſtatione tuentem, ſe uero per quotidianos ſtrepitus atq; fra-
gores, ſuos, ne Barbaros reformidarent, aſſuefeciſſe. Inde per hybernæ noctis tenebras cum delecta pe-
ditum ac fortiſſimorum equitum manu procul ab hoſtibus in paruam quãdam traiecit inſulam: quõ
cum primum euaſit, magno cum turbine deſuper fundi imbres, ignes ac fulmina aduerſum milites
demiſſa, cumplures incendere ac diſſipare, Quæ conſpicatus Alexander, excedẽs inſula in oppoſitam
contendit ripam. Aſper erat Hydaſpes, & hybernis tumens imbribus, ita ut magnã ex parte ruptis ag-
geribus ſibi uiam effecerit, quà ingens fluminis curſus ferebatur. Huc delatus Alexander, cum lubri-
cum & undis undique fiſſum uix tãdem uadum teneret, dixiſſe fertur, Fidem'ne præſtabitis Atheniẽ-
ſes, nos pro comparanda uobis gloria, huiuſcemodi ſuſcepiſſe pericula? Hæc quidem Oneſicritus. Ipſe
autem Alexander refert, milites omiſſis ratibus per medias mamillarum tenus undas cum armis ru-
ptum ſuperaſſe aggerem: ipſe cum equitatu uiginti ſtadiis pedites anteceſſit. Nec id abre conſiliũ exti
tit. Si enim hoſtes adorirentur, equis eos facile ſuperaturum: ſin phalanx cedere cogeretur, mox ſubſi-
dio affuturos pedites. Euenit autem alterum. Nam cum mille occurriſſent equitibus ac ſexaginta cur-
ribus, eos in fugã uertit, & captis curribus, quadringenti cæſi equites, Porus ubi traieciſſe Alexandrũ
accepit, totas in eũ concitauit copias, relictis qui tranſitu arcerent Macedones. Alexander elephantos
hoſtiumq; multitudinẽ timens, ad labefactandum alterum cornu contendit, cæteris dextrum iuſſis ag-
gredi. Inclinati utrinque hoſtes pedem ad elephantos referunt, ut uiolentius incurſantes auerterent.
Ita commiſſa pugna octaua uix hora fuſi hoſtes. Hæc quidem Alexãder ſuis tradidit epiſtolis. Plurimi Curtius li. 8.
ſcriptores Porum quatuor cubitis & palmo procerum extitiſſe cõſentiunt, & equitantis proceritatem
elephantis quem inequitabat magnitudini reſpondiſſe, quanquam maximus eſſet elephas, cuius admi-
rabilis quædam prudentia & indulgentia perſpecta eſt. Rege nanq; adhuc incolumi, hoſtes furens ua-
ſtabat proterebatq;: ut uero cõplurimis iaculis ſaucium ſenſit, ne his deflueret ueritus, ſenſim humi ſe
genibus ſubmittit. Inde paulatim ex corpore tela proboſcide eximebat. Capto Poro, cum ex eo ſciſcita
retur Alexander, quonam modo eum pertractaret, pro regia dignitate reſpondit. Rurſus interrogan-
B te, num quicquam aliud diceret, Vniuerſa, inquit, regia dignitas continet. Quamobrem eum non mo
do ſolitis imperitare terris ſiuit, uerum inſuper eius auxit imperium. Deinde plurimos uaſtat, in qui-
bus quindecim nationes ſuis legibus inſtitutisq; uiuentes eſſe traduntur: egregia præterea oppida quin
que millia numero, uicięq; complurimi. Aliam quoq; hac triplo ampliorem regionẽ cepit, cuius æqua-
lem ſuum Philippum præfectum deſignauit. Ex eo prælio Bucephalus nõ ſtatim, ſed ut plurimi pro-
didere, poſt longas uulnerum curationes expirauit. Refert Oneſicritus eum ſenio ac labore confectũ
occubuiſſe. Triginta nanque annos natus moribundus iacuit, cuius mortem acerrime indoluit Alexã-
der, amicum quendam ac familiarem amiſiſſe ſe exiſtimans. Super eo penes Hydaſpem conditam ur- Curtius li 9.
bem Bucephaliam appellauit. Cane etiam Perita nomine à ſe nutrito quo plurimũ delectabatur amiſ Strabo.li.15
ſo, urbem eius nominis ædificauit. Hoc Sotion à Leſbio Potamone accepiſſe ſe refert. Ex eo prælio
obtuſior Macedonibus factus animus: quæ res illos ne ad interiora Indiæ penetrarent, reprimebat,
haud immemores quanto cum labore uiginti peditum millibus, duobus equitum, inſtructiſſimas Po
ri acies profligauerint. Proinde Alexander cum eos ad traiiciendum Gangem traheret, totis refragabã
tur uiribus. Eius quidem fluminis latitudinem duorum & triginta ſtadiorum, profunditatem uero† †ὀργυιάς
paſſuum centum eſſe audierant, aduerſas præterea ripas armis, equis ac elephantibus infeſtas. Ibi enim
Gandaritarum ac Praſiorum reges cum octoginta millibus equitum, uiginti peditum, octo curruum,
ſex bellaciſſimorum elephantum operiri rumor nec inanis quidem erat. Androcotus nanque paulo
poſt imperitans Seleucum quingentis donauit elephantis. Idem uniuerſam peragrauit Indiam, ſexcen
ta hominum millia ducens, quibus uictor cuncta ſubegit. Alexander igitur primo ſe intra tentorium
ira ac dolore continere, nullam militibus niſi Gangem transmitterent, rerum geſtarum gratiam habe-
re, reditum uero apertam cladis acceptæ confeſſionem eſſe. Qua in re præſtò amicos adeſſe, cum q;
conſolari ſubinde milites lachrymis & eiulatu ad fores ſupplicare. His rebus placatus Alelexander, re-
tro caſtra duxit, multa prius ad comparandam gloriam doloſa ac ſimulata cõmentatus, maiora enim
arma, ſubliniora equorum præſepia, frena etiam grauiora ſparſim reliquit. Deorũ aras condidit, quas
in noſtram quoque ætatem Praſiorum reges prætereundo uenerantur, ſacraq; ritu Græcorum perfi-
ciunt. Androcottus cum adhuc impubes eſſet Alexandrum uiderat, is poſtremo ſæpe dicere ſolebat,
propè potiturum Alexandrum fuiſſe rerum, regis propter improbitatem & genus ignobile odio ha-
biti atque deſpecti. Inde oceanum uidere auidus, inſtructis remis carinas, conſertasq; rates ad quoſdã

Iuſtin. lib. 12 *Curtius li 9*

transmiſit fluuios, quibus paulatim deueheretur. Ea nauigatio haud omnino tranquilla & imbellis, C
Alexandrum multis excepit prœliis. Vrbes adortus omnia in deditionem recepit. Apud Mallos, quos
Indorum pugnaciſſimos fama eſt, ferè trucidatur. Nam oppidanos è muro ſagittis profligatos cũ de-
turbaſſet, per ſcalas prior murum aſcendit. Quibus fractis, cum diſpoſitis interius ſub muris hoſtibus,
uulnera ex inferioribus accepiſſet, cum pauciſſimis in medios ſe prouoluit hoſtes: ubi cum forte ſtetiſ-
ſet, micantia criſpans arma, Barbari ſe quendam humana auguſtiorem forma ſpectare rati, palantes
profugere: ut uero illum duobus tantummodo clypeatis militibus ſtipatum uident, ipſum armis ſeſe
obtegentem haſtis atque enſibus undique occurrentes petunt. Quidam eminus arcum adducens, ſa-
gittam in illum tantis uiribus, tantoq; emiſit impetu, ut transuerberato thorace ſub mammæ oſſibus
infixa permãſerint. Quo uulnere cum remiſſum corpus collaberetur, eius autor ictus uelox affuit bar

† Curtius habet Timæus.

baricum enudans gladium. Contra Peuceſtas atque † Limnæus ſeſe pro rege oppoſuerunt, ex quibus
cum ſaucio utroque Limnæus occubuiſſet, ſolus Peuceſtas propugnans perſtitit. Alexander autẽ cum
Barbarorum plures obtruncaſſet, multis ſaucius uulneribus, ictu in ceruice recepto, muro corpus ita
ut hoſtes conſpicarẽtur applicuit, donec illum circumfuſa Macedonum manus arriperet, & amiſſo ſen-
ſu, referrent in caſtra, ut mox per exercitum ſermo manarit, regem expiraſſe. Aegre autem ac magno
cum labore refectis haſtilibus, thorace uix tandem exuto, medici in diuellenda ferri acie, quæ oſſe peni
tus inſederat, occupantur. Cuius quidẽ latitudo trium digitorum, longitudo uero quatuor fuiſſe per-
hibetur. Quamobrem fugiente anima uitam penè mors oppreſſit. Exempta tamen cuſpide reparatis
ſenſibus diſcrimen euaſit. Cum eius languor domi per ciborum obſeruationem ac medicamenta diu
tius ageretur, à Macedonibus tumultuari in caſtris cœptum eſt, qui ſuum uiſere regem cuperent. Id
ubi ſenſit Alexander, ſumpta trabea diis immolauit, ac rurſum in tabernaculũ redit, inde lectica dela
tus loca plurima & magnas euertit urbes. Decem quoque gymnoſophiſtas qui Sabam maxime ad de-
fectionem ſolicitauerant, plurimisq; Macedonas malis afflixerant, in poteſtatem redegit, qui ad ſuccin
cte reſpondendum acuti ac perſpicaces erant. Dubias quaſdam ex eis quæſtiones ſciſcitatur: qui haud
recte reſponderit primo, cæterosq; deinceps ſe necaturum præfatus eſt. Cui quidem rei ex his quendã

Quæſtiones ab Alex. gymnoſophiſtis factæ.

ætate maturiſſimum præfecit arbitrum. Interrogatus ergo primus, Vtrum'ne plures uiuẽtes an mor
tuos eſſe cenſeat: Viuentes, inquit, nec enim amplius eſſe mortuos. Secundum cum interrogaſſet. Ma
iores'ne terra belluas an mare nutriret: terram reſpondit, eius nãque portionem mare eſſe. Tertium,
Quodnam calidiſſimum exiſtat animal: Quod necdum homo noſſet, inquit. Quartum, Quo con-
ſilio Sabam ad defectionem ſolicitaſſet: Se illum egregie uiuere, quàm ignauum mori maluiſſe, ait.
Quintum, Vtrum diem an noctem priorem extitiſſe putet: Diem, inquit, die una. Cum rex admira-
retur, Friuola perſcrutanti, friuola quoq; referri oportere dixit. Eapropter permutata ſententia, ſextũ D
rogat, Quonam pacto quiſpiam late imperitans maximam contrahere beneuolentiam poſſit: Si opti-
mus, inquit, & terribilis non ſit. Ex reliquis tribus unum percontatus, Quomodo mortalis quiſpiam ſe
in deorum numerum referret: Si humanis maiora uiribus opera geſſerit. Alterum, Vitam'ne an mor
tem fortiorem opinetur: uitam dixit, quæ tot aduerſa & calamitoſa perferat. Extremum, Quouſque
uiuendum homini eſt: donec mortem uita potiorem eſſe ducit. Inde cõuerſus ad iudicem, ſententias
dicere iuſſit: qui cum unum altero deterius reſpondiſſe affirmaſſet. Tu itaque moriere primus, inquit,
quòd talia iudicaueris. Minime uero ait, ô bone rex, niſi te mendacem exhibeas, qui cum in primis quĩ
peſſime reſpondiſſet, te necaturum aiebas. Eos tãdem multis ornatos muneribus dimiſit. Tum One-
ſicritus mittitur, qui ad ſe quoſdam longe maioris famæ tranquillam degentes uitam philoſophos ac-
ciret. Erat autem Oneſicritus philoſophus, qui Diogeni Cynico operam dederat. Is refert ſe à Calano
per acerbas admodum cõtumelias iuſſum indumenta deponere, ut eius uerba nudus audiret, alioqui
ſe illum affari minime uelle, uel ſi ex ipſo Ioue demiſſus adeſſet. Dandamim uero maiori cum comi-
tate locutum tradit, eumq; cum multa de Socrate, Pythagora, Diogeneq; accepiſſet, eos præcipui qui-
dem uiros ingenii commendaſſe, at legum uerecundiam nimium ueritos. Alii referunt nihil prorſus
niſi hoc ſolum dixiſſe Dandamim, Qua gratia Alexander horſum tam longa confecit itinera: Taxiles
Calano, ut Alexandrum adire perſuaſit. Cæterum ei Sphines nomen erat. Verum cum Cale Indorũ
lingua pro ſalue omnibus diceret obuiis, ei Calani cognomentum indidere Græci. Hic eſt qui Alexan-
dro de principatu ſimilitudinem quandam propoſuiſſe fertur. Nam cum aridam ac tabentem in me-
dium byrſam pertuliſſet, eius oras calcare pedibus cœpit: dum pars una deprimitur, reliquæ tollũtur
in altum, idq; factum in ſingulis eius partibus ſic preſſando obambulans exhibuit, donec occupato byr-
ſæ medio, cunctas tandem ſubſidere partes coëgit: quaſi per eam ſimilitudinem ſignificare uellet, im-
petenda eſſe regni media, nec Alexandro tam longinquis peregrinationibus aberrandum. Inde per
fluuios ad oceanum nauigans, ſeptem menſium tempus abſumpſit. Eò nauibus ingreſſus ad quãdam
defertur inſulã, quam ille Scilluſtin, cæteri uero Pſiltucin appellant. Vbi deſcendẽs cum peractis ſacrifi
ciis maris naturam ac littoris quantũ adiri licebat contemplatus eſſet, deos precatus eſt ut nemini ſuæ

tei minos

A terminos expeditionis ſuperare daretur in poſterum. Dehinc reuerſus claſſem circa terram Indicam obnauigare dextro iubet, ducem Nearchum, præfectum autem inſtituens Oneſicritum. Ipſe terreſtre iter per Oritas ingreſſus, ad extremam deductus rerum inopiam, magnum exercitus numerum amiſit, ita ut ex India ne quartam quidem copiarum partem reduxerit, cum peditum centum & uiginti millia, equitum quindecim habuiſſe conſtet. Eos nãque graues morbi, uictus acerbus, æſtus aridiſſimi, ac dura abſumpſit inedia. Incultam enim & ſterilem peragrabant regioné hominum ferino more degentium. Hi paucos admodum & degeneres alunt ouium greges, quæ marinos ſolitæ piſces depaſci, tabentem odoris tetri carnem habent. Ea loca labore maximo ſexaginta tamen diebus emenſus, in Gedroſiam peruenit, ubi reges ac præfecti magnam rerum copiam uniuerſo comparabant exercitui. Hic pro refocillandis curandisq; militibus ſeptem dierum ſodalitia & conuiuia per Carmaniam egit. Erat præterea quadrata menſa ſublimis extructa, quam octo inuectam equis Alexander ſodalesq; noctu pariter ac die iucundis celebrabant epulis. Multa ſubinde carpenta ſequebantur, partim purpureis ac uariis inſtructa uelaminibus, partim recentes arbuſculas & uirides ferẽtia ramos, quibus familiaribus regiis coronatisq; proceribus, dum potatur umbracula fierẽt. Nuſquam uero peltã, caſſidem, ſariſſam'ue conſpiceres: at phialas, pateras, atq; pocula, & tota ſemita ingentibus doliis crateribusq; proluentes ſeſe milites, inq; uicem tum eundo, tum cubando propinantes. Comeſſationes fiſtularum ac tibiarum cantibus, tum carminibus, & laſciuis mulierum ſaltibus paſſim agebantur. Fuſos autem & uagantes per cuiuſcũ mi bacchanalis petulantiæ iocum Alexander cum phialis inſectabatur, & procacẽ turbam quaſi deus ipſe longo præmittebat ordine. Profectus intra Gedroſiorum regiam, denuo cum exercitu feſtos inſtituit dies, ubi cum ad ſpectandos decertantium cœtus poſt largiorem potum ueniſſet, Bagoas ludorum præfectus quem amabat unice, poſt reportatam uictoriam ornatus per medium incedẽs theatrum, penes Alexandrũ conſeſſum ſe tulit. Quod conſpicati Macedones ingentibus acclamauere plauſibus, utq; illum ſuauiaret certatim exhortabantur, donec illum Alexander per longa ſuauia complexatus eſt. Interea redeunte Nearcho, ubi eius nauigationis memoranda cognouit, lætatus, ingenti per Euphratem claſſe ſtatim fertur. Inde Arabiam ac Libyam emenſus, per Herculeas columnas mediterraneum ingredi adortus, multimodas moliri naues † Thapſaci cœperat, nautas undique gubernatoresq; contrahens. Verum cum ſuperiorum locorum expeditio compluribus affecta cladibus, inq; Mallorum expugnatione magna copiarum internitio uulgaretur, nulla etiam Alexandri ex uulnere acce-

B pto incolumitas ſperaretur, ſubditi ad defectionem ſuſcitari, duces & ſatrapæ per auaritiam & ſuperbiam cuncta uiolare, prorſus omnia perinde ac ſalo turbata permiſceri, nouarum cupido rerum exoriri. Tum Olympias & Cleopatra aduerſus Antipatrum mota ſeditione, regnum diuidere. Olympias quidem Epirum, Cleopatra uero Macedoniam inuaſerat. Quod ubi renunciatum eſt Alexãdro, Præſtantius, inquit, matris extitiſſe conſilium. Nec enim Macedonas fœminæ imperium æquo paſſuros animo. Eapropter cunctam oram maritimam bellis uexare uolens, rurſus ad mare Nearchum cũ claſſe miſit, ipſe reuertens in flagitioſos quoſdam præfectos acriter animaduertit. Ex Abulitis filiis unum Oxiartem nomine ſariſſa transuerberatum occidit. Ipſe Abulites cum nullum ei cõmeatum præparaſſet, tria millia nummûm talenta attulit. Id argẽtum equis apponi iuſſit Alexãder, quibus minime guſtantibus. Quæ'nam, inquit, tui cõmoditas apparatus? confeſtimq; truſit in carcerem. Hinc profectus in Perſas, numiſmata mulieribus erogauit. Is nanque mos erat regibus, ut quoties in Perſas irent, mulieribus aurum diſtribuerent. Quam ob cauſam quidam raro, Occhus uero nunquã in Perſas iſſe traditur, qui ob tenaciſſimã uiliſſimæ rei parcitatem ſe patriæ extorrem fecerit. Poſtea Polymachũ † Pellæum, quod Cyri ſepulchrum demolitus eſſet, necauit, quanquam uir illuſtriſſimus foret. Eius epigrãma cum legiſſet, Græcis inſculpi literis edixit. Id autem erat: Quiſquis es mortalium & undecunq; aduenis, Aduenturum enim te ſcio, Cyrus ſum qui Perſis imperium quæſiui. Hoc igitur humi paululum quo meum corpus obtegitur, mihi ne inuideas. Ea res Alexandri animum uehementer affecit, cum incertum ac permutabilem rerũ contemplaretur exitum. Hic Calanus haud dudum aluo uexatus ſtrui ſibi pyram orauit, quo delatus equo poſtquã adoratis prece numinibus ſibiipſi parentauit, tõſumq; crinem uti primitias quaſdam iniecit, prehenſos dextera Macedonas obſecrauit, ut illam lætitiæ diem cum rege ſimul potantes exigerent, quem paucis poſt diebus Babylone uiſurum ſe dixit. His dictis pyram aſcendit, ubi ita opertus occubuit, ut propius admota iam flamma nullum omnino corporis motum dederit. At eo quo lapſus erat geſtu perpetue conſeruato, patriæ ritu ac ſuorũ inſtituto philoſophorũ ſeipſum immolauit. Hoc itidem cõpluribus annis poſt alius Cæſaris comes quidã Indus Athenis fecit, & adhuc ipſum cernitur monumentũ, quod Indi ſepulchrũ nominatur. Cremato Calano Alexander conuocatis amicis ac principibus ſolenne conuiuium inſtituit, in quo uinariæ potationis certamẽ & coronã uictori propoſuit. Bibaciſſimus omniũ Promachus quatuor ingurgitans cõgios palmam meruit, & unius talenti coronam accepit, tribus tantum poſtea ſuperſtes diebus: cæteros unum & quadraginta potando ſpiritũ eructaſſe Chares tradidit. Conſtat enim ei ſympoſio accerrimũ

Curtius in fine noni.

† ὁ Θάψακος πόλις Συρίας πρὸς τῷ Εὐφράτῃ, quem quam exemplar græcũ Ψάμμον habet, & Curtius Capſagas.

† Πέλλα πόλις Μακεδονίας.

intercidiſſe frigus. Poſt hæc ſociorum coniugia Suſis celebrat. Darii quidem filia Statira in matrimoniũ
Iuſti. lib. 1. accepta, primarias optimatibus collocat. Reliquis quoq; Macedonibus qui iampridẽ uxores duxerant,
cõmune inſtruxit epulum. Cui cum nouem millia cõuiuarum intereſſent, unumquenq; ad peragẽda
libamina, aurea donaſſe phiala dicitur. Ad cætera miro quodã ſplendore munificẽtiſſimus. Aes enim
alienum creditoribus ſoluit. Cuius quidem impenſæ ſumma nouem millium octingentorũ ac ſeptua
ginta talentũm fuit. Monoclus Antigonus, cum grandem ſe mutuatum pecuniam falſò diceret, ſubor
natum creditorem adduxit, qui ſe illam mutuaſſe affirmaret, quam e ueſtigio reſtituit. Eum inde mẽ
dacii conuictum ira percitus Alexander eiecit ab aula, & præfectura priuauit. Erat autẽ clariſſimus bel
lator Antigonus. Is dum adhuc iuuenili eſſet ætate, Perinthum obſidente Philippo, miſſa in eum e ca
tapulta ſagitta trãſuerberauit oculum, quam parantibus nõnullis eximere, prohibuit, nec ante pugna
exceſſit, quàm fuſum intra mœnia fugaſſet hoſtem. Cæterum ea ignominia tanto dolore percuſſerat
Antigonum, ut nemini incertum foret quin ſibi mortem conſciſceret. Hoc ueritus Alexãder, ira poſi
ta, illi iuſſit argentum reddi. Interea puerorum, quos triginta millia numero, ſtudio ac diſciplina exer
cendos reliquerat, robuſta excreuerant corpora, egregia erat indoles, hiq; ab exercitatione promptiſſi
mi miram quandam & ſtrenuam præ ſe ferebant agilitatem. Quæ res Alexandro uoluptatem & læti
tiam, Macedonibus mœrorem metumq; pepererat, quòd minori ſe regi curæ futuros exiſtimabant.
Quamobrem cum imbecilles, manci, & bellu inutiles domum dimitterentur, ſe per contumeliam ac
uituperium negligi dictitabant. Se per omnes antea præliorum uſus ductos, nunc cum dedecore eme
ritos patriæ ac parentibus reiici, quòd ulim haud tales acceperat. Proinde cunctos dimitteret, aiebant;
πυῤῥίχη ἡ ἐν ὅπλοις ὄρχησις omnesq; Macedonas imbelles uocet & inutiles, hoſce iuniores nactus † Pyrrhicham ſaltaturos cum eis
peragret, orbis terrarum imperium quæſiturus. Ea grauiter ferens Alexander, poſt multa conuicia ue
hementer illis ſuccenſuit, & reiectis ipſis, corporis ſui cuſtodiam Perſis credidit, Perſas ſatellites, Perſas
apparitores inſtituit. A quibus cum Macedones ſtipatum Alexandrum, ſe uero ignominioſe reiectos
cernerent, non modò mitiora loqui, ſed & æmulatione & iracundia inſanire cœperunt. Vnanimi rã
dem conſilio poſitis armis interiori duntaxat retenta tunica, regis tabernaculum clamore & lachrymis
adiere, ſe illius poteſtati quocunq; uocaret condonare, ſeſe iniquos ingratosq; fateri, & haud tamẽ ip
ſos tametſi magna ex parte placatus admiſit. Hi nihil abſiſtere, & geminos adeſſe dies ac noctes totidẽ
fletibus lamentisq; ſuum appellare regem. Tertio progreſſus die miſerando afflictoq; illos conſpicatus
habitu, diu illachrymaſſe traditur, eis inde nũc modeſte incuſatis, nunc comiter appellatis, complures
bello inutiles exautorauit, magnificentiſſimeq; donatos dimiſit. Scribens etiã ad Antipatrũ eis ad ſpe
Strabo. li. 11 ctanda certamina priores in theatro ſedes obſignari, coronatosq; ſedere iuſſit. Defunctorum quoq; li
beros pupillos paterna contrahere ſtipendia uoluit. Hinc ad Ecbatana Mediæ profectus, ubi neceſſaria
regni diſpoſuit, ſpectacula denuo & ſolennes indixit dies. Quas quidem ad res tria artificum millia ad
ipſum ex Græcia miſſa peruenerant. Illis forte diebus febricitabat Hephæſtion, qui cum ætate integra
& militari conſuetudine ſubductum per abſtinentiam cibum ferre nequiret, Glaucum medicum in
theatro nactus abſentem, gallum prandit aſſatum, & ingentem uini craterem hauſit. Quamobrẽ inua
leſcente morbo, paucis poſt diebus moritur. Hunc tam acerbiſſimum caſum Alexander nulla ratione
aut modeſtia pertulit, at continuo in eius luctu equis muliſq; tonſis, finitimarum urbiũ pinnacula di
ruit, miſerabilem uero medicum cruci ſuffixit. Tibiis & cæteris inſtrumẽtis diu in caſtris cani uetuit,
donec ex Hammone delatum oraculum Hephæſtioni tanquam ſemideo diuinos honores ac ſacrificia
indixit. Ad mitigandum doloris magnitudinem ad prælium perinde ac hominum uenationem egreſ
ſus, Coſſæorum gentem euertit, uniuerſis per omnem ætatem trucidatis. Id factũ Hephæſtionis inſe
rias appellauit. In eius funere tumulo & huiuſmodi ornamentis decem millia talentũm dedit, ut qui
artificio & magnificentiſſimis apparatibus omnẽ impenſam ſuperare magnopere cuperet. Staſicratem
maxime dilexit inter artifices, cui ſuperbã operis magnificentiam pollicenti animum adiecit. Is eſt qui
Thraciæ montem Athon in hominis ſtatuam maxime formari exculpiq; poſſe dicebat. Proinde ſi iuſ
ſerit, ei perpetuam ac nobiliſſimam ex illo imaginem effingere uelle, cuius læua urbẽ, quæ dena mil
lia hominum capiat, amplexetur: dextra uero labentis ad mare fluuii abũdantiſſimos libaret latices.
Id neglexit Alexãder, ut qui magis ardua longeq; magnificentioris induſtriæ cum ipſis agitaret archite
ctis. Et poſtmodum Babyloniam petenti ueniens obuiam Nearchus (Is enim ex mangno rurſus mari
in Euphratem iam nauigauerat) in quoſdam incidiſſe ſe Chaldæos inquit, qui Alexandrum ut procul
Babylone abeſſet, admonebant. Quod cum paucifaciens procederet, propinquus urbi complures al
tercantes ſeq; mutuo ferientes coruos aſpexit, ex quibus nonnulli penes illum delapſi ſunt. Inde cum
Babylonis præfectus Apollodorus pro eo immolaſſe renunciaretur, accitus aruſpex nomine Pythago
ras ita factum affirmauit. Hoſtiæ modum cõditionemq; percontanti Alexandro, ſine capite iecur exti
tiſſe reſpondit. Papæ inquit, dirum hoc prodigiũ. Inuiolato dein miſſo Pythagora, Nearcho non ob
temperaſſe pigebat. Subinde plurimum temporis extra Babylonis mœnia per Euphratem nauigans
terebat.

A terebat. Cæterum multa ipſum prodigia perturbabant. Ex his enim quos educabat, leonem quẽdam eximiæ magnitudinis ac formæ manſuetus aſellus calcibus exanimarat. Alexander poſitis ut ungeretur ueſtibus, dehinc pila luſit. Poſtea cum colludentes adoleſcentuli ſuos receperunt amictus, ſedentem in ſolio tacitum conſpicantur hominem diademate ac regia ornatum ſtola. Illi cum ex eo quiſnã mortalium eſſet, diligenter perſcrutarentur, diu manſit elinguis. Vix tandem ad ſe rediens, Dionyſio ſibi nomen eſſe, ſeq́; genere Meſſenium ait, ob quandam criminationem horſum ex mari delatum, lõgum in uinculis tempus exegiſſe. Nuper ad eum acceſſiſſe Serapin, ipſumq́; laxatis compedibus hoc in loco conſtituiſſe, ac dixiſſe, ut accepto diademate ſimul & ſtola ibi ſedens conticeſceret. Hæc audiens Alexander, iubẽtibus ariolis hominem perdidit. Tum ſpe deſtitutus grauiter angebatur animo, iam deos & familiares ſuſpectos habens, & præſertim Antipatrum eiusq́; filios reformidans, quorum Iollas pincerna regius erat. Caſſander nuper aduenerat, qui quoſdam Barbaros regem adorare conſpicatus, ut qui inter mores educatus Græcinenſes tale nihil antea aſpexiſſe conſueuerat, ſolutiores effudit cachinnos. Quapropter ira ſtimulatus Alexander, utraque manu comprehenſa iuuenis cæſarie, parieti caput illidit. Rurſus cum incuſantibus nonnullis Antipatrum, contradiceret Caſſander, eum refellens Alexander, Quid ais, inquit, nihilo uiolatos homines tam longis confectis itineribus calumniatum aduenisse? Aſſerente Caſſandro id eſſe calumniarum indicium, quod longo ne redargui queant proficiſcantur itinere, id ridens Alexander, Hæc illa, inquit, Ariſtotelis ſunt ſophiſmata, quæ utrique plorabunt, ſi quenquam à uobis uiolatum eſſe comperero. Quã ob cauſam tam impreſſus Caſſandri animo pauor inſederat, ut cum poſteriori tempore ille ſuperata Græcia Macedoniæ imperans Delphos ueniſſet, ibiq́; deambulans quaſdã contẽplaretur ſtatuas, Alexandri occurrit imago, cuius aſpectu tanto terrore perculſum repente concuſſumq́; corpus eſt, ut diu poſt uix ea ſedari mentis trepidatio potuerit. Alexander igitur cũ diuinis intenderet rebus, perturbatus ac cogitatione pertrepidatus, omnia noua & inſueta, quanquam perexilia, monſtra quædam prodigiaq́; ſuſpicabatur. Proinde hinc immolantes, illinc expiantes, inde uaticinãtes uniuerſam complerant regiam. Vſqueadeo graue eſt incredula mens hominum & contempta numina. Rurſus graue eſt tanta ſuperſtitio, quæ inſtar aquæ ſemper ad ima & decliuia uergens, deliramentis ac uano timore, quemadmodum eo tẽpore Alexandrũ, imbuit. Cæterum diuina de Hephæſtione allata uaticinia omnem compeſcuere luctum atque triſtitiam: quapropter inſtauratis ſacrificiis & ſymposiis, Nearcho ſolennes apparatus epularum inſtituit. Poſtea more ſuo lotus cum quieti ſe daret, Medius interuenit, quo exorante pergit apud illum per iocum atque laſciuiam commeſſationem acturus. Ibi cum poſteram nocti diem potando iunxiſſet, epoto nondum Herculis ſcypho, æſtuare cœpit ob febrem, cum tantus repente dolor inuaſit, ut transuerberatus haſta ſpinam uideretur.

B Hæc nonnulli perinde ac extremum ingentis fabulæ actum tragicum quidem & calamitoſum edentes ſcribendum cenſuere. Ariſtobolus tradit illum cum per febris ſæuitiem ſitim collegiſſet, uinum potaſſe: quare mentis impotem factum ſuum obiiſſe diem decimotertio Kalend. Quintiles. In diariis de ipſius ægritudine ſcriptum inuenio, ipſum quartodecimo Kalend. Quintiles intra balneas ob febrem cubaſſe, poſtridie autem lotum in cubiculum relatum, inde cum Medio in talorum ludo totam conſumpſiſſe diem. Veſperi autem loto ubi rem diuinam perfecit, ſumpto cibo, noctu febrem inualuiſſe. Vndecimo Kalend. ſimulac ſe iterum abluiſſet, ſacrificium de more peregiſſe. Subinde in balneo accubantem Nearchum diligenter audiſſe dicitur, cum ſuæ nauigationis, tum res magni maris explicantem. Poſt hæc decimo Kalend. per ſummos æſtus grauiſſimam noctem perpeſſum, die quoque inſequenti uehementiſſimis oppreſſum febribus. Poſtmodum ad ingentem in balneo peluim tranſlatum eſſe, ubi de confirmandis ordinibus, qui duce carebant, lõga ad primates habuit colloquia. Octauo quanquam urgente febre cum ſacrificare uellet, ad ſacrificia delatus eſt. Ampliſſimos inde principes in atrio adeſſe iuſſit, Centuriones reliquosq́; præfectos foris excubias agere. Septimo Kalend. in alteram traductus regiam, puſillo ſopore quieuit, haudquaquam interim ſe remittente febre. Aduentantibus eò proceribus, uſque ad inſequentem diem nullam prorſus edidit uocẽ. Quam ob cauſam cum mortem obiiſſe crederetur, fremitu ac minis fores obſedere Macedones. Quas poſtquam ui reſeratas irrupiſſent uniuerſi, ſolis interioribus induti tunicis, eius lectum circũdedere. Ea die Pythone atque Seleuco ad Serapis oraculum miſſis, percontantibusq́; illuc'ne Alexandrum ferre deberent, ſinendum eſſe eo in loco deus ipſe reſpondit. Deceſſit autem quarto Kalend. Quintiles circa ſolis occaſum. Hæc in ipſius diariis ferè uerbum ex uerbo ſcripta comperi. Tum nulla ueneni extitit ſuſpicio. Sexto poſt anno cum de illo renunciatum eſt, Olympias cæſis compluribus, Iollæ præmortui cineres diſſipaſſe traditur, quòd is uenenum temperaſſe crederetur. Quidam Ariſtotelem perhibent eius facinoris conſilium Antipatro dediſſe, & omnino illius afferendi ueneni autorem extitiſſe. Hæc Agnothemis quidam narraſſe dicitur, quæ ex Antigono rege audiſſe conſtabat. Ipſum autem uenenum gelidiſſimam quandam eſſe aquam ex quadam petra in Nonacride ſudantem feruntq; quam in roris tenuiſſimi morem colligentes, in †aſini reponunt ungula, cætera nullo

Cœlius lib. 1 cap. 34.

Vide prouer. Seruatori tertium.

Alexandri obitus.

†equi, habet Iuſtinus.

A uit, quam quidem ad cauſam complures Græciæ ciuitates ei teſtimonia detulerunt. Dolobella tamen abſolutus eſt. Cæſar autem Græciæ ciuitatibus ut ob earum promptitudinem parem referret gratiam, ſuum contulit patrocinium, dum P. Antonio ſub Macedoniæ prætore M. Lucullo diem dicerent, quòd ſuſceptis largitionibus iudicia corrupiſſet, ubi eum tantum ualuiſſe liquet, ut Antonius ad tribunos plebis prouocarit, inique ſecum actum eſſe commentus, ſi ſibi cum Græcis in Græcia diſceptandum ſit. Romæ cum in perorandis cauſis magnus ei cum gratia ſplendor obtigiſſet, mox lenitate, clementia, conſuetudine, ſtudio, magnam ex plebe, quam præter eius ætatem ſolebat, beneuolentiam comparauit, iamq; ſenſim, cum epulis & comeſſationibus, tum ſplendidiſſimis in omni uita moribus non mediocrem ſibi in Repub. potentiam auxerat, quã principio inuidi deficientibus mature pecunus, cum mox exilem futuram arbitrarentur, florentem illam in plebe paruifaciebant. Cum uero ingens adeo ut non facile aduerſari poſſent increuiſſet, eam propalam ad res permutandas tendentem, ſerò quidem intellexerunt. Verumenimuero nullius rei tam paruum exiſtimandum initium eſt, q̃ non aſſiduitas ſtatim amplificet, præſertim cum incuria ne obſiſtatur, efficit. Primus igitur Cicero cum eum Rempub. uelut pelagi quædam ridicula non ſine timore cerneret contemnentem, tantamq; morum grauitatem ſub illa latitantem humanitate perdidiciſſet, cæteris quidem illius inſidiis & meditationibus dominandi conſilium introſpicere ſe dictitabat. At uero cum molliter adeo pendẽtes comas, eumq; unico duntaxat ſeſe ſcalpentem digito, inquit, aſpicio, haud profecto hunc hominem ad tantum facinus animũ inducere poſſe exiſtimo, ut Romanæ Reipub. moliatur exitium. Hæc quidem poſterius. Primum hoc erga ſe fauoris & beneuolentiæ popularis accepit indicium, cum C. Pompilium tribunatus competitorem eſſet nactus, prior deſignatus eſt: ſecundum uero manifeſtius, cum amitam ſuam Iuliam Marii uxorem defunctam luculenta laudauit oratione pro roſtris. In efferendo ipſius funere, Marii ſtatuas tum primum poſt Syllæ dominatum uiſas producere auſus eſt, iandudum illius factionis hominibus à ſenatu hoſtibus iudicatis. Id namq; Cæſaris factum, reclamantibus nõ nullis, populus lætis excipiens plauſibus, clariſſime refragatus, hunc uel præcipue uirum admirantes, quòd longo poſt tempore decora Marii tanquam ex inferis in urbem reduxiſſet. Cæterum grandiores natu matronas defunctas laudare mos Romanis patrius eſt, qui in iunioribus haud obſeruari ſolet. Primus Cæſar mortuæ uxoris laudationem edidit. Quæ res quandam illi gratiam attulit, popularemq; contraxit beneuolentiam, quòd uirum idcirco humanitate ac modeſtia refertum cenſerent. Poſt uxoris ſepulturam, quæſtor cum Tuberone prætore in Iberiam profectus eſt, quẽ honorifice ſemper coluit, ac eius inſuper filium, prætor factus, quæſtorem creauit. Ex eo reuerſus magiſtratu Pompeiã tertiam duxit uxorem, ex Cornelia ſuſcepta iam filia Iulia, quã poſtea Pompeio Magno in matrimonium collocauit. Ad impenſas autem profuſior, breuem ac momentaneam ſibi gloriam tam magnis opibus permutare uidebatur, cum re tamẽ uera paruis ampliſſima compararet. Antea uero quàm ullum iniret magiſtratum, mille trecentorum talentum æs alienum conflaſſe dicitur. Cõmiſſa deinde illi Appiæ uiæ cura, ingẽtes prodegit pecunias. Aedilis X X ac C C C gladiatorum paria exhibuit. Circa ſpectacula, pompas atq; conuiuia profuſiſſimis utens ſumptibus, uniuerſas ſuperiorum munificentias obliterauit. Quas ob res affectã ſibi adeo plebẽ reddidit, ut unuſquiſq; nouas dignitates, nouosq; excogitaret honores, quibus pares illi gratias referrent. Duæ enim Syllanorum ac Marianorum cum Romæ partes eſſent, pollentibus adhuc maxime Syllanis, diſiecti ſubtrepidiq; Mariani, depreſſam admodum humilemq; uitam exigebãt. Has attollere ſtabilireq; Cæſar uolens, cum ædilitium munus edere magnificentiſſime inſtituiſſet, conflatas clàm Marii ſtatuas, triumphaleſq; uictorias noctu in Capitolio erexit. Vt primum illuxit, cuncta auro micantia & magnificis inſtructa artificiis cernebãtur. Trophæa ſubinde Cimbrica inſculptis indicabantur literis. Quocirca is qui in illis reſtituendis audax adeo fuiſſet, non parum timeri cœpit. Haud enim in occulto res erat, cæterum diſperſus rumor ſtatim ad ſpectandum contraxit uniuerſos. Ibi nonnulli contra Cæſarem uoces ſpargebãt, ut qui iandiu legibus ac ſenatuſconſultis ſepulta reſtituens inſignia, ciuitatis ſibi dominationem inſtrueret, hiſce illi rebus experiri populum, qui tantis talibus'ue magnificentiis demollitus mitigatusq; ſit, quam quidem ad rem nouella quædã hæc exhiberi præludia. Mariani autem ſeſe inuicem exhortari, quorum immenſa repente multitudo prodierat, & magno cum plauſu Capitolium occupare. Multis tum Marii faciẽ intuerẽtur, præ gaudio manare lachrymæ, tum Cæſarem magnis attollere laudibus, hunc ſolum Marii neceſſitudine dignum eſſe uirum. Eas ob res coacto ſenatu, Catulus Luctatius uir ea tempeſtate plurimæ inter Romanos autoritatis, multa in Cæſarem acerbiſſima præfatus, uulgatum illud inclamauit: Non per cuniculos Cæſarem, uerum in machinamentis Rempu. occupare. At ubi perſuaſo ſenatu obiecta in ſe refelliſſet, longe magis qui illũ colere admirariq; cœperant efferebant, eumq; ne cuiquam mentis elatione & animorum magnitudine cederet, hortabant. Futurum enim, ut ſtudio & fauore populi ſuperatis uniuerſis, princeps exiſteret. Interea defuncto Metello pontifice maximo, cum pontificatum ſtudio & diſceptationibus plenum Iſauricus & Catulus, clariſſimi uiri, & in ſenatu potẽ-

Mos Romanis matronas natu grandiores defunctas laudare.

tiſſimi, peterent, haud propterea Cæſar quin & ipſe candidatus deſcenderet, ceſſit: cæterum pari un- C
dique fauore ac ſtudio apparente, Catulus quo amplior erat dignitas, eo magis euentus incertitudi-
nem reformidans, miſit qui grandi pecunia Cæſarem ut ab ea contentione deſiſteret, inducerent. Qui-
bus ille grandiorem ſe mutuaturum, certatimq; enixius petiturum eſſe reſpondit. Inſtante comitio-
rum die, cum mater eum ad fores uſq; lachrymis proſequeretur, illam cõplexatus dixiſſe fertur, Ma-
ter hodie aut pontificem, aut exulem tuum uidebis filium. Euntibus igitur certatim in ſuffragia tri-
bubus, ſuperior declaratus, non paruum ſenatui & optimatibus terrorem incuſſit, tanquam ad omne
audaciæ genus plebem redacturus. Quapropter Ciceronem Piſo & Catulus incuſabant, qui inter Ca-
Catilinæ coniuratio. tilinarios tumultus occaſionem nactus, neci Cæſaris pepercisſet. Catilina nanq; non ſolum Rempub.
permutare, uerumetiam omnia confundere, & uniuerſum delere imperium machinatus, cum priuſ-
quam extrema ipſius detegerentur conſilia in paruas quaſdam coniecturas incidiſſet, urbe exceſſit re-
lictis in ciuitate Cethego & Lentulo, qui coniurationis uices obirent, quibus ſiqua in re clàm adiutor
exhortatorq; Cæſar extiterit, incertum eſt. Deinde detecta prorſus coniuratione, cum conſul Cicero
unumquenq; de conſciorum pœna ſententias rogaſſet, cæteri quidem dedendos neci homines cenſe-
bant, donec inſurgens Cæſar grauiſſimam & accuratiſſimam ſuper ea re concionem habuit, iniquum
nec patrii moris eſſe dictitans, clariſſimos ſtirpe ac dignitate uiros, uel ultimæ neceſſitatis tempore in-
dicta cauſa necare: quòd ſi donec Catilina debelletur, ipſi per ea Italiæ municipia quæ Cicero ipſe de-
legerit, cuſtodiant in uinculis, poſtea ſedatis pacatiſq; rebus ſenatui de omnibus ſtatuere licebit. Qua
in re cum magnis dicendi uiribus peroraſſet, tantam præ ſe ferre humanitatem uidebatur, ut non mo-
do eos quibus poſt ſe dicendum erat, uerumetiá illos qui antea dixerant, repudiantes priora, ad ſuam
tranſtulerit ſententiá, donec res ad Catonem, Catulumq; peruenit. Quibus enixiſſime reſiſtentibus,
Catone inſuper illis grauiſſimam pro concione ſuſpicionem infligente, homines ut nece multarentur
traditi. Egredienti deinde curiam Cæſari magna iuuenum manus, qui Ciceronem præſidii cauſa cir-
cunſtabant, occurrere, nudos intentantes gladios. Tum Curio obiectu togæ complexus eum eduxiſſe
tradit. Cicero quoq; aſpectantes deterruit adoleſcentes, ſiue ob plebis metum, ſiue quòd impiá ac ini-
quam eam cædem duceret. Quod ſi uerum eſt, haud ſcio quonam modo id utiq; Cicero, cum de con-
ſulatu ſuo perſcriberet, tacitus prætermiſit. Verumenimuero haud reprehenſione caruit in poſterũ;
quòd opportuniſſimo aduerſus Cæſarem nequaquam uſus eſſet tempore, plebem reformidans, quæ
illum mirádum in modum ambiret: paucis nanq; poſt diebus cum Cæſar in ſuſpicionem ueniſſet, ab
ea ſe purgaturus curiam ingreſſus, in diros incidit tumultus. Diutius auté ſolito ſedente ſenatu, plebs
magnis elata clamoribus curiá circunſedere, uirum efflagitantes, & miſſum fieri iubentes. Eapropter
Cato inopes ne quid rerum nouarum molirentur, uehementiſſime pertimeſcens (hi enim ſpem ge- D
rentes in Cæſare, reliquam multitudinem ſuccendebant) ſenatui perſuaſit, ut menſtruum in plebem
frumentum partiret. Quæ quidé largitio cæteris annuis impenſis quinquies uicies ſeſtertiũ adiecit.
Id manifeſte conſilium magnũ in præſentia terrorem extinxit, & plurimum ex potétia Cæſaris tum
abſcidit, tum diſſipauit, eo præſertim tempore cum præturam initurus, terribilior ex eo fieret magi-
ſtratu, ex qua tamen haud turbulentum quippiá obtigit. Tum Cæſaris domum acerbus quidam caſus
inuaſit. Erat P. Clodius uir cum nobili genere ortus, tum diuitiis, eloquẽtiaq; præclarus, nulli auté uul-
gatiſſimorum hominum, ſuperbia ac procacitate ſecundus. Hic Cæſaris uxorem Põpeiam, nec inuitam
quidem adamabat, at ea diligenti cuſtodia obſeruabat. Cæſaris enim mater Aurelia ſingulari pudici-
tia mulier uſquequaq; aderat, nurumq; excolebat, ita ut difficilem ac periculoſum illis congreſſum &
colloquia faceret. Romæ Bona dea colit, quam Græci quidem Gynecæam nominát. Eam Phryges Mi-
dæ nepotes regis parentem aſſerunt. Romani Dryada puellam, Fauni uxorem exiſtimant. Nonnulli
Græcorum illam ex Liberi matribus eſſe, quam ne fari liceat. Vnde & mulieres cum feſtos ei dies per-
agunt, tabernacula uiniferis intexunt ramis, ſacrum inſuper draconem deæ ſecundum fabellá erigunt.
Dumq; illi ſacra celebrantur, neq; eò uirum accedere, neq; domi adeſſe fas eſt. In eis ſacrificiis ipſæ in-
ter ſe mulieres multa Orphicis conſentanea facere traduntur. Cum igitur ea inſtant ſolennia, uir ipſe,
ſeu præturam ſeu conſulare gerat imperium, cunctiq; mares unà emigrant, uxor domum ornatiſſi-
me extruit, ibi maxima ſacrorum pars noctu peragitur, promiſcua ſonis & cantibus ioca longas exercẽt
uigilias. Has eo tempore ceremonias celebrante Pompeia, Clodius, cui nõdum genas prima lanugo ue-
ſtierat (eam enim ob rem latere ſperauerat) aſſumpto pſaltriæ amictu apparatuq;, illò commeat, te-
neræ uultu puellæ perſimilis. Is igitur apertas offendens fores, ſecurus à conſcia rerum ancilla intro-
miſſus eſt. Quæ ad Pompeiam ut rem aperiret accurrens, cum tardiuſcula rediret, interea loci Clodi-
us expectationis impatiens, errabundus ſpacioſa luſtrat atria, lumina uſquequaq; fugiens. Cui obuiá
quædam Aureliæ pediſſequa, cum perinde ac fœminam fœmina ut modularetur prouocabat. Recu-
ſante uero, illa in medium protrahens, quænam & unde ſit rogat. Clodius cum ſe Pompeiæ ancil-
lam, quæ ancilla quoq; nomine uocabat, præſtolari ſe diceret, uoce ſua proditus eſt. Quapropter ſubla-
to clamore,

A to clamore, pediſſequa ſtatim ad lumina turbaſq; proſiliit, uirum comperiſſe uociferans. Tum trepi-
dantibus paſſim mulieribus, Aurelia interruptus occultatiſq; deæ ſacrificiis, ſimulac fores clauſit, arden
tibus cæreis domum circuit, Clodium ueſtigans. Is demum in ancillæ cubiculo inuentus, quo agnitus
profugerat. Hoc patefactum modo Clodium è ianua mulieres perturbant. Abeuntes inde matronæ
eadem confeſtim nocte rem ad ſuos exponunt coniuges. Vbi illuxit, frequens per ciuitatem rumor it
molitum impia Clodium, non ſolum iis quos ignominioſe affecerat, uerumetiam diis & ciuitati pœ-
nas ac ſupplicia deberent. Quidam igitur ex Tribunis plebis eum pollutarum cerimoniarum poſtu-
lauit. Aduerſus quem & potentiſſimi ex ſenatoribus uiri, aliarum quoque libidinum & grauiſſima-
rum procacitatum teſtimonia dixerunt, & ſororis inceſtum addentes, quam nuptam Lucullo, corru
perat. Contra horum ſtudia ſeſe plebs oppoſuit, Clodium obnixe defendens. Quam quidem ad rem
id potiſſimum conduxit, quòd terrore multitudinis conſternati iudices erant. Cæſar ſtatim repudia-
ta Pompeia, cum teſtis in reum citaretur, nihil eorum quæ in Clodium obiecta dicuntur, noſſe reſpõ
dit. Quod uerbum cum præter aſtantium ſpem obueniſſet, interrogauit accuſator: Cur igitur uxo-
rem repudiaſti? Quoniam meam, inquit, neque ſuſpicionibus obnoxiam eſſe oportere cenſui. Qui-
dam hæc ita ſentientem dixiſſe Cæſarem perhibẽt. Quidam ut gratiam plebis iniret, quam pro Clo-
dii ſalute magnopere ſolicitam animaduertebat. Cæterum eam Clodius accuſationem euaſit, iudici-
bus maxima ex parte confuſis, adeo literis ſententiam ædentibus, ut ne ſi condemnaſſent multitudi-
nis diſcrimen adirent, aut ſi abſoluiſſent, ex optimatibus infamiam conſequerentur. Cæſar ex prætu-
ra prouinciam ſortitus Hiſpaniam, cum proficiſcenti creditores magnis clamoribus impedimento
eſſent, confugit ad Craſſum, qui Romanorum ditiſſimus aduerſus Pompeii in Repub. potentiam acri
Cæſaris ingenio ac feruore ſimul egebat. Craſſo contra inexorabiles maxime ac importunos credito-
res cum triginta & octingentorum ſponſione talentorum interueniente, Cæſar in prouinciam abiit.
In tranſitu alpium cum quoddam Barbarorum oppidulum paucis admodum ac mœſtis habitum in-
colis præteruceheretur, comites eum ioco & riſu ita percontati traduntur: Num hic aliquas eſſe putas
principatus ambitiones, dignitatumq; certamina, & mutuam inter ſe potentum inuidiam? Quibus Cæ
ſar ſerio: Mallem equidem inter ipſos primus, quàm inter Romanos eſſe ſecundus. Iterum in Hiſpa
nia cum ocium nactus res quaſdam Alexandri pictas perlegeret, ſecum diu cogitabundus, dehinc illa-
chrymaſſe traditur. Cuius rei cauſam admirãtibus ſociis, Nónne, inquit, iure dolendum arbitramini,
quòd huius ætatis Alexander tot gentes ſuo ſubdidiſſet imperio, qua nullum adhuc præclarum faci-
B nus ipſe geſſerim? Quambrem continuo rebus gerendis innitens, Hiſpaniam obiens, intra paucos dies
cohortes decem comparat, quas aliis uiginti coniungeret. Mox expeditionem contra Calæcos & Luſi-
tanos agens, cuncta uictor ad oceanum uſq; perdomuit. Proſtratas gentes tum primum Romano ſub
iecit imperio. Bellicis deinde rebus optime cõſtitutis, profecto haud deterius togatas in pace diſpoſuit,
ciuitatibus uſquequaque concordiam & amicitiam peragens: præcipue uero in medendis debitorum
& creditorum diſceptationibus intentus, iuſſit ut ex debitorum prouentibus duas quidem creditor
partes quotannis deſumeret, reliqua dominus quoad æri alieno ſatisfeciſſet, frueretur. His rebus ma
gna ſibi gloria parta, è prouincia deceſſit magis atq; magis opulentus factus, cum ſuos quoq; milites in
genti præda exuuiiſq; ditaſſet, à quibus imperator conſalutatus eſt. Mos erat, ut qui triumphum du- *Mos petentiũ triumphũ & conſulatum.*
cturi eſſent, extra urbem aliquandiu moram protraherent: qui uero conſulatum peterent, neceſſa-
rio in urbe præſentes adeſſent. Cæſar in huiuſmodi conſtiturus ambiguitatibus, quoniam comitiis
conſularibus aduentarat, miſit qui à ſenatu impetrarent ut per amicos abſenti etiam ſibi conſulatum
petere liceret. Eius poſtulatis primum Cato eum legis aduerſatus auxilio, mox ut complures à Cæ
ſare delinitos aſpexit, rem temporis prolixitate refellere cepit, totam orando diem conterens. Ea-
propter omiſſo Cæſar triumpho, ad conſulatum animum applicare ſtatuit, ſtatimq; urbem in-
greſſus aſtutum adoritur conſilium, quod præter Catonem uniuerſos fefellit homines. Id autem
extitit, Pompeii Craſſiq; potentiſſimorum ciuium inimicitiarum depoſitio. Quos ubi Cæſar ex ſi-
multate in gratiam reduxiſſet, ex duobus non paruam in ſe potentiam transferens, magna permu
tatione Rempublicam labefactauit: quòd cæteros latuit, adeo plena humanitatis ipſius rei erat ap-
pellatio. Nec enim, ut plurimi exiſtimant, Pompeii ac Cæſaris inimicitia, ſed amicitia potius bel-
lum ciuile peperit. Qui cum ad diſſoluendam optimatum potentiam primum unanimes coiſſent,
mutuas poſtmodum inter ſe diſcordias & odia contraxerunt. Catoni uentura ſæpenumero præua-
ticinanti euenit, ut eo quidem tempore importunus homo & ſuperuacanea diſquirens putaretur, po-
ſterius eius ſapientiam atq; conſilium optimum quidem, ſed parum proſperum prædicabant. Cæſar
Craſſi & Põpeii amicitia utrinq; munitus, ad cõſulatus petitionem deductus, cum Calpurnio Bibulo
conſul creatus eſt. Is ut magiſtratum iniit, leges non conſuli, ſed audaciſſimo cuipiam tribuno conue-
nientes, ad plebis gratiam & uoluptatem tulit, nunc agri uiritim diuidendi, nunc largitionis impar-
tiundæ. Honeſtiſſimis autem & præſtantiſſimis in ſenatu uiris obnixe refragãtibus, Cæſar dudũ occa-

ſionis indigens, ſublatis clamoribus obteſtatus eſt, ſeſe ad plebem confugere, ad quam colendam non ſponte, ſed neceſſitate & ſenatus inſolentia & acerbitate compellebatur, ad eamq; proſiliit, & aſſiſtentibus hinc Craſſo, inde Pompeio, utrunq; leges'ne approbarent interrogauit. Quibus approbare ſe affirmantibus, orauit ut auxilio adeſſent, & quos aduerſantis cernerent, minis & gladiis absterrerent. Quod hi facturos ſe polliciti ſunt. Pompeius etiam adiecit, ſe non modo aduerſus enſes cum enſe affuturum, uerum & clypeum inſuper allaturum. Id dictum haud paruum optimatibus mœrorem iniecit, alienam ab ipſius uerecundia, & ea, quæ ſenatui debebatur, ueneratione indignam, quin furioſam potius & puerilem uocem audientibus. Hæ res magnam plebi uoluptatem afferebant. Cæſar ut maiorem in modum ex Pompeii potentia fructum legeret, filiam ſuam Iuliam Scipioni Seruilio antea deſponſatam Pompeio deſpondit, Pompeii filiam Seruilio ſe præbiturum aſſeuerans, nec illam quidem indeſpõſatam, quin Fauſto Syllæ filio collocatam. Ipſe paulo poſt Calpurniam Piſonis filiam uxorem duxit, quem ſucceſſurum ſibi conſulem ipſe crearat, obteſtante multumq; uociferante Catone, rem haud ſanè tolerandam eſſe, præturas ac imperia per nuptiarum lenocinia uendicari, inq; uicem prouincias, exercitus & copias, propter huiuſmodi mulieres in ſeipſos traduci. Cumq; Cæſaris collega Bibulus fruſtra contra legum promulgationem intercederet, & perſæpe unà cum Catone in foro uitæ diſcrimen adiiſſet, ſeſe domi concludens, totum magiſtratus tempus exegit. Peractis nuptiis ſtatim Põpeius referto militibus foro, ad promulgandas leges ſocium ſe autoremq; præſtitit. Omnem ſubinde Cæſari tranſalpinam citerioremq; Galliam adiecto Illyrico cum legionibus quatuor in quinquenniũ adminiſtrandam adiudicauit. Quibus rebus contradicentem obnixius Catonem Cæſar in carcerem adduci iuſſit, eum ad tribunos prouocaturum exiſtimans. Aſt ubi Cæſar illum ne uoce quidem emiſſa uadentem cernerent, nec ſolum primores grauiter & inique ferentes, ſed & plebeos ob Catonis reuerentiam ac uirtutem tacitos mœſtosq; conſequentes, unum ex tribunis plebis clàm obſecrauit, ut Catonem è manibus lictorum auferret. Dehinc ex ſenatoriis uiris pauciſſimi ad eum in curiam conueniebant, reliqui moleſte tolerantes quamprocul abibant. Conſidius quidam natu pergrandis idcirco non aduentare ſenatores dixerat, quoniam illius arma militeſq; pertimeſcerẽt. Cui Cæſar, Quid, tu, inquit, hæc quoque reformidans non te domi contines? At Conſidius, Senectus me facit intrepidum. Cui enim parum uitæ ſupereſt, quid magna illi prouidentia opus eſt? Quod autem in Cæſaris conſulatu turpiſſime factum iudicatur, creatus Trib. pleb. Clodius ille, qui & rem uxoriam, & arcanas noctis ceremonias temeraſſe auſus eſt: ad Ciceronis autem perniciem delectum fuiſſe conſtat. Nec prius Cæſar in expeditionem profectus dicitur, quàm Ciceronem & Clodium turbulentis inter ſe altercationibus irritaſſet, eumq; eieciſſet Italia. Hæc quidem ante bellum Gallicum confecta traduntur.

Cæſar in re militari omnibus præferendus.

Tempus autem bellorum quæ deinceps geſſit, & expeditionem quibus pacatam reddidit Galliã, aliud quoddã uitæ principium, ac gerendorum nouam quaſi uitã iſtituit, ita ut ſummorum uirorum & clariſſimorum ducum neminem huic & bellatori, & imperatori præponendum cenſeas. Nam ſiquis Fabios. Scipiones, Metellos, & ætatis ſuæ aut paulo ſuperioris duces, Syllam, Marium, utrunq; Lucullũ, & ipſum deniq; Pompeium, cuius cõmoda in re militari uirtus & gloria ad cœlum uſq; perflorult, cõparandos duxerit, profecto Cæſaris geſta ſuperant. Hunc quidem locorum aſperitate, in quibus ab eo decertatum eſt, illum regionum amplitudine, quas Romano adeptus eſt imperio. Alium ab ſe domitorum hoſtium ui ac multitudine. Quendam pacaturum ab eo nationum feritate atq; perfidia. Aliũ manſuetudine ac clementia quas erga uictos exercuit. Aliquem gratia & munificentiis, quibus ſuos proſecutus eſt commilitones. Vniuerſos autem uel hoc ipſo ſuperauit, quòd & longe plura commiſit prælia, & plures in acie obtruncauit hoſtes. In Gallia ſiquidem nec totum belligerans decennium, octoginta ui cepit oppida: trecentos ſubiugauit populos: aduerſum trecentas ſparſim inſtructus myriades, centum quidem ferro cæſis, totidem uitæ reſeruatas captiuas habuit. Tanta autem ſuorum militum charitate ac promptiſſima uſus eſt opera, ut qui multum cæteris dimicando præſtabant, pro Cæſaris gloria & honore inuicti ac fortiſſimi grauiſſima cuncta ſubirent. Qualis Attilius, qui nauali apud Maſſiliam prælio hoſtilem ingreſſus puppim, abſciſſa ei gladio dextra, umbonem ſiniſtra retinuit, eouſq; hoſtes uultibus obterens, ut proſtratis omnibus, nauem uictor occuparit. Et Caſſius Scæua qui pugna ad Dyrrhachium cõmiſſa, excuſſo ſagitta oculo, traiectus per humerum cruſq; iaculis, cẽtum ac triginta telorum ictibus acceptis in clypeo, hoſtes perinde ac ſe dediturus accibat, ſubeuntibus duobus, alterius quidem humerum enſe cecìdit, alterum ore percuſſum uertit in fugam. Dehinc ſuorum acceptus amplexibus tutò relatus eſt. In Britania quoq; primis centurionibus in paluſtrem & aquoſum incidentibus locum, irruentes incubuere hoſtes. Tum prælium inſpectante Cæſare, miles quidã in medios irrupit, plurima conſpicuæ fortitudinis oſtentans opera, uerſis in fugam Barbaris, centuriones reduxit incolumes: ipſe ægre cunctos euadens, in limoſam ſeſe deiecit paludem, quam nunc natans, nunc pedibus commeans, uix tandem omiſſo ſcuto, traiecit. Admirante deinde Cæſare, & magna cum alacritate ac clamore obuium excipiente, mœſtus ille ante Cæſarẽ concidit, ex abiecto clypeo

multis

A multis cum lachrymis ueniam poſtulans. In Africa cum Cæſariorum nauis qua Granius Petronius
quæſtor deſignatus uehebatur, in Scipionis poteſtatem redacta fuiſſet, direptis cæteris, Scipio quæſto
ri incolumitatem pollicebatur. Cui Granius, Cæſarianos, inquit, milites non ſuſcipere, uerum præſta
re ſalutem ſolere: quo dicto ſeipſum pugione transfixum exanimauit. Huiuſmodi tam feroces mili-
tum ſpiritus, & tam elatas animi magnitudines ipſe Cæſar inſtruxit, ipſe Cæſar aluit, eos quidem pri
mum honore ac liberalitate uberrime proſequens, uſqueadeo ut oſtenderet ſe diuitias non uolupta-
tis, aut ſuarum gratia delitiarum ex bello cumulaſſe, ſed communia potius uirorum fortium præmia
apud ſe conſeruata iacere, ſeq; aliqua ex parte locupletari, quoties illa benemeritis militibus impertiſ-
ſet. Præterea cum illum unumquodq; diſcrimen ſponte adire, & ad nullum laborum genus defatiga
ri cernerent, mirum in modum in eius amorem incitabantur. Eius quippe in ſuſcipiendis periculis ſtu
dium haud adeo propter ingentem quandam honoris & gloriæ cupiditatem admirabantur. Tam ma
gna uero in tolerandis ſupra corporis uires laboribus patientia, cunctos ſtupore conficiebat. Erat enim
corporis habitudine macilentus, candidus molliſq;, frequenti capitis dolore uexatus, comitiali morbo
plerunque obnoxius. A quo primum Cordubæ correptus, ut traditur, non mollitiei occaſionem ex
ipſa fecit ægritudine, quin ex militia ægritudini remedium comparauit. Indomitis nanq; uiarum diſ-
ficultatibus, uictus parcitate, aſſiduis uigiliis, & duriſſimis laboribus, aduerſus morbum dimicans, inui
ctum ac inſuperabile tutatus eſt corpus, plurimos ſomnos uehiculo aut lectica ducere ſolitus, ocium
omne in rebus peragendis reponebat. Interdum uehebatur, caſtella, ciuitates, & caſtra obiens, aſſiſten-
te illi ex pueris aliquo, qui eo quopiam proficiſcente ſubſcribendi cauſa ſimul adeſſe ſolebat: ponè etiã
milite qui gladium tenebat aſſiſtente. Tanta autem celeritate itinera conficiebat, ut cum primo Ro
ma exceſſit, octauo ad uſque Rhodanum die peruenerit. Equitandi uſus ei ex pueritia facilis adeo ex
titit, ut reflexis in tergum manibus, equum velociſſimis concitare curſibus ſæpe conſueuerit. Equo ue
hebatur inſigni, pedibus propè humanis, & in modum digitorum ungulis fiſſis, quem alterius mini-
me ſeſſoris patientem primus aſcendit. In ea expeditione exercitationis gratia equitans dictabat epiſto Equus Cæſaris
las, duobus ſimul librariis, uel ut Oppius perhibet, pluribus abunde ſuppeditans. Mutua amicorum
per epiſtolas colloquia primus excogitaſſe Cæſar dicitur, cum ob negociorum multitudinem & urbis
magnitudinem uiuos urgẽtium cauſarum affatus haud tempus expectaret. Circa uictum facilitas uel
eo patet indicio, quòd Mediolani apud eius hoſpitem Valerium Leõtem cœnans, cum appoſitis aſpa-
ragis Valerius pro oleo unguentum inſtillaſſet, facile commanducauit opipare, idq; moleſte ferentes
ſodales increpuit, Satis fuerat, inquiens, ruſticitatem uos cauiſſe: quòd porrò ruſticitatem illam accuſa
tis, declaratis uos eſſe ruſticos. Olim ex itinere ui tempeſtatis cuiuſpiam caſam pauperis intrare com-
B pulſus, ut unicum ibi cubiculum unius uix capax inuenit, amicis inquit: Ex honorifico quidem loco de
cedendum eſt potentibus, ex opportuno autem iis qui aduerſa tenẽtur ualetudine: ſimulq; ibi tequie
ſcere iuſſit Oppium, ipſe uero unà cum cæteris in priore tugurii parte apud fores recubuit. Cæterum
primum Cæſari in Gallia aduerſum Heluetios & Tigurinos bellum fuit, qui duodecim eorum urbi
bus uiciſq; quadringentis ab ſe concrematis, ulterius per Romanorum terras migrabant, quemadmo
dum antea Cimbri aut Teutones, quibus non audacia, non fortitudine, ulla ex parte inferiores erant.
Horum planè multitudo uniuerſa trecentis millibus conſtabat, ex quibus centum & nonaginta bella-
ciſſimorum erant. Labienus à Cæſare miſſus Tigurinos penes Ararim fluuium profligatos attriuit.
Cæſari uero ad quandam ſociorum urbem exercitum agenti, de improuiſo Heluetii in itinere occur-
rerunt. Quos præueniens, in munitum quẽdam confugit locum. Ibi collectis copiis, ut primum acies
inſtruxit, ei adductus equus eſt: quo inſpecto, Hoc, inquit, poſt uictoriam in perſequẽdis utar hoſtibus,
nunc in eos ꝑgrediamur: ſimulq; impetu facto, pedibus ire cepit. Aliquandiu ſumma cum difficultate
pulſa hoſtium acie, plurimus circa carros uallumq; labor extitit, cum hi non ſolum acres inde pugna-
rent, uerumetiam pueri ac mulieres ad necem uſq; dimicãtes obtruncati ſunt. Quam ob cauſam uix
nocte media finis prælio factus eſt. Pulchrũ mehercule id uictoriæ facinus fuit, at lõge pulchrius quod
adiecit. Centenis nanq; Barbarorum millibus qui ex prælio profugerant collectis, deſertos prius ab ſe
agros, uaſtaſq; urbes coli rurſus coegit. Quod non abſq; metu ab eo factum eſſe conſtat, ne Germani
deſolata incolis loca tranſeuntes occuparent. Alterum pro Gallis palàm cõtra Germanos bellum geſ-
ſit, quanquam antea cum eorum rege Ariouiſto Romæ ſocietatem iniſſet. Hi autem intolerandi Ro-
manorum ſubditis finitimi non diutius quieturi uidebant, quin ad incolendam habitandamq; tranſi-
rent Galliã. Cæterum cum præfectos quoſdam metu perculſos animaduerteret, præſertim qui clari
generis adoleſcentes uoluptatis gratia, aut quæſtus ſecum in eã proficiſcebant expeditionẽ, eos in con-
cionem uocatos abire iuſſit, ne muliebres adeo & pauidi inuita ſuſciperẽt diſcrimina. Se uero, inquit,
cum decima tantummodo legione Barbaros inuaſurum, cum nec aduerſus fortiores Cimbris hoſtes,
nec deterior Mario dux, ſit dimicaturus. Quapropter ad eum ex decima legione legati miſſi affue-
re plurimas illi gratias referentes, & ſuorum improbitatem præfectorum exponentes. Dein animoſi

ac promptiſſimi omnes facti, diebus pluribus eouſq; conſectati ſunt, donec ſtadiis ducentis intra hoſti- C
um regionem caſtra poſuere. Id equidem impetum Ariouiſti magnopere perculſit & audaciã, ut qui
Germanos aduentantibus Romanis ne perſtare quidem poſſe ſperaret. Ea igitur res cum Germano-
rum perturbaſſet exercitum, longe magis eorum obtundebant animos ſortilegarum uaticinia mulie-
rum, quæ fluuiorum curſus, uortices, ſtrepitumq; coniectantes, futura prædicebant, nec eos ante præ-
lium committere ſinebant, quàm noua fulſiſſet luna. Quod ubi Cæſar accepit, quoties Germanos cõ
ſpiciens, ſatius eſſe duxit trepidantibus congredi, quàm idoneum illis tempus expectantem ſedere.
Facto itaq; in eorum munitiones, tumuloſq; impetu, non ante ſtimulare ac inceſſere deſtitit, quàm ira
deducti pugnam capeſſerent. Eis in fugam uerſis, Cæſar ſtadiis trecentis aduſq; Rhenum perſequẽs,
campum omnem cadaueribus ſpoliiſq; referſit. Ariouiſtus cum paucis præueniens, Rhenum traiecit.
Cæſorum numerum octoginta millia fuiſſe perhibent. His rebus ita cõfectis, dimiſſis in Sequanis ad
hyberna militibus, ipſe iis quæ Romæ gerebantur intentus, in circumpadanam deſcendit Galliam,
quæ commiſſæ illi prouinciæ pars erat. Fluuius enim Rubicon Galliam citeriorem à reliqua diſter-
minat Italia. Ibi reſidens plebis animos ad ſe perliciebat. Nam cum ad eum multi concurrerent, uni
cuique tum poſtulata præbebat, tum ſpem ingentem addebat. In ea expeditione haud intellexiſſe Põ
peius uidetur, quòd Cæſar cum ciuium Romanorum armis hoſtes profligaret, ciues hoſtili uictos ga-
za capiebat. Dein potentiſſimos Gallorum Belgas tertiam Galliæ partem incolentes defeciſſe audiẽs,
compluribus ſecum hominum millibus ſub arma coactis, ad eos uerſus immenſa celeritate cõtendit.
Quos in ſociorum Gallorum agris prædas conuectantes adortus, maxima ex parte turpiter dimican-
tes fudit, cæciditq;, ita ut per paludes & profunda quædam flumina cæſorum ſtrages, Romanis tranſi-
tum præbuerit. Quo facto, ex iis qui antea defecerant cuncti fermè ad oceanum uergentes, nullo con-
fecto prælio, imperata fecerunt. Poſtea cõtra efferatiſſimos & bellaciſſimos Neruios duxit exercitum,
qui denſiſſimas incolunt ſyluas. Hi igitur cum in profundiſſimo nemore filios ac ſupellectilem quam
procul ab hoſte collocaſſent, cum ſexaginta millibus armatorum cõtra Cæſarem repentinos fecerunt
impetus, quem caſtra locantem, prælioq; abſtinentem offenderunt. Et uerſo in fugam equitatu, ſepti-
mam ac duodecimam legiones circumuenientes, uniuerſos trucidauere centuriones: quod niſi Cæſar
correpto ſcuto & iis qui coràm ſe præliabantur detentis, intra Barbaros irruiſſet, ac ſubinde quodam
ex tumulo decima legio per hoſtilis irrumpens acies periclitanti ſuccurriſſet, neminem euaſurum in-
columem liquet. At uirtute Cæſaris & audentia ſupra uires, ut dici ſolet, decertantes, haud tantum D
Neruios dare terga coegerunt, uerum fortiter repugnãtes obtruncarunt. Ex ſexaginta enim millibus,
quingentos euaſiſſe traditur. Ex patritiis autem uiris, qui quadringenti numero erant, tres ſuperfue-
re incolumes. Hæc ubi ſenatui renunciata ſunt, per ſacrificia indictaſq; ſolennitates, quindecim die-
rum ſupplicatio, quantum ulla in uictoria nunquam ſuperiori tempore obtigerat, diis immortalibus
decreta eſt. Nam cum tot in unum gentes erumperent, ingens profecto diſcrimen ingruerat. Victoriã
autem eo illuſtriorem populi fauor & beneuolẽtia faciebat, quòd à Cæſare parta fuerat. Inde Galliæ
rebus optime diſpoſitis, in ciſalpina hyemauit, illic res urbanas apparaturus. Nõ ſolum enim qui digni-
tates & magiſtratus appetebant, eo utentes largitore, corrupto illius pecunia populo deſignabantur,
& quicquid ipſius potentiam augeret perficiebant, ſed etiam clariſſimi & ampliſſimæ autoritatis uiri
complures ad eum Lucam peruenerũt, Pompeius, Craſſus, & Sardiniæ prætor Appius, & Nepos Hi-
ſpaniæ proconſul, ita ut lictores centum ac uiginti ſenatorũ ordinis circiter ducentos fuerint. Hi conſi-
lio cõſtituto decreuerunt Craſſum ac Põpeium deſignari cõſules oportere, pecunias Cæſari ſuppedi-
tari, & belli adminiſtrationẽ in aliud quinquennium prorogari. Quæ res à prudentibus iniquiſſima iu-
dicabať. At qui tam grandem à Cæſare pecuniam ſuſceperant, eum indigentem etiam ſenatui perſua-
debant, imo uero ob ea quæ decernẽbant, eò anguſtiarum ſenatum redigebant, ut longe magis cogere
uiderentur. Cato nanq; aberat, ita de induſtria miſſus in Cyprum. Eius autem ſectæ Faonius cum ni-
hil reclamãdo proficeret, è foribus proſilijt, multa uociferans in uulgum, aures interim adhibente ne-
mine. Quoſdam enim Craſſi & Pompeii reuerentia deterrebat, plurimi uero ſpem uitæ gerentes in
Cæſare, ipſius gratia quieti ſedebant. Reuertens iterum Cæſar ad exercitum in Galliam, ingens in ea
regione bellum offendit. Duo enim maximi Germanorũ populi, quos & Tenteridas appellãt, ad quæ-
rendos agros nuper profecti Rhenum proiecerant. De bello aduerſus eos confecto Cæſar in ſuis com-
mentariis ita ſcriptum reliquit: Barbaros miſſis ad eum legatis cum inducias egiſſent, eum in itinere
adortos. Quapropter octingentos eorum equites quinq; millia ex Cæſarianis de improuiſo in fugam
uertiſſe. Poſtea miſſos ad ſe confeſtim alios ſubtexendæ fraudis gratia: quibus retentis, contra Barba-
ros exercitũ duxiſſe. Dementiæ eſſe iudicantẽ ullam tam infidis ac periuris hominibus habere fidem.
†Γανύσιος. † Caliſius refert Catonem cum in ſenatu pro ea uictoria ſupplicatio decerneretur, ſententiam dixiſſe,
ut Cæſar hoſtibus dederetur, quo pro ciuitate perfidiã expiarent, & execrationes in autorẽ uerterent.
Cæterum ex iis, qui tranſierant, quadraginta millia ferro cæſa, paucos remeãtes excepere Sicambri ea

uero

A uero Germanica natio eſt. Hanc nactus Cæſar occaſionem, cum alioqui gloriæ cupiditate duceretur,
quòd primus omnium Rhenum exercitu traieciſſet, pontem inſtruxit. Erat per id temporis imen-
ſa eius fluminis latitudo, undis & æſtu rapidiſſimi. Ingentes autem operi ictus delata fluuio ligna & *Pons à Cæſare in Rheno extructus.*
trunci infligebant. Ad quos excipiendos, uimq; ſimul fluminis refrenandam, Cæſar in ſuperiori par-
te maximas cõiugatas trabes præfixit, incredibile præbens ſpectaculum, intra decimum diem ponte
nauato. Tum obuiam ſe inferente nemine copias traduxit: præſtantiſſimi Germanorum Sueui ſeſe
in profundiſſimis ſyluarum conuallibus abdidere. Cæſar in Germania duodeuiginti conſumptis die-
bus, poſtquam hoſtium uicos & ædificia incendit, amicosq; populi Ro. ad ſpem cohortatus eſt, ſe ite-
rum in Galliam recepit. Dehinc in Britaniam expeditionem agere contendit. Cuius facti audacia ma-
gnam illi gloriam peperit. Primus nanq; occiduum claſſe ingreſſus oceanum, perq; Atlanticum pela-
gus ad belligerandum tranſportans exercitum, adnauigare cœpit. Incredibilis nanq; magnitudinis in-
ſulam, de qua non parum inter ſcriptores & hiſtoricos diſceptatum eſt, cum eam non re, ſed uerbo ſo-
lum ac nomine fictam nuſquam extare contenderent, ſubiugare adortus, extra orbem terrarum Ro-
manum propagauit imperium. Eo ex continenti Galliæ bis adnauigans, cum maiora hoſtibus dam-
na, quàm ſuis emolumenta contuliſſet (quid enim ex hominibus acerbiſſimo uictu & ſumma laborã-
tibus inopia pretioſum eriperet?) non qualem animo conceperat, bello finem impoſuit. Acceptis au-
tem ex rege obſidibus, & tributis imperatis, ex inſula remeauit. Cum nauem ſolueret, è Roma literæ
illi redduntur, quibus ab amicis de morte filiæ certior fiebat, quæ Pompeio nupta pariens obierat.
Quæ res & Pompeium & Cæſarem magnis affecit luctibus. Amicos autem præcipua affligebat per-
turbatio, quoniam cum cæteræ Reipub. partes ægrotarent, hæc ipſa neceſſitudo, quæ pacem concor-
diamq; conſeruabat, ſoluta defeciſſet. Infans enim cum paucis matri diebus ſuperſtes fuiſſet, ſtatim ui-
ta exceſſit. Populus Iuliam inuitis tribunis attollens, in Martium campum detulit, ubi tumulata iacet.
Cæſar cum ingentes iam haberet copias, eas neceſſario in diuerſa partitus hyberna, in Italiam uti con-
ſueuerat reuertitur, cum interim Galli magnis irrumpentes exercitibus, undiq; Romanos milites in
ipſis trucidant hybernis, caſtraq; ſimul expugnare conantur. Ex his autem qui cum Ambiorige deſcie-
rant, plurimi & fortiſſimi Cottam & Titurium cum exercitu obtruncarunt. Ciceronis legionem ſexa-
ginta hominum millibus circumuenientes obſederunt, pauluſumq; abſuere quin eos uiribus interci-
perent, uniuerſis fermè uulneratis. Contra à Romanis ſumma uirtute promptiſſime pugnatum eſt.
Hæc cum procul abſenti nũciata ſunt Cæſari, haud pluribus ſeptem millibus hoĩum in unum coactis
B ſtatim rediens Ciceronem ab obſidione liberare cõtendit: quod minime obſidentes latuit. Itaq; perin-
de ac omnia direpturi contemptu paucitatis occurrunt. Cæſar uſquequaq; cõſulto doloſa ſe fuga ſub-
C ripiens cõmodiſſimum occupat locum, ex quo paucis aduerſus plures præliandi facultas eſſet, ibiq; ca-
ſtra cõmunit. Suis ut omnino abſtineant à prælio edicit. Tum uallum altius educi, portasq; obſtrui ti-
moris ſimulatione iubet, ut ſe ductoribus deſpectum faceret, donec diſperſos & temerarie ſubeuntes
egrediens Cæſar fudit, & magna ex parte interfecit. Hæc uictoria multas Gallorum rebelliones ſeda-
uit. Ipſe per hyemem quocunq; progrediens, ne res innouarent acutiſſime prouidebat. Cõfeſtim enim
ex Italia ad cæſorum ſupplementum tres ad ſe legiones uenere, duas ex ſuis mutuante Põpeio, aliam
ex Ciſalpina habito nuper delectu contraxit. Procul inde ingẽtis ac periculoſi belli primordia, quæ du-
dum extincta uidebant, potentiſſimorum uirorũ inter bellaciſſimas nationes clandeſtinus furor ale-
bat. Id magnis enituit uiribus. Ingẽs ſiquidẽ armatorum ætate florentiũ undiq; multitudo cogebat.
Magnæ in unum opes cõferebant, ualidiſſima oppida, inacceſſæ penitus regiones. Tum hyberna gla-
cies fluuios tenebat; niues ſaltus obduxerãt, campi torrentibus inundabant. Profundiſſimæ niues incer-
tas reddebant ſemitas: paludes & ſtagnantia flumina, uias & cunctos occultabant aditus. Quæ res Cæ-
ſarem oĩo ne contra deſciſcentes quicquam conaret abſterrere poſſe putabat. Gentes autem multæ
deſcierant, ex quibus longe præſtãtiores Aruerni Carnutesq;. Totius rei ſumma adminiſtratioq; Ver-
cingentorigi demandat. Huius patrem olim regnum affectantem necauere Galli. Is partitis plures in
partes copiis, multisq; præfectis ducibus, omnem circumadiacentem oram, quæ Ararim uſq; uergit,
ſibi cõciliat. Iam enim Romæ cõtra Cæſarem cõſpirantibus aduerſariis, uniuerſas Galliæ ciuitates ad
bellum ſolicitare cogitabat. Quod ſi paulo poſt profecto ad ciuile bellum Cæſare geſſiſſet, non leuior fa-
nè quàm Cimbrorum terror occupaſſet Italiam. At Cæſar cum ad omnem bellicæ rei uſum peritiſſi-
mus, tum ad captãdas temporis opportunitates optime à natura inſtitutus, quàprimum cognita defe-
ctione, prædictas ingreſſus eſt uias. Quibus per tam ſæuam hyemem ui ac celeritate ſuperatis, intelle-
xere Barbari inſuperabilem & inuictum bellis exercitum ad ſe uenitare. Nam quò eius nuncios aut
tabellarios diu penetraſſe incredibile iudicatum erat, ibi cum totis cõſpectus eſt copiis agros uaſtans,
uicos diruens, oppida funditus euertens. Dehinc receptis in fidem quos facti pigeret, haud deſtitit quo
ad Eduorum gentem, qui aduerſus eum bellum ſuſceperant, deuicit. Hi ſuperiore tempore fratres ſe
Romanorum prædicantes, magnificentiſſimis habebantur honoribus: ea uero tempeſtate ſocios ſe

defectionis aſciſcentes, Cæſaris copias uehementer afflixerant. Inde caſtra mouens in Lingonum fines C
tranſit, ut ad Sequanos in fide amicitiaq; permanentes ſeſe reciperet. Hi ex cætera Gallia Italiam uer-
ſus incolunt. Ibi eum hoſtes adorti, multis armatorum millibus circumueniunt. Quibus cõgreſſus ter
rore diuturno, ac fortitudine compreſſis Barbaris, cæteris quidem in rebus uictor euaſit, at initio mi-
nus proſpere dimicaſſe uiſus eſt. Siquidem Aruerni ſuſpenſum in templo gladium cõmonſtrant, tanq̃
captum ex Cæſare ſpolium, quem is poſteriori tempore conſpicatus ſubriſit: cumq; detrahere illũ ami
ci iuberent, nequaquam permiſit, quod rem ſacram exiſtimaret. Cæterum complurimi unà cum im-
† A lexiam peratore fugientes in † Aleſiam ſeſe urbem recepere. Eam dehinc obſidenti Cæſari cum ob murorum
altitudinẽ & ingentem repugnantium numerum capi poſſe deſperaret, quouis conſilio & ratione ma
ius extrinſecus diſcrimen incubuit. Trecenta enim armatorum millia Aleſiam aduentabant, cum in-
tra urbem haud pauciora centum ac ſeptuaginta bellatorum millibus uerſarentur. Quamobrem in-
tra ingens adeo bellum deprehenſus & obſeſſus Cæſar, geminos obiicere muros cõpulſus eſt: alterum
contra urbem, alterum contra hoſtis aduentum. Si enim hæ utrinq; coniungerentur copiæ, profecto
de rebus Cæſaris actum eſſet. Non ab re igitur in eo prælio quod apud Aleſiam geſtum eſt, maximam
adeptus eſt gloriam, in quo maiora profecto q̃ uſpiam audentiæ & fortitudinis opera egregie dimicã-
do declarauit. Præcipua uero admiratione proſequendum eſt, latuiſſe oppidanos cum Cæſar cum tot
millibus exterius Marte collato palmam reportarit, imo uero nec uictoriam ipſos prius itellexiſſe Ro
manos qui obiectum urbi murum pro ſtatione tenebant, q̃ oppidanorum luctum & plangentes mu-
lieres audiſſent, cum altera ex muri parte præditos auro & argento clypeos, reſperſos cruore thoracas,
Gallica tentoria, paterasq; à Romanis in caſtra deferri cernerent. Adeo mature tantus exercitus uelut
inſomnium quoddam aut ſimulachrum euanuit, ad iternecionem profligatus, & maxima ex parte pu
gnando deletus. Qui Aleſiam tenebant, poſt multa ſibi Cæſariq; illata ſæpius detrimenta tãdem ſeſe
dedidere. Totius autem belli dux & imperator Vertingentorix pulcherrima indutus arma ornatiſ-
ſimoq; delatus equo deſiliit, & deiectis armis ad Cæſaris pedes tacitus ſedit, donec triumpho deſtina-
tus cuſtodiæ traderetur. Cæſar de Pompeii deſtructione, ſicut & Pompeius de illius dudum mente
conceperat. Craſſo enim qui amborum medius inſederat, apud Parthos interfecto, reliquum erat ut
alter augendæ gratia dignitatis ampliſſimum iam factum deleret, alter quo minus id pateretur, eum
quem pertimeſcebat matura præoccuparet ruina: quanquam id Pompeius haud magnopere formida
re uidebatur, uſqueadeo Cæſarem deſpicatum habens, quaſi uero non arduum opus eſſet, quem ad
tantum extuliſſet faſtigium, denuo in ſtragem perniciemq; detrahere. At principio Cæſar contra ad-
uerſarios hoc inito conſilio pcul ſeſe conſtituit, & more pugilis per Gallorum prælia uſum ac exercita
Principatus ambientes eo pulſi & largitiones publice diſtribuebant. tionem uendicans, & potentiam ſimul inſtruxit, & rebus ab ſe confectis ſuam auxit gloriam. Quibus D
elatus, ſeſe magnificis Pompeii geſtis adæquarat, occaſionem cum ex ipſo Pompeio, tum ex ſæua Ro-
manæ Reipub. tempeſtate nactus. Nam qui honores principatusq; petebant, omni abiecta prorſus ue
recundia, epulum publice largitionesq; diſtribuebant in populum. Quapropter corruptum mercede
populum ad comitia deſcendentem cerneres, non ſuffragiis, ſed arcu, gladio, fundaq; pro largitore de
certantem, & tribunalia ſæpenumero ſanguine cadaueribusq; fœdantem, rem inter ſe petulantiſſime
decernere, cum interim ciuitas amiſſo rectore, ſicuti nauis relicto clauo, fluctuans agitaretur. Idcirco
qui animo & ratione ualebant, ſatis fore exiſtimabant, ſi ex ea hominum inſania & tanta rerum tem-
peſtate nihil truculentius quàm monarchia tantiſper emergeret. Erant qui aſſeuerare publice aude-
rent, nullo pacto niſi delato ad unius arbitrium principatu, curari medicari'ue Rempublicam poſſe.
Ei uero medelam ex benigniſſimo medico adhiberi oportere, Pompeium inſinuantes. At ille belliſſi
mis quidem uerbis repudians, re magnopere ſatagebat ut Dictator crearetur. Qui cum Catone con-
ſentiebant, de eo ſolo conſule deſignando ad ſenatum retulere, ut cum iuſtioris appellationis ſingula
rem haberet principatum, de adipiſcenda Dictatura nequaquam uiribus contenderet. Plurimi de p-
paganda illi prouinciarum adminiſtratione decernebant. Duas enim obtinebat Hiſpanias, & uniuer-
ſam Aphricam, quas per legatos adminiſtrabat. Ad alendos præterea exercitus mille quotannis talẽ-
ta ex ærario publice ſumebat. Tum Cæſar qui conſulatum pro eo peterent, & ſuarum quoq; prouin
ciarum tempus dilatandum impetrarent, miſit. Initio quidem tacente Pompeio, Marcellus & Lentu
lus alioqui odio Cæſarem inſectantes, aduerſari cœperunt, & Cæſaris tantum ignominiæ ac dedeco-
ris auidi, neceſſariis haud neceſſaria adhibebant. Colonis enim quos nuper Cæſar in urbem Galliæ
Nouocomum deduxerat, ciuitatem adimere conabant. Ex quibus cum decurio quiſpiam Romæ ues
ſaretur, cum conſul Marcellus uirgis pulſauit, ea ſe illi adiecisse præfatus inſignia, ut ſe ciuem Roma-
num nequaquam eſſe itelligeret, cumq; diſcederet, ut illa Cæſari cõmonſtraret imperauit. Poſtea Cæ
ſar uberrimas Gallorum diuitias per omnes paſſim magiſtratus hauriẽdas dimittens, Curionem tri-
bunum plebis grandi fœnore obſtrictum liberauit. Paulo quoq; conſuli mille & quingenta ſeſtertia
præbuit. Ex quibus nobiliſſimam ille in foro baſilicam Fuluiæ dicatam extruxit. Eos ita conſentientes
ueritus

A ueritus Pompeius, iam ipſe cum amicis palàm ut Cæſari imperium cederetur efficiebat, quosq́; illi ad bellum Gallicum commodarat milites repetiit. Eos remiſit Cæſar, ducentis & quinquaginta uiritim donatos drachmis. Qui hos ad Pompeiũ deducendos acceperant, immites ac malignas de Cæſare uoces in uulgus ſpargere, Pompeium inani ſpe corrumpere, eum Cæſarianis militibus magno deſiderio eſſe: cumq́; Romæ ob gliſcentem in Repub. inuidiam ægre rerum potiatur, illic paratas profectò copias habiturum: moxq́; ubi in Italiam tranſcenderit, eum ſectaturas: adeo illis Cæſarem multitudine præliorum odio eſſe, & ingentem inſuper metu regni ſuſpicionem contraxiſſe. Has ob res demolitus Pompeius, perinde ac nihil pertimeſceret, de comparandis exercitibus negligentius agebat, uerũ nunc orationibus, nunc ſententiis aduerſum Cæſarem inuehebatur. Quæ Cæſar nihil pendiſſe traditur, quin miſſus ab eo Romam centurio quidam, cum ſtans pro foribus curiæ tempus imperii minime à ſenatu Cæſari prorogari cognouiſſet, cõcuſſo manu gladii capulo, hic prorogabit, inquit. Verũenim uero Cæſaris poſtulatio clariſſimam præ ſe ſerebat æquitatem. Se enim arma depoſiturum idem faciente Pompeio, utrunque priuatum boni quippiam à ciuibus conſecuturum. At indignum eſſe ut detractis ſibi copiis, Pompeio uires confirmentur, cumq́; alterum tyrannum inſimulent, alterum tyrãnum inſtruant. Hæc Curio pro Cæſare obteſtatus ad populum perſpicuis exceptus eſt plauſibus, tum florẽtes in eum coronas ueluti fortiſſimum pugilem iniecerunt. Poſtea ſuper hiſce rebus literæ deferuntur à Cæſare, quas tribunus plebis Antonius ad populum extulit, & apud cõſules recitauit. Socer Pompeii Scipio ſententiam dixit in ſenatu, ut niſi Cæſar ad diem certam arma depoſuiſſet, hoſtis à ſenatu pronunciaretur. Rogantibus ſententias conſulibus, nunquid exercitum à Pompeio dimitti oportere cenſerentur, ſubinde nunquid à Cæſare, illi quidem uoci pauci admodum, huic admodum paucis duntaxat exceptis, cuncti aſſenſere. Deprecante inſuper Antonio ut magiſtratum uterque deponeret, cuncti planè approbarunt. At uiolentius agente Scipione, & uociferante Lentulo conſule, aduerſus latronem non ſuffragiis, ſed armis opus eſſe, dimiſſus eſt ſenatus. Dehinc ob inteſtinæ ſeditionis mœrorem, obſoleta ueſtis induta. Delatis à Cæſare literis quibus modeſta ſatis deprecabať (petebat enim ut omiſſis, cæteris, ciſalpina tantũ Gallia Illyricumq́; ſibi, cum duabus legionibus uſq; ad ſecundi petitionẽ conſulatus concederetur) Cicero quidem orator nuper ex Cilicia reuerſus utriuſq; amicos concilians, Põpeium mitigare non deſiſtebat: qui cum cætera concederet, exercitus illi denegabat. Cicero quoq; Cæſaris amicos induxerat, ut prædictis contenti prouinciis, & ſex tantummodo millibus militũ in pacem amicitiamq́; conciliarentur. Inclinante Pompeio, qui cum conſule, Lentulo conſpirabant nequaquam
B ſiuere, Antoniumq́; & Curionẽ è curia propulſantes, ſumma cum ignominia ex urbe eiecerũt. Quæ res belliſſimam atq; honeſtiſſimam Cæſari occaſionem prætextumq́; attulit, unde ſuorũ animos militum accenderet, cum elegantiſſimos uiros atque principes oſtenderet ſeruili ueſte (eo nanq; habitu occultati per metum Roma exceſſerant) meritoria rheda, fugiſſe coactos. Erant cum Cæſare ſanè plures equitibus trecentis, militum uero quinq; millibus. Miſerat autem qui relictum trans alpes exercitum ad ſe deducerent. Cumq́; ad earum rerum initium ac impetum quas moliebatur, haud impræſentiarum magna opus eſſe manu cerneret, quin terrore potius, & audacia, & temporis celeritate ſuſcipiendam rem eſſe, ut qui pauorem citius quàm ullam afferre uim poſſe crederetur, paratus accedens, duces quidẽ ac centuriones abſque reliqua armatura ſolos tenentes gladios præmiſit, qui Ariminum extra Galliam ciuitatẽ occuparẽt, à cædibus & tumultu quammaxime poſſent abſtinentes. Traditis Hortenſio cohortibus, ipſe in publico quidem diem exigens ſpectaculo, quo gladiatorum munus edebatur, interfuit: ueſpere autem curato pauliſper corpore, triclinium ingreſſus cum conuiuis diſcubuit. Vbi paululum immoratus, in multã iam noctem exurgens, quoſdam ex amicis benigne allocutus, ut ſe mox reuerſurum præſtolarentur edixit, cæteris ut per diuerſa conſectarentur, præfatur. Ipſe meritorium quoddam aſcendens uehiculum, aliam primo uiam ingreſſus, dehinc Ariminum uerſus flexit iter. Ventum erat ad fluuium Rubiconem, qui citeriorem, ut diximus, Galliam à reliqua diſterminat Italia. Ibi reputãs ſe propè grauiſſima ferri, & iam auſurũ maxima, curſum cõpeſcuit, ac diu ſecum tacitus animum cogitationesq́; circũferebat. Plurima tamẽ conſilia deliberationesq́; permutãs, cum aſtantibus amicis ex quibus Aſinius Pollio erat, complura diſceptans, animaduertensq́; quot malorum initium uniuerſis hominibus ipſe allaturus eſſet tranſitus, quantum inſuper de eo relicturi ſermones ſint, deniq; impetu quodam animi perinde ac futuri cogitatione dimiſſus, cum id quod incertos ac audaces ſubeuntibus caſus uulgo exordium eſſe ſolet, Iacta ſit alea, dixiſſet, flumen traiecit. Dehinc aduolans nondum illuceſcente die Ariminum ingreſſus occupat. Nocte quam inſecutus eſt Rubiconis tranſitus, impiũ uidiſſe traditur inſomniũ. Exiſtimauit enim per quietẽ infando ſe matri permiſcuiſſe concubitu. Capto Arimino, iamq́; latiſſimis belli portis terra mariq́; patefactis, cõfuſis prouinciæ terminis, patriæ legibus perturbatis, non ut alias, uiros & mulieres pauore conſternatos Italiã peragrare putares, at totas ciuitates propriis exilientes ſedibus mutua fuga diſtrahi. Roma confugientibus eò undique finitimis, & undarum inſtar commigrantibus, referta, neque facile parere principi,

neque ulla ratione detineri, at parum abeſſe qui in tanta procellæ conquaſſatione ex ſeipſa ſubuerſa C
concideret. Contrarii nanque affectus ac uiolenti motus omnem detinebant locum. Nec enim qui læ
titia geſtiebant, quietem agebant, uerum quos formidine ac mœrore confectos aſpicerent, illis perſæ-
pe audaciſſime inſultantes, de rerum urbanarū euentu longas conciones actitabant. Pompeiū alioqui
attonitum alii aliis ſermonibus perturbabant, eum nanq; pœnas dare qui contra ſe ac Rempub. Cæſa
ris uires auxiſſet. Alii acrius increpabant, quod cum Cæſar ex ſua uolūtate cederet, & modeſtas, pacis
cōditiones afferret, Lentulum per inſolentiā reſtitiſſe permiſiſſet. Tum Faonius eum terram pedibus
pulſare iubebat. Pompeius enim antea ut omnem de apparatu belli curam ac ſolicitudinē patribus
demeret, per quandam magniloquentiam ita in ſenatu iactauerat. Cum ſolum pede pulſauero, plenā
exercitibus omnem reddam Italiam. Eo autē tempore maiores Pompeio quàm Cæſari copiæ aderāt,
ſed uirum uti ſuis conſiliis nemo ſinebat. Itaq; cum falſi undiq; rumores ac metus ingruerēt, perinde
ac inſtante & cuncta occupante iam hoſte, cedens ſimulq; omniū ruina eiectos & impetu, turbationē
rerum uidere ſtatuit. Quocirca urbe decedēs, ſenatui ſe conſequi iuſſit, nec qui patriæ libertatē quàm
tyrannidem malit manere quempiam. Ita conſules nec peractis ante digreſſum de more ſacrificiis, fu-
ga ſe ſurripuere. Complurimi etiā conſulares uiri ſuis perinde ac alienis quicquid occurriſſet raptim
acceptis effugiebant. Nonnulli Cæſariarū partium, quanquam nihil ad eos tantus rerum attineret im
petus, tamen animi conſternatione compulſi unà efferebantur. Miſeranda uero ciuitatis facies erat,
cum deſperantibus in tanta tempeſtate gubernatoribus, ſicuti nauis quædam ad omnem præceps ca-
ſum deferebatur. Ex qua cum miſerabilis adeo, hominum cōmigratio fieret, fugam tamen ac exilium
præſente Pompeio patrios lares & cōmune domicilium exiſtimabant, Romā uero tanquā Cæſaris ca-
ſtra reliquerant. Tunc Labienus maxima Cæſari deuinctus amicitia, qui bello Gallico legatus fortiſſi-
me decertauit, ut ab eo transfugit ad Pompeium: qua re cognita, Cæſar ei pecunias ſarcinaſq; trāſmi-
ſit. Aggreſſus deinde Corphinium, quod Domitius triginta præfectus cohortū præſidio tenebat, ibi
metatus eſt. Domitius cum deſperatis rebus à ſuo medico ſeruo quidem uenenū popoſciſſet, datum
ilico tanquam moriturus hauſit. Paulo poſt ut admirabilem Cæſaris humanitatē qua erga captos ute-
batur audiuit, ſeipſum lugere & conſilii celeritatem improbare cœpit. Eum uero conſolante medico,
quoniam non mortiferam, ſed ſomniferam potionem hauſiſſet, alacer emicans ad Cæſarem conten-
dit. Cuius dextram amplexatus, denuo ſe contulit ad Pompeium. Quæ Romæ nunciata tantā attule
re uoluptatem, ut quoſdam ex fuga reuocarint. Cæſar acceptis Domitii cohortibus, ac cæteris qui per
oppida Pompeii nomine alebantur, delectibus iam potens, iam timendus, Pompeiū perſequi ſtatuit.
Qui haud expectato belli impetu, Brunduſium confugit, præmittens deinde cum copiis Dyrrhachiū
cōſules: paulo poſt ut aduentare Cæſarem audiuit, nauibus euaſit, quemadmodū in eius rebus conſcri D
bendis ſingulatim explicauimus. Eum mox inſectari conatus, defectu claſſis deſtitit. Dehinc Romam
conuerſus, diebus ſexaginta, nullo cruore profuſo, cunctam in poteſtatem redegit Italiam. Romæ, cu-
ius pacatiorem quàm ſperauerat ſtatum inuenerat, multi obſeruabantur ſenatores, ad quos benigniſ-
ſima & populari habita oratione, de mittendis ad Pompeium legatis pro pace ac modeſtis eius poſtula
tis exhortatus eſt. Cui neminem paruiſſe conſtat, ſeu deſertum ab ſe Pompeium reformidarent, ſeu
non ita ſentire Cæſarem cogitarent, quamuis ſpecioſa uerborū uteretur uenuſtate. Ei poſtmodū pecu
nias ærario demere conanti, impedimento affuit Metellus tribunus plebis, cui leges quaſdam profe-
renti, Non idem armorum ac legum tempus eſt, inquit: quòd ſi has ipſe res æquo animo ferre non po
tes, in præſentia quidem procul abſcede. Nec enim huiuſmodi loquendi fiducia bellum indiget. At cū
peractis fœderibus arma depoſuerimus, tunc rediens te plebis patronum age. Hæc tibi meo decedēs
iure loquor. Nam cū te reliquoſq; mihi aduerſarios ceperim, omnes mei iuris factos liquet. Hæc Me-
tello locutus, ad ærarii ſe portas contulit. Apparentibus nuſquam clauibus, fabros acceiſit, quibus por
tas effringere iuſſis, Metellus iterum quibuſdam collaudantibus incitatus obſtare cœpit. Cui ſi mole-
ſtus eſſe pergeret, necem comminatus Cæſar, iſtud inquit, Non'ne ſcis adoleſcentule longe mihi diffi-
cilius eſſe dicere quàm facere? Quo dicto perterritus Metellus abiit, & cætera neceſſaria bellorum mi
niſteria ſtatim præbita. In primis Hiſpanienſem expeditionem egit, ut inde Afranium & Varronem
Pompeii legatos expelleret, & redactis in poteſtatem copiis atq; prouinciis, cum nullum poſt terga reli
quiſſet hoſtem, Pompeium inuaderet. Ibi plura per inſidias ſubiens corporis diſcrimina, quāuis ingen
ti fame uexaretur exercitus, non ante deſtitit quàm nunc hoſtem inſequens, nunc ad pugnam prouo-
cans, aut foſſa circumagens, caſtris potitus, copias quoq; in deditionem acceperit. Duces autem ſeſe ad
Pompeium fuga receperunt. Reuerſum Romam Cæſarem ſocer eius Piſo rogare cœpit, ut ad Pom-
peium legatos pro pace mitteret. Qua in re obſecundās Cæſari contradixit Iſauricus. Tunc dictator à
ſenatu creatus, exules reduxit. Eorum etiam qui Syllana tempeſtate proſcripti ſunt, filios admiſit ad
honores. Abſciſſa fœnoris parte, debitoribus magnum detraxiſſe onus uiſus eſt. Talia quidem popula
riter attingens, intra diem undecimam depoſita Dictatura, ſe conſulem ac Seruilium Iſauricum deſi-
gnauit.

A gnauit. Tunc ad exercitum conuerſus, reliquas in itinere poſt ſe dimittẽs copias, ſexcentos delegit equites, & legiones quinque. Inſtabat hybernum tunc ſolſtitium circiter idus Ianuarii, quem ab Athenienſibus ποσειδεῶνα appellatum dixerim. Cum iis igitur Ionium transfretans ſinum, Noricum & Apolloniam capit: naues deinde ad traiiciẽdos milites qui tardiores in itinere erant, Brunduſium remiſit. Hi quandiu iter habebant Cæſarem maledictis inceſſebant, qui effœto iam corpore ad tãtam hoſtium ac bellorum multitudinẽ debilitati cederent. Quem tandem nobis modum uir conſtituet, quos in omni laborum uſu perinde ac indomitos & immortalis circumagit? Defatigatũ uulneribus iam ſemur eſt. Quænam thoraci aut clypeo in tanta diuturnitate requies? Non'ne Cæſar ſe imperarẽ mortalibus, noſq; mortis caſibus & doloris ſubiacere uel ex ipſis uulneribus animaduertit? Hybernos uero dies cum mare flatus agitant, nec deus ipſe uiolauerit: at Cæſar non ſicut hoſtem perſequens, ſed fugiens, aperta ſuſcipit pericula. Talia dicentes lente Brunduſium ibant. Eò cum perueniſſent, transfretaſſe Cæſarem comperientes, permutata confeſtim ſententia, ſeipſos incuſare, ſe imperatoris proditores appellare, tum uero præfectos carpere, qui non iter ocyus ſolicitauerint. Celſis itaq; ſedẽtes in collibus, nunc pelagus, nunc continentem proſpectabant, ſi naues uſpiam quibus ad eum traiicerent, occurrerent. Cæſar Apolloniæ commorans, ubi ſatis copiarum quibus prælium capeſſeret ſibi deeſſe, cæteraſq; ex Italia lente ſubſequi cernit, in magna rerum ambiguitate conflictatus, graue & periculoſum init conſilium. Nam cum tantis hoſtiũ claſſibus mare teneretur, conſcio nemine paruam remorum duodecim ſcapham ingreſſus, Brunduſium tranſire decreuit. Nocte igitur clãculum ſeruili aſcẽdens habitu, ſe ut uiliſſimum quempiam tacitus abiecit. Annio flumine nauigiũ ad mare uſq; delatũ eſt. Solet is cum matutina ſpirante aura fluctum longe repellat circa oſtium tranquillus illabi. Ea uero nocte ingẽs ex ponto uentus perflarat, à quo extincta reſederat aura. Cæterum cum aduerſus procellas ac tempeſtatem acrius flumen irrumperet, ingens attollebatur ſonitus, & rapidi confligebant uortices. Quamobrem gubernator poſtquã nulla ui ſuperare ſperat, retrocedere ſtatuit: itaq; nautis ut remigationem permutarent iuſſerat. Quod ubi perſenſit Cæſar, ſeipſum detexit: apprehenſa deinde gubernatoris dextra, qui ad eius obſtupuerat aſpectum, Perge, inquit, generoſe, perge, aude, nec expaueſce quicquam, Cæſarem uehis, ac Cæſaris fortunam nauigationis comitem. Tum obliti tempeſtatis remiges, innixi remis promptiſſime fluminis impetũ ſuperare contẽdunt. Quod ut fruſtra conati ſunt, Cæſar multis obrutus fluctibus, & in ipſo fluminis oſtio magnis ſuſceptis periculis, gubernatori ut rediret inuitus admodum conceſſit. Ei poſtmodum ad ſuos reuertenti multis querimoniis triſtes occurre-
B re milites, affligi ſe magnopere, niſi per ſe ſolos uictoriam adiſci perſuaſum habeat, ac dolore angatur, & abſentium cauſa tanta petat diſcrimina, quaſi paruam præſentibus fiduciã gerat. Interim Antonius transmiſſis ex Brunduſio copiis aderat. Quibus factus audentior Cæſar, Pompeiũ prouocabat cõmodiſſime metatum, ut cui terreſtres ac maritimi cõmeatus abunde ſuppeterent. Principio Cæſar cum haud magnam inter copiam degeret, poſtea maxima neceſſariorum opprimebatur inopia. Interea milites radicem quandam auellebant, & commiſta lacte ueſcebantur. Interdum ex ea cõfectos panes inter hoſtium ſtationes prætercurrentes iniiciebant, addebantq;, ſe quoad huiuſmodi radices terra produceret, obſidionẽ Pompeii non derelicturos. Eos autem & panes & ſermones in uulgus proferri Pompeius uetuit, ne ſuorum animos refringerent, qui hoſtium immanitatem pertinacemq; tolerantiã ſicuti ferarum exhorreſcerent. Quotidie circa Pompeii uallum tumultuariæ fiebant pugnæ: cunctis Cæſar uictor intererat, una duntaxat excepta, in qua fuſis magna ex parte ſuis, ſummo cum periculo propemodum totum amiſit exercitum. Acies enim inferente Pompeio perſtare contra nullus ualuit. Repletæ cæſis foſſæ, nonnulli circa uallum & caſtra paſſim fugientes cedebant, quibus occurrẽs Cæſar fugam in hoſtem cõuertere fruſtra conatus eſt. Signa etiam corripienti reiecerũt ſigniferi. Duo igitur & triginta in hoſtium poteſtatem uenerunt. Ipſe ne interficeretur parum abfuit. Nam cum procera ſtatura & robuſtiſſimo corpore uirum penes ſe fugientem iniecta manu conſiſtere, & in hoſtẽ conuerti iuſſiſſet, ille terrore grauiſſimo perturbatus, cum gladio uulnerare molitus eſt. Ictum autẽ Cæſaris ſcutifer occupabat, eius abſcindens humerum. Adeo uero ſuarum deſperationẽ rerum ceperat, ut cũ Pompeius priuſquam tam magnæ rei extremam adiiceret manum, ſeu pietate, ſeu caſu retardatus ſuos in caſtra reduxiſſet, Cæſar amicis diſcedens inquit, Hodie penes hoſtem uictoria fuiſſet, ſi uincentem habuiſſent. Inde tentorium ingreſſus accubuit, ubi mœſtiſſimam exegit noctem, cum animaduertiſſet quàm improbanda uteretur militia, qui fertiliſſimæ regioni & opulentiſſimis Theſſaliæ & Macedoniæ ciuitatibus uicinis, illic diſpergi ac uagari hoſtes fineret, & cum aduerſarii late maria claſſibus tenerent, hic ſedeat in littore, uerius à neceſſariorũ penuria obſeſſus, quàm armis obſidens. Tanta igitur inopia & præſentiũ grauitate diſtractus, contra Scipionem caſtra mouit, quem in Macedoniã iter agere cognouerat. Ita enim aut Pompeiũ elicere ubi maritimo pariter deſtitutus commeatu pugnã committeret, aut deſolatum ſubſidio Scipionem opprimere. Ea res Pompeii exercitum, reliquoſq; præfectos exciuit, ut perinde ac uictum fugientemq; Cæſarem perſequerentur. Pompeius nanque pro tali-

Penuria maxima in caſtris Cæſaris.

bus pugnam detrectabat,& rebus ſuis uniuerſis optime præparatis, uires hoſtium perbreuis quidem futuras tempore,conteri debilitariq; cenſebat, C Bellaciſſimæ enim Cæſaris copiæ cum militarem quidem ſcientiam,& indomitam dimicando fortitudinem haberent,tantis erroribus,labore caſtrenſi,oppidorum expugnationibus,nocturniſq; uigiliis defatigatæ,ac ſenio confectæ erãt,& iam corpore graues,& perferendis laboribus imbecilles,promptitudinem & audaciam amiſerant. Tum etiam peſtilens quidam morbus ab immaniſſimo uictu creatus,Cæſaris caſtra uexare tradebatur, quodq; uehementiſſimum erat,cum neq; pecuniis polleret,neq; cibaria ſatis adeſſent,mature per ſe periturus cenſebatur. Hæ res à committenda pugna Pompeiũ abſtrahebant. Quod ſolus ut ciuibus parceretur collaudabat Cato,qui ut hoſtes circiter mille prælio cæcidiſſe conſpexit,caput obuolués effuſis ſeceſſit lachrymis. Cæteri detrectantem pugnam Pompeium maledictis inceſſebant,eum Agamemnonem & regum regem uocitantes,ut qui deponere recuſaret imperium,& tot ſe ſtipatum ducibus eius quotidie tabernaculum adeuntibus gloriaretur. Faonius Catonis more dicendi licentiã aſſecutus,inſaniens fermè excruciabatur. O indignum facinus,inquit,ſi eo anno ob ſtudium cupiditatemq; imperandi Põpeii,non Tuſculanas eſſe ficos liceret. Afranium quoq; (is enim ex Hiſpania nuper aduenerat) cum re male geſta exercitum pecunia prodidiſſe criminaretur,rogauit cur nõ aduerſus eum depugnaret mercatorem,qui ab ſe prouincias mercatus eſſe diceretur. Hiſce omnibus cõpulſos ad dimicandum Pompeius,inuitus quidem,Cæſarem perſequi ſtatuit,qui reliquum iter grauiſſimo labore confecerat,cum ob acceptam nuper ſuorum iacturam & ei commeatus inhiberentur, & omnibus eſſet contemptui. Vt uero Gomphos Theſſaliæ oppidum cepit,non modo exercitum aluit,uerumetiam ab ægritudine liberatum mirabili quodam modo reddidit. Ingentem nanq; uini affluentiam nacti,cum largiſſime potaſſent,immodeſtis per uias ſaltibus debacchabantur. Vnde reiecto ac propulſato languore, alterã ſubinde corporis habitudinem receperunt. Ingreſſi poſtmodum ambo Pharſaliam,caſtra locant,ubi Pompeius ad priſtinum rurſus conſilium mentem reflexit,cum minus proſpera illi occurrerent ſigna pariter & inſomnia,inter cætera cernere ſe exiſtimanti ſuo ſe in theatro magnis Romanorum plauſibus excipi,nonnulli ſuorum iam ſpe uictoriam adepti,eò temeritatis peruenerant,ut inter ſe de Cæſaris pontificatu contenderent. Domitius,Spinther ac Scipio: multi etiam Romam mitterent,qui conſulares ac prætorias domos conducerent,perinde ac poſt bellum continuo magiſtratum inituri. Præcipua uero dimicãdi cupiditate flagrabant equites lucidiſſimis armis inſignes,ſaturis prouecti equis,præterea ſpecioſis corporibus,& multitudine præſertim elati. Septem nanq; millia contra mille Cæſaris D erant. Nec uero par peditum numerus,quippe quadragintaquinque millia contra uigintiduo inſtruebantur. Cæſar conuocatis ad concioné militibus, Duas ad nos,inquit,legiones Cornificius ducit, qué haud procul abeſſe ſcio. Quindecim ſub Caleno cohortes circa Megaras & Athenas reſident. Hos'ne operiri,an ſoli præliari mauultis? Tunc ſublatis uocibus ne operiretur ſupplices orauere, quin confeſtim ut cum hoſte congrediantur,quam inſtructiſſimas arte locarat acies. Luſtranti ſubinde exercitum cum primum immolaſſet hoſtiam,ariolus triduo,inquit,rem cum hoſte bello decernes. Percontante deinde Cæſare ſiquem lætum conſpicaretur euentum: Tu tibi melius reſpondebis, inquit. Magnam nanque ſtatus permutationem ac rerum prolapſum in contraria dii tibi portendunt. Itaq; ſi te in præſentia felicem exiſtimas,deteriorem expecta fortunam: ſin infelicem,præſtolare ſecũdam. Nocte quã inſecutum eſt prælium,circa noctis medium ſtationes obeunti cœleſtis fulgor ignis apparuit,qui deſuper uolitans ut ſupra caſtra Cæſaris aſtitit,late flammatior factus intra Pompeiũ uallum deciduſſe uiſus eſt. Matutina autem uigilia intra hoſtilem exercitũ ingens,ſed incertus ſentiri cœptus tumultus. Cæſar tamen haud ea ſe digna pugnam commiſſurum crediderat,uerum ad Scotuſſam caſtra mouerat, cum ſolutis iam tentoriis,præmiſſi ſpeculatores hoſtes ad prælium deſcendere nunciant. Ea re lætus admodum Cæſar,diis primum adoratis phalangem inſtruxit,triplicem componés aciem. Media quidem acie Caluinum Domitium,ſiniſtro cornu Antonium,dextro ſe conſtituit,in decima legione prælium inituris. Contra hoc collocatos cernens hoſtium equites,eorum numerum ac ſplendorem ueritus,ex poſteriori acie ſex clanculum uenire cohortes iuſſit, quas poſt dextrum diſpoſitas cornu, quid opus eſſet facto præmonuit,cum aduerſariorum aduentaret equitatus. Dextrum cornu Pompeius, ſiniſtrum habebat. Domitius,medio ſocer eius præerat Scipio. Totum uero pondus equitum ad ſiniſtrum confluxerat cornu,ut dextro hoſtium circumuento,egregiam circa ducem fugã ac ſtragem efficerent. Nulla enim uel confertiſſimæ phalangis arma obluctari poſſe,quin omnia oppugnantes obtererent,cum tantus ſimul equitum ingrueret impetus. Cum utrinque concurrendi ſigna data eſſent, Pompeius ſuis præcepit,ut ſtantes & denſa manentes ſerie,hoſtilem incurſum ac ictus donec intra pili iactum eſſent,exciperent. Qua quidem in re Cæſar erraſſe Pompeium aſſerit,ignarum enim quémadmodum feriendo,ita & mixto confligendo,magnas uires impetu & curſibus adiici,& animos perinde ac flatibus excitatos omni ex parte ſuccendi. Cæſar cum aciem moturus progrederetur,fidiſſimum uſquequaque centurionem ſuos ad ſtrenue dimicãdum exhortantem cernit. Quo nomine cõpellato,

Pugna inter Cæſarem & Pompeium.

A Quid ſpei nobis, aut quidnam audemus inquit C. Craſtine? Tum Craſtinus dexteram protendens,
magno clamore, Clariſſime uincemus ô Cæſar, ait: me enim hodie uel uiuum uel mortuum collauda
bis. Hæc cum dixiſſet, centũ & uiginti ſecum milites trahens, primus in hoſtes procurrit, interfectisq;
ab eo prioribus, ulterius magna cum ſtrage uiolentius irrumpens, obtruncatur, gladio per os transuer
beratus, ita ut cuſpis per neruos aduerſi promineret occipitis. Confligentibus ita in mediũ peditibus,
iamq; prælium ex cornu ineuntibus, Pompeiani equites turmas pertinaciſſime adigunt, ut dextrum
Cæſaris cornu circumirent. At priuſquam congrederẽtur immiſſæ à Cæſare cohortes procurrere, nec
ut ante ſolebant pila iactare, nec hoſtium crura ſuraſq; manu percutere, uerum oculos & uultus obni
xe ferire. Ita enim à Cæſare præmoniti. Eos nanq; iuuenes coma & ætatis flore decoros, parum bellis
ac uulneribus aſſuetos, tales maxime plagas deuitaturos, nec expectaturos in præſentia, cum ſimul &
diſcrimen, & oris deformitatem reformident. Quod haud ſecus accidit, uehementia enim tela ne ſu-
ſtinere quidem poterant, utq; ferrum ante oculos uerſari cernebant, omnem protinus exeuntes auda-
ciam auertebantur, ſimulq; ut uultibus parceretur, capita uelabant. Hi deniq; hunc in modum turba-
ti, fugæ terga uertentes, turpiſſimam in cunctos edidere ſtragem. Confeſtim enim uictores, circumuẽ Pompeianorum fuga.
to peditatu, à tergo eos inuadentes obtruncant. Parte alia Pompeius ut diſperſos fuga uidit equites,
non amplius ille qui quondam erat, nec ſe magnum eſſe meminerat, uerum perinde ac deo aduerſan
te uecors & diuina ſuperatus uictoria obſtupuit. Tum nullis emiſſis uocibus pugna excedens, in ta-
bernaculum ſe contulit, ibiq; conſedit euentũ expectans, quoad cunctis iam in fugam uerſis, hoſtis ual
lum aſcenderet, & contra eos qui cuſtodiæ relicti erant, dimicaret. Tum quaſi mẽtis inops factus, hanc
ſolam (ut ferunt) emittens uocem, Igitur ad caſtra: paludamentum & imperatoria exuit inſignia, ſum
ptoq; ſubinde fugacis amictu diſceſſit. Qua autem in poſterum uſus fortuna, quo'ue pacto ſe conſerẽs
ad Aegyptios interfectus ſit, de eo conſcribentes oſtendimus. Cæſar Pompeii caſtris potitus, cum ſtra
ta hominum cadauera, alioſq; inſuper necari conſpicaretur, ſuſpirans inquit: Hoc uoluerunt, huc me
neceſſitatis adduxerunt, ut C. Cæſar maximis cõfectis bellis ſi exercitus dimiſiſſem, condẽnatus utiq;
forem. Hæc Aſinius Pollio eo tempore à Cæſare Latinis quidem uerbis pronunciata, ab eo autẽ græ-
ce conſcripta refert. Ex iis qui in caſtrorũ expugnatione perempti ſunt, maximum ſeruorum nume-
rum extitiſſe dicitur, ex militibus quoq; non plures ſex millibus cecidiſſe. Qui uiui in deditionem rece
pti ſunt, plurimi in legiones promiſcue redacti. Compluribus quoque clariſſimis uiris ueniã dedit, ex
quibus Brutus extitit, à quo poſteriori tempore occiſus eſt. Quo primum non comparente acriter in-
doluiſſe Cæſar dicitur: cumq; poſtmodum incolumis ad ſe perueniſſet, ſummam cepiſſe lætitiã. Eius
uictoriæ complurima commemorantur ſigna: id clariſſimũ eſt quod Trallibus obtigit: in templo ui-
B ctoriæ Cæſaris erat ſtatua, circa quam locus natura ſolidus & duriſſimo deſuper inſtratus lapide, ex
eo penes ſtatuæ baſim palma fertur exorta. Patauii C. Cornelius augurali ſciẽtia præditus, Liuii quo-
que hiſtorici conterraneus ac familiaris, ea die cum ad captanda ſediſſet auguria, primum, ut Liuius di
cit, pugnæ tempus agnoſcens, aſtantibus inquit: Iam res ipſa conficitur, iam uiri opus ineunt. Iterum
ad auſpicium conuerſus & ſigna contemplatus, more lymphati exiliit: tum uociferans, Vincis ait Cæ-
ſar. Ea res cum uehementem aſtantibus ſtuporem incuſſiſſet, ille detractam capiti coronam non ante
repoſiturum adiuratus eſt, quàm res arti teſtimonium adſtipularetur. Hæc quidẽ Liuius ita geſta con
ſtanter affirmat. Cæſar ob uictoriæ præmium Theſſalis libertate donatis, perſequi Pompeiũ ſtatuit.
Dehinc attingens Aſiam, Theopompi gratia qui in unum fabulas coëgit, Cnidiis libertatẽ impartiuit,
omnibus Aſiam colentibus tertia tributorum parte remiſſa. Poſt occiſum Pompeium profectus Ale-
xandriam, cum Theodotus ei Pompeii caput attuliſſet, per ſummum faſtidium auertit hominẽ. Acce
pto autẽ annulo multas effudit lachrymas. Quotcunq; etiam illius ſocii ac familiares eam peragrãtes
regionem in regiã uenerunt poteſtatem, uniuerſos beneficentia ac liberalitate proſequens, magna ſibi
charitate conciliauit. Romam ad amicos ſcribens, maximum & iucundiſſimum colligere ſe fructum
dicebat, quòd ciues quos aduerſarios ſibi ſemper habuerat conſeruaſſet. Bellum Alexandrinum ſunt
qui nulla neceſſitate, ſed amore Cleopatræ cum magno ipſius diſcrimine ac dedecore geſtum aſſerãt.
Quidam in regios homines & potiſſimum in Eunuchum Photinum cauſas conferunt, qui plurimum
potens occiſo nuper à ſe Põpeio, eiecta Cleopatra, clandeſtinas inſuper Cæſari tendebat inſidias. Qua-
propter eum cuſtodiæ corporis gratia nocturnas in conuiuiis uigilias ex eo inchoaſſe tempore comme
morant. Photinus cum nihil in Cæſarem moliri palàm ſufferret, multa in eum cõuiciis & inuidia ple-
na dicebat faciebatq;. Militibus nanque deterrimum ac uetuſtiſſimum diſpartiens triticum, tolerare
aiebat, & æquo ferre animo, quando aliena abſumerent bona. Vaſis præterea lignis & fictilibus ad cõ
uiuia utebatur, quod cuiuſpiam gratia crediti, aurea & argentea cuncta Cæſarem intercipiſſe diceret.
Regis enim pater mille ſeptingentas quinquaginta myriadas Cæſari debebat. Ex quibus cum reli-
quas antea Cæſar quidem filius remiſiſſet, mille tantum unde exercitum aleret, receperat. Hortante
deinde Photino ut impræſentiarum diſcedens magnificas res adoriretur, cum omnium poſtmodum

gratia remeaturus: Aegyptiorum ſibi conſilio minime opus eſſe reſpondit, continuoq́; è regione clanculum Cleopatram acceſsit. C Ea cum ex familiaribus ſolum adſciſſet Apollodorum Siculum, paruulum quendam ingreſſa lembum, dum primæ iam intenderent tenebræ, regiam adnauigauit. Vbi uero alio occultari pacto nequiret, ſeſe intra culcitram protendit in longum, quá loro circunligans Apollodorus per fores intro tulit ad Cæſarem. Hic primum Cleopatræ aſtus illexiſſe Cæſarem fertur. Cuius dehinc ſplendore formæ & quadam ſermonis gratia uictus, ita eam fratri reconciliauit, ut pariter regni gubernacula teneret. Quibus in gratiam redeuntibus, dum publice celebrarentur epulæ, tonſor Cæſaris pauore quodam quo uniuerſos anteibat homines, nihil indiſcuſſum omittebat, uerum unumquodq́; auribus captans, & accuratiſſima perſcrutans indagine, intellexit exercitus ducem Achilam, & Eunuchum Photinum Cæſari inſidias ordiri. Id ubi Cæſar comperit, diſpoſitis circa triclmiũ cuſtodiis, Photinum quidem interfecit, Achilas uero ad exercitum confugiens eum graui & periculoſo implicabat bello, Cæſari nanque ad tantam ciuitatem, tantasq́; uires oppugnandum, pauciſſimæ aderant copiæ. In quo id primum diſcrimen adiit, quod intercluſus aqua eſt, interfectis ab hoſte cuniculis. Dein cum eius claſſis circuncingeretur, coactus eſt igne propulſare periculum: qui cum ex naualibus late proſerperet, ingentem illam conſumpſit bibliothecam. Tertio, conſtituta ad Pharum pugna, quandam ex aggere ſcapham inſilit, ut decertantibus ferret auxilium. Aduolantibus autem undique in eum Aegyptiorum nauibus, ſe in mare deiiciens ſummo cum labore uix enatauit. Tunc quoſdam tenens libellos, quanquam undique peteretur mergeretur'ue, ne omiſiſſe quidem dicitur: at eis à mari ſublatis in altum, altera nataſſe manu, continuoq́; ſcapha in fundum eſt deiecta. Cæſar demum ad hoſtes ſecedente rege, prælium committens uictoria potitus eſt, comparente nuſquam rege, & cæſis utrinque plurimis. Conſtituta dein Aegypti regina Cleopatra, ſuſceptoq́; paulo poſt ex ea filio, quem Alexandrini Cæſarionem appellabant, contendit in Syriam. Inde proficiſcens in Aſiam, cognouit Domitium à filio Mithridatis Pharnace profligatum ex Ponto cum paucis admodum profugiſſe. Poſt eã uictoriam inexpleta quadam cupiditate uſum Pharnacem capta Byithynia & Cappadocia, animum quoque ad Armeniam minorem adieciſſe, uniuerſos inſuper reges & tetrarchas expuliſſe. Contra quẽ tribus confeſtim legionibus uadens, ingenti penes Zelam commiſſo prælio, regem quidẽ fugauit ex Ponto, exercitum uero funditus deleuit. Huius belli celeritatem cum Romam ad eius familiarem Amintium nunciaret, tribus perſcripſit uerbis: Veni, uidi, uici. Poſtea traiiciens in Italiam, Romã perrexit. Exacto iam anno in quem creatus ſecundo dictator fuerat, cum ſuperiori tempore nunquam ea D in anni ſpatium conferri dignitas ſoleret, conſul deſignatur in poſterum. Quo tempore multa de ſe audire conuicia contigit. Motis nanque ad ſeditionem militibus, cum duos prætores Coſconiũ & Galbam occidiſſent, tantum eos obiurgauit, ut ipſos pro commilitonibus ciues appellatos, mille uiritim drachmis donarit, & multa inſuper Italiæ prædia ſorte diſtribuerit. In eius quoque redigebantur opprobrium, furor Dolobellæ, expilationes Amintii, ebrietates Antonii, atque Cornificii, qui Pompeianæ partem domus perinde ac incommodæ ac minus idoneæ demoliebatur, ſubinde reædificans. Quod Romanus populus iniquiſſimo perferebat animo, Verumenimuero Cæſar ſtatum Reipublicæ minime ignorans, hiſce miniſtris uel inuitus uti cogebatur. Poſt Pharſalicam pugnam cum Cato ac Scipio in Libyam profugiſſent, & ingentibus ibi coactis copiis, rex Iuba opem atque auxilium ſubminiſtraret, Cæſar contra eos expeditionem agere ſtatuit. Hyberno itaque ſolſtitio in Siciliam traiiciẽs, ut omnem moræ & ocii ſpem ducibus abſcinderet, ita tabernaculũ fixit, ut ipſo allueretur fluctu. Mox inſpirante uento nauem conſcendens in altum euectus eſt cum tribus millibus peditum, equitibusq́; pauciſſimis. His in terram expoſitis, denuo clàm mare repetit maioribus timens copiis: quas cum iam offendiſſet in pelago, omnes in caſtra deduxit. Cognito aduerſarios uetuſto quodam confidere uaticinio, quòd ſemper in Aphrica uincere fatale Scipionum generi foret, haud facile dictu eſt, ſiue ut hoſtiũ imperatorem Scipionem per iocum quempiam floccipenderet, ſiue ut ſerio ſibi id uendicaret augurium, quendam ex Corneliorum familia, hominem ſanè abiectum & alioqui deſpectiſſimum Scipionem cognomento Salutionem, inter præliandum perinde ac exercitus ducem præpoſuit, ita ut interdum cum hoſte congredi cogeretur. Cum neque militibus frumenti, neque iumentis pabuli ſatis eſſet, ob neceſſitatem ex maris alga ſalſuginem abluebant, & gramine tanquam ſapore ac condimento † Νομάδες. immiſto equis proponebant. Aduenrantes enim & multitudine & uelocitate conſpicui † Numidæ, regionem quaquauerſus obtinebant. Cæſarianis olim equitibus ocium agentibus, Libyſticus homo interueniens, compoſitis ad tibiam motibus mirabilem in modum ſaliebat, quare delectati, cum pueris equos commiſiſſent, aſſederunt. Tum hoſtes repentino aduolantes incurſu nonnullos ibidem interficiunt, aliis intra uallum præcipiti fuga compulſis, illi unà irrumpunt: quòd niſi Cæſar ſimulq́; Aſinius Pollio ex caſtris auxilium conferentes fugam inhibuiſſent, de eo fermè bello actum extitiſſet. Altero quoque prælio cum collatis aliquando armis præualeret hoſtis, Cæſar fugientem aquiliferum detinuit, eiusq́; collum obuoluens. Hic hic ſunt aduerſarii inquit. Hiſce uictoriis elatus Scipio, rem

prælio

A prælio decernere ſtatuit. Afranium igitur ac Iubam paruo inter ſe metatos interuallo dimittens, ipſe penes Thapſum oppidum ſupra ſtagnum caſtellum communiuit, ut uniuerſis perfugium & receptaculum eſſet. Eum in opere occupatum circa ſyluestria loca & difficiles ductu aditus incredibili celeritate ſuperans Cæſar partim circumuenit, partim à fronte inuaſit. Quibus fuſis, occaſione ac fortuna uſus, impetu continuato ſtatim clamore Afranii caſtra cepit, ſtatimq́; fugiente Iuba Numidarum caſtra diripuit, una die modicis in ſpatiis trinis potitus exercitibus, in quibus quinque hoſtium myriadas interfecit, ex ſuis uixdum amiſſis quinquaginta. Hæc quidam de eo ita prodidere prælio nonnulli Cæſarem ei negant interfuiſſe. Eum autem cum inſtructas locaret acies, ſubitus inuaſit morbus, quem ſimulac initio præſenſiſſet, priuſquam uexatus & omnino correptus ab eo ſenſus eſſet, in proximam quandam turrim magna cum agitatione delatus quieti ſe dedit. Cæterum ex prætoriis & conſularibus uiris qui ſe fuga ſurripuerant, nonnulli in poteſtatem redacti ſeipſos necauere, complures etiam captos Cæſar interfecit. Catonem uero ut uiuentem reciperet enitens, ſummo ſtudio contendit. Vticam, quam quidem urbem cum ille præſidio teneret, minime prælio interfuerat. Poſtquam uirū ſibi mortem conſciſſe cognouit, acriter indoluiſſe certum eſt: quam autem ob cauſam, incertum. Tum, tibi pro morte Cato, inquit, inuideo, nam & tu mihi pro ſalute inuidiſti. Verumenimuero liber quem is aduerſus defunctum iam uita Catonem edidit, haud ſanè beneuoli & placati hominis ſigna præ ſe ferre uidetur. Quo enim pacto uiuenti pepercíſſet, qui contra deſtitutum ſenſibus uirum, tam magnam effudit iracundiam? Sed ob eam qua Ciceronem, Brutum, & innumerabiles deniq; hoſtes uſus eſt clementiam, coniecturam faciunt, hunc librum non odio, non inimicitia, uerum ciuili potius quadam contentione hac de cauſa fuiſſe compoſitum. Cicero Catonis laudationem ſcribens, ei operi nomen Catonis indidit. Ea res plurimorum ſtudio, uti par erat, cōprobabatur, ut quæ ab oratore eloquentiſſimo, pulcherrimam nacto materiam, confecta uideretur. Hoc cum mœrore Cæſarem angeret, hominis nanq; propter ſe occiſi præconia, obtrectationes ſibi ac ignominiam inurere exiſtimabat, conſcripſit multa in Catonem crimina obiurgationesq́; complectens, qui liber inſcribitur Anticato. Opus utrunque Cæſaris & Catonis gratia multos habet adſtipulatores. Romam ex Aphrica rediens, ex ea uictoria magnifice per ora populi ferebatur. Tantum enim agri ab eo in ditionem ſubactum, ut annuo prouentu percepturus fiſcus eſſet tritici quidam ducenta millia modium Atticorum, olei uero pondo tricies centena millia. Aliquot inde triumphos egit, Alexandrinum, Ponticum, Aphricanum, non de Scipione, ſed de Iuba rege. Eius filius Iuba quoque nomine infans admodum in eo deductus

Anticato liber à Cæſare in Catonem ſcriptus.

B eſt triumpho, fortunatiſſimam utique captiuitatem, qua effectum eſt ut ex barbaro ſcilicet ac Numida, inter doctiſſimos ſcriptores connumeretur. Poſt triumphos ingentia militibus donaria dedit. Ad

C conciliandam ſibi plebem ſpectacula edidit, conuiuiaq́; celebrauit, uno die in duobus ac uiginti millibus tricliniis epulum præbens uniuerſis. Munus gladiatorium, ac nauale certamen filiæ Iuliæ dudū defunctæ adhibuit. Cenſu deinde peracto, centum & quinquaginta hominum millia reperta, cum antea trecentum ac uiginti fuiſſent. Tam magnam cladem tantas'ue populi ſtrages inteſtina mala peperetunt, præter reliquas Italiæ ac prouinciarum uaſtitates. His ita peractis, quarto conſul deſignatus, in Hiſpaniam contra Pompeii liberos expeditionem egit. Qui quanquam adoleſcentes adhuc, ingentibus congregatis copiis dignas imperio uires & audaciam oſtentabant, ita ut extremum Cæſari diſcrimen intentarint. Magnum prælium ad urbem Mundam commiſſum eſt, in quo cum Cæſar ſuos opprimi, & ægre impetum ſuſtinere cerneret, per medias armatorum diſcurrens acies, elato clamore, Si nihil pudoris, inquit, ſupereſt, corripite me, & in puerorum manus tradite. Magna uix promptitudine & animi audacia repulſis hoſtibus, triginta eorum millia cecidit, ex ſuis mille fortiſſimos amittēs. Poſt prælium excedens, ad familiares conuerſus, Sæpenumero, inquit, pro uictoria, nūc autem primū pro uita dimicaui. Hic uictoriæ dies ſacer Bacchanalium agebatur, quo Pompeius Magnus in prælium progreſſus traditur, cum iam quadriennii tēpus interceſſiſſet. Ex Pompeii liberis iunior ſeſe fuga ſubripuit. Eius autem qui ætate prouectior fuerat, paucos poſt dies caput à Didio relatum. Hoc ultimum à Cæſare geſtum eſt bellum, de quo cum triumphum ageret, dolore permaximo Romanum affixit populum. Non enim exteros ab eo duces aut barbaros in eo debellatos reges ait, cum optimi uiri & certe Romanorum præſtantiſſimi filios ac ſtirpem per quoſdam fortunæ ſucceſſus funditus deleſſet, inter patriæ miſerias pompas ac triumphum actitaret, quibus in rebus exultare iniquiſſimum erat. Cum tamen una ad deos hominesq́; ſit excuſatio, quòd id ex neceſſitate geſtum eſt, & eo magis quòd partis antea de ciuili bello uictoriis, non nuncios, non ullas publice literas miſerit, quin pudore quodam eam ſemper gloriam repudiaſſe conſtat, in eius tamen fortunam proni ciues cum accepto iam freno, aliquam inteſtinis malis reſpirationem ex unius principatu adhiberi poſſe crederent, eum perpetuo Dictatorem deſignauere. Ea uero confeſſa erat dominatio, cum perpetuitatem ipſa regnandi uēdicaſſet impunitas, atque licentia. Poſtquam Cicero de conferendis illi primariis pro humano quodāmodo faſtigio honoribus rogationem in ſenatu tuliſſet, cæteri tamen immenſos etiam certatim adie-

cere,ut ex rerum ei decretarum amplitudine ac faſtu,inuiſum ipſum & moleſtum uel modeſtiſſimis C
uiris effecerint, Quibus decernendis non minus fauoris inimici, quàm aſſentatores tribuebant, ut
quamplurimis in eum cauſis & uehementiſſimis inuiti criminibus uiderentur. Finitis ciuilibus bellis,
cum cæteris in rebus nullius ſe maledictus carpendum præbuit,tum uero Clementiæ templum à ſuis
nequaquam moribus abhorrens, ſuæ gratia manſuetudinis ei merito decretum eſſe uidetur. Ex iis
enim qui bellum contra ſe geſſerant compluribus dimiſſis,quoſdam inſuper,ut Brutum & Caſſium,
ad imperia & honores admiſit, quorum uterque præturam adminiſtrabat. Diſiectas etiam Pompeii
ſtatuas haud contempſit,quin continuo reſtituit,& ut ait Cicero, Cæſar dum Pompeii ſtatuas repo-
ſuit,ſuas confixit. Obſecrantibus amicis ut præſidio corpus muniret,multiſq; ad id operam ſuá polli-
centibus,facere noluit,ſatius eſſe inquiens, mori ſemel, quàm aſſidua expectatione pendere. Cæte-
rum ut ſeſe beneuolentia pulcherrimo quidem ac ſtabiliſſimo receptaculo circumuallaret,ad allicien
dam plebem uerſus.epulum multoties dedit,frumentumq; diuiſit. Ad conciliandum etiam ſibi mi-
litum animos,quaſdam deduxit colonia,ex quibus clariſſimæ ſuut Carthago,atque Corinthus. Hiſce
duabus obtigit urbibus,ut cum ſuperioribus annis ſimul in poteſtatem ueniſſent,eodem etiam tunc
reſtituerentur tempore. Petentibus conſulatus & imperia pollicebatur in poſterum, quoſdam digni-
tatibus & honoribus demulcebat. Cum in petendis ultro magiſtratibus adiretur, ſpem omnibus in-
gerebat,ita ut mortuo conſule Maximo quanquam unica magiſtratui dies ſupereſſet, Caninium Re-
bulum conſulem deſignarit. Ad quem congratulandi & aſſociandi gratia euntibus multis,Cicero ma-
turemus inquit,ut ad hominem ante ſui conſulatus exitum præueniamus, Cæſarem natura magni-
ficum & honoris percupidum cum nulla rerum magnitudo geſtarum ad percipiendum ex præteri-
tis laboribus fructum uerteret, quinimmo audaciam ad futura magis atque magis accenderet, ma-
iorum in eo cogitationes operum,& nouæ cupido gloriæ pullulabat. Eapropter perinde ac uſu præ-
ſentis laudis attrito, ſibiipſi tanquam alteri propenſius æmulabatur, ita ut ea mentis agitatio quæ-
dam geſtorum ad gerenda fieret contentio. Idcirco expeditionem in Parthos agere deſtinarat, para-
batq; : quibus ſubactis per Hyrcaniam ad mare Caſpium & Caucaſum Pontum obire : dehinc Scy-
thiam & adiacentia Germaniæ loca ingredi. Peragrata deinde Germania, per Galliam in Italiam
remeare, & hunc ita gyratum imperii ambitum coniungere, finibus eius quaquauerſum ab ocea-
no complexis. Medio etiam expeditionis tempore Corinthiacum fodere Iſthmum enitebatur. Præ-
meditatus inſuper erat, ut Anienen ac Tyberim ex urbe ſtatim profunda excipiens foſſa,& ad Cir-
cæum uſque deflectens, Terracinæ immitteret marisqua in re tutelam pariter & commoditatem ne-
gociatoribus excogitarat. Neomentanas poſthac Setinaſq; effundens paludes campum aperiret,com-
pluribus mortalium millibus opem atque ſubſidium. Proximo Romæ mari clauſtra per aggerem in- D
ducturus, cum cæca & maleſida nauibus ſaxa ex Hoſtienſi littore excidiſſet, portus & tanta dignas
nauigatione ſtationes extruere uerſabat. Hæc quidem parabantur. Ordinandorum autem ac cor-
Anni ordinatio per Cæſarem. rigendorum dierum ſimul & diſcrepantis temporis ratio ab eo cum ſapienter, tum gratioſe pluri-
mum excogitata atque perfecta, iucundiſſimum attulit uſum. Non ſolum enim antiquiſſimis Ro-
mani temporibus confuſis ad anni ambitum menſibus utebantur,ita ut ſacrificia & feriæ ſenſim de-
currentes in contrarias anni partes caderent,uerum cum reliqui tunc etiam Solis curſum ignorarent,
ſoliq; ipſum tempus ſacerdotes noſcerent, repente ſentiente nullo intercalarem menſem, quem
Mercedonium uocabant,aſcribebant. Hunc prius intercalaſſe Numa dicitur, paruum ſanè, & ad eos
emendandos errores non longe tendens adiumentum commentus, ſicut in eius uita perſcriptum
eſt. Cæſar autem poſtquam ea de re inter philoſophos præſtantiſſimoſq; mathematicos propoſita di-
ſcuſſiſſet, ob ſubiectas antea diſciplinas, propriam quandam emendatiore cum diligentia uiam de-
monſtrauit. Qua quidem in hanc uſque diem utentes Romani,in tanta diſcrepantia minus quàm cæ-
teræ nationes uidentur aberrare. Quod quanquam ita ſit,haud tamen efficere potuit,quo minus in-
uidi,quiq; hominis facultatem aut potentiam grauiter ferebant,id factum improbarent. Orator igi-
tur Cicero cum quidam cras oriri Lyram diceret; Ita eſt, inquit, ex edicto, quaſi uero & hoc ipſum
hominibus neceſſario ſit accipiendum. Regnandi uero cupiditas manifeſtum præſertim odium &
capitalem in eum conflauit inuidiam. Quæ res prima compluribus cauſa fuit, his autem qui uete-
res cum eo ſimultates agebant,honeſtiſſimam præſtitit occaſionem. Hi quoque qui hanc Cæſari di-
gnitatem comparabant, in uulgus ſpargere uoces cœperunt, ex Sibyllinis portendi libris, res Par-
thorum Romano ſubiugandas imperio, ſi aduerſus illos rex cum expeditione mitteretur, inui-
ctos alioqui fore Parthos. Poſtea deſcendente in urbem ex Alba Cæſare, regem ſalutare eum auſi
ſunt. Tunc perturbata plebe indolens Cæſar, non regem, ſed Cæſarem uocari ſe dixit. Tunc fa-
cto cunctorum ſilentio,non lætus magnopere, non beneuolus prætereuectus eſt. Cum honores il-
li quoſdam in ſenatu humano ampliores faſtigio decreuiſſent, eum forte in roſtris ſedentem, con-
ſules ac prætores, cunctis ſimul conſectantibus patribus adiere : quibus haud aſſurgens Cæſar,

eo more

A eo more reſpondit, ut principem infimæ conditionis hominibus reſponſa dare crederes, Minuendos
magis, inquit, quàm amplificandos honores eſſe. Id non modo Senatoribus, ſed & plebi magnum in-
cuſſit dolorem, tanquam in patribus eam ciuitas cõtumeliam ſuſcepiſſet. Idcirco quibus abire licebat,
ſtatim grauiſſimo cum mœrore diſceſſere. Id ubi animaduertit, illico ſe domum conuertit, & dedu-
cta ex collo ueſte, ad familiares uociferatus eſt, ſeſe cuicunq; uolenti paratum præbere iugulum. Eius
rei cauſas poſterius in morbum reieciſſe fertur: quo qui tenentur, cum concionem ad populum habi-
turi ſurgunt, eorum ſenſum quietem nuſquam agere, quin ſtatim conquaſſatum & circumagitatum
uertigines accerſere, immobilemq; deprehendi. Res autem haud ita habuerat. Nam cum magnopere
Senatui aſſurgere uellet, quidam eum ex amicis, quinimo aſſentatoribus, Cornelius Balbus detinuiſſe
traditur: Nónne te Cæſarem eſſe memineris, inquit, teq; perinde ac potentiorem coli uererierq; duces
indignum? Inter hæc rerum obſtacula Lupercalium ſolennitas aderat, de qua multi ſcriptores prodi- *Lupercalia.*
dere eam antiquis temporibus fuiſſe paſtorum, & profecto Lycæis quæ in Arcadia celebrantur, per-
quam ſimilis eſt. In ea multi nobiles ac primarii adoleſcentes per urbem nudi tranſcurrunt, denſis lo
ris obuium quenq; per riſum iocumq; cædẽtes. Complures etiam uxores procerum eis ſeſe obuias de
induſtria offerentes, manus tanquam ſub præceptore ictibus exhibent. Perſuaſum enim habent, præ-
gnantibus mulieribus pariendi, ſterilibus autem concipiẽdi facultatem afferre. Hæc Cæſar triumpha
li habitu aurea ſedens in ſella, ſpectabat è roſtris. Antonius ex iis qui ſacrum agebant curſum unus cõ-
ſulatum adminiſtrabat. Is igitur cum forum intrauit, cedente populo, lauream tenens coronam per
rexit ad Cæſarem: haud clarus, & is quidem ex apparatu modicus, ſubſecutus eſt plauſus. Tum eam
repudiante Cæſare, uniuerſus applauſit populus: offerente rurſus Antonio, applaudebant pauci: ea
autem repudiante, denuo cuncti fauebant. Pateſacta hunc in modum experientia, ſurgens Cæſar co
ronam in Capitolium deferri iuſſit. Eius quoque ſtatuæ regium habentes diadema uiſæ ſunt, quo
tribuni plebis duo, Flauius & Marullus detraxerunt, compertiſq; qui primo regem Cæſarem saluta-
uerant, eos in uincula duci iuſſerunt, quos magno cum applauſu inſectatus populus, eos uiros Brutos
appellabant. Brutus nanq; regum ſucceſſione deleta, ſummam rerum ex unius principatu ad Sena-
tum populumq; detulerat. Ea re inſtigatus Cæſar, Marullum dignitate priuauit: eius complices ſub-
inde increpans, ut populum quoque unà obiurgaret, Brutos crebro & turbulentos homines uocita-
bat. Hoc pacto multi ſeſe ad M. Brutum conuertunt, cui paternum quidem genus ab illo fuiſſe cen-
ſetur, maternum uero ex illuſtri Seruilii domo, Catonis quoq; generum, & ex ſorore nepotem. Hũc
cum per ſe ad regiam deſtruendam poteſtatem incitaretur, ſuſcepti à Cæſare honores & gratiæ retun
debant. Non ſolum enim bello Pharſalico ex Pompeii fuga conſeruatus, multis quoq; ſuorum ſalu-
B tem impetrauerat, uerumetiam magna ei à Cæſare fides habebatur, clariſſimam præturæ dignitatem
aſſecutus erat, quartum in annum cõſul futurus, competitorii prælatus Caſſio. Tum ita Cæſar dixiſ-
ſe fertur: Iuſtiora quippe referre Caſſium, & tamen haud Brutum præterire licuerit. Quin confecta
iam coniuratione, & nonnullis aliquando uirum incuſantibus, nequaquam fidem adhibuit, corpuſq;
manu tangens ad accuſantes conuerſus, Hoc, inquit, corpus Brutus expectat, ut qui principatum uir-
tute meruiſſet, principandi tamen cauſa nullum per ingratitudinem ſcelus admitteret. Quidam cõ
mutandarum rerum cupidi in hunc ſolum aut primum ſpectantes, cum illi uerba facere nuſquam
auderent, noctu tribunal ac ſedem ex qua prætor ius dicebat, inſcriptionibus huiuſmodi replebant:
Brute dormis, & Brutus non es. A quibus ut Caſſius illius animi magnificentiam paulatim com-
moueri ſenſit, magis ſolito inſtare, uiroſq; ſtimulare. Nam priuatim quoque nonnihil odii contra Cæ
ſarem habebat, ob eas quas cum de Bruto ſcribebamus, cauſas explanauimus. Cæſari præterea ſu-
ſpectus habebatur, idcirco ad amicos olim dixiſſe fertur: Quidnam Caſſium uelle putatis? haud
enim mihi magnopere placet is, magnopere pallidus. Rurſus delata ad ſe de Antonio & Dolobella
calumnia, quòd res innouarent; Non hos, inquit, pinguis crinitoſq; pertimeſco, uerum pallentis ma-
gis atq; macilentos illos, Brutum uidelicet & Caſſium. Sed enim fatum præuideri quàm euitari faci- *Prodigia quę*
lius poteſt, cum admiranda quædam ſigna & prodigia apparuiſſe dicantur. Fulgores itaq; cœli, & no- *Cæſaris mor*
cturnos ſtrepitus per multa delatos loca, ſolitarias in forum aues delapſas, in tanta commemorare ca *tem præceſſe*
lamitate fortaſſis indignum eſt. Strabo uero philoſophus ſcribit complures ignitos apparuiſſe homi *re.*
nes. Extitiſſe quendam militis ſeruum ex cuius manu ingentem emicuiſſe flammam, quòd qui in-
tuebantur, concremari hominem exiſtimabant: ut uero extincta eſt, eum nihil mali habuiſſe lique
bat. Ipſi quoque Cæſari immolanti cor nuſquam comparuiſſe uictimæ, quod dirum ſanè erat prodi-
gium. Nullum enim animantium ſine corde natura conſtare. Multi præterea tradidere, ei à uate præ
dictum, ut magnum Idibus Martiis diſcrimen præcaueret. Ea die Cæſar cum in Senatum iret, ua-
tem ſalutauit, ſecumq; cauillatus, Martiæ quidem, inquit, Idus aduenere: cui ille ſubmiſſa uoce, ue-
nere utique, ſed nondum præteriere, reſpondit. Pridie apud M. Lepidum cœnans, cum diſcumbens
quaſdam de more ſubſcriberet epiſtolas, icidente ſermone quænã optima mors eſſet, cunctos præue-

niens magno cum clamore, inexpectata reſpondit. Illo deinde penes uxorem(ut aſſolet) dormiente, C
omnes pariter cubiculi fores atque feneſtræ patefactæ ſunt. Strepitu uero ac ſplendore (illuceſcebat
enim luna) perturbatus, Calpurniam ſenſit profundo ſapore iacentem, incertas uoces & inarticulata
ſomno ſuſpiria emittentem. Ipſa uero ſe illum lugere exiſtimabat, quem inter ulnas trucidatum habe
ret. Quidam hoc mulieri uiſum obtigiſſe negant, uerum ut Liuius refert, ante Cæſaris domum faſtigium
lum quoddam inſtar tumuli decori ac uenuſti ex conſulto Senatus iſtructum prominebat, hoc in ſom
niis demolitum cernens Calpurnia, maximis proſequi lamentis & lachrymis uidebatur. Cum igitur
illuxit dies, Cæſarem ſupplex orauit, ut ſi fieri poſſet, foras ne pgrederetur, aut ſenatum ſaltem dif
ferret: ſin ſua paruiſaceret inſomnia, aliis diuinationibus & ſacrificiis rei ſciſcitaretur euentum. Iam
uero quidam Cæſarem metus atq; ſuſpicio ceperat, quòd ſuperiori tempore nullam fœmineo more
ſuperſtitionem Calpurniæ obiectari poſſe cognorat, quam eo die hiſce malis ægram afflictamq; uide
bar. Poſtquam multis peractis ſacrificiis, male litari uates retulere, decreuit miſſo Antonio ſenatum
dimittere. Interea Decius Brutus cognomento Albinus, cui magnam Cæſar fidem habebat, adeo ut
ſecundus ab eo inſcriptus hæres eſſet, aduentat. Ille alterius Bruti & Caſſii in ea coniuratione ſocius,
ueritus ne ſi eam Cæſar diem omitteret, res ipſa uulgaretur, & uates obiurgare, & Cæſarem nonnihil
increpare cœpit, quòd Senatoribus, qui irrideri ſe exiſtiment, cauſas in ſe detrectationis præberet & ob
loqui: eos nanq; illo iubente ueniſſe: prompta etiam omnium eſſe ſuffragia, ut ipſum cunctarum per
Italiam prouinciarum regem crearent, utq; per cæteras terras & maria diadema geſtaret. Sin quiſquā
ſedentibus illis dixerit ut impræſentiarum quidem abſcedant, denuo affuturi cum meliora Calpur
niæ obtigerint inſomnia, quos inuidorum fore ſermones putas? aut quiſnam tolerabit amicos, qui ta
lia neq; ſeruitutis, neq; tyrannidis eſſe edoceant? quòd ſi illam omnino diem abominaretur, aut inſpe
ctam auerteret, præſtare, inquit, ut ipſe procedens in curiam, appellatis patribus ſenatum in aliud tem
pus differret. Hæc dicens Brutus, ſimulq; manum Cæſaris apprehendens, ipſum deduxit. Is ubi pau
lulum extra fores proceſſiſſet, ſeruus quidam alienus eum alloqui uehementer nitebatur: ut uero ſu
perante populi frequentia retrudebatur, domum irrumpēs, ſeſe Calpurniæ quoad rediret Cæſar, ob
ſeruandum, cuſtodiendumq; tradidit, utpote magnas illi res propalaturus. Erat præterea Artemido
rus natione Cnidius græcæ præceptor eloquentiæ, cuius rei gratia cum quoſdam Bruti familiares cō
ſuetudine ſibi conciliaſſet, plurimam perpetrandi facinoris partem agnouerat. Id Cæſari ſignificatu
rus cum quodam libello peruenit. Videns autem Cæſarem uniuerſos quos ſuſcepiſſet libellos eius mi D
niſtris cōmendantem, propius admodum accedens, Hunc, inquit, Cæſar cōfeſtim ſolus perlege. In eo
enim magna, & quæ tua uehementer interſint conſcripta ſunt. Quo accepto, cum eum ſæpenumero
Cæſar legere conaretur, ab colloquentium multitudine id facere inhibitus eſt. Eum tamen ſolum
cum obſeruatione manu retinens Senatum ingreſſus eſt. Quidam ab alio traditum hunc libellum aſ
ferunt. Artemidorum etiam tota exploſum uia nullum in modum adiiſſe. Verum hæc profecto ca
ſus affert: cæterum ipſum cædis & certaminis locum in quo ea die Senatus cogebatur, Pompeius inter
alia ornamenta ante theatrum dedicauerat. In eo præterea, quædam Pōpeii iacebat imago. Eapropter
declaratum omnino eſt, id alicuius numinis opus extitiſſe, eò rem peragendam ducentis cōuocantiſq;.
Caſſius itaq; antequam facinus adoriretur, ad Pompeii ſtatuam aſpiciens, eum tacitus inuocaſſe dicit.
quanquam haud multum ab Epicuri opinione foret alienus: uerum enimuero cum terribilia iam in
gruerent, conſternationem tempus incuſſerat, & priorem ſubinde ſententiam mentis ægritudo muta
rat. Antonium fidum uſquequaq; Cæſari & præcipua pollētem robuſtitate Brutus Albinus exterius
detinebat, longum de induſtria ſermonē iniiciens. Ingredienti deinde Cæſari honorifice Senatus aſſur
git. Bruti uero complices partim poſt eius ſellam cōſtiterunt, partim ei obuiam proceſſere, ut unà cū
Metello Cimbro pro fratre exule ſupplicanti intercederent. Sicq; magnis eum obſecrationibus ad ſel
lam uſq; ſunt conſectati. Cum uero ſedens rogantes ſubmouiſſet, hi uiolentius imminebant: quod
grauiter ferente Cæſare, Metellus comprehenſam utraq; manu togam deduxit ex collo. Id enim ag
grediendi ſignum erat. Primus Caſcas iuxta collū enſe percuſſit, ut tamē neq; graue admodū, neq; le
tale uulnus eſſet. Virum enim, ut par erat, ingentis audaciæ cœpta perturbauerant. Tum ſaucius Cæ
ſar ſeſe conuertens, ubi gladium eius apprehendit, apprehenſumq; tenuit, latine ſimul inclamauit, Sce
lerate Caſca quid agis? Ille autem ubi percuſſit, fratrem Græco ſermone uocans. Fer, inquit, frater au
xilium. Exorto tumultu, eos qui aderant rerum ignari, conſternatio facti pariter & horror oppreſſit,
ita ut neque fugam capeſſere, neque opem ferre, neque uoces emittere prorſus auderent. Ex his au
tem qui ad necem inſtructi uenerant, cum aduerſi nudis circunſtarent enſibus, ita ut quocunque in
tueretur uulnera occurrerent, ferrumq; per uultum atque oculos agitaretur, inter omnium manus
ut fera uerſabatur. Eius enim cædis initium unicuiq; deguſtandum erat. Quocirca Brutus eum in in
guine uno confodit uulnere. Tradunt quidam illum cæteris quidem repugnantem, huc atque illuc
corpus magno cū clamore ferentē, ut Brutū nudo mucrone conſpexit, cōtracta ueſte caput obduxiſſe.
Tum

A Tum ſiue caſu,obtrudentibus homicidis,ad quampiam ſe baſim demiſit,in qua Põpeii ſtatua fuerat,
quam occiſi cruor magna ex parte reſperſit,adeo ut præſide Pompeio,ſubiectum pedibus hoſtem poe
nas dantem,& inter uulnerum multitudinem terram calcibus pulſantẽ exiſtimares, quæ uiginti tria
numero is ſuſcepiſſe dicitur. Vbi complures dum unum in corpus tot intẽdunt plagas,ſeſe mutuis cõ-
ſauciant ictibus. Mortuo Cæſare,cum Brutus de his rebus à ſe confectis relaturus in medium proceſ
ſiſſet,nequaquam immoratus ſenatus,per portas effugit,plebem tanto tumultu & ancipiti terrore re
pellens,ut alii clauſis domibus,alii relictis trapezis & numulariis officinis,diſcurrerent. Quidam lo-
cum cædis inſpecturi,quidam iam conſpicati aduolabant. Antonius & Lepidus Cæſaris amiciſſimi cũ
ſeſe ſubduxiſſent,in alienas quaſdam domos profugere. Brutus & reliqui ſicut erant à cæde repentes,
nudis enſibus ex curia ſeſe unà non fugientium more in Capitolium receperunt, quin apprime ala-
cres ac fiducia pleni ad libertatem populum conuocabant,obuios quoſq; optimates congratulantes ex
cipiebant. Nonnulli perinde ac operis participes comparebant, ſe illis conſcendentibus admiſcebant,
ex quibus C. Octauius & Lentulus Spinther erant. Hi ab Antonio & Cæſare Auguſto poſterius in-
terfecti,oſtentationis & iactantiæ pœnas luere,cum interim ne gloriæ quidem, ob quam gloriaban-
tur,fructum ullum percepiſſent. Nam nec eos aliquod in ea re periculum ſuſcepiſſe creditũ eſt,quiq;
illos trucidabant,non perpetrati facinoris,ſed uoluntatis ſupplicia exigebant. Poſtridie deſcẽdens Bru
tus concionem habuit,cui eo ſe pacto populus attentum adhibuit,ut factum neq; grauius increparet,
neq; probaret,uerum permulto ſilentio declarabat ſe cum Bruti reuerentia,tum uero Cæſaris miſeri
cordia cõmoueri. Senatus uniuerſis conciliatus,obliterandas ſtatuit inimicitias: Cæſari quoq; diuinos
decernere honores:ex iis quæ in ſuo principatu cẽſuiſſet,ne minimum quidem labefactandũ eſſe de-
creuit: Bruto reliquiſq; tum prouincias,tum honores pro uniuſcuiuſq; dignitate diſtribuit. Quapropter
omnibus & pacata res & transacta probe uidebatur. Apertis autem Cæſaris teſtamentis, poſtq̃ ampla
Romanis legata uiritim eſſe compertum eſt,ac delatum per forum corpus deforme uulneribus appa-
ruit,nullus amplius rerum decor,nullus ordo uulgum detinebat: at congeſtis ſuccenſiſq; circa cadauer
ex foro gradibus,ſubſelliis,cancellis,trapezis, ipſum concremarunt. Ardentibus inde ſublatis torri-
bus,ad percuſſorum domos ut eas incendio uaſtarent percurrebant. Alii per omnes urbis regiones,
ut captos diſcerperent uiros,magna cum indagatione commeabant. Ex quibus in nullum prorſus (hi
enim ſeſe in tuto ſepſerant) inciderunt. Cinnæ autem Cæſaris æqualis ſuperiore nocte dirum quod-
dam obtigiſſe uiſum ferunt. Exiſtimabat enim ſe à Cæſare ad cœnã inuitari,quod cum recuſaret,inui
B tum ac reluctantẽ ab eo manu trahi. Cum uero Cæſaris corpus in foro cremari accepiſſet,exurgens ut
eum decoraret,ibat,quanquam & inſomniũ ſuſpicione & febri teneretur. Eo in publicum prodeunte
conſpectum,cum ex multitudine quiſpiam de illius nomine percontaretur,ex alio certior factus,ſub-
inde alteri retulit. Confeſtim per omnes diuulgatum eſt hunc hominem ex Cæſaris interfectoribus
eſſe:quidam enim eiuſdem nominis Cinna inter cõiuratos fuerat. Quem cum iſtum ipſum eſſe ſuſpi
carentur,cum magno cum impetu trucidarunt. Hoc ueriti Brutus & Caſſius,paucis poſt diebus ex ur
be deceſſerunt. Quid autem hi geſſerint,ac deinde pertulerint,in uita Bruti ſcripſimus. Periit Cæſar
ſexto & quinquageſimo ætatis ſuæ anno,poſt Pompeium haud multo amplius quatuor ſuperſtes an-
nis,cui ex ea dominatione & principatu,quem omni uitæ tempore per tanta inſectatus erat pericula,
nullus præter nomen & refertam inuidia gloriam ex ciuibus fructus obtigit. Magnus ille ſuus quo ui
uens uſus erat genius,eius quoq; defuncti necis ultor ſubſecutus eſt. Omnes nanq; terras & maria per-
agrans,eouſq; ueſtigauit,ut ex percuſſoribus neminem relinqueret,quin uniuerſos aut operi manus
inferentes,aut conſilium impartientes in ſtragem dederit. Cæterum ex humanis quidẽ rebus id præ-
cipue admirationis extitit,quod Caſſio euenit. Eodem ſiquidem pugione quo in Cæſarem uſus fue-
rat,ſeipſum interemit. Ex diuinis autem,ſtella ingens crinita,quæ cum poſt Cæſaris interitum ad ſe-
ptem uſq; noctes eximio fulgore apparuiſſet,poſtea nuſquam uiſa comparuit: ſolis præterea lumẽ ca-
ligine obſeſſum,toto nanq; illius anni ſpatio pallens globus,& ſine ſplendore oriens,imbecillem ac te
nuem ex ſe calorem emittebat: quare grauis ac diſpertientis imbecillitate caloris obſcurus aer,ſemico
ctos edebat fructus,immaturos,& imperfecto flore collabentes,tantum aeri frigus inerat. Ingratam ue
ro minimeq; deis complacitam Cæſaris necem præſertim factum Bruto declarat oſtẽtum. Id autem
eiuſmodi. Ex Abydo in alterum littus traiecturus exercitum, ſuo more intra tabernaculũ nocturnæ
ſe quieti dederat,haud dormiens,uerum futuri ſolicitus. Hunc enim uirum omnino lõge imperato-
rum ſuapte natura uigilantiſſimum,minimum ſomno tempus impendiſſe tradunt. Interea circa fo-
res quendam ſenſiſſe ſtrepitum uiſus,cum ad inclinantis iam lucernæ lumen intueretur, horrendum
cernit ſimulachrum hominis inuſitata quidem magnitudine, & ſpecie grauiſſima: quem ut nihil
agentem aut proloquentem,ſed lectulo tacitum aſſiſtentem aſpexit,primum attonitus quiſnam eſſet
interrogauit. Et reſpondens ſimulachrum, Tuus,inquit,malus ſum Brute genius,in Philippis me ui-
debis. Tum Brutus ſumma cum fiducia itrepidus, Videbo,ait: cõtinuoq; euanuit imago. Inſequẽti tẽ-

Cæſaris interitus, uiginti tribus uulneribus in eum illatis.

Cæſaris mortem quæ admiranda ſubſecuta ſint.

pore Brutus in Philippis aduerſus Antonium & Cæſaré pro acie dimicans,priori prælio à ſua parte ui C
ctor,fugato ac fuſo hoſte,Cæſaris caſtra diripuit.Secundá deinde pugná cõmiſſuro,nocte quadam ea-
dem aduentat imago,ita ut nullum faceret uerbum.Brutus ubi impendere iá fatum intellexit,ſeſe
diſcrimini obiecit.Et tamen in certamine cadere nequaquam euenit,at uerſis iam ſuis in fugam,ipſe
in præcipitem quendam ſe recipiens collem,nudo mucrone pectori incubuit:itaq; familiari quodam
(ut fama eſt)ictum fortius adiuuante,moribundus cecidit.

PHOCIONIS VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE.

DEMADEM oratorem tradunt plurimum Athenis potentia & opibus
ualuiſſe,ob id maxime quòd in Rep.adminiſtranda nihil præter Mace-
donum & Antipatri gratiá quæritabat.Hunc pleraq; cõtra patriæ digni-
tatem & cõmoda facientem,dicere ſolitum accepimus,iure ſibi ueniam
tribuendá,qui naufragæ ciuitatis reliquias gubernaret. Dictum nempe
temere imprudenterq; ab homine ſicut nõ prudente,ita & parũ integro
in Repub.ciue.Id ſi ad Phocionis inſtitutum & uitam,illiusq; ſeculi mo
res retuleris,uidebit ab eo quidé nõ inepte falſó'ue dici potuiſſe.Ná De
madem ipſum Reip.fuiſſe naufragium cõſtat,ciué luxu & auaritia per-
ditum.In qué ſæpe,cum eſſet fracta ætate,corporeq; ſenecto,dicere ſo-
lebat Antipater,nihil ei perinde ac cæſis uictimis,præter uentrem & lin
guam reliqui ſupereſſe.At non magnas Phocionis eximiasq; uirtutes,iniquitate temporum,uelut in-
ſuperabili quodam hoſte deprehenſas,minus ad cõſequendam gratiam idoneas effecere Græciæ cala-
mitates atq; procellæ.Neq; enim Sophocli cenſeo adhibendas aures,cum uirtutem eius fingit ſuapte
natura & uiribus imbecillam.Non enim infelicibus ò rex,inquit,idem manet animus qui florebat an
te,ſed languet,& ſeſe ipſe deſerit.Ego uero fortunæ magno cuique ac forti uiro aduerſanti,nihil plus
tribuendum poteſtatis exiſtimo,quàm ut inuidiam poſſit pro laude,pro debita gratia odium compa-
rare.Atqui plebem compertum eſt tum ſolitam iniuriis benemeritos de ſe ciuis afficere,cum ſecun-
dis rerum flatibus uelut cæco quodam impetu pulſa feratur:quanquam idipſum interdum ſolet uel
afflictis Reipu.temporibus euenire.Nam calamitatis & miſeriæ hanc eſſe cauſam ſæpe perſpicimus,
ubi mortalium animos ad omnem iræ impetum mobiles ac procliues reddit,à quibus nihil ſolet niſi D
quod blandum ſit,æquis auribus audiri.Mordet econtra aduerſum omne,tametſi ratione illud bo-
naq; mente dicitur.Sic enim planè comparatum eſt,ut cum calamitoſi hominis erratum reprehendi-
tur,miſeria illi potius uideatur exprobrari quàm culpa.Quo fit ut ei liberius patefacta ueritas non
tam monendi,quàm obiiciendæ infelicitatis cauſa explicata putetur. Nam ut mel natura ſuaue qui-
dem,hulceribus tamen ſalubriter admorum acerbos dolores concitat,ita & infelicem aduerſi ſermo-
Iucundum quid ſit. nes,uel ſi ſalutares ſunt,mordent tamen,niſi prudenter admodum & aliqua cum miſericordia profe-
rantur.Recte igitur iucundum diffiniuit Homerus,quòd menti facile aſſentiret.Nec illi palàm obſi-
ſtunt ex aduerſo ſoli,qui oculorum laborant ualetudine,ſed umbroſa loca opacosq; rerum colores ap-
petunt,& ab omni paulo excellenti lumine abhorrent.Id quoq; ciuitatibus euenit grauiore aliqua pro-
cella ſua præſertim culpa exagitatis.Quæ ſicut aſſentationibus capiuntur maxime,ita perniciq; ferunt
ſiquis illarum peccata apertius improbat,ſiquis ueritatem nudam,nulloq; adornatam fuco depi õpſe-
rit,ſiquis fortiter,grauiter,ac ſeuere afflictis rebus conſulat.Nihil ſalubre gratum illis eſt,ſi non idem
aliqua fuerit adulatione cõſperſum.Ego itaq; eiuſmodi ciuitaté minime tutá,quin potius labenté &
inclinatá dixerim,in quas is poteſt plurimum,qui neglecta ciuitatiſq; poſthabita ſalute,captádæ popu-
laris auræ cauſa,ad gratiá pergat cõſulere.Eorum demũ breuiſſima uia eſt,in qua ſeſe pariter ac bonũ
Moderandæ multitudinis ratio. quenq; fallendo ac mentiendo perditum eat.At operæpretium eſt,in ciuitatibus & populis gubernã
dis ſolé ipſum imitari,ſapientiſſimum rerum parentem & ſeruatoré.Hunc mathematici perhibent ſu-
premi orbis ui ac impetu raptum obſequi,nõnihil tamen cõtra tendere nitiq;,ſed ea modeſtia & arte,
ut illi nec oino obſequi, neç obſiſtere contumaciter uideatur.Nam cum itelligeret hinc ſuperioribus
cœli uiribus parendum eſſe,illinc rerum naturá ſine altero cõtrario motu haud poſſe conſiſtere,cepiſ-
ſe illum aiunt iter ex tranſuerſo oblique molliterq; deflexum,eaq; ratione nouum quoddá motuum
ac temperamenti genus excogitaſſe,quo uno rerum ortui ac ſaluti perquá tute conſuleret. Sit itaq; in
ciuitatibus dura nimium & populari uoluntati ſemp aduerſa ſeueritas,contraq; item blanda & ad uul
gi tantum libidinem accõmodata facilitas,pari ciuitates labe ac periculo afficere.Qui uero in admini-
ſtrandis rebus ita uerſantur,ut ad ſalutem publicumq; commodum uelut ad metam aliquá ſua con-
ſilia

A filia dirigant,nonnihilq́; interdum ciuium gratiæ & uoluptati conceſſerint,nec ſingula uelut ad filum
redacta , uelint ſeueritate potius & ui,quàm manſuetudine & humanitate conficere,hi mihi planè ui
dentur ſapientiſſime ſeruandarum rerum uiam incedere : quanquam exiſtimo haud parui eſſe nego-
cij,ſeueritatem poſſe cum comitate retinere : quod qui nactus eſt,rem profecto eſt aſſecutus,qua nul
la eſt neq; harmonia concinnior,neq; concinnitas ſuauior,neque ſuauitas gratior aut utilior.Ea eſt,qua
mundi molem hanc deus gubernare dicitur,non tam ui fretus aut potentia,quàm arte & ratione ne
ceſſitatem parendi demulcens.Hoc iuniori Catoni defuiſſe proditum eſt , homini ſeueriore ingenio
prædito,& moribus ad popularem gratiam minime accommodatis,cuius id fuerit ſemper in Repub.
inſtitutum,ut nihil unquam aut aſſentando,aut ambiendo,aut obſequendo in omni uita confecerit.
Eapropter Ciceronem dicere ſolitum accepimus,cõſulatu caruiſſe Catonem,quòd in Romuli Rep.
uiueret quemadmodum fuerat in Platonis politia uiuendum.Mihi uero idem Catoni,quod intem-
peſtiuis & extra naturæ legem naſcentibus pomis,contigiſſe uidetur , quæ non tam libenter homines
comedere,quàm mirari,& iucunde conſpicere ſolent.Sic priſca illa Catonis iamq́; obſoleta & alte ni-
mium repetita uiuendi forma inter perditos ſui ſeculi mores excellens,admirationem habuit illa qui
dem & gloriam ſingularem,fructum uero & utilitatem minime certe parem . Eius enim uirtus celſa
nimium eminensq́;,haud ullo potuit pacto cum eiuſce tempeſtatis proſtratis morib.adæquari. Cato
ſi non dirutam uel labentem patriam ut Phocion,at certe crebris agitatam procellis & fluctibus nactus
eſt.E cuius puppi clauoq́; exturbatus,cum nihilo ſegnius rudentibus & uelis inniteretur fortunæ,quæ
ad obruendum Romæ libertatem omnes uires ſuas intenderat,uſqueadeo impedimento fuit,ut anci
pitem illi diuq́; dubiam uictoriam fecerit.Sceleſtorum itaq; ac perditorum ciuium auxilio freta,Ro-
manæ tandem libertatis ſplẽdorem extinxit,non id quidem cito facileúe.Nihil enim propius factum
eſt,quàm ut Roma Catonis uirtute conſtantiaq́; defenſa ex eo periculo ſupereſſet . Huic tanto uero
Phocionem iure comparandum duximus.Fuit enim in utroque morum,uitæ , ingeniiq́; ſimilitudo,
non illa quidem remota & generalis,ut inter multos ſæpenumero fuiſſe legimus. Eſt enim plerunq;
fortitudinis ad fortitudinem diſſidens quædam comparatio,ut Alcibiadis,Epaminondæq́;. Quoſdã
diſſimiliter prudentes fuiſſe accepimus,ut Themiſtoclem,& Ariſtidem.Iuſtitiamq́; item in Numa,ali
ter in Ageſilao eluxiſſe dicitur.Phocionis autem Catoniſq́; ſi non fortuna,at certe cum natura & inge
nium,tum multo maxime mores uidentur & inſtitutum ſic conueniſſe inter ſeſe,ut omni uel tenui
uarietate ſublata,unam uterq; præſtiterit animi ſpeciem & ingenii lineamenta.Ambo etenim ſeueri-
B tatẽ cum comitate,fortitudinẽ cum prudentia,alienæ rei curam ſine ſui negligẽtia,turpitudinis odiũ
cum honeſtatis cultu ſic pari æquáue lance miſtas habuere,ut in dignoſcenda,ſiqua eſt,uarietate,ſub-
tili quodam acutaq́; iudicio opus eſſe uideatur.Catonem nobili claraq́; familia natum (ut à nobis
dicetur)conſtat.Phocion autem Athenienſis haud certum habemus quo genere,quibuſúe parentibus
fuerit.Ego tamen non abiecto illum puto aut ignobili loco natum,tametſi Idomeneo placet,patrem
eius coclearium fuiſſe opificem.Extat enim Glaucippi oratio in Phocionẽ & acris & uehemens,in qua
cum plura in eum conuicia & probra cum collegiſſet,nullum de genere aut parentibus maledictum at-
tigit.Abducit me item ab Idomenei ſententia eximia uiri & præſtans in omni uita,& modeſtia , inge-
nuaq́; inſtitutio,ac liberalis,quem cõſtat ab ineunte ætate Platonis primum,deinde Xenocratis in Aca
demia fuiſſe diſcipulum,& optimarũ artium ſtudia coluiſſe.Hunc Duris tradit fuiſſe morum grauita
te cõſtantiaq́;,ut eodem oris habitu in omni uita ſeruato,nec ridere illum quiſquam,nec lugere faci-
le uiderit.Nunquam lauandi cauſa uulgares balneas eſt ingreſſus:indutus nunquam è pallio manum
exeruiſſe uiſus eſt.Rurique ac militiæ nudo ſemper inceſſit pede,niſi hyemis illum atrocior ad calceos im
puliſſet.Idcirco ferunt inter iocantes milites nullum fuiſſe ſignificandi crudelis frigoris certius argu-
mentum,quàm affirmare calceatum Phocionem tunc fuiſſe.Erat igenio miti humanoq́;,ſed cuius le-
nitatẽ facies natura triſtis atq; ſeuera ita mentiretur,ut eius congreſſum nemo nõ familiaris aut ſolus
aut libens petierit facile.Inde Chares(ut erat orator nõ inſulſus)cũ in eius ſuperciliũ feſtiue inter orã
dum iuectus uniuerſæ cõcioni riſum excitaſſet,in eum,Hoc ſupcilium,Phocion,inquit,nihil mœroris
uſpiã uobis ò ciues ĩtulit:at huius ſalibus & facetiis luctus eſt ſæpenumero patriæ cõparatus.Fuit eius
oratio grauis,uehemens,& præceptis & ſententiis ſalubribus conferta.Maxime autem eius erat acu-
ta quædam & iniucunda breuitas dicendi.Siquidem Zenonem Stoicum dicere accepimus ſolitum,
philoſopho dignũ minime eſſe id uerbum quod nõ fuiſſet mente prius & cogitatione intinctum.Id-
ipſum quoq; uidetur placuiſſe Phocioni,cuius erat ſermo uerborum paucitate perbreuis quidẽ , mul-
tus uero ſententiarum magnitudine & grauitate.Polyeucto quoq; homini graui & erudito ornatiſſi-
mum oratorẽ uiſum eſt fuiſſe Demoſthenẽ,in ſuadendo autem uim maximã Phocionem habuiſſe.
Animaduertit idem orationi cõuenire quod nummis,qui eo ſunt præſtantiores,quo in minore mate- *Orationis*
ria plus ualoris ac pretii complectantur.Sic optimum eſſe uidetur orationis genus illud , quo paucis *quod ſit ge-*
multa ſunt grauiter,ſapienter,acute,ſignificata.Igitur Phocione apud populum aliquãdo dicturo,cũ *nus optimum.*

oppleto iam hominibus theatro cogitabundus deambularet in ſcena, familiarem eius quempiam fe- C
runt propius accedentem rogaſſe, quidnam iſtuc eſſet, quod ſecum tam accurate cogitaret. Tum Pho
cion, Ita me pol, inquit, iandudum cogito ſiquid ex ea poſſum oratione quam habiturus ſum, deme-
re. Demoſthenem uero fama eſt cæteris ſpretis oratoribus, ſiquando dicturus ſentētiam Phocion ſur
rexiſſet, conuetſum ad amicos ſummiſſe dicere ſolitum, En adeſt uerborum meorum gladius. Cæte
rum hoc non minus fortaſſe moribus quàm eloquentiæ tribuendum. Etenim ſæpenumero comper-
tum habemus, multas diſerti hominis argumentationes ingenio & arte iſtructas, uel uno uiri boni uer
bo, uno etiam nutu facile fuſas atq; diſiectas. Phocion adhuc adoleſcens ſub imperatore Chabria me-
ruit, à cuius nunquam latere miro quodam diſcédi ſtudio diſcedebat. Is ad diſcendas bellicas artes mi
litaremq; diſciplinam magno Phocioni adiumento fuit. Nec minus ille ſui ducis ingenium in re agen-
da non ſatis conſtans aut frenatum, ſuo conſilio grauitate & prudētia gubernabat. Chabrias enim ſua-
pte natura ad ineunda pericula tardior, poſteaq̃ cepiſſet cum hoſte conſerere, ira nimia concitatus ue-
hementer ſolebat accendi, imperatorii officii facile obliuiſci, ſeſe temere periculis obiectare. Cuius au-
dacia quò tādem par erat euaſit. Nam in pugna nauali aduerſus Chios primus omnium in hoſtile li-
tus inuectus, cum pro explicando in terram milite in occurrentis hoſtes audacius proruiſſet, pugnans
confoſſus eſt. At uero Phocion & in cauendo periculo prudens, & in gerendo negocio impiger, illum
& cunctantem incitabat, & cōpeſcebat nimia audenté. Chabrias ut erat ingenio docili perhumanoq;,
illum libéter audire, ei maxima quæq; credere. Si quid ſtrenue, fortiter, ſapienter eſſet obeundum, il-
lius potiſſimum uti opera, nihilq; prætermittere, quo minus inſigné uiri uirtuté omni Græciæ palàm
faceret. In eo prælio quod aduerſus Naxios ſecundo Marte nauibus geſtum eſt, maximā ſibi Phociō &
fortitudinis & prudentiæ laudem uendicauit, in quo dux Chabrias illum oppoſuit dextro Naxiorum
cornu, ubi locatū erat omne fermè militis robur. Prima illa naualis pugna pro Græcis ab Athenienſi-
bus poſt uaſtitatem, ꝓpria ui, felicibusq; auſpiciis cōfecta, longe chariſſimum Chabriam patriæ reddi-
dit. Egregiā quoq; uirtutem Phocionis iam dignā imperio cuncti ſummis laudibus affirmabant. Parta
eſt ea uictoria quo die agebantur Athenis magna myſteria, eiusq; gratia Chabrias quoad uixit poculū
quotannis Attico populo dedit. Hic deinde Phocionem delegit, qui cum uiginti nauibus ad exigenda
inſularum tributa proficiſceretur. Tum Phocion ærarii potius paupertati q̃ ſuæ dignitati conſulens, di
xiſſe fertur: Exiguas eas eſſe copias ſi ad hoſtes pugnaturus emittatur, ſin ad ſocios, ſat ſibi uel unā fo-
re. Ita unica cum trireme ſingulas adiens inſulas, earumq; principibus ſibi conciliatis, cum multis quas D
īſulares ad cōuehenda tributa coegerāt, nauibus Athenas uenit. Mortuo Chabria, grati admodum &
beneuoli in illum animi argumentum dedit. Nā quē uiuum multo ſtudio & obſeruatione coluerat,
extinctum etiam omni quo potuit officii genere eſt proſecutus. Eius enim neceſſariis nulla in re defuit
unq̃. Cteſippum filiū diligenter ac perhumane recepit, quo impuros adoleſcētis mores ipſe cōponeret:
eius tamen cum duro, tum minime liberali ingenio nuſquā adduci potuit, ut curam & laborem in illo
inſtituendo dimitteret, cuius ineptias nō modo pertulit patienter, uerumetiā ſtudioſe tegebat: quanq̃
ſemel aiunt Phocionis cōſtantiam importunitate leuiſſimi iuuenis ſuperatā. Nam cum ille imperato-
rium quoddam munus ſtudio accuratior obiret, Cteſippus ut erat futilis delirusq;, grauiſſimum peri
tumq; imperatorem cœpit fatuis quibuſdam interrogatiunculis obtundere, atq; illum quaſi monens
docens'ue importunius perurgere. Tum ſtomachatum Phocionem dixiſſe fama eſt, O Chabria Cha-
bria, cumulatam tibi pro amore noſtro gratiam nunc perſoluo, qui nati tui deliramenta ſuſtineo. Vt
uero animaduertit ciuitatis principes munera bellica & togata inter ſe quaſi ſorte partitos, quidam
enim uelut Eubulus, Ariſtophon, Demoſthenes, Lycurgus, Hyperidesq;, è foro tantum & curia digni
tatem ſib: & amplitudinem quæritabant: alii uero bellicos magiſtratus & imperia ſectabantur, hi erāt
Diopethes, Meneſthenus, Leoſthenes, & Chares. Hæc inquam ubi animaduertit Phocion, uiſum eſt
ſic munus utrunque ſibi complectendum, ut in toga poſſet excellere, & nulli ducum in armis eſſe in-
ferior. Meminerat enim tales Periclem, Ariſtidem, Solonemq; fuiſſe, quorum nemo (ut eſt apud Ar-
chilochum) aut Martis opera ſæui, aut placida Muſarum dona neglexit. Atq; Palladem ipſam belli-
cam ſimulac ciuilem & eſſe & uocitari. Hoc inſtituto Rempu. capeſſendam ratus, nihil tamen potius
quàm quietem pacemq; publicam cupere uidebatur. Imperia habuit quot quantaq; nemo aut ſuæ
aut ſuperioris ætatis ducum Athenis eſt conſecutus, è quibus nullum omnino aut ambiens, aut ulla
ſignificatione cupiditatis eſt adeptus. Sed illa ſicut populi uoluntate ſponte delata capeſſebat, ita repu
diabat nunquam Repub. poſtulante. Certum eſt enim Phocionem quintum ſupra quadrageſimum
geſſiſſe imperium, cum nec ſemel ipſe comitiis præſens interfuiſſet. Quod eo ſolet uideri maius, quo
nihil eum in omni uita popularis gratiæ cauſa uel feciſſe certe, uel dixiſſe conſtat, quinimmo ab iis adu
latoriis artibus tantum abſuit, ut ſæpiſſime plebi ſit acerrime contumelioſeq; aduerſatus. Hoc non
nullis miraculo fuit, qui parum popularé leuitaté experti, nō intelligunt uulgatem turbā reges imitari
ſolitam, quibus poſt epulas ubi Cerere & Libero læta mens diffluit, ioci tantū & aſſentationes, poſtha-
bitis

A bitis ſeriis, in precio ſunt. Quod item in ciuitatibus ubi plebs imperet, factum uidemus. Nam arriden
te fortuna tranquilloq; rerum curſu, in quo plus blanditiarum & aſſentationis conſpexerint, in hunc
facile ſuos honores conferunt. Aſt ubi intonuerit, ubi grauior aliqua tempeſtas illis uelut crapulam &
ſomnium abegerit, iam in gubernaturo non quæruntur blanditiæ, uerum ſeueritas, iuſtitia, ſapientia
in honore eſt, ad eos tum confugitur maxime, quos ante uiderint erroribus ſuis fuiſſe uehementer ad
uerſos. Habuerant ex Delphis Athenienſes oraculum, cuius erat hæc fermè ſententia: Vnum Athenis
hominem eſſe ſolum, qui aduerſus ciuitatem ſentiret, cum cæteris tamē omnibus idem eſſet Remp.
animus ubi publice recitatum eſt, exurgens Phocion, Deſinite ciues, inquit, quemnam deus ea uoce ſi
gnificet, deinceps inquirere: unus enim is ego ſum, cui placeat nihil eorum quæ in Repub. nunc geran-
tur. Rurſus cum inter orandum eius ſententiam uniuerſa magno aſſenſu concio accepiſſet, ad proxi-
mos uerſus, Me miſerum, inquit, uereor enim nequod mihi ſtultum uerbum imprudenter excide-
rit. Sacros ludos Athenienſes inſtituerant priuata ciuium collatione ornandos, portionemq; ſuam con
tulerant cæteri. Tum inuitatus ad ſoluẽdum Phocion, A diuitibus, inquit, iſta expoſcite: puderet enim
me, ſi eam qua ſum Callicli fœneratori obnoxius pecuniā in hoſce ſumptus abſumerem. Cum uero
importunius illi clamore inſtarent & minis, fabulam huiuſmodi orſus eſt: Ignauus quidam miles in
prælium pergit ire, illum grex cornicum obſcœna uociferatione circumuolat: eo quaſi infauſto omine
perterritus miles, poſitis armis non ultra progreditur. Silent aues, ille tela reſumens ire conſtituit. In
geminatur auium cantus de integro, tunc ad illas conuerſus, Vos, inquit, pro uiribus clamabitis, me
certe nunquam guſtabitis. Ferunt à militibus aliquãdo rogatum ut ſe in aciem pugnaturos educeret,
illorum diffiſum animis ac uiribus noluiſſe: tunc irati milites crebris illum maledictis inceſſere, trepi-
dum imperatorem effœminatumq; uocitare, cum metui ſuo periculum uanum prætẽdere. Ad hæc
Phocion: O uirorum, inquit, fortiſſimi, neq; uos me intrepidum, nec ego uos item ignauos unquam
efficiam. Atqui ſat nobis eſt, noſtra utriſq; noſtrum planè cognita eſſe ingenia. Re aliquando militiæ
male geſta, accenſa plebs, iramq; in Phocionem euomens, pœnas ab eo male adminiſtrati imperii de-
poſcebat. Quibus ille: O felices, inquit, saluti prius & periculo ueſtro conſulite, deinde meis de crimi-
nibus per ocium ſtatuetis. Fuere nonnulli milites, qui quoad ſub ipſo meruerant, inter tubas & armo
rum ſtrepitum exangues ac conſternati, hoſtis etiam longinqui conſpectum non ſuſtinerent: hi pace
facta, omniq; exacto periculo, feroces de repente audẽteſq; facti ſeſe iactabundi extollere, Phocionem
ignauiæ inſimulare, illum unum fuiſſe cuius formidine uictoria è manibus eſſet erepta. Tum ridens
Phocion, O fortunatos uos milites, inquit, quibus imperatorem ſors dederit ueſtræ gnarum uirtutis
atq; ingenii, alioqui iampridem miſere periſſetis. Diſceptabant Bœotii de agrorum finibus cum popu
B lo Athenienſi, quem cum uideret Phocion repudiatis arbitris ferro malle quàm iure litem dirimere:
Si ſapitis, inquit, uiri Athenienſes, uerbis potius quibus præſtatis, quàm armis quibus impares eſtis,
decernite. Orantem illum cum obſtrepens concio impediret quo minus ſententiam diceret haud illis
omnino gratam, Veſtri, inquit, arbitrii ciues eſt, ut quod nolim à uobis coactus faciam, contra uero ſen
tentiam meam ut eloquar, id profecto hominum nemo facturus eſt. Sed interſeramus nunc è multis
pauca, quæ in oratores cõtrariarum partium mordaciter ab eo ferunt. Cũ populum aliquando paulo
liberius in cõcione reprehenderet, Demoſthenes ait, Trucidabit te plebs Phocion, ſi paululũ inſanierit:
cui Phocion, quin te potius, ſi paululũ reſipuerit. Polyeuctus Sphecius longam de ſuſcipiendo contra
Philippum bello orationem habuerat: erat autẽ tunc æſtas media: hunc igit partim pinguedine corpo
ris, partim ſolis feruore coactum cum uidiſſet ſæpius ad recreandos oppreſſos anhelitus aquam ſorbil
lare inter orandum: Dignam hercle rem, inquit, uiri Athenienſes ut huic de gerendo bello credatur:
quanta enim illum in medio marte ſua galea & thorace facturum exiſtimatis, quem uel ipſe loquen-
do labor in animæ exhalandæ diſcrimen impulerit? Lycurgus Phocionem multis in concione maledi-
ctis carpſerat, quia Alexandro decem ad ſupplicium ciues poſcenti dedendos cenſuiſſet: cui Phocion,
Meis, inquit, conſiliis utinam tanta fuiſſet habita fides, quanta erat in illis ſalus atque utilitas. Fuit ea
tempeſtate Athenis Alcibiades quidam, cui ficti fucatiq; mores Laconiſtæ cognomen indiderant. Hic
autoritatem ſibi non tam uirtute, quàm enutritæ barbæ prolixitate, graui ſupercilio, tardo inceſſu, la
cernaq; laconica quæritabat. Illum igitur Phocion cum ſibi ad populum dicenti parum fidei haberet,
dictorum ſuorum inuocat teſtem: qui cum populo ut aſſentaretur, ueritatem negaſſet, continuo acce-
dens propius Phocion, illiuſq; barbam in ſpeciem mulcendi apprehendens, Quàm decuerat, inquit,
hanc barbam & indumenta, boni uiri inſignia, prius quàm mentireris depoſuiſſe. Nec illud Ariſtogi-
tonis ſycophantæ prætereundum, cuius conciones nihil fermè præter bellum ſonabãt, & arma, quiq;
ſuis populum orationibus in pericula ſæpe compulerat. Is cum intelligeret haberi delectum, ſimulata
ualetudine crus obligat, baculoq; innixus inſtar uulnerati claudicando in publicum: quem Phocion à
tribunali longe proſpiciens, uociferans inquit: Scribe Ariſtogitonem claudum, & eundẽ improbum, ac
mendacem. Hæc mecum interdum reputans, mirari ſoleo hominẽ uſqueadeo durum ſeueriũq;, fru-

Phocionis dicta factaq; multa egregia.

gi cognomentum eſſe adeptum, quanquam haud impoſſibile puto, ut eſt in uino, ſic & in uiro ſuaui- C
tem eſſe cum auſteritate coniunctam, uti pleroſq; contra uidemus primo ſtatim congreſſu faciles uide
ri ſuaueſq; ac perhumanos, quorum ingenium conſuetudo longa deregit aſperum intractabileq;. Pro-
pterea Hyperidem tradunt Athenienſibus dicere ſolitum, ne uellent an eſſet acerbus, inſpicere, ſed an
eſſet ab re proteruiterq; acerbus. Vulgus enim ſiqui præcellant modo, etiamſi uel ad iniuriam, uel ad
inuidiam, uel ad iram, uel ad ambitionem potentia ſua non abutantur, uelut graues odit, moleſtoſq;
perſequitur. At uero Phocionem ex omni ciuium numero neminem compertum eſt non modo pri-
uatum affeciſſe iniuria, ſed ne odiſſe quidem, tametſi cum multis ſæpius eſt ab eo Reipub. cauſa ſuſce-
pta contentio. Atq; hac in re ſic ſe cõſtantem præbuit, ſic acrem inexorabilemq;, ut nullo periculo, nul
Phocionis humanitas. la gratia, nullis deniq; potuerit artibus ab iuuádæ patriæ inſtituto abduci, cum priuatim tamen tanta
in omnes fuerit humanitate beneuolentiaq;, ut uel eorum ſæpe quos in Repu. aduerſos habuit, tem-
poribus & periculis non deeſſet. Quare cum à ſuis reprehenderetur quòd hominem improbum in iu
dicio defendiſſet: At nemo bonus, inquit, eiuſmodi patrocinio indiget. Ariſtogitonem ſycophantam
Athenienſes damnatum uinculis coercebant, is oratum Phocionem mittit, ut paululum uelit ad ſe uiſ-
ſendum accedere: aſſenſus Phocion, cum hanc eius facilitatem ſui damnarent (erat enim ſceleſtus Ari
ſtogiton flagitioſuſq;) atq; illum conarentur ab itinere iam cœpto deflectere: Sinite, inquit, nam ubi lo
corum iucundius quàm in carcere Ariſtogitonem uiderim? Nec minore fuiſſe beneuolentia, quàm au
toritate & fide apud urbes inſulaſq; ſocias ferunt. Nam ſiquando claſſis alio duce Athenis emitteret,
ſocii omnes non tam amicos illos, quàm hoſtes rati, loca omnia aduentátibus eis occludere, portus mo
libus aggereq; munire, liberos, uxores, armenta, mancipia in urbem ex agro compellere, ut nihil loci il-
lorum rapinæ libidiniq; pateret. Aſt ubi Phocionem audiſſent claſſis eſſe præfectum, longius omnes
nauibus obuiam ire, ſertiſq;, coronis, omniq; lætitiæ ſignificatione illum excipere, urbes, uillas, portus,
domos deniq; ipſas uacui animo patefacere, tanta de illius erat integritate & continentia apud omnes
mortales exiſtimatio. Ea tempeſtate renunciatum Athenis eſt, Philippum traductis in Euboeam ex Ma
cedonia copiis, urbes aliquot allectis ſibi principum animis, primo ſtatim aduẽtu occupaſſe. Tum Plu-
tarchus Erethrieus legatos Athenas mittit, qui oppreſſæ à Macedone inſulæ opem efflagitent. Placuit
mitti auxilium, & præfici huic expeditioni Phocionem. Cum parua igitur militis manu (ſpem enim in
Erethrienſium uiribus & fide locarat) in Erethriam extéplo traiecit, ubi cum omnia offendiſſet infida
proditionibus, auroq; uenalia, in magnum rerum diſcrimen uenit. Tunc locis omnibus oculo ac men- D
te luſtratis, tumulum tandem conſpicit paululum ex una ualle ſurgentem, è quo patebat in planitiem
quæ circa Tamynas eſt, longe lateq; proſpectus, eò cum inſigni robore militum ipſe conceſſit. Ná igna
uus quiſq;, uel quibus ad pugnandum deerant uires, uel frigebat animus, loci ac rerum deſperatione
perculſi caſtris profugerant, quorum diſceſſu ne diffidant, néue rem gerant ſegnius, duces qui aderant
ſecum hortatur. Fugaces enim illos ſi cum hoſte conferendum fuiſſet, non modo non utiles, uerum-
etiam forti cuiq; ac ſtrenuo impedimento fore dicebat. Secundum hæc, crebri de aduentu hoſtium aſ-
feruntur nuncii. Tum Phocion militem continuo curare corpora, & arma capere iubet, atq; armatos
pro caſtris quieſcere, quoad ipſe rem diuinam abſoluiſſet. In eo igitur paulo diutius immoratus, ſeu
quia non cito rite litaſſe, ſeu quo ſimulato metu propius hoſtem alliceret, ſociis ignauiæ ac deſidiæ ſuæ
ſuſpicionem iniecit. Ergo Plutarchus Phocionem pugnam detrectare ratus, ſignis temere motis, impe
tum in Macedonas cum peregrino milite fecit. Poſt hunc equitatus omnis incondito turbatoq; agmi-
ne, non minori temeritate quàm clade in hoſtem ruit. Primis itaq; facile profligatis, cæteriſq; ſubinde
fuſis diſſipatiſq;, Plutarchus & ipſe tandem pedibus turpiter ſaluti ſuæ conſulit. Macedo iam propè
debellatum ratus, uallum cum parte copiarum adoritur continuo: quod dum excindi omni conatu pa
rat, Phocion peractis interim ſacris Atticum militem magno impetu in hoſtem inſtructum emittit.
Atrox pro uallo initur prælium, multa Macedonum cædes editur, reliqui fuſi fugatiq;. Inde Phocion
receptui cani, ſiſtiq; ſigna imperat, ut ſuos lõgius hoſtem inſectatos, & peregrinum priore impetu paſ-
ſim diſiectum colligeret, collectos in ordinem diſponeret, diſpoſitoſq; uniuerſa dimicatione in hoſtẽ
educeret. Igitur cum aciem pro loci ac temporis opportunitate ſtruxiſſet, hoſtium caſtra pede citato pe
tit. Ingens ibi de integro pugna oboritur, utrinq; diu eſt dimicatum, ſicuti cruento Marte, ita & incer-
ta ſpe, ancipitiq; uictoria. Ingentem Macedonum ſtragem edidere Thalus Cinei filius, & Glaucus Po
lymedis, ante ipſum imperatorem inſtructi. In primis tamen Deophanis uirtus inſignis eo die, & cla-
ra fuit. Nam ut primum fœdam equitum ſuorum fugam agnoſcit, impreſſis equo calcaribus, ſingulos
ut poterat adiens hortari, monere, precariq; ne plus pedibus quàm manu fiderent, neu exercitum
ac imperatorem in ſummo laborantem diſcrimine fœde desererent. Niſi redierint, omnes ſuorum
copias pariter cum Attica dignitate caſuras: ſi ſteterint, ſalua omnia fore, feſſum iam & facile inclina-
turum hoſtem eſſe. His uerbis mutatus eques cum animos recepiſſet, in hoſtem à fuga conuerſi, affli-
cto pediti rebuſq; labentibus & opem & uictoriam attulere. Secundum hanc pugnam Phocion ex
Erethria

A Erethria Plutarchũ exegit. Zaretra deinde oppidum locũ ſibi peropportunũ occupat. In ea inſulæ latitudo perſtringitur, ubi coërcentibus utrinque fluctibus, in anguſtum protracta inſulæ latitudo redigitur. Græcos captiuos manu omnes emittit, ueritus ne ſi in Atheníenſiũ conſpectum ueniſſent, plebs oratoriis ſtimulis concitata, in eos animaduertiſſet crudelius. His ita geſtis, reuectus Athenas Phocion, ingens ſui deſiderium ſociis ipſe reliquit, & Athenienſibus magno cum ſuo malo breues moræ oſtendere quanta in eo uiro uirtus, quantus eſſet rerum uſus atque præſtãtia. Nam Moloſſus imperio ſubrogatus Phocioni, uſqueadeo infelici rem geſſit euentu, ut amiſſo exercitu, ipſe uiuus in Macedonum uenerit poteſtatem. Qua uictoria elatus Philippus, ingenti plenus ſpe, continuo in Helleſpontum infeſtum traducit exercitum, ratus uno ſe impetu Cherroneſi, Perinthi, ac Byzãtii potiturum. Terruit Athenienſes eiuſce profectionis nuncius, & eos hinc ſociorum fides, illinc ſuum periculum impulit, ut auxilium mature dubiis rebus afferrent. Charetem itaque populus non tam ſuo merito, quàm oratorum ambitione, & ſtudiis partium, huic expeditioni præficiunt. Is magna cum claſſe profectus, nihil huic periculo aut apparatui par effecit, quin tantum ab omni ſociis ope ferenda abfuit, ut ſua illum libido & auaritia cunctis mortalibus æque ſuſpecta, ab omni prorſus ſocialium urbium ingreſſu excluſerit. Cæterum errabundus, amicorumq; rapinis ac præda locupletatus, & apud hoſtes contemptui, & formidini odioq; apud ſocios fuit. At uero plebs oratorum incenſa facibus, in ſocios cœperat ob ſuum ſpretum imperatorem iraſci, pœnitereq; auxilii quod Byzantiis nuper miſerant. Contra Phocion plebis indignationem lenire, innocentiam ſociorum defendere: nil eſſe præter ducis libidinem & perfidiam accuſandum. Non tam oportere non credentibus ſociis quàm imperatori iure non credito ſuccenſere, ducum tantummodo uitio Atticum nomen iam eſſe amicis omnibus inuiſum atque horrendum. Nihil cauſæ eſſe quamobrem ſocii in tanto rerum & ſalutis ſuæ diſcrimine ſibi traditam opem aſpernarentur, ſi modo potuiſſent ſeſe & ſua imperatorum fidei tutò committere. Sociorum ſalutem minime omnium rerum oportere negligi, cum qua ſalus eſſet Athenarum quoque coniuncta. In hãc ſententiam multa cum grauiter & ſapienter diſſeruiſſet, populus mutatis animis imperatorem Phocionem delegit ad opem ſociis in Helleſponto mature ferendam, iubetq; claſſem ad eam rem parari de integro. Fuit ea tempeſtate Phocionis nomen illuſtre magnumq;, nec fama tamen uirtus fuit in ea expeditione inferior. Eius enim præſentia maximum ad tuendum Byzantium momentum tulit. Nã Cleon uir in urbe illa & genere & uirtute facile princeps, Phocioniq; uſque ab Academia neceſſitudine & familiaritate deuinctus, cum Byzantiis pro continentia & integritate ducis uadem ſe præſtitiſſet,
B haud ſunt illum oppidani paſſi extra mœnia caſtra tenere, ſed apertis portis, inuitum propè & ſola modeſtia reluctantem cum omni milite læte ac periucunde excipiunt. Atticus miles ſub aliis ducibus & rapax ante & perfidus, nunc ſub Phocione Byzantiis paſſim immiſtus, ſeſe non modo in omni uita moderatum & integrum, uerumetiam ob habitam ſibi fidem in arcendis hoſtibus omniq; obeundo labore, & acrem in primis, & impigrum præbuit. Macedo potiundi Byzantii fruſtratus ſpe, contentus Helleſponto ceſſit, neque ad inferendum modo bellum, ſed ne ad propulſandum quidem periculum ſatis idoneus habitus. Atticus interim aliquot ex Philippi captis nauibus, nonnullas inſuper cum ſuis præſidiis urbes in poteſtatem redegit, & crebris diſſenſionibus hoſtiles agros igni, ferro, omniq; depopulãdi genere peruaſtauit, quoad acceptis ab hoſte uulneribus, recipiendam Athenas claſſem exiſtimauit. Haud multo poſt Megarenſes clàm nuncios ad Phocioné mittunt, qui ſe Athenienſibus dedi paratos, ſi cum præſidio mature aduenerit, pollicẽãtur. Veritus ille ne à Bœotiis (ſi id præſciſſent) Megara præoccuparetur, poſtridie ubi primum illuxit, concione habita, cum ea profecto populo placuiſſent, confeſtim à concione tuba cani, capiq; arma eueſtigio iubet. A Megarenſibus itaque perhumane exceptus, Niſæam cingit muro, & duabus aliis ab arce ad nauale deductis, urbem mari iungit, ut ab omni terreſtri impetu tuta uia munitaq; Athenienſibus ſemper pateret à mari. Iam cum Philippo eò inimicitiarum uentum erat, ut bellum non clàm, aut dolo, ut ante, ſed manifeſtis animis & uiribus gereretur. Athenienſes ei bello duces deſignarant abſente Phocione, qui ubi primum è Megaris pedem in urbem retulit, ſummopere populum conatur ab armis abducere, ſuadet, ut de pace cum hoſte agatur, cum eam & ipſe Macedo uideretur uehementer expetere. Huic ſententiæ magno ſtudio aduerſatum ferunt ſycophantam quendam eorum qui circa Iliæam (id eſt Athenis tribunal) uerſari ſolebant, eumq; ut nimiam Phocionis licentiam exprobrantem ita dixiſſe: Tú ne ô Phocion is homo es, qui populum Athenienſem audes conſultò iam captis armis in hoſtem ruẽtem retrahere? Audeo, inquit ille, atque id quidem & uolens & prudens facio, tametſi planè intelligo, in bello me tibi, in pace te mihi imperaturum. Demoſthenis autem uicit oratio, elegantior certe quàm felicior, ut bellum ſcilicet cum Macedone quamlongiſſime ab Atticis finib. gereret. Qua in re Phocion, Per deos immortales, inquit, uiri Athenienſes, non ubi pugnetis, ſed quo pacto uincatis inſpicite: uictoribus enim bellum undecunque abeſt longiſſime, uictis autem etſi multum hoſtis abfuerit, proximum eſt omne periculum. Accepta igitur paulo poſt à Philippo clade, factioſi & rerum nouarum cupidi Charidemum

ſummæ rerum præfici uolebant. At optimus quiſque, cuiq; plus in ſalute publica quàm in delectu & gratia penſi erat, accito in urbem Ariopagi conſilio, plebem ſupplices lachrymis & prece orare, ne labéti patriæ in tanto rerum diſcrimine deſint; neu uelint facinoroſorum ciuium libidinem ſuæ libero-rumq; & coniugiú ſaluti præferre, Phocionem unum eſſe ex omnibus, cuius exploratæ iampridem fidei ac tutiq; ciuitatem in tanta temporum difficultate tutò committant. Vicit itaque ambitionem & gratiam periculum imminens, ut urbis ſcilicet imperium ad Phocionem deferretur. Is inito magiſtratu, de pace cum uolente Philippo agendum putauit. Tulit itaq; rogationem Demades, pacem eo duntaxat pacto facturum iri, ut Athenienſes & ipſi haberent quas eſſet reliqua Græcia conditiones cum Macedone habitura, unaq; eſſet cum reliqua Græcia pacis conditio. Refellebat eam ſententiam Phocion, ſtultum eſſe aſſeuerans, incertis & alieno arbitrio ſtatuendis cõditionibus pacem firmari: prius eſſe intelligendum quidnã ſibi Philippus à cæteris Græcis expeteret. Superior fuit temporum ac morũ iniquitate Demades. Pace itaq; facta, cum populũ animaduerteret Phocion ſui iam ſerò pœnitere conſilii (nam & equitatũ & maritimas copias Macedoni mitti ex fœdere oportebat) iſtæc, inquit, ego uobis initio metuens tantopere Demadis conſilio aduerſabar; uosq; par erat animo hæc ante proſpicere: nunc uero quoniã ita uobis cũ Philippo conuentũ eſt, & in fide manendũ cenſeo, & æquis hãc fortem animis eſſe ferendã. Sic maiores noſtros accepimus nunc imperando, nunc parendo, in utraq; fortunæ uiciſſitudine ſapienter fortiterq; uerſatos, nõ modo urbẽ hanc noſtrã, ſed & reliquã Græciam conſeruaſſe. Nunciata interim Philippi mors eſt, & ob id pleriſq; placebat publica ſacra feſtosq; ludos diis immortalibus pro felici hoc fauſtoq; nuncio perſoluẽdos. Refellebat hanc ſententiã Phocion, ignobilis ac demiſſi animi eſſe affirmans, ciuitaté ampliſſimã & belli gloria uiribusq; florenté, manifeſto gaudio petulantius exultare, quia tantæ hoſtium in Chæronea copiæ uno duntaxat eſſent homine imminutæ. Admouerat Thebis infeſtum exercitum Alexander. Hunc ſæpenumero cum Demoſthenes priuatim publiceq; maledictis inſectaretur, Phocionem ei dixiſſe tradunt Homericum illud:

Odyſſ. α

Deſine iam demens ſæuum ſtimulare leonem,
Gloria quem torquet, regniq; immenſa cupido.

Vis'ne hanc urbem tanto tamq; urenti rogo inucére? Aſt ego cui ſeruandæ tantæ ciuitatis cura cõmiſſa eſt, nuſquam eos ciuis audiri patiar, qui ſeſe aliosq; cæci & imprudentes perditum ire pergunt. Capti deinde Thebis Alexander Demoſthenem, Lycurgum, Hyperidem, & Charidemũ ſibi ad ſupplicium dedi flagitat, & Thebanos qui profugerant. Hæc cum ad populũ eſſent relata, uniuerſi in Phocionem unum ora oculosq; conuerterãt. Qui ut ſententiã diceret nomine ſæpius appellatus, exurgẽs tandé, accitoq; ad ſe Nicocle, quo nec amore ſibi nec cõſuetudine quiſquam fuerat charior, ita uerba fecit: Hi quos Alexander uictor efflagitat, uiri Athenienſes, ciuitatẽ noſtram in hoc periculum compulerunt. Quod equidẽ pro ſua magnitudine tanti exiſtimo, ut Alexandro ſi uel hunc meũ Nicoclem ſibi depoſcat, uitandi publici periculi cauſa continuò dedendum cenſeã, mihiq; ipſi ſi pro ueſtra patriæq; ſalute lux iſta relinquenda ſit, ſummã medius fidius incomparabilemq; felicitaté me conſecuturũ putarim. Mouet me inſuper nonnihil eorũ miſericordia, quos ærumnis deformatos uidemus deletis Thebis in noſtram fidem unicum ſibi portum confugiſſe. Iam ſatis eſt uiri Athenienſes, iam Græciæ ſatis eſt, unas Thebas earumq; excidiũ deplorare; liceat nobis illarũ exẽplo, de capite & fortunis noſtris cõſulere. Ego neq; hos calamitoſos profugos negligendos duco, atq; multo maxime publicã ſalutem in tanto rerum diſcrimine paucorũ gratiæ præferendã arbitror: uictoriq; quoniã ita noſtra fors tulit, ita pericula poſtulant, gerere morem malim, quàm pugnando ſimul uniuerſa fortunæ cõmittere. Primũ igitur decretum miſſum ab Athenienſibus fama eſt Alexandrũ contemnenté abieciſſe, ſtatimq; uerſo tem ad legatos terga per contumeliã abiiſſe. Idipſum uero ſecundo per Phocioné ad ſe delatum perbumane admiſiſſe, à maioribus natu admonitũ, Phocionem ob eximiã eius laudem & uirtuté, à Philippo ſemper ſingulari honori habitũ. Quæ igitur ille legationis nomine petiiſſet, in his facilem ſeſe Alexander exoratumq; præſtitit, & priuatim non eius modo uſus eſt familiaritate congreſſuq;, uerumetiam conſilio & ſententia. Nam cum à Phocione quæſiſſet, quidnam potiſſimũ in uita ſibi cenſeret agendũ, conſuluiſſe primus omnium dicitur, ut arma exercitusq; dimitteret, ſi tranquillitatem ſibi ſecuramq; expeteret uitam. Sin uero gloriam, nominis celebritatem, in Barbaros, quos ei natura fecerat hoſtes, non in Græcos uires ſuas uirtutemq; explicaret. Multos præterea fertur ad eius ingeniũ inſtitutumq; accommodatos ſermones habuiſſe, atrocesq; iuuenis animos inflexiſſe, & ab Athenienſium odio in beneuolentiam ita traduxiſſe, ut per Phocioné Athenienſes monuerit rebus ſuis ita proſpicere, ut ſiquid ſibi cõtigiſſet aduerſi, Græciæ imperium uendicarent. Eum ſibi priuatim & hoſpitem fecit, & amicũ appellauit. Cui honoris tantum autoritatisq; tribuit, quantum nemini ferme omnium quos apud ſe habuit unquam. Nam Duris hiſtoricus Alexandrum tradit, poſteaquam profligato Dario magnũ ſeſe cognominari uoluit, nulli mortalium in epiſtolis dixiſſe ſalutem præterquam Phocioni, Antipatroq;, quos duos honoris cauſa ſemper initio literarum ſaluere iubebat. Hoc ipſum & Chares rerũ ſcriptor

Phocionis oratio in concilio

memoriæ

A memoriæ prodidit. Fama eſt præterea Alexandrum ex Aſia centum Phocioni talenta dono miſiſſe,
atque Phocionem ut erat auri minime auidus, nuncios qui ad ſe illa detulerant rogaſſe, quidnam eſſe
cauſæ quamobrem ſe unum Alexander inter tot claros præſtanteſq; Athenis uiros donandum potiſ-
ſimum delegiſſet. Reſpondentibus illis, quia te unum ex omnibus uirum bonū & honeſtum iudicat:
Sinite igitur, inquit, qualem me iudicat talem & eſſe & uideri perpetuo. Illi domū Phocioné ſubſecu-
ti ingreſſiq;, ubi domeſticā uiri paupertatem inſpiciunt, ædes uidelicet uacuas, piſentem uxoré, & il-
lum ſibi lauandis pedibus aquam haurienté, hæc inquam ubi conſpiciunt, ut pecuniam accipiat rogāt
importunius, indignū eſſe dicétes, regis amico eidemq; primario in omni Græcia uiro, uitá uſqueadeo
abiectam & inopé eſſe. Conuerſus tum Phocion, cum mendicū quendam ſenem uidiſſet ſordido ami-
ctu prætereunté, illos rogat, num minoris ſe exiſtimarent quàm iſtum. Precantibus ut diceret melio-
ra: Atqui pauciorıbus, inquit, quàm ego uiuit ille, cui ſat eſt quantulumcunq; quotidianus labor addu-
ciat. Deſinite igitur me fruſtra obtundere: ego enim argentū incaſſum ſumpſero, ſi ſumpſero, pro eius
amplitudine non utar: ſi uero utar, dignam ego cum rege ipſo inuidiā ciuium & ſuſpicioné non euita-
bo. Nuncii perſpecta uiri conſtantia, ad regem cum auro redeunt. Omné uero Græciam celebris eiuſce
rei fama peruaſit, dictq; cœptū, ditiorem eſſe eum, qui in ſumma auri egeſtate aurum contempſiſſet,
quàm qui aurū obtuliſſet. Indignatus Alexander munificentiā ſuam Phocionis frugalitate & continé-
tia ſuperatā, longe plura mittit de integro, illud adiiciens, amicū neminem ſe putare, qui à ſe non acci-
piat. At Phocion cum nihilo ſegnius hoc auri reſpuiſſet, ne regis tamé uideretur aſpernari liberalitaté,
pro auro petit, ut Echecratidem ſophiſtam, ſimulq; Athenodorū Imbriū, duoſq; item Rhodios, Spa-
ratoné & Demaratū uinculis ſolueret, quos uariis accuſatos criminibus Sardibus coërcuerat. Hos Ale-
xander continuo carcere liberatos dimiſit. Et paulo ante quàm è uita migraret, proditum eſt imperaſ-
ſe Cratero in Macedonias uenićti, uti ex quatuor his Aſiæ urbibus, Chio, Gergetho, Mylaſis, & Elææ,
deligendæ Phocioni faceret optioné, adiceretq;, ſi omnes ille repudiaſſet, graue id admodū & permo-
leſtum ſibi futurum. Nec tamen potuit uel muneris amplitudo, uel dulcedo ſumendi, hominis conti-
nentiā & pectoris firmitaté labefactare. Extant adhuc in Melita Athenarū uico Phocionis ædes æreis
adornatæ laminis, alioqui parce & nullo ſplendore aut luxu elaboratæ. Geminas eum habuiſſe uxores
literis mandatū inuenio, primam Cephiſodoti figuli ſororem, eamq; nulla inſigni laude celebratam.
Alterius uero pudicitia modeſtiaq; haud minus illuſtris, quàm uiri uirtus Athenis fuit. Aiunt enim
cum ad ſpectandas nouas tragœdias frequens populus conueniſſet, unum ex tragœdis reginæ perſo-
nam introducturū, à Melanthio ludorum præfecto cum plures petiiſſet ancillas cultu magnifico exor-
natas, & cum Melanthius tot ſe daturum negaſſet, iratum tragœdum in theatrum noluiſſe procede-
B re. Tum præfectus tragœdo ui protracto in medium, quanta uoce potuit clamauit: Vides'ne improbe
hominū, uxorem Phocionis unica cum ancilla muliere ſemper prodire in publicum? Iam nimiū ine-
ptus es, nimium muliebri faſtui tribuis, corrumpis exemplo tuo Athenienſium matronarū mores &
modeſtiá. Hæc à Melanthio dicta ingenti plauſu ab omni theatro excepta ſunt. Ferunt inſuper nobilé
quandam mulieré genere Ionicam Athenas profectam cum in uxoris Phocionis amicitiá ueniſſet, au-
reos illi torques, uariiſq; gemmis diſtincta monilia, mundū ſui corporis, oſtentaſſe. Tum illa, meū ue-
ro, inquit, ornamentū eſt Phocion. Athenienſium iam uigeſimū imperator. Phocion filio Phocio cum
cuperet equeſtrem certare ludum, permiſit, non tam uictoriæ deſiderio, quàm ut adoleſcentis corpus
longe prius uſu & labore exercitū, robuſtius & agilius redderetur, ut illum ludorū delectatione pelle-
ctum, à priori uita, ſi fieri poſſet, abduceret. Erat enim intemperās Phocus, & uini immoderatius ap-
petens. Potitus eſt adoleſcens uictoria, uniq; ex æqualibus ſuis, cum tamen id pleriq; omnes peterent,
parandi ob uictoriā epuli munus traditur. Cœnæ itaq; tempore Phocion ſtratis iam tricliniis ueniens,
cum pleraq; offendiſſet paulo delicatius ſplendidiuſq; parata, in primis uina uario miſta aromate pedi-
bus lauandis appoſita, Quid ſinis, inquit, ô Phoci architriclinū hunc tuam hoc luxu fœdare uictoriam?
Intemperantiá uero filii cum nulla poſſet arte ad ingenuos mores transferre, Lacedæmoné illum tan-
dem inſtituendum adducit, & in adoleſcentium locat ordiné. Viſa eſt ea res Athenienſium animos in-
cendiſſe, arbitratos Atticá dignitaté atq; doctriná ſummis ubiq; laudibus celebratam ſperni conténiq;,
quod grauiſſimus homo, idemq; primarius ciuis, peregriná diſciplinā illorū moribus prætuliſſet. Tunc
Demadé ita Phocioni locutū aiunt: En quod prohibet ô Phocion, quo minus populo Athenienſium in
animum inducamus, ut Laconicam diſciplinā in hanc ciuitatem excipiant? uelintq; patrios mores ad il-
lorum formam & inſtitutū traducere? me profecto ſi eadem tibi mens eſt, & ferendæ & ſuadendæ
legis principem fore polliceor. Quid ni feras & ſuadeas Phocion inquit? quandoquidem nemo te ma-
gis eſt eiuſmodi laudandi legem idoneus. Nam tibi uni maxime omnium ciuitas iure crediderit, homi-
ni, unguentato, & myrtum undique redolenti, quo' ue nemo uideri cupiat aut in ueſtitu ſplendidior,
aut domi lautior, aut in omni luxus genere delicatior. Tibi, inquam, ciuitas iure crediderit, cū de fru-
galitate, de continentia, de neglecto corporis cultu, de labore, de uigiliis, de paupertate, de duriſſimis

Alexandri dona Phocion reſpuit.

denique Lycurgi legibus earumq; laudibus diſputabis. Ea tempeſtate Alexander triremes ex fœdere C
ſibi debitas ab Athenienſibus poſtulabat. Ei poſtulationi rhetores Attici magno ſunt ſtudio aduerſati.
Tum Phocion iuſſus ſententiam ſuam dicere, Ego, inquit, uobis aut armis uincendum ſentio, aut ui-
ctoribus planè obtemperandum. Pytheas homo tunc nouus erat, & nuper in Rempub. cum largiẽdo,
tum populum blande ſalutando aſcitus: cuius cum quotidiana dicacitate conciones obtunderentur,
Phocion inquit, tacebit'ne unquã homo hic nouus, & populi Athenienſis emptitius? Harpalus ab Ale-
xandro fugiens cum ingenti auro ex Aſia Athenas traiecerat. Ad hunc certatim continuò confluit ma
gna ciuium uis, auri magis quàm hominis amore compulſi, in primisq; oratores, & hi qui quæſtum ex
pulpito ſciebant. Hos Harpalus exigua largitione pellectos facile ſibi emptitios effecit. Vbi uero Pho-
cionis, quem ante omnes beneficio ſibi deuinctum cupit, integritatem cõſtantiamq; intelligit, ualidio-
ri rete ad huiuſmodi aucupiũ opus eſſe ratus, ſeptuaginta illi dono talenta mittit, oratq; ut ſeſe ſuasq;
fortunas in fidem & clientelam accipiat. Indignatus Phocion ad nuncios uerſus, Auferte iſtæc, inquit,
Phocionis conſtantia. hominum improbiſſimi, meoq; nomine mœrorem & luctum renunciate Harpalo, niſi à corrumpen-
da ciuitate manum abſtineat. His uerbis ſibi metuens Harpalus, neminem deinceps auro eſt oppugna
re adortus, pauloq; poſt planè perſpexit plus ſibi ex largitionibus detrimenti, quàm commodi compa-
raſſe. Mox enim cum de illo apud populum ageretur, eos omnis quos donis labefactare quæſierat, ut
ſe ſumpti auri ſuſpicione eximerent, ſuæ cauſæ palàm aduerſos habuit. Contra Phocion haud minus
ueritatis cultor, quàm eiuſmodi criminationis intrepidus, Harpalum aperte defendere, affirmare tan-
ti uiri non eſſe ſalutem aſpernandam, è Repub. ſe putare ut ille uitam Athenis degens, ciuitatis tẽpori
bus ſi caſus dederit, præſtò adeſſe poſſit. Harpalus his auditis, granã Phocioni quoquo modo referre
conatus, ubi hominem uidit omni undique explorato aditu, uelut munitiſſimã arcem, donis inexpu-
gnabilem ſtare, ad eius generum Chariclem ſeſe conuertit, hominẽ ſicut ingenio parũ integro, ita cito
in malam famam ex Harpali cõſuetudine lapſum. Harpalus itaq; multa Chariclem generum Phocio
nis familiaritate complecti, ei ſe ſuaq; omnia facile credere, ſiquid facto conſulto'ue opus eſſet, eius ope
ra & ſententia potiſſimũ uti. Feruntq; mortua Pythonica nobili ſcorto, quam Harpalus amore inſano
deperibat, ex eaq; filiolam ſuſtulerat, condendi magno ſumptu ſepulchri curam Charicli Harpalũ tra-
didiſſe. Erat ea procuratio genere ipſo abiecta & ſordida, & ignominiam auxit ipſius tumuli tenuis &
merito ſumptu minimo reſpondens ornatus. Extat enim adhuc ſepulchrum illud ſecus Homerum,
qua in Eleuſinam ex urbe eſt iter, in quo nihil omnino conſpicitur dignũ triginta talẽtis, cum tot Cha
ricles reddita impẽſæ ratione ab Harpalo exegiſſet. Harpalus deinde morbo oppreſſus naturæ tandẽ D
conceſſit. Eius filia quam Pythonica partu ediderat, in Phocionis Chariclisq; tutelam relicta, & diligen
ter ab his & perhumane educata eſt. Et cum Charicles male adminiſtratæ Harpalianæ pecuniæ accer-
ſitus reus, fruſtra oraret ſocerum, ut ſuæ cauſæ patronus adeſſet, Ego te, Phocion inquit, honeſtis tan-
tũ in rebus generum mihi adſciui. Alexandri mortem Aſclepiades primus omnium Athenis renũcia
uit, cui Demades credendum eſſe negabat, quia tam odore cadaueris primo die impleri orbem ter-
ræ par fuerit. Cum uero populum uideret Phocion res nouas molientem, ſurgentes motus omni ſtu-
dio compeſcebat, ad tumultuoſum quenq; accedebat, hortabatur ut certiorem huius mortis nuncium
expectarent. Et cum multi tam ignari ueritatis quàm nouandarum rerum cupidi pro concione clama
rent Aſclepiadem uera dicere, Phocion ait: Si hoc hodie uerum eſt, & cras erit, & perpetuo deinceps ue
rum. Quare per deos immortales uiri Athenienſes uos oro, ne præcipites in noua ruamus cõſilia, ſed
grauiterq; tuteq; ita de Repub. ſtatuamus, ut noſtri poſthac conſilii non pœniteat. Ea tẽpeſtate Leoſthe
nis erat Athenis ampliſſima autoritas. Is ad inferenda reliquæ Græciæ arma populum quotidianis ſti
mulis cõcitabat: qui cum Phocionem ſibi aduerſantem per contemptum rogaret, quidnam toties im-
perator Reipub. profuiſſet: haud parum equidem Phocion ait, qui ciues meos ut propriis tumulis con
derentur effeci. Huic quoq; ſuperbe multa & uaria de ſe iactanti, Sermones, inquit, tui cupreſſo ſunt
planè ſimiles, nam magni ſunt, & nullos fructus ferunt. Et cum exurgens Hyperides ſic Phocionem
interpellaſſet. Quo igitur tempore gerendum à nobis bellum cenſebis? Tunc, inquit, cum milites ui-
dero ſuos ordines non deſerere, diuites libenter tributũ conferre, & oratores à peculatu penitus abſti
nere. Leoſthenes igitur dux tandem ei bello præfectus cum ingentis copias coẽgiſſet, & multi morta
les tum numerum, tum militis ornatum admirarentur, rogatus Phocion qualis ſibi ille exercitus ui-
deretur, Belle mehercules, inquit, ad ſtadium decurrendum inſtructus: longiorem uero belli curſum
expaueo, quòd ciuitati noſtræ intelligo neq; naues, neq; militem, neque pecuniam in ſupplementum
ſupereſſe. Quibus uerbis paulo poſt aſtipulatus eſt ipſe rerum euentus. Vt primum enim eſt eductus
exercitus, ſecundo Marte pugnatum eſt, Bœotii collatis utrinq; ſignis profligati, Antipater in Lamiam
fugatus & concluſus. Ea prima fortuna ciuitatem non minori ſpe quàm gaudio inflatam extulit: ludi
per urbem paſſim inſtituti: templis omnibus & delubris ſupplicationes gratiæq; diis bene fauentibus
habitæ. Inter hæc nonnullos ferunt à quibus Phocion de mouẽdo bello diſſenſerat, eum exprobran-
di gratia

A di gratia rogaſſe,nunquid hæc uellet non eueniſſe. Quibus ille,Minime quidem,inquit,nec me pro Valer. Max. lib.3.cap.8.
pterea conſilii pœnitet mei. Et cum frequentes è caſtris nuncii per alium alius proſperũ aliquid quoti
die nunciarent,nunquam'ne,inquit,finem his uictoriis faciemus? Mortuo in ea expeditione Leoſthe-
ne,ueriti quidam ne Phocion ſi illi ſubrogaretur,bellum in pacem uerteret , hominem quendã ador-
nant,ſicut ignobilem fama & genere,ita pulchre ad mentiendum inſtructum . Hic dum imperatoria
haberentur comitia,exurgens ait,Se teneris ab annis Phocioné non uulgariter dilexiſſe,primamq; pue
ritiam ſub eodem præceptore,& reliquam deinde ætatem ſecum familiariter exegiſſe , ſe cum bene-
uolentia,tum illius uirtute adductum,de ſalute hominis ſolicite cogitare. Tanti uiri uitæ ac laboribus
eſſe parcendum,illum anguſtioribus Reipub. temporibus ſeruandum,cui neq; ſimilem ciuitas,neque
proximum quenquam haberet. Abunde idoneum eſſe Antiphilum qui huic imperator bello præficia
tur. His commentis cum populum in ſuam ſententiã traduxiſſet,accedés ad eum Phocion, Ego te,in-
quit,nulla ætate condiſcipulum,nulla familiarem aut cognitum habui,& amicum ex hoc die perliben
ter accipio,quem intelligo quaqua ratione adductum & cõmodis & ſaluti meæ conſuluiſſe. Athenien-
ſes ira perciti arma uidebantur in Bœotios eſſe moturi . Cœpit Phocion per id temporis imperator,
incenſæ multitudini primum obſiſtere:tunc nonnulli eius capiti metuentes , illum hortari ut ab ince-
pto deſiſteret,cædem ei paratã eſſe ſi inſanæ plebi ſemper aduerſus , cum illius ira & furore pugnaue-
rit. Quibus Phocion:Iniuria equidem peream,ſi pro ſalute Reipub. certans cecidero:ſi uero contra,iu
re & magno meo occumbam merito. Aſt ubi uidit nihil ſe cõſilio aut uerbis proficere,populumq; fu
rentem in bellum & arma ruere,aſtu illos cohibendos ratus,quamprimũ edici per præconem iubet,
omnes qui intra ſeptuageſimũ annũ ac pubertaté eſſent,ſtatim dimiſſa concione armatos adeſſe,ſum-
ptoq; quinq; dierum cõmeatu,ſeſe confeſtim ſequi . Ortus continuo tumultus eſt. Nam hi quos iam
ætate confectos inualidumq; corpus ipſaq; naturæ lex emeritos fecerat,edicti crudelitatem acrius in-
cuſabant. Quibus Phocion:Quid hoc intemperiarũ eſt? quidnã ego iniuriæ uobis facio,ſi & ipſe octo-
genarius in armis adero? Hac ſiquidem arte mutatos illos à belli impetu ad quietem ociumq; tradu-
xit. Sub idem tempus nunciatũ eſt Mitionem cum frequenti Macedonũ manu,multoq; item merce-
nario milite oram maritimã crebris excurſionibus deuaſtare , & ad Rhamnuſium uſque progreſſum
omni belli clade adiacentem agrum peruadere. Tum Phocion raptim coactas educit copias,Macedo-
ni quãcelerrime occurſurus. Caſtris itaq; intra conſpectũ hoſtium poſitis,cum pleriq; ex ſuis aliunde
alius ad eum concurrerent,atq; officio uelut imperatorio fungentes dicerent,hic quidem,proximum
B eſſe tumulum pedite occupandum:ille,Macedonem equite circumueniendum , alius aliunde hoſtem
adoriendum,ſtomachatus tandem,O hercules,inquit,ut multos hic imperatores hodie uideo,at pau
cos milites . Suis deinde in aciem explicatis,unum ex militibus uidet relicto ordine aliquanto longius
in hoſtes prodire. Hic deinde conſpecto Macedone qui acer in armis ſibi pugnaturus occurrerat,pedé
metu referens,ſeſe continuo in priſtinum locum recipit. Tum Phocion:Non te,inquit,hominum igna
uiſſime bini iam deſerti ordinis pudet? nam & quem imperator locum tibi decreuerat , & quem tute
tibi locũ delegeras,reliquiſti. Conſerto itaq; prælio , breui mora profligatũ hoſtem longe lateq; diſie-
cit. Fuit ea uictoria cum ipſius Mitionis,tum aliorum nobilium cæde inſignis. His ita geſtis,Leonatus
accitis ex Aſia Macedonibus,græcas quoque copias in Theſſalia cum Antipatro iungit . Pediti præerat
Antiphilus,Menon Theſſalus equiti. Hos Phocion cruento marte ſuperatos fudit. Cecidit in eo præ
lio Leonatus,infeſto telo acriter dimicando traiectus. Secundum hanc Craterus cum ingenti militum
ui ex Aſia traiecit in Græciã. Cum eo quoq; inſtructis copiis in Cranone pugnatũ eſt. Anceps diu cer-
tamen fuit,ceſſitq; tandem Græcus uiribus aliquanto inferior,haud magna tamen accepta clade,pau
ciſq; ferro abſumptis:quanquã Græci paulo poſt in Antipatri poteſtatem ſua culpa redacti ſunt,tum
ob contemptos ab ſe duces,quos nec ætas,nec rerum uſus,nec gubernandi peritia imperio dignos fe
cerant,tum etiam ob ipſorum ignauiam,qui ut Antipatrum uiderunt ſuis admotum mœnibus,uano
metu perterriti,& urbes & libertatem pariter tradidere. Poſt hæc Antipater infeſto agmine Athenas
petiturus uidebatur,tum Demoſthenes,Hyperideſq; capitis metu ex urbe ceſſerunt . Erat ea tempe-
ſtate Demades & ſenatu & omni publico eiectus munere,cui neq; comitiis intereſſe,neq; ulli conſilio
publico tũc licebat,quia pecuniam qua illum Athenienſes multauerant (ſepties enim falſi damnatus
fuerat) nondum ſoluerat ob inopiam. Is igitur priſtina ſibi ob iniquitatem temporum uſurpata licen-
tia tulit ad populum ut legati ad Antipatrum de pace acturi cum imperatoria poteſtate mitterentur.
Plebs metuens ad Phocionem ſtudioſe confugere,ejus opem & conſilium implorare , illi uni ſuam pa-
triæq; ſalutem cõmittere. Quibus Phocion:Si mihi creditum,inquit,eſſet,tunc cum ocioſis uobis con-
ſulebam,haud nunc profecto tumultuantes cõſuleretis cui potiſſimũ ueſtraq; credere debeatis. Cum
Demadis ergo ſententia populo placuiſſet,Phocion omnium conſenſu legatus ad Antipatrum mitti-
tur. Hic tunc in Cadmea ſtatiua habebat , reficiendo armandoq; militi intentus , ut inde in Atticum
agrum irrumperet. Phocion primum omnium ab Antipatro petit ut Atticis finibus quoad agatur de

Xenocratis philoſophi autoritas.

C pace, abſtineat, Craterus iniuſte id à Phocione peti dicebat, negabat enim prudentis eſſe aut boni imperatoris, exercitum ex ſociorum agris atque opibus alere, quem tutò liceat hoſtili præda paſtum locupletare. Tum Antipater apprehenſa legati dextera, danda eſt, inquit, hæc Phocioni noſtro gratia, de cæteris uero iuſſit ſic ipſis Athenienſes rem permittere, quemadmodum in Lamia Leoſtheni permiſiſſet ille. Inde Athenas rediens Phocion, ubi populi conſenſu firmata ſunt omnia, Thebas continuo aliis cũ legatis emittitur. Horum principem conſtat Xenocratem fuiſſe philoſophum, cuius de uita, moribus, uirtuteq́; tanta fuit mortalium ea tempeſtate opinio, tanta nominis apud omnes famæq́; celebritas, ut uulgo crederetur, nullum eſſe hominis tam crudelem, nullum ita ferum & concitatum animum, quem non uel ſolus Xenocratis conſpectus ad manſuetudinem, ſuiq́; uenerationem, & amorem traduceret. Sed fefellit hanc hominum opinionem ingrata quædam Antipatri & bonis infeſta malignitas. Nam cæteros legatos humane complexus, hunc unum non dico nõ ſalutare, ſed nec aſpicere quidem ſuſtinuit. Tum Xenocratem bene ſecum agi dixiſſe ferunt, ſi ſe unum Antipater ſuæ in Athenięſes ingratitudinis & perfidiæ uereatur teſtem. Eum deinde dicere incipientem, tacere tãdem cum obſtrependo, tum aduerſando & cõminitando coëgit. Phocion itaq; cum poſt Xenocratem ſuæ ciuitatis cauſam peroraſſet, Antipater in amicitia ſe populi Athenienſis manſurum reſpondit, permiſſurumq́; ut ibi patriis legibus uiueretur, ſi Demoſthenes ſibi & Hyperides dederẽtur, ſi magiſtratum more maiorum à cẽſu creauiſſent, ſi ſuum præſidium in Munychiam Athenarum arcem accepiſſent, ſi deniq; abſumptam eo bello pecuniam, accẽptaq; damna reſarcirent. Has cæteri legati conditiones læto excipiunt animo: at Xenocratem dixiſſe fama eſt, ſeruis illas adeo belle modeſtas fore, liberis uero ſicuti duriſſimas, ita & repudiandas omnino. Cum autem Phocion oraret Antipatrũ, ut arcem uellet eiuſq́; præſidium in Athenienſium manere poteſtate, nonnulli Antipatrũ ita reſpondiſſe tradunt: Volumus equidem omnia tua gratia facere, iis exceptis quæ aut tibi perniciei, aut nobis periculo uenire poſſint. Quanquam alii nõ hæc dixiſſe ſcribunt Antipatrũ, ſed rogaſſe Phocionem, uellet'ne uas eſſe pro Athenienſium fide & conſtantia, ſpondereq́; populum, ſi arcem illi & præſidium reliquiſſet, in pace ſuaq́; amicitia permanſurũ, nihil tumulti poſthac cõtra ſe excitaturum. Tacente Phocione, & repetenti hæc uerba Antipatro nihil præterea reſpondente, Carabum quendam Callimedontem procacem hominem & libertatis hoſtem acerrimum proſilientem dixiſſe tradunt: Et ſi ſpoponderit hic, ei'ne credes Antipater? Athenienſes itaq; accepere præſidium, cuius fuit præfectus Menyllus, homo & ingenio miti, & Phocioni neceſſitudine iunctus. Viſa eſt nobiliſſimæ ciuitati triſtis nimium & ſuperba ac inſolẽs ea conditio, nec tam ad Antipatri firmandam potentiam, quàm oſtentandæ licentiæ, inferendæq́; cõtumeliæ cauſa excogitata. Auxit autem hominum luctum atque mœrorem tempus ipſum, nam ad xiii. Kal. Nouembres in arcem eſt accepta cuſtodia, quo ſcilicet die magnorum myſteriorum Athenis D agebantur ſolennia, & Iaccus, hoc eſt Liber pater in Eleuſinam ex urbe trãſmittebatur. Igitur hæ deorum immortalium cerimoniæ haud minori Græcorum celebritate quàm ueneratione confici ſolitæ, cum armorum ſtrepitu, tumultuq́; militari confunderentur, plurimis occaſioni fuere mortalibus, ut extinctum clariſſimæ ciuitatis ſplendorem, obrutamq́; dignitatem lamentis & fletu conquererentur. Exactam ſuperioris æui felicitatem cum præſenti calamitate conferebant. Repetebant animo myſticas illas & uoces & uiſiones, quas melioribus Reipub. tẽporibus incredibili admiratione ſtuporeq́; uel ipſi Athenarum hoſtes excipiebant, ut deorum numina tunc uiderentur id ſibi ex omni terrarum orbe clariſſimum domicilium delegiſſe, nunc uero deos ipſos uelut iratos ueniſſe ſpectatum Græciæ miſerias atque ruinam, & quaſi exprobrata ſuperiore fortuna, nunc ignominiæ cauſa ſanctiſſimũ ex omnibus & iucundiſſimum contaminaſſe diem, ut qui lætiſſimus eſſet antea appellatus, nunc mutato nomine miſerabilis, mœſtusq́; & ſibi & poſteris diceretur. Memoriæ uero proditum eſt, paucos ante quàm hæc eueniſſent annos Dodonides oraculum Athenienſibus edidiſſe, quo cõſulebant arcem Palladis ab externis uiribus diligentiſſime cuſtodiri. Item per eos dies feruntquibus euenerunt hæc, uictimas myſticis infulis circũuolui ſolitas, mutato colore atras ex puniceis uno temporis puncto factas, cum priſtinum tamen colorem reliqua omnis priuata ſupellex retinuiſſet. Et ſacerdotem aiunt cum porcellum tranquillo in portu lauaret, cetum derepente emergentem ab imis corporis partibus ad uẽtrem uſque degluti uiſſe, quaſi dea ciuitatem hoc uoluerit monuiſſe prodigio, ut ſuperiores urbis partes maritimis inferioribusq́; amicis cuſtodirent. Menyllus milites quos ſecum in præſidium duxerat, ab omni prorſus iniuria ita continuit, ut nihil triſte Athenienſibus intulerit ea conditio. Eos qui ex fœdere ob inopiam & egeſtatem è ciuitate ſunt eiecti, ſupra duodecim millia fuiſſe tradũt, quorum pars in urbe manentes hac noua dehoneſtati contumelia, ſpectaculo mortalibus erant, pars relictis patriis laribus, in Thraciam migrauere: ubi cum agrum illis Antipater & urbem definiuiſſet, quodam incluſi uelut carcere uidebantur. Indignus autem Demoſthenis in Calabria, Hyperidisq́; apud Cleonas interitus, de quibus alio diximus loco, Alexandri Philippiq́; nedum extinxit odium, uerumetiam deſiderium excitauit, licuitq́; Athenienſibus id tunc dicere quod agricolam quendam in Phrygia dixiſſe conſtat. Nam

A ſtat. Nam poſteaquam trucidato Antigono occiſores eius rerum potiti, omni genere iniuriarum mortales ſibi ſubiectos affecerant, agricola quidam agellum fodiens rogatus quidnam faceret, Ego ſuſpirans, inquit, Antigonum quærito. Hoc ipſum licuit per id tempus Atheniéſibus dicere, cupere ſcilicet ſe Philippum, Alexandrumq́;. Meminerant enim quantus fuiſſet in regibus illis ſplendor, animiq́; maieſtas, quanta rerum geſtarum gloria, quantum in omni regia uirtute lumen atque præſtantia, quos tametſi hoſtes ſibi, iratosq́; habuiſſent, fuiſſe tamen illorum, ut in animo celſo generoſoq́;, facilem irá atque placabilem. Contra uero Antipatri truculentum & crudele imperium eo erat omnibus durius, quo aſpectu fœdo, deformiq́;, ſordido & populari amictu, uictu parco planeq́; uulgari, regis ſpeciem ac dignitatem métiebatur. Atqui Phocion precatus Antipatrum, complures exilio ſoluit, multisq́; item quorũ unus Agonides ſycophanta fuit, effecit ut Peloponneſum habitare liceret, ne'ue ut cæteri Græcia eiecti ad incolendum Tænarum, aut Ceraunicos ſaltus relegarentur. Interea Phocion ciuitatis cura ſuſcepta, eos qui ingenio fuiſſent miti & urbano, magiſtratibus honeſtabat, Seditioſos & nouæ fortunæ cupidos, quos nec impoſitum iugum, nec ablata calcitrandi licentia ſatis edomuiſſet, ad telluris & agrorum colendorum curam ſtudiumq́; conuertit. Xenocratem uero ex inquilinorum ordine cum in ciuium numerum transferre uellet, Nunquam, inquit ille, committam ut eius ciuitatis appeller ciuis, quæ ne talis fieret, omni diligentia legatus elaboraui. Cum uero Menyllus Phocioni pecuniam dono miſiſſet, reſpondiſſe illum tradunt, Alexandro Menyllum neque eſſe præſtantiorem, neque honeſtiorem nunc eſſe ſumendi occaſionem, à quo etiam maiora repudiarit. Cum autem à Menyllo eam ut Phocio filio ſumendam permitteret rogaretur, Phocius, inquit, filius ſi uitam & mores compoſuerit, uiuet ille quidem paterna hæreditate contentus, ſi prodigus, ut eſt, impurus'que perſtiterit, nec argentum hoc ſatis futurum ſcio. Antipatro autem inſtitutum quippiam ab eo per nuncios flagitanti, Non habebit me, inquit, & amicum pariter & aſſentatorem Antipater. Antipatrum quoque plerunq; dicere ſolitum accepimus, duos Athenis ſibi eſſe amicos, Phocionem, Demademq́;, quorum alteri nunquam potuiſſet ut caperet ſuadere, alterum nunquam potuiſſet largiendo explere. Paupertaté etenim Phocion, quaſi præcipuum aliquod uirtutis decus & argumentum excoluit, qui Athenienſium toties imperator tantam opulentiſſimorum regum beneuolentiam conſecutus, omnem tamen ætaté pauper diuitiis contemptis exegerit. At uero Demades ingentes diuitias ſicuti quæſitas turpiter, ita luxurioſe diſiectas profudit. In quo quidem non neceſſitas, non ratio, nõ honeſtas, ſed ſola libido modum ſumptibus ſtatuebat, qui ſibi laudem ex impenſis non modo turpibus, uerumetiam patria lege uetitis

B quæritabat. Nam cum Athenis eſſet lex, quæ peregrinum uetaret publicis ludis in theatro ſaltare, & mille drachmarum multa indiceretur ludi præfecto, qui ſaltatorem eiuſce induxiſſet. Demades cum ludos ipſe pararet, pœna nihilo minus quàm legis ueneratione neglecta, centum & eo amplius magno undique ſtudio conquiſitos aduenas ſaltatores in theatrum admiſit, millenasq́; pro ſingulis exoluit drachmas. Demeæ uero filii nuptias regio ſplendore parauit, in quibus eum ita filio locutum accepimus: Matris tuæ nuptias ô Demea uix uel uicinorum quiſquam ſenſit cum ducebatur, cum tuæ nunc & principibus & regibus celebratæ ſint. Cupiebant uehementer Athenienſes Macedonum leuari præſidio. Phocionemq́; propterea importunius ea de re agitabant, quaſi is unus eſſet, cuius dignitati ac beneuolentiæ id ab Antipatro facile donaretur. Phocion ſiue conſequendæ rei deſperatione perterritus, ſiue, id quod arbitror, populum ratus modeſtiorem hoc metu quietioremq́; in ciuitate futurũ, nullis adduci precibus potuit, ut id muneris uellet accipere. Tributum uero ut in aliud differretur tempus, libens ab Antipatro impetrauit. Populus à Phocione conuerſus ad Demadem, facile illi ſuadet ut pro auferendo præſidio legatus proficiſcatur. Demades ſumpto ſecum Demea filio, in Macedoniam uenit, fato quodam tunc, ut uidetur, eò profectus, quo tempore letali ualetudine Antipater tenebatur. Nam Caſſander, cuius erant primæ partes apud Antipatrum Demadis ad Antigonum literas nuper interceptas habebat, quibus illum ex Aſia ad occupandam Græciam iam uelut ex putri ue tereq́; filo pendentem accerſebat, Antipatrum ſcilicet filum putre per contumeliam appellans. Caſſander ubi primum iſtuc uentum eſt, parentem natumq́; iubet prehendi. Primus Demeas intra paternos ſinus carnifici ingulum dedit, ita ut Demades cruore nati fœdatus, flebile cunctis mortalibus ſpectaculum fuerit. Ipſum deinde patrem multiplici affectum contumelia, & proditorem ingratumq́; ſæpius uocitatum, tandem crudeliter trucidauit. Antipater moriens Polyperchontem imperatorem conſtituit, tribunum uero militum Caſſandrum. Hic rege uita functo in ſpem occupádaium rerum elatus, omni ſublata mora Nicanoré perinde ac Menyllo ſuffectum Athenas mittit, qui Munychiã antequá Antipatri uulgaretur mors, ab illo recipiat. Quod cum ceſſiſſet è ſentẽtia, paulo poſt re patefacta, Phocionem populus inſimulare, quaſi ille Nicanoris gratia cognitam Macedonis mortem ſilentio contexiſſet. Phocion populari leuitate neglecta, Nicanorem nihilominus conueniens in lõgam diem ſecum tracto ſermone, beneuolum eum mitemq́; Athenienſibus reddidit, à quo etiam ut theatricos ludos ad leniendum mœrorem populi multo ſumptu & ſplendore inſtrueret, impetrauit. Secundum hæc

C Polyperchon, cui relicti filii curá reliquerat Antipater, dolo & aſtu cum Caſſandro agendú ratus, epiſtolá regis nomine Athenas mittit, qua ſe illos ſcribit priſtinæ reſtituere libertati, permittereq; ut more patrio, ueteriq; lege ciuitas gubernaretur. Eo conſilio inſidias Polyperchon ſeſe Phocioni parare credidit. Nam cú conſtituiſſet animo Athenas in ſuá redigere poteſtaté, nihil ſe non eiecto Phocione conſecuturú putauit. Phocioné autem facile perditum iri, ſi eiecta ex fœdere cú Antipatro paupertas in ciuitaté reciperetur, & ſi factioſi & populares Rêpub. nanciſcerétur de integro. Igitur cú motus ob has ſce literas excitarétur Athenis, uidereturq; plebs ad res nouandas plurimú inclinata, Nicanor populi colloquiú petens, in Pyræum coacto ibi ſenatu præteriit, ſeſe, corpusq; ac ſaluté ſolius Phocionis fidei tradens. Dercyllus interea, quem regis nomine Attica tunc regio præfectum habebat, inſidias Nicanori parat, ut eo capto Caſſandri deinde præſidium Munychia eiciat. Præſenſit dolos Nicanor, & in Munychiam permittente Phocione ſeſe repente recipiens, cum Dercylli fefelliſſet inſidias, putabatur ulciſcendæ iniuriæ gratia aduerſus urbem confeſtim arma moturus, proptereaq; Phocionem uulgo incuſabant, quòd Nicanori fugiendi fecerit poteſtaté. Contra Phocion ſeſe aiebat ſecurú omnis periculi eſſe, & Nicanoris promiſſis ita fidere, ut ex eo nihil penitus ſperaret hoſtile. Quod ſi ſecus ac ipſe putabat eueniſſet, malle ſe tamen acceptæ quàm illatæ iniuriæ & pigere, & reum eſſe. Hoc ſi Phocionis dictum in ſe nudú conſideres, uidebitur illud profecto honeſti, conſtantis & fidelis animi imaginé planè referre: ſin auté ad patriæ conuertas pericula, memineriſq; illam non hominis priuati, ſed ſummú gerentis magiſtratú uocem fuiſſe, neſcio an paulo ſeuerior illa fuerit, quàm uel patriæ pietas, uel magiſtratus iura, uel neceſſitudo ciuiú poſtulabat. Nam quod Nicanoré permiſerit Munychiá repetere, non id fecit quia ciuitatem ſuſpicaretur in manifeſtú bellú impingere, ſed amicitiæ iura, datamq; à ſe Nicanori dextrá ſuo huic crimini prætendebat, arbitratus quieturú illú promiſſæ ſibi pacis pudore, nihil tumulti, nihil iniuriarum Athenienſibus illaturum. Aliis etenim argumentis planè perſpectum eſt Phocioné illi longe plus æquo credidiſſe, quem cum palàm pleriq; criminarentur quòd Piræo pararet inſidias, transmitteretq; peregrinum militem quotidie Salaminá, & multos item Piræi accolas auro ſibi conciliaret, nô adhibuit aures Phocion, falſas eas eſſe calúnias arbitratus. Quin & Philomedé Lampreum contêpſit, qui ciulce ſuſpicionis metú ad populú tulerat, ut omnes arreptis armis ad imperatoris ſignú præſto eſſent. Nulla enim ratione adduci potuit, ut iis quæ Nicanor contra ciuitaté moliebatur, adhiberet animum, quoad ille è Munychia impetú cú armatis faciens, foſſam Piræo ualluḿq; circúduxit. Tum Phocion tumultuantem populum fruſtra conatus educere, & odio & côtemptui omnibus erat. D Dum hæc ita geruntur, Polyperchon Alexandrú filiú cum ingenti armatorú numero mittit in ſpecié quidé ferendæ Athenienſibus opis contra Nicanoré, re auté ad ſubigendá, ſi poſſet, urbé inteſtino iam morbo languenté. Fauebant et exules fermè omnes, quibus ſuo iam beneficio reſtitutis ciuitate frui licebat: fauebat egenorum turba, qui Reipub. per illú redditi, eo potiſſimú pacto relaturi gratiam uidebantur. Concio igitur ex omni mortalium colluuione côgeritur, in qua eiecto magiſtratu, Phocioni nouos imperatores ſufficiunt. Nec Athenæ hoc unquá periculi effugiſſent, ni crebri clandeſtiniq; Nicanoris cú Alexádro congreſſus propè mœnia ſæpius deprehenſi, illorú pateſeciſſent concordiá, & Athenié ſes eius periculi cautos reddidiſſent. Secundú hæc Phocion reus proditionis accuſante Agnonide acceritur. Eo metu perterriti Pericles & Callimedon clàm ſe ex urbe ſurripiút. Phocion & ipſe relicta urbe ad Polyperchonté ſe côfert cum paucis, cú quis & Solon Platæenſis, & Dinarchus Corinthius ſunt profecti, ambo Polyperchonti neceſſitudine & familiaritate coniuncti. Cæterú Dinarchus morbo Elateæ correptus, compluriú dierum moram itineri illorum adiecit. Hoc interim ſpatio rogationé tulit Archeſtratus, ſuadente Agnonide, populoq; probante, ut qui Phocioné accuſarét legati ad regé continuo mitterentur. Eodem tempore & ipſi legati, & Phocion Polyperchonté peregre cum rege profectú aſſequuntur ad Pharygas. Is eſt Phocidis uicus in radicibus môtis poſitus, quem Galatam núc uulgo appellant. Ibi Polyperchon aurea umbella poſita, cum ſub illa ſedentem regem conſtituiſſet, Dinarchú continuo comprehendi iuſſum uariis affectum ſuppliciis iugulat. Deinde legatis Athenienſium poteſtate dicendi facta, in ipſo ſtatim conſeſſu tumultuari & mutuis accuſationibus conclamari cœptum. Tum Agnonides, Mittite nos, inquit, Athenas omnes & uinctos, & una concluſos cauea, ubi de cuiuſque ſupplicio populus decernat ac ſtatuat. Eam uocem in riſum regem ſoluiſſe fertur. Macedones autem & peregrini quos audiendi deſiderium traxerat, ut eo in loco accuſatio inſtitueretur legatis innuebát. Fuit in eo iudicio partium periniqua conditio, nam Phocioni dicere pergenti ſæpius obſtrepens Polyperchon, baculo tandem tellure percuſſa abactum illum ſilere coëgit. Hegemonem uero ſuæ in populum fidei & beneuolentiæ Polyperchontis teſtimonium implorantem, cum illi Polyperchon reſpondiſſet iratus, ut deſineret improbe de ſe coràm rege mentiri, proſiliens rex eum pilo transuerberaſſet, ni Polyperchon illum extemplo complexus cohibuiſſet. Eius tumultus cauſa ſolutus conſeſſus eſt. Tum Phocion & qui cum eo aderant, lictoribus cuſtodiendi traduntur: reliqui eius comites, quos melior fortuna tunc forte abſentes fecerat, mutata ueſte, capiteq; uelato, ſalutem ſibi fuga comparauerunt.

ελάτεια πόλις μεγίστη φωκίδος.

A comparauerunt. Illos itaque Cletus uinctos reduxit Athenas, non tam, ut aiebat, quòd de illorum criminibus iudicato ſtatueretur, quàm ut capite plecterétur iniudicati. Fuit id ſpectaculum cunctis mortalibus & mœſtum & miſerabile, uiros illuſtrium factorum, omniſq; laudis gloria præcellentes, latronum more compeditos, plauſtriſq; inuectos per Ceramicum (id erat ſcortorum diuerſorium) ſpectãte populo in theatrum peruehi: quos ibi Cletus ignominiæ cauſa tandiu detinuit, quòd ex omni hominum labe concio à magiſtratibus aduocata eſt, à qua non mancipium, non peregrinum, non lenonem, non perditiſſimum denique quempiam excluſum fuiſſe ferunt, ſed uolenti cuiq; & theatrum, & pulpitum patuiſſe. Hic regis pro concione recitantur literæ, in quibus manifeſto ſe reos proditionis illos deprehendiſſe ſcribit, populoq; Athenienſi iudicandi facere poteſtatem, quippe qui liber iam & ſuis legibus uiueret. His lectis, cum Cletus eos diſtraxiſſet in medium, optimus quiſque crudelitate facinoris miſericordiaq; perculſi, faciem uelare, oculos à tam truci flebiliq; ſpectaculo prohibere, ſolem nihil uſquam crudelius, nihil uidiſſe indignius affirmare. Fuit inter hos qui ſurgens in media concione dicere paulo liberius auderet, ſeruum ſaltem eſſe & peregrinum quenque eo conſilio abigendum: regem iudicandi arbitrium populo permiſiſſe non ut nefarie iniuſteq;, ſed ut legitime, rite, ſancte, de ciuium capite ſtatueretur. Huic uoci plebs inflammata obſtrepit, conclamat aduentaſſe iam diem, quo hanc paucorum potentiam funditus deleri oporteat: perdendum eſſe quicunque multitudinem oderit, rem Atticam alio iam pacto ſtare non poſſe. Ad ea cum nemo deinceps reſpondere auderet, Phocion ipſe inter furentis turbæ tumultum & uoces uix auditus, Nunquid nos, inquit, iure an iniuria necari par ducitis? Illis uero iure clamantibus, Quonam modo igitur, inquit, de inauditis iure decernitis? Et cum nihilo tamen attentius audiretur, procedens paululum, Ego, inquit, me capitis reum profiteor pro iis quæ in Repub. & geſſi, & ſæpe conſului. At iſtos ô uiri Athenienſes, quid eſt cauſæ quamobrem nihil uobis iniuriatos occidatis? Cui cum reſpondiſſent, quoniam tibi amici ſunt, ſecedens Phocion tacitus quieſcebat. Tunc Agnonides decretum recitat iampridem ab ſe cõſcriptum, cuius hæc fermè ſententia: Populus hos ſi reos obiecti criminis iudicarit, capite plectantur. Hoc audito, fuere nonnulli tanta immanitate animi, ſæuitiaq;, ut decreto id unum deeſſe dicerent, Phocionem ſcilicet non ante necari, quàm uariis eſſet cruciatibus & tormentis afflictus, iubebantq; induci rotam inſpectante theatro, & ipſos cum flagris & ſecuribus carnifices expediri. Agnonides ſeu quòd id ægris auribus à Cletho auditum aduertit, ſeu quia facinus ipſum & barbarum & crudele nimium exiſtimauit, Cum Callimedontem, inquit, maſtigiam ô Athenienſes damnabimus, tunc ea ſup-

B plicii crudelitate ſæuire licebit, in Phocionem uero nihil tale laturus ſum. Huic quendam ſummiſſe dixiſſe tradunt, Recte facis Agnonides, nam ſi excruciabitur Phocion, tibi quid faciemus? Poſt hæc cum ad ſcrutandam ſententiam populi circunducerentur urnulæ, nullis ut in euerſa concione ſedentibus, quibuſdam etiam coronatis, ut plecterentur capite iudicatum eſt. Fuere cum Phocione damnati Nicocles, Thudippus, Hegemon, & R tocles. Demetrium uero Phalereum, Callimedontem, Charidem, alioſq; nonnullos qui forte tunc aberant, & hos mortis decernunt reos. Concione dimiſſa, cum damnati in cuſtodiam ducerentur, cæteri quidem inter poſtremos amicorum familiariumq; complexus fletu & lamentis miſere complebant omnia: at Phocionem cerneres eodem oris habitu incedentem, quo domum olim ſolebat imperator à concione reduci. Nec minorem admirationis quàm miſericordiæ occaſionem uiri uultus & geſtus, animiq; conſtantia & magnitudo mortalibus afferebat. Aduerſarios tamen eius tanta fuiſſe animi atrocitate, tanta crudelitate & impudentia dicitur, ut obuiam inter ducendum ſæpius facti, certatim illum probris & maledictis inceſſerent, auderetq; ex his unus ſputis eius ora fœdare. Tunc Phocion ad magiſtratum conuerſus, Cohibebit'ne quiſpiam, inquit, hodie huius hominis petulantiã atq; ineptias? Atqui Thudippo cum hic iam tritum poculoq; ĩfuſum uenenum cõſpiciens horruiſſet, fleretq; calamitaté hanc & crudelis iudicii indignitaté, accedés ꝓpius Phocion, Non te ſolaſ, inquit, quòd iam es cum Phocione moriturus? Rogatus ab amicis ſiquid Phocio filio nomine ſuo dici uellet: Volo equidem, inquit, ne ſcilicet illatæ mihi ab Athenienſibus iniuriæ reminiſcatur. At cum ab eo peteret Nicocles is quem fideliſſimum ſemper omniumq; chariſſimum habuit, ut priori ſibi liceret haurire uenenum: Durum id mihi quidé, inquit, ô Nicocles, moleſtumq;, tamen & hoc tibi cõcedendum eſt, cui nihil unq̃ in omni uita negandum putarim. Igitur cum & reliqui omnes poculum priores ſumpſiſſent, defeciſſe uenenum dicitur: carnifex uero ſe aliud niſi duodecim prius acceptis drachmis daturum negabat, tanti enim unciam uenire aiebat. Tum Phocion ubi hoiem uidit in propoſito ſtanté, ne morti fieret mora, ex amicis unum aduocãs, Quandoquidé, inquit, gratis emori Athenis nõ licet, huic quæſo pretium dato. Erat tunc Munychionis mẽſis undeuigeſimus dies, quo tempore equeſter ordo Ioui ſolennem afferebat pompam. Horum pars in ſpeciem luctus coronas auferentes, pars flendo ad carceris fores conuerſi, eo pacto præſtantiſſimi & innocentiſſimi ducis interitum ornauere. Nec mortalium quiſq̃ fuit, in quo nõ fuiſſet aut feritate naturæ, aut ira, aliaq; acerbitate penitus extincta humanitas, qui nõ impium & nefarium duxerit dié illum ſanctiſſimum ſem-

Phocion capite damnatus.

per,& populo Athenięſi ſacrum atq; ſolennẽ,hoc publico piaculo fuiſſe pollutum,& caſtas per id ſaltẽ temporis manus à tã impio ſcelere nõ ſeruaſſe. At eius inimici,quorum nondum erat in uiuum ſatis explicata crudelitas,mortui quoq; corpus atrociter inſectati ſunt. Illud enim nullo ꝓrſus igne ſuccenſo,nullo funeſto lumine,nulla deniq; nõ honoris modo,ſed ne humanitatis quidẽ ſignificatione, Atticis exportari finibus edixerunt. Diciturq; ex illius familiaribus neminẽ eius corpus cõtingere auſum, ſed Conopionẽ quendã curandis funeribus quæſtum facere ſolitum,mercede accepta in Eleuſinã deportaſſe cadauer,ibiq; igne ex agro Megarico ſumpto,id cõcremaſſe. Indigenã uero mulierẽ cum ancillis aliquot inane ibi cõſtituiſſe ſepulchrum,atq; diis manibus,umbræq; Phocionis inferias parentaſſe. Hãc ipſam tradunt collectos cineres,gremioq; recõditos,intra domeſticos lares tellure defoſſos ſepeliuiſſe,dixiſſeq;,Ego uobis chari penates inocentiſſimi uiri reliquias cuſtodiendas trado,uos illas patriis laribus,ſiquãdo reſipiſcant Athenæ,redditote. Nec multo poſt cum res ipſæ edocuiſſent qualem Athenienſes præſidem,qualem Reip.omniſq; iuſtitiæ perdidiſſent cuſtodẽ,ſtatua illi ærea iuſſu populi cõſtituta eſt,eiuſq; inuentæ reliquiæ publicis ſumptibus tumulo ſunt mandatæ. Accuſatores autem eius Agnonidem quidẽ capite dãnatum interemerunt:Epicurum uero Demophilum urbe profugum Phocionis filius ꝓprio telo eſt ultus. Phocius intẽperans,perditusq; puellam ad leonẽ quempiam eductam miſere deperiſſe dicit̃,eumq; Theodorum Atheum forte aliquãdo audiuiſſe in lycæo huiuſmodi ratiunculam cõcludentem:Si amicum alere honeſtum eſt,& amicam utiq; haud turpe:quod ſi cum ſocio uiuere fas nõ eſt,nec cum ſocia honeſte licebit. Hac ratione iuuenis tanq̃ ſana ad intemperãtiam ſuam abuſus ſeruauit. Hæc ſunt quæ in Phocionis uitam cõgerenda putauimus,cuius ſanè interitus luctuoſam Socratis memoriam excitauit. In ambos enim ſicuti pari Athenienſium ingratitudine, ita de diſpari Athenarum incommodo animaduerſum eſt. C

Athenienſiũ in Phocionem mortuum crudelitas

CATONIS IVNIORIS VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE.

CATONIS genus principium dignitatis & gloriæ ſumpſit à proauo Catone uiro in primis claro magnæq; autoritatis,ut à nobis in ipſius uita ſcriptum eſt. Relictus eſt autem Cato parentum orphanus unà cum fratre Cæpione & ſorore Porcia. Erat & Seruilia Catonis ſoror ex matre,& hi omnes apud Liuium Druſum auunculum ſuum,uirum & eloquentia & ſapientia præſtantem, qui per id tempus princeps ciuitatis erat,educabantur. Ferunt autem ſtatim à pueritia conſtantiam & ſeueritatem Catonis conſpicuam fuiſſe. Vim nanq; habebant ultra ætatem eius incepta,adulantibus aſper,terrentibus aduerſus,tardus ad riſum, ut perraro uultum remitteret. Ad iram nõ facile labens, ſed cum in eã deuenerat,implacabilis. Ad magiſtros autem diſciplinasq; delatus in diſcendo quidem tardus erat,quæ uero ſemel didicerat,memoriter retinebat,quod in cæteris quoq; natura fit,ut qui celeri ingenio ſunt,nõ multum memoria ualeant: qui uero cum labore percipiunt,hi ſunt perceptorum tenaciores,propterea q; uelut inurit̃ quicquid ab huiuſmodi ingeniis diſcitur. Videt̃ autem ipſa inflexibilitas mentis cauſa fuiſſe ut Cato in diſcendo tardior eſſet. Nam paſſio nimirũ quædã eſt diſciplina,& ut quiſq; infirmior eſt ad reſiſtendum,ita facilius in ſententiã trahit̃. Itaq; & iuuenes q̃ ſenes,& ægri q̃ ſani facilius credunt:& in uniuerſum ubi quod fluctuat imbecilliſſimum eſt, quod ſuggerit̃ maxime ꝓclive. Pædagogo tamen,ut aiunt,parebat Cato,omniaq; faciebat illius iuſſu, ſingulorum uero cauſas,rationesq; ab eo efflagitabat. Erat illi pædagogus Sarpedon,homo comis atq; urbanus,& qui uerba magis q̃ uerbera in prõptu haberet. Puer adhuc cum eſſet Cato,Latini ſummo ſtudio conati ſunt ut in ciuitatẽ reciperent̃. Qua de cauſa cũ Põpædius Syllo uir militaris, ſummæq; inter ſocios autoritatis propter amicitiã quæ ſibi cum Druſo erat,domi eius multos dies obuerſaret̃, pueriſq; familiarior factus,eos rogaſſet ut ſocios populi Romani in impetranda ciuitate apud auunculum iuuarẽt,Cæpione id ſe facturum comiter ſignificãte, Catone uero nihil ad hoc reſpondente,ſed oculis torue in hoſpites fixis & itentis,Quid tu,inquit Põpædius,ad hæc iuuenis reſpondes? nunquid nõ iuuare hoſpites apud auunculum quẽadmodum frater potes? Vbi uero nihil Cato reſpõdiſſet,ſed taciturnitate & uultu negare uideret̃,prehendens iuuenem Pompædius,per feneſtram inde abiecturum ſe illum niſi precibus annueret,cõminatus eſt,atq; ira manibus ſuſpenſum efferens minaci uultu & acerba uoce cõcuſſit,neq; tamẽ ab incepto mouere illum potuit. Itaq; deponens eum Põpædius ad ſocios reuerſus,Gratulemur,inquit,nobis hunc eſſe puerum,qui ſi uir eſſet,nullo modo ciuitatem ſperare liceret. A quodam ex cognatis ad cœnam in natali uocatus, cum cæteri pueri in quadam parte ædium D

Pueritiæ conſtantia

A te ædium luderent admiſti ſimul minores & maiores natu (erant autem eorum ludi iudicia & accuſationes & detruſiones in carceré) uno ex pueris forma inſigni, qui à maiore in cubiculum deductus, & per uim incluſus erat, uociferante, Cato intellecta rei fœditate cucurrit ad oſtium, atq; iis qui aditũ prohibebant ui deiectis, puerum eduxit, itaq; incenſus domum abiit, cæteris pueris unà ſecum abeuntibus. Ita uero inter pueros clarus erat, ut cum L. Sylla equeſtrem ludum quem Troiam uocant, edere ſtatuiſſet, ac delectis patritiis pueris duos præfeciſſet, alterumq; pueri acceptarét gratia matris (erat enim filius Metellæ uxoris Syllæ) alterum uero qui Põpeii nepos erat Sextum noie, nec recipere, neq; ſub eo ludere uellent, interrogati à Sylla quem ſibi ducem optarent, omnes uno ore Catonem depoſcerunt, quinetiam ipſe Sextus ſeſe ultro Catoni ſubmiſit. Erat L. Sylla Catoni ac fratribus paternus amicus, quare ſæpe illos ad ſe uocabat, & inter ſuos habebat, paucilſimis hunc honorem familiaritatis per inſolentiam tribuens. Grate igitur hoc accipiens Sarpedon, plurimumq; exiſtimans huiuſmodi amicitiam pueris cum ad honorem, tum ad ſecuritatem conducere, frequenter ducebat eos ad Syllam, cuius domus per id tempus nihil à carnificina quadam differebat. Erat tum Cato quatuordecim annorum, uidensq; ceruices clarorum uirorum ad Syllam deferri, atq; eos qui aderant clanculum miſereri, à Sarpedone quæſiuit cur hunc talem uirum nemo trucidaret. Reſpõdente pædagogo, quia plus timent Syllam homines q̃ oderint: Quamobrem mihi, inquit, gladium non dabas, ut patriá ſæuo huius dominatu liberarem? Hæc cum audiſſet Sarpedon, & ſimul acritaté uultus conſpexiſſet, uſque adeo territus eſt, ut reliquo tempore diligentiſſime puerum obſeruaret, nequid temere contra Syllá moliretur. Paruulus quem maxime amaret rurſus ac ſæpius eodem modo interrogatus, ſemper fratrem reſpondendo interrogantem fatigauit. Sumpta deinde uirili toga, magis confirmauit erga fratrem beneuolentiam: uſq; ad uigeſimum ætatis annum nunq̃ ſine fratre cœnabat, nec peregrinabatur, nec in cápum deſcendebat: cum tamen frater ungeretur, ipſe ueniá poſtulabat. In cæteris quæ ad uictum pertinent, durus erat atq; ſeuerus. Cæpio itaq; cum ipſe ut continens moderatusq; laudaretur, non deſinebat prædicare ſe fortaſſe talem uideri, ſi cum aliis compararetur, uerum ſi cum meo Catone, inquit, cõparor, nihil mihi à Sippio uideor differre. Erat autem Sippius quidam propter mollitiem atque luxuriam apud Romanos notatus. Inde Cato ſacerdos Apollini factus à fratre migrauit, centum uiginti talentis in diuiſione bonorum paternorum acceptis: uictum magis etiam imminuit, & Antipatrum Tyriũ Stoicæ diſciplinæ hominé ſibi familiaré coniunxit, ac moralibus ciuilibusq; præceptis inhærens, cum omnem uirtutis ſpeciem ingenue amplexaretur, egregie tamen honeſtatem, ſecuritaté rigoremq; bonitate ac gratia imotum adamauit. Eloquẽtiæ uero ea de cauſa operá dedit, ut philoſophiæ præceptis aliquid roboris, neruorumq; in agendo cõſultandoq; adiungeret. Non tamen cum cæteris iuuenibus exercebatur, nec audiri à quoq; uolebat. Qua de re cum quidam eum reprehenderet, diceretq;, impro-

B bant homines hanc taciturnitatem tuam Cato: Vt libet, inquit, dummodo uitam non improbent. & addidit: Ego uero tunc demum hanc taciturnitaté meam abrumpam, cum talia dicere ualebo quæ nõ ſint digna taciturnitate. Erat baſilica quædá Porcia, quam magnus Cato in cenſura ediderat, tribuni pleb. quoniam in illa ius dicere cõſueuerant, columná quæ ſellas eorum impedire uidebatur, decreuerant tollere, uel in alium locum tráſferre: ea res Catoné licet inuitum prima in cápum deduxit: opponens nanq; ſe tribunorum uoluntati, & uim dicendi ſuá ac prudentiá oſtendens, uniuerſos ciues in admirationé ſui cõuertit. Etenim ſermo eius nihil iuuenile, neq; comptum habebat, ſed erat rectus, plenus & durus, quinimo gratia quædam & attẽtio inerat breuitati ſententiarum, moſq; eius orationi admiſtus, uoluptaté & riſum quendá honeſtum audientibus afferebat. Vox autem multa, & abundans, tonum habebat infractú, inexhauſtumq;, per uniuerſam ſæpe dié inceſſanter locutus, ſine laſſitudine deſinebat. Tunc itaq; cum ea in cauſa ſupior fuiſſet, rurſus ad ſilentium rediit, ac in gymnaſiis ſe exercens, aſſuefecit corpus tolerare labores & niuem detecto capite, iter cõficere ſine uehiculo. *Corporis tolerantia.* Cum uero amici qui uná iter faciebant equis ueherentur, ſingulos ſæpe adiens, & pariter cum illis ambulans loquebatur, pedibus ipſe uadens, cum illi ueherentur. Admirabilis uero tolerantiæ tunc erat maxime, cum aduerſa ualetudine laborabat. Febri enim oppreſſus ipſe ſolus degebat, nec ullum ſecũ eſſe patiebatur donec releuationé certá ſentiret. In cœnis auté partes ſortiebatur, quod ſi nõ obtineret, amicis ipſum prius capere iubentibus, dicebat, Non bene ſe habere inuita Venere. Ac ſemel quidé præpotus ibat ad menſam, deinde ita perſtabat, ut ſæpe cũ amicis ad aurorá uſq; in potationibus uigilaret. Cauſam huius rei credũt fuiſſe negocia publica, in quibus per totos dies occupatus, atq; ita philoſophos cõuenire, & cum illis uerſari prohibitus, per noctem atq; potum cum eiſdem eſſe cogebatur. Itaque cum Memmius quidam dixiſſet totas noctes Catoné ebrium eſſe, reſpõdit Cicero: At illud non addis, cum dies totos ad aleam ludere. Omnino ætatis ſuæ moribus ſe oppoſuit, utpote improbis, & à quibus cõtraria uia eundum cenſebat. Itaque cum cæteris hominibus purpuream ueſtem ſaturatam murice atq; rutili coloris placere uideret, ipſe fuſcam gerebat: interdum uero nudis pedibus & abſq; tunica in publicum prodibat, non gloriam aliquam ex hac nouitate captans, ſed ſeipſum aſſuefaciens obſcœnis rebus dun-

taxat erubeſcere,cætera uero ut ignobilia aſpernari. Ex hæreditate uero Catonis nepotis cum centũ talenta ad eum perueniſſent, pecuniam ex bonis redactam ſine ullo fœnore idigentibus mutuabat:nõ nulli agros etiam ac miniſtros eo largiente ratumq́; habente in publicum conferebant. Deinde cum iam tempus ſibi uiſum eſt matrimonii contrahendi, nulla muliere ante id tempus cognita, Lepidam uxorem accepit, quæ prius Scipioni Metello deſponſata, renunciãte Scipione, & uadimonii pœnas ſoluente, tunc libera erat. Eam cum accepiſſet Cato, pœnitentia ductus Scipio, rurſus illam acceptauit. Hac re uehementer commotus atq; infenſus Cato, decreuerat dic Scipioni dicta iniuriam ulciſci, diſſuadentibus tamen amicis ſe abſtinuit, & ira ſimul & iuuentute accenſus, iambos in Scipionem, nõ ſine Archilochi mordacitate, citra tamen laſciuiam & obſcœnitatem conſcripſit. Attiliam deinde Sarrani filiam cepit uxorem, quam mulierem dicitur primam cognouiſſe: non tamen eam ſolam cognouit, quemadmodum Lælius Cæpionis amicus. Ille nanq; in hoc felicior, qui unam tantum in omni uita uxorem, quam à principio duxerat, cognouit. Bello ſeruili, quod Spartanum appellant, exorto, ſub

Prima Catonis militia.

Gellio p̃tore uoluntarie militauit, idq́; fecit gratia Cæpionis fratris qui in eius exercitu tribunus militum erat. Sub quo quidem duce uirtutem quantum cupiebat oſtendere non potuit, in mollitie tamen atq; corruptela exercitus audaciam, fortitudinem, ac decorem oſtendens, nihil antiquo illo Catone inferior apparuit. Sed cum prætor uirtutis gratia eum donare uellet, repudiatis muneribus & nihil à ſe factum quod honore dignum foret teſtatus, inhumane facere uiſus eſt. In petitione quoq; tri-

†ὀνοματολόγοι.

bunatus legem quæ candidato †nomenclatores adeſſe uetat, ſolus ſeruauit, per ſeipſum appellans populum atque alloquens: quæ res ipſis quoq; laudantibus grauis erat, & eo magis quòd uidebant hoc genus laudis mutari nõ poſſe. Tribunus militum factus, in Macedoniam miſſus eſt ad Rubrium prætorem: cuius diſceſſum cum uxor Attilia grauiter ferre uideretur, atque ob id lachrymaret, Munatium quendam ex Catonis familiaribus ei dixiſſe ferunt ut bonam ſpem haberet, nam ſe Catonem illi cuſtoditurum. Cuius uerbis Cato tunc præſens cum annuiſſet, poſtea unius diei iter profectus uocatum ad ſe Munatium monuit fidem Attiliæ ſeruaret, nec uſquam à ſe diſcederet: atque ita ex eo die binos lectos in eodem cubiculo ſterni iuſſit, ipſumq́; Munatium iuxta ſe accubare, non cuſtodientem, ſed certe cuſtoditum. Proficiſcentem Catonem quindecim ſerui, duo liberti, & quatuor amici ſecuti ſunt, qui cum equis ueherentur, Cato ipſe pedes cum ſingulis loquens pariter gradiebatur. Vbi uero in caſtra uentum eſt, ex legionibus quæ illic erant uni præfectus à prætore, nequaquam magnificum

Milites ad uirtutem qua ratione excitauerit.

putans ſe duntaxat bonum præſtare, milites ſibi pares efficere contendit, non timore aliquo iniecto, D
ſed uerbis ac rationibus eos caſtigans. Difficile igitur dictu eſt, utrum humaniores uel fortiores, & an ferociores uel iuſtiores ſua eos diſciplina effecerit, tam ſcilicet feroces aduerſus hoſtes, humano uero erga ſocios, timidos ad iniurias inferendas, promptos ad laudes adipiſcendas reddidit. Sed quod minime quærebat, id maxime factum eſt, ut cum ſummam gratiam atq; beneuolentiam, tum gloriæ honoriſq́; plurimum apud milites aſſequeretur. Nam unà laborando, & ueſte, & uictu atque inceſſu militari magis quã m ducis utendo, tum mira ſolertia rationeq́; illos collaudando, duces atque imperatores appellando, clã m ac latenter beneuolentiam exercitus erga ſe maximam concitauit. Veræ enim uirtutis zelus non fit niſi per ſummã laudantis beneuolentiam & honorem: qui uero ſine amore laudant bonos, ii reuerent̃ quidem famam ipſorum, non autem uirtutem admirant̃ neque imitant̃. Inter hæc cum audiuiſſet Athenorum cognomine Cordilionẽ Stoicæ diſciplinæ hominem Pergami cõmorari, & iam ſeneſcentem regum ac principum familiaritates amicitiasq́; refugere, non putauit Cato per literas atq; nuncios quicquã ſe ꝓfecturum, ſed cum per leges duos menſes liceret ei abeſſe, trãſgreſſus in Aſiam, hominẽ adiit, flexitq́; eius animum, & ex ſentẽtia deiecit, effecitq́; ut ſe in caſtra ſequeret̃, lætus atq; gloriabundus, uelut ingentẽ adeptus palmam, & multo clariorem, q̃ aut Pompeius, aut Lucullus, qui tunc uniuerſi orbis reges nationesq́; ſubigebant. Nondum finierat militiæ tempus, cum

Αἶνος πόλις Θρᾴκης, ἄψυνθος καλουμένη.

frater eius Cæpio in Aſiam ꝓficiſcens, in Aeno Thraciæ urbe incidit in morbum: quod cum per literas nunciatum eſſet Catoni, licet & mare undoſum foret, & nauis aliqua idoneæ magnitudinis nõ adeſſet, tamen paruam nauiculam cum duobus familiaribus & tribus ſeruis conſcendens, è Theſſalonica nauigauit. Nec multum abfuit quin mari obrueretur, fortuna tamen quadam ex ingenti periculo ſeruatus. Cum fratrem iam mortuum reperiſſet, grauius ferre uiſus eſt quã m philoſopho cõueniret: nõ ſolum enim lamentationibus, & planctu, & mœſtitia, ſed ſumptu funeris immodico exquiſitisq́; uaporibus & pretioſis ueſtibus corpus cremauit. Sepulchrum illi fecit in ipſo Aeniorum foro lapide Thaſio talentorum octo. Hæc autem nonnulli carpebant propter cæteram Catonis ſeueritatem, non attendentes quantum in illa aduerſus uoluptatem, timorem, & impudentes preces inflexibili duritiæ humanitatis affectioniſq́; ineſſet. Ibi cum ciuitates & potentes dona ampliſſima pro honore defuncti miſiſſent, pecuniis omnino repudiatis, thura ſolum & ornamenta ob honorẽ illorum qui mittebant recepit. In diuiſione hæreditatis, quæ ad ipſum & ad filiam Cæpionis obuenerat, nihil ex iis quæ in funere expenderat, deduxit. Hæc quanquã feciſſet faceretq́; Cato, tamen inuentus eſt qui accuſaret,

quod

A quòd cribro exuſti cadaueris cinere colato, aurum quæſiuerit igni deſtillatum. Finito tempore, pro-
uincia abeuntem non uotis (ut fieri ſolet) ſed lachrymis & inſatiabili amplexu milites proſequebant, *Honor à militibus habitus.*
ſternentes ueſtes per ea loca quibus ipſe pedibus iturus erat, manusq́ oſculantes, quod genus honoris
non niſi imperatoribus idq́ perpaucis eo tempore tribuebatur. Cum uero inſtituiſſet antequam ad
Rempublicam ſe conferret in Aſiam proficiſci, & mores hominum uiresq́ prouinciarum agnoſcere,
ſimulq́ ut regem Deiotarum hoſpitem paternum id ſummopere ab eo poſtulantem conueniret, hoc
modo peregrinationem confecit. Præmittebat ſummo mane piſtorem & coquum ad ea loca ad quæ
diuerſurus erat, qui cum ſumma continentia atque ſilentio urbem intrantes, ſi nullus Catonis hoſpes
paternus amicus ibi eſſet, in diuerſorio, ſi haberi poterat, neceſſaria præparabant, ſine ulla cuiuſquam
incõmoditate. Si uero nõ erat diuerſorium, tunc magiſtratum adeuntes hoſpitalitatem poſtulabant,
& quancunque ſibi à magiſtratibus traditam capiebant. Ac ſæpe quidem euenit, ut fide non habita, il
li quos præmiſerat à magiſtratibus contemnerentur, quia non inſolenter neque minitando petebant.
Itaq́ interdum nulla præparatione facta, Cato ſuperueniebat. Ipſe inſuper à pleriſq́ contemptui ha
bitus ob magnitudinem curarum ſæpe tacitus ſedens, & ob id ſpeciem hominis ignaui ſecordisq́ præ
ſe ferens. Nonnunquam tamen ad eos conuerſus monere ſolebat ut ceſſarent ab hac improba hoſpita-
litate, non enim ſemper Catones ad ipſos uenturos, comprimerent ſua libertate eorum licentiam qui
occaſionem quærerent ab inuitis extorquendi, quaſi à uolentibus obtinere non poſſint. In Syriam ue
ro cum ueniſſet, ridiculum quoddam ferunt ei contigiſſe. Nam Antiochiæ appropinquans, offendit
ingentem multitudinem uario ornatu atq́ fertis obuiam extra portam effuſam. Ephebi in chlamydi-
bus, pueri in alio ornatu ſeparatim conſiſtebant, ſacerdotes & magiſtratus puras ueſtes & nonnulli ſer
ta gerebant. Opinatus igitur hunc honorem ſibi à magiſtratu præparatum, grauiter ferre cœpit, & eos
quos præmiſerat increpare, qui talia fieri non prohibuiſſent, iuſſitq́ familiares ex equis deſcendere, &
pedibus unà ſecum iter facere. Qui cum magis appropinquaſſent, unus ex iis qui turbam Antiochen-
ſium & ordines atque ornatum diſponebant, uir iam grandior natu, baculum manu & fertum in capi
te geſtans, obuiam Catoni factus, ſine ulla honoris uel reuerentiæ exhibitione, quantum abeſſet De-
metrius percontatus eſt. Cunctis fermè hominibus per id tempus in Pompeium conuerſis, ſummo in
honore etiam Demetrius ſeruus eius, quoniam multum apud illum poterat, habebatur. Ex ea re tan
tus riſus ſocios Catonis inuaſit, ut ſe nullo modo continere inter multitudinem ambulantes poſſent.
At Cato ipſe uehementer cõmotus, O miſeram, inquit, ciuitatem: nec quicquam amplius locutus eſt.
B Poſteriori autem tempore ſolebat ipſe quoq́ memorando atque narrãdo ea quæ tunc ſibi accidiſſent,
ridere. Verum homines qui per ignorantiam illum neglexerant, paulo poſt in admirationem eius ab
C ipſo Pompeio conuerſi ſunt. Nam cum Epheſum ueniſſet, & Pompeium (quoniam is maior erat na-
tu maiorisq́ autoritatis) ſalutatum iuiſſet, ut conſpexit illum Pompeius, non paſſus eſt, neque expecta
uit ut ſedentem ſe adiret, ſed aſſurgens extemplo quaſi cuidã maiori obuiam proceſſit, dexteraq́ eius
apprehenſa, multa in ipſo congreſſu, plura etiam poſt diſceſſum in laudem uirtutum eius ſic enarra-
uit, ut qui audierunt, omnes in Catonem conuerterentur, illa admirantes quæ paulo ante contempſe
rant, manſuetudinem ſcilicet, & magnanimitatem. Neq́ Pompeii obſeruantia obſcura erat, ſed mani-
feſtiſſime apparebat, inſeruientis magis eſſe quàm amantis, idq́ ex eo maxime intelligebant homines,
quòd præſentem uerebatur, & ob eius diſceſſum gaudebat, & cum cæteros aduenas iuuenes promptiſ
ſime apud ſe detineret, cuperetq́ ut ſecum adeſſent, nihil tale à Catone poſtulauit, ſed tanquam ueri-
tus præſentiam eius libenter dimittebat. Soli fermè ex omnibus qui ad eum uenerant, filios atq́ uxo-
rem cõmendauit, cum propter cæterã coniunctionem, tum propter neceſſitudinem. Ex hoc ſtudia ci-
uitatum in Catoné accenſa, imitationes & conuiuia certatim exhibita. Quibus in rebus ſæpe iubebat
Cato familiares ſuos diligenter uidere ne Curionis uerbum à ſe cõfirmaret, qui cum amicus quidem
eſſet Catonis, cæterum iſenſus eius ſeueritati, ut audiuit in Aſiam profecturum, Bene eſt, inquit, nam
mitiorem & humaniorem Aſia illum nobis remittet. Ab rege Deiotaro ut filios & filiam ſuam eidẽ
commendaret uocatus, cum ipſe rex dona egregia protuliſſet, uſqueadeo ſuper ea re cõmotus eſt, ut
cum ueſpere ad eum ueniſſet, poſtridie circiter horam tertiam abiret. Profectus etiam unius diei iter,
apud Piſſinuntem maiora etiam dona ipſum expectantia offendit, & ſimul regis epiſtolam, qua roga- *Strab. li. 12.*
bat ut ſi ea dona capere ipſe nollet, amicis ſaltem qui ꝓpter ſe bene merebant habere ſineret, nec enim
ipſum tanta habere ut pro amicis quoq́ ſat eſſet. Sed nec ipſe accipere uoluit, nec amicos (quanquã nõ *Continentia.*
nullos eorum ſubſequentes cernebat) capere permiſit, affirmans omnem largitionem uelamen hone-
ſtatis facile reperire poſſe, amicos uero eius habituros ex iis quæ ipſe iuſte poſſideat. Brunduſium re-
diturus cum cineres Cæpionis fratris ſecum ferre decreuiſſet, amicis ſuadentibus ut in alia naue huiuſ
modi reliquias poneret, potius animã ſuam à ſe ſeparaturum reſpondit. Et dicitur quidem magno cũ
periculo ea nauis traieciſſe, cum cæteræ nihil fermè periculi paterentur. Romam deinde reuerſus, om
ne tempus aut domi cum Athenodoro, aut in foro cũ familiaribus erat. Quæſtor uero factus nõ prius

Quæſtor quę in Repu. ſalu- briter immuta- tur. L.

magiſtratum inire uoluit, q̄ omnes leges quæſtorias perlegiſſet, & ab iis qui earum ſcientiam habebát, C
recte atque ordine ſingulas cognouiſſet. Itaq; poſtea huiuſmodi magiſtratum iniens magnam fecit con
uerſionem miniſtrorum & ſcribarum qui in eo ordine uerſabantur, qui cum leges & publicas ſcriptu-
ras in manibus haberent, homines adoleſcentes qui eum magiſtratum gerebant, ita gubernare ſolici
erant, ut ipſi planè magiſtratus eſſent. Sed Cato, qui prudentiam rectamq; rationem magis quàm no
men aut honorem ſequebatur, ſcribas (ut par erat) miniſtrorum locum tenere coegit, fraudes corú re
darguens, & per ignorantiam peccantibus quid agendum foret oſtendens. Vt uero erant impudétes,
& cæteros collegas adulando ſibi aſciſcere conabantur, & aduerſus Catonem repugnabant, primum
eorum ut reum fraudis in hæreditate cõmiſſæ & infidum ærario expulit, alium uero tanquam inuti-
lem negligentemq; accuſauit: quem cum Luctatius Catulus cenſor, uir magnæ autoritatis, & Catonis
amicus defenderet, uictusq; rationibus atq; argumentis aperte poſtularet ut ſibi reus donaretur, erú-
pens in medium Cato, Turpe eſt, inquit, Catule te qui cenſor ſis, & morum noſtrorum moderator
eſſe debeas, ne in miniſtris quidem noſtris grauitatem ſeruate. Hæc dicentem proſpexit Catulus tan-
quam reſponſurus, ſed ſiue ira, ſiue uerecundia, ſilentio conſedit. Nõ tamen in eo iudicio ſcriba ille re
motus eſt, ſed cum uno plures condénarent quàm abſoluerent, M. Lollius collega qui ob ualetudiné
abſens erat, gratia Catuli in lectica ad ærarium perlatus ſua illum ſententia liberauit. Nunq̄ tamen ad
duci potuit Cato, ut eius ſcribæ opera uteref, neq; ut ſalarium perſolueret, nec Lollium in numero iu
dicum habendum cenſuit. Ita ſcribarum inſolentia à Catone repreſſa, deinceps eorum miniſterio qué-
admodum cupiebat, uſus, breui tempore ærarium honeſtius quàm curiam oſtendit, ut omnes dice-
rent ac ſentirent, conſularem dignitaté quæſturæ adhibitam à Catone. Nam cum reperiſſet multis
Remp. debere, multos etiam Reipu. debitores eſſe, ab aliis repetens atq; exigens, aliis uero perſolués,
omnium mentes erexit, & eorum qui nunq̄ ſoluturos ſe arbitrabanf, & eorum qui nunq̄ ut ſibi ſolue
ref expectabant. Et cum antea rationes & decreta quædam admitterenf falſó, multa fierent per pre-
ces & pretium, nihil tale Catonem aufugit, ſed ſemel quodam decreto in dubium uocato, quanquam
multi teſtimonium ferrent, non credidit, nec prius recepit, q̄ conſules iureiurando affirmarét ſe ei de
creto interfuiſſe. Erant multi quibus ob cæſos ciues L. Sylla pecuniá dederat, & quanq̄ omnes odio il
los haberent, pollutosq; arbitrarenf, nullus tamen punire audebat. At Cato indignatione ſimul atq;
ratione commotus, & impium factum deteſtatus, ab omnibus pecuniam tanq̄ indebitá repetiit. Enim
uero hac pecunia reſtituta, ſtatim præiudicium factum uidebaf, & quaſi prius condemnati in cauſam
homicidii trahebanf, applaudente populo Romano, putanteq; tunc Syllam ipſum damnatum uide-
re, tyrannidem'ue ex urbe depelli. Capiebat præterea populum aſſiduitas ac diligentia Catonis. Nul-
lus ex collegis prior ad ærarium ueniebat, nullus poſterior abibat, nulla concio, nullus ſenatus habitus D
quin adeſſet, timens ne homines per gratiam, aut pecuniam, aut uectigalia publica condonarent. Cum
itaq; ærarium calumniis purgaſſet, pecuniisq; repleſſet, docuit atq; oſtendit licere Reipu. pecunias ha-
bere ſine cuiuſquam iniuria. Et quanquam in principio magiſtratus quibuſdam collegis odio fuiſſet,
poſtea tamen ab uniuerſis amabaf, onus omnium ſuſcipiens contra largitionem atq; gratiam. Nam
cum quid poſtulabaf, omnes ea ratione preces reiiciebant, quòd nequiret id fieri contra Catonis uolú
tatem. Erat Marcellus Catoni ab adoleſcentia familiaris, & in hoc magiſtratu collega, uir quidem bo-
nus ſi Catoni coniungeref, ipſe autem per ſe ſic pronus ad gratiam, & ſic facilis ob pudorem, ut nihil
cuiquam petenti denegare ſciret. Extrema igif die finito magiſtratu, magna frequentia ciuium do-
mum reductus Cato, audiuit quoſdam potentes Marcelli familiares apud ærarium cõueniſſe, petiiſ-
ſeq; à Marcello, ut debitam quandam largitioné perſcriberet. Confeſtim itaq; ad ærarium regreſſus,
Marcellum offendit precibus uictum omnia conceſſiſſe. Tum Cato irrúpens tabellas popoſcit, illasq;
uidente ipſo Marcello, atq; ſilente, in præſentia eius deleuit, nec tamen ob eam rem familiaritas eo-
rum diſiuncta eſt, nec unquam Marcellus aduerſus Catonem eſt queſtus. Poſt finitum quoq; magiſtra
tum curam ærarii non remiſit, ſed ſingulis diebus ſeruos mittebat qui ea quæ agerenf perſcriberent.
Ipſe autem libros in quibus rationes publicarum pecuniarũ erát à Syllæ temporibus in ſuam quæſtu-
rá perſcriptæ, quinq; talentis emit, ſemperq; eos tenebat in manibus. In ſenatum primus ueniebat, ul
timus abibat. Interdum uero cum cæteri cogerenf, ipſe ſedens toga circa librum obducta legebat, nec
unquá abſuit cum ſenatus haberef. Quandoq; per Cn. Pompeii amicos tentatum eſt, cum iis quæ con
tra ius facere uolebant reſiſtenté uiderent, ſibi impedimentum aliquod iniicere quo minus in ſenatu
adeſſet. Qua re animaduerſa, omnia ſemper negocia poſthabuit potius quàm abeſſet. Neq; enim glo-
riæ cauſa, neq; lucri, neq; aliquo caſu, ut pleriq; ad Rempub. ſe contulerat, ſed certo conſilio urbis ue
lut priuati cuiuſdá negocia ſuſceperat, ratus non minus operæ diligentiæq; rebus cõmunibus impen-
dendum, q̄ apes fauo ſolent. Quinetiá puinciarum negocia, & decreta, & iudicia, per hoſpites atq; ami
cos ſibi nunciari pcurabat. P. Clodio turbulentiſſimo ciue ſacerdotes ac uirgines Veſtales, inter quas
Fabia Terentia erat, ſoror Terentiæ Ciceronis uxoris, apud populum accuſante, ſuſcepta earú defen-
ſione

A ſione Cato tantam accuſatori uerecūdiam iniecit, ut cogeretur urbem relinquere. Qua de re cum Ci
cero Catoni gratias ageret, non ſibi, ſed Reipub. inquit gratias agendas, cuius cauſa iſta feciſſet. Ex hoc
magna erat Catonis apud ciues Romanos autoritas, ut etiam orator quidam in dicendo cum unico te
ſti non eſſe credendum diceret, nec ſi Cato, inquit, is foret. Plerunq; etiam ad res incredibiles, quaſi p
uerbii loco reſpondebatur, nec ſi Cato ipſe diceret, fidem eſſe adhibendam. Et aduerſus perditum
adoleſcentem uerba in ſenatu facientem de honeſtate & continentia, aſſurgens amicus, quis te, inquit,
feret cœnantem ut Craſſus, ædificantem ut Lucullus, loquentem nobis ut Cato? Cæteros quoque
prodigos atque luxurioſos cum quid ſeuere de continentia loquerentur, deriſos Catones appellabāt.
Multis Catonem adhortantibus ad tribunatum plebis petendum, non putauit conuenire ut poten
tia tanti magiſtratus in tempore non neceſſario conſumeretur. In Lucaniam itaque per id tempus
cum ocium ſibi à Repub. foret, cum libris & familiaribus (habebat enim illic uillas ſatis amœnas) pro
ficiſcenti, multitudo hominum cum uehiculis & impedimentis fit obuiam, ex quibus intelligit Metel
lum nepotem Romam redire ad tribunatum. Perſtitit ergo aliquantulum tacitus, ac ſubito in urbem
regrediendum eſſe dixit: admirantibusq; ſociis, Metellus, inquit, per ſe ipſe formidoloſus eſt, & nunc
ex Pompeii uoluntate redit, ut quaſi fulmen Rempublicam feriat. Non eſt igitur ocii tempus, neq; ru
ſticationis, ſed huic omnia turbare cupienti reſiſtēdum eſt, aut pro libertate oppetendum. Extorſerūt
tamē familiares ut uillas ad uſq; progrederetur, ſed breue tempus commoratus, cum ad ueſperam in
urbem rediſſet, poſtridie ſummo mane in campum deſcēderis, tribunatum petiit, ut Metelli conatus
reſtringeret. Ius enim tribunitiæ poteſtatis magis ad impediendum eſt quàm ad agendum, quippe cæ
teris omnibus collegis uolētibus, unus qui nolit & ſe opponat, plus poteſt. Principio igitur pauci ex fa
miliaribus, deinde eius ſententia latius patefacta, omnes boni Catonem ſequebantur, cæteroſq; ad mā
dandum Catoni tribunatum pleb. cohortabantur, utpote qui non honorem quæreret, ſed operā ſuā
patriæ offerret, qui cum liceret per ocium gerere magiſtratum, noluerit, nunc uero pro Republica ac li
bertate non ſine periculo certaturus petat. Ferunt tantam fuiſſe multitudinem ei ſuffragantium, ut
inter ſtudia hominum preſſus in periculo fuerit, uixq; habuerit facultatē ſeſe à turba explicandi. Crea
tus igitur unà cum Metello cæteriſq; tribunus plebis, cum animaduertiſſet comitia cōſularia uenalia
eſſe, increpuit uehementer populum Romanum, & in fine orationis ſuæ iureiurando teſtatus eſt, ſeſe
quicunq; largitionem faceret, ei diem eſſe dicturum. Excepit tamen Syllanum, qui ſororem eius Ser
uiliam habebat, propter neceſſitudinem, quam ob cauſam hunc præteriens L. Murenam ambitus ac
B cuſauit, quòd per largitionem obtinuiſſet ut unà cum Syllano conſul deſignaretur. Dabat lex reo, ut
cuſtode quodam apud accuſatorem poſito, cuncta reſciret quæ ille attentaret, ut nihil clàm neq; inopi
nate ad iudicium afferre poſſet. Miſſus igitur quidam à Muræna qui Catonem obſeruaret, ut intel
lexit Catonem nihil inimico animo gerere, neq; iniuſte quicquam tentare, ſed ingenue & humaniter
ſe ad cauſam comparare, uſqueadeo moribus Catonis credidit, ut relicta obſeruantia illa, continuo ſæ
pe in foro aut domi Catonem adiret, ab eoq; percontaretur an ea die quicquam quod pertineret ad ac
cuſationem foret acturus, ac ſi Cato negaret, continuo abibat. Cum uero tempus dicendæ cauſæ ue
niſſet, Cicero qui per id tempus erat conſul, Murænam defendit, uariis modis Stoicos philoſophos, &
iſta quæ appellant Paradoxa illudens: ex quo cum multum riſum iudicibus iniecisſet, ipſe quoq; Cato
ſubridēs illis qui iuxta erant dixiſſe fertur, Dii boni quàm ridiculum cōſulem habemus. In eo iudicio
Muræna abſolutus non inimicum ſe præbuit Catoni, ſed in conſulatū geſſit omnia ex Catonis uolun
tate, & in cætera uita illum obſeruauit, atq; eius iudicium ſecutus eſt. Erat Cato in ſuggeſtu quidem
grauis atq; terribilis iuſtitiæ cuſtos, in cæteris uero moribus mitiſſimus, atq; humaniſſimus. Prius ta
men q̃ tribunatum iniret, multa geſſit pro Republica: præcipuum uero quod fuit, rebus magnis atq;
ampliſſimis à Cicerone cōſule geſtis finē præclarum impoſuit. Nam L. Catilina cōiuraſſe ad perniciē
Reipu. conuictus à Cicerone, ex urbe migrauit. At Lentulo, Cethego, cæteriſq; coniuratis qui domi
remanſerant, urbemq; incendere, & rebellionibus belliſq; concitatis imperium delere parabāt, depre
henſis, quemadmodū in Ciceronis uita ſcriptum eſt, agitabat in ſenatu quid de illis ſtatuendum eſſet.
Cenſebat Syllanus eos ultimo ſupplicio afficiendos eſſe, huius ſententiam plerique ſequebant. At Cæ
ſar rerum nouarum cupidus, materiamq; ad illa quæ iam mente conceperat quærens, necandos ſine
iudicio nullo modo cēſebat, ſed in carceribus habendos. Hæc Cæſaris ſententia miti & compoſita ora
tione explicata ſic mentes omnium flexerat, tantumq; timorem ſenatui iniecerat, ut Syllanus ſenten
tiam ſuam interpretaretur, quaſi nec ipſe cenſuerit morte afficiendos, ſed carcere, quod eſſet Roma
no uiro extremum ſupplicium. Facta igitur tanta conuerſione ſententiarum, omnibuſq; in mitiorem
& humaniorem ſententiam inclinantibus, ſurrexit Cato, & in principio orationis ſuæ M. Syllani ora
tione reprehenſa, aduerſus Cæſarem ſuſpicionem induxit, quaſi ſub populari ſpecie & miti ſenten
tia Rempublicam euertere uellet, ac ſenatui formidinē incuteret, cum timere ipſe deberet, & bene ſe
cum agi putare ſi impune talia patraſſet, nō inſuper tanta imprudētia paricidas defenderet, nec patriæ

Autoritas Catonis.

Vide ſupra in uita Luculli.

Tribunitiæ poteſtatis ius

uix à tãto periculo ſeruatæ miſereret, ſed eos quos oportebat nunquam eſſe natos, com ploraret, cum
tamen eorum crimina fateretur, grauiterq; ferret ſi perditi homines à cæde atq; incendio Remp. ſuo
ſupplicio liberarent. Hanc ſolam orationem Catonis ſeruatam ferunt, Cicerone conſule uelociſſimos
ſcriptores deponente, atq; docente ut per ſigna quædam & paruas breuesq; notas multarum literarũ
uim habentes dicta colligerent: nondum enim reperti erant ii, qui notarii appellantur, ſed tunc primũ
huius rei ueſtigium ferunt extitiſſe. Vicit itaq; Catonis ſententia, aſſenſusq; eſt illi ſenatus, ut de cõiu-
ratis ſupplicium ſumeretur. Et ſi oportet ne parua quidem ſuorum morum ſigna prætermittere, ut
tanq̃ pictores animi eius figurã exprimamus, ferunt dum magna eſſet inter Catonem Cæſaremq; de
ſupplicio coniuratorum in ſenatu contentio, intuente eos uniuerſo ſenatu, literas Cæſari in curiam al-
latas fuiſſe. Quod cum animaduertiſſet Cato, putaretq; per aliquem de coniuratis eas literas Cæſari
miſſas, clamare incepit ac poſtulare ut publice recitarentur. At illa erat epiſtola à Seruilia ſorore Ca-
tonis Cæſari ſcripta, parum quidem pudice, & amatorie, ac ne publice legerent Cæſar ei legendas por
rexit: quas cum legiſſet Cato, in Cæſarem ſtatim eas reiecit, & inquit, capias ebrie, atq; ita ad ſermonẽ
quem inſtituerat reuerſus eſt. Parum omnino fortunatus uidetur fuiſſe Cato circa pudicitiam fœmi
narum. Nam & Seruilia ſoror (ut dictum eſt) à Cæſare corrupta putabatur: ac de alia Seruilia eius ſo-
rore nihilo fama melior: nupta enim Lucullo ſummo uiro, cum puerum ex eo peperiſſet, propter li-
bidinem ab eo repudiata eſt. Cato cum iam duos filios ex eadem ſuſtuliſſet, poſt diuortium Attiliæ,
Secundæ nu ptiæ. Martiam Philippi filiam duxit uxorem. Hæc eſt Martia de qua tam multa feruntur. Quanq̃ ut in fa
bulis, ita in hac parte Catonis uita incerta atq; obſcura eſt: attamen ut Thraſeas ſcribit, qui huiuſce rei
Munatium familiarem Catonis atq; in uita comitem habet autorem, ita geſta res eſt. Inter multos Ca
tonis amicos uirtutem eius maxime admirantes, & aliis alios magis affectos magisq; præ ſe beneuolẽ-
tiam charitatemq; ferentes, in primis fuit Q. Hortẽſius, uir quidẽ clarus atq; humanus, qui cum opta-
ret non ſolum amicus & familiaris eſſe Catonis, uerum neceſſitudinem coniunctionemq; totius fami
liæ admiſcere, ſuadere perrexit ut Porcia Catonis filia, quæ Bibulo erat nupta, atque ei duos iam filios
pepererat, ſibi uxor traderetur, tanquam fœcundus ager ad ſobolem procreandam. Nam eſſe id opi-
nione quidẽ hominum fortaſſis abhorrens, cæterum natura honeſtum atq; ciuile, ut mulier in ætatis
flore cõſtituta, nec à procreatione filiorum uacaret, nec plures cuiquam pareret q̃ illi cõmodum foret.
Id enim nihil aliud eſſe q̃ moleſtiam & pauperiem inducere, ſi plures q̃ opus ſit natos quis tollat: con
iunctione uero familiarum inter bonos uiros, & uirtutem creſcere, & charitatem, & ipſam ciuitatem D
huiuſmodi neceſſitudinibus quaſi nexibus quibuſdam colligari atq; conſtringi. Quod ſi Bibulus graui
ter ferat, nec à ſe diſiungi mulierẽ patiatur, confeſtim ſimulatq; illa prægnans eſſet, ſe reſtituturum,
contracta iam maiori amicitia, & arctiori charitate, tam cum ipſo Bibulo quàm cum Catone, propter
natorum cõſanguinitatem. Huic cum reſpondiſſet Cato, ſe Hortenſium amare, indignum tamẽ eſſe
uerba facere de nuptiis filiæ quæ alteri nupta eſſet: nõ erubuit Hortenſius, iam aperte agens, & ſentẽ
tiam ſuam enudans, à Catone poſtulare, ut ſibi Martiã uxorem daret, iuuenem adhuc, & ad procrean-
dum idoneã, cum ipſe certe ſufficientẽ prolem haberet. Nec dici poteſt hoc feciſſe Hortẽſius, quòd ſci
ret Catonem moliери nõ dare operam, nam in hoc ipſo tempore ſcribit Martiam prægnantẽ fuiſſe.
Cum igitur ſtudium atq; uoluntatem Hortenſii intueretur Cato, nõ denegauit, ſed inquit oportere,
ut Philippo Martiæ patri hoc perſuaderetur. Quod cum factum eſſet, ſponſalia facta ſunt, ipſo Cato-
ne præſente atq; adſtipulante. Iſta quanquam poſteriori tempore fuerunt, tamen placuit quoniam in
mentionem fœminarum incideram, referre. Sumpto igitur de coniuratis ſupplicio, Cæſareq; pro his
rebus quarum gratia in ſenatu à Catone impugnatus fuerat, ad populum fugiente, hominesq; perdi-
tos & corruptos contra Rempub. excitante, ut conatibus eius obuiaretur, perſuaſit ſenatui Cato, an-
nonã plebi Romanæ largiendam. Erat autem ſumptus annuus mille ducentorum quinquaginta talẽ
torum. Ob quam largitionem omnis motus popularis tunc ſubſedit: ſed paulo poſt rurſus concitatus
eſt, Metello tribuno plebis turbulentas cõciones habente, lege promulgata, per quã cenſebat Magnũ
Pompeium cum exercitu ad urbem uocandum, eiq; demandandũ, ut uideret ne quid Reſpub. detri-
menti caperet. Et uerbis quidẽ ſic Pompeius uocabatur, quaſi periculum, quod ex Catilina imminebat,
propulſaturus, re autem uera id agebatur, ut Reſpub. in poteſtatem Pompeii deueniret. De hoc cum
in ſenatu referretur, ſententiam dixit Cato, non iam quemadmodum ſolebat, contra Metellum in-
uectus, ſed miti oratione atq; compoſita admonens, ac etiam obteſtans Metellum per familiæ ſuæ di
gnitatem quæ ſemper optimas Reip. partes ſecuta fuiſſet, ut ab incepto deſiſteret. Sed cum Metellus
longe magis elatus ſe per uim omnia facturum prædicaret, cõfeſtim mutata oratione atq; habitu, ma
gna uoce proteſtatus eſt, ſe incolumi nunquam paſſurum ut Pompeius cum exercitu ad urbem uoca-
retur, idq; uſque adeo ſenatus probauit, ut uniuerſi faterentur nullum præter Catonem recta ratio-
ne uti, eiusq; puram uirtutem pro ſtatu optimo ciuitatis pugnare. De Metello autem ita ſentiebat, ut
de homine qui omnia perdere atq; turbare uellet. Cum dies itaq; ſuffragii ueniſſet, Metellus arma,
hoſpites,

A hoſpites, gladiatoresq; in forum deduxit. Item magna pars plebis nouarũ rerum cupida Metello faue
bar. Cæſar quoq; qui per id tempus prætor erat, Metelli ſtudium enixiſſime adiuuabat. Boni autem
uiri magis indignabantur, & ſecum ipſi moleſte ferebant magis quàm Catoné fouerét. Itaq; tanta do-
mi Catonis mœſtitia erat, tántaq; trepidatio, ut & quidam ex familiaribus eius ſoliciti de Catonis ſalu
te cibũ non ſumerent, uxor atq; ſorores luctu ſe affligtarét. Sed ipſe Cato intrepidus omnia quæ in eo
tempore agéda forent, ſolito more exequebatur, cœnauitq; ut conſueuerat, dormiuitq; altiſſime unà
cum Mincio Thermo collega. Mane uero non magno comitatu deſcédit in forum, à multis ante mo-
nitus, ut ſaluti ſuæ conſuleret, diligenterq; caueret. Forum itaq; ingrediens cum uideret templũ qui-
dem Caſtoris armis occupatum, omnesq; aditus gladiatoribus teneri, ipſum deſuper Metellum unà
cum Cæſare ſedentes, conuerſus ad amicos, O timidũ, inquit, hominé, qui contra unum atq; inermé,
tantam multitudinem armauit. His ſimul dictis, recta perrexit cum Thermo, iis qui aditum ſeruabát
uiam ambobus duntaxat concedentibus, cæteros omnes prohibentibus, ut uix Mincius per manum à
Catone tractus introduceretur. Inde ad ſedendum pergens Cato, repente ſeſe medium inter Cæſaré
Metellumq; coniecit, eo conſilio, ut mutua eorũ colloquia impediret. Quæ res tum aduerſarios eius
primo aduentu turbauit, tum bonos atq; urbanos uiros fiduciam Catonis admiratos erexit. Itaque
propius accedentes clamore & plauſu bonam ſpem habere Catonem iubebant, ac ſe inuicem cohorta
bantur ad reſiſtendum pro libertate, Catonemq; defendendum, qui pro Repub. egregie dimicaret.
Vt uero miniſter legem manu tenens per Catonem legere prohibitus eſt, & ipſe Metellus eam capiés
legere cœpiſſet, Cato librum è manibus extorſit. Sed Metello uerba ex ore, quòd ea mente tenebat,
pronuncianti, Thermus manum ori opponens uocem Metelli præcluſit. Quos cum uideret Metellus
ita agere, & ſimul uniuerſum populum Romanum ad utilitaté Reipub. libertatemq; conuerſum, iuſ-
ſit armatos qui domi erát, magno clamore in forum diſcurrere: quo facto cum omnis multitudo per-
territa aufugiſſet, Cato uero ipſe ſolus relictus lapidibus atq; fuſtibus concideretur, Muræna quem ſu
pra memorauimus à Catone accuſatum. tam indignum facinus non tulit, ſed accurrens toga protexit
Catoné, atq; eum repugnanté in templũ Caſtoris perduxit. Vacuefacto foro, Metellus ſe uiciſſe ra-
tus, armatos abire iuſſit, ipſe ad tribunal reuerſus legem ferre cœpit. Sed ii qui profugerant, cõfeſtim
redeuntes aderant minaci clamore, adeo ut perterritus Metellus, ac uim formidás, unà cum ſuis è fo-
ro profugeret. Cato ſtudium populi Romani cõmendauit, confirmauitq;, & plebs quidem Metellũ
omnino deſeruit, ſenatus auté Catoni fauere ſtatuit ad legem impediédam, utpote turbulentá & bel-
lum ciuile excitanté. Metellus itaq; licet pertinax erat, tamé uidens amicos timore perculſos, putanſq;
inuictum & inexpugnabilé eſſe Catonem, ex urbe migrare ſtatuit, ac prius in forum ueniens inuidiam
Catoni conflare conatus eſt, uociferans ſe tyrannidem Catonis, & coniurationé aduerſus Pompeium
B initam aufugere, ac fore aliquando ut populum Romanũ pœniteret, quòd tantis iniuriis clariſſimum
uirum affeciſſent. Cõfeſtim itaq; in Aſiam abiit, quaſi hæc omnia apud Pompeium accuſaturus. Erat
ob hoc magna Catonis fama, qui tantas inimicitias in tribunatu pro Repub, ſuſcepiſſet, & Pompeii po
tentiam in Metello contriuiſſet, ſed etiá magis ea creuit, quòd ſenatũ ignominiam Metello infligere
uolenté, ſua ſententia compeſcuit. Tunc enim & apud multitudiné laudata eſt máſuetudo eius, quòd
inimicum non inſectaretur: & apud prudentes conſiliũ eius approbatũ, quòd Pompeiũ minime irritá
dum putarat. Poſt hæc cum C. Memmius tribunus plebis L. Lucullum tunc à bello Mithridatico re-
deuntem, cuius finem atq; gloriá Pompeius abſtuliſſe uidebatur, triũphare prohiberet, dieq; illi apud
populum dicta, res ab eos geſtas magis ob gratiam Pompeii, quàm ob aliam cauſam criminaretur, Ca
to propter affinitaté Luculli, quod (ut diximus) Seruiliam uxorem habebat, tum quod rem indigná
iniuſtamq; exiſtimabat, ſeſe Memmio oppoſuit, tandemq; effecit, ut cauſa deſerta, ab accuſatione deſi-
ſteret. Cum ergo triũphaſſet Lucullus, poſtea magis atq; magis Catoni adhæſit, putans maximũ ſibi
præſidiũ in illo conſtitutum aduerſus Pompeii opes atque potentiam. Ipſe auté Pompeius ab exercitu
rediens, nihil ſibi à populo Romano denegari confiſus, per literas poſtulauit ut comitia conſularia in
aduentum ſuum differrentur, quoniá Pisoni in petitione conſulatus præſens fauere cuperet. Hæc ple
rique cenſebant facienda Pompeii gratia, ſed Cato ipſe obſtitit, non quia magnũ momentum in dila-
tione putaret eſſe, ſed quia conducere exiſtimabat Pompeii ſpem experientiamq; reſcindere. Senatus
Catonis ſententiam ſecutus eſt. Quæ res non mediocriter Pompeiũ turbauit, ut iam nihil ſe facturũ
arbitraretur, niſi prius Catoné ſibi conciliaſſet, & in amicitiá ſuam traduceret. Per Munatiũ igitur po
ſtulauit, ut duas neptes quas habebat Cato, alteram ſibi, alterá filio nuptui traderet. Nõnulli tamé ſcri
bũt nõ neptes, ſed filias Catonis à Pompeio petitas. Quod poſtquá per Munatiũ Catoni relatum eſt,
uxore ac ſororibus hanc affinitaté cum uiro primario atque ampliſſimo uehementer approbantibus,
cupientibuſq;, ipſe Cato ſtatim ſine ulla dilatione iuſſit Munatium ad Pompeium redire, eiq; reſpon *Cato affinitatem Pompeii*
dere, Catoné per mulieres capi non poſſe, ſed beneuolentiá eius ſibi gratá eſſe, & ſi recta faciat amici *reſpuit.*
tiam polliceri, quæ omni propinquitate fidelior eſſet: obſides uero cõtra Rempub. Pompeio nequaquá

daturum.Hoc eius conſilium & mulieres domeſticæ grauiter tulerunt,& amici reſponſioné improba C
runt ut feram ac ſuperbam . Poſtea tamé cum Pompeius cuidam ex amicis in petitione conſulatus fa-
uens pecuniá in tribus diuiſiſſet,eaq; largitio uulgo iactaretur,& in hortis Pompeii numeratá eſſe pe-
cuniá conſtaret,Catone tunc ad mulieres & amicos dicente,neceſſarium fuiſſe huiuſmodi rebus,ſi af-
finitas contracta eſſet,conniuere:confeſſi ſunt omnes recte & honeſte factum à Catone,quod Pompeii
affinitaté repudiaſſet. Si tamen oporteret ab euentu rerum conſilia iudicare , uidetur erraſſe Cato in
hac propinquitate repellenda,nam effecit denegando ut Pompeius ad Cæſarem ſe conuerteret , & iá
uxorem acciperet per quá utriuſq; opibus in unú coniunctis Reſpub.opprimeretur:quæ forſitan ſte-
tiſſet,ni Cato parua Pompeii errata metuens maxima neglexiſſet,patiés alterius potentiá contra liber
tatem augeri. Sed hæc poſterius . Deinde cum inter Pompeium & Lucullú eſſet orta contentio(certa-
bat enim uterq;,ut cuiq; quæ in Ponto egerant,rata manerent.& Cato Lucullo , qui iniuriá paſſus ui-
debatur,fauebat)uictus in ſenatu Pompeius ad populum confugit , & ad legem Agrariá milites pro-
uocauit. Hanc etiam legem cum Cato ſeſe opponens impediret , Pompeius Clodium turbulentiſſi-
mum popularé fouit,& Cæſaré ſibi amicum fecit,ipſo Catone quodámodo cauſam præſtante. Nam
cum Cæſar ex Hiſpania,in qua prætor fuerat,rediens triumphum poſtularet,& ſimul conſulatum pe
tere uellet,legesq; iuberent,ut qui triumphaturi eſſent,extra pomœria expectarent:qui magiſtratum
peterent comitiis adeſſent:poſtulabat Cæſar à ſenatu,ut ſibi per aliú petere conſulatum liceret. Con-
tradicebat Cato,qui ut ſenſit ad gratiam Cæſaris ſenatum inclinari,longa diem oratione cõſumpſit,&
ſic facultatem ſenatui abſtulit decernendi. Qua re cognita,Cæſar confeſtim petitione triumphi omiſ-
ſa,urbem intrauit,à Pompeioq; adiutus,conſul eſt deſignatus,filiaq; Iulia Pompeio tradita,quaſi con
iurationé quandam contra Rempub.inierunt,& alter de colonia deducenda , deq; agris diuidundis
leges tulit,alter ſuis opibus & potentia huiuſmodi legibus fauit. Hi uero qui cum Lucullo Ciceroneq;
ſentiebát,ad Bibulú alterú conſulem cõfugientes reſiſtebant,& in primis ipſe Cato,qui amicitiá & cõ
iunctionem Pompeii & Cæſaris nulla bona cauſa factam iam inde cernebat,dicens non tantú diuiſio-
nem agrorú ſe timere,quantú id,quod hæc largientes populo pro mercede petituri forent . Hæc igi-
tur oſtendens atq; docens,ſenatum uniuerſum in ſuam ſententiá adduxit,ac multos præterea bonos,
qui grauiter ferebant Cæſaris prauitaté,quòd is cõſulari poteſtate turpiter abutens,ea perficere conté
deret,quæ leuiſſimi tribuni plebis ad gratiam multitudinis facere conſueſſent . Diffiſi igitur ſuffragiis
ui cenſuerunt agendum,& primum ipſi Bibulo in foro deſcendenti cophinus ſtercoris ſuperfuſus eſt, D
deinde lictoribus eius accepti faſces atq; fracti,tandem uero telis & uulneribus ex foro pelluntur. Sed
alii quidé curſim fugerunt,Cato uero ultimus omniú pedetentim ceſſit,ſæpe in perſequentes conuer
ſus,eosq; deteſtatus. Non ſolum igitur legem tulerunt,uerumetiá ſenatum iurare coëgerunt,ſe fauo-
rem huic legi,ſiquis impedire uellet,præſtiturú,magna pœna aduerſus eum ſtatuta,qui iuſiurandum
recuſaret. Iurauerunt igitur omnes ſenatores neceſſitate coacti,antiqui Metelli exemplo , quem olim
in ſimili re iurare recuſanté,extra Italiam exulaſſe meminerant. Quapropter & mulieres domi mul-
tis cum lachrymis,& amici atq; familiares Catoné monebant,ut tempori cederet,atq; iuraret . Maxi-
me tamen eum monebat,atq; adigere nitebatur M.Cicero orator,qui diſſerebat,nõ eſſe fortaſſe iu-
ſtum,iis quæ populus uniuerſus ſtatuiſſet , ciuem unum repugnare;& cum uideret nullo modo iſta
quæ facta erant mutare poſſe,ſtultú atq; in inſanum eſſe ſponte ſine ullo fructu ſe periculis obiectare.
Extremú uero malorú eſſe,ſi patriam,cuius gratia hæc omnia faciat,deſerés prodat malis hominibus,
& ſecum ipſe gaudeat ex ciuitate abiens,certamina Reipub.reliquiſſe. Nam ſi Cato Roma non indi-
geat,at certe Romá indigere Catone,indigere etiá amicos omnes,inter quos ſe primú Cicero fateba-
tur,cum P.Clodius ſibi per tribunatum immineret. Eiuſmodi rationibus precibusq; tradunt Catoné
expugnatú ad iuramentú deſcendiſſe. Iurauit tamen ultimus omniú præter unum M.Fauoniú fami
liarem ſuú atq; amicú. His rebus elatus Cæſar aliam legem tulit,per quam fermè omnem Campaniá
egenis diuidebat,nec ullus qui contradiceret inuentus eſt præter Catonem. Hunc igitur Cæſar cum à
ſubſeliis in carcerem traheret,nihil remiſit Cato mentis atq; propoſiti ſui,ſed inter ambulandú uerba
faciebat,dicebatq; non eſſe ferendos qui iſto modo Rempub.euerterent. Catonem uniuerſus ſenatus
cum ſumma mœſtitia & omnes boni ciues unà cum ſenatu taciti atq; afflicti ſequebantur. Quod cum
animaduerteret Cæſar,cupiebat ut Cato preces aliquas porrigeret:deinde cum iam manifeſtum eſſet
nihil tale Catonem eſſe acturum,uerecundia adductus tribuno cuidam plebis perſuaſit ut Catonem
eximeret,nec in carceré trudi pateretur. His legibus atq; his muneribus plebem capiétes,obtinuerunt
ut Cæſari quidé Illyricú,& Gallia prouincia,& quatuor legiones in quinquenniú traderétur,prædicé-
te Catone atq; monente,populum Rom.acrem tyrannú ſuis ſuffragiis conſtituere. P.auté Clodium
ex patritia familia,ut Ciceroné urbe depelleret,atq; omnia illorú gratia faceret:tribunum plebis:con
ſules uero Calphurniú Piſonem,qui erat Cæſaris ſocer,& Gabinium Paulum,qui erat(ut dici ſolet)
ex ſinu Pompeii,fecere. Sed quanquá tanta ui Rempub.occupaſſent,& alia gratia , alia timore effice-
rent,

A rent,tamen formidabát Catonem.Nam magno labore,& nõ ſine uerecundia in his rebus ſuperabát,
uim tamen ei afferre,ac reum facere nefas erat,neq; omnino tentandú,Nam Clodius nec Ciceronem
expellere poſſe confidebat præſente Catone:quare conſiliũ cepit,ut eum à cõſpectu urbis remoueret.
In principio enim tribunatus ſui Catone ad ſe uocato,ſic uerba fecit,quaſi omniũ ciuium integerrimũ
atq; incorruptiſſimú eſſe,iudicio ſuo putaret,eius rei indicium ſe facturú.Nam multos profectioné in
Cyprum poſtulare,ſed ad eam rem Catonem ſolum exiſtimaſſe idoneú. Cui cum ſtatim aduerſare-
tur Cato,aſſereretq; non ob honoré,ſed ob contumeliá atq; inſidias hoc ſibi negociũ demandari:Clo
dius nimium ſuperbe:At ſi non uolens,inquit,tamen coactus dolensq; proficiſcere,aduocataq; cõcio
ne,plebiſcito firmauit miſſioné Catonis,eiq; abeunti nec nauem,neq; militẽ,nec miniſtrum quépiam
tradidit præter duos ſcribas,quorú alter fur erat,alter Clodii clientulus. Et quaſi parum negocii fo-
ret Cyprus ac Ptolemæus,etiá ut exules Byzantiú reduceret,iniunxit,eo cõſilio,ut ipſum plurimo té-
pore extra urbem ablegaret.Hac igitur Cato neceſſitate coactus,antequá proficiſceretur,Ciceroné cui
Clodius apud populú diem dixerat,admonuit ne in arma atq; cædes urbé conijceret,ſed tempori ce-
deret,ut rurſus patriæ ſalutem præſtare poſſet.Deinde per Canidiú familiarem ſuum in Cyprũ præ-
miſſum,ſuadere Ptolemæo inſtituit,ut ſine contentione atq; pugna concederet,quaſi neq; pecuniarú,
neq; honoris expers futurus:daturũ enim ſibi populú Ro.ſacerdotium Veneris Paphiæ. Sic ergo Ca-
nidio qui hæc nunciaret præmiſſo,ipſe Cato apud Rhodum cõmoratus,ea quibus opus erat compara
bat,& ſimul reſpõſum Ptolemæi expectabat.Inter hæc Ptolemæus Aegypti rex à ciuibus ſuis exactus,
relicta Alexandria Romá nauigabat,ea ſpe,ut Pompeii & Cæſaris armis in regnũ reduceretur. Volés
igitur Catoné affari,certiorem de uoluntate ſua eum facit,credés illú ſtatim ad ſe eſſe uenturũ. Cato
per id tempus purgando uentri operam dabat,itaq; iuſſit Ptolemæũ,ſi ita placeret,ad ſe uenire , ac ei
uenienti nec obuiá proceſſit,nec aſſurrexit,ſed tanquá priuatum quendá recipiens,accedere iubés,pri
mo congreſſu regem turbauit,& in admirationé conuertit,quòd ſub populari mente & ſimplici,tãta
ſuperbia inſolentiaq; lateret. Sed paulo poſt cũ uerba Catonis audiret,optimo conſilio & ſumma pru
dentia de re ſua diſſerentis,ac eum reprehendentis,quòd tanta felicitate relicta,laboribus,diſpendiis,
& obſeruationibus eorú qui Romæ potentes forent,ſe ſubiiciat , quorũ cupiditaté ſi uniuerſa Aegy-
ptus in pecuniá redigatur,uix explere poſſit,& ſimul conſulentis ut domũ rediret,& cum ſuis ciuibus
pacaretur,& ſe unà nauigaturũ,ac interceſſurum pollicentis,tãquam ex inſania quadá reſipiſcens,ueri
tatemq; agnoſcés,& uirtutem Catonis admirans,decernit ita facere,ut Cato ſuadebat. Sed poſtea ab
B amicis in priorem ſpem reductus,cum Romã ueniſſet,ſtatim cum ad ianuá alicuius magiſtratus per-
uenit,erroré ſuũ recognouit,damnauitq; quòd nõ conſiliú uiri boni , immo potius dei oraculú negle-
xiſſet.Cyprius auté Ptolemæus felicitate quadá Catonis ſe ueneno necauit,qui cum magná uim auri
& argenti reliquiſſe diceretur,ipſe Cato quoniá Byzãtiú nauigare decreuerat,M.Brutum nepoté ſuũ
in Cyprú transmiſit.Non enim ſatis Canidio in tractatione pecuniarú confidebat.Exulibus poſt hæc
Byzantiú reductis,& pace inter eos firmata,in Cyprú uenit:ubi cum gazam regiam in poculis , mẽſis,
lapidibus,& purpura reperiſſet,quæ omnia opus erat uendundare,& in pecuniá redigere,uolens in ea
re diligẽtia uti,& in ſummú pretium adducere,cunctiſq; ipſe adeſſe,& ſupremá licitationé ſuſcipere,
non credidit cõſuetis auctionibus,ſed in ſuſpicione habuit omnes miniſtros,omnes præcones,omnes
mangones,omnes amicos,per ſeipſum priuatim eos qui emere uolebát conueniens,ac res tractans ef-
fecit,ut cum cæteri amici quaſi parum fidei eis haberetur,moleſte ferrẽt , tum in primis is qui omnes
anteibat Munatius,ut Cæſari orationem aduerſus Catoné ſcribenti,acerbiſſimæ accuſationis pars iſta
fuerit,locumq; immorandi exinde habuerit. Munatius tamé ſcribit non diffidentia ſibi aduerſus Ca-
tonem accidiſſe ut indignaretur,ſed neglectu quodam Catonis & obtrectatione Canidii.Nam Muna
tius librum edidit de rebus Catonis,quem Thraſeas maxime ſecutus eſt.In eo libro ſcribit ſe poſt Ca
tonem in Cyprú ueniſſe,nec ſatis honeſte à Catone ſe acceptũ,ſed cum aliquando ſtaret pro foribus,
reiectum fuiſſe,Catone intus aliquid unà cum Canidio fabulante:& cum de ea re quereretur,nõ ſa-
tis clemés à Catone tuliſſe reſpõſum. Dixiſſe enim ait,Periculú eſſe ne nimia amicitia,ſecundũ Theo-
phraſti ſententiá,interdum cauſa foret odii generandi:quippe tu propter maximũ amoré,minus te in
honore habitú putas apud me quàm oporteat,idq; grauiter fers:ego autem opera Canidii utor , cum
propter experientiá rerum quæ in ipſo eſt,tum propter fidelitatem,qui & prius uenit,& integer com
probatus eſt. Hæc tamé Catonem ſecrete ſecum locutum dicit,uerum poſtea ad Canidium relata cú
audiret,nec ad cœnam ire uoluiſſe,neq; uocantibus paruiſſe:minante auté Catone(ut fieri ſolet)ſe
pignora capturum,ex Cypro nauigaſſe,& multo tempore ſic aduerſus Catoné infenſum perſtitiſſe.
Deinde Martia(adhuc enim Catoni cohabitabat)comprobante cum Barca ad cœnam eos uocaſſet,
& Catone morá trahente,alii iam diſcumberent,tandem uenienté Catonem quæſiſſe à Barca,ubiná
ſederet:cum uero Barca dixiſſet,ubicunq; liberet,circunſpexiſſe Catonem ac dixiſſe , iuxta Munatiú
ſedere uelle,atq; ita feciſſe,nec tamen quicquam colloquii inuicem in cœna habitum . Verum poſtea

Catonem à Martia rogatum ut Munatio ſcriberet, ſcripſiſſe ut poſtridie mane domũ ueniret: ſe autẽ C
& à Martia retentum donec omnes receſſerunt, atq; ita Catonem ad eos ingreſſum ſalutaſſe Muna-
tium, & ambabus manibus complexum fuiſſe. Hæc ſcripſimus prolixius, arbitrantes non minus in hu-
iuſmodi rebus mores hominũ cognoſci poſſe, quàm in peruagatis ac magnis negociis. Coëgit autẽ Ca-
to apud Cyprum circiter ſeptem millia talenta argenti. Veritus autẽ longitudinem nauigationis, uaſa
multa præparauit, ſingula duorum talentorum & quinquaginta drachmatũ capacia: longum funem
autem ſingulis alligauit, & in funis capite ſuber bonæ magnitudinis erat, ut per ipſum ſi naufragium
fieret, ubi eſſet argẽtum cerneretur. Hæc omnis pecunia incolumis Romam delata eſt, præter admo-
dum pauca. Libri autem duo, in quibus rationes de ea pecunia diligenter perſcriptæ erant, in uia pe-
rierunt: nam cum alterum libertus eius nomine Philargyrus ſecum deferret, ex Cenchris delatus cum
ipſis oneribus periit. Alterum uero cum ipſe Cato uſque in Corcyram ſeruaſſet, nautis propter ma-
gnitudinem frigoris ignem immodice facientibus arſere tabernacula, liberq; deperiit. Et licet calum-
niatores refellere poterant miniſtri regii, tamen hanc librorum iacturam ægerrime Cato tulit, non
tam ob fidem quàm ob exemplum diligentiæ ſuæ, quod cæteris hominibus præbere cupiebat. Aduc-
ctus igitur nauibus cum urbem intraret, omnes magiſtratus, omnes ſacerdotes, omnis ſenatus, item
maxima pars plebis ſic obuiam proceſſerunt, ut ripæ Tyberis utrinque complerẽtur, nec à triumpho
multum differret. Nonnullis tamen agreſtis ſuperbusq; uiſus eſt, quòd cõſulibus prætoribusq; obuiã
progredientibus neq; ſubſtitit, neq; curſum retinuit, nec in terram ad eos deſcẽdit, ſed prætergreſſus
non prius deſtitit, quàm claſſem in naualiã conieciſſet. Cum tamen argentum per forum portaretur,
admiratus eſt populus Ro. tantam magnitudinem: & ſenatus poſt multas Catonis laudes, decreuit ei
præturam extra ordinem, & ludos inſpicere purpurea ueſte. Verum hæc ſenatus decreta Cato ipſe
deprecatus, Niciam regis ſeruum petiit à ſenatu manumitti ob fidem ac diligẽtiam rerum adminiſtra-
tarum. Erat per id tempus conſul Philippus Martiæ pater, & quodãmodo magiſtratus eius potentia
in Catonem redibat, collega Philippi Lentulo non minus in honore Catonem habente propter uirtu-
tes, quàm Philippus ipſe propter affinitatem. Poſt hæc Cicero in urbem unde prius à Clodio pulſus
erat reuerſus, cum potentia qua plurimum pollebat fretus, tabulas in Capitolio fixas in quibus res in
tribunatu Clodii geſtæ perſcriptæ erant, per uim deleuiſſet, ſenatusq; ſuper ea re haberetur, & Mar-
cus Cicero abſentem Clodium accuſaret, diceretq; à Clodio geſta eſſe irrita oportere, quoniã ipſe Clo-
dius contra leges tribunatum accepiſſet, non placuit id Catoni. Itaq; aſſurgens dixit, Clodii tribunatũ
nihil ſani neq; boni in ſe habuiſſe, ſi tamen quis irritare uellet quicquid ab eo geſtum eſſet, neceſſe fore
ut ea etiam quæ ipſe in Cypro feciſſet, irrita haberentur: neque fuiſſe ſecundum leges profectionem
eius in Cyprum, cum is tribunus referret qui autoritatem non haberet. Non igitur contra leges tri- D
bunum eſſe factum P. Clodium, qui ex patritia familia ad plebem lege concedente tranſiſſet: quòd
ſi tribunatu, quemadmodum cæteri multi abuſus eſt, ipſum corrigere oportere qui deliquerit, non ue-
ro poteſtatem tribunitiam diſſoluere. Ex hoc indignatio inter Catonem & Ciceronem exorta eſt, po-
ſtea tamen procedente tempore reconciliati ſunt. Cum deinde Pompeius & Craſſus cum Cæſare qui
citra alpes uenerant communicato conſilio, ſtatuiſſent ſecundũ conſulatum inire, & conſules facti Cæ-
ſari quidem in quinquennium prouinciam & exercitus prorogare, pro ſe uero magnas pecunias & pro-
uincias & delectus accipere, & Rempub. uexare, ac tum multi boni uiri conſulatum petituri deſtitiſ-
ſent, ſolus L. Domitius, qui Porciam ſororem Catonis uxorem habebat, monente Catone non eſſe
illis concedendum, ſed pro Reipublicæ libertate certandum, ſuſtinuit competitor eſſe. Nec ſolum ad
Domitium hic peruenit ſermo, ſed ad omnes bonos, non eſſe negligendas Craſſi & Pompeii opes in
unum collectas, ſed diſiungendum eſſe alterum à conſulatu. Fore enim grauem & intolerabilem eorũ
potentiam, ſi unà conſules fierent. Fauebant igitur omnes Domitio, confirmabantq;, oſtẽdentes mul-
tos ex iis qui metu ſilerent, in comitio ei ſuffragaturos, Hoc cum Pompeii familiares ueterentur, inſi-
dias Domitio tendunt: cumq; is prima luce in campum cũ funalibus deſcenderet, uno ex ſuis qui præ-
cedebant interfecto, multis inſuper uulneratis, omnes in fugam uertunt præter Domitium & Cato-
nem. Nam Cato Domitium retinebat, ipſumq; cohortabatur, dicebatq; reſiſtendum eſſe pro liberta-
te patriæ aduerſus tyrannos quandiu ſpiritus ſupereſſet, qui quemadmodum magiſtratu abuſuri ſint,
iam ex tunc patefaciant, per tanta ſcelera ipſum procurãtes. Hæc dicebat Cato iam brachium ſaucius:
ſed cum Domitius periculum expectare nollet, domumq; ſe reciperet, deſignãtur conſules Pompeius
& Craſſus. Nec tamen Cato quieuit, ſed præturam petiit, ne priuatus conſulibus aduerſaretur. At illi
cum hoc timerent, quòd uidebant præturæ dignitatem in Catone parem fore conſulari poteſtati, ſe-
natum habuerũt multis ignorantibus, & in eo decreuerunt: primo quidem uti prætores qui creati eſ-
ſent, confeſtim magiſtratum inirent, neq; conſuetum tempus expectarẽt: deinde ne fraudi eſſet ſiquis
eum magiſtratum per ambitum obtineret, Et ſimul ipſi amicos & miniſtros ad petitionem eius conci-
tarunt, porrigentes argentum, & ipſi ſuffragio præſidẽtes. Et cum nihilominus omnia ipſorum ſtudia
Catonis

A Catonis uirtus ſuperaret, erubeſcentibus cunctis, ſuffragium non dedere Catoni præturã petenti, qui uel pretio comparandus fuerat ad eum magiſtratum gerendum: & cum prima tribus eum nominaſſet, Põpeius id animaduertens, turpiſſime mẽtitus ſe tonitrua audiuiſſe, comitia diſſoluit. Nihil enim fas erat agere, cum talia contigiſſent. Poſt hæc rurſus magnis largitionibus freti, & optimatibus ex cãpo per uim pulſis, prætorem fecerunt Vatinium pro Catone, quo in loco ferunt eos qui ſuffragiũ tulerant, continuo præ uerecundia è campo fugiſſe. Reliqui uero qui id grauiter ferebant, tribuno quodam plebis concionem præbente, Catonem induxerunt, qui omnia quæ futura erant & Reipublicæ euentura, quaſi à diis edoctus prædixit, ciueſq; in Pompeium & Craſſum concitauit, qui ita ſibi conſcii eſſent, ita Rempub. adminiſtrare cuperent, ut timerent Catonem prætorem fieri. Tandem uero cum domum reuerteretur, tanta multido eum proſecuta eſt, quanta ne omnes quidem illos qui prætores erant creati. C. deinde Trebonio legem promulgante de prouinciis conſularibus, ut alter Hiſpaniam Aphricamq; haberet, alter Syriam & Aegyptũ, & quibus uideretur terreſtribus naualibuſq; copiis bellum inferrent, cæteri omnes cum deſperarent prohibere poſſe, ſuperſederunt, nec aduerſati ſunt. Catoni autem contradicere uolenti, uix tempus duarum horarum ad dicendum conceſſum eſt: qui cum multa dicendo ac præmittendo, tẽpus conſumpſiſſet, non permiſerunt ut amplius loqueretur, ſed miniſter eum adhuc dicentem & in ſuggeſtu ſtantem arripuit. Quinetiam cum ex inferiori loco uociferaretur, multiq; ex ea re turbati eſſent, rurſus per lictorem apprehenſus extra forum tractus eſt, ibiq; relictus. Cato uero ſimulatq; dimiſſus eſt, rurſus ad roſtra magna uociferatione reuerſus, monebat ciues ne hoc paterentur. Hoc modo cum ſæpius ex eo loco deductus ſemper rediret, moleſte id ferens Trebonius, iuſſit ut Cato in carcerem duceretur: quod cum factum eſſet, ingens multitudo ciuium ſequebatur, & ipſe Cato inter ambulandum cohortari ac monere contra legem non deſiſtebat, quãobrẽ territus Trebonius, Catonem dimiſit. Et illa quidem dies fruſtra conſumpta eſt. Poſteris uero diebus partim minis, partim largitionibus, uno præterea ex tribunis plebis Aquilio armis depulſo, ipſoq; Catone qui tonitru auditum eſſe clamabat, foro deiecto, multis uulneratis, nonnullis etiam interfectis, per uim legem tulerunt: quod quidem tam indigne tulerunt boni, ut pleriq; ſtatuas Pompeii ob indignationem cæderent: ſed hæc quidem fieri Cato prohibuit. Deinde cum de prouinciis exercituq; Cæſari prorogandis referretur, non amplius cum plebe egit Cato, ſed ad ipſum Porompeium cõuerſus, atteſtatus eſt ac prædixit in ſuam ceruicem Cæſarem armari, idq; non uidere nunc, uerum enim eo tempore ſenſurum eſſe, cum propter grauitatẽ ac potentiam nec deponere ualeret, nec perferre: proinde

B fore ut eo tempore Catonis reminiſcatur, intelligatq; non minus utilitatis ineſſe ſententiæ ſuæ, quàm honeſtatis atque iuſtitiæ. Hæc tamen Pompeius neglexit, confiſus felicitati ſuæ, nec putans fieri poſſe ut Cæſar ab eo diſiungeretur. Sequenti uero anno prætor factus Cato, non tantũ uiſus eſt dignitatis ei magiſtratui afferre, quantum demere, ſæpe nudis pedibus & ſine toga ad roſtra ueniens, & cauſas capitales clarorũ uirorum eo habitu cognoſcens. Tradiderunt & nõnulli, iudicia nõnunquã poſt prandiũ, cum uinum potaſſet, eum exercuiſſe, quod tamen falſum eſt. Cum autẽ populus Romanus largitionibus corruptus tanquam mercenaria opera ſuffragiis uteretur, cupiens mederi huic parti Reipub. Cato, ſenatui perſuaſit decernere, ut ii qui deſignati eſſent, ſi nullum accuſatorem haberent, ipſi tamen iudicium ſubire atq; rationem reddere cogerentur. Hoc perinique ferebant ii qui magiſtratum petebant, iniquius etiam plebs largitionibus aſſueta. Itaque cum Cato poſtridie ad roſtra ueniſſet, multitudo hominum in eum impetum fecit, clamans, deteſtans, ac percutiens illum, quoad uniuerſi qui circa roſtra erant, aufugerent. Ipſum uero Catonem multitudine preſſum atq; delatũ, uix roſtris apprehẽſis continere ſe potuiſſe dicunt: ſed cum in roſtra ſe recepiſſet, grauitate & autoritate turbam ſedauit, clamoreſq; repreſſit, & oratione habita miti, attẽte auditus eſt, turbationemq; omnem ex animis deleuit. Ob quam rem cum à ſenatu laudaretur, At ego, inquit, P. C. uos minime laudo, qui me prætorẽ in tanto periculo deſeruiſtis. Hi uero qui magiſtratum petebant, cum ſinguli à largitionibus deterriti eſſent, in unum conuenerunt, contuleruntq; unuſquiſq; duodecim millia & ſemis drachmarũ argenti, facta ſponſione, ut qui ex eis per largitionem peteret, id argentum perderet: arbitrum ad eam rem Catonem eligunt, & pecuniam apud illum deponere ſtatuunt, ſed ipſe Cato pecuniam quidem recipere noluit, fideiuſſores tamen recepit. Cum autem dies comitiorum ueniſſet, obſeruãs etiam ſuffragia, deprehendit quẽdam ex ſponſoribus contra pacta egiſſe, ipſumq; damnauit, & eius pecuniam aliis tribuit. Illi uero iuſtitiam atq; integritatẽ hominis admirati, pœnam remiſerunt, ſatis pœnarũ dediſſe illum arbitrati, quod à Catone eſſet damnatus. Sed ea res non mediocrem inuidiam in Catonẽ concitauit, quaſi ſenatus iudicium ac magiſtratuũ uim atque poteſtatem ſibi arrogaret. Neq; enim ulla uirtus eſt quæ magis inuidiã contrahat, quàm iuſtitia, quam potentia & fides populorũ maxime ſequuntur. Neque enim duntaxat in honore habent iuſtos quemadmodũ fortes, neq; admirãtur quemadmodũ ſapientes, uerumetiã amant, atq; eis cõfidunt: ex illis uero quos ſupra memoraui, alios timent, aliis parum credunt, præterea arbitrantur natura magis quàm uolũtate illos excellere, putantes fortitudinẽ

Inuidia comes iuſtitiæ.

& prudentiam, alteram acritatem quãdam, alteram robur animi eſſe.* Iuſtus uero eſſe quiuis poteſt, C
modo prauitates repellat. Itaque iniuriam maxime ut inexcuſabile uitium improbis dicũt. Quãobrẽ
Catoni tunc omnes potentes atq; clari inuidebant, & in primis ipſe Põpeius, qui putabat Catonis glo-
riam ſuæ potentiæ officere, atque ea de cauſa ſemper quoſdam ſummittebat calumniatores in Cato-
nem, quorũ unus P. Clodius, qui rurſus cũ Pompeio in gratiã reuerſus, Catonem criminabatur mul-
tum argenti ſibi in Cypro expilauiſſe: Pompeio autem bellum inferre quòd nuptias filiæ ut indignas
repudiaſſet. Ad hæc reſpondebat Cato, ſe tantum argenti ex Cypro Romã detuliſſe ſine uno milite,
quantũ Pompeius ex omnibus triumphis ac bellis, quibus uniuerſum terrarũ orbem turbaſſet, nõ at-
tulerat. Affinitatem uero Pompeii nunquã elegiſſe, non quòd indignum putaret, ſed quòd non eadẽ
in Repub. eſſet mens ac uoluntas. Nam ſe quidẽ prouincia abſtinuiſſe cum ſibi à ſenatu poſt præturã
ultro traderetur: Pompeiũ uero partim pro ſe accepiſſe prouincias, partim aliis procuraſſe, nunc autẽ
ſex millia militũ in Galliã ad Cæſarẽ mittere, quos neq; Cæſar petierat à ſenatu, nec ipſe Pompeius
autoritate ſenatus conceſſit: ſed tot hominũ, tãtæ armorũ copiæ, tot equi, gratiæ ſunt ac remuneratio-
nes priuatim elargitæ. Imperatorẽ appellatum Pompeiũ aliis prouincias exercituſq; cõmiſiſſe, ipſum
uero domi manere ut ſeditiones & turbas aleret: quibus rebus manifeſtum eſt imperiũ affectari à Põ-
peio. Hoc modo Cato Pompeiũ ultus eſt. Erat M. Faonius Catonis amicus atq; æmulus, qualis Apol
lodorus Phalerus dicitur Socratis fuiſſe, uir quem faciliter uerba mouerẽt, nec id quidem modice aut
humane, ſed uſq; ad inſaniam atq; furorem. Hic ædilitatẽ petens repulſam ferebat: cui cum faueret
Cato, animaduertit tabulas una manu omnes perſcriptas: itaq; hanc machinationẽ redarguẽs, & tribu-
nos ſuper ea re appellans, comitia diſſoluit. Poſtea autem Faonio ædili facto, & cætera pro eo munera
obiuit, & ſpectaculũ edidit in theatro, proponens certantibus non ex auro coronas, ſed quemadmodũ
in Olympico fieri ſolet, ex oleaſtro. Dona etiam attribuit, Græcis quidẽ ex porro, & lactuca, & rapha-
no, & blito, & apio: Romanis autem uini amphoras, carnes porcinas, & ficus, & cucumeres, & lignorũ
faſces: quorũ utilitatem alii deriſerunt: alii laudauerunt propter Catonis auſteritatem. Faonius inter
multitudinẽ ſe conſiciens, & cum aliis ſedens, Catoni applaudebat, admonebatq; ut uictoribus ea do-
na tribueret, atteſtabaturq; ſe Catoni hãc poteſtatẽ conceſſiſſe. In alio autẽ theatro collega Faonii ma
gnifice ludos faciebat, ſed uniuerſa multitudo illum reliquerat; & ad Catonẽ Faoniumq; pro rei noui-
tate ſe contulerat. Fecit autẽ Cato hæc, ut doceret oportere eum qui ludos faceret, ludis uti, & gratia
magis ac ſimplicitate certare, quàm tantos apparatus & ſumptus in rem non utilẽ cõſumere, & curas
ingentes ea de cauſa ſuſcipere. Poſt hæc uero cum Scipio, & Hyſpæus, & Milo conſulatũ petentes non D
ſolum illis ſolitis uſitatiſq; largitionibus, ſed etiam armis & necibus contenderent, ac temeritate & au
dacia bellum ciuile concitaſſent, quibuſdam cenſentibus Pompeiũ comitiis præſidẽdum, contradixit
Cato, neq; oportere, inquit, à Pompeio legibus præſidẽdum eſſe, ſed Pompeio à legibus. Verũ poſtea
cum per multos dies tria ueluti caſtra forũ obſiderent, cenſuit antequã ſumma neceſſitas cogeret, ſpõ
te & gratia ſenatus eam rem Pompeio eſſe mandandam, ex duobus malis quod minus foret eligens,
ne cum ciuitas ſeditionibus atq; armis diu afflicta eſſet, tunc demũ in poteſtatẽ unius deueniret. Di-
xit igitur ſententiã in ſenatu M. Bibulus Catonis neceſſarius, qua cenſebat ſolum Pompeium conſulẽ
deſignandum. Fore enim ut uel Reſpublica quietẽ accipiat Pompeio gubernante, uel meliori ſeruiat.
Cato autem aſſurgens contra expectationem omnium Bibuli ſententiã laudauit, aſſerens præſtare ut
quæuis poteſtas in urbe ſit, quàm Rempublicam ſine magiſtratu ac præſide manere. Se quidem expe
ctare ut Põpeius Rempublicã ſibi cõmiſſam laudabiliter tueatur & gerat. Per hunc modũ conſul deſi-
gnatus Pompeius, à Catone poſtulauit, ut in ſuburbanum ad ſe ueniret: qui cum ueniſſet, amiciſſime
eum recepit, atq; gratias egit, rogauitq; ut ſibi in conſulatu gerendo adiutor eſſe uellet, ſe ex illius auto
ritate cuncta facturum. Ad hæc reſpondit Cato, ſe neq; priori tempore aliquid unquam contra Pom-
peium feciſſe inimico animo, neq; in præſenti ut gratiã eius ſibi compararet, ſed pro utilitate Reipu-
blicæ ſemper locuturum eſſe. Priuatim quidem igitur ſeſe Pompeio affuturũ, ſi Pompeius id poſtulet;
publice uero etiã ſi non poſtulet, omnia perſcrutaturum. Et ſanè ita fecit ut promiſerat. Primũ enim
magnam ac nouam pœnam aduerſus Decuplatores Pompeio ſtatuente, præterita condonanda cen-
ſuit, futura uero punienda. Neque enim finem præteritorum facinorũ faciliter reperiri poſſe, nec no-
ua pœna quæ nunc impoſita eſt, punienda eſſe delicta tunc commiſſa, cum lex aliam pœnam ſtatue-
bat. Deinde cum multi ſummi uiri hac ipſa lege rei poſtularentur, Pompeiuſq; interdum pro amici-
tia & familiaritate eorum ſe facilem præſtaret, remitteretq; ſeueritatem, increpabat eum Cato uehe-
menter atq; excitabat. Præterea cum Pompeius cõmendationes reis dari in iudiciis conſuetas per legẽ
uetuiſſet, ac poſtea ipſe Munatio Flacco cõmendationem ſcripſiſſet, Cato qui in ea cauſa iudex erat,
cum recitari cœpta eſſet Pompeii cõmendatio, aures manibus clauſit, legiq; illam prohibuit. Flaccus
uero ipſum ex iudicibus reiecit, & quidem poſt oratam cauſam, ſed nihilominus condemnatus eſt.
Omnino autẽ difficilis atq; anceps ſcrupulus erat Cato iis qui in iudicium uocabantur. Nullus enim

A reorum habere iudicē uolebat Catonem, & tamen reiicere formidabant. Nam multi eo ipſo condē
nati ſunt, quòd Catonem reiiciēdo non ſatis confiſi ſuæ innocentiæ uidebantur. Multis etiā in magni
opprobrii partem obiiciebatur, quòd Catonē iudicem oblatum recipere noluiſſent. Poſt hæc cum Cæ
ſar in Gallia magnas haberet copias, Romæ uero pecunia, largitionibus, & amicis plurimū poſſet, tunc
demum monitiones Catonis diu antea prædictæ Pompeiū quaſi dormientē excitarunt: cumq; etiam
tunc piger uideretur ad Cæſarem compeſcendū, perrexit Cato conſulatum petere, quaſi cōfeſtim ar-
ma Cæſari arrepturus, eiusq; inſidias patefacturus. Competitores Catonis duo fuerūt, ambo grātioſi,
quorum alter P. Sulpitius plurimū Catonis autoritate ac potentia omni tēpore fretus, nō recte tunc
facere uidebatur, neq; ſatis gratum ſe erga Catonem præſtare. Ipſe tamen Cato nunquā queſtus eſt,
ſed minime admirandum eſſe dixit, ſi id quod quis maximū bonum eſſe putat, alteri non concedat.
Senatui uero perſuaſit, uti ipſos qui conſulatū peterent, per ſe Romanū Pop. appellare iuberent, nec
per alios quicquā agere: ob quod etiā magis homines ſibi aduerſos fecit, quaſi non ſolū accipiendi pecu
niam, uerumetiā gratiā concedendi populo Romano reuerentiā abſtuliſſet. Ad hæc accedebat, quòd
nec ipſe ad dicendum pro ſe ſatis idoneus erat, ſed dignitatē morum potius cōſeruare uolebat, quàm
compellando atq; rogando dignitatē magiſtratus acquirere: neq; ut amici hoc facerent permittebat, ob
quod multitudo capi & deliniri ſolet. Itaq; uictus à competitoribus conſulatū nō obtinuit: & cum ea
res non ſolum iis qui repulſam tulerant, uerum amicis quoq; & familiaribus rubori eſſe ſoleret, & tri-
ſtitiam atq; calamitatē per multos dies afferre, ipſe Cato ita negligenter id tulit, ut ſequēti die unctus *Catonis conſtantia in conſulatus repulſa.*
in campum deſcenderet, & poſt prandiū rurſus ut ſolebat ſine calceis & tunica in forum ueniens, unà
cum familiaribus ambularet. Hoc factum Catonis Cicero reprehendit, quòd rebus poſcentibus ut cō-
ſul fieret, non ſtuduerit populū humanitate delinire, ſed etiā ad reliquum tēpus defeſſus fuerit. Atqui
præturam quidem rurſus petiit, idq; illa de cauſa ſe facere dixit, quòd non iudicio populi Romani, ſed
uiolentia atque corruptione quorūdam hominū in ea petitione ſuccubuiſſet. At cōſularibus comitiis
nullam fraudem adhibitā, ſed non ſatis populo Romano ſuos mores probatos fuiſſe, quos neq; muta
re ob eam cauſam, neq; cum illis utatur, uelle ſe rurſus periculū ſui facere. Inde cum Cæſar in bellico-
ſiſſimas nationes impetum feciſſet, eaſq; ſuperaſſet, Germanos etiam contra fœdus bello laceſſiſſet, &
trecenta hominum millia occidiſſet, aliis ob rem proſpere geſtam ſupplicationes decernentibus, Cato
cenſuit ipſum Cæſarem iis dedendū quibus contra fœdus bellum intulerat, neq; faciendum ullo mo-
do ut ipſi in ſe atq; in Rempub. tantā pollutionem reciperent. Attamē, inquit, diis immortalibus gra-
tias agendum eſt, quòd pro hac tanta imperatoris noſtri temeritate, in exercitum noſtrum pœnas non
uerterunt, ſed Reipub. pepercerunt. De his Cæſar certior factus, epiſtolam ſcripſit ad ſenatū, in qua
multa maledicta in Catonē geſſit. Qua lecta, Cato ipſe aſſurgens, non ab ira, neque ab obtrectatione,
B aliqua, ſed ab ingenio atq; ratione crimina quæ in ſe dicta erant, iurgio ſimilia eſſe oſtendit, & ludū ali-
quem pompamq; continere. Deinde mentem Cæſaris ab ipſo initio patefaciens, & omnem illius uo-
luntatem quaſi ipſe ſocius atq; coniuratus foret aperiens, ac docens, non Britanorū neq; Celtarū filios,
ſed ipſum Cæſarem eſſe formidandum: ita mentes omniū mutauit & acuit, ut amicos Cæſaris uehe
menter pœnituerit, quòd eiuſmodi epiſtola in ſenatu lecta facultatē Catoni dediſſet, ut uerbis pro iu
ſtitia factis, Cæſarem merito & iuſtiſſime redargueret. Nihil tamen à ſenatu decretum eſt, uerba dūta
xat habita, oportere Cæſari ſucceſſorē dari. Amicis Cæſaris dicentibus ut Pompeius etiā arma depo
neret, prouinciaſq; dimitteret, quod ni faciat, Cæſarē quoq; non eſſe facturū. Iam illa uociferans Ca-
to quæ ab initio prædixerat, aduentare ſcilicet uirum, & manifeſtiſſime uim afferre cum illis ipſis co-
piis, quas à decepta ciuitate adeptus foret, apud plebem quidē quæ Cæſari fauebat plurimū promo-
uit nihil, ſenatū uero in ſuam ſententiā traduxit. Deinde cum Arimino Cæſar occupato ad urbē con-
tendere diceretur, hinc iam uniuerſi Catonē intuebātur, tam Pompeius, quàm cæteri omnes, utpote
qui primus omniū iſta uidiſſet. Dixit igitur Cato: At ſi iis quæ ego prædicabam credidiſſetis P. C. nec
unum nunc timeremus, nec etiam in uno ſpes noſtras haberemus. Pompeio uero reſpondente, proui
dentius ea à Catone prædicta, amicitius autem à ſe facta, conſuluit Cato uni Pompeio cōmittendum
ut uideat nequid Reſpublica detrimenti capiat. Etenim eorundem hominū eſſe ſolet, magna inferre
mala, ac repellere. Pompeius igitur cum neq; exercitum paratum haberet, nec quas tunc diligebat co-
piis ſatis credendum putaret, urbem deſeruit. Cato uero cum Pompeium ſequi decreuiſſet, minorem
eius filium in Brutios ad Munatium miſit, maiorem uero unà ſecum duxit, domus autem & filiarū
ſuarum gratia, Martiam rurſus accepit, quæ tunc uidua erat, & ab Hortēſio hæres relicta. Quod eius
factum maxime Cæſar carpendo auaritiam Catonis criminari conatur. Nam ſi indigebat, inquit, cur
eam dimiſiſſet? ſin autem non indigebat, cur eam recepiſſet? niſi uidelicet illam mulierem tanquam
eſcam à principio poſuiſſet, & iuuenē dimiſiſſet ut diuitē reciperet. Ad hæc autē quæ à Cæſare dicta
ſunt, probe illa conueniunt quæ dixit Euripides in eos qui Herculi timiditatē exprobrabant. Primum
quæ fas eſt dicere (nam dicere fas nō eſt timidum eſſe Herculē.) Nam perſimile eſt Herculi timidi-

tatem animi obiicere,& Catoni turpitudiné quæſtus. An uero improbandæ ſint hæ nuptiæ,alterius C
erat conſiderationis.Sed poſtquá Martiam recepit,& curam rei familiaris,ac filias ei cõmiſit,ipſe Pom
peium ſecutus eſt,à qua die ferunt neq; capillos neq; barbam depoſuiſſe:luctum uero ac mœſtitiam
pro tantis Reipublicæ cladibus,ſiue ſuperarent,ſiue ſuperarentur,eodem modo ſemper obſeruaſſe.
Sortitus auté Siciliá prouinciá,ac Syracuſas profectus,cum audiuiſſet Aſiniú Pollioné cum multis mili
tibus Meſſaná traieciſſe,miſit qui eius tractationis cauſas ab eo perquirerent:ſed cum ab Aſinio cõtra,
rerum nouatarum Romæ cauſas rogatus eſſet ipſe,& ſimul cognouiſſet Pompeii fugam ex Italia,res
diuinas permagná obſcuritatem multoſq; in ſe errores habere queſtus eſt, ſiquidem Pompeio in his
rebus quibus nihil iuſtitiæ inerat,ſemper dii fauiſſent,tűc uero patriam ſeruare cupienté & pro liber
tate pugnantem deſeruerint,quanquam itaq; Aſinium ex inſula deturbare poſſet, tamen ne Siciliam
cladibus belli inuolueret,abeundi conſiliú ſumpſit,monitis prius Syracuſanis ut de ſalute ſuæ ciuita-
tis prouiderent,Dyrrhachium ad Pompeium nauigauit. Cum in caſtra perueniſſet,ſemper in eadem
ſententia fuit,cenſebat enim oportère ut bellú protraheretur,ſperans ut tractu temporis iræ mitiga-
rentur,neque ferendum putabat ut populus Romanus ſeipſum pugna ferroq; trucidaret. Suaſit etiá
ut Pompeius cæteriq; primarii uiri decernerent,nequa ciuitas ſocia aut amica populi Ro. diriperetur,
ne'ue quiſquá Romanus ciuis extra acié interficeretur. Hac ille humanitate multos mortales ad par-
tes Pompeii conuertit. Miſſus deinde in Aſiam,ut apparatus nauium delectuſq; militum acceleraret,
ſecum duxit Seruiliam ſororem,& Luculli puerum ex Seruilia genitum. Nam Seruilia quidem poſt
morté uiri ſe Catonis poteſtati ſubiecerat, eumq; ſponte ſequebatur ob aduerſam impudicitiæ famá
abſtergendam. Verűtamen Cæſar ne in hac quidem parte Catoni pepercit,& in cæteris quidem (ut ui
detur) nihil erat opus Catone. Nam ii qui à Pompeio miſſi erant, ſumma diligétia cuncta perfecerát.
Rhodios duntaxat autoritate atq; oratione ſua permouit,& Seruiliá illic atq; puerum relinquens, ad
Pompeium rediit cũ magnis terreſtribus atq; naualibus copiis. Atq; in eo tempore maxime Pompeii
mens ac ſententia cognita eſt. Nam cum naualibus copiis præficere Catoné decreuiſſet,& haberet na-
ues pugnaces circiter quingentas,præter lyburnicas & exploratorias & ſcaphas,ſubito mutauit ſenté-
tiam,Bibulumq; claſſi præfecit,putans non id laborare Catonem ut Cæſar ſuperaretur,ſed ut omni-
no Reſpublica libera foret,tam Pompeio quàm cæteris potentibus è medio ſublatis. Sed in quadam
pugna quæ Dyrrhachii cõmiſſa eſt,cum ipſe Pompeius ad pugnam milites hortaretur, duceſq; idem
facere iuberet,tacentibus cunctis Cato orationem habuit de libertate,de uirtute,de gloria,de contem D
nenda morte,quæ in philoſophia didicerat,prout tempus patiebatur differens, tandemq; orationem
ſuam in deos conuertens,utpote præſentes,& illos intuentes qui pro patria pugnaturi erant,ita mili-
tum animos incendit,ut cum ſummo clamore,ſummoq; decernendi deſiderio pugnam depoſcerét,
omneſq; Cæſaris cohortes ea die in fugam uerterent,niſi Cæſaris fortuna,& Pompeii infelicitas obſti
tiſſet,ut in eius uita ſcripſimus. Tunc autem omnibus ob éa quæ geſta erant lætitia exultantibus. Ca-
to ipſe plorauit patriæ fortunam & ambitionem deteſtatur,cernens multos ac bonos ciues in acie ceci
diſſe. Deinde Pompeius Cæſarem perſecutus,cum in Theſſaliam ueniſſet,multæq; copiæ Dyrrhachii
eſſent relictæ,& prætera multæ pecuniæ,multi Romani ciues,omnium cuſtos atque dux Cato præ-
ficitur,datis ſibi quindecim cohortibus. Atque id fecit Pompeius quia Catonis præſentiam formida-
bat,quem ut abſentem firmiſſimum uictis refugium,ſic præſentem uictori ſibi minime conceſſurum
exiſtimabat,nec permiſſurú ut pro arbitrio uictoriam exerceret. Accepta deinde apud Pharſaliá clade,
in ea ſententia fuit Cato,ut ſi Pompeius interiſſet,omnes qui ſecum erant in Italiá reduceret,ipſe ue-
ro ſolus tyrannidé fugeret,atq; in exilium iret:ſin autem Pompeius euaſiſſet,omnino copias illas Pom
peio conſeruare. Hac igitur méte in Corcyram ubi naues erant delatus,cum Ciceroné ibi offendiſſet,
perrexit primum omnes copias illi tradere,& ſeſe ei ſummittere,ut decens erat prætorium uirum cõ
ſularis:ſed Cicerone non recipiente,& in Italiam abeunte,cognita Pompeii uolűtate,qui cum minime
tempus expoſceret,eos qui in Italiam nauigabant,afficere ſuppliciis,& in primis Ciceroni ipſi manus
afferre cogitabat,priuatim ipſum corripiens Ciceronem ex manifeſto periculo liberauit,& cæteris fa-
cultatem abeundi præſtitit. Arbitratus uero Pompeium Magnum in Aegyptum aut Libyam perue-
niſſe,ad illum ire perrexit cum omnibus copiis,data prius poteſtate abeundi iis qui non uoluntarie ſe-
querentur. Catoni oram Libyæ prætereuecto fit obuiam Sextus Pompeii filius minor natu,qui morté
patris nűciauit. Cuius mortem cum uniuerſi grauiter ferrent,nec alium quàm Catonem ducem ſe,
qui uellent,Cato pudore ſimulac miſericordia uictus,uiros bonos,quiq; ſpecimen fidei ſuæ ediderát
iam,deſtitutos & ancipites in terra peregrina deſerere noluit,ſed principatum ſubiit, & in Cyrenem
perueniens à Cyrenæis receptus eſt,cum paucis ante diebus Labienum excluſiſſent. Hic cum audiſſet
Scipionem ad Iubam regem ſe recepiſſe,& Appium Varum Aphricæ præfectum unà cum Scipione
eſſe,profectus ad eos pedes hyberno tempore,multis aſinis qui aquam ferrent cõgregatis,multú præ
terea cõmeatum ferens,multos etiam currus ducens,& inſuper homines qui Pſylli nominantur, qui
morſibus

A morſibus ſerpentum medentur ore trahentes uenenum, & ipſos ſerpentes cantibus mitigantes, ſeptē
continenter diebus iter fecit, ipſe ſemper abſque equo & uehiculo agmen præcedens. In cœna uero ſe-
debat, nam poſt Pharſalicam pugnam hoc quoq; priori mœſtitiæ addiderat, ut nunquam iaceret niſi
cum dormiret. In Aphrica hybernis peractis exercitum eduxit: erant militum circiter decem millia.
Res autem peſſimo loco erat, Scipione & Varo ſimul contendentibus, & ob id Iubam obſeruantibus,
hominem propter opes & potentiam tumentis ſuperbiæ, qui primo Catonis aduētu thronum ſuum
medium poſuit inter Scipionem & Catonem: quod cum animaduerteret Cato, ſublata ſella ad aliam
partem ſe contulit, & Scipionem inter ſe & Iubam medium fecit, quanquam ſibi infenſum atq; inimi- *Liber à Cato*
cum, utpote qui librum aduerſus illum ediderat. At hoc quidem non attendunt homines Catonis fa- *ne in Scipio-*
ctum: ſi uero Philoſtratum in Sicilia medium ambulans habuit in honorem philoſophiæ, illum accu- *nem editus.*
ſant. Tunc igitur Iubæ inſolentia repreſſa, qui quaſi ſatrapas effecerat ſibi eos qui cum Scipione erant,
omnibus conciliatis, cum ducem Catonem cuncti ſequi uellent, & præcipue Scipionis ac Vari milites,
negauit ſe contra leges imperium ſuſcepturum, quas ut ſeruaret, aduerſus Cæſarem bellum gerebat,
neq; ſe pro prætore dum proconſul adſit antepoſiturum. Nam Scipio pro conſule prouinciam obtine-
bat, ſpesq; nonnullis erat in Scipionis nomine, quaſi in Aphrica id eſſet ad uictoriam fatale. Accepto
itaque Scipio principatu, cum ille ſtatim Iubæ gratia omnes Vticenſes qui in ætate erant trucidare uel-
let, urbemq; funditus euertere, utpote cum Cæſare ſentientes, Cato obſtitit. Atteſtans enim ac uoci-
ferans in concilio uix crudelitatem eorum coërcere potuit, ac partim Vticenſium rogatu, partim ex
Scipionis ſententia, cuſtodiam Vticæ recepit, ut neque inuita neque uolens partes Cæſaris ſequeretur.
Ea urbs opportuniſſimo loco ſita, & abunde munita erat, magis tamen à Catone cõfirmata eſt. Nam
& annonæ uim introduxit, & mœnia turribus, uallo, foſſaq; muniuit, præſidiaq; impoſuit. Ciues au-
tem quicunque puberes erant ablatis armis pro turribus collocauit, reliquos in urbe continuit, uehe-
menti diligentia adhibita, ne cuiquam eorum inſerretur iniuria, nec inferre aliis ipſi poſſent. Arma
uero & pecuniam & frumentum inde ad caſtra mittebat, habebatq; eam urbem quaſi horreum bel-
li. Quod autem Pompeio magno prius, idem tunc Scipioni ſuadebat, ne ſigna conferret aduerſus ho-
mines pugnaciſſimos, ſed protraheret bellum, tempusq; contereret, quoad tyrannidis acies obtunde-
retur. Sed Scipio Catonis conſilia neglexit, & aliquando etiam timiditatem exprobrauit, ſcribens
ad eum, ſatis non eſſe ſi ipſe in urbe ſit & mœnibus circundetur, niſi etiam cæteros impediat quo
minus ea quæ optima factu ſunt, exequantur. Ad hæc reſcripſit Cato, ſeparatum offerens cum iis
B copiis quas in Aphricam duxerat, in Italiam traiicere, & Cæſarem ab illis in ſe conuertere. Cum ue-
ro hoc quoque Scipio aſpernaretur, manifeſtiſſime cernebatur in Catone pœnitentia, quod principa-
tum conceſſiſſet ei, qui neque belli artibus ualeret, neque ſi fortuna aliqua uinceret, temperate uicto-
ria uſurus foret. Quamobrem & ſecum ipſe agitabat, & familiaribus patefecit, ſe non bonam ſpem in
bellum habere propter imperitiam ac ſuperbiam ducis, ac etiam ſi Cæſar ipſe ſuperaretur, ſe Romæ
non manſurum, ſed in exilio futurum propter crudelitatem & ſuperbiam Scipionis, qui iam tunc in-
ſolentes minas aduerſus multos iactaret. Et euenit quidem citius q̃ expectaret Cato, ut à Scipione ma-
le pugnatum eſſet, & prima nocte quidam à caſtris ueniens tertia ante pugnam commiſſam die, Cæſa-
remq; uiciſſe nũciauit, capta etiam eſſe caſtra, Scipionem & Iubam cum paucis euaſiſſe, reliquas om-
nes copias funditus eſſe deletas. His auditis, uniuerſa ciuitas ad huiuſmodi nuncium attonita uix ſe in-
tra mœnia continebat. Quod cum animaduerteret Cato, ſingulos monendo atque cõſolando, quòd
non tanta eſſent quanta nunciabantur mala, ſed rem uerbis augeri, trepidationem ſedauit. Poſtridie
uero Romanos ciues qui Vticæ negociabantur, quorum trecentos in conſilium delegerat, per præco-
nem in templum Iouis acciri iubet: quo facto, uenit ipſe in templum ſine ulla trepidatione, uultu pa-
cato, quemadmodum priori tempore ſolebat, librum in manibus tenens, dum illi cogebantur, lectita-
re cœpit. Erant in eo libro ſcriptæ rationes rerum quas ad bellum præparauerat, inſtrumentorum, ar-
morum, frumenti, baliſtarum. Coacto autẽ concilio, incipiens ab ipſis trecentis uiris, laudauit fidem & *Oratio Cato*
ſtudium eorum, quòd cõſilio, quòd corporibus, quòd pecuniis bene de Repub. meruiſſent: deinde co- *nis ad Rom.*
hortatus eſt ne ſpem abiicerent, ne'ue in diuerſas partes aufugerent, ſed ſe in unum continerent, fore
enim ut eo modo plus roboris in reſiſtendo haberent, faciliusq; à uictore ſalutem impetrarent. Proin-
de ſibiipſis conſulerent in utrã uellent partem: ſi tamen periculis ſeſe obiectare uelint, & pro libertate
pugnare, ſe non ſolũ uirtutẽ eorum laudaturum, uerumetiam ducẽ ac ſocium ſe præſtiturum, quoad
extremã ſortem patriæ experirent, quæ nec Vtica ſit, nec Adrumentum, ſed Romana urbs, quæ ſæ-
pe maioribus periculis euaſerit, & ſeſe receperit. Multa quidem eſſe illis ad ſalutẽ parata, & præcipue
quod aduerſus eum hoĩem bellum gererent, qui à tempore ac fortuna totus penderet. Hiſpaniam ad
Põpeium iam defeciſſe, urbem uerò ipſam Romanã nõdum frenum ſeruitutis propter inſolentiam
recipere, ſed grauiter ferre, & ad res nouas conſpirare. Deniq; hoſtem ipſum pro exemplo habendum,
qui nullum recuſet periculum ut patriã ſuã ac iura ſubuertat: quod cum ille faciat pro iniuria, quanto

magis eos facere decet, qui ſi uicerint felicitatem adepturi, ſi uincantur glorioſiſſimam mortem obi- C
turi ſint. Debere tamen ipſos per ſe conſulere, deos precantes ut pro uirtute quam ſuperiori tempo-
re præſtiterunt, ea res feliciter eueniat. Hæc cum diceret Cato, plurimi oratione eius ducebantur, ac
fortitudinem hominis humanitatemq; intuentes, quaſi periculorum imminentium obliti ſe offerebãt,
ut corporibus & armis eorum arbitratu ſuo uteretur, utpote ſolus omnium inuictiſſimus dux, & cu-
iuſcunque fortunæ uictor. Satius enim fore ut eum ſequentes morerentur, quàm ſi eo deſerto ſalu-
tem recipiant. Cum uero quidam cenſeret ſeruis libertatem eſſe dandam, & pleriq; eius ſententiam
laudarent, negauit Cato ſe ullo modo id paſſurum, neq; enim eſſe iuſtum, neque legibus conſentane-
um, ſi tamen domini liberare nelint, recepturum. quod cum multi pollicerentur, iuſſit eorum nomi-
na edi atq; ſcribi, ſic concilium dimiſit. Nec multo poſt afferuntur ſibi literæ à Iuba & Scipione, quo-
rum Iuba quidem cum paucis in monte quodam latebat, Scipio autem non longe ab Vtica naues con
ſcenderat, atque in portu ipſo euentum rerum expectabat. Ambo à Catone per literas poſtulabant
quid ſibi agendum uideretur. Iuba expectare etiam ſe ſcribebat, ut relicta Vtica cum exercitu obſeſſo
ſibi ſuccurrat. Cato itaque eorum tabellarios quoad priora conſilia firmarentur, retinuit. Et ſenatores
quidem promptiſſime ſeruos dabant, manumittebantq;, & armabant: cætera autem multitudo uelu
ti nauicularii, fœneratores, & cætera huiuſmodi turba, qui maximam partem fortunarum ſuarum in
ſeruis habebant, mirum in modum refrixerant. Velut enim corpora quædam faciliter incenduntur,
& rurſus remoto igne cito frigeſcunt, ſic dum præſens erat Cato, uerſabaturq; in eorum oculis, ad uir
tutem incendebantur: cum uero diſcederet, atque ipſi per ſe erant, Cæſaris formido plus ualebat
quàm honeſta conſilia. Qui enim ſumus? aiebant illi, cui'ue bellum inferre paramus? Nónne hic
eſt ille Cæſar qui omnem Romanorum habet potentiam? Noſtrum autem nemo eſt Scipio, neque
Pompeius, neque Cato, ſed quibus temporibus uniuerſi mortales timidiores ſunt quàm oportet, in
his temporibus nos pro libertate Romanorum ex Vtica pugnabimus aduerſus eum, qui & Cato-
nem, & Pompeium ex Italia pepulit? Et ſeruos aduerſus Cæſarem liberos faciemus, qui tãtum liber
tatis ipſi habituri ſumus, quantum ipſe Cæſar nobis concedet? Cognoſcamus noſipſos dum tempus
eſt, ueniamq; petamus à uictore, mittamusq; ad eum homines qui illius iram deprecentur. Hæc mul-
torum uerba erant, nam reliqui uim aduerſus ſenatores parabant, putantes ſi eos caperent, & Cæſari
darent, fore ut ira Cæſaris mitigata facilius ſalutem impetrarent. Quæ cum Cato audiſſet, nihil hanc
mutationem reprehendit, Scipioni tamen Iubæq; reſcripſit, ne Vticam accederent. Cum uero magna
manus equitum à pugna quæ inter Cæſarem & Scipionem commiſſa erat, euaſiſſet, miſſi ſunt ad Ca-
tonem tres legati, non tamen omnes eadem mandata habebant. Nam alii ad Iubam eundum fore
cenſebant, alii Catonem ducem poſcebant, alii Vticam accedere formidabant. Hæc audiens Cato, D
M. Rubrio operam dedit ut nomina eorum reciperet qui ſeruos ad bellum manumittebant. Ipſe ue
ro ſenatoribus aſſumptis, Vtica egreſſus tribunos equitum conuenit, eosq; rogauit ne ſenatores prode
rent, neq; Iubam potius quàm Catonem ſequi mallent, ſed in urbem accederent, ut ſeipſos cæterosq;
ſeruarẽt: eſſe quidem urbem ipſam inexpugnabilẽ, & multorum annorum uictum habere, omniq; ap-
paratu belli abundare. Ea cum ſenatores multis cum lachrymis precarent, præfecti equitum ad equi
tes retulerunt. Cato interea in quodam aggere unà cum ſenatoribus ſedens, reſponſa equitum expe-
ctabat. Inter hæc M. Rubrius accedit cum ſumma indignatione nuncians motum in urbe fieri: quod
cum auditum eſſet, aliis quidẽ in lachrymas lamẽtationesq; conuerſis, Cato eos confirmare tentabat.
Nuncii poſt hæc ab equitibus uenere acerba poſtulantes, aiebant enim neq; Iubam ducem ſequi uelle
pro mercede, neq; Cæſarẽ ullo modo timere, ſi Catonem habeant ducẽ. Vticenſibus tamẽ ex Phœni
cia profectis, hominibus infidis, nullo modo intra eadẽ mœnia ſeſe cõiuncturos, nã ſimulatq; Cæſar co
pias ſuas ad urbem admoueat, inuaſuros eſſe Romanos atq; prodituros: proinde ſi uellet Cato eo-
rum opera ad bellum uti, Vticenſes omnes uel expelleret urbe, uel intra mœnia trucidaret: quod ſi fa
ceret, Vticam ſe acceſſuros pollicebantur. Iſta Catoni aſpera nimium & itolerabilia uiſa ſunt, benigne
tamen pro tempore reſpõdit, ſe de ea re unà cum trecentis deliberaturum: atq; ita in urbem regreſſus
offendit homines nõ clàm, neq; latẽter, ſed coràm reclamante ſiquis cõtra Cæſarem impellat, cui neq;
poſſe ſe bellum inferre, neq; uelle dicebant. Nõnulli etiam uoces contra ſenatores iactabant, capiẽdos
eſſe illos, & Cæſari dedendos. Sed ipſe licet hæc audiret, tamen nõ audire ſimulabat, & erat quidem
ſubſurdaſter. Vt autem equites abire nunciati ſunt, timens ne trecenti illi uiri cõtra ſenatores aliquid
molirentur, profectus unà cum amicis, cum cerneret eos iam procul abeuntes, equo accepto conſecu
tus eſt. Et equites Catonẽ intuentes cum ſumma lætitia conuerſi eum receperunt, adhortantes ut unã
ſecum eſſe uellet. In hoc loco ferunt Catonem lachrymaſſe, dum pro ſalute hominum ſenatorii ordi-
nis, milites precaretur, manusq; tetendiſſe, & nonnullorum equos freno captos uertiſſe, armaq;
ipſorum tenuiſſe, quoad ab equitibus extorſit, ut ea die iuxta Vticam morantes ſecuritatem ſenatori-
bus præſtarent. Vt igit eos reduxit, & alios quidẽ portis, alios arci cuſtodes, impoſuit, magnus metus
pleroſque

A pleroſque inuaſit, ne pœnas darent mutatæ uoluntatis. Poſtulabant igitur à Catone ut eos adiret. At ſenatorii pro Catone ſoliciti eum retinebant, neque dimiſſuros ſe, neq; prodituros qui in tantis periculis eos ſeruaſſet, prædicabant. Manifeſtiſſimus enim, ut uidetur, ſenſus erat & zelus & admiratio uirtutis eius cunctis qui Vticæ erant, cum ipſe nihil ſimulate, nihil doloſe faceret: uir qui cùm diu antea mortem ſibi afferre decreuiſſet, ingentes tamen labores & magnas curas pro aliis ſuſcipiebat, ut cum cæteri omnes ſecure iam uiuere poſſent, eſſentq; à periculo liberati, tunc ipſe demum mortem obiret. Erat occulta eius deliberatio ad mortem, quanquam pro cæteris affligeretur. Venit igitur tunc ad trecētos ſolus, qui cum ei gratias egiſſent, rogaſſentq; ne eos in ſuſpicione haberet, ſed fidei eorum crederet, etſi omnes Catones non eſſent, neque tantum magnitudinem animi præſtarent, miſerendum eſſe eorum imbecillitatis: cenſebant ad Cæſarem mittendum potiſſimum pro Catonis ſalute: quod ſi Cæſar non concederet, ne ſi ipſis ſponte offerat gratiam eius accepturos, ſed quoad ſpiritus ſupereſſet, aduerſus eum pro Catone pugnaturos. Cato eorum ſententia laudata, reſpōdit ut pro ſeipſis (ſi ita uellent) Cæſarem precarentur, pro Catone autem nullo modo faciēdum. Nam uictorum quidem eſſe deprecari, & eorum qui erraſſent ueniam petere: ſe uero per omnē ætatem inuictum ſe præſtitiſſe, & Cæſarē honeſtate atq; iuſtitia longe ſuperaſſe. Nec eſſe uictum aut captum Catonem, ſed ipſum Cæſarem, qui bellum quod iandiu contra patriam parabat, cum ſæpe id negaſſet, nunc tandem conuictus eſt agitaſſe. Hæc locutus abiit. Cum uero audiret Cæſarem cum omnibus copiis aduentare; Dii boni; inquit, ut contra uiros, ad nos ille. & ad ſenatorios conuerſus, monuit ne differrent dum equites adeſſent, ſaluti ſuæ ꝓuidere. Et omnibus portis præter unam quæ ad mare ꝓſpiciebat, clauſis; naues ſuis aſſignauit, ordinauitq; uniuerſos ſine trepidatione ulla aut tumultu, egenis autem & tenuioribus pecuniam tradidit. Deinde cum M Octauius cum duabus legionibus haud procul ab Vtica caſtris poſitis, à Catone poſtularet ut pro imperio definiretur, Cato nihil reſpondit, ſed ad amicos cōuerſus, quis iam mirabitur, inquit, ſi res male geſta eſt, quando in ipſa morte cupiditatem dominandi in noſtris hominibus cernitis? Inter hæc audiens equites iam abire uolentes Vticenſium domos diripere, curſim ad eos profectus, primis ſpolia è manibus eripuit, cæteri uero omnes abiecerunt, & cum ſummo rubore diſceſſerunt. Poſt hæc Vticenſes in urbem reductos orauit, ne Cæſarem contra ciues Romanos qui Vticæ erant, irritarent, ſed cōmuniter pro omnibus ſalutem peterent: ac rurſus ad mare rediens, curauit eos qui nauigaturi erant, & amicos hoſpiteſq; complexus dimiſit. Filio perſuadere non potuit ut unà cum cæteris nauigaret, neq; enim putabat ullo modo patrem eſſe deſerendum. Erat autem

B etiam quidam Statilius ætate iuuenis, mēte ualidus, Catonis imitator, huic ſuadebat Cato ut inde nauigaret, nec Cæſaris ſibi inimici expectaret aduentum. Qui cum ſe facturum negaret, reſpiciens Cato Apollonidem Stoicum & Demetrium Peripateticum, inquit, Veſtrum hoc opus eſt iuuenem lenire, & ad curam ſui ipſum conuertere. Totam noctem & magnam partem diei in dimittendis amicis, & pecuniis dandis conſumpſit. Deinde L. Cæſar C. Cæſaris cognatus, qui à trecentis ad Cæſarem mittebatur, à Catone poſtulauit, quemadmodum ſibi uerba facienda uiderentur pro ſalute ciuium Roma. Nam pro te quidem, inquit, & manus apprehendendæ, & genua amplectenda erunt. Cato uero nullo modo id faciendum reſpondit, ſibi enim ipſi ſi ſalutem petere uellet, ad Cæſarem eundum fore, ſed nolle ſe tyranno gratias agere pro iis rebus quas contra leges per iniuriam faciat. Nam cōtra leges facit qui ſalutem dat quaſi dominus eorum, quibus nullo modo dominari poteſt. Quemadmodum tamen ille preces Romanorum ciuium exaudiat, ſimul cōſiderare uelle. Hæc unà cum L. Cæſare meditatus, cum filio amiciſq; comitatus eſt, amplexuſq; uirum dimiſit, & filium ſuum amicoſq; reduxit. Et cum cætera multa locutus eſt, tum illud ꝑceptum filio dedit, ne unq̄ ad Remp. ſe cōferret. Nā ut iā digna Catone faceret, nullum eſſe locum in Rep. aliter autem ut ſe gereret, turpe eſſe. Poſt hæc cum adueſperaſceret, balneum intrauit, & inter lauandū cum ſibi Statilii in mentē ueniſſet, alta uoce Apollonidem uocauit, petiitq; an iuuenē dimiſiſſet, eiuſq; magnitudinē animi repreſſiſſet, & an ille nauim aſcendiſſet ſe inſcio & inſalutato. Reſpōdente Apollonide, ſe multa cum illo uerba feciſſe, uerum perſeuerare illum in ſententia, ut omnia faceret quæ Cato ipſe faceret: ſubridens Cato, at hoc, inquit, confeſtim apparebit. Poſt lauacrum cum multis cœnauit ſedens, quemadmodum poſt ciuile bellum cōſueuerat, neq; enim iacebat niſi cum dormiret. Cœnauerunt cum eo omnes familiares, & Vticēſium magiſtratus, ac poſt cœnam magna & iucunda diſputatio agitata eſt. Cum deinceps philoſophiæ quæſtiones ꝓponerent, quoad peruentū eſt ad illa, quæ Paradoxa Stoici uocāt, ueluti, ſolum uirum bonū liberum eſſe, omnes malos eſſe ſeruos: aduerſus quæ cum Peripateticus pugnaret, uehementer in ea diſputatione accenſus Cato, extendit diſputationem miro certamine, ita ut omnes ſuſpicarentur illum uitæ ſuæ finem facturum, atque è rebus humanis migraturum. Itaq; cum ſilentium poſt uerba Catonis ſequeretur, animaduertens Cato eorum mœſtitiam, conatus eſt timorem auferre, & ſuſpicionē quam ante conceperant, remouere. Quamobrē curas rurſus illis iniecit pro præſentibus rebus, quaſi pro illis qui nauigarent ſolicitus foret, & ꝓ illis qui pedeſtre iter facerent, cum per deſerta loca &

Catonis mira conſtantia.

aquæ expertia tranſituri eſſent. His ille dictis conuiuium dimiſit, & facta cum amicis deambulatio- C
ne, quæ illi poſt cœnam conſueta erat, & iis qui excubiis præerant, ea quæ tempus poſcebat locutus, in
cubiculum ire cœpit: abiienſq; filium, & amicorum quenque magis quàm prius cõſueuerat amplexus
eſt, ex quo rurſus ſuſpicionem præbuit necis futuræ. Cubiculum autem ingreſſus, cepit in manibus
librum Platonis de anima, & maxima parte eius libri lecta oculos extulit, & cum non uideret enſem
pendere, ſurripuerat nanq; eum filius dum cœnabatur, uocato ſeruo, quis abſtulit enſem popoſcit. At
illo tacente, rurſus legere incepit, & quaſi non feſtinaret, ſed alia de cauſa enſem quæreret, ut adferre-
tur mandauit: quod cum ille non faceret, atque ipſe iam totum librum perlegiſſet, rurſus ſingulos ſer
uos uocauit, & maiori uoce enſem repoſcere cœpit. Vnum etiam ex ſeruis pugno percuſſit, ex quo
cum ei manus tumefacta fuiſſet grauiter iam id ferens, & uociferans ſe inermem à filio atque ſeruis
prodi, non prius deſtitit, quàm filius cum amicis uenit, & multis cum lachrymis ſe ſupplicem obtulit.
Cato autem torue ipſum proſpiciens, An me, inquit, inſanum putas, qui non rationibus, ſed ui compe
ſcis? Quid me uero non ligas patrem, ac tandiu in uinculis tenes, donec Cæſar occupet nullo modo re
ſiſtere ualentem? Sed nihil agis mihi crede, non enim mihi enſe opus eſt ad mortem. Nam ſi breue tẽ-
pus ſpiritum ꝑcluſero, & ſi caput parieti incuſſero, mori poſſum. Hæc cum dixiſſet, adoleſcens lachry-
más abiit. Cæteri etiam amici cubiculum egreſſi ſunt, præter Apollonidem & Demetrium, qui intus
remanſerunt, ad quos Cato conuerſus mitiori uoce, An uos quoq; putatis retinendum eſſe hominem
grandem natu, & iuxta ſedendo eum cuſtodire? An rationem aliquam habetis, per quam poſſitis oſtẽ
dere, non eſſe turpe Catoni ſalutem ab hoſte petere? Quid igitur non uerba facitis? quid non arguitis
me, ut prinis illis rationibus, quibus ad hunc diem uiximus, repulſis, & per Cæſarem ſapiẽtiores facti,
ingentes illi gratias habeamus? Atqui decreui equidem nihil de meipſo, oportet tamen me deliberare,
ita ut ea faciam quæ facienda uidebunt. Deliberabo igitur uobiſcum, ſi cum iis rationibus quibus uos
in philoſophia utimini, id facio. Abite igitur bono animo, & monete filium meum ut patri uim non
afferat. Ad hæc illi nihil reſpondentes, ſed lachrymantes abiere. Qui cum abiiſſent, Cato enſem ſibi
remiſſum nudauit, iſpexitq;, & mei nunc iuris ſum, inquit: ac rurſus enſe repoſito, lectitare cœpit. Fe-
runt bis librum de anima perlegiſſe totum, atq; ſubinde dormiſſe altiſſime, ut etiam ſi qui extra cubi-
culum erant, ſtertentem ſentirent. Cum eſſet circiter mediam noctem, uocauit ad ſe Cleanthem me
dicum, & Butam quendam, cuius opera ad res ciuiles plurimum utebatur. Erant hi ambo Catonis li-
berti, & Butam quidem ad portum miſit, ut ſciret an omnes nauigaſſent: medico autem manum oſtẽ
dit tumore inflãmatam, ob eam plagã quam (ut ſupra diximus) ſeruo inflixit. Ea res ſpem omnibus D
præſtitit, quaſi conſilio mortis abiecto, de uita cogitaret. Paulo poſt Buta rediit, & alios omnes præter
Craſſum nauigaſſe nũciauit. Craſſum quibuſdam impedimẽtis detineri, cæterum mare magnis flu-
ctibus agitari. Quo audito, ingemuit Cato pro eorum qui nauigarant incommodis, & rurſus Butã re
miſit, ut ſiquis cuiuſquam re indigeret, afferret. Iam erat circiter gallicinium, & rurſus in ſomnum con
uerſus eſt: deinde reuerſo Buta, & compoſita eſſe omnia renunciante, iuſſit eum prouidere ut porta
clauderet, & ſe in lectum demiſit, quaſi reliquum noctis quieturus. Vbi uero Buta receſſit, ſtatim acce
pto enſe, ſe ſub pectus percuſſit: ſed cum ægrota manus minus alte uulnus imprimeret, nõ confeſtim *Interitus Catonis.*
exanimatus eſt, ſed moribundus ex lecto prolapſus, abacum quendam geometricum, qui forte iuxta
lectum ſtetit, non ſine magno ſtrepitu in terram deiecit: qui cum à ſeruis auditus eſſet, ſubito acclama
tum atq; concurſum eſt tam à miniſtris quàm à filio & amicis. Ingreſſi itaq; cubiculum offenderũt Ca
tonem ſanguine fœdatum, inteſtina eius magna ex parte effuſa, ipſum tamen adhuc uiuentem. Medi
cus igitur accedens tentabat & uiſcera remittere quæ illæſa erant, & uulnus ligare, ſed ipſe ſtatim atq;
ad ſe rediit, medicum repulit, & uiſcera manu lacerauit, uulnuſq; patefaciens è uita deceſſit. Vix cre-
debatur in tota domo auditum, cum iam in portis aderant ciues Romani, quos trecentos fuiſſe ſupra
diximus, & paulo poſt populus uniuerſus Vticenſium occurrit: omnium erat una uox, ac benefacto-
rem, liberatorem, ſolum liberum, ſolum inuictum Catonem uocitabant, & hæc faciebant cum iam ad
uentare Cæſarem nunciaretur, ſed neq; timor, neque gratia uictoris, neque ſeditiones quæ inter eos
erant inhibebant, quo minus Catoni honorem debitum redderent. Funus ornatiſſimum cum longa
pompa magnifice fecerunt, ſepelieruntq; in littore maris, ubi nunc eſt eius ſtatua enſem manu tenens.
Funere autem perfecto, ut ſibi ſalutem quærerent perrexerunt. Cæſar igitur à transfugis cognito Ca
tonem unà cum filio & familiaribus expectare, nec abiſſe cum cæteris fugientibus, excogitare non po-
terat quod foret Catonis conſilium. Itaque cum multi faceret Catonem, exercitum admouebat: de-
inde cognita eius morte, dixiſſe dicitur: Inuideo morti tuæ Cato, nã & tu gloriæ meæ pro ſalute tua
inuidiſti. Reuera enim Cato, dum ſalutem à Cæſare conſequi erubuit, non tam ſuam ipſius gloriam
dedecoraſſe, quàm iſtius illuſtraſſe uidetur. Quid tamen futurum fuerit, ſi petita eſſet ſalus, icertum
eſt: credunt uero meliora de Cæſare. Mortuus eſt Cato quadrageſimooctauo ſuæ ætatis anno. Filius
uero eius nihil mali à Cæſare paſſus eſt. Ferunt hunc filium Catonis diſſolutũ fuiſſe, & præcipue erga
mulieres

A mulieres male ſe temperaſſe. Vnde in Cappadocia cum hoſpitem haberet Marphadatem quendam regulum, cui mulier pulcherrima erat, ac diutius quàm deceret apud ipſum moram traheret, talia in eum ſcripta ſunt carmina: Cras abibit Cato poſt trigita dies, Porcius & Marphadates duo amici, & una anima. uocabatur enim anima, Marphadatis mulier. Et prætereca illa: Nobilis & clarus Cato regiã poſſidet animam. Sed hæc maledicorum uerba deleuit & falſa eſſe oſtẽdit glorioſa mors. Nam cum pro libertate patriæ contra Auguſtum & Antonium in Philippis pugnaret, inclinata iam Bruti acie, nec fugere uoluit nec latère, ſed in hoſtem ruens magna cæde edita, & quis ipſe, & ex quibus ortus foret teſtatus, admirationem uirtutis ſuæ omnibus præſtitit, atq; ita mortuus eſt. Filia etiam Catonis, uxor Bruti qui Cæſarem occidit, neq; pudicitia, neq; fortitudine inferior fuit: nam & coniurationis aduerſus Cæſarem fuit conſcia, & quemadmodum nobilitatem ſuam decebat, generoſe mortua eſt. Statilium tunc ſe inſtar Catonis occidere uolentem, philoſophi qui aderant prohibuerunt: ſequenti uero tẽpore ſe Bruto cõiungens, cum fidẽ & ſtudium in bello oſtendiſſet, in Philippis & ipſe mortuus eſt.

DIONIS VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

PROFECTO Soſſi Senecion, quemadmodum Troiã iis minime ſuccenſere Corinthiis ait Simonides, qui aduerſus eã unà cum Achiuis expeditionẽ egerunt, quoniã illis ipſis etiam Glaucus ex Corinthiis genus ducens, promptiſſimum ſe belli ſocium aſciuit: ita nec academia Romanis aut Græcis merito ſit incuſanda, ut qui pariter ex ea proceſſerunt, quemadmodum ſcripta noſtra mox docebunt, Bruti & Dionis uitã continentia: quorum cum alter quidẽ Platonis cõſuetudinẽ habuerit, alter uero Platonicis innutritus ſit diſciplinis, uterq; perinde ac unà ex palæſtra ad maxima prodiere certamina. Nec uero admirandum eſt, eos qui ſimilia permulta ac confinia geſſerint, ipſi uirtutis duci teſtimonium reddidiſſe, quòd prudentiæ ac iuſtitiæ cum poteſtate coniunctam oportet eſſe fortunam, quo pulchritudinem pariter ac magnitudinem ciuiles ſuſcipiant actiones. Nam ſicut Hippomachus aliptes, cum exercitatos inſtructosq; ab ſe adoleſcentes ferentes è foro carnes aliquando uidiſſet, ſe illos ex ſuis eſſe procul agnoſcere dictitauit: ſic & doctorum hominum ſtudia ac diſciplinæ res eorum geſtas pari uirtutis ratione proſequantur eſt neceſſe, quæ cõcentum quendam & ſimilem ei apti-
B tudinem afferant cum decore. Horum autem uirorum fortunæ caſibus q̃ uoluntate magis eædem ipſorum uitas ad ſimilitudinem quandam perducunt. Ante exitum enim cæſus eſt uterq; dum per multas & ingentes cõflictationes nauare propoſitum nequiuiſſent, quodq; ſuper omnia lõge mirabilius eſt, utriq; genius ſuum ſignificauit interitum, utriq; haud beneuolum ſanè phaſma intuendum ſe obtulit. Tametſi quidã talia prorſus tollentes aſſerant, nulli ſapiẽti ſimulachrum cõparuiſſe uel genium, aſt puellos mulieresq; ac uecordes quoſdam ex imbecillitate homines in animi horrore aut corporis intemperie conſtitutos, inanes & alienas opiniones attrahere, qui malum in ſeipſis eſſe genium ſuperſtitionem habent. Quod ſi Dion atq; Brutus grauiſſimi uiri, & ſapientiæ ſtudio dediti, ac nullam per affectionem morbum'ue aberrantes, aut facile captabiles, ab ipſo ita diſpoſiti fuere phaſmate ut amicis ac familiaribus retulerint, haud ſcio an ex uetuſtiſſimis quendã maximæ admirationis ſermonẽ cogemur admittere, quod uiles quidam ac maligni dæmones cum uiris bonis inuideant, eorum rebus gerendis obſtant, metus & perturbationes inducunt, uirtutẽ conquaſſant, falluntq; ne cum ſtabiles integriq; in honeſtate permanſerint, poſt ſupremum uitæ diem meliorem illis ſortem conſequantur. Verum hæc ad aliud dicendi genus referuent. Cæterum in hac duodecima cõparandorum hominum uita, maiorem'natu priorem adducemus. Dionyſius ſenior ſtatim ut in principatu conſtitutus eſt, Hermocratis Syracuſani filiam duxit uxorem, dehinc cum ſtabilito nõdum dominatu, ab eo Syracuſii defeciſſent, mulieris corpus grauibus & iniquiſſimis affecere uituperiis, ob quæ ſibi necem ſponte cõſciuit. Dionyſius recuperato poſtea cõfirmatoq; dominatu, duas ſimul denuo duxit uxores: alteram quidem ex Locrorum gente Dorida nuncupatam, alteram uero indigenã nomine Ariſtomacham Hipparini filiam. Is erat inter Syracuſanos homo primarius, & Dionyſii cum primo belli dux & imperator delectus eſt, collega. Ferunt ambas una duxiſſe die, incertumq; hominibus fuiſſe utri prius congreſſus ſit, reliquum tempus utriq; ſe parem aſſiduè præbuiſſe. Solebãt nanq; cum eo communes habere cœnas, inq; uicem nocturnam agere quietem: quamuis indigenam ac nobilem, quàm externam plus habere Syracuſana cuperet multitudo. Verum huic ad genus adiumentum exiſtebat, quòd iam Dionyſio grandiorem natu filium pepererat. Ariſtomacha uero diu cum Dionyſio habitans ſobole caruit,

quamuis de ſuſcipiendis ex ea liberis admodum ſolicitus eſſet, quippe qui Locrinæ matrem quòd Ari C
ſtomachen uenenaſſet incuſans, interfecit. Huius frater cum Dion eſſet, initio quidem ob ſororem ei
magnus habebatur honos: poſtea uero cum prudentiæ iam experimentum edidiſſet, per ſeipſum ty-
ranni beneuolentiam contrahebat. Quocirca uniuerſis edicitur cuſtodibus, ut quicquid expoſceret
Dion, tribuerent, ac ſiquid tribuiſſent ea die regi referrent. Cum excelſis moribus, ingenii magnitudi
ne, ac uirili animo plenus eſſet, maius ad eas res incrementum accepit, dum diuina quadam ſorte, nul-
lo hominum conſilio Plato in Siciliam appuliſſet, ac numen aliquod, ut uidetur, eminus Syracuſanis
initium libertatis afferens, deq; abroganda iam tyrannide meditans, Platonem ex Italia Syracuſas ad-
duxit, & eius doctrinis Dionem adiunxit. Qui tum apprime iuuenis cunctos Platonis diſcipulos inge-
nio ac induſtria ſuperans, ad obeunda etiam uirtutis præcepta impigerrimus & acutiſſimus extitit, ſi-
cut & ipſe Plato ſcribit, & rerum teſtimonia comprobant. Humilibus enim ſub tyranno moribus in-
nutritus, & inæqualis ac ſubtrepidæ uitæ conſuetudine, per locupletem indulgentiã ſuperuacuas deli
tias & uiuendi formulam imbutus, quæ in uoluptate auaritiaq; bonum poneret, ut primum diſcipli-
nam & ducem ad uirtutem philoſophiam deguſtauit, confeſtim animo conflagrauit: cumq; per ipſius
egregiam in perſuadendis honeſtis potentiam idem obtingere poſſe Dionyſio ſperaret, ſtudioſiſſime
effecit ut ille per ocium cum Platône ſimul eſſet, eumq; diſſerentem audiret. Qui ubi cõueniſſent, ſer
mo quidem ſumma de hominis uirtute fuit: cumq; plurimum de fortitudine diſputatum eſſet, Plato
cunctos longe magis q̃ tyrannos fortes eſſe demõſtrauit. Hinc ad iuſtitiam uerſus, perbeatam quidem
iuſtorum, calamitoſam autẽ impiorum uitam eſſe docuit. Tyrannus haud perinde ac redargutus Pla-
tonis uerba tulit, cæterum cum aſtantes homines eloquia ſuſcipere, ac mirum in modum demulceri
perſpiceret, dolore angebat. Tandem furiis & ira percitus eum rogat, cuius rei uoluntate in Siciliã ad-
uentaſſet: quo reſpõdente, ſe uirum bonum quærere, excipiẽs Dionyſius, mediusfidius, inquit, talem
nõdum comperiſſe uideris. Dion hunc factum eſſe irarum exitum putans, ſolicitus emittere Plato-
nem in triremi quadam curabat, quæ tum in Græciam Spartanum uehebat Pollidem. Dionyſius ue-
ro Pollidẽ clanculum exorauit, ut quammaxime hominem inter nauigandum occideret: quod ſi mi-
nus liberet, eum omnino uenderet, nihil detrimenti perpeſſurum: at cum iuſtus exiſtat, tametſi reda-
ctus in ſeruitutẽ fuerit, eum nihilominus fore beatum. Quocirca Pollis Platonem Aeginam deportãs,
eum uendidiſſe dicit, qua tum aduerſus Athenas belligerante decretum extabat, ut quiſquis ex Athe
nienſibus caperet, Aeginæ uenundaretur. Nec uero Dion propterea apud Dionyſium minus honoris D
conſequebatur aut fidei, cæterum ad Carthaginenſes miſſus maximas diſponebat legationes. Singula
ris quoq; admirationis erat: huius fermè ſolius ſententiã intrepide loquentis, & dicendi libertatẽ ſuffe
rebat, ſicuti cum illum pro Gelone acriter increpuit. Nam cum Gelonis, ut fertur, principatus irride-
retur, ipſumq; Gelona Dionyſius Siciliæ γέλωτα, hoc eſt, riſum eſſe diceret, cæteris quidem admirari
dicacẽ hominis morſum ſimulantibus, grauiter ferens Dion, Tu ſanè inquit Dionyſi, eum ob Gelonẽ
fidem habeas, dominaris: cui uero te propter fides habeatur, alter futurus eſt nemo. Et profecto cum
Gelo pulcherrimum uideat oſtendiſſe ſpectaculum, ſuo moderatã imperio ciuitatem, Dionyſius cer-
te turpiſſimum. Dionyſius cum liberos haberet, tris quidem ex Locrina, quatuor ex Ariſtomacha, ex
quibus duæ fœminei ſexus erant, Sophroſyna uidelicet & Areta. Filio ipſius Dionyſio Sophroſynam
iunxit uxorem, Aretam uero Thearidæ fratri, quo mortuo Dion coniugem cepit Aretam ſibi ex ſoro
re neptem. Aegrotante deinde Dionyſio, ubi nulla uitæ ſpes habebatur, eum ſuper Ariſtomachæ libe
ris Dion alloqui conabatur. Quam quidem ad rem medici, ut ſucceſſuro in imperio morigerarent,
tempus minime præſtabant: & ut Timæus aſſerit, ſomniferam ei poſtulanti potionem tradiderant,
omnemq; illi ſenſum ademerant, quo cõtinuatam ſopori mortẽ efficerent. Dion tamen poſtea, cum
apud iuniorem Dionyſium factus eſſet amicorũ conuentus, adeo pro temporis cõmoditate diſſeruit,
ut cunctos profecto ſua quidem prudentia pueros, orationis uero autoritate atq; licentia tyrãnidis ſer
uos oſtenderit, qui plura eorum cõſilia demiſſe ac trepide ad adoleſcentis gratiam explicarẽt. Eos præ
cipuo ſtupore cõfecit, cum ex Carthagine impendentia cõtra dominatum diſcrimina formidantibus
pollicitus eſt: ſi Dionyſio pace opus eſſet, ſe quamprimum in Aphricam nauigaturum, & bellum opti-
me depoſiturum: ſin ad belligerandum prõptior foret animus, ipſum ſeſe propriis ſuſtentaturum im-
penſis: bello præterea quinquaginta ad nauigandum iſtructas triremes daturum. Cuius animi magni-
tudinẽ uehemẽtiſſime admiratus eſt Dionyſius, & tantam prõptitudinẽ inſuper amore cõplexus eſt.
At ii ſeſe Dionis claritate argui, ac potentia deiici cogitantes, captato ſtatim initio, nullis parcere uer-
bis, in eum iſtigare iuuenẽ, ut qui ſibi per maria principatũ alliciens, omnem ad Ariſtomachæ filios po
tentiam nauibus perduceret, qui ſibi nepotes erant. Apertiſſimæ & maximæ ad odium & inuidiam
cauſæ aderant, & uitæ differentia, & nulla cum admiſtione ſeuera uiuendi formula. Illi enim prin
cipio quidem adoleſcentis tyranni ac turpiter educati conuerſationẽ familiaritatemq; illecebris & aſ-
ſentationibus occupãtes, quoſdã ſemper amores & inania excogitabant exercitia in compotationibus,

mulieribus,

A mulieribus, ludiſq; aliis inhoneſtis, à quibus tyrannis ipſa perinde ac ferrum demollita, ſubditis perhu-
mana uidebatur, quæ nimiam illam ſummitteret contentionem, non aliqua potius manſuetudine,
quàm ſecordia dominantis obtuſam. Quamobrem progreſſa paulatimq; depaſcens ea iuuenem re-
miſſio, adamantina illa uincula, quibus alligatum ſe relicturum principatum ſenior Dionyſius dictita-
bat, liquefecit atq; deſtruxit. Cum enim inchoauit, aſſidue per nonaginta (ut ferunt) dies compota-
bat: interim aula honeſtis uiris atq; ſermonibus nullum prorſus patefecit ingreſſum: debacchationes,
dicacitates, cantus, ſaltationes, procacitates' ue cuncta tenebant. Quemadmodum igitur par eſt, inui-
ſus erat Dioni, quod ad nihil ſeſe iucundum aut iuuenile dederet. Quocirca uerisſimilia uitiorum no- *Dionis ingenium quale.*
mina illius uirtutis calumniatores obiectabant. Eius nanq; grauitatem, inſolentiam, & orationis liber-
tatem, pertinaciam uocitabant: commonefaciens etiam, accuſare cẽſebatur: cumq; delictis ſe minime
ſocium adſciſceret, aſpernator putabatur, quippe cum mores nõnihil natura tumidos haberet, eſſetq;
in colloquiis aſper, & in compellando difficilis. Non ſolum enim florentis ætatis homini, & delicatiſſi-
mas ab aſſentatione aures habenti, aduerſa & nequaquam gratioſa ea aderat conſuetudo, uerumetiã
ex familiaribus multi cum ſimplices ac generoſos eius diligerent mores, conuerſationem improbabãt,
quod acerbius, & quàm ciuilium rerum neceſſitas exigebat, ſe difficilius adiũgeret. Quibus pro rebus
ad eum poſteriori tempore Plato, quaſi futura diuinaret, præſcripſit, ut comitem ac uicinam ſolitudi-
nis pertinaciam magnopere deuitaret. Per id tamen tempus cum ob turbulentas ſanè res eius pluri-
mi dignitas cenſeretur, quaſi ſolus egregie labefactatum attollere ac tueri regnum poſſet, intellexit ſe
nõ gratia, uerum neceſſitate & inuito quidem tyranno primum eſſe lõgeq; maiorem. Quod cum ab
imperitia proficiſci Dion opinaretur eum ad liberales adducere exercitationes, & ad deguſtãda ſtudia
moraleſq; diſciplinas cupidiſſime cõtendebat, ut cum reformidare uirtutem deſiſſet, honeſtate læta-
ri conſueſceret. Dionyſius enim natura haud uiliſſimus ex tyrannis erat: cæterum ipſius pater ueritus
ne excelſos captans animos, aut prudentium hominũ inita familiaritate, ei quãdoq; tenderet inſidias,
ac principatum interciperet, incluſum domi ſub cuſtodibus obſeruabat. Quo tempore aliis deſtitutus
æqualibus, & rerum inexpertus, plauſtella, candelabra lignea, ſedes ac menſas fabricaſſe dicit. Eò enim
timoris ſenior Dionyſius proceſſerat, ut cum nemini fidem haberet, ſuſpectos omnes duceret morta-
les, ita ut capitis crines tonſorio radere cultro nequaq̃ auderet, ſed pigmentarius quidã accedebat, adu-
rens carbone cæſariem. Eius cubiculum neq; frater neq; filius, ut indutus erat, ingrediebatur, at unuſqſq;
ſuo depoſito prius amictu, alterum ſuſcipiebat, ita ut eum ſatellites nudatum aſpicerẽt. Frater eius Le-
B ptines cum aliquãdo regionis ſitum explicãs, à ſtipatore quodã ſuſcepto ſpiculo locum deſcripſiſſet, il-
lum quidẽ grauiter obiurgauit, hunc uero qui iaculum tradidiſſet occidit. Ab amicis quoq; ſapientibus
cauere ſibi dictitabat, quando ignarus non eſſet eos imperare malle, q̃ ſeruire. Marſiam quẽdam ab ſe
ad dignitatẽ euectum idcirco necauit, quod is Dionyſium per quietẽ iugulare ſe exiſtimarat. A diurna
enim cogitatione ac cõſilio hæc illi uiſa per ſomnium aſtitiſſe. Cõtra Platonẽ furore pmotus eſt, quod
eum cunctis longe mortalibus fortiorẽ minime pnunciaſſet, qui trepidus adeo tantis refertum malis
animum ex pauore geſtabat. Eius filium & imperitia, ut dictum eſt, corruptum, & ĩfractos mores cõ-
ſpicatus Dion, ut ad diſciplinam animum cõuerteret exhortabatur, principemq; philoſophorum ut in
Siciliam perueniret totis exoraret precibus, eiq; cum adueniſſet, totum ſe dederet, ut comparato ex
moribus, uirtute ac ſtudiis ornamento, ad diuinum & rerum oĩum pulcherrimum ſeſe conformaret
exẽplar. Cui ad ſingula ductori cum obtẽperatum eſt, ex turpitudine ac deformitate ornatus exiſtit,
atq; uenuſtas. Permultum etiã ſibi felicitatis, permultumq; ciuibus uendicaret, quantum in præſentia
in mœroribus & moleſtia cõmorantur, modo res illorum modeſtia, iuſtitia & charitate paterno curatas
more præſtans, ſeipſum ex tyrannico regẽ efficiat. Nec enim ut eius pater referebat adamantina eſſe
uincula, metum, uiolentiã, claſſem, aut illud ex decẽ millibus Barbarorum cõſtitutum præſidium, ue-
rum beneuolentiã, promptitudinẽ, & gratiam à uirtute ac iuſtitia inſitam. Quæ quanq̃ ſuperioribus
illis rigidis quidem atq; duriſſimis molliora exiſtant, ad regni tamen diuturnitatẽ magis magiſq; uali-
tura. Ignominioſum eſſe præterea minimeq; expetendum, ut cũ princeps corpus pretioſis ornet ami-
ctibus, delicatiſq; & apparatis reſpõdeat ædibus, nihilo magis conſuetudine aut diſciplina infimis ex-
cellat hominibus, nec ipſam animi regiam pro regali dignitate cõuenientiq; honeſtatam habeat. Hæc
cum multoties Dion admoneret, & nõnullas interdum Platonis rationes interſereret, uehemens ac
inſanus quidam ſtudiorum conſuetudinis'ue Platonis amor Dionyſium tenuit. Statim igitur complu-
res Athenas à Dionyſio literæ, cõplures inſuper à Dione cauſæ rationeſq; peruenerunt. Aliæ etiã ex
Italia à Pythagoreis, qui illum ut eò proficiſceretur, exhortabantur, quo nouellum animum ingenti licẽtia
& poteſtate uagantẽ corripiens, intra grauiora cõſilia detineret. Itaq; Plato, quemadmodum idem re-
fert, ſuopte pudore cõmotus, maxime ne ſolis obuerſari uerbis, nullum autem ſponte opus ſubire ui-
deretur, ſperanſq; ſi unum uirum ſicuti principalẽ partẽ expiaſſet, cunctam languentẽ Siciliam medica-
minibus curaturum, obſecutus eſt. At Dionis inimici Dionyſii permutationem ueriti, ei ut ab exilio

Philiſtum accerſeret perſuaſerunt,quo illum contra Platonem ac philoſophiam perinde ac obicem ac C
impedimentum haberet.Principio nanq; Philiſtus dum principatus conſtitueretur, promptiſſimum
ſeſe præbuerat,diuq; cuſtodiæ arcis præfuerat.Erat autem rumor eum cum ſenioris matre Dionyſii
congreſſum habuiſſe,haud prorſus ignorante tyranno.Cum Leptines ex alia quadam uxore ab ſe uio
lata,duas genuiſſet filias,alteram nihil Dionyſio præfatus,Philiſto collocat : ille ſtimulante ira,Lepti-
nis quidem uxorem in compedibus cõtinuit,ac è Sicilia Philiſtum expulit.Is circa Adriam ad quoſdã
ſeſe hoſpites profugus recipiẽs,ibi nactus ocium plurimam hiſtoriæ partem compilaſſe creditur. Nec
enim quoad ſeniori Dionyſio uita ſuperfuit,reuerſus eſt,uerum poſt illius mortem,ut dictum eſt , ab
ingenti quadam cæterorum erga Dionem reductus eſt inuidia,utpote & illis longe magis idoneus,&
tyrannidi ſtabilior futurus.Iſte igitur cum primum aduenit,ſeſe regni rebus applicuit : cæteri de Dio
ne calumnias criminationesq; ad tyrannum inſtruebant.De diſſoluendo enim imperio,cum Theodo
te Heraclideq; collocutum.Is nanq; ſperare uidebatur,ut aduentãte Platone,cum imperioſam illam
è principatu nimiſq; intemperatam acerbitatem abſtuliſſet,mitiſſimum atq; legitimum regem Dio-
nyſium conſtitueret:quòd ſi repugnaſſet,aut mitigari non uellet,decreuerat eo deſtructo Syracuſanis
ciuitatis moderamina reſtituere:non quia popularem collaudaret principatum,ſed quia eum tyranni
de multo præſtantiorẽ iudicaret.In huiuſcemodi rerum cõditione profectus in Siciliam Plato,primis
quidem occurſibus mira familiaritate & honore ſuſceptus eſt.Ei nanq; triremem egreſſo regius affuit
currus,decentiſſimis inſtructus ornamentis.Tyrannus etiam perinde ac maxima regno felicitas obue
niſſet,ſacrificia celebrauit: uerecundia,deinde conuiuia,ordo curiæ,ipſa etiam tyranni in iure dicendo
benignitas,mirificam ciuitati ſpem de hominis cõmutatione præſtitit.Erat unus omnium ad doctrinã
& philoſophiã ĩpetus.Erat p̃terea puluerulenta ut ferunt regia,ob eorum multitudinem qui Geome
triæ figuras deſcribebant.Paucis poſt diebus intra regias ædes ſacrificium de more fiebat,ubi præcone
ut aſſolet orante,ut multa per tempora incõcuſſum duraret imperium:Dionyſius cum adeſſet,Num
deſines,inquit,execranda nobis imprecari?Id permagnum Philiſto mœrorem incuſſit,cogitanti inex-
pugnabilem Platonis tempore ac conſuetudine fore potentiam,ſi parua modo conuerſatione iuuenis
mentem & ſententiam alienaſſet atque tranſpoſuiſſet.Haud amplius itaq; ſeparatim aut occulte,ſed
uniuerſi Dionem manifeſtis urgere conuiciis,non eſſe clàm cum carminibus & ueneficiis per Platonis
eloquentiam inuaſiſſe Dionyſium,ut cum ille ultro repudiarit imperium.Ariſtomachæ liberos ſub-
inde cõſtituat,quorum exiſtat auunculus.Nõnulli moleſtiſſimum habere fingebant , ſi ſuperiori qui-
dem tempore Athenienſes ingentibus eò copiis,tum nauibus,tum terreſtribus nauigantes,ante pro
fligati ac in perniciem dati ſunt,q̃ Syracuſas capere potuiſſent:nunc uero Dionyſii regnum uno cum ſo
phiſta deſtruat,cuius animum huc ĩduxerunt,ut è decem millibus ſtipatorum fugiens,omittens etiã D
triremes quadringẽtas,& decem millia equitum,ac milites plures totidem,tacitum quoddam in aca
demia bonum perſcrutetur,& beatam ex Geometria uitam ſibi perquirat,cum ĩterim Dioni Dioniſq;
nepotibus conſtantem ex regno,opibus & deliciis beatitudinem relinquat . Eas ob res cum primum
quidem ſuſpicio,mox autem apertior ira & inimicitia conflaretur,quædam clanculum Dionyſio de-
fertur epiſtola,quam ad Carthaginenſium præfectos ſcribens Dion,petebat ut cum Dionyſio de pa-
ce differerent,& haud abſq; ſe colloquia facerent,quo per eum conſtantiſſime cuncta componerent.
Dionis exiliũ. Eam ubi Dionyſius Philiſto perlegit,ſecum inito(ut ait Timæus)conſilio,Dionem ficta inuadit ami-
citia,& pauca quædam cõmentatus,ubi ſecum in gratiam rediſſe dictitauit,ſolum in arcem mare uer
ſus adduxit,commonſtranſq; illi epiſtolam uehementer increpuit,quòd contra ſe unà cum Carthagi-
nenſibus ſpiraſſet.Dionem excuſationem afferre uolentem nequaquam tolerãs Dionyſius , ſtatim ut
erat,cymbæ impoſitum nautis edixit,ut delatum ad Italiam exponerent . Hoc poſtquam hominibus
palàm factum eſt,regiam quidam muliebris tenuit ululatus : Syracuſana uero ciuitas res nouas & ſu-
bitam expectans permutationem pendebat,tum hoc ipſo Dionis tumultu,tum cæteris nullam tyran
no fidem habentibus.Quæ ut Dionyſius conſpexit , timore anxius,amicos ac mulieres ſolari cœpit,
haud exulaſſe Dionem,at ſeceſſiſſe paululum , peregrinationemq; ſuſcepiſſe , ne illo præſente contra
hominis pertinaciam deterius aliquid per iracundiam delinquere cogeretur.Dionis inde cognatis duas
exhibens naues,quicquid pecuniarum aut mancipiorum optarent eis imponere,eumq; in Peloponne
Dion's opes immenſæ. ſum conuectare iuſſit.Erant Dionis opes immenſæ,& regia propemodum in uiuendo pompa atque
ſupellex,quam in unum collectam ad eum amici detulere : alia complura mulieres ac ſocii tranſmi
ſere,ita ut ob eam pecuniam grandeſq; adeo diuitias & clarus inter Græcos extiterit,& exulis opulen
tia regni potentiam declararit.Dionyſius continuo Platonem commigrare in arcem faciens,honorifi-
cam illi ſub humaniſſimæ hoſpitalitatis prætextu cuſtodiam excogitauit,ne ſcilicet Dioni comes naui
gans,teſtis iniuriarum eſſet.Cum à diuturno deinde conuictu,ſicuti fera quædam,hominem attinge
re,conſuetudinemq; ac ſermones iam perferre aſſueſſet , eum tyrannico amore complexus eſt , mu-
tuaſq; ſolum in amore uices à Platone conſequi,& ab eo præ cunctis admirationi haberi poſtulabat,
res illi

A res illi regni committere paratus, modo ne Dionis amicitiam ſuæ anteponeret, antiquiorem'ue duce-
ret. Itaq; Platoni quædam erumna hæc ipſa erat affectio, dum ille per zelotypiam, ut difficiles ac im-
portuni ſolent amatores, inſaniret, breui multoties tempore nunc ſecum iratus, nunc conciliatus, mo-
do ad ſupplicandum uerſus. De percipiendis ab eo diſciplinis communicandis'ue philoſophiæ nego-
ciis immenſo ferebatur ſtudio, quiq; illum ab ea re detrahebant, ipſos perinde ac peſtem aliquam uere-
batur. Ingruente interim bello quopiam, Dionyſius Platonem emiſit, ſecum pactus, ut in ſequentis an-
ni uere Dionem reuocaret. Quod cum ſtatim ementitus eſſet, ei tamen prædiorum prouentus miſit,
ueniam ſubinde propter belli tempeſtatem à Platone poſtulans. Nam cum primum cõfecta pax eſſet,
Dionem ſe accerſiturum, modo illum ut quietem agat exoret, & ab innouandis rebus abſtineat, ſeq;
apud Græcos nullis inſectetur maledictis. Hæc facere Plato conabatur, quocirca conuerſum ad ſapien-
tiæ ſtudia Dionem in academia continebat. Habitabat igitur in oppido penes familiarem quendã Cal-
lipum nomine, agro ocii & amœnitatis gratia comparato. Hoc poſtea cum in Siciliam traiceret, Speu-
ſippum donauit, cuius amicitia & conſuetudine longe magis quàm cæterorum qui Athenis uerſaren-
tur, uſus eſt. Volebat enim Plato cum Dionem gratioſa conuerſatione & conuenientibus pro tempo-
re iocis temperaſſet, eius mores dulces ac facetos reddere. Talis autem Speuſippus erat: quamobrẽ Ti-
mo cum de ſalibus ſcriberet, eum ad iocos atque facetias idoneum appellauit. Dum Plato chorũ pue-
rorum ſpectaculo exhibuit, & Dion chorum exercitatione inſtruxit, & cunctam perſoluit impenſam
concedente Platone, quo talem erga Athenienſes magnificentiam oſtenderet, quæ maiorem illi bene-
uolentiam quàm ſibi gloriam afferebat. Alias quoque Dion urbes adibat unà cum optimis & excel-
lentibus in Republica uiris, ocium agẽs, & feſtos conuentus celebrans, cum interim nihil eius uita im-
modeſtum, nihil tyrannicum, nihil laſciuum indicaret, uerum temperans, probum, forte, & honeſtas
denique ſtudiorum ac philoſophiæ curas ac exercitationes. Quas ob res ex omnibus beneuolentias &
æmulationem conſequebatur, & publicos inſuper honores ac ciuitatum decreta. Ab Lacedæmoniis *Dion ciuitate*
etiam ciuitate donatus iram Dionyſii paruipendentibus, tametſi eum contra Thebanos per id tem- *donatus ab*
pus promptiſſimum belli ſocium haberent. Ferunt aliquando Dionem Ptœodori Megarẽſis opera in- *Lacedæmo-*
digentem, eius domum perueniſſe. Ptœodorus autem, ut ferunt, diues ac potens erat. Dion igitur tur- *niis.*
bam pro foribus conſpicatus, eumq; præ negociorum multitudine ſummo cũ labore colloquia & con-
greſſus admittentem, cum id ſocii grauiter ac moleſte perferrent, ad eum reſpectãs. Quid iſtum incu-
ſamus inquit? nam & ipſi Syracuſis his omnino ſimilia faciebamus. Procedente deinde tempore, cum
B Græcorum erga Dionem beneuolentia Dionyſium zelo metu'ue torqueret, ei prouẽtus mittere de-
ſtitit, ipſius bona propriis curatoribus erogans. Volens deinde malos aduerſum philoſophos rumo-
res Platonis cauſa de ſe diſperſos oppugnare, complures ex iis qui eruditiſſimi exiſtimabantur, condu-
xit. Cum uero per quandam gloriæ cupiditatem uniuerſos uincere diſſerendo contenderet, auditis à
Platone rebus male uti cogebatur. Eius autẽ deſiderio tenebatur, ſeq; ipſe damnabat, quòd illius præ-
ſentia minime uſus eſſet, nec quæ honeſta fuerant, auſcultaſſet. Lymphantis igitur & leuiſſimi more
tyranni ad cupiditates & omne celerrime ſtudiũ approperans, ad Platonem ſtatim concitatus eſt, tum
omnem attollens machinam, Archytam aliosq; Pythagoræos conuentorum ac pollicitationum uades
& confirmatores induxit, ut ad ſe Platonem conuocarent. Ipſius nanque interuentu ii primum amici-
tiam hoſpitalitatemq; confecerant. Miſſus ad eum Archidemus. Dionyſius quoque triremes ad Plato-
nem & ſuppliciter exoraturos transmiſit amicos. Ipſe etiam aperte ac dilucide ſcripſit, nihil ſe Dioni
quod modeſtum eſſet facturum, niſi in Siciliam aduentante Platone, eo autem perſuaſo, cuncta factu-
rum. Complures item ad Dionem à ſorore ac uxore confictæ uenerunt cauſæ, opus eſſe ut Dionyſiũ
prorſus adeat Plato, neque ullam ei prætexendi occaſionem præbeat. Hunc in modum ad Siculi fau-
ces freti tertio commeaſſe ſe Plato refert, quo pernitioſam denuo charybdim remetiretur. Igitur poſt-
quam aduentaſſet Plato, magna quidem lætitia primum tyrannum expleuit, ingenti rurſus ſpe ſeruã
inſulam refecit, intentam & præcipuo ſolicitam ſtudio, ut ipſius quidem Philiſtum, amor ante ſapien-
tiæ uiolentum ſuperaret imperium. Præſertim uero magno in eum ſtudio mulieres extiterunt: ſingu-
laris illi à Dionyſio fides, qualem alius aſſecutus eſt nemo, habebatur, ita ut illum indiſcuſſus adiret.
Cum grandem illi pecuniam dono multoties traderet, nunquam ſuſcepiſſe conſtat. Cui dum aliquan-
do Cyrenæus intereſſet Ariſtippus, Tutò, inquit, liberalis & magnificus eſt Dionyſius, qui enim plu-
ribus indiget, is pauca tribuit: Plato uero cum nulla ſuſcipiat, permulta exhibet. Poſteaquam familia-
riſſime primo congreſſi ſunt, ſuper Dione ſermones inchoante Platone, dilationibus primum, mox
conuiciis ac diſceptationibus actum, clàm tamen exterius rem occultante Dionyſio, & conante inſu-
per ut Platonem cum honore, tum aliis multis muneribus & donis à partibus ſtudioq; & factione ac
beneuolentia Dionis auerteret retraheretq;. Nec uero ſuperioribus ille temporibus perfidiam & men-
tita uerba retexerat, uſqueadeo patiens ſimulatam oſtentabat habitudinem. His eo pacto inuicem ſe

habẽtibus,cum latere omnes arbitraretur,Helicon Cyzicenus unus ex Platonis æqualibus,Solis defe- C
ctionem prædixit:qua uti præfatus erat effecta,is à tyranno ingenti habitus admiratione, argenti ta-
lento donatus eſt. Tum Ariſtippus ad alios iocans philoſophos: Ego quoque mirabile quippiam ha-
beo,inquit,quod prædicam. Quibus ut proferret obſecrantibus,Prædico igitur,ait, Platonem atque
Dionyſium breui tempore inimicos fore. Diuenditis omnibus facultatibus,omni ſubſtantia opibuſq;
& patrimonio Dionis, ipſe pecuniam ex iis conflatam retinuit ſibi: Platonem uero iam non amplius
hoſpitaliter habuit ut ante,ſed in applicito quodam ædibus horto diuerſantem abdicauit, abiecitq;
inter ipſam ſatellitum ſtipatorumq; turbam,futurum ſperans ut homines iam ipſius odio flagrantes
ipſum circumuenirent,necarentq;,qui exuere imperio Dionyſium conatus eſſet, & ſatellitio deſtitu-
tum priuatum uiuere. Architas ac ſui ubi in huiuſcemodi conſtitutum eſſe periculis Platonem didi-
cerunt,confeſtim nauem cum legatione miſerunt,quæ uirum à Dionyſio repoſceret, diceretq; illum
quoniam uades ſe ac interceſſores ſecuritatis accepiſſet, Syracuſas nauigaſſe. At Dionyſius cum pro
eorum controuerſiis excuſationem attuliſſet,Platonem antequam à ſe dimitteret, per epulas & fa-
miliariſſima habuit officia,ad quem tale aliquid dixiſſe commemorant: Complura de nobis Plato &
grauiſſima certe crimina tuis denunciabis æqualibus, & ſtudiorum ſociis. Cui ſubridens ille reſpon-
dit: Haud tanta diſciplinarum fieri poteſt in academia mendicitas & inopia, ut tuis de rebus quic-
quam commemorare uacet. Hoc igitur pacto præſtantiſſimus uir Plato,cum per ſimulationem pri-
mum honorifice à tyranno acceptus eſſet, mox inſidiis petitus, demiſſus tandem à Sicilia diſceſſit,
quanquam haud iis ualde conſona ſint quæ ab ipſo Platone feruntur. Cæterum ea Dion grauiter pa-
tiebatur,& paulo poſt cum uxoris factum perdidiciſſet,de quo ſcribens ad Dionyſium Plato, obſcu-
riſſimis inſinuauit uerbis,apertum ſeſe penitus egit hoſtem. Id autem erat huiuſmodi. Dionyſius eie-
cto Dione cum Platonem ab ſe dimitteret,orauit ut eum ſecretò interrogaret, Nunquid impedimen
to eſſe uellet,quominus uxor alteri in matrimonium collocaretur. Erat enim rumor ſeu uerus, ſeu
à Dionis aduerſariis fictus,ingratum illud Dioni extitiſſe connubium, ut eum cum uxore diſcrepan-
tem haberet coniunctum. Vt igitur Plato patriæ ex ingentibus periculis reſtitutus peruenit Athenas,
habito cunctis de rebus cum Dione colloquio,atque uniuerſa re geſta diligenter expoſita, quandam
tyranno conſcribit epiſtolam, cætera quidem clare quibuſuis explicantem, iſtuc autem ipſum illi
duntaxat ſoli cognitum,illa de re ſe cum Dione collocutum eſſe,eum uehementiſſime declarare, ſe
moleſte perlaturum,ſi Dionyſius eam confecerit. Eo tempore cum magna de ipſorum reconciliatio-
ne ſpes adeſſet, nihil erga ſororem nouitatis intulit, ipſam autem cum Dionis filiolo habitare ſine-
bat. Poſtquam omnis in gratiam redeundi adempta ſpes eſt, & Plato rurſus in Siciliam profectus
cum odio & inimicitia remiſſus erat, Aretam inuitam equidem cuidam familiari ſuo Timocrati no- D
mine nuptui dat,in hoc ſaltem haud patris manſuetudinem imitatus. Polyxenus enim eius ſororis
Theſtæ maritus inimicus factus illi eſſe traditur. Quo propter metum ſecedente, & è Sicilia profu-
giente,Dionyſius accitam ſororem incuſare cœpit,quòd fugæ mariti conſcia nil ſibi denunciaſſet. Il-
la mediusfidius ſecura & omnis pauoris expers, Adeóne Dionyſi,ait,tibi, abiecta, & uirilitatis indi-
ga uiſa tibi ſum mulier, ut ſi coniugis mei fugam ipſa præſciuiſſem, eiuſdem nauigationis comes &
fortunæ particeps eſſe noluiſſem? At non ante id cognitum habui,quoniam mihi ſatius extitiſſet, Po-
lyxeni uel exulantis uxorem,quàm tui dominantis ſororem appellari. Hæc cum ingenue ac egregia
quadam licentia Teſtha protuliſſet,admiratum ferunt tyrannum,admiratoſq; Syracuſios tantam in
muliere uirtutem,adeo ut poſt deſtructam etiam tyrannidem honoribus & regali more colere perſe-
uerarint. Defunctæ uero funus ciues publice conſectati ſunt. Hæc quidem excurſionem habent haud
incommodam. Deinde Dion animum conuertit ad bellum,nequaquam interueniente Platone,tum
quia hoſpitalitatis erga Dionyſium iura uerebatur, tum quia matura iam prægrauabat ætas. Cæte-
rum Speuſippus & familiares alii auxilia conferebant,ſimulq; exhortabantur,ut porrigentem manus
Siciliam, & promptiſſimis receptaculis inuitantem, libertati reſtitueret. Cum enim Syracuſis Pla-
to uerſabatur, Speuſippus longe magis ſeſe hominibus immiſcuiſſe, ac illorum ſtudia ſententiasue
perdidiciſſe uidetur; qui cum initio quidem ipſius in loquendo fiduciam perinde ac regis tentami-
na formidarent,ei fidem tempore habuerunt. Idem nanque omnium erat ſermo ſupplicantium, &
Dionis aduentum inuocantium,non claſſem agentis,non milites,non equos, ipſe modo contra Dio-
nyſium corpus ac nomen Siculis in miniſterii partem accommodaret. Hæc annunciante Speuſippo,
confirmatus Dion, occulte per alios externorum delectum habebat, quo ſuam celaret ſententiam.
Conſpirabant multi tum philoſophi, tum ciuilium rerum ſtudioſi, inter quos & Cyprius erat Eu
demus, ad quem morientem Ariſtoteles ſuum de animo dialogum miſit: itemq; Leucadius Timo-
nides. Ei quoque Miltam Theſſalum addixerunt,uirum diuinationis peritum, & ſtudiorum in aca-
demia ſocium. Ex iis autem quos in exilium tyrannus extruſerat haud pauciores mille,quinque dun-

taxat

A taxat & uiginti ſe expeditionis comites adſciuerunt, cæteri cum timore perculſi prodiderunt. Primus belli motus è Zacynthiorum inſula extitit, in qua ſeſe milites collegerant octingentis ſanè pauciores, ac celeberrimi omnes, multis ingentibus'ue militiis exercitati, præterea corporibus ſtrenui, induſtria & fortitudine præſtantiſſimi, quiq; multitudinis animos quam in Sicilia Dion habere ſperabat, ſuccendere pariter & ad audaciam incitare poſſent. Hi cum primum contra Dionyſium ac Siciliam deligi claſſem audierunt, iniecto ſtupore, cœpta damnare. Dionem per iram ac furias deſipientem, aut propter ſpei melioris inopiam ſeipſum ad plenas deſperatione res inicere, ſuis inde ductoribus, & qui eorum delectum habuerant, magnopere ſuccenſere, quòd ipſis confeſtim ex initio bellum non prædixerant. Tum Dion habita oratione, quanta regnum imbecillitate labaret edocet, eos non magis Syracuſanorum aliorumq; Siculorum milites quàm duces traucere, qui iampridem ad defectionem parati aderant. Poſt Dionem orauit Alcimenes, qui inter Achæos gloria genereq; primarius erat: eorum ſermone deflexi ſunt militum animi. Vigente tum æſtate tenebant fretum Eteſiæ, luna pleno lucebat orbe. Dion cum magnificentiſſime Apollini ſacrificium pararet, unà cum militibus ornatas indutis armaturas, pompam duxit ad templum. Poſt ſacrificium in ipſo Zacynthiorum ſtadio diſcumbentibus dedit epulum, argenteas atque aureas admirantibus pateras, & menſarum ſplendorem longe'magis quàm priuatorum conſuetudo poſtulet opulentum reputantibus etiam ut uir ille, ætatis iam flore decurſo, tantarumq; dominus opum, haud ardua profecto & periculoſa inuaderet facinora, niſi certa ſibi ſpes & amici plurimas atque ingentes illinc occaſiones tradidiſſent. Poſt libamenta factasq; de more precationes luna defecit: quòd quia defectionis limites, & occurrentem lunæ à ſole terræ umbram callebat Dion, nihil eſt admiratus: turbatis autem militibus, addenda quædam erat conſolatio. Conſtitutus igitur in medio Miltas uates, eos bona ſpe eſſe, & optima quæque expectare iuſſit. Significare enim numina quempiam defecturum eſſe clariſſimum. Dionyſii uero regno clarius extare nihil, cuius ſplendorem ab eis ut primum Siciliam attigerint, reſtinctum iri. Hoc quidem Miltas in medium cunctis expoſuit. At cum examen apum circa Dionis naues à puppe conſpectum eſſet, de illo ſeparatim ſibi & amicis explicauit. Timere enim ſe ne res illius gerendæ cum honeſtate quidem plenæ ſint, ubi perfloruerint, breui contabeſcant tempore. Complura etiam Dionyſio deorum portenta apparuiſſe dicunt. Aquilam correptum à ſatellite iaculum in ſublime detuliſſe, dehinc in profundum abiecisse. Mare quod arcem alluit, die una dulces & potu peramœnas præbuit aquas, ita ut unicuique perſpicuum foret. Sues illi in lucem nuper editi, cum reliquis manci partibus

Prodigia Dionyſio aduerſa ſignificantia.

B non eſſent, nullas habebant aures. Declarauere uates ea defectionis & ſpernendorum oſtenta mandatorum eſſe, nec amplius audituros imperio ciues. Maris uero dulcedinem, è triſti ac ſæua tempeſtate ad optimum rerum ſtatum permutationem Syracuſanis afferre. Præterea miniſtram Iouis aquilam, inſigne magiſtratus ac potentiæ iaculum eſſe. Deos itaque maximam regno cladem internitionemq; decreuiſſe. Hæc Theopompus refert. Dionis milites duobus rotundis recepti ſunt nauibus, & tertio quodam haud ingenti ſanè nauigio: duæ præterea triginta remorum naues ſectabantur, & arma quæ milites geſtabant, duo clypeorum millia, miſſilia télaque complura, abunde etiam uiaticum, nequid eis pelago proficiſcentibus deeſſet, ut qui metu terræ uentis ac freto ſuam plurimi nauigationem facerent. Philiſtum enim cum claſſe in Iapygia ſtationem agere ſenſerant. Cæterum diebus duodecim raro molliq; nauigantes flatu, tertiodecimo Pachinum Siciliæ promontorium applicuere. Primus gubernator eos illico deſcendere iuſſit. Si enim omiſſo ſponte promontorio à terra longius abierint, complures in mari dies ac noctes agitandos, æſtiuo tempore Auſtrum expectantes. Dion propinquum hoſtibus deſcenſum reformidans, cum ulteriora pertingere loca mallet, Pachynum transnauigat. Tum aſper incumbens Septentrio, longius à Sicilia naues ingenti procella diſpulit. Exoriente tum Arcturo, fulgura ſimul & tonitrua concidebant, permultam tempeſtatem, & præcipites è cœlo nymbos diffundentia. Qua re turbati nautæ cum errare cœpiſſent, naues repente ad finitimam Libyæ Cercinam fluctibus diſiectas eſſe uident. Ea autem inſula eſt quamaſpera, quæ maximis referta ſcopulis, in eos æquore delatos obuia procurrebat. Parum igitur cum abfuiſſet ne eiecti ſaxis illiderentur, ſummo cum labore remis innixi elabuntur, donec tempeſtate ſedata, ſeſe ad magnæ capita Syrtis eſſe cognouerunt. Iis ita diſiectis & in ipſa etiam tranquillitate mœſtiſſimis, è regione Auſtralis quædam effunditur aura, cum Auſtrum nequaquam expectarent, eamq; minime fieri poſſe permutationem crederent. Paulatim creſcente & ualidius flante uento, tota panduntur uela, tum adoratis deis, è Libya Siciliam uerſus medio profugere pelago. Quinto demum die facili curſu penes Minoam iactis conſtitere ancoris. Id ſcilicet oppidum eſt Carthaginenſium ſubditum poteſtati. Eius forte loci præfectus erat Synalus, plurima Dioni amicitia & hoſpitalitate coniunctus: qui cum Dionem eiuſq; claſſem adeſſe neſciret, deſcendentes arcere milites adortus eſt: at illi cum armis excurſantes occiſo nemine (id enim Dion ob Carthaginenſium amicitiam perpetrari cohibuerat) uer-

ſisq; in fugam oppidanis unà irrumpunt, itaq; locum in poteſtatem redigunt. Deinde cum duces ſe in- C
uicem ſalutantes occurriſſent, Dion uiolato nemine, urbem Synalo reddidit. Tum Synalus habitis ho
ſpitaliter militibus, neceſſaria Dioni comparauit. Præcipuam uero iis fiduciam afferebat, quòd caſu
Dionyſium foris uerſari contigerat: nuper enim octoginta nauibus in Italiam nauigarat. Idcirco cum
Dion milites diu per maritima fatigatos incommoda, ibidem ad curanda corpora muitaret, minime
paſſi ſunt, dum ad arripiendam temporis occaſionem permagno approperant ſtudio, Syracuſas addu-
ci depoſcebant. Superuacuis igitur armis & ſarcinis ibi relictis, ac exorato Synalo ut ea ad ſe ubi tem-
pus eſſet transmitteret, Syracuſas itur. Proficiſcente inde Dione, ducenti Agrigentinorum equites
qui Ecnomum incolebant, ad eum ſeſe conferunt: poſt eos Geloi. Illico fama Syracuſas accurrerat.
Tum Timocrates uxoris Dionis & ſororis Dionyſii maritus, qui relictorum in urbe amicorum prin
ceps erat, repente nuncium cum literis ad Dionyſium ſuper Dionis aduentu mittit: ipſe dehinc ad ci-
uiles tumultus ac motus animum aduertit, uniuerſi nanque pendebant: cæterum cum rebus fides
non haberetur, inter pauorem quies agebatur. Tabellario caſus quidam ſanè admirandus obtigerat:
nam ubi traiecit in Italiam, cum iam Rheginum euaſiſſet agrum, in Cauloniam ad Dionyſium acce-
lerans, in familiarem quempiam incidit, qui nuper cæſum ferebat arietem, à quo ſuſcepto carnis fru-
ſto iter approperat. Magna deinde, pariter parte noctis abſumpta, cum ob laborem ſe aliquádiu ſom-
no dedere cogeretur, ut erat ſecus uiam in ſylua quadam accubuit. Secutus odorem lupus, alligatas
ſacculo carnes diripiens, carnes ſimul apportans & ſacculum abiit, in quo homo literas deferebat. De-
hinc cum excitatus perſenſiſſet, errore plurimo ſingula incaſſum peruestigans, nihil inuenit. Ad tyran-
ranum igitur ſine literis haud proficiſci decernens, profugit eminus, quocirca ſerus quidem ex aliis ad
Dionyſium de Siciliæ bello peruenturus rumor erat. Interea commeanti Dioni Camarinæi ſeſe ſo
cios adſciuere, & Syracuſanorum qui per agros uerſabantur, non parua multitudo confluebat. Erant
cum Timocrate Leontini atque Campani, qui Epipolas pro ſtatione tenebant. Hi ſimulac falſus qui-
dam à Dione ſermo manauit, eum quamprimum ad eorum urbes copias conuerſurum, Timocrate
deſtituto, abiere, opem ſuis allaturi. Hæc ubi Dioni circa Matras exercitum habenti renunciata ſunt,
concitatis militibus per tenebras ad Anapum fluuium, decem ab urbe ſtadiis diſtantem peruenit. Ibi
ſiſtens iter, mactatis penes flumen hoſtiis, ſolem adorauit orientem: ſimul aruſpices deos uictoriá por-
tendere tradiderunt: tum aſtantes uniuerſi Dionem inter ſacrificandum corona inſignem conſpicati,
uno impetu ſibi coronas impoſuerunt. Erant autem haud pauciores millibus quinq;, qui ſe Dioni in- D
ter eundum comites adiunxerant. Cæterum cum ob repentinum incurſum male armis instructi ue-
niſſent, armorum inopiam promptitudo ſupplebat; adeo ut cum Dion caſtra mouiſſet, ii curſibus in-
cederent, clamore magno quodam & alacritate ſumma ſtudioq; ſeſe mutuo ad libertatis dulcedinem
exhortantes. Ex oppidanis quicunq; gratia & nobilitate præſtabant inſignibus ornati ueſtibus ſeſe ad
portas obuiam effundebant, cætera ſubinde multitudo tyranni familiares inuadit. Tum delatores (ſic
enim appellari ſolebant) diſcerpuntur, impii ſanè & diis inuiſi homines, qui urbem Syracuſanis promi
ſcui peragrabant, ſingulorum dicta facta'ue ſagaciſſime ſpeculantes, deinde tyranno cogitationes om-
nium ſermonesq; denunciabant. Hi primum omnium occurrentes pœnas dedere, uirgis enim cæſos
excoriarunt. Timocrates cum ſe arcis cuſtodibus permiſcere nequiret, accepto equo profugus ex urbe
migrauit, cuncta pauore ac tumultu replens: ne mediocri trepidatione amiſiſſe urbem uideretur, ma-
iorem in modum Dionis res extollebat. Accedens inter hæc Dion perſpicuus iam cunctis erat lucidiſ-
ſimis indutus armis: cingebant illius latera hinc frater eius Megacles, hinc Athenienſis Callippus, coro-
nis ambo decori. Ex externis militibus autem centum erant, qui Dionem ad corporis cuſtodiam ſecta
bantur, reliquos præfecti ducebant ornatiſſime instructos. Spectabát Syracuſani, & perinde ac ſacram
quandam & deo dicatam libertatis & popularis potentiæ pompam excipiebant, quæ tandem poſt an-
nos octo & quadraginta rediens ciuitatem inuiſeret. Per Menitidas inde portas ingreſſus, ſedato per
tubæ ſonum tumultu, huiuſmodi præconium edidit: Dion fraterq; Megacles, cum ad abolendam ue-
nerint tyrannidem, Syracuſanos reliquosq; item Siculos liberos & tyranno ſolutos reddunt. Volens
etiam per ſeipſum homines compellare, per Acradinam conſcendit. Syracuſani per uias utrinque ſacri
ficia, menſas, craterasq; ſtatuerant, & quocunque acceſſerat, miſſos flores frugesq; ſpargebant, ſeq; in
eum uti deorum preces ac uota conuerterant. Sub arcem & Pentapyla illuſtre quoddam & excelſum
Dionyſii opus extabat horologium: huc aſcendens concionem exorſus, ciues ad uendicandam ſibi liber
Horologium Dionyſii. tatem incitauit. At ii ambos per ſummam lætitiam & feſtiuitatem imperatores & belli duces creant.
Eis inſuper ita uolentibus ac rogantibus, Syracuſani collegas uiginti deligunt, ex quibus dimidii ab exi-
lio unà cum Dione redierant. Vates illuſtria extare prodigia cenſebant, quoniam Dion inter oran-
dum magnificentiſſimum Dionyſii ædificium ſubiectum pedibus habuerat. Cæterum expauebant,
quia locus in quem delectus imperator aſcenderat, de ſolis permutatione rationem continebat, ne

ſcilicet

A ſcilicet mox ullam fortunæ permutationem res illius gerendæ capeſſerent. Dehinc redactis in ditio-
nem Epipolis, coniectos illic in uincula ciues exoluit, murum inſuper circunduxit arci. Septimo poſt
die Dionyſius in arcem ſeſe cum claſſe retulit. Arma Dioni cum uehiculis comportata, quæ Sy-
nalo ante reliquerat, hæc ciuibus diſpertita: reliqui pro ſe quiſque ornate inſtructi promptos exhibue-
re milites. Dionyſius initio quidem priuatim miſſis ad Diona legatis, experiri rem cœpit: aſt illi ad li-
beros iam Syracuſanos in medium uerba facere iuſſi, humaniſſimam tyranni nomine concionem ha-
buerunt. Mediocria polliceri uectigalia, militiæ requiem, excepto ſiquam illi ultro ſuſcipiendam eſſe
decreuerint. Ea Syracuſanus populus irridebat. Dion legatis reſpondit, Dionyſius ne uerba faceret, ni
prius ſe principatu abdicaſſet, quem ſimulatque depoſuiſſet, ubi ad rem quampiam modeſtam opus
eſſet, pro eorum neceſſitudinis memoria ſuam ſe impenſurum operam. Ea Dionyſius collaudabat;
at miſſis denuo legatis petiit ut unà cum Syracuſanis aliqui ad eum in arcem commearent, cum qui-
bus tum perſuadens, tum perſuaſus de publica utilitate diſſereret. Miſſi ergo ad eum uiri quos Dion
ipſe probarat. Tum plurimus per Syracuſanum ab arce populum ſermo manabat, Dionyſium relictu-
rum eſſet tyrannidem, idque ſui magis quàm Dionis gratia facturum. At ea ſub dolo quædam erãt fig-
menta tyranni, & inſidiarum contra Syracuſanos inſtructio. Coniectus nanque in carcerem ciuitatis le-
gatis, luce prima ſaturatos mero ſtipendiarios contra circunductum à Syracuſanis murum diſcurren-
tes immiſit. Tum inuadentes ex inſperato Barbari multa cum audacia pariter & tumultu murum
peruaſtant: quibus deinde intra ciuitatem irruentibus, cum ad ferendam opem expectare nemo proi-
ſus auderet, ſoli Dionis milites reſtitere, qui ut primum tumultuantes perſenſere, ſubſidium attule-
runt. Ii tamen auxilii modum intelligere, exaudireque haud ſatis poterant, adeo ſuga ſurripientes ſe in-
de Syracuſani, errore ac uociferationibus inter eos permiſti diſcurrebant. Dion cum eius exaudiri uer-
ba non poſſent, ad rem peragendam opere ſe ducem exhibere uolens, primus irrupit in Barbaros.
Acris circa illum atroxque pugna committitur, quandoquidem nihilominus hoſti quàm ſuis agnoſceba-
tur. Facto enim à cunctis impetu, magno cum clamore concurritur. At ille cum iam per ætatem ad
huiuſmodi ſubeunda certamina grauior eſſet, animi fortitudine inuadentes tum excipiens, tum
obtruncans, manum tragula uulneratur. Ad reliqua deinde tela & inflictos cominus ictus, uix thorax
ipſe per clypeum quoque ſat erat, haſtis undique plurimis pulſatus & ſpiculis, quibus perfractis colla-
pſus eſt Dion. A militibus ſubinde abreptus, imperatorem eis Timonidem inſtituit: ipſe autem equo
urbem circuire, Syracuſios è fuga retrahere, externos milites qui Acradinam pro ſtatione tenebant,
contra Barbaros concitatos adhibere, integros quidem contra labore confectos, promptos contra ſpe
debilitatos, & in ipſo iam conatu deficientes animis. Cum enim impetu primo uniuerſam pariter ci-
uitatem uel diſcurrentes occupare ſperaſſent, ac ex improuiſo in fortes uiros & ſtrenuos bellatores in-
B cidiſſent, gradum in arcem referre cœperunt: dehinc ut inclinati ſunt, incumbente uehementius Græ-
corum agmine, terga præbẽtes ſeſe mœnibus includunt, quatuor ac ſeptuaginta ex Dionis parte trun-
catis, cum ex ſuis multos amiſiſſent. Parta adeo clare uictoria, Syracuſanus populus externos milites
centum minarum coronis ornauit, aſt illi aurea corona Dionem. Mox à Dionyſio caduceatores de-
ſcenderunt, epiſtolas à neceſſariis mulieribus afferentes, inter quas una extrinſecus erat inſcripta ad
patrem ex Hipparino. Iſtuc ipſum Dionis filio nomen erat, tametſi Timæus illum ex Areta matre
uocatum fuiſſe dicat Aretæum. Verum his de rebus maior habenda Timonidi fides, uiro Dionis cũ
familiari, tum cõmilitoni. Cæteræ in uulgus perlectæ multas ex mulieribus ſupplicationes preceſque
continebant: illam uero quæ à filio perſcripta uidebatur cum palàm ſolui minime permitteret: Dion
inuitis ſoluit. Ea ex Dionyſio erat, quæ uerbo quidem Dioni, re autem Syracuſanis colloquia faciebat,
formam quippe ſupplicationis & exponẽdi pro ſe iuris habebat, ad Dionis calumniam compilata. Eo-
rum ſiquidem commemoratio erat, quæ pro tyrannide prompto effeciſſet animo, in chariſſima cor-
pora comminationes ſororis filii & uxoris. Cauſæ etiam quædam graues querelis & plangore confi-
ctæ, & quod eum maxime permouit, obſecrabat ut regnum ne deſtrueret, uerum capeſſeret, neque
libertate donaret homines, qui acceptorum haud immemores malorum magnis in eum odiis confla-
grarent: at uero principatum iniret ipſe, amicis ac neceſſariis tutamen exhibens. Illis per lectis Syracu-
ſani non (ut æquum erat) Dionis conſtantiam nullo languentis affectu, aut animi magnitudinẽ ſunt
admirati, qui honeſtatis ac iuſtitiæ cauſa contra tot neceſſitudines & ſanguinis coniunctiones fortiſſi-
mus perſtaret, ſed ſuſpicari timereque cœperunt, ne cum ingens illis neceſſitas adeſſet, tyranno parce-
ret: dehinc alios intueri præfectos, præcipueque ut Heraclidem redire didicerunt, eidem magnopere
affecti ſunt. Erat autẽ exul Heraclides, rei quidem militaris gnarus homo, & ex principatu quẽ penes
tyrannos habuerat, celeberrimus, uerum ineptus conſilio, & ad omnia leuis, in rebus quæ dignitatem
haberent aut gloriam communicandis minime ſtabilis. Ille poſtquam in Pelopõneſo cum Dione diſ-
ſidium actitaſſet, decreuit ſuapte contra tyrannum claſſe annauigare. Tribus igitur nauibus, & trire-

Pugna inter Dionem & Dionyſium.

Heraclides.

mibus ſeptem Syracuſas aduentans, rurſum Dionyſium muro circũſeptum offendit, & ſuſpenſos ani C
mo Syracuſios. Mox igitur quandoquidem ad ſuadendum permouendumq́; gratiam nonnihil à natu
ra leporis habebat, popularẽ ingreſſus eſt gratiam, blandimenta quæritante turba. Eos ſuſcipiẽs facilius
ad ſe traduxit, quòd ii Dionis rigorem ut grauem, & in ciuilibus duriorem officiis abhorrebant, cuius
rei cauſa erat, quòd parta uictoria ocioſi & iam audaces facti populi duces, priuſquam populus eſſet ſibi
præeſſe uolebant. Tum ad concionem ultro concurſantes, claſſis præfectum deligunt Heraclidem.
Accedens eò Dion, collatam Heraclidi præfecturam priſtini principatus ſui labefactionem eſſe cõque-
ſtus eſt. Singularem enim manere imperatorem non euenit, ubi maritimis alter rebus præſideat.
Quocirca haud lubentes quidem Syracuſii deponendum Heraclidem cenſuere. Inde Dion accitum
domum Heraclidem paucis increpuit, quòd non bene aut commode eo tempore ſecum pro gloria,
ſeditiones atque diſcordias actiraret, cui ad inferendam cladem exiguo certe opus eſſet momento.
Coacta rurſus concione, ipſe claſſis præfectum deſignauit Heraclidem, ciuitati perſuadens ut & illi
quemadmodum & ipſe habebat, corporis cuſtodia præberetur. Ille Dionem uerbis quidem & habitu
dine colens, & gratias habere confeſſus, humilis ſequebatur uſquequaque iuſſis obtemperans: at multi
tudinem ac rerum nouarum cupidos corrumpens, & clandeſtinis mouens tumultibus, omnibus Dio
nem ambiguitatibus circunſidebat. Siue enim per inducias dimittendum ex arce Dionyſium diceret,
calumniam ut illius ſaluti parceretur habebat: ſiue ut nequo mœrore conficeret, obſidionem quietus
agere uellet, conſeruare bellum cenſebatur, ut diuturniore principatu perculſos terrore ciues teneret.
Erat Soſſis homo quidam ob flagitia ſimul & temeritatem inter Syracuſanos notus atque famoſus,
qui quandam libertatis abundantiam eſſe ducebat, ut aduſque res huiuſmodi effrenatas uoces & pro-
caciſſima emitteret obloquia. Iſte Dionis inſidiator frequenti primum concione ſurgens, multa in Sy-
racuſanos conuicia protulit, quod ex uecordi ac temulenta libertati tyrannide, uigilantem ac ſobrium
ſuſcepiſſe ſe dominum non intelligant: dehinc manifeſtum ſe Dionis hoſtem aperiens, è concione di-
ſceſſit. Poſtridie nudus per urbem curſitans, capite ac uultu ſanguinolento ſpectatus eſt, ut qui perſe-
quentes pleroſque fugeret. Talis forum ingrediens paratas ſibi à Dionis militibus referebat inſidias,
uulneratum ſubinde caput oſtentans. Qua quidem in re compatientes ſibi multos, & aduerſus Dio
nem inuectos habebat, illum imperioſa & grauia patrare, ſi per cædes ac pericula liberas ex ciuitate lin-
guas uelit auferre. Eius tamen detectæ ſunt fraudes. Dion enim tametſi indiſcreta turbulenta'ue con
cio eſſet, eò procedens purgauit obiecta, Soſſidem cuiuſdam ex Dionyſii ſtiparoribus eſſe fratrem de-
monſtrauit, eius uerbis inductum ſeditionibus ciuitatem ac diſcordia perturbaſſe, cum nulla Diony- D
ſio niſi per eorum diſſidentias & mutuas diſceptationes, ſuperſit ſalus: ſimulq́; medici Soſſidis plagam
perdiſcentes, per ſumma magis quàm profunde actam inuenerũt. Enſes enim uulnera circa medium
præſertim profunda infligunt, totum uerum puſillum erat in Soſſide, multa habens initia, cum is (uti
par eſt) ictus ex dolore remitteret, & ſubinde rurſus adigeret. Deinde familiares quidam inter concio
nem attulere nouaculam, narrantq́; commeantibus ipſis obuium factum eſſe Soſſidem cruore ſtillan-
tem, & Dionianos ſeſe fugere milites dictantem, à quibus ea ſe uulnera accepiſſe: qui hominem inſe-
queretur prorſus deprehendiſſe neminem, cæterum ſub cauo iacentem ſaxo conſpexiſſe nouaculam,
unde is prodiſſe uiſus fuerat. Has ob res facinoroſus iam Soſſis per hæc habebatur indicia: plerique
etiam aduerſus illum ſerui teſtimonia dixere, noctu ſolum cum nouaculam teneret egreſſum. Quo-
circa ſeceſſere Dionis accuſatores, & populus damnato morte Soſſide, in gratiam cum Dione rediit,
ſtipendiarios autem nihilominus ſuſpectos habebat, præcipue quòd plurima aduerſus tyrannum ma
ritima agitabantur certamina. Poſtquam enim Philiſtus ex Iapygia multis triremibus Dionyſio ſubſi-
dium allaturus aduentaſſet, cumq́; hi externi forent milites, ad nullum amplius belli uſum eos eſſe
idoneos cenſebant, uerum ſatis per ſe fore, cum & nautica inſtructi & uires ac potentiam nauibus eſ-
ſent aſſecuti. Eos inſuper proſper quidam maris euentus amplius extollebat, ubi ſuperato Philiſto in
eum crudeliſſime ac barbarorum ritu degraſſati ſunt. Ephorus quidem refert eum capta naui mor-
tem ſibi conſciſſe. Thimonides autem à primordio rerum geſtarum Dionis ſocius, cum ad Speuſip-
pum philoſophum ſcriberet, Philiſtum uiuum in poteſtatem ueniſſe tradit in terram excedente naui,
Syracuſanosq́; exuto thorace nudum oſtentaſſe corpus hominis iam ætate confecti. Et ſubinde per
contumelias habito caput obtruncaſſe, pueris corpus tradidiſſe, utq́; per Acradinam diſtractum in La-
tomias deiicerent mandaſſe. At rurſum Timæus maioribus inſultans uituperiis, puellos ait Philiſti ca-
dauer claudo ex crure deligatum per urbem inter probra contumeliasq́; uexaſſe, ſpectantibus interea
Syracuſanis raptatum crure hominem dictitare ſolitum, oportere Dionyſium haud equo citato, uerũ
crure raptatum è regno profugere. Verumenimuero Philiſtus non ab ſe, ſed ab alio prolatum Diony
ſio nunciarat. Cæterum Timæus haud iniuſta occaſione ſuſcepta, quod fidum ſtudioſumq́; pro impe-
rio Philiſtum extitiſſe conſtabat, ſeſe iactatis in eum maledictis exaturat. Cui ſiquis ea laceſſitus tem-

peſtate

A peſtate aduſque inſenſibilem iracundiam grauiter eſt inuectus, impertiéda fortaſſis eſt uenia. Qui au-
tem res illius geſtas poſtremo ſcripſere, cũ in eius uita triſte nihil pertulerint, hi hominis gloria refellũ-
tur, ne rumoribus, aut alieno ſermone freti per cõtumelias ac procacitaté miſerias obiectét, quarũ par-
ticeps uel præſtantiſſimos homines fieri, modo fortuna uelit, res nulla prohibet. Nec uero ſanus eſt
Ephorus, qui laudationibus Philiſtum exornat, qui tametſi rebus iniuſtis & moribus prauis honeſtas
adducere cauſas, & ornamentorum rationes inuenire grauiter apteq; ſciat, haud tamen ipſe cuncta exco-
gitans, eum ab incuſatione poteſt abducere; ne ſupra omnes homines tyrannorum amator extiterit, &
maxime omnium tyrannicas ſemper illecebras, potentiam, opes, & connubia beatitudinis exiſtimatio-
ne admirationeq; ſit proſecutus. Sed enim aptiſſimus ille quiſquis Philiſti neq; geſta collaudarit, neq;
fortunas obiectarit. Poſt Philiſti necem Dionyſius ad Dionem mittit, qui illum arcem tradere uelle di-
cant, armaq; ac mercenarios milites, & integrum illis ſeptenos per menſes ſtipendium: ſe per inducias
in Italiam deceſſurum, ibiq; domicilium habiturum, ex Gyarte modo fructus perciperet. Is intra Syra-
cuſanos fines permultus ac fertilis ager eſt, ad mediterraneũ à mari ſurgẽs. Ea cũ Dion minime rece-
piſſet, exorandos eſſe iuſſit Syracuſios: aſt illi uiuẽtem Dionyſiũ ab ſe captum iri ſperantes, legatos re-
pulere. Tum Dionyſius grandiori natu filio Apollocrati arce tradita, uehementem obſeruans flatum,
pretioſiſſima corpora pretioſiſſimamq; ſupellectilem nauibus impoſuit, itaq; præfectum claſſis latens
Heraclidem euaſit. Qua re male de ſe audiens, cum ciues eum magnis tumultibus circumuenirent,
Hipponem factioſum quẽdam hominẽ inſtituit, qui plebem ad diuidendum agrũ accerſeret. Etenim
libertatis initium æqualitatem eſſe, ſeruitutis uero penuriam, cum prædiis careant. Huius ſententiæ
fauẽs Heraclides, aduerſantem ſibi Dionem magis implicat ſeditionibus, tum Syracuſanis perſuadet,
ut hiſce rebus decreto confirmatis, externos milites mercede ſpolient, alioſq; ſubinde bello imperato-
res deligant, ſeſe ab huius moleſtia & difficultate liberantes. Ii cõfeſtim dum ex tyrannide perinde ac
ægrotatione longæua ſeſe conantur attollere, & uti ſuis reſtituti legibus intempeſtiua factitant, rebus
infeliciter geſtis, odia contra Dionem exercebant, qui inſtar medici, in accurato & modeſto uiuendi or-
dine continere ciuitatem expetebat. Ad nouorũ deinde creationem magiſtratuũ cum conueniſſent.
æſtate media inuſitata tonitrua & dira prodigia per dies quindecim obuenere, ob quorum religioné
ſurgens aſſidue populus, alios deſignare duces impediebatur. Factioſis poſtmodum conſtãti ſerenitate
obſeruata, comitia conficientibus, bos quidam domitus, tumultus haud inexperiens neque inſuetus,
per id tempus furore contra bubulcum agitatus, è iugo profugiens ad theatrum citato cucurrit impe-
B tu, quocirca ſurgentem illico populum nullo fugiendi ordine paſſim diffudit, cæteram diſcurrit urbẽ
petulcis conturbans ſaltibus, quantum poſtea hoſtes occupauere. His tum neglectis & uanefactis Syra-
C cuſani quinque & uiginti præfectos creant, ex quibus unus erat Heraclides: alios clanculum ſubmitte-
re, qui milites à Dione ſubducerẽt, eos ad ſe multis pollicitationibus prouocare, & ciuitate pariter do-
naturos dicere. At illi ea repudiantes, Dionem fide & promptitudine cum armis complectentes atq;
ſtipantes ex urbe deducunt, uiolato nemine, quibuſcunq; obuiabant multa de ingratitudine, de im-
probitate obiectabant. Syracuſani contemptu paucitatis ſeſe quòd eos non prius inuaſiſſent paruipen-
dere. Maiori igitur coacta manu impetum faciunt, ut intra moenia ſuperatos obtruncaret. In hoc ne-
ceſſitatis ac fortunæ conſtitutus Dion, ut uel contra ciues dimicandum, uel cum ſuis moriendũ eſſet,
militibus multa ſupplicare, manus Syracuſanis tendere, refertam hoſtibus arcem oſtendere, qui deſu-
per è muris comparentes eorum facta intuerentur. Sed cum inexorabilis multitudinis incurſus eſſet,
& iam factionis duces ciuitatem, ſicuti mare uenti, late tenerent, ſuis ut ab aggreſſibus abſtineant im-
perat. At illis perinde ac incurſum facerent cum clamore arma uibrantibus, nullum Syracuſanorum
manere cerneres, fuga per uias decedit inſectante nullo. Dion enim ſuis cõtinuo reuocatis, Leontinos
contendit. Syracuſani principes deriſui mulieribus facti, ſeſe cum ab ea eximere ignominia quæritant,
armatis denuo ciuibus Diona perſequuntur, quem ut fluuium quendam tranſeuntem offendunt, ada-
cto equitatu præliũ inchoant. Aſt illum ubi neq; miti animo neq; more patrio ſua amplius errata ſuf- *Pugna inter Dionem & Syracuſos.*
ferre conſpicantur, uerumetiam ſuos facto agmine per iracundiam conuertentem, foediorem quã an-
tea fugam capeſſentes, haud multis ſanè cæſis, in urbem reuertũtur. Leontini Dionem ſplẽdidiſſimis
ſuſcipiunt honoribus, militibus ſtipendia ciuiliter impartiunt, à Syracuſanis per legatos poſtulãt, ut mi-
litibus quæ iuſta ſunt faciant: ſed ii legatos qui Dionem accuſarent miſerunt. Cum uniuerſi deinde ſo-
cii in Leontinis conueniſſent, poſtquam multa diſſeruere, Syracuſios iniuſta patraſſe cenſetur. Illi ſocio-
rum iudicio nuſquam ſtare, iam delitiis & inſolentia gloriari, quòd nulli auſcultarent, ſed ſeruiẽtibus
& reformidantibus plebem ducibus uterentur. Inter hæc à Dionyſio ad urbem uenere triremes Nea-
politanum aduehentes Nipſium, qui & annonam & pecunias apportabat obſeſſis. Facto nauali prælio
uictores Syracuſani fuere, captis ex regia claſſe nauibus quatuor. Ea uictoria inſolentes, & iam nullius
audientes imperio, lætitiã ad conuiuia & furioſos uertunt conuentus, adeo quæ uſui erant neglectui

data,ut cum arcé habere ſe putant,ciuitaté inſuper amiſere.Nipſius enim ubi nullam in ciuitate parté C
cernit incolumé,& uulgus quidé à luce prima in profundá uſq; noctē inter modulamina ebrietateſq;
detentū,præfectos uero per huius ſodalitii uoluptatem multá temulentis hominibus adiicere neceſſi
taté ſegnes atq; pauētes,cōmodiſſime fretus tempore,murū aggreditur. Quo perfractó,immiſſis im-
perat Barbaris,ut quoſcunq; obuios habuerint,eis pro uiribus atq; libidine utantur. Statim id malum
ſentiunt Syracuſani,tarde auté & magno cum labore per ſtuporé auxilia conferebant.Populationes in
urbe fieri,mortales interimi,parietes dirui,mulieres ac pueri cum eiulatu in arcem agi. Summa rerū
deſperatio præfectos habebat,quòd ubiq; promiſcuos cum hoſte ciues ullos ad uſus habere nequibāt.
Hinc in modū urbanis ſeſe rebus habētibus,cū Acradinæ iam propinqui diſcrimen eſſet,in quo reli-
qua ſpes inniteretur,quod quanquá intelligerent facile omnes,nemo tamé palàm dicebat,ob ingrati-
tudinem & mala in Dioné cōſilia pudore perplexi.Cæterum ui neceſſitatis impendente,ſociorū equi-
tum clamor exoritur,uocandum eſſe Dionem,& ex Leontinis accerſendos eſſe Peloponnēſes.Quod
ubi per audaciá proferri,& exaudiri cœptū eſt,uociferatio,gaudiū,lachrymæ cunctos tenuere Syracu
ſanos,hominis orantes aduentū,aſpectum'ue cupientes,haud immemores quanto in terroribus robo
re ac promptitudine ualeat,ut non modo ipſe impauidus ſit , ſed eos etiá audaces,& in cōferenda cū
hoſtibus manu intrepidos exhibeat . Mox igitur ad eum mittunt ſociorū quidem nomine,Archoni-
dem & Theleſidem:ex equeſtri uero ordine qui tum cum Hellanico miſſi.Hi per totum iter equos la
xatis agitantes habenis,urgente iam die in Leontinos perueniunt.Tum deſilientes equis , primū corá
Dione obortis procidere lachrymis,calamitates Syracuſanorū exponunt . Nonnulli iam Leontinorū
interueniebant , multi etiá Peloponnenſes circa Dioné congregabantur,dum hominū cū ſtudio,tum
ſupplicationibus innouatum aliquid ſuſpicantur.Eapropter cum prior ille ad concionem proceſſiſſet,
promptiſſime ſacto cōcurſu,Archonides & Hellanicus introgreſſi ſuccinćte malorum magnitudinem
exponunt,& milites oblirerata iniuriarum memoria ad ferendam Syracuſanis opé deprecantur,quá-
doquidem maiores ipſi pœnas dederint,quàm illi maleficiis irritati uoluiſſent.Poſtquam hi deſiere lo
qui,ingens ſilentium totum habuit theatrum.Surgente Dione,cum orare cœpiſſet,complures ei ma
nabant lachrymæ,ita ut uocem teneret.Tum condolentes ei milites,bono ut eſſet animo rogitabant.
Cum igitur ex affectu ſeſe paululum Dion recepiſſet,Viri,inquit,Peloponnenſes ac ſocii,hoc uos in lo
Dionis oratio ad Pelopon-nenſes & ſo-cios. co ut pro uobis deliberationem capeſſeretis coëgi:mihi haud pulchre res ſe habent,ut cum Syracuſana
uaſtetur ciuitas,de me ipſe conſulterm:quòd ſi eam ſeruare nequieró,proficiſcar,in patria igni & ruina
tumulandus.At ſi inconſultiſſimis & infeliciſſimis nobis opem afferre ſtatuiſtis , ueſtrum opus Syra-
cuſanam erigite urbem:ſin hoc propter Syracuſanorum iracundiam , & conceptas in eos querimonias
aſpernabimini,dii uobis pro priſtina in me uirtute & prōptitudine dignas perſoluant grates.Memine D
ritis auté neque uos prius iniuria laceſſitos,neque ciues poſterius calamitate uexatos,à Dione deſtitu-
tos.Eo adhuc diſſerente milites cum clamore proſiliunt,mature ſeſe ad præſtandam opem duci iubé-
tes.Tum Syracuſanorum legati eos amplexátes ſalutare,multa à diis immortalibus Dioni,multa mi-
litibus bona orare.Sedato tumultu,Dion illis imperat,ut confeſtim abeūtes apparent ſeſe,cumq; coe-
nitauerint,illum in locum armati ueniant,noctu enim ſubuenire decreuerat.Cæterū Syracuſis Dio-
nyſii duces quoad illuxerat,multis ciuitatem malis affluxere.Ingruētibus tenebris,paucis ſuorū amiſ-
ſis in arcem deceſſere.Tum factionis principes recepta fiducia,cum hoſtem ob perpetrata quieté actu-
rum eſſe ſperarent,rurſum ciues ut Dionem omitterent orabant,quem ſi forte cum militibus aduēra
rit,ne ſuſcipiant,neque illis ut uirtute præſtantioribus cederent , ipſi uero per ſe urbem libertatemq;
ſaluam tuerentur.Denuo igitur præfecti qui eum auerterent,mittunt:equites autem & familiares ci-
ues,ut maturaret iter hortabantur,quamobrē tarde ſimul ac per ocium proficiſcens aduenerat.Proce
dente nocte,Dionis inimici ut illū excluderent,portas tenebant:at Nipſius rurſus ex arce longe plures
multoq; promptiores immittens ſtipēdiarios,uniuerſum confeſtim murum demolitus eſt,tum ciuita
tem percurrens diripuit.Cæſi non modo uiri,ſed etiá mulieres ac pueri:direptiones modicæ,aſt ma-
gna cunctorum ſtrages.Dionyſius enim cum deſperatis iam rebus in Syracuſanos grauiſſimis cōflagra
ret odiis,cadentem principatum urbe tumulare uolebat.Proinde dum illi Dionis auxilium præueni-
re concupiſcunt,quæ perniciſſima omnium ſtrages & conuaſtatio eſt,igne graſſantur,proxima quæq;
tædis ac lampadibus ſuccedentes,ſpicula ignita autem arcubus in longinqua ſpargentes. Qui profuge
rent per uias,intercepti necabantur:qui domos introirent igne cōpulſi rurſus erumpebant:incēdio cō-
plures interiere,quidá in diſcurrentes ferebantur.Ea maxime calamitas unà uociferantibus uniuerſis
urbē Dioni reſerauit.Cum enim incluſos in arcem hoſtes accepiſſet,haud amplius gradū ſtudio ſoli-
citabat.Procedente die,prodeuntes ei obuiam equites captam ſecundo urbē denunciant,nōnulli dem
de aduerſariorum aderant,uelocius properare obſecrantes,latius intendente malo. Heraclides fratré
emittens,dehinc auúculum Theodotem,auxilium ſupplex implorabat. Nullū iam hoſtibus impedi-
mento

menro eſſe, ſe quoq; uulneratum parum abeſſe, ne ciuitas euerſa & cõcremata collabatur. Dion cum in tales incidiſſet nuncios, procul à portis ſtadiis aberat ſexaginta: expoſito militibus urbis periculo, eiſq; nõnihil adhortatis, haud amplius pedetentim, uerum concitato curſu ad oppidum duxit exercitum, aliis atq; aliis occurrentibus, & ut approperaret deprecantibus. Mira dehinc militum uelocitate ac prõptitudine fretus, per portas urbis in regionem Hecatompedon appellatam euaſit, continuoq; in hoſtes leuiorem immiſit armaturam, ut eorum cõſpectus audaciam Syracuſanis adduceret. Reliquos munitos armis ſimulq; confluentes ad eum ciues, una'ue conſiſtentes inſtruxit, rectas componens turmas, præfectoſq; diſpartiens, ut multis ſimul ex locis terribiliorem ſe hoſtibus inferret. His itaq; paratis, ubi deis adoratis ſuos per urbem in hoſtes agens cernitur, clamor lætitia & ingens uociferatio Syracuſanorum uotis pariter & adhortationibus permiſtus exoritur. Liberatorem Diona, deumq; compellabant, milites uero fratres atq; ciues, nec ullus ea tempeſtate tanto ſui aut uitæ amore tenebatur, ut non magis pro unico Dione q̃ cæteris uniuerſis anxius uideretur, qui per cruorem, ignem, & ſtrata per plateas cadauera diſcrimen primus inibat. Res etiam hoſtium formidoloſa erat, qui ſæuitia referti ſtructa pro muro acie difficilem ac penè inſuperabilẽ reddebant ingreſſum. Ingens ab igne periculum Dionianos perturbabat milites, ac infeſtum efficiebat iter. Hi nanq; cum ædes flãma depaſceretur quaquauerſum relucens, feruida permeabant rudera, & deſcendentia murorum fragmenta ancipites tranſcurrebant, multo ſimul fumo & puluere incedentes obnixe contendebant, ne continuata ſcinderetur acies. Vt uero ſeſe hoſtibus immiſcuere, pauci cum paucis ob locorum anguſtias & iniquitates, cominus pugnam conferunt. Syracuſanis clamore & promptitudine fortius incumbentibus, compulſus ui Nipſius plurimos ſuorum in proximam fugientes arcem reduxit incolumes, deſtitutos quoſdam extrinſecus & palantes ipſi Dionis milites inſectantes interimunt. Eius uictoriæ fructum, alacritatem inquam, atq; complexus, qui talia decent opera, præſens minime tempus exhibuit, dum ad ſuas conuerſi domos Syracuſani in reſtinguendis ignibus, quod ea uix nocte factum eſt, occupantur. Vt primum illuxit, cæteri quidem factioſi propria ſalute deſperata fugã capeſſunt: Heraclides uero & Theodotes Dioni ſeſe dedentes iniuſte perpetraſſe fatentur, utq; in eos ſe meliorem quàm erga illum fuerint exhibeat, ſuppliciter orant: decere profecto, ut cum Dion reliquis uirtutibus nullis comparandus ſit mortalibus, in ipſam iracundiam etiam ipſis excellat ingratis, qui ut inferiores ſe uirtute fateantur, aduentant, pro qua priores cum eo ſeditiones actitarunt. Hæc deprecante Heraclide, amici quidem Dionem hortabantur, ut ne flagitioſis ac inuidis parceret hominibus, cæterum Heraclidem militibus largiretur, & popularem ex ciuitate ſeditionem eximeret, quam ſanè furore uexatam non minorem tyrannide conſtat eſſe languorem. Quos Dion placabat ita præfatus: Cæteris quidem imperatoribus B aduerſum bellum & arma plurimum exercitationis extitiſſe, ſe autem in academia diutius exercitatum, quo furoris, iracundiæ, inuidiæ, omniſq; uictor contentionis eſſet, quarum rerum demonſtratio eſt non erga familiares & bonos uiros modeſtia, uerum ſiquis acceptis iniuriis, delinquentibus exoratu facilis mitis'ue ſit. Velle autem ſe Heraclidæ non tantum poteſtate ac prudentia, quantum bonitate ac iuſtitia ſuperiorem eſſe. In iſtis enim uere meliorem eſſe liquet: at res bellicas proſpere geſtas etſi nemo mortalium, certe fortuna ſuo iuri uendicat. Si ob inuidiam Heraclides perfidus nefariuſq; ſit, haud propterea opus eſt Dionẽ uirtutem per iram furorem'ue corrumpere. Meritas enim infligere poenas, quàm iniurias prouocare, iuſtius eſſe definitur à legibus: quod ex imbecillitate natum eſt. Hominis autem improbitas, quanquam id fortaſſe difficile, haud uſqueadeo ferox penitus & immitigabilis eſt, ut non multis perſæpe uicta beneficiis, gratia permutetur. Hiſce fretus rationibus Dion miſſum fecit Heraclidem. Ad murum deinde conuerſus, Syracuſanis uiritim imperat, ut unam cominus foſſam extruerent. Illis autem noctu quieti ſeſe dedentibus, milites ante locans tranſuerſis trabibus arcem circunſepſit. Quæ res adeo latuit, ut luce prima hoſtes pariter ac ciues & celeritatẽ & opus admirarentur. Inde ubi necatos ſepulturæ mandauit, captiuoſq; haud certe duobus millibus pauciores ſoluit, conuocata concione, procedens in medium Heraclides, ut terra mariq; Dion imperator deligeretur ſententiam dixit. Quod cum optimates ſuſcepiſſent, & creandum eſſe cenſerent, nautarum & mercenariorum greges fremere, è claſſis præfectura eiectum Heraclidem condolere, eum tametſi reliquis in rebus nullius dignitatis hominem, at omnino popularem, multitudiniq; magis obnoxium autumare. Hoc permiſit eis Dion, & Heraclidi maritimum reſtituit imperium: eis deĩde ad agri ac domorum diuiſionem cõcitatis aduerſatus, & facta prius ſuper his decreta reſcindẽs, moerorem iniecit. Quocirca alterum ſtatim Heraclides iniens principatum, ſocios nauigationis milites ac nautas Meſſanam deducens, ibi reſedit, ad ſeditionem illos commouens & contra Dionem inſtigans, quem ſibi regnum parare diceret. Ipſe clandeſtinas cum Dionyſio pactiones per Spartanum Pharacẽ tranſigebat. Quod ubi clariſſimi Syracuſanorum intellexere, in exercitu orta ſeditio eſt, ob eamq; rem charitas ac penuria Syracuſas premebat, adeo ut anceps Dion male de ſe ab amicis audiret, qui hominẽ adeo intractabilẽ, liuoreq; ac nequitia corruptum, cõtra ſe amplificarit Heraclidẽ. Pharace penes Agrigẽtino-

rum Neapolim metante, Dion cum Syracuſanis egreſſus ſecum alio in tempore decertare nolebat, C
inclamantibus Heraclide ac nautis, Dionem idcirco nolle rem prælio decernere, quo perpetuum illi
maneat imperium. coactus Martem conſeruit, ubi & ſuperatus eſt. Cæterum cum ob ſeditionem in-
teſtinam perturbati ſeſe magis ipſi in fugam uertiſſent, iteratò Dion prælium parare, inſtructiſq; per-
ſuadere ac adhortari. Initio mox noctis nuncius affertur, Heraclidem tota cum claſſe Syracuſas uerſus
annauigare, eo conſilio, ut capta urbe eum cum toto excludat exercitu. Continuo igitur robuſtiſſimos
& expeditiſſimos recipiens, noctu adequitat, & tertia demum hora diei ſeptingentis exactis ſtadiis, pro
portis ſtetit. Heraclides quanquam nauibus certatim contendiſſet, ubi ſerò uenisſe ſe intelligit, reflexo
curſu errabundus agenda inuadebat. Ita ex improuiſo Spartanus illi occurrit Gæſylus, qui ex Lacedæ-
mone ut Siculorum ducē anniuigare ſe aiebat, quemadmodum ſuperiori quandoque tempore Gylip-
pus. Hunc ita libens uirum aſſumens, ut eum perinde ac aliquod contra Dionem medicamen adſci-
ſceret, ſe ſociis oſtendit. At præmiſſo caduceatore Syracuſas, ciuibus ut Spartiatem ſuſciperent præ-
fectum, imperabat. Cui Dion, ſatis præfectorum Syracuſanis eſſe reſpondit: quòd ſi res ipſæ Spar-
tano prorſus indigeant, Spartanum ſe ciuem factum eſſe. Omiſſo Gæſylus principatu, ad Dionem
nauigans conciliat Heraclidem, fidem maximam & iuſiurandum præſtantem, quo Gæſylus ipſe iu-
rauit, Dionis quidem ultorem & acerbiſſimum Heraclidis animaduerſorem fore, ſiquid ab eo nefa-
rie perpetratum extitiſſet. Dehinc Syracuſani claſſem, quandoquidem nihil ea opus erat, diſſoluunt,
quæ ingentium impenſarum ac ſeditionis cauſa principibus fuerat. Ad obſidendam dehinc arcē inter-
ti, circunductum exædificant murum. Poſtmodum circunſeſſis opitulāte nullo, cum iā annona deeſ-
ſet, & facinoroſi forent milites, Dionyſii filius deſperatis oīno rebus cum Dione inducias agit, et arcē,
arma, & reliqua tradit impedimenta, ipſe matre ſororibusq; receptis, quinis onuſtis triremibus ad pa-
trē nauigat, tutò illum emittente Dione. Huic ſpectaculo Syracuſanorum nemo fermè defuit: at qui-
cunq; defuerat, magnis inclamabat uocibus, ea die ſolem liberis exorientem Syracuſis nō inſpectaſſe.
Maximum & quod ætate etiam noſtra clariſſimum narrari fortunæ poſſit exemplum, fugam conſtat
eſſe Dionyſii. Qualis tunc illorum exiſtimanda lætitia, qualis uero illis ſenſus, qui minimas per occa-
ſiones ex ampliore, quàm præterita uiderint ſecula, tyrannide deſcendebant? Poſtquam uela dedit
Apollocrates, Dion uadit in arcem. Cuius ingreſſum haud expectare mulieres, ad fores curſitare, Ari-
ſtomacha Dionis filium ducere, ponè ſequi Areta lugubris & incerta quonam modo uirum ſalutens
compellaret, quæ cum altero rō̄ſortium habuiſſet. Eo ſororem primum, dehinc filiolum ſaluere iubē- o
te, Ariſtomacha adducta coràm Areta, Te quidem, inquit, exulante Dion in magnas incidimus miſe-
rias, cæterum rediens parta uictoria, nobis omnibus moerores eleuaſti, hac ſola duntaxat excepta, quā
infelix ego te incolumi alteri nuptam uiro coactam quidem & inuitam aſpexi. Cum igitur te nobis do-
minum fortuna conſtituerit, quo pacto illam huic neceſſitatem iudicas? téne ut auunculum, aut ut ma-
ritum conſalutabit? Talia dicente Ariſtomacha, Dion profuſis lachrymis, uxorem magna beneuolen-
tia & charitate complectitur. Tradito poſtmodum ei filio, in ſuam tranſmiſit domum, in qua poſtea-
quam in Syracuſanorum manu arcem poſuiſſet, uitam ducebat. Progredientibus hunc in modum re-
bus, nullum prius ex præſenti felicitate fructum ſuſcipere dignum cenſuit, quàm amicis gratias, ſociis
largitates, præcipueq; in urbe familiaribus & militibus aliquā humanitatis & honoris portionem im-
partiret, animi magnitudine uires ac facultates exuperans, cū interim ex iis quæ obuenerant, ſeſe par-
ce, tenuiter, ac modeſte curaret. Magna uero omnibus admiratione habebatur, quòd non ſolum Sici-
lia atq; Carthago, ſed uniuerſa etiā Græcia ad eum feliciter ac tranquille degentem aſpiceret. Cumq;
nihil tantæ amplitudinis ea tempeſtate putaretur, nec alterius imperatoris clariorem eſſe fortitudinē
fortunamq; conſtaret, ipſe talem ſeſe præſtaret ueſte, famulatu, & menſa frugalem, qualem cum in
academia unà cum Platone uitam duceret, non qui inter ductores militum aut mercenarios bellato-
res degiſſe uideret, quibus quotidianæ ſatietates, libidineſq; uoluptariæ laborum ac periculorum ſo-
latium, eſt. Ad eum pſcribens Plato, hunc unum aiebat ex orbe terrarum omnes intueri, cum ille ipſe
unicum uniusciuitatis locum academiam cernere uideret. Eius loci uiros ſpectatores & iudices agno-
ſcebat, qui non rem geſtam, non audaciam, non uictoriam quampiam admirarētur, ſed qui id ſolum
animaduerterent, ſiquis in magna rerum amplitudine per honeſtatem, temperātiam, ac modeſtiam,
uti fortuna ſciret. In habenda autem hominum ſocietate, nihil ex elato animi tumore, & ſeuera nimis
in populum contentione auferebat, nihil'ue remittebat, tametſi res illius gratia magnopere indige-
rēt, & Plato eum, ut diximus, increparet, ac perſcriberet comitē ac uicinā ſolitudinis eſſe pertinaciam.
Cæterum cum ſolutos nimium Syracuſanos & mollitos ex illecebris retrahere nitebatur, natura qua-
dam nullo lepore aut comitate permiſta uidebatur uti. Ruſus ei Heraclides incumbit. Is primum
quidem in concilium accitus, adire noluit, cum enim priuatus eſſet, nō niſi cum cæteris pariter ciuibus
in concionem iturum. Dehinc accuſare Dionem cœpit quòd arcem demolitus non eſſet: cumq; popu-
lus Dionyſii ſepulchrum euertere, & diſiicere corpus affectaret, haud ſiuerit: conſiliarios etiā ex Co-
rintho

A rintho acceríat, quòd ciues dedignetur habere collegas. Re autem uera Dion Corinthios aduocabat, quoniam eis præſentibus facilius Reipub. ſtatum quem animo uerſabat, conſtituere poſſe ſperabat. Cogitabat enim illum populi dominatum inhibere, qui non ciuilis forma rei, ſed ut à Platone dictum eſt, quidam uniuerſalis rerum ciuilium mercatus eſſet. At cum Laconicum & Cretenſe quoddam genus permiſcens ex populari ac regio optimatum principatum comparaſſet, qui ſuperior ampliſſima quæq; diſponeret, ordinem rebus inſtituere decernebat. Videbat nanq; Corinthiorum ciuitatem dominatione paucorum adminiſtratam, haud multa ex publicis in populo agere. Cum igitur his aduerſaturum conſiliis expectaret Heraclidem, alias quidem ad res turbulentum hominem, ſeditioſum, & permutationis auidum, quod diutius impedierat, eo tempore necare uolentibus aſſenſus eſt. Hi igitur domum irrumpentes, illum obtruncant. *Heraclidis interitus.* Eius mors Syracuſanos uehementi dolore cõfecit. Dion tamen ei magnifice iuſta parauit, inſectante exercitu cadauer aſſocians. Habita deinde ad populum concione ueniam impartierunt: haud enim fieri potuiſſet, ut cum Heraclide ac Dion ciuiles agerent magiſtratus, urbanæ ſeditiones pacarentur. Erat quidam Dionis ſocius Callippus Athenienſis, quem illi non ex diſciplina, uerum ex myſteriorum inductione & circuncurrenti ſocietate notum & conſuetum fuiſſe Plato refert. Hic expeditionis particeps magno habebatur honore, adeo ut cunctis prior æqualibus Syracuſas coronatus intrauerit, & dimicando clarus ac inſignis extiterit. Aſt ubi primarios atq; præſtantiſſimos Dionis amicos bello abſumptos cernit, & occiſo Heraclide Syracuſanum populum duce priuatum, Dionianos etiam ſibi milites animum magnopere adieciſſe, ſceleſtiſſimus hominum factus eſt. Ex hoſpitis cæde præmium omnino Siciliam cõſequi ſperans, & talenta uiginti (ut tradidere nonnulli) necis mercedem ab hoſtibus captans, quoſdam aduerſum Dionem milites corruptos inſtituit, nequiſſimum ac uerſutiſſimum agitans exordium. Nam cum aliquas ſemper militum uoces aut re uera deprehenſas, aut commentitias illi referret, talem ex fide licentiam cepit, ut quibuſcunq; uellet contra Dionem magna cum audacia occultos faceret ſermones, eo ita mãdante, ne cuiuſpiam ſimultas latèret aut odium. Hinc euenit ut Callippus flagitioſos ac languentes confeſtim reperros adſciſceret: quod ſiquis hiſce reiectis ſermonibus, ſeſe Dioni tẽtatum fuiſſe retegeret, ille nihil turbatus aut grauiter ſerens erat, perinde ac iuſſa nauante Callippo. Cõſtitutis hunc in modum inſidiis, *Prodigia Dionis mortem præcedentia.* ingens ac ꝓdigioſum Dioni ſe ſimulachrum obtulit. Dies uergebat in ueſperam, cum ille intra domi cubiculum ſolus ſecum cogitabundus ſederat. Interim è regione porticus repentino exoriente ſtrepitu, cum nondum planè dies defeciſſet, ſtetit inſpectans, grandem intuetur fœminã, nihil ueſtitu aut

B facie à tragica permutatam furia. Ea ſcopis quibuſdam mũdabat ædes. Perculſus graui pauore Dion, cõuocatis amicis uiſum exponit, penituſq; conſternatus cum extimeſceret ne id denuo uidendum ſo-

C li ſibi aduentaret oſtentum, eos obſecrauit, ut cum eo pernoctantes manerent. Verumenimuero id haud rurſus accidit, ſed paucos intra dies filius eius cum fermè pubeſceret, ex parua quippe triſtitia & puerili quadam iracundia prius cauſa ſuſcepta, è tecto ſe in caput præcipitem deiiciens periit. In hoc rerum ſtatu cum Dion eſſet, Callippus inſidiis magis atq; magis inſtare, in Syracuſanos rumorem edere, ut orbatus liberis Dion, Dionyſii filium Apollocratem uocare & hæredem facere inſtituiſſet, qui uxori quidem ex fratre nepos erat. Iam Dionem ac mulieres eorum quæ patrarẽtur ſuſpicio habebat, & undiq; nuncii afferebantur. At Dion, ut uidetur, poſt Heraclidis interitum mœrore cõfectus, quaſi uitæ ac rebus à ſe geſtis quandã inureret maculam, grauiter ſemper ac moleſte degens, multoties iam ſe neci paratum eſſe, & cuiq; uolenti præbiturum ſe iugulum dictitabat: ſi uiuendum ei foret, non hoſtes modo, uerumetiã amicos obſeruaturum. Callippus uero cum mulieres rem diligẽter inueſtigare cerneret, perterritus uenit ad eas, factum effuſis negare lachrymis, quamuis daturum ſe fidem. Illæ ut magnum iniret iuſiurandum poſtulanr. Id extat huiuſmodi. *Iuſiurandũ magnũ quale.* Qui fidem præſtat, in Cereris deſcendit tẽplum, & quibuſdã peractis ſacrificiis, deæ purpurã induit, tum ardentem captans faculam iurat. His cõfectis omnibus, Callippus iuratus deos adeo irriſit, ut eius quã iurauerat deæ diẽ feſtum expectans, cædem inter ipſa perageret Proſerpinalia, eam nihil faciens deæ diẽ, quam omnino uiolaret & impie coleret, ſi alio in tempore dux ipſe ſacrorũ illius ſacerdotem iugulaſſet. Cum plures in eius cõmunicatione facinoris eſſent, & Dion domi quæ nõnullos habet accubitus, unà cum amicis aſſideret, alii exterius obſidere, alii foribus atq; feneſtris adſtare, Zacynthii qui manus afferre debebant, tunicati ſine mucronibus accedere, ſimulq; qui extrinſecus uerſabanť attractos tenere poſtes. Zacynthii Dionẽ inuadentes ut eum tenerent opprimerentq; eniti: quod ubi incaſſum cedit, enſem efflagitare, nemo fores reſerare audere. Multi enim cum Dione intus erant, quorum unuſquiſq; dum eo miſſo de propria ſalute cogitat, nuſquam afferre ſubſidium audet. Dum ita cunctanť, Lycon Syracuſius pugionẽ cuidam Zacynthio per feneſtras porrigit, quo retentum aliquãdiu & attonitum Dionẽ uti uictimam obtruncant. *Dionis interitus.* Sororem continuo unà cum uxore prægnante coniiciunt in carcerem. Obtigit autem ut cum per ſummam calamitatem partus inſtaret, in uinculis maſculum parturiret infantem, quem placatis cuſtodibus mulieres educare aggreſſæ ſunt. Iam enim turbulentæ ſeditiones Callippum inuoluebãt. Prin-

ciſpio nanq; Dione cæſo cum ſamoſus eſſet,& Syracuſas oppreſſiſſet, Athenienſium ciuitati ſcripſit, C
quam ſecundum deos poſteaquam tam abominando ſe facinore contaminarat,uereri ac expaueſcere
debuiſſet. Sed id uere dictum extitiſſe uidetur:Excellentiſſimos uirtute eos eſſe uiros, quos bonos ci
uitas illa protulerit:quos autem malitia deprauatos,eos quam ſceleſtiſſimos: quemadmodum eorum
tellus & mel optimum,& ocyſſimum necatu Conium parturit. Haud tamé Callippus quoddam for
tunæ deorumq; conuicium diu ſuperſtes euaſit,ut qui hominem tantam per humanitatem principa
tus & opulentiam conſecutum,incuriæ aut neglectui dediſſet. At digna confeſtim dedit ſupplicia. Si-
quidem Catinam capere adortus,continuo Syracuſas amiſit. Quo tépore eum dixiſſe ferunt,amiſſa
urbe,Tyrocneſtim in poteſtatem redegi. Subinde Meſſanos inuadens,maximam militum partem,
in quibus & Dionis interfectores,perdidit. Poſtmodum cum nulla eum Siciliæ ciuitas ſuſciperet,ue-
rum uniuerſi per odium propulſarent, Rhegium occupat, ibi cum ſumma degens inopia ſtipendia-
riis neceſſaria male ſuppeditat,à Leptino & Polyperchonte occiditur. Ad ipſius necem eo forte uſi pu
gione dicuntur,quo uulneratus eſt Dion:illum autem à magnitudine cognitum perhibent:Laconico-
rum enim more perbreuis,præterea artificii apparatu,utpote magno cum ornamento ac ſubtilitate
fabricatum. Huiuſmodi pœnas Callippus dedit. Ariſtomaché uero & Arctam,ut primum exemptæ
uinculis fuere,Hicetes Syracuſanus Dionis amicus ſuſcepit,& magna fide ac beneuolentia curare ui-
ſus eſt:dehinc ab Dionis hoſtibus inductus,eas perinde ac in Peloponneſum tranſmiſſurus,naui ad id
comparata impoſuit,ſubinde mandans ut inter nauigandum necatæ deiicerentur in pelagus. Nõnul-
li uiuentes adhuc unà cum puello demerſas aſſerunt. Hunc etiam dignæ pro audacia pœnæ inuaſe-
runt,ipſe enim cum in Timoleonis manus perueniſſet,interiit. Syracuſani præterea in Dionis ultioné
duas filias interfecere,de quibus in Timoleonis uita ſingulatim perſcriptum eſt.

MARCI BRVTI VITA

GVARINO VERONENSI INTERPRETE.

MARCI Bruti progenitor fuit Iunius Brutus, quem priſci Roma-
norum in Capitolio ex ære finxerunt medium inter reges,enſem ſtri-
ctum exerentem,quod is conſtantiſſime Tarquinios euertiſſet. Ille ue-
luti quædam fulminei enſis acies durum & inexorabile ingenium na- B
ctus,adeo tyrannos odit male,ut tanquam inſano impetu uectus,uſq;
in liberorum ſuorum cædem ſæuierit. Hic uero Brutus de quo nunc D
agitur, & bonarum artium diſciplina,& philoſophiæ ſtudiis imbutus,
moreſq; ſuos natura graues & humiles ciuilibus negociis excitans,ad bo
num & æquum modeſtiſſime ferri uiſus eſt. Quare etiam qui ob con-
ſpirationem quæ in caput Cæſaris acta eſt,inimicitia in Brutum flagra-
bant,ſi res ea magnificum & generoſum quicquam afferebat, id Bruto
dabant:ſin difficile durumq;,Caſſio. Erat Caſſius in primis Bruto familiaris atq; beneuolus,ſed diſſi-
mili ingenio,ac uarius impuruſq;. Seruilia mater Bruti fuit, cuius genus ad Halam Seruilium refe-
runt,qui clàm gladio cinctus,Melium Spurium ſeditioſum ciuem & ſolicitatione plebis tyrannidem
machinantem in medium forum traxit,ibiq; ſimulato colloquio,eum obſequentem ferro confecerat.
Maternum hoc Bruti genus clare compertum habetur:paternum uero,qui Cæſaris gratia odio quo-
dam in Brutum æſtuabant,non ab eo deducunt Bruto qui Tarquinios urbe eiecit, cum ab eo dicant
liberos ſuperſtites nullos fuiſſe,nam eos occiderat,ſed plebeium ipſum cõmemorant, & ex quodam
ipſius Bruti diſpenſatore genus ducere,ipſumq; nuper in ſenatum accitum. Poſidonius philoſophus
priorem Brutum narrat geminos filios natu grádiores(ut habet hiſtoria)ſecuri percuſſiſſe, ſed tertiũ
unum,eumq; infantem,ex eo ſuperſtitem fuiſſe,à quo uno deinde eius familiæ poſteritas omnis pro
pagata eſt. Præterea aſſerit tempeſtate ſua quoſdam claros ex ea gente floruiſſe uiros, quorum aliqui
formam ex Bruti ſimulachro ducere uiſi ſunt. De his hæc cõmemoraſſe ſatis eſt. Seruiliæ,quam Bru-
ti genitricem diximus,frater fuit Cato Vticenſis,quem auunculum primo, deinde etiam ſocerum,
Brutus in primis Romanorum omnium ſtudio habuit. Philoſophos Græcos fermè (ut ita dicam)
omnes audiuit,nec ullius diſciplinæ uel expers uel ignarus fuit. Platonicos tamé enixe coluit, nouam
ac mediam academiam linquens,ueterem fouit. Huic ſectæ addictus Antiochum Aſcalonitam ingen
ti admiratione obſeruauit,eiuſq; fratrem præſtanti uirtute uirum amicitia ſibi iunxit,ac uiuendi co
mitem fecit. Hic enim doctrinæ habitu licet à multis philoſophis longe abeſſet, uitæ tamen integrita
te ac humanitate egregia primis adæquandus habebatur,Emphilus illi nomen,cuius Brutus in epiſto
lis ſuis,Brutiq; domeſtici ſæpius meminerunt ob amborum uictum,quem cõmunem ſimul agebát. Is
etiam

A etiam Emphilus erat orator, & de cæde Cæſaris opuſculum quod Brutus appellatur, non ignobile edidit. Latine Brutus facundiam militarem belliſq; accommodatam exercuit. Græcum uero graue ſententioſum dicendi genus, & Laconum breuitatem quodammodo imitatus eſt. Ex quo in quibuſdam epiſtolis ſuis Græcis eſt adnotatus, ut in ea quam iam bello implicitus Pergamenis ſcripſit, ubi inquit: Audio uos Dolobellæ dediſſe pecunias: ſi ſponte dediſtis, faſſi eſtis iniuriam: ſi inuiti, hoc oſtendetis, ſi contra eas mihi ſponte dedentis. Rurſum Samiis: Cõſilia ueſtra nil penſi habent, res tardæ, quis horum finis exiſtimate. Scripſit & alibi de Patareis in hæc uerba: Xanthii beneficium meum contemnentes, ſepulchrum deſperationis patriam habuerunt. Patarei ſeſe mihi dedentes, confiſi nulla re deficiunt, omnia quæ ad libertatem attinent pulchre adminiſtrãtes. Fas ſit & uobis aut Patareorum ſententiam, aut Xanthiorum fortunam eligere. Huiuſcemodi epiſtolarum Bruti genus eſt, quæ ex hac breuitate notantur. Nondum adoleſcentiæ fines egreſſus, cum auunculo ſuo Catone, qui in Ptolemæum Aegypti regem à ſenatu dux fuerat deſignatus, in Cyprum eſt ꝓfectus. In qua expeditione cum Ptolemæus ſeſe necaſſet, & Cato apud inſulam Rhodum opportunam moram ageret, Canidius uir Catoni beneuolus, ad tutandas regis opes ab eo miſſus in Cyprũ: ſed Cato extimeſcens ne Canidius ſeſe furto nõ abſtineret, Bruto ſcripſit ut extemplo è Pamphilia Cyprum peteret: ibi enim redimẽdæ ualetudinis cauſa obuerſabat̃. Brutus licet inuitus Cyprum nauigat, ibiq; Canidium modeſte conueniens, diſſimulata ſuſpicionis cauſa, ne à Catone adeo ignominioſe improbari uideretur, eum liberaliter habuit, omnemq; procurationis curam ut iunior ac uacuus, nihil ad ſe pertinere ſimulauit, uerum ita omni ſtudio & diligẽtia rei ſolicitus fuit, ut à Catone laudibus ornatus fuerit, & opibus illis in argentum redactis, & magna pecuniarum parte accepta, Romam nauigarit. Cæterum cum res urbis in manifeſtam ſeditionem ruere uiderentur, & turbato ſenatu, Cæſar atq; Pompeius arma proferrent, creditus eſt Brutus palàm Cæſaris partes ſequi, nam eius pater iampridem ob Pompeium obierat. Sed ipſe indigniſſimum ratus priuatos affectus publicis anteire, præterea Pompeii cauſam æſtimans iuſtiorem eſſe quàm Cæſaris, Pompeium ſecutus eſt, licet antea, cum obuiam illi fieret, eum minime ſalutaret, ſcelus ingens æſtimans cum interſectore patris habere colloquium. Pompeio igitur qui dux patriæ conſtitutus fuerat ſe ſubiiciens, legatus cum Sexto cui Sicilia ſorte euenerat in prouinciam proficiſcitur. Qua in legatione cum nihil gloria dignum emergere poſſe cogitaret, & iam Cæſar atque Pompeius de rerum ſumma certare ſtuduiſſent, ex inſula in Macedoniam uenit, ſponte uniuerſum periculum patriæ ſubiturus. Eius aduentu audito, ferunt Põpeium ſumme lætatum, admiratumq;
B mox præſenti aſſurrexiſſe, ipſumq; uelut cæteris præſtantiorem in conſpectu omnium amplexatum. In caſtris per integros dies (niſi cum Pompeium ipſum cõueniret) circa literarum ſtudium codiceſq; diuertebatur. Cui curæ nedum aliud dedit tempus, ſed etiam diem quæ maximam illam Pharſaliæ cladem anteceſſit. Erat media æſtas, & præter loca paludoſa, ubi caſtrametati fuerant, calor ingens, nec Bruto aderant qui celeriter tentorium attuliſſent: feſſus autem hac iugi cura, cum meridies aduentaſſet, modice unctus cum pauca comediſſet, quieſcentibus cæteris, aut de euentu futuræ pugnæ anxiis, hic uſq; in crepuſculum ſcripſit, Polybii Epitomam componens. Dicitur etiam Cæſarem uirum hunc haud neglexiſſe, ſed exercitus ſui duces præmonuiſſe, ut illum in pugna non occiderent, ſed ſeruarẽt, quin ſi facilem ſe præberet, liberaliter ducerent: ſi capientibus obſiſteret, eum mitterent, nec uim aliquam inferrent ſibi. Hæc dicunt ob gratiam Seruiliæ Bruti matris Cæſarem feciſſe. Nouerat enim cum adhuc eſſet adoleſcẽs, Seruiliam ſibi inſano amore affectam extitiſſe, & quia eo tempore quo hic amor efferbuit, Brutus eſt genitus, quodámodo creditus eſt Brutus è Cæſare genitus. Fertur cum ardui motus Catilinæ qui ferè Rempub. euerterunt, in ſenatu incidiſſent, & Cæſar atq; Cato aduerſis ſententiis differrent, inter hæc literulas quaſdam foris delatas Cæſari redditas, qui cum tacite eas legiſſet, Cato id ægre ferens acclamaſſe perhibetur, rem indignã Cæſarem facere, qui colloquia, qui literas medio in ſenatu ab hoſtibus acciperet. Ex quo cum pleriſq; ſtreperent, & Cæſar literulas quemadmodum ipſe habuerat Catoni dediſſet, Cato lecta impudica Seruiliæ ſororis epiſtola, eam Cæſari ꝓiecit, inquiens, Vince ebrie, atq; ad ſententiam ac propoſitam orationem extemplo reuerſus eſt. Sic ergo amor Seruiliæ aduerſus Cæſarem uulgo patuit. Cæterum expedita Pharſalica clade, cum Pompeius ſeſe per undas præriperet, & caſtra obſiderentur, clàm Brutus per paludem aquis plenam calamiſq; manantem noctu euaſit, Lariſſæq; ſeſe recepit. Hinc deinde cum ſcriberet, Cæſar eius ſalute lætatus eſt, eumq; iubens ad ſe uenire, nõ tantum ueniam illi dedit, ſed præter cæteros qui iuxta ſe forẽt ipſum maximo in honore habuit. Cum nemo dicere poſſet quò Põpeius fugeret, obq; id omnes anxii forent, Cæſar ſpatium quoddã cum Bruto ambulans ſolus, huiuſce rei ſententiam Brutum rogat: cumq; uideretur ex quibuſdam rationibus de fuga Pompeii Brutum optime coniectare, Cæſar alias mittens, iter in Aegyptum arripuit. Pompeius autem ſicut æſtimauerat Brutus Aegypto hæſerat, ac fatis ceſſerat. Brutus deinde Cæſarem Caſſio inclinauit. Præterea cum Cæſar in regem Libyæ graui

ira afficeretur, & magnitudine criminum ipſius obrueretur, pro hoc ſuſcepta cauſa Brutus tum C
precando tum excuſando, ipſum liberauit, multamq; illi partem ſeruauit imperii. Fertur Cæſarem
cum primum Brutum orantem audiret, ad amicos conuerſum dixiſſe: Adoleſcens iſte quid uelit
ignoro, quod enim uult, nimis uult. Eius enim grauitas, quæ non facile immo nequaquam ob gra
tiam flectebatur, ſed ex habitu rationis tendebat ad bonum, ualido atq; efficaci impetu fruebatur. Ad
iniuſtas uero partes fuit inexorabilis. Eorumq; modeſtiam ſiue turpe ſilentium qui ſine rubore iniuſta
rogant apud magnum uirum, acriter improbans dicere ſolitus erat, quod qui nihil negare audent, ſibi
uidentur male ſuum tempus inſtituiſſe. Traiecturus Cæſar exercitum in Libyam aduerſus Catonem
& Scipionem, Galliæ ciſalpinæ Brutum præfecit, ex quadam felicitate prouinciæ. Cæteras enim pro
uincias & contumeliis & auaritia præſidum, qui eas uelut captiuas diripiebant, cum male adminiſtra-
ri contingeret, Brutus requies & conſolatio erat, omnesq; accedebant in Cæſaris gratiam. Vnde cum ri
dens Cæſar circumambularet Italiam, dulciſſimum fuere ſpectaculum ciuitates quibus Brutus præ-
fuerat, cum maxime Brutus ipſe Cæſaris honorem ſua præſentia adaugeret gratiſſime. Cum plures
præturæ forent, & ea quæ uocatur urbana, maxima dignitate præcelleret, manifeſte conſtabat Bru-
tum aut Caſſium eam ſortiri. Sunt qui dicant eos ex aliis primis cauſis maxime differentes, tamen ma
gis ex hoc inter ſeipſos in odium erupiſſe, licet affines eſſent. Iuniam enim ſororé Bruti Caſſius uxo-
rem duxerat. Alii contentionem hanc manauiſſe ex Cæſare dicunt, quòd inter utrunq; ſe ingerens, ſpe
utrunq; paſcebat. Demum irritati incenſiſq; animis ad certamen conſtituti ſunt. Certabat Brutus glo
ria & uirtute, cum multa & ſplendida ſtrenuitate Caſſii apud Parthos comparata. Quæ audiens Cæ-
ſar, amicoſq; conſulens, inquit Caſſium æquiora dicere, ſed rei ſummam Bruto eſſe dandam. Declara
tus tamen ſecundus prætor Caſſius eſt, non tantum beneuolentiæ habens ex hac quam fuerat ade-
ptus, quantum iracundiæ ex illius amiſſione. Cæterum Brutus aliis ex potentia Cæſaris quantum uo
luit habebat. Volenti enim fas erat amicorum omnium Cæſaris eſſe primo, & plurimum poſſe: ſed
hinc eum ſodales Caſſii abſtraxerunt, ipſumq; planè in perniciem adduxere. Nondum enim ex conté
tione præturæ Caſſio conciliatus fuerat, cum illos audiebat orátes ne ſeſe deſpiceret, & à Cæſare mol
litum, Cæſariſq; blanditiis captum, ſed ſimulatas gratias tyrannicas & illecebras fugeret. Nõ enim ho
nore uirtutis Cæſarem ſibi eſſe propitium, ſed ut omne eius robur animumq; ad ſe traheret, aiebant.
Nec tamen Cæſar ipſe abſq; huius ſuſpicione omnino erat, nec in eum abſq; calumnia, ſed huius uiri
magnitudinem, dignitatem, & amicos extimeſcebat, præterea eius fidebat conſuetudini. Cum Anto-
nius atq; Dolobella apud Cæſarem primo rerum innouandarum criminarétur, Non, inquit, ſe à pin- D
guibus ac comantibus illis uiris moleſtari, ſed à pallidis & macilentis. de Bruto locutus & Caſſio. Dein
de quibuſdam calumniantibus Brutum, Cæſaremq; monentibus uti ſibi caueret, manum pectori ad-
mouens, Quid, inquit, non uidetur uobis Brutum poſſe hoc expectare corpuſculum? ueluti nemini
niſi ſoli Bruto poſt eius fata tantum poſſe liceret. Atqui in urbe omnium primus fuiſſe uidetur eo té-
pore paruo, quo tempore Cæſari obſecutus ſuam gloriam ſtrenue cõparatam parum opprimi uel ex-
tingui permiſit: ſed Caſſius uir furioſus & priuate magis inimicus Cæſari, q̃ publice tyranni, illum in
flámauit impulitq;. Dicitur enim Brutus dominationem grauiter tuliſſe, ſed Caſſius odiſſe dominan
tem: & præter cætera quæ in ipſum criminatus eſt etiá leones ablatos commemorabat, quos ipſe edili
bus ludis præparauerat. Hos enim apud Megaram relictos, cum ciuitas per Calenum capta eſt, Cæſar
detinuit. Fertur has feras cladem Megarenſibus ingentem fuiſſe: nam cum ciuitas iam caperetur, Me
garenſes carceres ferarum effregere, laxaruntq; ipſarum uincula, ut mox irruentibus hoſtibus obiice-
rentur. Sed leones in ipſos huiuſce rei autores uerſi ſunt, inermeſq; uiros fugiétes tot laniarunt, ut ho
Caſſii odii in Cæſarem cauſa.
ſtibus ipſis hoc ſpectaculum miſerabile fuerit. Hanc dicunt fuiſſe Caſſio conſpirationis potiſſimã cau-
ſam, falſa exiſtimantes. Nam ex initio erat Caſſio naturalis quædam impatientia atq; difficultas ad om
ne tyrannorum genus, ſicuti cum adhuc puer eſſet oſtendit, cum ad eundé præceptorem cum Fauſto
filio Syllæ graderet. Cum enim hic intra pueros ſe efferret, & patris ſui monarchiam laudaret, inſur-
gens in illum Caſſius colaphos ipſi inflixit: quam rem uolétibus & procuratoribus & neceſſariis Fauſti
ferri atq; decerni iudicio, inhibuit Pompeius, pueroſq; ambos unà cõiugens de re indicauit. Dicit etiá
Caſſium hæc uerba dixiſſe: Eia Fauſte, aude coràm hoc proferre ſermonem illum quo irritatus fui,
ut os tibi iterum frangã. Talis quidem erat Caſſius. Brutũ uero multi amicorum ſuorum ſermones,
multi etiam ciues pluribus rumoribus atque literis ad rem prouocabant incendebantq;. Apud enim
ſtatuam progenitoris ſui Bruti, qui regum deleuit imperium, ſcriptum eſt: Vtinam Brute nunc uiue-
res, & nunc Brutus eſſes. Præterea ipſum tribunal Bruti prætoris mane repertum eſt talibus uer-
bis plenum: Dormis Brute, nec es reuera deniq; Brutus. Horum cauſa erant ipſius Cæſaris adulato-
res, qui alios inuidioſos honores ei dábant, & noctu ſtatuis eius coronas imponebant, cum pleroſque
adducerent, ut pro dictatore regem Cæſarem appellarét. Sed ſecus ipſis obtigit, ſicut in Cæſaris uita
diximus.

A dixinius. Amicos cum pertentaret Caſſius contra Cæſarem, reſpondebant omnes aſſenſuros, ſi Brutus his rebus ſe ducem præberet. Hoc enim non audaciæ, non manuum indigere dicebant, ſed dignitate uiri, qualis eſt Brutus, ut ſi inciperet, remq́ aſſereret, ius ſecum adeſſe exiſtimabant: ſi abnueret, in agendo animos deſuturos, uel priuſquam id perfeciſſent in ſuſpicionem manifeſte uenturos: unde abſq; illo pulchram habituros cauſam non cenſebant. Hæc ſecum reputans Caſſius, poſt contentionem illam prior cõuenit Brutum, conciliatisq; animis, inter grata colloquia ipſum īterrogabat, an Idibus Martiis ſtatuiſſet ītereſſe ſenatui, ſe enim audiuiſſe, inquit, amicos Cæſaris de dominatione regia tunc relaturos. Dicente Bruto, ſe non affuturum, Quid, inquit, Caſſius, ſi nos uocent? meum eſt reſpondit Brutus non tacere, ſed tueri Remp. & pro libertate emori. Tum elatus animis Caſſius, Quis, inquit, Romanorum te moriente id tolerabit? An neſcis o Brute teipſum? uel credis tribunal tuum homines extorres uel tabernarios inſcribere, non primos & optimos uiros? A cæteris quidem prætoribus largitiones, ſpectacula, & gladiatores, à te uero maiorum tuorum debitum, euerſionem tyrannidis repetunt, ipſi omnia per te pati parati ſunt, te unum qualem optant expectant. Inter hæc illum amplexans oſculatus eſt, deinde diſiuncti ad eorum amicos cum his ſeſe ambo uerterunt. Erat quidam Q. Ligarius inter Põpeii beneuolos, quem ob Pompeium apud Cæſarem criminatum Cæſar liberauerat: hic non ex crimine quo ſolutus fuerat gratias habens, ſed dominationem ob quam accuſatus fuerat grauiter ferens, erat Cæſari quidem inimicus, Bruto uero maxima familiaritate coniunctus. Ad hunc ægrotantem accedens Brutus, O Ligari, inquit, en quo tempore ægrotas: & ille confeſtim ſe cubito erigens, dexteramq́; apprehendens, O Brute, reſpondit, ſiquid teipſo dignum excogitas, ualeo. Ex hoc inter notos quibus fidebant, quosq; tentauerant, hæc communicare cœperunt, neq; ſolum delectum fecere familiarium, ſed aſſumpſerũt etiam omnes quotquot ad bonum pronos ac audaces mortisq; contemptores agnouerãt. Quare & Ciceronem fide præcipuum & apud eos beneuolẽtia ſingularem latuerunt, ne ipſe qui natura audaciæ erat inops, prætera ex ætate ſimilem cautelam aſſumpſerat, ac omnia ſuis rationibus ad ſummam ſecuritatem ſatagebat adducere, ipſorum promptitudinis robur obtunderet, qui celeritate factoq; egebant. Dimiſit & Brutus ex aliis ſodalibus ſuis Stallium Epicureum, & Faonium Catonis imitatorem, quoniam è longinquo inter diſputandum ac philoſophandum ſermone circuitu illorum animos expertus erat. Inquit enim Faonius, bellum īteſtinum durius eſſe q̃ monarchiam ex lege. Stallius, Viri ſapientis non eſſe ob indoctum uulgus & inſenſatum turbari periculumq; ſubire. Quibus cum Labeo intereſſet, contradixit ambobus. Brutus uero quaſi hic ſermo aliquid rationibus difficile haberet, maleq; poterat ſolui, ſubticuit. Deinde Labeoni conſilium communicat, quo annuente haud trepide, uiſum eſt alium Brutum cognomine Labienum, non

B tamen ſtrenuum ſiue audacem, ſed gladiatorum copiis quos ſpectaculis præſeruabat potentem, Cæſariq; fidum, negociis addere. Cui Caſſio & Labeone rem aperientibus nihil ille reſpõdit. Brutus priuatim ipſum conueniens, dicensq; ſe ducem huic rei eſſe, confeſtim libentem illum fecit annuere. Pleroſque præterea aliorum optimos ad hoc dignitas Bruti adduxit, qui omnes neq; iuramento aſtricti, neq; inter ſe fide tradita uel accepta, neque quibuſdam ſacris obnoxii, ſic conſpirationem hanc apud ſe habuere, ſic eam conticuere, ſic ipſam ptulere, ut diuinationibus, ſacrificiis, ſignisq; deorum ipſam portendentibus, nulla negocio fides data ſit. Cæterum Brutus ueluti uir qui in urbe dignitate genere ac uirtute prior erat, ſecum rem meditans, & omne periculum ſecum uoluẽs, & in difficultatibus ipſius rei immorans, uxorem unà quieſcentem minime latuit, quòd inſolitæ curæ atque turbinis plenus erat, quodq; indiſſolubile quoddam & male ferendum conſilium apud ſeſe mouebat. Hæc erat Porcia filia, ut ſuperius diximus, Catonis: habuerat hanc ab auunculo Catone Brutus in coniugem, non ex pueritia, ſed eius priore uiro defuncto, quã adhuc puellam & ex illo filium paruum habẽtem nomine Bibulum ipſe duxerat. Huiuſce Bibuli opuſculum quoddam de geſtis Bruti ſeruatur. Cum ſapiens eſſet Porcia & uiri amatrix, præterea haud uanæ dignitatis referta, non prius eſt auſa uirum de arcanis ſui cordis interrogare, q̃ ſuipſius hanc experientiam ſumeret. Paruum accipiens cultrum quo tõſores auferunt ungues, omnesq; thalamo pediſſequas pellens, profundum uulnus ſibi egit in crure, ex quo nõ pauci ſanguinis fluxus erupit: deinde poſt paucum uehementes dolores & horridæ febres ex plaga ipſa corripuere. Qua in re anxio Bruto atq; id grauiter ferẽte, cum dolor acrius ipſam urgeret, ad eum ſic eſt locuta: Ego Brute Catonis filia tuæ domui data ſum non quemadmodum pellex, ut cubilis ſolum & menſæ tecum particeps fierem, ſed ut communicarem tecum læta, communicarem ſimul & triſtia. Quæ ex tuo coniugio mihi omnino ſunt queri non habeo: quæ uero tibi ex meo ſunt, quam habent demonſtrationem ſiue gratiam apud te, niſi paſſionem tuam ipſa pariter feram, & curas fide dignas ego quoq; tolerem? Scio muliebrem naturam fragilem eſſe ad arcana ferenda, ſed eſt o Brute uis quædam & bonæ educationis & optimæ conſuetudinis ad ingenium mihi, & Catonis eſſe filiã, & Bruto coniugem datam eſſe. His ſi hactenus minus credidi, nunc meipſam agnoui ad laborem inuictã eſſe. Hæc locuta plagam oſtendit, ac periculum quod de ſe ſpõte fecit aperuit. Tum exterritus Brutus

Conſpiratio Bruti & Caſſi in Cæſarem

Porciæ magnanimitas.

ac manus ad cœlum tendens deos orauit, ut cœptis ſtrenue ſibi perfectis faxint ſe uirũ Porcia dignum C
eſſe: deinde uxoré ſolatus modeſte eſt. Cæterum deſcripto ſenatu ad quem manifeſte conſtabat Cæſa
rem ingreſſurum, conſpiratores eum aggredi ſtatuunt. Nam tunc inſimul congregati abſq; ſuſpicione
ſe fore cenſebant, præterea omnes bonos & optimos uiros ſe habituros eſſe credebant, qui cæde per-
fecta confeſtim pro libertate ſimul aſſurgerent. Videbant ex diuinitate etiam quadam locum ipſum
offerri. Porticus enim erat unius gradus ordinem ad theatri ſimilitudinem habens, in qua erat imago
ipſa Pompeii populi iuſſu erecta, cum inter cæteras porticus atq; theatra locus iſte exornareť. Ad hanc
igitur medio menſis Martii, quod Ro. Idus appellant, conuocabatur ſenatus. Vnde uidebatur fortu-
na quædam uirum hunc ad Pompeii iudicium ducere. Dies ergo cum aduenifſet, Brutus uxore tan-
tummodo conſcia paruo ſuccinctus gladio in ſenatum peruenit, alii Caſſio congregati eius filium tunc
ſumentem uirilem togam ducebant in forum. Hinc deinde omnes ad porticum Pompeii profecti, ibi
commorabantur, ueluti confeſtim Cæſare in ſenatum uenturo. In qua re qui futurum excogitaſſet.
maxime uirorum conſtantiam, & in tam grauibus periculis fortitudinem admirari digniſſime poſ-
ſet. Nam cum ex officio præturæ multis cogerentur dare iudicium, non quiete ſolum adſtantes & diſ
ferentes inter ſe uiros audiebant, ſed ueluti ocioſi, iudicia diligenti cum deliberatione ac maturitate
reddebant. Cum uir quidam qui iudicium ſubire nolebat, prouocaſſet ad Cæſarem, & multum excla
mans obteſtaretur, Brutus adſtantes aſpiciens, Me Cæſar, inquit, facere iuxta leges non prohibet, neq;
prohibebit. Multa etiam alia turbulenta caſu quodam tum contingere. Primum & maximum, quòd
procedente die Cæſar in ſenatum uenire tardauit. Nam male ſuccedentibus ſacris à coniuge domi de
tinebatur, præterea ea die proficiſci prohibebatur à uatibus. Secundum uero, quòd quidam accedẽs ad
Caſcam, qui ex conſpirantibus unus erat, dextera apprehenſa, Tu, inquit, ô Caſca, arcana nobis occu-
luiſti, Brutus autem mihi omnia nunciauit. Exterrito Caſca, ridens ille, Vnde, inquit, ô beate tam ſu-
bito diues factus es, quòd ad ædiles accingeris? Fermè itaq; ab amphibologia deceptus Caſca, occulta,
detexit. Ipſum etiam Brutum & Caſſium uir ſenatorius Popilius Lena cum auidiſſime ſalutaſſet, pla-
cide ſuſurrans, Deos, inquit, oro, ut quæ corde habetis recte ſecundent, moneoq; ut maturetis, non
enim res ipſa tacetur. Hoc dicens non paruam illis ſuſpicionem iniecit, quòd omne id negocium per-
ſenſiſſet. Interea quidam è domo currit ad Brutum, nuncians ſibi coniugem ſuam mori. Porcia enim
futuri anxia, nec curæ ipſius magnitudinem ferens, ſeipſam uix detinebat. Ad omne ꝑterea murmur
ad omnem uocem, ut uatẽs quæ inſano furore Bacchi tenetur, exiliens, quemlibet è foro uenientem in- D
terrogabat quid ageret Brutus: alteros illuc etiam frequenter tranſmittebat: tandem cum tempus lon
gitudine tereret, uis eius ſuſtentari nequiuit: priuſquam domum ſeſe reciperet, circundedere eam ſi-
cut erat in media porta ſedentem exanimatio & ingens ſtupor, color mutationem accepit, & omnino
uox faucibus hæſit: ad cuius rei aſpectum acclamauerunt ancillæ. Deinde uicinis ad limen domus pro
currentibus, ſtatim exiuit rumor, ſermoq; ſparſus eſt, quòd Porcia moreret. Extemplo tamen reſpira
uit illa, & ad ſe rediit, ac à mulieribus ſuauiſſime fota eſt. Brutus hoc audito ſicut decuit exterritus, pu
blica tamen minime liquit, neq; domum ob dolorem accurrit. Iam Cæſar etiam uenire nunciabatur
lectica delatus, deliberauerat enim ob infauſta ſacra, magnum nihil in eo ſenatu ſancire, ſed malam
ſimulans ualetudinem, in aliud tempus cuncta differre. Cum è lectica egreſſus eſſet, occurrens ſibi Po
pilius Lena ille, quem paulo ante diximus Bruto & Caſſio cooptaſſe ut eis omnia dii ſecundarent, per
multam horam colloquium cum Cæſare habuit, qui omni cum diligentia atq; fide audiebat. Ex quo
coniurati (ut eos ſic appellemus) non intelligentes ipſius uocem, ſed coniectantes ex quibus antea ex
illo perceperant, id colloquium eſſe conſpirationis indicium, animis fracti ſe mutuo aſpexerunt, fron
te planè confeſſi, non expectandum eſſe ut caperenť, ſed cõfeſtim potius emori. Igiť Caſſio & quibuſ-
dam aliis manus imponentibus ſuper capulis gladiorum, quos ſub ueſte tenebãt, cum ipſos clàm enu
daſſent, Brutus ad geſtum Popilii Lenæ aſpiciens qui ſtudioſe Cæſarem orabat, non clàm alios crimi-
nabať, nihil locutus eſt, ob multos alienos uiros quibus immiſcebať, ſed læto ex uultu Caſſium exhor
tatus eſt. Deĩde poſt paucum Lena Cæſaris dexteram oſculatus ĩde diſceſſit, manifeſte cognitus, quòd
pro ſeipſo ob aliquod ad eum attinens negocium, id colloquium cum Cæſare habuiſſet. Cæterum ſe
natu ad conſeſſum ingreſſo, cæteri curulem Cæſaris circunſtetere, ueluti quiddam cum ipſo collocu-
turi. Caſſium ferunt ad imaginem Pompeii uerſum, illam ueluti animatam oraſſe. Trebonius iuxta
fores curiæ moratus ad Antonium, colloquia ſecum producens, eum extra tenebat. Ingreſſo porti-
cum Cæſare ei ſenatus aſſurrexit, deinde ſedentem ſtatim circunſtant illi frequentes, Tullium Cim-
brum ex ipſis unum obiicientes pro exilio fratris orantem, pro hoc orabant & ſimul omnes, ac Cæſa-
ris manus apprehendentes & pectus illius & caput oſculabanť. Has preces atq; blanditias cum Cæſar
modeſte primum manu propulſaret, deinde non deſinentibus illis, in aſſurgendo repelleret, Tullius
utraq; manu ueſtem ex humeris illius traxit. Caſca primus, retro enim ſtabat, gladium exerens, eum
iuxta humerum uulnerauit, licet uulnus haud altius penetrauerit. Deinde obluctante ob plagam
Cæſare,

A Cæſare,& magna uoce latine clamante, Scelerate Caſca quid facis? ille græco ſermone fratrē nominās auxilium ſibi petiit. Cæſar cum à multis iam ſaucius foret,& obſiſtere uolens ſe circumaſpiceret, ut uidit Brutum gladium in ſe nudatum efferentem, manum Caſcæ quam tenebat dimiſit, caputq́; ſuum ueſte obtegens, corpus uulneribus liquit. Illi tamen inter ſeipſos impliciti, multisq́; gladiis corpus ipſius aggreſſi, ſe inuicem etiam uulnerabant, unde Brutus etiam manum plaga illiſus eſt, cum cædis in Cæſarem uulnerumq́; cōmunicaret. Omnes tum & ſuo & cæſi ſanguine maduerūt. Cæſare exanimato Brutus profectus in medium orare uolebat,& ſuaſu ſuo ſpeq́; fiduciæ ſenatū detinere, ſed ii metu acti confuſe omnino fugerunt. Vnde circa fores perſequente nullo ſeu urgente, plures præ turba illiſi. Statutum intra eos ualidiſſime fuerat, alium non occidere præter Cæſarem, ſed omnes ad libertatē reuocare. Cæteris tamen omnibus cum de facinore cogitarent, placebat occidi etiā Antonium uirum contumelioſum, monarchiamq́; fouētem, præterea addentem Cæſari uires ex uſu ac rei militaris peritia, obq́; id maxime quod natura elatus ac magnis inhians, cōſulatum cū Cæſare aſſumpſerat, eiusq́; collega tunc erat. Sed Brutus his conſiliis ſe obiecit, primū æquitati innixus, deinde ſpem habens mutationis Antonii. Nam ipſum agnouerat ambitioſum atq; tumentem uirum & nimis gloriæ cupidū, ſed ablato Cæſare, illum ſperabat patriæ libertati conuenturū, ac ob ipſorum gratiam allectum cum eis ad bonum cōmune occurrere. His igitur Brutus ſaluauit cauſis Antonium. In hoc rerum turbine Antonius mutata ueſte ſub plebeio habitu fugit. Qui uero cum Bruto erant eo duce, manus ſanguine reſperſi,& enſes ſtrictos oſtendentes, in Capitolium profecti ciues ad libertatem uocant. Initio igitur ululatus, diſcurſionesq́;, quemadmodum unūquenq; ex dolore ferebat caſus, tumultū auxere: uerum poſtquam nulla alia cædes facta eſt, neq; rapina ullius rei patrata, cum fiducia multi ſenatorum, multi etiam popularium in Capitolium ad hos uiros aſcenderunt. Hic magno numero ciuium congregato, Brutus uerbis gratiæ populi & ipſi rei accommodatis concionatus eſt: quæ cum omnes laudaſſent,& è Capitolio eos deſcendere iuberent, confiſi illi in forum deſcendunt, alius alium ſubſecutus. Brutum multi inſignes uiri in mediū ſplendide nimis ab arce deduxerunt, ac in roſtris cōſtituere. Ad eius aſpectum permulti ex plebe ad tumultum parati procurrerunt,& tacite atq; modeſte rei ſummam expectabant: procedente deinde ipſo omnes ſilentiū indixere. Quod nō omnibus grata ea cædes fuit, tunc planè apertum eſt. Incipiente enim orare Cinna & accuſare Cæſarem, contra ipſum multi ira prorūpere, eiq́; maledicere ita perſeuerauerunt, ut iterum uiri in Capitolium ſe reciperint. Quo in loco timens obſidionem Brutus, optimates illuc ſecum qui aſcenderant dimittit, exiſtimans indignū ut qui

B in cauſa non participarant, periculum ſubirent. Senatus nihilominus poſtera die cum conueniſſent in templo Telluris,& Antonius & Plancus & Cicero de abolitione cædis atq; concordia concionarētur, cenſuit non tantum ueniam conſpiratoribus, ſed ſententiam de præmiis ſibi dandis protulit. His ſenatusconſulto rite decretis inde deceſſum eſt. Antonius cum filium in Capitoliū obſidem miſiſſet, ſpem optimam de ſe præbuit: unde Brutus cum cæteris ab arce deſcendit. Quo facto cū conueniſſent, alius alium miſtim complecti, dexteramq́; cum dextera coniungere. Caſſium Antonius ad ſe trahens conuiuam domi recepit, Lepidus Brutum, cæteros, ut quiſq; cum quoq; aut amicitia, aut conſuetudine affectus foerat. Poſtera etiam die cum ſenatus mane cōueniſſet, Antoniū laudibus proſecutus eſt, quòd bellum inteſtinum iam oriens extinxiſſet. Deinde Bruto adſtantibus omnibus multa præconia data: inde diuiſæ prouinciæ, Bruto Cretam, Caſſio Libyam, Trebonio Aſiam,& Cimbro Bithyniam deſignauere. Alteri Bruto Galatiam iuxta Eridanum tribuere. Poſt hæc de teſtamento Cæſaris eiusq́; funere cum ſermones inciderent,& Antonius eiusq; beneuoli cenſerent teſtamentum palàm eſſe recitandum, corpusq́; Cæſaris efferri non occulte, nec abſq; decore, ne ex hoc irritarētur plebis animi, pertinaciſſime contradixit Caſſius. Orauit deinde Brutus, Antonioq́; conſenſit, ſecūdo hoc errore captus. Dum enim Antonio parcit, cauſa fit ſtatuendi cōſpirationi grauem & inexpugnabilē hoſtem: permittens etiam quæ Antonius iudicaueeat de funere, in ſenatu ſanciri, ab omni ſpe deceptus euaſit. Primū igitur teſtamento cum legauiſſet Cæſar ciui cuilibet ſeptuaginta & quinq; drachmas, præterea cum reliquiſſet hortos qui trans Tyberim erant, ubi nunc eſt templum Fortunæ, ingens beneuolētia & admirabile deſiderium omnes tenuit. Poſtea funere per medium forum elato, ac Antonio laudes iuxta cōſuetudinem pro roſtris proferente, cum multitudinem ad ſuam orationem commoueri uidiſſet, ſermonem ad miſericordiam flexit Cæſaris, ueſtem illius accipiens ſanguine maculatam eam extendit, palàm oſtentans & ictus,& uulnerum multitudinem. Ex hoc dignitatem & decus ſuum nemo ſeruauit. Alii homicidas occidi clamabant, alii ueluti antea in funere Clodii ex officinis ſedilia menſasq́; diripientes & aggregantes in unum, permagnam pyram ſtruxere, in qua corpus cum poſuiſſent, in medio multorum ſacrorum inuiolabilium ſanctorumq́; locorū illum cremantes conſecrauere. Cum primum flamma eluxit, hinc inde irruens alius atque alius ſemicombuſtos diripientes ſtipites, ad domos percuſſorum concurrere uti ipſas incenderent. Sed illi antea moniti propulſabant periculū. Cinna autem uir quidam erat poëticus,& qui in hoc crimine nihil cōmunicauerat, ſed amicus fuerat Cæſaris.

Cæſaris interſectoribus prouinciæ decretæ.

Hic ipſe per quietem à Cæſare ad conuiuium uocari ſibi uiſus cum abnuiſſet, ab ipſo orari, deinde co C
g, tandemq; manu comprehenſus, ad uaſtum & obſcurum quendam locum adduci, & inuitus & ſtu
pefactus illum ſequi ſe uidit. Quod ſomnium cum haberet, obtigit ut ea nocte febricitaret: cum ta-
men efferretur Cæſaris funus, pudore captus quòd non adeſſet, proceſſit ad turbam, quæ iam irrita-
ta erat. Cognitus itaq; & ab aliquo appellatus, creditus eſſe Cinna ille qui nuper in frequétia incuſaue
rat Cæſarem, trucidatus eſt. Hic furor Antonii animú mutauit, quare Brutus ac ſui metu cõpulſi ex
urbe diſceſſere, primumq; apud Antium cõmorati ſunt, ut quamprimú iracundia plebis extincta ſiue
mollita foret, ad urbem reuerterentur, quod facile fore ſperabant, ex repenti atq; celerrima mobilita-
te uulgi, præterea quòd propitium ſenatú habebant. Verum ſenatus eos dimittens qui Cinnam tru-
cidauerant, quæſtioné propoſuit illorum qui domos percuſſorum inuaſerant, eorumq; pleroſq; com-
prehendi iuſſit. Interea ob Antonium qui monarchiam fermè ſibi conſtituerat, enixius cœpit Brutus
deſiderari, præterea expectari ut ſpectacula quæ ob præturá debebat, præſens exolueret. Sed Brutus
ſentiens pleroſq; qui ſub Cæſare militauerant, & ab eodem agros & ciuitates acceperant, inſidias ſibi
parare, & paulatim urbi affluere, Roma proficiſci auſus non eſt, ſed ſtatuit ut eo abſente ludi fierent
magnifice nimis & ſumptuoſe. Elephantes enim cum emiſſet quamplures, iuſſit eos ſpectaculis dari,
& parce nihil exponi, ſed omnia abuſiue tribui: deinde profectus Neapolim, cum pluribus Bacchi col
toribus, id eſt hiſtrionibus ac mimis, colloquiú habuit. De Canitio quodam qui in theatris habebatur
ſtrenuus, ad neceſſarios ſcripſit, ut non niſi uolentem illum ludis adducerent. Non enim fas eſſe dice-
bat, Græcum quenquam ui cogi. Scripſit & Ciceroni ipſum orans ut omnino his ſpectaculis intereſſet.
Hoc ergo in ſtatu cum res eſſent, alia oritur mutatio iunioris Cæſaris qui iam urbem aduenerat. Hic
erat filius filiæ ſororis Cæſaris, & teſtamento Cæſaris in filiú adoptatus relictus. In Apollonia is mo-
ram ducebat cum Cæſar occiſus eſt, & literarum ſtudio operam dabat. Præterea ibi expectabat Cæſa
rem, qui nuper expeditioné in Parthos habuerat. Audita cæde Cæſaris, hic ad urbem acceſſit, ubi pri-
mum fauorem plebis alliciens, & ſibi Cæſaris nomen aſſumens, argentum etiá teſtamento relictú di-
uidens ciuibus, in Antonium ſeditioſe ſe habuit, ſtipendiaq; diſtribuens, multos qui ſub Cæſare mili-
tiam egerant, ad ſe traxit. Poſtquam uero Cicero Antonii odio fauebat partibus Cæſaris, hoc exterri-
tus Brutus, Ciceroni ſcribit, quòd dominú moleſte nõ ferret, ſed eum qui dominú oderat uereretur:
præterea in Repub. domeſticæ ſeruitutis partes eligeret, ſcribens & inquiés, quod uir bonus eſſet Cæ
ſar, ſed noſtri, inquit, progenitores neque dominos mites ſuſtinuere. Hoc tamen in tempore neq; ma- D
niſeſte bellum deliberaſſe cognitus Brutus eſt, neq; planè quieturus, ſed unum tantummodo conſu-
luiſſe, non ſeruire ſcilicet. Admirabatur tamen Ciceronem, quòd bellum ciuile periculoſum & graue
timeret, turpem uero concordiam & infamem non expaueſceret, præmium poſcens, quòd Antoniú
à tyrannide eiiceret, Cæſarem tyránum conſtitueret. Talis in primis epiſtolis fuit Brutus: iamq; his ad
Cæſarem, aliis ad Antonium partitis, atq; militibus ceu ſub haſta uenalibus ad eum cõcurrétibus, qui
ſtipendia maiora dediſſet, rebus deſperatis Brutus Italiam linquere ſtatuit, terreſtriq; itinere Lucaniá
ad Eleam mari adiacentem peruenit. Ex hoc loco Porcia Romá repetitura dolores quibus urgebatur
uiro tentauit occulere, ſed generoſa ac magnanima à pictura quadam prodita eſt. Ex Græcis erat hic
textus, Hector uidelicet Troiam exiens ab Andromacha comitatus, quæ ab eo filium ſuſceperat, ocu-
loſq; in uiro figebat. Hæc cum aſpiceret Porcia, ſimilitudo paſſionis ipſam ad lachrymas liquefecit plu
rieſq; Porcia huc accedens, miſerandos ploratus emiſit. Qua in re cum Acilius quidam Bruti beneuo-
lus, uerſus quos Andromacha ad Hectorem habuerat recitaſſet:

Hector tu mihi iam pater es, & optima mater,
Tu mihi germanus charus, dulciſq; maritus.

Subridens Brutus, Sed mihi, inquit ad Porciam, uerſus Hectoris proferre nunc licet:

Te tua penſa decent, lanas, calathumq; repoſce, Ancilliſq; iube.

Corpore enim natura deficit à uirili ſtrenuitate, mente, quoq; pro patria non minus quàm noſipſi uir
illis. Hæc in hiſtoriis ſuis Bibulus Porciæ filius tradidit. Digreſſus inde Brutus Athenas nauigauit, ubi
à plebe auide ſuſceptus, & honoribus & decretis ornatus apud hoſpitem quendam manſit. Audiens
interea Theomneſtum Academicú, & Cratippum Peripateticú, philoſophiæ cum ipſis operá dabat.
At omnino circa id ſolum uacare uidebatur, uerú circa rem belli abſq; ſuſpicione operabatur. In Ma-
cedoniam enim miſit. Heroſtratum, eos alliciens qui ibidem militarent: præterea minores qui Athe-
nis philoſophiæ operam dabant, apud ſeſe recepit, in quibus Ciceronis filius, quem apud cæteros præ
cipue laudat, inquiens, Seu uigilia ipſa, ſeu ſomno ductus ſit, ſe illum admirari ita generoſum ac ita ty-
rános exoſum. Cum ad bellú Brutus ſe manifeſte expoſuiſſet, audiens Romanas quaſdam naues cum
pecuniis permultis ex Aſia adduci, illarum ducem eſſe prætorem uirú iucúdum ſibiq; notú, apud Ca
ryſtum obuiam ſibi factus eſt, Colloquio deinde cum eo habito cum ipſi perſuaſiſſet, acceptis nauibus,
feſtum ſplendidius duxit, eoq; maxime quod hac ipſa in die primum in lucem editus fuit. Vt ergo ad
portum

Cæſar iunior, qui poſtea Auguſtus.

Brutus philoſophiæ ſtudioſus.

A portum peruentũ eſt, libationes factæ, atq; lætitia de uictoria Bruti, & de populi Romani libertate.
Hic cum cuperet Brutus magis rem ipſam lætificare, permagnum cratera expoſcit, quo accepto, nul-
la motus occaſione, uerſum hunc protulit: Sed me ſors miſera, & Latonæ perdidit infans.
Præter hæc in hiſtoriis reperitur, Brutũ in ea pugna quam in Philippis ultimam egit, Apollinem in ſi-
gnum militibus tradidiſſe, unde exiſtimabant eam pronunciationẽ huius infortunati conflictus fuiſſe
portentũ. Cæterũ Antiſtius ex quibus adducebat in Italiam, quingẽta millia æris Bruto dedit. Quot-
quot milites ab exercitu Pompeii in Theſſalia uagabãtur, auide ad Brutum confluxere. A Cinna equi
tes quingentos abſtulit, qui Dolobellæ in Aſiam ducebantur. Cum Demetriada applicuiſſet, complu-
ria arma quæ Antonio ferebãtur nactus eſt. Iuſſu enim prioris Cæſaris hæc Parthicum parabãtur bel-
lum. Hortenſio prætore Macedoniã ſibi tradente, præterea reges ac principes circũuicini cum ipſius
adderentur partibus, nunciatur Caius Antonii frater ex Italia profectus ad copias quas Dyrrhachii &
Apolloniæ Gabinius cõtinebat, celeriter aduẽtare. Vnde deſiderans Brutus ipſum inuenire, & præoc
cupare milites, prouocatis militibus ſuis per loca grauia atq; aſpera, coelo etiã affluente nimbus profici-
ſcens, cum Dyrrhachium acceſſiſſet, ex labore ac frigore defecit. Hæc paſſio maxime contigit ex frigo-
re, niuali tempore, iumentis & hominibus laſſis, ſeu quod calor cum is ex frigore & obturatione mea-
tuum intus in corpore comprimitur, confeſtim cibũ ſtomachi cõſumit, ſeu quòd rigidus & acutus qui-
dam ſpiritus ex niue procedens corpus allidit, corrumpitq; caliditatẽ quæ ab ipſo foras egreditur. Hu-
iuſce enim morbi ſudores caliditas præbere uidetur, quæ circa corporis cutẽ extincta eſt, frigido obuiã
ſibi facto: hæc in cæteris animalibus dubia magis ſunt. Cum defeciſſet animi Brutus, nulluſq; in caſtris
ad ueſcendum cibus haberetur, eius comites coacti ſunt ad hoſtes cõfugere: unde cum ad portas ipſo-
rum profecti forent, cuſtodes cibum petiuere, qui audito Bruti caſu aduenerunt, & ipſi Bruto cibum
potumq; ferentes, ex quibus Brutus ut urbem nactus eſt, non ſolum iſtos, ſed cæteros omnes huiuſce
urbis horum cauſa ſumma humanitate tractauit. Caius enim Antonius ut Apolloniam applicuit, illuc
milites qui uicini fuerant cõuocat: ſed poſtquam nouit eos Bruto deditos, prætereaq; Apolloniates ſen
ſit Bruto obſecuturos, urbem relinquens, Buthrotũ profectus eſt, primumq; in itinere ipſo cohortes
tres amiſit à Bruto cæſas, deinde loca quæ circa Byllidem ualide præoccupata fuerant, ſuperare cona-
tus, prælium cum Cicerone committens uincitur. Hoc enim duce tum Brutus utebatur, multaq; per
eum ſtrenue geſta pertulit. Cum Caium nactus eſſet in locis paludoſis longe diſtractum, manus con-
ſerere paſſus non eſt, ſed circumequitans ſuis iubebat ut abſtinerent, ueluti hoſtes confeſtim propria
præda futuri eſſent: quod contigit ita ut dixit, illi ſeipſos cum duce dedidere, unde iam magna poten
tia Bruto fuit. Tempus uero non paucum Brutus Caium in pretio habuit, & inſignia ſuæ dignitatis
B non abſtulit, licet, ut ferũt, alii permulti, ac Cicero ipſe à Roma conſcripſerint, illumq; occidi iuſſerint.
Verum cum incepiſſet clanculum cõuenire cum ducibus, reiq; innouandæ ſtuduiſſet, naui impoſitus
cuſtodiæ traditus eſt. Cæterum militibus Caii ab duce deficientibus, & in Apolloniã uocantibus Bru
tum, Non, inquit Brutus, hanc eſſe Romanorum conſuetudinem, ſed oportere eos ad principem pro-
ficiſci, & apud eũ orare ueniam, & ea quæ perpetrauerint excuſare delicta, ut principis ira emolliatur.
Ex quo cum aduentaſſent illi ueniamq; rogaſſent, eam Brutus induſit. Interea cum eſſet in Aſia, pro-
fectus è Roma retulit nuncius mutationem rerum ibi fuiſſe, iunior enim Cæſar aduerſus Antonium
nitebatur, qui cum ex Italia eum eieciſſet, iam ſe timendum omnibus præbuit, ad conſulatum aſpirãs
præter legem, ac exercitum alens, urbe huius impenſæ non indiga. Aſpiciens igitur has ob cauſas ſena-
tum grauari, & ad Brutum foris oculos flectentem, præterea inclinantem Bruto ſententias, ac ei pro-
uincias confirmantem, extimuit, confeſtimq; ad Antonium mittens, ipſum ad amicitiam prouocauit:
deinde copias urbi ſiſtens, conſul factus eſt, nondum adoleſcens ætate perfectus, ſed uigeſimum agẽs
annum, quemadmodum ipſe in ſuis commentariis dixit. Hoc facto ſtatim aduerſus conſpiratores de
patrata cæde propoſuit, quia uirum dignitate maximum indemnatum occidiſſent. Accuſatorem Bru
ti conſtituit L. Cornificium, Caſſii M. Agrippam. Qua in re cum illorum cauſa reſpondẽte nullo de-
ſerta foret, coacti iudices ſunt proferre ſententias. Fertur cum præco, ut conſuetum extiterat, è tribu-
nali Brutum uocaret ad iudicium, uulgus manifeſta duxiſſe ſuſpiria, optimateſq; oculis defixis in ter-
ram, ſilentium egiſſe, P. uero Silicium lachrymauiſſe, moxq; parua interiecta mora ex proſcriptis unũ
neci damnatum. Poſt hæc triumuiri conciliati, Cæſar Antonius & Lepidus, prouincias partiti ſunt, ac
cædes proſcriptioneſq; ducentorum uirorum fecere, in quibus Cicero ipſe occiſus eſt. Hæc cum nun-
ciarentur in Macedonia, coactus Brutus Hortenſio ſcribit, ut Caius Antonius occideretur, in Bruti Ci
ceroniſq; uindictam. Huic enim amicus Brutus, alteri autem genere propinquus extiterat. His igitur
ex cauſis Antonius cum Hortenſium poſtea in Philippis comprehendiſſet, eum ad monumẽtum fra-
tris iugulauit. Brutus cauſam cædis Ciceronis erubuit magis, ut inquit, quàm de nece doluerit. Qua
in re amicos ſuos Romæ incuſabat, qui ex eorum cauſa magis ſeruirent, quàm culpa tyrannorum.
Præterea præſentes atque uidentes eos ſpectare poſſe dicebat, quæ ſibi tolerabilia auditu non erant.

Cum exercitum iam amplum & ſplendidum traieciſſet in Aſiam, claſſem in Bithynia & apud Cyzicum liquit, terreſtriq; itinere proficiſcens, ciuitates ſibi confirmat, interq; illarum principes ſiquid oportuerat iudicauit. In Syriam etiam mittit ad Caſſium, ipſum reuocans ab Aegypto. Non enim aiebat ſcipſos ob principatum errare, ſed ob patriæ libertatem copias comparare, quibus tyrannos opprimerent. Oportere igitur ſeipſos dicebat memores eſſe, propoſitumq; ſeruare, neque ab Italia lõge abeſſe, ſed eò feſtinare, ciuibusq; ſuccurrere. His cum pareret Caſſius, inde abiens Bruto iuit obuiam, iuxtaq; Smyrnam in mutuum colloquium euenere. Tunc primum ex quo à Pyræo Athenieñſi diſiuncti, Caſſius Syriam, & Brutus Macedoniam petiuit. Lætitia ergo utriſque ingens, fiduciaq; præterea ob copias quas uterque ductabat. Cum enim ex Italia egrederentur, ſimiles fugitiuis exulibus uiſi, inopes, inermes, non ſolam unius ordinis nauem, non militem unum, non ciuitatem unicam habentes: inde paruo nimium tempore elapſo conuenere, nauibus, peditatu, equitibus, opibusq; ita copioſi, ut digni iudicarentur pro Romana libertate certare. Cæterum uolebat Caſſius æqualem honorem Bruto tribuere, ſed præueniebat huic rei Brutus, qui ut plurimum accedebat ad Caſſium, quòd ætate præcederet, corporiſq; labores non æqualiter ſecum toleraret. Erat opinio in re militari Caſſium aptiſſimum eſſe, iracundia aſperum, metuq; extimeſcendum, cum domeſticis quoque riſui pronum & ſcommatis auidum. Brutum ferunt uirtutibus ſuis à pleriſque amatum, ab amicis deſideratum, præterea admirationi fuiſſe optimis, ipſiſq; hoſtibus nõ exoſum: etiam maxime clemens fuit atque magnanimus, ab omni iracundia, uoluptate, auaritiaq; intactus: mẽtem etiam rectam & inflexibilem ad bonũ & æquũ conſeruans, maximam ſibi gloriam auxit, & fidei adiumentum in electione partium quam aſſumpſit. Non enim magnus ille Pompeius ſi Cæſaris uictor euaſiſſet, ſperabatur utique dignitatem atque potentiam ſuam ex legibus dimiſſurus, ſed ſemper rerum potiturus nomine cõſulatus ac dictaturæ, aut alia mitiori dignitate plebem conſolaturus. Hunc uero Caſſium impetuoſum atque iracundum uirũ, ac plerunque quæſtus gratia à recto deuium, fermè exiſtimabant omnes errare, atque in armis eſſe ac periculis, quod dominationem quandam ſibi machinaretur, non patriæ libertatem. Cæteri etenim ea per tempora quæ hactenus præceſſerunt, Cinnæ, Marii, ac Carbones, præmium in medio prædamq; ſcilicet patriam ponentes, modo non palàm, pro tyrãnide patriæ certauerunt. Bruto nec etiam hoſtes hanc mutationis labem impoſuere, ſed conſtat nonnullos ab Antonio audiuiſſe dicente, quòd ſolum putabat Brutum inuaſiſſe Cæſarem à ſplendore & bono patriæ ductum, cæteros uero ex inuidia atq; odio in uirum conſpirauiſſe. Vnde Brutus non potentia tantum quantum uirtutibus notus erat. His enim innixus iamiam periculo uicinus, ſcribit ad Atticum, optimo in ſtatu mentem ſuam locatã eſſe, aut enim uictor Romanam Remp. liberabo, aut moriens à ſeruitute euadam. Alii licet uitæ certitudinem atque ſecuritam ſibi proponant, tamen incertum eſt an cum libertate uicturi ſint ſiue morituri. M. Antonium, inquit, meritam pœnam daturum, qui cum poſſet in Brutis & Caſſiis atque Catonibus numerari, ſeipſum Octauio addidit, qui licet tum alio modo non ſuperetur, poſt paucum tamen cum illo pugnabit. Hæc quidem optime de uenturis Brutus diuinaſſe uiſus eſt. Cæterum pecunias quas Caſſius quammultas Smyrnæ collegerat, ſecum ut participaret petebat Brutus. Quæ enim Brutus habuerat, cum ſtruxiſſet claſſem qua omne interius mare ſubiecerat expenderat. Non permiſere tamen amici Caſſii illas dari, dicentes æquum non eſſe ea quæ parce teneret, & cum odio congregaſſet, Brutum accipere, & cum ipſis magnum apud populum fieri, gratioſumq; militibus eſſe. Nihilominus Caſſius partem omnium illarum tertiam illi dedit. Poſt hoc iterum diſiuncti pro agendorum diuiſione, cum Caſſius inſulam Rhodum ui cepiſſet, non ut decuit rebus uſus eſt, & circa inclementiã maxime. Huius autem ingreſſu inſulæ cum appellaretur rex atque dominus, reſpondit ſe neque regẽ, neque dominum eſſe, ſed regis atque domini interfectoré. Brutus uero Lycios pecunias exercitumq; popoſcit, ſed Naucrates qui princeps erat in populo, poſtquam perſuaſit ciuitatibus Bruto diſſentire, & colles quoſdam tanquam aditum clauſurus præmuniri fecit, Brutus quamprimum prandentibus ipſis equitatum immittit, à quo ſexcenti trucidati: deinde loca & caſtella expugnans, captiuos omnes abſque redemptione dimiſit, uelut illos ad ſuam beneuolentiam adducturus. Sed hi pertinaciores facti iracundiam augentes ex damnis quæ paſſi fuerant, clementiam & humanitatem omnino contempſere, quouſque Brutus eorum bellicoſiſſimos perſecutus, apud Xanthum eos obſedit, qui iuxta ciuitatem labente flumine ſubnatantes in mœnia quæſiuere euadere. Capti in retibus plerique fuere, quæ uſque ad ima aquæ emittebantur. Summitates enim retium tintinabula quædam appenſa habuere, quorum ſonitu planè cognoſcebatur ſubnatantem in rẽtia incidiſſe. Cæterum cum cum Xanthii machinis quibuſdam in Romanos noctu irruiſſent, ignemq; ipſis inieciſſent, à Romanis cogniti ut ſe recepere in mœnia, inſpirante in eos ualidiſſime uento, ex facibus flamma ad ligneas turres delata eſt, ac deinde ad uiciniores ciuitatis domos ingreſſa. Ex quo timens Brutus urbis incendium, militibus ſuis iuſſit ut ad extinguendos ignes hoſtibus auxilio forent. Lycios deinde impetus quidam durus & dictu incredibilis ad deſperationem accepit, quam deſiderio mortis perſimilem quis iudicaret. Liberi

Lyciorũ facinus maximũ.

enim

A enim & ſerui cum filiis atque coniugibus ſuis, præterea omnis ætas ac omnis ſexus hoſtes ad com-
primendos ignes immiſſos è mœnibus reiiciebant, eosq; ferire haud ceſſabant, ipſi calamos, ligna,
omneq; ignis fomentum afferentes, ignes in urbem inducebant, omnem materiam ipſi præbentes,
omniq; quo poterant modo nutriẽtes incendium. Vt late flamma ſe ſparſit, & per ciuitatem circum-
plexa undique multa eluxit, eos miſeratus Brutus foris circumequitans, auidiſſime auxilium ipſis ob-
tulit, deinde & manus extendens ipſos orabat ut ſibiipſis parcerent, urbemq; ſaluarẽt. Sed hi nihil his
uerbis intenti, ſed omnimode ſeipſos perdentes non ſolum uiri ac mulieres, ſed pueri paruuliq; cum
clamore atque ululatu igni inſiliebant. Quidam uero ab excelſis ſeipſos muris præcipitauerunt, alii
ſuorum patrum enſibus iugulum nudum porrigebant, orabantq; ut ſe ferirent. Conſumpta ciuitate
inuenta mulier eſt quæ laqueo ſe appenderit, quæ paruum infantem manibus ſtrangulauerit, quæ
incenſis ardens lampadibus domum combuſſerit. Hoc ſpectaculum fermè tragicum uidere Bru-
tus haud ſuſtinuit, uerum in eius auditu collachrymauit, conſtituitq; præmium militibus ſuis, qui ho-
minem Lycium ſaluaſſent. Dicunt hos tantum centum & quinquaginta fuiſſe, qui ſalutem ſuam mi-
nime effugerunt. Xanthii ergo, ut iuſſerunt fata, per multa tempora ſuæ euerſionis curſum conſecu-
ti, ſimili audacia progenitorum ſuorum cladem innouauere. Illi enim eandem urbem bello Perſarũ
ſimiliter incendentes, ſeipſos abſumpſere. Verum Brutus Patareorum ciuitatem aſpiciens cõtra ſeip-
ſum inniti, eam inuadere noluit, ſimilem deſperationem & crudelitatem timens. Habens autẽ quaſ-
dam ipſorum mulieres captiuas, eas non redemptas, ſed omnino liberas dimiſit. Quæ coniugibus ac
patribus qui inſignes in gente Patareorum erant de Bruto narrantes, quòd uir eſſet continentiſſimus
& iuſtiſſimus, eos Bruto cedere ſuaſerunt, ciuitatemq; tradere. Ex hoc & alii hos imitati, ſeipſos Bru-
to commiſere, potiti duce optimo, & præter ſpem uiro beneuolo. Qui cum Caſſius Rhodios fermè
per eandem tempeſtatem coëgiſſet, ut aurum & argentum quod quiſque priuatim ſibi poſſidebat, ipſi
afferret, ex quo circiter octo millia talenta collegerat, publice uero ciuitatem quingentis aliis talentis
damnauerat, ipſe à Lyciis centum & quinquaginta talentis exactis, cum his nil aliud feciſſet iniuriæ, in
Ioniam profectus eſt. Multa quidem digna hoc tempore fecit, honores, pœnasq; in benemeritos ſta-
tuens. Vnum quo & ipſe & Romanorum optimi lætati ſunt exprimã. Cum Pompeius Magnus Ae-
gypto atque Peluſio propinquaret, quando illum magnum principatum amiſerat, & à Cæſare fugie-
bat, curatores regis qui adhuc puer erat, cum beneuolis ſuis in ſenatu frequentes erant, non inter ſe
eadem ſentientes. Quibuſdam enim uidebatur ipſum recipi, aliis ab Aegypto repelli. Theodotus uir
B quidam Chius in rhetorica facultate mercedis gratia regis præceptor, cum ex inopia meliorum roga-
tus fuiſſet ut conſiliis adeſſet, utroſque conſultores errare oſtendit, eos ſcilicet qui Pompeium recipi iu-
dicabant, ac eos qui repelli eum ab Aegypto iubebant. Vnum enim utile eſſe, inquit, ut receptum oc-
ciderent, addens conſiliis, hominem mortuum non mordere. Huic ſententiæ cum ſenatus inclinare-
tur, incredibile & inexpectatum fuit exemplum Pompeius Magnus rhetoricæ Theodoti atque facun-
diæ, ſicut ipſe orator iactare poſtea non eſt ueritus. Paucum deinde poſt tempus cum Cæſar inuaſiſſet
Aegyptum, illi ob iudicium ſuum peſſimi peſſime extincti ſunt, Theodotus uero ſorte quadã ad igno-
bile & miſerum quoddam tempus reſeruatus, errabundus Brutum non latuit cum Aſiam exercitu
petiuiſſet. Coràm Bruto itaque adductus atque damnatus, magis ex morte nomen, quàm ex uita ade-
ptus eſt. Caſſium interea Brutus uocauit Sardis, quo accedẽte Brutus cum amicis illi obuiã fit, utroſq;
armatus exercitus imperatores appellauit. Quemadmodum autem in rebus magnis & amicis mul-
tis ac ducibus contingere ſolet, hi ex cauſis quibuſdam innatis atque calumniis, ante cætera omnia con-
feſtim ex itinere ipſo in parte quadam hoſpitii ſeſe colligere, ibi amotis procul arbitris & foribus clau-
ſis, ad mutuas querelas deuenere, deinde ſeſe arguere criminariq; cœpere. Ex his cum ob utriuſq; ue-
hementiam ad lamentationes, lachrymas, audaciamq; fluxiſſent, admirari horum beneuoli aſperita-
tem uocis & tonum, extimuere ne ex hoc ulterius procederent. Iniuſſi igitur ad eos ingredi auſi non
ſunt. Marcus autem Faonius Catonis imitator, neque doctrina magis quàm ubertate quadam & inſa-
no fermè affectu philoſophans, intro profectus eſt, quanquam à domeſticis inhibitus. Operæpretium
quippe erat nanciſci Faonium intra cuiuſque generis litigantes: uehemens enim erat in omnibus atq;
promptiſſimus. Verum hac in re non exiſtimabat ſe dignum inter hos Romanos duces cõſultorem,
ſed qui audacia quadam Cynica, ut aliàs non ſemel, altercantium iras extingueret, cum iucunditate ri-
ſuq; receptus. Vi itaque cum per præſentes manibus ſibi locum uendicans portas irrupit, & compoſi-
ta uoce ad eos acceſſit, carmina recitans quæ Homerus Neſtori dedit: Sed credite nobis, ambo et- Ιλιάδ. α.
enim iuuenes magis eſtis. deinde ut ſequitur, Caſſius in riſus eſt ductus, Brutus ipſum foras eiicit,
uere falſum canem græcis uocabulis ipſum appellans, & nihilominus hoc tunc finem illorum alterca-
tionibus dedit, ſtatimq; disiuncti ſunt. Hinc Caſſius cum cœnam apparauiſſet, Brutus amícos conuo-
cat: qui cum omnes diſcubuiſſent, Faonius ex oblitione dimiſſus, ubi ſe lauerat inter cœnandum ac-
ceſſit. Sed atteſtante Bruto illum non acceſitum illuc ueniſſe, cum ob id in infimam ſpondam deduci

iuberet, Faonius ui profectus in medium diſcubuit, inde cibus potuſq; non iniucundum riſum atque C
iocum exhibuit. Poſtero die Brutus L. Pallam ciuem Romanum qui ſub ipſo militauerat, ſibiq; iam
fidus fuerat, Sardianis furti ipſum criminantibus publice damnans, ipſum infamem cenſuit: quam
rem grauiter Caſſius tulit. Ipſe enim antea dies paucos duos amicos ſuos eiſdem delictis redargutos,
priuatim admonitos palàm dimiſit, eiſq; tum etiam utebatur. Vnde Brutum improbabat, quòd ni-
mis auſterus atque ſeuerus foret eo tempore, in quo humanitate atque clementia opus erat. Sed ille
eum admonebat, ut Idus Martias in memoriá ſibi duceret, in quibus Cæſarem occiderit. Non enim
cæſum aiebat, quod omnes homines undecunque uexaret, ſed quòd ſuſtentaculum ac columen illis
foret qui id facerent. Quare ſiqua occaſio laudari poteſt, ex qua negligeretur iuſtum, ſatius fuerit Cæ
ſaris amicos tolerare, quàm eos qui coram ſeipſis delicta patrarent. Illis enim inhumanitatis crimé im-
ponitur, nobis iniquitatis. Cæterum cum ex Aſia digreſſuri eſſent, dicunt admirandum ſignum ſeu

Bruti mira ui-gilantia.

portentum Bruto fuiſſe. Natura quidem erat ſomni parciſſimus hic uir, ſomnum & exercitio & conti
nentia ad parui temporis ſpatium producebat. Interdiu dormiebat nunquam, noctu tantum quantú
neque quicquam facere, neque tum quoquam colloqui quieſcentibus cæteris omiſiſſet. Inſtante bello
hic rerum omnium ſummam habens in manibus, præterea ſenſus omnes rebus futuris exponens,
cum primum ſero ex cibis ſomneſceret, quieſcebat, deinde reliquum noctis tempus neceſſariis rebus
dabat: ſi uel ſuperabat tempus, uel negocia illa deficiebant, uſque tertiam uigiliam literis operam præ-
bebat, iuxta enim eandem horam centuriones atque tribuni ſecum conuenire conſueuerant. Cum er-
go ex Aſia diſceſſurus foret, exercitumq; traiicere uellet, nox equidem erat profunda & fermè media,
lumen uero ſplendidum nimis contubernia non habebant, & ſilentium undique tenebant caſtra. Is
itaque ſecum aliquid reputans, ſibiipſi intentus aliquem ad ſe ingredientem præſenſit: ad introitum

Monſtroſa imago uiſa Bruto.

aſpiciens horrendam & monſtroſam aſpexit imaginem corporis feri atque terribilis ſilentio ſibi aſſi-
ſtere. Interrogare tamen eam auſus Brutus, Quis, inquit, hominum aut deorum es? quid tibi uis, quí
ad nos uenisti? Ad quæ ſubmurmurauit ille, Tuus ô Brute malus genius ſum, in Philippis me uide-
bis. Tum Brutus non exterritus, Videbo reſpondebit. Verum cum euanuiſſet imago, accerſitis pue-
ris, atque his dicentibus ſe nullam uocem audiuiſſe, atque nullam uidiſſe imaginem, Brutus accubuit.
Deinde ſuborta luce, uerſus ad Caſſium uiſionem ei narrauit. Tum Caſſius rationibus Epicuri inni-
xus, conſuetus & aliàs in his cum Bruto differre, Noſter, inquit, ô Brute hic ſermo eſt, quòd nõ omnia
uere patimur, neque uere uidemus, ſed mutabile ac deceptibile quiddam noſter ſenſus eſt, præterea
intellectus eſt perſpicax ad mouẽdum ſenſum, illumq; è ſubiecto nullo mutare ad omnem formam.
Imaginatio enim ceræ ſimilis eſt. Animæ uero hominis, quæ fingens & ficta pariter habet, facillimum
eſt per ſeipſam idem uariare, componereq;. Hoc oſtendunt ſomniorum mutationes, quas breui mo- D
mento phantaſia uertit in multiformes paſſiones & imaginum ſpecies. Moueri ſemper naturale hoc
eſt. Motus autem uel phantaſia eſt uel quædam intelligentia: tibi ô Brute corpus natura triſte eleuat
intellectum atque diuertit. Dæmones nullo pacto eſſe, credibile: neque ſi ſunt, habẽt formam, aut uo
cem ſiue potentiam quæ ad nos pertranſeat. Quàm uellem ô Brute hoc eſſe, ut non ſolum armis,
equis, nauibus, ſed deorum ſuffragiis fideremus, qui optimorum operum ac ſanctiſſimorum duces
ſunt. His ſermonibus Caſſius Brutũ emolliuit. Cum milites ad prima ſigna egrederentur, duæ aqui-
læ ſimul impetu magno delatæ iuxta caſtra euolauere, uſque Philippos à militibus continuo enutri-
tæ, ex quo loco ea die quæ pugnam anteceſſit abire uiſæ. Cæterum pleraſque uicinas his locis gentes
Brutus ſibi ſubegit. Siqua ciuitas aut dux ipſis obſiſteret, tunc omnes illuc copias conducentes tantes

Pugna Cæſarianorum & Bruti in Philippis.

totq; expugnauerunt, ut uſque mare ad urbem Thaſſum progreſſi fuerint. Hinc iuxta Norbanum in
locis quæ difficillima atque anguſta ſunt caſtra ponentibus, inſultantes in ipſos hoſtes ut abſiſterẽt coë-
gere, & dimiſſis locis fugauere. Qua in pugna cum Cæſar ob ualetudinem abeſſet, ne copias Brutus
caperet, parum abſuit, niſi auxilio & breuitate moræ contra Brutum cæteroſq; hoſtes incredibili cele-
ritate Antonius ſuccurriſſet. Deinde poſt decem dies uenit & Cæſar. Caſtra diſpoſuere, aduerſus An

† Ἀντώνιος.

tonium Brutus, & aduerſus Caſſium † Cæſar. Campi qui in medio eorum adiacebant, Philippos Ro-
mani appellauere. Hinc tunc maxime Romanorum uires utrinque conuenere. Verum multitudine
Bruti copiæ non parum diſtabant à militibus Cæſaris, ſed ornatu & armorum ipſorum cultu ſplendi
dior Bruti exercitus apparuit, ex auro enim pleraque hominum arma uidebantur, argentumq; inter
eos abunde exuperabat, licet in cæteris ex ſingulari quadá Brutus modeſtia ductores ſui exercitus par
ce & modice aſſuetos continuiſſet. Cenſum enim quem circa manus & reliquum corpus habebant,
exiſtimabat in uiris honore cupidis quiddam dignitatis ac elationis adducere. Præterea huiuſcemodi
ambitioſos atque cupidiores uiros bello aſperiores fore, ſi amorem & fiduciam in armis perinde ac di
uitiis eorum poſuiſſent. Cæterum cum Cæſaris caſtra luſtrarẽtur, paucum tritici, & quinq; drachmas
uiritim ad ſacra diuiſerunt. Quamrem milites Bruti contempſerunt ex parſimonia ſeu ex puſillani-
mitate. Inde ipſo ſub dio, quemadmodum eſt conſuetudo, luſtrauere exercitum, atque pro ſacrificiis

cuilibet

A cuilibet ſecundum eorum contubernia frumentum debitum, & quinquaginta partiti drachmas, & ex beneuolentia & auiditate pugnandi longe magis beneuolos ſuos adepti fuere. Nihilominus in hac caſtrorum luſtratione memorant peſtiferum quiddam de Caſſio uiſum. Coronam enim inuerſam ac delaceratam eius ſatelles ſibi attulit. Dicitur & antea in ſpectaculo quoddam uictoriæ ſignum ex auro conflatum, cum ſibi apportaretur cecidiſſe, labente illo qui id afferret. Præterea uolatilia plura, quæ carnibus paſcuntur, interdiu in caſtris apparuiſſe. Examen etiam apum circa locum quēdam intra uallum inſediſſe, quem locū augures ſuperſtitione commoti clàm excluſere à caſtris. Hoc etiam Caſſius ex Epicuri rationibus ſubduxit, ſed eius milites omnino perterriti. Vnde non uehementer optabat Caſſius impræſentiarum rem ferro decerni, ſed cenſuit milites quòd auro dicebat eſſe uberiores, numero uero deficere ab hoſtibus, prælii moram terere. Brutus autem feſtinabat id expediri, quòd celerrime ab hoſtibus aut libertas patriæ expediretur, aut uiri omnes qui impēſis, militia & imperiis uexabantur, his malis liberarentur. Dumq; hæc animis reputaret, aſpiciens Brutus equites ſuos qui iam initia pugnæ acceperant, præualere, & aduerſus hoſtes ſalubriter proſperari, dum magis mentem attollit, defectiones etiam quædam ad hoſtes calumniæq; & ſuſpiciones in caſtris innatæ. Plures ex amicis Caſſii ad ſententiam Bruti uerterunt, uerum Attellius unus ex beneuolis Bruti ipſi aduerſabatur, iubens ad pugnam hyemem expectandam omnino eſſe: quem cum interrogaſſet Brutus, quid expectatio illa in alium annum conduceret: reſpondit: ut aliud nihil, plus tamen temporis uiuam. Ad hoc Caſſius indignatus eſt, ſed nihilominus Attellius & alios ſimili ſermone dicaci haud mediocriter læſit. Decretum eſt igitur poſtera die prælium cōmittere. Brutus interea optima ſpe fretus, ac philoſophicis rationibus innixus, peracta cœna nulla, quieuit. Caſſium inquit Meſſala cœnauiſſe, ſecumq; in cœna ex domeſticis habuiſſe quàm paucos, & præter naturæ ſuæ conſuetudinem, ſecum meditantem tunc conſpectum fuiſſe, ac ſilentio preſſum. Deinde amota menſa refert eum cum ſuam manum apprehendiſſet, hæc uerbis Græcis iactantem (ut conſueuerat) protuliſſe, Te ô Meſſala teſtor, hæc Pompeio Magno coactus præbui, ut unà in pugna pro patria iacta alea ſit: mentem tamen bonam habemus, cum ad fortunam intuemur, cui etſi malum conſilium inimus, diffidere haud iuſtum. Hæc locuto Caſſio, refert Meſſala illum tunc ultimo ſe complexum, deinde ab ipſo ſe in poſterum diem conuiuam uocatum, in quo eius natalitium celebrabat. Vt uero illuxit dies, utriuſque caſtris Bruti & Caſſii certaminis ſigna impoſita ſunt pallium rubrum, ipſi in medio conuenere caſtrorum. Deinde Caſſius, Vtinam Brute, inquit, nobis uincere datum ſit, ſimulq; per omne tempus mutua felicitate coniungi. Cum autem maxima rerum humanarum incerta ſint, & præter utriuſque mentem, euadētes prælio non facile eſt ut nos iterum mutuo uideamus: quid autem de fuga, aut de nece decernis? Ad hæc reſpōdit Brutus: Adhuc cum iunior eſſem Caſſi, & rerum inexpertus, neſcio quomodo in philoſophia ſermonem edidi magnum, in quo aduerſus Catonem ſum inuectus, quòd ſeipſum peremiſſet, tanquam nefas & inhumanum eſſet fatis cedere, neque intrepide recipere quæ contingunt, ſed ea fugare. Nunc diuerſæ ſententiæ in caſibus fio: quare ſi deus præſentia non tueatur, iterum alios apparatus, iterum alias ſpes redarguere non eſt opus, ſed à fortuna liber euadam, Idus Martias laudans, in quibus libertatem patriæ dedi, alibi uicturus ob patriam liberam, & glorioſam & ſplendidam uitā. His uerbis ſubridens Caſſius Brutum complexus, Hoc, inquit, propoſito in hoſtes irruamus: aut enim uincemus, aut uincentes non timebimus. Poſt hæc præſentibus eorum amicis de ſtruendis aciebus inter eos ſermo exortus eſt. Brutus Caſſium poſtulauit ut dextrū ſibi cornu concederet, quod & ob peritiam rei militaris, & ob ætatem magis uidebatur Caſſio pertinere. Nihilominus hoc Caſſius conceſſit: præterea Meſſalam hoc in cornu bellicoſiſſimam partem militum habentem locari iuſſit: quo pacto Brutus equitatum eduxit omni ornamento maxime cultum: iuxta quos haud ſegnius pedites inſtruxit. Antoniani uerſus paludes ubi caſtra poſuerant, uallū iniecere, iterq; ad mare Caſſio præcludebāt. Cæſar inter hæc locabatur abſens ipſe quidem ex mala ualetudine, ſed eius copiæ aduerſus hoſtes pugnaturæ haud nimium uidebātur, ſed incurſionibus tantum pro tempore uſuræ, quæ leuibus ſagittis atque tumultibus inſilientes aduerſarios perturbarent. Parum hi intenti, cornu oppoſito Bruti clamorem, qui circa uallum effundebatur, admirabantur. Non enim huius cauſam ſcire poterant, & hic continuus multuſq; efferebatur. Interea cum à Bruto teſſara prodiret, ex qua prælii ſignum ducibus dabatur, ipſeq; Brutus eques, legiones ambiret, admonens uti ſpem bonam haberēt, pauci expectare potuerunt ut ſignum ſibi datum acciperent: alii uno impetu ingenti clamore in hoſtes proſiluere. Perturbato igitur acierum ordine, ac legionibus hincinde diſtractis, à Meſſala primum, deinde à cæteris ſiniſtrum Cæſaris cornu prætermiſſum, unde parum in hoc latere ferientes in media caſtra procurrunt. Ex his Cæſar, ut ipſe in commentariis ſuis ſcripſit, cum quidam Artorius Marcus per ſomnum uiſionem habuiſſet, qua iubebatur monere Cæſarem ut pugna excederet, caſtraq; relinqueret, antea parū exceſſerat, creditum tamen eſt eum tum occiſum fuiſſe. Lecticam enim ipſius licet uacuam pilis enſibusq; cum perforarent, hinc laceram abſtraxere. In caſtris indē fit magna cædes comprehenſorum,

Pugna inter Cæſarianos à triumuiris ductos & Brutū & Caſſiū.

præterea duo millia Lacedæmoniorum,qui noper in auxilium Cæſaris aduenerant cæſa, non enim C
ambierunt Cæſaris copias,ſed recta irruentes facillime perterritos auerterũt, ſtrictisq; gladiis tres co-
hortes fudere. Deinde fugientes alios perſecuti in caſtra ſunt,uincendi cupiditate detenti, Brutumq;
ipſum ducem habentes. Cæterum,id quod uictores ipſi haud aduerterunt, Cæſar ipſe uictus oſtẽdit.
Nudum enim & ſciſſum latus aduerſæ phalangis,à qua dextrum cornu Bruti diſiunctum erat , dum
inſequuntur,mediam eorum aciem non omittunt,ſed magno conatu in ea detinentur. Siniſtrum ue-
ro Caſſii,& ex confuſione militum,& ex ignorantia rerum quæ obtigerant,in caſtra cum fugauiſſent,
illos intra uallum perſecuti cuncta diripiunt,præſente nullo imperatorũ. Antonium enim dicunt ini-
tio pugnæ hoſtium congreſſum euitaſſe,atque in paludem ſeſe recepiſſe. Cæſar uero nuſquam ma-
nifeſtus erat,nam uallum exierat. Quidam præterea Bruto enſes ſanguine madentes oſtentauerunt,
iactantes ſe illum interfeciſſe,effigiem oris ac ætatem in qua fuerat,referentes. Interea & Cæſaris me-
dia acies ſtrage ſuprema oppreſſa fuerat,& omnino Brutus uictor apparebat,quemadmodum Caſſi-
us uictus. Hoc uero ſolum horum res in perniciem duxit,quòd Brutus Caſſio ueluti uictori auxilium
non tulit,Caſſius Brutum ueluti uictum expectare non potuit, deinde quòd Meſſala uictoriæ metas
poſuerit,quòd tres aquilas,& plura hoſtium ſigna comprehenderit,ipſiq; nihil amiſerint. Verum re-
diens Brutus iam deleto Cæſaris apparatu,admiratus quòd copias Caſſii(ſicut conſueuerat)in loco
non uideret excelſo,neque cætera ordine ſuo eſſe,rapta etenim extemplo atque dilacerata fuerunt ab
irruentibus hoſtibus:qui uero iuxta ipſum erant,aciem acutiorem habentes,ſibi retulere;ſeſe multas
uidere caſſides fulgentes,multos clypeos argẽteos intra uallum Caſſii deferri,unde apparere ſibi,neq;
eundẽ numerũ,neq; eũdẽ armatorũ apparatũ eſſe quos reliquiſſet,nihilominus nec ſe uidere cæſorũ
multitudinẽ,qualẽ fas foret tot cohortibus ui deuictis. Hæc primũ mentẽ Bruto præbuere Caſſianæ
cladis. Relinquens igitur præſidia in caſtris hoſtium milites reuocat,eosq; cogit tanquam laturos Caſ-
ſio auxilium. Sed res Caſſii ſic erant,neque libenter aſpexit Caſſius primum ingreſſum militum Bru-
ti,quod ſine ſigno,quod ſine iuſſu irruiſſent in hoſtes:neque ſibi placuit,quod hi uictores confeſtim ad
rapinam procurriſſent,& ad quæſtum contemnentes hoſtes circundare. Quare dilatatione ſua atque
ignauia magis quàm conſilio & impetu ducum à dextro hoſtiũ cornu circum opprimebatur , moxq;
ut equites inclinare uidet,& uerſus mare de fuga cogitare,ſubfugientes etiam pedites retinere tenta-
uit,ſignumq; ab euadente milite uno rapuit,& illud ante pedes fixit. Sed militibus qui circa corporis
ſui præſidium locati fuerant,haud ſponte manentibus,coactus Caſſius cum paucis in editum collem D
unde caſtra ſpectare poterant euadit. Sed præter caſtra ab hoſtibus capta hic nihil proſpexit:erat enim
uiſu hebetior. Equites uero circunſtantes aſpiciebant multi qui ad ipſum aduẽrabant:hi erant illi,quos
nuper Brutus in præſidium ſibi miſerat. Sed credidit Caſſius hos,cohortes hoſtium eſſe,qui ipſum ag-
grederentur. Ex preſentibus unum tamen dimittit nomine Titinium , qui cuncta ſpecularetur. Hic
ergo profectus equites aduenientes minime latuit,ſed ut eum uidere uirum amicum & Caſſio fidũ,
lætitia exultant,inde conſueta ſalute data ex equis deſiliere,dextrasq; iunxere. Alii ipſum ambientes
ex magno gaudio cum plauſu pæana cantabant, quòd maximum malum euitaſſent. Interea Caſſius
uere exiſtimauit Titinium ab hoſtibus captum:cumq; hoc dixiſſet; Ob ſalutem noſtram ſpectare po-
tuimus uirum amiciſſimum ab hoſtibus captum,triſtis in ſolo quodam tabernaculo ſeſe recepit,ex li-
bertis unum nomine Pindarum ſecum trahens,quem ex cladibus Craſſi in hos extremos caſus ſibi ap-
parauerat. Tunc Caſſius chlamyde obducta caput obtegens,iugulumq; enudans,ſeſe feriendum præ-
buit. Auulſum ab humeris caput repertum eſt. At Pindarum poſt cædem hanc nemo hominum ui-
dit,ex quo pleriſque ſcrupulum dedit,quòd iniuſſus uirum interfeciſſet. Poſt hæc haud longe equites
manifeſte cogniti ſunt,& Titinius corona redimitus ab his redibat ad Caſſium:ut uero ex ploratu &
amicorum ſeſe affligentium queſtibus & ululatibus rem intellexit,& errorem ignorantiæ,enſem di-
ripuit,multamq; in ſuam tarditatem inuectus,ſeipſum iugulauit. Brotus cõflictum etiam Caſſii cum
intellexiſſet,approperãs iuxta uallum,mortem ipſius audiuit:corpus deinde cum exornaſſet luctibus,
ac ſummum Romanorum uirum omnium eum appellauiſſet,aſſerens nullum iam poſſe ciuem ta-
lem in urbe fore,ipſum decenter ornatum Thaſſum mittit,ut in exercitu eius funus turbæ atq; mœ-
ſtitiæ cauſa non eſſet. Quo peracto,ipſe Caſſianos milites cogens,eos ſolatus eſt. Præterea cum aſpe-
xiſſent omnes neceſſariis ſpoliatos, pro rebus amiſſis cuilibet duo millia drachmarum pollicitus eſt.
Milites ad huius orationem ſpe recreati ſunt,magnitudinem largitionis admirati. Deinde abeuntem
eum cum læto clamore ſunt comitati,ipſum laudibus efferentes,quòd ex quatuor imperatoribus ſo-
lus ipſe inuictus fuerit. Factum enim res ipſa docebat,& prælio tunc bene ſecum peractum eſſe conſta-
bat,nam cohortibus paucis aduerſarios omnes fugauit. Si omnibus copiis uſus eſſet in pugna,nec plu-
rimi omiſſis hoſtibus ad hoſtilem prædam corruiſſent,nulla profecto pars ipſorum inuicta , ut credi-
tur,remanſiſſet. Horum octo millia cæſa cum domeſticis,quos Brutus Brigas appellare ſolitus erat.
Aduerſarios refert Meſſala ſe exiſtimare plures quàm in duplo cecidiſſe. Quapropter magis extime-
ſcebant

Antonii in palude occultatio.

A ſcebant illi, antequam Caſſii ſeruus nomine Demetrius nocte imminente ad Antonium ueniſſet. Is
enim è cadauere chlamydem rapiens atq; enſem, ad Antonium eſt profectus: quibus delatis ita confi-
dere cœperunt, ut prima luce copias ad pugnam ducere ſtatuerint. Cæterum cum uterque exercitus
apud Brutum ſatis cum periculo fluctuaret, ſuæ etenim copiæ captiuis onuſtæ diligentiori præſidio
egebant, Caſſiani uero mutationem ducis non facile ferebant, ſed aduerſus uictores inuidia quadam
ac odio flagrabant, milites in armis eſſe iuſſit, pugna tamen abſtinuit. Captiuorũ deinde qui ſerui fue-
rant, & in armis ſuſpecti uerſabantur, occîdi iuſſit, liberos à uinculis ſoluit, inquiẽs, optare ſe ut ab ho-
ſtibus magis caperentur, & apud eos captiui & ſerui fierent, apud ſe enim niſi ciues & homines liberos
eſſe non poſſe. Quam rem cum aſpiceret duces & proximos ſuos moleſte ferre, eos occulte taciteq; ſal
uauit, clàm eos è ſtationibus proripiens. Inter hos uiri quidam erant Volumnius Mimus, & Saculio
hiſtrio captiui, quos cum Brutus in aliqua ſorte non poneret, eos adducentes amici coràm Bruto ipſo
criminabantur, quod etiam tunc, neq; dicere neq; carpere contumelioſe abſtinerent. Quocirca tacen-
te Bruto aliis implicito curis, Meſſala Coruinus cenſuit uti eos uirgis cæſos nudos traderent hoſtium
ducibus, ut uiderent qualium uirorũ in exercitu egeant, compotatorum atq; dicaciũ. Publius Caſca,
is qui primus Cæſarẽ percuſſit, Non belle, inquit, defuncto Caſſio cum riſu iocoq; ſacra facimus: tu ue
ro Brute clare oſtenderis qualem animũ habeas circa collegam ducem, ſi hos punietis mordaces ac cõ-
tumelioſos uiros, aut in uincula detruſeris, qui ei maledicere haud ceſſabant. Ad hæc indignatus Bru-
tus, Quid ergo, inquit, ô Caſca me interrogatis? cur nõ ipſi iuxta libitũ facitis ueſtrum? Hoc reſpõſo
captaſſe uiſi Bruti mentẽ aduerſus miſerrimos hos uiros, ipos inde adductos perdidere. Brutus dein-
de dona promiſſa militibus tradidit: moxq; pauca queſtus quòd nuper pugnæ ſignum non audiſſent,
quòd uniuerſi inmoniti atq; confuſi in hoſtem erupiſſent, pollicitus ipſis eſt ſi uictoriã proximæ pu-
gnæ reportarent, duas ciuitates in prædam liberã ſeſe conceſſurũ, Theſſalonicã & Lacedæmonẽ. Hoc
ſolum in uita Bruti inter cætera crimina quibus arguitur inexcuſabile habetur, licet longe his grauiora
præmia militibus ſuis Antonius atq; Cæſar promiſerint Italiam fermè totam, excluſis antiquis habi-
tatoribus ac poſſeſſoribus eius, ut ea loca illi, præterea ciuitates integras nihilum ſibi pertinentes, acci-
perent, Sed illis quidem dominari ac uincere propoſitum erat, & hic erat belli ipſorum finis. Brutum
ex ſola uirtutis gloria neq; uincere, neq; ſaluari creditũ eſt, niſi cum bono & æquo. Hæc igitur conceſ-
ſit poſt exceſſum Caſſii, qui à pleriſq; accuſabatur, quòd Brutũ ad iniuſta quædam & uiolentia addu-
ceret. Sed quemadmodum in naue temone effracto conãtur alia ligna figere & iuxta neceſſitatem ope
B ri adaptare, licet male id poſſit: ſic Brutus in tot & tantis copiis haud nimium re fortunata, collegã du-
cem non habens qui pari lance reſponderet, rebus cogebatur præſentibus uti, præterea multa facere
ac multa dicere militum ſuorum arbitrio. Quare uidebatur omnia illa cõceſſurus, quæ Caſſii milites
placatura erant. Intractabiles enim hi erant in caſtris, ex amiſſione ducis aſperi & effrenes, aduerſus ho
ſtes ex conflictu percepto ignaui ac timidi. Nihil uero melius Antonii ac Cæſaris ſe res habebant, qui
neceſſario utebantur (ut aiunt) foro, & ex caſtrorum concauitate aſperrimam hyemem expectabãt. Pa
ludibus enim impliciti, præterea poſt pugnam autumnalibus pluuiis copioſi limo omnia contubernia
impleuerant, aquaq;, quæ ex frigore in glaciem denſabatur. Dum hoc in ſtatu ſeſe utrique habent, de
clade pelago accepta nuncius in caſtris Cæſaris refert. Plures enim copiæ militum quæ ex Italia Cæſa
ri ducebantur, à nauibus Bruti abſumptæ ſunt. Horum perpauci hoſtes effugientes ex fame uela ru-
denteſq; mandentes, ſuperſtites tamen fuerunt. Hæc audientes Cæſar & Antonius feſtinauerũt rem
ferro decerni antequam Brutus uictoriam præſentiret: eadem nanque die obtigit ut terreſtris pugna
commiſſa fuerit atque naualis. Verum quodam ex caſu magis quàm ignauia eorum qui nauibus præ
ſidebant, ignorauit Brutus uictoriam partam, cum iam uiginti dies abiiſſent. Non enim pugnam con-
ſeruiſſet ſecundam, cum per multum tempus res neceſſarias pro caſtris reparauiſſet. Præterea ipſe in
locorum opportunitate tenebat exercitum, hyemis expers, nec facile hoſtibus inuadendus. Viciſſe ma
ri, uiciſſe etiam continenti, ad ſpem magnam Bruti dignitatem eleuauiſſet. Sed cum res, ut uidetur,
iam à multis regendæ non eſſent, ſed ad monarchiam aſpiceret, deus & mutare & abducere cuncta
quæ uelit potens, Bruto fortunam hanc lætam abſtulit, licet iamiam ita propinqua foret, ut eum uix
latuerit. Ea nanq; die quæ pugnam præceſſit, fermè ſub noctem Clodius quidam ſponte è caſtris ho-
ſtium ad Brutum uenit, nunciãs quod quia ſenſiſſet Cæſar claſſem ab hoſtibus ſuperatam, pugnare fe
ſtinat. Quæ cum dixiſſet, hic uir fidem non habuit, nec ad conſpectum Bruti acceſſit omnino ſpretus,
ſeu quod uerum nihil audiſſet, ſeu ob gratiam falſa nunciaret. Verum in ea nocte dicunt tetram illam
imaginem Bruto apparuiſſe, quæ cum eandem faciem repræſentaſſet, nihil dixiſſe, ſed mox abiiſſe di-
citur. Publius Volumnius uir philoſophus, qui ex initio Bruto commilitauerat, hoc non commemo-
rat ſignum, ſed aquilam primam apum plenam cõſpectam fuiſſe refert, & ex tribunis militaribus quẽ-
dam repente brachium mira ſuauitate roſei odoris manans oſtendiſſe, quod cum plures abſterſiſſent,
nihil defuiſſe. Duas etiam refert aquilas in medio utriuſque exercitus ſpatio ante prælium congreſſas

ſimul pugnauiſſe:quas cum uidiſſent omnes in prælium ꝓfectas,ſilentium ambo caſtra tenuerunt:per C
magnum & incredibile fermè:ceſſiſſe tamen aquilam è partibus Bruti profectam,atq; fugiſſe narrat.
Præterea Aethiops uulgo ſeſe oſtendit,qui apertis caſtrorum portis aquilam ferenti obuiam factus , à
militibus auguria captãtibus gladio cæſus eſt . Brutus acie educta cum eá ex oppoſito hoſtiũ ſtatuiſſet,
permultum ſpatium imotatus eſt.Nam ſuſpiciones multæ & indicia quædam diſponenti exercitum
à quibuſdam præbita.Præterea equites uidebat pugnæ initium haud auide mire,ſed cõtinuo operam
peditum expectare:deinde uir quidam bellicoſus & hactenus maxime fortitudine ſua celebris , iuxta
Brutum ex equo deſcendens defecit ad hoſtes,Camulatus is uocabať,quem cum uideret Brutus ab-
euntem ,grauiſſime indoluit,partim ob iracundiam,partim ob maioris mutationis ꝓditionisq; me-
tum.Circa horá deinde nonam inclinante iam ſole,aduerſus hoſtes Brutus mouit caſtra , qui ea mili-
tum parte quam ducebat ipſe uicit ,urgens ſiniſtrum hoſtium cornu quod irruenti ſibi cedebat. Equi-
tes enim corroborati unà cũ peditatu hoſtes ui repulere.Alterum uero cornu ne ambireť ,ducibus ip-
ſum in hoſtes adducentibus,quod numero erat breuius,per medium ſciſſum eſt.Vnde inualidius fa-
ctum aduerſariis minime obſtitit,ſed primũ aufugit:tum hoſtes illud feriẽdo ꝓſecuti ꝑtinaciſſime Bru
tum circundederunt.Sed ipſe quotquot opera uel impatoriæ uel militaris uirtutis & manu & mente
in re tam graui atq; ꝑiculoſa tum oſtendit.Sed quod priore pugna ſibi ꝓfuerat , in hac eum offendit.
Tum enim quicunq; ex hoſtibus uicti erant,cõfeſtim ꝑditi fuere:ꝓterea è militibus Caſſii fugatis pau-
ci cæſi.Qui uero euaſerũt anteq̃ cõflictus undiq; fieret,reliquá exercitus partem tumultus atq; timo-
ris repleuerunt.In hoc autem ꝓlio ꝑter cæteros M.Catonis filius iter optimos ac generoſos iuuenes
pugnans defeſſus haud fugit,ſiue ceſſit,ſed ſtrenua manu uſus dicens quis eſſet,& ſeſe à patre deno-
minás,in plurimis cæſorum corporibus cecidit.Ceciderũt & aliorũ fortiſſimi,Bruti gratia omni ꝑicu
lo ſeſe obiicientes.Inter Bruti domeſticos erat uir quidam optimus noie Lucilius,hic Barbaros quoſ-
dam equites uidens in ꝓſequendo aliorum nullam rationé habere,ſed in ſolum Brutum cum magno
impetu ferri,ſtatuit ꝑiculo ſuo quamprimum ſe illis obiicere:omiſſus ergo ab ipſis paucum,cum iterũ
coràm adeſſet,ſe inquit Brutum eſſe.Crediderunt illi,quoniam orabat is ut ad Antonium ſeipſum
adducerent:ná Cæſarem extimeſcebat ,in Antonio uero ſpem lætam habebat:cum illi uirum cõplexi,
& admiranda quadam felicitate ſe frui exiſtimantes,nocte iam iminẽte ad Antonium illum ducunt,
præmittentes è ſuis quoſdam qui hæc Antonio nunciarent.His lætatus Antonius,obuiam fit addu-
centibus uirum : nonnulli etiam aliorum audientes Brutum uiuum haberi,duciq;,procurrerunt. Hi D
fortunæ caſum miſerabantur,alii dignitatis ſuæ ipſum arguebant,quod uiuendi cupiditate Barbaro-
rum prædá ſe feciſſet.Cum appropinquaſſet,ſubſtitit Antonius,mente uoluẽs qualiter Brutũ recipe-
re oporteret.Lucilius igitur ductus,Antonio ꝑ nimiũ fidens, Marcum,inquit , Brutũ ô Antoni ne-
mo cepit,abſitq; ut ipſum quiſquá capiat hoſtis,ne fortuna tantæ uirtutis uictrix ſit,ſed ille aut uiuus
inuenietur ,aut mortuus,digne ſeipſo uſus.Ego milites decipiens ad te ueni,ob hoc nihil pati abnuens
intolerabile. Hæc locuto Lucilio exterritis omnibus , Antonius ad eos qui ipſum adduxerant uerſus:
Nempe ô cõmilitones hunc errore grauiter fertis,eludi exiſtimantes:ſed ſcitote melioré uos uenatio-
nem adeptos:dum enim hoſtem quæritis,amicum nobis adducitis. Viuo quidé Bruto per deos igno-
ro qua in re uterer,his amicis utinam magis quàm hoſtibus potiar.Cum hæc dixiſſet Antonius, Luci-
lium amplexus,tunc illum cuidam ex familiaribus cõmendauit:poſtea uero illo in omnia fido atq; di-
ligentiſſimo continuo uſus eſt.Cæterũ pertranſiens Brutus fluentum quoddam arboribus undiq; cõ-
ſitum ac præceps,iam nocte obſcura haud multũ proceſſit,ſed in loco concauo & permagná petrá ha-
bente ſedens,præſentibus paucis & amicorum & ductorum exercitus,& primum ad coelum ſtellis or-
natum inſpiciens,duos locutus eſt uerſus,quorum alterum Volumnius ſcripſit:

Iſta Iouem haud lateant,quiq; horum eſt cauſa malorum.

Verſum alium ſe oblitum fuiſſe cõmemorat.Paulo poſt peracta pugna, Brutus inter comites cæteros
amiſſos quemlibet nominans,maxime in Flauii atq; Labeonis mentione ſuſpirauit.Erat Labeo ipſius
legatus,Flauius opificũ præfectus.Interea è proximis quidam ſitiens,cũ Brutum aſpiceret ſimili aui-
ditate detentũ,galeá accepit,& ad fluuiũ cucurrit.Sed ſtrepitu è parte altera facto,Volumnius ſpecu-
latum acceſſit,& cũ eo Dardanus ſcutifer.Hi poſt paucũ regreſſi de potu percontantur,ad quæ mode-
ſte nimis ſubridẽs Brutus,Volumnio inquit,abſorbitus eſt,ſed uobis alius afferretur. Idem igitur de-
ſtinatus fermè cõprehenſus ab hoſtibus ſaucius uix euaſit.Exiſtimanti Bruto non multos in certamine
cecidiſſe,pollicitus eſt Statilius id per hoſtes uadenté ſe ſciturũ.Aliàs enim fas non erat eorũ caſtra cõ-
ſpicere.Facé accẽſam igiť hic eleuaturũ ſe,ſi euaſos à cæde inueniret,reditu promiſſo,eò profectus eſt.
Cũ ergo in caſtra peruentum eſſet,faceq; eleuata plurimá horam terente Statilio,inquit Brutus, Si ui-
uit Statilius ueniet.Obtigit auté ut cum rediret,in hoſtes incideret,periretq;.Cæterũ nocte procedẽ-
te,Brutus accubans ut ſedẽtem tulerat caſus,Clitum eius familiarem alloquitur . Quo tacente atque
illachrymáte,Dardanũ ſcutiferum ad ſe ducens,ſermoné quendam priuatim cum ipſo egit. Tandem
Volumniũ

A Volumnium ipſum græce quibuſdá orationib. exemplisq; cõmonefaciens, orat ut manu enſem uulneri adaptaret, ſimulq; impelleret. Sed Volumnius id ab animo Bruti euellere tẽtauit, cæteriq; haud diſſimiliter id conati ſunt. Verum dicente quodá ex primis, manere nõ oportere, ſed fugere: ſurgens Brutus, Nẽpe, inquit, fugiendum eſt nõ pedibus, ſed manibus: deinde dexterá cuilibet ſuperiponens, iucunde nimium ſe lætari inquit gaudio ſummo, quòd amicorum ſuorum nemo ſibi mentitus erat, fortuná uero patriæ accuſare. Se quippe ipſum magis beatum exiſtimare q̃ uictores ſuos, neq; heri tantummodo neq; ante, ſed nunc uirtutis gloriam relinquentẽ, quam nec armis nec potentia relinquunt illi qui uincunt. Iudicio nanq; meo uiros iuſtos iniqui, & optimos peſſimi perdunt, & p̄ter leges faſq; dominanť. Hinc eos obteſtans obſecransq; ut ſalutẽ ipſorum curent, cum duobus illorum aut tribus longius receſſit. In his fuit & Strato, in facultate rhetoricæ quondá domeſticus. Hunc Stratonẽ Brutus apud ſe cõſtituens ac enſem nudum ambabus manibus ſup capulo erigẽs, cuſpidi ĩcubuit, uitamq; finiuit. Sed aliqui dicunt Stratonẽ ualidiſſimis Bruti p̄cibus oculos aliorſum ĩflexum, enſem ſibi ſubieciſſe, Brutum uero ĩpetu pectus p̄bẽtem uiribus ꝓpriis uſum q̃primum obiiſſe. Stratonẽ hunc Meſſala Bruti beneuolus cum poſtea Cæſari eſſet cõciliatus in p̄ſentiam egit: lachrymans enim, ó Cæſar, inquit, hic eſt qui meo Bruto gratias extremas ſubminiſtrauit. Quare Cæſar ipſum ſuſcepit, eumq; in laboribus ſocium habuit. Deinde in agonibus apud Actium ex optimis Græcis unum & ipſum duxit. Meſſalá etiam dicũt poſtea à Cæſare laudatum, quod licet in campis Philippis Bruti gratia acerrimus hoſtis ſibi fuiſſet, in Actio tamẽ prõptiſſimum ſeſe p̄buit. Ad quæ & ille reſpõdiſſe ferť: Ego tibi ô Cæſar ſemp melioris atq; iuſtioris partis honoriſq; fui. Cæterum Antonius Brutũ defunctum ĩueniens, corpus ipſius in p̄tioſiſſima ſuarum ueſtiũ iuſſit ĩuolui. Hanc ueſtem purpureá cum deĩde furto ablatam cognouiſſet, furem occĩdit: reliquias uero ad matrem Bruti Seruiliam miſit, & uxorem Porciam. Nicolaus philoſophus & Valerius Maximus narrant hanc cum mori ſtatuiſſet, & nemo amicorum aſſentiebat, imo diligenti cura id prohibebant, ex igne ardentes prunas arripuiſſe, atq; bibiſſe, deinde os claudentẽ ſic uitá extinxiſſe. Atqui epiſtola quædam Bruti ĩueniť aduerſus neceſſarios conquerentis atq; lamentantis quod ab ipſis Porcia ita neglecta fuiſſet, ut ex morbo uitam finire magis elegiſſet. Videť igitur Nicolaus tempus ignorauiſſe, poſtquam & paſſionem mulieris & affectum & modum necis ſubintelligere præbuit epiſtola, ſi epiſtolam uere Bruti fuiſſe dicimus.

Brutus ſeipſum interficit.

COMPARATIO DIONIS AD BRVTVM.

HIs itaq; hominibus cum multa bonorum adſint genera, illud quod inter primates ampliſſimi minimas per occaſiones facti ſunt, Dioni pulcherrimum extat. B Neminem enim habet qui ullam rerum ab eo geſtarum partem ſibi uendicet, ſicuti Brutus Caſſium: qui uir licet in uirtute gloria'ue haud ſimilẽ meruerit exiſtimationẽ, ad bellum tum audacia & fortitudine, tum etiam gerendo nõ minora ꝑfecto momenta p̄buit, quippe cum nonnulli ſint qui totius exordium operis adſcribant, & nunc ipſum ſuſcepti cõtra Cæſarem cõſilii ducem aſſerant. Dion uero ſicut arma, naues, militarem'ue potentiam, ita & amicos & ſocios & ad rem peragẽdam adiutores ipſe uideť ab ſe cõparaſſe. Nec uero Dion uti Brutus ex bello rebuſq; gerendis ullas habuit opes aut poteſtatem, cæterum ꝓprias ipſe bello facultates attulit, quem exilio cõmeatum habebat ad liberandorum ciuium uſum erogans. Præterea Brutus & Caſſius cum patria eiecti Roma, tutum agere nequirent ociũ, quin ĩmo capitali damnati crimine à p̄ſequentibus peterenť, ad bellum neceſſario confugere, & ſeruanda armis corpora cõmendantes, pro ſe magis q̃ ciuibus p̄icula ſubire. Dion autem cum ſecuriorẽ ac iucũdiorem exulans q̃ qui extorrẽ illum fecerat tyrannus uitam degeret, in tanta diſcrimina pro Siciliæ ſalute ſe ultro cõiecit. Haud certe Syracuſiis atq; Romanis par fuit, illis ut ab Dionyſio, his ut à Cæſare abſoluerenť. Ille enim ſe tyrannum eſſe nõ inficiabať, & Siciliam ĩfinitis iam referſerat malis. Cæſaris uero potẽtia dum cõſtituebať quidem, nõ modicas aduerſantibus turbas atq; moleſtias præbuit: poſtquam à uictis ſuſcepta eſt, nomen & opinio duntaxat apparuit. Nullum ex ea crudele facinus, nullum deniq; tyrannicũ extitit, ſed rebus ſingulari indigentibus principatu, ſe clementiſſimum quaſi medicũ à numine datum oſtendit. Quapropter Romanus cõtinuo populus adeo Cæſarem affectauit, ut infeſtus & inexorabilis illius fuerit ĩterfectorib. At Dionem uel hinc maxime ciues quòd è Syracuſis euaſiſſe Dionyſium ſciuiſſet, & prioris ſepulchrum tyranni funditus nõ euertiſſet, incuſarunt. In re igiť bellica Diona inculpandũ fuiſſe imperatorẽ liquet. Rebus enim quaſcunq; uoluit optime functus eſt, quæ ab aliis infeliciter geſta ſunt recuperans, meliorem in ſtatum cõſtituit. Brutus cum de ſumma rei poſtremo decertaret, neq; prudenter iniiſſe, neq; re poſtea male geſta rectum cõperiſſe remedium uideť, & fracto animo ſpem prorſus abiecit: nec quantum Pompeius ipſe contra fortunam audentior fuit, & quod maius maiuſq; eſt, ingens ſibi ſpes reſtabat in armis, & omnẽ maritimá oram claſſe uictor

cōſtanter obtinebat. Maximū Bruto crimen obiiciunt, ꝙ cum Cæſaris gratia cōſeruatus, inſup quoſ C
cunq; uellet ex captis cōſeruaſſet, eiuſq; nō ſolum amicus exiſtimatus, uerumetiā pluribus antepoſitus
foret, ipſius corpus cōfoderit. Hoc aduerſus Dionem dicere nemo poterit, uerum econtrario. Diony-
ſio nanq; amicitia & ꝓpinquitate cōiunctus res illius adminiſtrabat unaq; tuebatur. Patria uero eiectus
& in re laceſſitus uxoria, bonis inſup ſpoliatus, manifeſtum īſtituit bellum, iure legitimo īdictum. Sa
nè iſtuc ipſum primum modo ſe habet oppoſito. Quod enim uiris maximā cedit in laudē, odiſſe ſci-
licet tyrannos, & exoſam malitiā habere, id ſyncerum purum'ue cōſecutus eſt Brutus. Nā cum nulla
in re Cæſarē priuatim īſimularet, pro cōmuni libertate pericula tanta ſuſcepit. At Dion niſi mala ipſa
pertuliſſet, nullum ꝓfecto bellum ītuliſſet, quod Platonicis declaratur epiſtolis, quibus ꝑſpicuum eſt cū
ab regno nō diſcedentē, ſed reiectum deſtruxiſſe Dionyſium. Rurſus Brutus cum hoſtis Cæſari & ad
uerſarius eſſet, quid Pōpeio etiā cōciliauit, niſi bonum publicum utilitaſq; cōmunis, ut qui unico amo
ris & odii termino ipſa uidelicet iuſtitia uteretur? Dion ad gratiā permulta Dionyſio miniſtrabat, quo-
niā cōſtans illi permanebat, cæterum fide ſibi detracta per iracundiā belligerauit. Quocirca nec id uni
uerſi quidē credidere familiares, eum cum primum Dionyſium expuliſſet, regnum ſibi minime ſtabi
liturum, cū per māſuetius tyrānide nomen ciues ſubduxiſſet. De Bruto autē & ipſi dictitabant inimi-
ci, ſolū ex cōſpiratoribus Cæſaris ab initio uſq; in rerum exitum unicū ſibi ꝓpoſuiſſe ſignum, & rectis
ītendiſſe ſtudiis, ut ſolitā populi Romani Remp. reſtitueret. Præterea cōtra Dionyſium ac Cæſarem
haud ſimile ꝓfecto certamen extitit. Nā qui Dionyſium nō flocciſecerit, neminē uel ex eius æqualibus
fuiſſe cōſtat, quòd plurimum ꝑ ebrietates, aleas, ſcortaq;, tēporis exigebat. Ad Cæſaris uero perniciem
mentem adieciſſe, nec illius potentiā, uires ac fortunā expauiſſe, cuius etiam nomen ipſos Parthorum
& Indorum reges ſomnum capere nō ſinebat: id animi natura præſtantiſſimi fuit, qui per metum ni-
hil ex ꝓpria ſummitteret excellentia. Eapropter cum primum in Sicilia cōſpectus eſt Dion, nō pauca
hominum millia cōtra Dionyſium cōfluxere. Cæſaris autem uel cadentis gloria amicos erexit, quiq;
illius functus eſt noīe, ex imbecilli porrò adoleſcente per id adeo in ſublime puectus eſt, ut princeps cō
ſeſtim Romanorum factus, aduerſum Antonii uires & inimicitiā quaſi quoddam auxiliare medicamē
tum fuerit adhibitus. Dicet quiſpiā, per ingentia Dion certamina tyrannum extruſit, Cæſarem Bru-
tus nudum ac nullis munitum præſidiis īterfecit. Hoc ipſum excellentis īduſtriæ, & imperatoriæ uir-
tutis opus extitit, uirum tāta circunſeptum potētia, inobſeruatum nudum'ue deprehēdere. Nec enim
illum repēte ſolus aut cū paucis inuadens occidit, ex quibus eum nemo feſellit. Aut enim illico delegit D
optimos, aut fidos ſibi deligēs ſtrenuos effecit. Dion uero ſiue male iudicarit, nefariis ſeſe credidit: ſiue
dum utitur, tales eos ex bonis effecit, quorum neutrum ad prudentē certe attinet. Eum quoq; Plato ue
hementer īcrepat, quòd tales ſibi delegerit amicos, à quibus in pniciem datus ſit. Cæſo Dione nullus
ei ultor apparuit. Brutum hoſtis etiā Antonius honorifice ſepulturæ mādauit. Cæſar ſuos illi cōſerua
uit honores. Mediolani nanq; ciſalpinæ Galliæ urbis ærea illius ſtabat imago. Hanc poſteriori tempo-
re Cæſar Bruto perquā ſimilē generoſiſſime laboratam cōſpicatus, ꝓteruectus eſt paululum, deīde ſub-
ſiſtens auſcultātibus multis, cum principes accerſiſſet, fidifragā ſeſe illorum ciuitatem deprehēdiſſe di-
xit, quæ ſe penes ſuum teneret hoſtē. Initio quidē (ut par erat) inficiabantur, ſeq; inuicem īuentes, quē
nam diceret percontabantur. Cōuerſus ad ſtatuā Cæſar uultu contracto, nónne iſte, inquit, interdiu hic
manet hoſtis? Maiore rurſus ſtupore perculſi, cōticuere. Cæſar ſubridens Gallos collaudauit, ꝙ amicis
& præter fortunas conſtantes adeſſent, & ut ſtatua eodem in loco permaneret, imperauit.

DEMOSTHENIS VITA

LEONARDO ARETINO INTERPRETE.

Is qui propter equeſtrē ludis olympicis partam uictoriam, laudibus Al-
cibiadē celebrauit, ſiue Euripides (ſic ut obtinet ferè fama) ſiue alius qſ-
piam fuit, Soſſi Senecion, deberi cēſet illuſtri. primum patria ꝓgnatum
eſſe, quiſquis felix uir ſit futurus. Ego uero ad genuinā illam, quæ mori-
bus magna parte & animi habitu conſtat, felicitatem conſequendam,
quàm obſcura & ignobili patria, quàm deformi puſillaq; matre genitus
ſis, parum referre puto. Riſu quippe dignum fiet, ſiquis Iulidam, Ceus
inſulæ non magnæ, perexiguam partem, aut Aeginam, quam Atticus
quidam Pyræo uelut oculis mucum eximendum cenſebat, cum mi-
mos & poetas bonos edidiſſent, uiros bonos abſolutaq; mente præ-
ditos & magnanimos dare poſſe neget. Nam cæteras quidem artes quæcunque difficiliores paulo
ſunt, & ad gloriam quandam aſpirant, ut ueriſimile ſit, in obſcurioribus iſtis locis uelut languere:
uirtus

A uirtus certe, quemadmodum planta generoſa, fortisq́; & robore ſuo nixa, quotieſcunque ingenium frugi, & animum laboris non intolerantem nacta eſt, ubi libet radices iacit. Itaque ſi quicquam uel prudentia, uel uſu uitæ ab eo quod rectum eſt deficiamus, imputare non patriæ tenuitati, ſed nobis ipſis decet. Equidem qui hiſtoriam non ex undique obuiis, domeſticis'ue, ſed peregrinis, atque iis diuerſis, & apud alios aliosq́; paſſim diſiectis coeuntem rebus, ſcribere ſit aggreſſus, huic in primis urbe præclara, literarum & humanitatis ſtudioſa, modis omnibus ſit opus, quo ſimul & libris omnigenis abundans, & quæcunque ſcriptores ſubterfugère, memoria hominum luculentiore cum fide ſeruata, audiens ipſe & ſingula coràm diſquirens, conficere hiſtoriam partibus omnibus abſolutam poſſit. Nobis uero & urbs parua habitatur, quæ ut ne minor fiat libenter iſtic commoramur. Et Romæ iam olim & in Italia cum eſſemus, negociorum publicorum, hominumq́; propter philoſophiæ ſtudia ſubinde ad nos commeantium turba præpediti, Latinum ſermonem negligebamus, quem ſerò nunc & prouectiorem ſub ætatem condiſcere cœpi. Acciditq́; miranda quidem, ſed uera tamen nobis res. Equidem non tam ex uerbis cognoſcere percipereq́; ſubiecta negocia, quàm ex rebus iam olim auditis, uerba latina conſequi, docti, ſuetiq́; quomodocunque ſumus. Elegantiam uero & acutiem linguæ Romanæ, tum nominum tranſlationes, & compoſitionem, cæteraq́; quibus oratio gaudet, iudicare poſſe ut pulchrum & non iniucundum, ſic exercitatione & ſtudio perſequi haud opportunum nobis duco, ſed iis quibus ætatis & ocii ad eam conuentionem plus abundat. Quapropter de Demoſthene & Cicerone in hoc quinto huius operis libro ſcripturi, ex ipſorum geſtis, & Reipublicæ adminiſtratione, ingenium utriuſq; & mores inter ſeſe conferemus. Vter uero dicendo ſuauior, ſuperior'ue ſit, dicere nunc quidem ſuperſedeamus. Nam illic quoq;, quemadmodum Ion inquit, Delphini in terra uis eſt, quam Cæcilius homo in cæteris omnibus multus & temperans male, parum reputans, edere Demoſthenis & Ciceronis inter ſe comparationem fuit auſus. Verumenimuero illud quod dicitur, Teipſum noſce, ſi cuiuſq; ſit, haud merito oraculi loco celebraretur. Demoſthenem uero & Ciceronem cum iam olim eundem fingeret deus, multas in eorum ingenia ſimiles res inſeruiſſe uidetur, qualeeſt, quòd ambitioſus, quòd ciuis dicendo liber, quòd ad pericula & bella fortis parum uterq; fuit. Multa communia ſunt etiam fortunæ. Nã duos ego rhetores alios haud'inuenio, qui ex obſcuris paruisq; facti ſint tanti, qui tyrannis ſe & regibus obiecerint, filias amiſerint, patria ſua exularint, reuerſi ſint cum honore, rurſus fugitantes in aduerſariorum peruenerint manus, qui unà cum patriæ libertate ſint extincti.

B Quod ſi natura fortunaq́; uiri utriuſq; ſic quemadmodum artifices quidam inter ſe contendãt, difficile iudicatu ſit, magis'ne moribus hæc, an illa geſtis eos rebus, ſimiliores reddiderit. Demoſthenis pater Demoſthenes (ut Theopompus hiſtoricus tradit) in primis honeſtus ac probus uir fuit. Cognominatus eſt autem Macheropius ab officina gladiorum, quam Athenis egregiam multisq́; artificibus ſeruis inſtructam habebat. Quæ uero de matre eius dixit Aeſchines, ex Gylone quodam ob proditionem ex Athenis pulſo, & Barbara muliere natam fuiſſe, ea neſcimus utrum ad ueritatem uel ad falſam calumniam orator obiecerit. Relictus autem à patre ſeptennis abundante patrimonio (parum enim aberat à quindecim talentis) tutoribus male adminiſtrantibus, cum partim ſubriperent eius bona, partim negligerent, nec præceptoribus pueri ſalarium perſoluere curarent, non ſolum in patrimonio cladem accepit, uerum etiam liberalibus artibus quemadmodum decebat imbui non potuit. Accedebat ad hæc imbecillitas corporis, quam uerita mater, ipſum onerari laboribus non permittebat, nec pædagogi cogere, ac uim afferre audebant. Erat enim ab initio tenui ualetudine, & ex hoc Batali cognomentum, quod aduerſarii in eius contumeliam frequenter uſurpabant, à pueris illi inditum eſt. Fuit autem Batalus tibicinis nomen, in quem ob infractum ac diſtortum corpus Antiphanes poeta uerſus perſcripſit. Alii poetam laſciuorum carminum fuiſſe Batalum tradunt. Videtur inſuper quædam ex iis corporis partibus quæ honeſte nominari non poſſunt, tunc apud Atticos Batalus appellata. Argas uero (nam hoc etiam cognomentum fuiſſe Demoſtheni traditur) aut ex feritate morum illi inditum eſt, quòd anguem nonnulli poetæ Argam appellant: uel ex duritia ſermonis, per quã non mediocriter auditores obtundebat. Eſt enim Argas nomen latoris legum malarum quidem ac durarum. Ad oratoriam uero facultatem per hunc modum applicuiſſe animum Demoſthenes traditur. Calliſtrato oratore cauſam Oropi acturo, permagna erat hominum expectatio, cum propter oratoris famãm tunc maxime florentẽ, tum ꝓpter iudicium rei per id tempus ſatis uulgatæ. Cum itaq; magiſtri & pædagogi affore ſtatuiſſent, poſtulauit Demoſthenes à pædagogo ſuo ut unà ſecũ duceret. Ille habens cum publicis miniſtris qui iudicia aperiebant familiaritatem, locum facile obtinuit, in quo puer clàm collocatus ſedens audiret. Cumq́; ea die Calliſtratus egregie oraſſet, magnamq́; præbuiſſet admirationẽ ſui, gloriã eius Demoſthenes adamauit, utpote quẽ uidebat magna hominum multitudine comitante, inter ingentes applauſus magnus cum laudibus domum reduci. Admirabaẽ itaq; illum Demoſthenes, ſed multo magis orationis uim poteſtatẽq; admirabaẽ, ob quã omnia ꝑfici ac mitigari poſſe cernebat. Quare omiſſis cæteris diſciplinis, ad id unũ ſeſeipſum cõparauit, atq; exercuit, ut dicẽ-

Genus.

Facultates.

Corpus imbecillum.

Noïa à corporis uitiis indita, Batalus, Argas.

Quomodo ad oratoriam animum applicuerit.

Duces ſtudii qui.
di facultatem nanciſceretur. Et ad eam quidem rem præceptorem habuit Iſæum: quanquam floreret C
tunc maxime Iſocrates, ſiue ut quidam aiunt, mercedem, ꝓpterea quòd orphanus eſſet, præſtare Iſo-
crati nō ualens (erat enim pretium decem minarum) ſiue quòd Iſæi ſermonem ut efficaciorem cau-
tioremq; magis ꝓbauit. Hermippus tamen ſcribit ſe in cōmentaria quædam ſine autore incidiſſe, in
quibus ſcriptum erat, Demoſthenem fuiſſe auditorem Platonis, magnamq; exinde utilitatem ad di-
cendum ſuſcepiſſe. Refert etiam Cteſibium apud Calliam Syracuſanum & quoſdam alios dixiſſe, Iſo
cratis & Alchidamantis artes clàm habuiſſe Demoſthenem, ac didiciſſe. Vt igitur per ætatem licuit,
tutoribus ſuis diem dixit, multaq; in eos uarie ſubterfugientes, & controuerſias iudicatas referre co-

Ingenii ſpecimen ſub prima iuuenta, & occaſio forenſis eloquentiæ.
nantes, ſcribens, & ſe in his rebus ſtudio, quemadmodum Thucydides inquit, exercens, tandem non
ſine periculo & induſtria ſuperauit. A quibus quanq̃ exigere quantum ſibi ſubreptum erat nō potuit,
tamen id aſſecutus eſt, ut audaciam in dicendo & cōſuetudinem nactus, guſtata cauſarum orādarum
dulcedine famæ ac potentiæ, ſtatuerit prodire in medium, & ad Reipublicæ certamina ſe conferre.
Et quemadmodum Orchomenium Laomedonta ſcribunt ob urandum ſplenis morbum ex conſilio
medicorum lōgiſſimis curſibus uti cōſueſſe, atq; exinde habitum currendi nactum, poſt recuperatā ua-
letudinē certaminibus intēdiſſe, cæteroſq; uelocitate currēdi ſuperaſſe: ſic Demoſtheni euenit, primo

Exercitatio pertinax aduerſus non ſatis opportunam naturam
neceſſitate recuperādi patrimonii ad dicendum ueniſſe, atq; ex hoc peritiam nacto in Reip. curriculis
tanq̃ certaminibus quibuſdam cæteros anteiſſe. Atq; ab initio populum alloquēs turbas ſtrepitumq;
cōcionum ferre nō poterat, ſpernebaturq; ab auditoribus, quòd eius oratio cōfuſa circuitionibus & ſu-
perfluis argumentis elaboratā uidebatur. Voce præterea & lingua ſpirituq; laborabat, ob quæ non me-
diocriter turbabatur oratio, nec mens eius intelligi poterat. Cum itaq; deſperatione quadā harum re-

Quo monitore genus dicendi prauū in optimum, item quo actionem ingratam in ſuauiſſimam commutarit.
rum mœrens in Piræum ſeceſſiſſet, increpitus eſt uehementer à Thraſio Eunomo tunc admodum ſe-
ne, quòd cum eius ſermo perſimilis eſſet Pericli, ſeipſum ꝓderet ob ignauiam atq; ſecordiam, nec ſtre-
pitus cōcionum perferre auderet, neq; corpus ad certamina præpararet, ſed mollitie quadam animi
ſeipſum abiiceret. Rurſus igitur orare aggreſſus, cum apud populum cōcidiſſet, & cōfuſus domum abi-
ret, aſſecutus eſt eum Satyrus hiſtrio, apud quem cum de ſuo caſu (erat enim illi cum Demoſthene fa-
miliaritas) grauiter quereretur, quòd ſibi maxime omnium diligentiam tempuſq; adhibenti, & quaſi
omnes uires corporis in eo ſtudio cōſumenti, ſoli eueniret ut apud populum nullā in dicendo gratiam
aſſequeretur: nautis crapulantibus & indoctis hominibus aures & ſilentium à populo p̄ſtari, ſe uero rei-
ci ac repelli: pollicitus eſt illi Satyrus, ſi modo aliqua ſibi Euripidis aut Sophoclis carmina ꝓnunciare B
uellet, ſe medicinā adhibiturum. Quod cum Demoſtheni placeret, & faceret, ſic uocem eius & actio-
nē Satyrus emendauit, formauitq;, ut non prior Demoſthenes, ſed alter uideretur. Intelligens ergo quā-
tum gratiæ & ornatus ꝓnunciatio apta locutioni afferret, ſubterraneum locum, qui uſq; ad noſtram
extat ætatem, ſibi ædificauit, in quem per dies ſingulos deſcendens geſtum ac motum corporis finge- D

Studium & exercitatio incredibilis.
bat, uocemq; exercitabat. Sæpe etiā duos uel tres menſes cōtinuos domi incluſus non ceſſabat, abraſa
parte capitis, ut exeundi facultatem ſibiipſi præriperet. Sermones inſuper, negocia foris agitata ad ſtu-
dium referebat, cōfeſtim ſiquidem domū rediens & in locum ſubterraneum deſcendens, res ipſas re-
citabat, & rationes cur ita feciſſet adiungebat. Sermones etiā in quos fortuna incidiſſet, recolligens ſe-
ipſum, in ſententias & periodos reducebat, omnigenis correctionibus & renouando, quæcunq; uel ip-
ſius ad alios, uel aliorum ad ipſum dicta extabant. Atq; ex hoc putatus eſt nō multum natura & inge-

Ingenio ne plus an doctrina ualuerit dubiū fuiſſe.
nio, ſed labore & exercitatione ualere. Huius rei ſignum uidebatur, quòd non facile reperiebatur qui De-
moſthenem ex tempore dicentē audiſſet, quem etiam ſæpe à populo noīe compellatum cum ſederet
in concione aſſurgere noluiſſe conſtabat, niſi rem de qua dicturus erat iam antea cogitaſſet. Quod &
alii quidam tunc clari uiri irridebant, & Pytheas aliquando inquit, Demoſthenis enthymemata lucer-
nam olere. Et huic quidem non ſine amara cauillatione Demoſthenes reſpondens, quia non eorundē
tibi & mihi, inquit, lucerna conſcia eſt. Aliis uero non penitus inficiabatur, ſed nec omnino ſcripta,
nec omnino non ſcripta ab ſe dici aſſeuerabat, quanquam popularem hominem eſſe debere dicendi
ſtudium indicabat. Gratia enim placendi & inſeruiendi populo eloquentiam comparari. Negligere au-
tem ſtudium eloquentiæ, eorum eſſe qui dominari populo quærunt. Non enim ſuadendo, ſed co-
gendo per uim operam dare. Timidum autem fuiſſe Demoſthenem in dicendo ex tempore, illo
quoque probatur, quòd Demades orator ſæpe ex tempore aſſurgens Demoſtheni indigenti opitula-
tus eſt, Demoſthenes autem illi nunquam. Quomodo igitur (dicet quiſpiam) Aeſchines audaciſſimū
in dicendo fuiſſe Demoſthenem affirmat? Quomodo Pythoni Byzantio aduerſus Athenienſes inue-
cto ſolus reſpondit? Quomodo aduerſus Lamachum Myrrhenæum laudes Alexandri & Philippi
quas ſcripſerat Olympiæ recitantem, & in eis multa contra Thebanos & Olynthios dicentē, aſſurgēs,
& quanta bona Thebani & Chalcidenſes Græciæ feciſſent ex hiſtoria & probationibus oſtendens, &
contra, quàm multorum malorum cauſa fuiſſent aſſentatores Macedonibus blandientes ſubiungēs,
ſic tandem audientes cōmouit, ut Lamachus ipſe ob timorem clàm aufugeret? Sed uidetur hic uir mo-
rem

A rem Periclis in hac parte imitatus, non facilius nec de omni re ad dicendum proſiluiſſe, ſed maturitatem quandã ut autoritatem tuereť, obſeruaſſe, & ob hoc nõ temere fortunæ & tempori exiſtimationem ſuam cõmittere uoluiſſe. Nam audaciæ quidem plus habuit, quàm ſcripta eius oſtendãt, ut Eratoſthenes, & Demetrius Phalereus, & Comici quidam probare uidentur: quorum Eratoſthenes tradit ipſum in dicendo nonnunquam ueluti furore quodam correptum debacchatum fuiſſe: Demetrius autem quodam loco imane illud iuſiurandum iuraſſe dicit, per terram, per fontes, per amnes, per undas fluentes. Comicorum uero alius ῥωποπερπερήθραν, quaſi dicas, uerba uelut faſciculos uoluentem, ipſum nominat. Alius antitheta cauillans ſic, Recepit ut accepit: quod hoc uerbo admodum uſus ſit frequenter. Niſi forte ad orationem pro Halonelo Antiphanes alluſit, in qua non capiendam ſed recipiendam eſſe à Philippo Haloneſum ſuadebat. Omnes ſui temporis oratores ſine controuerſia ſuperauit, præter unum Demadem, quem naturali ingenio fretum inſuperabilem fuiſſe, & præſtitiſſe Demoſtheni omnes fatebanť, cuius in dicendo curam & apparatum, ille extemporali dictione referebat. Ariſto Chius in hiſtoria retulit quoddam Theophraſti iudicium de oratoribus. Dicit enim Theophraſtum rogatum qualis ſibi orator Demoſthenes uidereť, reſpondiſſe, dignum ciuitate Athenarum ſibi uideri. Subinde qualis Demades itérrogatum, reſpõdiſſe, ſupra Athenas. Idem philoſophus ſcribit Polyeuctum Sphetium unum ex iis qui tunc in Rep. uerſabanť, ſolitum eſſe dicere, maximum fuiſſe oratorem Demoſthenẽ, ſed plurimã uim in dicendo Phocionem habuiſſe, multas enim ſententias paucis uerbis complecti ſolitum. Quinetiam ipſum Demoſthenem quoties aſſurgebat Phocion ab eo diſſentiens, familiaribus dicere cõſueſſe, dictorum ab ſe ſecurim aſſurgere. Hoc tamen incertum eſt, utrum ad uim dicendi, uel ad integritatem uitæ & autoritatem Phocionis Demoſthenes referebat. Plerunq; enim probatus uir & fidem apud populum habens, uno uerbo uel nutu longas aliorum orationes ſuperat. Aduerſus impedimenta quibus laboraſſe Demoſthenem ſupra diximus, hæc (ut Phalereus Demetrius ſcribit) remedia adhibuit. Refert enim ſe à Demoſthene ipſo iam ſene audiuiſſe, hæſitantiã linguæ coniectis in os lapillis emendaſſe, uocem autem currendo & ſcandendo inter pronunciãdum exercuiſſe, dum orationes uerſusq; continuo denſoq; ſpiritu proferret: habuiſſe domi magnum ſpeculum, ad quod ſeipſum uidens geſtum formaret. Dicitur confugienti ad ſe cuidam narrantiq; plagas accepiſſe, cum patrocinium eius iploraret, reſpõdiſſe, At enim ex iis quæ tu narras, nihil perpeſſus es. Quod cum ille altiori uoce & indignatione quadã clamaret, Nihil ego paſſus? Tum Demoſthenes, uocẽ, inquit, audio iniuriam paſſi: putauit enim ad fidem faciendã plurimum attinere, ſi q̃primum uocẽ

Cautius in dicendo, idcirco timidus habitus.

Grandiloquentia, & quiddam in oratione tumidu ſuperbũq.

Q uos dicendo reformidauerit.

Naturæ uitia ut emendarit, ubi labor & induſtria ſignificatur.

B intendiſſet. Et multitudini quidem eius pronunciatio uehementer placebat, politioribus autem hominib. figmentum quoddã leue ingeneroſumq; uidebať, ex quorum numero Demetrius Phalereus eſt. Refert Hermippus cum eſſet quæſitum ab Aeſione, de ſuperioribus oratoribus, & qui ſuæ ætatis fuiſſent, quid ipſe ſentiret: dixiſſe, admirabilẽ in illis ornatum maieſtatemq; dicendi cum ad populum loquereť, fuiſſe, ſcripta tamen Demoſthenis multum cæteris antecellere. Quanquam uero ex lectione orationum ſuarũ durus quidẽ & auſterus Demoſthenes uideať, tamẽ & ioco nonnunq̃ uſus eſt, ueluti aduerſus Demadẽ, cum ille dixiſſet, me Demoſthenes ſus Mineruam: at iſta, iquit, Minerua nuper in adulterio deprehenſa fuit. Rurſus aduerſum quendã Ferreum nomine qui de furto ſuſpectus erat, cum ille uigilias & lucubrationes Demoſthenis in iurgio carperet, Scio, inquit Demoſthenes, tibi moleſtum fuiſſe quòd ego lucernam per noctem habuerim: Vos autem uiri Athenienſes nolite iam admirari plurima furta in hac urbe cõmitti, cum fures quidem ferreos, parietes uero luteos habemus. Sed hæc licet plura in hoc genere poſſemus referre, omittamus. Reliquos autem eius mores ex rebus geſtis contemplemur. Contulit ſe ad Rempublicam ſub tempus Phocenſis belli, ut & ipſe dicit, & ex Philippicis orationibus deprehendi poteſt, quarum aliæ illis iam rebus tranſactis natæ ſunt, aliæ uero ſcilicet uetuſtiores proxime ea negocia attingunt. Conſtat autem duos ſupra. xxx. natum annos fuiſſe quando Midiam accuſauit, quo tempore nec potentiam nec autoritatem aliquam in Republica habebat: idq;, ut credo, ueritus, pecunia accepta ab accuſatione deſtitit. Neq; enim benignitate aut magnitudine animi iniuriam contempſit, cum eſſet pertinax & pronus ad ulciſcendum, ſed cum uideret non eſſe potentiæ ſuæ uirum diuitus, eloquentia & amicorum copia ſuffultum euertere, conceſſit mediatorum precibus. Nam pecunia illa quam ob defendendam cauſam accepit, non mihi ſatis ualuiſſe uidetur ad acerbitatem eius obtundendã, ſi ſuperare poſſe crediſſet. Nactus autem in Repu. materiam uberem & honeſtã pro Græcorum libertate aduerſus Philippum, & in ea præclare decertans, confeſtim nomen & gloriã aſſecutus eſt. Nec ſolum ut diſertus, uerumetiã ut fortis uir ſuſpiciebať, ut admirareť ipſum Græcia, obſeruaret Perſarum rex, plurimus apud Philippum ſermo eſſet, cõfiterenť aduerſarii ſibi aduerſus p̃clarum uirũ eſſe certamen. Talia enim Æſchines & Hyperides de illo dixerũt. Itaq; diſcernere equidẽ nõ ualeo, qua ratione motus ſcribat Theopõpus mutabilis & inconſtantis animi Demoſthenẽ fuiſſe, nec eiſdẽ rebus, neq; eiſdẽ hominibus ſatis longum uti potuiſſe. Conſtat enim quas Reipub. partes ab initio ſuſcepit, in eis uſque ad finem conſtantiſſime perſeueraſſe, nec ſolum in

Pronunciatio pluribus non ſatis approbata.

Ioci.

Ad rempub. quando acceſſerit.

Notam ex cauſa Midiana excuſat.

Gloria.

Conſtantia contra ſententiam Theopompi.

C uita non mutatum, ſed ipſam uitam ne mutaretur abieciſſe. Non enim ut Demades, qui mutationẽ ſuam in Repub. excuſans, dixit ſe ſibi quidem ipſi contraria ſæpe dixiſſe, Reipub. autem nunquam. ut Menalopus, qui aduerſus Calliſtratum rem gerẽs, ſæpe uictus pecunia dicere ſolebat ad populum: Vir ſanè inimicus eſt mihi, tamen Reipub. uincat utilitas. Sed ut Nicodemus Meſſenius, qui Caſſandro prius fauens, deinde cum Demetrio ſentiens, non, inquit, ſe contraria dicere, ſed idem ſemper, uictoribus ſcilicet parere, utilius eſſe: ſic Demoſtheni licet dicere. Non enim uerbum nec actionem unquam deflexit, ſed in uno atq; eodem limite uſq; ad finem perſeuerauit. Panætius philoſophus oſtendit ex Demoſthenis orationibus pleraſq; ita eſſe ſcriptas; quaſi ſola honeſtas per ſeipſam ſit experenda, ut contra Aeſchinem pro Cteſiphonte, ut contra Ariſtocratem, ut de immunitate aduerſus Leptinem, ut in Philippicis quibuſdam, in quibus omnib. non ad uoluptatem aut utilitatem ciues hortaſ, ſed ubique ſecuritati & ſaluti honeſtatem & gloriam anteponit. Quod ſi generoſitati eius in dicendo & propoſito in Republica, uirtus bellica & incorrupta actio reſpondiſſet, non cum Mirocle & Polyeucto, & Hyperide, ſed cum Cimone & Thucydide & Pericle foret merito collocandus. Nam Phocion quidem unus ex eiis qui temporibus Demoſthenis fuit; licet non probatam Reipublicæ partem ſecutus, ſed ad Macedones inclinari uiſus, tamen per fortitudinem ac iuſtitiam nihilo inferior habitus eſt Ephialto, aut Cimone, aut Ariſtide. Sed Demoſthenes ipſe nec bello fortis (ut Demetrius ait) nec aduerſus corruptelas pecuniarum omnino purus erat, ſed à Philippo quidem non accipiebat, à rege autem Perſarum accipiebat. Itaq; laudare maiorum facta poterat, ſed nequaquam imitari, cum oratores quidem ſui temporis, uno Phocione excepto, non ſolum eloquentia, ſed uita quoq; ſuperauerit.

Non omnino incorrupta uita fuit quanquam oratio plenum philoſophum præ ſe ferret.

Libertas dicendi.

Videtur autem Demoſthenes magna ſemper fiducia in concionibus fretus, libertatem reprehendendi maxime omnium exercuiſſe. Scribit uero Theopompus, iuſſiſſe aliquando Athenienſem populum Demoſtheni, ut quendam accuſaret, at illum recuſaſſe. Vt ergo aduerſus eum reclamatio populi, quemadmodum conſueuit, facta eſt, ſurrexit Demoſthenes, & inquit: Vos me uiri Athenienſes conſultorem habetis etiam inuiti, calumniatorem uero nec ſi uelitis quidem. Præcipui potẽtatus eius actio in Repub. fuit cum Antiphontem à populo dimiſſum ipſe perſecutus cepit, & conſilio Areopagi iudicandum tradidit. Nec ueritus eſt quòd populum in hoc offenderet, ſed ipſum conuincens promiſiſſe Philippo naualia incenſurum, ſummo ſupplicio ut afficeretur obtinuit. Theorida etiam uatidicam fœminam tum alia multa committentem, tum ſeruos ad fallendum inſtituentem accuſauit, & multauit morte.

Antoritas in Repu. exemplum.

Oratiões quę falſo ipſius nomine circumferuntur.

Dicitur orationem illam, qua Apollodorus cõtra Timotheum uſus eum debiti cõuicit, Demoſthenem ſcripſiſſe, quemadmodum alias orationes Phormioni & Stephano ſubminiſtrauit. D Pro quibus merito infamiam ſubiit, cum ueluti ex gladiatoria taberna uendere pugiones quibus ſe inuicem confoderent aduerſarii, uiſus ſit. De publicis quoq; orationibus illa quæ eſt in Andron[illegible]em, item quæ in Timocratem & in Ariſtocratem, aliis ſunt ſcriptæ. Ipſe nondum per id tẽpus ad Remp. ſe contulerat. Videtur enim .xxvii. aut. xxviii. ſuæ ætatis anno orationes edidiſſe. Nam quæ eſt aduerſus Ariſtogitonem, ipſe orauit, & quæ eſt aduerſus Leptinem de immunitate. Ad quam actionem deſcendit gratia Cteſippi Chabriæ filii, ut ipſe idem affirmat, matre pueri (ut quidam tradunt) ſibi deſponſata. Non tamen eam uxorem habuit, ſed cuidam Samiæ ſe cõiunxit, ut Demetrius Magneſius in ſynonymis ſcribit. Nam oratio illa quæ eſt contra Aeſchinem falſæ legationis, incertum eſt an orata unquam fuerit: quanquam aſſerat Idomeneus, triginta ſolum ſuffragiis exceptis abſolutum fuiſſe Aeſchinem. Sed non uidetur id uerum, ut ex utriuſq; orationib. in cauſa Cteſiphontis ſcriptis cõiectari licet, in quibus nulla mentio huius iudicii neq; clare neque obſcure habita eſt. Sed hæc alii ſolertius diiudicabunt.

Rurſum de conſtantia in Repub.

Propoſitum autem Demoſthenis in Remp. etiam in pace perſpicax erat omnib. Philippi conatibus præcipue aduerſari: cuncta enim eius cœpta patefaciens ac redarguens, mentes Athenienſium in regem accendebat. Quare apud Philippum magnus erat de Demoſthene ſermo: & quando unus ex decem legatis in Macedoniam peruenit, licet ſingulos audiret Philippus, tamen maiori cum apparatu & diligentia Demoſtheni reſpondit. In aliis autem honoribus non ſimiliter eum prætulit, ſed & Aeſchinem & Philocratem magis complexus eſt. Itaq; laudãtibus poſtea illis Philippum ut eloquentiſſimum & pulcherrimum, ac feſtiuum & promptum ad potum, coactus eſt Demoſthenes cauillari, quod partim ſophiſtæ, partim mulieris, partim ſpongiæ huiuſmodi laudes eſſent, imperatoris uero nulla in eis eſſet commendatio. Sed cum ad bellum res inclinaſſet, Philippo quieſcere nequeunte, Athenienſibus uero per Demoſthenem irritatis, primo in Eubœã per tyrannos Philippo ſummiſſam Athenienſes concitauit, quò illi tranſeuntes Macedones expulerunt. Deinde Byzantiis & Perinthiis à Macedonib. per id tempus laceſſitis auxilium ferre perſuaſit, obliterata memoria eorum quæ bello ſociali utraq; ciuitas geſſerat. Poſt hæc ipſe legatus abiens monendo & cohortando omnes fermè græcas ciuitates in Philippum conuertit, ut foret numerus copiarum peditum quidem quindecim, equitum uero duorum millium, abſq; urbanis copiis tum ſtipendiorum conducto militi ſatis. Vbi quemadmodum Theophraſtus ſcribit, cum ſocii tributi ſummã definiri poſtulaſſent, Crobulus belli dux

reſpondit,

A t eſpondit,bellũ menſurari nõ poſſe.Erecta igitur Græcia ad futurũ belli exitũ,Eubœa,Achaia, Co-
rintho,Megaris,Leucadia,Corcyra ſimul confœderatis,maximũ reſtabat Demoſtheni opus, Theba-
norũ ſcilicet aggregatio ad cõmunẽ ſocietatẽ.Habebant enim Thebani regionẽ Atticæ uicinã, & glo-
ria militari maxime omniũ Græcorũ per id tempus florebant.Cæterũ difficile uidebatur Thebanos
in Philippũ concitare poſſe,deuinctos ob eius recens beneficiũ Phocenſi bello acceptum:accedebat uici
nitas,quæ(ut fit)cõtentiones & ſimultates inter ciuitates pepererat. Sed licet his difficultatibus obſi-
ſtentibus,tamen cum Philippus ob ea quæ circa Amphiſſam proſpere geſſerat elatus,ſubito Elatiã in-
uaſit. Trepidantibus Athenienſibus,nec ullo ſuggeſtũ aſcendere audente, ſurrexit Demoſthenes, &
ad Thebanos cõuertendos animos perſuaſit. Deinde ipſe cũ quibuſdam alijs legatus ad Thebanos miſ-
ſus eſt. Miſit etiam Philippus,ut Marſias inquit,& Aminthã & Clearchum Macedones,Daochum,&
Theſſalum,& Thraſydæum contra Demoſthenem apud Thebanos conaturos. Et utilitas quidem nõ
latebat Thebanos,ſed belli incõmoda ante oculos uerſabantur, recentibus adhuc Phocenſiũ uulneri-
bus. Sed oratoris uis(ut inquit Theopompus)iram mitigãs,& mentes accendens,ad honeſtatẽ & glo- *Vis dicendi*
riam animos traduxit,cæteris uero reſpectibus tanquã tenebras infudit.Itaque illi uelut furore quo- *mirabilis &*
dam correpti poſt Demoſthenem properarunt. Tantũ uero momenti hoc præclarũ oratoris factum *glorioſa.*
rebus attulit,ut confeſtim caduceatorẽ miſerit Philippus ad pacem depoſcendam. Nec ſolum duces
belli Demoſtheni parebant,ſed & magiſtratus Thebanorũ eius iuſſu non minus quàm Athenis con-
ciones adminiſtrabant. Amabatur enim apud utroſque & plurimũ poterat, nec immerito neq; indi-
gne,ut Theopompus oſtendit. Verum fortuna aliqua,ut uidetur,libertati Græcorũ finem imponẽs,
Demoſthenis conſilijs aduerſabatur,multaq; erãt ſigna futuri euentus,inter quæ reſponſa Apollinis *Inclinationẽ*
& Sibyllina carmina circũferebantur uetuſta,pugnam apud Thermodontem prædicentia: *fortunæ lon-*
Dij ſaxint ne Thermodontia prælia ſpectem, Ni celſa librer nube uolans aquila. *gius repetitã*
Fertur autem Thermodon eſſe fluuiolus quidam apud nos in Chæronea fluẽs in Cephiſum amnem: *in fatũ reicit.*
ſed nos hodie nullum habemus fluuium ita uocitatum. Credimus tamen coniectura quadam Hæmo
na apud antiquos Thermodontem appellatum fuiſſe,fluit enim iuxta Heraclium,ubi tunc Græci ca-
ſtrametati ſunt. Coniectamur autẽ,quòd ex illa pugna ſanguine & cadaueribus repletus fuerit,appella
tionem cõmutaſſe. Duris uero tradit non fluuium Thermodontem, ſed cum tentoriũ quoddam in
caſtris figeretur,repertã fuiſſe ſtatuã lapideam paruã cum ſubſcriptione Thermodontis tenentẽ Ama
zonem uulneratam:quapropter aliud etiã oraculũ ſic pugnam ad Thermodontem canit: b
Heus heus Thermodontiacæ mane prælia corue, Suppetet humani corporis eſca tibi.
Hæc itaq; ut ſe habeant perſcrutari difficile eſt. Demoſthenes Græcorũ armis ac tãta & tam prompta
B uirorũ potentia confiſus,nec mente adhiberi oraculis,neq; uaticinia exaudiri permiſit,memorãs Epa-
minondã & Periclem illa ſemper formidinis & ignauiæ uelamẽta putaſſe,& hucuſq; uir fuit egregius.
Sed cum ad pugnã deuentũ eſt,oblitus eorũ ad quæ cæteros animabat, turpiter abiectis armis ſtatim *Fuga turpis.*
aufugit,nec ueritus eſt ſuperſcriptionẽ clypei(ut inquit Pytheas)in quo literis aureis inſcripſerat,ἀγα-
θῇ τύχῃ,id eſt bona fortuna. Philippus igitur uictoria elatus & in cadauera cæſorum uinolẽtus illudẽs,
cecinit principiũ decreti Demoſthenis,in pedes diuidens hoc modo: Demoſthenes Demoſthenis Pæa-
nieus ſic inquit. Sed paulo poſt ad ſe reuerſus,& magnitudinẽ periculi per quod uno tẽpore de impe-
rio ſimul ac de uita certare coactus fuerat,contemplatus,oratoris uim poteſtatemq;,per quam ad tã-
tũ diſcrimẽ cõpulſus erat,perhorruit. Penetrauerat huius belli fama uſq; ad Perſarũ regẽ,ſcripſeratq;
ille ad Satrapas,ut pecunias Demoſtheni traderent,eiq; parerent,ut Macedonẽ coërcere à Græcis tur
bationibus ualeret. Hæc poſtea deprehenſa ſunt in epiſtolis quas apud Suſas Alexãder inuenit,in qui-
bus etiã modus pecuniarũ Demoſtheni tradendarũ erat expreſſus. Tunc ergo accepta prælij clade,ora
tores qui per contrariã factionẽ Demoſtheni aduerſabantur,in eũ aſſurgentes,alius alio modo in iudi
cium traxerunt,à quibus populus non ſolũ ipſum abſoluit,ſed etiã in honore præcipuo habuit. Itaq;
cum oſſa illorũ qui in prælio ceciderant,ex Chæronea delata tumularentur,cõmiſſum eſt Demoſthe-
ni ut publica oratione eos laudaret. Populus enim rem non grauiter ferebat,quẽadmodum multis &
tragice ꝓpemodũ Theopõpus ſcribit,ſed ad hæc ducẽ conſilij honorãdo ornãdoq;,ſatis declarauit,cõſi
lij bellíq; ſuſcepti nondũ ſe pœnituiſſe. Orationẽ igitur Demoſthenes quidẽ dixit, ſed decretũ publi-
cũ,quód parũ auſpicatũ geniũ fortunamq; ſuam putaret,nullum ipſe niſi per amicos edidit,tantiſper
dum animũ mortuo iam Philippo recepit. Mortuus eſt autẽ Philippus non multũ poſt uictoriam in
Chæronea habitã,& hoc ſignificauiſſe oraculum uidetur ultimo illo carmine cum dixit:
Flet uictus,uictor interit.
Cognita Demoſthenes Philippi morte,cum populũ præoccupare uellet,lætus in ſenatum uenit, per
ſomnum ſe uidiſſe affirmans maximum quoddam bonum Athenienſibus futurum: nec multo poſt
aderant Philippi interitum nũciantes. Statim ergo ſacra dijs ob ea quæ feliciter nunciabantur facta ſũt,
& Pauſaniæ corona decreta. Proceſſit uero & Demoſthenes corona & ſplẽdida ueſte,ſeptimo die poſt

interitum filiæ, ut inquit Aeſchines, eius duritiem, & odium natorum accuſans: ipſe uidelicet ingene- C
roſus & mollis, ſi humanitatis & amoris indicia fletus & lamentationes eſſe putabat, leuiter autem & indolenter ferre improbabat. Ego autem ob interitũ regis ita moderate uictoria freti coronandũ aut immolandum nunquã cenſerẽ. Nam & odibile & ingeneroſum eſt, quem uiuum colueris & ciuẽ effeceris, ab alio necatũ eſſe immoderate lætari, & exultare, quaſi abſq; facinore perpetrato. Quod tamen relictis domeſticis lachrymis, quæ Reipub. utilia erãt Demoſthenes fecerit, cõmendo, & magni animi eſſe iudico, ſemper ad Remp. reſpicientis & poſtponentis domeſtica, dum dignitatem tueri, quàm hiſtriones, reges & tyrannos repræſentantes imitari mauult, quos nec flere, nec ridere, inter ludos ex arbitrio ſuo uidemus, ſed tum cum uel argumentũ uel comœdia iuſſit. Prætereà ſi eos qui in dolore ſe rendo animum abiiciunt, non deſpicere decet, ſed rationibus contra dolorẽ iuuare, & animũ illorum cogitatione meliorum aliqua cõfirmare, & uelut oculis laborantes aciem à lucidis & repercutientibus uiſum coloribus, in uiridem aut molliorẽ aliquem intendere iubere: unde quæſo conſolatio rectius ducatur, quàm ſi laborãtis patriæ mala, malis ſuis permiſcendo melioribus rebus deteriorũ ſenſum aboleamus? Hæc diximus ideo digreſſi paululũ, quia inflecti quoſdam cõmoueriq; ad miſerationẽ Aeſchinis uerbis uidebamus.

Ciuitatum Græciæ conſpiratio.

Ciuitates Græciæ poſt mortẽ Philippi Demoſthene autore rurſus conſpirauere. Thebani præſidium regis aggreſſi multos necauerũt. Athenienſes ad ferendum Thebanis auxiliũ ſe præpararunt. Demoſthenes ſuggeſtum tenebat, & cuncta ex illius decretis agebantur. Scripſit etiam præfectis regis Perſarum qui in Aſia erant, ut bellum aduerſus Alexandrũ mouerent, puerum & imbecillem appellãs. Sed cum Alexãder cum exercitu in Bœotiam ueniſſet, fractis Athenienſiũ animis, & Demoſthenis ardore extincto, Thebani ab Athenienſibus deſerti, & per ſeipſos pugnare coacti, urbẽ amiſerunt. Magno inde Athenis timore exorto, miſſus eſt Demoſthenes unà cum aliis quibuſdam legatis ad Alexandrũ: qui cum Citheronẽ aduſque profectus eſſet, reuoluens ſecum Alexandri iram & eum formidans, deſerta legatione retroceſſit. Sed Alexander ſtatim miſit ad ciues depoſcendos decẽ, ut Idomeneus & Duris traduntur autem alii plurimi ſcriptores, octo oratores, Demoſthenem, Polyeuctum, Ephialtem, Lycurgum, Miroclem, Damona, Calliſthenẽ. Charidemum. Quo in tempore ferunt eam fabulam quæ eſt de lupis & ouibus & canibus, Demoſthenem retuliſſe, ciues qui cum eo poſtulabantur canibus pro populo certantibus, Alexandrum uero lupo aſſimilans. Prætereà ut mercatores, inquit, uidemus ſigna circunferentes modica tritici paro, ſide magnos uenũdare aceruos, ſic in tradendis qui petuntur ciuibus, uoſipſos traditis. Hæc Ariſtobolus Caſandreus ſcribit. Conſultantibus ergo Athenienſibus, nec quò ſe uerterent ſcientibus. Demades pactus mercedẽ quinq; talentorũ, lega- D
tionem pro illis ad regem ſuſcepit, auſus id quod uel eius amicitiæ fideret, uel quòd plenũ iam illum, cædeq;, tanquam leonem, ſaturum ſe inuenturũ ſperabat. Qui tandem & apud regem quod petebat obtinuit, & ei ciuitatem reconciliauit. Abeunte igitur Alexandro, Demades ac cæteri Alexandri amici plurimum Athenis poterant, Demoſthenis potentia omnino ſuppreſſa, quanquã haud multo poſt, Agide Spartiata res nouas moliente motus aliquis Athenis fuerit, ſed ſtatim refrixit, Athenienſibus operam minime nauantibus Agide oppreſſo, & Spartiatis contractis. Per id tempus agitata eſt contra Creſiphontẽ accuſatio, fuerat enim dies dicta ſub Chæronda prætore parum ante Chæronicam pugnam. Iudicata eſt autem cauſa poſt annos decem, prætore Ariſtophõte. Hoc eſt iudicium illud famoſum ut nullum aliud ex publicis, cum propter oratorum excellentiam, tum propter iudicum magnanimitatem, qui accuſatoribus Demoſthenis per id tempus in Repub. maxime potentibus nequaquã gratificati ſunt, ſed ita præclare abſoluerunt, ut quintam calculorum partem Aeſchines non ferret. Aeſchines ergo in exilium eiectus circa Rhodũ & Ioniam rhetoricam docuit. Nec multo poſt Harpalus Alexandrũ ex conſcientia rerum male adminiſtratarum, & ex ira regis qua contra amicos deſæuire conſpexerat, fugiẽs ex Aſia Athenas peruenit. Qui cum ad populũ ſe contuliſſet, & cum nauibus & pecuniis eorum arbitrio ſummitteret, alii oratores ad pecunias reſpicientes aduocati Harpalo erant, ſuadebantq; populo ut ſupplicem reciperet, tutareturq;. At Demoſthenes primo repellendũ eſſe hominem, & cauendum ne per eum bellum ſuſcitarẽt, ex minime iuſta cauſa ſuadebat. Paucis uero poſt diebus cum pecuniæ & uaſa inſpicerentur, uidens eum Harpalus opere barbari cuiuſdam uaſculi delectarum, formamq; & artificium diligentiſſime contemplantem, iuſſit ut uas appenderetur. Admirante uero Demoſthene pondus auri, & quantum traheret poſtulante, arridens Harpalus, talenta, inquit, uiginti tibi trahet, atque ita noctu uas cum xx. talentis Demoſtheni clàm mittit. Erat Harpalus (ut uidetur) callidus hominis auri cupidi per oculorum motum mentem dignoſcere, non enim reſtitit Demoſthenes, ſed largitione percuſſus, quaſi arcem prodens, Harpalo conceſſit. Itaque cum poſtea de recipiendo Harpalo agitaretur, lana & uittis collum circũfarciens, in concionem proceſſit: iuſſusq; dicere renuit, quaſi gulæ morbo loqui impediretur. At uiri urbani qui aderant, rem intelligentes, ridebant, non gulæ morbo, ſed auri per noctem conſtrictum uocem perdidiſſe Demoſthenem clamitantes. Ob eam corruptelam paulo poſt apud populum patefactam, cum nec excuſationem Demoſthenis ſuſciperent,

A perent, nec dicenté audire uellent, ſed ſumma cum indignatione tumultuarentur, ſurgens quidam in
illum cauillans, Quid, inquit, uiri Athenienſes, eum qui uaſculum habet, non audietis? Statim igitur
Harpalũ expulerunt. Veriti auté ne ratio pecuniarũ ab oratoribus acceptarũ à ciuitate repoſceretur,
inquiſitioné habuerunt diligenté, perſcrutati ædes cunctorũ, prærerquam unius Callidis Arthenidæ.
Huius enim, quòd nuper uxorem duxerat, non permiſerunt Athenienſes, ut Theopompus ſcribit, do
mum in qua noua erat nupta perquiri. Sed Demoſthenes obuiam incedẽs ad populũ tulit, ut conſiliũ
Areopagitarũ de ea re cognoſceret: à quibus cum ipſe in primis cõdemnatus quinquaginta talentis, &
in carcerem ductus eſſet, partim iudicii grauitate, partim imbecillitate corporis, cum carceré ferre ne-
quiret, clàm aufugit, aliis quidem id ignorantibus, aliis autem latendi facultatem illi offerentibus. Et
dicitur illa fuga cum non longe ab urbe eſſet, uideretq; aliquos aduerſæ factionis homines poſt ſe cur
rentes, occultare primo ſe uoluiſſe: deinde ut illi benigne appellantes uiaticũ offerebant, conſolaban-
turq;, ingemuit ille magis, & inquit: Quomodo fieri poteſt ut non grauiter feram hanc ciuitaté relin-
quere, in qua inimici tales ſunt, quales in alia reperire amicos difficile eſt? Tulit auté exilium grauiter
in Aegina & Trœzene moram trahens, & ad Atticá cum lachrymis reſpiciens, uoceſq; emittens inge-
neroſas. Ferunt etiá dum fugeret reſpexiſſe ad arcé, ac dixiſſe: O Pallas urbium cuſtos, cur tribus infe- *Remp. non adeundam adoleſcentibus Demoſthenes ſuadebat.*
ſtiſſimis beſtiis delectaris, noctua, dracone, & populo? Adoleſcentes etiam ſe adeuntes monere ſole-
bat, ne ad Remp. ſe conferrent, affirmans, ſi duæ eſſent uiæ ab initio propoſitæ, una quæ ad Remp.
altera quæ ad interitum aperte ferrent, eſſentq; manifeſta illa quæ gerentes Reſp. ſubire oportet, for-
midines, inuidias, odia, calumnias, ſimultates, contentiones, certamina, illam potius electuros eſſe
homines, quæ ad interitũ ferret. Eo exulante obiit Alexander, cuius cognita morte, rurſus ciuitates
Græciæ conſpirauerunt, Antipatro in Lamia urbe à Leoſthene fortiter obſeſſo. Pytheas igitur orator
& Callimedon ex Athenis profugi Antipatro adhæſerũt, & cum amicis & legatis eius circũeuntes ciui
tates in fide cõtinere adnitebantur. Demoſthenes uero legatos Athenienſium qui contra mittebátur
ſecutus eos iuuabat, ſuadens ubiq; inſurgendum eſſe aduerſus Macedones, eorumq; dominatũ depel-
lendum. Et in Arcadia quidé etiam iurgium quoddam inter Pytheam & Demoſthenem fuiſſe ſcribit.
Phalereus, illo pro Macedonibus, hoc pro Græcis in concione dicente. Quo in loco cum Pytheas dixiſ-
ſet, ut domũ in quam uenale lac importatur, malum aliquod habere putamus, ſic ciuitaté neceſſe eſt
morboſam eſſe, in quam Athenienſium uenerat legatio. Retorſit Demoſthenes id exemplum, quòd &
lac uenale pro ſanitate ægrotantiũ importaretur, & Atheniẽſes pro ſalute ciuitatum adeſſent. Quæ
B cum Athenis renunciata fuiſſent, adeo grata fuerunt, ut ſtatim ipſum ab exilio reuocarẽt. Damõ Pæa-
nieus Demoſthenis nepos de eius reductione ad populũ tulit, populuſq; ſciuit, miſſaq; eſt nauis una lõ
ga in Aeginá illum aduectura. Profecti obuiá magiſtratus & ſacerdotes cuncti, ciues etiá alii læte ſuſce
pturi gregatim exiuerunt. Qua die ſcribit Demetrius Magneſius Demoſthené ſæpius tetendiſſe ma-
nus ad cœlum, quod præclarior quàm Alcibiadi ſibi reditus in patriá fuerit, perſuaſis ciuibus, non co-
actis. Multam uero aduerſus eum inflictam, neq; enim remittere illam licebat, in aram Iouis conuer-
tendam ſtatuerunt. Conſueti ſiquidem in feſto Iouis Seruatoris pecuniam pro ornanda ara conferre,
ad hoc perficiendum quinquaginta talenta Demoſtheni ſtatuerunt, quæ erat pœna damnationis ſuæ.
Non tamen multum tempus patria fretus eſt, ſed haud multo poſt reditũ, rebus Græciæ confractis,
Maio quidem menſe pugnatum eſt apud Cranonem, Iunio autem præſidiũ acceperunt. Iulio deinde
morté obiit Demoſthenes in hunc modum. Cum nunciatum eſſet Antipatrũ & Craterum Athenas
aduentare, Demoſthenes & qui cum illo ſentiebant, urbe profugerunt: populus autem autore Dema-
de, capitis eos condénauit. Quibus uarie diſperſis, miſſi ab Antipatro ſatellites eos perſecuti ſunt. Prin
ceps ſatellitum erat Archias quidam Phygodotheras dictus: hunc uero Thurium nomine fuiſſe fama
eſt, actorem tragœdiarũ, cuius diſcipulus fuiſſe traditur Polus ille Aegineta, qui cæteros omnes hiſtrio
nes ſuperauit. Hermippus autem Lacriti rhetoris diſcipulũ fuiſſe Archiam dicit: Demetrius uero Ana
ximenis familiaré fuiſſe tradit. Hic ergo Archias Hyperidem oratorem & Ariſtonicum Marathoniũ
& Himeræum Demetrii Phalerei fratrem, qui in Aeginá ad Aeaci templum confugerát, per uim de-
tractos in Cleonas miſit, ibiq; ab Antipatro necati ſunt, Hyperidis inſuper lingua euulſa. Inde cum au
diſſet Demoſthené in Calabriam ad templum Neptuni confugiſſe, nauigans illuc cum ſatellitibus ſuis
(Thraces hi erant) templum ingreſſus eſt, ac primo ſuadere Demoſtheni cœpit, ut unà ſecum ad Anti-
patrum pergeret, nihil moleſtum ab illo perpeſſurus. Demoſthenes ea nocte per quietem uiſus erat
cum Archia tragœdiis in theatro certare, & cum illũ ſuperaſſet, tamé defectu apparatus ab illo uinci.
Itaq; Archiam tunc multa humaniter locutũ intuens, Nihil eſt Archia, inquit, quòd coneris, nec enim
in ſcena mihi unquá placuiſti mimus, neq; nunc perſuadebis legatus. Cumq; Archia hæc audiẽs ſe per
uim detracturum eſſe diceret, tandé, inquit, Macedonica oracula aperuiſti, nam prius quidem tanquá
hiſtrio ſimulabas. Verum age, parumper expecta dum pauca domeſticis ſcribo. Hæc fatus in interioré
templi parté conceſſit, captoq; libro quaſi ſcribere uellet, calamũ ori admouit, ac mordicus tenuit, ut

in cogitando ſcribendoq́; facere conſueuerat:quod ubi per aliquod ſpatium feciſſet,demum ueſte ſe te C gens caput inclinauit. Satellites qui pro foribus adſtabant hæc intuentes, uelut timidum ac uecordem Demoſthenem irridebant. Sed Archias ipſum adiens ut aſſurgeret cohortabatur, repetens illa prius ab ſe dicta,fore ſcilicet ut ab Antipatro humaniſſime ſuſciperetur. Iam Demoſthenes ſenſerat uim ueneni uitalibus implicitam,itaq; aperiens caput Archiamq́; proſpiciens,non præuertes me,inquit,Creontem illum agens,& hoc corpus inſepultū abiicies. Ego autē Neptune uiuus adhuc ex tuo ſacrario excitor. Antipater autē & Macedones ne templum quidem tuū inuiolatum reliquerunt. Hæc fatus ut ſe caperent iuſſit. Iā tremor ac uacillatio conſpicua erat,uixq́; dum ara detractus cecidit, ſuſpiransq́; emiſit animā. Venenum ex calamo illo quem mordicus tenuiſſe ſupra diximus, ſumpſiſſe Ariſto tradit. Pappus uero quidā,cuius hiſtoriā Hermippus repetit,inquit,cum apud aram cecidiſſet Demoſthenes, repertum fuiſſe in libro quem manibus tenuerat,principium epiſtolæ in hūc modum:Demoſthenes Antipatro:nec quicquam amplius. De celeritate autē mortis narraſſe ſatellites illos qui pro foribus ſteterunt,uenenū è panniculo quodā in manū acceptū ori admouiſſe,& bibiſſe, cum hi aurū eſſe quod bibebat putarent. Ancilla uero quæ ſibi miniſtrabat dixit,longum tempus id uenenū Demoſthenem ſecum habuiſſe,uelut præſeruantem medicinam ſiquid accidiſſet. Eratoſthenes in circulo quodā cauo,quem circa brachium ferebat,uenenum ſeruaſſe dicit. Tradunt & alii aliter,quorum opiniones (multi enim ſunt ſcriptores)nō eſt neceſſarium referre,niſi quòd Democares Demoſthenis familiaris non putat ueneno interiſſe, ſed deorū beneuolentia ex Macedonū ſæuitia ereptū ſubito ac facili genere mortis. Obiit *xv*.die menſis Iulii,quam omnium mœſtiſſimam agētes diem inter ſacra Cereris ieiunant mulieres. Huic paulo poſt honorē reddēs Atheniēſis populus,ſtatuā, utq́; maximus natu ſui generis publice ſtipendia haberet,decreuerūt. Adſcriptum eſt ſtatuæ epigramma illud uulgatum:

Hic,ſi quàm recta tam forti mente fuiſſet,
Haud te Mars Macedo,Græcia capta ferat.

Nam qui hoc ab ipſo Demoſthene in Calabria ſcriptum uolunt tum cum uenenū accepit,nugas agūt: paulo enim antequā Athenas uenimus nos,accidiſſe huiuſmodi quiddam fertur. Miles quidam in ius ab imperatore ſuo uocatus,aurum omne quod habebat in manus eius ſtatuæ occultauit(habet enim implicitis digitis complectentes ſeſe manus.)Eſt autem iuxta platanus parua,unde cum foliorū multum ſiue uento ſiue forte fortuna defluxiſſet,iis aurum ille iſtic abditum contexit. Latuit autem haud diu:nam cum quiſpiam iſtuc aſcendens aurum inueniſſet,& ſparſa iam rei fama,homines induſtrii argumentum epigrammati lepidum nacti,in integritatem uiri uerſibus decertarunt. Demadem haud B ſanè multum tempus gloria fretum,Demoſthenis iudicium in Macedoniam traxit, quibus turpiter adulabatur,ab eiſdem iuſte ſupplicio affectus. Inuentæ ſunt literæ eius,in quibus Perdicam ad capeſ- D ſendam Macedoniam ſeruandamq́; Græciam hortabatur,à putrido ac uetuſto filo(hoc enim de Antipatro aiebat)pendentem. Ob quæ Dinarcho Corinthio accuſante,irritatus Caſſander,in eius complexu filium trucidauit,deinde ipſum necari iuſſit maximis calamitatibus expertum,proditores in uendenda patria ſeipſos prius uenundare,quod ſæpe prædicēti Demoſtheni credere noluerat. Demoſthenis igitur uitam Soſſi habes,ex iis quæ uel legimus uel accepimus.

M. TVLLII CICERONIS VITA,

ACHILE PHILEROTE BOCHIO BONONIEN. INTERPRETE

Nomen.

A T CICERONIS matrem fuiſſe locupletem,& ſplendidam uitam egiſſe ferunt. De patre nihil certū proditū eſt. Sunt qui dicant eum in taberna quadam fullonaria genitum,& ibidem ad uirilem uſq; ætatē educatum. Alii genus eius uſq; ad Tulliū Appium referunt,clarum Volſcorum regem. Qui primus gentis huius Cicero dictus eſt,& tanta laudum celebritate polluit,ut eius deinde poſteros ab eo cognominari Cicerones non puduerit,immo id cognomē auide complexi ſint,dignus memoratu fuiſſe uidetur,licet hoc à nonnullis ludibriū quoddam uideretur. Eſt enim cicer,unde id deductū eſt nomen, quædam leguminum ſpecies. Nam Cicero primus à quo gentis huius origo funditur,hoc cognomen ſumpſiſſe traditur,eo quod in poſtrema parte naſi eminens quiddā obtuſum in modum ciceris habuit. Cæterū hic Cicero de quo nunc agitur,cum primas dignitates Reip. cœpiſſet attingere,& à beneuolis ſuis crederetur id cognomen aut omnino euitaturus, aut in aliud trāſumpturus,iuuenili quadam audacia dixiſſe traditur,ſe tertaturū ſplendidius Scauris atq; Carulis Ciceronis nomen efficere. Siciliæ quæſtor cum argēteum quiddam diis obtuliſſet,poſt priora duo nomina

A mina Marcum atq; Tullium, quæ iam inſculpta erant, pro tertio iocoſe iuſſit opificem cicer incidere. Hæc de ipſius cognomine apud hiſtoricos traduntur. In lucem editum eum memorant nullo puerperii dolore, nulliſq; uteri materni anguſtiis, tertio Kal. Ian. qua die nunc primores urbis pro ſalute ſui principis, hoſtiarum litatione publica uota ſuſcipiũt. Eius nutrici ſpectrum quoddã uiſum ferunt atq; locutum, eam uniuerſæ Reip. ingens cõmodum alere. Quod cum uanum quoddam ſomnium uideretur, extemplo ille ad ætatẽ erudiendi prouectus, uerum fuiſſe portentũ oſtendit. Nam ingenio cæteros præueniens pueros, incredibile nomen adeptus. Vnde nõnulli ſuorum ſodaliũ genitores ea permoti fama, ſcholas ac ludi præceptorẽ adibant, ut fas ipſis eſſet Ciceronẽ oculis intueri, fidemq; acutiſſimi eius ingenii atq; diſciplinæ captare. Alii ruſtici magis, indocti magis iracunde ſuos obiurgabant liberos, cum honoris loco eos aſpicerent per urbis uicos Ciceronẽ medium intra ſe tenere. Natus ergo tali ingenio Cicero, quale fingit Plato artium liberaliũ capaciſſimũ, ad nullum literarũ genus ineptus, ad poëticam fluxit promptior. Eius adhuc pueri, paruum licet, ſeruatur opus Pontius Glaucus, tetrametro uerſu conditum. Procedente deinde ætate adeo ornatus ſe his curis inſeruit, ut nõ ſolum orator, ſed Romanorum omnium poëta optimus iudicatus ſit. Verum rhetoricæ gloria ipſi nũc uſq; ſeruatur, cum in dicendi præceptis & eloquentiæ copia eius inſtitutio non parum eluxerit. Poëtica autẽ, quoniã ſuperarent nonulli clariſſimi ingenii uiri, qui excellentiſſime in ea floruerunt, omnino obſcura & ignobilis periit. Puerili conſuetudine tranſacta, Philonem Academicũ, quem Romani inter primos Clitomachi familiares ob ipſius eruditionẽ egregiam celebrarunt, & ob humanitatem iucundiſſimam enixe coluerũt, conueniebat: tum pariter ordinis ſenatorii populares ac optimates eos uiros, qui cõſuetudine Mutii fruebantur, à quibus inſtitutis legibuſq; urbis inſtructus eſt. Bello Marſico ſub Sylla tempus quoddã ſtipendia egit: ſed mox animaduertens ciuium ſuorũ ſeditiones, ex quibus Remp. in ingentẽ monarchiã ruituram nouerat, ad quietum ocium literarũ ſeſe contulit. His ſimul curis eruditos quoſdam græcos uiros priuatim adhibuit, cum quibus unà erat, nec prius hunc uiuendi morem dimiſit, quàm uictor Sylla fuiſſet, & in ſtatum quendã urbs rediiſſe uideretur. Sub hac tẽpeſtate Chryſogonus libertus ſub haſta Syllæ bona cuiuſdã, qui ex proſcriptione cæſus uidebatur, duobus millibus drachmarum emit: quod cum Roſcius filius & defuncti hæres grauiter ferret, & ducentorũ & quinquaginta talentorum eadem eſſe probaſſet, redargutus Sylla, ægreq; cõmotus, ſubornato accuſatore Chryſogono, paricidii Roſciũ poſtulauit. Aderat nemo qui defenderet Roſcium, auertebãturq; om-

B nes, quiſq; Syllæ odium timens. Nudus ergo patrocinio Roſcius ad Ciceronẽ confugit. Beneuoli tunc omnes ad ſuſcipiendã hanc cauſam hortabantur, uelut aliã ſe nihil aptius nihilq; cõmodius ad primum ſplendorẽ ſui nominis eſſet inuenturus. Suſcepto itaq; Roſcii patrocinio, uictoriã cum ſumma laude nactus eſt. Verũ Syllam tantiſper extimeſcens in Græciã proficiſcitur, uulgo ſimulans quòd ad rem curandã malæ ualetudinis, urbem egredi cõpelleretur: & quippe ſtomachi cruditate, uiribus exiguis fuit, & macilentus, parciſſimo cibo, eoq; plerunq; uiſcoſo, in horã etiã productiorẽ uſus eſt. Vox ipſius multa ac bona, ſed aſpera ac incompta: cum eius ſermo uehementiã & affectũ haberet, ea ad ſuperiores expulſa tonos præbebat, ut præcordiis timeretur. Athenas ut attigit, facilitate ſimul & mira linguæ ſuauitate Antiochi Aſcalonitæ allectus, eius auditor fuit, licet ea quæ ille circa præcepta nouiter agitabat haud probaret. Iam enim nouã Academiã exierat Antiochus, & Carneadis ſectam reliquerat, permotus ſiue actibus, ſiue ſenſibus, aut (ut quidã tradunt) ambitione uel diſſenſione quadam aduerſus Clitomachi atq; Philonis ſectatores: mutatus enim Antiochus Stoicã rationẽ aſſerebat in plurimis. Sed & Ciceroni placebant illa, illiſq; plurimũ hærebat, magis etiã meditatus, ſi omnino à publicis negociis eiiceretur, huc ex urbe ac foro tranſlatus, in quieto philoſophiæ ocio uiuere. Poſt hæc cum exercitatus gymnaſiis, & iam ad ualetudinem lætam deueniſſet, uocemq; & auditui ſuauẽ, & ad habitũ corporis accommodatã ſatis effeciſſet & firmam, mors Syllæ ſibi nunciata eſt. Igitur cũ adeſſent ab urbe beneuolorũ ſuorũ literæ, quæ eum ad ineunda negocia Reipub. excitabant, prætereà cũ ipſum idẽ admoneret Antiochus, iterum uelut organum quoddã oratorias artes, quibus potentiã Reip. agitaret, perpolire magnopere curauit. Tantiſper ergo nauigat, primumq; apud Aſiam clarorũ oratorũ Xenoclis Adramyteni, Dionyſiiq; Magneſii, & Menippi Carii conſuetudine uſus eſt. Deinde apud Rhodũ ad Apolloniũ Molonis clariſſimũ oratorẽ, & Poſidonium illuſtrem philoſophum ſe contulit. Hic traditur Apolloniũ cum latinæ linguæ expers eſſet, rogaſſe Ciceronẽ ut græcæ declamaret: quod Cicero, quaſi exiſtimaret hinc emendatior fieri, libens complexus eſt. Cum itaque declamauiſſet, cæteri in ſtuporem adducti, de laudibus Ciceronis intra ſeſe certabant: ſed Apolloniũ ferunt iam primũ ex admiratione ingenti in tantam mentis confuſionem prolapſum, ut illum orantem nec intelligere poſſet, & facto dicendi fine, ſecum meditantẽ diu tacitum ſediſſe. Inde uero prorumpente Cicerone ſilentium dixiſſe memorant: Te nempe Cicero & laudo & admiror: ſed Græcorum fortunæ me miſeret, cum uideam eruditionẽ & eloquẽtiam, quæ ſola bonorũ nobis relicta erãt, per te Romã acceſſiſſe. Cicero igitur ſpei plenus, ad curas Reipubl. pronus ferebatur, ni eius impetus diuino quodam oraculo retar-

Diuinũ teſtimonium.

Admiratio pueri etiamnũ.

Promptitudo ingenii.

Poeta.

In philoſophia præceptor quis.

A Rep. quatenus et quando abſtinuit, & id tempus quomodo collocarit.

Difficilem cauſam cũ laude ſuſtinuit.

Rurſum ad Rempub. quo pacto redierit.

datus obtuſuſq; eſſet. Nam cum Delphis rogaſſet Apollinem, quid acturus gloria ſplendidiſſimus poſ C ſet fieri, reſponſum tulit, ut naturam ſuæ uitæ ducem non multorum opinioné ageret. Quamobrem horum memor primũ reditus ſui tempus conſulto duxit, pigreq; publicis dignitatibus uelut eas quodámodo in contemptum haberet, ingerebatur, græcum & ocioſum ſe audiens appellari: quæ uerba in ore rudiũ opificũ de eo crebro facileq; diuulgabantur.

Ad ocium ſe contulit, unde negligi cœptus.

Honorũ tamé deſiderio cum natura flagraret, à genitore ſimul amicisq; omnibus incitatus forenſibus cauſis ſeſe obtulit, in quibus non paulatim ad ſumma peruenit, ſed extemplo gloria clarus emicuit, non parũ à cæteris differés, qui tum in foro obuerſarentur. Fertur & hunc primum in pronunciatione non minus quàm Demoſthenem laboraſſe, unde omni cura & Roſcium comicum, & Aeſopum tragœdum obſeruaſſe traditur.

Pronunciatio non ſatis apta

Hunc Aeſopum memorant, cum in theatro aliquando repræſentaſſet Atreum conſultantem de ſupplicio Thyeſtis, ex ingenti doloré mentis impotem, quendam ex miniſtris quòd ipſe non obſeruato tépore celerius aduẽtaſſet, ſceptro percuſſiſſe, interfeciſſeq;. Non parua deinde licentia perſuaſionis ex pronunciatione Ciceroni fuit. Aduerſus oratores magno clamore uti ſolitos, hoc ſchemate uſus eſt, quòd penuria uirium in clamores, ueluti claudi ex debilitate membrorum equis inſiliũt.

In iocando nimius. Quint.

Eius ingenii agilitas in eiſdem ſchematibus iocisq; primo facetum dulcemq; eum præſtitit, inde nimis inſolenter his utens pleroſq; acriter offendit, & in opinionem aſtus ac uerſutiæ ea urbanitas uerſa eſt. Præfectus annonæ cum eſſet, ſortitusq; Siciliam in miſſione frumenti quam apud urbem agere coactus erat, pleriſq; Siculis moleſtus grauisq; primum fuit: ſed mox cùm eius integritatem, beneuolentiam ac humanitatem experti forét, eum ueluti neminem ex aliis ducibus ſuis honore ſummo dignati ſunt.

In magiſtratu humanus ac diligens

Sub idem tempus nõnulli ex inſigni Romanorum iuuentute claris parentibus nati, rei ad prætoré Siciliæ relegati ſunt, quod in militia molles, quodq; male ſeruaſſent aciem, qui cum uocarentur ad iudicium, patrocinũ ſui operá præbuit his Cicero, uotoq; potitus eſt. Igitur iis magis elatus Romam rediens, in rem quandam ridiculam incidit, In Campania enim cum uiro cuidam claro, quem ſibi beneuolum putabat, obuiam fuiſſet, eũ rogitat quæ ratio de rebus à ſe geſtis Romæ haberetur, & quid ciues de ſe ſentiret, ueluti qui factorũ ſuorum gloriam totam urbem impleuiſſet. Sed ad hæc ille: Vbi, inquit, Cicero tempus hoc egiſti? Tũc uero perterrefactus Cicero eſt, quòd in urbem tanquá in uaſtum pelagus ſermo rerũ à ſe geſtarũ ingreſſus nihil ad ſplendorem nominis ſui attuliſſet. Vnde poſthac eadem ſecum reputans, non parũ ab honoris cupiditate repreſſus eſt; uelut ad infinitũ & inacceſſibilem quédam terminum, pro gloria ſibi certandum foret. Sed nihilominus laudũ ſuarũ lætitia, & urgentiſſimus nominis illuſtrandi, in omne D tempus perſeuerauit, ſæpiusq; in ea re ita immoderatus fuit, ut de recta ſua ratione pleroſq; terreret.

Immenſa laudis cupiditate diligentius ad Remp. animũ adiecit.

Quamobrem enixius ad Rempub. uerſus eſt: in qua rura cum turpe exiſtimaret opifices, qui inſtrumẽta ac uaſa inanimata tractarent, ullius ciuis ſiue nomen, ſiue uillas, ſiue facultatem ignorare, eum uero per quem ciuiles actiones agendæ eſſent, eorundé inſcium eſſe ac negligentem, ſolerté operam his impendit, unde non ſolum appellationes ciuium ſibi domeſticas fecit, uerum loca ubi quiſq; ex notis ac familiaribus ſuis diuerteret, quos poſſideret fundos, quorum amicitia frueretur, quosq; uicinos haberet, optime didicit. Quare facillimum ipſi fuit omnem Italiam peruaganti uicinorum ſuorũ agros ac diuerſoria dicere, monſtrareq;.

Facultates.

Vim opum paruam licet, ſed ſumptibus ſuis cum ſatis concinnam haberet, admirationi eſt habitus, quòd neq; mercedes, neq; munerum quicquá in actionibus forenſibus caperet, tumq; maxime cum Siculorũ cauſam egit in Verrem. Hunc Verrem, qui cum Siciliæ prætor eſſet, plurima infanda per inſulam omnem perpetraſſet, non dicendo conuicit, nouum ipſe cõmentus iudicii genus: ob gratiam enim Verris cum iudices ambagibus ſuis diu dictioné cauſæ protraxiſſent, quòd manifeſtum foret ad eam dicẽdam id non ſufficere tempus, ſic quoq; illum integrum abiturũ: ſtans Cicero, non orationibus, inquit, opus eſt, ſed productis in mediũ teſtibus probatisq; iuſſit iudices ſententiá ferre. Memorantur multa iocoſa in hac cauſa obtigiſſe. Verrem Romani fuem incaſtratũ uocant. Libertinus quidá Cæcilius nomine qui cum Iudæorũ cultu ſentire ferebatur, quicquá Verré criminari ſtudens, per medios Siculos locum ſibi quærebat ad iudices. Circa tribunal aſtabant illi, ſuæ cauſæ ſoliciti. Quare cum id perſpiceret Cicero, uerſus, quid Iudæo cõmune eſt, inquit, cum Verre? Erat Verri filius, qui notam tulerat formæ ſuæ minus liberaliter proſtitutæ. Cumq; itaq; Cicero contumelioſe à Verre mollitiei argueretur, cum filiis domi intus, inquit, tractanda ſunt. Orator Hortenſius recte defendere Verrem non auſus, quo tandem multæ intereſſet mercedis loco Sphinga tulit eburneam. Congruũ ergo huic muneri à Cicerone ſcommа pertulit. Nam cũ ille forte dixiſſet, ſe ad hæc ænigmata ſoluenda inexpertũ eſſe: Atqui mirũ, cum teneas domi Sphinga. Sic ergo dánatus Verres eſt Ciceronis iuſſu ſeptingentis & quinquaginta millibus ſeſtertiis. Ob quod Cicero nõ expers calumniæ fuit, quòd largitione corruptus eam multam tam parui æſtimaſſet: nihil tamen minus grátias ſibi egerunt Siculi, & ei ædili multa ex inſula miſerũt tuleruntq;, quorum in rem ſuam nihil ipſe conuertit, ſed tantum eorum liberalitate abuſus eſt, quantum faciliori ſumptu apud forum res uenalis exponeretur. Poſſedit Arpini uillá, & quidem amœná, agrumq; iuxta Neapolim, itemq; fundum

in Pompeianis

A in Pompeianis, nec hos longe amplos. Ex dotibus Terentiæ uxoris ſuæ centum & uiginti ſeſtertiis auctus eſt. Hæreditatem præterea quandam denariorũ nonaginta millium his accumulauit, quibus omnibus liberalem ſimul atq; honeſtam uitam cum his Græcis ac ciuibus ſuis agebat, quos eadem ſtudiorum deſideria ſibi copulauerant. Aliquando, perraro licet, ante occaſum ſolis in cubiculum ſe recipere ſolitus eſt, non tam uacationis cauſa, quàm mala ſtomachi ualetudine. Circa cæteras corporis curas ſolers ac moroſior habitus eſt, unde fricationibus & deambulatione numeratorũ paſſuum uti ſolitus eſt.

Corporis cultus.

His rudimentis ipſe ſui corporis habitum ita roborauit, ut ad multa mágnaq; certamina ſe ualidum reddidiſſet. Domum quam è patrocinio habuit, fratri conceſſit. Ipſe iuxta palatium habitauit, ne qui eum ſalutatum irent, longitudine uiæ grauarentur. Quotquot enim diebus nõ pauciores limen eius adibant, quàm qui ex diuitiis Craſſum ſalutabant, ſeu ex potentia militari Pompeium, qui duo tum omnium erant maximi, & in admiratione cunctorum ciuium habebátur. Atqui & ipſe Pompeius Ciceronem ſalutatum ibat. Nanq; ad ipſius potentiá atq; gloriam, publica Ciceronis adminiſtratio non parum auxilii tulit.

Nulli Romanorum principum gratia inferior.

Cum præturæ multi ac maximæ dignitatis uiri Ciceroni competitores eſſent, ipſe longe omnibus prælatus prætor deſignatus eſt. Neq; in eo magiſtratu parum ſplendidum atq; integrum nomen geſſit: quippe Licinius Macer uir & potentia ſua & fauoribus Craſſi potens, reus peculatus apud Ciceronem actus eſt. His ergo ſtudiis magnitudinis ſuæ fiſus, & ſimul iudicibus quos inter ſe diſſentire compererat, domum ſe recepit, & confeſtim mentum abraſit, atque uelut ſuperior in cauſa euaſiſſet, nitida ſtola amictus redit in forum. Inter hoc apud prætorium occurrit ei Craſſus, ac nunciat ut ille omnibus ſententiis iudicum damnatus eſſet: quo accepto Licinius ingenti dolore oppreſſus, occubuit rediens, moxq; ægra nece conſumptus. Quamobrem per totam urbem hic rumor delatus, diligentiam ac integritatem Ciceronis in iudiciis recte ſeruandis paſſim effudit. In qua re nec illud etiã fruſtra. Vatinius, qui guttur maculoſum habebat, in patrociniis ſuis aſperi quodammodo fuit ingenii, præterea etiam cõtemnere iudices ſolitus. Igitur cum hic aliqua poſtulaſſet à Cicerone, nec illi Cicero conceſſiſſet, ſed per moram illa ſecum uolutaret, dixiſſetq; ille, Nequaquá ego de his ambigerem Cicero, ſi prætor eſſem: ad eum Cicero: Atqui Vatini, reſpondit, tantũ guttur ego nõ habeo. Eodem in magiſtratu cum Ciceroni bina aut amplius tertia dies ſupereſſet, quidam Manilium repetundarũ reum apud Ciceronem poſtulauit. Hic Manilius plebis animos ſibi conciliauerat, quòd ob Pompeiũ accuſari creditus eſt, erat enim Pompeio amicitia iunctus. Cum igitur Manilius ad dicendam cauſam legitimum dierum tempus expoſceret, eam unicam diem quæ adminiſtrationi ſuæ ſupererat Cicero præſtit, quapropter cum id grauiſſimum plebi eſſet (nam mos erat prætorum reis non pauciores decem diebus dare) tribuni apud ſeſe obnoxium Ciceronem citant. Tum Cicero ut ſe audirent deprecatus, omnibus, inquit, reis quantũ mihi à legibus permiſſum eſt, ſemper humanus clemensq; fui, unde turpe

B existimaram eadem quæ cæteris, Manilio nõ præbuiſſe, cuius diei poteſtaté prætor habui, eam recte Manilio conſtitui. Ad alium quippe prætorem cauſam reiicere, uiri non eſt qui ſtudeat reo opitulari. His ergo dictis mirum in modum mutauit animos plebis. Tribuni plurimas gratias cum egiſſent, eum rogant, patronus Manilii defenſioné ut aſſumeret: quod Cicero nonnihil etiam ob abſenté Pompeium grate ſuſcepit, ex quo patres miſſos agens, enixe plebé aſſeruit aduerſus paucos eos ciues, apud quos rerum ſumma uertebatur, qui inuidia Pompeii æſtuabant. Ad conſulatum tamen nõ minus ab his optimis quàm ab omni plebe ſublatus, ob diſcrimé ingens quod hinc imminere Reipub. compererant. Cum enim res urbis quæ ſub Sylla mutatæ fuerant, primo deſperarétur ut perditæ, deinde partim conſuetudine, partim lapſu temporis quandam formam ſtatus aſſumpſiſſe uiderentur, fuere qui non publico cõmodo, ſed priuatis affectibus ea ſubuertere molirentur. Pompeius tum apud Pontum & Armenios exercitum ductabat, unde Romæ ad tumultus ſedãdos copiæ fermè nullæ. Hi principé ſui facinoris habebant uirum audacia ſumma, magnis inhiantem, moribus uarium, L. Catilinam, qui præter cætera nefanda ſcelera, quibus obuolutus erat, hactenus infamiam crimenq; tulerat, quòd filiæ uirgini ſe cõmiſcuiſſet, & cæde fratrem oppreſſiſſet: cuius rei iudicium timés, Syllæ ſuaſit, ut eũ uelut adhuc uiuentem proſcriptorum numero adiiceret. Hunc igitur ducem cum ſceleſti ſibi cõparaſſent, & aliis fidem inter ſeſe firmant, & guſtu carnium uiri à ſe mactati. Ab eo pleraq; urbis iuuentus corrupta erat, cuique enim uoluptates, potus, mulierum libidines, præterea ad omnem luxũ aliunde ſumptus ſuggerebat. Ad rebellionem Hetruria omnis, & pleraq; pars Galliæ ciſalpinæ inclinabatur. Erat & urbs ob uarias ac inæquales fortunas, rebus innouandis lubrica. Nam hi clari dignitatibus, ac pompa in theatris, in conuiuiis, in uoluptatibus, ambitionibus, atq; in ædificiis ad inopiam redacti: alii cum diuitiis florerent, ignobiles tum atq; infirmi habebátur. Itaq; parũ aberat, quin ſiquis modo fiduciá tantam ſumeret, Remp. in ſeſe ægrotam opprimeret. Sed nihilominus cupiens Catilina ad perficienda cœpta tutum quoddam propugnaculum præoccupare, conſulatum petit, ſpem concipiens ut omnino cum C. Antonio conſul deſignaretur: qui uir erat, ut in neutram bonorum ſiue malorum partem ſe ducem præbuiſſet, ſed qui alterius potentiam eſſet ſecuturus. Hæc igitur cum bonorum plerique

Historiã Catilinæ exponit, qua ſapientia & uirtus Ciceronis omnis ſeſe profert.

animis præuiderent,ad conſulatum petendum Ciceroné erexere:qui cum à plebe prompte ſuſcipere C
tur,Catilina à ſpe decidit,idemq; cum C. Antonio conſul declaratur:quod nõnullis admirationi fuit,
cum ex omnibus cõpetitoribus ſuis aliis,ſolus Cicero non ſenatorio,ſed equeſtri ordine paternú ge-
nus duceret. His actis Catilinæ cœpta paululú repreſſa ſunt,ac ciuium pleroſq; latuere. Cæterú conté
tiones non paruæ in conſulatu Ciceronis exarſere. Nam qui hactenus à Sylla dignitatib. publicis deie-
cti erát,non imbecilles,non pauci,eas ſibi reddi cupidi plebem enixiſſime aſſerebant,multa inuehen-
tes aduerſus tyrannidem Syllæ. Quæ cum uera forent,non tamen commode ſub ea tempeſtate mo-
ueri uiſa. Ob hanc igitur rem tribuni rogationem tulere,ut decemuiri ſummo cum imperio crearen-
Decem uiro- tur,quibus permiſſu populi fas eſſet bona totius Italiæ, totius Syriæ,ac omniú quæ nuper Pompeius
rú poteſtas. populo Ro. comparauerat,uenúdare,& in ærariú redigere:præterea dánare quos uellent,eiicere exu
les,mittere colonias,æs ex publico ſumere,exercitum alere,& quotquot militum placitum eſſe dele-
ctum habere. His inceptis nonnulli etiá clarorum uirorum annuerunt,inter quos C. Antonius Cicero
nis collega,quod ex decemuiris deſignari non deſperaret. Creditum eſt & hunc conſiliú Catilinæ haud
fuiſſe ignarú,ſed ob æs alienum eam rem non ingrate tuliſſe. Hoc bonis maxime terrori fuit. Sed ex-
templo purgauit id Cicero,cú prouinciá Macedoniá illi decerni iuſſiſſet,& ſibi Galliá, quá ſimulatio-
ne & Antonii gratia petitam confeſtim dimiſit. Hoc ergo pacto collegá compulit, ut tanquá ſcenicus
quidam mercede conductus,ſecum alteras pro Rep. ſuſciperet partes. Pacato itaq; Antonio atq; mo-
rigero,maiori ſpei Cicero deditus,aduerſus innouandarú rerum autores animú erigit. Igitur frequé-
te ſenatu rogationem legis diſſuadens,adeo qui eam tuliſſent exterruit,ut tari cõtra tunc dicere aude-
rent. Verum cum cœptis deinde ſuis uehementius incúberent,& ob id eos ad plebem acciri iuſſiſſent,
nihil timens Cicero ſenatum ſeſe ſequi iuſſit:eoq; profectus,non ſolum luculétiſſimæ orationis ſuæ ui
legem abrogauit,ſed in cæteris permultis tribunos in pœnitentiá egit,& in ſentétiá ſuam traxit. Hic
quippe uir maxime omniú urbi oſtendit,quantum uoluptatis oratio æquo bonoq; adiiciat, & hone-
ſtum omnino eſſe & inuiolabile,ſi moderato genere dicendi defendatur. Neceſſe enim qui ſerio uerſa
tur in publicis,ut opere adulationi rectum præponat,& oratione ſeueritaté ſecernat ab urbi. Eius elo
quentiæ gratiam,& in eo quod ipſius conſulatu obtigit intellexiſſe fas eſt. Nam cum hactenus in thea-
tris equites cõmiſti plebi ſpectarent ludos,primus M. Otho eos à plebe diſiunxit, eumq; ſeſſum illis
in ſpectaculo deſignauit,quem nunc uſq; præcipuum retinent. Quam rem cum plebs ad ignominiam
ſibi exiſtimaret,prodeunte in ſpectaculú Othone,cõtumelioſe aduerſus illum ſibila efferi cœptum equi-
tes contra læto plauſu illum ſuſcepere. Verum mox cum iteratis altius ſibilis,& iterum à maiori plau D
ſu equitum in iurgia alter in alterú prodiret,omne id theatrú inhoneſta ſpecie completú eſt. Quare
cum ea nouiſſet Cicero,plebem in phano Bellonæ ad ſe uocatá adeo modeſte increpuit, monuitq;,ut
cum in ſpectaculú rediſſent,Othoni alacri plauſu alluderent,& equitibus de gloria & laude uiri con-
Coniuratio certarent. Cæterum coniuratio Catilinæ,quæ metu primum conterrita fuerat,iterum in ſpem auda
Catilinæ. ciamq; conſurgit. Vnà igitur conueniunt,aliiq; alios hortantur audacius cœpta aggredi,antequá Pom
peius,qui iam ferebatur cum copiis proficiſci,urbem attingeret. Maxime auté ueterani milites Syllæ
Catilinam incitabant,quorum alii per totam Italiam fugitiui,pleriq; uero & hi belliсoſiſſimi per He-
truſcas urbes ſparſi,oppidorum direptiones parataſq; ſibi rapinas ſomniabant. Maniliú hi ſibi ducem
nacti,uirum qui ſub Sylla quondam ſtrenue militauerat ac ſplendide,conſtituere ſeſe proximis comi-
tiis Catilinæ Romæ affuturos. Nam iterum Catilina conſulatum petebat, animi certus in ipſo comi-
tiorum ſtrepitu Ciceronem confodere. Portendere fata imminens periculú uidebantur motibus ter-
ræ,fulminibus cœli,diriſq; monſtrorú ſignis. Ipſa ciuium prouidétia cum late malitiam morbi agno-
ſceret,nõ tamen ad comprimendum Catilinam,quod uir eſſet nominis ſplendidi,& magna fultus po
tentia,audebat. Tandem comitiorum die Cicero cõmotus,Catilinam in ſenatum uocat,nunciat,qui
de coniuratione comperiſſet. Sed ille exiſtimans pleroſq; eſſe in ſenatu,qui innouandarum rerum cu-
pidi eſſent,ſimulq; uti ſuam audaciam popularibus oſtentaret,leniter Ciceroni reſpondit: Quid enim
mali ago,ſi duorum corporum,quorum alterum caput habebat,ſed ægrum atque pertenue,alterum
ſine capite,ſed ualidum atque præpotens,his me ſuperimponam? Hæc ænigmata cum ille in frequen-
tia ſenatus populiq; dixiſſet,magis expauit Cicero. Vnde boni omnes, & nonnulli è Romana iuuen-
tute ſaluti ipſius intenti,ac lateri eius ſoliciti,ipſum thorace indutum ac agmine ſtipatú deinceps è do-
mo in campum educebant. Ipſe commodum humeris modice ſciſſa ueſte,thoracem paululum oſten-
debat,imminens ſibi periculum innuere uolens. Quare indignatio ciuium in Catilinam accenſa, ani-
mos ad Ciceronem adiecit,demumq; in ipſis comitiis iterum Catilinæ à conſulatu repulſus eſt,& Syl-
lanus atque Murena conſules declarati ſunt. Non paruum deinde poſt tempus, cum conſcii Catili-
næ in Hetruria conueniſſent, & inuadendæ urbis iam eſſet uicina dies, ferè nocte intempeſta do-
mum Ciceronis adiere uiri Romanorum primi,atque potétia freti,M. Craſſus,M. Marcellus,& Sci-
pio Metellus. Hi mox pulſatis foribus ianitorem iubent dormientem conſulem excitare, & eorum
aduentum

A aduentum ipſi nunciare. Eius rei cauſam hanc perhibent, Craſſo peracta cœna ianitor nonnullas lite-
ras reddidit, quæ illi ab ignoto quodam uiro traditæ erant. Harum aliæ aliis erant inſcriptæ, unæ tā
tum Craſſo, & hæ ſine inſcriptione redditæ. Craſſus ergo epiſtola ſua lecta cum imminentem à Catili
na permagnam cædem agnouiſſet, propterea quòd admoneretur ex urbe diſcedere, cæteras epiſtolas,
uti erant, obſignatas integraſq; ſeruauit, & rei nouitate perculſus ad Ciceronem perrexit, cupiens ſe
omni ſuſpicione purgare, quam aduerſus ſeſe ex conſuetudine Catilinæ Cicero quoque concepiſſet.
His expeditis multa ſecum meditans Cicero, cum primum dies illuxit, ſenatum habuit, palamq; eas
omnes literas cui debebantur exhibuit, iuſſitq; eas in medium recitari. Omnes in unam ſententiam
uertebantur, inſidiarum Catilinæ nunciæ. Poſt hæc. Q. Arrius Romæ nunciat aduerſas acies in He-
truria iungi, inſidias palàm eſſe, Manlium ingenti manu iuxta quædam oppida conſiſtere, continuo
expectantem atque ſolicitum ut quicquam tumultus ab urbe prodiret. His cognitis, ſenatuſconſulto
ſumma rerum conſulibus datur, nequid detrimenti Reſpublica capiat: quod non crebrius à ſenatu
agi ſolitum, ſed cum urgentiſſimus metus, & grauiſſimum diſcrimen imminere uideretur. Ea ergo
poteſtate fungens Cicero, Q. Metello externa mandat, ipſe urbis curas aſſumit, ſui nō icautus, ſed tā
ta armatorū copia paludatus, ut ab eius ſtipatoribus pleraq; pars fori occuparet. Cæterum Catilina
diuturnioris moræ impatiens, ſtatuit ad Manlium in caſtra contendere. Cupidus tamen Ciceronem
opprimere, C. Cornelium, Marcumq; Cethegum iuſſit, ut ſimulantes Ciceronem ſalutatum adire,
tempeſtiue eius fores ingrederentur, deinde facta irruptione eum gladiis cæderent. Sed hoc Fuluia
nobili genere mulier clàm noctu profecta Ciceroni detexit, eumq; cōmonefecit, ut Cethegum eiuſq;
comites præcaueret. Igitur illuceſcente die hi Ciceronis domum accedunt, ſed monitu Fuluiæ cum
ab ingreſſu prohiberentur, & indigniſſime id ferrent, in ipſis foribus adeo acclamauere, ut in aper-
tam ſuſpicionem palàm prodirent. Tantiſper itaque Cicero in templo Iouis Statoris, quod erectum
eſt iuxta principium ſacræ uiæ, quæ palatium reſpicit, ſenatum aduocat. Hic & Catilina frequens
aderat, ueluti ſe eo crimine nudare cenſuiſſet, ſed adeo creuerat odium ut id fruſtra tentaret, quippe
iuxta eum ſenatorum nullus ſedere paſſus eſt, ſed longe quiſque auertebatur. Orare etiam incipien-
tem obſtrepebant omnes. Demum ſtans Cicero, illi mandat ut urbem, ſenatum, ſeq; ipſum conſu-
lem præſentia ſui liberet. Nam decet, inquit, ut inter orationes noſtras & gladios tuos murus urbis
medius ſit. Quare extemplo Catilina cum trecentorum ſatellitum comitatu urbem egreditur, ſi-
biq; conſularis dignitatis inſignia, faſces atq; ſecures præcedere ſtatuens, infeſto agmine in Hetruriam
B contendit ad Manlium. In huius caſtra iam fermè uiginti millia uirorum conuenerant, quibus confi
ſus Catilina, ambire municipia, & ad defectionem ſolicitare ſummo ſtudio nititur. Romæ ergo cum
C iam bellum geri uideretur, cum apparatis copiis Antonius ad debellandum hoſtem urbe dimittitur.
Cæterum ex iis qui à Catilina imbuti Romæ ſupererant, Cornelius Lentulus Surra, uir claro genere
ortus, ſed qui luxui deditus nuper ob mollitiem è ſenatu fuerat eiectus, cæteros conuenire, audaciam
ſpemq; cœptis præbere. Hic tum erat prætor, ſed ut mos oppreſſorum eſt, ut meliora exoptēt, ad cæ
teras ſenatorias dignitates mentem adiecerat. Huic Surræ cognomen natum ferunt, quod dominatio
ne Syllæ cum quæſtor eſſet, multa rerum publicarum perdite adminiſtrauit, conſumpſitq;. Quare *Surræ.*
cum Sylla id indigne ferret, & adminiſtrationis rationem expoſceret, ille rem floccipendens in ſena-
tum profectus ridicule dixit: Rationem mihi reddere non eſt, ſed præbere furam, uti ſolent pueri qui
in ludo ſphæræ peccauerint. Ob hoc deinceps Surræ inditū illi cognomen eſt. Hic etiam cum cauſæ
cuiuſdam reus ageret, & aliquos ex iudicibus largitione corrupiſſet, ex quo bina ſuperāte ſententia cū
uictor euaderet, Fruſtra, inquit, impenſum quod alteri iudicū datum eſt: ſatis quippe erat ſi una tantū
ſententia ſolutus abiiſſem. Hunc itaq; huiuſmodi ingenii uirum licet à Catilina incitatum, inani etiā
ſpe falſi magi & arioli eluſerant, ficta quædam carmina è Sibyllinis libris canentes, quibus portēdebat
fato tres Cornelios Romæ monarchas deberi. horū quippe duo uaticinia cōpleuerant Cinna & Syl-
la, tertiū uero ac reliquū ſeſe fore ſperabat, qui rerum eſſet potiturus. Quare neceſſe exiſtimabat cœ
ptis incumbere, neq; ſinere ueluti Catilina tarditate uel ocio res pditum ire. Is dummodo uota perfi
cerentur nihil penſi habere, nihil iniquū, nihil infandū exiſtimare, ſenatum omnē & quotquot ciuium
facultas obtuliſſet, cæde ſtatuerat opprimere, præterea urbem incēdere, nemini parcere, niſi Pompeii
liberis, quos rapiendos duxerat, & ſeruandos obſides ad Pompeium cōciliandum, quem rumor erat,
nec is anceps, iam cū magno exercitu aduentare. Ad hæc patranda noctem primā è Saturnalibus deſi-
gnauerāt, enſes, ſtuppæ, ſarmenta & ſulphur clàm in domo Cethegi abdita erāt. deinde uiros ſtruxe-
rāt, totidem urbis loca ſortitos, ut ſtatutā ſibi quilibet partē urbis icenderet, quo paucorū officio urbs
undiq; flāmis conflagraret. Alii aquarū ductus obſeſſuri, eorum iugulationi collocandi fuerant, qui ex
tinguendis icendiis incubuiſſet. Dum hæc aguntur, legati Allobrogum Romam uenerunt: horū gens
cum rebus minus ſecundis uteretur, grauiter Romanorum iugum ferre uiſa, unde hoc confiſi popu-
lares coniurationis, legatis rem omnem aperiunt, exiſtimantes Allobroges pronos & aptiſſimos fo-

re ad concitandam uertendamq; Galliam. His legatis ad conciliabulum quod illic erat, & pariter ad C
Catilinam literæ datæ, quarum in primis libertas patriæ illis promittebatur. In reliquis Catilinã ex-
hortabantur, ut ſeruitiis manumiſſis quãprimum cum exercitu approperaret. Mittunt præterea cum
huiuſcemodi legatis quẽdam Titum Crotonienſem, qui literas Catilinæ redderet. Hæc illi. Sed quæ
negocia, quæ conſilia hominum ſunt parum mentis habentium, imo cum uino & mulierculis quæq;
tractantium, labore, induſtria, ſobrietate & prudentia quadam ſingulari eos proſequitur Cicero. Hic
multos extra urbem nactus exploratores qui ueſtigia hominum perſcrutarentur, multos habens intra
mœnia qui conſcii coniurationis erant, ab his data fide publica res Allobrogum cum coniuratis didi-
cit. Igitur his cognitis inſidias noctu collocari iuſſit, à quibus in ipſo itinere Crotonienſis circumuentus
cum ipſis literis deprehenditur, ac in poteſtatem conſulis actus. Harum rerum Allobrogum legatos
haud ignaros fuiſſe non anceps fama fuit, quinimo clàm cõſenſiſſe. Cum primum igitur illuxit dies,
Cicero in æde Concordiæ ſenatum habet, req; patefacta cum ſententias rogaret, uiciſſimq; ſenatus in
ter ſeſe multa diſſereret, Iunius Syllanus à nõnullis ſe audiuiſſe memorauit, Cethegũ aliquãdo dixiſ-
ſe, tres uiros conſulares, & quatuor p̃torios occidendos fore. Hæc & huiuſmodi alia Piſo uir cõſularis
aſſeruit. Poſt hæc C. Sulpitius prætor ſcrutari domum Cethegi iuſſus, perquam multa ibidem arma,
tela miſſilia, enſes, gladioſq; recenti munitos acie comperit. Publica tandem fide data, Titus uti coniu
ratio omnis ſeſe haberet aperuit. Quare redargutus Lentulus, magiſtratu quo fungebatur (erat enim
prætor) ſe abdicare coactus eſt, moxq; purpuream ueſtem qua erat amictus, in ſenatu ponens, atram
fortunæ ſuæ congruam induit: deinde is & qui cum eo deprehenſi erant in liberã cuſtodiam p̃toribus
traditi. Actis his cum iam ueſper adeſſet, Cicero ad plebem, quæ multa conuenerat ut ſeriem harum
rerum edoceretur, egreſſus, ſingula palàm fecit. Deinde longo ſtipatus agmine, quandam uicini pari-
ter & beneuoli domum ingreditur. Nam in ædibus ſuis, ei deæ quam Bonam nuncupant, muliebres
cœtus arcana ducebant ſacra: quotannis enim in domo conſulis, ſiue per eius coniugem ſiue matrem
familiás, cum uirginibus Veſtæ, eidem Bonæ deæ ſacrificari mos eſt. Eam ergo domum cum itraſſet
Cicero, paruo admodum comitatu præſente, ſecum agitat quid de comprehenſis ciuibus ſtatuẽdum
eſſet. Supplicium quippe ultimũ quod illi digniſſime laturi erant, expaueſcebat, partim pro miti eius
ingenio, partim ne uidereť potentia efferri, & crudeliter in tantos cenſere uiros, qui & genere præci-
pui erant, & in urbe amicitia ualida fruebanť. Cõtra ſi molliter in eos animaduerteret, horrebat diſcri
men ingens, quod hinc emanare poſſe uidebatur. Si enim lenius morte mulctarentur, exiſtimabat eos B
nõ modo nõ quieturos, ſed in omnem audaciam inflammandos, ueteriq; nequitiæ iracundiam addi-
turos. Præterea ne idem ipſe mollis aut iners cenſereť, qui tamen à pleriſq; audaciſſimus ſaluti publi-
cæ habebať. Hæc cum ſecum uerſaret cõſul, inter domeſtica ſacra hoc portentum oſtendiť: ab ara qui D
dem ſacrorum in qua iampridem ſopitus erat ignis, è cineribus ac fomentorum reliquiis, longa & pu
ra quædam flãma ſubito emicuit. Tum cæteris perterrefactis Veſtales uirgines mox iuſſere Terentiã
uirum conuenire, iubereq; ut pro patria nõ dubitaret ea perficere quæ mente uolutaret, ceu præſens
dea ingens lumen ad illius gloriam, ſalutemq; polliceretur. His commota Terentia, quæ non inertis
ingenii, ſed audax & ambitioſa erat, & ut ipſe inquit Cicero, curarum Reipub. ab ipſo magis partici-
pans, quàm ipſe ab ea domeſticarum, ſingula uiro dixit, eumq; in coniuratos accendit. Eadem & Q.
frater admonuit: eadẽ & P. Nigidius, uir ſtudiorum philoſophiæ inter cæteros comes, cuius opera Ci-
cero in multis & arduis Reipub. negociis uſus eſt. Igitur die poſtera frequente ſenatu cum de ſuppli-
cio deprehenſorum diſſereret, primus Syllanus ſententiam rogatus, ultimũ, inquit, deprehenſis ſup-
plicium deberi. Idem & reliqui cenſent, donec ad C. Cæſarem, qui poſtea Dictator eſt uocatus, peruẽ
tum eſt. Hic cũ iunior iamiam futuræ ſuæ magnitudinis haberet ſemina, & ſpe ſimul & opera eã in-
greſſus uiã, quæ res Romanas in monarchiã egit. Cæteros quippe latuit, ſed Ciceroni ſuſpicioni pluri-
mæ fuit, nõ tamen ut in occaſionẽ deprehendendi ueniſſet. Fuere qui dicerẽt, cum iamiam fermè de-
prehenſus huius criminis reus à cõſule eſſet, clàm ſubterfugiſſe. Alii Ciceronem quæ de Cæſare nun-
ciarenť ſponte omiſiſſe, amicorum Cæſaris metu potentiaq; cõmotum. Quippe ſingulis conſtabat,
eos potius cauſam ſalutis Cæſari fore, q̃ Cæſarẽ illis pœnæ. Cum ergo dicendi ordo Cæſarem poſce
ret, ſtans ille, non occidendos captiuos cenſuit, ſed pecunias eorum publicandas, ipſoſq; per municipia
Italiæ, uti placitũ eſſet Conſuli, donec Catilinã expugnatum acciperent, in liberis cuſtodiis tenendos.
Hæc ſententia cum mitior uidereť, & orator ad dicendum facundiſſimus foret, ipſi Ciceroni ſcrupu-
lũ nõ paruum iniecit. Vnde palàm in utranq; ſentẽtiam nixus eſt, & priorem Syllani & ultimam Cæ
ſaris aſſerens. Verum qui fruebanť Ciceronis beneuolentia, cogitantes ſententiam Cæſaris magis in
rem fore cõſulis, quod minus eſſet ſubiturus inuidiæ, poſteriori ſententiæ innitebantur. Quare Sylla-
nus uerſus ſtans iterum pro roſtris, ſe, inquit, de nece comprehenſorum haud cenſuiſſe, cum uiro ſena
torio ultimum ſuppliciũ carcerẽ exiſtimaret. Huic ſentẽtiæ Catulus primũ contradixit, deinde Cato,
qui uehementi oratione prorumpens in ſuſpicionẽ Cæſaris, oẽm ſenatũ iracundia ſimul & ĩdignatio
ne repleuit

A ne repleuit. Quamobrem necis ſupplicium in captiuos decretum eſt. Publicationi autem bonorum
reſtitit Cæſar, rem indignam ratus, quòd repulſa miti atq; humaniori ſententia, ei quæ una indigniſ-
ſima foret, innitere͂tur. Sed uim cum aduerſarii adhiberent, Cæſar ad ſeſe defendendum tribunos
aduocat. At ii propterea nihilum moti ſunt. Tum conſul medium ſe ingerens, miſſa bonorum publi-
catione, in necem deprehenſorum ciuium cum ſenatu diuertitur. Non enim eodem loco detineban-
tur, ſed prætores alius alium captiuos habebat. Primum è palatio Cõſul Lentulum ſumit, eumq; per
uiam ſacram mediumq; forum adducit. Optimates ad hæc urbis telis munitis circa conſulẽ agi, plebs
horrere atq; præterire ſilentio, iuuentusq; maxime metu atq; ſtupore terreri, ueluti illi ſolutis quibuſ-
dam rerum omnium ſummam ad ciues paucos acturi uiderentur. Forum egreſſus conſul, cum ad car-
cerem uentum eſſet, tradit lictori Lentulum, eumq; ſtrangulari iuſſit: deinde Cethegum, paſſimq; cæ-
teros coniurationis deprehenſos. His perfectis rediens Conſul, cum in foro nonnullos ex coniuratis p-
ſpiceret, qui tantorum ignari conuenerant, noctem ſoliciti expectantes, ſpei pleni captiuos ſeſe diripe-
re liberareq; poſſe: ad eos uerſus uoce ſublimi, Vixerunt, inquit. Eo enim loquendi ritu utebãtur, qui
malitiam infauſtæ cedis uocabuli uitabant. Iam ueſper aduenerat, cum conſul è foro domum repe-
tir. Cæterum deinceps non ſolito ſilentio ciuium agi, non eo comitantium ordine, ſed feſtiuo clamo-
re, ac oĩum plauſu qui obuiam fierent, liberator & conditor appellatus. Funalia præterea per urbis ui-
cos elucere, lampades, faces, tedæq; in foribus figi: è ſpeculis paſſim prodire mulieres in præconium
ſpectaculumq; uiri ſingulari quadam optimorum pompa domum elate repetentis. Horũ pleriq; qui
maxima etiam bella confecerant, triumphis ornati, ac non parum maris terræq; potiti, aperte inuicẽ
faſſi ſunt, populum multis tempeſtatis ſuæ imperatoribus ducibusq; ex diuitiis, ex ſpoliis, ex potentia
parta, finibusq; propagatis obnoxium: at ſuæ libertatis ſuæq; ſalutis gratias ſoli Ciceroni deberi, qui
ex tam ingenti periculo urbem eripuiſſet. Nec enim imminentia ſcelera purgaſſe, non affeciſſe me-
ritis ſuppliciis ſceleſtos, adeo mirum uideri, quòd cum hoc incẽdium omnium maximum emerſiſſet,
hactenus minimo conatu, nulla ſeditione, nullo tumultu extinxiſſet. Nam Catilina cæteriq; qui ad
eum in caſtra confluxerant, ſimul ut accepere quæ in Lentulum Cethegumq; & cæteros patrata eſ-
ſent, cœpere protinus labi, ac inita cum Antonio pugna funditus cum oĩbus eorum copiis deleti ſunt.
Fuere qui hæc obtrectarent, aſſerentes Ciceronẽ ea perperam machinatum eſſe, ducem habentes Cæ-
ſarem, mox præturam initurum, ac Metellum & Beſtiam tribunos militum deſignaſſe: quippe hi die-
bus adhuc paucis Cicerone conſulatum gerente, cum magiſtratum iniſſent, Ciceronem orare pro cõ-
B cione roſtris impeditis prohibuere, aſſirmante ſe nõ aliter roſtra dimiſſuros, q̃ de abdicando magiſtra-
tu relaturum ſe ille polliceretur. Tum hoc ſolum ſimulans ſe facturũ Cicero roſtra conſcendit, factoq;
ſilentio nouum quoddam atq; priuatũ præbuit iuſiurandum: patriam utique ſe liberaſſe, ac imperii
Romani ſalutem ſeruaſſe. In hæc iurauit propemodum omnis plebs. Quare Cæſar & qui cum eo in
Ciceronem conſpirauerant, magis cõmoti, alias illi turbas comminantur, attuleruntq; rogationem ut
cum exercitu Pompeius euocaretur ad opprimendam potentiam Ciceronis. Sed nonnihil Ciceroni ac
uniuerſæ Reipublicæ M. Cato conduxit, qui tribunatus uiribus fultus, æqua licet poteſtatis licentia,
ampliori tamen dignitate inſtitit, facile enim cuncta ſoluit, & Ciceronis conſulatum adeo pro roſtris
extulit, ut Ciceronem honoribus omnium maximis dignatus ſit, illum patrem patriæ appellãs, quod
cognomen primum ex hac Catonis oratione Ciceroni inditum, apud cæteros emanaſſe perhibet. His
atq; huiuſcemodi rebus Cicero permagnam ſibi uim comparauit. Sed magnæ inuidiæ patuit, nullo
quidem turpi aut indigno ſuo facto, ſed quòd laudibus continuis ſeſe efferens, gloriaq; ſe ſemper ex-
ornans, moleſtus cæteris eſſet. Non enim frequentia ulla ſenatus populi'ue, non iudicum, aut curia
ulla conuenerat, in quibus non Catilinæ atque Lentuli rumor obſtreperet. Libros præterea huiuſce-
modi laudibus ſuis compleuit. Vnde ipſius orationem dulciſſimam, & omni refertam ſuauitate, gra-
uem ac moleſtam reddidit, ueluti ex indigno quodam fato ſibi continuo id faſtidium adeſſet. Tamen
licet hac ĩmoderata flagraret ambitione, aduerſus neminem inuidia inuectus eſt. Laudum quippe libe-
raliſſimus fuit uel eorum qui antea, uel ſua tẽpeſtate floruiſſent, ut ex ipſius ſcriptis aduertere fas eſt.
Memorantur multa circa id ab ipſo iucunde prolãta. Ariſtotelem fluuium eſſe inquit auri profluen-
tis. De Dialogis Platonis ait: Si Iuppiter oratione uteretur, eum non aliter quàm Platonis dialogis lo-
cuturum. Theophraſti orationem ſingulares delitias uocabat. Orationũ Demoſthenis iterrogatus ea-
quæ optima ſibi uideretur, longiſſima, inquit. Vnde qui Demoſthenem dicendo effingere cupiunt, hãc
Ciceronis uocem inuadunt, qua alicubi in eius epiſtolis ad domeſticos quoſdam ſuos eſt uſus, quibuſ-
dam orationum ſuarum locis Demoſthenem ſe excitaſſe. Verum inter cæteras laudes, quibus pluri-
mis in eum uirum uſus eſt, id maximum & omni admiratione dignum, quòd eas orationes in quibus
ſummam diligentiam habuit, Philippicas in Antoniũ Demoſthenis uerbo nominauit. Omnium qui
eius ætate aut eloquentia, aut doctrina præſtitiſſent, extitit nemo quem non unice diligeret, & aut
ſcribendo, aut orando celebriorem redderet. Cratippo Peripatetico operam dedit, ut à Cæſare iá re-

Præclarũ facinus ingens inuidia ſecuta.

Ampliſſima Cicerõis laus

De aliena laude præconia.

rum potito Romanus ciuis adſcriptus foret. Areopagitarum ſenatui etiam perſuaſit, ut illum Athenis degere decernerent, eoſq; impulit ut eum orarent iuniorum ſtudiis immorari, ueluti qui eam urbem ſplendide eſſet exornaturus. Eiuſdem etiam epiſtolæ quædam ad Herodem ſunt, itemq; ad filium aliæ, iubentes ut cum Cratippo philoſophiæ operam daret. Gorgiam rhetorem filii conſuetudine prohibuit, quòd eum adoleſcentem ad uoluptates & potus alliceret. hæc una ex epiſtolis ſuis Græcis. Itemq; ad Byzãtium Pelopen altera extat, quas iracundia quadam ſcripſerat. In prima digniſſime Gorgiam increpans, quòd mollem ac laſciuam uitam ageret. In altera Pelopen improbat, quòd adeo deiectioris animi foret, ut honores quoſdam à Byzantiis oblatos decerni ſibi neglexiſſet. Hæc liberaliter licet, & quadam ubertate linguæ, quandoq; tamen modeſtiam exceſſere. Numatium enim cum è iudicio eum eripuiſſet, quod ille uictoria elatus Sabinum domeſticum atq; familiaré ſuum reum ageret, tanta iracundia adorſus eſt, ut aduerſus eum diceret, Tu ergo Numati tua opera euaſiſti? an quod ipſe multas tenebras in curia circunfudi? M. Craſſum pro roſtris laudans cum uoto potitus eſſet, poſt dies pauciſſimos eundem acriter probro laceſſiuit. Vnde cum diceret Craſſus, Non hoc in loco me nuper extuleras? Et certe reſpondit, declamandi gratia uili materia orationem exercens. Cum aliquando diceret Craſſus, neminem ex Craſſis Romæ diutius annis ſexaginta uixiſſe: mox in huius dicti pœnitentiam ductus cum ſubderet, quid ad hæc? Tum Cicero, Tam blande, inquit, morem cõcioni geſſiſti, quòd Romanos noras id libẽter audituros. Cum retuliſſet Craſſus Stoicos ſibi placere, quoniam bonum uirum diuitem eſſe oſtenderent: Vide (inquit Cicero) ne illud magis, Omnia in ſapiente ſita eſſe. Auaritiæ enim notabatur Craſſus. Cum alter filiorum Craſſi qui cuidam nomine Digno perſimilis erat, & ob id genitrici turpem iniecerat maculam, quòd Digno conciliata fuiſſet, apud ſenatum ꝓbe & cum laude peroraſſet, interrogatus Cicero quid de Digno cenſeret, Dignus quidem Craſſi eſt. Profecturus in Syriam Craſſus Ciceronem optauit beneuolum ſibi quàm aduerſarium magis relinquere: ergo mutuæ conciliationis gratia Ciceronem adorſus, apud ipſum uelle cœnare ſe dixit: quo familiarius acto, poſt dies paucos cum quidam è domeſticis Ciceronis obuiam facti nunciarent, Vatiniũ uirum male Ciceroni conciliatum ſpopondiſſe ſe in eius amicitiam atq; gratiam rediturum: Nũquid, reſpondit, & Vatinius apud nos cœnare uult? Aduerſus itaq; Craſſum talem ſe Cicero præbuit. Vatinium uero quòd ſtrumis tumidum guttur haberet, cum quandam oraret cauſam, oratorem appellauit inflatum. Hunc Vatinium cum Cicero accepiſſet uita functum, atq; paulo poſt eum manifeſtius noſſet eũ uiuere, Male, inquit, pereat qui male mentitus eſt. Decreuerat Cæſar ut militibus agri Cãpani diuiderent, ſed cum in ſenatu pleriq; id ægre ferrent, & L. Gellius uir iam ſenio cõfectus, hoc ſe uiuente nõ ꝓpeſſurum aſſereret: Expectemus, inquit Cicero, longam enim dilationem non petit. Vir quidã Octauius Libya (ubi aurẽ perforare mos eſt) oriundus dicebat: cum ergo in quadam cauſa ſe nõ audire Ciceronẽ recitantem diceret, Atqui aurem, inquit, bene foratam habes. Dicente Metello Nepote Ciceronẽ patrocinio ſuo plures occidiſſe q̃ liberaſſe: Fateor, inquit, apud me plus eſſe fidei q̃ facundiæ. Adoleſcens quidam qui medicata placenta patrem peremiſſe inſimulabatur, temere elatus, ſe Ciceronem probris impediturum eſſe iactauit. Tum Cicero, hoc, inquit, malo q̃ placentas. Publius Sextius cum Ciceronẽ cum patronis quibuſdã aliis, cauſæ cuidam adiunxiſſet, & perorare ſolus uellet, cognito quòd mox foret à iudicibus abſoluendus, cum iã ſententia ferret, ad eum uerſus Cicero, Fruere hodie, inquit, Sexti tempore, nam die craſtina priuatus futurus es. P. Cottam rudis ac tardi ingenii uirum ſe iuridicum profitentẽ, Cicero aduocatione quadã apud iudices aduocarat in teſtem: ſed cum ille ſe nihil ſcire diceret, forte, inquit Cicero, de legibus interrogari te putas. Metello Nepote ſæpenumero in quadã altercatione dicente, quis eſt pater tibi? reſpondit Cicero, Reſponſionem hãc mater tua tibi grauiorem effecit. Ferebatur enim Metelli mater impudice uixiſſe. Hic etiã Metellus tantæ leuitatis atque inconſtantiæ fuit, ut tribunatus ſui magiſtratum linquens ad Pompeium in Syriam nauigaret, moxq; ab eodem inconſultior atque inconſtantior rediret. Quare Philagrum præceptorem ſuum cum ſepeliuiſſet, & diligenter ſepulchro marmoreo coruum iuſſiſſet incidi, Hoc rectius facis, inquit Cicero, nam hic te uolare magis q̃ dicere docuit. M. Appius cuiuſdam defenſionis ſuæ procemio, memorabat clientem à ſe precibus ſummis ſuam diligentiã, facundiam, atq; fidem petiiſſe. Tum Cicero, Næ tu igitur homo ferreus es, qui tam nihil amici poſtulatis reſpõdes. Verum in maleuolos ſiue aduerſarios his uti ſcõmatis oratoris eſſe: at in alios ioci gratia eadem, uti ſe caſus obtulerat, effudiſſe, Ciceroni nõ paruã conflauit inuidiam. Ac horum pauca perſtringam. Marcum Aquilium binos habentem generos, amboſq; exules, appellabat Adraſtum. Lucio Cotta uiro uini auidiſſimo adminiſtrante cenſuram, ipſe conſulatum petens, cum è labore ſitiens circunſtantibus undiq; comitibus ſuis clàm biberet, Non iniuria timetis, inquit, ne cenſor mihi ſuccenſeat, quòd aquam bibo. Voconio tres ſecum filias inuenuſtiſſimas ducenti obuiam factus, Phœbo, inquit, hic inuito natos ſeminat. M. Gellius quẽ anceps erat rumor nõ ortũ parentibus liberis, cum magna ac ſublimi uoce quaſdã literas in ſenatu recitaſſet. Nec miremini, inquit Cicero, nam & hic unus eſt eorum qui ꝓclamauerũt.

Sale & ioci.

Loci amarulentiores & reprehenſi.

Fauſtus

A Fauſtus Sylla dictatoris Syllæ filius cum paternas ſubſtantias dilapidaſſet,& grandi ære alieno oppri-
meretur,uitium proſcripſit. Tum Cicero,Hanc quàm paternam proſcriptionem malim . Sic igit̃ ple
ríſq; oneri Ciceru fuit,ut Clodius aduerſus eum cõſpirarit. Eius factionis tale initium fuit. Erat Clo-
dius uir claris parentib. natus,tum quia ætate iunior,& dignitate præſtans , & audacia. Is cum amo-
re Pompeiæ Cæſaris coniugis flagraret,clàm eius domum ĩgreſſus eſt,ueſtem ac habitum pſaltriæ in
dutus. Muliebres enim coetus tum in æde Cæſaris , facrum illud arcanum inacceſſum omnino uiris
agebant:uirilis itaq; ſexus aderat nullus. Spe autem latendi cœtum adductus Clodius,ob adoleſcẽtiæ
ſuæ formam genasq; nondum pubentes. turbæ immiſtus ad Pompeiam ingreditur . Sed cum noctis
tenebræ,& ædis permagnæ aditus ignarum illum agerent ac inuium,errore domus palàm captum,
quædam Aureliæ matris Cæſaris pediſſequa illi obuiam facta nomen rogat:loqui coactus Clodius,
ſe Pompeiæ pediſſequam inquit,& è cœtu Auram nomine quærere. Tum illa uiri uoce intellecta ter
rita proclamat,ſociasq; aduocat. Reſeratis foribus adſunt illæ,& ſcrutantes ſingula,Clodium compre
henderunt in pediſſequæ eius cella cui occurrerat,fuga progreſſum. Hac re uulgata Cæſar Pompeiam
dimiſit uxorem,ut Clodium accuſaret . Erat Clodiu Cicero amicitia iunctus:nam eius opera tam in
cæteris quàm ad præſidium ſui capitis in coniuratione Catilinæ ĩpenſiſſime uſus fuerat. Sed cum ni-
teretur Clodius apud iudices probare,ſeſe die patrati ſceleris in remotiſſimis ab urbe locis diuertiſſe,
Cicero aduerſus ea teſtatus eſt,aſſerens eum tunc ſe domi conueniſſe,& quod certiſſimum erat,ſerio
ſecum collocutum. Creditum eſt Ciceronem non tam ex re ipſa ad id teſtatum,quàm quod Terentiæ
coniugi ſe purgatum uoluiſſet. Ea enim æſtuabat odiu Clodii,ob eius ſororem Clodiam,quæ aſpira-
re ad nuptias Ciceronis uidebatur,conciliatione ac opera Tullii,in primis familiaris ac domeſtici Ci-
ceronis. Hic enim frequentiori conſuetudine ſalutandi atq; conueniendi Clodiam(non enim habita
bat procul)eius rei Terentiæ ſuſpicionem iniecit . Quare Terentia cum difficilis eſſet ingenii, & ſui
coniugis facile princeps, uirum inflãmauit,impulitq; ut in Clodium teſtaretur. Ad hoc nonnulli boni
ac præcipui uiri periuria,largitiones,uerſutias pudicatum in eundem teſtati ſunt . Lucullus ancillas
in medium duxit,quæ affirmarunt Clodium cum apud ſe domi habitarent , iuniori ſorori commi-
ſcuiſſe. Rumor præterea percrebuetat eundem etiam ſe coniunxiſſe reliquis binis ſororibus ſuis,qua-
rum Martius rex Terentiam habebat uxorem,alteram Metellus Celer , Quadrantiam cognomine,
quod quidam ex iis qui eam amabant pro argenteis in illius loculum æreos numos immiſiſſet . Eſt
C enim numus ex ære minutiſſimus,quem quadrantem uocant. Hæc inter cæteras ſororum certiori fa
ma Clodium urgebat. Dum ea gererentur,animi plebis nonnihil aduerſus eos qui in Clodium teſta
ti eſſent uſtendebantur. Vnde perculſi metu iudices,ſe muniere præſidiis:eorumq; nonnulli cum ſen
tentias ferrent,confuſis characteribus literarum tabellas protulere. Nõ tamen plures hæ fuerunt,quæ
B Clodium liberarunt. Rumor fuit largitionem his interceſſiſſe . Vnde Catulus obuiam iudicibus fa-
ctus,perquam recte,inquit,iudices præſidium poſtulatis,timentes ſcilicet ne quis uobis argentum ab-
riperet. Clodius etiam cum Ciceroni exprobraret,quòd ipſius teſtimonium apud iudices nihil fidei ha
buiſſet,id reſponſum accepit : Mihi enim,inquit Ciceru,quinque & uiginti iudices fidem præbue-
re,tot enim ſententiæ te damnarunt : tibi uero triginta non credidere : ante quippe liber ab his ipſis
non euaſiſti,quàm pretium ſolueres. Atqui interrogatus Cæſar cur repudiaſſet uxorem,cum adulte-
rium non aſſereret:Nam decet,inquit,Cæſaris thorum non tantum crimine,ſed & criminis ſuſpicio-
ne carere. Abſoluto itaq; ab eo reatu Clodio,moxq; deſignato tribuno plebis,animum aduerſus Cice
ronem inicit,omnia ſimul mouens,omnesq; ciues ſimul in illum incitã : quippe plebis animos , quòd
obſequioſum illis magiſtratum ſuum præberet,in ſententiam ſuam allexit. Præterea utrique conſu-
lum non mediocres prouincias decreuerat,Piſoni Macedoniam,Gabinio Syriam,multosq; qui priua-
ti hactenus uixerant,ad publicos honores acciuit. Circunſeptus ipſe ualidiſſimis ſeruorum & familia-
rium copiis incedebat:præter hæc triumuirorum,qui tum in urbe plurimum poterãt. Craſſus palàm
Ciceroni aduerſari,Pompeius utriq; blandiri,Cæſar expeditioni aduerſus Gallos intendere . Trepi-
dus ergo Cicero licet beneuolentiã Cæſaris deſperaret,cumq; ob rem Catilinæ ſibi exiſtimaret infen
ſum,tamen metu coactus ab ipſo impetrat uti ſecum iret legatus in Galliam. Eo pacto intelligens Clo-
dius Ciceronem ſuum ſubterfugere tribunatum,cum eodem beneuolentiam ſimulat,atq; in Teren-
tiam omnẽ huiuſmodi diſſidii cauſam inicit:in illius memoriam incidens , non niſi pie ac clementer
in eum loquebat̃,ueluti ſecum nõ odio,ſed omni humanitate flagrarer. Sic ergo ea diſſimulatione me
tu Ciceronem omnino liberat. Quare Cicero exiſtimans ſe tribuno conciliatum , legationem Cæſari
pactam abnegat,ſeq; ad publica uertit. His igitur incẽſus Cæſar Clodium aduerſus Ciceronẽ ꝓuocat,
Pompeiumq; ferè à Cicerone ſemouit. Præterea in Ciceronẽ teſtatus eſt,contra fas atq; maiorum le-
ges Lentulũ ac Cethegum cæterosq; abſq; iudicio damnatos cæſos eſſe. Id enim crimen in Ciceronem
delatũ eſt. Quare actus in iudiciũ Cicero huius criminis reus,nec à mediocris potentiæ uiris oppreſ-
ſus,ueſtem atrã aſſumit,& profluẽte coma plebem orare,& ſupplex ambire cogit̃. Tum per urbis ui-

Clodianæ factionis origo.

Fortunę inclinatio.

cos undiq; factus obuiam illi Clodius, uiris comitatus in omnem audaciam atque contumeliam pro C
nis, uicem Ciceronis illudere, & turpiter geſtum illius omnibus probris urgere, interdum etiam lu/
tum lapideſq; iactantes ſupplicationibus illius obſtrepere. Cum Cicerone quamplurimi, omnis ferè
multitudo equeſtris ordinis, ueſtes cõmutauit. Præterea uiginti propemodum millia iuuentutis Ro
manæ, nõ enim minor erat horum numerus qui illi aſſiſtebant: promiſſis etiam comis paſſim per ur/
bem preces effundere. Senatus erat frequens, ut decerneret populum ueſtem ueluti ex publica mœſti
tia mutare: ſed conſules cum diuerſa ſentirent, præterea Clodius cum circa curiam armatus ſatelliti/
bus omnia terrore repleret, è ſenatu prorupere nõnulli ordinis ſenatorii, qui laceris ĩdumentis tumul
tus ſpeciem dedere. Deniq; cum neq; miſericordia, neq; pudor quicquam ualuere, quin oporteret Ci
ceronem aut exulem fieri, aut ferro rem decerni, ad Pompeii auxilium itum eſt, qui conſulto ab urbe
ſemotus iuxta Albanum agrum ſponte diuerterat. Ad eius opem implorandam primo Piſo ipſius ge
ner profectus eſt, poſt ipſe: ſed cum eum præſentiret adeſſe Pompeius, eius conſpectum minime per-
tulit. Nam graui ipſius uiri pudore opprimebatur, qui modo duas cõtentiones atq; certamina ſui gra
tia ſubiiſſet, multaq; pro Rep. iuxta ſententiam adminiſtraſſet. Cum ergo eſſet Cæſaris gener, ueteres
gratias Ciceroni repetenti negauit, egreſſuſq; poſtico colloquium Ciceronis minime pertulit. Quare
ꝓditus à Pompeio Cicero, nudus ac derelictus ad opem cõſulum profugit. Gabinius animo indefeſſo
& pertinaci ad ferenda ſingula Ciceronem impellere, cõtra Piſo illum hortari uti deſiſteret à cœptis,
ut furori tribuni cederet, ut temporum uiciſſitudines ferret, ut in tantis ſeditionibus quæ ex ipſius ca
pite urbi emergere poſſe uidebãtur, iterum patriæ ſalus fieret. His permotus Cicero, neceſſarios ſuos
quid ſalubrius acturus ſit conſulit. Lucullus eum manere ueluti demum uicturũ cenſebat: alii ipſum
abire, quòd mox ſedata rabie Clodii, populus eius deſiderio eſſet flagraturus. Hæc eadem Cicero ipſe
approbans, Palladis ſignum quod domi locatum non paruo tempore ſummum in modum coluerat,
in Capitolio obtulit, idq; ſubſcripſit: Palladi Romæ cuſtodi. Hoc peracto extemplo comites ex bene-
uolis atq; familiaribus ſuis nactus circiter noctem mediam urbem egreditur. Deinde per Lucaniam
iter agens, Siciliam attingere ſtatuit. Interea exitus eius cum Romæ patefieret, fugæ criminatur atq;
damnatur à Clodio, ac aqua & igni interdictus, néue intra quingenta miliaria Italiæ tecto ſuſciperet,
Exilium odio conflatum, & perfidia ueterũ amicorum
edictum eſt. Verum cæteri hoc poſt gratiam Ciceronis habentes, maxime ipſum uenerari, & longa ꝑ
fuſi humanitate eum gratiſſime proſecuti ſunt. Sed apud Hiponem Lucaniæ ciuitatem, quam nunc
Vibonem uocant, Vibius uir Siculus, qui in plurimis Ciceronis beneuolentia fretus eſſet, & in eiuſ D
dem etiam cõſulatu ad ædilitatem euectus, hoſpitio eum repulit, ſeq; illico eum delaturum in crimẽ
aſſeruit. C. item Virginius prætor hactenus Ciceronis opera non mediocriter uſus, iuſſit eum omni-
no ab inſula prohiberi. Quamobrẽ affectus his Cicero, propere Brunduſium petit. Inde Dyrrachiũ
uento ſecundo nauigans, mutato in ipſo itinere cœlo regreſſus fertur: moxq; die proxima ſoluta iterũ
puppi uoto potitus eſt. Traditur cum Dyrrachii littus attingeret, exonerata puppi terræmotum hia-
tumq; pelagi extitiſſe, ex quibus ab ariolis intellectum eſt, exilium non diuturnum ipſi fore: mutatio
nem nanq; fortunæ eius his ſignis portendi conſtare ſibi aſſerebant. Verum licet à pleriſq; beneuolen
Exilium ut tulerit.
tiæ gratia ſalutaretur, licetq; Græcorum urbes certatim honore ſummo ipſum dignarentur, ſubtriſtis
tamen & mœſtus uitam agebat, & ueluti qui inſano quodam amore torqueretur, perſæpe ad Italiam
oculos flectens, ita tenuis, ita ſua dignitate eiectus uidebatur, ut exiſtimaret nemo uirum in primis
eruditum, ac tot in ſtudiis literarum obuerſatum, cum extitiſſet: tametſi ſæpe philoſophos orabat, ne
ſe rhetorem, ſed philoſophum appellarent. Aiebat enim philoſophiam ob ſeipſam, ſed oratoris facul/
tatem non niſi quantum forenſibus negociis neceſſarium fuiſſet, ſe complexum. Arduum quippe &
ingenti gloria dignum animorum affectus ſecludere, multarumq; rerum paſſiones euellere, cum in
negociis ciuilibus multa conſuetudo, ac familiaritas multa fuerit, niſi adeo quis conſulto uixerit, ut in
iis quæ gerenda ſunt, ita omnino extra feratur, ut negociorum non affectuum particeps ſit. Cæterum
Clodius eiecto Cicerone, incendio tradit eius uillas, incendio dat eius domum, ibiq; Libertatis tem/
plum erigit. Reliquas uero bonorum ſuorum ſubſtantias haſtæ ſubiicit, quæ licet per integros dies aſ
ſidua uoce præconis pronunciarentur, tamen nemo inuẽtus eſt qui rei cuiuſq; foret emptor. Hac igit
indulgentia elatus Clodius, primatibus urbis terrori factus, uallatuſq; à plurimis è plebe uiris in om/
ne facinus atq; probrum erumpere paratiſſimis, animum in Pompeium uertit, quædã illius acta quæ
in exercitu nuper ediderat, ſcindẽs. Quare Põpeius ægre id ferẽs, ſe torquere quòd Ciceronem exulẽ
fieri paſſus eſſet, menteq; mutata de illius reditu cum neceſſariis ſuis agitat. Sed obſiſtẽte his Clodio,
placuit Senatui nihil ſancire, nihil'ue publicum agere, donec Ciceronis reditus ſtatuatur. Igitur cum
conſules qui Lentuli & Cethegi ac ſociorũ aſſerebant cauſam, diuerſa molirent, orta ſeditio adeo in/
ualuit, ut tribuni de foro ſocii abirent, & Q. Ciceronis frater, extrema paſſus inter cadauera fuſus la/
tuiſſet. Hinc animi plebis cœpere flecti, primuſq; Annius Milo tribunus auſus eſt Clodium ui ad iu/
dicium trahere. Ad Põpeium plebei permulti, præterea è municipiis non pauci cõfluxere, quibus cir/
cunſeptus

A cunſeptus ipſe ſublato è foro Clodio, ad ferendam ſententiam de reditu Ciceronis ciues conuocat.
Fertur populum nihil unquam tanto omnium conſenſu ſtatuiſſe. Decreuit præterea ſenatus, rerrans *Incredibili cũ*
non inferior eſſe illi beneficio, omnes ciuitates quæ Ciceronem in exilio fouiſſent, ornare laudibus, *gloria ab exi*
domumq́; ac uillas quas Clodius combuſſerat, ære publico reparari. Itaq; decimo exilii ſui menſe re- *lio reuocatur*
dit Cicero, cui ſingulorum tanta lætitia, tanto ciuium ſtudio obuiam itum eſt, ut quoad ab ipſo me-
moratur, ſe Romam Italiæ humeris reportatum, res ipſa ſuperauerit. Craſſus etiam, qui antequã Ci
cero exul fieret, infenſus illi fuerat, lætis animis ipſi occurrens, in amicitiam redintegratus eſt: licet hoc
gratificaretur filio Publio, qui Ciceronis amore æſtuabat. Paruum deinde poſt tempus cum obſeruaſ-
ſet Cicero Clodium abeſſe Roma, plurimis comitatus uiris in Capitolium profectus, tabulas tribuni-
tias, in quibus ea quæ Clodius magiſtratu ſuo adminiſtrarat ſeruabant, eiecit. Quod cũ Clodius que-
reret, inſtabat Cicero, illum aſſerens contra leges ex ordine patritio tribunatum adiiſſe, ob idq́; nihil
adminiſtrationis illius eſſe ualidũ. Sed pmotus iis Cato Ciceroni inſtar, nõ gratia (ut ferunt) Clodii,
ſed rem indignã grauemq́; atq; uiolentam Reip. ratus, tot decreta, cunctaſq́; adminiſtrationes publicas
ſenatũ in caſſum reducere, in quibus erãt acta, quæ idem ipſe quæſtor Cypri atq; Byzantii egerat. Ab
ea igit ſpe deiectus Cicero, paululum aduerſus Catonẽ ſenſit: nõ ut in apertum odium itum ſit, ſed uti
mutua beneuolentia obſcurius uſi forent. Poſt hæc Milo Clodium confodit, reuſq́; parricidii actus, pa-
tronum ſibi Ciceronẽ cõſtituit. Verum timens ſenatus ne ex periculo Milonis clari in primis, & tunc ira
cundi ciuis, quicquam tumultus urbi excitaret, Põpeio mãdat ſibi curæ eſſe hanc cauſam, curaretq́; ut
impune iudicibus libera poteſtas iudicãdi ſit. Noctu ergo Põpeius cum forum armatis militibus cin-
xiſſet, ptimuit Milo, ne Cicero tantorum conſpectu ſubita nouitate percuſſus, pro ſe minus iucunda
oratione certaret: illi perſuaſit ut in lectica delatus in forum, in ipſa cubans quieſceret, donec cõueniſ-
ſent iudices, & curia frequens eſſet. Cicero nanq; non in armis tantum fuiſſe trepidus fertur, ſed ex tã
ta exercitatione non adeo compoſitus, quin ad orandum nõ ita timens pergeret, ut uix à motu corpo-
ris tremituq; deſiſteret. Oraturus pro Lucio Murena qui ſub Catone reus agebatur, cum intellexiſſet
Hortenſium ex oratione ſua in eadem cauſa ſplendide recitata, elatum gloria, nullam partem noctis
quieti indulſit, uigiliis & meditationibus anxius, ne in dicendo inferior cenſeretur. Cæterum ad agen
dam cauſam Milonis Cicero lætitia aggreſſus uiſo Põpeio, qui curiæ ueluti in exercitu ſublimia poſ-
ſidebat: uiſis autem armis quæ undique fulgebant, ſtupore confuſus eſt, tandemq́; tremens, ac uo-
B ce uix faucibus euulſa, trepide ſermonem incepit, reo ipſo Milone ſumma audacia aſſiſtente certami-
ni, nec dignato mutare comam, nec mutare ueſtem, quòd damnationi ſuæ non paruam præbuiſſe ma
teriam tradit. In eo tamen ſtupore Cicero magis ob ſalutem Milonis periclitantis affectus, quàm ti-
midus iudicatus eſt. His actis pro Craſſo iuniore qui apud Parthos obierat, augur deſignatur. Deinde *Res bello actæ*
proconſul, puinciam ſortitus Ciliciam, exercitum duodecim millium peditum, duorumq́; millium *& imperator*
ſexcentorum equitum traiicit, iuſſus Cappadociam Ariobarzani regi recõciliare, eiuſq́; uoluntati redu *qualis Cicero*
cere. Hæc ipſe placide, & abſq; congreſſu pugnæ cõpoſuit, ac Cilices, qui ob cladem Romanorũ à Par-
this illatam, *Syriæq́;* tumultus efferebantur, adminiſtrationis ſuæ manſuetudine placat. Munera ibi-
dem à regibus ſibi oblata renuit. Præterea prouinciæ populos ab epularum ſtipendiis ſoluit. Idem die
bus ſingulis iucundiores è prouincia uiros nullo apparatu, ſed liberaliter conuiuio adhibuit. Eius do-
mus ianitore omnino libera: ipſe cubans à nemine uiſus eſt, ſed matutina luce aut ſtans, aut circum-
ambulans iuxta cubilis ſui locum, dexteram his dabat; qui ad ſe ſalutatum ingrederent. Iracunde nul
lius iurgio laceſſitus, aut damnatus improbe fertur. Multa publicorum quæ furtiue ſubrepta fuerãt,
ciuitatibus reddidit, ac obnoxios nihil ultra ppeſſos in ſua dignitate ſeruauit. Pugnæ non expers, latro
cinia quæ circa montem Amanum inſidebant, in fugam egit: qua uictoria imperator à militibus ſalu
tatus eſt. In qua re, ne id fruſtra retulerim, Cœlius orator cum rogaſſet, ut ad quoddam ſpectaculum
pantheras ſibi Romam è Cilicia mitteret: Cicero uenuſte permotus rebus à ſe geſtis, in Cilicia nõ eſſe
pantheras reſpondit, ſed in Cariam effugiſſe, dedignatas quòd cæteris pacem agẽtibus, illæ ſolum bel
la perferrent. Cæterum puincia decedens Cicero Rhodum nauigat. Inde ueterum conſuetudinum
deſiderio captus, Athenis pluſculam moram egit. Vbi uiris eruditione præcipuis in colloquium adhi-
bitis, beneuoliſq́; grate perſalutatis, laudibus Græciæ cõmode exornatus, Romam redit, iamiam ue-
luti quodam incendio bello ciuili æſtuãte. Verum ſenatus cum ſibi triumphum decerneret, gratius
ſibi inquit, fore compoſita inteſtina ſeditione ſe triumphum Cæſaris ſequi. Interea priuatim conſi-
liis diligentem operam præbuit, partim Cæſari ſcribens, partim Pompeium orans, ut utrunque pa
caret. Sed inſanabile uulnus mox patuit. Cæſar enim urbem inuadit, Pompeius pleriſque clarorum *Ciuili bello*
& optimorum ciuium comitatus, hanc deſerit. Ex quo Cicero fugam illorum linquens, addi parti- *neutram par*
bus Cæſaris uiſus eſt. Anceps tamen ac utrinq; diſcuſſus quædam ſigna ſuæ mentis aperuit. Scribit *tem probaut*
enim in epiſtolis, quò ſe uertat ambigere, honeſtam & pulchram belli materiã apud Pompeium eſſe,
Cæſarem meliori re uti, ſeq́; ſalubrius neceſſariis præſeruare. Habeo igitur quem fugiã, quem ſequar

non habeo. Inter hæc Trebatius uir Cæſari familiaris, per epiſtolas Ciceronem hortať ad Cæſaris beneuolentiam, eumq; ad ſpem ſucceſſuum cõmunicandam iuitat. Quòd ſi ob eius ſenectutem abnueret, admonet ut ambobus longe ſemotis in Græciá ꝑgat, ac ibi quietem agat. Tum admiratus Cicero quòd Cæſar ipſe non ſcripſerit, iracunde reſpondit, ſe nihil Repub. indignũ acturũ. Hæc in epiſtolis eius iuenire fas eſt. Cæterum Cæſare Hiſaniá petente, Cicero ad Põpeium nauigat: hunc cæteri grate ſuſcipiunt: at Cato amotis ꝓcul arbitris, multa cum illo queſtus eſt, quòd adhæreret Põpeio, aſſerens ſeſe nõ cõmode quam partem primũ elegiſſet poſſe relinquere: Ciceronem ſi Romæ máſiſſet, rerum euẽtui ſe cõpones, patriæ ſaluberrimum, & amicis utiliſſimum ſe futurum: cauſa nulla inquiens illũ Cæſaris hoſtem factum, & periculi tanti participem. Hi ſermones maxime Ciceronis flexere animos: unde operam dedit, ut Põpeius ad magnificum nihil eo uſus ſit, materiá ipſe perhibẽs, nec animi mutationem lõge diſſimulans. Apparatum nanq; Põpeii floccipendere, eius crebras cõciones clàm moleſte habere, ſocios nulla cauſa plerunq; lœdoriis carpere, ſiue per iocum eludere: idem caſtra perambulans fronte mœſtitiam ſimulare, nemini ridendus, cæteris inopinato riſum ludumq; ſuggerere. Ex his quædam retuliſſe indignum nõ arbitror. Cum Domitius uirum quendam aciei ꝑfeciſſet, & eum laudibus ꝓſequereť, quòd moribus eſſet pius ac integer: quid ergo, inquit Cicero, ipſum tuis tutorem liberis nõ præſeruas? Quidam Theophanem Leſbium, dum in caſtris erat ꝑfectus fabrorum, laudibus efferebát, quoniam Rhodios in amiſſione claſſis optime ſolatus oratione ſuauiſſima foret. Ad quod Cicero, quam optimũ, inquit, eſt Græcum hunc in caſtris magiſtratum habere. Cæſar rebus ſecundis uſus cum partes aduerſas obſidione ꝑmeret, memorante Lẽtulo audiuiſſe ſe Cæſaris beneuolos mœſtos ac furentes eſſe; eos, inquit Cicero, diſſentire Cæſari dicis. Cum Marcus, qui ex Italia nuper acceſſerat, referret Romæ famá inualeſcere, Pompeium obſidione urgeri: ob id nauigaſti, inquit, ut id aſpiciens crederes? Referente Nõnio poſt cõflictum optimá ſpem haberi licere, quod ſeptem aquilæ in caſtris Põpeii captæ eſſent: Recte, inquit, moneres, ſi nobis aduerſus picas pugnandum foret. Labienus quibuſdá diuinationibus nixus, cum aſſereret Pompeium ſuperaturum: hac ergo ſpe ducti, inquit, caſtra nuper amiſimus? Expedita Pharſalica pugna, ubi ob malam ualetudinem Cicero nõ affuit, cum fugiſſet Põpeius, Cato frequentes copias claſſemq; permagná Dyrrhachii tenens, Ciceroné iuxta morem & dignitaté cõſularem, exercitui ꝑeſſe rogauit. Sed cum nõ tantum id negauiſſet Cicero, uerum oino militiá fugeret, ꝓditor à iuniori Põpeio ac pleriſq; appellatus eſt, ſtrictiſq; in ſe gladiis circũuentus trucidatus obiiſſet, niſi Cato inſtás eum in exercitu erectum tráſtuliſſet. Hinc igiť Brunduſium ꝓfectus, aduentũ Cæſaris ob res Aſiæ ac Aegypti tardanté, cum ibi morať, donec nunciatum eſt Cæſarem Tarentum attigiſſe, ac terreſtri greſſu Brunduſiũ ꝑgit. Timens auté uirum uictoré & infenſum in multorum cõſpectibus experiri, tamen ꝓter dignitaté nec loqui, nec quicq̃ agere impulſus eſt. Nam Cæſar ut eum cõſpexit multo ante cæteros occurrenté, deſcendit, eumq; grate ꝑſalutauit. Deinde plurima ſolus cũ illo alloquens, quorundá ſtadiorum cõtinuum iter egit. Ex hoc tẽpore Cæſar tá firma tamq; grata beneuolentia aduerſus eum uſus eſt, ut cum ille de laudibus Catonis edidiſſet, cõtra reſcribens Cæſar, in opere Ciceronis eloquentiam ac uitæ integritatem celebrans, eum Pericli ſimilem dixit, & ab eo Theramenis uim expreſſam eſſe mõſtrauit. Ciceronis igiť liber Cato, Cæſaris uero Anticato inſcriptus eſt. Fertur etiam in cauſa Q. Ligarii, qui & ipſe unus ex aduerſariis Cæſaris habebať, patrono Cicerone, Cæſarem ad beneuolos ſuos uerſum dixiſſe: Vir ille diu malus noſterq; hoſtis ꝓbatus. Sed quid iterim nos impedit Ciceronem audire? At cum orare Cicero cœpiſſet, tanta orationis uarietate, tanta gratia admirabilis fuit, ut Cæſar in colores plurimos uultum uerteret, manifeſtumq; foret omnes animi ſui mutationes mire potuiſſe cognoſci. Pharſalicam tandem pugná cum orator attingeret, ille uelut amens corpore exiluit. Libellum ꝑterea quendam è manibus abiectum tradiť. Quare Cæſar orationis ui coactus, reum crimine liberat. Cæterum ex hoc tempore Cicero Rempub. in monarchiam mutatam aſpiciens, publica miſit, ac operam iunioribus præbuit, qui philoſophiæ adorti ſtudiũ forent. Ex horum etiam fermè cõſuetudine (quoniam ii nobiliſſimo genere ortum ducebant, & clari in primis erant) iterum in Repub. plurimum potuit. Verum interea eius erat ſtudiũ philoſophiæ dialogos condere, ſiue transferre: præterea ſingula dialecticorum & phyſicorum uocabula in latinum eloquium. Hic enim primus (ut aiunt) aſſenſum, retenſionem ſententiæ, cõprehenſionem, præterea inſecabile, uacuum, aliaq; plurima huiuſmodi uocabula hactenus Latinis inſueta, nota & appellanda dedit. Poetica interdum ex ingenii facilitate ioci gratia uſus eſt, qua aliquando cum calluiſſet, per noctem quingenta carmina narratur edidiſſe. Eius uero temporis partem maximam agens apud Tuſculanum agrum, cuidam ex ſuis familiaribus ſcripſit, ſe ducere uitam Laertis, iocatus in hoc ceu ſolitus eſt in cæteris, ſeu quod rerum ciuilium deſiderio motu, præſentibus affligeretur. Perraro interea urbem acceſſit, idq; tantum ut Cæſarem ſalutaret. Frequenti uero in concione primus adeſſe, ac dicendo nouum quicquam continuo ad Cæſaris gloriam adoriri. Quemadmodum illud cum deiectæ & fractæ Pompeii imagines iuſſu Cæſaris in priſtinam dignitatem eſſent reſtitutæ, inquit, Pompeii

ſtatuas

Amor patriæ & integritas uiri.

Proditor ciuili bello falſo appellatus.

A rep. diſceſſit libertate extincta.

C

B

D

A ſtatuas figens Cæſar,ſuas firmat.Meditatus(ut fertur)patriæ hiſtoriam ſtylo complecti, ubi multas
Græcorum tum fabulas,tum orationes immiſcere decreuerat,eam inuite dimiſit, publicis ac dome-
ſticis curis affectus,quarum nõnullas & ipſe ſponte ſubiit. Primum enim Terentiam repudiauit uxo-
rem,quòd adeo negligens fuiſſet eius,ut cum in expeditionem proficiſceretur,inops neceſſarii cõmea-
tus abierit.Præterea cum in Italiam inde rediiſſet,ea non niſi moleſta & turbulenta potitus eſt.Brun-
duſii etiam cum ipſe longam ageret moram,illa nec eò profecta eſt,& illuc pergentem Tulliolam te-
nuiori uiatico impenſaq; dimiſit.Domum ad hæc omnium uacuam,ac deſertam,æreq; alieno onuſtã
fecit.Hæ repudii cauſæ feruntur potiores:quas cum negaret Terentia, ipſe longa oratione probauit.
Hoc acto paucos inde poſt dies uirginem duxit uxorem, captus(uelut aiebat Terentia)illius forma:
ſed ut Tiro libertus refert,ut æris alieni ſoluendi poteſtas eſſet.Nam ea puella prædiues erat, & eius
ſubſtantias ſub tutoris fide ſeruabat,cum interim ob multa millia quæ debebat,adeſſe beneuoli,inſta
re,ſolicitare,ut eam licet nondum uiro maturam deſponſaret,ſeq; illius dotibus pergrandi ære libera
ret.Antonius uero in iis quæ aduerſus Philippicas ſcripſit has memorans nuptias,illum uxorem apud
quam ſenuerat,indigne expuliſſe tradit,ſimulq; in eum iocatus eſt,tanquam inertis & mollis uiri rem
ipſius domeſticam mordens.Poſt hæc paucis fermè diebus eius filia quæ poſt exceſſum Piſonis prioris
uiri Lentulo nupſerat,ex partus anguſtia moritur.Adſunt igitur beneuoli,adſunt familiares, undiq;
conueniunt philoſophi,Ciceronem exhortaturi ut æquo animo filiæ mortem ferat.Nam huius dolo-
ris habitus impatiens eſt.Vnde quòd noua uxor lætari obitu Tulliæ uiſa eſt,illi repudium dedit. Sed
apud domeſtica Cicero laborauit. Cæterum coniurationis in Cæſarem expers fuit, quanquam inter
beneuolos Bruti haberetur,& præſentia ægre ferret,ac pleriſque non inferior Remp.priſtinam cupe-
ret.Pertimuere autem uiri illius naturam ceu audaciæ inopẽ,ac eius ætatem,in qua robuſtiſſimis etiã
uiris ſolent animi maxime deeſſe. Verum ut Bruti atq; Caſſii patrata res eſſet,& beneuoli Cæſaris cõ
ueniſſent,iterum inteſtini tumultus eſt orta ſeditio. Quare Antonius qui conſulatum agebat,conuo-
cato ſenatu cum ad concordiam breuiter quædam concionatus eſſet, Cicero pro tempore multa diſ-
ſeruit,ſenatui ſuadens,ut Athenienſium exemplo abolitionem rerum Cæſaris ageret, præterea Bru-
to & Caſſio prouincias decerneret. Sed horum nihil adimpletũ.Nam plebis animi cæde Cæſaris exa-
ſperati,ut cadauer ipſum per medium forum elatum aſpexere,ad hæc cum extuliſſet Antonius Cæ-
ſaris ueſtem ſanguine ſparſam,ac undique perforatam gladiis, furore commoti, percuſſores Cæſaris
quæritant,inde ardentibus facibus eorum domos incendiis poſcunt. Sed illi imminens periculũ pro-
B uidentes,effugiunt,comitesq; nonnullos autoritate primos clàm immorati urbẽ relinquunt.His extẽ
plo Antonius elatus eſt,ac ueluti dominaturus urbi,omnibus timori eſſe cœpit, Ciceroniq; maxime.
Nam potentiam ſuam in urbe iterum firmam aſpiciens,& aduerſus autores cædis tempus offerri,cœ
pit moleſte angi præſentibus,præbuitq; ſuſpicionẽ diſſimilitudinis uitæ animiq; ſui immutati, Quã-
obrem id animaduertens Cicero,enixe inſtat uti cum Dolobella legatus in Syriam nauiget.Sed Hir-
cius & Panſa uiri clari & optimi, Ciceronis ſtudio incenſi, inituri conſulatum poſt Antonium ne ſe
deſerat orare,qui Antonium opprimere præſente eo ſuſcepiſſent. Quare Cicero non omnino diffi-
dens,quanquam id etiam parum crederet,Dolobellam miſſum fecit.Inde data fide Hircio,ſe Romæ
affuturum cum conſulatum iniret,Athenis æſtiua ducturus ſolus nauigat. Sed in itinere ipſo cũ mo-
ram tereret,& noui ſermones(ut aſſolet)ab urbe ferrentur,pœnituiſſe Antonium,eumq; mire mu-
tatum,ac omnia ſenatuſconſulto agere tractareq;: præterea ut recte ſingula componerentur, urbem
eius indigere præſentia,ſecum queſtus quòd nimium ſui cautus eſſet,Romam repetit. Nec primum
ſpe ſua deceptus eſt:tanta enim ciuium copia ſibi obuiam itum eſt,ut in eius ingreſſu circa fores, circa
dexteras dandas,circa ſalutationes,integra fermè dies conſumpta ſit.Poſtera uero Antonius cũ ſena-
tum cogeret,aduocato Cicerone non paruit,ſed cubans ſimulauit ſe ex pelagi laboribus & ualetudine
impediri.Nam ſuſpicio inſidiarum in ipſa uia nuncio quodam accepta,eum in ſenatũ ire uetuit. Hoc
Antonius non leuiter tulit,ſed eum probris laceſſens milites extemplo miſit,qui aut illũ adducerẽt,
aut domũ incenderent.Sed his cum obſtarent nõnulli,precibusq; inniterentur,Antonius uadimoniis
cõtentus quieuit.Deinceps primores urbis placide reliquũ tẽpus duxere palàm,illi uero aduerſantes,
nec omnino ſibi nõ cauti,donec iunior Cæſar ex Apollonia in patriã rediit,& hæreditate Cæſaris adi-
ta cũ Antonio,in nõ paruas contẽtiones erupit,cum Antonius ex bonis Cæſaris quinquaginta & ducẽ
ta millia æris ſibi diriperet.Ex his Philippus iunioris Cæſaris uitricus,& Marcellus,qui ſororẽ eiuſdẽ
duxerat,cũ adoleſcente Cæſare ad Ciceronẽ profecti conueniunt,ut apud ſenatũ,& apud plebem Ci
cero uerbo factoq; cauſam adoleſcẽtis aſſereret,contraq; adoleſcens pecunia & militibus defenſionem
ſibi Ciceronis aſſumat.Iamiam adoleſcens pleroſq; militũ Cæſaris circa ſe habere, & Cæſaris partes
omni ſtudio ad ſeſe recipere.Ferunt Ciceronẽ non ingrate beneuolentiã Cæſaris iniuiſſe, quòd eum
antea diuino quodã ſomnio illexiſſet.Nam Cæſare atq; Põpeio nõdum uita functis,Cicero per quie-
tem uidit ſeſe monitũ in Capitolium uocare ordinis ſenatorii liberos,ceu Iupiter oſtẽſurus quis unus

Senex iuuenculam ducit coniugẽ,eandem mox repudiat.

Cauſam octaui Cicero ſuſcepit ſomnio monitus.

C ex illis foret, qui rerum eſſet potiturus: quocirca ciues ſoliciti currere, & iuxta templű aſſiſtere, pueri uero omnes circűſedere, ſilentiumq́; agere. Patefactis interea foribus templi, quiſq; puerorum uiciſſim ſurgere uiſus, ac Iouem adire. Tum Iupiter quécunq; animaduertiſſet mœſtumq́; repuliſſet, in unico ſolum fixus dexterá protendés, O Romani, inquit, hic princeps factus finem bellorű ciuiliű uobis imponet. Hoc ſomnio ſtupefactus Cicero, imaginé pueri requirens, cű ipſum nihil omnino noſceret, animo eam impreſſit. Cumq́; per diem deſcédiſſet in campű Martium, uiſis pueris qui peractis ludis iá abibant, puerű quem in ſomnis uiderat aſpicit. Quare animo perculſus puerű conuenit, eumq́; rogat quibus parentibus natus ſit. Erat ille Octauio patre, qui uir non ualde clarus fuerat ex Accia ſorore Cæſaris ortus: ex quo Cæſar liberis carens, facultates ſuas, domű, familiæq́; nomé teſtamento illi reliquit. Ex eo igitur ſomnii tépore ferunt Ciceroné, cű Cæſar obuiá ſibi fieret, accurate eum conueniſſe, contraq́; illum Ciceronis beneuolentiá grate fouiſſe. Fortuna præterea quadam Cæſaré ortű memorant, Cicerone conſulatum adminiſtrante, quæ omnino primas fuiſſe cauſas ad mutuá beneuolentiá tradunt. Quare & odio Antonii, & ob ſuam naturá gloriæ deſiderio flagrantem, quòd exiſtimaret ex potentia Cæſaris ſeſe urbi præeſſe, Cicero ita ſe adoleſcenti ſubiecit, ut eum quandoq; patrem appellauerit. Ex quo ſtomachás Brutus in epiſtolis ad Atticum, Ciceroné increpat, quòd Antonii metu Cæſari blandiens, non libertati ſtudere, ſed domeſticum ſibi dominű facere uideretur. Sed nihilominus Brutus Ciceronis filium, qui Athenis philoſophiæ operam dabat, ad ſe recipiens, eum in primis dignitatibus habuit, eoq́; in plurimis uſus, ipſum ſtrenuum reddidit. Ciceronis uero potentia tunc in urbe maxime claruit. Nam iuxta mentem ſuam ſeditionis autorem eiecit Antoniű, & ambos conſules, Hircium atq; Panſam, in illum ab urbe cű exercitu miſit. Suaſit præterea ſenatui lictores, cæteraq́; imperii ornamenta Cæſari dari, ueluti qui pro patria eſſet certaturus. Verű deuicto Antonio, & utriſq; cőſulibus Theſſalica clade cæſis, omnes militum copiæ ad Cæſarem conueniűt. Quare metuens ſenatus uirű iunioré, fortunamq́; qua ſplendide uſus fuerat, largitione tentauit eius exercitű reuocare, illiusq́; potentiá ſcindere, ueluti Reipub. tot copiis nequicquá opus eſſet cum fugiſſet Antonius. Quamobré territus Cæſar ad Ciceroné mittit qui eum orarent, ſibiq́; ſuaderent, ut operá impenderet ad conſulatum ambobus cőmittendum: quo ſi potiretur, affirmarét Ciceronem ut placitű ei eſſet rebus uſurű, ſeq́; adoleſcentem ipſius curæ ſe daturum, nominis gloria illectum contétumq́;. Hac ſimulatione primatum Ciceronis fore paſſus eſt: res ipſa tamen eò tendebat, ut Ciceronem ad petédum conſulatű impelleret, comitia utriſq; conciliaturű. Elatus ergo his nunciis Cicero, uir ſenex à iuniore deceptus, ſenatum atq; centurias illi præbuit, extéplo à beneuolis laceſſitus, ac nő multo poſt intelligens ſe populi libertatem ac ſeſe perdidiſſe. Nam inito conſulatu potentior factus adoleſcens, Ciceroné miſſum fecit, ac Antonio Lepidoq́; conciliatus, copias in unű coëgit, & ueluti cenſum quendá triumuiri imperiű or- D bis ſibi partiti ſunt. Proſcriptionis præterea tabulas ultra ducentorű ciuium edidere, in quibus Cicero cauſa plurimæ litis fuit. Nam Antonius nihil conuentionis omnino tatum habere, ni primus ille proſcriberetur. Lepidus Antonio ſeſe iungere, ſolus Cæſar ambobus ſumma ui obniti. Triduo itaq; circa ciuitatem Bononiá horum ſcelera colloquia habita ſunt, quo loco apud interlabenté fluuiű ſinguli caſtra locarant. Ferunt diebus primis Cæſarem pro Cicerone certaſſe enixius, uictű tandé die tertia uitum prodidiſſe. Omniű compenſatio ſic demű habita eſt. Cæſar Ciceroné, Lepidus Paulű fratré, Antonius L. Cæſarem auunculű ſuű, alios alius cőceſſere. Sic ergo eorű furor & indomita rabies omni ingenio humanitatis exciderunt, oſtenderuntq́; magis nullá eſſe ferá uaſtiorem homine, cum licentiá affectuum nactus ſit. His perfectis Cicero qui cum Q. fratre apud agrum ſuum Tuſculanum diuertebat: audita proſcriptione ſtatuit Aſturam ad maritimum quendam ipſius locum pergere, ut inde ingreſſi pelagus in Macedoniá Brutű conuenirent, quoniá iam rumor erat uictoré eſſe. Ex ingenti ergo mœſtitia defecti uiribus ſe deferendos lecticis tradunt, ac per ipſum iter nec ſubſiſtebant, nec mutuo propinquabant, ſimul lugentes ac ululantes. Quintus præcipue animo magis uexari, cui cum ſubiiſſet in menté ſe cőmeatum nullum habere, qui etiá Ciceroni tenuiſſimus erat, tutius uiſum eſt ut Cicero fugam præriperet, Quintus domum ea gratia præcurreret, unde apparatior extemplo rediret. Hæc cum inter ſe firmaſſent, alter alterum complexi, cum ſummo luctu diſiuncti ſunt. Inde diebus paucis Quintus ipſe à familaribus ſuis proditus, cum filio à perſecutoribus cæſus eſt. Aſturá delatus Cicero, quæſita puppe pelagus petit, ac uétos ſecundos iuxta Circæum potitus. Hic cű optarent nautæ iter inceptum proſequi, Cicero ſeu metu maris, ſeu quòd nondum omnino Cæſari diffideret, è puppe deſcendit, Romamq́; poſcens centű fermè ſtadia pedeſtri itinere tranſegit. Inde animi feſſus ac mutatus, mare atq; Aſturam repetit. Hic tum graui atq; anxio cogitatu pernoctans, in menté duxit clàm Cæſaris domű poſcere, ac in ea interius ſeſe iugulans, ultrices diras in eum concitare. Verű perſcrutantium graſſatorum timor eum ab hac profectione repulit: præterea monſtra quædá, quæ præſaga mente notabat: ex quibus familiaribus ſeſe permiſit Capuam puppi perducendű. Diuerſoria enim illic habuit, in quibus ardores ſolis flatibus æſtiuis gratiſſime flantibus euitare conſueuerat. Hic Apollinis erat ſacellum

Cauſis non ſatis grauibus, Octauio ſeſe, tű contra dignitatem & ætatem ſuam, tum magno Reipu. malo ſubiecit.

Ambitio.

Imprudentia

Cicero uix tandem proſcribitur.

Fugitat.

A cellum mari imminens, ex quo cum Cicero adremigaret littori, corui elati pennis magno clangore nauiculam imperunt, deinde ſuper utriſque cornibus antennarum inſidentes, partim clamore ſtrepere, partim capita funium exagitare. Tum omnibus id infauſtum oſtentum uiſum eſt. uerum deſcendit è puppi Cicero, & in diuerſorio ueluti quieté capturus accubuit. Hinc corui ſuper poſte ſedentes magis ac magis tumultuoſo clangore perſtrepunt. Horum unus deſcendens in cubiculum Ciceronis, pallium quo cubans erat opertus, roſtro ab eius fronte deduxit: quod domeſtici cum uidiſſent, malorum præſagi ſeſe excruciare, ſi oculos ſuos cæde ſui domini maculare ſuſtineant: nefandumq; ipſis uideri, ſi alitibus uiro immerito infelici opitulari conantibus, ope nulla ipſi permoueantur. Præcipites itaq; mutuis uiribus ac inter ſe precibus illum lectica ad mare diripiunt. Inter hæc cum lictorum copia ſuperuenerunt iugulatores, Herennius Centurio, & Popilius tribunus militum. Is Popilius iandudum parricidii reus, opera Ciceronis, qui cauſam ſuſceperat, defenſus iudicium euaſit. Cum ergo fores quæ obſeratæ fuerant, fregiſſent, & necubi Cicero inueniretur, & qui aderant ſe illum ſcire negarent, tradūt adoleſcentem quendam Q. fratris libertum nomine Philologum, qué Cicero ſtudiis liberalibus erudierat, tribuno dixiſſe, ipſum per umbroſos conſitosq; calles ad pelagus lectica delatū. Tribunus igitur paucis comitibus ſecum aſſumptis, ad exitum uiæ præcurrit: Herennius per demonſtratam ſemitam accelerans illum conſequitur. Verum Cicero ut percuſſores imminere cognouit, ſuis uti lecticam ſiſterent imperauit: inde ceu perſæpe conſueuerat, cum genam ſiniſtræ impoſuiſſet, immotis oculis percuſſores proſpiciens, iugulum apparat. Miſerum id quippe ſpectaculum. Squalidus enim uultu, comaq; ſparſus, & adeo ſub curis extenuatus, ut ipſorum percuſſorum plerique miſere affecti oculos ſuos texerint, cum iugulum poſceret Herennius, crine nudum, & extra lecticam uulneribus prolatum, quia tum ſexageſimum quartum agens ætatis annum. Caput ac manus, cum quibus Philippicas ſcripſerat, Antonii iuſſu truncauit Herennius, Romamq; attulit. Quæ membra cum Antonius, qui tum forte comitia habuerat, mutilata proſpexit, ingenti uoce proclamans. Sic habeant, inquit, finem proſcriptiones. Deinde ea poni pro roſtris imperat, ſpectaculū Romanis horrendum, qui non membra Ciceronis ſeſe ſpectare, ſed imaginé animi crudelis Antonii uidebantur. Verum tanto in ſcelere, id tantum rite perfectum eſt, quod Antonius uxori Quinti Philologum tradidit. Hæc poteſtatem illius nacta præter cæteros cruciatus, quibus eum affecit, eiuſdem carnes ipſum ſe amputare membratim, igni adurere, mandereq; coëgit, ſicuti hiſtorici quidā aiunt. Tiro Ciceronis libertus proditionis Philologi nihil omnino meminit. Cæterum ipſe percepi, cum Cæſar poſt plurimum temporis ad quédam è nepotibus

Prodigia mortem prædicentia.

Comprehenditur.

Cædes miſerabilis.

B ingreſſus eſſet, quod tum forte Ciceronis opuſculum tenebat in manibus, ſubito aduentu Cæſaris territus, libellum in ſinu tentauit occulere: ſed id fruſtra, cum præueniſſet Cæſar. Capto igitur opuſculo eo Cæſar cum ſtando plurimam eius partem euoluiſſet, id reddidiſſe adoleſcēti cum his uerbis perhibetur: Eloqués hic uir, eloqués fuit ô fili, & amator patriæ. Inde parū poſt cū idé debellaſſet, Antoniū, cōſul factus ſibi Ciceronis filiū collegā delegit, atq; ſortitus eſt. Cuius magiſtratu ſenatus ſtatuas Antonii deiecit, ac nōnulla ipſius ornamēta aboleuit. Præterea publico edidit edicto, ex Antoniorū géte neminé Marcū appellari. Sic ergo diuino quodā fato ultima ultio ad Ciceronis domū redacta eſt.

Grata morte patria.

DEMOSTHENIS ET CICERONIS COMPARATIO.

QVæcunq; igitur de Demoſthene, Ciceroneq; in notitiam noſtram digna memoratu peruenere hæc ſunt: ac eloquentiæ quidem cōparatione miſſa, hoc præterire ſilentio non poſſum, quòd Demoſthenes quidem, quantamcunq; uel natura, uel exercitatione conſecutus uim eſſet, omnem in iſta dicendi facultate cōſumens grauitate orationis omnes quibus cū iudicialibus in cauſis collatus eſt, facile ſuperauit: amplitudine & magnificētia ipſos declamatores, arte & diligentia ſophiſtas lōge poſt ſe relinqués. Cicero uero cum diſciplinas atq; eas quidē multifarias eloquentiæ ſtudiis cōiunxiſſet, philoſophica monumenta nō pauca, Academicorū more conſcripſit. Tametſi forenſes etiā orationes ſatis declarant, cognitionem illum literarum ampliorem quandam oſtentare uoluiſſe. Iam etiam mores alios illorum oratio præfert. Demoſthenica ſiquidem citra fucum, citra luſum, ad grauitatem ſtudio uergens, non lucernā, quemadmodū Pytheas ille calumniabatur, ſed aquæ potum, curamq;, & eam morum acerbitaté, quam uocant, triſtitiamq; refert. Cicero uero ad ſcurrilitatem uſq; ſcommate ſæpenumero euectus, dignas ſtudio res riſu tractans: dum cauſæ ſeruit, ſæpe deſerit officiū, ut in Lucilii cauſa, nihil abſurdum facere ſe, qui in tanta Repub. & deliciis, cōcedat uoluptati: inſanum eſſe, uti nolle quo poſſis, cum clariſſimis philoſophis felicitas in uoluptate ſtatuatur. Cauſam Murenæ, quam oppugnabat Cato, conſul defendens, cum multa inſolentia in Stoicorū placita luſiſſet, riſu oborto & ad iudices permeante, ſubridens Cato, quàm ridiculū, inquit, conſulem habemus. Videtur familiaris Ciceroni riſus & inſita dicacitas fuiſſe: nam facies ipſa ludens quiddam & ſerenū præ ſe ferebat, cum

Demoſthenis ſeria ſemper eſſet, & ſolicitudinem temere haud unquã remitteret: unde difficilẽ aduer C
ſarii, & morib. horridum uocabant. Idem in ipſorũ monumẽtis diſcrimen uidere licet. Hic leuiter, &
citra moleſtiam laudes ſuas, ſicubi ad rem aliã maiorẽ ſpectant, attingit, per cætera uerecundus mode
ratusq;. Ciceronis redundantia & iteratio, morbũ arguit, æſtumq; gloriæ: unde uox iſta, Cedant arma
togæ, concedat laurea linguæ. Deniq; non ſolũ facta ſua laudare, ſed dictas ſcriptas'ue ab ſe orationes
demirari cõſueuit, quaſi cum Iſocrate aut Anaximene ſophiſta quopiã iuueniliter cõtendat, nõ Ro. po
pulum, horrendũ, armiſonũ, metuendumq; hoſtibus, regere conetur. Vt enim potentẽ eſſe ciuilis ui
ri orationem decet, ita plauſum captare & gloriam nimis auide glutire, ingeneroſi hominis eſt. Vnde
non paulo terribilior Demoſthenes eſt, uim illam ſuam, tantum uſum quendã eſſe iudicans, magno
auditorũ aſſenſu nixum: rudes uero & illiberales (ut ſunt) quicunq; ob eam facultatem inflentur. Au
toritas in Rep. par fuit, præſidio uterq; militarium hominum egebat: Demoſthenes Charetis, Diope
this, Leoſthenis: Cicero Pompeii, Auguſti, id quod Auguſtus ipſe ad Agrippam & Mecœnatẽ ſcribit.
Magiſtratum uero, qui mores cuiuſq; declarare, & animi morbum patefacere creditur, Demoſthenes
inſignem nullum geſſit; unde nullum inde experimentum ſui dedit: nam copiis quas contra Philippũ
excitauit ipſe non præfuit. Cicero uero quæſtor in Sicilia, proconſul in Cilicia & Cappadocia, quo tẽ
pore, auaritia uigente, ducibus legatisq; uulgo furari ſordidum, rapere non illicitum uidebatur, accipe
re uero prorſus reprehenſione carebat, & qui id faceret, amabatur, ſatis tum animum opibus ſuperio
rem declarauit, ſpecimenq; bonitatis ingens dedit. Romæ uero uerbo quidem cõſul, poteſtate monar
cha & dictator, uerum eſſe in Catilina declarauit, quod Plato cecinerat, tutas malis urbes futuras, ſi in
unum poteſtas ingens, prudẽtiaq; & iuſtitia conuiſſent. Sed quæſtum Demoſthenes turpiter feciſſe fer
tur, Phormioni & Apollodoro aduerſariis actiones, clàm ſumpta pecunia, ſcribens: ad hæc propter re
gum largitiones male audiuit: cum eſt corruptelæ Harpalicæ conuictus. Primũ quid ſi falſo ab obtre
ctatoribus, qui non pauci ſunt, hæc impacta dicamus? Certe quod ad regum munera ultro & cũ gra
tia data, Demoſthenes reſpicere non fuerit auſus, nec erat hoc hominis nautica re quæſtum exercẽtis;
nemo arbitror negabat. De Cicerone uero, quòd ædilis Siculorum, proconſul uero regis Cappadocũ;
urbe uero cum eiiceretur, amicorũ etiã rogantum munera reiecit, diximus iãdudum. Exiliũ illi quidẽ
turpi furto deprehenſo, huic præclarum opus patriã à latronibus uindicanti incidit: unde cum nihil il
le quod exilio prætexeret haberet, propter hunc ſenatus & ueſtẽ mutauit, & lugere inſtituit, & decer
nere nulla de re uoluit, priuſquã reditus decretus ei publice foret. Exiliũ Cicero ignauiter tulit in Ma
cedonia deſidendo, Demoſtheni uero geſtorũ præcipua pars exilium fuit. Nam dum operã Græcorũ D
legatis dedit, confutatis Macedonũ, urbes concilians, longe præſtãtiorẽ Alcibiade Themiſtocliq; ciuẽ,
in eadem cum illis forte cõſtitutus, ſeſe declarauit. Iam eandẽ denuo Reipub. cauſam ſuſcepit, & eni
xe Macedonem Antipatrum oppugnauit. Ciceronem uero Lælius, cum Cæſar conſulatum imberbis
contra leges petiuiſſet, conniuentẽ, conuiciis inceſſit: & Brutus ſcribens grauiter arguit, quòd Reipub.
tyrannidem moleſtiorem aluiſſet, quam pepulerat. Ante omnia uero ab obitu deplorãdum hunc pu
tem, quando homo ſenex & nobilitate clarus, à ſeruis ſurſum deorſum circumlatus, mortem fugitã
do, cæſores ſuos fallere cuperet, qui in eo tollẽdo, uix momento naturã anteuertebant, à quibus mox
trucidabatur. In illo quanquã ad preces pauliſper ſeſe demiſit, admirandum eſt, quod uenenum ſerua
uit, cum quod eſt uſus, quaſi cum deus immunitatem negaſſet, ad aram ſacratiorem confugiens, & ex
mediis armis hoſtibusq; corripiens ſeſe, crudelitatem Antipatri uideret.

DEMETRII VITA

DONATO ACCIAIOLO INTERPRETE

PRAECLARAM meo iudicio priſci ſapientes ſententiam habuere, qui cum rerum naturã ingenti ſtudio diligentiaq; perquirerent, artes ſimiles ſenſibus eſſe dixerunt: hac præcipue, ut mihi uidetur, ratione compulſi, quòd eam diiudicandi uim diſcernendiq; potentiã, æque ſenſibus atque artibus animaduerterunt ineſſe, quam ad percipienda contraria à primis incunabulis cunctis hominibus natura inſeruit. At nos quanquã experientia ipſa, & horum philoſophorũ grauiſſimo iudicio confirmati in hanc ſentẽtiam adducimur, ut exiſtimemus artes atq; ſenſus in eo nõ mediocriter conuenire, quòd pariter diſcernere contraria poſſint, tamẽ alia ratione non parũ differre arbitramur, quòd eorũ iudicia nõ iiſdem finibus terminantur, cum artes præter cognitionem contrariorum, electionis quoq; iudicium habeãt. Nam ſenſus etſi album pariter atque nigrum, amarum dulceq; percipiunt, non tamen ſic ea diiudicãt,

ut alterum

A ut alterum expetendum, alterum fugiendum eſſe diſcernant. Mouentur enim ſuapte natura à ſingulis contrariis quæ ſibi obiiciuntur, omniaq; deinde eodem pacto quo ipſi antea perpeſſi fuere, ad rationis iudicium deferunt. Artes uero cum ſemper ſint rationi cõiunctæ, ut utilia eligant, fugiantq; aduerſa, primum ea accurate penſant quæ ſibi cõgrua ſunt, deinde & quaſi lõgiore interuallo ea proſpiciũt, à quibus putant caueri oportere. Medicina enim ægritudinem, Muſica diſſonas uoces ea tãtum ratione conſiderare uidetur, ut melius efficere contrariũ poſſit. Temperantia quoq;, tum iuſtitia, ac prudẽtia, omnium artium perfectiſſimæ, cognitionem non modo utilium ac honeſtarũ rerum, ſed earum etiam quæ turpes & inutiles & iniuſtæ ſunt, ad ſe pertinere proculdubio putant, atq; eos qui uitiorũ naturam ſe ignorare gloriantur, uehementer accuſant, quaſi rudes earum rerum quas maxime decet uiros ſtudioſos cognoſcere. Quare antiqui Spartiatæ cum ſua feſta celebrarentur, cõſueuerunt agreſtes homines qui appellabantur Helotæ, quantum maxime poterant ad potum crapulamq; compellere, eosq; deinde mero ingurgitatos in conuiuia iuuenũ adduci iubebant, ut illi cernentes ebriorũ turpitudinem, ebrietatem ueluti rem deformem perhorreſcerent. Nos uero neminem corrumpendum eſſe putamus ut alii corrigantur, neq; hanc emendationem ciuilem, neq; humanam, neq; libero dignã eſſe arbitramur. Sed non erit fortaſſe inutile ad exemplum rectamq; uiuẽdi rationẽ, duos aut plures homines in mediũ afferre, qui cum in gubernatione maximarũ rerum uerſarentur, ſumma licẽtia ac intemperantia uſi, famam ſuæ turpitudinis apud poſteros reliquere. Neq; profecto hoc agere intendimus, ut huiuſmodi uarietate ornãdo hiſtoriã noſtram, afferamus legentibus uoluptatẽ: ſed quẽadmodum Iſmenias ille Thebanus diſcipulis ſuis, tam eos qui male, quam eos qui bene modulabãtur oſtẽdens, dicere ſolebat, Hoc pacto, non autẽ illo modulari oportet. Atque ut Antigenidas illos bonos modulatores iuuenibus arbitrabatur iucundiores eſſe futuros, ſi malos fuiſſent aliquando experti, eodẽ pacto nos alacriores fore exiſtimo ad perſequẽdum meliorem uiuẽdi modum, ſi flagitioſorum hominum mores hiſtoria cognouerimus. Demetrii igitur, qui urbium expugnator eſt dictus, ac M. Antonii imperatoris uitam hoc libello cõplectimur, qui uiri ſententiã illam Platonis maxime ſuis moribus comprobaſſe uidentur: Præclara, inquit, ingenia quemadmodum uirtutes maximas, eodem pacto uitia quoq; maxima producere ſolent. Fuerunt enim ambo cum ſummis flagitiis, frequenti potui, ac leuiſſimis amoribus dediti, tum econtrario liberales, benefici, ac in re militari peritiſſimi duces. Præterea eandem propè habuerunt fortunam, cum non ſolum in totius uitæ curſu, nunc principatus & regna ſint maxima conſecuti, nunc uice uerſa eadem amiſerint, nunc ex felici rerũ ſucceſſu in extremas calamitates ceciderint, pauloq; deinceps præter ſpem in priſtinam felicitatem redierint, ſed etiã extremæ uitæ actu ſimilem penè finem ſortiri eſſe uideantur, cum hic quidem in manus hoſtium uenerit, M. uero Antonius idem ſit propè perpeſſus. B Antigono igitur duo ex Stratonice Corrhæi filia fuerunt filii, quorum alterum fratris nomine Demetrium, alterum patris Philippum uocauit. Talis enim frequens eſt fama, quanquã nonnulli Demetrium, non Antigoni filium, ſed nepotem ex fratre fuiſſe tradunt. Mortuo nanq; patre, ac matre deinde Antigono nupta, Demetriũ aiunt adhuc infantẽ relictũ, creditum eſſe Antigoni filium. Philippus cum eſſet paucis annis minor natu quàm ipſe Demetrius, uita exceſſit. Demetrius itaq; etſi non æqua patri, procera tamen fuit ſtatura: forma uero & pulchritudine oris adeo egregia, adeoq; præſtanti, ut pictorum aut ſculptorum nemo ſimilem unquã potuiſſet effingere. Nam & gratiam ſimul & terrorem, tum grauitatem & manſuetudinem quandam præ ſe ferre uidebatur: concurrebatq; cum iuuenili ac elato uultus aſpectu, admirabilis ſplendor regia quadã dignitate coniunctus: itaq; natus eſſe uidebatur ad ſtuporem ſimul & gratiam hominum concitandam. Erat autem cum per ocium potus & conuiuia celebrabantur, & delicatiſſimus & iucundiſſimus omnium regum: cum uero res gerendæ erant, ſtudio ac diligentia, tum ingenii magnitudine cunctos alios ſuperabat. Quare Liberum patrem imitari maxime uidebatur, quem ex eo uehementer extollunt, quòd probe ſciret & bello uti, & pacem rurſus ex bello conficere, tum iucunditate ſuauitateq; ingenii ſibi mentes hominum conciliare. Fuit præterea Demetrius amantiſſimus Antigoni patris ſui: ſtudio quoq; matris & patrem obſeruare uidebatur, eumq; magis ob ueram ſynceramq; beneuolẽtiã, quàm potentiæ magnitudinem uereri. Cum aliquando legati quidam ab Antigono audirentur, reuerſus à uenatione Demetrius, confeſtim ad patrem acceſſit ſuccinctus telis, eumq; oſculatus propè uirum cõſedit: pauloq; deinceps cum legati habitis reſponſis diſcederent, alta uoce ad eos conuerſus Antigonus, O uiri, inquit, nunciate talem amicitiam animiq; pietatem, qualem uidere potuiſtis inter Demetrium Antigonumq; ſeruari: quaſi oſtenderet concordiam patris cum filio, ſtatus ac regum potẽtiæ maximũ eſſe indicium. Adeo enim regnum à cõmuni ſanctaq; ſocietate alienum eſſe conſueuit, adeoq; maleuolentiæ & perfidiæ plenum, ut maximo atq; antiquiſſimo Alexandri ſucceſſori lætãdum iure fuiſſe uideatur, ſi corpus ſuum inerme armatis filii manibus tutò cõmiſerit. Verumenimuero huius familiæ reges inter quamplures Alexandri ſucceſſores ſoli, ut ita dicam, fuiſſe apparẽt, qui huiuſmodi perfidia, & immanitate caruerunt, præter unum Philippum Antigoni, qui filium ſuum necauit. Alii autẽ ferè

Spartiatarũ antiquorum mos.

Platonis ſententia.

Demetrius forma inſignis.

omnes qui maximo illi regi ſucceſſere,cum hoc uitio laborarent,nonnulli filios,pleriq; matres , multi C
uxores interfecerũt. Fratrũ autẽ cædẽ quis referre poteſt? Vt enim geometræ petitiones,ſic illi fratres
necare ſibi permitti putant,quaſi petitioné quandam regibus pro firmamento regni cõceſſam. Deme-
trius uero quam ingenuus ab initio,quamq; humanus & amicorum ſtudioſus extiterit , ex eo conſtare
facile poteſt. Mithridates Ariobarzanis filius qui adoleſcés moribus & aſpectu egregius uidebatur , ob
ætatem & conſuetudinem ſumma erat cum Demetrio familiaritate coniunctus,colebatq; uehemen-
ter patrem Antigonum:de hoc igitur adoleſcente,quáquam nec eſſet nec haberetur etiam malus,ob
Antigoni ſomnium. tale taman ſomnium non mediocris Antigono eſt orta ſuſpicio . Viſum eſt ei ſe latum & pulchrum
peragrantem campum aureas micas ſerere,atq; ex his auream ſegetem primũ oriri,pauloq; deinceps
nihil ibi cerni præter deſectam paleam:perturbatum igitur ob hoc atq; mœſtum,audire quoſdam ſibi
uideri qui dicerent , Mithridatem in pontum Euxinum eſſe profectum , auream meſſem lecturum.
Hoc ſomnio cum uehementer eſſet perturbatus Antigonus,filium ad ſe uocat , ac iureiurando ſilen-
tium ei imponens,ſomniumq; deinde enarrans,oſtendit ſe omnino ſtatuiſſe animo,ut omni ſuſpicio-
ne liberaretur,Mithridatem de medio tollere. Hæc ut audiuit Demetrius,incredibili eſt mœrore cõ-
fectus,atque adoleſcentem familiariter uerſantem,ſecum ſibiq;(ut conſueuerat)appropinquantem,
neque alloqui audebat,neq; uoce quicquam exprimere,iuſiurandi accepti memor , ac fidei datæ patri
rationem habens. Seducto igitur adoleſcente aliquantulum ab amicis,ut uidit remotis arbitris ſe ſo-
los eſſe relictos,conuerſus ad eum,teli cuſpide ſcribebat in puluere, Fuge Mithridates . Hoc quid ſibi
uellet coniectans adoleſcens,propinqua nocte aufugit in Cappadociam , atq; ſtatim Antigoni ſomniũ
perfici uidebatur. Maximas enim Mithridates ac optimas conſecutus regiones,regum genus qui dein
ceps Ponto imperitarũt,poſt octauam ſucceſſionem à Romanis deſtructum,poſteris ſuis reliquit. Hæc
igitur bonæ indolis Demetrii boniq; ingenii,quo ille ad manſuetudinem ac iuſtitiam flectebatur,indi
cia ſint. Verum ut inter elementa Empedoclis contentione aſſidua diſcordiaq; uigente , ſemper inter
ea quæ propinquiora ſunt maior fieri diſſenſio ſolet,ſic ea tempeſtate inter Alexandri ſucceſſores aſſi
due bellum ardens grauius inter eos oriri uidebatur,qui ſe finibus contingentes,tum rerum tum lo-
corum coniunctione quadam tenebantur. Veluti tunc aduerſus Ptolemæũ euenebat Antigono , qui
cum in Phrygia moram trahens audiſſet Ptolemæum è Cypro profectum Syriam deprædari , urbes
aut ſeducere,aut ui ad deditionem compellere : aduerſus illum Demetrium miſit duos ſupra uiginti
annos natum,& militiam tum primum in maximis rebus egregie attrectantem . Cæterum iuuenis D
adhuc tiro,parumq; experientia callens,uiro congreſſus ex Alexandri palæſtra nuper emerſo,ac mul-
tis magniſq; prælijs ſub illo uerſato,propè Gazam urbem pugna commiſſa ſuperatur. Octo millia ho
minum eo ſunt prælio capta,quinque millia cæſa,tentorium præterea,& omne ornamentum corpo
ris regii Demetrio ereptum. Sed hæc quidem Ptolemæus unà cum amicis quos prælio ceperat , ad eũ
remiſit,uerba addens humanitate referta,non de omnibus ſimul , ſed de regno & gloria à magnis ui-
ris eſſe certandum. Demetrius his benigne receptis precatus eſt deos ne diutius Ptolemæi debitorem
ſe eſſe permitterent , ſed facultatem quandoque darent , ut ſimilem ei poſſet liberalitatem referre.
Atque ob hanc cladem non ita animo affectus uidetur,ut iuuenes ſolent principio male ſuccedẽtibus
rebus,ſed ut grauis dux,qui multas ſit fortunæ permutationes expertus. Itaque ſummo ſtudio prope
rabat uires reficere,urbes gubernare,arma ac milites congregare,congregatos exercere,neque quicquã
omittere quod ad reparandum diſſipatum recẽti clade exercitum pertineret. Interea cum hæc pugna
infeliciter geſta nunciata Antigono eſſet,dixiſſe eum ferunt,Ptolemæum primo prælio imberbes ſu-
peraſſe,deinceps aduerſus uiros ſibi pugnandum fore . Petenti poſt hæc filio ut his uiribus quas habe-
bat ſibi liceret rurſus cum hoſte manum conſerere,aſſenſit pater,ne animum ſpe conſequendæ uicto
riæ erectum,audaciamq; iuuenis retardaret. Iamq; ei non multo poſtea congrediẽdi facultate oblata,
ita eſt illa impigre uſus,ut neque ſibi occaſio,neque ipſe occaſioni defuiſſe uideretur. Nam cum Ptole-
mæus ſecundis rebus elatus ſibi perſuaſiſſet Demetrium ob recentem calamitatem ſuſceptam facile
ex tota Syria poſſe depelli,aduerſus eum Cillem ducem cum cum magnis copiis miſit,quem impara
tum,hoſtiumq; aduentum minime expectantem ſubito adortus cum omni exercitu cepit Demetrius.
Septem hominum millia eo prælio capta in manus Demetrii uiua uenerunt. Magna præterea rerum
pecuniarumq; copia inuenta. Quibus omnibus uehementer lætatum Demetrium aiunt,non tam ob
gloriam & ſpolia adepta,quàm quia ſibi facultatem oblatam cernebat,qua Ptolemæo bene ac præcla-
re de ſe merito parem poſſet liberalitatem referre . Itaque cum pater ſuis literis exoratus conceſſiſſet
ut his omnibus ſuo arbitratu uteretur,Cillem unà cum amicis libenti animo ad hoſtem remiſit. Hæc
clades Ptolemæum paulo ante uictorem è Syria pepulit , Antigonum uero quem forte hoſtes ueluti
hominem uictum contempſerant,in eiuſdem poſſeſſione firmauit. Atque incredibile dictu eſt,quan
ta ſit ſenex lætitia elatus,ob hãc uictoriam manibus filii partam. Poſt hæc Demetrius cum in ſpem ue
niſſet eos Arabum populos qui Nabatæi uocantur,ſibi ſubigendi , profectus cum exercitu forte eue-

nitur

A nit ut in loca incideret aquarũ expertia, parumq; abſuit quin ipſe totusq; exercitus ſiti deperiret. Quo
tamen periculo cum neque perturbatus eſſet, neq; exterritus, non mediocrem admirationem Barba-
ris præbuit, ſtupentibus uiri audaciam animumq; conſtantem in talibus tamq; inuſitatis caſibus tole-
randis. Is autem non amplius morandum ratus, populata regione, ſeptingentis camelis, omniſq; gene-
ris præda abducta, ſeſe ſuumq; exercitum in loca tuta recepit. Cum uero Seleucus primum Antigoni
opera in Babyloniæ regnum perductus, deinde ſuo ſtudio uiribus auctis eò potentiæ aſcendiſſet, ut
iam minaretur locis Indiæ propinquis, & ad ea regna quæ circa Caucaſum ſunt, animum conuertiſ-
ſet, ſperans Demetrius per eius diſceſſum deſertam Meſopotamiam reperire, traiecto repẽte Euphra-
te, ſubito aduentu Babyloniam occupat, & ex altera arce (erant enim duæ) expulſo Seleuci præſidio, *Demetrius Babyloniam occupat.*
ſuoq; introducto, ſeptem delectorum hominum millia in urbe conſtituit. Iubẽs deinde milites ut ex
eadem regione, in qua non putabat ulterius tempus eſſe terendum, quæcunq; poſſent ſecum abduce-
rent, caſtra mouit, iterq; ad mare conuertit, Seleuco ſtatum diſceſſu ſuo firmiorem relinquens: fugere
enim uiſus eſt, regionem male mulctans, tanquam ad ſe deinceps non pertinentem. Statimq; ſibi nun-
cio allato, Halicarnaſſum à Ptolemæo uehementi obſidione teneri, rem in extremo periculo eſſe, ra-
ptim obſeſſis ſubſidium ferens, ex illius manibus urbem eripuit. Cum uero proſpere ſuccedẽtibus re-
bus, Antigonus & Demetrius magna iam animis agitantes, nihil tam arduum eſſe arbitrarentur quod
non ſe aſſequi poſſe confiderent, ad liberandam Græciam, quæ Caſſandri & Ptolemæi ſeruiebat im-
perio, incredibili quadam cupiditate mentem conuertunt. Hoc quidem nulli reges neq; iuſtius, neq;
glorioſius geſſerant bellum. Quare pecunias quaſcunq; poſſunt ex Barbarorum regionibus cõgregãt,
claſſem inſtrui iubent, omnia deniq; parant quæ pertinere uidebantur ad exequendam hanc expedi-
tionem, pro Græcorum libertate ſuſceptam. Verum conſilio inter ſe habito, unde tanti belli gerendi *Ad liberandam Græciã proficiſcitur.*
initium ſumendum foret, cum cenſuiſſent operæpretium eſſe, ut ad liberãdas Athenas omnibus aliis
poſthabitis primum accederetur, atq; ex eo quidam amicorum ſuaderet Antigono, ut ſi eam occupet
urbem, ualidis præſidiis firmet, ac perinde ut totius Græciæ fundamentum cuſtodiat: dixiſſe Antigo-
num tradunt, beneuolentiam ſibi ſemper uiſum optimum regni fundamentum ueriſſimumq; præſi-
dium eſſe. Athenas nunc quaſi ſpeculum totius orbis, paulo deinceps in oculis omnium gentium ſuæ
gloriæ clariſſimum fore inſigne. Demetrius igitur talentis quinque millibus, nauibus quinquaginta ſu-
pra CC collectis, non amplius cunctandum ratus, cum uerſus Athenas claſſem direxiſſet (hanc enim
urbem tenebat pro Caſſandro Demetrius Phalereus, arcemq; Munychiã firmis præſidiis munierat)
B curſum ſuum tum prudentia, tum fortuna iuuante, quinto Kal. Aprilis ante Piræum nemine ſentien-
te apparuit. Athenienſes primo hoſtium aduentu decepti, ad hanc claſſem ſuſcipiendam ſeſe parabãt,
exiſtimantes eſſe Ptolemæi naues. Paulo uero poſtea ut perceperunt hoſtes adeſſe, repentino terrore
quaſi amentes facti, ſtatim ad arma conclamant: auxilium ferebant duces, omnia (ut par erat) pauo-
ris ac tumultus erant plena. Demetrius per tenebras occupatis faucibus portus cum intus eſſet ingreſ-
ſus, iam coràm omnibus apparens, ex naui per caduceatorem ſilentium ab Athenienſibus petiit. Quo
quidem facto appropinquans illis, ac benigne alloquens inquit: Se à patre Antigono miſſum, ut bona
cum fortuna Athenienſes liberos faceret, præſidia hoſtium expelleret, legibus denique illis ac mori-
bus patriis reſtitutis, ſæuo tyrãnorum imperio urbẽ liberaret. Quibus uerbis multi fuerunt qui proie-
ctis armis Demetrium rogarent ut è claſſe deſcenderet, benefactorem ac liberatorem patriæ magnis
clamoribus uocitantes. Phalereus, omneſq; ii qui circa illum erant, etſi nihil horum quæ pollicitus erat
Demetrius, firmum ſtabileq; arbitrarentur futurum, tamen propter tam repentinam mutationẽ, ſpe
retinendæ urbis abiecta, cedere uictori neceſſarium eſſe putabant. Itaque legatos ad eum mittunt, qui
à Demetrio benigne ſuſcepti, remiſſiq; ſimul cum Ariſtodemo Mileſio, uno ex intimis paterniſq; ami-
cis, ad Phalereum reuertuntur, quem quidem ciues magis quàm hoſtes formidantem, petentemq; ſi-
bi tutò per Demetrium liceret Thebas cum ſuis familiaribus proficiſci, nõ modo non neglexit Deme-
trius, ſed gloriam & uirtutem uiri in honore habens, diligenter curauit ut Thebas incolumis perueni-
ret. His geſtis petentibus Athenienſibus ut urbem intraret, non prius ſe ciuitatem Athenarum uiſu-
rum reſpondit, quàm omni præſidio hoſtium expulſo, liberam penitus fecerit. Relictis igitur qui Mu-
nychiam armis machiniſq; & omni tormẽtorum genere oppugnarent, ipſe interim ad liberandas Me-
garas, quæ etiam Caſſandri præſidio tenebatur, cum omni exercitu proficiſcitur. Sed cũ audiſſet Cra-
teſipolim mulierem pulchritudine famoſam degentem Patris, quæ olim Alexandro Polyperchonti
dedita fuerat, ſuum congreſſum uehementer appetere, relicto exercitu circa Megaras, ad eam profe-
ctus cum paucis expeditis & manu promptis, uſq; iterum à ſe remotis, ſeorſum tentorium poſuit, ut
celaret mulierem ad ſe uenientem. Hoc cum nonnulli hoſtium reſciuiſſent, magnam occaſionem ca-
piendi Demetrium nacti, ad eum aggrediendum proficiſcuntur: iamq; tabernaculum propè peruene-
rant, cum is repentino tumultu perculſus, ſumpta raptim chlamyde fugam arripuit; parumq; abſuit
quin ob intemperantiam ſuam turpiter caperetur. Hoſtes uero tentorio eius cum omni ſupellectile

poſiti abierunt. Poſt hæc occupatis Megaris cum in urbe direptiones frequentes ageret milites, Athe C
nienſibus benigne pro Megarenſibus ſupplicantibus, eorum precibus ceſſit Demetrius, præſidiisq; de-
Stilbon philoſophus. ductis liberam ciuitatem reliquit. Dum hæc Demetrius ageret, Stilbonis philoſophi ſibi in mentem
uenit, de quo magna apud Megarenſes erat opinio, quòd in quiete & tranquillitate quadam ſuum ui
uendi modum conſtituiſſe dicebatur. Hunc igitur ad ſe uocatum rogauit Demetrius, an aliquid ſua-
rum rerum ſibi quiſquam miles eripuiſſet: ad hoc; nemo, inquit Stilbon, neminem enim uidi ſcien-
tiam auferentem. Rurſus in diſceſſu ſuo ſeruis omnium ciuium arreptis, cum benigne ad eum con-
uerſus dixiſſet, Liberam ueſtram ô Stilbon ciuitatem relinquo: recte, inquit ille, nullum enim ſeruum
in urbe relinquis. Deinde ad aggrediendam Munychiam quæ aſſidue fuerat poſt diſceſſum ſuum
obſidionem perpeſſa, cum omni claſſe rediens, primo aduentu eam expugnauit, atque hoſtium præ-
ſidio expulſo, ſuoq; introducto arcem euertit. Poſt hæc Demetrius Athenienſibus aſſidue eum uo-
cantibus cum id tempus opportunum eſſe arbitraretur; urbem eſt ingreſſus, confeſtimq; populo in
concionem uocato, gratiſſimis uerbis patrias leges priſtinamq; libertatem reſtituit: addiditq; præte-
rea, ſe omni ſtudio curaturum, ut Athenas medimnum frumenti centum quinquaginta millia, &
materiæ copia tanta, quanta ad centum fabricandas triremes ſufficere poſſit, ab Antigono patre mit-
Athenæ tyrannide liberatæ à Demetrio. tantur. Athenienſes igitur Rempub. poſt decimum & quintum annum quibus ſub alieno imperio
manſerant, beneficio Demetrii liberatam accipiunt. Nam à pugna Lamiacenſium, & eo prælio quod
apud Cranonem commiſſum eſt, uſque ad illum diem quo Demetrius urbem intrauit, nomine pau
corum ſtatus, re autem uera tyrannicus fuerat dominatus, propter immoderatam Phalerei poten-
tiam. His rebus geſtis, famaq; Demetrii ubique diffuſa, cum magnus clarusq; apud omnes gentes ha-
beretur, ſtatim immodici honores & ante illud tempus inauditi, quos populus Athenienſis ei decre-
uit, hominem (ut plerunque fit) corrupere, inſolentem moleſtumq; omnibus reddidere. Primo enim
tulerunt decretum, ut Demetrius & Antigonus omnium reges appellarentur, cum hi antea hoc no-
men abominarentur, quod ab his tantum qui Philippo & Alexandro ſucceſſerant, uſurpari ſolitum
erat, aliis uero nequaquam erat commune. Hos præterea deos ſeruatores, & præſulem Athenien-
ſem, qui certo quodam nomine appellari conſueuerat, ſacerdotem ſeruatorum uocari iuſſerunt, atq;
eum ſingulis annis confirmantes, nomen illius in omnibus ſuis decretis & ſcriptionibus præpone-
bant. In eo autem loco ubi primum è curru deſcendit Demetrius, ſacrificiis peractis aram locarunt,
† ἐκβατοῦ καταιβάτου. quam Demetrii † deſultoris aram appellari uoluerunt. Decreuerunt præterea ut Antigonus & De- D
metrius in peplo unà cũ Ioue & Pallade intexerẽtur; ut duæ, inſuper tribus, quarum alteram Deme-
triadem, alteram Antigoniadem uocitarunt, ſuis ueteribus adderentur, atque eorum ſenatui, qui nu-
mero quingentorum hominum continebatur, centum accederent homines, unaquaque tribu quin-
quaginta ſecum trahente. Non prætereundum uidetur illud admirabile genus honoris quod acu-
tiſſime à Stratocle inuentum aiunt, qui huius & aliorum omnium quibus blandiri poſſe arbitrabatur,
diligentiſſimus fuit inueſtigator. Tulit enim decretum, ut legati quos Athenienſes ad Antigonum &
Demetrium mitterent, ſacri uocarentur, ſicut illi qui cum patriis ſacris Olympum & Pythiam mitti
conſueuerant totius Græciæ celebritate. Sunt autem & alia multa à Stratocle per audaciam & im-
pudentiam perpetrata; illisq; ſimilia quibus Cleonem illum antiquum uti ſolitum tradunt, cum po-
pulo Athenienſi ſuis impudentiſſimis adulationibus blandiretur. Habuit enim Stratocles Philacium
amicam, quæ ſemel cum ei capita quædam in foro empta in conuiuium attuliſſet, conuiter ad illam
conuerſus Stratocles, Ea, inquit, emiſti ô Philacium, quibus nos Reipub. gubernatores ludere conſue-
uimus. Quodam quoque tempore cum Athenienſes pugna nauali eſſent circa Amorgum ſuperati,
præueniens eos Stratocles qui huius calamitatis nuncium afferebant, ſumma celeritate urbem ingreſ-
ſus, per Ceramicum coronatus tranſiuit, fauſtum afferens uictoriæ nuncium: quo quidem extemplo
epulum per unamquanque tribum conſtitutum eſt, & ſacrificia publice ſupplicationesq; decretæ.
Paulo uero deinceps cum ueniſſent ii qui ferebant nuncium ſuſceptæ calamitatis, atque uniuerſus
populus uno conſenſu aduerſus Stratoclem uehementius exarſiſſet, ille tamen hunc furorem au-
dacter impudenterq; ſuſtinens, Quid, inquit, uiri Athenienſes uobis moleſte intuli, ſi duos dies ſum-
ma eſtis mea cauſa in uoluptate uerſati? Talis igitur erat Stratoclis audacia. Sed fuit profecto iuxta
Ariſtophanis poëtæ ſententiam, igne calidior uenter. Quidam enim alter longe impudentior, quàm
Stratocles tulit decretum, ut quoties Demetrius Athenas ueniret, ſuſciperetur in Cereris & Bacchi
hoſpitio, utq; illi qui in Demetrio honorando alios ſuperaſſet, tantum ex publico ærario daretur ar-
genti, quantum ſufficere poſſet ad collocandum in templo aliquod ſuæ liberalitatis inſigne. Inſu-
per ut menſis Ianuarius, utq; primus ac nouiſſimus dies menſis, tum denique ut Bacchi conuiuia
ex Demetrii nomine uocarentur. Verum extemplo poſt hæc hi caſus ſecuti ſunt, quibus obſtu-
puerunt omnes, cum non forte, ſed diuino quodam numine eueniſſe uiderentur. Peplum enim in
quo Demetrius & Antigonus ſimul erant contexti, cum per Ceramicum mitteretur, ingenti ſu-
perueniente

A perueniente procella, medium ſciſſum ferunt: & circa aras illorum magnam aconiti copiam ortam, cum raro in ea regione naſceretur: & eo die quo feſta Bacchi celebrabantur, omnem pompam diſſipatam peſſundatamq; fuiſſe. Inſuper ob magnam glaciem uehementemq; pruinam non modo ficus & uites à frigore eſſe combuſtas, ſed maximam quoq; ſegetum partem corruptam. Quare Philippides cum inimicus eſſet Stratoclis, hæc aduerſus illum in comœdia protulit: Per quem combuſſit pruina uites, Per quem ſciſſum in medio peplum eſt, Honores diuinos mortalibus tribuentem, Hæc populum corrumpunt, non comœdia. Fuit autem Philippides ſumma cum Lyſimacho familiaritate coniunctus, multaq; per eum populus Athenienſis beneficia ſuſcepit à rege. Compellebatur enim rex ad hunc hominem diligendum ob ſuos integros mores, uitæq; probitatem, in eoq; præcipue uirum admirabatur, quòd cum ſecum uerſaretur frequenter, ab omni tamen aſtutia & adulatione, quibus regiæ domus abundare ſolent, quaſi à pernicioſa peſte abhorreret: itaq; animum ſuum induxerat, ut quandocunq; ſibi ad bellum resq; gerendas proficiſcenti occurrebat Philippides, hoc pro bono omine haberetur, quaſi aliquid fauſtum felixq; portenderet. Verum aliquando rogatum à Lyſimacho, num aliquid ſuarum rerum expeteret, reſpondiſſe aiunt: Solum o rex, ne arcanorũ tuorum quicquam mihi credas. Hos igitur quorum alter in ſcena, alter in concione aſſidue uerſabatur, ob naturæ uitæq; diſſimilitudinem non inmerito opponendos putauimus. Illud uero genus honoris, cuius inuentorem aiunt fuiſſe Dromoclidem, adeo conſuetudinem moremq; hominum exceſſit, ut monſtrum quoddam uideatur. Decretum enim tulit Dromoclides, debere Sphetiam tribum de locandis ſcutis apud Delphos Demetrium quaſi oraculum quoddam conſulere, ut hac ſua ſcriptione publicis ſuffragiis approbata intelligi licet: Viſum fuiſſe populo Athenienſi, quod bene ac feliciter eueniret, ut eligatur ex Athenienſi unus, qui accedens ad Demetrium ſeruatorem, poſteaquam ſacrificia peregit, eum rogaret atq; conſulat, quonam modo pie atq; optime ſummaq; claritate dedicatio ſacra in Delphis agẽda uideatur. Hæ igitur tot tantæq; adulationes, quibus Athenienſes ſæpe erga Demetrium ſunt uſi, languentem uiri animum minimeq; blanditiis repugnantem facile corruperunt. Sed hac tempeſtate ipſe Athenis degens uxorem duxit Eurydicen, mulierem Athenienſem, ex claro Miltiadis genere ortam, quæ olim nupta Opheltæ Cyrenarum principi, poſt obitum uiri Athenas redierat. Hæ nuptiæ Athenienſibus uehementer gratæ iucundæq; fuere, quòd exiſtimabant ſummum honorem Athenarum urbi tributum eſſe à rege, maximumq; beneuolentiæ ſignum oſtenſum, quoniam ſibi placuiſſet eam præcipue ciuitatem eligere, in qua regium coniugium celebraret. Erat autem Demetrius magno-

B pere deditus nuptiis, adeoq; his delectari uidebatur, ut multis ſemper uxoribus uteretur, quarum maxime in honore habuit Philam, tum ob Antipatrum illius patrẽ, tum quia per eam, ſupra omnes Alexandri ſucceſſores, gratiam beneuolentiamq; ſibi apud Macedonas comparauit. Ad hanc ducendam iam ſatis ætate prouectam, renuentem Demetrium cum eſſet iunior, compulit ſuis adhortationibus pater, illud Euripidis in medium ferens: Vbi eſt lucrum, uxorem uel uolens ducito: cum ſimiliter cadente uoce, uxori te ſubiicito, diceret. Talis igitur erat erga Philam aliasq; uxores Demetrii amor. Verum in ſumma rerum licentia conſtitutus, cum uno eodemq; tempore & ſcorta & uxores permultas haberet, adeo ſe uoluptatibus deliciisq; permiſerat, ut iam eſſet communi ſententia diuulgatum, omnium regum incontinentiſſimum eſſe Demetrium. Dum hæc Athenis geruntur, nunciatum interea Demetrio ab Antigono eſt, Ptolemæum regem magna comparata claſſe Cyprum nauigare, bellum ingens terra mariq; parare, omnia poſthabenda eſſe ut tanti conatus hoſtium reprimantur. Quibus perceptis Demetrius, etſi ex medio uictoriarum curſu ſe ad nouam expeditionem uocari cernebat, tamen magnitudine rei compulſus neceſſario paruit conſilio patris, non ſine dolore glorioſum relinquens bellum paulo ante tam libenti animo pro Græcorum libertate ſuſceptum. Itaq; Athenis decedens, ante omnia Cleonidem Ptolemæi ducem Corinthum ac Sicyonem obſidentem pecunia tentauit, ut liberas illas ciuitates dimitteret. Quo quidem renuente, non amplius cunctandum ratus, cum uerſus Cyprum claſſem direxiſſet, forte Menelaum offendit Ptolemæi fratrem, quem prælio aggreſſus ſtatim fudit fugauitq;. Verum paulo poſt cum Ptolemæus magno cum exercitu terra mariq; parato obuiam ei ueniſſet, primo congreſſu minæ ſuperbæ atque inſolentes altercationes utrinque ſunt factæ, Ptolemæo quidem iubente Demetrium antea recedere Græciamq; repetere, quàm ſuam extremam calamitatem conſpiceret: Demetrio uero aſſerente, ſe non prius Ptolemæum è manibus dimiſſurum, quàm ex Sicyone Corinthoq; præſidiis deductis, liberas eas ciuitates reliquerit. Hoc bellum tot tantiſq; conatibus utrinque ſuſceptum, non ſolum his regibus qui iam in aciem propè deſcenderant, ſed reliquis quoque principibus ingentem iniecerat curam, expectationemq; anxiam fecerat ob incertum exitum rerum, dubiumq; belli euentum. Cernebant enim non de Syria aut Cypro, ſed quiſnam maximus omnium regum eſſet futurus, in ea ſolum uictoria agi. Ptolemæus igitur centum & quinquaginta nauibus collectis, inſtructiſq; in aciem, confeſtim ad Menelaum fratrem nuncium mittit, ut cum uideat certamen uehementer inſtare, in medio ardore pugnæ è Salamina ſexaginta

C

progrediens nauibus, hoſtes à tergo adoriatur, ordinemq; perturbet. Demetrius ecõtrario nõ ignarus eorum quæ parabantur ab hoſte, decem tantum aduerſus illas ſexaginta oppoſuit naues, easq; anguſtum aditum portus, per quem tranſire Menelaum oportebat, occupare celeriter iuſſit, ibiq; conſiſtere, ut ſi forte egredi Menelaus tentaret, etſi numero impares, loci tamen opportunitate adiutæ exitũ hoſtium prohiberent. In promontoriis deinde finitimis atq; undiq; proſpectantibus mare pedeſtres collocauit, quas & ordinem ſeruare iuſſit, & lõge lateq; extendi, ut maioris multitudinis ſpeciem præ ſe ferrent. Atq; hoc pacto omnibus terra mariq; inſtructis, cũ reliquis copiis nauibus centum octoginta Ptolemæum inuadit. Primo congreſſu turbauit, deinde diſſipauit hoſtium claſſem, demum uehementiori impetu facto, fudit fugauitq;. Ptolemæus ut uidit ſuos paſſim terga dare, ſeq; eſſe omnino ab hoſtibus ſuperatum, quanta maxime celeritate potuit, fugam arripuit, octo nauibus tantum ſecutus uiri ueſtigia, quæ ſolæ ex tanta copia uix euadere potuerunt: reliquæ uero omnes in eo certamine periere, præter ſeptuaginta, quæ ſunt unà cum milite ac remige à Demetrio captæ. Deinde cum uentum eſſet ad portum, ubi ingens erat pecuniarum machinarumq; copia, quæ in nauibus onerariis ſeruabantur, tum magna quoq; ſodalium mulierumq; turba expectantium fortaſſe uictoris arbitrium, extemplo nemine aduerſante, in Demetrii poteſtatem cuncta uenerunt. Inter hæc Lamiã mulierem ſua tempeſtate famoſam fuiſſe tradunt, quæ præclare tibiis cecinisse dicitur. Hæc primo canẽdi modulandiq; ſuauitate gratiam ſibi apud homines comparauit: deinde cum ſe ad amores amatorios contuliſſet, celebre eſt nomen & famam pulchritudinis apud omnes gentes adepta. Eo uero tempore etſi priſtinæ dignitatis florem, quia iam annis grauis erat, abieciſſe uideretur, tamẽ uenuſtate & manſuetudine quadam adeo ſibi homines cõciliabat, ut ſupra omnes alias mulieres chara eſſet Demetrio, & ab illis etiam mulieribus quas gratia anteibat, non mediocriter amaretur. Poſt hanc naualem pugnam Menelaus iam uiribus ſuis diffidens, cum cedere uictori neceſſarium eſſe putaret, Salaminã primo, naues deinde copiasq; terreſtres quaſcunque habebat, Demetrio dedit. Fuerũt autem hæ, mille & C C equites, peditum X I I millia. Hanc uictoriam per ſeipſam claram atque illuſtrem, clariorẽ illuſtrioremq; fecit ſua pietate & liberalitate Demetrius: corpora enim hoſtium defunctorum magnifice ſepeliri iuſſit, & captiuos ſine pretio ullo dimitti. Armaturas inſuper integras totumq; corpus tegẽtes ducentas ſupra mille dono Atheniẽſibus miſit. Poſt hæc Ariſtodemum Mileſium ad ſe uocatum, quanta maxime celeritate poſſit ad Antigonum patrem accedere iuſſit, eiq; referre hanc ampliſſimam uictoriam partam & ſpolia adepta, ac omnia demum quæ fuerunt poſt fugam hoſtium proſpere feliciterq; ſecuta. Is cum adulationum quibus regiæ domus abundare ſolẽt, optimus eſſet fabricator atq; magiſter, nunc ex his rebus blandiendi occaſionem nactus, rem inuenit qua in Antigonum uteretur maxima adulatione refertam. Nam cum è Cypro decedens propè eum locum ueniſſet ubi uerſabatur Antigonus, iactis ancoris procul à littore nauim conſiſtere & nautas omnis quietem ac ſilentium agere iuſſit, ipſe deinde ſcapham conſcendens, cunctis aliis qui ſecum uenerant in naui relictis, ſolus continenti applicuit. Erat eo tempore Antigonus in magna ſolicitudine conſtitutus, quod expectabat (ut par erat) incredibili cura eius pugnæ euentum, quæ iam fuerat apud Salaminam commiſſa, cupiebatq; uehementer audire quam fortunam Demetrius filius habuiſſet, cum ſibi allatum eſt ueniſſe tunc, iamq; propè adeſſe Ariſtodemum Mileſium, nuncium à Demetrio miſſum. Subita re perculſus Antigonus, cum uix ſeipſum domi continuiſſet, extemplo alios atque alios obuiam Ariſtodemo mittit, qui cognitis omnibus quæ ille afferebat, ſumma cum celeritate ad ſe reuertãtur. Is autem cum nil percontantibus reſponderet, tum lento gradu tacituſq; ueniret, magis quàm unquam antea perturbauit Antigonum, atque incredibili urgente animum cura, cum ſe amplius continere non poſſet, uſque ad fores citato gradu obuiam Mileſio acceſſit. Ille uero ſtipatus frequẽti hominum turba, quæ undique rei nouitate commota ad regiam confluxerat, ut propè Antigonum uenit, porrigens dexteram alta uoce exclamauit: Salue rex Antigone, pugna nauali regem uicimus Ptolemæum, & Cyprum tenemus, & militum captiuorum ſex ſupra decem millia & octingentos in manibus noſtris habemus. Exhilaratus Antigonus, Et tu per Iouem, inquit, ſalue: ſic autem nos torquere uoluiſti Mileſie? par profecto referam pari, ſerò enim præmium reportabis. Multitudo præterea quæ ingens ibi conuenerat hoc nuncio percepto, tum primum Antigonum & Demetrium reges magnis clamoribus uocitauit, & Antigonum familiares ſui inſignibus regiis extemplo ornarunt, & Demetrium pater diademate miſſo regem per epiſtolam appellauit. Hæc cum eſſent frequenti fama in Aegyptum perlata, ii qui circa Ptolemæum erant, ne crederetur ob recentem cladem ſuſceptam eſſe uehementer debilẽ mancumq; factum Ptolemæi ſtatum, horum ueſtigia ſecuti Ptolemæum quoque regem ſalutarunt uocitaruntq;. Hoc igitur pacto Alexandri ſucceſſores hinc inde diſtrahebantur, alter alterius titulorum æmulatione commotus, Nam & Lyſimachus tum primum diadema ferre incepit: & Seleucus in conſpectu quoque Græcorum, ſiquando eorum audiebat legatos, iis regiis inſignibus utebatur, cum antea coram Barbaris tantum geſtare ſolitus eſſet. Verum Caſſander cum alii aut literis aut uoce eum appel-

Demetrii mira liberalitas

D

A larent regem, ſolus penè fuiſſe apparet, qui hac inani appellatione neglecta, priſtinum morem ſeruauerit. Hæc igitur nõ modo noĩa & habitum horũ principum permutarunt, ſed eos quoq; in tantam elationẽ ac inſolentiã extulerunt, ut quemadmodũ tragici hiſtriones uocem & inceſſum ſimul cum ueſte, ſic illi uitã & mores unà cum habitu mutaſſe uiderent. Nã & in regendis populis grauiores ſuperioresq; facti, nõ modo uiolentia pro iuſtitia utebant, uerumetiam faſtum quendam præ ſe ferebant, priſtinæ humanitatis obliti, qua antea fiebat, ut populi quietiori animo ſeruitutẽ perferrent. Tantũ igitur ualuit una adulatoris uox, ut hunc tam grauem morbum tamq; pernicioſam peſtem, qua ii reges laborabãt, per uniuerſum propè ſparſerit orbem. Hæc cum ita eſſent, Antigonus elatus ob res circa Cyprum feliciter geſtas, rurſus tot copias terra mariq; aduerſus Ptolemæum parabat, ut appareret eum maius q̃ unquam antea agitare in animo bellum. Itaq; extemplo omnibus comparatis, non ultra differre profectionem cõſtituens, terreſtres copias ſibi aſſumit, maritimas Demetrio concedit, eumq; iubet propè eam terram per quam ipſe ductabat exercitum, nauigare. Verum hæ res tanto ſtudio diligentiaq; paratæ, qualem exitum habituræ eſſent, Medium quendam Aotigoni familiarem uidiſſe per ſomnium tradunt. Viſum enim ſibi aiunt Demetrium in curriculo cum omni exercitu decertantem, primum magna celeritate & uehementi contentione certamen inire, paulo uero poſtea ſenſim pedetentimq; deficere, demum in ipſius curſus flexu adeo debilem infirmumq; factum, ut ſpiritum recreare uix poſſe uideret. Secutum eſt igitur poſtea, ut Antigonus terreſtres copias ducens molta pericula incõmodaq; ſubiret, & Demetrius magna tempeſtate iactatus, multis amiſſis nauibus in loca importuoſa cõpelleret, atq; ambo poſt multas calamitates ſuſceptas, uix diſſipatum terra mariq; exercitum domum reducerent. Erat ea tempeſtate Antigonus anno paulo minus q̃ octoginta natus, qui cum ad militiam gerendam magnitudine & mole corporis magis q̃ ſenectute eſſet iam grauis & inutilis factus, in maximis rebus gerendis filio Demetrio utebatur, excellenti ingenio uiro, duceq; iam ſua felicitate & prudentia claro. Eius intemperantiam quam accuſabant omnes, æquiori animo fortaſſe quàm decuit tolerabat. Ille uero uigente pace nunc circa potus atq; conuiuia, nunc circa amores & omnis generis uoluptates, magna cum impudentia uerſabatur. At cum bella gerenda erant, omnibus delicijs uoluptatibusq; poſthabitis, ſic moderabatur ingenium ſuum, ut mores ſimul cum fortuna rerum mutaſſe uideretur. Cum aliquando Demetrius ex quadam expeditione domum reuerſus, ſubito ad patrem accorrens eum hilari uultu oſcularetur, dixiſſe Antigonum aiunt, Lamiam o fili oſculari uideris: eo enim tẽpore iam diuulgatum erat, Demetrium Lamiæ amore uehementer ardere. Rurſus Demetrius cum

B multos dies dediſſet operam potui, ac deinde præſente Antigono quereret ſe moleſto rheumate eſſe correptum, Audiuimus, inquit Antigonus: ſed illud quæſo, Thaſium'ne an Chium rheuma fuit? Quodã inſuper die cum ægrotãte Demetrio ad eum uiſendum acceſſiſſet Antigonus, formoſum puerum propè oſtiũ eius offendit: ingreſſus deinde thalamum, manuq; illius apprehenſa cum uenã tetigiſſet, febris, inquit Demetrius, ut mihi uidet, paulo ante diſceſſit. Certe, inquit Antigonus, puerum enim nuper abeuntem propè oſtium tuum offendi. Hæc igitur uitia in ocioſo Demetrio, cum ingentes uirtutes in rebus gerendis æquarent, moleſto animo toleraſſe Antigonum credunt, Sed quemadmodum Scythæ cũ magnopere ſe induliſſe potui cernunt, arcuum chordas pulſare cõſueuerunt, ut diſſolutũ uoluptatibus animum ad priſtinam cõtinentiam reuocent: ſic Demetrius cum nunc in ocio uoluptatum arbitrio ſe totum permitteret, nunc in apparatu belli omnium delitiarum oblitus ſtrenuam operam nauaret, adeo uarietati rerum accõmodabat ingenium ſuum, ut laborem atq; mollitiem, duo cõtraria maxime inter ſe pugnantia, ſupra naturæ modum iunxiſſe uideret. Verum etſi in gerendo bello dux egregius eſſet atque præclarus, tamen in claſſibus, machinis, copiisq; parandis longe præſtantior habebatur. Itaq; cum expeditionem aliquam ſibi parandam eſſe cernebat, data opera ut ingens materiæ copia ſibi adeſſet, circa naues machinasq; fabricandas incredibili arte atque ſtudio uerſabatur. Magni igitur animi uir non ad inanes puerileſq; exercitationes ingenium ſuum conuerterat, ſicuti pleriq; reges, quorũ alii tibiis, alii picturæ, nonnulli torno dediti, in ſeruilibus officiis ætatem agunt. Etenim Aeropum Macedonẽ lucernas abacosq; perparuos, cum in ocio uerſabat, fabricare ſolitum tradont: & Attalum illum qui eſt Philomater dictus, non modo hyoſcyamum & elleborum, ſed etiam cicutam & acconitum, aliasq; permultas ueneno ſarum herbarum ſpecies ſæpius plantaſſe aiunt, & ſummum ſtudium curamq; poſuiſſe, ut earum fructus in tempore legerent. Parthorum quoq; reges in telorum cuſpidibus acuendis nõ delectari ſolum, ſed gloriari etiã ſolent. Demetrius uero cum machinis iſtrumẽtisq; bellicis delectaretur uehementer, adeo in his conficiendis ingenio & arte ualebat, adeoq; illius opera tam parua quàm magna in ſuo genere præclara atq; magnifica erant, ut nõ modo ſumptu, ſed etiam manu regia digna uiderentur. Vnde illud eſt non minus uere quàm eleganter dictum, Demetrii opera magnitudine ſua etiam amicis ſtuporem, pulchritudine uero etiam hoſtibus delectationẽ ſolita eſſe afferre. Atq; inter alia memoratu digna, & naues duas, quarum altera ſexdecim remis, altera quindecim remis erat, ab eo confectas aiunt, & machinas nonnullas miro ingenio pro expugnandis

Scytharũ mos

Exercitia regum quorundam illiberalia.

cos undiq; factus obuiam illi Clodius, uiris comitatus in omnem audaciam atque contumeliam pro C
nis, uicem Ciceronis illudere, & turpiter geſtum illius omnibus probris urgere, interdum etiam lu/
rum lapideſq; iactantes ſupplicationibus illius obſtrepere. Cum Cicerone quamplurimi, omnis ferè
multitudo equeſtris ordinis, ueſtes cōmutauit. Præterea uiginti propemodum millia iuuentutis Ro
manæ, nō enim minor erat horum numerus qui illi aſſiſtebant: promiſſis etiam comis paſſim per ur/
bem preces effundere. Senatus erat frequens, ut decerneret populum ueſtem ueluti ex publica mœſti
tia mutare: ſed conſules cum diuerſa ſentirent, præterea Clodius cum circa curiam armatus ſatelliti/
bus omnia terrore repleret, è ſenatu prorupere nōnulli ordinis ſenatorii, qui laceris idumentis tumul
tus ſpeciem dedere. Deniq; cum neq; miſericordia, neq; pudor quicquam ualuere, quin oporteret Ci
ceronem aut exulem fieri, aut ferro rem decerni, ad Pompeii auxilium itum eſt, qui conſulto ab urbe
ſemotus iuxta Albanum agrum ſponte diuerterat. Ad eius opem implorandam primo Piſo ipſius ge
ner profectus eſt, poſt ipſe: ſed cum eum præſentiret adeſſe Pompeius, eius conſpectum minime per-
tulit. Nam graui ipſius uiri pudore opprimebatur, qui modo duas cōtentiones atq; certamina ſui gra
tia ſubiiſſet, multaq; pro Rep. iuxta ſententiam adminiſtraſſet. Cum ergo eſſet Cæſaris gener, ueteres
gratias Ciceroni repetenti negauit, egreſſuſq; poſtico colloquium Ciceronis minime pertulit. Quare
ꝓditus à Pompeio Cicero, nudus ac derelictus ad opem cōſulum profugit. Gabinius animo indefeſſo
& pertinaci ad ferenda ſingula Ciceronem impellere, cōtra Piſo illum hortari uti deſiſteret à cœptis,
ut furori tribuni cederet, ut temporum uiciſſitudines ferret, ut in tantis ſeditionibus quæ ex ipſius ca
pite urbi emergere poſſe uidebātur, iterum patriæ ſalus fieret. His permotus Cicero, neceſſarios ſuos
quid ſalubrius acturus ſit conſulit. Lucullus eum manere ueluti demum uicturū cenſebat: alii ipſum
abire, quòd mox ſedata rabie Clodii, populus eius deſiderio eſſet flagraturus. Hæc eadem Cicero ipſe
approbans, Palladis ſignum quod domi locatum non paruo tempore ſummum in modum coluerat,
in Capitolio obtulit, idq; ſubſcripſit: Palladi Romæ cuſtodi. Hoc peracto extemplo comites ex bene/
uolis atq; familiaribus ſuis nactus circiter noctem mediam urbem egreditur. Deinde per Lucaniam
iter agens, Siciliam attingere ſtatuit. Interea exitus eius cum Romæ pateſieret, fugæ criminatur atq;
damnatur à Clodio, ac aqua & igni interdictus, néue intra quingenta miliaria Italiæ tecto ſuſciperet,
Exilium odio edictum eſt. Verum cæteri hoc poſt gratiam Ciceronis habentes, maxime ipſum uenerari, & longa ꝓ
conflatum, & fuſi humanitate eum gratiſſime proſecuti ſunt. Sed apud Hiponem Lucaniæ ciuitatem, quam nunc
ꝑfidia uete- Vibonem uocant, Vibius uir Siculus, qui in plurimis Ciceronis beneuolentia fretus eſſet, & in eiuſ D
rū amicorum dem etiam cōſulatu ad ædilitatem euectus, hoſpitio eum repulit, ſeq; illico eum delaturum in crimē
aſſeruit. C. item Virginius prætor hactenus Ciceronis opera non mediocriter uſus, iuſſit eum omni/
no ab inſula prohiberi. Quamobrē affectus his Cicero, propere Brunduſium petit. Inde Dyrrhachiū
uento ſecundo nauigans, mutato in ipſo itinere cœlo regreſſus fertur: moxq; die proxima ſoluta iterū
puppi uoto potitus eſt. Traditur cum Dyrrhachii littus attingeret, exonerata puppi terræmotum hia/
tumq; pelagi extitiſſe, ex quibus ab ariolis intellectum eſt, exilium non diuturnum ipſi fore: mutatio
nem namq; fortunæ eius his ſignis portendi conſtare ſibi aſſerebant. Verum licet à pleriſq; beneuolen
Exilium at- tiæ gratia ſalutaretur, licetq; Græcorum urbes certatim honore ſummo ipſum dignarentur, ſubtriſtis
tulerit. tamen & mœſtus uitam agebat, & ueluti qui inſano quodam amore torqueretur, perſæpe ad Italiam
oculos flectens, ita tenuis, ita ſua dignitate eiectus uidebatur, ut exiſtimaret nemo uirum in primis
eruditum, ac tot in ſtudiis literarum obuerſatum, eum extitiſſe: tametſi ſæpe philoſophos orabat, ne
ſe rhetorem, ſed philoſophum appellarent. Aiebat enim philoſophiam ob ſeipſam, ſed oratoris facul/
tatem non niſi quantum forenſibus negociis neceſſarium fuiſſet, ſe complexum. Arduum quippe &
ingenti gloria dignum animorum affectus ſecludere, multarumq; rerum paſſiones euellere, cum in
negociis ciuilibus multa conſuetudo, ac familiaritas multa fuerit, niſi adeo quis conſulto uixerit, ut in
iis quæ gerenda ſunt, ita omnino extra feratur, ut negociorum non affectuum particeps ſit. Cæterum
Clodius eiecto Cicerone, incendio tradit eius uillas, incendio dat eius domum, ibiq; Libertatis tem/
plum erigit. Reliquas uero bonorum ſuorum ſubſtantias haſtæ ſubiicit, quæ licet per integros dies aſ
ſidua uoce præconis pronunciarentur, tamen nemo inuētus eſt qui rei cuiuſq; foret emptor. Hac igit
indulgentia elatus Clodius, primatibus urbis terrori factus, uallatuſq; à plurimis è plebe uiris in om/
ne facinus atq; probrum erumpere paratiſſimis, animum in Pompeium uertit, quædā illius acta quæ
in exercitu nuper ediderat, ſcindēs. Quare Pōpeius ægre id ferēs, ſe torquere quòd Ciceronem exulē
fieri paſſus eſſet, menteq; mutata de illius reditu cum neceſſariis ſuis agitat. Sed obſiſtēte his Clodio,
placuit Senatui nihil ſancire, nihil'ue publicum agere, donec Ciceronis reditus ſtatuatur. Igitur cum
conſules qui Lentuli & Cethegi ac ſociorū aſſerebant cauſam, diuerſa molirent, orta ſeditio adeo in/
ualuit, ut tribuni de foro ſocii abirent, & Q. Ciceronis frater, extrema paſſus inter cadauera fuſus la/
tuiſſet. Hinc animi plebis cœpere flecti, primuſq; Annius Milo tribunus auſus eſt Clodium ui ad iu/
dicium trahere. Ad Pōpeium plebei permulti, præterea è municipiis non pauci cōfluxere, quibus cir/
cunſeptus

A cunſeptus ipſe ſublato è foro Clodio, ad ferendam ſententiam de reditu Ciceronis ciues conuocat. Fertur populum nihil unquam tanto omnium conſenſu ſtatuiſſe. Decreuit præterea ſenatus, certans non inferior eſſe illi beneficio, omnes ciuitates quæ Ciceronem in exilio fouiſſent, ornare laudibus, domumq́; ac uillas quas Clodius combuſſerat, ære publico reparari. Itaq; decimo exilii ſui menſe redit Cicero, cui ſingulorum tanta lætitia, tanto ciuium ſtudio obuiam itum eſt, ut quoad ab ipſo memoratur, ſe Romam Italiæ humeris reportatum, res ipſa ſuperauerit. Craſſus etiam, qui antequã Cicero exul fieret, infenſus illi fuerat, lætis animis ipſi occurrens, in amicitiam redintegratus eſt: licet hoc gratificaretur filio Publio, qui Ciceronis amore æſtuabat. Paruum deinde poſt tempus cum obſeruaſſet Cicero Clodium abeſſe Roma, plurimis comitatus uiris in Capitolium profectus, tabulas tribunitias, in quibus ea quæ Clodius magiſtratu ſuo adminiſtrarat ſeruabant, eiecit. Quod cũ Clodius quereret, inſtabat Cicero, illum aſſerens contra leges ex ordine patritio tribunatum adiiſſe, ob idq́; nihil adminiſtrationis illius eſſe ualidũ. Sed pmotus iis Cato Ciceroni inſtat, nõ gratia (uti ferunt) Clodii, ſed rem indignã grauemq́; atq; uiolentam Reip. ratus, tot decreta, cunctaſq́; adminiſtrationes publicas ſenatũ in caſſum reducere, in quibus erãt acta, quæ idem ipſe quæſtor Cypri atq; Byzantii egerat. Ab ea igit̃ ſpe deiectus Cicero, paululum aduerſus Catonẽ ſenſit nõ ut in apertum odium itum ſit, ſed uti mutua beneuolentia obſcurius uſi forent. Poſt hæc Milo Clodium confodit, reuſq́; paricidii actus, patronum ſibi Ciceronẽ cõſtituit. Verum timens ſenatus ne ex piculo Milonis clari in primis, & tunc iracundi ciuis, quicquam tumultus ibi excitaret, Põpeio mãdat ſibi curæ eſſe hanc cauſam, curaretq́; ut impune iudicibus libera poteſtas iudicãdi ſit. Noctu ergo Põpeius cum forum armatis militibus cinxiſſet, pinuit Milo, ne Cicero tantorum conſpectu ſubita nouitate perculſus, pro ſe minus iucunda oratione certaret: illi perſuaſit ut in lectica delatus in forum, in ipſa cubans quieſceret, donec cõueniſſent iudices, & curia frequens eſſet. Cicero nanq; non in armis tantum fuiſſe trepidus fertur, ſed ex tãta exercitatione non adeo compoſitus, quin ad orandum nõ ita timens pergeret, ut uix à motu corporis tremituq́; deſiſteret. Oraturus pro Lucio Murena qui ſub Catone reus agebatur, cum intellexiſſet Hortenſium ex oratione ſua in eadem cauſa ſplendide recitata, elatum gloria, nullam partem noctis quieti indulſit, uigiliis & meditationibus anxius, ne in dicendo inferior cenſeretur. Cæterum ad agendam cauſam Milonis Cicero lætitia aggreſſus uiſo Põpeio, qui curiæ ueluti in exercitu ſublimia poſſidebat: uiſis autem armis quæ undique fulgebant, ſtupore confuſus eſt, tandemq́; tremens, ac uoce uix faucibus euulſa, trepide ſermonem incepit, reo ipſo Milone ſumma audacia aſſiſtente certamini, nec dignato mutare comam, nec mutare ueſtem, quòd damnationi ſuæ non paruam præbuiſſe B materiam tradit̃. In eo tamen ſtupore Cicero magis ob ſalutem Milonis periclitantis affectus, quàm timidus iudicatus eſt. His actis pro Craſſo iuniore qui apud Parthos obierat, augur deſignatur. Deinde proconſul, puinciam ſortitus Ciliciam, exercitum duodecim millium peditum, duorumq́; millium ſexcentorum equitum traiicit, iuſſus Cappadociam Ariobarzani regi recõciliare, eiuſq́; uoluntati reducere. Hæc ipſe placide, & abſq; congreſſu pugnæ cõpoſuit, ac Cilices, qui ob cladem Romanorũ à Parthis illatam, Syriæq́; tumultus efferebantur, adminiſtrationis ſuæ manſuetudine placat. Munera ibidem à regibus ſibi oblata renuit. Præterea prouinciæ populos ab epularum ſtipendiis ſoluit. Idem diebus ſingulis iucundiores è prouincia uiros nullo apparatu, ſed liberaliter conuiuio adhibuit. Eius domus ianitore omnino libera: ipſe cubans à nemine uiſus eſt, ſed matutina luce aut ſtans, aut circumambulans iuxta cubilis ſui locum, dexteram his dabat, qui ad ſe ſalutatum ingrederent̃. Iracunde nullius iurgio laceſſitus, aut damnatus improbe fertur. Multa publicorum quæ furtiue ſubrepta fuerãt, ciuitatibus reddidit, ac obnoxios nihil ultra ppeſos in ſua dignitate ſeruauit. Pugnæ non expers, latrocinia quæ circa montem Amanum inſidebant, in fugam egit: qua uictoria imperator à militibus ſalutatus eſt. In qua re, ne id fruſtra retulerim, Cœlius orator cum rogaſſet, ut ad quoddam ſpectaculum pantheras ſibi Romam è Cilicia mitteret: Cicero uenuſte permotus rebus à ſe geſtis, in Cilicia nõ eſſe pantheras reſpondit, ſed in Cariam effugiſſe, dedignatas quòd cæteris pacem agentibus, illæ ſolum bella perferrent. Cæterum puincia decedens Cicero Rhodum nauigat. Inde ueterum conſuetudinum deſiderio captus, Athenis pluſculam moram egit. Vbi uiris eruditione præcipuis in colloquium adhibitis, beneuoliſq́; grate perſalutatis, laudibus Græciæ cõmode exornatus, Romam redit, iamiam ueluti quodam incendio bello ciuili æſtuãte. Verum ſenatus cum ſibi triumphum decerneret, gratius ſibi inquit, fore compoſita inteſtina ſeditione ſe triumphum Cæſaris ſequi. Interea priuatim conſiliis diligentem operam præbuit, partim Cæſari ſcribens, partim Pompeium orans, ut utrunque pacaret. Sed inſanabile uulnus mox patuit. Cæſar enim urbem inuadit, Pompeius pleriſque clarorum & optimorum ciuium comitatus, hanc deſerit. Ex quo Cicero fugam illorum linquens, addi partibus Cæſaris uiſus eſt. Anceps tamen ac utrinq; diſcuſſus quædam ſigna ſuæ mentis aperuit. Scribit enim in epiſtolis, quò ſe uertat ambigere, honeſtam & pulchram belli materiã apud Pompeium eſſe, Cæſarem meliori re uti, ſeq́; ſalubrius neceſſariis præſeruare. Habeo igitur quem fugiã, quem ſequar

Incredibili cũ gloria ab exilio reuocatur

Res bello actę & imperator qualis Cicero

Ciuili bello neutram partem probauit

non habeo. Inter hæc Trebatius uir Cæſari familiaris, per epiſtolas Ciceronem hortať ad Cæſaris be- C
neuolentiam, eumq; ad ſpem ſucceſſuum cõmunicandam iuitat. Quòd ſi ob eius ſenectutem abnue-
ret, admonet ut ambobus longe ſemotis in Græciá ꝑgat, ac ibi quietem agat. Tum admiratus Cicero
Amor patriæ & integritas uiri. quòd Cæſar ipſe non ſcripſerit, iracunde reſpondit, ſe nihil Repub. indignũ acturũ. Hæc in epiſtolis
eius iuenire fas eſt. Cæterum Cæſare Hiſaniá petente, Cicero ad Põpeium nauigat: hunc cæteri grate
ſuſcipiunt: at Cato amotis ꝓcul arbitris, multa cum illo queſtus eſt, quòd adhæreret Põpeio, aſſerens
ſeſe nõ cõmode quam partem primũ elegiſſet poſſe relinquere: Ciceronem ſi Romæ mãſiſſet, rerum
euẽtui ſe cõponẽs, patriæ ſaluberrimum, & amicis utiliſſimum ſe futurum: cauſa nulla inquiens illũ
Cæſaris hoſtem factum, & periculi tanti participem. Hi ſermones maxime Ciceronis flexere animos:
unde operam dedit, ut Põpeius ad magnificum nihil eo uſus ſit, materiá ipſe perhibẽs, nec animi mu-
tationem lõge diſſimulans. Apparatum nanq; Põpeii floccipendere, eius crebras cõciones clàm mole-
ſte habere, ſocios nulla cauſa plerunq; lœdoriis carpere, ſiue per iocum eludere: idem caſtra perambu-
lans fronte mœſtitiam ſimulare, nemini ridendus, cæteris inopinato riſum ludumq; ſuggerere. Ex his
quædam retuliſſe indignum nõ arbitror. Cum Domitius uirum quendam aciei p̃feciſſet, & eum lau-
dibus ꝓſequereť, quòd moribus eſſet pius ac integer: quid ergo, inquit Cicero, ipſum tuis tutorem li-
beris nõ præſeruas? Quidam Theophanem Leſbium, dum in caſtris erat p̃fectus fabrorum, laudibus
efferebát, quoniam Rhodios in amiſſione claſſis optime ſolatus oratione ſuauiſſima foret. Ad quod
Cicero, quam optimũ, inquit, eſt Græcum hunc in caſtris magiſtratum habere. Cæſar rebus ſecundis
uſus cum partes aduerſas obſidione p̃meret, memorante Lẽtulo audiuiſſe ſe Cæſaris beneuolos mœ-
ſtos ac furentes eſſe; eos, inquit Cicero, diſſentire Cæſari dicis. Cum Marcus, qui ex Italia nuper acceſ-
ſerat, referret Romæ famá inualeſcere, Pompeium obſidione urgeri: ob id nauigaſti, inquit, ut id aſpi-
ciens crederes? Referente Nõnio poſt cõflictum optimá ſpem haberi licere, quod ſeptem aquilæ in ca-
ſtris Põpeii captæ eſſent: Recte, inquit, moneres, ſi nobis aduerſus picas pugnandum foret. Labienus
quibuſdá diuinationibus nixus, cum aſſereret Pompeium ſuperaturum: hac ergo ſpe ducti, inquit, caſtra
nuper amiſimus? Expedita Pharſalica pugna, ubi ob malam ualetudinem Cicero nõ affuit, cum fugiſ-
ſet Põpeius, Cato frequentes copias claſſemq; permagná Dyrrhachii tenens. Ciceronẽ iuxta morem
Proditor ciuili bello falſo appellatus. & dignitatẽ cõſularem, exercitui p̃eſſe rogauit. Sed cum nõ tantum id negauiſſet Cicero, uerum oino
militiá fugeret, ꝓditor à iuniori Põpeio ac pleriſq; appellatus eſt, ſtrictiſq; in ſe gladiis circũuentus tru-
cidatus obiiſſet, niſi Cato inſtás eum in exercitu erectum tráſtuliſſet. Hinc igiť Brunduſium ꝓfectus,
aduentũ Cæſaris ob res Aſiæ ac Aegypti tardantẽ, cum ibi morať, donec nunciatum eſt Cæſarem Ta-
rentum attigiſſe, ac terreſtri greſſu Brunduſiũ ꝑgit. Timens autẽ uirum uictorẽ & inſenſum in multo-
torum cõſpectibus experiri, tamen p̃ter dignitatẽ nec loqui, nec quicq̃ agere impulſus eſt. Nam Cæſar D
ut eum cõſpexit multo ante cæteros occurrentẽ, deſcendit, eumq; grate p̃ſalutauit. Deinde plurima
ſolus cũ illo alloquens, quorundá ſtadiorum cõtinuum iter egit. Ex hoc tẽpore Cæſar tá firma tamq;
grata beneuolentia aduerſus eum uſus eſt, ut cum ille de laudibus Catonis edidiſſet, cõtra reſcribens
Cæſar, in opere Ciceronis eloquentiam ac uitæ integritatem celebrans, eum Periclí ſimilem dixit, &
ab eo Theramenis uim expreſſam eſſe mõſtrauit. Ciceronis igiť liber Cato, Cæſaris uero Anticato in-
ſcriptus eſt. Fertur etiam in cauſa Q. Ligarii, qui & ipſe unus ex aduerſariis Cæſaris habebať, patrono
Cicerone, Cæſarem ad beneuolos ſuos uerſum dixiſſe: Vir ille diu malus noſterq; hoſtis ꝓbatus. Sed
quid iterim nos impedit Ciceronem audire? At cum orare Cicero cœpiſſet, tanta orationis uarietate,
tanta gratia admirabilis fuit, ut Cæſar in colores plurimos uultum uerterit, manifeſtumq; foret om-
nes animi ſui mutationes mire potuiſſe cognoſci. Pharſalicam tandem pugná cum orator attingeret,
ille uelut amens corpore exiluit. Libellum p̃terea quendam è manibus abiectum de tradiť. Quare Cæ-
ſar orationis ui coactus, reum crimine liberat. Cæterum ex hoc tempore Cicero Rempub. in monar-
chiam mutatam aſpiciens, publica miſit, ac operam iunioribus præbuit, qui philoſophiæ adorti ſtudiũ
A rep. diſceſſit libertate extincta. forent. Ex horum etiam fermè cõſuetudine (quoniam in nobiliſſimo genere ortum ducebant, & cla-
ri in primis erant) iterum in Repub. plurimum potuit. Verum interea eius erat ſtudiũ philoſophiæ
dialogos condere, ſiue transferre: præterea ſingula dialecticorum & phyſicorum uocabula in latinum
eloquium. Hic enim primus (ut aiunt) aſſenſum, retenſionem ſententiæ, cõprehenſionem, præterea
inſecabile, uacuum, aliaq; plurima huiuſmodi uocabula hactenus Latinis inſueta, nota & appellanda
dedit. Poetica interdum ex ingenii facilitate ioci gratia uſus eſt, qua aliquando cum calluiſſet, per no-
ctem quingenta carmina narratur edidiſſe. Eius uero temporis partem maximam agens apud Tu-
ſculanum agrum, cuidam ex ſuis familiaribus ſcripſit, ſe ducere uitam Laertis, iocatus in hoc ceu ſoli-
tus eſt in cæteris, ſeu quod rerum ciuilium deſiderio motu, præſentibus affligeretur. Perraro interea
urbem acceſſit, idq; tantum ut Cæſarem ſalutaret. Frequenti uero in concione primus adeſſe, ac di-
cendo nouum quicquam continuo ad Cæſaris gloriam adoriri. Quemadmodum illud cum deiectæ
& fractæ Pompeii imagines iuſſu Cæſaris in priſtinam dignitatem eſſent reſtitutæ, inquit, Pompeii
ſtatuas

A ſtatuas figens Cæſar, ſuas firmat. Meditatus (ut fertur) patriæ hiſtoriam ſtylo complecti, ubi multas Græcorum tum fabulas, tum orationes immiſcere decreuerat, eam inuite dimiſit, publicis ac domeſticis curis affectus, quarum nõnullas & ipſe ſponte ſubiit. Primum enim Terentiam repudiauit uxorem, quòd adeo negligens fuiſſet eius, ut cum in expeditionem proficiſceretur, inops neceſſarii cõmeatus abierit. Præterea cum in Italiam inde rediiſſet, ea non niſi moleſta & turbulenta potitus eſt. Brunduſii etiam cum ipſe longam ageret moram, illa nec eò profecta eſt, & illuc pergentem Tulliolam tenuiori uiatico impenſaq; dimiſit. Domum ad hæc omnium uacuam, ac deſertam, æreq; alieno onuſtã fecit. Hæ repudii cauſæ feruntur potiores: quas cum negaret Terentia, ipſe longa oratione probauit. Hoc acto paucos inde poſt dies uirginem duxit uxorem, captus (uelut aiebat Terentia) illius forma: ſed ut Tiro libertus refert, ut æris alieni ſoluendi poteſtas eſſet. Nam ea puella prædiues erat, & eius ſubſtantias ſub tutoris fide ſeruabat, cum interim ob multa millia quæ debebat, adeſſe beneuoli, inſtare, ſolicitare, ut eam licet nondum uiro maturam deſponſaret, ſeq; illius dotibus pergrandi ære liberaret. Antonius uero in iis quæ aduerſus Philippicas ſcripſit has memorans nuptias, illum uxorem apud quam ſenuerat, indigne expuliſſe tradit, ſimulq; in eum iocatus eſt, tanquam inertis & mollis uiri rem ipſius domeſticam mordens. Poſt hæc paucis fermè diebus eius filia quæ poſt exceſſum Piſonis prioris uiri Lentulo nupſerat, ex partus anguſtia moritur. Adſunt igitur beneuoli, adſunt familiares, undiq; conueniunt philoſophi, Ciceronem exhortaturi ut æquo animo filiæ mortem ferat. Nam huius doloris habitus impatiens eſt. Vnde quòd noua uxor lætari obitu Tulliæ uiſa eſt, illi repudium dedit. Sed apud domeſtica Cicero laborauit. Cæterum coniurationis in Cæſarem expers fuit, quanquam inter beneuolos Bruti haberetur, & præſentia ægre ferret, ac pleriſque non inferior Remp. priſtinam cuperet. Pertimuere autem uiri illius naturam ceu audaciæ inopẽ, ac eius ætatem, in qua robuſtiſſimis etiã uiris ſolent animi maxime deeſſe. Verum ut Bruti atq; Caſſii patrata res eſſet, & beneuoli Cæſaris cõueniſſent, iterum inteſtini tumultus eſt orta ſeditio. Quare Antonius qui conſulatum agebat, conuocato ſenatu cum ad concordiam breuiter quædam concionatus eſſet, Cicero pro tempore multa diſſeruit, ſenatui ſuadens, ut Athenienſium exemplo abolitionem rerum Cæſaris ageret, præterea Bruto & Caſſio prouincias decerneret. Sed horum nihil adimpletũ. Nam plebis animi cæde Cæſaris exaſperati, ut cadauer ipſum per medium forum elatum aſpexere, ad hæc cum extuliſſet Antonius Cæſaris ueſtem ſanguine ſparſam, ac undique perforatam gladiis, furore commoti, percuſſores Cæſaris quæritant, inde ardentibus facibus eorum domos incendiis poſcunt. Sed illi imminens periculũ pro-

Senex iuuenculam ducit coniugẽ, eandem mox repudiat.

B uidentes, effugiunt, comitesq; nonnullos autoritate primos clàm immorati urbẽ relinquunt. His exẽplo Antonius elatus eſt, ac ueluti dominaturus urbi, omnibus timori eſſe cœpit, Ciceroniq; maxime. Nam potentiam ſuam in urbe iterum firmam aſpiciens, & aduerſus autores cædis tempus offerri, cœpit moleſte angi præſentibus, præbuitq; ſuſpicionẽ diſſimilitudinis uitæ animiq; ſui immutati, Quãobrem id animaduertens Cicero, enixe inſtat uti cum Dolobella legatus in Syriam nauiget. Sed Hircius & Panſa uiri clari & optimi, Ciceronis ſtudio incenſi, inituri conſulatum poſt Antonium ne ſe deſerat orare, qui Antonium opprimere præſente eo ſuſcepiſſent. Quare Cicero non omnino diffidens, quanquam id etiam parum crederet, Dolobellam miſſum fecit. Inde data fide Hircio, ſe Romæ affuturum cum conſulatum iniret, Athenis æſtiua ducturus ſolus nauigat. Sed in itinere ipſo cũ moram tereret, & noui ſermones (ut aſſolet) ab urbe ferrentur, pœnituiſſe Antonium, eumq; mire mutatum, ac omnia ſenatuſconſulto agere tractareq;: præterea ut recte ſingula componerentur, urbem eius indigere præſentia, ſecum queſtus quòd nimium ſui cautus eſſet, Romam repetit. Nec primum ſpe ſua deceptus eſt: tanta enim ciuium copia ſibi obuiam itum eſt, ut in eius ingreſſu circa fores, circa dexteras dandas, circa ſalutationes, integra fermè dies conſumpta ſit. Poſtera uero Antonius cũ ſenatum cogeret, aduocato Cicerone non paruit, ſed cubans ſimulauit ſe ex pelagi laboribus & ualetudine impediri. Nam ſuſpicio inſidiarum in ipſa uia nuncio quodam accepta, eum in ſenatũ ire uetuit. Hoc Antonius non leuiter tulit, ſed eum probris laceſſens milites extemplo miſit, qui aut illũ adducerẽt, aut domũ incenderent. Sed his cum obſtarent nõnulli, precibusq; inniterentur, Antonius uadimoniis cõtentus quieuit. Deinceps primores urbis placide reliquũ tẽpus duxere palàm, illi uero aduerſantes, nec omnino ſibi nõ cauti, donec iunior Cæſar ex Apollonia in patriã rediit, & hæreditate Cæſaris adita cũ Antonio, in nõ paruas contẽtiones erupit, cum Antonius ex bonis Cæſaris quinquaginta & ducẽta millia æris ſibi diriperet. Ex his Philippus iunioris Cæſaris uitricus, & Marcellus, qui ſororẽ eiuſdẽ duxerat, cũ adoleſcente Cæſare ad Ciceronẽ profecti conueniunt, ut apud ſenatũ, & apud plebem Cicero uerbo factoq; cauſam adoleſcẽtis aſſereret, contraq; adoleſcens pecunia & militibus defenſionem ſibi Ciceronis aſſumat. Iamiam adoleſcens pleroſq; militũ Cæſaris circa ſe habere, & Cæſaris partes omni ſtudio ad ſeſe recipere. Ferunt Ciceronẽ non ingrate beneuolentiã Cæſaris iniuiſſe, quòd eum antea diuino quodã ſomnio illexiſſet. Nam Cæſare atq; Põpeio nõdum uita functis, Cicero per quietem uidit ſeſe monitũ in Capitolium uocare ordinis ſenatorii liberos, ceu Iupiter oſtẽſurus quis unus

Cauſam Octauii Cicero ſuſcepit ſomnio monitus.

ex illis foret, qui rerum eſſet potiturus: quocirca ciues ſoliciti currere, & iuxta templũ aſſiſtere, pueri C
uero omnes circũſedere, ſilentiumq́; agere. Pateſactis interea foribus templi, quiſq; puerorum uiciſſim
ſurgere uiſus, ac Iouem adire. Tum Iupiter quẽcunq; animaduertiſſet mœſtumq́; repuliſſet, in unico
ſolum fixus dexterã protendẽs, O Romani, inquit, hic princeps factus finem bellorũ ciuiliũ uobis im-
ponet. Hoc ſomnio ſtupefactus Cicero, imaginẽ pueri requirens, cũ ipſum nihil omnino noſceret, ani-
mo eam impreſſit. Cumq́; per diem deſcẽdiſſet in campũ Martium, uiſis pueris qui peractis ludis iã
abibant, puerũ quem in ſomnis uiderat aſpicit. Quare animo perculſus puerũ conuenit, eumq́; rogat
quibus parentibus natus ſit. Erat ille Octauio patre, qui uir non ualde clarus fuerat ex Accia ſorore
Cæſaris ortus: ex quo Cæſar liberis carens, facultates ſuas, domũ, familiæq́; nomẽ teſtamento illi reli-
quit. Ex eo igitur ſomnii tẽpore ferunt Ciceronẽ, cũ Cæſar obuiã ſibi fieret, accurate eum conueniſſe,
contraq́; illum Ciceronis beneuolentiã grate fouiſſe. Fortuna præterea quadam Cæſarẽ ortũ memo-
rant, Cicerone conſulatum adminiſtrante, quæ omnino primas fuiſſe cauſas ad mutuã beneuolentiã
tradunt. Quare & odio Antonii, & ob ſuam naturã gloriæ deſiderio flagrantem, quòd exiſtimaret ex
potentia Cæſaris ſeſe urbi præeſſe, Cicero ita ſe adoleſcenti ſubiecit, ut eum quandoq; patrem appel-
lauerit. Ex quo ſtomachãs Brutus in epiſtolis ad Atticum, Ciceronẽ increpat, quòd Antonii metu Cæ-
Cauſis non ſatis grauibus, Octauio ſeſe, tũ contra dignitatem & ætatem ſuam, tum magno Reipu. malo ſubiecit.
ſari blandiens, non libertati ſtudere, ſed domeſticum ſibi dominũ facere uideretur. Sed nihilominus
Brutus Ciceronis filium, qui Athenis philoſophiæ operam dabat, ad ſe recipiens, eum in primis digni-
tatibus habuit, eoq́; in plurimis uſus, ipſum ſtrenuum reddidit. Ciceronis uero potentia tunc in urbe
maxime claruit. Nam iuxta mentem ſuam ſeditionis autorem eiecit Antoniũ, & ambos conſules, Hir
cium atq; Panſam, in illum ab urbe cũ exercitu miſit. Suaſit præterea ſenatui lictores, cæteraq́; impe-
rii ornamenta Cæſari dari, ueluti qui pro patria eſſet certaturus. Verũ deuicto Antonio, & utriſq; cõ
ſulibus Theſſalica clade cæſis, omnes militum copiæ ad Cæſarem conueniũt. Quare metuens ſenatus
uirũ iuniorẽ, fortunamq́; qua ſplendide uſus fuerat, largitione tentauit eius exercitũ reuocare, illiusq́;
potentiã ſcindere, ueluti Reipub. tot copiis nequicquã opus eſſet cum fugiſſet Antonius. Quamobrẽ
territus Cæſar ad Ciceronẽ mittit qui eum orarent, ſibiq́; ſuaderent, ut operã impenderet ad conſula
tum ambobus cõmittendum: quo ſi potiretur, affirmarẽt Ciceronem ut placitũ ei eſſet rebus uſurũ,
Ambitio.
ſeq́; adoleſcentem ipſius curæ ſe daturum, nominis gloria illectum contẽtumq́;. Hac ſimulatione pri-
Imprudentia
matum Ciceronis fore paſſus eſt: res ipſa tamen eò tendebat, ut Ciceronem ad petẽdum conſulatũ im
pelleret, comitia utriſq; conciliaturũ. Elatus ergo his nunciis Cicero, uir ſenex à iuniore deceptus, ſena
tum atq; centurias illi præbuit, extẽplo à beneuolis laceſſitus, ac nõ multo poſt intelligens ſe populi li-
bertatem ac ſeſe perdidiſſe. Nam inito conſulatu potentior factus adoleſcens, Ciceronẽ miſſum fecit,
ac Antonio Lepidoq́; conciliatus, copias in unũ coẽgit, & ueluti cenſum quendã triumuiri imperiũ or D
bis ſibi partiti ſunt. Proſcriptionis præterea tabulas ultra ducentorũ ciuium edidere, in quibus Cicero
cauſa plurimæ litis fuit. Nam Antonius nihil conuentionis omnino ratum habere, ni primus ille pro-
ſcriberetur. Lepidus Antonio ſeſe iungere, ſolus Cæſar ambobus ſumma ui obniti. Triduo itaq; circa
ciuitatem Bononiã horum ſcelera colloquia habita ſunt, quo loco apud interlabentẽ fluuiũ ſinguli ca-
ſtra locarant. Ferunt diebus primis Cæſarem pro Cicerone certaſſe enixius, uictũ tandẽ die tertia ui-
Cicero uix tandem proſcribitur.
rum prodidiſſe. Omniũ compenſatio ſic demũ habita eſt. Cæſar Ciceronẽ, Lepidus Paulũ fratrẽ, An
tonius L. Cæſarem auunculũ ſuũ, alios aliis cõceſſere. Sic ergo eorũ furor & indomita rabies omni in-
genio humanitatis exciderunt, oſtenderuntq́; magis nullã eſſe ferã uaſtiorem homine, cum licentiã aſ-
ſectuum nactus ſit. His perfectis Cicero qui cum Q. fratre apud agrum ſuum Tuſculanum diuerte-
bat: audita proſcriptione ſtatuit Aſturam ad maritimum quendam ipſius locum pergere, ut inde in-
Fugitat.
greſſi pelagus in Macedoniã Brutũ conuenirent, quoniã iam rumor erat uictorẽ eſſe. Ex ingenti ergo
mœſtitia defecti uiribus ſe deferendos lecticis tradunt, ac per ipſum iter nec ſubſiſtebant, nec mutuo
propinquabant, ſimul lugentes ac ululantes. Quintus præcipue animo magis uexari, cui cum ſubiiſſet
in mentẽ ſe cõmeatum nullum habere, qui etiã Ciceroni tenuiſſimus erat, tutius uiſum eſt ut Cicero
fugam præriperet, Quintus domum ea gratia præcurreret, unde apparatior extemplo rediret. Hæc
cum inter ſe firmaſſent, alter alterum complexi, cum ſummo luctu diſiuncti ſunt. Inde diebus paucis
Quintus ipſe à familiaribus ſuis proditus, cum filio à perſecutoribus cæſus eſt. Aſturã delatus Cicero,
quæſita puppe pelagus petit, ac uẽtos ſecundos iuxta Circæum potitus. Hic cũ optarent nautæ iter in-
ceptum proſequi, Cicero ſeu metu maris, ſeu quòd nondum omnino Cæſari diffideret, è puppe de-
ſcendit, Romamq́; poſcens centũ fermè ſtadia pedeſtri itinere tranſegit. Inde animi feſſus ac mutatus,
mare atq; Aſturam repetit. Hic tum graui atq; anxio cogitatu pernoctans, in mentẽ duxit clàm Cæſa
ris domũ poſcere, ac in ea interius ſeſe iugulans, ultrices diras in eum concitare. Verũ perſcrutantium
graſſatorum timor eum ab hac profectione repulit: præterea monſtra quædã, quæ præſaga mente no-
tabat: ex quibus familiaribus ſeſe permiſit Capuam puppi perducendũ. Diuerſoria enim illic habuit,
in quibus ardores ſolis flatibus æſtiuis gratiſſime flantibus euitare conſueuerat. Hic Apollinis erat ſa-
cellum

A cellum mari imminens, ex quo cum Cicero adremigaret littori, corui elati pennis magno clangore nauiculam impetunt, deinde ſuper utriſque cornibus antennarum inſidentes, partim clamore ſtrepere, partim capita funium exagitare. Tum omnibus id infauſtum oſtentum uiſum eſt: uerum deſcendit è puppi Cicero, & in diuerſorio ueluti quietē capturus accubuit. Hinc corui ſuper poſte ſedentes magis ac magis tumultuoſo clangore perſtrepunt. Horum unus deſcendens in cubiculum Ciceronis, pallium quo cubans erat opertus, roſtro ab eius fronte deduxit: quod domeſtici cum uidiſſent, malorum præſagi ſeſe excruciare, ſi oculos ſuos cæde ſui domini maculare ſuſtineant: nefandumq́; ipſis uideri, ſi alitibus uiro immerito infelici opitulari conantibus, ope nulla ipſi permoueantur. Præcipites itaq; mutuis uiribus ac inter ſe precibus illum lectica ad mare diripiunt. Inter hæc cum lictorum copia ſuperuenerunt iugulatores, Herennius Centurio, & Popilius tribunus militum. Is Popilius iandudum parricidii reus, opera Ciceronis, qui cauſam ſuſceperat, defenſus iudicium euaſit. Cum ergo fores quæ obſeratæ fuerant, fregiſſent, & necubi Cicero inueniretur, & qui aderant ſe illum ſcire negarent, tradūt adoleſcentem quendam Q. fratris libertum nomine Philologum, quē Cicero ſtudiis liberalibus erudierat, tribuno dixiſſe, ipſum per umbroſos conſitosq́; calles ad pelagus lectica delatū. Tribunus igitur paucis comitibus ſecum aſſumptis, ad exitum uiæ præcurrit: Herennius per demonſtratam ſemitam accelerans illum conſequitur. Verum Cicero ut percuſſores imminere cognouit, ſuis uti lecticam ſiſterent imperauit: inde ceu perſæpe conſueuerat, cum genam ſiniſtræ impoſuiſſet, inmotis oculis percuſſores proſpiciens, iugulum apparat. Miſerum id quippe ſpectaculum. Squalidus enim uultu, comaq́; ſparſus, & adeo ſub curis extenuatus, ut ipſorum percuſſorum plerique miſere affecti oculos ſuos texerint, cum iugulum poſceret Herennius, crine nudum, & extra lecticam uulneribus prolatum, quia tum ſexageſimum quartum agens ætatis annum. Caput ac manus, cum quibus Philippicas ſcripſerat, Antonii iuſſu truncauit Herennius, Romamq́; attulit. Quæ membra cum Antonius, qui tum forte comitia habuerat, mutilata proſpexit, ingenti uoce proclamans. Sic habeant, inquit, finem proſcriptiones. Deinde ea poni pro roſtris imperat, ſpectaculū Romanis horrendum, qui non membra Ciceronis ſeſe ſpectare, ſed imaginē animi crudelis Antonii uidebantur. Verum tanto in ſcelere, id tantum rite perfectum eſt, quod Antonius uxori Quinti Philologum tradidit. Hæc poteſtatem illius nacta præter cæteros cruciatus, quibus eum affecit, eiuſdem carnes ipſum ſe amputare membratim, igni adurere, manderecq́; coēgit, ſicuti hiſtorici quidā aiunt. Tiro Ciceronis libertus proditionis Philologi nihil omnino meminit. Cæterum ipſe percepi, cum Cæſar poſt plurimum temporis ad quēdam è nepotibus

B ingreſſus eſſet, quod tum forte Ciceronis opuſculum tenebat in manibus, ſubito aduentu Cæſaris territus, libellum in ſinu tentauit occulere: ſed id fruſtra, cum præueniſſet Cæſar. Capto igitur opuſculo eo Cæſar cum ſtando plurimam eius partem euoluiſſet, id reddidiſſe adoleſcēti cum his uerbis perhibetur: Eloquēs hic uir, eloquēs fuit ô fili, & amator patriæ. Inde parū poſt cū idē debellaſſet, Antoniū, cōſul factus ſibi Ciceronis filiū collegā delegit, atq; ſortitus eſt. Cuius magiſtratu ſenatus ſtatuas Antonii deiecit, ac nōnulla ipſius ornamēta aboleuit. Præterea publico edidit edicto, ex Antoniorū gēte neminē Marcū appellari. Sic ergo diuino quodā fato ultima ultio ad Ciceronis domū redacta eſt.

Prodigia mortem prædicentia.

Comprehenditur.

Cædes miſerabilis.

Grata morte tuo patria.

DEMOSTHENIS ET CICERONIS COMPARATIO.

QVæcunq; igitur de Demoſthene, Ciceroneq́; in notitiam noſtram digna memoratu peruenere hæc ſunt: ac eloquentiæ quidem cōparatione miſſa, hoc præterire ſilentio non poſſum, quòd Demoſthenes quidem, quantamcunq; uel natura, uel exercitatione conſecutus uim eſſet, omnem in iſta dicendi facultate cōſumens grauitate orationis omnes quibus cū iudicialibus in cauſis collatus eſt, facile ſuperauit: amplitudine & magnificētia ipſos declamatores, arte & diligentia ſophiſtas lōge poſt ſe relinquēs. Cicero uero cum diſciplinas atq; eas quidē multifarias eloquentiæ ſtudiis cōiunxiſſet, philoſophica monumenta nō pauca, Academicorū more conſcripſit. Tametſi forenſes etiā orationes ſatis declarant, cognitionem illum literarum ampliorem quandam oſtentare uoluiſſe. Iam etiam mores alios illorum oratio præfert. Demoſthenica ſiquidem citra fucum, citra luſum, ad grauitatem ſtudio uergens, non lucernā, quemadmodū Pytheas ille calumniabatur, ſed aquæ potum, curamq́; & eam morum acerbitatē, quam uocant, triſtitiamq́; refert. Cicero uero ad ſcurrilitatem uſq; ſcommate ſæpenumero euectus, dignas ſtudio res riſu tractans: dum cauſæ ſeruit, ſæpe deſerit officiū, ut in Lucilii cauſa, nihil abſurdum facere ſe, qui in tanta Repub. & deliciis, cōcedat uoluptati: inſanum eſſe, uti nolle quo poſſis, cum clariſſimis philoſophis felicitas in uoluptate ſtatuatur. Cauſam Murenæ, quam oppugnabat Cato, conſul defendens, cum multa inſolentia in Stoicorū placita luſiſſet, riſu oborto & ad iudices permeante, ſubridens Cato, quàm ridiculū, inquit, conſulem habemus. Videtur familiaris Ciceroni riſus & inſita dicacitas fuiſſe: nam facies ipſa ludens quiddam & ſerenū præ ſe ferebat, cum

A ut alterum expetendum, alterum fugiendum eſſe diſcernant. Mouentur enim ſuapte natura à ſingulis contrariis quæ ſibi obiiciuntur, omniaq́; deinde eodem pacto quo ipſi antea perpeſſi fuere, ad rationis iudicium deferunt. Artes uero cum ſemper ſint rationi cõiunctæ, ut utilia eligant, fugiantq́; aduerſa, primum ea accurate penſant quæ ſibi cõgrua ſunt, deinde & quaſi lõgiore interuallo ea proſpiciũt, à quibus putant caueri oportere. Medicina enim ægritudinem, Muſica diſſonas uoces ea tãtum ratione conſiderare uidetur, ut melius efficere contrariũ poſſit. Temperantia quoq;, tum iuſtitia, ac prudẽtia, omnium artium perfectiſſimæ, cognitionem non modo utilium ac honeſtarũ rerum, ſed earum etiam quæ turpes & inutiles & iniuſtæ ſunt, ad ſe pertinere proculdubio putant, atq; eos qui uitiorũ naturam ſe ignorare gloriantur, uehementer accuſant, quaſi rudes earum rerum quas maxime decet uiros ſtudioſos cognoſcere. Quare antiqui Spartiatæ cum ſua feſta celebrarentur, cõſueuerunt agreſtes homines qui appellabantur Helotæ, quantum maxime poterant ad potum crapulamq́; compellere, eosq́; deinde mero ingurgitatos in conuiuia iuuenũ adduci iubebant, ut illi cernentes ebriorũ turpitudinem, ebrietatem ueluti rem deformem perhorreſcerent. *Spartiatarũ antiquorum mos.* Nos uero neminem corrumpendum eſſe putamus ut alii corrigantur, neq; hanc emendationem ciuilem, neq; humanam, neq; libero dignã eſſe arbitramur. Sed non erit fortaſſe inutile ad exemplum rectamq́; uiuẽdi rationẽ, duos aut plures homines in mediũ afferre, qui cum in gubernatione maximarũ rerum uerſarentur, ſumma licẽtia ac intemperantia uſi, famam ſuæ turpitudinis apud poſteros reliquere. Neq; profecto hoc agere intendimus, ut huiuſmodi uarietate ornãdo hiſtoriã noſtram, afferamus legentibus uoluptatẽ: ſed quẽadmodum Iſmenias ille Thebanus diſcipulis ſuis, tam eos qui male, quam eos qui bene modulabãtur oſtẽdens, dicere ſolebat, Hoc pacto, non autẽ illo modulari oportet. Atque ut Antigenidas illos bonos modulatores iuuenibus arbitrabatur iucundiores eſſe futuros, ſi malos fuiſſent aliquando experti, eodẽ pacto nos alacriores fore exiſtimo ad perſequẽdum meliorem uiuẽdi modum, ſi flagitioſorum hominum mores hiſtoria cognouerimus. Demetrii igitur, qui urbium expugnator eſt dictus, ac M. Antonii imperatoris uitam hoc libello cõplectimur, qui uiri ſententiã illam Platonis maxime ſuis moribus comprobaſſe uidentur: Præclara, inquit, ingenia quemadmodum uirtutes maximas, eodem pacto uitia quoq; maxima producere ſolent. *Platonis ſententia.* Fuerunt enim ambo cum ſummis flagitiis, frequenti potui, ac leuiſſimis amoribus dediti, tum econtrario liberales, benefici, ac in re militari peritiſſimi duces. Præterea eandem propè habuerunt fortunam, cum non ſolum in totius uitæ curſu, nunc principatus & regna ſint maxima conſecuti, nunc uice uerſa eadem amiſerint, nunc ex felici rerũ ſucceſſu in extremas calamitates ceciderint, pauloq́; deinceps præter ſpem in priſtinam felicitatem redierint, ſed etiã extremæ uitæ actu ſimilem penè finem ſortiti eſſe uideantur, cum hic quidem in manus hoſtium uenerit, M. uero Antonius idem ſit propè perpeſſus.

B Antigono igitur duo ex Stratonice Corrhæi filia fuerunt filii, quorum alterum fratris nomine Demetrium, alterum patris Philippum uocauit. Talis enim frequens eſt fama, quanquã nonnulli Demetrium, non Antigoni filium, ſed nepotem ex fratre fuiſſe tradunt. Mortuo nanq; patre, ac matre deinde Antigono nupta, Demetriũ aiunt adhuc infantẽ relictũ, creditum eſſe Antigoni filium. Philippus cum eſſet paucis annis minor natu quàm ipſe Demetrius, uita exceſſit. Demetrius itaq; etſi non æqua patri, procera tamen fuit ſtatura: forma uero & pulchritudine oris adeo egregia, adeoq́; præſtanti, ut pictorum aut ſculptorum nemo ſimilem unquã potuiſſet effingere. *Demetrius forma inſignis.* Nam & gratiam ſimul & terrorem, tum grauitatem & manſuetudinem quandam præ ſe ferre uidebatur: concurrebatq́; cum iuuenili ac elato uultus aſpectu, admirabilis ſplendor regia quadã dignitate coniunctus: itaq; natus eſſe uidebatur ad ſtuporem ſimul & gratiam hominum concitandam. Erat autem cum per ocium potus & conuiuia celebrabantur, & delicatiſſimus & iucundiſſimus omnium regum: cum uero res gerendæ erant, ſtudio ac diligentia, tum ingenii magnitudine cunctos alios ſuperabat. Quare Liberum patrem imitari maxime uidebatur, quem ex eo uehementer extollunt, quòd probe ſciret & bello uti, & pacem rurſus ex bello conficere, tum iucunditate ſuauitateq́; ingenii ſibi mentes hominum conciliare. Fuit præterea Demetrius amantiſſimus Antigoni patris ſui: ſtudio quoq; matris & patrem obſeruare uidebatur, eumq́; magis ob ueram ſynceramq́; beneuolẽtiã, quàm potentiæ magnitudinem uereri. Cum aliquando legati quidam ab Antigono audirentur, reuerſus à uenatione Demetrius, confeſtim ad patrem acceſſit ſuccinctus telis, eumq́; oſculatus propè uirum cõſedit: pauloq́; deinceps cum legati habitis reſponſis diſcederent, alta uoce ad eos conuerſus Antigonus, O uiri, inquit, nunciate talem amicitiam animiq́; pietatem, qualem uidere potuiſtis inter Demetrium Antigonumq́; ſeruari: quaſi oſtenderet concordiam patris cum filio, ſtatus ac regum potẽtiæ maximũ eſſe indicium. Adeo enim regnum à cõmuni ſanctaq́; ſocietate alienum eſſe conſueuit, adeoq́; maleuolentiæ & perfidiæ plenum, ut maximo atq; antiquiſſimo Alexandri ſucceſſori lætãdum iure fuiſſe uideatur, ſi corpus ſuum inerme armatis filii manibus tutò cõmiſerit. Verumenimuero huius familiæ reges inter quamplures Alexandri ſucceſſores ſoli, ut ita dicam, fuiſſe apparẽt, qui huiuſmodi perfidia, & immanitate caruerunt, præter unum Philippum Antigoni, qui filium ſuum necauit. Alii autẽ ferè

omnes qui maximo illi regi ſucceſſere, cum hoc uitio laborarent, nonnulli filios, pleriq; matres, multi uxores interfecerũt. Fratrũ autẽ cædẽ quis referre poteſt? Vt enim geometræ petitiones, ſic illi fratres necare ſibi permitti putant, quaſi petitionẽ quandam regibus pro firmamento regni cõceſſam. Demetrius uero quam ingenuus ab initio, quamq; humanus & amicorum ſtudioſus extiterit, ex eo conſtare facile poteſt. Mithridates Ariobarzanis filius qui adoleſcẽs moribus & aſpectu egregius uidebatur, ob ætatem & conſuetudinem ſumma erat cum Demetrio familiaritate coniunctus, colebatq; uehementer patrem Antigonum: de hoc igitur adoleſcente, quãquam nec eſſet nec haberetur etiam malus, ob tale tamen ſomnium non mediocris Antigono eſt orta ſuſpicio. Viſum eſt ei ſe latum & pulchrum peragrantem campum aureas micas ſerere, atq; ex his auream ſegetem primũ oriri, pauloq; deinceps nihil ibi cerni præter deſectam paleam: perturbatum igitur ob hoc atq; mœſtum, audire quoſdam ſibi uideri qui dicerent, Mithridatem in pontum Euxinum eſſe profectum, auream meſſem lecturum. Hoc ſomnio cum uehementer eſſet perturbatus Antigonus, filium ad ſe uocat, ac iureiurando ſilentium ei imponens, ſomniumq; deinde enarrans, oſtendit ſe omnino ſtatuiſſe animo, ut omni ſuſpicione liberaretur, Mithridatem de medio tollere. Hæc ut audiuit Demetrius, incredibili eſt mœrore cõfectus, atque adoleſcentem familiariter uerſantem, ſecum ſibiq; (ut conſueuerat) appropinquantem; neque alloqui audebat, neq; uoce quicquam exprimere, iuſiurandi accepti memor, ac fidei datæ patri rationem habens. Seducto igitur adoleſcente aliquantulum ab amicis, ut uidit remotis arbitris ſe ſolos eſſe relictos, conuerſus ad eum, teli cuſpide ſcribebat in puluere, Fuge Mithridates. Hoc quid ſibi uellet coniectans adoleſcens, propinqua nocte aufugit in Cappadociam, atq; ſtatim Antigoni ſomniũ perfici uidebatur. Maximas enim Mithridates ac optimas conſecutus regiones, regum genus qui deinceps Ponto imperitarũt, poſt octauam ſucceſſionem à Romanis deſtructum, poſteris ſuis reliquit. Hæc igitur bonæ indolis Demetrii boniq; ingenii, quo ille ad manſuetudinem ac iuſtitiam flectebatur, indicia ſint. Verum ut inter elementa Empedoclis contentione aſſidua diſcordiaq; uigente, ſemper inter ea quæ propinquiora ſunt maior fieri diſſenſio ſolet, ſic ea tempeſtate inter Alexandri ſucceſſores aſſidue bellum ardens grauius inter eos oriri uidebatur, qui ſe finibus contingentes, tum rerum tum locorum coniunctione quadam tenebantur. Veluti tunc aduerſus Ptolemæũ eueniebat Antigono, qui cum in Phrygia moram trahens audiſſet Ptolemæum è Cypro profectum Syriam deprædari, urbes aut ſeducere, aut ui ad deditionem compellere: aduerſus illum Demetrium miſit duos ſupra uiginti annos natum, & militiam tum primum in maximis rebus egregie attrectantem. Cæterum iuuenis adhuc tiro, parumq; experientia callens, uiro congreſſus ex Alexandri palæſtra nuper emerſo, ac multis magniſq; prœliis ſub illo uerſato, propè Gazam urbem pugna commiſſa ſuperatur. Octo millia hominum eo ſunt prœlio capta, quinque millia cæſa, tentorium præterea, & omne ornamentum corporis regii Demetrio ereptum. Sed hæc quidem Ptolemæus unà cum amicis quos prœlio ceperat, ad eũ remiſit, uerba addens humanitate referta, non de omnibus ſimul, ſed de regno & gloria à magnis uiris eſſe certandum. Demetrius his benigne receptis precatus eſt deos ne diutius Ptolemæi debitorem ſe eſſe permitterent, ſed facultatem quandoque darent, ut ſimilem ei poſſet liberalitatem referre. Atque ob hanc cladem non ita animo affectus uidetur, ut iuuenes ſolent principio male ſuccedẽtibus rebus, ſed ut grauis dux, qui multas ſit fortunæ permutationes expertus. Itaque ſummo ſtudio properabat uires reficere, urbes gubernare, arma ac milites congregare, congregatos exercere, neque quicquã omittere quod ad reparandum diſſipatum recẽti clade exercitum pertineret. Interea cum hæc pugna infeliciter geſta nunciata Antigono eſſet, dixiſſe eum ferunt, Ptolemæum primo prœlio imberbes ſuperaſſe, deinceps aduerſus uiros ſibi pugnandum fore. Petenti poſt hæc filio ut his uiribus quas habebat ſibi liceret rurſus cum hoſte manum conſerere, aſſenſit pater, ne animum ſpe conſequendæ uictoriæ erectum, audaciamq; iuuenis retardaret. Iamq; ei non multo poſtea congrediẽdi facultate oblata, ita eſt illa impigre uſus, ut neque ſibi occaſio, neque ipſe occaſioni defuiſſe uideretur. Nam cum Ptolemæus ſecundis rebus elatus ſibi perſuaſiſſet Demetrium ob recentem calamitatem ſuſceptam facile ex tota Syria poſſe depelli, aduerſus eum Cillem ducem cum cum magnis copiis miſit, quem imparatum, hoſtiumq; aduentum minime expectantem ſubito adortus cum omni exercitu cepit Demetrius. Septem hominum millia eo prœlio capta in manus Demetrii uiua uenerunt. Magna præterea rerum pecuniarumq; copia inuenta. Quibus omnibus uehementer lætatum Demetrium aiunt, non tam ob gloriam & ſpolia adepta, quàm quia ſibi facultatem oblatam cernebat, qua Ptolemæo bene ac præclare de ſe merito parem poſſet liberalitatem referre. Itaque cum pater ſuis literis exoratus conceſſiſſet ut his omnibus ſuo arbitratu uteretur, Cillem unà cum amicis libenti animo ad hoſtem remiſit. Hæc clades Ptolemæum paulo ante uictorem è Syria pepulit, Antigonum uero quem forte hoſtes ueluti hominem uictum contempſerant, in eiuſdem poſſeſſione firmauit. Atque incredibile dictu eſt, quanta ſit ſenex lætitia elatus, ob hãc uictoriam manibus filii partam. Poſt hæc Demetrius cum in ſpem ueniſſet eos Arabum populos qui Nabatæi uocantur, ſibi ſubigendi, profectus cum exercitu forte eue-

Antigoni ſomnium.

nit ut

A nit ut in loca incideret aquarũ expertia, parumq́; abſuit quin ipſe totusq́; exercitus ſiti deperiret. Quo tamen periculo cum neque perturbatus eſſet, neq; exterritus, non mediocrem admirationem Barbaris præbuit, ſtupentibus uiri audaciam animumq́; conſtantem in talibus tamq́; inuſitatis caſibus tolerandis. Is autem non amplius morandum ratus, populata regione, ſeptingentis camelis, omnisq́; generis præda abducta, ſeſe ſuumq́; exercitum in loca tuta recepit. Cum uero Seleucus primum Antigoni opera in Babyloniæ regnum perductus, deinde ſuo ſtudio uiribus auctis eò potentiæ aſcendiſſet, ut iam minaretur locis Indiæ propinquis, & ad ea regna quæ circa Caucaſum ſunt, animum conuertiſſet, ſperans Demetrius per eius diſceſſum deſertam Meſopotamiam reperire, traiecto repẽte Euphrate, ſubito aduentu Babyloniam occupat, & ex altera arce (erant enim duæ) expulſo Seleuci præſidio, ſuoq́; introducto, ſeptem delectorum hominum millia in urbe conſtituit. Iubẽs deinde milites ut ex eadem regione, in qua non putabat ulterius tempus eſſe terendum, quæcunq; poſſent ſecum abducerent, caſtra mouit, iterq́; ad mare conuertit, Seleuco ſtatum diſceſſu ſuo firmiorem relinquens: fugere enim uiſus eſt, regionem male mulctans, tanquam ad ſe deinceps non pertinentem. Statimq́; ſibi nuncio allato, Halicarnaſſum à Ptolemæo uehementi obſidione teneri, rem in extremo periculo eſſe, raptim obſeſſis ſubſidium ferens, ex illius manibus urbem eripuit. Cum uero proſpere ſuccedẽtibus rebus, Antigonus & Demetrius magna iam animis agitantes, nihil tam arduum eſſe arbitrarentur quod non ſe aſſequi poſſe confiderent, ad liberandam Græciam, quæ Caſſandri & Ptolemæi ſeruiebat imperio, incredibili quadam cupiditate mentem conuertunt. Hoc quidem nulli reges neq; iuſtius, neq; glorioſius geſſerant bellum. Quare pecunias quaſcunq; poſſunt ex Barbarorum regionibus cõgregãt, claſſem inſtrui iubent, omnia deniq; parant quæ pertinere uidebantur ad exequendam hanc expeditionem, pro Græcorum libertate ſuſceptam. Verum conſilio inter ſe habito, unde tanti belli gerendi initium ſumendum foret, cum cenſuiſſent operæpretium eſſe, ut ad liberãdas Athenas omnibus aliis poſthabitis primum accederetur, atq; ex eo quidam amicorum ſuaderet Antigono, ut ſi eam occupet urbem, ualidis præſidiis firmet, ac perinde ut totius Græciæ fundamentum cuſtodiat: dixiſſe Antigonum tradunt, beneuolentiam ſibi ſemper uiſum optimum regni fundamentum uериſſimumq́; præſidium eſſe. Athenas nunc quaſi ſpeculum totius orbis, paulo deinceps in oculis omnium gentium ſuæ gloriæ clariſſimum fore inſigne. Demetrius igitur talentis quinque millibus, nauibus quinquaginta ſupra C C collectis, non amplius cunctandum ratus, cum uerſus Athenas claſſem direxiſſet (hanc enim urbem tenebat pro Caſſandro Demetrius Phalereus, arcemq́; Munychiã firmis præſidiis munierat)

Demetrius Babyloniam occupat.

Ad liberandam Græciã proficiſcitur.

B curſum ſuum tum prudentia, tum fortuna iuuante, quinto Kal. Aprilis ante Piræum nemine ſentiente apparuit. Athenienſes primo hoſtium aduentu decepti, ad hanc claſſem ſuſcipiendam ſeſe parabãt, exiſtimantes eſſe Ptolemæi naues. Paulo uero poſtea ut perceperunt hoſtes adeſſe, repentino terrore quaſi amentes facti, ſtatim ad arma conclamant: auxilium ferebant duces, omnia (ut par erat) pauoris ac tumultus erant plena. Demetrius per tenebras occupatis faucibus portus cum intus eſſet ingreſſus, iam corãm omnibus apparens, ex naui per caduceatorem ſilentium ab Athenienſibus petiit. Quo quidem facto appropinquans illis, ac benigne alloquens inquit: Se à patre Antigono miſſum, ut bona cum fortuna Athenienſes liberos faceret, præſidia hoſtium expelleret, legibus denique illis ac moribus patriis reſtitutis, ſæuo tyrãnorum imperio urbẽ liberaret. Quibus uerbis multi fuerunt qui proiectis armis Demetrium rogarent ut è claſſe deſcenderet, benefactorem ac liberatorem patriæ magnis clamoribus uocitantes. Phalereus, omnesq́; ii qui circa illum erant, etſi nihil horum quæ pollicitus erat Demetrius, firmum ſtabileq́; arbitrarentur futurum, tamen propter tam repentinam mutationẽ, ſpe retinendæ urbis abiecta, cedere uictori neceſſarium eſſe putabant. Itaque legatos ad eum mittunt, qui à Demetrio benigne ſuſcepti, remiſſiq́; ſimul cum Ariſtodemo Mileſio, uno ex intimis paternisq́; amicis, ad Phalereum reuertuntur, quem quidem ciues magis quàm hoſtes formidantem, petentemq́; ſibi tutò per Demetrium liceret Thebas cum ſuis familiaribus proficiſci, nõ modo non neglexit Demetrius, ſed gloriam & uirtutem uiri in honore habens, diligenter curauit ut Thebas incolumis perueniret. His geſtis petentibus Athenienſibus ut urbem intraret, non prius ſe ciuitatem Athenarum uiſurum reſpondit, quàm omni præſidio hoſtium expulſo, liberam penitus fecerit. Relictis igitur qui Munychiam armis machinisq́; & omni tormẽtorum genere oppugnarent, ipſe interim ad liberandas Megaras, quæ etiam Caſſandri præſidio tenebatur, cum omni exercitu proficiſcitur. Sed cũ audiſſet Crateſipolim mulierem pulchritudine famoſam degentem Patris, quæ olim Alexandro Polyperchonti dedita fuerat, ſuum congreſſum uehementer appetere, relicto exercitu circa Megaras, ad eam profectus cum paucis expeditis & manu promptis, iisq́; iterum à ſe remotis, ſeorſum tentorium poſuit, ut celaret mulierem ad ſe uenientem. Hoc cum nonnulli hoſtium reſciuiſſent, magnam occaſionem capiendi Demetrium nacti, ad eum aggrediendum proficiſcuntur: iamq́; tabernaculum propè peruenerant, cum is repentino tumultu perculſus, ſumpta raptim chlamyde fugam arripuit; parumq́; abſuit quin ob intemperantiam ſuam turpiter caperetur. Hoſtes uero tentorio eius cum omni ſupellectile

poti abierunt. Poſt hæc occupatis Megaris cum in urbe direptiones frequentes agerēt milites, Athe- C
nienſibus benigne pro Megarenſibus ſupplicantibus, eorum precibus ceſſit Demetrius, præſidiisq; de-
Stilbon philoſophus. ductis liberam ciuitatem reliquit. Dum hæc Demetrius ageret, Stilbonis philoſophi ſibi in mentem
uenit, de quo magna apud Megarenſes erat opinio, quòd in quiete & tranquillitate quadam ſuum ui-
uendi modum conſtituiſſe dicebatur. Hunc igitur ad ſe uocatum rogauit Demetrius, an aliquid ſua-
rum rerum ſibi quiſquam miles eripuiſſet: ad hoc; nemo, inquit Stilbon, neminem enim uidi ſcien-
tiam auferentem. Rurſus in diſceſſu ſuo ſeruis omnium ciuium arreptis, cum benigne ad eum con-
uerſus dixiſſet, Liberam ueſtram ô Stilbon ciuitatem relinquo: recte, inquit ille, nullum enim ſeruum
in urbe relinquis. Deinde ad aggrediendam Munychiam quæ aſſidue fuerat poſt diſceſſum ſuum
obſidionem perpeſſa, cum omni claſſe rediens, primo aduentu eam expugnauit, atque hoſtium præ-
ſidio expulſo, ſuoq; introducto arcem euertit. Poſt hæc Demetrius Athenienſibus aſſidue eum uo-
cantibus cum id tempus opportunum eſſe arbitraretur; urbem eſt ingreſſus, confeſtimq; populo in
concionem uocato, gratiſſimis uerbis patrias leges priſtinamq; libertatem reſtituit: addiditq; præte-
rea, ſe omni ſtudio curaturum, ut Athenas medimnum frumenti centum quinquaginta millia, &
materiæ copia tanta, quanta ad centum fabricandas triremes ſufficere poſſit, ab Antigono patre mit-
Athenæ tyrannide liberatæ à Demetrio. tantur. Athenienſes igitur Rempub. poſt decimum & quintum annum quibus ſub alieno imperio
manſerant, beneficio Demetrii liberatam accipiunt. Nam à pugna Lamiacenſium, & eo prælio quod
apud Cranonem commiſſum eſt, uſque ad illum diem quo Demetrius urbem intrauit, nomine pau-
corum ſtatus, re autem uera tyrannicus fuerat dominatus, propter immoderatam Phalerei poten-
tiam. His rebus geſtis, famaq; Demetrii ubique diffuſa, cum magnus clarusq; apud omnes gentes ha-
beretur, ſtatim immodici honores & ante illud tempus inauditi, quos populus Athenienſis ei decre-
uit, hominem (ut plerunque fit) corrupere, inſolentem moleſtumq; omnibus reddidere. Primo enim
tulerunt decretum, ut Demetrius & Antigonus omnium reges appellarentur, cum hi antea hoc no-
men abominarentur, quod ab his tantum qui Philippo & Alexandro ſucceſſerant, uſurpari ſolitum
erat, aliis uero nequaquam erat commune. Hos præterea deos ſeruatores, & præſulem Athenien-
ſem, qui certo quodam nomine appellari conſueuerat, ſacerdotem ſeruatorum uocari iuſſerunt, atq;
eum ſingulis annis confirmantes; nomen illius in omnibus ſuis decretis & ſcriptionibus prræpone-
bant. In eo autem loco ubi primum è curru deſcendit Demetrius, ſacrificiis peractis aram locarunt,
† καταιβάτου. quam Demetrii † deſultoris aram appellari uoluerunt. Decreuerunt præterea ut Antigonus & De- D
metrius in peplo unà cū Ioue & Pallade intexerētur; ut duæ, inſuper tribus, quarum alteram Deme-
triadem, alteram Antigoniadem uocitarunt, ſuis ueteribus adderentur, atque eorum ſenatui, qui nu-
mero quingentorum hominum continebatur, centum accederent homines, unaquaque tribu quin-
quaginta ſecum trahente. Non prætereundum uidetur illud admirabile genus honoris quod acu-
tiſſime à Stratocle inuentum aiunt, qui huius & aliorum omnium quibus blandiri poſſe arbitrabatur,
diligentiſſimus fuit inueſtigator. Tulit enim decretum, ut legati quos Athenienſes ad Antigonum &
Demetrium mitterent, ſacri uocarentur, ſicut illi qui cum patriis ſacris Olympum & Pythiam mitti
conſueuerant totius Græciæ celebritate. Sunt autem & alia multa à Stratocle per audaciam & im-
pudentiam perpetrata; illisq; ſimilia quibus Cleonem illum antiquum uti ſolitum tradunt, cum po-
pulo Athenienſi ſuis impudentiſſimis adulationibus blandiretur. Habuit enim Stratocles Philacium
amicam, quæ ſemel cum ei capita quædam in foro empta in conuiuium attuliſſet, comiter ad illam
conuerſus Stratocles, Ea, inquit, emiſti ô Philacium, quibus nos Reipub. gubernatores ludere conſue-
uimus. Quodam quoque tempore cum Athenienſes pugna nauali eſſent circa Amorgum ſuperati,
præueniens eos Stratocles qui huius calamitatis nuncium afferebant, ſumma celeritate urbem ingreſ-
ſus, per Ceramicum coronatus tranſiuit, fauſtum afferens uictoriæ nuncium: quo quidem extemplo
epulum per unamquanque tribum conſtitutum eſt, & ſacrificia publice ſupplicationesq; decretæ.
Paulo uero deinceps cum ueniſſent ii qui ferebant nuncium ſuſceptæ calamitatis, atque uniuerſus
populus uno conſenſu aduerſus Stratoclem uehementius exarſiſſet, ille tamen hunc furorem au-
dacter impudenterq; ſuſtinens, Quid, inquit, uiri Athenienſes uobis moleſte intuli, ſi duos dies ſum-
ma eſtis mea cauſa in uoluptate uerſati? Talis igitur erat Stratoclis audacia. Sed fuit profecto iuxta
Ariſtophanis poëtæ ſententiam, igne calidior uenter. Quidam enim alter longe impudentior, quàm
Stratocles tulit decretum, ut quoties Demetrius Athenas ueniret, ſuſciperetur in Cereris & Bacchi
hoſpitio, utq; illi qui in Demetrio honorando alios ſuperaſſet, tantum ex publico ærario daretur ar-
genti, quantum ſufficere poſſet ad collocandum in templo aliquod ſuæ liberalitatis inſigne. Inſu-
per ut menſis Ianuarius, utq; primus ac nouiſſimus dies menſis, tum denique ut Bacchi conuiuia
ex Demetrii nomine uocarentur. Verum extemplo poſt hæc hi caſus ſecuti ſunt, quibus obſtu-
puerunt omnes, cum non forte, ſed diuino quodam numine eueniſſe uiderentur. Peplum enim in
quo Demetrius & Antigonus ſimul erant contexti, cum per Ceramicum mitteretur, ingenti ſu-
perueniente

A perueniente procella, medium ſciſſum ferunt: & circa aras illorum magnam aconiti copiam ortam,
cum raro in ea regione naſceretur: & eo die quo feſta Bacchi celebrabantur, omnem pompam diſſipa
tam peſſundatamq; fuiſſe. Inſuper ob magnam glaciem uehementemq; pruinam non modo ficus &
uites à frigore eſſe combuſtas, ſed maximam quoq; ſegetum partem corruptam. Quare Philippides
cum inimicus eſſet Stratoclis, hæc aduerſus illum in comœdia protulit: Per quem combuſſit pruina
uites, Per quem ſciſſum in medio peplum eſt, Honores diuinos mortalibus tribuentem,
Hæc populum corrumpunt, non comœdia. Fuit autem Philippides ſumma cum Lyſimacho fami
liaritate coniunctus, multaq; per eum populus Athenienſis beneficia ſuſcepit à rege. Compellebatur
enim rex ad hunc hominem diligendum ob ſuos itegros mores, uitæq; probitatem, in eoq; præcipue
uirum admirabatur, quòd cum ſecum uerſaretur frequenter, ab omni tamen aſtutia & adulatione,
quibus regiæ domus abundare ſolent, quaſi à pernicioſa peſte abhorreret: itaq; animum ſuum indu
xerat, ut quandocunq; ſibi ad bellum resq; gerendas proficiſcenti occurrebat Philippides, hoc pro bo
no omine haberetur, quaſi aliquid fauſtum felixq; portenderet. Verum aliquando rogatum à Lyſima
cho, num aliquid ſuarum rerum expeteret, reſpondiſſe aiunt: Solum o rex, ne arcanorũ tuorum quic
quam mihi credas. Hos igitur quorum alter in ſcena, alter in concione aſſidue uerſabatur, ob naturæ
uitæq; diſſimilitudinem non immerito opponendos putauimus. Illud uero genus honoris, cuius inuen
torem aiunt fuiſſe Dromoclidem, adeo conſuetudinem moremq; hominum exceſſit, ut monſtrum
quoddam uideatur. Decretum enim tulit Dromoclides, debere Sphetiam tribum de locandis ſcutis
apud Delphos Demetrium quaſi oraculum quoddam conſulere, ut hac ſua ſcriptione publicis ſuffra
giis approbata intelligi licet: Viſum fuiſſe populo Athenienſi, quod bene ac feliciter eueniret, ut eliga
tur ex Athenienſi unus, qui accedens ad Demetrium ſeruatorem, poſteaquam ſacrificia peregit, eum
rogaret atq; conſulat, quonam modo pie atq; optime ſummaq; claritate dedicatio ſacra in Delphis agē
da uideatur. Hæ igitur tot tantæq; adulationes, quibus Athenienſes ſæpe erga Demetrium ſunt uſi,
languentem uiri animum minimeq; blanditus repugnantem facile corruperunt. Sed hac tempeſtate
ipſe Athenis degens uxorem duxit Eurydicen, mulierem Athenienſem, ex claro Miltiadis genere or
tam, quæ olim nupta Ophelte Cyrenarum principi, poſt obitum uiri Athenas redierat. Hæ nuptiæ
Athenienſibus uehementer gratæ iucundæq; fuere, quòd exiſtimabant ſummum honorem Athena
rum urbi tributum eſſe à rege, maximumq; beneuolentiæ ſignum oſtenſum, quoniam ſibi placuiſſet
eam præcipue ciuitatem eligere, in qua regium coniugium celebraret. Erat autem Demetrius magno
B pere deditus nuptiis, adeoq; his delectari uidebatur, ut multis ſemper uxoribus uteretur, quarum ma
xime in honore habuit Philam, tum ob Antipatrum illius patrē, tum quia per eam, ſupra omnes Ale
xandri ſucceſſores, gratiam beneuolentiamq; ſibi apud Macedonas comparauit. Ad hanc ducendam
iam ſatis ætate prouectam, renuentem Demetrium cum eſſet iunior, compulit ſuis adhortationibus
pater, illud Euripidis in medium ferens: Vbi eſt lucrum, uxorem uel uolens ducito: cum ſimiliter ca
dente uoce, uxori te ſubiicito, diceret. Talis igitur erat erga Philam aliasq; uxores Demetrii amor. Ve
rum in ſumma rerum licentia conſtitutus, cum uno eodemq; tempore & ſcorta & uxores permultas
haberet, adeo ſe uoluptatibus delitiisq; permiſerat, ut iam eſſet communi ſententia diuulgatum, om
nium regum incontinentiſſimum eſſe Demetrium. Dum hæc Athenis geruntur, nunciatum interea
Demetrio ab Antigono eſt, Ptolemæum regem magna comparata claſſe Cyprum nauigare, bellum
ingens terra mariq; parare, omnia poſthabenda eſſe ut tanti conatus hoſtium reprimantur. Quibus
perceptis Demetrius, etſi ex medio uictoriarum curſu ſe ad nouam expeditionem uocari cernebat, ta
men magnitudine rei compulſus neceſſario paruit conſilio patris, non ſine dolore glorioſum relin
quens bellum paulo ante tam libenti animo pro Græcorum libertate ſuſceptum. Itaq; Athenis dece
dens, ante omnia Cleonidem Ptolemæi ducem Corinthum ac Sicyonem obſidentem pecunia tenta
uit, ut liberas illas ciuitates dimitteret. Quo quidem renuente, non amplius cunctandum ratus, cum
uerſus Cyprum claſſem direxiſſet, forte Menelaum offendit Ptolemæi fratrem, quem prælio aggreſ
ſus ſtatim fudit fugauitq;. Verum paulo poſt cum Ptolemæus magno cum exercitu terra mariq; para
to obuiam ei ueniſſet, primo congreſſu minæ ſuperbæ atque inſolentes altercationes utrinque ſunt fa
ctæ, Ptolemæo quidem iubente Demetrium antea recedere Græciamq; repetere, quàm ſuam extre
mam calamitatem conſpiceret: Demetrio uero aſſerente, ſe non prius Ptolemæum è manibus dimiſ
ſurum, quàm ex Sicyone Corinthoq; præſidiis deductis, liberas eas ciuitates reliquerit. Hoc bellum
tot tantiſq; conatibus utrinque ſuſceptum, non ſolum his regibus qui iam in aciem propè deſcende
rant, ſed reliquis quoque principibus ingentem iniecerat curam, expectationemq; anxiam fecerat ob
incertum exitum rerum, dubiumq; belli euentum. Cernebant enim non de Syria aut Cypro, ſed
quiſnam maximus omnium regum eſſet futurus, in ea ſolum uictoria agi. Ptolemæus igitur centum
& quinquaginta nauibus collectis, inſtructiſq; in aciem, confeſtim ad Menelaum fratrem nuncium
mittit, ut cum uideat certamen uehementer inſtare, in medio ardore pugnæ è Salamina ſexaginta

progrediens nauibus,hostes à tergo adoriatur,ordinemq; perturbet. Demetrius ecõtrario nõ ignarus C
corum quæ parabantur ab hoste,decem tantum aduersus illas sexaginta opposuit naues, easq; angu-
stum aditum portus,per quem transire Menelaum oportebat,occupare celeriter iussit,ibiq; consiste-
re,ut si forte egredi Menelaus tentaret,etsi numero impares,loci tamen opportunitate adiutæ exitũ
hostium prohiberent. In promontoriis deinde finitimis atq; undiq; prospectantibus mare pedestres
collocauit,quas & ordinem seruare iussit,& lõge lateq; extendi,ut maioris multitudinis speciem præ
se ferrent. Atq; hoc pacto omnibus terra mariq; instructis,cũ reliquis copiis nauibus centum octogin-
ta Ptolemæum inuadit. Primo congressu turbauit,deinde dissipauit hostium classem, demum uehe-
mentiori impetu facto,fudit fugauitq;. Ptolemæus ut uidit suos passim terga dare, seq; esse omnino
ab hostibus superatum,quanta maxime celeritate potuit,fugam arripuit,octo nauibus tantum secu-
tus uiri uestigia, quæ solæ ex tanta copia uix euadere potuerunt:reliquæ uero omnes in eo certami-
ne periere,præter septuaginta, quæ sunt unà cum milite ac remige à Demetrio captæ. Deinde cum
uentum esset ad portum,ubi ingens erat pecuniarum machinarumq; copia, quæ in nauibus onera-
riis seruabantur,tum magna quoq; sodalium mulierumq; turba expectantium fortasse uictoris arbi-
trium,extemplo nemine aduersante,in Demetrii potestatem cuncta uenerunt. Inter hæc Lamiã mu-
lierem sua tempestate famosam fuisse tradunt,quæ præclare tibiis cecinisse dicitur. Hæc primo canẽ-
di modulandiq; suauitate gratiam sibi apud homines comparauit: deinde cum se ad amores amato-
rios contulisset,celebre est nomen & famam pulchritudinis apud omnes gentes adepta. Eo uero tem-
pore etsi pristinæ dignitatis florem,quia iam annis grauis erat,abiecisse uideretur,tamẽ uenustate &
mansuetudine quadam adeo sibi homines cõciliabat,ut supra omnes alias mulieres chara esset Deme-
trio,& ab illis etiam mulieribus quas gratia anteibat,non mediocriter amaretur. Post hanc naualem
pugnam Menelaus iam uiribus suis diffidens,cum cedere uictori necessarium esse putaret, Salaminã
primo,naues deinde copiasq; terrestres quascunque habebat,Demetrio dedit. Fuerũt autem hæ, mil-
le & CC equites, peditum XII millia. Hanc uictoriam per seipsam claram atque illustrem, clariorẽ
illustrioremq; fecit sua pietate & liberalitate Demetrius:corpora enim hostium defunctorum magnifi-

Demetrii mira liberalitas

ce sepeliri iussit,& captiuos sine pretio ullo dimitti. Armaturas insuper integras totumq; corpus tegẽ-
tes ducentas supra mille dono Atheniẽsibus misit. Post hæc Aristodemum Milesium ad se uocatum,
quanta maxime celeritate possit ad Antigonum patrem accedere iussit,eiq; referre hanc amplissimam
uictoriam partam & spolia adepta,ac omnia demum quæ fuerunt post fugam hostium prospere feli- D
citerq; secuta. Is cum adulationum quibus regiæ domus abundare solẽt,optimus esset fabricator atq;
magister,nunc ex his rebus blandiendi occasionem nactus,rem inuenit qua in Antigonum uteretur
maxima adulatione refertam. Nam cum è Cypro decedens propè eum locum uenisset ubi uersaba-
tur Antigonus,iactis ancoris procul à littore nauim consistere & nautas omnis quietem ac silentium
agere iussit,ipse deinde scapham conscendens,cunctis aliis qui secum uenerant in naui relictis, solus
continenti applicuit. Erat eo tempore Antigonus in magna solicitudine constitutus,quod expectabat
(ut par erat) incredibili cura eius pugnæ euentum,quæ iam fuerat apud Salaminam commissa,cupie-
batq; uehementer audire quam fortunam Demetrius filius habuisset, cum sibi allatum est uenisse
tunc,iamq; propè adesse Aristodemum Milesium, nuncium à Demetrio missum. Subita re percul-
sus Antigonus,cum uix seipsum domi continuisset, extemplo alios atque alios obuiam Aristodemo
mittit,qui cognitis omnibus quæ ille afferebat,summa cum celeritate ad se reuertãtur. Is autem cum
nil percontantibus responderet,tum lento gradu tacitusq; ueniret, magis quàm unquam antea per-
turbauit Antigonum,atque incredibili urgente animum cura, cum se amplius continere non posset,
usque ad fores citato gradu obuiam Milesio accessit. Ille uero stipatus frequẽti hominum turba,quæ
undique rei nouitate commota ad regiam confluxerat, ut propè Antigonum uenit, porrigens dexte-
ram alta uoce exclamauit: Salue rex Antigone,pugna nauali regem uicimus Ptolemæum,& Cyprum
tenemus,& militum captiuorum sex supra decem millia & octingentos in manibus nostris habemus.
Exhilaratus Antigonus, Et tu per Iouem, inquit, salue: sic autem nos torquere uoluisti Milesie? par
profecto referam pati,serò enim præmium reportabis. Multitudo præterea quæ ingens ibi conuene-
rat hoc nuncio percepto,tum primum Antigonum & Demetrium reges magnis clamoribus uocita-
uit,& Antigonum familiares sui insignibus regiis extemplo ornarunt,& Demetrium pater diadema-
te misso regem per epistolam appellauit. Hæc cum essent frequenti fama in Aegyptum perlata,ii qui
circa Ptolemæum erant,ne crederetur ob recentem cladem susceptam esse uehementer debilẽ man-
cumq; factum Ptolemæi statum,horum uestigia secuti Ptolemæum quoque regem salutarunt uocita-
runtq;. Hoc igitur pacto Alexandri successores hinc inde distrahebantur,alter alterius titulorum æmu-
latione commotus, Nam & Lysimachus tum primum diadema ferre incepit:& Seleucus in conspectu
quoque Græcorum, siquando eorum audiebat legatos, iis regiis insignibus utebatur,cum antea co-
ram Barbaris tantum gestare solitus esset. Verum Cassander cum alii aut literis aut uoce eum appel-
larent

A larent regem, ſolus penè fuiſſe apparet, qui hac inani appellatione neglecta, priſtinum morem ſeruaue rit. Hæc igit̃ nō modo noīa & habitum horū principum pmutarunt, ſed eos quoq; in tantam elationē ac inſolentiā extulerunt, ut quemadmodū tragici hiſtriones uocem & inceſſum ſimul cum ueſte, ſic il li uitā & mores unà cum habitu mutaſſe uiderent̃. Nā & in regendis populis grauiores ſuperioresq; fa cti, nō modo uiolentia pro iuſtitia utebant̃, uerumetiam faſtum quendam præ ſe ferebant, priſtinæ humanitatis obliti, qua antea fiebat, ut populi quietiori animo ſeruitutē perferrent. Tantū igit̃ ualuit una adulatoris uox, ut hunc tam grauem morbum tamq; perniciosam peſtem, qua ii reges laborabāt, per uniuerſum propè ſparſerit orbem. Hæc cum ita eſſent, Antigonus elatus ob res circa Cyprum fe liciter geſtas, rurſus tot copias terra mariq; aduerſus Ptolemæum parabat, ut appareret eum maius q̃ unquam antea agitare in animo bellum. Itaq; extemplo omnibus comparatis, non ultra differre pro fectionem cōſtituens, terreſtres copias ſibi aſſumit, maritimas Demetrio concedit, eumq; iubet propè eam terram per quam ipſe ductabat exercitum, nauigare. Verum hæ res tanto ſtudio diligentiaq; pa ratæ, qualem exitum habituræ eſſent, Medium quendam Antigoni familiarem uidiſſe per ſomnium tradunt. Viſum enim ſibi aiunt Demetrium in curriculo cum omni exercitu decertantem, primum magna celeritate & uehementi contentione certamen inire, paulo uero poſtea ſenſim pedetentimq; deficere, demum in ipſius curſus flexu adeo debilem infirmumq; factum, ut ſpiritum recreare uix poſ ſe uideret̃. Secutum eſt igitur poſtea, ut Antigonus terreſtres copias ducens multa pericula incōmo daq; ſubiret, & Demetrius magna tempeſtate iactatus, multis amiſſis nauibus in loca importuoſa cō pelleret̃, atq; ambo poſt multas calamitates ſuſceptas, uix diſſipatum terra mariq; exercitum domum reducerent. Erat ea tempeſtate Antigonus anno paulo minus q̃ octoginta natus, qui cum ad militiam gerendam magnitudine & mole corporis magis q̃ ſeneƈtute eſſet iam grauis & inutilis factus, in maxi mis rebus gerendis filio Demetrio utebatur, excellenti ingenio uiro, ducēq; iam ſua felicitate & pru dentia claro. Eius intemperantiam quam accuſabant omnes, æquiori animo fortaſſe quàm decuit to lerabat. Ille uero uigente pace nunc circa potus atq; conuiuia, nunc circa amores & omnis generis uolu ptates, magna cum impudentia uerſabatur. At cum bella gerenda erant, omnibus delicijs uoluptati busq; poſthabitis, ſic moderabatur ingenium ſuum, ut mores ſimul cum fortuna rerum mutaſſe uide retur. Cum aliquando Demetrius ex quadam expeditione domum reuerſus, ſubito ad patrem accur rens eum hilari uultu oſcularetur, dixiſſe Antigonum aiunt, Lamiam ò fili oſculari uideris: eo enim tē pore iam diuulgatum erat, Demetrium Lamiæ amore uehementer ardere. Rurſus Demetrius cum

Demetrii uarii ingenii.

B multos dies dediſſet operam potui, ac deinde præſente Antigono quereret̃ ſe moleſto rheumate eſſe correptum, Audiuimus, inquit Antigonus: ſed illud quæſo, Thaſium'ne an Chium rheuma fuit? Quo

C dā inſuper die cum ægrotāte Demetrio ad eum uiſendum acceſſiſſet Antigonus, formoſum puerum propè oſtiū eius offendit: ingreſſus deinde thalamum, manuq; illius apprehenſa cum uenā tetigiſſet, fe bris, inquit Demetrius, ut mihi uidet̃, paulo ante diſceſſit. Certe, inquit Antigonus, puerum enim nu per abeuntem propè oſtium tuum offendi. Hæc igitur uitia in ocioſo Demetrio, cum ingentes uirtu tes in rebus gerendis æquarent, moleſto animo toleraſſe Antigonum credunt, Sed quemadmodum Scythæ cū magnopere ſe indulſiſſe potui cernunt, arcuum chordas pulſare cōſueuerunt, ut diſſolutū uoluptatibus animum ad priſtinam cōtinentiam reuocent: ſic Demetrius cum nunc in ocio uolupta tum arbitrio ſe totum permitteret, nunc in apparatu belli omnium delitiarum oblitus ſtrenuam ope ram nauaret, adeo uarietati rerum accōmodabat ingenium ſuum, ut laborem atq; mollitiem, duo cō traria maxime inter ſe pugnantia, ſupra naturæ modum iunxiſſe uideret̃. Verum etſi in gerendo bel lo dux egregius eſſet atque præclarus, tamen in claſſibus, machinis, copiisq; parandis longe præſtantior habebatur. Itaq; cum expeditionem aliquam ſibi parandam eſſe cernebat, data opera ut ingens mate riæ copia ſibi adeſſet, circa naues machinasq; fabricandas incredibili arte atque ſtudio uerſabatur. Ma gni igitur animi uir non ad inanes puerilesq; exercitationes ingenium ſuum conuerterat, ſicuti pleriq; reges, quorū alii tibiis, alii picturæ, nonnulli torno dediti, in ſeruilibus officiis ætatem agunt. Etenim Aeropum Macedonē lucernas abacosq; perparuos, cum in ocio uerſabat̃, fabricare ſolitum tradunt: & Attalum illum qui eſt Philomater dictus, non modo *hyoſcyamum* & elleborum, ſed etiam cicutam & aconitum, aliasq; permultas uenenoſarum herbarum ſpecies ſæpius plantaſſe aiunt, & ſummum ſtudium curamq; poſuiſſe, ut earum fructus in tempore legerent̃. Parthorum quoq; reges in telorum cuſpidibus acuendis nō delectari ſolum, ſed gloriari etiā ſolent. Demetrius uero cum machinis iſtru mētisq; bellicis delectaretur uehementer, adeo in his conficiendis ingenio & arte ualebat, adeoq; illius opera tam parua quàm magna in ſuo genere præclara atq; magnifica erant, ut nō modo ſumptu, ſed etiam manu regia digna uiderentur. Vnde illud eſt non minus uere quàm eleganter dictum, Deme trii opera magnitudine ſua etiam amicis ſtuporem, pulchritudine uero etiam hoſtibus delectationē ſolita eſſe afferre. Atq; inter alia memoratu digna, & naues duas, quarum altera ſexdecim remis, alte ra quindecim remis erat, ab eo confectas aiunt, & machinas nonnullas miro ingenio pro expugnandis

Scytharū mos

Exercitia regum quorūdam illiberalia.

urbibus fabricatas:quæ quidem ſpectantibus hoſtibus,incredibilem admirationem præbebant. Velu C
ti Lyſimacho eueniſſe tradunt,qui etſi ſupra omnes alios reges inimicus eſſet Demetrio , tamen cum
ab illo Solos Cilicioſq; obſidente petiſſet,ut ſibi liceret ſuas machinas naueſq; conſpicere,atq; deinde
benigne cõcedente Demetrio,omnia opera cõſpexiſſet,adeo ſtupefactum admiratumq; aiunt, & ma
gnitudiné & pulchritudiné machinarum,ut ſibi uiſæ ſint non humano , ſed diuino quodam ingenio

Machina bellica miro artificio à Demetrio fabricata

fabricatæ. Rhodii quoq; cum à Demetrio eſſent multo tempore obſidionem perpeſſi, ſoluto deinde
bello eum rogarunt,ut aliquas machinas ſibi relinqueret,quaſi quoddam ſuæ uirtutis ſuiq; ingenii te
ſtimonium. Eodem etiam bello in quo Rhodii ſimul erant cum Ptolemæo ſocietate coniuncti,machi
nam quandam,quam urbium expugnatorem appellant,eorum mœnibus admouiſſe Demetrium
aiunt,tali quidem figura atq; ſpecie fabricatam:Habebat in primis quadratã ſedẽ,cuius unumquodq;
latus inter ſe æquale,in latitudinem octo & quadraginta,in altitudiné ſex & ſexaginta cubitorũ exten
debat,atq; à poſtrema baſi uſq; ad uerticem adeo gradatim extenuari uidebat , ut cum infima ſedes
longe latior ſupremo culmine eſſet,egregia quædam figura ex omni proportione ſeruata reſultare ui
deret. Intus præterea erant latebræ cauernæq; complures ad ſuſcipiendos milites accõmodatæ. Quà
uero hoſtes ſpectabat,frontem patefactã habebat,atq; undiq; feneſtellas tectas,quibus uaria tela pote
rant aduerſus hoſtes ſine ullo periculo iaci. Erat præterea ſecundum unamquamq; ſpeciem pugnæ bel
lacissimis uiris referta:& quod ſupra omnia ſpectantibus admirationem præbebat,tãta facilitate age
bat,ut cum ſtrepitum maximum ederet,in utram partem inclinaretur,conſpici minime poſſet ; ſed
æquali utrinq; pondere inconcuſſa rectaq; moueret. Ad hoc præterea bellum duo ſunt ei ex Cypro
thoraces allati ferrei,quorum uterq; quadraginta minarũ erat. Eorum robur cum uellet Zoilus fabri
cator oſtendere,iuſſit aduerſus illos triginta paſſuum interuallo ex catapulta telum admitti:quo qui
dẽ facto,adeo firmiter uim teli ſuſtinuerunt,ut nihil ibi relictum ſit præter lineam quandam,quæ nõ
teli cuſpide,ſed penicillo potius cõfecta uidebat. Horum altero uirum audaciſſimum ac robuſtiſſimũ
omnium qui cum Demetrio erant, Alcimenum Epirotam eo bello uſum fuiſſe tradunt;ſolumq; ar
ma duorum talentorum geſſiſſe,cum alii unius duntaxat talenti armis uterentur,eumq; deĩde Rho
di propè theatrum urbis fortiter dimicantem in medio ardore pugnæ cecidiſſe. In eodem inſuper bel
lo conſtanter obſidionem tolerantibus Rhodiis, Demetrius fruſtra terendo tempus nulla re memo
rabili geſta cum honeſtam abeundi occaſioné quæreret,noua eſt iniuria laceſſitus,qua aduerſus Rho
dios magis q̃ unquam antea ira exarſit. Literas enim regiamq; ſupellectilem à coniuge Phila miſſam
cum cepiſſent Rhodii,extemplo nulla ſuæ dignitatis ratione habita,ad regé Ptolemæum cuncta miſe
runt:minime in hoc Athenienſiũ humanitatem ſecuti,qui Philippo Macedoniæ rege graue eos geren
te bellum,cum tabellarios qui ad eum mittebant literaſq; cepiſſent,cunctis aliis epiſtolis lectis,ſolum D
Olympiadis coniugis literas integras atq; intactas reliquerunt,eaſq; obſignatas eodem pacto quo erãt,
ad Philippum remiſerunt. Verum paulo poſtea Demetrius ſumma ſibi ulciſcendi facultate oblata pa
rum memor cõtumeliæ nuper acceptæ,ut generoſum uirum decebat,magna liberalitate eſt in Rho

Ialyſi picturæ nimiæ pulchritudinis.

dios uſus. Nam cum egregiam Ialyſi figuram nõ omnino integram,mira tamẽ arte à Protogene Cau
nio depictam ,& in quibuſdam ædibus publicis extra mœnia urbis locatam cepiſſet Demetrius, ex
templo Rhodii præconem ad eum miſerunt , multis precibus ſupplicantes , ut huic præclaro operi
pro ſua ingenii clementia parceret. Quibus reſpondiſſe Demetrium tradunt , ſe antea permiſſurum
parentis ſtatuam deſtrui,quàm talem tamq; egregium artis laborem iniuria ulla extingui. Etenim ſe
ptem annos in hac figura pingenda conſumpſiſſe Protogenem aiunt. Addunt præterea Apellem cum
ad eam uiſendam acceſſiſſet,adeo admiratum excellentiam operis,ut deficiente uoce tacitus aliquan
diu perſtiterit: tandem dixiſſe , Magnum laborem & admirabile opus gratias non habere , quæ hoc
atq; alia quæ pinguntur ab illo uſq; ad aſtra ferant,in cœloq; reponant . Hanc poſtea imaginem Ro
mam delatam unà cum aliis ignis abſumpſit. Sed Rhodis fortiter ſuſtinentibus bellum , cum Deme
trius abeundi occaſionem quæreret,forte Athenienſium legati ad eum uenerunt rogatum,ut diutur
na obſidione Rhodios liberaret. Quibus auditis,ſoluta ſtatim obſidio eſt,ac Rhodii præterquam ad
uerſus Ptolemæũ,ab Antigono & Demetrio in ſocietaté recepti. Inter hæc Caſſander per diſceſſum
Demetrii occaſionem nactus,cum ad obſidendas Athenas magnis copiis acceſſiſſet, Athenienſes ingẽ
ti celeritate certiorem Demetrium reddunt,quanto in periculo res eorum ſint,eumq; rogant,ut quã
primum opẽ & auxiliũ obſeſſæ afferat urbi. Quibus perceptis, Demetrius extemplo omnibus rebus
poſtpoſitis,magno cum exercitu & tercentum triginta nauium claſſe aduerſus Caſſandrum ꝓfectus,
die noctuq; non intermiſſo curſu cum in Atticam perueniſſet , non modo ex omni regione Caſſan
drum expulit , ſed etiam fuſum fugatumq; uſq; Thermopylas eſt perſecutus : Heracleamq; deinde
ſponte deditione facta in poteſtatem recepit . Fuerunt etiam ſex Macedonum millia,qui hac uictoria
moti,ad Demetrium perfugerunt. Repetens deinde Athenas Demetrius,omnibus Græcis qui intra
Phylas uerſabantur liberatis,atq; iis qui auxilium tulerãt in ſocietatem receptis, Phylim & Panactũ,

quæ quaſi

A quæ quaſi duo propugnacula Atticæ imminebant, ualidisq; fuerant à Caſſandro munita præſidiis, celeriter oppreſſit, populoq; Athenienſi reſtituit. His geſtis Athenienſes etſi antea ſupra mores, ſupraq; conſuetudinem omnia tribuiſſent Demetrio, tamen nullum conſtituẽtes adulationi modum, ædem poſt Palladis templum ei in hoſpitium conceſſerunt, in qua unà cum uirgine pura hoſpes uerſabatur impurus, patris ueſtigia nequaquam ſecutus, qui aliquãdo cum audiſſet Philippum filium in quadam domo, ubi tres † uirgines morabantur, hoſpitio eſſe ſuſceptum, non obiurgato filio, ſed eo qui diſtribuendis hoſpitiis domibusq; præerat ad ſe uocato, præſente Philippo ſic inquit: Nónne ex tam parua tamq; anguſta domo filium meum deducis? Atq; hoc pacto filio permutato, omnem occaſionem inferendæ iniuriæ ſuſtulit. Demetrius uero nulla deæ Palladis, quam etiam ſororem maiorem natu ſibi aſciuerat, ratione habita, tanta eſt turpitudine dum in ea arce degebat, in mulieres urbanas & adoleſcentes liberos uſus, ut tum maxime locus ille purus uideretur, cum is ſolum cum ſcortis illis Chryſide, & Lamia, & Dime, & Anticyra uerſabatur. Sed multa alia ſunt, quæ cum ſine ignominia ac dedecore clariſſimæ urbis narrari non poſſint, ſponte à nobis in præſentia omittuntur. Democlis tantum temperantiã eximiã incredibilemq; uirtutẽ, quia digna memoratu fuit, nõ uiſum eſt ſilentio prætérire. Is erat puer adhuc imberbis adeo egregia atq; præſtanti forma, ut ex pulchritudine ſua nomen adeptus, pulcher Democles ab oĩbus uocaret. Hunc Demetrius cum neq; precibus neq; minis potuiſſet unq̃ in deſiderium ſuum perducere, ſemel occaſionem temporis nactus, quo puer publicam palæſtram ac gymnaſium fugiens, priuatum quoddã balneum intrauerat, eò cõfeſtim accedit, ſolusq; ĩgreſſus puerum inopinantem aggreditur. Ille uero ut uidit ſibi ſoli & puero talem uim iniuriamq; afferri, nullum aliud refugium habens, repente ſublato lebetis tegmine, in feruentem balnei aquam ſeſe proiecit, atq; eo pacto morte uoluntaria ſe à uiolentia & ſcelere Demetrii uindicauit, ſua innocentia profecto indigna, patria uero & pulchritudine ſua digna perpeſſus. Sed illud Celeneti neutiquam huic ſimile fuit, qui cum pater Cleomedon ob illatam ſibi multam quinquaginta talenta Reip. deberet, literis à Demetrio acceptis, quibus à populo Athenienſi petebat, ut hanc multam Cleomedonti remitteret, non modo ſuam turpitudinem diuulgauit, ſed maximam etiam in ciuitatem perturbationem induxit. Nam cum Athenienſes his receptis literis, Cleomedonteq; omni poena liberato, decretum tuliſſent, nemini ciuium licere epiſtolam à Demetrio poſthac populo Athenięſi afferre, percepiſſentq; deinde grauiter ex hoc offenſum eſſe Demetrium, extemplo poenitentia ducti non modo decretum illud derogarunt, uerumetiam eorum qui illius rei inuentores fuerant, aliis necatis, aliis in exilium

B pulſis, nouum tulerunt, quod fuit hoc pacto frequenti populo approbatum: Viſum eſſe populo Athenienſi, ut quodcunq; rex Demetrius iuberet, hoc & apud deos ſanctum, & apud homines iuſtum haberet. Cum uero quidam uir bonus delirare Stratoclem dixiſſet talia ferẽtem decreta: ad hoc Demochares Spartiata, Deliraret, inquit, Stratocles, niſi hoc pacto deliraret: multis enim ſuis ille adulationibus profuit. Atq; ſtatim de his accuſatus Demochares, ſine ulla mora eſt in exilium pulſus. Talis igitur erat Athenienſium uiuendi modus, eo tempore ſanè, quo illi & tyranni præſidia ex urbe deducta, & libertatem ſibi reſtitutam putabant. Inter hæc Demetrio in Peloponneſum profecto, cum eius aduentum non expectarent hoſtes, ſed eo appropinquante fugam arriperent, urbes ſine ullo certamine tradebantur. Itaq; & littus quod Acteum uocant, & Argos, Sicyonemq;, tum Corinthum, atq; Arcadiam totam, præterquam Mantineam, ingenti celeritate occupauit, ac iis qui præſidio erant traditis centum duntaxat talẽtis, ſine ulla mora in libertatẽ reſtituit. Celebrantibus deĩde feſta Bacchi Argiuis, non modo intereſſe, ſed etiã præeſſe Demetrius uoluit. Itaq; princeps certaminis factus unà cũ aliis Græcis lætitiam agens, Deidamiam Pyrrhi ſororem, ac Aeaci regis Moloſſorum filiam coniugem duxit. Sicyonem inde profectus, cum perſuaſiſſet populo ut ea urbe relicta commodiorẽ propè eandem urbem habitarent locum, extemplo nomine permutato, cum pro Sicyone appellari Demetriadem iuſſit. Poſt hæc in Iſthmo cõmuni concilio celebrato, populi qui ibi frequentes conuenerant, ducem Græciæ uno cõſenſu Demetrium appellarunt, ueluti Alexandrum atq; Philippum antea uocitauerant, quibus ille ſe haud paulo meliorem exiſtimauit regem, præſenti felicitate, rerumq; potentia elatus. Nam cum ab Alexandro nemini unquam ſit regium nomen ereptum, neq; ſibiipſi tantum aſſumptũ, ut regem appellauerit regum, ſed multis ab eo regna, nonnullis regiæ dignitates conceſſæ. Demetrii inſolentiam quis non iure miretur, qui cunctis aliis neglectis, neminem præter ſe & Antigonũ patrem, appellabat regem? Quinetiam eo coetu ubi frequentes compotatores conuenerant, cum ii ſupra quos ioci cauſa effundebãt merum, alii Demetrium regẽ, alii Seleucum elephantorum principem dicerent, alii Ptolemæum præfectum claſſis, alii Lyſimachum cuſtodem gazæ, alii Agathoclem inſularum dominum eſſe aſſererent, gaudebat uehementer Demetrius, cum alii aliis nominibus uocarentur, ſe ſolum eſſe quem appellarẽt regem. Sed hæc cum ad eorũ aures perueniſſent, cunctis aliis hanc ſcurrilitatem ueluti rem inanem deridentibus; ſolus Lyſimachus erat qui (cum eunuchi apud illos regiæ ſupellectilis curam habere ſoleant) grauiter ferre uidebatur, ſe gazæ cuſtodem, ueluti eu-

† τρίαι γυναῖκες.

Democlis pueri pulchritudo, & caſtitas miranda.

Demetrii inſolentia.

nuchum quendam uocitari. Augebat præterea hanc indignationem ſuam perpetuo quædam inimi- C
citia,qua ſemper Demetrio ſupra ſupra omnesalios fuit infeſtus. Quare in contumeliam ei obiiciés
amorem Lamiæ,nunc primum à ſe uiſam dixit meretricem de ſcena tragica exeuntem. Ad hoc De-
metrius:Meretricem,inquit,Lamiam magis eſſe modeſtam,quàm coniugem eius Penelopen. Poſt
hæc Demetrius cum reuerteretur Athenas,paulo ante epiſtolam Athenienſibus ſcripſit,qua oſtende-
bat ſibi eſſe in animo cum illuc perueniſſet,omnia eorum myſteria ſine mora ulla percipere, atq; etiá
ea quæ ſuprema apud illos habentur,intueri. Hoc autem ea tempeſtate neſas ac ſceleſtum erat, & an-
Mos Athenienſium circa myſteria. te illud tempus inauditum. Nam parua quidem myſteria menſe Nouembri,magna uero menſe Iu-
nio celebrari ſolita erant:atq; inter hæc & illa quæ habentur ſuprema,quia magna cum reuerentia ea
homines intuentur,ſaltem unius anni ſpatium intererat,neq; ea ădiri ante illud tempus licebat. At
uero lectis Demetrii literis,cum res in conſultationem ueniſſet,unus tantum Pythodorus,qui ſacras
tenebat tædas,auſus contrariam uoluntati Demetrii ſententiam dicere. Sed in tanta formidine ur-
bis parum ualuit optimi atq; ſanctiſſimi uiri conſilium:nam Stratocles confeſtim tulit decretum, ut
menſis Ianuarius,qui tunc præſens erat,Nouember uocaretur:atq; eo pacto quaſi legitimo tempore,
parua primum myſteria oſtenderunt Demetrio:poſt hæc rurſus Ianuarium,qui erat factus Nouēber,
Iunium uocitarunt,ſtatimq; eidem magna myſteria;tum etiam ea quæ habētur ſuprema,ut percipe-
re atq; intueri ſuo arbitrio poſſet,permiſerunt. Quare Philippides Stratoclem accuſans, Hic,inquit,
integrum annum in unius menſis tempus coegit. Et de hoſpitio Palladis à Demetrio polluto,Nemo,
inquit,impurus in urbis arcem ſuſceptus,factum uirginis domicilium ſcortis compotatoribusq; refer-
ſit. Verum cum multa nefanda ſcelera eſſent in ea urbe à Demetrio perpetrata,quæ omnē ciuitatem
dolore mœſtitiaq; repleuerant,illud præcipue grauiter Athenienſes offendit, quòd cum illi ducenta
quinquaginta talenta magna celeritate iuſſu Demetrii congregata ad eum detuliſſent, confeſtim om-
ne illud argentum Lamiæ,ac cæteris ſcortis ad fucū mundumq; muliebrem dari Demetrius iuſſit.
Nec tam detrimētū atq; incōmodum,q̃ rei turpitudo,qua rex dignitatē urbis aſpernari uidebatᷣ,mo-
leſtum Athenienſibus fuit:quanq̃ nōnulli ſunt qui hoc in Theſſalos,nō in Athenienſes factum fuiſſe di
cant. Lamia quoq; nō contenta Demetrii turpitudine,præter nefanda illius facinora & ipſa eò impu-
dentiæ uenerat,ut à multis pro inſtruendo cōuiuio regi,pecuniam extorſerit, cōuiuiumq; deinde &
magnificentia apparatus,& epularū uarietate adeo ſplendidū celebrauerit,ut à Glyceo Samio māda-
tū ſit memoriæ literarum. Quare comicorū quidam perniciem ciuitatis Lamiā,Demochares autē So
bius Demetrium,quia ſibi adeſſet Lamia,fabulam uocitabat. Hanc iam omnes non modo coniuges, D
etiam pellices,cum uiderent Demetrium eius amore præcipue deperire,pluraq; illius q̃ omnium alia
rum gratia agere,cōmuni quadam ſententia oderant. Cum uero aliquando legatis ad Lyſimachum
miſſis ille ocium agens pugnam enarraret,qua olim ab Alexādro rege coactus cum ferociſſimo leone
cōmiſerat,atq; cicatrices oſtenderet ex unguibus illius feræ in brachiis cruribusq; relictas,ridentes lega
ti,& ſuum quoq; regem dixerunt graues feræ Lamiæ morſus in collo geſtare. Sed mirandum uideť,
Demetrium primo aſpernatum coniugium Philæ ob ætatem illius ad ſenectutem uergentem,uixq; à
patre compulſum ut eam coniugem duceret,deinde amore iam ſeneſcentis Lamiæ ſuperatum, tam
diu tamq; effrenata mente mulierem arſiſſe. At ſanè in conuiuio quodam canēte tibiis Lamia,Demo
quæ uocabatur Magnia,interrogata à Demetrio,quid ſibi Lamia uidereť:Anus,inquit,ô rex. Rurſus
cum ſecundæ afferebantur menſæ,ad eam conuerſus, Viden' ait,quanta mihi Lamia mittat? Ad quæ
Bocchoris iudicium. Demo:Plura tibi à matre mea mittentur ô rex,ſi cubare cum illa uolueris. Memoriæ quoque tradi-
† Oavis tum eſt,quandam ſententiam quam Bocchoris iudicium uocant, hoc pacto redargutam fuiſſe à La-
mia. Adoleſcenti cuidam in Aegypto † Theognidem amicam ardenti, cum illa ab homine quem ſui
amore irretitum uidebat,multum auri quotidie peteret,forte euenit; ut cum adoleſcenti uiſum in
ſomnio eſſet cum ea muliere uerſari,omnis illa cupiditas qua antea uexabatur extincta penitus fuerit.
Quod quidem ubi animaduertit Theognides,ob libidinem eius expletam mercedem petens ab illo,
cum ſibi negareť,adoleſcentem in iudicium traxit. Audita hac controuerſia,Bocchores ſubito homi-
nem iuſſit tantum numerati auri quantum illa petebat in uaſe quodam afferre,atq; deinde ſuis ma-
nibus ſpectante muliere,aurum hincinde uerſare. Debere enim cenſuit, quemadmodum adoleſcens
cōcupitæ rei opinionem habuerat,ſic mulierem exoptati auri umbram imaginemq; referre. Hoc iudi
ciū Bocchoris ut iniquum atq; iniuſtum ea ratione damnaſſe Lamiam tradūt,quia cum illud ſomniū
adoleſcentis deſiderium ſuſtuliſſet,non tamen auri umbra,Theognidis cupiditatem reſtinxerat. Hæc
igitur de Lamia. Verum fortunæ ac res geſtæ huius quem deſcribimus uiri,inſeliciter poſt hanc pro-
ſperitatē ſecutæ,noſtram hanc hiſtoriam quaſi de comica ſcena in tragicam permutarunt. Coniuran-
tibus enim aduerſus Antigonum reliquis regibus,ac in unum oēs ſuas redigentibus uires, magnitu-
dine rei motus Demetrius,è Græcia diſcedens ad patrē Antigonum uenit,ut cōmuni conſilio de ra-
tione imminentis belli agitaret:quem cum comperiſſet ſupra ætatem ſuam iam confectā canitie exer
citum

A citum parare. totumq; animo & mente ad bellum eſſe conuerſum, uehementius quàm antea ſtimu-
lo patris adiuncto, belli gerendi cupiditate exarſit. Verum Antigonum oium regum eo tempore ma-
ximum facile potuiſſe credunt, & ſibi & Demetrio filio primum locum, primamq; dignitatem ſerua-
re, ſi iſolentiá ſuam moderari, ſuperbiam uincere, & leniori uti uoluiſſet imperio. Sed uir natura aſper,
& ſecundis rebus elatus, cum non minus uerbis q̃ re cunctis hominibus eſſet moleſtus, incredibili om
nium gentium erga ſe odium cōcitauerat, & in præſenti bello omnes reges ad machinádam ſibi qua-
cunq; ratione perniciem intentos uehementius exacuerat, cum hac conſpiratione percepta, ſe eos ue-
luti aues quæ legere ſemina ſolent, uno lapide atq; uno clamore perturbaturum dixiſſet. Congregaue
rat iam Antigonus ſupra ſeptuaginta peditum, decem equitum millia, elepháto ſeptuagintaquinq;:
cum ex altera parte hoſtes quatuor & ſexaginta millia peditum, equites quingétos ſupra decem mil-
lia, elephantos quadringentos, currus centum uiginti haberent. Hoc pacto copiis utrinq; omni ſtudio
comparatis, Antigonus cum propè hoſtium exercitum poſuiſſet caſtra, cœpit uariis curis ac perturba-
tionibus angi: uoluebat enim animo magnitudinem rei, & propè inſtantis prælii euentum, nec ſatis
C ſciebat timendum'ne ſibi magis an ſperandum foret, cum uincendi conſuetudo & opinio ex recenti
proſperitate innata, ſpem ſibi ac fiduciam conſequendæ uictoriæ facerent: & ex altera parte ingeniũ
uiri multarum rerum experientia callens, ac probe ſciens conditionem fortunæ, quæ crebris mutatio
nibus gaudet, metum ſibi ſolicitudinemq; afferret. Itaque cum in aliis certaminibus ſolitus eſſet alta
uoce & ſuperbis ſermonibus uti, nunc mordendo aut aſpernando hoſtem, nunc audaciam ſuam iactá
do, tunc quidem magna ut apparebat urgéte animum cura, quaſi futuram calamitatem proſpiceret,
præter cōſuetudinem in aſſidua cogitatione ac ſilentio perſiſtebat. Multa inſuper alia ea tempeſtate
facta ab Antigono tradunt, quæ antea fieri minime conſueuerant. Nam & filium Demetrium, quaſi
iam de alia uita cogitaret, uniuerſo ſpectante exercitu ſucceſſorem conſtituiſſe aiunt, eumq; deinde in
tentorium adduxiſſe, arbitriſq; remotis multa ſecum eſſe locutum. Quod profecto non mediocrem
admirationem cunctis militibus præbuit, cum raro antea aut nunq̃ penè cum illo ſermones conferre,
aut communicare arcana ſolitus eſſet, ſed contentus iudicio ſuo, quæ ſibi uidebátur gereret, & quibus
uellet uteretur, & conſilia agendarum rerum ſpretis aliorũ ſententiis ſecum ipſe ſolus agitaret. Vn-
de memoriæ proditum eſt, Antigonum aliquando à Demetrio adoleſcente rogatum, quádo reuerſu
rus cum exercitu foret: turbato uultu filio reſpōdiſſe: An times ſolus'ne tubarum ſonitum audire nō
poſſis? Sed ad hanc Antigoni curam nonnulla præterea eo tempore acceſſerant, quæ malam aduer-
ſamq; fortunam portendere uidebantur. Nam Demetrio uiſum in ſomnio eſt, ſe ab Alexandro ſplé-
didis armis inſtructo interrogari: Quodnam ſignum ad futuram pugnam ſuis teſſeramq; præberent
B ſeq; Iouem reſpondiſſe atq; uictoriam: tum Alexandrum dixiſſe, ad hoſtes & ueſtros diſcedam. Anti-
gonum quoq; aiunt cum inſtructa phalange tentorio eſſet egreſſus, offenſo pede in os toto cum corpo
re corruiſſe, ſubleuatumq; deinde ſupplicibus manibus ad cœlum extenſis deos precatum eſſe, ut ui-
ctoriam ſibi uel mortem potius quàm turpem fugam præberent. Atq; ſtatim poſt hæc in aciem de-
ſcendunt, ſignoq; utrinq; dato prælium ab omni parte conſerebatur: atque omnium oculos animoſq;
occupabat certamen, cum Demetrius cum robuſtiſſimo agmine delectorum equitum quos ipſe ducta
bat, in Antiochum Seleuci filium impetum fecit, quem fuſum fugatumq; certandi ardore & cupidita
te uincendi uſqueadeo eſt perſecutus, ut cum uictoriam immoderate conſequi uellet, eam omnino
amiſerit. Nam poſtea à perſequendo hoſte reuerſus, peditum agmen quos ipſe ſuis equitibus tutaba-
tur, ab hoſtibus circumuentum inuenit, nec iuuare illos potuit, nec in tempore ſubſidium ferre. Et-
enim dum ipſe perſequebatur Antiochum, interea qui propè Seleucum erant, cernentes Phalangem
nudatam præſidio equitum, antequam eam aggrederentur, circunducere agmen cœperunt, & quaſi
inuadendi ſpecie perterrere. Quo quidem facto, magna pars cum ſe ab hoſtibus circumuentam, & di-
ſceſſu Demetrii omni præſidio ſpoliatam uideret, ſponte ſua ad hoſtem migrauit, reliqua uero cum
impetum ſuſtinere non poſſet, in fugam uerſa. Atq; extemplo poſt hæc ingens hoſtium turba ueluti
procella quædam in Antigonum ferebatur, multiq; eum ſolum petebant. Cum quidam ad eum con
uerſus, uirum rogauit ut ſalutem adipiſceretur fuga: iſti enim, inquit, te petunt, conſulas quæſo ſaluti
tuæ o rex: Quid, inquit Antigonus, iſti de me cogitant? Veniet Demetrius & mihi auxilium feret. Sed
in tanta celeritate fruſtra implorantem ſubſidium filii, cum undiq; circunſpiceret, Demetrium uocás, *Antigon interficitur*
ſuperuenientes interim hoſtes ſenem aggrediuntur, ac ſæpius repetitum cōfoſſumq; telis interimũt,
cunctis amicis capeſſentibus fugam, præter Thoracem Lariſſæum, qui ſolus propè mortui corpus per
manſit. Hoc igitur pacto finita pugna, reges qui ſimul conſpirauerant, ampliſſimam uictoriam conſe-
cuti, omne regnum Antigoni atque Demetrii quaſi uaſtum ſcindentes corpus, inter ſe partiuntur.
Demetrius uero quinque peditum & quatuor equitum millibus quanta maxime celeritate potuit fu
ga accepta, cum Epheſum perueniſſet, ſuſpicio fuit ne uir ob recentem cladem ſuſceptam pecunia in-
digens, celeberrimum illud templum inuaderet ac diriperet. At uero ipſe etiam ueritus, ne tá ſcele-

ſtum facinus ſe inuito ſui milites perpetrarent, confeſtim ex ea urbe migrare conſtituit. Itaq; idoneã C
nactus tempeſtatem, milites equiteſq; naues conſcendere iubet, curſumq; ſuum uerſus Græciam diri
git, eo animo ut ante omnia proficiſcatur Athenas, quam quidem urbem ſuis calamitatibus unicum
putabat eſſe refugium. Etenim ibi naues atq; pecunias uxoremq; Deidamiam reliquerat, ſibiq; perſua
ſerat in quacunq; fortuna ſua, etiam ſi cætera deeſſent, nunquam Athenienſium fidem ſuis rebus de
futuram. Sed hac inani ſpe Græciam repetenti, cum propè Cycladas perueniſſet, Athenienſium lega
ti obuiam ei fiunt, mandata ferentes longe ab ſua opinione aliena: populum enim Atheniẽſium (quo
niam ſtatuiſſet nullum in ciuitate ſuſcipiendum regem) hortari Demetrium aiunt, ut ab urbe Athena
rum abſtinere uelit, Deidamiam uero ſe tali cum honore ad eum remittere, qualem Athenienſes da
re, & uxorem regis Demetrii congruum eſſet accipere. His expoſitis mandatis, repente tanta ira indi
gnatioq; regem inuaſit, ut penè de ſuo ſtatu mentem dimouerit. Nã etſi regno, patre, exercituq; amiſ
ſo, ex florentiſſimo ſtatu uno prælio eſſet in extremam penè calamitatem deiectus, tamen ſecum re
putans fortunæ uim, Martemq; cõmunem, alia quidem aduerſa tolerare conſtanti animo uidebatur:
at uero hæc inopinata deceptio, qua ſe præter ſpem ab Athenienſibus & ſpretum & deriſum eſſe pu
tabat, incredibile dictu eſt quanto dolore animum uiri mœſtitiaq; repleuerit. Quapropter meo iudi
cio non parum ii principes regeſq; falluntur, qui excellentiam honorum à populis ſibi tributam, maxi
mum beneuolentiæ teſtimonium, firmumq; ſui ſtatus præſidium putant. Nam etſi ſponte ſua & be
neuolentia quadam ad decorandos principes moueri populi uideantur, ducuntur tamen plerunq; me
tu, cum tam ii qui oderunt, quàm ii qui amant proſequi honoribus principes ſoleant. Prudentes igiť
uiri & optimi rerum publicarum gubernatores, nõ tam laborant ut ſtatuas, uel decreta, uel honores
diuinos à populis conſequanť, q̃ ut merita ſua & res eorum geſtæ quàmaxime dignæ honoribus ſint.
Demetrius uero magna (ut ſibi uidebatur) ab Athenienſibus accepta iniuria, cum non ſibi ulciſcendi
facultates adeſſent, expectans commodiora tempora cœpit de populo Athenienſi modeſte loqui, nec
ullum alienati animi indicium præ ſe ferre. Sed petens ab illis ut naues quæ relictæ in Piræo erant, è
quarum numero una tredecim remis continebatur, ſibi redderentur, concedentibus Athenienſibus,
hanc accepit claſſem, & quanta maxima celeritate potuit in Iſthmum traiecit. Quo quidem ubi peruẽ
tum eſt, comperit res ſuas quotidie in deteriorem locum adduci, cum eius præſidia undiq; pellerenť,
& oppida ſine ullo certamine ad hoſtes deficerẽt. Quare noua uoluens animo, cum Pyrrhum in Græ
cia reliquiſſet, ipſe cum omni claſſe in Cherroneſum profectus, Lyſimachi regnum inuadit, nec multũ
temporis elapſum eſt, cum augendo quotidie ſuas uires, exercitum non contemnendum parauerat. D
Neq; hoc reliquis regibus erat moleſtum, quia Lyſimachum ob maximam elationem nimiamq; potẽ
tiam communi quadam concordia oderant. Verum paulo poſt meliori Demetrio aſpirante fortuna,
accidit, ut Seleucus cum cerneret Lyſimachum duas Ptolemæi filias, aliam ſibi, aliam pro Agathocle fi
lio in matrimonium habuiſſe, optimum & ipſe ratus quantis maximis poſſet principum affinitatibus
regnum ſucceſſoreſq; ſuos munire, Stratonicen Demetrii filiam coniugem peteret. Hanc inopinatam
proſperitatem & præter ſpem oblatam ſibi non aſpernatus Demetrius, confeſtim aſſumpta puella cũ
omnibus nauibus in Syriam properauit. Sed in ipſo curſu tangente oram Ciliciæ claſſe, & propè conti
nentem nauigante Demetrio, cum milites in terram expoſiti frequentes excurſiones peragerent, Pli
ſtarchus Caſſandri frater, qui à regibus poſt pugnam cum Antigono factam hanc prouinciam accepe
rat, grauiter ferens regionem ſuam populatione incendioq; uaſtari, extemplo ad Seleucum profici
ſcitur, ut de illatis iniuriis quæratur, & eum incuſet quòd ab aliis regibus & communi gerendi belli ſo
cietate animum ſuum ſeiungat. Quod ubi cognouit Demetrius, maiorem per diſceſſum ſuum occa
ſionem nactus, ad Cyndos militibus in terram expoſitis, regionem eius inuadit, atq; populato undiq;
agro, talentis mille & ducentis acceptis, cum ingenti præda ad claſſem reuertitur, curſum deinde ſuũ
quoad fieri poteſt accelerat. Iamq; unà cum coniuge Phila propè Oroſſum uenerat, cum Seleucum re
gem offendit, atque primum omni ſuſpicione doloq; remoto, iucundiſſimum congreſſum inter ſe ha
buerunt, Seleuco antea comiter in tentorio Demetrium, Demetrio uero deinde in naui, quæ trede
cim remis erat, benigne recipiente Seleucum. Habiti ſunt præterea inter eos frequentes familiareſq;
ſermones, nec arma, aut cuſtodiæ, aut ulla ſuſpicionis indicia uſquam conſpecta, ſed incredibili iucun
ditate eouſque conſumptus eſt dies, quouſque Seleucus à Demetrio digreſſus, Stratonice ſibi aſſum
pta, cum omni pompa ſe ad Antiochum contulit. Demetrius autem Ciliciam petens, nulla interpoſi
ta mora coniugem Philam ad Caſſandrum fratrem celeriter miſit, ut Pliſtarchi querelas de illatis ſibi
iniuriis accuſationemq; purgaret. Inter hæc Deidamia ex Græcia ad Demetrium ueniens, paucos dies
cum illo uerſata, ex quadam ægritudine uita deceſſit: poſt cuius interitum Demetrius nouas nuptias
quærens, per Seleucum cum Ptolemæo affinitate contracta, filiam illius Ptolemaidem cepit uxo
rem. Atque hæc Seleuci opera plena humanitatis & officii fuit, illa uero inhumana atque recenti affi
nitate indigna. Petens enim Demetrius ut accepta pecunia Ciliciam ſibi reſtituat, non modo hoc, ſed
ne illud

A ne illud quidem impetrare potuit, ut ſaltem Tyrum atque Sidonem Seleucus ſibi concederet. In quo
ſanè inhumanum atque agreſtem habitum Seleucum aiunt, accuſatumq; uehementer, quod cum om- *Seleuci inhumanitas.*
nia à mari Indico uſque ad Syriæ littora ſuo imperio eſſet complexus, nunc adeo inops animi fuerit,
ut pluris duas urbes, quàm præſtantiſſimi uiri & clariſſimi regis affinitatem fecerit, ſocerumq; ingenti
fortuna exagitatum non modo non iuuerit, ſed negãdo ſibi anguſtum hoſpitium ex finibus ſuis penè
expulerit. Hæc eſt illa inopia animi, quæ ſententiam Platonis ueriſſimam reddit. Ei, inquit, qui uelit
eſſe diues, non cumulandam pecuniam, ſed minuendam cupiditatẽ cenſeo. Quare nunquam is liber
ab inopia erit, qui nullum conſtituens cupiditati modum, continuo diuitiarũ exagitatur ardore. Hac
ſpe præter opinionem deſtitutus Demetrius, non tamen animum ſuum abiecit, ſed ut magni ſpiritus
uir, & fortunæ perturbationibus aſſuetus, Si millies, inquit, prælio ſuperatus ſim, nunquam cõmittã
ut pro uirili mercede generum Seleucum diligam. Cæterum extemplo poſt hæc literis amicorũ acci-
tus, qui eum certiorem reddebant, Lacharem in magna Athenienſiũ ſeditione factum eſſe tyrannũ,
eumq; hortabantur ne tantam occaſionem recuperandi Athenas prætermitteret, confeſtim cũ omni
claſſe in Græciam properauit. Sed cum propè Atticam perueniſſet, fœdam tempeſtatem perpeſſus,
multis hominibus nauibusq; amiſſis, ſeſe in loca tuta recepit, atque ab incepto quod aduerſus Athe-
nienſes propoſuerat animo, ita eo tempore deſtitit, ut illud non deſerere, ſed in commodiorem op-
portunitatem differre uideretur. Itaque data opera ut ſui repararent claſſem, ipſe interim in Pelopon
neſum profectus, urbem Meſſenam obſidione aggreditur: ubi cum quadam die fortiter ſub mœni-
bus dimicaret, telum ex catapulta ab oppidanis dimiſſum ſic aduerſum illius os maxillamq; percuſ-
ſit, ut parum abfuerit quin ultimam ſuæ uitæ pernitiem eo die inuenerit. Verum poſt paulo in priſti
nam ualetudinem reſtitutus, poſteaquam nonnullas urbes ſponte deficientes in deditionem recepit,
rurſus Atticam repetens, confeſtim Eleuſina Rhamnuſioq; deuicto, omnem regionem populari, præ-
dam abducere, undiq; infeſtare urbem ſuos milites iubet. Cum igitur multis modis Demetrius uno
atq; eodem tempore ciuitatem urgeret, nouum quoque incommodum ad ea omnia quæ inferebant
hoſtes, Athenienſibus ex inſperato acceſſit, quòd non mediocriter mentes eorum animoſq; turbauit.
Etenim nauis quædam onuſta frumẽto, quæ forte per eos dies Athenas ducebatur, capta à Demetrio
eſt, & gubernator laqueo ſuſpenſus. Hoc ut renunciatum Athenis eſt, tanta repente deſperatio, & om
nium rerum penuria urbem inuaſit, ut obſeſſi drachmis quadraginta ſalis medimnum, CCC frumẽ
ti modium emerent. Itaq; iam rebus ſuis diffidentes ad deditionẽ inclinari uidebantur, cum frequen
tes nuncii ad eos ueniunt, referentes centum quinquaginta naues quæ à Ptolemæo rege aduerſus De-
metrium mittebantur, propè Aeginam eſſe conſpectas. Hoc rurſus ad ſpem ſeruandæ urbis Atheniẽ-
ſes erexit. Verũ Demetrius non multo poſtea ingenti celeritate tum ex Cypro, tum ex Peloponneſo
B nauibus accitis, cum iam CCC nauiũ claſſem cõparaſſet, extemplo Ptolemæi duces eius congreſſum
non expectandum rati abierunt, & Lachares tyrannus relicta urbe fugam arripuit. Deſperatis igitur
omnibus rebus, Athenienſes etſi ei qui de componenda cum Demetrio pace mentionẽ feciſſet, pœnã
capitis recenti cõſtituiſſent decreto, tamen extrema omniũ rerum urgente penuria, cũ ad petendã ue-
niam, & accipiendas quaſcunq; conditiones pacis neceſſario cogerentur, patefacta propinquiori porta,
legatos ad Demetriũ mittunt, qui dicerent, ſe ſuaq; omnia in fidem ac poteſtatẽ eius permittere, roga-
re atq; obſecrare, ut ſuæ clementiæ magis quàm iniuriarũ memor eſſe uelit. Hæc agebant Atheniẽſes
nõ tam quia aliquid boni pacatiq; ab homine ſibi uehemẽter irato conſequi poſſe confiderent, quàm
quia fœdam obſidionem ulterius tolerare nõ poſſent, ſatius eſſe ducebant uictoris arbitrium experi-
ri, quàm ingenti inopia ciuitatẽ ſuccumbere. Ferunt enim eo tempore tanta fame ciuitatem oppreſ-
ſam, ut de mure qui mortuus ex tecto cecidit, quidam pater cum filio decertauerit: & philoſophus Epi
curus fabis æqua portione diſtributis familiam ſuam nutriuerit. In hoc ſtatu cum res Athenienſium
eſſent, Demetrius urbem ingreſſus, populum omnem in theatrum uocauit, & tentorio pulpitoq; ha-
ſtatis militibus undiq; ſepto, cum è ſuperiori loco ueluti tragici ſolent, in ſuggeſtũ deſcendiſſet, ingens
repente pauor multitudinem cepit: deinde audito initio orationis ſuæ, in quo præter expectationem
magnitudini uocis, & aſperitati uerborum pepercit, populus Athenienſis antea metu attonitus, extem
plo omnẽ ſuſpicionem formidinemq; depoſuit. Leuiter enim ille primum & amice accuſata pertina-
cia eorum, reliquam deinde orationẽ perblandam ac benignã habuit. Demũ poſt hæc, ut aliqua recõ- *Demetrii dona in Athenienſes*
ciliati animi indicia præ ſe ferret, decem millia medimnum frumenti dono Atheniẽſibus dedit, & ma
giſtratu qui eis gratiſſimi erant, in priſtinam libertatem conſuetudinemq; reſtituit. Acclamante ue-
ro undique populo, & certatim omni multitudine applaudente Demetrio, cum oratores qui eloquẽ-
tia dicendiq; ratione uehementer pollebant, ampliſſimis laudibus Demetrii uirtutẽ extollerẽt, Dro-
moclides orator ne in rege honorando aliis uideretur inferior, decretum tulit, ut populus Atheniẽſis
Munychiam atq; Pyræũ regi Demetrio redderet, libereq; permitteret ut his ſuo arbitratu uteretur.
Decernentibus hæc Athenienſibus, interim Demetrius præterita defectione commotus, ualidis præ-

ſidiis Muſæum firmat, ne ſi rurſus illi reiicere iugum tentarent, nullo freno coërciti, moram ſibi impe- C dimentumq́; aliis rebus afferrẽt. Recuperatis igitur hoc pacto Athenis præſidioq́; firmatis, Demetrius nõ ad quietem animum uertit, ſed bella ſemper ex bellis ſerens, aduerſus Lacedæmonios ducto exercitu, cum propè Mannineam perueniſſet, Archidamum regem offendit obuiam uenientem ad arcendum cum ſuis copiis hoſtem, quem ſubito prælio adortus in ſugam uertit, ac nulla interpoſita mora, agrum Laconicum infeſtis ſignis ingreſſus, euſq; proceſſit, ut propè Spartam poſuerit caſtra. Pauloq́; deinceps rurſus cum hoſtibus conſerta manu iterum uictor, quingentis captis, ducentis cæſis, parum abfuit quin urbem caperet munitiſſimam, & ante illud tempus inexpugnabilem habitam. Sed nemo meo iudicio regum fuiſſe apparet, quem fortuna pace belloq́; maioribus unquam permutationibus quàm regem Demetrium agitauerit: etenim ſæpe hominem magnis exercitibus, multis uictoriis, ampliſſimo regno ornatum in ſupremam proſperitatem euexit, ſæpe uerſis in contrarium rebus, uictum fugatumq́; ingenti proſperitate in extremas penè calamitates deiecit. Vnde in illa ingenti permutatione rerum erga fortunam conuerſum illud Aeſchyli protuliſſe aiunt: Tu me extuliſti, tu me iterũ fortuna deponis. Ea uero tempeſtate proſpere ſibi in Peloponneſo ſuccedentibus rebus, ex altera parte nunciatum eſt urbes quas tenebat in Aſia à Lyſimacho oppugnatas ſeſe tutari non poſſe, & Cyprum niſi confeſtim ſubueniat, in Ptolemæi poteſtatem uenturam, & matrem filiosq́; Salamine incluſos uehementi obſidione teneri. Sed uelut mulier illa apud Archilochum, in altera quidem manu aquam ferebat cum dolio, in altera uero ignem: ſic fortuna cum grauiſſimis caſibus nuper allatis à Lacedæmone Demetrium remouiſſet, rurſus eum in ſpem nouarum ac magnarum rerum ex huiuſmodi cauſa erexit. Defuncto Caſſandro, Philippus maior natu ex filiis ſuis in regno ſuccedens, non multo tempore poſtea & ipſe quoq; uita deceſſit: poſt cuius interitum, duobus aliis fratribus qui ſuperſtites erant, inter ſe diſſidentibus, cum alter qui appellabatur Antipater, Theſſalonica matre necata, Alexandrum fratrem ut regno expelleret, hoſtili animo perſequeretur, ipſe econtrario ad ſe tutandum opibus alienis accitis, Pyrrhum quidem ex Epiro, Demetrium ex Peloponneſo uocauit. Sed Demetrium aliis negociis remorantibus, ſuperueniens Pyrrhus cum aduerſus Antipatrum auxilium Alexandro tuliſſet, pro mercede opis allatæ magna Macedoniæ parte ſibi aſſumpta, tãtum ſuo regno adiecit, ut iam Alexandro, cui auxilium tulerat, non mediocri formidini eſſet: & ex altera parte magno cum exercitu ueniente Demetrio, antea cum res exigebant literis illius accito, duplicatus eſt adoleſcentis metus ob autoritatem nomenq́; uiri, quem cum ob gloriam rerum geſtarum in admiratione gentium eſſe ſciret, D

† Δίον πόλις Εὐβοίας. Stephanus & Strab. li. x.

in regnum ſuum uenire periculoſum eſſe ducebat. Obuiã igitur ei profectus, ubi ad illũ iuxta Dium † comiter ac benigne uirum ſuſcipiens, ampliſſimis uerbis ei gratias egit, quod omnibus aliis poſtpoſitis rebus, ad tutandum ſuum regnum cum ingenti exercitu acceſſiſſet. Adiecit poſtea res ſuas ſtabilitatem iam habere, ac omni impedimento remoto, ita tranquillas ac pacatas eſſe, ut non ſit neceſſe ulterius progredi, omnia uirtuti ſuæ ita accepta referre, ac ſi in tempore ſubſidia adfuiſſent, & ſua opera omnes diſcordiæ eſſent ſublatæ. Sed ſtatim poſt hæc nonnulla ſecuta ſunt, quibus occaſio data eſt ut graues ſuſpiciones utrinque orirentur. Demetrium enim ab adoleſcente ad conuiuiũ inuitatum monuit quidam, ut ab inſidiis quæ ad eum interimendum paratæ erant caueret. Quibus cognitis, Demetrius ne ullum perturbati animi, aut ſuſpicionis indicium præ ſe ferret, non fugiendum conuiuiũ adoleſcentis putauit, ſed in ipſa profectione cum lento accederet gradu, capta opportunitate duces exercitus monuit, ut omnes copias in armis haberent, & cuſtodes corporis ſui, qui longe plures quàm Alexãdri milites erant, iuſſit ut regiam ſecum ingrederentur, propeq́; conſiſterent, donec è conuiuio aſſurgeret. Hoc cum Alexandri ſatellites perſpexiſſent, quia numero & uiribus impares erant, non ſunt auſi Demetrium aggredi. At uero Demetrius aliquam abeundi occaſionem quærens, ſimulata mala corporis ualetudine, ab Alexandro digreditur: & poſtero die, nuncio nouarum rerum quæ magni ponderis erant, ſe uocari aſſerens, neceſſarium ſibi eſſe oſtendit quamprimum exercitum inde abducere, Peloponneſumq́; repetere: Alexandrum rogare, ut ſuæ neceſſitati ignoſcat, operam ſuam polliceri, hortariq́; ut ea, quando ſibi expediret, ſine ulla exceptione uteretur. Adoleſcens qui Demetrii aduẽtum antea formidauerat, & nunc quoq; præſentiam illius ſuſpectam habebat, cum cerneret eum ſua ſponte ex finibus ſuis abire, incredibilem animo lætitiam cœpit, atq; cum eo pro amoris iudicio uſque Theſſaliam eſt profectus. Poſtea uero quàm Lariſſam uenerunt, rurſus alter alterius perniciem quærens, mutuo ſibi dolos inſidiasq́; parabant. Alexander libere ad Demetrium accedendo, per hunc maxime modum ſperabat eũ allicere, ut & ipſe quoque ad ſe, omni ſuſpicione omiſſa, ſine cuſtodibus armisq́; ueniret: quæ quidem opinio prorſus adoleſcentem fefellit. Etenim ad cœnam inuitatus, cum eadem liberalitate qua conſueuerat acceſſiſſet, non potuit Demetrii manus effugere. Nam feruente conuiuio cum ſurrexiſſet Demetrius, perterrefactus adoleſcens, ſimul & ipſe aſſurgens, regis ueſtigia perſequebatur. Vbi ad oſtium uentum eſt, annuit militibus ſuis Demetrius, qui eo in loco conſtituti erant præcepitq́; ut ſequentem ueſtigia ſua confeſtim necarent. Extemplo Alexander multis uulneribus cõfoſſus eſt,

A ſus eſt, aliiq; nonnulli qui ei opem ferebant interfecti: quorum unũ dum necaretur dixiſſe aiunt; Vna
nos die præuenit Demetrius. Trepidatum ea nocte (ut par erat) uehemẽter à Macedonibus eſt: ſequẽ
ti etiam die illi, etſi nihil hoſtile in ſe uerti, ut ſuſpicabantur, perſpicerent, tamen cernentes potentiam
uiri, ad cuius nutum poſt Alexandri mortẽ omnia redacta uidebantur, neq; ſuis rebus ſatis fidebant,
neq; arbitrio regis, antequam eius mẽtem atq; animum percepiſſent, ſe credere permittereq; audebãt.
Quibus cognitis, Demetrius miſit qui confeſtim eos hortarẽtur, ut omni ſuſpicione depoſita, cauſam
earum rerum quæ geſtæ erant, audire à Demetrio uellent. Recreati his uerbis Macedones, extemplo
omni metu (ut plerunq; fit) in beneuolentiam uerſo, Demetrium adiuerunt, nec longam illius oratio
nem expectandam rati, eum ſine ulla mora cum ſalutaſſent regem, in Macedoniam perduxerũt. Nec
dici poteſt hæc permutatio rerum quàm grata cunctis Macedonibus fuerit. Nam ea quæ olim Caſ-
ſander in Alexandrum defunctum contra omnia iura diuina humanaq; peregerat, & nefandum Anti
patri ſcelus, quod nuper ille in Theſſalonicam matrem patrauerat, tanto odio habebantur, ut noui re
gis apud omnes populos incredibile deſideriũ parerẽt. Hæc igitur omnia cum Demetriũ gratum atq;
acceptum cunctis Macedonibus redderent, tum etiam coniux Phila, & ex ea filius adoleſcens iam pa-
tri in regnum ſucceſſurus, qui antiqui Antipatri optimi atq; ſanctiſſimi uiri memoriã renouabat, Ma-
cedonas compellere uidebãtur, ut Demetrium quaſi hæreditarium ac legitimum exiſtimarent regẽ.
Dum hæc in Macedonia geruntur, interim ex Salamina nũciatum Demetrio eſt, matrem ac filios qui
obſidione tenebantur, & liberatos à Ptolemæo fuiſſe, & ampliſſimis donis muneribusq; ornatos. Præ
terea eodem tempore crebri rumores ex Aſia afferuntur, qui nunciabant Stratonicen Demetrii filiã.
ſoluto Seleuci matrimonio, Antiocho filio denuo nuptam, ac reginam ab iis qui ſuperiora loca Aſiæ
incolunt, appellatam. Huius autem noui coniugii hinc orta cauſa eſt. Cum in regno patris Seleuci aſſi-
due adoleſcens uerſaretur Antiochus, forte Stratonices nouercæ iam unum habentis ex Seleuco filiũ,
uenuſtate ac pulchritudine captus, puellam cœpit uehemẽter ardere, & creſcẽte indies amore, eouſq;
proceſſit, ut die noctuq; ingenti perturbatione angeretur. Erat autem durior ex eo adoleſcentis condi-
tio, quòd intus alebat ægritudinem ſuam, nec cuiquam communicare audebat, rubore quodam & re-
uerentia patris Seleuci detentus. In hoc igitur ſtatu conſtitutus adoleſcens, cum ſe omnino ab hac cupi
ditate ſuperatum eſſe perſpiceret, nec ullum remedium huic malo reperire poſſe cõſideret, magis ne-
ceſſarium, ut ſibi uiſum eſt, quàm ſalutare conſilium cepit. Simulans enim ſe corporis morbo uehemẽ
ter urgeri, operam dedit ut abſtinentia cibi ſenſim pedetentimq; ſibi uitam eriperet, & morte uolun-

Antiochus Seleuci filius nouercæ amore captus, inedia ſibi mortem parabat.

B taria ſe ab ingenti ægritudine quæ animum eius exederat, uindicaret. At uero Eraſiſtratus ſolus inter
pleroſque medicos quos Seleucus magnis propoſitis præmiis ad curandum filium undique conuoca-
uerat, percipere potuit hanc, animi ardentis amorem, non male affecti corporis ægritudinem eſſe. Sed
ignarus cuius amore adoleſcentis animus præcipue deperiret, ad hoc inueniendum in eo maximũ ſtu
dium operamq; conſtituit, ut uultum & eas partes quæ mutari facile ſolent, obſeruaret Antiochi, cum
adoleſcentes puellæq; formoſæ eum uiſitatum uenirent. Multis igitur ad eum, ut par erat, quotidie
uenientibus, nullum cernebatur mutationis indicium: accedente uero Stratonice (frequẽter enim ad
eum uiſendum unà cum Seleuco ueniebat) tanta repente perturbatio Antiochum occupabat, ut defe
ctum uocis, ruborem uultus, ſubintuitum oculorum, ſudores acutos, motum incredibilem uenæ, cũ
ctaq; alia quæ à Sappho de amatoribus referuntur, intueri in adoleſcente liceret. Statimq; poſt hæc de-
ficiente pedetentim ſenſu, ingens pallor toto corpore diffundebatur. Hæc obſeruans Eraſiſtratus, ma
nifeſte deprehendit nullius amore, niſi Stratonices captum eſſe Antiochum. Itaque primo Seleucum
metuens, magis ſui, ut æquum erat, quàm adoleſcentis periculi memor, hanc rem perpetuo tacere de-
creuerat: deinde ſecum reputans quàm ingenti amore Seleucus filium complecteretur Antiochum,
quanto nunc dolore die noctéq; pro eius ſalute angeretur, depoſito uon iniuria metu, uirum adire cõ
ſtituit, eumq; arguta calliditate in adoleſcentis deſiderium trahere. Vbi igitur ad illum uenit, Aegritu
dinis, inquit, ò rex, quæ filium tuum ad mortem perducit, cum cauſam ingenti cura diligentiaq; per-
quirerem, tandem non ualetudinem malam, aut ullum corporis morbum, ut à pleriſque falſò credi-
tum eſt, ſed incredibile amoris incendium cauſam eſſe inueni. Neque me profecto mea opinio fallit.
Sed ſatius fortaſſe erat minusq; moleſtum, uel eius cauſam non eſſe repertam, uel tibi patri non ma-
nifeſtatam fuiſſe, cum nullum poſſit huic malo remedium reperiri. Stupefactus Seleucus, Cur amice,
inquit, ſi huius ægritudinis amor cauſa eſt, languenti filio opitulari non poſſimus? ingenium nobis an
facultates deſunt? quænam quæſo tanta cupiditas, aut qualis amor adoleſcentem corripuit, qui omnis
deliberandi nobis rationes excludat? At uero Eraſiſtratus poſt multos ſermones utrinque habitos tan-
dem precibus Seleuci fatigatus. Scias, inquit, o rex meam coniugem eſſe quam adoleſcens Antiochus
ardet. Tum Seleucus multis cum lachrymis Eraſiſtratum complexus obſecrare cœpit, ut per fidem,
per amicitiam ſuam adoleſcentis ſaluti iam ad uoluntarium interitum properantis, ſuccurrere uelit.
Hũc ſibi eſſe filiũ ait, in quo eſſet & ſtatus, & regnũ, & uitæ ſuæ ſpiritus cõſtitutus, in quem omnes po-

Eraſiſtratus medicus.

Seleuci in filiũ Antiochũ mirus amor.

puli oculos conuertiſſent,quo amiſſo nihil reſtare præter mortem quod ſibi amplius expetendum fo- C
ret.Hæc(inquit Eraſiſtratus)facile tu pater nobis enarras, uerum forte aliter ſentias, ſi Srratonicen
tuam amaret Antiochus.Vtinam amice,inquit Seleucus, aut dii,aut homines facultatem darent,ut
húc amorem permutare meo arbitratu poſſem.Deos enim obteſtor,quòd ſi ea quæ mihi chariſſima
ſunt,in unum conferrentur,omnia libenter abiicerem pro tuenda unius Antiochi uita.Hæc uehemé-
ti affectu multisq; cum lachrymis dicente Seleuco,Eraſiſtratus non amplius cunctandum ratus,appre-
hēſa illius dextera,Nihil eſt,inquit,ô rex,cur Eraſiſtrato amplius indigeas,nam pater & uir & rex cum
ſis,medicus optimus tuæ familiæ eris.Non enim coniugem meam,ſed Stratonicen tuam filius Antio
chus ardet.Quibus cognitis,Seleucus uehementer rei nouitate turbatus, Eraſiſtratum rogare cœpit,
ut rem omnem ſerio enarraret. Poſtea uero quàm uoluntariam mortem propoſuiſſe animo filium
ſuum cognouit,& reuerentia patris eſſe detentum,quo minus cauſam ſuæ ægritudinis aperiret,incre
dibili illius miſericordia motus,non deſerendum tam egregium adoleſcétem putauit,ſed omnia in-
teritu filii potiora ducens,extemplo populo in concionem uocato,luculentam orationem habuit,qua
oſtendit ſe uelle ac iubere,omnium populorum qui ſuperiora loca Aſiæ incolunt,Antiochum regem
& Stratonicem reginam appellari,& matrimonio ſimul coniungi. Exiſtimare filium qui cunctis in re-
bus ſuo imperio obtemperare ſolitus ſit,ab his nuptiis non alienum fore.Sin uero mulier re inopina-
ta perturbetur,amicos & familiares hortari,ut ei perſuadeant,omnia iuſta ac honeſta arbitretur,quæ
ſint optima regi Seleuco uiſa.Celebratæ ſunt deinde Stratonices & Antiochi nuptiæ ingēti apparatu,
& incredibili magnificentia rerum,féſtaq; ubiq; in regno Seleuci pro nouo coniugio acta.Sub idem té-
pus Demetrius poſt Theſſaliam ac Macedoniam occupatam,cum in Peloponneſo plurimas urbes,&
in Iſthmo Athenas & Megaras obtineret, tamen non quieſcens animo aduerſus Bœotios exercitum
duxit:nec diutius ei laborandum fuit,cum in primo hoſtium aduentu perterrefacti Bœotii pacem pe
tierint,qua impetrata,conditionibus moleſtis acceptis,bellum à finibus ſuis remouerunt.Sed nō mul
to poſtea cum Cleonymus Spartiates comparato exercitu Thebas eſſet profectus,& Piſidem Theſpiū
uirum potentem,& rerum geſtarum gloria clarum in belli ſocietatem traxiſſet,extemplo elati Bœo-
tii,& ſpe nouarum rerum allecti,à Demetrio deſciuerunt.Hanc defectionem grauiter ferens Deme-
trius,confeſtim omni ſtudio enitendum putauit,ut hoſtes citius quàm opinarétur,pœnas ſuæ leuita-
tis,ſuæq; perfidiæ darent.Itaque celeriter cum omni exercitu,quem in armis habebat,Thebas profe-
ctus,primo aduentu urbem obſidione cinxit,pauloq; deinde machinis, tormentisq; ante frontem ca-
ſtrorum,contraq; ea mœnia quæ minus firma ac munita erant locatis,cum ea expugnare aggredere-
tur,tam ingentem pauorem Cleonymo Spartiati iniecit, ut confeſtim relicta urbe fugam arriperet.
Hæc ubi Bœotii perceperunt,exiſtimantes Demetrii uires amplius ſuſtineri non poſſe, legatos ad eū D
mittunt qui dicerent,ſe,ſúaq; omnia in fidem ac poteſtatem eius permittere,rogare atq; obſecrare,ut
ſuæ clementiæ,qua ſemper omnes alios ſuperaſſet,in præſenti fortuna rerum meminiſſe uelit. Qui-
bus auditis Demetrius ac in deditionem receptis,urbes præſidiis ſuis firmauit,multisq; imperatis exa
ctisq; pecuniis,Hieronymum hiſtoricum in ea regione præfectum reliquit. Quo quidem in loco De-
metrium,cum erga omnes belli ac defectionis autores,tum præcipue erga Piſidem Theſpium,mode-
ſtiſſime uſum uictoria tradunt.Nam cum uiuus in ſuas manus perueniſſet, non modo comiter eum
benigneq; recepit,ſed etiam magnis honoribus proſecutum militiæ ducé in Theſpiis collocauit. Nec
multo poſtea quàm hæc in Bœotia geſta ſunt, nunciatum Demetrio eſt à Dromichæte regem Lyſi-
machum captum.Hanc ille opportunitatem ad res maximas gerendas non prætermittendam ratus,
quanta maxime celeritate poteſt,infeſtis ſignis Thraciam ingreditur.Iamq; oppidum quoddam opu-
lentum & magnum ad deditionem propè compulerat,cum uno eodemq; tempore ex diuerſis locis
literæ ad eum ueniunt,certiorem reddentes,Bœotios per diſceſſum eius occaſionem nactos iterum
defeciſſe,& regem Lyſimachum à Dromychetæ dimiſſum.His nunciis literisq; cōmotus,cum aduer
ſus Bœotios uehementius exarſiſſet,celeriter Græciam repetens,præter ſpem comperit eos ab Anti-
gono filio prælio ſuperatos,iam ſuæ defectionis pœnitere. Ex qua quidem uictoria uirtute filii parta,
ingentem lætitiam pater ſuſcepit,atq; ut reliquum bellum conficeret,ad obſidendas Thebas exerci-
tum duxit.Eodem tempore Pyrrhus Epirotarum rex Theſſaliam inuadens,prætoria manu populan-
do,uaſtandoq; agros uſque Thermopylas uagabatur. Quod ubi reſciuit Demetrius,relicto ad obſi-
dionem Antigono,ipſe cum exercitu profectus,impetum Pyrrhi confeſtim repreſſit,coëgitq; magna
celeritate pedem referre,ac retro ſe ſuumq; exercitú in loca tuta recipere. Cōpoſitis deinde in Theſſa
lia rebus,atque ibi mille equitibus,decemq; millibus peditum præſidio relictis,ad expugnandas The-
bas iterum rediit,eoq; machinam illam memorabilem,quam urbium expugnatorem appellat,addu-
ci iuſſit:quanquam id haud exiguo tempore fieri poſſe uideretur, cum hæc ob ingentem ipſius mo-
lem ſic trahentes retardaret,ac moraretur,ut illi duobus menſibus duo tantum ſtadia trahendo con-
ficerent.Bœotii ſuæ defectionis conſcii,hoſtemq; tot iniuriis laceſſitum magnopere(ut par erat)for-
midantes,

A midantes,conſtanti animo ſuſtinebant bellum:nec Demetrius minore obſeruatione in his oppugnandis perſeuerabat,iræ atque furori,quo uehementer exarſerat,magis indulgens , quàm ullam ex bello utilitatem quærens,cum detrimentum longe magis quàm lucrum eſſe uideretur,ob interitum militum,qui iniquis locis oppugnando urbem,frequentes indies interficiebantur,præcipue ii qui aliis uirtute præſtabant. Quod ſanè ubi adoleſcens animaduertit Antigonus,incredibili eorum militum miſericordia motus,ad regem acceſſit,benigneq; affatus, Cur,inquit,pater hi fortiſſimi uiri ſine ulla utilitate ad manifeſtam mortem pelluntur? Turbatus Demetrius, Et tu,inquit,cur doles? †an enim mortuis quicquam debes? Ne autem uideretur amicis magna diſcrimina ſubeuntibus ſibiipſi parcere,fortiter & ipſe quodam die prælium ingreſſus,dum incautius murum ſubiit , telo ingenti ab oppidanis demiſſo percutitur:quo etſi grauiter eſſet offenſus,tamen maiori quàm unquam antea ſuos ad pugnã accendit:atque illo hortante,tanta militum uirtus,& ea præſentia animi fuit,ut uehementiori impetu facto,urbem ingrederentur. Qua quidem occupata,ingens repente pauor,ut æquum erat,ciuitatẽ inuaſit,expectantibus cunctis ciuium cædem,direptionem urbis,omnia denique fœda quæ uicti à uictoribus iniuria laceſſitis perpeti ſolent. Sed Demetrius præter opinionem omnium,tredecim ſolum necatis,nonnullis in exilium pulſis,reliquos intactos reliquit. Thebas igitur in decennio bis occupatas ab hoſtibus tradunt. Erant autem hac tempeſtate Delphis feſta Apollinis Pythii celebranda:ſed obſidẽtibus anguſtias Aetolis,per quas unum Delphos eſt iter,Demetrius præter cõſuetudinem moremq; Græcorum, Athenis,ubi maxime patrium deum & autorem generis eorum honorari decebat,ludos, cœtum,ac omnia ea quæ ad illam celebritatẽ pertinebãt,fieri iuſſit. Inde in Macedoniã profectus,cũ antea compertum haberet ſe longe in bello quàm in pace melioribus Macedonibus uti,& ipſe ad quietem minime natus uideretur,nullam moram interponendam putauit,quin nouam expeditionẽ compararet. Itaque extemplo poſt hæc belli gerẽdi occaſionem nactus,aduerſus Aetolos exercitum duxit, atq; eorum populatis uaſtatiſq; undique agris,cum parte copiarum in ea regione Pantauchum ducem reliquit,ipſe cum reliquo exercitu aduerſus Pyrrhum,qui cum multæ diſcordiarum cauſæ intercedebant,quanta maxima celeritate poteſt contendit. Nec Pyrrhus ubi hæc audiuit,minori cõtentione animi ſtudioq; pugnandi obuiam ei ueniebat,cum forte accidit ut diuerſis itineribus profecti,dum alter alterum quærit,neq; congredi,neque dimicare acie potuerint. Sed ille quidem ingenti celeritate Epirum uſque progreſſus,omnem regionem uaſtando ac populando agros percurrit. Pyrrhus uero melio-

B ri fortuna uſus,cum uſque ad ea loca in quibus Pantauchus cum copiis ſuis cõſederat,inſtructo agmine proceſſiſſet,pugnam cõſeruit,atque incredibili uirtute hoſtibus ſuperatis,cum ingenti gloria uictor euaſit. Nam cum ad ſingulare certamen à Pantaucho prouocatus in primam aciẽ proceſſiſſet , miroq; congreſſu ſpectantibus cunctis uehementi alacritate dimicaſſet,uno accepto uulnere,duobus illatis,tãdem ſuperato duce cæſis multis,quinq; etiã millibus captis,reliquum exercitũ in fugam uertit . Hæc pugna feliciter geſta,Pyrrho non tantum odii ac amicitiæ apud Macedonas,quantum gloriæ & admirationis apud eos quos uicerat,comparauit,ſtupentibus cunctis fortitudinem uiri,aſſerentibusq; eum ſolum eſſe regum qui armis & uirtute magni Alexandri memoriam renouaret:cæteros reges,præſertim Demetrium,faſtu inflatos,ſatellitibus circunſeptos,ſtipatos ſcortis,ueluti in ſcena hiſtriones,incedere,atq; in eo maximam curam operamq; locare,ut luxu atq; pompa cunctos alios ſuperent. Etenim Demetrium non modo diadema geſtare,ueſtibusq; auro contextis & purpura uti,ſed auratis quoque calceis pedes ornare ſolitum tradunt. Quinetiã memoriæ proditum eſt,ueſtem quandam ad ſimilitudinem aſtrorum fieri eius cauſa cœptam , ſuperbam proculdubio ac multi laboris multiq; temporis opus. Eam uero in ipſa permutatione rerum imperfectam aiunt fuiſſe relictã,neminemq; deinde Macedoniæ regum(etſi multi poſtea ſuperbiſſimi fuerint)ea uti auſum eſſe. Hæc igitur uehementer Macedonas perturbabant:uerum multo magis illa,difficiles aditus,ſuperba reſponſa,intolerabilis faſtus, quibus ſupra modum exceſſiſſe Demetriũ tradunt, Nam inter alia quæ de illo referũtur,legati Athenienſium qui omnes Græciæ populos gratia apud Demetrium anteibant,duos annos fruſtra terendo tempus ſecuti ſunt ueſtigia regis,& diuturna mora fatigati integris rebus domum redierunt. Cum uero aliquando à Lacedæmoniis unus tantum orator ad eum ueniſſet , putans ſe Demetrius tam inopi legatione contemni,grauiter aduerſus eos exarſit,atq; ad illum conuerſus, Vnum te,inquit , Lacedæmonii miſerunt legatum? Tum ille urbane quidem & Laconice inquit, Ita ô rex ad unum. Quodam etiam tempore cum palàm edixiſſet,omnes qui eum adirent,ſe benigne auditurũ:confluentibus multis,petitionesq; ſuppliciter ſcriptas ad eum ferentibus,primum liberaliter eas omnes accepit , in chlamydeq; propoſuit:profectus deinde cum frequenti hominum copia,qui ingẽti deſiderio reſponſa ſuis petitionibus expectabant,ubi ad pontem Axii uenit,aperiens chlamydem,eas omnes ſpectãtibus cũctis proiecit in fluuium. Quo quidem incredibile dictu eſt quàm grauiter offenſi omnium Macedonũ animi ſint,exiſtimantium hæc non magnanimi regis aut optimi gubernatoris officia,ſed deridentis cõtemnentiſq; indicia eſſe. Atq; hæc longe grauiora Macedonibus uidebãtur,quod à maioribus ſuis ac-

[Margin notes: "† ἢ διάμετρον ὀφείλεις τοῖς ἀπολλυμένοις." — "Demetrii mollis ueſtitus."]

C

ceperant, quanta olim facilitate ac manſuetudine rex Philippus erga omnes qui eum adibant, uti ſolitus eſſet. Eodem inſuper tempore quadam anicula rogante Demetrium ut ſe audiret, & reſpondente eo ſibi ocium non eſſe, tum anus alta uoce ad illum conuerſa, ne etiam regas inquit. Hæc uerba reuoluta animo ac mente ſæpius repetita hominem compulerunt, ut omnibus poſtpoſitis rebus, benignum ſe cunctis accedentibus facilemq́ præberet, atque initio ab anicula ſumpto, multos dies audiendo

Regis officiũ

reſpondendoq́ conſumeret. Et proculdubio nihil tam egregium, tamq́ proprium regis eſſe uidetur, quàm iuſtitiæ opus. Mars enim, ut Timotheus inquit, tyrannus eſt: lex autem omnium rex, iuxta Pindari poetæ ſententiam. Atque reges, ut inquit Homerus, nõ expugnatrices urbium machinas, æratasq́ naues, ſed iuſtitiam à Ioue ſumptam exercere cuſtodireq́ decet. Et diſcipulum optimum Iouis non ferociſſimum aut immanem, ſed iuſtiſſimum regem uocauit. At Demetrius eo titulo uehementer gaudebat, qui erat longe à regis deorum conditionibus alienus. Iupiter enim ciuitatum ſeruator & cuſtos, hic autem urbium expugnator eſt dictus. Ita fit ut turpitudo ſæpe in regnum honeſtatis ingrediens, opinione uulgi, & ſtultorum hominum ignorantia freta, aditus ſibi ad honorem & gloriam patefaciat. Sed non multo poſt hæc cum ſatis conſtanti fama diuulgatum eſſet, Demetrium degentem Pellæ grauiter ægrotare, Pyrrhus hoc ſibi opportune accidiſſe arbitratus, tumultuario exercitu Macedoniam inuadit, ac nemine obuiam prodeunte, totam regionem uſque Edeſſam populando ac uaſtando agros percurrit. Iamq́ Demetrii ſtatum in ſummum diſcrimen coniecerat, cum ille ægritudine alleuatus, per duces ac familiares copiis contractis, impetum eius confeſtim repreſſit, coegitq́ hominem ferocem atque impigrum Macedoniæ hoſtem, citato gradu ex finibus ſuis fugam arripere, pauloq́ deinceps cum eo pacem firmauit, ne maioribus rebus quas animo agitabat, moram impedimentumq́ hoſtis finitimus ac uir bellicoſus afferret. Tempus enim iam adeſſe cenſebat, in quo paternum regnũ non multo ante amiſſum recuperare cum ingenti gloria poſſet: atque hæc una ſolicitudo ſupra omnes alias Demetrii curas animum uiri angebat. Itaque ad hanc rem aggrediendam, quæ ingẽs & ardua uidebatur, toto animo & mente conuerſus, breui tempore paulo minus quàm centum millibus peditũ, decem millibus equitum congregatis claſſem deinde quingentarum nauium ex uariis locis incredibili ſtudio atque induſtria comparat. Nam cum diligenter curaſſet ut nonnullæ carinæ in Piræo, quædã in Aegypto, pleræq́ in Chalcide, aliæ prope Pellam conficerentur, deinde ad ſingula hæc loca profectus, quonam pacto hæ fabricandæ eſſent oſtendit, & ſua opera interpoſita ingenti celeritate effecit, ut illæ omnino integræ & omnibus armamentis inſtructæ parat æq́ ad bellum eſſent. Sed mirabantur omnes non ſolum multitudinem, ſed etiam magnitudinem eorum operum, quæ inuſitata mole longe aliorum conſuetudinem excedebát. Nemo enim reperiebatur, qui ſexdecimiremem aut quidecimremem ante illud tempus uidiſſet. Verum poſtea Pompeius Philopater dictus, unam quadragintaremem fieri iuſſit, quæ proculdubio omnes alias naues quæ uiſæ antea fuerant, mole ac magnitudine ſua longo interuallo ſuperabat, cum in longitudinem ducẽtorum & octoginta, in altitudinem ab imo uſque ad tranſtra duodequinquaginta cubitorum pateret. Remigum quibus illa utebatur, ad quatuor millia, nautæ uero quadringenti erant: & præter hos paulo minus quàm tria millia armatorum, qui foros & tabulata implebant, in eadem collocabantur. Sed hæc cum à machinis quæ penè immobiles ſunt, parum differret, non tam ad uſum quàm ad oſtentationem & admirationem gentium commouendam fabricata uidebatur. Demetrii autem naues non modo magnitudine & arte mirabiles, ſed etiam ad certamen & uſum hominum aptæ atque habiles erant. Tantis igitur copiis aduerſus Aſiam comparatis, quantas poſt Alexandrum nemo habuit, conterriti undique reges, Seleucus, Ptolemæus, atque Lyſimachus ſocietatem ineunt, ſimulq́ conſpirant ad oppugnandum communi conſilio Demetrium. Deinde legatos ad Pyrrhum mittunt, qui eum hortentur ut Macedoniam inuadat, nec firma ea eſſe fœdera putet, quæ Demetrius non quietis gratia cum eo fecerat, ſed ut eo ſub ſpecie pacis ſeruato, interim aduerſus alios reges liberius bellum gerat, quibus debellatis ſe nequaquam intactum fore: hoc per omnes fines ueluti continens incendium peruaſurum: non expectanda commodiora tempora, ſed aduerſus grauiſſimum hoſtem, qui animo omnem Aſiam, Europamq́ concipiat, communi conſenſu decertandum eſſe. His rationibus perſuaſo Pyrrho, cum omnes ii reges adminiſtratione belli conueniſſent, extemplo aduerſus Demetrium, quem adhuc nonnulla negocia circa apparatus belli detinebant, graue undique bellum exarſit. Nam eodem tempore magna claſſe Græciam Ptolemæus inuadit, & Macedoniam Lyſimachus atque Pyrrhus, alter ex Thracia, alter ex finibus propinquis aggrediuntur. Hoc ut Demetrio renunciatum eſt, confeſtim filio ad præſidium Græciæ relicto, ipſe ad tutandam Macedoniam conuerſus, primum ad ea loca exercitum ducit, ubi Lyſimachum eſſe perceperat. Quò cum ueniſſet, extemplo crebri nuncii literæq́ ad eum mittuntur, certiorem reddentes urbem Berrhœam ingenti celeritate à Pyrrho captam, & omnem regionem populationibus incendiisq́ uaſtatam. Hæc ubi inter Macedonas permanarunt, ingens repente motus & incredibilis perturbatio exercitum omnem inuaſit, atque ubique querelæ audiebantur, aut gemitus, aut cõtumeliæ in Deme-

Nauis confecta à Ptolemæo ingentis magnitudinis

Coniuratio in Demetrium.

D

A trium iactæ. Itaq; frequentes ad eum ueniebant, rogantes ut ſibi domũ ad tutandos patrios lares abi-
re liceret. Sed hæc uerbis ſimulantes, re uera ad Lyſimachum migrare uolebant, Quod ſanè cum non
latuiſſet Demetriũ, optimum ratus exercitũ à Lyſimacho procul habere, quem Macedonibus ob no-
bilitatem generis gratum, & multis ob Alexandrum familiarem eſſe ſciebat, aduerſus Pyrrhum uelu-
ti aduenam & peregrinum in Macedonia regem, arma conuertit. Sed hoc conſilium (ut poſtea re ipſa
& experientia patuit) longe fefellit opinionẽ Demetrii. Nam cum propè ea loca ubi hoſtes cum copiis
ſuis conſederant, poſuiſſet caſtra, multi ex Berrhœa in eius exercitum uenientes, Pyrrhũ ampliſſimis
laudibus extollebant, uirumq; eſſe in rebus gerendis præclarum, bello inuictum, liberalem in ſuos, hu
manum erga eos quos prælio uicerat, prædicabant. Addebant præterea, maiores ſuos ſemper eos exi-
ſtimaſſe reges, qui armis in bello, & mãſuetudine in regendis populis egregie uterẽtur: quibus Pyrrhũ
omnes alios ſuperare dicebant, aſſerebantq; tempus ueniſſe, in quo graui Demetrii dominatu liberari
poſſint, & ad uirum benignum tranſire, & ſuorũ militum ſtudioſum ducem. His ſermonibus accẽſis
militum animis, pauci primũ occulte, deinde manifeſte uniuerſus exercitus tumultuari cœpit, nec iã
quiſquam erat qui aut in agmine aut in caſtris ullo imperio cõtineri poſſet. Demum auſi ſunt nonnul-
li ad Demetrium accedere, atq; ei dicere ut ſalutẽ adipiſceretur fuga, Macedonas pugnantes pro deli-
tiis ſuis iam fatigatos ulterius eius imperium ſuſtinere nõ poſſe. Hæc uerba uiſa Demetrio modeſtiſſi
ma ſunt, non ignoranti ea quæ ſe abſente uehementi indignatione per omnem exercitum ferebãtur.
Itaq; acerbiorem motum non expectandum ratus ad tentorium proficiſcitur, ibiq; regia ueſte depoſi-
ta, & fuſca ueluti hiſtrionis cuiuſdam chlamyde ſumpta, cum paucis fugã arripuit, extẽploq; poſt hæc
multis ad illius tentorium confluẽtibus, atq; inter ſe de præda certantibus, ſuperueniens Pyrrhus cun-
ctos una uoce diſſipauit, atq; à reliquis militibus benigne acceptus, facile eſt caſtris & exercitu omni
potitus. Sed adueniente poſtea Lyſimacho, ambo regnũ Macedoniæ, quæ ſeptem firmiter annis ſub
Demetrii dominatu permanſerat, inter ſe partiũtur. Cum uero in Caſſandrã urbem confugiſſet De-
metrius, uxor Phila ingenti mœrore confecta adduci nõ potuit, ut uirum ſpoliatum regno, hominem
fugitiuum & miſerrimũ omniũ regum, oculis ſuis aſpiceret: ſed fortunã illius in aduerſis omnibus ſta-
biliorem quàm in ſecundis eſſe cernebat, & uitam ſuam iam odio habens, deſperatis omnibus rebus,
ueneno ſibi mortem conſciuit. At Demetrius ſine ulla mora in Græciam profectus, nauibus quæ ex
naufragio ſupererant collectis, & reliquiis militum congregatis, rurſus ad apparatũ belli mentem con
uertit. Atq; ut apud Sophoclem Menelaus ſortem ſuã deplorat: Voluitur aſſidua mea fortuna rota,
B atq; ſtatim permutat ueluti luna faciem, quæ duabus noctibus nunquam retinet unam eandemq; for
mã, ſed primum nouam induta figuram ex occulto parumper emergit, deinde pedetentim creſcit, do
nec plena atq; integra facta rurſus ad interitum properat: ſic dici de Demetrio poteſt, cuius in omni ui-
ta tam uaria fortuna fuit, ut poſſit crebris cum permutationibus lunæ nõ immerito comparari. Cum
uero poſt Macedonicam cladem regiis inſignibus adiectis, ueluti priuatus homo per urbem incederet,
quidam eum Thebis conſpicatus, illud Euripidis in medium protulit: Forma diuina in formam uerſa
mortalem, nunc ad Circeos fontes Iſmenumq; fluuium uenit. Sed nõ multo poſtea aſpirante iterum
fortuna Demetrio, atq; potẽtia illius, quæ penè uidebatur extincta, pedetentim in priſtinum gradũ,
unde deciderat, redeunte, conſtituens ipſe ſibi ſingulari quodam officio Thebanos obſtringere, eis pa-
trias leges & antiquam libertatem reſtituit. Atq; eodem tempore nunciatum eſt ei, Athenieſes Diphi
lo præſide, qui ſeruatorũ dicebatur antiſtes, ſublato, atq; alio more patrio in eius locum ſuffecto, omni
no à ſuo imperio defeciſſe, eoſq; deinde cum cernerent maiores uires quàm ſperauerant, recuperaſſe
Demetriũ, metu conterritos à Macedonia Pyrrhum uocare, ut patrocinium urbis defenſionemq; ſu-
ſcipiat. Itaq; uehementi aduerſus illos quos toties deſciuiſſe à ſua fide cernebat, incenſus Demetrius,
extemplo collecta claſſe ad obſidendas Athenas cum omnibus copiis proficiſcitur, parumq; ibi mora-
tus, cum eas uehemẽter urgeret, Crates philoſophus uir clarus & potens, ab Athenienſibus miſſus ora
tor, multis rationibus ei perſuaſit, ut obſidionem solueret, & maiora utilioraq; ſuſciperet. Demetrius
qui alia quædam animo agitabat, precibus Athenieſiũ exoratus urbem dimiſit, celeriterq; omni claſſe
atq; multitudine, quæ undecim millia hominũ excedebat, equitatus peditatuſq; coacta, in Aſiam na-
uigauit, ea mente ut Cariam atq; Lydiam ab Lyſimachi dominatu auerteret. Sed cum propè Miletũ
ueniſſet, Eurydicen ſororem Philæ ibi offendit Ptolemæidem ducentem ſecum, quam ſibi antea per
Seleucum Ptolemæus deſponderat. Hanc concedente Eurydice uxorem ducit, nuptiiſq; confectis ce-
leriter ad oppugnandas hoſtium urbes profectus, nõnullas primo impetu cepit, multæ deinde ſine ul-
lo certamine tradebantur. Occupatis autẽ Sardibus, fuerunt complures Lyſimachi milites qui pecu-
niis armiſq; arreptis ad Demetrium perfugerunt. Sed nõ multo poſtea cum audiſſet Agathoclem
Lyſimachi filium cum magnis copiis appropinquare, in Phrygiã diuertit, ratus ſi occupare Armeniam
poſſet, ſe Mediam perturbaturum, atq; euenire facile poſſe, ut omnia illa ſuperioris Aſiæ loca ad dedi
tionem compelleret. Proficiſcentẽ igitur per apertos campos, & regiones quæ exitus latos habebant

quærentem, Agathocles cum omni exercitu ſequebatur, pugnatumq́; nonnunquam ab utriſq; eſt, ſem C
perq́; Demetrius uictor euaſit. Verum eo tempore permulta incommoda uirum urgebant, impedie-
bantq́; ne ad finem antea animo deſtinatum conſilia ſua cogitationesq́; perduceret. Nam cõmeatu pa-
buloq; deficiente, ingens repente fames & omniũ rerum penuria exercitum omnem inuaſit. Simul &
militibus ſuſpicio erat, ne tantis incõmodis fatigati, etiam in Armeniã atq; Mediam ducerentur. Ac-
ceſſit ad hæc, quòd in trãſitu Lyci magna hominum copia errore uadi decepta, fluctibus abſumpta eſt.
Quæ omnia milites in tantam iram deſperationemq́; coniecerant, ut neq; in acie, neq; in caſtris ullo
imperio cõtineri poſſent, quinetiã à cõtumelia & iurgio aduerſus Demetrium nõ abſtinerẽt. Reper-
Seleucus à Demetrio ſuperatus. tum quoq; ante tentoriũ eius principiũ Oedipodis eſt paulo immutatũ, atq; his uerbis inſcriptũ: Fili
chari ſenis Antigoni, ad quas ducimur regiones? Tandem fame peſtilentiaq́; indies magis creſcẽte, De-
metrius optimum ratus temp;ori cedere, ac neceſſitati parẽre, amiſſis octo hominum millibus, reliquũ
exercitũ Tharſum perduxit. Sed cum à direptione regionis illius quæ Seleuci ſeruiebat imperio coërce
re ſuos milites uellet, ne potentiſſimũ regem alieniſſimo tempore iniuriis prouocaret, & ex altera par-
te omnium rerum urgente pènuria, etiã neceſſaria ſibi exercituiq́; ſuo deeſſent, & Tauri tranſitus Aga
thoclis præſidiis tenerentur, anguſtiis undiq; ſeptus ad Seleucum tandem cõfugit, eiq́; miſerandã epi-
ſtolam ſcripſit, qua ingẽtes calamitates ſuas & miſeram omnium rerum fortunã deplorabat. Deniq;
eum ſuppliciter precabatur, ut miſereri uellet familiaris uiri & ſumma ſecum affinitate coniuncti, aſſe
rens iam ſe ea eſſe perpeſſos, quæ etiã acerbiſſimos hoſtes ad miſericordiam cõmouerent. His acceptis
literis Seleucus, & præſtantiſſimi uiri miſericordia motus, eius regionis præfectis confeſtim iuſſit, ut
Demetrio ea quæ regi cõgrua eſſent, pararent, & militibus commeatum abunde copioſeq́; præberẽt.
Verum extemplo poſt hæc quidam Procles uir prudẽs ac in primis familiaris Seleuco, multis ſuſpicio
nibus uirum referſit, facileq́; eius mentem atq; animũ permutauit. Non enim nutriendos milites De-
metrii, inquit, neq; bellicoſiſſimo duci occaſionẽ præbendam, ut diutius in ea regione moraretur. Vi-
rum enim turbulentum, qui ſemper magnarum ac nouarum rerum autor extiterit, minime negligẽ-
dum eſſe, præſertim in hac fortuna conſtitutum, quæ etiã uiros imbelles ad audiendum, ac inferendã
quacunq; ratione iniuriam, concitare ſæpenumero ſolebat. His rationibus cõmotus Seleucus, ſtatim
exercitum parat, atq; ingenti celeritate in Ciliciam uenit. Stupefactus Demetrius tam celeri permuta
tione Seleuci, & repentino eius aduentu conterritus, ad tutiſſima Tauri loca ſe exercitumq́; ſuum re-
cepit, confeſtimq́; legatos ad eum miſit, qui uirum rogarent, ut aliquem Barbarorum principatum ca-
rentem rege, ſibi per eum conſequi liceat, in quo fugæ ac exilio fine impoſito, reliquam uitam medio-
criter ducere poſſit. Huic rei ſi aſſentiri nolit, ſaltẽ aliqua loca cõcedat, in quibus exercitus ſuus hyber-
nare poſſit, eumq́; pabulo & commeatibus iuuet, ne ue patiatur familiarẽ uirum contra decus ſuum D
miſerum atq; inopem in hoſtium poteſtatem uenire. Ad hæc Seleucus, cum multis ſuſpicionibus labò
raret, ſe Demetriũ permiſſurum reſpondit, duos menſes in Cataonia cum exercitu omni hyemare, ſi
nõnullos qui ſunt apud illum in amicitia primi, obſides ſibi cõceſſerit: ſimulq́; interim exitum in Sy-
riam illi præcludit. Demetrius igitur deſperatis omnibus rebus, cum cerneret ſe ueluti feram quandã
circundatam undiq; ſeptis, à Seleuci præſidiis cõtineri, iamq́; diffideret ullis precibus exorari hominẽ
poſſe, extemplo lenitate in rabiẽ uerſa, aduerſus Seleucum bellũ ſuſcepit, atq; populatis undiq; agris,
excurſionibusq́; multis peractis, cum propè hoſtium exercitũ poſuiſſet caſtra, leuia indies propter pro-
pinquitatẽ caſtrorum ferebantur prælia, & fermẽ omnia Demetrio ſecunda erant. Tandemq́; cũ iuſta
acie ſigniſq́; collatis acriter decertaſſent, Demetrius quadrigis falcatis permultis euerſis, ingenti alacrita
te reliquum exercitum in fugã uertit, atq; nulla interpoſita mora ad eos profectus, qui exitus Syriæ
iuſſu Seleuci obſidebant, confeſtim omnia illa præſidia expulit, fugauitq;. Hac uictoria Demetrius &
milites eius ſublati, quotidie ad pugnã Seleucum prouocabant, cum ille ecõtrario remiſſis ad Lyſimã-
chum auxiliis, quibus parum fidebat, cum reliquis copiis maximis certaminibus congredi cum Demè
trio non auderet, fortunam illius metuens, quæ ſemper de extremis calamitatibus in ſummũ proſpe
ritatis faſtigium efferrẽ hominem cõſueuerat. Sed hunc priſtinas uireſ iam recuperare incipientem, ex-
templo grauis ægritudo corripuit, quæ ingenti celeritate omnia ſua conſilia cogitationesq́; peruertit.
Milites enim qui uictoria illa ad ſpem magnarum rerum mentem erexerant, repẽte uiſa ægritudine
ducis fracti animo, alii fugam arripiebant, alii ad hoſtes diſcèdebant, plerìq; incertis itineribus aberran
tes periere. Vix poſt quadrageſimum diem recuperata ualetudine Demetrius, ac reliquis militibus qui
ſibi ſuperérant collectis, magno impetu Ciliciam inuadit, eamq́; late depopulatus uſq; ad illa loca pro-
greditur, unde ſuæ copiæ cerni ab hoſtibus poſſent: deinde propinqua nocte magno ſilentio caſtra mò
uit, ac ingenti celeritate ſuperatq Amano, omnem eam regionẽ uſq; Cyrrhiſticam, populando peruer-
rit. Nec multo poſtea Seleucus eius ueſtigia ſubſecutus, propè illũ cum copiis ſuis conſedit. Quod ſanè
opportune ſibi accidiſſe arbitratus Demetrius, nocte inſequenti aggrediendum Seleucum dormien-
tem, hoſtiumq́; aduentum minime eo tempore expectãtem, cum expeditis copiis proficiſcitur. Iamq́;

instructæ

A inſtructæ acies propè eius caſtra peruenerant, cum nonnulli celeritate ad Seleucum properarunt, nun
ciantes cum armato exercitu adeſſe Demetrium. Quo nuncio ſtupefactus conterritusq; Seleucus, ra-
ptim ueſte & calciamentis aſſumptis ad arma conclamat, tubas canere iubet, amicos ac duces hortatur
ut confeſtim accedant, ad ferociſſimæ belluæ impetum reprimẽdum. At uero Demetrius, poſteaquã
ex tumultu hoſtium ſuas inſidias detectas ſenſit, non ulterius progrediendum ratus, extemplo exerci-
tum ſuum in caſtra reduxit. Nec multo poſtea ad ea loca ubi conſederat, infeſtis ſignis ueniente Seleu
co, rurſus partem copiarum ei obuiam miſit. Iamq; alterum hoſtium cornu in fugam propè conuerte
rat, cum Seleucus cernens quãto in periculo res ſuæ eſſent, confeſtim dimiſſo equo, galea depoſita, pel
taq; recepta, in primam aciem proceſſit, atq; omnibus ſe oſtendens, magna uoce milites hortabatur, ut
uno conſenſu ad pugnam redirent. Diutius ſe certamine abſtinuiſſe aiebat, ut illis qui ſibi chariſſimi
erant, non ut hoſti Demetrio parceret. Milites his adhortationibus & præſentia regis commoti, incre-
dibili alacritate ad prælium reuertuntur, quorũ impetum ueluti procellam quandam & extremam
calamitatẽ in ſe uenientẽ cum ſuſtinere nõ poſſet Demetrius, clàm arrepta fuga citato gradu ad Ama
nidas portas peruenit. Atq; inde cũ paucis amicorũ qui ſua ueſtigia ſequebantur, ſyluã propinquã in-
greſſus, noctem expectabat, ea mente & animo, ut ad Caunum ſe conferret, ibiq; ſuã claſſem, quã eo
in loco inuenire arbitrabatur, cum familiaribus ſuis conſcenderet. Sed in ipſo itinere deficiẽte uiatico,
& iam neceſſitate urgente, ad alia conſilia mentẽ conuerterat, cum Soſigenes familiaris ſuus ad eũ ue-
nit, quadringentos aureos numos quos ſub cingulo habebat ſecum ferens, quibus uſq; ad mare perdu
ci poſſe ſperabant. Verum cum ad ea loca quibus è ſylua egrediẽdum erat, perueniſſent, procul per no
ctem ignem hoſtium conſpicati, extemplo mutato conſilio per idem iter ad eum locum unde digreſſi
erant, reuertuntur: quanq; fuerunt nõnulli qui relicto Demetrio fugam arripuere, reliqui uero qui cũ
eo permanſerant, ægre eius ueſtigia ſequebantur. Quidam etiam ex his ſibi dicere auſus eſt, oportere
eum neceſſitate cogente, iam corpus ſuum poteſtati Seleuci arbitrioq; permittere. Quo ille adeo gra-
uiter exarſit, ut enſem è uagina ad ſe interimẽdum exereret: ſed amici unũ orare hortariq; cœperũt,
ut de cõmuni ſalute uno cõſenſu agitare uellet. Demum igitur amicorũ conſilio ac multis rationibus
perſuaſus Demetrius, quoſdam ad Seleucũ mittit, qui ei dicerent, ſe paratum & uitã ſuã, & quicquid
ſibi reliqui fortuna fecerat, liberalitati eius fideiq; permittere. Hoc læto ac iucundo nũcio accepto, Se-
leucum dixiſſe aiunt: Non tam Demetrii quàm Seleuci fortuna ſaluum eſſe Demetriũ, quæ præter
C multa egregia atq; præclara munera quæ ſibi conceſſerat, nunc quod ad felicitatem ſuam magnopere
pertinere arbitretur, facultatem dederit, ut erga uirum familiarem & affinem, ac rerũ geſtarũ gloria
clarũ, humanitatẽ liberalitatemq; ſuam declarare poſſit. Poſt hæc regium tentoriũ, & omnia alia quæ
B ad ſuſcipiendum egregium hoſpitem pertinebant, parari ingenti ornatu atq; magnificentia iuſſit. Erat
autẽ in regia ſua Apollonides quidam, qui tandiu familiaritate Demetrii & conſuetudine utebatur,
hunc ad ſe uocatũ ire ad Demetriũ iubet, eumq; ſuo nomine rogare atq; hortari, ut ad uirum affinẽ &
amiciſſimũ ſibi hominem conſtanter liberaliterq; accedat. Patefacto animo regis & eius ſentẽtia diuul-
gata, pauci primo, multi deinde obuiã illi proficiſcuntur, incredibili ſtudio inter ſe certãtes, ut alter al-
terum præueniret. Sperabant enim præſtantiſſimum uirum & rerum geſtarũ gloria clarum, quãpri-
mum ſummam autoritatẽ apud Seleucum habiturũ. Sed ut plerunq; fit, miſericordia in maleuolen-
tiam uerſa, nonnulli inuidi ſceleſtiq; occaſionẽ nacti ad liberalitatem regiã peruertendam, aures illius
multis ſuſpicionibus repleuere, non permittendum eſſe dicentes, ducem præclarum & magnæ autori
tatis uirum in exercitus ſui conſpectum uenire, timendumq; eſſe ne præſentia eius aliquis repentinus
motus oriretur. Interim cum Apollonides aliiq; permulti ad Demetrium perueniſſent, benignos ſer-
mones de humanitate Seleuci afferentes, ingens repente congratulatio utrinq; eſt facta, & præſertim
ab ipſo Demetrio, qui etſi antea deditionem ſuam turpem miſeramq; putabat, tamẽ ob ea, quæ fami-
liares ſui de benignitate Seleuci referebant, mutata ſententia ad illum fidenti animo tãquam ad ami-
ciſſimum regem proficiſcebatur. Verum inter hæc Pauſanias cũ equitibus peditibusq; mille obuiam
Demetrio miſſus, ubi ad illum uenit, extemplo nil tale ſuſpicantẽ ſuis militibus circũdedit, atq; omni
bus aliis qui eum ſequebantur dimiſſis, non ad Seleucum ut ſibi antea perſuaſum fuerat, ſed in Cher-
roneſum Syricam perduxit, ibiq; firmis cuſtodiis præſidiisq; adhibitis eum reliquit. Hoc igitur in loco
relegato Demetrio, & anguſtis finibus circunſepto, omnia quæ ad uitam ſplendidam & cultum regiũ
pertinebant, iuſſu Seleuci parabantur. Nam & regales ædes & amœnas porticus ac pomœria, & uiua-
ria omnis generis feris referta ei abunde erant: amicis & familiaribus ſuo arbitratu utebatur, qui cum
crebro ad eum uiſendum accederent, ſemper modeſtos ſermones à Seleuco afferebant, quibus uirum
hortabantur bono ut animo eſſet, omniaq; de ſalute ſua & Seleuci liberalitate ſperaret, ſe compertum
habere dicentes, Antiochi & Stratonices aduentum à Seleuco expectari, quorũ gratia liberam ei abeũ-
di quocunq; uelit, quamprimũ poteſtatem fore. In hac miſera fortuna conſtitutus Demetrius, deſpe-
ratis iam omnibus rebus, ad Antigonum filiũ, & eos qui Corinthum Athenaſq; regebant, nũcios mi-

fit, qui ſuo nomine eos monerent, ne deinceps ſigno & literis ſuis fidē præſtarent, ſed ſe ueluti defunctum arbitrarentur: deniq; Antigono filio, quoad per eos fieri poſſet, pro antiqua beneuolentia regnū ſtatumq; ſeruarent. Antigonus hoc acerbiſſimo nuncio accepto, uehementer grauiterq; ingemuit, atq; lugubri ueſte aſſumpta, confeſtim in omnes partes literas miſit, quibus reges & principes obſecrabat, ut pro ſalute patris Demetrii apud Seleucum intercederent.

Antigoni pietas in Demet. patrem.

Ipſum autem Seleucum multis precibus rogatum miſit, ut quicquid ſibi reliqui fortuna fecerat, pro uadimonio patris accipiat, ſe etiā ſi uellet obſidem pro Demetrio ſumat: demum ut humanitatis māſuetudiniſq; ſuæ, qua ſemper omnes alios ſuperaſſet, erga uirum familiarem & affinem memoriam ſeruet. Poſt hæc urbes ac principes idem à Seleuco petunt, præter unum Lyſimachū, qui tam fuit immemor humanitatis, ut cæteris regibus pro ſalute Demetrii deprecantibus, ſolus extiterit qui magnam uim pecuniarum pollicitus Seleuco ſit, ſi Demetrium quamprimum de medio tolleret. Cuius deſiderio non modo non aſſenſit Seleucus, ſed uiri improbitatem ueluti inhumanam & barbaram deteſtatus, pecunias illius poſtulataq; neglexit. Cū autem propoſuiſſet animo, ſub Antiochi & Stratonices aduentum Demetrium reſeruare, ut ii eſſent qui de eo dimittendo ſuo arbitratu decernerent, & ingentem pro ſingulari officio gratiam reportarēt, interim tamen differendo tardandoq; res longius quàm opus erat producebatur. Demetrius antea calamitatem in ſe uenientem cum euitare nō potuiſſet, modice tolerauerat, ſic præſentis fortunæ acerbitatem conſtanti animo ſuſtinere uidebatur, atq; in principio aduentus ſui, currendo, uenādo, & alio quocunq; labore corpus exercendo, tempus terebat: paulo uero deinde ſtudio in contrarium uerſo, in ocio atq; deſidia ætatem agens, conuiuia, potus, ludos, omnia deniq; delectamenta quæ eſſent à labore corporis aliena, incredibili cupiditate perſequebatur, ſiue quia languores curaſq; moleſtas, quæ animum eius exederāt, huiuſmodi uoluptatibus depellere poſſe ſperaret, ſiue quia eam uitā quam tādiu expetiuiſſet, ſe nunc ingenti facilitate arbitraretur adeptum, quaſi antea errore quodam & inani gloria ductus, multos labores & pericula ſuſcepiſſet, exercitus maximos cōparaſſet, omnes terras, omnia maria commouiſſet, ut eam tranquillitatem & uitam delitiis uoluptatibuſq; refertam, quæ ſibi nunc præter ſpem oblata eſſet, cōſequeretur. Sed hi ſunt bellorum fines, quos flagitioſi reges incredibili ſtudio expetunt, magnis laboribus perſequuntur, atq; in eis ſummum humanæ uitæ bonum conſtitutū putant. Meo autem iudicio non modo in hoc ab opinione ſua falluntur, quòd turpes uoluptates loco uirtutum honeſtatiſq; ſectantur, ſed etiam in eo uehementer aberrāt, quòd dum uitam iucundam ſe perſequi putant, ea quæritant quæ longe ſunt à ueris uoluptatibus aliena. Demetrius igitur triennio in Cherroneſo detentus, cum ex ocio potuq; & delitiarum abundantia in ægritudinem incidiſſet, tandem ſuperante ualetudinem morbo, poſt quartum & quinquageſimum ætatis annum è uita migrauit. D

Demetrii obitus.

Cuius interitu ubiq; gentium diuulgato, cum omnes inhumanitatem Seleuci accuſarent, ferūt & ipſum uehementer ſecum fuiſſe queſtum, quòd in maiori ſuſpicione quàm decuit, familiarem & affinem uirum habuiſſet, imitatuſq; minime eſſet Thracem & barbarū Dromichætem, qui paulo antea Lyſimachum captum tanta cum liberalitate dimiſerat. Verum ea quæ circa Demetrii funus celebrata ſunt, tragicam quandam diſpoſitionem, theatroq; dignam habere uidentur. Filius enim Antigonus audita illius morte, nullam moram interponendam putauit, quin cunctis nauibus in Syriam nauigaret: ſed cum propè inſulas perueniſſet, quoſdam offendit qui Demetrii cineres ad eum perferrent. Hos igitur acceptos, & aurata urna incluſos, in puppi regiæ nauis in qua ipſe degebat, collocari iuſſit. Poſt hæc uerſus Corinthum cum omni claſſe repetente Antigono, ciuitates quibus illi appropinquabant, aliæ coronas quas urnæ imponerent, aliæ homines qui lugubri ueſte funus honeſtarent, certatim mittebant. Ferebatur itaq; urna in magna eminens puppi, regia purpura diademateq; ornata, atq; haſtatis iuuenibus circunſepta, qui fulgentes undiq; armis defuncti imperatoris memoriam renouabant. Aderat ibi præterea Xenophantus elegantiſſimus modulator, qui incredibili ſuauitate ſacrum canebat carmen, & ipſi remiges tanta cum aptitudine fluctus ciebant, ut remorum pulſu Xenophanti carminibus reſponderent, flebilemq; concentum efficerent magna cum ſonoritate coniunctum. Cum uero propè Corinthum continenti applicuiſſent, multitudo quæ ad ea littora frequens conuenerat, ubi Antigonum humilem, abiectum, lachrymiſq; refertum conſpexit, ingenti adoleſcentis miſericordia mota, ululatum gemitumq; incredibilem edidit. Vrna deinde cum omnibus ornamentis Demetriadem delata eſt, quam quidem urbem à Demetrio cognominatam, populi ex paruis circa Iolchum oppidis profecti, ueluti propriam ſedem habitarunt. Reliquit autē Demetrius egregiam ſobolem, ex Phila quidem Stratonicen atq; Antigonum, ex Deidamia uero Alexandrum, qui in Aegypto ætatem duxit. Duos inſuper Demetrios, alterum quem Subtilem uocarunt, ex Illyride muliere: alterum ex Ptolemæide, qui poſtea Cyrenæ regnauit. Sunt etiam qui Corrhabum eius filium ex Eurydice fuiſſe tradunt. Regum autem genus qui deinceps Macedoniæ imperitarunt, per ſucceſſionē illius uſq; ad regem Perſeum uenit, quo debellato Romani Macedoniam ſubegere. Sed peracta Macedonica ſcenica, tempus eſſe uidetur ut ex altera parte Romanam introducamus.

ANTONII VITA

LEONARDO ARETINO INTERPRETE

A ANTONIO auus fuit Antonius orator, quem Syllanas partes ſecutum C. Marius necauit. Pater uero eius, quem cognométo Criticũ Antoniũ uocabant; quanquã non pari ſplendore autoritateq; in Rep. fuerit, perhumanus tamen habitus eſt, in primisq; liberalis, quod quidé intelligere licet uel hoc uno illius hominis facto. Erát ei haud amplæ facultates, ob eamq; rem ab uxore prohibebatur, quo minus liberalitate ſuo more uteretur. Quodam itaq; tempore cum quidã ex familiaribus pecuniam ab eo rogaret, isq; negare neſciret, pecuniãauté nullam haberet, puero mandauit ut argenteũ ſcyphum ad ſe deferret cum aqua, quo facto cœpit genas abluere, quaſi radi præpararet, & ſimul cauſa ficta, puerũ è conſpectu remouit, ſcyphumq; amico tradidit; ut ille ſuo arbitratu pro pecunia uteretur. Lõga deinde inquiſitione inter ſeruos habita eius ſcyphi gratia, cũ ſentiret mulierem id grauius ferre, acriusq; à ſeruis inquirere, factũ à ſe cõfeſſus eſt, ueniãq; poſtulauit. Vxor erat illi Iulia ex Cæſarũ familia primaria fœmina, nemini ætatis ſuæ pudicitia cedés: ſub hac muliere Antonius filius educatus eſt. Poſt morté patris P. Létulo nupta, qué cũ L. Catilina cõſpirãtem Cicero cõſul ſupplicio affecit. Hinc uehemés illud Antonii odiũ in Ciceroné uidet̃ initiũ traxiſſe: Inquit enim Antonius, corpus uitrici ſui nõ prius ad ſepulturã datũ, quàm id mater ſupplex impetraſſet à Ciceronis uxore: qua quidem de re manifeſtiſſime métit̃. Nullus enim ex iis qui tũc ſupplicio fuerunt affecti, ſepultura prohibitus eſt. Et Antonio quidé egregia forma i ætate florẽti, Curionis familiaritaté uelut calamitaté quãdã ferũt inhæſiſſe. Ipſe enim Curio haud ſanè tẽperãs erat, & quo magis ſibi obnoxiũ faceret Antoniũ, in amores, libidines, uariosq; ſumptus impellebat. Ex quo grãde æs alienum cõflatũ eſt, minime cõueniés illius ætati. Ducẽta enim quinquaginta talẽta debebat. Pro quibus cũ interceſſiſſet Curio, pater id ægre ferés, domo ſua ꝓhibuit Antoniũ, ille auté ad P. Clodiũ ſe cõtulit, hominé omniũ ſceleratiſſimũ, turbulẽtiſſimũq; an cuius cõtubernio haud multũ cõmoratus, ſiue quòd inimicos Clodii formidaret, ſiue quòd Clodiani furoris eũ ſatietas haberet, in Græciã abiit, ibiq; permãſit, & corpus ad militaria certamina, & lingua ad dicendũ exercẽs.

B Vtebatur auté genere dicẽdi quod appellãt Aſianũ, maxime tẽporibus illis florẽte, plurimamq; cũ Antonii moribus ſimilitudiné habẽte: erat enim turgẽs atq; laſciuũ, & inani quadã iactãtia & exultãtia plenũ. Sed cũ Gabinius uir cõſularis in Syriã nauigãs Antoniũ rogaret ut ſecũ proficiſceretur, priuatũ ſe negauit iturum: præfectus uero æquitũ factus cõceſſit. Inde primo cõtra Ariſtobulum qui Iudæos cõcitauerat miſſus, primus omniũ uallũ maxime tranſcẽdit, prælioq; inito parua ipſe manu ingẽtes hoſtiũ copias fudit, obtrũcauitq; fermè omnes, & ipſum Ariſtobulũ unà cũ filio cepit. Poſt hæc cũ Ptolemæus Gabiniũ rogaret ut exercitũ in Aegyptũ traduceret, ſibiq; regnũ recuperaret, cæteris qui ordiné ducebãt minime id ſuſcipiẽdum cenſentibus, ipſoq; Gabinio quanq̃ capto auaritia decem milliũ talentorũ que rex pollicebatur, ſubſiſtẽte, Antonius magnarũ rerũ cupidus, & Ptolemæi gratia motus, eundũ eſſe perſuaſit. Sed cum magis timerẽt iter quàm bellum, quod & per altas arenas eundum erat, & per loca aquæ expertia iuxta abruptũ, ac Serbonidis paludé, quas Tiphonis reſpirationes Aegyptii appellãt (uidetur auté rubri maris, quod paruo interuallo à mediterraneo ſeparatur, fluxus refluxusq;) præmiſſus cũ equitibus Antonius non ſolũ iter tutum exercitui præſtitit, ſed etiã Peluſium urbé magnam cepit, ſpemq; certiſſimã uictoriæ præbuit duci. Et eius quidem liberalitate hoſtes etiã potiti ſunt: nam cum Ptolemæus ira efferuens ſimulatq; urbé ingreſſus eſſet, omnes Peluſinos trucidare uellet, obiecit ſe Antonius, iramq; prohibuit. In prælis auté magnis & frequenter in Aegypto cõmiſſis, complura & fortitudinis & induſtriæ militaris facinora oſtẽdens, & modo hoſté circumeundo, modo terga inuadẽdo, uictoriã manifeſtiſſime præbens, magnifice donatus ac laudatus eſt. Nec uero latuit homines Antonii humanitas erga Archelaũ iam mortuum. Nam cum illi hoſpes familiarisq; fuiſſet, bellũ uiuẽti neceſſitate intulit, mortui auté corpus quæſiuit, & regio funere ornauit. Has ob res magna erat Antonii apud Aegyptios fama, in exercitu uero clariſſimus habebatur. Accedebat ad hæc dignitas formæ, barba quædã haud ſanè liberalis, latitudo, eminẽtia naſi, uidebaturq; Herculis imaginibus picturisq; perſimilem aſpectũ habere. Erat etiã fabula antiqua, Antoniorũ familiam ab Hercule natã, ab Anteone Herculis filio cognomé accepiſſe. Hanc familiæ ſuæ famam cõfirmare nõ ſolũ forma corporis, ſed etiã ueſtitu nitebatur. Semper enim cum in oculis pluriũ erat futurus, tunicam ad coxam cingebatur, permagnũ ſuſpendebat gladiũ, chlamydem inſuper aſperam circundabat. Cæterũ quæ in aliis intolerabilia uidẽtur, iactantia, dicacitas, uinolentia, & cœnãtibus aſſidẽdo, in militari mẽſa diſcũbendo, mirũ in modũ animos militũ conciliabat ſibi. Erat præterea ingenium à Ve-

Odium Antonii in Ciceronem unde cœperit.

Aſianũ dicendi genus.

nere non abhorrens, quæ res permultos mortales illi inimicos fecit. Studebat aliorum amoribus, curabatq; ut quiſq; deſiderii ſui fieret compos. Iocos autẽ de propriis non inuitus audiebat. Egregia uero munificentia, & nec auara, neq; puſilla manu in milites amicosq; collata largitio, eum ad præclaram euexit potentiã, & potentem iam factũ mille uitiis repugnantibus conſeruauit auxitq;. Eius munificẽtiæ unum exemplũ narrabo. Cuidam ex amicis dari iuſſerat quinq; & uiginti millia: hoc Romani decies ſeſtertium appellãt. Procuratore autẽ admirante, & ut magnitudinẽ donationis oſtenderet, in cõſpectu ſuo pecuniã depromente, rogauit Antonius, quid hoc eſſet: Illo autẽ reſpondente, eam eſſe pecuniam quam dono dari iuſſiſſet, cõſpicatus hominis improbitatem, Equidem, inquit, arbitrabar ampliorem pecuniã decies ſeſtertiũ continere, hoc uero parum eſt, itaq; tantundem ſuperadde. Sed hoc poſterius. Diſcordia in ciuitate exorta, cum optimates Pompeio inhærerẽt, populares Cæſarem cum exercitu aduocarent, C. Curio Antonii amicus ex mutatione Cæſari fauens, potentia quam dicendo comparauerat, magnis præterea largitionibus quas Cæſar ſubminiſtrabat, tribunũ plebis creauit Antoniũ, poſt etiam inter augures cooptauit. Is autẽ ſimulatq; magiſtratũ iniit, nõ parum iuuit Cæſaris partes: nam primũ Marcello conſule ſcriptas legiones Pompeio tradẽte, & nouos inſuper delectus haberi permittente, interceſſit Antonius, rogationẽ ferens, ut præſentes copiæ in Syriã mitterentur, quæ M. Bibulo auxiliũ ferrent, aduerſus Parthos bellum gerenti: eos autẽ qui delecti eſſent, Pompeio non parere. Deinde cum Senatus epiſtolas Cæſaris recipere nollet, legiq; prohiberet, ipſe tribunitia poteſtate fretus recitauit, multorumq; mentes flexit, cum uiſus ſit Cæſar nõ iniqua, neq; immoderata poſtulare. Duabus deniq; rogationibus propoſitis, altera, placeret'ne Pompeium exercitum dimittere: altera uero, Cæſarem'ne: & Pompeiũ quidem paucis arma deponere cenſentibus, Cæſarem uero omnibus præter paucos, aſſurgens Antonius rogauit, placeret'ne & Cæſarẽ & Pompeium ab armis diſcedere, copiasq; dimittere. Hanc rogationẽ ſummo ſtudio uniuerſi receperunt, Antonium laudantes, & ut eam legẽ ferret cohortantes. Sed cõſulibus id nõ permittentibus, Cæſaris amici alias conditiones pertulere: quas cũ M. Cato refelleret, & Lentulus cõſul eos ſenatu expelleret, curia abiens Antonius, multa in capita eorum imprecatus eſt: deinde miniſtri ueſte aſſumpta, & uehiculo conducto, unà cum Q. Caſſio ad Cæſarem fugit, clamitans nullas leges in urbe ualere, ius tribunitiũ ſublatũ eſſe, omnibus qui æquum bonumq; defendant, periculũ capitis imminere. Quibus uerbis motus Cæſar, in Italiam cum exercitu properauit. Hac de cauſa ſcribit Cicero in Philippicis, ut Helenã Troianis, ſic Antoniũ P. R. belli, exitii, peſtis cauſam fuiſſe: quod equidem uerũ non puto, neq; enim ita leuis erat Cæſar, neq; ita facile ob iram ruebat, ut niſi diu antea ſtatuiſſet bellum patriæ ſuæ inferre, tunc ſubito prosiluiſſet, ob uiſum Antonium uili ueſte & conducto uehiculo cum Q. Caſſio ad ſe fugientem. Sed hæc Cæſari iandiu id optanti occaſionem commodam præbuere: cæterũ illa magis impellebant eum, quæ nuper Alexandrum, prius Cyrum impulerant, amor immoderatus dominandi, & principatus furioſa cupido, quem ſtante Pompeio aſſequi non poterat. Capta igitur Italia, pulſisq; optimatibus, cum Cæſar priuſquam Pompeiũ ſequeretur, in Hiſpaniam proficiſci uellet, Lepido prætori urbem Antonio tribuno Italiam præſidiaq; cõmiſit. Hic autẽ ut inter milites Cæſaris uerſari cœpit, unà exercendo ſe, donandoq; egregie animos eorũ deuinxerat. Cæteri autẽ omnes eum oderant, nam & iniurias prohibere ſegnis, & obuiãtibus contumelioſus erat, & in uxores alienas parum pudicus. Cæſaris deniq; dominationi non immitti neq; acerbæ, quantum in ipſo Cæſare erat, per eius amicos effectum eſt, ut tyrannidis inureretur nota. Quorũ Antonius in maxima licentia peccandi conſtitutus, in primis eius rei cauſa uidetur fuiſſe. Cæſar tamẽ ex Hiſpania reuerſus, Antonii errata neglexit, ſciensq; illum uirũ fortem & manu promptum, eius opera deinceps in bello non fruſtra eſt uſus. Traiecit itaq; Ionium Cæſar cum paucis militibus à Brũduſio profectus, remiſſisq; retro nauibus ad Antonium & Gabinium, iuſſit eos celeriter omnes copias in Macedoniam traiicere. Hic cum Gabinius tempeſtatẽ horreret, longoq; circuitu exercitum per terram ductaret, ueritus Antonius ne Cæſar (quoniam hoſtibus longe impar erat) mole belli obrueretur, repulſo Libone, qui fauces portus obſidebat, ubi triremibus ſuis multa parua nauigia auertens repuliſſet, cum uiginti millibus peditum & octingentis equitibus naues cõſcendit. Inde cum iam altum teneret, conſpectus à triremibus hoſtium, longamq; perſecutionem paſſus uix effugit, ſubito Noto perſequentes carinas impediente. Verum illum è manibus hoſtium uenti beneficio liberatũ, penè grauior excepit caſus: delatus enim per inuia ſaxa, ad præceps & ſcopuloſum littus inhæſerat ſine ulla euadendi ſpe. Sed ſubito ex inſperato exorto Libyco, undis à terra refluentibus, in pelagus eſt reſtitutus. Deinceps non ſolũ tranquilla, ſed etiam felix fuit nauigatio. Nam haud longius ab eo loco profecti, cernunt naues fractas in littore. Illic enim attriuerat uentus perſecutas eos triremes. Ingenti ergo præda ditati milites, multis etiam ex hoſtibus captis, & Liſſo in poteſtatem redacta, ingentem fiduciam Cæſari fecit, poſtquam cum tantis copiis in tempore aduenisset. Præliis inde frequenter commiſſis, in cunctis inclytus erat Antonius. Bis Cæſaris milites in fugam uerſos coëgit ſiſtere, pugnaq; reſtituta fudit hoſtem. Erat igitur de Antonio plurimus in exercitu poſt

Cæſarem

Seſtertium decies.

Cæſarem ſermo. Quamobrem ſummam illam pugnam,& quæ cuncta in diſcrimē adductura erat,
A iniens Cæſar,quanti eum faceret oſtendit:dextro enim cornu ſibi reſeruato,ſiniſtrum Antonio cōmi
ſit,ut omniū qui ſecum erant pugnaciſſimo. Poſt Pharſalicam autem pugnam cum Cæſar Dictator fa Dictaturæ poteſtas.
ctus perſequi Pompeium decreuiſſet,Antonium cum tribunatu in urbem remiſit. Eſt ea quidem po
teſtas,ſi præſens ſit dictator,ſecunda:ſin autem abſit,prima,ac fermè ſola. Quippe dictatura cæteros
omnes magiſtratus diſſoluit,præter tribunitiam poteſtatem. Reuerſo in urbem Antonio, Dolobella
adoleſcens qui & ipſe tribunus plebis erat,nouarum rerum cupidus,legē promulgauerat de ære alie-
no reſcindendo,rogauitq; Antonium utpote collegam & amicum & popularem,ut adiutor ſibi eſſet
ad legem ferendam. Intercedebant enim Aſinius & Trebellius. Eo tempore accidit ut grauis ſuſpicio
haberet Antonium,uxorem ſuam à Dolobella eſſe corruptam:quod cum ferre non poſſet,repudiata
uxore,eademq; ſorore(erat enim filia C. Antonii Ciceronis collegæ)partes Aſinii & Trebellii ſuſce-
pit,aduerſatusq; eſt Dolobellæ. Occupauerat ille forum,per uim legem laturus. Antonius autem ſe-
natu decernente armis opus eſſe,Dolobellam inuadit,& pleriſq; circa eum necatis,tandē foro extur-
bat. Hoc quidem Antonii factum maxime animos plebis offendit:bonis atq; honeſtis ciuibus propter
turpem uitam non erat,quemadmodum Cicero inquit,gratus,ſed odiebatur propter turpem crapu-
lam,ſumptus intolerandos,tum quòd aſſidue inter ſcorta uolutaretur,interdiu ſomno & obambula-
tione languens,crapulam heſternam edormiret,quam noctu per laſciuiā ingurgitauerat,in mimorum
nuptiis & ridiculorum ſpectaculis. Ferunt illum in Hippiæ mimi nuptiis cœnatū,tantū uini per uni-
uerſam noctem hauſiſſe,ut ei poſtridie in concionē uocato neceſſe fuerit in cōſpectu populi Ro. euo-
mere,quodam ex amicis togam ſubiiciente. Erat enim inter maxime familiares Sergius mimus,& Ci
theris quidam ex eadē palæſtra mulierculā amans. Hoc comitatu Antonius peragrabat Italiam lectica
delatus,quam haud pauciores quàm matris eius,comitati ſequebātur,aureas pateras ueluti in pompa
circunferens. Ducebantur & leones ad thedam ligati,& quod maxime homines torquebat,honeſtiſſi-
mæ domus ſcortis & mimis pro diuerſoriis tradebantur,per lucos atq; amniū ripas prādia ſumptuo-
ſiſſima,in ipſo itinere chori uelut ſcena,parabantur. Habebat omnes non parua indignatio,quòd Cæ
ſare ipſo circa Italiā belli reliquias perſequente,& mille labores & pericula noctu dieq; ſubeunte,alius
Italiam per illum tam luxurioſe calcaret. Itaq; reuerſus Cæſar Dolobellæ ueniam dedit,& tertiū con
ſul factus,non Antoniū,ſed Lepidū elegit collegam. Bona deinde Cn. Pompeii ſub haſta uendita mer
catus eſt Antonius,ſed exigi à ſe pretium moleſte ferebat,ſcribitq; Cæſar ipſe,hāc ob cauſam in Aphri
co bello non fuiſſe,quòd parū ſibi uideretur in iis quæ prius geſſerat,gratiæ conſecutus. Videtur autē
Cæſar non negligenter errata caſtigando,magna ex parte eius nequitiam & luxū retudiſſe. Confeſtim
enim ille turpi uita relicta,uxorem accepit Fuluiam,Clodio tribuno plebis antea nuptam,non mulie
B bres artes,lanificium,familiam,curantem mulierem,nec priuatum hominem ſuperare contendentē,
ſed magiſtratus regere,& imperantibus imperare,ut ſibi magnas gratias deberet Cleopatra,quod ita
inſtitutū ab ea Antoniū acceperit,qui uxorib. obnoxius eſſe didiciſſet. Hanc tamē mulierē Antonius
ludis nōnunquā aggrediebatur,ut ſibi illa eſſet placatior & aliquid remitteret ſeueritatis,ut tunc cum
Cæſari ex Hiſpania redeunti proceſſiſſet obuiā. Inde crebro rumore perlato Cæſarem interfectū eſſe,
hoſteſq; in Italiam properare,rediens in urbem Antonius,famuli ueſte noctu domū uenit, dixitq; ſe
tabellariū ab Antonio literas ad Fuluiā habere. Introducitur ad eā capite obuoluto, rogat illa priuſq̄
literas accipiat,ualeat'ne Antonius. Hic uero nihil reſpondens epiſtolam porrigit,quā cum illa legeret
flens(erat enim ſcripta amatorie)caput aperuit,in collum inuaſit. Sed hæc pauca ex multis poſuimus
exēpli gratia. Cæſari tandē ex Hiſpania remeān,omnes primores ciuitatis quā longe obuiā proceſſere.
Horū autē Cæſar egregie præter cæteros ſummo in honore recepit Antoniū. Nam cū per Italiā cur-
ru ueheretur,unà ſecū ſemper illū habuit in eodem curru. Poſt illū uero D. Brutus ſequebatur,& C.
Octauius neptis ſuæ filius,qui poſtea Cæſar dictus eſt,& plurimū tēpus Romanis imperauit. Quar-
tum deinde cōſul creatus Cæſar,Antoniū ſibi aſſumpſit collegam. Inſtituerat autē ſe magiſtratu abdi
care,& in ſuum locum Dolobellam ſubſtituere,qua de re etiā ad ſenatum uerba fecerat:ſed indigna-
tus Antonius inimicum ſibi in magiſtratu adiungi, uehementer inuectus eſt in Dolobellā:nec paucio
ra tamen de ſe audiuit,itaq; infecta re ſenatus dimiſſus eſt. Deinde cum Cæſar in ſententia perſtaret,
& conſulem Dolobellam renunciari iuſſiſſet,obiecit auguria Antonius, effecitq; ut Cæſar ab incepto
deſiſteret. Erat ſanè in Dolobella non minus nequitiæ quàm in ipſo Antonio, feruntq; aliquando cū
quis Antonium Dolobellamq; ad Cæſarem ſubaccuſaret,atq; illos in ſuſpicionē adduceret inſidiarū,
reſpondiſſe Cæſarem,non uereri huiuſmodi nitidos & comatos homines,ſed illos graciles & pallen-
tes:Caſſium & Brutum deſignans. Sed illis quidem Cæſaris necandi pulcherrimam cauſam præbuit
Antonius. Erat ſolennis Lupercaliorū dies,Cæſar autē triumphali ueſte amictus, pro roſtris ſedebat,
currentes Lupercos inſpecturus. Currunt enim & nobilium iuuenum,& eorum qui magiſtratum ge- Lupercalia.
runt complures,nudi,atq; uncti,loris albis obuios ferientes. In his cum eſſet Antonius, cōtra conſue-

tudinem moremq; eius ludi, ad ſellam in qua Cæſar ſedebat cucurrit, diadema annexum laurea co G
rona oſtentans, ſublatusq; ab iis qui ſecuti erant, capiti Cæſaris diadema impoſuit. Declinauit caput
Cæſar, reiecitq; diadema cum maximo totius P.R. plauſu. Rurſus diadema imponere conãtem rur-
ſus reiecit Cæſar cum ſumma ſpectantium lætitia: atq; hoc idem ſæpius Antonio conante, Cæſare ue
ro reiiciente, plebs ingentem plauſum dedit. Quod quidem mirandum uidetur, homines re uera ſub
rege uiuentes, nomen regiũ ut libertatis priuationem exhorruiſſe. Surrexit Cæſar è ſella turbato uul-
tu, & nudatum iugulum cuique offerebat, ad necem ſuſcipiendam paratum ſe dictitans. Coronam ta-
men illam ſtatuæ ſuæ impoſitam cum tribuni plebis abſtuliſſent, & ob eam rem ſummo ſtudio à po-
polo laudari eſſent, Cæſar eos magiſtratu priuauit. Hæc Brutum, Caſſium, cæterosq; compulerunt ad
Cæſaris trucidandi conſilium. Qui in unum cõgregati, cum multa diſpoſuiſſent, illud agitauere inter
Cauſæ Cæſaris necis. ſe, an ad eam rem perficiendam Antonius eſſet inuitandus. Quod cum nonnullis placeret, contradi-
xit Trebonius. Inquit enim, mentem Antonii iam antea tentauiſſe, cum Cæſar ex Hiſpania reuertere
tur, Antonium uero non recepiſſe, nec tamen unquam ad Cæſarem retuliſſe, ſed tacuiſſe id fideliter.
His uerbis in ſententiam Trebonii adducti, iterum agitauere, an unà cum Cæſare Antonium trucida
rent. Sed & hoc quidem prohibuit Brutus, cenſens eam rem quam pro legibus ac iure ſuſciperent, ca-
rere omni iniuria oportere. At ueriti Antonii robur, & magiſtratus inſignia, ſubornant quoſdam ex
coniuratis, qui cum Cæſar ingrediatur Senatum, extra demorentur Antonium, negocio aliquo ex cõ-
poſito iniecto. Quæ omnia cum ita uti diſpoſita erant eueniſſent, trucidato, in Senatu Cæſare, primo
quidẽ Antonius inſignia magiſtratus abiecit, & mutata ueſte ſe occultauit. Deinde ut audiuit illos ne-
mini nocere, ſed globo facto in Capitolium ſe recepiſſe, egreſſus è latebris filium ſuum ad eos miſit in
Capitolium, ut pro obſide illum tenerent, è Capitolioq; deſcenderẽt. Quo facto ipſe quidem eodem
die C. Caſſium ad cœnam apud ſe habuit, Lepidus autem Brutum. Poſtridie uero frequenti Senatu
retulit de obliuione diſcordiarum, deq; prouinciis diuidũdis. Cui quidem Senatus ſummo ſtudio aſ-
ſenſus cum eſſet, adiũxit & acta Cæſaris rata manere. Celeberrima fuit illa dies Antonio, nec dici qui-
dem poſſet, quantam ſit laudem iudicio omnium mortalium conſecutus. Videbant enim inteſtinum
bellum per illius prudentiam ſublatum eſſe, & in rebus difficillimis ac turbulentiſſimis, bono conſi-
lio ciuiliq; animo fuiſſe. Sed tamen citò illum ab hac ſentẽtia deiecit principatus cupido, quem ſe poſt
cognitam mentem plebis haud dubie adepturum putabat, ſi Brutus è medio tolleretur. Nam cũ Cæ-
ſarem (ut mos erat in funere) pro roſtris laudaret, animaduertẽs multitudinem oratione ſua mirabi
liter ductam, admiſcuit laudibus cõmiſerationem, ſtimulosq; animorum, & in perorando ueſtem Cæ D
ſaris explicuit ſanguine fœdatam, & in plurimis locis cæſam gladiis, & ea qui patraſſent impios ſcele-
ſtosq; uocans, tantum furorem multitudini iniecit, ut corpus Cæſaris in foro cremarent, ſubſelliis mẽ
ſiſq; undique ad pyram raptis, & accenſis facibus, ad occiſorum domos percurterent. Ex hoc Brutus cæ
teriq; ex urbe migrarunt: Cæſaris uero amici ad Antonium ſe contulerunt, ad quem etiam Calphur-
nia uxor, pecuniam à Cæſare relictam tranſtulit, & penes eum depoſuit. Erat autẽ numerus quatuor
millia talentorum. Accepit etiam Cæſaris commentaria, in quibus decreta iudicataq; erãt ſcripta. Ad
hæc Antonius quod libitum fuit addens, aliis magiſtratus dabat, aliis immunitates, multi ſenatores fa
cti, plerique ab exilio reducti. Et hæc omnia faciebat, quaſi à Cæſare decreta. Quamobrem iocantes
Romani eos omnes Charonitas appellabant. Nam ſiquid illis obiectum erat, continuo in mortui ſu-
giebant chirographa. Hæc & alia præterea multa contra leges fecit Antonius, ipſe quidem cõſul, L. ue
ro fratrem tribunum plebis, & Caium alterum fratrem prætorem, ſocios habens. Dum hæc Romæ
gerũtur, C. Cæſar adoleſcens, ſororis filius, quẽadmodum ferebatur, hæres à Cæſare ſcriptus ex Apol
lonia rediit. Is primum ad Antonium utpote amicum paternũ ſalutatum ueniens, depoſitæ pecuniæ
mentionem habuit. Debebat Romanorũ cuiq; drachmas ſeptuagintaquinq; ex teſtamento patris. Hic
Antonius primo iuuenẽ aſpernari, atq; inſanum dicere, & boni conſilu bonorumq; amicorũ, expertẽ,
ſi tam oneroſam hæreditatem adeundam putet, ac non potius abſtinendum. Sed cum id perſuadere
nequiret adoleſcenti, pecuniamq; repeteret, multa contra illum contumelioſe dixit fecitq;. Nam cum
Antonii ſomniũ. tribunatum petẽs Cæſar, ſellam auream patris ſui poſuiſſet, minatus eſt Antonius in carcerẽ illũ du-
cturum, niſi deſineret plebem ſolicitare. His rebus adductus Cæſar, ad Ciceronem ſe contulit, eiq; ſe
totum permiſit: per quem cum ſenatum ſibi conciliaſſet, ipſe autem plebem amplexaretur, & uetera-
ni milites undiq; ad eum cõcurrerẽt, metuens Antonius per cõmunes amicos in gratiá rediit, cõgreſſu
adinuicẽ in Capitolio habito. Ea nocte dormiẽtem Antoniũ terribilis uiſio excitauit. Viſus eſt enim
eius dexterã fulmine de cœlo feriri. Nec multo poſt nunciatũ eſt, illi Cæſarẽ inſidias tendere: qua de
re cũ Cæſar ſe purgaret, nec tamẽ perſuaderet, rurſus inter eos ardentiſſimæ inimicitiæ exortæ ſunt.
Hinc diſcurſiones per Italiã ab utroq; factæ: ueterani qui dudũ ab armis quieuerant, paſſim ſua quiſq;
ſede, magnis præmiis utrinq; allecti, legionesq; pari utrinq; ſtudio ſolicitatæ. Inter hæc M. Cicero ea
tempeſtate ciuitatis princeps omnes mortales in Antoniũ concitabat. Eo autore Antonius tandẽ ho-
ſtis eſt

A ſtis eſt indicatus, Cæſari faſces decreti, Panſa & Hircius qui tum erant conſules, cõtra Antoniũ miſſi.
Hi circa urbem Mutinam prælio cõmiſſo, præſente Cæſare atq; adiuuante, M. Antonium fuderũt fu
gɪruntq;, ſed ipſi ambo interierunt. Ex hoc bello fugientem Antoniũ, cum multa alia grauiſſima exce
perunt, tum maxime rerum edendarum penuria. Verum ei natura datum erat, ut in rebus aduerſis
difficillimisq; ſeſe ipſe uirtute ſuperaret, & quanto magis fortuna premeretur, tanto bono uiro effice-
retur ſimilior. Nam ut cõmune hoc omnibus eſt, cum laborant uirtutis uim expendere poſſe, ita non
quilibet aut cuius amore renetur, perſequi, aut à quo abhorret refugere in iſta fortunæ mutatione per
animi conſtantiã poteſt, ſed pleriq; adeo moribus ſuis per imbecillitatem concedunt, ratione ſauciata.
Itaq; dum Alpes trãſcẽderet, mirabile erat exemplũ militibus ſuis hominẽ tãta luxuria tãtisq; delitiis
modo affluentem, aquam corruptam faciliter bibere, radices & fructus ſylueſtres cibum habere. Ede-
bant etiã arborum cortices, & animalia quædam ante id tẽpus inguſtata. Cauſa itineris erat, ut trãſal-
pino exercitui ſe coniungeret, cui Lepidus imperabat, Marci Antonii familiaris, & in Cæſaris amicitiã
magna ex parte per Antonium receptus. Vt igitur in ea loca peruenit ubi Lepidus cum exercitu erat,
haud procul ab eo caſtrametatus, expectabat ſiquid opis aut auxilii afferretur. Quod cum fruſtra præ-
ſtolari ſe animaduerteret, lugubri ueſte aſſumpta, & barba poſt pugnam promiſſa, & crine miſerabili-
ter neglecto, ad caſtra Lepidi quamproxime acceſſit, ibiq; concionari cœpit. Mouebat non paucos miſe
rabilis habitus, & maxime ſupplex oratio flectebat animos. Quod cum ſentiret Lepidus, tubas canere
iuſſit, ut præ illarum clangore uox Antonii nequiret exaudiri. Ob id factum magis etiã ad miſericor-
diam flexi milites, Lælium quendam & Clodium meretricio habitu emittunt, qui iubebãt Antoniũ
caſtra expugnare aggredi, per multos eſſe intus qui ſe offerant paratos eum recipere, & Lepidum, ſi ita
iuberet, trucidare. Antonius à Lepidi cæde abſtinebat: ſed flumẽ quoddam propter caſtra Lepidi flue-
bat, contra eum locum Antonius copias ſuas poſtridie adducit, & primus omnium ipſe flumen ingreſ-
ſus ad aduerſam ripam contendit. Iam etenim milites Lepidi frequentes ex eo loco Antonium uoca-
bant, uallumq; proſtrauerant. Ingreſſus igitur caſtra, rerum omniũ potitus humaniſſime Lepidum cõ
uenit, patremq; ſalutauit: & cum rei penes eum ſumma poteſtas eſſet, Lepido tamen imperatoris no-
men honoremq; ſeruauit. Ea res effecit, ut & Plancus Munatius, qui & ipſe circa ea loca exercitum du
ctabat, Antonio ſe coniungeret. His rebus elatus Antonius, Vitio quodam ex familiaribus compoto-
ribusq; ſuis cum ſex legionibus in præſidio Galliæ relicto, ipſe in Italiam redit, decem millia equitũ,
B ſeptem & decem legiones peditum ſecum agens. Præterea præſidio ſex legiones Galliæ reliquit. Va-
rio quodam familiare & compotore præfecto, quem Cotulonem uocabant. Cæſar autem à Cicero-
ne quem uidebat tota mente ad libertatem Reipub. intentum, deſciuit, Antoniumq; per amicos ad
reconciliationem uocauit. Conuenere hi tres duces in inſulam quãdam flumine circũ ablutam, ibiq;
per triduum commorati de diuiſione imperii, deq; cæteris rebus agitauere, ſic imperium quemadmo
dum paternam quandam hæreditatem inter ſe diuidentes. Verum ut cætera facile tranſegerunt, ſic
magna diſſenſio concertatioq; exorta diu tenuit deliberantes de ciuibus necandis, ſingulis amicos ſer-
uare cupientibus, & inimicos necare. Tandem inimicorum odio & iura cognationis & amicitiæ chari-
tas abiecta. Cæſar Antonio Ciceronem, Antonius Cæſari L. Cæſarem auunculum conceſſit necan-
dum: à M. Lepido Paulus frater ad necem traditus, uel ut quidam aiunt, ſponte cõceſſus. Nil reor un-
quam crudelius fuiſſe aut tetrius factum, homicidia homicidiis permutantes, quos acceperãt, quos tra-
debant mactantes: ſed in amicos magis iniurii, quos ſine ullo odio trucidabant. Hanc inter duces amici
tiam cenſuerunt milites affinitate firmandam, data Cæſari uxore Clodia, Fuluiæ filia, Antonii priui-
gna. His ita diſpoſitis ad exequenda ea quæ decreuerant contendunt. Trecenti ab his ciues ex proſcri-
ptione trucidati. Ciceronis caput ac dextera manus, qua illas Antonianas orationes ſcripſerat, iuſſu
Antonii abſciſſa: quæ cum ad ſe delata eſſent, aſpexit diu ſumma lætitia exultãs. Vbi oculi ſatiati ſunt
illo ſpectaculo, iuſſit per contumeliam in roſtris deponi, quaſi uero illum iam mortuum contumelia
afficeret, ac non potius ſeipſum ac fortunam ſuam indignam oſtenderet, quæ ad tantam potentiã nefa
rium hominem prouexiſſet. L. autem Cæſar cum milites ad eum necandum miſſi eſſent, fugit ad Iu-
liam ſororem: at cum carnifices eò quoq; ueniſſent, & in cubiculum prorumpere uellent, ſtans illa pro
foribus ac ui reſiſtens clamitabat magna uoce, Nunquam illis facultatem L. Cæſaris necandi futuram,
ni prius ipſam necarent quæ Antonium peperiſſet. His illa tũc rebus fratrem tutata eſt. Erat hæc triũ-
uirorum dominatio omnibus infenſa & grauis, cuius rei culpa omnis in Antonium referebatur. Nam
& Cæſare maior natu erat, & Lepido potentior, & ad ſuos mores uitamq; illam uoluptariam ut pri-
mum per bellum licuit, redierat. Accedebat ad hæc quod domum Magni Pompei habitabat, hominis
non minus inſtitutis domeſticis moribusq; admirandi quàm tribus triumphis. Tunc uero dominante
Antonio, legati, duces, magiſtratusq; reiecti pro foribus expectabant. His portæ clauſæ non permitte-
bant aditum. Intus uero aleatorum, mimorum, adulatorum greges, rapinas Antonii deuorãtes. Non
ſatis erant ad ſumptus proſcriptorũ bona, nec omne uectigalium genus exactum: itum eſt ad uirgines

Veſtales,raptæ pecuniæ apud ædem depoſitæ:uxoribus etiá propinquisq; necatorú ciuium bona per C
calumniá adempta. Nec tamé hæc ſatis erant. Quamobré indignæ paſſus Cæſar tantam prodigalita-
tem, diuiſioné pecuniarú cum Antonio fecit. Diuiſio etiá exercitu cõtra Brutum & Caſſium in Mace
doniam profecti ſunt, M. Lepido cum præſidio Romæ relicto. Vt igitur in Macedonia bellari cœptú
eſt,cum contra Caſſiú Antonius, Cæſar contra Brutum deſtinatus eſſet,nihil unquá præclarú à Cæ-
ſare factum,omnia per Antoniú geſta. Prima quidem pugna uarium habuit euentú,ut ab utraq; par-
te dextrú cornu ſuperaretur. Cæſar à Bruto,cõtra quem inſtructus erat,profligatus,caſtra quoq; ami-
ſit,uixq; manus hoſtiú effugit,ut ipſe in Cõmétariis ſuis ſcribit,ſomnio cuiuſdá ex familiaribus admo
nitus. Caſſius in alio cornu ab Antonio uictus,cum ignoraret Brutú uiciſſe, à Pindaro liberto uolens
mandansq; occiditur. Scribunt tamen nõnulli Antoniú abfuiſſe,cum milites ſui contra Caſſium pu-
gnauere. Poſt paucis uero diebus iterum pugnatú eſt:in ea pugna uictus Brutus mortem ſibi cõſciuit.
Antonio uero integra uictoria parta, utpote qui Cæſare ægrotante uicerat. In ea pugna Antonius cú
Bruti corpus inueniſſet, pauca de C. fratris nece conqueſtus,quem in Macedonia captum Brutus Cice
ronis manibus mactari fecerat,& poſtremo ſe magis id Hortenſio quàm Bruto imputare teſtatus,qui
Ciceronis manes ita placaſſet, purpurá ex ſuis precioſiſſimam cadaueri ſuperiecit,& liberto cuidam ex
ſuis mandauit ſepeliendi curam. Hunc tamen libertú cum poſtea cõperiſſet purpurá cum corpore nõ
ſepeliſſe,magnamq; parté pecuniæ ad ſepulturá datæ ſubtraxiſſe,ſummo ſupplicio affecit Antonius.
Confecto bello Cæſar quidem grauiſſima ualetudine, ita ut parum ſuperfuturus ſperaretur, Romá
reductus eſt. Antonius uero ad orientales prouincias ad cogéda ſtipendia quæ militibus ſolueret, cum
exercitu ingenti in Græciam contendit. Pollicitus enim erat cuiq; militum quinq; millia drachmarú,
eratq; opus grandi pecunia & exactione ad ear perſoluenda. Primo igitur in Græciá profectus, non gra-
uis neq; infeſtus hominibus erat, ſed ad doctorú hominum diſputationes, ad theatra, ad ludos ſe totú
conuerterat, in iudicando mitis, in largiendo magnificus, & amator Græcorú, maximeq; Athenienſiú
uocatus gaudebat. Permulta ab illo dono Atheniéſibus data, nõnulla etiá cæteris ciuitatibus. Megaré-
ſes uero cú cuperét aliquid ciuitatis ſuæ magnificú oſtédere per æmulationé Athenarú, rogauerút An
tonium, ut ad eorú curiam uiſendam accederet. Quò cum ille ueniſſet, interrogatus ab eiſdem, qualis
illa curia ſibi uideretur, Puſilla mihi, inquit, & inſuper diſiecta. Templum etiá Pythii deſignauit, quaſi
cõſumaturus:hoc enim Senatui fuerat pollicitus. L. deinde Céſorino Græciæ præfecto ipſe in Aſiam
tranſiit. Ibi cum reges undiq; ad eum cõcurrerent, & reginæ donis ornatuq; certantes, ſeſe ac formam
ſuam Antonio offerrent, Cæſare interea Romæ ſeditionibus & bellis occupato, corruptus extemplo
animus in cõſuetum morbum recidit uoluptatú. Anaxenores, citharœdi, & utiq; tibicines, & Metro-
dorus quidá ſaltator, & huiuſmodi Aſiaticarú illecebrarum turba, mira feſtiuitate & gaudio in calami- D
tates Romanas inſiliebant, nec quiſquam iam ſe continere poterat, omnibus ad uoluptaté conuerſis.
Sophoclea ciuitas. Vniuerſa enim Aſia, non ſecus ac Sophoclea illa ciuitas, plena uaporibus ſuauiſſimis erat, ubiq; cantus
audiebatur, ubiq; ſerta exhalabant feſtiua. Quippe cum Epheſum ingrederetur, mulieres uniuerſæ in
Bacchas, uiri omnes & pueri in Satyros & Panes ſe formarút. Hædera, thyrſis, pſalteriis plena ciuitas,
Dionyſiú, Charydotam, Melichium uocabant Antoniú. Et erat profecto talis erga quoſdam, cæteris
uero ferus atq; immanis. Nam & nobiles ſpoliabat fortunis omnibus, & eas perditis hominibus aſſen
tatoribusq; donabat:multis præterea uiuentiú bona quaſi mortuorú hæreditatem cõceſſit. Domum
Magnetis cuiuſdam largitus eſt coquo ſuo, quòd cœná bene parauiſſe uiſus erat. Secunda tandé ue-
ctigalia cum Aſiaticis imperaret, Hybreas qui ciuitatum cauſam ſuſceperat, ita cum Antonio agere au
ſus eſt: Si potes, inquit, ô Antoni eodem anno bis uectigal exigere, illud etiam efficere poſſe te decet, ut
bis æſtaté habeamus, bisq; autumnú. Feſtiuum hoc quidem, & à mente Antonii nõ abhorrens. Dein
de cum inſeruiſſet, ducenta millia talentorú ſibi Aſiam exoluiſſe, efficaciter nimiú adiecit hæc uerba:
Siquidem hæc tanta pecunia ad te delata non eſt, ab iis eam repetas qui à nobis exegere:ſin auté ad te
delatam iam conſumpſiſti, nullá nobis ſpem reliquam paramus. Hac ratione maxime flexit Antoniú.
Ignaro enim illo plurima gerebátur à ſuis, neq; id tantú negligentia, quantú ſimplicitate quadam ac ni
mia fide contingebat. Erat illi ſimplex ingenium, tardeq; errata ſentiens, ubi tamé ſenſerat, permagna
mentis mutatio, ac apertiſſima contra eos qui errauerant indignatio. Magnitudo animi cum ad præ-
mia & ad pœnas excellens, ad præmia tamé propéſior. Dicacitas auté immodica & penè ſcurrilis pro-
cacitas. Sed hæc ſecum habebant medicinã, licebat enim impune iiſdem rebus contra illum uti, nec fa
cile erat diſcernere, ludens'ne, an deluſus magis gauderet. Et ea quidem res non parum afferebat cala-
mitatis. Homines enim in iocando laceſſendoq; aduerſus eum libertate freti, perfacile in magnis re-
bus aſſentando blandiendoq; illum capiebant:cum non uideret quoſdam dum adulationi libertatem
miſcent, uelut illecebra quadam acrimoniam habente, efficere, ut iſta circa calices loquacitas & teme-
ritas faſtidium ignoret, non gratiam quæ ſeruari in congreſſu debet, ſed aſſenſum eius quem adulan-
tur, & rerum negligentiam machinátes. Ita uel moribus uel natura inſtituto Antonio, ſuprema clades

Cleopatræ

A Cleopatræ amor iniuncta, ſiqua adhuc uitia in eo latebant detexit atq; intendit, ſiquid aut ſalutis aut uirtutis ſupererat, id idem amor penitus deleuit. Captus eſt autē hoc modo. Cum ſe uertiſſet ad Parthicum bellum, Dellium quendam ad Cleopatram miſit, iubens illam ad ſe in Ciliciam uenire, iudicium ſubituram, quod C. Caſſium opibus iuuiſſe, ac permulta ad bellum contuliſſe accuſaretur. Ad quam ubi Dellius peruenit, uiſa mulieris forma, & linguæ elegantia, & ſermonis calliditate, opinatus id quod erat, nihil mali ab Antonio eiuſmodi mulieri impēdere, ſed contra magnā illi potentiā apud Antonium fore, uertitur ad obſeruātiā cultumq; mulieris, monetq; Homerico uerſu, ut proficiſcatur ad iudicium quāmaxime ornata, nec formidet Antonium mitiſſimum & humaniſſimum ducē. Illa autē Dellio aſſenſa, atq; iiſdem rebus Antoniū capi poſſe confiſa, quibus ante Cæſar & Cn. Pōpei filius capti fuiſſent. Illi enim adoleſcentulā adhuc & rudem Cleopatrā cognouerāt: nunc autē ea ætate ad Antoniū proficiſcebatur, qua maxime ſolent mulieres & florere forma, & conſilio uigere: parat dona, pecuniā, ornatū, qualia magnarū rerū dominā ex feliciſſimo regno ferre decebat. Plurimū tamen ſpei erat ſibi in ſeipſa, & in ſuis ueneficiis, philtriſq;. Per literas igitur Antonii cæterorumq; accerſita in tantum hominem iudiciumq; contempſit, ut incredibili pompa per Cydnum amnē nauigaret. Erat enim aurea puppis, uela autē purpurea pādebantur, remi argētei ad fiſtulæ tibiæq; modos agitabantur. Ipſa uero regina ſub tentorio aurato requieſcens, ad ſimilitudinem Veneris ornata erat. Pueri utrinq; collocati pictis Cupidinibus perſimiles. Puellæ inſignes Nereidū & Gratiarū ſtolis partim gubernaculis incumbebant, partim rudētibus annitebātur. Ancillæ mirabili habitu omnes ripas fluuii complebant uaporibus. Currebatur undiq; ad eiuſmodi ſpectaculum, ieratq; per omnes fama, Venerem pro utilitate Aſiæ Bacchū †illudere. Vacuefactū eſt forum omni multitudine ad uidēdum diffuſa. Antonius deniq; pro tribunali ſedens penè ſolus relictus eſt. Miſit igitur qui illam ad cœnam inuitent. Ipſa autē cenſebat apud ſe potius Antoniū cœnare debere. Statim igitur ut facilitatē quandam & humanitatē præ ſe ferret, reginæ paruit, cœnauitq; apud illam. Quo in loco mirum in modum ſtupefactum aiunt eſſe Antonium. Tantos enim apparatus offendit, quantos nunquā fuerat arbitratus: maximæq; admirationi fuit multitudo luminum, tanta enim undiq; eluxiſſe ferunt, tam mira inter ſe arte diſpoſita atq; ornata, ut id quidē uel inter rariſſima pulcherrimarū rerum ſpectacula putaretur. Poſtridie uero cū apud ſe regina cœnaret, certauit Antonius magnificētia ſimul ac diligentia Aegyptiā anteire, ſed in utraq; ſuperatus, ipſe primus ariditatem cœnæ ſuæ ruſticitatemq; cœpit illudere. Regina autē dicacitate hominis animaduerſa, cum uideret illum caſtrenſi quodā ſtylo, & facetiis uulgaribus maxime duci,

M. Antonii amor in Cleopatram unde ceperit.

Gynætium Cleopatræ.

†κωμάζειν.

B poſito iam timore, cœpit & ipſa eodem genere iocandi contra Antonium uti. Atqui Cleopatræ forma (ut ferunt) ipſa quidē per ſe nō nimium erat efficax ad mentes aſpiciētium capiendas, nec qua homines præ nimia admiratione ſtupeſcerent, uerū adeo ſuauiſſimi mores, tanta loquēdi facundia, tam iucundiſſima cōuerſatio, ut his rebus adiuta, forma uniuerſos arriperet. Pronunciabat dulciſſimo oris ſono, linguamq; ſuam uelut inſtrumentū aliquod plurium chordarum, ad quancunq; libitum fuerat gentē cōuertebat prōptiſſime. Paucis nationibus per interpretē loquebatur, plurimis per ſeipſa reſpōdebat, uelut Aethiopibus, Troglodytis, Hebræis, Arabibus, Syris, Medis, Parthis, & præterea multis, cum ante illā Aegypti reges uel ne Aegyptiā quidem didiciſſent, uel Macedonicā reliquiſſent. Ab hac itaq; muliere Antonius uſqueadeo raptus eſt, ut Fuluia uxore cōtra Cæſarē in urbe pugnāte, Parthis uero duce Labieno Syriæ imminētibus, ipſe expers curæ ueluti hæ res nihil ad ſe pertinerent, in Alexandriā reginā ſequeretur, & ibi pretioſiſſimā rem (ut inquit Antipho) tempus, deſidia, ocioq; cōtereret. Erat eis uita quam inuitabilem appellabant, mutuis ſe conuiuiis accipientibus, & omne prodigalitatis genus excedētibus. Equidem ex Lampria auo meo audiui, narraſſe ſibi Philotā medicum, qui per id tempus ſtudiorū cauſa Alexandriæ fuerat. Aiebat enim Philotas, ſe à quodam ex Antonii coquis, quo cū forte familiaritatē habebat, ductum eſſe in eū locum ubi epulæ Antonio parabantur, uidiſſeq; illic & alia complura, & apros octo: ſe autē admiratum magnitudinem epularū quæſiſſe, quātus eſſet conuiuatū numerus, riſiſſe hic coquum, dixiſſeq;, nō multos eſſe conuiuas, ſed circiter duodecim. Verum cibos ponere in ipſo articulo cum ſucculentiſſimi ſunt, oportet. Atqui leui temporis momento marceſcunt. Et ille nunc parari cœnā ſtatim uult, nūc differri paulum, ſæpe etiā in horam aliam traduci, dum uel potare nūc lubet, uel ſermo quiſpiā incidit: unde multis opus eſt paratis cœnis. Poſt haud ſanè multum ſpatii ueniſſe aiebat cum miniſtris Antonii filium, quē maiorē natu ex Fuluia habebat, neq; enim apud patrē cœnabat, & cœnaſſe aiebat unà ſecum humaniſſime inter cæteros familiares. Sibi igitur illic diſputanti, & cōuiuas multis argutiis fatiganti, hoc ſophiſma ab Antonii filio obiectum fuiſſe: Febricitanti quodāmodo danda eſt frigida, omnis autē febricitans quodāmodo febricitat, omni ergo febricitanti danda eſt frigida. Hic cum ipſe dubius ſileret, lætatum puerum riſiſſe, atq; ita dixiſſe: Ego tibi Philota hæc omnia dono, oſtendens permulta & magna pocula, quibus omnis mēſa erat referta. Illo uero liberalitatem non recuſante, ſed tamen minime arbitrante puero tanta donare permiſſum eſſe, cum poſtea quidam ex miniſtris pocula hæc in uaſe conieciſſet, ſibiq; offerret, ipſe autem

Cleopatræ elegantia.

Tempus pretioſiſſima res.

Liberalitas filii Antonii.

repelleret,uerereturq́; accipere,dixiſſe puerum aiebat:O inepte Philota,quid ambigis? an neſcis eum C
qui dat,filium eſſe Antonii?ſed age pro his omnibus,ſi ita placet,pecuniã accipe,ne quod forte ex his
deſideret pater:ſunt enim pleraq; antiqua & egregii operis. Hæc nobis(ut dixi)auus noſter narrabat
ex Philota audiuiſſe.Cleopatra autẽ non quadrifariã(ut inquit Plato)ſed multifariã blanditiis ador-
ta,ſeu ſtudio ſeu ioco res ageretur,nouis ſemper irritamentis nitebatur,quibus magis poſſet mens An
tonii capi.Noctu dieq; erat parata,ſeu ludere,ſeu potare,ſeu uenatum ire placeret.Exercentẽ ſe Anto

Cleopatræ in Antoniũ obſequentia.

nium uiſebat in armis.Noctu per urbem uagantem in ancillæ habitu ſequebatur,quãdo & ipſe famu
li ueſte ſolitus erat uagari,& domos popularium obſidere,& inquilinos per fores illudere,unde nõ ſo
lum conuicia,ſed etiã uerbera perſæpe reportabat.Hoc quanquam uulgo ſuſpectum eſſet,gaudebant
tamen Alexãdrini,dicebantq́;,tragica quidem perſona aduerſus Romanos,comica autẽ aduerſus Ae-

Piſcatur Antonius.

gyptios Antoniũ uti.Vnum ex ſuis iocis narrare libet,nam plures referre uanũ eſſet.Cum piſcaretur
aliquãdo Antonius,nihilq́; capere poſſet,præſente Cleopatra,angebatur.Iubet igitur piſcatores clàm
ſubmerſos,hamo quem demiſerat,piſces antea captos appendere.Per hunc modum bis uel ter præda
capta nõ latuit Aegyptiam:admirari illa primo ſimulabat,deinde amicos rogare ut ſpectatũ adeſſent.
Conueniunt frequentes poſtridie,ſcaphas cõſcendunt,demittit hamum Antonius,piſcaturq́; nõ inſo-
lita arte.Regina uero,cum bis aut ter celeriter Antonius iam piſces traxiſſet,quendã ex ſuis præueni-
re iubet,hamoq́; Antonii piſcem ſale & fumo iam olim ſeruatum affigere.Antonius prædã à ſuis ap-
penſam ratus,arundinẽ ſuſtulit:admirati primo omnes,inde re cognita,uehemẽter riſere. Tũc Cleo-
patra comiter,Relinque imperator,inquit,calamum nobis Canopeis & Phariis regibus.Nõ enim hæc
tua præda,ſed urbes,littora,reges,nationes.Eiuſmodi rebus intento Antonio,duo nuncii eodem tẽ-
pore afferuntur,alter quo certior factus eſt L.fratrem & Fuluiam uxorẽ primo inter ſe diſſidentes cũ
Cæſare pugnantes,amiſſis rebus Italia eſſe pulſos:alter Labienum Parthorum ducem omnem Aſiam
ab Euphrate & Syria,& Lydiam & Ioniam occupaſſe nunciabat.Tandem igitur uelut è ſomno & crã
pula experrectus,uſq; ad Phœniciam cõtra Parthos proceſſit:inde per literas Fuluiæ lachrymis plenas
reuocatus,ad Italiam cum ducentis nauibus ſe conuertit. Inde cum pleriq; ex amicis qui urbe fugati
erant fierent ſibi obuiam,cognoſcit ab his omnem diſcordiarũ cauſam à Fuluia eſſe ortam.Erat enim
natura ferox,atq; impigra,putabatq́; fore ut Antonius à Cleopatra diſtraheretur,ſiquis rerum motus
in Italia eſſet. Verum illa cum in Aſiam nauigaret,in Sicyone mortua eſt. Quæ res effecit ut in ſpem
uenirent amici,inter Antoniũ & Cæſarem poſſe pacem fieri:nam cum in Italiam appuliſſet, Cæſarq́; D
manifeſtiſſime fateretur nihil ſe habere quod Antonio quidem ſuccenſere poſſet,quæ uero ſibi obiice-
rentur,omnium crimen in Fuluiam referret,interceſſerunt amici,bellũ prohibuerunt.Diuiſum dein
de inter illos imperium eſt,ita ut terminum facerent Ionium mare.Omnis ad orientem tractus An-
tonio,ad Heſperiam Cæſari conceſſus,Lepido autem Aphrica permiſſa.Conſulatus uero quoties ipſi
nollent,amicis cuiuſq; pro portione cõcedi placuit.Videbantur hæc fœdera maioris cuiuſdam uincu-
li indigere quam cõmoditaté fortuna præbuit.Cæſaris erat ſoror Octauia,maior illa quidem natu,
nec ex eadem matre:ex Ancharia enim erat genita,Cæſar ex Tatia.Hæc miræ uirtutis fœmina mirũ
in modum colebatur à fratre,cum eſſet rara,quemadmodum dicitur,mulier.Tunc autẽ C.Marcello
cui nupta fuerat mortuo,lugebat.Idem putabatur facere Antonius mortua Fuluia.Quãquam enim
Cleopatram habere non inficiaretur,negabat tamẽ coniugium eſſe,nec in hoc uno quidẽ ratio adhuc
ſuccubuerat amori.Cenſebant igitur omnes Antonio dandam eſſe Octauiã,ſperabantq́; fore,ut hæc
mulier forma,moribus,ingenioq́; præſtanti unà cum Antonio uiuens,& ab eo(ut decens erat)ama-
ta,omnium rerum quies eſſet & ſalus.Hoc cum ambobus placeret,reuerſi in urbem nuptias firmant
ex Senatus decreto:neq; enim per leges licebat,ante decimum mẽſem à uiri morte.Placuit deinde ut

Ante decimũ menſem poſt uiri mortem nubere non licuit.

cum Sexto Pompeio pacem firmarẽt.Tenebat Sextus ea tempeſtate Siciliam,& prædatoria claſſe cui
Menas & Menecrates piratæ præerant,Italiæ oras & omne circùm pelagus infeſtabat.Vſus tamẽ fue
rat magna humanitate in Antonium,ſuſcepta illius matre,quæ unà cum Fuluia ex urbe profugerat.
Congreſſum igitur cum Sexto habuerunt in aggere quodam Meſſanæ,quem naues Pompeii ex alte-

Fœdera inter Cæſarem, Antoniũ, et Sex. Pompeium.

ra parte circunſtabant,ex altera Antonii & Cæſaris milites.Fœdera cum Pompeio facta,ut ille Siciliã
& Sardiniam haberet,tutum autem mare à piratis præſtaret,certum modum frumenti Romã mit-
teret.Poſt hæc ſe mutuo ad cœnam inuitant.Pompeio ſorte euenit,ut primum apud ipſum cœnarẽ-
tur.Interrogatus autem ab Antonio,ubinam cœnaturi eſſent, Illic,inquit,Sextus,oſtendens præto-
riam nauem,quæ erat ſexremis:illa enim eſt,inquit,paterna domus Pompeio relicta.Hæc ait in An-
tonium cauillatus,qui domum ſuam Romæ occupauerat.Iactis itaq; ancoris,& ponte quodam ex ag
gere in nauem facto,ſuſcepit eos magnifice.Feruente illic conuiuio,& in Cleopatram & Antonium
feruentibus iocis,Menas pirata adhærens Pompeio ita clàm ad eum locutus eſt:Vis'ne,inquit,Sexte
ancoras ſuccidam,& te non Sardiniæ neq; Siciliæ,Sed Romani imperii faciam dominum? Hæc Pom
peius cum paulìſper ſecum agitaſſet.Oportuit,inquit,ô Mena hæc per teipſum me inſcio feciſſe,nũc
uero

A uero quod eſt eo contenti ſimus, periurare enim nequaquam meum. Inde cum apud Cæſarem Anto
niumq; cœnaſſet, in Siciliam rediit. Antonius ſimulac res cõpoſita fuerat, Ventidium cũ exercitu ad
reprimendos Parthorum impetus præmiſit: ipſe autem cum in Italia remanſiſſet, eſſetq; augur in lo-
cum prioris Cæſaris iunioris Cæſaris gratia conſtitutus, cætera quidem omnia cõmuniter & amanter
& ſumma concordia inter ſe agebant, uerum in ludis quos certatim inibant, non mediocriter offende
batur Antonius, quòd ſemper Cæſar eſſet ſuperior. Erat cum Antonio quidam ab Aegypto magus,
is uim naturæ Antonii cõtemplatus, ſeu re uera id cognoſceret, ſiue quòd Cleopatræ gratia fingeret,
ita ad Antonium dicere ſolebat: Fortuna quidem tua ò Antoni ipſa per ſe ſplendidiſſima eſt & ampliſ
ſima, uerum cum Cæſari adhæret, continuo obſcuratur & decidit. Tuus enim dæmon illius genium
reformidat: cum celſus atq; alacer per ſeipſum ſit, ob huius tamen uicinitatem humilis fit & abiectior.
Equidem te moneo, ut abeſſe uelis quamprocul ab hoc adoleſcẽte. His autẽ ab Aegyptio dictis omnia
uidebãtur fidem facere: nam ſiue ſortibus, ſiue talis in re quacunq; decertarent, ſemper uictor Cæſar,
uictus autem erat Antonius. Sæpe pugnaces gallos, ſæpe cothurnices certatim immittentibus, ſemper
Cæſaris uincebant partes. Quibus rebus occulte licet turbatus Antonius, nec Aegyptium iam aſperna
tus, mandata Cæſari rerum ſuarum cura, ipſe ex Italia migrauit, Octauia uxore, ex qua iam filiolã ſu-
ſceperat, uſq; in Græciam comitãte. Ibi cum Athenis hyemaret, afferuntur lætiſſimi nuncii, Ventidiũ
profligatis Parthorum copiis, Labienum & Farnapatem bellaciſſimum Herodis regis ducem occidiſſe.
Ob has res epulum Græcis ab Antonio datum, & ludi per urbem inſtituti, quibus ipſe Antonius poſi
tis magiſtratus inſignibus præſuit, uirgula deſignatoria, ueſteq; & cothurnis in publicum proceſſit, &
aſſumptis adoleſcentibus unà cum illis luctabatur. Inde ad bellum proficiſcẽs, ſertum excerpſit ex ſa-
cra oliua, & ex clepſydra uas aquæ plenum ſecundum quoddam oraculũ ſecum tulit. Interea Pacorũ
regis filium unà cum magnis Parthorum copiis in Syriam irrumpentem Ventidius in Cyraſtica dele-
uit. Qua in pugna cum ipſe Pacorus cum ingenti ſuorum ſtrage cecidiſſet, tãta formido Parthis iniecta
eſt, ut intra Mediæ & Meſopotamiæ fines ſeſe omnes reciperent, neq; ultra auderent pedem efferre,
tribus continuis pugnis ſumma ui ſuperati, & pro M. Craſſo mortuo pœnam abunde paſſi. Hoc qui-
dem Ventidii bellum inter inclyta Romanorũ facta cõnumeratur, quanquã ipſe ueritus Antonii inui
diam, ulterius uictoria uti deſtitit, & Parthos conturbatos ac diſiectos proſequi. Ad eos autẽ qui defece
rant conuerſus, in ditionem redegit, & Antiochum Commagenẽ in Samoſatis urbe obſedit: qui cum
mille talenta ſe daturum polliceretur, & iuſſa ultro facturum, iuſſit Ventidius legationẽ ad Antoniũ
mittere, nam is iam propè aderat, nec permittebat Ventidiũ rem cum obſeſſis tranſigere, ut ſaltem
hoc unum ſuũ, & non Ventidii factum diceretur. Quod ubi obſeſſis negatum eſt, ob deſperationem
B in audaciã uerſi, diu Antoniũ nequaq̃ oppugnationi intentũ tenuere, eoq; rem adduxere, ut pœniten-
tia ductus, trecentis duntaxat talentis turpiter acceptis, ab oppugnatione deſiſteret. Paucis deinde re-
bus per Syriam compoſitis, Athenas rediit: inde Ventidium ut decuit laudatum atq; donatũ, Romã
ad triumphum remiſit. Hic ſolus uſq; ad noſtrã ætatẽ triumphauit de Parthis, homo obſcuro loco na-
tus, ſed celſi animi, & magnarũ rerum cupidus, qui ea de cauſa in Amicitiam Antonii receptus, talem
ſe præbuit in rebus gerendis, ut confirmaret id de Antonio & Cæſare dictum, Multo melius ſuccede-
re ſi per alios, quàm per ſeipſos bella gererent. Nam & Caſſius ab Antonio in Syriam miſſus præclare
rem geſſit: & Canidius ab eodem circa Armeniam relictus, ea ſubacta, & inſuper Iberorũ & Albanorũ
regibus proſtratis, & Caucaſum ad uſq; profec[illegible] gloriam & nomẽ Antonii barbaris nationib. formi
doloſum fecit. Rurſus quibuſdam calumniis co[illegible]a Cæſarẽ irritatus, trecentis nauibus in Italiã prope
rauit: qui à Brunduſinis non receptus cum Tarentũ appuliſſet, Octauia (nam & ipſa cum Antonio ex
Græcia nauigarat) multis precib. impetrat, ut fratris adeundi faciat ſibi poteſtatem. Erat illa eo tẽpore
prægnans, & alteram iam filiã ex Antonio pepererat, quæ uenienti Cæſari obuiã progreſſa, & ex eius
amicis Agrippa & Mœcenate in unum uocatis, multis lachrymis deprecata eſt, ne ipſam uelit ex fortu
natiſſima mulierũ miſerrimã facere. Nunc enim omnes homines admirari duorum imperatorũ alte-
rius coniugẽ, alterius ſororẽ: ſin uero peiora uincant, præliumq; cõmittatur, ipſis quidẽ duobus incer-
tum eſſe uter uictor futurus ſit, uter uictus, ſibi autẽ utrumlibet ſummã miſeriã afferre: itaq; non am-
biguum, ſed certum malũ impendere. His uerbis cõmotus Cæſar, pacifice Tarẽtum acceſſit. Fuit ope-
ræpretium ingentes copias terra mariq; cernere ſumma pace utrinq; quieſcentes, in medio autẽ amico
rum complexus, & mutuã uerborũ charitatem. Cœnauit prius Cæſar apud Antonium, in hoc quoq;
Octauiæ morem gerẽs. Cum deinde conueniſſet, ut Cæſar duas legiones Antonio daret ad Parthicũ
bellum, Antonius autem Cæſari roſtratas cẽtum, Octauia ſeorſum petiit fratri à uiro uiginti myopa-
rones, mille milites uiro à fratre præſtari. Hæc ubi compoſita ſunt, confeſtim Cæſar contra Se[illegible]um
Pompeium ducit exercitũ. Antonius uero depoſita in urbe Octauia, unà cum ſuis & Fuluiæ liberis,
ipſe in Aſiam traiecit. Inde cum in Syriã ueniſſet, Cleopatræ amor qui ſopitus diu fuerat, grauiſſimũ
malũ quod à melioribus conſiliis ſuperatum uidebatur, rurſus ſe extulit, uireſq; reſumpſit, effreni, ut

inquit Plato, cupiditate animi aduerſus honeſtos & ſalutares monitus rationis calcitrāte. Capitoni Fonteio negociū datur ut Cleopatrā in Syriam adducat: quæ cum illuc ueniſſet, ſumma apud Antoniū C

Cleopatræ dona ingentia ab Antonio.

gratia accepta, capit dona non parua, nec contemnendū regni ſui additamentū, ſed Phœniciam, & Syriam Cœlem, & Cyprum, & magna ex parte Ciliciā, item Iudæam quæ balſamū producit, & omnē Nabatæorum Arabiam, quæ ad oceanum uergit. Hæc dona Cleopatræ perinique tulerunt Romani. Atqui multa regna & tetrarchias priuatis hominib. Antonius dedit: multi etiam reges ab eodē ſpoliati ſunt, & fortunis omnibus exuti, ut Antigonus Iudæorum rex, quem ſecuri percuſſit, quod nulli ante id tempus contigit regum. Præ cæteris tamē flagitiis inuiſi erant Cleopatræ honores. Augebat inuidiā hanc, quòd cum uno partu binos liberos ex illa ſuſcepiſſet, & alterū Alexandrū, alterā Cleopatram nominaſſet, cognomenta huic Lunæ, illi ſoli adiunxit. Ipſe tamen Antonius rem turpem uerbis exornans, ſic ſolitus erat prædicare, amplitudinem Romani imperii non per ea quæ acciperet, ſed per ea quæ donaret apparere, prole autē multorum regum nobilitatē propagari, ita patrē ſuum ab Herculē natum. Neq; enim Herculē in uno atq; eodem utero omnem ſuam prolem infudiſſe, neq; Solonis leges, aut prægnationis pœnas ueritū eſſe, ſed amplā ex ſe ſtirpem ſucceſſionemq; naturæ cupiuiſſe relinquere. Poſt hæc cum Phraortes Hyrodæ filius trucidato patre regnum occupaſſet, multiq; Parthorum profugiſſent, Muneſes quidā uir nobilis ac domi potens ſolo patrio extorris, ad Antoniū cōfugit. Antonius Themiſtocli illum ſimilem ducens, ſe autē potētia ac munificentia Perſarū regibus parem arbitratus, tres ciuitates Partho largitur, Lariſſam, Aretuſam, Hermapolim, quam Borbycen ante appellabant. Sed Parthorū rege † Muneſum reuocante benigne illum dimiſit Antonius, ratus Phraortē ſubducere ut pacis ſpe duceretur, ſigna & captiuos qui de Craſſi ſupererant clade repoſcit. Ipſe autem Cleopatra in Aegyptū remiſſa per Armeniā Arabiamq; profectus, copias undiq; contraxit, nec ſolum proprias, ſed etiā ſociorum regum. Erant iſti complures, ampliſſimus tamen omnium & potētiſſimus Artauaſdes Armenius, qui ſex millia equitum & peditum ſeptem duxit. Illic cum copias ſuas recenſeret Antonius, comperit Romanorum peditum millia ſexagina, & his auxilia equitū adiuncta Hiſpanorū & Gallorū decē millia, cæterarū nationum equitū peditumq; ſimul triginta millia, cū equitib. & leuibus. Hæ tantæ copiæ tantiq; rerum apparatus, ob quas & trans Bactra Indus expauit, & tota ſimul contremuit Aſia, nullius uſus Antonio per Cleopatrā fuere: quippe dum properat. ut ad illā reuertatur, ut cum illa hyemet, nō expectauit gerēdi tempus, ſed intēpeſtiue aggreſſus perturbauit omnia. Magicis enim carminibus, & amatoriis poculis deuincta mens, amiſſa libertate propria, in Cleopatræ uultu hærebat infixa, longe redeundi quàm uincendi cupidior. Principio quidem cū oporteret in D Armenia hybernare, & requiem præbere militibus, octo milliū ſtadiorū uia defeſſis, & antequā Parthus copias ex hybernis educeret, ineunte uere Mediam occupare, non tulit ille moram, ſed cōfeſtim

Parthi ob Antonio uincuntur.

Armeniam ad læuam capiens, Antropatenā regionē uaſtauit. Deinde cum trecenta uehicula haberet, quæ machinas ferebāt ad oppugnandas urbes perneceſſarias, in quibus aries erat octoginta pedū, quibus corruptis nulla ſpes erat reparandi, utpote omni ad orientē plagam ſolo materias minime generoſas procreante: dum celerior eſſe cupit, quaſi impedimenta celeritatis poſt ſe deſeruit, Taciano quodā qui curribus præeſſet cum certa manu militū ad cuſtodiā relicto. Ipſe autē Phraortæ urbem magnā, ubi & filii & uxores erant Medorum regis, obſedit. Ibi mox re ipſa redarguente cognitum eſt quantus fuerit error in machinis relinquendis: nam cum illis careret, aggerē ſummo labore extollere coactus anxie perficiebat. Dum hæc iſtic gerebantur, Phraortes Parthorū rex cum magnis copiis deſcendens, ut audiuit machinas ab Antonio relictas, partē ſuorum militum ad eas miſit. Ab his circūuentus Tacianus obruitur, decem millia cum illo cæſa, capti autem complures, in quibus & rex Polemon fuit, machinæ uero omnes à uictoribus incenſæ. Ea res (ut debuit) cunctos Antonianos milites minime quicquā tale in principio expectantes, uehementer turbauit. Acceſſit quòd Artauaſdes Armenius, qui eius belli capeſſendi cauſa in primis Antonio iunctus fuerat, quaſi deſperatis rebus, cum ſuis copiis ſe ſubtraxit, Romanosq; deſeruit. Hoſtes his ſucceſſibus elati, manifeſte prodire audebant, munitiones Antonii adire, minis cōtumeliisq; laceſſere. Antonius igitur optimū factu ratus militem educere, ne quieſcendo & ſuorū animos languidiores, & hoſtē ferociorē faciat, aſſumptis legionibus decē & prætoriis cohortibus tribus, cum uniuerſo equitatu frumentatum egreditur, ſperans eo maxime modo hoſtes qui latiſſime ſparſi erant, in unū cōtractos pugnandi copiā facturos. Ita haud lōgius à caſtris unius diei iter profectus, ut uidit Parthos undiq; in ſe cōcurrere, pugnādi ſignum in caſtris ponit, & ſimul tentoriis refixis, quaſi non pugnaturus, ſed abiturus, Parthorū aciē præterit, admonitis iis qui primi erant, ut cum propè hoſtem eſſent, equitatus hoſtem celeriter inuadat. Erat Parthorū acies in falcis figuram inſtructa, ſtabatq; oppoſita, miro ſilentio & quiete Romanorū ordines admirans, & exibat ipſa quoq; æqualibus interuallis, intrepide & cum ſilentio uenabula uibrans. Eques Romanus ſigno dato ingēti clamore in hoſtem defertur. Reſtitere primo hoſtes impetumq; ſuſtinuerūt, rametſi momēto Romanus eques intra teli iactum ueniſſet. Mox ut pedes quoq; aduenit, tunc ingēti ſtrepitu armorū, & cla-

more

A more militum territi Parthorum equi, & ſimul ipſi Parthi, priuſquã manus cõſererent, fugã arripuerunt. Fuga incumbens Antonius, putabat ſe totum bellum, aut certe partẽ maximã eo die confeciſſe. Inſecuti ſunt equites circiter ſtadia centũ quinquaginta, pedites uero quinquaginta: quibus reuocatis, quot ex hoſtibus cecidiſſent, quot capti eſſent, cũ quæreret, comperit triginta duntaxat captos & octoginta cæſos. Ea res ſpem ac fiduciã omnẽ Romanis ademit, pergraue putãtibus ſiquidem ipſi uictores tam paucos ex hoſtibus necarint, uicti autẽ tot amiſſuri ſint, quot circa machinas nuper amiſerant. Poſtridie uero cum ad Phraarta redirẽt, obuiã ſeſe offert hoſtis, primo quidem parua manu, deinde maiori, tandem uniuerſa multitudine, ac ſi nunquã uicti fuiſſent, recẽteſq́; circa Romanos diffuſa, ad pugnam prouocabant, iterq́; impediebãt, ut uix atq; anxie Antonius cum ſuis militibus caſtra reciperet. Ab obſeſſis Medis eruptione quadã facta, cum præſidia Romanorũ deieciſſent, iratus Antonius, forte circunducta, decimũ quenq; ſupplicio affecit, cæteris pro tritico hordeũ præbuit. Erat hoc bellum utrinq; pergraue, nam & Romani famem timebãt, nec ſine uulneribus & cæde dabatur iam uictũ parare. Et Phraortes ſciẽs omnia faciliora eſſe Parthis q̃ hyemem, cum iam æquinoctiũ autumnale adeſſet, magnopere uerebatur, ne ſuos continere non poſſet. Dolo igitur aggrediẽdum ratus, nobiliſſimis Parthorũ negociũ dat, ut Romanus qui frumentationis aut aquationis, aut deniq; cuiuſcunq; rei cauſa egrediantur, familiarius cõpellent, auferre ſinant, benigne alloquantur, uirtutẽ laudent, eos mirum in modum placere regi ſuo ſignificent, inde propius adactis equis increpent Antonii pertinaciam, qui Phraortæ eiuſmodi uiros ſaluos eſſe cupienti, ipſe non aſſentiatur, ſed famẽ atq; intemperiẽ anni, duo maxima & grauiſſima bella, expectet, quæ cum uenerint, etiã ſi ipſi Parthi conentur auxiliũ ferre, euadere tamẽ nõ potuerunt. Eiuſmodi dicta à militibus ſpe mollitis relata mouerunt Antoniũ: nõ tamẽ prius caduceatorẽ ad Phraortẽ miſit, q̃ fuerat ſciſcitatus an hæc ex animo regis loquerentur: quod cũ illi affirmarent, & ut ad regem legatũ mittat ſuaderent, mittit quoſdã ex amicis, quibus mãdata dat, ut & ſigna & captiuos à Parthis repetãt, ne nihil petẽdo cõtentus eſſe ſola fuga uideretur. Phraortes uero his auditis, reſpõdet ut captiuorũ & ſignorũ mentionẽ facere omittat: pacẽ autẽ ſi abire malint, offert: quam conditionem tandem, ut ab Antonio erat iuſſum, legati accipiũt. Poſt hæc Antonius paucis diebus dum ſe milites compararent, cõmoratus à Phraartis diſcedit: nec ipſe quanq̃ caſtrenſi eloquẽtia nemini ætatis ſuæ cederet, concionẽ habuit, ſed Domitiũ Aenobarbum id facere iuſſit. Fuere nõnulli in exercitu qui id grauiter ferrent, ac ſe contẽni ab Antonio putarẽt. Alii uero mœſtitia & pudore (quod

B uerius erat) impeditum, Domitio id negocii dediſſe, & ob idipſum magis etiã conciliatos ac perſuaſos duci eſſe oportere prædicabãt. Erat in exercitu uir quidam Mardus genere, Parthorũ mores propter diutinam obſeruationẽ plurimum callens, cæterum probatæ fidei iam antea cognitus in prælio circa machinas cõmiſſo. Is Antonium adiens, monet ne eandem qua uenit uiam repetat, neúe exercitũ pedeſtrem & grauẽ per loca plana & aperta tam magnis equitum copiis trucidãdum obiiciat. Neq; enim alia de cauſa Phraortẽ fœdus iniſſe, niſi ut ab obſidione abeuntes in iis potiſſimũ locis conſequatur. Si ita Antonius uelit, ducem futurum ſe pollicetur, non ſolum tutioris, ſed etiam breuioris uiæ. Antonius autẽ quanquã uideri nolebat ſe parum fidei Parthorũ confidere, tamẽ cõmoditate itineris adductus, Mardum ducere iubet, ſatiſdatione prius ab eo poſtulata. Ille ſe uinciri iubet, nec ante diſſolui quàm in Armeniã perduxerit. Quo facto arripit ille iter ad dextrã, & montes capeſſit: ita biduũ ſine ulla offenſione profecti, iam omni timore depoſito diſſolute incedebãt. Tertia autẽ die cum ad flumẽ quoddam perueniſſent, Mardus ripam fluminis recens dirutam cernens, & uiam qua eundum erat multa undatione occupatã, ſuſpicatus hoſtiũ inſidi[illegible], qui ea impedimenta ac moras Romanis obiicerent, haud longe abeſſe, Antoniũ monet prouidere ne exercitum incaute incedentem de improuiſo Parthi adoriantur. Vix redierat in ordinem miles, cũ Parthi citatis equis in Romanos feruntur, circũdant aciem, undiq; inſtãt. Antonius funditores & leuis armaturæ milites in hoſtẽ immittit: Parthi infeſto telo & plumbea glande percuſſi pedẽ referunt, multis uulneribus acceptis, nec paucioribus illatis. Rurſus deinde irrumpere conantes Celtiber eques excepit, diſſipauitq́;, ita ut nihil amplius ea die tentarent. Ex hoc Antonius cognito quod factu opus eſſet, expedito milite funditoribuſq́; nõ ſolum terga, ſed etiã latera exercitus ſepſit, & quadrato agmine ſemper incedit: equitibus autẽ mãdat, ut hoſtes excipiant, fugientes uero nõ longius inſequantur. Hæc per quatriduũ obſeruata, ſpem omnẽ prædæ ademerant Parthis, ut iam de reditu cogitarent, cum ſpe amiſſa hyems obſtaret. Quinta autẽ die Flauius Gallus uir ferox & manu promptus, qui ordinẽ in exercitu ducebat, petit ab Antonio leuis armaturæ milites, & pleroſq; equitibus quos in fronte habebat, promittens aliquod egregium facinus, ſi hi ſibi permittantur, oſtenſurum. Antonio uero concedente, milites & equites capit, & cum hoſtes ut ſoliti erant acceſſiſſent, in eos irruit, fugauit. Nec parua fuga, ut præceptum erat contentus, inſtat ferocius, & in medias Parthorum turmas irrumpit: miſſos ab exercitu qui reuocarent, contemnit. Ferunt Titium quæſtorem ſigno per uim ablato ad exercitum ſe recepiſſe, Gallum obiurgatum quòd multos bonos uiros temeritate ſua perditum iret. At Gallus Titiũ contra iurgatus ſuos cohortatur, & eodem

Parthi ab Antonio uincuntur.

Phraortis doli in Antonianos.

Ex re praeſenti ſubitũ conſilium.

A interrogauit Alexandrum,ſi mõtes altos ac frequentes ſub quibus late explicẽt campi,ante ſe cernat.
Quod cum ille annuiſſet,ſub illis,inquit,montibus omnis Parthorum equitatus uos expectat.Putant
enim uos eorũ uerbis ſeductos,relictis collibus per hanc magnam planitiem iter facturos.Si igitur mõ
tes,ut adhuc feciſtis,tenueritis,nil amplius quàm labor & ſitis timẽda eſt,res uobis Romanis nequaq̃
inſueta.Sin in campos deſcenderitis,certo ſciat Antonius Craſſi calamitatem ſibi eſſe ſubeundã.Hæc
cum dixiſſet,receſſit Antonius hoc nuncio turbatus,amicorũ ſentẽtiã ſciſcitatur.Mardus itineris prin
ceps ſententiã rogatus,uehemẽter Partho aſſentitur.Quippe & citra ullas inſidias,planitiẽ ipſam ple-
nam errorũ & moleſtiarũ putabat,& ſimul docebat haud longam regionẽ eſſe quæ aqua careret , ſed
quantũ una die tranſmitti poſſet.In hanc ſententiã cum adductus eſſet Antonius,nocte ſigna mouet:
milites aquã ferre iuſſi,penuria uaſculorũ galeas pelleſq; impleuerũt.Parthi ut nũciatum eſt Antoniũ
per montes iter tenere,exciti ex inſidiis,& contra conſuetudinẽ ſuã noctu properantes,prima luce ex-
tremos Romanorum cõſequuntur.Romanos uigilia & labore confectos(ducentorũ enim & quadra-
ginta ſtadiorũ iter ea nocte cõfecerant)nõ mediocriter turbauit aduentus hoſtium.Neq; enim tam ce
leriter affuturũ ſperabãt,& ſitim augebat certamen,pugnantes enim incedebant.Dum ita proficiſcũ-
tur,primi qui erant ad flumen quoddam perueniunt.Aqua erat gelida & nitens,cæterũ ſalſa & uene-
noſa,ſimulac guſtata fuerat,totis uiſceribus cõmouebat dolores.Mardo autẽ prædicẽte,diſpoſiti ſunt
quidam per ripã qui militem ab hauſtu prohiberent:ſed nõ tantũ ea res ualuit,quin uincẽte ſiti frequẽ
tes ad potũ proſilirẽt.Antonius quacunq; incedens milites rogabat paulo etiã ſitim tolerare,haud lon
ge abeſſe fluuium aquæ dulcis & ſalubris,nec hoſtẽ deinceps propter aſperitatẽ uiæ ſequi poſſe. His ſi-
mul dictis pugnãtes reuocabat,& requieſcere ſub umbra iubebat.Factis itaq; ſcenis,& Parthis(ut con-
ſueuerãt)procul amotis,acceſſit iterum Mithridates,& per Alexandrum monet,ut cum paulo requie
uerint ad flumẽ accederẽt.Parthos enim uſq; ad flumẽ ſecuturos,nec ultra trãſituros eſſe. Alexander
his rebus Antonio nunciatis,refert ad eum aurea pocula & phialas,quorũ Mithridates quod ueſte te-
gere ualuit acceptis,diſceſſit.Aliquantulũ etiã tũc diei ſupererat,cum Antonius caſtra mouit. Ea nox *Seditio in castris Antonii*
ab hoſtibus quidẽ trãquilla fuit,ſed tam magno inter ipſos tumultu , ut nuſquã ſit magis trepidatũ.
Trucidatis enim iis qui aurũ aut argentũ ferebãt,pecunias diripuerunt:tandem Antonii impedimẽta
adorti,pocula & menſas pretioſiſſimas effringunt,& inter ſe diuidunt.Hinc tumultus exortus omnẽ
exercitum trepidatione referſit:putabant cuncti aciem circũuentam,ordineſq; interruptos eſſe,ut An
tonius quẽdam ex libertis ſuis nomine Ramnum iureiurãdo obligaret,ut quandocunq; iuberet , gla-
B dio ipſum trãsfigeret,abſcinderetq; caput,ut neq; uiuus capi ualeat , neq; mortuus dignoſci ab hoſti-
bus.Hic cum omnes ingemiſcerent,Mardus itineris dux bono animo eſſe iubet , flumen enim propẽ
eſſe,idq; ſibi ex auræ ſpiratione & frigiditate aëris & tempore profectionis patere.Neq; enim multum
ſupererat noctis:& ſimul nunciatum eſt turbationem illam nõ ex hoſtibus,ſed ex militum quorundã
auaritia intemperantiaq; eſſe ortã. Volens igitur Antonius ex errore ac profligatione in ordinẽ milites
reducere,manipulatim præcepit. Quibus iam fermè in ordinem redactis , cum dies lucere cœpiſſet,
Parthi extremos inuadere cœperunt.Datur ſignum pugnæ militibus leuis armaturæ , deinde cæteri
eos protegunt,& teſtudine facta hoſtem expectant:qui cum adire nõ auderet,& Romani paulatim ſe
ſubducerẽt,primi ad flumen perueniunt. Ibi Antonius equitibus aduerſum hoſtem collocatis copias
traiecit,infirmos primo,deinde cæteros. Iam & ipſis pugnantibus facultas erat bibẽdi . Parthi enim ut
flumen aſpexerunt ſubito arcus relaxant,ſecure tranare iubent,uirtutem Romanorũ ad cœlũ tollũt.
Poſtquam id flumen tranſierũt,& ſe ex lõgo labore receperunt,uiam ire pergunt,nõ nimium Partho
rum fidei credentes.Sexta die poſt ultimũ prælium ad flumen Araxem,quod Mediam ab Armenia
diuidit,perueniũt. Viſum eſt eis hoc flumen & altitudine & rapacitate horrẽdũ,& rumor erat Partho
rum inſidias ibi eſſe,ut Romanos tranſeuntes adorirentur. Vbi igitur Araxem tutiſſime traiecere,Ar
meniamq; tetigere,quaſi ex longo pelago terrã illã intuentes adorabant , ad lachrymaſq; & amplexus
præ lætitia cõuerſi.Incendentes autẽ per regiones fortunatas,& ex recordatione penuriæ rebus omni
bus abutentes,hydericos,ictericoſq; incurrunt morbos.Hic cum exercitum recenſeret Antonius,cõpe
rit uiginti millia peditũ,quatuor millia equitũ eo bello amiſiſſe,nõ tamẽ omnia ab hoſte cæſa,ſed ſu-
pra dimidiã partẽ morbo abſumpta.Ierunt igitur à Phraartis ſeptẽ & uiginti dierũ iter,præliis duo-
deuiginti Parthos uicerunt,ſed hæ uictoriæ neq; uim ullam,neq; effectum habebant,quòd hoſtẽ con-
ſequi nõ poterant.Quãobrem manifeſtum erat,cõfectionẽ eius belli per Arthanadẽ Armeniæ regem
Antonio ſubtractã.Si enim quos ex Media reduxit equitum ſexdecim millia affuiſſent. Parthico ferè
more inſtructa,& cum illis pugnare cõſueta,Romanis profligãtibus,illiſq; perſequentib.nunquã hoſti
facultas fuiſſet toties ad bellum pede integro redeundi . Cuncti igitur Antonium ad pœnas de rege
ſumendas incitabant,ſed ipſe ratione fretus,quòd exercitus è tot malis nõdum reſpirauerat,nec que-
ſtus eſt quicquã aduerſus regem,nec minus quàm ſolitus erat in honore habuit . Poſtea tamen rurſus
Armeniam ingreſſus,multis promiſſionibus regem allectum in uincula coniecit , eumq; Alexandriæ

in triūphū duxit. Quæ res maxime Romanorū animos ab Antonio alienauit, quod inſigne ac præci C
puum patriæ decus ob Cleopatrā Aegyptiis edidiſſet. Sed hæc (ut modo dixi) poſtea ſunt facta. Tūc
uero per hyemem ac niues redire properans, octo millia inſuper militum in itinere amiſit. Ipſe autem
cum reliquis ad mare deſcendens, quodam in loco qui Albus pagus dicitur (eſt autē medius inter Be-
retum & Sidoniam) Cleopatram expectabat, & tardantis deſiderium perægre ferebat, ſed tamen ad
potus ebrietatesq; reuerſus, cum tolerare moram ullo pacto nequiret, perſæpe à compotoribus inter
bibendum proſiliens, ad ſpeculandum currebat. Venit Cleopatra tandem, & ueſtem & pecuniam mi
litibus tulit. Sunt tamen qui affirment ueſtem duntaxat Cleopatram attuliſſe, pecuniā autē propriam
Antonium quaſi ab illa acceptā militibus diuiſiſſe. Inde cum inter Parthorū Medorumq; regē diſcor-
dia eſſet pro Romanis (ut ferunt) ſpoliis diuidundis exorta, formidaretq; Medus ne regno proprio à
Parthis deturbaretur, miſſis ad Antonium legatis, hortatur ad bellum Parthicum rurſus capeſſendū,
& ſuas ac ſuorum uires conatusq; pollicetur. Antonius igitur magna ſpe elatus, quando id quod ſolū
primo bello defuerat, equitum ac ſagittariorum multitudinem gratis oblatam ſibi per occaſionē cer-
nebat, iterum parabat per Armeniā aſcendere, & ſe cum Medis circa Araxem cōiūgere, atq; ita ſimul
Parthis bellum inferre. Dum hæc in Aſia gerūtur, Cæſar interea Romæ Octauiam ſolicitabat, ut ad
Antoniū nauigaret, non ipſius gratia, ut plurimī aiunt, ſed ut illa repulſa aut neglecta, iuſtam cauſam
fratri præberet belli contra Antoniū ineundi. Cum igitur Athenas perueniſſet, redduntur ſibi literæ
ab Antonio, quibus iubebatur Athenis expectare, & ſimul ſe cōtra Parthos profecturum ſignificabat.
Illa uero hoc nuncio perturbata, quanquam nō ignorabat quid rei ageretur, tamen mittens Antoniū
rogauit quonam uellet ea mitti, quæ ipſa ad eum perferebat. Ferebat enim ueſtem militarē compluri-

Munera Octauiæ ad Antonium.

mam, multa etiā iumenta, & pecunias, & dona, quæ Antonii familiaribus largiretur, & præterea mili
tum delectorū duo millia, qui in cohortes redacti, & totius corporis armaturis mirabiliter ornati erāt.
Hæc omnia cum ad Antoniū Niger quidam ab Octauia miſſus detuliſſet, & iuſtis laudibus ornaſſet,
timens Cleopatra Octauiæ aduētum, ne forte probitate morum, & Cæſaris potentia Antonius flecte-

Cleopatræ aſtutia.

retur, nō ſatis blanditiis confiſa, amore ſe Antonii ſimulauit incenſam, & corpus quidem ſubducto ci-
bo attenuat, & ſiquando ab eo diſcedat, continuo in oculis humor ac triſtitia aderat: cum in conſpectū
redibat, quaſi ſtupore quodā percuſſa intuebatur. Data etiā opera, ut nōnūquā ab Antonio lachrymās
inueniretur, confeſtim lachrymas abſtergebat, occulebatq; quaſi magnopere illum conaretur latere.
Hæc tunc maxime faciebat, cum Antonius parabat è Syria ad Medum proficiſci. Aſſentatores autem D
reginæ ſtudioſi Antoniū ut planè durum ac ferreum hominē accuſabant, qui fœminam perderet, in
unum ac ſolum ipſum intuentem. Nam Octauiā quidem rerum gratia per fratrem Antonio coniun-
ctam coniugis nomine frui, Cleopatrā autē tot populorū dominā amantem Antonii uocari: neq; hoc
nomen fugere neq; erubeſcere, modo aſpicere ipſum atq; unà eſſe liceat: quòd ſi hoc quoq; illi denege-
tur, nō amplius uitali aura fruiturā. Eiuſmodi uerbis uſqueadeo Antoniū effœminauerunt, ut omni
apparatu belli neglecto, ſolicitus de Cleopatræ uita in Alexādriam redierit; profectionem autē ad Me-
dum aliud in tempus differret, quāquam tunc uehemēter Parthos laborare inteſtinis ſeditionibus au-
diebat. Poſt tempus tamē profectus amicitiam cum Medo firmauit, & uni ex ſuis & Cleopatræ filiis
regis filia deſponſata, inde regreſſus eſt, iam ad ciuile bellum tota mente cōuerſus. Octauiam enim ab
Antonio neglectam ut Romam rediit, iuſſit Cæſar ſeorſum per ſe habitare: ſed illa negauit ſe domum
Antonii deſerturam, & niſi aliud ſubeſſet, hac de cauſa minime certādum cenſebat. Perturpe enim fo-

Octauiæ probitas.

re, ſi duo Romanorum imperatores ad arma erant, alter amoris gratia, alter quòd pellex ſorori ante-
ponatur. Et hæc ſanè factis comprobabat, nam neq; Antonii domum deſeruit, neq; filiorum eius cu-
ram remiſit, ſed diligenter excoluit, non ſolum cōmunes, ſed etiam ex Fuluia ante ſuſceptos. Amicos
etiam Antonii, qui uel petendi magiſtratus, uel cæterarum rerum gratia Romam uenerant, ſuſcipie-
bat, fauebatq;, & ſiquid opus erat pro illis à Cæſare impetrabat. His illa rebus inſciens imprudensq;
plurimum obſuit uiro, cunctis indignè ferentibus, quòd eiuſmodi fœmina iniuriis afficeretur. Auge-

Cauſa altera odii Cæſaris in Antonium

bat Antonii odium diuiſio illa tragica ac ſuperba, maximeq; à Romanis moribus abhorrere uiſa, quā
ille fecerat Alexādriæ inter ſuos & Cleopatræ filios. Nam cum in gymnaſio duos ex auro thronos gra
dibus argenteis poſuiſſet, & in altero ipſe, in altero Cleopatra conſediſſet, filiis item paulo humilior-
bus thronis collocatis, inſpectante omni multitudine, primo quidem Cleopatram reginam appella-
uit Aegypti, Cypri, Libyæ, & Syriæcœles, unaq; cum illa Cæſarionem regnare iuſſit, quem Cleopa-
tra prægnans relicta ex priore Cæſare peperiſſe uidebatur: ſecundo autem loco ſuos & Cleopatræ li-
beros reges regum nominauit, aſſignauitq; Alexandro quidem Armeniam, Mediam, & Parthiam,
ſiquando ſubigerentur: Ptolemæo autem Phœniciam, Syriam & Ciliciam. Et principio eos duxerat
uario ornatu, Alexandrum Medica ueſte, tiaram & cidarim tectam habentem: Ptolemæum crepidis,
& chlamyde, & cauſia, cum diademate ornatum. Hic enim erat habitus ab Alexandro regum, ille ue-
ro Medorum & Armeniorum. Poſt hæc cum pueri genitores ſalutaſſent, & amplexi fuiſſent, præſtò
cuſtodes

A cuſtodes utriq; aſſuere, huic Armenii, illi Macedones. Nam Cleopatra quidem & tūc & aliás quoties
ſe multitudini oſtendebat, ſacram Iſidis ſtolam aſſumebat, & noua Iſis iura populis dabat. Hæc Cæ-
ſar ſæpe in ſenatu oſtendens, ſæpe in concione accuſans, plebem contra Antonium concitabat. Miſit
etiam Antonius Romam aduerſus Cæſarem accuſatores: primo, quòd pulſo Pompeio Siciliam ade-
ptus, nullam eius partem feciſſet ſibi: ſecundum, quòd cum eius nauibus ad prælium uſus eſſet, nul-
las unquam reſtituiſſet: tertium, quòd cum M. Lepidum collegam exautoraſſet, & priuatum feciſſet,
ipſe habebat legiones & prouincias illi traditas. Super omnibus, quòd Cæſar Italiam fermè totá mili
tibus ſuis diuiſiſſet, & nihil reliqui militibus Antonii reliquiſſet. Ad hæc Cæſar ita reſpondit: Lepidū
quidem ideo remouiſſe ab imperio, quod nimium ob eam rem inſoleſcere uiſus erat. Quæ autem bel
lo acquiſierit, ſe Antonio partem facturum, quando & ipſe Armeniæ partem faciet ſibi. Militibus au
tem Italiam non eſſe dandam, cum Parthiam & Mediam habeant, quas Romanorum imperio adiū-
xerunt, unà cum imperatore ſuo præclariſſime pugnantes. Erat in Armenia Antonius, cum hæc renū-
ciata ſunt ei: confeſtim itaq; iubet Canidium cum ſexdecim legionibus ad littus deſcēdere: ipſe autem
cum Cleopatra Epheſum uenit, nam eò maritimæ copiæ undiq; conueniebant. Fuere omnes naues
octingentæ cum onerariis, quarum Cleopatra contulit ducentas, & talenta uiginti, & cōmeatum uni-
uerſo exercitui abunde. Antonius quidem à Domitio admonitus ne ſecum Cleopatram duceret, iuſ-
ſerat illam in Aegyptum redire, ibiq; euentum belli expectare: ſed ipſa uerita ne pax rurſus per Octa-
uiam fieret, multis præmiis à Canidio impetrat, ut pro ſe Antonium alloquatur, doceatq; iniuſtum
eſſe, ab exercitu repellere mulierem quæ tanta auxilia præbeat ad bellum, neq; conducere ut Aegy-
ptii languidiores fiant, magna pars maritimarum copiarum. Quinetiam ſe non perſpicere, cuinam eo-
rum regum qui Antonium ſecuturi ſint, Cleopatra cedat aut prudentia, aut conſilio. Nam & magnū
regnum iandiu per ſeipſam gubernaſſe, & ab ipſo Antonio didiciſſe, quemadmodum in maximis re-
bus uerſari oporteat. Hæc quidé conſilia (oportebat enim iam omnia in Cæſaré transferri) uicerūt.
Collectis itaq; copiis cum Samū nauigātes perueniſſent, ibi aliquot dies cōmorati ſunt in ſummis uo-
luptatibus. Vt enim reges, dynaſtæ, tetrarchæ, nationes, ciuitates uniuerſæ quæ inter Syriá & Mœo-
tidā, Armeniam & Taurias iacent, iuſſi erant ea mittere & ferre quibus ad bellum opus eſſet, ita cun-
ctis Dionyſii artificibus edictum erat, in Samo adeſſent. Itaq; reliquo omni terrarum orbe ingemiſcen
te, una inſula cantibus, ſaltationibus, theatris, certaminibusq; intenta erat. Immolauit tota ciuitas bo-
B uem mittens, reges autem inter ſe magnificentia doniſq; certabant. Sermoq; erat, quales nam futuri
eſſent in triumpho, qui ante triumphum belli apparatum talem oſtentarent. Dedit ſcenicorum ludo
rum artificibus Pryenem habitandum Antonius. Ipſe Athenas uenit, & ibi rurſus in iocis erat & thea
tris. Cupiens autem Cleopatra, quos ciuitas illa Octauiæ dediſſet honores eoſdem ſibi decerni (ama-
batur enim egregie ab Athenienſibus Octauia) multis beneficiis populum amplexa eſt. Ciuitas igitur
honores decreuit, miſitq; legatos Cleopatræ domū, qui pſephiſma ferrent. Horum unus fuit ipſe An-
tonius, utpote ciuis Athenienſis, qui coràm regina conſtitutus orationem pro ciuitate habuit. Deinde
Romam miſit qui Octauiam domo expellerent. Egreſſam illam ferūt cum omnib. Antonii filiis præ
ter maiorem natu ex Fuluia (hic enim cum patre aberat) plorantē & inique ferentē, quod & ipſa una
ex cauſis diſcordiæ ciuilis putaretur. Romanis uero id indigniſſime factum uidebatur. Antonium ta-
men miſeriorem iudicabant, maxime hi qui Cleopatram uiderant, quibus apertiſſime notū erat, neq;
ætate neq; forma Octauiæ anteponendam. Cæſar audita Antonii celeritate magnitudineq; copiarū,
uehementer trepidauit, timēs ne ea æſtate pugnare cogeretur. Deerant enim complura ad belli appa
ratum, & homines ſibi infenſi erant propter immodicas tributorū exactiones. Coacti erant alii quidē
partē quartá fructuum cōferre, libertinæ uero conditionis homines octauam totius patrimonii. Itaq;
omnibus in Cæſarem accenſis, tota perturbata erat Italia, ut in maximis erratis Antonii ponatur hu-
ius belli dilatio, nam & ſpatium Cæſari dedit exercitus comparandi, & leniendi dolores hominum.
Quippe dum exigebantur tributa, efferueſcebant: exactis autem ac perſolutis, ira ceſſabat. Inter hæc
Titius & Plancus uiri conſulares, Antonii amici, multis contumeliis à Cleopatra affecti quòd ei aduer-
ſati fuerant, ne ad bellum duceretur, & ad Cæſarem transfugere, & Antonii teſtamētum quod apud
ueſtales erat docuere. Quod teſtamentum cum Cæſar peteret, reddere quidem uirgines noluerunt, *Teſtamentū Antonii.*
ſed facultaté fecerunt ut per ſeipſum aſſumeret. Cæſar cum tabulas abſtuliſſet, primo quidem cœpit
priuatim, ut quæq; ſcripta erāt referre, locoſq; reprehenſione dignos notare. Tandem frequenti ſena-
tu multa ex iis legit, quæ perabſurde ſcripta uidebantur, ut minime indignū putaretur, eum uiuenté
adhuc pœnas dare pro iis quæ poſt mortem mandabat fieri. Immoratus eſt maxime Cæſar in ſepul-
tura, iubebat enim Antonius teſtamento ſuo, ſi Romæ diem obiret, corpus eius ingenti apparatu &
magna celebritate hominum per forum efferri, & inde Alexādriā ad Cleopatrā mitti. Caluiſius auté
Cæſaris amicus hæc addit Antonii crimina, largitū fuiſſe Antoniū Cleopatræ ex Pergamo bibliothe-
cas, in quibus ducenta millia erant librorū. In cœna uero quadá cum multi adeſſent, ſurrexiſſe Anto-

nium,& pedem Cleopatræ preſſiſſe ex quadam compoſitione inter eos facta. Tuliſſe etiã ut ſe præ- C
ſente Cleopatra ab Epheſiis domina ſalutaret. Præterea dum reges tetrarchasq́; iudicaret, tabellas ex
cryſtallo, aut ex unguibus amatoriæ ſcriptas frequenter acceptaſſe à Cleopatra, easq́; inter iudicãdum
Fuluius orator. lectitaſſe:& dum Fuluius uir ampliſſimus & cunctis Romanis eloquentia antecellens cauſam in foro
diceret, Cleopatram in lectica per forum forte delatam ſimulac Antonius uidiſſet, proſiluiſſe è ſella,
& poſthabita cauſa Cleopatram proſecutum fuiſſe. Sed in pleriſque ex his calumniari uiſus eſt Calui-
ſius. Amici uero Antonii quanq̃ Romæ unumquẽque ex plebe prenſantes pro Antonio deprecaren-
tur, miſerunt tamen ex ſuis Geminium quendam, qui rogaret Antonium, moneretq́;, ne contẽnat ſe
à populo Romano hoſtem iudicari, magiſtratuq́; remoueri. Is Geminius ut in Græciã uenit, Cleopa-
træ erat ſuſpectus, ne Octauiæ gratia ad Antonium ueniſſet. Deluſus itaq; in conuiuiis & cõtumelioſe
acceptus, tamen omnia tolerabat, tempus alloquẽdi Antonium expectãs. Iuſſus tãdem in cõuiuio pro
quibus ueniſſet rebus eas exponere: Cætera quidem, inquit, Antoni ſobriæ ſunt orationis, & nõ tẽpo-
ris huiuſce, uerũtamẽ & ſobrius ſcio & ebrius, bene ſcilicet proceſſura omnia, ſi Cleopatra in Aegyptũ
remittatur. Hæc cum Antonius inique tuliſſet, Cleopatra bene, inquit, facis Gemini, qui ueritatem ita
planè ſine ullis tortorib. cõfiteris. Geminius igitur poſt paucos dies ab Antonio fugiens Romã rediit.
Multi præterea ex Antonii amicis pulſi à Cleopatræ aſſentatoribus, quorum unus fuit M. Syllanus,
& Delius hiſtoricus, hic fugiſſe ait Cleopatræ inſidias, Clauco medico admonẽte. Erat autem Cleopa-
tra illi infenſa, quòd in cœna dixiſſet, ipſis quidem acidum uinum infundi, Sarmentum autẽ Romæ
falernum potare. Erat autem Sarmẽtus Cæſaris ſeruulus ex iis qui feſtiuitatis cauſa haberi ſolẽt, quos
Romani Delicias appellãt. Sed ubi omnia ſatis parata Romæ uiſa ſunt, aduerſus Cleopatram bellum
decernitur, & Antonius id imperiũ deponere iubetur, in quo ipſe iam antea mulieri conceſſerat. Ad-
debat Cæſar hæc uerba, Antonium quidem amatoriis poculis infectum, ne ſe quidem regere ac guber
nare poſſe, pugnaturos autem contra ipſos fore Photinum & Mardionem eunuchum, & Chardionem
& Iradem Cleopatræ tonſtricem, à quibus Antonii imperium plurimum gubernaretur. Prodigia an-
te bellum hæc ferunt fuiſſe: Piſaurum urbem non longe ab Hadria, in qua Antonius colonos deduxe
Prodigia pugnam Cæſaris & Antonii præcedentia. rat, hiatu terræ abſorptam periſſe. Albæ ſtatuam quandam Antonii lapideam multos dies ſudaſſe, &
cum quibuſdam ſiccaretur, non deſtitiſſe ſudorem emittere. Patris dum ibi Antonius eſſet, Herculis
fanum fulmine tactum arſiſſe. Athenis ex pugna gigantea Bacchum ui uentorum excuſſum in thea-
trum decidiſſe, & ut ſupra diximus, Herculem quidem generis autorem, Bacchum autem uitæ habe
bat Antonius, & iunior Dionyſius uocabatur. Eadem tempeſtas Eumenis & Attali coloſſos qui Athe D
nis erant, Antonio trãſcriptos humi proſtrauit, & quidem ſolos ex multis. Præterea etiam Cleopatræ
nauis quæ Antonias dicebatur, ſignum habuit horrendum. Nam cum ſub puppi hirundines nidificaſ-
ſent, ſuperuenere aliæ, & primis per uim expulſis, nidos deſtruxere. Inde cum iam ad præliũ utrinq;
coirent, Antonius quidem pugnaces habebat naues non pauciores quingentis, in quibus octiremes &
Copiæ Antonii et belli apparatus. decemremes erant permultæ, omnes præclariſſime ornatæ, militum millia centum, equitum millia
duodecim: reges qui ei parebant, Bocchus Libyæ, Tarcondemus ſuperioris Ciliciæ, Archelaus Cappa-
dociæ, Philadelphus Paphlagoniæ, Mithridates Commagenæ, Adollas Thraciæ. Hi reges aderant. Au
xilia uero miſerunt, Polemon ex Ponto, Manchus ex Arabia, Herodes ex Iudæa, Amyntas ex Lycao-
nia & Galatia. Erant etiam à Medorum rege miſſa auxilia. Cæſar autem habebat naues pugnaces du
Exercitus Cæſaris. centas quinquaginta, peditum octoginta millia, equitum fermè parem Antonio numerum. Impera-
bant autem Antonius quidem ab Euphrate & Armenia ad Ionium & Illyricum, Cæſar uero ab Illy-
ricis ad Heſperium oceanum, & rurſus ab oceano ad Tyrrhenum & Siculum mare: Lybiæ uero quan-
tum Italiæ, Galliæ, Hiſpaniæ oppoſitũ eſt uſq; ad Herculeas columnas Cæſar habebat. Antonius ue-
ro à Cyrene ad Aethiopiam. Ita autem Cleopatræ addictus erat Antonius, ut cum ualeret plurimũ
terreſtribus copiis, Cleopatræ gratia uictoriam naualem concupiuerit, quanquam uiatores, agaſones,
meſſores adoleſcentulos per totam Græciam à magiſtris captos cernebat ad naues implendas, nec ita
quidem ſatis repletas, ſed pleraſq; uacuas & ægre nauigantes. Cæſaris naues Brunduſii ac Tarenti pa-
ratæ erant, non ad faſtigii roborisq́; oſtentationem, ſed ad celeritatem felicitatem'ue fabricatæ, uirisq́;
maxime refertæ. Miſit igitur ad Antonium Cæſar ut Italiam accederet, nec amplius tempus morãdo
tereret. Se quidem portus ac littoris Italici capeſſendi poteſtatem facturum pollicetur, tantumq́; à litto
re cum ſuis copiis receſſurum, ut tute ex ſuis nauibus deſcendere & caſtra metari poſſit. Antonius cõ-
tra iactabundus Cæſarem in ſingulare certamen prouocabat, quanquam ipſe ſenior eſſet: quòd ſi hoc
refugiat Cæſar, placere, omnib. copiis, ut olim Pompeius & Cæſar in Pharſalia dimicare. Antonio igi-
tur circa Actium naues habente, eò ubi nunc Nicopolis eſt, peruenit Cæſar, & Ionium transgreſſus,
Epiri locum qui Toryna dicitur, capeſſit. Trepidatione ex hoc apud claſſem Antonii coorta, (abe-
rant enim terreſtres copiæ) Cleopatra ludens inquit: Quid uero periculi aut mali eſt ſi Cæſar ſuper
Toryna conſedit? Poſtridie uero ſummo mane cum Cæſar inſtructa claſſe in hoſtes pergeret, ueritus
Antonius

A Antonius ne naues defenſoribus uacuæ capiantur, remiges quidem omnes armauit, per tabulata na-
uium diſpoſitos oſtendit: ordines uero remorum ſic in fronte utrinq; inſtruxit, ut hoſti oppoſitæ para
tæ ad prælium uiderentur. Ita Cæſar ab Antonio eluſus receſſit. Aquandi etiam neceſſitas pulchre iu
uiſſe Antonium uidetur, hoſtes uelut intra mœnia retinens, cũ loca quæ circũ erant reliqua omnia
inſalubrem aquam haberent. Perhumanum hoc loco Antonii factum memoratur. Nam cum Domi-
tius Aenobarbus iam febriens paruam nauiculam ingreſſus, ad Cæſarem transfugiſſet, Antonius con
tra Cleopatræ uoluntaté impedimenta omnia, cum ſeruis & clientibus & amicis ad eum dimiſit, quá-
quam ægerrime tuliſſet. Sed Domitius poſt paucos dies, quaſi perfidiæ ac proditionis eum pœniteret,
uita deceſſit. Deſciuerunt reges nonnulli ab Antonio, ut Amyntas, & Deiotarus. Claſſis uero undiq;
difficultatibus circũuenta, multisq; carere uiſa, rurſus Antonium coëgit ad pedeſtres copias reſpice-
re, & in illis ſpem uictoriæ habere. Ad hæc mala Canidius etiam Antonii legatus mutata ſentétia cen
ſebat Cleopatram in Aegyptum remittendam, ipſis auté in Thraciam aut Macedoniam cum exercitu
concedendum, ibiq; tota acie decernendum. Nam Dicomes Getharum rex magna auxilia promitte-
bat Antonio. Nec eſſe turpe ſi Cæſari qui nuper in Siculo bello exercitatus ſit, maritimis copiis cedant:
ſed magis reprehendendum, ſi Antonius uir terreſtrium pugnarum peritiſſimus, non utatur robore
ſuorum militum, ſed eos in naues diſtribuat ac diſpergat. Vicit tamen Cleopatræ uolútas, ut mari pu
gnaretur, iam inde ad fugam reſpicientis, & maxime laborátis non qua ratione Antonius uincere, ſed
qua ipſa rebus perditis tutiſſime poſſit euadere. Erát longo ſpatio à caſtris ad ſtationes nauiũ ceu quæ-
dam brachia protracta, per hæc Antonius ire ac redire ſine ulla ſuſpicione conſueuerat. Cæſar uero à
ſeruo quodam admonitus miſit eò milites, qui Antonium tranſeuntem interciperent. Illi inſidiis di-
ſpoſitis, ita paulo minus rem confecerunt, ut comitem unum qui Antonio præibat caperent, ipſe auté
Antonius fugiens uix è manibus laberetur. Vt uero certádum claſſe uiſum eſt, cæteras quidem naues
præter ſexaginta Aegyptiorum cremauit, optimis auté & maximis à trireme ad decemremem electis
impoſuit militum millia uiginti duo, & ſagittariorum duo millia. Hoc in loco ferunt tribunum qué-
dam militum uirum fortem & diu in armis uerſatum Antonio forte prætereunti corpus ſuum mul-
tis inſigne cicatricibus oſtendiſſe, dixiſſeq;, ô Imperator quid his tot uulneribus aut huic gladio parum
confidens in lignis fragilibus ſpem habes? ſine Phœnices & Aegyptii claſſe pugnent, nobis auté Roma-
nis terram da, in qua cõſueuimus uel uincere hoſtes uel oppetere. Ad hæc Antonius nihil reſpõdit, ſed
uultu ac manu ſignificans ut bono eſſet animo, præteriit. Quod auté non bonam ſpem haberet ma- *Pugna naua-*
nifeſte animaduerſum eſt: nam cum gubernatores nauium ad pugnam euntes uela relinquere uellét; *lis inter Anto-*
prohibuit Antonius, ac ferre coëgit, dictitans non oportere quenquam ex hoſtibus ſugiendo effugere. *nium & Cæſa-*
Sed ea die, & altera, & tertia, magnis fluctibus agitatum mare pugná inhibuit: quinto tandem die pla- *rem apud A-*
B cido tranquilloq; mari prælium eſt commiſſum. Antonius & Publicola dextrum cornu, Cœlius ſini- *ctium.*
ſtrum habebant. Media regebant M. Octauius & M. Inſteius. Cæſar dextro cornu ſibi reſeruato, ſini
ſtro Agrippá præfecit. Terreſtribus uero copiis ab Antonio Canidius præerat, à Cæſare Taurus, qui
utrinq; inſtructa acie in littore quieſcebant, euentum naualis pugnæ expectantes. Antonius undiq; na-
uicula obiens ſuos cohortabatur, docebatq; ob grauitatem & pondus nauium, tãquam è terra eos pu-
gnaturos eſſe: gubernatoribus præcipiens, ut nauibus uelut ſenſim promotis impetum hoſtium, loci
ubi ſtructa acies erat difficultate freti, expectarent. Cæſar uero cum ante lucem caſtris egreſſus eſſet,
nauesq; uiſeret, hominem qui aſinum agitabat ferunt illi obuiam factum: rogãti autem Cæſari quod-
nam nomen ei eſſet, reſpondiſſe, Eutico nomen eſſe, aſinum autem Niconta appellari. Quamobrem
poſtea cum hæc loca ornaret Cæſar, ſtatuit inter cætera, hominem & aſinum æneum. Sed tunc cum
ſatis omnia ſpectaſſet, nauem ingreſſus, & ad dextrum cornu delatus, admirabatur hoſtium claſſem
ocioſe in locis arctis, ſeſe continere. Erat eorum aſpectus quaſi in ancoris conſiſtentium, & hoc diu arbi
tratus Cæſar ſuos continebat, octo fermè ſtadia longe à ſtatione hoſtium. Iam ſexta erat hora, & uen-
tus à mari leniter flare inceperat, cum Antonii milites grauiter moram tolerantes, & magnitudini &
firmitati nauium ſuarum tanquam inexpugnabilium confiſi, ſiniſtrũ cornu mouere cœperunt, Quod
cùm Cæſar animaduertiſſet, uehementer lætatus, proram dextro cornu contorquet, ut ſinum ac fau-
ces Antonius deſerat, magisq; in apertum procedat, quo ſibi facultas eſſet nauibus ſuis agilibus circun-
dandi implicandiq; hoſtium naues magnitudine tardas, hominibus inanes. Inde cum ſatis proceſſiſſe
uiſum eſt: prælium committitur: non tamen impetu irruptioneq; uſi ſunt, nam & Antonianæ naues
uelocitatem, quæ congreſſus maxime uiolentos reddit, propter grauitatem molemq; non habebant:
& Cæſar non ſolum aduerſas Antonii proras duras atque æratas, ſed ne latera quidem ferire aude-
bat, refringebantur enim roſtra perfacile, ſi inciderent in quadratas trabes, ære adinuicem connexas.
Erat igitur certamen pugnæ terreſtri perſimile, magis uero oppidorum oppugnationi. Tres enim &
quatuor Cæſaris naues circa ſingulas Antonii occupatas, tragulis, contis, iaculatione ignis nitebàn-
tur. Antoniani contra è ligneis turribus catapultas in hoſtem iaciebant. Sed cum Agrippa læuum

cornu circũduceret, coactus eſt Publicola longius ſe extẽdere. Quamobrem cum media Antonii claſ C
ſis abrupta eſſet, turbatis ordinibus & circa Arũtium implicatis, partim per trepidatum eſt. Erat tamẽ
cõmune certamẽ & pugna utrinq; æqua, cũ naues ſexaginta Cleopatræ, quæ poſt magnas naues collo
catæ erant, uelis ſublatis per medios pugnãtes fugã arripiũt, ſuosq; perturbãt. Cæſaris milites ſumma
admiratio tenebat, ſpectabant enim fugiẽtes naues in Peloponeſum cõuerſas, nec qua de cauſa id fie-
ret, animaduertebãt. Quo quidem in loco ſatis declarauit Antonius, ſe neq; ducis neq; uiri cõſiliis fre-
tum, neq; omnino mẽtis ſuæ compotẽ eſſe, ſed ut quidam inquit, amantis animã in corpore alieno ui-
uere. Tractus eſt enim à muliere quaſi in ea uiueret ſimulq; moreretur. Neq; enim tulit illius fugam,
ſed omnib. poſthabitis, & his qui pro ipſo pugnabãt proditis ac deſtitutis, in quinqueremẽ proſiluit, &
Alexa & Siculu dũtaxat comitib. inſecutus eſt eã, quæ & ſeipſam & illum perdiderat. Cleopatra uero
ut nouit Antonium ſequi, ſignũ extulit, ad quod ille delatus cum in eãdem nauim receptus eſſet, neq;
aſpicere uoluit Cleopatram, neq; ab ipſa cõſpici, ſed ſolus & tacitus in prora cõſedit, utraq; manu circa
caput inuoluta. Interea Cæſaris liburneæ ſunt conſpectæ, quæ Antonium ſequebantur. Verti igitur
Antonius proram iuſſit, & cæteros quidem uenientes reiecit, Euriclẽ uero Lacedæmoniũ reprimere nõ
poterat, ſed acriter irruebat, telum è prora quatiens, maxime Antoniũ ferire intentus. Antonio autẽ
interrogãte, quiſnã eſſet is qui fortunas ſuas tam cupide inſectaretur: Ego ſum, inquit, Euricles Lacha-
ris filius, qui Cæſaris fortuna paternas iniurias ulciſcor. Lachares enim ab Antonio latrocinii dãnatus,
& ſecuri percuſſus obierat. Non tamẽ incidit in Antonii nauem Euricles, ſed in aliam (duæ enim erãt
prætoriæ) quam roſtro cepit ærato percuſſam, atq; hanc quidem cepit, & aliam quãdam, in qua ditiſſi-
ma erat ſuppellex. Vt uero ab his ſe explicuit Antonius, rurſus in prora conſedit, & ita per triduũ cõ-
moratus eſt ſeorſum à Cleopatra, incertum ſiue ira ſiue pudore id ageret. Tandem cum ad Tænarum
appuliſſet, mulieres Antonii & Cleopatræ familiares primo inter eos colloquia reduxerunt, deinde
unà cœnare & eodem lecto cubare perſuaſerunt. Iam naues & amici quidam è prælio fugientes eò cõ-
uenerant, à quibus certior factus eſt Antonius claſſem eſſe amiſſam, terreſtres autem copias etiam tũc
extare. Literis igitur ad Canidium miſſis, iubet eum per Macedoniam celeriter cum exercitu in Aſiã
reuerti: ipſe autem à Tænaro in Libyam traiecturus, nauem unam multis pecuniis, multa auri & argẽ
ti ſupplectile onuſtam amicis tradidit, ut illi inter ſe diuiderẽt, iubetq; ut quiſq; poteſt ſibi ſalutẽ quæ-
rere. Negantes uero atq; ingemiſcentes perhumaniter & benigne ſolatus dimittit, ſcribẽs ad Theophi
lum qui Corintho præerat, ut daret operam quo illi in tuto ſint, occulterq; eos quoad ueniam impe- D
trent à Cæſare. Hic erat Theophilus Hipparchi pater, qui plurimum apud Antonium potuerat, pri-
mo à Cæſare ex libertis traductus, & Corinthi colonus factus. Hæc quidem poſt fugam apud Anto-
nium facta Apud Actium uero cum Antoniana claſſis diu Cæſari reſtitiſſet, demum aduerſo fluctu
impedita cum eſſet, ægre decima hora ſuperatur. Mortui quidem non ſupra quinque millia fuere, ca
ptæ autem naues trecentæ, ut ipſe Cæſar ſcribit. Cognouere autem non multi Antonii fugam, nec iis
qui cognouerat perſuaderi poterat, ut is qui & decem & octo legiones integras, & uiginti duo millia
equitum haberet in littore, depoſita ſpe aufugiſſet, præſertim cum ipſe Antonius ſæpe mutationem
fortunæ expertus eſſet, & innumeros bellorum caſus conuerſionesq; tuliſſet. Deſiderabãt igitur eum
milites, & uenturum ſperabant, tanta fortitudine ac uirtute freti, ut poſt fugam manifeſtiſſime cogni
tam ſeptem dies ſe continerent, & Cæſaris conditiones legatosq; aſpernarentur. Inde cum Canidius
eorum dux nocte è caſtris fugiſſet, ſuosq; prodidiſſet, tunc demum omni ſpe deſtituti uictori ſe dedi-
dere. Poſt hæc Cæſar ab Actio profectus Athenas u[illegible]t, & Græcis reconciliatus, frumentum quod ſu
pererat publice diuiſit ciuitatibus, eo bello ſupra modum afflictis, & ſeruis iumentis pecuniaq; ſpolia-
tis. Nicharchus proauus noſter ſolebat narrare, ea tempeſtate uniuerſos ciues coactos fuiſſe frumen-
tum humeris ad littus deferre, uerberibus ut accederent agitatos. At ſemel quidem ita tuliſſe memo
rabat, ſed cum reuerſi ſecundum onus tollere uellent, nũciatum fuiſſe Antonium uictum, & ob eam
rem ciuitatem ſeruatam dicebat: ſubito enim Antonii præfectos militesq; profugiſſe, ciues autem in-
ter ſe frumẽtum diuiſiſſe. Antonius ut in Libyam peruenit, Cleopatra in Aegyptum ex Paretonio re-
miſſa: ipſe ſolitudine fruebatur, laſſeſcens animo, & oberrans cum duobus comitibus, græco Ariſto-
crate rhetore, latino Lucilio, de quo aliàs ſcripſimus. Is enim cum M. Bruto eſſet familiaris, Philippis
poſt Antonii Cæſarisq; uictoriam militibus ad Brutum quærendum capiendumq; miſſis, Brutum ſe
eſſe affirmauit, ut dum circa ipſum uel necandum uel ducendum occupati eſſent, Brutus haberet
ſpatium abeundi. Is Lucilius tunc ab Antonio ſeruatus, ſumma conſtantia & fide in Antonii amicitia
uſq; ad extremum permãſit. Vt autem ea quæ in Libya erant copiæ ab Antonio deſciuerunt, uoluit
ille quidem ſibi mortem conſciſcere, ſed prohibuerunt ii qui ſecum erant. Delatus igitur in Alexan-
driam ex Libya, offendit Cleopatram opus magnum & inopinatum aggreſſam. Inter Rubrũ enim
& Aegyptium mare, qua maxime utrinque premitur, arctiorq; eſt tellus, trecentorum fermè ſtadio-
rum latitudo eſt, uideturq; Aſiæ Libyæq; eſſe terminus. Per hunc locũ Cleopatra transferre claſſem
inſtituit

A inſtituit in Arabicum ſinum,& cum auro,argento,& magna ſuorum manu,in ignotas ſedés cõmigrare,fugiens bellum ac ſeruitutem. Sed cum primas naues per terrá delatas Arabes qui circa Petram incolunt igne corrupiſſent,& Antonius etiá tunc in legionibus quas in Actio reliquerat ſpem haberet,& incolumes eſſe putaret,deſtitit Cleopatra ab incepto,& portus ac littora cuſtodire contédit. Antonius domo quadam in mari apud Pharum ædificata,quo ciuitatem & amicos effugeret,quaſi humani generis exul in ea habitabat,Timonem(ut ipſe aiebat)imitatus,& ſimilia in uita perpeſſus. Nam ab amicis neglectus,& iniuria affectus,mortalibus omnibus indignabatur,& fidem nulli habebat. Fuit autem Timon Athenienſis to[illegible]bus maxime Peloponneſiaci belli,ut ex Ariſtophanis & Platonis poëmatibus intelligi poteſt[illegible] in illis ut odioſus & inhumanus,fugiens hominum congreſſus collo quiaq; omnia,pr[illegible]biadis,qui ea tempeſtate adoleſcens erat,& lingua maxime promptus. Hunc Timon cum [illegible] amplecteretur oſculareturq;,interrogatus ab Apemanto quid ita faceret,reſpondit,ideo ſe adoleſcentem amare,quòd intelligeret illum multorum malorũ cauſam Athenienſibus futurum. Apemantum etiá nonnunquam acceptabat,ut ſui ſimilem, & eoſdem ſectantem mores. Dicitur cum feſto quod libaminũ uocant,unà cœnarent, diceretq; Apemantus,pulcherrimũ ô Timon hoc noſtrum conuiuium eſt,reſpondiſſe illum,ita,ſi tamẽ tu non adeſſes. Ferunt etiam illũ Athenis in concionem ueniſſe,factoq; ſilentio & expectatione magna,utpote ad rem inſolitam, dixiſſe: Eſt mihi ô uiri Athenienſes poſt domum paruum per horti,& in eo ficus quædam enata; à qua permulti iam ciues ſuſpendio uitam finiere,in eodem ego nunc loco ædificium facturus ſum,quàobrem conſtitui publice referre,ut ſiqui ſunt ex uobis qui ſe uelint ſuſpendere,ante id agant quam arbor ſuccidatur. Illo autem Halis mortuo cum in littore eſſet ſepultus,succreſcens mare littus circà ſepulchrũ abedens,aditum ad ſepulchrum remouit. Erant ſepulchro hæc carmina inſcripta: | Timon μισάνθρωπος.

Hic ſum poſt uitam miſeramq; inopemq; ſepultus:
Nomen non quæras,dii lector te male perdant.

Hæc quidem ipſe Timon antequam è uita decederet,ſibi feciſſe aiunt:nam uulgatum illud epigramma non Timonis,ſed Callimachi eſt opus:

Hic oſor iaceo Timon hominumq; deumq;,
Huc ades & male dic,hucce uiator ades.

De Timone quidem hæc pauca ex multis libuit inſerere. Antonius ut terreſtres quoq; copias audiuit captas,& Herodẽ Iudæũ cũ quibuſdã cohortibus ad Cæſaré defeciſſe,& alios item reges deſciuiſſe,nihilq; præter Aegyptum ſupereſſe,haud ſanè iis rebus
B cõmotus,ſed libẽter hac ſpe abiecta,ut ſimul abiiciat & curá,è domo illa maritima quá Timoniá uocabat,in regiam eſt regreſſus,& ad cœnas & ebrietates & iocos totam ciuitaté cõuertit. Tráſcripſit enim in ephebos Cleopatræ & Cæſaris filium,ſuũ auté & Fuluiæ filium Atyllũ toga uirili donauit. In quibus rebus uniuerſa ciuitas permultos dies conuiuiis,ludis,ſertiſq; referta fuit: ipſe uero & Cleopatra uitá illam prioré,quam inimitabilem uocabant,deſeruerunt,aliam auté inuenerũt,ſumptu,luxuria & lautitia nihilo prima illa inferioré,quá cõmorientes uocabát. Amici enim ſe in cõmorientiũ cœtũ aſcribebant,& ita in uoluptatibus & cœnarum circuitu ſemper erát. Ad hæc Cleopatra uim ingenté uenenorũ,parare,ſin[illegible]ſũ potentiã naturamq; perquirere,in iis qui ad morté dánati erát periculũ facere. Sed cum animaduertiſſet ea uenena quæ cõteſtim necabát,celeritaté mortis per dolores inferre,ea uero quæ mitiora erát,celeritaté non habere,ad animalia cõuerſa,idq; per multos dies experta,comperit ſolũ fermè aſpidis morſum ſine ullo dolore uitã extinguere,grauato ex ſomno capite, & leui ſudore per faciẽ diffuſo,ſenſib. paulatim deficiẽtibus,nec ſecus excitationé grauiter ferẽtibus,q̃ ſolent ii quos placidus atq; altus ſopor tenet. Simul etiá ad Cæſaré legationé miſerunt,petẽtes, Cleopatra quidem Aegypti regnũ filiis ſuis cõcedi,Antonius uero,ut liceret ſibi Athenis priuato uiuere. Coacti ſunt autẽ perfidia amicorũ in hác legationé Euphroniũ mittere,qui erat filiorũ præceptor. Nam Alexas Laodicenus,qui Antoniũ maxime ab Octauia disiũxerat,& Cleopatræ cõiunxerat,cum miſſus fuiſſet ab Antonio ad Herodem regé in fide retinendũ,& à defectione prohibendũ,prodito Antonio auſus eſt in cõſpectu Cæſaris unà cũ Herode,cui ſe maxime crediderat,uenire. Sed nihil ſibi profuit Herodes nam ſubito cõprehẽſus,& in patriá remiſſus iuſſu Cæſaris ſecuri percuſſus eſt. Ita Alexas uiuo adhuc Antonio pœnas dedit perfidiæ ſuæ. Sed Cæſar Antonii petitione aperte reiecta; Cleopatræ omnia pollicẽ,ſi uel Antoniũ necet,uel è regno ſuo expellat. Miſit etiá ad Cleopatrá Cæſar unà ũc Euphronio legato Thyreum libertum,hominé nõ ſtultũ,nec infacundũ,ſed qui à iuuene imperatore miſſus,facile poſſet flectere mulieré formæ opinione elatam,maximeq; glorioſam. Sed Thyreus ubi ad Cleopatram peruenit,longiore colloquio cum illa protracto,& egregie honoratus,non paruá ſuſpicionem iniecit Antonio. Itaque hominé cõprehendi iuſſit,& captum ac uerberatũ ad Cæſaré remiſit,ſcribens petulantia & ſuperbia Thyrei ſe irritatũ fuiſſe,quod perfacile eſt ſibi tot malis circumuẽto. Tu uero, inquit,ſi grauiter id fers,Hipparchũ libertum meum quem penes te habeo ſublimé rape,ac loris cæde,ut in æquo ſimus ambo. Cleopatra cum ab hac ſuſpicione ſe purgaſſet, ita deinceps Antoniũ co-

fuit,ut nunquam antea magis:& cum proprium natalem frigide,ut temporibus decebat celebraſſet, C
in Antonii tamen natali celebrando omnẽ modum feſtiuitatis magnificentiæq; exceſſit. Multi quip-
pe eo die ad epulum uocati,cum pauperes eò ueniſſent,reginæ munificentia diuites abiere. Cæſar in-
terea quoniam res urbanæ præſentiam ſuam deſiderare uidebantur,ab Agrippa qui Romæ erat ſæ-
pe per literas reuocatus,tunc quidem in Italiam rediit. Facta eſt igitur dilatio belli,quoad Cæſar tran-
ſacta hyeme,exercitu per Libyam miſſo,ipſe per Syriam in Aegyptum contenderet. Capto autẽ Pe-
luſio,rumor fuit Seleucum qui oppido præerat,non inuita Cleopatra Cæſari oppidũ tradidiſſe. Sed
illa quo ſe purgaret,uxorem & filios Seleuci Antonio tradidit,ut de his ſupplicium ſumeret. Sepul-
chra erant ad Iſidis templum præclariſſime à regina ædificata. In hũc locum Cleopatra aurũ,argẽtũ,
ſmaragdum,margaritã,hebenũ,cinnamomũ,ebur,omnia deniq; pretioſiora ex regia cõgeſſit,ad hæc
magnam uim tædarum & ſtupæ addidit:quæ cum Cæſar audiſſet,ueritus ne deſperatione rerũ has
tantas diuitias incendio abſumeret,ſemper bona ſpe reginæ præbita exercitũ Alexandriã adduxit, &
in ipſo Hippodromo caſtra poſuit. Antonius urbe egreſſus & multa ac præclara rei militaris facinora
oſtentans,equites Cæſaris in fugam uertit,& uſq; ad caſtra perſecutus eſt. Inde iactabundus Alexan-
driam regreſſus non ante arma exuit,quã Cleopatrã,ita ut erat armatus amplexus atq; oſculatus eſt.
Militem autẽ qui egregie eo die pugnauerat,apud ſe cœnare iuſſit. Cleopatra autem thoracem aureũ
& galeam dono militi dedit,ſed is miles tantis muneribus acceptis,noctu ad Cæſarẽ transfugit. Rur-
ſus igitur Cæſarem uocabat Antonius ad ſingularem pugnam:illo autem reſpõdente,ſatis multas ad
interitũ uias Antonio patere,nullam mortem ſibi honeſtiorem ratus quam pugnando oppetere, de-
creuit ſimul terra mariq; confligere. Itaq; in cœna,ut ferunt,ſuos admonuit cibum atq; potum prom
ptiſſime aſſumere,nam incertũ eſſe an poſtridie id facturi ſint,an ipſo extracto nouis dominis ſeruitu
ri. Ob quæ uerba cum amicos lachrymantes uidiſſet,inquit,non eſſe ducturum eos ad pugnã ex qua
ipſe potius glorioſam mortem quæreret,quàm ſalutem aut uictoriã. Ea nocte cum iam fermè intem-
peſta eſſet,cunctis ſilentibus,& ob timorem futuri euentus magna cura anxiis,ſubitò concentus quoſ-
dam omnis generis organorũ ferunt auditos, & ſimul clamorem ueluti cœtuum quorundam cantu
& ſaltatu ſatyrico ſtrepentium. Fuiſſe autem hoc aiunt à media urbe ad eam portam quæ Cæſaris ca-
ſtris erat oppoſita,tandem per hanc portam ingenti clamore eam turbã egredi uiſam. Autumãt om-
nes qui hæc curant,Bacchum,quem ille deum maxime imitabatur,Antoniũ deſeruiſſe. Poſtridie ue-
ro cum Antonius cum ſuis militibus Alexandriam egreſſus in tumulo quodam conſediſſet,conſpica-
tus hoſtium claſſem atq; ſuam aduerſum tendere,conſtitit in eo loco,ut aliquod certamen inter illas
uideret. Sed illæ ut propius fuere,mutuo ſalutantes & amice ſe recipiẽtes una claſſe ex duabus facta,
ad urbem tenderunt. Hæc cõſpicatus,& eodẽ loco ab equitibus ſuis deſtitutus, in urbem rediit excla-
mans quacunq; incedebat,ſe à Cleopatra proditum illis ipſis,quibus propter illã ſit factus hoſtis. Cleo D
patra uero cum hæc audiſſet,timẽs Antonii furorem,in ſepulchra ſe recepit,& cataractas demiſit peſ-
ſulis & clauſtris obfirmatas:& ſimul ad Antonium mittit,qui nunciarent ipſam ſibi mortem cõſciſſe.
Ille hæc audiuit,credidítq;,ad ſeipſum rediens,Quid iam expectas,inquit, Antoni? quæ ſola uiuendi
cauſa ſupererat,etiam tibi fortuna ademit. His ſimul dictis,intrauit cubiculũ,& thoracem deponens,
ò Cleopatra,inquit,nõ doleo equidem quod tui caream (nã cõfeſtim unà adero) ſed quòd ego ille tan
tus imperator fortitudine ſuperatus ſim à muliere. Erat ei ſeruus quidam nomine Eros, quẽ iampri-
dem parauerat ad ſe,ſi opus foret,necandum. Is tu[illegible] cum Antonius promiſſa peteret,gladium quidẽ
accepit,tenuitq; quaſi Antoniũ percuſſurus,ſed celeriter conuerſo ictu per propria uiſcera gladiũ tran-
ſegit,atq; ita ad pedes domini prolapſus eſt. Quod cũ Antonius cerneret,euge inquit,ô Eros, qui me
doces quid agendum ſit,cum ipſe non potueris. Hæc dicens ſibi uentrem percuſſit,& in lectum ſe di-
miſit:non tamen eo uulnere confeſtim eſt exanimatus,ſed cũ aliquantiſper iacuiſſet, ui ſanguinis re-
preſſa,ad ſe reuerſus petebat ab iis qui aderant,ut ipſum interficerent:quod cum omnes ſibi denega-
rent,atque è cubiculo aufugerent,inſanire ac uociferari miro furore nõ deſtitit,quoad Diomedes ue-
nit à Cleopatra miſſus,qui ipſum ad reginam in monumenta deferret. Tunc enim cum audiſſet eam
uiuere,uehementer lætatus,iuſſit miniſtris ut ipſum tollerent,& ita manibus eorum uſque ad monu
menta eſt delatus. Non tamen aperuit fores Cleopatra,ſed funibus & catenis à feneſtra quadam de-
miſſis,illum alligatũ traxit à duabus mulieribus adiuta,quas in eo loco ſecum clauſas habebat. Aiunt
illi qui aderant,nullum unquam miſerabilius ſpectaculum fuiſſe. Antonius ſanguine fœdatus in al-
tum funibus trahebatur ſemianimis,manus ad reginam tendens,atque annitens:neque enim erat fa-
cile mulieribus attrahere. Sed ipſa Cleopatra funibus annixa in faciem prona conabatur, hi qui infra
erant hortatu duntaxat adiuuabant. Sed poſtquam illum ad ſe mulieres receperũt,in lectumq; poſue
runt,tunc regina ſciſſis ſuper eo peplis,& uultum unguib. ſecans,& pectora plangens,clamabat domi
num,uirum imperatorem ſuum,adeoq; in deplorando Antonio erat intenta, ut propriorum malo-
rum penè eſſet oblita. Antonius uero ut Cleopatram à lamentatione ceſſare fecit, petiit uinum ſibi
potui

Magnæ perfidiæ & ingratitudinis exẽplum.

A potui dari, ſeu ſitiens, ſeu quòd potato uino celerius ſperabat diſſolui: cum autẽ bibiſſet, admonuit re- *Antonii obitus.*
ginam ſibi ac rebus ſuis conſuleret, ſi tamen ſine dedecore id facere poſſit, & maxime omnium qui cũ
Cæſare erant, Proculeio ſe crederet. Ipſum autẽ non lugeret propter has ultimas calamitates, ſed bea
tum duceret propter priores felicitates. Nam & clariſſimum omnium fuiſſe & potentiſſimum, & tũc
non ingenerosè Romanum à Romanis ſuperatum. Poſt hæc dicta cum iam fermè expiraſſet, Procule-
ius à Cæſare miſſus ad Cleopatram uenit. Nam cum Antonius poſt uulnus ſibi illatum ad monumẽ-
ta portaretur, Dirceteus quidã ex Antonii lictoribus, accepto gladio quo ſe Antonius percuſſerat, clàm
ad caſtra cucurrit, oſtenditq; illum Cæſari ſanguine adhuc madentem, & nũcius fuit Antonii mortis.
Cæſar uero ut hæc audiuit, in partem intimam tentorii ſecedens, fleuit interitum uiri & affinis & col-
legæ, & multarum rerum bellorumq; ſocii. Deinde amicis conuocatis, epiſtolas eius legit, utpote iu-
ſte & prudenter ſcriptas. Poſt hæc Proculeium miſit, iubens dare operam quàmaxime poſſit, ut Cleo-
patra uiuens in poteſtatem ueniat. Solicitus enim erat pro pecuniis congeſtis, & ſimul ad gloriam puta-
bat pertinere, ſi illa in triumpho duceretur. Sed illa in manus quidem Proculeii uenire noluit: in uerba
autẽ cũ illo uenit ad fores ſepulchri, optime quidẽ illas firmatas, ſed tamẽ uoci peruias. Cleopatra in-
tus petebat filiis ſuis regnũ, Proculeius foris eã bene ſperare ſuadebat, & ſe ac ſua omnia arbitrio Cæ-
ſaris cõmittere. Vt autem infecta re ad Cæſarem rediit, & ſitum loci quem diligentiſſime contempla-
tus fuerat, retulit, Gallus mittitur qui cum Cleopatra loqueretur, Is cum reginam ut ſupra demõſtra-
uimus conueniſſet, conſulto protrahit ſermonem: Proculeius interea ſcalis interpoſitis per eã feneſtrã
ingreditur, per quam Antonius fuerat ante receptus, & propere cum duobus miniſtris ad eum locum
deſcendit, ubi Cleopatra cum Gallo loquebatur. Altera uero mulierum quæ cum regina erant excla-
mante, infelix Cleopatra uiua caperis, ſubito conuerſa illa, & Proculeiũ conſpicata, contendit illa qui-
dem gladio quem accincta erat ſeipſam necare, ſed Proculeius approperans, & manibus ambabus eam
continens, iniuriam facis, inquit, o Cleopatra, & tibi ipſi & Cæſari, cui occaſionem aufers humanitatis
& probitatis ſuæ oſtendendæ, & calumniaris mitiſſimum principem, ut infidum & implacabilẽ. His
ſimul dictis gladium adimit, ueſte inſuper excuſſa, nequid ſub ea occultaret ueneni. Venit etiã à Cæ-
ſare Epaphroditus libertus, cui mandata erat mulieris cuſtodia, & maxime ut prouideret ne illa ſibi
mortẽ inferre poſſet, cæterarũ rerum omniũ facultatem permitteret. Ipſe autẽ Cæſar urbem intra-
uit cum Ario philoſopho ſermone inſtituto, & dextera illi data, ut inter ciues ſuos ſpectabilis foret, &
B admirarentur eum omnes egregie à Cæſare ornatum. Ingreſſus deinde gymnaſiũ, cum in ſuggeſtũ
aſcẽdiſſet, omnibus præ metu exanimatis, & in terram procidentibus, cum eos ſtare iuſſiſſet, inquit ſe
omni crimine populum abſoluere, idq; ſe facere primo propter conditorẽ Alexandrum, ſecundo pro-
pter miram pulchritudinẽ magnitudinemq; eius urbis, tertio propter Arium amicum ſuum. Tanto
itaq; honore Cæſar dignatus eſt Arium, ut pro multorum etiam ſalute apud Cæſarem interceſſerit,
quorum unus fuit Philoſtratus, homo omniũ ætatis ſuæ ad dicẽdum ex tempore promptiſſimus, ſed
tamẽ Academiæ nõ decẽter ſe inſerens. Quamobrẽ Cæſar eius more improbato, reiecerat preces, ille
uero mutata ueſte & cana barba promiſſa, Ariũ quacunq; incedebat ſequebatur, ſemper hũc uerſum
habens in ore, Vir ſapiens ſapientem ſeruat, ſi ſapit, uirum. Quod cum Cæſar audiſſet, conceſſit ma-
gis ut Arium inuidia liberaret, quã ut Philoſtratũ metu. Ex Antonii liberis Atyllus duntaxat à Cæſa-
re necatus eſt, qui erat maior natu ex Fuluia. Tradidit autẽ illum Cæſari Theodorus pædagogus. Idẽ
Theodorus cum ceruix adoleſcẽti iuſſu Cæſaris abſcinderetur, lapidem pretioſiſſimũ quem circa col-
lũ geſtabat, clàm ſubtractum zonæ inſeruit, qua de re accuſatus & conuictus ad crucem damnatus eſt.
Ex Cleopatræ uero liberis, cæteri quidem cum alumnis ſuis in cuſtodia habiti et quidem liberaliter:
Cæſarionẽ autẽ prioris Cæſaris filiũ cum magna ui auri & argenti à matre in Indiã per Aethiopiam
miſſum, & Rhodone pædagogo per fraudem, quaſi Cæſar eum in ſocietatẽ imperii uocaret reductũ,
Cæſar poſt mortẽ matris interficit. De quo cum ſententiã amicorũ ſciſcitaretur, dixiſſe Arium ferũt,
non eſſe probandam multitudinẽ Cæſarum. Corpus autẽ Antonii cum id multi reges ac priuati pete-
rent, ut ad ſepulturã ſibi traderet, auferre id à Cleopatra Cæſar noluit, Sepultũ igitur Cleopatræ mani-
bus magnifice ac regio funere, omnibus in ea re Cleopatræ parẽre iuſſis. Ex mœrore autem ac dolore
(exarſerant enim pectora nimio planctu) febris coorta occupauit, qua de re lætata eſt Cleopatra, occa-
ſionem ſibi oblatam putans ſeipſam per inediam necandi, quaſi morbo impediretur cibum aſſumere.
Erat illi medicus conſuetus & familiaris Olympus, cui illa ueritatem faſſa, utebatur ſocio & adiutore
ad necem, ut idem ipſe Olympus ait in hiſtoria quã de his rebus ſcripſit. Quod cũ Cæſar animaduer-
tiſſet, minas ſibi quaſdam de nece filiorum iniecit, quibus Cleopatra tanquam machinis quibuſdam
expugnata corpus medelæ tradidit, cibumq; aſſumpſit. Venit autem & ipſe Cæſar poſt paucos ad
eam dies uiſendi gratia & alloquendi. Illa uero ut uenientem uidit, è lecto in quo humiliter iacebat
proſiliens, prima tantum ueſte amicta, ad pedes eius prouoluta eſt uoce tremula & gracili, & lacero
pectore, quod magna ex parte oſtendebat. Nec ulla in re melius ſe habere corpus quàm anima ui-

debatur: illa tamẽ uultus gratia & dignitas formæ nõ erat penitus extincta, ſed lucebat intus, cernebaturq́; in oculorum atq; corporis motibus. Iuſſa autẽ à Cæſare in lectum adire, ipſo iuxta aſſidente, cœpit illa quidẽ ſe purgare, in neceſſitatẽ & metũ Antonii errata transferens: ſed cum Cæſar unũquodq; redargueret, ſubito ad preces cõmiſerationemq́; conuerſa eſt, quaſi maxime uiuendi cupida. Tandem cum auri & argenti cæterarumq́; rerum rationes Cæſari dediſſet, Seleuco quodam ex procuratoribus oſtendente quædã ab ipſa fuiſſe ſubtracta, proſiluit Cleopatra, & crine procuratoris apprehenſo, faciẽ eius frequenti ictu percuſſit. Cæſare autẽ ridẽte, & eam inhibente, At non'ne pergraue eſt, inquit, Cæſar, ſi tu quidem nõ indignum putaſti huc accedere, & me in hoc tempore alloqui, ſerui autẽ mei me accuſant, ſiquid muliebrium ornamentorum reſeruaui, non mihi quidẽ miſeræ, ſed ut Octauiæ & Liuiæ munuſcula dem, quo te per illas habeam placatiorẽ? His uerbis Cæſar uehementer lætatus eſt, ratus illam ad uitã reſpicere, & conſilium mortis omnino abiecisse: reſponſoq́; reginæ dato, ſe & hæc illi concedere, & cæteris omnibus longe melius quàm ſperet fruiturã eſſe, diſceſſit, decepiſſe quidẽ illã putans, ipſe uero lõge ab ea deceptus. Erat inter Cæſaris amicos Cornelius Dolobella clariſſimus adoleſcens, & à Cleopatræ ſtudio nõ abhorrens, hic reginæ poſtulanti clàm renunciauit, Cæſarẽ quidẽ per Syriã abiturum, ipſam autẽ cum filiis per mare miſſurum, tertia ut ipſe opinabatur die. Illa cũ hæc audiſſet, à Cæſare petiit, ut ſibi Antonio parentare liceret: quod cũ impetraſſet, ad ſepulchrũ uenit cũ familiaribus fœminis, & ibi in terrã procũbẽs, O amice, inquit, Antoni, ſepeliui te nuper liberis manibus, libo autẽ nunc captiua facta, & cuſtodita ne planctu aut lamentatione afficiã hoc ſeruũ corpus, ad triũphum de te agendum reſeruatum. Alia ne expectes libamina, aut honores, nam hi tibi à Cleopatra ultimi ſunt. Nos enim uiuentes nulla unquã uis ſeparauit, nunc uero periculum eſt, ne mortui loca permutemus, & tu Romanus in Aegypto iaceas, ego Aegyptia in Italia. Verum ſiqua illic deorum uirtus aut potentia eſt, quando nos hic à noſtris proditi ſumus, ne patiare me uiuam duci, ne'ue te ipſum in me triumphari, ſed recipe me hic unà tecũ in hoc tumulo. Nam ex infinitis malis, quibus miſera premor, nullum ita magnum aut graue mihi eſt, ut hoc breue tempus ſine te uixiſſe. Hæc cum illa queſta eſſet, coronato tumulo & diu amplexato, iuſſit ſibi balneum parari, poſt lauacrum aſſurgẽs magnifice prandit. Hic quidam ab agro ueniens, ciſtam quandam attulit, qui cuſtodibus percõtantibus aperiens, & folia reprimens, plenam ficuum oſtendit: & cum illi pulchritudinẽ fructuum admirarentur, obtulit eis ridens, rogauitq́; accipere: illi uero nihil ſuſpicantes iuſſerunt intrò ferre. Poſt prandiũ aſſumptum, Cleopatra tabellas obſignatas ad Cæſarem dedit, & cæteris omnibus à ſe præter duas mulieres dimiſſis, ianuam clauſit. Cæſar ut tabellas diſſoluit, & preces ac ploratus legit rogantis ut unà cum Antonio ſepeliretur, ſubito quid actum eſſet ſuſpicatus eſt. Primo itaque ipſe accurrere perrexit, poſtea melius eſſe uiſum eſt, ut aliquos mitteret, qui propere inſpicerent. Sed celeriter tranſacta res erat, curſu enim illuc tendentes inueniunt cuſtodes, ne ſuſpicantes quidem aliquid: mox ualuis patefactis, cernũt Cleopatram mortuã aureo in lecto iacentem, regio more ornatam. Ex mulieribus uero quæ aderant, Eras quidem ad pedes reginæ expirauerat, Charmium autem ſemianimis capiti reginæ diadema aptabat. Clamante autem quodam ex cuſtodibus, an hæc pulchra ſunt Charmium, pulcherrima, inquit, ac decentia tot regum proli: nec quicquam ulterius locuta cecidit. Sunt qui ferunt aſpidem in ficubus allatam, inter folia quæ ſupra erant occultatam fuiſſe, data opera à Cleopatra, ut ipſam inſciam inuaderet: inde cum ficus acciperet conſpicatam aſpidem dixiſſe: Hic illud erat: & brachium aſpidi nudatum porrexiſſe. Alii ſeruatam aſpidem ferunt in uaſe quodam incluſam, & per fiſtulam auream à Cleopatra prouocatam atque irritatam brachium momordiſſe. Sunt item qui aliter opinentur, cæterum ueritatem nullus nouit, nam & uenenum ipſam habuiſſe compertum eſt in laminula quadam concaua, quam ſub crine occultabat: ſed tamẽ neque corpus deformatum, nec aliud ullum apparuit ueneni ſignum, nec aſpis etiam ab ullo conſpecta eſt, ſed tractus duntaxat quidam in littore qua domus ad mare ſpectabat uiſi, & brachium Cleopatræ aiunt duas notas habuiſſe leniter impreſſas & humidas, quibus Cæſar uidetur fidem dediſſe. Nam in triumpho Cleopatræ imaginẽ tulit cum aſpide mordicus affixa. Hæc quidem ita dicuntur geſta. Cæſar autem quanquam morte illius offenſus erat, admiratus tamẽ mulieris generoſitatẽ, magnifice ac regie unà cum Antonio ſepeliri iuſſit. Mulieres etiam quæ cum illa mortuæ erant, honore funeris potitæ ſunt. Mortua eſt Cleopatra ætatis ſuæ anno trigeſimo nono, regnauit annos uiginti duos, cum Antonio amplius quatuordecim uixit. Antonium alios quinquaginta ſex, alii duntaxat tres ſupra quinquaginta ferunt uixiſſe. Antonii quidem ſtatuæ omnes iuſſu Cæſaris deiectæ, Cleopatræ autẽ ſtatuæ ſuo loco relictæ, Archiuio quodam Cleopatræ amico mille talentis à Cæſare redimente ut ſtare ſinerentur, nec idem quod Antonii ſtatuæ paterentur. Ex liberis autem Antonii ſeptem, quos illos ex tribus uxoribus ſuſceperat, Aryllus qui erat maximus natu à Cæſare (ut diximus) necatus eſt: cæteri autem omnes apud Octauiam educati, quæ Cleopatrã quidem Antonii & Cleopatræ filiam Iubæ humaniſſimo & pulcherrimo regi uxorem dedit, Antoniũ autem ex Fuluia genitum, ita magnum apud Cæſarem fecit, ut poſt Agrippam & Liuiæ filios, primas partes obtineret,

Cleopatræ queſtus ad ſepulchrũ Antonii.

Cleopatræ mors.

Antonii filii ſeptem, et eorum ſucceſſio & ſoboles.

C

D

A obtineret. Ex Marcello autem cum duas filias, & Marcellum haberet, hunc quidem generum ſimul &
filium ſibi fecit Auguſtus, alteram uero filiarum Agrippæ tradidit. Mortuo deinde Marcello filio, cũ
Cæſar nõ facile cerneret, quem ſibi ex amicis generum eligeret, ſuaſit Octauia ut Agrippam caperet:
quod cum Cæſari placeret, cum Agripppa egit ut filiá repudiaret, & Cæſari gener fieret: quo facto, il-
lam ab Agrippa ſeparatá Antonio cõiunxit. Ex duabus auté Antonii & Octauiæ filiabus, alterá Domi
tius Aenobarbus, alterá pudicitia & forma præclará Druſus Liuiæ filius Cæſaris priuignus duxit uxo
rem. Ex hac nati fuerunt Germanicus & Claudius, quorũ Claudius poſtea imperauit. Ex Germanici
auté filius Caius quidé cũ ſuperbe imperaret, trucidatus eſt unà cum filio & coniuge. Agrippina uero
filiũ habés ex Domitio Aenobarbo, nupſit Claudio, & ſimul filiũ in adoptioné dedit, qui poſtea Clau
dius Nero appellatus. Hic temporibus noſtris imperans matré necauit, nec multũ abfuit quin flagitiis
& amentia Romanorũ ſubuerteret imperium, quartus ab Antonio per gradus ſucceſſor.

DEMETRII ET ANTONII COMPARATIO.

IGitur cum magna fuerit fortunæ utriuſq; cõmutatio, potentiam primũ & ampli-
tudiné conſideremus. Ac illi quidé paterna & à maioribus parata gloria fuit. Siqui
dem Antigonus inter Alexandri ſucceſſores plurimũ pollebat, & nondum adulto
Demetrio Aſiam iam peragrarat domueratq;: Antonius uero, gratioſo quidé per
cætera, ſed imbelli & præclarum nihil deſignante genitus patre, Cæſaris, cui nulla
neceſſitate cõiunctus erat, faſtigium conſequi fuit auſus, atq; in illius laudes uelut
hæres relictus ſeſe inſinuauit, tãtumq; ualuit, præſidiis quæ ex ſeſe tum habebat,
ſolis adiutus, ut diuiſo in duas partes uniuerſo Romano imperio, alterá ipſe, atq; eam clariſſimá tene-
ret, tum abſens uicariis & præfectis Parthos uinceret, & gentes ad Caucaſum barbaras, uſq; ad Caſpiũ
mare reprimeret. Porrò amplitudinem uiri huius ea, propter quæ male audiuit, uel maxime teſtãtur.
Demetrium enim in Antipatri, potentioris ſcilicet, amicitiam pater præter ætatem cooptauit: Anto-
nio uero Cleopatræ nuptiæ dedecori fuerunt, fœminæ potentia quidem & amplitudine, uno Arſace
excepto, temporis ſuis reges omnes excellentis. Sed Antonius eò magnitudinis euexerat ſeſe, ut aliis
etiá dignus maioribus quàm uellet rebus uideretur. Iam conſiliũ ſtudiumq; quo uſi in acquirẽdo im-
perio ſunt, in Demetrio quidem reprehendi nõ poteſt, regere præeſſeq; iis mortalibus conãtis, qui re-
gi & gubernari conſueuiſſent. Antonii uero malum & tyrannicũ eſt, dum in ſeruitutem redigere po-
pulum Romanũ uult, uix dum Cæſaris monarchia liberatũ. Quod igitur præcipuum & clariſſimũ fa
ctorum eius eſt, illud contra Caſſium Brutumq; geſtum bellum, aduerſus patriæ tamé ciuiumq; liber
B tatem tollendam pertinebat. Demetrius uero priuſquá ad fortunam amplioré perueniſſet, Græcia li
beranda, & præſidiis eiiciendis, operam nauauit, non quemadmodum Antonius de oppreſſis patriæ
aſſertoribus ſibi gratulãdo. Vna igitur liberalitas & magnificentia eſt, quæ laudari in Antonio poſſit:
in qua tamen Demetrius tantum illum præcellit, ut plus in hoſtes contulerit beneficiorũ, quàm An-
tonius in amicos. Quanquá enim quod Brutum ſepeliri condiq; iuſſit, laudem merebatur: ille tamen
hoſtibus omnib. qui oppetiiſſent iuſta perſoluit, captiuos Ptolemæo reſtituit, opibus & muneribus in-
ſuper adiunctis. Erat improbitas in utroq; dextra quædam, tum ad uoluptates & delicias procliuitas,
uerum nunquá Demetrius tamé gerédæ rei occaſionem propter id genus uoluptatũ neglexit, ſed otii
abundantia in iſtam animi relaxationé peruenit, Lamiamq; planè tanquá fabuloſam illam ludens, &
ſomnians ſeſe oblectabat. Bellicis auté in rebus nil minus eius haſta quam hederá ferebat, nec ungué-
tum galea redolebat, nec ſplendidus ipſe, floridus'ue ex gynæciis ad prælia progrediebatur, ſed ſopitis
thyaſis, & bacchicis relictis, prophani (quéadmodũ Euripides inquit) Martis miniſter erat, nec quicquá
tum per ignauiá peccabat. Antonium uero prorſus, quemadmodum Omphalen depictá Herculi cla-
uam eripere, & leonis pelle exuere uidemus, Cleopatra exarmans inflectensq;, præclaras ſæpenume-
ro res & expeditiones e manibus euellens, perſuaſit ut littore Canobico & Taphoſyrio apud ſe piſcare
tur, luderetq;, deniq; quéadmodum Paris, medio prælio ſubtrahens ſeſe in illius ſinum confugeret.
Quanquá Paris ſuperatus in thalamum cõfugit, Antonius uero Cleopatrá perſequẽdo fugiebat, ac ui
ctoriá prodebat. Ad hæc Demetrius rem non uetitá, ſed Philippo, ſed Alexandro & regibus Macedo
num uſurpatá, uxores plures, quemadmodum Lyſimachus & Ptolemæus, duxit, ac honorifice quidé
ductas tractauit: Antonius autem primum quidem duas eodem tempore adiunxit, quod antea Ro-
manus nemo fuerat auſus: mox ciuem & legitimam coniugem in non legitimæ gratiam repudiatam
reiecit: unde connubium ſuum, illi quidem nihil, huic plurimum incõmodi dedit. Iam impietas Anto
nii geſtis nulla per impudentiam tanta ineſt, quanta Demetrii. Exigi canes & prohiberi uniuerſa arce,
quemadmodum hiſtorici ſcribunt, conſueuere, quòd palàm id animal paſſim cõmiſcetur: hic uero in
ipſo uirginum cœtu ſcortis congrediebatur, & ciuium plurimas conſtuprabat: & quod inſociabile cũ

iſtis uoluptatibus malū crudelitatis putes, hoc in Demetrii deliciis eſt, dum patitur, immo uero dum C
cogit miſerabiliter optimum & continentiſſimum ciuium Athenienſium, quia contumeliam uitare
ſtudebat, mori. Atque ut in ſumma dicam, ſeipſum Antonius, alios Demetrius per incontinētiam in-
iuria affecit. In maiores natu & parentes ſuos recte ſe Demetrius geſſit: Antonius uero auunculum
in exitium Ciceronis morti dedit, rem per ſe ſceleratam & crudelem, & quæ uix ueniam mereatur, ſi
ſalutem auunculi Ciceronis morte redemiſſet. Cæterum quod fide & fœderibus labefactatis hic qui-
dem Artabazum prehendens, ille Alexandrum necans, deliquerunt, cauſam in Antonio manifeſtam
habet, deſtitutus enim in Medis & proditus ab Artabazo fuit: Demetrium uero multi putant falſis
cauſis, ob ea quæ perpetrarat confictis, eum qui paſſus iniuriam fuerat, accuſaſſe, nō repuliſſe illatam.
Rurſum egregie geſtarum ab ſe rerum autor Demetrius ipſus eſt, Antonius contra per alios cum pro
cul abeſſet, ſpecioſiſſimas maximasq; uictorias comparauit. Excidit autem ſua uterque culpa impe-
rio, quanquam diuerſo modo: ille quidem deſtitutus, ſeceſſerunt ab eo Macedones: hic uero deſtitu-
ens, dum qui pro ſe periclitabantur deſeritur in illo quidem reprehendendum ſit, qui militum ani-
mos ab ſe alienarit, in hoc quòd propenſam in ſe fidem & beneuolentiam militum prodiderit. Obi-
tus neutrius laudari poteſt, reprehendendus tamen Demetrii magis eſt, quòd in hoſtium manus ue-
nire paſſus ſit, incluſusq; lucrificari triennium ſuſtinuit; uino uentriq; beſtiarum inſtar mancipatus.
Antonius uero miſere quidem & lamentabiliter, inglorieq;, ſed tamen ut ne in hoſtis poteſta-
tem corpus ueniret, ſubduxit ſeſe.

ARTOXERXIS VITA

LAPO FLORENTINO INTERPRETE

ARTOXERXES ille primus Xerxe patre natus ex Perſarū regibus,
tum facilitate humanitateq;, tum maxime animi magnitudine præſti-
tit: & Longimanus, quòd dexteram manum ſiniſtra longiorē haberet, co
gnominatus eſt. Secundo uerò, de quo hoc tēpore ſcripturi ſumus, Mne
mon, id eſt memor, cognomētum fuit. Hic ex ſorore illius ſuperioris ge
nitus eſt. Dario enim ac Paryſatidi filii quatuor fuerunt; maior natu Ar D
toxerxes; proximus ætate Cyrus, iis iuniores Oſtanes, & Oxathres. Cy-
rum igitur à Cyro priſco nomen traxiſſe ferunt, illum autē à ſole, ita nū
cupatum eſſe. Cyrus enim Perſica lingua ſol dicitur. Artoxerxi Arſicæ
ab initio nomen fuit, etſi Dinon tradit Oarſem illum appellatum eſſe.
Sed minime credēdum uidetur Cteſiam, quāuis uariis fabularum cōmentis à ratione & ueritate ma-
xime abhorrentibus libros ſuos referſerit, regis nomen ignoraſſe, apud quem uixiſſet diutius, quemq;
item matremq; eius & coniugem ac liberos pie ſancteq; obſeruaſſet. Cyrus ergo ingenio acer cū eſſet
& uehemens, ſtatim à puero ſpe ac animo ad regnum ſpectare cœpit. Alter in omnibus uitæ partibus
lenior ac facilior & cupiditatibus remiſſior natura eſt habitus. Is iuſſu parētum mulierē eximia ſanè for
ma, ac ſingulari pudicitia cepit uxorē: inuitis autē illis prohibētibusq; retinuit, & apud ſe perpetuo in
honore habuit. Nam cum interfecto à rege illius fratre; ipſa quoq; ad exitium quæreretur, Arſicas ſup
plicem ſe matri obiiciens, atq; eam multo luctu lachrymisq; obteſtans, uix ut incolumis ſeruaretur, &
ne cum ea cogeretur diuortiū facere, obtinuit. Etenim mater Cyrum maiori charitate amplexa erat,
magisq; eum in regnum patri ſuccedere cupiebat. His de cauſis cum rex morbo teneretur, ab ea reuo-
catus ab oris maritimis in Perſidem ſe recepit, ſpe erectus, ſe opibus matris & autoritate adiutum, re-
gnum habiturum. Nitebatur enim Paryſatis haud ſanè probabili ratione, ea qua olim Xerxes priſcus
Demaratho autore eſt uſus, Arſicam ſe priuato, Cyrum regnanti Dario peperiſſe. Non tamē id ſuadē
do perficere potuit, nam qui ætate anteibat Artoxerxes nominatus, rex conſtitutus eſt, Cyrus Lydiæ
Mos antiquus Perſarum. præfectus maritimas regiones imperator obtinuit. Nec ita multo poſt Darii mortem rex Paſagardas
profectus eſt, ut à Perſarum ſacerdotibus regio more ſacris initiaretur. Eſt bellicæ deæ ſacellum, quā
coniectura quis Mineruam fuiſſe auguretur. Eò ingreſſum regem qui myſteriis paratur, oportet pro-
priam ueſtē deponere, & quam Cyrus priſcus induit antequā regno potitus eſſet, aſſumere: caricis præ-
tereaueſci, & terminthū pro bellariis deguſtare, poculumq; oxygalactis ebibere. His peractis ſiqua fiūt,
haud cæteris compertum eſt. Quæ quidē cum Artoxerxi agenda inſtarēt, acceſſit Tiſſaphernes, & unū
ex ſacerdotibus eò ſecum adduxit, qui ab ineunte ætate Cyro ad percipiendam patriæ diſciplinā præ-
fuerat, magicamq; illum docuerat, & cum is ſpe regni potiundi decidiſſet, Artoxerxe prælato, uiſus eſt
ante alios Perſas eam rem iniquo animo ferre. Ob eam opinionem cum Cyrum detuliſſet, uehemen-
ter eius orationi fides eſt addita. Cuius delationis machinatio talis fuit: Cyrum in tēplo inſidias loca-

A turum, regemq; ut primum ueſtem poſuiſſet, impetu facto oppreſſurum. Hac confirmata calumnia,
tradunt quidam illum comprehenſum eſſe, in carceremq; coniectum. Nonnulli templum Cyrum ir-
rupiſſe perhibent, latitantemq; à ſacerdote deprehenſum, & Artoxerxi in poteſtatẽ traditum, eumq;
cum iam morte ſupplicium daturus eſſet, amplexum matrem ac flentem precibus & obſecrationibus
de illius ſalute tandem à rege impetrauiſſe, & ad mare rurſus diuertiſſe. Qui eiuſmodi initia ægre fe-
rens, non ſalutis & liberationis ſuæ memor, ſed comprehenſionem & carcerem refricans, itaq; ex cupi
ditate incenſus, ad regnum occupandum acrius intendit animum. Sed ſunt quidam qui dicant Cy-
rum deficientibus ſibi in quotidianas cœnas ſumptibus, à rege defeciſſe. Sed hæc opinio plurimum à
ueritate aberrare uidetur: etenim ſi cætera defuiſſent, mater ſuis opibus & copiis abunde illi ad ſum-
ptus ſuppeditandos ualuiſſet. Eius autem diuitiis teſtimonio eſt exercitus, qui ſibi multis in locis per
amicos & hoſpites alebatur, ut Xenophon tradit. Non enim cunctas copias unum in locum coëgerat,
cum eiuſmodi apparatum clam rege eſſe uellet, quoad belli inferendi occaſio data eſſet. Sic alibi alios
habuit, quibus conducendi exercitus negocium dederat. Regi autem inſtans mater, omnes ſuſpicio-
nes adimebat, & à Cyro ipſo plenæ blanditiarum & aſſentationũ frequenter afferebantur literæ, qui-
bus tum poſcebat aliquid ab eo, tum prouocatus Tiſſaphernem accuſabat. Iam enim certamen inter il
los & contentio exorta erat. Fuit præterea regi natura inſita moroſitas quædam ac ſegnities, quæ leni-
tas animi multis & clementia uidebatur, quippe qui, ut apparet, gentilis ſui Artoxerxis manſuetudinẽ
& facilitatem uehementer ab initio adamaſſet. Faciles ad eum omnibus patebant aditus. In conferen
dis pro dignitate honoribus, & gratificandi rationi propenſior. In uindicãdis criminibus eius animad-
uerſio omnis à contumelia aberat. In conferendis autem beneficiis, & in promerenda gratia debenti-
bus magis & aſtrictis, quàm benemerentibus lætabatur. In muneribus capiendis uero, humanũ atque
alacrem ſe præſtabat. Nullum enim adeo paruum ad illum afferebatur munus, quin id prompto ani-
mo iucũdeq; acciperet. Cui cum malum punicum inſigni magnitudine dono à paupere eſſet datum,
Per ſolem, inquit, hic uir ciuitatem ex parua magnam, ſi eius fidei credatur, quamceleriter reddere poſ
ſet. In itinere aliis alia ad eum munera afferentibus, homo ruſticus cum pro tempore nihil nactus eſſet,
quod regi elargiri poſſet, percurriſſetq; ad flumen, & hauſtam ex eo aquam manibus illi obtuliſſet, læ-
tatus Artoxerxes, phiala aurea & mille Daricis hominem donauit. Euclidi Laconi cum is multa licen-
ter in eum contumelioſeq; loqueretur, per tribunum militum reſpondit, Licere ſibi quæ uellet in re- *Daricus nummus Perſicus*
gem dicere; ſibi uero dicere ac facere. In uenatione quoq; cum Teribazus Perſicam ueſtem ſciſſam ei *Darii imagi-*
B oſtendiſſet, ab eoq; quid fieri oporteret rogatus, reſpondiſſet aliam illi induendam ueſtem & illam ſi- *ne inſignitus*
bi eſſe tradendam, conceſſit ſtatim quod flagitarat, Dono, inquiens, do tibi atq; largior hanc ueſtem, ue-
rum uti prohibeo. Quo neglecto Teribazus, erat enim homo minime malus, ſed natura leuis, & in cõ
ſiliis rapidus, ueſtem ipſam induit, muliebribus etiam ex auro donis à rege ſibi traditis ſe ornauit. Idq;
cum uniuerſi intuentes ægre ferrent (nam haud decebat) tum rex & cachinnari incepit, & ad eum cõ
uerſus, Tibi, inquit, ut mulieri aurum, & ut inſano regium amictum geſtandi poteſtatem, licentiamq;
permittimus. Cum non liceret cuiquam præterquam matri & coniugi, illi ſupra regem, huic infra, re-
giæ menſæ accumbere, Artoxerxes fratres etiam Oſthanem & Oxathrem natu iuniores ad eandem
menſam uocauit, & unà ſecum epulari uoluit. Maxime autem ex omnibus gratiſſimum Perſis ſpecta-
culum præbuit Statyræ coniugis currus, quo nudo nullis inuolucris, nullis ornamentis regiis fereba-
tur, priuatiſq; mulieribus ſui & ſalutandi & adeundi copiam faciebat, ex quo regina ipſa à multitudine
ſummo ſtudio colebatur. At inquieti & turbulenti homines, qui nouis imperiis ſtudebãt, ad Cyrum,
quod illum acri ingenio uirum apprimeq; bellicoſum, ad hæc amicorum unum omnium maxime ſtu
dioſum eſſe acceperant, cõmuni cõſenſu rerum ſummã deferebant, rati tantam imperii molem elati
animi regem expoſcere, & qui honoris cupiditate & gloriæ tãgeretur. His igitur fretus Cyrus, nõ mi-
nus quàm his quibus imperabat, ad bellum incubuit. Lacedæmonios quoq; per literas cohortatus eſt,
ut uiros ſibi ſubſidio mitterent: quibus ſi pedites ueniſſent, equos: ſi equites, currus: ſi agros haberent,
uillas: ſi uillas, urbes ſe daturum ſuſcepit: mercedem uero cõmilitonibus nõ numero, ſed mẽſura perſo
lutum iri. His ſe aliiſq; pluribus magnifice efferens addebat, grauius ſe cor quàm fratrem gerere, phi-
loſopharíq; magis, ac peritius magicam exercere: uini autẽ plus bibere, ac melius ferre. At illum in ue-
nationibus ob ignauiã ac mollitiem animi in equo, dubiis autem in rebus ne in ſolio quidem poſſe cõ-
ſiſtere. Lacedæmonii uero ad Clearchum ſcytalã miſerunt, omnia quæ ad bellum uſui forent Cyro
ſubminiſtrari iuſſerunt. Permagnis ergo barbaricis copiis & cõductis ex Græcia militibus, haud multo
paucioribus tredecim millibus inſtructis, uariis rationibus militiæ conſiliũ diſſimulare conatus, aduer
ſus regem aſcendere parabat: quod tamẽ haud diutius regem latere potuit. Nam Tiſſaphernes ad illũ
adiens, rem omnem belliq; apparatum indicat, & tumultus permagnus regiam omnẽ compleuit. Cu
ius belli culpæ pars maxima in Paryſatidem cõferebatur, eiuſq; amici omnes atq; intimi in ſuſpicionẽ
& calumniã uocabantur. Maxime uero Paryſatidi infenſa erat Statyra, iniquo animo bellum ferẽs, ac

uociferans, Vbi nunc fides ô ſocrus? ubi preces obſecrationesq́; humiles, quibus cum Cyrum regnum C
inſidiis appetẽtem recepiſſes, nos in bellum ac periculum conieciſti? Ex eo tempore Paryſatis Statyræ
odio uehementer incenſa, cum natura ad ſimultates atq; inimicitias perſequẽdas acerba immaniq́; na-
tura foret, illam inſidiis tollendam interficiendamq́; curauit. Quoniã uero Dinon ipſo bello factas
eſſe inſidias ſcribit, Cteſias uero poſt bellum, quẽ neq; ignoraſſe tempus ueriſimile eſt, ut qui ipſis in-
terfuit rebus, nec ulla ſuſpiciõ eſt, cur ultro transferre tempus uoluerit negocii, quod ſic ſcribit ut erat
geſtum, quod alioqui ſolet iræ & affectui in oratione ſæpe indulgens. Eum igitur quẽ ille dedit locum
res habet. Appropinquanti autem Cyro, ſermones rumoresq́; perlati ſunt, ſtatuiſſe regem nec ſtatim
manus conſerere, nec prælio dimicare, ſed in Perſis expectare quoad eò undique exercitus cogeretur.
†ὀργυιῶν δέκα. Etenim foſſam in latitudinẽ †pedum quinquaginta, totidem in altitudinẽ, ad quadraginta ſtadia per
regionem in longitudinem duxit. Quam tamen cum perrupiſſet Cyrus, atq; intra copias adduxiſſet,
Babyloniam quæ haud longe ab eo loco diſtaret, neglexit, nec tranſitu illum ullo conatu prohibuit: ſed
Teribazus primus omnium cum dixiſſet, haud fuga cõrendẽdum, nec Media Babyloniaq́; cedẽdum,
ſed ad Suſas in Perſide occurrendum eſſe, cum numero copiarum multiplici hoſtes excederent, innu-
Exercitus Artoxerxis aduerſus Cyrũ. meros autem Satrapas ac prætores haberent, conſiliõ & peritia rei militaris Cyro ſuperiores ac manu
promptiores, prælii ſtatim fortunam tentare aggreſſus eſt, ac primum noningentorum millium exer-
citu rebus omnibus inſtructo atq; ornato e ueſtigio ſe oſtentans, hoſtes audacia deſpectuq́; hoſtiũ iner-
mis atq; incertis ordinibus incedentes, in tantum terrorem ac turbationẽ coniecit, ut uix magno cum
clamore & tumultu ſe colligendi atq; in ordinẽ cõſtituendi ſpatium daretur. Deinde ſilentio & effuſe
agmen producens, clamores immodicos petulantesq́; inſultus & confuſionẽ plurimam in tanta multi-
tudine expectantibus Græcis, ſpecie agminis & inſtructu admirationi fuit. Ex falcatis enim robuſtiſſi-
mos quoſq; deligens, in fronte legionis ſuæ è regione Græcis ſtatuit, ut acies hoſtium priuſquã ad ma-
nus uentum eſſet perrumperẽt. Eam pugnã cum multi ſcriptores memoriæ mãdarint, & Xenophon
antè oculos penè collocarit, rebusq́; ipſis nõ ut geſtis, ſed quaſi gerantur, lectorẽ affectum animo atque
unà periclitantẽ retineat, haud prudentis eſſet poſt eum uirum his de rebus rurſus ad ſcribẽdum acce-
dere, præter ea quæ ab illo prætermiſſa ac digna memoria uideantur. Nuncupatur autem locus Cu-
nax in quo inſtructæ acies ſignis collatis dimicarunt, qui quingenta ſtadia à Babylonia diſtat. Cyrũ au-
tem admonente Clearcho, ut ſe poſt Macedones contineret, nec in periculum pugnæ immitteret, re-
ſpondiſſe ferunt, Quid ais Clearche? iubeſ'ne regnum appetentem regno me indignum oſtendere?
Cumq́; imprudenter Cyrus & temere in medias acies perrupiſſet, nec periculum præcaueret, nec ſalu-
ti ſuæ proſpiceret, non tamen Clearchi minus delictum nec ſapiẽtius cõſilium fuit, qui Græcos cõtra
regem conſtituere noluerit, ſed ne circũueniretur ab hoſtibus, dextrum cornu ad flumẽ produxerit. D
Qui enim omiſſis cæteris omni ratione ſecuritatẽ ſequeretur, & in eo potiſſimũ laboraret nequid in-
cõmodi acciperet, ſatius fuit domi ſe cõtinere. Qui autẽ à mari aſcendens decem ſtadiorũ millia pro-
ceſſiſſet, nec id ulla neceſſitate coactus, ſed hoc conſilio ut Cyrum in regiam ſedem collocaret, ſic dein
de loci atq; ordinis rationẽ habuerit, non quo ipſe regem cuius ſtipendia mereretur ſeruaret, ſed quo
tutò & expedite pugnaret, is mihi inſtantis periculi metu de ſumma rerum conſilia abieciſſe, & mili-
tarem diſciplinã prodidiſſe uidetur. Fuiſſe autẽ nullum ex omni exercitu regis Græcorum impetum
excepturum, pulſis autem loco ac relictis illis fugiente aut interfecto rege Cyrum incolumem regno
potiturum, ipſius pugnæ euẽtus declarat. Idcirco Clearchi magis ignauia quàm Cyri audacia accuſan
da eſt, quæ regnum unà & Cyrum perdiderit. Si enim rex ipſe contemplatus foret, qua in parte con-
ſtitutis Græcis minimum ſibi ab hoſtibus noceretur, aliam nullam quàm quæ à ſe atq; ſuis plurimũ
diſtaret, inueniſſet, à qua nec ipſe uictus ſuperatusq́; ſentiret, & Cyrus ante interemptus ſit quàm de
Clearchi uictoria nuncium accepiſſet. Atq; Cyrus haud inſcitia neq; imprudẽtia offendit, ſed quid ſibi
uſui eſſet præuidit, Clearchumq́; medium agminis tenere iuſſit: at is cum dixiſſet bene gerendæ rei ſe
curam ſuſcepturum, euertit omnia. Nam Græci ex ſentẽtia ſua & uoluntate Barbaros fuderũt, & fu-
gientes magnũ ſpatiũ inſecuti ſunt. Sed Cyrus cum generoſum equum, ſed effrenẽ atq; immitem, Pa
ſacem nuncupatum (ut Cteſias tradit) calcaribus incitaſſet, Caduſiorum dux Artagerſes & ipſe uectus
equo ei obuiam uenit, clamitans, O iniquiſſime omnium mortalium atq; inſaniſſime, qui pulcherri-
mo & ſanctiſſimo inter Perſas Cyri nomini hanc tantam notam atq; ignominiã inuris, ut pſſimã uiã
ingreſſus Græcorum copias ad Perſarum bona & fortunas diripiẽdas coneris adducere, in ſpem addu
ctus te fratrem ac dominum tuum occiſurum eſſe, cui decies decẽ ſeruorum millia ſunt, qui te rebus
omnibus præſtent. Sed ſtatim periculum facies, ante enim hoc loco caput tibi auferetur, quàm regis fa
ciem aſpicere poſſis. Hæc cum dixiſſet, iaculum in eum immiſit: ſed lorica reſtitit, atq; ictum ſuſtinuit
ne ad corpus uulnus deſcenderet. Cyrus tamen magnitudine ictus cõtremuit. Dum Artagerſes equũ
conuerteret, Cyrus telum intorquens haud fruſtratus eſt ictu, ſed collum ſub caſſide mucrone tranſfi
xit, Artagerſen igitur Cyri manu concidiſſe omnes penè conſentiunt. De Cyri autem morte, quoniã

Xenophon,

A Xenophon, ut qui non affuiſſet, eam breuiter nimis atq; exiliter explicat, nihil fortaſſe impedit quæ à Dinone & Cteſia ſcripta ſunt oratione percurrere. Tradit igitur Dinon interfecto Artagerſe, Cyrum in eos qui circunſtabát regem impetu facto, eius equum uulneraſſe, atq; illum humi deuolutum eſſe. Ad quem accurrens Teribazus, apprehendensq; quamcelerrime in alium equum impoſuit, O rex inquiens huius diei memineris, non enim eſt eiuſmodi, ut memoria tibi excidere debeat. Hic rurſus Cyrus perrumpens equo Artagerſen deiecit. Hunc tertium Cyri inſultum rex iniquo animo ferens, ad eos qui aderant exclamat, ſatius ſibi eſſe non uiuere. Tum incitato calcaribus equo Cyrum adoritur, qui inter uolantia hoſtium tela incaute ac temere ferebatur, in eumq; ipſe unà & eius ſtipatores tela coniiciunt. Concidit autem Cyrus, ut quidam ferunt, transfixus à rege: ut plurimi ſentire uidétur, ab homine qui ex Caria aderat, cuiq; rex præmium rei bene geſtæ hunc honorem tradiderat, ut in prælijs ſemper aureum gallum in lácea præfixum ante aciem ferret. Etenim Cares, ipſos Perſas ob conos quibus galeas ornatas habent, gallos nuncupát. Quæ uero à Cteſia de Cyri morte mandata ſunt literis, ut pluribus circúciſis atq; amputatis paucis exponam, huiuſmodi ſunt. Cyrus cum interempto Artagerſe in regem ipſum impetum feciſſet, rexq; contra in eum, ſilentio ſe inuicem infenſis animis peti uere. Sed interuenit Ariæus Cyri amicus, præoccupatoq; tempore, in regem telum coniecit, ſed ictu fruſtratus eſt. At rex contorta in Cyrum lancea illum non attigit, Tiſſaphernem uero uirum ſummo loco natum Cyroq; fidiſſimum percuſſit atq; exanimauit. Tum Cyrus iaculum adiiciens per thoracé ad duorum digitorum altitudinem in pectus regis defixit: quo uulnere ex equo deuoluto rege, comites eius ac ſtipatores magno cum tumultu ac trepidatione ſe in fugá dedere. Ille ægre ſe humo attollens cum paucis, in quibus fuit Cteſias, proximum quendam tumulú occupauit, & in eo conſedit. Cyrum uero aduentantibus iam tenebris, ferox equus à ſuis longius inter hoſtes prouexit, cũ ab illis ignoraretur, ac requireretur à ſuis, quippe qui elatus uictoria plenusq; animi atq; ſpiritus per medium hoſtium agmen equum incitabat calcaribus, aſpere ac uehementer obuios uerbis increpitás, Cedite ignaui atq; abſiſtite. Idem cum ſæpius Perſica uoce proclamaſſet, alii quidem conceſſerunt regé adorátes. Forte Cyri Capite lapſa tiara eſt: hic perſicus adoleſcés nomine Mithridates uiribus fretus à latere incurrens, eius tempus ſecundum oculum iaculo transfixit, neſcius quem uulneraſſet: cumq; magna uis ſanguinis manaret è uulnere, languente iam uiſu unà cum uiribus decidit. Equus errabundus ſe fuga proripuit. Equeſtrem uero pileum cruore madenté Cyri, percuſſoris miniſter cõperit. Cyrum languentem è uulnere ac iam propè expirátem eunuchi quidam qui caſu aderant, in alium equum reponere,

B atq; ex hoſte ſeruare conati ſunt. Sed cum imbecillior foret quàm ut equo inſidere poſſet, annixi manibus ægro ac titubante corpore agebant. Cum potitum ſe uictoria opinaretur, ac fugientium uoces audiret, Cyrum regé implorantium, ac ſibi parci obſecrátium, interim Caunii quidam abiecti homines, & uictus difficultate uiliſſimorú miniſteriorum gratia regis exercitum ſecuti, Cyri militibus forte permiſti erant. Qui ubi uix rubra ſagula conſpicati ſunt, quòd regiæ partis omnes albo uterentur, agnouerunt ſtatim hoſtes eſſe. Ex illis igitur unus auſus eſt imprudens à tergo Cyrum ſauciare, quo ictu perfracta poplitis uena concidens ille, inter cadendum cõfoſſum uulnere tempus in lapide quodam offendit, ac moritur. Cteſiæ igitur oratio ac ſententia talis eſt, qua hominem uix occidens ueluti obtuſo gladio interimit. Cum iam expiraſſet Cyrus, Artaſyras† regius oculus eò forte equo profectus, ut flentes eunuchos aſpexit, fidiſſimum eorum rogauit, quem aſſidens ò Pariſca defles? Et ille, non'ne tu extinctum Cyrum intueris? Admiratus igitur Artaſyras, eunuchú iuſſit bono animo eſſe, cadauerq; aſſeruare, ipſe ad Artoxerxem profectus rebus ſuis diffidentem & uulnere ſitiq; confectum, lætus nunciat ſe mortuum Cyrum uidiſſe. Ille uero ſtatim audito nuncio primus omnium iter arripuit, ac Artaſyræ ut ſe ad locum produceret, imperauit. Sed cum metus ac rumor uehemés eò perlatus foret, Græcos hoſtem fuſum perſequi, uictoresq; omnia obtinere, uiſum eſt eò complures exploratum mittere. Ita triginta lampades præferentes eò miſſi ſunt. Ipſi ob ſitim iam deficienti & ad moriendum uicino, Satibarzanes eunuchus circũcurrens potum quærebat. Non enim locus aquam habebat, & à caſtris lõgius aberant. Tandem in unum ex Cauniis illis inopibus incidit, in utre ſordido inquinatam aquá ac putridam ad octo cotylas ferentem: hunc utrem ille acceptum ad regem detulit, eiq; tradidit. Quem cum aquam totam ebibiſſet, nunquid is potus moleſtiſſimus ei fuiſſet percõtatus eſt: Tum teſtatus eſt deos immortales, ſe nunquam uinum potaſſe iucundius, neq; aquam, etiá quæ leuiſſima ac quampuriſſima eſſet, ſibi ſuauiorem eſſe uiſam: quare, inquit, ei homini à quo accepiſſet ſe nunquá debitas ac meritas gratias referre poſſe, ſed deos precari ut eum diuitem ac beatum efficerent. Dum ea fiebant, triginta miſſi elari ac læti eò ſe receperunt, inſperatam regi felicitatem ac uictoriam nunciantes. Ac iam multitudine ad eum undique confluentium, & conſpirantium, parumper animo confirmatus, multis circũm collucentibus facibus è tumulo deſcendit. Vt uero ad cadauer conſtitit, & dextra corpori manus, & à ceruicibus caput abſciſſum eſt, caput ferri iuſſit, apprehédensq; manu comam, quæ permagna erat & denſa, dubitantibus adhuc fugientibusq; oſtendit illi magna cum admiratione adora-

Cyri interitus

† ὁ βασιλέως ὀφθαλμός.

uerunt:ſic ad eum breui ſeptuaginta millia hominum coierunt, ac ſe rurſus in caſtra receperunt. Egit C
autem in prælium (ut Cteſias tradit) quater centena hominum millia. Dinon autem & Xenophon
eos qui dimicarunt longe plures fuiſſe autores ſunt: numerum uero interfectorum hoſtium nouem
millia capitum ad Artoxerxem eſſe relata, ſuorum autem uiginti millia in eo certamine deſiderata
eſſe. In his dubitatio permaxima ambiguitasq; uerſatur, in eo autem apertum Cteſiæ mendacium
deprehenditur, quòd ait ſe ad Græcos unà cum Phayllo Zacynthio aliisq; nonnullis oratorē eſſe miſ-
ſum. Xenophon enim Cteſiam apud regem uerſari ſciebat, ipſius enim meminit, & hos libros in eius
manus perueniſſe ſatis conſtat. Nunquam enim qui legatus ueniſſet ac tantorum ſermonum inter-
pres fuiſſet, abſque nomine incognitum dimiſiſſet, Phayllum autem Zacynthium nominaſſet. Mitiſſi
me uidelicet Cteſias honoris cupidus, nec minus Laconicarum partium Clearchiq; ſtudioſus, qui in ip-
ſa hiſtoria ſcribenda quoſdam ſemper locos ſibiipſi proprios uendicat, quos ingreſſus, Clearchi ac Lace
dæmoniis mentionem facit. Confecto iam prælio, Artagerſis illius qui à Cyro ictus cōciderat, filium
pulcherrimis maximisq; muneribus donauit. Cteſiam quoque ac reliquos honoribus ampliſſimis ho-
neſtauit. Cauniumq; qui utrem ei aquæ attulerat cum inueniſſet, ex obſcuro atque inopi clarum atq;
opulentum effecit. Fuit præterea cura in eo quædam in uindicandis ſontibus, Arbacem enim quen-
dam Medum hominem, qui in prælio ad Cyrum defecerat, ac rurſus eo mortuo rebellarat, cum eum
ignauiæ ac mollitiei, non proditionis, neque ſimultatis reum ſtatuēs condemnaſſet, iuſſit nudum ſcor-
tum impoſitum ceruicibus diem totum in foro circūferre. Alterius uero quod ad defectionem duos
quoque ex hoſtibus ſe aditurum pollicitus, in mendacio deprehenſus eſſet, linguam tribus clauis con-
figi iuſſit. Sed cum cuperet hanc famam & ſermonem apud omnes gentes & nationes uulgari, à ſe Cy
rum interfectum eſſe, Mithridati qui primum Cyro uulnus infixerat, munera miſit: ferētibus etiam
hæc nunciari ei iuſſit: talis te rex muneribus afficit, quòd cum equeſtrem Cyri pileum inueniſſes, ad eū
detuleris. Care uero à quo ſucciſa poplitis uena Cyrus conciderat, & ipſo donum poſtulante, ad id ne-
gocium miſſis huiuſmodi ad illum mandata dedit: Hæc tibi dono mittit rex, quòd primus poſt Arta-
ſyram ad eum de Cyri interitu nunciaſſes. Mithridates igitur indictum ſibi ſilentium ægre ferēs, di-
ſceſſit. At miſerum Carem ſimilis quidem animi morbus ex inſania & temeritate inuaſit. Corruptus
præſentib. ut uidetur bonis, & ſuperbia quadam & cōtumacia in ſuperiores ſe efferens, haud dignum
ducere ſe munera ſibi miſſa nūcii mercedem habere, ſed excruciari animi atque indigne ferre, ad hæc
uociferare, alterum neminem præter ſe Cyri necis autorem fuiſſe, & ſe iniuſte ea gloria ſpoliari. His D
regi nunciatis, uehementer ira incenſus, caput homini à ceruicibus abſcindi iuſſit. His cum intereſſet
mater, Ne tu, inquit, rex ita hunc Carem capitalem hominē breui pœna neces, à me enim ſibi eorum
Paryſatidis matris Artoxerxis crudelitas.
quæ dicere audet merces perſoluenda eſt. Permittente autem rege matri ſupplicii ſumendi poteſta-
tem, Paryſatis à tortoribus ſuis hominem comprehendi iuſſit, decemq; dies in tortura haberi, tum ocu
los effodi, & in aures liquefactum æs infundi, ſic omni ſupplicio excruciatum necari. Nec uero Mithri
dates ſimilem exitum effugere potuit, pauloq; poſt ob eandem ſtultitiam morte pœnas luit. Vocatus
enim ad cœnam cum regis ac matris eunuchi adeſſent, acceſſit ueſte auroq; inſignis quibus donatus à
rege fuerat: cumq; ad pocula prouectum conuiuium foret, ex Paryſatidis eunuchis is qui autoritate opi-
busq; reliquos anteibat, ita ad Mithridatem locutus eſt: Perpulchram quidem hanc tibi ueſtem rex do
no dedit Mithridates, perpulchras armillas, perpulchros etiam torques, permagni quoque pretii gla-
dium, perq; beatum ac circunſpectum te iis omnibus reddidit. Iam uero incaleſcens uino plus æquo
Mithridates, quorſum hæc, inquit, ô Sparamixa ſpectat oratio? Maioribus enim meipſum ac pulchrio
rib. eo die dignum exhibui. Et Sparamixas ſubridēs, haud equidem Mithridates tibi, inquit, inuideo:
recte quidem ſe habet iſtud quod crebro uſurpatur à Græcis, Vinum ueritatē eſſe, ſed amabo te quid
præclarum aut magnum fuit pileum equo delapſum inuenire, & ad regem deferre? Hæc haud faci-
noris ignarus interrogabat: ſed uolens id à præſentibus quoque cognoſci, tentare eo pacto cœpit homi
nis leuitatem, quem loquacem atque immoderatum potus reddiderat. Haud diutius ſe continuit, At
uos, inquiens, de pileo deq; eiuſmodi nugis ut lubet confingite, ego uero aperte profiteor, hac manu
Cyrum conciſſe. Non enim ut Artagerſes, uanum, neque irritum telum adieci, ſed ab oculo haud
longius meus aberrauit ictus, & transfixo tempore hominem ſtraui, eoq; uulnere tandem interiit. Hic
alii inde uſque proſpicientes infelicem Mithridatis exitum & cladem, facies demiſerunt: Sed qui eos
conuiuio exceperat, age, inquit, Mithridates ad præſens indulgeamus uino atq; epulis, ac regis deum
fortunamq; uenerantes, ſermones huiuſmodi maioribus de rebus quàm inter nos uerſari conue-
niat, miſſos faciamus. Dimiſſo conuiuio, quæ dicta in conuiuio fuerant Paryſatidi eunuchus detu-
lit, at illa cum rege communicauit. Quod regis animum uehementer offendit, quippe qui ſe repre-
henſum refutatumq; proſpiceret, & quæ pars uictoriæ maximo ſibi decori ac uoluptati fuerat, ef-
fluxiſſe. Etenim uolebat Barbaros omnes ac Græcos ſibi perſuaſum habere, in ipſo inſultu quo cum
fratre conſeruit manus, accepto illatoq; uulnere, interempto Cyro ſe ſaucium abiiſſe. Igitur Mithri-

datem

A datem ſcaphis necari iuſſit. Genus autem mortis ac ſupplicii huiuſmodi eſt. Duabus exædificatis ſca-
phis inter ſe congruentibus, in altera hominem qui ad ſupplicium datur reſupinant, alteram deſuper
imponentes ſic ambas coniungunt, ut caput manus ac pedes foris excludantur, reliquum uero corpus
totum intus claudatur. Præbent homini cibum, ſtimuliſq; oculos fodientes ueſci uel inuitum cogũt:
ueſcenti autẽ pro potu lac melli adnuſtum in os infundunt, faciemq; eodem conſpergunt, ſic eius ocu
los uerſantes ſcapham ſemper aduerſo ſoli opponunt, & muſcarum inſidentium multitudine ora quo
tidie obteguntur. Cumq; intus ea faciat quæ edentes bibenteſq; homines facere neceſſitas cogit, ex cor
ruptione & putredine uarii pullulant uermes, quibus intra ueſtes penetrãtibus, corpus abroditur. Cũ
enim perfuncto uita homine ſuperior amouetur ſcapha, exeſa caro aſpicitur, & circa uiſcera talium fe-
rarum paſcentium alarumq; quotidie ſuccreſcentium multitudo apparet. Huiuſmodi ſupplicus Mi-
thridates excruciatus, ad decimumſeptimum uſq; diem calamitoſam uitam produxit, atque demum
extinctus eſt. Reliquus Paryſatidi erat quaſi ſignum Meſabates regis eunuchus, qui Cyro caput ac ma
num præciderat, ad quem opprimendum animum mentemq; intenderet. Qui cum ipſe per ſe nullã
præberet occaſionem, huiuſmodi illi inſidias machinata eſt. Erat quidem cum aliis in rebus acri ac uer
ſuti ingenii mulier, tum alearum ludum percallebat, ob idq; ante bellum ſæpe alea ludere cum rege
ſolita eſt: poſt bellum autem nihil de priſtina conſuetudine cum rege & affabilitate remiſit, ſed unà in
cõuiuiis, in ludis, iociſq; uerſata eſt, ſeq; illi amorum participem atq; adminiſtram exhibuit, ut eius ani
mum penitus à Statyra abduceret, nec ullum ferè uacuum illius congreſſui tempus relinqueret, quod
eam præcipuo quodam exardebat odio, ac ea ſublata è medio, ſuo arbitrio ac nutu geri omnia cupie-
bat. Itaq; nacta tempus idoneum, cum rex à negociis uacuus pararet ſe ad ludum remiſſionemq; con-
ferre, alea prouocauit, mille Daricis in ludum uictori expoſitis. Ludenti uictoriam negligendo permi-
ſit, aurumq; perſoluit. Tum excruciari ſe animi, & concertandi cupidam ſimulans, rurſus repetita alea
eunuchum proponi iuſſit. Quod haud recuſauit rex: ſic inter ſe conueniunt, ut quinq; utrique dedu-
ctis fidiſſimis, ex reliquis uictor quem uellet eligeret atq; acciperet. His conditionibus initis inſtituitur
ludus: in quo cum illa omnem ſuam curam induſtriamq; poſuiſſet, cadentibus e ſententia talis, potita
uictoria Meſabatem accepit, (non enim is in ſelectis à rege fuerat) atq; priuſquam rex in aliquã ſuſpi-
cionem incideret, tortoribus ad ſupplicium tradens, uiuum pelle enudari, ac tribus palis affixum cor-
pus diuaricari iuſſit, & in alio palo ſeorſum pellem ſuſpendi. His peractis, ferentem grauiter regem &
in eam ira percitum, ſalibus etiã & cauillis cum riſu prouocare aggreſſa eſt, & quàm ſuauis ac beatus,
inquit, habendus es, quem fœdi ſenis & eunuchi mors tanto dolore mœſtitiaq; afficiat: ego cum mille
Daricos perdidiſſem, eam iacturam ſilentio tuli. Rex igitur pœnitentia ductus eorum quæ dolis circũ
B uẽtus dimiſerat, deſtitit, nec ultra matris iniurias perſecutus eſt. At Statyra aperte cum ea inimicitias
gerebat, indignum eſſe ſtatuens, quòd propter Cyrum interfectum homines eunuchi, ac regi fidi adeo
crudeliter ac nefarie necarentur. Poſtea uero quàm Clearchum ac reliquos duces per fidem ac iuſiuran
dum deceptos, Tiſſaphernes comprehenſos uinctoſq; ad regẽ miſit, tradit Cteſias Clearchum à ſe pre-
cibus oraſſe ne pateretur eum fame necari, ſed utcunq; molituro neceſſaria ſibi ad uictum mitten-
da curaret. Quo impetrato lætatum officio eſſe, annulumq; ſibi amicitiæ ſignum dediſſe ad ſuos pro-
pinquos neceſſarioſq; futurum: fuiſſe autem inciſas in annulo Caryatides ſaltantes. Miſſa quoque
Clearcho cibaria, qui unà in uinculis aſſeruabãtur, auferre ſolitos, & eorum parte exigua Clearcho tra
dita, reliqua ipſos cõſumere. Cui incõmodo à ſe eſſe prouiſum, cum egiſſet ut plura Clearcho cibaria
mitterentur, atq; alia ſeparatim militibus darentur. Eaq; omnia à ſe de Paryſatidis mente ac ſententia
adminiſtrata eſſe. Cum ſæpius Colenus ad Clearchum intrò ferendi cibi gratia mitteretur, hortatum
ab eo eſſe atq; edoctum, ut paruum pugionem intra carnes abditum ad ſe intrò ferret, nec pateretur
ut eius uitæ exitus foret, quem ſibi regis crudelitas allatura erat, idq; illum metu deterritum facere re
cuſaſſe: deinde regem poſtulanti matri atq; obſecranti ut Clearcho ignoſceret, conceſſiſſe, idq; iureiu-
rando firmaſſe, ac rurſus à Statyra ſententia dimotum, excepto Menone, omnes neci deſtinaſſe. Ex eo
tempore Paryſatim ad perniciem & cladem Statyræ ſpectare cœpiſſe, atq; illi uenenum cõparaſſe. Sed
hæc parum probabiliter ab eo dici, nec ratione ulla idonea niti uidentur, tantum facinus, tam audax,
tamq; periculoſum ab illa eſſe ſuſceptum, ut legitimã regis uxorem, lecti ſociam, cõmunium natorũ
& qui ad ſpem regni educarentur matrem, ob Clearchi necem ueneno opprimere conaretur, ac perfi-
ceret. Verum haud obſcurum eſt, has ab eo tragœdias excitatas eſſe, ut Clearchi nomen immortalita-
ti ac memoriæ cõmendaret. Etenim ſcribit, peremptis ducibus cæteros canibus auibuſq; laniatos eſſe,
Clearchi autem cadaueri uim uenti puluerem ferentem aggerem congeſſiſſe, atq; eius corpus obtexiſ
ſe, ibiq; exortis quibuſdam palmis, perbreui lucum in miram altitudinem excreuiſſe, locumq; opacaſ-
ſe, ex quo magnam pœnitentiam regem cepiſſe, quòd Clearchum uirum diis immortalibus amicum
uita priuaſſet. Paryſatis igitur ueteri Statyræ odio, ac nouis ſuſpicionibus agitata, cum uideret regem

Scapharũ ſupplicii quo homines afficiũtur apud Barbaros crudeliſſimum.

potentiam ſuam nerecunde obſeruare, atque in honore habere, illius uero amoris præſidio firmiorem C
ac ſanctiorem apud eum fidem habere, inſidiis illam delere conſtituit, maximis de rebus in periculum
ueniens. Inſidiarum huiuſmodi apparatus fuit. Famulam habuit Gygen nomine, quæ apud eam plu-
rimum ualebat: hanc adminiſtram ueneficii Paryſati fuiſſe Dinon tradit, Cteſias tantummodo con-
ſciam extitiſſe. At qui uenenum dedit, hic quidem Belitaram, Dinon autem Melantam nuncupat.
Itaque ſedata parumper priſtina ſuſpicione ac diſſenſione, cum in unum uenire atque cœnare cœpe-
runt, nō ſine metu tamen ac cuſtodia iiſdem cibis atque ab iiſdem utebantur. Naſcitur in Perſis quæ-
dam parua auis, cui uacuum nihil ſuperat, ſed tota intus ſumine atque adipe plena. Vento atque rore
nutriri quidam putant: nomen eſt ei Rhyntaces. Hanc Cteſias prodidit cultello altero latere ueneno
illito Paryſatim diuiſiſſe, dimidiam partem ueneno infeciſſe, & quæ ueneno intacta atque incorrupta
erat, ipſam in os coniectam excidiſſe. Statyræ autem uenenatam partem porrexiſſe. Sed Dinon ab hoc
parumper diſſentiens, ait non Paryſatim, uerum Melantam partitum cultello Statyræ infectam car-
nem appoſuiſſe. Cum moreretur magnis cum doloribus mulier ipſa dolum agnouit, matremq́; regi
in ſuſpicionem adduxit, quippe qui eius immanem importunamq́; naturá perſpectam haberet. Proin
de de ſcelere perpetrato inueſtigare diligentius cœpit, ſeruos omnis matris ac mēſæ miniſtros in quæ-
ſtionibus habuit, Gygen uero clauſam domi apud ſe illa tenuit, nec regi expoſcenti tradidit. Quæ ta-
men paulo poſt cum rogaſſet ſe domum dimitti nocte, abrepta & capitis à rege damnata eſt. Venefici

Venefici qua pœna afficiantur apud Perſas.

autem in Perſis pœna huiuſmodi legibus uindicantur: Ampla eſt petra, in qua capita eorum impoſita
alia petra feriunt quoad faciem ac caput infregerint. Hoc igitur mortis genere Gyge interiit. In Pary-
ſatidem autē aliud nihil molitus eſt rex, ſed ne uerbum quidem paulo grauius dixit, Babylonē uero
uolentem dimiſit, addens quoad illi uita ſupereſſet, Babylonem ſe nunquam eſſe uiſurum. Quæ igi-
tur ad rationem domeſticam ſpectant, huiuſmodi extiterunt. Quos autem Græcos qui Cyrum in
Aſiam ſecuti erant, capere atque opprimere niteretur, haud minore ſtudio quàm quo in Cyro ſupe-
rando ac regno obtinendo fuerat, nihil perfecit, nam amiſſo Cyro, ducibus ſuis orbati ex ipſis prope-
modum penetralibus regis incolumes euaſerunt, & oſtenderunt declararuntq́; rem Perſarum ac regis
multo auro deliciis mulieribusq́; conſiſtere, reliqua nihil præter ſuperbiam iactantiamq́; eſſe. Ex quo
Græciæ uniuerſæ animo audaciaq́; addita, Barbari contemptui fuere. Lacedæmonii quoque perindi-
gnum duxerunt non Aſiam incolentes Græcos è ſeruitute eripere, eorumq́; contumelias proſequi.
Superioribus enim temporibus Thimbrone, poſt Dercyllida duce bellum geſſerant. Nulla præclara D
re geſta, Ageſilao id bellū adminiſtrandum mandarunt, ille in Aſiam traiecto exercitu ſtatim ad rem
gerendam incubuit, magnamq́; exinde gloriam adeptus eſt. Tiſſaphernem collata acie fudit, ciuitates
ad defectionem coëgit. Tantis geſtis rebus didicit Artoxerxes alia ratione bellum cum illis ſibi eſſe ge-
rendum. Quare Hermocratem Rhodium cum magna ui auri in Græciam miſit, iuſſitq́; corruptis
principibus ciuitatum, quiq́; in iis plurimum pollebant opibus, græcum bellum in Lacedæmonem to-
tum conuertere. Quæ ubi ſic ab Hermocrate adminiſtrata ſunt, conſpirantibus maximis ciuitatibus,
magniſq́; in Peloponneſo excitatis motibus, Spartam Ageſilaum ex Aſia magiſtratus reuocarūt. Quo
tempore abeuntem ad amicos dixiſſe ferunt, Triginta millibus ſagittariorum ſe à rege ex Aſia pelli.
Perſicus enim nummus ſagittarium inciſum habet. Conone etiam Athenienſi ac Pharnabazo ducibus,
mari Lacedæmonios expulit. Conon enim ſub id tempus poſtquam in Capræ flumine nauali prælio
decertatum eſt, in Cypro moram trahebat, haud ſecuritate contentus, ſed rerum mutationem ueluti
in pelago fluctum operiens. Perſpiciens autem ſua conſilia potentia, regiam uero potentiam pruden-
te duce indigere, de iis quæ excogitaſſet regem per epiſtolam certiorem effecit, mandauitq́; iis qui fer-
rent, per Zenonem Cretenſem uel per Polycritum Mendæi filium, regi eam redderent (horum Ze-
non ſaltator, medicus Polycritus fuit) ac ni illi adeſſent, per Cteſiam medicum. Traditur Cteſiam ac-
cepta epiſtola iis quæ à Conone ſcripta erant addidiſſe, ut Cteſiam ad ſe mitteret, cuius opera ad admi-
niſtrandas res maritimas uteretur. Cteſias ait regem ipſum ſua ſponte id ſibi munus demandaſſe.
Parta nauali prælio apud Enidum per Pharnabazon uictoria, qua maritimum Lacedæmoniis im-
perium abſtulit, ad ſe Græciam uniuerſam ſimul conuertit, Græcosq́; ad famoſam illam pacem
compulit, quæ regnante Antalcida conſtituta eſt. Hic Spartiata Leonidæ filius fuit, qui ſtudio re-
gis autor fuit, ut Lacedæmonii omnibus Aſiæ ciuitatibus, quæq́; Aſiæ adiunctæ ſunt inſulis, re-
gi cederent, eaſq́; rex uectigales haberet, firmata cum Græcis pace, ſi Græciæ dedecus, contu-
melia ac proditio, pax nuncupanda eſt, qua nullum bellum miſeriorem & ignominioſiorem exi-
tum uictis attulit. Quapropter Artoxerxes cum reliqui ſibi Spartiatæ abominationi ac faſtidio
eſſent, ratus eos omnium impudentiſſimos eſſe (ut Dinon refert) Antalcidam in Perſas profe-
ctum omni comitate ac benignitate complexus eſt, ac ſemel accepta una ex floreis coronis & unguen-
to pretioſiſſimo perſperſa, Antalcidæ eam in cœna miſit. Ea munificentia omnib. admirationi fuit.

Erat

A Erat autem ut uidetur idoneus, qui in Perſis per ſaltationem ac laſciuiam Leonidæ & Callicratidæ inſultans, in delicijs uolutaretur, & eiuſmodi coronam acciperet. Itaq; Ageſilaus ſiue quis alter, dicente quodam, Væ tibi Græcia ubi iam Lacones nobis medizant: quinimmo, inquit, Medi laconizant. Magnificentia tamen & ſplendore orationis dedecus rei & ignominiam delere non potuit. Nam accepta in Leuctris calamitate, imperium Græciæ amiſerunt, atque eo fœdere Spartæ gloria & maieſtas omnis interijt. Quoad igitur Spartæ imperium ſtetit, hoſpitis atque amici loco illum habuit obſeruauitq;: poſt Leuctricam uero calamitatem, cum imminuta autoritate ad reliqua incommoda pecuniariæ etiam rei difficultas acceſſiſſet, in Aegyptum Ageſilaum miſerunt Antalcidas ad Artoxerxem profectus, hortatusq; eſt, ut Lacedæmonijs laborantibus ſubueniret. Ille ita hominem cõtempſit, deſpexit, ac contumelioſe reiecit, ut reuerſus illuſus ab hoſtibus ludibrioq; habitus, atque Ephoros metuens, ſe uita abdicaret. Aſcendit etiam ad regem Iſmenias Thebanus, & Pelopidas, quo duce parta in Leuctris uictoria fuerat. Hic nihil à dignitate ſua alienum fecit: at Iſmenias iuſſus regem adorare, annulum ante pedes humi deiecit, ita acclinans ſuſtulit adorantisq; ſpeciem præbuit. Timagoræ autem Athenienſi, cum ad eum paruulam epiſtolã per Beluridem arcanam miſiſſet, lætatus decem ei daricorum millia elargitus eſt, bouino lacte in ualetudinem idigenti octoginta boues mulgendos dedit, lectulos etiã & periſtromata ſtratoresq; miſit, quaſi non Græci lectos ſternere didiciſſent, quòd ex morbo langueret, qui lectica eum ad mare uſq; molliterueherent. Præſenti eidem admodum cœnam magnificẽtiſſime apparauit, ut Oſthanes regis frater, Hanc, diceret, o Timagora menſam memoria teneto. Non enim parua ſpe tam ſplendide exornata eſt. hoc autem erat proditionis potius exprobratio, q̃ cõmemoratio beneficij ad gratiam referendam. Timagoras igitur ob regiam largitionem ab Athenienſibus rei capitalis damnatus eſt. Artoxerxes Græcos multis malis calamitatibusq; affectos unius tantum facti lætitia parumper leuauit, Tiſſapherne acerrimo atq; infenſiſſimo illis hoſte ſublato. Interfecit autem eum calumnijs ipſius, opera & conſilio matris adiutus. Non enim rex diutius iram aluit, ſed eam recõciliata gratia Babylone accerſiuit, & quòd elato animo ac regina digno eſſe aſpiceret, cauſæ autem nihil ſubeſſe, quæ ſuſpicione uel offenſione aliqua eorum animos diſiungere poſſet. Ex eo iam tempore mater in omnibus obſequendo, obſecundando, cunctaq; ad nutum gerendo, nunquam eius cupiditatibus refragando: hoc obſequio cum tantum apud illum autoritatis conſecuta eſſet, ut quæcunq; uellet facile impetraſſet, perſenſit regem ex filiabus alteram Atoſſen perditiſſime adamare, cumq; ea rẽ

B ſe clàm habere, & ne erumperet, ut quidam tradunt, animi morbum cohibere, ac diſſimulare: conſtituto cum uirgine ſemel congreſſu, id Paryſatis ſuſpicata, puellam magis quàm antea conſueuerat amplexa eſt, Artoxerxi & formam eius ac mores laudare, ut regi tum ſpectabilis ac decora eſſet. Poſtremo eo ſuadendo adduxit, ut eam in matrimonium duceret, & legitimæ numero uxoris haberet, contemptis Græcorum exiſtimatione ac legibus, Perſis legem ipſam bonorum & malorum normam à deo conſtitutam præſcriberet. Sunt qui dicant, in quibus eſt Cymæus Heraclides, non unam modo filiam, ſed ſecundam etiam Ameſtrim Artoxerxem uxorem cepiſſe, de qua paulo poſterius dicemus. Atoſſæ amore poſt nuptias ita uehementer incenſus fuit, ut cum morbo quodam, quod Alphon uocant, teneretur, nihil tamen ob eam cauſam faſtidierit. Iunoni etiam pro illius ſalute uouit, ſe unam ex omnibus dijs illam attacta humo manibus adoraturum. Iuſſis deinde Satrapis ab eo & amicis dona mittere, tanta copia miſſi ſunt, ut quod erat ſpatij inter regiam & phanum, ad ſexdecim ſtadia, auro, argento, purpura, atque equis compleretur. Petijt ab eo deinde bello Aegyptij Pharnabazo & Iphicrate ducibus, quibus inter ſe diſſidentibus, ſpe potiendi excidit. Ipſe præterea aduerſus Caduſios triginta millibus peditum, ac mille equitum educto exercitu, in eorum agrum impetum fecit. Erat autem regio ſitu ipſo aſpera & difficilis, frugum infœcunda, piris & màlis alijsq; eiuſmodi pomis feliciſſima, genus hominum nutriens ferox & bellicoſum. Quo bello rex in maximas difficultates ac pericula imprudens incidit. Nihil enim erat unde aleret exercitum, nec aliunde importari poterat: iumentis ſolum cæſis uiuebant, tantaq; erat inopia & caritas rei uictuariæ, ut aſini caput uix ſexaginta drachmis uenale inueniretur. Iamq; cibus in regiam cœnam defecerat, & pauci ſupererant equi, reliquis ueſcendo abſumptis. Hic Teribazus qui inter Perſas fortitudine ſæpe primum locum obtinuerat, ſæpe ob leuitatem offenderat, & per id temporis ſordidus ac deſpectus, regem exercitumq; ſeruauit. Duo erant Caduſijs reges, his diuerſis locis caſtra habentibus. Teribazus regem adijt, & quæ facere ſtatuiſſet ei cõmunicatis, ipſe ad alterum eorum profectus eſt, ad alterum clã deſtino itinere filium miſit. Vterq; utrunq; dolo circumuenit, inquiens alterum regẽ ad Artoxerxem caduceatores mittere pro ſocietate priuatim & amicitia cõiungenda, proinde ſi ſaperet ſibi præoccupandum eſſe tempus, ſeq; ad omnia adiutorẽ ei fore pollicitus eſt. Ita perſuaſis regibus, rati ambo ſibi ab altero inuideri, hic cum Teribazo, ille cum Teribazi filio legatos de pace miſit. Diutius igitur tẽpore trito, Teribazus in ſuſpicionem apud Artoxerxem & calumniã incidit, & regẽ ipſum pœnituit ſuã

exercituſq; ſui ſalutem illios fidei credidiſſe, inuidis & obtrectatoribus reprehendendi ſui conſilii oc- C
caſionem & facultatem præbuit. Reuerſus Teribazus ac eius filius, percuſſo fœdere paceq; cum
utroque rege firmata, auctus honoribus atque opibus, motis caſtris cum rege diſceſſit. Quo in lo-
co apparuit omnem ignauiam mollitiemq; non ex delitiis ac luxu (ut multitudo opinatur) naſci,
ſed ex uitio & malignitate naturæ, quæ malis opinionibus inquinetur. Non enim aurum, non pur-
pura, non duodecim millium talentorum cultus, quo aſſidue regis corpus ornabatur, illum (quod
pleriſque contigit) à labore deterruit, ſed accinctus pharetra, & ſcutum geſtans, ipſe prius relicto equo
loca montuoſa atque ardua pedes peruaſit, ut cæteri illius uim ac promptitudinem ſpectantes, quaſi
alis acceptis leuiores expeditioreſq; redderentur. Ducentorum enim ſtadiorum aut eo amplius die-
bus ſingulis iter confecit. Poſtea uero, quàm ad reliqua regia prædia uentum eſt, quæ hortos mirifi-
co quodam ornatu & magnificentia inſtructos habebant, cum omnis circum regio nuda eſſet, & in-
fœcunda arboribus, permiſit milites arboribus cæſis ex hortis ligna ſumere, nec piceæ nec cupreſſui
parcere. Hærentibus illis, & ob arborum ſpeciem ac magnitudinem temperantibus, ipſe arrepta ſe-
curi, quæ inter cæteras pulchritudine maxime eminebat, arborem cecidit. Quo facto milites ligna
congerendo multos ignes excitarunt, ibiq; molliter pernoctarunt: ex illius tamen exercitu fortes ui-
ri complures deſiderati ſunt, equi omnes amiſſi. Reuerſus igitur Artoxerxes, ratus ſe ob rem male
atque infeliciter geſtam ſuis contemptui eſſe, principes ſuſpectos habuit, multoſq; ob iram necauit,
cum plures metueret. Metus enim in tyrannidibus peſtifera maxime ac pernicioſa res eſt: fiducia ue-
ro mitis ac pacata, nullius particeps ſuſpicionis. Nam ex feris quoque quæ difficile tractantur, ac ma-
nu aſſuefiunt, pauidæ ſunt, & ſtrepitu ipſo terrentur: generoſæ uero ob fiduciam magis ſe credunt,
nec blanditias fugiunt. Artoxerxes iam ad ſenectutem prouectus, ſenſit filios inter amicos ac factioſos
de regno in certamen diſceptationemq; ueniſſe, ſedati & quieti cenſebant, ut ipſe acceperat, ſic Da-
rio natu grandiori regnum relinqui oportere. Aſt Ochus minimus omnium, acris & uiolenti inge-
nii iuuenis, ex iis qui regiam frequentabant, multos fautores atque ſtudioſos habuit, ſpe iniecta pa-
tris per Atoſſam opprimendi. Illam enim ſibi blanditiis promiſſiſq; deuinxiſſe uidebatur, ſe ui-
delicet illam rege perempto connubii ac regni ſociam habiturum. Erat autem fama etiam eo uiuo,
Atoſſam clàm pellicem habuiſſe: ſed id Artoxerxem latuit. Statuens uero Ocho regnandi ſpem
adimere, ne ſi eadem quæ ante Cyrus, auderet, excitatis bellis ac certaminibus regnum euerterent,

Darius rex deſignatur ab Artoxerxe.

regem Dariom deſignauit, qui tom uigeſimumquintum agebat annum, ac ei cidarim quam uocant
rectam ferre dedit. Sanctum autem lege cum eſſet in Perſis, ut qui conſtitutus rex eſſet donum pe-
teret, qui eum conſtituiſſet, totum quod petitum erat traderet, Darius Aſpaſiam olim à Cyro uni-
ce dilectam, & tunc regis pellicem petiit. Erat autem ex Ionia Phocia genere, & honeſtis parentibus D
orta, ingenueq; educata. Hæc autem cum Cyro cœnante ad eum intromiſſa eſſet cum aliis mulieri-

Mos Perſarũ quo utebantur in creandis regibus.

bus, aſſidenteſq; illæ Cyri iocos & cauillum læto ore exciperent, ac ſe etiam tangi finerent, ſilentio
ingreſſa ad lectum conſtitit, nec uocanti Cyro paruit: uolentibus autem cubiculariis adducere, fle-
bit, inquit, qui horum mihi manus admouerit. Viſa eſt igitur inmitis præſentibus & agreſtis. Cy-
rus lætatus & cum riſu conuerſus ad eum qui mulieres adduxerat, Num intelligis te, inquit, hanc
unam ingenuam atq; incorruptam adduxiſſe? Poſthac ad eam conuerſus animo, unam omnium ma-
xime adamauit, & ſapientem nuncupauit. Extincto autẽ Cyro, caſtriſq; direptis, captiua abducta eſt.

Barbarorũ ingens ſuſpicio de mulierum ſuarum pudicitia.

Hanc Darius cum petiſſet, permoleſta patri eius petitio fuit. Vehementer enim ſuſpicioſum de mu-
lierum pudicitia barbaricum eſt genus atque intemperans, ut non modo qui adierit, pellicemq; re-
gis attigerit, ſed etiam qui ex itinere appropinquauerit, curruſq; quibus uehuntur impulerit, capite
puniatur. Atqui Atoſſæ amore continebatur rex, quam contra legem uxorem ſibi adiunxerat: ue-
rum trecentæ & ſexaginta eximia forma pellices unà alebantur: attamen petitus illam liberam eſſe di-
xit: proinde uolentem capi iuſſit, inuitam uero & recuſantem cogi prohibuit. Acceſſita eò Aſpaſia cum
præter opinionem regis Darium elegiſſet, tradit quidem lege coactus, ſed paulo poſt traditam abſtu-
lit. Dianæ enim in Ecbatanis, quam Anetim uocant, ſacerdotem legit, ut caſtam reliquam uitam de-
geret: ratus has non duras, ſed mediocres ac ioco admiſtas à filio ſe pœnas ſumpturum. At ille non
modice tulit, ſiue Aſpaſiæ amore correptus, ſiue quod ſe à patre & probro & contumelia affectum
duceret. Quem ita animatum Teribazus accipiens, magis etiam exaſperauit atque incendit, in illius
iniuria recognoſcens ſuam. Fuit autem iniuria illius huiuſmodi. Cum plures rex natas haberet,
Pharnabazo Apaniam deſpondit, Rhodogunen Orontæ, Teribazo Amiſtrim: atque aliis quidem ui-
ro traditis, Teribazum ſpe inani duxit, Amiſtriq; in matrimonio accepta, pro illa Atoſſam mini-
mam natu omnium Teribazo deſponſauit. Quam cum ob amorem duxiſſet (ut dicitur) poſt id tem-
poris infenſo omnino atque inimico in regem animo manſit. Erat enim leui mobiliq; ingenio, atque
in cõſiliis præceps & rapidus. Quare interdũ ſecundis rebus clarus, interdum offenſione aliqua abie-
ctus & perditus, neutram mutationem æquanimiter tulit. Sed honoribus auctus, ob animi mollitiẽ
inſoleſcere,

A inſoleſcere,grauiſq; omnibus eſſe,læſus nō demitti animo,nec quietus eſſe,ſed aſpere ſupbeq; efferri. Igni igitur ignem adiecit Teribazus adoleſcenti imminens aſſidue,ac uerbis increpitans,nil prodeſſe cidarim in capite erectam habere,qui eam operibus ac rebus geſtis erigere non conetur. Ipſum amétem & ſtultum eſſe,ſi fratre regno inhiante,patre ſtupidum atq; inſtabilem animum gerente, exploratam ſibi in regnum ſucceſſionem eſſe arbitretur. Qui enim græculæ mulieris cauſa legem in Perſis antea ſanctam inuiolatamq; ſpreuiſſet,eum nunquam in maximis quod conuenerit, ratum habiturum. Nec idem Ocho propoſitum eſſe ſi regno non potiatur, ac ſibi ſi traditum de manu amiſerit. Ochum enim priuatum beate uiuere neminem prohibitum ire,ſibi uero regi conſtituto aut regnandum,aut moriendum eſſe. Poſtremo ualuit Sophocleum illud, Subita perſuaſio ad ſcelus præuia eſt. Facilis eſt autem uia ac prona qua quò uolumus ducimur. Mala autem plurimi uolunt,ob inexperientiam bonorum atque inſcitiam. Attamen imperii magnitudo & Ochi metus,qui Darii animum ſolicitum habebat, Teribazo facultatem ac materiem præbuit:amor autem Aſpaſiæ atque ereptio nonnihil omnino ad culpam cauſæ attulit. Igitur totum ſe Teribazi conſiliis regendum commiſit, ac iam multis conſpirantibus,Eunuchus coniurationem ordine exploratam habens,regi indicauit,ut noctu cubiculum irrupturi regemq; incautum oppreſſuri eſſent. Quo indicio, Artoxerxi tantum negligere periculum,inſtructaſq; inſidias non cauere indignum eſt uiſum. Abſq; ullis uero certioribus argumentis rem pro certa habere multo indignius. Huiuſmodi igitur conſilium capit: Eunuchum ſectari illos iubet,& ubiq; illis adeſſe:ipſe cubiculi pariete,qui poſt lectum erat effracto,portaq; effecta, aulæo texit. Inſtante hora adoriendæ rei,& Eunucho occaſionem adeſſe nunciante,in lecto conſtitit, nec prius inde ſe mouit,quàm in ſe inuadentium ora conſpexit,& manifeſto eorum quenq; agnouit. Vt uero illos diſtringere gladios aſpexit,& ad ſe citato gradu incedere,ſubmoto aulæo in conclauim ſe interiorem proripuit,oſtioq; obiecto clamorem extulit. Viſi igitur ab eo paricidæ, re infecta ſe per portas curſu eiecerunt. Teribazum ut fuga ſaluti ſuæ conſuleret admonuerunt, quippe qui iam manifeſtæ culpæ reus teneretur. Cæteri igitur ſeiuncti aliò effugerunt: at Teribazus dum niterentur eum comprehendere,permultos ex regis ſtipatoribus interemit. Ad poſtremum eminus iaculo ictus concidit. De Dario autem unà cum liberis ex fuga abſtracto iudicium fieri uoluit,cōuocatiſq; regiis iudicibus, quòd ipſe iudicio intereſſe nollet,ſed per alios accuſaret,iuſſit ſeruos conſcriptam uniuſcuiuſque ſententiam ad ſe perferre. Latis autem omnibus in Darii caput ſententiis, ſerui comprehendentes in

B propinquum carcerem coniecerunt. Vocatus deinde lictor cum nouacula aderat, qua damnatorum capita præcidunt. Ingreſſus autem, Darii conſpectu exterritus ad portas refugit, ſpectanſq; hærebat, quaſi animus eum ad necem regis atq; uires defecturæ eſſent. Foris uero inſtantibus iudicibus imperio ac minis,reuerſus altera manu comam implicitam tenens ſtrato humi regi nouacula collum perrupit. Nec deſunt qui dicant præſente rege iudicium eſſe factum, Dariumq; ipſum aperte argumentis cōuictum in faciem procidiſſe precibus obſecrationibuſq; ſupplicem, ut ſibi ignoſceretur. At illum ira percitum inſurrexiſſe,nudatoq; gladio Darium repetitis ſæpius uulneribus occidiſſe:deide cum in aulam ſe recepiſſet, ſole adorato hæc eſſe locutum: Læti ô Perſæ abite, atque aliis nunciate regem Artoxerxem in ſceleratos atque impios paricidas pœnas expediuiſſe. Inſidiæ igitur & conſpiratio huiuſmodi exitum habuerunt. Aſt Ochus fretus Atoſſæ opibus, in ſpem maximam uenerat:ſed eum Ariaſpis,qui reliquus erat ex legitimis,& Arſamis metus ſolicitum tenebat. Ariaſpi enim non tam quòd Ochum præiret ætate,quàm quod facilitate,ſimplicitate,humanitateq; præſtaret,regnum communi conſenſu & uoluntate Perſarum deferebatur. Arſamen uero haud latebat Ochum magni conſilii & prudentiæ uirum,ac patri dilectum eſſe. Verſare igitur animo cœpit qui utrunque inſidiis opprimere poſſet. Cum uero inſtructus ad fraudem,ac cædis auidus foret,crudelitate naturæ in Arſamen eſt uſus,uerſutiis ac fallaciis Ariaſpem aggreſſus eſt. Miſſis enim ad eum eunuchis atque amicis regis cum minis atque horrendis nunciis, patrem decreuiſſe illum crudeliter atque ignominioſe necare. Qui hæc in dies ſingulos ut arcana ſignificare uiſi,cum alia imminere,alia propè iam inſtare nunciarent,ſic terruerunt hominem perturbaruntq;,ſic à mente conſilioq; abduxerunt, ut parato ſibiipſi letali ueneno epotoq;,è uita diſcederet. Rex uero cum & mortem & modum accepiſſet, illum fletu ac lachrymis proſecutus eſt: de cauſa in ſuſpicionem adductus peruestigare & quærere, affecta iam ætate,non potuit. Sed Arſamen maiore charitate complexus eſt,uidebaturq; maximam illi fidem habere,& cum eo liberius ſermones conferre. Quare Ochus haud differendum eſſe rei gerendæ tempus exiſtimans, Arpata Teribazi filio ſubornato per illum Arſamen tollendum interficiendumq; curauit. Erat tum Artoxerxes inclinata iam ætate paruo mortis diſcrimine, adiuncta ad naturæ imbecillitatem ex filii calamitate mœſtitia, nec parum quidem temporis reſtitit,ſed continuo ægritudine animæ & langore extinctus eſt,cum ad nonageſimum & quartum annum uixiſſet, ex quibus duo & ſexaginta regnauit. Manſuetudinis & clementiæ exiſtimationem aſſecutus eſt, quam non mediocriter auxit Ochus, qui inmanitate cunctos & crudelitate ſuperauit.

Coniuratio in Artoxerxem aperitur.

Darii interitus.

ARATI VITA C

LAPO FLORNETINO INTERPRETE.

CHRYSIPPVS philoſophus, ô Polycrates, tritum quoddam ueteri ſermone prouerbium, eius credo infamiam reformidans, conuertiſſe, mutatoq; uerbo leuiorem ad partem traduxiſſe uidetur. Quis, ĩquiẽs, patrem laudabit, niſi felices liberi? Hunc Dionyſodorus, Trœzenius arguẽs, ueram ipſe huiuſmodi ſentẽtiam profert: Quis patrem laudabit, niſi infelices liberi? Ait enim illorum qui cum ipſi nulla re præſtent, ſed maiorum quorundam uirtutibus nitantur, eorumq; gloriam ad ſuam laudem frequenter uſurpent, petulantiam eo prouerbio comprimi & coerceri. Cæterum cui maiorum generoſitas (ut inquit Pindarus) natura conuenit, quemadmodum tibi, qui ad uitæ rationem domeſticis exẽplis conformaris, huic ego pulcherrimum duco eſſe, maiorum ſuorum clariſſimorum uirorum efferẽdo facta, memoriam reuocare, & de iis quotidie aliquid audire atq; loqui. Non enim hi ſuis uirtutibus deſtituti alienæ laudis gloriam aucupantur, ſed ad maiorum ſplendorem ſuis laudibus adiunctis illos ut & generis & uitæ duces extollunt. Quamobrem ego cum Arati ciuis tui, cuius tu gloriæ atq; opibus nulla ex parte dedecori es, uitam literis mandaſſem, iure ut eã ad te mitterẽ ſum adductus, nõ quòd nõ tibi uni præ cæteris eius res geſtas ab initio penitus cognitas eſſe exiſtimẽ, ſed ut filii tui Polycrates & Pythocles, partim audiendo, partim legendo, ad domeſticæ uirtutis exẽpla educerent; ad quæ eos cõformari oportet. Sui enim amãti hoĩ, nedũ pfecta uirtute ĩbuto, optimũ eſt quendã quaſi ducẽ pficere. Sicyoniorũ ciuitas, poſteaq̃ primum ſyncera illa & Dorica Ariſtocratia ueluti harmonia quadã cõfuſa, in ſeditiones & cõtentiones populariũ & factioſorum hoĩum ĩcidit, plures mutationes rerum ppeſſa, & ſucceſſiue ĩſurgentium tyrãnorum, nõ prius ſe ex ea cõtagione & turbatione recepit, q̃ Cleone ĩterfecto, Timoclidã & Cliniã claros & pollentes opibus in ciuitate uiros, delectos ſummæ rerum præfecerunt. Sed cum iam Reſpub. certum aliquem ſtatum obtinere uideret, Timoclidas uita defunctus eſt. Paulo poſt Abantidas Paſei filius ſublato Clinia, tyrannidẽ occupauit, Cliniæq; amicis ac domeſticis partim eiectis, partim interemptis, filium Aratum qui ſeptimum annum agebat, tollere geſtiebat. Sed puer in illa turbatione ac labe domus fugientibus pmiſtus, per ciuitatẽ uagatus pauidus & oĩum ope deſtitutus, forte quandã ĩprudens mulieris domũ ĩtrauit, quæ Abantidæ ſoror Prophanto Cliniæ fratri nupta erat: nomen ei Soſæ fuit. Igit̃ egregia & pclara mulier diuino quodam numine rata ad ſe puerum confugiſſe, occultum habuit, ac noctu Argos dimiſit. Sic effugienti ac periculis erepto Arato, odium uehemens tyrannorum ĩgeneratum augebat̃ indies. Educatus Argis apud hoſpites paternos & amicos liberaliter, firmum corpus & ualidum nactus, ad palæſtrã exercendã ſe contulit, in qua adeo præſtitit, ut Pentathli certamine depugnarit, & coronas etiam cõſecutus ſit. Qualis autem fuerit, ex eius ſtatuis cõiectare licet, in quibus athletica quædam extat ſpecies. Prudens autem aſpectus ac regius, nõ oĩno uoracitatẽ ac ſcaphã, uictumq; athleticum occultare poteſt: unde minus forſaſſe q̃ uidet̃ ciuili homini conuenire, orationi ſtuduit. Attamen ornatior & copioſior in dicẽdo fuit, q̃ quibuſdã uidet̃, qui ex monumentis eius iudicium faciunt, quæ ille alius intentus in chirographis ut uerba occurrebant, negligẽter ſcripta reliquit. Sequentibus autem temporibus Clinias & Ariſtoteles dialecticus Abantidã aſſuetum eorum ſermonibus intereſſe, atq; unà diſceptare, cum in foro per ociũ uerſaret̃, per inſidias necauerunt. Deinde Nicocles interempto fraude Paſea Abantidæ patre, qui in filii locum ſucceſſerat, ad ſe tyrannidem tranſtulit. Hunc aſpectu ſimillimum Periandro Cypſeli filio, ueluti Perſam Orontẽ Alcmæoni Amphiarei fuiſſe tradunt: Hectori, Lacedæmonium adoleſcentem, quem ſcribit Myrſilus à multitudine ſpectantium, cum ſe errore lapſos agnouiſſent, peſſundatũ eſſe. Nicocles quatuor iã menſes tyrannidẽ obtinuerat, quibus multis malis ciuitatem affecit, & ne priuaret̃ per ĩſidias ab Aetolis in periculũ uenit, cum Aratus adultus ætate & ſplendore & nobilitate familiæ, & ĩgenii uiribus, quod nõ paruũ neq; hebes in eo fuit, ſed acre & ſupra ætatẽ conſilio prudentiaq; pfectum, multũ iam noĩs & autoritatis aſſecutus erat. Ex quo exules ad eum potiſſimum animo ſe cõuerterant, & Nicocles rem haud negligendã ducens, clàm atq; à lõge ſpectabat, eiuſq; conatũ ſummo ſtudio obſeruabat, nõ quòd illum tã audax facinus nec tã periculoſum auſurũ aut aggreſſurum timeret, uerum ſuſpicabat̃ ne ad reges opem petitum cõfugeret, qui cum patre amicitia hoſpitioq; iuncti fuerant. Etenim re uera Aratus eã cõſilii uiam inire ſtatuerat: ſed cum Antigonus pollicitus negligeret, ac tempus traheret, quæ uero ab Aegypto Ptolemæoq; afferebant̃ ſpes longe abeſſent, ſtatuit per ſeipſum tyrannum opprimere. Conſilium cum Ariſtomacho primum Ecdeloq; cõmunicat. Horum Ariſtomachus ex Sicyone exul, Ecdelus autẽ Megalopolitanus ex Arcadia erat, uir in philoſophia D

A nobilis,& in rebus gerendis exercitatus,qui Archeſilai Academici auditor fuerat ac familiaris. Illis rẽ
ꝓbantibus,de ipſorum ſententia ad alios exules detulit,quorum pauci uerecundia adducti, quod tur
pe ſibi eſſe ducerent eam ſpem intentatam dimittere,operam ei ſuam polliciti ſunt.Plurimi Aratum
ab incepto deterrere conati,quippe cum ob inexperientiam rerum attollere animos dicerent . Ineun-
te uero conſiliũ de occupando quodã Sicyonis loco,unde aduerſus tyrannum bellum gereret,acceſſit
Argus uir Sicyonius Xenoclis cuiuſdam exulis frater,qui ex carcere effugerat.Hic à Xenocle ipſo per-
ductus ad Aratum,inquit,murum qua ipſe cõſcendens euaſiſſet,intus nõ fermè à terra eminere, ſed
locum ſaxoſum atq; editum eſſe:extra uero altitudinem muri nõ magno labore ſcalis admotis ſupe-
rari poſſe.His nunciatis,duos priuatos ſeruos Seutham & Technoné explorandi cognoſcendiq; muri
gratia cum Xenocle emiſit,ſatius eſſe ſtatuens,ſi poſſet clàm uno ꝑiculo celeriter rem totam tranſige-
re,q̃ diuturno bello apertiſq; certaminibus priuatim tyranno cõtendere.Reuerſo autem Xenocle &
qui cum eo ierant,muriq; menſurã ac loci ſitum nõ auium,neq; difficilé nunciantibus,ſed adeuntes la
tere difficile eſſe ob cuiuſdam hortulani canes paruulos quidé,ſed latratu acres,atq; inexorabiles , ad
ré gerendã aggreſſus eſt.Armorum autem apparatus nouum nihil inuſitatum'ue habuit,cum omnes
feré per id temporis excurſionibus & populationibus inuicem uterenť.Scalas Euphranor machinamé
torum artifex clàm omnibus inſtruxit,cui ars ipſa præſtabat ut id abſq; ſuſpicione efficere poſſet,nam
& ipſe unus è numero exulũ erat.Viros ſibi amicos eorum qui Argis erant ex paucis decem quiſq; ac
cõmodauit:ipſe auté priuatim ex domeſticis triginta armauit.Per Xenophilum etiam ex ꝑdatorum
manu haud multos milites mercede cõduxit:inter illos fama uulgata,ſe ad diripiendos regios equos
Sicyoné eductură,ſeparatim plurimis eorũ ad Polygnoti turrim præmiſſis,atq; ibi operiri iuſſis.ꝑmiſ
ſo etiá Capheſia ab eo cum quatuor expeditis,qui noctu ad hortulanum accederẽt,& ſimulatione uia
torum apud hominẽ diuertentes,ipſum & canes occluderent:haud enim aliter adeundi facultas da-
batur.Scalas auté in Achanas(eſt autem menſura quæ quinquaginta medimnos Atticos capit)conie-
ctas,uehiculiſq; impoſitas ꝓuexerunt.Inter hæc exploratoribus quibuſdam Argis cognitis, qui occul-
te circumire,Aratumq; obſeruare dicerenť,prima luce ꝓcedens palàm omnib.in foro cum amicis uer
ſatus eſt:deinde cum in gymnaſio ſe perunxiſſet,abductis ſecum quibuſdam ex palæſtra adoleſcentib.
qui cum eo potare conſueuerant,domum diſceſſit,nec ita multo poſt uiſi ſunt eius ſerui per forum
coronas ferre,lãpadas emere,cum iis colloqui qui in potationibus & uoce & tibiis canere ſoliti eſſent.
Hæc iuuentes decepti falſa ſpecie exploratores cum riſu ſic inter ſe colloquebanť:Nihil ꝓfecto tyrãno
timidius,ſi Nicocles cum eiuſmodi ciuitaté obtineat,tantis opibus potentiaq; munitus, ſic formidet
adoleſcentem exulem,qui fugæ exiliiq; uiatico ad uoluptates & diurnas potationes abutatur. Ita falſi
B opinione ſua abierunt.Aratus ſtatim pranſus urbe egreſſus cum ad Polygnoti turrim perueniſſet , in-
uentis militibus à ſe ante præmiſſis in Nemeam ducit,ubi cunctis quid facere ſtatuiſſet aperuit, pol-
licitiſq; eos & hortationib.ante incitare conatus , in ſignumq; Apolline militibus dato, tum dimenſo
lunæ circuitu ad rationem itineris,ꝓperato gradu urbem petere cõtendit , deinde rurſus conſtitit ut
lunæ luce in uia uteretur,qua occidente ad hortum urbi proximum ſteterat . Hic Capheſias obuiam
prodiens nunciauit occluſo hortulano canum capiendorum,quòd prius exiluiſſent,ſibi copiã nõ fuiſ-
ſe.Cum uero plurimis ob metum cõcidiſſent animi,ac pedem referre iuberent,Aratus eos confirma
uit,oſtẽtata ſpe ſe abductură ſi canes nimium infenſi eſſe pergerent:ac ſimul qui ſcalas ferebant præ
miſit,quibus Ecdelus & Mnaſitheus ꝓpoſiti erant,ipſe cunctanter ſequebatur.Iam canibus latratu in-
ſtantibus,& in Ecdelum ac ſocios incurrentibus,nihilominus ad murum ſe inferentes,ſcalas tutò ad-
mouerunt.Cum uero primi per ſcalas aſcenderent,qui matutinæ cuſtodiæ ꝓfuerat,tintinabulo præ-
cedens ſocios abducebat:plurimæ collucebant faces,tumultus & ſtrepitus incedentium ubiq; erat.Illi
ut erant in ſcalis ſubſidentes,qui in muro erant facile latuerunt.Alia cuſtodia priori cõtraria ueniens
in ultimũ diſcrimen adducti ſunt.Illa etiã declinata cum irent Mnaſitheus & Ecdelus priores in mu-
ro ſteterũt:occupato deinde utrinq; muri aditu,Technoné ad Aratũ dimiſerunt,ſubſidio approperа-
re iubentes.Non multũ enim ſpatii inter hortũ urbemq; & turrim intererat , in qua uenaticus canis
permagnus in ſtatione collocatus erat . Is ſiue quòd natura ſegnis,ſiue quòd diurno labore fatigatus
eſſet,incedentiũ ſtrepitum haud ſenſit,ſed hortulani canibus deorſum illum excitantibus,ſubmiſſe &
obſcure ab initio intendere cœpit,tum appropinquantibus illis magis uocem ĩtendit,& latratus plu-
rimus paſſim locũ cõpleuerat,ut qui è regione in cuſtodia erant,exaudirent,ac magna uoce rogarent
canis magiſtrũ,cuius gratia canis ita uehementer atq; aſpere latraret,num quid noui eſſet.Alter è tur
ri nihil eſſe reſpõdit,ſed cané lumine cuſtodũ & ſtrepitu tintinabuli irritatũ eſſe.Hoc Arati militibus
multũ animi atq; audaciæ addidit,opinantibus canis magiſtrũ eius cõſilii conſciũ rem tegere, ꝑterea
alios in ciuitate permultos coniuratos trãſigendi negocii adiutores futuros.Attamen ad murum ſub
euntibus magna difficultas cum ſummo periculo impendebat,reſq; in longum trahebatur,incuruatis
ſcalis,nec põdus ferentibus niſi cunctanter ac ſigillatim cõſcenderent.Vrgebant præterea tempus gal-

li,qui cantu diem aduentare nunciabant:nec aberat longius,cum ruſtici qui uenale aliquid ad merca- C
tum itro ferre cõſueſſent,ad urbẽ accedunt. Quare Aratus ꝓperãs in murum aſcendit,cum iam qua
draginta ex omni numero ante eum murum obtineret. Adiunctis præterea paucis ex iis qui deorſum
relicti erant,cum iis ad domum tyranni atq; ad prætorium impetum fecit. Hic ſtipendiarii circum ex
cubabant,in quos incautos ac nil tale ſuſpicantes repentino atq; ĩprouiſo aduentu cum incidiſſet,om-
nes cõprehendit,neminẽ manu uiolauit. Tum cõtinuo amicos domo excitum miſit,qui ſubſidio ſibi
adeſſent. Quibus eo undiq; cõfluentibus iam illuxerat dies,theatrumq; uulgus cõpleuerat. Oibus ad
incertam famam ſuſpenſis,nemini quæ gerebant cognitis,priusq̃ ꝓcedens præco in turbam denuncia
uit Aratum adeſſe,& ad uindicandam libertatem ciues adhortari,tunc cõfiſi adeſſe quæ iam diu expe
ctarant,uno impetu cuncti ad portas tyranni ignẽ intulerunt. Incenſa flagrantiq; tyranni domo flãma
ingens & manifeſta ſublata uſq; Corinthum eluxit,ut admirati rei nouitate Corinthii,parum abſue-
rit quin ad auxilium ferendum cõſurgerent. Nicocles igit imprudentibus oibus,quibuſdam cunicu-
lis ex urbe migrauit:milites ſimul cum Sicyonibus reſtincto igni,prædæ ac direptioni tyranni domũ
ſubiecerunt. Nec id Aratus fieri prohibuit,cæteris quoq; bonis fortuniſq; tyrannorum in medium ci-
uitati expoſitis. In tanto tumultu periculoq;,neq; ex iis qui inuaſerant,neq; ex aduerſariis quiſquã in-
teriit,nec oino uulnus accepit,ſed rem geſtam penitus expertem cædis,expertem ciuilis ſanguinis for
tuna ſeruauit. Exules deinde reducti,tum qui à Nicocle numero octoginta,tum qui à ſuperioribus ty
rannis haud pauciores quingentis eiecti ciuitate fuerant,diuq; atq; adeo quinquagenario exilio uagi er
rauerant. Cumq; inopes plurimi rediiſſent,ſuas poſſeſſiones repetebant,uillaſq; ſuas ac domos adeun
tes in magnã difficultatem Aratum cõiecerunt,intuentem extra ab Antigono ob inuidiã recuperatæ
libertatis inſidias Reipu. parari,ciuitatẽ ipſam diſſenſionibus ciuium ac ſeditionibus agitari. Vnde ex
præſentibus difficultatibus optimum id factu ratus,rerum ſummã ad Achæos detulit,atq; in unum
corpus cõſudit:cumq; ii Dorici eſſent,haud inuiti Achæum nomen ac Remp. ſubierunt,qui non mul
tum ſub id tempus autoritate neq; opibus eminebant. Exiguus enim erat ciuium numerus,nec opti-
mum neq; fertilem agrum habebant,mare pluribus locis ĩportuoſum ad continentẽ per cautes fere-
bat. Attamen oſtenderunt ii Græciam uiribus inexpugnabilem eſſe,quoties rerum ſtatu cõſtituto,cõ
ſentiens ubiq; & tranquilla pax foret,ad hæc prudenti aliquo duce uteretur,qui cum priſtinæ Græco-
rum potentiæ ne portionem(ut ita dixerim)uel minimã obtinerent,& ex una ciuitate,ut in eo ſtatu
temporum eſſe poterat,clara ac nobili,ſimul omnes eſſent,nec freti uiribus,ſed conſilio,non inuidẽ- D
do primoribus,ſed parendo & obſequendo,non ſuam modo tot ciuitatibus,poteſtatibus,tyrannidi-
buſq; undiq; circunſepti libertatem retinuerunt,uerumetiam aliorum Græcorum plurimos in liber-
tatem uindicarunt,ĩcolumeſq; ſeruarunt. Fuit autem Aratus natura ciuilis admodum,præclara ſem

Aratus Reip. amator.

per atq; ardua ſpectans,publicis in rebus q̃ in priuatis curioſior diligentiorq;,capitaliſſimus hoſtis ty-
rannici nominis,amicitias atq; inimicitias ex Reip. utilitate gerebat. En quo non uidetur tam diligens
amicus fuiſſe,q̃ Repub. poſtulante mitis & placabilis inimicus , in utraq; mutatione opportunitati ac
tẽpori ſeruiens. Vna atq; eadem omnium gentiũ,ciuitatum,collegii , theatri uox erat, illum nullius
præterq̃ bonorum uirorum amicum eſſe. Manifeſto autẽ in bello apertiſq; certaminibus obeundis,re
miſſi & diffidentis animi,in diſſimulando,ſuaq; facta occultando,tum in capiendis clàm urbibus, ty-
ranniſq; opprimendis efficaciſſimus,firmiſſimiq; conſilii fuit. Quare cum in multis ex inſperato rem
optime ductu ſuo adminiſtraſſet,haud pauciora quæ factu poſſibilia erant,offenſionis metu reliquiſſe
uidet. Etenim nõ feræ modo quæ per noctẽ acri ac perſpicaci ſunt uiſu,interdiu deſiccatione tenuita-
teq; humoris qui circumſtat oculum,& lucis temperiem ferre nõ poteſt,luminibus capiunt:ſed homi-
nis quoq; uis ac prudentia huiuſmodi naturæ eſt,ut manifeſtis in periculis & indictis turbet,nec ſibi-
ipſi cõſiſtere queat:ad res autem latentes & occultas audens atq; intrepida eſt. Hanc inæqualitatem ac
uarietatẽ in præſtantiſſimis ingeniis philoſophicæ diſciplinæ imperitia effecit,uirtute ueluti naturalẽ
quendam fructum nulla adhibita cultura,ſic abſq; præceptione & doctrina producẽte. Hæc igit exem
plis experiri licet. Aratus uero cum ſe ad ciuitatem confuſa Rep. Achæis adiunxiſſet,inter equites mili
tare obiens munus,ob ſuauitatem morum facilitatemq; naturæ,à pricipibus colebat, quod quamuis
ipſe gloriã ſuam & potentiã ciuitatis,quaſi ſignum aliquod uniuerſæ Græciæ ſuſtuliſſet,ſemper tamẽ
Achæorum impatori quicunq; is foret,ſiue Dymæus,ſiue Triteus,ſiue obſcurioris ciuitatis, ad omnẽ
belli uſum operam ſuã expoſuit,ac dicto obediens fuit. Viginti autem & quinq; talentis dono à rege
Ptolemæo acceptis,ea ciuibus ſuis,ſiue ad redimendos captiuos,ſiue ad aliã neceſſitatẽ egentibus ero
gauit. Inſtantibus uero infenſe exulibus ut ſua ſibi redderent bona,poſſeſſioneſq; turbantibus , cum
ſanari id malũ nulla ratione poſſet,& excidium atq; internicio ciuitati impẽdere uideretur,perſpexit
unã tantũ ſpem in Ptolemæi liberalitate ſitam eſſe. In Aegyptũ mari ꝓfectus ab eo precibus impe-
trauit,ut ad diſſolutionẽ debitorum,& ad cõponendas ciuium diſcordias,grandi pecunia leuaret. Sol
uit igit ex Methona ſupra Maleã:ſed cum uentus atq; æſtus ex pelago uehemens deſcenderet,cedẽte
gubernatore

A gubernatore ꝑteruectus Adriá attigit, quæ hoſtium ditionis erat, ab Antigono enim tenebatur, præſidiumq́; ibi regis locatum erat. Id præueniens, dimiſſa naui, uno tantum amico Timanthe comitatus q̃ longe à mari abiit, & cum iam aduesperaſceret, declinantes in denſiſſimá ſyluam ibi per noctẽ ægre fuerunt. Paulo poſt ꝑſes regii præſidii reuerſus, atq; Aratum requirens ab miniſtris eius deceptus eſt, qui iuſſi erant dicere, illum ſtatim ſe fuga in Euboeam cõtuliſſe. Igiť nauim & quæ in ea uehebantur cum hoſtilia decreuiſſet, retinuit. Poſt multis diebus Arato in magnis difficultatibus conſtituto, felicitas quædá diuinitus oblata eſt. Romana enim nauis ad eum locum appulſa eſt, quò interdum ſpeculatú mittebat, & ubi iterdũ ipſe latitans morá trahere ſolitus erat. Naui igiť in Syriá delata, conſcendẽs cum nauarcho egit ut in Cariam ſe exponeret: itaq; expoſitus eſt, cum in ea nauigatione haud minora q̃ ante pericula occurriſſent. Ex Caria autem longo tempore in Aegyptum traiciens, inde ad regem ſe contulit, quo familiariter utebatur, quemq́; ſignis & tabulis ex Græcia ſibi deuinxerat. Nam cú eiuſmodi rebus Aratus haud uulgaré ſenſum haberet, quotidie aliquod ſummorum artificum, in primisq́; Páphili & Melanthi opus ſtudioſe cõquirens ad regem mittebat. Adeo enim Sicyonis gloria literis & pingendi artificio inſignis erat, ut quæ ſola incorruptum ſuum decus & ſpeciem obtineret. *Sycion literis & pictura clara.* Ex quo Apelles ille magna iam parta admiratione eò ſe contuliſſe dicitur, talentoq; pactus apud eos uiros eſſe uerſatus, illuſtrandi potius nominis gratia, q̃ adipiſcendæ artis. Itaq; Aratus alias tyrannorum imagines ſtatim libera ciuitate ſuſtulit: de Ariſtrati uero imagine, qui Philippi ætate floruerat, tollenda diu deliberauit. Fuit enim Melãthi diſcipulorum opus Ariſtratus in curru uictor: quam etiá picturam attigiſſe Apellẽ, Polemon Periegetanus eſt autor. Erat opus nobile ac q̃ admirandum, proinde angebat Aratum tanti artificii interitus, ſed cõmuni odio quo in tyrannos flagrabat, deleri ſimulachrum iuſſit. Tradunt præterea Nealcam pictorem collachrymaſſe, & Arato pro ſalute operis ſe ſupplicem præbuiſſe, atq; ubi impetrare nõ potuit, dixiſſe: Bellum cum tyrannis, non cum tyrannorum imaginibus eſſe gerẽdum. Currú igiť ac uictoriá miſſam faciamus, ipſum uero Ariſtratum ego tabula excellentem delebo. Permittente igiť Arato, Nealcas Ariſtratum deleuit, locumq́; uacuum minio tinxit: aliud autem nihil inſutare auſus eſt: deleti pedes intra currum latere dicuntur. Ex huiuſmodi igiť rebus Aratus ante regi charus erat, & tunc præſens uſuatq; experientia cognitus, magis etiam in eius amicitiam iſinuauit. Ab eodem etiam centum & quinquaginta talentis ad componendum ſtatú ciuitatis donatus eſt, quorum quadraginta ſtatim ſecum aſportatis in Peloponneſum delatus eſt, reliqua diuiſa in poſterum certis quibuſdá portionibus miſit. Fuit igiť magnum tantam pecuniæ uini ci-

B uibus parare, cuius parua parte alii impatores ac pricipes ciuitatum accepta à regibus, ſuas illis patrias turpiter ſeruire coegerunt. Maius etiam quòd ex iis pecuniis, ſublatis ſimultatibus, inter pauperes &

C locupletes reconciliata pax eſt, populo uero uniuerſo ſalus cum ſecuritate parta. Admirabilis ꝑfecto illius in tantis opibus tantisq́; honoribus modeſtia fuit. Creatus enim arbiter ad exulum res cõſtituendas, ſumma ſibi rerum omnium poteſtate permiſſa; ſolus quidem haud obire cum magiſtratum uoluit, ſed ex ciuibus quindecim ſibi collegas delegit, cum quibus una magno labore ac ſolicitudinib. pace ciues amicitiaq; coniunxit: pro quibus nõ modo ei publice à ciuitate meriti honores decreti ſunt, ſed etiam ab exulibus priuatim ærea ſtatua conſtituta, huiuſmodi carmen inciſum.

Conſilia & uires pro Graiis hauſtaq; bella
Herculis & ſumma celebrantur laude columnæ,
At tibi nos Arate pro libertate recepta,
Erigimus ſtatuam uirtutis iuſtitiæq́,
Nanq; olim patriam diuinis legibus ornatus,
Sublimem coelo potuiſti æquare ſuperno.

His rebus geſtis Aratus ciuilem inuidiá gratia in ſe ciuium & beneuolentia ſuperauit. Antigonus Arati ſucceſſu æger, cupiens illum aut omnino ad amicitiam traducere, aut iniecta calumnia à Ptolemæo diſtrahere, cum alia benignitate hominem recuſantem ſibi deuincire aggreſſus eſt, tum etiam Corinthi diis immortalibus operatus, uictimarú partem Arato Sicyoniam miſit, & in coena multis audiẽtibus cõuiuis in medium locutus, Sicyonibus hic, inquit, adoleſcens imitis & inhumanus eſt, ſed ingenio liberali, ac ciuium ſtudioſus. Mihi quidem morum regum & inſtitutorũ optimus iudex uideť, qui cum ſpem ſuam aliò intendiſſet, nos antea cõtemnebat, Aegyptiorum opes admirabatur, elephantos, claſſes, aulas, auditu accipiens: nunc ubi eas res agnouit ſcena tantum eſſe & tragoedia dignas, omnino ad nos animo ſe conuertit. Accipio igitur & ipſe adoleſcentem, & ad omnia eius opera uti conſtituo, & à uobis in amicis habendum cenſeo. Ex his ſermonibus calumniæ materiem nacti obtrectatores & inuidi, certatim Aratum apud Ptolemæú per literas accuſabant. Quibus adeo permotus eſt rex, ut in Græciam etiam accuſatum mitteret. Sic igitur amicitiæ regum & tyrannorum feruentes ac repentinæ ſunt, & ardore quodam amoris ſubito incenduntur, ſed labefactari expugnariq; facile poſſunt, & ueluti uentis, inuidiæ atque calumniæ flatibus aſſidue agitantur. Aratus autem ab Achæis primum bello gerendo præpoſitus impera- *Amicitiæ regum & tyrannorum quàm ſint fragiles.*

tor, Locridem è regione oppoſitã ac Galydoniam depopulatus eſt. Bœotiis ſubſidio profectus cũ de- C
cem millibus militum, occaſione rei gerendæ excidit, cum ab iis in Chæronea, ante cum Aetolis male
atq; infeliciter pugnatum eſſet, Abœocreto Bœotiorum duce ac mille hominum cum eo cæſis. Anno
autem ab eo prælio rurſus imperator delectus, rem illam præclaram atq; arduam eſt aggreſſus, nõ Si-
cyoniorum nec Achæorum ſtudio, ſed communi ſibi uniuerſæ Græciæ imperio ac libertate propoſi-
ta, Macedonum præſidia ex Acrocorintho depellere. Chares quidem Athenienſis cum aduerſus regis
duces ſecundo prælio uſus eſſet, ſcripſit Athenienſium populo, ſe Marathoniæ pugnæ ſororem deui-
ciſſe. Hanc autem pugnam haud inepte agat, ſiquis Pelopidæ Thebani ac Thraſybuli Athenienſis tyrã-
norum cædis ſororem appellet: niſi hoc intereſt, quod nõ cum Græcis, ſed cum extero hoſte & peregri
no dimicatum ſit. Iſthmus enim duo maria diuidens, noſtram cum illo loco terram coniungit & con-
tinet. Acrocorinthus uero mons eſt eximiæ altitudinis, qui ex media Iſthmo naſcitur, & cum cuſtodiã
nactus fuerit, obſtat, terramq; illam omnem quæ intra Iſthmum continetur, cõmercio, aditu, militia,
mercatura, terra mariq; excludit, & dominum unum omniũ conſtituit qui loco potiatur. Quare non
per iocum Philippus iunior, ſed uere ac ſeriò Corinthiorum urbẽ compedes ubiq; Græciæ appellaſſe
uidetur. Eo igitur de loco accolis in medio certamen erat, quippe quem ſumma ui omnes, præcipueq;
reges & tyranni capere niterentur. Antigoni quoq; in eo ſtudium ſic cupiditate exarſit, ut omni gene-
re furiarum agitaretur, ſuſpenſusq; in id ſuas curas omnes ſolicitudinesq; intenderet, ut obtinentibus
dolo eriperet, quoniã manifeſti conatus nulla oſtendebatur ſpes. Extincto enim Alexãdro ſub cuius di
tione locus erat, Nicæa eius uxore rerum potita, Acrocorinthum præſidio obtinente, ſtatim ſubmiſſo
filio ad non gratum miniſterium, adoleſcentem, uetulam mulierem conuenturum, blandas ſpes re-
gii connubii & uitæ ſocietatis afferens, ipſam cepit, uelut quadam illecebra ad eam pelliciendam filio
uſus. Sed cum locum ſibi haud permitteret, ſed enixius aſſeruaret, diſſimulans curæ ſibi eã rem eſſe,
Corinthi nuptias celebrat, magno apparatu ſpectaculũ præbet, diurnas potationes inducit, & ut ma-
xime fieri poteſt, ad omnem iocum ac remiſſionem uoluptate & lætitia animũ relaxat. Vbi tempus
aduenit, & amœbeum carmen cantari in theatro cœptum, Nicæam in lectica regio luxu ornatam ad
ſpectaculum miſit, præſenti honore lætam, ſed futuri longe ignaram. Cum ad locum uentum eſſet,
unde uia diuertens ſuperne ferebat, eam præcedere in theatrum iubet, ipſe amœbeum ſimul & nu-
ptias miſſas facit, & ſupra ætatem animos ac ſpiritus infractos gerens, ad Acrocorinthum ſucceſſit, ac
clauſam portam reperiens bacillo percuſſit, reſerari iubens. Qui intus erant, aſpectu eius obſtupentes
patefaciunt portam. Sic potitus munitione haud ſeipſum continuit, ſed præ gaudio in ipſis angiportis
exultans pocula popoſcit, Tum in foro uir prouecta iam ætate & tantas rerum mutationes expertus,
inter tibicinas circunfuſus coronis madidus ac laſciuiens uolutatus eſt, obuiam uenientes ſalutans, ac D
dextera blande excipiens, ut facile appareret exultans gaudium & lineã rationis excedens, magis quàm
dolor ac metus animos perturbare & de ſua ſede dimouere. Itaq; Antigonus Acrocorintho in ditio-
nem ſuam redacto, ut ſuperius dictum eſt, unà cum aliis quibus maxime confidebat præſidio firma-
uit, eiq; Perſeum philoſophum præfecit. Aratus etiam Alexandro ſuperſtite hoc animo uolutare cœ-
pit, ſed cum Achæis cum Alexandro ſocietas eſſet, ab incepto deſtitit: tunc autem oblata rurſus occa-
ſione huiuſmodi rem conficere aggreſſus eſt. Forte tum Corinthi bis gemini fratres fuerunt, genere
Syrii, quorum unus Diocles nomine in arce ſtipẽdia merebat, reliqui tres regio auro furtim ſurrepto,
Sicyonem ad Aegiam quendam argentarium adierunt, quo Aratus ob eius artificium plurimum ute
batur, ac auri parte diſpoſita, ſtatim reliquum unus illorum Arginus poſt rediens, inito pacto apud
eum depoſuit. Ex hoc factus Aegiæ familiaris, & ab eo de arcis cuſtodia in ſermonẽ adductus, inquit:
Se cum per rupes exeſi montis ad fratrem aſcendiſſet, deſpexiſſe uiam trãſuerſam, qua humilior mu-
ri altitudo erat. Tum comiter Aegias: Ita'ne, inquit, uir optime ob exiguum adeo aurum ſtatum regis
labefactatis, cum poſſitis unam horam grandi pecunia uenundare? Non'ne furibus æque atque pro-
ditoribus deprehenſis propoſita mors eſt? His Erginus arridens conuenit cum eo, ſe communicato cõ
ſilio Dioclem tentaturum. Nam alios fratres non ſatis ſe fidos putare. Paucis poſt diebus rediens de-
pactus Aratum ſe ad murum ſtaturum, qua murus haud quindecim pedibus extabat, & ad alia confi
cienda cum fratre auxilio ſe fore ſuſcepit. Aratus ſexaginta talentis cum illis decidit, ſi res ex ſententia
ſucceſſiſſet: ſin ſpe potiundi excidiſſet, incolumis tamen cum illis euaderet domum, talentum utrique
pollicitus eſt. Sed cum ſexaginta talenta apud Aegiam deponenda eſſent, nec Aratus per ſe eam pecu-
niam conficere poſſet, nec mutuando rem uulgari uellet, acceptis ex uxoris auro plurimis aureis ſcy-
phis, eos Aegiæ depacti argenti nomine tradidit. Atq; hic (adeo enim animo elato fuit, tantumq; amo
rem rerum præclariſſimarum inſitum à natura habuit) cum ſciret Phocionem & Epaminondam de-
ſpiciendis pecuniis repudiandisq; muneribus longe Græcis omnibus iuſtitia & integritate præſtare exi
ſtimatos eſſe, ipſe in eiuſmodi res patrimonium ſuum effundere uoluit, in quibus proprium periculũ,
ſalus omnium & illorum quidem imprudentium, ageretur. Quis igitur hunc talem uirum non ſum-
me admiretur,

A me admiretur, hodieq; illius animi magnitudinem omni ſtudio ac beneuolentia complectatur, qui
tam magnis pecuniis periculum ſibi tantū emēdum putarit, & quæ pretioſiſſima diuitiar ú omnium
dicuntur, depoſuerit, ut noctu in medios hoſtes perductus de uita dimicaret, nec ab iis aliud ullum pi-
gnus acceperit, præterquam ſpem præclari facinoris. Rem uero ipſam per ſe difficilem ac periculoſam
error quidam qui ſtatim ab initio ex inſcitia incidit, multo difficiliorem & periculoſioré effecit. Tech-
non enim Arati famulus miſſus eſt unà cum Diocle ad murum cognoſcendum: is Dioclem tum pri-
mum uiderat, ratus tamen ex iis ſignis quæ ab Ergino edoctus erat, hominis ſe formam & figuram te-
nere, audierat ſubcriſpo eſſe capillo, colore fuſco, atque imberbem. Profectus igitur quò inter eos con
uenerat, Erginum cum Diocle uenturum ante urbem, ad locum cui Aui nomé erat, operiebatur. Inte
rim Ergini & Dioclis frater Dionyſius haud conſcius, nec particeps illius conſilii, Diocli autem forma
perſimilis, primus ad locum forte proceſſit. At Technon ſigna ſibi data repetens, formæ ſimilitudine
deceptus, hominem percontatus eſt, ſiqua ſibi cum Ergino neceſſitudo foret. Cum reſpondiſſet, fra-
trem ſe eius omnino eſſe, adductus eſt ut crederet ſe Dioclem alloqui, nec nomé rogauit, nec ſignum
aliud expectauit, ſed dextera apprehendens de omnibus quæ cum Ergino inita & conſtituta ſunt,
cum illo ſermonem inſtituit, & eum percontatur. Hic eius errorem aſtute excipiens, ad omnia reſpon
ſionem accommodat: tum ad urbem gradum flectens, continuato ſermone illum nihil ſuſpicantem
ſecum trahebat. Cum iam appropinquaſſent, & propè Technoni manus ut caperet iniecturus eſſet,
fortuito quodam caſu Erginus reuertens illis ſe obuiam tulit, præſentiés dolum ac periculum, Tech-
nonem ut fuga euaderet, nutu admonuit. Sic curſu elapſi ambo ſe ad Aratum receperunt. Nec tamen
illi re cognita ſpes nec animi conciderunt, ſed ſtatim Erginum Dionyſio aurum ferentem miſit, & ut
rem clauſam haberet obſecrantem. Ille negocium tranſegit, & Dionyſium agens ad Aratum remigra-
uit: quem ſtatim ut uenit haud amplius dimiſerunt, ſed uinctum in cuſtodiam dederunt. Ipſi deinde
ad rem adoriendam ſe comparant. Paratis uero omnibus, reliquisq; copiis in armis excubare iuſſis, ip-
ſe cum quadringentis delectis, rei futuræ præter paucos admodum ignaris, ad portas ſecundum Iuno
nis phanum conſiſtit. Adulto tum inſtante uere, luna menſtruo circuitu confecto pleno orbe lucebat,
& nox pura ac luminoſa erat, ut arma appoſita ad lunam effulgentia, ne palàm cuſtodibus fierent, ter-
rorem iniicerent. Iam primis urbis proxima loca tenentibus, nebulæ à mari exurgentes, urbem ipſam
& uicinam regionem late caligine & tenebris occuparunt. Hic cæteri conſidétes calceos exuunt, ne ſtre-
B pitus euntibus fieret, & firmius nudis pedibus in ſcalis conſiſterent. Erginus autem acceptis ſepté uia-
toria indutis adoleſcentibus, ueluti dux uiam ingreſſus, occulte ad urbem irrumpit, qui pro portis in
ſtatione erant obtruncatis: ſcalæ eodem tempore ad murum illatæ. Aratus continuò cum centum mi-
litibus conſcendit. reliquis quanta anniti maxima poſſint celeritate conſequi iuſſis. Inde auulſis ſcalis
per ciuitatem centum ad oppugnandum arcem diſcurrunt. Læti clādeſtino ingreſſu, ueluti iam explo
rata uictoria, cuſtodiá etiam quatuor hominum cominus prælato lumine uenienté latuerunt. Adhuc
enim in opaco lunæ caligātis erant, illos uero è regione conſpiciunt. Igitur illis inſidias collocant, quo-
rum tres intra inſidias prolapſi interficiuntur, quartus enſe ſaucius in capite fuga ſuperfuit, clamitans
hoſtem intra mœnia eſſe. Nec ita multo poſt ſignis canentibus ciuitas ad arma conſurgit. Vicos omnis
concurrētium multitudo compleuerat, faces multæ partim deorſum, partim deſuper ab ipſa arce in-
cenſæ locum illuſtrabant, confuſus ab omni parte clamor audiebatur. Interim Aratus per cliui mon
tis aſcendere nitebatur, cunctanter ab initio ac magno cum labore, cum nō qua oportuit tenuiſſet, ſed
ignarus è uia deerraſſet, impedientibus eam atque omnino obſcurantibus tenebris. Obſtabat etiam lo
ci aſperitas, in quam eos error adduxerat. Hortante tamen omnes atque excitante Arato ad murum
capiendum, deinde mirabile dicto eſt, ut luna perruptis nubibus excipiens illuſtrata difficillimæ uiæ
parte adiuuerit, quoad conſtitutum locum ſubierunt. Ibi rurſus denſatis nubibus, in umbra eos abdi-
dit, occultauitq;. Atqui extra portam ad phanum Iunonis relicti erant Arati trecenti milites, ut plená
uario tumultu ac luminibus urbem irruperunt, cum nequirent uiam qua proficiſcerentur reperire,
nec illorum ueſtigia aſſequi, facto globo quodam in loco cliui opaco conſtitere, quoad oppugnantibus
arcem qui cum Arato erant, ſagittis deſuper & telis crebro in eos cadentibus, militaris clamor è præ-
lio deorſum perlatus, & ex concauitate littorum pulſa imago reſultans, incertus animos eorum & ſuſ
penſos tenebat, unde eius initium clamoris eſſet. Hærentibus uero illis ambigentibusq; in quam par
tem ferre arma oporteret, Archelaus qui regio exercitui dux præpoſitus erat, & cum magna armato-
rum manu cum clangore tubarum & ſtrepitu per cliuum ſubiens in Arati milites ſtudio incenſus fe-
rebatur, in trecentos incidit: qui ueluti ex inſidiis inſurgentes, facto in Archelaum impetu, primos ut
quiſque ſe obuiam tulit, interimunt: reliquos cum metu perterriti ſe in fugam dediſſent, perſecuti,
quoad diſſipato agmine per urbem uagi palantesq; diffugerent. Vix dum partā uictoria tenentibus,
Erginus ex pugna aderat nuncians Aratum cum hoſte manus conſeruiſſe, eoq; acriter repugnante, ſub
ipſam arcem ingens certamen eſſe, ac celeri ſubſidio eſſe opus. Illi ſe ſtatim eò duci iubentes, profe-

etiq; propius,& ipſi ſublato clamore ſignum dant ſe adeſſe,ſuosq; adhortantur:& luna pleno lumine C
oſtendebat arma,quæ & longitudine agminis & per anguſtias incedentis plura ac formidabiliora ho-
ſtibus apparebant,& ſonoritas noctis clamorem fauentium geminabat,& plurium multo quàm erát
ſpeciem dabat. Ad poſtremum iunctis uiribus propellunt hoſtes,& ipſi ſuperiori loco occupato,illuce-
ſcente iam die arcem tenebant. Solq; ſtatim manantibus radiis ſubſecutus eſt opus,& reliquæ è Sicyo-
ne copiæ Arato ſubſidio aderant,excipientibus per portas pro parte Corinthiis,& ad comprehenden-
dam regiam cuſtodiam inſurgentibus. Cum autem iam in tuto cōſtitutis omnibus(ut uidebatur)ab
arce in theatrum deſcendiſſet,infinita eò multitudo eius uidendi, audiendiq; uerba quæ ad Corin-
thios habiturus erat cupiditate,plenis uiis undique confluebat. Diſpoſitis autē ad ipſos introitus utrim
que Achæis,ipſe à tabernaculo armatus,ore ac uultu ex labore ac uigiliis immutato, in medium pro-
diit,ut languor corporis animi uoluptatem ac lætitiam obſcuraret. Effuſis autem primo aduentu ad
gratulationem cunctis hominibus,accepta in dextram manum haſta, eaq; inflexo parumper genu &
inclinato corpore annixus,multum temporis ſilentio eorum plauſus & clamores excepit, cum uirtu-
tem eius extollerent,fortunamq; admirarentur. Vbi uero deſierunt, facto paſſim ſilentio ad ſeſe re-
diens, Achæorum res geſtas apta oratione percurrit,& Corinthios ut in Achæorū corpus concederent,
adhortatus eſt. Deinde portarum claues quæ poſt Philippica tempora alienæ ditionis fuerát,tum pri
mum Corinthiis reddidit. Ex Antigoni militibus dimiſſo Archelao qui in eius manus captiuus incide
rat,Theophraſtum quòd abire iuſſus non paruiſſet,interemit. Perſeus dum caperetur arx egreſſus,in
Cenchreas confugit. Qui poſteriori tempore cum uerſaretur in ocio,dicēte quodam,illum ſolum ſa-
pientem ſibi ducem uideri:Per immortales deos dixiſſe dicitur,iſtuc quidem ex omnibus Zenonis in-
ſtitutis maxime quondam mihi cordi fuit,nunc autem à Sicyonio adoleſcente admonitus ſententiam
muto. Hæc igitur de Perſeo plurimorum hiſtoriis prodita ſunt. Aratus ſtatim Hereo & Lecheo in di
tionem redacto,& quinque & uiginti regiis nauibus,equis quingentis potitus eſt,Syrios quadringētos
uenundedit. Acrocorinthus Achæorum cuſtodiæ commiſſa eſt,quadringentis militibus,canibus quin
quaginta,totidemq; canum magiſtris in arce alendis. Romani igitur Philopœmenem admirari ſoliti
ſunt,eumq; Græcorum ultimum appellare,quòd poſt eum magnus uir nemo extiterit. Ego uero ex
Græcorum rebus geſtis hanc ultimam,hanc nouiſſimam geſtam eſſe dixerim. Hoc enim audacia,hoc
uiribus,hoc fortuna optima ab eis adminiſtratum,quod declararunt ea quæ continuo poſtea conſecu-
ta ſunt. Nam Megarenſes ab Antigono defecerunt,& in Arati fidem & amicitiam ſe dederunt. Trœ- D
zenii quoque cum Epidauris in Achæos recepti. Deinde cum educere copias ſtatuiſſet,in Atticæ fines
primam incurſionem fecit,Salaminemq; populabundus tranſiens prædam abduxit,ac uelut ex carce-
re ac uinculis emiſſa Achæorum potentia,quancunq; ad rem ſibi uiſum eſſet utebatur. Atheniēſibus
tamen liberos captiuos gratis remiſit,ad defectionem ipſis initia ſuggerens. Ptolemæum Achæis ſocie-
tate amicitiaq; coniunxit,belli gerendi autoritate illi,imperioq; terra mariq; permiſſo. Sic uero inter
Achæos opibus & gratia ualuit,ut ſi minus intra annum fieri licebat,elapſo anno imperator deligere
tur,auſpicioq; ſuo ac ſententia omnia gereret. Etenim intuebantur illum non diuitias,non gloriā,non
regis amicitiam,non patriæ ſuæ utilitatem,nō aliud præterea quippiam,Achæorum amplitudini an-
teferre. Exiſtimabat enim tenui per ſe potētia ciuitatibus,ſocietatem & amicitiam quaſi quodam uin-
culo communi utilitate firmatam ſaluti præſidioq; eſſe,ac ueluti corporis partes, ob eam quam inui-
cem habent conuenientiam,uiuunt atque ſpiritum ducunt,ſeparatæ uero ac ſeiunctæ langueſcunt,&
corrumpuntur:ſic ciuitates è medio communione ſublata,funditus interire:conſeruari uero à ſe inui
cem,augeriq;,cum alterius alicuius magni corporis partes fiant, & communi conſenſu adminiſtren-
tur. Liberis uero finitimis & arbitrio ſuo uiuentibus,indignum eſſe ducens Argiuos tantum ſeruire,
Ariſtomachum eorum tyrannum inſidiis delere conſtituit,cupiens depulſo ſeruitutis iugo eam ciui-
tatem Achæis adiungere. Igitur qui ad tantum facinus gerendum animo parati eſſent inuenti ſunt,
quibus Aeſchylus & Charimenes uates præfuerunt. Enſes autem illis deerant,quod magnæ à tyran-
no habētibus pœnæ propoſitæ eſſent. Aratus comparatis Corinthi paruis pugionibus,& in capſas in-
cluſis,eas iumentis uiles quaſdam & neglectas merces uehentibus impoſuit,atque ita Argos mittēdos
curauit. Communicata autem cum homine quodam re à Charimene uate,Aeſchylus & ſocii indigne
ferentes,repudiato Charimene negocium in ſe ſuſcipiunt:quod ille cum perſenſiſſet,ira incenſus inſi
dias indicauit,cum ii iam propè tyrannum appeterent,quorum plurimi occupata fuga è foro abeun
tes in Corinthum ſe receperunt. Sed breui tempore interpoſito Ariſtomachus à ſeruis occiditur:quo
mortuo Ariſtippus tyrannus ſuperiore multo crudelior & contumelioſior tyrannidem inuadit. Acce
pta igitur Aratus omni Achæorum iuuentute quæ pro tempore aderat,ad urbem ſubſidio aduolat,
ratus ſe Argiuorum ad recuperandam libertatem erecta ſtudia offenſurum. Torpentibus uero illis,&
conſuetudine ſeruitutem ferentibus,nec ullo ad ſe deficiēte,exercitū inde re infecta reduxit. Achæis
tamen in culpam ac crimen adductis,quòd in pace bellum intuliſſent,eaq; de re apud Mantinenſes in

iudicium

A iudicium accerſitis, Arato abſente, accuſante Ariſtippo, triginta minarum iniuriæ æſtimatæ ſunt. Ex hac Ariſtippus Arati odio ac metu exagitatus, ei adiutore Antigono rege inſidiatus eſt, diſpoſitis ubiq; hominibus ſibi negocium faceſſentibus, & occaſionem temporis expectantibus. Sed uera ac ſtabilis ciuium beneuolentia, optima principis cuſtodia eſt. Cum enim ita multitudo ac potentes aſſueti ſunt ut non ducem, ſed duci timeant, multis ad uidendum oculis, multis ad audiendum auribus utitur, facta omnia & conſilia percipit. Itaque quoniam tempus admonet, ſtatui hoc loco parumper conſiſtere, & Ariſtippi mores & uitæ inſtituta percurrere, quam ſibi ſuſpecta & inſida tyrannis, & felicis ac celebris regni amplitudo præſcripſit. Ille enim cum Antigonum haberet ſocietate coniunctum, multosq; ad cuſtodiam ſui corporis aleret, inimicus nemo in ciuitate reſideret, ſtipatores tamen & cuſtodes extra in ueſtibulo excubare iubebat: famulis autem cœnaret excluſis, conclauim ſtatim occludebat: ipſe cũ amica in paruum quoddam cubiculum ſuperius aſcendens, cataracta deinde obiecta, ac lecto ſuperimpoſito, ſomnum capiebat, qualem æquum eſt capere hominem, qui ita turbulentam uitam & ſolicitam uiueret. Scalas uero amicæ mater ſubtrahens, & aliud cubiculum claudens, mane reponebat, & tyrãnum illum mirificum deuocabat, uelutiex ſpelunca inſtar reptilium emergentem. Hic non ui & armis, ſed humili ueſte & chlamydula amictus, lege ac uirtute fretus, magnum atque inuictum imperium parauit, unusq; poſt hominum memoriã natus communis tyrannorum hoſtis, propagauit genus quod præclariſſimum inter Græcos uſque ad noſtram manauit ætatem. Ex his uero qui arces occupant, ſatellites alunt, armis, portis, cataractisq; tutandi corporis gratia muniuntur, pauci uiolentam mortem uelutì lepores effugerunt, domus uero aut genus aut ſepulchrum nullius relictum eſt, celebrem memoriã ad poſteros habiturum. Aratus igitur cum ſæpius tentaſſet & aperto & clandeſtino apparatu Ariſtippum opprimere, atque Argos capere, ſpe decidit, ſemel etiam actis ſcalis cum paucis ex inſperato murum cepit, peremptisq; cuſtodibus qui eò ſubſidio uenerant, continuo dies illuxit, & cum à tyranno undique premeretur, Argiui æque ac ſi nõ eorum libertas ea dimicatione ageretur, ſed ueluti Nemeis inſtantibus certaminibus, ſedentes quieti, magno cum ſilentio æquos & iuſtos eius pugnæ ſpectatores præbuerunt. At Aratus cum acriter in hoſtem pugnaret, haſta manu emiſſa in inguine uulnus accepit: tenuit tamen locum à ſe captum, nec inde cum aſſidue oppugnaretur ab hoſtibus uſque ad noctem, deiici ulla ui potuit. Quòd ſi etiam ad laborem paulum noctis acceſſiſſet, haud unquam profecto uanus eius diei conatus fuiſſet, iam enim tyrannus præmiſſa magna ſuarum fortunarum parte, migrare ex urbe parabat, quod nemine Arato nunciante, quod premeretur penuria aquarum, corpusq; ægrum uulnere traheret, milites retro abduxit. Hac uero deſperata uia in apertum certamen prodiit, adductoq; in fines Achæorum exercitu, populationibus agrum uaſtauit, & ad Charetem fluuium acri

B prælio cum Ariſtippo commiſſo crimen ſubiit, deſtituta pugna partam uictoriam è manibus amiſiſſe. Nam cum reliquum iam exercitus manifeſte hoſtem propuliſſet uictorq; magnum ſpatiũ perſecutus eſſet, ipſe non tam coactus ab aduerſariis, quàm uirtuti ſuæ fortunæq; diffiſus, fuga ſe in caſtra recepit. Cum uero reuerſi ex perſecutione cæteri ei ſuccenſerent, quod uerſis in fugam hoſtibus, pluribusq; eorum quàm ex ſuis cæſis, commiſiſſet tamen ut uicti de ſe trophæum ſtatuerent, uerecũdia ductus de trophæo rurſus dimicare cõſtituit, atque uno interpoſito die, inſtructas copias in aciem eduxit. Cum autẽ ſenſiſſet auctum eſſe tyranni exercitum, animosq; militum ad pugnam audaciamq; creuiſſe, haud auſus manus conſerere, ſed receptis fœdere cadaueribus, cum exercitu abiit. Gratia tamen & beneuolentia ciuium conciliata, adminiſtrandaq; prudenter Repub. eam maculam delere contendens, Cleonas Achæis adiunxit, ac Nemeum certamẽ quod partium foret, & ad Achæos magis ſpectaret, in Cleonis celebrauit. Celebrarunt etiam Argiui, quo tempore licentia & ſecuritas antea permiſſa pugilibus, primum confuſa eſt ab Achæis, omnibus qui ex eo certamine reuertentes per ſuum agrum iter facerent, ut hoſtibus ibi captis ac uenundatis, adeo uehemens eum atque implacabile tyrannorum odium cœperat. Breui poſt tempore cum accepiſſet Ariſtippum ad Cleonas inſidiis capiendas animo ſpectare, ſed metu ipſius qui tum Corinthi moram trahebat, deterreri, per edictum coacto exercitu, iuſſoq; plurium dierum cibaria ſecum ferre, deſcendit in Cenchream, ut opinione abſentis per dolum ad inuadendas Cleonas Ariſtippum euocaret: qua in re eum non fefellit ſpes, ſtatim enim ex Argis cum exercitu affuit. Aratus iam inſtantibus tenebris ex Cenchreis in Corinthum reuerſus eſt, clauſisq; omnibus cuſtodia uiis, Achæorum agmen egit, qui adeo compoſite, adeo prompte, adeo celeriter conſecuti ſunt, ut non modo imprudentibus hoſtibus iter facerent, ſed etiam durante adhuc nocte Cleonas accederent, & ad pugnam inſtruerentur. Prima autem luce apertis portis, ſignoq; tuba dato, curſu & clamore hoſtem adortus continuo in fugam conuertit: & cum multos exitus locus haberet, ad eam partem ſe contulit, quò Ariſtippum iturum ſuſpicabatur. Facta autem uſque Mycenas perſecutione, tyrannus à quodam Cretenſi Tragiſto nomine (ut Dinias tradit) interceptus in fuga occiditur. Ex aliis uero ſupra mille & quingentos deſiderati ſunt. Aratus tam felici parta uictoria, ac nullo ſuorum militum amiſſo, attamen neque cepit Argos, neque liberauit, Agia & iuniore Ariſtomacho cum regis

Optima principis cuſtodia

Ariſtippi mores.

exercitu irrumpentibus, ac imperii ſummam occupantibus. Conflatam uero ſuperiore temporè calumniam, ſermonem, cauillum, dicacitatem aſſentatorum ſuſtulit, qui tyrannos ad gratiam efferentes aiebant, Achæorum ducem domi tumultuari, pugnam initurum, & ſimulac tubicen prodiit, ſomno ac uertigine opprimi: inſtructis uero ordinibus, ac ſigno dato, percontatus manipularios ac centuriones nunquid præſentia ſua opus ſit, ſe enim ſaucium telis eſſe, diſcedit lõge, exitum pugnæ expectaturus. Hæc iam adeo inualuerant, ut etiam philoſophi in ſcholis cum quærerent, perturbari animo & impendentibus periculis colorem mutare, ignauiæ'ne an intemperiei cuiuſdam corporis & frigiditatis eſſet, ubique Aratum nominarent, eumq́; optimum ducem eſſe dicerẽt, & tamen hæc ſibi in certaminibus euenire. Sublato igitur Ariſtippo è medio, Lyſiadem Megalopolitanum inſidiis appetiuit, qui tyrannide patriam occuparat. Ille cum homo non ſegnis animi, neque abiecti foret, neque uelut plurimi tyrannorum immodeſtia & cupiditate ad hanc prolapſus iniuriam, ſed ab adoleſcentia incenſus amore nominis & gloriæ, & ſalſis quibuſdam uaniſq́; ſermonibus, qui de tyrannide ut de re aliqua beata atq; admirabili ferebantur, imprudenter & temere elatus, atque inde rerum potitus multis ſtatim curis ac moleſtiis premebatur, ſuſpicione præterea ſuſpenſus animi, incertuſq́; erat, & Arati inſidias formidabat. Itaque mutata ſententia pulcherrimam & laudabiliſſimam uiam iniit, qua ſe primum odio, cuſtodia, ac ſatellitibus liberaret, & patriam ſibi ſuo beneficio deuinciret, Arato accerſito dominationẽ depoſuit, & in Achæos ciuitatem retulit. Quo facto Achæi illum laudarunt ornaruntq́; imperatorem legerunt: qui ſtatim cum Aratum gloria ſuperare niteretur, alias res quæ haud neceſſariæ uidebantur, aggreſſus, Lacedæmoniis bellum indixit: quod ne fieret inſtans Aratus inuidia agere eſt uiſus. Cæterum Lyſiades ſecundo imperator conſtitutus eſt, refragante Arato atque ſtudente, ut alteri imperium mãdaretur. Ipſe enim, ut dictum eſt, per annum imperarat. Tertiũ igitur ſumma cum laude Achæis imperauit, uiciſſim cum Arato quotannis commutato imperio. Patefactis autẽ inimicitiis cum Aratum apud Achæos ſæpius accuſaſſet, inuidia & offenſione omnium cõcidit. Etenim exiſtimatus eſt ficto & ſimulato ingenio aduerſus uerã ac ſynceram uirtutem certare. Et quemadmodum ſcribit Aeſopus, tenuiores aues cuculo cur ſe fugerent percontanti reſpondiſſe, quòd accipiter aliquando eſſet futurus: ſic Lyſiadi ex tyrannide ſuſpicio immutatæ uoluntatis conflata eſt, quæ eius naturæ permultum detraheret. At Arati nomen ætolicæ res maxime illuſtrarunt. Quo tempore inſurgentibus ad illos comprimendos Achæis, & in finibus agri Megarenſis dimicare properantibus, ad hæc Agidi Lacedæmoniorum regi unà ad prælium exeunti ſe opponens, maledicta, ſales, cauilla, contumelias, in eius mollitiem ignauiamq́; coniectas, ſedato animo tulit, nec unquam turpitudinis ſpecie utilia ac ſalutaria conſilia abiecit, ſed ceſſit hoſtibus Geraniam tranſcendentibus, & abſque prælio in Peloponneſum aditum præbuit: cum autem irrupiſſent, & improuiſo impetu Pelenam cepiſſent, non idem ſibi cõſilium fuit: Non enim ultra cunctando tempus triuit, nec expectauit quoad hoſtium uires in unum undique cogerentur, ſed ſtatim præſentibus copiis hoſtem adortus, deſtituto ordine petulanter in ipſa uictoria exultantem facile fudit. Nam ſimulac urbem ingreſſi ſunt, milites effuſi ad prædam & in ipſis ædibus diſſipati alter alterum impellentes, de bonis fortuniſq́; ciuium inter ſe certabant. Duces uero & centuriones circumeuntes Pellenæorum coniuges & filias diripiebant, & exuentes galeas illarum capitibus imponebant, nequis alter cognitas abduceret, ſed ex ipſis galeis cui quæque ceſſiſſet domino appareret. Sic autem affectis illis, & huiuſmodi operi intentis, continuo Aratus adeſſe nunciatur. Exorto autem tumultu & conſternatione, priuſquam ab omnibus auditum eſſet periculum, primi in ipſis portis ac ſuburbiis, ut æquum eſt in tanta perturbatione rerum fieri, Achæis incurrentes, uicti ſeſe in fugam dederant: quibus effuſe fugientibus, qui ſubſidio ueniebant in dubitationem quid agendum eſſet adducebantur. In ea trepidatione una ex captiuarum numero Epigethe, cuiuſdam clari hominis filia, eximia forma & pulchritudine mulier, in Dianæ ſacello forte conſederat, ubi Epilectarches captam ſibi optatam locarat, galeaq́; criſtis inſigni ornarat. Hæc repente ad tumultum exiliens, ut ad portas ſacelli conſtitit, ac deſuper pugnantes diſpexit, ornatu ipſo militari induta ciuibus quidem ſuis auguſtiori, quàm ex homine ſpectaculo fuit: hoſtibus uero diuinam aliquam ſpeciem ſe uidere opinãtibus,

Simulachri Dianæ Pellenææ maxima uirtus & poteſtas.

terrorem formidineq́; iniecit, ut nemini animus ad repugnandum ſufficeret. Pellenæi ipſi affirmãt deæ ſimulachrum per alia tempora intactum manſiſſe, & cum à ſacerdote motum dè loco efferretur, aſpectum ita perſtringere conſueſſe, ut à nullo contra aſpici poſſet, ſed ab eo oculos cuncti auerterent, nec hominibus modo uiſum horrori eſſet, ſed propinquas quoque arbores cum portabatur infecundas redderet, & immaturos fœtus excuteret. Hoc tum ſacerdotem cum extra tuliſſet, & ad Aetolos conuertiſſet, ſic conſternaſſe omnes, ut ne mente quidem conſiſterent. Sed Aratus in commentariis ſuis huiuſmodi nihil ſcribit, ſed uerſis in fugam hoſtibus, ſe unà cum iis irrumpentem urbem palantes egiſſe, ſeptingẽtoſq́; ex illis eo prælio cecidiſſe: quod opus in maximis fama celebratum eſt. Eam pugnam Timanthes artificioſiſſime pictura imitatus ante oculos poſuit. Cæterum multis gentibus ac potentatibus contra Achæum nomen hoſtiliter inſurgentibus, Aratus cum Aetolis ſtatim amicitiam

iniit, ac

A inſit, ac Pantaleone fretus, qui plurimum inter Aetolos autoritate ualebat, duos populos nō pace modo, ſed etiam ſocietate coniunxit. Sed cum ſtuderet in libertatem Athenienſes reſtituere, offenſionem ſibi & calumniam conflauit, & ab Achæis male audiuit, quod fœdere ſibi cum Macedonibus, in quorum ditione Athenæ erant, inito, ſtantibusq; induciis, Piræum capere aggreſſus eſſet. At hoc ipſe in cōmentariis inficiatus, quæ ſcripta reliquit, Erginum accuſat, cuius opera ad Acrocorinthi expugnationem eſt uſus. Illum enim priuato conſilio Piræum inuaſiſſe, & cum fractis ſcalis fugiens premeretur ab hoſtibus, nominatim & continenter Aratum uelut præſentem compellaſſe, atque ita deceptis hoſtibus euaſiſſe. Haud tamen probabilis excuſatio uidetur eſſe:, nam Erginum priuatum hominem & Syrum, nihil rationis eſt ad tam arduum facinus animum adieciſſe, niſi ducem habuiſſet Aratum, & ab eo data occaſione rei gerendæ etiā uiribus adiutus eſſet. Quod idem etiam ita eſſe oſtendit, quippe cum non ter, ſed ſæpius conatus ſit Piræum in ditionem redigere, nec re male geſta deterritus eſt, ſed ſpe ad breue tempus fracta, ſtatim redintegrauit audaciam. Semel etiam per Triaſium fugiens crus fregit, multotiesq; inciſione curatus eſt. Vectus etiam lectica diu militiam egit. Mortuo Antigono, & filio Demetrio regnum obtinente, magis etiam animo Athenis liberandis incubuit, deſpectis omnino Macedonibus & pro nihilo habitis. Itaque cum à Bitho Demetrii duce ad Phylaciam prælio ſuperatus eſſet, ac uehemens rumor increbruiſſet, partim captum, partim mortuum Aratum eſſe, Diogenes qui Piræum præſidio aſſeruabat, Corinthum epiſtolam ſcripſit, iubens urbe Achæos extrudi, quòd iam Aratus interiiſſet. Aderat tum forte Corinthi Aratus cum literæ eò perlatæ ſunt: ſic illuſi atque irriſi Diogenis tabellarii diſceſſerunt. Ipſe quoque rex nauem ex Macedonia miſit, qua ad ſe uinctus Aratus duceretur. Athenienſes uero Macedonum gratia ad omnem leuitatem aſſentationis cōuerſi, accepto nuncio de Arati morte, coronas ſumpſerunt, ex quo iratus ille ſtatim copiis in eos eductis, uſque ad Academiam infeſto exercitu perſuaſit: ſed ſuaſionibus adductus maleficio & iniuria temperauit. Athenienſes cognita eius uirtute ad ſanitatem reuerſi, cum extincto Demetrio ad ſpem recupetandæ libertatis incumberent, illum aduocarunt: qui etſi altero tum Achæis imperante, diuturno morbo oppreſſus domi detineretur, lectica latus Athenienſium opportunitati occurrit, ac Diogeni præſidii præfecto perſuaſit, ut centum & quinquaginta acceptis talentis, Pyræum, Munychiam, Salaminem, Sunium, Athenienſibus traderet. Viginti præterea talentis ipſe ciuitatem leuauit. Deinde Aeginetæ & Hermionei in Achæos ſtatim conceſſerunt: ad hæc magna Arcadiæ pars ſe illis adiunxit: B ac Macedonibus per id temporis propinquo ac finitimo bello occupatis, Aetolorum ſocietate aucta, Achæorum res magnum incrementum accepit. At Aratus memor ueteris promiſſi, uicina tyrannide Argiuorum anxius, per internuncios Ariſtomacho perſuaſit ut Remp. in medium poneret, & Achæorum leges ac nomen acciperet, & Lyſiadæ imitatione maximæ genti cum laude & honore imperare mallet, quàm unius ciuitatis periculoſo atque inuidioſo domino incubare. Permotus autem Ariſtomachus Arati monitis & ſuaſionibus, quinquaginta talenta ad ſe mitti iuſſit, ut ſtipendia iis qui ſub eo meruiſſent diſſolueret, eosq; dimitteret. Quæ dum cogerentur pecuniæ, Lyſiades nondum abſoluto imperio cupiens eius actionis ad ſe laudem transferre, apud Ariſtomachum Aratum accuſauit, hominem illum tyrannis infenſum ſemper atque implacabilem eſſe, ſuadendoq; perfecit, ut re ſibi permiſſa, in Achæorum ſocietatem ueniret. Igitur hic Achæorum principes qua beneuolentia & fide in Aratum eſſent, maxime declararunt. Nam cum is ob iram contrariam ſententiam dixiſſet, Ariſtomachum reiecerunt: ubi uero placatus eius cauſam præſens agere cœpit, prompte ac celeriter in ſententiam euntes, Argiuos Phliaſiosq; Repub. donarunt. Sequenti etiam anno Ariſtomachus imperator cōſtitutus eſt, qui clarus apud Achæos & gratioſus, ſtatuens in fines Laconicos incurſionem facere, Aratum Athenis exciuit. Ille ad eum reſcribens ab ea militia deterrere conatus eſt, quod nollet cum Cleomene audaci homine & ſubitis ſucceſſibus aucto, Achæos bello implicari. Cum autem is perſtaret omnino in ſententia, nec ea dimoueri poſſet, paruit, atque unà præſens militiam obiit. Cleomene ad Palantion ipſis cum exercitu imminente, cum prohiberet Ariſtomachum prælio dimicare, à Lyſiade accuſatus, cum illo in certamen de imperio diſceptationemq; uenit, & ſuffragiis uictor duodecimo imperator creatus eſt, in quo imperio ad Lycæum pugna à Cleomene fuſus in fugam ſe dedit, errabundusq; noctu uagatur pro mortuo habitus: isq; rurſus de illo rumor apud Græcos inualuit. Seruatus uero collectisq; in unum militibus non fuit eo contentus, quòd ſibi abire incolumi licuiſſet, ſed optime occaſione uſus, cum id nemo timeret, nec futurum ſuſpicaretur, repentino impetu Mantineos Cleomenis ſocios adortus eſt. Capta urbe præſidioq; firmata, accolas ciues eorum conſtituit, & quæ uictores nunquam obtinere potuiſſent, ea Achæis uictis ſuperatisq; parauit. Lacedæmoniis rurſus Megalopolitanos bello laceſſentibus, deductis eò ſubſidiis, Cleomeni prouocanti obuiam ire neglexit, cogentibus etiam Megalopolitanis reſtitit. Quippe qui neque aliâs inchoandi prælii natura cupidus foret, & cum militum numero inferior cum homine adoleſcente & audaci ſibi iam ætate prouecto remiſſioribus animis ac minori ambitione certamen eſſet. Proinde ratus eſt, quam ille periclitando gloriā quæ-

C

reret, partam iam ſibi cauendo & declinando conſeruandam eſſe. Itaque leuis armaturæ militibus effuſius procurrentibus, Spartiataſq; uſque ad caſtra impellentibus, & per tabernacula eorum uage diſperſis, haudquaquam Aratus properauit, ſed ualle in medio interiecta conſtitit, ac tranſitu ciues prohibuit. His Lyſiades permotus, atque Aratum uerbis increpans, equites hortatus eſt ut ſecum unà inſequentibus ſe oſtenderent, nec exploratam hoſti uictoriam proderent, nec ſeipſum pro patria dimicãtem relinquerent. Conuerſis autem cum eo multis & fortibus uiris, elatus animis dextrum hoſtium cornu inuaſit. Quo in fugam dato, perſecutioni, ira, & cupiditate honoris inſiſtens, in loca ſinuoſa & arboribus conſita delatus eſt. In his latæ foſſæ erant, quas Cleomenes inſidens hoſtem excepit. Hic Lyſiades in patriæ conſpectu cum pulcherrimam pugnam depugnaſſet, concidit: reliqui in phalangem fugientes turbatis militibus totum exercitum ea clade compleruntur: ex quo Aratus magnam ſibi conflauit inuidiam, quòd Lyſiadis ſalutem negligere uiſus ſit. Sic ab Achæis coactus per iram abeuntibus in Aegeum conſecutus eſt: ubi cum conueniſſent, decreuerunt ne illi erogarentur pecuniæ, neu ſtipendiarii alerentur, ſed ipſi poteſtas fieret ſi uellet, per ſe bellum gerendi. Tanta contumelia affectus Aratus, ſtatuit reſignato imperio exercitũ dimittere, & cõſilio uſus ad præſens omnia pertulit: deinde ad Orchomenum deductis Achæorum copiis, ibi cum Megiſtono Cleomenis patruo pugnam conſeruit. Quo uicto fugatoq;, trecenti cæſi, Megiſtonus ipſe captus in Arati poteſtatem uenit. Cum conſueſſet is annum ſuum cum contingeret imperare, ubi ad eum ordine uentum eſt, uocatus repudiauit imperium, ac Timoxenus pro eo delectus eſt. Cauſa uero repudiandi, quæ ira in multitudinem eſſe diceba tur, parum ſanè probabilis uiſa eſt: uera enim cauſa res Achæorum non quietæ nec pacatæ ut antea fuerant, ſuccreſcente Cleomene, qui haud popularibus magiſtratibus continebatur, ſed interfectis à ſe Ephoris, ſubacta ſibi regione, permultiſq; accolarum ciuitate donatis, nulli obnoxiam potentiam conſecutus, inſtare continuo Achæis cœpit, ut ſibi imperium mandaretur. Quare iure accuſant Aratum, qui dum Reſpub. ſalo magno ac fluctibus iactaretur, ueluti gubernator deponeret, atque alteri remitteret gubernaculum, & deſperatione rerum Achæorum, Cleomenem traderet: quo tempore pulcherrimum fuit etiam inuitis ciuibus communi ſaluti ſubuenire, nec committere ut Pelopõneſus iterum Macedonum cuſtodiis acceptis, barbaricis iterum moribus inquinaretur, ut Acrocorinthus Illyricis armis ac turbis compleretur, neque quos ſæpe in bello imperator fudiſſet, ac urbibus extruſiſſet, quibus etiam in commentariis ſuis malediceret, eorum dominio ſociorum ciuitates ſubiiceret. Quod ſi Cleomenes erat (ſic enim appelletur) iniquus & tyrannicus, at Heraclidæ illi generis autores erant, Sparta patria, ex qua uel obſcuriſſimum præſtabat quàm Macedonum primum, imperii ſummæ præponere, qui Græciæ nobilitatis nullam rationem haberet. Ad hæc Cleomenes ſummum magiſtratum petebat, ut pro illo honore & appellatione maioribus bonis ciuitates afficeret. Antigonus autem terra mariq; imperator & dux renunciatus, non prius imperium obiit, quàm ſanctum eſſet fœdere. Acrocorinthum mercedis loco ſibi in ditionem ceſſurum, perite ut uidetur Aeſopi uenatorem imitatus, nec ante uocantibus Achæis & legationibus ac decretis ſe ſubmittentibus obſecutus eſt, quàm præſidio & obſidibus ueluti quibuſdam frenis comprehenſos teneret. Et quamuis omnis Arati deprecatio neceſſitatis defenſione niteretur, tradit tamen Polybius ipſum cum Cleomenis audaciam multo ante proſpexiſſet, antequam neceſſitas ulla urgeret, cum Antigono clàm colloquium iniiſſe: Megalopolitanos etiam ſupplices deſcendiſſe, orantes Achæos & obſecrantes, ut Antigonus euocaretur. Hi enim aſſiduo bello premebantur, & Cleomeni maxime ad direptionem & prædam expoſiti erant. Nec Phylarchus ab his in ſua hiſtoria diſſentire uidetur, cui niſi Polybius teſtis accederet, non magna admodum fides adhibenda foret. Nam cum in Cleomenis mentionem incidit, beneuolentia illius quaſi afflatus numine furens & inſanus efficitur, & ueluti in iudicio, ſic hiſtoria ipſa alteri aduerſatur, alterum ſubleuat. Amiſerunt igitur Achæi Mantineam, quæ rurſus à Cleomene capta eſt, & ad Hecatombæum magno prælio ſuperati, ita conciderunt animis, ut continuo Argos Cleomenem accerſeret, & eum bello gerendo imperatorem præficeret. Quod ubi Arato cognitum eſt, cum aduentare Cleomenem accepiſſet, & cum exercitu Lernam attigiſſe, metu perculſus legatos ad eum miſit, orantes ut cum trecentis ſolum tanquam ad amicos ſocioſq; accederet, ac ſi diffideret, acciperet obſides. Hæc Cleomenes reſpondens contumeliæ ſibi ac dedecori fore, caſtra ex eo loco mouit. Achæis etiam epiſtolam ſcripſit, qua multa crimina & calumniæ in Aratum conferebantur. Scripſit & ille quoque contra Cleomenem epiſtolas, & uſque ad nuptias & coniuges maledicta ac iurgia proceſſerunt. Ex hoc Cleomenes per legatum Achæis bellum edicit, parumq; abfuit quin Sicyoniorum urbem imprudentibus illis per proditionem diriperet. Inde abducto exercitu, Pellenã inuaſit, interemptoq; Achæorum duce, urbe potitus eſt. Breui deinde tempore interiecto, cum Pheneum Pendeliumq; ſub imperium redegiſſet, Argiui ſtatim ad eum defecerunt, Phiaſii præſidium acceperunt, & omnino Achæis ex aduentitiis nihil erat, quod ſtabile aut firmum uideretur. Hic in magno tumultu & turbatione rerum Aratus iactabatur, cum intueretur Peloponneſum tantis motibus agitari, ciuitateſq; undique

Pugna inter Megiſtonum & Aratum.

D

à ſeditioſis

A à ſeditioſis & turbulentis hominibus ad defectionem ſolicitari. Nihil enim quietum erat, nihil ſuo lo-
co manebat. Sicyoniorum & Corinthiorum quoque plurimi iam cum Cleomene palàm colloqueban-
tur, quorum animos communio illa & ſocietas iunctarum inter ſe ciuitatum, priuati dominii deſide-
rio iampridem offenderat. In his mutationibus Aratus permiſſa ſibi ſumma & libera poteſtate & li-
centia, quos in Sicyonia corruptos offendit capite multauit: qui autem Corinthi erant, perquirere ac
pœna afficere conatus, multitudinem ægram & Achæo nomini uehementer offenſam in ſe concita-
uit. Cum igitur in Apollinis templum confugiſſent, Aratum accerſitum miſerunt, ut ante defectio-
nem aut interficerent, aut in uincula conicerent. Ille acceſſit quidem equum manu trahens, ac ſi nul-
lum metum ac ſuſpicionem præ ſe ferret. Exilientibus autem multis, conuiciaq́; in eum ac maledicta
iactantibus, ſedato uultu & firma oratione quiete conſidere iuſſit, nec confuſe exurgentes clamoré at-
tollere, & qui ad portas conſiſterent, introire. Hæc ſimul dicens ſenſim pedem extulit, ueluti equum
alteri daturus: ita egreſſus occurrentes ſibi Corinthios placide alloquens, iubebat ad Apollinis ædem
conuenire. Vbi uero clàm ad arcem propè acceſſit, in equum inſiliens Cleopatro præfecto cuſtodiæ
acriter aſſeruare arcem iuſſo, in Sicyonem aduectus eſt, triginta equitibus conſecutis, aliis relicto duce
paſſim diſſipatis. Corinthii non multo poſt audita Arati fuga, ut proſecuti eum capere nequierunt,
accerſito Cleomene, urbem illi tradiderunt, cum is nullo ſatis magno ſe beneficio ab his affici poſſe ar-
bitraretur, pro eo quod offenſum eſſet, Aratum dimittentibus. Hic igitur adiunctis ſibi his qui ad
Actam quæ dicitur incolunt, ac ciuitates tradentibus, Acrocorinthum uallo ac foſſa circundedit. At
Aratum uero nonnulli Achæorum in Sicyonem conuenerunt, conuocataq́; concione, imperator con-
ſtitutus delectos ex ciuibus ad cuſtodiam corporis circum ſe habuit. Cum tres iam & triginta annos
in Achæis Remp. geſſiſſet, & Græcorum omnium potẽtia & gloria princeps fuiſſet, tunc inopia & ſoli-
tudine oppreſſus & derelictus, ueluti in patriæ naufragio in tantis procellis ac periculis ferebatur.
Nam Aetoli auxilium petenti miſſuros ſe eſſe negarunt: Athenienſium ciuitatem in Aratum ſtudio
& uoluntate propenſam Euclides & Mition prohibuerunt. Cum autem Aratus Corinthi & domum
& facultates haberet, Cleomenes nec attigit eorum quicquam, nec alterum permiſit attingere: conuo-
catis præterea eius amicis & curatoribus, iuſſit omnia curare atque aſſeruare, ut rationem Arato red-
dituros. Priuatim ad eũ Triphylo & Megiſtono patruo rurſus miſſis, tum alia ei permulta, tum duo-
decim talenta annuum ſtipendium pollicitus eſt, Ptolemæi odio numerum duplicans, ab eo enim ſex
talenta Arato quotannis mittebãtur. Demandari ſibi ab Achæis imperium orabat, & Acrocorinthum
B communi cum his præſidio cuſtodiri. Reſpondente Arato non penes ſe, ſed potius penes eos ſummã
imperii eſſe, ratus id diſſimulare reſponſum, infeſto exercitu in Sicyoniorum fines inuadens incurſio-
nibus agrum deuaſtauit, poſitisq́; ad urbem caſtris tres menſes in obſidione fuit, cunctante Arato ac
deliberãte num Acrocorintho tradito Antigonum accepturus eſſet, nam aliter negabat opem ſe eſſe
laturum. Conuocato igitur in Aegeum concilio, Achæi Aratum eò conuenire iuſſerunt: uerum cum
ex urbe Cleomene obſidente ſine periculo exire non poſſet, ciues eum precibus detinebant, orantes
ut ſaluti ſuæ uitæq́; conſuleret, neu corpus imminenti hoſti obiiceret. Ad hæc fœminæ ac pueri tan-
quam communem omnium parentem & conſeruatorem ſuum lachrymis circunſtabant: quos tamen
ille cum confirmaſſet, conſolatusq́; eſſet, aduectus equo decem amicis & cum his adulto iam filio co-
mitantibus deſcendit ad mare. Nauem quæ eò appulſa erat conſcendentes, in Aegæum ad cõcionem
profecti ſunt, in qua communi ſententia decretum eſt, uocare Antigonum, & Acrocorinthum in eius
ditionem permittere. Aratus filium ſuum unà cum aliis pluribus ad eum pro obſidibus miſit, quibus
commoti grauius Corinthii, diripuerunt eius bona, & domum Cleomeni dono dederunt. Aduentan-
te uero Antigono cum exercitu (erant autem XX Macedonum peditum millia, equitũ mille & qua-
dringẽti) Aratus cum principibus ciuitatum per horam maritimã clam hoſtibus, illi in Pegas obuiam
prodit, cum Antigonum ſuſpectum haberet, nec ſe libenter Macedonibus crederet. Etenim ſciebat
ſe ex illorum cladibus opes ſibi & gloriam peperiſſe, materiemq́; conſtituendæ Reip. odium in ſupe-
riorem habuiſſe. Sed cum perſpiceret neceſſitatem impendere, nec declinari, nec reſiſti ullo modo poſ-
ſe, deinde occaſionem ſibi oblatam eſſe, cui ſeruiunt omnes etiam qui imperare uidentur, ad tam in-
dignum facinus perpetrandum acceſſit. Antigonus autem ubi accepit obuium ſibi Aratum eſſe, alios
quidem communi benignitate ſalutauit, illum uero & in primo congreſſu honorificentiſſime excepit,
& cætera munificentia uirum bonum & ſingulari prudẽtia præditum maiori neceſſitudine ſibi deuin-
cire conatus eſt. Erat enim Aratus eiuſmodi, ut regẽ non modo maximis in rebus adminiſtrãdis adiu-
uare, ſed etiam in ocio oblectare poſſet. Quare Antigonus etſi adoleſcens foret, ut uiri ingenium per-
ſpectum habuit, cui nihil deerat quod minus dignum regis amicitia uideretur, eo non ut Achæis mo-
do, ſed etiam ante Macedones ad omnia utebatur, cunctaq́; de illius ſententia & autoritate gerebat: &
ea ita euenerunt quæ in ſacrificiis diuinitus numen portenderat. Dicitur enim non multo ante Arato

ſacra facienti, in iecore duos felles extitiſſe eadem pinguedine obuolutos: uatem quoq; conſultum di C
xiſſe, quæ capitaliſſimo odio diſſiderét, ea perbreui inter ſe firmiſſima amicitia coitura. Quod reſpõſum ad præſens neglexit, nec ſacris aliter; nec uaticinio fidem habuit: obſeruabat id tamen, nam in poſterum proſpere ſuccedente bello, cum Antigonus Corinthi conuiuium inſtruxiſſet, compluribus eò inuitatis, Aratum honoris gratia ſupra ſe locauit. Paulo poſt amictum flagitás, rogauit illum num ſibi frigus uideretur: reſpondente illo & quidem ſe ualde algere, iuſſit propius accedere, tapeteq; allato ſerui ambos ſimul circundederunt. Tunc Aratus in ſacrorum illorum memoriam rediens uidere ſecum ipſe, ac portentum & oraculum regi enarrare. Verum hæc poſterioribus temporibus ſunt acta. In Pegis uero tum iureiurando dato acceptoq;, cõtinuo in hoſtem inuaſerunt, & ad urbẽ ſumma ui utrinq; dimicatum eſt, optime munitis Cleomenis caſtris, & Corinthiis ſtrenue hoſtem arcẽtibus. Hic Ariſtoteles Argiuus Arati amicus ad eum clàm mittitur, qui rebellione facta, illum in ciuitatem acciperet, ſi cum militibus eò accederet. Ille re cum Antigono communicata, cum mille & quingẽtis ex Iſthmo in Epidaurum celeriter nauigio delatus. Argiui inſurgentes facto impetu in Cleomenis milites comprehendunt, atque in arcem inducunt. Quibus nunciatis, Cleomenes ueritus ne captis Argis ab hoſtibus, reditu domum intercluderet, Acrocorintho relicto cum ſubſidio noctu Argos occurrit, quò præueniens conflixit, & ſecundo prælio uſus eſt. Nec ita multo poſt Arato ſe inferente, & rege cum copiis ſubſequente, in Mantineam diſceſſit. Ex eo ciuitates omnes in Achæorum fidem & amicitiam redierunt. Acrocorinthus Antigono tradita eſt. Aratus imperator factus ab Argiuis, perſuaſit eis ut tyrannorum bona & proditorum Antigono elargirentur. Quo facto Ariſtomachum in Cenchreis magnis cruciatibus uexatum mari mergendum dederunt. Cuius ſupplicii fœditas in Aratum non ſine offenſione coniecta eſt, quòd uirum non improbum, & qui eo familiariter uſus eſſet, ſuaq; autoritate adductus dominatum depoſuiſſet, & ciuitatem ſuam Achæis iunxiſſet, ita crudeliter ac nefariè necari permitteret. Nec huius tantum rei, ſed aliarum etiam in eum culpa redundauit, ueluti quod Corinthiorum ciuitate, ut humili aliquo uico Antigonum donaſſent, idem etiam direpto Orchomeno, præſidium Macedonum intuliſſet. Decretum etiam fecerunt, nemini alteri ex regibus ſcribere iniuſſu Antigoni, nec legationem mittere. Macedones alere ſtipendiis impenſiſq; coacti ſunt, ad ſacrificia pompas & ludos admittere. Nam incipientibus Arati ciuibus, & Antigonum in urbem accipientibus, ab Arato per hoſpitium liberaliter inuitatum, omnia illa accepta referebant, neſcii quod habenis illi ſemel traditis regiæ imperii cupiditatis actus, nullum præterea integrum ius præterquam uocis haberet, qua periculoſa licentia uteretur. Apparebat enim inuito Arato plurima adminiſtrari ac fieri, ueluti illud quod de ſtatuis actum eſt. Antigonus enim Argiuorum tyrannorum ſtatuas deiectas erexit, eorum autem qui Acrocorinthum cepiſſent, ſtantes & erectas præter unam Arati, demolitus eſt: quæ ne fierent, precibus inſtans Aratus nihil profecit. Videtur etiam quæ in Mantineos acta ſunt, nequaquam ex græco more ab Achæis adminiſtrata eſſe. Quibus duce Antigono deuictis, clariſſimos uiros & principes ciuitatis necarunt: reliquos partim uenundederunt, partim uinctos compedibus in Macedoniam miſerunt. Liberos eorum & coniuges mancipiorum numero habuerunt. Argento autem Mantineorum collecto tertiam ipſi acceperunt portionem, reliquis duabus ad Macedones delatis. Hæc quidem ultionis iure peracta ſunt. Etenim indignum ac nefarium fuit, homines regionis & linguæ neceſſitudine inter ſe coniunctos, ſic ad iram tractari. Verum in neceſſitatibus iucundum, non aſperum fuit, ut Simonides inquit, iræ ſæuienti & efferueſcenti uelut medicinam adhibere & explere. Quæ uero conſecuta ſunt nec laudi, nec neceſſitati Arato danda ſunt. Nam urbe Argiuis ab Antigono conceſſa, cum hi ab integro reficere decreuiſſent, ipſe imperator cum eſſet eius inſtructioni operis præpoſitus, ex decreto ne deinceps Mantinea ciuitas, ſed Antigonia uocaretur, edixit, hodieq; ita uocatur, ac uidetur ob illum amabilis Mantinea funditus interiiſſe: manet autem ciuitas eorum nomine, à quibus necati ciues deletiq; ſunt. Deinde Cleomenes ad Sellaſiam magna accepta clade, reliquit Spartam, & in Aegyptum mari profectus eſt. Antigonus ubi in Aratum omni benignitate atq; humanitate eſt uſus, in Macedoniam rediens, Philippum ad quem regni ſucceſſio ſpectabat, nondum admodum adulta ætate in Peloponneſum miſit, atque Arato ut ſe daret iuſſit, per eum ciuitates adire, per eum Achæis familiarem fieri. Quem Aratus quidem accipiens ſic affecit amauitq;, ut & in ſe ſumma beneuolentia affectum in Macedoniam, & ut ad Græcas res incitatum incenſumq; dimitteret. Antigono autem uita defuncto, Aetoli inertia & deſidia Achæorum deſpecta (aſſueti enim aliorum defendi manibus, & in Macedonum armis omni ſpe ſolutis collocata, ad quietem ſe totos remiſſionemq; conuerterant) Peloponneſibus bellum inferre parant, ac Patræis & Cumæis extra id quò intenderant expulſis, impetuq; facto, Meſſeniam diripiunt. Quibus rebus angebatur Aratus, cumq; intueretur Timoxenum Achæorum ducem ob ignauiam tempus terere, iam propè abſoluto imperii tempore, ipſe ſucceſſor ei conſtitutus, quinque ante præfinitum tempus diebus magiſtratum D

Mantinea urbs ex decreto Antigonia uocata.

obiit,

A obiit,& ut Meſſenus auxilium ferret,Achæorum copias coegit:qui cum languidis atque inexercita-
tis corporibus , animus uero ocio reſolutis ad bellum iucumberent , ad Cayphas fuſi fugatiq́; ſunt.
Quo bello uiſus ſibi Aratus cupidius imperio uſus,ita rurſus animo concidit , ita relictis gubernacu-
lis imperii ſpes omnes abiecit,ut cum ſibi opprimendi hoſtis oblata occaſio eſſet,prælio abſtinuerit,&
in Peloponneſo per laſciuiam ac petulantiam Aetolum inſultantem neglexerit. Rurſus igitur ſuppli-
ces in Macedoniam tendentes manus,Philippum in Græciam reuocarunt , ſpe maxime eius in Ara-
tum obſeruantiæ ac fidei adducti,fore ut eo clementi & manſueto ad omnia uterentur. Verum ſub
id tempus Apelle & Megalæo quibuſdamq́; aliis Aratum regi deferentibus,ille fide addita calumniæ,
contrariam factionem excitauit,comitiisq́; habitis Eparato ad imperium obtinendum ſuffragatus eſt.
Qui cum Achæis contemptui eſſet,& Aratus rem negligeret,nulla præclara re geſta Philippus à pa-
ternis moribus degener,rurſus reconciliatis animis totum ſe Arato tradidit. Rebus uero proſpere &
ad opes & ad gloriam ſuccedentibus,eum omni comitate complexus eſt,ueluti per eum nomine &
imperio auctus . Quare uiſus eſt Aratus non popularis modo principatus , uerumetiam regni opti
mus præceptor eſſe . Illius enim mores & inſtituta,uitæ regis,rebus geſtis,inſtar coloris decori ma-
ximo,ac dignitati erant. Et adoleſcentis in Lacedæmonios afflictos & perditos moderatio, & huma-
nitas in Cretenſes,qua totam paucis diebus inſulam ad imperium ſuum adiunxit,& aduerſus Aeto-
los militia mirifice laborioſa,Philippo quidem docilis & obſequentis ingenii , Arato prudentiæ ac ſa-
pientiæ gloriam attulit. Quibus magis regis amici inuidia concitati,ubi nihil obſcuris calumniis pro-
fecerunt,conuiciis palàm aggreſſi per potus Aratum obſcœnis ac petulantibus uerbis laceſſunt . Se-
mel quoque poſt cœnam in tabernaculum abeuntem lapidibus perſecuti ſunt. His iratus Philippus,
uiginti eos talentis multauit,& poſteriori tempore quòd res labefactare turbareq́; uiderentur,inter
fici iuſſit . Proſpere igitur & ad uoluntatem fluente fortuna , ſucceſſibus inſolenter elatus in multas
ac magnas cupiditates erupit,ingenita enim uitia illi perruptis atque exutis paulatim inuolucris,qui-
bus repugnante natura latuerāt,enudata ſunt,& eius ſimulatum diu ingenium ſe prodidit. Primum
enim iuniorem Aratum contumelia affecit,coniugi ſtupro illato,quæ res multum temporis occul-
ta fuit,cum in eorum domum diuerteret,hoſpitaliter ab his exceptus. Deinde in Græcorum Reſp.
aſperius concitatus eſt,nec erat obſcurum illum iam ad Arati cladem & exitum ſpectare. Suſpicio-
nis autem eius Meſſenicæ res initium attulerunt . Seditione enim laborantibus illis , ſerius quàm
B tempus poſtulabat Aratus eis ſubſidio uenit,Philippus una die præuertit , urbemq́; ingreſſus quod
dam rurſus malum illis immiſit,priuatim magiſtratus Meſſeniorum percontatus , nunquid leges
haberent quibus cohiberent uulgus . Priuatim etiam primores ciuitatis rogauit , num manus ſibi
eſſent quibus tyrannos opprimerent . Ex hoc addita utriſque audacia , magiſtratus quidem popula-
res & turbulentos homines ad ſupplicium poſtulabant : illi cum multitudine concita inuadentes ma
giſtratus interfecerunt,ex cæteris paulo minus ducentis peremptis . Philippus tam fœde opere per
petrato,magis etiam Meſſenios in ſe inuicem inſtigabat. Interueniens Aratus nec ipſe animi ægritu
dinem diſſimulare potuit,nec filium obiurgantem aſpere & uehementer Philippum prohibuit. Vi
debatur autem adoleſcens Philippi amore teneri : cum ergo tum ad eum diceret , iis rebus ità geſtis
eius ſibi aſpectum non iam formoſum,ſed turpiſſimum omnium uideri:nihil quidem ille Philippus
reſpondit,quanquam ſuccenſus ira ſæpius,eo conuiciante,dentibus infrendiſſet. At ſeniorem ueluti
nihil iis uerbis commotus,ut homo ciuilis ac natura moderatus,apprehenſa dextera ex theatro egreſ
ſus ad Ithomantam perduxit,immolaturus Ioui ac locum cogniturus Eſt enim is non minus quàm
Acrocorinthus,munitus & clauſus,ac ſi præſidium collocatum in eo ſit,graue & infenſum propugna-
culum accolis futurus. Vbi uero conſcendit,& ſacrificio inſtituto , uates ad eum exta detulit , amba-
bus manibus ſuſcipiens,Arato ac Phario Demetrio ſeparatim demiſſa oſtendit,ac percôtatus eſt quid
in ſacris perſpicerent,retinendam'ne ſibi arcem eſſe,an Meſſenus reddendam . Hic arridens Deme-
trius, Si animum,inquit,uatis geris,locum dimittes:ſin regis,utroq; cornu bouem detinebis: Pelopō-
neſum per ænigma ſignificare uolens,quaſi ſi Ithomanta & Acrocorinthum cuſtodiat,facilem atque
obſequentem futuram. At Aratus diu ſilentium tenuit:orante autem Philippo ut ſententiam ſuam
proferret,Permulti,dixit,ac magni,Philippe,Cretenſium mōtes,permulti Bœotiorum ac Phocenſiū
tumuli ex terra efferunt:atem plurimi Acarnanum partim mediterranei,partim in oris maritimis ſi-
ti,qui natura munitiſſimi ſunt,& tamen cum horum nullū ceperis,omnes tamen ſponte imperata fa
ciunt. Latrones enim rupes ac ſaxa incolunt,& præcipitiis ſe tutant. Regi autem nihil fide & beneuo- *Regi nihil fir mius beneuo lentia.*
lentia firmius nec munitius eſſe poteſt:hoc tibi Creticum pelagus,hæc Peloponneſum aperuit. Ab his
orſus initiis cum ſis,hoc ætatis hi te ſibi imperatorē præfecerunt,illi in ditionem tuam uenerunt. Lo-
quente adhuc Arato,Philippus extra reddidit uati,ac manu illū trahens uelut ab eo ſibi illata ui,ac ciui
tate erepta,Et huc,inquit,eandem ꝓficiſcamur uiam. Poſt id tēpus Aratus declinans aulā,& ſe à Phi-

lippi ſenſim conſuetudine ſubtrahens, in Epiro rogatus ab eo ut ſecum unà militaret, recuſauit, ueritus ne ſibi ex illius factis ignominia & dedecus conflaretur. Cum uero à Romanis uictus turpiter amiſſa claſſe in Peloponneſum ſe recepiſſet, aggreſſus eſt iterum Meſſenios dolis capere: quod ubi minus ſucceſſit, ad apertam iniuriam uerſus, eorum agrum populationibus uaſtauit. Tum Aratus ſe penitus ab illius amicitia & familiaritate ſeiunxit, & in eum inimicum animum cepit, ad hæc conſcius eorum quæ in nurum ab eo perpetrata eſſent, excruciabatur uehementer, ſed filium rem cælabat, & ſibi illum contumelia affectum aſpicere tantum dabatur, ulciſcendi uero ac perſequendi iniurias facultas non erat. Maxime uero Philippus à prioribus moribus immutatus uidebatur, quippe qui ex miti & manſueto rege ac modeſto adoleſcente in petulantem hominem & inſolentem tyrannum euaſerat. Verum hæc haud quidem naturæ mutatio erat, ſed in licentia improbitatis enudatio, quæ ob metum incognita diutius & obſcura manſerat. Fuiſſe autem eius cum Arato conſuetudinem ab initio uerecundiæ ac timori admiſtam, ex iis quæ in illum poſtea geſſit, perſpicue declarauit: nam cum eum delere cuperet, quo uiuo non modo ſe tyrannum aut regem, ſed ne liberum quidem hominem ducebat eſſe, ui palàm nihil tentare auſus eſt, ſed Taurionem unum ex ducibus & amicis ſubornauit, qui ex occulto ſe abſente ac longe remoto, ueneficio rem conficeret. Is Arato factus familiaris, ei uenenũ comparat, non acutum & uehemens, ſed eius generis quod initio remiſſos calores & tenuem uentum in uentre excitat, deinde ſenſim tabe corpus inficit. Non tamen Aratum ea res latuit, ſed ubi nullum deprehenſæ & manifeſtæ cladi remedium eſt inuentum, ut communem aliquem & quotidianũ morbum leniter ac ſilentio pertulit, nec præter unum ex familiaribus quiſquam reſciuit, quo in cubiculo præſente atq; admirante, O Cephalæon, inquit, hæc ſunt præmia regiæ amicitiæ. Sic uita defuncto in Aegæo, ubi decimum & ſeptimum imperatorem geſſerat, inſtabant Achæi ut ibi ad ſepulturã daretur, & conuenientia eius uitæ monumenta fierent. Sicyonii magna ſe ignominia affici exiſtimabant, ſi alibi q̃ in patria eius uiri corpus humaretur. Itaque ab Achæis ut ſibi id permitterent impetrarunt. Sed cum ueteri lege neminem intra mœnia humari liceret, & legi ſuperſtitio acceſſiſſet, miſerũt in Delphos de his Pythiam ſciſcitatum, à quo oraculum huiuſmodi acceperunt:

Arati mors.

Conſultas Sicyon Arato gratiſſima tellus,
Vt pia defuncti celebrentur funera regis,
Sit quodcunq; uiro, durum inſenſumq; feretur,
Id ſcelus infandum cœlo terraq; mariq;.

Renunciato igitur reſponſo, & Achæi cuncti lætati ſunt, & Sicyonii in primis luctu in celebritatem mutato, continuoq; ex Aegæo cadauer ueſte alba coroniſq; exornantes, cum pæana & choris in urbem intulerunt, ſepulchro deinde optarunt locum ueluti conditoris totius urbis, celeberrimum & clariſſimum, ſeruatoremq; ſuum magnificentiſſimo funere proſecuti ſunt. Loco quo ſitus eſt uſque ad noſtram memoriam Arato nomen manſit. Immolant illi nonis Iunii, quo die tyrannicum de ciuitate ſuſtulit dominatum, quem menſem Athenienſes ἀνθεστηριῶνα, ipſa uero ſacra ſalutaria nuncupant, eius diei monumentum quo Aratus in lucem editus memoratur. Priori ſacro in honorem Iouis Soteris Thyepolus præfuit, ſecundo Arati filius, torque non albo omnino, ſed dimidia parte purpureo ornatus, & à Dionyſii miniſtris carmina quædam ad citharam canebantur. Gymnaſiorum princeps ſubſequentibus pueris & adoleſcentibus unà pompam agebat. Poſt eos ſenatus coronatus ſequebatur: reliquorum ciuium turba pro arbitrio aderat. Quarum rerum hodie quoq; ueſtigia quædam expiati ſeruant, honorum uero & uetuſtate & mutatione rerum plurimi interierunt. Aratus igitur ſenior ita uixiſſe, atq; huiuſmodi præditus ingenio fuiſſe traditur. Filium autem eius Philippus homo flagitioſus & perditus, ad hæc natura crudelis & contumelioſus, medicamentis non quidem letalibus, ſed iis quæ menti officiunt, in inſaniam uerſum, cladem eius & perniciem appetens, ad horrenda ac neſanda facinora impulit, ut mors illi etſi iuueni ac florenti malorum remedium & ſalutem afferre uideretur. Attamen Philippus huius impietatis hoſpitali Ioui ac ſodalitio pœnas perſoluit. Victus enim in bello à Romanis, ſub eorum ditionem uenire coactus eſt, & tum alio imperio ſpoliatus, tum omnibus præter quinque amiſſis nauibus, mille inſuper talenta conuenit ſtipendium pendere. Ad hæc obſidem dedit, & uix ei miſericordia hoſtium Macedonia cum ſuis ſtipendiariis permiſſa eſt. Cum in necandis optimis quotidie & coniunctiſſimis uiris occupatus eſſet, horrore atque odio ſui regnum uniuerſum compleuit. Vnum tantummodo in tantis calamitatibus lenamen Demetrium nactus eximia uirtute filium, eum ob honorem ſibi à Romanis habitum, inuidia & ſuſpicione uita priuauit. Perſem uero alium filium non legitimum ſed ſuppoſititium fuiſſe ferunt, ex Gnathænio Medica quadam muliere genitum. Hic eſt de quo Aemilius Paulus triumphauit. Itaq; Antigonici regni ſublatis hæredibus, eius omne genus interiit. Arati autem genus Sicyone & Pellenæ uſq; noſtram peruenit ætatem.

A

*GALBAE VITA

INCERTO INTERPRETE.

IPHICRATES Athenienſis idcirco exiſtimabat ſtipendiarium militem & diuitiarum & uoluptatum ſtudioſum eſſe oportere, quòd dum harum gratia largius cupit acquirere, ſe periculis audentius committat. Sunt autem permulti qui militis officium eſſe putent, ut ueluti corpus ſanum, diuerſo ſuoq; motu nunquam, ſed imperatoris arbitrio moueatur. Itaque Paulum Aemilium ferunt exercitui, quem loquacitati ſolum & elegantiæ ſtudentem in Macedonia accepiſſet, edixiſſe, ut manum alacrem & gladium quiſq; acutum haberet, cætera ſibi curæ fore. At Plato qui uidebat nihil neq; ducem neq; principem bonum effecturum, ubi exercitus minus ſe temperantem obedientemq; præſtaret, putabatq; obediendi uirtutem æque atq; imperandi, naturæ eſſe generoſæ educationiſq; philoſophicæ, præſertim quæ iram & uehementiam manſuetudine humanitateq; non inconcinne temperaret. Ac cum cæteræ calamitates multæ, tum ea quæ Romanis poſt Neronis obitum accidit, teſtimonio eſt, nihil eſſe in imperio formidabilius poteſtate militari, quæ indoctis unitur abſurdiſq; cõſiliis. Itaq; Demades Alexandro mortuo, ſimilem eſſe dicebat Macedonum exercitum excæcato Cyclopi, quippe qui illum intueretur multis moueri motibus perturbatis & prauis. At Romanorum imperium ſi Demades inſpexiſſet, iiſdem affici agitariq; malis comperiſſet, quibus Titanas ferunt: in multas nempe partes diſcerptum, & undiq; in ſeipſum incurrens, non tam ex eorum dominandi cupiditate qui imperatores appellarentur, quàm diuitiarum ſtudio & luxuria militum, qui imperatores inuicem ueluti clauos extruderent. Atqui Dionyſius Pheræum, cum menſes decem regnaſſet in Theſſalia, ac mox interimeretur, tragicum tyrannum appellabat, celerem ſcilicet mutabilitatem cauillatus: at Cæſarum focus palatium ipſum breuiore tempore quatuor imꝑatores ſuſcepit, cum alium inducerẽt tanq̃ per ſcenam, alium educerent. Sed erat hæc una conſolatio oppreſſis, quòd nõ opus habebant alia animaduerſione in autores, ſed eos à ſeipſis intuebanẽ occidi: & illum certe primũ & oĩum iuſtiſſime, qui inescauit militem, docuitq; tantum eſſe ſperandum in Cæſaris mutatione, quantum ipſe promiſit, rem pulcherrimá illam à Nerone defectionem, mercede interpoſita, in proditionem calumnia uertens. Nymphidius enim Sabinius, qui (ut dictú eſt) cum Tigellino aulæ præerat, ubi Neronem cepit oĩno deſpe-

B ratio, nec erat dubium fuga in Aegyptum cõceſſurum, exercitui perſuaſit tanquam abſente iá Nerone atq; fugæ dedito, ut imperatorem Galbam ſalutarent, & largitionem uiritim eſt pollicitus aulicis & militibus qui ita ſalutaſſent, numûm ſepties mille quingentos, his uero qui extra militarent, mille ducentos quinquaginta, quantum colligere nõ poterat niſi multo pluribus omnes mortales oneraret malis, q̃ Nero conſueuiſſet. Hoc enim perdidit cõtinuo Neronem, & paulo poſt Galbá. Nam alterum ut accepturi ꝑdiderunt, alterum nõ accipientes occiderunt: mox illum quærentes qui tantum promiſerat, deſertorem proditoremq; occupant: ſeipſos etiam dum ſperatis potiri uolunt, conſumentes. Sigillatim igitur quæ geſta ſunt diligenter exponere, iuſtæ hiſtoriæ ſit. Sed quæcunq; digna notatu Cæſarum ſecundis aduerſiſq; rebus acciderunt, nec à me quoq; prætereunda ſunt. Galba Sulpitius quòd priuatus oĩum ditiſſimus tranſiuit in Cæſarum familiam, omnes conſentiunt. Is quanquam ampliſſima Seruiorum domo plurimum æſtimationis haberet, plus tamen Catuli cognatione ſibi ſumebat, uiri, qui cæteros ſuæ tẽpeſtatis homines uirtute & gloria anteibat, quanq̃ ille quidem alios ſe plus poſſe nõ inique ferebat. Erat etiá Liuiæ uxori Cæſaris Galba genere coniunctus. Itaq; opera Liuiæ ex palatio proceſſit cõſul. Ad hæc fertur exercitui in Germania cum laude præfuiſſe, Libyæq; ꝓconſul fuit inter paucos laudatus. At uilitas uictus & ſumptuum parſimonia ac frugalitas fuit in cauſa, ut potitus imperio auarior habereẽ: quam quidem uanam de ſe opinionem modeſtia temperantiaq; pepererat. Accepit autem à Nerone Hiſpaniá prouinciá, cum is nondum edoctus eſſet metuere magnos ciues in dignitate cõſtitutos. Galbæ uero, qui uidereẽ natura mitis, ſenectus ipſa fidem religionis fecit. Cum enim publicanis ſceleſtis hominibus, qui prouincias crudeliter & inhumaniter uexabant, cõſtitutus curator eſſet, quod ſolú tum potuit, ſic ꝓuinciarum calamitaté acerbe tulit, quaſi cõmunis iniuria eſſet: unde magno ſolatio damnatis uenundatiſq; fuit. Poemata quidé quæ in Neroné edebantur, & multis in locis circunferebantur canebanturq;, minime impediebat, neque ædilibus indignabatur, unde plus etiam diligebatur ab hominibus: erat enim illi familiaris, annum iam octauum militare imperiú tenens, quo tempore Iunius Vindex Galliæ prætor inſurrexit in Neronem. Quare ante defectionem ad eum literæ à Vindice miſſæ dicuntur, quibus neq; crediſſe, neq; eas diuulgaſſe, neq; detuliſſe fertur, cum reliqui ꝓuinciales epiſtolas ad ſe miſſas tranſmitterent ad Neroné, & quantú in ipſis fuit; id

negocium interciperent: cuius ad poſtremum participes facti, tam ſuſpectorum, quàm illius proditores C
ſeſe fuiſſe declarabant. Sed Vindex ubi poſt declaratum palàm à ſe bellum ſcripſit ad Galbam, eum
hortans ad accipiendum imperium, ac ſeipſum Gallis corpori ualido caput quærẽti præberet, qui mil/
lia uirorum armatorum centum haberent, & alia plura armare poſſent, rem propoſuit amicis, quo/
rum alii putabant expectandum eſſe, obſeruandumq́; dum motum atq; impetum aliquem ad res no
uas Roma afferret. Titus autem Iunius claſſiariorum dux, Quid ò Galba, inquit, conſultatis? Quære
re enim num in fide Neroni maneamus, iam manentium eſt. Igitur uelut inimicus Nero ſit, nunc aut
prodenda Vindicis amicitia non eſt, aut is eſt continuo accuſandus, belloq́; inuadendus, quòd rẽ Ro/
manorum principem mauult, quàm Neronem tyrannum. Hinc præſcripto die, etiam per prouincias
edicta dimiſit Galba, autor ſingulis uniuerſiſq; conſpirandi futurus: cuius rei rumor atque fama ubi
emerſit, collecta hominum multitudo eſt ad res nouas non impigra. Nondum igitur planè tribunal at
tigerat, cum eſt ab omnibus Galba una uoce imperator ſalutatus. Is uero haud continuo eam appella
tionem admiſit: ſed ubi Neronem accuſaſſet, & illos quos premerat uiros clariſſimos defleuiſſet, pol
licitus eſt ſe patriæ proſpecturum; neque Cæſarem neque imperatorem, ſed ducem ſenatus populiq́;
Romani profeſſus ſeſe. Quòd autem recte Vindex & conſulte Galbam ad imperium reuocarit, etiã
Neronis obitu declarauit. Simulans enim contemnere ſe Galbam, ac nihil ducere res Gallorum, ubi
de defectione audiuit (lauabat enim tum ac prandebat) euertit menſam. Cumq́; ſenatus Galbam ho
ſtem iudicaſſet, iocari & efferri apud amicos uolens, Non malum, inquit, ſibi pecuniis egenti augurium
incidiſſe. Et res quidem Gallorum cum in ſeruitutem redigãtur, prædæ fore: Galbæ uero facultates,
quoniam hoſtis iam declaratus eſſet, uendere oportere. Ac iubebat quidem bona Galbæ uendi. Quæ
cum Galba audiſſet, ea omnia uendens quæ Nero habebat in Hiſpania, multos reperit ad emendum
alacriores. Cum uero plures à Nerone deficerent, ac ſe Galbæ omnes officioſe aſciſcerent, ſolus Clo/
dius Maurus in Libya, & Virginius Rufus, qui in Gallia Germanicum ducebat exercitum, per ſeſe
agebant, non idem inſtitutum habentes. At Clodius quoniam rebus rapiendis ſtuduerat, ac uirorum
cædibus, haud obſcurum erat hunc propter crudelitatem & auiditatem errabundum neq; imperium
poſſe continere, neque dimittere. Virginius autem qui legionibus potentiſſimis præerat; à quibus
perſæpe imperator appellabatur, colebatur, neq; accepturum ſe dicebat imperium, neq; commiſſu/
rum ut alii daretur, qui minus à ſenatu electus foret. Hæc nõ parum Galbani principio turbabãt: ſed
ubi Virginii Vindiciſq; exercitus, qui ui quodammodo ipſos duces, ueluti aurigas qui frenis domina/ D
ri non poſſunt magnã ad pugnam excitarant, ſimul conflixerunt, ac Vindice ſeipſum interimente, & ui
ginti millibus Gallorum cæſis, rumor eſſet omnes cupere ob eiuſmodi uictoriam ut Virginius impe/
rium ſuſciperet, aut rurſus ad Neronem conuertantur, tunc demum Galba omnino metuens Virgi/
nio ſcripſit, rogans ut cõmuniter pro tuendo Romanis imperio & pro libertate agat. Ac rurſus cum
amicis in Coloniam Hiſpaniæ urbem ſecedens, magis circa pœnitentiam rerum factarum, & deſide/
rio ocii conſueti, quàm circa ullas res neceſſarias tempus terebat. Iam æſtas erat, cum paulo ante cre/
puſculum uenit Roma Sicelus, uir intra ſeptimũ diem libertate donatus, qui audiens Galbam quie/
ſcere ſolum, cõfeſtim ad eius cubiculum pergit, quod repugnantibus cubiculariis ui patefactum ĩgreſ/
ſus nunciauit, ut etiam uiuo adhuc Nerone, ſed latente, exercitus primum, deinde populus & ſenatus
imperatorem Galbam appellarit. Paulo autem poſt nunciatum eſſe illum obiiſſe mortem, ſed nullo
modo quidẽ credidiſſe ſe aiebat, donec ingreſſus mortuum iacentemq́; Neronem uidiſſet, atq; ita tan
dẽ abiiſſe. Hoc nuncium Galbã extulit, ad cuius fores hoĩum multitudo magnam in ipſo fiduciam ha
bens confluebat, etſi celeritas adimebat fidẽ. Sed biduo quoq; Titus cum aliis multis ab exercitu ue/
nit, quæ ſenatus cenſuiſſet ſigillatim exponens. Hic igiť in ordinẽ honeſtũ ꝓuectus eſt: liberto uero tũ
annulos aureos dedit, & Martianus Vicellus iam uocatus primas inter libertos habebat. At Romæ
Nymphidius Sabinus nõ ſenſim atq; paulatim, ſed ſummatim ſimul omnia per rerum turbationẽ ſi/
bi uindicabat, inquiens Galbã ſenem eſſe, ac uix ſatis Romã lectica ꝓpter ſenium uehi poſſe. Erat enĩ
annos tres & L X X natus. Qui uero ibi erat exercitus, cum diu antea beneuolo animo in eum fue/
rat, tum hoc tempore cum ab uno ſolo ſuſtentaretur, illum propter largitionis magnitudinem bene/
factorem exiſtimabat, Galbam autem debitorẽ. Continuo igiť Tigellino collegæ gladium ut poneret
impauit, faciebatq́; cõuiuia, quibus uiros conſulares accipiebat, atq; prætorianos, addens etiam nomẽ
Galbæ ipſis inuitationibus. Multos inſtruxit qui dicerent, mittendum eſſe ad Galbam qui ab eo pete
rent, ut ꝑpetuo præfecto Nymphidio eſſe ſine collega liceret. Cum autem ſenatus in eius honorẽ mul
ta taceret, appellans benefactorẽ, & aſſidue currens ad eius fores, omnibus illum ſententiis præeſſe uel
let cõfirmaretq́;, multo redditus eſt audacior, adeo ut breui tẽpore illis à quibus colebatur nõ ſolum
foret inuidioſus, ſed etiam formidabilis. Cumq́; miniſtri publici à conſulibus deligerentur, qui de/
creta & diplomata quæ uocant obſignata imperatori portarent (quæ proceres urbis cum animaduer
tunt, ſumma uehiculorum contentione tabellarios præuertere cõſueuerunt) non mediocriter Nym/
phidius

A phidius eſt turbatus, quod & ſignum, & miniſtros non ab ipſo acceptos, miſiſſent. Quin fertur de cõſulibus conſultaſſe. Deinde cum illi ſeſe expurgaſſent, ac precibus inſtitiſſent, remiſit iram. Gratificatus autem populo, nequaquam obſtitit ſiquis ex Neronis familiaribus exturbaretur fuſtibusq; cæderetur obuius. Quare Spiculum gladiatorem ſtatuis Neronis (dum traheretur) ſubiectum in foro necarunt, & Aponium quendam ex delatoribus reuolutum ſuperactis plauſtris ſaxo oneratis oppreſſerũt. Alios etiam permultos diſcerpſerunt, & quoſdam ſanè qui nihil per iniuriam perpetrarãt. Itaq; Mauriſcus qui uir optimus & erat & uidebatur, dixit ad ſenatum, ſe metuere ne breui Neronem deſiderarent. Adeo uero Nymphidius magna ſpe fuit, ut non ſit ueritus Caii Cæſaris illius filius appellari, qui poſt Tyberium imperauit. Nouerat enim Caius, ut uidetur, matrem illius, cum eſſet adoleſcẽs, è liberto Cæſaris natam: fuit enim illa aſpectu minime iniucundo, & nouit illam quidem in tabernis medicinariis mercede non ſatis honeſta. At fuit eius mulieris cum Cæſare congreſſus (ut uidetur) poſterior Nymphidii natali. Erat autem ſuſpicio, natum eſſe ex Martiano gladiatore, hunc enim propter gloriã ipſius Nymphidia amabat. Magis enim uiſus eſt ob ſimilitudinem formæ illius eſſe. Verum faſſus ſe Nymphidia matre natum, Neronis interitum ſibi ſoli aſcribebat. Huius autem interitus cum non ſatis ea præmia eſſe duceret, quòd & honoribus frueret & pecuniis, quodq; dormiret cum Neronis Sporo, quem ab ipſo rogo dum cadauer adhuc cremaret, cõtinuo accerſitum loco nuptæ haberet, Põpeiumq; appellaret, ſed ad ſucceſſionem imperii niteba. Et alia ipſe Romæ clàm per amicos moliebatur, per mulieres quaſdá, uiroſq; ſenatores, qui ei occulte adiutores erant. Vnum uero ex amicis Gellianum in Iberiam miſit, quæ agebantur cõſideraturum. At Galbæ poſt Neronis obitum erant ſecunda omnia, præterq quòd Virginius Rufus dubius adhuc, ſolicitum illum reddebat, ne, quoniam exercitum cui præerat, magnum bellicoſiſſimumq; uicto Vindice addidiſſet, cepiſſetq; magnam partem Romani imperii, uniuerſam ſcilicet Galliam, quæ rebellãdo fluctuabat, ad imperium ſe inuitantibus obtemperaret. Nullius enim q Virginii neq; nomẽ maius erat neq; præclarius, perinde atq; maximo is momento, & Romanos ſimul moleſta tyrannide, & bellis Gallos liberaſſet. At ille tunc iiſdem quibus initio cogitatibus inſiſtens electionem imperatoris ſenatui reſeruabat. Verum declarato iam obitu Neronis, tunc multi rurſus addebant Virginio, & quidam ex iis tribunis qui erant in tabernaculo, diſtricto enſe ei inſtabant, ut uel imperium uel ferrum admitteret. Sed poſteaquam Fabius Valens qui uni præerat legioni, iurauerat primus in Galbam, & literæ ex Roma allatæ ſunt quibus de rebus ſenatus decreuiſſet, difficulter licet, & uix, tandem militibus perſuaſit, ut Galbam imperatorem appellarẽt.

B Et quem is ſucceſſorem miſerat Flaccum Ordeonium, admiſit, illiq; legionem tradens, ipſe Galbæ deinde aduenienti profectus eſt obuiam, ſimulq; reuertens, neq; iram neq; honorẽ manifeſte aſſecutus. Et alterius quidem rei Galba cauſa fuit, quoniam uirum illum uerebatur: alterius uero amici Galbæ,

C præſertim Iunius Titus, qui cum Virginio inuideret, putabat arcẽdum eſſe, ignarus bono Virginii genio adiutorẽ ſe ſuccedere, qui uirum illum à bellis & malis quæcunq; duces alios occupabant, in ſecuram uitam & ſenectutem pacis & quietis plenam, ſubduceret. At Galbam ſenatus oratores circa Narbonem urbem Gallicã offendentes, læti ſalutarunt, rogaruntq; ut ſe quamprimum deſideranti populo oſtenderet. Hic uero præter colloquia & congreſſus, quibus humane & populariter utebatur, tum inter conuiuia cum multus apparatus & cultus magnus adeſſet, quem ex rebus Neronis ad ipſum ante miſerat Nymphidius, nullo tamen illorum, ſed ſuis utens, ingenti uir animo, & minime ineptus uidebatur. Verum ſtatim generoſa hæc, faſtuſq; uacua, & ciuilia, ad popularem captandam gratiam pertinere Iunius declarans, tumoremq; eſſe ingentem, qui ſeipſum modo demitteret, perſuaſit ut Neronis pecuniis uteretur, & in conuiuiis ne parceret regiis ſumptibus. Itaq; ſenex paulatim animum ſuum Iunio ſubmiſit. Erat autem Iunius argento uel maxime etiam in qualibet re leuiſſima addictus, tum adulteriis obnoxius. Cum adhuc enim eſſet iuuenis, militaretq; ſub Caluiſio Sabino primam militiã, uxorem ducis luxurioſam fœminam noctu traduxit in caſtra, ueſtem indutam militarem, eamq; inter principia, quæ uocant, conſtuprauit. Ob quã rem eum C. Cæſar in uincula coniecit: quo mortuo, Iunius ſecunda fortuna uſus, uinculis eſt ſolutus. Et cum apud Claudiũ Cæſarem cœnaret, argenteũ poculum clàm ſuſtulit. Quod Cæſar cum audiſſet, rurſus poſtridie ad cœnam hominẽ inuitauit: qui cum ueniſſet, iuſſit miniſtros, nullũ illi argenteum poculum, ſed fictilia omnia afferrent, atq; apponerent. Hoc igitur Cæſari propter comicam moderationem uiſum eſt nõ ira, ſed riſu dignum. Sed quæ is, Galbam obſequẽtem ſibi habens & opibus plurimũ pollens, egit, tragicarũ erumnarũ miſeriarũq; magnarũ aliis cauſam, aliis ꝑtextum præbuerunt. Nymphidius enim cum primum Gellianus, quem miſerat Galbæ, uelut ſpeculatorẽ, ad ſe reuertiſſet, audiens & aulæ & ſatellitum eſſe Cornelium Laconem ꝑfectum declaratum, ſed rem uniuerſam eſſe ſub Iunii poteſtate, ſibi autem nunquam licere iuxta Galbam ſtare, aut ſeorſim accedere, aut quem omnes ſint obſeruaturi, turbatus eſt, cõgregatiſq; ducibus, Galbã ipſum ſenem eſſe probum quidem dicebat & moderatũ, uerum qui minime ſuis conſiliis uteretur, ab Iunio & Lacone res non bene adminiſtrari. Prius igitur quàm aſſecuti acciperent,

quod robur Tigellinus habebat, miti oportere ab exercitu oratores ad imperatorem putabant, qui do- C
cerent, ſi ex amicis hos ſolos duos amoueret, iucundiorem ſe omnibus deſiderarioremq; futurum. Sed
ubi hæc non perſuaſit, abſurdumq; & minime conueniens uideretur, ducem ſenem, perinde ac præ-
eſſe nuper didiciſſet, quibus amicis uti aut non uti oporteat, docere uellet, alia rem aggreſſus uia, ad
Galbam ſcripſit, terrorem iniiciens, nunc eſſe in urbe ſubdola multa, & excitata, nunc Clodium Mar-
cum in Libya uecturam rei frumentariæ detinere, rurſusq; moueri legiones Germanicas, & de copiis
Syriæ & Iudææ ſimilia audiri. Quibus cum Galba neq; admodum attentus eſſet, nec crederet, decre-
uit prior rem aggredi: etſi Clodius Celſus Antiochenſis, uir tum prudens, tum ei beneuolus ac fidus,
hinc dehortaretur, ne unã quidem familiam eſſe Romæ dicens, quæ Nymphidium Cæſarem ſaluta-
ret. Deridebant autem multi Galbam, tum Mithridates Ponticus in caluitium eius rugoſitatemq; ca-
uillans, nunc, ait, quendam uideri Romanis eſſe, conſpectum autem tum ubi Cæſar ſalutabitur, ui-
ſum iri derĩdiculum omnibus. Decretum eſt igitur, ut circa mediam noctem Nymphidium agentes
in mediam multitudinem, declarent imperatorem. Primus autem ex tribunis Antonius Honoratus
ad ueſperam collectis quibus præerat militibus, nõ inſulſe accuſauit tum ipſum Nymphidium, tum
alios qui breui tẽpore toties ſententiã mutarent, nulla cõſideratione, nulla electione meliorũ, ſed dæ-
mone quodam agitari, à quo ipſi ex ꝑditione in proditionem impellerẽt: ac priori quidem recte ob-
tendi Neronis crimina, nunc uero quod Galbã ꝑdant, quam necem matris accuſent, iugulationem'ue
uxoris, quam Thymelem uereant', imperatoris'ue tragœdiam? Sed nec Neronem quidem ob hæc de-
ſerere paſſi fuiſſemus, niſi Nyphidius nos perſuaſiſſet, deſertos ab illo nos prius in Aegyptum fugiſſe.
Vtrum igit' Neroni Galbam ſacrificabimus, & Nymphidia natum legentes, Cæſarem Liuiæ filium,
necemus, quemadmodum Agrippina natum necauimus? An huic potius eorum quæ perpetrauit pœ-
nam inferentes, oſtendamus nos ipſos tum Neronis ultores, tum bonos Galbæ fidoſq; cuſtodes? Hæc
tribuno militum dicenti, omnes ſeſe milites addiderunt, atq; alios adeuntes, ut inſiſterent in fide er-
ga imperatorem rogabant, pluresq; in eam ſententiã traduxerunt. Sublato autem clamore, Nymphi-
dius ſiue quòd crederet (ut quidam putant) à militibus ſe iam uocari, ſiue feſtinaret anticipare rem
adhuc ambiguam, proceſſit ſub multa luce, orationem quandam ſecum ferens ſcriptam in libro, quã
à Cingonio Varrone compoſitam meditatus erat habere ad milites. Sed cum uidiſſet portas caſtrorũ
clauſas, & in muris multos armatos, timuit, accedensq; rogauit quid uellent, & cuius iuſſu in armis eſ-
ſent: redditaq; ab omnibus una uoce, Galbam decernere imperatorem, ille quoq; concurrens ſecundo
clamore laudauit, idq; ut qui ſequebant' facerent, iuſſit. Et cum ii qui ad portas erant ſinerent eum
cum paucis ingredi, lancea feritur, quam quidam ante ipſum excepit ſcuto Septimius: cumq; alii diſtri-
ctis enſibus impetum facerent, fugiens fugatusq; in caſa militis iugulatur, eiusq; cadauer trahentes in D
medium, cancellis circunſeptum, ſpectaculo uolentibus iterdiu ꝓbuerunt. Sed cum ita Nymphidium
interemptum Galba audiſſet, & qui cum eo coniurarant iuſſiſſet interfici, inimici oẽs continuo perie-
runt. In quibus etiam Cingonius fuit is qui orationem ſcripſerat, & Mithridates Ponticus. Viſus eſt
nõ legitime, tametſi iuſte, neq; populariter peremiſſe, ante iudicium, uiros minime obſcuros. Aliam
enim imperii formam acceperant omnes, decepti, quemadmodum fit, iis quæ initio dicebantur. Ad
hæc eos maiore moleſtia affecit, quòd uir conſularis fidusq; Neroni mori iuſſus eſſet Petronius Terpu-
lianus. Macronem enim in Libya per Trebonium, & Fronteum in Germania per Valentẽ interimẽs,
eo prætextu eſt uſus, quòd eos cum in armis militaribus fuiſſent, metuiſſet. Terpulianum uero & ſe-
nem & nudum & inermem audiuiſſet certe, nec repuliſſet, ſi moderationẽ quam præ ſe ferebat, ope-
re fuiſſet obſeruaturus. Hæc igitur huiuſmodi uituperationibus fuere obnoxia. Sed ubi accedens ab-
eſſet ab urbe circiter quinq; ac uiginti ſtadia, incidit in petulantes & tumultuarios quoſdam remiges,
qui uias præoccuparant, & undiq; erant circunfuſi. Hi autẽ erant quos circiter unam legionem colle-
ctos inter milites retulerat Nero. Et tunc præſente imperatore, nec ut confirmarentur militia, nec ut lu-
ſtrarentur, nec ut audirentur, aderant, ſed cum clamore tumultuabantur, ſigna legioni locumq; peten-
tes. Illo autem cunctante, & ut iterum dicerent iubente, tum hi negationem eam uideri dilationem
inquientes, turbabantur, & nec clamori parcentes quidem eum ſequebantur. Cumq; aliqui gladios di-
ſtrinxiſſent, iuſſit Galba equitatum in eos irruere: atq; illorum ſubſtitit nemo, ſed alii continuo auer-
ſi, alii fugientes perierunt, neq; bonum neq; fauſtum hi Galbæ auſpicium iacientes, cum per multam
Sordes notat cædem totq; cadauera in urbem ingrederetur. Ac qui cum antea contempſerat ut infirmum ſenẽq;
Vide Sueto. tunc ut horribilem omnibus & formidabilem metuebat. Cumq; uellet oſtendere magnam mutatio-
nem circa imenſas largitiones ſumptusq; Neronis, ipſe haud ſatis decorem obſeruauit. Cũ enim Ca-
nus tibia caneret inter cœnandũ (Canus autem hic antea illi auditu pergratus erat) ubi tibicinem lau-
daſſet, eſſetq; ipſo delectatus, iuſſit afferri ſibi arculam, unde aureos quoſdam acceptos Cano in ma-
nus dedit, dicens, ex priuatis, non ex publicis pecuniis ſe donare. Quas uero largitiones Nero dederat
ſcenicis palæſtricisq;, eas uehemẽtius repeti præter decimã partem cum iuſſiſſet, deinde parũ colligẽs
(nam

A (nam qui acceperant eas largitiones plurimi conſumpſerant, homines in diem uiuentes, ac uictu ſatyrici) eos qui ab iis aut emerant quippiam aut acceperant, requirebat, & ab ipſis exigebat. Cúq; res modum non haberet, ſed longius tenderet procederetq; in multos, Galba quidem infamiam, at Iunius inuidiam ſibi atq; odium comparauit, ut qui aliis omnibus auarum ducem ſordidumq; præſtaret, ipſe uero prodige utens, & caperet & uenderet omnia. Heſiodus enim & icipiente & finiéte cado expleri dicit oportere: ſed Iunius infirmum uidens atq; ſenem Galbam, fortuna implebatur, tanq́ ea eodem momento oriente & occidente. Senex autem ex mala Iunii adminiſtratione initio patiebatur iniuriá: præterea quæ ipſe recte conſultaſſet, Iunius impediebat, quale fuit Neronianorum ſupplicium. Improbos enim occidit, in quibus fuit Elius, & Polycletus, & Petinius, & Patrobius. Populus uero plaudebat, & dum hi per forum agerentur, clamabat & pulchram illam eſſe & piam pompam, ac deos homineſq; expoſcere magiſtrum pædagogumq; tyrannidis Tigellinum. Tigellinus autem homo ſcilicet generoſus, magnis pignoribus corruperat Iunium. Terpulianus uero cum nec prodidiſſet, neq; odiſſet Galbam, Iunii odio, nulla alia re perpetrata, mortem luit. Tigellinus uero qui Neronem fecerat morte dignum, & eundem talem deſeruerat prodideratq;, adhuc ſupererat, magnum documentum, nihil eſſe apud Iunium infectum, neque dantibus non ſperandum. Nullius enim ſpectaculi cupiditate Romanus populus magis tenebatur, quàm ut uideret Tigellinum iudicio circumuentum. Et cum nunquam ceſſaret, neq; in theatris, neq; in ſtadiis, petere Tigellinum, increpatus eſt imperatoris edicto, reſpondentis, Non multum temporis uicturum etiam Tigellinum, tabido morbo conſumptum: illos uero deprecantis ne exacerbarent, neq; facerent tyrannida ex imperio. Iunius uero & Tigellinus uidentes interim plebis offenſam, hic quidem pro ſalute recuperata, diis ſplendido epulo ſacrificauit: ille uero poſt cœnam ab imperatore ſurgés coram eo ſaltauit, filiam ducens uiduam: cui Tigellinus propinauit ducenta quinquaginta millia numum, iuſſitq; mulierem quæ pellicibus præerat, monile collo detractum, quod centum & quinquagita millium eſſe dicebatur, ei aptare. Hinc factum eſt, ut etiam moderate geſta calumniam haberent, quemadmodum res aduerſus Gallos, qui Vindici auxilium tulerunt. Videbantur enim non imperatoris humanitate, ſed ab Iunio ementes, remiſſioné tributorum, & Rempublicam aſſecuti. Ob hæc igitur multitudo erat aduerſus imperatorem irata. Milites uero cum largitionem non acciperent, primum ſperabant, ſi non quantum promiſſum erat, at quantum Nero dederat, hunc ſoluturum eſſe. Sed fruſtra. Galba enim ubi audiuit quid illi ſibi uitio darent, uocem emiſit magno dignam imperatore, quippe qui diceret, morem eſſe ſibi deligere, non B emere milites. Vbi hoc illi audiuiſſent, graui in eum odio imaniq; ſunt accenſi. Videbatur enim nó ipſe ſolus eos priuare, ſed legé ferre, ac docere poſteros imperatores. Verú adhuc Romæ erat obſcurus motus & reuerentia ſimul quædá erga præſenté Galbam, tumultú ad res nouas hebetabat, retardabatq;, & quod nullum manifeſtum mutationis principium uidebatur, id includebat, quodammodo eorum maleuoléntiam. Sed ii qui prius ſub Virginio, tunc uero ſub Flacco in Germania erant, ob eam pugná quam pugnarant aduerſus Vindicem, magnis ſe rebus dignabantur: itaq; nihil aſſecuti, nullam principum conſolationem, nullam exhortationem admittebant: ipſum autem Flaccum, quoniam eſſet propter uehementiſſimum dolorem pedum corpore imbecillo, rerumq; imperitus, habebant omnino pro nihilo. Et cum eſſet quandoq; ſpectaculum, ac tribuni militum turmarumq; ductores pro Romanorum conſuetudine bonam fortunam imperatori Galbæ precarentur, multitudo primum tumultuabat, deinde precari illis perſeuerantibus contra clamabat, Si dignus. Huiuſmodi quoq; alia cum ab iis legionibus quibus præerat Tigellinus, per contumeliam ſæpe dicerentur, literæ ad Galbam à procuratoribus mittebantur. Hic autem perterritus, quòd non modo ob ſenium, uerumetiam quia careret filiis contemptui foret, conſultabat ſibi adoptare adoleſcentem aliquem ex illuſtribus, eumq; declarare imperii ſucceſſorem. Erat autem Marcus Otho genere quidem minime obſcurus, ſed deliciis & ſtudio uoluptatum continuo ex pueris Romanorum omnium maxime deditus. Vt enim Alexandrú Homerus Helenæ comatæ uirum, cum nihil haberet ad gloriam aliud quo illum decoraret, ab uxore nominauit ſæpe: ſic erat Otho famoſus Romæ ob nuptias Poppeiæ: quam cum eſſet Criſpini coniux amauit Nero, uerum ſuam uxorem ueritus ac matrem metuens, ſubornauit Othonem qui Poppeiam tentaret. Vtebatur enim Othone & amico Nero & contubernali, propter prodigalitatem & luxuriam, & cum ille in eius perſæpe tenuitatem atq; auaritiam cauillaret, gaudebat. Ferturq; cum aliquádo uteretur Nero pretioſiſſimo unguento, & Othonem eo perfuſiſſet, illum quoq; poſtridie Neroni conuiuio accepto, ſimul undiq; argenteas aureaſq; fiſtulas repente propoſuiſſe, quæ tanquam aquam unguentum effunderent atq; diluerent. Ac Poppeiam cum ille Neroni corrupiſſet, illius ſpecie ingreſſus, perſuadendo effecit, ut ea uirum dimitteret. Eam cum nuptam apud ſe haberet, ægre ferebat communem eſſe Neroni, & concedere indignabatur: quam rem non inique tuliſſe Poppeiam ferunt. Etenim excluſiſſe Neroné dicitur abſente Othone, ſiue quòd uoluptatis ſatietati uarietate cuperet mederi, ſiue, ut putát, quòd Cæſaris nuptias grauiter ferret, cum interea pſtituere ipſis ſeſe ppter

Vide Suetonium in Othone

libidinē non ceſſaret. Itaq; parum defuit quin periret Otho, fuitq; mirum, quòd qui & uxorem occide C
rat & ſororem ob Poppeiæ cōiugium, Othoni pepercerit. Seneca beneuolo utebaẽ is ſuaſit Neroni ut
Luſitanorum dux ad oceanum Otho mitteret. Et cum ſciret datum imperium eſſe prætextum exi-
lii, neq; grauē ſeſe, neq; moleſtum ſubditis p̄ſtitit. Cum uero Galba defeciſſet, ipſe primus acceſſit ex
ducibus, & quantum argenti auriq; habebat in poculis ac menſis, ſecum afferens, argentario ut in nu-
mos uerteret dedit, atq; eos famulis numerauit, qui miniſtrare impatori conſueuerant circa uictum.
Cumq; in aliis ei fidus eſſet, ſpecimen dedit, nemine inferiorem rerum peritia eſſe ſe. Cum iter mul-
tos dies unà faceret, cōmuni itinere cōſuetudineq;, tum collocutionibus & muneribus Iunium ſibi cō
ciliauit, & ex omnibus maxime ſe ei ſubmittens effecit, ut iam p̄rſus haberet ſecundum poſt illum po
teſtatis locum. Hac autē re ſine inuidia erat ſuperior, quòd ubiq; adiumento eſſet īdigentibus, & qui-
dē gratis, quiq; ſe præſtaret affabilē oībus & humanū, ac plurimā uiris militaribus opem ferret, mul-
tosq; p̄mroueret in exercitu duces, partim petens ab impatore, partim Iunium atq; libertos Vicelliū
& Aſiaticum rogans. Nā hi erant aulicorum potentiſſimi, & quoties Galbam epulo acciperet, cohortē
ſemp quæ ad cuſtodiā aderat corrumpebat, aureos ſingulos donando. Quibus rebus ipſum honorare
uidebaẽ, quòd eo ſtudio & populari gratia in milites uteretẽ. Cum igiẽ Galba de ſucceſſore cōſultaret,
Othonē indicauit Iunius: at ne id quidē gratis, ſed ea cōditione, ut Otho cum fuiſſet adoptatus à Gal
ba, ſucceſſorq; imperii declaratus, filiā ſuam uxorem duceret. Erat enim minime obſcurum, ſemp cō-
ſueſſe Galbam bonum publicum priuato ſuoq; anteponere, & nō eum ſibi adoptandū quærere, quo
eſſet maxime delectatus, ſed qui Romanis foret utiliſſimus. Videẽ autē circa p̄prias tantū pecunias
Othonē hæredem nō iuſtituiſſe, quoniā & intemperantē noſſet, & ſumptuoſum adoleſcentem, æreq;
īmerſum alieno, ad quinquagies decies centena millia. Vnde Iunio audito, cum ſilentio atq; manſue-
tu quod īſtituerat differebat. Sed ubi eum declaraſſet cōſulem, Iuniumq; collegā, exiſtimaẽ anni prin-
cipio ſucceſſorē adoptaturus. Eratq; militibus periucundum, Othonē magis q̄ alium quenq̄ appellarī
iri. Verum deprehedit eum cunctantē adhuc atq; conſultantem de effringendis rebus Germanicis.
Nā cōmuniter omnes qui erāt in exercitu, Galbā oderunt, quoniā largitionem nō ſolueret: priuatim
uero Virginiū Rufum illi obiiciebant, qui erat deiectus cum ignominia: Gallos uero qui geſſiſſent ad-
uerſus ſe bellum, largitiones cōſequi: at quicunq; ſe Vindici nō addiderant, ſupplicio affici. Vindici ſo
li Galbā dare gratiā atq; honorē mortuo, illumq; publicis expiationibus uenerandum eſſe, perīde atq;
Ro. impator huius beneficio eſſet declaratus. Cum huiuſmodi ſermones aperte iam in caſtris circun-
ferrent, noua luna primi menſis, quas Calēdas Ianuarias uocant, iam imminebat. Tum cogente eos Flac D
co ad iuſiurandū, quod per impatorē iurare mos erat, ii quidē accedentes Galbæ imagines euerterunt,
demoliebanturq;: ſed cum iuraſſent iuſiurandū, per ſenatum populumq; Romanū ſoluti ſunt. Dein-
de detulit ad prætorianos Flaccus, metuere ſe eam inobedientiam ad defectionē pertinere, hic quidā
in hunc ſermonē p̄rupit, Quid patimur ô cōmilitones, qui nec alium ducem facimus, nec qui nunc eſt
obſeruamus, tanq̄ nō Galbā, ſed eum impatorē, quem cum regere decebat, regi duciq; patiẽ ab aliis,
deteſtātes? Itaq; Flaccū Ordeoniū, qui aliud nihil ſit q̄ umbra & ſimulachrū Galbæ, dimittamus. At
à nobis diſtat unius diei itinere Vitellius, Germaniæ ductor, qui cum patre ſit eo natus, qui & prætor
& ter cōſul fuit, & Claudio Cæſari quodāmodo collega, tum ipſe, quā aliqui paupertatem uitio dant,
clarum documentū p̄bitatis magnanimitatiſq; oſtēdit. Agite per huius electionē oſtēdamus cunctis
hoībus, nos Iberis eſſe Luſitaniſq; potiores, qui iperatorē eligamus. Hæc aliis libēter iā admittētibus,
aliis nō admittētibus ſignifer unus clàm egrediens rē Vitellio nūciauit noctu, multis apud eū cœnāti
bus. Qui ſermo cū iter exercitus diſperſus eſſet, primus Fabius Valēs unius dux legionis poſtridie cū
magna equitū manu ueniens, impatorē Vitelliū ſalutauit. At Vitellius priores quidem dies uiſus eſt,
quoniā imperii magnitudinem metueret, ab ea re abhorrere, planeq; eſſe alienus. Tunc autem ferunt
cū eſſet uini & cibi meridiani plenus, acceſſiſſe, eoſq; audiſſe à quibus eſſet Germanicus noiatus, Cæ-
ſaris tamen nomen haud admiſiſſe. At cōtinuo qui cū Flacco erat exercitus, pulchrum illud popula-
req; iuſiurandum in ſenatum omittentes, Vitellio impatori iurati ſunt facturos ſe impata. Et ita qui-
dem appellatus eſt in Germania impator Vitellius. Verum Galba cum audiſſet quā ad res nouas tu-
multus fiebat in Germania, amplius adoptionem nō diſtulit. Nam cum amicos noſſet quoſdā pro Do
lobella, plures pro Othone ambire, quorū ipſe p̄babat neutrum, ſubito præfatus nihil, Piſonem acce-
ſiuit, Craſſi Critoniſq; nepotem, quos interfecit Nero, adoleſcentem illum quidem & decoro planè &
ſeuero ad uirtutem omnem ingenio, deſcendebatq; in caſtra illum Cæſarem & ſucceſſorem declara-
turus. Atqui exeuntem continuo magna prodigia ſecuta ſunt. Cumq; cœpiſſet alia dicere in caſtris,
alia legere, toties tonuit atq; fulgurauit, tantuſq; imber atque caligo in caſtra urbemq; fuſa eſt, ut pa-
làm fieret neq; acceptam eſſe, neq; probari numini eā adoptionem. Erant etiam milites ſubinfenſi ac
triſtes, quoniam ne tum quidem iis largitio data eſſet. Piſonem uerò qui præſentes, ex uoce uultuq;
faciebant coniecturam, mirabantur quòd non ſolum ſtulte, ſed intrepide tantam gratiam acciperet.

Quemadmodum

A Quemadmodū quoq; apparebāt permulta ſigna in Othonis facie, qui amare & iracūde ferret, quòd
ſe ſua feſelliſſet ſpes, qua primu dignus iudicatus, cū à qua potiunda nō lōge abfuiſſet, eā ſibi nō cōtin
gere, ſignū eſſe ducebat, odii ſimulac maleuolētiæ in ſe Galbæ. Quare ſine metu in poſterū eſſe nō po
terat. Sed & Piſonē timens, & aduerſus Galbā cauſam inueniēs, iratusq; Iunio, perturbatiſſimus abiit.
Nec enim ſpem relinquere omninoq; deficere eum ſinebāt, quos habebat apud ſe ſemper uates Chal
dæiq; & Ptolemæus maxime, eo firmior apud Othonē atq; ualidior, quod ſæpe ueritatē prædixiſſet:
quale illud, Nō fore ut eum Nero interimeret, ſed priorē illum moriturū, ipſum uero ſuperfuturū,
& imperaturū Romanis. Nam quoniā illud uerum Ptolemæus oſtēdiſſet, rogabat ne de his ſpem abii
ceret. Nō minus etiā ii qui ſimulangebātur, ſimulq; ſuſpirabant cū Othone, tanq̄ in eum Galba eſſet
ingratus. Plures etiā Tigellini Nymphidiiq; familiares qui in dignitate fuerant, tunc deiecti humilio
resq; reddiri, ad eum ſeſe errabundi recipiebāt, atq; eundē exaſperabant. Erantq; in iis Iturius & Bar
bius, alter Opio, alter Teſſerarius: ſic enim uocant qui nunciorū ſpeculatorumq; officio funguntur. Cū
his enim Othonis libertus Onomaſtus incedebat, alios argēto corrumpēs, alios ſpe, qui exulcerati anſa
tantū aliqua egebant. Vix dies quatuor trāſierant (tot enim erant inter adoptionē & iugulationē) cū
ſanus exercitus mutaret omnis. Nam ſexto die perierunt, qui eſt X V I I I Cal. Februarias. Nam illo
die diluculo Galba præſentibus amicis ſacrificabat in palatio. Augur Vmbricius, cum primū in manus
hoſtiæ accepiſſet exta, illisq; ante uiſis nō per ænigmata ſed palàm aperteq; dixiſſet, ſigna magnæ tur
bationis periculumq; & dolū capiti imminere imperatoris, deo propè manu Othonē captū tradēte.
Aſtabat enim Otho poſt Galbā, & iis quæ dicebātur mōſtrabāturq; ab Vmbricio, attētū ſe præſtabat;
& colorē aliū ex alio propter timorē ſubinde mutabat. Interea Onomaſtus libertus qui ſtabat iuxta,
ueniſſe architectos dicit, & eū domi expectare. Erat autē id ſignū tēporis ad quod oportebat Othonē
obuiā ire militibus. Igitur cū ſe diceret ædiū, quas ueteres emiſſet, uelle partes ruituras ciuibus oſtēde
re, abiuit, deſcēdensq; per ædes quæ Tiberii uocātur, gradiebat in forū, ubi ſtabat † columna aurea, in
quā inciſæ omnes Italiæ uiæ finiunt. Hic primos qui eum acceperūt, ac ſalutarūt imperatorē, nō plu
res fuiſſe aiunt uigintitribus. Quare tametſi nō corporis mollitie atq; animi effœminationi erat obno
xius, ſed temerarius potius in periculis atq; immobilis, extimuit tamē. Verū qui aderant, id paſſi non
ſunt, ſed diſtrictis enſibus eius lecticā circūeuntes tolli iubebant, eo ſæpe periſſe ſe ſubmurmurāte; il
losq; qui lecticā ferebant accelerare imperātē: exaudiebant enim aliqui, ii quidē admirati magis quàm
turbati, ob audientiū paucitatē. Huic dum ita per forum ferebatur, totidē alii occurrerūt, rurſusq; ter
totidē quaterq; adiungebātur: inde cōuertebātur omnes Cæſarē appellātes, diſtrictosq; enſes præten
dentes. Vnus uero ex tribunis militum qui caſtrorū cuſtodiā habebat Martialis (ut aiūt) ignarus ne
B gocii, reiq; inopinata exterritus ac metuēs, ingredi permiſit, cumq; intus foret, obſtitit nemo. Nā ignorā
tes quæ gerebātur ex cōpoſito, ab his circūdati qui erāt cōſilii eius cōſcii, ſinguli bini'ue ſparſim, primū
formidine, deinde ſuaſione eis cōcedebāt. Hoc cum in palatiū ſtatim Galbæ nunciatum eſt, præſente
adhuc augure qui ſacra habebat in manibus, etiā hi exterriti ſunt, deumq; mirari, qui ad res huiuſmodi
& increduli erant, & animo minime generoſo. Et cū omnis generis turba è foro cōflueret, ei Iunius ac
Lacon & liberti aliqui nudis enſibus protenſis aſtiterunt. At Piſo egreſſus, ſpeculatoribus qui aulā cu
ſtodirent ſeſe adiūxit. Cumq; Illyrica legio caſtra haberet in porticu quæ Bapſania uocatur, miſſus eſt
Marius Celſus bonus certe uir, præoccupādi gratia. Galba uero cum procedere uellet, neq; fineret Iu
nius, Celſus uero & Lacon uehemētius incitarent, inueherēturq; in Iunium, rumor uenit quòd Otho
periſſet in caſtris: pauloq; poſt uiſus Iulius Atticus, qui inter ſpeculatores haud obſcuros militabat, di
ſtricto enſe aduenieſ, ac idem clamās hoſtē Cæſaris periſſe, actusq; ui per aſtantes oſtendit Galbæ en
ſem cruentatū: qui hominē intuens, Quis, inquit, hoc te iuſſit? Ille reſpondēs, Fides & iuſiurandum,
inquit, quod præſtiti. Multitudo acclamauit, bene factum eſſe, plauſitq;. Galba inſcenſa lectica porta
batur, Ioui ſacrificare, tum ſe oſtēdere ciuibus uolens. Cumq; ueniſſet in forum, turbinis inſtar fama
occurrit, Othonē potitum exercitu, & ſicuti in tanta multitudine fieri ſolet, aliis retrocedēdum eſſe cla
mantibus, aliis procedendū, aliis audendū, aliis deficiendū, ac lectica tanquā in æſtu maris huc illucq;
iactata, frequenterq; cedente, apparuerunt equites primum, deinde pedites grauis armaturæ, qui per
Pauli regiā irruebant, una uoce clamantes, è uia priuati homines cederēt. Ac multi quidē currebāt non
fuga diſſipati, ſed in porticus & in cōſpicuos fori locos, quaſi ſpectaculū occupantes. Sed ubi Ætilius Ser
cello imaginem Galbæ humi proſtraſſet, pugnæ initium facientes, lecticā iaculis undiq; inuaſerunt. &
quoniā Galbam iis nō contigiſſent, diſtrictis illū enſibus adegerunt: quibus neq; repugnauit, neq; ſub
ſtitit quiſquā, præter unum uirum, quē in tot hominum millibus ſolum aſpexit ſol Romanorū dignū
imperio. Sempronius enim centurio, qui nullo priuatim beneficio à Galba eſſet affectus, ſed honeſta
ti legiq; opem ferens, ſtetit ante lecticā, ſublatoq; primū palmite quo centuriones in uerberibus obno
xios animaduertunt, cōtra eos qui inuadebant, clamabat, & ut imperatori parcerent iubebat, deinde
diſtricto enſe urgentibus ſe diu repugnauit, donec amiſſis poplitibus cecidit. At Galbam declinata le

† Milliarium aureū Suetonius uocat.

ſtica circa lacum quẽ Curtium uocát,cum euolutaſſent,thorace indutum incurſantes percutiebant. Is C
uero protẽſo iugulo,Facite,inquit,ſi Romano populo hoc magis cõducit. Vulneribus multis affectus
eſt & ſecundú crura & lacertos:ipſum auté iugulauit,ut dicút plurimi,Camurius quiſpiá ex quintade
Galbæ mors. cima legione:Terentiú quidá,alii Arcadiú tradunt,alii Fabium Fabulú,qui etiá,ut aiunt,caput occul
tauit,amictuq́; cõprehenſum portabat ſecú,quod ob caluitiem teneri uix poterat. Deinde cum à ſociis
illud occultare prohiberetur,quin iuberetur ut rem fortiter geſtá omnibus oſtéderet,affixit lanceæ,&
ita quatiens ſenis facié,ac modeſti principis põtificisq́; & cõſulis,curſitans quéadmodum Bacchæ,ſæpe
uerſam,& lanceá cruore perfuſam quatiebat. Othoné uero capite portato exclamaſſe dicunt, Eſt hoc
nihil ô cõmilitones,monſtrate mihi Piſonis caput:quod quidé paulo poſt allatú eſt. Vulneratus enim
adoleſcens fugiebat,cumq́; Marcus quidá inſecutus iugulauit iuxta ſacellum Veſtæ. Iugulatus eſt etiá
Iunius,cõfeſſus participé ſe fuiſſe cõiurationis aduerſum Galbá:clamabat enim ſe occidi præter Otho
nis ſententiá. Sed enim huius quoq́; & Laconis caput detruncatum ad Othoné portauere,munera pe-
tentes,& ut ait Archilochus,Septé iacentiú cadauerum,pedibus quæ calcáuimus, mille ſumus ſimul
uiri parricidæ:ſic etiá tunc multi qui homicidæ nõ eſſent,hi manus enſesq́; cruentos oſtendebant,largi
tionesq́; petebant,libellos ad Othoné dantes. Itaq; centum poſtea ac uiginti inuenti ſunt ex tabellis,
quos Vitellius requiſitos omnes occidit. Venit etiá Marius Celſus in caſtra,cumq́; à multis accuſare-
tur quòd militibus ſuaſiſſet ad ferendum Galbæ auxilium,& cum neci à multitudine poſtularetur,
Otho repugnauit,& tamé aduerſari nõ auſus,Non ita cito,inquit,eum eſſe occidédum,eſſe enim quæ
ex illo prius exquirere oporteat. Itaq; iuſſit hominé coniectum in uincula aſſeruari, tradiditq́; quibus
maxime crederet. Continuo Senatus cõuocatus,planè uelut mutati mométo homines eſſent,uel diis
mutatis conueniſſent,Othoni iuramentú præſtiterunt,quod ipſe præſtitum non ſeruarat,Cæſaré &
Auguſtum appellarunt. Cum adhuc cadauera obtruncata in ueſtibus cõſularibus iacerent in foro,capi
ta uero cum nulli iam his uſui forent,Iunii quidem,filiæ quingentis & duobus millibus nũmis rede-
merũt:at Piſonis,uxor accepit Veranio exorato. Galbæ autẽ caput Patrobii Vitelliiq́; ſeruis dono de-
derunt. Quod illi accipientes ubi multifariá pulſaſſent,& omni cõtumelia affeciſſent,abiecerunt,quò
ſolent eos quos Cæſares ſupplicio dedunt. Is uero locus ſeſtertiú uocatur. Verú Galbæ corpus Otho-
nis permiſſu ſuſtulit. Priſcus Eluidius,quod noctu Argius libertus ſepeliuit. Huiuſmodi ſunt quæ de
Galba ferũtur,uiro certe neq; genere,neq; diuitiis,multis Romanis inferiore:quin & diuitiis ſimul &
genere omnes ſuæ tempeſtatis homines anteiuit:ſub Cæſarum quinq; imperiis cum honore & gloria D
uixit,adeo ut gloria magis quàm uiribus Neronem ſuſtulerit è medio. Eorum enim qui tunc in Nero
nem conſpirarunt,alios quidem nemo eſt dignatus imperio,alii ſeipſos dignati ſunt:at Galba & uoca-
tus ad imperium eſt,& obtemperauit: ac Vindicis audentiæ nomen præbens,eius motum ac tumul-
tum quæ defectio dicitur,& uirum ea quidem nacta imperandi gnarum,bellum ciuile fecit. Itaq; non
ſibi accipere Remp. ſed ſeipſum potius dare Reip. arbitratus, non indignum iudicauit iis imperare,
quos Tigellinus atq; Nymphidius cicures reddiſſent,quemadmodum Scipio Fabriciusq́; & Camillus
in illius tempeſtatis Romanos imperium gesſerit. Poſthabens autem ſenectam ad arma uſq; laboresq́;
militares,merus fuit priſcusq́; imperator. Iunio uero,Laconiq́; & libertis, quibus omnia eſſent uena-
lia,talem ſeipſum præbens,qualem Nero inexplebili auiditate hominibus ſe præbuit: qui imperium
affectaret neminem,qui uero mortem lugerent plurimos poſt ſe reliquit.

OTHONIS VITA

INCERTO INTERPRETE

AT IVNIOR imperator Otho,cum primum illuxiſſet,procedens in
Capitolum ſacrificium fecit,& agi ad ſe iuſſum Marium Celſum,hilari
uultu excepit,eſtq́; perhumane allocutus,atq; uirum hortatus,ut cauſæ
obliuiſci mallet,quàm dimiſſionis recordari. Cui cum Celſus neq; inge
netoſe,neq; ſtulte reſpondiſſet,ſed dixiſſet,hoc crimen & accuſationem
morum & integritatis ſuæ teſtimonium eſſe, excidiſſe enim memoria,
quòd fidum ſe Galbæ præſtiterit,cui nullá deberet gratiá:utrunq; præ-
ſentes admirati ſunt, laudauitq́; exercitus. In ſenatu uero populariter
Otho multa humaneq́; locutus,quod ipſe tempus conſul futurus erat,
huius partem tribuit Virginio Rufo,& iis quos Nero Galba'ue declaraſ-
ſet,conſulatum omnibus ratum habuit. At illos qui ætate aut gloria anteirent,ſacerdotiis inſigniuit.
Viris auté ſenatoribus,qui Neronis temporibus exularant,& ſub Galba redierant, reſtituit ſingulis
poſſeſſiones quaſcunq; nõ redemptas comperiſſet. Vnde primi atq; potentiſſimi qui prius horruerát,
tanquam

A tanquam non uir, ſed quædam aut pœna aut abominabilis dæmon ſubito Remp. inuaſiſſet, lætiore ſpe erga imperium, quod arrideret, affecti ſunt. Verũ Romanis omnibus nihil ita iucũdum fuit, neq; ita uirũ eis conciliauit, ut quæ circa Tigellinũ egit, nõ animaduertẽtibus ſupplicium ipſo ſupplicii metu, quod uelut debitũ ciuitas repoſcebat, & immedicabilibus corporis morbis iã Tigellinũ dare. Equidem nefandos & ſceleſtos cum ſcortis & execrabilibus mulieribus cõgreſſus, quibus ægre moriens & rapta libido adhuc palpitabat, quanquã extremum ſupplicium, & multis mortibus æquiperãdum boni uiri iudicarẽt, male tamẽ plebem habebat, quòd poſt tales uiros ſolem aſpiceret, quibus propter eũ aſpiciendi facultas ſublata eſſet. Miſit igitur ad eum Otho in agros Sinueſſæ (illic enim degebat Tigellinus nauigiis paratis in portu, quo longinquius fugeret) tentauitq; eum qui miſſus fuerat grãdi auro, ut ſe dimitteret. Cui cum perſuadere nequiuiſſet, nihilo tamen minus ei dona dedit, orans tandiu præſtolaretur donec barbam raderet, cultroq; accepto ſibi ipſe gulam incidit. Per hunc autẽ modum cum iuſtiſſimã uoluptatem populo Romano Cæſar exhibuiſſet, ipſe priuatarum memoria inimicitiarum ſe nemini infeſtum præbuit, gratificatusq; multitudini, minime recuſauit in theatris, Nero primũ ſalutari. Et cum quidam Neronis imagines protuliſſet in propatulum, non prohibuit. Claudius autẽ Rufus in Iberiam ait allata eſſe diplomata quibus tabellarios emittunt, diuum Neronis cognomẽ aſcriptum nomini Othonis habentia. At uero cum ſentiret primos ac potẽtiſſimos hoc moleſte ferre, deſtitit. Sed cum Othonis imperium in huiuſmodi ſtatu eſſet, ſtipendiarii milites difficiles ſe præſtabant, eumq; ne crederet, ſed caueret arceretq; uiros ab ſe claros monebant, ſiue propter beneuolentiã uiro metuerent, ſiue prætextu hoc uterentur ad turbationem & bellum. Cumq; ipſe miſiſſet Criſpinum cum ſeptima cohorte quaſi aliquos ad ſe acturũ, & ille adhuc nocte ſe pararet, atq; arma curribus imponeret, audaciſſimi omnes clamabãt, ueniſſe Criſpinum nullo bono propoſito, ſed res nouas ſenatũ tentare, ármaq; contra Cæſarem, nõ pro Cæſare capere. Qui ſermo tum ad multos perueniſſet, concitaſſetq;, alii currus occuparunt, alii repugnãtes cẽturiones duos ipſumq; Criſpinum occiderũt. Omnes uero inſtructi, ſeq; inuicem hortantes, ad auxilium Cæſari ferendum Romã aduolarunt. Vbi poſteaq accepiſſent cœnare apud Othonem octoginta ſenatores, ferebantur ad regiã, tẽpus nunc eſſe dicẽtes eodẽ in loco interimere Cæſaris hoſtes omnes. Itaq; ciuitas perinde ut cõtiuuo rapinæ futura eſſet, in magno erat periculo. At in regia erant diſcurſiones, & magna difficultas Othonẽ cepit. Nam cum pro ſalute cõuiuarum terreretur, illis ipſe terrori erat, eosq; aduerſus ſe incertos eſſe uultu intuebatur, ſilẽtesq; ac perterritos, cum quidam etiã cum uxoribus ueniſſent ad cœnã. Præfectos igitur miſit qui allo

Hæc pulchre Suetonius & Cornel. Tac.

B querentur placarentq; milites, ſimulq; conuiuas ſurgere iuſſos, per alias fores emiſit, uixq; clàm effugerunt per ſtipendiarios qui iam in cœnaculum irrumpebant, quærentesq; quid de Cæſaris hoſtibus eſſet. Itaq; tunc erectus Otho qui diſcumbebat, per multũ eos conſolatus, precatusq;, nec lachrymis quidem parcens, uix auertit. Poſtridie uero largitione uiritim numorum mille ducentorum quinquaginta uſus, uenit in caſtra, & multitudine laudata quòd beneuola in ſe alacrisq; eſſet, cum diceret paucos quoſdam non boni gratia eiuſmodi curam capere, ſuam moderationem, illorumq; conſtantiam in ſuſpicionem uocantes, rogauit ut ſecum unà ſoliciti eſſent, & ſimul quoq; diligentiã adhiberent. Quod cum omnes laudarent, iuberentq;, Otho captis ſolis duobus, quos punitos nemo uehemẽter doleret, abiit. Hæc boni conſulentes iam alii credentesq;, mirabantur mutationem: alii quòd is popularem ſe præſtaret, propter bellum neceſſariam pro tempore talem Reipub. adminiſtrationem eſſe ducebant. Nam certo nunciabatur, aſſumpſiſſe Vitellium & autoritatem & poteſtatem imperatoriam, & ueredarii aderant aſſidue, qui dicerent ſemper aliquam acceſſionem ad illum fieri: alii Pannonios, & Dalmaticos, Myſiæq; exercitus unà cum ducibus Othonem elegiſſe nunciabant. Venerunt etiã tum literæ amicæ à Muciano Veſpaſianoq;, quorũ alter in Syria, alter in Iudæa magnas uires habebat. Quibus rebus elatus Otho, Vitellio ſcripſit, eum monens ut militaria ſaperet, quod ſi feciſſet, grandem ſe pecuniam daturum, & urbem ubi uitam uicturus eſſet & facillimam & iucundiſſimam cum quiete. Ille autem diſſimulans Othoni reſcripſit placide primum: mox per contentionem maledice admodum petulanterq; illudentes ſibi inuicem ſcribebant, non tam mendaciter quàm ſtulte ac ridiculoſe, alter in alterum quæ obiici poſſe putarent ingerentes. Nam operoſum eſſet dicere, utrum ipſorũ tangeret luxuria & mollitia imperitiaq; bellãdi, tum ſuperiorum temporum paupertas & æris alieni magnitudo obrueret magis. Monſtra uero & uiſa permulta cum narrarentur, alia quidem rumores habebant ambiguos: ſed in Capitolio Victoriæ manibus, quæ ſtabat in curru, habenas dimiſſas uiderũt omnes, tanquam eas tenere non poſſet. Et in Meſopotamia inſula ſtatuam C. Cæſaris cum neq; terræmotus, neq; uentus fuiſſet, ueſperi conuerſam eſſe ad ſolis ortum: quod diebus illis aiunt accidiſſe, quibus Veſpaſianus iam palàm Reipub. auxiliũ ferebat. Et quod circa Tyberim ſubito accidit, multitudo erumnoſum ſignum eſſe cenſebat: erat enim anni tempus quo flumina maxime creſcunt, ſed nunquam is intumuit adeo prius, nec tam late omnia perdidit atq; uaſtauit, diffuſus atq; diluens urbis partem permultam, & eam maiorem in modum, ubi uenalem annonam uendunt, ut magno ter

rori multis diebus eſſet. Sed ubi nunciatū eſt occupari iam alpes à Cecinna Valenteq́;,qui pro Vitel C
lio exercitus ducerent,Dolobella Romæ uir patritius ſtipendiariis ſuſpicioné iniecit,quaſi noui quid
dam moliretur. Itaq; illum Otho ſeu ipſius,ſeu alius formidine ad urbem Aquinem transmiſit,bene
ſperare iuſſum. Comites uero magiſtratus legens,in his ſtatuit etiam L. Vitellii fratrem , nec addens
aliquid,nec ab eo quem honorem habebat quicquam adimens. Præterea ſe diligentiſſimum præſtitit
cum circa matrem,tum circa uxorem Vitellii,ne de eo quicquam timerent. Romæ autem cuſtodem
Flauium Sabinum Veſpaſiani fratrem conſtituit,ſiue hoc etiam egerit ob Neronis honorem,nam ab
illo magiſtratum Sabinus accepit,quo eum priuauit Galba,ſiue ut Veſpaſiano beneuoléntiam fidemq́;
oſtenderet in Sabino amplificando. Ipſe igitur Brixelli,quæ urbs Italiæ circa Eridanum iacet,relictus.
At copiarum duces emiſit Marium Celſum,Suetoniumq́; Paulinum,tum etiam Gallum & Spuriná,
claros quidem uiros,ſed qui propter militum inobedientiam audaciamq́;,conſiliis uti quéadmodum
uolebant,rebus ipſis prohiberentur. Nam indignum exiſtimabant aliis parére milites,cum ab ipſis ha-
beret imperium imperator:ſed neq; res hoſtium ualebant ſatis,nec erant qui obſequerentur ducibus,
quinimmo ob eandem cauſam furore & temeritate omnia gerebantur,& quoniam periti pugnandi
erant,aſſuetiq; laboribus,minime illi fugiebant:at hi ob ocium uitamq́; imbellem molles admodum
erant,ut qui in ſpectaculis & celebritatibus atq; apud ſcenam quamdiutiſſime uixerant. Contumelia
uero oſtentationeq́; oſtentare ſe uolentes miniſteria ſimulabant,quo fortiores robuſtioresq́;,non in-
ualidi ad tolerandum haberentur. At Spurina cum illos ui cogeret, parum defuit quin à uenientibus
perderetur. Nulli autem neq; cōtumeliæ aduerſus eum,nec maledictioni pepercerunt,proditorem,
& exitioſum conſumptorem opportunitatum Cæſaris rerumq́; dicentes. Quidam etiá inebriati cum
iam nox eſſet uenerunt in tabernaculum petentes uiaticum, cum dicerent ſibi ad Cæſarem eundum
eſſe,illius accuſandi gratia. Sed conuicium militum quod eodem tempore ad Placétiam factum eſt,&
rebus conduxit & Spurinæ:nam Vitelliani muros adorti,Othonis milites qui intra propugnacula ſta
rent cachinnantes illudebant,& ſcenicos & armaros ſaltatores,Pythiorumq́; & Olympiorum ſpecta-
tores appellátes,quiq; bellum & militiam neq; callerent,neq; uidiſſent,ſed idcirco eſſent animo elato,
quòd inermis ſenis caput abſcidiſſent,Galbam ſcilicet intelligentes,in certamen autem ac pugnam ui-
rorum fortium haudquaquam deſcenderent. Sic enim his opprobriis turbati ſunt,ſic exarſerunt, ut
Spuriná ſuppliciter orarent,ut ſe ad omnia pro imperio uteretur, ut qui nullum neq; periculū eſſent
neq; laborem detrectaturi. Cumq́; uehementer muri expugnarentur,& machinamēta permulta ada-
cta eſſent,Spurinæ milites ſuperiores fuerunt, & ingenti cæde reiectis Vitellianis,urbé tutati ſunt
illuſtrem,& nulla Italicarum urbium minus florentem. Erant præterea Othonis duces & ciuitatibus
& priuatis hominibus quàm duces Vitellii tolerabiliores,ex quibus Cecinna quidem neq; uoce,neq; D
ornatu popularis erat,ſed & grauis & diuerſus:qui cum eſſet corpore magno,Gallicis ſubligaculis the-
cisq́; ornatus,ſigna ducesq́; Romanos alloquebatur. Et uxorem ad eum transmittebát delecti equites;
quæ praeclare ornata equo uehebatur. Fabium autem Valentem alterum ducem,neq; hoſtium rapi-
næ,neq; expilationes,corruptibilesq́; ſociorum pecuniæ explebát,ſed uiſus eſt etiam ob id tardius iter
faciens,priori pugnæ nō interfuiſſe. Quidam uero Cecinnam accuſant,qui quoniam properaret ante
potiri uictoria quam ille ueniſſet,& in alia minora incidiſſet errata,& pugnam neq; tempeſtiue,neq;
generoſe conſeruiſſet,Et ita negocia propè omnia eius iuriata ſunt,nam poſteaquam à Placētia Cecin-
na reiectus,aduerſus Cremonam egit exercitum,urbem alteram opulétam & magnam:primus qui-
dem Annius Gallus,qui auxilium Spurinæ ad Placentiam ferebat,ut in itinere audiuit Placétinos eſſe
ſuperiores,Cremonéſes autem in periculo,traduxit eò exercitum,& propè hoſtes caſtrametatus eſt.
Deinde cæterorum quiſq; duci erat auxilio. Cumq́; Cecinna poſuiſſet in inſidiis intra locos aſperos &
ſylueſtres pedites milites grauis armaturæ,mandaſſetq́; equitibus ut primi excurrerent,& hoſtis ma-
num ſi conſerat,paulatim recederent,ac retrofugerét,donec eos ſubductos in inſidias illexiſſent,rem
transfugæ Celſo nunciarunt,qui eos repulit fortibus equitibus,& perſecutione caute utens,inſidiasq;
circumdás ac turbans,è caſtris grauis armaturæ pedites uocauit,exiſtimaturq; ſi in tempore impetum
feciſſent,neminem ex hoſtium numero reliquum fuiſſe,& omnem Cecinnæ exercitum equitibus cō-
tritum. Nunc uero Paulinus ſero atq; ocioſe auxilium ferens accuſabatur,quòd propter religioné fun
ctus non eſſet ducis officio pro hominum opinione. Plures autem milites proditionis etiam eum accu
ſabant,exaſperabantq́; Othonem,iactabunde de ſe loquentes quaſi uiciſſent:quòd uero uictor ia non
omnino proceſſiſſet,uitio ducibus dabát. Sed Otho nō tantum iis fidei habebat,quàm uideri uolebat
minus credere,itaq; Titianum ad exercitum miſit,ac fratrem,& Proculum præfectum,qui re habe-
bat uniuerſum imperium,prætextus autem erat Titianus. At Celſus & Paulinus fruſtra ſibi aſcicerā
conſiliariorum & amicorum nomen,cum nullam in rebus gerendis neq; autoritatem haberent,neq;
poteſtatem. Erant etiam apud hoſtes res in tumultu, & apud illos maxime quibus Valens præerat;
pugnaq; nūciata quæ circa inſidias facta eſt,quòd ipſi minus interfuiſſent,auxiliumq; tuliſſent in tāta

uirorum

A uirorum fortium cæde,grauiter ferebãt:ſed ubi uix perſuaſiſſet,eoſq; ut irent exoraſſet,caſtra mouit,
ac ſeſe Cecinnæ coniũxit.Otho autem cum Bebriacum ueniſſet in exercitum(oppidum enim eſt Be-
briacum propè Cremonam)de pugna conſultauit,uiſumq; eſt Proculo atque Titiano,quoniam & co
piæ eſſent alacres,& uictoria recens,dimicandum eſſe,& non deſidendum,ne ocium uires hebetaret,
neq; expectandum Vitellium ipſum ex Gallia aduentãtem.Paulinus uero aiebat omnia adeſſe hoſti-
bus,quibus ad pugnam uſuri ſunt,eoſq; nullius rei indigere,Othoni autem uires ex Myſia & Panno-
nia non minus probatas eſſe,quàm quæ præſentes iam eſſent,ſi ſuum ipſe tempus expectaret,nec ad
hoſtium opportunitatem bellum gereret.Neq; hebetioribus ſe tunc uſurum,qui nunc audent quãdo
ſunt pauciores,ſi plures ad pugnã commilitones aſſumpſerint,ſed magis tum certaturum.Præterea
cunctationem pro ipſis eſſe,qui rebus omnibus abundent:at illis fore ut tempus rerum neceſſariarum
inopiam præbeat,qui in agro hoſtili ſedent.Hæc Paulini dicta Marius Celſus comprobauit:Annius
uero Gallus,qui,quoniã ex equo cecidiſſet,curabatur,minime aderat,ſed eum cum ſcripſiſſet Otho,
conſuluit ne properaret,ſed ex Myſia expectaret exercitum,qui iam eſſet in itinere.His Otho nequa-
quam eſt perſuaſus,ſed in eorum ſententiam iuit,qui ſe ad pugnam hortarentur. Afferebanturq; aliæ
plures cauſæ.Præcipue uero qui prætoriani appellabantur,& habent ſpeculatorum ordinem,cũ per
id tempus ueniorem militiam guſtarent,deſiderarentq; Romæ ludos,uitamq; imbellem & theatra-
lem,contineri non poterant à pugnandi celeritate,quaſi continuo forent ex incurſu,acturi hoſtes in ra
pinam.Videtur etiam ipſe Otho inſuetudine & mollitia ſuſtinere rem incertã,defatigatus curis,non
potens,tanquam à præcipiti rupe fugiẽdo,rem fortunæ clauſis oculis commiſiſſe.Et hoc quidem rhe-
tor Secundus,qui Othoni ab epiſtolis erat,narrabat.Erat etiam audire quoſdam qui dicerent,ambo-
bus exercitibus multas eſſe cauſas cur in idem conuenirent,& concordia inter ſe facta,è ducibus præ-
ſentibus communi conſenſu optimum legerent,aut ſimul interim conſidentes,ſenatui concrederent
imperatoris electionem.Neq; certe abſurdum eſt,ubi neuter eorum probaretur qui tunc eſſent impe *Repugnat*
ratores ſalutati,huiuſmodi cogitatus militibus incidiſſe,qui & uere erant Romani,& induſtrii & pru- *Cornel. Tac.*
dentes,perinde atq; & odioſiſſimum eſſet & grauiſſimum,quæ diu propter Syllam & Marium,dein *lib. 18.*
de propter Cæſarem & Pompeium faciendo inuicem patiendoq; ſeſe miſerabiliter afficiebant,ciues
Romanos eadem nunc perferre,ſi aut Vitellio ad crapulæ aut uinoſitatis,aut Othoni ad delitiarum
luxuriæq; ſumptum imperium traderent.Hæc igitur ſuſpicantur ſenſiſſe Celſum,ob idq; moram tra
B xiſſe,quòd ſperaret ſine pugna & laboribus rem compoſitum iri,eodemq; modo Othonem,quoniã
metueret pugnam,acceleraſſe.Sed Otho rurſus Brixillum rediit:qua ipſa in re certe errauit,nõ ob id
ſolum quòd uerecundiam,ſe præſentem aſpicientibus militibus,& ſtudium pugnãdi abſtulit,uerum-
etiam quoniam robuſtiſſimos ſtrenuiſſimoſq; equites & pedites propter ſeipſum ad corporis cuſtodiã
adducens,uirium quiddam ueluti corpus,abſcidit ab exercitu.Accidit autem per illos dies prælium
fieri circa Eridanum inter Cecinnam qui tranſitum urgeret,& Othonis milites hos inhibentes oppu-
gnanteſq;.Sed poſtquam nihil efficiebant,facem in arma impoſuerunt,ſulfuris atq; picis plenã:cumq;
ſpiritus per tranſitum incidens,paratam materiem ſubito in hoſtes excitauiſſet,hi ſumo primũ,deinde
clara flamma exorta turbati,in flumen exiliẽtes,naues auerterunt,tum hoſtibus corpora cũ riſu præ-
buerunt.Germani uero congreſſi circa paruã fluminis inſulam gladiatoribus Othonis,eos ſuperarũt,
ac permultos interemerunt.His autem actis,cum Othonis milites qui Bebriaci erant,excandeſcentes
ferrentur in pugnam,eos Proculus ex Bebriaco produxit,& intra quinquageſimũ ſtadium caſtrame-
tatus eſt,ita imperite ac ridiculoſe,ut cum eſſet uernum tempus,& campi circumiacẽtes multa nemo-
ra perenneſq; fluuios haberent,aquæ penuria premerẽtur.Poſtridie uero cum uellet aduerſus hoſtes *Omnia Corne*
iter non minus ſtadiorum centum ingredi,Paulini milites paſſi non ſunt,ſed exiſtimarunt manẽdum *lius eleganter.*
eſſe,neq; ſe oportere ante defatigari,neq; continuo ex itinere pugnãdum eſſe aduerſus uiros armatos
eoſq; acie inſtructos,atq; hoc per quietem,interea dum ipſi tãtum itineris faciunt iumẽtis lixiſq; inter
miſtis. Cum de his rebus duces inter ſeſe contenderent,eques Numida uenit ab Othone,qui literas
quibus iubebantur ut ne manerent,neq; tempus tererent,ſed continuo in hoſtes pergerent,tulit.Itaq;
inde ſoluentes procedebant.Quorum aduentum ubi audiit Cecinna,turbatus eſt,confeſtimq; relictis
operibus ac flumine,uenit in caſtra,multiſq; iam armatis,& à Valẽte accepto ſigno,interea temporis
dum ordinem legiones ſorte caperent,equitum fortiſſimos præmiſerũt.Incidit autẽ(qua cauſa incer
tum eſt)opinio ac rumor in Othonis milites,qui erant in prima acie cõſtituti,Vitellii duces ad ſe defe
ciſſe,quare cum propè eſſent,amice eos ſalutabant,commilitones appellantes.Eam appellationem cũ
non miti animo,ſed iracunde & cum clamore bellico illi exciperent,ſalutãtes quidem perterriti ſunt,
reliquos uero ſuſpicio proditionis inuaſit. Et hoc primum cum iam eſſent hoſtes in manibus,eos tur-
bauit:deinde alii nihil apte,nihil pro ordine faciebant,multumq; pugnantes turbabantur à iumentis,
quæ inter impedimenta uagabantur. Ac locus ipſe foſſis foueiſq; refertus,ordines interrumpebat.
Quæ ipſi metuentes circumeunteſq;,cogebantur ſparſim ac per partes cum hoſte manum conſerere.

C Duæ ſolum legiones, altera Vitellii cognomēto rapax, Othonis altera auxiliatrix cognominata, in expeditum campum patentemq́; effuſæ, legitima quadam pugna diu inter ſeſe acie pugnauerunt. Erant Othonis uiri robuſti ac fortes, ſed qui belli ac pugnæ tum primum experimentum caperent: at Vitellii multis prœliis aſſueti iam ſeneſcentes defloreſcentesq́;. Quare cum Othoniani in eos impetum feciſſent, & fugarunt, & aquilam abſtulerunt, pugnatoresq́; ſimul omnes occiderūt. Illi uero præ uerecundia atq; ira in eos irruentes, tum legionis præfectum Orfidium interfecerunt, tum permulta ſigna rapuerunt. Gladiatoribus uero qui præliandi peritia fiduciaq́; ualere uiderentur, oppoſuit Varrus Alfenus Batauos. Et ſunt hi quidem inter Germanos optimi equites, inſulam habitantes, quam Rhenus circunfluit. Hos autem illorum pauci ſuſtinuerunt: at plurimi cum ſub Rhenum fugerent, incidunt in cohortes hoſtium illic poſitas, à quibus circūuēti, ad unum omnes perierunt. Omniū uero turpiſſime prætoriani, qui ne tantiſper quidem hoſtes ſuſtinuerunt dum manum confererent, ſed eos etiam qui adhuc erant inuicti, metu turbationeq́; referſerunt, dum illorum exemplo fugiebant. Quinetiā multi Othoniani qui hoſtes uicerant, quibus cum pugnabāt, ſuperati ſunt, dilapſiq́; per hoſtes iam uictores in caſtra. E ducibus uero neq; Proculus nec Paulinus ſimul ingredi auſi ſunt; ſed formidine militum auertuntur, qui calamitatem omnem in duces uerterent. Annius uero Gallus recepit in urbem illos, conſolatusq́; eſt qui ex ea pugna collecti ſunt, perinde atque æqualiter utrinque pugnatum ſit, & multis partibus fuerint ipſi ſuperiores hoſtibus. At Marius Celſus conuocatis magiſtratibus, iuſſit de Republ. cōſultarent, quòd in huiuſmodi clade ac tanta ciuium cæde, ne ipſe Otho, ſiquidem uir bonus ſit, debeat iam tentare fortunam, cum & Cato & Scipio quoniam Cæſari poſt uictoriam Pharſalicam cedere noluiſſent, accuſentur quod multos forteſq́; uiros in Libya cōſumpſerint, nulla neceſſitate, quāquam pro Romana libertate certarent. Nam cum in cæteris ſeſe fortuna communem omnibus præbeat, id unum certe non auſert, in omnem euentum bene conſultandi, aduerſis etiam in rebus facultatem hominibus relinquens. Hæc dicens prætorianos perſuaſit. Vbi autem tentatos milites animaduertunt à pace non abhortere, Titianusq́; iuberet legatos pro concordia mitti, Celſo Galloq́; uiſum eſt proficiſci, ac rem Cecinnæ & Valenti communicare. Ipſis uero proficiſcentibus, centuriones obuiam facti ſunt, qui dicerent motum iam exercitum Bebriacum petere, ſe autem à ducibus miſſos pro concordia. Quod Celſus cum laudaſſet hortatus eſt, ſecum retro ut iter arriperent, Cecinnæ occurrentes. Cum propè iam eſſent, periculo Celſus obiectus eſt: nam qui ante fuerant inſidiis uicti equites, priores agebantur. Itaque ut aduenientem Celſum intuiti ſunt, continuo in eum ſublato clamore irruerunt: his centuriones ſeſe obiiciunt, eos arcentes: cumq́; cæteri inſidiis præfecti clamarent homini parcendum eſſe, obtemperantes Cecinnæ milites atque inſequentes petulantiam equitum ſtatim amouerunt: Celſum uero benigne excipientes, ſimul cum iis Bebriacum ſunt profecti. Sed interea temporis Titianus pœnitentia ductus quòd legatos miſiſſet, audentiſſimosq́; milites, rurſus in muros aſcendit, atque alios ad auxilium eſt hortatus. Aſt ubi Cecinna cum equo accurriſſet, ac dextram ſuſtuliſſet, nemoq́; aduerſaretur, ſed alii à muris milites ſalutarent, alii portas aperirent, egreſſi ſunt, neceſſariisq́; congreſſi. Nemini iniuria eſt illata, ſed benigne ſe & perhumane excipiebant, omnesq́; pro Vitellio ſunt iurati, ſimulq́; coniungebantur. Ita eſſe pugnatum plures eorum narrant qui interfuerunt, & ne ipſi quidem liquido noſſe fatentes ſigillatim omnia, propter inobedientiam confuſionemq́; pugnantium. Mihi autem poſtea iter facienti per campum illum, Meſtrius Florus uir conſularis, oſtendens ex iis adoleſcentibus, qui tunc non ex animi ſententia, ſed pro neceſſitate cum Othone fuiſſent, unum admodum ſenem, narrauit iam cum poſt pugnam aduenſſet, uidiſſe cadauerum tumulum huiuſmodi, ut ſummi uſque ad hoſtes pertingerēt, & cauſam ait cum quæſiſſet, nec ſe inueniſſe, nec ab alio accepiſſe. Interire enim in bellis ciuilibus cum uertuntur in fugam plures credendum eſt, cum uiuus capiatur nemo, quoniam capti uſui eſſe nequeant. Illa uero cumulatio & congeſtio haud facile reputari poteſt. At obſcurus primum, ut fieri ſolet in huiuſmodi rebus, apud Othonem rumor increbuit: ſed ubi quidam etiam uulnerati uenerunt ex pugna nuncii, amicos quidem minus quiſpiam ſit miratus, qui non ſinerent credere, ſed potius ad audendum hortarentur: militum uero dolor fidem omnem ſuperauit, quippe qui neq; abierint, neq; tranſiuerint ad hoſtes, nemo uiſus eſt ulla priuata fiducia uti, ſi deſpectaret imperator, ſed omnes æqualiter uenerunt ad fores, imperatoremq́; egreſſi uocabant: trophæa fiebant cum clamore, ſupplicibus manibus orabant, ſternebātur humi, lachrymabant, ne ipſos desereret, ne hoſtibus proderet, precabantur, ſed ipſis pro ſe potius uteretur, quandiu & animis & corporibus ſpirarent. Hæc ſimul omnes ſuppliciter rogabant. Vnus autem ex obſcurioribus ubi ſuſtuliſſet enſem, dixiſſetq́;, Scito Cæſar ſic omnes eſſe pro te inſtructos, ſeipſum iugulauit. At horum nihil Othonem fregit, ſed clara atque conſtanti facie circunquaque agens oculos, Hunc, ait, ô commilitones, diem illo duco beatiorem, quo me primum feciſtis imperatorem, cum uos tales intueor, & talibus ſum dignus exiſtimatus. At nolite eo me priuare quod maius eſt, pulchre mori pro tātis talibusq́; ciuibus. Si Romanorum ſum dignus imperio, nequaquam meæ mihi animæ pro patria parcendum eſt. Scio

Fortuna id unum hominibus non aufert, quod bene fuerit conſultum.

D

Othonis conſtantia.

A eſt. Scio uictoriam eſſe hoſtibus, neque firmam neque ualidam. Annunciant noſtras è Myſia uires nõ multorum dierum iter abeſſe, quandoquidem in Adriam iam deſcẽdunt. Aſia & Syria & Aegyptus, & qui aduerſum Iudæos bellum exercitus gerunt, nobiſcum ſunt, ſenatus & hoſtium filii atque uxores penes non ſunt. Sed neque aduerſus Annibalem, neque aduerſus Pyrrhum, neque aduerſus Cimbros bellum eſt pro Italia, ſed cum Romanis bellum gerentes, ambo patriam & uincentes & uicti iniuria afficimus. Nam uictoris bonum patriæ malum eſt. Fidemq; feci ſæpe, fortius mori me poſſe, quàm imperare. Haud enim uideo, cur tanto emolumento Romanis futurus ſim, ubi uicero, quanto ſi meipſum dedero pro pace & cõcordia, & ne rurſus talem diem uideat Italia. Vbi hæc diſſeruiſſet, & eos qui accingere hortariq; nitebantur, refelliſſet, amicisq; & ſenatoribus qui aderant abire iuſſis, ad eos uero qui aberant, ac etiam ad ciuitates miſſis literis, ut cadauera honorifice ſecureq; tollerent, accerſitum fratris filium Cocceium adhuc adoleſcentem bono animo eſſe iubet, & nihil Vitellium metueretum ut matrem & domum & uxorem, ipſe tanquam proprios curans tueretur. Nam idcirco uolentem non adoptauiſſe, ſed diſtuliſſe, quo meminiſſet à Cæſare adoptatum ſe, ut ſi uiciſſet, unà ſecum imperaret: ſin uictus eſſet, ne ipſe ante periret. Illud autem, inquit, ô fili ad poſtremum tibi præcipio, ut neque omnino obliuiſcaris, nec admodum memineris, quòd Cæſarem patruum habueris. Poſt hæc autem paulo tumultum clamoremq; ad fores audiuit. Milites enim ſenatoribus qui abibant minitabantur, quòd abſcederent, imperatorem deſerentes, necem ni manerent minati. Rurſus igitur metuens illis uiris, uenit in conſpectum. Et ubi uiſus eſt à militibus, non precibus ac manſuetudine, ſed aſperitate & ira, ut qui ad tumultum maxime reſpiceret, effecit ut abirent: ceſſere hi quidem perterriti. Cum iam eſſet ueſpera, ſitiq; teneretur, paululum aquæ bibit, & cum duos haberet enſes, diu utriuſque aciem pertentauit, redditoq; altero, alterum in ulnas accepit, atque domeſticos uocauit, eisq; benigne pecunias ſuas diſtribuit, huic plures, illi pauciores, non tanquam de alienis prodigus, ſed id pro dignitate atque moderate diligenter obſeruans. Vbi uero hos ab ſe dimiſiſſet, iam quod reliquum erat noctis quieſcebat, ſed ita ut cubicularii ſentirent eum grauiter dormire. Mane autem uocato liberto quo utebatur contubernali, imperauit ut quid ſenatores agerent diſceret. Et cum accepiſſet factum eſſe iis qui abierant, ut cuique opus fuerat, Vade igitur, inquit, tu, ac te ipſum oſtende militibus, ſi non uis male ab ipſis interimi, tanquam mihi mortis adiutor. Homine autem egreſſo, poſtquam enſem ambabus manibus erectum conſtituiſſet, ſuperincumbens, non longius quàm ſit gemitus unus dolorem ſenſit, eius ſignificationem iis qui foris erant dans. Vlulatuq; à ſeruis ſublato, uniuerſum continuo exercitum atque urbem fletus inuaſit. Et milites cum clamore ac planctu ad fores irruerunt, ſeipſos miſerantes ac increpantes, quòd minus obſeruaſſent imperatorem, prohibuiſſentq; ne pro ipſis moreretur.

B Ex iis qui tum aderant, ad hoſtem nemo defecit, quanquam non procul abeſſet, quin ornato corpore atque parato rogo, eum in armis extulerunt. Certatim ſubierunt portaueruntq; feretrum cupidi: alii uero uulnus cadaueris procidentes oſculabantur, alii manus tangebant, alii adorabant eminus. Aliqui etiam funalibus abiectis in rogum ſeipſos iugulabant, qui tamen nihil egregii beneficii ne quicquam à mortuo accepiſſent, neque grauius quicquam à uictore metuebant. Sed uidetur nemini unquam neq; tyranno neque regi adeo immanis imperandi cupiditas ingenita fuiſſe, quanta illi ab Othone regi: Othonem imperatorem ferre deſiderarunt, quos ne mortui quidem deſiderium reliquit, ſed in odium Vitellii immedicabile perdurauit. Sed hæc ſuo tempore dicentur. Cum uero Othonis reliquias humaſſent, neque operis magnitudine, neq; illuſtri inſcriptione ſepulchrum inuidioſum reddiderunt. Ego Brixelli cum eſſem, uidi monumentum paruum, & inſcriptionem huiuſmodi, M. Othonis. Diem autem obiit Otho cum uixiſſet annos ſeptem & triginta, imperaſſetq; menſes tres. Atque reliquit neque deteriores, neque pauciores, qui mortem laudarent, quàm qui uitam uituperarent. Nam cum uixiſſet nihilo modeſtius Nerone, mortuus eſt generoſius longe. At milites cum iuberet Pollio alter ex præfectis, ut continuo in Vitellii uerba iurarent, difficiles ſe præſtabant. Et cum didiciſſent ſenatores quoſdam etiam adeſſe, alios dimiſerunt. Virginio autẽ Rufo negocium faceſſebant, unà cum armis ad ædes eius uenientes, iubentes hortantesq;, aut imperaret, aut iret pro ſe legatus. At is eorum qui uicti eſſent, imperium ſuſcipere, furioſi eſſe inſaniq; ducebat, quòd ante uictoriam noluiſſet. Legatus autem ire ad Germanos, à quo illi multam uim paſſi inuiti uidebantur, cum timeret, clàm per alias fores è medio ſe ſubduxit. Quod ubi milites didicerunt, iureiurando ſuſcepto, ueniam aſſecuti, ſe Cecinnæ addiderunt.

HAEC SVNT VIRORVM ILLVSTRIVM HACTENVS VITAE EX Plutarcho, in latinum à diuerſis traductæ. Sequuntur hinc aliæ quædam illuſtrium & ipſæ uirorum, ſed ex aliis autoribus depromptæ, quas idcirco ſeorſum duximus imprimendas, quòd Plutarchi non ſint, Homeri, quæ alterius eſt inſtituti, exceptæ: quas non uolumus omittere tamen, quòd & eleganter ſcriptæ ſint, & ab aliis hactenus huc aſcitæ,

HOMERI VITA C

INTERPRETE GVARINO VERONENSI, SED omiſſis quæ ad Grammaticam potius quàm ad hiſtoriam ſpectant

SVPERVACVVM fortaſſe quibuſdam uideatur in quærendis Homeri parentibus ac patria nimis eſſe occupatum, quãdoquidem nec ipſe ſua ſcribere dignũ eſſe iudicauit, ſed ea modeſtia uſus eſt, ut ne nominis quidem ſui quæ fuerit origo meminerit. Quoniã uero ad inſtitutionem eorum qui erudiri incipiũt, utile eſt plurima experiri, aggrediemur quæcunq; de illo ueteres ſcripta reliquerunt, recenſere. Ephorus igitur Cumæus, in libro quẽ de patriis rebus inſcripſit, Homerum conciuem ſuũ fuiſſe uolens oſtẽdere, ſcribit Atellẽ, Mæona, Diumq; fratres Cumæos fuiſſe. Horum Dium cũ ære alieno premeretur immigraſſe in Aſcram Bœotiæ uicũ, eumq; illic Pycimedem duxiſſe uxorẽ, ex illa ſuſcepiſſe dicit Heſiodum. Atellem autẽ cum in patria diẽ ſuum obiiſſet, filiã nomine Critheida, fratris Mæonis tutelæ reliquiſſe. Hunc autẽ cum puellã uitiaſſet grauidamq; feciſſet, atq; ob id facti ueretet infamiã, Phemio eam Smyrnæo Grãmaticæ præceptori in matrimonium collocaſſe. Illã uero nõ multo poſt
Homeri origo ad lauacra quæ propẽ Meletem fluuium erãt proficiſcentẽ, Homerũ iuxta fluuiũ peperiſſe, atq; ob id infantẽ Meleſigenem appellatum, qui poſtea cæcus factus, Homeri nomen acceperit. Cumæi nanq;
Quare Homerus & Meleſigenes dictus. & Iones oculis captos Homeros appellant, quòd homeris, id eſt itineris ducibus egeant. Hæc quidem Ephorus. Ariſtoteles autẽ in tertio de Poëtica libro dicit, in Io inſula, quo tempore Neleus Codri filius coloniam in Ioniam deduxit, puellam quandam indigenam à deo, qui Muſarum conſuetudine utebatur, fuiſſe compreſſam: quæ cum grauida facta eſſet, infamiam uerita, in locum abiit qui Aegina dicebatur: ibi à latronibus capta, ac Smyrnam, quæ tunc Lydorum tenebatur imperio, abducta, Mæoni Lydorum regi amico ab eis dono data eſt. Ille uero puellæ uenuſtate captus, eam duxit uxorem: quæ cum poſtea iuxta Meletem forte ſpatiaretur, partus ſubitis occupata doloribus, Homerum apud flumen enixa eſt: quem ſuſcipiens Mæon pro ſuo educauit. Mater autem ſtatim poſt partum à uita diſceſſit. Cum uero aliquot annis poſt Mæon quoque ipſe uita functus eſſet, Lydiq; ab Aeoliis bello preſſi D
Smyrnam deſerere ſtatuiſſent, principes ciuitatis per præconem edixerunt, ut quicunque ipſos ſequi uellet, urbe egrederetur, tunc Homerus etiam tum adoleſcentulus, ſe quoque ὁμηρεῖν, hoc eſt ſequi uelle dixit. Eaq; de cauſa fuit Homerus pro Meleſigene nuncupatus. Poſtea cum iam ætate prouectus magnam apud omnes eſſet poëticæ facultatis gloriam conſecutus, Apollinis conſuluit oraculum, quibus parentibus, & qua patria ortus eſſet, atque hoc reſponſum dicitur accepiſſe:

Inſula Ios matrem, nato factura ſepulchrum
 Progenuit, iuuenum tu uero ænigma caueto.

Fertur & aliud huiuſmodi habuiſſe reſpõſum:

Felix atq; miſer, ſortemq; ad utranq; create,
 Noſſe cupis patriæ nomen Homere tuæ?
Inſula non longe Creta Minois ab ampla
 Dat matrem, nanq; eſt patria nulla patri.
Atropos hic dulcis tibi franget ſtamina uitæ,
 Cum iuuenum nodos ſoluere non poteris.
Ipſa duas uitæ ſortes tibi fata dederunt,
 Hæc obſcura quidem, par erit illa deis.
Immortalis eris uiuus moriensq;, magisq;
 Poſt mortem nomen uiuet in orbe tuum.

Longo tempore poſt, Thebas ad Saturnalia, qui ludi apud Thebanos muſici erant, profectus eſt, inde in Ion inſulam nauigauit: quo cum perueniſſet, ac forte ſaxo quod erat in littore inſediſſet, piſcatores littoribus tum forte appulſos rogauit num quid haberent: illi uero difficili ænigmate reſponderunt, Se quæcunq; cepiſſent reliquiſſe, quæ uero nõ cepiſſent habere: ſignificabant uidelicet, cum piſcium nihil capere potuiſſent, ſeſe purgaſſe pædiculis, atq; ita quos ceperant reliquiſſe, quos nõ ceperant in ueſtimẽtis habere. Homerus autẽ cũ hoc ænigma interpretari nõ potuiſſet, ingẽti dolore cõfectus migra-
Obitus. uit è uita, honorificẽtiſſimeq; à ſuis ciuibus ſepultus eſt, atq; hoc illius ſepulchrũ epigrãma inciſum:

Conditur hoc tumulo uates diuinus Homerus,
 Heroum cecinit qui bene geſta ducum.

Sunt qui Homerum Colophonium fuiſſe conantur oſtendere, atq; hoc maxime argumento nituntur, quòd in eius ſtatua hoc elegiacum carmen reperiatur:

Nate

A Nate Melete decus Graiorum ac ſplendor Homere,
Nobilitas patriam qui Colophona tuam,
Diuina geminas genuiſti mente puellas,
Summi cum ſcribens inclyta geſta uirum.
Altera multiuagi reditum cantauit Vlyſſis,
Altera gra[u]ugenas Dardanioſq; duces.

Operæpretium eſt & Antipatri epigrammatum ſcriptoris non inſuaue in Homerum epigramma referre. Eſt autem huiuſmodi:

Diceris à multis Colophonis alumnus Homere,
Hic te Smyrnæum credit, at ille Chium.
Quin & Ion quidam, quidam Salamina ſuperbam,
Theſſaliam multi te genuiſſe ferunt.
Sunt & qui memorent alijs te ſedibus ortum.
Sic uarijs natus crederis eſſe locis.
Dicere ſi liceat mihi Phœbi oracula, cœlum
Certe tibi patria eſt, Calliopea parens.

Natū uero Homerū belli Troiani tempore, eiuſdéq; ſpectatoré fuiſſe quidā ſcribunt: alij centum annis poſt, alij centū quinquaginta tradiderunt. Scripſit poemata duo, Iliada & Odyſſeā. Erant auté qui βατραχομυομαχίαν, Margitemq; ab illo exercitationis gratia aiunt fuiſſe cōpoſitas. Eſſe uero ſecundū Homerū Troiani belli originem quidā dicunt Alexandri de triū deatū, Iunonis, Mineruæ, Venerisq; forma iudiciū. Dicere nanq; poetā aiunt, Alexandrū illas cum ad eū ueniſſent, in cōtentioné induxiſſe, cum Veneré, quæ blādo eum ſed pnicioſo illexerat lenocinio, pulchrioré iudicaſſet. Verūenimuero non eſt cōſentaneū, deos ab hoīe fuiſſe iudicatos, neq; hoc ab Homero de alijs dijs aſſerit. Quare merito illorum opinio tanq̄ nullius autoritatis eijcit. Probabilius igit̄ fuerit dicere, quemadmodū Alexāder Priami regis filius uiſendæ Græciæ, uarioſq; Græcorum mores pcipiendi deſiderio flagrās Spartā nauigauit, atq; illic ab Helena Menelai uxore, cū maritus abeſſet, honorificétiſſime acceptus hoſpitio, mulieré blanditijs pollicitationibusq; illexit ut ſecū diſcederet: quibus ſeducta mulier, eum ſecuta eſt. Itaq; nauigantes ad inſulā noīe Cranaā appulerunt, atq; ibi primū Helenæ Alexāder cōiunctus eſt. Inde autē ſoluentes p Sidona & Phœnicé, Ilium puenere. Menelaus uero & Agaménon cū primum facti ſunt de iniuria certiores, exercitū in Aulide Bœotiæ ciuitate cōgregarunt. Ibi cū oēs auſpicatiſſimo rerum agendarū initio rei diuinæ ītenti eſſent, ecce

B draco ppinquā arboré, in qua forte paſſer nidificarat, aſcendés, octo pullos matremq; īſuper īteremit: quo ſigno prendebat, Græcos noué apud Ilium annos dimicaturos, decimo tandé urbem ipſam ſun

C ditus euerſuros. Igit̄ peractis ſacrificijs, Aulide ſoluentes ad Troiā peruenerunt. Vbi cum primo cōgreſſu Proteſilaus interfectus eſſet, Menelaū & Vlyſſem ad repetendā Helenam legatos Ilium miſerunt. Cū uero Troiani Helenā reddere recuſaſſent, rurſus Græci belli gerendi iniere conſilia, atq; exercitus parte ad urbis obſidioné relicta, reliqui Achille duce ad uaſtandas uicinas urbes aggreſſi ſunt, eo conſilio, ut Troianos finitimis ſocijs ſpoliarent. Cum uero populabundi omnia diriperent atq; uaſtarent, inter cæteras urbes unā forte Chryſam noīe acceperunt, ex qua captiuā Chryſeida, Chryſæ, qui erat ſacerdos Apollinis, filiam, Agamemnoni dono dedere. Chryſes autem redimēdæ filiæ cauſa ad exercitum uenit, atq; ab Agamemnone contumelioſe repulſus, Apollini ſupplicauit, ut ſpreti numinis ulciſceretur iniuriam: atq; magna peſtilentia ab Apolline in caſtra Græcorum immiſſa, Achilles de reddenda ſacerdoti Chryſeide concionatus eſt. Quare Agamemnon Achilli uehementer iratus, Bryſeida illi iucundum militiæ præmium abſtulit. Quam rem Achilles grauiter ferés, matrem Thetim orauit, ut à Ioue Troianis contra Græcos auxilium imploraret. Quod cum Thetis feciſſet, iamq; Troiani aliquot prælijs ſuperiores Græcis inſultarent, Patroclus Neſtoris hortatu, arma ab Achille rātiſper dum Troianos à nauibus repelleret, poſtulauit: quibus impetratis, fortiter ac generoſe pugnans, demum ab Hectore peremptus eſt. Huius morte ſummo dolore affectus Achilles, & cum Agamemnone rediit in gratiam, & arma a Vulcano fabricata accipiens, alios Troianorū q̄plurimos, ac deniq; ipſum Hectoré īteremit. Hic cū rerum oīum ac totius belli ſit ordo, Homerus tamen à nono anno poematis ſui ſumpſit exordiū, quoniā quæ ante Achillis iram geſta fuerant, tenuia ſatis, ac parum ſibi memoratu digna uidebant. Troiani.n. Achillé timéres ſe intra muros cōtinuerāt, ac nunq̄ auſi erāt cū Græcis apto Marte cōtendere. Sed poſteaq̄ iratus Achilles à certamine deſtitit, audentes in campum prodierunt. Tunc æquatis belli uiribus, plurima inter heroas præclara facinora patrata ſunt. Homerum poetam tempore quidem plurimis, uirtute auté ac facultate omnibus ſuperiorem merito primū legimus, maximū ex eo & ad dicendi copiā, & ad ſententiarum grauitatem, & ad plurimarum rerum cognitioné, præſidiū habituri. Dicemus auté de illius poeſi, ſi prius aliqua de ipſo poeta in mediū attulerimus. Homerum igitur Pindarus tum Chium, tum Smyrnæum fuiſſe ait: Simonides Chium, Antimachus ac Nicander Colophonium: Ariſtoteles autem Leten, Ephorus uero hiſtoricus Cumæum: quidam etiam

Salaminium, quidam Argiuum fuiſſe dixerunt. Ariſtarchus autem ac Dionyſius Thrax Athenienſem putarunt. Filius uero à quibuſdam Mæonis & Critheidis, ab aliquibus Meletis fluminis exiſtimatus eſt. Atque ut de genere ac patria, ita & de temporibus quibus fuerit, dubitatur. Ariſtarchus enim eo dicit Homerum tempore floruiſſe, quo in Ioniam colonia deducta eſt, poſt Heraclidarum uidelicet deſcenſum annis ſexaginta, cum ante Heraclidarum geſta annis octoginta bellum Troianum fuiſſet. Crates uero ante Heraclidarum deſcenſum Homerum fuiſſe confirmat: quod ſi ita eſt, non integri octoginta anni inter Troiani belli tempora, & Homeri geneſim reperientur interfuiſſe. Verum plures in hanc ſententiam conueniunt, Homerum annis centum poſt bellum Troianum natum, nõ multum ante Olympia, à quibus Olympiadarum anni numerantur. Sunt autem illius poëmata duo, Ilias & Odyſſea, ambo non ab ipſo poeta, ſed ab Ariſtarcho grammatico in numerum uerſuum diuiſa atque diſtincta. Ilias quidem geſta Græcorum & Barbarorum propter Helenæ raptum, ſed præcipue Achillis præclara in eo bello facinora continet. Odyſſea uero, Vlyſſis ex Troiano bello in patriam reditum, quotq; ille labores errando pertulerit, atque ut reuerſus ultus fuerit inimicos, oſtendit. Ex quo apparet ſapientiſſimum poëtam in Iliade quidem corporis uires, in Odyſſea uero animi uirtutes executum. Si non ſolum uirtutes, ſed etiam uitia, dolores quoque, lætitias, timores, atque cupiditates hominum deſcribit, iniquum tamen eſt accuſare poetam quod non bonos tantum, uerumetiam malos mores expreſſerit. Siquidem ſine utriſque non fiunt præclara facinora, & licet ſemper auditoribus è multis ac uariis eligere meliora. Finxit etiam Homerus deos uti hominum conſuetudine atq; colloquiis, non modo ut eiuſmodi figmenta & delectarent & admirationem relinquerent, uerumetiam ut per hoc deos rerum humanarum curam habere declararet. Vniuerſa denique apud eum geſtorum expoſitio & admirabilis & fabuloſa contexitur, ut poſſit ſedulos reddere, atque obſtupefactos tenere lectores, utq; magnifica atque ſublimi oratione reddatur illuſtris. Ex quo interdum uidetur poëta quædam præter rei ueritatem ſcripſiſſe, non enim ſemper probabilia perſecutus eſt, ſed perſæpe effinxit res mirandas atque ſublimes. Quapropter non modo res, ſed etiam uerba & extulit, & à communi conſuetudine tranſtulit. Quòd autem noua quædam & admiranda, & quæ non facile in conſuetudinem ueniunt ſemper adducat, nemo ne mediocriter quidem doctus ignorat. Quinetiam ſiquis in his fabuloſis narrationibus diligenter ſingula quæ dicuntur attenderit, poetam hunc omni humanitate atq; doctrina imbutum fuiſſe reperiet, intelligetq; plurima illum tanquam ſemina & orationis & actionum uariarum poſteris non ſolum poetis, uerumetiam oratoribus, hiſtoricis, atq; philoſophis reliquiſſe. C

EVAGORAE VITA D

GVARINO VERONENSI INTERPRETE

CVM uideré, o Nicocles, te non ſolum rerum pulchritudine atq; copia, uerumetiã choris & muſica gymnicisq; certaminibus, necnõ equorum triremiumq; curſibus funus paternum honorantẽ, nihil quod ad huiuſmodi rerum ſplendorem pertineret relinquentem, putaui fore, ut Euagoras (ſiquis ſenſus de iis quæ in uita fiunt mortuis ineſt) libẽter & hæc acciperet, gauderetq; aſpiciens tuam erga ſe curam ac magnificentiã: ſed multo maiorẽ gratiam q̃ reliquis omnibus haberet, ſiquis ipſius præclara facinora atq; pericula digne narrare poſſet. Etenim uiros magnanimos honorisq; cupidos, non ſolum pro rebus bene geſtis laudari uelle, uerumetiam pro uita honeſtam mortẽ optare reperiemus, maiusq; ſtudiũ de ſua gloria q̃ de uita habere, deniq; omni cura atq; diligentia eniti, ut ĩmortalem ſui memoriã derelinquãt. Magni ergo ſumptus nihil tale efficere poſſunt, ſed opes duntaxat atq; diuitias oſtentãt. Eorum uero qui in muſica aliisq; certaminibus ſe exercent, ii quidẽ ſuas uires, alii uero ſuas artes demõſtrantes, ſeipſos glorioſiores cõſtituunt. Oratio uero ſi elegãter & ornate illius res geſtas narrauerit, ſemper memorabilẽ Euagoræ uirtutem apud omnes mortales efficiet. Cõueniebat itaq; ut & aliõs uiros, ſiqui præſtãtes ac boni ſua tẽpeſtate extitiſſent, p̃claris laudibus extollerẽt, quo uidelicet & ii qui aliorũ facta ornare poſſunt, cum nõ apud ignaros uerba facturi ſint, eos quos honeſtare uolunt, ueris laudibus perſequantur, & iuniores ardẽtiori ſtudio afficiant ad uirtutẽ, cum, quibus ſe meliores præſtiterint, his ampliores laudes ſe cõſecuturos ſciant. Nunc autẽ quis nõ langueſcat, ſegniorq; ad uirtutẽ non reddatur, cum eos qui tempore Troiani belli atq; antea fuere, celebratos carminibus & laudibus, decantatosq; tragœdiis animaduertit, ſeipſum autem proſpiciat, etiam ſi illos omnes probitate & uirtute uinceret, nunquam tamen ſimiles laudes aſſecuturum? Sed horum p̃fecto cauſa eſt inuidia, cui

Præclara facinora cur celebranda.

ſolum

A ſolum hoc boni adeſt, quod maximum malum inuidis afferre ſolet. Quidam enim ſic deprauati natura ſunt, ut libentius eorum quos ignorant an unquam fuerint, quàm eorum quibus plurimis beneficiis aſtricti ſunt, laudes audire uelint. Non tamen iis qui ita male ſentiunt inſeruire cordatos decet, ſed hoc quidem negligere, alios uero ut laudes eorum audiant, de quibus dicere iuſtum eſt, aſſuefacere debemus, præſertim cum & artibus, omnibusq; aliis rebus incrementa allata uideamus, non per eos qui acquieſcunt iis qui ab aliis inſtituta ſunt, ſed per eos qui & parua dirigere, & non bene inſtituta mutare audent. Nec ignoro difficile factu eſſe quod me facturum recepi, cuiuſpiam uirtutes ſoluta oratione laudare. Cuius rei maximum ſignum, quod ii qui philoſophiæ operam dant, de multis uariiſq; rebus dicere audent, de talibus autem nullus unquam ipſorum aggreſſus eſt dicere. In quo ipſis dandam ueniam cenſeo. Nam poetis multa dantur, quibus ſuum ornare carmen poſſunt. His enim & deorum cum hominibus congreſſus, tum diſceptationes, & certamina quibus cum uolunt, fingere licet: & cum hæc narrare uoluerint, non eadem uerborum lege qua oratores, aſtringuntur. Itaque non ſolum uerbis uſitatis, uerumetiam nouis, translatis, & peregrinis, & omni denique dicendi genere ſuam poeſim ornare poſſunt. Oratoribus autem nihil tale conceditur, ſed iis & uerbis uſitatis, & ſententiis non niſi ad res pertinentibus, ſtrictiori quadam lege utendum. Ad hæc illi quidem omnia numeris & metris ſcribunt, his uero nihil tale conceſſum eſt: quæ tantam gratiam habent, ut quamuis nec uerba idonea, nec graues ſententiæ ſint, menſura tamen quadam & numerorum concinnitate auditores demulceant. Quanta autem horum ſit uis, illinc facile perſpici poteſt. Nam ſiquis eorum poematum quæ probatiſſima habentur, uerba quidem & ſententias relinquat, menſuram autem diſſoluat, multo profectò opinione quam nunc de his habemus, inferiora uidebantur. Uerumenimuero quamuis poeſis hoc tantum præſtet, haud tamen à ſcribēdo deſiſtere debemus, ſed tentandum eſt, ſi ſoluta oratione uiros probos ac præclaros meritis laudibus honeſtare ualeamus, nihil deterius iis qui carminibus aut numeris eos laudant. Primum ergo de ingenio naturaq; Euagoræ, quibusq; maioribus ortus ſit, etſi multis notum arbitror, aliorum gratia dicendum uidetur, ut omnes ſcire poſſint, quam magnis & præclaris exemplis maiorum relictis, nihilo inferiorem ſe præſtiterit. Semideos ergo generoſiſſimos, qui à Ioue genus ducunt, eſſe, omnes uno ore cōſentiunt. Hos autem ipſos ſi inter ſe conferre uoluerimus, nemo eſt qui Aeacidas cæteris præferre dubitet. In aliis generibus hos quidem uirtute præſtantes atq; inſignes, alios uero obſcuros īferioreſq; reperiemus: at omnes qui Aeaco orti ſunt, clariſſimi fuere ſuo tempore. Aeacus autem qui Ioue ſatus eſt, à quo Teucridarum genus

In inuidia quid incommodi.

Genus diuinū

B initium ſumpſit, tam cæteris uirtute præſtitit, ut cum maxima ſiccitate in Græcia plurimi hominum corrumperent, nullumq; malo huic auxilium inuenirent, poſtq̄ magnitudo calamitatis excreuit, eum ciuitatum principes adierint, rogantes ut tantum malum tantamq; peſtem ab eis propulſaret. Sperabant enim ꝓpter ipſius generoſitatem atq; eximiam pietatem, quamcelerrime à diis præſentium malorum liberationē inuenire. Nec ea ſpes uiros fefellit, ſed uoti compotes facti, in Aegina, ubi uotum ille preceſq; fecerat, cōmune omnibus Græcis ſacrum ædificauere. Atq; per id temporis donec inter homines fuit, ſumma cum gloria uitam duxit: poſtq̄ uero migrauit è uita, cum apud Plutonem Proſerpinamq; maximos honores aſſecutus eſſet, ad iudicandas animas eis aſſediſſe fertur. Iſtius autem Telamon & Peleus filii fuere, quorum alter cum Hercule contra Laomedontē militans, ꝓpter ſua egregia facinora ingentibus præmiis donatus eſt. Peleus cum in pugna contra Centauros ſtrenue dimicaſſet, multiſq; aliis bellis atq; periculis probatus eſſet, Thetida Nerei filiam īmortalē, quamuis ipſe mortalis, uxorem meruit, atq; ex omnibus quæ ante fuere, ſolū in iſtis nuptiis Hymenæū deos cantaſſe ferunt. Inde Aiax, Teucer à Telamone, Achilles uero à Peleo orti ſunt, qui maximum ac manifeſtiſſimū argumentum ſuarum uirtutum dedere. Non enim ſolum in ſuis ciuitatibus locisq; quibus habitabāt primi fuere, ſed cum Græci contra Troianos expeditionem feciſſent, multiq; utrinq; coacti eſſent, nemo denique uir clarus qui his nō adeſſet periculis, inueniri poſſet, omnibus Achilles longe præſtitit. Aiax uero poſt illum facile omnes ſuperauit. Nec Teucer horum genere indignus, cæteris inferior habitus eſt. Qui poſtquam unà cum Græcis depopulatus eſſet Troiam atq; diruiſſet, Cyprum petiit, urbemq; ædificauit, quam Salaminā antiquæ patriæ nomine uocauit, genuſq; reliquit, quod nunc regno potitur. Tam igitur præclara facinora maiorum à primordio generis Euagoræ fuere. Cum igitur iſto pacto urbs ædificata eſſet, principio ii qui à Teucro geniti ſunt, regnum obtinebant: poſtero inde tempore uir quidam exul à Phœnicia in Cyprum uenit: hic cum maxime ab eo qui tunc temporis regnabat, cultus eſſet, maximaſq; accepiſſet poteſtates, harū rerum nō habuit gratiā, ſed in regem qui eum hoſpitio acceperat, malus ingratuſq; exiſtens, ad præripienda aliena callidus, benefactorem ſuum ex regno eiecit, ipſe uero imperio potitus eſt. Inde cum rebus tam ſcelerate geſtis diffideret, ſuumq; ſtatum ſtabilire uellet, ciuitatem effecit barbaram, inſulamq; uniuerſam regi Perſarum in ſeruitutē dedit. Rebus ita conſtitutis, Euagoras naſcitur: de quo diuinationes & oracula, uiſaq; in ſomnis, quibus hominum naturam excedere uideri poteſt, relinquere malo, non ut his rebus fidem non adhibeā, ſed ut omni-

Maiores.

Natiuitas.

Fidem præſtruit orationi

bus apertum faciam, tantum me abeſſe ut de eo aliquid confingam, ut etiam ea prætermittam, quæ C olim paucis quibuſdam, non ciuibus uniuerſis nota fuiſſe exiſtimem. Sed cum de eo dicturus ſim,

Pueritia.

ab iis quæ omnes fatentur, initium faciam. Puer nempe exiſtens honeſta forma, robuſtus atque temperatus fuit, quæ bonorum omnium eius ætatis decentiſſima uidentur. Horum autem omnium teſtes afferre poſſumus: nam temperantiæ, eos ciues qui unà cum eo fuerunt eruditi: pulchritudinis, omnes qui eum uiderunt: roboris denique, ea certamina quibus ille æquales ſuperauit. His denique cum uir factus eſſet, fortitudinem, ſapientiam, iuſtitiamq; adiunxit, nec mediocriter quemadmodum cæteri, ſed horum quodlibet egregia quadam cum excellentia habuit.

Virilis ætas.

Tantum enim corporis uirtutibus animiq; præſtitit, ut cum eum intuerentur qui tum in imperio conſtituti erant, ſtupeſcerent, & non mediocri timore de principatu ſuo afficerentur. Putabant enim nullo modo fieri poſſe, ut is qui tali ingenio præditus eſſet, priuatus uitam degeret. Inde cum eius honeſtiſſimos mores inſpiciebant, tantam ei adhibebant fidem, ut putarent, ſiquis in eos delinquere auderet, ſibi Euagoram adiutorem fore. Et cum tam uaria ac diuerſa de eo eſſet opinio, nihil tamen horum eos feſellit. Nam neque priuatus uitam egit, neque in eos aliquid commiſit, ſed tantam de eo prouidentiam deus habuit, qui honeſte regiam dignitatem aſſumeret, ut omnia quæ per impietatem fieri neceſſe erat, per alium patrarentur: iis uero quibus ſancte ac iuſte imperium aſſequi poterat, Euagoram reſeruauit.

Prouidentia fati.

Quidam enim qui per id tempus in poteſtate erat, per inſidias regem trucidauit, Euagoramq; comprehendere conatus (putabat enim nullo pacto principatum obtinere poſſe, niſi illum è medio tolleret) ſed Euagoras pericula effugiens, Solos Ciliciæ ſe recepit. Nec eandem habuit mentem quam alii qui in eiuſmodi calamitates incidunt.

Magnanimitas in aduerſis.

Illi enim cum imperio excidere, humiliores animos habere ſolent: ipſe uero poſtquam patriam fugere coactus eſt, in tantum animi magnitudinis uenit, ut cum antea priuatus eſſet, non putaret ſibi ſine imperio eſſe uiuendum, neque cum uagis & exulibus aliiſq; hoc genus hominum, reditum quæſiuit, indignos precari atque colere contempſit, ſed eam occaſioně ſumens, quam omnibus qui pietatem colunt ſumi oportet, ut ſuas ſcilicet iniurias laceſſiti ulciſcentur: optauit uel uictor potiri imperio, uel ſuperatus occumbere. Itaq; cum quinquaginta ferè hominum, ut plurimi ferunt, coegiſſet, cum his reditum in patriam parauit. Vnde & illius igenium, & qua apud alios opinione eſſet contemplari poſſumus: nam cum tam paruo uirorum numero ad tam ingens facinus nauigare deberet, ſibiq; omnia grauia imminerent quæ in huiuſmodi periculis eſſe ſolent, non tamen ille elanguit, nec ullus eorum quos adhortatus fuerat in tanto diſcrimine ab eo defecit, ſed tanq̃ D deum aliquem ſequerentur fidem ſeruare: ipſe uero tanquam meliorem hoſtibus exercitum haberet, uel pugnæ euentum proſpiceret, animo affectus uidebatur, id quod ex rebus quas geſſit, intelligere licet: nam cum in inſulam deſcendiſſet, non putauit oportere locum munitum capere, ſeq; in tuto collocare, ac circunſpicere ſi aliqui ciuium ſibi auxilium ferrent: ſed eadem nocte ut primum facultas data eſt, perfracta porta urbem ingreſſus, cum ſuis ad regiam irruit. Qui autem ea tempeſtate tumultus acciderint, qui'ue aliis terrores euenerint, quæ deniq; exhortationes eius fuerint, quorſum attinet prolixius exponere moramq; trahere? Cum uero ii qui circa tyrannum erant pugnarent, reliqui autem ciues cum illius principatum, tum huius uirtutem metuentes quietem agerent, pugnãs ſolus cõtra multos, cumq; paucis contra omnes inimicos, non antea deſtitit quàm regiam in ſuam poteſtatem redigeret, & inimicos ultus amicis auxilium ferret.

Regnũ ut ſibi comparauerit.

Ipſe igitur ciuitatis imperio potitus eſt, & generi ſuo patrios honores reſtituit. Arbitror profecto ſi nihil aliud memorare uelim, ſed hic orationi finem imponere ex iis quæ diximus, facile eſſe & Euagoræ uirtutem, & egregia eius facta cognoſcere. Non tamen his contentus ſum, ſed ex iis quæ ſequent, hæc magis manifeſta fore exiſtimo. Nam cum tempore uniuerſo tot reges totq; tyranni fuerint, nullus tamen hunc honorem adeptus eſt, nec honeſtius nec iuſtius. Sic igitur cum eorum quolibet facta Euagoræ comparare uoluerimus, fortaſſe nec noſtra oratio auditoribus grata eſſet, nec tempus ad dicendum ſufficeret. Sin autem ſeligamus quoſq; probatiſſimos, cumq; his Euagoram comparemus, multo breuior erit oratio, nec minus ꝓpoſitum aſſequemur.

Comparatione ad alios eius facta amplificat.

Eis qui à parẽtibus regna accepere, quis eſt qui Euagoræ pericula nõ anteponat? neminem enim adeo ſegnem & ignauum eſſe exiſtimo, ut malit à ꝓgenitoribus ſumere imperium, quàm ſancte quẽadmodum ille aſſequens, ſuis liberis relinquere. Atqui omnium antiquorum qui in patriam rediere, hi profecto qui à poetis inducti ſunt, celeberrimi uidentur. Hi enim non ſolum præclaros reditus eorum qui ante fuerint, nobis commemorant, ſed nouos quoſdam ipſi fingunt. Nullus tamẽ eorum effinxit quenq̃, qui tam grauibus periculis ac terroribus in patriam redierit, ſed finxere quamplurimos fortuna, nonnullos uero dolis ac fallaciis regiam dignitatem accepiſſe. Atqui Cyrum præ cæteris qui poſtea fuerunt admirantur. Is enim Medis abſtulit, Perſiſq; quæſiuit imperium: ſed tamen iſte Perſarum exercitu Medos uicit, quod ipſum multi Græcorũ Barbarorumq; præſtare potuiſſent. At iſte corporis animiq; uirtute quamplurima, ex iis quæ dicta ſunt, facere uiſus eſt. Deinde ex Cyri expeditione nõ ſatis liquet an pericula Euagoræ ſubire potuiſſent: at ex iis quæ hic fecit, omnibus cõſtat, quod

A quòd facile & illa opera eſſet aggreſſus. Præterea huic quidem omnia iuſte & ſancte facta ſunt: illi autem nonnulla impie euenere. Nam iſte inimicos perdidit, Cyrus autem matrem parentem interfecit. Itaque ſi aliqui utriuſque non rerum magnitudinem, ſed uirtutem metiri uelint, non iniuria Euagoram maioribus laudibus honeſtabunt. Atqui ſi breuiter nullamq́; inuidiam timentes audacter loqui oportet, nullus neque mortalis, neque ſemideus, neque immortalis denique reperietur, qui ſumma cum pietate regnum acceperit uel honeſtius, uel maiori cum gloria. Quibus rebus hoc modo quis maxime credere poterit, ſi non ualde repugnans iis quæ dicuntur, conetur exquirere quonam pacto utrique imperarint. Nolim enim uideri (quoquo modo res ſe habeant) ꝓmpto animo uelle magna dicere, ſed rei ueritate inductus, ita audacter de his diſſerere: quoniam ſi paruis in rebus ipſe præſtitiſſet, humilem nempe orationem de eo habere æquum fuerat: nunc autem omnes fatentur ex bonis omnibus humanis & diuinis nihil maius regno, nihil admirabilius, nihil denique maiori reuerentia dignius reperiri poſſe. Qui uero, quod eſt omnium honeſtiſſimum, honeſtiſſime aſſecutus fuerit, eum quis rhetor, quis poëta, quis demum orationis inuentor, pro rebus geſtis digne laudare poterit? Non ergo cum is tam clarus fuerit, in cæteris inferior reperietur. Sed in primis cum natura ingenioſiſſimus eſſet, mentemq́; haberet ad recte faciendum aptiſſimam, nihil tamen negligenter, nihil temere aut inconſulte putauit eſſe faciendum, ſed quærendo conſulendoq́; omni cura plurimum temporis cõſumebat. Putabat enim ſi animum ſuum bene inſtituiſſet, bene ſe & regnum ſuum habiturum: nec eos ſatis admirari poterat, quicunque aliorum gratia animi curam gerunt, ipſius uero animi nihil penſi habent. Sed & circa negocia resq́; cognoſcendas eiuſdem ſententiæ fuit. Quippe cum eos qui ſumma diligentia omnia faciunt, quam minimo dolore affectos animaduerteret, ueramq́; animi quietem non in ociis, uerum in bene agendo & tolerando eſſe, nihil non exploratum reliquit, ſed tanta diligentia res omnes tenebat, adeoq́; unumquenq́; ciuium nouerat, ut neque inſidiis iniqui præoccupare, neque æqui eum latère poſſent, ſed omnes debita ferrent præmia. Pœnis muneribusq́; afficiebat ciues, non ſecundum ea quæ ab aliis acceperat, ſed quorum ipſe erat conſcius iudicans. Nec tamen in iis quæ quotidie accidebant, quamuis in talibus curis eſſet conſtitutus, ullo errore tenebatur, ſed ita pie & humane ciuitatem gubernabat, ut omnes qui illuc uenirent, magis eos qui eiuſmodi regi obtemperarent, quàm eum tali imperio felicem arbitrarẽtur. Vniuerſo uitæ tempore nemini iniuriam intulit: bonos in precio habuit: ſemper in omnes iuſtum imperium exercuit: iuſte delinquentes puniuit: cum nullius conſilio egeret, amicos tamen conſulebat. A familiaribus ſe uinci multis in rebus patiebatur: at omni in re ſuperabat inimicos: nec contractione frontis, ſed uitæ inſtitutis captabat reuerentiam. Nihil ei ſine ordine, nihil ſine modo agebatur, ſed quæ uerbis promiſerat, haud ſecus fidẽ

Pindar° ἐπ' ἄλλοισι δ' ἄλλοι μεγάλοι, τὸ δ' ἔσχατον κορυφοῦται βασιλεῦσι.

Virtutes vere regiæ.

B ſeruabat, quàm ſi iureiurando deuinctus eſſet. Nõ iis quæ fortuna, ſua uirtute quæſierat gloriabatur. Amicos quidem alios beneficiis, alios uero ſua magnanimitate ſibi morigeros faciebat. Non quia multis grauis ac moleſtus foret, terribilis erat, ſed quia multo aliorum ingenia ſuperabat. Non parebat uoluptatibus, ſed dominabatur, paucis laboribus multum ocii quærens, ſed non ꝓpter parum ocii magnos labores ſubterfugiens. Omnino nihil reliquit quod regibus adeſſe decebat, ſed ex omni Repub. quod eſt optimum elegit. Nanq́; colendo multitudinem popularem, ciuilem autem Rempu. iuſte gubernando, rei militaris peritum bene in periculis conſulendo, regalem deniq́; his omnibus excellẽdo, ſeſe oſtendit. Quod autem his, aliisq́; pluribus præditus fuerit Euagoras, ex iis quæ geſſit facilius intelligi poteſt. Nam cum ciuitatem effectam barbaram propter Phœnicum imperium, neq́; recipientem Græcos, neq́; callentem artes, neq́; emporiis utentem, neq́; poſſidentem portus, accepiſſet, hæc omnia direxit, ac inſuper imperii fines protulit, mœnibusq́; urbem cinxit, triremesq́; ædificauit, aliisq́; apparatibus ciuitatem ita auxit, ut à nulla Græcarum ciuitatum ſuperaretur. Adeo deniq́; potentem effecit, ut eam multi qui antea contempſerant, formidarent. Atqui ciuitatem aliquam tam breui in tantum magnitudinis accreſcere nullo pacto fieri poteſt, niſi aliquis iiſdem moribus quibus Euagoras præditus ſit, quemadmodum paulo ante cõmemorauimus, eam gubernaret. Itaq́; haud uereor, ne maiora quàm fecerit dicere uidear, ſed multo magis, ne ab eius præclaris factis ſuperatus appaream. Quis enim oratione huiuſmodi ingenium attingere queat, qui non ſolum ciuitatem ſuam præclaram effecit, uerumetiã uniuerſam circumiacentem inſulã in manſuetudinem redegit & modeſtiam? Nam antequã Euagoras potiretur imperio, ita feri & imanes erant, ut eos principes optimos iudicarent, quicunq́; crudeliſſime in Græcos affecti eſſent. Nunc uero in tantum mutati ſunt, ut inuicem certent, qui magis Græcorũ ſtudioſi eſſe uideant, ac plurimi eorum filias noſtrorũ uxores accipiunt, ut ex his liberos habere poſſint. Magis enim Græcis & rebus & ſtudiis, q̃ quæ apud eos ſunt, gaudere uideas, ac plures circa Muſicã aliasq́; diſciplinas his locis imorantur, q̃ quibus ante cõſueuerant. Horum oium Euagorã cauſam fuiſſe nemo dubitat. At illud profecto maxima cõiectura illius & morum & ſanctitatis eſt, q̃ plurimi Græci probi honeſtiq́; uiri ꝓprias deſerentes patrias ut cum eo habitarent, in Cyprũ ſe contulere, putantes regnum Euagoræ non ſolum ſuis rebus publicis commodius, uerumetiam

ſtabilius & iuſtius,quos omnes nominatim dicere haud facile eſſet.Corona uero qui propter pluri C
mas ſuas uirtutes Græcis præfuit , quis neſcit cum eius ciuitas ingenti calamitate foret oppreſſa,
aliis poſthabins omnibus,ad Euagoram ſe contuliſſe,diiudicantem apud illum ſuæ ſalutis refugium
eſſe firmiſſimum , ipſumq; Euagoràm celeriter patriæ auxiliarorem fore? Cum antea Conon mul/
ta recte feciſſet,nulla in re tamen melius quàm in his conſulere uiſus eſt.Multa enim bona propter
aduentum in Cyprum,& facere & pati ei contigit.Primum quidem cum nunquam antea alter cum
altero uerſatus eſſet , pluris ſeipſos fecere,quàm ſi prius fuiſſent familiares:deinde uniuerſum tem
pus ſumma concordia uixere,deq; noſtra ciuitate eandem habuere ſententiam . Nam cum eam ſub
Lacedæmoniorum imperio , uariiſq; mutationibus exagitatam uiderent , grauiter moleſteq; fere/
bant,in eaq; re ſuo uterque egregie functus officio eſt . Illi enim natura erat patria . Hunc autem
propter multa magnaq; beneficia lege lata ciuitate donauerunt . Ipſis igitur cogitantibus , quonam
pacto tantis calamitatibus Athenienſes liberarent,celeriter Lacedæmones opportunitatem præbue
re.Nam cum Græcorum imperio terra mariq; potirentur,in tantam dominandi cupiditatem uene
re,ut totius Aſiæ imperium affectarent.Illi igitur opportunitatem ſibi datam ſumentes,ducibus re
gis dubitantibus quomodo rebus uti oporteret , eos admonere ut non terreſtri , ſed nauali præ-
lio cum Lacedæmoniis certarent.Putabant enim ſi eos pedeſtribus copiis ſuperaſſent , ea ſolum quæ
in continenti eſſent bene habitura,at ſi nauali pugna uictores eſſent,uniuerſam Græciam huius ui/
ctoriæ participem fore:quod certe contigit.Nam cum regis duces eis obtemperaſſent , magnamq;
coegiſſent claſſem,Lacedæmonii debellati ſunt,atque imperium amiſere,Græci uero ſunt liberati.

Græcia Euagoræ opera liberata.

Athenienſes autem aliquam antiquæ gloriæ partem recepere,ſociorumq; duces ſunt conſtituti.Hæc
omnia duce Conone,Euagoraq; adiutorem ſeipſum præbente,uireſq; plurimas afferente,facta ſunt,
quorum gratia nos eos maximis affecimus honoribus.Ná ipſorum ſtatuas propè Iouis ſeruatoris ſi-
mulachrum ereximus , ut illius & horum utriuſq; beneficiorum magnitudinis mutuæq; amicitiæ
monumentum eſſet. At Perſarum rex non eodem modo erga eos animatus fuit,ſed quanto maiora
& præſtantiora fecere,tanto magis eos formidauit.Sed de Conone alias.Quòd autem ita erga Eua
goram rex affectus eſſet,non alios latère uoluit. Videtur enim maius ſtudium in bello quod in Cy-
pro geſſit , quàm reliquis omnibus adhibuiſſe . Maiorem enim & grauiorem illum aduerſarium,
quàm Cyrum ſecum de regno certantes arbitrabatur.Illius enim audiens apparatus in tantum con-
tempſit,ut ipſius negligentia,parum abeſſet quin ab illo regia occuparetur.Iſtius autem uirtutem tan D
tum timuit,ut ei inter ipſa beneficia,quibus ab illo quotidie afficiebatur , bellum inferret,iniuſte qui
dem faciens,haud tamen omnino rebus ſuis male conſulens.Sciebat enim multos Græcos & Bar-
baros ex humilibus rebus ac nullius penè momenti maxima ſæpe imperia quæſiuiſſe . Sentiebat au-
tem Euagoræ magnitudinem,& inquantum nominis & gloriæ paulatim accreuiſſet . Videbat enim
inſuperabilem habere naturam,& fortunam ei aſpirantem animaduertebat.Itaq; nõ propter ea quæ
facta eſſent iratus,ſed de futuris timens,nec tantum de Cypro,ſed de maioribus etiam ſolicitus, ei
bellum intulit.Tantis enim apparatibus in eum irruit,ut in ea expeditione plus q̃ quinquaginta mil-
lia talentorum conſumeret.Euagoras tamen quamuis copiis uiribuſq; inferior eſſet,tam ingẽtibus ap
paratibus ſuam prudentiam opponens,in his magis admirandum,q̃ in aliis quæ dicta ſunt,ſe oſtẽdit.
Etenim donec ei in pace uiuere licebat,ſua ciuitate contentus fuit.Poſtquam uero bellare coactus eſt,
talem profecto ſe præſtitit,talemq; Protagoram adiutorem filium habuit,ut parum abeſſet,quin to-
tam Cyprum in ſuam ditionem redigeret.Phœniciam depopulatus eſt,Tyrum ui cepit, Ciliciam fe-
cit à rege deſciſcere.Tot uero inimicos perdidit,ut multi Perſarum ſuas lugentes calamitates , uirtu-
tum illius recordarentur.Sed demum eos bello ſatiauit,ut cum antea reges non prius q̃ eorum domi
ni forent,cum iis qui ab eis deſciuiſſent recõciliari conſueuiſſent,hac lege & conſuetudine ſoluta liben
ter pacem amplexi,haud quicquam de imperio Euagoræ permutarẽt.Et Lacedæmoniis quidem rex,
quorum ea tempeſtate maximæ & uires & gloria erant,infra tres annos imperium abſtulit : cum Eua
gora uero decem per annos bellum gerens,eorundem quibus & ante bellum ſuſceptum potiebatur,
eum dominum reliquit.Quod autem omnium maxime admirabile uidetur,urbem quam Euagoras
altero regnante quinquaginta cum uiris ceperat,hanc magnus imperator cum tantas uires tantoſq; exer
citus haberet,capere non potuit. Atqui quonam pacto aliquis manifeſtius fortitudinẽ,prudentiã,uni
uerſam deniq; Euagoræ uirtutem,q̃ his præclaris facinoribus & periculis oſtẽdere poſſet? non enim
ſola alia bella ſuperaſſe uidet,uerumetiã id quod & heroes geſſere,& apud oẽs gentes celebratur . Illi
enim cũ uniuerſa Græcia ſolam accepere Troiam,iſte uero unam ciuitatẽ habens,cum tota Aſia bel-
lum geſſit;itaq; ſi eum tot rerum ſcriptores quot illos,laudare uoluiſſent,multo maiorem q̃ illi gloriã
reportaret.Quem enim eorũ qui tunc tẽporis fuere,ſi fabulas dimittere,ac ueritatẽ cõtemplari uolu/
mus,inueniamus unquam talia feciſſe? uel quem tam uarios caſus,uariaſq; rerum mutationes ſub-
iiſſe? qui ſeipſum ex priuato tyrannum conſtituit,ſuumq; genus quod totum ex Repub. expulſum
erat,

A etat, in decentes honores reduxit: ciues uero ex barbaris Græcos, bellicoſos ex imbellibus, ex inglorijs denique effecit glorioſos. Tantam uero regionem cum feram & immanem accepiſſet, mitem & manſuetam reddidit. Ad hæc, ſic regis inimicitias honeſte ultus eſt, ut bellum in Cypro geſtum, ſemper memorabile futurum ſit. Cum uero eius ſocius fuit, tanto utiliorem ſe alijs præſtitit, ut conſenſu omnium in nauali pugna, quæ circa Cnidum commiſſa fuit, maximo illi adiumento foret. Qua peracta totius Aſiæ dominus conſtitutus eſt. Lacedæmonij autem qui antea Aſiam uaſtare uolebant, de proprio ſolo periclitari coacti ſunt. Græci uero pro ſeruitute libertatem habuere. Athenienſes quidem in tantum creuere, ut ij qui prius eis dominabantur, eos adirent, imperiumq; traderent. Quapropter ſiquis me interrogaret, quid ex rebus ab Euagora geſtis maximum eſſe putem, utrum curas apparatusq; contra Lacedæmonios, ex quibus ea quæ diximus facta ſunt, uel poſtremũ bellum, uel regni adeptionem, uel totam rerum diſpoſitionem, in multa profectò ambiguitate conſtituerer: nam quocunque oculos mentis iniicio, id mihi & maximum & admodum mirabile uidetur. Itaque ſi aliqui ueterum propter uirtutem immortales fuere, arbitror illum hoc munere maxime dignum eſſe, coniecturis utens quod illis & fortunatiorem chariorem'q; dijs uitam duxit. Semideorum enim quamplurimos inueniemus in maximas calamitates incidiſſe. Euagoras uero principio non ſolum ualde mirabilis, uerumetiam beatiſſimus fuit. Quid enim felicitatis ei abfuit, qui talibus maioribus ortus eſt, quales nemo habuit, niſi ſiquis eadem ſtirpe fuerit procreatus? Tantum uero corporis animiq; uirtutibus cæteris præſtitit, ut non ſolum Salamine, ſed etiam totius Aſiæ imperio dignus uideretur. Regiam uero dignitatem honeſtiſſime adeptus, in eam uitam finiuit. Mortalis autem cum eſſet, memoriam reliquit immortalem. Tantum enim temporis uixit, ut neque expers eſſet ſenectutis, neque particeps morborum quos illa ætas afferre ſolet. Præterea nec id quod rariſſimum atque difficillimum eſt, bonos ſcilicet multosq; habere filios, ei defuit. Et quod maximum eſt, eorum neminem obſcuris nominibus reliquit, ſed hunc quidem imperatorem, hos autem reges, illas uero reginas appellatas. Itaque ſi aliqui poetarum cum aliquem ſummopere laudare uellent, dicerent illum non mortalem, ſed deum inter mortales, aut dæmona quendam extitiſſe, hæc omnia profectò meritò de illius ingenio dici poſſunt. Multa igitur puto me reliquiſſe, quæ de Euagora memorari potuiſſent. Nam me & orationis & ingenij uires deficiunt, quibus diligentius & ſtudioſius has laudes tractare conueniebat: non tamen impræſentiarum pro meis uiribus illaudatum reliqui. Ego autem, ò Nicocles, corporum imagines pulchra quidem monumenta eſſe iudico, ſed multo digniores illas

Epilogo ſummatim uitam perſtringit omnem.

Redit ad Nicoclem, quæ uere immortalia ſint monumenta demonſtrans.

B quæ res geſtas & mentem expreſſerint, quas in orationibus ſolum quæ arte ſunt compoſitæ, contemplari licet. Has enim illis præferendas cenſeo, primum quidem quòd uideo honeſtos & probos uiros non tam pulchritudine corporis, quàm rebus geſtis & earum memoria gloriari. Deinde quia ſtatuas neceſſe eſt illis ſolum adeſſe, apud quos erectæ ſunt, orationes uero per uniuerſam Græciam, perq; gymnaſia philoſophorum diſſipari poſſunt, à quibus amari & approbari quàm à reliquis omnibus longe præſtat. Ad hæc quòd nemo ſculpturis & picturis naturam corporis facile aſſimularit. Mores autem & mentes ex oratione, (niſi ſocordes quàm ſedulo eſſe maluerimus) facile imitari poſſumus. Quam quidem ob rem, orationem hanc ſcribere potiſſimum ſum aggreſſus, exiſtimans tibi tuisq; liberis, alijsq; qui ab Euagora nati ſunt, hanc fore adhortationem honeſtiſſimam, ſiquis illius uirtutes in unum cogens, easq; uerbis exornans, uobis inſpiciendas & imitandas præberet. Nam cum quos ad philoſophiam hortari uolumus, alios laudare ſolemus, ut æmulatione eorum quos laudamus, eadem ſtudia concupiſcant: ego autem non alienis, ſed domeſticis exemplis utens, te tuosq; hortor ut mentem adhibeas, atque enitare qui & agendo & dicendo uere te Græcum præſtes. Nec me exiſtimes uelim, quia ſæpius eadem admoneo, te negligentiæ arguere. Neque enim uel me, uel alios latuit, quòd ſolus & primus eorum qui imperio ac diuitijs delitijsq; uiuunt, ſummo ſtudio philoſophiæ operam tradis: neque quòd multos reges tuæ eruditionis æmulos efficies, qui hæc tua affectantes ſtudia, ea aliquando ſunt relicturi, quibus impræſentiarum ſummopere gaudent. Sed tamen hæc ſciens nihilò minus & facio & faciam, id quod in gymnicis certaminibus facere ſolent ſpectatores. Illi enim nõ curſores eos qui relinquuntur, ſed qui de uictoria certant adhortantur. Meum autem eſt & aliorum amicorum talia dicere & ſcribere, quibus te excitemus ad ea ſectanda, quibus iam ante auidus incumbis. Tuum fuerit nuſquam deficere, ſed quemadmodum nunc agis, ita reliquo tempore curam habere, tuumq; ita exercere animum, ut & parente & maioribus tuis non indignus uideare, quorum prudentiam omnes admirari decet; uosq; præſertim qui in imperio eſtis conſtituti. Oportet igitur non acquieſcere, ſi præſentibus melior exiſtas: ſed indignari, ſi tali ingenio præditus, & antiquitus à Ioue, nuperrime uero à tam præclato uiro genitus, non multum & alijs, & illis qui in æqualibus tecum honoribus ſunt, præſtare uidearis. Hæc autem ut ita conſequare, in teipſo conſiſtet. Si enim philoſophiæ ſtudio incubueris, & quemadmodum hactenus, proficere perrexeris, talis nempe qualem te eſſe oportet, celeriter euades.

POMPONII ATTICI VITA C

CORNELIO NEPOTE AVTORE.

POMPONIVS Atticus ab origine ultima ſtirpis Romanæ generatus,
perpetuo à maiorib. acceptam equeſtrem obtinuit dignitaté. Patre uſus
eſt diligente, indulgente, & ut tum erant tempora, diti, in primiſq; ſtu-
dioſo literarum. Hic, ꝑut ipſe amabat literas, oĩbus doctrinis quibus pue
rilis ætas impartiri debet, filium erudiuit. Erat autem in puero præter
docilitatem ingenii, ſumma ſuauitas oris ac uocis, ut nõ ſolum celeriter
acciperet quæ tradebant̃, ſed etiã excelléter ꝓnunciaret. Qua ex re pue-
ritia nobilis inter æquales ferebat̃, clariuſq; expléndeſcebat, q̃ generoſi
cõdiſcipuli animo æquo ferre poſſent. Itaq; incitabat oẽs ſtudio ſuo, quo
in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marii filius, & M. Cicero, quos cõ
ſuetudine ſua ſic ſibi deuinxit, ut nemo his perpetuo fuerit charior. Pater mature deceſſit. Ipſe ado-
leſcentulus ꝓpter affinitaté P. Sulpitii, qui trib. pleb. iterfectus eſt, nõ expers fuit illius periculi. Nanq;
Anicia Põponii conſobrina nupſerat M. Seruio fratri Sulpitii. Itaq; interfecto Sulpitio, poſteaq̃ uidit
Cinnano tumultu ciuitaté eſſe perturbatã, neq; ſibi dari facultatem pro dignitate uiuendi, quin alte-
rutrã partem offenderet, diſſociatis animis ciuium, cum alii Syllanis, alii Cinnanis fauerent partibus,
idoneum tépus ratus ſtudiis obſequendi ſuis, Athenas ſe contulit. Neq; eo ſecius adoleſcentem Mariũ
hoſtem iudicatũ iuuit opibus ſuis, cuius fugam pecunia ſubleuauit. Ac ne illa peregrinatio detrimen-
tum aliquod afferret rei familiari, eodem magnã partem fortunarum traiecit ſuarum. Hic ita uixit,
ut uniuerſis Athenienſibus merito eſſet chariſſimus. Nam præter gratiã quæ iam in adoleſcétulo ma-
gna erat, ſæpe ſuis opibus inopiã eorum publicam leuauit. Cum enim uſurã facere publice neceſſe eſ-
ſet, neq; eius cõditioné æquam haberent, ſemper ſe interpoſuit, atq; ita, ut neq; uſuram ab iis accepe-
rit, neq; longius q̃ dictum eſſet, debere paſſus ſit. Quod utrunq; erat iis ſalutare, nam neq; indulgédo
inueteraſcere eorum æs alienum patiebatur, neq; multiplicandis uſuris creſcere. Auxit hoc officium
alia quoq; liberalitate; nam uniuerſos frumẽto donauit, ita ut ſingulis ſeptem modii tritici darentur,
qui † modius menſuræ medimnus Athenis appellat̃. Hic autem ſic ſe gerebat, ut cõmunis infimis, par
princip. uideret̃. Quo factũ eſt, ut huic omnes honores quos poſſent, publice haberent, ciuemq; face-
re ſtuderent; quo beneficio ille uti noluit, quod nõnulli ita interpretant̃, amitti ciuitatem. Romanam
alia aſcita. Quandiu affuit, ne qua ſibi ſtatua poneret̃ reſtitit, abſens prohibere nõ potuit. Itaq; aliquot D
ipſi & Phidiæ locis ſanctiſſimis poſuerunt; hunc enim in omni ꝓcuratione Reipu. actorem autoremq;
habebant. Igit̃ primum illud munus fortunæ; quòd in ea potiſſimum urbe natus eſt, in qua domiciliũ
orbis terrarum eſſet imperii; ut eandé & patriã haberet & domum. Hoc ſpecimen prudentiæ, quòd
cum in eam ſe ciuitatem cõtuliſſet, quæ antiquitate, humanitate, doctrinaq; præſtaret omnes, ei unus
ante alios fuerit chariſſimus. Huc ex Aſia Sylla decedens cum ueniſſet, q̃diu ibi fuit, ſecum habuit Põ-
ponium, captus adoleſcentis & humanitate & doctrina. Sic enim Græce loquebat̃, ut Athenis natus ui
deret̃. Tanta autem erat ſuauitas ſermonis latini, ut appareret in eo natiuum quendã lepórem eſſe, nõ
aſcitum. Idem poemata ꝓnunciabat & græce & latine ſic, ut ſupra nihil poſſet addi. Quibus rebus fa-
ctum eſt, ut Sylla nuſquã ab ſe dimitteret, cuperetq; ſecum deducere: qui cum perſuadere tẽtaret, No-
li oro te, inquit Põponius, aduerſum eos me uelle ducere, cum quib. ne cõtra te arma ferrem, Italiam
reliqui. At Sylla adoleſcentis officio collaudato, oĩa munera ei quæ Athenis acceperat, ꝓficiſcens iuſſit
deferri. Hic cõplures annos moratus, cum & rei familiari tãtum operæ daret, quantum nõ indiligens
deberet paterfamilias, & oĩa reliqua tempora aut literis, aut Athenienſium Reip. tribueret, nihilomi-
nus amicis urbana officia præſtitit. Nã & ad comitia eorum uentitauit, & ſiqua res maior acta eſt, non
defuit. Sicut Ciceroni in omnib. eius periculis ſingularé fidé præbuit, cui ex patria fugienti ſeſtertia du
centa & quinquaginta millia donauit. Trãquillatis autem rebus Romanis remigrauit, Romam, ut opi
nor, L. Cotta & L. Torquato cõſulibus; quem diem ſic uniuerſa ciuitas Athenienſium ꝓſecuta eſt, ut
lachrymis deſiderii futuri dolorem indicaret. Habebat auunculum Q. Cæcilium equitem Ro. familia
rem L. Luculli diuitem, difficillima natura, cuius ſic aſperitaté ueritus eſt, ut quem nemo ferre poſſet,
huius ſine offenſione ad ſummã ſenectutem retinuerit beneuolétiam; quo facto tulit pietatis fructũ.
Cæcilius enim moriens, teſtamento adoptauit eum, hæredemq; fecit ex dodrante. Ex qua hæreditate
accepit circiter centies ſeſtertium. Erat nupta ſoror Attici Q. Tullio Ciceroni, eaſq; nuptias M. Cice-
ro cõciliarat, cum quo à condiſcipulatu uiuebat coniunctiſſime, multo etiam familiarius quàm cũ Q.
ut iudicari poſſit, plus in amicitia ualere ſimilitudinem morum, quàm affinitatem. Vtebatur autem
intime Q. Hortenſio, qui his temporib. principatũ eloquentiæ tenebat; ut intelligi nõ poſſet, uter eũ
plus

† modius medimnus.

Attici lepor et cognomentum.

In Ciceronem beneficia

A plus diligeret, Cicero an Hortenſius, & id quod erat difficillimum, efficiebat ut inter quos tãtæ laudis eſſet æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, eſſetq; talium uirorũ copula. In Rep. ita eſt uerſatus, ut ſemper optimarũ partiũ & eſſet, & exiſtimaretur, neq; tamé ſe ciuilibus fluctibus cõmitteret, quod non magis eos in ſua poteſtate exiſtimabat eſſe, qui ſe his dediſſent, quàm qui maritimis iactarentur. Honores nõ petiit, cum ei paterent propter uel gratiá uel dignitatem, quod neq; peti more maiorũ, neq; capi poſſent, cõſeruatis legibus in tam effuſis ambitus largitionibus, neq; è Rep. ſine periculo, corruptis ciuitatis moribus. Ad haſtam publicá nunquam acceſſit. Nullius rei neq; præs, neq; manceps factus fuit. Neminé ſuo nomine, neq; ſubſcribens, accuſauit. In ius de ſua re nunquá iit, iudiciũ nullum habuit. Multorũ cõſulum prætorumq; præfecturas delatas ſic accepit, ut neminé in prouinciá ſit ſecutus, honore fuerit cõtentus, rei familiaris deſpexerit fructum. Qui ne cum Q. quidé Cicerone uoluerit ire in Aſiam, cum apud eum legati locũ obtinere poſſet. Nõ enim decere ſe arbitrabatur, cum præturá gerere noluiſſet, aſſeclam eſſe prætoris. Qua in re nõ ſolum dignitati ſeruiebat, ſed etiá tráquillitati, cum ſuſpiciones quoq; uitaret criminũ: quo fiebat ut eius obſeruátia omnib. eſſet charior, cum ea officio, nõ timori, neq; ſpei tribui uiderent. Incidit Cæſarianum ciuile bellum, cum haberet annos circiter ſexaginta: uſus eſt ætatis uacatione, neq; ſe quoquá mouit ex urbe. Quæ amicis ſuis opus fuerát, ad Pompeiũ proficiſcétibus, omnia ex ſua re familiari dedit. Ipſum Pompeiũ coniunctum non offendit. Nullú ab eo habebat ornamétum, ut cæteri qui per eum aut honores aut diuitias ceperant, quorum partim inuitiſſimi caſtra ſunt ſecuti, partim ſumma cum eius offenſione domi remáſerunt. Attici auté quies tátopere Cæſari fuit grata, ut uictor cú priuatis pecunias per epiſtolas imperaret, huic nõ ſolum moleſtus nõ fuerit, ſed etiam ſororis filium & Q. Ciceroné ex Pompeii caſtris cõceſſerit: ſic uetere inſtituto uitæ effugit noua pericula. Secutum eſt illud tépus occiſo Cæſare, quo Reſp. penes Brutum uideretur eſſe & Caſſium, ac tota ciuitas ſe ad eum cõuertiſſe uideretur. Sic M. Bruto uſus eſt, ut nullo ille adoleſcés æquali familiarius quàm hoc ſene, neq; ſolum eum principé cõſilii haberet, ſed etiá in conuictu. Excogitatum eſt à quibuſdá, ut priuatũ ærarium Cæſaris interfectoribus equitibus Ro. cõſtituereť: id facile effici poſſe arbitrati ſunt, ſi & principes eius ordinis pecunias cõtuliſſent. Itaq; appellatus eſt à Q. Flauio Bruti familiari Atticus, ut eius rei princeps eſſe uellet. At ille qui amicis officia præſtáda ſine factione exiſtimaret, ſemperq; à talibus ſe conſiliis remouiſſet, reſpondit, ſiquid Brutus de ſuis facultatibus uti uoluiſſet, uſurum quátum hæ paterentur, ſe neq; cum quoquá de ea re collocuturum, neq; coiturum: ſic ille conſenſionis globus huiuſce unius diſſenſione diſiectus.

B Neq; multo poſt ſuperior eſſe cœpit Antonius, ita ut Brutus & Caſſius prouinciarũ quæ iis necis cauſa datæ erant à conſule, deſperatis rebus in exilium proficiſcerétur. Atticus qui pecuniam ſimul cum cæteris cõferre noluerat, florenti illi parti, abiecto Bruto, Italiaq; cedenti, ſeſtertia centum millia muneri miſit, eidem in Epiro abſens trecéta iuſſit dari, neq; eo magis potéti adulatus eſt Antonio, neq; deſperatos reliquit. Secutum eſt bellum geſtum apud Mutiná, in quo ſi tantũ eum prudenté dicá, minus quá debeá prædicem, cum ille potius diuinus fuerit, ſi diuinatio appellanda eſt perpetua naturalis bonitas, quæ nullis caſibus agitur neq; minuitur. Hoſtis Antonius iudicatus, Italia ceſſerat: ſpes reſtituendi nulla erat. Non ſolum inimici qui tum erant potentiſſimi & plurimi, ſed etiá qui aduerſariis eius ſe dabant, & in eo lædendo aliquá cõſecuturos ſperabant cõmoditatem, Antonii familiares inſequebátur, uxoré Fuluiam omnib. rebus ſpoliare cupiebant, liberos etiá extinguere parabát. Atticus cum Ciceronis intima familiaritate uteretur, amiciſſimus eſſet Bruto, nõ modo nihil iis indulſit ad Antonium uiolandum, ſed ecõtrario familiares eius ex urbe profugiétes quátũ potuit texit, quibus rebus indiguerunt, adiuuit. P. uero Volumnio ea tribuit, ut plura à parente proficiſci nõ potuerint. Ipſi auté Fuluiæ cum litibus diſtineretur, magniſq; terroribus uexaretur, táta diligétia officium ſuũ præſtitit, ut nullũ illa præſtiterit uadimoniũ ſine Attico, ut ſpõſor omniũ rerum fuerit. Quinená cum illa fundum ſecũda fortuna emiſſet in diem, neq; poſt calamitaté uerſurá facere potuiſſet, ille ſe interpoſuit, pecuniamq; ſine fœnore, ſine ulla ſtipulatione credidit, maximũ exiſtimans quæſtum, memoré gratumq; cognoſci, ſimulq; aperire, ſe nõ fortunæ, ſed hominibus ſolere eſſe amicum. Quæ cum faciebat, nemo eum temporis cauſa facere poterat exiſtimare, nemini enim in opinioné ueniebat, Antonium rerũ potiturũ. Sed nſim is à nõnullis optimatibus reprehédebatur, quòd parum odiſſe malos ciues uideretur. Ille auté ſu iudicii potius quid ſe facere par eſſet intuebatur, quàm quid alii laudaturi forent. Conuerſa ſubito for na eſt. Vt Antonius rediit in Italiá, nemo nõ magno in periculo Atticũ putarat, propter intimá fami ritaté Ciceronis & Bruti. Itaq; ad aduétum imperatorũ de foro deceſſerat, timens proſcriptionem, batq; apud P. Volumniũ, cui ut oſtendimus, paulo antea operá tulerat. Táta uarietas his temporibus it fortunæ, ut modo hi, modo illi in ſummo eſſent aut faſtigio, aut periculo. habebatq; ſecũ Q. Gelliũ niũ æqualé ſimillimumq; ſui. Hoc quoq; ſit Attici bonitatis exéplũ, quòd cum eo, qué puerũ in lu cognorat, adeo cõiuncte uixit, ut ad extremá ætaté amicitia eorum creuerit. Antonius auté, etſi táto io ferebatur in Ciceroné, ut nõ ſolum ei, ſed etiá omnibus eius amicis eſſet inimicus,

coſq; uellet proſcribere, multis hortátibus, tamé Attici memor fuit officii, & ei, cum requiſiſſet ubiná eſſet, ſua manu ſcripſit, ne timeret, ſtatimq; ad ſe ueniret, ſe eú, & Gellium Canium de proſcriptorú numero exemiſſe: ac ne quod periculum incideret, quod noctu fiebat, præſidium ei miſit. Sic Atticus in ſummo timore nō ſolum ſibi, ſed etiá ei quem chariſſimum habebat, præſidio fuit: neq; enim ſuæ ſolum à quoquá auxilium petiit ſalutis, ſed coniunctim, ut appareret nullá ſeiunctam ſibi ab eo uelle fortuná. Quòd ſi gubernator præcipua laude fertur, qui naué ex hyeme mariq; ſcopuloſo ſeruat, cur non ſingularis eius exiſtimetur prudentia, qui ex tot tamq; grauibus procellis ciuilibus ad incolumitatem peruenit? Quibus ex malis ut ſe emerſerat, nihil aliud egit, quàm ut plurimis, quibus rebus poſſet, eſſet auxilio. Cum proſcriptos præmiis imperatorum uulgus conquireret, nemo in Epirum uenit, cui res ulla defuerit: nemini non ibi perpetuo manendi poteſtas facta eſt: quinetiá poſt prælium Philippenſe, interitumq; C. Caſſii, & M. Bruti, L. Iulium Mocillam prætorium, & eius filiú, Aulumq; Torquatum, cæteroſq; pari fortuna perculſos, inſtituerit tueri, atq; ex Epiro his omnia Samothraciam ſupportari iuſſerit. Difficile eſt omnia perſequi, & nō neceſſaria. C

Liberalitas ingenua.

Illud unum intelligi uolumus, illius liberalitaté neq; temporariá, neq; callidam fuiſſe. Id ex ipſis rebus ac temporibus iudicari poteſt, quod nō florentibus ſe uenditauit, ſed afflictis ſemper ſuccurrit: qui quidem Seruiliá Bruti matrem nō minus poſt morté eius, quàm florentem coluerit. Sic liberalitate utens nullas inimicitias geſſit, quòd neq; lædebat quenq́, neq; ſiquá iniuriá acceperat, nō malebat obliuiſci, quàm ulciſci. Idem immortali memoria percepta retinebat beneficia: quæ auté ipſe tribuerat, tandiu meminerat, quoad ille gratus erat qui acceperat. Itaq; hic fecit, ut uere dictum uideatur, Sui cuiq; mores fingūt fortuná. Neq; tamé ille prius fortuná quàm ſe ipſe finxit, qui cauit, ne qua in re iure plecteretur. His igitur rebus effecit, ut M. Vipſanius Agrippa intima familiaritate cōiunctus adoleſcenti Cæſari, cum propter ſuam gratiá & Cæſaris potentiá nullius cōditionis nō haberet poteſtaté, potiſſimú eius deligeret affinitaté, peroptaretq; equitis Romani filiá generoſam nuptiis. Atq; harum nuptiarum cōciliator fuit (non enim eſt celandum) M. Antonius triumuir Reipub. cuius gratia cum augere poſſeſſiones poſſet ſuas, tantum abfuit à cupiditate pecuniæ, ut nulla in re uſus ſit ea, niſi in deprecādis amicorú aut periculis, aut incōmodis. Quod quidem ſub ipſa proſcriptione perilluſtre fuit. Nam cum L. Saufeii equitis Ro. æqualis ſui, qui cú plures annos ſtudio ductus philoſophiæ habitabat, habebatq; in Italia pretioſas poſſeſſiones, triumuiri bona uendidiſſent, conſuetudine ea qua tum res gerebātur, Attici labore atq; induſtria factum eſt, ut eodem nuncio Saufeius fieret certior, ſe patrimonium amiſiſſe, & recuperaſſe. Idé L. Iulium Calidium, qué poſt Lucretii Catuliq; mortem, multo elegantiſſimum poetam noſtram tuliſſe ætaté uere uideor poſſe cōtendere, neq; minus uirum bonum optimiſq; artibus eruditum, poſt proſcriptioné equitum, propter magnas eius Aphricanas poſſeſſiones, in proſcriptorum numerum à P. Volumnio præfecto fabrum Antonii abſenté relatum, expediuit. D Quod in præſenti utrum ei laborioſius aut glorioſius fuerit, difficile fuit iudicare, quod in eorum periculis non ſecus abſentes quàm præſentes amicos Attico eſſe curæ cognitum eſt. Neq; uero minus ille uir bonus paterfamilias habitus eſt, quàm ciuis. Nam cú eſſet pecunioſus, nemo illo minus fuit emax, minus ædificator. Neq; tamen non in primis bene habitauit, omnibuſq; optimis rebus uſus eſt.

Domus Attici

Nam domú habuit in colle Quirinali Pamphilianá, ab auunculo hæreditate relictam, cuius amœnitas nō ædificio, ſed ſylua cōſtabat. Ipſum enim tectum antiquitus cōſtitutum, plus ſalis quàm ſumptus habebat: in quo nihil cōmutauit, niſi ſiquid uetuſtate coactus eſt. Vſus eſt familia, ſi utilitate iudicādum eſt, optima: ſi forma, uix mediocri. Nanq; in ea erāt pueri litteratiſſimi, anagnoſtæ optimi, & plurimi librarii, ut ne pediſſequus quidem quiſquam eſſet, qui non utrunq; horum pulchre facere poſſet. Pari modo artifices cæteri, quos cultus domeſticus deſiderat, apprime boni: neq; tamen horum quenquam niſi domi natum, domiq; factum habuit, quod eſt ſignum non ſolum continentiæ, ſed etiam diligentiæ. Nam & non intemperanter concupiſcere, quod à pluribus uideas, continentis debet duci: & potius diligentia quàm pretio parare, non mediocris eſt induſtriæ. Elegans, non magnificus: ſplendidus, non ſumptuoſus: omni diligentia munditiam non affluentem affectabat. Supellex nō modica, non multa, ut in neutram partem cōſpici poſſet. Nec prætereo, quanquá nōnullis leue uiſum iri putem, cum in primis lautus eſſet eques Ro. & nō parum liberaliter in domum ſuá omnium ordinum homines inuitaret, ſcimus nō amplius quàm terna millia æris peræque in ſingulos menſes ex Ephemeride eum expēſum ſumptui ferre ſolitum: atq; hoc nō auditum, ſed cognitum prædicamus. Sæpe enim propter familiaritatem domeſticis rebus interfuimus. Nemo

Lectio in cœna.

in conuiuio eius aliud ἀκρόαμα audiuit, quàm anagnoſten; quod nos quidem iucundiſſimum arbitramur: neq; unquam ſine aliqua lectione apud eum cœnatum eſt, ut non minus animo quàm uentre cōuiuæ delectarentur. Nanq; eos uocabat quorú mores à ſuis non abhorrerent. Cum tanta pecuniæ facta eſſet acceſſio, nihil de quotidiano cultu mutauit, nihil de uitæ conſuetudine: tantaq; uſus eſt moderatione, ut neq; in ſeſtertio uicies, quod à patre acceperat, parum ſe ſplendide geſſerit, neq; in ſeſtertio centies affluētius uixerit quàm inſtituerat: pariq; faſtigio ſteterit in utraq; fortuna: nullos habuit hortos, nullam

A tos,nullam ſuburbanã aut maritimã ſumptuoſam uillam,neq; in Italia, præter Ardeatinum & No-
mentanum,ruſticum prædium:omnisq; eius pecuniæ redditus conſtabat in Epiroticis & urbanis poſ-
ſeſsionibus. Ex quo cognoſci poteſt,eum uſum pecuniæ non magnitudine,ſed ratione metiri ſolitum.
Mendacium neq; dicebat,neq; pati poterat. Itaq; eius comitas nõ ſine ſeueritate erat,neq; grauitas ſi-
ne facilitate,ut difficile eſſet intellectu,utrum eum amici magis uererentur an amarent. Quicquid ro
gabatur,religioſe promittebat:quod non liberalis,ſed leuis arbitrabatur, polliceri quod præſtare non
poſſet. Idem in nitendo quod ſemel admiſiſſet,tanta erat cura,ut non mandatam,ſed ſuam rem uide
retur agere. Nunquã ſuſcepti negocii eum pertæſum eſt,ſuam enim exiſtimationem in ea re agi puta
bat,qua nihil habebat charius,quo fiebat ut omnia Ciceronis,Catonis,Martiq; Hortẽſii,Auli Torqua
ti,multorum præterea equitum Ro. negocia procuraret. Ex quo iudicari poterat non inertia,ſed iudi
cio fuiſſe Reipub. procurationem. Humanitatis uero nullum afferre maius teſtimoniũ poſſum,quàm
quòd adoleſcens idem ſeni Syllæ fuerit iucundiſſimus,ſenex adoleſcẽti M. Bruto. Cũ æqualibus autẽ *Humanitatis argumentum.*
ſuis Q. Hortenſio & M. Cicerone ſic uixerit,ut iudicare difficile ſit,cui ætati fuerit aptiſſimus:quanq̃
eum præcipue dilexit Cicero,ut ne frater quidẽ ei Quintus charior fuerit aut familiarior. Ei rei ſunt
indicio præter eos libros,in quibus de eo facit mentionẽ,qui in uulgus ſunt editi,ſexdecim uolumina
epiſtolarum ab cõſulatu eius uſq; ad extremum tẽpus,ad Atticum miſſarũ,quæ qui legat,nõ multũ
deſiderat hiſtoriã cõtextam eorum temporũ. Sic enim omnia de ſtudiis principum,uitiis ducũ,æmu
lationibus Reip. perſcripta ſunt,ut nihil in iis non appareat,& facile exiſtimari poſſit, prudentiã quo-
dãmodo eſſe diuinationẽ. Non enim Cicero ea ſolum quæ uiuo ſe acciderũt futura prædixit,ſed etiã *Prudentia diuinatioq; Ciceronis.*
quæ nunc uſu ueniunt cecinit ut uates. De pietate autẽ Attici quid plura cõmemorẽ? cum hoc ipſum
uere gloriantẽ audierim,in funere matris ſuæ,quã extulit annorũ X C. cum eſſet ſeptẽ & ſexagintã,
ſe nunq̃ cum matre in gratiã rediſſe,nũquã cum ſorore fuiſſe in ſimultate,quam propè ætate æqualẽ
habebat. Quod eſt ſignum aut nullã unq̃ inter eos querimoniã interceſſiſſe,aut hunc ea fuiſſe in ſuos *Pietas in matrem.*
indulgẽtia,ut quos amare deberet,iraſci eis nefas duceret. Neq; id fecit natura ſolũ(quanq̃ omnes ei
paremus)ſed etiã doctrina. Nam & principũ philoſophorũ ita percepta habuerat præcepta,ut iis ad
uitã agẽdam,nõ ad oſtentationẽ uteretur. Moris etiã maiorũ ſummus imitator fuit,antiquitatiſq; ama
tor,quã adeo diligẽter habuit cognitam,ut eam totã in eo uolumine expoſuerit,quo magiſtratus orna
uit. Nulla enim lex,neq; pax,neq; bellum,neq; res illuſtris eſt P·R. quæ nõ in eo ſuo tẽpore ſit notata.
Et quod difficillimum fuit,ſic familiarum originẽ ſubtexuit,ut ex eo clarorũ uirorũ propagines poſſi *Originum ſcriptor.*
B mus cognoſcere. Fecit hoc idem ſeparatim in aliis libris,ut M. Bruti rogatu Iuniam familiã à ſtirpe ad
hanc ætatem ordine enumerauerit,notans qui à quoq; ortus,quos honores,quibuſq; tẽporibus cepiſ-
ſet. Pari modo Marcelli Claudii de Marcellorũ,Scipionis Cornelii,& Fabii Maximi Fabiorũ, & Ae-
miliorum:quibus libris nihil poteſt eſſe dulcius iis,qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum
uirorum. Attigit quoq; poëticen(credimus)ne eius expers eſſet ſuauitatis. Nanq; uerſibus,qui hono-
re rerumq; geſtarum amplitudine cæteros Romani populi præſtiterunt,expoſuit,ita ut ſub ſingulo-
rum imaginib. facta,magiſtratuſq; eorũ nõ amplius quaternis quiniſq; uerſibus deſcripſerit,quod uix
credendũ ſit,tãtas res tam breuiter potuiſſe declarari. Eſt etiã unus liber græce confectus,de conſulatu *Liber græcus de conſulatu Ciceronis.*
Ciceronis. Hactenus Attico uiuo edita à nobis ſunt. Nunc quoniã fortuna nos ſuperſtites ei eſſe uo-
luit,reliqua perſequemur,& quãtum poterimus rerũ exẽplis lectores docebimus,ſicut ſupra ſignifica
uimus,ſuos cuiq; mores plerunq; cõciliare fortunã. Nanq; hic contẽtus ordine equeſtri,quo erat ortus,
in affinitatem peruenit imperatoris diui Iulii filii, cum iam ante familiaritatẽ eius eẽt cõſecutus,nulla
alia re quã elegãtia uitæ,qua cæteros ceperat principes ciuitatis dignitate pari,fortuna humiliores. Tã-
ta enim proſperitas Cæſarẽ eſt conſecuta,ut nihil ei nõ tribueret fortuna,quod cuiquã ante detulerit *Cæſaris felicitas.*
& cõciliarit,quod ciuis Romanus quiuit conſequi. Nata eſt autẽ Attico neptis ex Agrippa, cui uirginẽ
filiam collocauit. Hanc Cæſar uix anniculã Tib. Claudio Neroni Druſilla nato priuigno ſuo deſpõdit,
quæ cõiunctio neceſſitudinẽ eorum ſanxit,familiaritatẽ reddidit frequẽtiorem:quãuis ante hæc ſpon-
ſalia,nõ ſolum cum ab urbe abeſſet,nunq̃ ad ſuorum quenq̃ literas miſit, quin Attico mitteret quid
ageret in primis,quid legeret,quibuſq; in locis,& quandiu eſſet moraturus:ſed & cum eſſet in urbe,&
propter ſuas infinitas occupationes minus ſæpe quàm uellet Attico frueretur, nullus dies temere in-
terceſſerit,quo nõ ad eum ſcriberet,quo nõ aliquid de antiquitate ab eo requireret,modo aliquã quæ-
ſtionem poëticam ei proponeret,interdum iocans eius uerboſiores eliceret epiſtolas. Ex quo accidit,
cum ædes Iouii Feretrii in Capitolio ab Romulo cõſtituta,uetuſtate atq; incuria detecta prolaberetur,
ut Attici admonitu Cæſar eam reficiendam curaret. Neq; uero à M. Antonio minus abſens literis co
lebatur,adeo ut accurate ille exul tum his terris,quid ageret,quid curæ ſibi haberet, certiorem face-
ret Atticum. Hoc quale ſit,facilius exiſtimabit is,qui iudicare poterit,quantæ ſit ſapientiæ eorum reti
nere uſum beneuolentiamq;,inter quos maximarum rerum nõ ſolum æmulatio,ſed obtrectatio tãta
intercedebat,quantam fuit incidere neceſſe inter Cæſarem atq; Antonium, cum ſe uterq; principem

Attici ætas. non ſolum urbis Romanæ, ſed orbis terrarum eſſe cuperet. Tali modo cum ſeptem & ſeptuaginta C
annos compleſſet, atq; ad extremá ſenectutem non minus dignitate, quàm gratia fortunaq; creuiſſet
(multas enim hæreditates nulla alia re, quàm bonitate conſecutus, tantaq; proſperitate uſus eſt uale-
tudinis, ut annis triginta medicina non indiguiſſet) nactus eſt morbum, quem initio & ipſe, & medici
contempſerunt: nam putarunt eſſe Tenaſmon, cui remedia celeria, faciliaq; proponebátur. In hoc cum
tres menſes ſine ullis doloribus, præterquá quos ex curatione capiebat, conſumpſiſſet, ſubito tanta uis
morbi in unum inteſtinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos fiſtulæ prius erumperét. Atq;
hoc prius quàm ei accideret, poſtq̃ indies dolores accreſcere, febresq; acceſſiſſe ſenſit, Agrippá generú
ad ſe accerſiri iuſſit, & cum eo L. Cornelium Balbum, Sextumq; Peduceú. Hos ut ueniſſe uidit, in cu
bitum nixus, Quantá (inquit) curá, diligentiamq; in ualetudine mea tuenda hoc tépore adhibuerim,
cum uos teſtes habeam, nihil opus eſt pluribus uerbis cõmemorare: quibus quoniam, ut ſpero, ſatisfe-
ci, me nihil reliqui feciſſe, quod ad ſanandum me pertineret: reliquum eſt, ut egomet mihi conſulam:
Decretum mortis. id uos ignorare nolui. Nam mihi ſtat alere morbum deſinere: nanq; his diebus quicquid cibi ſumpſi,
ita produxi uitam, ut auxerim dolores ſine ſpe ſalutis. Quare à uobis peto, primum ut cõſilium pro-
betis meum, deinde ne fruſtra dehortando conemini. Hac oratione habita tanta conſtantia uocis atq;
uultus, ut non ex uita ſed ex domo in domum uideretur migrare, cum quidem Agrippa eum flens,
atq; oſculans oraret, atq; obſecraret, ne ad id quod natura cogeret, ipſe quoq; ſibi acceleraret: & quomá
tum quoq; poſſet temporibus ſupereſſe, ſe ſibi, ſuisq; reſeruaret, preces eius taciturna ſua obſtinatio-
ne depreſſit. Sic cum biduum cibo ſe abſtinuiſſet, ſubito febris deceſſit, leuiorq; morbus eſſe cœpit.
Tamen propoſitum nihilo ſecius peregit. Itaq; die quinto poſtquam id conſilium inierat, pridie Calé-
Obitus & ſepultura. das Aprilis, Cn. Domitio, C. Soſio Coſs. deceſſit. Elatus eſt in lecticula, ut ipſe præſcripſerat, ſine ulla
pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maxima uulgi frequentia. Sepultus eſt iuxta uiam Ap
piam, ad quintum lapidem, in monumento Q. Cæcilii auunculi ſui.

PLATONIS VITA

GVARINO VERONENSI AVTORE.

MVLTVM diuq; animo uerti, Philippe uir doctiſſime humanitatem D
tuam moresq; ſuauiſſimos: quibus effectum eſt, ut quantum ſcientia &
magnarum rerum cognitione, tantum facilitate & iuuenili ſuauitate
præcellas. Eius generis medici ſunt, quos literarum parens Homerus
inter alios principatum habere cecinit:

Vir medicus pretio multos æquauerit unus.

Quid igitur miri eſt ſi charus adeo, acceptus ac iucundus es huic illuſtri
noſtro Principi, ſubtili hominum æſtimatori, & fautori uirtutis optimo,
qui quantú gradu & fortuna, tantú dignitate & ſapientia inter mortales
antecedit? Tuarú ſanè rerum cum alii permulti, tum uero ipſe tibi ſum
teſtis non infimus, qué ſingulari beneuoléntia, ſtricta familiaritate, aſſidua conſuetudine, colloquiis inti-
mis, tuéda mei meorumq; ualetudine, & omni deniq; neceſſitudine tibi deuinctú tenes. Cuius quidé
rei memoriá tam iucundá, tam honeſtá atq; probabilé, ſiqua ratione perpetuo obſeruare liceat, ſæpius
mecú uerſo, ſicut Aegyptiorú artificio & excogitatis quibuſdá odoribus, incorrupta teneri corpora poſ
ſe, hiſtoriæ tradit Herodotus. Iam demú facile fieri poſſe intelligo, ſi literis, quaſi perenni cõdiméto &
fideli rerú geſtarú cuſtode, poſteritatis etiá cõmédatione crebrisq; ſermonibus durare curabimus. Ita-
que cogitanti mihi quidná hoc potiſſimú tépore, quo tátis immergor occupationibus, ſcribendú aggre-
derer, aptiſſima Platonis perſona uiſa eſt, in cuius lectione perinde ac delicatiſſima deguſtatione utriuſ-
que recordatio cõdiretur. Eum idcirco potiſſimú delegi, quia cú de illo nõnulla diſſeruiſſes in eo ſub-
urbano Ferrariæ proximo, cui ob eximiá quádá amœnitaté Pulchro flori cognomé inditú eſt, tibi ſum
pollicitus me de hominis ætate reſpõſurú. Nõ cõtétus auté promiſſa tantú reddere, ut accumulatius
hoc æs alienú tibi perſoluerem, eius uiri genus, uitá, ac nõnulla diuinis ipſius ſtudiis pertinétia, cõiunxi.
Hoc pacto omni ex parte Platoné notú ac familiaré tibi fecero. Clará Platonis extitiſſe progenié cúcto
Parentes. rum teſtátur literæ, ſeu paterná, ſeu materná intuearis originé. Is Ariſtone patritio inter Athenienſes
ciue, & Perictiona ſiue Prona, inſigni certe fœmina natus eſt matre. Maternú genus cú alii cõplures,
tum uero Solon Atticarú legú lator, & è ſepté ſapiétibus unus, illuſtrat. Drepides enim Solonis frater
Critiá maioré creat, à quo Caliſteus ortus Critiá minoré gignit. Hic unus ex triginta fuit, qui rem ali
quádo Atheniéſem gubernarút. Critiæ filius Glaucon, à quo Charmides Platonis auunculus, & Peri-
ctiona mater editi. Perictiona igitur probitate & forma eximia Ariſtoni matrimonio collocata, uirilis

quidem

A quidem ſexus Adimantũ, Labeonẽ, ac Platonẽ: muliebris autẽ Boconã peperit, quæ Eucumedonti ſpectato uiro nupta, Speuſippi in primis & honorati philoſophi mater fuit. Futurã Platonis magnitudinẽ & ſuauiſſimã in primis eloquentiã euidẽtiſſima ſigna prædixerũt. Cõplures grauiſſimi uiri & locupletes ſanè teſtes memoriæ prodiderũt, Ariſtonẽ cum Perictoniæ uirginitatẽ tollere, & uim inferre conatur, diutius uoti factũ impotẽcumq; tandẽ ſe reuocaret, Apollinis ſpeciẽ humana maiorem aſpexiſſe. Quapropter Ariſtonẽ ab omni Perictoniæ cõtactu quoad infantẽ enixa eſt, prorſus abſtinuiſſe. Hæc in omniũ Athenienſiũ ore fuiſſe, quoniã mihi hæc humanis oculis ludibria ingerãtur, alius diſputãdi locus & tẽpus poſtulat. Tener adhuc infans ſopore tenetur in cunis, cũ apes nõ paruã mellis uim dormiẽtis labellis inſtillare ſenſim annotatæ ſunt. Qua quidẽ re ad prodigiorũ interpretes delata, eũ futurum procedẽtib. annis uaticinati ſunt, cuius ex lingua melle dulcior flueret oratio. Quieſcens aliquãdo Socrates, inter genua nouellũ cygni pullũ tenere ſe exiſtimauit, eumq; natis derepẽte plumis ſublimẽ euolaſſe, & ipſum ætherẽ dulci clãgore, ac ſuauiſſimis impleuiſſe cantib. Poſtridie cũ pater ad Socratẽ præceptis eius & inſtitutione formãdũ Platonẽ adduxiſſet, uiſo ſtatim puello, hæc illa, inquit, eſt auicula, cuius imago nocte ꝓxima mihi ꝑ ſõniũ obuerſata eſt. Tã clara futuri Platonis auguria ingẽti dehinc euẽtu minime caruere, ſeu intelligẽdi ſubtilitatẽ, ſeu diſputãdi uim, ſeu dicẽdi dulcedinẽ cõtẽplere. Quas quidẽ ad res grauiſſimorũ hominũ teſtimonia nõ deſunt. Quis enim dubitet Platonem amiciſſimũ ueritatis hominẽ, & eius hominib. exhibẽdæ promptiſſimũ, præcipuũ eſſe, ſiue acumine differẽdi, ſiue eloquẽdi facultate diuina quadã & homerica? Multũ enim ſuper proſam orationẽ & quã pedeſtrẽ Græci uocãt, ſurgit, ut nõ hominis ingenio, ſed quodã delphico, ut poëta diceret, uideatur oraculo dei inſtinctus, adeo ut quidã latinæ linguæ præclaros autor, & græce peritiſſimus, Platonis uerba in Romanã dictionẽ uertere formidarit, cũ ad explicãdas eorũ proprietates, & (ut ita dicã) cõpoſitionis harmoniã, nequaq̃ poſſet latina oratio aſpirare. Quod ſi ex Platonis oratiõe aliquid demas mutes'ue, etſi cõmodiſſime facias, de elegãtia tamen partẽ nõ paruã ſanè detraxeris. Sed hæc poſtea. Natiuitatis eius tempus quod tibi ſum Philippe pollicitus, pluribus inſignire modis cõſtituimus, quo clarius eius uiri ortus ad uniuerſos ꝑuenire queat. Natus eſt igit̃ Plato, ſeptima Targeliõis, q eſt Atheniẽſiũ mẽſis, die, anno à Troiæ captiuitate ſeptingenteſimo quinquageſimoſexto, Olympiade octogeſimaoctaua: ab Vrbe uero cõdita, treceenteſimotrigeſimoſexto: poſt liberatã cũctis regibus ciuitatẽ octogeſimoſexto, ante ſaluatoris aduentũ quadringenteſimo uigeſimotertio. Qua etiã tempeſtate doctiſſimi uiri permulti florebãt: ex quibus hi pluriũ ſermone prædicabãtur, Socrates Athenienſis, Democritus Abderita, Empedocles Agrigentinus, Eudoxus Gnidius aſtrologus, Hippocrates Cous medicus, Socrates Atheniẽſis rhetor, Herodotus hiſtoricus, Euripides & Sophocles tragici, Diogenes Cynicus, Ariſtophanes

Plato educatus ab apibus

Natiuitatis tempus.

Platonis coæui.

B comicus, aliiq; complures, quorũ ea ætas fertilis magis ac magis erat. Fama eſt ipſum in Aegina progenitum in Phidiadis ædibus nobilis eius urbis ciuis, quo tempore redacta in poteſtatẽ inſula, Athenienſes Ariſtonem patrem unà cũ aliis ciuibus deducta colonia eò inhabitatum miſerant. Ferentibus inde opem Lacedæmoniis, & eiectis Athenienſibus ex Aegina, Ariſto Athenas reuerſus eſt. Infanti nomen Ariſtochi fuiſſe nonnulli ſcriptum reliquerunt, quod ab auo ad illum quaſi hæreditaria quadã ſucceſſione transmiſſum futuræ magnitudinis tantũ dedit auſpiciũ, ut qui perfectiſſimã in poſterũ gloriã, quod & ipſum nomen ſignificat, adepturus eſſet. Platoni poſtea cognomen inditũ cæteri autores ſunt. diuerſæ feruntur cauſæ: quibuſdã placet id illi cognomentũ impoſitũ propterea, quòd cum apud Ariſtonem Argiuũ pugilũ magiſtrum exercendo corpori & leuãdis arte membris operã daret, robuſtiore ualetudine & ampliore cæteris cõdiſcipulis humerorũ latitudine præditus, huius generis appellationem ſit aſſecutus. Græci nanq; πλατὺν latũ dicunt. Cuius rei ſicut & aliarũ non ignarus magnus poëta Vergilius, Platonem circuito ſermone his innuit uerbis: Atq; humeris extantem ſuſpicit altis. Alii, in quibus eſt Neanthes autor nõ ignobilis, aſſerunt eum ob latiorẽ frontẽ ac faciem quæ illi erat, ſic uulgo uocatum. Sunt qui ab latiſſima dicendi facultate & oratione copioſa contendant hoc illi adhibitum fuiſſe uocabulum. Primis literis ſub Dionyſio præceptore imbutus eſt, cuius & ipſe in eo libro meminit, qui Amatores inſcribitur, hoc eſt Eraſtæ. Grata nanq; in hunc hominẽ amicorum beneficia extitiſſe, uel hinc abunde patet, quòd præceptorum & neceſſariorũ memoriã ne ulla obſcuraret obliuio, ſcriptis illuſtrauit ſuis, idq; pro boni uiri officio & inſtitutione maiorum, qui (ut inquit Satyrus) Præceptorẽ ſancti uoluere parẽtis Eſſe loco. In ipſo enim ſtatim libri primordio inquit: Dionyſii grãmatici ludum ingreſſus adoleſcẽtes aſpexi claris procreatos parentibus, qui plurimæ probitatis præ ſe ferebant indolem. quæ quidem de magiſtro dicta honorifice fuiſſe nullus inficias ibit, cum diſcipulorum ordo, aſpectuſq; modeſtus in præceptoris laudem referatur. Puer adhuc tantam in moribus uerecundiam, & in uultu modeſtiam habuiſſe traditur, ut ne ſemel quidem effuſe riſiſſe conſpectus ſit. Id in omni ætate uehementer dedecere dixerim, uel conterraneo meo Catullo aſſerente: Riſu inepto res ineptior nulla eſt. & arguente nõ minus Iſocrate, riſum incontinentem eſſe demẽtis indicium. Nil prætermiſiſſe Plato uiſus eſt, quod corpus pariter atq; animũ laboribus & philoſophiæ idoneũ efficere

ret Robur & uires ſibi à natura datas, eo uſq; cura & uincto muniuit artificio, ut in Iſthmiorũ celebra- C
tione (ũ ſunt enim frequẽtia & apparatu magnificiẽ) inter athletas decertãs, fortiſſimi luctatoris & pa
gilis nomẽ cum prædicatione reportarit. Cui ſanè exercitationũ generi idcirco prudẽtiſſimus ſeſe de-
debat adoleſcẽs, quia nõ ſolũ ſibi ſe natũ intelligebat, ortuſq; ſui partẽ amicos, partẽ patriã aliquando
uendicaturã. Cui hac uia ſiquãdo uocaret uſus, ſeipſum inſtruebat. Præcipuã quoq; pictoriæ arti curã
impẽdit: quæ cũ ad alia permulta uitæ uſibus neceſſaria, tũ uero ad Geometricas figuras ac lineas deſi
gnãdas nimirũ cõducere poteſt, ad quã à natura ſciẽnã pronus ferebat. Quid quod pictor ſolers, & di-
Platonis opera carminibus ſcripta. ligẽs naturæ mimus, & ſi uocẽ & orationis ornamentũ addideris, poetæ germanus eſt? Poeticã quoq;
miro cõplexus eſt ingenio. Scripſit primũ quidẽ dithyrãbos, poſtea cãtilenas, demumq; tragœdias do
ctorũ hominũ collaudatione celebratas. Pronunciabat ſuaui & dulci uocis ſono, niſi quod ad gracilita-
tẽ paulũ acceſſiſſe dictus. Cõpoſitã ab ſe tragœdiã ante Bacchanaliorũ ſpectaculũ educturus erat: cæte
rũ ut diuina Socratis informari diſciplina cœptus eſt, huic uni toto, ut aiunt, incumbẽs pectore, poetĩ
ca cũcta cremãda curauit, hunc præfatus uerſum: * Nunc opus eſt, Vulcane libens accede Platoni.
Et recte profecto: nã ſicut tenellos annos ludere ac laſciuire decuerat, ſic ſequẽs ætas alios exegit mores,
ut ſeuera dictu ſeuerus ageret. Platonẽ igĩ cum florẽs adhuc efferueret adoleſcẽtia, amore irretitum
fuiſſe ſcribitur, cuius ea, ut poetæ dicerent, potentia eſt, ut patris ſummi tela Tiphoëa temnat: & Vi-
deat cœlo ſuperos relicto Vultibus falſis habitare terras. Stellã nanq; miſere deperiit cuius amor
ab ingenii ſuauitate atq; elegantia cœpit exordiũ. Stella enim cum præcipuo cœli contemplandi mo-
tumq; ſyderũ perdiſcendi ſtudio teneretur, totum ſibi Platonis deuinxit animum. Ipſius in Stellam
iuuenilia hæc extant epigrammata: Ardentes ſtellas lucens mea Stella tueris,

Cœlum utinam fierem, te ut multo lumine cernam. Aliud cum uita exceſſiſſet:

Stella prius ſuperis fulgebas lucifer, at nunc

Heſperus ah fulges manibus occiduus. Hæc atq; alia molliori ætas-
tis carmina progrediẽtib. annis perinde ac bonis artibus & moribus pernicioſa prorſus abiecit: nam nõ
ulla magis uires induſtria firmat, quàm Venerem & cæci ſtimulos auertere amoris, ut poeta inquit
optimus. Idcirco ut ſe limatũ expolitumq; redderet, dehinc capeſſendæ ſocietatis doctrinæ omnium
cogitationũ ſtudiũ ac tẽpus impendit, uigeſimũ iam ingreſſus annum. Interea cum Socrates omnem
uirtutis laudem in actione poneret, Athenienſem populũ ad honeſtæ uitæ rationes animare nunquã
deſinebat, cũctorũ uitia inſectari, & bonos quoad liceret ciues facere. Qua ex re cum multorũ & qui- D
dem potentũ in ſe conflaſſet inuidiam (ueritas enim odium parit) in primis Aniti locupletis & factioſi
hominis cõtraxit inimicitiã. Qui cum Socratis morſus ferre nequiret, Ariſtophanẽ doctũ quidem co-
micum, ſed hominẽ parum probum induxit, qui comœdiã cui titulus eſt Nebulæ, ſcripſit, & agendã
Nebula Ariſtophanis comœdia ſcripta in Platonem. in ſcena ſpectandamq; curauit. In ea & alia complura in Socratẽ, & illud fingit: Socratem nebulas colẽ
tem, & Athenienſiũ religioni detrectantẽ, præterea mẽtes iuuenũ ſic imbuentẽ, ut parentibus manus
inferre pie & officioſe poſſent. Ea res cum uniuerſum populũ à Socratis charitate auertiſſet, auribus
ab ipſa adhuc recitatione calentibus, poſtridie Socrates in iudiciũ uocatur, integerrimus atq; innocens
ſanẽ philoſophus. Tres illi accuſatores extitere, Anitus, Lyxon, & Melitus. Orationem Polycrates ſo-
phiſta cõpoſuit, quã ad iudices habuit Polyeuctus. Capita criminũ ex ipſa quæ adhuc extat accuſatio-
ne cognoſcere licet. Ea titulũ habet huiuſcemodi: Melitus Meliti filius Putheus, Socrati Sophroniſci
filio Alopœteo. Iura uiolantur à Socrate, cum quia minime deos exiſtimat, quos à ciuitate exiſtimati
ſolere uidet, tum quia nouos quoſdam deos introducit. Accedit ad iniuriam quòd iuuentutem corrũ
pit. pœna mors eſto. Surrexerat ad defenſionem præceptoris Plato, hoc pacto orationem exorſus: Etſi
omnibus qui hæc aſcendere tribunalia, iunior ãdſum uiri Athenienſes. tantus eſt ab iudicibus clamor
obiectus, & ut deſcenderet uociferatio circunfuſa, ut cunctis præ timore dicendi ac defendendi facul-
tas prærepta ſit. Itaq; multitudinis inuidia, ira & furore principe, iudicio mortis damnatus eſt Socra-
tes. Nec multo poſt dato ei publice ueneno in carcere periit. Trãſeunt poſt tam immane facinus dies
Socratis interitus. non multi, cum ſcinditur incertum ſtudia in cõtraria uulgus, ſeroq; ſui conſilii pœnitens interfectum
luget Socratem, ſanctitate & omni uirtutis genere uenerabilem. Publicus mœror inclinatur, clauſæ of
ficinæ, deſerta gymnaſia, deſtituta theatra, fit deniq; in urbe iuſtitium, in accuſatores impetus agitur,
aliis in exilium abeuntibus, & ſalutem fuga capeſſentibus, Melitus ultimo ſupplicio afficitur. Anitus
cum in Heracleam ſe recepiſſet, ab Heraclienſibus magna cum ignominia eiectus eſt. Eius bona fiſco
adiecta. Socrati ærea ſtatua, Lyſippi opus, erecta. Longius ſum paulo digreſſus Philippe uir ſpectatiſſi-
me, cum huiuſmodi excurſiones tibi nõ iniucũdas arbitratus ſim. Redeamus igitur. Cum Socrates da
to, ut ſuperius dixi, ueneno, mortem obiiſſet, Plato Cratello & Hermogeni ſe docẽdum tradidit, huic
quidem Parmenidis, Cratello autẽ Heracliti ſectam profitenti. Nihil ſtudioſus adoleſcẽs omiſit, unde
ad augendam uel ornãdam diſciplinã ulla ſibi ſpes eſſet. Quãobrem cum utilitatis plurimum ab Epi-
carmo Coo uel Siculo poſſet aſſequi, omnia ferè trãſcripſit ab eo, quæ per ipſius opera diligens lector
inuenit.

A inuenit. Nec minus Sephironis mimographi præceptis uacaſſe uidetur, quæ per aliorum negligẽtiam omiſſa & obliterata primus Athenas reuocauit. In eius libris lectictãdis tãtopere delectatus traditur, ut ſub mortui puluino repertos eſſe cõſtans ſcriptorũ fama ſit. Annos poſtmodum octo & uiginti natus, Socraticis ſecum aſſumptis quos diſcẽdi cupiditate detineri nouerat, ad Euclidem nobiliſſimũ ea ætate geometrã Megaram ſeceſſit. Id autẽ oppidum florẽtiſſimum fuerat lõge, ab Athenis millia paſſuum uiginti diſtãs. Cuius oriundus erat Euclides Socratis aliquãdo diſcipulus: cui cum aliquãdiu ſtudioſiſſime uacaſſet, Cyrenem (ea eſt nobilis Aphricæ ciuitas, finitima Carthagini) profectus eſt, ubi Theodorus clariſſimus ea ætate mathematicus frequẽti fama celebrabaẽ. Inde factus doctior in Italiã nauigãs ad Archytam Tarentinum ſeſe cõtulit, ut ab eo inſigni tunc philoſopho doctrinarum aliquid hauriret. Ab illo digreſſus, ad Philolaum, Timæum, & Euritum ad Locros pergit, Pythagoricæ præceptionis gratia capeſſendæ. Eo ex loco in Aegyptum trãsmittens, ab ſacerdotibus Memphiticisq; uatibus ſyderum ortus, curſus, obitus, uariasq; poteſtates, ac rerum diuinarum occulta, numerorumq; inſuper & menſurarũ rationes accepit. Sunt qui credãt (& quidem homines grauiſſimi) hoc tempore & hoc in loco Platonem ea quæ à prophetis noſtris prædicta fuerãt, interprete aliquo deprehẽdiſſe, ac ueri dei cognitionem delibaſſe. Huius itineris comitem habuit Euripidẽ: qui cum in aduerſam ualetudinem incidiſſet, ex maris aqua ſumpto remedio, ſacerdotũ cura & diligentia priſtinæ eſt reſtitutus incolumitati. Quapropter Euripidem dixiſſe ferunt, mare cuncta mortalium mala prorſus abluit, uereq; (ſicut Homerus inquit) uniuerſos Aegypti indigenas præſtantes eſſe medicos. Aegypto peragrata, dũ regionis ſitum naturamq; ac implicitas Nili ripas, ortus, incrementa, cõtemplatur ac percipit, ut undiq; collecta tãtarum artium & doctrinarum ſtudia, perinde ac mercator copioſus in patriã reportans, rurſum in omnem terrarũ orbem liberaliter impartiret diſſeminaretq;, Athenas redire inſtituit. Andierat apud Perſas eſſe uiros inſignes, quos Magos indigenæ uocãt. Ii rebus diuinis operã ac ſtudiũ exhibent, in ſuſcipiendis uotis, in reddendis ſacrificiis, in placãdis diis ritus atq; leges edocentes, & illorum naturã ac generationem explicãtes, de induſtria, de pietate, & humãdo, atq; aliis permultis diſputãtes: ad illos penetrare Platoni mẽs erat: uerum flagrãtibus per eas regiones bellis, cõſilium reuocauit. Erat nõ procul ab Athenarum urbe ſuburbanum nobile inter arbuſta poſitum, quod ueteres Atticæ terræ habitatores Hacademiã, poſteriores mutata cũ aſpiratione litera, ab Academo heroe peruetuſto Academiã appellauere: hoc ad exercẽdas artes cõmunicãdasq; doctrinas Plato delegit, nõ tam ſalubritate, quàm ſolitudine ſeceſſuq; cõſpicuum, quippe cum locorum amœnitas, ſaluberq; & hilaris aeris aſpe-

Magi.

Academia.

B ctus ad laſciuiã magis inuitet, & attentiores mentis uires ſoluat, cogitationemq; foras euocet. Quocirca nõ illepide quis noſtros oculos totã luxuriã eſſe dixit. In Academia cum docens, tum ſcribens, cõplures exegit annos, ab qua & ipſius ſecta appellationem Academicæ ſortita eſt. Aptiſſimã igitur diſcere uolentibus temperiem faciens, ex diuerſis ueluti membris philoſophãdi corpus cõcinnauit. Nam quæ ad ſenſum ac rationem pertinent, ad Heracliti Epheſii præcepta cõferebat: quæ uero intelligendi cõtemplatione cõſtarent, ad Pythagoræ: quæ autem ciuilium rerũ diſputationem affectarent, morumq; formulã, & hominũ inſtitutionem, ex Socratis fontibus hauriebat: alias autem diſciplinas opinionesq; paſſim inſerens. Ad ſtudiorum ueritatem & diſcendam & docendam quanta illum tenuerit auiditas, & alia permulta teſtãtur, & illud nõ parum, quòd in rei familiaris anguſtia, tres Pythagoricæ ſectæ libros à Philolao Crotoniata, uel ut alii tradũt, ab eius neceſſariis minis centũ mercatus eſt, qui quidem pecunia nõ parum ad uſus domeſticos indigebat. Fuerat autem Philolaus hæreſeos Pythagoricæ philoſophus, qui de Pythagoricis primus naturalia edidit. Ex tribus iis quos dico libris cõplura Platonẽ in ſuum tranſcripſiſſe Timæum dicit Hermippus. Sunt qui dicunt eam argenti ſummã ab Dione Syracuſano perſolutam, datis ad eum à Platone epiſtolis, cui literarum neceſſitudine & philoſophandi ſimilitudine arctiſſime deuinctus erat. Et quoniam ad eius hominis ſtudia & artes aperiendas, diſcipulorum & librorum ab ſe cõpilatorum numerus pertinet, & ſtudioſis uoluptatem afferre poteſt, eos etiã quaſi teſtes producamus: quorum primus Speuſippus eſto. Nã & genere illi propior extitit, & magiſterii ſucceſſor, & Platonici dogmatis aſſertor, poſt illius mortem annos octo. Xenocrates Chalcedonius, qui mortuo Speuſippo ſcholæ præfectus eſt, annos quinque & uiginti. Ariſtoteles Stagirita. Nam & alios ſeptem Ariſtotelis nomine appellatos inuenio, quos enumerare non erit iniucundum. Fertur enim Ariſtoteles quidam in Athenienſium republica inſigniter obuerſatus, cuius habitæ in foro complures extant orationes, dicendi gratia & ſuauitate refertæ. Alter qui in Iliadẽ Homeri exponẽdã, diligentiam impendit & operam. Tertius Siculus, dicendi magiſter, qui aduerſus Panegyricã Iſocratis orationem ſcripſit. Quartus cognomento Fabula, Aeſchini Socratico perquãfamiliaris & charus. Quintus Cyrenæus, qui de arte poetica librũ edidit. Sextus ludi pugilum magiſter non inceleber. Septimus haud clarus admodum, qui de Pleonaſmo libellum cõpoſuit. Redeamus ad Platonis diſcipulos. Philippus Opuntius, Heſteius Perinthius, Dion Syracuſanus, Anuleus Heraclienſis, Eraſtus & Coriſtus ambo Scepſii, Timolaus Cyzicenus, Euehon Lampſacenus, Piton & Heraclides, uterq; natione Enius:

Platonis diſcipuli & libri.

Ariſtoteles ſeptem.

Platonis diſcipuli.

Hippotades & Caliippus & Demoſthenes orator, Athenieſes. Cæterum cum Demoſthenes poſtea Calliſtratum nobilẽ Athenis oratorẽ uidiſſet, omiſſo Platone illi deinceps adhæſit. Theophraſtum quoq; Lesbium Platonis auditorẽ fuiſſe quidã aſſerunt. Sed & mulieres ſub eo philoſophiæ uacaſſe certum eſt, Laſtheniã ſcilicet ex Mantinea, & Axiotheã Phliaſiam, quã & uirilem habitũ induiſſe dicunt. Fuerunt & alii, quos referre lõga & ingrata mora eſſet. Dehinc de operibus à Platone editis & uarie copioſeq; cõpilatis breui perſtringamus, ut probis quidem calcar, ignauis autẽ rubor incutiatur, cum uideãt tãtum philoſophũ inter tot peregrinationes, itinera, curſusq; maritimos, dum literas quaſi toto fugientes orbe perſecutus maluit uerecũde diſcere, quàm imprudenter docere, tot ac tãta uolumina cõſcripſiſſe, & immortalitati digna poſteritati legaſſe. De his illud prædixiſſe licet: omnia fermè quæ grauius accuratiusq; diſputãda fuerãt, ſerioq; agitãda, in dialogorum forma cõſcripta fuiſſe: & recte ſanè: ea enim quæ eiuſmodi colloquẽdi ratione tractãtur, introductis pro dignitate perſonis, apertius diſputãtur, & uehemẽtius imprimũtur, quaſi res ipſæ nõ audiri, ſed geri & coràm explicari credãtur. Nã certior aure arbiter eſt oculus, ut inquit Flaccus. Effingendorum autẽ dialogorũ autorẽ primũ fuiſſe Zenonẽ Eleaten affirmãt quidã. Verũ Ariſtoteles in primo de Poetis libro, cui & Phauorinus cõſentit, Alexamenũ Scyreum aut Teium, primum in eo genere ſcripſiſſe dicit. Verũenimuero (utcunq; res ſe habeat) Plato præcipuã ei rei politius exponẽdæ curã & ſtudium adhibuit: ut cum de bonis artibus ad diſciplinã & uitæ inſtitutionem interrogatio & tempeſtiua deinde facta ſit reſpõſio, earum perſonarũ quas introducit proprium decorũ ex parte humano deprehẽdi poſſit ingenio, diuina præſertim adſpirante ope, unde & plurima noſtra eſt aſſecuta cognitio. Cumq; Plato cerneret, quãtũ lucis & gratiæ cognoſcendis rebus afferret adhibita cõmode opportuneq; partitio, nõ ſolum ad claritatẽ, uerumetiã & ad facultatem, abſolute nimirum cuncta partitus eſt. ut uerbi cauſa, Platonica eſt illa partitio: Bonorũ quædam animi, quædam corporis, quædam rerum externarum. Animi quæ capeſſerent uirtutis eſſe: eaq; ab eo in naturam moresq; diuidebatur. Naturæ celeritatem ad diſcendum retinẽdumq; memoriæ dabat, quorum utrunq; mentis eſſet proprium & ingenii. Morum ſtudia & cõſuetudinẽ iuſtitiæ, fortitudini, modeſtiæ, prudentiæ applicabat. Corporis bona aſſignabat pulchritudinẽ, celeritatẽ, ualetudinẽ, robur. Exteriora bona ponebat fortunatã & ampliſſimã patriã, diuitias, opes, clarã familiã, amicos: quæ etſi eius generis eſſent, ut uirtus per ſe ad felicitatẽ adipiſcendam ſine illis ualeret, tamẽ ut inſtrumẽta adhiberi uirtuti. de corporeis externisq; dico. Amicitiarũ tria genera dicere ex Platonica diuiſione eſt: nã aut naturales, aut æquales, aut hoſpitales eſſe. Naturales, quæ ſanguinis uinculo nobiſcũ naſcuntur, ut parentũ, filiorũ, fratrũ, conſanguineorumq;. Aequales gignit cõſuetudo uitæq; ſocietas, accedente præſertim morum ſimilitudine, nulla generis propinquitate, quales Pylades & Oreſtes, Scipio & Lælius. Hoſpites maxime comitatus creãt, epiſtolæ, & mutua inter abſentes officia. Duo quoq; rerum principia cõſtituebat, Deum ſcilicet, atq; Hylen: ex qua elemẽta quatuor deriuarẽtur, ignis, aer, aqua, terra, ex quibus mundus ipſe cõſtaret, & quæ in mundo, Sed quid ago ſuperuacuæ negociationis homo, qui ea quæ ſunt à Platone excogitata, aut ornatius digeſta, percurro, cum ea & latius literis illuſtrata ſint, & tibi diligentiſſime cognita? Itaq; ne noctua Athenas, aut ſus Mineruam (ut in prouerbio eſt) hæc omittens, de illius uita quod ſuccurret abſoluam. Cum uirtutis laudem in actione cõſtare intelligeret, idq; prædicaret cuius ſtudio inſudarat, ſæpius de ſe in patriam, in amicos, in hominum genus periculum fecit. Belligerantibus ſiquidem Athenis ter in militiã profectus eſt. Primum in eo prælio quod in Tanagra cõmiſſum fuit, fortiter dimicaſſe cõſpectus eſt. Is autẽ in Agro Thebano celeber uicus fuerat. Deinde in Corinthios, tertio in Delios adeo ſtrenui bellatoris nauauit operam, ut luminia cum laude per omniũ ora uolaret in primis. Quid in familiares? Chabriæ fortiſſimo eius ætatis duci Crobilus accuſator improbus diem dixerat, & capitis iudicium intentauerat. Quocirca cum ab reliquis deſtitutus ciuibus metu periculi & magnitudine in arcẽ aſcenderet, ſolus Plato officii cõſcientia munitus, forti & nuſquã remiſſo ſubſecutus animo hominẽ defenſurus, ut utilem patriæ ciuẽ, ſemper adfuit. Cui cum calumniator Crobilus ut eum à patrocinio deterreret minitans dixiſſe, Alus defenſionem præſtaturus aduentas, ignorãs quòd te quoq; Socratis uenenum expectat: ei Plato ingenue quidẽ nihilq; retardatus reſpõdit: Olim Crobile cum patriæ dignitati militabam in tolerãdis periculis nihilo ſegnis eram, nunc pro officio & amici ſalute licet ferrum ac uenena mineris & ignem, nullũ recuſo diſcrimẽ. hæc in amicis cõſeruãdis Platonis cõſtãtia. Quid illa in Xenocratem firmitas & moderatio? Cũ ex diſcipulis inſtigaretur quidam inuidia, Xenocratẽ adeo Platoni gratum acceptumq; eſſe, ut in eum conflaret inimicitiã, tale aliquid cõmentus eſt. Multa in Platonem Xenocratis maledicta renunciauit: Plato medio ſermone criminationẽ reſpuens obaudit: inſtat obtrectator uultus ſeueritate crimina affirmãs, deniq; deos omnes ac deas obteſtãs. Plato ut ab eius ſeſe pertinacia ſolueret, Eſto, inquit, ſed ea Xenocrates grauitate pollet, ut niſi ſic expedire iudicaſſet, dicturus ea nunq̃ fuiſſet. Quo facto ab tam importuno cõuiciatore ſe liberauit, & omnem abſcindendæ familiaritatis ſpẽm ademit. Sciebat enim ſacrum illud amicitiæ nomẽ ſerò quidẽ ſumẽdum eſſe, uerũ ubi ſemel eſt aſſumptũ, ſpernere nõ cõ-

uenire,

Dialogorum primus inuentor.

Bonorũ partitio ſecundum Platonem.

Amicitiarum genera tria.

Rerum principia duo.

Plato ter profectus in militiam.

Conſtantia erga amicos.

C

D

A uenire,ſed omni priſus ratione tutandum.Platonem ter in Siciliá nauigaſſe cõperio.Nam prima eius
nauigatio fuit ad ſpectádá íſulam,& Crateras,qui ſcatebrarum locus eſſe dicit̃,quo tẽpore Dionyſius
ſenior Hermocratis filius oppreſſa Syracuſanorũ libertate tyrannidem exercebat. Carthagineſib.náq;
Siciliá íuadentibus,& uaſtitatem ſimul & libertatis omiſſioné minitantibus,Siculi Dionyſium , cuius
illuſtre in re bellica ea tẽpeſtate nomen erat,rerũ ſummæ pfecerant,ut ab iminenti clade Siciliá tuta-
ret. Repulſo auté hoſte,Dionyſius íuadendæ dominationis occaſioné nactus tyrannidem occuparat,
quiq; in uirtute iam effecerat ne Græcorũ oppida Barbaris ſeruirent,ex patre & benefactore imanem
ſeſe dominum tyránumq; reddiderat. Is igit̃ cum oí conatu ac neceſſitate Platonem adegit,ut in col-
loquiũ ueniret. Quo quidé in ſermone Plato ediſſerere cœpit de tyránide pricipatuq; legitimo: Quá
tum huic laudis & beneuolentiæ,tantum illi uitupationis atq; ſimultatis ineſſe:hunc utilem ac bonũ;
illá dánoſam íhoneſtamq;,ut illa ui apparet̃,hic uero uirtuti cõſerat̃:Ea uox mirũ in modum tyranni
menté offendit. Indignatus itaq; Dionyſius,Tua,inquit,ſeruile neſcio quid ſapit oratio. Cui Plato,cer
te,ait,tua uero tyránicum. Quare íſtigatus Dionyſius,ut Platonem occideret agitabat:quòd niſi Dio-
nis & Ariſtomenis pcibus uix reuocatus eſſet,pfecto feciſſet. Erat autem Dion Dionyſio affinitate cõ
iunctus,eius ſiquidem ſoror Ariſtomacha,Hipparino patre primario inter Syracuſanos uiro pgenita,
Dionyſio nupſerat. Hic ille Hipparinus eſt,qué initio collegá rei bellicæ Dionyſio Siculi crearát,ut an
tea iam tactum eſt. At eum Polydi Lacedæmonio,qui p id tempus apud Dionyſiũ ciuitatis ſuæ noíe
legatione fungebat̃,exhibuit,ut in Græciá rediens Platoné uenundaret. Polys Aeginá annauigans illũ
uendendũ expoſuit:qua in re in capitis diſcrimen íncidit. Lata erat eo tempore lex apud Aeginetas, qua
cauebat̃ ne quis Athenienſis Aeginá adiret. Adeunti uero,idicta cauſa iam capitale ſuppliciũ ípendere.
Inſtabat ipſe legis ferundæ autor Charmáder Charmandridæ,quo legé morte ſanciret. Quod accidiſ
ſet,niſi pſens quidá tantá rem tamq; horrendá ioco ſoluiſſet. Ná cũ lex de Athenieſib. hominib. noia-
tim expſſa ſit,hic philoſophus eſt inquit. Quocirca moto iter pſentes riſu,Platoné metu mortis abſol
uendũ cenſuerunt. Nõnulli Platoné in ipſam cõcionem adductum fuiſſe ſcribunt,in quem cõiecti uni
uerſorum oculi,hoís geſtum obſeruabant,& quaſi miſſum è cœlo deum cõtemplabant̃. At ille ne uer
bo quidem emiſſo,imoto corpore,imutatoq; uultu,utráq; ſententiá cõſtanter expectabat,ut ſicut ſe-
cunda nõ magnopere ſperare uideret̃,ita & aduerſa maximo ac fortiſſimo paratus & armatus animo
excepturus. Tátum ualebat philoſophiæ ratio,& optima factorũ cõſiliorumq; cõſcientia. Deniq; timo
re necis abſolutus,urgéte Charmandri crudelitate ítra mancipiorum deducit̃ locum,& publico decre
to uolẽtibus emendi poteſtas fit. Annicetus Cyrenæus qui tunc forte Aeginá aduenerat,eum minis ui
ginti,aut quemadmodũ alíí tradunt,triginta mercatus,è uinculis liberatum eduxit:mox honeſto co-
mitatu ad ſuos remiſit Athenas:qui cõfeſtim ad Annicetum remittendum argentum curauere:uel,ſi
B cut quidá ſcripſere , Dion Syracuſanus æris renumerádi autor fuit. At ille repudiato priſus argẽto,qa
maiore ſumma in Platoné liberalitatem exercendá eſſe diceret,cõparato in Academia hortulo Plato-
nem donauit. Nec uero ab tam celebrato ludibrio Polydem inultum eſſe fortuna uoluit, namq; colla
to apud Helidem mare (is autem Arcadiæ locus eſt) ab Chabria imperatore nobili & Platoni perq; fa-
miliari ſupatum & mari obrutum pleriq; ſcriptores affirmant. Nec ipſe Dionyſius tantæ cõſcius igno
miniæ,quieto eſſe aío poterat,quæ lõge turpiores illi maculas & æternum dedecus inurebat. Ad eũ
igit̃ cum iá liberatum in patriam reuertiſſe accepiſſet,literas dedit,quibus ne de ſe male diceret obſe-
crabat. Ei Plato ſtatim reſcribere,tantũ ſibi ab Academia ſua ocíí nec eſſe,nec fore,ut uel minima Dio
nyſii recordatio cogitatioq; ſubiret. Dionyſio maiore defuncto,ad filium eiuſdem nois adoleſcentem
rerum potitum oium Plato ſe cõtulit,frequentiſſimo & ipſius Dionyſii & Dionis íuitatu. Dion enim
præter affinitatem intima familiaritate atq; cõſuetudine Dionyſio cõiunctus erat. Nam cum Diony
ſius pater duas uno tempore uxores haberet,Locridem uidelicet,& ſororem Dionis Ariſtomacham;
Dionyſio filio ex Locride genito Sophroſyna Ariſtomachæ filia nupſerat: Dioni Areta,ſibi ex ſorore
neptis. Vtroq; igit̃ perinde ac conſiliarium Platonem inuocante,eò profectus eſt,eo propoſito,ut ab
Dionyſio ciuitatum Italicarum Sicularumq; ſibi ſubiectarum libertatem exoraret ; quo philoſophiæ
laudes & dignitatem non uerbis tantum,aut diſputationibus,ſed re ipſa & actione apud omne homi
num genus compararet. Ipſe enim tyrannus cum eius rei magnam ſpem dediſſet,pmiſſa tandem ef-
fecit inania,& uenientem fruſtratus eſt . Qua quidem in re Plato uitæ diſcrimen adiit,quòd in ſuſpi-
cionem tyranno uenit ab ſe Dionem ac Theodotam íductos, qui pro inſulæ ac ciuitatum Italicarum
libertate rebus nouandis ſtuderent,& abreptum Dionyſio dominatum ſibi uendicarent. Tantum in
ualuerunt calumniatores ac perditi hoíes quib. cum Dionyſius cõuiuebat,ut Dione præclaro in pri-
mis hoíe & optimo ſanè conſiliario,in Græciam ignominioſe ab Reip. gubernatione reiecto , Platoni
peſtiferas ordirentur inſidias. Rumor certe increbruerat,trucidatum ab Dionyſio fuiſſe Platonem.
Quem tamen ita retinere machinatus eſt Dionyſius,ut omni comitatis genere & blandimentis con-
ſolaretur,eumq; conſuetudine intima & cõſiliorum cõmunicatione cõplecteretur,ut nulla re Dionis

in Platonem ſtudio cedere uideretur. Interim philoſophiæ eo docente operā dare non omittebat. De C
mum ea conditione diſceſſiſſe creditus eſt, ut finito bello qui tunc Dionyſius implicabat, unà cū Dio-
ne Plato remearet. Tertiā aduentus cauſam in Siciliā Platoni hanc fuiſſe liquet, ut Dionem amicum
eius, & p̄cipuum, & literario uinculo cōiunctiſſimum, Dionyſio cōciliaret, inter quos nō mediocres ſi-
multates ardere cœperant. Eum autem Dionyſius primū quidem frequentib. literis alliciebat, multa
de Dionis reditu in Siciliā, & bonis mox ei reſtituendis pollicitus. Deinde cum Plato hominis inconſtā
tiæ, & ſodalium inſidiis fidei parum habens negaret, tandem flagitantib. amicis, & Dione in primis, &
Archyta per epiſtolam uehementius urgente, ab Syracuſis miſſa triremi tertiam tandem igreſſus eſt
nauigationem, honorifico admodum comitatu cum aliorum nobilium, tum uero Archidami illuſtris
uiri, & Archytæ amantiſſimi. Quam quidem ad rem cōponendā cum omnem fruſtra cogitationem
& conatū adhibuiſſet, dolis & ſimulata bonarū artium & ſtudiorū cupiditate deceptus (ut diuinarat)
tentaturus tamen manſit. Interea tyranno calumniis multis Platonē circūueniente, & eum inimicis
cōſpirare inſimulante, (id autem īpoſitum falſō crimen erat) ſibi mala multa impendere cognouit.
Proinde ut ſe ab iminenti ꝓcella ſeruaret, clàm Tarentinū monuit, in quib. uitæ periculis agitaret. Id
ubi ad Archytā Tarētinū Pythagoricæ ſectæ philoſophum platum eſt, exorare ꝑ epiſtolam legatoſq;
Dionyſium ſtatuit, apud quē pro mutua beneuolentia Archytas plurima pollebat autoritate: cuius q-
dem epiſtolæ hoc extat exemplum: Archytas Dionyſio ſalutem: Vniuerſi qui Platonem p̄cipua cōple-
ctimur amicitia, Lamiſcū atq; Phocidā ut uirum reciperent ad te miſimus. Sic autem ex cōfeſſo cōpo
ſitoq; pepigimus. Recte uero & ꝓ officio facies, ſi ſedulitates & ſtudia memoria reuocaueris, quibus
à nobis omnib. etiā atq; etiam cōtendebas ut Platonem ad te ꝓficiſci faceremus, petebaſq; ut pro eo
ad te incitādo cum alia, tum uero tutū ac ſecurum eius fore aditum recipemus, ſiue manere, ſiue cur-
ſum repetere īſtitueret. Memineris & illud, quod eius aduentū quem eo tempore tanta charitate tan
toq; amore ꝓſequebaris, plurimi faciebas, quanti eorum quib. cum obuerſaris facere uidebare nemi-
nem. Quod ſi quid aſperitatis īteruenit, humano more faciendum eſt, curandumq; ut uirum ois exꝑ-
tem detrimenti nobis illæſum reſtituas. Hoc cū feceris, pro æquitate geſſeris, & gratiſſimum nobis fe-
ceris. Hanc ut Dionyſius accepit epiſtolā, etſi cōplures necandum eſſe cōtenderent, Platonem abunde
ſuppeditato comitatu abire ꝑmiſit: & hoc pacto re īfecta (ut p̄ſagierat) reuertit in Græciā. Mirari ple-
roſq; & eos quidem graues uiros arbitror, quamobrem Plato, quem mirificus Reip. tenebat amor, &
eius gubernādæ nō paruum trahebat deſiderium, adminiſtrandorum officiorum patriæq; cōſulendi D
curam abieciſſe uiſus ſit. Verumenimuero cum is ſingularem patriæ charitatem præ ſe ferret, inanē
ſui futuram operā animaduertit, quia iam alienis ab īſtitutione ſua legibus, & irreuocando fermè ri-
tu ciuitas ipſa cōſenuerat, & alia cōſuetudine populus obfirmatus indurue rat. Interea cum Arcades
& Thebani ad deducendos Megalopolim colonos & frequentes habitatores enixe cōſpirarent, Plato-
nem ꝑ legatos obſecrarunt ut eò ꝑgeret, eā moribus ordinaturus & legibus. Quod cum illos ab æqua
litate abhorrentes cognouiſſet, facere neglexit, idq; iure quidem ac merito. Nā quis medicus (modo
mentis cōpos ſit) rebelli & nullis audienti p̄ceptis ægroto ſanitatis leges indixit? Idem & in Cyrenæos
ſenſiſſe uiſus eſt, qui cum omni diuitiarum genere & lautitia affluentes, Platonem ad ſuæ ciuitatis īſti
tutionē accerſerent, hoc ab eo reſponſum retulerunt: Difficillimum eſt, inquit, Cyrenæi ciues ampliſ-
ſima fortuna diſſolutos legibus cōtinere. Grauiter quidem & mature, ut aſſolebat. Mirifica nanq; in
eius uerbis factiſq; comitate condita grauitas inerat: idq; cum reliqua illius uita declarat, ſcriptaq; innu
merabilia, tum uero quædam acute ac prudenter ab eo uel dicta uel reſponſa: ex quib. nōnulla inter-
ſeruiſſe iucundū extiterit. Mirari ſe plerunq; dicebat, quod cum iuuenes cura & artificio ſimiles ho-
Platonis dicta acute & prudenter. minum beſtias efficerent, nō id potius curarent, ne beſtiarum ſimiles homines euaderent. Philedono
cuipiam Platonem carpenti quod non minus in diſcendo q̄ in docendo ſtudioſus ac ſedulus eſſet, &
quoad diſcipulus eſſe uellet interroganti: Quoad inquit meliorem atq; peritiorem eſſe me non pœni
tebit. Demodeto de filioli eruditione cōſultanti, Qualis in arbuſculas plantandas & formandas, talis
& in liberos gignendos īſtituendoſq; cura eſſe debet, inquit: hic labor, illic uoluptas. Cauendum autem
n[illegible] in illo ſopiti, in hac uero plus q̄ uigiles eſſe uideamur. Percontantibus quibuſdam, quænā poſſeſſio
[illegible]nera filiis comparanda præſtarent: ea dixit quæ nō grandinem, nō uim, nō ipſum deniq; Iouē
[illegible]erēt. Erat īter diſcipulos eius lautus nimiū & curandæ cuti operoſus adoleſcēs, quē ſubridēs
[illegible]auit, Quouſq; tibi carcerem ædificare ꝑges? Ad iuuenes quos ad beate uiuendum animare
[illegible]inebat, crebro dicere ſolebat: Ocio labores anteponite, ni rubiginem ſplendori præſtare puta
[illegible]ſpicatus adoleſcentem talorum ludo ꝓpenſius intentum, acerbius increpauit: at cum ille ſeſe
[illegible], pro puſillis ait ludum habeo: cui Plato, Puſillum quidem nunc eſt, cæterū mox uehementiſ
[illegible]citabit. Ex eo quiſpiā īterrogabat, nunquid ſua quēadmodum & maiorū futura eſſent cōmen
[illegible]ōdit, Primo quidem cōparandi nominis habenda ratio eſt, deinde multa obuenient Xeno-
[illegible]cum ſalutandi gratia uenerat, cum Plato ob deprehēſum in delicto grauiore ſeruulum ira-
tus excanduerat

A tus excanduerat:cui Plato, Hunc plagis dixit affige, id ego ne faciam impedimẽto ira eſt. Alio ſubinde
tẽpore in alterũ delinquentem quoq; ſeruulum, Ni tibi iratus eſſem, ait, pro tuis depexus eſſes meri-
tis. Ebrijs pariter & iratis ꝑcipere & cõſilium dare cõſueuerat, ut ſuos in ſpeculo uultus ĩtuerenť, quo
tanq̃ per oris deformitatẽ ea uitia fugitarent. Somnũ diuturniorẽ crebro deteſtabať, ut malarũ illece-
brarum delictorũq; parentẽ, & morti perq̃ſimilem. Amico relinquendi ad poſteros nõis anxio, uel in
amicis uel inimicis tui recordationẽ uiuere dixit. Familiaris quidã Platonis doctus ſanè homo eũ ora-
bat, ut ſibi aures paulìſper accõmodaret, libellũ ab ſe editũ lecturo. Rogatus ſubinde à Platone, quæ
nã libri eſſet ĩſcriptio, reſpõdit: Cõtradicendũ nõ eſſe: cui Plato, cur igiť hoc ipſe facitas? Leo genere ac
opib. nobilis magis q̃ clarus Athenis adoleſcens, magnas & ĩmodeſtas in ſenatu uociferationes habue-
rat: quo cũ is in cœtu carpereť, Plato dixit, hoc eſt uere Leonẽ eſſe. Xenocratẽ Chalcedoniũ adoleſcen-
tem adhuc ſub Platone philoſophiæ inſtituta capeſſentẽ cum in reliqua uita nimis auſterum, tum triſtẽ
ſemp in uultu ſeueritatẽ præ ſe ferẽtem, ſæpe cõmonefacere ſolebat, ut Gratijs ſacra ferret, illud uide-
licet ſignificans, ut quãtum naturæ defectus & acerbitas demeret, tantũ ĩduſtriæ diligẽtia & grata co-
mitatis elegãtia cõciliaret. Plato quoq; tardiuſculũ ingenio Xenocratẽ ſolertiſſimo & acutiſſimo cõfe-
rens Ariſtoteli, ſcitũ, illud uſurpabat: Ille quidem calcari, hic autem fræno ĩdiget: tãci ſi hoc ab illo deq;
aliis diuulgari dictũ ſoleat. De utroq; illud etiã Platonis dictũ extat ꝓceptoris in diſcipulos: Hui qua-
lem equũ, qualemq; aſinũ iungendos aſſumpſi. Dionem Syracuſanũ reliquis in rebus magnum ac do-
ctiſſimũ hoĩem, cæterũ in ſuo cõuictu duriorem, ut ad mãſuetiores mores reuocaret, aiebat: Pertica-
cia nõ urbium, ſed ſyluarũ ſolitudiniſq; ſodalis. Cũ iuuentutẽ ad beatæ uitæ rationes ĩtenderet, cum
alia ꝑmulta, tũ uero illud uſu frequẽter tenebat: Cõtrariã uirtutis ac uoluptatis naturã animaduerte-
rent: huius enim momentaneæ dulcedini ꝑpetuã pœnitentiã, dolores & cruciatus affigi: illi cõtra poſt
breues dolores æternas poſt mortẽ etiã delectationes adiungi. Xenocrates cuius durior uita, & mos ni-
miũ rigidus cenſebať, quiddã amœnũ ac riſu accipiendũ ꝓtulerat: quocirca mirãtibus cõdiſcipulis, Pla
to quid miramini dixit? nõ'nne iter carduos & urticas lilia plerunq; ac roſas enaſci cernitis? De amato-
re facete iocans, Animus eſt, inquit, ſuo quidẽ in corpore moriens, in alieno autẽ uiuens. Obtrectatori- *Peritus ab im-*
bus quibuſdã Platonem ab Dionyſio derelictũ obiectantibus reſpõdit: Immo uero à Platone Diony- *perito quid*
ſiũ. Interrogatus quidnã iter peritum & iperitum intereſſet: quod iter medicũ ægrotumq;, reſpondit. *differat.*
Pꝛĩcipibus nullũ ꝑſtantius ꝑdiorum genus eſſe dicebat, q̃ eorum familiaritates hoĩum qui cauponari
neſcirent. Potentatui perutilem ac neceſſariam eſſe ſapientiã, ut in illo quidem corpus, in hac uero ani-
B mum cõſtare liqueret. Dioni eius hoſpiti, diſcipulo, & amico, libertati patriæ & amplitudini dies no-
cteſq; ſtudenti, prudens illud ĩſtillabat, quod ad cõſequendã Reruͤpu. beatitudinem magis magiſq; cõ-
duceret: Sicut animũ primo, corpus ſecundo, pecuniam tertio loco ſapientes uiri ponerent, ita & leges
ipſæ pariter & cõſuetudo uirtutem animi priore dignitatis gradu, tum corporis uires uirtuti obedien-
tes, tertio demũ honoris ordine pecuniam uirtutis corporiſq; miniſtrã collocare deberent. Quàm ſa- *Reſpub. quæ*
lubre & illud eſt, beatiſſimas fore Reſpu. ſi qui earum gubernationi ꝓeſſent, aut ſapientia ꝓditi eſſent, *beatiſsima.*
aut ſapientiæ ſtudio tenerenť. Nec parum hoc quoq; ſalutare cum reliquis mortalibus, tum adoleſcẽ-
tibus qui ad literarũ & bonarum artium ſtudia & nominis propagationem anhelãt: Improbare enim
bis in die fieri ſaturum, & nunq̃ nocturno tempore iacere ſolum. Hæc duo ſi ſurdo præcepta nõ ſint,
q̃ late ad corporis & animi uires ſuſtinendas pateant, facile intelligent. Finis non erit ſi ab illo uel ſapiẽ-
ter uel comiter dicta colligere uoluero, quæ in eius ſcriptis ſicuti ſtellæ relucent. Cæterum exoratus
ſis ampliſſime uir Philippe, ut hiſce pauculis cõtentus ſis, quæ ſicuti lectorem faſtidio non grauant; ita
& iucunditatem uarietate afferre queãt. Agamus & reliqua. Cum omnem fermè Platonis uitam ſtu-
dioſi magnis tollant in cœlum laudibus, illud pleriq; mirantur, illum inter tot Socratis ſectatores ab
eo memoriæ cõmendatos, ne minimam quidem Xenophõtis mentionem nominatim feciſſe, eius cõ-
diſcipuli & doctiſſimi hominis, in primiſq; dulciſſimi, adeo ut uulgo Muſa diceretur Attica. Quod &
pariter à Xenophonte factitatum eſt, qui Platonem expreſſum in tot conſcriptis ab eo uoluminib. ne
ſemel quidem attigit. Aemulationis tamen inter eos ſigna extant, quæ rectius'ne uoluntas minime
ſyncera, ut multi putant, an laudis certamen & gloria, ut ſapientiſſimus philoſophus & modeſtiſſimus
homo præceptor meus Chryſoloras iudicabat, magni uiri uiderint. Cæterum Xenophon, ut operis il- *Chryſoloras.*
lius inclyti, quod de optimo ſtatu Reipub. ciuitatiſq; adminiſtrandæ à Platone ſcriptum eſt, duos fe-
rè libros lectitauit, qui primi in uulgus exierant, oppoſuit contra mirum in modum, extollens regiæ
adminiſtrationis genus, quod Cyri diſciplina, uel infantia, hoc eſt Pædia inſcribitur: itaque uolumen
octo libris, non tam ad hiſtoriæ fidem, quàm optimi regis inſtitutionem, abſoluit. Quo facto uſque-
adeo permotus eſt Plato, ut in libro quem de legibus ſcripſit, retractandi eius operis gratia, Cyrum
Perſarum regem ſtrenuum quidem hominem, ſed imperitum fuiſſe dixerit. Rurſum Xenophon in
tertio commentariorum libro, quos de Socratis dictis factiſq; compoſuit, & in Apologia, mentiri eos
& ineptire aſſerit, qui Socratem de cœli naturæq; rationibus occultis diſputantem introducunt. Eum

enim tantũ de moribus,& de rebus ad bene beateq; uiuẽdum diſſerere ſolitum:quibus quidẽ in uer C
bis Platonẽ momordit. Vterq; etiã Socratis defenſionem,ideſt apologiam ſcripſit. Sunt qui ſimulta-
tes quoq; inter Aeſchinẽ Socrati familiariſſimum & chariſſimũ,Platonemq; interceſſiſſe ferunt,qua-
rum cauſa motum Platonem eas diſſimulaſſe rationes,quibus Aeſchines Socratem in uincula cõiectũ
ad capeſſendum fugam re uera exhortatus. Omnem autem Critoni ſermonem eius tribuiſſe,ne ſci-
licet ipſius nomẽ poſteritati cõmendaret,aut ſcriptis nobilitaret ſuis. Ariſtippum etiam celebris famæ
philoſophum,natione Cyrenæum,in Platonem inimicitia exçanduiſſe tradit,adeo ut Plato pulcherri
mum illud de animorum ĩmortalitate uolumen cõſcribens,cum ab ſuis morſibus intactum nõ omi-
ſerit,quòd Socrati morienti nõ interſuerit,cum Aeginæ haud procul abeſſet. Huius generis diſſenſio
nes,ut ante dixi,odia ne an æmulationes ex laudis ſtudio & auiditate manãtes appellari debeant,ſen
tentiam proferre non audeo,cum uarias agitari opiniones uideam. Reliquum eſt Philippe, uir orna-
tiſſime,ut de eius morte dicam. Sed ut pictores ſolent, ad diſtinguendas aliqua uarietate particulas,
prius inſertis ornamentis ſuperiorem uitam inaurabo,& quantus honos Platoni, dignitas, & gloria
reddita ſit,expoſituro mihi oro benignas aures accõmoda. Taceo quòd orator maximus,deniq; philo
ſophus eximius magnificis eum adeo uerbis exornauit,& principatum attribuit,ut cum omnib. Ari-
ſtotelem ingenio & diligentia anteponeret,interiecerit,Platonem meum ſemper excipio. Atenim Au
Auguſtinus. guſtinus cum omnium doctrinarum ubertate redundans,tum uero literarum ſacrarũ pugil inuictus,
Platonem eiusq; ſectatores prædicat,& uere(ut dicitur)in cœlum extollit,tanq̃ ueriſſimos dei uitæq;
beatæ cognitores atq; magiſtros. Elegimus enim,inquit, Platonicos omnium philoſophorum merito
nobiliſſimos,propterea quia ſapere potuerunt,immortalem ac rationalem, uel intellectiuam homi-
nis animam,niſi participato illius dei lumine,à quo & ipſa & mundus factus eſt,beatam eſſe nõ poſ-
ſe:ita illud quod omnes homines appetunt,id eſt uitam beatam,quenq̃ iſtorum aſſecuturum negant,
qui nõ illi optimo,qui eſt incõmunicabilis deus,puritate caſti amoris adhæſerit. Vides excellentiſſime
& uir & medice Philippe,& chriſtiane homo,quantus ad dei cognitionem ueramq; felicitatem adipi-
ſcendã dux habitus eſt Plato,eius hominis iudicio,qui & acumine ingenii,& magnarum rerum ſcien-
tia,& uitæ ſanctitate,humana,diuinaq; perſpexerit? Nec minus quod ſequitur,illuſtris hoĩs etiam glo
riã aperit. Inter Socratis diſcipulos non quidem imerito excellentiſſima fama claruit,qui oĩno cæte-
ros obſcuraret Plato,qui cum eſſet Athenienſis honeſto apud ſuos loco natus,& ingenio mirabili lõge
ſuos cõdiſcipulos anteiret,parũ tamen putans pficiendæ philoſophiæ ſufficere ſeipſum,ac Socraticam
diſciplinã,q longe lateq; potuit peregrinatus eſt,quaquauerſum eum alicuius nobilitate ſcientiæ perci-
piẽdæ fama rapiebat,& in Aegypto edidicit quæcunq; illic magna habebant. Hic ipſe Plato dei unius
ueri optimi imitatorẽ,cognitorẽ,amatorem dixit eſſe ſapientẽ,cuius participatione fit beatus. Huic D
igitur ſectatoribusq; ſuis,qui uerum deum & uerum autorem & ueritatis illuſtratorem & beatitudi-
nis largitorẽ eſſe dixerunt,reliqui cedunt philoſophi,qui corporalia naturæ principia, corpori deditis
mẽtibus opinati ſunt,ut Thales Mileſius in humore,Anaximenes in aere,Stoici in igne, Epicurus in
atomis. Quod Ariſtoteles Platonis diſcipulus uir excellentis igenii,& eloquio Platoni quidem impar,
ſed multos facile ſuperans,ſectam Peripateticã cõdidiſſet,nobiliſſimi tamẽ philoſophi,ut idem affir-
mat Auguſtinus,noluerint ſe dici Peripateticos,at Academicos. Sed Platonicus adeo cognitioni ueri
dei & rerum omnium creatori pximẽ acceſſiſſe uiſus eſt,ut illud Geneſeos initium in Platonis libro
deprehenderit:In principio creauit deus cœlum & terram,terra autem inuiſibilis & incompoſita, &
tenebræ erant ſuper abyſſum,ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas. Quod cum apud noſtros,id eſt
unius & æterni dei cultores,Platonem tanto in honore ac tanti fieri cernamus, quidnam mirum eſt,
illum apud ſuos ſingulari quodammodo zelo uenerari,& eximia dignitate haberi ſolitum? Qua qui
dem in re paucula uelut teſtimonia ſatis erit attigiſſe. Cuius non mediocriter illa in Siciliam honora-
ta profectio eſt. Allatis ab Dionyſio iuniore pariter & Italicorum philoſophorum ordine literis & le-
gatis,triremis ornatiſſima,& grauium & doctiſſimorum hoĩum nobiliumq; ciuium apparata comita-
tu,eum Syracuſas tranſportauit. Qui ubi littus attigit, quaſi miſſa è cœlo felicitate paſſim occurſus
habiti,& paſſim acta lætitia. Inde deſcendentem currus regio inſtructus apparatu,triumphantium ri-
tu frequentiſſima circũuinctus corona, Platonem deuexit in regiam. Quàm honorificus in Græciam
reditus? Reuerſus è Sicilia Plato,cum ad magnificentiſſimam illam Olympiorum celebritatem,quaſi
quendã orbis terrarum cõuentum perueniſſet,tam lætis cunctorũ concurſibus exceptus eſt,ut è cœlo
deus ad mortales demiſſus uideret. Ludos deſeri,athletarum ſpectacula relinqui,pugiles ſolos omit-
tere cerneres,& quod admirabilius eſt,qui tam longis terrarum mariſq; tractibus,paſcendorum ocu
lorum auriumq; & animorum gratia ad Olympia uenerant,omnis uoluptatis obliti,Platonem adi-
bant,Platonem intuebantur,in Platone proinde ac amœniſſimo diuerſorio conquieſcebant. Fac Io-
uem ipſum,ſi modo quem eſſe deum,non impium ac flagitioſum hominem Iouem eſſe credimus,
fac inquam Iouem ipſum,tum ſua ad Olympia in terras euerſiſſe,profecto non plus uenerationis illi
aut honoris

A aut honoris hoies tribuiſſent. Gratulari Platoni plerunq; ſoleo, cũ eius comitas, morũ ſanctitas, acumẽ igenii, & diuina in primis ſcientia, tãta extiterit, ut nõ modo uiuens, ſed & uita functus poſteros in ſui beneuolẽtiã, charitatẽ, obſeruantiãq; pduxerit. En quos hoies. Mithridates Põticus, rex Perſarũ, potentia, magnitudine animi, igenio pſtans fuit, ut qui aduerſus Romanum iperium Syllã, Lucullum, Põpeium, fortes ac fortunatos imperatores, terra mariq; tot annis belligerare auſus, nõ paruã Græciæ partem, ac inſulas in poteſtatẽ ſuã redegerit, & duas & uiginti linguas, quot nationibus iperitarit, prõpte calluerit: is in Academia cõſtitutus, uiri gloria motus, ſtatuã dedicauit, ſui in Platonẽ monumentum & pignus amoris, egregium Sylomonis opus; idq; poſt Platonis obitum annos ducentos & ſexaginta. Eã hunc in modũ iſcripſit: Mithridates Rhodoatæ filius, hãc Platonis imaginẽ Muſis dicatã erexit. De Platonis morte ut ſupra pollicitus eram, pmiſſa perſoluo: de qua uarie traditum eſt. Sunt qui eum in celebrãdis amici nuptiis, cum quietus diſcumberet, iuxta aſſiſtentibus ſummæ grauitatis hominibus, animã derepente exhalaſſe ſcribant. Nõnulli ipſum in nouum quoddã morbi genus cum icidiſſet, quẽ à corruptione pædiculorum Phthiriaſim uocãt, quo & Cornelium Syllã periſſe cõperio, tandẽ e uita exceſſiſſe. Quidam eum ſuo in lectulo cum & ſcriberet & legeret, uno & octogeſimo ætatis anno mortẽ obiſſe memorant, cum Philippus Alexãdri Magni pater Macedonibus impabat: quo tẽpore Alex. Magnus annos decẽ natus erat. Quoſdã etiã alios hoc Platonis noie fuiſſe inuenio, ex quibus Rhodius unus in philoſophia clarus euaſit, quẽ Panætii diſcipulũ extitiſſe liquet. Fuit & alter Peripateticæ ſectæ, qui pcipuã diſciplinis & bonis artibus curam ſub Ariſtotele pceptore tribuit. Tertiũ eruditum uirum Praxiphanis filium fama refert. Quartus nõ mediocri ſermone pdicat ueteris Comœdiæ ſcriptor. Extant aliqua inſcripta ſepulchro Platonis epigrammata, ex quibus unum eſt: *Platonis mors* *Platones quatuor.*

Ante alios caſtus, iuſti quoq; amoris amator,
Diuus Ariſtoclus occubat hoc tumulo.
Si cui de cunctis magnæ eſt ſapientia laudi,
Maiorem hic habuit, nec comes inuidia eſt.

Aliud eſt huiuſmodi:

Tellus membra ſinu condit moribunda Platonis,
At felix animam cœtus habet ſuperum.
Longinqui hoc celebrant, diuina huic cognita uita eſt.
Clarus Athenarum ciuis Ariſto erat.

Hæc ſunt Philippe uir doctiſſime, quæ de Platonis genere ſcripturum me tibi pollicitus: quo pacto etiã
B in ſtudiis uitam degerit, adiunxi, ut cumulatius tuæ uoluntati munus elargiter. In quo ſi legens interdum oberrabere, tu mihi, ego tibi præſentes eſſe uidebimur, cum frequentes noſtræ occupationes iucundiſſimam nobis inuitus cõſuetudinem pſentiamq; diſſoluant, & quod initio dixi, noſtræ beneuolentiæ memoria & amicitiæ fides hoc literarum beneficio & cuſtodia durare & ſeruari diutius poterit. Sic utriq; Vergilii illud obueniet. Abſentem abſens auditq; uidetq;.

ARISTOTELIS VITA

GVARINO VERONENSI AVTORE

ARISTOTELES philoſophus ex oppido fuit noie Stagira, obſcuro quidẽ per ſe, niſi quod huius uiri claritate reſulſit. Patrẽ uero habuit Nicomachum, medicinæ pfeſſorẽ artis. Genus primũ in Machaonẽ Aeſculapii filium continuata certiſſimaq; ſucceſſione referebat. Ipſe uero Nicomachus apud Amynthã Macedoniæ regẽ, Philippi patrem, & medici & amici locum obtinens, multũ & gratia & opibus in regno potuerat. Ex hoc Ariſtoteles natus eſt anno primo, ut quidã tradunt, nonageſimænonæ Olympiadis. Matrẽ quoq; habuit non obſcuri generis, noie Pheſtiada. Ariſtoteles aũt prima ætate in Macedonia educatus, ubi adoleſcere cœpit, Athenas ſtudiorũ gratia miſſus cũ cæteris operã diſciplinis haud ſegnẽ dediſſet, tandẽ Platoni p id tẽpus Academiã mira diſcipulorũ celebritate icolẽti, in philoſophia adhæſit. Decimoſeptimo ætatis anno fuiſſe phibent, cũ Platonẽ audire primũ icepit. Eius diſciplinæ uiginti annis pſeuerauit auditor, nihil omittens ex iis artibus quæ ad ſummũ futurũ philoſophũ ptinere uidebant. Erat in eo acritas ingenii ſumma, nec ſanè minor aut uigilantia, aut ſedulitas. Cupiditate uero diſcẽdi ita flagrabat, ut nullũ diſciplinarũ genus ſibi icognitum pateret. Itaq; non in utraq; modo philoſophia pſtitit, ſed in dialecticis & mathematicis lõge primus habebat. Nec in tantũ ſed & poeſeos perfectã quandã cognitionẽ adiunxerat. Hiſtoriæ uero ita curioſus, ut neq; cœlo, neq; terra, neq; mari quicquã relinquere uellet incognitum. Indole præterea mirabili, ut ad ſingula natum

præcipue dicas, ut & carmina ab eo pulcherrime ſcripta, & ſolutæ orationis copia ornatuſq; oſtendit. C
Mortuo Platone ad Herniiam Atarnei tyrannum profectus, triennio ferè apud illum deſedit. Hanc eius moram nonnulli obtrectatores uehementer carpſere, quaſi parum philoſopho congruentem: lacceſ ſantq; hoc in loco maxime pro ancillæ cuiuſdam amoribus penè inſanis, quorum gratia illum deſediſſe apud Herniá quidá ſcripſere. Extatq; in eum epigrámma nobile Theocriti Chii, amariſſimis ſanè uerbis obſcœnitatem & deſidiam illi exprobrantis. Sed hæc omnia ut falſa & ab obtrectatoribus ficta eximiem, facit quod mox inde primus in Macedoniam euocatus à Philippo, & aliis rebus auctus honeſtatuſq; eſt, & Alexandro filio in diſciplinam tradito, maximam autoritatem in regno promeruit. Ná illuc quidé adduci nõ poſſum, ut exiſtimem hoīem minus integra fama, in eo ipſo tempore à præſtantiſſimo rege, aut tantopere appetitum euocatumq;, aut unicum tantæ ſpei filium huic potiſſimum creditum. Et ſimul à Demetrio Magneſio ſcriptum reperio, neceſſitudinem quandam Ariſtoteli cum Hermia fuiſſe, quòd eius nepté in matrimonio haberet, eoq; ueluti officio retentũ penes illum fuiſſe. Sed poſtq̃ in Macedoniá rediit, honore ac dignitate lõge primus habebaẗ, ut admiraretur eius ſapientiam rex, quaſi decus īgens regni ac felicitatem ſuorum temporum æſtimaret. Apparet id in epiſtola Philippi, quam ad Ariſtotelem de Alexandro ſcripſit: Diis, inquit, gratias habeo, non tam proinde quia natus eſt, q̃ pro eo quod naſci cõtigit téporib. uitæ tuæ: ſpero enim fore, ut educatus eruditusq; à te, dignus exiſtat & nobis, & iſtarum rerum ſuſceptione. Decem fermè annos circa Alexandrum fuiſſe uidetur, nec tamen in eo ſolum occupatus, ſed & per id tempus multa per ſeipſum, multa & per regis potentiam inquirens, occultiſſima naturæ indagabaẗ. Alexandro deinde in Aſiam cum exercitu profecto, ipſe Athenas rediit, & ſui copiam in Lycæo exhibere cœpit, Xenocrate per id tempus Academiam obtinente. Docebat uero inambulans plerunq;, auditorũ turba circunfuſus, ex quo ipſe ſectatoreſq; eius

Peripatetici unde dicti.

Peripatetici philoſophi nuncupati ſunt. Sunt tamen qui tradant partem illam gymnaſii in qua docebat, Peripatũ, id eſt deambulatorium fuiſſe: atq; ut Academici Stoiciq; à loco dicti ſunt, ſic etiá Peripateticos de loco ipſo cognomentum ſuſcepiſſe. Tredecim annis in Lycæo florentiſſime docuit, compluriſq; ſua diſciplina clariſſimos uiros effecit. Tandem uero cõmuni illa philoſophorum īuidia, quòd nõ recta de diis ſentiret accuſatus, metués ne ut quondá Socrati, ſic & ſibi in iudicio pereũdum foret, Antipatri quoq; amicitiam, qui tunc Athenienſibus odioſus erat, ne ſibi noceret formidans, deſerta ſui defenſione, Chalcidem abiit, ibiq; de cætero fuit, quoad è uita deceſſit. Nunc uero quoniá curſu quodá celerrimo prætervecti, ſpatium illius uitæ conſpeximus, flectenda iterum ratis eſt, ad mores eius uiri, D
& domeſtici uſus quaſi figurá diſciplináq;, & librorum ab eo ſcriptorum multitudinem intuendum. Formæ quidé fuit haudquaquá cõſpicuæ, duobus tamen p̃cipue dehoneſtabaẗ; gracilitate crurum, & puſillitate oculorũ. Itaq; quo dignitaté quandá redimeret aduerſum corporis uitia, & ueſtitu paulo inſigniori utebaẗ, & annuli digitos honeſtabát, & tonſurá cæterumq; corporis cultum de induſtria adhibebat, cum tamen reliqua in uita modeſtiſſimus eſſet. Mores auté in eo graues & ab obſcœnitate ridiculoq; alieni fuere, cæterum mites, & qui benignitaté potius haberent, q̃ præ ſe ferrent. Extat eius humanitas atq; dilectio in patriá, in ſuos, in familiá, in diſcipulos, in omne deniq; genus hominum, quam paulo poſt ſingulatim p̃ſequemur. Patrimonium fuit illi ſatis amplũ, cum ex hæreditate paterna, tũ ex regum largitione. Ná & prædia in Stagiris habuit & redditus, ex q̃bus modeſte ſimul liberaliterq; uitá duxit cum uxore, filiis, & amicis. Plená illius domum ſeruis fuiſſe, nec maribus modo, uerumetiá fœminis, teſtaméto eius apparet. Memorat enim permultos utriuſq; generis: deinde mandat neminem uenundari eorum qui ſibi ſeruierint, ſed liberos dimitti, quibuſdam tamen in ſeruitio filiorum uxoriſq; noīatim relictis. Vxores uero habuit duas, Phitaida ſcilicet & Herpilidé: quarum Phitaida alii filiá, alii nepté Hermiæ Atarnei, de quo ſupra diximus, Herpilidé uero pleriq; ancillam eius fuiſſe tradidere, mortuaq; uxore prima, conſuetudine ab ea recepta, mox procreatis filiis, pro uxore habitam. Ex hac Herpilide Nicomachus filius illi natus eſt, ad quem ſunt Ethicorum libri, & filia Nicanori deſponſata. Stagira urbs à Philippo euerſa, ut reſtitueretur ab rege obtinuit, legeſq; & formam Reipublicæ ipſe deſcripſit, qua poſtmodum ea ciuitas uſa eſt, habuitq; licet abſens diligentiſſimam patriæ curam. Ciues autem ob hæc merita tanto in honore illum habuere, ut feſtos dies & ludos quotánis etiam eo uiuente faciendos illi publice dedicarent: feſta ipſa celebritas Ariſtotelia nuncupata. Et in

Ariſtotelia celebritas.

patriam quidem hæc illius beneficia extant. In ſuos uero ac neceſſarios tanta charitate beneuolentiaq; fuit, ut penè ſuperflua atq; nimia illius obſeruantia uideatur. Nicanore genero ægrotanté pro eo uota fecit, ſi incolumitatem reciperet, ſtatuas ſe duas, alteram Ioui ſeruatori, alteram Iunoni ſoſpitæ dedicaturum. Diſcipulis uero multum detulit, amauitq; unice, præſertim eos qui excellere uiſi ſunt. Extant eius in Theophraſtum permulta charitatis amoriſq; indicia, & illud in primis, quòd ipſum licet imparem genere, tamen generum ſibi teſtamento deſignat, ſiquid Nicanori contingeret, propter quod alteri filia tradenda foret. Curam uero omnem filiorum ac rerum ſuarum, arbitrio fideiq; propinquorum, diſcipulorumq; cõmiſit, Antipatro duntaxat ob honoré adiecto. Calliſthené uero uſque-

adeo

A adeo amauit, ut aduerſus Alexandrum regem grauiſſimas inimicitias pro eo ſuſcipere non dubita-
rit. Fuit autem Calliſthenes Ariſtotelis diſcipulus, neceſſitudine etiam quadam materna ſtirpe ſibi cõ
iunctus, excellentiſſima diſciplina iuuenis. Hic ad regem ab Ariſtotele miſſus, cum in Aſiam illum ꝑ
ſequeretur, quaſi Hermolai coniurationis autor ab Alexandro interfectus eſt. Atqui cõſtat falſò obie
ctum illi coniurationis crimen: cæterum odioſum faciebat regi nimia in diſputando libertas, & conten
tionum pertinacia, quam ob cauſam interfectus ab illo putatur. Tulit igitur huius necem perindigne
Ariſtoteles, nec uerbis querelisq́; liberioribus pepercit. Hinc & regis infenſio ſecuta eſt non latens neq;
obſcura. Itaq; ad Antipatrum ſcribens Alexander, cum huius coniurationis mentionem feciſſet, ſeſe
exacturum pœnas minitatur non à Calliſthene modo, uerumetiam ab iis qui illum ad ſe miſiſſent,
de Ariſtotele non dubie ſentiens: miſſaq́; per idem tempus ab Alexandro dona Xenocrati ampliſſima
ferunt, non tam ut illum honoraret, q̃ ut Ariſtotelẽ ab ſe præteritum deſpectumq́; oſtẽderet. At Ari
ſtoteles poſthac celatim fauiſſe Antipatro, quo regnum Macedoniæ retineret, exiſtimatus eſt. Tem
pora quibus Athenis fuit, inquieta porrò, difficiliaq́; fuere, ob timorem Alexandri poſt Thebas euer
ſas ciuesq́; expoſtulatos, mox ob Antipatri ſuſpiciones atq; certamina. Quo quidẽ tempore principes
illi oratores Demoſthenes, Hyperides, Demades, Aeſchines, diuerſa in Repub. ſentientes, crebris tur
bulentisq́; concionibus omnia cõmiſcebant. Tutus tamen inter has procellas Ariſtoteles fuit uſq; ad
Antipatri tempora, qui Alexandro defuncto, Macedoniæ potitus eſt regno. Tunc ab Eurymedonte
die ſibi dicta, cum in iudicium uocaretur, defenſionem primo aggreſſus eſt, orationemq́; pro ſe quam
diceret iudicialem perſcripſit, mox ueritus iudicum imperitiam & accuſatoris gratiam, deſerere iudi
cium ante diem conſtituit. Ita Chalcidem fugiens ibi poſthac fuit, non ſolum uxore & liberis, uerum-
etiam auditoribus pleriſq; eò ſe transferentibus. Diſcipulos uero habuit cõplures, quorum præcipui
Theophraſtus & Menedemus & Ariſtoxenus, qui poſtea Muſicus cognominatus eſt. Nã Calliſthenẽ
omnibus præcellẽtem uiolentia regis abſtulerat. Theophraſtus & Menedemus principes relicti, & qui
dem ex ipſius ſententia iudicioq́; ſummo. Fertur enim cum ad extremum uitæ ſpatium ægrotaret;
ac iam deſperata ſalus eſſet, coiuiſſe ad eum diſcipulos, atq; rogaſſe, quandoquidem ipſe in periculo ui
tæ foret, & humana fragilia atq; incerta, iam inde eum ſibi in doctrina præficeret, quem ipſe maxime
omnium probaſſet. Tum Ariſtoteles cum ante obitũ id ſe facturum polliceretur, haud multo poſt ui
num ſe cupere inquit, aut Lesbiũ aut Rhodiũ, iuſſitq́; utriuſq; poculũ ſibi afferri. Cumq́; illa uiciſſim
delibaſſet, Lesbium, inquit, hoc perq̃ ſuaue eſt, & amœnũ, Rhodium & hoc probandum & bonum.
Quo quidẽ facto nemini dubium fuit, quin Theophraſtum & Menedemum ſuo iudicio anteferret,
quando alter Lesbius erat origine, alter Rhodius. Hoc eius iudicium perſapiens & cautum ꝑ uitãda cæ
B terorum diſcipulorum inuidia fuit, dixit enim quodãmodo, & nõ dixit. Nec tamẽ ea cautela uitare po
tuit, quin aliqui ꝑinde quaſi nõ recte ſpreti ab eo atq; poſthabiti offenderent, quorum unus Ariſtoxe-
nus eſſe uidet, ut poſtea ſcriptis eius deprehẽſum eſt. Hic Ariſtoxenus genere fuit Italus, patria Taren
tinus, & ꝓpter excellentiã eius artis Muſicus cognominatus. Migrauit autem è uita Ariſtoteles anno
ætatis ſexageſimotertio, poſt Romam uero conditam quadringenteſimo ſecundo: eodemq́; ipſo anno
Demoſthenes orator Athenis ꝓfugus in Italia, & Ariſtoteles Athenis ꝓfugus in Eubœa diem obiere.
Nec defuit ab Ariſtotelis obitu ueneni ſuſpicio, ſed & fama fuit, & mandarunt quidam literis, potato
illum aconito uoluntarie interiiſſe quod falſum eſt. Quid enim opus fuit ſolum uertere, & Athenis fu
gere ſi uoluntarie erat obiturus? An nõ ut in Eubœa, ſic Athenis potare aconitum, & finire uitam lice
bat? Arguit præterea teſtamenti ſeries in Eubœa cõditi, quæ aliena ꝑtinus à uoluntaria morte cõſpici
tur. Sic enim incipit: Erunt oĩa recte, ſi tamen quid cõtingat, Ariſtoteles teſtamentũ ſuum in hunc mo
dum fecit. Hoc autẽ principiõ quis nõ uidet nõ deſperantis eſſe hominis, ſed uitam affectantis? cum
etiam omen uitet moriendi, & recte cuncta fore dicat, ſi uita ſuperſit. Cum illis ego ſentio qui morbo
interiiſſe illum tradidere, qui & plures ſunt, & certiores autores. Hæc de moribus eius uſq; domeſti
co retuliſſe ſat eſto. Nõ enim hæc tam in philoſophis ſpectanda ſunt, q̃ ſtudia eorum ꝓclaraq́; diſcipli-
nã intuendum, de quibus iam dicere ordiemur. Viuo adhuc Platone in multis ab eo diſtare cœperat,
nec deerant planè iam qui Ariſtotelem ſectarentur: nec tamen in ſumma rerum inter eos quidem phi
loſophos contrarietas eſſe putatur aut diſſenſio. Eadem enim ſectati uidentur Academici ueteres, ac
Peripatetici, à Socratis Platonisq́; diſciplina ambo fluentes, eãdemq́; de uirtutibus & moribus, de bo-
nis & malis, de natura rerum, de imortalitate animorum, opinione habentes. Itaq; in genere quidem
ipſo & ſumma rerum nequaq̃ inter illos diſcrepãtia eſt: in particulis uero & mediis quãdoq; diſtare il-
los aduerſariq́; apparet. Fuit enim Plato uir ſingularis quidẽ ac præcellens, multarum ac uariarum re
rum ſcientia præditus, eloquentia uero tãta, ut ſupra hoiem ſeſe attollere illius eloquium uideat: cæ-
terum traditiones interdum tales ſunt, ut aſſenſu potius bonæ mentis, q̃ probationis neceſſitate nitan
tur. Nã de natura animi ipſiusq́; tranſmigratione diſceſſioneq́; in corpora, ꝑmulta tradunt ab illo
ꝓlata magis hominibus q̃ ꝓbata. Et in optimo ciuitatis ſtatu cõſtituendo ea nõnunquam ſentit, quæ

Gellius li. 13. cap. 5.

ab hoc noſtro uſu conſuetudineq́; uiuendi plurimum abhorrent. Mulieres enim cõmunes omnium C
eſſe cenſet, quo nihil inexplicabilius cogitari poteſt: filios uero ita incertos, ut nemo neq; ſuos, neq; alie
nos queat agnoſcere. Patrimoniorum autẽ iura ſuſtulit, atq; omnia omnium cõmunia eſſe uoluit. Cõ
tra hæc igitur & huiuſmodi renitens Ariſtoteles, cum probabilem aduerſandi materiam nactus eſſet,
etiã uiuo Platone ſectatores reperiebat. Præterea doctrina Platonis uaria eſt & incerta. Socrates enim
ubiq; inductus, nullo diſciplinarum ordine, quaſi à carcere ad calcem diſcurrit, ſed modo hoc, modo il
lud pro arbitrio agit, & in diſputando non tam quæ ipſe ſentiat dicere uidetur, q̃ aliorum ſententias
dictaq́; refellere. Ariſtoteles uero & cautior in tradẽdo fuit (Nihil enim aggreditur, quod probare nõ
poſſit) & moderatior in opinando, ut hæc quæ in uſu uitaq́; cõuerſant, adiuuare, non aliena, & abhor
rentia, & nunq̃ profutura, meditari illum appareat. Ad hæc ipſis in rebus explicatio ſerioſa atq; perdi
ligens, ut ſiue Logicæ, ſiue Phyſicæ, ſiue Ethicæ tradat p̃cepta, continuata ubiq; doctrina ſit, & ab ipſis
primordiis rerum ad finem uſq; perducta ſcientia, tanq̃ pater diligens, qui non ſolum genuiſſe filios,
ſed per pueritiam adoleſcentiamq́; educatos nõ prius deſerat, q̃ cõtinuato diligẽtiæ ſtudio in uiros tra
duxerit. Hæc autem cõtinuatio diligentiaq́; doctrinæ in Platone nõ fuit, ſiue ille non putauerit opor-
tere, ſiue noluerit, ſiue iſta parua minutaq́;, & quaſi diſciplinarum elementa cõtempſerit. Itaq; illius li
bri perfectis iam robuſtis diſciplina hominibus aptiores ſunt, teneros uero inſtituere nõ ſatis poſſunt.
Ariſtoteli uero permultum debet humanum genus, quòd diſciplinas ante uarie ſe diſperſas, in unum
quaſi corpus ſingulas redigere dignatus eſt. Itaq; diſcere qui uolunt, hunc amplectantur oportet: cuius
libri ita ſcripti ſunt, ut & paruulos inſtituere, & mediocres alere, & robuſtos exercere, ac perficere uo-
luiſſe illum appareat, ac omnis ætatis noſtræ curam cogitationemq́; ſuſcepiſſe. Nec philoſophiæ ſolũ,
quanq̃ in illa eminet, ſed aliarum quoq; artium, ſiue facultatum curioſiſſimus fuit. Nam & rhetoricã
artem pluribus uoluminibus, omnemq́; illius uim, naturam, ornatumq́; explicuit, & de poetica mul-
ta perſcripſit, & utriuſq; harum ſtudioſiſſimus fuit. Exercuiſſe uero in eloquentia iuuenes, ac poſtmeri
diano tempore præcepta dicendi tradere, ac ſapientiam cum eloquentia miſcere, inſtituiſſe conſtat.
Idq́; feciſſe tradunt Iſocratis rhetoris gloria permotum, qui cum longe à ſcientia foret, diſcipulis tamẽ
abundaret, famaq́; de illo magna circunferretur, dixiſſe Ariſtotelem ferunt, Perabſurdum eſſe tacere
ſe cum Iſocrates loquatur, atq; ita docere eloquentiam auditores ſuos cœpiſſe. Ipſe certe quæ ſcripſit
omnibus dicendi ornamentis, figuriſq́; referſit, quod in libris eius manifeſte apparet. Expertus ſum
apud quoſdam doctos uiros, græcarum tamen literarum ignaros fidem non fieri aſſertione mea, dũ D
Ariſtotelis eloquentiam commendo: quippe adulterinas huius philoſophiæ translationes lectitare ſo-
liti, intricatum quendam & obſcurum & inconcinnum arbitrantur. Sed non ſunt illi Ariſtotelis libri;
nec ſi uiuat ipſe ſuos dici uelit, ſed meræ translatorum ineptiæ. Ille politiſſimus ſcriptor eſſe uoluit, &
quod uoluit curauit, & quod curauit aſſecutus eſt. Verum quia uerba fidem non faciunt mea, M. Tul

Pro Ariſtotelis eloquentia Ciceronis teſtimonium.

lii Ciceronis accedat autoritas: cui enim ii de eloquentia iudicanti credent, ſi M. Tullii iudicio nõ cre-
dent: Liber eſt Topicorum M. Tullii ad Trebatium, in eius libri prooemio ita ſcriptum eſt: Sed eo ma
gis reprehendendi ſunt, quod nõ ſolum rebus iis quæ ab Ariſtotele dictæ & inuentæ ſunt, allici debue
rant ad eum perdiſcendum, ſed & dicendi incredibili ſuauitate & copia. In libro autem primo de fini
bus bonorum & malorum inquit: Credo te minus delectari ab Epicuro, qui hæc Ariſtotelis & Theo-
phraſti ornamenta dicendi cõtempſit. In primo ergo, incredibilem ſuauitatem & copiam, in ſecundo
autem ornamenta dicendi Ariſtoteli tribuit. In epiſtolis autem ad Lentulũ, Scripſi, inquit, de Oratore
libros tres, quos Lentulo noſtro puto fore nõ inutiles. Abhorrent enim à cõmunibus præceptis, atq;
omnem ueram Ariſtotelicã & Iſocratæam rationem oratoriã complexi ſunt. In epiſtolis uero ad Fan-
nium ita ſcripſit: Meus autem liber totum Iſocratis myrothecium, atq; oĩum diſcipulorum eius arcu
las, ac nõnihil & Ariſtotelica pigmenta cõſumpſit. In rhetoricorũ autem ſecundo ita ſcribit: At ueteres
quidẽ ſcriptores huius artis uſq; à principe illo & inuentore Creſia repetitos, unum in locum cõcluſit
Ariſtoteles, & noĩatim cuiuſq; præcepta magna cõquiſita cura perſpicue aſcripſit, atq; enodata diligẽ
ter expoſuit, ac tantum inuentoribus ipſis ſuauitate & breuitate præſtitit, ut nemo illorum præcepta
ex ipſorum libris cognoſcat, ſed omnes quicquid illi præcipiunt, ſi uelint intelligere, quaſi ad quendã
multo cõmodiorem explicatorem reuertant. In primo quoq; ad Herennium libro de arte Rhetorica
loquens, ſic inquit: Ariſtoteles autem qui huic arti plurima adiumenta atq; ornamẽta ſubminiſtrauit.
Permulta huiuſmodi doctiſſimorum hoĩum teſtimonia de Ariſtotelis eloquentia reperiũtur, quæ re
ferre nunc prolixum ſanè negocium eſſet. Deſinant igitur iſti ex infantia ſua Ariſtotelis facundiã me-
tiri, nam qui eorum qui ætate noſtra philoſophos ſe haberi uolunt primas literas tenent, rapti de Grã
maticis immaturi & rudes, & pleni adhuc puerilium tenebrarum, ad ea ꝓperant audiẽda, quorum nec
uerba nec ſignificata intelligunt, ac rerum ipſarum uix umbram quandam intuentur. In Ariſtotele
uero perfecta ſunt omnia, nam & in literis quantum nemo alter elaborauerat, & poetas cunctos dili-
gentiſſime nouerat, & totus interdum ſcaturit uerbis, & oratorum neminẽ eorum qui ante ſe fuerãt

A præteriuit,& præcepta dicendi quàm exacte tenuerit,libri eius Rhetorici declarant. Diligentiam uero ſcribendi eius illa minutiſſima probant,quòd pedes ac numeros non in uerſu modo,uerum & ſoluta in oratione ſeruandos cenſuit. Itaq; dactylum & tribrachum reiicit,quaſi nimiú elatos pedes,& altius excogitatam orationem reddentes:rurſusq; iambos & trochæos,quaſi nimiú depreſſos. Probauit autem pæona maxime,qui eſt duplex. Aut enim ex longa quam tres breues ſubſequuntur,aut ex tribus breuibus & longa poſtrema,quorum alterum principiis,alterum clauſulis aſſignauit. Extant eius libri rhetorici cóplures,in quibus nó modo ipſum ſtuduiſſe eloquentiæ,uerú & alios docere uoluiſſe apparet. In quibus dii boni quanta obſeruatio eſt,quam trita ac perdiligés præceptorú traditio,quàm accurata rerum ad eam artem pertinentium euolutio. Atq; ego libéter quærerem ab his qui Ariſtotelem non credunt eloquentem fuiſſe,utrum non curauiſſe illum dicant,ut eloquens eſſet:an nó fuiſſe, licet curauerit,eloquentiam cóſecutum? Primum non curauiſſe qui dici poteſt, cum tanta uolumina de ea arte perſcripſerit? aſſecutum uero tanto ſtudio eloquentiam nó fuiſſe tam excellens ingenium, nimis ſtulti atq; inſipidi eſt exiſtimare:& adſunt teſtimonia eloquentiſſimorum uirorum,illius facundiam miris laudibus extollentiú. Equidé niſi prolixitaté nimium uerer,infinita penè ex illis libris recitarem,in quibus & artificiú dicédi ſummú,& cuncta uerború ſententiarumq; ornamenta ineſſe oſtenderem. Sed hoc ſatis,ad reliqua tráſeamus. Libros auté uſqueadeo multos perſcripſit,ut nó ſolú legendo,uerumetiá enumerádo fatigare auditoré poſſint. Nó enim tantúmodo ſcripſit quæ nunc inter manus uerſantur,ſed longe plura,quæ deperdita ſunt. Scripta uero eius licet multiplicia uariaq; fuerint, tamé ad genera quatuor reduci poſſunt. Eorú una pars,eloquentiæ ſuaſioniſq; rationé cóplectitur. Alteraq; ad ciuilé moralemq; pertinet diſciplinā. Tertia diſſerendi præcepta cótinet. Quarta uero ſecreta naturæ ac rerum occultiſſimarú cauſæ rationeſq; explicantur. Atq; in illo quidé genere quod primú à nobis poſitú eſt,artes eius rhetoricæ nominátur,pluribus libris ac diuerſis uoluminibus explicatæ. In eodé genere collocáda ſunt illa quæ de Homericis quæſtionibus ſex libris explicuit,& quæ de arte poetica libris duobus,& que de elocutione poetarú libro uno,& quæ de poetis libris tribus,& quæ de tragœdiis libro uno. Addo etiá huic generi cohortationes atq; epiſtolas,quas ad Philippum,quas ad Alexádrum,quas ad Olympiadem,quas ad Ephæſtiona,quas ad Antipatrú miſit. Adde uerſus ab eo factos,& orationem iudiciariá pro ſe ſcriptam. Morales quoq; atq; ciuiles permulti ab eo ſcripti ſunt libri. Nam & ad Eudemum libri de moribus octo,qui & nunc extát,& magnorú moraliú libri duo, & ad Nicomachú libri decem,in quibus profecto eius diſcipuli ineſſe putatur. Præterea Oeconomicorú
B libri duo,Politicorú libri octo. His addátur hi libri quibus ſunt ab eo mores & inſtituta centum quinquagintaocto ciuitatú,multa cura magnaq; diligétia perſcripti. Præterea de iuſtitia libri quatuor. De gubernatione Reipublicæ duo. De uoluptate liber unus. De ſummo bono libri tres. De regia gubernatione liber unus. Prouocatiui ad uirtuté libri duo. Ad leges Platonis libri tres. Ad Remp. Platonis libri duo. De legibus libri quatuor. De diuitiis & opulentia liber unus. De precatione & uoto liber unus. Iam uero in duobus reliquis generibus,quorum alterum in diſſerendi iudicandiq; ratione poſitum diximus,alterum in ſecretorum naturæ peruestigatione,quammulti eius libri adhuc extent omnes ſcimus,quammulti uero amiſſi atq; perditi ſint in utroq; illorum genere,operoſum ſanè negociú eſſet in præſentia referre atq; cónumerare uelle. Traditur quippe libros ſupra trecentos ab ſe ſcriptos reliquiſſe,horum pro multitudine pauci extant,ſed credo optimi atq; probatiſſimi.

Ariſtotelis opera quadrifariam diuiſa.

CAROLI MAGNI VITA

DONATO ACCIAIOLO AVTORE.

CAROLO Francorum regi,cui poſtea ex magnitudine rerú geſtarum Magno fuit cognomen,patré fuiſſe tradunt Pipinum regé, qui primus in Francos(ſicuti quidá ſcriptores memoriæ prodidere)liberá dominádi poteſtaté habuit,cú ſuperiores Frácorum reges anguſtis códitionibus ſcepti,ea lege uiuerent,ut magis nomine & inani titulo , quàm dignitate regia potirétur. Nam opes ac potétia regni,& omniú rerum adminiſtratio ad Præfectos regiæ domus(ſic enim eos uocitabát)cómuni cóſenſu deferebatur. Hi domi militiæq; ſummam poteſtaté habentes , populos pro ſuo arbitratu regebant,de omnibus controuerſiis decernebát,præmia pœnaſq; conſtituebát. Quibus fiebat,ut poſthabitis regibus,ii ſoliti eſſent qui in ſummo honore haberentur. Hunc uero magiſtratum qui apud Francos ampliſſimus habebat,cóſequi nó poterát niſi præcipua nobilitate uiri,& qui regibus eſſent neceſſitudine,aut propinquitate cóiuncti. Pipinus igitur hac dignitate,quá ueluti hæreditariam à patribus ſuis acceperat,multis

annis egregie functus, maximam ſibi apud omnis generis homines tum famam, tum beneuolentiam comparauit: quibus poſtea factum eſt, ut cum Franci ac Ro. pontifex Hildericum regem à dominatione ueluti inutilem ſemouiſſent, hunc potiſſimum deligẽdum putarent, cui communi ſententia regnũ decernerent. Sic igitur Pipinus autoritate Pontificis & Francorum decreto plena dominandi poteſtate ſuſcepta, reliquam deinde uitam publicis pariter ac priuatis rebus egregium duxit. Regnauit annos quindecim, cuilibet ſuperiorum regum belli paciſq; artibus & gloria par. Huic ſucceſſere ſuperſtites filii duo, Carolus, & Carolomanus, æque regno inter ſe partito. Sed non multo poſt defuncto Carolomano, Franci eam regni partem quam ille poſſederat, Carolo fratri detulerunt: cuius uitam & mores & res egregie geſtas literis mandare conſtitui, ut memoriam tanti uiri, tamq; præclare de noſtra patria meriti, quantum ego poſſem, ab obliuione hominum atq; à ſilentio uindicarem. Primum igitur (ut à rebus geſtis narratio noſtra exordium ſumat) ſatis exploratum habemus, Carolum regem extemplo poſt Pipini obitum aduerſus Aquitanos bellum geſſiſſe. *Aquitaniæ ſitus.* Aquitania pars Galliæ eſt, quæ antiquorum deſcriptione, à Garumna flumine ad Pyrenæos montes, & ad eam partem Oceani quæ ad Hiſpaniam pertinet, ſpectat, inter occaſum ſolis & ſeptentrionem. Hãc prouinciam Pipinus ſuperato Vaifario duce, poſt longum bellum ditioni ſuæ penè ſubiecerat. Deĩde Pipino Vaifarioq; ſub unum propè tempus defunctis, Hunuldus uir potens, ex eorum morte (ut plerunq; fit) occaſionem nactus, bellum quod antea penè confectũ uidebatur, renouauerat, iamq; ferè Aquitaniam totam ad defectionem compulerat. Carolus uero ubi hæc quæ in Aquitania gerebanť cognouit, nullam moram interponendam ratus, ingenti celeritate exercitu cõparato, obuiam Hunuldo progreditur. Primo aduentu conatus illius facere reprimuntur, nec multo poſtea cõmiſſo prælio, Carolus hoſtem ſuperat, exercitum fundit, fuſum perſequiť, nec prius uictoriæ modũ ĩponit, q̃ Hunuldum ex omni Aquitania pulſum, in proximã regionem quam nunc Vaſconiam uocant, cõpelleret. Lupus qui huic prouinciæ dominabať ꝓpinqui ac familiaris uiri miſericordia motus, Hunuldum ad ſe fugientem comiter hoſpitaliterq; accepit. Euenire enim ſolet, ut principum afflictæ fortunæ facile eorum opes ad miſericordiam alliciant, qui ſunt in ſimili dignitate ac potentia conſtituti. Verum Carolus cum non minorem uictoriam in capiendo hoſte q̃ in ſubigenda Aquitania collocatam putaret, traiecto Garũna flumine ac exercitu ꝓpius admoto, legatos ad Lupum miſit qui dicerent, ut niſi Hunuldum hoiem infeſtum nomini Francorum quamprimum ad ſe adduxerit, ſe eum hoſtis loco habiturum. Lupus his mandatis uehementer cõmotus, ac ueritus ne potentiſſimum regem totamq; belli molem quam ſuſtinere nõ potuiſſet, in ſe unum cõuerteret, ſalutare ſibi ac gratum Carolo conſilium cepit. Nulla enim interpoſita mora, Hunuldũ ſimul & ſeipſum unà cum ꝓuincia Caroli poteſtati permiſit. Sic igiť Carolus in Aquitania cõpoſitis rebus, belloq; citius oĩum opinione confecto, cum uictore exercitu in regnum reuertitur. Poſt Aquitanicum bellum Hadrianus Ro. eccleſiæ pontifex à Deſiderio Lõgobardorum rege uehementius q̃ uires ſuæ paterenť oppreſſus, cum ꝓpriis præſidiis eccleſiæ ſtatum tueri nõ poſſet, oratores ad Carolum miſit, qui multis precibus eum rogarent, ut Ro. eccleſiæ in ſummo periculo conſtitutæ opem & auxilium ferret, ac Pipini patris, Caroliq; Martelli, qui olim in Italia aduerſus hanc nationem egregie pugnauerant, memoriam renouaret. Carolum multæ res hortabanť quare pontificis defenſionem ſuſcipiendam, & Lõgobardorum audaciæ quacunq; ratione occurrendum putaret. In primis quòd non ignorabat caput Chriſtianæ fidei rem Romanam eſſe, eiq; tam graui bello laborãti nõ ſubuenire, turpe ſimul ac periculoſum eſſe cenſebat. Indignabať præterea quòd barbaræ gentes tandiu in Italia regnarent, & à maioribus ſuis ſæpe præliis uictæ nondum cõtineri poſſent, quin pontificibus Romanis contra ius faſq; ultro bellum inferrent. Quare his rebus anteq̃ ulterius augerenť Longobardorum uires, q̃primum occurrendum ratus, legatos ad Deſiderium mittit, qui eum hortenť ut finem iniuriis faciat, ab armiſq; diſcedat, ac omnia oppida quæ aut ui occupata eſſent, aut ſponte ad eũ defeciſſent, pontifici Ro. reſtituat. Hæc ſi fecerit, ſibi perpetuã gratiam atq; amicitiam cum eo fore polliceanť. Sin uero, quod facturus uidebať, mandata neglexerit, ei ſuo noĩe bellum indicant. Dum legati proficiſcunť, interim Carolus nõ ſegnius q̃ ſi hoſtes in Gallia eſſent, exercitum parat, nullã proficiſcendi moram facturus, ſi Deſiderium regem perſeuerare in bello cognouerit. Hæc expeditio per omnẽ Galliam uulgata adeo grata cunctis Francorum populis erat, ut iam palàm uociferaretur, maturandũ in Italiam eſſe, toties à ſe uictam Longobardorum gentem uires reſumere, cõditiones acceptas negligere, ſemper bella ex bellis ſerere, itaq; nunq̃ quieturam niſi eorum nomen penitus deleať. Sic igiť omnium animis in expectationem belli erectis, legati à Deſiderio redeunt, nunciantes omnia ibi hoſtilia eſſe, regem maius q̃ ante bellum moliri, & quantum coniectura aſſequi poſſunt, nunq̃ iniuriis finem facturum, niſi cum ſibi uires & arma ad inferendam iniuriã deſinit. Carolus his rebus uehemẽter cõmotus, maturandum ſibi exiſtimauit, ne ante Ro. pontifex opprimereť, q̃ ei ferre ſubſidium poſſet. *Carolus contra Deſideriũ proficiſcitur.* Itaq; re frumentaria cæteriſq; ad bellum neceſſariis quamcelerrime potuit cõparatis, magnis itineribus in Italiam cõtendit. Sed multa huic ſuæ feſtinationi aduerſabanť, montium altitudo, lo-

corum

A corum anguſtiæ,& penè inuii ſaltus,per quos miles onuſtis armis & impedimenta exercitus ducenda
erant. Accedebat quod Alpium iuga præſidiis hoſtium tenebantur.Miſerat enim Deſiderius qui occu
patis opportunis locis,quantum poſſent Francorum tranſitum prohiberent. Hæc cum ita eſſent, Ca-
rolus tamé nō ignarus,res præclaras,labores maximos,maxima quoq; pericula ſequi,ſuos hortatur,ut
quoad locorú anguſtiæ patiantur,ſeruatis ordinibus ire ad hoſté pergant. Appropinquáti Alpium iu-
gis nunciatum eſt,hoſtes relictis anguſtiis ſe in planum recepiſſe,ſeu metu perterritos,ſeu quia tutius
faciliusq; eſſe arbitrétur,deſcendenti ab Alpibus Carolo cum omnibus copiis cōfeſtim occurrere. Vix
ad Deſiderium perlatum erat. Frácorum exercitum poſt paucos dies in Italia fore,cum Carolus ſupe
ratis iam Alpibus,in Agrum Taurinum deſcendit,ubi primum Annibalé Carthaginenſem Alpes tráſ
greſſum cum omnibus copiis cōſtitiſſe tradunt.Eo in loco Carolus paucis diebus refecto milite, cum
per exploratores præmiſſos certior factus eſſet,Deſiderium regé propè Vercellas caſtra habere,ac ibi
cum ingenti exercitu aduentú expectare,nihil ultra differendum ratus,ex Taurinis mouit,atq; conti
nuatis caſtris in agrum Vercellenſem peruenit. Erat Carolus uirtute militū & rei militaris peritia lōge
ſuperior,multitudine uero ac numero hominū à Deſiderio uincebatur. Cum propè in cōſpectu exer-
citus eſſent,facta utrinq; poteſtate pugnandi,prælium cōmiſere. In ea pugna ſuperati Lōgobardi in fu
gam uertuntur,magna parte ſuorú amiſſa. Deſiderius poſtquá ſuos paſſim fuſos fugatosq; cōſpexit,ci
tato gradu Papiam,quæ caput regni erat,cum paucis militibus petit. Nec ſegnius Carolus,priuſquam
ſe hoſtes ex terrore fugaq; reciperent,regé perſecutus,in agrum Ticinium exercitum ducit, extéploq;
omnibus copiis ad mœnia regiæ urbis admotis,tentat ſi primo impetu capi poſſet. Vbi id parú preceſ
ſit,conſiliusq; ab oppugnanda urbe ad obſidendam uerſis,ſub ipſis mœnibus caſtra locat,ſubſidiaq; fir
ma nequa eruptio fieri poſſit,portis apponit. Cæterum cum ſatis cōſtaret Deſiderium regé priuſquá
deditioné faceret,paratum eſſe etiá ultima experiri,Carolus parte copiarum ad obſidioné relicta,ipſe
cum reliquo exercitu ad tranſpadanos contendit. Ibi ciuitates permultæ audita fama uirtutú ſuarú,
rebusq; proſpere geſtis,certatim ad eum deficiunt. Sed quod in primis ei gratiſſimum fuit,filii Caro-
lomani,qui extéplo poſt morté patris malo cōſilio temeritaté matris ſecuti,ad Deſiderium regé per-
fugerant,ſponte in ſua caſtra uenerunt,ac ſe ſuaq; omnia poteſtate Caroli permiſerunt:à quo benigne
excepti,magnoq; affecti honore,etiá in poſterum filiorum loco habiti ſunt. Poſt hæc Carolum cum ſtu
dio ſalutandi Pōtificem,tum deſiderio uiſendi celeberrimum beati Petri templum Romá profectū,
ac incredibili honore ab Hadriano ſuſceptum, poſt paucos dies ad obſidionem rediſſe cōperio. Erat
B obſidio uehemens,& frumenti cum ſumma caritate inopia,ſedendoq; expugnaturos ſe urbem ſpem
Franci habebant. Oppidani ecōtrario inſeſſis omnibus uiis per quas cōmeatus ex proximis locis ſub-
uehebantur,diffidebant inopiam diutius ferre poſſe,rem tamé quantum poterant producebant,bene
uolentia alii,alii metu Deſiderii regis cōpulſi. Poſtremo ſpe quoq; nō ſolum cibo deficiente, cum fa-
mem ulterius tolerare nō poſſent,ſexto menſe q̃ obſideri ſunt cœpti,deditioné faciunt. Capitur Deſi
derius unà cum uxore ac liberis,què ultimum Longobardorú regum in Italia regnaſſe tradunt. Tunc
enim ſummo beneficio Caroli Italia ſe primum erexit,quæ antea diutius q̃ uictricem omniú gentiú
prouinciá decuit,Barbarorú immanitate oppreſſa iacuerat. Nam poſt ſedem Romani imperii Byzan
tium tranſlatam,Gothi primi barbarorú,diuerſis deinde temporibus Hunni, Vandali, Heruli,poſtre
mi omniú Longobardi,ueluti in uacuá poſſeſſioné ruentes Italiá inuaſere. Eam gétem tradit fama ab
oceano Germaniæ ultimis oris,unde illis haud dubie origo fuit,nouas quærenté ſedes in proximas re
giones tranſiſſe,ac Vandalos,Herulos,Gepidas,aliasq; finitimas gentes,Ibore & Aione ducibus,ſæpe
bello ſuperaſſe,mutatisq; frequenter ſedibus,tandem intra Pannonias cōſtitiſſe. Inde Albuinus eorú
rex acceſſitus ab Narſete eunucho(ut quidam memoriæ prodidere)cum præter Longobardorú mul
titudinem uiginti quoq; Saxonum millia ſpe optimarum ſedium exciuiſſet,profectus ingentibus pedi
tum equitumq; copiis in Italiam uenit,breuiq; Vicentiam, Veronam, Mediolanú,ac omnis penè cite
rioris Galliæ urbes partim peſte,partim Gothorum cladibus exinanitas,ad deditioné compulit. Pa-
pia uero cum tres annos obſidioné tuliſſet,tandem & ipſa fame domita, Barbarorum imperio ceſſit.
Nec ambigitur,quin idem rex paucis annis totá Italiam ſubegiſſet,ita omnia apud Italos perdita erát,
niſi ſexto ſupra triennium menſe poſtq̃ Italiam ingreſſus eſt,apud Veroná interiiſſet,dolo uxoris Ro
ſemundæ necatus. Huic ſucceſſit Dephon inſignis nobilitate uir, Albuino nequaquam uirtute par,ſed
crudelitate ac immanitate naturæ longe ſuperior. Eo quoq; intra biennium uita functo,Longobardi
decem deinde ſequentibus annis nullum ſibi regem creauere, ſiue ſoperbia proximi regis huic generi
dominationis infenſi,ſiue gubernationé ſuorum ducum utiliorem rati,qui iam per omné Italiá uagá
tes ita impigre bellum gerebát,ut nunquam eo tempore ſit regia deſiderata poteſtas. Sub his ducibus
adeo creuere Longobardorum opes,ut Hetruria, Flaminia, Piceno, Samnio,aliusq; regionibus ſubactis,
omnem Italiam à Brunduſio Tarentoq; uſq; ad Alpes tenerent, præter urbem Romam,quam cōſtat
in huius gentis poteſtatem nullo unquá tempore deueniſſe. Finito decénio reditum eſt rurſus ad pri-

Deſiderius à Carolo captus.

ſtinam conſuetudinem creandi reges, ſeruatumq́; deinde per omne tempus uſq; ad Deſiderium, qui C
ultimus Longobardorũ regum in Italia fuit. Quo debellato (ut ſupra memorauimus) Carolus Ma-
gnus grauem eius gentis dominatum, quarto & ducenteſimo anno quàm regnare inceperant, à ceruí-
cibus Italorum dimouit, ac omnes ciuitates, quæ ad Deſiderium proximo bello defecerant, recupera-
tas pontifici Ro. reſtituit: Beneuentanum quoq; ac Spoletanũ agrum adiecit. Quibus meritis Hadria-
nus pontifex cum nullum maius grati animi indicium poſſet oſtendere, cõuocato frequẽti epiſcoporũ
cœtu eximioq; celebrato cõcilio, multis ac maximis priuilegiis eum ornauit. Carolus confecto Lõgo-
bardorum bello, potentiſſimo rege capto, cum alia quoq; magni ponderis animo moliretur, nullã mo
ram interponendam putauit, quin in Galliam confeſtim rediret. Saxonicum quippe intermiſſum bel-
lum eum domum reuocabat, quod eo biennio antequam Carolus ad liberandum Romanum ponti-
ficem in Italiam ueniret, & inceptum ſimul, & à præfectis eius per id tempus leniter adminiſtratũ cõ-
perio. Quo magis adducor ut uirtutem uiri ac animi magnitudinẽ admirandam putem, quod poſtha
bitis ferociſſimis hoſtibus, relictoq; domeſtico bello, rem ſuam neglexerit, ut Italiam eccleſiãq; Roma-
Saxonũ gens. nam, qua omnium Chriſtianorum ſalus continebatur, ab immanitate barbarorum liberaret. Saxonũ
gens longe maxima erat, ac etiã bellicoſiſſima penè Germanorũ omnium. Hi falſos colẽtes deos, cum
neq; diuini neq; humani iuris quicq̃ penſi haberent, nihil æque ac religionẽ noſtram hominesq; ei dedi
tos oderant. Proximi erant Francis, cum quibus cõtinenter bella gerebãt. Sæpe præliis uicti conditio-
nes acceperant obſides dederant, ſed nondum apud Francos erat inuentus, qui domita penitus eorũ
perfidia, pleniſſimã eſſet uictoriã cõſecutus. Hæc palma cum Carolo Magno quaſi diuino numine re-
ſeruata uideretur, non ſolum conſilio principes, ſed paſſim omnes clamoribus agunt, ut aduerſus per
petuos Francorum hoſtes totis uiribus arma ſumãtur. Carolus uero tempus ueniſſe ratus, in quo nõ
modo Barbarorũ hominum audaciã frangere, ſed etiã eorum regnum, quod multo ante animo agita
uerat, funditus euertere poſſit, ingentẽ exercitum parat, diem dicit, qua die propè ripã fluminis Rhe-
ni omnes cõueniant. Nunq̃ alias maiori alacritate contentioneq; animorum ſuſcepta à Francis expe-
ditio eſt. Hinc odium gentis, hinc ſpes bene gerendæ rei animum excitat. Sed ſupra omnia, ſtudiũ au-
get præſentia regis, cuius ductu auſpicioq; non modo Saxonũ gentem, ſed etiã orbem terrarũ, ſi uelit,
Bellum Sa- ſuperare ſe poſſe credebant. Has ſpes cogitationesq; ſecum portantes in hoſtilem agrum ducũtur. Sic
xonicum. igitur renouatum eſt cum Saxonibus bellum, quo nec maius ullum, nec grauius diuturniusq; à Caro-
lo geſtum comperio. Tres enim & triginta annos cum ferociſſimis gentibus certatum conſtat, plusq;
eo bello, quàm reliquis omnibus detrimenti acceptum, interemptis pleriſq; fortiſſimis uiris, qui diu
ſub auſpicio Caroli egregiam operam nauando meruerant. Saxones hoc tempore multoties ſuperati
obſides dabant, imperata ſe facturos pollicebantur: nec multo poſtea recuperatis uiribus, maius quàm D
antea bellũ ciebant: ut facile appareret, homines feros, quòd ſibi perſuaſiſſent cæteris aliis uirtute præ
ſtare, paratos eſſe etiã ultima experiri, anteq̃ armis Francorum aut cuiuſquam alterius gẽtis potentiæ
cederent. Factum eſt tamen ſumma uirtute & incredibili cõſtantia Caroli, ut nunq̃ illi defecerint, quin
confeſtim debitas pœnas ſuæ perfidiæ dederint. Euerſæ domus, diſſipatæ fortunæ, liberi in ſeruitutẽ
tracti, omnibus documento fuere, nullum in falſis diis præſidium eſſe. Sic igitur uſq; in tertium ſupra
uigeſimũ annum bellum protractũ: in quo quidẽ bello bis tantũ collatis ſignis pugnatum tradunt, ſe-
mel apud Oneggium montẽ, quem locum incolæ Theomillæ appellãt: nec multo interiecto tempore
apud Heſam fluuium, ubi penitus Saxones debellati ſe ſuaq; omnia poteſtati Caroli permiſere. Victis
impoſitæ leges, ut patriis cerimoniis, falſisq; diis poſthabitis, Chriſtianam fidem profiterẽtur, magnũ
numerum obſidum darent, modicis terminis ſepiti, neq; aliis iniuſſu Caroli bellum inferrent, neq; il-
latum propulſarent. Decem deinde ſunt hominum millia cum uxoribus & liberis in Galliã tranſpor-
tata, atq; uariis locis iuſſu Caroli diſtributa. Cæterum durante Saxonico bello, multas interim expe-
ditiones à Carolo ſuſceptas, ac ita egregie adminiſtratas inuenio, ut per uniuerſum orbẽ fama mana-
ret, Francorum regẽ non ſine diuina ope bella gerere. Erat autẽ Carolo in bellis gerẽdis hic primum
propoſitus finis, ut Chriſtianæ fidei legem quãtũ in ſe eſſet, extolleret, ac omnes populos qui ei aduer
ſabãtur, nõ ſolum deprimeret, ſed etiã, ſi fieri poſſet, euerteret. Cum uero ea tempeſtate barbaræ gẽ
tes quæ noſtræ religioni perpetuum bellũ indixerãt, Hiſpaniã graui ſeruitute oppreſſam tenerẽt, Ca-
rolus rei indignitate cõmotus, ad eam liberandã mẽtem cõuertit. Id autẽ fieri poſſe arbitrabatur, ſi in-
Bellum aduer genti celeritate exercitu in Hiſpaniã ducto, prius hoſtes opprimeret, quàm illi parare ſubſidia poſſent.
ſus Hiſpanos. Ad hãc igitur rem aggrediendã ſatis iam omnibus cõparatis, caſtra mouet, & quammaximis poteſt iti-
neribus in Hiſpaniã tranſire contendit. Nec iam miles grauatim ſequebatur; quòd iandiu animũ in-
duxerat, quocunq; à rege Carolo duceretur, ad certa belli præmia exploratamq; uictoriã duci. Inter
hæc ciuitates Hiſpaniæ quæ propinquiores erant finibus Galliæ, incertis rumoribus excitæ, aliquando
ſibi ſuisq; rebus timere inceperant. Poſtq̃ uero per Pyrenæum ſaltum traduci exercitus cœptus eſt, ru
morq; per Barbaros manauit de aduentu Francorũ certior, ingens repente trepidatio populos omnis
inuaſit,

A inuaſit, nõ ſatis gnaros quid aduerſus tantum, tamq; horrendum hoſtem ſibi agendum, aut parãdum
Carolus cõfeſtim ſuperatis Pyrenæi iugis cum in fines hoſtium perueniſſet, militibus imperat, ut quã-
latiſſime poſſunt uagentur, & quãmaximum hoſtibus terrorem inferant. Extẽplo ciuitates nõnullæ,
cum ad petenda externa auxilia nõ ſufficeret tempus, nec proprijs præſidiis res ſuas tueri poſſent, ſpon
te deditionem faciunt. Auguſta & Pampilonia, duæ opulentiſſimæ totius Hiſpaniæ urbes, quæ man-
data Caroli aſpernabantur, ui captæ, ac prædæ militibus datæ. Cum alteram Franci ad ſolum euertiſ
ſent, alteram mœnibus nudaſſent, tantum terroris omnibus gẽtibus iniecere, ut quas adiſſent, quasq;
non adiſſent pariter ultimæ propinquis imperio parerent. Sic igitur Hiſpania penè omnis in Francorũ
poteſtatem deuenit. Victis præcipue imperatum, ut falſis relictis diis, Chriſtianæ fidei legẽ acciperent.
Carolus rebus feliciſſime geſtis cũ incolumẽ exercitũ in Galliã reduceret, propè Pyrenæi iuga in finiti-
marũ gẽtium, quas nunc Vaſcones uocãt, inſidias incidit. Inſederant enim Barbari in occultioribus lo-
cis, expectantes occaſionem gerendæ rei. Vbi Francorum copias in anguſtiorẽ uiam deductas uiderũt,
repente ex iugo inſuper imminẽti nouiſſimũ agmẽ adorti, ingentem cædẽ ſtragemq; dedere. Nam Frã
ci cum neq; euadere poſſent in iugũ à Vaſconibus occupatum, neq; ſe explicare, ſuometipſi agmine in
arcto hærentes, ſimul ab hoſtibus; ſimul ab iniquitate locorum oppugnabantur. Nec iam primi in tam
anguſtis locis ita celeriter uertere aciem poterant, ut ultimis in extremo periculo conſtitutis opem in
tempore ac ſubſidium ferrent. Itaq; etſi animo uiribusq; longe ſuperiores hoſtibus forent, alienis ta-
men locis pugnantes uitare non potuerunt, quin eo die inſignem cladem acciperent. Cecidere in ea pu
gna dolo hoſtium non uirtute cõmiſſa, Anſelmus ac Egibardus ſummi in bello duces, aliiq; permulti
fortiſſimi uiri, quorum opera Carolus ſæpe in maximis certaminibus egregia uſus erat. Sunt etiã qui
Rolandum Caroli ex ſorore nepotem præſtantem fortitudine uirum, poſt ingentem hoſtium editã
cædem, eo prælio interiiſſe dicant. Hic eſt Rolãdus quem fama eſt tempeſtate ſua corporis robore, &
animi magnitudine, lõge cæteris aliis præſtitiſſe, cuius fortia facta per uniuerſum orbem iam clara no-
ſtris quoq; temporibus celebrantur. Vaſcones ſequenti nocte anteq; Franci uires colligerẽt, per nota iti
nera præda magis quàm armis onerati, ſe in tutum receperunt. Nec tamen illis diutina lætitia fuit.
Quippe paulo poſt ii populi ac eorum reges à Carolo domiti, meritas perfidiæ ſuæ debitasq; pœnas
dedere. Britones quoq; qui ſub idem propè tempus Caroli mandata neglexerãt, bello ſuperati in Frã-
corum poteſtatem uenere. Initium poſt hæc maximi futuri belli ſi ulterius proceſſiſſet, in Italia ortũ,
autoribus Beneuentanis atq; Araiſo eorum duce: qui cum aperte deſciſſent ſtudio magis nouarum re-
B rum, quàm certa ratione adducti, arma exercitumq; parabant, finitimas gentes excibant, ut pontifici
Ro. contra ius faſq; ultro bellum inferrent. Quibus rebus in Galliam perlatis, Carolus in Italiam rur
ſus ad comprimendas populorum ſeditiones quanta maxima celeritate poteſt contẽdit, ac cum omni
exercitu Capuam uſq; progreſſus, tantum terroris Beneuẽtanis iniecit, ut extẽplo Araiſus filios ſuos,
Beneuentani uero nobiliſſimos ciuitatis obſides darent, ac iureiurando adacti pollicerentur, ſe in po-
ſterum neq; iniuſſu Caroli arma ſumpturos, neq; recuſaturos quo minus perpetuo ſub Romanæ ec-
cleſiæ ditione atque imperio eſſent. Hæc adeo mature confecta accepimus, ut eodem propè tempore
in Galliam perlatum eſſet, Carolum in Campaniam cum omni exercitu perueniſſe, & Beneuentanos
metu conterritos deditionem feciſſe. Verum dum hæc in Italia geruntur, interim Taxillo Bauariæ
dux uxoris (ut tradunt) ſtimulis concitatus, copias cogit, finitimas gentes ſolicitat: Hunnos, qui ea par-
te qua Bauaria in orientem ſpectat, ſibi confines erant, ſocietate & fœdere iungit. Hæc omnia clande-
ſtinis conſiliis conficere ſtudet, ut Francos nil tale opinantes repentino bello adoriatur. Erat autem ei
coniunx Deſiderii regis Longobardorum filia, quæ fortunam patris iniquo animo ferẽs, nec nocte nec
interdiu uirum cõquieſcere patiebatur, monere atq; rogare, ut meminiſſe uellet ſocerum ſuum clariſ-
ſimum regem, qui antea in locupletiſſimo regno conſtitutus aliis imperitare ſolitus eſſet, nunc graui
ſeruitute detentum omni morte miſeriorem uitam ducere. Neminem eſſe præter eum, qui poſſit &
debeat ſeruientem regem in libertatem uindicare. Hoc finitimas gentes, quòd fortunæ Deſiderii mi
ſereãtur, expectare, hoc tacitas petere: quod ſi uir eſſe uelit, habere propriis uiribus etiã externas adiũ-
ctas opes, quibus fultus commode poſſit hanc dedecoris notam ſocero pariter generoq; inuſtam egre-
giis factis delere, ac ſibi poſterisq; ſuis perpetuam gloriam comparare. His muliebribus inſtructus fu-
riis, Taxillo ingenti ſtudio arma exercitumq; parabat, ut Francorum genti omni parte inferior feroci
ter magis quàm prudenter bellum inferret. Quibus rebus cognitis, Carolus quia magni intereſſe etiã
in reliquum tempus ad opinionem gentium arbitrabatur, tantas uideri Galliæ facultates, ut non mo-
do ſua tueri, ſed etiam aliena aggredi poſſet, celeriter profectus, priuſquam hoſtes cum ſociis iungeren
tur, in fines Bauariæ cum omni exercitu uenit, caſtriſq; ad Lecum fluuium, qui Bauaros à Lemannis *Carolus in Bauaros contendit.*
diuidit, poſitis, legatos ad Taxillonem miſit hortatum, ut Francorum mãſuetudinem quàm arma &
uim experiri mallet, atq; idem finitimis gentibus, quas in belli ſocietatem traxiſſet, ſuaderet. Taxillo
ſiue his mandatis conterritus, ſiue ſociorum auxilio deſtitutus, nulla tentata fortuna belli, Caroli im-

perio ſine ulla exceptione parère conſtituit. Itaq; ei omnium rerum ſuarũ poteſtate permiſſa, deditio- C
nem fecit, obſides dedit, in his Theonem filium ſuum, alioſq; permultos lectiſſimos iuuenes, quorum
patres præcipuam in ea prouincia autoritatem habebant. Sub idem propè tempus Abodriti ueteres
Francorum ſocii legatos ad Carolum mittunt, qui pro antiqua amicitia ſocietateq; olim cum Francis
inita, aduerſus Velatabos auxilium petant. Eſt ſinus Oceani maris in extremis Germaniæ finibus, qui
ab occaſu in orientem uerſus centum (ut aiunt) propè millia paſſuum extenditur. Circa hunc ſinum
ea tempeſtate Abodriti, Velatabi, Nortomanni, aliæq; barbaræ gẽtes incolebãt: inſulas præterea pro-
pinquo mari frequenter ſparſas tenebant, bella inter ſe (ſicuti inter finitimos populos plerunq; fit) cõ-
tinenter gerebant. Cum igitur Velatabi perpetuis excurſionibus, cædibus, incendiis, Abodritos inua-
derent, nec ullis præſidiis remoueri ab iniuria poſſent, Abodritorum legati in Galliam uenerunt, opẽ
aduerſus ſuos Francorumq; hoſtes, pro iure ſocietatis petentes. Benigne hoſpitaliterq; ſuſcepti, auxilio
impetrato grata reſpõſa domum retulerunt. Profectus deinde cum exercitu Carolus, citius omnium
opinione bellum confecit, barbaros ex ſociorum finibus expulit, expulſos ad deditionẽ compulit, ac iu-
reiurando adegit ne in poſterum Francis, Francorumq; ſociis, aliis'ue finitimis gẽtibus iniuſſu ſuo bel-
lum inferrent. His rebus geſtis, cum in magna gloria magniſq; opibus regnum ac tota res Francorum
Hunni qui et ubi. eſſet, ſtatuit Carolus aduerſus Hunnos, qui hoſtibus ſuis auxilia ſubminiſtrauerant, bellum ſuſcipe-
re. Hunnorum gentem Scythicam fuiſſe accepimus: incoluere primo ſupra Mæotida paludem, inde
ingenti multitudine profecti mutatis ſedibus in Pannoniam uenere, atq; hunc locum ſibi domicilium
delegere. Ea uero tempeſtate, qua Carolus eis bellum indixit, abundantiſſimi diuitiis erant, & poſt Sa-
xones armis uiriſq; opulentiſſimi. Habebant præterea finitimos populos partim metu, partim bene-
ficio obſtrictos, & iureiurando adactos, ut in omnibus bellis pro ſua quiſq; facultate rem Hunnorum
iuuarent. Quo igitur uires Hunnorũ maiores erant, eo maiore ſtudio Carolus omnia ſibi quæ ad ma-
ximum bellum pertinerent, curanda agendaq; cenſebat, ut cum uirtute hoſtibus longe Franci præſta-
rent, uiribus quoq; aut pares aut ſuperiores eſſent. Summa igitur diligentia, tum ratione atq; conſilio
omnibus comparatis, caſtra mouet, atq; exercitum & uiris & armis peregregie inſtructum in Pãnoniã
ducit. Hoc ego bellum partim à Carolo, partim à filio ſuo Pipino apud pleroſq; autores geſtum cõpe-
rio. Victi multis prælíis Hunni, tandem octauo anno poſtq bellum inceperat, penitus ſuperati, impe-
rio Caroli paruère. Quoties uero cum hac gente iuſta acie pugnatum ſit, quæ'ue aut quantæ hoſtium
copiæ in eo bello ceciderint, quia raræ per ea tempora literæ fuere, difficile ad fidem eſt exacto affirma- D
re numero. Illud certe cõſtat, nullum unquam bellum à Carolo geſtum, in quo maior ſit hoſtium cæ-
des edita, maiorq; illata clades. In eo enim omnes autores conueniunt, ingentem Hunnorum multi-
tudinẽ, & penè nobiliſſimum quenq; eo bello abſumptum: maximã quoq; uim auri atq; argenti, mul-
tamq; pretioſam ſupellectilem, quam Hunni ex uariis gentibus direptã in ſuum regnum cõgeſſerãt,
à Francis inuentam, atq; in Galliam tranſportatã. Totam deniq; Hunnorũ rem tam multiplici clade
affectã, ut nullum fermè priſtinæ potentiæ, quæ antea longe lateq; patebat, ueſtigium remaneret. Frã-
ci deuicta Pannonia, ac opulentiſſima gente ſubacta, graues hoſtium ſpoliis in Galliã reuertuntur. Pe-
riere in eo bello Herricus ac Geroldus, duo clariſſimi Frãcorum duces: in reliqua multitudine paruum
detrimenti acceptum. Sub idem tempus Adelgiſum Deſiderii filium, qui ante expugnationẽ Papiæ
ex tranſpadanis in Græciam perfugerat, cum magna manu ad repetendum regnum in Italiã redeun-
tem, à Francis ſuperatum præfectorum auſpicio, ſupplicioq; affectum, quidam autores ſunt. Addunt
etiam non multo poſteà duo eodem propè tempore exarſiſſe bella, Boemicum ſcilicet & Liuonicum,
atq; ambo à Carolo iuniore ita celeriter eſſe confecta, ut facile appareret præſtantiſſimi patris non diſſi-
milem eſſe filiũ. Secutum eſt poſt hæc aduerſus Nortomannos bellũ, qui Abotridis ſubactis, cũ ductu
Gotofridi regis Galliæ Germaniæq; littora prædatoria claſſe uexarẽt, iamq; Gotofridus nimia ſuper-
bia & temeritate elatus, Friſiæ, Saxoniæ, atq; omni Galliæ arma minaretur, palamq; iactaret ſe breui
Aquiſgranum ubi Caroli regia erat, cum ingentibus copiis petiturũ, nõ putauit Carolus ſociorum in-
iuriam, ac huius hominis effrenatam audaciam ulterius eſſe ferendam: itaq; omnibus neceſſariis ad bel-
lum celeriter cõparatis, in Nortomannos exercitum ducit, claſſem per Oceanum mittit, ut terra ma-
riq; ſimul hoſtem inuadat. Verum non diutius ei laborãdum fuit, quia Nortomani paulo poſt Goto-
frido rege à proprio ſatellite interfecto, ſe ſuaq; omnia fidei & poteſtati Caroli permiſere. Cum hic ſta-
tus rerum in Gallia eſſet, interim Romani aduerſus Leonem pontificem coniurationẽ ineunt, cumq;
nec læſi, nec laceſſiti per iniuriã urbe expellunt. Quibus rebus legati ad Carolum ueniunt, multis pre-
cibus pro Romano pontifice auxiliũ aduerſus coniuratos repetẽtes. Hos Carolus, conſuetudine ſua be-
nigne accipit, eorum animos uerbis confirmat, magnam ſpem ſe habere dicit populum Romanum,
uel beneficio uel autoritate ſua adductum, finem iniuriis facturum: quod ſi perſeuerare in iniuria ue-
lit, nullam dimicationem recuſaturum pro Romanæ eccleſiæ dignitate, cui deeſſe quoad uita ſuppe-
tat, aliis principibus Chriſtianorum turpe, Carolo etiam nefas ſit. Nam iampridem eccleſiæ Romanæ

A patrocinio ſuſcepto, nihil ei antiquius erat, q̃ apoſtolicæ ſedis dignitatem tueri, ſtatum ſeruare, autoritatem extollere, iniuria ac maleficio prohibere. Itaq; cum ea coniuratio magni ponderis eſſet, & præſentia ſua indigere uideretur, extemplo cum exercitu profectus in Italiam contendit. Primo aduentu omni motu ſedato, noxiis ſupplicio affectis, pontificem Romanum cum ingenti gloria in urbem reſtituit, à quo mox pro ſuis egregiis meritis, & ſingulari erga libertaté omnium Chriſtianorum fide Auguſtus appellatus, imperatorium nomen dignitatemq; ſuſcepit, non ſolum aſſentiente, ſed etiam applaudente populo Romano. Hoc tempore primum ſummi imperii dignitatem, quæ trecentis ante & triginta annis fuerat amiſſa, & iam nimia uetuſtate obliterata, egregia uirtute Caroli occidenti reſtitutam tradunt. De quo quidem non alienum uidetur pro cognitione rei altius aliquáto repetere. Vrbem Romam, ſicuti grauiſſimi autores memoriæ prodidere, initio reges gubernarunt. Hi nullis legibus obnoxii, domi populum, exercitum foris, pro ſuo arbitratu regentes, nunc belli, nũc pacis artibus rem Romanam mirifice auxere, eoq; nutriendo perduxere, ut bonam frugem libertatis maturis iam uiribus ferre poſſet. Tarquinio deinde Superbo ob ĩmodicam dominandi licentiam regno exacto, regia poteſtas penitus in urbe ceſſauit. Sub conſulibus poſtea, ac dictatoribus, conſulariq; poteſtate tribunis, qui fuerunt libero populo magiſtratus, & res & nomen emerſit imperii. Aphrica penè tota, magnaq; Aſiæ parte ultra Armeniam & Caucaſum mõtem armis ſubacta. Europæ uero, Hiſpaniis, Galliis, Græcia, Thracia, aliisq; ſubinde regionibus bello domitis, longe lateq; Romanorum opes patuere. Hoc tam amplo per quadringentos ſexaginta annos ab una Repub. parto auctoq; imperio frui deinde per inteſtina arma non licuit, quorum cauſa atq; initium traditur ex ĩmodica cupiditate regnandi, & certamine factionum ortum, quæ ſemper fuerunt eruntq; pluribus populis magis exitio, q̃ bella externa. Imperatores hinc creari cœpti, quod ante armorum caſtrorumq; nomen fuit: id tanq̃ inteſtino uigente bello intra mœnia inductum, uerbo quidem legitima poteſtas, re autem uera dominatio erat. Qui enim Repub. occupata Romanis dominabantur, Imperatores ſe appellari non ſolum æquo, ſed etiam libenti animo patiebantur, quia imperatorium nomen & gratius & tolerabilius Romæ erat, q̃ quiſquam titulus qui dominationis ſpeciem præ ſe ferre uideretur. Atq; imperatoria dignitas apud priſcos Romanos longe inferior regia dignitate. Cur autem poſtea hoc imperatorium nomẽ in tanto pretio habitum ſit, cauſam fuiſſe exiſtimo, quia cum illi qui Reipu. totiq; penè terrarum orbi dominabantur, ſe nuncuparent imperatores, forte poſteriores credidere, ſicuti illi potentia cæteros alios antecibant, ſic etiam nomen quo utebantur, reliquis omnibus anteponendum eſſe. Hinc talis opi-

B nio orta, deinde multis temporibus inueterata, obtinuit ut imperatoria dignitas omnibus aliis excellentior haberetur. Sed ab initio quidem ſingulis imperátibus cum Nerua primus, aliiq; poſtea ſimili exemplo ducti, ſibi conſortem imperii delegiſſent, duo interdum principes eodem tempore extitere, qui ſe Romanorum nuncupabant imperatores. Poſtea uero q̃ Conſtantinus relicta Roma ad oriẽtem deſcendit, factum conſuetudine eſt, ut diuiſim illud orientis, hoc occidentis imperium diceretur. Fœde deinde uaſtantibus Italiam Barbaris, tempore Odoacri Torcilingorum regis, qui Anguſtulum bello ſuperauit, ſublatum imperium trecentis & triginta annis in occidente ceſſauit. Tot enim ab Anguſtulo ad Carolum magnum fuere, quem à Leone pontifice imperatorem diximus appellatum. Carolus Francorum rex ac Romanorum imperator, poſt ampliſſimam dignitatem ſuſceptam cum in Galliam rediturus iter per Hetruriam faceret, in memoriam dignitatis adeptæ Florẽtiá urbẽ, quam olim magna ex parte deleuerát Gotthi, in priſtinũ ſtatum cum ſumma celebritate reſtituit, omnemq; nobilitatem per oppida uicina diſperſam in ciuitatem reduxit, nouis mœnibus cinxit, templis ornauit. Quibus meritis quantum Caroli nomini eiuſq; ſucceſſoribus noſtra ciuitas debeat, nec literis explicari, nec ulla oratione exprimi poteſt. Quòd enim in ſolo patrio ſumus, quòd liberi uiuimus, quòd magiſtratus, leges, ciuitatem habemus, ea omnia Carolo accepta ſunt referenda, ac eius memoria cum grata recordatione perpetuo celebranda, ut homini tam præclare de noſtra patria merito, ſi non parem beneficiis ſuis, ſaltem aliquam pro uiribus noſtris gratiam referamus. Illud autem loco ſummæ gloriæ Florentiæ urbi tribuendum puto, quòd initio eam condidere Romani, conditam deinde ac Barbarorum furore euerſam, Romanorum quoq; clariſſimus imperator reſtituit, ut non tantum doloris ex deiecta, quantum lætitiæ ex reſtituta patria Florentinis accederet. Cum reuertiſſet in Galliá Carolus, exceptus eſt eius aduentus ab omnibus populis incredibili honore atq; amore. Feſti celebrati dies, omnib. ciuitatibus ſupplicationes decretæ, publice priuatimq; ei gratulationes cum effuſa lætitia factæ. His rebus tam egregie à Carolo geſtis addunt ſcriptores nonnulli rem maxime memoratu dignam, quam ego ut certam affirmare, quia nulla apud alios autores eius rei mentio eſt, nec ut incertam relinquere auſim. Tradunt enim cum Hieroſolyma graui Barbarorum dominatu oppreſſa teneretur, Carolum Conſtantini imperatoris precibus euocatum, ſimul & rei indignitate commotum, ad liberandum ſanctiſſimum locum, ubi omnium gentium ſalus eſt orta, cum ingenti exercitu acceſſiſſe, profligatiſq; Barbaris, ac ex omni prouincia pulſis, Chriſtianos in urbem reſtituiſſe, firmiſq;

Carolus dictus Auguſtus Imperator Romanorum.

Imperatoria dignitas antiquitus inferior regia.

Florentia reſtituta à Carolo imperatore.

Hieroſolyma liberatur à Carolo.

præſidiis munitam reliquiſſe:profectum deinde Byzantium & à Conſtantino incredibili lætitia ac C
ceptum,magnoq; affectum honore,paulo poſt in Galliam rediſſe. Hæc ſi ita ſunt , hanc expeditionē
factam eſſe oportet,antequam Carolus ad reſtituendum Leonem pontificem in Italiam ueniret:quia
ſatis conſtat poſt imperatoriam dignitatem ſuſceptam,nunquam Carolum in Oriētem eſſe profectū.
Hæc bella ſeptem & quadraginta annis (tot enim regnauit) incredibili felicitate,tum magnitudine
quadam animi,tum etiam ingenii atq; conſilii Carolum non ſolum geſſiſſe,ſed etiam confeciſſe tra

Francorū regna adiecta à Carolo.

dunt,quibus regnum ſatis amplum à patre acceptum,longe maius auctiusq; poſteris ſuis reliquit. Nā
paterni regni fines in Gallia,Rheno,Ligeri , Oceanoq;,& in Germania Danubio, & Sala fluuio,qui
Thurios à Sorabis diuidit,continebantur. His Aquitaniam , Vaſconiam,Hiſpaniam penè totam,&
eam Italiæ partem in qua Longobardorum regia fuerat,bellica uirtute adeptam Carolus Magnus ad
iunxit. Adiecit etiam Saxoniam,quæ eſt nō modica Germaniæ pars:tum utranq; Pannoniam , & ul/
tra Danubium Daciam,Hiſtriam,& totum Liburnorum regnum,Dalmatiam quoq;, præter mariti
mas ciuitates quæ Cōſtantinopolitano imperatori parebant:omnes deniq; Barbaras gentes,quæ Ger/
maniam inter Rhenum,Oceanum,ac Danubium incolunt,partim armis ſubactas , partim beneficio
allectas,in ſuam poteſtatem redegit. His tantis opibus,tot tamq; rebus egregie geſtis,eam ſibi famam
non ſolum in Gallia,ſed etiam per uniuerſum orbem Carolus comparauerat,ut undiq; ad eum lega
tiones concurrerent,quæ gratiam atque amicitiam publice priuatimq; peterent. Quinetiam memo/
riæ proditum eſt,Perſarum regem,cuius opes in Aſia longe lateq; patebant,Caroli fama adductum,
legatos cum magnificentiſſimis donis miſiſſe in Galliam,qui eum rogarent ut ſe in amicitiam ſuſcipe
ret. Cum imperatoribus quoque Conſtantinopolitanis beneuolentia fuit & ſocietate coniunctus:
quanquam poſt dignitatem imperatoriam Romæ acceptam,Caroli fama illis & ſuſpecta quoq; po/
tentia foret. Cæterum enarratis bellicis rebus quæ uiſæ ſunt nobis cognitione & memoria dignæ,
nunc operæpretium eſſe exiſtimo,Caroli habitum,naturam,& mores , tum ea omnia,quæ ad dome
ſticam pertinent diſciplinam,breuibus uerbis referre . Tradunt omnes penè autores qui diligentius

Carolo ſtatura & mores.

Caroli figuram deſcribunt,procera illum fuiſſe ſtatura,lato pectore , latis humeris , magnis uegetisq;
oculis,naſo paulo eminentiore. Forma deniq; & pulchritudine oris adeo eximia , ut decorem ſimul
præ ſe ferre uideretur,cum regia quadam maieſtate coniunctum. Habebat & in uoce ſplendorem,&
in inceſſu totoq; corporis motu ſummam dignitatem . Promiſſam gerebat barbam , & ſiquando feſti
dies celebrandi erant,aut legati externorum principum audiendi,ueſte auro contexta,& gladio mul/
tis gemmis ornato utebatur Valetudine fuit proſpera,niſi quòd paucis annis antequam diem obiret, D
febre ſæpius laborabat. Venationibus Gallorum more adeo frequenter ſtudebat , ut non niues,non
montes,ſyluæq;,eum etiam ſeneſcentem à tali exercitio reuocarent. Putabat enim laborem corporis
ad ſanitatem ſeruandam uehementer conferre. Tradunt præterea eum balneis & aquis natura cali/
dis plurimum delectatum,atq; ideo Aquiſgrani,ubi talis aquæ ingens copia erat,diutius cōmorari ſo
litum. Quinetiam cōſueſſe amicos & familiares,& interdū omnis generis homines ſecum in balneas
ducere,ibiq; alia confabulandi materia in medium allata,longum ſermonē trahere ,atque ex eo non
mediocrem uoluptatem capere . Fuit autem Carolus amicorum ſtudioſiſſimus,pietate uero in pa/
rentes,amore in filios,humanitate in omnes,ſine controuerſia cæteros alios ſuperabat. Mater ei Ber/
ta fuit,Heraclii Cæſaris præſtantiſſimi Conſtantinopolitani imperatoris filia,quam cum in omni ui/
tæ tempore,tum præcipue poſt Pipini mortem in ſummo honore & obſeruantia habuit . Difficilem
fratris naturam,ac multis ſuſpicionibus laborantem , ita patienti animo tulit , ut pro acceptis iniuriis
ſæpe beneficia ei,filiisq; referret. Sororem quoq; quæ ſibi unica erat,incredibili amore dilexit. Deniq;
omnem familiam ſuam tanta charitate cōplexus eſt,ut quidam ſcriptores dicant eum quocunque ac/
cederet,ſolitum eſſe filios filiasq; omnes ſecum ducere. Fuit in remunerando largus,in puniendo mi
tis & clemens. Quinetiam tradunt,cum aliquando in expeditionem proficiſceretur, nothum filium,
quem pleriq; ſpe regnandi iniecta opinionibus uanis imbuerant,Carolo inſidias comparaſſe , ut eum
de medio tolleret:paulo deinde coniuratione detecta , mitiſſimum patrem ſcelerato ignouiſſe filio,
eiq; permiſiſſe,ut reliquam deinde uitam in quodam monaſterio ab oculis hominum remotam du/
ceret. Hanc igitur manſuetudinem in puniendo,æquitatē in iudicando,moderationem in gubernan/
do,quā Carolus publicis pariter ac priuatis rebus præ ſe ferebat,ſic populi omnes admirabātur , ut pa
làm prædicarent,talē ſibi regem diuino numine datum,qualem nunq̃ antea auſi eſſent optare. Illud
præterea maximā ei beneuolentiā cōparabat,quòd erga hoſpites,peregrinos,& eos omnis qui pauper
tate nimia laborabant,ſumma profuſaq; liberalitate utebatur. Inopes uero qui uirtute ac bonis mori/
bus præditi erant,ſæpe non modo pecunia iuuit,ſed etiam honoribus manifeſtis affecit,ut uanam eo
rum opinionem argueret,qui neq; honori magno locum ,neq; uirtuti putant eſſe , niſi ubi effuſæ af/
fluant opes. Cibi inſuper & potus continentiſſimus fuit. Feſtis ſolum diebus,atq; id etiam raro,cōui/
uia celebrabat. In cognoſcendis cōtrouerſiis hominū & diligentiſſimus ſimul & iuſtiſſimus habebat.

Liberæ

A Liberæ ad eum querimoniæ de aliorum iniuriis, facileſq; aditus erant, benigna reddebantur reſponſa: quæ omnia quo rarius in maximis principibus reperiuntur, eo gratiora in Carolo habebantur. Sed omnium primum, ut erat diligentiſſimus religionum cultor, ſumma opera ſtudioq; curabat, ut epiſcopi per uniuerſum regnum ſacras ædes nimia uetuſtate dilapſas aut omnino reficerent, aut ſaltem renouarent. Ipſe uero Aquiſgrani, ubi ſedes regni, eiuſq; regia erat, maximis ſumptibus templum condidit, ipſumq; marmoreis columnis, tum argento auroq; cælato uehementer ornauit, ornatumq; omnium rerum pulcherrimarum copia, beatæ Mariæ dedicauit. Multa quoq; alia opera memoratu digna conſtruxit, quæ ea tempeſtate, tum pulchritudine, tum magnitudine ſua admirationem gentium commouebant. Nam pontem in Rhenum apud Maguntiam, ubi quingentos paſſus fluminis latitudo patet, ædificatum à Carolo tradunt, egregium ſanè opus, & magnitudinem conditoris cunctis uiſentibus præ ſe ferens. Regias ſuper ædes uariis in locis ab eodem extructas dicunt, & templa in multis ciuitatibus condita, quæ noſtris quoque temporibus extant, & religionem in Carolo, regalemq; animum fuiſſe oſtendunt. Verum ad has eximias regiaſq; uirtutes addiderat etiam Carolus eloquentiam copiáq; dicẽdi, & bonarum artium diſciplinam, quæ cum cæteris hominibus, tum iis qui ſunt in ſummis poteſtatibus conſtituti, magno ſemper decori atque ornamento fuere. Præceptorem habuit Albinum, cui poſtea Alcuino cognomen fuit, erudititiſſimum, ſummumq; philoſophum, à quo non ſolum ſtudium ſapientiæ, ſed etiam præcepta oratoria, artemq; diſſerendi accepit: cuius opera tunc primum Parrhiſienſe gymnaſium à Carolo inſtitutum tradunt: quod deinde à poſterioribus regibus ſeruatum auctumq;, eò dignitatis & gloriæ uenit, ut nunc quoque celeberrimum per uniuerſum orbem eruditiſſimorum hominum domicilium habeatur. Carolus igitur ipſe literis non modo latinis, ſed etiam græcis liberaliter inſtitutus, filios quoque ſuos doctiſſimis hominibus in diſciplinam dedit, ut à primis incunabulis bonis artibus erudirentur. Filias etiam, ne ocio torperent, lanificio aſſueſcere iuſſit. Habuit autem ex pluribus uxoribus pulcherrimam ſobolem: ſed ex Hildegarde fœmina apud Sueuos ampliſſimo genere orta, Carolum, Pipinum, Ludouicum filios, totidemq; filias genuit. Ex his Carolum, qui maior natu erat, & Pipinum, quem Galliæ citeriori præfecerat, prius quàm diem obiret, amiſit. Ludouicus ei relinquebatur, unicum ſenectutis refugiũ. Hunc paulo ante mortem ad ſe uocatum, ſummo conſenſu omnium principum Auguſtum appellauit, conſortemq; ſibi delegit imperii, quæ res maximam ei apud omnis generis homines tum dignitatem, tum autoritatem comparauit. Stabilitum enim ſuis poſteris non ſolum Francorum regnum, ſed etiã imperatorium nomen ſumma concordia omnium uidebatur. Nec multo interiecto tempore, cum uenatum conſuetudine ſua haud procul à regia Aquiſgrani eſſet profectus, domum redit cum febre.

Carolus eloquentia & bonis literis ornatus.

B Hanc abſtinentia, ut conſueuerat, ſuperare ſe poſſe confidens, cum lateris etiam acceſſiſſet dolor morbis ſimul & ſenectute confectus uita exceſſit, ætatis ſuæ ſeptuageſimoſecundo, & Chriſtianæ ſalutis decimoquinto, ſupra octingenteſimum annum, quinto Calend. Februarias. Eius deinde corpus in Baſilica Aquiſgrani, quam ille in uita tantopere coluerat, ſolenni funere ſepultum tradunt, arcumq; auratum egregieq; fabrefactum ſupra monumentum eius locatum, in quo imago illius ſculpta tali epigrammate cingebatur: Caroli Magni Chriſtianiſſimi imperatoris Romanorum corpus ſub hoc ſepulchro conditum iacet. Hic Francorum regnum ſeptem ſupra XL. annos ſumma moderatione ac iuſtitia adminiſtrauit, idq; belli paciſq; artibus magnopere auctum, poſteris ſuis reliquit. Paulo ante obitum eius multa prodigia uiſa dicuntur. Nam & porticum, quæ erat inter baſilicam & regiam mirabili ſumptu confecta, corruiſſe, & pontem ad Maguntiam incendio conflagraſſe, & auream pilam quæ in culmine religioſiſſimi templi locata erat, fulgure tactam & deiectam tradunt. Tribus annis antequam è uita migraret, teſtamentum condidit, quo pecuniam, ueſtes, uaſa aurea argenteaq;, multamq; pretioſam ſupellectilem tripliciter diuiſam legauit. Duas partes uni & uiginti ciuitatibus regni, quas Metropolitanas appellant Græci, ac earum epiſcopis dari iuſſit, ut in illis in reficiendis eccleſiis & pauperibus iuuandis, pro arbitrio uterentur. Tertiam uero partem, uniuſcuiuſque ratione habita, filiis, filiabus, nepotibuſq;, tum ſeruis & ancillis reliquit. Erant inter cæteros theſauros ſuos tres argenteæ menſæ, ac una aurea, præcipue magnitudinis. Illarum trium unam, quæ Conſtantinopolitanæ urbis ſimilitudinem referebat, ad ornandum celeberrimum beati Petri templum Romam miſit. Aliam, in qua forma urbis Romæ peregregie ſculpta erat, Rauennati baſilicæ dono dedit. Tertiam uero, quæ totius orbis deſcriptionem continebat, & auream illam, quam in ordine quartam numerauimus, filiis ſuis reliquit. Hæc Carolus ſumma diligentia, ratione, atque conſilio, cum multi principes regni adeſſent, conſtituit. Quæ omnia Ludouicus eius filius ac ſucceſſor ex cõmentario poſt Caroli mortem diligentiſſime ac ſanctiſſime reſeruauit.

Caroli Magni obitus.

Prodigia ipſius mortem præcedentia.

Teſtamentũ.

FINIS.

SERIES LITERARVM.

abc. A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP
QQ RR SS TT VV XX YY.

Omnes quaterniones præter a b c & Y terniones.

Victor à Rabanis & ſocii Venetiis excudebant. M. D. XXXVIII.
Menſe Aprili.

ROMA